CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

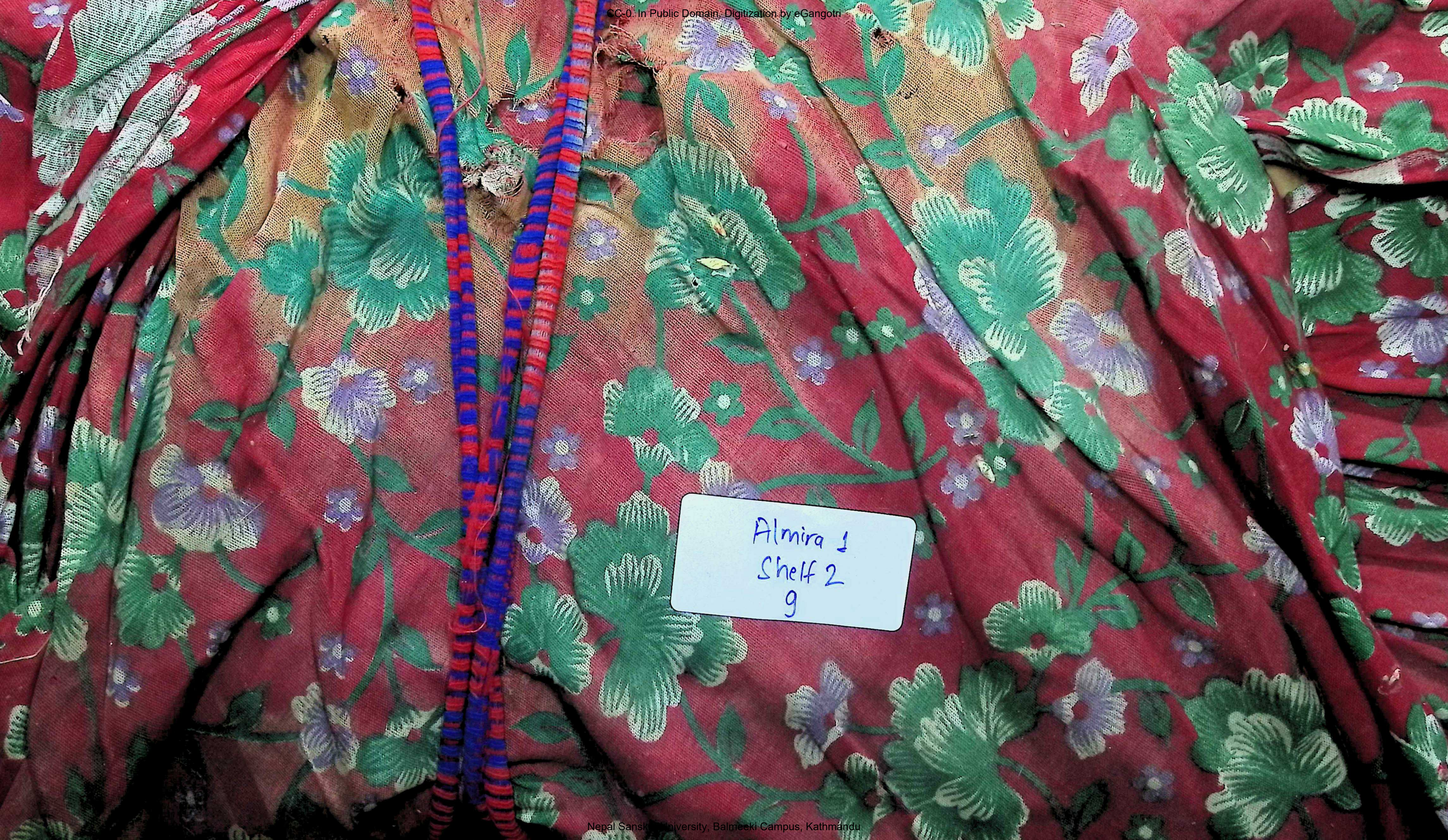

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ अथ श्रीमहाभारते भीष्मपर्व प्रारभ्यते ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्रीलक्ष्मणार्यगुरवेजडजंतुचक्षुर्बंधापनोदनम्रतेनहिरोचतेऽन्यत् पादावनेजनसुखाऽपचितिस्ततस्तुश्रीभीष्मपर्वणिविदध्महिभावदीपं ॥१॥ पूर्वस्मिन्पर्वणिभगवद्भक्तःसत्यपिसामर्थ्ये यःसत्यंपालयतिऐश्वर्यंचनप्रकाशयतिकालेप्राप्तेअन्यस्मैउपकरोतिचेतिपांडवाचारप्रदर्शनव्याजेनदर्शितंतमेवंभूतंस्वयंभगवान्हितोपदेशेनानुगृह्णातितदीयांप्रतिज्ञांचस्वप्रतिज्ञाबाधेनैवसत्यांकरोतीत्यर्जुनोपदेशेन भीष्मवधार्थंभगवतःशस्त्रधारणेनचदर्शयिष्यन्भीष्मपर्वारभते पूर्वत्रयुद्धोद्योगंश्रुत्वायुद्धंश्रोतुकामोजनमेजयउवाच कथंयुयुधिरेवीराइति ॥१॥ तपःक्षेत्रेइति खड्गधारातीर्थेऽस्मिन्स्नानमत्युचितमिति

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥१॥ जनमेजयउवाच कथंयुयुधिरेवीराःकुरुपांडवसोमकाः॥पार्थिवासुमहात्मानोनानादेशसमागताः॥१॥ वैशंपायनउवाच यथायुयुधिरेवीराःकुरुपांडवसोमकाः॥कुरुक्षेत्रेतपःक्षेत्रेशृणुत्वंपृथिवीपते ॥२॥तेऽवतीर्यकुरुक्षेत्रंपांडवाःसहसोमकाः॥ कौरवाःसमवर्त्तंतजिगीषंतोमहाबलाः ॥ ३ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नाःसर्वेयुद्धाभिनंदिनः ॥ आशंसंतोजयंयुद्धेबलेनाभिमुखारणे ॥ ४ ॥ अभियायचदुर्धर्षांधार्त्तराष्ट्रस्यवाहिनीं॥ प्राङ्मुखाःपश्चिमेभागेन्यविशंतससैनिकाः ॥ ५ ॥ समंतपंचकाद्बाह्यंशिबिराणिसहस्रशः॥ कारयामासविधिवत्कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ६ ॥ शून्याचपृथिवीसर्वाबालवृद्धावशेषिता ॥ निरश्वपुरुषेवासीद्रथकुंजरवर्जिता ॥ ७ ॥ यावत्तपतिसूर्योहिजंबूद्वीपस्यमंडलं ॥ तावदेवसमायातंबलंपार्थिवसत्तम ॥ ८ ॥ एकस्थाःसर्ववर्णास्तेमंडलंबहुयोजनं ॥ पर्याक्रामंतदेशांश्चनदीःशैलान्वनानिच ॥९॥ तेषांयुधिष्ठिरोराजासर्वेषांपुरुषर्षभ ॥ व्यादिदेशसवाह्यानांभक्ष्यभोज्यमनुत्तमं ॥ १० ॥ शय्याश्चविविधास्तातंतेषांरात्रौयुधिष्ठिरः ॥ एवंवेदीवेदितव्यःपांडवेयोयमित्युत ॥ ११ ॥ अभिज्ञानानिसर्वेषांसंज्ञाश्चाभरणानिच ॥ योजयामासकौरव्योयुद्धकालउपस्थिते ॥१२॥ दृष्ट्वाध्वजाग्रंपार्थस्यधार्त्तराष्ट्रोमहामनाः ॥ सहसर्वैर्महीपालैःप्रत्यव्यूहतपांडवं ॥ १३॥ पांडुरेणातपत्रेणध्रियमाणेनमूर्द्धनि ॥ मध्येनागसहस्रस्यभ्रातृभिःपरिवारितः ॥१४॥ दृष्ट्वादुर्योधनंहृष्टाःपांचालायुद्धनंदिनः ॥ दध्मुःप्रीतामहाशंखान्भेर्यश्चमधुरस्वनाः ॥ १५ ॥

भावः ॥२॥ जिगीषंतोऽन्योन्यंजेतुमिच्छंतः ॥३॥४॥ अभियायअभ्येत्यन्यविशंत पांडवीयाइतिशेषः ॥५॥ बाह्यंबहिः ॥६॥७॥ यावत्तपतिसूर्यइत्यनेनकृत्स्नंसप्तद्वीपात्मकंभूवलयंजंबूद्वीपशब्देनोच्यते लिंगसमवायाच्छत्रिणोगच्छंतीतिवत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ सवाह्यानां कैवर्त्तम्लेच्छांध्रादिप्रांत्यदेशवासिनोबाह्यास्तत्सहितानां ॥ १० ॥ भक्ष्यादिदानफलमाह एवमिति एवंवेदीविद्वान् इतिअन्यैःपांडवेयोज्ञातव्यइत्येतदर्थमित्यर्थः ॥ ११ ॥ अभिज्ञानानिस्वकीयचिह्नानिस्वीयाएवस्वीयान्मानिहन्युरित्येतदर्थं ॥१२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७॥ शकृत्पुरीषं ॥ १८ ॥ असीदतअवसन्नमभूत् १९॥ २० ॥२१॥ शर्कराःस्थूलवालुकाःकर्षयतीतितथा विनिघ्नन्शर्कराभिरित्यर्थः ॥२२॥ सागरक्षुभितोपमेक्षुभितसागरोपमे ॥२३॥
॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ धर्मान् पराङ्मुखस्त्यक्तशस्त्रःशरणागतोऽन्येनसंयुक्तश्चनहंतव्यइत्यादीन् ॥ २७ ॥ धर्मसंस्थापनमेवाह यथापरमिति यथायोगंतुल्ययोर्योगस्यानतिक्रमणं यथायेनप्रकारेणअप

ततःप्रहृष्टांतांसेनामभिवीक्ष्याथपांडवाः॥ बभूवुर्हृष्टमनसोवासुदेवश्चवीर्यवान् ॥ १६ ॥ ततोहर्षंसमागम्यवासुदेवधनंजयौ ॥ दध्मतुःपुरुषव्याघ्रौदिव्यौशंखौरथेस्थितौ॥ १७॥ पांचजन्यस्यनिर्घोषंदेवदत्तस्यचोभयोः ॥ श्रुत्वातुनिनदंयोधाःशकृन्मूत्रंप्रसुस्रुवुः ॥ १८॥ यथासिंहस्यनदतःस्वनंश्रुत्वेतरेमृगाः॥ त्रसेयुर्निनदंश्रुत्वातथासीदततद्बलं॥ १९॥ उदतिष्ठद्रजोभौमंनप्राज्ञायतकिंचन॥ अस्तंगतइवादित्येसैन्येनसहसावृते॥ २०॥ ववर्षतत्रपर्जन्योमांसशोणितवृष्टिमान्॥ दिक्षुसर्वाणिसैन्यानितदद्भुतमिवाभवत्॥ २१ ॥ वायुस्ततःप्रादुरभून्नीचैःशर्करकर्षणः॥ विनिघ्नंस्तान्यनीकानिशतशोथसहस्रशः ॥ २२॥ उभेसैन्येचराजेंद्रयुद्धायमुदितेभृशं॥ कुरुक्षेत्रेस्थितेयत्तेसागरक्षुभितोपमे ॥ २३॥ तयोस्तुसेनयोरासीदद्भुतःसतुसंगमः ॥ युगांतेसमनुप्राप्तेद्वयोःसागरयोरिव ॥ २४॥ शून्यासीत्पृथिवीसर्वावृद्धबालावशेषिता॥ निरश्वपुरुषेवासीद्रथकुंजरवर्जिता॥ २५॥ तेनसेनासमूहेनसमानीतेनकौरवैः॥ ततस्तेसमयंचक्रुःकुरुपांडवसोमकाः॥ २६॥ धर्मान्संस्थापयामासुर्युद्धानांभरतर्षभ॥ निवृत्तेविहितेयुद्धेस्यात्प्रीतिर्नःपरस्परं॥ २७॥ यथापरंयथायोगंनचस्यात्कस्यचित्पुनः ॥ वाचायुद्धप्रवृत्तानांवाचैवप्रतियोधनं॥ निष्क्रांताःपृतनामध्यान्नहंतव्याःकदाचन॥ २८॥ रथीचरथिनायोध्योगजेनगजधूर्गतः॥ अश्वेनाश्वीपदातिश्चपादातेनैवभारत॥ २९॥ यथायोगंयथाकामंयथोत्साहंयथाबलं॥ समाभाष्यप्रहर्तव्यंनविश्वस्तेनविह्वले॥ ३०॥ एकेनसहसंयुक्तःप्रपन्नोविमुखस्तथा॥ क्षीणशस्त्रोविवर्माचनहंतव्यःकदाचन॥ ३१॥ नसूतेषुनधुर्येषुनचशस्त्रोपनायिषु॥ नभेरीशंखवादेषुप्रहर्तव्यंकथंचन॥ ३२॥ एवंतेसमयंकृत्वाकुरुपांडवसोमकाः॥ विस्मयंपरमंजग्मुःप्रेक्षमाणाःपरस्परं॥ ३३॥ निर्विश्यचमहात्मानस्ततस्तेपुरुषर्षभाः॥ हृष्टरूपाःसुमनसोबभूवुःसहसैनिकाः॥ ३४॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडविनिर्माणप० सैन्यशिक्षणेप्रथमोध्यायः॥ १॥

॥ ७॥ वैशंपायनउवाच ततःपूर्वापरेसैन्येसमीक्ष्यभगवानृषिः॥ सर्ववेदविदांश्रेष्ठोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १॥ भविष्यतिरणे घोरेभरतानांपितामहः॥ प्रत्यक्षदर्शीभगवान्भूतभव्यभविष्यवित्॥ २॥

रंअनुत्कृष्टंअन्याय्यमित्यर्थः तथानकस्यचित्तुल्ययोगातिक्रमःस्यादितिभावः
॥ २८॥ गजधूर्गतःगजस्कंधगतः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥ भविष्यतिभाविनि ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३॥ हिंसंतीवनाशयिष्यंत्येव ॥ ४ ॥ पर्यायंवैपरीत्यं ॥ ५ ॥ निशामयपश्य ॥ ६ ॥ नपरोक्षमितिपाठेप्रत्यक्षं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ नगाग्रेषुवृक्षाग्रेषुसं
पतंतिएकीभूयपतंति समवायान्संघान् ॥ १७ ॥ अभ्यग्रंसमीपं क्रव्यादाःमांसभक्षकाःसृगालकाकादयः ॥१८॥ वाशंतःशब्दंकुर्वंतः ॥१९॥२०॥ परिघाःपरिवेषाःकृष्णग्रीवाःश्वेतलोहितपर्यंताश्च मध्येकृ
ष्णास्ततोबहिःश्वेतास्ततोबहिर्लोहिताइतित्रिवर्णाः संधौसंध्यायांअवारयन्अवेष्टयन् ॥ २१ ॥ निर्विशेषदिनक्षयंअहोरात्रं निश्चयेनविगतःशेषोयस्यतस्यदिनस्यतिथेःक्षयोयस्मिन् सूर्योदयद्वयास्पर्शिनीक्षय

वैचित्रवीर्यंराजानंसरहस्यंब्रवीदिदं ॥ शोचंतमार्त्तंध्यायंतंपुत्राणामनयंतदा ॥ ३ ॥ व्यासउवाच राजन्परीतकालास्तेपुत्राश्चान्येचपार्थिवाः ॥ तेहिंसं
तीवसंग्रामेसमासाद्येतरेतरं ॥ ४ ॥ तेषुकालपरीतेषुविनश्यत्स्वेवभारत ॥ कालपर्यायमाज्ञायमास्मशोकेमनःकृथाः ॥ ५ ॥ यदिचेच्छसिसंग्रामेद्रष्टुमेतान्वि
शांपते ॥ चक्षुर्ददानितेपुत्रयुद्धंतत्रनिशामय ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच नरोचयेज्ञातिवधंद्रष्टुंब्रह्मर्षिसत्तम ॥ युद्धमेतत्त्वशेषेणशृणुयांतवतेजसा ॥ ७ ॥ वैशं
पायनउवाच एतस्मिन्नेच्छतिद्रष्टुंसंग्रामंश्रोतुमिच्छति ॥ वराणामीश्वरोव्यासःसंजयायवरंददौ ॥ ८ ॥ एषतेसंजयोराजन्युद्धमेतद्वदिष्यति ॥ एतस्यसर्वंसंग्रा
मेनपरोक्षंभविष्यति ॥ ९ ॥ चक्षुषासंजयोराजन्दिव्येनैवसमन्वितः ॥ कथयिष्यतितेयुद्धंसर्वज्ञश्चभविष्यति ॥ १० ॥ प्रकाशंवाऽप्रकाशंवादिवावायदिवानि
शि ॥ मनसाचिंतितमपिसर्वंवेत्स्यतिसंजयः ॥ ११ ॥ नैनंशस्त्राणिच्छेत्स्यंतिनैनंबाधिष्यतेश्रमः ॥ गावल्गणिरयंजीवन्युद्धादस्माद्विमोक्ष्यति ॥ १२ ॥ अहंतु
कीर्त्तिमेतेषांकुरूणांभरतर्षभ ॥ पांडवानांचसर्वेषांप्रथयिष्यामिमाशुचः ॥ १३ ॥ दिष्टमेतन्नरव्याघ्रनाभिशोचितुमर्हसि ॥ नचैवशक्यंसंयंतुंयतोधर्मस्ततोजयः
॥ १४ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्कासभगवान्कुरूणांप्रपितामहः ॥ पुनरेवमहाभागोधृतराष्ट्रमुवाचह ॥ १५ ॥ इहयुद्धेमहाराजभविष्यतिमहान्क्षयः ॥ त
थेहचनिमित्तानिभयदान्युपलक्षये ॥ १६ ॥ श्येनागृध्राश्चकाकाश्चकंकाश्चसहिताबकैः ॥ संपतंतिनगाग्रेषुसमवायांश्चकुर्वते ॥ १७ ॥ अभ्यग्रंचप्रपश्यंतियुद्ध
मानंदिनोद्विजाः ॥ क्रव्यादाभक्षयिष्यंतिमांसानिगजवाजिनां ॥ १८ ॥ निर्दयंचाभिवाशंतोभैरवाभयवेदिनः ॥ कंकाःप्रयांतिमध्येनदक्षिणामभितोदिशं ॥
॥ १९ ॥ उभेपूर्वापरेसंध्येनित्यंपश्यामिभारत ॥ उदयास्तमनेसूर्यंकबंधैःपरिवारितं ॥ २० ॥ श्वेतलोहितपर्यंताःकृष्णग्रीवाःसविद्युतः ॥ त्रिवर्णाःपरिघाःसंधौ
भानुमंतमवारयन् ॥ २१ ॥ ज्वलितार्केंदुनक्षत्रंनिर्विशेषदिनक्षयं ॥ अहोरात्रंमयादृष्टंतद्भयायभविष्यति ॥ २२ ॥

तिथिर्यस्मिन्अहोरात्रेतन्मयादृष्टं तदेवविशिनष्टि ज्व
लितेति अर्केंद्वोर्नक्षत्रंअमावास्यायामुभाभ्यामाक्रांतंनक्षत्रं तदेवज्वलितंपापग्रहाक्रांतंयस्मिन् दर्शेक्षयतिथिःतन्नक्षत्रेचपापग्रहइत्ययंमहान्दुर्योगइत्यर्थः ॥२२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पद्मवर्णैरक्तपद्मवर्णे लोहिनीद्यौर्भवतियथामंजिष्ठेतिश्रुतेर्दिवोरक्तत्वमशुभसूचकं ॥ २३ ॥ २४ ॥ वराहोगृहकोलःवृषदंशोमार्जारःतयोर्भूचरयोरपिअंतरिक्षेउत्प्लुत्ययुत्ध्यतोःप्रणादं ॥ २५ ॥
॥ २६ ॥ अयुक्ताःअश्वैरयोजिताअपिप्रवर्त्तंतेचलंति महांतोरथाःमहारथाः ॥ २७ ॥ २८ ॥ गृहीतशस्त्राःआत्तलोहाःलोहतुंडाइतियावत् शस्त्रमायुधलोहयोरित्यमरःचर्मिणोभृंगरिटिसंज्ञाः
कृष्णशलभविशेषाः चर्माफलकपाणौस्याद्भृजेभृंगरिटावपीतिमेदिनी तेवाजिपृष्ठगाअश्वांस्तुदंतोदृश्यंतइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ व्यावृत्तंनष्टंलक्ष्महीनश्चंद्रोदृश्यतइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ स्तनितः

॥२॥

अलक्ष्यःप्रभयाहीनःपौर्णमासींचकार्त्तिकीं॥चंद्रोभूदग्निवर्णश्चपद्मवर्णेनभस्तले ॥ २३॥ स्वप्स्यंतिनिहतावीराभूमिमावृत्यपार्थिवाः ॥ राजानोराजपुत्राश्च
शूराःपरिघबाहवः॥ २४॥ अंतरिक्षेवराहस्यवृषदंशस्यचोभयोः ॥ प्रणादंयुत्ध्यतोरात्रौरौद्रंनित्यंप्रलक्षये॥ २५॥ देवताप्रतिमाश्चैवकंपंतिचहसंतिच ॥ वमं
तिरुधिरंचास्यैःस्विद्यंतिप्रपतंतिच॥ २६॥ अनाहतादुंदुभयःप्रणदंतिविशांपते ॥ अयुक्ताश्चप्रवर्त्तंतेक्षत्रियाणांमहारथाः ॥ २७॥ कोकिलाःशतपत्राश्चचा
पाभासाःशुकास्तथा॥ सारसाश्चमयूराश्चवाचोमुंचंतिदारुणाः॥ २८॥ गृहीतशस्त्राःक्रोशंतिचर्मिणोवाजिपृष्ठगाः॥ अरुणोदयेप्रदृश्यंतेशतशःशलभव्रजाः
॥ २९॥ उभेसंध्येप्रकाशंतेदिशोदाहसमन्विते॥ पर्जन्यःपांसुवर्षीचमांसवर्षीचभारत॥ ३०॥ याचैषाविश्रुताराजंस्त्रैलोक्येसाधुसंमता ॥ अरुंधतीतयाप्येष
वसिष्ठःपृष्ठतःकृतः॥३१॥ रोहिणींपीडयन्नेषस्थितोराजन्शनैश्चरः॥ व्यावृत्तंलक्ष्मसोमस्यभविष्यतिमहद्भयं॥३२॥ अनभ्रेचमहाघोरस्तनितःश्रूयतेस्वनः॥
वाहनानांचरुदतांनिपतंत्यश्रुबिंदवः॥ ३३॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडविनिर्माणपर्वणिश्रीवेदव्यासदर्शनेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥ ॥ ७॥
व्यासउवाच खरागोषुप्रजायंतेरमंतेमातृभिःसुताः॥ अनार्त्तवंपुष्पफलंदर्शयंतिवनद्रुमाः॥१॥ गर्भिण्योऽजातपुत्राश्चजनयंतिविभीषणान् ॥ क्रव्यादाः
पक्षिभिश्चापिसहाश्नंतिपरस्परं॥ २॥ त्रिविषाणाश्चतुर्नेत्राःपंचपादाद्विमेहनाः॥ द्विशीर्षाश्चद्विपुच्छाश्चदंष्ट्रिणःपशवोऽशिवाः॥ ३॥ जायंतेविवृतास्याश्चव्या
हरंतोऽशिवागिरः॥ त्रिपदाःशिखिनस्तार्क्ष्याश्चतुर्दंष्ट्राविषाणिनः॥ ४॥ तथैवान्याश्चदृश्यंतेस्त्रियोवैब्रह्मवादिनां॥ वैनतेयान्मयूरांश्चजनयंतिपुरेतव॥५॥ गो
वत्संवडवासूतेश्वास्टगालंमहीपते॥ कुक्कुरान्करभाश्चैवशुकाश्चाशुभवादिनः॥६॥

स्वनःगर्जितरूपःशब्दः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वितीयो
ऽध्यायः॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ खराःप्रजायंतेमिथुनीभवंति उत्पद्यंतइतिवा ॥ १ ॥ क्रव्यादाःसारमेयादयः ॥ २ ॥ ३ ॥ विषाणिनःशृंगवंतस्तार्क्ष्याएव ॥ ४ ॥ ५ ॥ वडवाअश्वा श्वाशुनी
करभोमृगविशेषः करभःकलभोवाष्टापदेप्रोक्तोमृगांतरेइतिविश्वः ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रजायंतेजनयंति ॥७॥ पृथग्जनस्यनीचजनस्यसंबंधिनःक्षुद्रकाःव्यंगाःचंडालादिषुजाताःकाणकुब्जादयइत्यर्थः क्षुद्राव्यंगानटीत्यादिमेदिनी ॥८॥९ ॥ नगराणिकृत्रिमाणिशिशवएवावमृद्नंति पद्मानिमहां
तिउत्पलानिक्षुद्राणीतिभेदः कुमुदानिचंद्रोदयविकाशीनितान्येव ॥ १० ॥ वर्त्ततेवर्त्तयतिदीप्यतइत्यर्थः नित्यंदावदाहोभवतीतियावत् कल्पतइतिपाठेपिसएवार्थः कार्तिक्याःपरंहिसंग्रामारंभस्तत्रतुलास्थं
अर्कंराहुरुपैति ॥ ११ ॥ तदैवश्वेतोग्रहःकेतुःचित्रामतिक्रामतिस्वात्यादौवर्त्तते नित्यंसमसप्तकस्थौराहुकेतूइदानींएकराशिगतौमहदनिष्टसूचकावितिभावः ॥ १२ ॥ धूमकेतुरुपग्रहविशेषः सपुष्यंक्षत्रियन
क्षत्रंआक्रम्यतिष्ठति तथावक्ष्यमाणरीत्याज्येष्ठास्थेनापिकेतुनापुष्योविद्धस्तथाचस्वनक्षत्रेक्रूराक्रांतेक्रूरविद्धेचसतिअवश्यंक्षत्रियाणांनाशोभवतीत्यर्थः यथोक्तं कृत्तिकायांतथापुष्येरेवत्यांचपुनर्वसौ वेधेस

स्त्रियःकाश्चित्प्रजायंतेचतस्रःपंचकन्यकाः॥ जातमात्राश्चनृत्यंतिगायंतिचहसंतिच ॥ ७॥ पृथग्जनस्यसर्वस्यक्षुद्रकाःप्रहसंतिच ॥ नृत्यंतिपरिगायंतिवेदयंतो
महद्भयं॥ ८॥ प्रतिमाश्चालिखंत्येताःसशस्त्राःकालचोदिताः ॥ अन्योन्यमभिधावंतिशिशवोदंडपाणयः ॥ ९ ॥ अन्योन्यमभिमृद्नंतिनगराणियुयुत्सवः ॥ प
द्मोत्पलानिवृक्षेषुजायंतेकुमुदानिच॥ १०॥ विष्वग्वाताश्चवांत्युग्रारजोनाप्युपशाम्यति ॥ अभीक्ष्णंवर्त्ततेभूमिरर्कंराहुरुपैतिच ॥ ११ ॥ श्वेतोग्रहस्तथाचि
त्रांसमतिक्रम्यतिष्ठति॥ अभावंहिविशेषेणकुरूणांतत्रपश्यति॥ १२॥ धूमकेतुर्महाघोरःपुष्यंचाक्रम्यतिष्ठति॥ सेनयोरशिवंघोरंकरिष्यतिमहाग्रहः ॥ १३॥
मघास्वंगारकोवक्रःश्रवणेचबृहस्पतिः॥ भगंनक्षत्रमाक्रम्यसूर्यपुत्रेणपीड्यते॥ १४॥ शुक्रःप्रोष्ठपदेपूर्वेसमारुह्यविरोचते ॥ उत्तरेतुपरिक्रम्यसहितःसमुदी
क्षते॥ १५॥ श्वेतोग्रहःप्रज्वलितःसधूमइवपावकः॥ऐंद्रंतेजस्विनक्षत्रंज्येष्ठामाक्रम्यतिष्ठति॥ १६॥ ध्रुवंप्रज्वलितोघोरमपसव्यंप्रवर्त्तते॥ रोहिणींपीडयत्येवमु
भौचशशिभास्करौ॥ चित्रास्वात्यंतरेचैवविष्ठितःपरुषग्रहः॥ १७॥ वक्रानुवक्रंकृत्वाचश्रवणंपावकप्रभः॥ ब्रह्मराशिंसमावृत्यलोहितांगोव्यवस्थितः ॥१८॥
सर्वसस्यपरिच्छन्नापृथिवीसस्यमालिनी॥ पंचशीर्षायवाश्चापिशतशीर्षाश्चशालयः॥१९॥

तिक्रमाद्वेधोवर्णेषुब्राह्मणादिष्वितिनरपतिविजये ॥ १३ ॥ भगंनक्षत्रंपूर्वाफ
ल्गुनी श्रुतिमनेनूत्तराफल्गुनी ॥१४॥ पूर्वेप्रोष्ठपदेपूर्वाभाद्रपदानक्षत्रंसमारुह्य परिक्रम्यःपरिघाख्यउपग्रहस्तेनसहितःउत्तरेउत्तराभाद्रपदानक्षत्रंउदीक्षतेआक्रांतुमिच्छति ॥ १५ ॥ श्वेतःद्वितीयउपग्रहःकेतुसं
ज्ञःऐंद्रंज्येष्ठांनक्षत्रमितियोज्यं ॥ १६ ॥ ध्रुवमिति परुषग्रहोराहुःएकनक्षत्रस्थौशशिभास्करौपीडयति अपसव्यंप्रवर्त्ततेसर्वदावक्रीसन् सर्वतोभद्रचक्रेवेधेनस्वातीस्थःसन्रोहिणीनक्षत्रंचपीडयतीत्यर्थः॥ १७॥
वक्रेति तथैवसर्वतोभद्रचक्रेमघास्थोलोहितांगोंऽगारकःवक्रानुवक्रंकृत्वापुनःपुनर्वक्रीभूयब्रह्मणाबृहस्पतिनाक्रांतंराशिनक्षत्रंश्रवणंसमावृत्यसम्यक्पूर्णदृष्ट्याविध्वातिष्ठति ॥ १८ ॥ परिच्छन्नाआच्छादिता
पंचशीर्षाणिशिवीसदृशानियेषांतेपंचशीर्षाः ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ शोणितमयाआवर्त्ताःयस्यां रक्तप्रवाहवतीत्यर्थः ॥ अतएवध्वजाएवउडुपानिक्षुद्रनावस्तैःसमाकुला वैशसेविरोधे ॥ २३ ॥ २४ ॥ छर्दयन्श्रोतॄणांक्लेशकरत्वेनरक्तवमनंकारयन्नि व ॥ २५ ॥ शस्त्राणिप्रभयाज्वलंतीव ॥ २६ ॥ संवत्सरेति पूर्वंश्रवणस्थोबृहस्पतिर्भगनक्षत्रस्थःसूर्यपुत्रइत्युक्तंतावुभौविशाखासमीपेतिर्यग्वेधेनशतपदेचक्रेविशाखानक्षत्रंविध्यतइत्यर्थः तथाहि तस्मिन्च क्रेखुखेखोइतिश्रवणांत्यपादत्रयंव्युत्क्रमेणविशाखाद्यपादत्रयेणतितुतेइत्यनेनविध्यते तृतीयेनचतुर्थोद्वितीयेनतृतीयःप्रथमेनद्वितीयइति तथाउत्तराफल्गुन्याअंत्यपादत्रयेणटोपापीइत्यनेनक्रमेणतितुतेइति विशाखाद्यपादत्रयंतत्रैवचक्रेविध्यतइतितच्चक्रविदांप्रत्यक्षं ॥ २७ ॥ चंद्रादित्याविति अपर्वणिपर्वदर्शाख्यंपंचदशेह्निभवतिएकतिथिवृद्धौषोडशेवाएकतिथिक्षयेचतुर्दशेवान्हिभवति तिथिद्वयक्षयस्तुलोकेऽ

प्रधानाःसर्वलोकस्ययास्वायत्तमिदंजगत् ॥ तागावःप्रस्नुतावत्सैःशोणितंप्रक्षरंत्युत ॥ २० ॥ निश्चेरुरर्चिषश्चापात्खड्गाश्चज्वलिताभृशं ॥ व्यक्तंपश्यंतिशस्त्राणि संग्रामंसमुपस्थितं ॥ २१ ॥ अग्निवर्णायथाभासःशस्त्राणामुदकस्यच ॥ कवचानांध्वजानांचभविष्यतिमहाक्षयः ॥ २२ ॥ पृथिवीशोणितावर्त्ताध्वजोडुप समाकुला ॥ कुरूणांवैशसेराजन्पांडवैःसहभारत ॥ २३ ॥ दिक्षुप्रज्वलितास्याश्चव्याहरंतिमृगद्विजाः ॥ अत्याहितंदर्शयंतोवेदयंतिमहद्भयं ॥ २४ ॥ एकपक्षाक्षि चरणःशकुनिःखचरोनिशि ॥ रौद्रंवदतिसंरब्धःशोणितंछर्दयन्निव ॥ २५ ॥ शस्त्राणिचैवराजेंद्रप्रज्वलंतीवसंप्रति ॥ सप्तर्षीणामुदाराणांसमवच्छाद्यतेप्रभा ॥ २६ ॥ संवत्सरस्थायिनौचग्रहौप्रज्वलितावुभौ ॥ विशाखायाःसमीपस्थौबृहस्पतिशनैश्चरौ ॥ २७ ॥ चंद्रादित्यावुभौग्रस्तावेकाह्नाहित्रयोदशीं ॥ अपर्वणि ग्रहंयातौप्रजासंक्षयमिच्छतः ॥ २८ ॥ अशोभितादिशःसर्वाःपांसुवर्षैःसमंततः ॥ उत्पातमेघारौद्राश्चरात्रौवर्षंतिशोणितं ॥ २९ ॥ कृत्तिकांपीडयंस्तीक्ष्णैर्न क्षत्रंपृथिवीपते ॥ अभीक्ष्णवातावायंतेधूमकेतुमवस्थिताः ॥ ३० ॥

त्यंतमप्रसिद्धइतिअपर्वणीत्युक्तंग्रहंयातौराहुणाग्रहणंप्राप्तौ एतदेवप्रजासंक्षयहेतुत्वे नशास्त्रेदृष्टमित्याह प्रजेति ॥ २८ ॥ अशोभिताअमंगलाः ॥ २९ ॥ चित्रास्यात्यंतरस्थःपरुषोग्रहोरोहिणींपीडयतीत्युक्तंतत्रचित्रांशेस्थित्वारोहिणींअष्टादशत्वेनसामुदायिकनक्षत्रंपीडयतिस्वात्यंशेस्थित्वा कृत्तिकांषोडशकत्वेनसांघातिकनक्षत्रंपीडयति सर्वतोभद्रचक्रेतथादर्शनात् तदेतदाह कृत्तिकामित्यर्धेन तीक्ष्णैःक्रूरैःकर्मभिरुपलक्षितोराहुरित्यर्थः धूमकेतुंउत्पातविशेषमनुलक्ष्यावस्थिताः ॥ ३० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतेवायत्रः त्रिषमेवैरंयुद्धमितियावत् त्रिष्विति त्रिष्वपिच्छत्रेषुनरपतिविजयप्रोक्तेषु यथाऽश्विन्यादिभिर्नवभिर्नक्षत्रैरौदीच्यस्याश्वपतेश्छत्रे चामरंकलशोवीणाच्छत्रंदंडःपतद्ग्रहः आसनंकीलकंरज्जुरित्यव यवाःकल्प्यंते एवंमघादिनवकेनप्राच्यस्यगजपतेः तथामूलादिनवकेनदक्षिणस्यनरपतेः एवंविधेषुत्रिष्वपिच्छत्रेषुतत्रापिसर्वेषुनक्षत्रेषु नास्तिक्षत्रमेभिरितियोगेनक्षत्रविरोधिषुनक्षत्रेषु नक्षत्राणिचतानिनक्षत्राणिभानितेषुक्रूराक्रांतत्वादिनाक्षत्रियाभावकरेषुनक्षत्रेषु गृध्रःपापग्रहःशीर्षकलशस्थानंसंपतते तेनच्छत्रत्रयस्यतदंतर्गतानामन्येषांचमांडलिकानांराज्ञांनाशःसूच्यते तत्रैवंसतिमघासुकुजोस्ति तथायदाभगनक्षत्रंपूर्वाफल्गुनीतदातत्रत्यःशनैश्वरोऽवश्यंयुद्धादिनागजपतेर्महद्भयंकरिष्यति यथोक्तंतत्रैव कलशस्थेभवेद्युद्धंरणेरोगेमहद्भयं घातपातादिकंसर्वंजायतेनात्रसंशयइति कलशस्थेशनैश्वरेइतिशेषः तथाविशाखा ज्येष्ठेअपिअत्रैवच्छत्रेक्रूरविद्धेक्रूराक्रांतेवर्तेतेइतिअवश्यंगजपतेश्छत्रभंगः एवंप्रथमच्छत्रेपिकृत्तिकारोहिण्योःपुष्यस्यचपीडास्ति तथांतिमच्छत्रेश्रवणप्रोष्ठपदयोर्बृहस्पतिशुक्रौवर्त्तेतेइतितथापितावनिष्टफलावेव एवंपूर्वस्यनिरन्वयोनाशः इतरयोश्छत्रयोःराजनाशेपितत्पुत्राणांच्छत्रप्राप्तिरस्तीतिविशेषः तथाचमध्यमच्छत्रेमघासुभौमः स्वात्यांसूर्यचंद्रराहवः पूर्वस्यामुत्तरस्यांवाफल्गुन्यांशनैश्वरः विशाखायां वेधेनबृहस्पतिश्चास्ति तेषांफलंतत्रैवोक्तं क्रूरग्रहचतुष्कंचबुधचंद्रेणसंयुतं पूर्वच्छत्रविनाशायकथितंपूर्वसूरिभिरिति तत्रसिंधुसागरसंगमात्गोदावरीसागरसंगमपर्यंतएकारेखातद्दक्षिणेनरपतिः ततएवकर्णप्रावरणपर्यंतंद्वितीया तदुत्तरेगजपतिःतयोरेखयोर्मध्येऽश्वपतिः हस्तिनापुरंतुईशानदेशस्थत्वात्गंगाद्वारात्पूर्वभागेऽस्तीतिगजपतिच्छत्रांतर्गतमेव हरिद्वारंतुदेहलीदीपन्यायेनाश्वपतिगजपत्योरंतर्गतमिति तेनह

विषमंजनयंत्येतआक्रंदजननंमहत् ॥ त्रिपुसर्वेपुनक्षत्रनक्षत्रेषुविशांपते ॥ गृध्रःसंपततेशीर्षजनयन्भयमुत्तमं ॥ ३१ ॥ चतुर्दशींपंचदशींभूतपूर्वांचषोडशीं इमांतुनाभिजानेहममावास्यांत्रयोदशीं ॥ चंद्रसूर्यावुभौग्रस्तावेकमासींत्रयोदशीं ॥ ३२ ॥ अपर्वणिग्रहेणैतौप्रजाःसंक्षपयिष्यतः ॥ मांसवर्षपुनस्तीव्रमासीत्कृष्णचतुर्दशीं ॥ शोणितैर्वक्त्रसंपूर्णाअतृप्तास्तत्रराक्षसाः ॥ ३३ ॥

स्तिनापुरस्थानांप्राच्यत्वादत्यंतंक्षयः तथैवपांचालादीनामपीति एतच्चनरपतिविजयदर्शिनांस्पष्टं ईशानदेशाःकूर्मचक्रेप्रोक्ताः रेवतीअश्विनीयाम्येपादेईशानगोचरे गंगाद्वारंकुरुक्षेत्रंश्रीकंठंहस्तिनापुरं अश्ववक्त्रैकपादाश्वकर्णप्रावरणास्तथा विनश्यंतिचतेसर्वेदेशास्त्वीशानगोचरेइतिदिक् ॥ ३१ ॥ चंद्रादित्यावुभौग्रस्ताविर्त्येनेनश्लोकेनोक्तमर्थंविशदयतिद्वाभ्यां चतुर्दशीमिति त्रयोदशींत्रयोदशानामन्हांपूरणींअमावास्यांभूतपूर्वांनाभिजानेनजानामि अतिभूयसाकालेनअयंदुर्योगआगतइतिभावः एकमासींएकस्मिन्नेवमासेभवां पूर्वंत्रयोदश्यांरात्रौपक्षसमाप्त्यासूर्यग्रहणमेवोक्तं इदानींतुएकस्मिन्मासेचंद्रःपूर्णमास्यांराहुणाग्रहेणग्रस्तःसूर्योऽमावास्यायां यदासूर्योग्रस्तस्तदाचंद्रोपिग्रस्तएवदर्शेतयोःसंहतत्वात् ॥ ३२ ॥ अपर्वणीति लोकाप्रसिद्धपर्वणीतिपूर्ववत्ज्ञेयं ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रतिस्रोतसोमहानद्यःविपरीतप्रवाहाः विभक्तिलोपआर्षः विशेषणंविशेष्येणबहुलमितिसमासोवा क्रियाविशेषणंवा कूपाजलाशयाःकूर्दंतिक्रीडंतिवातैःक्षुभ्यंतइत्यर्थः॥३४॥अनयंअनीतिफलं ॥ ३५॥ महोल्काभिःदीपाभावात्शणकाष्ठज्वालयारात्रौविनिःसृत्यगृहाद्बहिर्निर्गत्य ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ महाशब्दः क्रियतइतिशेषः महाभूताःवृद्धीभूताः अभूततद्भावेमहच्छब्दाद्भवतौपरेडाच् मर्यादामुल्लंघितवंतइवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ अशनीभिः अशनिर्द्वयोरितिकोशात्स्त्रीत्वं ॥३९॥४०॥४१॥४२॥ शिखराणांद्रुमायाणां शिखरोस्त्रीद्रुमाग्रेचेतिमेदिनी ॥ ४३ ॥ पक्कापक्केति विनाशाभिमुखानांपरस्परंयुद्धमिति पक्कंप

प्रतिस्रोतोमहानद्यःसरितःशोणितोदकाः ॥ फेनायमानाःकूपाश्चकूर्दंतिवृषभाइव ॥ ३४ ॥ पतंत्युल्काःसनिर्घाताःशक्राशनिसमप्रभाः ॥ अद्यचैवनिशां
व्युष्टामनयंसमवाप्स्यथ ॥ ३५॥ विनिःसृत्यमहोल्काभिस्तिमिरंसर्वतोदिशं ॥ अन्योन्यमुपतिष्ठद्भिस्तत्रचोक्तंमहर्षिभिः॥ ३६॥ भूमिपालसहस्राणांभूमिः
पास्यतिशोणितं ॥ कैलासमंदराभ्यांतुतथाहिमवताविभो॥ ३७॥ सहस्रशोमहाशब्दःशिखराणिपतंतिच ॥ महाभूताभूमिकंपेचत्वारःसागराःपृथक् ॥ वे
लामुद्वर्त्तयंतीवक्षोभयंतोवसुंधरां॥ ३८॥ वृक्षानुन्मथ्यवांत्युग्रावाताःशर्करकर्षिणः॥ आभग्नाःसुमहावातैरशनीभिःसमाहताः ॥ ३९ ॥ वृक्षाःपतंतिचैत्या
श्चग्रामेषुनगरेषुच ॥ नीललोहितपीतश्चभवत्यग्निर्हुतोद्विजैः ॥ ४० ॥ वामार्चिर्दुष्टगंधश्चमुंचन्वैदारुणंस्वनं ॥ स्पर्शागंधारसाश्चैवविपरीतामहीपते ॥ ४१ ॥
धूमंध्वजाःप्रमुंचंतिकंपमानामुहुर्मुहुः ॥ मुंचंत्यंगारवर्षंचभेर्यश्चपटहास्तथा ॥ ४२ ॥ शिखराणांसमृद्धानामुपरिष्टात्समंततः ॥ वायसाश्चरुवंत्युग्रंवामंमं
डलमाश्रिताः॥ ४३॥ पक्कापक्केतिसुभृशंवावाश्यंतेवयांसिच॥ निलीयंतेध्वजाग्रेषुक्षयायपृथिवीक्षितां॥४४॥ ध्यायंतःप्रकिरंतश्चव्यालावेपथुसंयुताः॥ दी
नास्तुरंगमाःसर्वेवारणाःसलिलाश्रयाः ॥ ४५॥ एतच्छ्रुत्वाभवानत्रप्राप्तकालंव्यवस्यतां ॥ यथालोकःसमुच्छेदंनायंगच्छेतभारत ॥ ४६ ॥ वैशंपाय
नउवाच पितुर्वचोनिशम्यैतद्धृतराष्ट्रोब्रवीदिदं ॥ दिष्टमेतत्पुरामन्येभविष्यतिनरक्षयः ॥ ४७ ॥ राजानःक्षत्रधर्मेणयदिवध्यंतिसंयुगे ॥ वीरलोकंसमा
साद्यसुखंप्राप्स्यंतिकेवलं ॥ ४८ ॥ इहकीर्तिंपरेलोकेदीर्घकालंमहत्सुखं ॥प्राप्स्यंतिपुरुषव्याघ्राःप्राणांस्त्यक्त्वामहाहवे ॥४९॥ वैशंपायनउवाच एवं
मुनिस्तथेत्युक्त्वाकवींद्रोराजसत्तम॥ धृतराष्ट्रेणपुत्रेणध्यानमन्वगमत्परं॥ ५०॥

रिणतेपिस्याद्विनाशाभिमुखेत्रिष्वितिमेदिनी पक्कापक्केतिपक्षिरुतानुकरणं वावाश्यंतेअतिशयेनशब्दंकुर्वंति ॥ ४४ ॥ प्रकिरंतःशकृन्मूत्रमितिशेषः व्यालाःदुष्टहस्तिनः सलिलाश्रयाःअत्यंतंप्रस्वेदयुक्ताः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मुनिःएवंतथेत्युक्तेतिसंबंधः धृतराष्ट्रेणहेतुना तदर्थमित्यर्थः ध्यानंचिंतां ॥ ५० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संक्षयतेक्षिणोति ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ धर्म्यंधर्मादनपेतंपंथानंदेशयशिक्षय ॥ ५३ ॥ अयंदुर्योधनः ५४ ॥ सःधर्मः एनंधर्महंतारंशक्येनापदिसत्यांकिमर्थंआपदीवउन्मार्गगामीभवसीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ परेणअतिशयेन ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ आक्षिप्यवाक्यंब्रुवतीतिसंबंधः ॥ ५९ ॥ वेत्ताज्ञातास्मीतिशेषः भावाभावौस्थितिविनाशौपरेषांस्त्वेषांच ॥ ६० ॥ गतिःपरायणं दर्शयिताउपदेष्टा ॥ ६१ ॥ त्वंहिधर्मादौ

समुहूर्त्तंतथाध्यात्वापुनरेवाब्रवीद्वचः ॥ असंशयंपार्थिवेंद्रकालःसंक्षयतेजगत् ॥ ५१ ॥ सृजतेचपुनर्लोकान्नेहविद्यतिशाश्वतं ॥ ज्ञातीनांवैकुरूणांचसंबंधिसुहृदांतथा ॥ ५२ ॥ धर्म्यंदेशयपंथानंसमर्थोह्यसिवारणे ॥ क्षुद्रंजातिवधंप्राहुर्माकुरुष्वममाप्रियं ॥ ५३ ॥ कालोयंपुत्ररूपेणतवजातोविशांपते ॥ नवधःपूज्यतेवेदेहितंनैवकथंचन ॥ ५४ ॥ हन्यात्सएनंयोहन्यात्कुलधर्मंस्विकांतनुं ॥ कालेनोत्पथगंतासिशक्येसतियथापदि ॥ ५५ ॥ कुलस्यास्यविनाशायतथैवचमहीक्षितां ॥ अनर्थोराज्यरूपेणतवजातोविशांपते ॥ ५६ ॥ लुप्तधर्मापरेणासिधर्मंदर्शयवैसुतान् ॥ किंतेराज्येनदुर्धर्षयेनप्राप्तोसिकिल्बिषं ॥ ५७ ॥ यशोधर्मंचकीर्तिंचपालयन्स्वर्गमाप्स्यसि ॥ लभंतांपांडवाराज्यंशमंगच्छंतुकौरवाः ॥ ५८ ॥ एवंब्रुवतिविप्रेंद्रेधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ आक्षिप्यवाक्यंवाक्यज्ञोवाक्यंचैवाब्रवीत्पुनः ॥ ५९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यथाभवान्वेत्तितथैववेत्ताभावाभावौविदितौमेयथार्थौ ॥ स्वार्थेहिसंमुह्यतितातलोकोमांचापिलोकात्मकमेवविद्धि ॥ ६० ॥ प्रसादयेत्वामतुलप्रभावंत्वंनोगतिर्दर्शयिताचधीरः ॥ नचापितेमद्वशगामहर्षेनचाधर्मंकर्तुमर्हाहिमेमतिः ॥ ६१ ॥ त्वंहिधर्मप्रवृत्तिश्चयशःकीर्त्तिश्चभारती ॥ कुरूणांपांडवानांचमान्यश्चापिपितामहः ॥ ६२ ॥ व्यासउवाच वैचित्रवीर्यनृपतेयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ अभिधत्स्वयथाकामंछेत्तास्मितवसंशयं ॥ ६३ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यानिलिंगानिसंग्रामेभवंतिविजयिष्यतां ॥ तानिसर्वाणिभगवञ्छ्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ६४ ॥ व्यासउवाच प्रसन्नभाःपावकऊर्ध्वरश्मिःप्रदक्षिणावर्त्तशिखोविधूमः ॥ पुण्यागंधाश्चाहुतीनांप्रवांतिजयस्यैतद्भाविनोरूपमाहुः ॥ ६५ ॥ गंभीरघोषाश्चमहास्वनाश्चशंखाम्दृदंगाश्चनदंतियत्र ॥ विशुद्धरश्मिस्तपनःशशीचजयस्यैतद्भाविनोरूपमाहुः ॥ ६६ ॥ इष्टावाचःप्रसृतावायसानांसंप्रस्थितानांचगमिष्यतांच ॥ येपृष्ठतस्तेत्वरयंतिराजन्येचाग्रतस्तेप्रतिषेधयंति ॥ ६७ ॥

हेतुरित्यर्थः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ रूपंगमकंचिह्नं ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इष्टाइति येपृष्ठतोभाषमाणावायसास्तेगंतारंत्वरयंति सिद्धिसूचकाइत्यर्थः येपुरतोभाषमाणास्तेगमनंनिषेधंतीत्यर्थः ॥ ६७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ प्रविष्टस्य परसैन्यमितिशेषः इष्टाःमारितोमारितइति दक्षिणाःदाक्ष्ययुक्ताःहतोसिहतोसीत्याद्याः पश्चादर्थेपाश्चात्यंप्रयोजनंजयाख्यंसंधारयंतिनिश्चिन्वंति याश्चाग्रेप्रतिषेधिकाः मायुत्ध्यस्त्वमरिष्यसीत्येवंजातीयकास्ताअपिमरणस्यैवसूचकास्ताश्चदुर्योधनंप्रत्येवप्रवर्त्ततइतिभावः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अनुगाःअनुकूलाः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८॥ ७९ ॥ ८० ॥ उपायविजयंलाभपूर्वकंजयंसाम्नाप्रार्थनयादानेनवा शत्रुणावाचाप्रार्थितस्यधनेनवासंतर्पितस्यमुख्योजयः शत्रुंभेदयतोमध्यमःनिघ्नतोऽधमइत्यर्थः ॥ ८१ ॥ सन्निपातोयोधानांसंघर्षः व्यवधूताःदारादि

॥५॥

कल्याणवाचःशकुनाराजहंसाःशुकाःक्रौंचाःशतपत्राश्चयत्र॥प्रदक्षिणाश्चैवभवंतिसंख्येध्रुवंजयस्तत्रवदंतिविप्राः॥६८॥ अलंकारैःकवचैःकेतुभिश्चसुखप्र
णादैर्हेषितैर्वाहयानां॥भ्राजिष्मतीदुष्प्रतिवीक्षणीयायेषांचमूस्तेविजयंतिशत्रून्॥६९॥ हृष्टावाचस्तथासत्वंयोधानांयत्रभारत॥ नम्लायंतिस्रजश्चैवतेतरंति
रणोदधिं ॥ ७० ॥ इष्टावाचःप्रविष्टस्यदक्षिणाःप्रविविक्षतः ॥ पश्चात्संधारयंत्यर्थमग्रेचप्रतिषेधिकाः ॥ ७१ ॥ शब्दरूपरसस्पर्शगंधाश्चाविकृताःशुभाः॥
सदाहर्षश्चयोधानांजयतामिहलक्षणं ॥ ७२ ॥ अनुगावायवोवांतितथाभ्राणिवयांसिच ॥ अनुप्लवंतिमेघाश्चतथैवेंद्रधनूंषिच ॥ ७३ ॥ एतानिजयमाना
नांलक्षणानिविशांपते॥ भवंतिविपरीतानिमुमूर्षूणांजनाधिप ॥ ७४॥ अल्पायांवामहत्यांवासेनायामितिनिश्चयः॥ हर्षोयोधगणस्यैकोजयलक्षणमुच्यते
॥ ७५ ॥ एकोदीर्णोदारयतिसेनांसुमहतीमपि ॥ तांदीर्णामनुदीर्यंतेयोधाःशूरतराअपि ॥ ७६ ॥ दुर्निवर्त्यातदाचैवप्रभग्नामहतीचमूः ॥ अपामिवमहावे
गास्त्रस्तामृगगणाइव ॥ ७७॥ नैवशक्यासमाधातुंसन्निपातेमहाचमूः ॥ दीर्णामित्येवदीर्यंतेसुविद्वांसोपिभारत ॥ ७८ ॥ भीतान्भग्नांश्चसंप्रेक्ष्यभयंभूयो
भिवर्द्धते ॥ प्रभग्नासहसाराजन्दिशोविद्रवतेचमूः ॥ ७९ ॥ नैवस्थापयितुंशक्याशूरैरपिमहाचमूः ॥ सत्कृत्यमहतींसेनांचतुरंगांमहीपतिः॥ उपायपूर्वंमेधा
वीयतेतसततोत्थितः ॥ ८० ॥ उपायविजयंश्रेष्ठमाहुर्भेदेनमध्यमं ॥ जघन्यएषविजयोयोयुद्धेनविशांपते ॥ ८१ ॥ महान्दोषःसन्निपातस्तस्याद्यःक्षयउच्य
ते॥ परस्परज्ञाःसंहृष्टाव्यवधूताःसुनिश्चिताः॥ ८२ ॥ अपिपंचाशतंशूराम्रद्नंतिमहतींचमूं ॥ अपिवापंचषट्सप्तविजयंत्यनिवर्त्तिनः ॥८३॥ नवैनतेयोगरुडः
प्रशंसतिमहाजनं॥ दृष्ट्वासुपर्णोऽपचितिंमहत्याअपिभारत॥८४॥

ष्वनासक्ताः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ शूराणांसहायसंपत्तिर्नापेक्षितेत्यत्रदृष्टांतमाह नवैनतेयइति महत्याअपिसेनायाअपचितिंप्रतिकारंनाशंवाएकेनैवात्मनाकर्त्तुंशक्यंदृष्ट्वाआलोच्य सुपर्णःशोभनपतत्रः गरुडोनामतःवैनतेयोविनतायाःपुत्रोमहाजनंबहुजनसमूहंनप्रशंसतिनकामयतेइत्यर्थः भवेदपचितिःपूजाव्ययनिष्कृतिहानिष्विति मेदिनी शूराणांनसहायापेक्षास्तीतिअक्षौहिणीबाहुल्यान्मत्पुत्राणांजयोऽवश्यंभावीतित्वयानमंतव्यमितिभावः ॥ ८४॥

॥५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८५ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥४॥ ॥४॥ एवमुक्त्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ नवाशाम्यंतिनैवशाम्यंति यमक्षयंयमलोकं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ दिव्येति यथादीपेनांधकारेनाशितेचक्षुषाघटोदृश्यतेएवंधीवृत्त्यासर्वविषयावरकाज्ञानतमसिनाशितेसतिचिदात्मरूपेणचक्षुषासर्वंप्रकाशतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ शास्त्रचक्षुरिति यदाऽहंब्रह्मास्मीतिवाक्योत्थया धियात्मानंयोगीपश्यतितदांऽधोऽप्यनंधोभवति तथाचश्रुतिः तंवाएतंसेतुंतीर्त्वांऽधःसन्ननंधोभवतीति सेतुंमर्यादाविधारकंपरमेश्वरंतीर्त्वाप्राप्येतिश्रुतिपदयोरर्थः अनेनैवाभिप्रायेणअवेक्षस्वेत्याह नमस्तइति विनयःस्वस्योपदेष्टृत्ववारणाय व्यासेनैवत्वमुपदिष्टोसीतिभावः ॥ ९ ॥ त्रसानांजंगमानांयोनिरुत्पत्तिस्थानं अंडजाःपक्षिसरीसृपाद्याः स्वेदजाःयूकालिक्षाद्याः जरायुजाःमनुष्यपश्वाद्याः ॥ १० ॥ येषुच

नवाङ्कुल्येनसेनायाजयोभवतिनित्यशः ॥ अध्रुवोहिजयोनामदैवंचात्रपरायणं ॥ जयवंतोहिसंग्रामेकृतकृत्याभवंतिहि ॥८५॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणि जंबूखंडविनिर्माणप० निमित्ताख्यानेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥४॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वाययौव्यासोधृतराष्ट्रायधीमते ॥ धृतराष्ट्रोपितच्छ्रुत्वाध्यानमेवान्वपद्यत ॥ १ ॥ समुहूर्त्तमिवध्यात्वाविनिःश्वस्यमुहुर्मुहुः ॥ संजयंसंशितात्मानमपृच्छद्भरतर्षभ ॥ २ ॥ संजयेमेमहीपालाःशूरायुद्धाभिनंदिनः ॥ अन्योन्यमभिनिघ्नंतिशस्त्रैरुच्चावचैरिह ॥ ३ ॥ पार्थिवाःपृथिवीहेतोःसमभित्यज्यजीवितं ॥ नवाशाम्यंतिनिघ्नंतोवर्धयंतियमक्षयं ॥ ४ ॥ भौममैश्वर्यमिच्छंतोनमृष्यंतेपरस्परं ॥ मन्येबहुगुणाभूमिस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ५ ॥ बहूनिचसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ कोट्यश्चलोकवीराणांसमेताःकुरुजांगले ॥ ६ ॥ देशानांचपरीमाणंनगराणांचसंजय ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनयतएतेसमागताः ॥ ७ ॥ दिव्यबुद्धिप्रदीपेनयुक्तस्त्वंज्ञानचक्षुषा ॥ प्रभावात्तस्यविप्रर्षेर्व्यासस्यामिततेजसः ॥ ८ ॥ संजयउवाच यथाप्रज्ञंमहाप्राज्ञभौमान्वक्ष्यामितेगुणान् ॥ शास्त्रचक्षुरवेक्षस्वनमस्तेभरतर्षभ ॥ ९ ॥ द्विविधानीहभूतानिचराणिस्थावराणिच ॥ त्रसानांत्रिविधायोनिरंडस्वेदजरायुजाः ॥ १० ॥ त्रसानांखलुसर्वेषांश्रेष्ठाराजञ्जरायुजाः ॥ जरायुजानांप्रवरामानवाःपशवश्चये ॥ ११ ॥ नानारूपधराराजंस्तेषांभेदाश्चतुर्दश ॥ वेदोक्ताःपृथिवीपालयेषुयज्ञाःप्रतिष्ठिताः ॥ १२ ॥ ग्राम्याणांपुरुषाःश्रेष्ठाःसिंहाश्चारण्यवासिनां ॥ सर्वेषामेवभूतानामन्योन्येनोपजीवनं ॥ १३ ॥

तुर्दशसुयज्ञाःप्रतिष्ठिताः तेमानवाःत्रैवर्णिकाः पशवश्चगोऽजाद्याः जरायुजानांमध्येप्रवराइतियोजना ॥ ११ ॥ १२ ॥ ग्राम्याणां: वक्ष्यमाणानांपशूनांमध्ये तथारण्यवासिनामित्यपि पुरुषंवैदेवाःपशुमालभंत तस्मात्रयःपशूनांहस्तादानाःपुरुषोहस्तीमर्कटइतिविध्यर्थवादादिषुपुरुषेपिपशुत्वमस्त्येवेतिग्राम्यपशुषुपुरुषस्यगणनं ॥ १३ ॥

उद्भिज्जाःभूमिमुद्भिद्यजातावृक्षाअश्वत्थादयः गुल्माःकुशकाशादिस्तंबाः लताःवृक्षाद्यारूढाःगुडूच्यादयः वल्योभूमिप्रसारावर्षमात्रस्थायिन्यः कूष्मांड्याद्याः त्वक्साराःवेण्वादयः तएवतृणजातयोनतुवृक्षाः
॥ १४ ॥ तेषामिति सप्तग्राम्याःपशवःसप्तारण्याःपंचोद्भिज्जाइत्येकोनविंशतिसंख्यानांविकाराणांप्रकृतिभूतेषुपंचसुमहाभूतेषुप्रक्षेपेसतिचतुर्विंशत्यक्षरसंख्यासाम्यात्प्रकृतिविकृत्यात्मिकागायत्रीयंभवति अ
त्रस्वेदजानांउद्भिज्जेष्वंतर्भावः तेहिभूमिमुद्भिद्यजायंते स्वेदजास्तुजलमुद्भिद्यजायंतइतिसाम्यात् तृतीयेनावरोधःसंशोकजस्येतिन्यायाच्च अंडजानामपिमैथुनजत्वसाम्याज्जरायुजेष्वेवांतर्भावः जरायुर्गर्भवे
ष्टनंतद्रूपस्यअंडस्यैवतत्रसत्त्वादित्याशयेनचतुर्विंशतिः तदिदंकार्यकारणसमुदायात्मकंगायत्र्याख्यंब्रह्म गायत्रीवाइदंसर्वंभूतमित्युपक्रम्यसैषाचतुष्पदाषड्विधागायत्रीतदेतदृचाभ्यनूक्तंतावानस्यमहिमाततो
ज्यायांश्चपूरुषः पादोस्यसर्वाभूतानित्रिपादस्यामृतंदिवीतिछांदोग्येउपसंहारदर्शनात् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यस्यभूमिरिति राजाहिसार्वभौमोराजसूयेनेष्ट्वास्वाराज्यंप्राप्नोति अ

उद्भिज्जाःस्थावराःप्रोक्तास्तेषांपंचैवजातयः ॥ वृक्षगुल्मलतावल्यस्त्वक्सारास्तृणजातयः ॥ १४॥ तेषांविंशतिरेकोनामहाभूतेषुपंचसु ॥ चतुर्विंशतिरुद्दिष्टा
गायत्रीलोकसंमता॥ १५॥ यएतांवेदगायत्रींपुण्यांसर्वगुणान्वितां॥ तत्त्वेनभरतश्रेष्ठसलोकेनप्रणश्यति ॥ १६ ॥ अरण्यवासिनःसप्तसप्तैषांग्रामवासिनः॥
सिंहाव्याघ्रावराहाश्चमहिषावारणास्तथा ॥ १७॥ ऋक्षाश्चवानराश्चैवसप्तारण्याःस्मृतानृप॥ गौरजाविमनुष्याश्चअश्वाश्वतरगर्दभाः ॥ १८॥ एतेग्राम्याः
समाख्याताःपशवःसप्तसाधुभिः॥ एतेवैपशवोराजन्ग्राम्यारण्याश्चतुर्दश ॥ १९॥ भूमौचजायतेसर्वंभूमौसर्वंविनश्यति ॥ भूमिःप्रतिष्ठाभूतानांभूमिरेवस
नातनं॥ २०॥ यस्यभूमिस्तस्यसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥ तत्रातिगृद्धाराजानोविनिघ्नंतीतरेतरं॥ २१॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडविनिर्माणप
र्वणिभौमगुणकथनेचतुर्थोऽध्यायः॥ ४॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच नदीनांपर्वतानांचनामधेयानिसंजय ॥ तथाजनपदानां
चयेचान्येभूमिमाश्रिताः॥ १॥ प्रमाणंचप्रमाणज्ञपृथिव्याममसर्वतः॥ निखिलेनसमाचक्ष्वकाननानिचसंजय॥ २॥

श्वमेधेनेक्ष्वाकमुक्तिस्थानंप्राप्नोतीतियस्यकृत्स्नाभूमिस्तस्यइदंसर्वंयज्ञद्वारावशेभवति तथाचवाजसनेयकेश्रूयते पुरुषोहवैनारायणोऽकामयतात्प्रतिष्ठेयंसर्वाणिभूतान्यहमेवेदंसर्वंस्यामितिसएतंपुरुषमेधंपंच
रात्रयज्ञक्रतुमपश्यदित्यादिना ॥ २१ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवंवक्ष्यमाणभगवद्गीतोपनिषदर्थज्ञानाधिकारार्थंकर्मणामनुष्ठे
यत्वंप्रकारांतरेणोपपाद्याधिकृतानामुत्पन्नात्मविविदिषाणामपिसूक्ष्मतमात्मतत्त्वग्रहणयोग्यतासिद्ध्यर्थंस्थूलेभगवतोरूपेकृत्स्नब्रह्मांडात्मकेचित्तसंयमःकर्त्तव्यइत्याशयेनभुवनकोशंवर्णयति नदीनांपर्वतानां
चेत्यादिनातत्सर्वंश्रुतवानसीत्यंतेनाध्यायाष्टकेन ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्रतावत्पंचेमानिमहाराजेत्यादिनातदेषांरूपमैश्वरमित्यंतेनसर्वंवियदादिकंभगवदुपादानकत्वात्कुंडलकनकन्यायेनभगवतएवरूपमितिप्रतिपादयति महाभूतानिपृथिव्यादीनितान्येवजगतीकृत्स्नब्रह्मांडरूपाणिपिंडरूपाणिचतत्स्थानिचसर्वाणिचैतन्यपदवाच्यानिसमानितुल्यान्येव वहुत्वमुपाधिभेदाभिप्रायेण नहिकुंभद्रोण्याद्युपाधिष्वाकाशस्येवमशकमतंगजादिशरीरेषुचैतन्यस्यस्वतोविषमत्वंदृश्यते तस्मात्सर्वाणिजगतीस्थानिसमान्येव वक्ष्यतिचभगवान् पंडिताःसमदर्शिनइति ॥ ३ ॥ भूमिरिति वायोरग्निरितिश्रुतेरग्निहेतुर्वायुरग्नेःपरोद्रष्टव्यः गुणोत्तराणिपूर्वपूर्वापेक्षयाउत्तरमुत्तरमेकैकगुणाधिकं इदंचआकाशाद्वायुर्वायोरग्निरग्नेरापोद्भ्यःपृथिवीतिश्रूयमाणजन्मक्रमाभिप्रायेणोक्तं ॥ ४ ॥ शब्दादयोगुणाःप्रसिद्धाः ॥ ५ ॥ ६ ॥ एतेपंचेति महाभूतेषुपंचमहाभूतात्मकेषुसर्वेषुलोकेषुभोग्यवस्तुषुशरीरादिघटांतेषुएतेपंचगुणाः संति एतेके येषुगुणेषुभोक्तारोभूताःनित्यनिर्वृत्ताश्चेतनाःपुरुषाःप्रतिष्ठिताः देहेंद्रियादीन्भोग्यानधिष्ठायचेतनाःशब्दादीनिभोग्यांतराणिभुंजतेदेहादीनामपिभोगोपकरणत्वाद्भोग्यत्वमेवनभोक्तृत्वमित्यर्थः ॥ ७ ॥

संजयउवाच पंचेमानिमहाराजमहाभूतानिसंग्रहात् ॥ जगतीस्थानिसर्वाणिसमान्याहुर्मनीषिणः ॥ ३ ॥ भूमिरापस्तथावायुरग्निराकाशमेवच ॥ गुणोत्तराणिसर्वाणितेषांभूमिःप्रधानतः ॥ ४ ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसोगंधश्चपंचमः ॥ भूमेरेतेगुणाःप्रोक्ताऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ५ ॥ चत्वारोऽप्सुगुणाराजन्गंधस्तत्रनविद्यते ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचतेजसोथगुणास्त्रयः ॥ शब्दःस्पर्शश्चवायोस्तुआकाशेशब्दएवतु ॥ ६ ॥ एतेपंचगुणाराजन्महाभूतेषुपंचसु ॥ वर्त्ततेसर्वलोकेषुयेषुभूताःप्रतिष्ठिताः ॥ ७ ॥ अन्योन्यंनाभिवर्त्ततेसाम्यंभवतिवैयदा ॥ ८ ॥ यदातुविषमीभावमाविशंतिपरस्परं ॥ तदादेहैर्देहवंतोव्यतिरोहंतिनान्यथा ॥ ९ ॥ आनुपूर्व्याविनश्यंतिजायंतेचानुपूर्वशः ॥ सर्वाण्यपरिमेयाणितदेषांरूपमैश्वरं ॥ १० ॥

अन्योन्यमिति समस्यभावःसाम्यंब्रह्मभावः समआत्मेतिविद्यात् निर्दोषंहिसमंब्रह्मेतिश्रुतिस्मृत्योर्ब्रह्मणिसमशब्ददर्शनात् भोक्तृभोग्ययोर्यदासुषुप्तिप्रलयसमाधिमोक्षेषुब्रह्मभावोभवतितदातेउभेअन्योन्यंनाभिवर्त्तेते व्यवहारतोविद्यमानमपिभोग्यंभोक्तारंनोपसर्पति नापिभोक्ताऽलुप्तदृगपिभोगायतनस्यदेहेंद्रियादेरभावाद्भोग्यजातमुपसर्पतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ यदात्विति भोगप्रदकर्मोद्भवकालेविषमीभावंसाम्यात्प्रच्युतिंआविशंतिप्राप्नुवंतितदातएवभोक्तारोभोग्यपदार्थाश्चदेहैःस्वस्वरूपैःदेहवंतःलब्धस्वरूपाभूत्वातैरेवस्वैरूपैःपरस्परंव्यतिरोहंति भोक्तारोभोग्येषुनिपतंतिभोग्यार्थाश्चभोक्तरिसूक्ष्मरूपेणस्ववासनांजनयंतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ आनुपूर्व्याभूम्यादिक्रमेणविनश्यंति जायंतेचअनुपूर्वशआकाशादिक्रमेण विपर्ययेणक्रमोतउपपद्यतेचेतिन्यायेनसृष्टिक्रमविपरीतत्वात्संहारक्रमस्य अतएवउत्पत्तिविनाशशीलत्वादेवसर्वाण्येतानिभोक्तृभोग्यान्यपरिमेयाणिअनंतानि मरीचिकोदकव्हृदतुल्यत्वात् नहिमरीचिकोदकमियत्प्रमाणमितिपरिमातुंशक्यं यतएतान्यपरिमेयाणितत्तस्माद्धेतोःएषांरूपंऐश्वरमेवनतुभौतिकं नह्यध्यस्तस्याधिष्ठानादन्यद्रूपमस्ति अतएवसर्वंखल्विदंब्रह्मआत्मैवेदंसर्वं ब्रह्मैवेदंसर्वमितिसर्वस्यब्रह्मभावश्रवणमुपपद्यतेइत्यर्थः ॥ १० ॥

अपरिमेयत्वमेवाह तत्रतत्रेति सिद्धाअपियत्रब्रह्मांडंभित्वागच्छंतितत्रापिवासनामयाधातवोव्यक्तयःपांचभौतिकादृश्यंतेऽतोऽपरिमेयाएवते एवंसत्यपिमनुष्यागणकादयःतर्केणसूर्यगत्यादेशभेदेन दिनमानभेद
पादच्छायाभेदादिनाचतेषांप्रमाणानि एतच्चोपलक्षणंआकारभेदस्यापि तथाहि केचित्कंदुकाकारंकेचिच्चतुरस्रंकेचित्रिकोणंकेचिच्चक्राकारंचभूमिसंस्थानंकल्पयंति तथाप्रमाणभेदोपि जंबूद्वीपपरिणाहगणकाः
तद्यासःकुभुजंगसायकभुवःसिद्धांशकेनाधिकाइतिवदंति पंचदशशतान्येकाशीतियोजनानियोजनचतुर्विंशांशसहितानि तथालक्षयोजनंतत्परिणाहइतिपुराणांतरेअत्रापिअष्टादशसहस्राणिषट्शतानिचेतिव
क्ष्यति॥११॥कस्तर्हत्रसिद्धांतइत्याशंक्यानिर्वचनीयएवायमर्थोनतर्केणसाधयितुंयोग्यइत्याह अचिंत्याइति येभावाःजगज्जन्मोपादाननिमित्तपरिमाणधर्माधर्मादयःपदार्थाश्चिंतयितुमयोग्यास्तान्नतर्केणसाध
येत् नहितेतर्केणसाधयितुंशक्यंते तर्कांतरेणतस्यबाधसंभवात् तर्काप्रतिष्ठानादितिन्यायाच्च अतएवास्यश्लोकस्योत्तरार्द्धमन्यत्रपठंति नाप्रतिष्ठिततर्केणगंभीरार्थस्यनिश्चयइति तथाहि कंदुकाकारेभुवनकोशेक
ल्प्यमानेयेकंदुकपृष्ठेकमठपृष्ठोपमेतिष्ठंतितेषांकियानपिदेशोजलपशुमनुष्याश्रययोग्योस्तीतिवक्तुंयुक्तं येतुतन्निंबेतदधश्चवसंतितेषांगुरुत्ववतामर्थानामधस्तादाश्रयाभावेनावश्यंपतनंभवतीतितावान्देशोरिक्त
एवास्तीतिवक्तव्यं तथाचतदाश्रयातत्कृताद्वीपांतरकल्पनालोकदृष्टिविरुद्धेतिपामराअपिप्रतियंति ननुयथापृथिव्याअंतरिक्षेऽवस्थानशक्तिर्दिगंबरादन्यैःसर्वैर्वादिभिःकल्प्यतेतथावयमपितस्याआकर्षणशक्ति

तत्रतत्रहिदृश्यंतेधातवःपांचभौतिकाः॥ तेषांमनुष्यास्तर्केणप्रमाणानिप्रचक्षते॥ ११ ॥ अचिंत्याःखलुयेभावानतांस्तर्केणसाधयेत् ॥
प्रकृतिभ्यःपरंयत्तुतदचिंत्यस्यलक्षणं॥ १२ ॥ सुदर्शनंप्रवक्ष्यामिद्वीपंतुकुरुनंदन॥ परिमंडलोमहाराजद्वीपोसौचक्रसंस्थितः॥ १३ ॥

मन्यांकल्पयामहे ययासर्वदिक्स्थाःप्राणिनःपृथिवींपादाधस्थामेवमन्यंतेखंचोपरिस्थमिति तर्हिलोकदृष्टिविरुद्धकल्पनापेक्षयासर्वप्राणिप्रत्यक्षस्वप्नमायेंद्रजालादितुल्यतैवास्याःकुतोनकल्प्यते ननुस्वप्नादि
वदस्याबाधोनदृश्यतइतिचेत् प्राक्ब्रह्मात्मज्ञानात्मादर्शिकिंनश्छिन्नंश्रुत्यातुज्ञातेद्वैतंनविद्यते नेहनानास्तिकिंचनेत्यादिकयाब्रह्मदर्शनेनरज्जुदर्शनेनसर्पस्येवप्रपंचबाधआम्नायते तथाचनिष्कलंकात्श्रुति
प्रमाणात्ब्रह्माद्वैतमेवादर्त्तव्यंनतुसकलंकात्तर्काज्जगतोऽनिर्वचनीयत्वमितिभावः ॥ १२॥ तर्हिकिमस्यप्रमाणंकावाआकृतिस्तवाभिमतेत्याशंक्याह सुदर्शनमिति सुदर्शनोनामजंबूवृक्षविशेषस्तन्नामांकितो
यंद्वीपःसुदर्शनद्वीपः कृत्स्नंब्रह्मांडमित्यर्थः तंप्रमाणतआकृतितश्चप्रकर्षेणवक्ष्यामि तुशब्दःपक्षांतरव्यावृत्त्यर्थः परिमंडलःपरमाणुमात्रं परिमाणतोदुर्लक्ष्यइत्यर्थः एषोणुरात्माचेतसावेदितव्यइत्यात्मवदितिभावः
परिमंडलइत्यस्यसर्वतोवृत्तरूपःकंदुकाकारइतिव्याख्यानेप्रागेवदोषउक्तः अथचक्राकारइत्युच्यतेचेन्न चिपिटाकारेतस्मिन्परिमंडलशब्दस्यायोगात् चक्रसंस्थितइत्यनेनचक्रवत्संस्थितंसंस्थानमाकारोऽ
स्येत्यनेनैवसिद्धत्वाच्च अयंहिशब्दस्तार्किकाणांपरमाणुपरिमाणेप्रसिद्धः नचानेनपरिमाणेनोपेतंनिरंशंवस्तुसित्ध्यति यस्यकस्याप्यल्पपरिमाणस्यदशदिगवच्छेद्यप्रदेशभेदवत्त्वेनतस्यापिनिरंशत्वायोगात् नहि
परमाणोःपूर्वदिगवच्छिन्नोदेशःप्रतीच्याप्यवच्छिद्यतइतिवक्तुंशक्यं दृष्टविरोधात् तस्मात्परिमंडलशब्दोदुर्लक्ष्यसद्वस्तुमात्रवचनः तार्किकाणांपरमाणुरपितादृशएव तत्रपारिभाषिकपरिमाणकल्पनंप्रस्थानभे
दापादनार्थंशून्यकारणतानिरासार्थंचेतिदिक् एवंसुदर्शनद्वीपस्यपरिमाणमुक्त्वाआकारमाह चक्रसंस्थितइति परिदृश्यमानराष्ट्राकारइत्यर्थः चक्रंराष्ट्राऽस्त्रयोरपीतिविश्वः ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तद्देवसंस्थानमाहद्वाभ्यां नदीति ॥ १४ ॥ १५ ॥ नन्वेवंविधस्यकथमतिसूक्ष्मत्वमुच्यतेऽतआह यथाहीति चंद्रमंडलेचंद्राधिष्ठितेमनसीत्यर्थः यद्येतद्ब्रह्मांडंमहाप्रमाणंस्यात्कथंतर्हिगिरिगुहैकदेशस्थोयोगी स्वीयेसूक्ष्मेहृदयावकाशेतत्कृत्स्नंआदर्शमुखवत्पश्येत् नह्यल्पप्रमाणेसर्षपादौमहाप्रमाणानांमेर्वादीनांसंनिवेशोयुज्यतेप्रपंचस्यस्वप्नादिवदनिर्वचनीयत्वांगीकारंविनेतिभावः ॥१६॥ द्विरंशइति तत्रचंद्रमंडलाख्येमनसिअंशेएकदेशेवृत्त्यानंत्यादनंतस्यमनसएकदेशएकाकारासूक्ष्मावृत्तिरंशस्तत्रद्विःकार्यकारणरूपेण स्थूलसूक्ष्मरूपेणवाद्विरावृत्तःपिप्पलोगीतासुवक्ष्यमाणःसंसाराश्वत्थोस्ति सर्वमेतन्मनोमात्रमित्यर्थः द्विरंशेचशशोमहान् चकारात्तत्रेत्यनुवर्त्ततेतस्मिन्नेवमनसिमहान्परमात्माशशइवशशः प्लुतगतिः शीघ्रगामीमनसोजवीयइतितद्धावतोऽन्यानत्येतीतिचश्रुतेः अंशेएकदेशेद्विर्वर्त्ततेनियम्यनियामकभावेनेत्यर्थः तथाचकार्यकारणप्रपंचोजीवईश्वरश्चपरब्रह्मण्यधिष्ठानेमनसैवकल्पितइत्यर्थः ॥ १७ ॥ अस्यशशस्यप्रत्यगभेदंवक्ष्यन्प्रपंचादिभ्यःपृथक्त्वमाह आपइति आपइत्यंबूपलक्षितंभूतपंचकमुच्यते आपः पुरुषवचसोभवंतीत्यादिश्रुतौतथादर्शनात् एतेनकृत्स्नंभूतभौतिकंकार्यंततःशशादन्यत् तर्हिकारणंवस्तुतदभिन्नंस्यादित्याशंक्याह शेषःसंक्षेपउच्यतेइति समस्तकार्यप्रलयेसतिशिष्यतइतिशेषःकारणं

नदीजलप्रतिच्छन्नःपर्वतैश्चाभ्रसन्निभैः ॥ पुरैश्चविविधाकारैरम्यैर्जनपदैस्तथा ॥ १४ ॥ वृक्षैःपुष्पफलोपेतैःसंपन्नधनधान्यवान् ॥ लवणेनसमुद्रेणसमंतात्परिवारितः ॥ १५ ॥ यथाहिपुरुषःपश्येदादर्शेमुखमात्मनः ॥ एवंसुदर्शनद्वीपोदृश्यतेचंद्रमंडले ॥ १६ ॥ द्विरंशेपिप्पलस्तत्रद्विरंशेचशशोमहान् ॥ सर्वौषधिसमावायःसर्वतःपरिवारितः ॥ १७ ॥ आपस्ततोन्याविज्ञेयाःशेषःसंक्षेपउच्यते ॥ ततोन्यउच्यतेचायमेनंसंक्षेपतःशृणु ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडनिर्माणपर्वणिसुदर्शनद्वीपवर्णनेपंचमोऽध्यायः ॥५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच उक्तोद्वीपस्यसंक्षेपोविधिवद्बुद्धिमंस्त्वया ॥ तत्त्वज्ञश्चासिसर्वस्यविस्तरंब्रूहिसंजय ॥ १ ॥ यावान्भूम्यवकाशोयंदृश्यतेशशलक्षणे ॥ तस्यप्रमाणंप्रब्रूहिततोवक्ष्यसिपिप्पलं ॥ २ ॥

तदपिसंक्षेपःकार्यस्यैवसूक्ष्मंरूपंआकुंचितावयवकूर्मसमानंउच्यतेऽतोऽव्यावृतंकारणमपिआपइवानात्मैवेत्यर्थः ततोव्याकृताव्याकृतातद्द्वयात्अन्यःशशःशुद्धंब्रह्मतदेवअयंप्रत्यगात्माजीवइत्युच्यतेवेदेतत्त्वमस्यहंब्रह्मास्मिअयमात्माब्रह्मेत्यादौ परमात्मनएवप्रत्यगात्मत्वमुच्यतेनततोन्योजीवोनामकश्चिच्चिद्धातुरस्तीत्यर्थः एनंप्रत्यगभिन्नंपरमेश्वरंशशाख्यंसंक्षेपतोमयाप्रोच्यमानंशृणु ॥ १८ ॥ इतिकरणे जंबूइति जंबूद्वीपःखंडएकदेशोयस्यतस्यब्रह्मांडस्यनिर्माणेविस्तारेइत्यर्थः ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ पिप्पलशशयोःस्वरूपश्रवणेस्वस्यानधिकारंपश्यन्स्थूलमेवतावत्भगवतोरूपंश्रोतुमिच्छन्धृतराष्ट्रउवाच उक्तोद्वीपस्येति द्वीपस्यविस्तरमितिसंबंधः ॥ १ ॥ यावानिति शशलक्षणेपरमात्मनोज्ञापकेमायाशबलेहार्देब्रह्मणिमायाकल्पितोभूम्यवकाशोयावान्व्यवहारदृष्ट्यासत्यवत्प्रतीयमानोयोगिवैर्दृश्यतेतस्यप्रमाणंप्रब्रूहि ननुकारणमेवादौज्ञातव्यंयज्ज्ञानात्सार्वज्ञ्यंभवतीतिवेदेप्रसिद्धंकिंद्वीपज्ञानेनेत्याशंक्याह ततोवक्ष्यसिपिप्पलमिति शशंचवक्ष्यसीतिशेषः प्रागेवकारणज्ञानात्तत्तद्विभूतिकार्यमेववदेत्यतेनतत्रात्यंतमादरोभवतीतिभावः ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रागायताःपूर्वपश्चिमसमुद्रस्पर्शिनः अत्रेयंशास्त्रानुभवयोरविरोधेनभूकल्पनाप्रतिभाति यथाहस्तमात्रस्यचतुरस्रस्यचतुर्विंशत्यंगुलानिपरिणाहः षण्णवत्यंगुलानिपरिधिः किंचिन्न्यूनानिचतुस्त्रिंशदंगुलानि कर्णोभवतिएवंअष्टादशसहस्राणिषट्शतानिचजंबूपर्वसंज्ञितायाः भुवःप्रमाणमुक्तंतदेवात्रपरिधित्वेनकल्पितंतच्चतुर्थांशत्वेनचत्वारिसहस्राणिषट्शतानिपंचाशच्चयोजनान्येकैकोभुजइतितदेवसमचतुरस्रस्यविष्कंभप्रमाणं अस्यकर्णःशुल्वशास्त्रोक्तरीत्याषट्सहस्राणिपंचशतानिषट्सप्ततिश्चयोजनानि तस्यास्यभूचतुरस्रस्यचतुर्भिःसमुद्रैर्वेष्टितस्यकोणादिक्षुवर्त्तंते तेनदक्षिणस्यांदिशिरामसेतौद्वयोःसमुद्रयोःसंधिः एवमितरास्वपिदिक्षुसमुद्रसंधयोज्ञेयाः यस्त्वत्रज्योतिर्विदांभूपरिधिःसप्तांगनंदाब्धियोजन ४९६७ संमितोऽभिमतःसएवास्माकंचतुरस्रविष्कंभःखबाणरसवेदमितः ४६५० यत्तुएतयोरंतरंसप्तेंदुरामाः ३१७ तदपियजमानेनोर्ध्वबाहुनाप्रपदोच्छ्रितेनसमपादस्थितेनवाउन्मितस्यसूत्रस्ययःपंचमोंशःसहस्तइतिविकल्पस्यकात्यायनादिभिरुक्तत्वाद्धस्तप्रमाणभेदकल्पनयायोजनबहुत्वाल्पत्ववचनेनसमाधेयं तथाभूमेश्चतुरस्रत्वेपितन्मध्यस्थमत्युच्छ्रितंमेरुंप्रदक्षिणीकुर्वतःसूर्यस्यमार्गोमंडलाकारोस्तीतिनबौद्धाभिमतंसूर्यद्वयंकल्प्यंभवतिअन्यत्सर्वंयुक्त्यविरुद्धंज्योतिर्विन्मतमेवात्रानुसर्त्तव्यं यत्तुपुराणेपंचाशत्कोटियोजनभूगोलप्रमाणमित्युक्तंतदपिअचिंत्याःखलुयेभावानतांस्तर्केणसाधयेदित्यनेनैवप्रत्युक्तं अव्यवस्थितत्वान्मतानामनिर्वचनीयवादएवशरणीकरणीयइत्येववरं यद्वासर्वत्रयत्प्रमाणंदृष्टंतद्विशांशेन

वैशंपायनउवाच एवंराज्ञासपृष्टस्तुसंजयोवाक्यमब्रवीत्॥ संजयउवाच प्रागायतामहाराजषडेतेवर्षपर्वताः॥ अवगाढाह्युभयतःस
मुद्रौपूर्वपश्चिमौ ॥ ३ ॥ हिमवान्हेमकूटश्चनिषधश्चनगोत्तमः॥ नीलश्चवैदूर्यमयःश्वेतश्चशशिसन्निभः॥ ४॥ सर्वधातुविचित्रश्चशृंगवान्ना
मपर्वतः॥ एतेवैपर्वताराजन्सिद्धचारणसेविताः॥ ५॥ एषामंतरविष्कंभोयोजनानिसहस्रशः ॥ तत्रपुण्याजनपदास्तानिवर्षाणिभारत॥ ६॥

तद्वोध्यंतेनपंचाशत्कोटिस्थानेसार्द्धकोटिद्वयविस्ताराभूमिः लक्षस्थानेपंचसहस्रविस्तारोजंबूद्वीपः नवसहस्रस्थानेसार्द्धचतुःशतयोजनायामंभरतखंडमितिअस्मिन्पक्षेउदाहरिष्यमाणवैष्णवादिवाक्येभ्योजंबूद्वीपश्चतुर्दलकमलाकारः तस्याश्चांतःपरिधिः षट्शताधिकान्यष्टादशयोजनसहस्राणि त्रयस्त्रिंशच्छतानिमध्यव्यासः तेनफलतःपंचसहस्रव्यासताज्ञेया एवंसतियदाप्रागायतोहिमाचलःपूर्वपश्चिमसमुद्रौस्पृष्ट्वास्तितदाऽयंभरतवर्षस्त्रिकोणोभवतितेनपृथिवीत्रिकोणेतिलोकप्रवादोऽनुभवश्चानुसृतोभवति अन्यथाभरतवर्षस्यधनुराकारत्वेभूमध्यरेखायाःलंकातःसेतुमार्गेणप्रस्थितायाः पुरीरक्षसांदेवकन्याथकांचीसितःपर्वतःपर्यलीवत्सगुल्मं पुरीचोज्जयिन्याह्वयागर्गराटंकुरुक्षेत्रमेषाभुवोमध्यरेखेतिस्मर्यमाणयामध्यरेखयाकुरुक्षेत्रस्यरामसेतुःसन्निहितोद्वारकाचदूरेस्यात् द्वारकासमीपेसेतुश्चदूरेइतिप्रत्यक्षमुपलभ्यतेभरतवर्षस्यत्रिकोणत्वमित्येषैवकल्पनासाधीयसीतिदिक् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ एवंदक्षिणांदिशमारभ्ययावदुत्तरसमाप्तिषट्प्राक्पश्चिमायताःपर्वतास्तैश्चसप्तवर्षाणिभवंतिमध्येमध्येवासयोग्यानिस्थानानिभवंति तेषांस्थानानांवर्षाख्यानामंतरमाह एषामिति विष्कंभोविस्तारः सहस्रशःशब्दएषशतशःशब्दपरःकर्त्तव्यःलंकाहिमाचलयोरनेकसहस्रयोजनांतराभावात् षष्ट्यधिकशतचतुष्कयोजनसंमितस्यैवांतरस्य प्रसिद्धेः तत्रापिशतंसेतोःपरतःषष्ट्यधिकत्रिशतंयोजनानिसेतुतोहिमालयइतिप्रत्यक्षसिद्धं वर्षाणिवर्षंतिकामैःसिंचंतिपूरयंतीतिवर्षाणिरम्यस्थानानि ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वसंत्येषुतानिवर्षाणीतियोगांतरमाह वसंतीति हिमवतोदक्षिणेभारतंवर्षं उत्तरतोहैमवतंवर्षंद्वितीयं ॥ ७ ॥ हेमकूटनिषधयोर्मध्येहरिवर्षं निषधनीलयोर्मध्येवर्षविभागमाह दक्षिणेनेति दक्षिणेनदक्षिणतःसमीपइत्यर्थः एवमुत्तरेणेत्यादौज्ञेयं ॥ ८ ॥ नीलनिषधयोर्मध्येमेरुःतस्यप्राक्माल्यवान्पूर्वसमुद्रावधिः पश्चिमसमुद्रावधिर्गंधमादनइत्यर्थः ॥ ९ ॥ परिमंडलशब्दस्यपूर्वोक्तएवार्थः अत्याश्चर्यमयोमेरुःप्रतिक्षणंनवोनवइत्यर्थः आदित्यतरुणोबालादित्यः ॥ १० ॥ चतुरशीतिसहस्रस्थानेद्विचत्वारिंशच्छतीउच्छ्रायोबोध्यः अधस्तात्भूमेर्गर्भे ॥ ११ ॥ तस्यपार्श्वेष्विति पार्श्वेषुचतुर्दिक्षु द्वीपाइवद्वीपाःनद्यंतरत्वात्

वसंतितेषुसत्वानिनानाजातीनिसर्वशः॥ इदंतुभारतंवर्षंततोहैमवतंपरं॥७॥ हेमकूटात्परंचैवहरिवर्षंप्रचक्षते॥ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु॥८॥ प्रागायतोमहाभागमाल्यवान्नामपर्वतः॥ ततःपरंमाल्यवतःपर्वतोगंधमादनः॥ ९॥ परिमंडलस्तयोर्मध्येमेरुःकनकपर्वतः॥ आदित्यतरुणाभासोविधूमइवपावकः॥ १०॥ योजनानांसहस्राणिचतुरशीतिरुच्छ्रितः॥ अधस्ताच्चतुरशीतिर्योजनानांमहीपते॥ ११॥ ऊर्ध्वमधश्चतिर्यक्चलोकानावृत्यतिष्ठति॥ तस्यपार्श्वेष्वमीद्वीपाश्चत्वारःसंस्थिताविभो॥ १२॥ भद्राश्वःकेतुमालश्चजंबूद्वीपश्चभारत॥ उत्तराश्चैवकुरवःकृतपुण्यप्रतिश्रयाः॥ १३॥ विहगःसुमुखोयस्तुसुपर्णस्यात्मजःकिल॥ सवैविचिंतयामाससौवर्णान्वीक्ष्यवायसान्॥१४॥ मेरुरुत्तममध्यानामधमानांचपक्षिणां॥ अविशेषकरोयस्मात्तस्मादेनंत्यजाम्यहं॥ ॥ १५॥ तमादित्योनुपर्येतिसततंज्योतिषांवरः॥ चंद्रमाश्चसनक्षत्रोवायुश्चैवप्रदक्षिणः॥ १६॥ सपर्वतोमहाराजदिव्यपुष्पफलान्वितः॥ भवनैरावृतःसर्वैर्जांबूनदपरिष्कृतैः॥ १७॥ तत्रदेवगणाराजन्गंधर्वासुरराक्षसाः॥ अप्सरोगणसंयुक्ताःशैलेक्रीडंतिसर्वदा॥ १८॥ तत्रब्रह्माचरुद्रश्चशक्रश्चापिसुरेश्वरः॥ समेत्यविविधैर्यज्ञैर्यजंतेऽनेकदक्षिणैः॥ १९॥ तुंबुरुर्नारदश्चैवविश्वावसुर्हहाहुहूः॥ अभिगम्यामरश्रेष्ठांस्तुष्टुवुर्विविधैःस्तवैः॥२०॥ सप्तर्षयोमहात्मानःकश्यपश्चप्रजापतिः॥ तत्रगच्छंतिभद्रंतेसदापर्वणिपर्वणि॥ २१॥ तस्यैवमूर्धन्युशनाःकाव्योदैत्यैर्महीपते॥ इमानितस्यरत्नानितस्यमेरत्नपर्वताः॥ २२॥ तस्मात्कुबेरोभगवांश्चतुर्थंभागमश्नुते॥ ततःकलांशंवित्तस्यमनुष्येभ्यःप्रयच्छति॥ २३॥

त् वर्षाणि ॥ १२ ॥ भद्राश्वादिसाहचर्याज्जंबूद्वीपशब्दोत्रभरतवर्षपरस्तस्यतत्सारत्वज्ञापनार्थः तानेवस्तौति कृतपुण्यप्रतिश्रयाइत्यादिना कृताविहिताःपुण्यैःपुण्यवद्भिःप्रतिश्रयाआश्रमायेषुते ॥ १३ ॥ तत्रसुमुखाख्येनपक्षिणामेरुंत्यक्त्वाप्रश्नयःकृतइत्याह विहगइतिद्वाभ्यां ॥ १४ ॥ एनंत्यजामित्यक्त्वाउत्तरान्कुरूनेवगच्छामीतिशेषः ॥ १५ ॥ तंमेरुंआदित्योऽनुपर्येतिप्रदक्षिणीकरोति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥२१॥ काव्यःकविश्रेष्ठःशुक्रोरमतइतिशेषः तस्यकाव्यस्य ॥ २२ ॥ तस्मात्काव्यात् ततःकुबेरात् कलांशंषोडशभागस्यापिलेशं ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कर्णिकाराराजवृक्षास्तेषांवनं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥ क्षीरवत्श्वेताधारायस्याःसागंगा विश्वरूपाविश्वोविष्णुस्तद्रूपा तथाचस्मरंति योसौसर्वगतोविष्णुश्चित्स्वरूपीनिरंजनः सएवद्रवरूपेणगंगांभोना त्रसंशयइति ॥ २८ ॥ २९ ॥ तयैवप्रवेगेनमेरुप्राकारात्पतनजनितबलेनखनंत्यासन्हृदउत्पादितइतिसंबंधः ॥३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सुवर्णवर्णाःगौराः ॥ ३३ ॥ निष्टप्तेति पीतभास्वराइत्यर्थः ॥३४॥ अपरगं डिकाःअन्येगंधमादनस्यैवावयवभूताबुद्बुदोपमाःक्षुद्रशैलाः गंडोभूषणबुद्बुदेइतिमेदिनी स्वार्थिकःकः ॥३५ ॥ उत्पलवर्णेनआभांतिताःउत्पलवर्णाभाः ॥३६॥ नीलात्परतरमिति नीलोत्पलधरमित्यपपाठः

पार्श्वेतस्योत्तरेदिव्यंसर्वर्तुकुसुमैश्चितं॥ कर्णिकारवनंरम्यंशिलाजालसमुद्गतं ॥ २४॥ तत्रसाक्षात्पशुपतिर्दिव्यैर्भूतैःसमावृतः ॥ उमासहायोभगवान्रमते
भूतभावनः॥ २५॥ कर्णिकारमयींमालांबिभ्रत्पादावलंबिनीं॥ त्रिभिर्नेत्रैःकृतोद्योतस्त्रिभिःसूर्यैरिवोदितैः ॥२६॥ तमुग्रतपसःसिद्धाःसुव्रताःसत्यवादिनः॥
पश्यंतिनहिदुर्वृत्तैःशक्योद्रष्टुंमहेश्वरः॥२७॥ तस्यशैलस्यशिखरात्क्षीरधारानरेश्वर॥ विश्वरूपापरिमिताभीमनिर्घातनिःस्वना॥२८॥ पुण्यापुण्यतमैर्जुष्टागं
गाभागीरथीशुभा॥ प्लवंतीवप्रवेगेनन्हदेचंद्रमसःशुभे॥२९॥ तयाह्युत्पादितःपुण्यःसन्हृदःसागरोपमः॥ तांधारयामासतदादुर्धरांपर्वतैरपि॥३०॥ शतंवर्षस
हस्राणांशिरसैवपिनाकधृक्॥ मेरोस्तुपश्चिमेपार्श्वेकेतुमालोमहीपते॥ ३१ ॥ जंबूखंडेतुतत्रैवमहाजनपदोनृप॥ आयुर्दशसहस्राणिवर्षाणांतत्रभारत॥३२॥
सुवर्णवर्णाश्चनराःस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः॥ अनामयावीतशोकानित्यंमुदितमानसाः॥ ३३॥ जायंतेमानवास्तत्रनिष्टप्तकनकप्रभाः ॥ गंधमादनशृंगेषुकुबे
रःसहराक्षसैः॥ ३४॥ संवृतोऽप्सरसांसंघैर्मोदतेगुह्यकाधिपः॥ गंधमादनपार्श्वेतुपरेत्वपरगंडिकाः॥ ३५॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांपरमायुषः॥ तत्रहृष्टा
नराराजंस्तेजोयुक्तामहाबलाः॥ स्त्रियश्चोत्पलवर्णाभाःसर्वाःसुप्रियदर्शनाः॥३६॥ नीलात्परतरंश्वेतंश्वेताद्धैरण्यकंपरं॥ वर्षमैरावतंराजन्नानाजनपदावृतं॥
॥ ३७॥ धनुःसंस्थेमहाराजद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरे॥ इलावृतंमध्यमंतुपंचवर्षाणिचैवहि॥ ३८॥ उत्तरोत्तरमेतेभ्योवर्षमुद्रिच्यतेगुणैः ॥ आयुःप्रमाणमारोग्यंधर्म
तःकामतोर्थतः॥ ३९॥

एवंहिमवतोदक्षिणेभरतवर्षं तदुत्तरेहैमवतंवर्षं हेमकूटादुत्तरेहरिवर्षं निषधादुत्तरेनीलाच्चदक्षिणेमेरोःपरितइलावृतमेकमेवचतुर्थंवर्षं अत्रैवकेचिद्भद्राश्वकेतुमालयो र्वर्षांतरत्वंप्रकल्प्यनववर्षाणीत्याचक्षते ततोनीलात्पर्वतात्उत्तरतःश्वेतंपंचमंवर्षं श्वेतात्पर्वतादुत्तरतोहैरण्यकंवर्षंषष्ठं ततःशृंगवत्पर्वतात्ऐरावतंसप्तमंवर्षं ॥ ३७ ॥ धनुःसंस्थेधनुष्कोटी संस्थाशब्दःसमाप्तिवच नः संतिष्ठतेग्निहोत्रमित्यादिप्रयोगदर्शनात् तेनमिश्रितधनुष्कोटिद्वयाकारेइत्यर्थः शार्ङ्गस्यहिधनुषोद्वेकोटीएकीकृतेभवतस्तदामध्येकिंचिन्नतंत्रिकोणंभवति अतएवरामसेतौधनुष्कोटिशब्देनैवरत्नाकरमहोद ध्याख्यसमुद्रद्वयसंगमप्रदेशोव्यवन्हियते एवमाकारंदक्षिणेभरतवर्षंउत्तरेऐरावतंचमध्येपंचेतिसप्तवर्षाणि ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समन्वितानि भिन्नभावेनसंगतानि॥४०॥हेमेति हेमकूटएवकैलासःतस्योत्तरेमैनाकःतस्योत्तरतोहिरण्यश्रृंगःएतयोरंतरालेबिंदुसरोस्तीतिश्लोकत्रयार्थः॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥भूतपतीरुद्रः ॥४६॥४७॥
पावनीसरस्वतीत्येका ॥ ४८ ॥ प्रभोरीश्वरस्यएषसप्तनद्यात्मकःसंविधिःसमीचीनंलोकोपकारार्थंविधानं एषैवेतिसंधिरार्षः कारुण्यात्परमेश्वरेणपावनाःपदार्थानिर्मिताइत्यर्थः ॥४९॥५०॥५१॥ श्वेतपर्वतः

समन्वितानिभूतानितेषुवर्षेषुभारत॥एवमेषामहाराजपर्वतैःपृथिवीचिता॥४०॥हेमकूटस्तुसुमहान्कैलासोनामपर्वतः॥यत्रवैश्रवणोराजन्गुह्यकैःसहमोद
ते॥४१॥ अस्त्युत्तरेणकैलासंमैनाकंपर्वतंप्रति॥हिरण्यश्रृंगःसुमहान्दिव्योमणिमयोगिरिः॥४२॥तस्यपार्श्वेमहद्दिव्यंशुभ्रंकांचनवालुकं॥रम्यंबिंदुसरोना
मयत्रराजाभगीरथः॥४३॥दृष्ट्वाभागीरथींगंगामुवासबहुलाःसमाः॥यूपामणिमयास्तत्रचैत्याश्चापिहिरण्मयाः॥४४॥तत्रेष्ट्वातुगतःसिद्धिंसहस्राक्षोम
हायशाः॥स्रष्टाभूतपतिर्यत्रसर्वलोकैःसनातनः॥४५॥उपास्यतेतिग्मतेजायत्रभूतैःसमंततः॥ नरनारायणौब्रह्मामनुःस्थाणुश्चपंचमः॥४६॥ तत्रदिव्या
त्रिपथगाप्रथमंतुप्रतिष्ठिता॥ब्रह्मलोकादपक्रांतासप्तधाप्रतिपद्यते॥४७॥ वस्वौकसारानलिनीपावनीचसरस्वती ॥ जंबूनदीचसीताचगंगासिंधुश्चसप्तमी
॥४८॥अचिंत्यादिव्यसंकाशाप्रभोरेषैवसंविधिः॥उपासतेयत्रसत्रंसहस्रयुगपर्यये॥४९॥दृश्याऽदृश्याचभवतितत्रतत्रसरस्वती॥एतादिव्याःसप्तगंगास्त्रि
पुलोकेषुविश्रुताः॥५०॥रक्षांसिवैहिमवतिहेमकूटेतुगुह्यकाः॥सर्पानागाश्चनिषधेगोकर्णंचतपोवनं॥५१॥देवासुराणांसर्वेषांश्वेतपर्वतउच्यते ॥ गंधर्वा
निषधेनित्यंनीलेब्रह्मर्षयस्तथा॥श्रृंगवांस्तुमहाराजदेवानांप्रतिसंचरः॥५२॥ इत्येतानिमहाराजसप्तवर्षाणिभागशः॥ भूतान्युपनिविष्टानिगतिमंतिध्रुवा
णिच॥५३॥तेषामृद्धिर्बहुविधादृश्यतेदैवमानुषी॥अशक्यापरिसंख्यातुंश्रद्धेयातुबुभूषता॥५४॥

स्थानमितिशेषः गंधर्वावसंतीतिशेषः प्रतिसंचरःव्यवहारस्थानं ॥ ५२॥ इतीति वर्षाणितत्रउपनिविष्टानिगतिमंतिजंगमानिध्रुवाणिस्थावराणिचसर्वाणिभूतान्येव सर्वंदृश्यंआश्रयाश्रितरूपंपांचभौतिकमेवे
त्यर्थः ॥ ५३ ॥ बुभूषताश्रेयःप्राप्तुमिच्छताश्रद्धेया अदृष्टेष्वर्थेषुश्रद्धावान्हितत्वास्यर्थंचोदितानिकर्माणिकरोतिनत्वश्रद्दधानइत्यर्थः ॥ ५४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंभूसंस्थानमुक्त्वाएतदेवपरमात्मनःशरीरमितिचिंतनीयमित्याशयेनाह यांत्विति दिविमायाशबलेभवांदिव्यांमायिकींशशस्यचिदात्मनःआकृतिंपिप्पलाख्यां ततोवक्ष्यसिपिप्पलमितिपूर्वंत्वयैवोक्तत्वात् इदानींपृच्छसिअवसरंप्राप्यप्रक्ष्यसि वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवन्निर्देशः तामहंत्वयाऽपृष्टामपिवक्ष्यामीतिशेषः तामेवाह पार्श्वेइति भुक्तस्यान्नादेःसंग्रहस्थानंपार्श्वद्वयंयथाएवंकर्मसंचयस्थानंभरतवर्षंएकंपरमेश्वरस्यदक्षिणपार्श्वत्वेनज्ञेयं तथाऐरावतवर्षमपियोगसंचयस्थानंउत्तरपार्श्वत्वेनज्ञेयं तत्रहिब्रह्मलोकच्युतायोगभ्रष्टाविदेहप्रकृतिलयाख्याएवजायंतेतेचपूर्वसंस्कारात्पुनर्योगमभ्यस्यंति भरतवर्षेतुकर्मयोगयोर्द्वयोरप्यनुष्ठानाययोग्यमितिदक्षिणकुक्षित्वेनाभ्यर्हितत्वमस्यसूचितं यथालौकिकेशशशरीरेकर्णौअत्युच्छ्रितंस्थानंतत्तुल्यौपरमेश्वरशरीरेनागद्वीपकाश्यपद्वीपौक्रमेणदक्षिणोत्तरौ अर्चिरादिमार्गप्राप्यःसत्यलोकःयोगिप्राप्यः धूमादिमार्गप्राप्योदेवलोकःकर्मप्राप्यश्च विश्वकोशे नागंतुसीसकेरंगेइत्युपक्रम्यश्रेष्ठेस्यादुत्तरस्थितइतिसर्वोपरिस्थेश्रेष्ठेहिरण्यगर्भेनागशब्दप्रयोगदर्शनात्तस्यद्वीपइवद्वीपोलोकइतरैरगम्यइतिनागद्वीपःसत्यलोकः तथाकश्यंमद्यंसुरासोमादिरूपंमादकंकृतौयेपिबंतितेकश्यपाःकर्मिणस्तेषामयंकाश्यपद्वीपःस्वर्गः एवंशशस्यकुक्षिकर्णानुसारेणयेब्रह्मांडेउच्चप्रदेशास्तेकुक्ष्युपरिभागत्वेन येवाधःप्रदेशा

यांतुपृच्छसिमांराजन्दिव्यामेतांशशाकृतिं॥ पार्श्वेशशस्यद्वेवर्षेउक्तेयेदक्षिणोत्तरे॥ कर्णौतुनागद्वीपश्चकाश्यपद्वीपएवच॥ ५५॥ ताम्रपर्णशिलोराजञ्छ्रीमान्मलयपर्वतः॥ एतद्वितीयंद्वीपस्यदृश्यतेशशसंस्थितं॥ ५६॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडविनिर्माणपर्वणिभूम्यादिपरिमाणविवरणेषष्ठोध्यायः॥ ६॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच मेरोरथोत्तरंपार्श्वंपूर्वंचाचक्ष्वसंजय॥ निखिलेनमहाबुद्धेमाल्यवंतंचपर्वतं॥ ॥ १॥ संजयउवाच दक्षिणेनतुनीलस्यमेरोःपार्श्वेतथोत्तरे॥ उत्तराःकुरवोराजन्पुण्याःसिद्धनिषेविताः॥ २॥ तत्रवृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोपगाः॥ पुष्पाणिचसुगंधीनिरसवंतिफलानिच॥ ३॥

स्तेकुक्षेरधोभागत्वेनचकल्पनीयाः तथाचश्रुतिः अग्निर्मूर्द्धाचक्षुषीचंद्रसूर्यौदिशःश्रोत्रेवाग्विवृताश्चवेदाः वायुःप्राणोहृदयंविश्वमस्यपद्भ्यांपृथिवीह्येषसर्वभूतांतरात्मेति अत्रापिचंद्रसूर्यपदेनकृष्णशुक्लमार्गावेवगृह्येते दिक्शब्देनचतत्प्राप्यौशशकर्णस्थानीयौदेशभेदावितिज्ञेयं ॥ ५५ ॥ एवंशशस्यमायिकंबाह्यंप्रथमंरूपमुक्तंतद्वासनोत्थंद्वितीयमांतरंरूपमाह ताम्रेति रंजनात्मकत्वात्रक्तंरजस्ताम्रशब्दितंतत्प्रधानंमनोपिताम्रमेवतन्मयानिपर्णोपलक्षितानिवस्त्रान्नपानफलपुष्पादीनिशिलोपलक्षितानिहर्म्यादीनिचयत्रासौताम्रपर्णशिलःअतएवश्रीमान्मलयपर्वतःमलयेषुआरामेषुपर्वतइवउच्छ्रितः श्रेष्ठतमआरामइत्यर्थः मलयोदेशआरामइतिविश्वः आराममस्यपश्यंतिनतंपश्यतिकश्चनेतिबृहदारण्यकषष्ठेस्वाप्नप्रपंचेआरामपदप्रयोगदर्शनात् एतन्मलयरूपंद्वीपस्यजंबूखंडस्यद्वितीयंवासनामयंशशसंस्थितंशशस्वरूपं एतेनद्वेवावब्रह्मणोरूपेमूर्त्तंचैवामूर्त्तंचेतिश्रुतिप्रसिद्धेस्थूलसूक्ष्मेपरमेश्वरस्यद्वेरूपेचिंत्यत्वेनदर्शिते तेउभेधृतराष्ट्रेणापिचिंतनीयेइतिवक्तुराशयः ॥ ५६ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमुक्तेपिध्यानमार्गेचित्तदोषेणानधिकारात्कर्मप्राप्याण्येवस्वर्गच्युतानांस्थानानिपृच्छति मेरोरिति ॥ १॥ २ ॥ मधुफलाःस्वादुफलाः ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शुक्लाभिजनोविष्णुभक्तजनस्तेनसंपन्नास्तत्संगिनः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ चक्रवाकौसहचरौपक्षिदंपती ॥ १० ॥ नजहति सममेवद्वावपिशरीरंत्यजतइत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥
मूर्धाभिषेकोमूर्धाभिषिक्तं मुख्यमितियावत् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ योजनानामिति अत्राप्येकादशशत्याविंशोंशःपंचपंचाशत् ॥ २१ ॥ एवंसतिसार्धसहस्रद्वयमरत्नीनां

सर्वकामफलास्तत्रकेचिद्वृक्षाजनाधिप ॥ अपरेक्षीरिणोनामवृक्षास्तत्रनराधिप ॥ ४ ॥ येक्षरंतिसदाक्षीरंषड्रसंचामृतोपमं ॥ वस्त्राणिचप्रसूयंतेफलेष्वाभरणा
निच ॥ ५ ॥ सर्वामणिमयीभूमिःसूक्ष्मकांचनवालुका ॥ सर्वर्त्तुसुखसंस्पर्शानिष्पंकाचजनाधिप ॥ पुष्करिण्यःशुभास्तत्रसुखस्पर्शामनोरमाः ॥ ६ ॥ देवलोक
च्युताःसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वेसुप्रियदर्शनाः ॥ ७ ॥ मिथुनानिचजायंतेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तेषांतेक्षीरिणांक्षीरंपिबंत्यमृतसन्नि
भं ॥ ८ ॥ मिथुनंजायतेकालेसमंतच्चप्रवर्धते ॥ तुल्यरूपगुणोपेतंसमवेषंतथैवच ॥ ९ ॥ एवमेवानुरूपंचचक्रवाकसमंविभो ॥ निरामयाश्चतेलोकानित्यंमुदित
मानसाः ॥ १० ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ जीवंतितेमहाराजनचान्योन्यंजहत्युत ॥ ११ ॥ भारुंडानामशकुनास्तीक्ष्णतुंडामहाबलाः ॥ तान्निर्हरं
तीहमृतान्दरीषुप्रक्षिपंतिच ॥ १२ ॥ उत्तराःकुरवोराजन्व्याख्यातास्तेसमासतः ॥ मेरोःपार्श्वमहंपूर्वंवक्ष्याम्यथयथातथं ॥ १३ ॥ तस्यमूर्धाभिषेकस्तुभद्राश्व
स्यविशांपते ॥ भद्रसालवनंयत्रकालाम्रश्चमहाद्रुमः ॥ १४ ॥ कालाम्रस्तुमहाराजनित्यपुष्पफलःशुभः ॥ द्रुमश्चयोजनोत्सेधःसिद्धचारणसेवितः ॥ १५ ॥ तत्र
तेपुरुषाःश्वेतास्तेजोयुक्तामहाबलाः ॥ स्त्रियःकुमुदवर्णाश्चसुंदर्यःप्रियदर्शनाः ॥ १६ ॥ चंद्रप्रभाश्चंद्रवर्णाःपूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ चंद्रशीतलगात्र्यश्चनृत्यगीत
विशारदाः ॥ १७ ॥ दशवर्षसहस्राणितत्रायुर्भरतर्षभ ॥ कालाम्ररसपीतास्तेनित्यंसंस्थितयौवनाः ॥ १८ ॥ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ सुदर्शनोना
ममहान्जंबूवृक्षःसनातनः ॥ १९ ॥ सर्वकामफलःपुण्यःसिद्धचारणसेवितः ॥ तस्यनाम्नासमाख्यातोजंबूद्वीपःसनातनः ॥ २० ॥ योजनानांसहस्रंचशतंचभर
तर्षभ ॥ उत्सेधोवृक्षराजस्यदिवस्पृक्व्यनुजेश्वर ॥ २१ ॥ अरत्नीनांसहस्रंचशतानिदशपंचच ॥ परिणाहस्तुवृक्षस्यफलानांरसभेदिनां ॥ २२ ॥ पतमानानिता
न्युर्वीकुर्वंतिविपुलंस्वनं ॥ मुंचंतिचरसंराजंस्तस्मिन्रजतसन्निभं ॥ २३ ॥ तस्याजंब्वाःफलरसोनदीभूत्वाजनाधिप ॥ मेरुंप्रदक्षिणंकृत्वासंप्रयात्युत्तरान्कु
रून् ॥ २४ ॥ तत्रतेषांमनःशांतिर्नपिपासाजनाधिप ॥ तस्मिन्फलरसेपीतेनजराबाधतेचतान् ॥ २५ ॥

तस्यपरिणाहोयत्रतत्रसपादशतंअरत्नयःफलपरिणाहोयुज्यते रसभेदिनांकर्कटीफलवत्पक्वतादशायांभेदशीलानां ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ गंडिकाक्षुद्रपर्वतः ॥ २८ ॥ पंचषट्पंचाधिकाःषट्एकादशेत्यर्थः महारजतंकांचनंतत्संकाशाः ॥ २९ ॥ ब्रह्मलोकेति येइतःकर्मणाब्रह्मलोकंगतास्तेततश्च्युताःसंतोमाल्यवतिपर्वतेजन्मलब्ध्वाभूतानांरक्षणार्थंतपस्तप्त्वादिवाकरंप्रविशंतेतत्समीपंप्राप्नुवंति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तत्रापिआदित्यालोकेनकृत्स्नंविराट्पुरुषंबहुकालमुपास्यचंद्रंमनसोधिष्ठातारंप्रविशंति सूत्रात्मभावंप्राप्नुवंतीत्यर्थः ॥३२ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ४ ॥ वर्षाणामिति ॥ १ ॥ दक्षिणेनत्विति यद्यपिश्वेतस्यदक्षिणेनीलस्तस्यदक्षिणेनिषधस्तथापिनिषधोत्तरत्वमस्त्येवेत्यविरोधः

तत्रजांबूनदंनामकनकंदेवभूषणं ॥ इंद्रगोपकसंकाशंजायतेभास्वरंतुतत् ॥ २६॥ तरुणादित्यवर्णाश्चजायंतेतत्रमानवाः ॥ तथामाल्यवतःशृंगेदृश्यतेहव्यवाट् सदा ॥ २७॥ नाम्नासंवर्त्तकोनामकालाग्निर्भरतर्षभ ॥ तथामाल्यवतःशृंगेपूर्वपूर्वानुगंडिका ॥ २८ ॥ योजनानांसहस्राणिपंचषण्माल्यवानथ ॥ महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः ॥ २९ ॥ ब्रह्मलोकच्युताःसर्वेसर्वेसर्वेषुसाधवः ॥ तपस्तप्यंतितेतीव्रंभवंतिह्यूर्ध्वरेतसः ॥ रक्षणार्थंतुभूतानांप्रविशंतेदिवाकरं ॥ ३० ॥ षष्टिस्तानिसहस्राणिषष्टिरेवशतानिच ॥ अरुणस्याग्रतोयांतिपरिवार्यदिवाकरं ॥ ३१ ॥ षष्टिंवर्षसहस्राणिषष्टिमेवशतानिच ॥ आदित्यतापतप्तास्तेविशंतिशशिमंडलं ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडविनिर्माणप० माल्यवद्वर्णनेसप्तमोध्यायः ॥ ७॥ ॥ ४ ॥ धृतराष्ट्रउवाच वर्षाणांचैवनामानिपर्वतानांचसंजय ॥ आचक्ष्वमेयथातत्त्वंयेचपर्वतवासिनः ॥ १ ॥ संजयउवाच दक्षिणेनतुश्वेतस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षरमणकंनामजायंतेतत्रमानवाः ॥ २ ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वेसुप्रियदर्शनाः ॥ निःसपत्नाश्चतेसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ॥ ३॥ दशवर्षसहस्राणिशतानिदशपंचच ॥ जीवंतितेमहाराजनित्यंमुदितमानसाः ॥ ४ ॥ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षंहिरण्मयंनामयत्रहैरण्वतीनदी ॥ ५ ॥ यत्रचायंमहाराजपक्षिराट्पतगोत्तमः ॥ यक्षानुगामहाराजधनिनःप्रियदर्शनाः ॥ ६ ॥ महाबलास्तत्रजनाराजन्मुदितमानसाः ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांतेजनाधिप ॥ ७॥ आयुःप्रमाणंजीवंतिशतानिदशपंचच ॥ शृंगाणिचविचित्राणित्रीण्येवमनुजाधिप ॥ ८ ॥ एकंमणिमयंतत्रतथैकंरौक्ममद्भुतं ॥ सर्वरत्नमयंचैकंभवनैरुपशोभितं ॥ ९ ॥ तत्रस्वयंप्रभादेवीनित्यंवसतिशांडिली ॥ उत्तरेणतुशृंगस्यसमुद्रांतेजनाधिप ॥ १० ॥

रमणकंयत्पूर्वंनीलादुत्तरतःश्वेताद्दक्षिणतश्चश्वेतवर्षमित्युक्तंतस्यैवरमणकमितिसंज्ञांतरं दक्षिणेनतुनीलस्यनीलमाल्यवतोर्नीलगंधमादनयोश्चसंधावित्यर्थः निषधस्योत्तरेणतथैवतयोरेवसंधिद्वयेइत्यर्थः ॥२॥ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ शृंगाणिशृंगवतःषष्ठस्यवर्षपर्वतस्यसानूनि ॥ ८ ॥ ९ ॥ शृंगस्यशृंगवतः ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शृंगंशृंगवत् यस्मात्सर्वधातुविचित्रश्चशृंगवान्नामपर्वतइत्युक्तमहिम्नापर्वतेनपरिच्छिन्नंइदंऐरावताख्यंवर्षंतस्मात्अतःपूर्वोक्ताद्वर्षगणात्परंश्रेष्ठमिदंवर्षमित्यर्थः एतदेवाह नतत्रेत्यादिना ॥ ११ ॥ १२ ॥ अनिष्पंदाअस्वेदाःदेवतुल्याइत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ आदित्यतापतप्तास्ते विशंतिशशिमंडलमितिविराड्भावंत्यक्त्वासूत्रात्मभावंगच्छंतीत्युक्तंस्थूलसूक्ष्मरूपंकार्यद्वयं इदानींपिप्पलंतुवदिष्यसीत्युक्तःसंजयोऽवसरंप्राप्यपिप्पलाख्यंकारणमप्याह क्षीरोदस्येति तत्राधिदैवंलवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिक्षीरशुद्धोदकानांसप्तसमुद्राणामुपांत्यःक्षीरोदः अध्यात्मंअन्नमयःकोशःआत्मा प्राणमयस्तुइंद्रियमयप्राणमयभेदेनद्विविधइतिद्वौचतुर्थोमनोमयः पंचमोविज्ञानमयः षष्ठआनंदमयः सर्वकारणभूतःसप्तमःशुद्धंब्रह्मेति तत्रक्षीरोदात्परतोमहाविष्णोर्जगज्जन्मादिहेतोःस्थानमस्तियदिदंदहराद्युपासकैःप्राप्यते यत्रारण्यश्चार्णवौयत्रप्रभुविमितंहिरण्मयंवेश्मयत्राश्वत्थःसोमसवनइत्यादिचिह्नमुक्तंश्रुतिप्रसिद्धं सप्रभुरंतर्यामी हरिःसर्वसंहर्त्ता वैकुंठोऽकुंठितसामर्थ्यः शकटेशकटवदचेतनेकनकामयेकनकवद्भास्वरज्योतिर्मये अन्येभ्योपिदृश्यतेइतिदीर्घः चिन्मयेशरीरेवसति ॥ १५ ॥ अस्यवस्तुवृत्त्यायद्यपिचिन्मयत्वंतथापिहिलोकप्रसिद्धंअष्टचक्रंअष्टाभिर्भगवत्तनुभिरुह्यतइतिअष्टचक्रंयानंइहलोकपरलोकगतिसाधनं अष्टौचक्राणितुकर्मेंद्रियपंचकं

वर्षमैरावतंनामतस्माच्छृंगमतःपरं॥ नतत्रसूर्यस्तपतिनजीर्यंतेचमानवाः॥ ११ ॥ चंद्रमाश्चसनक्षत्रोज्योतिर्भूतइवावृतः॥ पद्मप्रभाःपद्मवर्णाःपद्मपत्रनिभेक्षणाः॥ १२॥ पद्मपत्रसुगंधाश्चजायंतेतत्रमानवाः॥ अनिष्पंदाइष्टगंधानिराहाराजितेंद्रियाः ॥ १३॥ देवलोकच्युताःसर्वेतथाविरजसोनृप॥ त्रयोदशसहस्राणिवर्षाणांतेजनाधिप॥ १४॥ आयुःप्रमाणंजीवंतिनराभरतसत्तम॥ क्षीरोदस्यसमुद्रस्यतथैवोत्तरतःप्रभुः॥ हरिर्वसतिवैकुंठःशकटेकनकामये ॥ १५॥ अष्टचक्रंहितद्यानंभूतयुक्तंमनोजवं॥ अग्निवर्णमहातेजोजांबूनदविभूषितं॥ १६॥ सप्रभुःसर्वभूतानांविभुश्चभरतर्षभ॥ संक्षेपोविस्तरश्चैवकर्त्ताकारयितातथा॥ १७॥ पृथिव्यापस्तथाकाशंवायुस्तेजश्चपार्थिव॥ सयज्ञःसर्वभूतानामास्यंतस्यहुताशनः॥ १८॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसंजयेनधृतराष्ट्रोमहामनाः॥ ध्यानमन्वगमद्राजापुत्रान्प्रतिजनाधिप॥ १९॥ सविचिंत्यमहातेजाःपुनरेवाब्रवीद्वचः॥ असंशयंसूतपुत्रकालःसंक्षिपतेजगत् ॥ २०॥

ज्ञानेंद्रियपंचकंमनआदिचतुष्कंप्राणपंचकंसूक्ष्मभूतपंचकंअविद्याकामःकर्मचेतिपुर्यष्टकात्मकंलिंगंशकटवदचेतनमचलमपिभूतयुक्तंभूतेननित्यसिद्धेनब्रह्मणाअनुप्रविष्टंसत्मनोजवंशीघ्रगंभवति प्राणनादिक्रियाःकरोतीत्यर्थः अतएवश्रूयतेकोह्येवान्यात्कःप्राण्यात्यदेषआकाशआनंदोनस्यादिति अग्निवर्णंअग्निवत्वर्णोवर्णनायस्यअत्यंतंसंसारदुःखप्रदमित्यर्थः महातेजःअनेकविधज्ञानेंद्रियप्रधानं जांबूनदंदिव्यसुवर्णंचेतोहरणंवासनाजालंतेनविभूषितंतन्मयमित्यर्थः अधिदैवंतुस्पष्टएवार्थः ॥१६॥ सप्रभुरिति योस्मिन्शकटेवसतिसएवसर्वेषांजीवानांप्रभुर्नियंताविभुर्व्यापकः संक्षेपःसंहर्त्ता विस्तरःसम्यक्विचरयिता कर्त्ताजीवरूपेण कारयिताईश्वररूपेण ॥१७॥ एवमध्यात्मादिदैवरूपत्वमुक्त्वाअधिभूताधियज्ञरूपत्वमपितस्यैवाह पृथिवीति सर्वेषांभूतानांसंबंधीयथाधिकारंनिर्वर्त्योयज्ञःसएव आस्यंतस्यहुताशनःविशेषतस्तुसयज्ञेनैवतृप्यतीतिभावः ॥१८॥ एवंसंजयेनउक्तःउपदिष्टोधृतराष्ट्रोमहामनाःमहत्पिप्पलापरपर्यायविश्वरूपदर्शनयोग्यंमनोयस्यसएवंभूतोध्यानंसविकल्पसमाधिंअन्वगमत्संजयवाक्यश्रवणमनुप्राप्तवान् ॥१९॥ तत्रचयथाऽर्जुनेनविश्वरूपदर्शनकालेभावीक्षत्रक्षयोदृष्टस्तद्वत्सोऽपिनरनारायणाभ्यांक्रियमाणंसर्वक्षत्रक्षयंदृष्ट्वात्मपुत्रान्प्रतिविचिंत्यपुनरेवाब्रवीत् तदेववचनमाह असंशयमिति॥२०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इहलोकेत्वदुक्तेजंबूखंडेशाश्वतंशश्वद्भवंमेर्वादिकमपिनास्तिकिंतुसर्वंदृष्टनष्टस्वभावंसंकल्पमात्रोत्थं किंतर्हिशाश्वतमस्तिनरोनारायणश्चेति जीवेश्वरावेवशाश्वतौनेत्याह उभयंमिलित्वाएकएवसर्वज्ञःसर्वभूत तश्च तमेवेश्वरंदेवावैकुंठंआहुः अधिदैवंसएववैकुंठाधिपतिरित्युच्यतइत्यर्थः नराजीवास्तुतमेवविष्णुंअध्यात्मंअंतःप्रविष्टंजनानांशास्तारंअष्टचक्रस्यशकटस्यचालकंआहुः तथापिप्रभुंकुत्वापिलेपशून्यं अ

सृजतेचपुनःसर्वंनेहविद्यतिशाश्वतं॥ नरोनारायणश्चैवसर्वज्ञःसर्वभूतहृत्॥ २१॥ देवावैकुंठमित्याहुर्नराविष्णुमितिप्रभुं॥ २२॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्म
पर्वणिजंबूखंडविनिर्माणपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येऽष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच यदिदंभारतंवर्षंयत्रेदंमूर्च्छितंबलं॥यत्रा
तिमात्रलुब्धोयंपुत्रोदुर्योधनोमम॥ १॥ यत्रगृध्याःपांडुपुत्रायत्रमेसज्जतेमनः॥ एतन्मेतत्त्वमाचक्ष्वत्वंहिमेबुद्धिमान्मतः॥ २॥ संजयउवाच नतत्रपां
डवागृद्धाःश्रृणुराजन्वचोमम॥ गृद्धोदुर्योधनस्तत्रशकुनिश्चापिसौबलः॥ ३॥ अपरेक्षत्रियाश्चैवनानाजनपदेश्वराः॥ येगृद्धाभारतेवर्षेनमृष्यंतिपरस्परं॥ ४॥
अत्रतेकीर्तयिष्यामिवर्षंभारतभारतं॥ प्रियमिंद्रस्यदेवस्यमनोर्वैवस्वतस्यच॥ ५॥ पृथोस्तुराजन्वैन्यस्यतथेक्ष्वाकोर्महात्मनः॥ ययातेरंबरीषस्यमांधातुर्नहु
षस्यच॥ ६॥ तथैवमुचुकुंदस्यशिबेरौशीनरस्यच॥ ऋषभस्यतथैलस्यनृगस्यनृपतेस्तथा॥ ७॥कुशिकस्यचदुर्द्धर्षगाधेश्चैवमहात्मनः॥ सोमकस्यचदुर्द्धर्षदि
लीपस्यतथैवच॥८॥ अन्येषांचमहाराजक्षत्रियाणांबलीयसां॥ सर्वेषामेवराजेंद्रप्रियंभारतभारतं॥९॥ तत्तेवर्षंप्रवक्ष्यामियथायथमरिंदम॥श्रृणुमेगदतोरा
जन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ १०॥ महेंद्रोमलयःसह्यःशुक्तिमानृक्षवानपि॥ विंध्यश्चपारियात्रश्चसप्तैतेकुलपर्वताः॥ ११॥ तेषांसहस्रशोराजन्पर्वतास्तेसमी
पतः॥ अविज्ञाताःसारवंतोविपुलाश्चित्रसानवः॥ १२॥ अन्येततोऽपरिज्ञाताह्रस्वाह्रस्वोपजीविनः॥ आर्याम्लेच्छाश्चकौरव्यतैर्मिश्राःपुरुषाविभो॥ १३॥
नदींपिबंतिविपुलांगंगांसिंधुंसरस्वतीं॥ गोदावरींनर्मदांचबाहुदांचमहानदीं॥ १४॥शतद्रूंचंद्रभागांचयमुनांचमहानदीं॥ दृषद्वतींविपाशांचविपापांस्थू
लवालुकां॥ १५॥ नदींवेत्रवतींचैवकृष्णवेणांचनिम्नगां॥ इरावतींवितस्तांचपयोष्णींदेविकामपि॥ १६॥ वेदस्मृतांवेदवतींत्रिदिवामिक्षुलांकृमिं॥ करीषि
णींचित्रवाहांचित्रसेनांचनिम्नगां॥ १७॥ गोमतींधूतपापांचवंदनांचमहानदीं॥ कौशिकींत्रिदिवांकृत्यांनिचितांलोहितारणीं॥ १८॥

तईश्वरस्यचिकीर्षितःक्षत्रक्षयोनास्मद्दोषजइतिभावः॥ २१॥ २२॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः॥ ८॥ ॥७॥ यदिदमिति॥ १॥ गृद्धाःलोभयुक्ताःएतत्एतस्य
मेमह्यंतत्त्वंयाथार्थ्यं ॥२॥ ३॥ ४॥ प्रियमिति कर्मभूमित्वादिंद्रादीनामिदंप्रियं॥ ५॥ अग्रेस्पष्टार्थोग्रंथः॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

रहस्यांशतकुंभांचसरयूंचतथैवच ॥ चर्मण्वतींवेत्रवतींहस्तिसोमांदिशंतथा ॥ १९ ॥ शरावतींपयोष्णींचवेणांभीमरथीमपि ॥ कावेरींचुलुकांचापिवाणींश तवलामपि ॥ २० ॥ नीवारामहितांचापिसुप्रयोगांजनाधिप ॥ पवित्रांकुंडलींसिंधुंराजनींपुरमालिनीं ॥ २१ ॥ पूर्वाभिरामांवीरांचभीमामोघवतींतथा ॥ पाशा शिनींपापहरांमहेंद्रांपाटलावतीं ॥ २२ ॥ करीषिणीमसिक्नींचकुशचीरांमहानदीं ॥ मकरींप्रवरांमेनांहेमांघृतवतींतथा ॥ २३ ॥ पुरावतीमनुष्णांचशैब्यांकापीं चभारत ॥ सदानीरामधृष्यांचकुशधारांमहानदीं ॥ २४ ॥ सदाकांतांशिवांचैवतथावीरवतीमपि ॥ वस्त्रांसुवस्त्रांगौरींचकंपनांसहिरण्वतीं ॥ २५ ॥ वरांवीरकरां चापिपंचमींचमहानदीं ॥ रथचित्रांज्योतिरथांविश्वामित्रांकपिंजलां ॥ २६ ॥ उपेंद्रांबहुलांचैवकुवीरामंबुवाहिनीं ॥ विनदींपिंजलांवेणांतुंगवेणांमहानदीं ॥ २७ ॥ विदिशांकृष्णवेणांचताम्रांचकपिलामपि ॥ खलुंसुवामांवेदाश्वांहरिश्रावांमहापगां ॥ २८ ॥ शीघ्रांचपिच्छिलांचैवभारद्वाजींचनिम्नगां ॥ कौशिकीं निम्नगांशोणांबाहुदामथचंद्रमां ॥ २९ ॥ दुर्गांचित्रशिलांचैवब्रह्मवेध्यांबृहद्वतीं ॥ यवक्षामथरोहींचतथाजांबूनदीमपि ॥ ३० ॥ सुनसांतमसांदासींवसामन्यां वराणसीं ॥ नीलांघृतवतींचैवपर्णाशांचमहानदीं ॥ ३१ ॥ मानवींवृषभांचैवब्रह्ममेध्यांबृहद्ध्वनीं ॥ एताश्चान्याश्चबहुधामहानद्योजनाधिप ॥ ३२ ॥ सदानिरा मयांकृष्णांमंदगांमंदवाहिनीं ॥ ब्राह्मणींचमहागौरींदुर्गामपिचभारत ॥ ३३ ॥ चित्रोपलांचित्ररथांमंजुलांवाहिनींतथा ॥ मंदाकिनींवैतरणींकोषांचापिमहा नदीं ॥ ३४ ॥ शुक्तिमतीमनंगांचतथैववृषसाह्वयां ॥ लोहित्यांकरतोयांचतथैववृषकाह्वयां ॥ ३५ ॥ कुमारीमृषिकुल्यांचमारिषांचसरस्वतीं ॥ मंदाकिनींसुपु ण्यांचसर्वांगंगांचभारत ॥ ३६ ॥ विश्वस्यमातरःसर्वाःसर्वाश्चैवमहाफलाः ॥ तथानद्यस्त्वप्रकाशाःशतशोथसहस्रशः ॥ ३७ ॥ इत्येताःसरितोराजन्समाख्याता यथास्मृति ॥ अतऊर्ध्वंजनपदान्निबोधगदतोमम ॥ ३८ ॥ तत्रेमेकुरुपांचालाःशाल्वामाद्रेयजांगलाः ॥ शूरसेनाःपुलिंदाश्चबोधामालास्तथैवच ॥ ३९ ॥ म त्स्याःकुशल्याःसौशल्याःकुंतयःकांतिकोसलाः ॥ चेदिमत्स्यकरूषाश्चभोजाःसिंधुपुलिंदकाः ॥ ४० ॥ उत्तमाश्चदशार्णाश्चमेकलाश्चोत्कलैःसह ॥ पांचालाःको सलाश्चैवनैकपृष्ठाधुरंधराः ॥ ४१ ॥ गोधामद्रकलिंगाश्चकाशयोपरकाशयः ॥ जठराःकुकुराश्चैवसदशार्णाश्चभारत ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुंतयोऽवंतयश्चैवतथैवापरकुंतयः ॥ गोमंतामंदकाःसंडाविदर्भारूपवाहिकाः ॥ ४३ ॥ अश्मकाःपांडुराष्ट्राश्चगोपराष्ट्राःकरीतयः ॥ अधिराज्यकुशाद्यश्चमल्लरा
ष्ट्रंचकेवलं ॥ ४४ ॥ वारवास्यायवाहाश्चचक्राश्चक्रातयःशकाः ॥ विदेहामगधाःस्वक्षामलजाविजयास्तथा ॥ ४५ ॥ अंगावंगाःकलिंगाश्चयकृल्लोमानएवच
॥ मल्लाःसुदेष्णाःप्रह्लादामाहिकाःशशिकास्तथा ॥ ४६ ॥ बाल्हीकावाटधानाश्चआभीराःकालतोयकाः ॥ अपरांताःपरांताश्चपंचालाश्चर्ममंडलाः ॥ ४७ ॥ अ
टवीशिखराश्चैवमेरुभूताश्चमारिष ॥ उपावृत्तानुपावृत्ताःस्वराष्ट्राःकेकयास्तथा ॥ ४८ ॥ कुंदापरांतामाहेयाःकक्षाःसामुद्रनिष्कुटाः ॥ अंध्राश्चबहवोराजन्नंत
र्गिर्यास्तथैवच ॥ ४९ ॥ बहिर्गिर्यांगमलजामगधामानवर्जकाः ॥ समंतराःप्रावृषेयाभार्गवाश्चजनाधिप ॥ ५० ॥ पुंड्राभर्गाःकिराताश्चसुदृष्टायामुनास्तथा ॥
शकानिषादानिषधास्तथैवानर्त्तनैर्ऋताः ॥ ५१ ॥ दुर्गालाःप्रतिमत्स्याश्चकुंतलाःकोसलास्तथा ॥ तीरग्रहाःशूरसेनाईजिकाःकन्यकागुणाः ॥ ५२ ॥ तिलभाराम
सीराश्चमधुमंतःसुकंदकाः ॥ काश्मीराःसिंधुसौवीरागांधारादर्शकास्तथा ॥ ५३ ॥ अभीसाराउलूताश्चशैवलाबाल्हिकास्तथा ॥ दार्वीचवानवादर्वावातजाम
रथोरगाः ॥ ५४ ॥ बहुवाद्याश्चकौरव्यसुदामानःसुमल्लिकाः ॥ वध्राःकरीषकाश्चापिकुलिंदोपत्यकास्तथा ॥ ५५ ॥ वनायवोदशापार्श्वरोमाणःकुशबिंदवः ॥
कच्छागोपालकक्षाश्चजांगलाःकुरुवर्णकाः ॥ ५६ ॥ किरातावर्बराःसिद्धावैदेहास्ताम्रलिप्तकाः ॥ औंड्राम्लेच्छाःसैसिरिध्राःपार्वतीयाश्चमारिष ॥ ५७ ॥ अ
थापरेजनपदादक्षिणाभरतर्षभ ॥ द्रविडाःकेरलाःप्राच्याभूषिकावनवासिकाः ॥ ५८ ॥ कर्णाटकामहिषकाविकल्पामूषकास्तथा ॥ झिल्लिकाःकुंतलाश्चैवसौहृ
दानभकाननाः ॥ ५९ ॥ कौकुट्टकास्तथाचोलाःकोंकणामालवानराः ॥ समंगाःकरकाश्चैवकुकुरांगारमारिषाः ॥ ६० ॥ ध्वजिन्युत्सवसंकेतात्रिगर्त्ताःशाल्वसे
नयः ॥ व्यूकाःकोकवकाःप्रोष्ठाःसमवेगवशास्तथा ॥ ६१ ॥ तथैवविंध्यचुलिकाःपुलिंदावल्कलैःसह ॥ मालवाबल्लवाश्चैवतथैवापरवल्लवाः ॥ ६२ ॥ कुलिंदाःका
लदाश्चैवकुंडलाःकरटास्तथा ॥ मूषकास्तनबालाश्चसनीपाघटसृंजयाः ॥ ६३ ॥ अठिदाःपाशिवाटाश्चतनयाःसुनयास्तथा ॥ ऋषिकाविदभाःकाकास्तंगणाः
परतंगणाः ॥ ६४ ॥ उत्तराश्चापरेम्लेच्छाःक्रूराभरतसत्तम ॥ यवनाश्चीनकांबोजादारुणाम्लेच्छजातयः ॥ ६५ ॥ सकृद्ग्रहाःकुलत्थाश्चहूणाःपारसिकैःसह ॥
तथैवरमणाश्चीनास्तथैवदशमालिकाः ॥ ६६ ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानिच ॥ शूद्राभीराश्चदरदाःकाश्मीराःपशुभिःसह ॥ ६७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ यथागुणबलमिति यथागुणंसत्त्वादिगुणान्अनतिक्रम्य तद्वत्यथाबलंशौर्यंचानतिक्रम्य त्रिवर्गस्यधर्मार्थकामात्मकस्यमहाफलंउत्कृष्टफलंहैरण्यगर्भपदप्राप्त्यंतंसम्यगनुष्ठितास म्यक्पालिताभूमिर्दुह्येतप्रपूरयेत् धेनुरिवकामान्अन्यांश्चदुग्धेइतिकामधुक् ॥ ७१ ॥ गृध्यंतिअभिकांक्षांकुर्वंति वसुगृद्धाःधनलुब्धाः ॥ ७२ ॥ देवकायानांयज्ञेनमानुषकायानामन्नप्रसवेनभूमिःपरायणं शरणं ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ तस्मात्अतृप्तत्वात् ॥ ७५ ॥ एवमाधिदैविकंभूमिजयफलमुक्तंअथाध्यात्मंभूमिजयफलमाह पितेति अच्छिद्रंसंपूर्णंदर्शनंयस्याःसाभूमिःयोगमार्गरीत्याकास्न्येंनदृष्टासतीपित्रादिव

खाशीराश्चांतचाराश्चपल्हवागिरिगह्वराः ॥ आत्रेयाःसभरद्वाजास्तथैवस्तनपोषिकाः ॥६८॥ प्रोषकाश्चकलिंगाश्चकिरातानांचजातयः ॥ तोमराहन्यमाना श्चतथैवकरभंजकाः ॥६९॥ एतेचान्येजनपदाःप्राच्योदीच्यास्तथैवच ॥ उद्देशमात्रेणमयादेशाःसंकीर्त्तिताविभो ॥७०॥ यथागुणबलंचापित्रिवर्गस्यमहाफ लं ॥ दुह्येतधेनुःकामधुक्भूमिःसम्यगनुष्ठिता ॥७१॥ तस्यांगृध्यंतिराजानःशूराधर्मार्थकोविदाः ॥ तेत्यजंत्याहवेप्राणान्वसुगृद्धास्तरस्विनः ॥७२॥ देवमानुष कायानांकामंभूमिःपरायणं ॥ अन्योन्यस्यावलुंपंतिसारमेयायथामिषं ॥७३॥ राजानोभरतश्रेष्ठभोक्तुकामावसुंधरां ॥ नचापितृप्तिःकामानांविद्यतेद्यापिक स्यचित् ॥७४॥ तस्मात्परिग्रहेभूमेर्यततेकुरुपांडवाः ॥ साम्नाभेदेनदानेनदंडेनैवचभारत ॥७५॥ पिताभ्राताचपुत्राश्चखंद्यौश्चनरपुंगव ॥ भूमिर्भवतिभूतानांस म्यगच्छिद्रदर्शना ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबूखंडविनिर्माणपर्वणिभारतीयनदीदेशादिनामकथनेनवमोऽध्यायः ॥९॥ ॥७॥ धृतराष्ट्र उवाच भारतस्यास्यवर्षस्यतथाहैमवतस्यच ॥ प्रमाणमायुषःसूतबलंचापिशुभाशुभं ॥ १ ॥ अनागतमतिक्रांतंवर्त्तमानंचसंजय ॥ आचक्ष्वमेविस्तरेण हरिवर्षतथैवच ॥ २ ॥ संजयउवाच चत्वारिभारतेवर्षेयुगानिभरतर्षभ ॥ कृतंत्रेताद्वापरंचतिष्यंचकुरुवर्द्धन ॥ ३ ॥ पूर्वंकृतयुगंनामततस्त्रेतायुगंप्रभो ॥ संक्षेपाद्द्वापरस्याथततस्तिष्यंप्रवर्त्तते ॥ ४ ॥ चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांकुरुसत्तम ॥ आयुःसंख्याकृतयुगेसंख्याताराजसत्तम ॥५ ॥ तथात्रीणिसहस्राणित्रे तायांमनुजाधिप ॥ द्वेसहस्रेद्वापरेतुभुवितिष्ठंतिसांप्रतं ॥६॥ नप्रमाणस्थितिर्ह्यस्तितिष्येऽस्मिन्भरतर्षभ ॥ गर्भस्थाश्चम्रियंतेऽत्रतथाजाताम्रियंतिच ॥७॥ महा बलामहासत्वाःप्रज्ञागुणसमन्विताः ॥ प्रजायंतेचजाताश्चशतशोऽथसहस्रशः ॥ ८ ॥ जाताःकृतयुगेराजन्धनिनःप्रियदर्शनाः ॥ प्रजायंतेचजाताश्चमुनयोवै तपोधनाः ॥९ ॥ महोत्साहामहात्मानोधार्मिकाःसत्यवादिनः ॥ प्रियदर्शनावपुष्मंतोमहावीर्याधनुर्द्धराः ॥ १० ॥

दिहभौतिकेभ्यआघातेभ्यःपाति वज्रकायत्वंप्रयच्छतीत्यर्थः खंखस्थंसूर्यादीनांपदंद्यौःस्वर्गपदंचसैवभवति तत्तत्प्रापयतीत्यर्थः ॥ ७६ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥७॥ भारतस्येति ॥१॥२॥ तिष्यंकलियुगं ॥३॥४॥५॥६॥७॥ प्रजायंतेप्रजांजनयंति ॥ ८ ॥ ९ ॥ वपुष्मंतःप्रशस्तदेहाः ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ सर्वेवर्णाःपरस्परजयैषिणोजायंतइतिसंबंधः ॥ १२ ॥ १३ ॥ ईर्ष्यापरोत्कर्षासहिष्णुत्वं मानःस्वस्मिन्पूज्यताबुद्धिः क्रोधोऽभिज्वलनं मायाकपटं असूयापरगुणेषुदोषाविष्करणं रागोविषयेषुप्री तिः लोभस्तल्लिप्सा ॥ १४ ॥ संक्षेपोगुणानामितिशेषः ॥ १५ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥७॥ ॥७॥ जंबूखंडइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ग्रहराहुं ॥ ४ ॥ अष्टादशसहस्राणिषट्शतानिचयोजनानिविष्कंभश्चतुर्दलकमलाकारस्यजंबूद्वीपस्यपत्रांतपरिधिः तादृशविस्तारएवपिंडप्रमाणमंतर्भाव्यपर्वताकृतित्वाज्जंबुपर्वतइत्युच्यते ॥ ५ ॥ लावणस्येति क्षेत्रफलतःपं

वराह्यायुधिजायंतेक्षत्रियाःशूरसत्तमाः॥ त्रेतायांक्षत्रियाराजन्सर्वेवैचक्रवर्तिनः॥ ११ ॥ सर्ववर्णाश्चजायंतेसदाचैवचद्वापरे॥ महोत्साहावीर्यवंतःपरस्परज यैषिणः ॥ १२ ॥ तेजसाल्पेनसंयुक्ताःक्रोधनाःपुरुषानृप ॥ लुब्धाअनृतकाश्चैवतिष्येजायंतिभारत ॥ १३ ॥ ईर्ष्यामानस्तथाक्रोधोमायाऽसूयातथैवच ॥ तिष्ये भवतिभूतानांरागोलोभश्चभारत ॥ १४ ॥ संक्षेपोवर्त्ततेराजन्द्वापरेस्मिन्नराधिप ॥ गुणोत्तरंहैमवतंहरिवर्षंततःपरं ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजंबू खंडविनिर्माणपर्वणिभारतवर्षेकृताद्यनुरोधेनायुर्निरूपणेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥७॥ समाप्तंचजंबूखंडविनिर्माणपर्व ॥ अथभूमिपर्व ॥ धृतराष्ट्रउ वाच जंबूखंडस्त्वयाप्रोक्तोयथावदिहसंजय ॥ विष्कंभमस्यप्रब्रूहिपरिमाणंतुतत्त्वतः ॥ १ ॥ समुद्रस्यप्रमाणंचसम्यगच्छिद्रदर्शनं ॥ शाकद्वीपंचमेब्रूहिकुश द्वीपंचसंजय ॥ २ ॥ शाल्मलिंचैवतत्त्वेनक्रौंचद्वीपंतथैवच ॥ ब्रूहिगावल्गणेसर्वंराहोःसोमार्कयोस्तथा ॥ ३ ॥ संजयउवाच राजन्सुबहवोद्वीपायैरिदंसं ततंजगत् ॥ सप्तद्वीपान्प्रवक्ष्यामिचंद्रादित्यौग्रहंतथा ॥ ४ ॥ अष्टादशसहस्राणियोजनानिविशांपते ॥ षट्शतानिचपूर्णानिविष्कंभोजंबुपर्वतः ॥ ५ ॥ लावण स्यसमुद्रस्यविष्कंभोद्विगुणःस्मृतः ॥ नानाजनपदाकीर्णोमणिविद्रुमचित्रितः ॥ ६ ॥ नैकधातुविचित्रैश्चपर्वतैरुपशोभितः ॥ सिद्धचारणसंकीर्णःसागरःपरि मंडलः ॥ ७ ॥ शाकद्वीपंचवक्ष्यामियथावदिहपार्थिव ॥ शृणुमेत्वंयथान्यायंब्रुवतःकुरुनंदन ॥ ८ ॥ जंबूद्वीपप्रमाणेनद्विगुणःसनराधिप ॥ विष्कंभेणमहाराज सागरोपिविभागशः ॥ ९ ॥ क्षीरोदोभरतश्रेष्ठयेनसंपरिवारितः ॥ तत्रपुण्याजनपदास्तत्रनम्रियतेजनः ॥ १० ॥

चसहस्रायामत्वाज्जंबूद्वीपस्यतदुभयतःपंचपंचभिःसहस्रैःसमुद्रस्यविष्कंभोविस्तारः तेनससमुद्रस्यद्वीपस्यपंचदशसहस्रयोजनोव्यासः द्विगुणःदशसहस्रयोजनःपरिमंडलश्चेदुभयतःसमुद्रवेष्टनेनसहचत्वारिं शत्सहस्रः एवंतृतीयोऽशीतिसहस्रः चतुर्थःषष्टिसहस्राधिकंलक्षं पंचमोलक्षत्रयंविंशतिसहस्राणि षष्ठोलक्षषट्कंचत्वारिंशत्सहस्राणि सप्तमोद्वादशलक्षाण्यशीतिसहस्राणि एतेषांसंकलनेपंचविंशतिलक्षाणि पंचत्रिंशत्सहस्राणियोजनानिसप्तानांद्वीपानांससमुद्राणांविस्तारः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ रेवतीज्योतिर्मंडलरूपेणदिविविभ्रम्यमाणापिदिव्येनरूपेणात्रापिवर्त्ततेएवंविधिर्मर्यादापितामहेनकृता ॥ १८ ॥१९॥ २० ॥ २१ ॥ पतगवर्णंव्याचष्टे तयोरिति मिश्रोवर्णःपतगइत्यर्थः कारणगुणाःकार्यगुणानारभंतइतिन्यायेनश्यामपर्वतभवःश्यामवर्णः शाकाद्यन्नपरिणामेनमनुष्याअपिश्यामत्वंगताइत्यर्थः यस्मात्श्यामोगिरिस्तस्मात्तत्स्थानांश्यामो

कुतएवहिदुर्भिक्षंक्षमातेजोयुताहिते॥ शाकद्वीपस्यसंक्षेपोयथावद्भरतर्षभ॥ ११॥ उक्तएषमहाराजकिमन्यत्कथयामिते ॥ धृतराष्ट्रउवाच शाकद्वीपस्यसंक्षेपोयथावदिहसंजय॥ १२॥ उक्तस्त्वयामहाप्राज्ञविस्तरंब्रूहितत्त्वतः॥ संजयउवाच तथैवपर्वताराजन्सप्तात्रमणिभूषिताः॥ १३॥ रत्नाकरास्तथानद्यस्तेषांनामानिमेशृणु॥ अतीवगुणवत्सर्वंतत्रपुण्यंजनाधिप॥ १४॥ देवर्षिगंधर्वयुतःप्रथमोमेरुरुच्यते॥ प्रागायतोमहाराजमलयोनामपर्वतः॥ १५॥ ततोमेघाःप्रवर्त्तंतेप्रभवंतिचसर्वशः॥ ततःपरेणकौरव्यजलधारोमहागिरिः॥ १६॥ ततोनित्यमुपादत्तेवासवःपरमंजलं॥ ततोवर्षंप्रभवतिवर्षकालेजनेश्वर॥ १७॥ उच्चैर्गिरीरैवतकोयत्रनित्यंप्रतिष्ठिता॥ रेवतीदिविनक्षत्रंपितामहकृतोविधिः॥ १८॥ उत्तरेणतुराजेंद्रश्यामोनाममहागिरिः॥ नवमेघप्रभःप्रांशुःश्रीमानुज्वलविग्रहः॥ १९॥ यतःश्यामत्वमापन्नाःप्रजाजनपदेश्वर॥ धृतराष्ट्रउवाच सुमहान्संशयोमेद्यप्रोक्तोयंसंजयत्वया॥ २०॥ प्रजाःकथंसूतपुत्रसंप्राप्ताःश्यामतामिह संजयउवाच सर्वेष्वेवमहाराजद्वीपेषुकुरुनंदन॥ २१॥ गौरःकृष्णश्चपतगस्तयोर्वर्णांतरेनृप॥ श्यामोयस्मात्प्रवृत्तोवैतस्माच्छ्यामोगिरिःस्मृतः॥ २२॥ ततःपरंकौरवेंद्रदुर्गशैलोमहोदयः॥ केसरःकेसरयुतोयतोवातःप्रवर्त्तते॥ २३॥ तेषांयोजनविष्कंभोद्विगुणःप्रविभागशः॥ वर्षाणितेषुकौरव्यसप्तोक्तानिमनीषिभिः॥ २४॥ महामेरुर्महाकाशोजलदःकुमुदोत्तरः॥ जलधारोमहाराजसुकुमारइतिस्मृतः॥ २५॥ रैवतस्यतुकौमारःश्यामस्यमणिकांचनः॥ केसरस्यायमौदाकीपरेणतुमहापुमान्॥ २६॥ परिवार्यतुकौरव्यदैर्घ्यंह्रस्वत्वमेवच॥ जंबूद्वीपेनसंख्यातस्तस्यमध्येमहाद्रुमः॥ २७॥ शाकोनाममहाराजप्रजातस्यसदानुगा॥ तत्रपुण्याजनपदाःपूज्यतेतत्रशंकरः॥ २८॥ तत्रगच्छंतिसिद्धाश्चचारणादैवतानिच॥ धार्मिकाश्चप्रजाराजंश्चत्वारोतीवभारत॥ २९॥ वर्णाःस्वकर्मनिरतानचस्तेनोत्रदृश्यते॥ दीर्घायुषोमहाराजजरामृत्युविवर्जिताः॥ ३०॥ प्रजास्तत्रविवर्द्धंतेवर्षास्विवसमुद्रगाः॥ नद्यःपुण्यजलास्तत्रगंगाचबहुधागता॥ ३१॥ सुकुमारीकुमारीचशीताशीवेणिकातथा॥ महानदीचकौरव्यतथामणिजलानदी॥ ३२॥

वर्णःप्रवृत्तइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

चक्षुर्वर्धनिकाचैवनदीभरतसत्तम ॥ तत्रप्रवृत्ताःपुण्योदानद्यःकुरुकुलोद्वह ॥ ३३ ॥ सहस्राणांशतान्येवयतोवर्षतिवासवः ॥ नतासांनामधेयानिपरिमाणंतथै ६
॥१५॥ वच ॥ ३४ ॥ शक्यंतेपरिसंख्यातुंपुण्यास्ताहिसरिद्वराः ॥ तत्रपुण्याजनपदाश्चत्वारोलोकसंमताः ॥ ३५ ॥ मंगाश्चमशकाश्चैवमानसामंदगास्तथा ॥ मंगाब्राह्म
णभूयिष्ठाःस्वकर्मनिरतान्नृप ॥ ३६ ॥ मशकेषुतुराजन्याधार्मिकाःसर्वकामदाः ॥ मानसाश्चमहाराजवैश्यधर्मोपजीविनः ॥ ३७ ॥ सर्वकामसमायुक्ताःशूराध
र्मार्थनिश्चिताः ॥ शूद्रास्तुमंदगानित्यंपुरुषाधर्मशीलिनः ॥ ३८ ॥ नतत्रराजाराजेंद्रनदंडोनचदंडिकाः ॥ स्वधर्मेणैवधर्मज्ञास्तेरक्षंतिपरस्परं ॥ ३९ ॥ एतावदे
वशक्यंतुतत्रद्वीपेप्रभाषितुं ॥ एतदेवचश्रोतव्यंशाकद्वीपेमहौजसि ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभूमिपर्वणिशाकद्वीपवर्णनेएकादशोऽध्यायः ॥
॥ ११ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच उत्तरेषुचकौरव्यद्वीपेषुश्रूयतेकथा ॥ एवंतत्रमहाराजब्रुवतश्चनिबोधमे ॥ १ ॥ घृततोयःसमुद्रोत्रदधिमंडोदको
परः ॥ सुरोदःसागरश्चैवतथान्योजलसागरः ॥ २ ॥ परस्परेणद्विगुणाःसर्वेद्वीपानराधिप ॥ पर्वताश्चमहाराजसमुद्रैःपरिवारिताः ॥ ३ ॥ गौरस्तुमध्यमेद्वीपेगिरि
र्मानःशिलोमहान् ॥ पर्वतःपश्चिमेकृष्णोनारायणसखोनृप ॥ ४ ॥ तत्ररत्नानिदिव्यानिस्वयंरक्षतिकेशवः ॥ प्रसन्नश्चाभवत्तत्रप्रजानांव्यदधत्सुखं ॥ ५ ॥ कुश
स्तंबःकुशद्वीपेमध्येजनपदैःसह ॥ संपूज्यतेशाल्मलिश्चद्वीपेशाल्मलिकेनृप ॥ ६ ॥ क्रौंचद्वीपेमहाक्रौंचोगिरीरत्नचयाकरः ॥ संपूज्यतेमहाराजचातुर्वर्ण्येननित्य
दा ॥ ७ ॥ गोमंतःपर्वतोराजन्सुमहान्सर्वधातुकः ॥ यत्रनित्यंनिवसतिश्रीमान्कमललोचनः ॥ ८ ॥ मोक्षिभिःसंगतोनित्यंप्रभुर्नारायणोहरिः ॥ कुशद्वीपेतुराजेंद्र
पर्वतोविद्रुमैश्चितः ॥ ९ ॥ स्वनामनामादुर्द्धर्षोद्वितीयोहेमपर्वतः ॥ द्युतिमान्नामकौरव्यतृतीयःकुमुदोगिरिः ॥ १० ॥ चतुर्थःपुष्पवान्नामपंचमस्तुकुशेशयः ॥
षष्ठोहरिगिरिर्नामषडेतेपर्वतोत्तमाः ॥ ११ ॥ तेषामंतरविष्कंभोद्विगुणःसर्वभागशः ॥ औद्भिदंप्रथमंवर्षंद्वितीयंवेणुमंडलं ॥ १२ ॥ तृतीयंसुरथाकारंचतुर्थंकं
बलंस्मृतं ॥ धृतिमत्पंचमंवर्षंषष्ठंवर्षंप्रभाकरं ॥ १३ ॥ सप्तमंकापिलंवर्षंसप्तैतेवर्षलंभकाः ॥ एतेषुदेवगंधर्वाःप्रजाश्चजगतीश्वर ॥ १४ ॥ विहरंतेरमंतेचनतेषु
म्रियतेजनः ॥ नतेषुदस्यवःसंतिम्लेच्छजात्योपिवानृप ॥ १५ ॥ गौरप्रायोजनःसर्वःसुकुमारश्चपार्थिव ॥ अवशिष्टेषुसर्वेषुवक्ष्यामिमनुजेश्वर ॥ १६ ॥ ॥१५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ चतुरस्रंचतुर्दलकमलाकारंजंबूमंडलमितिशेषः तस्यपूर्वंअश्रांतपरिधिरुक्तः अष्टादश सहस्राणिषट्शतानिचभारतेति इहयत्रमध्यममंडलपरिधिस्त्रयस्त्रिंशच्छतयोजनइत्युच्यते ततश्चपंचसहस्त्रीतोयावान्यत्राग्रभागोबहिर्दंद्धस्तावानेवत्रयस्त्रिंशतोग्रेपंचसहस्त्रीतोगर्भेभागऊनइतिज्ञेयं ॥ ३२ ॥

यथाश्रुतंमहाराजतद्व्यग्रमनाःश्टणु ॥ क्रौंचद्वीपेमहाराजक्रौंचोनाममहागिरिः ॥ १७ ॥ क्रौंचात्परोवामनकोवामनादंधकारकः ॥ अंधकारात्परोराजन्मैनाकःपर्वतोत्तमः ॥ १८ ॥ मैनाकात्परतोराजन्गोविंदोगिरिरुत्तमः ॥ गोविंदात्परतोराजन्निबिडोनामपर्वतः ॥ १९ ॥ परस्तुद्विगुणस्तेषांविष्कंभोवंशवर्द्धन ॥ देशांस्तत्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःश्टणु ॥ २० ॥ क्रौंचस्यकुशलोदेशोवामनस्यमनोनुगः ॥ मनोनुगात्परश्चोष्णोदेशःकुरुकुलोद्वह ॥ २१ ॥ उष्णात्परःप्रावरकःप्रावारादंधकारकः ॥ अंधकारकदेशात्तुमुनिदेशःपरःस्मृतः ॥ २२ ॥ मुनिदेशात्परश्चैवप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः ॥ सिद्धचारणसंकीर्णोगौरप्रायोजनाधिप ॥ २३ ॥ एतेदेशामहाराजदेवगंधर्वसेविताः ॥ पुष्करेपुष्करोनामपर्वतोमणिरत्नवान् ॥ २४ ॥ तत्रनित्यंप्रभवतिस्वयंदेवःप्रजापतिः ॥ तंपर्युपासतेनित्यंदेवाःसर्वेमहर्षयः ॥ २५ ॥ वाग्भिर्मनोनुकूलाभिःपूजयंतोजनाधिप ॥ जंबूद्वीपात्प्रवर्ततेरत्नानिविविधान्युत ॥ २६ ॥ द्वीपेषुतेषुसर्वेषुप्रजानांकुरुसत्तम ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनप्रजानांहिदमेनच ॥ २७ ॥ आरोग्यायुःप्रमाणाभ्यांद्विगुणंद्विगुणंततः ॥ एकोजनपदोराजन्द्वीपेष्वेतेषुभारत ॥ उक्ताजनपदायेषुधर्मश्चैकःप्रदृश्यते ॥ २८ ॥ ईश्वरोदंडमुद्यम्यस्वयमेवप्रजापतिः ॥ द्वीपानेतान्महाराजरक्षंस्तिष्ठतिनित्यदा ॥ २९ ॥ सराजासशिवोराजन्सपिताप्रपितामहः ॥ गोपायतिनरश्रेष्ठप्रजाःसजडपंडिताः ॥ ३० ॥ भोजनंचात्रकौरव्यप्रजाःस्वयमुपस्थितं ॥ सिद्धमेवमहाबाहोतद्धिभुंजंतिनित्यदा ॥ ३१ ॥ ततःपरंसमानामदृश्यतेलोकसंस्थितिः ॥ चतुरस्रंमहाराजत्रयस्त्रिंशत्तुमंडलं ॥ ३२ ॥ तत्रतिष्ठंतिकौरव्यचत्वारोलोकसंमताः ॥ दिग्गजाभरतश्रेष्ठवामनैरावतादयः ॥ ३३ ॥ सुप्रतीकस्तदाराजन्प्रभिन्नकरटामुखः ॥ तस्याहंपरिमाणंतुनसंख्यातुमिहोत्सहे ॥ ३४ ॥ असंख्यातःसनित्यंहितिर्यगूर्ध्वमधस्तथा ॥ तत्रवैवायवोवांतिदिग्भ्यःसर्वाभ्यएवहि ॥ ३५ ॥ असंबद्धामहाराजतान्निगृण्हंतितेगजाः ॥ पुष्करैःपद्मसंकाशैर्विकसद्भिर्महाप्रभैः ॥ ३६ ॥

तत्रपत्रसंधिस्थानेपुचतुर्षु ॥ ३३ ॥ तस्यगजचतुष्टयस्यपृथिव्याआश्रयभूतस्य तत्कस्योपरिवर्त्ततेइतिदुर्वचं तेनईश्वरशक्त्यैवदिग्गजाध्रियंतइतिभावः ॥ ३४ ॥ सःगजसमूहः वातरज्जुभिर्गजाबद्धाइत्येतन्मतांतरंतदपिदूषयति तत्रेति ॥ ३५ ॥ प्रत्युतवायोरेवनिग्रहंतेकुर्वंतीत्याहतानिति पुष्करैःशुंडाग्रैः ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ उत्तरंसूर्यैंदुराहुप्रमाणं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ परिणाहेनपरिधिनाषट्त्रिंशत्सहस्राणि विपुलत्वेनततोप्याधिक्येनइदमुत्तरान्वयि ॥ ४१ ॥ षष्टियोंजनानिपरिणाहएवेत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
॥ ४४ ॥ पतगःशीघ्रगःविभावसुःसूर्यः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेभूमिपर्वार्थप्रकाशेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥

शतधापुनरेवाशुतेतान्मुंचंतिनित्यशः॥ श्वसद्भिर्मुच्यमानास्तुदिग्गजैरिहमारुताः॥ ३७॥ आगच्छंतिमहाराजततस्तिष्ठंतिवैप्रजाः॥ धृतराष्ट्रउवाच परो
॥१६॥ वैविस्तरोत्यर्थंत्वयासंजयकीर्त्तितः ॥ ३८॥ दर्शितंद्वीपसंस्थानमुत्तरंब्रूहिसंजय ॥ संजयउवाच उक्ताद्वीपामहाराजग्रहंवैश्टणुतत्त्वतः ॥ ३९॥ स्वर्भा
नोःकौरवश्रेष्ठयावदेवप्रमाणतः॥ परिमंडलोमहाराजस्वर्भानुःश्रूयतेग्रहः॥ ४०॥ योजनानांसहस्राणिविष्कंभोद्वादशास्यवै ॥ परिणाहेनषट्त्रिंशद्विपुलत्वे
नचानघ॥ ४१॥ षष्टिमाहुःशतान्यस्यवुधाःपौराणिकास्तथा ॥ चंद्रमास्तुसहस्राणिराजन्नेकादशस्मृतः ॥ ४२॥ विष्कंभेणकुरुश्रेष्ठत्रयस्त्रिंशत्तुमंडलं ॥ ए
कोनषष्टिविष्कंभंशीतरश्मेर्महात्मनः॥४३॥ सूर्यस्त्वष्टौसहस्राणिद्वेचान्येकुरुनंदन॥ विष्कंभेणततोराजन्मंडलंत्रिंशतासमं ॥४४॥ अष्टपंचाशतंराजन्विपुल
त्वेनचानघ॥ श्रूयतेपरमोदारःपतगोसौविभावसुः॥ ४५॥ एतत्प्रमाणमर्कस्यनिर्दिष्टमिहभारत॥ सराहुश्छादयत्येतौयथाकालंमहत्तया॥४६॥ चंद्रादित्यौ
महाराजसंक्षेपोयमुदाहृतः॥ इत्येतत्तेमहाराजपृच्छतःशास्त्रचक्षुषा ॥ ४७॥ सर्वमुक्तंयथातत्त्वंतस्माच्छममवाप्नुहि॥ यथोद्दिष्टंमयाप्रोक्तंसनिर्माणमिदंजग
त्॥ ४८॥ तस्मादाश्वसकौरव्यपुत्रंदुर्योधनंप्रति॥ श्रुत्वेदंभरतश्रेष्ठभूमिपर्वमनोनुगं॥४९॥ श्रीमान्भवतिराजन्यःसिद्धार्थःसाधुसंमतः॥ आयुर्बलंचकीर्त्ति
श्चतस्यतेजश्चवर्धते॥ ५०॥ यःश्टणोतिमहीपालपर्वणीदंयतव्रतः॥ प्रीयंतेपितरस्तस्यतथैवचपितामहाः॥५१॥ इदंतुभारतंवर्षंयत्रवर्त्तामहेवयं॥ पूर्वैःप्रवर्त्ति
तंपुण्यंतत्सर्वंश्रुतवानसि॥५२॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभूमिपर्वणिउत्तरद्वीपादिसंस्थानवर्णनेद्वादशोऽध्यायः॥१२॥ समाप्तमिदंभूमिपर्व॥ ॥७॥
अथभगवद्गीतापर्व॥ वैशंपायनउवाच अथगावल्गणिर्विद्वान्संयुगादेत्यभारत॥ प्रत्यक्षदर्शीसर्वस्यभूतभव्यभविष्यवित्॥१॥ ध्यायतेधृतराष्ट्रायस
हसोत्पत्यदुःखितः॥ आचष्टनिहतंभीष्मंभरतानांपितामहं॥ २॥ संजयउवाच संजयोहंमहाराजनमस्तेभरतर्षभ ॥ हतोभीष्मःशांतनवोभरतानांपिता
महः॥ ३॥ ककुदंसर्वयोधानांधामसर्वधनुष्मतां॥ शरतल्पगतःसोद्यशेतेकुरुपितामहः॥ ४॥ ॥१६॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ककुदंराज्ञांमध्येध्वजतुल्यं ककुदोप्यस्त्रीवृषांगेराड्ध्वजेवरेइतिमेदिनी धामतेजः ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५॥६॥ अपसंभ्रमोनिर्भयः ॥७॥८॥९॥१०॥११॥ अर्बुदंकोटिदशकंलक्षंवा पूर्वमयुतस्यप्रत्यहंप्रतिज्ञानात् ॥१२॥१३॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभा० त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ कथमिति ॥१॥२॥

यस्यवीर्यसमाश्रित्यद्यूतंपुत्रस्तवाकरोत् ॥ सशेतेनिहतोराजन्संख्येभीष्मःशिखंडिना ॥ ५ ॥ यःसर्वान्पृथिवीपालान्समवेतान्महामृधे ॥ जिगायैकरथेनैवका
शिपुर्यांमहारथः ॥ ६ ॥ जामदग्न्यंरणेरामंयोयुध्यदपसंभ्रमः ॥ नहतोजामदग्न्येनसहतोद्यशिखंडिना ॥ ७ ॥ महेंद्रसदृशःशौर्येस्थैर्येचहिमवानिव ॥ समुद्रइव
गांभीर्येसहिष्णुत्वेधरासमः ॥ ८ ॥ शरदंष्ट्रोधनुर्वक्त्रःखड्गजिह्वोदुरासदः ॥ नरसिंहःपितातेद्यपांचाल्येननिपातितः ॥ ९॥ पांडवानांमहासैन्यंयंदृष्ट्वोद्यतमाहवे ॥
प्रावेपतभयोद्विग्नंसिंहंदृष्ट्वेवगोगणः ॥ १० ॥ परिरक्ष्यससेनांतेदशरात्रमनीकहा ॥ जगामास्तमिवादित्यःकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ ११ ॥ यःसशक्रइवाक्षोभ्योव
र्षन्बाणान्सहस्रशः ॥ जघानयुधियोधानामर्बुदंदशभिर्दिनैः ॥१२॥ सशेतेनिहतोभूमौवातभग्नइवद्रुमः ॥ तवदुर्मंत्रितेराजन्यथानार्हःसभारत ॥ १३॥ इति
श्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतापर्वणिभीष्ममृत्युश्रवणेत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच कथंकुरूणामृषभोहतोभीष्मः
शिखंडिना ॥ कथंरथात्सन्यपतत्पितामेवासवोपमः ॥ १ ॥ कथमाचक्ष्वमेयोधाहीनाभीष्मेणसंजय ॥ बलिनादेवकल्पेनगुर्वर्थेब्रह्मचारिणा ॥ २ ॥ तस्मिन्हते
महाप्राज्ञेमहेष्वासेमहाबले ॥ महासत्वेनरव्याघ्रेकिमुआसीन्मनस्तव ॥ ३ ॥ आर्त्तिपरामाविशतिमनःशंससिमेहतं ॥ कुरूणामृषभंवीरमकंपंपुरुषर्षभं ॥ ४ ॥
केतंयांतमनुप्राप्ताःकेवास्यासन्पुरोगमाः ॥ केतिष्ठन्केन्यवर्त्तंतकेऽन्ववर्त्तंतसंजय ॥ ५ ॥ केशूरारथशार्दूलमद्भुतंक्षत्रियर्षभं ॥ तथानीकंगाहमानंसहसापृष्ठतो
न्वयुः ॥ ६ ॥ यस्तमोर्कइवापोहन्परसैन्यममित्रहा ॥ सहस्ररश्मिप्रतिमःपरेषांभयमादधत् ॥ ७॥ अकरोद्दुष्करंकर्मरणेपांडुसुतेषुयः ॥ ग्रसमानमनीकानियए
नंपर्यवारयन् ॥ ८ ॥ कृतिनंतंदुराधर्षंसंजयास्यत्वमंतिके ॥ कथंशांतनवंयुद्धेपांडवाःप्रत्यवारयन् ॥ ९ ॥ निकृंतंतमनीकानिशरदंष्ट्रंमनस्विनं ॥ चापव्यात्तान
नंघोरमसिजिह्वंदुरासदं ॥ १० ॥ अनर्हंपुरुषव्याघ्रंह्रीमंतमपराजितं ॥ पातयामासकौंतेयःकथंतमजितंयुधि ॥ ११ ॥ उग्रधन्वानमुग्रेषुंवर्त्तमानंरथोत्तमे ॥ प
रेषामुत्तमांगानिप्रचिन्वंतमथेषुभिः ॥ १२ ॥ पांडवानांमहत्सैन्यंयंदृष्ट्वोद्यतमाहवे ॥ कालाग्निमिवदुर्धर्षंसमचेष्टतनित्यशः ॥ १३ ॥ परिकृष्यससेनांतुदशरात्र
मनीकहा ॥ जगामास्तमिवादित्यःकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ १४ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ अस्यत्वमंतिकेस्थित्वासर्वंदृष्टवानसीतिशेषः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ प्रचिन्वंतंपुष्पवदाददानं ॥ १२ ॥ समचेष्टतम्रियमाणपशुवद्धस्तपादविक्षेपंकृतवत् ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अजहुस्त्यक्तवंतः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ मौर्वीघोषेणस्तनयित्नुर्गर्जन्मेघइव पृषत्कपृषतोबाणबिंदुः धनुरेवह्रादरूपोमहाशब्दोऽ

यःसशक्रइवाक्षय्यंवर्षंशरमयंक्षिपन् ॥ जघानयुधियोधानामर्बुदंदशभिर्दिनैः ॥ १५ ॥ सशेतेनिहतोभूमौवातभुग्नइवद्रुमः ॥ ममदुर्मंत्रितेनाजौयथानार्हति
॥१७॥ भारतः ॥ १६ ॥ कथंशांतनवंदृष्ट्वापांडवानामनीकिनी ॥ प्रहर्तुमशकत्तत्रभीष्मंभीमपराक्रमं ॥ १७ ॥ कथंभीष्मेणसंग्रामंप्राकुर्वन्पांडुनंदनाः ॥ कथंचनाज
यद्भीष्मोद्रोणेजीवतिसंजय ॥ १८ ॥ कृपेसन्निहितेतत्रभरद्वाजात्मजेतथा ॥ भीष्मःप्रहरतांश्रेष्ठःकथंसनिधनंगतः ॥ १९ ॥ कथंचातिरथस्तेनपांचाल्येनशिखं
डिना ॥ भीष्मोविनिहतोयुद्धेदेवैरपिदुरासदः ॥ २० ॥ यःस्पर्द्धतेरणेनित्यंजामदग्न्यंमहाबलं ॥ अजितंजामदग्न्येनशक्रतुल्यपराक्रमं ॥ २१ ॥ तंहतंसमरेभीष्मं
महारथकुलोदितं ॥ संजयाचक्ष्वमेवीरंयेनशर्मनविद्महे ॥ २२ ॥ मामकाःकेमहेष्वासानाजहुःसंजयाच्युतं ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःकेवीराःपर्यवारयन् ॥ २३ ॥
यच्छिखंडिमुखाःसर्वेपांडवाभीष्ममभ्ययुः ॥ कच्चित्तेकुरवःसर्वेनाजहुःसंजयाच्युतं ॥ २४ ॥ अश्मसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ यच्छ्रुत्वापुरुषव्याघ्रंहतंभीष्मं
नदीर्यते ॥ २५ ॥ यस्मिन्सत्यंचमेधाचनीतिश्चभरतर्षभे ॥ अप्रमेयाणिदुर्धर्षेकथंसनिहतोयुधि ॥ २६ ॥ मौर्वीघोषस्तनयित्नुःपृषत्कपृषतोमहान् ॥ धनुर्ह्रा
दमहाशब्दोमहामेघइवोन्नतः ॥ २७ ॥ योऽभ्यवर्षतकौंतेयान्सपांचालान्ससृंजयान् ॥ निघ्नन्पररथान्वीरोदानवानिववज्रभृत् ॥ २८ ॥ इष्वस्त्रसागरंघोरंबाण
ग्राहंदुरासदं ॥ कार्मुकोर्मिणमक्षय्यमद्वीपंचलमप्लवं ॥ २९ ॥ गदासिमकरावासंहयावर्त्तगजाकुलं ॥ पदातिमत्स्यकलिलंशंखदुंदुभिनिःस्वनं ॥ ३० ॥ हया
न्गजपदातींश्चरथांश्चतरसावहून् ॥ निमज्जयंतंसमरेपरवीरापहारिणं ॥ ३१ ॥ विदह्यमानंकोपेनतेजसाचपरंतपं ॥ वेलेवमकरावासंकेवीराःपर्यवारयन् ॥
॥ ३२ ॥ भीष्मोयदकरोत्कर्मसमरेसंजयारिहा ॥ दुर्योधनहितार्थायकेतस्यास्यपुरोऽभवन् ॥ ३३ ॥ केरक्षन्दक्षिणंचक्रंभीष्मस्यामिततेजसः ॥ पृष्ठतःकेपरान्वी
रानपासेधन्यतव्रताः ॥ ३४ ॥ केपुरस्तादवर्त्तंतरक्षंतोभीष्ममंतिके ॥ केरक्षन्नुत्तरंचक्रंवीरावीरस्ययुध्यतः ॥ ३५ ॥ वामेचक्रेवर्त्तमानाःकेऽघ्नन्संजयसृंजयान्
अग्रतोऽग्र्यमनीकेषुकेऽभ्यरक्षन्दुरासदं ॥ ३६ ॥ पार्श्वतःकेऽभ्यरक्षंतगच्छंतोदुर्गमांगतिं ॥ समूहेकेपरान्वीरान्प्रत्ययुध्यंतसंजय ॥ ३७ ॥ रक्ष्यमाणःकथंवीरैर्गो
प्यमानाश्चतेनते ॥ दुर्जयानामनीकानिनाजयंस्तरसायुधि ॥ ३८ ॥

शनिध्वनिरूपोयस्य ॥ २७ ॥ २८ ॥ कार्मुकोर्मिणंचापोर्मिमंतं अद्वीपंनिराश्रयं अप्लवंतरणोपायहीनं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अपासेधन्न्यवारयन् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यःप्रजापतेर्दक्षादेः परमेष्ठीपरमेपदेतिष्ठतीतितथाहिरण्यगर्भइवतस्मिन्नितिशेषः ॥३९॥४०॥४१॥४२॥ पुत्रलक्ष्मणिपुत्रोत्तमे लक्ष्मचिह्नेप्रधानेचेतिविश्वः॥४३॥ प्रोक्तंलोकेख्यातं ॥४४॥ सर्वास्त्रविनयोपे

सर्वलोकेश्वरस्येवपरमेष्ठीप्रजापतेः॥ कथंप्रहर्तुमपितेशेकुःसंजयपांडवाः॥ ३९ ॥ यस्मिन्द्वीपेसमाश्वस्ययुध्यंतेकुरवःपरैः॥ तंनिमग्नंनरव्याघ्रंभीष्मंशंससिसं
जय॥४०॥ यस्यवीर्यंसमाश्रित्यममपुत्रोबृहद्बलः॥ नपांडवानगणयत्कथंसनिहतःपरैः॥४१॥यःपुराविबुधैःसर्वैःसहायेयुद्धदुर्मदः॥ कांक्षितोदानवान्घ्नद्भिः
पितामममहाव्रतः॥ ४२ ॥ यस्मिञ्जातेमहावीर्येशांतनुर्लोकविश्रुतः॥ शोकंदैन्यंचदुःखंचप्राजहात्पुत्रलक्ष्मणि॥४३॥ प्रोक्तंपरायणंप्राज्ञंस्वधर्मनिरतंशुचिं॥
वेदवेदांगतत्त्वज्ञंकथंशंससिमेहतं॥ ४४॥ सर्वास्त्रविनयोपेतंशांतंदांतंमनस्विनं॥ हतंशांतनवंश्रुत्वामन्येशेषंहतंबलं ॥४५॥ धर्माद्धर्मोबलवान्संप्राप्तइति
मेमतिः॥ यत्रवृद्धंगुरुंहत्वाराज्यमिच्छंतिपांडवाः॥ ४६॥ जामदग्न्यःपुरारामःसर्वास्त्रविदनुत्तमः॥ अंबार्थमुद्यतःसंख्येभीष्मेणयुधिनिर्जितः ॥ ४७॥ तमिंद्र
समकर्माणंककुदंसर्वधन्विनां ॥ हतंशंससिमेभीष्मंकिंनुदुःखमतःपरं ॥ ४८ ॥ असकृत्क्षत्रियव्राताःसंख्येयेनविनिर्जिताः॥ जामदग्न्येनवीरेणपरवीरनिघा
तिना॥ ४९ ॥ नहतोयोमहाबुद्धिःसहतोद्यशिखंडिना॥ तस्मान्नूनंमहावीर्याद्भार्गवाद्युद्धदुर्मदात्॥ ५०॥ तेजोवीर्यबलैर्भूयान्शिखंडीद्रुपदात्मजः॥ यःशूरंकृ
तिनंयुद्धेसर्वशास्त्रविशारदं॥ ५१ ॥ परमास्त्रविदंवीरंजघानभरतर्षभं ॥ केवीरास्तममित्रघ्नमन्वयुःशस्त्रसंसदि ॥ ५२ ॥ शंसमेतद्यथाचासीद्युद्धंभीष्मस्यपां
डवैः॥ योषेवहतवीरामेसेनापुत्रस्यसंजय॥ ५३॥ अगोपमिवचोद्भ्रांतंगोकुलंतद्बलंमम ॥ पौरुषंसर्वलोकस्यपरंयस्मिन्महाहवे ॥ ५४ ॥ परासक्तेचवस्तस्मि
न्कथमासीन्मनस्तदा॥ जीवितेप्यद्यसामर्थ्यंकिमिवास्मासुसंजय ॥५५॥ घातयित्वामहावीर्यंपितरंलोकधार्मिकं ॥ अगाधेसलिलेमग्नांनावंदृष्ट्वेवपारगाः
॥५६॥ भीष्मेहतेभृशंदुःखान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः॥ अद्रिसारमयंनूनंहृदयंममसंजय॥ ५७॥ यच्छ्रुत्वापुरुषव्याघ्रंहतंभीष्मंनदीर्यते॥ यस्मिन्नस्त्राणिमेधाच
नीतिश्चपुरुषर्षभे॥ ५८॥ अप्रमेयाणिदुर्धर्षेकथंसनिहतोयुधि॥ नचास्त्रेणनशौर्येणतपसामेधयानच॥ ५९ ॥ नधृत्यानपुनस्त्यागान्मृत्योःकश्चिद्विमुच्यते॥
कालोनूनंमहावीर्यःसर्वलोकदुरत्ययः॥ ६० ॥ यत्रशांतनवंभीष्मंहतंशंससिसंजय॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तोमहद्दुःखमचिंतयन्॥६१॥ आशंसेहंपरंत्राणंभीष्मा
च्छांतनुनंदनात्॥ यदादित्यमिवापश्यत्पतितंभुविसंजय॥ ६२॥

तंसर्वास्त्रशिक्षायुक्तं विनयातुबलायांस्त्रीशिक्षायांप्रणतौपुमानितिमेदिनी॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥परासक्तेपरलोकप्रिये॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

दुर्योधनःशांतनवंकिंतदाप्रत्यपद्यत ॥ नाहंस्वेषांपरेषांवाबुध्व्यासंजयचिंतयन् ॥ ६३ ॥ शेषंकिंचिन्नपश्यामिप्रत्यनीकेमहीक्षितां ॥ दारुणःक्षत्रधर्मोयमृषिभिः
संप्रदर्शितः ॥ ६४ ॥ यत्रशांतनवंहत्वाराज्यमिच्छंतिपांडवाः ॥ वयंवाराज्यमिच्छामोघातयित्वामहाव्रतं ॥ ६५ ॥ क्षत्रधर्मेस्थिताःपार्थानापराध्यंतिपुत्रकाः ॥
 एतदार्येणकर्तव्यंकृच्छ्रास्वापत्सुसंजय ॥ ६६ ॥ पराक्रमःपराशक्तिस्तत्तुतस्मिन्प्रतिष्ठितं ॥ अनीकानिविनिघ्नंतंह्रीमंतमपराजितं ॥ ६७ ॥ कथंशांतनवंतातंपां
डुपुत्रान्यवारयन् ॥ यथायुक्तान्यनीकानिकथंयुद्धंमहात्मभिः ॥ ६८ ॥ कथंवानिहतोभीष्मःपितासंजयमेपरैः ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चशकुनिश्चापिसौबलः ॥ ६९ ॥
दुःशासनश्चकितवोहतेभीष्मेकिमब्रुवन् ॥ यच्छरीरैरुपास्तीर्णांनरवारणवाजिनां ॥ ७० ॥ शरशक्तिमहाखड्गतोमराक्षांमहाभयां ॥ प्राविशन्कितवामंदाःसभां
युद्धदुरासदां ॥ ७१ ॥ प्राणद्यूतेप्रतिभयेकेऽदीव्यंतनरर्षभाः ॥ केजीयंतेजितास्तत्रकृतलक्ष्यानिपातिताः ॥ ७२ ॥ अन्येभीष्माच्छांतनवात्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥
नहिमेशांतिरस्तीहश्रुत्वादेवव्रतंहतं ॥ ७३ ॥ पितरंभीमकर्माणंभीष्ममाहवशोभिनं ॥ आर्तिर्मेहृदयेरूढांमहतींपुत्रहानिजां ॥ ७४ ॥ त्वंहिमेसर्पिषेवाग्निमुद्दी
पयसिसंजय ॥ महांतंभारमुद्यम्यविश्रुतंसार्वलौकिकं ॥ ७५ ॥ दृष्ट्वाविनिहतंभीष्मंमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ श्रोष्यामितानिदुःखानिदुर्योधनकृतान्यहं ॥ ७६ ॥
तस्मान्मेसर्वमाचक्ष्वयद्वृत्तंतत्रसंजय ॥ यद्वृत्तंतत्रसंग्रामेमंदस्याबुद्धिसंभवं ॥ ७७ ॥ अपनीतंसुनीतंयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ यत्कृतंतत्रसंग्रामेभीष्मेणजय
मिच्छता ॥ ७८ ॥ तेजोयुक्तंकृतास्त्रेणशंसतच्चाप्यशेषतः ॥ यथातदभवद्युद्धंकुरुपांडवसेनयोः ॥ ७९ ॥ क्रमेणयेनयस्मिंश्चकालेयच्चयथाभवत् ॥ ८० ॥ इतिश्री
महाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीताप० धृतराष्ट्रप्रश्नेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच त्वद्युक्तोयमनुप्रश्नोमहाराज
यथार्हसि ॥ नतुदुर्योधनेदोषमिममासंक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ यआत्मनोदुश्चरितादशुभंप्राप्नुयान्नरः ॥ एनसातेननान्यंसउपाशंकितुमर्हति ॥ २ ॥ महाराजमनुष्येषु
निंद्यंयःसर्वमाचरेत् ॥ सवध्यःसर्वलोकस्यनिंदितानिसमाचरन् ॥ ३ ॥ निकारोनिकृतिप्रज्ञैःपांडवैस्त्वत्प्रतीक्षया ॥ अनुभूतःसहामात्यैःक्षांतश्चसुचिरंवने ॥ ४ ॥
हयानांचगजानांचराज्ञांचामिततेजसां ॥ प्रत्यक्षंयन्मयादृष्टंदृष्टंयोगबलेनच ॥ ५ ॥

त्वद्युक्तइति आसंक्तुंआसंजयितुं ॥ १ ॥ एनसापापेन ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ व्युत्थितस्यउच्छास्त्रवर्त्तिनउत्पत्तिःकारणंतस्यविज्ञानं ॥ ९ ॥ १० ॥ व्यूढेषुव्यूहरचनयास्थितेषु ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इति

शृणुतत्पृथिवीपालमाचशोकेमनःकृथाः ॥ दिष्टमेतत्पुरानूनमिदमेवनराधिप ॥ ६ ॥ नमस्कृत्वापितुस्तेहंपाराशर्यायधीमते ॥ यस्यप्रसादाद्दिव्यंतत्प्राप्तंज्ञान
मनुत्तमं ॥ ७ ॥ दृष्टिश्चातींद्रियाराजन्दूराच्छ्रवणमेवच ॥ परचित्तस्यविज्ञानमतीतानागतस्यच ॥ ८ ॥ व्युत्थितोत्पत्तिविज्ञानमाकाशेचगतिःशुभा ॥ अस्त्रैर
संगोयुद्धेषुवरदानान्महात्मनः ॥ ९ ॥ शृणुमेविस्तरेणेदंविचित्रंपरमाद्भुतं ॥ भरतानामभूद्युद्धंयथातल्लोमहर्षणं ॥ १० ॥ तेष्वनीकेषुयत्तेषुव्यूढेषुचविधानतः ॥
दुर्योधनोमहाराजदुःशासनमथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ दुःशासनरथास्तूर्णंयुज्यंतांभीष्मरक्षिणः ॥ अनीकानिचसर्वाणिशीघ्रंत्वमनुचोदय ॥ १२ ॥ अयंसमामभि
प्राप्तोवर्षपूगाभिचिंतितः ॥ पांडवानांससैन्यानांकुरूणांचसमागमः ॥ १३ ॥ नातःकार्यतमंमन्येरणेभीष्मस्यरक्षणात् ॥ हन्याद्गुप्तोह्यसौपार्थान्सोमकांश्चस
सृंजयान् ॥ १४ ॥ अब्रवीच्चविशुद्धात्मानाहंहन्यांशिखंडिनं ॥ श्रूयतेस्त्रीह्यसौपूर्वंतस्माद्वर्ज्योरणेमम ॥ १५ ॥ तस्माद्भीष्मोरक्षितव्योविशेषेणेतिमेमतिः ॥
शिखंडिनोवधेयत्ताःसर्वेतिष्ठंतुमामकाः ॥ १६ ॥ तथाप्राच्याःप्रतीच्याश्चदाक्षिणात्योत्तरापथाः ॥ सर्वथास्त्रेषुकुशलास्तेरक्षंतुपितामहं ॥ १७ ॥ अरक्ष्यमाणं
हिवृकोहन्यात्सिंहंमहाबलं ॥ मासिंहंजंबुकेनेवघातयामःशिखंडिना ॥ १८ ॥ वामंचक्रंयुधामन्युरुत्तमौजाश्चदक्षिणं ॥ गोप्तारौफाल्गुनंप्राप्तौफाल्गुनोपिशि
खंडिनः ॥ १९ ॥ संरक्ष्यमाणःपार्थेनभीष्मेणचविवर्जितः ॥ यथानहन्याद्गांगेयंदुःशासनतथाकुरु ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीताप० दुर्यो
धनदुःशासनसंवादेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततोरजन्यांव्युष्टायांशब्दःसमभवन्महान् ॥ क्रोशतांभूमिपालानांयुज्यतांयुज्यता
मिति ॥ १ ॥ शंखदुंदुभिघोषैश्चसिंहनादैश्चभारत ॥ हयहेषितनादैश्चरथनेमिस्वनैस्तथा ॥ २ ॥ गजानांबृंहतांचैवयोधानांचापिगर्जतां ॥ क्ष्वेलितास्फोटितोत्क्रुष्टै
स्तुमुलंसर्वतोभवत् ॥ ३ ॥ उदतिष्ठन्महाराजसर्वंयुक्तमशेषतः ॥ सूर्योदयेमहत्सैन्यंकुरुपांडवसेनयोः ॥ ४ ॥ राजेंद्रतवपुत्राणांपांडवानांतथैवच ॥ दुष्प्रधृष्याणि
चास्त्राणिसशस्त्रकवचानिच ॥ ५ ॥ ततःप्रकाशेसैन्यानिसमदृश्यंतभारत ॥ त्वदीयानांपरेषांचशस्त्रवंतिमहांतिच ॥ ६ ॥ तत्रनागारथाश्चैवजांबूनदपरिष्कृताः ॥
विभ्राजमानादृश्यंतेमेघाइवसविद्युतः ॥ ७ ॥ रथानीकान्यदृश्यंतनगराणीवभूरिशः ॥ अतीवशुशुभेतत्रपितातेपूर्णचंद्रवत् ॥ ८ ॥

भीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ युक्तंसन्नद्धं अशेषतःसर्वप्रकारैः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ वागुराकाराःपरेषांबंधनार्थमित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ तलबद्धाःतलंज्याघातत्राणंबद्धंयैस्ते कलापिनःतूणवंतः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ बद्धकृष्णाजिनाइति युद्धेम

धनुर्भिर्ऋष्टिभिःखड्गैर्गदाभिःशक्तितोमरैः॥ योधाःप्रहरणैःशुभ्रैस्तेष्वनीकेष्ववस्थिताः॥९॥ गजाःपदातारथिनस्तुरगाश्चविशांपते॥ व्यतिष्ठन्वागुराकाराःश
॥१९॥ तशोथसहस्रशः॥ १०॥ ध्वजाबहुविधाकाराव्यदृश्यंतसमुच्छ्रिताः॥ स्वेषांचैवपरेषांचद्युतिमंतःसहस्रशः॥ ११॥ कांचनामणिचित्रांगाज्वलंतइवपावकाः॥
अर्चिष्मंतोव्यरोचंतगजारोहाःसहस्रशः॥ १२॥ महेंद्रकेतवःशुभ्रामहेंद्रसदनेष्विव॥ सन्नद्धास्तेप्रवीराश्चददृशुर्युद्धकांक्षिणः॥ १३॥ उद्यतैरायुधैश्चित्रास्त
लबद्धाःकलापिनः॥ ऋषभाक्षामनुष्येंद्राश्चमूमुखगताबभुः॥ १४॥ शकुनिःसौबलःशल्यआवंत्योथजयद्रथः॥ विंदानुविंदौकैकेयाःकांबोजश्चसुदक्षिणः॥
॥ १५॥ श्रुतायुधश्चकालिंगोजयत्सेनश्चपार्थिवः॥ बृहद्बलश्चकौशल्यःकृतवर्माचसात्वतः॥१६॥ दशैतेपुरुषव्याघ्राःशूराःपरिघबाहवः॥ अक्षौहिणीनांपतयो
यज्वानोभूरिदक्षिणाः॥१७॥एतेचान्येचबहवोदुर्योधनवशानुगाः॥राजानोराजपुत्राश्चनीतिमंतोमहारथाः॥१८॥सन्नद्धाःसमदृश्यंतस्वेष्वनीकेष्ववस्थिताः॥
बद्धकृष्णाजिनाःसर्वेबलिनोयुद्धशालिनः॥ १९॥ हृष्टादुर्योधनस्यार्थेब्रह्मलोकायदीक्षिताः॥ समर्थादशवाहिन्यःपरिगृह्यव्यवस्थिताः॥२०॥ एकादशीधा
र्तराष्ट्रीकौरवाणांमहाचमूः॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांयत्रशांतनवोऽग्रणीः ॥ २१ ॥ श्वेतोष्णीषंश्वेतहयंश्वेतवर्माणमच्युतं ॥ अपश्यामममहाराजभीष्मंचंद्रमिवो
दितं॥ २२॥ हेमतालध्वजंभीष्मंराजतेस्यंदनेस्थितं॥ श्वेताभ्रइवतीक्ष्णांशुंददृशुःकुरुपांडवाः ॥ २३॥ सृंजयाश्चमहेष्वासाधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ जृंभमाणंम
हासिंहंदृष्ट्वाक्षुद्रमृगायथा॥ २४॥ धृष्टद्युम्नमुखाःसर्वेसमुद्विविजिरेमुहुः॥ एकादशैताःश्रीजुष्टावाहिन्यस्तवपार्थिव ॥ २५ ॥ पांडवानांतथासप्तमहापुरुषपा
लिताः॥ उन्मत्तमकरावर्तौमहाग्राहसमाकुलौ॥२६॥ युगांतेसमवेतौद्वौदृश्येतेसागराविव॥ नैवनस्तादृशोराजन्दृष्टपूर्वोनचश्रुतः॥ अनीकानांसमेतानांकौर
वाणांतथाविधः॥ २७॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीताप० सैन्यवर्णनेषोडशोऽध्यायः॥ १६॥ ॥७॥ संजयउवाच यथासभगवान्व्या
सःकृष्णद्वैपायनोब्रवीत्॥ तथैवसहिताःसर्वेसमाजग्मुर्महीक्षितः॥ १॥

रणदीक्षांकृतवंतइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ तथाविधः ॥१९॥
संमर्दइतिशेषः ॥ २७ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ यथासइति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मघाविषयगःसोमस्तद्दिनंप्रत्यपद्यतेति मघापित्र्यंनक्षत्रं तस्यविषयोदेशःपितृलोकस्तद्गतःसोमः कुरुपांडवयुद्धारंभदिनमुक्तंभारतसावित्र्यां हेमंतेप्रथमेमासिशुक्लपक्षेत्रयोदशीं प्रवृत्तंभारतंयुद्धंनक्षत्रेयम
दैवते प्रथमेमार्गशीर्षे अत्रत्रयोदशीशब्देनतद्युक्ताचतुर्दश्येवग्राह्या अर्जुनेनहतोभीष्मोमाघमासेऽसिताष्टमीति त्रयोदश्यांतुमध्याह्नेभारद्वाजोनिपातितइति तत्रैवयुद्धस्यदशमेपंचदशेचाह्निहतयोर्भीष्मद्रोण
योरष्टमीत्रयोदशीसंयोगदर्शनात् अत्रपौषेतिमाघशब्दोमकरायनाभिप्रायेण तदानींतत्संभवात् असिताष्टमीतिछेदः अन्यथासप्तमीद्वादश्योरेवतयोर्हननंप्राप्नोति यत्तुअमावास्यायांदुर्योधनहननंतत्रैवोक्तं तत्रा
प्यमावास्याशब्दइष्टिदिनेप्रतिपद्येवप्रयुक्तोवेदितव्यः यमदैवतेइतिभरणीनग्राह्या किंतुयुग्मदैवतंमृगशीर्षमेवग्राह्यं तस्यहिपूर्वदलंशुक्रदैवत्यत्वादासुरंउत्तरार्द्धंबुधदैवत्यत्वाद्दैव्यं तेनतत्रासुराणामुपरमोदेवानाम
भ्युदयश्चसिध्यति किंचचत्वारिंशदहान्यद्यद्वेचमेनिःसृतस्यवै पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतइतियुद्धारंभादष्टादशेह्नितीर्थयात्रातआगतस्यबलदेवस्यवचनात् श्रवणेयुद्धसमाप्तिर्दृश्यते ततःप्राचीने
ऽष्टादशर्क्षेमृगशीर्षएवयुद्धारंभःसंभवतिनत्वेकविंशेभरण्यां अष्टादशदिनमध्येनक्षत्रत्रयक्षयस्यकल्पयितुमयुक्तत्वात् कार्त्तिकीकृत्तिकायोगानुपातेनचतुर्दश्यांमृगस्यैवसंभावनाच्च एतेनयुद्धारंभंप्रकृत्यम
घाविषयगःसोमस्तद्दिनंप्रत्यपद्यतेतिभीष्मपर्वणिसंजयवाक्यान्मघायांयुद्धारंभइत्यपिनिरस्तं बलदेववाक्यविरुद्धत्वात् शब्दार्थस्तुमघापदेनतत्सहचराःपितरोलक्ष्यंते तेनयुद्धेमृतानांउत्तमदेहप्रदानार्थंचं
द्रस्तदापितृलोकेसन्निहितोभूदिति स्वर्गिणांदिव्यदेहलाभश्चंद्राधीनइतिशास्त्रप्रसिद्धेः तथाद्वादश्यांरात्रियुद्धेचंद्रोदयकालेत्रिभागमात्रशेषायांरात्रौयुद्धमवर्त्ततेत्युक्तं तत्रत्रिभागेत्यस्यत्रिमुहूर्त्तशेषायामित्य

मघाविषयगःसोमस्तद्दिनंप्रत्यपद्यत ॥ दीप्यमानाश्चसंपेतुर्दिविसप्तमहाग्रहाः ॥ २ ॥
द्विधाभूतइवादित्यउदयेप्रत्यदृश्यत ॥ ज्वलंत्याशिखयाभूयोभानुमानुदितोरविः ॥ ३ ॥

र्थः तथाअष्टपंचाशतंरात्र्यःशयानस्याद्यमेगताइतिभीष्मवचनंतुमाघोयंसमनुप्राप्तःत्रिभागमात्रःपक्षोयंइतिवाक्यशेषानुसारात् अशतंशतहीनंयथास्यात्तथाअष्टपंचअष्टपंचाशद्रात्रयोव्यतीताइतिव्याख्येयं
विलोमशोधनात्अष्टपंचाशदूनंशतंरात्रयोद्वाचत्वारिंशद्रात्रयोव्यतीताइत्यर्थः तथाचपौषकृष्णाष्टमीतोमाघशुक्लपंचम्यांतावतीदिनसंख्यापूर्यते पक्षस्यचतृतीयोभागोगतोभवति तत्राप्येकतिथिक्षयात् पंच
म्याःद्विचत्वारिंशत्तमत्वंज्ञेयं शेषोभवितुमर्हतीत्यत्रकार्यशेषोदेहत्यागादिरेवशेषोनतुपक्षशेषइतिव्याख्याज्ञेया तत्रायंनिष्कर्षः कार्त्तिकशुक्लद्वादश्यांरेवत्यांकृष्णप्रयाणं ततोमार्गशीर्षकृष्णपंचम्यांपुष्येसेनयो
र्निर्याणं ततःपंचम्याउपरिषष्ठीमारभ्यसप्तदिनानिगणयित्वातदुपर्यष्टमेह्निअमावास्याभविष्यतीत्यनेनत्रयोदशदिनात्मकोयंकृष्णपक्षोमहोत्पातजनकइतिसूचितं क्षीणयोश्चतिथ्योःपक्षांतरेपुनर्वृध्यासंख्या
पूरणंभवतीतिमार्गशीर्षकृष्णपंचमीमारभ्यपौषशुक्लप्रतिपत्द्विचत्वारिंशीतिथिर्भवतीतिबलदेववाक्योक्तादिनसंख्यानक्षत्रसंख्याचानुगृहीताभवति यत्तुसप्तमाच्चापिदिवसादमावास्याभविष्यति संग्रामंयोजयेत्त
त्रतांह्याहुःशक्रदैवतां प्रयाध्वंवैकुरुक्षेत्रंपुष्योद्येतिपुनःपुनरितिदुर्योधनवाक्यं तत्रसंग्राममित्यनेनसंग्रामेजयसाधनंधाराबंधादिकंतस्यांयोजयेदित्युक्तं शक्रदैवतामित्यनेनतस्यांज्येष्ठानक्षत्रयोगउच्यते सचति
थिद्वयक्षयात्तत्रासंभवन्नपितत्रतिथिवदेवनक्षत्रक्षयाद्वातिथिनक्षत्रयोराद्यंतयोगाद्वाज्ञेयइतिसर्वंसमंजसं महाग्रहाःराहुकेतोरुपग्रहत्वात्सप्तैव ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ववाशिरेशब्दंकुर्वंतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अयोनिधनंअयसाशस्त्रेणमरणं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ तालेनध्वजभूतेन १८ ॥ १९ ॥ गोवासनःतद्दे

ववाशिरेचदीप्तायांदिशिगोमायुवायसाः ॥ लिप्समानाःशरीराणिमांसशोणितभोजनाः ॥४॥ अहन्यहनिपार्थानांवृद्धःकुरुपितामहः ॥ भरद्वाजात्मजश्चैवप्रा
तरुत्थायसंयतौ ॥ ५ ॥ जयोस्तुपांडुपुत्राणामित्यूचतुररिंदमौ ॥ युयुधातेतवार्थाययथासससमयःकृतः ॥ ६ ॥ सर्वधर्मविशेषज्ञःपितादेवव्रतस्तव ॥ समानीयम
हीपालानिदंवचनमब्रवीत् ॥ ७॥ इदंवःक्षत्रियाद्वारंस्वर्गायापावृतंमहत् ॥ गच्छध्वंतेनशक्रस्यब्रह्मणःसहलोकतां ॥८॥ एषवःशाश्वतःपंथाःपूर्वैःपूर्वतरैःकृतः ॥ सं
भावयध्वमात्मानमव्यग्रमनसोयुधि ॥ ९ ॥ नाभागोथययातिश्चमांधातानहुषोनृगः ॥ संसिद्धाःपरमंस्थानंगताःकर्मभिरीदृशैः ॥ १० ॥ अधर्मःक्षत्रियस्यैष
यद्व्याधिमरणंगृहे ॥ यदयोनिधनंयातिसोस्यधर्मःसनातनः ॥ ११ ॥ एवमुक्तामहीपालाभीष्मेणभरतर्षभ ॥ निर्ययुःस्वान्यनीकानिशोभयंतोरथोत्तमैः ॥ १२ ॥
सतुवैकर्त्तनःकर्णःसामात्यःसहबंधुभिः ॥ न्यासितःसमरेशस्त्रंभीष्मेणभरतर्षभ ॥ १३ ॥ अपेतकर्णाःपुत्रास्तेराजानश्चैवतावकाः ॥ निर्ययुःसिंहनादेननादयं
तोदिशोदश ॥ १४ ॥ श्वेतैश्छत्रैःपताकाभिर्ध्वजवारणवाजिभिः ॥ तान्यनीकानिशोभंतेगजैरथपदातिभिः ॥ १५ ॥ भेरीपणवशब्दैश्चदुंदुभीनांचनिःस्वनैः ॥
रथनेमिनिनादैश्चबभूवाकुलितामही ॥ १६ ॥ कांचनांगदकेयूरैःकार्मुकैश्चमहारथाः ॥ भ्राजमानाव्यराजंतसाग्नयःपर्वताइव ॥ १७ ॥ तालेनमहताभीष्मःपं
चतारेणकेतुना ॥ विमलादित्यसंकाशस्तस्थौकुरुचमूपरि ॥ १८ ॥ येत्वदीयामहेष्वासाराजानोभरतर्षभ ॥ अवर्त्तंतयथादेशंराजन्शांतनवस्यते ॥ १९ ॥ सतु
गोवासनःशैब्यःसहितःसर्वराजभिः ॥ ययौमातंगराजेनराजार्हेणपताकिना ॥ पद्मवर्णस्त्वनीकानांसर्वेषामग्रतःस्थितः ॥ २० ॥ अश्वत्थामाययौयत्तःसिंहलां
गूलकेतुना ॥ श्रुतायुधश्चित्रसेनःपुरुमित्रोविविंशतिः ॥ २१ ॥ शल्योभूरिश्रवाश्चैवविकर्णश्चमहारथः ॥ एतेसप्तमहेष्वासाद्रोणपुत्रपुरोगमाः ॥ २२ ॥ स्यंदनैर्व
रवर्माणोभीष्मस्यासन्पुरोगमाः ॥ तेषामपिमहोत्सेधाःशोभयंतोरथोत्तमान् ॥ २३ ॥ भ्राजमानाव्यरोचंतजांबूनदमयाध्वजाः ॥ जांबूनदमयीवेदीकमंडलुवि
भूषिता ॥ २४ ॥ केतुराचार्यमुख्यस्यद्रोणस्यधनुषासह ॥ अनेकशतसाहस्रमनीकमनुकर्षतः ॥ २५ ॥ महान्दुर्योधनस्यासीन्नागोमणिमयोध्वजः ॥ तस्यपौ
रवकालिंगकांबोजाःसस्रुदक्षिणाः ॥ २६ ॥

स्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ अंगपतिनाकर्णपुत्रेणवृषकेतुना ॥ २८ ॥ वराहेणकेतुमुख्येनेतिसंबंधः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ निष्केणकंठाभरणेन ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिभी

क्षेमधन्वाचशल्यश्चतस्थुःप्रमुखतोरथाः ॥ स्यंदनेनमहार्हेणकेतुनावृषभेणच ॥ प्रकर्षन्नेवसेनाग्रंमागधस्यकृपोययौ ॥ २७ ॥ तदंगपतिनागुप्तंकृपेणचमनस्विना ॥ शारदांबुधरप्रख्यंप्राच्यानांसुमहद्बलं ॥ २८ ॥ अनीकप्रमुखेतिष्ठन्वराहेणमहायशाः ॥ शुशुभेकेतुमुख्येनराजतेनजयद्रथः ॥ २९ ॥ शतंरथसहस्राणांतस्यासन्वशवर्त्तिनः ॥ अष्टौनागसहस्राणिसादिनामयुतानिषट् ॥ ३० ॥ तत्सिंधुपतिनाराज्ञापालितंध्वजिनीमुखं ॥ अनंतरथनागाश्वमशोभतमहद्बलं ॥ ३१ ॥ षष्ट्यारथसहस्रैस्तुनागानामयुतेनच ॥ पतिःसर्वकलिंगानांययौकेतुमतासह ॥ ३२ ॥ तस्यपर्वतसंकाशाव्यरोचंतमहागजाः ॥ यंत्रतोमरतूणीरैःपताकाभिःसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ शुशुभेकेतुमुख्येनपावकेनकलिंगकः ॥ श्वेतच्छत्रेणनिष्केणचामरव्यजनेनच ॥ ३४ ॥ केतुमानपिमातंगंविचित्रपरमांकुशं ॥ आस्थितःसमरेराजन्मेघस्थइवभानुमान् ॥ ३५ ॥ तेजसादीप्यमानस्तुवारणोत्तममास्थितः ॥ भगदत्तोययौराजायथावज्रधरस्तथा ॥ ३६ ॥ गजस्कंधगतावास्तांभगदत्तेनसंमितौ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकेतुमंतमनुव्रतौ ॥ ३७ ॥ सरथानीकवान्व्यूहोहस्त्यंगोनृपशीर्षवान् ॥ वाजिपक्षःपतत्युग्रःप्रहसन्सर्वतोमुखः ॥ ३८ ॥ द्रोणेनविहितोराजन्राज्ञाशांतनवेनच ॥ तथैवाचार्यपुत्रेणबाल्हीकेनकृपेणच ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीताप० सैन्यवर्णनेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोमुहूर्त्तात्तुमुलःशब्दोहृदयकंपनः ॥ अश्रूयतमहाराजयोधानांप्रयुयुत्सतां ॥ १ ॥ शंखदुंदुभिघोषैश्चवारणानांचबृंहितैः ॥ नेमिघोषैरथानांचदीर्यतीववसुंधरा ॥ २ ॥ हयानांहेषमाणानांयोधानांचैवगर्जतां ॥ क्षणेनैवनभोभूमिःशब्देनापूरितंतदा ॥ ३ ॥ पुत्राणांतवदुर्धर्षपांडवानांतथैवच ॥ समकंपंतसैन्यानिपरस्परसमागमे ॥ ४ ॥ तत्रनागारथाश्चैवजांबूनदविभूषिताः ॥ भ्राजमानाव्यदृश्यंतमेघाइवसविद्युतः ॥ ५ ॥ ध्वजाबहुविधाकारास्तावकानांनराधिप ॥ कांचनांगदिनोरेजुर्ज्वलिताइवपावकाः ॥ ६ ॥ स्वेषांचैवपरेषांचसमदृश्यंतभारत ॥ महेंद्रकेतवःशुभ्रामहेंद्रसदनेष्विव ॥ ७ ॥ कांचनैःकवचैर्वीराज्वलनार्कसमप्रभैः ॥ सन्नद्धाःसमदृश्यंतज्वलनार्कसमप्रभाः ॥ ८ ॥ कुरुयोधवराराजन्विचित्रायुधकार्मुकाः ॥ उद्यतैरायुधैश्चित्रैस्तलबद्धाःपताकिनः ॥ ९ ॥

ष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शतानामयुतानिषट् षट्शतान्ययुतगुणानि षष्टिलक्षाणीतियावत् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशो

कृपभाक्षामहेष्वासाश्चमूमुखगतावभुः ॥ पृष्ठगोपास्तुभीष्मस्यपुत्रास्तवनराधिप ॥ दुःशासनोदुर्विषहोदुर्मुखोदुःसहस्तथा ॥ १० ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोवि
कर्णश्चमहारथः ॥ सत्यव्रतःपुरुमित्रोजयोभूरिश्रवाःशलः ॥ ११ ॥ रथाविंशतिसाहस्रास्तथैषामनुयायिनः ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिवयोथवसातयः ॥ १२ ॥
शाल्वामत्स्यास्तथांवष्ठास्त्रैगर्त्ताःकेकयास्तथा ॥ सौवीराःकैतवाःप्राच्याःप्रतीच्योदीच्यवासिनः ॥ १३ ॥ द्वादशैतेजनपदाःसर्वेशूरास्तनुत्यजः ॥ महतारथवं
शेनतेररक्षुःपितामहं ॥ १४ ॥ अनीकंदशसाहस्रंकुंजराणांतरस्विनां ॥ मागधोयत्रनृपतिस्तद्रथानीकमन्वयात् ॥ १५ ॥ रथानांचक्ररक्षाश्चपादरक्षाश्चदंति
नां ॥ अभवन्वाहिनीमध्येशतानामयुतानिषट् ॥ १६ ॥ पादाताश्चाग्रतोगच्छन्धनुश्चर्मासिपाणयः ॥ अनेकशतसाहस्रानखरप्रासयोधिनः ॥ १७ ॥ अक्षौहि
ण्योदशैकाचतवपुत्रस्यभारत ॥ अदृश्यंतमहाराजगंगेवयमुनांतरा ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतापर्वणिसैन्यवर्णनेअष्टादशोऽध्यायः
॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अक्षौहिण्योदशैकाचव्यूढांदृष्ट्वायुधिष्ठिरः ॥ कथमल्पेनसैन्येनप्रत्यव्यूहतपांडवः ॥ १ ॥ योवेदमानुषं
व्यूहंदैवंगांधर्वमासुरं ॥ कथंभीष्मंसकौंतेयःप्रत्यव्यूहतसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच धार्तराष्ट्राण्यनीकानिदृष्ट्वाव्यूढानिपांडवः ॥ अभ्यभाषतधर्मात्माधर्म
राजोधनंजयं ॥ ३ ॥ महर्षेर्वचनात्तातवेदयंतिबृहस्पतेः ॥ संहतान्योधयेदल्पान्कामंविस्तारयेद्बहून् ॥ ४ ॥ सूचीमुखमनीकंस्यादल्पानांबहुभिःसह ॥ अस्मा
कंचतथासैन्यमल्पीयःसुतरांपरैः ॥ ५ ॥ एतद्वचनमाज्ञायमहर्षेर्व्यूहपांडव ॥ एतच्छ्रुत्वाधर्मराजंप्रत्यभाषतपांडवः ॥ ६ ॥ एषव्यूहामितेव्यूहंराजसत्तमदुर्जयं ॥
अचलंनामवज्राख्यंविहितंवज्रपाणिना ॥ ७ ॥ यःसवातइवोद्धूतःसमरेदुःसहःपरैः ॥ सनःपुरोयोत्स्यतेवैभीमःप्रहरतांवरः ॥ ८ ॥ तेजांसिरिपुसैन्यानांमृद्
नपुरुषसत्तमः ॥ अग्रेऽग्रणीर्योत्स्यतिनोयुद्धोपायविचक्षणः ॥ ९ ॥ यंदृष्ट्वाकुरवःसर्वेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ निवर्तिष्यंतिसंत्रस्ताःसिंहंक्षुद्रमृगायथा ॥ १० ॥
तंसर्वेसंश्रयिष्यामःप्राकारमकुतोभयाः ॥ भीमंप्रहरतांश्रेष्ठंदेवराजमिवामराः ॥ ११ ॥ नहिसोस्तिपुमाँल्लोकेयःसंक्रुद्धंवृकोदरं ॥ द्रष्टुमत्युग्रकर्माणंविषहेतन
रर्षभं ॥ १२ ॥ ऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अक्षौहिण्यइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ संहतानिति अल्पैःसंहत्यैवयोद्धव्यं बहुभिस्तुविशकलितैरपियोद्धुंशक्यमि
त्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ व्यूहव्यूहंकुरु ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ स्पंदमानाकिंचिच्चलंती ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ धृतराष्ट्रस्यदायादाइत्यनेनतवैवैतेभागइतिसूचयति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

एवमुक्त्वामहाबाहुस्तथाचक्रेधनंजयः॥ व्यूह्यतानिबलान्याशुप्रययौफाल्गुनस्तथा ॥ १३ ॥ संप्रयातान्कुरून्दृष्ट्वापांडवानांमहाचमूः ॥ गंगेवपूर्णास्तिमितास्पंदमानाव्यदृश्यत ॥ १४ ॥ भीमसेनोऽग्रणीस्तेषांधृष्टद्युम्नश्चवीर्यवान् ॥ नकुलःसहदेवश्चधृष्टकेतुश्चपार्थिवः ॥ १५ ॥ विराटश्चततःपश्चाद्राजाथाक्षौहिणीवृतः ॥ भ्रातृभिःसहपुत्रैश्चसोऽभ्यरक्षतपृष्ठतः ॥ १६ ॥ चक्ररक्षौतुभीमस्यमाद्रीपुत्रौमहाद्युती ॥ द्रौपदेयाःससौभद्राःपृष्ठगोपास्तरस्विनः ॥ १७ ॥ धृष्टद्युम्नश्चपांचाल्यस्तेषांगोप्तामहारथः ॥ सहितःपृतनाशूरैरथमुख्यैःप्रभद्रकैः ॥ १८ ॥ शिखंडीतुततःपश्चादर्जुनेनाभिरक्षितः ॥ यत्तोभीष्मविनाशायप्रययौभरतर्षभ ॥ १९ ॥ पृष्ठतोप्यर्जुनस्यासीद्युयुधानोमहाबलः ॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ २० ॥ कैकेयोधृष्टकेतुश्चचेकितानश्चवीर्यवान् ॥ भीमसेनोगदांबिभ्रद्वज्रसारमयींदृढां ॥ चरन्वेगेनमहतासमुद्रमपिशोषयेत् ॥ २१ ॥ एतेतिष्ठंतिसामात्याःप्रेक्षंतस्तेजनाधिप ॥ धृतराष्ट्रस्यदायादाइतिबीभत्सुरब्रवीत् ॥ ॥ २२ ॥ भीमसेनंतदाराजन्दर्शयस्वमहाबलं ॥ ब्रुवाणंतुतथापार्थंसर्वसैन्यानिभारत ॥ २३ ॥ अपूजयंस्तदावाग्भिरनुकूलाभिराहवे ॥ राजातुमध्यमानीकेकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २४ ॥ बृहद्भिःकुंजरैर्मत्तैश्चलद्भिरचलैरिव ॥ अक्षौहिण्याथपांचाल्योयज्ञसेनोमहामनाः ॥ विराटमन्वयात्पश्चात्पांडवार्थेपराक्रमी ॥ २५ तेषामादित्यचंद्राभाःकनकोत्तमभूषणाः ॥ नानाचिह्नधराराजन्रथेष्वासन्महाध्वजाः ॥ २६ ॥ समुत्सार्यततःपश्चाद्धृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ भ्रातृभिःसहपुत्रैश्चसोभ्यरक्षद्युधिष्ठिरं ॥ २७ ॥ त्वदीयानांपरेषांचरथेषुविपुलान्ध्वजान् ॥ अभिभूयार्जुनस्यैकोरथेतस्थौमहाकपिः ॥ २८ ॥ पदातास्त्वग्रतोगच्छन्नसिशक्त्यृष्टिपाणयः ॥ अनेकशतसाहस्राभीमसेनस्यरक्षिणः ॥ २९ ॥ वारणादशसाहस्राःप्रभिन्नकरटामुखाः ॥ शूराहेममयैर्जालैर्दीप्यमानाइवाचलाः ॥ ३० ॥ क्षरंतइवजीमूतामहार्हाःपद्मगंधिनः ॥ राजानमन्वयुःपश्चाज्जीमूताइववार्षिकाः ॥ ३१ ॥ भीमसेनोगदांभीमांप्रकर्षन्परिघोपमां ॥ प्रचकर्षमहासैन्यंदुराधर्षोमहामनाः ॥ ३२ ॥ तमर्कमिवदुष्प्रेक्ष्यंतपंतमिववाहिनीं ॥ नशेकुःसर्वयोधास्तेप्रतिवीक्षितुमंतिके ॥ ३३ ॥ वज्रोनामैषसव्यूहोनिर्भयःसर्वतोमुखः ॥ चापविद्युद्ध्वजोघोरोगुप्तोगांडीवधन्वना ॥ ३४ ॥ यंप्रतिव्यूह्यतिष्ठंतिपांडवास्तववाहिनीं ॥ अजेयोमानुषेलोकेपांडवैरभिरक्षितः ॥ ३५ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ वारणाराजानमन्वयुरितिसंबंधः अचलाःनिष्कंपाः ॥ ३० ॥ जीमूताःपर्वताः जीमूतोऽद्राविति मेदिनी ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रावात्प्रववौ सपृषतःसबिंदुः ॥ ३६ ॥ वाताःरूक्षावायवः ॥ ३७ ॥ आहत्यआस्फाल्य ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ मज्जानइति नोस्माकंयोधानांमज्जाःधातुविशेषान्ग्रसंतइवेतियोज्यं ॥ ४४ ॥ भीमसेनंदृष्ट्वाव्यवस्थिताइतिसंबंधः॥ ४५ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥७॥ भीष्मोनेतानिर्वोढायेषांतेभीष्मनेत्राः ॥ १ ॥ मेवंपुष्कलंयथास्या

॥२२॥ संध्यांतिष्ठत्सुसैन्येषुसूर्यस्योदयनंप्रति॥ प्रावात्सपृषतोवायुर्निरभ्रेस्तनयित्नुमान्॥ ३६॥ विष्वग्वाताश्चविववुर्नीचैःशर्करकर्षिणः ॥ रजश्चोद्धूयतमहत्तम
आच्छादयज्जगत्॥ ३७॥ पपातमहतीचोल्काप्राङ्मुखीभरतर्षभ॥ उद्यंतंसूर्यमाहत्यव्यशीर्यतमहास्वना ॥ ३८ ॥ अथसंनह्यमानेषुसैन्येषुभरतर्षभ॥ निष्प्र
भोऽभ्युदयौसूर्यःसघोषंभूश्चचालच॥ ३९॥ व्यशीर्यतसनादाचभूस्तदाभरतर्षभ॥ निर्घाताबहवोराजन्दिक्षुसर्वासुचाभवन्॥ ४०॥ प्रादुरासीद्रजस्तीव्रंन
प्राज्ञायतकिंचन॥ ध्वजानांधूयमानानांसहसामातरिश्वना॥४१॥ किंकिणीजालबद्धानांकांचनस्रग्वरांबरैः॥महतांसपताकानामादित्यसमतेजसां॥४२॥
सर्वंझणझणीभूतमासीत्तालवनेष्विव॥ एवंतेपुरुषव्याघ्राःपांडवायुद्धनंदिनः ॥४३॥ व्यवस्थिताःप्रतिव्यूह्यतवपुत्रस्यवाहिनीं ॥ ग्रसंतइवमज्जानोयोधा
नांभरतर्षभ॥ ४४॥ दृष्ट्वाग्रतोभीमसेनंगदापाणिमवस्थितं॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतापर्वणिपांडवसैन्यव्यूहेएकोनविंशोध्यायः॥
॥१९॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच सूर्योदयेसंजयकेनुपूर्वंयुयुत्सवोहृष्यमाणाइवासन्॥मामकावाभीष्मनेत्राःसमीपेपांडवावाभीमनेत्रास्तदानीं
॥ १ ॥ केषांजघन्यौसोमसूर्यौसवायूकेषांसेनांश्वापदाश्चाभषंत॥ केषांयूनांमुखवर्णाःप्रसन्नाःसर्वमेतद्ब्रूहिमेवंयथावत्॥ २॥ संजयउवाच उभेसेने
तुल्यमिवोपयातेउभेव्यूहेहृष्टरूपेनरेंद्र॥ उभेचित्रेवनराजिप्रकाशेतथैवोभेनागरथाश्वपूर्णे॥ ३॥ उभेसेनेबृहत्यौभीमरूपेतथैवोभेभारतदुर्विषह्ये॥ तथैवोभे
स्वर्गजयायसृष्टेतथैवोभेसत्पुरुषोपजुष्टे॥ ४॥ पश्चान्मुखाःकुरवोधार्त्तराष्ट्राःस्थिताःपार्थाःप्राङ्मुखायोत्स्यमानाः॥ दैत्येंद्रसेनेवचकौरवाणांदेवेंद्रसेनेवचपां
डवानां॥ ५॥ चक्रेवायुःपृष्ठतःपांडवानांधार्त्तराष्ट्रान्श्वापदाव्याहरंत॥ गजेंद्राणांमदगंधांश्चतीव्रान्नसेहिरेतवपुत्रस्यनागाः॥ ६॥ दुर्योधनोहस्तिनंपद्मवर्णंसु
वर्णकक्षंजालवंतंप्रभिन्नं॥ समास्थितोमध्यगतःकुरूणांसंस्तूयमानोबंदिभिर्मागधैश्च॥७॥ चंद्रप्रभंश्वेतमथातपत्रंसौवर्णस्रग्भ्राजतिचोत्तमांगे॥तंसर्वतःश
कुनिःपार्वतीयैःसार्द्धंगांधारैर्यातिगांधारराजः॥८॥ ॥२२॥

त्तथाब्रूहि मेवमितिमीवतेःपुष्यर्थस्यघञिवाङ्कलकाडुपधाह्रस्वेततोगुणेरूपं गौडास्त्विहपाठांतरंकल्पयंतिसर्वमेतद्ब्रूहिमेत्वंयथावदिति ॥ २ ॥ व्यूहेस्वेस्वेइतिशेषः ॥ ३ ॥ ४ ॥५॥६॥७॥८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ भूमींद्रइवपर्वतइवअप्रकंप्यइत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ येनयत्र तेनतत्र ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अनंतरूपावव्हीत्वदीयानतुपांडवानांसेनाबद्धीतथापितांबृहती

भीष्मोग्रतःसर्वसैन्यस्यवृद्धःश्वेतच्छत्रःश्वेतधनुःसखड्गः॥ श्वेतोष्णीषःपांडुरेणध्वजेनश्वेतैरश्वैःश्वेतशैलप्रकाशैः ॥ ९॥ तस्यसैन्येधार्त्तराष्ट्राश्चसर्वेबाल्हीका
नामेकदेशःशलश्च॥ येचांबष्ठाःक्षत्रियायेचसिंधोस्तथासौवीराःपंचनदाश्चशूराः॥१०॥शोणैर्हयैरुक्मरथोमहात्माद्रोणोधनुष्पाणिरदीनसत्वः॥ आस्तेगुरुः
प्रायशःसर्वराज्ञांपश्चाच्चभूमींद्रइवाभियाति॥११॥वार्द्धक्षत्रिःसर्वसैन्यस्यमध्येभूरिश्रवाःपुरुमित्रोजयश्च॥शाल्वामत्स्याःकेकयाश्चेतिसर्वेगजानीकैर्भ्रातरो
योत्स्यमानाः॥१२॥शारद्वतश्चोत्तरधूर्महात्मामहेष्वासोगौतमश्चित्रयोधी॥शकैःकिरातैर्यवनैःपल्हवैश्चसार्धंचमूमुत्तरतोभियाति॥१३॥महारथैर्वृष्णिभोजैः
सुगुप्तंसुराष्ट्रकैर्विदितैरात्तशस्त्रैः॥ बृहद्बलंकृतवर्माभिगुप्तंबलंत्वदीयंदक्षिणेनाभियाति॥१४॥ संशप्तकानामयुतंरथानांमृत्युर्जयोवार्जुनस्येतिसृष्टाः॥येनार्जु
नस्तेनराजन्कृतास्त्राःप्रयातारस्तेत्रिगर्त्ताश्चशूराः ॥ १५॥ साग्रंशतसहस्रंतुनागानांतवभारत॥नागेनागेरथशतंशतमश्वारथेरथे॥ १६॥ अश्वेऽश्वेदशधानु
ष्काधानुष्केशतचर्मिणः ॥ एवंव्यूढान्यनीकानिभीष्मेणतवभारत ॥ १७॥ संव्यूह्यमानुषंव्यूहंदैवंगांधर्वमासुरं ॥ दिवसेदिवसेप्राप्तेभीष्मःशांतनवोग्रणीः
॥१८॥ महारथौघविपुलःसमुद्रइवघोषवान्॥भीष्मेणधार्त्तराष्ट्राणांव्यूहःप्रत्यङ्मुखोयुधि॥१९॥ अनंतरूपाध्वजिनीनरेंद्रभीमात्वदीयानतुपांडवानां॥ तांचै
वमन्येबृहतींदुष्प्रधर्षांयस्यानेताकेशवश्चार्जुनश्च॥२०॥ इतिश्रीम०भी०भ०सैन्यवर्णनेविंशोऽध्यायः॥२०॥ ॥ ७॥ संजयउवाच बृहतींधार्त्तरा
ष्ट्रस्यसेनांदृष्ट्वासमुद्यतां ॥ विषादमगमद्राजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ १॥ व्यूहंभीष्मेणचाभेद्यंकल्पितंप्रेक्ष्यपांडवः ॥ अभेद्यमिवसंप्रेक्ष्यविवर्णोऽर्जुनमब्रवीत्
॥ २॥ धनंजयकथंशक्यमस्माभिर्योद्धुमाहवे ॥ धार्त्तराष्ट्रैर्महाबाहोयेषांयोद्धापितामहः॥ ३॥ अक्षोभ्योयमभेद्यश्चभीष्मेणामित्रकर्षिणा॥ कल्पितःशास्त्रदृ
ष्टेनविधिनाभूरिवर्चसा॥ ४॥ तेवयंसंशयंप्राप्ताःससैन्याःशत्रुकर्षण॥ कथमस्मान्महाव्यूहादुत्थानंनोभविष्यति ॥ ५ ॥ अथार्जुनोब्रवीत्पार्थंयुधिष्ठिरममि
त्रहा॥ विषण्णमिवसंप्रेक्ष्यतवराजन्ननीकिनीं ॥ ६॥ प्रज्ञयाभ्यधिकान्शूरान्गुणयुक्तान्बहूनपि॥ जयंत्यल्पतरायेनतन्निबोधविशांपते ॥ ७ ॥ तत्रतेकारणं
राजन्प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥ नारदस्तमृषिर्वेदभीष्मद्रोणौचपांडव॥८॥ एनमेवार्थमाश्रित्ययुद्धेदेवासुरेऽब्रवीत्॥ पितामहःकिलपुरामहेंद्रादीन्दिवौकसः॥९॥

मेवमन्येइतिसंबंधः ॥२०॥ इतिश्रीभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ बृहतीमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ उत्थानंजयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ गुणभूतोदासभूतः ॥ १३ ॥ १४ ॥ अकुंठसायकःअप्रतिहतायुधः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥७॥

नतथावलवीर्याभ्यांजयंतिविजिगीषवः॥ यथासत्यानृशंस्याभ्यांधर्मेणैवोद्यमेनच॥ १० ॥ ज्ञात्वाधर्ममधर्मंचलोभंचोत्तममास्थिताः॥ युध्यध्वमनहंकारा
यतोधर्मस्ततोजयः॥ ११ ॥ एवंराजन्विजानीहिध्रुवोस्माकंरणेजयः॥ यथातुनारदःप्राहयतःकृष्णस्ततोजयः॥ १२॥ गुणभूतोजयःकृष्णेपृष्ठतोभ्येतिमाधवं॥
तद्यथाविजयश्चास्यसन्नतिश्चापरोगुणः॥ १३ ॥ अनंततेजागोविंदःशत्रुपूगेषुनिर्व्यथः॥ पुरुषःसनातनमयोयतःकृष्णस्ततोजयः॥ १४ ॥ पुराह्येषहरिर्भूत्वा
विकुंठोऽकुंठसायकः॥ सुरासुरानवस्फूर्जन्नब्रवीत्केजयंत्विति ॥ १५॥ कथंकृष्णजयेमेतियैरुक्तंतत्रतैर्जितं ॥ तत्प्रसादाद्धित्रैलोक्यंप्राप्तंशक्रादिभिःसुरैः ॥
॥१६॥तस्यतेनव्यथांकांचिदिहपश्यामिभारत॥ यस्यतेजयमाशास्तेविश्वभुक्त्रिदिवेश्वरः॥ १७॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीताप०युधिष्ठिरा
र्जुनसंवादेएकविंशोऽध्यायः॥ २१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोराजास्वांसेनांसमनोदयत्॥ प्रतिव्यूहन्ननीकानिभीष्म
स्यभरतर्षभ ॥ १ ॥ यथोद्दिष्टान्यनीकानिप्रत्यव्यूहंतपांडवाः॥ स्वर्गपरममिच्छंतःसुयुद्धेनकुरूद्वहाः॥ २॥ मध्येशिखंडिनोऽनीकंरक्षितंसव्यसाचिना॥ धृष्टद्यु
म्नश्चरन्नग्रेभीमसेनेनपालितः॥ ३॥ अनीकंदक्षिणंराजन्युयुधानेनपालितं ॥ श्रीमतासात्वताग्र्येणशक्रेणेवधनुष्मता ॥ ४ ॥ महेंद्रयानप्रतिमंरथंतुसोपस्क
रंहाटकरत्नचित्रं॥ युधिष्ठिरःकांचनभांडयोक्त्रंसमास्थितोनागपुरस्यमध्ये ॥ ५॥ समुच्छ्रितंदंतशलाकमस्यसुपांडुरंछत्रमतीवभाति ॥ प्रदक्षिणंचैनमुपाच
रंतमहर्षयःसंस्तुतिभिर्महेंद्रं॥६॥ पुरोहिताःशत्रुवधंवदंतोब्रह्मर्षिसिद्धाःश्रुतवंतएनं॥ जप्यैश्चमंत्रैश्चमहौषधीभिःसमंततःस्वस्त्ययनंब्रुवंतः॥ ७॥ततःसवस्त्राणि
तथैवगाश्चफलानिपुष्पाणितथैवनिष्कान् ॥ कुरूत्तमोब्राह्मणसान्महात्माकुर्वन्ययौशक्रइवामरेशः॥ ८॥ सहस्रसूर्यःशतकिंकिणीकःपरार्ध्यजांबूनदहेमचि
त्रः॥ रथोर्जुनस्याग्निरिवार्चिमालीविभ्राजतेश्वेतहयःसुचक्रः॥ ९ ॥ तमास्थितःकेशवसंगृहीतंकपिध्वजोगांडिवबाणपाणिः ॥ धनुर्धरोयस्यसमःपृथिव्यांन
विद्यतेनोभविताकदाचित्॥ १० ॥ उद्वर्तयिष्यंस्तवपुत्रसेनामतीवरौद्रंसविभर्त्तिरूपं॥ अनायुधोयःसुभुजोभुजाभ्यांनराश्वनागान्युधिभस्मकुर्यात्॥ ११ ॥
सभीमसेनःसहितोयमाभ्यांवृकोदरोवीररथस्यगोप्ता॥ तंतत्रसिंहर्षभमत्तखेलंलोकेमहेंद्रप्रतिमानकल्पं॥ १२ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पुरस्यमध्येस्थितंइदानीमानीतमितिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ सहस्रंसूर्यतुल्यान्यादर्शचक्राणियस्मिन्ससहस्रसूर्यः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ पाठांतरेयोनःसेनांयोभीष्मोनोऽस्मभ्यंअस्मत्तःसेनांस्त्वांआररक्षअभेद्यव्यूहरचनयारक्षितवान् ॥ १५ ॥ गूहंतिपरिवारयंति भरतर्षभेणभीष्मेण ॥१६॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभा
वदीपेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ इदानींत्वस्यदिव्यंज्ञानमस्तीतिदर्शयन्संजयउवाच धार्त्तराष्ट्रबलमिति हितार्थायहितश्चासावर्थश्चहितार्थोजयस्तदर्थं ॥ १ ॥ दुर्गायाःअसुरनिहंतृत्वे
नप्रसिद्धायाःस्तोत्रंउदीरयअसुरांशानांशत्रूणांपराजयाय ॥ २ ॥ संख्येसंग्रामे ॥ ३ ॥ हेसिद्धसेनानिसिद्धानांयोगिनांसेनासमुदायस्तस्यनेत्रीपरमपदप्रापिकायोगसिद्धिकरीत्यर्थः आर्ये ऋगतौअस्मात्
ऋहलोर्ण्यत् प्राप्यब्रह्मस्वरूपेइत्यर्थः मंदरेमंदरवनेवसतीतितथा कुमारिअविप्लुतब्रह्मचर्येजरादिहीनेइतिवा कालिकालशक्ते कापालिकपालस्यायंपतिःकापालोरुद्रस्तत्पत्नि कपिलःकृष्णपिंगलश्चवर्णवि

समीक्ष्यसेनाग्रगतंदुरासदंसंविव्यथुःपंकगतायथाद्विपाः ॥ वृकोदरंवारणराजदर्पंयोधास्त्वदीयाभयविग्नसत्त्वाः ॥ १३ ॥ अनीकमध्येतिष्ठंतंराजपुत्रंदुरासद
म् ॥ अब्रवीद्भरतश्रेष्ठंगुडाकेशंजनार्दनः ॥ १४ ॥ वासुदेवउवाच यएषरोषात्प्रतपन्बलस्थोयोनःसेनांसिंहइवेक्षतेच ॥ सएषभीष्मःकुरुवंशकेतुर्येनाहृ
तास्त्रिशतंवाजिमेधाः ॥ १५ ॥ एतान्यनीकानिमहानुभावंगूहंतिमेघाइवरश्मिमंतं ॥ एतानिहत्वापुरुषप्रवीरकांक्षस्वयुद्धंभरतर्षभेण ॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभार
तेभीष्मपर्वणिभगवद्गी० श्रीकृष्णार्जुनसंवादेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥छ॥ संजयउवाच धार्त्तराष्ट्रबलंदृष्ट्वायुद्धायसमुपस्थितं ॥ अर्जुनस्यहिता
र्थायकृष्णोवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच शुचिर्भूत्वामहाबाहोसंग्रामाभिमुखेस्थितः ॥ पराजयायशत्रूणांदुर्गास्तोत्रमुदीरय ॥ २ ॥ संजय
उवाच एवमुक्तोर्जुनःसंख्येवासुदेवेनधीमता ॥ अवतीर्यरथात्पार्थःस्तोत्रमाहकृतांजलिः ॥ ३ ॥ अर्जुनउवाच नमस्तेसिद्धसेनानिआर्येमंदरवासि
नि ॥ कुमारिकालिकापालिकपिलेकृष्णपिंगले ॥ ४ ॥ भद्रकालिनमस्तुभ्यंमहाकालिनमोस्तुते ॥ चंडिचंडेनमस्तुभ्यंतारिणिवरवर्णिनि ॥ ५ ॥ कात्यायनिम
हाभागेकरालिविजयेजये ॥ शिखिपिच्छध्वजधरेनानाभरणभूषिते ॥ ६ ॥ अट्टशूलप्रहरणेखड्गखेटकधारिणि ॥ गोपेंद्रस्यानुजेज्येष्ठेनंदगोपकुलोद्भवे ॥ ७ ॥
महिषासृक्प्रियेनित्यंकौशिकिपीतवासिनि ॥ अट्टहासेकोकमुखेनमस्तेस्तुरणप्रिये ॥ ८ ॥

शेषोतद्वति ॥ ४ ॥ भद्रंकल्याणंकालयतिभक्तान्प्रतिआनयतिसाभद्रकाली महतीचासौकालीचकालयित्रीसंहर्त्रीकालरूपामहाकाली चंडिचंडस्यकालांतकस्यभार्ये चंडेप्रगल्भेतारिणिसंकटोत्तरणक
र्त्रि वरवर्णिनीसर्वसौभाग्यलक्षणोपेतास्त्रीतद्रूपे ॥ ५ ॥ कात्यायनिकतगोत्रोद्भवे महाभागेअतिपूज्ये करालिक्रूरे विजयेविशिष्टोजयोययासाजयप्रदेइत्यर्थः जयेजयस्वरूपे ॥ ६ ॥ अट्टंअत्युत्कटंशूलंत
देवप्रहरणमायुधंयस्याः खेटकंचर्म ॥ ७ ॥ कौशिकिकुशिककुलोत्पन्ने अट्टहासेप्रशस्तस्मिते कोकंचक्रवत्वृत्तंवारक्तबीजवधेऽसुरादानशीलंवामुखंयस्याःसाःकोकमुखा ॥ ८ ॥

श्वेतेमहेश्वररूपे कृष्णेवासुदेवरूपे हिरण्याक्षिपीतनेत्रे विरूपाक्षिविविधरूपयुक्तनेत्रेमनुष्यादौ सुधूम्राक्षिमार्जारादौ एतेनसार्वात्म्यमुक्तंभवति ॥ ९ ॥ ब्रह्मण्येयज्ञकर्मविप्रादिषुसाध्वीब्रह्मण्या जातवेदसिअतीतज्ञेअतीतैर्ज्ञातेवा जंबूकटकेषुजंबूद्वीपराजधानीषु चैत्येषुदेवतालयेषुनित्यंसन्निहितआलयःस्थानंयस्यासातथा ॥ १० ॥ महानिद्राब्रह्मविद्याफलभूतामुक्तिः स्कंदमातरितिसर्वदेवतारूपत्वोपलक्षणं ॥ ॥ ११ ॥ स्वाहेतिसर्वकर्मरूपत्वं कलेतिसर्वस्थूलसूक्ष्मकालरूपत्वं सावित्रीतिसर्ववाङ्मयरूपत्वंचउच्यते ॥ १२ ॥ रणाजिरेयुद्धांगने ॥ १३ ॥ १४ ॥ जंभनीतंद्रा मोहिनीनिद्रा मायाअद्भुतप्रदर्शनं ह्रीर्लज्जाख्याचेतोवृत्तिः एतच्चकामादिवृत्तीनामप्युपलक्षणं श्रीर्लक्ष्मीः विद्यातपोधनादिसमृद्धिरूपा संध्यासंधौआदावंतेचभवासंध्यासृष्टिप्रलयकर्त्रीत्यर्थः प्रभावतीचंद्रसूर्यप्रभायुक्ताहोरात्ररूपा सावित्रीसवितुःसूर्यस्यसंबंधिनीप्रभाप्रकाशनशक्तिस्तद्रूपा जननीमातृवत्पालयित्री ॥ १५ ॥ तुष्टिःसंतोषः पुष्टिरुपचयः धृतिर्धैर्यं दीप्तिर्ज्योतिः ययाकांत्याचंद्रादित्यौवर्धेतेअत्यंतंकांतिमंतौभवतः वक्ष्यतिच यदादित्यगतंतेजोजगद्भासयतेखिलं यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमामकमिति येनसूर्यस्तपतितेजसेद्धइतिश्रुतिश्च परंचिन्मात्रंब्रह्मैवेत्यर्थः भूतिःऐश्वर्यंभूतिमतांमहेश्वरादीनां एषास्यपरमासंपदितिश्रुतेर्ब्रह्मरूपैव

उमेशाकंभरिश्वेतेकृष्णेकैटभनाशिनि ॥ हिरण्याक्षिविरूपाक्षिसुधूम्राक्षिनमोस्तुते ॥ ९ ॥ वेदश्रुतिमहापुण्येब्रह्मण्येजातवेदसि ॥ जंबूकटकचैत्येषुनित्यंसन्निहितालये ॥ १० ॥ त्वंब्रह्मविद्याविद्यानांमहानिद्राचदेहिनां ॥ स्कंदमातर्भगवतिदुर्गेकांतारवासिनि ॥ ११ ॥ स्वाहाकारःस्वधाचैवकलाकाष्ठासरस्वती ॥ सावित्रीवेदमाताचतथावेदांतउच्यते ॥ १२ ॥ स्तुतासित्वंमहादेविविशुद्धेनांतरात्मना ॥ जयोभवतुमेनित्यंत्वत्प्रसादाद्रणाजिरे ॥ १३ ॥ कांतारभयदुर्गेषुभक्तानांचालयेषुच ॥ नित्यंवससिपातालेयुद्धेजयसिदानवान् ॥ १४ ॥ त्वंजंभनीमोहिनीचमायाह्रीःश्रीस्तथैवच ॥ संध्याप्रभावतीचैवसावित्रीजननीतथा ॥ ॥ १५ ॥ तुष्टिःपुष्टिर्धृतिर्दीप्तिश्चंद्रादित्यविवर्धिनी ॥ भूतिर्भूतिमतांसंख्येवीक्ष्यसेसिद्धचारणैः ॥ १६ ॥ संजयउवाच ततःपार्थस्यविज्ञायभक्तिंमानववत्सला ॥ अंतरिक्षगतोवाचगोविंदस्याग्रतःस्थिता ॥ १७ ॥

संख्येसम्यक्ख्यानंप्रकाशनंयत्रतस्मिन्नात्मानात्मविवेकरूपेसमाधौ सिद्धैर्जीवन्मुक्तैश्चारणैराजानसिद्धैश्चवीक्ष्यसेऽनुभूयसेप्रत्यगात्मत्वेन तदेवमाकारविशेषोपहितंब्रह्माभिध्यातंसत्सर्वामोक्षादर्वाचीनाराज्यविजयादिसिद्धीःप्रयच्छतीतिप्रदर्शितं तदेववक्ष्यतिभगवान् येप्यन्यदेवताभक्तायजंतेश्रद्धयान्विताः तेपिमामेवकौंतेययजंत्यविधिपूर्वकं लभंतेचततःकामान्मयैवविहितान्हितानितिच तथामहतीविमोक्षाख्यासिद्धिरपिसर्वाकारानुपहितब्रह्मज्ञानादेवभवतीतिप्रतिपादनायगीताशास्त्रमारीप्समानेनतत्रविश्वासोत्पत्त्यर्थंसद्यःप्रत्ययकरंदेवीस्तोत्रंकुर्वितिनियुक्तोऽर्जुनोदेवींप्रत्यक्षतोदृष्ट्वाजातप्रत्ययोगीतास्वपिश्रद्धांबध्नीयादित्याशयवताभगवताएतदुक्तमितिग्रंथघट्टकार्थः एवमेववेदेपिकारीर्यादीनांसद्योदृष्ट्यादिफलानांकर्मणांविधानंअदृष्टार्थेषुकर्मसुश्रद्धोत्पादनार्थमेवेतिनिर्णीतंपूर्वाचार्यैः ॥ १६ ॥ ततःपार्थस्येति अंतरिक्षगतेत्यैश्वर्यप्रदर्शनार्थंविशेषणं ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नरस्त्वमित्यर्जुनायपूर्वंनरनारायणात्मकंरूपंस्मारयतितेनचतत्स्मृत्यैवसर्वभयनिवृत्तिर्भवतितद्विस्मरणेदेवतुपराजयभयमित्यपिदर्शितं एवमयंगीताशास्त्रस्यवक्ष्यमाणस्योपोद्घातोदर्शितः ॥ १८ ॥ १९ ॥ क
थामनुसंधत्तेलब्ध्वेत्यादिना ॥ २० ॥ एतत्स्तोत्रपाठफलमाह यइदमिति कल्येप्रभाते ॥ २१ ॥ तेभ्योनभयमितिपूर्वेणसंबंधः ॥ २२ ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ यत्रेतिधर्मफलंद्युतिप्रभृतयः तर्हिमत्प
क्षेपिधर्मोस्त्येवेतिमन्वानंप्रत्याह यत्रधर्मस्तत्रकृष्णः त्वत्पक्षेकृष्णाभावाद्धर्मोपिनास्तितत्फलभूताद्युत्यादयोपिनसंतीत्यर्थः फलितमाह यतःकृष्णस्ततोजयइति ॥ २८ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभा

देव्युवाच॥ स्वल्पेनैवतुकालेनशत्रूंजेष्यसिपांडव ॥ नरस्त्वमसिदुर्धर्षनारायणसहायवान् ॥ १८॥ अजेयस्त्वंरणेऽरीणामपिवज्रभृतःस्वयम् ॥ इत्येवमुक्त्वा
वरदाक्षणेनांतरधीयत॥ १९॥ लब्ध्वावरंतुकौंतेयोमेनेविजयमात्मनः ॥ आरुरोहततःपार्थोरथंपरमसंमतम् ॥ २०॥ कृष्णार्जुनावेकरथौदिव्यौशंखौप्रदध्म
तुः॥ यइदंपठतेस्तोत्रंकल्यउत्थायमानवः ॥ २१॥ यक्षरक्षःपिशाचेभ्योनभयंविद्यतेसदा॥ नचापिरिपवस्तेभ्यःसर्पाद्यायेचदंष्ट्रिणः ॥ २२॥ नभयंविद्यतेतस्य
सदाराजकुलादपि॥ विवादेजयमाप्नोतिबद्धोमुच्यतिबंधनात्॥ २३॥ दुर्गंतरतिचावश्यंतथाचौरैर्विमुच्यते ॥ संग्रामेविजयेन्नित्यंलक्ष्मींप्राप्नोतिकेवलाम् ॥
॥२४॥ आरोग्यबलसंपन्नोजीवेद्वर्षशतंतथा॥ एतद्दृष्टंप्रसादात्तुमयाव्यासस्यधीमतः॥२५॥ मोहादेतौनजानंतिनरनारायणावृषी॥ तवपुत्रादुरात्मानःसर्वेम
न्युवशानुगाः॥२६॥प्राप्तकालमिदंवाक्यंकालपाशेनगुंठिताः॥ द्वैपायनोनारदश्चकण्वोरामस्तथानघः॥अवारयंस्तवसुतंनचासौतद्गृहीतवान्॥२७॥यत्रधर्मो
द्युतिःकांतिर्यत्रह्रीःश्रीस्तथामतिः॥यतोधर्मस्ततःकृष्णोयतःकृष्णस्ततोजयः॥२८॥इतिश्रीम० भीष्मपर्वणिभगवद्गीताप० दुर्गास्तोत्रेत्रयोविंशोध्यायः॥२३॥
धृतराष्ट्रउवाच केषांप्रहृष्टास्तत्राग्रेयोधायुध्यंतिसंजय॥ उदग्रमनसःकेवाकेवादीनाविचेतसः॥ १॥ केपूर्वंप्राहरंस्तत्रयुद्धेहृदयकंपने॥ मामकाःपांडवेया
वातन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २॥ कस्यसेनासमुदयेगंधमाल्यसमुद्भवः॥ वाचःप्रदक्षिणाश्चैवयोधानामभिगर्जताम्॥ ३॥ संजयउवाच उभयोःसेनयो
स्तत्रयोधाजहृषिरेतदा॥ स्रजःसमाःसुगंधानामुभयत्रसमुद्भवः॥४॥ संहतानामनीकानांव्यूढानांभरतर्षभ॥ संसर्गात्समुदीर्णानांविमर्दःसुमहानभूत्॥५॥
वादित्रशब्दस्तुमुलःशंखभेरीविमिश्रितः ॥शूराणांरणशूराणांगर्जतामितरेतरं॥ ६ ॥ उभयोःसेनयोराजन्महान्व्यतिकरोभवत्॥ अन्योन्यंवीक्ष्यमाणानां
योधानांभरतर्षभ॥ कुंजराणांचनदतांसैन्यानांचप्रहृष्यतां॥ ७॥ इ० म० भी० प० भगवद्गीताप० धृतराष्ट्रसंजयसंवादेचतुर्विंशोऽध्यायः॥ २४॥

वदीपेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ केषामित्यध्यायःस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ इतिश्रीमत्पदवाक्यप्रमाणज्ञमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशा
वतंसश्रीगोविंदसूरिसूनोःश्रीनीलकंठस्यकृतौभारतभावदीपेभीष्मपर्वणिजंबूखंडनिर्माणकात्यायनीस्तवांतग्रंथार्थप्रकाशेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ओंनमोब्रह्मादिभ्योब्रह्मविद्यासंप्रदायकर्तृभ्योवंशऋषिभ्योनमोगुरुभ्यः प्रणम्यभगवत्पादान्श्रीधरादींश्चसद्गुरून् संप्रदायानुसारेणगीताव्याख्यांसमारभे ॥१॥ भारतेसर्ववेदार्थोभारतार्थश्चकृत्स्नशः गीतायाम
स्तितेनेयंसर्वशास्त्रमयीमता ॥२॥ कर्मोपास्तिज्ञानभेदैःशास्त्रंकांडत्रयात्मकं अन्येतूपासनाकांडात्तृतीयोनातिरिच्यते ॥३॥ तदेवब्रह्मविद्धित्वंनेदंयत्तदुपासते इतिश्रुत्यैववेद्यस्यह्युपास्यादन्यतेरिता ॥४॥ इयमष्टा
दशाध्यायीक्रमात्षट्कत्रिकेणहि कर्मोपास्तिज्ञानकांडत्रितयात्मानिगद्यते ॥५॥ तत्रयुद्धोद्यमंश्रुत्वौत्सुक्यादद्यिमंवृत्तांतंबुभुत्सुर्धृतराष्ट्रउवाच धर्मक्षेत्रइति तत्रवेदेतेषांकुरुक्षेत्रंदेवयजनमासेतिकर्मकांडप्रसिद्धं
॥२५॥ कुरुक्षेत्रमन्यत्अविमुक्तंवैकुरुक्षेत्रंदेवानांदेवयजनंसर्वेषांभूतानांब्रह्मसदनमित्यविमुक्ताख्यंब्रह्मप्राप्तिस्थानभूतंकुरुक्षेत्रमन्यत् ब्रह्मसदनत्वंचास्यअत्रहिजंतोःप्राणेषूत्क्रममाणेषुरुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टेयेनासावमृ
तीभूत्वामोक्षीभवतीतिवाक्यशेषेणव्युत्पादितं एतद्व्यावृत्त्यर्थंधर्मक्षेत्रेइतिविशेषणं कुरुदेशांतरगतंहिकुरुक्षेत्रंधर्मक्षेत्रमेवनतुतत्ब्रह्मसदनं प्रवर्ग्यकांडेतस्यधर्मक्षेत्रत्वमात्रश्रवणात् तत्रसमवेताःमिलिताः युयुत्सवो
योद्धुमिच्छवः पांडवानांपृथग्ग्रहणंतेषुममत्वाभावसूचनार्थं ॥१॥ व्यूढंव्यूहरचनयास्थितं आचार्यंद्रोणं राजादुर्योधनः राजाब्रवीदित्येवसिद्धेवचनपदेनसंक्षिप्तबह्वर्थत्वादिगुणवत्त्वंवाक्यस्यसूच्यते ॥२॥ द्रु

धृतराष्ट्रउवाच धर्मक्षेत्रेकुरुक्षेत्रेसमवेतायुयुत्सवः ॥ मामकाःपांडवाश्चैवकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वातुपांडवानीकंव्यूढंदुर्योधनस्तदा ॥
आचार्यमुपसंगम्यराजावचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ पश्यैतांपांडुपुत्राणामाचार्यमहतींचमूं ॥ व्यूढांद्रुपदपुत्रेणतवशिष्येणधीमता ॥ ३ ॥ अत्रशूरामहेष्वासाभीमा
र्जुनसमायुधि ॥ युयुधानोविराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ ४ ॥ धृष्टकेतुश्चेकितानःकाशिराजश्चवीर्यवान् ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्चशैब्यश्चनरपुंगवः ॥ ५ ॥ युधामन्यु
श्चविक्रांतउत्तमौजाश्चवीर्यवान् ॥ सौभद्रोद्रौपदेयाश्चसर्वएवमहारथाः ॥ ६ ॥ अस्माकंतुविशिष्टायेतान्निबोधद्विजोत्तम ॥ नायकाममसैन्यस्यसंज्ञार्थंतान्ब्र
वीमिते ॥ ७ ॥ भवान्भीष्मश्चकर्णश्चकृपश्चसमितिंजयः ॥ अश्वत्थामाविकर्णश्चसौमदत्तिर्जयद्रथः ॥ ८ ॥ अन्येचबहवःशूरामदर्थेत्यक्तजीविताः ॥ नानाश
स्त्रप्रहरणासर्वेयुद्धविशारदाः ॥ ९ ॥

पदपुत्रेणेति पूर्ववैरसूचनेनक्रोधोद्दीपनार्थंविशेषणं ॥३॥ महेष्वासामहांतइष्वासाःधनूंषियेषांते युयुधानः सात्यकिः द्रुपदश्चमहारथइत्येकः ॥४॥ धृष्टकेत्वादयःषट् ॥५॥ युधामन्यूत्तमौजसौसौभद्रोभि
मन्युःपंचद्रौपदेयाःप्रतिविंध्यादयश्चेत्यष्टौ चकारात्पांडवाघटोत्कचादयश्चातिप्रसिद्धाग्राह्याः सर्वेपिमहारथाएव तल्लक्षणंतु एकोदशसहस्राणियोधयेद्यस्तुधन्विनां शस्त्रशास्त्रप्रवीणश्चसवैप्रोक्तोमहारथः ॥२५॥
अमितान्योधयेद्यस्तुसंप्रोक्तोतिरथस्तुसः रथस्त्वेकेनयोद्धास्यात्तन्न्यूनोर्द्धरथःस्मृतइति ॥ ६ ॥ विशिष्टाःश्रेष्ठाः निबोधबुध्यस्व भौवादिकस्यपरस्मैपदिनोबुधेरिदंरूपं संज्ञार्थंअस्मत्पक्षेपिशूराःसंतीतिज्ञाप
नार्थं परेषुप्राबल्यंदृष्ट्वातवोत्साहभंगोमाभूदित्यर्थः ॥ ७ ॥ विकर्णःस्वभ्राता सौमदत्तिर्भूरिश्रवाः जयद्रथपदस्थानेतथैवचेतिक्वचित्पाठः ॥ ८ ॥ अन्येशल्यकृतवर्मप्रभृतयः शस्त्राणिविदारकाणिखड्गादी
निप्रहरणानिकेवलंप्रहारार्थानिगदादीनि नानाविधानियेषांतेनानाशस्त्रप्रहरणाः ॥ ९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पर्याप्तंपरितआप्तंपरिवेष्टितं पांडवसैन्यंहिसप्ताक्षौहिणीमितत्वादल्पंबहुनैकादशाक्षौहिणीमितेनास्मत्सैन्येनवेष्टयितुंशक्यंनतुतदीयेनास्मदीयमित्यर्थः एवंचपर्याप्तमित्यस्यपारणीयमित्यर्थः ॥ १० ॥ अयं नेषुव्यूहरचनयास्थितेसैन्येप्रवेशमार्गेषुस्वेस्वेस्थानेस्थितायूयंमध्यस्थंभीष्ममेवाभिरक्षंतु अस्यसेनापतेश्चांचल्येसर्वापिसेनाआकुलीभवेत् तस्यस्थैर्येस्थिराचभवेदतःसएवरक्ष्यइत्यर्थः ॥ ११ ॥ तस्यएवंवद तोदुर्योधनस्य संजयवाक्यमिदं सिंहनादमितिणमुलंतं तेनविनद्येत्यस्यानुप्रयोगःकषादित्वात् समूलकाषंकषतिस्मदैत्यानित्यादिवत् कुरुवृद्धोभीष्मः प्राग्विराटनगरादौदृष्टप्रभावान्पांडवान्दृष्ट्वाराज्ञोभयं माभूदितिशंखंदध्मौ हर्षंयुद्धोत्साहं जनयन् हेत्वर्थेशतृप्रत्ययः हर्षजननार्थमित्यर्थः ॥ १२ ॥ अभ्यहन्यंतअभिहताः कर्मकर्त्तरिप्रयोगः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ व्यव

अपर्याप्तंतदस्माकंबलंभीष्माभिरक्षितं ॥ पर्याप्तंत्विदमेतेषांबलंभीमाभिरक्षितं ॥ १०॥ अयनेषुचसर्वेषुयथाभागमवस्थिताः ॥ भीष्ममेवाभिरक्षंतुभवंतः सर्वएवहि ॥ ११ ॥ तस्यसंजनयन्हर्षंकुरुवृद्धःपितामहः ॥ सिंहनादंविनद्योच्चैःशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ १२॥ ततःशंखाश्चभेर्यश्चपणवानकगोमुखाः॥ सहसैवा भ्यहन्यंतसशब्दस्तुमुलोभवत् ॥ १३॥ ततःश्वेतैर्हयैर्युक्तेमहतिस्यंदनेस्थितौ ॥ माधवःपांडवश्चैवदिव्यौशंखौप्रदध्मतुः ॥ १४ ॥ पांचजन्यंहृषीकेशोदेवदत्तंधनं जयः॥ पौंड्रंदध्मौमहाशंखंभीमकर्मावृकोदरः॥ १५॥अनंतविजयंराजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥नकुलःसहदेवश्चसुघोषमणिपुष्पकौ॥ १६॥ काश्यश्चपरमेष्वासः शिखंडीचमहारथः॥ धृष्टद्युम्नोविराटश्चसात्यकिश्चापराजितः॥ १७ ॥ द्रुपदोद्रौपदेयाश्चसर्वशःपृथिवीपते ॥ सौभद्रश्चमहाबाहुःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक् ॥ ॥ १८॥ सघोषोधार्त्तराष्ट्राणांहृदयानिव्यदारयत् ॥ नभश्चपृथिवींचैवतुमुलोव्यनुनादयन् ॥ १९॥ अथव्यवस्थितान्दृष्ट्वाधार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः ॥ प्रवृत्ते शस्त्रसंपातेधनुरुद्यम्यपांडवः ॥ २० ॥ हृषीकेशंतदावाक्यमिदमाहमहीपते॥ अर्जुनउवाच सेनयोरुभयोर्मध्येरथंस्थापयमेच्युत॥ २१ ॥ यावदेतान्नि रीक्षेहंयोद्धुकामानवस्थितान्॥ कैर्मयासहयोद्धव्यमस्मिन्रणसमुद्यमे ॥ २२॥ योत्स्यमानानवेक्षेऽहंयएतेत्रसमागताः॥ धार्त्तराष्ट्रस्यदुर्बुद्धेर्युद्धेप्रियचिकीर्ष वः॥ २३॥ संजयउवाच एवमुक्तोहृषीकेशोगुडाकेशेनभारत॥ सेनयोरुभयोर्मध्येस्थापयित्वारथोत्तमं॥ २४॥

स्थितान्भयोद्विग्नतयावैपम्येणावस्थितान् कपिध्वजपांडवपदाभ्यांभीषणध्वजत्वंशौर्यंचप्रदृश्यते ॥ २० ॥ हृषीकेशंसर्वेषामिंद्रियाणांप्रवर्त्तकत्वेनपरचित्ताभिज्ञं वाक्यमेवाहनतुकंचिदर्थमितिद्योतनार्थं वाक्यपदं वाक्यमेवाहसेनयोरिति ॥ २१ ॥ रथस्थापनप्रयोजनमाह यावदिति कैःसहमयायोद्धव्यंमयासहवाकैर्योद्धव्यमित्युभयत्रसहशब्दसंबंधः केवामांजेतुंयततेमयावाकेजेतव्याइत्यालोचनार्थमित्य र्थः ॥ २२ ॥ योत्स्यमानान्नतुशांतिकामान् यतोदुर्बुद्धेःप्रियंचिकीर्षंतितेनतेषामपितत्तुल्यत्वंसूचितं ॥ २३ ॥ रथोत्तमंस्थापयित्वाउवाचेतिद्वयोः संबंधः ॥ २४ ॥

महीक्षितांपृथिवीश्वराणां ॥ २५ ॥ पितॄन्पितृव्यादीन्भूरिश्रवःप्रभृतीन् पितामहान्भीष्मादीन् मातुलान्शल्यादीन् भ्रातॄन्दुर्योधनादीन् पुत्रान्लक्ष्मणादीन् पौत्रान्लक्ष्मणादिपुत्रान् सखीनश्वत्थामादीन् ॥ २६ ॥ सुहृदःकृतवर्मादीन् ॥ २७ ॥ कृपयास्नेहेन सचस्वजनमितिविशेषणेनप्रदर्श्यते ॥ २८ ॥ सीदंतिनिश्चेष्टानिभवंति रोमहर्षोरोमांचः ॥ २९ ॥ ३० ॥ निमित्तानिलोकक्षयकराणिभूमिकंपादीनि ॥ ३१ ॥ ३२ ॥३३॥ स्यालाइतिस्यालशब्दोदंत्यादिः विजामातुरुतवाघास्यालादितिमंत्रवर्णात् स्याल्लाजानावपतीतिवालाजालाजतेः स्यंशूर्पंस्यतेरितियास्कः ॥३४॥ हंतुंइच्छापिममनभवतिकिमुतहंतृत्वमित्यर्थः महीकृतेपृथिव्यर्थे ॥ ३५ ॥ आततायिनः अग्निदोगरदश्चैवशस्त्रपाणिर्धनापहः क्षेत्रदारहरश्चैवषडेतेआततायिनः आततायिनमायांतंहन्यादेवाविचारयन् नात

भीष्मद्रोणप्रमुखतःसर्वेषांचमहीक्षितां ॥ उवाचपार्थपश्यैतान्समवेतान्कुरूनिति ॥ २५ ॥ तत्रापश्यत्स्थितान्पार्थःपितॄनथपितामहान् ॥ आचार्यान्मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा ॥ २६ ॥ श्वशुरान्सुहृदश्चैवसेनयोरुभयोरपि ॥ तान्समीक्ष्यसकौंतेयःसर्वान्बंधूनवस्थितान् ॥ २७ ॥ कृपयापरयाविष्टोविषीदन्निदमब्रवीत् ॥ अर्जुनउवाच दृष्ट्वेमंस्वजनंकृष्णयुयुत्सुंसमुपस्थितं ॥ २८ ॥ सीदंतिममगात्राणिमुखंचपरिशुष्यति ॥ वेपथुश्चशरीरेमेरोमहर्षश्चजायते ॥ २९ ॥ गांडीवंस्रंसतेहस्तात्त्वक्चैवपरिदह्यते ॥ नचशक्नोम्यवस्थातुंभ्रमतीवचमेमनः ॥ ३० ॥ निमित्तानिचपश्यामिविपरीतानिकेशव ॥ नचश्रेयोनुपश्यामिहत्वास्वजनमाहवे ॥ ३१ ॥ नकांक्षेविजयंकृष्णनचराज्यंसुखानिच ॥ किंनोराज्येनगोविंदकिंभोगैर्जीवितेनवा ॥ ३२ ॥ येषामर्थेकांक्षितंनोराज्यंभोगाःसुखानिच ॥ तइमेऽवस्थितायुद्धेप्राणांस्त्यक्त्वाधनानिच ॥ ३३ ॥ आचार्याःपितरःपुत्रास्तथैवचपितामहाः ॥ मातुलाःश्वशुराःपौत्राःस्यालाःसंबंधिनस्तथा ॥ ३४ ॥ एतान्नहंतुमिच्छामिघ्नतोपिमधुसूदन ॥ अपित्रैलोक्यराज्यस्यहेतोःकिन्नुमहीकृते ॥ ३५ ॥ निहत्यधार्त्तराष्ट्रान्नःकाप्रीतिःस्याज्जनार्दन ॥ पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततायिनः ॥ ३६ ॥ तस्मान्नार्हावयंहंतुंधार्त्तराष्ट्रान्सबांधवान् ॥ स्वजनंहिकथंहत्वासुखिनःस्याममाधव ॥ ३७ ॥ यद्यप्येतेनपश्यंतिलोभोपहतचेतसः ॥ कुलक्षयकृतंदोषंमित्रद्रोहेचपातकं ॥ ३८ ॥

तायिवधेदोषोहंतुर्भवतिकश्चनेति यद्यप्येवंतथापिएतान्हत्वाअस्मान्पापमेवआश्रयेत् आततायिवधोहिअर्थशास्त्रविहितः नहिंस्यात्सर्वभूतानीतितुधर्मशास्त्रं तच्चपूर्वस्मात्प्रबलं यथोक्तंयाज्ञवल्क्येन स्मृत्योर्विरोधेन्यायस्तुबलवान्व्यवहारतः अर्थशास्त्रात्तुबलवद्धर्मशास्त्रमितिस्थितिरिति अस्मान्हत्वाएतान्आततायिनःपापमेवाश्रयेदित्यपरायोजना तथाचएतएवास्मद्वधेननश्यंतुनतुवयमेतेषांवधेननंक्ष्यामइतिभावः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुआहूतोननिवर्त्तेतद्यूतादपिरणादपीतिविजितंक्षत्रियस्येतिचयुद्धादनिवृत्तिःहिंसयाचवृत्तिःक्षत्रियस्येष्टातत्कथंयुद्धान्निवृत्तिमिच्छसीत्याशंक्याह कथमिति साहिलोभमूलिकास्मृतिःकुलक्षयदोषविधि नावाध्यते यथा औदुंबरींस्पृष्ट्वोद्गायेदितिस्पर्शनविधिनाविरुद्धासतीऔदुंबरीसर्वावेष्टयितव्येतिसर्ववेष्टनस्मृतिर्बाध्यते लोभमूलकत्वात्तद्वत् नहिविधिमात्राद्यत्किंचित्कर्त्तव्यं श्येनादीनामधर्मरूपाणाम प्यवश्यानुष्ठेयत्वापत्तेः तस्माद्यत्फलतोनदुष्यतितदेवविहितंधर्मरूपमनुष्ठेयं यथोक्तं फलतोपिचयत्कर्मनानर्थेनानुबध्यते केवलंप्रीतिहेतुत्वातद्धर्मइतिकथ्यतइति श्येनादिवत्पापानुबंधित्वात्युद्धंत्याज्यमेवे त्यर्थः ॥ ३९ ॥ प्रणश्यंतिअनुष्ठातॄणांवृद्धानामभावात् अवशिष्टंबालादिरूपंवंशंधर्मलोपादधर्मोभिभवति ॥ ४० ॥ दुष्टासुपुत्रार्थंवर्णांतरंउपासीनासु ॥ ४१ ॥ कथंतर्हिजामदग्न्येनरामेणक्षत्रियेषुहतेषुत त्स्त्रियःपुनःपुनर्ब्राह्मणेभ्यःपुत्रान्जनयामासुरित्युपाख्यायतेकथंवाधृतराष्ट्रादीनांअसंकरजत्वमित्याशंक्याह पतंतीति हिशब्दोवैदिकींप्रसिद्धिंद्योतयति साहिनशेषोअग्नेअन्यजातमस्तीतिश्रुतिः अन्यस्माज्जा

कथंनज्ञेयमस्माभिःपापादस्मान्निवर्त्तितुं ॥ कुलक्षयकृतंदोषंप्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥ ३९ ॥ कुलक्षयेप्रणश्यंतिकुलधर्माःसनातनाः ॥ धर्मेनष्टेकुलंकृत्स्नमधर्मो भिभवत्युत ॥ ४० ॥ अधर्माभिभवात्कृष्णप्रदुष्यंतिकुलस्त्रियः ॥ स्त्रीषुदुष्टासुवार्ष्णेयजायतेवर्णसंकरः ॥ ४१ ॥ संकरोनरकायैवकुलघ्नानांकुलस्यच ॥ पतंति पितरोह्येषांलुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ ४२ ॥ दोषैरेतैःकुलघ्नानांवर्णसंकरकारकैः ॥ उत्साद्यंतेजातिधर्माःकुलधर्माश्चशाश्वताः ॥ ४३ ॥ उत्सन्नकुलधर्माणांमनु ष्याणांजनार्दन ॥ नरकेनियतंवासोभवतीत्यनुशुश्रुम ॥ ४४ ॥ अहोबतमहत्पापंकर्तुंव्यवसितावयं ॥ यद्राज्यसुखलोभेनहंतुंस्वजनमुद्यताः ॥ ४५ ॥ यदिमा मप्रतीकारमशस्त्रंशस्त्रपाणयः ॥ धार्त्तराष्ट्रारणेहन्युस्तन्मेक्षेमतरंभवेत् ॥ ४६ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनःसंख्येरथोपस्थउपाविशत् ॥ विसृज्यसशरं चापंशोकसंविग्नमानसः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअर्जुनविषादयोगोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ पर्वणितुपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तंशेषोऽपत्यंनास्तीतितदर्थः अन्योदर्योमनसापिनमंतव्योममायंपुत्रइतियास्कवचनाच्च येयजामहइतिशास्त्रात्येवयंस्मस्तेवयंयजामहइत्यर्थकाद्दृश्यमानस्यपित्रादेःसंशयग्रस्तत्वादयंममपितैवेतिनिश्चय स्यदुःसाध्यत्वात् मंत्रश्चयोहमस्मिससन्यजे ब्राह्मणेर्थवादश्च नचैतद्विद्मोब्राह्मणास्मोवयमब्राह्मणावेति तस्माद्बीजपतेरेवपिंडादिप्राप्तिर्नतुक्षेत्रपतेरितिलुप्तपिंडोदकक्रियत्वादवश्यंपितॄणांपातोभवति क्षेत्रज पुत्रस्मृतिस्तुइहलोकेवंशस्थापनमात्रपरानतुतेनक्षेत्रपतेःकश्चिदामुष्मिकउपकारोस्ति उदाहृतश्रुतिविरोधात् अयंचसंकरोस्माभिःस्वयंकृतश्चेदवश्यमस्मान्बाधिष्यतएवेतिभावः ॥ ४२ ॥ एतदेवविवृणोति द्वाभ्यां दोषैरिति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ संख्येसंग्रामे ॥ ४७ ॥ इतिश्रीनैलकंठीयेभारतभावदीपेभीष्मपर्वणिप्रकाशेभगवद्गीतासुप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ पर्व० ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 अर्जुनेयुद्धादुपरतेमत्पुत्रानिष्कंटकंराज्यंप्राप्स्यंतीत्याशावंतंराजानंप्रतिसंजयउवाच तंतथेति तमर्जुनं तथास्वजनंहिकथंहत्वासुखिनःस्याममाधवेत्युक्तप्रकारेण कृपयास्नेहेननतुदययापरदुःखप्रहाणेच्छारू
पया तस्याःपरदौर्बल्यनिश्चयोत्तरभाविन्याःअर्जुनेयदिवानोजयेयुरितिस्वपराजयमाशंकमानेदुर्भणत्वात् यानेवहत्वानजिजीविषामइतिस्नेहातिशयसूचकवाक्यशेषविरोधाच्च आविष्टंव्याप्तं विषीदंतं सीदं
तिममगात्राणीत्यादिनाउक्तरूपंविषादंप्राप्नुवंतं इदंवक्ष्यमाणंवाक्यंवचनीयंउवाच मधुसूदनइतिदुष्टहंतृत्वादेवार्जुनंनिमित्तीकृत्यत्वत्पुत्रानपिहनिष्यत्येवेतित्वयाजयाशानकार्येतिभावः ॥ १ ॥ अर्जुनमुद्यो
 जयन्श्रीभगवानुवाच कुतइति कश्मलंवैक्लव्यं विषमेयुद्धसंकटे अनार्यैर्भीरुभिर्जुष्टंसेवितंनतुत्वादृशैःशूरैःनआर्यैर्जुष्टमितिवा यत्तुआर्यैरजुष्टमितिविग्रहोदर्शितस्तदर्थैक्येपिपदव्युत्क्रमदोषादुपेक्ष्यं अतएवा
स्वर्ग्यमकीर्त्तिकरंच हेअर्जुनस्वच्छस्वभाव तवनैतद्युक्तमितिभावः ॥ २ ॥ तदेवाहक्लैब्यमिति क्लैब्यंनिर्वीर्यत्वं नचशक्तोम्यवस्थातुमित्युक्तरूपंमागाः नैतत्त्वयिमहादेवप्रतिभटेयुक्तं अतःक्षुद्रंतुच्छंहृदय
कृतमेवतवदौर्बल्यंनतुशक्तिसहायाद्यभावकृतं तत्त्यक्त्वाउत्तिष्ठयुद्धाय परंतपशत्रुतापन ॥ ३ ॥ ननुशत्रवोवास्वभावदुष्टावातापनीयाःनतुबांधवाःसाधवश्चेत्यर्जुनउवाच कथमिति मधुसूदनारिसूदनेतिसंबो
धयन्तवापिदुष्टानपिशत्रूनेवतापयतःपूजार्हौअदुष्टौगुरूचभीष्मद्रोणौजहीतिवक्तुमयुक्तमितिसूचयति समानार्थकमिदंसंबोधनद्वयंवक्तुःशोकेनविक्लवत्वान्नपौनरुक्त्यदोषावहमित्यन्ये इषुभिरिति ताभ्यांसह

संजयउवाच तंतथाकृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणं॥ विषीदंतमिदंवाक्यमुवाचमधुसूदनः॥ १॥ श्रीभगवानुवाच कुतस्त्वाकश्मलमिदंविषमेसमु
पस्थितं॥ अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्त्तिकरमर्जुन॥ २॥ क्लैब्यंमास्मगमःपार्थनैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ क्षुद्रंहृदयदौर्बल्यंत्यक्त्वोत्तिष्ठपरंतप ॥ ३॥ अर्जुनउवाच
कथंभीष्ममहंसंख्येद्रोणंचमधुसूदन॥ इषुभिःप्रतियोत्स्यामिपूजार्हावरिसूदन॥ ४॥ गुरूनहत्वाहिमहानुभावान्श्रेयोभोक्तुंभैक्ष्यमपीहलोके॥ हत्वार्थकामां
स्तुगुरूनिहैवभुंजीयभोगान्रुधिरप्रदिग्धान्॥५॥ नचैतद्विद्मःकतरन्नोगरीयोयद्वाजयेमयदिवानोजयेयुः॥ यानेवहत्वानजिजीविषामस्तेवस्थिताःप्रमुखे
धार्त्तराष्ट्राः॥ ६॥

वाचापियोद्धुमशक्यंकिमुतबाणैरितिभावः ॥४॥ ननुयुद्धोद्यतानांगुरूणामपिवधःश्रेयानित्याशंक्याह गुरूनिति यद्यपित्वदुक्तंप्रशस्तमेवतथापिमहानुभावान्गुरूनहत्वाभैक्ष्यमेवभोक्तुंश्रेयःप्रशस्ततरं एवंतर्हिगुरूं
स्त्यक्त्वादुर्योधनादीनेवदुष्टान्जहीत्याशंक्याह अर्थकामानिति धनार्थिनोगुरवोवश्यंदुर्योधनसाहाय्यंकरिष्यंतितेनतद्वधोपिप्रसक्तएवेत्यर्थः तुशब्दःपक्षांतरोपन्यासार्थःइहैवनतुपरलोके भुंजीयेतिसंप्रश्नेलि
ङ् गुरूनहत्वाभैक्षंश्रेयःउतहत्वाभोगसंपादनंश्रेयइतिसंप्रश्नेत्वयमेवांत्यपक्षेदूषणमाह रुधिरप्रदिग्धानिति ॥५॥ एवंतर्हिभैक्षमेवतवश्रेयइत्याशंक्याह नचैतदिति यद्यप्यक्षत्रियस्यभैक्षमेवेष्टंतथापि नःअस्मा
कंक्षत्रियाणांभैक्षभोगयोर्मध्येकतरत्गरीयइतिवयंनविद्मः ननूक्तंयुद्धमेवगरीयइतितत्राह यद्वेति यदिवावयंजयेमशत्रून्यदिवानोस्मान्शत्रवएवजयेयुःइदमपिनविद्मः अंत्यपक्षेपुनर्मरणमप्रार्थितंभैक्षमेववाप
द्यतइतिभावः ननुमयिसहायेसतितवजयएवनिश्चितइत्यतआह यानेवेति इष्टनाशाज्जयोपिपराजयरूपएवेत्यर्थः यत्तुनिश्चितेपिभैक्षश्रेयस्त्वेपुनर्युद्धभैक्षयोःकतरत्श्रेयइतिसंशयोनोचितःअतोनःअस्माकंमध्ये
कतरत्सैन्यंगरीयइतिव्याख्येयमिति तदसत् धर्मसंमूढचेताइतिवाक्यशेषादुक्तसंशयस्यैवोचितत्वात् सैन्यगरीयस्त्वसंशयेनैवजयसंशयेऽन्यथासिद्धेऽन्यतरसंशयस्यवैयर्थ्यात् विशेषाध्याहारदोषाच्च ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

उक्तसंशयवानेवपृच्छति कार्पण्येति कार्पण्यंदीनत्वं स्वभावःशौर्यंतेजोधृतिर्दाक्ष्यमित्यादिनावक्ष्यमाणलक्षणः शेषंस्पष्टं ॥ ७ ॥ ननुक्षुद्रंहृदयदौर्बल्यंत्यक्त्वोत्तिष्ठपरंतपेतियुद्धमेवश्रेयइत्युक्तंकिंपुनःपृ
च्छसीत्यतआह नहीति बंधुनाशनिमित्तःशोकोराज्यलाभेनस्वर्गाधिपत्यलाभेनवाननिवर्त्तयिष्यतइतियुद्धादन्यंकंचित्निवृत्तिरूपंशमोपायंब्रूहीत्याशयः अत्रार्जुनविषादव्याजेनब्रह्मविद्याधिकारिविशेष
णंभैक्षचर्याइहामुत्रार्थफलभोगविरागश्चदर्शितः ॥ ८ ॥ ९ ॥ तमिति मूढोप्ययममूढवद्वदतीतिप्रहसन्निव इदंवक्ष्यमाणं ॥ १० ॥ अर्जुनस्यदेहनाशेआत्मनाशधीःस्वधर्मेयुद्धेचाधर्मधीरितिमोहद्वयं तत्रा
द्यंब्रह्मविद्यासूत्रभूतैर्विंशत्याश्लोकैरपनिनीषन्श्रीभगवानुवाच अशोच्यानन्वशोचस्त्वमिति जीवापेतंवावकिलेदंम्रियतेनजीवोम्रियतइतिश्रुतेर्देहाद्युपाधिनाशेप्याकाशवन्नाशरहितत्वेनअशोचनीयान्भी
ष्मादीनन्वशोचःकथमेतेगुरवोमयाहंतव्याःकथंवातैर्विनाहंजीविष्यामीतिशोकंकृतवानसि एवंमूढोपित्वंप्रज्ञावादान्प्रज्ञावतांदेहादन्यमात्मानंजानतांवादान्शब्दान्नरकेनियतंवासःपतंतिपितरोह्येषामित्यादी

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावःपृच्छामित्वांधर्मसंमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयःस्यान्निश्चितंब्रूहितन्मेशिष्यस्तेऽहंशाधिमांत्वांप्रपन्नं ॥७॥ नहिप्रपश्या
मिममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषणमिंद्रियाणां ॥ अवाप्यभूमावसपत्नमृद्धंराज्यंसुराणामपिचाधिपत्यं ॥८॥ संजयउवाच एवमुक्त्वा
हृषीकेशंगुडाकेशःपरंतप ॥ नयोत्स्यइतिगोविंदमुक्त्वातूष्णींबभूवह ॥९॥ तमुवाचहृषीकेशःप्रहसन्निवभारत ॥ सेनयोरुभयोर्मध्येविषीदं
तमिदंवचः ॥१०॥ श्रीभगवानुवाच अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्रज्ञावादांश्चभाषसे ॥ गतासूनगतासूंश्चनानुशोचंतिपंडिताः ॥११॥

न्भाषसेपरंनतुप्रज्ञावानसि तत्रहेतुः गतासूनिति गतासून्गतप्राणान्देहान्नानुशोचंतिप्रत्युतनिर्हरंत्येव एतेनप्राणएवेष्टोनतुदेहः तथाचश्रुतिः प्राणोहपिताप्राणोमाताप्राणआचार्यइत्यादिः अतएवसप्राणानेतान्अ
वगणयंतंनरंपित्रादिहंतात्वमसिधिक्त्वामितिवदंतिउत्क्रांतप्राणान्दहंतमपिनैवंवदंतीतिलोकवेदप्रसिद्धिः तस्मात्आत्मादेहादन्यः चेतनत्वात् व्यतिरेकेणघटवत् देहोनचेतनः दृश्यत्वात् घटवत्यदिदेहश्चेतनः
स्यात्मृतेपितत्रचैतन्यमुपलभ्येततस्माद्देहनाशेनात्मनाशंमन्वानोमूर्खएवासीत्यर्थः यत्तुप्रज्ञानांपंडितानांअवादान्वक्तुमयोग्यान्भाषसेइतितार्किकव्याख्यानंतत्अहार्थेघञोदुर्लभत्वात्विशेषाध्याहारसापेक्ष
त्वाच्चोपेक्ष्यं ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुदेहादन्योपिदेहनाशेननश्यतांकोशकारइवकोशनाशेनेतितत्राह नत्वेवाहमिति त्वमहमिमेचसर्वेअनादयोऽनंताश्चस्मइत्यर्थः जातुकदाचित्अहंनआसंइतिनअपितुआसमेव तथात्वमपिनासीरितिनअ
पित्वासीरेव इमेजनाधिपाःराजानइत्युपलक्षणंसर्वस्यजंतुजातस्य नासन्नितिनअपित्वासन्नेवेतियोजना अनादित्वादनंताश्चेत्याह नचेति नभविष्यामइतिनैवकिंतुसर्वेभविष्यामएव ननुदेहस्यानात्मत्वेक
थंतत्पीडयायंपीड्यतइतिचेद्यक्षवत्तदभिमानमात्रादितिब्रूमः यदाहियक्षःपरशरीरेविशतितदातत्पीडयादेहपतिर्नबाध्यते तस्यतदानींदेहाभिमानाभावात् यक्षस्तुबाध्यतेऽभिमानसत्वादितिलोकेप्रसिद्धं किंच
प्राचीनकर्मव्यतिरेकेणजीवनंनोपपद्यते कृतहानाकृताभ्यागमप्रसंगात् वृक्षादिष्वपिप्राक्कर्मास्तीत्यनुमेयं स्थावरजीविकाप्राक्कर्मपूर्विका जीविकात्वात् पाकादिक्रियापूर्वकास्मदादिजीविकावत् अपिचक्रि
यावैचित्र्यात्कार्यवैचित्र्यंदृष्टंघटशरावोदंचनादिषु तद्वद्दिहापिसुखदुःखादिवैचित्र्यंप्राक्कर्मवैचित्र्यादनुमेयं तथासद्योजातस्यगोवत्सस्यस्तनपानादौप्रवृत्तिर्जंतुमात्रस्यमरणात्रासश्चप्राग्भवीयानुभवजनितसं
स्कारजन्यौभोजनादिप्रवृत्तिश्वोच्छ्वासादिवदित्यतोस्तिप्राचीनंकर्म अपिचकौलिकशास्त्रप्रसिद्धमेतत् यथादेवदत्तःस्वशरीरेकंटकवेधेनखिद्यतेएवंशत्रुकृतायांदेवदत्तप्रतिमायांकंटकेनविद्धायांदेवदत्तोव्य
थते तत्रव्यथाहेतुर्नांतरंधातुवैषम्यंनापिबाह्यंकंटकवेधादिकिंतुकेवलंप्राक्कर्ममात्रं एवंचबीजांकुरन्यायेनकर्मतज्जन्यसंस्कारपरंपरयाऽनादिःसंसारइतिनदेहनाशादात्मनाशोस्तीतिनभीष्मादयःशोचनीयाः
अत्रपूर्वस्मिन्श्लोकेआत्मनोदेहादन्यत्वमुक्तंगतासून्देहानितिविशेषणेन अत्रतुसूक्ष्मशरीरविशिष्टस्यात्मनोव्यवहारदृष्ट्यानित्यत्वंसाधितमितिभेदः ॥ १२ ॥ यद्यप्येवंतथापीष्टदेहवियोगजःशोकोभवत्ये

नत्वेवाहंजातुनासंनत्वंनेमेजनाधिपाः॥ नचैवनभविष्यामःसर्वेवयमतःपरम् ॥ १२ ॥
देहिनोऽस्मिन्यथादेहेकौमारंयौवनंजरा॥ तथादेहांतरप्राप्तिर्धीरस्तत्रनमुह्यति ॥ १३ ॥

वेत्याशंक्याह देहिनइति देहौस्थूलसूक्ष्मौविद्येतेअस्यसदेहीचिदात्मातस्ययथास्मिन्स्थूलशरीरेकौमाराद्यवस्थासुदेहभेदेपिएकएवाहंबालआसमिदानींवृद्धोस्मीत्यभेदप्रत्यभिज्ञानादैक्यंबालादिशरीरेभ्योन्य
त्वंच व्यावृत्तेभ्योनुवृत्तंभिन्नंकुसुमेभ्यःसूत्रमिवेतिन्यायात् एवंदेहांतरप्राप्तिरपिस्थूलाच्छरीरादन्येषांलिंगशरीराणांसूक्ष्माणांस्थूलशरीरानुकारिणांप्राप्तिः अयमर्थः यथाएकमपिस्थूलंशरीरंकौमाराद्यवस्था
भेदादनेकरूपंएवंनित्यमपिलिंगशरीरंप्राणिकर्मभेदात्सुरनरतिर्यगाद्यवस्थाभेदादनेकंभवति ततश्चोक्तन्यायेनस्थूलादिवत्सूक्ष्मादपिशरीरादात्माविविक्तएव एवंचशोकादिधर्मिणोलिंगादपिविभिन्नस्यतवइष्ट
वियोगजःशोकोपिनयुक्तः अतएवतत्रतस्मिन्विषयेधीरोनमुह्यति अभिमानिकौशोकमोहौदेहद्वयाभिमानत्यागाद्धीरंनबाधेतेअतस्त्वमपिधीरोभवेतिभावः पूर्वश्लोकयोर्गतासूनितिवयमितिचबहुवचनंउपा
धिभेदाभिप्रायं अत्रतुदेहिनइत्येकवचनंउपधेयचिदात्मैक्याभिप्रायमितिज्ञेयं तथाचश्रुतिरेकस्यात्मनऔपाधिकभेदमाह यथाह्ययंज्योतिरात्माविवस्वानपोभिन्नाबहुधैकोनुगच्छन् उपाधिनाक्रियतेभेदरू
पोदेवःक्षेत्रेष्वेवमजोयमात्मेति क्षेत्रेषुवक्ष्यमाणलक्षणेषुस्थूलसूक्ष्मदेहद्वयात्मकेषु एकोदेवःसर्वभूतेषुगूढःसर्वव्यापीसर्वभूतांतरात्मेतिच एकत्वाच्चविभुत्वमप्यस्यसिद्धं तेनदेहादीनामनित्यानामविभूनांचपराभि
मतमात्मत्वंप्रत्याख्यातंवेदितव्यं ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुआत्मनोलिंगशरीरादन्यत्वेपिअहंदुःखीत्याद्यनुभवाद्दुःखादिधर्माश्रयत्वंदुर्वारं ततश्चभीष्मादिबंधुवर्गनाशेसतिदुःखसंबंधोभवत्येवेत्याशंक्याह मात्रास्पर्शाइति मीयंतेविषयाआभिस्तामात्राइंद्रियवृत्त
यः यद्वादशप्रज्ञामात्राःवागादयः दशभूतमात्राःनामादयःकौषीतकिप्रसिद्धाइंद्रियविषयरूपाग्राह्याः तासांस्पर्शाःपरस्परंविषयविषयिभावेनसंबंधाइतिव्याख्येयं यद्वामात्राप्रमात्रासहस्पर्शाःविषयेंद्रियसं
बंधाः स्पर्शशब्दस्यतद्वाचित्वंस्पर्शान्कृत्वाबहिर्बाह्यानित्यत्रदृष्टं तत्रस्पर्शपदेनतद्वतोःविषयेंद्रिययोरपिलाभः तेनप्रमातुःप्रमाणद्वाराप्रमेयेणसहसंबंधाःसर्वेशीतोष्णादिवदागमापायिनःउत्पत्तिविनाशशीलाःअ
तएवानित्याश्चतद्वदेवसुखदुःखदाश्च अतस्तान्तितिक्षस्वसहस्व हेकौंतेयभारतेत्युत्तमवंश्यत्वेनधीरत्वमस्यसूचयति प्रमातृत्वादिरनर्थोहिसुप्तिसमाधिग्रहावेशादिष्वभावाज्जाग्रत्स्वप्नादौभावाच्चकादाचित्कतया
आत्मनिप्रतीयमानोपिरज्जूरगादिवन्मिथ्याभूतःसन्नतद्धर्मत्वंभजते यद्धियत्राभेदेनकदाचिद्भातिकदाचिन्नतत्तत्राध्यस्तंरज्ज्वामिवसर्पः प्रमात्रादिश्चप्रतीचिप्रत्यगभेदेनकदाचिद्भातिअतोमिथ्येतिनिश्चितं तेनप्र
तीचिप्रमातृसंबंधएवनास्ति सत्यमिथ्यावस्तुनोर्वास्तवसंबंधायोगात् प्रमातृधर्माणांदुःखादीनांतुप्रतीचिसंबंधोदूरापेतएव कथंतर्ह्यात्मनिदुःखित्वप्रत्ययः तत्तदुपाधितादात्म्यात्ध्यासादितिब्रूमः अतएवजाग्र

मात्रास्पर्शास्तुकौंतेयशीतोष्णसुखदुःखदाः॥ आगमापायिनोनित्यास्तांस्तितिक्षस्वभारत
॥ १४ ॥ यंहिनव्यथयंत्येतेपुरुषंपुरुषर्षभ॥ समदुःखसुखंधीरंसोमृतत्वायकल्पते॥ १५॥

तिदृष्टंदुःखंस्वप्नेनानुवर्त्तते स्वप्नदृष्टंवाजाग्रतिनदृश्यते तथाचश्रुतिः सयत्तत्रपश्यतिपुण्यंचपापंचानन्वागतस्तेनभवत्यसंगोह्ययंपुरुषइति कामःसंकल्पोविचिकित्सेत्यादिश्रुतिरेतत्सर्वंमनएवेतिअभेदनिर्देशात्का
मादिसर्वविकारोपादानत्वंमनसएवाह तस्मात्स्वप्नइवात्मनिदुःखित्वप्रतीतिर्भ्रांतिरेवेतिइष्टवियोगजनितांतांतितिक्षस्वेतिभावः ॥ १४ ॥ तितिक्षाफलंप्रत्यक्षमेवेत्याह यंहीति एतेमात्रास्पर्शाःप्राक्व्याख्यातरी
त्यात्रिविधाअपियंजाग्रतिस्वप्नेऽसंप्रज्ञातसमाधौवानव्यथयंतिस्वास्थ्यान्नप्रच्यावयंति पुरुषंपूर्षुअष्टासुवसतीतिपुरुषस्तं पुरश्च कर्मेंद्रियाणिखलुपंचतथापराणिज्ञानेंद्रियाणिमनआदिचतुष्टयंच प्राणादिपंचक
मथोवियदादिकंचकामश्चकर्मचतमःपुनरष्टमीपूरितिप्रसिद्धाः यद्वास्थूलसूक्ष्मोपाधिमध्येएवइतरासामंतर्भावादत्रपूरितितमएवग्राह्यं तेनकारणोपाधेरपिआत्मनोविविक्तत्वंदर्शितं पुरुषर्षभेतित्वमप्येतदनुभ
वितुंयोग्योसिसर्वपुरुषश्रेष्ठत्वादितिसूचयति उपाधित्रयत्यागादेवसमेदुःखसुखेयस्यतं नहिसमाधिस्थस्यसुखायदुःखायवाशीतोष्णस्पर्शौभवतइतियुक्तमस्यसमदुःखसुखत्वं धीरंध्यायिनंयोगिनंनव्यथयं
तिसोऽमृतत्वायमोक्षायकल्पतेयोग्योभवति ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुसुप्तिसमाध्यादौत्यक्तोपाधेरात्मनःसमदुःखसुखत्वेपिसोपाधिकदशायांतप्तायःपिंडस्यदग्धृत्वमिवतस्यदुःखित्वंदुर्वारं उपाधिश्चमूलप्रकृतेर्व्यापिकायामात्रारूपइतितत्सत्त्वेतुननिर्मूलोच्छेदमर्हत्यतःसोप्यत
त्वायकल्पतइत्यनुपपन्नमित्याशंक्याह नासतइति प्रमात्रादेरागमापायित्वेनकादाचित्कत्वात्रज्जूरगादिवत्असतःभावःसत्ताकालत्रयेपिनास्ति अयमर्थः प्रमात्रादिर्मूलाज्ञानेनचिदात्मनिकल्पितः मूलाज्ञान
स्यचात्मज्ञानेननिवृत्तौकारणाभावान्नपुनःप्रमात्राद्युद्भवोस्तीतिनिष्प्रत्यूहमम्‍तत्वंज्ञानात्सिध्यतीति नन्वप्रतीतिमात्रात्प्रमात्रादेर्मिथ्यात्वोपगमेआत्मनोपिसुप्त्यादावप्रतीयमानत्वाविशेषान्मिथ्यात्वमस्तु उभयो
र्वासत्यत्वमस्तुइत्याशंक्याह नाभावोविद्यतेसतइति सद्वस्तुनःअभावोऽसत्त्वंकदाचिदपिनविद्यते सुषुप्त्यादावपिअनुभूतयोः सुखाज्ञानयोःसुखमहमस्वाप्संनकिंचिदवेदिषमितिउत्थानेपरामर्शदर्शनात् तदनुभ
वमंतरेणतयोःपरामर्शासंभवात् अतःसतोऽसत्त्वंनास्ति श्रुतिरपिसुप्तिकैवल्ययोःप्रमात्राद्यभावंदृशोनित्यत्वंचाह यद्वैतन्नपश्यतिपश्यन्वैतन्नपश्यतिनहिद्रष्टुर्दृष्टेर्विपरिलोपोविद्यतेऽविनाशित्वान्नतुतद्द्वितीयमस्ति
ततोन्यद्विभक्तंयत्पश्येदिति यदिप्रमात्रादिःसत्यस्तर्हिसतोर्थस्यसुषुप्त्यादावदर्शनंसान्निध्याभावाद्वाद्रष्टुर्दृग्लोपाद्वावक्तव्यं नाद्यः आत्मनिदृष्टनष्टस्वभावस्यान्यत्रसद्भावकल्पनायोगात् नांत्यःउदाहृतयाश्रुत्यैव

नासतोविद्यतेभावोनाभावोविद्यतेसतः॥ उभयोरपिदृष्टोंतस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥

तन्निषेधात् तस्मादुभयोरपिसत्यत्वेनमिथ्यात्वेनवासाम्यंदुर्वचं ननुसतआकाशादेःक्वचिदपिदेशेकालेचाभावोयद्यपिनास्तितथापिसतएवपरमाणोर्देशांतरेऽभावोस्तिप्रागसतोपिघटादेर्भावश्चदृष्टःतत्कथमु
च्यते नासतोविद्यतेभावोनाभावोविद्यतेसतइत्याशंक्यविद्वदनुभवेननिरस्यति उभयोरपीति अंतोयाथात्म्यं यथास्वप्नेनभःकुंभरज्जूरगादयोनित्यत्वानित्यत्वसत्यत्वासत्यत्वादिधर्मोपेततयानिश्चिताअपिप्रबोधे
नबाध्यंतेतद्वज्जाग्रद्दृष्टाअपितेतत्त्वज्ञानेनबाध्यंते ननुजाग्रद्वासनावशात्स्वप्नगतनभआदौनित्यत्वादिनिश्चयोभ्रमइतिचेत्अनादिकालप्रवृत्तप्राग्भवीयसंस्कारवशात्जाग्रन्नभआदावपिसभ्रमएवेतितुल्यं ननु
स्वरूपसदेवरजतादिकंशुक्त्यादावध्यस्यतेनत्वसत्शशशृंगादिकं गगनादिकंतुत्वद्रीत्यास्वरूपेणअसदपिकथमात्मन्यध्यस्यतइतिचेन्न अध्यासेहिपूर्वानुभवमात्रमपेक्षतेनत्वनुभूतस्यस्वरूपेणसत्त्वमपि दर्पणप्र
तिबिंबितेगगनेपिनैल्याध्यासदर्शनात् नचगगनेनैल्यंस्वरूपेणसत्यमस्ति अथचान्यत्राध्यस्यते तस्मात्भ्रमपरंपरायाःसंभवात् स्वप्नद्रष्टृभिरिवास्माभिरदृष्टमपिसदसतोर्याथात्म्यंप्रबुद्धैर्द्रष्टुंशक्यमेव तथाचश्रु
तयः नेहनानास्तिकिंचन अस्तीत्येवोपलब्धव्यः अतोन्यदार्त्तमित्याद्याःअनात्मनोऽसत्त्वंचात्मनश्चसत्त्वंप्रतिपादयंति एवंसतोज्ञानेनासतोबाधात्कैवल्यंसिध्यतीतिभावः ॥ १६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्याभावोनास्तितस्यसतःसत्त्वेकिंमानमित्याशंक्याह अविनाशीति तच्छब्देनप्रकृतंसत्परामृश्यते येनसताइदंसर्वंवियदादिततंव्याप्तं घटःसन्पटःसन्निति सर्वस्यसदभेदानुभवात् यथाघटोमृत्शरावोमृदिति घटादीनांमृदभेदानुभवान्मृदुपादनकत्वंतद्वत्सर्वस्यापिसदुपादनकत्वंबोध्यं ननुमृद्वत्सदपिकिंविकारवद्भवतीत्याशंक्याह अविनाशीति तत्सत्अविनाशिविद्धि अयमर्थः पूर्वावस्थापरित्यागोत्रविनाशः मृद्धिपिंडाकारतांत्यक्त्वाघटीभवतिअतःसाविनाशशीला विकारधाराश्रयत्वात् ब्रह्मतुनतथा किंतर्हिरज्जुवत्स्वयमविनश्यदेवकार्याकारंभवति स्वकीयेचसत्तास्फुरणेकार्येर्पयति अतोऽविनाशि तथाचश्रुतयः अजायमानोबहुधाविजायते जातएवनजायतेकोन्वेनंजनयेत्पुनः अजायमानःजन्माख्यंविकारमलभमानोपिविजायतेवियदादिरूपेणाविर्भवति तथालोकदृष्ट्याजातोघटादिःपरमार्थदृष्ट्यानजायते परिणाम्युपादानस्याभावात् मृदादेस्तुस्वाभमृदादिवत्तुच्छत्वात् अतएनंघटादिंकोनुजनयेन्नकोपि कुतस्तर्हिभासतइतिचेत्रज्जूरगादिवदितिदत्तोत्तरमेतत् तथाप्राणावैसत्यंतेषामेषसत्यं तस्यभासासर्वमिदंविभातीति सतःसत्यत्वेनप्राणोपलक्षितस्यप्रपंचस्यसत्यत्वंसतोभानमेवप्रपंचस्यभानमिति तथाचप्रपंचगतेसत्तास्फूर्तीसतःसत्त्वेप्रमाणमित्यर्थः श्रुतिश्चअन्नेनसोम्यशुंगेनापोमूलमन्विच्छअद्भिःसोम्यशुंगेनतेजोमूलमन्विच्छतेजसासोम्यशुंगेनसन्मूलमन्विच्छसन्मूलाःसोम्येमाःप्रजाःसदायतनाःसत्प्रतिष्ठाइतिसतोजगदुपादानत्वंकार्यलिंगेनद्रढयति सतोऽविनाशित्वंचविनाशहेत्वभावादित्याह विनाशमिति नव्येतिनापक्षी

अविनाशितुतद्विद्धियेनसर्वमिदंततं॥ विनाशमव्ययस्यास्यनकश्चित्कर्तुमर्हति॥ १७॥
अंतवंतइमेदेहानित्यस्योक्ताःशरीरिणः॥ अनाशिनोप्रमेयस्यतस्माद्युध्यस्वभारत॥ १८॥

यतइत्यव्ययं एतेनसर्वविकारशून्यस्यविनाशोनास्तीत्यर्थः अपक्षयोहिजन्मादिविकारवतएवभवतीतिसएवात्रसर्वविकारोपलक्षणतयाबोध्यः नकश्चिदित्यनेनतदन्यस्यविनाशहेतोरभावोदर्शितः द्वितीयाद्वैभयंभवतीतिश्रुतेः ॥ १७ ॥ एवंसतआत्मनोनित्यत्वंअसतोदेहादेरनित्यत्वंचोक्तमुपसंहरन्एनंयुद्धाभिमुखंकरोति अंतवंतइति यद्यपिनासतोविद्यतेभावइतिअसतांदेहानांकालत्रयेपिसत्त्वंनास्तीतिपरमार्थदृष्ट्याउक्तंतथापितांदृष्टिमप्रतिपद्यमानस्यनरकादिभयमनुरुध्यमानस्यव्यवहाराभिप्रायेणनित्यानित्यविभागमभिप्रेत्यदेहानामंतवत्त्वमुच्यतइतिनदोषःनित्यत्वंकालापरिच्छेद्यत्वंतच्चव्यवहारेनभसोप्यस्तीत्यतउक्तं अनाशिनइति नाशःअदर्शनंतद्वान्नहिआकाशः नभआत्मनिलीयतइतिस्मृतेः अयंतुनतथेत्यनाशी सर्वदैवप्रकाशमानइत्यर्थः एतदपिनघटादिवद्दृश्यत्वेनेत्याह अप्रमेयस्येति तथाचश्रुतिरात्मनोऽप्रमेयत्वमाह एतदप्रमयंध्रुवमिति अप्रमयमित्यस्याप्रमेयमित्यर्थः एतच्चात्मनिप्रमाणाप्रसराज्ज्ञेयं तथाचश्रुतिः येनेदंसर्वंविजानातितंकेनविजानीयाद्विज्ञातारमरेकेनविजानीयादिति प्रसिद्धिस्त्वस्यप्रत्यगात्मत्वादेव यत्साक्षादपरोक्षाद्ब्रह्मयआत्मासर्वांतरइतिश्रुतेः उक्तंच प्रमाणमप्रमाणंचप्रमाभासस्तथैवच यत्प्रसादात्प्रसिध्यंतितदसंभावनाकुतइति तस्माद्युध्यस्वभारत भीष्मादिदेहानांमिथ्यात्वादनित्यत्वाच्चस्वयमेवनष्टप्रायतयाहननान्निवृत्त्यात्वयात्वधर्मोननाशनीयइतिभावः ॥ १८ ॥

ननुनासतोविद्यतेभावइतिन्यायेनासतोमात्रादेर्मिथ्यात्वेन निःस्वरूपत्वात्कर्तृत्वंनसंभवति अतःसतएवकर्तृत्वंबंधमोक्षभाक्त्वंचवाच्यं अन्यथांऽतःकरणेबंधआत्मनश्चमोक्षइतितयोर्वैय्यधिकरण्यंस्यात् तथा येनसर्वमिदंततमितिसतोदेहाद्युपादानत्वंचोक्तं तथाचहननक्रियांप्रत्येकस्यैवकर्तृत्वंकर्मत्वंचापततितच्चविरुद्धं स्वात्मनिस्वव्यापारायोगात् नहिवह्निर्वह्निंदहतीतियुक्तमित्याशंक्याह यएनमिति यश्चतार्किकादिरेनमात्मानंहंतारंहननक्रियायाःकर्त्तारंमन्यते यश्चचार्वाकादिरेनंहतंहननक्रियायाःकर्मीभूतंमन्यते तावुभावपिनजानीतः आत्मतत्त्वमितिशेषः यस्मात्नायंहंतिनहन्यते नहियःकर्त्तासआत्मा नापिदेह आत्मा तयोःप्रागेवानात्मत्वावधारणात् अयंभावः यथायःपिंडेवह्निसंबंधादेवदग्धृत्वंनतुस्वतः एवंमात्राद्युदयसमनियतंकर्त्तृत्वंमात्रादिधर्मएवनात्मनः आत्मनितुकर्तृत्वप्रतीतिर्मात्रादिसंबंधादेव अतोमात्रादिविशिष्टस्यैवबंधोनकेवलस्य मोक्षश्चमात्रादिवियोगएवेतिनबंधमोक्षयोर्वैय्यधिकरण्यं नचमात्रादेर्निःस्वरूपत्वमस्ति सत्त्वासत्त्वाभ्यामनिर्वचनीयस्यव्यवहारयोग्यस्यब्रह्मज्ञानैकबाध्यस्यस्व

यएनंवेत्तिहंतारंयश्चैनंमन्यतेहतं॥ उभौतौनविजानीतोनायंहंतिनहन्यते॥ १९॥

समायागंधर्वनगरादितुल्यस्यतत्स्वरूपस्याभ्युपगमात् तस्मान्नकर्त्तृत्वमात्मधर्मः यथोक्तं आत्माकर्त्रादिरूपश्चेन्माकांक्षीस्तर्हिमुक्ततां नहिस्वभावोभावानांव्यावर्त्तेतौष्ण्यवद्रवेरिति किंचकर्तृत्वंरागद्वेषादिविकारवतएवसंभवतितद्वांश्चदुःखीतिआत्मनोनुभूयमानंसाक्षित्वंबाध्येत यथोक्तं नर्त्तेस्याद्विक्रियांदुःखीसाक्षिताकाविकारिणः धीविक्रियासहस्राणांसाक्ष्यतोहमविक्रियइति नचसतोदेहाद्युपादानत्वेनहननक्रियाकर्मत्वंसंभवति विवर्त्तवादाभ्युपगमात् नह्यध्यस्तस्य धर्मैरधिष्ठानेविकारोदृश्यते यथोक्तंभाष्ये यत्रयदध्यस्तंसतत्कृतेनगुणेनदोषेणवाऽणुमात्रेणापिनसंबध्यतइति विदृतंचैतद्वृद्धैः नहिभूमिरूषरवतीमृगतृट्जलवाहिनींसरितमुद्वहति मृगवारिपूरपरिपूरवतीननदीतथोषरभुवंस्पृशतीति एतेनकर्तृत्वकर्मत्वयोरनात्मधर्मत्वादनात्मनश्चानेकरूपत्वादेकत्रात्मनितदुभयविरोधोद्भावनमपिनिरस्तंवेदितव्यं एवंचार्वाकतार्किकाभिमतौदेहात्मकर्त्रात्मवादौ हंताचेन्मन्यतेहंतुंहतश्चेन्मन्यतेहतं उभौतौनविजानीतोनायंहंतिनहन्यतइतिकाठकोक्तेनमंत्रेणपूर्वार्धेपाठभेदात्पठितेनपरिहृतौवेदितव्यौ ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नायंहंतिनहन्यतइत्युक्तंतत्रनहन्यतइत्येतदुपपादयतितत्रस्थैनैवद्वितीयेनमंत्रेण नजायतइति अयंआत्माकदाचित्नजायतेअभिनवोनोत्पद्यते नवाम्रियतेनिरन्वयोननश्यतितार्किकाभिमतघटवत् तत्रक्रमेणहेतुद्वयं अजोनित्यइति अजत्वान्नजायते नित्यत्वाच्चनवाम्रियतइत्यर्थः अस्तुतर्हिक्षणिकविज्ञानधारारूपः तस्याविज्ञानवादिभिरजत्वनित्यत्वाभ्युपगमादित्याशंक्याह भूत्वाभविताावानभूयइति अयमित्यनुवर्तते अयंभूत्वाभूयोभविताान भूयोऽसकृत्भूत्वाभवितेतिभवनक्रियाद्वयस्यक्त्वाप्रत्ययोक्तंसमानकर्तृत्वंधारैक्याभिप्रायेण भूत्वैवभविता नतुभूत्वास्थित्वाविनश्यति तार्किकाणांहिविज्ञानंउत्पत्तिस्थितिनाशक्षणव्यापित्वात्रिक्षणावस्थायि विज्ञानवादिनांतुपूर्वस्यनाशक्षणएवोत्तरस्योत्पत्तिक्षणः सएवतस्यस्थितिक्षणश्चेतिक्षणिकत्वाद्विज्ञानानांभवनक्रियाद्वयस्याव्यवधानाद्भूत्वाभवितेत्युक्तं तादृशोप्ययंनयतःशाश्वतःशश्वदेकरूपःयोहंबाल्येपितरावन्वभूवंसोहंस्थाविरेप्रणप्तृननुभवामीतिबाल्यस्थाविरयोरात्मैक्यप्रत्यभिज्ञानात् नचसादृश्यात्प्रत्यभिज्ञानं सादृश्यग्रहीतुःस्थिरस्याभावात् यद्वाजन्ममरणहीनोपिधर्मांतरविशिष्टःपूर्वंभूत्वापुनर्धर्मांतरविशिष्टोभविताइत्यपिन भूत्वैवभवितानत्वभूत्वेतियोजना आर्हताहिशरीरपरिमाणमात्मानमभ्युपगच्छंतोनित्यस्यैवात्मनःक्रमेणव्युत्क्रमेणवामशकमनुजमतंगजशरीरप्राप्तौप

नजायतेम्रियतेवाकदाचिन्नायंभूत्वाभविताावानभूयः ॥ अजोनित्यःशाश्वतोयंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेशरीरे ॥ २० ॥

रिमाणभेदंमन्यमानाभूतस्यैवात्मनोविशेषणीभूतपरिमाणभवनादौपचारिकंभवनमभ्युपगच्छंतितदपिन शाश्वतत्वादेवउपचयापचयवतोमध्यमपरिमाणस्यवस्तुनोनित्यत्वायोगात् अनेनैवसुखदुःखादिधर्मांतरोत्पत्त्यात्मनोभाक्तंभूत्वाभवनंप्रत्याख्येयं नहिदुःखादिधर्मिणःस्वनाशमंतरेणात्यंतिकदुःखोच्छेदःसंभवति घटादौयावद्रूपनाशादर्शनात् नन्वजत्वंनित्यत्वंशाश्वतत्वंचाकाशेप्यस्तिअतआह पुराणइति पुरावियदादिसृष्टेःप्रागपिनवएव एतेनअपक्षयादिधर्मराहित्यान्मुख्यमजत्वादिकंआत्मनएववियदादेस्त्वमुख्यंतदितिदर्शितं अतएवशरीरेहन्यमानेनहन्यते भाष्येतुवाशब्दश्चार्थे नजायतेम्रियतेचेत्यर्थः तत्रोपपत्तिः अयंनभूत्वाअनुत्पद्यनभविताघटादिवदतोनजायते अथवानञःपूर्वान्वयित्वंनजायतेनवाम्रियतइति यतोभूत्वाअभविताघटवद्विनाशीनअतोनम्रियतइति शाश्वतःपुराणइत्येताभ्यामुपचयापचयौनिषिध्येतेइतिनहन्यतेनविपरिणम्यतइतिचव्याख्यातं केचिदेवमाहुः नजायतेम्रियतइतिप्रतिज्ञा कदाचिदित्यादिनातस्याउपपादनं अजइत्यादिरुपसंहारइति ॥ २० ॥

नायंहंतीत्येतदुपपादयति वेदेति विनष्टुंअदर्शनंगंतुंशीलमस्येतिविनाशिरज्जूरगतुल्यमुपाधित्रयंस्थूलसूक्ष्मकारणशरीराख्यंततोन्यंअविनाशिनं अतएवनित्यंनाशहीनं तत्रहेतुः अजं जन्मवान्हिअनित्यः अयंतुअजत्वान्नित्यश्चेत्यर्थः ननुविनाशिनःस्वकार्यापेक्षयाअन्यत्वमजत्वंनित्यत्वंचसांख्याभिमतेप्रधानेताकिंकाभिमतेनभसिचास्ति अतउक्तंअव्ययमिति नव्येतिपूर्वावस्थांत्यजतीत्यव्ययमपरिणामि प्रधानंतुचलंगुणवृत्तमितिन्यायेनगुणसाम्यावस्थायामपिपरिणममाणमेवसर्वदास्तीतितेषामभ्युपगमात् आकाशस्यापितस्माद्वाएतस्मादात्मनआकाशःसंभूतइतिउत्पत्तिश्रवणादजत्वाभावादेवनाव्ययत्वं तादृशं आत्मानंयोवेदअपरोक्षीकरोतिसपुमान्कथंकेनप्रकारेणकमन्यंघातयतिहननक्रियायांप्रवर्त्तयति कंवाहंति नकेनचित्प्रकारेणकमपिघातयतिनवाहंतीत्यर्थः द्वैताभावात् तथाहिश्रुतिर्विद्यावस्थायांसर्वकारकव्यापारंनिषेधति यत्रत्वस्यसर्वमात्मैवाभूत्तत्केनकंपश्येदित्यादि अविद्यावस्थायामेवचसर्वकारकव्यवहारंदर्शयति यत्रहिद्वैतमिवभवतितदितरइतरंपश्यतीत्यादि एतेनसर्वकारकोपमर्दिन्याविद्यायाःसर्वकारकसापेक्षैःकर्मभिःसहसमुच्चयोनिरस्तः परस्परविरुद्धस्वभावत्वेनशीतोष्णयोरिवद्वयोरेककार्यकारित्वस्यरथाश्वन्यायेनासंभवादित्यन्यत्रविस्तरः मादृशानांज्ञानिनांव्युत्थानकालेअविद्यालेशानुवृत्त्याघातयि

वेदाविनाशिनंनित्यंयएनमजमव्ययं॥ कथंसपुरुषःपार्थकंघातयतिहंतिकं॥ २१॥ वासांसिजीर्णा
नियथाविहायनवानिगृह्णातिनरोपराणि॥ तथाशरीराणिविहायजीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदे
ही॥ २२॥ नैनंछिंदंतिशस्त्राणिनैनंदहतिपावकः॥ नचैनंक्लेदयंत्यापोनशोषयतिमारुतः॥ २३॥

तृत्वादेःप्रसक्तावपिविद्ययातस्यबाधितत्वादागामिकर्मणामश्लेषाच्चनदोषः तथाचवक्ष्यते हत्वापिसइमाँल्लोकान्नहंतिननिबध्यतेइति ॥ २१ ॥ ननुब्राह्मणोयजेतजातपुत्रःकृष्णकेशोग्नीनादधीतेतिआत्मानंवयोवर्णादिविशेषणवंतमेवाधिकृत्यकर्मविधयःप्रवर्त्तंतेतेननीलादुत्पलमिवदेहादन्यआत्मावधारयितुंनंशक्यतइत्याशंक्याह वासांसीति दंडीप्रैषानन्वाहेतिदंडस्यविशेषणत्वेपिनप्रैषानुवक्तृस्वरूपांतर्गतत्वं एवंब्राह्मणत्वादेरपिनस्वर्गकामस्वरूपांतर्गतत्वमितिवस्त्रदेवदत्तयोरिवजडाजडयोर्देहात्मनोरत्यंतविलक्षणत्वमस्तीतिवस्त्रनाशेनदेवदत्तनाशंमन्वानस्येवतवदेहनाशादात्मनाशंमन्वानस्यात्यंतमौढ्यंस्पष्टमितिभावः स्पष्टार्थश्चश्लोकः ॥ २२ ॥ कीदृशोसौदेहीत्यतआह नैनमिति एनंशस्त्राणिनछिंदंतिनद्वेधाकुर्वंति अस्थूलत्वात् तर्हिपार्थिवपरमाणुवत्पाकजरूपाद्याश्रयोभविष्यतिइत्याशंक्याह नैनंदहतिपावकइति अनणुत्वात् आपश्चैनंनक्लेदयंति अस्पर्शत्वात् स्पर्शवद्धिद्रव्यमद्भिरार्द्रीकर्त्तव्यंनत्वस्पर्शं नशोषयतिमारुतः अस्नेहत्वात् एतेनअदीर्घमस्थूलमनणुअशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययंतथाऽरसंनित्यमगंधवच्चयदिति श्रुतिप्रसिद्धानामदीर्घत्वाशब्दत्वादीनामपिसंग्रहोज्ञेयः ॥ २३ ॥ ॥३१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुतोहेतोरस्यशस्त्रादीनिछेदादीन्नकुर्वंतीत्याशंक्यतस्यछेदाद्ययोग्यत्वादित्याह अच्छेद्योयमिति अत्राच्छेद्यत्वादौपूर्वोक्तान्येवअस्थूलत्वादीनिकारणानिज्ञेयानि एवमच्छेद्यत्वादिनास्थूलादीनभावरूपान्गु णानुक्त्वाभावरूपानपिगुणानाह नित्यइति सर्वैर्विशेषणैरखंडैकरसस्यैववस्तुनोलक्ष्यत्वात्नित्यत्वादिभिरुत्पाद्यत्वादिकंनिराक्रियते यतोनित्यःअतोघटवदनुत्पाद्यःयतःसर्वगतः अतोग्रामवदप्राप्यः यतः स्थाणुःपूर्वरूपापरित्यागेनस्थिरस्वभावःअतःक्षीरादिवदविकार्यः अचलःयथादर्पणःस्वतःस्वाच्छ्यादप्रच्युतोपिमलरूपेणावरणेनस्वाच्छ्यात्प्रच्याव्यते एवंस्वयंस्थाणुरपिअन्यसंयोगाच्चांचल्यमश्नुवीत सचदोषापकर्षणलक्षणंसंस्कारमपेक्षते अयंतुअचलत्वान्नतथा एवंचउत्पत्त्याप्तिविकृतिसंस्कृतिरूपंचतुर्विधंक्रियाफलमात्मनिनसंभवतीत्युक्तं तत्रहेतुः सनातनइति सनाइत्यव्ययंनैरंतर्ये तच्चदेशतःकालतोवस्तुतश्चपरिच्छेदराहित्यं परमतेपरमाणूनांकालतःपरिच्छेदाभावेपिदेशतःपरिच्छेदोस्ति आकाशस्यतदुभयाभावेपिवस्तुतःपरिच्छेदोस्ति सोपित्रिविधःसजातीयविजातीयस्वगतभेदरूपः यथा वृक्षस्यस्वगतोभेदःपत्रपुष्पफलादितः वृक्षांतरात्सजातीयोविजातीयःशिलादितः ततश्चसनानैरंतर्येणत्रिविधपरिच्छेदराहित्येनभवति अस्तीतिसनातनोऽखंडैकरसोयस्मात्तस्मान्नोत्पत्याद्याश्रयइत्यर्थः ॥ २४ ॥ एवंज्ञेयंव

अच्छेद्योयमदाह्योयमक्लेद्योशोष्यएवच ॥ नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोयंसनातनः ॥ २४ ॥
अव्यक्तोयमचिंत्योयमविकार्योयमुच्यते ॥ तस्मादेवंविदित्वैनंनानुशोचितुमर्हसि ॥ २५ ॥
अथचैनंनित्यजातंनित्यंवामन्यसेमृतं ॥ तथापित्वंमहाबाहोनैनंशोचितुमर्हसि ॥ २६ ॥

स्तूक्तंतच्चतत्राध्यस्तदेहत्रयनिरासेनअपरोक्षीकर्त्तव्यमित्याह अव्यक्तोयमिति व्यक्तंस्थूलशरीरंप्रत्यक्षगम्यंतदन्योयंप्रत्यगात्मा तथाअचिंत्योयंचिंत्यंचिंतायोग्यंरूपादिप्रकाशकार्येणानुमेयंचक्षुरादिसमुदायात्मकंलिंगशरीरंअप्रत्यक्षंततोप्यन्योयं तथाअविकार्योयंविकारंस्थूलसूक्ष्मकार्यभावेनावस्थानमर्हतीतिविकार्यंत्रिगुणात्मकंमूलाज्ञानंकारणशरीरंसुप्तोत्थितस्यनकिंचिदवेदिषमितिपरामर्शदर्शनादहंनजानामीत्यनुभवाच्चसाक्ष्येकगम्यंततोप्यन्योयं उच्यतेव्यक्तादिनिषेधमुखेननतुश्रृंगग्राहिकयाऽयमेवंविधइतिविधिमुखेनोच्यते यस्मादेवमयमुच्यते तस्मादेनंविदित्वानानुशोचितुमर्हसि तरतिशोकमात्मविदितिश्रुतेरात्मविद्भूत्वाबंधुवियोगजंशोकंमाकार्षीरित्यर्थः उक्तंचात्मनोवस्थात्रयातीतत्वं स्वप्ननिद्रायुतावाद्यौप्राज्ञस्त्वस्वप्ननिद्रया ननिद्रांनैवचस्वप्नंतुर्येपश्यंतिनिश्चिताइति ॥ २५ ॥ एवंतत्त्वदृष्ट्याशोकोनोचितइत्युक्तंइदानींप्राकृतजनदृष्ट्यापिशोकोनोचितइत्याह अथचेदिति नित्यंनियमेनजातंनित्यजातमितिचार्वाकपक्षः नित्यंसर्वदाजातमितिक्षणिकविज्ञानवादिपक्षः नित्यश्चासौअपूर्वदेहेंद्रियसंबंधाज्जातश्चेतितार्किकादिपक्षः एवंनित्यंवामन्यसेमृतमित्यपियोज्यं पक्षत्रयेपिशोकोनयुक्तः महाबाहोइतियुद्धार्थमुत्साहयति ॥ २६ ॥

शोचितुंनार्हसीत्युक्तंतत्रहेतुमाह जातस्येति ध्रुवोऽपरिहार्यः मृत्युर्मरणं अपरिहार्येअर्थेमरणाख्येत्वदुद्योगंविनापिअवश्यंभाविनिविषयेनत्वंशोचितुमर्हसि वक्ष्यतिचमयैवैतेनिहताःपूर्वमेवेति ॥ २७ ॥
अस्त्वात्मनोऽशोच्यत्वंतथापिइष्टदेहविनाशजःशोकोभवत्येवेत्याशंक्यसकारणस्यदेहादेर्मिथ्यात्वंसाधयति अव्यक्तादीनीति भूतानिवियदादीनितद्विकारभूतानिजरायुजादीनिच नव्यक्तमव्यक्तमज्ञानंआ
दिर्येषांतथाविधानि व्यक्तःस्पष्टःमध्यःउत्पत्तिमारभ्यमरणात्प्रागवस्थायेषां अव्यक्तेएवनिधनंलयोयेषामिति अयमर्थः रज्जूरगादिकारणमज्ञानंनरज्जुवत्उरगवद्वाव्यक्तमस्ति परीक्ष्यमाणंचनदृष्टिपथमव
तरति अतस्तदव्यक्तं ततउत्पन्नःसर्पस्तत्रैवलीयतेनरज्ज्वां एवंआत्मनिकल्पितानांभूतानांआदिरंतश्चाव्यक्तमेव तेनआदावंतेचयन्नास्तिवर्त्तमानेपितत्तथेतिन्यायेनमध्येभासमानान्यपितानिरज्जूरगवत्असंत्ये
व एवंविधेतत्रतस्मिन्विषयेकापरिदेवनाकोवाविलापः नहिमरुमरीचिकाद्कदोनष्टइतिकश्चित्तत्त्ववित्विलपति अतएवभूतानांरज्जूरगादीनामिवप्रतीतिसमकालिकींसृष्टिमभिप्रेत्यकौषीतकिब्राह्मणेस्वापप्रबो

जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ तस्मादपरिहार्येर्थेनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ २७॥
अव्यक्तादीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभारत॥ अव्यक्तनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना॥ २८॥

धयोर्जगल्लयोदयौपठ्येते सयदास्वपितितदैनंवाक्सर्वैर्नामभिःसहाप्येतिचक्षुःसर्वैरूपैःसहाप्येतिश्रोत्रंसर्वैःशब्दैःसहाप्येतिमनःसर्वैर्ध्यानैःसहाप्येतिसयदाप्रबुध्यतेऽथैतस्मादात्मनःसर्वेप्राणायथायतनंविप्रतिष्ठं
तेप्राणेभ्योदेवादेवेभ्योलोकाइति प्राणाश्चक्षुरादींद्रियाणि देवास्तदनुग्राहकाःसूर्यादयः लोकाःरूपादयः नन्विहान्यत्रचआत्मैवसर्वभूतानांलयोदयस्थानमित्युच्यतेनान्यत् तत्कथमेषामव्यक्तंलयोदयस्थान
मित्युच्यते सत्यं अज्ञानाश्रयत्वाद्ब्रह्मणितथात्वव्यपदेशोनवस्तुगत्या नहिअपरिणामिनःकूटस्थस्यमृद्वत्कार्यप्रविलयोदयस्थानत्वंसंभवति यथोक्तं अस्यद्वैतेंद्रजालस्ययदुपादानकारणं अज्ञानंतदुपाश्रि
त्यब्रह्मकारणमुच्यतइति ॥ २८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुवज्रपंजरतुल्यस्यसर्वप्रमाणसिद्धस्यवियदादिप्रपंचस्यकथंरज्जूरगादिवदज्ञानप्रभवत्वेनात्यंततुच्छत्वमुच्यते कथंवाकर्मज्ञानकांडापेक्षितमात्मनोयज्ञादिकर्तृत्वंश्रवणादिकर्तृत्वंचापन्हूयतइत्याशंक्याह आश्चर्यवदिति कश्चित्ज्ञातात्मतत्त्वएनंअतीतानंतरश्लोकोक्तंभूतग्रामंआश्चर्यवत्आश्चर्यंअद्भुतंस्वप्नमायेंद्रजालादिकंतेनतुल्यंआश्चर्यवत्तथाभूतंपश्यति तथाकश्चिदेनंआश्चर्यवद्वदति सत्त्वेनअसत्त्वेनवा निर्वक्तुमशक्यमपिअनिर्वचनीयेनैवलोकाप्रसिद्धेनरूपेणोपपादयति तथाहि रज्जूरगवत्प्रपंचःसंश्चेन्नेहनानास्तिकिंचनेतिश्रुत्यानबाध्येत असंश्चेन्नप्रतीयेत तस्मादनिर्वचनीयोयमिति तदिदंसर्वव्यवहारास्पदस्यापिप्रपंचस्यमिथ्यात्वोपपादनमत्याश्चर्यमित्यर्थः तथाएनंप्रपंचंअन्यआश्चर्यवत्शृणोति इमेलोकाइमेदेवाइमेवेदाइदंसर्वंयदयमात्मेतिप्रत्यक्षेणअनात्मतयाउपलभ्यमानस्यापिप्रपंचस्यश्रुत्यगभिन्नत्वेनश्रवणंतदत्यंतमाश्चर्यं नहीयंश्रुतिर्यजमानःप्रस्तरइत्यादिवदुपचरितार्था प्रपंचस्यात्मनःपृथक्त्वेआत्मनोवाअरेदर्शनेनश्रवणेनमत्याविज्ञानेनेदंसर्वंविदितंभवतीत्येकविज्ञानात्सर्वविज्ञानप्रतिज्ञोपरोधापत्तेः नचप्रतिज्ञाप्यौपचारिकी प्रदेशांतरेश्रुतस्ययथासौम्यैकेनमृत्पिंडेनसर्वंमृन्मयंविज्ञातंस्यादितिदृष्टांतस्योपरोधापत्तेः तस्मात्प्रतिज्ञादृष्टांतनिगमनानामेकवाक्यत्वात्नप्रपंचस्यात्मान्यत्वं तच्चभेदग्राहिप्रत्यक्षविरोधादाश्चर्यमिवशृणोति तथाकश्चिदेनंप्रपंचंप्रत्यगनन्यत्वेनश्रुत्वाअपिशब्दात्उक्तास्वप्नादिदृष्टांतैरुपपाद्यदृष्ट्वाध्यानेनचसाक्षात्कृत्वापितत्त्वतोनवेदनजानाति तथाहि प्राप्तापिप्रज्ञाती

आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदतितथैवचान्यः ॥ आश्चर्यवच्चैनमन्यःशृणोतिश्रुत्वाप्येनंवेदनचैवकश्चित् ॥ २९ ॥

व्रविक्षेपवतःपरिहीयतइतिवक्ष्यति तस्माद्दात्म्यैक्यात्संभवत्येवप्रपंचस्यरज्जूरगादितुल्यत्वेनतुच्छत्वं यद्वाएनंआत्मानंकर्तृत्वभोक्तृत्वदुःखित्वानित्यत्वजडत्वसंगित्वपरिच्छिन्नत्वादिधर्मवत्तयाप्रसिद्धमपि तत्त्वमसीत्यागमोत्थयाब्रह्माकारांतःकरणवृत्त्याब्रह्मविद्याख्ययाअकर्त्तारमभोक्तारमानंदघनंसत्यचिद्रूपमसंगमनंतमपरोक्षीकरोतीतिमहदाश्चर्यं यत्पश्यतितदाश्चर्यवदितिक्रियाविशेषणंवा आविद्यकमपिदर्शनमविद्यांस्वात्मानंचकतकरजोवन्निवर्त्तयतीति यद्वायःपश्यतिसआश्चर्यवदितिकर्तृविशेषणं यतएकएवविद्वान्समाधिव्युत्थानयोःपरस्परविरुद्धमात्मनोब्रह्मभावंजीवभावंचयावदारब्धकर्मक्षयमनुभवतीतितथावाङ्मनसातीतमप्यात्मानंयद्वाचावदतितदप्याश्चर्यं अगृहीतसंगतिकेनापिशब्देनयथासुप्तःप्रबोध्यतेतद्वत् यथोक्तंवार्त्तिके अगृहीत्वैवसंबंधमभिधानाभिधेययोः हित्वानिद्रांप्रबुध्यंतेसुषुप्तेबोधितापरैः जाग्रद्वन्नयतःशब्दंसुषुप्तेवेत्तिकश्चन ध्वस्तेतोज्ञानतोज्ञानेब्रह्मास्मीतिभवेत्फलं अविद्याघातिनःशब्दाद्याहंब्रह्मेतिधीर्भवेत् नश्यत्यविद्ययासार्द्धंहत्वारोगमिवौषधमिति तथायःशृणोतिसोपिआश्चर्यवत् अतिदुर्लभइत्यर्थः श्रवणायापिबहुभिर्योनलभ्यइतिश्रुतेः शृण्वंतोपिबहवोयन्नविद्युरितिश्रुतिद्वितीयपादार्थंसंगृह्णाति श्रुत्वाप्येनमिति आश्चर्योवक्ताकुशलोस्यलब्धाआश्चर्योज्ञाताकुशलेनानुशिष्टइतिउत्तरार्द्धंस्तुश्लोकपूर्वार्द्धेनसंगृहीतइतिज्ञेयं दुर्विज्ञेयोयमात्मातस्त्वंतज्ज्ञानार्थंयतस्वेतिभावः ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रकृतमर्थमुपसंहरति देहीति सर्वाणिभूतानिकथमेतेदीनाअल्पबलाबलवत्तरेणमयाहंतव्याःकथमेषांपुत्रादयएतैर्विनाजीविष्यंतिकथंवाहंभीष्मादिभिर्गुरुभिर्विनाजीविष्यामीतिशोचितुंनार्हसीत्यर्थः ॥३०॥
अर्जुनस्यअनात्मनिदेहेआत्मधीरूपोमोहोनिवारितः इदानींस्वधर्मेयुद्धेअधर्मधीरूपंमोहंनिवारयति स्वधर्ममपीत्यादिना युद्धंक्षत्रियस्यस्वोधर्मःतमवेक्ष्यापिविकंपितुंचलितुंनार्हसि हियस्मात् धर्म्यात् धर्मादनपे
ताद्युद्धादन्यत्क्षत्रियस्यश्रेयःप्रशस्ततरंनास्ति ॥ ३१ ॥ किंच यदृच्छयाअप्रार्थितमप्युपपन्नमुपस्थितंस्वर्गद्वारंअपावृतमुद्घाटितंयेक्षत्रियालभंतेतेसुखिनोधन्याभवंतीतिसंबंधः ॥३२॥ युद्धत्यागेइष्टनाशोनि
ष्टप्राप्तिश्चभवतीत्याह अथचेदिति ॥ ३३ ॥ अव्ययांदीर्घकालां ॥ ३४ ॥ अकीर्त्तिमेवाह भयादिति त्वंबहुमतोभूत्वास्वतएवअतिश्लाघ्यवृत्तःसन्लाघवंलघुभावंकातर्याख्यंयेषांपुरतोयास्यसितेमहारथा
स्त्वांभयाद्रणादुपरतंमंस्यंतइतियोजना ॥ ३५ ॥ किंचअवाच्यवादान्वक्तुमयोग्यान्शब्दान्षंढतिलोर्जुनइत्यादीन् सामर्थ्यंनिंदंतःधिगस्यशौर्यंयोभीष्मादिभयात्पलायितइति इदंवचनंमरणादप्यधिकंदुः

देहीनित्यमवध्योयंदेहेसर्वस्यभारत ॥ तस्मात्सर्वाणिभूतानिनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ३० ॥ स्वधर्ममपिचावेक्ष्यनविकंपितुमर्हसि ॥ धर्म्याद्धियुद्धाच्छ्रेयोन्य
त्क्षत्रियस्यनविद्यते ॥ ३१ ॥ यदृच्छयाचोपपन्नंस्वर्गद्वारमपावृतं ॥ सुखिनःक्षत्रियाःपार्थलभंतेयुद्धमीदृशं ॥ ३२ ॥ अथचेत्त्वमिमंधर्म्यंसंग्रामंनकरिष्य
सि ॥ ततःस्वधर्मंकीर्त्तिंचहित्वापापमवाप्स्यसि ॥ ३३ ॥ अकीर्त्तिंचापिभूतानिकथयिष्यंतितेव्ययां ॥ संभावितस्यचाकीर्त्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥ ३४ ॥
भयाद्रणादुपरतंमंस्यंतेत्वांमहारथाः ॥ येषांचत्वंबहुमतोभूत्वायास्यसिलाघवं ॥ ३५ ॥ अवाच्यवादांश्चबहून्वदिष्यंतितवाहिताः ॥ निंदंतस्तवसामर्थ्यंत
तोदुःखतरंनुकिं ॥ ३६ ॥ हतोवाप्राप्स्यसिस्वर्गंजित्वावाभोक्ष्यसेमहीं ॥ तस्मादुत्तिष्ठकौंतेययुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ३७ ॥ सुखदुःखेसमेकृत्वालाभालाभौ
जयाजयौ ॥ ततोयुद्धाययुज्यस्वनैवंपापमवाप्स्यसि ॥ ३८ ॥

खं इतोऽन्यद्दुःखतरमधिकंदुःखंकिंनकिमपीत्यर्थः ॥३६ ॥ यद्वाजयेमयदिवानोजयेयुरित्युक्तंतत्राह हतोवेति रणेस्थितस्यस्वर्गोवाराज्यंवासिद्धमस्तीतिपक्षद्वयमपिहितावहमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ स्वधर्मस्य
युद्धस्याकरणेधर्मकीर्त्योर्नाशःपापावाप्तिश्चाथचेदितिश्लोकेनभगवतायद्यप्युक्तातथापियुद्धस्यअर्जुनाभिमतेकाम्यत्वपक्षेअहोबतमहत्पापंकर्त्तुंव्यवसितावयं यद्राज्यसुखलोभेनहंतुंस्वजनमुद्यताइतितत्कर
णेपापप्रसक्तिरस्तितांनिवारयितुंसित्ध्यसित्ध्योःसमत्वलक्षणंयोगमाह सुखदुःखेइति समेकृत्वासुखदुःखयोस्तद्धेत्वोःराज्यलाभालाभयोस्तद्धेत्वोश्चजयाजययोःरागद्वेषावकृत्वेत्यर्थःकेवलंस्वधर्मोयमितिम
त्वायुद्धाययुज्यस्वघटस्व एवंकुर्वंस्त्वंपापंनावाप्स्यसि यस्तुराज्यलोभेनसुहृद्वधंकरोतितस्यास्त्येवपापमितिभावः कथंतर्हिस्वधर्मत्वेनानुष्ठितेपियुद्धेहतोवाप्राप्स्यसिस्वर्गमित्यादिफलस्मरणं आनुषंगिकमि
तिब्रूमः तथाचापस्तंबः तद्यथाम्रेफलार्थंनिर्मितेच्छायागंधइत्यनूत्पद्येतेएवंधर्मंचर्यमाणमर्थाअनूत्पद्यंतेनधर्महानिर्भवतीतिआम्रनिदर्शनेनप्रतिपादयति ॥ ३८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमर्जुनस्यपूर्वोक्तौद्वावपिमोहावपनीतौतत्रकंघातयतिहंतिकमितिकर्तृत्वकारयितृत्वयोरात्मन्यसंभवउक्तः ततोयुद्धाययुज्यस्वेतिनियोगश्चोक्तःनह्यकर्त्तुराकाशवत्सर्वगतस्यनियोज्यत्वंसंभवतीतिपरस्परव्या
हतमेतदितीमामाशंकांअधिकारिभेदेनउभयंव्यवस्थापयन्परिहरति एषातेइति एषातेतुभ्यंअभिहिताअशोच्यानन्वशोचस्त्वमित्यादिनास्वधर्ममपिचावेक्ष्येत्यतःप्राक्तनेनसंदर्भेणउक्ता सांख्येसम्यक्ख्यायतेप्र
कथ्यतेवस्तुतत्त्वमनयेतिसंख्याउपनिषत् तत्रविदितेसांख्येऔपनिषदेब्रह्मणिविषयेबुद्धिर्ज्ञानंसंसारनिवर्त्तकं एषातेसांख्येबुद्धिरभिहितेतिसंबंधः योगेसित्ध्यसित्ध्योःसमोभूत्वासमत्वंयोगउच्यतइतिवक्ष्यमाण
लक्षणेविषये तुशब्दःपूर्ववैलक्षण्यद्योतनार्थः वक्ष्यतिचज्ञानकर्मनिष्ठयोर्विभिन्नाधिकारिकत्वं लोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठापुराप्रोक्तामयानघ ज्ञानयोगेनसांख्यानांकर्मयोगेनयोगिनामिति एतेनज्ञानकर्मणोःसमु
च्चयशंकाप्यपास्ता इमांस्वधर्ममपिचावेक्ष्येत्यादिनाऽनंतरग्रंथेनोक्तामपिविस्तरेणाभिधीयमानांश्रृणु इमामेवबुद्धिंस्तौति सार्धेनबुत्ध्येत्यादिना ननुकर्मबंधप्रहाणमात्मज्ञानेनैवश्रूयते तपसैवात्मपदंविदित्वान
लिप्यतेकर्मणापापकेनेतिश्रुतेः कर्मयोगस्तुकर्मबंधंदृढीकरिष्यत्येवेतिकथमुच्यतेकर्मबंधंप्रहास्यसीतिचेत् श्रुतिबलादितिब्रूमः तथाहि ईशावास्यमिदंसर्वंयत्किंचिजगत्यांजगत् तेनत्यक्तेनभुंजीथामागृधःक
स्यचिद्धनं कुर्वन्नेवेहकर्माणिजिजीविषेच्छतंसमाः एवंत्वयिनान्यथेतोस्तिनकर्मलिप्यतेनरेइतिश्रुतिरीश्वरेणेदंसर्वंस्तंभितमस्तीतिनकश्चित्किंचित्स्वेच्छयाकर्तुंप्रभवति अतःसर्वत्रममताहीनःसन्भोक्तृत्वकर्तृ
त्वाभिमानत्यागेनैवभोगान्भुंक्ष्वकर्माणिचकुरु एवंकुर्वतित्वयिकर्मलेपोनास्तिइतोन्यदुपायांतरंचनास्तीतिवदति तस्मात्कनककार्ष्णायसादिवत्केनचिद्विशेषरूपेणोपेतंकर्मैवसजातीयोच्छेदनिमित्तंभविष्य

एषातेभिहितासांख्येबुद्धिर्योगेत्विमांश्रृणु ॥ बुत्ध्यायुक्तोययापार्थकर्मबंधंप्रहास्यसि ॥ ३९ ॥
नेहाभिक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्यते ॥ स्वल्पमप्यस्यधर्मस्यत्रायतेमहतोभयात् ॥ ४० ॥

तीतियुक्तमुक्तंकर्मयोगेनापिकर्मबंधंप्रहास्यसीति ॥ ३९ ॥ एतदेवोपपादयति नेहेति इहकर्मबंधप्रहाणार्थेकर्मयोगेनुष्ठीयमाने अभिक्रम्यतेव्याप्यतइत्यभिक्रमःकर्मारंभःकर्मैववा तस्यनाशोनास्ति अन्यत्तु
फलंदत्वानश्यतिनत्विदमिष्टफलस्याजननात् नन्वेतस्यापिकाम्यांतःपातितयानित्याकरणजनितःप्रत्यवायउत्पद्येतैव सकृदनुष्ठितस्यबंधप्रहाणप्रत्यवायपरिहाराख्यफलद्वयहेतुत्वायोगादित्याशंक्याह प्रत्यवा
योनविद्यतइति तमेतंवेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंतियज्ञेनदानेनतपसानाशकेनेतिश्रुत्यासंयोगपृथक्त्वन्यायेनदध्नेंद्रियकामस्यजुहुयादित्यनेननित्यस्यदध्नोवीर्यार्थत्वमिवनित्यानामपिकर्मणांविविदिषार्थ
त्वंविनियोगबलात्सित्ध्यति ततश्चकाम्येनैवप्रयोगेणनित्यस्यापिसिद्धेर्ननित्याकरणनिमित्तोवाकाम्यत्वात्सर्वांगानुपसंहारनिमित्तोवाप्रत्यवायोविद्यते नित्यानामेवविनियोगात् नित्येषुचयथाशक्त्युपबंधस्यानु
ज्ञानात् वार्त्तिकेतुकाम्यानामप्यत्रविनियोगोदृष्टः यथावेदानुवचनादीनामैकात्म्यज्ञानजन्मने तमेतमितिवाक्येननित्यानांवक्ष्यतेविधिः यद्वाविविदिषार्थत्वंकाम्यानामपिकर्मणां तमेतमितिवाक्येनसंयोगस्यपृ
थक्त्वतइति अस्मिन्पक्षेकाम्यानामपितुल्यफलत्वात्नित्यवद्यथाशक्त्युपबंधोभविष्यतीतिनसर्वांगानुपसंहारजनितःप्रत्यवायोविद्यते स्वल्पमपिअस्ययोगधर्मस्यानुष्ठितंअनुपभुक्तबीजकल्पंजन्मजन्मांतराभ्य
स्तंदानमध्ययनंतपः तेनैवाभ्यासयोगेनतच्चैवाभ्यसतेपुनरितिस्मृतेरुत्तरोत्तरसंस्काराधानद्वारास्वसजातीयवृद्धेर्निमित्तंसत्कामादिदोषक्षपणद्वारामहतोभयात्संसारात्त्रायते तस्मात्सांख्यानधिकारिणाकर्मयोग
एवानुष्ठेयइतिभावः ॥ ४० ॥

नन्वेवंसांख्ययोगयोर्महाभयात्राणहेतुत्वंतुल्यंचेत्कोनयोर्विशेषइत्याशंक्यसांख्यानांपातशंकानास्तियोगिनांतुयावद्विदेहकैवल्यंपातशंकास्तीत्याह व्यवसायात्मिकेति व्यवसायस्तत्त्वनिश्चयस्तदात्मिकातदा
कारावुद्धिरंतःकरणवृत्तिः अहंब्रह्मास्मीतिवाक्यजन्याब्रह्माकारांतःकरणवृत्तिर्ब्रह्मविद्याभिधानासमस्तवृत्त्यंतरबाधेनसम्यगभ्युदिताएकाएकैव सकृद्विभातोह्येषब्रह्मलोकइतिश्रुतेः ब्रह्मैवलोकोब्रह्मलोकइहब्रह्मै
वनहिसकृज्ज्ञातेब्रह्मणिज्ञातव्यंकर्त्तव्यंवाकिंचिदवशिष्यते कृतकृत्यत्वाद्ब्रह्मविदोऽतोऽस्यपातशंकानास्ति अव्यवसायिनामज्ञानिनांतुवुद्धयोनंताःताश्चप्रत्येकंबहुशाखाइतिइदमेवममश्रेयइति निश्चयस्यदुर्लभ
त्वात्कदाचिदश्रेयस्यपिश्रेयोवुद्धौसत्यांपातशंकास्तीतिमहांस्तयोर्विशेषइतिभावः ॥४१॥ उत्तरार्धमेवविवृणोति यामिमामित्यादिना यांपुष्पितांपुष्पितद्रुमवद्दूरतोरमणीयांवाचं अक्षय्यंहवैचातुर्मास्ययाजिनः
सुकृतंभवतिअपामसोममम‍ृताअभूमेत्येवंरूपांप्रवदंतिअविपश्चितःअव्यवसायिनोमूढाः यतोवेदवादरताःवेदांतर्गतेषुअर्थवादेषुयस्यपर्णमयीजुहूर्भवतिनपापꣳश्लोकꣳशृणोतीत्येवमादिषुरताःबद्धश्रद्धाःअतएव
कर्मणोन्यत्आत्मज्ञानंतत्फलंमोक्षश्चनास्तीतिवादिनोवदनशीलाः ॥४२॥ तथाभोगश्चऐश्वर्यंचतयोर्गतिःप्राप्तिस्तांप्रति तदर्थमित्यर्थः कामात्मानःकामग्रस्तचित्ताः अतएवस्वर्गपराः कीदृशींभोगैश्वर्यगतिं जन्म

व्यवसायात्मिकाबुद्धिरेकेहकुरुनंदन॥ बहुशाखाह्यनंताश्चबुद्धयोऽव्यवसायिनां ॥ ४१ ॥ यामिमांपुष्पितांवाचंप्रवदंत्यविपश्चितः ॥ वेदवादरताःपार्थनान्य
दस्तीतिवादिनः॥ ४२॥ कामात्मानःस्वर्गपराजन्मकर्मफलप्रदां ॥ क्रियाविशेषबहुलांभोगैश्वर्यगतिंप्रति ॥ ४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानांतयापहृतचेतसां॥
व्यवसायात्मिकाबुद्धिःसमाधौनविधीयते ॥ ४४ ॥

कर्मफलप्रदांप्राप्तभोगैश्वर्योहिपुरुषस्तद्वासनावासितःपुनर्भोगैश्वर्यप्राप्तयेजन्मलभते तदर्थंकर्माणिचकुरुतेफलंचततोभोगादिकंप्राप्नोतीतिचक्रमनिशमावर्त्तते तेननिष्ठातश्च्युतोभवतीत्यर्थः किंचक्रियाविशेष
णबहुलांयथायथावित्तव्ययायासाद्याधिक्यंतथातथाभोगैश्वर्यप्राप्तेरप्याधिक्यमित्यर्थः एतेनात्यंतायाससाध्येष्वपिकर्मसुफललोभात्सज्जंतइत्युक्तं भाष्येभोगैश्वर्यगतिंप्रतिसाधनभूताःयेक्रियाविशेषाअ
ग्निहोत्रादयःतद्बहुलांजन्मरूपंयत्कर्मफलंतत्प्रदांचवाचमेवेतिव्याख्यातं ॥ ४३ ॥ भोगेति तयापुष्पितयावाचाअपहृतचेतसांपुंसांबुद्धिःसमाधौसमाध्यनुष्ठानकालेव्यवसायात्मिकाव्यवसायोज्ञानंतदात्मि
काशुद्धचिन्मात्राकारानविधीयतेनभवति कर्मकर्त्तरिलकारः विरक्तस्यहिबुद्धिःसमाधौचिन्मात्राकाराभवतिनतुभोगाद्यासक्तस्येतिस्पष्टमेव भाष्येतुसमाधौअंतःकरणेव्यवसायात्मिकाबुद्धिर्नभवतीतिव्या
ख्यातं यद्वासमाध्यनुष्ठानार्थमेवनिश्चयात्मिकातेषांबुद्धिर्नभवतीतिव्याख्येयं ॥ ४४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कस्यतर्हिसमाधौबुद्धिर्भवतीत्यतआह त्रैगुण्येति त्रैगुण्यंगुणत्रयकार्यंऊर्ध्वमध्याधोगतिरूपंसंसरणंतदेवप्रकाश्यत्वेन विषयोयेषांतादृशाःकर्मकांडपरावेदाः त्वंतुनिस्त्रैगुण्योभव ऊर्ध्वगतावपिविरक्तोभवेत्यर्थः वक्ष्यतिचतत्तद्गुणप्रधानंगतित्रयं ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्वस्थाइति दिव्येभ्योपिविषयेभ्योविरक्तःसमाधावधिक्रियतइतिभावः किंलक्षणोसौनिस्त्रैगुण्यइत्यतआह निर्द्वंद्वइति सुखदुःखेमानापमानौशत्रुमित्रेशीतोष्णेइत्यादीनिद्वंद्वानिसप्रतिपक्षपदार्थरूपाणितेभ्योनिर्गतोनिर्द्वंद्वः सर्वत्रसमबुद्धिरित्यर्थः ननुबाधमानमुष्णादिकंकथंशीतादिवत्क्षंतुंशक्यमतआह नित्यसत्वस्थइति नित्यंसर्वदासत्वंधैर्यंसत्वगुणोवातदाश्रितोभूत्वा धीरोहिसर्वंसोढुंशक्तः सात्विकोवाप्रारब्धकर्मोपस्थापितमिदंदुःखमपरिहार्यंकिमुतप्रतयेतिजानन्सर्वंसोढुंशक्नोत्येव ननुअत्यंतदुःसहंक्षुधादिदुःखंकथंनिस्त्रैगुण्येनसर्वथाप्रवृत्तिशून्येनसोढुंशक्यमतआह निर्योगक्षेमइति अप्राप्तस्यप्राप्तिर्योगः प्राप्तसंरक्षणंक्षेमः एतद्द्वयमपिप्रारब्धकर्माधीनमितिततोपिनिर्गतइत्यर्थः तत्रहेतुः यतआत्मवान्जितचित्तः सहिसर्वास्वप्यापत्सुअनाकुलोनित्यतृप्ततयानिरुद्यमश्चभवतीतित्वमप्येतादृशोनिस्त्रैगुण्योभवेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ननुआत्मवत्त्वंचित्तशुद्धौसत्यामेवभवतिसाचसकलवेदोक्तकर्मानुष्ठानसाध्या अतोनिस्त्रैगुण्यत्वंदुर्लभमित्याशंक्याह यावानिति सर्वतःसंप्लुतोदकेमहतिउदपानेजलाशयेपुरुषस्ययावान्अर्थोयावत्स्नानपानादिकंप्रयोजनंघटमात्रजलनिर्वर्त्यंभवतिनकृत्स्नजलाशयव्ययनिर्वर्त्यं तावानेवार्थोविजानतोव्युत्पन्नचित्तस्यब्राह्मणस्यब्रह्मबुभूषोःसर्वेषुवेदेषुवेदैकदेशोपनि

त्रैगुण्यविषयावेदानिस्त्रैगुण्योभवार्जुन॥ निर्द्वंद्वोनित्यसत्वस्थोनिर्योगक्षेमआत्मवान्॥ ४५॥ यावानर्थउदपानेसर्वतःसंप्लुतोदके॥ तावान्सर्वेषुवेदेषुब्राह्मणस्यविजानतः॥ ४६॥ कर्मण्येवाधिकारस्तेमाफलेषुकदाचन॥ माकर्मफलहेतुर्भूर्मातेसंगोस्त्वकर्मणि ॥ ४७॥ योगस्थःकुरुकर्माणिसंगंत्यक्त्वाधनंजय॥ सिद्ध्यसिद्ध्योःसमोभूत्वासमत्वंयोगउच्यते॥ ४८॥

षच्छ्रवणमात्रनिर्वर्त्योभवति नकृत्स्नवेदार्थानुष्ठानंस्वसिध्यर्थमपेक्षते एकेनजन्मनाकृत्स्नवेदार्थानुष्ठानासंभवात् ऐहिकेनजन्मांतरीयेणवाजपादिनाचित्तशुद्धौसत्यामुपनिषच्छ्रवणान्निस्त्रैगुण्यतासंभवतीतिभावः वृद्धास्तुसर्वतःसंप्लुतोदकस्थानीयेआत्मज्ञानेपुरुषस्यतावानर्थःकृत्स्नोपिभवतियावान्अनेककूपरूपोदपानस्थानीयेषुसकलवेदोक्तकर्मस्वनुष्ठितेषुभवति ब्रह्मानंदेक्षुद्रानंदानामंतर्भावात् तथाचश्रुतिर्ज्ञानेसर्वकर्मफलांतर्भावंदर्शयति यथा कृतायाविजितायाधरेयाःसंयंत्येवमेवैनंसर्वंतदभिसमेतियत्किंचप्रजाःसाधुकुर्वंतियस्तद्वेदयत्सवेदेति वक्ष्यतिच सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यतइति गंगातुल्यज्ञानोदयात्प्रागेवकूपोपमानिकर्माणिकर्त्तव्यानीतिभावइतिव्याचख्युः अस्मिन्पक्षेपूर्वार्धेअनेकस्मिन्यथातथाभवतीतिपदचतुष्टयाध्याहारः यावान्तावान्पदयोरनुषंगश्चदार्ष्टांतिकेद्रष्टव्यः ॥ ४६ ॥ ननुममापिऔपनिपदात्मज्ञानार्थिनःशमएवेष्टस्तत्कथंमांयुध्यस्वेतिप्रेरयसीत्याशंक्याह कर्मण्येवेति कर्मण्येवाधिकारोनज्ञाननिष्ठायां माफलेषुसंगोस्त्वित्यपकृष्यते कर्मफलंस्वर्गपश्वादिहेतुःकर्मसुप्रवर्त्तकंयस्यतादृशोमाभूः अकर्मणिकर्माकरणेपितवसंगोमास्तु ॥ ४७ ॥ एतदेवविवृणोति योगस्थइति योगस्थःसन्संगंफलतृष्णांकर्तृत्वाभिमानंचत्यक्त्वाकर्माणिज्ञानार्थंकुरु हेधनंजय सिध्यसिध्योःकर्मफलस्यविविदिषादेःसिद्धौअसिद्धौवासमोहर्षविषादशून्योभूत्वाकर्माणिकुर्वितिसंबंधः इदमेवसिध्यसिध्योःसमत्वंयोगइत्युच्यते ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इममेवबुद्धियोगंस्तौति दूरेणेति कर्मफलकामेनक्रियमाणंबुद्धियोगात्पूर्वोक्तान्निष्कामात्कर्मणःदूरेण हिप्रसिद्धं अवरंअत्यंतनिकृष्टं अतोबुद्धौयोगरूपायांतत्फलभूतायांसांख्यरूपायांवातन्निमित्तंशरणंरक्षितारंआश्रयंवाईश्वरंअन्विच्छप्रार्थयस्व तत्प्रीत्यर्थंकर्माणिकुर्वित्यर्थः यतःफलहेतवःफलमेवहेतुःप्रवर्त्तकंयेषांतादृशाःफलतृष्णावंतःकृपणाःदीनाःभवंति योवाएतदक्षरंगार्ग्यविदित्वास्माल्लोकात्प्रैतिसकृपणइति श्रुतेः॥४९॥ किंचबुद्धीतिबुद्धियुक्तःसमत्वबुद्धियुक्तःयोगायसमत्वबुद्धियोगाययुज्यस्वघटस्व योगःसिद्ध्यसिद्ध्योःसमत्वबुद्धिःकर्मसुबंधकेष्वपिकौशलंबंधनिवर्त्तकत्वसंपादनं ननुबुद्धियुक्तःकर्मभिर्दुष्कृतंत्यजतु धर्मेणपापमपनुदतीतिश्रुतेः सुकृतंतुसजातीयत्वात्तैर्दुष्परिहरमितिकथमुभेसुकृतदुष्कृतेजहातीत्युच्यते सत्वशुद्धिज्ञानोत्पत्तिद्वारेतिप्रांचः अर्वाचस्तुदुष्कृतत्यागमुक्तरीत्याभ्युपेत्यफलत्यागात्सुकृतत्यागोपिकर्मयोगिनोभवति दुष्कृतफलवन्मोक्षप्रतिबंधकतत्फलस्यानुत्पादात् यत्तुआपस्तंबोक्ताम्रवृक्षनिदर्शनेननांतरीयकंसुकृतफलमुक्तंनतत्फलत्वेनोपपद्यते नांतरीयकत्वादेव तस्मात्फलद्वारामोक्षप्रतिबंधकेक्रियमाणेएवसुकृतदुष्कृतेकर्मयोगीजहातिज्ञानीतुसंचितेअपितेजहातीतितयोर्विशेषइत्याहुः ॥ ५० ॥ एतदेवाह कर्मजमिति बुद्धियुक्ताः समत्वबुद्धियुक्ताःक्रियमाणकर्मजंफलंत्यक्त्वामनीषिणोमनोनिग्रहसमर्थाभूत्वाजन्मरूपेणबंधेनमुक्ताःसंतोऽनामयंनिरुपद्रवंपदंमोक्षाख्यंगच्छंति ॥ ५१ ॥ कदामनीषिणोभवंतीत्यतआह यदेति तेतवमोहःइष्टानिष्टवियोगसंयोगजपरितापजन्यंवैचित्यंतदेवकलिलमिवक

दूरेणह्यवरंकर्मबुद्धियोगाद्धनंजय॥बुद्धौशरणमन्विच्छकृपणाःफलहेतवः॥४९॥बुद्धियुक्तोजहातीहउभेसुकृतदुष्कृते॥ तस्माद्योगाययुज्यस्वयोगःकर्मसुकौशलं॥५०॥कर्मजंबुद्धियुक्ताहिफलंत्यक्त्वामनीषिणः॥जन्मबंधविनिर्मुक्ताःपदंगच्छंत्यनामयं॥ ५१ ॥ यदातेमोहकलिलंबुद्धिर्व्यतितरिष्यति॥ तदागंतासिनिर्वेदंश्रोतव्यस्यश्रुतस्यच॥५२॥श्रुतिविप्रतिपन्नातेयदास्थास्यतिनिश्चला॥समाधावचलाबुद्धिस्तदायोगमवाप्स्यसि॥५३॥ अर्जुन उवाच स्थितप्रज्ञस्यकाभाषासमाधिस्थस्यकेशव॥स्थितधीःकिंप्रभाषेतकिमासीतव्रजेतकिं॥५४॥

लिलंकालुष्यंबुद्धिगतंबुद्धिर्व्यतितरिष्यतिव्यतिक्रमिष्यतिबुद्धिःप्रसन्नाभविष्यतितदाश्रोतव्यस्यशास्त्रभागस्यश्रुतस्यचनिर्वेदंवैराग्यंगंतासि अयंभावः मलिनायांबुद्धौअसकृद्गृहीतस्यापिशास्त्रार्थस्यास्फुरणात्श्रोतव्यंश्रुतंचव्यर्थैवतद्वत्शुद्धायामपिबुद्धौसद्यःशास्त्रार्थस्फुरणात्तयोर्वैयर्थ्यमित्युभयथापितत्रनिर्वेदउचितः प्रसन्नाचबुद्धिर्निग्रहीतुंयोग्याभवतीतिश्रवणादिकंत्यक्त्वाध्याननिष्ठएवभवेदिति ॥ ५२ ॥ ननुबुद्धिप्रसादोपिकेनलिंगेनज्ञेयइत्यतआह श्रुतीति श्रुतिभिर्नानाविधशास्त्रश्रवणैर्विप्रतिपन्नाआत्मानित्योऽनित्योवानित्योपिकर्ताऽकर्त्तावाअकर्त्ताप्येकोऽनेकोवेत्येवमादिसंशयग्रस्तासतीयदाअसंभावनाविपरीतभावनानिरासपूर्वकंश्रुतितात्पर्यविषयीभूतेब्रह्माद्वैतेनिश्चलापुनःकुतर्कैरनास्कंदनीयानिर्विचिकित्सापरोक्षनिश्चयवतीभूत्वासमाधौनिर्विकल्पकेप्रत्यगात्मनिअचलालयविक्षेपशून्यास्थास्यतिस्थिराभविष्यतितदायोगंविवेकप्रज्ञांप्राप्स्यसि निश्चलसमाधिलाभएवबुद्धिप्रसादलिंगमितिभावः ॥ ५३ ॥ लब्धसमाधेःस्थितप्रज्ञापरनाम्नोलक्षणानिबुभुत्सुरर्जुनउवाच स्थितप्रज्ञस्येति स्थिताप्रत्यगात्मनिप्रतिष्ठिताप्रज्ञायस्यतस्यस्थितप्रज्ञस्यसमाधिस्थस्यसमाधौस्थितस्यकाभाषाभाषणंवचनंकथमसौपरैर्भाष्यतेइत्येकःप्रश्नः स्थितधीःस्थितप्रज्ञःअर्थाद्व्युत्थितःसन्किंप्रभाषेतकथंवदतिकथमास्तेकथंवाव्रजतिविषयान्भुंक्तेइतिप्रश्नत्रयं ॥ ५४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतेषांक्रमेणउत्तराण्याहभगवान् प्रजहातीत्यादिना अत्रयान्येवकृतार्थलक्षणानितानिज्ञानसाधनानीतिमत्वाउपदिश्यंतेस्थितप्रज्ञलक्षणानि तेषामकृतार्थेषुयत्नसाध्यत्वात्कृतार्थेषुस्वाभाविकत्वात् यथोक्तं उत्पन्नात्मप्रबोधस्यत्वद्वेष्टृत्वादयोगुणाः भवंत्ययत्नतस्तस्यनतुसाधकरूपिणइति यदायंयोगीसर्वान्स्थूलसूक्ष्मकारणशरीरभोग्यान्कामान्काम्यमानान्विषयान्प्रकर्षेणसमूलंजहातित्यजति कीदृशान्कामान् मनोगतान्मनस्येवसंकल्पविकल्पात्मकेस्थितान्नतुबहिः यथोक्तमक्षपादाचार्यैः दोषनिमित्तंरूपादयोविषयाःसंकल्पकृताइति तत्रस्थूलानांकामानांत्यागएकांतसेवनमात्राद्भवतीतिसस्थवीयानेव विलीनकरणग्रामस्यसमनस्कस्यजाग्रद्वासनामयाःस्वप्नेयेकामाःस्फुरंतितेषामपित्यागोभगवत्ध्यानादिरूपसद्वासनाभ्यासबलेनभवति येतूपसंहृतकरणस्यसंप्रज्ञातसमाधिकालेदिव्याःकामाःसंकल्पमात्रोपनतादहरविद्यादिषुप्रसिद्धास्तेषामपित्यागोऽसंप्रज्ञातसमाध्यभ्यासबलेनभवति एवंत्रिविधान्कामान्त्यक्त्वाआत्मन्येवाखंडैकरसेआत्मनास्वेनैवस्वरूपानंदेनतुष्टोबाह्यविषयनिरपेक्षोयदाभवतितदायंस्थितप्रज्ञइत्युच्यते ॥५५॥ दुःखेषुशस्त्रपातादिषुदुःखसाधनेषुप्राप्तेष्वपिअनुद्विग्नमनाअचंचलमनाः वक्ष्यतिच यस्मिस्थितोनदुःखेनगुरुणापिविचाल्यतइति सुखेषुसुखसाधनेषुस्रक्चंदनादिषुप्राप्तेष्वपिविगतस्पृहोनिर्वृत्तिकत्वाद्भवति अतएववीताःरागभयक्रोधायस्मात्सतथा नहितस्यामवस्थायांरागादयोदुःखादयोवासंभवंति एवंविधःसमाधिस्थःस्थितधीःस्थितप्रज्ञउच्यते ॥५६॥ स्थितधीःकिंप्रभाषेतेत्यस्योत्तरमाह यःसर्वत्रे

श्रीभगवानुवाच प्रजहातियदाकामान्सर्वान्पार्थमनोगतान् ॥ आत्मन्येवात्मनातुष्टःस्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥५५॥ दुःखेष्वनुद्विग्नमनाःसुखेषुविगतस्पृहः ॥ वीतरागभयक्रोधःस्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥५६॥ यःसर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्यशुभाशुभं ॥ नाभिनंदतिनद्वेष्टितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥५७॥ यदासंहरतेचायंकूर्मोंगानीवसर्वशः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥५८॥ विषयाविनिवर्त्ततेनिराहारस्यदेहिनः ॥ रसवर्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानिवर्त्तते ॥५९॥

ति सर्वेषुधनदारदेहजीवनादिषुअभिस्नेहःअभिस्नेहवान्हिधनदारादिषुविकलेषुसकलेषुवाऽहमेवविकलःसकलोऽस्मीतिदैन्यदर्पोपेतःपूर्वापरानुसंधानरहितोजल्पतिअयंतुनतथेतिभावः तथाशुभंप्राप्यनाभिनंदतिसंतुष्टोभूत्वाशुभप्रापयितारंनप्रशंसति तथाअशुभंप्राप्यनद्वेष्टिदुःखीभूत्वाअशुभप्रापयितारंननिंदतियस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥५७॥ किमासीतेत्यस्योत्तरमाह यदेति इंद्रियार्थेभ्यःशब्दादिविषयेभ्यःप्रारब्धकर्मवशेनव्युत्थितोपियोगीद्वैतदर्शनादुद्विग्नःसन्निरोधसंस्कारप्राबल्यात्प्रीत्यासमाधिमनुतिष्ठन्नेवास्तेइत्यर्थः शेषंस्पष्टं ॥५८॥ ननुविषयेभ्यइंद्रियाणांनिवृत्तिश्चेत्स्थितप्रज्ञताहेतुस्तर्हिसुप्तिमूर्च्छालयप्रहावेशादावपिसास्तीतिसर्वोपिस्थितप्रज्ञएवेत्याशंक्याह विषयाइति सत्यंदेहिनोदेहाभिमानवतोमूढस्यसुप्त्यादौ निराहारस्यइंद्रियैर्विषयाननाहरतोऽभुंजानस्यविषयाविनिवर्त्ततएव तथापिरसवर्जंरसोरागस्तद्वर्जंनिवर्त्तंते नदापिसूक्ष्मरूपेणरागोस्तिरागमूलस्यात्माज्ञानस्यादाहान्नासौस्थितप्रज्ञइत्यर्थः अस्यैवपुनःपरंदृष्ट्वाआत्मानंसाक्षात्कृत्यनिराहारस्यशब्दादीनगृह्णतोरसोपिनिवर्त्ततेमूलाज्ञानदाहादित्यस्तिसुप्त्यादेःसमाधिस्थस्यचमहान्विशेषइतिभावः प्रांचस्तुरोगिणःकाष्ठतपस्विनोवामूढस्यापिविषयाननाहरतोरसवर्जंविषयाविनिवर्त्ततेतस्यैवपरंदृष्ट्वास्थितस्यरसोपिनिवर्त्ततइतिव्याचख्युः ॥ ५९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंच सुप्तादेरिंद्रियाणिश्रांत्यास्वयमेवलीयंते समाहितेनतुतानिकूर्मेणांगानीवस्वेच्छयासंह्रियंते एतच्चात्यंतायाससाध्यमित्याह यततइति विपश्चितःशास्त्राचार्योपदेशवतोयततोपिसमाधिसिद्ध्यर्थंयतमान स्यापिपुरुषस्यइंद्रियाणिकर्तॄणिमनःप्रतीचिस्थिरीक्रियमाणंकर्मीभूतंहरंतिविषयप्रवणंकुर्वंति यतःप्रमाथीनि यथाबहवश्चोरावनेएकंपुरुषंप्रमथ्यतस्यवित्तंहरंति एवंइंद्रियाणियततोमनोहरंति यतःप्रसभ मतिशयेनप्रमथनशीलानि ॥ ६० ॥ यद्यप्येवंतथापितानिनियंतव्यान्येवान्यथास्थितप्रज्ञत्वस्यैवासिद्धेरित्याह तानीति संयम्यवशीकृत्ययुक्तःसंनद्धःमत्परःअहमेवसर्वेषांप्रत्यगात्मापरःकृष्यादिभ्योबाह्येभ्यो देहेंद्रियादिभ्यआंतरेभ्यश्चउत्कृष्टःप्रियतमोयस्यसमत्परःसन्नासीत हियस्मात्वशेआज्ञायां शेषंस्पष्टं ॥ ६१ ॥ यदापंचावतिष्ठंतेज्ञानानिमनसासह बुद्धिश्चनविचेष्टतितामाहुःपरमांगतिमितिश्रुतौइंद्रियम नोबुद्धीनांनिग्रहेपरमपदप्राप्तिरित्युक्तं तत्रउपसंहृतकरणस्यबाह्यान्शब्दादीनगृह्णतोमनोमात्रेणावस्थितस्ययोगिनोमनसोऽनिग्रहेकिंस्यादित्याह ध्यायतइतिद्वाभ्यां विषयान्शब्दादीन्ध्यायतश्चिंतयतःपुं सःपुरुषस्यतेषुशब्दादिषुसंगःसंबंधोजायते बाह्यार्थेभ्योनिगृहीतान्यपिइंद्रियाणिमनोदोषात्पुनर्बाह्यार्थान्गृह्णंतीत्यर्थः ततःसंगात्कामस्तस्मिन्विषयेऽभिलाषःसंजायते कामात्कुतश्चिद्धेतोःप्रतिहतादभिज्वल

यततोह्यपिकौंतेयपुरुषस्यविपश्चितः॥ इंद्रियाणिप्रमाथीनिहरंतिप्रसभंमनः॥ ६० ॥ तानिसर्वाणिसंयम्ययुक्तआसीतमत्परः ॥ वशेहियस्येंद्रियाणितस्यप्र ज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ ध्यायतोविषयान्पुंसःसंगस्तेषूपजायते ॥ संगात्संजायतेकामःकामात्क्रोधोभिजायते ॥ ६२ ॥ क्रोधाद्भवतिसंमोहःसंमोहात्स्मृतिवि भ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति॥ ६३ ॥ रागद्वेषवियुक्तैस्तुविषयानिंद्रियैश्चरन्॥ आत्मवश्यैर्विधेयात्माप्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

नात्माक्रोधोभिजायते ॥ ६२ ॥ ततःक्रोधात्संमोहःकार्याकार्यविवेकाभावोभवति ततःस्मृतिविभ्रमःशास्त्रार्थानुसंधानस्यविभ्रंशरूपंचलनंभवति स्मृतिभ्रंशात्बुद्धिनाशःशास्त्रार्थस्यनिश्चितस्यापितिरोधानं भवति तस्मिंश्चशास्त्रजेपरोक्षज्ञानेपिनष्टेपुरुषोनश्यतिपुरुषार्थायोग्योभवति योहिताद‍ृशःसनष्टएवेतिलोकेवदंति ॥ ६३ ॥ ननुविषयानध्यायतोपियोगिनोव्युत्थानेप्रमाणस्वाभाव्यादिंद्रियाणांविषयेषुसंगोदु ष्परिहरस्ततश्चोक्तरीत्यातस्यापिनाशप्रसक्तिरित्याशंक्याह रागद्वेषेति विधेयात्माकिंकरीकृतमनास्तुआत्मवश्यैर्मनोऽधीनैरिंद्रियैःस्वामिनश्चित्तस्यकिंकरीकृतस्यकामक्रोधहीनत्वात्स्वयमपिरागद्वेषवियुक्तैः विषयान्पथिपतिततृणादीनीवानास्थयाचरन्पश्यन्नपिपुमान्तत्रकामाद्यनुदयात्प्रसादंसंकल्पविकल्पपंकलेपप्रक्षालनेनमनसःस्वाच्छ्यंअधिगच्छति मनसःस्वाच्छ्यमेवप्रत्यगात्मनःस्वाच्छ्यंतस्यतद्गुणसार त्वात् अजितमनस्कमिवजितमनस्कंविषयसंगोनबाधतेऽतोमनोजयोवश्यंकर्त्तव्यइत्यर्थः ॥ ६४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंच चित्तस्यप्रसादेहिअस्यपुंसःसर्वदुःखानांकाममूलकानांकामाभावात्हानिःपरिहारोजायते कामानुदयेहेतुमाह प्रसन्नेति हियस्मात्प्रसन्नचेतसःपुंसोबुद्धिर्ब्रह्मात्मैक्यनिश्चयः आशुशीघ्रंपर्यवतिष्ठतेसु
दृढोभवति तस्मिंश्चसतिप्राप्याभावान्नकामोदयइत्यर्थः ॥ ६ ५ ॥ समनस्कानामिंद्रियाणामनियहेदोषउक्तः बुद्धेरपर्यवस्थानेकोदोषइत्यतआह नास्तीति अयुक्तस्यश्रवणमननयोरनासक्तस्य बुद्धिर्ब्रह्मात्मै
क्यनिश्चयोनास्ति प्रमाणविषयासंभावनायाःप्रमेयविषयासंभावनायाश्चानिरासात् तथाअयुक्तस्यअसमाहितमनसःभावनाब्रह्माकारांतःकरणवृत्तिप्रवाहोनास्ति मनसश्चांचल्येनबुद्धेरपिचांचल्यात् अभा
वयतोध्यानमकुर्वतःशांतिःसर्वदुःखोपरमश्चनास्ति चेतसोनवस्थितत्वेनदुःखावश्यंभावात् अशांतस्यानुपरतसर्वदुःखस्यसुखंप्रत्यगद्वयानंदात्मकंकुतःनकुतश्चित् दुःखित्वादेव आद्यंअयुक्तस्येतिपदंयुजियो
गेइत्यस्यरूपं द्वितीयंयुजसमाधावित्यस्य तस्माद्बुद्धेःपर्यवस्थानमावश्यकं ॥६ ६॥ तदभावेदोषमाह इंद्रियाणांहीति हियस्मात्इंद्रियाणांचरतांस्वस्वविषयेप्रवर्त्तमानानां कर्मणिषष्ठी यत्रागादिकलुषितंमनःता
न्यनुलक्षीकृत्यविधीयतेप्रवर्त्यते कर्मकर्त्तरिलकारः प्रवर्त्ततइत्यर्थः तत्इंद्रियानुसारिमनः अस्यसाधकस्यप्रज्ञांआत्मतत्त्वविषयांबुद्धिंहरति तस्यामनोनुसारित्वात् दृष्टांतःस्पष्टार्थः अन्येतुइंद्रियाणांमध्येयदिं
द्रियमनुलक्षीकृत्यमनःप्रवर्त्ततेतदिंद्रियंअस्यसाधकस्यमनसोवाप्रज्ञांहरतीतियोजयंति आत्मविषयांप्रज्ञांहृत्वामनोविषयविषयांकरोतीतिभाष्यमप्यालोचनीयं ॥६ ७॥ यततोह्यपीत्यत्रोपक्रांतमर्थंबहुधाउप
पाद्यउपसंहरति तस्मादिति यस्मादिंद्रियाधीनंमनोमनोनुगाचप्रज्ञातस्मात्हेमहाबाहोयस्ययतेःइंद्रियाणिसर्वशःसर्वप्रकारेणस्वकारणेनमनसासहितानीतियावत् इंद्रियार्थेभ्यःशब्दादिभ्योनिगृहीतानिभवंति

प्रसादेसर्वदुःखानांहानिरस्योपजायते॥ प्रसन्नचेतसोह्याशुबुद्धिःपर्यवतिष्ठते॥ ६५॥ नास्तिबुद्धिरयुक्तस्यनचायुक्तस्यभावना ॥ नचाभावयतःशांतिरशां
तस्यकुतःसुखं ॥ ६६॥ इंद्रियाणांहिचरतांयन्मनोनुविधीयते ॥ तदस्यहरतिप्रज्ञांवायुर्नावमिवांभसि ॥ ६७॥ तस्माद्यस्यमहाबाहोनिगृहीतानिसर्वशः ॥
इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥ ६८॥ यानिशासर्वभूतानांतस्यांजागर्त्तिसंयमी॥ यस्यांजाग्रतिभूतानिसानिशापश्यतोमुनेः॥ ६९ ॥

तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठितेतिविद्धि ॥ ६८ ॥ यदापंचावतिष्ठंतइत्युदाहृतश्रुतेस्तामाहुःपरमांगतिमित्येतंचतुर्थंपादंव्याचष्टे यानिशेति सर्वेषांभूतानामज्ञानांयानिशेवनिशायस्यांमध्यंदिनेउलूकाइवानंधाअप्यं
धाएवसर्वेप्राणिनोभवंतितस्यांतस्मिन्प्रत्यग्ज्योतिषिसंयमीइंद्रियमनोबुद्धीनांनियहणशीलोयोगीजागर्त्तिइंद्रियादीनांदृक्शक्तिलोपेपिअनुपरतदृक्शक्तिरेवास्ते तथाचश्रुतिः नहिद्रष्टुर्दृष्टेर्विपरिलोपोविद्यते
ऽविनाशित्वादिति यस्यामविद्याख्यायांनिशायांक्रियाकारकादिद्वैतस्वप्रवर्त्तिकायांसर्वाणिभूतानिजाग्रतिनिशीथेउलूकाइवस्वस्वव्यापारेप्रवर्त्तंते साअविद्यापश्यतोमुनेःआत्मदर्शनवतोयोगिनःप्रारब्धकर्म
णाविदेहकैवल्यप्रतिबंधात्लेशतोनुवर्त्तमानाव्युत्थानकालेव्यवहरतोस्यगाढांधकारवतीनिशेवक्लेशकरीभवति अतिसुकुमाराहियोगिनःबाह्यव्यवहाराद्बुद्विजंतेनराइवगाढांधकारेसंचारात् यथोक्तंयोगभाष्ये अ
क्षिमात्रकल्पोहिविद्वानत्यल्पदुःखलेशेनाप्युद्विजतइति अत्रवार्त्तिकानि कारकव्यवहारेहिशुद्धंवस्तुनवीक्ष्यते शुद्धेवस्तुनिसिद्धेचकारकव्यापृतिस्तथा काकोलूकनिशेवायंसंसारोऽज्ञात्मवेदिनोः यानिशा
सर्वभूतानामित्यवोचत्स्वयंहरिरिति बुद्धतत्त्वस्यलोकोयंजडोन्मत्तपिशाचवत् बुद्धतत्त्वोपिलोकस्यजडोन्मत्तपिशाचवदिति तदेवंकिमासीतेत्यस्योत्तरंयदासंहरतेचायमित्यादिनाएतदंतेनग्रंथेनस्थितप्रज्ञःसदा
समाधिमनुतिष्ठन्परमांगतिंप्राप्यास्तइत्युक्तं ॥ ६ ९ ॥

ननुप्रजहातियदाकामान्इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्योनिगृहीतानीत्यादिनाऽसकृद्विषयाणांप्रहाणंतेभ्यश्चइंद्रियादीनांप्रत्याहरणमुक्तं तेनतेषामात्मनःपृथक्सत्त्वमस्तीतिसिद्धं नचनेहनानास्तिकिंचनेत्यादिश्रुत्यातेषां
बाधान्नतदस्तीतिवाच्यं इहेतिप्रतीच्येवतन्निषेधात् नहिइहभूतलेघटोनास्तीत्युक्तेघटस्यस्वरूपंनिषिध्यतेकिंतुतस्यभूतलसंबंधमात्रं तस्मात्कामानांपृथक्सत्त्वमस्त्यतोनाद्वैतसिद्धिरित्याशंक्यसदृष्टांतंपरिहरति
आपूर्यमाणमिति प्रविशंतीभिरद्भिरापूर्यमाणमपिअचलप्रतिष्ठंअनुद्रिक्तं वृद्धिहीनत्वात् एवंनिर्गच्छंतीभिरद्भिःरिच्यमानमपिअचलप्रतिष्ठंअरिक्तंह्रासहीनत्वादित्यपिबोध्यं एवंविधंसमुद्रंयद्वत्आत्मप्रभवा
आपःप्रविशंतितद्वत्यंपुरुषंकामैरापूर्यमाणंहीयमानंवाअचलप्रतिष्ठंनिर्विकारंवृद्धिह्रासहीनत्वात्आत्मप्रभवाःसर्वेकामाःप्रविशंतिसएवशांतिंमोक्षंआत्यंतिकंदुःखोपरमंप्राप्नोति नतुकामकामीविषयार्थी अयं
भावः कूटस्थादात्मनःसर्वस्यउत्पत्तिस्तत्रैवचलयइतिसर्वश्रुतिस्मृतिप्रसिद्धं तेनकामानांप्रहाणंतेभ्यश्चेंद्रियाणांप्रत्याहरणंस्मर्यमाणंनतेषांपरमार्थतःपृथक्सत्त्वंसाधयति बहुप्रमाणविरोधात् किंतुपामरप्रसिद्धं
पृथक्सत्त्वमभिप्रेत्यप्रहाणादिकमुक्तंप्रविलापनंत्वेवमेवव्याख्येयं यथाग्नयेपथिकृतेष्टाकपालंनिर्वपेदित्यादौनिर्वपतिनायागउच्यतेनतुश्रौतार्थमात्रं तद्वदिहापिज्ञेयं नेहनानास्तीत्यपीहपरिदृश्यमानेप्रपंचे

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठंसमुद्रमापःप्रविशंतियद्वत् ॥ तद्वत्कामायंप्रविशंतिसर्वेसशांतिमाप्नोतिनकामकामी ॥ ७० ॥ विहायकामान्यःसर्वान्पुमांश्चरति
निःस्पृहः ॥ निर्ममोनिरहंकारःसशांतिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥

आत्मातिरिक्तंनानाकिमपिनास्तीत्येवंपरतयाव्याख्येयं तथाच आत्मैवेदंसर्वंब्रह्मैवेदंसर्वंसर्वंखल्विदंब्रह्मेत्यादयःश्रुतिवादाःसंगच्छंते आत्मनिकल्पितस्यास्यतत्रैवनिषेधेनान्यत्रसत्त्वानुपपत्तेर्नकामानांपृथ
क्सत्त्वमस्तीतियुक्तएवसमुद्रदृष्टांतः यत्तुसमुद्रात्पृथग्गंगायाःसत्त्वमस्तीति तन्न कार्येकारणसत्तातिरिक्तसत्तायाअभावात् वाचारंभणंविकारोनामधेयमितिकार्यस्यवागालंबनमात्रत्वश्रवणादित्यन्यत्रवि
स्तरः ॥ ७० ॥ प्रासंगिकीमाशंकांपरिहृत्यव्रजेतकिमित्यस्यप्रश्नस्योत्तरमाह विहायेति पूर्वोक्तान्त्रिविधान्कामान्विहाययःचरतिविषयान्भुंक्तेनिस्पृहश्चयतोनिर्ममः ममतावान्हिइदंममभूयादित्यन्य
धनाद्यर्थंस्पृहांकरोति निर्ममोपिकुतः यतोनिरहंकारः नह्यहंकारशून्यस्यसुप्त्यादौममतादृष्टा तस्मादहंकारप्रविलयात्शांतिंमोक्षंप्राप्नोति अत्रयःसर्वत्रानभिस्नेहइतिसर्वत्रयच्छब्ददर्शनात्साधनविधिपरएवा
यंग्रंथः अन्यथास्थितप्रज्ञस्यप्रकृतत्वात्तदनुवादार्थोयच्छब्दोनर्थकःप्राप्नोति लोकेपिहिपरस्वभावकथनेसएवंकरोतीतितच्छब्दएवप्रयुज्यतेनतुयच्छब्दः विधौतुयएवंकरोतिसइदंप्राप्नोतीतिद्वयोरपिप्रयोगोदृ
श्यते लक्षणकथनार्थत्वेपितत्रतात्पर्याभावाद्विधावेवपर्यवस्यतीतिदिक् ॥ ७१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रतिपादितांकर्मयोगप्राप्यांसांख्ययोगनिष्ठांफलेनस्तुवन्नुपसंहरति एषेति एषास्थितप्रज्ञलक्षणप्रसंगात्कथिताब्राह्मीब्रह्मशब्देनात्रब्रह्मविदुच्यते ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेः तस्येयंब्राह्मीस्थितिर्निष्ठाएनांनि
ष्ठांप्राप्यनरोनविमुह्यतिपुनर्मोहंनप्राप्नोति अस्यांअंतकालेपिस्थित्वेतिसकृज्जातापीयंफलवतीनतूपासनावच्चिराभ्याससापेक्षेत्युक्तं ब्रह्मऋच्छतिप्राप्नोति किंलोकांतरवत्गतिप्राप्यंब्रह्मनेत्याह निर्वाणमिति
निर्गतंवानंगमनंयस्मिन्प्राप्येब्रह्मणितन्निर्वाणं तथाचश्रुतिः नतस्यप्राणाउत्क्रामंत्यत्रैवसमवनीयंतेब्रह्मैवसन्ब्रह्माप्येतीति गतिमंतरेणप्राणरूपोपाधिप्रविलयमात्रात्घटाकाशस्यमहाकाशत्वप्राप्तिवत् जीवस्यब्रह्म
प्राप्तिमाह अंतकालेपीत्यपिशब्दात् योब्रह्मचर्यादारभ्यात्रतिष्ठतिसब्रह्मनिर्वाणंकैमुतिकन्यायेनप्राप्नोतीतिगम्यते अस्याध्यायस्यार्थःसंगृहीतोमधुसूदनश्रीपादैः ज्ञानंतत्साधनंकर्मसत्त्वशुद्धिश्चतत्फलं तत्फलं
ज्ञाननिष्ठैवेत्यध्यायेस्मिन्प्रकीर्त्तितं इतिश्रीमत्पदवाक्य० मर्या० चतुर्धरवंशावतंसश्रीगोविंदसूरिसूनोर्नीलकंठस्यकृतौभार० भगवद्गीताप्रकाशेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
पूर्वस्मिन्नध्यायेएषातेभिहितासांख्येबुद्धिर्योगेत्विमांशृण्वितिद्वेबुद्धीप्रदर्श्यव्यवसायात्मिकाबुद्धिरिति श्लोकेनसांख्यनिष्ठावतांपातशंकानास्तिकर्मयोगनिष्ठावतांतुसास्तीत्युक्त्वायावानर्थउदपानेइतिसांख्यनि

एषाब्रह्मीस्थितिःपार्थनैनांप्राप्यविमुह्यति ॥ स्थित्वास्यामंतकालेपिब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ ७२ ॥ इतिश्रीम० भी० श्रीमद्भ० सू० सांख्ययोगो
नामद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ पर्वणितुषड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच ज्यायसीचेत्कर्मणस्तेमताबुद्धिर्जनार्दन ॥ तत्किं
कर्मणिघोरेमांनियोजयसिकेशव ॥ १ ॥ व्यामिश्रेणेववाक्येनबुद्धिंमोहयसीवमे ॥ तदेकंवदनिश्चित्ययेनश्रेयोहमाप्नुयां ॥ २ ॥

ष्ठायांसर्वकर्मफलांतर्भावश्रवणात्तामेवप्रशमात्मिकांस्वाशयानुकूलांमन्वानोर्जुनउवाच ज्यायसीति हेजनार्दनकर्मणोनिष्कामकर्मयोगापेक्षयाबुद्धिःसांख्यनिष्ठालक्षणंज्ञानंज्यायसीप्रशस्ततराचेत्तेतवमतात
त्तर्हिमांभैक्ष्यवृत्त्यापितुष्यंतंघोरेबंधुवधाख्येकर्मणिकिंकुतोहेतोर्नियोजयसिपुनःपुनर्युध्यस्वेतिवदन् ॥ १ ॥ ननुतवज्ञाननिष्ठायामनधिकारात्कर्मैवकुर्वितित्वांब्रवीमीत्याशंक्याह व्यामिश्रेणेति व्यामिश्रेण
अविविक्तेनइवशब्दोविविक्तेपिबुद्धिदोषात्अविविक्ततांगृह्णामीतिसूचयतितेनवाक्येनत्रैगुण्यविषयावेदानिस्त्रैगुण्योभवार्जुनेति क्वचिद्वेदनिष्ठांत्याजयसि कर्मण्येवाधिकारस्तेइतितामेवचग्राहयसि तथा
निर्द्वंद्वोनित्यसत्वस्थोनिर्योगक्षेमआत्मवान्भवेतिनिवृत्तिमार्गंउपदिशसि धर्म्याद्धियुद्धात्श्रेयोन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यतइतिप्रवृत्तिमप्युपदिशसि नह्येकेनमयायुगपदुभयंस्थितिगतिवदनुष्ठातुंशक्यं अतोमेममबु
द्धिंमोहयसीववस्तुतस्तुममंमोहंनाशयितुंप्रवृत्तोसीतिइवशब्देनोच्यते तत्तयोर्मध्येयदेकंप्रधानंमद्योग्यंतत्निश्चित्यवदयेनानुष्ठितेनाहंश्रेयःकल्याणंआप्नुयां ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच लोकेस्मिन्निति पुरापूर्वाध्यायेमयानिष्ठाएकैवप्रोक्तापरंतुसाद्विविधाद्विप्रकारा एकस्याएवब्रह्मनिष्ठायाःप्रकारद्वयमुक्तंअधिकारिभेदेन नतुब्रह्मप्राप्तयेपरस्परनिरपेक्षमार्गद्वयमुक्तमिति भावः हेऽनघविशुद्धांतःकरण मद्वचनस्यार्थंसम्यगालोचयेत्यर्थः तदेवप्रकारद्वयमाह ज्ञानयोगेनेति सांख्यानांप्रकृतिपुरुषयोर्विविक्तत्वंजानतांआत्मानात्मविवेकज्ञानवतां ज्ञानार्थंयुज्यतेइतिज्ञानयोगःज्ञानोपायोवेदांतश्रवणमनननिदिध्यासनात्मकस्तेनज्ञानयोगेनब्रह्मणिनिष्ठांपरिसमाप्तिंसांख्याःप्राप्नुवंतीत्यर्थः योगिनांसिद्ध्यसिद्ध्योःसमोभूत्वासमत्वंयोगउच्यतइतिउक्तलक्षणयोगवतां कर्मयोगेनसंध्योपासनादिनिर्विकल्पकसमाध्यनुष्ठानांतमिहकर्मयोगपदार्थः तेनयोगिनोब्रह्मनिष्ठांप्राप्नुवंतीत्यर्थः अयंभावः इहजन्मनिजन्मांतरेवाईश्वरप्रीत्यर्थमनुष्ठितैःकर्मभिर्विशुद्धसत्वोविवेकवैराग्यशमादिषट्कोपेतोमुमुक्षुःप्रत्यक्प्रवणचित्तःश्रवणमननाभ्यामेवकृतकृत्योभवति सचेत्श्रवणादेःप्राक्असमाहितचित्तस्तर्हिनिदिध्यासनमस्यापेक्षितं अतएवसहकार्यंतरविधिःपक्षेणेतिसूत्रकृतानिदिध्यासनस्यपाक्षिकत्वमुक्तं सोयंसांख्यमार्गः तथासर्वाणिकर्माणिपरमगुरावर्पयन्श्रवणमननात्मकंविचारमंतरेणैवकेवलंश्रद्धामात्रात्प्रतीचोनिर्विशेषब्रह्मरूपत्वंगुरुवाक्यतोनिश्चित्यासंभावनादिदोषरहितआचार्यान्निर्गुणब्रह्मोपास्तिप्रकारमधिगम्यकर्मच्छिद्रेषुसमाध्यभ्यासंकुर्वन्निष्कलंप्रत्यगात्मस्वरूपंसाक्षात्करोतिसोयंयोगमार्गः तेनऊहापोहकौशलंयेषामस्तितेसांख्याः येषांतन्नास्तितेयोगिनइति अतइयंद्विप्रकारानिष्ठानतुद्वेनिष्ठेइतिभ्रमितव्यं यथोक्तंवसिष्ठेन द्वौक्रमौचित्तनाशस्ययोगोज्ञानंचराघव योगोवृत्तिनिरोधोहिज्ञानंसम्यगवेक्षणं असाध्यःकस्यचिद्योगःकस्यचित्तत्त्वनिश्चयः प्रकारौद्वौततोदेवोजगादपरमःशिवइति चित्तादर्शनोपलक्षितस्यब्रह्मसाक्षात्कारस्यद्वौक्रमौ चित्तादेर्मिथ्यात्वपक्षेज्ञानमेवयथारज्जूरगादिसम्यगवेक्षणेनैवनश्यतितद्वत् तस्यसत्यत्वपक्षेयोगएव यथासत्यउरगःमंत्रादिनानिरुद्धप्रचारःस्वयमेवनश्यतितद्वच्चित्तमपियोगेननिरुध्यमानंनश्यति तस्यनिरन्वयोच्छेदस्तुप्रारब्धकर्मांतेपक्षद्वयेपितुल्यइति ॥ ३ ॥

श्रीभगवानुवाच लोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठापुराप्रोक्तामयानघ ॥ ज्ञानयोगेनसांख्यानांकर्मयोगेनयोगिनां ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनयोःप्रकारयोरंगांगिभावमाह नकर्मणामिति कर्मणांयज्ञादीनांअनारंभात्अननुष्ठानात् नैष्कर्म्यंज्ञान निष्ठांनाश्नुतेनप्राप्नोति विविदिषंतियज्ञेनेतिश्रुत्यायज्ञादीनांविद्यांगत्वेनविधानात् ननुसन्न्यस्यप्राधान्या
त्कर्मणांविविदिषांगत्वमत्रगम्यते तेनविविदिषायांयज्ञादिनासिद्धायांएतमेवप्रव्राजिनोलोकमिच्छंतःप्रव्रजंतीतिश्रुतेःप्रव्रज्यारूपमेवनैष्कर्म्यमिहज्ञान निष्ठासाधनंयाह्यंनज्ञानंनैष्कर्म्यसिद्धिंपरमामित्यादावि
वात्रतद्ग्राहकस्यपरमत्वविशेषणस्याभावात् नचकर्मयोगजनितचित्तशुद्ध्यभावेकेवलात्संन्यासात्सिद्धिंसमधिगच्छतीतियोजनायांविप्रकृष्टयोर्ज्ञानकर्मणोःसमुच्चयासंभवस्याभीष्टस्यसिद्धेःकिमितिनैष्कर्म्य
शब्देननिष्ठाग्रह्यतइतिचेत्सत्यं गुणैःकर्मकार्यतइतिवाक्यशेषान्नैर्गुण्यहेतुकंमुख्यंज्ञानमेवेहनैष्कर्म्यपदार्थो ननुप्रव्रज्या विविदिषंतियज्ञेनेत्यत्रापिजिगमिषत्यश्वेनजिघांसत्यसिनेत्यादाविवतृतीयांतस्यधात्वर्थेनै
वान्वयात्अश्वादीनांगमनादाविवयज्ञादीनांवेदनएवान्वयोज्ञेयः एतमेवेतिश्रुतिस्तुविविदिषासंन्यासाभिप्रायेणप्रवृत्ता एतंवैतमात्मानंविदित्वाब्राह्मणाःपुत्रैषणायाश्चवित्तैषणायाश्चलोकैषणायाश्चव्युत्थायाथ
भिक्षाचर्यंचरंतीतिज्ञानपरिपाकार्थस्यजीवन्मुक्तिसुखार्थस्यवायाज्ञवल्क्यादिभिरनुष्ठितस्यविद्वत्संन्यासस्यापिशास्त्रेदर्शनात् असंन्यासिनोज्ञानमेवनोत्पद्यतइतिप्राचामाग्रहोविक्षेपककर्मत्यागरूपसंन्यासवि
षयोनतुकाषायपरिधानमात्रविषयः गर्गीव्याधवासिष्ठादीनामतथाविधानामपिज्ञानोत्पत्त्यवगमादित्यास्तांतावत् कर्मभिरशोधितचित्तस्यमंदबुद्धेःरागद्वेषादिग्रस्तस्यआत्मानात्मविवेकद्वाराचित्तरोधद्वारावानै

नकर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यंपुरुषोश्नुते ॥ नचसंन्यसनादेवसिद्धिंसमधिगच्छति ॥ ४ ॥
नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत् ॥ कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजैर्गुणैः ॥५॥
कर्मेंद्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसास्मरन् ॥ इंद्रियार्थान्विमूढात्मामिथ्याचारःसउच्यते ॥ ६ ॥

ष्कर्म्यप्राप्तिर्नास्तीतिपूर्वार्द्धार्थः नन्वभयंसर्वभूतेभ्योदत्वानैष्कर्म्यमाचरेदितिकेवलात्कर्मसंन्यासादपिनैष्कर्म्यसिद्धिःस्मर्यते तत्कथमुच्यतेनकर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यमस्तीतितत्राह नचेति कर्मजचित्तशुद्ध्य
भावेकृतादपिसंन्यासान्नमोक्षसिद्धिः उदाहृतस्मृतिस्तुचित्तशुद्धिपूर्वकसंन्यासाभिप्राया नहिरागादिग्रस्तःसर्वभूतेभ्यःसर्वात्मनाभयंदातुमीष्टेऽतोयुक्तमुक्तंनचसंन्यसनादेवेति ॥४ ॥ एतदेवप्रपंचयति नहीति
अवशःकर्मजशुद्ध्यभावात्अजितचित्तःकश्चिदपिजातुकदाचित्समाधिकालेपिक्षणमपिअकर्मकृत्कर्माणिदुर्मनोरथादीनिअकुर्वन्हिप्रसिद्धंनतिष्ठति हियस्मात्सर्वोपिलोकःप्रकृतिजैःगुणैःसत्त्वरजस्तमो
भिःस्वभावप्रभवैःरागद्वेषादिभिर्वाकर्मकायिकंवाचिकंमानसिकंवाकार्यतेऽवश्यंतत्रप्रवर्त्तते ॥ ५ ॥ ननुसंन्यासपूर्वकंध्यानेनैवचित्तशुद्धिमपिसंपादयिष्यामिकिंकर्मभिरित्याशंक्याह कर्मेंद्रियाणीति योवि
मूढात्मारागाद्याक्रांतचित्तःकर्मेंद्रियाणिवागादीनिसंयम्यनिगृह्यआस्तेएकांतेध्यानापदेशेनोपविशतिसमिथ्याचारः तस्यतदासननियमनादिकंआचरणंमिथ्याअलीकमेवनिष्फलत्वात् तत्रहेतुः इंद्रियार्था
न्मनसास्मरन्निति यतःइंद्रियार्थान्शब्दादीन्श्रोत्रादिभिर्गृह्णातिमनसाचस्मरतिअतोमिथ्याचारःसविषयान्चिंतयन्योगनिष्ठामात्मनोलोकेऽभिव्यनक्त्यतःकपटीत्यर्थः तस्मात्कर्मव्यतिरिक्तश्चित्तशुद्ध्युपायो
नास्तीतिभावः ॥ ६ ॥

यस्तुपूर्वस्मान्मिथ्याचारात् विलक्षणःपुरुषधौरेयः इंद्रियाणिमनसासह नियम्यरागद्वेषवियुक्तानिकृत्वाकर्मेंद्रियैःकर्मयोगंआरभते हेअर्जुनसःकर्मफलेस्वर्गादौऐहिकेवाशब्दादौअसक्तोऽनासक्तोऽतोविशिष्यते पूर्वस्मादधिकोभवतीत्यर्थः ॥७॥ नियतमिति यस्मादेवंतस्मात्त्वंनियतंसंध्योपासनादिकमेवकुरु यद्वानियतंनियमेनत्वंकर्मनित्यकाम्यसाधारणंयत्पापनिवर्त्तकस्वभावंतत्तदेवकुरु हियस्मात्अकर्मणःसक लकर्मेंद्रियनिग्रहेणतदकरणात्चित्तजयशून्यात्कर्मैवज्यायःप्रशस्ततरं अपिचतेतवक्षत्रियस्यअकर्मणःसत्यामपिचित्तशुद्धौसर्वकर्मत्यागिनःशरीरयात्रादेहव्यवहारःनप्रसिध्येत् भैक्ष्यचर्यायामनधिकारात्ब्रा ह्मणाःपुत्रैषणायाश्चवित्तैषणायाश्चलोकैषणायाश्चव्युत्थायाथभिक्षाचर्यंचरंतीतिसंन्यासविधायकेवाक्येराजाराजसूयेनस्वाराज्यकामोयजेतेत्यत्रराजपदवद्ब्राह्मणपदस्यविवक्षितस्वार्थत्वात्चत्वारआश्रमाब्रा ह्मणस्यत्रयोराजन्यस्यद्वौवैश्यस्येतिस्मृतेश्च अन्यत्राप्युक्तंपारिव्राज्यंप्रकृत्य मुखजानामयंधर्मोवैष्णवंलिंगधारणं बाहुजातोरुजातानांनायंधर्मोविधीयतइति ॥८॥ ननुकर्मणाबध्यतेजंतुरितिकर्मणांबंधकत्व स्मृतेःकथंमुमुक्षुंमांतत्रनियोजयसीत्याशंक्याह यज्ञार्थादिति यज्ञःपरमेश्वराराधनं यजदेवपूजायामितिधात्वर्थानुगमात् तदर्थं यज्ञोवैविष्णुरितिश्रुतेर्विष्णुर्वातदाराधनार्थंयत्कर्मततोन्यत्रकर्मणिस्वर्गाद्यर्थेप्र वृत्तोयंलोकःकर्मबंधनःकर्मणाबध्यतेनत्वीश्वराराधनार्थेन अतस्तदर्थंईश्वराराधनार्थंकर्मवर्णाश्रमोचितंहेकौंतेयमुक्तसंगःफलाभिलाषशून्यःसन्समाचरसम्यक्कुरु ॥ ९ ॥ एतदेवार्थवादेनद्रढयति सहेति यज्ञैः

यस्त्विंद्रियाणिमनसानियम्यारभतेर्जुन ॥ कर्मेंद्रियैःकर्मयोगमसक्तःसविशिष्यते ॥७॥ नियतंकुरुकर्मत्वंकर्मज्यायोह्यकर्मणः ॥ शरीरयात्रापिचतेनप्रसि ध्येदकर्मणः ॥८॥ यज्ञार्थात्कर्मणोन्यत्रलोकोयंकर्मबंधनः ॥ तदर्थंकर्मकौंतेयमुक्तसंगःसमाचर ॥ ९ ॥ सहयज्ञाःप्रजाःसृष्ट्वापुरोवाचप्रजापतिः ॥ अनेन प्रसविष्यध्वमेषवोस्त्विष्टकामधुक् ॥ १० ॥ देवान्भावयतानेनतेदेवाभावयंतुवः ॥ परस्परंभावयंतःश्रेयःपरमवाप्स्यथ ॥ ११ ॥ इष्टान्भोगान्हिवोदेवादास्यं तेयज्ञभाविताः ॥ तैर्दत्तानप्रदायैभ्योयोभुंक्तेस्तेनएवसः ॥ १२ ॥ यज्ञशिष्टाशिनःसंतोमुच्यंतेसर्वकिल्बिषैः ॥ भुंजतेतेत्वघंपापायेपचंत्यात्मकारणात् ॥ १३ ॥

सहेतिसहयज्ञाः वोपसर्जनस्येतिपक्षेसादेशाभावः कर्माधिकृताइतियावत् प्रजास्त्रैवर्णिकाः अनेनयज्ञेनप्रसविष्यध्वंप्रसवोवृद्धिस्तांलभध्वं एषयज्ञःवःयुष्माकंइष्टकामधुक्इष्टार्थपूरकोस्तु ॥ १० ॥ इष्टार्थपू रकत्वमेवाह देवानिति भावयततर्पयत अनेनदेवतापूजात्मकेनयज्ञेनवःयुष्मान्भावयंतुवृष्ट्यादिदानेनपरस्परंभावयंतोदेवाश्चयूयंचश्रेयःपरंप्राप्स्यथ ॥ ११ ॥ किंचइष्टान्पुत्रपश्वादीन्वःयुष्मभ्यं एभ्यो देवेभ्यस्तद्दत्तानेवव्रीहिपश्वाज्यादीन्अप्रदायअदत्वादेवतोद्देशेनद्रव्यत्यागात्मकंयागंनित्यनैमित्तिकरूपंवैश्वदेवाग्निहोत्रजातेष्ट्यादिरूपंअकृत्वेत्यर्थः अदत्वायोभुंक्तेसस्तेनएव ॥ १२ ॥ येतुयज्ञशिष्टाशिनः वैश्वदेवादिशेषान्नभोजनशीलाःसंतःऋणापाकरणात्तेमुच्यंतेसर्वकिल्बिषैःप्रमादकृतैर्विहिताकरणनिमित्तैःपंचसूनानिमित्तैर्वा येत्वात्मकारणात्स्वार्थमेवपचंतिनतुपंचमहायज्ञार्थंतेपापाःस्वयंपापरूपाएव संतःपापमेवभुंजते तथाचस्मृतिः कंडनीपेषणीचुल्लीउदकुंभीचमार्जनी पंचसूनागृहस्थस्यताभिःस्वर्गंनविंदतीति पंचसूनाकृतंपापंपंचयज्ञैर्व्यपोहतीतिच श्रुतिश्च इदमेवास्यतत्साधारणमन्नंयदिदमद्यतेसयए तदुपास्तेनसपाप्मनोव्यावर्त्ततेमिश्रंह्येतदिति मंत्रवर्णोपि मोघमन्नंविंदतेअप्रचेताःसत्यंब्रवीमिवधइत्सतस्य नार्यमणंपुष्यतिनोसखायंकेवलाघोभवतिकेवलादीति ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जगच्चक्रप्रवृत्तिहेतुत्वादपिकर्मकर्त्तव्यमित्याह अन्नादिति अन्नात्रेतोरूपेणपरिणतात्भूतानिप्राणिशरीराणिभवंति अन्नंचपर्जन्यात् एतत्प्रसिद्धमेव यज्ञाद्भवतिपर्जन्यः अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाइतिस्मृतेः यज्ञोदेवताराधनजोधर्मः कर्मभ्योयागहोमदानादिभ्यःसमुद्भवतीतिकर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्मब्रह्मोद्भवंवेदोद्भवं वेदएवधर्मेप्रमाणंनतुपाखंडादिप्रणीतागमः ब्रह्मवेदोपिअक्षरसमुद्भवं अस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितमेतद्यदृग्वेदोयजुर्वेदइत्यादिश्रुतेः साक्षात्परमेश्वरादेवउत्पन्नःअतोनतत्रभ्रमविप्रलंभकत्वादिदोषाक्रांतपाखंडादिवाक्यवदप्रामाण्यशंकास्तीतिभावः यस्मादेवंतस्मात्सर्वस्मिन्देशेकालेचवर्त्तमानंब्रह्मवेदः एतेनवेदस्यनित्यत्वंशब्दस्यविभुत्वंचदर्शितं नित्यंनियमेनयज्ञेप्रतिष्ठितंतात्पर्येणपर्यवसन्नं ॥१५॥ भवत्वेवंततःकिंफलितमित्यतआह एवमितिभूतानामादौवेदाधिगमस्ततःकर्मानुष्ठानंततोदेवानांतृप्तिस्ततोवृष्टिस्ततोन्नंततोभूतानितेषांवेदाधिगमइत्येवंरूपंचक्रमिवचक्रंनिरंतरमावर्त्तमानंजगद्यात्रानिर्वाहकंनानुवर्त्तयतिनानुतिष्ठतिसःअघायुःपापजीवनःइंद्रियारामोनतुधर्मारामआत्मारामोवा मोघंव्यर्थंदंशमशकादिवत्जीवति यस्त्वेतदनुवर्त्तयतिसजगदुपकारकोधन्यइतिभावः तथाचश्रुतिः अथोअयंवाआत्मासर्वेषांभूतानांलोकःसयज्जुहोतियद्यजतेतेनदेवानां

अन्नाद्भवंतिभूतानिपर्जन्यादन्नसंभवः॥यज्ञाद्भवतिपर्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्मब्रह्मोद्भवंविद्धिब्रह्माक्षरसमुद्भवं ॥ तस्मात्सर्वगतंब्रह्मनित्यंयज्ञेप्रतिष्ठितं॥ १५ ॥ एवंप्रवर्तितंचक्रंनानुवर्त्तयतीहयः॥ अघायुरिंद्रियारामोमोघंपार्थसजीवति॥ १६॥ यस्त्वात्मरतिरेवस्यादात्मतृप्तश्चमानवः ॥ आत्मन्येवचसंतुष्टस्तस्यकार्यंनविद्यते॥ १७॥

लोकोथयदनुब्रूतेतेनऋषीणामथयत्पितृभ्योनिपृणातियत्प्रजामिच्छतितेनपितॄणामथयन्मनुष्यान्वासयतेयदेभ्योशनंददातितेनमनुष्याणामथयत्पशुभ्यस्तृणोदकंविंदतितेनपशूनांयदस्यगृहेषुश्वापदावयांस्यापिपीलिकाभ्यउपजीवंतितेनतेषांलोकइति ॥ १६ ॥ एवमीश्वरेणवेदयज्ञपूर्वकंजगच्चक्रंप्रवर्त्तितमज्ञैरधिकृतैरनुवर्तितव्यमित्युक्तं अस्याननुवर्त्तनेचमहान्प्रत्यवायउक्तः सब्रह्मविदमपिस्पृशेदितिसंभावितामाशंकांपरिहरति यस्त्विति आत्मन्येवरतिःप्रीतिर्यस्यनतुरूयादौसतथा नन्वात्मनिप्रीतिःप्राणिमात्रस्यानौपाधिकीअस्तिप्रत्युततदर्थत्वेनैवरूयादिष्वपिप्रीतिर्भवतीत्यतउक्तं आत्मतृप्तइति आत्मनैवपरमानंदरूपेणतृप्तोनमिष्टान्नादिना ननुमंदाग्निरपिरूयादौनरमतेनापिमिष्टान्नेनतृप्यतिअतउक्तं आत्मन्येवचसंतुष्टइति मंदाग्निर्हिधातुवृद्धिंजाठरोद्दीपनंचकामयमानऔषधाद्यर्थमितस्ततोधावतिनत्वात्मन्येवतुष्यतिविद्वांस्तुरतितृप्तितुष्टीरात्मनैवानुभवतिनरूयन्नधनादिभिरितितस्यकार्यंकर्त्तव्यंकिमपिनास्ति क्रियाप्राप्यस्यकस्यचिदप्यर्थस्याभावात् ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतदेवाह नैवेति तस्यात्मरतेःकृतेनकर्मणाअर्थःप्रयोजनंनास्ति स्वर्गादौलिप्साभावात् मोक्षस्यचाक्रियासाध्यत्वात् नास्त्यकृतःकृतेनेतिश्रुतेः अकृतोमोक्षःकृतेनकर्मणानास्तीतिश्रुत्यर्थः अकृतेन विरुद्धकर्मणा
पिअर्थोनरकादिरस्यनास्ति अत्रकृताकृतशब्दौमित्रामित्रपदवत्परस्परविरुद्धार्थवाचितयापुण्यपापवचनौ येतुअकृतेनेतिभावेनिष्ठानित्याकरणात्गर्हितत्वरूपोवाप्रत्यवायप्राप्तिरूपोवाकश्चनार्थोविदुषोना
स्तीतिव्याचक्षते तेषामप्यभावात्भावोत्पत्तेरनभ्युपगमान्नित्यानांकालेयदन्यदविहितंक्रियतेततएवप्रत्यवायोत्पादोवक्तव्यइतिघट्टकुट्यांप्रभातवृत्तांतआपद्यते अत्रोपपत्तिमाह नचेति चोहेतौ यस्मात्आत्म
॥४०॥ रतेःसर्वभूतेषुचेतनाचेतनेषुउत्तममध्यमाधमेषुकश्चिदपिअर्थव्यपाश्रयःसुखभोगात्मकप्रयोजनाभिसंबंधोनास्ति आत्मरतित्वादेव निष्कामत्वाद्विदुषापुण्यपापफलसंबंधोनास्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥ यस्मान्नि
ष्कामस्यकर्मलेपोनास्तितस्मात्त्वमपिअसक्तःफलासक्तिशून्यःसततंसर्वदाकार्यंअवश्यकर्त्तव्यंकर्मनित्यनैमित्तिकंसमाचर हियस्मात्असक्तःकर्माचरन्परंमोक्षंसत्त्वशुद्धिद्वारेणाप्नोति ॥ १९ ॥ अत्रशिष्टा
चारंप्रमाणयति कर्मणेति कर्मणैवसहसंसिद्धिंश्रवणादिसाध्यांज्ञाननिष्ठांगंतुंआस्थिताःप्रवृत्ताःजनकादयस्त्वादृशाःक्षत्रियाःनतुसंन्यासेन ननुशुद्धचित्तस्यममनास्तिकर्मापेक्षेत्याशंक्याह लोकेति लोकस्यसं
ग्रहःस्वधर्मेप्रवर्त्तनं ननुस्वप्रयोजनाभावेपिकेवलंलोकसंग्रहार्थंचेत्कर्मकर्त्तव्यंतदाविदुषांब्राह्मणानामपिसंन्यासोनस्यात् यतीनेवसंन्यासधर्मानुग्राहयितुंतेषांसंन्यासइतिचेत्अर्जुनेपिनतद्दंडवारितमस्ति न

नैवतस्यकृतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन॥ नचास्यसर्वभूतेषुकश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ १८॥ तस्मादसक्तःसततंकार्यंकर्मसमाचर ॥ असक्तोह्याचरन्कर्मपरमाप्नो
तिपूरुषः॥ १९॥ कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः॥ लोकसंग्रहमेवापिसंपश्यन्कर्तुमर्हसि ॥ २०॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः॥ सयत्प्रमाणं
कुरुतेलोकस्तदनुवर्त्तते॥ २१॥ नमेपार्थास्तिकर्त्तव्यंत्रिषुलोकेषुकिंचन ॥ नानवाप्तमवाप्तव्यंवर्त्तएवचकर्मणि ॥ २२॥ यदिह्यहंनवर्त्तेयंजातुकर्मण्यतंद्रितः
ममवर्त्मानुवर्त्तंतेमनुष्याःपार्थसर्वशः॥ २३॥ उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्यांकर्मचेदहं॥ संकरस्यचकर्त्तास्यामुपहन्यामिमाःप्रजाः ॥ २४॥ सक्ताःकर्मण्यविद्वां
सोयथाकुर्वंतिभारत॥ कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहं ॥ २५॥

नुक्षत्रियस्यसंन्यासेधिकारोनास्तीतिचेत्लिंगधारणेधिकाराभावेपिभरतऋषभादिवद्विक्षेपकर्मत्यागमात्रेधिकारात् वार्त्तिके. सर्वाधिकारविच्छेदिज्ञानंचेदभ्युपेयते कुतोधिकारनियमोव्युत्थानेक्रियतेबला
दितिविद्वत्संन्यासेक्षत्रियादेरपिअधिकारस्यसाधितत्वात् अतोलोकसंग्रहोनमुख्यंकर्मप्रयोजनमितिचेत्सत्यं नमेपार्थास्तिकर्त्तव्यमितिस्वदृष्टांतेनाधिकारिकत्वादर्जुनएवैवंनियोज्यतेनक्षत्रियमात्रमितितुष्यतुभ
वान् ॥ २० ॥ २१ ॥ कर्मणिवर्तेएवअहंकर्मकरोम्येवेत्यर्थः ॥ २२ ॥ यद्यहंकर्मणिनवर्त्तेयंतर्हिमनुष्याःममैववर्त्मानुवर्त्तंतेअनुवर्त्तेरन्कर्मनकुर्वीरन्नित्यर्थः अतंद्रितोऽनलसः सर्वशःसर्वप्रकारैः ॥ २३ ॥
ततश्चकिमित्यतआह उत्सीदेयुरिति यद्यदाचरतीत्यादेरपरायोजना नकेवलंलोकसंग्रहंपश्यन्कर्त्तुमर्हसिअपितुश्रेष्ठाचारत्वादपीत्याह यद्यदिति तथाचममश्रेष्ठस्ययादृशआचारस्तादृशएवमदनुवर्त्तिनात्व
यानुष्ठेयःनस्वातंत्र्येणान्यइत्यर्थः कीदृशस्तवाचारोयोमयानुवर्त्तनीयइत्याकांक्षायांनमेपार्थेत्यादिभिस्त्रिभिः श्लोकैस्तत्प्रदर्शनमितिमधुसूदनश्रीपादाः ॥ २४ ॥ यदिमादृशएवत्वंकृतार्थोसितथापिपरानुग्रहा ॥४०॥
र्थंकर्माणिकुर्वित्याह सक्ताइति कर्मणिकर्मफले कुर्वंतिकर्माणीतिशेषःअसक्तइतिछेदः ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विद्वान्अज्ञानांकर्मस्वासक्तानां बुद्धिभेदंबुद्धेश्चालनं नजनयेत्नोत्पादयेत् किंतुतान्सर्वाणिकर्माणिजोषयेत्सेवयेत् कथं युक्तआदृतोभूत्वासमाचरन् ॥ २६ ॥ अविद्वान्कथंकर्मसुसज्जतइत्यतआह प्रकृतेरिति प्रकृतेःपारमेश्वर्याःसत्वरजस्तमोगुणात्मिकायादेवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामितिश्रुतिप्रसिद्धायाःशक्तेर्गुणैःकार्यकारणसंघातात्मकैःक्रियमाणानिकर्माणिअहंकारेणस्वस्मिन्नध्यस्तेनविमूढःतदीयान् कर्तृत्वादीनात्मधर्मत्वेनपश्यन् आत्मनश्चअसंगानंदसंविद्रूपतामपश्यन्आत्मा अहंकारेणविमूढश्चासावात्माचेतिविग्रहः अहंकर्माणिकर्मणांकर्त्तेतिमन्यतेकर्त्रध्यासेन कर्ताहमितितृन्प्रत्ययस्तेननलोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनामितिषष्ठीनिषेधः अन्यथातृच्प्रत्ययेकर्मणांकर्त्ताहमितिषष्ठ्याभाव्यं॥ २७॥ एवंसक्तस्यकर्माचरणंप्रदर्श्यासक्तस्यतत्प्रदर्शयति तत्त्वविदिति गुणकर्मविभागयोःगुणविभागस्यकर्मविभागस्यचतत्त्वविदितिभाष्यं नाहंगुणात्मकइतिगुणेभ्यआत्मनोविभागः नाहंकर्मात्मकइतिकर्मभ्यश्चात्मनोविभागः तयोर्गुणकर्मविभागयोस्तत्त्वंवेत्तीतिश्रीधरः मधुसूदनस्तुगुणाःदेहेंद्रियांतःकरणानिअहंकारास्पदानि कर्माणिचतेषांव्यापारभूतानिममकारास्पदानि गुणकर्मेतिद्वंद्वैकवद्भावः विभज्यतेसर्वेषांजडानांभासकत्वेनपृथक्भवतीतिविभागःस्वप्रकाशज्ञानरूपोऽसंगआत्मा गुणकर्मचविभागश्चेतिद्वंद्वः तयोर्जडाजडयोस्तत्त्वंयोवेत्तिसः गुणाःकरणात्मकाःगुणेषुविषयेषुवर्त्तंतेइतिमत्वानसज्जतेकर्त्तृत्वाभिनिवेशंनकरोतीत्यर्थःगुणविभागस्यकर्मविभागस्यचतत्त्वविदितिपक्षेगुणकर्मणोरित्येवसिद्धेविभागपदंव्यर्थमिति

नबुद्धिभेदंजनयेदज्ञानांकर्मसंगिनां॥ जोषयेत्सर्वकर्माणिविद्वान्युक्तःसमाचरन्॥ २६ ॥ प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैःकर्माणिसर्वशः॥ अहंकारविमूढात्माकर्त्ताहमितिमन्यते॥ २७॥ तत्त्ववित्तुमहाबाहोगुणकर्मविभागयोः॥ गुणागुणेषुवर्त्ततइतिमत्वानसज्जते॥ २८॥

यद्वायस्तत्त्ववित्सगुणाःगुणेषुवर्त्ततइतिमत्वा गुणविभागेकर्मविभागेचनसज्जतेइतियोजना गुणानांसत्त्वरजस्तमसांविभागोबुद्ध्यहंकारज्ञानेंद्रियकर्मेंद्रियविषयरूपेणविभज्यावस्थानंतस्मिन्नसज्जते इदमहमितिनमन्यते तथाहि शरीरेगौरेऽहंगौरोस्मिहस्ताभ्यामात्तेमयेदमात्तमितिचक्षुषादृष्टेमयेदंदृष्टमितिअहंकारेणाभिमतेममेदमित्यभिमन्यते बुद्धौविक्रियमाणायामहंसुखीतिचसर्वेषुबुद्ध्यादिषुविभज्यगृह्यमाणेष्वपिप्रत्येकंप्रत्यक्तमध्यस्याहमिदमितिममेदंकर्मेतिचमन्यते एतेनकर्मविभागोप्यावश्यकत्वेनव्याख्यातः अन्यथाचिदात्मन्येवआदानादिकर्तृत्वंदुःखादिमत्त्वंचापतति अयंचकर्मविभागःश्रुत्यापिदर्शितः अंधोमणिमविंदत् तमनंगुलिरावयत् अग्रीवःप्रत्यमुंचत् तमजिह्वोअसश्चतेति अंधःस्वयंप्रकाशहीनोपिचक्षुरादिर्मणिंरूपादिकंविषयमविंदत्प्रकाशयति अनंगुलिःकाष्ठलोष्ठादिवत्जडत्वात्स्वयंकर्मकर्तुमशक्तोपिपाण्यादिःआवयत्आसीव्यन्विषयंउपादत्ते अग्रीवःछिन्नशिरस्कवन्निर्जीवोहंकारस्तंप्रत्यमुंचत्ग्रीवायांधारयतिमयेदंलब्धमितिमन्यते अजिह्वोधीधातुःजडत्वात्स्वयंस्वगतसुखदुःखयोःपटइवस्वगतरूपादेःप्रकाशनेअसमर्थोपिअहंसुखीदुःखीतिचानुभवति तथाचआत्मानात्मनोर्याथात्म्यज्ञोव्यावृत्तेष्वहंकारादिषुतत्कर्मसुचाभिमानादिषुकुसुमेषुसूत्रमिवानुवर्त्तमानमात्मानंतेभ्यःपृथक्भूतंजानन्गुणाधीचक्षुरादयोगुणेषुदुःखरूपादिषुवर्त्तंतेनत्वात्मेतिमत्वानसज्जतेऽहंनेवहस्तादिसंघातरूपोममैवेदमादानादिकंकर्मेतिनसक्तोभवतीत्यर्थः ॥ २८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंसक्तासक्तयोःकर्माणिविभज्यसक्तकर्मानुवादपूर्वकंनबुद्धिभेदंजनयेदज्ञानामित्युपक्रांतमुपसंहरति प्रकृतेरिति गुणैरहंकारादिभिःस्वस्मिन्नध्यस्तैःसंमूढाःएकीभावेनअभेदाध्यासेनमूढास्तुप्रकृतेःप्रकृतिसं बंधिषुगुणेषुदेहादिषुकर्मसुगमनादिषुचसज्जंतेअहमयंब्राह्मणोममेवेदंयज्ञादिकंकर्मेतिसज्जंतेसक्ताभवंतितान्मूढत्वात्अकृत्स्नविदःआत्मज्ञानहीनान् आत्मविद्धिकृत्स्नवित् आत्मनोवाअरेदर्शनेनश्रवणेनमत्या विज्ञानेनेदंसर्वंविदितमितिश्रुतेः मंदान्शास्त्रार्थग्रहणासमर्थान् कृत्स्नवित्आत्मविन्नविचालयेत्कर्मनिष्ठातोनप्रच्यावयेत् तेषामुभयभ्रष्टत्वापत्तेः प्रकृतेर्गुणैःसंमूढाःगुणानांकर्मसुसज्जंतइतिप्राचांयोजना॥२९॥ मयीति त्वंतुअज्ञोमुमुक्षुश्चमयिसर्वांतर्यामिणिसर्वाणिकर्माणिसंन्यस्यसमर्प्य अध्यात्मचेतसाआत्मानमधिकृत्यप्रवृत्तंशास्त्रंअध्यात्मंतत्रप्रवणेनचेतसा शाकपार्थिवादिवन्मध्यमपदलोपीसमासः आत्मानात्म विवेकवतेत्यर्थः ईश्वरप्रेरितोहंकरोमीत्यनयाबुद्ध्यानिराशीःफलमनिच्छन्निर्ममोलब्धेममत्वाभिमानशून्यश्चभूत्वायुध्यस्वविगतज्वरोविशोकःसन्॥३०॥ येमइति येन्येपित्वादृशाःमेममतंअसक्त्याकर्मानु ष्ठानंअनुतिष्ठंतिअनुवर्त्ततेमानवाःश्रद्धावंतःअनसूयंतः अत्रदोषमपश्यंतःतेपिस्वकर्मभिःधर्माधर्माख्यैःमुच्यंते ॥ ३१ ॥ विपक्षेदोषमाह येत्विति सर्वशब्दईश्वरवाची सर्वंसमाप्नोषिततोसिसर्वइतिनिर्वचनात् त स्यज्ञानेविषयेविशेषेणमूढान्पारोक्ष्येणापितेईश्वरमजानंतोदेहमात्रनिष्ठास्तान्नष्टान्स्वर्गापवर्गभ्रष्टान्अचेतसःविवेकशून्यान्॥३२॥ ननुतेचेत्तवमतंनानुतिष्ठंतितर्हिकथंतवांतर्यामित्वमित्यतआह सदृशमिति

प्रकृतेर्गुणसंमूढाःसज्जंतेगुणकर्मसु॥ तानकृत्स्नविदोमंदान्कृत्स्नविन्नविचालयेत् ॥ २९ ॥ मयिसर्वाणिकर्माणिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा॥ निराशीर्निर्ममोभू त्वायुध्यस्वविगतज्वरः॥ ३० ॥ येमेमतमिदंनित्यमनुतिष्ठंतिमानवाः॥ श्रद्धावंतोनसूयंतोमुच्यंतेतेपिकर्मभिः॥ ३१ ॥ येत्वेतदभ्यसूयंतोनानुतिष्ठंतिमेमतं॥ सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धिनष्टानचेतसः॥ ३२ ॥ सदृशंचेष्टतेस्वस्याःप्रकृतेर्ज्ञानवानपि॥ प्रकृतिंयांतिभूतानिनिग्रहःकिंकरिष्यति॥ ३३ ॥ इंद्रियस्येंद्रियस्या र्थेरागद्वेषौव्यवस्थितौ॥ तयोर्नवशमागच्छेत्तौह्यस्यपरिपंथिनौ॥ ३४॥

स्वस्याःप्रकृतेः स्वकीयस्यप्राग्भवीयधर्माधर्मसंस्कारस्यसदृशमनुरूपंज्ञानवानपिचेष्टतेकिमुमूर्खः पश्वादिभिश्चाविशेषादितिन्यायात् तस्मात्प्रकृतिंयांतिअनुसरंति भूतानिप्राणिनस्तत्रममवान्यस्यवा निग्रहः किंकरिष्यतिनकिमपि अहमपिपूर्वकर्मापेक्षयैवतान्प्रवर्त्तयामीतिभावः ॥ ३३ ॥ एवंतर्हिपुरुषस्यस्वातंत्र्याभावाद्विधिनिषेधशास्त्रंव्यर्थमित्याशंक्याह इंद्रियस्येति इंद्रियस्येंद्रियस्येतिद्विर्वचनंवीप्सायां प्रतींद्रियंस्वेस्वेर्थेशब्दादौवचनादौच विषयेरागद्वेषौअनुकूलेरागःप्रतिकूलेद्वेषश्चव्यवस्थितौनित्यसंबद्धौ तत्रतयोर्वशंनागच्छेदितिशास्त्रस्याभ्यनुज्ञा पुरुषस्यचतदनुष्ठानेस्वातंत्र्यमस्ति हियतःतौरागद्वेषावेवा स्यप्राणिनःपरिपंथिनौविरोधिनौदृष्टद्वारेणप्रवर्त्तकत्वात् नतुप्रकृत्यनुसारीईश्वरोस्यपरिपंथी तस्यवैषम्यादिदोषापत्तेः अयंभावः यथाप्रस्तनेनस्वाज्ञोल्लंघनजेनापराधेनकुपितोराजाऽपराधिनंहिनिगडादौनि गृहीतुंस्वीयान्भटान्प्रवर्त्तयतिसएवाद्यतनेनदानमानेनप्रसादितएनंतेषामेवभटानामाधिपत्येनियुंक्ते एवंपूर्वकर्मानुसारीईश्वरोरागादिद्वारापुरुषंबाधमानोपिविधिप्रतिषेधशास्त्रानुसारिणातेनैवभक्तिध्यानप्र णिधानेनावर्जितःएनंरागादिजयेनियुंक्तेतस्माद्विधिप्रतिषेधशास्त्रस्यनानर्थक्यं पुरुषस्यस्वातंत्र्यसत्त्वात् नापीश्वरेवैषम्यादिकं प्राणिकर्मायत्तत्वादिति ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्मादेवंतस्मात्श्रेयान्प्रशस्ततरःस्वधर्मः स्वस्यवर्णाश्रमानुरूप्येणईश्वरेणविहितत्वात् विगुणोहिंसादिमिश्रोपिकिंचिदंगहीनोपिपरधर्मात्हिंसादिदोषरहितपरधर्मापेक्षया स्वनुष्ठितात्सर्वांगोपसंहारेणसम्यग नुष्ठितादपिसएवश्रेयान् स्वधर्मेयुद्धादौनिधनंमरणमपिश्रेयः विहितत्वात् परस्यधर्मोभैक्षचर्यादिर्भयावहः क्षत्रियस्यतत्वनिषिद्धत्वात् तस्मात्स्वतंत्रेणत्वयास्वधर्मएवानुष्ठेयइतिभावः ॥ ३५ ॥ ईश्वरोधर्माध र्मौरागद्वेषौवापुरुषस्यप्रवर्त्तकौभवतइत्यात्मनोऽस्वातंत्र्यंमन्वानोर्जुनउवाच अथकेनेति केनईश्वरादीनामन्यतमेनान्येनवाप्रयुक्तःप्रवर्तितःसन्अयंपुरुषःपापमनिष्टंचरतिकरोति अनिच्छन्नित्यनेनरागद्वेष योःप्रवर्त्तकत्वंनिरस्तं सतिहिरागेइच्छाभवति अतइच्छायाअभावाद्रागाभावः रागस्याप्रवर्तकत्वेतन्मूलभूतसंस्कारहेत्वोर्धर्माधर्मयोरप्रवर्त्तकत्वंततश्चतत्सापेक्षस्यईश्वरस्यापीतिसर्वेषामाक्षेपः तस्मान्मुख्यंप्र वर्त्तकंयत्तद्वाच्यमित्यर्थः बलादिवनियोजितःविष्टिगृहीतइवेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ अत्रोत्तरंकाममयएवायंपुरुषइत्यादिश्रुतिसिद्धंभगवानुवाच कामएषइति एषप्रसिद्धःकामःसोकामयतजायामेस्यादथप्र जायेयाथवित्तंमेस्यादथकर्मकुर्वीयेतिश्रुतेरिदंमेभूयादिदंमेभूयादितितीव्राभिलाषहेतुभूतश्चेतसोऽनवस्थितत्वापादकोवृत्तिविशेषः सचचेतोरूपएव कामःसंकल्पइत्युपक्रम्य एतत्सर्वंमनइत्युपसंहारात् सएषकामःकेनचिन्निमित्तेनप्रतिहतःक्रोधरूपेणपरिणमतेऽतःक्रोधोभिज्वलनात्मात्प्येषएवतमेनमिहशरीरेंतःस्थितंवैरिणंविद्धि कुतोवैरी यतःरजोगुणसमुद्भवःरजोरंजनात्मकःप्राकृतोगुणःतस्यगुणौकार्यभूतौ

श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात्॥स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपरधर्मोभयावहः॥३५॥ अर्जुनउवाच अथकेनप्रयुक्तोयंपापंचरतिपूरुषः॥अनिच्छन्न पिवार्ष्णेयबलादिवनियोजितः॥३६॥श्रीभगवा० कामएषक्रोधएषरजोगुणसमुद्भवः॥महाशनोमहापाप्माविद्ध्येनमिहवैरिणं॥३७॥धूमेनाव्रियते वह्निर्यथादर्शोमलेनच॥यथोल्बेनावृतोगर्भस्तथातेनेदमावृतं॥३८॥आवृतंज्ञानमेतेनज्ञानिनोनित्यवैरिणा॥कामरूपेणकौंतेयदुष्पूरेणानलेनच॥३९॥

तृष्णासंगौतावेवउद्भवोयस्यसः रजःकार्यत्वाद्दुःखैकफलोयमतोवैरी यद्वारजोगुणस्यलोभप्रवृत्त्यादिलक्षणस्यसमुद्भवोयस्मात् ननुविषयाभिलाषात्मकःकामोविषयार्पणेनशाम्यति विषयस्यदौर्लभ्यनिश्चये स्वतएववानिवर्त्ततेअंधइवरूपदर्शनाभिलाषादित्याशंक्याह महाशनोमहापाप्मेति महत्दातुमपारणीयंअशनमस्यसतथा यथोक्तं नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिव र्धतेइति यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः नालमेकस्यतत्सर्वमितिमत्वाशमंव्रजेदिति तथामहापाप्माअत्युग्रःसहिसहस्रशःप्रबोधितोपिननिवर्त्ततेतद्वदयमपिदुश्चिकित्स्यः महाशनत्वान्नायंवैरीदान साध्यः नापिसामभेदसाध्यः अत्युग्रत्वात् अतोहंतव्यएवेति ॥ ३७ ॥ अस्यवैरित्वमेवविवृणोति धूमेनेत्यादिना उल्बेनगर्भवेष्टनेनजरायुणा तेनकामेनइदंवक्ष्यमाणंज्ञानंआवृतं आवरणीयस्यत्रैविध्यात् तदनुगुणंदृष्टांतत्रयंज्ञेयं ॥ ३८ ॥ आवृतमिति ज्ञानंअंतःकरणसत्त्वं क्रीर्धीर्भीरित्येतत्सर्वंमनएवेतिश्रुतेः एतेनकामेनरजोगुणात्मकेनआवृतं ज्ञानिनःअंतःकरणविशिष्टस्यप्रमातुःनित्यवैरिणाकामरूपेणदुष्पूरे णपूरयितुमयोग्येन अयंहिपूर्यमाणोनर्थानेवप्रसवेत् अनलेन अथापिपूर्यतेचेत्अनलःनास्त्यलंपर्याप्तिर्यस्यसतथातेनानलेन नह्यनलःकाष्ठैस्तर्पयितुंशक्यःकिंतुवर्धतएवतद्वदयमपीत्यर्थः अयंभावः अंतः करणसत्वंहिवह्निवत्प्रकाशात्मकंतत्सहजेनकामेनवह्निरिवधूमेनआवृतंचेत्प्रमातारंअनर्थेपातयति अन्यथातदेवस्वभावशुद्धत्वात्विवेकवैराग्योपगंभूत्वातमुद्धरेत् अतोयंकामोज्ञानिनोनित्यवैरीति ॥ ३९ ॥

॥४२॥ किंच इंद्रियाणीति अयमर्थः इंद्रियमनोबुद्ध्योहिकामेनाधिष्ठिताबाह्यार्थप्रवणाभवंति तैश्चतथाभूतैरयंकामः ज्ञानंचिदाकाशरूपंआदर्शतलप्रख्यं यत्रयोगिनोव्यवहितंविप्रकृष्टमतीतमनागतंवापश्यंति यथोक्तमाचार्यैः विश्वंदर्पणदृश्यमाननगरीतुल्यंनिजांतर्गतंपश्यंत्यात्मनीति निजांतर्गतंशरीरांतर्गतं आत्मनिहार्दाकाशाख्येब्रह्मणि तत्मलेनआदर्शमिवआवृत्यदेहिनंदेहाभिमानिनंविशेषेणमोहयति विशब्दात्देहाभिमानशून्यंयोगिनमपिव्युत्थानावस्थायांकिंचिन्मोहयतीतिगम्यतइति अक्षरयोजनास्पष्टा॥ ४० ॥तस्मादिति यस्मादिंद्रियाण्यस्याधिष्ठानं सामंतस्येव गिरिदुर्गादिकं तस्मात्तान्येवनियम्यवशीकृत्यएनंकामंहिनिश्चयेनप्रजहिप्रकर्षेणनाशय गिरिदुर्गादीन्स्वायत्तीकृत्येवतत्स्थंसामंतंघ्नंतिराजानस्तद्वत् हंतव्यत्वेहेतुः पाप्मानंअत्युग्रं तत्रापिहेतुः ज्ञान विज्ञाननाशन मिति ज्ञानस्यशास्त्राचार्योपदेशजस्यपरोक्षस्यविज्ञानस्यनिदिध्यासनपरिपाकजस्यापरोक्षस्यचनाशनं॥ ४१ ॥नकेवलंबाह्येंद्रियजयेनैवकृतार्थत्वंकिंतुमनोबुद्ध्योरपिजयःकर्तव्यःकामस्यसमूलोच्छेदाय त्रिप्राकारदुर्गस्थस्यसामंतस्येवाभ्यंतरप्राकारद्वयजयेन अतोमनोबुध्योर्जयार्थंयोगंदर्शयति इंद्रियाणीति अत्रपरत्वंसूक्ष्मत्वेनकारणत्वेनवाबोध्यं इंद्रियाणिचक्षुरादीनिपराणिस्वविषयेभ्यःपृथिव्यादिस्वाश्रयसहितेभ्योगंधादिभ्योवित्तपुत्रशरीरेभ्यश्च तेषांत

इंद्रियाणिमनोबुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते॥ एतैर्विमोहयत्येषज्ञानमावृत्यदेहिनं॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमिंद्रियाण्यादौनियम्यभरतर्षभ ॥ पाप्मानंप्रजहिह्येनं
ज्ञानविज्ञाननाशनं॥ ४१ ॥ इंद्रियाणिपराण्याहुरिंद्रियेभ्यःपरंमनः॥ मनसस्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेःपरतस्तुसः॥ ४२ ॥

त्कारणत्वात् तथाचकौषीतकिनःसमामनंतिब्राह्मणे प्राणेभ्योदेवादेवेभ्योलोकाइति व्युच्चरंतीत्यनुषज्यते प्राणेभ्यइंद्रियेभ्यःदेवास्तदधिष्ठात्र्योदेवताउत्पद्यंते देवेभ्यश्चलोकाःभूतभौतिकाउत्पद्यंतइतिश्रुत्यर्थः इंद्रियेभ्यःपरंमनः मनसाह्येवपश्यतिमनसाशृणोतीतिश्रुतेरिंद्रियाणांमनोविकारत्वात् तेनबाह्यार्थेभ्यइंद्रियाण्याकृष्यमनसिप्रविलापनीयानीतिदर्शितं केवलंपरत्वमात्रप्रतिपादनेप्रयोजनाभावात् मनसस्तुपराबुद्धिः तस्माद्वाएतस्मान्मनोमयात् अन्योंतरआत्माविज्ञानमयइतिश्रुतेः मनसःप्रविलापनंतत्कारणेबुद्धौकर्त्तव्यमित्यर्थः समष्टिबुद्धेरप्यत्रैवांतर्भावः योबुद्धेःपरतस्तुसः यस्तु तुशब्दोभास्यवर्गात्बुद्ध्यादेर्भासकस्यज्ञानस्यवैलक्षण्यंगमयति योबुद्धेरपिपरतःसःज्ञानपदाभिधेयःकामेनउल्बेनगर्भइवआवृतइतिव्यवहितेनसंबंधः तथाचश्रुतिः यच्छेद्वाङ्मनसीप्राज्ञस्तद्यच्छेत्ज्ञानआत्मनि ज्ञानमात्मनिमहतितद्यच्छेच्छांतआत्मनीति एतदुक्तंभवति वागादिबाह्येंद्रियव्यापारमुत्सृज्यमनोमात्रेणावतिष्ठेत मनोपिविषयविकल्पाभिमुखंज्ञानात्मशब्दोदितायांबुद्धौधारयेत् तामपिमहत्यात्मनिसमष्टिबुद्धौधारयेत् तत्तंमहांतमात्मानंशांतेनिष्कलेपरस्मिन्ज्योतिषिप्रत्यगात्मनिधारयेदिति ॥ ४२ ॥ ॥४२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योगफलमाह एवमिति आत्मानंमनः हार्दाकाशेपितःस्थान्नित्यानूकामानूकामयानं श्रूयतेहिदहरविद्यायांहार्दाकाशंप्रकृत्ययच्चास्येहास्तियच्चनास्तिसर्वंतदत्रगत्वाविंदतइतितत्रत्यानांकामानांसत्त्वं तेषांचस त्यत्वं तइमेसत्याःकामाइतिश्रुतेः आत्मानंमनःआत्मनामनसैववुद्ध्यैववासंस्तभ्य निर्वृत्तिकंकृत्वाबुद्धेःपरंपरमात्मानंबुध्वा समूलघातंकामरूपंशत्रुंशातयितारंजहिनाशय हेमहाबाहोइतिसंबोधयंस्तन्नाशेत वसामर्थ्यमस्तीतिदर्शयति अयमर्थः यावत्काममूलस्यअज्ञानस्योच्छेदआत्मतत्त्वज्ञानेनक्रियतेतावत्पर्यंतंकामस्य निर्मूलोच्छेदोनभवतीतिबुद्धेःपरंबुध्वाकामोनाशनीयः तस्मिंश्चनष्टेसंसारानर्थोच्छेदोभवती ति दुरासदंपरबोधंविनादुःखेनापिनाशयितुमशक्यं उपायःकर्मनिष्ठात्रप्राधान्येनोपसंहृता उपेयाज्ञाननिष्ठातुतद्गुणत्वेनकीर्त्तिता ॥ ४३ ॥ इतिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ अध्यायद्वयोक्तेर्थेऽप्रामाण्यशंकामाभूदितिविद्यावंशसंप्रदायंआत्मनश्च भ्रमविप्रलंभकत्वादिनिरासायेश्वरत्वंसर्वज्ञत्वंचदर्शयति इममित्यादिना इमंसांख्ययोगंकर्मयोगरूपोपायसहितंससंन्यासमितिभाष्यं इमंसंध्योपासनादिनिर्विकल्पकसमाध्यनुष्ठानांतंकर्मयोगंज्ञाननिष्ठोपसर्जनंपारिव्रज्यानधिकारिणांराज्ञामेवयोग्यंविवस्वतेसूर्यायमंडलाभिमानिनेसर्वेषांक्षत्रियाणामादिभूतायाहंआदित्यांतर्यामी यएषोंतरा

एवंबुद्धेःपरंबुध्वासंस्तभ्यात्मानमात्मना॥ जहिशत्रुंमहाबाहोकामरूपंदुरासदं ॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयो गशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेकर्मयोगोनामतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ पर्वणितुसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७॥ श्रीभगवानुवाच इमंविवस्वतेयोगंप्रोक्तवानह मव्ययं॥ विवस्वान्मनवेप्राहमनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥१॥ एवंपरंपराप्राप्तमिमंराजर्षयोऽविदुः॥ सकालेनेहमहतायोगोनष्टःपरंतप॥२॥ सएवायंमयातेद्ययोगः प्रोक्तःपुरातनः॥ भक्तोसिमेसखाचेतिरहस्यंह्येतदुत्तमं॥ ३॥ अर्जुनउवाच अपरंभवतोजन्मपरंजन्मविवस्वतः॥ कथमेतद्विजानीयांत्वमादौप्रोक्तवा निति॥ ४॥ श्रीभगवानुवाच बहूनिमेव्यतीतानिजन्मानितवचार्जुन॥ तान्यहंवेदसर्वाणिनत्वंवेत्थपरंतप॥ ५॥

दित्येहिरण्मयःपुरुषोदृश्यतेहिरण्यश्मश्रुर्हिरण्यकेशआप्रणखात्सर्वएवसुवर्णस्तस्ययथाकप्यासंपुंडरीकमेवमक्षिणीतस्योदितिनामेत्यादिश्रुतिप्रसिद्धःप्रोक्तवानूपुरा अव्ययंअविच्छिन्नसंप्रदायं तेनानादित्व मपिमनवेस्वपुत्रायविवस्वान्प्राह इक्ष्वाकवेमनुःस्वपुत्रायाब्रवीत् ॥ १ ॥ एवमिति एवंपरंपराप्राप्तमिक्ष्वाकोर्निमिनाभागादिक्रमेण राजर्षयःजनकाजातशत्रुकैकेयप्रभृतयोराजानः ऋषयश्चसनकवसिष्ठा याःसूक्ष्मार्थदर्शिनस्ते राजानएवऋषयइतिवा अविदुर्ज्ञातवंतः सिजभ्यस्तविदिभ्यश्चेतिलङोझेर्जुस् नष्टःअदर्शनंगतः ॥ २ ॥ सइतिअद्यसंप्रदायविच्छेदेसति भक्तःशरणागतः सखाप्रीतिविषयः रहस्यं गोप्यंअभक्तादिभ्योनदेयं अन्यथानिर्वीर्याविद्याभवेदित्यर्थः तथाचमंत्रवर्णः विद्याहवैब्राह्मणमाजगामगोपायमाशेवधिष्टेहमस्मि असूयकायानृजवेयतायनमाब्रूयावीर्यवतीतथास्यामिति ॥ ३ ॥ भगवद्दे हस्यवसुदेवादुत्पत्तिमन्वानोर्जुनउवाच अपरमिति अपरंअर्वाक्कालिकं परंबहुकालिकं विजानीयां यद्यपिशब्दादयमर्थोज्ञातस्तथापिविरुद्धस्यवाक्यस्याबोधकत्वात्कथमेतद्विजानीयामित्युक्तं पद योजनास्पष्टा ॥ ४ ॥ स्वदेहस्याजत्वंसाधयितुंस्वस्यसर्वज्ञत्वंतावदाह बहूनीति स्पष्टार्थःश्लोकः ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंतर्हियोगिनांसर्वज्ञत्वप्रसिद्धेस्त्वंजातिस्मरोजीवोसीत्याशंक्याह अजइति देहान्निष्कृष्टस्याजत्वाव्ययत्वेनत्वेवाहंजातुनासमित्यत्रसाधिते इहतुदेहविशिष्टस्यैवतेउच्येते ईश्वरोपीत्यनेनदेहान्निष्कृष्टस्यास्मदा
देरपीश्वरत्वंतत्त्वमस्यहंब्रह्मास्मीत्यादिश्रुतिप्रसिद्धमतोदेहविशिष्टस्यैवाजत्वनित्यत्वेदृढीक्रियेतेऽन्यथानीश्वरत्वप्रसंगात् नह्मादित्यांतर्यामिणःपरमेश्वरस्यहिरण्यश्मश्रुत्वादिविशिष्टोदेहोजन्मव्ययवानितिवक्तुं
शक्यं अकर्मजत्वात्कर्मफलस्यहिपराकाष्ठाहैरण्यगर्भशरीरप्राप्तिः नचपुरुषोहवैनारायणोकामयतअत्यतिष्ठेयंसर्वाणिभूतानिअहमेवेदंसर्वंस्यामितिसएतंपुरुषमेधंपंचरात्रंयज्ञक्रतुमपश्यदित्यादिनाशतपथेना
रायणाख्यस्यपरमात्मनःसहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात् सभूमिंविश्वतोवृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलमितिपादोस्यसर्वाभूतानित्रिपादस्यामृतंदिवीतिचपुरुषसूक्तप्रतिपाद्यस्यसर्वाणिभूतान्यतिक्रम्यस्थितस्येश्वर
स्यापिशरीरंपंचरात्राख्यकर्मविशेषफलमितिश्रूयतेइतिवाच्यं तत्रनारायणशब्देनहिरण्यगर्भस्यैवविवक्षितत्वात् नहिपरमेश्वरस्यपूर्णकामस्यसर्वानतिक्रम्यस्थितस्यपुनरत्यतिष्ठेयंसर्वाणिभूतानीतिकामनाभव
ति ननुपरमेश्वरेपिकामनादृष्टासोकामयतबहुस्यांप्रजायेयेतीतिचेत् श्लाघनीयप्रज्ञोदेवानांप्रियोयतआप्तकामस्यकास्पृहेतिश्रुतेर्लोकवत्तुलीलाकैवल्यमितिन्यायाच्चनिस्पृहस्यलीलयैवब्रह्मांडकोटीःसृजतोभ
गवतोराजगोपालस्यकर्मकिंकरेणकर्मणासार्वात्म्यंप्रार्थयतासाम्यमापादयति तस्मान्नकर्मफलंभगवतःशरीरं अतएवनभौतिकं विराटसूत्रात्मातिरिक्तस्यभौतिकस्याभावात् तस्माद्युक्तमजोपिसन्निति ननुतर्हि
भगवच्छरीरस्यकिमुपादानं अविद्येतिचेन्न परमेश्वरेतदभावात् जीवाविद्याचेन्न शुक्तिरजतादेरिवतुच्छत्वापत्तेः चिन्मात्रंचेन्न चितःसाकारत्वायोगात् तथात्वेवातस्यातींद्रियत्वापत्तिः तस्मात्किमालंबोभगव

अजोपिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन्॥ प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसंभवाम्यात्ममायया ॥ ६ ॥

द्देहोदेवकीगर्भप्रवेशजननबाल्यकौमारपौगंडयौवनादिप्रतीतिविषयइतिचेत् शृणु प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसंभवाम्यात्ममाययेति अयमर्थः जीवात्मानोहिअनात्मभूतांप्रकृतिंतेजोबन्नात्मिकांपंचभूतात्मिकांवा
अधिष्ठायसंभवंतिजन्मादीह्लँभंते अहंतुस्वांप्रत्यगनन्यांप्रकृतिंप्रत्यक्चैतन्यमेवेत्यर्थः तदेवाधिष्ठायनतूपादानांतरं आत्ममाययास्वीयमाययासंभवामि यथाकश्चिन्मायावीस्वयंस्वस्थानादप्रच्युतस्वभावो
पिअदृश्योभूत्वास्थूलसूक्ष्मभूतान्यनुपादायैवकेवलयामाययाद्वितीयंमायाविनंस्वसदृशमेवसूत्रमार्गेणगगनमारोहंतंसृजति एवमहंकूटस्थचिन्मात्रोयाह्मःस्वमाययाचिन्मयमात्मनःशरीरंसृजामितस्यबाल्या
द्यवस्थाश्वसूत्रारोहणवद्दर्शयामि एतावांस्तुविशेषः लौकिकमायावीमायामुपसंहरन्द्वितीयंमायाविनमप्युपसंहरति अहंतुतामनुपसंहरन्स्वविग्रहमपिनोपसंहरामीति एवंहिसतिहिरण्यश्मश्रुत्वादिलक्षण
विग्रहयोगिनश्चैतन्यस्यअंतस्तद्धर्मोपदेशादित्यादिन्यायसिद्धंवियदाद्युपादानत्वलक्षणंसर्वेश्वरत्वंयुज्यतेनान्यथेति तस्मात्सिद्धंपरमेश्वरस्यमायामयंशरीरंनित्यमितिएकेनैवदेहेनविवस्वंतमुपदिश्यत्वामप्युप
दिशामीति अन्यत्रापिनित्यैवसाजगन्मूर्त्तिरितिसावधारणंप्रतिज्ञायते देवानांकार्यसिध्यर्थमाविर्भवतिसायदा उत्पन्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधीयतइति नित्यायाअप्याविर्भावापेक्षयासूर्यस्येवबाल्या
दिकंउत्पत्त्याद्युपगम्यते भाष्येतुस्वांप्रकृतिंवैष्णवींत्रिगुणात्मिकांमायांअधिष्ठायवशीकृत्यआत्ममाययासंभवामिदेहवान्जातइवात्मनोमाययानपरमार्थतोलोकवदितिव्याख्यातं ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कदासंभवसीत्यपेक्षायामाह यदेति ग्लानिर्ह्रासः अभ्युत्थानंवृद्धिः ॥ ७ ॥ किमर्थमात्मानंमाययास्रजसीत्यतआह परित्राणायेति दुष्कृतांदुष्टंकर्मकुर्वतांपापिनां संभवामिआविर्भवामि ॥ ८ ॥ जन्ममायामयं कर्मसाधुत्राणं दिव्यंअप्राकृतंयोवेत्ति सत्यक्त्वादेहंपुनःजन्मनप्राप्नोतिकिंतुमामेतिमामेवप्राप्नोति एतेनभगवतोजन्मानिकर्माणिचभगवत्प्राप्तिकामेनगेयानीतिदर्शितं ॥ ९ ॥ एतस्यापिभगवत्प्राप्तेर्द्वारमाह वीतेति रागोविषयेषुप्रीतिः भयंस्वोच्छेदाशंका क्रोधःस्वपरपीडाहेतुरभिज्वलनंतेत्रयोवीताःयेभ्यस्तेवीतरागभयक्रोधाः अतएवमन्मयाःमदेकप्रधानाः किंजारिणीयथाजारमपिभर्त्तारंचाश्रितायोगक्षेमार्थंतद्वन्नेत्याह मामुपाश्रिताःज्ञानतपसाज्ञानमयंतपआलोचनंममजन्मकर्मणोःस्वरूपस्यचनिरंतरंचिंतनंयस्यज्ञानमयंतपइतिश्रुतिप्रसिद्धंज्ञानतपःतेनपूताः संतोमद्भावंमत्तादात्म्यंप्राप्ताइत्यर्थः ॥ १० ॥ ननुसाध्वसाध्वोस्त्राणविनाशौकुर्वतस्तववैषम्यनैर्घृण्येस्तोऽतःकिंतवास्मदादितुल्यस्यजन्मकर्मस्वरूपाणांचिंतनेनेत्याशंक्याह येयथेति येमनुष्याःमांसर्वशरीरस्थंयथायेनप्रकारेणशत्रुत्वेनमित्रत्वेनवाप्रपद्यंतेप्राप्नुवंति

यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मानंसृजाम्यहं ॥ ७ ॥ परित्राणायसाधूनांविनाशायचदुष्कृतां ॥ धर्मसंस्थापनार्थायसंभवामियुगेयुगे ॥ ८ ॥ जन्मकर्मचमेदिव्यमेवंयोवेत्तितत्त्वतः ॥ त्यक्त्वादेहंपुनर्जन्मनैतिमामेतिसोर्जुन ॥ ९ ॥ वीतरागभयक्रोधामन्मयामामुपाश्रिताः ॥ बहवोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः ॥ १० ॥ येयथामांप्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहं ॥ ममवर्त्मानुवर्त्तंतेमनुष्याःपार्थसर्वशः ॥ ११ ॥ कांक्षंतःकर्मणांसिद्धिंयजंतइहदेवताः ॥ क्षिप्रंहिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिकर्मजा ॥ १२ ॥

तांस्तेनैवप्रकारेणाहमपिभजामिअनुसरामि येतुममवर्त्मभक्तिध्यानप्रणिधानात्मकमनुवर्त्तंतेतान्ममात्मभूतांस्तथैवसर्वशःसर्वैःप्रकारैरनुवर्त्तेहमितियोजना ततश्चमद्विंबभूतेप्राणिजातेयथायःप्रीतिंद्वेषंवाकरोतितस्मिन्मत्प्रतिबिंबभूतेहमपितथैवप्रीतिंद्वेषंचकरोमि बिंबपूजापरिभवौप्रतिबिंबेएवसंक्रामतोतोनममवैषम्यनैर्घृण्येस्तः तस्मात्श्रेयोर्थिनासर्वस्यकल्याणायैवयतितव्यमितिभावः भाष्येतुयेयथायेनप्रकारेणयेनप्रयोजनेन आर्ताजिज्ञासवोर्थार्थिनोज्ञानिनोवाप्रतिपद्यंतेतांस्तथैवपीडापरिहारेणज्ञानदानेनअर्थदानेनमोक्षदानेनवाऽनुगृह्णामि सर्वथातेममैववर्त्मानुवर्त्तंतइतिअन्यदेवताभक्ताइतिचैतद्व्याचक्ष्यते ॥ ११ ॥ कांक्षंतइतिहियस्मान्मानुषेलोकेकर्मसिद्धिःकाम्यकर्मफलंपुत्रपश्वादिकंक्षिप्रंभवतिनतुनिष्कामकर्मजाचित्तशुद्धिः अतोयेकर्मणांसिद्धिफलंइहैवक्षिप्रंकांक्षंतःकांक्षमाणाःदेवताःइंद्रादीन्यजंतेतेपिममैववर्त्मानुवर्त्तंतइतिपूर्वेणान्वयः वक्ष्यतिचयेप्यन्यदेवताभक्ताइत्यादि ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अन्यदेवताभक्ताअपिकस्मात्पुनःकारणात्तवैववर्त्मानुवर्त्तंतेनान्यस्येत्यतआह चातुर्वर्ण्यमिति चतुर्णांवर्णानांहितंचातुर्वर्ण्यं गुणाश्चकर्माणिचेतिगुणकर्म द्वंद्वैकवद्भावः कर्माणिअग्निहोत्रादीनिगुणाश्चद्रव्यदेव तादिरूपाः विभागशः साधारणासाधारणविभागेन तथाहि दानजपादिकंसर्वसाधारणं अग्निहोत्रादिकंत्रैवर्णिकस्यैवनशूद्रस्य राजसूयादिकंराज्ञएवनेतरेषामितिविभागोदृश्यते यतश्चातुर्वर्ण्यंगुणकर्मभयास्सृष्टं ततोऽन्यदेवतानामपिमदुत्थत्वात्पुत्रप्रीत्यापितुरिवतत्प्रीत्याममैवतृप्तिरस्तीत्यर्थः यद्वागुणविभागशःकर्मविभागशइतियोज्यं तथाहि सत्वप्रधानाब्राह्मणास्तेषांकर्मशमदमादिकं सत्वोपसर्जनरजःप्रधानाःक्षत्रि यास्तेषांकर्मशौर्यादि तमउपसर्जनरजःप्रधानावैश्यास्तेषांकर्मकृष्यादि रजउपसर्जनतमःप्रधानाःशूद्रास्तेषांकर्मशुश्रूषैवेतिगुणकर्मविभागोदृश्यते तदाचातुर्वर्ण्यमितिस्वार्थेष्यञ् चत्वारोवर्णाःगुणकर्मविभा गशोमयास्सृष्टाइत्यर्थः अन्यदेवताभक्ताअपिमदुक्तकर्मकारित्वान्मद्भक्ताएवेतिभावः ननुयद्येवंत्वंस्वसंततितर्पणेनस्वाज्ञाकरणेनप्रीयसेतदर्थंचत्वयाचातुर्वर्ण्यंसृष्टंतर्हिमहान्संसारीत्वमसीत्याशंक्याह तस्येति क र्त्तारंमायायोगात् वस्तुतोऽकर्त्तारं अतएवाव्ययंअविकारिणं ॥ १३ ॥ ननुकर्त्तुरपिकथमकर्त्तृत्वमतआह नमामिति कर्मलेपोपिकुतोनास्तीत्यतआह नमेइति यःकर्त्तृत्वाभिमानीसलिप्यतेयस्तुफलेच्छुः

चातुर्वर्ण्यंमयास्सृष्टंगुणकर्मविभागशः॥ तस्यकर्त्तारमपिमांविद्ध्यकर्त्तारमव्ययं॥ १३॥ नमांकर्माणिलिंपंतिनमेकर्मफलेस्पृहा॥ इतिमांयोभिजानातिकर्म भिर्नसबध्यते॥ १४ ॥ एवंज्ञात्वाकृतंकर्मपूर्वैरपिमुमुक्षुभिः॥ कुरुकर्मैवतस्मात्त्वंपूर्वैःपूर्वतरंकृतं ॥ १५ ॥ किंकर्मकिमकर्मेतिकवयोप्यत्रमोहिताः॥ तत्तेकर्म प्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात् ॥१६॥ कर्मणोह्यपिबोद्धव्यंबोद्धव्यंचविकर्मणः॥ अकर्मणश्चबोद्धव्यंगहनाकर्मणोगतिः॥१७॥

सएवात्मनःकर्तृत्वंमनुतइतिफलेच्छाभावादकर्त्ताअकर्तृत्वाच्चनलिप्यतेऽयंइतिमांयोभिजानातिसकर्मफलस्पृहात्यागात्कर्मभिर्नबध्यते ॥ १४ ॥ एतदेवशिष्टाचारप्रदर्शनपूर्वकंग्राहयति एवंज्ञात्वेति पूर्वतरं वेदोक्तत्वात् नत्वधुनाकेनचित्कल्पितमित्यर्थः पूर्वतरंप्रथमतरंकृतंअत्यावश्यकत्वादितिवार्थः ॥ १५ ॥ आवश्यकत्वेपिनकर्मणोगतानुगतिकतयानुष्ठानंकर्त्तव्यंकिंतुज्ञात्वाकर्माणिकुर्वीतेतिवचनात्कर्माश्रितं किंचिद्विशेषंज्ञापयितुंउपोद्घातयति किंकर्मेति यतः कर्माकर्मणीकवीनामपिदुर्निरूपेतत्तस्मात्तेतुभ्यंकर्मअकर्मचाकारप्रश्लेषेणग्राह्यं तेउभेप्रवक्ष्यामियत्द्वयंज्ञात्वाऽशुभात्संसारात्मोक्ष्यसे॥ १६ ॥ एतज्ज्ञा नमावश्यकमित्याह कर्मणइति तत्त्वंबोद्धव्यमस्तीतिस्थलत्रयेपितत्त्वमस्तीतिपदद्वयाध्याहारः कर्मणः शास्त्रविहितस्य विकर्मणःप्रतिषिद्धस्य अकर्मणस्तूष्णींभावस्य गहनाकर्मणइत्यत्रकर्मणइतित्रितयो पलक्षणंकर्मविकर्माकर्मणांगतिर्याथात्म्यंतत्त्वंगहनं ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यत्कर्मादेस्तत्त्वंवक्ष्यामीतिप्रतिज्ञातंतदाह कर्मणीति कर्मणिकर्माकर्मविकर्मात्मकेदेहेंद्रियादिव्यापारेअविद्ययाप्रत्यगात्मनिआरोपितेसति तत्रअकर्मकर्माभावंनौस्थेनतीरतरौचलनेआरोपितेसतितत्त्वबुध्यातत्र चलनाभावमिवयःपश्येत् तथाचलंगुणवृत्तमितिन्यायेन त्रिगुणात्मकेषुदेहेंद्रियादिषुनित्यकर्मवत्सुयश्चंद्रतारकादौगत्यभावमिवतूष्णींभूतोहमस्मिन किंचित्करोमीत्यध्यस्तेअकर्मणिकर्माभावेकर्मतन्निग्रहाख्य प्रयत्नरूपंयःपश्यतिसमनुष्येषुबुद्धिमान्तत्त्वदर्शी आत्मनिभ्रांतिजनितव्यापारस्यअनात्मनिचतादृशनिर्व्यापारत्वस्यबाधात् सएवचयुक्तोयोगीकृत्स्नकर्मकृच्च कर्मयोगफलस्यतत्त्वज्ञानस्यप्राप्तत्वादितिस्तुतिमा त्रं आत्मनोऽकर्तृत्वंसंघातस्यैवकर्तृत्वमितिभावयताकर्माणिकर्त्तव्यानीत्यर्थः यद्यप्येतद्बहुधाप्रपंचितंअव्यक्तोयमित्यादौ तथापितत्त्वस्यदुर्ज्ञेयत्वात्पुनःपुनरुच्यतइतिभ्रांचः यत्तुकर्मणिनित्येपरमेश्वरार्थेनुष्ठीय मानेबंधहेतुत्वाभावादकर्मेदमितियःपश्येत्तथाऽकर्मणिनित्यकर्माकरणेप्रत्यवायहेतुत्वेनकर्मेदमितिचयःपश्येत्सबुद्धिमानिति तदसंगतमेव नित्यकर्मणिअकर्मेदमितिज्ञानस्याशुभमोक्षहेतुत्वाभावात् मिथ्याज्ञान त्वेनतस्यैवाशुभत्वाच्च नचैतादृशंमिथ्याज्ञानंबोद्धव्यंतत्त्वं नाप्येतादृशज्ञानेबुद्धिमत्त्वादिस्तुत्युपपत्तिरितिदिक् येतुकर्मणिज्ञानकर्मणिदृश्येजडेसद्रूपेणस्फुरणरूपेणवानुस्यूतंसर्वभ्रमाधिष्ठानंअकर्मअवेद्यंस्वप्रका शचैतन्यंपरमार्थदृष्ट्यायःपश्येत् तथाअकर्मणिस्वप्रकाशेदृग्वस्तुनिकल्पितंकर्मदृश्यंमायामयंनपरमार्थसदितियःपश्यतिसबुद्धिमानितिपरमार्थदर्शित्वाद्वास्तवैरेवगुणैस्तूयतइत्यपिव्याचख्युः तदप्यसंगतमेव क र्मकुरुकर्मप्रवक्ष्यामीत्यनुष्ठेयकर्मप्रस्तावेतत्त्वज्ञानानवसरात् नापिकर्तुरीप्सिततमंकर्मेतिपारिभाषिक्याकर्मसंज्ञयादृश्यस्यकर्मशब्दार्थत्वंग्रहीतुंशक्यं तस्याघुटिभादिसंज्ञानामिवागमार्थनिर्णयानर्हत्वादितिसंक्षे

कर्मण्यकर्मयःपश्येदकर्मणिचकर्मयः ॥

पः वस्तुतस्तुकर्मणोह्यीतिश्लोकेकर्मविकर्माकर्मणांगतिशब्दितंपर्यवसानंगहनत्वाद्बोद्धव्यमित्युपक्षिप्तंतद्व्याख्यानंकर्मण्यकर्मयःपश्येत्समनुष्येषुबुद्धिमानिति तथाहि कर्मणिकर्माकर्मविकर्मरूपेअकर्मतद्वैपरी त्यंशास्त्रतोदृश्यते यथाक्रतुःकर्मणिश्रद्धाहीनस्यकृतोप्यकृतएवभवतीत्यकर्मणिपर्यवस्यति दांभिकस्यतुविकर्मणिपर्यवस्यति यथोक्तं अश्रद्धयाहुतंदत्तंतपस्तप्तंकृतंचयत् असदित्युच्यतेपार्थनचतत्प्रेत्यनोइहेति चत्वारिकर्माण्यभयंकराणिभयंप्रयच्छंत्ययथाकृतानि मानाग्निहोत्रमुतमानमौनंमानेनाधीतमुतमानयज्ञइतिच एवमौदासीन्यमकर्मापिशक्तस्यार्त्तपरित्राणाभावाद्विकर्मणिपर्यवस्यति दीक्षितस्यभगवदध्या नाद्यासक्तस्यवास्वकालेपंचयज्ञाद्यकरणंदीक्षितोनददातीत्यादिवचनात्सर्वधर्मान्परित्यज्येत्यादिवचनाच्चकर्मण्येवपर्यवस्यति नित्यकर्मकालेप्रत्यवायहेतोरन्यस्याविहितस्याकरणात् एवंविकर्मापिहिंसाअग्नी षोमीयंपशुमालभेतेतिवचनाद्यज्ञेकर्मैवभवति सैवदृथानष्टेपशौनकर्म विध्यर्थानिष्पत्तेः नापिविकर्म कामकारेणाकृतत्वात् किंतुपरिशेषात्कृताप्यकृतैवेत्यकर्मणिपर्यवस्यति एवंस्तेनप्रमोचनंतत्सयूथ्यानांकर्मा पिराज्ञोविकर्म स्तेनःप्रमुक्तोराजनिपापंमार्ष्टीतिवचनात् तदेवयतीनामुपेक्षणीयत्वादकर्म एवंहिंसाफलकेसत्यादौदानफलकेअनृतादौचविकर्मत्वकर्मत्वेबोध्ये तस्मात्कर्माकर्मविकर्माख्येकर्मणिअकर्मतद्वैपरी त्यंयःपश्येत्सकार्याकार्यविभागज्ञोबोद्धव्यानामेषांप्रबोधात्बुद्धिमानित्युच्यते तथाकिंकर्मेतिश्लोकेयत्रकवीनामपिमोहोस्तिययोश्चज्ञानमशुभमोक्षहेतुःतेकर्माकर्मणीप्रवक्ष्यामीत्युपक्षिप्तंतद्व्याख्यानमकर्म णिचकर्मयःपश्येत्सयुक्तइति चकारोदर्शनद्वयसमुच्चयार्थः तेनयोबुद्धिमान्युक्तश्चसएवकृत्स्नकर्मकृतूनत्वेकैकइत्यपिज्ञेयं तथाहि अकर्मणिस्पंदशून्येकूटस्थेवस्तुनिकर्मसस्पंदंबाह्यंवियदादिआभ्यंतरंप्रमात्रा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिकंचाधाराधेयभावेनवाउपादानोपादेयभावेनवाअधिष्ठानाध्यस्तभावेनवापश्यंतःशास्त्रविदःकर्माणिकुर्वंति तत्राद्यःसांख्यःअसंगेमयिसंघातधर्मएवसन्कर्त्रादिरविवेकात्स्फटिकेलौहित्यमिवभातीतिमन्यते
द्वितीयस्तुकनककुंडलवत्ब्रह्मोद्भवंसर्वंब्रह्मैवेतिकर्मतत्साधनादिकंअहंचब्रह्मैवेतिभावयन्करोति एतौयुक्तावप्यँतिबुद्धिमानप्ययुक्तःकरोतितस्यसर्वंअसदेवभवतिनत्वशुभमोक्षाय योवाएतदक्षरंगार्ग्यविदित्वा
स्मिँल्लोकेयजतिददातितपस्तप्यतेपिबहूनिवर्षसहस्राण्यंतवदेवास्यतद्भवतीतिश्रुतेः यस्तुयुक्तोपिनिर्बुद्धित्वादकार्यमपिकरोतिसप्रत्यवेति पापाश्लेषनिमित्तस्यापरोक्षज्ञानस्याभावात् अनयोश्वाविद्याविद्याश
ब्दितयोःकर्मपरोक्षज्ञानयोःसमुच्चयःश्रूयतेविद्यांचाविद्यांचेतिमंत्रे यद्वाद्विविधंकर्मणिकर्मदर्शनंपरोक्षमपरोक्षंच तत्राद्यवान्ज्ञानकर्मसमुच्चयानुष्ठाताबुद्धिमानुच्यते अपरोक्षमपिद्विविधं उपास्यसाक्षात्कार
रूपंतत्त्वसाक्षात्काररूपंच तत्राद्यमपिव्याकृताव्याकृतरूपोपास्यभेदेनद्विविधं तत्रापिव्याकृतंसूत्रंकार्यं तद्दर्शीविगतदेहाहंकारत्वात्योगशास्त्रेविदेहउच्यते अव्याकृतंकारणंतद्दर्शीप्रकृतिलयउच्यते अनयोरु
पासनयोःसंभवासंभवसंज्ञयोःसमुच्चयोविधीयते अन्यदेवाहुःसंभवादित्यादिना सोयंयुक्तइत्युच्यते अस्याप्ययमेकर्त्तव्यमवशिष्टमस्तीतिनायमपिकृत्स्नकर्मकृत् किंतुयस्यकर्मबाधेनाकर्मदर्शनंमुख्यमस्ति
सएवकृतकृत्यत्वान्मुख्यः कृत्स्नकर्मकृदिति एतेष्वाद्योमनुष्येषुदेहाभिमानिष्वेवबुद्धिमानित्यक्रांतदर्शित्वादकविरेव मध्यमौक्रांतदर्शिनावपितत्त्वविषयेमूढत्वात्कवयोप्यत्रमोहिताइत्युक्तौ एतयोर्व्यवधानेना
शुभान्मुक्तिः उत्तमस्तुजीवन्नेवाशुभान्मुक्तइतिश्लोकार्थःप्रतिभाति व्याख्यातुरपिमेनास्तिभाष्यकारेणतुल्यता गुहावद्योतिनोप्यस्तिकिंदीपस्यार्कतुल्यता यद्वाकर्माकर्मणीवक्तव्यत्वेनबोद्धव्यत्वेनचोपक्षि

सबुद्धिमान्मनुष्येषुसयुक्तःकृत्स्नकर्मकृत् ॥ १८॥

प्यात्रतयोर्लक्षणप्रदर्शनमुचितं अतोयदकर्मणाविशेषितंतदेवकर्मनान्यदितिकर्मलक्षणं यच्चकर्मणाविशेषितंतदेवाकर्मेत्यकर्मलक्षणमितिव्याख्येयं अक्षरार्थस्तुकर्मयज्ञादिकंससाधनं तत्राकर्मस्पंदशून्यंकूट
स्थंब्रह्मयःपश्येत् कर्मतदंगेषुब्रह्मदृष्टिमध्यस्येत् अहंक्रतुरहंयज्ञःस्वधाहमहमौषधं मंत्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहंहुतमित्युक्तप्रकारेण अन्यथायत्कृतंतद्वृथाचेष्टारूपमेवातोगहनाकर्मणोगतिः किंतदकर्मयत्क
र्मण्यध्यस्यतइत्याकांक्षायांयत्रैतत्कर्मपुण्यपापात्मकंदृश्यते पुण्योवैपुण्येनकर्मणाभवतिपापःपापेनेतितत्फलंचसुखदुःखादिकंअहंसुखीअहंदुःखीतिसप्रत्यक्चेतनोऽकर्म तत्रैवेदंकर्मअस्पंदेस्पंदात्मकमसर्पे
सर्पइवाध्यस्तमितियःपश्येदिति अयंभावः यथारज्ज्वामध्यस्तंसर्पंपश्यन्नायंसर्पोरज्जुरियमितिवाक्यात्तस्यरज्जुत्वंविक्षेपप्राबल्यादप्रतिपद्यमानोनरःसर्पमिमंरज्जुदृष्ट्योपास्वेतिनियोज्यते सचोपासनादार्ढ्येसर्पं
विस्मृत्यरज्जुतत्त्वमेवविंदति यस्तुवाक्यादेवरज्जुतत्त्वंविंदतिनतस्यप्रत्ययावृत्तिलक्षणयाउपास्त्याप्रयोजनमस्ति एवमकर्मण्यध्यस्तंकर्त्रादितत्त्वमसीतिवाक्याद्बाधित्वाऽकर्मप्रतिपत्तिर्भवतिशुद्धसत्वस्य अन्यस्य
तुकर्त्रादीनेवाकर्मदृष्ट्याउपासीनस्यभावनादार्ढ्यात्कर्त्रादिरूपतिरोधानेनाकर्मतत्त्वप्रतिपत्तिरिति यद्वाकर्मणीवअकर्मण्यपिविकर्मसहितेअकर्मदृष्टिर्माभूदित्याशंक्याह कर्मणीति विहिताकरणेप्रतिषिद्धाचर
णेचकर्मदृष्टिरेवभवेत् अकर्मतोबिभ्यत्कर्मब्रह्मदृष्ट्याकुर्यान्नत्वकर्मापितादृशदृष्ट्याकुर्यादित्यर्थः ॥ १८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अविदुषांकर्मण्यकर्मभावनांद्रढयितुंविदुषांकर्मदर्शनंस्तौति यस्यसर्वेसमारंभाइत्यादिभिःषड्भिः यस्यविदुषःसर्वे समारभ्यंतइतिसमारंभाःकर्माणि कामेनफलेच्छयासंकल्पेनअहमिदंकरोमीत्यभिमानेनचव र्जिताःतंज्ञानाग्निनाकर्मादावकर्मादिदर्शनेनदग्धानिअंकुरीभावाद्धयावितानिकर्माणिशुभाशुभानियेनतंपंडितंबुधाआहुः ॥१९॥ ननुप्रायश्चित्तेनेवज्ञानाग्निनापूर्वकर्मदाहेपिक्रियमाणंतत्फलायभवेदित्यतआह त्यक्त्वेति आत्मलाभेननित्यतृप्तत्वात्फलासंगंत्यक्त्वानिराश्रयत्वात् अहंकाराद्याश्रयेणहिकर्मक्रियते निराश्रयोनिरहंकारोयस्मात्ततःकर्मसंगंअहंकरोमीत्यभिमानंचत्यक्त्वाकर्मणिलौकिकेवैदिकेवाअभितः सर्वांगोपसंहारेणप्रवृत्तोपिसनैवकिंचित्करोति अतोऽस्यक्रियमाणमपिकर्मनफलायप्रभवतीत्यर्थः॥२०॥नन्वेतस्माद्गौणात्कर्मकरणादकरणंमुख्यमेवतद्वरमित्याशंक्यगृहस्थस्यतत्प्रत्यवायावहमितिव्यतिरेकमु खेनाह निराशीरिति योनिष्परिग्रहःस्त्र्यादिपरिग्रहरहितःसंन्यासीसचेन्निराशीःयोगैश्वर्यमप्यनिच्छन् यतंचित्तंबुद्धिःआत्माचदेहेंद्रियसंघातोयेनसयतचित्तात्मा समाधिकालेनिरुद्धबाह्याभ्यंतरवृत्तिरित्यर्थः सव्युत्थानकालेशारीरंशरीरस्थितिमात्रप्रयोजनंभिक्षाटनादि तदपिकेवलंकर्तृत्वाभिमानशून्यंपराध्यारोपितकर्तृत्वेनकुर्वन्नपि किल्बिषंयावज्जीवमग्निहोत्रंजुहुयादितियावज्जीवाधिकारचोदिताग्निहोत्राद्य

यस्यसर्वेसमारंभाःकामसंकल्पवर्जिताः॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणंतमाहुःपंडितंबुधाः ॥ १९ ॥ त्यक्त्वाकर्मफलासंगंनित्यतृप्तो निराश्रयः ॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोपिनैवकिंचित्करोतिसः॥ २० ॥ निराशीर्यतचित्तात्मात्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ शारीरंकेवलंकर्म कुर्वन्नाप्नोतिकिल्बिषं॥ २१ ॥ यदृच्छालाभसंतुष्टोद्वंद्वातीतोविमत्सरः॥ समःसिद्धावसिद्धौचकृत्वापिननिबध्यते॥ २२ ॥

करणजंप्रत्यवायंनाप्नोति विधितस्तेषांत्यागात् यस्तुसपरिग्रहःसनिराशीरपियतचित्तात्मापिकेवलमपिशारीरंकर्मकुर्वन्विहिताकरणात्किल्बिषंप्राप्नोत्येवेत्यर्थः॥२१॥ ननुसपरिग्रहःकुटुंबभरणव्यग्रतयाकथं वित्तव्ययायाससाध्यान्यग्निहोत्रादीन्यनुतिष्ठेदित्याशंक्याह यदृच्छेति यदृच्छयाअप्रार्थितोपनतोलाभोयदृच्छालाभस्तेनसंतुष्टः तथाहि ऋतामृताभ्यांजीवनंब्राह्मणस्यविधायव्याख्यातं ऋतमुंछशिलंप्रोक्तममृ तंस्यादयाचितमिति द्वंद्वातीतःबहुलाभेअलाभेवासुखदुःखाद्यतीतः विमत्सरःपरस्यलाभंदृष्ट्वासंतापहीनः समःयदृच्छालाभेनैवेष्टिपशुचातुर्मास्यादेर्नित्यकर्मणःसिद्धौअसिद्धौवासमोनिर्विकारएवंभूतइष्ट्यादी निकृत्वापितत्फलेनस्वर्गादिनाननिबध्यतेअपिशब्दात्तज्जेनप्रत्यवायेनननिबध्यते बंधहेतोःकर्मणस्तत्त्वज्ञानेनैवदाहात् तथाचस्मृतिः न्यायागतधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोऽतिथिप्रियः श्राद्धकृत्सत्यवादीचगृहस्थोपि विमुच्यतइति भाष्येत्वयंश्लोकःसंन्यासिपरत्वेनैवव्याख्यातः ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्यक्त्वाकर्मफलासंगमित्यादिना श्लोकत्रयेणविद्वान्कर्माणिकुर्वन्नपिनकरोतिअतोनलिप्यतेलेपाभावाच्चनबध्यतइत्युक्तं तत्किंकर्मणांफलदानशक्तिप्रतिबंधोवाज्ञानेनक्रियतेउतनिरन्वयोच्छेदएवेत्याशंक्याद्ये मुक्तस्यापिपुनःसंसारप्रसक्तिंपश्यन्द्वितीयमभ्युपगच्छति गतसंगस्येति यतःविद्वान्गतसंगःकर्तृत्वाभिमानशून्योऽतोनकरोतीत्युक्तं यतोमुक्तःफलकामनामुक्तःअतोनलिप्यतइत्युक्तं यतोयज्ञायैवयज्ञेश्वरप्री त्यर्थमेवाचरतिनफलांतरार्थं प्राप्याभावात् अतस्तमेवोत्पाद्यकृतार्थैःकर्मभिर्नबध्यतइत्युक्तं यतोयंज्ञानेसम्यग्दर्शनेऽवस्थितचेताःप्रतिष्ठितप्रज्ञः अतईश्वरप्रीतिफलस्यज्ञाननिष्ठाप्राप्तिरूपस्यापिप्रागेवलाभात् अस्यगतसंगस्यमुक्तस्ययज्ञायकर्मचरतोज्ञानावस्थितस्यसर्वंकर्मक्रियमाणादिकंसर्वप्रकारेणनिष्प्रयोजनंसत्समग्रंअग्रेणफलेनवासनयावासहसमग्रंप्रकर्षेणनिरन्वयंविलीयतेनश्यत्यतोनकदाचिदपिप्रादुर्भव तिअयंचक्रियमाणकर्मप्रलयोविद्वद्दृष्ट्यैव स्वाभाविकस्यतेषांफलजननसामर्थ्यस्यवह्न्यौष्ण्यवदप्रत्याख्येयत्वात् अतएवज्ञानेनपूर्वकर्मणांदाहउत्तरेषामश्लेषश्चश्रूयतेनतूत्तरेषामपिदाहः तद्यथैषीकातूलम ग्नौप्रोतंप्रदूयेतैवंहास्यसर्वेपाप्मानःप्रदूयंतेइति तंविदित्वानकर्मणालिप्यतेपापकेनेतिच तस्यपुत्रादायमुपयंतिसुहृदःसाधुकृत्यांद्विषंतःपापकृत्यामिति विदुषोधनस्येवकर्मणामप्यन्यत्रगमनदर्शनान्नतेषांव स्तुवृत्त्याप्रलयोस्तीतिध्येयं ॥ २३ ॥ कुतोविदुषांकर्माणिप्रविलीयंतइत्याशंक्याह ब्रह्मार्पणमिति यतस्तेविद्वांसःसविकल्पसमाधौसर्वंजगत्प्रत्यक्चितिशक्तिनिर्मितंपश्यंति तथाचश्रुतिः किंकारणमित्युपक्र म्यकालःस्वभावइतिकालादीनिलोकदृष्ट्यानेकानिकारणान्युपक्षिप्यकारणंनिर्णीयतेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामितिसमाधिनादर्शयति तथाचसमाधिनासर्वस्यब्रह्मणिकल्पितत्वं

गतसंगस्यमुक्तस्यज्ञानावस्थितचेतसः ॥ यज्ञायाचरतःकर्मसमग्रंप्रविलीयते ॥ २३ ॥ ब्रह्मार्पणंब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौब्रह्मणाहुतं ॥
ब्रह्मैवतेनगंतव्यंब्रह्मकर्मसमाधिना ॥ २४ ॥ दैवमेवापरेयज्ञंयोगिनःपर्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावपरेयज्ञंयज्ञेनैवोपजुह्वति ॥ २५ ॥

पश्यतांतेषांयदर्पणंअर्पणसाधनंमंत्रजुह्वादितत्ब्रह्मैव एवशब्दःसर्वत्रानुषंजनीयः यदर्पणीयंहविस्तदपिब्रह्मैव यत्हुतंहवनक्रिया हुतंतर्पितंदेवब्राह्मणादिवातदपिब्रह्मैव यत्अग्नौहुतंतदपिब्रह्मण्येवहुतं अ त्रब्रह्मणीतिपदमध्याहर्तव्यं यत्यजमानेनहुतंतद्ब्रह्मणैवहुतं यत्तेनकर्मणागंतव्यंप्राप्तव्यंफलंतदपिब्रह्मैव किंबहुना यत्किंचित्तस्यकर्मशयनासनादिकंतत्सर्वंब्रह्मैव तत्रकारणंसमाधिनासमाधिजेनात्मसाक्षा त्कारेण यतःसर्वमस्यब्रह्मात्मकंब्रह्मचप्रत्यगनन्यत्अतःप्रदेयस्यफलस्याभावात्कर्माणिप्रविलीयंतेदाह्याभावाद्दहनइवेतिभावः यत्तुकर्मणितदंगेषुचनामादिष्विवब्रह्मदृष्टिरत्रविधीयतइतिव्याख्यानंतत्उपक्र मादिविरोधात्ब्रह्मविद्यायाःप्रकृतत्वाच्चासंगतमितिभाष्येएवनिरस्तं याहिब्रह्मविदांकर्मांगेषुतात्विकीब्रह्मदृष्टिःकीर्त्तितासास्थितप्रज्ञलक्षणवदब्रह्मविदामनुष्ठानायैवफलतोभवतीतिनतत्रतस्यास्तात्पर्यंवर्णनीय मितिदिक् ॥ २४ ॥ एवंसम्यग्दर्शनस्ययज्ञत्वंसंपाद्यतत्स्तुत्यर्थंयज्ञांतराण्युपक्षिपति दैवमेवेत्यादिना दैवंदेवताप्रधानमेवदर्शपूर्णमासादियज्ञंनान्यंएकेयोगिनःकर्मयोगिनःपर्युपासते अपरेतुब्रह्मैवसत्यज्ञानानंतानं दात्मकमखंडैकरसंवस्तुतदेवज्ञातंसत्सर्वकर्मदग्धृत्वादग्निरिवाग्निर्ब्रह्माग्निस्तत्र यज्ञंजीवं यज्ञशब्दस्यात्मनामसुपाठात् सोपाधिं यज्ञेनैवआत्मनैवनिरुपाधिकेनरूपेणजुह्वतिघटाकाशमिवमहाकाशेउपाधिप्रहा णेनप्रविलापयंतिसोऽयंज्ञानयज्ञोमुख्यः ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यज्ञांतरमाह श्रोत्रादीनीति तत्रकंचित्वाह्यंआभ्यंतरंवाविशेषमुपादायतत्रचेतसोनियमनंक्रियते तेचसंयमाःअनेकविषयत्वादनेकेपृथक्फलाश्च तथाचयोगसूत्रकृताप्रोक्तं भुवनज्ञानंसूर्यसंयमात्चंद्रेता राव्यूहज्ञानंकंठकूपेक्षुत्पिपासानिवृत्तिरित्यादि तएवाग्नयइंद्रियेंधनसंहारहेतुत्वात्तेषुसंयमाग्निषु श्रोत्रादीनिजुह्वतिप्रक्षिपंति तत्रश्रोत्रंअनाहतेध्वनौसंनियम्यहंसोपनिषदुक्तरीत्याघंटानादादीनुदशनादाननु भवंति नहितत्रसन्नियतेचेतसिशब्दांतरग्रहणंतदाभवति सोयंश्रोत्रस्यसंयमाग्नौहोमोबोध्यः एवमन्यत्रापितद्द्वाराचनिष्कलंतत्त्वंप्रतिपद्यंते तथान्येविषयेभ्यःप्रत्याहृतकरणाःधारणाध्यानसमाध्यात्मकंमनसः संयमंएकत्रमूलाधाराद्यन्यतमचक्रेकर्तुमशक्ताः समनस्केंद्रियेषुविषयवियोगाद्दग्धेंधनानलवत्स्वयंविलीनेषुयेषांसमाधिबुद्धिस्तैरिंद्रियेषुविषयाएवोपसंहृतानत्विद्रियादीनिमनआदिषुपूर्वोक्तरीत्याउपसंहृ तानि तानेतानिंद्रियचिंतकान्प्रकृत्योक्तंवायवीये दशमन्वंतराणीहतिष्ठंतींद्रियचिंतकाइति ॥ २६ ॥ इतोविशिष्टंयोगांतरमाह सर्वाणीति इंद्रियाणांकर्माणिशब्दादिग्रहणानि प्राणकर्माणिआकुंचनप्रसार णश्वासप्रश्वासादीनि अपरेयोगिनः आत्मनिबुद्धौसंयमःसएवयोगोग्निश्चतस्मिन् ज्ञानेनदेहेंद्रियप्राणमनोव्यतिरिक्तात्मज्ञानेनदीपितेप्रकाशितेजुह्वतिप्रविलापयंति इंद्रिययोगिनांहिसुप्ताविवप्राणोनुपसं हृतएवास्ते तत्सहचरस्यमनसोनुपसंहारात् बुद्धियोगिनांतुमनसोप्युपसंहारात्तदायत्तस्यप्राणस्याप्युपसंहारोभवतीतिविशेषः एतेषामपिबुद्धौबोद्धव्याभावात्पूर्ववल्लीनायांसमाधिबुद्धिरस्तिनत्वेतैर्बुद्धे

श्रोत्रादीनींद्रियाण्यन्येसंयमाग्निषुजुह्वति॥शब्दादीन्विषयानन्येइंद्रियाग्निषुजुह्वति॥ २६॥

सर्वाणींद्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे॥आत्मसंयमयोगाग्नौजुह्वतिज्ञानदीपिते॥ २७॥

द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञायोगयज्ञास्तथापरे॥स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्चयतयःसंशितव्रताः॥ २८ ॥

अपानेजुह्वतिप्राणंप्राणेपानंतथापरे ॥ प्राणापानगतीरुध्वाप्राणायामपरायणाः ॥ २९ ॥

रन्यत्तेनआत्माज्ञातोनापितस्मिन्बुद्धिरुपसंहृता अतएवैतान्प्रकृत्योक्तंवायवीये बौद्धादशसहस्राणितिष्ठंतिविगतज्वराइति बौद्धाबुद्धौलीनाः दशसहस्राणिमन्वंतराणीत्यनुषंगात् ॥ २७ ॥ एवंयज्ञपंच कंश्लोकत्रयेणोक्तं अथैकेनैवश्लोकेनपंचयज्ञानाह द्रव्येति द्रव्यसाध्याःवापीकूपारामाःतीर्थेबहिर्वेदिकादानंश्रौतयज्ञानांप्रागेवग्रहणात् तएवयज्ञायेषांतेद्रव्ययज्ञाः तथातपःकृच्छ्रचांद्रायणमासोपवा सादितदेवयज्ञस्थानीयंयेषांतेतपोयज्ञाः तथायोगयज्ञाःसंगफलत्यागपूर्वकंसंध्योपासनादिनिर्विकल्पसमाध्यंतानांकर्मणामनुष्ठानंतृतीयाध्यायोक्तंयोगः सएवयज्ञोयेषांतेयोगयज्ञाः यद्वायमनियमासनप्रा णायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधिरूपोष्टांगोपेतोयोगश्चित्तवृत्तिनिरोधइतिसूत्रितोयोगएवयज्ञोयेषांतइति तथास्वाध्याययज्ञाःनित्यंवेदाध्ययनरतास्तेस्वाध्याययज्ञाः ज्ञानंस्वाध्यायार्थस्यपूर्वोत्तरमीमां साविचारःसएवयज्ञोयेषां स्वाध्याययज्ञाज्ञानयज्ञाश्चेतिस्वाध्यायज्ञानयज्ञाइतिसमासः यतयःयतनशीलाः संशितव्रताःसम्यक्शितंतीक्ष्णंव्रतंअहिंसादिकंयेषांतेइतिसर्वेषांविशेषणं ॥ २८ ॥ एकादशंयज्ञ माह अपानेइति अपरेअपानेअपानवृत्तौजुह्वतिप्रक्षिपंतिप्राणंप्राणवृत्तिं पूरकाख्यंप्राणायामंकुर्वंतीत्यर्थः तथाप्राणेचअपानंप्रक्षिपंति रेचकाख्यंप्राणायामंकुर्वंतीत्यर्थः प्राणापानगतीरुध्वा मुखना सिकाभ्यांवायोर्निर्गमनंप्राणस्यगतिः तद्विपर्ययेणाधोगमनंअपानस्यगतिः तेप्राणापानगतीएनेनिरुध्य प्राणायामपरायणाःप्राणायामतत्पराः कुंभकाख्यंप्राणायामंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्वादशंयज्ञमाह अपरेइति नियतोनिगृहीतआहारोविषयभोगोयैस्तेनियताहाराःवैराग्यादिमंतः प्राणान् अत्रसमनस्कानींद्रियाणिप्राणशब्देनगृह्यंते तान्प्राणेषुमनश्चित्ताहंकारेष्वंतःकरणवृत्तिभेदेषु बुद्धेःप्रा
ग्गृहीतत्वादग्रहणं जुह्वतिप्रविलापयंति इंद्रियाणिसंकल्पात्मकेमनसिसंहृत्यमनोपिस्मरणात्मकेचित्तेसंहृत्यतदपिअहंकारेसंहरंति सचाभिमानरूपोहंकारोभिमंतव्याभावात्स्वयमेवदग्धेंधनानलवद्विलीयते
तत्रयेषांसमाधिबुद्धिरस्तितेआभिमानिकाबुद्धियोगिभ्यःपूर्वोक्तेभ्योनिकृष्टाः अतएवएतान्प्रकृत्योक्तंवायवीये सहस्रंत्वाभिमानिकाइति सहस्रंमन्वंतराणिइत्यनुषंगः भौतिकस्तुयोगोत्रनोक्तः यदनुष्ठातॄ
न्प्रकृत्यतत्रैवोक्तं भौतिकास्तुशतंपूर्णमिति अत्रापिशतंमन्वंतराणीत्यनुषंजनीयं सर्वेप्येतेयज्ञविदोयज्ञलब्धारोयज्ञेनक्षपितंकल्मषंयेषांतेतथाविधाभवंति सर्वेयज्ञाःकल्मषक्षयायैवभवंतिनपुनःसाक्षान्मोक्षाये
त्यर्थः ॥ ३० ॥ सर्वेषामेतेषांमध्येन्यतममप्यनुष्ठातुमशक्तंप्रतिप्राह यज्ञेति यज्ञाःपंचमहायज्ञाःतेभ्यःशिष्टमवशिष्टमन्नममृताख्यंयेभुंजतेतेपिचित्तशुद्धिद्वारासनातनंब्रह्मयांतिप्राप्नुवंति अयज्ञस्यपूर्वोक्तेषुद्वाद
शस्वन्यतमोवा नित्याःपंचवायस्ययज्ञानसंतिसअयज्ञस्तस्य अयमपिलोकोनास्ति अन्यःपरलोकआत्मलोकोवाकुतोभवेन्नकुतश्चिदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ एवमिति ब्रह्मणोवेदस्यमुखेद्वारे वेदद्वारेणैववि

अपरेनियताहाराःप्राणान्प्राणेषुजुह्वति॥ सर्वेप्येतेयज्ञविदोयज्ञक्षपितकल्मषाः॥ ३०॥ यज्ञशिष्टामृतभुजोयांतिब्रह्मसनातनं॥ नायंलोकोस्त्ययज्ञस्यकुतो
न्यःकुरुसत्तम॥ ३१॥ एवंबहुविधायज्ञावितताब्रह्मणोमुखे॥ कर्मजान्विद्धितान्सर्वानेवंज्ञात्वाविमोक्ष्यसे॥३२॥ श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञःपरंतप॥
सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते॥ ३३॥ तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया॥ उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः॥ ३४॥ यज्ज्ञात्वानपुनर्मोह
मेवंयास्यसिपांडव॥ येनभूतान्यशेषेणद्रक्ष्यस्यात्मन्यथोमयि॥ ३५॥ अपिचेदसिपापेभ्यःसर्वेभ्यःपापकृत्तमः॥ सर्वंज्ञानप्लवेनैववृजिनंसंतरिष्यसि॥३६॥

तताविस्तारिताःगुरुभिरुपदिष्टाइत्यर्थः कर्मजान्कायिकवाचिकमानसिककर्मजान्नतुनैष्कर्म्यरूपान् एवंज्ञात्वाअस्मादशुभात्मोक्ष्यसे तत्त्वज्ञानोत्पत्तिद्वारेणेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ यदर्थमेतेयज्ञाउपन्यस्तास्तंज्ञा
नयज्ञंस्तौति श्रेयानिति द्रव्यंबाह्यमाभ्यंतरंचदेहेंद्रियादितत्साध्यात्द्रव्यमयात्यज्ञात् ज्ञानयज्ञःनिःशेषवाङ्मनःकायप्रवृत्त्युपरमात्मकःश्रेयान्प्रशस्ततरः ईयसुन्प्रत्ययेनतेषामपिप्रशस्तत्वंद्योत्यते तत्रहेतुः सर्व
मिति कर्मकर्मफलंसर्वंअखिलंसर्वांगोपसंहारयुक्तंज्ञानेपरिसमाप्यतेअंतर्भवति यथाकृतायाविजितायाधरेयाःसंयंत्येवमेवैनंसर्वंतदभिसमेतियत्किंचप्रजाःसाधुकुर्वंतियस्तद्वेदयत्सवेदेति ॥ ३३ ॥ तद्विद्धीति
ज्ञानिनःयथज्ञाः तत्त्वदर्शिनःअनुभववंतः ज्ञानंब्रह्म स्पष्टार्थःश्लोकः ॥ ३४ ॥ यज्ज्ञात्वेति यत्चिन्मात्रस्वरूपंब्रह्मज्ञात्वा एवंइदानीमिवपुनर्मोहंनयास्यसि अथोअपिचयेनज्ञानेनभूतानिब्रह्मादिस्तंबपर्यं
तानिआत्मनिमयित्वंपदलक्ष्यार्थादनन्यभूतेपरमेश्वरेद्रक्ष्यसि नान्योतोस्तिद्रष्टेतिप्रतीचोन्यस्यद्रष्टुर्निषेधात् भाष्येतुसाक्षादात्मनिमत्स्थानीमानीतिद्रक्ष्यसि अथोअपिमयिवासुदेवेपरमेश्वरेचइमानीतिक्षे
त्रज्ञेश्वरैकत्वंसर्वोपनिषत्प्रसिद्धंद्रक्ष्यसीत्यर्थइति ॥ ३५ ॥ अपिचेदिति वृजिनंवृजिनार्णवं धर्मोपीहमुमुक्षोःपापमित्युच्यते ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यथेति एधांसिकाष्ठानि कर्माणिप्रारब्धादन्यानि ॥ ३७ ॥ नहीति योगेननिष्कामकर्मानुष्ठानेनसमाधियोगेनवासंसिद्धःसंस्कृतोयोग्यतामापन्नः कालेनेतिचिरप्रयत्नसाध्यत्वंज्ञानस्योच्यते ॥ ३८ ॥ श्र
द्धावान्ज्ञानंलभते श्रद्धावानपिमंदप्रयत्नोमाभूदतआह तत्परइति तत्परोप्यजितेंद्रियोमाभूदतआह संयतेंद्रियइति परांशांतिंविदेहकैवल्यं अचिरेणप्रारब्धकर्मसमाप्तौसत्यां ॥ ३९ ॥ अज्ञइति अज्ञःसुखेन
चिकित्सितुंशक्यः अश्रद्दधानोयत्नेन संशयात्मात्वसाध्यएव यतःमित्रादिष्वपिसंशयंकुर्वतोस्यअयंलोकोपिनास्तिनापिपरः वेदवाक्येपिसंशयात् अतएवसर्वदासंशयाकुलत्वात्सुखमपितस्यनास्ति तस्मात्सं

यथैधांसिसमिद्धोग्निर्भस्मसात्कुरुतेर्जुन॥ ज्ञानाग्निःसर्वकर्माणिभस्मसात्कुरुतेतथा॥ ३७॥
नहिज्ञानेनसदृशंपवित्रमिहविद्यते ॥ तत्स्वयंयोगसंसिद्धःकालेनात्मनिविंदति ॥ ३८ ॥
श्रद्धावाँल्लभतेज्ञानंतत्परःसंयतेंद्रियः॥ ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छति ॥ ३९॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्चसंशयात्माविनश्यति॥ नायंलोकोस्तिनपरोनसुखंसंशयात्मनः॥४०॥
योगसंन्यस्तकर्माणंज्ञानसंछिन्नसंशयं ॥ आत्मवंतंनकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय ॥४१॥
तस्मादज्ञानसंभूतंहृत्स्थंज्ञानासिनात्मनः॥ छित्वैनंसंशयंयोगमातिष्ठोत्तिष्ठभारत॥ ४२॥
इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुन
संवादेयज्ञविभागयोगोनामचतुर्थोध्यायः॥ ४॥ पर्वणितुअष्टाविंशोध्यायः॥२८॥ ॥ ९८॥

शयोनकर्त्तव्यः ॥४०॥ किंच योगेति योगेनकर्मण्यकर्मदर्शनात्मकेनसंन्यस्तानिफलतःस्वरूपतोवात्यक्तानिकर्माणियेनतंयोगसंन्यस्तकर्माणं ज्ञानेनसम्यग्दर्शनेनसम्यक्छिन्नाःसंशयाःआत्मादेहोऽन्योवा
अन्योपिविभुरविभुर्वाविभुरपिकर्त्ताऽकर्त्तावाअकर्त्ताप्येकोनेकोवाएकोपिसगुणोनिर्गुणोवेत्येवमादयःयस्यसज्ञानसंछिन्नसंशयस्तं आत्मवंतंशमदमादिपरं कर्माणिकृतानिननिबध्नंतिहेधनंजय ॥ ४१ ॥ त
स्मादिति हृत्स्थंबुद्धिस्थं ज्ञानासिनाज्ञानखड्गेन योगंसम्यग्दर्शनोपायं निष्कामकर्मआतिष्ठकुरु उत्तिष्ठ युद्धायेतिशेषः ॥ ४२ ॥ इतिश्री० भगवद्गी० नै० भा० चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ २८ ॥ ९८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तृतीयेध्यायेलोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठेतिविभिन्नाधिकारिकंनिष्ठाद्वयंप्रस्तुत्यनकर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यंपुरुषोश्नुतइत्यादिनाकर्मनिष्ठायाःज्ञाननिष्ठांगत्वेनभूयसानिर्बंधेनानुष्ठेयत्वमुक्तं कर्मण्येवाधिकारस्तइ
त्यादिना चतुर्थेतूत्पन्नसम्यग्दर्शनैःकृतमपिकर्माकृतमेवभवतिज्ञानेनकर्तृत्वादिबाधात् अतस्तैर्यथाचेष्टावत्कर्मवाकर्त्तव्यंसंन्यासोवाकर्त्तव्यइत्यनास्थयाप्रोक्तं अथेदानींपंचमषष्ठयोरज्ञानिनाज्ञानार्थिनावैरा
ग्योत्पत्तेःप्राक्कर्मैवानुष्ठेयं संपन्नेतुवैराग्येदृष्टविक्षेपनिवृत्त्यर्थंकर्मसंन्यासंकृत्वाज्ञानोत्पत्त्यर्थंयोगोनुष्ठेयइत्युच्यते तत्रचतुर्थेत्यक्तसर्वपरिग्रहइतिसंन्यासःयोगमातिष्ठेतिकर्मयोगश्चैकंमांप्रतिविहितःनचैतयोः
स्थितिगतिवद्युगपदेकेनमयानुष्ठानंकर्त्तुंशक्यतेपरस्परविरुद्धत्वादितिमन्वानोऽर्जुनउवाच संन्याससमिति हेकृष्णपापकर्षण मेमह्यंज्ञानार्थिनेसंन्यासंकर्मयोगंचेतिद्वयंपरस्परविरुद्धंकथंशंससिकथयसि
पुनरित्यनेनप्रागपित्वयावेदकर्त्राइदंद्वयंविहितमस्तीतिगम्यते तथाचश्रुतिस्मृतीभवतः एतमेवप्रव्राजिनोलोकमिच्छंतःप्रव्रजंति संसारमेवंनिःसारंदृष्ट्वासारदिदृक्षया प्रव्रजंत्यकृतोद्वाहाःपरंवैराग्यमास्थिताइति
च तथातमेतंवेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंतियज्ञेनदानेनतपसानाशकेनेति महायज्ञैश्चयज्ञैश्चब्राह्मीयंक्रियतेतनुरितिच ब्राह्मीब्रह्मदर्शनयोग्या अतःएतयोःश्रुतिविहितत्वेनप्रशस्तयोर्मध्येएकंश्रेयःप्रशस्ततरंय

अर्जुनउवाच संन्यासंकर्मणांकृष्णपुनर्योगंचशंससि ॥ यच्छ्रेयएतयोरेकंतन्मेब्रूहिसुनिश्चितं ॥ १ ॥
श्रीभगवानुवाच संन्यासःकर्मयोगश्चनिःश्रेयसकरावुभौ ॥ तयोस्तुकर्मसंन्यासात्कर्मयोगोविशिष्यते ॥ २ ॥
ज्ञेयःसनित्यसंन्यासीयोनद्वेष्टिनकांक्षति ॥ निर्द्वंद्वोहिमहाबाहोसुखंबंधात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥

त्तन्मेसुनिश्चितंब्रूहीतिप्रश्नः ॥ १ ॥ अस्योत्तरंभगवानुवाच संन्यासइति निःश्रेयसकरौज्ञानोत्पत्तिहेतुतया तथापिकर्मसंन्यासात्अविरक्तकृतात्कर्मयोगएवविशिष्यते चित्तशुद्धिद्वारावैराग्यादिहेतुत्वात्
॥ २ ॥ ननुप्रत्यक्षःकर्मयोगिनांविक्षेपःसंन्यासिनांतुसनास्तीतिकथमुच्यतेकर्मयोगोविशिष्यतइत्याशंक्याह ज्ञेयइति योरागद्वेषरहितःसकर्मसुस्वरूपतस्त्यक्तेष्वत्यक्तेषुवानित्यंसंन्यास्येव एतेनसाधनभूतयोः
सांख्ययोगयोःरागद्वेषराहित्यकृतंसाम्यमुक्तं फलभूतयोस्तुसर्वविकल्पराहित्यरूपसाम्यमनंतरश्लोकाभ्यामुच्यते तथापिचित्तस्वाभाव्यात्कदाचित्संन्यासिनोरागोदयेपाताशंकास्तिनेतरस्येतिसएवश्रेयानि
तिभावः यद्यप्येवंतथापिहिप्रसिद्धं निर्द्वंद्वोद्वंद्वंसत्यानृतयोरात्मानात्मनोर्मिथुनं परस्पराध्यासस्तद्रहितःसांख्योरागाद्युदयहेतोरज्ञानस्यात्यंतोच्छेदात् सुखंकर्मकरणायासंविनापिबंधात्संसारात्केवलज्ञानेनै
वमुच्यतेनकर्माण्यपेक्षते यद्वानिर्द्वंद्वोद्वंद्वंवैमिथुनंतस्माद्द्वंद्वान्मिथुनंप्रजायतेइतिश्रुतेर्द्वंद्वंस्त्रीपुंसयोर्मिथुनंतद्रहितःस्त्र्यादित्यागीसंन्यासीअनायासेनमुच्यते रागादिजयस्योभयत्रतुल्यत्वात् अत्रचकुटुंबभरणवै
यग्र्याभावात्सुखंमुच्यतइत्यर्थः ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नन्वेकत्रपाताशंकाएकत्रकर्मश्रमस्तदनयोःपथोःकतरःश्रेयानित्याशंक्यद्वयोरपिफलतःसाम्यमित्याह सांख्ययोगाविति सांख्यंसमित्येकीभावेइतियास्कःएकीभावेनात्मानन्यत्वेनख्यायतेप्रकाश्यतेवस्तु
स्वरूपमनयेतिसंख्यास्थूलसूक्ष्मकारणप्रपंचस्यनिर्विकल्पेप्रत्यगात्मनिप्रविलापनेनउदिताचेतोवृत्तिःतत्साधनभूतोयंसांख्यःसंन्यासः सचदारादिबुद्ध्यंतानांपदार्थानामात्मन्येकीभावेनन्यसनंत्यागःप्रविलाप
नं तथायोगोप्यग्निहोत्रसंध्योपासनादिनिर्विकल्पसमाध्यंतमनुष्ठानं तत्रमुख्यस्ययोगस्यलक्षणं योगश्चित्तवृत्तिनिरोधइति वृत्तयश्चप्रमाणविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतयइतिपंच तत्रप्रत्यक्षानुमानागमाःप्रमा
णानि तेषुप्रत्यक्षमिंद्रियंतज्जावृत्तिःशुक्त्यादिविषयंयाथार्थ्येनज्ञानं विपर्ययस्तुतत्रैवरजतादिविषयंभ्रांतिरूपंज्ञानं संशयोपिइयंशुक्तिर्वारजतंवेतिअनिर्धारितान्यतरकोटिकंज्ञानं सविपर्ययएवांतर्भवति विक
ल्पस्तुशब्दज्ञानानुपातीवस्तुशून्यः यथापुरुषस्यचैतन्यंवंध्यापुत्रइति नहिपुरुषचैतन्यतत्संबंधानांपृथक्त्वमस्तिकिंतुचैतन्यमेवहिशब्दत्रयेणोच्यते नापिवंध्यासुतस्यस्वरूपमस्तिअथापिशब्देनाभिलप्यतेसो
यंविकल्पःशब्दज्ञानानुपातीवस्तुशून्यः एकस्मिन्ननेकबुद्धिरसतिचसद्बुद्धिरिति निद्रास्मृतीलोकप्रसिद्धे एतासांनिरोधेपिनिर्विकल्पःप्रत्यगात्मैवावशिष्यते तावेतौफलभूतौसांख्ययोगौ साधनभूतौतावेवसं
न्यासकर्मयोगाख्यौ तत्रांत्ययोःसाम्यंज्ञेयःसनित्यसंन्यासीत्यनेनसूचितं आद्ययोस्त्वैक्यमत्रोच्यते आस्थितःअनुतिष्ठन् फलंनिर्विकल्पात्मनाऽवस्थितिरूपं ॥४॥ योगैःयोगिभिः अर्शआद्यच्प्रत्ययांतोयंयो

सांख्ययोगौपृथग्बालाःप्रवदंतिनपंडिताः॥ एकमप्यास्थितःसम्यगुभयोर्विंदतेफलं॥ ४॥ यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानंतद्योगैरपिगम्यते॥
एकंसांख्यंचयोगंचयःपश्यतिसपश्यति॥ ५॥ संन्यासस्तुमहाबाहोदुःखमाप्तुमयोगतः॥ योगयुक्तोमुनिर्ब्रह्मनचिरेणाधिगच्छति॥६॥

गशब्दः स्थानंमोक्षाख्यं एकंअभिन्नं स्पष्टायोजनाश्लोकद्वयस्य ॥ ५ ॥ नन्वेवंनिर्विकल्पस्थानप्राप्तयेद्वौमार्गौउक्तौस्यातांतत्त्वनान्यःपंथाविद्यतेयनायेतिश्रुतिविरुद्धमित्याशंक्याह संन्यासस्त्विति संन्यासो
नैष्कर्म्यं अयोगतोयोगंविनाअवाप्तुंदुःखंहेमहाबाहो अयमर्थः निर्विकल्पकसमाधिरपितत्त्वमसीत्येतद्वाक्यार्थप्रतिपत्त्युपायभूतएवनस्वतःपुरुषार्थइतिद्वितीयमार्गस्याभावान्नोदाहृतश्रुतिविरोधः शांतोदांतउप
रतस्तितिक्षुःसमाहितोभूत्वात्मन्येवात्मानंपश्यतीतिश्रुत्यैवशमादिवत्समाधेरप्यात्मदर्शनार्थत्वस्यदर्शितत्वात् तथाचसमाहितपदंवार्त्तिककारैर्व्याख्यातं स्वातंत्र्यंयेषुकर्तुःस्यात्करणाकरणंप्रति तान्येवतुनिषि
द्धानिकर्माणीहशमादिभिः शमादिश्रुत्या अस्वातंत्र्यंतुयेषुस्यात्करणाकरणंप्रति समाहितोक्त्याथेदानींतन्निरोधोविधीते अस्वातंत्र्यंगुरूपदेशापेक्षत्वं येषुमानमेयव्यवहारनिरोधेषु पिंडीकृत्येंद्रियग्रामंबुद्धावा
रोप्यनिश्चलं विषयांस्तत्स्मृतीस्त्यक्त्वातिष्ठेच्चिदनुरोधतः एषोभ्युपायःसर्वत्रवेदांतेषुप्रतिष्ठितः तत्त्वमस्यादिवाक्यार्थज्ञानोत्पत्त्यर्थमादरादिति एवंव्यतिरेकमुक्त्वान्वयमाह योगयुक्तइति मुनिःसंन्यासीनचिरेण
शीघ्रमेवब्रह्माधिगच्छतिवाक्यश्रवणमात्रेण नतुकेवलसंन्यासी यथोक्तं नचसंन्यसनादेवसिद्धिंसमधिगच्छतीति ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योगेति योगेननिर्विकल्पसमाधिनायुक्तोयोगयुक्तः अतएवविशुद्धात्मा वृत्तिसारूप्यदोषेणहीनः आत्माप्रत्यक्चेतनोयस्य निर्विकल्पावस्थायांकेवलएवचेतनोस्तिनान्यदंत्युक्तं तदाद्रष्टुःस्वरूपेवस्थानंवृत्ति सारूप्यमितरत्रेति तदावृत्त्यभावे इतरत्रवृत्तिकालेइतिसौत्रपदद्वयार्थःअत्रहेतुः यतोयंविजितात्माविजितचित्तोजितेंद्रियश्च एवंशुद्धस्त्वंपदार्थउक्तस्तस्यतत्पदार्थाभेदमाह सर्वभूतात्मेति सर्वेषांभूतानांब्रह्मा दिस्तंबपर्यंतानांवियदादीनांचचेतनाचेतनानामात्मभूतःउपादानत्वेनस्वरूपभूतः कनकमिवकुंडलादीनांस्वरूपभूतं कारणानन्यत्वात्कार्यस्य सर्वभूतात्मभूतआत्माप्रत्यक्चेतनोयस्यससर्वभूतात्मभूतात्मा यत्तुसर्वेषांभूतानांआत्मभूतआत्मायस्येतिभाष्यंसर्वभूतात्मेत्येतावतैवार्थलाभादात्मभूतइत्यधिकमितिदूषितं स्वयंचसर्वभूतआत्मभूतश्चात्मायस्येतिविग्रहोदर्शितः तत्रसंकोचेकारणाभावात्सर्वपदेनैवचिज्ज डयोर्ग्रहेपरस्यापिआत्मभूतेत्यधिकमेव सर्वभूतश्चेतनाचेतनप्रपंचभूतआत्मायस्येतितत्रापीष्टार्थलाभात् सर्वंचआत्मानश्चतद्भूतआत्मायस्येतिविगृह्यसर्वात्मभूतात्मेत्येतावतैवसिद्धेप्रथमभूतपदस्यवैयर्थ्यंच भाष्यमतेब्रह्मादीनांप्रत्यग्भूतआत्मायस्येतिश्रुत्यैवजीवेशाभेदउच्यते परस्यतुउपादानत्वलिंगेनजडसाधारण्येनजीवस्यब्रह्माभेदोवगम्यतइतिविद्वद्भिरविनयःक्षंतव्यः यतोयंसर्वेषांप्रत्यगात्माअतोहमिव

योगयुक्तोविशुद्धात्माविजितात्माजितेंद्रियः ॥ सर्वभूतात्मभूतात्माकुर्वन्नपिनलिप्यते ॥ ७ ॥ नैवकिंचित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्त्ववित् ॥ पश्यन्शृण्वन्स्पृशन् जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन् ॥ ८ ॥ प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेषुवर्त्तंतइतिधारयन् ॥ ९ ॥ ब्रह्मण्याधायकर्माणिसंगंत्य क्त्वाकरोतियः ॥ लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवांभसा १० ॥ कायेनमनसाबुद्ध्याकेवलैरिंद्रियैरपि ॥ योगिनःकर्मकुर्वंतिसंगंत्यक्त्वात्मशुद्धये ॥ ११ ॥

सोपिकुर्वन्नपिनलिप्यतेअसंगात्मज्ञानात्कर्त्रादेर्बाधितत्वाच्च व्युत्थानेतत्प्रतीतावपिउत्खातदंष्ट्रोरगवदबाधकत्वाच्चेत्यर्थः ॥ ७ ॥ नलिप्यतइत्येतदुपपादयति नैवेतिद्वाभ्यां तत्त्ववित्अहंनैवकिंचित्करो मीतिमन्येतमन्यते तत्रहेतुः इंद्रियाणिउपलक्षणमिदंप्राणादेरपि इंद्रियादयःइंद्रियार्थेषुस्वेषुविषयेषुवर्त्तंतेइतिधारयन्निश्चिन्वन्नतुअहंविषयेषुवर्त्तेइतिमन्यते धारयन्नितिहेतौशतृप्रत्ययः अत्रदर्शनादयःपंच ज्ञानेंद्रियाणांव्यापाराः गमनविसर्गप्रलपनग्रहणानिकर्मेंद्रियाणां तानिचआनंदस्यउपलक्षणानि श्वसन्नितिप्राणस्य स्वपन्नितिबुद्धेः उन्मेषणनिमेषणेकूर्माख्यप्राणस्येतिविभागः क्रमस्त्वविवक्षितः एतानि कुर्वन्नप्यभिमानाभावान्नलिप्यतेइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ब्रह्मणीतियतोविद्वान्असंगत्वात्कुर्वन्नपिनलिप्यते तस्माद्विद्वानपिब्रह्मणिसर्वांतर्यामिणिकर्माणिआधायअयमेवकारयितानत्वहंकर्त्तेतिसमर्प्यःक र्माणिकरोतिसःपापेननलिप्यतेंऽभसापद्मपत्रमिव ॥ १० ॥ कायेनेति केवलैरितिविपरिणामेनसर्वत्रसंबंधनीयंकेवलेनकायेनअहमयंब्राह्मणोयुवेत्यात्माध्यासशून्येन एवमन्यत्रापि संगंत्यक्त्वादेहादिभ्यो विविक्तेपिआत्मनितार्किकादिवदहंकरोमीत्यभिनिवेशंत्यक्त्वा योगिनःकर्मकुर्वंति आत्मशुद्धयेचित्तशुध्यर्थं तस्मात्त्वमपितत्रैवाधिकारोस्तीतितदेवत्वंकुरु ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंच युक्तइति युक्तोब्रह्मण्याधायकर्माणीत्यादिनाउक्तलक्षणः कर्मणांफलंत्यक्त्वाईश्वरेसमर्प्यशांतिंकैवल्यं नैष्ठिकींसत्वशुध्यादिक्रमप्राप्तब्रह्मनिष्ठाफलभूतांप्राप्नोति अयुक्तस्तद्विपरीतःकामकारेणस्वैरवृत्याफलेसक्तःसन्नितरांबध्यते ॥ १२ ॥ एवमविद्वान्फलासक्त्यनासक्तिवशात्कर्मभिर्बध्यतेनबध्यतेचेत्युक्तं विद्वांस्तुतद्विपरीतइत्याह सर्वकर्माणीति वशीजितचित्तःसमाधिस्थोयोगीनवद्वारेनवैवपंचज्ञानेंद्रियाणिषष्ठःप्राणस्तेनैवतत्प्रवर्त्यानांकर्मेंद्रियाणांसंग्रहः बुध्यहंकारचित्तानीतिनव एतानिद्वाराणीवपुरपतेर्जीवस्यभोगार्थंविषयप्रवेशस्थानानियस्मिन्नवद्वारेशरीराख्येपुरेविचित्रवासनाकल्पितानंतविषयवतिअनेकैःकर्मसचिवैरधिष्ठितेसुखदुःखादिनानापण्यवति मनसासर्वद्वारोद्घाटनकुंचिकयासहसर्वाणिकर्माणिपुरपतिरिवराजकार्याणि संन्यस्य सुखंनिर्विकल्पसंविन्मात्ररूपेणास्ते कर्माणिक्षेत्रस्यैवधर्मोनत्वात्मनइतिक्षेत्रेत्यक्तुंशक्यान्येव तथाचश्रुतिः शरीरेपाप्मनोहित्वेति यत्रसुहार्दःसुकृतोमदंतेविहायरोगंतन्वाऽस्वायामितिच देहीसन्देहाभिमानकाले व्युत्थानेपीत्यर्थः तदापिनैवकुर्वन्नास्तेनापिकारयन्नास्तेराजेवामात्येषुनिहितभारः समाधौक्षेत्रेणसहात्मनःसंबंधाभावदर्शनात् यद्वानवद्वाराणिचक्षुःश्रोत्रनासाबिलद्वंद्वानिषट्सप्तमंमुखंअधस्तनेद्वेइति अस्मिन्पक्षेइंद्रियाणिपरिचारकाबुद्धिरमात्योऽहंकारोयुवराजइत्यादिकमूह्यं विदुषःकर्मसंबंधएवनास्तिदूरेतत्फलासक्त्यनासक्तीइतिभावः ॥ १३ ॥ नन्वेवंभृत्यवत्कर्तृत्वंस्वामिवत्कारयितृत्वंवास्यमास्तु अयस्कांतवदविकारस्यैवसतःकर्त्रादिधर्मकाहंकारादिप्रवर्तकत्वमस्त्वित्याशंक्याह नकर्तृत्वमिति कर्तृत्वमहंकारस्य कर्माणिइंद्रियाणांवचनादानादीनिश्रवणदर्शनादीनिच लोकस्यलोक्यतेप्रकाश्यतइतिलोकोजडवर्गः प्रभुश्चिदात्मासूर्यइवास्मदादीनांप्रकाशको

युक्तःकर्मफलंत्यक्त्वाशांतिमाप्नोतिनैष्ठिकीं॥ अयुक्तःकामकारेणफलेसक्तोनिबध्यते ॥ १२ ॥ सर्वकर्माणिमनसासंन्यस्यास्तेसुखंवशी॥ नवद्वारेपुरेदेहीनैवकुर्वन्नकारयन्॥ १३ ॥ नकर्तृत्वंनकर्माणिलोकस्यसृजतिप्रभुः॥ नकर्मफलसंयोगंस्वभावस्तुप्रवर्त्तते॥ १४॥ नादत्तेकस्यचित्पापंनचैवसुकृतंविभुः॥अज्ञानेनावृतंज्ञानंतेनमुह्यंतिजंतवः॥ १५॥

पिनकर्मादौप्रवर्त्तकस्तद्वत्अस्यकर्मफलसंयोगंवानसृजतिकिंतुयोयादृक्यस्यस्वभावःसतथाप्रवर्त्तते यथासूर्येभ्युदितेकमलानांविकसनंकुमुदानामुन्मुद्रणंचेतितद्वदेवमात्मनिप्रकाशमानेघटादयोनचेष्टंतेमनुष्यादयस्तुचेष्टंते नत्वात्माकस्यचित्प्रवर्त्तकोनिवर्त्तकोवा लोहायस्कांतयोरिवसत्यात्वृतयोरात्मानात्मनोःसंबंधाभावादितिभावः ॥ १४ ॥ ननुएषह्येवसाधुकर्मकारयतितंयमेभ्योलोकेभ्यउन्निनीषतेएषह्येवासाधुकर्मकारयतितंयमधोनिनीषतइतिश्रुत्यापरमेश्वरेकारयितृत्वंबोध्यते तत्कथमुच्यतेस्वभावस्तुप्रवर्त्ततइतितत्राह नादत्तइति कस्यचित्कर्त्तुःपापंअयंनादत्तेनापिसुकृतं कारयितृत्वाभावात् यतोविभुर्व्यापकःनिष्क्रियइतियावत् सक्रियोह्यन्यंप्रवर्तयतितदीयंपापंपुण्यंवालभतेअयंतुनतथाकिंतुसूर्यवत्प्रकाशतएवनतुस्वप्रकाश्यानांकर्त्रादीनांकर्मणासंबध्यतेइतिभावः कारयितृत्वमप्यस्यसत्तामात्रेणसूर्यवत् यथाघटःप्रकाशतेसविताप्रकाशयतीतिनोदाहृतश्रुतिविरोधः कथंतर्हिईश्वराराधनार्थंकर्माणिकुर्वंतितदकरणाच्चबिभ्यतीत्याशंक्याह अज्ञानेनेति यथाहिमहाराजस्यसार्वभौमस्याहंसर्वैश्वरोनिर्वृतोस्मीतिज्ञानंअज्ञानेनसौषुप्तेनावृतंचेत्सतत्रविविधानिपरचक्रादीनिमहांतिसंकटशतानिपश्यतिअहोअहंदीनोस्मिदुःख्यस्मीतिचमुह्यतितद्वदेतेजंतवःस्वस्याहंब्रह्मास्मीतिप्रमाणेनब्रह्मभावमजानंतईश्वरादात्मानंपृथङ्मन्यमानाईशात्मनोःसेव्यसेवकभावंचपश्यंतोमुह्यंति तथाचश्रुतिः अथयोन्यांदेवतामुपास्तेन्योसावन्योहमितिनसवेदयथापशुरेवसदेवानामिति एषह्येवेतिश्रुतिरपिभ्रांतजनव्यवहारविषयैवेतिभावः ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्आत्मनआवरकमज्ञानंयेषांज्ञानेनब्रह्मास्मीतिप्रमाणजेननाशितंतेषांतत्ज्ञानंकर्तृआदित्यवत्आदित्योयथाकृत्स्नंदृश्यंप्रकाशयतितद्वत्परंपरमार्थवस्तुप्रकाशयति अज्ञानजानर्थनिवृत्त्यर्थंज्ञानमेष्टव्यमिति भावः ॥ १६ ॥ तद्बुद्धयइति यत्परंब्रह्मप्रशांतंतत्रैवबुद्धिःअस्तिब्रह्मेतिनिश्चयोयेषामापाततःश्रुत्यर्थंविदंतितद्बुद्धयः तदेवआत्माप्रत्यक्तत्त्वंयेषांश्रवणमननात्मकविचारेणप्रमाणप्रमेयगतासंभावनाविहीना नांतेतदात्मानः तत्रैवनिष्ठाविजातीयवृत्त्यनंतरितसजातीयवृत्तिप्रवाहोयेषांदेहादावनात्मनिआत्मधीरूपविपरीतभावनारहितानांतेतन्निष्ठाः तदेवपरंअयनंअज्ञानरूपोपाधिनिरासेनप्राप्यंयेषांअखंडानंदमग्ना नांतेतत्परायणाः अपुनरावृत्तिंमोक्षंगच्छंति यतःज्ञानेननिर्धूतंकल्मषंमूलाज्ञानंसंसारबीजभूतंयेषांतेज्ञाननिर्धूतकल्मषाः ॥ १७ ॥ एतेषांजगतिदृष्टिमाह विद्येति उत्तमब्राह्मणेचंडालादौवासमंब्रह्मैवसद्रूपेण स्फुरणरूपेणचभासमानंद्रष्टुंशीलंयेषांतेसमदर्शिनः यथोक्तं अस्तिभातिप्रियंरूपंनामचेत्यंशपंचकं आद्यंत्रयंब्रह्मरूपंजगद्रूपंततोद्वयमिति चराचरंजगद्ब्रह्मदृष्ट्यैवपश्यंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ ननुसमासमाभ्यांविष

ज्ञानेनतुतदज्ञानंयेषांनाशितमात्मनः॥तेषामादित्यवज्ज्ञानंप्रकाशयतितत्परं॥१६॥ तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः॥ गच्छंत्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः॥ १७॥ विद्याविनयसंपन्नेब्राह्मणेगविहस्तिनि॥ शुनिचैवश्वपाकेचपंडिताःसमदर्शिनः॥१८॥इहैवतैर्जितःसर्गोयेषांसाम्येस्थि तंमनः॥ निर्दोषंहिसमंब्रह्मतस्माद्ब्रह्मणितेस्थिताः॥१९॥ नंप्रहृष्येत्प्रियंप्राप्यनोद्विजेत्प्राप्यचाप्रियं ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढोब्रह्मविद्ब्रह्मणिस्थितः॥२०॥

मसमेपूजातइतितुल्यश्रुतशीलायब्राह्मणद्वयायविषमांपूजांप्रयुक्तवतःतथाअतुल्यश्रुतशीलायब्राह्मणद्वयायसमांपूजांप्रयुक्तवतश्चाभोज्यान्नत्वंगौतमेनस्मर्यतेतत्कथंब्राह्मणचंडालयोःसमदर्शित्वंयुक्तमित्याशं क्याह इहैवेति येषांमनःसर्वभूतेषुसाम्येब्रह्मभावेस्थितंनिश्चलंतैरिहैवजीवद्भिरेवसर्गोजन्मजितोवशीकृतः हियस्मात्निर्दोषंसमंसर्वत्राविषमंब्रह्मास्तियथाहिरण्मययोर्दैवतातत्पीठयोःस्वर्णदृक्साम्यंपश्यतिपू जकस्तुआकारदृक्तारतम्यंपश्यतितद्वत् पूजास्मृतिर्भ्रांतिकृततारतम्यविषया साम्यदृष्टिस्तुतत्त्वविषयेतिभावः यस्मादेवंतेसाम्यंपश्यंतितस्मात्ब्रह्मणिअखंडैकरसेतेद्रष्टारःस्थिताएकीभावेनसमाप्तिंगताः ॥ १९ ॥ नप्रहृष्येदिति यस्मात्निर्दोषंसमंब्रह्मतस्मात्प्रियंपुत्रादिंप्राप्यनप्रहृष्येत् अप्रियंशत्रुंदुःखदंप्राप्यनोद्विजेत् बुद्धिस्थितिरबुद्धेनानुष्ठेयेतिज्ञापयितुमुभयत्रलिङ्प्रयोगः स्थिरबुद्धिःप्रत्यगद्वैतेश्रुतियुक्ति भ्यांस्थिरीकृतप्रज्ञः असंमूढोध्यानजसाक्षात्कारेणनिर्गतमोहः अतएवब्रह्मवित्ब्रह्मभावस्यलब्धा ब्रह्मभावंगतइत्यर्थः ब्रह्मण्येवप्रत्यगद्वयेव्युत्थानावस्थायामपिस्थितः सर्वंब्रह्मेत्येवपश्यन्नित्यर्थः ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नन्वननुभूतात्मसुखेस्याप्रसिद्धंबाह्यंसुखंत्यक्तुमशक्यमतोनप्रवृत्स्येदित्यसंगतमतआह बाह्येति बहिर्भवाःबाह्याःस्पर्शाविषयेंद्रियसंबंधास्तेषु असक्तात्माअनासक्तचित्तःसन्आत्मनिप्रत्यगद्वयानंदेसुषुप्ति कालेस्थित्वायत्सुखंविंदतिलभतेसतदेवसुखं विधेयापेक्षंपुंस्त्वं कस्तत्सुखं योब्रह्मयोगेब्रह्मणियोगःसमाधिस्तत्रयुक्तोयोजितआत्माबुद्धिर्येनसः ब्रह्मयोगयुक्तात्मा ब्रह्मविदित्यर्थः ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेः ब्रह्मयोगयुक्तात्मातदेवसुखंविंदतीतिवक्तव्येब्रह्मविदेवतत्सुखमितितस्यसुखाभिन्नत्वविवक्षयाइदमुक्तं ननूभयत्रएकमेवसुखंचेत्कःसुप्तसमाधिस्थयोर्विशेषइत्याशंक्याह सुखमिति अक्षय्यंसुखंमोक्षःतंअश्नुतेव्याप्नोति द्वैतादर्शनस्यतुल्यत्वादुभयत्रैकमेवसुखंतथापियोगीमूलाविद्यायानष्टत्वादक्षय्यंसुखमश्नुतेनसुप्तः अविद्यानुच्छेदात् तथाचमोक्षसुखस्यमुख्यस्याप्यनुभूतत्वात्तदर्थंबाह्यंसुखंसुत्यजमित्यर्थः ॥२१॥ ननुसुषुप्तितुल्यस्यमोक्षसुखस्यार्थेकःप्राप्तमेवबाह्यंदिव्यस्त्र्यन्नपानगीतवाद्यादिसुखंत्यजेदित्याशंक्यबाह्यसुखमनित्यत्वान्निंदति येहीति संस्पर्शजाःविषयसंबंधजाः दुःखयोनित्वेहेतुः आद्यंतवंतइति जातेषु

बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्माविंदत्यात्मनियत्सुखं॥ सब्रह्मयोगयुक्तात्मासुखमक्षय्यमश्नुते॥२१॥येहिसंस्पर्शजाभोगादुःखयोनयएवते॥ आ
द्यंतवंतःकौंतयनतेषुरमतेबुधः॥२२॥शक्नोतीहैवयःसोढुंप्राक्शरीरविमोक्षणात्॥ कामक्रोधोद्भवंवेगंसयुक्तःससुखीनरः॥२३॥ योऽतः
सुखोंतरारामस्तथांतर्ज्योतिरेवयः॥ सयोगीब्रह्मनिर्वाणंब्रह्मभूतोधिगच्छति॥ २४॥ लभंतेब्रह्मनिर्वाणमृषयःक्षीणकल्मषाः॥ छिन्नद्वै
धायतात्मानःसर्वभूतहितेरताः ॥ २५ ॥ कामक्रोधवियुक्तानांयतीनांयतचेतसां॥ अभितोब्रह्मनिर्वाणंवर्त्ततेविदितात्मनां ॥ २६ ॥

ष्वेयत्सुखंतस्मिन्नष्टेनश्यतिदुःखंचमहत्प्रयच्छतीतितेषुभोगेषुबुधःपरिपाकदर्शीनरमते ॥२२॥ कःपुनर्मुख्यःसुखीत्याह शक्नोतीति इहैवजीवत्येवदेहे प्राक्शरीरविमोक्षणात् यावद्देहपातंमयाकामक्रोधौजिता वितिविस्रंभोनकर्त्तव्यइत्यर्थः श्रुतेदृष्टेअनुमितेवाविषयेयोगर्द्धस्तृष्णारूपोऽतृप्तिश्वसकामःक्रोधस्तादृशेएवविषयेद्वेषस्तौकामक्रोधौउद्भवोयस्यवेगस्यसरोमांचहृष्टनेत्रवक्त्रलिंगोंऽतःकरणप्रक्षोभरूपःकामोद्भवोवेगः गात्रप्रकंपप्रस्वेदसंदष्टोष्ठपुटरक्तनेत्रादिलिंगःक्रोधोद्भवोवेगस्तंकामक्रोधोद्भववेगंसोढुंयःशक्नोतिसएवयुक्तोयोगीमुख्यःसुखीचनान्यः ॥ २३ ॥ कोसौयोगीयोमुख्यःसुखीत्युक्तंतत्राह यइति सुखं विषयसंगजाप्रीतिः आरामःप्रीतिहेतुःस्त्र्यादिभिःसहक्रीडा ज्योतिःक्रीडोपकरणानांप्रकाशः तदेतत्त्रयंयस्यअंतरेवसोंतःसुखोंतरारामोंतर्ज्योतिश्च नत्विंद्रियद्वारकमितिएवशब्दार्थः यएवंभूतःसयोगी किम तोयद्येवंब्रह्मनिर्वाणंगत्यप्राप्यपरमानंदंब्रह्मइहैवाधिगच्छति यतोब्रह्मभूतोजीवन्नेवब्रह्मदर्शनेब्रह्मभावंगतः ॥ २४ ॥ लभंतइति ऋषयःसम्यग्दर्शिनः छिन्नद्वैधाःछिन्नसंशयाः यतात्मानोजितचित्ताः ॥ २५ ॥ किंच कामेति अभितोजीवतांमृतानांच विदितात्मनांज्ञातात्मतत्त्वानां ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंसम्यग्दर्शननिष्ठानांसद्योमुक्तिरुक्ता कर्मयोगश्चसंगफलत्यागेनईश्वरप्रीत्यर्थमनुष्ठितःसत्त्वशुद्धिज्ञानप्राप्तिद्वारेणमोक्षायभवतीत्यप्युक्तं अथेदानींसम्यग्दर्शनस्यांतरंगसाधनंध्यानयोगंविस्तरेणवक्ष्यामीति
तत्सूत्रभूतांस्त्रीन्श्लोकानुपदिशति स्पर्शानिति अत्रउत्तरार्धेनप्राणायामउक्तः स्पर्शान्कृत्वाबहिर्बाह्यानितिप्रत्याहारउक्तः भ्रुवोरंतरेचक्षुःकृत्वेतिधारणाउक्ता विगतेच्छाभयक्रोधइतिसाधनभूताःफलभूता
श्चद्विविधायमानियमाश्चोक्ताः यतेंद्रियइतिवितर्काख्यःसंप्रज्ञातः यतमनाइतिविचाराख्यः यतबुद्धिरित्यानंदास्मिताख्यौ मोक्षपरायणइत्यसंप्रज्ञातउक्तः शेषेणयोगफलमितिविभागः पाठक्रममननुरुध्यार्थ
क्रमेणाक्षरार्थःस्पष्टीक्रियते तत्रविगतेच्छोविगतभयोविगतक्रोधइतिसंबंधः योहिइच्छावान्सइष्टसित्ध्यर्थंहिंसानृतस्तेयस्त्रीपरिग्रहानिच्छेत् अतोविगतेच्छपदेनतद्विपर्ययान्अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्र
हायमाइतिसूत्रोक्तान्यमान्लक्षयति तथाभयंस्वोच्छेदशंकातयाद्युद्विग्नोनशौचसंतोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानिनियमाइतिसूत्रोक्तान्नियमान्स्वीकर्त्तुमिच्छेदतोविगतभयइत्यनेनतेषांग्रहणं तथाक्रोधा
क्रांतोमैत्र्यादीन्भावयितुमशक्तश्चित्तप्रसाधनंकर्त्तुंनशक्नोति तच्चमैत्रीकरुणामुदितोपेक्षाणांसुखदुःखपुण्यापुण्यविषयाणांभावनातश्चित्तप्रसाधनंइतिसूत्रितं तत्रविगतक्रोधःशांतप्रकृतित्वात्सुखितेषुमैत्रीं

स्पर्शान्कृत्वाबहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवांतरेभ्रुवोः॥

परस्येष्टेनममैवेष्टमिदंजातमितिभावयेत् तथादुःखितेषुकरुणांपुण्यवत्सुमुदितांपापवत्सूपेक्षांचभावयेत् नचैतेनप्रसाधनेनविनाचित्तादर्शस्यनैर्मल्यंभवति एवंसाधनावस्थायांयमनियमचित्तप्रसाधनानांसि
त्ध्यर्थंविगतेच्छाभयक्रोधत्वमीप्सितं एवंफलावस्थायामपितदीप्सितं तथाहि संप्रज्ञातसमाधिफलभूतायांमधुमत्यांयोगभूमौस्थितंयोगिनंप्रतिदिव्याःकामाउपतिष्ठंतेतत्रापिविगतेच्छत्वमिष्टं तथाहि स्थान्युप
निमंत्रणेसंगस्मयाकरणंपुनरनिष्टप्रसंगादितिसूत्रं स्थानिनोदेवाःतैःउपनिमंत्रणेइहास्यतांइमेरम्यावसथाइमारम्यारामाःइमानिजरामरणहराणिरसायनानिइमेवयंकिंकराःस्वपुण्यार्जितमिदंस्थानंत्वयाभु
ज्यतामितिप्रार्थनायांक्रियमाणायांसंगोलिप्सातत्रनकर्त्तव्या नापितल्लाभेनात्मनोमहाभागत्वंदेवप्रार्थ्यत्वंमत्वागर्वोपिकर्त्तव्यस्तयोःसंगस्मययोर्भ्रंशहेतुत्वादितिसूत्रार्थः तथाभयमपिद्विविधं योगांतरायजंवि
तर्कजंच तत्राद्यं व्याधिस्त्यानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रांतिदर्शनालब्धभूमिकत्वानवस्थितत्वानिचित्तविक्षेपास्तेंतरायाः दुःखदौर्मनस्यांगमेजयत्वश्वासप्रश्वासाविक्षेपसहभुवइतिसूत्राभ्यामुक्तं स्त्यानं
अकर्मण्यता अविरतिरवैराग्यं अंगमेजयत्वंकंपवायुः वितर्काहिंसादयस्तज्जंचभयं आद्यस्यनिवारणंईश्वरप्रणिधानेन तथाचसूत्रितं ततःप्रत्यक्चेतनाधिगमोंतरायाभावश्चेति ततईश्वरप्रणिधानात्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्वितीयस्यप्रतिपक्षभावनेन तथाचसूत्रितं वितर्कबाधनेप्रतिपक्षभावनमिति वितर्काहिंसादयःकृतकारितानुमोदितालोभक्रोधमोहमूलामृदुमध्याधिमात्रादुःखाज्ञानानंतफलाइतिप्रतिपक्षभावनमितिच आदिपदादनृतस्तेयादयः हिंसादयःप्रत्येकंकृतकारितानुमोदितभेदेनत्रिविधाः तेपिप्रत्येकंलोभादिमूलकत्वेनत्रिविधाः तेपिमृदुमध्यमाधिमात्रभेदेनप्रत्येकंत्रिविधाः तेचमूलभूतावितर्कास्त्रयश्चत्वारःपंचअधिकावात्रिस्त्रिगुणिताएकाशीतिरष्टोत्तरशतंपंचत्रिंशदधिकंशतंअधिकावाभवंति शाखाप्रशाखाभेदेनानंताश्च दुःखरूपंअज्ञानरूपंचअनंतफलंयेषांतेदुःखाज्ञानानंतफलाइत्यनयाप्रतिपक्षभावनयातेनिवर्त्तनीयाइति एवंयमनियमचित्तप्रसाधनप्रतिपक्षभावनैर्निरंतरायंमृदूकृतचित्तोयोगीविविक्तेदेशेआसीनःसंभवादितिन्यायेनस्थिरसुखमासनमध्यासीत तत्रदेशासनेश्रूयेते समेशुचौशर्करवह्निवालुकाविवर्जितेशब्दजलाश्रयादिभिः मनोनुकूलेनतुचक्षुपीडनेगुहानिवाताश्रयणेप्रयोजयेत् त्रिरुन्नतंस्थाप्यसमंशरीरंहृदींद्रियाणिमनसासंनिरुध्य ब्रह्मोडुपेनप्रतरेतविद्वान्स्रोतांसिसर्वाणिभयावहानीति चक्षुरित्यत्रवि

प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यंतरचारिणौ॥ २७॥

सर्गलोपश्छांदसः त्रिरुन्नतंकटिवक्षःकंधराप्रदेशेषून्नतं ततोजितासनःप्राणायाममभ्यसेत् तेनहिमंदगतौप्राणेसतितदनुसारिमनोपिचांचल्यंत्यजति नोचेद्वायुविक्षेपेणविक्षिप्यते तत्रप्राणजयप्रमाणं प्राणानुप्रपीड्येहसयुक्तचेष्टःक्षीणेप्राणेनासिकयोच्छ्वसीतेतिश्रुत्युक्तमेवसंगृह्णाति प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यंतरचारिणाविति प्राणापानौसमौतुल्यौऊर्ध्वाधोगतिविच्छेदेननासाभ्यंतरचारिणौकुंभकेनकृत्वाततोबाह्यान्बहिर्भवान्स्पर्शान्विषयसंबंधानिंद्रियद्वारानित्यंअंतर्बुद्धौक्रियमाणान्योगींद्रियाणांप्रत्याहरणेनतान्बहिरेवकुर्यात् ततोविषयेभ्योव्यावृत्तेषुकरणेषुस्वप्नकालेइवांतर्मनोमात्रेणावतिष्ठतेइत्यर्थः इमंप्रत्याहारंकर्त्तुमशक्तस्याविरक्तस्यकागतिरित्यतआह चक्षुश्चैवांतरेभ्रुवोरिति चशब्दोवार्थे चक्षुरेववाभ्रुवोरंतरेकुर्यात् खेचरींमुद्रामभ्यस्येदित्यर्थः साचोक्तायोगसारे लंबिकोर्ध्वस्थितेगर्त्तेजिव्हांव्यावृत्यधारयेन् दृढासनःस्थिरंतिष्ठेन्मुद्रैषाखेचरीमता भ्रूमध्यदृष्टिरप्येषामहादेवेनकीर्तितेति यएवंसर्वोपिबाह्येविषयेस्पृर्यादौसंयमोयथोक्तंप्रत्याहारमनुष्ठातुमशक्तान्प्रत्येवोपदिश्यतइतिज्ञेयं ॥ २७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतेंद्रियेति यस्मिन्कस्मिंश्चित्स्थूलेविषयेसूर्येंद्वग्निषुवाविष्णुप्रतिमायांवाऽनाहतध्वनौवान्यत्रवाचक्षुराद्यन्यतमद्वारामनोधारयेत् तच्चमनस्तद्विषयाकारतांप्राप्तंतत्रैवस्थिराभ्यासेनविश्रांतंस्वदेहमपिनप
श्यतिसेयंमहाविदेहानामधारणा अस्यांसिद्धायामिंद्रियगणःस्वंस्वंविषयंनतुगृह्णाति सोयंबहिर्विषयप्रत्याहारः पूर्वोक्तस्त्वांतरइतिभेदः अतएवतयोस्तुल्यफलत्वंसूत्रितं ततःक्षीयतेप्रकाशावरणमिति ततःअ
भ्यंतरप्रत्याहारात् तथाबहिरकल्पितावृत्तिर्महाविदेहातत्संयमात्प्रकाशावरणक्षयइति यदाचित्तंदेहमविस्मृत्यैवहठेनपुरस्थितमूर्त्याद्याकारंक्रियतेतदासाचित्तस्यमूर्त्याकारतारूपावृत्तिःकल्पिता यदातुनिरव
शेषेणदेहंविस्मृत्यचेतःकेवलंध्येयाकारमात्रंभवतितदासामहाविदेहानामधारणा तस्याअपिफलंतदेव तत्संयमात्तस्यांचेतसोनिग्रहात्प्रकाशावरणक्षयोभवतिसोयंबाह्यविषयःसमाधिः वितर्काख्योद्विवि
धः सवितर्कनिर्वितर्कभेदात् तत्राद्यस्यलक्षणंसूत्रितं शब्दार्थज्ञानविकल्पैःसंकीर्णासवितर्केति सवितर्कानामसमापत्तिःसमाधिरित्यर्थः यदाविष्णुप्रतिमादौपूर्वापरानुसंधानेनशब्दार्थोल्लेखेनचभावनाप्रवर्त्ततेत
दासवितर्कासमापत्तिः अस्मिन्नेवालंबनेपूर्वापराननुसंधानेनशब्दार्थोल्लेखनमंतरेणभावनाप्रवर्त्ततेतदानिर्वितर्कानामसमापत्तिः तथाचसूत्रं स्मृतिपरिशुद्धौस्वरूपशून्येवार्थमात्रनिर्भासानिर्वितर्का स्मृतेःशब्दा
र्थस्मरणस्यपरिशुद्धौवर्जनेसतिभावयितुःस्वरूपेणशून्यातदाहमिदंभावयामीत्येवमाकारावृत्तिरपिभावयितुर्नास्तीवेतिभाति यतोर्थमात्रनिर्भासाध्येयार्थमात्रमस्यांभासतेनत्वन्यदितिसूत्रार्थः अस्यांसिद्धायां
योगीजितेंद्रियइत्युच्यतेजितमनाइति आभ्यंतरप्रत्याहारपूर्वकंयदामनःकल्पितेसूक्ष्मेविषयेपूर्ववत्शब्दार्थोल्लेखपूर्वकंतद्वर्जंचमनसोभावनाप्रवर्त्ततेतदातेउभेसमापत्तीसविचारनिर्विचाराख्येभवतः तथाचसूत्रं
एतयैवसविचारानिर्विचाराचसूक्ष्मविषयाव्याख्यातेति अत्रसूक्ष्मविषयेतिग्रहणात्पूर्वस्यांस्थूलविषयत्वंगम्यते एतयैवद्विविधवितर्कसमापत्त्यैवनिर्विचारसमापत्तौदृढायांयोगीजितमनाइत्युच्यते यदापुनश्चे

यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः॥ विगतेच्छाभयक्रोधोयःसदामुक्तएवसः॥ २८॥

तसोमूर्त्याकारतांपरित्यज्यसत्त्वोद्रेकात्समष्टिमनोमयविषयाअहमेवेदंसर्वोस्मीत्येवमाकाराभावनाप्रवर्त्ततेसोयंसानंदःसमाधिः यदातुतामपिभावनांपरित्यज्यविषयवेदनमंतरेणास्मीत्येतावन्मात्राकाराभाव
नाप्रवर्त्ततेसास्मिता अस्मिताहंकारयोर्भेदस्तुक्रमेणविषयवैमुख्यतदाभिमुख्यमात्रकृतः यथैकएवपूर्वाभिमुखःपश्चिमाभिमुखश्चेतितद्वत् अस्यामवस्थायांयोगीबुद्धितःविविक्तस्यत्वंपदार्थस्यसाक्षात्कारात्
जितबुद्धिरित्युच्यतेतदेतदुक्तं यतेंद्रियमनोबुद्धिरिति एतान्येवप्रसाधनानिगुणपर्वाण्युच्यंते तथाचसूत्रं विशेषाविशेषलिंगमात्रालिंगानिगुणपर्वाणीति तत्रविशेषाःस्थूलभूतानिएकादशेंद्रियाणिच अविशे
षाःपंचतन्मात्राणिअहंकारश्च लिंगमात्रंमहत्तत्वं अलिंगंप्रधानं तत्रविशेषादविशेषंप्रविविक्षतोयोगिनोदैनंदिनलयाभ्यासात्समनस्कानींद्रियाणिलीयंतेसलयः बहिर्मुखान्येववाभवंतिसविक्षेपः एवंअविशे
षेभ्योलिंगमात्रंविविक्षतोपिलयविक्षेपौस्तः लिंगमात्रात्परंपुरुषंप्रविविक्षतोपितौस्तः तावेतौलयविक्षेपौहेयौश्रूयेते लयविक्षेपरहितंमनःकृत्वासुनिश्चलं यदायात्युन्मनीभावंतदातत्परमंपदमिति एतेषुत्रिषुलीने
ष्वाद्यःसुप्तएव द्वितीयोविगलितदेहाहंकारत्वाद्विदेहसंज्ञः तृतीयःप्रकृतिलयइति एतयोःसमाधिर्गौणः अतएवसूत्रितं भवप्रत्ययोविदेहप्रकृतिलयानामिति भवप्रत्ययोजन्मांतरहेतुरेषांसमाधिर्भवति यद्वाजन्मांत
रेएतेषांजन्मनैवसमाधिसिद्धिःपक्षिणामाकाशगमनसिद्धिवद्भवतीतिसूत्रार्थः सर्वथापितेषांसद्योमुक्तिर्नास्तीतिसिद्धं यदातुअस्मितामात्रस्यापिनिर्विकल्पेचिन्मात्रेलयोभवतितदायंविद्वान्कैवल्यंधर्ममेवसमा
ध्याख्यमनुभवति यमधिकृत्यश्रूयते क्षणमेकंक्रतुशतस्यचतुःसप्तत्यायत्फलंतदवाप्नोतीति अयमेवमोक्षाख्यःपरंअयनंप्राप्यंस्थानंयस्यसमुनिर्मोक्षपरायणइत्युच्यते यतोस्यामेवावस्थायांयोगीजीवन्मुक्तइत्यु
च्यते विगतेच्छाभयक्रोधइतिपादःप्रागेवव्याख्यातः यएवंभूतःससदामुक्तःबंधप्रतीतिकालेपिसमुक्तएवास्ति अज्ञानमात्रव्यवधानान्मुक्तेः एतेनाहंकारादेर्बंधस्यकालत्रयेपिअसत्त्वोक्त्यामिथ्यात्वंदर्शितं॥२८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंसमाहितचित्तेनकिंविज्ञेयमित्युच्यते भोक्तारमिति सोपाधिकेनरूपेणयज्ञानांतपसांचकर्तृरूपेणदेवतारूपेणचभोक्तारंतथासर्वेषांभूतानांहिरण्यगर्भादीनामपिमहांतंव्यापकंईश्वरंईशितारमंतर्यामिणं सुहृदं सर्वभूतानांप्राणिनांप्रत्युपकारनिरपेक्षतयाउपकारिणंसर्वप्रत्ययसाक्षिणंनारायणंमांप्रत्यगभेदेनज्ञात्वासाक्षात्कृत्यतद्भावंप्राप्य शांतिमनुपाध्यवस्थांनिरुपाख्यांकैवल्यसंज्ञांऋच्छतिप्राप्नोति एवंचसोपाधिब्रह्मभावप्राप्तिपूर्वकैवनिरुपाधिप्राप्तिरितिगम्यते यथोक्तंवार्त्तिकसारे सोपाधिर्निरुपाधिश्चद्वेधाब्रह्मविदुच्यते सोपाधिकःस्यात्सर्वात्मानिरूपाख्योनुपाधिकः जक्षन्क्रीडन्रतिंप्राप्तइतिसोपाधिकस्यतु छांदोग्येसर्वकामाप्तिःसार्वात्म्यात्स्पष्टमीरिता अहमन्नंतथान्नादःश्लोककार्यप्यहोअहं इतितत्त्वविदःसामगानेसर्वात्मताश्रुता अत्रापिचक्रदृष्टांतात्सोपाधिस्तत्त्वविच्छ्रुतः अपूर्वानपराद्युक्त्याप्रोष्यतेनिरुपाधिकइति ॥ २९ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेश्रीमद्भगवद्गीतार्थप्रकाशेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ २९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

पूर्वाध्यायांतेसूचितंध्यानयोगंविवरीतुमिच्छंस्तत्राधिकारहेतुत्वात्कर्मयोगंतावत्स्तौतिद्वाभ्यां अनाश्रितइति यःकर्मणांफलंअनाश्रितोऽनपेक्षमाणःकार्यंअवश्यकर्त्तव्यंनित्यंकर्मकरोतिसएवफलसंकल्पत्यागात्संन्यासीचयोगीचभवति नतुनिरग्निर्योविधितःश्रौतस्मार्त्तकर्मत्यागीसएवसंन्यासीनापिअक्रियस्त्यक्तवाङ्मनःकायक्रियएववायोगीति ॥१ ॥ केनसाम्येनायंसंन्यासीयोगीचेतिस्तूयतेअतआह यमिति यो

भोक्तारंयज्ञतपसांसर्वलोकमहेश्वरं ॥ सुहृदंसर्वभूतानांज्ञात्वामांशांतिमृच्छति ॥ २९ ॥ इति० म० भा० भीष्मप० श्रीमद्भगव० संन्यासयोगोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ पर्वणितुएकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच अनाश्रितःकर्मफलंकार्यंकर्मकरोतियः ॥ ससंन्यासीचयोगीचननिरग्निर्नचाक्रियः ॥ १ ॥ यंसंन्यासमितिप्राहुर्योगंतंविद्धिपांडव ॥ नह्यसंन्यस्तसंकल्पोयोगीभवतिकश्चन ॥ २ ॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्योगंकर्मकारणमुच्यते ॥ योगारूढस्यतस्यैवशमःकारणमुच्यते ॥ ३ ॥ यदाहिनेंद्रियार्थेषुनकर्मस्वनुषज्जते ॥ सर्वसंकल्पसंन्यासीयोगारूढस्तदोच्यते ॥ ४ ॥

हित्यक्तसर्वसंकल्पःससंन्यासीतादृशश्चध्यानयोगीअतोनतयोर्भेदः निःसंकल्पस्तटस्थस्तिष्ठेदेतन्मोक्षलक्षणमितिमैत्रायणीयोपनिषच्छ्रुतस्यमोक्षलक्षणस्यनिःसंकल्पत्वस्योभयत्रापितुल्यत्वात् अतोऽयमपि कर्मयोगीफलसंकल्पत्यागात्निःसंकल्पत्वसाम्यात्संन्यासीयोगीचभवतीतिस्तूयतइत्यर्थः योगाधिकारसिद्धयेनिष्कामकर्माण्यनुष्ठेयानीतिश्लोकद्वयतात्पर्यार्थः ॥ २ ॥ तत्रकर्मानुष्ठानस्यावधिमाह आरुरुक्षोरिति यावद्धियोगंयमनियमाद्यष्टांगोपेतमत्यौत्कंठ्यादारोढुमिच्छति तावत्कर्माण्यनुतिष्ठेत् तस्यआरुरुक्षोर्मुनेरारुरुक्षाकारणंतीव्रवैराग्योत्पादनद्वाराकर्मभवति तस्यैवयोगारूढस्ययोगांगानुष्ठानेप्रवृत्तस्य विक्षेपासहस्ययोगारोहेकर्मणांशमःसंन्यासःकारणमुच्यते नहिकर्मसुव्यापृतोऽनन्यचित्ततयायोगमनुष्ठातुमीष्टे ॥ ३ ॥ ननुयोगपदेनमुख्ययावृत्त्यानिर्बीजःसमाधिरुच्यतेतमारूढस्यकर्मणांत्यागःस्वतःसिद्धत्वादविधेयइत्याशंक्यप्रकृतेयोगारूढपदस्यार्थमाह यदाहीति इंद्रियार्थेषुशब्दादिषुरमणीयेषुकर्मसुचतत्प्राप्तिसाधनेषुतद्दर्शनमनुनसज्जतेवैराग्यदार्ढ्यात्सक्तोनभवति नापिमनसाइदंमेभूयात्एतदर्थमहमिदंकर्मकुर्यामितिसंकल्पयति तादृशश्चसर्वसंकल्पसंन्यासीयदाभवति तदायोगारूढइत्युच्यते यथातीव्रबुभुक्षयोपेतोन्यत्रनीरागोव्यासंगांतरंत्यक्त्वाभोजनारूढएवभवतितथातीव्रारुरुक्षावान्सर्वत्रवीतरागस्त्यक्तसर्वकर्मायोगारूढएवभवतितावत्कर्माणिकर्तव्यानिततःपरंत्याज्यानीत्यर्थः ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उद्धरेदिति एवंक्रमेणकर्मद्वाराचित्तशुद्धिंसंपाद्ययोगारूढोभ्यासवैराग्यबलेनआत्मानंउद्धरेत् हियस्मात्आत्मैवआत्मनोबंधुर्नपुत्रादयउद्धर्तुंक्षमाः आत्मैवरिपुरात्मनःनत्वन्येशत्रवःसंसारेमज्जयितुमेनंक्षमाइ त्यर्थः ॥ ५ ॥ आत्मामनः आत्मनामनसा अनात्मनःअजितचेतसः आत्माभनएवशत्रुः ॥ ६ ॥ मनसोजयेफलमाह जितात्मनइति शीतोष्णादिषुप्राप्तेषुजितात्मनःनिर्विकारचित्तस्यआत्माचित्तंपरंउत्कर्षे णसमाहितःसमाधिप्राप्तोभवति अतःसमाधिसिद्ध्यर्थंमनोजेतव्यमेवेत्यर्थः ॥ ७ ॥ समाधिसिद्धेरपिकिंफलमतआह ज्ञानेति ज्ञानंशास्त्रोपदेशजाबुद्धिः विज्ञानंशास्त्रार्थध्यानजःप्रमारूपोनुभवस्ताभ्यांतृप्तः संजातालंप्रत्ययआत्माचित्तंयस्यसज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा यतस्तृप्तात्माऽतःकूटस्थोऽप्रकंप्यःसंसारतापानास्कंदितोभवतीतिसमाधिफलं अस्यलोकप्रसिद्धंलक्षणमाह विजितेंद्रियइति समलोष्टाश्मकांचन इतिएवंविधोयोगीसयुक्तःप्राप्तयोगइत्युच्यतेविद्वद्भिः ॥ ८ ॥ समत्वमेवस्तौति सुहृदिति सुहृत्प्रत्युपकारमनपेक्ष्यउपकर्त्ता मित्रंस्नेहवान् अरिःशत्रुः उदासीनःउभयत्रपक्षपातशून्यः मध्यस्थःउभयहितैषी द्वेष्य आत्मनोऽप्रियः बंधुःसंबंधी तेषुसाधुषुपुण्यकृत्सुपापेषुपापाचारेषुकस्यकिंकर्मेत्यनालोचयन्तेषुसर्वेषुयःसमबुद्धिःसविशिष्यते ॥ ९ ॥ योगीति योगीयोगाभ्यासपरः रहसिएकांतेस्थितःसन्आत्मानंबुद्धिंयुं

उद्धरेदात्मनात्मानंनात्मानमवसादयेत् ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनः ॥ ५ ॥ बंधुरात्मात्मनस्तस्ययेनात्मैवात्मनाजितः ॥ अनात्मनस्तुशत्रुत्वेव र्तेतात्मैवशत्रुवत् ॥ ६ ॥ जितात्मनःप्रशांतस्यपरमात्मासमाहितः ॥ शीतोष्णसुखदुःखेषुतथामानापमानयोः ॥ ७ ॥ ज्ञानविज्ञानतृप्तात्माकूटस्थोविजितें द्रियः ॥ युक्तइत्युच्यतेयोगीसमलोष्टाश्मकांचनः ॥ ८ ॥ सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबंधुषु ॥ साधुष्वपिचपापेषुसमबुद्धिर्विशिष्यते ॥ ९ ॥ योगीयुंजीतस ततमात्मानंरहसिस्थितः ॥ एकाकीयतचित्तात्मानिराशीरपरिग्रहः ॥ १० ॥ शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमात्मनः ॥ नात्युच्छ्रितंनातिनीचंचैलाजिन कुशोत्तरं ॥ ११ ॥ तत्रैकाग्रंमनःकृत्वायतचित्तेंद्रियक्रियः ॥ उपविश्यासनेयुंज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥ १२ ॥

जीतसमादध्यात् सततमितिनैरंतर्यमुक्तं निराशीर्योगसिद्धेरन्यदप्रार्थयानःतदेकनिष्ठइतियावत्तेनसत्कारउक्तः एकाकीअसहायः संन्यासीत्यर्थः यतौस्थिरीकृतौचित्तंमनःआत्मासेंद्रियंशरीरंयेनसयतचि त्तात्मा तथाअपरिग्रहःएकाकित्वेपिकथापुस्तकादिबहुपरिग्रहशून्यः ॥ १० ॥ योगंयुंजीतेत्युक्तंतत्कथमित्याकांक्षायांतदंगान्यासनादीन्याह शुचौदेशेइत्यादिना शुचौस्वभावतःसंस्कारतोवापुण्येदेशेस्था नेप्रतिष्ठाप्यसुस्थितंकृत्वास्थिरंनिश्चलं आस्तेस्मिन्नित्यासनंस्थंडिलंनिश्चलमित्यनेनमृन्मयमेवस्थंडिलंनतुकाष्ठमयंपीठं आसनमितिपरासनव्यावृत्त्यर्थं नात्युच्छ्रितंनात्युच्चंनातिनीचंचैलाजिनकुशाःउत्तरे उपर्युपरियस्यतच्चैलाजिनकुशोत्तरं अजिनादुपरिचैलंकुशेभ्यउपरिअजिनंस्थंडिलस्योपरिकुशाइत्यर्थः ॥ ११ ॥ प्रतिष्ठाप्यकिंकुर्यादितितत्राह तत्रेति तत्रासनेपद्मस्वस्तिकाद्यन्यतमेनासनेनोपविश्य य ताःनिगृहीताःचित्तस्यक्रियाःविषयाणांस्मरणानिइंद्रियक्रियास्तेषांग्रहणंयेनासौयतचित्तेंद्रियक्रियः अतएवमनःबाह्याभ्यंतरविषयानुपरक्ततयाएकंध्येयमेवप्रत्यक्तत्वंअग्रेयस्यस्फुरतिनान्यत्तदेकाग्रंवृत्त्यं तरानंतरितब्रह्मैकाकारवृत्तिप्रवाहिकृत्वाआत्मविशुद्धयेचित्तशुद्ध्यर्थंयोगंवृत्तिप्रवाहस्यापिनिरोधंयुंज्यात्अनुतिष्ठेत् चित्तस्यस्थैर्यतापादनेन ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आसनउपविश्येत्युक्तंतत्कथमित्यतआह सममिति कायःशरीरमध्यंशिरःग्रीवाचकायशिरोग्रीवंसमंमूलाधारमारभ्यमूर्धांतंअवक्रंअचलंनिष्कंपंधारयन्स्थिरःभूत्वा संप्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वमितिनासिकाग्रावेक्षणंनविधीयतेकिंतुनिमीलनेलयभयंउन्मीलनेविक्षेपभयमतोदिशोपिस्त्र्यादिविक्षेपकविषयदर्शनभयादनवलोकयन्नर्धोन्मीलितनेत्रआसीतेतिउत्तरेणान्वयः ॥ १३ ॥ एवमासनेउपविष्टेनयत्कर्त्तव्यंतदाह प्रशांतात्मेति योगयुक्तोयोगीब्रह्मचारिव्रतेभैक्षचर्यायांस्थितः संन्यासीत्यर्थः मच्चितोमयिपरमेचित्तंयस्यसएवंभूतोमय्येवमनःसंयम्यमत्परआसीतसप्रशांतात्माभूत्वाविगतभीर्भवतीतियोजना भवतिहिकश्चिदात्मनोन्यमीश्वरंमत्वातच्चित्तस्तमेवाराध्यत्वेनाभिगतःतत्रैवचमनसःसंयमंकरोतिनतुसतत्परस्तमेवपरमपुरुषार्थतयाप्राप्यत्वेनमन्यतेकिंतुतत्प्रीत्यान्यदेवफलंकामयते अयंतुमच्चित्तोमय्येवमनःसंयम्यमत्परोमामेवसर्वांतरंप्रत्यगद्वयंकामयतइति यतोमत्परोऽतएवप्रशांतात्माप्रकर्षेणबाह्याभ्यंतरविषयत्यागेनसमाधिसुखास्वादत्यागेनचशांतउपरतःआत्माचित्तंयस्यसोस्मितामात्रावशेषोविगतभीर्भवति इयमेवावस्थासत्वपुरुषान्यताख्यातिरितिब्रह्मसाक्षात्कारइतिचविकल्पते सर्वथातस्यांसिद्धायांपुरुषःपरमपुरुषार्थभाग्भवति ॥ १४ ॥ अस्याःफलमाह युंजन्निति एवमनेनप्रकारेणसदानिरंतरंदीर्घकालंचआत्मानंमनो

समंकायशिरोग्रीवंधारयन्नचलंस्थिरः॥ संप्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलोकयन्॥ १३॥ प्रशांतात्माविगतभीर्ब्रह्मचारिव्रतेस्थितः॥ मनःसंयम्यमच्चित्तो युक्तआसीतमत्परः॥ १४॥ युंजन्नेवंसदात्मानंयोगीनियतमानसः॥ शांतिंनिर्वाणपरमांमत्संस्थामधिगच्छति॥ १५॥ नात्यश्नतस्तुयोगोस्तिनचैकांतमनश्नतः॥ नचातिस्वप्नशीलस्यजाग्रतोनैवचार्जुन॥ १६॥ युक्ताहारविहारस्ययुक्तचेष्टस्यकर्मसु॥ युक्तस्वप्नावबोधस्ययोगोभवतिदुःखहा॥ १७॥

युंजन्समादधानोयोगीनियतंख्यातिफलादपिनिगृहीतंमानसंयेनसनियतमानसः शांतिंपरमवैराग्यबलात्ख्यातिमपिनिरुध्यनिर्विकल्पंपदंनिर्वाणंमोक्षस्तदेवपरमानिष्ठायस्याःशांतेस्तांमत्संस्थांमय्येवसंस्थाएकीभावेनावस्थानंसमाप्तिर्वायस्यास्तांअधिगच्छतिप्राप्नोति ख्यातिफलंचसूत्रकृतादर्शितंप्रसंख्यानेप्यकुसीदस्यसर्वथाविवेकख्यातेर्धर्ममेघःसमाधिरितितत्परंपुरुषख्यातेर्गुणवैतृष्ण्यमितिसत्वपुरुषान्यताख्यातिमात्रात्सर्वज्ञातृत्वंसर्वभावाधिष्ठातृत्वंचेतिसूत्रत्रयेण प्रसंख्यानेध्याने अकुसीदस्यवाणिजइवफलानिच्छोः सर्वथाविवेकख्यातिरेवभवतितस्याश्चफलंधर्ममेघःसमाधिःसचप्रागेवव्याख्यातः तत्वैराग्यंपरंपरसंज्ञंपुरुषख्यातेःफलं तस्यलक्षणंगुणेषुदिव्यादिव्यविषयेषुवैतृष्ण्यं एतस्यैवहिनांतरीयकंफलंकैवल्यमितियोगावदंति तृतीयसूत्रोक्तंफलंसार्वज्ञ्यादिकंतुअभिप्रेत्यश्रूयते कस्मिन्नुभगवोविज्ञातेसर्वमिदंविज्ञातंभवतीतिसर्वस्यवशीसर्वस्येशानःसर्वस्याधिपतिरित्यादिकं ॥ १५ ॥ एवंयोगाभ्यासनिष्ठस्याहारादिनियममाहद्वाभ्यां नात्यश्नतइति एकांतंअतिशयेन अतिजाग्रतइत्यत्राप्यतिशब्दोयोज्यः॥ १६ ॥ युक्ताःपरिमिताःआहारादयोयस्यसतथा ॥ १७ ॥

निर्वाणपरमांशांतिंप्राप्तस्यलक्षणान्याह यदेत्यादिभिःषड्भिः विनियतंविशेषेणएकाग्रताभूमेरपिनिरुद्धंआत्मनिप्रत्यगात्मन्येवावतिष्ठतेनत्वस्मितादिरूपेणउद्रिच्यतेतदायोगीसर्वेभ्यःजायत्स्वप्नसबीजसमाधि पूपस्थितेभ्यः ल्यब्लोपेपंचमी सार्वात्म्यप्राप्त्यैवतान्प्राप्य तेषुनिस्पृहोभवतितदायुक्तोनिर्विकल्पकइत्युच्यते ॥ १८ ॥ एकाग्रतावस्थायांयोगिचित्तस्योपमामाह यथेति नेंगतेनचलतितद्वत् यतंचतच्चित्तंचय तच्चित्तंतस्य एकाग्रतांप्राप्तंचित्तंनिवातप्रदीपवन्नचलतीत्यर्थः आत्मनोयोगंसमाधिंयुंजतोऽनुतिष्ठतः ॥ १९ ॥ यत्रेति एवंचित्तमेकाग्रीभूतंसत्योगसेवयानिरुद्धंयत्रयस्यामवस्थायांउपरमतेविलीनंभवति यत्रवाआत्मनाचित्तेनआत्मानंनिर्विकल्पंपश्यन्नात्मनितुष्यतिनवाह्यार्थैस्तुष्टिंभजते ॥ २० ॥ किंच सुखमिति आत्यंतिकंअनंतंयत्सुखंतत्केवलंबुद्धिग्राह्यंसौषुप्तसुखवद्यतोऽतींद्रियंइंद्रियागोचरंयत्रसुखेस्थि तोयंनवेत्तिवेद्याभावान्नकिंचिदनुभवतिनापितत्त्वतश्चलति बुद्धितादात्म्याध्यासकालेचलतीवेतिभातिपरंतुतत्त्वतोनचलति तथाचश्रुतिर्ध्यायतीवलेलायतीवेतीवशब्दंप्रयुंजानाध्यानादेरतात्विकत्वंदर्शयति बु

यदाविनियतंचित्तमात्मन्येवावतिष्ठते॥ निस्पृहःसर्वकामेभ्योयुक्तइत्युच्यतेतदा ॥१८॥ यथादीपोनिवातस्थोनेंगतेसोपमास्मृता॥ यो गिनोयतचित्तस्ययुंजतोयोगमात्मनः॥१९॥ यत्रोपरमतेचित्तंनिरुद्धंयोगसेवया॥ यत्रचैवात्मनात्मानंपश्यन्नात्मनितुष्यति॥२०॥ सु खमात्यंतिकंयत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियं॥ वेत्तियत्रनचैवायंस्थितश्चलतितत्त्वतः॥ २१ ॥ यंलब्ध्वाचापरंलाभंमन्यतेनाधिकंततः॥ यस्मिं स्थितोनदुःखेनगुरुणापिविचाल्यते॥ २२॥ तंविद्याद्दुःखसंयोगवियोगंयोगसंज्ञितं॥ सनिश्चयेनयोक्तव्योयोगोनिर्विण्णचेतसा॥२३॥

द्धौध्यायत्यांध्यायतीवेतिलेलायत्यांलेलायतीवेतिश्रुत्यर्थः यद्वातत्सुखंयत्रायंनचैववेत्तिकिमपिनैवअनुभवति यत्रेत्यादिभिन्नंवाक्यं ॥ २१ ॥ दुःखेनशस्त्रपातादिलक्षणेन गुरुणामहता ॥ २२ ॥ तमिति यत्रोपरमतेचित्तमित्यादिनाउक्तलक्षणंतंदुःखसंयोगस्याप्यंतःकरणसंबंधस्यवियोगमेवसंतंविरुद्धलक्षणयायोगसंज्ञितंविद्यात् योगफलमुपसंहृत्यपुनर्निश्चयानिर्वेदयोःसाधनत्वविधानपूर्वकंतमेवशतक्र त्वोपिपथ्यंवदितव्यमितिन्यायेनविधत्ते सइत्यादिना सयोगःनिश्चयेनअध्यवसायेनअनिर्विण्णंनिर्वेदरहितंचेतोयस्यतेनयोक्तव्योऽभ्यसनीयः यद्वाशांतोदांतउपरतस्तितिक्षुःसमाहितोभूत्वात्मन्येवात्मानंप श्येदितिश्रुतिविहितंश्रुत्यंतरदृष्टंश्रद्धावित्तपदोपेतंशमादिषट्कमत्रक्रमतोविधीयते तत्रनिश्चयेनेतिगुरुवेदवाक्यादौफलावश्यंभावनिश्चयलक्षणाश्रद्धात्रनिश्चयपदेनगृह्यते तथानिर्विण्णचेतसेतिवैराग्येणद्वंद्वस हिष्णुत्वलक्षणातितिक्षाविधीयतेइतिज्ञेयं ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथशमदमोपरमसमाधानानिक्रमेणश्लोकद्वयेनविधत्ते संकल्पेति संकल्पइदंमेभूयादितिचेतोवृत्तिःततउद्भवोयेषांतान्‌कामान्‌काम्यमानान्‌विषयान्‌अशेषतोवासनोच्छेदपूर्वकंसंकल्पनिरोधेनत्यक्त्वा एते नांतरिंद्रियनिग्रहलक्षणःशमउक्तः बाह्येंद्रियनिग्रहलक्षणंदममाह मनसैवेति विषयदोषदर्शिनामनसैवसर्वतःसर्वप्रकारेणश्रोत्रादिकमिंद्रियग्रामंसमंततःसर्वेभ्योविषयेभ्योविनियम्यउपरमेदित्युत्तरेणान्वयः ॥ २४॥ शनैःशनैरिति भूमिकाजयक्रमेणदिव्यादिव्यविषयेभ्यःउपरमेत्‌व्यावृत्तोभवेत्‌ कथं धृतिगृहीतयाबुद्ध्येति धृतिः धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकीत्युक्तलक्षणातयागृहीतयावशीकृतयाबुद्ध्याउपरमेत्‌ तथाएवमुपरतंमनःआत्मनिस्वरूपेसंस्थास्थितिर्यस्यनतुदृश्येद्रष्टरिवातत्तथाआत्मैकाकारमेकाग्रमित्यर्थः द्रष्टृदृश्योपरक्तंचित्तंसर्वार्थंसवार्थतैकार्थतयोःक्षयोदयौचित्तस्यैकाग्रतापरिणामइतिसूत्रितमैकाग्र्यंप्रापयेत्‌ सूत्रार्थस्तुअहमिदंपश्यामीत्यनुभवेहिद्रष्टादृश्यंदर्शनंचभासते तत्रदर्शनभानमप्रत्याख्येयमतोद्रष्टरिदृश्येचोपरक्तंचित्तंसर्वार्थमिति नतुदर्शनोपरक्ततापिसर्वार्थतायांगणिता तदभावेचित्तस्यनाशापत्तेः द्रष्टृदृश्योपरागाभावेतुएकार्थंतदुच्यते यथास्वप्ने तत्रहिदृश्यंनास्तीतिपामराणामपिप्रसिद्धं द्रष्टापिनास्ति तदाइंद्रियाणामभावात्‌ आत्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेतिश्रुत्यैवभोक्तृत्वस्येंद्रियसन्नियोगशिष्टत्वात्‌ किंतुद्रष्टृदृश्यवासनावासितंचित्रपटसदृशमेकंमनएवास्ति तच्चस्वयंज्योतिषापुरुषेणभास्यमानंजाग्रद्वत्स्वप्नेपिद्रष्टृदृश्योपरागंप्रकाशयति तद्वासनावासितत्वात्‌ एवंसतियदासर्वार्थतायाःक्षयःएकार्थतायाउदयश्चतदाचित्तस्यैकाग्रतारूपःपरिणामोभवतीति तदेवमात्मसंस्थंमनःकृत्वेतिसंप्रज्ञातसमाधिरुक्तः तत्रापिपूर्वाभ्यासवशाच्चित्तस्यद्रष्टृदृश्योपरा

संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वासर्वानशेषतः॥ मनसैवेंद्रियग्रामंविनियम्यसमंततः॥ २४॥ शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्याधृतिगृहीतया॥ आत्मसंस्थंमनःकृत्वानकिंचिदपिचिंतयेत्‌॥२५॥ यतोयतोनिश्चरतिमनश्चंचलमस्थिरं॥ ततस्ततोनियम्यैतदात्मन्येववशंनयेत्‌ ॥२६॥ प्रशांतमनसंह्येनंयोगिनंसुखमुत्तमं॥ उपैतिशांतरजसंब्रह्मभूतमकल्मषं॥ २७॥ युंजन्नेवंसदात्मानंयोगीविगतकल्मषः॥ सुखेनब्रह्मसंस्पर्शमत्यंतंसुखमश्नुते॥२८॥

गोवासनामयोभातीतितन्निवारणेनअसंप्रज्ञातसमाधिमाह नकिंचिदपिचिंतयेदिति ध्यातृध्यानध्येयविभागमपिनस्मरेत्‌किंतुअखंडैकरससंविदात्मनासुषुप्तवत्तिष्ठेदित्यर्थः ॥ २५ ॥ शनैःशनैरित्येतंश्लोकं व्याचष्टे यतोयतइतित्रिभिः यतोयतोहेतोर्यंयंविषयंग्रहीतुंमनोनिश्चरतिबहिर्गच्छतिततस्ततस्तत्रतत्रदोषदर्शनेनततस्ततोविषयात्‌एतन्मनोनियम्यप्रत्याहृत्यआत्मनिस्वरूपेएववशंनयेत्‌पर्यवस्थापयेत्‌ एतेन पूर्वार्धंव्याख्यातं ॥ २६ ॥ एवमात्मवशेमनसिकिंस्यादित्याशंक्याह प्रशांतेति हियस्मात्‌एनंप्रशांतमनसंप्रकर्षेणउपरतचेतसंयोगिनंएकाग्रताभूमौउत्तमंसुखंसंप्रज्ञातसमाधिफलभूतंउपैति भौतिकानांवाह्यानांमानोरथिकानामांतराणांचविषयाणांत्यागात्‌शांतरजसंप्रक्षीणमोहादिक्लेशंब्रह्मभूतंसद्वस्तुरूपं अकल्मषंधर्माधर्मवर्जितं यथोक्तंयोगभाष्ये यस्त्वेकाग्रेचेतसिसद्भूतमर्थंप्रद्योतयतिकर्मबंधनानिश्लथयतिनिरोधमभिमुखीकरोतिक्षिणोतिचक्लेशान्‌ससंप्रज्ञातोयोगइत्याख्यायतइति एतेनात्मसंस्थंमनःकृत्वेतिव्याख्यातं ॥ २७ ॥ अस्यफलमाह युंजन्निति एवमनेनप्रकारेणयोगीआत्मानंमनोयुंजन्‌समादधानः विगतकल्मषोनिरस्ताविद्यादिक्लेशः सुखेनअनायासेनब्रह्मसंस्पर्शंनिर्विशेषंब्रह्मणाऐक्यंत्रिविधोपाधिप्रविलयात्‌अश्नुतेप्राप्नोति कीदृशंब्रह्मसंस्पर्शं अत्यंतंअंतोद्रष्टृदृश्यभावेनपरिच्छेदस्तमतिक्रांतंनिर्विशेषं सुखंपरमानंदैकरूपं एतेननकिंचिदपिचिंतयेदितिचतुर्थपादोव्याख्यातः ॥ २८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्विविधस्यापियोगस्यफलमाह सर्वेति सोपाधिर्निरुपाधिश्चद्वेधाब्रह्मविदुच्यते सोपाधिकःस्यात्सर्वात्मानिरुपाख्योनुपाधिकइतिवार्त्तिकोक्तरीत्यासंप्रज्ञातेआत्मनःसार्वात्म्यमनुभवन्योगीसर्वेषुभूतेषुउपादान
तयास्थितंआत्मानंईक्षतेपश्यति तथाअसंप्रज्ञातेसर्वाणिभूतानिब्रह्मादिस्तंबपर्यंतानिआत्मन्येकतांगतानिरज्ज्वामिवाध्यस्तसर्पदंडधारादीनितद्वत्पश्यति योगयुक्तात्मायोगेनसमाहितचित्तः अस्यैवव्युत्थानाव
स्थामाह सर्वत्रेति सर्वेषुब्रह्मादिस्थावरांतेषुविषमेषुभूतेषुसमंनिर्विशेषंब्रह्मात्मैकत्वविषयंदर्शनंयस्यससर्वत्रसमदर्शनः तथाचश्रुतयः यस्तुसर्वाणिभूतानिआत्मन्येवानुपश्यति सर्वभूतेषुचात्मानंततोनविजुगुप्सते
सर्वस्यात्माभवति ब्रह्मदाशाब्रह्मदासाब्रह्मेमेकितवाउत इदंसर्वंयदयमात्मेत्यादयएतमर्थंप्रतिपादयंति यत्तुयोयोगयुक्तात्मायोवासर्वत्रसमदर्शनःसआत्मानमीक्षतइतियोगिसमदर्शिनावात्मेक्षणाधिकारिणावुक्तौ
यथाहिचित्तवृत्तिनिरोधःसाक्षिसाक्षात्कारहेतुः तथाजडविवेकेनसर्वानुस्यूतचैतन्यपृथक्करणमपि नावश्यंयोगएवापेक्षितइति तन्न समाहितोभूत्वात्मन्येवात्मानंपश्यति ततस्तुतंपश्यतिनिष्कलंध्यायमानइत्या
दिश्रुतिभिःसमाधिध्यानापरपर्याययोगस्यैवात्मदर्शनहेतुत्वप्रतिपादनात् तत्कारणंसांख्ययोगाभिपन्नंविद्यामेतांयोगविधिंचकृत्स्नमितिलिंगाच्चज्ञानयोगयोःसमुच्चयावगमात् नचश्रौतंयौक्तिकविवेकमात्राज्ज
डाजडयोर्देहात्मनोःपृथक्करणंसंभवति सोपाधिकस्यभ्रमस्यउपाधिनिवृत्तिमंतरेणनिवृत्त्यसंभवात् आदर्शाद्यनिवृत्तावपिप्रतिबिंबादिभ्रमनिवृत्त्यापत्तेः अतएवाधिष्ठानज्ञानदार्ढ्येसतितत्रकल्पितस्यचित्तस्यत

सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि ॥ ईक्षतेयोगयुक्तात्मासर्वत्रसमदर्शनः ॥ २९ ॥
योमांपश्यतिसर्वत्रसर्वंचमयिपश्यति ॥ तस्याहंनप्रणश्यामिसचमेनप्रणश्यति ॥ ३० ॥

दृश्यस्यचादर्शनमनायासेनैवोपपद्यतइतिनिरस्तं योगंविनाधिष्ठानज्ञानस्यैवासंभवात् यदाहदक्षः स्वसंवेद्यंहितद्ब्रह्मकुमारीस्त्रीसुखंयथा अयोगीनैवजानातिजात्यंधोहियथाघटमिति यत्तूक्तंभगवत्पूज्यपादैः
ब्रह्मविदःकुत्रापियोगापेक्षांनव्युत्पादयांबभूवुरिति तदथातोब्रह्मजिज्ञासेत्यत्राथशब्दसूचितमुमुक्षुविशेषणीभूतसाधनचतुष्टयांतर्गतंशमाद्युपेयसमाधिमदृष्ट्वोक्तमितिनदोषः द्वौक्रमावितिवसिष्ठवाक्यतात्पर्यंतु
परस्परनिरपेक्षमार्गद्वयोपगमेनान्यःपंथाइतिश्रुतिबाधापत्त्याप्रतिपत्तिक्रमभेदमात्रपरतयाप्रागेववर्णितमितिदिक् किंचयोगप्रकारेणयोगानपेक्षमार्गांतरप्रतिपादनमसंगतं नचतत्सूचकोत्रकश्चिच्छब्दोवर्त्तते सं
भवतिवाउक्तयुक्तेरतोयोवासमदर्शनइतिवापदाध्याहारोप्यसंगतइतिदिक् ॥२९॥ अस्यात्मैकत्वदर्शनस्यापिफलमाह योमामिति सर्वत्रास्मच्छब्दःप्रत्यगात्मपरः योयोगीआत्मानंसर्वत्रपश्यतिसर्वंचात्मनिपश्य
तितस्ययोगिनःज्ञातआत्मानप्रणश्यतिअदर्शनंनगच्छतिज्ञातआत्मानपुनस्तिरोभवति सकृन्नष्टस्यमूलाज्ञानस्यबीजाभावेनपुनरुदयासंभवादित्यर्थः ननुकार्यकारणसंघाताभिमानिनाशुक्तिरूप्यवद्ब्रह्मण्यध्य
स्तेनतदभिमानत्यागपूर्वकंज्ञातंस्वाधिष्ठानभूतंब्रह्ममातिरोधायि बुद्धेस्तत्त्वपक्षपातित्वात् ब्रह्मदृष्ट्यातुमुक्तजीवस्यनिरन्वयोच्छेदोभवतीत्याशंक्याह सचमेनप्रणश्यतीति सच्चविद्वान्मेममनप्रणश्यतिनतिरोभवति
मदभिन्नत्वात् भवेदेतदेवंयदिजीवोमयिअध्यस्तोवाममविकारोवाभवेत् तदानिरन्वयोछेदंप्राप्नुयात् अहमेवतुसः तत्त्वमस्यहंब्रह्मास्मिअयमात्माब्रह्मेत्यादिशास्त्रात् तस्माद्युक्तमुक्तंसचमेनप्रणश्यतीति ॥३०॥ ॥५५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्मात्सर्वात्मैकत्वदर्शीअहमेवअतोनास्यमोक्षःप्रतिबध्यतइत्याह सर्वभूतेति सर्वोपादानतयासर्वेषुभूतेषुसत्तारूपेणस्फुरणरूपेणचस्थितंमांपरमात्मानंएकत्वंजीवब्रह्मणोरैक्यमास्थितःसन्भजतिनिर्विकल्पेनसमाधिनासेवतेसयोगीव्युत्थानदशायांप्रारब्धकर्मवशात्बाधितानुवृत्त्यादेहमारूढः सर्वथासर्वप्रकारेणयाज्ञवल्क्यादिवत्कर्मत्यागेनवावसिष्ठजनकादिवद्विहितकर्मणावादत्तात्रेयादिवन्निषिद्धकर्मणावावर्त्तमानोपिव्यवहरन्नपिमय्येववर्त्ततेनमत्तश्च्युतोभवति यतोदेवेभ्योपिनास्यभयमितिश्रूयते तस्यहनदेवाश्चनाभूत्याईशतआत्माह्येषांसंभवतीतिच नेत्यव्ययमप्यर्थे देवाअपितस्यब्रह्मविदःअभूत्यैअनैश्वर्यायनईशतेनसमर्थाभवंति यतोयमेषामात्मेतिश्रुत्यर्थः सनपुनःसंसारीपूर्ववद्भवतीत्यर्थः ॥३१॥ यद्यपिनिषिद्धकर्मणापिआत्मविन्नबध्यतेतथापिशीलवानेवयोगीश्रेष्ठइत्याह आत्मौपम्येनेति यथास्वस्यसुखमिष्टंदुःखमनिष्टंतद्वत्परस्यापीतिबुद्ध्यायोन्यस्मैदुःखंनप्रयच्छतिसोऽहिंसकःपरमयोगीमतइत्यर्थः॥३२॥ साम्ययोगमशक्यंमन्वानउपायांतरबुभुत्सयार्जुनउवाच योयमिति योयंयोगस्त्वयासाम्येनप्रोक्तोऽहिंसाप्राधान्येनसंन्यासपूर्वकतयावर्णितः हेमधुसूदन तस्ययोगस्यसर्ववृत्तिनिरोधरूपस्यस्थिरांस्थितिंनपश्यामि मनसश्चंचलत्वादितिशेषः॥३३॥एतदेवोपपादयति चंचलंहीति प्रमाथिबद्दस्युवदेकस्यप्रमथन

सर्वभूतस्थितंयोमांभजत्येकत्वमास्थितः॥ सर्वथावर्त्तमानोपिसयोगीमयिवर्त्तते॥ ३१ ॥ आत्मौपम्येनसर्वत्रसमंपश्यतियोर्जुन ॥ सुखंवायदिवादुःखं सयोगीपरमोमतः॥ ३२॥ अर्जुनउवाच योयंयोगस्त्वयाप्रोक्तःसाम्येनमधुसूदन॥ एतस्याहंनपश्यामिचंचलत्वात्स्थितिंस्थिरां॥ ३३॥ चंचलंहि मनःकृष्णप्रमाथिबलवद्दृढं॥ तस्याहंनिग्रहंमन्येवायोरिवसुदुष्करं॥ ३४॥ श्रीभगवानुवाच असंशयंमहाबाहोमनोदुर्निग्रहंचलं॥ अभ्यासेनतु कौंतेयवैराग्येणचगृह्यते॥ ३५॥ असंयतात्मनायोगोदुष्प्रापइतिमेमतिः॥ वश्यात्मनातुयततासक्योवाप्तुमुपायतः॥३६॥ अर्जुनउवाच अयतिः श्रद्धयोपेतोयोगाच्चलितमानसः॥ अप्राप्ययोगसंसिद्धिंकांगतिंकृष्णगच्छति॥३७॥ कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिवनश्यति॥ अप्रतिष्ठोमहाबाहो विमूढोब्रह्मणःपथि॥ ३८॥ एतन्मेसंशयंकृष्णछेत्तुमर्हस्यशेषतः॥ त्वदन्यःसंशयस्यास्यछेत्तानह्युपपद्यते॥ ३९ ॥

शीलं ॥ ३४ ॥ मनसोदुर्निग्रहत्वमभ्युपेत्यभगवानुवाच यद्यप्येवंतथापिअभ्यासवैराग्याभ्यांसमुच्चिताभ्यांदुर्निग्रहमपिमनोनिगृह्यते तत्रअभ्यासोनामकस्यांचिच्चित्तभूमौसमानप्रत्ययावृत्तिः वैराग्यंतुदृष्टादृष्टभोगेषुससाधनेषुदोषदर्शनेनवैतृष्ण्यं तत्रयथाकैदारिकःकेदारेषुकुल्याजलंसंचारयन्एकस्यद्वारंपिधायापरस्योद्घाटयतितद्वत्वैराग्येणविषयस्रोतःखिलीक्रियतेअभ्यासेनकल्याणस्रोतउद्घाटयतइतिद्वयोरपिआवश्यकत्वं तथाचसूत्रं अभ्यासवैराग्याभ्यांतन्निरोधइति ॥ ३५ ॥ असंयतात्मनाअजितचित्तेन वश्यात्मनाजितचित्तेन उपायतःअभ्यासवैराग्यरूपात् ॥ ३६ ॥ मनसोदुर्निग्रहत्वाद्योगसिद्धौविघ्नंपश्यन्अर्जुनउवाच हेकृष्ण योगात्कर्मयोगाच्चलितमानसस्त्यक्तकर्मासंन्यासीत्यर्थः श्रद्धयाउपेतोयोगमार्गंप्रविष्टोपि अयतिःआयुषोल्पत्वाद्वावैराग्यदौर्बल्याद्वाअल्पप्रयत्नः अलवणायवागुरितिवदत्राल्पार्थेनञ् सकदाचित्योगसंसिद्धिंयोगफलंसम्यक्दर्शनमप्राप्यमृतश्चेत्कांगतिंगच्छति ॥३७॥ कच्चिदिति कच्चिन्नोभयविभ्रष्टःकर्ममार्गाद्योगमार्गाच्चविभ्रष्टःछिन्नाभ्रमिवपूर्वमपरंवामेघसंघमप्राप्यमध्येएवनश्यतितद्वत् अप्रतिष्ठोनिराश्रयः हेमहाबाहो विमूढोब्रह्मणःपथिब्रह्मप्राप्तिमार्गे ॥ ३८ ॥ एतत्एतं स्पष्टमन्यत् ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अत्रोत्तरंभगवानुवाच पार्थेति हेतातेतिवात्सल्यात्संबोधयति तस्यइहविनाशोनीचयोनिप्राप्तिःअमुत्रविनाशोनरकप्राप्तिस्तदुभयमपिनजायते हियतःकल्याणकृत्शुभकृत्दुर्गतिंनैवप्राप्नोति ॥४०॥ इहामुत्र चतस्यमहत्वमेवास्तीत्याह प्राप्येति उषित्वावासंकृत्वा शाश्वतीःसमाःनित्यान्वत्सरान्योगभ्रष्टोरागीचेत्अल्पकालाभ्यस्तयोगश्चेत्श्रीमतांगेहेजायते तत्रापिश्रीमानधोगच्छतीत्याशंक्य शुचीनामित्युक्तंशुचयो हिसत्कार्येष्वेवश्रियमुपयुंजानाःपूर्वापेक्षयामहत्तरंस्थानमासादयंतीत्यर्थः ॥४१॥ सयोगीविरक्तश्चिराभ्यस्तयोगोवांचेत्तस्यगतिमाह अथवेति॥४२॥ तत्रद्विविधेपिजन्मनिपौर्वदेहिकंपूर्वदेहप्राप्तंबुद्धिसंयोगं यावतीचयोगभूमिःपूर्वजन्मनिजितातत्रचयावान्बुद्धिलाभोजातस्तावंतंबुद्धिसंयोगंपूर्वाभ्यासादल्पेनैवाभ्यासेनलभतेतस्मादपिभूयस्यांबह्व्यांसंसिद्धौ ऊर्ध्वभूमिलाभार्थमित्यर्थः यततेयत्नंकरोति ॥४३॥ कुतोयततेशिक्षितोपीत्यतआह पूर्वेति अवशोपिप्रह्लादादिवत्पित्रादिभिरन्यथानीयमानोपितेनैवपूर्वाभ्यासेनबलवताह्रियतेयोगप्रवणःक्रियते यतःयोगस्यजिज्ञासुःज्ञानमात्रमिच्छन्योभवतिसोपिशब्दब्रह्मकर्मकांडवेदमपिअतिक्रम्यवर्त्ततेकिंपुनःपित्राद्याज्ञां इत्थंपूर्वाभ्यासबलंयन्महांतमपिपित्रादियत्नंवृथाकरोतीत्यर्थः ॥४४॥ एवंयोगभ्रष्टगतिमुक्त्वायोविषयैर्क्रियमाणोपिप्रयत्नेनयोगमेवाभ्यसितुंप्रवर्त्ततेत

श्रीभगवानुवाच पार्थनैवेहनामुत्रविनाशस्तस्यविद्यते॥ नहिकल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातगच्छति॥ ४०॥ प्राप्यपुण्यकृतांल्लोकानुषित्वाशाश्वतीःसमाः॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोभिजायते॥ ४१॥ अथवायोगिनामेवकुलेभवतिधीमतां॥ एतद्धिदुर्लभतरंलोकेजन्मयदीदृशं॥ ४२॥ तत्रतंबुद्धिसंयोगंलभतेपौर्वदेहिकं॥ यततेचततोभूयःसंसिद्धौकुरुनंदन॥ ४३॥ पूर्वाभ्यासेनतेनैवह्रियतेह्यवशोपिसः॥ जिज्ञासुरपियोगस्यशब्दब्रह्मातिवर्त्तते॥४४॥ प्रयत्नाद्यतमानस्तुयोगीसंशुद्धकिल्बिषः॥ अनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपरांगतिं॥ ४५॥ तपस्विभ्योधिकोयोगीज्ञानिभ्योपिमतोधिकः॥ कर्मिभ्यश्चाधिकोयोगीतस्माद्योगीभवार्जुन॥४६॥ योगिनामपिसर्वेषांमद्गतेनांतरात्मना॥ श्रद्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोमतः॥४७॥ इतिम० भीष्मपर्वणिश्रीमद्भगवद्गीता० अध्यात्मयोगोनामषष्ठोध्यायः॥ ६॥ पर्वणितुत्रिंशोऽध्यायः॥ ३०॥ ॥छ॥ ॥छ॥

स्यगतिमाहप्रयत्नादिति प्रयत्नात्प्रकृष्टात्हठात्वायुनिरोधादिरूपात्खेचर्यादिमुद्राविशेषाभ्यासाद्योयतमानःसंशुद्धकिल्बिषोनिष्पापोभवति यदाहमनुः प्राणायामैर्दहेद्देनइति हठयोगानांसर्वेषांपापनिवृत्त्युपयोगित्वंनतत्त्वसाक्षात्कारेसाक्षात्साधनत्वमित्यर्थः अतएवसःअनेकैर्जन्मभिःसंसिद्धःप्राप्तयोगोभूत्वाततःपरांगतिंमोक्षंयाति एतेनचक्षुश्चैवांतरेभ्रुवोरितिपंचमांतेयत्सूत्रितंतद्व्याख्यातं॥ ४५॥ एवंयोगिनंस्तौति तपस्विभ्यइति तपस्विनोऽत्रकृच्छ्रचांद्रायणमासोपवासादिकर्त्तारः ज्ञानिनश्चशास्त्रीयपांडित्यवंतः कर्मिणोऽग्निहोत्राद्यनुष्ठातारः तेभ्यःसर्वेभ्योयोगीयतोधिकोमतस्तस्माद्योगीभवार्जुन ॥ ४६ ॥ समाप्तःकर्मप्रधानस्त्वंपदार्थविवेकः अतःपरंउपासनाप्राधान्येनतत्पदार्थंनिरूपयितुकामस्तदुपासनांमहाफलत्वेनस्तौति योगिनामिति दैवमेवापरेयज्ञमित्यादिनाचतुर्थाध्यायप्रोक्ताद्द्वादशयोगास्तद्वतांयोगिनांसर्वेषांमध्येयोमद्गतेनमयिवासुदेवेसमर्पितेनअंतरात्मनाचित्तेनश्रद्धावान्सन्मांभजतेसमेममयुक्ततमोऽतिशयेनयुक्तःश्लाघ्योमतोऽभिप्रेतः तस्मान्मद्भक्तोभवेतिभावः॥ ॥ इतिश्रीमत्पदवाक्यप्रमाणमर्यादाधुरंधर०नीलकंठकृतौभार०भीष्मपर्वणिभगवद्गीतासू०षष्ठोध्यायः त्वंपदार्थविवेकश्चसमाप्तिमगमत्॥६॥ ३०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूर्वाध्यायांतेयोमांभजतेसमेयुक्ततमोमतइत्युक्तं तत्रकीदृशंपूर्वोक्तनिष्कामकर्मयोगापेक्षया विलक्षणंतवभजनंकेनवागुणेनपूर्वयोगापेक्षयातस्ययुक्ततमत्वमित्येतामर्जुनस्याशंकांस्वयमेवपरिहरन्भगवानुवाच मयीति कश्चिद्राजाश्रयोधनमानासक्तमनाभवति अयंतुमदाश्रयेणमामेवपरमपुरुषार्थभूतंप्राप्तुमिच्छन्नित्यर्थः ईदृशोयोगंयुंजन्समाधिमनुतिष्ठन् त्वंपदार्थविवेककालेयद्यपिसार्वज्ञ्यमस्तिसर्वभूतस्थमात्मान मित्यादिवचनात्तथापियस्मादन्यईश्वरोस्तिनवेतिपातंजलकापिलयोस्तार्किकमीमांसकयोर्वासेश्वरानीश्वरयोर्मतभेदात्संशयःकारणाज्ञानाच्चासमग्रंतत्सार्वज्ञ्यमितिमत्वाआह असंशयंसमग्रमिति मांतत्पदार्थ मीश्वरंयथाज्ञास्यसितत्तुंप्रकारंशृणु अत्रवक्ष्यमाणरीत्यासर्वंब्रह्मवासुदेवात्मकमितिभजनेवैलक्षण्यंकारणज्ञातृत्वमस्ययोगिनःपूर्वयोग्यपेक्षयाआधिक्यमितिभावः ॥१॥ एतदेवाह ज्ञानमिति ज्ञानंशुद्धप्रज्ञा नघनंब्रह्म सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मविज्ञानमानंदंब्रह्मेतिश्रुतेः तेतुभ्यमहंवक्ष्यामि अशेषतःसाधनकलापसहितं किंवचनमात्रजेनपरोक्षज्ञानेन शब्दस्यस्वविषयेपरोक्षज्ञानजनकत्वनियमादित्याशंक्याह सविज्ञा नंअनुभवसहितं दशमस्त्वमसीत्यादौशब्दादप्यपरोक्षज्ञानोत्पत्तिदर्शनात् कस्मिन्नुभगवोविज्ञातेसर्वमिदंविज्ञातमितिएकविज्ञानात्सर्वविज्ञानप्रतिज्ञांश्रौतीमेववर्णयति यज्ज्ञात्वेति जगत्कारणाधिष्ठानस्यज्ञान

श्रीभगवानुवाच मय्यासक्तमनाःपार्थयोगंयुंजन्मदाश्रयः॥असंशयंसमग्रंमांयथाज्ञास्यसि तच्छृणु॥१॥ज्ञानंतेऽहंसविज्ञानमिदंवक्ष्याम्यशेषतः॥यज्ज्ञात्वानेहभूयोन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्य ते ॥ २॥ मनुष्याणांसहस्रेषुकश्चिद्यततिसिद्धये ॥ यततामपिसिद्धानांकश्चिन्मांवेत्तितत्त्वतः ॥ ३ ॥ भूमिरापोनलोवायुःखंमनोबुद्धिरेवच ॥ अहंकारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिरष्टधा ॥ ४ ॥

रूपस्यब्रह्मणोज्ञानेसंशयोच्छेदात्सर्वस्यात्ममात्रत्वेनज्ञातव्यानवशेषोयुक्तइत्यर्थः ॥२॥ एतदेवज्ञानंदौर्लभ्यप्रदर्शनेनस्तौति मनुष्याणामिति यततांयतमानानां ॥३॥ एवमेकविज्ञानात्सर्वविज्ञानंप्रतिज्ञायतदुप पत्तयेसर्वस्यजडाजडप्रपंचस्यज्ञानात्मकब्रह्मप्रभवत्वमाहत्रिभिः भूमिरिति अत्रभूम्यादिपदैस्तत्तत्कारणान्येवगृह्यंते प्रकृतिरित्यधिकारात् स्थूलभूम्यादेश्चविकृतिमात्रत्वात् तथाचभूमिरितिगंधतन्मात्रं आ पइतिरसतन्मात्रं अनलइतिरूपतन्मात्रं वायुरितिस्पर्शतन्मात्रं खमितिशब्दतन्मात्रं मनइतितत्कारणमहंकारः बुद्धिरितिसमष्टिबुद्धिर्महत्तत्त्वं अहंकरोत्यनयेतिअहंकारोमूलप्रकृतिः करणेघञोदुर्लभत्वेप्यगत्या बाहुलकात्तद्बोध्यं इयंमेमत्तःअभिन्नाअपृथक्सिद्धाशुक्तिशकलादिवरजतं अष्टधाअष्टप्रकाराप्रकृतिर्जडप्रपंचोपादानभूता यद्वा नात्राव्यक्तमहदहंकारपंचतन्मात्राण्येवाष्टौसांख्याभिमताएवप्रकृतयोग्राह्या इतिनियमोस्ति मनसाह्येवपश्यतिमनसाशृणोतीतिमनसइंद्रियांतरप्रकृतित्वश्रवणेनसंतुनवापिप्रकृतयः तथाचैवंयोज्यं इयंमेमदभिन्नाप्रकृतिरव्याकृताख्याभूम्यादिभेदेनाष्टधेति मूलप्रकृतेरत्रभूम्यादिभिःसह पाठाज्जन्यत्वमवगम्यते नसांख्यानामिवाजन्यत्वं तस्मादव्यक्तमुत्पन्नंत्रिगुणंद्विजसत्तमेति अव्यक्तंपुरुषेब्रह्मन्निष्कलेप्रविलीयतइतिचतस्याअपिप्रभवप्रलययोःस्मरणात् ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंक्षेत्रात्मिकांप्रकृतिमुक्त्वाक्षेत्रज्ञात्मिकांतामाह अपरेयमिति इयंप्रागुक्तासाअपराअश्रेष्ठाजडत्वात् इतस्तुविलक्षणामन्यांपरांचेतनत्वेनभदनन्यत्वात्उत्कृष्टां मेमत्संबंधिनींप्रकृतिंजीवभूतांप्राणधारणनिमित्तभूतांक्षेत्रज्ञाख्यांविद्धिजानीहिहेमहाबाहो ययाप्रकृत्याअंतःप्रविष्टयाइदंजगत्स्थावरजंगमशरीरात्मकंधार्यते ॥ ५ ॥ एतदिति एतेपरापरेक्षेत्रक्षत्रज्ञेरूपेप्रकृतीयोनिःउत्पत्तिलयस्थानंयेषांभूतानांतानिएतद्योनीनिभूतानिचतुर्विधानिइत्येतदुपधारयसम्यग्जानीहि किंपातंजलानामिवएतेप्रकृतीईश्वरादन्येइत्याशंक्याह अहमिति कृत्स्नस्यस्वस्वप्रकृतिसहितस्यजगतोजडाजडरूपस्यप्रभवःप्रभवत्यस्मादितिप्रभवउत्पत्तिकारणं तथाप्रलीयतेस्मिन्निितिप्रलयःलयस्थानंच अतस्तेउभेअपिप्रकृतीमत्तोनातिरिच्येते ॥ ६ ॥ एवमेकविज्ञानात्सर्वविज्ञानंप्रकृतंआत्मनोजगदुपादानत्वेनोपपाद्यततएवात्मनोनिर्विकारत्वहानेप्राप्तेआह मत्तइति कारणान्मृदादेःपरंपृथग्भूतंघटादि व्यवहारेतयोर्भेदानुभवात् परतरंतुगवाश्वादि मृदनुपादनकत्वात् एवंब्रह्मणःपरतरंतदनुपादानकंकिंचिदपिनास्तिहेधनंजय एवंप्रपंचेब्रह्माव्यतिरेकंप्रदर्श्यब्रह्मणिप्रपंचव्यतिरेकंसदृष्टांतमाह मयीति मयिसद्रूपेणस्फुरणरूपेणचसूत्रवत्सर्वत्रानुस्यूते यदिदंसर्वंमणिगणवत्परस्परव्यावृत्तंतत्प्रोतं तेनव्यावृत्तेभ्योऽनुवृत्तंभिन्नमितिन्यायेनप्रपंचातीतोहमतोनममविकारित्वमित्यर्थः ॥ ७ ॥ नन्वेवंप्रपंचपरमात्मनोर्मणिसूत्रवदुपादानोपादेयभावोपिनस्यात् नहिउपादानंचअननुवृत्तंचेतिघटते मृद्घटादावदर्शनादित्याशंक्यस्वप्नमायेंद्रजालरज्जूरगतुल्यत्वंप्रपंचस्योपपाद्योभयमप्यविरुद्धमित्युपदिष्टंचेदयमकस्माडुद्विग्नोभविष्यतीतिमत्वादृष्टांतांतरैरेवानुवृत्तिव्यावृत्तिचिज्जडयोर्दर्शयति रसइति यथारसोऽप्सुएकमप्यप्परमाणुमपरित्यज्यानुस्यूतोदृश्यतेऽतोरसरूपेमयिआपःप्रोताः एवंप्रभायांचंद्रादयःप्रोताःप्रणवेसर्वेवेदाःप्रोताः तद्यथाशंकुनासर्वाणिपर्णानिसंतृण्णानिएवमोंकारेणसर्वावाक्संतृण्णाइतिवाङ्मात्रेप्रणवानुस्यूतिश्रवणात् संतृण्णानिसंग्रथितानि एवमाकाशेशब्दःसारभूतस्तस्मिन्मयिखंप्रोतं सर्वपुरुषेषुसारंपौरुषंशौर्यधैर्यादिरूपंतत्रपुरुषाःप्रोताः एवमग्रेपिद्रष्टव्यं ॥ ८॥ पुण्यइति रसादिष्वपिद्रष्टव्यं अपुण्यस्यसर्वस्याविद्यामात्रविलसितत्वात् विभावसौवन्हौतेजःदहनशक्तिः जीवंत्यनेनेतिजीवनमन्नंविराजं तत्रहिसर्वाणिभूतानिप्रोतानि अन्येतुजीवनंआयुरितिव्याचक्षते तपश्चेति तपोधर्मस्तद्रूपेमयितपस्विनःप्रोताः ॥ ९ ॥ बीजंकारणं सर्वभूतानांपिंडब्रह्मांडात्मकानांबीजेमयिपिंडादिकंप्रोतं कनकेकुंडलादिवत् सनातनंनित्यंबीजांतरादनुत्पन्नं बुद्धिरूपेमयिबुद्धिमंतःप्रोताः तेजःप्रागल्भ्यंतद्रूपेमयिप्रगल्भाःप्रोताः ॥ १० ॥

अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिंविद्धिमेपरां॥जीवभूतांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगत् ॥५॥ एतद्योनीनिभूता
निसर्वाणीत्युपधारय॥ अहंकृत्स्नस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथा॥ ६ ॥ मत्तःपरतरंनान्यत्किंचिदस्तिधनं
जय॥ मयिसर्वमिदंप्रोतंसूत्रेमणिगणाइव॥७॥ रसोहमप्सुकौंतेयप्रभास्मिशशिसूर्ययोः॥ प्रणवःसर्व
वेदेषुशब्दःखेपौरुषंनृषु॥८॥ पुण्योगंधःपृथिव्यांचतेजश्चास्मिविभावसौ॥जीवनंसर्वभूतेषुतपश्चास्मि
तपस्विषु॥९॥बीजंमांसर्वभूतानांविद्धिपार्थसनातनं॥बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मितेजस्तेजस्विनामहं॥ १०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बलरूपेमयिबलवंतःप्रोताः कामरागविवर्जितं कामस्तृष्णा रागःरंजना तौहिआविद्यकौ अतोनिरविद्यस्यबलंतद्वर्जितं एवंधर्माविरुद्धकामरूपेमयिईदृशाःकामवंतःप्रोताः ॥ ११ ॥ सात्विकाःधर्मज्ञानवैरा
ग्यैश्वर्यादयः राजसाःलोभप्रवृत्त्यादयः तामसाःनिद्रालस्यादयः तान्सर्वान्मत्तएवरसतन्मात्रादिरूपात्सूत्रात्मनोनिर्गताइति विद्धि नन्वेवंतवसर्वजगदात्मनोविकारित्वापत्त्याकौटस्थ्यहानिरित्याशंक्याह नत्वहंते
षुतेमयीति येष्ववादयःप्रोतास्तेषुसूत्रावयवभूतेषुरसादिषुअनृतजडरूपेष्वबाधितात्मचिन्मात्ररूपोघटशरावोदंचनादाविवमृत्नास्मि अनृतस्यास्यसत्तास्फुरणेएवस्वकीयेप्रयच्छामिनत्वनृतात्माभवामीत्यर्थः
तेतुमय्येवाध्यस्तामदनन्याः यथारज्ज्वामध्यस्ताःसर्पादयोरज्ज्वनन्याः तदनन्यत्वमारंभणशब्दादिभ्यइतिन्यायात् अनन्यत्वंव्यतिरेकेणाभावः नखल्वनन्यत्वमित्यभेदंब्रूमः किंतुभेदंनिषेधामः कुतःआरंभण
शब्दात् वाचारंभणंविकारोनामधेयमितिविकारस्यवागालंबनत्वेनस्वप्नमायेंद्रजालिकविषयसाम्यश्रुतेः नह्यात्मनोविचित्रप्रपंचात्मत्वेतेमयीत्यंशाविरोधेपिनत्वहंतेष्वित्यंशेविरोधपरिहारोयुज्यते कार्यस्य
कारणात्मकत्वावश्यंभावात् तस्माद्विवर्त्तवादाश्रयेणैवब्रह्मणोजगदुपादानत्वकूटस्थत्वेनिर्वहतइतिसाधूक्तंनत्वहंतेषुतेमयीति ॥ १२ ॥ कथंतर्हिस्थूलसूक्ष्मप्रपंचबाधेनजनाआत्मानंनावगच्छंतीत्याशंक्याह त्रि
भिरिति एभिःपूर्वोक्तैस्त्रिभिस्त्रिविधैर्भावैःप्रकाशप्रवृत्तिनियमाद्यैर्गुणमयैःसत्वरजस्तमोगुणविकारैःइदंचराचरंप्राणिजातंजगच्छब्दवाच्यंमोहितंसत्एभ्योगुणेभ्यःपरंमांनजानाति यथारज्ज्वांसर्पभ्रमेणव्याकु

बलंबलवतांचाहंकामरागविवर्जितं ॥ धर्माविरुद्धोभूतेषुकामोस्मिभरतर्षभ ॥ ११ ॥ येचैवसात्विकाभावाराजसास्ता
मसाश्चये ॥ मत्तएवेतितान्विद्धिनत्वहंतेषुतेमयि ॥ १२ ॥ त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिःसर्वमिदंजगत् ॥ मोहितंनाभिजाना
तिमामेभ्यःपरमव्ययं ॥ १३ ॥ दैवीह्येषागुणमयीममभायादुरत्यया ॥ मामेवयेप्रपद्यंतेमायामेतांतरंतिते ॥ १४ ॥

लःसर्पात्परांरज्जुंनजानातितद्वत् परत्वेहेतुः अव्ययं एतेभावाःपरिणामित्वात्व्ययवंतःअहंतुतद्विपरीतःसाक्षीइत्यव्ययः ॥१३॥ देवस्यजीवरूपेणलीलयाक्रीडतोममसंबंधिनीयंदैवी हिप्रसिद्धा पिंडब्रह्मांडरूपेण
वितताएषाममचिन्मात्रस्यमायामामहंनजानामीतिसाक्षिप्रत्यक्षत्वेनापलापानर्हाअनृतस्यप्रपंचस्येंद्रजालादेरिवप्रकाशिका गुणमयीसत्वरजस्तमोगुणमयी दुरत्ययादुरतिक्रमा येमामेवसर्वभूतस्थंभगवंतंवासु
देवंप्रपद्यंतेविषयीकुर्वंतितएवैतांमायांतरंति अधिष्ठानज्ञानेनैवसमूलस्यभ्रमस्योच्छेदोभवति नतुज्ञानांतरेणवावृत्तिनिरोधेनवेत्यर्थः अयमर्थः जीवेश्वरविभागशून्येशुद्धचिन्मात्रेकल्पितोमायादर्पणाश्चित्प्रतिबिं
बरूपंजीवंवशीकृत्यबिंबचैतन्यमनुरुध्यप्रचलति अयस्कांतमनुरुध्येवलोहशलाका इदमेवईश्वराधीनत्वंमायायाः ईश्वरस्यचमायाद्वारासर्वस्रष्टृत्वमपि तथाचश्रुतिः अस्मान्मायीसृजतेविश्वमेत
तस्मिंश्चान्योमाययासन्निरुद्धइति तथाचैकैवमायाजीवेश्वरयोरुपाधिर्दर्पणइवबिंबप्रतिबिंबयोर्बिंबप्रतिबिंबभावानाक्रांतमुभयानुस्यूतंशुद्धचिन्मात्रमन्यत्तृतीयंमुक्तप्राप्यं जीवेश्वरौचउपाधिपक्षपातद
शायामल्पज्ञत्वसर्वज्ञत्वशास्यत्वशासितृत्वादिभावंभजेते तावेवतदभावेउपाधिप्रचारदर्शिनौउदासीनबोधरूपतयाजीवसाक्षीश्वरसाक्षीतिशब्दाभ्यांव्यवह्रियेते एवंचजीवईश्वराराधनावाप्तप्रत्यक्तत्वज्ञाने
नमायायांनष्टायांतत्कार्यस्यापिनाशेनसाक्ष्याभावात्साक्षित्वमपिपरित्यज्यबिंबप्रतिबिंबानुस्यूतंशुद्धंतृतीयंचैतन्यंप्राप्नोतीतितदिदमुक्तं दैवीमायेति ममभायेतिचैकस्याएवजीवेश्वरसंबंधित्वंजीवस्येश्वरभज
नेनमायातरणमितिच ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुतस्तर्हिसर्वेत्वांप्रपद्यमायांनतरंतीत्याशंक्याह नमामिति यतोदुष्कृतिनःअतश्चित्तशुध्यभावान्मूढाःआत्मानात्मविवेकहीनाः अतएवनराधमाःमांनप्रपद्यंते कुतोदुष्कृतिनः यतोमाययाअपहृतंतिरस्कृतंज्ञानंअखंडसंविद्रूपंब्रह्मयेषांतेअपहृतज्ञानाः एतेनमायायाआवरणशक्तिरुक्ता किंच आसुरंअसुराणांविरोचनादीनांभावंचित्ताभिप्रायंआत्मैवेहमहय्यइत्यादिनाश्रुतंदेहेंद्रियसंघातएवसम्यक्संतर्पणीयइत्येवंविधंआश्रिताः एतेनमायायाविक्षेपशक्तिरुक्ता तदेवंमाययास्वरूपानंदमावृत्यदेहात्मभ्रमेजनितेसतितदभिमानाद्देहादिषुपुष्ट्यर्थंदुष्कृतंकुर्वंतितेनचमूढाःसंतोनराधमाःमांनप्रपद्यंते सर्वानर्थमूलंमायैवेत्यर्थः ॥ १५ ॥ येतुसत्यपिदेहाद्यध्यासेमत्तोबिभ्यतिमत्प्रीत्यर्थंसुकृतमेवाचरंतितेपिचतुर्विधाःनकेवलंसर्वैमदेककामाइत्याशयेनाह चतुर्विधाइति आर्त्तःपीडितःपीडापरिहारार्थी जिज्ञासुःस्वाज्ञाननाशार्थी अर्थार्थीधनाद्यर्थी ज्ञानीचेतिचतुर्विधामांभजंते ॥ १६ ॥ किंसर्वेपिसमाएतेसुकृतिनइतिसाधारण्येनविशेषणादतआह तेषामिति तेषांमध्येज्ञानीविशिष्यते यतोनित्ययुक्तः आर्त्तादयोहिकामिनःकामपूर्त्तौनमद्भजनेयुक्ताभवंति अयंतुनित्ययुक्तएकभक्तिश्चएकभावेनभजनंकरोति तथाहि आर्त्तारोगिणःसूर्यंभजंते जिज्ञासवःसरस्वतीं अर्थार्थिनःकुबेरादीनितितेषांतत्तत्कामार्थित्वेनानेकभक्तित्वंदृश्यते तस्यनित्य

नमांदुष्कृतिनोमूढाःप्रपद्यंतेनराधमाः॥ माययापहृतज्ञानाआसुरंभावमाश्रिताः॥ १५॥ चतुर्विधाभजंतेमांजनाःसुकृतिनोर्जुन॥ आर्तोजिज्ञासुरर्थार्थीज्ञानीचभरतर्षभ ॥ १६ ॥ तेषांज्ञानीनित्ययुक्तएकभक्तिर्विशिष्यते॥ प्रियोहिज्ञानिनोत्यर्थमहंसचममप्रियः ॥ १७॥ उदाराःसर्वएवैतेज्ञानीत्वात्मैवमेमतं॥ आस्थितःसहियुक्तात्मामामेवानुत्तमांगतिं ॥ १८ ॥ बहूनांजन्मनामंतेज्ञानवान्मांप्रपद्यते॥ वासुदेवःसर्वमितिसमहात्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥ कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाःप्रपद्यंतेन्यदेवताः॥ तंतंनियममास्थायप्रकृत्यानियताःस्वया॥२०॥

युक्तत्वेएकभक्तित्वेचहेतुः हियतःज्ञानिनोऽहमत्यर्थंप्रियः आत्मत्वादेव आत्माचप्रियः निरुपाधिप्रेमगोचरत्वात् तदेतत्प्रेयःपुत्रात्प्रेयोवित्तात्प्रेयोन्यस्मात्सर्वस्मादांतरंयदयमात्मेतिश्रुतेश्च सचज्ञानीममप्रियः भक्तानांदुर्लभत्वादितिभावः ॥ १७ ॥ उदाराइति सर्वेप्येतेउदाराउत्कृष्टाएव ज्ञानीतुममआत्मैवेतिममसतंनिश्चितं हियतःसयुक्तात्मा अहमेवभगवान्वासुदेवइत्यभेदेनमयिसमाहितचित्तःमामेवअनुत्तमांश्रेष्ठांगतिंआस्थितःनतुमत्तोन्यदारोग्यादिकंकामयानोमद्भक्तिंकरोति किंतर्हिमत्प्राप्त्यर्थमेवमांभजतइत्यर्थः ॥ १८ ॥ किंच वासुदेवःसर्वमितिज्ञानवान्योबहूनांजन्मनामंतेचरमजन्मनिमांप्रपद्यतेसम्यग्दर्शनेनापरोक्षीकरोति समहात्माब्रह्मभूतःसुदुर्लभइतियोजना ॥ १९ ॥ अन्येतुतैस्तैःकामैःपुत्रपश्वादिविषयैः हृतज्ञानाःहृतंदूरीकृतंज्ञानंविवेकोयेषांते अन्यदेवताः अहमेतस्याआराधनेनेदंफलमवाप्नवानीतिभेदबुद्ध्याप्रपद्यंतेइंद्रादीन् तंतंनियमंचतुर्दश्युपवासादिकमास्थाय स्वयाप्रकृत्यावक्ष्यमाणविधयादैव्याआसुर्यावानियताःनिगृहीताः ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंच योयोभक्तःसात्विकोराजसस्तामसोवायांयांतनुंतादृशीमेवदेवादिरूपांयक्षरक्षोरूपांभूतप्रेतरूपांवामूर्त्तिं श्रद्धयातादृश्यैवअर्चितुमिच्छति तस्यतस्यभक्तस्यतामेवश्रद्धांसात्त्विकींराजसींतामसींवाऽहंस वैश्वरोऽचलांविदधामि ॥२१॥ ततश्चसतयाश्रद्धयायुक्तःसन्तस्यामूर्त्तेराराधनंससाधनंवशीकरणमीहतेइच्छति ततश्चकामान्विषयान्लभते मयैवविहितान्आज्ञापितान् हितान्ईप्सितान् एतेनसर्वासांदेवता नांस्वाज्ञावशवर्त्तित्वंदर्शितं ॥ २२ ॥ अल्पमेधसां अथयत्रान्यत्पश्यत्यन्यच्छृणोतिअन्यन्मनुतेन्यद्विजानातितदल्पमितिश्रुतेः द्वैतंअल्पंतत्रैवमेधायेषांते बाह्यार्थाभिलाषिणामित्यर्थः तेषांतत्फलं अंतवत् सर्वस्यबाह्यार्थस्यांतवत्त्वादेव तुशब्दोऽभेदेनेश्वरभक्तेभ्योविभेदार्थः यतोदेवयजोदेवान्यजंतेइतिदेवयजस्तेदेवान्अंतयुक्तानेवयांति एवंयक्षरक्षोभक्तायक्षादीनेवयांति भूतप्रेतभक्ताश्चभूतादीनेवेत्यपि द्रष्टव्यं मद्भक्तास्तुमामेवानंतंयांति अतस्तेऽनंतफलभाजइत्यर्थः ॥ २३ ॥ एवंतर्हिकुतस्त्वामेवसर्वेनप्रतिपद्यंतइत्याशंक्याज्ञानादित्याह अव्यक्तमिति अव्यक्तंसर्वोपाधिशून्यत्वेनअस्पष्टमपिवासुदेवशरीरे णव्यक्तिमापन्नं अस्मदादिवच्छरीराभिमानिनंमामबुद्धयोमन्यंते यतःममपरंभावंपरत्वंउत्कृष्टत्वमजानंतः उत्कृष्टत्वमेवविशिनष्टि अव्ययंनव्येतीत्यव्ययंअविनाशिनं अनुत्तमंयस्मादन्यद्युत्कृष्टंचनास्ति निरतिशयमखंडैश्वर्यरूपमित्यर्थः ॥ २४ ॥ कुतस्त्वद्विषयमज्ञानंलोकस्येत्यतआह नाहमिति हेयोगयोगिन् अर्शआद्यच्प्रत्ययांतोयंयोगशब्दः अहंतत्पदार्थःसर्वस्ययोगिनस्त्वंपदार्थमात्राभिज्ञस्यनप्रकाशो

योयोयांयांतनुंभक्तःश्रद्धयार्चितुमिच्छति ॥ तस्यतस्याचलांश्रद्धांतामेवविदधाम्यहं ॥ २१ ॥ सतयाश्रद्धयायुक्तस्तस्याराधनमीहते ॥ लभतेचततःकामान्म यैवविहितान्हितान् ॥ २२ ॥ अंतवत्तुफलंतेषांतद्भवत्यल्पमेधसां ॥ देवान्देवयजोयांतिमद्भक्तायांतिमामपि ॥ २३ ॥ अव्यक्तंव्यक्तिमापन्नंमन्यंतेमामबुद्धयः ॥ परंभावमजानंतोममाव्ययमनुत्तमं ॥ २४ ॥ नाहंप्रकाशःसर्वस्ययोगमायासमावृतः ॥ मूढोयंनाभिजानातिलोकोमामजमव्ययं ॥ २५ ॥ वेदाहंसमतीतानि वर्त्तमानानिचार्जुन ॥ भविष्याणिचभूतानिमांतुवेदनकश्चन ॥ २६ ॥ इच्छाद्वेषसमुत्थेनद्वंद्वमोहेनभारत ॥ सर्वभूतानिसंमोहंसर्गेयांतिपरंतप ॥ २७ ॥

स्मि तत्रहेतुः मायासमावृतइति भाष्येतुयोगोयुक्तिर्गुणानांघटनंसैवयोगमायाचित्तसमाधिर्वायोगोभगवतस्तत्कृतामायेति भगवत्संकल्पवशवर्त्तिनीमायेत्यर्थः उत्तरार्धःस्पष्टार्थः॥२५॥ ननुत्वदभिन्नंलोकंत्व न्मायामोहयतिचेत्त्वांकुतोनमोहयतीत्यतआह वेदाहमिति सत्यं सत्यपिलोकस्यममचाभेदेऔपाधिकभेदस्यसत्त्वात्उपाधिधर्माभिमानित्वाल्लोकोमूढः तदभावाच्चाहंसर्वज्ञइतिविशेषः अक्षरार्थःस्पष्टः॥२६॥ केनपुनर्निमित्तेनातीतादीनिभूतानिनजानंतीत्याशंक्याह इच्छेति इच्छारागःद्वेषःताभ्यांसमुत्थितोद्वंद्वमोहःशोभनाशोभनसत्यासत्यनित्यानित्यात्मानात्मसुविपर्ययःअशोभनेशोभनबुद्धिःशोभनेवाअशोभन बुद्धिरित्येवंरूपस्तेन हेभारतभरतान्वय सर्वभूतानिसर्गेसृष्टिविषयेमोहंअविवेकंयांतिहेपरंतप अयंभावः योहिसृष्टेरुपादानंस्वरूपंचतत्त्वतोजानातिसब्रह्मवित्सर्वज्ञत्वादतीतादीन्जानाति सृष्टौचसर्वेषांमो होस्ति अशोभनेस्त्र्यादौशोभनाध्यासात् असत्येप्रपंचेसत्यत्वाध्यासात् सत्येचात्मनोऽसंगत्वेऽसत्यत्वाध्यासात् अनित्येस्वर्गादौनित्यत्वाध्यासात् अनात्मनिदेहादावात्माध्यासात् अतोविपर्ययेणसृष्टिज्ञानंप्र तिबद्धंतेनचसार्वज्ञ्यंनजायतेऽस्मदादीनामिति ॥ २७ ॥

केषांतर्हिसार्वज्ञ्यंभवतीत्याशंक्याह येषांत्विति द्वाभ्यां येषांपुनर्जनानांपुण्यकर्मणांपापंअंतगतंअंतंनाशंप्राप्तं द्वितीयाश्रितेतिसमासः तेद्वंद्वमोहउक्तलक्षणस्तेननिर्मुक्ताःसंतःप्रथमंदृढव्रताःशमदमादिदार्ढ्यभाजो भूत्वामांभजंते ॥ २८ ॥ ततश्चजरामरणयोःप्रवाहात्आत्मनोमोक्षायमामाश्रित्यमयिसमाहितचेतसोभूत्वायेयतंतियतंते ज्ञानलाभायवेदांतश्रवणादौ तेतत्सर्ववेदांतप्रसिद्धंकृत्स्नंब्रह्मविदुः विराडाद्युपासकास्त्व कृत्स्नब्रह्मविदः सूत्रकारणयोर्निष्कलस्यचाज्ञानात् श्रीगोपालबालोपासकास्तुतत्पदलक्ष्यकृत्स्नब्रह्मविदोतस्तेध्यात्मादिकंकात्स्न्र्येनजानंतिसर्वविदोभवंतीत्यर्थः अनेनयत्ज्ञात्वानेहभूयोन्यत्ज्ञातव्यमवशिष्य तइत्येकविज्ञानात्सर्वविज्ञानप्रतिज्ञायापूर्वंकृतातस्याउपसंहारोदर्शितः अध्यात्मंआत्मनिशरीरेस्थितंप्रत्यगात्मविषयंवस्तुशुद्धंत्वंपदार्थमित्यर्थः कर्मचतत्त्वंपदार्थज्ञानयोःसाधनंश्रवणादिकंसर्वंविदुः ॥२९॥ एवंतत्पदार्थविवेकंसद्योमुक्तिहेतुंसमाप्यतत्प्राप्त्युपायभूतान्युपासनानिक्रममुक्तिफलानिविस्तरेणवक्तुकामःसंक्षेपेणसूत्रयति साधिभूतेति अधिभूतंचअधिदैवंचताभ्यांसहितंसाधिभूताधिदैवं तथाऽधियज्ञेनस

येषांत्वंतगतंपापंजनानांपुण्यकर्मणां॥तेद्वंद्वमोहनिर्मुक्ताभजंतेमांदृढव्रताः॥२८॥जरामरणमोक्षायमामाश्रित्ययतंतिये॥तेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमध्यात्मंकर्मचाखिलं॥२९॥साधिभूताधिदैवंमांसाधियज्ञंचयेविदुः॥प्रयाणकालेपिचमांतेविदुर्युक्तचेतसः॥ ३० ॥ इतिश्रीभीष्मपर्वणिभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेज्ञानयोगोनामसप्तमोऽध्यायः॥ ७॥ पर्वणितुएकत्रिंशोऽध्यायः॥ ३१॥ ॥७॥ अर्जुनउवाच किंतद्ब्रह्मकिमध्यात्मंकिंकर्मपुरुषोत्तम॥अधिभूतंचकिंप्रोक्तमधिदैवंकिमुच्यते॥१॥ अधियज्ञःकथंकोत्रदेहेस्मिन्मधुसूदन॥प्रयाणकालेचकथंज्ञेयोसिनियतात्मभिः॥ २॥

हितंसाधियज्ञंचमांयेविदुःउपासतेतेयुक्तचेतसः यतःनित्यंसमाहितचित्तास्ततोमांप्रयाणकालेपिसर्वजनव्यामोहकेविदुरेव भावनादार्ढ्यान्मरणकालेपितस्यज्ञानस्यप्रमोषोनभवत्यतोभगवतिनैरंतर्येणदृढाभावनाकर्त्तव्येतिभावः अधिभूतादिपदार्थंतुभगवानेवव्याख्यास्यतीतिनोक्तवंतोवयं ॥३०॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोध्यायः ॥७॥ ३१॥ ॥७॥ ॥७॥ पूर्वस्मिन्नध्याये

मायोपहितंब्रह्मजगत्कारणमुक्तंतच्चउत्तमानामनुपाधिब्रह्मप्रतिपत्तौउपलक्षणंमध्यमानामुपास्यंचेतिमत्वाप्रतिपत्तव्यंब्रह्मतद्विषयएकः उपासनाविषयाश्चषट्एवंसप्तप्रश्नविषयास्तेब्रह्मतद्विदुरित्यध्यायांतेसार्धश्लोकेनभगवतासूत्रितास्तद्वृत्तिरूपोयमध्यायआरभ्यते तत्रसूत्रितानांब्रह्मादिशब्दानामर्थंबुभुत्सुरर्जुनउवाच किंतत्कृत्स्नंब्रह्मेतिप्रथमःप्रश्नः शेषःस्पष्टार्थःश्लोकः ॥ १ ॥ अधियज्ञःकथंकोत्र कइतिस्वरूपप्रश्नः कथंज्ञेयइतिपदापकर्षेणतत्तदुपासनाप्रकारप्रश्नश्चेतिद्वयंमिलित्वाएकएवप्रश्नः शेषंस्पष्टं ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्रमेणैषांप्रश्नानामुत्तरमाह अक्षरमित्यादिभिस्त्रिभिः तत्रकिंतद्ब्रह्मेत्यस्योत्तरमक्षरंपरमंब्रह्मेति यत्परमंअक्षरंतद्ब्रह्मेतियोजना अक्षरशब्दस्यवर्णेषुरूढत्वात्ओमित्येतदक्षरमित्यादिश्रुतौओमित्येकाक्षरंब्रह्मेतिस्मृतौचदर्शनेनात्रापिप्रणवस्याक्षरशब्देनग्रहणेप्रसक्तेपरममितिविशेषणं प्रणवस्यपरब्रह्मत्वासंभवात् अतश्चएतद्वैतदक्षरंगार्गिब्राह्मणाअभिवदंत्यस्थूलमनण्वह्रस्वमदीर्घमितिश्रुतिप्रसिद्धमखंडैकरसंवस्तुअक्षरशब्दितंतद्ब्रह्मेतिप्रांचः यद्वा अक्षरशब्देनजीवः कूटस्थोक्षरउच्यतेउत्तमःपूरुषस्त्वन्यइतिगीतासुक्षरंप्रधानमम्रृताक्षरंहरःक्षरात्मानावीशतेदेवएकइतिश्रुतौचकूटस्थपदेनामृतपदेनच विशेषितस्याक्षरपदस्यजीववाचित्वदर्शनात् अमृतोक्षरमित्यपेक्षितेउत्वाभावश्छांदसः तथाचाक्षरंजीवाख्यंपरमंब्रह्म परममितिविशेषणेनसोपाधिकस्यपूर्वाध्यायोक्तस्यव्यावृत्तिः नहिजीवस्यसोपाधिकस्यब्रह्मभावःसंभवति व्यावर्त्तकोपाधौमायादर्पणेजाग्रतितयोरभेदायोगात् किंतद्ब्रह्मेतिप्रश्नेपरममितिविशेषणाभावेपितेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमितिप्रश्नोत्थापकेसूत्रेपरमत्ववाचिनाकृत्स्नपदेनब्रह्मणोविशेषितत्वादुत्तरेपिब्रह्मणएवपरममितिविशेष

श्रीभगवानुवाच अक्षरंब्रह्मपरमंस्वभावोध्यात्ममुच्यते ॥ भूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥ अधिभूतंक्षरोभावःपुरुषश्चाधिदैवतं ॥ अधियज्ञोहमेवात्रदेहेदेहभृतांवर ॥ ४ ॥

णंयुज्यतएव प्रश्नेपितच्छब्देनकृत्स्नत्वस्यैवग्रहात् ततश्चकिंतत्कृत्स्नंब्रह्मेतिप्रश्नेयदक्षरंजीवाख्यंतदेवअपेतोपाधिसंबंधंसत्कृत्स्नंब्रह्मेतितत्त्वमसीतिमहावाक्यार्थःप्रतीचोब्रह्मभावःप्रतिपादितोभवतीतिलब्धं तथास्वोऽनागंतुकोभावःस्वरूपंस्वभावःशुद्धस्त्वंपदार्थःसोध्यात्ममुच्यते भाष्येतुतस्यैवपरस्यब्रह्मणःप्रतिदेहंप्रत्यगात्मभावःस्वोभावःस्वभावोध्यात्ममुच्यतेअध्यात्मशब्देनाभिधीयतइति विसर्गोदेवतोद्देशेनद्रव्यत्यागात्मकोयागःसकर्मसंज्ञितः तमेवविशिनष्टि भूतेति भूतानांभावःसात्विकादिःस्वभावःउद्भवश्चतयोःकरणात्भूतभावोद्भवकरः तथाहि बुद्धिःकर्मानुसारिणीतिकर्मानुसारित्वंभावस्यस्मर्यते तथाउद्भवोपिकर्मतएवस्मर्यते अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाइति ॥ ३ ॥ क्षरोभावोजनिमद्वस्तुकर्मफलभूतंतत्साधनभूतंचतदधिभूतमित्युच्यते अधिदैवतंपुरुषःसर्वासुपूर्षुवसतीतिसर्वकरणानुग्राहकःसकलदेवतात्माहिरण्यगर्भः अधियज्ञोयज्ञाभिमानीविष्णुरंतर्यामीसोहमेवदेहास्मिअत्रास्मिन्देहेदेहभृतांवर ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अत्रषट्प्रश्नोत्तरेषु प्रथमेजीवस्यब्रह्मभावउक्तः तंजानतांप्रयाणमेवनास्ति नतस्यप्राणाउत्क्रामंत्यत्रैवसमवनीयंते ब्रह्मैववसन्ब्रह्माप्येतीतिश्रुतेः द्वितीयेशुद्धस्त्वंपदार्थउक्तस्तज्ज्ञानस्यापिवस्तुतत्त्वविषयत्वा न्नतत्रभावनापेक्षास्तीतिनभावनाफलभूतकालेतत्प्रत्ययोपेक्षते तृतीयचतुर्थयोस्तुकर्मतत्साधनभूतंचजन्यंवस्तूक्तं तत्रापिनभावनापेक्षास्ति अंतकालेप्रबलेनैवकर्मणाचित्तस्यावरोधात्तत्साधनफलभूतस्यैव स्मरणावश्यंभावेन तत्रभावनायावैयर्थ्यात् परिशेषात्अंत्ययोरेवकार्यकारणब्रह्मणोःसोपाधिकनिरुपाधिकयोरन्यतरस्यभावनासुदृढाचेदंतकालेतत्प्रत्ययोवश्यंभावीतितयोरन्यतरंरूपंपरमात्मानंस्मरन्नुयः कलेवरंमुक्त्वार्चिरादिमार्गेणप्रयाति सब्रह्मलोकप्राप्तिद्वाराक्रमेणमद्भावंमोक्षंयातीत्याह अंतकालेचेति स्पष्टायोजना नास्त्यत्रसंशयइति सोपाधिकब्रह्मोपास्तिप्रकृत्यशतंचैकाचहृदयस्यनाड्यस्तासांमू र्द्धानमभिनिःसृतैका तयोर्ध्वमायन्नमृतत्वमेतिविष्वगन्याउत्क्रमणेभवंतीतितदुपासकस्यगतिपूर्वकस्यामृतत्वस्यश्रवणात् यस्तुशुद्धत्वंपदार्थरूपमध्यात्मवस्तुमात्रंवेदअसौब्रह्मात्मैक्यज्ञानाभावान्नतस्यप्राणाउ त्क्रामंतीत्येतद्वाक्यविषयोनभवतिकिंतुशतंचैकाचेत्येतस्यैवविषयः ननुतस्यानुपासकत्वात्कथमेतदितिचेन्न नहिकल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातगच्छतीतिन्यायेनतस्योभयभ्रष्टत्वासंभवात् कठवल्लीषुनिष्कलप्र

अंतकालेचमामेवस्मरन्मुक्त्वाकलेवरं॥ यःप्रयातिसमद्भावंयातिनास्त्यत्रसंशयः॥५॥
यंयंवापिस्मरन्भावंत्यजत्यंतेकलेवरं ॥ तंतमेवैतिकौंतेयसदातद्भावभावितः ॥ ६ ॥
तस्मात्सर्वेषुकालेषुमामनुस्मरयुध्यच ॥ मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयं॥ ७॥

त्यगात्मविदंकेवलयोगिनंप्रकृत्यशतंचैकाचेत्याम्नानाच्च वेदांतविज्ञानसुनिश्चितार्थाःसंन्यासयोगाद्यतयःशुद्धसत्वाः तेब्रह्मलोकेतुपरांतकालेपरामृतात्परिमुच्यंतिसर्वेइतिश्रुतेर्निश्चितार्थानांशोधितत्वंपदार्थाना मेवक्रममुक्तिरवगम्यते नचात्रसुनिश्चितार्थाइत्यनेनब्रह्मात्मैक्यनिश्चयवंतोग्रहीतुंशक्याः तेषांगत्यभावस्यप्रोक्तत्वात् नाप्युपासकाः असंभवात् उपासनाहिनामअतस्मिंस्तद्बुद्धिः यथाशालग्रामेविष्णुबुद्धिरे वंसूत्रविराडंतर्यामिष्वात्मबुद्धिरितिनतद्वंतःसुनिश्चितार्थाइतिवक्तुंशक्यं तस्माद्ध्यात्मविदांब्रह्मात्मैक्यानवगमादनुपासकत्वेनांत्यप्रत्ययाभावेपिअर्चिरादिगतिप्राप्तिरस्तीतिसर्वमनवद्यं ॥ ५ ॥ नकेवलंकार्य कारणब्रह्मणोरेवभावनांत्यप्रत्ययवशात्तद्भावप्राप्तिहेतुरपितुकीटस्यजीवतएवभावनाबलात्भाव्यवस्तुभावप्राप्तिर्दृश्यते नंदिकेश्वरस्यचस्मर्यते सहिमहादेवंभावयंस्तत्सारूप्यंदेहांतरंविनैवप्रापइतियोगशास्त्रेपि प्रसिद्धं तत्रकिमुवक्तव्यंअंतप्रत्ययवशाद्देहांतरेभाव्यभावप्राप्तिरस्तीतिमत्वातमेवार्थमन्यत्रापिदर्शयति यंयमिति तद्भावभावितःभाव्याकारवासनयारंजितइत्यर्थः ॥ ६ ॥ यस्मादेवंतस्मात्सर्वेषुकालेषुमामनु स्मरअंतकालेमत्स्मृत्यामद्भावप्राप्त्यर्थं युध्यचेतिचकारात्कर्मोपास्त्योःसमुच्चयोवगम्यते ज्ञानकर्मसमुच्चयकर्त्तरीवतदुभयानुष्ठातरिएकस्मिन्नेवाधिकारिणिकर्तृत्वाकर्त्तृत्वप्रत्ययकृतविरोधाभावात् मयिअर्पिते मदेकनिष्ठतांनीतेमनोबुद्धीयेनसमय्यर्पितमनोबुद्धिस्त्वंअसंशयंमामेवैष्यसिप्राप्स्यसि अंतकालेस्मरणेनेतिशेषः ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतदेवश्लोकत्रयेणविवृणोति अभ्यासेति अभ्यासयोगयुक्तेन तत्रस्थितौयत्नोभ्यासइतिसूत्रितोऽभ्यासः तत्रध्येयेवस्तुनिचित्तस्यस्थिरीकरणार्थोयत्नःसचविजातीयप्रत्ययानंतरितसजातीयप्रत्ययप्रवाहीकरणरूपःसोत्राभ्यासः तत्रभाव्योविषयःसिद्धःविष्णुप्रतिमादिर्विराडादिर्वा असिद्धस्तुमानसप्रतिमादिः तत्रासिद्धेमनसःप्रतिमाकारतासंपादनेतत्रस्थैर्यसंपादनेचेतिविषयभेदाद्द्विगुणोयत्नःकर्त्तव्योभवति सिद्धेतुचित्तस्थिरीकरणार्थएकएवयत्नः तत्रयथास्वतःस्वच्छःस्फटिकोजपाकुसुमोपरागाल्लोहितःस्फटिकइतितत्रलौहित्याध्यासः तत्प्राबल्यात्तत्रैवस्फटिकधीप्रमोषेपद्मरागत्वाध्यासः पद्मरागेपिचंद्रिकायामिंद्रनीलत्वाध्यासस्तत्रैवतदानीमेवकिंचिद्दूरस्थेनिहीनोपलत्वाध्यासइतिउत्तरोत्तराध्यासक्रमेणशुद्धएकएवस्फटिकःपंचविधोभवति एवंस्वतःशुद्धंचैतन्यंमायोपरागात्तदेवेश्वरः मायाप्राबल्येतस्यैवेश्वरत्वांशप्रमोषेतत्रैवसूत्रात्माध्यासः सूत्रेपिअज्ञानदार्ढ्याद्विराडध्यासः ततएवविराडेकदेशेषुशरीरादिषुआत्मत्वभ्रमः तत्रयथाघटांतर्गतःप्रदीपःघटमात्रंभासयतिघटच्छिद्रात्बहिर्गतःकिंचित्स्वप्रभयासंस्पृष्टंविषयमवभासयति सर्वात्मनाघटाद्बहिर्गतस्तुकृत्स्नंभवनोदरवर्त्तिपदार्थजातंप्रकाशयति तद्वद्देहांतर्गताचितिःदेहमात्रंभासयति देहच्छिद्राच्चक्षुरादेर्बहिर्गतासतीतत्सन्निकृष्टंकंचिद्विषयंरूपादिकमवभासयति सर्वात्मनागुरूक्तयुक्त्यादेहकृतपरिच्छेदाभिमानेत्यक्तेतुअपरिच्छिन्नासतीकृत्स्नंविराडात्मानमवभासयति यथोक्तंबाह्यग्रंथेष्वपि मणिहुतवहतारासोमसूर्यादयोपिक्षितिविषयमिहाल्पंबाह्यमुद्योतयंति सहजलयसमुत्थंद्योतयेज्ज्योतिरंतस्त्रिभुवनमपिसूक्ष्मस्थूलभेदक्रमेणेति सहजलयसमुत्थं सहजःस्वाभाविकोदेहकृतपरिच्छेदाभिमानस्तस्यलयमात्रादेवउत्थितं क्रमेणसंकल्पक्रमेण सदीक्षणमात्राभिनिर्वृत्तत्वात्सर्वस्यप्रा

अभ्यासयोगयुक्तेनचेतसानान्यगामिना ॥ परमंपुरुषंदिव्यंयातिपार्थानुचिंतयन् ॥ ८ ॥

कृसंकल्पादसत्त्वात् तथाचश्रुतिः सयदिपितृलोककामोभवतिसंकल्पादेवास्यपितरःसमुत्तिष्ठंतीति दोषनिमित्तंरूपादयोविषयाःसंकल्पकृताइत्यक्षपादसूत्राच्च दोषारागादयः तदेवंप्रकाशमानेविराजिअहमेवेदंसर्वोस्मीतिमन्यतेसोस्यपरमोलोकइतिशास्त्रप्रामाण्यादुपासकेनगृहीतोहंग्रहोयद्यपिवस्तुतत्त्वापेक्षयाभ्रांतिरूपस्तथापिस्वाभाविकाद्देहाहंग्रहात्सत्यरूपः यथास्फटिकेहीनोपलत्वग्रहापेक्षयाइंद्रनीलत्वग्रहस्तद्वत् यथाचस्फटिकेप्रणिधीयमानंचक्षुरुत्तरोत्तरपाटवविवृद्धौइंद्रनीलत्वंबाधित्वापद्मरागत्वंतद्बाधेनलोहितस्फटिकत्वंतद्बाधेनशुद्धत्वंचावगच्छति एवंगुरूक्तयुक्त्याप्रत्यगात्मनिप्रणिधीयमानंमनोस्यबाह्यंवासंरूपमपोह्यआंतरेआंतरेअवतिष्ठते चरमंविशुद्धंरूपंप्राप्यतुस्वयमेवविलीयते यथोक्तं येनत्यजसितत्त्यजेति येनमनसात्यजसिविराडादिभावंतदपिमनस्त्यजेत्यर्थः तदेवंव्यवहारापेक्षयासिद्धेषुनिराट्सूत्रांतर्यामिषुमनसःस्थिरीकरणार्थोयत्नोभ्यासस्तत्फलभूतोयोगःसमाधिर्ध्येयवस्तुन्येवचेतसःस्थैर्यंतेनगुणेनयुक्तंयच्चेतस्तेन नान्यगामिनाअनन्यगामिना नैकधेतिवत्समासः तेनचेतसापरमंसर्वोत्कृष्टंपुरुषंनिरस्ताशेषदोषं यत्सर्वेषांपुरस्तात्सर्वान्पाप्मनऔषत्तस्मात्पुरुषइतिनिर्वचनात् दिव्यंद्योतमानं अनुचिंतयन्अहमेवभगवान्सर्वात्मावासुदेवइतिसततंआचार्योपदेशमनुध्यायन्तमेवनदीसमुद्रन्यायेनयातिहेपार्थ तथाचश्रुतिः यथानद्यःस्यंदमानाःसमुद्रेस्तंगच्छंतिनामरूपेविहाय तथाविद्वान्पुण्यपापेविधूयपरात्परंपुरुषमुपैतिदिव्यमिति परात्सूत्रात्परंअंतर्यामिणं ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तदेवंउपासनायाःस्वरूपमुक्त्वाउपास्यस्यस्वरूपमाह कविमिति कविंक्रांतदर्शिनंसर्वज्ञं पुराणंचिरंतनंअनुशासितारंजगतोंतर्यामिणं अणोःसूक्ष्मादप्याकाशादेरणीयांसंसूक्ष्मतरंयोनुस्मरेत्अनुचिंतयेत् सर्वस्य
कर्मफलस्यधातारंविभागेनप्रदातारं अचिंत्यरूपंनास्यरूपंविद्यमानमपिकेनचिच्चिंतयितुंशक्यं आदित्यवर्णंआदित्यस्येवनित्यप्रकाशरूपोवर्णोदीप्यमानतायस्यतंआदित्यवर्णंसर्वजगदवभासकमित्यर्थःतम
सःदेहेंद्रियादावनात्मनिआत्माभिमानरूपाऽविद्यातःपरस्तात्पराचीनंसतिदेहाभिमानेनप्रकाशतेयोगयुक्त्यात्यक्तेतुतस्मिन्स्वयमेवप्रकाशतइत्यर्थः॥ ९॥उपासनायाःफलमाह प्रयाणेति प्रयाणकालेमनसाऽच
लेनवृत्त्यंतरवर्जितेन भक्त्याभगवतिवासुदेवेआराध्यत्वबुद्ध्यायुक्तोयोगबलेनयोगोमनःप्राणेंद्रियक्रियानिरोधोहृदयपुंडरीकेतेषांवशीकरणमित्यर्थः तस्यैवबलेनचयुक्तोभूमिकाजयक्रमेणप्रागेवमूलाधारादि
ब्रह्मरंध्रांतस्थानेषुआरोहावरोहक्रमेणसंचारितपवनोंतकालेभ्रुवोर्मध्येआज्ञाचक्रेप्राणंआवेश्यसुषुम्नयानाड्यामूलाधारादुत्थापनपूर्वकंसम्यक्निवेश्यस्थापयित्वा स्थापनप्रयोजनंतुअन्यविस्मरणपूर्वकंदिव्य

कविंपुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्यधातारमचिंत्यरूपमादित्यवर्णंतमसःपरस्तात् ॥ ९ ॥
प्रयाणकालेमनसाचलेनभक्त्यायुक्तोयोगबलेनचैव ॥ भ्रुवोर्मध्येप्राणमावेश्यसम्यक्सतंपरंपुरुषमुपैतिदिव्यं ॥ १० ॥

पुरुषचिंतनं तच्चभ्रूमध्यादुपर्युन्नीयमानेवायौमनोमूर्छामापद्यतइतितस्यामवस्थायांनभवतीत्यंत्यप्रत्ययस्तत्रैवसंपाद्यस्ततोर्चिरादिमार्गपर्वणाअमानवस्यपुरुषस्यस्थानविशेषप्रापकस्यप्राप्यस्थानस्यचतस्मि
न्नेवस्मरणंकर्त्तव्यं तद्वासनावासितंमनोभ्रूमध्याद्योगिनाऊर्ध्वयानाड्याउत्क्षिप्तेप्राणेमुक्तेषुवद्ब्रह्मांडखर्परंभित्वाप्रचलितेसतिलब्धवृत्तिकंभूत्वापूर्वसंस्कारप्राबल्याद्योगमाहात्म्याच्चदिव्योपाध्युपेतमर्चिरादिपर्व
देवताभिरभिपूज्यमानमुत्तरोत्तरंस्थानंप्रत्यतिवाह्यमानममानवेनचपुरुषेणसंगच्छमानंतेनचयथाभिलषितंस्थानंप्रापितमात्मानंपश्यति तदिदमुक्तंभ्रुवोर्मध्येसम्यक्प्राणमावेश्येति सएवंकृत्वायोगीकविंपुराण
मित्युक्तलक्षणंपरंपुरुषंहिरण्यगर्भाख्यंसर्वस्यभूतजातस्यजनयितारंनारायणादिशब्दप्रतिपाद्यंउपैतिसमीपेप्राप्नोति तल्लोकंप्राप्नोतीत्यर्थः नहिपौराणिकानामिववैदिकानांमतेब्रह्मविष्णुरुद्रलोकानामुपर्युपरि
कल्पनास्ति किंतर्हिसर्वेहिरण्यगर्भलोकाख्येसत्यलोकएवांतर्भवंति पराहिसोपासनकर्मोर्जितिर्हिरण्यगर्भप्राप्त्यंतेतिबृहदारण्यकेतद्भाष्यादौचस्पष्टं ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भ्रुवोर्मध्येप्राणमावेश्येत्युक्तंतत्किंकृत्वाकर्त्तव्यंतत्कृत्वाचकिंकर्त्तव्यमित्येतद्द्वयंवदिष्यंस्तत्रप्रतीकत्वेनचिंत्यंप्रणवंतावद्वाच्यवाचकयोरभेदविवक्षयास्तौति यदक्षरंप्रणवाख्यंवाचकंवेदविदोवेदार्थविदोवदंति यद्वाय दक्षरंब्रह्मतद्वाच्यं एतद्वैतदक्षरंगार्गिब्राह्मणाअभिवदंत्यस्थूलमनण्वह्रस्वमदीर्घमित्येवंलक्षणंवावेदविदउपनिषद्विदोवदंति यच्चयतयोविशंतिंब्रह्मप्रतीकत्वेनशरणीकुर्वंति पक्षेसम्यग्दर्शनेसतिसरित्सागरन्यायेन यत्प्रविशंतियतयः यत्अक्षरमिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतीतिपक्षद्वयेपिसमानं तत्तेपदंवर्णत्रयात्मकंपदनीयंवास्थानंविष्णोःपरमंपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये अयंचवाच्यवाचकयोरभेदःश्रुतिछाययागम्यते अन्यत्रधर्मादन्यत्रा धर्मादितिसर्वधर्मातीतंब्रह्मप्रकृत्य सर्वेवेदायत्पदमामनंतितपांसिसर्वाणिचयद्वदंति यदिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणब्रवीम्योमित्येतदित्योंकारेणोपसंहारात्तत्फलंचप्रतीकभावात् ओंकारंप्रतीकत्वेनप्रक ल्प्यतद्वाराशुद्धंशबलंवाब्रह्मप्रतिपत्तव्यं तथाचश्रुत्यंतरे एतद्वैसत्यकामपरंचापरंचब्रह्मयदोंकारइत्युपक्रम्यतस्मादेवंविद्वानेतेनैवायतनेनैकतरमन्वेतीतिदृष्टं आयतनंशालग्रामवत्प्रतीकंतेन॥ ११॥भ्रुवोर्मध्येकथं प्राणमावेशयेदित्यतआह सर्वेति सर्वाणिशब्दादिविषयग्रहणद्वाराणींद्रियाणिसंयम्यनिगृह्य तथाहृदिमनोपिनिरुध्य तेषांकंचुकभूतंप्राणंमूर्द्धन्यनाड्यासुषुम्नाख्ययामूर्ध्निभ्रुवोर्मध्येआधाय कथं योगधारणां

यदक्षरंवेदविदोवदंतिविशंतियद्यतयोवीतरागाः॥ यदिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये॥ ११ ॥ सर्वद्वाराणिसंयम्यमनोहृदि निरुध्यच॥ मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयोगधारणां॥ १२॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन्॥ यःप्रयातित्यजन्देहंसयाति परमांगतिं॥ १३॥ अनन्यचेताःसततंयोमांस्मरतिनित्यशः॥ तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः॥ १४॥

योगशास्त्रोक्तांधारणांमनसोदेशविशेषनिबंधिनींआस्थितःअनुतिष्ठन्सन् ॥ १२ ॥ मूर्ध्निप्राणमाधायकिंकुर्यादितआह ओंकाररूपंएकाक्षरंएकंचतदक्षरंचवर्णोब्रह्मचतद्व्याहरन्उच्चरन्मांचब्रह्मभूतंअनुस्मर न्योहिदेवदत्तंस्मृत्वातन्नामव्याहरतितस्मैदेवदत्तोभिमुखोभवत्येवंब्रह्मणोनामोच्चारणेनसन्निहिततरंव्यापकंब्रह्मसाधकस्यसन्निधीयते सन्निहितेचब्रह्मणियोदेहंत्यजन्म्रियमाणःप्रयातिऊर्ध्वनाड्याउत्क्रामति सपरमांगतिंसन्निकृष्टब्रह्मरूपांयाति ब्रह्मैवप्रकृत्यश्रूयते एषास्यपरमागतिरेषास्यपरमासंपदेषोस्यपरमआनंदइति तामेवगतिंशुद्धंब्रह्मैवप्राप्नोतिब्रह्मलोकप्राप्तिद्वारा ॥ १३ ॥ इयंमतिरतीवदुर्लभेतिमामंस्थाइ त्याह अनन्येति नास्तिअन्यत्रचेतोयस्यासौअनन्यचेताइत्यनेनस्मरणेआदरउच्यते सततमितिनैरंतर्यं योमांस्मरतिनित्यशइतिदीर्घकालत्वं यावज्जीवंस्मरतीत्यर्थः तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्यनित्येयो गिनामावश्यकेयुक्ताहारविहारादौयमनियमादौचयुक्तस्यावहितस्ययोगिनःयोगमनुतिष्ठतः ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वल्लाभेपिकिंस्यादतआह मामिति मामुपेत्यपुनर्द्वितीयवारंजन्मनाप्नुवंति यज्जन्मदुःखानामालयभूतंमूढदृष्ट्याकिंचित्सुखालयत्वेपिअशाश्वतंनश्वरंतुच्छमित्यर्थः केनाप्नुवंति महात्मानोयोगेनजितचित्ताः
अतएवपरमांसंसिद्धिंमोक्षंगताः अगताअपिप्रत्यासन्नत्वाद्गताएव तथाब्रह्मलोकगतान्प्रकृत्यस्मर्यते ब्रह्मणासहतेसर्वेसंप्राप्तेप्रतिसंचरे परस्यांतेकृतात्मानःप्रविशंतिपरंपदमिति प्रतिसंचरेब्राह्मेप्रलये परस्यचतुर्मु
खस्यअंतेनाशे ॥१५॥ त्वदलाभेपिकिंस्यादतआह आब्रह्मेति आब्रह्मभुवनात्ब्रह्मलोकमभिव्याप्य ब्रह्मलोकेनसहैवेत्यर्थः लोकाःपुनरावर्त्तिनः पुनरावृत्तिस्वभावाः हेअर्जुन शेषंस्पष्टं अत्रेयंव्यवस्था ये
क्रममुक्तिफलाभिर्दहरादिविद्याभिःब्रह्मलोकंगतास्तेतत्रैवज्ञानंप्राप्यब्रह्मणासहमुच्यंते येतुपंचाग्निविद्याभिर्ब्रह्मलोकंगतास्तेऽनुपासितपरमेश्वराःपुनरावर्त्तंतइति ॥१६॥ आवृत्तिभाजांकालपरिच्छेदमाह सहस्रे
ति युगशब्दोत्रचतुर्युगपर्यायःचतुर्यगसहस्रंतुब्रह्मणोदिनमुच्यतइतिपुराणांतरदर्शनात् सहस्रंचतुर्युगानिपर्यंतोवसानंयस्यचतुर्युगसहस्रंब्रह्मणोदिनं रात्रिरपितावतीत्याह रात्रिमिति अत्रापिचतुर्युगसहस्राणां
अंतेभवतितांचतुर्युगसहस्रांतां तेप्रसिद्धाअहोरात्रविदोजनाविदुः ॥ १७ ॥ किंब्रह्मणोह्नि जायतेकिंवारात्राविदित्यतआह अव्यक्तादिति अत्रदैनंदिनसृष्टिप्रलययोःप्रकृतत्वादव्यक्तशब्देननाव्याकृतंवियदादि
कारणमिहग्राह्यं तदाआकाशादीनांसत्त्वात् किंतर्हिप्रजापतेःस्वापावस्थैवेहाव्यक्तशब्दार्थः अयंभावः प्रजापतेःस्वापकालेतत्कल्पितःस्थावरजंगमप्रपंचःसर्वोपितदीयेऽज्ञानेऽव्याकृताख्येलीयतेरात्र्यागमे त

मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशाश्वतं ॥ नाप्नुवंतिमहात्मानःसंसिद्धिंपरमांगताः ॥ १५ ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्त्तिनोर्जुन ॥ मामु
पेत्यतुकौंतेयपुनर्जन्मनविद्यते ॥ १६ ॥ सहस्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणोविदुः ॥ रात्रिंयुगसहस्रांतांतेऽहोरात्रविदोजनाः ॥ १७ ॥ अव्यक्ताद्व्यक्त
यःसर्वाःप्रभवंत्यहरागमे ॥ रात्र्यागमेप्रलीयंतेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ १८ ॥ भूतग्रामःसएवायंभूत्वाभूत्वाप्रलीयते ॥ रात्र्यागमेऽवशः
पार्थप्रभवत्यहरागमे ॥ १९ ॥ परस्तस्मात्तुभावोन्योव्यक्तोव्यक्तात्सनातनः ॥ यःससर्वेषुभूतेषुनश्यत्सुनविनश्यति ॥ २० ॥

थादिवसागमेपुनस्ततएवयथापूर्वमाविर्भवति एवंदृष्टिसृष्टिन्यायेनास्मत्कल्पितोप्ययंवियदादिप्रपंचोऽस्मत्सुषुप्तौलीयतेअस्मत्प्रबोधेयथापूर्वंप्रादुर्भवतीति ॥ १८ ॥ कृतहानाकृताभ्यागमदोषापनुत्तयेबंधमो
क्षशास्त्रप्रवृत्तिसाफल्यायचअविद्यादिवशादवशोयंभूतग्रामःपुनःपुनर्भूत्वापुनःपुनःप्रलीयतइत्याहवैराग्योत्पादनार्थं भूतग्रामइति अहरागमेभूत्वाभूत्वारात्र्यागमेप्रलीयतइतियोजना सएवभूत्वाप्रलीयतेना
न्योऽभिनवोभवतीत्यर्थः कुतः यतोऽवशः अविद्याकामकर्माधीनस्तस्मात्सर्वानर्थबीजभूतायाअविद्यायाविद्ययाउच्छेदेजन्ममरणप्रवाहविच्छेदायावश्यंयतितव्यमित्यर्थः ॥ १९ ॥ एवंब्रह्मभुवनांतानामावृत्ति
व्याख्यायतत्प्राप्तानामावृत्तिर्नास्तितदक्षरंपरमंब्रह्मेत्युपक्रांतंवस्तुलक्षयति परस्तस्मादितित्रिभिः परइति तस्मादव्यक्तात्भूतग्रामबीजभूतादविद्यालक्षणादनृतात् अन्योऽत्यंतविलक्षणोभावःसत्ता तुशब्दात्परा
भिमतंसत्तासामान्यंवारयति तस्यसामान्यादिभ्योव्यावृत्तत्वात् अस्यचसर्वानुगतत्वात् सनातनोनित्यैकरूपः उपाधिमान्हिउपाधिविक्रिययानित्यंविक्रियतइवभाति अयंत्वनुपाधित्वान्नित्यैकरूपएवयःसभा
वःसर्वेषुभूतेषुवियदादिषुनश्यत्सुनविनश्यतिकेवलसत्तारूपत्वात् एतेनतस्यकालत्रयाबाध्यत्वंनित्यत्वंचोक्तं ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अव्यक्तोनव्यज्यतइतिदृश्यत्वंनिरस्तं अक्षरोश्नुतेव्याप्नोतीतित्रिविधपरिच्छेदशून्यत्वमुक्तं तंभावंपरमांगतिं ब्रह्मलोकांतागतिरपरमाकार्यत्वात् इयंतुपरमाकार्यकारणातीतत्वात् आहुःएषास्यपरमागतिरित्यादयःश्रुतयः यंभावंप्राप्यननिवर्त्ततेपुनःसंसारेनपतंति तदितिविधेयापेक्षंक्लीबत्वं सएवममविष्णोःपरमंउपाध्यस्पृष्टं धामप्रकाशः तद्विष्णोःपरमंपदमितिश्रुतिप्रसिद्धंनिष्कलंब्रह्म ॥ २१ ॥ एवंज्ञेयंप्रत्यगभिन्नंब्रह्मोक्त्वाजगत्कारणमुपासनीयमितोन्यदित्याह पुरुषइति तुशब्दःपूर्ववैलक्षण्यद्योतनार्थः हेपार्थयोयंभक्त्याआराधनेनउपासनेनेतियावत् कीदृश्याअनन्ययानास्त्यन्योयस्यांसातयाउपास्योपासकभेदमंतरेणअहंब्रह्मरूपयेत्यर्थः तयाभक्त्यायोलभ्यःसपरःपूर्वोक्तादव्यावृत्तानानुगतादक्षरादन्यःकारणात्मेतियावत् लभ्यत्वादेवास्यान्यत्वमपि नह्यात्माचलभ्यश्चेतियुज्यते अस्यकारणत्वमेवाह यस्येति यस्यपुरुषस्यांतस्थानिबीजेद्रुमइवसर्वाणिवियदादीनिस्थावरजंगमानिचयेनचइदंसर्वंततंव्याप्तमुपादानत्वात्सभक्त्यालभ्यतइतियोजना ॥२२॥ पूर्वोक्तानामोंकारद्वारासगुणब्रह्मविदांक्रममुक्तिभाजांब्रह्मप्रतिपत्तयेउ

अव्यक्तोक्षरइत्युक्तस्तमाहुःपरमांगतिं ॥ यंप्राप्यननिवर्त्ततेतद्धामपरमंमम ॥ २१ ॥ पुरुषःसपरःपार्थभक्त्यालभ्यस्त्वनन्यया ॥ यस्यांतस्थानिभूतानियेनसर्वमिदंततं ॥ २२ ॥ यत्रकालेत्वनावृत्तिमावृत्तिंचैवयोगिनः ॥ प्रयातायांतितंकालंवक्ष्यामिभरतर्षभ ॥ २३ ॥ अग्निर्ज्योतिरहःशुक्लःषण्मासाउत्तरायणं ॥ तत्रप्रयातागच्छंतिब्रह्मब्रह्मविदोजनाः ॥ २४ ॥ धूमोरात्रिस्तथाकृष्णःषण्मासादक्षिणायनं ॥ तत्रचांद्रमसंज्योतिर्योगीप्राप्यनिवर्त्तते ॥ २५ ॥ शुक्लकृष्णेगतीह्येतेजगतःशाश्वतेमते ॥ एकयायात्यनावृत्तिमन्ययावर्त्ततेपुनः ॥ २६ ॥ नैतेसृतीपार्थजानन्योगीमुह्यतिकश्चन ॥ तस्मात्सर्वेषुकालेषुयोगयुक्तोभवार्जुन ॥ २७ ॥

त्तरोमार्गोवक्तव्यइत्यतआह यत्रेति आवृत्तिमार्गोपन्यासोऽनावृत्तिमार्गस्तुत्यर्थः योगिनइति योगिनःकर्मिणश्चोच्यंते तेषांयथायोगंमार्गद्वयविभागः शेषंस्पष्टं ॥२३॥ तत्रोपासकानांदेवयानंपंथानमाह अग्निरिति अग्निर्ज्योतिरित्यर्चिरभिमानिनीदेवतालक्ष्यते एवंअहरित्यहरभिमानिनी एवंशुक्लपक्षस्यषष्ठमाससंमितोत्तरायणस्यचाभिमानिन्यौदेवतेएव एतच्चान्यासामप्युपलक्षणं तत्रप्रयाताउत्क्रांताब्रह्मकार्यंब्रह्मतद्वारापरंचगच्छंति ब्रह्मविदोब्रह्मोपासकाजनाः ॥ २४ ॥ एतेनचधूमोरात्रिरित्येषोपिधूमादिमार्गःकर्मिणामपक्वयोगिनांचउचितआवृत्तिफलश्चव्याख्यातः ॥ २५ ॥ उक्तौमार्गावुपसंहरतिशुक्लेति शुक्लाज्ञानहेतुत्वादर्चिरादिगतिः तदभावात्कृष्णाधूमादिगतिः एकयाशुक्लया अन्ययाकृष्णया ॥ २६ ॥ एतेसृतीमार्गौआवृत्त्यनावृत्तिफलेजानन्योगीनमुह्यतियोगभ्रष्टोऽयतिरल्पप्रयत्नश्चयोगीनभवति कश्चनकोपि यस्मादेवंतस्मात्सर्वेष्वित्यादिस्पष्टं ॥ २७ ॥

पुनःश्रद्धाभिरुद्धयेयोगंस्तौति वेदेष्विति वेदेषुसम्यगधीतेषुयज्ञेषुतपःसुचसम्यगनुष्ठितेषुदानेषुचसम्यग्दत्तेषुयत्पुण्यंतत्फलंचेतिपुण्यफलंसर्वेषुसमुच्चितेषुयत्प्रदिष्टंशास्त्रेषुतत्सर्वयोगीअत्येतिअतिक्रामतिकार्य ब्रह्मलोकंप्राप्नोतीत्यर्थः किंकृत्वाइदंपूर्वोक्तमुपासनंविदित्वाज्ञात्वानुष्ठायच ततश्चकिमित्यतआह यत्स्थानंनिर्विशेषंब्रह्मउपैतिप्राप्नोतिचक्रमेणेत्यर्थः आद्यंनतुकेनचिन्निर्मितं तदनेनाध्यायेनध्येयस्तत्पदार्थोव्याख्यातः अग्रिमेध्यायेज्ञेयंब्रह्मव्याख्यास्यति ॥ २८ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ३२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

॥६३॥ पूर्वाध्यायेकिंतद्ब्रह्मेत्यादिसप्तप्रश्न्यांअक्षरंब्रह्मपरममित्यादिनासंक्षिप्यव्याख्यातायांतज्ज्ञानस्यपृथक्प्रयोजनाकांक्षायांकर्मविदआधिभौतिकंधूमादिमार्गप्राप्यंस्थानमितिनिरूपणेनप्राप्यप्रापकादिविभागोदर्शितः तेनकर्माधिभूतेव्याख्याते तथासूत्रांतर्यामिणोरुपासकस्यार्चिरादिमार्गेणक्रममुक्तिस्थानप्राप्तिरित्युक्तेनाधिदैवाधियज्ञौव्याख्यातौ ओमित्येकाक्षरमित्यादिनाअंतकालेकथंज्ञेयोसीत्यस्योत्तरंव्याख्यातं तदेवंध्येयब्रह्मविद्यासांगानिरूपिता परिशिष्टमाद्यंज्ञेयब्रह्मविषयंप्रश्नद्वयंकिंतद्ब्रह्मकिमध्यात्ममितितद्विवरणायनवमोध्यायआरभ्यते नकेवलंअर्चिरादिगतिप्राप्याकालांतरएवमुक्तिरस्तिकिंत्विहैवसद्योमुक्तिरस्तीतिविशेषंवक्तुंश्रीभगवानुवाच इदंतुतेइति इदंवक्ष्यमाणं तुपूर्वस्माद्ध्येयाद्विलक्षणंज्ञेयंतेतुभ्यंगुह्यतममतिगोप्यंप्रवक्ष्यामि अनसूयवेअसूयागुणेषुदोषाविष्करणंतद्रहिताय ज्ञानंज्ञप्तिमात्रस्वरू

वेदेषुयज्ञेषुतपःसुचैवदानेषुयत्पुण्यफलंप्रदिष्टं॥ अत्येतितत्सर्वमिदंविदित्वायोगीपरंस्थानमुपैतिचाद्यं ॥२८॥ इतिश्रीम०भीष्मपर्वणिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअष्टमोऽध्यायः॥८॥ पर्वणितुद्वात्रिंशोऽध्यायः॥३२॥ ॥७॥ श्रीभगवानुवाच इदंतुतेगुह्यतमंप्रवक्ष्याम्यनसूयवे॥ ज्ञानंविज्ञानसहितंयज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात्॥ १ ॥ राजविद्याराजगुह्यंपवित्रमिदमुत्तमं॥ प्रत्यक्षावगमंधर्म्यंसुसुखंकर्तुमव्ययं॥ २॥ अश्रद्दधानाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरंतप॥ अप्राप्यमांनिवर्त्तंतेमृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३॥

पंब्रह्म विज्ञानेनानुभवेनसहितंनतुकेवलंपारोक्ष्येणयत्ज्ञानंज्ञात्वासाक्षात्कृत्यअशुभात्संसारान्मोक्ष्यसे अत्रयत्नप्रमादौ ज्ञानंतेऽहंसविज्ञानमिदंवक्ष्याम्यशेषतइतिप्रतिज्ञातं यस्यचविज्ञानायशाखाचंद्रन्यायेनोपलक्षणीभूतंजगत्कारणंब्रह्मतत्रैवनिरूपितं यद्विज्ञानेऽधिकारसंपत्त्यर्थंतस्यैवसगुणस्योपासनमुक्तंतदिहसर्वशेषीभूतंब्रह्मवक्तव्यमितितथैवप्रतिजानीतेवचनमात्रेणैवात्रापरोक्षंज्ञानंजायतइतितच्चतत्रैवव्युत्पादितंनविस्मर्त्तव्यं ॥१॥ एतदेवस्तौति राजविद्येति विद्यानांराजाइतिराजविद्याअध्यात्मविद्या गुह्यानांराजाइतिराजगुह्यं राजदंतादिषुपरमित्युपसर्जनस्यपरनिपातः पवित्रंपावनं उत्तमंपूर्वापरदुरितनाशाश्लेषहेतुत्वात्प्रायश्चित्ताद्यपेक्षयाश्रेष्ठं प्रत्यक्षावगमंप्रत्यक्षंनित्यापरोक्षंयत्प्रत्यगात्मवस्तुतदेवयाथात्म्येनावगम्यतेऽनेनेतिप्रत्यक्षावगमं प्रत्यक्षेणसुखादिवदगम्योयस्येतिवा अस्मिन्पक्षेविज्ञानसहितमितिविशेषणस्य

॥६३॥

श्लोकांतरस्थत्वान्ननेनपौनरुक्त्यदोषः तर्हिअपूर्वत्वाभावान्निष्फलंस्यादतआह धर्म्यंधर्मादनपेतं तथाहि क्षणमपिप्रत्यगात्माकारवृत्तौसत्यांश्रूयते क्षणमेकंक्रतुशतस्यचतुःसप्तत्यायत्फलंतदवाप्नोतीति तर्हिदुःसाध्यंस्यान्नेत्याह सुसुखंकर्तुमिति कर्त्तुंसंपादयितुंआविष्कर्त्तुंसुसुखंअनायाससाध्यं अज्ञानापनयमात्रसिद्धत्वात् तर्हिआशुविनाशिफलंचेत् अव्ययं वस्तुमात्रविषयत्वात् अनंतफलंनतुकर्मफलवन्नश्यति ॥ २ ॥ तर्हिकुतएतज्ज्ञानंसर्वेनसंपादयंतीत्याह अश्रद्दधानाइति स्पष्टार्थःश्लोकः ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंस्तुत्याभिमुखीकृत्ययद्वक्तव्यंतदाह मयेति मयाइदंसर्वंजगत्ततंव्याप्तंउपादानत्वात् कनकेनेवकुंडलादीनि ननुप्रागेवैतदुक्तंअहंसर्वस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथेति तथाचराजविद्येत्यादिस्तुतिरस्थानेएवकृतास्यात् वक्तव्यविशेषाभावादितिचेत् अत्रब्रूमः यथायतोवाइमानिभूतानिजायंते येनजातानिजीवंति यत्प्रयंत्यभिसंविशंति तद्विजिज्ञासस्व तद्ब्रह्मेतीतिज्ञेयस्यब्रह्मणोलक्षणंजगज्जन्मादिहेतुत्वमुक्त्वातस्यानुगमंअन्नादिशब्दशब्दितेषुविराडादिषुदर्शयति अन्नाद्ध्येवखल्विमानिभूतानिजायंते प्राणाद्ध्येवेत्यादिना तस्यनिर्णयवाक्यंतु आनंदाद्ध्येवखल्विमानिभूतानिजायंतेइति सैषाभार्गवीवारुणीविद्येतितत्रैवविद्यायाःपर्यवसानाभिधानात् एवमिहापिसप्तमे भूमिरापोनलोवायुरित्यादिनासर्वभूतात्मकस्यविराजोजगज्जन्मादिहेतुत्वंप्रदर्श्यपश्चादहंसर्वस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथेत्यनेनमायाशबलेपितत्प्रदर्श्यइदानींशु

मयाततमिदंसर्वंजगदव्यक्तमूर्त्तिना ॥ मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहंतेष्ववस्थितः ॥ ४ ॥

द्धेप्रत्यगात्मन्येवतद्दर्शयतिस्थूलारुंधतीन्यायेनप्रतिपत्तिसौकर्यार्थमितिगम्यते राजविद्येत्यादिनास्तुतत्वात् यथाकश्चिद्दुर्लक्ष्यांसूक्ष्मामरुंधतींदिदर्शयिषुस्तत्समीपस्थांस्थूलांताराम्अरुंधतीतिग्राहयतिप्रतिपद्यतेचानेनैवक्रमेणप्रतिपत्ता एवमिहापिकार्यकारणप्रतिपत्तिद्वाराअकार्यकारणस्यशुद्धस्यप्रतिपत्तिर्युक्ता अतएवभगवान्भाष्यकारोमयाततमिदंसर्वमित्यत्रमयाममयःपरोभावस्तेनततंव्याप्तमितिव्याचख्यौ नत्वहंसर्वस्यजगतःप्रभवइत्यत्रममयःपरोभावःससर्वस्यजगतःप्रभवइति सचभगवतःकारणात्मनःपरोभावःपरमानंदएवतेनैवचेदंततं आनंदाद्ध्येवेत्युदाहृतश्रुतेस्तस्यैवजगदुपादानत्वेनतदीयसत्तास्फूर्त्तिभ्यांजगतोव्याप्तत्वात् अतएवाव्यक्तमूर्त्तिनेतिविशेषणं मायाशबलंहिकारणंबुद्धिग्राह्यत्वात्करणगोचरःशुद्धंहिबुद्धेःपरत्वात्करणागोचरइति किंभूताकारेणानंदःपरिणमतइत्यतआह मत्स्थानीति मयिप्रत्यगानंदेरज्ज्वांस्रक्सर्पदंडधारादयइवसर्वभूतानिस्थितानिअतोमत्स्थानीत्युपचारादुच्यंते अधिष्ठानाध्यस्तयोर्वास्तवसंबंधायोगात् एतदेवाह नचेति नचाहंपरमानंदस्तेषुभूतेष्ववस्थितोस्मिघटादाविवमृत् अपरिणामित्वादेव ४

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमभ्युपगतंआनंदस्यजगद्विवर्त्ताधिष्ठानत्वंतदप्यपवदति नचमत्स्थानीति अयंभावः अस्यद्वैतेंद्रजालस्ययदुपादानकारणं अज्ञानंतदुपाश्रित्यब्रह्मकारणमुच्यतइतिवार्त्तिकोक्तेरज्ञानमेवजगत्कारणं तच्चतुच्छं अहंचासंगः ततश्चतुच्छतरेणतत्कार्येणभूतसंघेननममासंगस्यआधाराधेयभावसंबंधोऽनिर्वचनीयोप्यस्ति आवृतंहिरज्ज्वादिकमनिर्वचनीयेनसर्पादिनासंबध्यते अहंतुसर्वदानावृतःसाक्षिरूप त्वात्तत्संबंधशून्यइतिनचमत्स्थानिभूतानीत्युक्तमिति ननुसाक्षिणस्तवब्रह्मणोयुवासुखीचेतिप्रतीच्येवभूतसंबंधानुभवात्कथंनचमत्स्थानीत्युक्तिरित्याशंक्याह पश्यमेयोगमैश्वरमिति मेममभूतैःसहयोगंयु क्तिघटनांपश्य ऐश्वरंईश्वरेणमायाविनानिर्मितं गगनेगंधर्वनगरमिव अतएवममकारणशरीरस्यआत्माप्रत्यगानंदोभूतभृदपिभूतस्थोन चकारोप्यर्थेभिन्नक्रमश्च खमिवगंधर्वनगरभृदपितत्स्थंन तस्यतदाका रेणपरिणामासंभवात् एवंरूपोपिपरानंदरूपोममात्मासभूतभावनःभूतानांवृद्धिकरः एतस्यैवानंदस्यान्यानिभूतानिमात्रामुपजीवंति कोह्येवान्यात्कःप्राण्यात् यदेषआकाशआनंदोनस्यादित्यादिश्रुतिभ्यः आ काशेअव्याकृताख्येस्वाधिष्ठानभूतआनंदोऽनुस्यूतोनस्यात्तर्हिप्राणापानक्रियांकश्चिदपिनकुर्यात् कारणागतंजाड्यंकार्येपिस्यात् आकाशेआनंदानुबंधेतुकारणस्यचेतनत्वात्कार्यमपिचेतनावत्स्यादितिश्रु

नचमत्स्थानिभूतानिपश्यमेयोगमैश्वरं॥ भूतभृन्नचभूतस्थोममात्माभूतभावनः ॥५॥ य
थाकाशस्थितोनित्यंवायुःसर्वत्रगोमहान्॥ तथासर्वाणिभूतानिमत्स्थानीत्युपधारय॥६॥

त्यर्थः बृहदारण्यकेपि यदूर्ध्वंगार्गिदिवोयदर्वाक्पृथिव्यायदंतराद्यावापृथिवीइमे यद्भूतंचभवच्चभविष्यच्चेत्याचक्षतआकाशएवतदोतंचप्रोतंचेतिमायाविनिसर्वस्योतप्रोतत्वमुक्त्वाकस्मिन्नुखल्वाकाशओतश्च प्रोतश्चेत्यस्योत्तरं एतस्मिन्खल्वक्षरेगार्गिआकाशओतश्चप्रोतश्चेत्यस्थूलादिलक्षणस्याक्षरस्याकाशाधारत्वमुक्तं तस्माद्युक्तमुक्तंआकाशशरीरेणभगवताकारणोपाधिनिष्कृष्टचिन्मात्राभिप्रायेणममात्माभूत भावनइति ॥५॥ श्लोकद्वयोक्तेर्थेदृष्टांतमाह यथेति यथालोकेआकाशेस्थितोनित्यंसदावायुःसर्वत्रगःपरिमाणतश्चमहान् तथासर्वाणिभूतानिसर्वगतेमयिअसंश्लेषेणैवस्थितानीत्येवमुपधारयेतिप्रांचः किंतद्ब्र ह्मेतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तंअक्षरंपरमंब्रह्मेति अक्षरसंज्ञंशुद्धस्त्वंपदार्थएवनिरुपाधिकंब्रह्मेत्युक्तं तत्रनिरुपाधिकंब्रह्मश्लोकद्वयेनव्याख्यातं इदानींतस्याक्षराख्येनजीवेनाभेदंसदृष्टांतमाह यथेति वायुःसूत्रात्मा वा युर्वैगौतमतत्सूत्रमितिश्रुतेः सर्वत्रगइतिसमष्टिलिंगत्वात्तस्यसर्वगतत्वं महानितिबाह्यवायुव्यावृत्त्यर्थं सयथाआकाशस्थितःअव्याकृताकाशेस्वकारणेस्थितः नित्यमितिकालत्रयेपितस्याकाशसंबंधउक्तः स र्वाणिभूतानिउपाधिनिष्कृष्टत्वंपदार्थरूपीचेतनवर्गः बहुत्वंलोकाभिप्रायेण यथाकार्यंसर्वंउत्पत्तेःप्राक्नाशादूर्ध्वंमध्येचस्वकारणएवाभेदेनतिष्ठति एवंसर्वोपिजीववर्गःउपाध्युत्पत्तेःप्राकृतन्नाशादूर्ध्वंमध्येवा घटाकाशोमहाकाशादिवपरस्माद्ब्रह्मणःकालत्रयेपिनातिरिच्यतइत्यर्थः एतेनजीवब्रह्माभेदकथनेनस्वभावोध्यात्ममुच्यतइतियत्प्रागुक्तंब्रह्मैवजीवइतितद्विवृतं ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नन्वेवंउपाधिरहितस्यैवब्रह्मणिलयश्चेदुपाधेःकागतिरित्याशंक्याह सर्वेति सर्वाणिभूतानिस्थावरजंगमशरीराणिमामिकांममायाविनःप्रकृतिंत्रिगुणात्मिकांअपरांसूक्ष्मभूम्याद्यात्मिकांयांतिप्रविशंति कदायां तिकल्पक्षये पुनश्चतान्येवभूतानिप्रकृतौसुप्ताविवसंस्कारात्मनास्थितानिएकतांगतानिकल्पादौविसृजामिविविधरूपेणसृजाम्यहंकारणात्मामायावी ॥७॥ एतदेवाह प्रकृतिमिति एवमविद्यालक्षणांस्वांप्रकृतिं अवष्टभ्यआश्रित्यतांविनाकेवलस्यस्रष्टृत्वासंभवात् इमंभूतग्रामंपुनःपुनर्विविधंसृजामि किंभूतंप्रकृतेर्वशात्स्वभाववशात् अवशंरागद्वेषाद्यधीनं ॥ ८ ॥ ननुविषमांसृष्टिंकुर्वतस्तववैषम्यनैर्घृण्येस्याताम‌तआह नचेति तानिविषमसृष्टिरूपाणिकर्माणिमांननिबध्नंति तत्रहेतुः उदासीनवदासीनमिति यथापर्जन्योबीजविशेषेषुरागंकेषुचिद्द्वेषंचाकृत्वाउदासीनःसन्वर्षति एवमीश्वरोपिपुण्यवत्सुरागंपापिषुद्वेषंचाकुर्वन्सृजत्सृजति तत्तदसाधारणकर्मबीजवशात्तेतेविभिन्नंफलंप्राप्नुवंतीतिनेश्वरवैषम्यादीत्यर्थः॥ ९॥ ननुविसृजामिउदासीनवदासीनमितिपरस्परविरुद्धमुच्यतइत्याशंक्याह मयेति मयाकूटस्थेनअध्यक्षेणअयस्कांतकल्पेनप्रवर्त्तकेनप्रकृतिःचराचरंजगत्सूयतेउत्पादयति अनेनअध्यक्षत्वेनैवहेतुना हेकौंतेयजगद्विपरिवर्त्ततेजन्माद्यवस्थासुभ्रमति अयस्कांतवदहमुदासीनश्चसृष्टिप्रवर्त्तकश्चभवामीतिभावः तथाचमंत्रवर्णः

सर्वभूतानिकौंतेयप्रकृतिंयांतिमामिकां॥ कल्पक्षयेपुनस्तानिकल्पादौविसृजाम्यहं॥ ७॥ प्रकृतिंस्वामवष्टभ्यविसृजामिपुनःपुनः ॥ भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशंप्रकृतेर्वशात्॥ ८ ॥ नचमांतानिकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय॥ उदासीनवदासीनमसक्तंतेषुकर्मसु॥ ९॥ मयाध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचराचरं॥ हेतुनानेनकौंतेयजगद्विपरिवर्त्तते ॥ १० ॥ अवजानंतिमांमूढामानुषींतनुमाश्रितं ॥ परंभावमजानंतोममभूतमहेश्वरं ॥ ११ ॥ मोघाशामोघकर्माणोमोघज्ञानाविचेतसः ॥ राक्षसीमासुरींचैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः॥ १२॥ महात्मानस्तुमांपार्थदैवींप्रकृतिमाश्रिताः॥ भजंत्यनन्यमनसोज्ञात्वाभूतादिमव्ययं॥ १३॥

एकोदेवःसर्वभूतेषुगूढःसर्वव्यापीसर्वभूतांतरात्मा कर्माध्यक्षःसर्वभूताधिवासःसाक्षीचेताकेवलोनिर्गुणश्चेतिएकस्यैवदेवस्यसर्वाध्यक्षत्वंसाक्षित्वंचप्रतिपादयति ॥ १० ॥ एवंभूतंमांसंतंमूढाःअवजानंतियतोमानुषींतनुंआश्रितंमनुष्यदेहेनव्यवहरंतं ममपरंप्रकृष्टंभावंतत्त्वंअजानंतःभूतानांमहेश्वरंमामवजानंतीतिसंबंधः ॥ ११ ॥ मदवज्ञानाच्चतेमोघाशाःवृथैवआशाआशिषोयेषांतेमोघाशाः तथामोघकर्माणःनिष्फलोद्योगाः मोघज्ञानाःनिष्फलज्ञानाः यतोविचेतसःनिर्विवेकाः यतोराक्षसींआसुरींचरजस्तमःप्रधानांमोहिनींमोहकरींप्रकृतिंश्रिताः छिंधिभिंधिपिबखादपरस्वमपहरेत्येवंशीलाःक्रूरकर्माणोभवंतीत्यर्थः ॥ १२ ॥ तथायेमहात्मानःअक्षुद्रचित्ताः तुपूर्वेभ्योऽत्यंतंविलक्षणाःमांभजंति यतोदैवींप्रकृतिंसत्वप्रधानांआश्रिताः अनन्यमनसःएकाग्रचेतसः किंगतानुगतिकतयादंभेनवाभजंति न किंतर्हिमांभूतादिंसर्वभूतकारणंअव्ययंज्ञात्वामत्वाभजंति ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भजनस्वरूपमाह सततमिति यतंतः इंद्रियोपसंहारशमदमादिषुप्रयतमानाः दृढान्यहिंसादीनिव्रतानियेषांतेदृढव्रताः नमस्यंतश्चमांहृदयेशयंप्रतिमादिरूपंवा भक्त्यानित्ययुक्ताः नित्यमवहिताःसंतउपासते ॥१४॥
ज्ञानयज्ञेननिर्विकल्पसमाधिनापातंजलाः एकत्वेनअहमेवभगवान्वासुदेवइत्यभेदेनौपनिषदाः पृथक्त्वेनअयमीश्वरोममस्वामीतिबुध्याप्राकृताः अन्येपुनर्बहुधाबहुप्रकारंविश्वतोमुखंसर्वैर्द्वारैर्यत्किंचिद्दृष्टंत
द्भगवत्स्वरूपमेवयच्छ्रुतंतन्नामैव यद्दत्तंभुक्तंवातत्तदर्पितमेवेत्येवंविश्वतोमुखंयथास्यात्तथामांउपासते ॥ १५ ॥ इदमेवोपासनंविवृणोति अहमिति क्रतुःसंकल्पोदेवताध्यानरूपः यज्ञःश्रौतःस्मार्त्तश्चदेवतो
द्देशेनद्रव्यत्यागः स्वधापितॄणामन्नं औषधंमनुष्याणामन्नं मंत्रोयेनदीयतेसः आज्यंहविः अग्निः हुतंप्रक्षेपक्रिया इदंसर्वंयस्मादहमेवातस्तेषांविश्वतोमुखमुपासनंयुक्ततरमित्यर्थः ॥ १६ ॥ धाताकर्मफला
नांविकर्त्ता वेद्यंवेदितव्यंब्रह्म पवित्रंपावनंतपआदिकं ॥१७॥ गतिर्मुक्तप्राप्यंस्थानं भर्त्ताकर्मफलदानेनपोषकः प्रभुःअंतर्यामी साक्षीकृताकृतावेक्षकःनिवसंत्यस्मिन्निति निवासआश्रयोयजमानादिः शर

सततंकीर्त्तयंतोमांयतंतश्चदृढव्रताः॥ नमस्यंतश्चमांभक्त्यानित्ययुक्ताउपासते ॥ १४ ॥ ज्ञानयज्ञेनचाप्यन्येयजंतोमामुपासते ॥ एकत्वेनपृथक्त्वेनबहुधावि
श्वतोमुखं॥ १५॥ अहंक्रतुरहंयज्ञःस्वधाहमहमौषधं॥ मंत्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहंहुतं॥ १६॥ पिताहमस्यजगतोमाताधातापितामहः॥ वेद्यंपवित्रमोंका
रऋक्सामयजुरेवच॥ १७॥ गतिर्भर्त्ताप्रभुःसाक्षीनिवासःशरणंसुहृत्॥ प्रभवःप्रलयःस्थानंनिधानंबीजमव्ययं॥ १८॥ तपाम्यहमहंवर्षंनिगृह्णाम्युत्सृजा
मिच॥ अमृतंचैवमृत्युश्चसदसच्चाहमर्जुन॥ १९॥ त्रैविद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्वर्गतिंप्रार्थयंते॥ तेपुण्यमासाद्यसुरेंद्रलोकमश्नंतिदिव्यान्दिवि
देवभोगात्॥ २०॥ तेतंभुक्त्वास्वर्गलोकंविशालंक्षीणेपुण्येमर्त्यलोकंविशंति॥ एवंत्रयीधर्ममनुप्रपन्नागतागतंकामकामालभंते॥ २१॥

णंरक्षकः सुहृत्उपकारमनपेक्ष्यउपकर्त्ता प्रभवउत्पत्तिस्थानं प्रलयोलयस्थानं स्थानंस्थितिस्थानं निधानंकर्मफलसमर्पणस्थानंकालांतरेफलप्रसवार्थं बीजंप्ररोहकारणंप्ररोहधर्मिणां अव्ययंयावत्संसार
भावित्वात्॥१८॥ अहंतपामिआदित्योभूत्वा अहंवर्षंवृष्टिःतांनिगृह्णामिअष्टसुमासेषुकैश्चिद्रश्मिभिः उत्सृजामिचचतुर्षुमासेषुकैश्चिदिति अमृतंजीवनंमृत्युर्मरणं अमृतंदेवान्नंवा सत्साधु असत्असाधु एत
त्सर्वमहमेव अतस्तेषांविश्वतोमुखंममभजनंकुर्वतांसर्वरूपेणाहमनुग्रहंकरोमीतिभावः ॥ १९ ॥ येपुनरुक्तेषुप्रकारेष्वन्यतमेनापिमांनभजंतेतेकेवलकर्मठाःकांगतिंप्राप्नुवंतीतिशृणु त्रैविद्याइति तिस्रःऋग्य
जुःसामरूपाःविद्यायेषांतेत्रिविद्याःतएवत्रैविद्याः सोमपाःसोमपायिनोयाज्ञिकाः यज्ञैर्मामिष्ट्वास्वर्गतिंफलंप्रार्थयंते दिव्यान्अप्राकृतान्संकल्पमात्रोपनतान् दुःखासंभिन्नान् ॥२०॥ त्रयीवेदत्रयी तस्यामुक्तं
धर्मंत्रयीधर्मंकाम्ययज्ञं कामकामाःविषयकामुकाःगतागतंयातायातंसातत्येनलभंते तथाचश्रुतिः प्लवाह्येतेअदृढायज्ञरूपाअष्टादशोक्तमवरंयेषुकर्म एतच्छ्रेयोयेभिनंदंतिमूढाजरामृत्युंतेपुनरेवापियंतीति अष्टा
दशषोडशर्त्विजःयजमानःपत्नीचेतिद्वौ ॥ २१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंकर्मिणामावृत्तिफलंचोक्ताभक्तानामपिमद्भजनेनैवसर्वसिद्धिरित्याह अनन्याइति नास्तिअन्यउपस्योयेषांअहमेवभगवान्वासुदेवइतिअभेदेन चिंतयंतइत्यर्थः येजनाःपर्युपासतेपरितःसाकल्येनकार्त्स्न्ये नाद्वैतदृष्ट्येत्यर्थः उपासते तेषांनित्याभियुक्तानांसतताभियोगिनांयोगःअप्राप्तस्यअन्नादेर्योगभूमिकायावाप्रापणंक्षेमःतस्यैवप्राप्तस्यसंरक्षणंतदुभयंअहमेववहामिनिर्वहामि तैरन्नाद्यर्थंवायोगभूमिषूर्ध्वोर्ध्वंभू मिलाभार्थंवाचिंतानकर्त्तव्येत्यर्थः अनन्यचेतसांतेषांमदभिन्नत्वात्सर्वंसेत्स्यतीत्यर्थः तथाचोक्तं ज्ञानीत्वात्मैवमेमतमिति ॥ २२ ॥ अविधिपूर्वकंविधिरभेदबुद्धिस्तद्राहित्यादविधिपूर्वकत्वंतदीयभजनस्य ॥ २३ ॥ हियतःसर्वयज्ञानामहमेवसर्वदेवतारूपेणभोक्ताप्रभुःफलदाताच एवंसतितेमांप्रत्यगभिन्नंतत्त्वेनयाथातथ्येननजानंतिअतश्च्यवंतिज्ञाननिष्ठामलब्ध्वासंसारगर्तेपतंति ॥ २४ ॥ सर्वेभक्तायथाभजनं प्राप्नुवंतित्वाराध्यसांनिध्यमित्याह यांतीति भूतार्थमिज्यायेषांतेभूतेज्याः ॥ २५ ॥ मद्भक्तिरतिसुकरादेवतांतरभक्तिस्तुबहुवित्तव्ययायाससाध्येत्याशयेनाह पत्रमिति भक्तिरेवकेवलंममापेक्षितानान्यदिति भावः भक्त्युपहृतंभक्त्यासमर्पितं ॥ २६ ॥ अतःसर्वंमदर्पणंकुर्वित्याह यदिति यत्करोषिगमनादिकंतद्भगवतएवप्रदक्षिणादिकंकरोमीतिमत्प्रीत्यर्थमेवतदर्पणंकुर्विति एवंवचनादिष्वपिनामकीर्तनादिदृष्ट्या

अनन्याश्चिंतयंतोमांयेजनाःपर्युपासते॥ तेषांनित्याभियुक्तानांयोगक्षेमंवहाम्यहं ॥ २२॥ येप्यन्यदेवताभक्तायजंतेश्रद्धयान्विताः॥ तेपिमामेव कौंतेययजंत्यविधिपूर्वकं॥ २३॥ अहंहिसर्वयज्ञानांभोक्ताचप्रभुरेवच॥नतुमामभिजानंतितत्त्वेनातश्च्यवंतिते ॥ २४ ॥ यांतिदेवव्रतादेवान्पितॄ न्यांतिपितृव्रताः ॥ भूतानियांतिभूतेज्यायांतिमद्याजिनोपिमां ॥ २५ ॥ पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति॥ तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रय तात्मनः॥ २६॥ यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत् ॥ यत्तपस्यसिकौंतेयतत्कुरुष्वमदर्पणं ॥ २७॥ शुभाशुभफलैरेवंमोक्ष्यसेकर्मबंधनैः॥ संन्यासयोगयुक्तात्माविमुक्तोमामुपैष्यसि॥२८॥समोहंसर्वभूतेषुनमेद्वेष्योस्तिनप्रियः ॥ येभजंतितुमांभक्त्यामयितेतेषुचाप्यहं ॥ २९॥ अपि चेत्सुदुराचारोभजतेमामनन्यभाक्॥ साधुरेवसमंतव्यःसम्यग्व्यवसितोहिसः ॥ ३०॥

ऊह्यं ॥२७॥ एवंकुर्वतःफलमाह शुभाशुभेति शुभाशुभफलैःइष्टानिष्टफलैः कर्मरूपैर्बंधनैः एवंकुर्वन्त्वंमोक्ष्यसेभगवदर्पणबुध्यायत्किंचित्कर्मकुर्वतःकर्मलेपोनास्तीत्यर्थः अयमेवोक्तलक्षणःकर्मफलसंन्या सरूपोमार्गस्तत्रयुक्तात्मासमाहितचित्तःसन्विमुक्तःकर्मबंधनैर्विमुक्तःसन्मांसर्वेषांप्रत्यगात्मानंउपैष्यसि॥२८॥ यतोभक्तानेवानुगृह्णातिनेतरानित्यतोरागद्वेषवान्भगवानित्यतआह समोहमिति यथाग्निःरागा दिशून्योपिसमीपस्थानामेवशीतंनाशयतिनदूरस्थानांतद्वत्सर्वत्रसमोप्यहंशरणागतानामेवबंधंनाशयामिनान्येषामित्यर्थः अतोममनरागद्वेषावितिभावः मयितेतेषुचाप्यहं भक्ताअनन्यशरणतयामय्येववर्त्तंते अहमपितेष्वेववर्त्ते अभक्तचित्तानांरागाद्याक्रांतत्वेनतत्रममविशेषतोभिव्यक्तिर्नास्तीतिभावः ॥ २९॥ भक्तेर्माहात्म्यमाह अपिचेदिति अत्यंतपापिष्ठोपिमांयद्यनन्यचेताःसन्भजतेतथापिससाधुरेवमंतव्यः हियतःससम्यग्व्यवसितःसम्यग्वृत्तः ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सम्यग्व्यवसितत्वादेवक्षिप्रंशीघ्रंधर्मात्माभवति शांतिंचशश्वत्‌निगच्छतिप्राप्नोति हेकौंतेयत्वमेवमदाज्ञयाप्रतिजानीहिप्रतिज्ञांकुरुमेममभगवतोहरेर्भक्तोननश्यतीति ॥३१॥ किंच हेपार्थहिप्रसिद्धंमांव्यपाश्रि त्यआश्रित्ययेत्वंतंपापयोनयःस्युर्यादयस्तेपिपरांगतिंयांति ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणादयःपुनःपुण्याःमदाश्रयेणपरांगतिंयांतीत्यत्रकिंचित्रं अतस्त्वंइमंमर्त्यलोकंअनित्यंनश्वरंअसुखंसुखलेशहीनंप्राप्यमांपरमात्मानं भजस्व लोकांतरेभजनंनभविष्यतीत्यर्थः तथाचश्रुतिः इहचेदवेदीदथसत्यमस्तिनचेदवेदीन्महतीविनष्टिरिति ॥ ३३ ॥ भजनप्रकारंदर्शयति मन्मनाइति मय्येवमनोयस्यनपुत्रादौसमन्मनाः मभैवभक्तो नराजादेर्धनाद्यर्थंसमद्भक्तः मद्याजीमदर्थमेवयजतेनस्वर्गाद्यर्थंसमद्याजीतादृशोभव मामेवनमस्कुरुशरणंव्रजनत्वन्यान्‌ एवमनेनप्रकारेणयुक्त्वायोगंकृत्वामामेवात्मानंसर्वांतरंएष्यसिप्राप्स्यसि अभेदेनघटा काशइवमहाकाशं यतोमत्परायणःअहमेवसर्वोपाधिशून्यश्चिदात्मापरंसर्वोत्कृष्टंअयनंप्राप्यंयस्यसमत्परायणः तथाचश्रूयते यथानद्यःस्यंदमानाःसमुद्रेस्तंगच्छंतिनामरूपेविहाय तथाविद्वान्नामरूपाद्विमुक्तः

क्षिप्रंभवतिधर्मात्माशश्वच्छांतिंनिगच्छति ॥ कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तःप्रणश्यति ॥ ३१ ॥ मांहिपार्थव्यपाश्रित्ययेपिस्युःपापयोनयः ॥ स्त्रियोवैश्यास्तथा शूद्रास्तेपियांतिपरांगतिं ॥ ३२ ॥ किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्ताराजर्षयस्तथा ॥ अनित्यमसुखंलोकमिमंप्राप्यभजस्वमां ॥ ३३ ॥ मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजी मांनमस्कुरु ॥ मामेवैष्यसियुक्त्वैवमात्मानंमत्परायणः ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिश्रीमद्भगवद्गीतासू०राजविद्याराजगुह्ययोगोनामनवमो ऽध्यायः ॥ ९ ॥ पर्वणितुत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥७॥ ॥ ७॥ श्रीभगवानुवाच भूयएवमहाबाहोश्रृणुमेपरमंवचः ॥ यत्तेहंप्रीय माणायवक्ष्यामिहितकाम्यया ॥ १ ॥ नमेविदुःसुरगणाःप्रभवंनमहर्षयः ॥ अहमादिर्हिदेवानांमहर्षीणांचसर्वशः ॥ २ ॥

तत्?

परात्परंपुरुषमुपैतिदिव्यमिति ॥३४॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥९॥३३॥ ॥७॥ सप्तमेत्वंपदवाच्योर्थोनिरूपितः तदुपासनाच्चक्रममुक्तिरित्यष्टमेप्रोक्तंनवमेतत्पदलक्ष्या र्थउक्तस्तत्प्राप्तयेचविश्वतोमुखंसर्वत्रभगवद्भावभावनात्मकंभगवद्भजनमुक्तं तद्रागद्वेषकलुषितमनसामशक्यमितिमन्वानोभगवांस्तत्सिद्धयेस्वविभूतीःकेषुचिदेवपदार्थेषुभगवद्बुद्धिविधानार्थास्तावद्दर्शयतिद शमे तत्फलभूतंविश्वतोमुखस्योपासनंतेनचविश्वरूपदर्शनमेकादशे द्वादशेपुनस्तत्पदलक्ष्यस्याव्यक्तस्योपासनंतदुपासकलक्षणानिचोक्त्वाउपासनाकांडंतत्पदार्थशोधनार्थंसमापयिष्यति तत्रवात्सल्यात्स्व यमेवश्रीभगवानुवाच भूयएवेति हेमहाबाहोभूयःप्रागुक्तमपिपुनर्मेपरमंनिरतिशयवस्तुनःप्रकाशकंवचःश्रृणु प्रीयमाणायअमृतपानादिवन्मद्वचनात्प्रीतिमनुभवतेवक्ष्यामि हितकाम्ययातवहितेच्छया ॥ १ ॥ दुर्ज्ञेयत्वाच्चमत्स्वरूपस्याहंत्वांब्रवीमीत्याह नमेइति प्रभवंप्रकृष्टंभवंऐश्वर्यंवियदादिसृष्टिसामर्थ्यंनविदुः तत्रहेतुः अहमिति अयंभावः देहोत्पत्त्यनंतरंहिदेवादीनांबुद्ध्यादिलाभोनचार्वाचीनैर्बुद्ध्यादिभिःस्वो त्पत्तिप्राक्कालीनोर्थःपरिच्छेत्तुंशक्यतइति पदार्थःस्पष्टः ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कस्तर्हित्वांवेत्तीत्यतआह यइति यःअसंमूढःसमांवेत्ति सएवचसर्वपापैःप्रमुच्यतइतिसंबंधः जडाजडयोर्बुद्ध्यात्मनोरेकीभावेनान्योन्याध्यासलक्षणेनमूढःसंमूढःतद्विपरीतोऽसंमूढस्तत्त्वज्ञानेनबाधिताध्यासः सएवात्मवित्त्वादितरस्यजनिमनुभवन्मांप्रत्यगात्मानंलोकमहेश्वरंअनादिंआदिःकारणंतच्छून्यमतएवाजमजातंवेत्तिससर्वैःकृतैःक्रियमाणैर्वापापैःप्रमुच्यते मर्त्येषुमध्ये ॥ ३ ॥ ममहेश्वरत्वादेवमत्तोबुद्ध्या दयोभवंतीत्याह बुद्धिरिति बुद्धिःअंतःकरणस्यसूक्ष्मार्थावबोधनेसामर्थ्यं ज्ञानंआत्मानात्मादिपदार्थावबोधः असंमोहःप्रत्युत्पन्नेषुबोद्धव्येष्वव्याकुलतयाविवेकपूर्विकाप्रतिपत्तिः क्षमाआक्रुष्टस्यताडितस्य वाअविकृतचित्तता सत्यंप्रमाणेनावगतस्यार्थस्ययथार्थत्वेनभाषणं दमोबाह्येंद्रियनियमः शमोमनोनिग्रहः सुखमाल्हादः दुःखंतापः भवउत्पत्तिः भावःसत्ता अभावस्तद्विपर्ययः भयंत्रासः अभयमेवचतद्वि परीतं ॥ ४ ॥ अहिंसाप्राणिनामपीडा समतामित्रामित्रादौसमचित्तता तुष्टिःसंतोषोलब्धेपर्याप्तबुद्धिः तपइंद्रियसंयमपूर्वकंशरीरपीडनं दानंयथाशक्तिसंविभागः यशोधर्मनिमित्ताकीर्त्तिःअयशोऽधर्मनि मित्ताअकीर्त्तिः एतेबुद्ध्यादयोविंशतिभावाःमत्तएवप्राणिनांभवंति पृथग्विधाःप्रत्येकंनानाप्रकाराः ततउत्तमगुणलाभायाहमेवत्वयाशरणीकरणीयइतिभावः ॥५॥ एतदेवशिष्टाचारप्रदर्शनेनद्रढयति महर्षय

योमामजमनादिंचवेत्तिलोकमहेश्वरं ॥ असंमूढःसमर्त्येषुसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ३ ॥ बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहःक्षमासत्यंदमःशमः ॥ सुखंदुःखंभवोभावोभयंचाभ यमेवच ॥ ४ ॥ अहिंसासमतातुष्टिस्तपोदानंयशोऽयशः ॥ भवंतिभावाभूतानांमत्तएवपृथग्विधाः ॥ ५ ॥ महर्षयःसप्तपूर्वेचत्वारोमनवस्तथा ॥ मद्भावामा नसाजातायेषांलोकइमाःप्रजाः ॥ ६ ॥ एतांविभूतिंयोगंचममयोवेत्तितत्त्वतः ॥ सोऽविकंपेनयोगेनयुज्यतेनात्रसंशयः ॥ ७ ॥ अहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःस र्वंप्रवर्त्तते ॥ इतिमत्वाभजंतेमांबुधाभावसमन्विताः ॥ ८ ॥

इति सप्तभृग्वाद्याःचत्वारःसनकादयश्चपूर्वेप्रसिद्धाःमहर्षयइतिसंबंधः तथामनवश्चतुर्दशप्रसिद्धाः तेसर्वेमानसाःहिरण्यगर्भरूपस्यममम‍नसएवोद्भूताअयोनिजाजाताउत्पन्नाः इमाःप्रजाश्चतुर्विधाअयं लोकश्चतदाधारभूतःतदुभयंयेषांयत्संबंधिसंततिःयेषांसंततिरित्यर्थः यद्वा येषामितिषष्ठीपंचम्यर्थे येभ्यःइमाःप्रजाःअयंलोकश्चजाताइत्यर्थः तेपिमद्भावाःमय्येवभावोमनोयेषांते प्रसिद्धमहिमानोप्येते यतोमामेवोपासतेऽतस्त्वमपिमामुपास्वेतिभावः ॥ ६ ॥ उपास्तावधिकारिणमाह एतामिति एतांवक्ष्यमाणांविभूतिंयोगंचविश्वतोमुखेभगवतिमनःसमाधानंयस्तत्त्वतोवेत्तिसम्यगनुष्ठातुंज्ञातुंचसमर्थोभवति सःअविकंपेनअचलेननिर्विकल्पकेनषष्ठाध्यायोक्तेनयोगेनमद्विषयेणसमाधिनायुज्यतेततश्चकृतकृत्योभवति नात्रसंशयइतिप्रवृत्त्यतिशयार्थमुच्यते भगवद्वचसिसंशयासंभवात् ॥ ७ ॥ उपासनास्वरूपमाह द्वाभ्यां अहमिति बुधाःमांप्रत्यगात्मानंइतिमत्वाभजंते इतिकथं अहमेवसर्वस्यजगतःप्रभवउत्पत्तिः मत्तःमदनुग्रहंप्राप्यैवसर्वंबुद्ध्यादिकंस्वस्वकार्यायप्रवर्त्तते अहमेवजगतःकर्त्तांतर्यामीचेतिअहंग्रहेणात्मानमु पासीतेतिभावः भावसमन्विताःभावनायुक्ताःएतच्चोत्तरार्थं ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंध्यानेभावनाप्रकारमुक्त्वाव्युत्थानेतमाह मच्चित्ताइति अहमेवचित्तेयेषांतेमच्चित्ताः तथाहमेवगतोविद्यमानोयेषुतेमद्गतास्तथाविधाःप्राणाइंद्रियाणियेषांतेमद्गतप्राणाः चित्तेनेंद्रियैर्वायद्गृह्यतेतत्सर्वंप्रत्यगा त्मावासुदेवइतिभावयंतइत्यर्थः इममेवार्थंपरस्परंबोधयंतःश्रुतियुक्तिप्रदर्शनेनसमानानांसमुदायंज्ञापयंतः कथयंतश्चशिष्यान्प्रति तुष्यंतितेनैवज्ञानेननतुमिष्टान्नादिना रमंतिचतत्रैवनतुस्त्र्यादावित्यर्थः ॥ ९ ॥ उपासनायाःफलमाह तेषामिति सततयुक्तानांनित्योत्साहवतां प्रीतिःप्रेमातत्पूर्वकंभजतांसेवमानानांतेभ्योददामितंबुद्धियोगंज्ञानरूपंयोगंसमाधिंज्ञाननिष्ठामित्यर्थः तांददामियेनययानिष्ठयातेमामुपयांति समुद्रमिवनद्योऽभेदेनप्रविशंति ॥ १० ॥ किंच तेषांभक्तानामुपर्यनुकंपार्थंनस्वप्रयोजनसिद्ध्यर्थंराजवत् बुद्धियोगप्रदानेनअज्ञानजंअविवेकादुत्थितंमिथ्याप्रत्ययलक्षणंमोहांधकारंतमोनामकंसर्वानर्थनि दानमूलाज्ञाननाशेननाशयामि आत्मभावस्थःआत्मनोभावोंतःकरणगृहंतत्स्थः ज्ञानरूपेणदीपेन भास्वताप्रबलेन अयंभावः तत्त्वमसीतिवाक्यजाब्रह्माकारांतःकरणवृत्तिःस्वोत्पत्तयेश्रवणमनन ध्यानानि

मच्चित्तामद्गतप्राणाबोधयंतःपरस्परं॥ कथयंतश्चमांनित्यंतुष्यंतिचरमंतिच॥ ९॥ तेषांसततयुक्तानांभजतांप्रीतिपूर्वकं॥ ददामिबुद्धियोगंतंयेनमामुपयांति ते॥ १०॥ तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञानजंतमः॥ नाशयाम्यात्मभावस्थोज्ञानदीपेनभास्वता॥ ११॥ अर्जुनउवाच परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंभवान्॥ पुरुषंशाश्वतंदिव्यमादिदेवमजंविभुं॥ १२॥ आहुस्त्वामृषयःसर्वेदेवर्षिर्नारदस्तथा॥ असितोदेवलोव्यासःस्वयंचैवब्रवीषिमे॥ १३॥ सर्वमेतदृतंमन्येयन्मां वदसिकेशव॥ नहितेभगवन्व्यक्तिंविदुर्देवानदानवाः॥ १४॥ स्वयमेवात्मनात्मानंवेत्थत्वंपुरुषोत्तम॥ भूतभावनभूतेशदेवदेवजगत्पते॥ १५॥ वक्तुमर्हस्यशे षेणदिव्याह्यात्मविभूतयः॥ याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वंव्याप्यतिष्ठसि॥ १६॥

शमादीनिकर्माणिचापेक्षते यथादीपःस्वोत्पत्तयेतैलवर्त्यग्न्यादीन् उत्पन्नातुतमोनाशेनस्वविषयप्रकाशनार्थंप्रत्ययावृत्तिलक्षणंप्रसंख्यानंचकर्मभिरुपकारंवानापेक्षते नहिज्ञातेघटेतदाकारप्रत्ययावृत्तिर्वाक र्मापेक्षावातज्ज्ञानदार्ढ्यायापेक्षतेप्रमाणव्याप्तिमात्रसापेक्षत्वात्ज्ञानस्य तस्माद्येउत्पन्नज्ञानानामपिप्रसंख्यानापेक्षांकर्मभिरुपकारापेक्षांचवदंतितेबलादेवमोक्षस्यकृतकतामनित्यतांचप्रार्थयंतइतिदिक्॥ ११॥ एवंएतांविभूतिंयोगंचेत्यादिनाविभूतिज्ञानस्यफलोदर्कंश्रुत्वातत्प्राप्त्युत्सुकःप्रथमंस्तुत्याभगवंतमावर्जयन्नर्जुनउवाच परमिति परंब्रह्मनत्वपरमुपास्यं तदेवब्रह्मत्वंविद्धिनेदंयदिदमुपासतइतिश्रुतेः परंधामज्यो तिः नत्वपरंवृत्तिरूपंज्ञानं एतस्यन्हीर्धीर्भीरित्येतत्सर्वंमनएवेतिश्रुतेर्वृत्तिरूपत्वात् परमंपवित्रंनतुतीर्थादिवदपरमं भवान् तत्रमानमाह पुरुषमितिसार्धेन पुरुषंदेहांतरस्थं शाश्वतंनित्यं दिव्यंदिविहार्दाकाशेआ विर्भूतं आदिदेवंसूत्रात्मनोप्याद्यं अतएवअजंविभुंव्यापकं त्वांऋषयआहुरितिसंबंधः ॥१२॥१३॥ व्यक्तिंप्रभवं ॥१४॥ हेभूतभावनभूतानांभावक ॥१५॥ एवंस्तुत्वात्मनोबुभुत्सितमाह वक्तुमिति ॥ १६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योगऐश्वर्यंतद्वन्हेयोगिन् त्वांकथंचर्मचक्षुषाविद्यांनकथमपीतिविश्वरूपदर्शनस्यदौर्लभ्यंमन्वानःकतिपयेष्वेवस्थानेषुभगवंतंचिंतयिष्यामिविश्वरूपदर्शनेऽधिकारसिद्ध्यर्थमित्याशयेनाह केष्विति ॥१७॥ योगंवैश्वरूप्यं विभूतिंध्यानालंबनं अमृतंअमृतस्यमोक्षस्यसाधनं ॥ १८ ॥ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच हंतेति हंतइदानीं हंतेत्यनुमतौवा दिव्याःपुराणांतरेष्वपिश्रेष्ठत्वेनप्रसिद्धाःयाआत्मविभूतयस्ताःकथया मीतियोजना प्राधान्यतइति योगोपकारित्वेनविभूतयइहप्राधान्येन योगस्तुसंक्षेपेणैवोच्यते तस्याग्रेवक्ष्यमाणत्वादितिभावः अन्यथायोगंविभूतिंचकथयेतिपृष्टेविभूतिमात्रकथनेनानवहितचित्तत्वंभगवतः स्यात् नास्त्यंतोविस्तरस्यमेविभूतीनामितिविपरिणामेनानुषंजनीयं ॥ १९ ॥ संक्षेपेणयोगमाह अहमिति हेगुडाकेशहेजितनिद्रघनकेशेतिवा अहंवासुदेवआत्माअततीत्यात्माव्यापकः अतएवसर्वेषांभूताना माशयःएकीभावस्थानं जलानामिवकासारोजलाशयस्तद्वदहंसर्वभूताशयः स्थितःअचलः खर्परेशरिवाविसर्गलोपोवक्तव्यइतिवार्त्तिकेनपक्षेविसर्गलोपः भाष्येतुसर्वेषांभूतानामाशयेंतर्हृदिस्थितइतिव्या

कथंविद्यामहंयोगिंस्त्वांसदापरिचिंतयन्॥ केषुकेषुचभावेषुचिंत्योसिभगवन्मया॥ १७॥ विस्तरेणात्मनोयोगंविभूतिंचजनार्दन॥ भूयःकथयतृप्तिर्हिशृण्व
तोनास्तिमेऽमृतं॥१८॥ श्रीभगवानुवाच हंततेकथयिष्यामिदिव्याह्यात्मविभूतयः॥ प्राधान्यतःकुरुश्रेष्ठनास्त्यंतोविस्तरस्यमे॥१९॥ अहमात्मागुडाके
शसर्वभूताशयस्थितः॥ अहमादिश्चमध्यंचभूतानामंतएवच ॥ २० ॥ आदित्यानामहंविष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमान्॥ मरीचिर्मरुतामस्मिनक्षत्राणामहंश
शी॥ २१॥ वेदानांसामवेदोस्मिदेवानामस्मिवासवः॥ इंद्रियाणांमनश्चास्मिभूतानामस्मिचेतना ॥ २२॥ रुद्राणांशंकरश्चास्मिवित्तेशोयक्षरक्षसां॥ वसू
नांपावकश्चास्मिमेरुःशिखरिणामहं॥ २३॥ पुरोधसांचमुख्यंमांविद्धिपार्थबृहस्पतिं॥ सेनानीनामहंस्कंदःसरसामस्मिसागरः॥ २४॥

ख्यातं सर्वभूताशयत्वादेवअहंआदिःजन्मकारणं मध्यंस्थितिकारणं भूतानामंतःलयस्थानं सर्वमिदंब्रह्मांडमध्येवास्तीतिभावः॥२०॥ योगमुक्त्वाविभूतीराह आदित्यानामित्यादिनायावदध्यायसमाप्ति आ दित्यानांद्वादशानांमध्येविष्णुनामादित्योहं वामनावतारोवा ज्योतिषामग्न्यादीनांमध्येरविःअंशुमान्अत्यंतंप्रतपनशीलोनिदाघमध्यान्हेतीव्रातपवान्रविरहमेवेत्यर्थः मरुतांसप्तसप्तकानांमध्येमरीचिरहं नक्ष त्राणांताराणां अत्रप्रायेणनिर्द्धारणेषष्ठी भूतानामस्मिचेतनेत्यादौसंबंधेपि शशीचंद्रमाः ॥ २१ ॥ सामवेदोगानेनरमणीयत्वात् वासवःदेवराजत्वात् मनइंद्रियांतरप्रवर्त्तकत्वात् चेतनाधीवृत्तिः चिदभिव्य क्तिहेतुत्वात् एतेवेदादीनांमध्येश्रेष्ठाः ॥ २२ ॥ रुद्राणांएकादशानां वसूनामष्टानां शिखराणिरत्नविशेषास्तद्वतांमध्येमेरुरहं ॥ २३ ॥ पुरोधसांपुरोहितानांबृहस्पतिंदेवराजपुरोहितत्वात् सेनानीनांसेनापती नांस्कंदःकार्त्तिकेयः सरसांजलाशयानां ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एकंअक्षरंओंकाराख्यं जपयज्ञोहिंसाशून्यत्वात् स्थावराणांस्थितिमतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ अम्टतोद्भवंअम्टतमथनावसरेउद्भवोयस्यतं ॥ २७॥ प्रजनोऽपत्यजनयिताकंदर्पःकामः नतुवृथामैथुनरूपः ॥२८॥ नागानांसर्पावांतरभेदानां यादसांजलचराणां संयमतांनियमनकर्तृणां ॥ २९ ॥ कलयतांगणनंकुर्वतां ॥ ३० ॥ पवतांपावयितॄणांवेगवतांवा रामोदाशरथिः रामादीनांपरमेश्वराणामपिविभूतिमध्येगणनंध्यानार्थं झषाणांमत्स्यादीनां मकरोजातिभेदः स्रोतसांनदीनां ॥ ३१ ॥ सर्गाणांभौतिकानांभूतानामादिरंतइतिप्रागेवोक्तत्वात् विद्यानांचतुर्दशसंख्यानांमध्येअध्यात्मविद्याबंधच्छेदहेतुत्वात् प्रवदतांप्रवक्तृद्वारेणवदनभेदाएववादजल्पवितंडाइहगृह्यंते तेषांमध्येवादस्तत्त्वनिर्णयार्थत्वादहं ॥ ३२ ॥ अक्षराणांमध्येअकारः अकारोवैसर्वावागितिश्रुतेः सामासिकस्यसमाससमुदायस्यमध्येऽहंद्वंद्वोस्मि उभय

महर्षीणांभृगुरहंगिरामस्म्येकमक्षरं॥ यज्ञानांजपयज्ञोस्मिस्थावराणांहिमालयः ॥ २५॥ अश्वत्थःसर्ववृक्षाणांदेवर्षीणांचनारदः ॥ गंधर्वाणांचित्ररथःसिद्धानांकपिलोमुनिः ॥ २६ ॥ उच्चैःश्रवसमश्वानांविद्धिमामम्टतोद्भवं॥ ऐरावतंगजेंद्राणांनराणांचनराधिपं ॥ २७॥ आयुधानामहंवज्रंधेनूनामस्मिकामधुक्॥ प्रजनश्चास्मिकंदर्पःसर्पाणामस्मिवासुकिः॥ २८॥ अनंतश्चास्मिनागानांवरुणोयादसामहं॥ पितृणामर्यमाचास्मियमःसंयमतामहं ॥ २९॥ प्रल्हादश्चास्मिदैत्यानांकालःकलयतामहं ॥ मृगाणांचमृगेंद्रोहंवैनतेयश्चपक्षिणां ॥३०॥ पवनःपवतामस्मिरामःशस्त्रभृतामहं॥ झषाणांमकरश्चास्मिस्रोतसामस्मिजाह्नवी॥ ३१ ॥ सर्गाणामादिरंतश्चमध्यंचैवाहमर्जुन॥ अध्यात्मविद्याविद्यानांवादःप्रवदतामहं॥ ३२॥ अक्षराणामकारोस्मिद्वंद्वःसामासिकस्यच॥ अहमेवाक्षयःकालोधाताहंविश्वतोमुखः॥ ३३॥ मृत्युःसर्वहरश्चाहमुद्भवश्चभविष्यतां॥ कीर्त्तिःश्रीर्वाक्चनारीणांस्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा॥ ३४॥

पदार्थप्रधानत्वादितिप्रांचः समंएकत्रासनंसमासोविदुषांवागुरुशिष्याणांवामंत्रार्थकथनार्थंवाएकत्रावस्थानंतत्रविदितमर्थजातंसामासिकं चातुरर्थिकष्ठक् ठस्येकइतिकादेशः यस्येतिचेत्यलोपः तस्यमध्येद्वंद्वोरहस्योर्थोहं द्वंद्वरहस्येतिसूत्रेद्वंद्वशब्दस्यरहस्यवाचित्वंशाब्दिकप्रसिद्धं अक्षयःक्षयहीनःकालःक्षणादिःपरोवाईश्वरः कालस्यापिकालोस्मि धाताकर्मफलप्रदः विश्वतोमुखः सर्वप्राणितृप्त्यातृप्यामीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ सर्वहरःप्रलयकालिकोमृत्युरस्मि भविष्यतांभाविकल्याणानांउद्भवऐश्वर्योत्कर्षोहं कीर्त्यादिसप्तकमप्यहंयासांसंश्रयमात्रेणमनुष्येषुकृतार्थताबुद्धिर्भवति ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बृहत्सामत्वामिद्धिहवामहइत्यस्यामृचिगीयमानंसामपृष्ठ्यस्तोत्रेविनियुक्तंइंद्रदेवत्यंतत्साम्नांमध्येऽहमस्मि छंदसांमध्येगायत्रीद्विजत्वसंपादनात्सोमाहरणाच्चश्रेष्ठाहमस्मि कुसुमाकरोवसंतः ॥३५॥ व्यवसा
योनिश्चयउद्यमोवा ॥ ३६ ॥ वृष्णीनांयादवानां उशनाशुक्रः ॥३७॥ दमयतांराजादीनांदमनसाधनंदंडोहमस्मि जिगीषतांजेतुमिच्छतांजयसाधनंनीतिरस्मि मौनंवाचोनिग्रहः ॥३८॥ सर्वभूतानांबीजमि
त्यनेनसर्वभूतानिमद्विभूतिरितिदर्शितं तदेवोपपादयति नतदस्तीति मयाविनाभूतंकिमपिनास्ति उपादेयस्यउपादानमंतरेणस्थित्यसंभवात् ॥ ३९॥ नांतोस्तीति उद्देशतःएकदेशेनविभूतेर्विस्तरोविस्तारोमया
प्रोक्तः॥४०॥ सर्वभूतानांबीजमहमित्युक्त्यास्वस्यसार्वात्म्योक्तेःसर्वस्यविभूतिरित्युक्तमेवतथापितद्ग्रहणाशक्तंप्रतिप्राह यद्यदिति यद्यत्सत्वंप्राणिविभूतिमत्ऐश्वर्ययुक्तं श्रीर्लक्ष्मीःशोभावातद्युक्तं ऊर्जितंबला
द्यतिशययुक्तं तत्तत्सर्वंममतेजसंःचिच्छक्तेरंशसंभवंअंशात्संभूतंत्वमवगच्छजानीहि लोकेयदतिरमणीयंतद्भगवतोरूपमितिध्यायेदित्यर्थः ॥४१॥ उत्तमाधिकारिणमुद्दिश्याह अथवेति मूढान्प्रत्येतदुक्तंत्वंतुए
तावदेवविद्धि एकांशेनएकदेशेनाहमिदंविष्टभ्यव्याप्यस्थितोस्मि पादोस्यविश्वाभूतानीतिश्रुतेः तस्मात्परिच्छिन्नंदर्शनंत्यक्त्वासर्वत्रब्रह्मबुद्धिमेवकुर्वित्याशयः ॥ ४२ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभा

बृहत्सामतथासाम्नांगायत्रीछंदसामहं॥ मासानांमार्गशीर्षोहमृतूनांकुसुमाकरः॥ ३५॥ द्यूतंछलयतामस्मितेजस्तेजस्विनामहं॥ जयोस्मिव्यवसायोस्मिस
त्वंसत्ववतामहं॥ ३६॥ वृष्णीनांवासुदेवोस्मिपांडवानांधनंजयः॥ मुनीनामप्यहंव्यासःकवीनामुशनाकविः॥ ३७॥ दंडोदमयतामस्मिनीतिरस्मिजिगीष
तां॥ मौनंचैवास्मिगुह्यानांज्ञानंज्ञानवतामहं॥ ३८॥ यच्चापिसर्वभूतानांबीजंतदहमर्जुन॥ नतदस्तिविनायत्स्यान्मयाभूतंचराचरं॥ ३९॥ नांतोस्तिममदि
व्यानांविभूतीनांपरंतप॥ एषतूद्देशतःप्रोक्तोविभूतेर्विस्तरोमया॥४०॥ यद्यद्विभूतिमत्सत्वंश्रीमदूर्जितमेववा॥ तत्तदेवावगच्छत्वंममतेजोंशसंभवं॥४१॥अ
थवाबहुनैतेनकिंज्ञातेनतवार्जुन॥विष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगत्॥४२॥इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतासू०विभूतियोगोनामदशमो
ऽध्यायः॥१०॥पर्वणितुचतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥३४॥ ॥७॥ अर्जुनउवाच मदनुग्रहायपरमंगुह्यमध्यात्मसंज्ञितं॥ यत्त्वयोक्तंवचस्तेनमोहोयंविगतोमम॥१॥

वदीपेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ३४ ॥ ॥७॥ ॥ ७॥ पूर्वस्मिन्नध्यायेयोगोविभूतिश्चव्याख्येयत्वेनप्रतिज्ञातौएतांविभूतिंयोगंचममयोवेत्तीति आत्मनोयोगंविभूतिंचजनार्दन भूयःक
थयेनीतरेणचश्रोतव्यत्वेनप्रार्थितौ तत्रअहमात्मागुडाकेशसर्वभूताशयस्थितइतिसंक्षेपेणयोगोभगवतःसर्वभूताधारत्वलक्षणउक्तःप्राग्विभूतिकथनात् तदंतेचविष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगदितिकृत्स्
लेनधान्यमिवमयेदंजगद्विष्टब्धमित्युक्त्यासएवस्मारितस्तदेवभगवतःसर्वभूताधारत्वंसाक्षात्कर्तुकामोर्जुनउवाच मदनुग्रहायेति मयिअनुग्रहोनुकंपातदर्थंमदनुग्रहाय परमंसद्यःशोकमोहनिवर्त्तकत्वेनउत्कृष्टं
गुह्यंगोप्यं अध्यात्मसंज्ञितंआत्मानात्मविवेकार्थंशास्त्रंअध्यात्मंतत्संज्ञितं यत्त्वयावचःअशोच्यानन्वशोचइत्यादिनाषष्ठाध्यायपर्यंतंत्वंपदार्थशुद्धिप्रधानंनायंहंतिनहन्यतइत्यात्मनोऽकर्तृत्वाभोक्तृत्वप्रतिपादकं
तेनममोहःअविवेकोयंविशेषेणगतोनष्टः अत्रप्रथमेपादेऽक्षराधिक्यमार्षं ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भवेति तथासप्तमाध्यायमारभ्यदशमपर्यंतंत्वयाभूतानांभवाप्ययावपिउक्तौअहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्वंप्रवर्त्ततइति तावपिमयाविस्तरशःत्वत्तःश्रुतौ हेकमलपत्राक्ष अव्ययंमाहात्म्यमपिनचमांतानिकर्माणिलिं
पंतीतिविषमसृष्टिकर्त्तुरपिवैषम्यनैर्घृण्यदोषोनास्तिजगत्कर्त्तुरपिविकारगंधोनास्तिइत्येवमादिरूपतत्पदार्थशुद्धिप्रधानंश्रुतमित्यनुषंगः ॥ २ ॥ एवमिति यच्चत्वंविष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगदिति
आत्मानंजगदाधारमात्थतदपिइत्थमेवनममात्रासंभावनास्ति हेपरमेश्वरतेतवरूपंऐश्वरंईश्वरस्येदंविश्वात्मकंमायामयमित्यर्थः हेपुरुषोत्तमक्षराक्षरातीत विश्वरूपंमायामयंवास्तवंतुरूपंमायातीतमित्यैश्वर
मितिपुरुषोत्तमेतिचपदाभ्यांलभ्यते तथाचवक्ष्यति मायाह्येषामयासृष्टायन्मांपश्यसिनारद सर्वभूतगुणैर्युक्तंनैवंमांज्ञातुमर्हसीति उक्तंच शुद्धंरूपमभिप्रेत्यअव्यक्तोयमचिंत्योयमिति ॥ ३ ॥ मन्यसइ
ति हेयोगेश्वरयोगानांयोगिनामीश्वर तद्रूपंयदिमयाद्रष्टुंशक्यमितिमन्यसेयदिमयितद्दर्शनाधिकारंपश्यसितततर्हिमेमह्यंअव्ययंमायामयंआत्मानंदर्शय मायामयत्वादेवास्याव्ययत्वं मायायांहिसर्वंसर्वात्म

भवाप्ययौहिभूतानांश्रुतौविस्तरशोमया॥ त्वत्तःकमलपत्राक्षमाहात्म्यमपिचाव्ययं॥ २॥ एवमेतद्यथात्थत्वमात्मानंपरमेश्वर॥ द्रष्टुमिच्छामितेरूपमैश्वरंपु
रुषोत्तम॥ ३॥ मन्यसेयदितच्छक्यंमयाद्रष्टुमितिप्रभो॥ योगेश्वरततोमेत्वंदर्शयात्मानमव्ययं॥ ४॥ श्रीभगवानुवाच पश्यमेपार्थरूपाणिशतशोथस
हस्रशः॥ नानाविधानिदिव्यानिनानावर्णाकृतीनिच॥ ५॥ पश्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनौमरुतस्तथा॥ बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्याणिभारत॥ ६॥ इहैकस्थं
जगत्कृत्स्नंपश्याद्यसचराचरं॥ ममदेहेगुडाकेशयच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि॥ ७॥ नतुमांशक्यसेद्रष्टुमनेनैवस्वचक्षुषा॥ दिव्यंददामितेचक्षुःपश्यमेयोगमैश्वरं॥ ८॥

कंसर्वदास्तीतिप्रसिद्धं यथोक्तंवसिष्ठेन वर्त्तमानमतीतंचभविष्यत्स्थूलमण्वपि तथादूरमदूरंचनिमेषःकल्पइत्यपि चिदात्मनिस्थितान्येवपश्यमायाविजृंभितमिति नहिमरुमरीचिसरसीक्रमशःशुष्यति अ
तोमायामयत्वादेवास्यैश्वरस्यरूपस्याप्यव्ययत्वं ॥ ४ ॥ एवंप्रार्थितःसन्भगवानुवाच पंश्येति शतशइत्यादिनाअनंतानीत्युक्तं नानावर्णानिनानाकृतीनिच ॥ ५ ॥ दिव्यानितावदाह पश्यादित्यानिति अदृष्ट
पूर्वाणिआश्चर्याणिअद्भुतानिचतुर्मुखपंचमुखषण्मुखादीनि ॥६॥ हेगुडाकेशजितनिद्र इहममदेहेएकस्थंएकस्मिन्नेवावयवेनखाग्रमात्रेस्थितंकृत्स्नंवर्त्तमानंजगत्पश्य यच्चान्यत्अतीतमनागतंविप्रकृष्टंव्यव
हितंस्थूलंसूक्ष्मंवातत्सर्वमिहपश्य ॥ ७ ॥ यत्तूक्तंमन्यसेयदितच्छक्यंमयाद्रष्टुमितितत्राह नत्विति शक्यसेशक्नोषि पदविकरणव्यत्ययआर्षः अनेनप्राकृतेन दिव्यमप्राकृतं ऐश्वरंईश्वरसंबंधिनंयोगंविश्वाश्र
यत्वलक्षणंसामर्थ्यं ॥ ८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमुक्त्वाभगवानर्जुनायदिव्यंरूपंदर्शितवान्सचदृष्ट्वाविस्मयाविष्टोभगवंतंविज्ञापितवानितीमंवृत्तांतमेवमुक्त्वेत्यादिषड्भिःश्लोकैर्धृतराष्ट्रंप्रतिसंजयउवाच एवमुक्त्वेत्यादि ततःदिव्यचक्षुःप्रदानानंतरं राजन्हेधृ
तराष्ट्र महांश्वासौयोगेश्वरश्चेतिविग्रहः महतोयोगस्यवाईश्वरः परमंदिव्यंरूपं ऐश्वरंमायाविसंबंधिनतुमायातीतं दर्शयामास ॥ ९ ॥ तदेवरूपंविशिनष्टिद्वाभ्यां अनेकेत्यादिना अनेकानिअनंतानिवक्त्राणि
नयनानिचयस्मिन्तदनेकवक्त्रनयनं अनेकान्यद्भुतानिदर्शनानियस्मिंस्तदनेकाद्भुतदर्शनं अनेकानिदिव्यान्याभरणानियस्मिन् दिव्यानिअनेकानिचउद्यतानिआयुधानिचक्रादीनियस्मिन् ॥१०॥ विश्वतो
मुखमिति पूर्वोक्तस्यएकत्वेनपृथक्त्वेनबहुधाविश्वतोमुखमित्यस्यायंपरामर्शः अनंतंसर्वतःपरिच्छेदरहितं ॥ ११ ॥ दिविअंतरिक्षे भाःदीप्तिः भासःदीप्तेः अभूतोपमेयंनिरुपमतामेवतस्यदीप्तेर्दर्शयति उभौय
दिव्योम्निपृथक्प्रवाहावित्यादिवत् ॥ १२ ॥ इहैकस्थंजगत्कृत्स्नंपश्येतियत्प्राक्भगवताउक्तंतदप्यपश्यदित्याह तत्रेति अनेकधाप्रविभक्तमित्येतत्वर्षासूत्थिततिंतिणीबीजेसूक्ष्मरूपेणतरुर्दृश्यतेतद्वन्माभूदि
तिदर्शयितुंसावकाशं अनेकधाविभागयुक्तंविविक्तंअपश्यत् एकस्थंएकावयवस्थं अयमर्थः यदाभगवतश्चतुर्भुजंरूपंचिंत्यतेतत्रचचेतसिलब्धपदेसतिक्रमशस्तदीयावयवांस्त्यक्त्वामुखेस्मितेवापदनखेवाचित्तं

संजयउवाच एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरिः॥ दर्शयामासपार्थायपरमंरूपमैश्वरं॥९॥ अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनं॥ अनेकदि
व्याभरणंदिव्यानेकोद्यतायुधं॥ १०॥ दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनं॥ सर्वाश्चर्यमयंदेवमनंतंविश्वतोमुखं ॥ ११ ॥ दिविसूर्यसहस्रस्यभ
वेद्युगपदुत्थिता॥ यदिभाःसदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहात्मनः॥१२॥ तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नंप्रविभक्तमनेकधा॥ अपश्यद्देवदेवस्यशरीरेपांडवस्तदा
॥ १३ ॥ ततःसविस्मयाविष्टोहृष्टरोमाधनंजयः॥ प्रणम्यशिरसादेवंकृतांजलिरभाषत॥ १४॥ अर्जुनउवाच पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेसर्वां
स्तथाभूतविशेषसंघान्॥ ब्रह्माणमीशंकमलासनस्थमृषींश्चसर्वानुरगांश्चदिव्यान्॥ १५॥

ध्रियते तत्रापिलब्धपदेतस्मिंस्तदपित्यक्त्वाविश्वरूपमारोहति दिव्यंचक्षुरपिएवंसूक्ष्मतामापादितंमनएव मनोस्यदैवंचक्षुःसएतेनदैवेनचक्षुषामनसैतान्कामान्पश्यन्रमतइतिश्रुतेः कामान्विषयान्एतान्हार्दा
काशाख्यसगुणब्रह्मगतानितिश्रुतिपदयोरर्थः यथोक्तंश्रीभागवते तत्रलब्धपदंचित्तमाकृष्यैकत्रधारयेत् नान्यानिचिंतयेद्भूयःसुस्मितंभावयेन्मुखं तत्रलब्धपदंचित्तमाकृष्यव्योम्निधारयेत् तच्चत्यक्त्वामदारो
होनकिंचिदपिचिंतयेदिति तत्रमूर्त्तौ एकत्रअंगे व्योम्निकारणे मदारोहोनिर्विकल्पेब्रह्मण्यारूढः तदिदमुक्तं देवदेवस्यशरीरेकृत्स्नंजगदेकस्थंपांडवोपश्यदिति.॥ १३ ॥ हृष्टरोमारोमांचितगात्रः ॥ १४ ॥
देवान्आदित्यादीन् भूतविशेषाश्चतुर्विधाजरायुजादयस्तेषांसंघान्समूहान् ब्रह्माणंचतुर्मुखं ईशंईशितारं कमलासनस्थमित्यनेनदूरदर्शनमुक्तं उरगान्पातालस्थानानंतादीन् दिव्यान्कैलासादौस्थितान्वासु
किप्रमुखान् एतेनव्यवहितदर्शनमुक्तं ॥ १५ ॥

अनेकेअनंताःबाहवःउदराणिवक्त्राणिनेत्राणिचयस्मिंस्तदनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रं सर्वतश्चतुर्दिक्षुउपर्यधश्चअनंतमपरिच्छिन्नंरूपमस्यतं अनंतत्वमेवाह नांतमिति दीर्घरज्वाइवतवाद्यंतौदैशिकौनस्तइत्यर्थः ॥ १६ ॥ किरीटगदाचक्रधारिणं दीप्तिमत्त्वादेवदुर्निरीक्ष्यंद्रष्टुमशक्यं समंतात्सर्वतोयेदीप्ताअनलाअर्काश्चतद्वत्द्युतिर्यस्यतंसमंताद्दीप्तानलार्कद्युतिमित्येकंपदं अतएवाप्रमेयंद्रष्टुमशक्यपरिच्छेदं ॥ १७ ॥ एवंतवयोगैश्वर्यदर्शनात्त्वामेवमवैमीतिवदन्नप्रमेयत्वमेवविवृणोति त्वमिति परमंअक्षरंअस्थूलादिलक्षणं अक्षरंब्रह्मपरममित्यत्रप्रागुक्तंनिष्कलंब्रह्मतदेवत्वमसि एतेनसगुणरूपस्यनिर्गुणज्ञापकत्वमुक्तं शाखाग्रस्येवचंद्रज्ञापकत्वं अतएववेदितव्यंवेदांतप्रमाणेनज्ञातुंयोग्यंनतूपासनीयं सगुणंब्रह्मापित्वमेवेत्याह त्वमस्येति निधानंलयस्थानं एतेनकारणत्वमुक्तं अव्ययःअमृतःदेवत्वात् शाश्वतस्यवैदिकस्यधर्मस्यगोप्तेत्यनेनकार्यब्रह्मभूतहिरण्यगर्भरूपत्वमुक्तं सनातनश्चिरंतनोनादिपुरुषोजीवात्मासोपित्वमेवमेममतः एवंविश्वरूपदर्शनेजीवब्रह्मणोरैक्यंशाखयाचंद्रइवाधिगम्यतइत्युक्तं ॥ १८ ॥ एतदेवाह अनादीति

अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रंपश्यामित्वांसर्वतोनंतरूपं ॥ नांतंनमध्यंनपुनस्तवादिंपश्यामिविश्वेश्वरविश्वरूपं ॥ १६ ॥ किरीटिनंगदिनंचक्रिणंचतेजोराशिंसर्वतो
दीप्तिमंतं ॥ पश्यामित्वांदुर्निरीक्ष्यंसमंताद्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयं ॥ १७ ॥ त्वमक्षरंपरमंवेदितव्यंत्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं ॥ त्वमव्ययःशाश्वतधर्मगोप्ता स
नातनस्त्वंपुरुषोमतोमे ॥ १८ ॥ अनादिमध्यांतमनंतवीर्यमनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रं ॥ पश्यामित्वांदीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजसाविश्वमिदंतपंतं ॥ १९ ॥ द्यावापृथि
व्योरिदमंतरंहिव्याप्तंत्वयैकेनदिशश्चसर्वाः ॥ दृष्ट्वाद्भुतंरूपमुग्रंतवेदंलोकत्रयंप्रव्यथितंमहात्मन् ॥ २० ॥ अमीहित्वाऽसुरसंघाविशंतिकेचिद्भीताःप्रांजलयोगृ
णंति ॥ स्वस्तीत्युक्त्वामहर्षिसिद्धसंघाःस्तुवंतित्वांस्तुतिभिःपुष्कलाभिः ॥ २१ ॥ रुद्रादित्यावसवोयेचसाध्याविश्वेऽश्विनौमरुतश्चोष्मपाश्च ॥ गंधर्वयक्षासुरसिद्ध
संघावीक्षंतेत्वांविस्मिताश्चैवसर्वे ॥ २२ ॥

देशतःकालतश्चादिमध्यांतहीनत्वादनादिमध्यांतं दीप्तोहुताशोवक्त्रेयस्येतिभास्वरदंतत्वंव्यज्यते स्वतेजसाचैतन्यज्योतिषाइदंविश्वंविश्वरूपंतपंतंप्रकाशयंतं अनादित्वादिसर्वविशेषणविशिष्टंविश्वंतपिकर्मीभूतंतापयंतंत्वांपरज्योतीरूपंपश्यामिजानामि चित्रपटस्थानीयंविश्वरूपंसकलकारकात्मकधीवासनोपेतंयेनज्योतिषाप्रकाशतेतदेवत्वमसीतिजानामीतिभावः ॥ १९ ॥ एवंस्वयंकृतविश्वरूपदर्शनेनकृतकृत्योभूत्वातदुपसंहारमिच्छन्स्तौति द्यावापृथिव्योरिति हेमहात्मन् हिप्रत्यक्षंत्वयाएकेनइदंद्यावापृथिव्योरंतरंमध्यंसर्वाःदिशश्चव्याप्ताः अतस्तवेदंअद्भुतंउग्रंरूपंदृष्ट्वालोकत्रयंप्रकर्षेणव्यथितं अतःपरमिदमुपसंहरेत्यभिप्रायः ॥ २० ॥ व्यथामेवाह अमीति हियतःअमीत्वात्वांअसुरसंघाःअसुरांशाःदुर्योधनादयःत्वांपतंगाःपावकमिवअदृष्टप्रेरिताःविशंतिमरणायेत्यर्थः केचिद्भीताःप्रांजलयोबद्धांजलयोगृणंतिस्तुवंति ॥ २१ ॥ किंच येत्वदनुगृहीताःरुद्रादयस्तेपिविस्मिताःसंतःसर्वेत्वांवीक्षंतइत्याह रुद्रादित्याइति साध्याःविश्वेचदेवगणविशेषौरुद्रादित्यवत्ज्ञेयौ उष्मपाःपितरः गंधर्वाणांयक्षाणामसुराणांसिद्धानांजातिभेदानांसंघाःसमूहाः शेषंस्पष्टं ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुनर्लोकानामात्मनश्चव्यथामाह रूपमिति महत्आदिमध्यांतहीनं हेमहाबाहो तेतवकरालंमहारूपंदृष्ट्वालोकाःव्यथितास्तथाहंचव्यथितइतियोजना ॥२ ३॥ करालत्वप्रपंचनेनस्वव्यथामेवाह नभइति नभःस्पृशंव्योमव्यापिनं दीप्तंअग्निवज्जाज्वल्यमानंव्यात्ताननंविस्तारितमुखं दीप्तविशालनेत्रंरक्तनेत्रमित्यर्थः हिप्रत्यक्षंत्वात्वांदृष्ट्वाप्रव्यथितांतरात्माप्रकर्षेणव्यथितचित्तः धृतिंधैर्यंनविंदामिनलभे शमंचशांतिंस्वास्थ्यंचनलभेहेविष्णोव्यापक भयानकंत्वदाक्रांतंदेशंत्यक्त्वान्यत्रगंतुमशक्यंतवव्यापकत्वादितिभावः॥२ ४॥ कालानलःप्रलयाग्निस्तत्तुल्यानि प्रसीदप्रसन्नःसुखदोभवेत्यर्थः ॥ २ ५॥ अमीत्वांविशंतीत्यग्रिमश्लोकादपकृष्यते ॥२ ६॥तेभीष्मादयः उत्तमांगैःशिरोभिः अयंभावः धृतराष्ट्रस्यपुत्राःपापिष्ठाःभवंतमेवत्रैलोक्यशरीरंविशंति पापानुरूपंतस्यपायुस्थानस्थितान्नरकानेवगच्छंतीतितत्रत्वांविशंतीत्येवोक्तं भीष्मादयस्तुभक्तायतोभिर्ब्राह्मणाद्वेदाश्चप्रसूतास्तद्भगवतोमुखंप्रविशंतीतिवैषम्यगतिसूचनार्थंत्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्राविशंतिभीष्मादयस्तेवक्त्राणिविशंतीतिविभागदर्शनंयुक्तमिति ॥२ ७॥ इदमेवसदृष्टांतमाह यथेति

रूपंमहत्तेबहुवक्त्रनेत्रंमहाबाहोबहुबाहूरुपादं ॥ बहूदरंबहुदंष्ट्राकरालंदृष्ट्वालोकाःप्रव्यथितास्तथाहं ॥ २३ ॥ नभःस्पृशंदीप्तमनेकवर्णंव्यात्ताननंदीप्तविशालनेत्रं ॥ दृष्ट्वाहित्वांप्रव्यथितांतरात्माधृतिंनविंदामिशमंचविष्णो ॥ २४॥ दंष्ट्राकरालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैवकालानलसन्निभानि॥ दिशोनजानेनलभेचशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवास ॥ २५॥ अमीचत्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्राःसर्वेसहैवावनिपालसंघैः ॥ भीष्मोद्रोणःसूतपुत्रस्तथासौसहास्मदीयैरपियोधमुख्यैः ॥ २६॥ वक्त्राणितेत्वरमाणाविशंतिदंष्ट्राकरालानिभयानकानि ॥ केचिद्विलग्नादशनांतरेषुसंदृश्यंतेचूर्णितैरुत्तमांगैः ॥ २७॥ यथानदीनांबहवोंबुवेगाःसमुद्रमेवाभिमुखाद्रवंति ॥ तथातवामीनरलोकवीराविशंतिवक्त्राण्यभिविज्वलंति ॥ २८॥ यथाप्रदीप्तंज्वलनंपतंगाविशंतिनाशायसमृद्धवेगाः ॥ तथैवनाशायविशंतिलोकास्तवापिवक्त्राणिसमृद्धवेगाः ॥ २९॥ लेलिह्यसेग्रसमानःसमंताल्लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः ॥ तेजोभिरापूर्यजगत्समग्रंभासस्तवोग्राःप्रतपंतिविष्णो ॥ ३० ॥ आख्याहिमेकोभवानुग्ररूपोनमोस्तुतेदेववरप्रसीद ॥ विज्ञातुमिच्छामिभवंतमाद्यंनहिप्रजानामितवप्रवृत्तिं ॥ ३१ ॥

तववक्त्राणिविशंतीतिसंबंधः अभिविज्वलंतिसर्वतःजाज्वल्यमानानि ॥२८ ॥ बुद्धिपूर्वकमेवतेत्वद्वक्त्राणिप्रविशंतीतिसदृष्टांतमाह यथाप्रदीप्तमिति ॥ २ ९ ॥ येचपतंतस्तांस्त्वंकरुणावानपिनवारयसिप्रत्युतग्रसितुमिच्छस्येवेत्याह लेलिह्यसेभूयोभूयोतिशयेनवास्वादयसि कीदृशस्त्वं समंताज्ज्वलद्भिर्वदनैर्लोकान्समग्रान्ग्रसमानः एवंनिर्घृणस्यापितवतेजोनहीयतेप्रत्युतवर्द्धतएवेत्याह तेजोभिरिति हेविष्णोव्यापनशील समग्रंजगत्तेजोभिरापूर्यतवउग्राःस्प्रष्टुमशक्याभासोदीप्तयःप्रतपंतीतियोजना पदार्थःस्पष्टः ॥३०॥ एवंदीप्त्याकुलीभूतोर्जुनोभगवानयमितिविस्मृत्याह आख्याहीति एवमुग्ररूपःक्रूरकर्माभवान्कोसीत्याख्याहि अमुकोस्मीतिकथय प्रसीदशांतोभव त्वामहंविज्ञातुमिच्छामि यतस्तवप्रवृत्तिंचेष्टांनजानामि ॥ ३१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमर्जुनेनप्रार्थितोभगवानुवाच कालइति इहास्मिन्संग्रामेलोकान्समाहर्तुंभक्षितुंप्रवृत्तःप्रवृद्धोमहान्लोकक्षयकृत्कालोनामपरमेश्वरोस्मि यस्मादेवंतस्मात्ऋतेपित्वात्वांविनापिसर्वेनभविष्यंतिमरिष्यंतिकेते
सर्वे येप्रत्यनीकेषुशत्रुसैन्येषुयोधाःशूराःभीष्माद्योऽवस्थितास्ते ॥३२॥ तस्मादिति यस्मात्त्वांविनाप्येतेमरिष्यंतितस्मात्त्वंउत्तिष्ठयुद्धाय शेषंस्पष्टं ॥३३॥ माव्यथिष्ठाःएतेमहांतःकथंहंतुंशक्याइत्याकुलीभा
वंमागाइत्यर्थः जेतासिजेष्यसि सपत्नान्शत्रून् ॥ ३४ ॥ भगवतैवमुक्तेसतिपश्चात्किंवृत्तमित्यपेक्षायांसंजयउवाच अत्रकृतांजलित्वादिनाचिन्हेनभगवद्वाक्योल्लंघनंकिरीटीनकरिष्यतीतिसूच्यते सगद्गदंभ
॥७१॥ यहर्षाद्यावेशेनगद्गदेनकंठाकंपनेनसहवर्त्ततइतिसगद्गदंयथाभवतितथाआहउक्तवान् भीतभीतःअत्यंतंभीतःसन्नाहेतिसंबंधः अत्रआहेतिपदच्छेदेपुनरर्जुनउवाचेतिपुनरुक्तंस्यात् अतःप्रणम्यअर्जुनउवाचेत्ये
वसंबंधोनतुप्रणम्यआहेति कातर्हिआहेतिक्रियायागतिः नेयंक्रियाकिंतुअहेतिप्रसित्यर्थमव्ययमित्यदोषः ॥ ३५ ॥ एकादशभिःश्लोकैरर्जुनउवाच स्थानेइति हेहृषीकेशसर्वेंद्रियप्रवर्त्तकअंतर्यामिन् त

श्रीभगवानुवाच कालोस्मिलोकक्षयकृत्प्रवृद्धोलोकान्समाहर्तुमिहप्रवृत्तः॥ ऋतेपित्वानभविष्यंतिसर्वेयेऽवस्थिताःप्रत्यनीकेषुयोधाः॥ ३२॥ तस्मात्त्वमु
त्तिष्ठयशोलभस्वजित्वाशत्रून्भुंक्ष्वराज्यंसमृद्धं॥ मयैवैतेनिहताःपूर्वमेवनिमित्तमात्रंभवसव्यसाचिन्॥ ३३॥ द्रोणंचभीष्मंचजयद्रथंचकर्णंतथान्यानपि
योधवीरान्॥ मयाहतांस्त्वंजहिमाव्यथिष्ठायुध्यस्वजेतासिरणेसपत्नान्॥ ३४॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचनंकेशवस्यकृतांजलिर्वेपमानःकिरीटी॥
नमस्कृत्वाभूयएवाहकृष्णंसगद्गदंभीतभीतःप्रणम्य॥ ३५॥ अर्जुनउवाच स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्याजगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेच॥ रक्षांसिभीतानिदि
शोद्रवंतिसर्वेनमस्यंतिचसिद्धसंघाः॥३६॥ कस्माच्चतेननमेरन्महात्मन्गरीयसेब्रह्मणोप्यादिकर्त्रे॥ अनंतदेवेशजगन्निवासत्वमक्षरंसदसत्तत्परंयत्॥३७॥

वप्रकीर्त्यानामसंकीर्तनेनजगत्प्रहृष्यतियत्तत्स्थानेयुक्तं स्थानेइत्यव्ययंयुक्तमित्यर्थे यत्तवप्रकीर्त्याजगदनुरज्यतेतदपिस्थानेयुक्तं यत्तवप्रकीर्त्यारक्षांसिभीतानिसंतिदिशोद्रवंतिपलायंतेतदपिस्थानेयुक्तं यच्च
त्वांसर्वेसिद्धसंघाःकपिलादीनांसमुदायाःनमस्यंतितदपिस्थाने अयंश्लोकोरक्षोघ्नमंत्रत्वेनमंत्रशास्त्रेप्रसिद्धः सचनारायणाष्टाक्षरसुदर्शनास्त्रमंत्राभ्यांसंपुटितोज्ञेयइतिरहस्यं ॥ ३६ ॥ कुतोमांसिद्धसंघानम
स्यंतियतस्तेप्यहमिवब्रह्मांडशतानिस्रष्टुमर्हंतीत्यतआह कस्मादिति हेमहात्मन्कस्माद्धेतोस्तेत्वांननमेरन्नपितुनमेरन्नेव तत्रहेतुः गरीयसे तेपिगुरवस्त्वमपिगुरुस्तथापित्वमतिशयितोगुरुरसीत्यर्थः कुतोममैवा
तिशयस्तेषांममचसमानेपिसत्यसंकल्पत्वादौसत्यतश्चाह ब्रह्मणोहिरण्यगर्भस्यापिआदिकर्त्रेपितामहाय पंचमहाभूतसृष्टिद्वाराब्रह्माणंसृजतेइत्यर्थः जगद्व्यापारवर्जं प्रकरणादसन्निहितत्वाच्चेतिन्यायेननित्य ॥७१॥
सिद्धेश्वरस्यतवाज्ञयातेसर्वेप्यैश्वर्यभाजोभवंतिनतुत्वत्समास्ते अतएवहेअनंत हेदेवानांईश जगन्निवासजगतामालयभूत त्वंअक्षरंशुद्धंब्रह्म कीदृशंअक्षरं यत्सदसत्तत्परं सच्चअसच्चसदसतीताभ्यांपरंचसद
सत्तत्परं कार्यंकारणंतदुभयातीतंचेतित्रिविधमित्यर्थः ॥ ३७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुनरपिस्तौति त्वमिति आदिदेवोजगतःस्रष्टृत्वात् पुरुषःसर्वशरीरशायी पुराणःशरीरनाशादिनाप्यविनश्यन् विश्वस्यास्यत्वंपरंनिधानंनिधीयतेस्मिन्निितिलयस्थानं सांख्यानांजडांप्रकृतिंवारयति वेत्ताज्ञाता वेद्यंतदृश्यंचत्वमेव परंवेत्तृवेद्याभ्यामन्यत्धामचैतन्यं त्वयाविश्वंततंव्याप्तंस्वसत्तास्फूर्त्तिभ्यां हेअनंतरूपत्रिविधपरिच्छेदशून्यस्वरूप ॥ ३८ ॥ सर्वदेवतात्मत्वेनस्तौति वायुरिति प्रजापतिर्दक्षादिश्चतुर्मुखोवा प्रपितामहश्चतुर्मुखपिता ॥ ३९ ॥ हेअनंतवीर्ययतःसर्वंसमाप्नोषिएकीभावेनासमंताद्व्याप्नोषिततोहेतोःसर्वइतितवनाम पुरस्तात्कर्मणामादौ पृष्ठतस्तेषांसमाप्तौ सर्वतोमध्येपितेनमोस्तु ॥ ४० ॥ एवंस्तुत्वास्वापराधान्क्षमापयते सखेतीति अयंममसखाइतिमत्वाप्रसभंस्वोत्कर्षाविष्करणपूर्वकंयत्मयाउक्तंहेकृष्णहेयादवहेसखेइति इतिशब्देनसंधिरार्षः कुतउक्तं तवइदंएवंविधंमहिमानंमाहात्म्यंअजानता

त्वमादिदेवःपुरुषःपुराणस्त्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं ॥ वेत्तासिवेद्यंचपरंचधामत्वयाततंविश्वमनंतरूप ॥ ३८ ॥ वायुर्यमोग्निर्वरुणःशशांकःप्रजापतिस्त्वंप्रपितामहश्च ॥ नमोनमस्तेस्तुसहस्रकृत्वःपुनश्चभूयोपिनमोनमस्ते ॥ ३९ ॥ नमःपुरस्तादथपृष्ठतस्तेनमोस्तुतेसर्वतएवसर्व ॥ अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वंसर्वंसमाप्नोषिततोसिसर्वः ॥ ४० ॥ सखेतिमत्वाप्रसभंयदुक्तंहेकृष्णहेयादवहेसखेति ॥ अजानतामहिमानंतवेदंमयाप्रमादात्प्रणयेनवापि ॥ ४१ ॥ यच्चावहासार्थमसत्कृतोसिविहारशय्यासनभोजनेषु ॥ एकोथवाप्यच्युततत्समक्षंतत्क्षामयेत्वामहमप्रमेयं ॥ ४२ ॥ पितासिलोकस्यचराचरस्यत्वमस्यपूज्यश्चगुरुर्गरीयान् ॥ नत्वत्समोस्त्यभ्यधिकःकुतोन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभावः ॥ ४३ ॥ तस्मात्प्रणम्यप्रणिधायकायंप्रसादयेत्वामहमीशमीड्यं ॥ पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियःप्रियायार्हसिदेवसोढुं ॥ ४४ ॥ अदृष्टपूर्वंहृषितोस्मिदृष्ट्वाभयेनचप्रव्यथितंमनोमे ॥ तदेवमेदर्शयदेवरूपंप्रसीददेवेशजगन्निवास ॥ ४५ ॥

कदाचित्प्रमादाच्चित्तविक्षेपात्कदाचित्प्रणयेनस्नेहेनच ॥ ४१ ॥ तथायच्चअवहासार्थंविहारादिष्वसत्कृतोसिपरिभूतोसि एकोवासखीनांवियोगकालेवातत्समक्षंसखिजनसमक्षंवाऽसत्कृतोसितत्क्षामयेक्षमापये यतस्त्वमप्रमेयोचिंत्यस्वभावःकरुणापरः यतःशत्रुभ्योपिशिशुपालादिभ्यउत्तमांगतिंदत्तवानसीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ अप्रमेयत्वमेवाह पितासीति यतस्त्वमस्माकंपितासिअतोस्माभिःशिशुभिःकृताअपराधास्त्वयाक्षंतव्याएवेतिभावः ॥ ४३ ॥ एतदेवाह तस्मादिति यस्मात्त्वंपितागुरुश्चतस्मात्कायंशरीरंप्रणिधायभूमौकृत्वादंडवत्प्रणम्यत्वांप्रसादये ईड्यंस्तुत्यं स्पष्टमन्यत् ॥ ४४ ॥ एवंस्तुत्वास्वेष्टंप्रार्थयते अदृष्टपूर्वमिति हेदेवकदाचिदपिपूर्वंनदृष्टंतादृशंअदृष्टपूर्वंतवरूपंदृष्ट्वाहृषितउत्फुल्लोस्मि तथाविकरालरूपदर्शनजेनभयेनचमेममनःप्रव्यथितं अतस्तदेवधारणाविषयभूतंरूपंमेमह्यंदर्शय ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तदेवरूपमाह किरीटिनमिति एतेनअर्जुनस्यचक्रगदाकिरीटोपेतंचतुर्भुजंभगवतोरूपंधारणाविषयइतिदर्शितं हेसहस्रबाहोहेविश्वमूर्त्ते सहस्रबाहुत्वादिकमुपसंहृत्यतेनैवरूपेणभवप्रकटोभव ॥ ४६ ॥ एव
मर्जुनेनप्रार्थितस्तंस्तुवन्भगवानुवाच मयेतित्रिभिः हेअर्जुनप्रसन्नेनमयातवतुभ्यंइदंपरंरूपंदर्शितं आत्मयोगात्स्वसामर्थ्यात् करुणयानतुतवदर्शनेधिकारोस्ति तथाचप्रागुक्तं कर्मण्येवाधिकारस्तइति तेजोम
यंचिद्रूपंदिव्यंविश्वंविश्वात्मकंआद्यंअनादिअनंतंचयत्रूपंत्वदन्येनकदाचिदपिनपूर्वंदृष्टंदृष्टपूर्वं ॥४७॥ योगैकगम्यमेतत्कर्मिणांदुष्प्रापमित्याह नवेदेति वेदानांयज्ञानांचअध्ययनैरधिगमैः नचदानैः नचक्रि
याभिःस्मृत्युक्ताभिरापूर्तादिभिर्वापीकूपारामादिभिः तपोभिःकृच्छ्रचांद्रायणाद्यैः उग्रैःमासोपवासाद्यैः नृलोकेएवंरूपोहंद्रष्टुंनशक्य रोरुत्वाभावआर्षः त्वदन्येनकुरुप्रवीर ॥४८॥ इदमतिदुर्लभदर्शनंरूपंदृष्ट्वा
पिचेद्व्यथसेतर्हिउपसंहरामीदमित्याशयेनाह मातेइति ममइदंईदृक्घोरंरूपंदृष्ट्वातेतवव्यथामाभूदितिशेषः विमूढभावोमोहश्चतेमाभूत् व्यपेतभीःनिर्भयःप्रीतमनाश्चपुनस्त्वंभूत्वातदेवयत्त्वयाद्रष्टुंप्रार्थितंमेममेदंरू

॥७२॥

किरीटिनंगदिनंचक्रहस्तमिच्छामित्वांद्रष्टुमहंतथैव॥ तेनैवरूपेणचतुर्भुजेनसहस्रबाहोभवविश्वमूर्त्ते॥४६॥ श्रीभगवानुवाच मयाप्रसन्नेनतवार्जु
नेदंरूपंपरंदर्शितमात्मयोगात्॥ तेजोमयंविश्वमनंतमाद्यंयन्मेत्वदन्येननदृष्टपूर्वं॥४७॥ नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्नचक्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः॥ एवंरूपःशक्य
अहंनृलोकेद्रष्टुंत्वदन्येनकुरुप्रवीर॥४८॥ मातेव्यथामाचविमूढभावोदृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदं॥ व्यपेतभीःप्रीतमनाःपुनस्त्वंतदेवमेरूपमिदंप्रपश्य॥४९॥
संजयउवाच इत्यर्जुनंवासुदेवस्तथोक्त्वास्वकंरूपंदर्शयामासभूयः॥ आश्वासयामासचभीतमेनंभूत्वापुनःसौम्यवपुर्महात्मा॥५०॥ अर्जुनउवाच दृ
ष्ट्वेदंमानुषंरूपंतवसौम्यंजनार्दन॥ इदानीमस्मिसंवृत्तःसचेताःप्रकृतिंगतः॥५१॥ श्रीभगवानुवाच सुदुर्दर्शमिदंरूपंदृष्टवानसियन्मम॥ देवाअप्य
स्यरूपस्यनित्यंदर्शनकांक्षिणः॥५२॥

पंप्रपश्य ॥ ४९ ॥ संजयउवाच इतीति वासुदेवःअर्जुनंप्रतिइतिपूर्वोक्तरीत्याउक्त्वायथापूर्वमासीत्तथास्वकंमानुषंरूपंभूयःपुनर्दर्शयामास यदर्जुनेनप्रार्थितंचतुर्भुजंधारणाविषयंरूपंतदपितिरोदधेइत्यर्थः तथा
महात्माव्यापकोपिसन्सौम्यवपुरनुग्रदेहोभूत्वाभीतंएनंआश्वासयामासच ॥५०॥ ततोनिर्भयःसन्नर्जुनउवाच दृष्ट्वेति सचेताअव्याकुलः प्रकृतिंगतःस्वास्थ्यंप्राप्तः संवृत्तोजातोस्मि ॥५१॥ अस्यविश्वरूपद
र्शनस्यदौर्लभ्यंदर्शयन्श्रीभगवानुवाच सुदुर्दर्शमिति दर्शनकांक्षिणः दर्शनंकांक्षंतेएवनतुलभंते ॥ ५२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नाहमिति नवेदयज्ञाध्ययनैरित्यनेनोक्तएवार्थः पुनरुच्यते विश्वरूपदर्शनस्यातिदौर्लभ्यसूचनाय स्पष्टार्थश्चश्लोकः ॥५३॥ कथंतर्हिद्रष्टुंशक्यस्त्वमतआह भक्त्येति भक्त्याआराधनेन अनन्ययाअव्यभिचरितयाअखंडयेत्यर्थः अहंएवंविधोज्ञातुंशक्यःत्वंपदार्थशोधकशास्त्रतः द्रष्टुंशक्योध्यानतः तत्त्वेनयाथात्म्येनप्रवेष्टुंशक्यस्तत्त्वमसिवाक्यार्थजज्ञानतः हेपरंअज्ञानशत्रुंतापयतीतिपरंतप ॥ ५४ ॥ शास्त्रसर्वस्वंसंगृह्णातिमत्कर्मकृदिति मदर्थमेवकर्माणिकरोतीतिमत्कर्मकृत् अहमेवपरमोनिष्कलःप्राप्योयस्येतिसमत्परमः एतेनकृत्स्नःकर्मयोगोध्यानयोगश्चत्वंपदार्थशोधकउक्तः ममभक्तआराधनकृदिति उपासनाकांडार्थसंग्रहः संगवर्जितइत्यनेनएकांतेभगवद्ध्याननिष्ठइत्युक्तं निर्वैरइति विश्वंभगवदात्मनापश्येदित्युक्तं अन्यथाभेदबुद्धिमतोनिर्वैरत्वासंभवात् एवंभूतोयःसमांतत्पदलक्ष्यार्थभूतमखंडानंदैकघनंएतिप्राप्नोति प्रत्यगभेदेन हेपांडवविशुद्धवंशज त्वमेवैतज्ज्ञातुंशक्नोषीतिभावः ॥ ५५ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ३५ ॥ ॥७॥ सप्तममारभ्यैतावता

नाहंवेदैर्नतपसानदानेननचेज्यया ॥ शक्यएवंविधोद्रष्टुंदृष्टवानसिमांयथा ॥ ५३ ॥ भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवंविधोर्जुन ॥ ज्ञातुंद्रष्टुंचतत्त्वेनप्रवेष्टुंचपरंतप ॥ ५४ ॥ मत्कर्मकृन्मत्परमोमद्भक्तःसंगवर्जितः ॥ निर्वैरःसर्वभूतेषुयःसमामेतिपांडव ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिश्रीमद्भगवद्गीतासू० विश्वरूपदर्शनंनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ पर्वणितुपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच एवंसततयुक्तायेभक्तास्त्वांपर्युपासते ॥ येचाप्यक्षरमव्यक्तंतेषांकेयोगवित्तमाः ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच मय्यावेश्यमनोयेमांनित्ययुक्ताउपासते ॥ श्रद्धयापरयोपेतास्तेमेयुक्ततमामताः ॥ २ ॥

ग्रंथेनतत्पदवाच्यार्थोनिरूपितः इदानींतत्पदार्थशोधनमुपासनाकांडंचसमापयिष्यन्निहार्थतःप्राधान्येनतत्पदलक्ष्यमर्थंतद्विदांलक्षणानिचप्रदर्श्यंते शब्दतस्तुलौकिकबुद्ध्यनुसारेणतत्पदवाच्यस्यैवोपासनादिकंप्रपंच्यते तत्रपूर्वाध्यायांतेमत्कर्मकृन्मत्परमइत्यादिनात्वभजनमुक्तं तत्रमच्छब्दार्थःकिंसगुणमुतनिर्गुणंब्रह्म उभयत्राप्यस्मच्छब्दस्यपूर्वंप्रयोगदर्शनात्संदिहानःपृच्छति एवमिति एवमित्यव्यवहितंमत्कर्मकृदित्यादिनाउक्तंप्रकारंपरामृशति अनेनप्रकारेणयेसततयुक्ताःनित्यंसमाहितचित्ताःभक्ताःसगुणवेदिनस्त्वांपर्युपासतेयेचाप्यक्षरमस्थूलादिलक्षणमव्यक्तंबुद्ध्याद्यगोचरमुपासतेतेषांमध्येयोगवित्तमाःकेकतरेइत्यर्थः ॥ १ ॥ निर्गुणस्यदुष्प्रापत्वोक्त्यैवश्रेष्ठत्वंसूचयन्सगुणप्राशस्त्यंचशब्दतोदर्शयन्श्रीभगवानुवाच मयीति मयिसगुणेब्रह्मणिमनआवेश्यप्रवेश्ययेनित्ययुक्ताःसदोद्युक्ताःमांपरमेश्वरमुपासतेचिंतयंतिश्रद्धयाआस्तिक्यबुद्ध्यापरयासात्त्विक्याअवश्यंपरमात्मायमाराधितोऽस्मांस्तारयिष्यतीत्येवंनिश्चयरूपयाश्रद्धयाउपेतास्तेमेममज्ञानीत्वात्मैवमेमतमितिज्ञानिनमात्मत्वेनैवपश्यतोमूर्खेष्वपिकारुण्यात्पक्षपातवतःसर्वज्ञस्ययुक्ततमामताः ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमुपासकांस्तुत्वाअव्यक्तविदांज्ञानिनांदौर्लभ्यंश्लोकत्रयेणाह येत्विति तुशब्दःसगुणाद्वैलक्षण्यार्थः अक्षरंएतद्वैतदक्षरंगार्गिब्राह्मणाअभिवदंत्यस्थूलमनण्वन्ह्रस्वमदीर्घमित्यादिश्रुत्यासर्वधर्मशून्यंनिरूपितं
अतएवानिर्देश्यंनिर्देष्टुमशक्यंवाचा अव्यक्तंच वाचामगोचरत्वाद्बुद्धेरप्यविषयइत्यर्थः तथाचश्रुतिर्यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासहेतिब्रह्मणोवाङ्मनसातीतत्वंदर्शयति पर्युपासतेसर्वप्रकारेणोपासते
उपासनमिहानात्मनामदर्शनमेव यथोक्तं अनात्मादर्शनेनैवपरात्मानमुपास्महइति ननुतर्ह्येवंविधस्यशून्यकल्पस्यसत्त्वेकिंमानमतआह सर्वत्रगमिति सत्तारूपेणस्फुरणरूपेणचसर्वत्रगतं यत्सत्तयासर्वंसत्ता
वद्भवतिकथंतस्यासत्त्वंवाच्यमितिभावः नन्वेवंतार्किकाभिमतंसत्तासामान्यमुक्तंस्यात् तद्धिघटःसन्पटःसन्नितिसर्वत्रानुगतंदृश्यतेइत्याशंक्याह अचिंत्यमिति सत्तासामान्यंहिप्रत्यक्षंतदपिब्रह्मसत्तानुवेधेनै
वात्मानंलभतेनस्वतःसिद्धंसामान्यंसत्जातिःसतीघटत्वंसदितिप्रत्ययात् सामान्यस्यसदितिप्रत्ययागोचरत्वेतुतस्यासत्त्वापत्त्यापदार्थत्वमेवनस्यात् तस्मात्सर्वाधिष्ठानभूतंब्रह्मरूपादिहीनत्वाच्चिंतयितुमशक्यंदूरे
तस्यसर्वगतत्वेनप्रत्यक्षगोचरत्वमित्यर्थः ननुसत्सदितिप्रत्ययस्यान्यथाप्युपपत्तौसत्तासामान्यवादिनंप्रतितेनाधिष्ठानभूतंब्रह्मनसाधयितुंशक्यमतआह कूटस्थमिति वस्तुतोसदपिसदिवावभासमानंकूटं यथा
कूटकार्षापणंकूटतुलेतितद्वत्कूटःअहंकारःप्रतीच्यभेदेनभासमानत्वेसतिकादाचित्कत्वाद्योयदभेदेनकदाचिद्भातिसतत्रमिथ्याकल्पितोयथारज्जूरगस्तथाचायमहंकारोमिथ्यात्वात्कूटसंज्ञस्तत्रतिष्ठतितद्भासकत्वे

येत्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तंपर्युपासते॥ सर्वत्रगमचिंत्यंचकूटस्थमचलंध्रुवं ॥ ३ ॥

नेतिकूटस्थंचैतन्यं अहमनुभवेहिअहंकारोदृश्यतयाभातितद्भासकंचचैतन्यंततोन्यत् यथाघटभासकोर्कोघटादन्यस्तद्वत् एतेननित्यापरोक्षत्वंब्रह्मणःसाधितं नन्वहमनुभवएवात्मविषयोऽतोहमर्थएवात्मानत
तोन्यआत्मास्तीत्याशंक्याह अचलमिति अहमर्थोहिसुखीदुःखीपरिणाम्याविर्भावतिरोभावशीलश्चातश्चंचलः आत्मातुनतथा तस्यतथात्वेऽनिर्मोक्षापत्तेः वन्ह्यौष्ण्यवद्दुःखादिधर्मिणआत्यंतिकदुःखनाश
स्यमोक्षस्यधर्मिनाशमंतरेणासंभवात् घटेयावद्रूपनाशादर्शनात् आत्मनस्तिरोभावेचजगदांध्यंप्रसज्येत सुषुप्तावपितत्रत्यसुखाज्ञानसाक्षित्वेनाविर्भूतस्वरूपएवात्मास्ति अन्यथासुप्तोत्थितस्यसुखमहमस्वाप्स
मितिपरामर्शायोगात् ननुसुषुप्तौसन्नप्यात्मानप्रकाशतेतत्प्रकाशकस्यमनःसंयोगस्याभावात् कर्त्राव्याप्रियमाणंहिकरणंक्रियांसाधयति नचसुषुप्तौकरणव्यापारोस्ति तस्मान्व्यस्तवास्यस्तक्षेवात्मासुषुप्तौज्ञाना
दिगुणहीनोऽप्रकाशमानोस्त्येवेत्याशंक्याह ध्रुवमिति ननुआत्माकिंसत्तामात्रेणायस्कांतवत्करणानिप्रवर्त्तयतिउतव्यापाराविष्टःसन् नाद्यः इष्टापत्तेः त्वन्मतेचआत्मनःकर्त्तृत्वासिद्धेः नांत्यः अनित्यत्वापत्तेः
व्यापारोहिस्पंदः सचपरिच्छिन्नस्यैवयुज्यतेनविभोः विभुत्वहानेचाणुत्वानभ्युपगमात् मध्यमपरिमाणत्वेघटादिवदनित्यतापत्तिः तस्माद्ध्रुवंअप्रच्युतस्वभावमक्षरमित्यर्थः ॥ ३ ॥

॥७३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंविधमक्षरंकथमुपासनीयमित्यतआह संनियम्येति सर्वत्रकालेसर्वदा एतेनध्यानस्यनैरंतर्यमुक्तं इंद्रियग्रामंसमनस्कानींद्रियाणिसंनियम्यएकीभावेनात्मनिवशेकृत्वा स्वकारणेप्रविलाप्येत्यर्थः समाचांचल्यहीनाबुद्धिर्येषांतेसमबुद्धयोयेभवंतितेपिमामेवनिर्विकल्पंपरंब्रह्मपरांकाष्ठांप्राप्नुवंति श्रुतिश्च यदापंचावतिष्ठंतेज्ञानानिमनसासह बुद्धिश्चनविचेष्टतितामाहुःपरमांगतिमिति सर्वभूतहितेरताइत्यनेनसर्वभूताभयदानेनसंन्यासोपिध्यानांगमितिविधीयते ॥ ४ ॥ अस्यागतेर्दुष्प्रापत्वमाह क्लेशइति यद्यपिसगुणविदामधिकःक्लेशोस्त्येवतथापितेसालंबनाध्यायंतिसोपानारोहक्रमेणपरांकाष्ठांप्रविशंति येषांतुनिरालंबंध्यानमाकाशयुद्धसमंतेषांनिर्विषयेचेतःस्थिरीकरणेधिकतरःक्लेशोस्ति तत्रक्रमिकध्यानप्रयोगः शुद्धेचिन्मात्रेविश्वरूपंमाययाध्यस्तं तत्रचकेवलमातिवाहिकंकृत्स्नंजडमाधिभौतिकमध्यस्तं यथोक्तंवसिष्ठेन आतिवाहिकएवायंत्वादृशैश्चित्तदेहकः आधिभौतिकयाबुध्याग्रहीतश्चिरभावनादिति अतिक्रम्यपाषाणादीनूवहतिइष्टदेशंनयत्यभिमानिनमित्यतिवाहिसर्वत्राप्रतिहतगतिकंभूतसूक्ष्मंतेननिर्वृत्तआतिवाहिकोयंकृत्स्नःप्रपंचोयतश्चित्तदेहकःचित्तमेवदेहःस्वरूपमस्येतित्वमतुल्यएवसन्चिरभावनात्वज्रपंजरवत्काठिन्येनोपेतआधिभौतिकयास्थूलभूतप्रभवयाबुध्याग्रहीतइतिश्लोकार्थः एवंचयथातीव्राभिनिवेशेननिरीक्ष्यमाणोरज्जूरगःस्वयंशाम्यतितदधिष्ठानभूतारज्जुश्चाविर्भवति तथावस्तुतश्चिद्रूपायामपिमाधवादिमूर्त्तौजाड्यमध्यस्तंतामेवाभिनिवेशेनचिरकालंचर्मचक्षुषैवपश्यतस्तस्यामूर्त्तेर्जाड्यंतिरोधीयतेचैतन्यमाविर्भवति अतएवबाणादयःस्वाराध्यैःसार्द्धंस्वामिभृत्यन्यायेनव्यवहरंतीतिसर्वत्रोपाख्यायते एवमचेतनायामूर्त्तेरपितत्त्वंविश्वरूपमेवेतिमूर्त्तिमेवात्यादरेणपश्यंस्तस्यास्तत्त्वंविश्वरूपमवगच्छतियदपश्यदर्जुनोवासुदेवदेहे एतदेववितर्कजंप्रत्यक्षंप्रकृत्योक्तंभगवतायोगभाष्यकारेणबादरायणेन तत्परंप्रत्यक्षंतच्चश्रुतानुमानयोर्बीजमिति स्थूलालंबनःसमाधिर्वितर्कः विश्वरूपस्याप्यस्मितामात्रेध्यासात्तस्यावलोकनेऽस्मितामात्रमवशिष्यते अस्मितायाअपिशुद्धायांचितावध्यस्तत्वात्तस्यामपिसमाहितेमनसिसहैवमनसास्मितातिरोधीयतेशुद्धाचितिरेवावशिष्यतेइति एवंव्यक्तासक्ताःसोपानारोहक्रमेणपरांकाष्ठांप्रतिपद्यंते येतुअव्यक्तासक्ताःपक्षिवदकस्मादूर्ध्वंपदमारुरुक्षंतितेलयेनविक्षेपेणचभृशंबाध्यंतेलयमेवचकदाचित्समाधित्वेनाभ्युपगच्छंतीतितेषांपराभवसंभावनाप्यस्तीत्यतउक्तं क्लेशोधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसामिति हियस्मादव्यक्तानिरालंबनागतिःपदप्राप्तिर्देहवद्भिर्देहाभिमानिभिर्दुःखंयथास्यात्तथाअवाप्यते नतुसासुखप्राप्येतिभावः ॥ ५ ॥ ननुअव्यक्तासक्तचेतसांक्लेशाधिक्येपिक्लेशांतेसद्यःकैवल्यसिद्धिरस्तीतिनिंकिविलंबसाध्येनव्यक्तभावनेनेत्याशंक्याह येत्वितिद्वाभ्यां सर्वाणिनित्यनैमित्तिकस्वाभाविकादीनिसंन्यस्यसमर्प्यमत्पराअहमेवपरःसर्वकर्मभिःप्राप्योयेषांतेमत्पराःमद्ध्यानपरावा अनन्येनभेदशून्येनअहमेवभगवान्वासुदेवइतिपरमेश्वरेऽहंग्रहलक्षणेनयोगेनचेतःसमाधानेनमांध्यायंतउपासतेतत्रैवध्यानेस्थैर्यंलभंते ॥ ६ ॥

संनियम्येंद्रियग्रामंसर्वत्रसमबुद्धयः ॥ तेप्राप्नुवंतिमामेवसर्वभूतहितेरताः ॥ ४ ॥ क्लेशोधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसां ॥ अव्यक्ताहिगतिर्दुःखंदेहवद्भिरवाप्यते ॥५॥ येतुसर्वाणिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः ॥ अनन्येनैवयोगेनमांध्यायंतउपासते ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेषांध्यायिनांनचिरात्शीघ्रमेवाहंसमुद्धर्त्तासमुद्धरणकर्त्ता यतस्तेमयिसगुणेविश्वरूपेआवेशितचेतसोभवंति अतोव्यक्तासक्ताअपिशीघ्रमेवपरंपदमारोढुमर्हाइतिनाव्यक्तेऽत्यंताभिनिवेष्टव्यमितिभावः ॥ ७॥ यस्मादेवंतस्मान्मय्येवविश्वरूपेईश्वरेमनःसंकल्पविकल्पात्मकंआधत्स्वस्थापयमय्येवाध्यवसायंकुर्वतींबुद्धिंनिवेशयतत्फलंच निवसिष्यसिनिवत्स्यसिनिश्चयेनमदात्मनामयिवासंकरिष्यसि अतःशरीरपातादूर्ध्वं नसंशयःकर्तव्यः ॥ ८ ॥ विश्वरूपधारणायामशक्तंप्रतिप्राह अथेति मयिविश्वेश्वरेविश्वरूपेअथयदिचित्तंसमाधातुंनिवेशितुंअचलंधारयितुंनशक्नोषि ततस्तर्हिअभ्यासयोगेनचित्तस्यैकस्मिन्नाभ्यंतरेवाह्येवाप्रतिमादावालंबनेसर्वतःसमाहृत्यपुनःपुनःस्थापनमभ्यासस्तत्पूर्वकोयोगःसमाधानलक्षणस्तेनाभ्यासयोगेनमांविश्वरूपमाप्तुंप्राप्तुंइच्छप्रार्थयस्वहेधनंजय ॥ ९ ॥ अभ्यासेपीति अभ्यासेपूर्वश्लोकोक्ते मत्कर्म श्रवणंकीर्त्तनंविष्णोःस्मरणंपादसेवनं अर्चनंवंदनंदास्यंसख्यमात्मनिवेदनमिति नवविधभजनात्मकंभगवत्प्रीत्यर्थंकर्ममत्कर्मशब्दितं तदेवपरमंआवश्यकंयस्यतादृशोभव कर्माणिश्रवणादीनि

तेषामहंसमुद्धर्त्तामृत्युसंसारसागरात् ॥ भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसां ॥ ७॥ मय्येवमनआधत्स्वमयिबुद्धिंनिवेशय ॥ निवसिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः ॥ ८ ॥ अथचित्तंसमाधातुंनशक्नोषिमयिस्थिरं ॥ अभ्यासयोगेनततोमामिच्छाप्तुंधनंजय ॥ ९ ॥ अभ्यासेप्यसमर्थोसिमत्कर्मपरमोभव ॥ मदर्थमपिकर्माणिकुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ १० ॥ अथैतदप्यशक्तोसिकर्त्तुंमद्योगमाश्रितः ॥ सर्वकर्मफलत्यागंततःकुरुयतात्मवान् ॥ ११ ॥ श्रेयोहिज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानंविशिष्यते ॥ ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरं ॥ १२ ॥

सिद्धिंसत्वशुद्धिं ॥ १० ॥ मद्योगंश्रवणादौनिष्ठां तर्हिपूर्वोक्तंश्रौतस्मार्त्तसर्वकर्मफलत्यागंकुर्वित्यर्थः यतात्मवान्यतश्चनियमादिमांश्चआत्मवान्जितचित्तश्चेतियतात्मवान् ॥ ११॥ इममेवत्यागंसर्वपुरुषार्थमूलत्वात्स्तौति श्रेयोहीति अभ्यासान्निदिध्यासनात्ज्ञानंश्रवणमननजंपरोक्षंश्रेयः ज्ञानादपिध्यानंविष्णोःश्रवणकीर्त्तनादिविशिष्यते ततोपिकर्मफलत्यागःश्रेयान् यस्मादनंतरंअव्यवधानेनशांतिर्मोक्षोस्ति चित्तशुद्ध्याद्युत्पादनद्वारेण अत्रबाह्यंसाधनंसुकरत्वात्पूर्वपूर्वापेक्षयाप्रशस्तमित्युच्यतेतत्रैवप्रवृत्त्यतिशयाय यद्वाश्रवणाद्यभ्यासात्तज्जंज्ञानंतत्त्वनिश्चयात्मकंश्रेयः ततोपिज्ञातस्यार्थस्यसाक्षात्कारार्थंध्यानंश्रेयःततोपिकर्मफलत्यागः योगीहिसर्वकर्मत्यागीप्रजहातियदाकामानितिप्रोक्तः अयमपिकर्मफलत्यागेनकामान्जहात्येवेतितेनसमइतिस्तूयते ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परमप्रकृतस्याक्षरस्योपासकंस्तौति तद्गुणकथनेहिसाधकानांतेषुगुणेष्वादरोभविष्यतीतिबुध्याह अद्वेष्टेति अद्वेष्टाचेदुदासीनःस्यान्नेत्याह मैत्रःमित्रमेवमैत्रोनतूदासीनःकदाचिदपि नन्वन्यस्मिन्शत्रौसति कथंमैत्रत्वंस्यात्तत्राह करुणइति दुःखदातारमपिकरुणयानबाधितुमीष्टेअपित्रातुमेवेच्छति एतेनसर्वभूताभयप्रदःसंन्यासीउक्तः अतएवतस्यनिर्ममइतिविशेषणंयुज्यते मुख्यमक्षरविदोलक्षणं निरहंकारइ ति अहंकारोहिसर्वानर्थनिदानंसएवनिर्गतोयस्मात्सनिरहंकारः अतएवसमेदुःखसुखेयस्य तत्रकोमोहःकःशोकएकत्वमनुपश्यतइतिश्रुतेः क्षमीक्षमावान्परिभवप्राप्तावपिस्वस्थचित्तः अन्योपिमुमुक्षुरेतान् धर्माननुतिष्ठेदित्यर्थः ॥ १३ ॥ संतुष्टःयदृच्छालाभेनैवसंजातालंप्रत्ययः सततंसर्वदा योगीश्रवणादौसमाहितचित्तः यतात्मासंयतशरीरेंद्रियादिसंघातः दृढःस्थिरआत्मतत्त्वविषयेनिश्चयोयस्यसदृढनिश्चयोऽ संभावनाशून्योदृढश्रद्धावान् मयिनिर्गुणेब्रह्मणिअर्पितेनिहितेप्रविलापितेवामनःसंकल्पादिरूपंबुद्धिरध्यवसायस्तेउभेयेनसमर्प्यर्पितमनोबुद्धिः एतादृशोयोमेममभक्तःसमेममप्रियःआत्मत्वादेवसपरमप्रेमास्प दं ज्ञानीत्वात्मैवमेमतमित्युक्तं एतेनपूर्वश्लोकोक्तायानिरहंकारतायाःसाधनान्युक्तानि ॥ १४ ॥ सचनिरहंकारोद्विविधःसमाधिस्थोव्युत्थितश्च तयोर्लक्षणंक्रमेणाहद्वाभ्यां यस्मादिति यस्मात्समाधिस्थत्वे

अद्वेष्टासर्वभूतानांमैत्रःकरुणएवच ॥ निर्ममोनिरहंकारःसमदुःखसुखःक्षमी ॥ १३ ॥ संतुष्टःसततंयोगीयतात्मादृढनिश्चयः ॥ मय्यर्पितमनोबुद्धियोंमेभक्तः समेप्रियः ॥ १४ ॥ यस्मान्नोद्विजतेलोकोलोकान्नोद्विजतेचयः ॥ हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तोयःसचमेप्रियः ॥ १५ ॥ अनपेक्षःशुचिर्दक्षउदासीनोगतव्यथः ॥ सर्वा रंभपरित्यागीयोमद्भक्तःसमेप्रियः ॥ १६ ॥ योनहृष्यतिनद्वेष्टिनशोचतिनकांक्षति ॥ शुभाशुभपरित्यागीभक्तिमान्यःसमेप्रियः ॥ १७ ॥

नकाष्ठसमात्लोकोनोद्विजतेनत्रस्यति लोकादपियोनिर्मनस्कत्वान्नोद्विजते अतएवहर्षइष्टलाभेसतिमनसउत्फुल्लता अमर्षःअसहिष्णुता भयंआत्मोच्छेदशंका उद्वेगस्तत्कृतैवव्याकुलता एतैर्निर्मनस्कत्वादेव स्वयमेवमुक्तस्त्यक्तः नत्वेतान्स्वयंत्यक्तुंयततेसाधकंवत् ईदृशोयोमद्भक्तःसचमेप्रियः ॥ १५ ॥ अस्यैवव्युत्थानावस्थामाह अनपेक्षइति सुखप्राप्तौदुःखहानेवातत्साधनेवालिप्साशून्योऽनपेक्षः शुचिःबाह्या भ्यंतरशौचवान्पुण्यापुण्याभ्यामलिप्तोवा दक्षःभगवद्भजनादौअनलसः उदासीनोमानापमानादौसमवृत्तिः अतएवगताव्यथाचेतःपीडायस्यसगतव्यथः सर्वारंभपरित्यागीसंन्यासित्वादेव योमद्भक्तःसमे प्रियः ॥ १६ ॥ एतमेवश्लोकंव्याचष्टेत्रिभिःश्लोकैः योनेति इष्टलाभेसतिनहृष्यति अनिष्टप्राप्तौनद्वेष्टि इष्टवियोगेसतिनशोचति इष्टसंयोगमनिष्टपरिहारंवानकांक्षति अनपेक्षत्वात् शुभंकल्याणंपुण्यंच अशुभममंगलंपापंचतेउभेपरित्यक्तुंशीलमस्यसशुभाशुभपरित्यागी एतेनशुचित्वंव्याख्यातं भक्तिमान्भक्तौसततोयुक्तइतिदक्षइत्यर्थः ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उदासीनत्वंव्याचष्टे समइति गतव्यथत्वमुपपादयति संगविवर्जितइति संगीहिव्यथतेनतुतद्वर्जितइत्यर्थः ॥ १८ ॥ सर्वारंभपरित्यागीत्येतद्व्याचष्टे तुल्येति शिष्टेषुविगीतोनस्यामितिवालोकेषुप्रख्यातःस्यामि
तिवाइदंमेभूयादितिवाकामयमानःकिंचिदारभतेनत्वयं तुल्यनिंदास्तुतित्वात्संतुष्टत्वाच्च मौनीसंन्यासी अतएवानिकेतः गृहशून्यःकुटीमपिवासार्थंनारभते यतःस्थिरमतिःस्थितप्रज्ञोभक्तिमान्योगीमेममप्रि
योनरःपुरुषः॥ १९ ॥ मुक्तलक्षणान्येवमुमुक्षोःसाधनत्वेनविधत्ते येत्विति येमुमुक्षवः तुपूर्वोक्तमुक्तापेक्षयाविलक्षणाः इदंअद्वेष्टासर्वभूतानामित्यादिनाग्रंथेनप्रतिपादितंधर्मजातंतदेवामृतस्यमोक्षस्यसाधन
त्वादमृतंधर्मामृतं यथोक्तंउक्तानतिक्रमेणपर्युपासते साकल्येनानुतिष्ठंति श्रद्दधानाःश्रद्धायुक्ताःमत्परमाःअहमेवभगवान्वासुदेवोऽक्षराख्यःसर्वविशेषरहितःपरमानंदरूपःपरमःपार्यंतिकःप्राप्योयेषांतेमत्परमाः

समःशत्रौचमित्रेचतथामानापमानयोः॥शीतोष्णसुखदुःखेषुसमःसंगविवर्जितः ॥ १८ ॥ तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनीसंतुष्टोयेनकेनचित् ॥ अनिकेतःस्थिरम
तिर्भक्तिमान्मेप्रियोनरः॥ १९ ॥ येतुधर्मामृतमिदंयथोक्तंपर्युपासते॥ श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाः ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभग
वद्गीता० द्वादशोऽध्यायः॥ १२ ॥ पर्वणितुषट्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३६॥ ॥७॥ ॥७॥

भक्ताःशांतिदांत्यादिमंतोमद्भजनशीलास्तेऽतीवमेममप्रियाः ज्ञानीतुभगवतआत्मैव परिशेषादतीवप्रियत्वंभक्तेष्वेवपर्यवसन्नं योमुक्तानांस्वाभाविकोधर्मःसमुमुक्षुणायत्नतोनुष्ठेयइत्यर्थः यथोक्तंवार्त्तिके उत्प
न्नात्मप्रबोधस्यह्यद्वेष्टृत्वादयोगुणाः अयत्नतोभवंत्येवनतुसाधनरूपिणइति समाप्तउपासनाप्रधानस्तत्पदार्थविवेकः अतःपरंवाक्यार्थविचारोजीवब्रह्माभेदप्रतिपादकोभविष्यति ॥ २० ॥ इतिभीष्मपर्वणि
नैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशोऽध्यायः ॥ समाप्तश्चायमुपासनाकांडः ॥ १२ ॥ ३६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुअव्यक्तोयमचिंत्योयमविकार्योयमुच्यते नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोयंसनातनइतिद्वितीयेत्वंपदार्थस्वरूपमुक्तं तथाद्वादशेयेत्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तंपर्युपासते सर्वत्रगमचिंत्यंचकूटस्थमचलंध्रुवमितित
त्पदार्थस्वरूपमुक्तं नचतयोर्भेदःसंभवति लक्षणैक्यात् लक्षणंहितयोरव्यक्तत्वमचिंत्यत्वमचलत्वंसर्वगतत्वंचेत्यादिसमानं नचद्वयोःसर्वगतत्वंसंभवति अन्योन्यव्यावृत्तत्वेनासर्वगतत्वापत्तेः नचलक्षणभेदा
भावेपितत्तदात्मगतविशेषाःसंतियेमुक्तात्मनांजीवेशयोश्चान्योन्यंभेदमावहंतिस्वात्मानंचस्वाश्रयात्स्वयमेवव्यावर्त्तयंतीतिवाच्यं विशेषाणांसत्त्वेप्रमाणाभावात् ननुमासंतुविशेषाः बंधमोक्षादिव्यवस्थान्यथा
नुपपत्त्यातुनिर्विशेषेष्वपिपुरुषेषुभेदःसिध्यति यथोक्तंसांख्यवृद्धैः जन्ममरणकरणानांप्रतिनियमादयुगपत्प्रवृत्तेश्चपुरुषबहुत्वंसिद्धंत्रैगुण्यविपर्ययाच्चैवेतिजन्मादिव्यवस्थातःयुगपत्प्रवृत्त्यदर्शनात्सात्विकराज
सादिभेदाच्चनपुरुषैक्यमित्यर्थइतिचेन्न व्यापकानेकात्मवादेभोगसांकर्यप्रसंगात् नह्येकत्रांतःकरणेसुखादिरूपेणपरिणतेतत्प्रतिसंवेदीएकएवचेतनइतिनियंतुंशक्यं सर्वेषांसान्निध्याविशेषेणप्रतिसंवेदनापत्तेरव
र्जनीयत्वात् श्रोत्रस्यैकस्यापिकर्णशष्कुलीरूपोपाधिभेदादिवांतःकरणरूपोपाधिभेदादेकस्याप्यात्मनःशब्दग्रहव्यवस्थावज्जन्मादिव्यवस्थापिसेत्स्यतीतिनपुरुषबहुत्वंवक्तव्यं ततश्चजीवेशयोर्लक्षणैक्याद

अत्रक्षिप्तः अर्जुनउवाच प्रकृतिंपुरुषंचैवक्षेत्रंक्षेत्रज्ञमेवच॥एतद्वेदितुमिच्छामिज्ञानंज्ञेयंचकेशव
॥१॥ श्रीभगवानुवाच इदंशरीरंकौंतेयक्षेत्रमित्यभिधीयते॥एतद्योवेत्तितंप्राहुःक्षेत्रज्ञइतितद्विदः॥१॥

भेदेसिद्धेकिमुत्तरग्रंथेनतत्प्रतिपादनार्थेनेतिचेत्सत्यं यत्रत्वस्यसर्वमात्मैवाभूत्तत्केनकंपश्येदितिश्रुतेर्विद्यावस्थायांभेदाभावेपिअविद्यावस्थायांअंतःप्रविष्टःशास्ताजनानां एषह्येवसाधुकर्मकारयतितंयमेभ्यो
लोकेभ्यउन्निनीषतइतिव्यवहारदशायांशास्यशासितृभावेनकर्तृकारयितृभावेनचप्रसक्तस्यजीवेश्वरयोर्भेदस्यनिरासार्थत्वात्उत्तरग्रंथस्यारंभउपपद्यते तत्रानुपदोक्तेनतत्पदार्थेनसहास्याभेदंवक्तुंयोग्यतायै
भास्यभासकभावेनक्षेत्रात्क्षेत्रज्ञस्यकुंभाद्भास्वतइवविवेकंदर्शयति इदमिति इदमनात्मत्वेनभास्यंघटाद्यहंकारांतंशरीरंविशरणधर्मि हेकौंतेय क्षेत्रंक्षिणोत्यात्मानमविद्ययात्रायतेचविद्ययेतिक्षेत्रंकर्मबीजप्ररोह
स्थानंक्षेत्रशब्देनोच्यते एतद्योवेत्तिभासयतितंचिदात्मानंक्षेत्रज्ञइत्यन्वर्थसंज्ञंप्राहुः केप्राहुः तद्विदःक्षेत्रक्षेत्रज्ञविदः एतेनगच्छामिपश्यामिभुंजेइतिअनुभवाद्देहेंद्रियाहंकाराःप्रतीतितोभासककोटिनिविष्टाइव
भांति तथापितेषांतत्त्वतोभास्यत्वलक्षणोनात्मभावःसिद्धः ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तमेवंलक्षणमुपाधितोनिष्कृष्टंक्षेत्रज्ञंचात्क्षेत्रमपिमांपरमेश्वरमेवउभयरूपेणसंतंविद्धि तत्त्वमस्यहंब्रह्मास्मिब्रह्मैवेदंसर्वंसर्वंखल्विदंब्रह्मेतिशास्त्रात् यस्मादुभयात्माहंतस्मात्क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोःयत्ज्ञानंक्षेत्रस्यबाध्यत्वेनक्षेत्रज्ञस्यसर्वबाधावधिभूतत्वेनचयत्ज्ञानमापरोक्ष्येगतत्त्वनिश्चयस्तदेवज्ञानंममम द्विषयंसम्यग्ज्ञानंएतयोरेवज्ञानंब्रह्मज्ञानमितिमतंनिश्चितंब्रह्मविद्भिः नेहनानास्तिकिंचनेतिक्षेत्रस्यबाधात् नान्योतोस्तिद्रष्टेतिक्षेत्रज्ञादन्यस्यद्रष्टुर्निषेधाच्च यद्यपिसर्वस्यब्रह्माभिन्नत्वात्यत्किंचिदपिज्ञानंतत्सर्वंब्रह्मविषयमेवभवति तथापिरज्जुंसर्पात्मनापश्यतोनतुरज्जुविषयंसर्पविषयंवासम्यग्ज्ञानमस्ति नापितस्यज्ञानस्यरज्जुव्यतिरेकेणविषयांतरंवास्तवमस्ति किंतुयदासर्पबाधेनरज्जुतत्त्वमधिगच्छतितदैवसर्पंमिथ्यायमितिसम्यग्जानातिरज्जुंच तद्वदिहाप्युभयविदेवसम्यग्ज्ञानीत्यर्थः नहिअन्यतरस्यतत्त्वेज्ञातेकृतकृत्यतास्ति नहिसांख्योनिर्विशेषात्मविदपिप्रपंचमबाधमानःशून्यवादीवाप्रपंचंतुच्छत्वेनपश्यन्नधिष्ठानंब्रह्मनास्तीतिब्रुवाणःकृतकृत्योभवतीतिवक्तुंयुक्तमतोद्वयोरपितत्त्वंबोध्यमेव॥२॥क्षेत्रक्षेत्रज्ञपदेविवरीतुमारभते तदिति यच्चेदंक्षेत्रंनिर्दिष्टंतत्यादृक्यादृशंस्वकीयैर्धर्मैरस्ति यद्विकारियेचतस्यविकाराः यतश्चयत्यस्माद्विकाराद्यज्जायतइतिप्रांचः तत्पूर्वोक्तंक्षेत्रंयच्चयत्स्वरूपंयादृक्यत्प्रकारकंयद्विकारियेचतस्यविकाराः यतश्चक्षेत्रावयवात्यज्जायतेतत्श्रृणुतथासचक्षेत्रज्ञःयोयत्स्वरूपःयत्प्रभावश्चतदपिमत्तःश्रृणु ॥ ३ ॥ वक्ष्यमाणेर्थेप्रमाणमाह ऋषिभिरिति ऋषिभिर्वसिष्ठाद्यैर्बहुधागीतंयोगवासिष्ठादौप्रतिपादितं छंदोभिर्वेदैर्मंत्रैर्वापृथक्प्रति

क्षेत्रज्ञंचापिमांविद्धिसर्वक्षेत्रेषुभारत॥क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानंयत्तज्ज्ञानंमतंमम ॥ २ ॥ तत्क्षेत्रंयच्चयादृक्चयद्विकारियतश्चयत् ॥ सचयोयत्प्रभावश्चतत्समासेनमेश्रृणु॥ ३॥ ऋषिभिर्बहुधागीतंछंदोभिर्विविधैःपृथक्॥ ब्रह्मसूत्रपदैश्चैवहेतुमद्भिर्विनिश्चितैः॥ ४॥ महाभूतान्यहंकारोबुद्धिरव्यक्तमेवच ॥ इंद्रियाणिदशैकंचपंचचेंद्रियगोचराः॥ ५॥

शाखंअनेकप्रकारंगीतं ब्रह्मसूत्रपदैःब्रह्मणःसूचकानिपदानिसमुच्चित्यवाक्यभावमापन्नानितैर्ब्रह्मसूचकैर्ब्राह्मणवाक्यैस्तत्त्वमसीत्याद्यैरित्यर्थः हेतुमद्भिःअन्नेनसोम्यशुंगेनापोमूलमन्विच्छअद्भिःसोम्यशुंगेनतेजोमूलमन्विच्छतेजसासोम्यशुंगेनसन्मूलमन्विच्छसन्मूलाःसोम्येमाःप्रजाइत्यादिनाकार्यलिंगान्यनुमानानिब्रह्माधिगमायप्रदर्शयंतोहेतवस्तद्वद्भिः विनिश्चितैःअसकृदभ्यासेनसकलशंकापंकक्षालनेननिश्चितार्थैः क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोःस्वरूपंएतैःसर्वैर्यद्गीतंतत्श्रृणुइतिपूर्वेणसंबंधः ॥ ४ ॥ तच्चयच्चयादृक्चयद्विकारिचेत्येतद्याचष्टे महाभूतानीति चकारोभिन्नक्रमोबुद्धिश्चेतिबुद्धिपदादुपरिद्रष्टव्यः यत्क्षेत्रंशरीराख्यमुक्तंतदव्यक्तमेव शरीरंरथमेवत्वितिश्रुतौअव्यक्तपदेनतस्यैवग्रहणात् क्षेत्रस्वरूपमुक्त्वातत्प्रकारमाह महाभूतान्यहंकारोबुद्धिश्चेतिसप्तप्रकारैरंकुरितं महाभूतशब्देनपंचतन्मात्राउच्यंते अहंकारःबुद्धिरितिमहत्तत्त्वमुच्यते स्वप्ने हिएतान्येवकरणानिभासंतेतत्प्रकारकएवभूतगणइतितावत्प्रकारकमेवक्षेत्रमित्युक्तं यद्विकारीत्यस्योत्तरमाह इंद्रियाणीति इंद्रियाणिदशैकंचेत्येकादश पंचज्ञानेंद्रियाणिश्रोत्रत्वक्चक्षुरसनघ्राणानिपंचकर्मेंद्रियाणिवाक्पाणिपादपायूपस्थाख्यानिमनश्चेत्येकादश इंद्रियाणांगोचराविषयाःस्थूलावियदादयःपंच अयंषोडशकोविकारएव एतान्येवसांख्यैश्चतुर्विंशतितत्त्वानिगण्यंते एतावांस्त्वस्माकंविशेषः तैःस्वतंत्रासत्याचप्रकृतिरुच्यतेअस्माभिर्मायारूपामिथ्याईश्वराधीनाचोच्यतइति तथाचश्रुतिः मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरमिति तस्मात्सांख्यप्रक्रियात्रभगवताश्रितेतिनभ्रमितव्यं ॥५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतश्चविकाराद्यज्जायतइत्युक्तंतदाह इच्छेति इच्छासुखेतत्साधनेवास्पृहारूपाचित्तवृत्तिरिदंमेभूयादितिसाकामइतिरागइतिचोच्यते द्वेषोदुःखेतत्साधनेचइदंमेमाभूदितिस्पृहाविरोधिनीचेतोवृत्तिः सुखदुः
खेप्रसिद्धे संघातःआत्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणइतिश्रुतेरिंद्रियमनश्चिदात्मनामेकलोलीभावरूपोभोक्ता चेतनायापूर्वोक्ताबुद्धिःसैवशुद्धासत्त्वमयत्वाद्विमलादर्शवच्चित्प्रतिबिंबग्राहिणीतप्तायःपिंडे
वह्नित्वमिवस्वयमचेतनापिचेतनात्वंप्राप्तायया‌व्याप्तःस्थूलपिंडोपिचेतनएवप्रतीयतेसेयंचेतनामनःसंज्ञितासैवइच्छादिरूपापरिणमते तथाचश्रुतिः कामःसंकल्पोविचिकित्साश्रद्धाऽश्रद्धाधृतिरधृतिर्ह्रीर्धीर्भीरि
त्येतत्सर्वंमनएवेतिकामादीनांमनोवृत्तित्वमाह एतत्क्षेत्रमव्यक्ताख्यंसविकारंविकारेणमहदादिनातद्विकारेणचेच्छादिनासहितंउदाहृतमुक्तं नन्विच्छादयोहंप्रत्ययविषयस्यात्मनोधर्माइतिकाणादावदंति सत्य
मेववदंतितेपरंतुसोस्माकंमुख्यआत्मैवनभवतितस्यशुद्धायांचितिअभेदेनाध्यस्तत्वादितिप्रागेवोक्तं अतःक्षेत्रांतर्गतस्याहमर्थस्यदृश्यस्यतादृशाएवदृश्याइच्छादयोधर्माःसंतुननःकिंचिच्छिन्नं आत्मनोसंगत्वम
हंकारस्यानृतत्वंचअनुभवसिद्धंश्रुतीअप्यनुवदतः असंगोह्ययंपुरुषइतिअनृतेनहिप्रत्यूढाइति ॥ ६ ॥ इदानींज्ञानसाधनानिविधत्ते अमानित्वमिति अमानित्वादयोपिचेतोवृत्तिविशेषादृश्यत्वाच्चतत्क्षेत्रवि
काराएवसंतःसत्त्वगुणकार्यत्वात्ज्ञानस्यसाधनभूताअपिउपचाराज्ज्ञानपदवाच्याभवंति एतज्ज्ञानमितिप्रोक्तमित्युपसंहारात् तत्रविद्यमानैरविद्यमानैर्वागुणैरात्मनःश्लाघित्वंमानित्वं लाभपूजाख्यात्यर्थंस्वध

इच्छाद्वेषःसुखंदुःखंसंघातश्चेतनाधृतिः॥ एतत्क्षेत्रंसमासेनसविकारमुदाहृतं ॥ ६ ॥ अमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवं ॥ आचा
र्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः ॥ ७ ॥ इंद्रियार्थेषुवैराग्यमनहंकारएवच ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ॥ ८ ॥ असक्ति
रनभिष्वंगःपुत्रदारगृहादिषु ॥ नित्यंचसमचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ९ ॥ मयिचानन्ययोगेनभक्तिरव्यभिचारिणी ॥ विविक्तदेशसे
वित्वमरतिर्जनसंसदि ॥ १० ॥ अध्यात्मज्ञाननित्यत्वंतत्त्वज्ञानार्थदर्शनं ॥ एतज्ज्ञानमितिप्रोक्तमज्ञानंयदतोन्यथा ॥ ११ ॥

र्मस्यप्रकटीकरणंदंभित्वं कायवाङ्मनोभिःप्राणिनांपीडनंहिंसा तेषांवर्जनममानित्वमदंभित्वमहिंसाच परेणापकृतेपिचित्तस्यनिर्विकारत्वंक्षांतिः आर्जवमकौटिल्यं आचार्योपासनंस्पष्टं शौचंमृज्जलाभ्यां
बाह्यंभावशुद्धिरांतरं स्थैर्यंमोक्षसाधनेप्रवृत्तस्यविघ्नसद्भावेपितदगणनं आत्मविनिग्रहःदेहेंद्रियादिप्रचारसंकोचः ॥ ७ ॥ इंद्रियार्थेषुदृष्टेषुआनुश्रविकेषुवाशब्दादिषुवैराग्यंरागाभावः अनहंकारःदर्पराहि
त्यं अयोगव्यवच्छेदार्थएवकारः समुच्चयार्थश्चकारः जन्मादिषुयज्जायमानंदुःखंपरस्यव्यथादोषाश्चदैन्यादयस्तेषामनुदर्शनं ॥ ८ ॥ असक्तिरिति सक्तिःपुत्रादौममतामात्रं अभिष्वंगस्तेनसहतादात्म्याभि
मानोयमेवाहमितिच पुत्रादेःसुखेऽहमेवसुखीतस्यदुःखेहमेवदुःखीतिसंगाभिष्वंगौतद्वर्जनमित्यर्थः समचित्तत्वंहर्षविषादराहित्यं कुत्रइष्टानिष्टोपपत्तिषुइष्टप्राप्तौहर्षाभावःअनिष्टप्राप्तौविषादाभावः ॥ ९ ॥
मयीतिश्लोकःस्पष्टार्थः ॥ १० ॥ अध्यात्मशास्त्रजेज्ञानेनिष्ठावत्वमध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानस्यार्थःप्रयोजनमविद्यानिवृत्तिरानंदावाप्तिश्चतयोर्दर्शनं एतदमानित्वादितत्त्वज्ञानार्थदर्शनांतंविंशकंज्ञानंज्ञा
नसाधनमितिप्रोक्तंवेदेषु अज्ञानंज्ञानविरोधिइतोन्यथायत्तन्मानित्वादिकमित्यर्थः तस्मात्तत्परित्यागेनअमानित्वादिकमेवोपादेयमितिभावः ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंक्षेत्रंव्याख्यायसचयोयत्प्रभावश्चेत्युक्तंक्षेत्रज्ञस्वरूपंतस्यमायिकंप्रभावंव्याचष्टे ज्ञेयमिति एतैर्ज्ञानसाधनैर्यत्ज्ञेयंतत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञेयंज्ञात्वाअमृतंमोक्षंअश्नुतेप्राप्नोति तस्यस्वरूपंतावदाह अनादिमदिति आदिमत्अव्यक्तं तस्मादव्यक्तमुत्पन्नमितितदुत्पत्तिस्मरणात् तदन्यत्अनादिमत् अनादीत्येतावत्युक्तेप्रवाहनित्यत्वमव्यक्तादीनामप्यस्तीतितेषामप्यनादितायांप्राप्तायांतत्प्रतिषेधार्थमनादिमदित्युक्तं यद्वा आदिमच्चततःपरंचआदिमत्परेकार्यकारणेताभ्यामन्यदनादिमत्परमिति अतएवपरंनिर्विशेषंनत्वपरंसविशेषं ब्रह्मत्रिविधपरिच्छेदशून्यं नसत्प्रधानपरमाण्वादिवत्सदितिनोच्यते नाप्यसत्शून्यवदसदपिनोच्यते तथाचश्रुतिर्नासदासीन्नोसदासीत्तदानींनासीद्रजोनोव्योमापरोयदिति असच्छब्दितस्यशून्यस्यसच्छब्दितस्यप्रधानस्यरजःशब्दितानांपरमाणूनांपरव्योमशब्दितस्यअस्मदभिमतस्याव्यक्तस्यापिसृष्टेःप्राक्निषेधंदर्शयति ॥१२॥ एवंसचयइत्येतत्क्षेत्रज्ञस्वरूपमपास्तसमस्तविशेषमुपपाद्ययत्प्रभावइतिप्रतिज्ञातंतस्यप्रभाववैश्वरूप्यलक्षणमुपपादयति सर्वतइति सर्वतःसर्वासुदिक्षुअंतर्बहिश्चपाणयःपादाश्चास्यसंतीतिसर्वतःपाणिपादं एवंसर्वतःअक्षीणिशिरांसिमुखानिचयस्यतत्सर्वतोक्षिशिरोमुखं सर्वतःश्रुतिमत्श्रवणवत् लोकेसर्वंआवृत्यव्याप्यतिष्ठति यथास्वप्नदृक्तैजसोवासनामयेनैवपाणिपादादिनास्वाप्नंप्रपंचम

ज्ञेयंयत्तत्प्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामृतमश्नुते॥ अनादिमत्परंब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यते॥ १२॥
सर्वतःपाणिपादंतत्सर्वतोक्षिशिरोमुखं॥ सर्वतःश्रुतिमल्लोकेसर्वमावृत्यतिष्ठति॥ १३॥

नुभवति तस्यचजाग्रत्कालेउपाधिभूतंपिंडगतमेवपाणिपादादिकंतदेवस्थूलप्रपंचानुभवसंस्काराधानद्वारावासनामयस्यप्रपंचस्यकारणं वासनामयश्चस्थूलप्रपंचस्यकारणमितिबीजांकुरन्यायेनानयोरन्योन्यस्मिन्नन्योन्यसद्भावोन्योन्यकारणत्वंचास्तीति एवंसकलप्राणिधीवासनोपरक्ताज्ञानोपाधिकंचैतन्यंसकलप्राणिधीवासनामयंसमष्टिसूक्ष्मप्रपंचमवभासयति अस्यचोपाधिभूतंब्रह्मांडगतसकलप्राणिपाणिपादादिकमेव एवंचपूर्ववत्स्थूलसूक्ष्मयोरपिसमष्टिप्रपंचयोरन्योन्यंबीजांकुरन्यायेनकार्यकारणभावमन्योन्यस्यान्योन्यस्मिन्सद्भावंचाभिप्रेत्योक्तंभगवताभाष्यकारेण सकलप्राणिकरणोपाधिद्वारेणज्ञेयब्रह्मणोस्तित्वंप्रतिपाद्यतइति कार्यद्वाराकरणास्तित्वसिद्धौचकारणाभावोप्यपोद्यते अनादिमत्परंब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यतइति ननुप्रक्षालनाद्धिपंकस्यदूरादस्पर्शनंवरमितिन्यायेनव्यर्थस्तर्हिकारणोपन्यासइतिचेन्न तंविनाशुद्धाधिगमायोगात् शाखाचंद्रन्यायेनहिसगुणंनिर्गुणस्यवस्तुनोज्ञापकं यथोक्तंभाष्ये उपाधिकृतमिथ्यारूपमप्यस्तित्वाधिगमायज्ञेयधर्मवत्परिकल्प्योच्यते सर्वतःपाणिपादमित्यादि तथाहिसंप्रदायविदांवचनमध्यारोपापवादाभ्यांनिष्प्रपंचंप्रपंच्यतइति ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुयूपाहवनीयादिवद्लौकिकमपिब्रह्मकार्यकारणप्रपंचविशिष्टंचित्रमेवसर्वतःपाणिपादंतदित्यादिनाशास्त्रेणकार्यशेषतयासमर्थ्यते नचवाच्यंउपासनापरंशास्त्रंनब्रह्मणोवैचित्र्यंप्रतिपादयितुमीष्टेइति देवताधिकरणन्यायेनदेवताविग्रहादिवत्तद्वैचित्र्यस्यापिअवांतरतात्पर्यविषयतयासिद्धेः नचदेवताविग्रहादेर्व्यावहारिकमेवसत्वंनपारमार्थिकंब्रह्मज्ञानेनतस्यबाधादितिवाच्यं सत्ताद्वैविध्यस्याप्रसिद्धेः तस्मात्सर्वतःपाणिपादत्वादिकंब्रह्मणोवास्तवमेवेतिनापवादमर्हतीत्याशंक्याह सर्वेंद्रियेति सर्वाणिआंतराणिबाह्यानिचइंद्रियाणिमनोबुद्ध्यहंकारचित्ताख्यानिश्रोत्रादीनिचेतिग्राहकमात्रसंगृहीतं गुणाश्चविषयाःतेनग्राह्यमात्रंगृह्यते समस्तग्राह्यग्राहकवदाभासतेनतुग्राह्यग्राहकस्वरूपंविचित्रं यथाजलसूर्योऽधस्थइवकंपतइवाभासतेनतुवस्तुतोऽधस्थःकंपतेवातद्वत्आत्मनोग्राह्यग्राहकाकारत्वंमिथ्येत्यर्थः कुतएतत् यतःसर्वेंद्रियविवर्जितं इंद्रियेतिगुणानामप्युपलक्षणंनहिब्रह्मणिकिंचित्ग्राह्यंरूपादिग्राहकंवामनआदिवर्तते अशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययं अप्राणोह्यमनाःशुभ्रः यत्तदद्रश्यमग्राह्यमचक्षुःश्रोत्रंतदपाणिपादमित्यादिशास्त्रात्तस्मान्नप्रपंचविशिष्टंविचित्रंब्रह्म कथंतर्हिसर्वंब्रह्मेतिशास्त्रमित्याशंक्याह असक्तंसर्वभृच्चैवेति अत्रसर्वभृदितिसर्वाधारत्वोक्त्यासर्वस्मात्पृथग्भूतमित्युक्तं सर्वस्यब्रह्मणासहाधाराधेयभावोपिकिंघटरूपयोरिवसमवायसंबंधेनकुंडबदरयोरिवसंयोगसंबंधेनवेत्याशंक्यसंबंधंविनैवसर्वभृत्त्वंब्रह्मणइत्याह असक्तमिति ननुव्याहतमेतत्असक्तमितिसर्वभृदितिचेति नैषदोषःनह्यूषरभूमिर्मरीचिकोदकेनसंसक्ताअथचतदाधारभूतापिभवतितद्वदेतद्भविष्यति नन्वेवंप्रपंचस्यमिथ्यात्वमापततीति तथाचकर्मोपास्तिविधयउपरुध्येरन् न ब्रह्मात्मैकत्वज्ञानेनयावद्वैतंनबाध्यतेतावत्क्रियाकारकादिसर्वव्यवहारस्यसत्यत्वोपगमात्

सर्वेंद्रियगुणाभासंसर्वेंद्रियविवर्जितं॥ असक्तंसर्वभृच्चैवनिर्गुणंगुणभोक्तृच॥ १४॥

प्राणावैसत्यंतेषामेषसत्यमितिश्रुत्यापिप्राणोपलक्षितस्यकृत्स्नस्यप्रपंचस्यव्यावहारिकंसत्यत्वमुक्त्वाततोप्यधिकंपरमार्थसत्यंब्रह्मदर्शितं सत्यत्वंचाबाध्यत्वंतत्किंचित्कालंप्राणानामस्तिब्रह्मणस्तुसार्वदिकमितियथाभूपतीनांभूपतिरित्युक्तेऐश्वर्याल्पत्वभूयस्त्वकृतोभेदःस्पष्टएवमिहापिद्रष्टव्यं तस्माद्ब्रह्मणःसविशेषत्वंनिष्कलात्मबोधात्प्रागेवनतूर्ध्वमित्यवश्यंतत्त्वज्ञानेनबाधितुंशक्यमित्यनुपाधिकंब्रह्मनकेनचित्कार्यशेषतांनेतुंशक्यं तदधिगमेक्रियाकारकादिद्वैतोपमर्दादुपास्योपासकोपासनाभेदस्यबाधितत्वात् तस्माद्युक्तमुक्तमुपाधिकृतंरूपंमिथ्येति किंच निर्गुणंगुणभोक्तृच ग्राह्यग्राहकसंबंधशून्यमपिग्राहकेषुबुद्ध्यादिषुग्राह्यसंबंधात्सुखाद्याकारेणपरिणतेषुसत्सुकेवलंतत्प्रकाशकत्वमात्रेणगुणभोक्तृत्वमप्यस्यचिदाभासरूपस्योपपद्यते यथाप्रतिबिंबरूपेरवावुपाधिकृतंचलनादिकंतथाचश्रुतिः ध्यायतीवलेलायतीवेति बुद्धौध्यायंत्यांतत्रप्रविष्टश्चिदाभासोध्यायतीवविषयान् बुद्धौलेलायंत्यांविषयप्रदेशंगच्छंत्यांसोपिलेलायतीवनतुस्वतोध्यायतिलेलायतिवेतिप्रतिपादयति एतेनअपाणिपादोजवनोग्रहीतापश्यत्यचक्षुःसश्रृणोत्यकर्णइत्यपिब्रह्मणउपाधिगुणानुगुण्यभजनशक्तिमत्त्वेनैवव्याख्येयं अयमपादोपिपादेजववतिजववान्भवतीति अंधोमणिमविंददित्यादिकंवचनजातंचात्रानुसंधेयं तस्माद्युक्तमुक्तंनिर्गुणंगुणभोक्तृचेति भाष्येतुनिर्गुणंसत्वादिगुणरहितमपितेषांगुणानांसुखदुःखमोहात्मकत्वेनपरिणतानांभोक्तृचउपलब्धृचेतिव्याख्यातं ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नन्वसक्तमसंबद्धंचेत्कथमुपलब्धंस्यादित्याशंक्याह बहिरिति भूतानांप्राणिनांएकादशेंद्रियाणिस्थूलभूतानिचकेवलविकारत्वेनव्यवहितत्वात्बहिरित्युच्यंते महदहंकारपंचतन्मात्राव्यक्तानिप्रकृतिरूपत्वेन संनिहितत्वादंतरित्युच्यंते चराचरमिति उभयनिकृष्टाश्चराचरोपाध्युपलक्षिताअवधिभूताःपुरुषाश्चरमचरंचेत्यनेनोच्यंते तत्रचराचरंज्ञेयमितिसामानाधिकरण्यात्पुरुषाणांज्ञेयब्रह्मभावउक्तः बहिरंतश्चज्ञेयमितिषोडशसुविकारेष्वष्टासुप्रकृतिषुचज्ञेयस्यसंबंधउक्तः सचसंबंधोयादृशोयक्षस्तादृशोबलिरितिन्यायेनअध्यस्तप्रकृतिविकृतिनिरूपितत्वेनाध्यस्तएव एवंचपुरुषस्योपलब्धिमात्रशरीरस्यगुणैःसहआध्यासिकसंबंधसत्वात्गुणोपलब्धृत्वंयुज्यते यथाप्रकाशमात्रस्वरूपस्यरवेःप्रकाश्यसंबंधापेक्षंप्रकाशयितृत्वंतद्वदित्यर्थः ननुनित्यापरोक्षःपुरुषप्रकृतिविकारसंबद्धश्चतर्हिकुतोनसर्वैर्गृह्यतइत्याशंक्याह सूक्ष्मत्वात्दुर्लक्ष्यत्वात्तज्ज्ञेयंअविज्ञेयंदुर्विज्ञेयं यथाजपाकुसुमोपहितस्यस्फटिकस्यशौक्ल्यंसन्निहितमपिरूपांतरविक्षेपेणतिरोहितंसन्नगृह्यते एवंनित्यापरोक्षमप्यसंगंब्रह्मोपाध्युपधानाद्विविक्ततयानग्रहीतुंशक्यं.किंत्वौपाधिकधर्मोपेतमेवगृह्यतेमूढैः विद्वद्भिस्तूपाधिप्रविलापनेनसुग्रहमित्याशयः एतदेवाह दूरस्थंचांतिकेचतदिति यथामूढोजलसूर्यंबिंबसूर्याद्दूरस्थंमन्यते विद्वांस्तुउपाधिप्रतिहतनयनरश्मीनामुपर्युत्प्लुत्यगतानांबिंबग्राहित्वंस्पष्टं बिंबस्याधस्थत्वग्रहणंतुपूर्वप्रवृत्ताधोमुखवृत्तिसंस्कारापेक्षमितिजानन्बिंबदेशेएवप्रतिबिंबंपश्यति बिंबेएवजलस्थत्वमध्यस्यतेनतुजलेप्रतिबिंबइति उपाधौधर्म्यध्यासकल्पनातोविषयस्योपाधिसंसर्गमात्राध्यासकल्पनेलाघवात् एवंबिंबभूतंब्रह्मप्रतिबिंबभूताज्जीवान्मूढानांविप्रकृष्टंविदुषांतुअत्यंतंसंनिकृष्टमिति ॥ १५ ॥ एतदेवोपपादयत्यर्द्धेन अविभक्तंचेति एकएवतुभूता

बहिरंतश्चभूतानामचरंचरमेवच ॥ सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयंदूरस्थंचांतिकेचतत् ॥ १५॥ अविभक्तंचभूतेषुविभक्तमिवचस्थितं ॥ भूतभर्तृचतज्ज्ञेयंग्रसिष्णुप्रभविष्णुच ॥ १६ ॥ ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्तमसःपरमुच्यते ॥ ज्ञानंज्ञेयंज्ञानगम्यंहृदिसर्वस्यधिष्ठितं ॥ १७॥

त्माभूतेभूतेव्यवस्थितः एकधाबहुधाचैवदृश्यतेजलचंद्रवदितिश्रुतेर्भूतेषुकार्यकारणसंघातापन्नेषुजलपात्रेषुचंद्रस्येवब्रह्मणःप्रतिबिंबाजीवास्तेचोक्तरीत्याबिंबादनन्याइतितद्रूपेणभूतेषुअविभक्तंचविभागमप्राप्तमपिज्ञेयवस्तुमूढदृष्ट्याविभक्तमिवदूरदेशस्थमिवचाद्विभिन्नमिवचस्थितं एवंतर्हिचंद्रादुदपात्राणामिवभूतानांपृथक्सत्त्वापत्तिरित्याशंक्याह भूतभर्तृचेति अधिष्ठानत्वेनसर्वाणिभूतानिधारयतीतिनततस्तेषांपृथक्सत्तास्तिरज्जुतइवतदध्यस्तानांसर्पदंडधारादीनामित्यर्थः एतदेवाह ग्रसिष्णुप्रभविष्णुच यथारज्जुस्तत्त्वज्ञानदशायांसर्पादीन्ग्रसतिअज्ञानदशायांचतानेवप्रसूतेतद्वत्ज्ञातंब्रह्मसर्वभूतानिग्रसिष्णुग्रसनशीलंअज्ञातंच सर्वभूतानांप्रभविष्णुउत्पादनशीलं ॥ १६ ॥ एवंज्ञेयस्यतटस्थलक्षणमुक्त्वास्वरूपलक्षणमाह ज्योतिषामिति ज्योतिषांबाह्यानामादित्यादीनामांतराणांचबुद्ध्यादीनामितरावभासकानामपितज्ज्ञेयंब्रह्म ज्योतिरवभासकंचैतन्यज्योतिषोजडज्योतिरवभासकत्वोपपत्तेः तथाचश्रुतयः येनसूर्यस्तपतितेजसेद्धः तस्यभासासर्वमिदंविभातीत्याद्याः वक्ष्यतिच यदादित्यगतंतेजइत्यादि तमसोऽज्ञानात्भूतयाप्रसवहेतोःपरंदूरस्थंतदुच्यते ननुयथाचांद्रस्यज्योतिषोवभासकंतत्सजातीयंसौरंज्योतिरितिज्योतिःशास्त्रेप्रसिद्धं एवंसौरादिज्योतिषामप्यवभासकंकिंचित्तत्सजातीयंज्योतिरलौकिकंस्यादित्याशंक्याह ज्ञानमिति केवलज्ञप्तिमात्रशरीरंयज्ज्योतिर्नतुभौतिकंतदेवज्ञेयंवस्तु आवृतत्वात्ज्ञानेनप्राप्तुमिष्टतमं कुतस्तर्हितत्ज्ञानमतआह ज्ञानगम्यमिति यतस्तज्ज्ञानेनअमानित्वादिनाज्ञानसाधनेनगम्यंप्राप्यं किंतर्हिग्रामांतरवद्देशव्यवहितंवाबाल्ययौवनाद्यवस्थांतरवत्कालव्यवहितंवातत्प्राप्यमस्तीत्यतआह हृदिसर्वस्यधिष्ठितमिति स्वात्मभूतमेवतदंतर्दृष्टीनांसम्यक्प्रकाशतइत्यर्थः ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उक्तमर्थजातमुपसंहरति इतीति क्षेत्रंमहाभूतादिधृत्यंतं ज्ञानंज्ञानसाधनंअमानित्वादितत्त्वज्ञानार्थदर्शनांतं ज्ञेयंअनादिमत्परमित्यादिधिष्ठितमित्यंतं श्रुतिभ्यःस्मृतिभ्यश्चसमासतःसंक्षेपतउक्तं मद्भक्तएतत्त्रयं विज्ञायमद्भावायब्रह्मभावायोपपद्यतेयुक्तोभवति भक्त्यैवप्राप्यंब्रह्मयत्प्राप्यब्रह्मैवभवति तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवतीतिच ॥ १८ ॥ एवंक्षेत्रंशरीराख्यमव्यक्तमुक्तंतत्प्रकाराश्चमहदाद्यास्त्रयोविंशतिः तद्विकाराइच्छादयोज्ञानाज्ञानशब्दिताअमानित्वमानित्वादयः पुरुषश्चउक्तः इदानींक्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्मध्येयस्माद्यज्जायतेतत्क्षेत्रज्ञस्यप्रभावश्चेतिद्वयंवक्तव्यंतत्राद्यंविवृणोतित्रिभिः प्रकृतिमिति सप्तमाध्यायेऽष्टधायाप्रकृतिरपराउक्तासात्रप्रकृतिः यातुजीवभूतापराप्रकृतिरुक्तासात्रपुरुषशब्देनोच्यते एतौहिसंपृक्तौसंसारंजनयतः वियोगश्चतयोर्मोक्षः तत्रतौउभावप्यनादीविद्धि तयोरादिमत्त्वेसंसारस्याकस्मिकत्वापातात्कृतहानाकृताभ्यागमप्रसंगश्चेत्यन्यत्रविस्तरः विकारान्इच्छादीन् गुणान्बुद्धींद्रियादींश्च प्रकृतिसंभवान्विद्धि ॥ १९ ॥ उभयोरपिसंसारंप्रतिकारणत्वेद्वारमाह कार्येति कार्यंशरीरंतदारंभकाणिभूतानिविषयाश्च कारणंत्रयोदशेंद्रियाणितदाश्रिताश्चसुखदुःखमोहात्मकागुणाश्च करणमितिपाठेपिसएवार्थः एतयोःकार्यकारणयोःकर्तृत्वेनिमित्तेसतिकर्तृत्वेनेत्यर्थः हेतुःसंसारस्यकारणंप्रकृतिर्भवति तथापुरुषःसुखदुःखानांभोक्तृत्वेभोक्तृत्वेनसंसारस्यहेतुरिति यदिहिकार्यकारणसुखदुःखस्वरूपहेतुफलात्मनाप्रकृतिर्नपरिणमेततदापु

इतिक्षेत्रंतथाज्ञानंज्ञेयंचोक्तंसमासतः ॥ मद्भक्तएतद्विज्ञायमद्भावायोपपद्यते ॥ १८ ॥ प्रकृतिंपुरुषंचैवविद्ध्यनादीउभावपि ॥
विकारांश्चगुणांश्चैवविद्धिप्रकृतिसंभवान् ॥ १९ ॥ कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुःप्रकृतिरुच्यते ॥ पुरुषःसुखदुःखानांभोक्तृत्वेहेतुरुच्यते ॥ २० ॥

रुषः किमुपलभेतअनुपलब्ध्वावाकथंसंसारीस्यात् अनुपलब्धृकावाप्रकृतिःकुत्रोपयुज्येततस्मादुपलभ्योपलब्धसंयोगःसंसारकारणमितियथाभाष्यंव्याख्यातं यद्वा पुरुषस्यकार्यत्वेकारणत्वेकर्तृत्वेचप्रकृतिरेवपुरुषतादात्म्यंप्राप्ताहेतुर्भवति वह्नितादात्म्यंप्राप्तंलोहंवह्नेश्चतुष्कोणत्वादाविवहेतुर्भवति तथाप्रकृतेःसुखदुःखभोक्तृत्वेस्वच्छायाप्रदानेनपुरुषःकारणं वह्निरिवलोहस्यस्वच्छायाप्रदानेनदग्धृत्वे तथाहि कार्यत्वादयःप्राकृतदेहेंद्रियबुद्धिधर्माःसंतश्चिदात्मन्यारोप्यंतेगौरोहंमनुष्यपुत्रोहंकाणोहंखंजोहंकरोम्यहमकार्षमहमिति तथाचिच्छायापन्नाबुद्धिश्चेतयाम्यहंसुखदुःखादीनुपलभेइतिमन्यते सोयंप्रकृतिपुरुषयोरन्योन्यधर्माध्यासःसंसारस्यकारणमित्युपपादितंभवति सांख्याभिमतंपुरुषस्यभोक्तृत्वमपिनिरस्तंभवति अन्यथाप्रकृतिःकर्त्रीपुरुषोभोक्तेतिकर्तृत्वभोक्तृत्वयोर्वैयधिकरण्यमापद्येत नचभोक्तुःपुरुषस्यनिर्विकारत्वमपिवक्तुंशक्यमित्यन्यत्रविस्तरः द्वंद्वांतेश्रूयमाणंपदंप्रत्येकमभिसंबध्यतइतित्वप्रत्ययस्यपूर्वाभ्यामपिसंबंधेकार्यत्वंकारणत्वंकर्तृत्वंचेतिविग्रहः द्वंद्वैकवद्भावश्चप्रातिपदिकार्थलिंगपरिमाणवचनमात्रेप्रथमेत्यादिवत् ॥ २० ॥

ननुयथाबौद्धंकर्तृत्वंपुंस्यारोप्यतेएवंपौंस्नंभोक्तृत्वंबुद्धावस्त्वित्येतंभ्रमंवारयति पुरुषइति हिप्रसिद्धं प्रकृतिस्थःदेहेंद्रियमनःसंघातमध्यारूढस्तत्तादात्म्यंगतइत्यर्थः प्रकृतिजान्सुखदुःखमोहात्मकान्गुणान्भुं
क्तेउपलभते यदातुसुप्तिसमाधिमूर्छादौप्रकृतिस्थत्वंनास्तितदानसुखादीनुपलभते तेनोपाधिगतान्येवसुखादीनितदभावेनप्रतीयंतइतिसिद्धं श्रुतिरप्यात्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणइतींद्रियमनोयोगा
देवात्मनिभोक्तृत्वंदर्शयंतीशुद्धस्यकेवलस्यभोक्तृत्वंनास्तीतिदर्शयति कुतस्तर्ह्यभोक्तुरप्यस्यप्राकृतोबंधइतितत्राह कारणमिति अस्यपुरुषस्यसदसद्योनिजन्मसु तत्रसद्योनिजन्मानोदेवाः असद्योनिजन्मभा
जस्तिर्यंचःस्थावराश्च सदसद्योनिजन्मानोमनुष्याः एतेषुत्रिष्वपिजन्मसुप्राप्येषुअस्यपुंसोगुणसंगःसुखादिष्वभिष्वंगःकारणंहेतुः तथाहि सात्विकादेवाभवंतिराजसामनुष्यास्तामसाश्चपशवस्तेषांतत्तद्योनि
प्राप्तौतद्गुणप्राधान्यमेवकारणं वक्ष्यतिच ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्वस्थाइत्यादि यद्वाप्रकृतिस्थोविद्वानविद्वान्वागुणान्भुंक्ते पश्वादिभिश्चाविशेषादितिन्यायात् तत्किंविद्वानिवाविद्वानपिकुतोनमुच्यतेअविद्वानिववि
द्वान्वाकुतोनबध्यतेइत्याशंक्याह कारणमिति गुणेषुदेहेंद्रियविषयेषुसंगःअहमिदंममेदमित्यभिनिवेशःसएवजन्मकारणं विदुषांतुतदभावान्नजन्म समानेपिदेहसंबंधेयदायक्षोदेहाभिमानंधत्तेतदासएवदेहपी
डयापीड्यतेनतुदेहपतिर्जीवः यदात्वयंदेहाभिमानंधत्तेतदानेतरइतिप्रसिद्धं संगस्यबंधकत्वंनतुसांनिध्यमात्रंबंधकं अतोविद्वदविदुषोःसमानेपिदेहसंबंधेसंगतदभावकृतोमहान्विशेषइतिभावः ॥ २१ ॥

पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुंक्तेप्रकृतिजान्गुणान् ॥ कारणंगुणसंगोस्यसदसद्योनिजन्मसु ॥ २१ ॥
उपद्रष्टानुमंताचभर्त्ताभोक्तामहेश्वरः ॥ परमात्मेतिचाप्युक्तोदेहेस्मिन्पुरुषःपरः ॥ २२ ॥

सचयोयत्प्रभावश्चेतिक्षेत्रज्ञतत्प्रभावौव्याख्येयत्वेनप्रतिज्ञातौतत्रक्षेत्रज्ञःप्रागेववर्णितःतस्येदानींप्रभावमाह उपद्रष्टेति तत्रपूर्वंगुणसंगोजन्मकारणमित्युक्तं तत्रसंगश्चतुर्विधः पुरुषापलापेनगुणमात्रप्राधान्येनवात
मंतर्भाव्यगुणप्राधान्येनवागुणानांसमप्राधान्येनवाअप्राधान्येनवेति तत्राद्येदेहेंद्रियमनआदिरूपंगुणसंघातमेवआत्मत्वेनपश्यन्भोक्ताभवति यथाचार्वाकादिः द्वितीयेगुणानांप्राधान्यादात्मनिवास्तवकर्तृत्वा
द्यभिमानेनकर्मफलानांभर्त्तासंचेताभवति यथातार्किकादिः तृतीयेगुणानांसमप्राधान्येनगुणगतमपिभोक्तृत्वमसंगेप्यात्मनिवस्त्रेभल्लातकांकवदनुमन्यतेयथासांख्यः चतुर्थेसर्वथापिगुणधर्माणामात्मनिसंक्र
ममपश्यन्नुदासीनबोधरूपत्वेनगुणप्रचारदर्शीउपद्रष्टाभवतियथास्माकंसाक्षी एतेषुचतुर्ष्वपिगुणसंगिषूपद्रष्टोत्तमः अनुमंतामध्यमः भर्त्ताअधमः भोक्ताअधमाधमः सएवगुणान्वशीकृत्ययदाक्रीडतितदामहे
श्वरइत्युच्यते यःसर्गस्थित्यंतकर्त्ताप्रभुर्जगदंतर्यामीसएवगुणानपहायस्थितःपरमात्मेतिचाप्युक्तोभवति यद्यप्युपद्रष्टापिगुणानपहायतत्साक्षित्वेनस्थितोभवतितथापितस्यैवसंघातोपहितस्यसंघातांतरप्रचारद
र्शित्वाभावादयंसकलसंघातप्रचारदर्शीतिसर्वोत्कृष्टत्वात्परमोयमात्मा तमेनंवक्ष्यति उत्तमःपुरुषस्त्वन्यःपरमात्मेत्युदाहृतः योलोकत्रयमाविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वरइतिएतावपिगुणसंगिनौ एवमेकएवदेहेस्मि
न्विद्यमानःपरोगुणातीतःस्वात्मनिगुणान्प्रविलाप्यस्थितोखंडैकरसआत्मागुणसंगेनषड्विधोभवति अयमेवास्यप्रभावः तत्रअनुमंतृभर्तृभोक्तृभिस्त्रिभीरूपैरयंबध्यते उपद्रष्टृमहेश्वरपरमात्मरूपैस्तुनित्यमुक्तए
कएवेतिज्ञेयं अत्रभाष्यार्थोप्यनुसंधेयोविस्तरभयात्तुनप्रदर्शितः ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंयथोक्तलक्षणात्मज्ञानेफलमाह यएवमिति गुणैःस्वविकारैःसर्वथा विहितेन निषिद्धेनवाकर्मणावर्तमानोपिनसभूयोभिजायतेपुनर्जन्मनलभतेमुक्तोभवतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ एवंविधात्मदर्शनेऽधिकारिभेदेनोपायविकल्पानाह ध्यानेनेति अत्रयेआत्मानंविविदिषंतितेनिष्कामकर्मणापरमेश्वरमाराधयंतितेकर्मयोगिनः ततएवोत्पन्नविविदिषावेदांतश्रवणेप्रवर्तंते ततःप्रमाणगतासंभावनानिवृत्तौसत्यांतस्यैवार्थस्यमननेप्रवर्त्ततेप्रमेयगतासंभावनानिवृत्त्यर्थंतेसांख्याः ततःप्रमाणप्रमेयगतासंभावनायानिवृत्त्यनंतरंअनात्मनिदेहादावात्मबुद्धिरूपायाविपरीतभावनायानिवृत्त्यर्थंनिदिध्यासनंविजातीयप्रत्ययतिरस्कारपूर्वकसजातीयप्रत्ययप्रवाहीकरणलक्षणंकर्तुंप्रवर्तंतेततस्तत्परिपाकेआत्मनिबुद्धिवृत्तौआत्मानंपरमेश्वरंपश्यंतितेध्यायिनः तत्रयेकर्मसांख्ययोर्निष्णातास्तेध्यानेनात्मनिदेहेआत्मानंपरमेश्वरंआत्मनाबुद्ध्यापश्यंति अन्येत्वकृतकर्माणःसांख्येनयोगेनविचारात्मकेनयोगेनध्यानद्वारापश्यंति अन्येपुनःकर्मयोगेनैवपूर्वोक्तलक्षणेनसांख्याध्यानद्वारापश्यंतीतिसाधनत्रयस्यसमुच्चयोनतुविकल्पः ॥२४॥ पक्षांतरमाह अन्येत्विति अन्येऊहापोहकौशलहीनाः तुशब्देनपूर्वोक्तेभ्योविलक्षणाः एवंपूर्वोक्तप्रकारमजानंतोन्येभ्यआचार्येभ्यःश्रुत्वाआत्मनोनिर्विशेषब्रह्मचैतन्यरूपत्वंतदुपासनामार्गंचाधिगत्यउपासतेयथोक्तप्रकारेणध्यायंतितेपिचमृत्युंसंसारंतरंत्येव अपिशब्दात्पूर्वश्लोकोक्तास्तरंतीत्यत्रकिमाश्चर्यमितिगम्यते एवशब्दात्तेषांमुख्यक्रमाभावेपितरणेसंशयोनास्ति यतस्तेश्रुतिपरायणाःश्रुतिःश्रवणंतदेवपरंअयनंमोक्षसाधनं

यएवंवेत्तिपुरुषंप्रकृतिंचगुणैःसह ॥ सर्वथावर्तमानोपिनसभूयोभिजायते ॥ २३ ॥ ध्यानेनात्मनिपश्यंतिकेचिदात्मानमात्मना ॥ अन्येसांख्येनयोगेनकर्मयोगेनचापरे ॥ २४ ॥ अन्येत्वेवमजानंतःश्रुत्वान्येभ्यउपासते ॥ तेपिचातितरंत्येवमृत्युंश्रुतिपरायणाः ॥ २५ ॥ यावत्संजायते किंचित्सत्त्वंस्थावरजंगमं ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धिभरतर्षभ ॥ २६ ॥

येषांतेनथा ध्यानेप्रवृत्त्यतिशयान्नतेषांचित्तशुद्ध्यर्थंकर्मापेक्षा वेदोक्ततत्त्वेदृढनिश्चयाच्चासंभावनानिवृत्त्यर्थंश्रवणमननापेक्षेतिभावः अयंचब्रह्मसाक्षात्कारःसंवादिभ्रमरूपइतिकेचित् प्रमारूपइत्यन्ये तथाहि यथाकश्चिन्मणिप्रभांमणिबुद्ध्यापश्यन्भ्रांतएवतथापितद्ग्रहणकालेमणिंलभतेऽतःससंवादिभ्रमः एवंत्वंपदार्थंतत्पदार्थमणिप्रभाभूतंतत्पदार्थबुद्ध्याभावयन्व्यवहारतोभ्रांतएवतथापितत्साक्षात्कारकालेतदन्यस्यतत्पदार्थस्यसाक्षात्कारोपिसंवादिभ्रमन्यायेनजायतेइति तथाचवसिष्ठः असत्येसत्यतासाधोशाश्वतीपरिदृश्यते शून्येनध्यानयोगेनशाश्वतंप्राप्यतेपदमिति व्यवहारतोनिर्विशेषस्वरूपत्वेनासत्येआत्मनितन्निर्विशेषत्वभावनंशून्योनिर्विषयोयंध्यानयोगोयोपित्यग्निध्यानवत्तथापितेनशाश्वतीसत्यताप्राप्यतेदृश्यतइतिवसिष्ठवाक्यार्थः कल्पद्रुमाचार्यास्तु वेदांतवाक्यजध्यानभावनाजाऽपरोक्षधीः मूलप्रमाणदार्ढ्येनभ्रमत्वंप्रतिपद्यतेइतिप्राहुः ॥ २५ ॥ पूर्वंकार्यकारणकर्तृत्वेइत्यत्रचिदचितोःपुंप्रकृत्योरन्योन्यधर्माध्यासउक्तस्तस्यैवगुणसंगरूपस्यकारणंगुणसंगोस्येतिनानाजन्महेतुत्वंचोक्तंतद्विशदयति यावदितिसत्त्वंजीवरूपं गुणसंगोत्ररूपायासक्तिर्नकिंतुक्षेत्रक्षेत्रज्ञयोःसंयोगोन्योन्यस्मिन्नन्योन्यात्मकताध्यासलक्षणोबोध्यः शेषंस्पष्टं ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तन्नाशोपायमाह सममिति सममपरिणामिनंकूटस्थंनित्यं सर्वेषु भूतेषुदेहाद्याकारेणपरिणतेषु तिष्ठंतं एतेनदेहएवतदधिगमस्थानमित्युक्तं परमेश्वरमंतर्यामिणंसर्गस्थित्यंतकर्तारं अतएवांतर्मुखदृष्ट्याविनश्य त्सुनेषु भूतेषुरज्जूरगादिवत्कल्पितत्वाददर्शनंगच्छत्सुविभुत्वादात्मत्वान्नित्यदृग्रूपत्वाच्चाविनश्यंतंसर्वास्वप्यवस्थास्वदर्शनमगच्छंतंयःपश्यतिसएवपश्यति अन्यें ऽधाइत्यर्थः ॥२७॥ दर्शनफलमाह सममिति स्व देहेइवसर्वत्रदेहमात्रेसमवस्थितंसम्यगवस्थितमीश्वरंसमंसमतयापश्यन्हियतःससर्वाभेददर्शीआत्मनादेहादिनाआत्मानंईश्वरंनहिनस्तिनानायोनिसंकटेषुपातनेननपीडयतिकिंतुततःपरांगतिंमोक्षंयाति यद्वा ऐकात्म्यदर्शित्वात्स्वात्मानमिवान्यमपिनहिनस्ति सर्वत्रदयालुर्भवतीतिभावः ततश्चपरांगतिंयाति ॥ २८ ॥ ननुविषमस्वभावानिभूतानिकःसमबुद्ध्यापश्यत्यग्निमिवशीतबुद्ध्येत्याशंक्याह प्रकृत्यैवेति सर्वशः सर्वप्रकारेणकर्माणिवाङ्मनःकायैरारब्धानिप्रकृत्यैवक्रियमाणानीतियःपश्यतितथाआत्मानंचाकर्तारंयःपश्यतिपूर्वोक्तरीत्यासएवसर्वत्रसमंपश्यतीतिपूर्वेणान्वयः ॥ २९ ॥ ननुकथंप्रकृतेरेवकर्तृत्वंनत्वात्मन इत्याशंक्याह यदेति भूतानांवियदादीनांजरायुजादीनांचपृथग्भावंनानाभावेनावस्थानंपरिदृश्यमानमिदंयदाएकस्थंएकस्मिन्नात्मनिस्थितंरज्ज्वांसर्पादिवत्कनकेवाकुंडलादिवत्विलीनंशास्त्राचार्योपदेशम नुपश्यति ततएवएकस्मात्विस्तारंचभूतपृथग्भावस्यव्युत्थानावस्थामनुस्वप्नादिवत्पश्यतितदाब्रह्मसंपद्यतेब्रह्मैवभवति अयंभावः कर्तृत्वंहिक्रियावत्त्वंक्रियाचपरिस्पंदःसचपरिच्छिन्नस्यपृथग्भूतस्यप्राकृत

समंसर्वेषुभूतेषुतिष्ठंतंपरमेश्वरं॥ विनश्यत्स्वविनश्यंतंयःपश्यतिसपश्यति॥ २७॥ समंपश्यन्हिसर्वत्रसमवस्थितमीश्वरं॥ नहिनस्त्यात्मनात्मानंततोया तिपरांगतिं॥ २८॥ प्रकृत्यैवचकर्माणिक्रियमाणानिसर्वशः॥ यःपश्यतितथात्मानमकर्त्तारंसपश्यति॥ २९॥ यदाभूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति॥ ततएवचविस्तारंब्रह्मसंपद्यतेतदा॥ ३०॥ अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः॥ शरीरस्थोपिकौंतेयनकरोतिनलिप्यते॥ ३१॥

स्यबुद्ध्यादेरेवसंभवतिनतुव्यापकस्यसर्वभूतपृथग्भावग्रसिष्णोरात्मनइति ॥ ३० ॥ नन्वात्मनोविभुत्वेनरूपेणकर्तृत्वंमास्त्वौकारिदेहाद्यवच्छिन्नेनतुरूपेणतद्वक्तव्यमन्यथानुभवविरोधादित्याशंक्याह अना दित्वादिति अयंसर्वेषांप्राणिनांनित्यापरोक्षः परमोदेहादिभ्यो ऽपरमेभ्यआत्मभ्योन्यःकोशपंचकातीतआत्मापरमात्मा अव्ययःनव्येतिपरिच्छिद्यतेदेशतःकालतोवस्तुतश्चेत्यव्ययः अव्ययत्वेहेतुः अनादित्वादि ति यद्धिआदिमदाकाशादितद्धेतिनत्वयंव्येतिअनादित्वात् नन्वनादिभावस्यानंत्यनियमेनात्मनःकालतःपरिच्छेदोमास्तु तथादेशतःपरिच्छिन्नस्यनाशावश्यंभावादनादित्वायोगाच्चदेशतोपिपरिच्छेदोब्रह्म णोमास्तु ननुपरमाणुवद्भविष्यतीतिचेन्न दशदिगवच्छेद्यप्रदेशभेदवतोद्रव्यस्यनिरवयवत्वरूपाणुत्वासिद्धेः नहिपरमाणोःपूर्वदिगवच्छिन्नोभागःपश्चिमयाव्यवच्छेत्तुंशक्यते अनुभवविरोधात् देशतःपरिच्छेदा भावादेवसजातीयविजातीयवस्तुसद्भावकृतःपरिच्छेदोपिमास्तुतथापिविचित्रशक्तियुक्तस्यअभिनवप्रपंचरचनापटीयसःपरस्यसर्वेश्वरत्वसर्वज्ञत्वादिगुणयुक्तस्यस्वगतभेदोवश्यंभावी स्वशक्तिमायावच्छिन्ने नरूपेणजगत्कर्तृत्वंदेहावच्छेदेनाग्निहोत्रादिकर्तृत्वंचावश्यंवक्तव्यमित्याशंक्याह निर्गुणत्वादिति योहिगुणवानाकाशादिःससंयोगंविभागंवोपाधिंप्राप्यस्वगुणंशब्दमाविष्करोतिनतुस्वस्मिन्नसंतंस्पर्शंकेनचि दपिउपाधिनादर्शयितुमीष्टे एवंआत्मासर्वगुणहीनःसत्यप्यवच्छेदलाभेकर्तृत्वादिकंगुणमाविष्कर्तुंनसमर्थइति फलितमाह शरीरस्थोपीति स्पष्टार्थमेतत् ॥ ३१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निर्गुणत्वान्नकरोतीतिसिद्धं असंगत्वान्नोपलिप्यतइत्याह यथेति यथाआकाशोधूमादिनानलिप्यतेसौक्ष्म्यादसंगस्वभावत्वात् एवमात्मापुण्यपापादिनानोपलिप्यतइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ नकरोतिनलिप्यतइतिद्वयमपिदृष्टांतांतरेणप्रतिपादयति यथेति यथासूर्यःस्वसत्तामात्रेणविश्वंप्रकाशयतिनतुव्यापाराविष्टतयाकुविंदइवपटं यथाचैषप्रकाश्यधर्मैर्दुर्गंधादिभिर्नलिप्यते एवमयंक्षेत्रीक्षेत्रज्ञःसूर्यवदेकएवसन्ननेकधाभूतंक्षेत्रंमहाभूतानीत्यादिनाचतुर्विंशतितत्त्वात्मकमिच्छाद्वेषादिविकारयुक्तमुक्तंतत्स्वसत्तामात्रेणप्रकाशयतिहेभारतनतुव्यापाराविष्टतयातत्संपादयति तद्धर्मैर्वापुण्यपापादिभिर्नलिप्यते सूर्यदृष्टांतेनएकत्वमकर्तृत्वप्रयुक्तमलेपत्वंचदर्शितं तथाचश्रुतयः यथाह्ययंज्योतिरात्माविवस्वानपोभिन्नाबहुरूपोनुगच्छन् उपाधिनाक्रियतेभेदरूपोदेवःक्षेत्रेष्वेवमजोयमात्मा सूर्योयथासर्वलोकस्यचक्षुर्नलिप्यतेचाक्षुषैर्बाह्यदोषैः एकस्तथासर्वभूतांतरात्मानलिप्यतेलोकदुःखेनबाह्यइति ॥ ३३ ॥ अध्यायार्थंकृत्स्नमुपसंहरति क्षेत्रेति क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोःपूर्वोक्तयोरेवमुक्तरीत्याअंतरंभेदंजडत्वाजडत्वकर्तृत्वाकर्तृत्वविकारित्वाविकारित्वकृतंवैलक्षण्यंज्ञानचक्षुःशास्त्राचार्योपदेशात्मप्रत्ययजनितेनज्ञानचक्षुषायेविदुस्तेपरंमोक्षंयांतिप्राप्नुवंति किंसांख्यानामिवास्माकमपिगुणपुरुषांतरज्ञानादेवकैवल्यमुच्यतेइत्याशंक्याह भूतप्रकृतिमोक्ष

यथासर्वगतंसौक्ष्म्यादाकाशंनोपलिप्यते॥ सर्वत्रावस्थितोदेहेतथात्मानोपलिप्यते ॥ ३२॥ यथाप्रकाशयत्येकःकृत्स्नंलोकमिमंरविः॥ क्षेत्रंक्षेत्रीतथाकृत्स्नं प्रकाशयतिभारत॥३३॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरंज्ञानचक्षुषा॥ भूतप्रकृतिमोक्षंचयेविदुर्यांतितेपरं॥३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिश्रीमद्भगवद्गीतासु०क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगोनामत्रयोदशोऽध्यायः॥१३॥ पर्वणितुसप्तत्रिंशोऽध्यायः॥ ३७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ श्रीभगवानुवाच परंभूयःप्रवक्ष्यामिज्ञानानांज्ञानमुत्तमं॥ यज्ज्ञात्वामुनयःसर्वेपरांसिद्धिमितोगताः॥ १ ॥

मिति भूतानांवियदादीनांप्रकृतिरुपादानंत्रिगुणात्मिकाअविद्यातस्याविद्यायामोक्षंनिरन्वयोच्छेदंचयेविदुस्तएवपरंयांतिनतुक्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरंतरमात्रविदइत्यर्थः यद्येकासत्याविभ्वीचप्रकृतिस्तर्हिविभूनामलिमदृशांबहूनांपुरुषाणांमुक्तानामपितद्दर्शनमपरिहार्यं तथाचतेषामपिबंधप्रसक्तिः यदितुमिथ्यातर्हियस्यैवात्मसाक्षात्कारोजातस्तद्दृष्ट्यासर्वथैवरज्जूरगवद्बाधिताकालत्रयेपिनास्ति इतरेषांत्वनादिरनंतास्त्येवेतिवक्तुंशक्यं तस्मान्नप्रकृतिपुरुषांतरज्ञानमात्रात्कैवल्यंकिंतुप्रकृतिबाधेनपुरुषज्ञानात्सर्पबाधेनरज्जुदर्शनात्भयनिवृत्तिवद्बंधनिवृत्तिरितिसिद्धं ॥ ३४ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥३७ ॥ ॥ ७ ॥ पूर्वाध्यायांतेभूतप्रकृतिमोक्षंचयेविदुस्तेपरंयांतीत्युक्तंतत्रकावाभूतप्रकृतिःकिमाश्रयेणतस्याभूतजनकत्वंकथंवाबंधकत्वंकथंचततोमोक्षःकिंचमुक्तानांलक्षणंइत्येतदर्थजातंविवरीतुंचतुर्दशोध्यायआरभ्यते तत्ररुच्युत्पादनार्थंपरंज्ञानंस्तुवन्श्रीभगवानुवाच परमिति परंसर्वोत्कृष्टंब्रह्मविषयत्वात् ज्ञानंभूयःपुनःअसकृदुक्तमपिप्रवक्ष्यामि किं तत्स्वरूपमाह ज्ञानानाममानित्वादीनांयज्ञादीनांज्ञानसाधनानांमध्येयदुत्तमंमोक्षफलत्वादंतरंगंतदेवतत् अहंघटंजानामीत्यत्राहमर्थस्यघटाकारवृत्तेर्घटस्यचज्ञानमस्तीतिविषयभेदात्ज्ञानत्रयमस्ति तत्राद्यद्वयंनांतरीयकंयच्चउत्तमंचरमंघटप्रकाशफलरूपंज्ञानंतदेवपरंब्रह्मेत्यर्थः यथोक्तंवार्तिककारैः परागर्थप्रमेयेषुयाफलत्वेनसंमता संवित्सैवेहज्ञेयोर्थोवेदांतोक्तिप्रमाणतइति यत्ज्ञानंज्ञात्वावेदांतवाक्यजन्ययाधीवृत्त्याअपरोक्षीकृत्यपरांसिद्धिंमोक्षंइतःसंसारात्संसारंविहायगताःप्राप्ताः ॥ १ ॥

In Public Domain. Digitization by eGangotri

इदंज्ञानंविषयविषयिरूपविकल्पविनिर्मुक्तंउपाश्रित्यममईश्वरस्यसाधर्म्यंसर्वात्मत्वंसर्वनियंतृत्वंसर्वभावाधिष्ठातृत्वमित्यादिधर्मसाम्यंसाधर्म्यमागताः तथाचश्रुतयोयएवंवेदाहंब्रह्मास्मीतिसइदंसर्वंभवति सर्व
स्यवशीसर्वस्येशानःसर्वस्याधिपतिः सनसाधुनाकर्मणाभूयान्नोएवासाधुनाकनीयानितिज्ञानफलंईश्वरसाधर्म्यप्राप्तिमाहुः किंच भुशुंडीप्रभृतयोज्ञानबलादेवसर्गेपिनजायंतेप्रलयकालेचतत्तद्भूतभावं
गच्छंतोनप्रलयाग्न्यादिभिर्व्यथंतेव्यथांप्राप्नुवंति इदंश्लोकद्वयंभाष्येवक्ष्यमाणज्ञानस्तुत्यर्थत्वेनैवव्याख्यातं तज्ज्ञानमुपाश्रित्यज्ञानसाधनमनुष्ठायेतिपदार्थः शेषंस्पष्टं ॥२॥ अथेदानींकावाभूतप्रकृतिःकिमाश्रये
णतस्याभूतजनकत्वंतदाह ममेति ममशुद्धचिन्मात्रस्ययोनिःप्रवेशस्थानं महद्ब्रह्ममहत्तत्त्वस्यप्रथमकार्यस्यब्रह्मबृंहकंकारणमव्यक्ताव्याकृतापरपर्यायंत्रिगुणात्मकमायाख्यंतस्मिन्गर्भंस्वप्रतिबिंबरूपंदधा
मिअर्पयामिअहंचिदात्मा ततोमत्प्रतिबिंबगर्भितायामायाततःसर्वेषांभूतानांभवनधर्मणांमहदादीनांहिरण्यगर्भादीनांचसंभवउत्पत्तिर्भवतिहेभारत एतेनचित्प्रतिबिंबसापेक्षत्वोपपादनेनप्रकृतेःसांख्याभिमतं
स्वातंत्र्यंनिरस्तं ॥३॥ किंचसर्वेषुभूतेषुयोनिषुउपादानभूतेषुपृथिव्यामोषधयइवयाःमूर्त्तयःशरीराणिसुरनरतिर्यक्स्थावरात्मकानिचतुर्विधानिसंभवंतितासांमूर्तीनांब्रह्ममहत्पूर्वोक्तंमहतोब्रह्मब्रह्ममहत् राजदं
तादित्वादुपसर्जनस्यपरनिपातः मायैवयोनिरित्यर्थः अहंतुतासांबीजप्रदःपिता तास्वपिस्वप्रतिबिंबस्यार्पयिता यथापुरुषोभार्यायामनुशयिसंपृक्तंरेतोनिषिंचतितताभार्यातःपिंडोत्पत्तिःरेतोंशतस्तत्रचैतन्यो

इदंज्ञानमुपाश्रित्यममसाधर्म्यमागताः॥ सर्गेपिनोपजायंतेप्रलयेनव्यथंतिच॥ २॥ ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भंदधाम्यहं ॥ संभवःसर्वभूतानांततोभवति
भारत ॥ ३॥ सर्वयोनिषुकौंतेयमूर्त्तयःसंभवंतियाः ॥ तासांब्रह्ममहद्योनिरहंबीजप्रदःपिता ॥ ४ ॥ सत्वंरजस्तमइतिगुणाःप्रकृतिसंभवाः ॥ निबध्नंतिमहा
बाहोदेहेदेहिनमव्ययं॥ ५॥ तत्रसत्त्वंनिर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयं॥ सुखसंगेनबध्नातिज्ञानसंगेनचानघ ॥ ६ ॥ रजोरागात्मकंविद्धितृष्णासंगसमुद्भवं॥त
न्निबध्नातिकौंतेयकर्मसंगेनदेहिनं॥ ७॥ तमस्त्वज्ञानजंविद्धिमोहनंसर्वदेहिनां ॥ प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन्निबध्नातिभारत॥ ८॥

त्पत्तिरितिचैतन्यविशिष्टस्यपिंडस्यपिताऽहंमाताचमायेत्यर्थः ॥ ४ ॥ एवंईश्वराश्रयेणप्रकृतिर्भूतानिसृजतीत्युक्तं इदानींसाकथंभूतानिबध्नातीतितदुच्यते सत्वमिति प्रकृतिःसत्वरजस्तमसांसाम्या
वस्था ततःसकाशात्परस्परांगांगीभावेनवैषम्येणउद्रिच्यमानाःप्रकृतिसंभवाइत्युच्यंतेनतुप्रकृतितोवैशेषिकाणामिवद्रव्यात्गुणाअन्येएतेहेमहाबाहो देहेअव्ययमविकारिणमपिदेहिनंस्थूणायांवत्समिवरशना-
भूतागुणानिबध्नंति ॥५॥ तत्रकःकेनसंगेनबध्नातीत्युच्यते तत्रेति तत्रतेषुगुणेषुसत्वंनिर्मलत्वाद्दुःखमोहाख्यमलराहित्यात्प्रकाशकंआलोकवत्सर्वार्थावद्योतकं यतोऽनामयंरजस्तमोभ्यामनभिभूतं तत्सुखसंगे
नज्ञानसंगेनचनरंअविद्ययातिरोहितस्वरूपज्ञानानंदंअहंसुखीअहंज्ञानीत्यभिमानेनअंतःकरणवृत्तिधर्मयोःसुखज्ञानयोरात्मनिआरोपेणबध्नाति हेअनघअव्यसनिन् ॥ ६ ॥ रजोगुणोरागोरंजनात्तदात्मकं
विद्धि तृष्णाप्राप्यमाणेष्वप्यर्थेष्वतृप्तिः संगःप्राप्तेविषयेमनसःप्रीतिलक्षणःसंश्लेषस्तयोःसमुद्भवंनिदानभूतंतद्रजोहेकौंतेय कर्मसंगेनदृष्टादृष्टार्थेषुकर्मसुसंगस्तत्परतातेननिबध्नातिदेहिनंदेहाभिमानिनं ॥ ७ ॥
तमोगुणःतुपूर्वाभ्यांविलक्षणः अज्ञानंमायायाआवरणशक्तिस्ततउद्भूतंअज्ञानजंविद्धि अतःसर्वेषांदेहिनांमोहनंभ्रांतिहेतुः प्रमादोऽनवहितत्वंसचसत्वकार्यप्रकाशविरोधी आलस्यंजडतातच्चरजःकार्यं
प्रवृत्तिविरोधि उभयकार्यनिरोधिनीतमोगुणालंबनावृत्तिर्निद्राताभिस्तत्तमोनितरांबध्नाति हेभारत देहिनमित्यनुवर्तते ॥ ८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सत्वमुत्कृष्टंसत्सुखेदुःखकारणमभिभूयसंजयतिसंश्लेषंजनयति एवमुत्तरत्रापि ज्ञानंप्रकाशंआवृत्त्यप्रमादेअवश्यकर्तव्यस्याकरणे ॥ ९ ॥ सत्वादयःकदास्वस्वकार्यंप्रभवंतीत्याशंक्येतरेतरयोरभिभवेसती त्याह रजइति रजस्तमसीअभिभूयसत्वंभवतिवर्धते एवंरजोपिसत्वतमसीअभिभूयभवति तथातमोपिसत्वरजसीअभिभूयभवतीत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्तद्गुणोद्भवलिंगान्याहत्रिभिः सर्वेति अस्मिन्देहेयदासर्वे षुद्वारेषुबाह्याभ्यंतरविषयोपलब्धिसाधनेषुबाह्याभ्यंतरकरणेषु प्रकाशःस्वस्वविषयावरणविरोधीपरिणामविशेषोजायतेतेनचज्ञानंशब्दादिविषयस्ययाथात्म्येनप्रकाशोयदाजायतेतदासत्वंविवृद्धमितिविद्या ज्जानीयात् उतअपि सुखादिलिंगेनापिजानीयादित्यर्थः ॥ ११ ॥ लोभःप्राप्ताधिकेगर्धः प्रवृत्तिःअग्निहोत्रादौ आरंभोगृहादेः कर्मणांअशमःक्षतामसतांवाकार्याणामनुपरमः स्पृहादृष्टेपरधनादावुपादित्सा रजसिविवृद्धेसतिएतानिलिंगानिजायंतेहेभरतर्षभ ॥ १२ ॥ सत्यपिबोधकेगुर्वादौअप्रकाशःसत्वकार्यप्रकाशानुदयः अप्रवृत्तिःसत्यपिप्रवृत्तिनिमित्तेरजःकार्यप्रवृत्त्यनुदयः प्रमादःकार्याकार्यविवे काहित्यंमोहोनिद्रालस्यादिरूपः ॥ १३ ॥ प्रलयंमरणं उत्तमविदांहिरण्यगर्भाद्युपासकानांदेवानांवालोकान् अमलान्निर्दुःखान् ॥ १४ ॥ कर्मसंगिषुश्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठातृषुमनुष्येषु मूढयोनिषुतिर्य

सत्वंसुखेसंजयतिरजःकर्मणिभारत॥ ज्ञानमावृत्यतुतमःप्रमादेसंजयत्युत॥९॥ रजस्तमश्चाभिभूयसत्वंभवतिभारत॥ रजःसत्वंतमश्चैवतमःसत्वंरजस्तथा ॥१०॥ सर्वद्वारेषुदेहेस्मिन्प्रकाशउपजायते॥ ज्ञानंयदातदाविद्याद्विवृद्धंसत्वमित्युत ॥११॥ लोभःप्रवृत्तिरारंभःकर्मणामशमःस्पृहा॥ रजस्येतानिजायंतेवि वृद्धेभरतर्षभ॥१२॥ अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्चप्रमादोमोहएवच॥ तमस्येतानिजायंतेविवृद्धेकुरुनंदन॥१३॥ यदासत्वेप्रवृद्धेतुप्रलयंयातिदेहभृत् ॥ तदोत्तमवि दांलोकानमलान्प्रतिपद्यते॥१४॥ रजसिप्रलयंगत्वाकर्मसंगिषुजायते॥ तथाप्रलीनस्तमसिमूढयोनिषुजायते॥१५॥ कर्मणःसुकृतस्याहुःसात्विकंनिर्मलंफ लं॥ रजसस्तुफलंदुःखमज्ञानंतमसःफलं॥१६॥ सत्वात्संजायतेज्ञानंरजसोलोभएवच॥प्रमादमोहौतमसोभवतोज्ञानमेवच॥१७॥ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्वस्थाम ध्येतिष्ठंतिराजसाः॥ जघन्यगुणवृत्तस्थाअधोगच्छंतितामसाः॥१८॥ नान्यंगुणेभ्यःकर्तारंयदाद्रष्टानुपश्यति॥गुणेभ्यश्चपरंवेत्तिमद्भावंसोधिगच्छति॥१९॥

क्स्थावरचांडालादिषु ॥ १५ ॥ सुकृतस्यसात्विकस्यकर्मणःफलंनिर्मलंदुःखाज्ञानमलशून्यंसात्विकंज्ञानंवैराग्यादिकं रजसोराजसस्यकर्मणःफलंदुःखं तमसस्तामसस्यकर्मणःफलंअज्ञानं सात्विकादिक र्मलक्षणंचनियतंसंगरहितमित्यादिनाऽष्टादशेवक्ष्यति ॥ १६ ॥ एतादृशफलवैचित्र्येपूर्वोक्तमेवहेतुमाह सत्वादिति ॥ १७ ॥ यतःसत्वादिभ्योज्ञानादीनिजायंतेऽतःसत्वादिवृद्धिकालेप्रलयंगच्छंतः क्रमेणो त्तममध्यमाधमासुयोनिषुजायंतइत्याह ऊर्ध्वमिति ऊर्ध्वंदेवभावे मध्येमानुषभावे अधःनरकतिर्यक्स्थावरभावे जघन्यंनिंद्यंयद्गुणवृत्तंनिद्रालस्यप्रमादादितत्स्थास्तामसाः ॥१८॥ कथंप्रकृतिःपुरुषंबध्ना तीत्यस्योत्तरमुक्तं कथंवाततोस्यमुक्तिरित्यस्योत्तरमाह नान्यमिति गुणेभ्यःकार्यकारणविषयाकारपरिणतेभ्योन्यंदृशिमात्रंआत्मानंद्रष्टाजीवःकर्तारंनानुपश्यतिविवेकमनुनपश्यति किंतुगुणाएवकर्तारइत्ये वपश्यतिनत्वहंकर्तेति तथागुणेभ्यःपरंगुणव्यापारसाक्षिभूतंमांयदावेत्तितदासवेदितामद्भावंब्रह्मभावंगच्छति अन्यदातुगुणभावंगतोभवति ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कथंत्वद्भावंगच्छतीतितत्राह गुणानिति एतान्गुणान्महदादित्रयोविंशतिविकारात्मनापरिणतान् देहसमुद्भवान्स्थूलदेहस्यसमुद्भवोयेभ्यस्तान्अतीत्यजीवन्नेवातिक्रम्यनिर्विकल्पकसमाध्यभ्यासेनबाधित्वाऽमृ
तंमोक्षमश्नुतेप्राप्नोति एतेनानंदावाप्तिर्गुणात्ययप्रयोजनमुक्तं यतोमुक्तःजन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तःसन्नितितुअनर्थनिवृत्तिरुक्ता ॥२०॥ प्रकृतितोमुक्तिप्रकारेउक्तेऽथमुक्तलक्षणानिपृच्छन्नर्जुनउवाच कैरिति
कैर्लिंगैश्चिह्नैस्त्रीन्गुणानेतान्व्याख्यातान्अतीतोभवतिपुमान्हेप्रभो सचकिमाचारःकोस्याचारःकथंकेनचप्रकारेणैतांस्त्रीन्गुणानतिक्रम्यवर्तते ॥ २१ ॥ तत्राद्यस्योत्तरमाह प्रकाशमिति प्रकाशप्रवृत्तिमोहाः
सत्वरजस्तमसांकार्याणिव्युत्थानावस्थायांतानिसम्यक्प्रवृत्तानि सामान्येनपुंसकं तान्संप्रवृत्तान्नद्वेष्टि नापिसमाध्यवस्थायांतानिनिवृत्तानिसंतिकांक्षति सोयंनित्यसमाधिस्थोब्रह्मविद्वरिष्ठः यंप्रकृत्य
श्रीभागवतेस्मर्यते देहंचनश्वरमवस्थितमुत्थितंवासिद्धोनपश्यतीति अत्रवासिष्ठेसप्तयोगभूमयउक्ताः ज्ञानभूमिःशुभेच्छाख्याप्रथमासमुदाहृता विचारणाद्वितीयातुतृतीयातनुमानसा सत्वापत्तिश्चतुर्थीस्या
त्ततोऽसंसक्तिनामिका पदार्थाभावनीषष्ठीसप्तमीतुर्यगास्मृतेति तत्रयथोक्तासाधनसंपत्मुमुक्षांताप्रथमा श्रवणमननाख्यविचारात्मिकाद्वितीया निदिध्यासनरूपातृतीया एताःसाधनभूमयः सत्त्वापत्तिर्ब्रह्म
साक्षात्काररूपाचतुर्थीफलभूता यस्यांयोगीकृतार्थोपिजीवन्मुक्तिसुखंपुष्कलंनानुभवति परास्तिस्रोजीवन्मुक्तेरवांतरभेदाः तत्रापिपंचम्यांभूमौस्वयंस्थितःस्वयमेवव्युत्तिष्ठति षष्ठ्यांपरप्रयत्नेन सप्तम्यांतुन

गुणानेतानतीत्यत्रीन्देहीदेहसमुद्भवान् ॥ जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तोऽमृतमश्नुते ॥ २० ॥ अर्जुनउवाच कैर्लिंगैस्त्रीन्गुणाने
तानतीतोभवतिप्रभो ॥ किमाचारःकथंचैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्तते ॥ २१ ॥ श्रीभगवानुवाच प्रकाशंचप्रवृत्तिंचमोहमेवच
पांडव ॥ नद्वेष्टिसंप्रवृत्तानिननिवृत्तानिकांक्षति ॥ २२ ॥ उदासीनवदासीनोगुणैर्योनविचाल्यते ॥ गुणावर्ततइत्येवयोवतिष्ठति
नेंगते ॥ २३ ॥ समदुःखसुखःस्वस्थःसमलोष्टाश्मकांचनः ॥ तुल्यप्रियाप्रियोधीरस्तुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ २४ ॥

स्वतःपरतोवाव्युत्तिष्ठति सोयंनित्यसमाधिस्थःप्रकाशमित्यनेनश्लोकेनोक्तः ॥ २२ ॥ अथषष्ठ्यांपदार्थाभावन्यांगतोब्रह्मविद्वरीयानुच्यते उदासीनवदिति योयंसमाधौउदासीनइवास्तेव्युत्थानेकिमपिप्रयो
जनमपश्यन् इदंममकर्तव्यमस्तीतिवासनाशून्यत्वात् यआस्तेएवनतुपरप्रयत्नमंतरेणकदाचिदपिगुणैर्विचाल्यते परेणव्युत्थापितोपिगुणान्पश्यन्गुणावर्ततइत्येवज्ञात्वायोवतिष्ठतिस्तब्धएववर्ततेनतुगुणकृतैरिष्टा
निष्टस्पर्शैःइंगतेचलति अयमर्थः यथाकश्चिद्भुंजानोरसनामौढ्यात्स्वयंशाकादिरसंनविंदति परेणज्ञापितोपिकंचिद्रसविशेषमुपलभ्यापितत्रोदासीनएवास्ते झटित्येवविशेषदर्शनस्यतिरोधानात्नतत्कृतंसुखं
दुःखंवापश्यतितद्वदयंज्ञेयः ॥ २३ ॥ अथपंचम्यांभूमावसंसक्तिनामिकायांस्थितोब्रह्मविद्वरउच्यते समेति समाधौसमेदुःखसुखेयस्यससमदुःखसुखः स्वस्थः स्वेनैवस्वेच्छयैवतिष्ठतीतिस्वस्थः यदातुनस
माधाविच्छातदास्वयमेवव्युत्तिष्ठतीतिभावः सोपिव्युत्थानावस्थायांसमलोष्टाश्मकांचनोविरक्तइत्यर्थः तुल्यप्रियाप्रियःतुल्यनिंदात्मसंस्तुतिश्च प्रियाप्रिययोर्निंदास्तुत्योश्चप्राप्तौतुल्योहर्षविषादशून्यः अत्रहे
तुर्धीरइति यथाकश्चिच्छूरस्तीव्रप्रहारवेदनार्त्तोपिनव्यामुह्यतिधैर्याद्वेदनांचानुभवति तद्वदयंहर्षविषादावनुभवन्नपिधैर्यान्नचलति पूर्वस्यतुजातायामपिवेदनायांहर्षाद्युदयएवनास्ति तत्पूर्वस्यतुवेदनैवनास्ती
तिभेदः एतेनश्लोकत्रयेणसर्वेषांजीवन्मुक्तानांसमाधौलिंगानितत्संवेद्यानिआचाराश्चपरसंवेद्यानिलिंगान्युक्तानि ॥ २४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अथचतुर्थ्यांभूमौसत्त्वापत्तिसंज्ञायांस्थितस्ययोगिनःसमाधिसुखाभावेनस्वसंवेद्यलिंगाभावात्तत्त्वनिश्चयेनद्वैतस्यबाधाल्लिंगमाचारश्चपरसंवेद्यएवतदाह मानेति यथाहिपरीक्षकःकूटकार्षापणस्यलाभेविना
शेवाहर्षविषादशून्योनचतल्लाभार्थंयत्नमारभते मूढस्तुताभ्यांबाध्यतेतल्लाभार्थंयत्नंचारभते एवंविद्वान्द्वैतंमरुमरीचिकाङ्कदसमानंपश्यन्तत्रमानापमानयोर्वामित्रारिपक्षयोर्वातुल्यएवनत्वन्यतरलाभायपरिहारा
यवायत्नमारभते अतोगुणातीतइत्युच्यते सर्वत्रपदार्थःस्पष्टः॥२५॥ अथकथंत्रीन्गुणानतिवर्ततइत्यस्योत्तरंविवक्षन्साधनभूतास्तिसृषुभूमिषुतृतीयांतनुमानसामाह मांचेति यश्चसाधकोमांप्रत्यगात्मानं चका
रस्त्वर्थेपूर्वभूमिस्थापेक्षयास्यवैलक्षण्यंद्योतयति अव्यभिचारेणवृत्त्यंतरानंतरितेनभक्तियोगेनमयिभगवतितैलधारावदविच्छिन्नवृत्तिप्रवाहिमनःप्रणिधानरूपेणयोगेनसेवतेध्यायति सएवंसूक्ष्मीकृतचित्तएता
न्गुणान्समतीत्यध्यानपरिपाकांतेसत्त्वमपिबाधित्वाब्रह्मभूयायब्रह्मभावायकल्पतेयोग्योभवति भुवोभावइतिभवतेर्भावेक्यप् ॥२६॥ विषयप्रदर्शनद्वाराविचारणाख्यांद्वितीयांभूमिमाह ब्रह्मणोहीति ब्रह्मणोवेद
स्यप्रतिष्ठातात्पर्येणपर्यवसानस्थानमहमेव अमृतस्यकर्मब्रह्मोभयदर्शनद्वाराऽमृतसाधनस्य अव्ययस्यअनादित्वादनंतत्वाच्चापौरुषेयत्वेनाप्रामाण्यशंकाकलंकशून्यस्यस्वतःप्रमाणभूतस्येत्यर्थः एतेनोपक्रमो
पसंहारादिपर्यालोचनयावेदाविरुद्धतर्कोपकरणयाकृत्स्नस्यवेदस्यतात्पर्यंमद्दर्शनकामेननिर्णेतव्यमितिविचारणाख्याद्वितीयाभूमिरुक्ता हेतुफलोपदर्शनमुखेनशुभेच्छाख्यांप्रथमांभूमिमाह शाश्वतस्येति का
म्यधर्मवत्फलदानेननाशाभावात्भगवत्यर्पितोनित्योधर्मःशाश्वतः विविदिषादिपारंपर्येणमोक्षाख्यशाश्वतफलहेतुत्वात् शाश्वतस्यचधर्मस्यप्रतिष्ठापरंप्राप्यंफलमहमेव तथाऐकांतिकंविषयसंगजन्यसु

मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्योमित्रारिपक्षयोः॥ सर्वारंभपरित्यागीगुणातीतःसउच्यते ॥ २५॥ मांचयोऽव्यभिचारेणभक्तियोगेनसेवते ॥ सगुणान्समतीत्यै
तान्ब्रह्मभूयायकल्पते॥ २६॥ ब्रह्मणोहिप्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्यच॥ शाश्वतस्यचधर्मस्यसुखस्यैकांतिकस्यच॥ २७॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणि
श्रीमद्भगवद्गीतासू० गुणत्रयविभागयोगोनामचतुर्दशोऽध्यायः॥ १४॥ पर्वणितुअष्टत्रिंशोऽध्यायः॥ ३८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥
श्रीभगवानुवाच ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थंप्राहुरव्ययं॥ छंदांसियस्यपर्णानियस्तंवेदसवेदवित्॥ १॥

खव्यभिचारिस्वरूपभूतंमोक्षसुखंतस्यापिप्रतिष्ठापराकाष्ठाअहमेव एवंनिष्कामधर्मेणविशुद्धचित्तस्यैकांतिकसुखेच्छाभवतिसेयंशुभेच्छाख्याप्रथमाभूमिः अत्रपरांपरांभूमिमारोढुमशक्तस्यपूर्वापूर्वाभूमिरुप
दिश्यते यथाध्यानेनात्मनिपश्यंतीत्यत्रनिदिध्यासनाशक्तस्यसांख्यनामाविचारस्तत्राप्यशक्तस्यकर्मयोगउपदिश्यतेतद्वत्॥२७॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः॥१४॥३८॥
पूर्वाध्यायांतेसुखस्यैकांतिकस्यप्रतिष्ठापराकाष्ठाहमित्युक्तंतत्रकिंलक्षणंतत्सुखंकेनवाआवृतंकेनवासाधनेनास्यावरणभंगःकेनवाधिकारिणातत्प्राप्यमित्यादिवर्णयितुंपंचदशोध्यायआरभ्यते ऊर्ध्वमूलमि
ति आनंदाद्ध्येवखल्विमानिभूतानिजायंतइतिश्रुतिप्रसिद्धंमानुषानंदमारभ्योत्तरोत्तरशतगुणवृद्धानंदसोपानपंक्तेरुपरिस्थितंपरमानंदाद्वयंवस्तुऊर्ध्वंतदेवमूलंमूलकारणमस्यसंसाराश्वत्थस्यतमूर्ध्वमूलं अ
धःशाखंऊर्ध्वादधोधःसोपानस्थानीयाःशाखाइवशाखाःअव्यक्तमहदहंकारपंचतन्मात्राषोडशविकारहिरण्यगर्भविराट्प्रजापतिसुरगंधर्वासुरनरतिर्यक्स्थावररूपायस्यसोधःशाखस्तं नश्वोपिस्थातुंयोग्यमन्
तत्वादश्वत्थंसंसारवृक्षं तथापिअव्ययंमूढानांअनाद्यनंतंप्राहुर्वेदाःऊर्ध्वमूलोऽवाक्शाखएषोश्वत्थःसनातनइत्यादयः छंदांसिवेदास्तदुपलक्षितायज्ञादयःतएवपर्णानिपर्णसंघातवत्शोभाहेतवोयस्यतरोस्तमश्व
त्थंयोवेदमिथ्यात्वेनसएववेदवित्विदितवेद्यइत्यर्थः अत्राश्वत्थरूपकेणसंसारोवर्ण्यते ॥ १ ॥

अधश्चमानुषेभ्यस्तिर्यक्स्थावराद्योऽवीच्यंताः ऊर्ध्वंचमानुषेभ्यएवोपरिचगंधर्वयक्षादिहिरण्यगर्भपर्यंतंप्रसृताःप्रसरंप्राप्तास्तस्यशाखाः गुणैःसत्वादिभिःप्रकर्षेणवृद्धाः गुणप्रवृद्धाः विषयाएवरंजकतयाकोमल पल्लवरूपाणिप्रवालानियासांताः संसारवृक्षस्योपरिमूलंब्रह्मउक्तं अधश्चइहमनुष्यलोकेचतस्यमूलानिवासनारूपाणिअवांतरमूलानिअनुसंततानिप्रवाहनित्यानि यतःकर्मानुबंधीनिकर्मैवधर्माधर्माख्यंअनुबं धःपश्चाद्भावियेषांतानिकर्मानुबंधीनि वासनाभ्यःकर्माणिकर्मभ्योवासनाइत्यनवरतसंतानोयंवृक्षइत्यर्थः॥ २ ॥ननुश्वोपिस्थातुमनर्हश्चाव्ययश्चेत्युक्तेप्रतिक्षणविनाशिविज्ञानसंतानरूपोवाव्रीह्यादिवत्प्रवाहनित्यो वायंसंसारस्तर्हिदुरुच्छेद्योवासनानांकर्मणांचबीजांकुरवदन्योन्यजन्महेतुत्वस्यावर्जनीयत्वादित्याशंक्यसत्त्वासत्त्वाभ्यामनिर्वचनीयोयमित्येतंपक्षमाश्रित्यपरिहरति नरूपमिति रज्जूरगस्येवास्यरूपंसम्यग्दृ शावीक्ष्यमाणंसन्नोपलभ्यते इहजीवत्येवदेहे यथापूर्वमज्ञानदशायांतथानोपलभ्यतेज्ञानदशायां तेनास्यमृषात्वमनुभवैकवेद्यमित्युक्तं एतेनानुपलभ्यरूपत्ववचनेनस्वप्रकाशानांविज्ञानानांरूपवतांबीजादीनां चसादृश्यस्यव्यावृत्तिः तर्हिशशविषाणवत्तुच्छएवायंस्यादित्यतआह नांतोनचादिरिति उपादानस्यमूलाज्ञानस्याद्यंतशून्यत्वादयमप्याद्यंतशून्यइत्यर्थः तर्हिआत्मवदपरिहार्यःस्यादित्याशंक्याह नचसंप्रतिष्ठा अस्यप्रतिष्ठाख्यंलयस्थानंवृक्षस्यभूमिरिवनास्ति नचायंब्रह्मणोविकारोयेनतत्रैवलीयेत नचेष्टापत्तिः ब्रह्मणःकौटस्थ्यभंगापत्तेः किंतर्हितुच्छमज्ञानमस्योपादानंतस्मिंश्चज्ञानेनविनष्टेसमूलस्यास्योच्छेदोभवति

अधश्चोर्ध्वंप्रसृतास्तस्यशाखागुणप्रवृद्धाविषयप्रवालाः ॥ अधश्चमूलान्यनुसंततानिकर्मानुबंधीनिमनुष्यलोके ॥ २ ॥
नरूपमस्येहतथोपलभ्यतेनांतोनचादिर्नचसंप्रतिष्ठा ॥ अश्वत्थमेनंसुविरूढमूलमसंगशस्त्रेणदृढेनछित्वा ॥ ३ ॥ ततःपदं
तत्परिमार्गितव्यंयस्मिन्गताननिवर्त्तंतिभूयः ॥ तमेवचाद्यंपुरुषंप्रपद्येयतःप्रवृत्तिःप्रसृतापुराणी ॥ ४ ॥

अज्ञानस्यचतुच्छत्वंतुच्छेनाभ्वपिहितंयदासीदित्यादिश्रुत्या तत्कार्यस्यरज्जूरगादेःप्रलयेतदनुपलंभस्यानुभवेनचसिद्धं तस्मादस्यप्रतिष्ठानोपलभ्यतइतियुक्तमेवोक्तं तमेनमश्वत्थंवासनानांदार्ढ्यात्सुविरूढ मूलंदृढतरमूलमपिअसंगशस्त्रेणसंगोदेहादितादात्म्यबुद्धिस्तद्वर्जनमसंगःसएवशस्त्रंतेनदृढेनपरिपक्वेनछित्वा ततःपदंतत्परिमार्गितव्यमित्युत्तरेणान्वयः यद्यपिस्थूलसूक्ष्मयोःसंसारयोरसंगःसुषुप्तौस्वयमेवजा यते तेनतन्मूलवासनाभिरप्यात्मनोऽसंगोनुमीयतेतथापिवासनामूलस्याज्ञानस्यज्ञानेनानुच्छेदान्नासंगधीर्दृढाभवतितस्मान्निर्विकल्पसमाध्यभ्यासेनकारणशरीरस्याप्यसंगःसाध्यः तेनचासंगशस्त्रेणास्यछे दोमूलोच्छेदोलवणोदकवद्रज्जूरगवद्वाप्रविलापनरूपःकर्तव्यः नतुसांख्यानामिवस्वरूपेणसतःपरिवर्जनमात्रं ॥ ३ ॥ तमिममश्वत्थंछित्वाकिंकर्तव्यमतआह ततइति नकेवलंनिर्विकल्पसमाधिनातदसं गमात्रेणकृतार्थताकिंतर्हिततोऽसंगानंतरंतत्श्रुतिप्रसिद्धंपदंपदनीयंब्रह्मपरिमार्गितव्यंश्रुतियुक्तिबलेनाहमेवब्रह्मास्मीतिज्ञातव्यं यस्मिन्पदेनिर्विकल्पेगताःप्राप्ताःसंतोननिवर्तंतिनपुनर्निवर्तंते तमेवप्रत्यगानंदमाद्यं पुरुषंपुरिशरीरेशयानमहमपिप्रपद्येशरणागतोस्मीतिभावयेत् भगवतएववाइदंवचनंलोकशिक्षार्थंवर्तएवचकर्मणीतिवत् कोसौपुरुषःयतःपुराणीआद्याप्रवृत्तिः सोकामयतबहुस्यांप्रजायेयेतिइत्येवंरूपाप्रसृताअ स्मात्सापिप्रवृत्ता यतोवयमपिइदानींकामयामहेधनादिनावयंभूयांसःस्यामप्रजयाप्रजायेमहीतिचेति येनेयंप्रवृत्तिर्दर्शितातत्प्रणामेनैवसानिवर्तिष्यतइत्यर्थः ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमैकांतिकस्यसुखस्याच्छादकंसंसाराश्वत्थंतच्छेदकमसंगशस्त्रंचोक्त्वातस्यसुखस्यप्राप्तावधिकारिणंतस्यस्वरूपंचाहद्वाभ्यां निर्मानेति मानोदर्पः मोहोविपर्ययस्तद्रहिताःनिर्मानमोहाः जितःसंगःकर्ताहमित्यभिमानःदोषोरागादिश्चयैस्तेजितसंगदोषाः अध्यात्मंआत्मनिनित्याःनिष्ठावंतःआत्मध्यानपराइतियावत् विनिवृत्तकामाःत्यक्तसर्वपरिग्रहाः द्वंद्वैःसुखदुःखेत्युपलक्षणंशीतोष्णादीनामपि तैर्विमुक्तास्तितिक्षावंतइत्यर्थः अमूढाःविद्ययाऽविद्यानाशंकृतवंतः तत्पदंअव्ययंअपुनरावृत्तिंगच्छंति ॥ ५॥ ननुयदितदूर्ध्वंपदंगच्छंतितर्हिततःपातोप्यवश्यंभावीपतनांताःसमुच्छ्रयाइतिन्यायात् ततश्चयस्मिन्गतानिवर्तंतीत्यनुपपन्नमित्याशंक्यतस्यपदस्यस्वरूपमाह नतदिति तत्पदंसूर्योनभासयति रूपादिहीनत्वेनचक्षुरयोग्यत्वात् एतेनसर्वेषांबाह्येंद्रियाणांनिवृत्तिः यद्धिरूपवच्चक्षुर्योग्यंतत्सूर्येणचक्षुरनुग्राहकेणभास्यंइदंतुनतथेत्यर्थः नशशांकश्चंद्रोपिभासयति यन्मनोग्राह्यंवस्तुतच्चंद्रेणमनोनुग्राहकेणभास्यंइदंतुनतथा यन्मनसानमनुतइतिश्रुत्याऽस्यमनोग्राह्यत्वनिषेधात् नापिपावकःभासयति यद्धिवाचाग्राह्यंतत्तदनुग्राहकेणपावकेनभास्यंइदंतुनतथा यद्वाचानभ्युदितमितिश्रुत्यास्यवाग्गोचरत्वनिषेधात् नचक्षुषागृह्यतेनापिवाचेत्यादिश्रुत्यंतरंच यतश्चक्षुर्मनोवाचामगम्यंतेनस्थूलसूक्ष्मकारणप्रपंचातीतंप्रत्यगद्वयं नांतःप्रज्ञंनबहिःप्रज्ञं

निर्मानमोहाजितसंगदोषाअध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः॥ द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाः पदमव्ययंतत् ॥ ५॥ नतद्भासयतेसूर्योनशशांकोनपावकः॥ यद्गत्वानिवर्त्तंतेतद्धामपरमंमम॥ ६॥

अस्थूलमनणुइत्यादिश्रुतिभिःसर्वविशेषरहितंयत्प्रतिपादितंतत्ममपरमंधामवृत्तिरूपज्ञानादपरमादन्यज्ज्योतिश्चिन्मात्रं ममेतिसंबंधोराहोःशिरइतिवदुपचारात् मदभिन्नंज्योतिःस्वयंप्रकाशमित्यर्थः अतएवयद्गत्वाप्राप्यज्ञात्वेत्यर्थः ननिवर्तंतेनिवृत्तिकारणस्यमूलाज्ञानस्याभावात् एवंव्याख्यानेहियदाह्येवैषएतस्मिन्नदृश्येनात्म्येनिरुक्तेनिलयनेभयंप्रतिष्ठांविंदते अथसोऽभयंगतोभवतीतिश्रुत्यर्थानुगमोदृश्यते अदृश्येइतिदृगयोग्यत्वेनसूर्यभास्यत्वंपर्युदस्यते अनात्म्येआत्मनोमनसोयोग्यंआत्म्यंतदन्यत्रअनात्म्येइतिमनसोप्ययोग्यत्वेनचंद्रमोभास्यत्वंनिरस्यते अनिलयनेनिलीयतेस्मिन्सर्वंस्थूलसूक्ष्ममितिनिलयनंकारणंतद्भिन्ने अतएवानिरुक्तेनिर्वचनायोग्येवाचामगोचरइत्यर्थः तेनपावकाप्रकाश्येइतिसिद्धं येतुसूर्याद्यप्रकाश्यमर्चिरादिमार्गगम्यंसत्यलोकादप्युपरितनमप्राकृतंवैष्णवंपदंनित्यंदेशांतरेऽस्तितद्गत्वापुनर्ननिवर्तंतइतिव्याचक्षते तेषांनरूपमस्येहतथोपलभ्यतइतिदृश्यस्यतुच्छत्वादेवतादृशस्यापितुच्छत्वमपरिहार्यं दृश्यत्वाविशेषात् तस्माद्यथोक्तएवश्लोकार्थः ॥ ६ ॥

ननुयदिसूर्याद्यभास्यज्योतीरूपस्त्वंक्षेत्रज्ञंचापिमांविद्धिइतिस्वस्यैवक्षेत्रज्ञत्वंब्रूषेतर्हिक्षेत्रज्ञस्यसतस्तवघटादिप्रकाशेकिमितिसूर्याद्यपेक्षादृश्यते नहिस्वयंज्योतीरूपः स्वविषयावभासनेज्योतिरंतरमपेक्षते दीपादिष्वदर्शनादित्याशंक्याहत्रिभिः ममैवेति यत्यस्मादीश्वरोजगत्स्रष्टाशरीरंअवाप्नोति सएषइहप्रविष्टआनखाग्रेभ्यः तत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदित्यादिश्रुतिभ्यःईश्वरएवशरीरधारी तथायद्यस्माद्धेतोः अपिशब्दोऽवधारणार्थे चःसमुच्चयार्थे कस्मिन्नहमुत्क्रांतउत्क्रांतोभविष्यामिकस्मिन्वाप्रतिष्ठितेप्रतिष्ठास्यामीतिसप्राणमसृजतेतिश्रुतेःप्राणधारणेनोपाधिनाईश्वरएवचउत्क्रामति ततोहेतुद्वयात्जीवलोकेसंसारेयोजीवभूतःप्राणीससनातनःसर्वदैकरूपोहमेवेतिवक्तव्येयथाग्नेःक्षुद्राविस्फुलिंगाव्युच्चरंत्येवमेवैतस्मादात्मनःसर्वएतआत्मनोव्युच्चरंतीतिवह्निविस्फुलिंगन्यायेनसममैवांशइत्यंशांशिभावोक्तिःयद्यपिवह्नौभेदःपरिमाणंचस्वगतंनदृश्यतेतथापितूपाधिगतमेवतदुभयंतत्राप्युपचर्यते अयमग्निरस्मादग्नेर्भिन्नःअयमस्यस्फुलिंगःअयमस्मादल्पइति एवमस्थूलमनण्वह्रस्वमदीर्घमितिश्रुतेश्चतुर्विधपरिमाणशून्येब्रह्मणिममैवांशइत्यंशांशिभावेनभेदोऽल्पत्वमहत्त्वेचोपचारादौपाधिकेध्येये तथाचश्रुतिः बुद्धेर्गुणेनात्मगुणेनचैवह्यारायमात्रोह्यवरोपिदृष्टइति समःप्लुषिणासमोमशकेनसमोनागेनसमएभिस्त्रिभिर्लोकैरितिच तथाचविस्फुलिंगोवह्निरेवनतुवन्ह्यंशः एवंजीवोपिब्रह्मैवनतुब्रह्मांशः ब्रह्मदाशाब्रह्मदासाब्रह्मेमेकितवाउतेति दाशादिष्वपिपिंडेषुगोत्वस्येवकात्स्न्येंनएकैकस्मिन्ब्रह्मभावपरिसमाप्तिदर्शनात् निरंशेंशांशिकल्पनायाअयोग्यत्वाच्च सए

ममैवांशोजीवलोकेजीवभूतःसनातनः॥ मनःषष्ठानींद्रियाणिप्रकृतिस्थानिकर्षति ॥ ७ ॥ शरीरंयदवाप्नोतियच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः॥ गृहीत्वैतानिसंयातिवायुर्गंधानिवाशयात्॥ ८॥ श्रोत्रंचक्षुःस्पर्शनंचरसनंघ्राणमेवच॥ अधिष्ठायमनश्चायंविषयानुपसेवते॥ ९॥ उत्क्रामंतंस्थितंवापिभुंजानंवागुणान्वितं॥ विमूढानानुपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषः॥ १०॥ यतंतोयोगिनश्चैनंपश्यंत्यात्मन्यवस्थितं॥ यतंतोप्यकृतात्मानोनैनंपश्यंत्यचेतसः॥ ११ ॥

वंजीवभूतईश्वरोममैवांशइवांशोरूपभेदोमनःषष्ठंयेषुतानिमनसासहषडिंद्रियाणि प्रकृतिस्थानिइंद्रियाणांप्रकृतिःस्वभावोविषयप्रावण्यंतत्रस्थितानि कर्षतिसुप्तिप्रलयसमाधिकालेषुसंकोचयति॥ ७॥तथैतान्येवआशयात्स्वलयस्थानात्गृहीत्वासंयातिविषयदेशंप्रतिगच्छतिप्रबोधसर्गव्युत्थानकालेषु तत्रदृष्टांतः वायुर्गंधानिवाशयात् गंधाश्रयात्पुष्पात् ॥ ८ ॥ कानितानिमनःषष्ठानि तानिगृहीत्वागत्वाचायंकिंकरोतीत्यतआह श्रोत्रमिति अधिष्ठायव्यापारवंतिकृत्वाविषयान्शब्दादीन्उपसेवतेप्रकाशयति यथादीपःस्वस्यवृत्तिलाभायतैलवर्त्याद्यपेक्षमाणोपिस्वविषयावभासनेस्वयमेवप्रभुः एवंजीवोपिघटाकारत्वलाभायमनःषष्ठानींद्रियाणिसूर्यादींश्चापेक्षतेतथापिघटावभासंस्वयमेवकरोतिनेतराणिइंद्रियसूर्यादीनिस्वभास्यत्वात्तैलवर्त्यादिवदित्याशयः ॥ ९ ॥ तमेवंभूतंमनःषष्ठानींद्रियाणिप्राणंचाधिष्ठायतेषामुत्क्रमणेनोत्क्रामंतंतेषांस्थित्यास्थितंतेषांभोगेनभुंजानंतेषांसत्वरजस्तमोगुणयुक्तत्वेनगुणान्वितंघटसूर्यमिवघटाकाशमिववाघटगमनादिनागमनादिमंतंस्वतस्तूत्क्रमणादिशून्यमपिविमूढास्तात्विकरूपंनानुपश्यंति ज्ञानचक्षुषस्तुपश्यंतिउपाधेरेवोत्क्रमणादिकंनतूपहितस्यात्मनइतिजानंत्येवेत्यर्थः ॥ १० ॥ यतंतोयत्नशीलायोगिनश्चएनंआत्मनिबुद्धौअवस्थितंविभुमुत्क्रांत्यादिहीनंअसंगंपश्यंति यतंतोपिअकृतात्मानः येयज्ञादिभिरशोधितचित्ताःएनंनपश्यंति यतःअचेतसःअनिर्जितचित्ताः पाषाणतुल्याइत्यर्थः ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कथंतर्हिसूर्यादीनामपिभासकत्वंलोकेदृश्यतेतदपिमदावेशादेवेत्याह यदादित्येति अत्राप्यादित्यादिपदैःकरणाधिष्ठात्र्योदेवतास्तदधिष्ठेयानिकरणानिचतंत्रेणैवगृह्यंते यदादित्यादिषुबाह्यकरणाधिष्ठातृषुतत्तदधिष्ठेयेषुबाह्यकरणेषुचगतंविद्यमानंतेजोविषयप्रकाशनसामर्थ्यंसर्वंजगद्भासयतेतत्तेजोमामकंमदीयंविद्धि येनसूर्यस्तपतितेजसेद्धः येनचक्षूंषिपश्यंतीत्यादिश्रुतिभ्यः एवंमनश्चंद्रमसोर्यदांतरप्रपंचप्रकाशनसामर्थ्यंतदपिमामकमेव तथायद्वागग्न्योरव्याकृतादिविषयप्रकाशनसामर्थ्यंतदपिमामकमेवेत्यर्थः अक्षरयोजनास्पष्टा॥१२॥ नकेवलमादित्यादिगतप्रकाशनसामर्थ्यंमामकंअपितुपृथिव्यादिगतंभूतधारणव्यापनसामर्थ्यमपिमदीयमेवेत्याह गामिति गांपृथिवींआविश्यतांपृथिवींदृढांकृत्वाभूतानिअहमेवधारयामिओजसाबलेन अन्यथापृथिवीसिकतामुष्टिवद्विशीर्येत तथाचमंत्रवर्णः येनद्यौरुग्रापृथिवीचदृढेतिसदाधारपृथिवीमितिच तथाहमेवसोमोरसात्मकोजलात्मकः रसोजलंरसोहर्षइत्यनेकार्थमंजरी जलमयोभूत्वासर्वाओषधीःपुष्णामिच रसवतीःपुष्टाश्चकरोमि सोमोहिस्वात्मरसानुप्रवेशेनसर्वाओषधीःपुष्णातीतिप्रसिद्धं ॥ १३ ॥ अहंवैश्वानरसंज्ञउदरस्थोऽग्निर्भूत्वाप्राणिनांसर्वेषांदेहंआश्रितःसन्प्राणापानाभ्यांवायुभ्यांसमायुक्तःसमुद्दीपितश्चतुर्विधमन्नमदनीयं भक्ष्यंदंतव्यापारापेक्षमपूपादि भोज्यंतदनपेक्षंपायसादि लेह्यंगुडशर्करादि चोष्यंनिश्चोष्यत्यज्यमानंइक्षुदंडादि एतेनसर्वत्रसर्वाशक्तिर्यादृश्यतेसामदीयैवेतिभावः तदेवंभोक्तावैश्वानरोग्निर्भोज्यमन्नंसोमस्तदेवमुभयमग्नीषोमौसर्वमितिपश्यतोन्नदोषलेपोन

यदादित्यगतंतेजोजगद्भासयतेऽखिलं॥यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमामकं॥१२॥ गामाविश्यचभूतानिधारयाम्यहमोजसा॥पुष्णामिचौषधीःसर्वाःसोमोभूत्वारसात्मकः॥१३॥ अहंवैश्वानरोभूत्वाप्राणिनांदेहमाश्रितः॥प्राणापानसमायुक्तःपचाम्यन्नंचतुर्विधं॥१४॥ सर्वस्यचाहंहृदिसन्निविष्टोमत्तःस्मृतिर्ज्ञानमपोहनंच॥ वेदैश्चसर्वैरहमेववेद्योवेदांतकृद्वेदविदेवचाहं ॥ १५ ॥ द्वाविमौपुरुषौलोकेक्षरश्चाक्षरएवच॥ क्षरःसर्वाणिभूतानिकूटस्थोक्षरउच्यते॥ १६॥ उत्तमःपुरुषस्त्वन्यःपरमात्मेत्युदाहृतः॥ योलोकत्रयमाविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वरः ॥ १७॥

भवतीत्यपिद्रष्टव्यं ॥ १४ ॥ किंचसर्वस्यप्राणिजातस्याहंहृदिसन्निविष्टआत्मेत्यर्थः अतोमत्तआत्मनस्तेषांस्मृतिर्ज्ञानंचपुण्यवतां पापिनांतुतयोरपोहनंविस्मरणमज्ञानंचभवति तथाचसर्वैर्वेदैःकर्मोपास्तिज्ञानकांडात्मकैरहमेवपरमात्मावेद्योवेदांतकृत्वेदांतोक्तविद्यासंप्रदायकृत् वेदवित्वेदार्थविच्चाहमेव एतेनवेदांतविद्वेदविच्चस्वविभूतिरित्युक्तंभवति ॥ १५ ॥ सर्वशास्त्रहृदयंसंगृह्णाति द्वाविति लोकेप्रसिद्धौइमौद्वावेवपुरुषौ क्षरोविनाशीसचसर्वाणिभूतानिप्राणवंति कर्मक्षयेसुप्तिप्रलयकैवल्यादौउपाधिनाशमनुविनाशशीलोजीवोब्रह्मप्रतिबिंबभूतोजलार्कोपमः प्रज्ञानघनएवैतेभ्योभूतेभ्यःसमुत्थायतान्येवानुविनश्यतीतिश्रुतेः कूटस्थोनिर्विकारोमायोपाधिरक्षरःतदुपाधेरकर्मजत्वेननाशासंभवात् उपाधिदोषेणावशीकृतत्वाच्चासौनक्षरतिस्वरूपान्नच्यवतइत्यक्षरः ॥ १६ ॥ एताभ्यांकार्यकारणोपाधिभ्यामन्योनिरुपाधिरुत्तमःपुरुषः योसौपरमात्मेत्युदाहृतःशास्त्रे योसौमाययाईश्वरोभूत्वालोकत्रयंउत्तममध्यमाधमशरीररूपंआविश्यप्रविश्यधारयतिशरीरत्रयं अथापिअव्ययःसर्वज्ञत्वेनईश्वरधर्मेणअल्पज्ञत्वेनजीवधर्मेणवानव्येतिवर्धतेक्षीयतेवेत्यर्थः ॥ १७॥

. Digitization by eGangotri

यस्मादिति क्षरंउपाधिंअक्षरंचउपाधिंअतीतोतिक्रम्यस्थितोहमतोऽक्षरादपिचेतिचशब्दात्क्षरादपिउत्तमःउत्कृष्टतमः जडात्क्षररूपादुपाधेरुत्कृष्टस्तदुपहितोजीवश्चेतनत्वात् ततोप्युत्कृष्टतरोमायोपाधिःस्वतंत्रत्वात् ततोप्युत्कृष्टतमोनुपाधिरनागंतुकरूपत्वात् अक्षरार्थःस्पष्टः॥१८॥एतद्विज्ञानफलमपिभक्तिरेवेत्याह योमामिति असंमूढःममपुरुषोत्तमत्वेसंशयविपर्यासादिहीनःसएवसर्ववित् यतोमांपुरुषोत्तमंजानाति तत्फलंचमांसर्वभावेनसर्वात्मनासर्वैःप्रकारैर्भजति ॥ १९ ॥ अस्मिन्नध्यायेभगवत्तत्त्वज्ञानस्यमोक्षफलत्वमुक्त्वाऽथेदानींतत्स्तौति इतीति इतिएतद्गुह्यतमंअत्यंतरहस्यंशास्त्रं यद्यपिइयमष्टादशाध्यायीकृत्स्नाशास्त्रंतथाप्यस्मिन्नध्यायेकृत्स्नस्यशास्त्रार्थस्यप्रदर्शनादयमपिशास्त्रं अत्रहिकार्यकारणविभागःसंसारवृक्षस्यानित्यत्वंभगवतोविभूतयःयस्तंवेदसवेदवित्वेदैश्चसर्वैरहमेववेद्यइत्यादिनासर्वःशास्त्रार्थोदर्शितोस्ति इदंमयाउक्तंहेअनघनिर्व्यसन एतत्रहस्यंबुध्वाबुद्धिमान्ज्ञानीस्यात्आत्मविद्भवेत् तावताकृतकृत्यः सर्वंहिकृत्यंपरमात्मावगतिपर्यंतंतत्रैवकृत्स्नपुरुषार्थसमाप्तेः चात्माप्तप्रापणीयश्चस्यात्भवतिनातःपरंकर्त्तव्यमवशिष्यतेइत्यर्थः॥ इतिश्रीभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नवमाध्यायेरा

यस्मात्क्षरमतीतोहमक्षरादपिचोत्तमः॥ अतोस्मिलोकेवेदेचप्रथितःपुरुषोत्तमः॥१८॥ योमामेवमसंमूढोजानातिपुरुषोत्तमं॥ ससर्वविद्भजतिमांसर्वभावेनभारत॥१९॥ इतिगुह्यतमंशास्त्रमिदमुक्तंमयानघ॥ एतद्बुध्वाबुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्चभारत॥२०॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिश्रीमद्भगवद्गीतासू० पुरुषोत्तमयोगोनामपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ पर्वणितुऊनचत्वारिंशोऽध्यायः॥३९॥ ॥७॥ श्रीभगवानुवाच अभयंसत्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ॥ दानंदमश्चयज्ञश्चस्वाध्यायस्तपआर्जवं ॥ १ ॥ अहिंसासत्यमक्रोधस्त्यागःशांतिरपैशुनं॥ दयाभूतेष्वलोलुत्वंमार्दवंह्रीरचापलं ॥ २ ॥

क्षसीआसुरीदैवीचेतितिस्रःसंपदउक्तास्तासुराक्षसीमासुर्यामेवांतर्भाव्यद्वेएवसंपदावत्रव्युत्पाद्येतेद्वयाहप्रजापत्यादेवाश्चासुराश्चेतिश्रुतौ अभयसत्वशुध्यादिधीवृत्तयोदेवाःदंभदर्पादिधीवृत्तयोऽसुराइतिद्वैराश्यस्यैवदर्शनात् पूर्वाध्यायांतेइदमुक्तंमयानघेत्यर्जुनंसंबोधयताऽनघत्वंदैवसंपत्तिमत्त्वंतद्विपर्ययस्त्वासुरीसंपदितिदर्शयितुंश्रीभगवानुवाच अभयमिति अभयंस्वोच्छेदबुध्यभावः सत्वसंशुद्धिःचित्तनैर्मल्यं ज्ञानंश्रवणादिजन्यंयोगोज्ञातेर्थेचित्तप्रणिधानंतयोर्व्यवस्थितिर्निष्ठा एषामुख्यादैवीसंपत् दानंयथाशक्तिसंविभागोन्नादीनां दमोबाह्येंद्रियनियमः यज्ञःश्रौतस्मार्तादिः स्वाध्यायोवेदाध्ययनं तपोवक्ष्यमाणलक्षणंशारीरादित्रिविधं आर्जवंऋजुत्वंसर्वदा ॥ १ ॥ किंच अहिंसाप्राणिपीडावर्जनं सत्यमप्रियानृतवर्जनंयथाभूतार्थभाषणं अक्रोधःपरैराकुष्टस्याभिहतस्यवाप्राप्तस्यक्रोधस्योपशमनं त्यागःसर्वकर्मसंन्यासः पूर्वंदानस्योक्तत्वात् शांतिरंतःकरणस्योपरमः अपैशुनंपरदोषप्रकाशनंपैशुनंतद्वर्जनं दयादुःखितेषुभूतेषुकृपा अलोलुत्वंइंद्रियाणांविषयसंनिधावप्यविक्रिया मार्दवंमृदुता ह्रीर्लज्जा अचापलंअसतिप्रयोजनेवाक्पाणिपादादीनामव्यापारयितृत्वं ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंचतेजःप्रागल्भ्यंनतुप्रता क्षमाआकुष्टस्यताडितस्यवांतर्विक्रियानुत्पत्तिः उत्पन्नायाविक्रियायाःप्रशमनमक्रोधइत्युक्तं धृतिर्देहेंद्रियेष्ववसादंप्राप्तेषुतस्यप्रतिषेधकोंतःकरणवृत्तिविशेषोयेनोत्तंभितानिदे
हादीनिनावसीदंति शौचंद्विविधंमृज्जलाभ्यांबाह्यं आंतरंमनोबुध्योर्नैर्मल्यंमायारागादिकालुष्याभावः अद्रोहःपरजिघांसायाअभावः नातिमानिताअत्यंतंमानराहित्यं एतानिअभयादीनिदैवींसत्वप्रधानां
संपदंअभिलक्ष्यजातस्यस्वभावतोभवंतिहेभारत ॥ ३ ॥ अथेदानींरजस्तमोमयीआसुरीसंपदुच्यते दंभइति दंभोधर्मध्वजित्वं दर्पःधनाभिजननिमित्तउत्सेकः अभिमानआत्मनिपूज्यताबुद्धिः क्रोधःप्र
सिद्धः पारुष्यंनिष्ठुरभाषणं अज्ञानंअविवेकजनितोमिथ्याप्रत्ययः एतेआसुरींसंपदमभिलक्ष्यजातस्यभवंतिहेपार्थ ॥ ४ ॥ अनयोःसंपदोःकार्यमाह दैवीति दैवीपूर्वोक्ता अर्जुनस्यशंकाकिमहमासुर्यांसंप
दिजातोस्मीतितामपनुदति माशुचइति ॥ ५॥ द्वौद्विसंख्यौभूतसर्गौभूतानांस्वभावौ मेमद्वचनाच्छृणु॥ ६॥ प्रवृत्तिविधिवाक्यंनिवृत्तिंनिषेधवाक्यंनविदुः धर्माधर्मयोरिष्टानिष्टहेतुत्वज्ञानरहिताइत्यर्थः॥ ७॥ अस
त्यंसत्यवर्जितंजगत्प्राणिजातं तथाऽप्रतिष्ठंधर्माधर्माख्याप्रतिष्ठाआश्रयस्तच्छून्यं अनीश्वरंअनियंतृकं आहुः अपरस्परसंभूतं अपरस्पराःक्रियासातत्येइतिसुट् बीजांकुरवत्परस्परकारणीभूतानांधर्माधर्म

तेजःक्षमाधृतिःशौचमद्रोहोनातिमानिता॥ भवंतिसंपदंदैवीमभिजातस्यभारत॥ ३॥ दंभोदर्पोऽभिमानश्चक्रोधःपारुष्यमेवच ॥ अज्ञानंचाभिजातस्यपार्थ
संपदमासुरीं॥ ४॥ दैवीसंपद्विमोक्षायनिबंधायासुरीमता॥ माशुचःसंपदंदैवीमभिजातोसिपांडव॥ ५॥ द्वौभूतसर्गौलोकेस्मिन्दैवआसुरएवच॥ दैवोविस्त
रशःप्रोक्तआसुरंपार्थमेशृणु॥ ६॥ प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः॥ नशौचंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यते॥ ७॥ असत्यमप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं॥
अपरस्परसंभूतंकिमन्यत्कामहैतुकं॥ ८॥ एतांदृष्टिमवष्टभ्यनष्टात्मानोल्पबुद्धयः॥ प्रभवंत्युग्रकर्माणःक्षयायजगतोऽहिताः॥ ९ ॥ काममाश्रित्यदुष्पूरंदंभ
मानमदान्विताः॥ मोहाद्गृहीत्वाऽसद्ग्राहान्प्रवर्त्तंतेऽशुचिव्रताः॥ १० ॥ चिंतामपरिमेयांचप्रलयांतामुपाश्रिताः॥ कामोपभोगपरमाएतावदितिनिश्चिताः॥
॥ ११ ॥ आशापाशशतैर्बद्धाःकामक्रोधपरायणाः॥ ईहंतेकामभोगार्थमन्यायेनार्थसंचयान्॥ १२॥

तद्वासनानांयत्सातत्यंतस्मात्संभूतं किमन्यल्लोकेस्तिन किंचिदपिधर्माद्यपेक्षयाउत्पद्यते किंतुसर्वंकामहैतुकंस्त्रीपुंसयोर्मिथुनीभावःकामस्तदुत्थमेव स्वभावादेवजंतुर्जायतेनत्वदृष्टादित्यर्थः ॥ ८ ॥ एतामनुपदो
क्तांलोकायतिकानामभिप्रेतांदृष्टिमवष्टभ्यताआश्रित्यनष्टात्मानः कामादिवशेननष्टधैर्याः यतोल्पेक्षुद्रेदृष्टसुखेएवबुद्धिर्येषांतेल्पबुद्धयः अहिताःहिंस्राः ॥ ९ ॥ असद्ग्राहानवश्याकर्षणनिध्यंजनकाय
सिध्यादिसाधनेषुअसत्सुअसमीचीनेषुग्राहानिर्बंधाअत्यंताभिनिवेशास्तानगृहीत्वाअशुचीनिमद्यमांसादिसापेक्षाणिव्रतानिनियमविशेषायेषांतेतथाभूताःसंतःकुमार्गप्रवर्तनेनप्रवर्तंतेजगतःक्षयायेतिसंबंधः
॥ १० ॥ चिंतांयोगक्षेमविषयां प्रलयांतांमरणावधिं एतावत्देहएवात्माकामभोगएवपुरुषार्थइतोन्यन्नास्तिइतिनिश्चिताःनिश्चयवंतः तथाचबार्हस्पत्यंसूत्रं चैतन्यविशिष्टःकामःपुरुषः कामएवैकःपुरुषार्थइ
तिच ॥ ११ ॥ अन्यायेनपरवंचनादिना अर्थसंचयान्धनराशीन् ईहंतेलिप्संते ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आशापाशान्विवृणोति इदमद्येति ॥ १३ ॥ क्रोधपरायणत्वंकामपरायणत्वंचपूर्वोत्तराभ्यामर्धाभ्यामाह असाविति ईश्वरःसमर्थःसर्वेषांनिग्रहे सिद्धःलब्धाखिलभोगसाधनः बलवान्विषयोपभोगेसमर्थः अतएवसुखी ॥ १४ ॥ आढ्योधनी अभिजनवान्कुलीनः अज्ञानेनअविवेकेनमोहिताःविविधंभ्रमंप्रापिताः ॥ १५॥ अनेकंनास्तिएकंचिंतनीयंयस्यतत्अनेकंबहुषुविषयेषुपूर्वोक्तेषुलग्नंचित्तंयेषांतेअनेकचित्तास्तेचतेविभ्रांताश्चकिमिदमादौसाधनीयमिदमादौसाधनीयमितिविशेषेणभ्रांत्याकुलाःअनेकचित्तविभ्रांताः मोहःअसत्स्वपिसद्बुद्धिस्तदेवजालंतेनसम्यगावृताः प्रसक्ताःप्रकर्षेणलग्नाः अशुचौविण्मूत्रादिमये ॥ १६ ॥ आत्मनैवात्मानंमहांतंमन्यंतेतेआत्मसंभाविताः स्तब्धाःअप्रणताः धननिमित्तोमानोगर्वोमदउन्मत्तताताभ्यामन्विताःधनमानमदान्विताः नामयज्ञैर्नाममात्रैर्यज्ञैः दंभेनधर्मध्वजितया अविधिपूर्वकंयथोक्तधनज्ञानत्वयमृत्विकूपल्यादिशुद्धिरहितंयजंते ॥ १७ ॥ अहंकारोहमेवसर्वश्रेष्ठइतिबुद्धिः बलंशारीरंधनाभिजननिमित्तंच दर्पंपरावज्ञां कामंक्रोधंचसंश्रिताः मांसर्वदेहेषुप्रविष्टं आ

इदमद्यमयालब्धमिमंप्राप्स्येमनोरथं॥ इदमस्तीदमपिमेभविष्यतिपुनर्धनं॥ १३॥ असौमयाहतःशत्रुर्हनिष्येचापरानपि ॥ ईश्वरोहमहंभोगीसिद्धोहंबलवान्सुखी॥ १४॥ आढ्योभिजनवानस्मिकोन्योस्तिसदृशोमया ॥ यक्ष्येदास्यामिमोदिष्येइत्यज्ञानविमोहिताः ॥ १५॥ अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमावृताः॥ प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेऽशुचौ॥ १६॥ आत्मसंभाविताःस्तब्धाधनमानमदान्विताः॥ यजंतेनामयज्ञैस्तेदंभेनाविधिपूर्वकं ॥ १७॥ अहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंचसंश्रिताः॥ मामात्मपरदेहेषुप्रद्विषंतोभ्यसूयकाः ॥ १८ ॥ तानहंद्विषतःक्रूरान्संसारेषुनराधमान् ॥ क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेवयोनिषु ॥ १९॥ आसुरींयोनिमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि॥ मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिं ॥ २०॥ त्रिविधंनरकस्येदंद्वारंनाशनमात्मनः॥ कामःक्रोधस्तथालोभस्तस्मादेतत्त्रयंत्यजेत् ॥ २१ ॥ एतैर्विमुक्तःकौंतेयतमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः॥ आचरत्यात्मनःश्रेयस्ततोयातिपरांगतिं॥ २२ ॥

त्मदेहेस्वदेहशोषणेन कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचैवांतःशरीरस्थंतान्विद्ध्यासुरनिश्चयानितिवक्ष्यमाणदिशापरदेहेचहिंसादिनाप्रद्विषंतः अभ्यसूयकाःसर्वत्रगुणेषुवेदोक्तेषुशमादिषुअशक्तत्वादिलक्षणंदोषमारोपयंतः ॥ १८ ॥ तेषांफलमाह तानिति सर्वभूतसमोप्यहंतान्वेदोक्तशासनातिगान्भूतद्रोहकर्तॄन् अहमंतरात्मानतुतटस्थोयेनममवैषम्यंस्यात् पूर्वसंस्कारात्तेतथैवपापंकुर्वंतितदनुरूपंफलंचप्राप्नुवंतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ आसुरयोनिप्राप्तेरपिफलमाह आसुरीमिति अधमांनारकीं तिर्यक्स्थावरादिरूपांवा ॥ २० ॥ संक्षेपमासुर्याःसंपत्तेराह त्रिविधमिति ॥ २१ ॥ कामादित्रयत्यागेकिंस्यादतआह एतैरिति तमोद्वारैःतमसोनरकस्यदुःखमोहात्मकस्यद्वारभूतैर्विमुक्तःसन् आत्मनःश्रेयःकल्याणंभगवदाराधनादिकंआचरति ततःपरांगतिंमोक्षंयातितस्मात्कामादित्रयंत्यजेदिति ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नकेवलंकाष्ठतपस्विवत्कामादित्यागमात्रेणउच्छास्त्रवर्तीसिध्यतीत्याह यइति शास्त्रविधिंशास्त्रेणइष्टसाधनतयाऽनिष्टसाधनतयाचज्ञापितंब्राह्मणोयजेतनसुरांपिबेदित्यादिनाविहितंनिषिद्धंचउत्सृज्यविहितमकरणेननिषिद्धमाचरणेनचउत्सृज्ययोवर्ततेकामकारतइच्छया सःसिद्धिंचित्तशुद्धिंसुखंवैराग्यादिजनितांतृप्तिंपरांगतिंमोक्षंचनावाप्नोति ॥ २३ ॥ यस्माच्छास्त्रातिगःशुद्ध्यादिकंत्रयंनाप्नोतितस्मात्त्वंतवशुद्ध्यादिकामस्यशास्त्रमेवप्रमाणंकिंकार्यंकिंनकार्यमित्यस्यांव्यवस्थायां एवंज्ञात्वाशास्त्रंइदंकर्तव्यमिदंनकर्तव्यमितिशासनंवेदाज्ञारूपं विधानंचतदुल्लंघनेप्रतिसमाधानं अग्निहोत्राद्यकरणेऽयंदोषस्तत्परिहारार्थमिदंकृच्छ्रादिकंप्रायश्चित्तं ब्रह्महत्यादिकरणेऽयंदोषस्तत्परिहारार्थमिदमश्वमेधादिअन्यद्वाप्रायश्चित्तं शास्त्रंचविधानंचताभ्यामुक्तंकर्मइहमनुष्यलोकेकर्तुमर्हसि लोकांतरेकर्मस्वनधिकारंदर्शयितुमिहेत्युक्तं तदेवंशास्त्रानुवर्तिनएवचित्तशुध्यादिकंनान्यस्येतिसिद्धं ॥ २४ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तस्माच्छास्त्रंप्रमाणंतइतिप्रश्नबीजमुपलभ्यार्जुनउवाच यइति येपुरुषाःशास्त्रविधिं शास्त्रपदेनात्रश्रुतिसदाचारकुलाचारागृह्यंते सर्वेषांतेषांधर्मेप्रमाणत्वात् तत्रयोधिगतोविधिर्विधेयंतदुत्सृज्यसर्वात्मनापरित्य

यःशास्त्रविधिमुत्सृज्यवर्ततेकामकारतः॥ नससिद्धिमवाप्नोतिनसुखंनपरांगतिं॥२३॥ तस्माच्छास्त्रंप्रमाणंतेकार्याकार्यव्यवस्थितौ॥ज्ञात्वाशास्त्रविधानोक्तंकर्मकर्तुमिहार्हसि॥ २४॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्म०श्रीमद्भ०देवासुरसंपद्विभागयोगोनामषोडशोऽध्यायः॥१६॥ पर्वणितुचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४०॥ ॥७॥ अर्जुनउवाच येशास्त्रविधिमुत्सृज्ययजंतेश्रद्धयान्विताः॥तेषांनिष्ठातुकाकृष्णसत्वमाहोरजस्तमः॥ १॥ श्रीभगवानुवाच त्रिविधाभवतिश्रद्धादेहिनांसास्वभावजा॥सात्विकीराजसीचैवतामसीचेतितांशृणु॥२॥

ज्ययजंतेपूजयंतितातकूपादीन् मत्पित्राकृतोयंकूपोगंगाशतादप्यधिकोत्रैवस्नानपानावगाहनपरिचर्याप्रदक्षिणप्रक्रमणरूपादेतत्सेवनादहमिष्टंफलंअवश्यंप्राप्स्यामीतितत्रदृढतरयाश्रद्धयान्विताःसंतस्तेषांनिष्ठाइयंकाकीदृशी किंसत्वंसात्विकीवापित्र्येरूपेश्रद्धाधिक्यदर्शनात् किंरजःराजसीवातेषांनिष्ठाशास्त्रातिक्रमेणकामकाररूपत्वात् अहोइतिप्रश्ने किंतमःतामसीवासानिष्ठारंगेरजतधीरिवाशास्त्रीयायाअल्पेमहत्त्वबुद्धेर्विपर्यासरूपायादर्शनात् यदपितुभाप्येवृद्धव्यवहारदर्शनादेवश्रद्धानतयादेवादीन्यजंतइत्युक्तं तत्राप्यविगीतएववृद्धव्यवहारोग्राह्यः अविगीतेस्मिंस्तामसत्वादिशंकायाअयोगात् ॥ १ ॥ एवंसामान्यतःपृष्टेसामान्यमेवोत्तरंश्रीभगवानुवाच त्रिविधेति स्वभावःप्राग्भवीयोधर्माधर्मौततोजातास्वभावजा यदिप्राग्भवेसात्विकोदेवतापूजादिधर्मोऽनेनानुष्ठितस्तर्हितस्यशुद्धसात्विक्येवश्रद्धाभवति यदिराजसोयक्षादिपूजारूपस्तर्हिराजस्येव यदितामसोभूतप्रेतादिपूजारूपस्तर्हितामसीश्रद्धाभवति एवंत्रिविधाश्रद्धादेहिनांदेहाभिमानवतांभवतितांमयाव्याख्यास्यमानांशृणु ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुश्रद्धान्वितोभूत्वात्मन्येवात्मानंपश्येदितिश्रद्धायाआत्मदर्शनेसाधनेष्वंतरंगत्वमुच्यतेकथंतस्याराजसत्वंतामसत्वंचोच्यतइत्यतआह सत्त्वेति प्राक्कर्मसंस्कारोपेतंयादृशंबुद्धिसत्वंसात्विकंराजसंवातदनुरू पैवसात्विक्यादिरूपादेवतादिपूजासुफलावश्यंभावनिश्चयात्मिकाश्रद्धापिभवति तथायंपुरुषोपिश्रद्धामयःश्रद्धाप्रधानोयोयच्छ्रद्धोयोययाश्रद्धयोपेतःसएवसइतिसात्विक्याश्रद्धयाउपेतःसात्विकएवराज स्याराजसस्तामस्यातामसइति एवंसतियदितानकूपभक्तःपूर्वपुण्यवशात्तातंदेववन्मन्यतेतर्हितंसात्विकंपुंडलीकमिवदेवाअनुगृह्णंतिनित्यकर्मत्यागनिमित्तमपिदोषमस्यापनुदंति यदित्वेनंमंत्रादिनासिद्धंपूर्ववा सनावशाद्यक्षादिरूपंमन्यतेतदातंराजसंराजसायक्षाएवानुगृह्णंति नास्यकामकारवतोनित्यकर्मत्यागजंदोषमपनेतुमर्हंति नहिदेवतापराधीयक्षैस्त्रातुंशक्यते यदित्वयंप्रेतःपितामत्कुटुंबंमावाधिष्टेतिसर्वंधर्मंत्य क्त्वाएनमस्यप्रियंकूपंपूजयामीतिमन्यतेतदातंपितरिप्रेतत्वबुद्धियोगाद्विपर्यस्तंतामसंप्रेताएवानुगृह्णंतिक्षुद्रभोगैर्दैवाश्वनरकेपातयंति ॥३॥ कुतएतदेवंकल्प्यतेयस्मात्सात्विकादयोदेवादीनेवयजंतेइत्याह यजंतइ ति यजंतेपूजयंति॥४॥ सात्विकानांदौर्लभ्यमभिप्रेत्याह अशास्त्रेति शास्त्रंवेदादितद्विरोधिनाकौलिकाद्यागमेनविहितंघोरंस्वमांसहोमेनब्राह्मणलोहितादिनावादेवतासंतर्पणाद्यात्मकंयेजनास्तपस्तप्यंतेतानासुर निश्चयान्विद्धीतिद्वयोःसंबंधः दंभोधर्मध्वजित्वं अहंकारःस्वस्मिन्पूज्यताबुद्धिःताभ्यांसंयुक्ताः कामरागोविषयाभिलाषः बलंसाहसेनापिविषयसाधनेउत्साहस्ताभ्यामन्विताः ॥५॥ कर्शयंतःकृशंकुर्वंतः भूतग्रा

सत्वानुरूपासत्वस्यश्रद्धाभवतिभारत॥श्रद्धामयोयंपुरुषोयोयच्छ्रद्धःसएवसः॥३॥ यजंतेसात्विकादेवान्यक्षरक्षांसिराजसाः॥प्रेतान्भूतगणांश्चान्येयजंतेता मसाजनाः॥४॥ अशास्त्रविहितंघोरंतप्यंतेयेतपोजनाः॥ दंभाहंकारसंयुक्ताःकामरागबलान्विताः॥५॥ कर्शयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः॥ मांचैवांतःशरी रस्थंतान्विद्ध्यासुरनिश्चयान्॥६॥ आहारस्त्वपिसर्वस्यत्रिविधोभवतिप्रियः॥यज्ञस्तपस्तथादानंतेषांभेदमिमंशृणु॥७॥ आयुःसत्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्ध नाः॥ रस्याःस्निग्धाःस्थिराहृद्याआहाराःसात्विकप्रियाः॥८॥ कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः॥ आहाराराजसस्येष्टादुःखशोकामयप्रदाः॥९॥

मंकरणसमूहं अचेतसोमूढाः मांचांतःशरीरस्थंभोक्तृरूपेणशरीरांतःस्थंमांपरमेश्वरंवाभोग्यस्यशरीरस्यकृशीकरणेनमदाज्ञालंघनेनवाकृशीकुर्वंतःतान्वित्ध्यासुरनिश्चयान् ॥६॥ अत्रसात्विकानांश्रद्धाराध्या हारयज्ञतपोदानानांपरिग्रहार्थंराजसतामसानांवर्जनार्थंचतेषांप्रत्येकंत्रैविध्यंविधीयते तत्रापिश्रद्धात्रैविध्यंआराध्यत्रैविध्यंचप्रागेवोक्तं आहारादीनांत्रैविध्यंप्रतिज्ञापूर्वकमाह आहारस्त्विति आह्रिय तइत्याहारोन्नंअतःपरंप्रायेणपदार्थःस्पष्टः तथापिक्वचित्क्वचित्किंचित्किंचिद्व्याख्यायते ॥ ७ ॥ आयुर्जीवनं सत्त्वमुत्साहः बलंशक्तिः आरोग्यंरोगराहित्यं सुखंचित्तप्रसादः प्रीतिःअभिरुचिः एतेषांविवर्ध नाःवृद्धिकराःतेआयुःसत्त्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः रस्याःरसोपेताः स्निग्धाःस्नेहवंतः स्थिराःदेहेरसांशेनचिरकालस्थायिनः हृद्याःदृष्टमात्राएवहृदयप्रियाः आहाराःघृतक्षीरसितादयःसात्विकप्रियाः ॥ ८ ॥ कट्विितिअतिशब्दःसर्वत्रसंबध्यते अतिकटुनिंबादि अत्यम्लातिलवणात्युष्णाःप्रसिद्धाः अतितीक्ष्णोमरीचादि अतिरूक्षःस्नेहशून्यःकंगुकोद्रवादिः अतिविदाहीराजिकादिः दुःखंतात्कालिकी पीडा शोकःपश्चाद्भाविदौर्मनस्यं आमयोधातुवैषम्यापादनेनरोगस्तत्प्रदाः ॥ ९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यातयामंप्रहराद्याक्कृतंशीतलतांगतमित्यर्थः यातयामंअर्धपक्कंनिर्वीर्यस्यगतरसेनैवोक्तत्वात्इतिभाष्यं गतरसंरसविमुक्तं पूतिदुर्गंधि पर्युषितंपक्वंसद्रात्र्यंतरितं उच्छिष्टंभुक्तावशिष्टं अमेध्यंयज्ञानर्हं भोजनंअन्नंतामसप्रियं ॥ १० ॥ यज्ञत्रैविध्यमाह अफलेति विधिदृष्टः आवश्यकतयाविहितः यष्टव्यमेवनतुयज्ञाद्दृष्टमदृष्टंवाफलंप्राप्तव्यमितिमनःसामाधायसमाहितंकृत्वायोयज्ञइज्यतेससात्विकः ॥ ११ ॥ राजसंयज्ञमाह अभिसंधायेति ॥ १२ ॥ विधिहीनंशास्त्रोक्तविधिहीनं असृष्टंनदत्तमन्नंयस्मिन्तंअसृष्टान्नं ॥ १३ ॥ देवाःविष्ण्वाद्याः द्विजाब्राह्मणाः गुरवोमातृपित्राचार्यादयः प्राज्ञाःब्रह्मनिष्ठाः तेषांपूजनं आर्जवमकौटिल्यं ॥ १४ ॥ प्रियंचतत्हितंचप्रियहितंश्रवणकालेपरिणामेचसुखदमित्यर्थः ॥ १५ ॥ मनःप्रसादःरागद्वेषादिराहित्यं सौम्यत्वंपरहितैषित्वं मौनंवाक्संयमः आत्मविनियहोमनोनिरोधः भावशुद्धिःपरैर्व्यवहारकालेमायाराहित्यं इतिएवंप्रकारंअन्यद्दयादिकं एतन्मानसंतपउच्यते ॥ १६ ॥ त्रिविधंकायिकवाचिकमानसभेदेन युक्तैःअवहितैः ॥ १७ ॥ सत्कारःलोकेसाधुरयमितिवाक्पूजा मानःअभ्युत्थानाभिवादनादिकायिकीपूजा पूजालाभादि एतदर्थंदंभेनचयत्तपःक्रियतेतद्राजसं चलंविनाशि अध्रुवंअनिश्चितफलं ॥ १८ ॥ मूढग्राहेणअविवेककृतेनदुराग्रहेण आत्मनःशरीरस्य उत्सादनार्थंविनाशार्थं ॥१९॥ दातव्यमेवेतिबुध्ध्यायद्दानंप्रदेयद्रव्यंदीयतेनतुफलमुद्दिश्यदीयते कस्मैअनुपकारिणेप्रत्युपकारासमर्थाय देशेकुरुक्षेत्रादौ कालेसंक्रांत्यादौ यद्दीयतेतत्सात्विकमितिसंबंधः यच्चपात्रेदानंसमर्पणंतदपिसात्विकमितियोजना अत्रआद्योदानशब्दःकर्मणिव्युत्पन्नःप्रदेयद्रव्यवाचीकर्मभूतः तत्संयोगात्संप्रदानेचतुर्थ्यपेक्षा द्वितीयस्तुभावव्युत्पन्नस्त्यागमात्रवाचीतेनतत्रपात्रभूतेपुंसिनचतुर्थ्यपेक्षा कर्मणायमभिप्रैतिससंप्रदानमितिहिपारिभाषिक्याःसंप्रदानसंज्ञायाअत्रकर्मविभक्त्यभावेनाप्रवृत्तेः तेनपात्रेइतिचतुर्थ्यर्थेसप्तमीतिवापात्रशब्दस्यचतुर्थ्यायमितिवाकल्पनंव्यर्थमेव दानशब्दस्याद्यस्याचदेशकालानुपकारित्वविशिष्टेदानमित्येकाकोटिः पात्रेदानमित्यपरा उभयसमुच्चयेतुमहान्गुणइतिभावः ॥ २० ॥

यातयामंगतरसंपूतिपर्युषितंचयत् ॥ उच्छिष्टमपिचामेध्यंभोजनंतामसप्रियं ॥ १० ॥ अफलाकांक्षिभिर्यज्ञोविधिदृष्टोयइज्यते ॥ यष्टव्यमेवेतिमनःसमाधायससात्विकः ॥ ११ ॥ अभिसंधायतुफलंदंभार्थमपिचैवयत् ॥ इज्यतेभरतश्रेष्ठतंयज्ञंविद्धिराजसं ॥ १२ ॥ विधिहीनमसृष्टान्नंमंत्रहीनमदक्षिणं ॥ श्रद्धाविरहितंयज्ञंतामसंपरिचक्षते ॥ १३ ॥ देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनंशौचमार्जवं ॥ ब्रह्मचर्यमहिंसाचशारीरंतपउच्यते ॥ १४ ॥ अनुद्वेगकरंवाक्यंसत्यंप्रियहितंचयत् ॥ स्वाध्यायाभ्यसनंचैववाङ्मयंतपउच्यते ॥ १५ ॥ मनःप्रसादःसौम्यत्वंमौनमात्मविनिग्रहः ॥ भावसंशुद्धिरित्येतत्तपोमानसमुच्यते ॥ १६ ॥ श्रद्धयापरयातप्तंतपस्तत्त्रिविधंनरैः ॥ अफलाकांक्षिभिर्युक्तैःसात्विकंपरिचक्षते ॥ १७ ॥ सत्कारमानपूजार्थंतपोदंभेनचैवयत् ॥ क्रियतेतदिहप्रोक्तंराजसंचलमध्रुवं ॥ १८ ॥ मूढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपः ॥ परस्योत्सादनार्थंवातत्तामसमुदाहृतं ॥ १९ ॥ दातव्यमितियद्दानंदीयतेनुपकारिणे ॥ देशेकालेचपात्रेचतद्दानंसात्विकंस्मृतं ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिक्लिष्टंकथमेतावद्द्रव्यव्ययःकर्तव्यइत्याकुलतायुक्तंयथास्यात्तथादीयतेइतिक्रियाविशेषणं ॥ २१ ॥ असत्कृतंप्रियभाषणपादप्रक्षालनादिपूजासत्कारस्तद्रहितं अवज्ञातंपात्रपरिभवयुक्तं दानंप्रदेयंहिरण्यादि ॥ २२ ॥ अदृष्टार्थानांयज्ञदानतपःप्रभृतीनांवैकल्यशंकायांसाद्गुण्यसिध्यर्थंप्रायश्चित्तमुपदिश्यते ओंतत्सदिति ओमितितदितिसदितिचत्रिविधस्त्रिप्रकारोयंब्रह्मणोनिर्देशोनाम्नांपाठः यथासहस्रनाम्नांपाठेसहस्रंनामानिएवमस्मिन्नपिनामपाठेत्रीण्येवनामानीत्यर्थः ओमितिब्रह्मेतितैत्तिरीयकेतदितिवाएतस्यमहतोभूतस्यनामभवतीत्यैतरेयकेसदेवसोम्येदमग्रआसीदितिछांदोग्येचएतेषांशब्दानांब्रह्मनामत्वप्रसिद्धेः तेननामत्रयेणब्राह्मणादयोविहिताः पुरासर्गादौब्राह्मणाः एतन्नामत्रयोच्चारणसामर्थ्येनैवविधात्राविप्रादयोविहिताःप्रकाशिताइत्यर्थः ॥ २३ ॥ यस्मादेतन्नामत्रयपूर्वकंएतेषांविधानंसर्गादौदृष्टं तस्मात्त्रिष्वेतेषुनामसुओमित्येकमेवनामउदाहृत्यब्रह्मवादिनांवैदिकानांविधानोक्ताःवेदोक्ताःयज्ञादयःक्रियाःसततंप्रवर्तंते तथाचश्रुतिः ओमितिब्रह्माप्रस्तौति ओमितिशस्त्राणिशंसंति ओमित्यध्वर्युःप्रतिगरंप्रतिगृणाति ओमितिसामानिगायंतीतियज्ञेसर्वेषामृत्विजांक्रियाओंकारपूर्विकाइत्येतद्दर्शयति ॥ २४ ॥ ओमितिनाम्नःकाम्याकाम्यकर्मसाधारण्येनयज्ञादौविनियोगमुक्त्वातदितिनाम्नोनिष्कामेषुमुमुक्षुकर्मसुविनियोगंदर्शयति तदिति मोक्षकांक्षिभिःफलंअनभिसंधायविविधाःयज्ञतपःक्रियाःदानक्रियाश्चक्रियंतेइतियोजना ननुफलंचेन्नाभिसंधीयतेतर्हिकिमभिसंधायक्रियंतइत्याकांक्षायामाह तदितिक्रियंते

यत्तुप्रत्युपकारार्थंफलमुद्दिश्यवापुनः ॥ दीयतेचपरिक्लिष्टंतद्दानंराजसंस्मृतं ॥ २१ ॥ अदेशकालेयद्दानमपात्रेभ्यश्चदीयते ॥ असत्कृतमवज्ञातंतत्तामससमुदाहृतं ॥ २२ ॥ ओंतत्सदितिनिर्देशोब्रह्मणस्त्रिविधःस्मृतः ॥ ब्राह्मणास्तेनवेदाश्चयज्ञाश्चविहिताःपुरा ॥ २३ ॥ तस्मादोमित्युदाहृत्ययज्ञदानतपःक्रियाः ॥ प्रवर्त्तंतेविधानोक्ताःसततंब्रह्मवादिनां ॥ २४ ॥ तदित्यनभिसंधायफलंयज्ञतपःक्रियाः ॥ दानक्रियाश्चविविधाःक्रियंतेमोक्षकांक्षिभिः ॥ २५ ॥ सद्भावेसाधुभावेचसदित्येतत्प्रयुज्यते ॥ प्रशस्तेकर्मणितथासच्छब्दःपार्थयुज्यते ॥ २६ ॥ यज्ञेतपसिदानेचस्थितिःसदितिचोच्यते ॥ कर्मचैवतदर्थीयंसदित्येवाभिधीयते ॥ २७ ॥

इति सर्वाःक्रियास्तदितिब्रह्मेतिक्रियंते यथाब्रह्मवादिभिःब्रह्मार्पणंब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौब्रह्मणाहुतं ब्रह्मैवतेनगंतव्यंब्रह्मकर्मसमाधिनेत्युक्तदिशासर्वाःससाधनफलाःक्रियाःब्रह्मैवेदंसर्वमितिबुध्याक्रियंते तथामुमुक्षुभिरपीत्यर्थः यदेवहिमुक्तानांस्वाभाविकंशीलंतदेवमुमुक्षूणांशास्त्रेणविधीयतइतिप्रसिद्धेः फलमनभिसंधायेतिसान्निध्यात्तदितीत्यत्रापिसामर्थ्यादभिसंधायेतिलभ्यते तेनफलमनभिसंधायतदित्यभिसंधायक्रियाःप्रवर्तंतइत्यन्वयोपिसुलभएव तदितिब्रह्माभिधानमुच्चार्येतिभाष्येपिउदाहृत्येतिपूर्वश्लोकोक्तक्रियानुवृत्त्यायोजनमस्मदुक्ताभिप्रायेणैवव्याख्येयं उच्चारणस्यापिब्रह्मानुसंधानार्थत्वादितिदिक् ॥ २५ ॥ ओंतच्छब्दयोर्विनियोगमुक्त्वासच्छब्दस्यविनियोगमाहद्वाभ्यां सद्भावेइति सद्भावेअस्तित्वेसाधुभावेसमीचीनत्वेसच्छब्दःसदिदंकर्मेतिप्रशस्तेकर्मणिसत्त्वंवेदोक्तत्वादस्येवेतिसच्छब्दःप्रयुज्यतेआस्तिकैः ॥ २६ ॥ किंच यज्ञादौस्थितिर्निष्ठासदितिसमीचीनेतिउच्यते तदर्थःसच्छब्दार्थोब्रह्मतदीयंतदर्थंकृतंतदर्थीयंपरमेश्वरप्राप्त्यर्थंकृतंकर्मसदित्येवसमीचीनमित्येवाभिधीयतेलोके तदेवंअसात्विकंविगुणंवायज्ञादिकंश्रद्धापूर्वकंब्रह्मणोभिधानत्रयोच्चारणेनसात्विकंसद्गुणंचसंपादितंभवति ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सर्वत्रश्रद्धैवसाद्गुण्यहेतुरितिव्यतिरेकमुखेनाह अश्रद्धयेति हुतंहोमः दत्तंदानं तपःतप्तंअनुष्ठितं कृतंअश्रद्धयाविहितंभगवन्नामस्मरणमपियच्चान्यत्तत्सर्वमसत्अभावभूतमित्युच्यते पार्थअतएवतत्प्रेत्यमृ
त्वापरलोकेनोपयुज्यते इहअस्मिंल्लोकेवानोनैवउपयुज्यते तस्मात्श्रद्धैवसात्विकीमातेवसुखकामैःशरणीकरणीयेतिभावः ॥२८॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥४१॥
अस्यामष्टादशाध्याय्यां प्रथमेउपोद्घातितानांद्वितीयेसूत्रितानांशेषैर्व्युत्पादितानामर्थानांकात्स्न्येनोपसंहारार्थोयमंतिमोध्यायआरभ्यते तत्रपूर्वाध्यायांतेऽश्रद्धयाकृतंसर्वंव्यर्थमित्युक्तं तत्रफलावश्यंभाव
निश्चयःश्रद्धासाचफलवतांकर्मणामेवांगंनतुकर्मविरहरूपस्यसंन्यासस्यभावरूपफलवर्जितस्य अभावाद्भावोत्पत्तेरयोगात् तस्माच्छ्रद्धासापेक्षकर्मापेक्षयाश्रद्धानपेक्षःसंन्यासःश्रेयान्नचास्यैवंरूपस्यश्रद्धात्रै
विध्यप्रयुक्तंसात्विकादिभेदेनत्रैविध्यंसंभवति येनफलेतारतम्यंस्यात् तत्फलस्यदृष्टविक्षेपनिवृत्तिरूपस्यसर्वत्रतुल्यत्वात् सचसंन्यासोयदिकर्मत्यागएवतर्हिसिद्धंनःसमीहितं यदितुतौभिन्नौतर्हितयोर्वैलक्ष
ण्यंविचार्यमित्याशयेनार्जुनउवाच संन्यासस्येति हेमहाबाहो हेहृषीकेशहेकेशिनिषूदनेतिबहुकृत्वःसंबोधयन्जिज्ञासितेर्थेऽत्यादरंदर्शयति संन्यासस्यतत्वंयाथात्म्यंत्यागात्पृथग्भूतंवेदितुमिच्छामित्यागस्य
याथात्म्यंसंन्यासात्पृथग्भूतंवेदितुमिच्छामीतिचकारेणानुवर्त्यते ॥१॥ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच काम्यानामिति काम्यानांरागतःप्राप्तानांपुत्रकामेष्ट्यादीनां ननुफलस्यकामनाविषयत्वात्सर्वस्यकर्मणःफल

अश्रद्धयाहुतंदत्तंतपस्तप्तंकृतंचयत्॥ असदित्युच्यतेपार्थनचतत्प्रेत्यनोइह॥ २८॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभगवद्गीतासू०श्रद्धात्रयविभागयोगो
नामसप्तदशोऽध्यायः॥ १७॥ पर्वणिएकचत्वारिंशोऽध्याय॥ ४१॥ ॥६॥ ॥६॥ अर्जुनउवाच संन्यासस्यमहाबाहोतत्त्वमिच्छामिवेदितुं॥
त्यागस्यचहृषीकेशपृथक्केशिनिषूदन॥१॥ श्रीभगवानुवाच काम्यानांकर्मणांन्यासंसंन्यासंकवयोविदुः॥सर्वकर्मफलत्यागंप्राहुस्त्यागंविचक्षणाः॥२॥

वत्त्वनियमात्सर्वंकर्मकाम्यमेवेतिनित्यादीनामपिमुमुक्षोस्त्यागःस्यादितिसिद्धंनःसमीहितमित्याशंक्याह सर्वेति सर्वेषांनित्यनैमित्तिककाम्यानांकर्मणांफलत्यागमेवत्यागंविचक्षणाःप्राहुर्नस्वरूपतस्त्यागंप्राहुः
अतोनत्वदिष्टःसंन्यासःसिध्यतीत्यर्थः अयमाशयः यद्यपिसंन्यासत्यागशब्दौ निवृत्तिमेवब्रूतः तथापिसावैराग्याद्वाकायक्लेशभयाद्वामौढ्याद्वाभवतीतितत्कारणानांसात्विकादिभेदेनभिन्नत्वात्तस्याअपिसा
त्विकराजसतामसभेदेनत्रैविध्यंत्रिविधश्रद्धाप्रधानत्वंचदुर्वारं नचाविरक्तोश्रद्दधानश्चत्यक्तकर्मापिदृष्टविक्षेपहीनोदृश्यते यथोक्तंवार्त्तिकाचार्यैः प्रमादिनोबहिश्चित्ताःपिशुनाःकलहोत्सुकाः संन्यासिनो
पिदृश्यंतेदैवसंदूषिताशयाइति तस्मादविरक्तकृतसंन्यासापेक्षयानिष्कामकर्माचरणमेवश्रेयइत्याशयेनभगवताकाम्यकर्मत्यागःसंन्यासत्वेननित्यादिकर्मणांफलानभिसंधानंचत्यागत्वेनस्तूयतइति तस्मादश्र
द्धयाकृतःसंन्यासोप्यसन्नेवेतिसंन्यासाद्ब्रह्मणःस्थानमितिस्मृतंस्वफलंदातुंनसमर्थइतियुक्तमुक्तंभगवताअश्रद्धयाकृतंसर्वंव्यर्थमिति यत्तुनित्यानामेवविविदिषायोगात्काम्यानांस्वरूपतोपित्यागःपूर्वार्द्धस्यार्थः
सर्वेषांकर्मणांफलतस्त्यागइत्युत्तरार्द्धार्थइतिव्याख्यानंपक्षद्वयप्रदर्शनपरंतद्ग्रिमेणश्लोकेनपौनरुक्त्यमावहतीत्युपेक्षितं ॥ २ ॥

इदमेवपक्षद्वयमाह त्याज्यमिति एकेमुख्याःमनीषिणोमनोनिग्रहसमर्थाःपरमात्मनिउत्पन्नविविदिषाणांपुरुषाणांदोषवत्रागादयोयथात्याज्यास्तद्वत्कर्मत्याज्यमितिप्राहुः अपरेतुविविदिषार्थिनायज्ञादिकं नत्याज्यमितिवाप्राहुरित्यनुवर्त्तते तथाचद्विविधाःश्रुतयउपलभ्यंते नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेअमृतत्वमानशुः कुर्वन्नेवेहकर्माणिजिजीविषेच्छतंसमाइत्याद्याः अविद्वद्विषयमेवैतत्पक्षद्वयं विदुषांतुकर्मसुप्रवृत्तिकारणस्याज्ञानस्यनष्टत्वात्स्वतःसिद्धएवत्यागइतिनतान्प्रतिकर्मविधिर्वातत्त्यागविधिर्वाप्रवर्त्तते यथोक्तं नकर्माणित्यजेद्योगीकर्मभिस्त्यज्यतेह्यसाविति ॥ ३ ॥ निश्चयमिति तत्रकर्मणांत्यागात्यागविषयेविप्रतिपत्तौसत्यांप्रथमोपात्तेत्यागेविषयेमेमद्वचनान्निश्चयंशृणु हियस्मात्हेपुरुषव्याघ्रत्यागःत्रिविधःसात्विकराजसतामसभेदेनत्रिप्रकारःपरिकीर्त्तितःशास्त्रे दृढवैराग्यपूर्वकःकर्मसंन्यासःसात्विकः आयासभयात्तत्त्यागोराजसः मौढ्यात्तत्त्यागस्तामसइति तस्माद्गहनत्वात्त्यागोनिश्चयेनविचारणीयइत्यर्थः ॥ ४ ॥ सूचीकटाहन्यायेनत्यागस्वरूपकथनात्प्राक्परमतमत्यागपक्षंउपन्यस्यति यज्ञेति यज्ञादिकंकर्मनत्याज्यंकिंतुकार्यमेवविष्टिगृहीतेनेवपुंसाअवश्यमनुष्ठेयमेवतत् अकरणेप्रत्यवायश्रवणात् चकारोहेत्वर्थः यस्माद्यज्ञोदानंतपश्चैवमनीषिणांनिष्कामानांदंभादिरहितानांपावनानिचित्तशोधकानि तथाचश्रुतिः त्रयोधर्मस्कंधायज्ञोध्ययनंदानमितिप्रथमस्तपएवद्वितीयोब्रह्मचर्याचार्यकुलवासीतृतीयःसर्वएतेपुण्यलोकाभवंतीतियज्ञादीनांगृहस्थधर्माणांतपसोवनस्थधर्मस्याचार्यकुलवासस्यब्रह्मचारिध

त्याज्यंदोषवदित्येकेकर्मप्राहुर्मनीषिणः॥ यज्ञदानतपःकर्मनत्याज्यमितिचापरे॥ ३॥ निश्चयंशृणुमेतत्रत्यागेभरतसत्तम ॥ त्यागोहिपुरुषव्याघ्रत्रिविधःसंप्रकीर्तितः॥ ४॥ यज्ञदानतपःकर्मनत्याज्यंकार्यमेवतत् ॥ यज्ञोदानंतपश्चैवपावनानिमनीषिणां ॥ ५ ॥ एतान्यपितुकर्माणिसंगंत्यक्काफलानिच॥ कर्तव्यानीतिमेपार्थनिश्चितंमतमुत्तमं॥ ६॥ नियतस्यतुसंन्यासःकर्मणोनोपपद्यते॥ मोहात्तस्यपरित्यागस्तामसःपरिकीर्तितः ॥ ७॥ दुःखमित्येवयत्कर्मकायक्लेशभयात्त्यजेत्॥ सकृत्वाराजसंत्यागंनैवत्यागफलंलभेत्॥ ८॥

र्मस्यचपावनत्वंदर्शयति अत्रापियज्ञदानशब्देनगृहस्थधर्माज्ञेयाःतपइतिवानप्रस्थधर्माःपरिशेषात्कर्मेतिब्रह्मचारिधर्माश्चज्ञेयाः ॥ ५ ॥ एवमत्यागपक्षमुक्काऔत्सुक्यात्प्रथमंस्वाभिमतंत्यागात्यागसमुच्चयपक्षंदर्शयति एतानीति तुशब्दःपूर्वोपन्यस्तात्पक्षाद्वैलक्षण्यंदर्शयति अपिशब्दएवशब्दार्थः एतान्येवकर्माणियज्ञदानतपांसिसंगंत्यक्काअहमेतेषांकर्तामयावश्यमेतानिकर्त्तव्यानीत्यभिमानंवयोवर्णाद्यध्यासनिमित्तंत्यक्काएतैःकृतैरहंस्वर्गंवाचित्तशुद्धिंवाज्ञानंवाप्राप्स्यामीतिफलानिचत्यक्काचकारादेषामकरणेममप्रत्यवायोभविष्यतीत्येतमप्यभिसंधिंत्यक्काब्रह्मनिष्ठेनेवासंगस्वभावेनपुरुषेणकर्त्तव्यानि इतिएवंप्रकारंमेममतंउत्तमंपूर्वमतात्श्रेष्ठं तत्रहिकर्तृत्वाभिमानरूपेणसंगेनप्रत्यवायोत्पादभयाच्चकर्मानुष्ठानंविहितं अत्रतुतदभावादसंगत्वाद्यंशेनकर्मणांत्यागःस्वरूपेणात्यागइतिभेदः ॥ ६ ॥ प्राक्प्रतिज्ञातंत्यागत्रैविध्यमाह नियतस्येति तुशब्दःपूर्वोक्तपक्षद्वयवैलक्षण्यार्थः यस्मादधिकृतस्यमुमुक्षोर्नियतस्यावश्यानुष्ठेयस्यकर्मणःसंन्यासःस्वरूपेणत्यागोनोपपद्यतेनयुज्यते अज्ञस्यशुद्ध्यपेक्षत्वात् एवंसतियोमोहादज्ञानात्तस्यनियतस्यकर्मणःपरित्यागःसतामसःपरिकीर्त्तितः आवश्यकंचत्यज्यतेचेतिविप्रतिषेधात् ॥ ७ ॥ एवंतामसंत्यागमुक्काराजसंत्यागमाह दुःखमिति यःदुःखरूपमेवेदंकर्मेतिमत्वाकायक्लेशभयात्यत्त्यजेत् सपुमान्तस्मादेवहेतोःराजसंरजोगुणनिर्वृत्तंत्यागंकृत्वात्यागफलंचित्तशुद्धिद्वारामोक्षंनैवलभेत्लभेत ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंद्वाभ्यांश्लोकाभ्यांतामसराजसौमुख्यावेवत्यागावुक्तौ तामसराजसयोरमुख्यत्यागयोरसंभवस्यभगवतैवमोहात्तस्यपरित्यागइतिकायक्लेशभयात्त्यजेदितिचसूचनात् नह्येवंसंभवति मूढश्चकरोतिचेतिविप्रतिषेधान्नयदिकरोतिनैवमूढःयदिमूढस्तर्हिनैवकरोति एवंयदिकायक्लेशाद्बिभेतिनैवकरोति यदिकरोतिनैवकायक्लेशाद्बिभेतितस्मात्करोतिचकायक्लेशाद्बिभेतिचेतिविप्रतिषिद्धं अतस्तामसराजसयोरमुख्यत्यागयोरसंभवात्तौनैवोक्तौ सात्विकस्त्वमुख्यत्यागःसंभवति यथास्फटिकेजपाकुसुमाश्रितेलौहित्यंविवेकिनांप्रतीतितएवास्तिनवस्तुतएवमात्मनिईश्वराधीनेविवेकिनांकर्तृत्वंप्रतीतितएवास्तिनवस्तुतइतिवक्तुंशक्यं एवंचकर्तृत्वाभिनिवेशशून्यःपुमान्प्रतीतितःकरोत्येवनवस्तुतइतिसंभवत्यमुख्योपिसात्विकस्त्यागइतितमेवमुख्यत्यागेधिकारहेतुंप्रथममाह कार्यमिति कार्यंकर्त्तव्यमित्येवयत्कर्मनियतंनित्यंक्रियतेहेअर्जुन संगंफलंचत्यक्त्वैवेत्यवधारणंप्रागुक्तस्यात्यागपक्षस्यव्यावृत्त्यर्थं सएवंभूतस्त्यागःसात्विकोमतःवेदेदृष्टः तथाचश्रुतिः ईशावास्यमिदंसर्वंयत्किंचजगत्यांजगत् तेनत्यक्तेनभुंजीथामागृधःकस्यस्विद्धनमिति

कार्यमित्येवयत्कर्मनियतंक्रियतेऽर्जुन॥ संगंत्यक्त्वाफलंचैवसत्यागःसात्विकोमतः॥ ९॥

ईशाईशेनपरमेश्वरेणसर्वकार्यकरणकर्त्रात्मप्रवर्त्तकेनइदंजगत्स्थावरजंगमंजगत्यांब्रह्मांडेस्थितंवास्यमाच्छादितंव्याप्तं येनहेतुनासर्वंतदधीनंतेनकारणेनत्यक्तेनत्यागेनकर्तृत्वभोक्तृत्वाभिमानवर्जनेनभुंजीथाः विषयान्भुंक्ष्व मागृधःगर्द्धंमाकार्षीः कस्यस्विद्धनंनकस्यापितत्रस्वामित्वमस्तीतिवृथैवतत्रगर्द्धइत्यर्थः एवंकर्माण्यपियज्ञादीनिकर्तृत्वाभिमानंत्यक्त्वाकुर्वतस्तवकर्मलेपोनभविष्यति एतद्व्यतिरेकेणतवउपायांतरंचनास्तीत्यपिममंत्रेणप्रदर्श्यते कुर्वन्नेवेहकर्माणिजिजीविषेच्छतंसमाः एवंत्वयिनान्यथेतोस्तिनकर्मलिप्यतेनरेइति इदमेवमुख्यंस्वमतंभगवताप्रदर्शितं एतान्यपितुकर्माणीतिश्लोके ननुनित्यानांफलमेवनास्तिकिंत्यक्तव्यमितिचेत् इतएवभगवद्वचनात्तेषामपिफलमस्तीतिजानीहि निष्फलस्यवेदेनानुष्ठापनासंभवात् तथाचापस्तंबस्तद्यथाम्रेफलार्थंनिर्मितेच्छायागंधइत्यनूत्पद्येतेएवंधर्मंचर्यमाणमर्थाअनूत्पद्यंतइतिआनुषंगिकंफलंनित्यानांदर्शयति अकरणेप्रत्यवायस्मृत्यापितेषांप्रत्यवायपरिहारःफलमितिप्रदर्श्यते धर्मेणपापमपनुदतीत्यादिनाचनित्येष्वपिकर्मसुफलंदृश्यतेतदेववक्तव्यमितिनकोपिदोषः॥ ९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंमुख्यंसात्विकत्यागमुक्त्वाऽमुख्यंतमाह नद्वेष्टीति सत्त्वेनसम्यगाविष्टोव्याप्तस्त्यागीमुख्यःसात्विकस्त्यागीसंन्यासीत्यर्थः अकुशलंअसुखप्रदंकर्मत्रिषवणस्नानचतुर्गुणशौचभिक्षाटनादिप्रयासरूपंनद्वेष्टि कु
शलेमिष्टान्नभिक्षादौनानुषज्जते नसंगंकाकवत्प्रीतिंकरोति यद्वाकर्मकुशलेसेवादिकर्मकुशलेशिष्यादौनसज्जते तत्राकुशलंवातंनद्वेष्टि एतेनरागद्वेषशून्यत्वमस्यदर्शितं तदपिकुतइत्यपेक्षायामाह मेधावीति ऊ
हापोहकुशलतयानित्यानित्यवस्तुविवेचनादौप्रज्ञावान् अतएवच्छिन्नसंशयःकिंकर्माण्येवमुक्तिसाधनानिउतसंन्यासएवेतिविचिकित्सारहितः एवंचत्यागीत्यनेनयज्ञोदानंतपःकर्मनत्याज्यमित्युक्तादत्यागा
द्व्यावृत्तिः मेधावीत्यनेनमोहात्तस्यपरित्यागइत्युक्तात्तामसत्यागाद्व्यावृत्तिः पूर्वार्द्धेनरागद्वेषाभावप्रतिपादनेनकायक्लेशभयात्त्यजेदित्युक्ताद्राजसत्यागाद्व्यावृत्तिः छिन्नसंशयइत्यनेनकार्यमित्येवयत्कर्मेत्यु
क्तादमुख्यसात्विकत्यागाद्व्यावृत्तिः नह्यसौकर्मणांतुच्छत्वंसंन्यासस्यमहाभाग्यत्वंचतत्त्वतोवेद वेदचेत्क्षणमपिकर्मसुनतिष्ठेत् नहिदाहोपशमार्थीनिकटस्थंजाह्नवीमहाह्रदंजानन्ग्रीष्मोष्मप्रतप्तपाथसिपल्वले
क्षणमपिरमेत संशयच्छेदेपिहेतुः सत्त्वसमाविष्टइति यतःसत्वेनैवकर्त्रासम्यगाविष्टोयंनतुअयंसत्वमाश्रितइतिमहान्विशेषः एवंचपूर्वश्लोकोक्तस्यसात्विकत्यागरूपस्यकर्मयोगस्यफलभूतोयंमुख्यःसंन्यासो
विविदिषूणामनुष्ठेयोयदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेत् एतमेवप्रव्राजिनोलोकमिच्छंतःप्रव्रजंतीतिश्रुतिप्रसिद्धः भाष्येतु ननुकर्मपरित्यागस्त्रिविधःसंन्यासइतिचप्रकृतःतत्रतामसोराजसश्चोक्तस्त्यागः कथमि

नद्वेष्ट्यकुशलंकर्मकुशलेनानुषज्जते॥ त्यागीसत्त्वसमाविष्टोमेधावीछिन्नसंशयः ॥ १० ॥
नहिदेहभृताशक्यंत्यक्तुंकर्माण्यशेषतः॥ यस्तुकर्मफलत्यागीसत्यागीत्यभिधीयते॥ ११ ॥

हसंगफलत्यागस्तृतीयत्वेनोच्यते यथात्रयोब्राह्मणाआगतास्तत्रषडंगविदौद्वौक्षत्रियस्तृतीयइतितद्वत् नैषदोषः त्यागसामान्येनस्तुत्यर्थत्वात् अस्तिकर्मसंन्यासस्यफलाभिसंधित्यागस्यचत्यागत्वंसामान्यं तत्र
राजसतामसत्वेनकर्मत्यागनिंदयाकर्मफलाभिसंधित्यागःसात्विकत्वेनस्तूयतेसत्यागःसात्विकोमतइतियंथेनत्यागत्रैविध्यंसमाधाय एवंसंगफलत्यागपूर्वकंनित्यकर्मानुष्ठानेनविशुद्धांतःकरणस्यात्मज्ञानाभिमु
खस्यतन्निष्ठाक्रमकथनार्थोयंश्लोकइत्युक्तं तथैवश्लोकंव्याख्यायपूर्वोक्तस्यकर्मयोगस्यप्रयोजनमनेनश्लोकेनोक्तमित्युपसंहृतं अन्येतुफलाभिसंधिविशिष्टस्यकर्मणस्त्यागस्त्रिविधः विशेषणाभावात् विशे
ष्याभावात्उभयाभावाच्च आद्योत्रैवविधित्सितःद्वितीयस्तुतामसराजसभेदेनद्विविधोप्यत्रैवनिंदितः तृतीयस्तुकर्मानधिकारिणाविविदिषुणाविदुषाचकर्तुंयोग्योद्विविधः तत्रांत्यःस्थितप्रज्ञलक्षणादौप्राग्व्याख्या
तःआद्यस्तुनैष्कर्म्यसिद्धिंपरमामित्यत्रवक्ष्यते तत्रभाष्येतिस्रस्त्यागविधाःप्रतिज्ञायद्वेयथावत्प्रदर्श्यतृतीयापिकेनचित्सामान्येनप्रतिपादिता अत्रतुएकस्यांद्वयोरंतर्भावंकृत्वाद्वेएवविधेउपपाद्यतृतीयाप्रदेशांतरे
प्रक्षिप्तेतिप्रकृतेप्रतिज्ञायाअनिर्वाहइतिविशेषः ॥ १० ॥ अमुख्यमेवसात्विकंत्यागमनूद्यतत्प्रयोजनमाहद्वाभ्यां नहीति देहभृतादेहाभिमानिनाहियस्मात् अशेषतःकर्माणित्यक्तुंनशक्यंअशक्यं प्राणयात्रालो
पप्रसंगात्तस्मादधिकृतःसनूयःकर्मफलत्यागशीलः तुशब्दएवार्थे सएवत्यागीत्युच्यते यस्त्वशेषतःकर्माणित्यक्तुंशक्नोतिपरमार्थदर्शीसमुख्यस्त्यागीत्यर्थः ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंभूतस्यत्यागस्यफलमाह अनिष्टमिति अनिष्टंनरकतिर्यगादिरूपं इष्टंदेवतादिरूपं मिश्रंमानुषभावइतिकर्मणःकर्मजातीयस्यफलंत्रिविधंप्रेत्यमरणानंतरंअत्यागिनांपूर्वोक्तमुख्यसंन्यासहीनानांभवति मुख्यसंन्यासिनांतुनक्वचित्तद्भवति तेषांकर्तृत्वाभिमानाभावात् अन्येतुगौणसंन्यासिनामेवायंकर्मालेपइत्याहुः तथाचव्याख्यातंकार्यमित्येवयत्कर्मेत्यत्र अन्यथासंन्यासिनांगौणसंन्यासिनांचविशेषोनस्यात् नचैवंमुख्यसंन्यासिनांगौणसंन्यासिनांचाविशेषापत्तिरितिवाच्यं उभयेषामुत्तरकर्माश्लेषसाम्येपिपूर्वकर्मदाहादाहकृतस्यविशेषस्यसत्त्वात् गौणसंन्यासिनांजन्मांतरादिकमपिपूर्वकर्मभिरेवभविष्यतिआपस्तंबोक्ताम्रनिदर्शनेनयोगभ्रष्टगतिवन्नांतरीयकंवानतुतस्यप्रधानंफलंस्वर्गादिभवितुमर्हत्यनुद्दिष्टत्वादिति ॥१२॥ नन्वात्मनःकर्मालेपनिमित्तंयदकर्तृत्वानुसंधानंतत्किंयोषिदग्निदृष्ट्यादिवदाहार्यंउतवास्तवमेव सदविद्याध्यस्तकर्तृत्वेनावृतमितिशास्त्रदृष्ट्याकर्तृत्वतिरोधानेनाकर्तृत्वमेवभाव्यतेइत्याशंक्यअग्नित्वेनदृष्टायांयोषितिदग्धृत्वादर्शनेनेवकल्पितेनाकर्तृत्वेनवास्तवस्यकर्मालेपस्यासंभवादाद्यंनिरस्यद्वितीयमुपपादयिष्यन्पीठिकामारचयति पंचेति हेमहाबाहोसर्वकर्मणांसिद्धयेइमानिवक्ष्यमाणानिपंचकारणानिनिर्वर्तकानिमेमद्वचनान्निबोधबुध्यस्व स्ववचनेविश्वासोत्पादनार्थंकारणानांसमूलत्वमाह सांख्येकृतांतेप्रोक्तानीति सम्यग्विविच्यख्यायंतेप्रकटीक्रियंतेतत्त्वान्यात्मानात्मपदार्थरूपाणियस्मिंस्तत्सांख्यंवेदांतशास्त्रं तदेवविशिनष्टि कृतांतेकृतस्यकर्मणोंतःपरिसमाप्तिर्यस्मिन् सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमा

अनिष्टमिष्टंमिश्रंचत्रिविधंकर्मणःफलं॥ भवत्यत्यागिनांप्रेत्यनतुसंन्यासिनांक्वचित् ॥ १२ ॥ पंचैतानिमहाबाहोकारणानिनिबोधमे ॥ सांख्येकृतांतेप्रोक्तानिसिद्धयेसर्वकर्मणां ॥ १३॥ अधिष्ठानंतथाकर्ताकरणंचपृथग्विधं ॥ विविधाश्च पृथक्चेष्टादैवंचैवात्रपंचमं॥ १४॥ शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्मप्रारभतेनरः॥ न्याय्यंवाविपरीतंवापंचैतेतस्यहेतवः॥१५॥

प्यतइत्यात्मज्ञानेसतिसर्वकर्मणांसमाप्तिदर्शनात् तस्मिन्सांख्येकृतांतेप्रोक्तानि ॥ १३ ॥ तान्येवपंचगणयति अधिष्ठानमिति अधिष्ठानंइच्छाद्वेषसुखदुःखज्ञानादीनामभिव्यक्तेराश्रयोदेहः तस्यानात्मत्वंचार्वाकव्यतिरिक्तसमस्तवादिसिद्धं तथाकर्ताबुद्धिविशिष्टश्चिदाभासःप्रमातानामाहंप्रत्ययविषयोहंकारःतथेत्यनेनतद्वदेवानात्मत्वेनज्ञेयइत्युक्तं देहस्यैवस्वप्नेप्रलयेचतस्याप्युत्पत्तिविनाशयोर्दर्शनात् एतच्चविशेषणनाशाद्विशिष्टनाशंविशेषणोत्पत्त्याचविशिष्टोत्पत्तिमभिप्रेत्यश्रूयते विज्ञानघनएवैतेभ्योभूतेभ्यःसमुत्थायतान्येवानुविनश्यतीति यथाग्नेःक्षुद्राविस्फुलिंगाव्युच्चरंत्येवमेतस्मादात्मनःसर्वएतआत्मानोव्युच्चरंतीतिच विशिष्टस्यचानतिरेकादर्शनादनात्मत्वंसिद्धं करणंचशब्दाद्युपलब्धिसाधनंपृथग्विधंद्वादशविधंपंचकर्मेंद्रियाणिपंचज्ञानेंद्रियाणिमनोबुद्धिश्च तथाविविधाश्चपृथक्चेष्टाःवायवीयाःप्राणनादिरूपाः दैवंपुण्यपापरूपंतत्तत्करणानुग्राहकसूर्यादिदेवतारूपं पंचमंपंचानांपूरणं ॥ १४ ॥ शरीरेति न्याय्यंधर्म्यंशास्त्रीयं विपरीतमन्याय्यमधर्म्यमशास्त्रीयं ननुशरीरादिभिस्त्रिभिरारभ्यतेपंचैतेतस्यहेतवइतिचविप्रतिषिद्धमुच्यते नैषदोषः अत्रापिशरीरपदेनाधिष्ठानस्यनरपदेनकर्तुर्वाङ्मनइतिकरणस्यआरभतइतिचेष्टानांन्याय्यमितिधर्माधर्मरूपस्यदैवस्यचसंग्रहात् सर्वेषुकर्मसुपंचानांसमानेप्युपयोगेविधिप्रतिषेधलक्षणंत्रिविधमेवकर्मशास्त्रेप्रसिद्धमिति इदंशारीरंकर्मेदंमानसमिदंवाचिकमितिव्यपदेशोदेहादीनांप्राधान्यापेक्षइतिनकश्चिद्विरोधः ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एतत्प्रतिपादनफलंकर्तृत्वस्यारोपितत्वसिद्धिरकर्तृत्वस्यस्वाभाविकत्वसिद्धिश्चेतिद्वाभ्यांश्लोकाभ्यांदर्शयति तत्रेति तत्रतस्मिन्कर्मणिएवमुक्तरीत्यापंचभिर्निर्वर्त्येसति केवलंत्वकर्तारमप्यात्मानंचेतनं साक्षी
चेताकेवलोनिर्गुणश्चेतिश्रुतेः अधिष्ठानादिपंचकप्रचारदर्शिनमुदासीनमपियःकर्तारंकर्तृत्वाश्रयंपश्यतिसदुर्मतिःपापाभिभूतमतिर्नपश्यति अंधएवसः अदर्शनेहेतुः अकृतबुद्धित्वादिति शास्त्राचार्योपदेशश
मदमादिसंस्कृताबुद्धिर्यस्यसकृतबुद्धिस्तद्विपरीतोऽकृतबुद्धिस्तस्यभावस्तत्त्वंतस्मात् यथास्वमुखस्योदपात्रसंसर्गिकत्वंपश्यताजलचांचल्यमपितत्रारोप्यतएवमात्मनोबुद्धिसंस्पृष्टत्वंपश्यताबुद्धिधर्मःकर्तृत्वादि
रप्यात्मन्यारोप्यतेइतिभावः ॥ १६ ॥ द्वितीयंप्रयोजनमाहयस्येति यस्यप्रमातुर्भावःप्रत्ययमात्रस्वरूपआत्मा नाहंकृतःअहमित्यकृतःअहंकारतादात्म्यंप्रापितोऽहंकृतस्तथान यस्यबुद्धिर्नलिप्यतेआत्मभावे
नरंजितानभवति यस्यबुद्धेर्व्यतिरिक्तमात्मानंपश्यतोबुद्धिधर्माःकर्तृत्वादयोनात्मनिप्रतीयंतेइतिकर्त्रात्मवादितार्किकनिरासः यस्यचआत्मधर्माश्चैतन्यादयोबुद्धौनसंसृज्यंतइतिबुद्धिमेवचेतनांवदतोबौद्धस्य
निरासःचिदचितोरन्योन्यस्मिन्नन्योन्यधर्माध्यासोबाध्यतइतिदुःखादिसंसर्गनिषेधेनभोक्तृत्वाभावोदर्शितः हत्वापिसइमाँल्लोकान्नहंतिननिबध्यतेइतितुस्तुतिमात्रं कर्तृत्वस्यैवबाधेनहंतृत्वायोगात् दग्धपट
वत्कर्तृत्वानुवृत्तावपिहननक्रियायांप्रवर्तकस्यरागद्वेषादेरभावाच्च एतेनात्मनस्तात्त्विकमकर्तृत्वंभावयताकृतंकर्मतात्त्विककर्तृत्वाभिमाननिमित्तंस्वफलंप्रस्तोतुंनार्हतीतिदर्शितं नहिरज्जुसर्पेरज्जुबुद्धिंकृत्वाप्रह
रतःसर्पक्षोभजंदंशनादिफलंभवति सर्पेतुतथाकुर्वतस्तद्भवत्येवतद्वदिदमपिज्ञेयं ॥ १७ ॥ समाप्तःसात्त्विकत्यागोपपादनोपयोगीआत्मनोऽकर्तृत्वोपपादनप्रकारः अत्राहसांख्यः यदुक्तंपंचैतेतस्यहेतवइतिय

तत्रैवंसतिकर्त्तारमात्मानंकेवलंतुयः॥ पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्नसपश्यतिदुर्मतिः॥ १६॥ यस्यनाहंकृतोभावोबु
द्धिर्यस्यनलिप्यते॥ हत्वापिसइमाँल्लोकान्नहंतिननिबध्यते॥ १७॥ ज्ञानंज्ञेयंपरिज्ञातात्रिविधाकर्मचोदना॥

च्चोक्तंनहंतीतितन्मृष्यामहे नह्यपरिणामीचेतनःपरिस्पंदात्मकस्यकायिकादिभेदेनत्रिविधस्यकर्मणःकर्ताभवतीतिवक्तुंयुज्यते यत्तुननिबध्यतइतिभोक्तृत्वमुक्तमपिप्रत्याख्यातंतन्नमृष्यामहे नहिकुलालाद
यःस्वप्रयुक्ताएवघटादीन्निर्वर्तयंतिकिंतुभोक्तृपुरुषप्रयुक्ताः अन्यथाभोक्तृणामभावेव्यर्थैवतत्प्रवृत्तिरित्यापतति एवंप्रधानमात्राभूताःकर्त्रादयःपुरुषस्यभोगापवर्गसाधनप्रयुक्ताःसर्वाणिकर्माणिनिर्वर्तयंति
तस्मात्पुरुषस्यभोक्तृस्वभावत्वादकर्तृत्वानुसंधानपूर्वकमपिकृतंकर्मभोक्त्राऽवश्यमेवभोक्तव्यमितिसात्त्विकत्यागेपिकर्मालेपवचनमसंगतमिति अत्रप्रतिविधत्ते ज्ञानंज्ञेयमिति ज्ञानंज्ञायतेप्रकाश्यतेवस्तुतत्त्वम
नेनेतिप्रत्यक्षादिप्रमाणजन्योघटादिप्रकाशःसचवर्तमानोतीतोवा ज्ञेयंबोधविषयोघटादिः परिज्ञाताविषयीसाभासधीरूपोयोभोक्तेत्युच्यते एवंरूपप्रकारत्रयवतीत्रिविधाकर्मणांचोदना त्रयंसमुच्चितंसत्कर्म
णिप्रवर्तकमित्यर्थः सत्यपिज्ञेयेज्ञातरिवाज्ञानेप्रवृत्त्यनुपपत्तेः ज्ञानेज्ञातरिचसतिदेशकालव्यवहितेज्ञेयेप्रवृत्त्यनुपपत्तेः सत्यपिसंस्कारात्मकेज्ञानेज्ञेयेचसन्निहितेतथापिसुषुप्तौप्रमात्रभावात्प्रवृत्त्यदर्शनादेतत्र
यंत्रिदंडविष्टंभवदन्योन्यापेक्षंसत्हानोपादानोपेक्षाबुद्धिरूपंकार्यंजनयित्वाहानाद्यनुकूलेव्यापारेप्रवर्तयतीतिकर्तृपदाभिधेयमित्यर्थः चोदनेतिकर्तरिनंद्यादिल्युप्रत्ययांतत्वेनचोदनाशब्दःकर्तृवाची लिंगं
त्वविवक्षितं लिंगमशिष्यंलोकाश्रयत्वाल्लिंगस्येतिवा ॥ ॥९१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तथाकरणमिंद्रियं कर्मतेनयक्रियमाणंविषयग्रहणं कर्तापूर्वोक्तएवपरिज्ञाता एतत्रयंसमुदितंसत्कर्मसंग्रहःकर्मणःईप्सिततमस्यभोग्यस्यसंग्रहःसंगृह्यतेऽस्मिन्नितिसंश्लेषस्थानंभोक्तेत्यर्थःसत्यपिभोक्तरिक रणेचक्रियांविनाभोगासंभवात्क्रियायाश्चाश्रयंविनास्वरूपालाभादाश्रयस्यकरणंविनाभोक्तृत्वांगकर्तृत्वानुपपत्तेश्चैतत्रयंमिलितंसत्भोक्तेत्युच्यतइत्यर्थः तथाचश्रुतिः आत्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषि णइति इंद्रियंप्रसिद्धं मनइत्यनेनबुद्धिरेवगृह्यते युक्तंइंद्रियद्वारामतेर्भोग्येनसहसंबंधक्रिया इंद्रियंचमनश्चयुक्तंचेतिविग्रहेइंद्रियमनोयुक्तमितिद्वंद्वैकवद्भावः एतत्रयंभोक्ताआत्मेत्याहुर्मनीषिणइतिश्रुत्यर्थः एवं हिश्रुतिस्मृत्योर्व्याख्यानेतयोर्मूलमूलिभावोयुज्यतेनान्यथा तथाचकर्तृवत्भोक्तुरपिअनात्मगणपतितत्वाद्भोक्तृत्वंभोगकर्तृत्वमितिनिर्वचनाद्यःकर्तासएवभोक्तेतिप्रतिपादनादहमकर्ताऽभोक्तेतिचानुसंधानपूर्व कंकर्माणिकुर्वतःकर्तृत्वभोक्तृत्वकृतःकर्मलेपोनास्तीतिसिद्धं भाष्यस्यचायमेवार्थः येतुकरणंक्रियायाःसाधकतमंदशविधंबाह्यंमनोबुद्धिरूपमांतरं कर्मकर्तुरीप्सिततमंक्रिययाव्याप्यमानंउत्पाद्यमाप्यंविकार्यं संस्कार्यंचेतिचतुर्विधं कर्ताकारकांतरप्रयोजकश्चिदचिद्ग्रंथिः एतत्रयंकर्मसंग्रहः कर्माश्रयःकर्तेत्यर्थः तथाज्ञानंविषयप्रकाशनशक्तिः ज्ञेयंविषयः परिज्ञाताज्ञानाश्रयोभोक्ता एतत्रयंकर्मणिप्रवर्तकमितिव्या चक्षते तेषामपिआत्मानकर्तानापिसांख्यानामिवभोक्तृत्वेनप्रकृतेःप्रवर्तकइत्येवाशय. तथापिक्रिययाव्याप्यमानस्यवक्ष्यमाणसात्विकादिभेदानर्हस्यघटादिरूपस्यकर्मणःकर्तृकोटौप्रवेशायोगः तस्यक्रिया श्रयत्वमात्रविवक्षायांप्रकृतेतत्कथनानुपयोगश्चस्पष्टः तथाअस्माकंतुघटादिव्यापकक्रियायाःकर्मशब्दवाच्यत्वंमुख्यं कर्तृकोटिप्रवेशश्चक्रियाक्रियावतोर्धर्मधर्मिणोरभेदापेक्षयायुज्यते तथाज्ञानंप्रकाशनक्रि

करणंकर्मकर्त्तेतित्रिविधःकर्मसंग्रहः ॥ १८ ॥ ज्ञानंकर्मचकर्त्ताचत्रिधैवगुणभेदतः ॥ प्रोच्यतेगुणसंख्यानेयथा वच्छृणुतान्यपि ॥ १९ ॥ सर्वभूतेषुयेनैकंभावमव्ययमीक्षते ॥ अविभक्तंविभक्तेषुतज्ज्ञानंविद्धिसात्विकं ॥ २० ॥

येनिमनेक्रियारूपेस्मिन्प्रवर्तकज्ञानांतरस्यापेक्षेतितत्रतत्रान्यस्यान्यस्यापेक्षेत्यनवस्थादुर्निवारा ॥ १८ ॥ पूर्वश्लोकोक्तेज्ञानादिषट्केपरिज्ञाताकर्ताचैकएवेतिपरिशिष्टाःपंचतेषांसर्वेषांप्राकृतत्वेनत्रिगुणात्म त्वेप्राप्तेज्ञेयकरणयोर्जडयोर्घटकुठारकल्पयोःपरिसंख्यार्थंत्रयाणामेवप्रत्येकंत्रिविधत्वंविवरीतुंप्रतिजानीते ज्ञानमिति ज्ञानंकर्मकर्ताचेतित्रयमेवगुणभेदतोत्रिधानतुज्ञेयकरणे गुणसंख्यानेकापिलेशास्त्रे यद्यपि तत्रएकस्यांप्रमदायांभर्तुःसुखंजायते तंप्रतितस्याःसत्वोद्भूतत्वात् तामविंदतश्चैत्रस्यदुःखंजायतेतंप्रतितस्याःरजउद्भूतत्वात् तस्यामेवसपत्न्याद्वेषस्तांप्रतितस्यास्तमउद्भूतत्वात् प्रमदयैवसर्वेभावाव्याख्याताइति कापिलानांज्ञेयकरणयोरपित्रैविध्यंप्रसिद्धं तथापिप्रमदादयएकस्यैवपुंसोनिमित्तभेदेनप्रीतिदुःखद्वेषविषयाअपिभवंतीतिपूर्वोक्तव्यवस्थायानिर्मूलत्वात् प्रीत्यादीनांकर्तृसमवायितयाप्रतीयमानानामालं बनभूतायाःप्रमदायाःप्रीत्याद्यात्मकत्वंकल्पयितुंनशक्यतइतिनभगवतातयोस्त्रैविधत्वंव्याख्यायते अक्षरार्थःस्पष्टः ॥ १९ ॥ एवंज्ञानादित्रयस्यत्रैविध्यंवक्तुंप्रतिज्ञायज्ञानत्रैविध्यंतावदाह सर्वभूतेष्विति य थाकटककुंडलादिषुव्यावर्तमानेषुतत्त्वविदेकंकांचनमेवेदमितिपश्यति एवंयेनज्ञानेनसर्वभूतेषुविभक्तेषुनानानामरूपभेदभिन्नेषुअव्ययमपरिणामिनमेकंभावंचिन्मात्ररूपंईक्षतेसर्वंब्रह्मैवेदमितिपश्यतितज्ज्ञा नंसात्विकंविद्धि ऐकात्म्यज्ञानमेवसात्विकमित्यर्थः ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भेदज्ञानेराजसत्वमाह पृथक्त्वेनेति यत्पृथक्त्वेनभिन्नत्वेनज्ञानंतद्राजसमितिसंबंधः पृथक्त्वेनेत्येतद्विवृणोति सर्वेषुभूतेषुपांचभौतिकत्वेनाविशिष्टेषुनानाभावान्सुरनरतिर्यक्स्थावरत्वभेदेननानात्वानि बहुवच
नमत्यंतभेदप्रदर्शनार्थं पृथग्विधान्एकजातीयेष्वपिनरादिषुप्रत्येकंविभिन्नप्रकारान्यज्ज्ञानंवेत्तिविषयीकरोतीति येनज्ञानेनवेत्तीतिवक्तव्येएधांसिपचंतीतिवत्यज्ज्ञानंवेत्तीतिकरणेकर्तृत्वोपचारोबोध्यः
तेनआत्मनांपरस्परभेदस्तेषामीश्वराद्भेदस्तेभ्यईश्वरादन्योन्यतश्चजडवर्गस्यभेदइत्यनौपाधिकभेदपंचकज्ञानंकुतार्किकाणांराजसमेवेत्यभिप्रायः ॥ २१ ॥ यत्तुज्ञानंएकस्मिन्कार्येदेहेप्रतिमादौवा कृत्स्नवत्प
॥९२॥ रिपूर्णवदेतावानेवात्माईश्वरोवेतिसक्तंअभिनिवेशयुक्तं अहैतुकंनिरुपपत्तिकं अतत्त्वार्थवत्परमार्थावलंबनशून्यं अल्पंतुच्छविषयत्वादल्पफलत्वाच्च यदेवंभूतंज्ञानंतत्तामसमुदाहृतं ॥ २२ ॥ अथकर्मत्रै
विध्यमाह नियतमित्यादिना नियतंनित्यं संगरहितंअभिमानवर्जितं रागइष्टेप्रीतिर्द्वेषोऽनिष्टेऽप्रीतिस्ताभ्यांकृतंइष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारार्थंकृतंरागद्वेषतःकृतंतदन्यदरागद्वेषतःकृतंनिष्काममित्यर्थः फलंचली ६
यतेचेतिफलंक्रिययाप्राप्यमनात्मवस्तुतदन्यदफलमनागंतुकंपरिपूर्णमविनाशिआत्मतत्त्वंतत्प्रेप्सुनाकृतंविविदिषंतियज्ञेनेतिश्रुत्याआत्मलाभार्थंयज्ञादेर्विनियोगात् तत्कर्मसात्विकमुच्यते ॥२३॥ यत्तुकामेप्सु

पृथक्त्वेनतुयज्ज्ञानंनानाभावान्पृथग्विधान्॥ वेत्तिसर्वेषुभूतेषुतज्ज्ञानंविद्धिराजसं ॥ २१ ॥ यत्तुकृत्स्नवदेकस्मिन्कार्येसक्तमहैतुकं॥ अतत्त्वार्थवदल्पंचत
त्तामसमुदाहृतं॥ २२॥ नियतंसंगरहितमरागद्वेषतःकृतं॥ अफलप्रेप्सुनाकर्मयत्तत्सात्विकमुच्यते ॥ २३ ॥ यत्तुकामेप्सुनाकर्मसाहंकारेणवापुनः॥ क्रियते
बहुलायासंतद्राजसमुदाहृतं ॥२४॥ अनुबंधंक्षयंहिंसामनपेक्ष्यचपौरुषं॥ मोहादारभ्यतेकर्मयत्तत्तामसमुच्यते॥ २५॥ मुक्तसंगोनहंवादीधृत्युत्साहसमन्वि
तः॥ सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारःकर्तासात्विकउच्यते ॥२६॥ रागीकर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धोहिंसात्मकोऽशुचिः॥ हर्षशोकान्वितःकर्ताराजसःपरिकीर्तितः॥ २७॥ अयु
क्तःप्राकृतःस्तब्धःशठोनैकृतिकोऽलसः॥ विषादीदीर्घसूत्रीचकर्तातामसउच्यते॥ २८॥

नाफलार्थिनासाहंकारेण यद्यपिसात्विकोप्यनात्मवित्साहंकारस्तथापिअहमेवकर्मकुशलोमहान्श्रोत्रियइत्यभिमानोहंकारस्तद्वतासाहंकारेण वाशब्दश्चार्थे क्रियतेबहुलायासंअतिश्रमकरंतत्कर्मराजसमु
दाहृतं ॥ २४ ॥ अनुबध्यतेनेनेत्यनुबंधःफलं क्षयंशक्तेरर्थानांचनाशं हिंसांपरपीडां पौरुषंस्वसामर्थ्यं अनपेक्ष्यअनालोच्यकेवलंमोहादविवेकतोयदारभ्यतेकर्मतत्तामसमुदाहृतं ॥ २५ ॥ कर्तृत्रैविध्यमा
ह मुक्तेत्यादिना मुक्तसंगस्त्यक्ताभिनिवेशः अनहंवादीपूर्वोक्ताहंकारोक्तिरहित. धृतिर्धैर्यं उत्साहःसाधयिष्याम्येवेतिबुद्धिर्निश्चयः ताभ्यांसमन्वितः सिद्ध्यसिद्ध्योः कर्मणआरब्धस्येतिशेषः निर्विकारःहर्ष
विषादशून्यःकर्तासात्विकउच्यते ॥ २६ ॥ रागोविषयलोलुपः अतएवकर्मणःफलंप्रेप्सतीतिकर्मफलप्रेप्सुः लुब्धःपरद्रव्यादौसंजाततृष्णस्तीर्थादौवाद्रव्यापरित्यागी हिंसात्मकःपरपीडाकरस्वभावः अशु
चिर्बाह्यांतःशौचवर्जितःइष्टानिष्टप्राप्तौहर्षशोकान्वितश्चयःकर्तासराजसःपरिकीर्तितः ॥ २७ ॥ अयुक्तोऽनवहितः प्राकृतोत्यंतमसंस्कृतबुद्धिर्बालसमः स्तब्धःदंडवन्ननमतिकस्मैचित् शठःशक्तिगूहनकारी ॥९२॥
नैकृतिकोवंचकःपरावमानीवा अलसःअप्रवृत्तिशीलःकर्तव्येष्वपि विषादीसर्वदाअवसन्नस्वभावःदीर्घसूत्रीचिरकारी एकाहसाध्यंकार्यंमासेनापिनकरोतीत्यर्थः यएवंभूतःसकर्तातामसउच्यते ॥ २८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

बुद्धिधृतीत्रैविध्येनव्याख्यातुमाह बुद्धेरिति तत्रबुद्धिविशिष्टश्चिदाभासःकर्ताज्ञानंचप्रागुक्तं अत्रतुकेवलाबुद्धिर्वृत्तिमतीतदीयवृत्त्यंतरोपलक्षणार्थंतद्वृत्तिविशेषोधृतिश्चत्रैविध्येनकथ्यतइत्यर्थः ॥ २९ ॥
प्रवृत्तिनिवृत्तीशास्त्रविहितप्रतिषिद्धविषयेयजेतस्वर्गकामःनसुरांपिबेदित्यादिरूपे कार्यंकृतिसाध्यंस्वर्गादि अकार्यंनित्यसिद्धं तेननित्यानित्यवस्तुनीउक्ते भयाभयेकार्याकार्यनिमित्ते बंधंमोक्षंचयावेत्ति
ययावेत्तीतिपूर्ववत्करणेकर्तृत्वोपचारः बुद्धिःसापार्थसात्विकी ॥ ३० ॥ अयथावत्संदेहास्पदत्वेन स्पष्टमन्यत् ॥ ३१ ॥ अधर्ममिति विपरीतग्राहिणीबुद्धिस्तामसीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ययाधृत्याअव्यभि
चारिण्यासमाध्यनुगतयामनःप्राणेंद्रियाणांक्रियाश्चेष्टाःसंकल्पंश्वासप्रश्वासौशब्दादिग्रहणंचयोगेनचित्तवृत्तिनिरोधेनऐकाग्र्येणवासंयत्तास्तास्तथैवनिरोधावस्थायामैकाग्र्यावस्थायांवाधारयतेचिरमवस्था
पयतिसाधृतिःपार्थसात्विकी ॥ ३३ ॥ ययाधृत्याधर्मादीन्धारयतेऽनुरोध्यतयानिश्चिनोति प्रसंगेनधर्मादेःसंबंधेनफलाकांक्षीचभवतिपुरुषःधृतिःसापार्थराजसी ॥ ३४ ॥ स्वप्नंनिद्रां भयंत्रासं शोकंप्रसि
द्धं विषादंविषण्णतां मदंअशास्त्रीयविषयसेवयाचित्तस्यविवशत्वं एतान्नविमुंचतिधारयत्येवययाधृत्यासाधृतिःपार्थतामसी ॥ ३५ ॥ गुणभेदेनक्रियाणांकारकाणांचत्रैविध्यमुक्तंतत्फलस्यसुखस्यत्रैवि

बुद्धेर्भेदंधृतेश्चैवगुणतस्त्रिविधंशृणु ॥ प्रोच्यमानमशेषेणपृथक्त्वेनधनंजय ॥ २९ ॥ प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचकार्याकार्येभयाभये ॥ बंधंमोक्षंचयावेत्तिबुद्धिःसापा
र्थसात्विकी ॥ ३० ॥ ययाधर्ममधर्मंचकार्यंचाकार्यमेवच ॥ अयथावत्प्रजानातिबुद्धिःसापार्थराजसी ॥ ३१ ॥ अधर्मंधर्ममितियामन्यतेतमसावृता ॥ सर्वा
र्थान्विपरीतांश्चबुद्धिःसापार्थतामसी ॥ ३२ ॥ धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः ॥ योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकी ॥ ३३ ॥ ययातुधर्म
कामार्थान्धृत्याधारयतेर्जुन ॥ प्रसंगेनफलाकांक्षीधृतिःसापार्थराजसी ॥ ३४ ॥ ययास्वप्नंभयंशोकंविषादंमदमेवच ॥ नविमुंचतिदुर्मेधाधृतिःसापार्थताम
सी ॥ ३५ ॥ सुखंत्विदानींत्रिविधंशृणुमेभरतर्षभ ॥ अभ्यासाद्रमतेयत्रदुःखांतंचनिगच्छति ॥ ३६ ॥ यत्तदग्रेविषमिवपरिणामेऽमृतोपमं ॥ तत्सुखंसात्विकं
प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजं ॥ ३७ ॥ विषयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमं ॥ परिणामेविषमिवतत्सुखंराजसंस्मृतं ॥ ३८ ॥ यदग्रेचानुबंधेचसुखंमोहनमात्मनः ॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थंतत्तामसमुदाहृतं ॥ ३९ ॥

ध्यमाह सुखंत्वित्यादिना अभ्यासात्पौनःपुन्येनसेवनात् यत्रसात्त्विकेराजसेतामसेवासुखेरमतेरतिंप्राप्नोति ययारत्यादुःखस्यपुत्रशोकादेरपिअंतंअवसानंनिगच्छतिनिश्चयेनप्राप्नोति तत्सुखंत्रिविधंशृणु य
दात्वयमप्यर्थःसात्विकसुखस्यैवलक्षणार्थःतदायत्रसमाधिसुखेअभ्यासाद्रमतेनतुविषयसुखइवरागात् दुःखांतंमोक्षंचनिगच्छतीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ यत्तत्प्रसिद्धंसर्वप्राणिप्रेमास्पदं अग्रेसमारंभकालेमनःप्राणें
द्रियस्पंदनिरोधेनयज्ञेसंज्ञप्यमानस्यपशोरिवजायमानं विषमिवातितीव्रवेदनाकरं परिणामेसात्विक्याधृत्यानिरुद्धासुमनआदिक्रियासु अमृतोपमंअत्याल्हादकरं आत्मनःस्वस्यैवबुद्धेःप्रसादोनैर्मल्यंरजस्त
मोमलराहित्यं तस्माद्वाविर्भूतंनतुविषयसंगजंनिद्रालस्यादिजंवातत्सुखंसात्विकंप्रोक्तं ॥ ३७ ॥ राजसंसुखमाह विषयेति अग्रेभोगकाले परिणामेविषमिववियोगकाले इहामुत्रचदुःखप्रदत्वात् ॥ ३८ ॥
अग्रेआरंभे अनुबंधेपरिणामे मोहनंमोहकरं आत्मनोबुद्धेः यतोनिद्रादिजं ॥ ३९ ॥

प्रकरणार्थमुपसंहरत्यनुक्तमपिसंगृह्णन् नतदस्तीति सत्वंप्राणिजातंइदमुपलक्षणंजडस्यापि सर्वस्यत्रिगुणविकारत्वात् प्रकृतिजैर्जन्मांतरीयधर्माधर्मसंस्कारजैःमायाप्रभवैर्वा शेषंस्पष्टं ॥ ४० ॥ एवंपंचदशेसंसाराश्वत्थमसंगशस्त्रेणच्छित्वापरंपदंमार्गितव्यमित्युक्तंतत्रात्मनोऽसंगत्वोपपादनायक्रियाकारकफललक्षणस्यकृत्स्नस्यसंसारस्यत्रिगुणात्मकत्वमुक्तं नह्यात्मानात्मनोर्गुणातीतगुणात्मकयोःसंगःसंभवति नह्याकाशांतर्वर्त्तिपृथिव्यादिगुणेनगंधादिनाकाशःसंसृज्यतेतद्वदित्युक्तं समाप्तःशास्त्रार्थः अथेदानींसर्वगीताशास्त्रार्थमुपसंहर्तुमसंगशस्त्राभ्युपायंचप्रदर्शयितुंप्रकरणांतरमारभते ब्राह्मणेत्यादिना शूद्राणामसमासकरणंवेदानधिकारात् प्रविभक्तानिअसंकीर्णानि तत्रहेतुमाह स्वभावप्रभवैर्गुणैः स्वभावईश्वरस्यप्रकृतिस्त्रिगुणात्मिकासैवप्रभवोहेतुर्येषांगुणानांतेस्वभावप्रभवास्तैः यद्वाब्राह्मणस्वभावस्यसत्वगुणएवप्रभवःशांतत्वात् क्षत्रियस्वभावस्यसत्वोपसर्जनंरजः ईश्वरस्वभावत्वात् वैश्यस्वभावस्यतमउपसर्जनंरजःकृष्यादिस्वभावत्वात् शूद्रस्वभावस्यरजउपसर्जनंतमःशुश्रूषास्वभावत्वात् अथवास्वभावःप्राग्भवीयःसंस्कारस्तत्प्रभवैर्नतुजातिमात्रप्रभवैःपक्षिणामाकाशगमनवत् अतएवजात्यंतरव्यावृत्तानांधर्माणांशमादिषुपाठोनदृश्यते नहिशूद्राद्व्यावृत्तंत्रैवर्णिकानामध्ययनादिकंवाइतरद्वयाद्व्यावृत्तंब्राह्मणानामध्यापनादिकंवाइहपठ्यते किंतुसर्वैसर्वजातीयानांसाधारणाधर्माःशमादयोदृश्यंते यथाहिद्रोणादिषुब्राह्मणेष्वपिशौर्यादिकंभरतादिषुक्षत्रियेष्वपिशमादिकंदृष्टं एवमितरत्र तस्माद्यस्मिन्कस्मिंश्चिद्वर्णेशमादयोदृश्यंतेस

नतदस्तिपृथिव्यांवादिविदेवेषुवापुनः॥ सत्त्वंप्रकृतिजैर्मुक्तंयदेभिःस्यात्रिभिर्गुणैः ॥ ४० ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणांचपरंतप॥
कर्माणिप्रविभक्तानिस्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥ ४१ ॥ शमोदमस्तपःशौचंक्षांतिरार्जवमेवच ॥ ज्ञानंविज्ञानमास्तिक्यंब्रह्मकर्मस्वभा
वजं ॥ ४२ ॥ शौर्यंतेजोधृतिर्दाक्ष्यंयुद्धेचाप्यपलायनं ॥ दानमीश्वरभावश्चक्षात्रंकर्मस्वभावजं ॥ ४३ ॥

शूद्रोप्येतैर्लक्षणैर्ब्राह्मणएवज्ञातव्यः यत्रचब्राह्मणेपिशूद्रधर्मादृश्यंतेसशूद्रएव तथाचारण्यकेसर्पभूतंनहुषंप्रतियुधिष्ठिरवाक्यं सत्यंदानंक्षमाशीलमानृशंस्यंतपोघृणा दृश्यंतेयत्रनागेंद्रसब्राह्मणइतिस्मृतः तथायत्रैतल्लक्ष्यतेसर्पवृत्तंसब्राह्मणःस्मृतः यत्रैतन्नभवेत्सर्पतंशूद्रमितिनिर्दिशेदिति जातिधर्मास्तुमनुनादर्शिताः अध्यापनंचाध्ययनंयजनंयाजनंतथा दानंप्रतिग्रहंचैवब्राह्मणानामकल्पयत् प्रजानांरक्षणंदानमिज्याध्ययनमेवच विषयेष्वप्रसक्तिंचक्षत्रियस्यसमादिशत् पशूनांरक्षणंदानमिज्याध्ययनमेवच वणिक्पथंकुसीदंचवैश्यस्यकृषिमेवच एकमेवतुशूद्रस्यप्रभुःकर्मसमादिशत् एतेषामेववर्णानांशुश्रूषामनसूययेति तस्मात्शमादयोयत्राब्राह्मणेब्राह्मणेवादृश्यंतेसएवब्राह्मणइत्यत्रविवक्षितं स्वेस्वेकर्मण्यभिरतःसंसिद्धिंलभतेपरामित्यत्रतुमनूक्तान्यध्यापनादीन्येवस्वकर्माणिग्राह्याणिनतुशमदमादीनि नहिज्ञानविज्ञानवतोऽन्यासंसिद्धिर्लब्धव्यास्ति तस्माच्छमदमादयोब्रह्मिष्ठस्यैवब्राह्मणस्यलक्षणमितिदिक् ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणकर्माण्याह शमइति अंतःकरणनिग्रहःशमः बाह्येंद्रियनिग्रहोदमः तपःपूर्वोक्तंशारीरादिभेदेनत्रिविधंशौचंबाह्यंमृज्जलाभ्यांआभ्यंतरंभावशुद्धिः क्षांतिःक्षमा आर्जवमकौटिल्यं ज्ञानंशास्त्रीयंकर्मब्रह्मविषयं विज्ञानंतदनुष्ठानानुभवात्मकं आस्तिक्यंश्रद्धाएतन्नवकंब्रह्मकर्मब्राह्मणत्वजात्यभिव्यंजकंकर्म स्वभावजंप्राचीनधर्मसंस्कारजं ॥ ४२ ॥ शौर्यंपराक्रमः तेजःप्रागल्भ्यं धृतिर्धैर्यं दाक्ष्यंयुद्धेकौशलमुत्साहोवा दानमौदार्यं ईश्वरभावःउन्मार्गवर्तिनांनियमनशक्तिः एतत्क्षात्रंकर्मस्वभावजं ॥ ४३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वैश्यशूद्रयोःकर्माण्याह कृषीति स्पष्टार्थःश्लोकः ॥ ४४ ॥ कर्मप्रविभागफलमाह स्वेस्वेइति स्वेस्वेमन्वादिभिरुक्तेऽध्यापनादौअसाधारणेशमदमादौसाधारणेचकर्मणिअभिरतोनिष्ठावान्संसिद्धिंज्ञानयोग्य तांलभतेनरः एतदेवविवरीतुंप्रतिजानीते स्वेति सिद्धिंवक्ष्यमाणांमुख्यसंन्यासलक्षणंनैष्कर्म्यसिद्धिंयथायेनप्रकारेण ॥ ४५ ॥ तमेवप्रकारमाह यतइति प्रवृत्तिःकायवाङ्मनोनिर्वर्त्याचेष्टा यतोहेतोरंतर्या मिणः येनवागभ्युद्यतइत्यादिश्रुतेः येनइदंसर्वंदृश्यंततंव्याप्तंउपादानत्वात् स्वकर्मणातमभ्यर्च्यसंतर्प्यसिद्धिंमोक्षंविंदतिलभतेमानवः मनुष्याधिकारिकत्वाच्छास्त्रस्य परमेश्वरेनित्यकर्मणामर्पणमेवमोक्षद्वार मित्यर्थः ॥ ४६ ॥ स्वकर्मणेतिविशेषणस्यफलमाह श्रेयानिति स्वधर्मोविगुणः किंचिदंगहीनोपिश्रेयान्प्रशस्यतरः किमपेक्ष्यश्रेयान् परधर्मात्स्वनुष्ठितात्सम्यग्विहितादपि उक्तंच स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपर धर्मोभयावहइति स्वभावनियतंपूर्वोक्तत्रिविधस्वभावाज्जातंकर्मकुर्वन्किल्बिषंदोषंनाप्नोति विषकृमेर्विषमिवनदोषकरं तस्मात्तवभैक्ष्यंहिंसाशून्यमपिनयुक्तं किंतुहिंसायुक्तोपिस्वधर्मएवप्रशस्यतरः धर्मत्वे नविहितेऽस्मिन्नग्नीषोमीयपश्वालंभेइवकृतेसतिनकिल्विषप्रसंगोस्तीत्यर्थः ॥४७॥ किंचसहजंस्वाभाविकंक्षात्रंकर्मसदोषंहिंसामिश्रमपिनत्यजेत् हियस्मात्सर्वारंभाःसर्वाणिकर्माणिदोषेणहिंसादिनाआवृता

कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यंवैश्यकर्मस्वभावजं॥ परिचर्यात्मकंकर्मशूद्रस्यापिस्वभावजं॥४४॥ स्वेस्वेकर्मण्यभिरतःसंसिद्धिंलभतेनरः॥स्वकर्मनिरतःसिद्धिंयथाविं दतितच्छृणु॥४५॥ यतःप्रवृत्तिर्भूतानांयेनसर्वमिदंततं॥स्वकर्मणातमभ्यर्च्यसिद्धिंविंदतिमानवः॥४६॥ श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात्॥स्वभा वनियतंकर्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्बिषं॥४७॥ सहजंकर्मकौंतेयसदोषमपिनत्यजेत्॥ सर्वारंभाहिदोषेणधूमेनाग्निरिवावृताः॥४८॥ असक्तबुद्धिःसर्वत्रजितात्मा विगतस्पृहः॥ नैष्कर्म्यसिद्धिंपरमांसंन्यासेनाधिगच्छति॥ ४९॥ सिद्धिंप्राप्तोयथाब्रह्मतथाप्नोतिनिबोधमे ॥ समासेनैवकौंतेयनिष्ठाज्ञानस्ययापरा ॥ ५० ॥

एव यस्माच्चपरधर्मोभयावहस्तस्मात्स्वकर्मनत्यजेदित्यर्थः ॥ ४८ ॥ स्वकर्मणामीश्वरेसमर्पणंकर्तव्यमित्युक्त्वानंतरश्लोकद्वयेनस्वकर्मणामावश्यकत्वमुक्त्वातेषांपरमेश्वरेर्पणेनकिंफलंस्यादित्यतआह अस क्तेति संन्यासेन कार्यमित्येवयत्कर्मनियतंक्रियतेर्जुन संगंत्यक्त्वाफलंचैवसत्यागःसात्विकोमतइतिपूर्वोक्तेनामुख्यसात्विकत्यागेन असक्तबुद्धिःपुत्रदारादिषुसक्तिपदेषुआसक्तिवर्जिताबुद्धिर्यस्यसोऽसक्तबु द्धिःविरक्तइत्यर्थः अतएवजितात्माशांतचित्तः विगतस्पृहःविशेषेणगतास्पृहातृष्णायस्यतादृशोभूत्वानैष्कर्म्यसिद्धिंकारुर्ल्येनस्वरूपतःकर्मत्यागलक्षणांपारिव्राज्यसिद्धिंपरमांपूर्वोक्तामुख्यत्यागापेक्षयातिश्रे ष्ठांनद्वेष्ट्यकुशलंकर्मेतिश्लोकेव्याख्यातां अधिगच्छतिप्राप्नोति॥४९॥स्वकर्मनिरतःसिद्धिंयथाविंदतीत्येतत्प्रतिज्ञातमुपपादितं इदानींनैष्कर्म्यसिद्धिंप्राप्तोपिपरिव्राट्वशीकारसंज्ञकवैराग्यवान्यथाब्रह्मप्राप्नोति तथावक्तुंप्रतिजानीते सिद्धिमिति सिद्धिंनैष्कर्म्यसिद्धिंनिबोधबुध्यस्व मेमद्वचनात्समासेनसंक्षेपेणैवहेकौंतेय यायत्प्राप्यंब्रह्म विधेयापेक्षंस्त्रीत्वं ज्ञानस्यपरानिष्ठायदपेक्षयाऽन्यज्ज्ञेयंआंतरतरंनास्तीत्यर्थः॥५०॥

In Public Domain. Digitization by eGangotri

तमेवब्रह्मप्राप्तिप्रकारमाहत्रिभिः बुद्ध्येति बुद्ध्यावेदांतश्रवणमननपरिपाकोत्थयाअहंब्रह्मास्मीतिपरोक्षनिश्चयरूपयाविशुद्धयासर्वभूतेषुमैत्र्यादिभावनयासम्यग्विशोधितया धृत्याधैर्येणयोगक्षेमादिनिमि त्तवैयग्र्यराहित्येन आत्मानंदेहेंद्रियसंघातंनियम्य दृढासनोभूत्वाइत्यर्थः चकारात्प्राणंचनियम्य शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा ततइंद्रियाणिप्रत्याहृत्येत्यर्थः प्रत्याहृतकरणोपिअंतर्मनसैवविषयान्स्मरति तत्प रित्यागमाह रागद्वेषौव्युदस्य चेति संकल्पंत्यक्त्वेत्यर्थः सहिविषयंपरिकल्प्यतत्ररागंजनयतीतिप्रसिद्धं यथाचाक्षपादाचार्यसूत्रं दोषनिमित्तंरूपादयोविषयाःसंकल्पकृताइति दोषोरागादिः चकारादयमह मस्मीत्येतमपिभावंव्युदस्येतिज्ञेयं ततोब्रह्मभूयायब्रह्मभावायतंप्राप्तुंकल्पतेयोग्योभवतीतितृतीयेनसंबंधः ॥५१॥ केनसाधनजातेनैवंभूतोभवतीत्यतआह विविक्तेति यत्तच्छब्दाध्याहारेणयोज्यं नित्यमिति सर्वत्रसंबंधनीयं योनित्यंविविक्तसेवीएकांतशीली लघ्वाशीमिताशनशीलश्च तथानित्यंवैराग्यंरागाभावंसमुपाश्रितश्च तथानित्यंध्यानयोगःषष्ठाध्यायोक्तस्तत्परश्चयोनित्यंभवतिसयतवाक्कायमानसो भवति यतकायःआसनदार्ढ्येन यतवाक्विषयेभ्यइंद्रियाणांप्रत्याहरणेन यतमानसःसर्वसंकल्पत्यागेन अत्रचतुर्भिःसाधनैर्यतवाक्कायमानसत्वंसाध्यं नित्यंविविक्तसेवादिशीलःसन्यतवाक्कायमानसो भूत्वाब्रह्मभूयायकल्पतइत्युत्तरेणान्वयः ॥ ५२ ॥ एवंयतवाक्कायमानसस्ययोगिनोयोगजाःसिद्धयउपतिष्ठंति ताश्चश्रुतौदर्शिताः पृथिव्यप्तेजोनिलखेसमुत्थितेपंचात्मकेयोगगुणेप्रवृत्ते नतत्ररोगोनजरानमृ

बुद्ध्याविशुद्धयायुक्तोधृत्यात्मानंनियम्यच ॥ शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वारागद्वेषौव्युदस्यच ॥ ५१ ॥ विविक्तसेवीलघ्वाशीयतवाक्कायमानसः ॥
ध्यानयोगपरोनित्यंवैराग्यंसमुपाश्रितः ॥ ५२ ॥ अहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंपरिग्रहं ॥ विमुच्यनिर्ममःशांतोब्रह्मभूयायकल्पते ॥ ५३ ॥

त्युःप्राप्तस्ययोगाग्निमयंशरीरमिति तथा यंयंलोकंमनसासंविभातिविशुद्धसत्वःकामयतेयांश्चकामान् तंतंलोकंजयतेतांश्चकामान्तस्मादात्मज्ञंह्यर्चयेद्भूतिकामइतिच संविभातिसंकल्पयति लोकंलोचनीयमतीता नागतमर्थजातं कामान्काम्यमानान्विषयान् जयतेउपलभतेइतिश्रुतिपदानामर्थः तथा नाविरतोदुश्चरितान्नाशांतोनासमाहितः नाशांतमानसोवापिप्रज्ञानेनैनमाप्नुयादिति प्रज्ञानेनशास्त्राचार्योपदेशजेनज्ञाने नदुश्चरितादिसेवनाद्विरक्तःशांतोजितचित्तःसमाहितःनिरुद्धचित्तवृत्तिरपिअशांतमानसोयोगैश्वर्यासक्तचित्तःएनमात्मानंनप्राप्नुयादितिश्रुत्यर्थः तदिदमाह अहंकारमिति यदातुयोगीयतमानसोऽस्मितामात्रप्र त्ययोभवतितदासैवास्मितावस्थितिर्विषयाभिमुखाहंकारइत्युच्यतेविषयविमुखात्वस्मितेतितितस्तमहंकारंनिगृह्णीयात् तदनिग्रहेयोगीबलंसत्यसंकल्पत्वादिसामर्थ्यमात्मनःपश्यन्दर्पंकरोतिनमत्तुल्योन्योस्ती तिमन्यते ततश्चदृप्तोधर्ममतिक्रामतीत्यापस्तंबवचनात्दिव्यान्कामानिच्छति तत्रकेनचिन्निमित्तेनकामप्रतिबंधेसतिक्रोधवान्भवति ततःपरोत्सादनायभूयांसंशिष्यादिपरिग्रहंसंपादयति ततोनश्यतीति तस्मात्स र्वानर्थमूलभूतमहंकारमेवविमुच्यततइतरान्सर्वान्विमुंचति अहंकारविमोकेपिनिर्ममत्वंतत्प्रदर्शितेषुविषयेषुममताशून्यत्वेसत्यहंकारःशिथिलीभूतोविषयवैमुख्यंप्राप्यस्वकारणेऽस्मितायांविलीयते ततःशां तोऽस्मितायाअपिप्रलयान्निरिंधनाग्निवदुपरतोयोगीब्रह्मभूयायकल्पते ॥ ५३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अस्यैवंशांतस्यकेवलस्ययोगिनोव्युत्थानावस्थामाह ब्रह्मभूतइति योहिसुप्तौलयेवानिपतितोयोगीव्युत्थानेजडदेहस्तमोग्रस्तचित्तइवतंद्रालुरुत्तिष्ठति ब्रह्मभूतस्तुप्रसन्नात्माप्रसन्नचेताःलघुशरीरःअमृतेनेवसमाधिसुखेनतृप्तस्तदेकप्रवणोनशोचतिनष्टं नाप्यप्राप्तंकांक्षतिदारादिकं सर्वेषुभूतेषुचतुर्विधेषुसमःब्रह्मैवेदंसर्वमितिबुध्याबैषम्यवर्जितःसन्परांमद्भक्तिंद्वैतदृष्टिविवर्जितांभावनांलभते पातंजलयोगीतुनव्युत्थानेपरांदृष्टिंलभतेभेददर्शित्वात् अयंचभक्तःश्रीभागवतेदर्शितः सर्वभूतेषुयेनैकंभगवद्भावमीक्षते भूतानिभगवत्यात्मन्येषभागवतोत्तमइति सोयंचतुर्थोभक्तोज्ञानीत्वात्मैवमेमतमितिभगवतापिदर्शितः ॥ ५४ ॥ अस्याअद्वैतात्मतत्त्वज्ञानलक्षणायाभक्तेःफलमाह भक्त्येति मांउक्तविधयाभक्त्याज्ञानीअभितःसाकल्येनजानाति साकल्यमेवाह यावानिति किमहमणुपरिमाणोवादेहसंमितोवातार्किकाणामिवाकाशवत्सकलमूर्तद्रव्यसंयोगित्वलक्षणविभुत्वाश्रयोवासप्रपंचाद्वैतवादिनामिवस्वगतभेदवान्वाऽखंडैकरसोवेतिपरिमाणतस्तत्त्वतोमांतत्पदार्थंजानाति तथायश्चास्मीति देहेंद्रियप्राणमनसामन्यतमःकियत्कालस्थायीवाक्षणिकविज्ञानरूपोवाशून्यंवाकर्ताभोक्तावाजडोवाजडाजडरूपोवाचिद्रूपोभोक्तावाकर्तृत्वभोक्तृत्ववर्जितआनंदघनोवेतितत्त्वतःसर्वसंशयराहित्येनमामजरममरमभयमशोकंजानाति तथाचश्रुतिः भिद्यतेहृदयग्रंथिश्छिद्यंतेसर्वसंशयाः क्षीयंतेचास्यकर्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरेइतिआत्मदर्शनेसतिसर्वसंशयोच्छेदंदर्शयति एवंक्षेत्रज्ञंचापिमांविद्धिसर्वक्षेत्रेषुभारतेत्युक्तेःसर्वक्षेत्रेष्वेकंमांविभुंसच्चिदानंदघनंतत्त्वतो

ब्रह्मभूतःप्रसन्नात्मानशोचतिनकांक्षति ॥ समःसर्वेषुभूतेषुमद्भक्तिंलभतेपरां ॥ ५४ ॥
भक्त्यामामभिजानातियावान्यश्चास्मितत्त्वतः॥ततोमांतत्त्वतोज्ञात्वाविशतेतदनंतरं॥५५॥

ज्ञात्वासर्वोपाधिविनिर्मुक्तंयाथात्म्येनज्ञात्वासाक्षात्कृत्यततोव्याप्तोब्रह्मभावंगतोभवतीत्यर्थः ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेः यद्वाततइतिकारणब्रह्मभावापत्तिःसार्वात्म्यरूपाप्रथममुक्ता यएवंवेदाहंब्रह्मास्मीतिसइदंसर्वंभवति सएतमेवपुरुषंब्रह्मततममपश्यदित्यादिश्रुतिभ्योमुक्तानांसार्वात्म्यावगमात् ततमंततममं एकस्तकारश्छांदस्यांप्रक्रियायांलुप्तोद्रष्टव्यइतिश्रुतिभाष्यं अनंतरंकारणभावापत्तेरनुपदमेवततब्रह्मतच्छब्दाभिधेयं तदितिवाएतस्यमहतोभूतस्यनामभवतीतिश्रुतेः शुद्धंब्रह्मविशतेदर्पणापायेप्रतिबिंबोबिंबमिवप्रविशति कार्योपाधीनांजीवानांकारणोपाधीश्वरप्राप्तिद्वारैवनिष्कलब्रह्मप्राप्तिरित्यावेदितंप्रागेव यद्वामांज्ञात्वातद्विशतइत्येतावतैवज्ञानप्रवेशयोःपौर्वापर्येसिद्धेतदनंतरमितिपदेनतच्छब्देनबुद्धिस्थंदेहंपरामृश्यतत्पातानंतरमितिव्याख्येयं यतोजातेपितत्त्वज्ञानेयावद्देहपातंप्रारब्धकर्मणांप्रतिबंधाद्विदेहकैवल्यंनप्राप्यते अन्यथाज्ञानसमकालमेवदेहपातापत्तिःस्यात् विमुक्तश्चविमुच्यते भूयश्चांतेविश्वमायानिवृत्तिरितिमुक्तस्यमुक्तिनिवृत्तायाश्चमायायाःपुनर्निवृत्तिवदज्जीवन्मुक्तिशास्त्रंबाधितंस्यात् यथातार्किकाणांनष्टेपिसमवायिकारणेपटादिकंक्षणमात्रमवतिष्ठते एवमस्माकमपिअनादिकालायाःदेहाद्युपादानभूतायाअविद्याया विनाशेपिकिंचित्कालंदेहादिप्रतिभानंयुज्यते ईदृशमेवजीवन्मुक्तमपेक्ष्यभगवताउक्तं उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनइति स्थितप्रज्ञलक्षणस्तुतिरपितल्लक्षणाभिधित्सयैवप्रवृत्तेतिदिक् ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ननुतद्यथैषीकातूलमग्नौप्रातंदूयेतैवंहास्यसर्वेपाप्मानःप्रदूयंतइतिपूर्वकर्मणांज्ञानेनप्रायश्चित्तेनेवसत्यपिनाशश्रवणेज्ञानोत्तरकालीनानांकर्मणांनाशाभावात्ज्ञानोत्तरमपिदेहधारणेस्वाभाविकानांकर्मणांवर्जन
स्यासंभवादवश्यंज्ञानिनोपिबंधःस्यादित्याशंक्याह सर्वकर्माणीति मद्व्यपाश्रयोहमेवप्रज्ञानघनःप्रत्यगात्माव्यपाश्रयआश्रयोयस्यसमद्व्यपाश्रयोज्ञानी सर्वकर्माणिविहितानिनिषिद्धानिवासदाऽसकृत्कुर्वा
णोपिमत्प्रसादात्मदनुग्रहात्शाश्वतंनित्यंअव्ययंपरमसर्वोत्कृष्टंपदंपदनीयंमोक्षमवाप्नोति नतुज्ञानोत्तरमपिक्रियमाणैःकर्मभिर्बध्यते तस्यपुत्रादायमुपयंतिसुहृदःसाधुकृत्यांद्विषंतःपापकृत्यामिति नहवाएवंवि
दिकिंचनरजआध्वंसतेतंविदित्वानलिप्यतेकर्मणापापकेनइत्यादिशास्त्रेणतत्त्वज्ञानिनःकर्मालेपश्रवणात् ॥५६॥ एवंवर्णाश्रमादिधर्मपुरस्कारेणससाधनासफलाचब्रह्मविद्यानिरूपिता अस्याःप्राप्तयेपुनःसाध
नत्वेनभक्तिमेवविधत्ते चेतसेति चेतसाविवेकबुद्ध्यासर्वाणिकर्माणिनित्यनैमित्तिकानिमयिभगवतिवासुदेवेसंन्यस्ययत्करोषियदश्नासीत्युक्तरीत्यासमर्प्यमत्परःअहमेवपरःप्राप्योयस्यनतुमद्भक्त्याअर्थादी

सर्वकर्माण्यपिसदाकुर्वाणोमद्व्यपाश्रयः ॥ मत्प्रसादादवाप्नोतिशाश्वतंपदमव्ययं ॥ ५६ ॥ चेतसासर्वकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्परः ॥ बुद्धियोगमपाश्रित्यम
च्चित्तःसततंभव ॥५७॥ मच्चित्तःसर्वदुर्गाणिमत्प्रसादात्तरिष्यसि ॥ अथचेत्त्वमहंकारान्नश्रोष्यसिविनंक्ष्यसि ॥५८॥ यदहंकारमाश्रित्यनयोत्स्यइतिमन्यसे ॥
मिथ्यैषव्यवसायस्तेप्रकृतिस्त्वांनियोक्ष्यति ॥ ५९ ॥ स्वभावजेनकौंतेयनिबद्धःस्वेनकर्मणा ॥ कर्तुंनेच्छसियन्मोहात्करिष्यस्यवशोपितत् ॥ ६० ॥

नृप्रार्थयानः बुद्धियोगंपूर्वोक्तंसिद्ध्यसिद्ध्योःसमत्वलक्षणंबंधहेतोरपिकर्मणोमोक्षहेतुत्वसंपादकंअपाश्रित्यआश्रित्यमच्चित्तःमदेकशरणःसततंसर्वदाभव ॥ ५७ ॥ एतस्यभक्तियोगस्यकरणेगुणमकरणेदो
षंचाह मच्चित्तइति दुर्गाणिआध्यात्मिकाधिलौकिकादीनिसंकटानि अहंकारात्स्वपांडित्याभिमानात्नश्रोष्यसिमद्वाक्यंतर्हिविनंक्ष्यसिपुरुषार्थशून्योभविष्यसि ॥ ५८ ॥ स्वतंत्रोहंत्वदुक्तंनकरिष्यामी
त्याशंक्याह यदिति यत्यदिअहंकारंगर्वमाश्रित्यनयोत्स्येयुद्धंनकरिष्येइतिमन्यसेएषतेतव्यवसायोनिश्चयोमिथ्या यतःप्रकृतिःक्षात्रस्वभावःत्वांनियोक्ष्यति प्रकृतिंयांतिभूतानिनिग्रहःकिंकरिष्यतीति
चोक्तं ॥ ५९ ॥ प्रकृतिस्त्वांनियोक्ष्यतीत्येतदेवव्याचष्टे स्वभावजेनेति स्वभावजेनपूर्वोक्तेनशौर्यादिनाअवशोपिपरवशएवतत्करिष्यसि ॥ ६० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कोसौपरोयद्धशेहमस्मीत्यतआह ईश्वरइति ईश्वरईशनशीलोंतर्यामीपृथिव्यादीनामस्माकंचसर्वभूतानांसर्वप्राणिनांह्रद्देशेबुद्धिगुहायांसर्वप्राणिप्रवर्त्तकस्तिष्ठति कीदृशःसर्वभूतानिभ्रामयन् ऊर्ध्वाधोमार्गेषु संचारयन्काष्ठपुत्तिकाइवसूत्रधारः यंत्रारूढानियंत्रमिवयंत्रंउत्क्रमणादिसाधनंसर्वप्राणाद्यात्मकंलिंगंतदारूढानिमाययास्वशक्त्याभ्रामयन्निति संबंधः हेअर्जुनशुक्लविशुद्धांतःकरण सेश्वरोसीतिभावः अत्राहंकारपूर्वकंयःकर्मकरोतियश्चईश्वरपरवशोहंकरोमीतिबुध्याकरोतितयोरत्यंतवैलक्षण्यप्रदर्शनार्थोमंत्रोभाष्येउदाहृतः अहश्चकृष्णमहरर्जुनंचविवर्त्तेतेरजसीवेद्याभिरितिभारद्वाजार्षं अहश्चकृष्णमहरर्जुनंचेत्याग्निमारुतस्यप्रतिपदितिब्राह्मणेनआग्निमारुतेशस्त्रेविनियुक्ताप्रथमेयमृक् यस्मिन्दिवसेसोमःसूयतेयागार्थंतदेवजन्मसाफल्यदिनंमुख्यमहःशब्दवाच्यं अन्यत्तुदिनमदिनमेवनिष्फलत्वात् तथाचस्मृतिः दशभिर्जन्मभिर्वेदाआधानंशतजन्मभिः सहस्रैर्जन्मभिःसोमंब्राह्मण्यंपातुमर्हतीतिसोमयागस्यदौर्लभ्यंदर्शयति तदयमहःशब्दःकालवचनोपिसौम्येकर्मणिवर्तते यथादर्शपौर्णमासशब्दौ तत्रैवंसतिअहःयागःकृष्णंअविदुषाकृतंअप्रकाशमिवभवति तथाहरर्जुनंस्वच्छंतदेवविदुषाकृतंप्रकाशरूपमिवभवति तेएतेउभेअपिविद्वदविद्वत्कृतेअहनीरजसीप्रवृत्तिरूपत्वात्रजोगुणकार्येअपिवेद्याभिर्विद्याभिःकर्मांगावबद्धोपा

ईश्वरःसर्वभूतानांहृद्देशेर्जुनतिष्ठति ॥ भ्रामयन्सर्वभूतानियंत्रारूढानिमायया ॥ ६१ ॥ तमेवशरणंगच्छसर्वभावेनभारत ॥ तत्प्रसादात्परांशांतिंस्थानंप्राप्स्यसिशाश्वतं ॥ ६२ ॥ इतितेज्ञानमाख्यातंगुह्याद्गुह्यतरंमया ॥ विमृश्यैतदशेषेणयथेच्छसितथाकुरु ॥ ६३ ॥ सर्वगुह्यतमंभूयःशृणुमेपरमंवचः ॥ इष्टोसिमेदृढमितिततोवक्ष्यामितेहितं ॥ ६४ ॥

सनारूपावापरमेश्वरेसर्वकर्मार्पणरूपावाअहंकरोमीत्यभिमानरूपावाविद्याविज्ञानानिताभिर्विवर्तेते वैपरीत्येनवर्तेते सोपासनंकर्मश्वेतंपरमात्मतत्त्वप्रकाशकंबंधविच्छेदहेतुःमूढकृतंकर्मकृष्णंस्वरूपावरकंबंधहेतुरित्यर्थः तदेवंभगवान्पार्थंअर्जुनेतिसंबोधयन्एतस्यस्वच्छांतःकरणत्वद्योतनेनशुक्लेधर्मेधिकारंदर्शयति ॥ ६१ ॥ तमेवईश्वरंसर्वभावेनसर्वात्मनाशरणमाश्रयंगच्छश्रयस्व तत्प्रसादात्तदनुग्रहात्परांशांतिंउपरतिंसमाधिमितियावत् तथाचसूत्रं समाधिसिद्धिरीश्वरप्रणिधानादिति स्थानंचपरंविष्णोःपदंमोक्षंशाश्वतंनित्यंप्राप्स्यसि ॥ ६२ ॥ सर्वगीतार्थमुपसंहरति इतीति इतिएवंप्रकारंतेतुभ्यंमयासर्वज्ञेनपरमकारुणिकेनज्ञानंआख्यातं गुह्यान्मंत्रतंत्ररसायनरूपाद्गुह्यतरंअतिशयितंरहस्यं एतद्यथोक्तंशास्त्रार्थजातंविमृश्यसम्यगालोच्ययथेच्छसितथाकुरु ॥ ६३ ॥ एवंयथेष्टकरणमभ्यनुज्ञायापिअतिवात्सल्यात्श्लोकद्वयेनैवकृत्स्नंशास्त्रार्थमुपदेक्ष्यंस्तद्ग्रहणेऐकाग्र्यमस्यसंपादयितुमाह सर्वेति सर्वेभ्योगुह्येभ्यःअतिशयितंगुह्यंसर्वगुह्यतमंभूयःपुनरसकृदुक्तमपिमेममवचनंशृणु परमंपरमार्थविषयत्वात् नलोभान्नापिभयात्त्वांवक्ष्यामि किंतर्हिमेममइष्टोसिपरमाप्तोसिइतिहेतोःदृढंअतिशयितंतेतवहितंयतस्ततोवक्ष्यामि तवइष्टत्वात्विद्यायाश्चहितत्वात्तद्वचनंआप्तेत्वयिअवश्यंवक्तव्यमितिभावः ॥ ६४ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

तदेवगुह्यतमंहितमाह मन्मनाइति अहंप्रत्यगात्मानंदैकघनःपरिपूर्णस्तदाकारंमनोयस्यसमन्मनाःभव एतेनब्रह्मात्माभेदोपिसाक्षात्करणीयइतिउत्तरषट्कार्थउक्तः कथमेवंविधाज्ञाननिष्ठालभ्यतेऽतआह मद्भक्तो भव एतेनभगवदुपासनात्मकोमध्यमषट्कार्थउक्तः कथमल्पपुण्यस्यभक्तिरुदेष्यतीत्यतआह मद्याजीभगवदर्थकर्मकरणशीलोभव एतेनकर्मप्रधानआद्यषट्कार्थोविवृतः ननुयस्यभगवद्याजित्वंनसंभवतिदारिद्र्यात्तद्याद्यभावाद्वातस्यभगवद्भक्तिदौर्लभ्याद्ब्रह्माकाराचेतोवृत्तिर्दुर्लभतरेत्याशंक्याह मांनमस्कुरु प्राकृतभक्त्यैवप्रतिमादौभगवंतंसर्वोपचारसमर्पणेननमस्कारादिनासम्यगाराधयेत्यर्थः तथाचाश्वलायनोनमस्कारस्यैवयज्ञत्वमुदाहरति योनमसात्वध्वरइतियज्ञोवैनमइतिहिब्राह्मणंभवतीतिच एवमुक्तस्यसोपानत्रयारूढस्यफलमाह मामिति मामेवतत्पदार्थंसर्वजगत्कारणंसर्वेश्वरंसर्वशक्तिमखंडैकरसंत्वंएष्यसिप्राप्स्यसिबिंबइवप्रतिबिंबंघटाकाशइवमहाकाशं अस्मिन्नर्थेशपथंकरोतितेतवपुरःसत्यंअबाधितार्थभूतंप्रतिजानेप्रतिज्ञांकरोमिमामेवैष्यसीति प्रियोसिमे यतस्त्वंमेममप्रियोसिअतःप्रतारणानर्हत्वयिसत्यमेवाहंब्रवीमीत्यर्थः ॥ ६५॥ एवंनमनयजनभजनमननक्रमेणसांख्यनिष्ठाउक्ता यापूर्वंध्यानेनात्मनिपश्यंतीत्यनेनश्लोकेनदर्शिता इदानींअन्येत्वेवमजानंतःश्रुत्वान्येभ्यउपासते तेपिचातितरंत्येवमृत्युंश्रुतिपरायणा इतिकेवलोपास्तिनिष्ठायोगाख्योक्तातामाह सर्वेति सर्वेषांवर्णानामाश्रमाणांदेहेंद्रियबुद्धीनांच धर्मान्अग्निहोत्रादीन्सुखदुःखादींश्चत्यक्त्वामामेकंसर्वेश्वरंसर्वशक्तिंसोपाधिंनिरुपाधिंवाऽखंडैकरसमानंदघनंपरमात्मानं शरणंश्रृणातिहिनस्त्यविद्यादीन्क्लेशादीन्शरणमाश्रयःपरायणंगच्छप्राप्नुहि मदेकशरणोभवेत्यर्थः अत्रअन्नंभुक्त्वैवतृप्यतिनतुजलमात्रंपीत्वेतिवत्हेतुत्वंक्त्वाप्रत्ययार्थः सर्वधर्मपरित्यागेनमांशरणंव्रजे

मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु॥ मामेवैष्यसिसत्यंतेप्रतिजानेप्रियोसिमे॥ ६५ ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्यमामेकंशरणंव्रज॥ अहं
त्वासर्वपापेभ्योमोक्षयिष्यामिमाशुचः॥ ६६ ॥ इदंतेनातपस्कायनाभक्तायकदाचन॥ नचाशुश्रूषवेवाच्यंनचमांयोभ्यसूयति॥ ६७॥

त्यर्थः यथोक्तं अनात्मदर्शनेनैवपरात्मानमुपास्महइति एतस्यभगवच्छरणीकरणस्यफलमाह अहंत्वेति अहंप्रत्यगात्मासूर्याद्यंतर्यामीनारायणः सकलपाप्मविनिर्मुक्तःसम्यग्ज्ञातःसन्त्वात्वांसर्वपापेभ्यःसंचितक्रियमाणेभ्योगोत्रवधादिजेभ्यःमोक्षयिष्यामिमाशुचःशोकंमाकार्षीः तथाहि तत्त्वज्ञानफलंपापास्पर्शःशोकतरणंचसर्वश्रुतिस्मृतिप्रसिद्धंआदित्यांतवर्तिनंनारायणंप्रकृत्यछांदोग्येश्रूयते सएषसर्वेभ्यःपाप्मभ्यःउदितउदेतिहवैसर्वेभ्यःपाप्मभ्योयएवंवेद तरतिशोकमात्मवित्तत्रकोमोहःकःशोकएकत्वमनुपश्यतइति उदितःऊर्ध्वमितोगतःपापान्युत्क्रम्यगतोनिष्पापइतिश्रुतिपदार्थः वर्णाश्रमधर्मसंन्यासपूर्वकंषष्ठाध्यायेनोक्तेनयोगेनदेहादीनांधर्मांश्चत्यक्त्वानिर्विकल्पमात्मानंसाक्षात्कुर्वतोनकर्मलेपइत्यर्थः ॥ ६६ ॥ एवंश्लोकद्वयेनज्ञानयोगेनसांख्यानांकर्मयोगेनयोगिनामितिसांख्ययोगौद्वितीयाध्यायेदर्शितावुपसंहृत्यविद्यासंप्रदायविधिमाह इदमिति अतपस्कायतपआलोचनंतद्रहितायअयत्नशीलायेत्यर्थः अभक्तायश्रद्धाहीनाय अशुश्रूषवेगुरुसेवामकुर्वते मांपरमात्मानंयोभ्यसूयतिमदीयगुणासहिष्णुतयामयिदोषारोपपरोभवतितस्मै नञःप्रत्येकंसंबद्धत्वादेतेषांविशेषणानामन्यतमाभावेपिकदाचनमहत्यपिसंकटेइदंनवाच्यंनोपदेष्टव्यं अत्रविद्याहवैब्राह्मणमाजगामगोपायमाशेवधिष्टेहमस्मि असूयकायानृजवेऽयतायनमाब्रूयाअवीर्यवतीतथास्यां यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइतिश्रवणादसूयारहितायआर्जवोपेतायाभ्यासशीलायगुरुपरमेश्वराराधनपरायचएतद्गुह्यंदेयं नान्यस्मैइत्यर्थः ॥ ६७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंसंप्रदायविधिमुक्त्वासंप्रदायकर्तुःफलमाह यइदमिति इदंपरमंगुह्यंयोभक्तिहीनोमानपूजाद्यर्थीसन्मद्भक्तेष्वभिधास्यतिसोपिततएवपुण्यान्मयिपरमेश्वरेचिदेकरसेपरांभक्तिंअद्वैतलक्षणांउपासनांकृत्वात त्रादरंप्राप्यतामनुष्ठायचमामेवैष्यतिमुक्तिंप्राप्स्यतीत्यर्थः असंशयःसंशयोत्रनास्ति स्मर्यतेहिअजामिलादीनांभक्तिगंधहीनानामपिपुत्रसंकेतितेननारायणेतिनाम्नास्नेहवशादाह्वयतांतावन्मात्रतुष्टेनभगवतास द्गतिर्दत्ताकिमुवक्तव्यंयोवाचाएतावच्छास्त्ररहस्यंप्रतिपादयतितस्यभक्तिलाभादिक्रमेणकृतकृत्यत्वंभविष्यतीति ॥ ६८ ॥ ननुअश्रद्धयाकृतंसर्वंव्यर्थमितित्वयैवोक्तंकथमभक्तस्यापिएतच्छास्त्राभिधा नतोभक्त्यादिलाभःसंभवेदित्याशंक्याह नचेति तस्मात्एतच्छास्त्रप्रवर्तकात्अन्योमनुष्येषुमेममप्रियकृत्तमःनचकश्चिदस्ति इयमेवममहतीवाचिकीभक्तिस्तांकृत्वासोपानारोहक्रमेणमेममप्रियतरोभ विताभविष्यति अनिच्छयापिसंस्पृष्टोदहत्येवहिपावकइति नचभुविएतस्मादन्यत्परमार्थसाधनमस्तीतिभावः अक्षरार्थःस्पष्टः ॥ ६९ ॥ अध्यापकस्यफलमुक्त्वाऽध्येतुःफलमाह अध्येष्यतेचेति ज्ञानयज्ञेननिर्विकल्पसमाधिनाइष्टःपूजितःसहिधर्ममेघनामापुष्कलपुण्यवृष्टिकरस्तद्वदेतस्यशास्त्रस्याध्ययनमपीत्यर्थः इतिमेममसर्वेश्वरस्यमतिः तेनात्रस्तुतिमात्रमेतदितिनमंतव्यंकिंतुभूतार्थवादएवाय मितिभावः ॥ ७० ॥ प्रवक्तुरध्येतुश्चफलमुक्त्वाश्रोतुरपिफलमाह श्रद्धावानिति शृणुयादपिअक्षरश्रवणंकुर्यादपि किमुवक्तव्यमादरेणार्थग्रहणंयःकुर्यात्सउक्तंफलंप्राप्नुयादिति स्पष्टार्थःश्लोकः

यइदंपरमंगुह्यंमद्भक्तेष्वभिधास्यति ॥ भक्तिंमयिपरांकृत्वामामेवैष्यत्यसंशयः ॥ ६८ ॥ नचतस्मान्मनुष्येषुकश्चिन्मेप्रियकृत्तमः ॥ भविता नच मेतस्मादन्यःप्रियतरोभुवि ॥ ६९ ॥ अध्येष्यतेचयइमंधर्म्यंसंवादमावयोः ॥ ज्ञानयज्ञेनतेनाहमिष्टःस्यामितिमेमतिः ॥ ७० ॥ श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपियोनरः ॥ सोपिमुक्तःशुभाँल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणां ॥ ७१ ॥ कच्चिदेतच्छ्रुतंपार्थत्वयैकाग्रेणचेतसा ॥ कच्चिदज्ञानसंमोहःप्रनष्टस्ते धनंजय ॥ ७२ ॥ अर्जुनउवाच नष्टोमोहःस्मृतिर्लब्धात्वत्प्रसादान्मयाच्युत ॥ स्थितोस्मिगतसंदेहःकरिष्येवचनंतव ॥ ७३ ॥

तथाचोक्तंश्रीभागवते वासुदेवकथाप्रश्नःपुरुषांस्त्रीन्पुनातिहि वक्तारंप्रच्छकंश्रोतॄंस्तत्पादसलिलंयथेति ॥ ७१ ॥ सर्वांतर्यामीसर्वज्ञोपिभगवाँल्लोकशिक्षार्थंशिष्यस्यज्ञानंजातंनवेतिपृच्छति अन्यथापुनःपुनःस्व यमेव्यउपदेशंकृतवताऋभुणानिदाघइवमयापुनःशतकृत्वोप्युपदेशेनकृतार्थःकर्तव्यइत्याशयेनाह कच्चिदिति कच्चिदितिकामप्रवेदने हेपार्थएतत्त्वयाएकाग्रेणचेतसाश्रोतव्यंशब्दतोर्थतश्चबोद्धव्यमितिममकामो स्तितेनत्वांपृच्छामिकिमिदंत्वयाश्रुतमिति श्रुतवतोपितवअज्ञानकृतःसंमोहोविपर्ययः अनात्मन्यात्मधीरूपःस्वधर्मेयुद्धेचाधर्मधीरूपइतिसद्विविधोपिनष्टःकच्चित् मच्छ्रमसाफल्यमिच्छुस्त्वामहंपृच्छामीत्यर्थः एवंपृष्टःस्वस्यकृतकृत्यतांज्ञापयन्नर्जुनउवाच नष्टोमोहइति मोहःपूर्वोक्तोद्विविधोपिनष्टः स्मृतिरयमहमस्मिपरंब्रह्मेत्यात्मानुसंधानरूपाआत्मतत्त्वविषयालब्धा यस्यालाभेनसर्वहृदयग्रंथीनांयावान्यश्चास्मि तत्त्वतइत्यत्रोदाहृतानांचिज्जडैक्यभ्रमप्रभवानांविमोक्षोभवति तथाचश्रूयते स्मृतिलंभेसर्वग्रंथीनांविमोक्षइति त्वत्प्रसादान्मयाच्युतस्मृतिर्लब्धेतिसंबंधः स्थितोस्मि त्वच्छासनेइतिशेषः गतसंदेहोनष्टसंदे हइत्यनेनानात्मन्यात्मधीरूपोमोहोनष्टइतिदर्शितं करिष्येवचनंतवेत्यनेनस्वधर्मेयुद्धेचाधर्मधीरूपोपिमोहोनष्टइतिदर्शितं ॥ ७३ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

समाप्तःशास्त्रार्थः इदानींकथाप्रबंधमेवानुवर्तयन्संजयउवाच इतीति अद्भुतंचेतसोविस्मयकरं रोमहर्षणंरोमांचोद्भेदजनकं शेषंस्पष्टं ॥ ७४ ॥ कथमयंत्वयादूरस्थयोरपिवासुदेवार्जुनयोःसंवादःश्रुतइत्यतं आह व्यासप्रसादादिति भगवताव्यासेनदिव्यंचक्षुःश्रोत्रादिकंमह्यंदत्तंयेनाहंव्यवहितंविप्रकृष्टंवासर्वंकरतलामलकवद्विजानामि अतोव्यासप्रसादादेतच्छास्त्रंपरंगुह्यंगोप्यंअहंश्रुतवान् योगंचपश्यमेयोगमैश्वरमितिप्रतिज्ञापूर्वकंप्रदर्शितंवैश्वरूप्यं तमपिदृष्टवानितिशेषः स्वयंकथयतइत्युक्तेअस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितमेतद्यदृग्वेदइतिश्रुतेःस्वनिःश्वसितंवेदंशिष्याचार्यपरंपरयाकथयतइत्यायाति तदर्थंसाक्षात्कथयतइति सृष्ट्यादौब्रह्माणंप्रतीवइदानीमर्जुनंप्रतिसाक्षात्कथयतःश्रुतवानहमित्यर्थः तेनभगवदनुग्रहपात्रतयाब्रह्मणासमत्वंस्वस्यद्योत्यते अत्रएतद्योगमित्यभेदेनान्वयेतुगुह्यपदापेक्षयाएतद्योगमितिपुन्नपुंसकलिंगयोरपिसामानाधिकरण्यंशक्यंचयत्किंचिदश्रतापिक्षुदुपहंतुमित्यादाविवपूर्वप्रवृत्तलिंगसंस्कारप्राबल्यादुत्तरत्रभिन्नलिंगविशेष्यलाभेपिपूर्वसंस्कारोननिवर्ततइतिसामानाधिकरण्यंविलिंगयोरपिवक्तुंशक्यमितिज्ञेयं ॥ ७५ ॥ केशवार्जुनसंवादश्रवणजंविश्वरूपाख्ययोगदर्शनजंचाह्लादंक्रमेणश्लोकद्वयेनाह राजन्निति हेराजन्हेधृतराष्ट्र पुण्यंपुण्यकरंपापहरंचेत्यर्थात् संस्मृत्यसंस्मृत्येतिसंभ्रमेद्विरुक्तिः शेषंस्पष्टार्थं ॥७६॥ तच्चेति रूपंविश्वरूपं एतद्दर्शनेहिब्रह्माणमीशमितिदेशतोविप्रकृष्टंवक्त्राणितेत्वरमाणाविशंतीतिकालतोव्यवहितंभीष्मादिक्षयंचकरतलामलकवद्दृष्टवान्तच्चजगतोमिथ्यात्वमंतरेणनसंभवतीतिप्रतिपा

संजयउवाच इत्यहंवासुदेवस्यपार्थस्यचमहात्मनः॥ संवादमिममश्रौषमद्भुतंरोमहर्षणं ॥ ७४॥ व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहंपरं ॥ योगंयोगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतःस्वयं॥ ७५॥ राजन्संस्मृत्यसंस्मृत्यसंवादमिममद्भुतं ॥ केशवार्जुनयोःपुण्यंहृष्यामिचमुहुर्मुहुः॥ ७६॥ तच्चसंस्मृत्यसंस्मृत्यरूपमत्यद्भुतंहरेः॥ विस्मयोमेमहान्राजन्हृष्यामिचपुनःपुनः॥ ७७॥ यत्रयोगेश्वरःकृष्णोयत्रपार्थोधनुर्धरः॥ तत्रश्रीर्विजयोभूतिर्ध्रुवानीतिर्मतिर्मम ॥ ७८॥ इ० भी०भग०सू०ब्र०श्रीकृष्णार्जुनसंवादेसंन्यासयोगोनामअष्टादशोऽध्यायः॥ १८॥ पर्वणितुद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२॥ समाप्तंभगवद्गीतापर्व ॥६॥

दितंवेदांतकतके अतीतानागतंवस्तुवीक्ष्यतेकरबिल्ववत् योगीसंकल्पमात्रोत्थमितिशास्त्रेषुडिंडिभः १ मायायांसर्वदासर्वंसर्वावस्थमिदंजगत् अस्तीतितदुपाधिश्चित्सार्वात्म्यात्सर्वमीक्षते २ आरंभपरिणामाभ्यांस्वेनरूपेणयन्नसत् अतीतानागतंवस्तुयोगीतद्वीक्षतांकथं ३ संकल्पमात्रभातंवस्त्वतीतादियदीष्यते नष्टस्त्रीदर्शनाभंतत्स्याद्योगिज्ञानमप्रमा ४ योगिसंकल्पमात्रेणतस्योत्पत्तिर्यदीष्यते ईशसंकल्पमात्रेणसर्वोत्पत्तिस्तदेष्यतां ५ आरंभेपरिणामेवादेशकालाद्यतिक्रमः नैवदृष्टःक्वचित्सोयंस्वप्नमायादिषुस्फुटः ६ युगपद्गृह्यतेकुंभोनानादेशस्थयोगिभिः जलसूर्यइवास्माभिस्तेनासौकल्पितःस्फुटं ७ योगिभिर्गृह्यमाणत्वाद्घटःसर्वत्रसर्वदा सन्नेवास्तीतिचेत्कार्यंकथमीदृग्विधंभवेत् ८ व्यावृत्तंहीष्यतेकार्यंयुगपद्भिन्नदेशता चेत्कल्पनांविनास्येष्टादृष्टांतस्तत्रनास्तिवः ९ तस्मान्नाणुभिरारब्धभित्तिवन्नापिगव्यवत् प्रकृतेःपरिणामोवाजगत्किंत्विंद्रजालवत् १० सत्यंबद्धदृशामिंद्रजालंविश्वंपराक्दृशां अधिष्ठानादृतेशुद्धदृशांनास्त्येवतद्द्वयमिति ११ स्पष्टार्थोमूलश्लोकः ॥७७॥ यस्मादनंतैश्वर्योभगवांस्तदनुगृहीतोर्जुनश्चयुधिष्ठिरपक्षेस्तिअतस्त्वयाजयाशानकार्येत्याह यत्रेति यत्रपक्षे ध्रुवेतिसर्वत्रसंबध्यते श्रीर्दिव्यसभादिशोभा विजयःप्रसिद्धः भूतिरैश्वर्यंसर्वनियंतृत्वं नीतिर्नयश्चएतत्सर्वंतत्रतस्मिन्पक्षेध्रुवमितिममभतिः अतःपांडवैःसहसंधिरेवकर्तव्यइतिभावः ॥७८॥ इतिश्रीमत्पदवाक्यप्रमाणज्ञमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशावतंसश्रीगोविंदसूरिसूनोःश्रीनीलकंठसूरिवर्यस्यकृतौभारतभावदीपेभीष्मपर्वणिगीतार्थप्रकाशेअष्टादशोध्यायः ॥१८॥४२॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गीतासुगीताकर्तव्याइत्यादयःसार्धाःपंचश्लोकागौडैर्नपठ्यंते ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ एवंगीतांतेमन्मनाभवेत्यादिनानिष्कामानामात्मनिष्ठामामेवैष्यसीत्यात्मप्राप्तिश्चतत्फलभूतादर्शिता सकामानांत्व र्थाधीनाकामसिद्धिः अर्थश्चसतामपिपांडवानामिवगुरुवधानृतायाश्रयेणैवसिध्यति सोपिबलवदनुग्रहात् अन्येषांतुकौरवाणामिवंसाध्यमानोनिरन्वयोच्छेदायभवतीतिदर्शयिष्यन्युद्धप्रधानंग्रंथंसौप्तिकप र्वांतमारभते ऽर्थस्यानर्थहेतुत्वंविवरीतुं ततोधनंजयंदृष्ट्वेति ततःअर्जुनस्यकरिष्येवचनंतवेत्येवंरूपप्रतिज्ञानंतरंधनंजयंयुद्धार्थंसन्नद्धंदृष्ट्वेत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ भेर्योबृहत्योढक्काः पेश्यःकाहलाः क्रकचाजयमं

अथभीष्मवधपर्व वैशंपायनउवाच गीतासुगीताकर्त्तव्याकिमन्यैःशास्त्रसंग्रहैः॥ यास्वयंपद्मनाभस्यमुखपद्माद्विनिःसृता॥१॥ सर्वशास्त्रमयीगीतासर्व देवमयोहरिः॥ सर्वतीर्थमयीगंगासर्ववेदमयोमनुः॥ २॥ गीतागंगाचगायत्रीगोविंदेतिहृदिस्थिते॥ चतुर्गकारसंयुक्तेपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ३॥ षट्शतानिस विंशानिश्लोकानांप्राहकेशवः॥ अर्जुनःसप्तपंचाशत्सप्तषष्टिंतुसंजयः॥ ४॥ धृतराष्ट्रःश्लोकमेकंगीतायामानमुच्यते ॥ भारतामृतसर्वस्वगीतायामथितस्य च॥ सारमुद्धृत्यकृष्णेनअर्जुनस्यमुखेहुतं॥५॥ संजयउवाच ततोधनंजयंदृष्ट्वाबाणगांडीवधारिणं ॥ पुनरेवमहानादंव्यसृजंतमहारथाः॥ ६॥ पांड वाःसोमकाश्चैवयेचैषामनुयायिनः॥ दध्मुश्चमुदिताःशंखान्वीराःसागरसंभवान्॥ ७॥ ततोभेर्यश्चपेश्यश्चक्रकचागोविषाणिकाः ॥ सहसैवाभ्यहन्यंतततः शब्दोमहानभूत्॥ ८॥ तथादेवाःसगंधर्वाःपितरश्चजनाधिप॥ सिद्धचारणसंघाश्चसमीयुस्तेदिदृक्षया ॥ ९॥ ऋषयश्चमहाभागाःपुरस्कृत्यशतक्रतुं ॥ समीयु स्तत्रसहिताद्रष्टुंतद्वैशसंमहत्॥ १०॥ ततोयुधिष्ठिरोदृष्ट्वायुद्धायसमवस्थिते॥ तेसेनेसागरप्रख्येमुहुःप्रचलितेनृप॥ ११॥ विमुच्यकवचंवीरोनिक्षिप्यचवरा युधं॥ अवरुह्यरथात्क्षिप्रंपद्भ्यामेवकृतांजलिः ॥ १२॥ पितामहमभिप्रेक्ष्यधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ वाग्यतःप्रययौयेनप्राङ्मुखोरिपुवाहिनीं॥१३॥ तंप्रयांतम भिप्रेक्ष्यकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ अवतीर्यरथात्तूर्णंभ्रातृभिःसहितोऽन्वयात्॥१४॥ वासुदेवश्चभगवान्पृष्ठतोऽनुजगामतं॥ तथामुख्याश्चराजानस्तच्चित्ताजग्मु रुत्सुकाः॥ १५॥ अर्जुनउवाच किंतेव्यवसितंराजन्यदस्मानपहायवै॥ पद्भ्यामेवप्रयातोसिप्राङ्मुखोरिपुवाहिनीं॥ १६॥ भीमसेनउवाच क्वग मिष्यसिराजेंद्रनिक्षिप्तकवचायुधः॥ दंशितेष्वरिसैन्येषुभ्रातॄनुत्सृज्यपार्थिव॥ १७॥

गलाः गोविषाणिकाःगवादिशृंगाणि सहसायुगपदेव अभ्यहन्यंतअवाद्यंत ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ वरायुधंधनुःश्रेष्ठं अवरुह्यअवतीर्य ॥ १२ ॥ येनविजयाख्येनप्रयोजनेन स्वयंयुधिष्ठिरःसंग्रामेदृढबु द्धिस्तत्सिद्ध्यर्थंअभिप्रेक्ष्यआलोच्यप्रथमंपितामहंप्रतिप्रययौ रिपुवाहिनींप्रविश्येतिशेषः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ गौतमंकृपं ॥ २२ ॥ पुराकल्पेप्राचीनशास्त्रे ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मिथोऽन्योन्यं एषोहीतिसुलोपाभावआर्षः ॥ २६ ॥ व्यक्तंनियतं भीष्मंभीष्मस्यअंतिकंसमीपं

नकुलउवाच एवंगतेत्वयिज्येष्ठेममभ्रातरिभारत ॥ भीमेंदुनोतिहृदयंब्रूहिगंताभवान्क्कनु ॥ १८ ॥ सहदेवउवाच अस्मिन्रणसमूहेवैवर्त्तमानेमहा
 भये ॥ उत्सृज्यक्कनुगंतासिशत्रूनभिमुखोनृप ॥ १९ ॥ संजयउवाच एवमाभाष्यमाणोपिभ्रातृभिःकुरुनंदनः ॥ नोवाचवाग्यतःकिंचिद्गच्छत्येवयुधि
ष्ठिरः ॥ २० ॥ तानुवाचमहाप्राज्ञोवासुदेवोमहामनाः ॥ अभिप्रायोस्यविज्ञातोमयेतिप्रहसन्निव ॥ २१ ॥ एषभीष्मंतथाद्रोणंगौतमंशल्यमेवच ॥ अनुमा
न्यगुरून्सर्वान्योत्स्यतेपार्थिवोरिभिः ॥ २२ ॥ श्रूयतेहिपुराकल्पेगुरूननुमान्ययः ॥ युध्यतेसभवेद्व्यक्तमपध्यातोमहत्तरैः ॥ २३ ॥ अनुमान्ययथाशास्त्रंयस्तुयु
ध्येन्महत्तरैः ॥ ध्रुवस्तस्यजयोयुद्धेभवेदितिमतिर्मम ॥ २४ ॥ एवंब्रुवतिकृष्णेत्रधार्त्तराष्ट्रचमूंप्रति ॥ हाहाकारोमहानासीन्निःशब्दास्त्वपरेऽभवन् ॥ २५ ॥ दृष्ट्वा
युधिष्ठिरंदूराद्धार्त्तराष्ट्रस्यसैनिकाः ॥ मिथःसंकथयांचक्रुरेषोहिकुलपांसनः ॥ २६ ॥ व्यक्तंभीतइवाभ्येतिराजासौभीष्ममंतिकं ॥ युधिष्ठिरःससोदर्यःशरणार्थं
प्रयाचकः ॥ २७ ॥ धनंजयेकथंनाथेपांडवेचवृकोदरे ॥ नकुलेसहदेवेचभीतिरभ्येतिपांडवं ॥ २८ ॥ ननूनंक्षत्रियकुलेजातःसंप्रथितेभुवि ॥ यथास्यहृदयंभी
तमल्पसत्वस्यसंयुगे ॥ २९ ॥ ततस्तेसैनिकाःसर्वेप्रशंसंतिस्मकौरवान् ॥ हृष्टाःसुमनसोभूत्वाचेलानिदुधुवुश्चह ॥ ३० ॥ व्यनिंदंश्चतथासर्वेयोधास्तत्रविशांपते
युधिष्ठिरंससोदर्यंसहितंकेशवेनहि ॥ ३१ ॥ ततस्तत्कौरवंसैन्यंधिक्कृत्वातुयुधिष्ठिरं ॥ निःशब्दमभवत्तूर्णंपुनरेवविशांपते ॥ ३२ ॥ किंनुवक्ष्यतिराजासौकिं
भीष्मःप्रतिवक्ष्यति ॥ किंभीमःसमरश्लाघीकिंनुकृष्णार्जुनाविति ॥ ३३ ॥ विवक्षितंकिमस्येतिसंशयःसुमहानभूत् ॥ उभयोःसेनयोराजन्युधिष्ठिरकृतेतदा
॥ ३४ ॥ सोवगाह्यचमूंशत्रोःशरशक्तिसमाकुलां ॥ भीष्ममेवाभ्ययात्तूर्णंभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ ३५ ॥ तमुवाचततःपादौकराभ्यांपीड्यपांडवः ॥ भीष्मंशांत
नवंराजायुद्धायसमुपस्थितं ॥ ३६ ॥ युधिष्ठिरउवाच आमंत्रयेत्वांदुर्धर्षत्वयायोत्स्यामहेसह ॥ अनुजानीहिमांतातआशिषश्चप्रयोजय ॥ ३७ ॥ भी
ष्मउवाच यद्येवंनाभिगच्छेथायुधिमांपृथिवीपते ॥ शपेयंत्वांमहाराजपराभावायभारत ॥ ३८ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ धिक्कृत्वाधिक्कृत्य असमासआर्षः धिगित्यकरोदितिवा ॥ ३२ ॥ विवक्षितंवक्तुमिष्टं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ पराभावायपराकृतोनिरस्तोभावःस
त्तायत्रसःतस्मैमरणायेत्यर्थःपरश्वासावभावश्चेतिविग्रहेपिसएवार्थः ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ एवंगतेईदृगाचरणवतित्वयि ॥ ४० ॥ ४१ ॥ क्लीबवत्त्वोक्तस्यवरस्ययुद्धादन्यदितित्वेनैवसंकोचनात्कातरवत् भृतःपोषितः युद्धात्प्रातिभव्यात् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ साह्यंसाहाय्यं ॥ ४४ ॥ श्रेयः

प्रीतोहंपुत्रयुध्यस्वजयमाप्नुहिपांडव ॥ यत्तेभिलषितंचान्यत्तदवाप्नुहिसंयुगे ॥ ३९ ॥ व्रियतांचवरःपार्थकिमस्मत्तोऽभिकांक्षसि ॥ एवंगतेमहाराजनतवा
स्तिपराजयः ॥ ४० ॥ अर्थस्यपुरुषोदासोदासस्त्वर्थोनकस्यचित् ॥ इतिसत्यंमहाराजबद्धोस्म्यर्थेनकौरवैः ॥ ४१ ॥ अतस्त्वांक्लीबवद्वाक्यंब्रवीमिकुरुनंदन ॥ भृ
तोऽस्म्यर्थेनकौरव्ययुद्धादन्यत्किमिच्छसि ॥ ४२ ॥ युधिष्ठिरउवाच मंत्रयस्वमहाबाहोहितैषीममनित्यशः ॥ युध्यस्वकौरवस्यार्थेममैषसततंवरः ॥
॥ ४३ ॥ भीष्मउवाच राजन्किमत्रसाह्यंतेकरोमिकुरुनंदन ॥ कामंयोत्स्येपरस्यार्थेब्रूहियत्तेविवक्षितं ॥ ४४ ॥ युधिष्ठिरउवाच कथंजयेयंसंग्रामे
भवंतमपराजितं ॥ एतन्मेमंत्रयहितंयदिश्रेयःप्रपश्यसि ॥ ४५ ॥ भीष्मउवाच नैनंपश्यामिकौंतेययोमांयुध्यंतमाहवे ॥ विजयेतपुमान्कश्चित्साक्षाद
पिशतक्रतुः ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरउवाच हंतपृच्छामितस्मात्त्वांपितामहनमोस्तुते ॥ वधोपायंब्रवीहित्वमात्मनःसमरेपरैः ॥ ४७ ॥ भीष्मउवाच नस्मतं
तातपश्यामिसमरेयोजयेतमां ॥ नतावन्मृत्युकालोपिपुनरागमनंकुरु ॥ ४८ ॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोवाक्यंभीष्मस्यकुरुनंदन ॥ शिरसाप्रतिजग्रा
हभूयस्तमभिवाद्यच ॥ ४९ ॥ प्रायात्पुनर्महाबाहुराचार्यस्यरथंप्रति ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांमध्येनभ्रातृभिःसह ॥ ५० ॥ सद्रोणमभिवाद्याथकृत्वाचाभिप्रदक्षि
णं ॥ उवाचराजादुर्धर्षमात्मनिःश्रेयसंवचः ॥ ५१ ॥ आमंत्रयेत्वांभगवन्योत्स्येविगतकल्मषः ॥ कथंजयेरिपून्सर्वाननुज्ञातस्त्वयाद्विज ॥ ५२ ॥ द्रोणउवाच
यदिमांनाभिगच्छेथायुद्धायकृतनिश्चयः ॥ शपेयंत्वांमहाराजपराभावायसर्वशः ॥ ५३ ॥ तद्युधिष्ठिरतुष्टोस्मिपूजितश्चत्वयानघ ॥ अनुजानामियुध्यस्ववि
जयंसमवाप्नुहि ॥ ५४ ॥ करवाणिचतेकामंब्रूहित्वमभिकांक्षितं ॥ एवंगतेमहाराजयुद्धादन्यत्किमिच्छसि ॥ ५५ ॥ अर्थस्यपुरुषोदासोदासस्त्वर्थोनकस्यचि
त् ॥ इतिसत्यंमहाराजबद्धोस्म्यर्थेनकौरवैः ॥ ५६ ॥ ब्रवीम्येतत्क्लीबवत्त्वांयुद्धादन्यत्किमिच्छसि ॥ योत्स्येहंकौरवस्यार्थेतवाशास्योजयोमया ॥ ५७ ॥ युधि
ष्ठिरउवाच जयमाशास्वमेब्रह्मन्मंत्रयस्वचमद्धितं ॥ युध्यस्वकौरवस्यार्थेवरएषवृतोमया ॥ ५८ ॥

प्रपश्यसियदिवक्तुंयोग्यमितिमन्यसेतर्हिवदेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तावत्संप्रति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ आत्मनिःश्रेयसंस्वहितसाधनं ॥ ५१ ॥ अहंरिपून्कथंजयेतत्त्वंविगतकल्मषःसन्कथये
तिशेषः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

ध्रुवोवश्यंभावी अभिजानामिअनुजानामि विमोक्ष्यसेशत्रून्जीवितादितिशेषः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ हंतविषादे ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ प्रायगतंमरणायनियतं अचेतनंयोगबलेनत्यक्तदेहं योधा

द्रोणउवाच ध्रुवस्तेविजयोराजन्यस्यमंत्रीहरिस्तव ॥ अहंत्वामभिजानामिरणेशत्रून्विमोक्ष्यसे॥५९॥ यतोधर्मस्ततः कृष्णोयतःकृष्णस्ततोजयः ॥ युध्य
स्वगच्छकौंतेयपृच्छमांकिंब्रवीमिते ॥ ६० ॥ युधिष्ठिरउवाच पृच्छामित्वांद्विजश्रेष्ठशृणुयन्मेऽभिकांक्षितं ॥ कथंजयेयंसंग्रामेभवंतमपराजितं ॥ ६१ ॥
द्रोणउवाच नतेऽस्तिविजयस्तावद्यावद्युद्ध्याम्यहंरणे ॥ ममाशुनिधनेराजन्यतस्वसहसोदरैः ॥ ६२ ॥ युधिष्ठिरउवाच हंततस्मान्महाबाहोवधोपा
यंवदात्मनः ॥ आचार्यप्रणिपत्यैषपृच्छामित्वांनमोस्तुते ॥ ६३ ॥ द्रोणउवाच नशत्रुंतातपश्यामियोमांहन्याद्रथेस्थितं ॥ युध्यमानंसुसंरब्धंशरवर्षौघ
वर्षिणं ॥ ६४ ॥ ऋतेप्रायगतंराजन्न्यस्तशस्त्रमचेतनं ॥ हन्यान्मांयुधियोधानांसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ६५ ॥ शस्त्रंचाहंरणेजह्यांश्रुत्वातुमहदप्रियं ॥ श्रद्धेयवाक्या
त्पुरुषादेतत्सत्यंब्रवीमिते ॥ ६६ ॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वामहाराजभारद्वाजस्यधीमतः ॥ अनुमान्यतमाचार्यंप्रायाच्छारद्वतंप्रति ॥ ६७ ॥ सोऽभिवाद्य
कृपंराजाकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ उवाचदुर्धर्षतमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥ ६८ ॥ अनुमानयेत्वांयोत्स्येहंगुरोविगतकल्मषः ॥ जयेयंचरिपून्सर्वाननुज्ञातस्त्व
यानघ ॥ ६९ ॥ कृपउवाच यदिमांनाभिगच्छेथायुद्धायकृतनिश्चयः ॥ शपेयंत्वांमहाराजपराभावायसर्वशः ॥ ७० ॥ अर्थस्यपुरुषोदासोदासस्त्वर्थोन
कस्यचित् ॥ इतिसत्यंमहाराजवद्धोस्म्यर्थेनकौरवैः ॥ ७१ ॥ तेषामर्थेमहाराजयोद्धव्यमितिमेमतिः ॥ अतस्त्वांक्लीववद्ब्रूयांयुद्धादन्यत्किमिच्छसि ॥ ७२ ॥ यु
धिष्ठिरउवाच हंतपृच्छामितेतस्मादाचार्यशृणुमेवचः ॥ इत्युक्त्वाव्यथितोराजानोवाचगतचेतनः ॥ ७३ ॥ संजयउवाच तंगौतमःप्रत्युवाचविज्ञाया
स्यविवक्षितं ॥ अवध्योहंमहीपालयुध्यस्वजयमाप्नुहि ॥ ७४ ॥ प्रीतस्तेऽभिगमेनाहंजयंतवनराधिप ॥ आशासिष्येसदोत्थायसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ७५ ॥ एत
च्छ्रुत्वामहाराजगौतमस्यविशांपते ॥ अनुमान्यकृपंराजाप्रययौयेनमद्रराट् ॥ ७६ ॥ सशल्यमभिवाद्याथकृत्वाचाभिप्रदक्षिणं ॥ उवाचराजादुर्धर्षमात्मनिः
श्रेयसंवचः ॥ ७७ ॥ अनुमानयेत्वांदुर्धर्षयोत्स्येविगतकल्मषः ॥ जयेयंनुपरान्राजन्ननुज्ञातस्त्वयारिपून् ॥ ७८ ॥ शल्यउवाच यदिमांनाधिगच्छेथायुद्धा
यकृतनिश्चयः ॥ शपेयंत्वांमहाराजपराभावायवैरणे ॥ ७९ ॥ तुष्टोस्मिपूजितश्चास्मियत्कांक्षसितदस्तुते ॥ अनुजानामिचैवत्वांयुध्यस्वजयमाप्नुहि ॥ ८० ॥

नांमध्येकश्चिदितिशेषः ॥ ६५ ॥ जह्यांत्यजेयं श्रद्धेयवाक्यात्आदेयवचनात् ॥६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥७१॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ परान्प्रकृष्टान् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ इदंवक्ष्यमाणवचनंयुधिष्ठिरंप्रत्यब्रवीत् ॥ ९५ ॥ भवतःभवत्संबंधी मिषतइतिपाठेपश्यत

ब्रूहिचैवपरंवीरकेनार्थःकिंददामिते॥ एवंगतेमहाराजयुद्धादन्यत्किमिच्छसि ॥ ८१ ॥ अर्थस्यपुरुषोदासोदासस्त्वर्थोनकस्यचित् ॥ इतिसत्यंमहाराजबद्धोरम्यर्थेनकौरवैः॥ ८२ ॥ करिष्यामिहितेकामंभागिनेययथेप्सितं ॥ ब्रवीम्यतःक्लीबवत्त्वांयुद्धादन्यत्किमिच्छसि॥८३॥ युधिष्ठिरउवाच मंत्रयस्वमहाराजनित्यंमद्धितमुत्तमं॥ कामंयुद्ध्यपरस्यार्थेवरमेतंवृणोम्यहं ॥ ८४ ॥ शल्यउवाच किमत्रब्रूहिसाह्यंतेकरोमिनृपसत्तम॥ कामंयोत्स्येपरस्यार्थेबद्धोरम्यर्थेनकौरवैः ॥८५ ॥ युधिष्ठिरउवाच सएवमेवरःशल्यउद्योगेयस्त्वयाकृतः ॥ सूतपुत्रस्यसंग्रामेकार्यस्तेजोवधस्त्वया ॥८६॥ शल्यउवाच संपत्स्यत्येपतेकामःकुंतीपुत्रयथेप्सितं॥ गच्छयुध्यस्वविश्रब्धःप्रतिजानेवचस्तव॥८७॥ संजयउवाच अनुमान्याथकौंतेयोमातुलंमद्रकेश्वरं॥निर्जगाममहासैन्याद्भ्रातृभिःपरिवारितः॥८८॥ वासुदेवस्तुराधेयमाहवेभिजगामवै॥ ततएनमुवाचेदंपांडवार्थेगदाग्रजः ॥८९॥ श्रुतंमेकर्णभीष्मस्यद्वेषात्किलनयोत्स्यसे॥ अस्मान्वरयराधेययावद्भीष्मोनहन्यते॥ ९० ॥ हतेतुभीष्मेराधेयपुनरेष्यसिसंयुगं ॥ धार्तराष्ट्रस्यसाहाय्यंयदिपश्यसिचेत्समं॥ ९१ ॥ कर्णउवाच नविप्रियंकरिष्यामिधार्तराष्ट्रस्यकेशव॥ त्यक्तप्राणंहिमांविद्धिदुर्योधनहितैषिणं ॥ ९२॥ संजयउवाच तच्छ्रुत्वावचनंकृष्णःसंन्यवर्ततभारत ॥ युधिष्ठिरपुरोगैश्चपांडवैःसहसंगतः॥ ९३॥ अथसैन्यस्यमध्येतुप्राक्रोशत्पांडवाग्रजः॥ योस्मान्वृणोतितमहंवरयेसाह्यकारणात्॥ ९४॥ अथतान्समभिप्रेक्ष्ययुयुत्सुरिदमब्रवीत्॥ प्रीतात्माधर्मराजानंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ ९५॥ अहंयोत्स्यामिभवतःसंयुगेधृतराष्ट्रजान्॥ युष्मदर्थंमहाराजयदिमांवृणुषेऽनघ॥ ९६॥ युधिष्ठिरउवाच एह्येहिसर्वेयोत्स्यामस्तवभ्रातॄनपंडितान् ॥ युयुत्सोवासुदेवश्चवयंचब्रूमसर्वशः ॥ ९७॥ वृणोमित्वांमहाबाहोयुध्यस्वममकारणात् ॥ त्वयिपिंडश्चतंतुश्चधृतराष्ट्रस्यदृश्यते॥ ९८॥ भजस्वास्मान्राजपुत्रभजमानान्महाद्युते ॥ नभविष्यतिदुर्बुद्धिर्धार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ॥ ९९॥ संजयउवाच ततोयुयुत्सुःकौरव्यान्परित्यज्यसुतांस्तव ॥ जगामपांडुपुत्राणांसेनांविश्राव्यदुंदुभिं ॥ १००॥ ततोयुधिष्ठिरोराजासंप्रहृष्टःसहानुजः ॥ जग्राहकवचंभूयोदीप्तिमत्कनकोज्ज्वलं॥ १०१ ॥ प्रत्यपद्यंततेसर्वेस्वरथान्पुरुषर्षभाः॥ ततोव्यूहंयथापूर्वंप्रत्यव्यूहंततेपुनः ॥१०२॥

स्तवेतिशेषः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ तंतुःसंततिः पिंडःपितृयज्ञः अन्येसर्वेमरिष्यंतीतिभावः ॥ ९८ ॥ भजस्वेति अभजमानःसर्वोपिधृतराष्ट्रपुत्रोनभविष्यति मरिष्यतीत्यर्थः ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुष्करान्दीर्घकाहलान् एकपुष्करानितिपाठेमुरजान् ॥ १०३ ॥ ४ ॥ गौरवंमान्यत्वं ॥ ५॥ सौहृदंमैत्रीं कृपांस्नेहं दयांपरदुःखप्रहाणेच्छां ॥ ६ ॥ कीर्तिमतांपांडवानांस्तुतिसंहितावाचइतिसंबंधः
॥ ७ ॥ आर्याःकुलीनाः वृत्तंचरितं मदप्रमदपीडादेर्वाग्भंगंगद्गदंविदुः ॥ ८ ॥ ९ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमि

अवादयन्दुंदुभींश्चशतशश्चैवपुष्करान् ॥ सिंहनादांश्चविविधान्विनेदुःपुरुषर्षभाः ॥ १०३ ॥ रथस्थान्पुरुषव्याघ्रान्पांडवान्प्रेक्ष्यपार्थिवाः ॥ धृष्टद्युम्नादयः सर्वेपुनर्जहृषिरेतदा ॥ १०४ ॥ गौरवंपांडुपुत्राणांमान्यान्मानयतांचतान् ॥ दृष्ट्वामहीक्षितस्तत्रपूजयांचक्रिरेभृशं ॥ १०५ ॥ सौहृदंचकृपांचैवप्राप्तकालंमहात्मनां ॥ दयांचज्ञातिषुपरांकथयांचक्रिरेनृपाः ॥ १०६ ॥ साधुसाध्वितिसर्वत्रनिश्चेरुःस्तुतिसंहिताः ॥ वाचःपुण्याःकीर्त्तिमतांमनोहृदयहर्षणाः ॥ १०७॥ म्लेच्छाश्चार्याश्चयेतत्रददृशुःशुश्रुवुस्तथा ॥ वृत्तंतत्पांडुपुत्राणांरुरुदुस्तेसगद्गदाः ॥ १०८॥ ततोजघ्नुर्महाभेरीःशतशश्चसहस्रशः ॥ शंखांश्चगोक्षीरनिभान्दध्मुर्हृष्टमनस्विनः ॥ १०९॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० भीष्मादिसंमाननेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच एवंव्यूढेष्वनीकेषुमामकेष्वितरेषुच ॥ केपूर्वंप्राहरंस्तत्रकुरवःपांडवानुकिं ॥ १ ॥ संजयउवाच भ्रातृभिःसहितोराजन्पुत्रोदुःशासनस्तव ॥ भीष्मंप्रमुखतःकृत्वाप्रययौसहसेनया ॥ २ ॥ तथैवपांडवाःसर्वेभीमसेनपुरोगमाः ॥ भीष्मेणयुद्धमिच्छंतःप्रययुर्हृष्टमानसाः ॥ ३॥ क्ष्वेडाःकिलकिलाशब्दाःक्रकचागोविषाणिकाः ॥ भेरीमृदंगमुरजाहयकुंजरनिःस्वनाः ॥ ४॥ उभयोःसेनयोर्राजंस्ततस्तेऽस्मान्समाद्रवन् ॥ वयंतान्प्रतिनर्दंतस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ५ ॥ महांत्यनीकानिमहासमुच्छ्रयेसमागमेपांडवधार्तराष्ट्रयोः ॥ चकंपिरेशंखमृदंगनिःस्वनैःप्रकंपितानीववनानिवायुना ॥ ६॥ नरेंद्रनागाश्वरथाकुलानामभ्यागतानामशिवेमुहूर्त्ते ॥ बभूवघोषस्तुमुलश्चमूनांवातोद्धुतानामिवसागराणां ॥ ७॥ तस्मिन्समुत्थितेशब्देतुमुलेलोमहर्षणे ॥ भीमसेनोमहाबाहुःप्राणदद्गोवृषोयथा ॥ ८ ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंवारणानांचबृंहितं ॥ सिंहनादंचसैन्यानांभीमसेनरवोऽभ्यभूत् ॥ ९ ॥ हयानांहेषमाणानामनीकेषुसहस्रशः ॥ सर्वानभ्यभवच्छब्दान्भीमस्यनदतःस्वनः ॥ १० ॥ तंश्रुत्वानिनदंतस्यसैन्यास्तववितत्रसुः ॥ जीमूतस्येवनदतःशक्राशनिसमस्वनं ॥ ११ ॥

ति एवंव्यूढेष्वित्यादेर्दृष्ट्वाभीष्मस्यविक्रममित्यंतस्यसर्वातिशायीभीष्मस्यपराक्रमइतितात्पर्यार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ क्ष्वेडाःसिंहनादाः मृदंगाःमर्दलाः मुरजाःक्षुद्रमर्दलाः ॥ ४ ॥ समाद्रवन्अन्योन्यंसंगता अभूवन् ॥ ५ ॥ महान्समुच्छ्रयःसंप्रहारोयत्र ॥ ६ ॥ ७ ॥ गोवृषोबलीवर्दश्रेष्ठः ॥ ८ ॥ अभ्यभूत्अभिभूतवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ सैन्याःसेनामुख्याः ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ नादयन्नादंकुर्वन् ॥ १३ ॥ सोदर्याःराजानुजाः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ निर्मुक्ताःमुक्तकंचुकाश्चाशीविषाउपमायेषांतान् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ भीमाःभयंकराःज्यानांतलानांचनिः
स्वनाःयेतैः ॥ २० ॥ लाघवंक्षिप्रहस्ततां निमित्तंलक्ष्यं ॥ २१ ॥ २२ ॥ भीमंभयंकरं ॥ २३ ॥ जातसंरंभाश्चिरसंभृतकोपाः कृतागसःकृतापराधाः भीमोपिबाल्येधार्तराष्ट्रान्मर्दयन्कृतापराधोस्तीत्यु

वाहनानिचसर्वाणिशकृन्मूत्रंप्रसुस्रुवुः ॥ शब्देनतस्यवीरस्यसिंहस्येवेतरेमृगाः ॥ १२ ॥ दर्शयन्घोरमात्मानंमहाभ्रमिवनादयन् ॥ विभीषयंस्तवसुतान्भीम
सेनःसमभ्ययात् ॥ १३ ॥ तमायांतंमहेष्वासंसोदर्याःपर्यवारयन् ॥ छादयंतःशरव्रातैर्मेघाइवदिवाकरं ॥ १४ ॥ दुर्योधनश्चपुत्रस्तेदुर्मुखोदुःसहःशलः ॥ दुः
शासनश्चातिरथस्तथादुर्मर्षणोनृप ॥ १५ ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चमहारथः ॥ पुरुमित्रोजयोभोजःसौमदत्तिश्चवीर्यवान् ॥ १६ ॥ महाचापानिधुन्वं
तोमेघाइवसविद्युतः ॥ आददानाश्चनाराचान्निर्मुक्ताशीविषोपमान् ॥ १७ ॥ अथतेद्रौपदीपुत्राःसौभद्रश्चमहारथः ॥ नकुलःसहदेवश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ १८ ॥
धार्तराष्ट्रान्प्रतिययुरर्दयंतःशितैःशरैः ॥ वज्रैरिवमहावेगैःशिखराणिधराभृतां ॥ १९ ॥ तस्मिन्प्रथमसंग्रामेभीमज्यातलनिःस्वने ॥ तावकानांपरेषांचनासी
त्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ २० ॥ लाघवंद्रोणशिष्याणामपश्यंभरतर्षभ ॥ निमित्तवेधिनांचैवशरानुत्सृजतांभृशं ॥ २१ ॥ नोपशाम्यतिनिर्घोषोधनुषांकूजतांतथा ॥ वि
निश्चेरुःशरादीप्ताज्योतींषीवनभस्तलात् ॥ २२ ॥ सर्वेत्वन्येमहीपालाःप्रेक्षकाइवभारत ॥ ददृशुर्दर्शनीयंतंभीमंज्ञातिसमागमं ॥ २३ ॥ ततस्तेजातसंरंभाःपरस्प
रकृतागसः ॥ अन्योन्यस्पर्धयाराजन्व्यायच्छंतमहारथाः ॥ २४ ॥ कुरुपांडवसेनेतेहस्त्यश्वरथसंकुले ॥ शुशुभातेरणेऽतीवपटेचित्रार्पितेइव ॥ २५ ॥ ततस्तेपा
र्थिवाःसर्वेप्रगृहीतशरासनाः ॥ सहसैन्याःसमापेतुःपुत्रस्यतवशासनात् ॥ २६ ॥ युधिष्ठिरेणचादिष्टाःपार्थिवास्तेसहस्रशः ॥ विनदंतःसमापेतुःपुत्रस्यतववाहि
नीं ॥ २७ ॥ उभयोःसेनयोस्तीव्रःसैन्यानांससमागमः ॥ अंतर्धीयतचादित्यःसैन्येनरजसावृतः ॥ २८ ॥ प्रयुद्धानांप्रभग्नानांपुनरावर्तिनामपि ॥ नात्रस्वेषांपरे
षांवाविशेषःसमदृश्यत ॥ २९ ॥ तस्मिंस्तुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेमहाभये ॥ अतिसर्वाण्यनीकानिपिताते ऽभिव्यरोचत ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणि
भीष्मवध० युद्धारंभेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

क्तंपरस्परेति व्यायच्छंतव्यायामंचक्रुः ॥ २४ ॥ पटेइतिसप्तम्यंतं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अंतर्धीयतअंतर्हितः अडभावआर्षः सैन्येनसेनाभवेन ॥ २८ ॥ २९ ॥ अतिअतिक्रम्य ॥ ३० ॥ इतिश्री
ष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूर्वाह्णइति तस्याह्नःपूर्वाह्णेपूर्वभागे ॥ १ ॥ संजयानांपंचालभेदानां ॥ २ ॥ तलंज्याघातवारणं ॥ ३ ॥ ४ ॥ तोत्रंगजदमनंवेणुकाख्यंवेणुवुध्नसमाकारं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ रणमूर्धनिरणांगने ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ महेष्वासःमहानिष्वासोधनुर्यस्य ॥ ११ ॥ १२ ॥ आनर्च्छतुःपीडितवंतौ तक्षमाणौतनूकुर्वाणौ ॥ १३ ॥ पुष्पैःशवलौविचित्रौ किंशुकौपलाशौ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ शिताभ्यांतीक्ष्णाभ्यां

॥१०१॥ संजयउवाच पूर्वाह्णेतस्यरौद्रस्ययुद्धमह्नोविशांपते ॥ प्रावर्ततमहाघोरंराज्ञांदेहावकर्तनं ॥ १ ॥ कुरूणांसृंजयानांचजिगीषूणांपरस्परं ॥ सिंहानामिवसंह्रादोदिवमुर्वींचनादयन् ॥ २ ॥ आसीत्किलकिलाशब्दस्तलशंखरवैःसह ॥ जज्ञिरेसिंहनादाश्चशूराणांप्रतिगर्जतां ॥ ३ ॥ तलत्राभिहताश्चैवज्याशब्दाभरतर्षभ ॥ पत्तीनांपादशब्दश्चवाजिनांचमहास्वनः ॥ ४ ॥ तोत्रांकुशनिपातश्चआयुधानांचनिःस्वनः ॥ घंटाशब्दश्चनागानामन्योन्यमभिधावतां ॥ ५ ॥ तस्मिन्समुदितेशब्देतुमुलेलोमहर्षणे ॥ बभूवरथनिर्घोषःपर्जन्यनिनदोपमः ॥ ६ ॥ तेमनःक्रूरमाधायसमभित्यक्तजीविताः ॥ पांडवानभ्यवर्तंतसर्वएवोच्छ्रितध्वजाः ॥ ७ ॥ अथशांतनवोराजन्नभ्यधावद्धनंजयं ॥ प्रगृह्यकार्मुकंघोरंकालदंडोपमंरणे ॥ ८ ॥ अर्जुनोपिधनुर्गृह्यगांडीवंलोकविश्रुतं ॥ अभ्यधावततेजस्वीगांगेयंरणमूर्धनि ॥ ९ ॥ तावुभौकुरुशार्दूलौपरस्परवधैषिणौ ॥ गांगेयस्तुरणेपार्थंविध्वानाकंपयद्बली ॥ १० ॥ तथैवपांडवोराजन्भीष्मंनाकंपयद्युधि ॥ सात्यकिस्तुमहेष्वासःकृतवर्माणमभ्ययात् ॥ ११ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ सात्यकिःकृतवर्माणंकृतवर्माचसात्यकिं ॥ १२ ॥ आनर्च्छतुःशरैर्घोरैस्तक्षमाणौपरस्परं ॥ तौशराचितसर्वांगौशुशुभातेमहाबलौ ॥ १३ ॥ वसंतेपुष्पशवलौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ अभिमन्युर्महेष्वासंबृहद्बलमयोधयत् ॥ १४ ॥ ततःकोसलराजासावभिमन्योर्विशांपते ॥ ध्वजंचिच्छेदसमरेसारथिंचव्यपातयत् ॥ १५ ॥ सौभद्रस्तुततःक्रुद्धःपातितेरथसारथौ ॥ बृहद्बलंमहाराजविव्याधनवभिःशरैः ॥ १६ ॥ अथापराभ्यांभल्लाभ्यांशिताभ्यामरिमर्दनः ॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदपार्ष्णिमेकेनसारथिं ॥ १७ ॥ अन्योन्यंचशरैःक्रुद्धौततक्षातेपरस्परं ॥ मानिनंसमरेदृप्तंकृतवैरंमहारथं ॥ १८ ॥ भीमसेनस्तवसुतंदुर्योधनमयोधयत् ॥ तावुभौनरशार्दूलौकुरुमुख्यौमहाबलौ ॥ १९ ॥ अन्योन्यंशरवर्षाभ्यांववृषातेरणाजिरे ॥ तौवीक्ष्यतुमहात्मानौकृतिनौचित्रयोधिनौ ॥ २० ॥ विस्मयःसर्वभूतानांसमपद्यतभारत ॥ दुःशासनस्तुनकुलंप्रत्युद्यायमहाबलं ॥ २१ ॥ अविध्यन्निशितैर्बाणैर्बहुभिर्मर्मभेदिभिः ॥ तस्यमाद्रीसुतःकेतुंसशरंचशरासनं ॥ २२ ॥ चिच्छेदनिशितैर्बाणैःप्रहसन्निवभारत ॥ अथैनंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ २३ ॥ ॥१०१॥

ध्वजंचिच्छेदेत्यन्वयः ॥ एकेनपार्ष्णिपृष्ठगोपंएकेनसारथिमितिच ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ कृतिनौयुद्धकुशलौ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ क्षुद्रकाणां बाणविशेषाणां ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ परासुकरणंमारणसाधनं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ रभसंसंरब्धं ॥ ३५ ॥ वीरःशंखः जत्रुदेशेअंससंधौ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ धृष्टकेतुःशिशुपा

पुत्रस्तुतवद्दुर्धर्षोनकुलस्यमहाहवे ॥ तुरंगांश्चिच्छिदेबाणैर्ध्वजंचैवाभ्यपातयत् ॥ २४ ॥ दुर्मुखःसहदेवंचप्रत्युद्यायमहाबलं ॥ विव्याधशरवर्षेणयतमानंमहाहवे ॥ २५ ॥ सहदेवस्ततोवीरोदुर्मुखस्यमहारणे ॥ शरेणभृशतीक्ष्णेनपातयामाससारथिं ॥ २६ ॥ तावन्योन्यंसमासाद्यसमरेयुद्धदुर्मदौ ॥ त्रासयेतांशरैर्घोरैः कृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ २७ ॥ युधिष्ठिरःस्वयंराजामद्रराजानमभ्ययात् ॥ तस्यमद्राधिपश्चापंद्विधाचिच्छेदमारिष ॥ २८ ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ अन्यत्कार्मुकमादायवेगवद्बलवत्तरं ॥ २९ ॥ ततोमद्रेश्वरंराजाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ छादयामाससंक्रुद्धस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ३० ॥ धृष्टद्युम्नस्ततोद्रोणमभ्यद्रवतभारत ॥ तस्यद्रोणःसुसंक्रुद्धःपरासुकरणंदृढं ॥ ३१ ॥ त्रिधाचिच्छेदसमरेपांचाल्यस्यतुकार्मुकं ॥ शरंचैवमहाघोरंकालदंडमिवापरं ॥ ३२ ॥ प्रेषयामाससमरेसोस्यकायेन्यमज्जत ॥ अथान्यद्धनुरादायसायकांश्चचतुर्दश ॥ ३३ ॥ द्रोणंद्रुपदपुत्रस्तुप्रतिविव्याधसंयुगे ॥ तावन्योन्यंसुसंक्रुद्धौचक्रतुःसुभृशंरणं ॥ ३४ ॥ सौमदत्तिरणेशंखोरभसंरभसोयुधि ॥ प्रत्युद्ययौमहाराजतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ३५ ॥ तस्यवैदक्षिणंवीरोनिर्बिभेदरणेभुजं ॥ सौमदत्तिस्तथाशंखंजत्रुदेशेसमाहनत् ॥ ३६ ॥ तयोस्तदभवद्युद्धंघोररूपंविशांपते ॥ दृप्तयोःसमरेपूर्वंवृत्रवासवयोरिव ॥ ३७ ॥ बाह्लीकंतुरणेक्रुद्धंक्रुद्धरूपोविशांपते ॥ अभ्यद्रवदमेयात्माधृष्टकेतुर्महारथः ॥ ३८ ॥ बाह्लीकस्तुरणेराजन्धृष्टकेतुममर्षणः ॥ शरैर्बहुभिरानर्च्छत्सिंहनादमथानदत् ॥ ३९ ॥ चेदिराजस्तुसंक्रुद्धोबाह्लीकंनवभिःशरैः ॥ विव्याधसमरेतूर्णंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ४० ॥ तौतत्रसमरेक्रुद्धौनर्दंतौचपुनःपुनः ॥ समीयतुःसुसंक्रुद्धावंगारकबुधाविव ॥ ४१ ॥ राक्षसंरौद्रकर्माणंक्रूरकर्माघटोत्कचः ॥ अलंबुषंप्रत्युदियाद्बलंशक्रइवाहवे ॥ ४२ ॥ घटोत्कचस्ततःक्रुद्धोराक्षसंतंमहाबलं ॥ नवत्यासायकैस्तीक्ष्णैर्दारयामासभारत ॥ ४३ ॥ अलंबुषस्तुसमरेभैमसेनिंमहाबलं ॥ बहुधादारयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ४४ ॥ व्यभ्राजेतांततस्तौतुसंयुगेशरविक्षतौ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेबलशक्रौमहाबलौ ॥ ४५ ॥ शिखंडीसमरेराजन्द्रौणिमभ्युद्ययौबली ॥ अश्वत्थामाततःक्रुद्धःशिखंडिनमुपस्थितं ॥ ४६ ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनभृशंविध्वाव्यकंपयत् ॥ शिखंड्यपिततोराजन्द्रोणपुत्रमताडयत् ॥ ४७ ॥

लत्तुतः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ समीयतुःअन्योन्यस्पर्धयासंमिलितौ ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सन्नतपर्वभिःअलक्षितग्रंथिभिः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

सायकेनसुपीतेनतीक्ष्णेननिशितेनच ॥ तौजघ्नतुस्तदान्योन्यंशरैर्बहुविधैर्मृधे ॥ ४८ ॥ भगदत्तंरणेशूरंविराटोवाहिनीपतिः ॥ अभ्ययात्त्वरितोराजंस्ततोयुद्ध

॥१०२॥ मवर्तत ॥४९॥ विराटोभगदत्तंतुशरवर्षेणभारत ॥ अभ्यवर्षत्सुसंक्रुद्धोमेघोवृष्ट्याइवाचलं ॥५०॥ भगदत्तस्ततस्तूर्णंविराटंपृथिवीपतिं ॥ छादयामाससमरेमे ६

घःसूर्यमिवोदितं ॥ ५१ ॥ बृहत्क्षत्रंतुकैकेयंकृपःशारद्वतोययौ ॥ तंकृपःशरवर्षेणछादयामासभारत ॥ ५२ ॥ गौतमंकैकयःक्रुद्धःशरवृष्ट्याभ्यपूरयत् ॥ ताव

न्योन्यंहयान्हत्वाधनुश्छित्वाचभारत ॥ ५३ ॥ विरथावसियुद्धायसमीयतुरमर्षणौ ॥ तयोस्तदभवद्युद्धंघोररूपंसुदारुणं ॥ ५४ ॥ द्रुपदस्तुततोराजन्सैंधववंवै

जयद्रथं ॥ अभ्युद्ययौहृष्टरूपोहृष्टरूपंपरंतपः ॥ ५५ ॥ ततःसैंधवकोराजाद्रुपदंविशिखैस्त्रिभिः ॥ताडयामाससमरेसचतंप्रत्यविध्यत ॥ ५६ ॥ तयोस्तदभवद्युद्धं

घोररूपंसुदारुणं ॥ ईक्षणप्रीतिजननंशुक्रांगारकयोरिव ॥ ५७ ॥ विकर्णस्तुसुतस्तुभ्यंसुतसोमंमहाबलं ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैस्ततोयुद्धमवर्तत ॥ ५८ ॥ विक

र्णःसुतसोमंतुविध्वानाकंपयच्छरैः ॥ सुतसोमोविकर्णंचतदद्भुतमिवाभवत् ॥५९॥ सुशर्माणंनरव्याघ्रश्चेकितानोमहारथः ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धःपांडवार्थेप

राक्रमी ॥ ६० ॥ सुशर्मातुमहाराजचेकितानंमहारथं ॥ महताशरवर्षेणवारयामाससंयुगे ॥६१॥ चेकितानोपिसंरब्धःसुशर्माणंमहाहवे ॥ प्राच्छादयत्तमिषु

भिर्महामेघइवाचलं ॥ ६२ ॥ शकुनिःप्रतिविंध्यंतुपराक्रांतंपराक्रमी ॥ अभ्यद्रवतराजेंद्रमत्तःसिंहइवद्विपं ॥६३॥ यौधिष्ठिरस्तुसंक्रुद्धःसौबलंनिशितैःशरैः ॥

व्यदारयतसंग्राममेमघवानिवदानवं ॥ ६४ ॥ शकुनिःप्रतिविंध्यंतुप्रतिविध्यंतमाहवे ॥ व्यदारयन्महाप्राज्ञःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६५ ॥ सुदक्षिणंतुराजेंद्रकां

बोजानांमहारथं ॥ श्रुतकर्मापराक्रांतमभ्यद्रवतसंयुगे ॥ ६६ ॥ सुदक्षिणस्तुसमरेसाहदेवंमहारथं ॥ विध्वानाकंपयतवैमैनाकमिवपर्वतं ॥ ६७ ॥ श्रुतकर्माततः

क्रुद्धःकांबोजानांमहारथं ॥ शरैर्बहुभिरानर्च्छदारयन्निवसर्वशः ॥ ६८ ॥ इरावानथसंक्रुद्धःश्रुतायुषमरिंदमं ॥ प्रत्युद्ययौरणेयत्तोयत्तरूपंपरंतपः ॥ ६९ ॥

आर्जुनिस्तस्यसमरेहयान्हत्वामहारथः ॥ ननादबलवान्नादंतत्सैन्यंप्रत्यपूरयत् ॥७०॥ श्रुतायुस्तुततःक्रुद्धःफाल्गुनेःसमरेहयान् ॥ निजघानगदाग्रेणततोयु

द्धमवर्तत ॥ ७१ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकुंतिभोजंमहारथं ॥ ससेनंससुतंवीरंसंससज्जतुराहवे ॥ ७२ ॥

मंभैमसेनिं ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ चेकितानोयादवः ॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥ इरावानर्जुनपुत्रः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ गदाग्रेणगदामुखेन ॥ ७१ ॥ संससज्जतुःसंसक्तावभूतां ॥७२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तयोर्द्वंद्वयोः ॥ ७३ ॥ तेएवद्वंद्वेद्वाभ्यामाह अनुविंदइति ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ द्वंद्वंद्वयोर्द्वयोर्युद्धं ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ विपरीतंअतीतक्रमं ॥ ८६ ॥
॥ ८७ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ राजन्निति निर्मर्यादंअपेत

तत्राद्भुतमपश्यामतयोर्घोरंपराक्रमं ॥ अयुध्येतांस्थिरौभूत्वामहत्यासेनयासह ॥ ७३ ॥ अनुविंदस्तुगदयाकुंतिभोजमताडयत् ॥ कुंतिभोजश्चतंतूर्णंशरव्रातै रवाकिरत् ॥ ७४ ॥ कुंतिभोजसुतश्चापिविंदंविव्याधसायकैः ॥ सचतंप्रतिविव्याधतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७५ ॥ केकयाभ्रातरःपंचगांधारान्पंचमारिष ॥ ससै न्यास्तेससैन्यांश्चयोधयामासुराहवे ॥ ७६ ॥ वीरबाहुश्चतेपुत्रोवैराटिंरथसत्तमं ॥ उत्तरंयोधयामासविव्याधनिशितैःशरैः ॥ ७७ ॥ उत्तरश्चापितंवीरंविव्याध निशितैःशरैः ॥ चेदिराट्समरेराजन्नुलूकंसमभिद्रवत् ॥ ७८ ॥ तथैवशरवर्षेणउलूकंसमविध्यत ॥ उलूकश्चापितंबाणैर्निशितैर्लोमवाहिभिः ॥ ७९ ॥ तयोर्युद्धं समभवद्घोररूपंविशांपते ॥ दारयेतांसुसंक्रुद्धावन्योन्यमपराजितौ ॥ ८० ॥ एवंद्वंद्वसहस्राणिरथवारणवाजिनां ॥ पदातीनांचसमरेतवतेषांचसंकुले ॥ ८१ ॥ मुहूर्तमिवतद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनं ॥ ततउन्मत्तवद्राजन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ ८२ ॥ गजोगजेनसमरेरथिनंचरथीययौ ॥ अश्वोश्वंसमभिप्रायात्पदातिश्चपदा तिनं ॥ ८३ ॥ ततोयुद्धंसुदुर्धर्षव्याकुलंसमपद्यत ॥ शूराणांसमरेतत्रसमासाद्येतरेतरं ॥ ८४ ॥ तत्रदेवर्षयःसिद्धाश्चारणाश्चसमागताः ॥ प्रैक्षंततद्रणंघोरंदेवा सुरसमंभुवि ॥ ८५ ॥ ततोदंतिसहस्राणिरथानांचापिमारिष ॥ अश्वौघाःपुरुषौघाश्चविपरीतंसमाययुः ॥ ८६ ॥ तत्रतत्रप्रदृश्यंतेरथवारणपत्तयः ॥ सादिनश्चन रव्याघ्रयुध्यमानामुहुर्मुहुः ॥ ८७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० द्वंद्वयुद्धेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच राजन्शतसहस्राणितत्रतत्रपदातिनां ॥ निर्मर्यादंप्रयुद्धानितत्तेवक्ष्यामिभारत ॥ १ ॥ नपुत्रःपितरंजज्ञेपितावापुत्रमौरसं ॥ नभ्राताभ्रातरं तत्रस्वस्रीयंनचमातुलः ॥ २ ॥ नमातुलंचस्वस्रीयोनसखायंसखातथा ॥ आविष्टाइवयुध्यंतेपांडवाःकुरुभिःसह ॥ ३ ॥ रथानीकंनरव्याघ्राःकेचिदभ्यपतन्र थैः ॥ अभज्यंतयुगैरेवयुगानिभरतर्षभ ॥ ४ ॥ रथेषाश्चरथेषाभिःकूबरारथकूबरैः ॥ संगतैःसहिताःकेचित्परस्परजिघांसवः ॥ ५ ॥

व्यवहारं प्रयुद्धानियुद्धंकृतवंति ॥ १ ॥ जज्ञेज्ञातवान् तत्रकाले स्वस्रीयोभागिनेयः ॥ २ ॥ आविष्टाइवभूतादिनागृहीताइव ॥ ३ ॥ युगानिअश्वस्कंधार्पितानिदारूणि ॥ ४ ॥ रथेषारथदंडः कूबरोयु गकीलः संगतैःसंमुखागतैः सहितामिलिताः ॥ ५ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

संनिपत्यमिलित्वा प्रभिन्नाश्चोतन्मदाः ॥ ६ ॥ विषाणैर्दंतैः तोरणानिचतुस्तंभमंडपाकारस्यगजपल्याणस्यअंबारीतिभाषयाप्रसिद्धस्य द्वाराणिपताकाश्चतत्रैवस्तंभशेखरस्थाः ॥ ७ ॥ ८ ॥ अभिनीताः सुशिक्षिताः अप्रभिन्नाःअनुद्भिन्नमदाः संमुखाभिमुखाःअन्योन्यसंमुखाइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ प्रणीताःप्रयुक्ताः ऋष्टयोहस्तक्षेप्याःक्षुद्रभल्लाः विंध्याटव्यांकर्कांडीतिप्रसिद्धाः तोमरादीर्घदंडाभल्लाः नाराचामहाशल्याविस्तीर्णफलकाःशराः ॥११॥१२॥ परश्वधैःकुठारैः ॥१३॥ भिंदिपालैःपरशवैःमहाराष्ट्राणांगोफणइतिप्रसिद्धैः परिघैर्दंडैः निस्त्रिंशैःखड्गैः ॥१४॥ द्रवमाणाधावंतः॥१५॥ १६ ॥अवक्षिताव

नशेकुश्चलितुंकेचित्सन्निपत्यरथारथैः॥ प्रभिन्नास्तुमहाकायाःसन्निपत्यगजागजैः॥६॥ बहुधादारयन्क्रुद्धाविषाणैरितरेतरं ॥ सतोरणपताकैश्चवारणाव
रवारणैः॥ ७॥ अभिसृत्यमहाराजवेगवद्भिर्महागजैः ॥ दंतैरभिहतास्तत्रचुक्रुशुःपरमातुराः ॥ ८॥ अभिनीताश्चशिक्षाभिस्तोत्रांकुशसमाहताः॥ अप्रभि
न्नाःप्रभिन्नानांसंमुखाभिमुखाययुः॥९॥प्रभिन्नैरपिसंसक्ताःकेचित्तत्रमहागजाः॥ क्रौंचवन्निनदंकृत्वादुद्रुवुःसर्वतोदिशं॥१०॥ सम्यक्प्रणीतानागाश्चप्र
भिन्नकरटामुखाः॥ ऋष्टितोमरनाराचैर्निर्विद्धावरवारणाः॥११॥ प्रणेदुर्भिन्नमर्माणोनिपेतुश्चगतासवः॥ प्राद्रवंतदिशःकेचिन्नदंतोभैरवान्रवान्॥१२॥
गजानांपादरक्षास्तुव्यूढोरस्काःप्रहारिणः॥ ऋष्टिभिश्चधनुर्भिश्चविमलैश्चपरश्वधैः॥१३॥ गदाभिर्मुसलैश्चैवभिंदिपालैःसतोमरैः॥ आयसैःपरिघैश्चैवनिस्त्रिं
शैर्विमलैःशितैः॥ १४॥ प्रगृहीतैःसुसंरब्धाद्रवमाणास्ततस्ततः॥ व्यदृश्यंतमहाराजपरस्परजिघांसवः॥ १५॥ राजमानाश्चनिस्त्रिंशाःसंसिक्तानरशोणितैः॥
प्रत्यदृश्यंतशूराणामन्योन्यमभिधावतां॥ १६॥अवक्षिप्तावधूतानामसीनांवीरबाहुभिः॥ संजज्ञेतुमलःशब्दःपततांपरमर्मसु॥१७॥ गदामुसलरुग्णानांभि
न्नानांचवरासिभिः॥ दंतिदंतावभिन्नानांमृदितानांचदंतिभिः॥ १८॥ तत्रतत्रनरौघाणांक्रोशतामितरेतरं ॥ शुश्रुवुर्दारुणावाचःप्रेतानामिवभारत॥ १९॥
हयैरपिहयारोहाश्चामरापीडधारिभिः॥ हंसैरिवमहावेगैरन्योन्यमभिविद्रुताः ॥ २० ॥ तैर्विमुक्तामहाप्रासाजांबूनदविभूषणाः॥ आशुगाविमलास्तीक्ष्णाः
संपेतुर्भुजगोपमाः॥ २१॥ अश्वैरग्र्यजवैःकेचिदाप्लुत्यमहतोरथान्॥ शिरांस्याददिरेवीरारथिनामश्वसादिनः॥२२॥ बहूनपिहयारोहान्भल्लैःसन्नतपर्वभिः॥
रथीजघानसंप्राप्यबाणगोचरमागतान्॥ २३॥ नवमेघप्रतीकाशाश्चाक्षिप्यतुरगान्गजाः॥पादैरेवविमृद्नंतिमत्ताःकनकभूषणाः॥ २४॥

धूतानांअधोमुखंपातितानांपरेषांमर्मसुपततामसीनामितिसंबंधः ॥१७॥ रुग्णस्तीव्राघातार्तःभिन्नोनिकृत्तांगःअवभिन्नःक्षतांगः ॥१८॥ प्रेतानांनारकाणां॥१९॥ हयैःकरणभूतैः चामरापीडाश्चामरकलापास्तद्धारिभिः अतएवहंसैरिव अभिविद्रुताःसंमुखमुपागताः ॥२०॥ प्रासाहस्तक्षेप्याभल्लाःसैंतीतिप्रसिद्धाः कुंताइत्यपरे आशुगाःशीघ्रगाः ॥२१॥ अग्र्यजवैरुत्तमवेगैः॥२२॥ भल्लैर्दीर्घफलैर्बाणैः॥२३॥२४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥ सहसावलेन अतर्कितंवा सतिविद्यमाने ॥२६॥ अभिचक्रमुःअभितोबभ्रमुः ॥२७॥ पुंस्त्वाद्वीर्यवत्त्वात् अतिमदत्वादुद्भिन्नमदत्वात् ॥२८॥ प्रतिमानेषुललाटेषु गात्रेषुअंगेषु वारणानभिगजानामभि तः पष्ठ्यर्थेद्वितीया आशुगाबाणाः अश्वारोहादिभिःप्रक्षिप्ताइतिशेषः ॥ २९ ॥ शक्त्यःशक्तयःकरस्थालोहदंडास्तएवमहोल्काप्रतिमाइत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ३० ॥ द्वीपीचित्रव्याघ्रः॥३१॥ विकोशैःप्रयोगका ले अभीतस्याभिमुख्येनसर्पणंस्यादभिप्लुतं तदेवस्यादभिक्रुद्धमोष्ठदंशादिसंयुतं वामपक्षाश्रितंयानमेकपार्श्वावदारितं ॥ ३२ ॥ चर्मप्रहारवारणंढालइतिप्रसिद्धंभाषायां आक्षिप्याकृष्य ॥ ३३ ॥ सर्वश

पात्यमानेषुकुंभेषुपार्श्वेष्वपिचवारणाः॥ प्रासैर्विनिहताःकेचिद्विनेदुःपरमातुराः ॥ २५ ॥ साश्वारोहान्हयान्कांश्चिदुन्मथ्यवरवारणाः॥ सहसाचिक्षिपुस्तत्र संकुलेभैरवेसति ॥ २६ ॥ साश्वारोहान्विषाणाग्रैरुत्क्षिप्यतुरगान्गजाः ॥ रथौघानभिमृद्नंतःसध्वजानभिचक्रमुः ॥ २७॥ पुंस्त्वादतिमदत्वाच्चकेचित्तत्रम हागजाः॥ साश्वारोहान्हयान्जघ्नुःकरैःसचरणैस्तथा ॥ २८ ॥ अश्वारोहैश्चसमरेहस्तिसादिभिरेवच ॥ प्रतिमानेषुगात्रेषुपार्श्वेष्वभिचवारणान् ॥ आशुगावि मलास्तीक्ष्णाःसंपेतुर्भुजगोपमाः ॥ २९ ॥ नराश्वकायान्निर्भिद्यलोहानिकवचानिच ॥ निपेतुर्विमलाःशक्त्योवीरबाहुभिरर्पिताः ॥ ३० ॥ महोल्काप्रतिमाघो रास्तत्रतत्रविशांपते ॥ द्वीपिचर्मावनद्धैश्चव्याघ्रचर्मच्छदैरपि ॥ ३१ ॥ विकोशैर्विमलैःखड्गैरभिजघ्नुःपरान्रणे ॥ अभिप्लुतमभिक्रुद्धमेकपार्श्वावदारितं ॥ ३२ ॥ विदर्शयंतःसंपेतुःखड्गचर्मपरश्वधैः ॥ केचिदाक्षिप्यकरिणःसाश्वानपिरथान्करैः ॥ ३३ ॥ विकर्षंतोदिशःसर्वाःसंपेतुःसर्वशब्दगाः ॥ शंकुभिर्दारिताःकेचित् संभिन्नाश्चपरश्वधैः ॥ ३४ ॥ हस्तिभिर्मृदिताःकेचित्क्षुण्णाश्चान्येतुरंगमैः ॥ रथनेमिनिकृत्ताश्चनिकृत्ताश्चपरश्वधैः ॥ ३५ ॥ व्याक्रोशंतनराराजंस्तत्रतत्रस्म बांधवान् ॥ पुत्रानन्येपितॄनन्येभ्रातॄंश्चसहबंधुभिः ॥ ३६ ॥ मातुलान्भागिनेयांश्चपरानपिचसंयुगे ॥ विकीर्णांत्राःसुबहवोभग्नसक्थाश्चभारत ॥ ३७ ॥ बाहु भिश्चापरेछिन्नैःपार्श्वेषुचविदारिताः ॥ क्रंदंतःसमदृश्यंततृषिताजीवितेप्सवः ॥ ३८ ॥ तृषापरिगताःकेचिदल्पसत्वाविशांपते ॥ भूमौनिपतिताःसंख्येमृग यांचक्रिरेजलं ॥ ३९ ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नाःक्लिश्यमानाश्चभारत ॥ व्यनिंदन्भृशमात्मानंतवपुत्रांश्चसंगतान् ॥ ४० ॥ अपरेक्षत्रियाःशूराःकृतवैराःपरस्परं ॥ नैवशस्त्रंविमुंचंतिनैवक्रंदंतिमारिष ॥ ४१ ॥ तर्जयंतिचसंहृष्टास्तत्रतत्रपरस्परं ॥ आदश्यदशनैश्चापिक्रोधात्स्वरदनच्छदं ॥ ४२ ॥

ब्दगाःसर्वेषामाक्षेप्तॄणांशब्दमनुगच्छंतितेतथा शंकुभिःकीलैःकंटकदंडादिगतैः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ व्याक्रोशंतव्याक्रोशंकृतवंतः बंधुभिःसखिभिः ॥ ३६ ॥ भग्नसक्थाभग्नोरवः ॥३७॥३८॥ तृषापिपासया अल्पसत्वाधैर्यवर्जिताः मृगयांचक्रिरेयाचंते ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ रदनच्छदमोष्ठं ॥ ४२ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४३ ॥ निष्कूजानिःशब्दाःरथमन्यस्यगंतुंप्रार्थयानामध्येमार्गेनिपतिताइतियोज्यं ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥४८॥४९ ॥ केतुनेतिसार्धः अत्रचंद्रकेत्वोर्मेरुसरथभीष्मयोश्चोपमोपमेयभावः भीष्म
स्यरुक्मरथत्वात् ॥ ५० ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गतेति गतोतीतःपूर्वाण्ह

भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्रैःप्रेक्षंतिचपरस्परं॥ अपरेक्लिश्यमानास्तुशरार्ताव्रणपीडिताः॥ ४३॥ निष्कूजाःसमपद्यंतदृढसत्वामहाबलाः॥ अन्येचविरथाःशूरारथमन्य
स्यसंयुगे॥ ४४॥ प्रार्थयानानिपतिताःसंक्षुण्णावरवारणैः॥ अशोभंतमहाराजसपुष्पाइवकिंशुकाः॥ ४५॥ संबभूवुरनीकेषुबहवोभैरवस्वनाः॥ वर्तमानेम
हाभीमेतस्मिन्वीरवरक्षये॥ ४६॥ निजघानपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंरणे॥ स्वस्रीयोमातुलंचापिस्वस्रीयंचापिमातुलः॥ ४७॥ सखासखायंचतथासंबंधीबांधवं
तथा॥ एवंयुयुधिरेतत्रकुरवःपांडवैःसह॥ ४८॥ वर्त्तमानेतथातस्मिन्निर्मर्यादेभयानके॥ भीष्ममासाद्यपार्थानांवाहिनीसमकंपत॥ ४९॥ केतुनापंचतारे
णतालेनभरतर्षभ॥ राजतेनमहाबाहुरुच्छ्रितेनमहारथे॥ बभौभीष्मस्तदाराजंश्चंद्रमाइवमेरुणा॥ ५०॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव०संकुलयुद्धे
षट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच गतपूर्वाह्णभूयिष्ठेतस्मिन्नहनिदारुणे॥ वर्त्तमानेतथारौद्रेमहावीरवरक्ष
ये॥ १॥ दुर्मुखःकृतवर्माचकृपःशल्योविविंशतिः॥ भीष्मंजुगुपुरासाद्यतवपुत्रेणचोदिताः॥ २॥ एतैरतिरथैर्गुप्तःपंचभिर्भरतर्षभः॥ पांडवानामनीकानिवि
जगाहेमहारथः॥ ३॥ चेदिकाशिकरूषेषुपंचालेषुचभारत॥ भीष्मस्यबहुधातालश्चलत्केतुरदृश्यत॥ ४॥ सशिरांसिरणेऽरीणांरथांश्चसयुगध्वजान्॥ निचक
र्तमहावेगैर्भल्लैःसन्नतपर्वभिः॥ ५॥ नृत्यतोरथमार्गेषुभीष्मस्यभरतर्षभ॥ भृशमार्तस्वरंचक्रुर्नागामर्मणिताडिताः॥ ६॥ अभिमन्युःसुसंक्रुद्धःपिशंगैस्तुरगो
त्तमैः॥ संयुक्तंरथमास्थायप्रायाद्भीष्मरथंप्रति॥ ७॥ जांबूनदविचित्रेणकर्णिकारेणकेतुना॥ अभ्यवर्ततभीष्मंचतांश्चैवरथसत्तमान्॥ ८॥ सतालकेतोस्तीक्ष्णे
नकेतुमाहत्यपत्रिणा॥ भीष्मेणयुयुधेवीरस्तस्यचानुरथैःसह॥ ९॥ कृतवर्माणमेकेनशल्यंपंचभिराशुगैः॥ विध्वानवभिरानर्च्छच्छिताग्रैःप्रपितामहं॥ १०॥
पूर्णायतविसृष्टेनसम्यक्प्रणिहितेनच॥ ध्वजमेकेनविव्याधजांबूनदपरिष्कृतं॥ ११॥

स्यभूयिष्ठोभागोयस्मिन्नहनि ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नृत्यतोनृत्यमिवकुर्वतः ॥ ६ ॥ पिशंगैःपिंगलैः ॥ ७ ॥ कर्णिकारेणकर्णिकारद्रुमोपमेन ॥ ८ ॥ अनुरथैःपार्ष्णिगोपादिभिः ॥ ९ ॥ १० ॥ पू
र्णायतविसृष्टेनआकर्णाकृष्टत्यक्तेन प्रणिहितेनप्रेरितेन ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ कार्तस्वरंसुवर्णं तान्सर्वान् ॥ १३ ॥ १४ ॥ कार्ष्णेःअभिमन्योः सत्ववंतंवलवंतं ॥ १५ ॥ अलातसदृशप्रभंभ्राम्यमाणोल्मुकसमंमंडलाकारमित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

दुर्मुखस्यतुभल्लेनसर्वावरणभेदिना ॥ जहारसारथेःकायाच्छिरःसन्नतपर्वणा ॥ १२॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनकार्तस्वरविभूषितं ॥ कृपस्यनिशिताग्रेणतांश्चतीक्ष्ण
मुखैःशरैः॥ १३॥ जघानपरमक्रुद्धोनृत्यन्निवमहारथः॥ तस्यलाघवमुद्वीक्ष्यतुतुषुर्देवताअपि ॥ १४॥ लब्धलक्षतयाकार्ष्णेःसर्वेभीष्ममुखारथाः ॥ सत्ववंतमम
न्यंतसाक्षादिवधनंजयं ॥ १५ ॥ तस्यलाघवमार्गस्थमलातसदृशप्रभं ॥ दिशःपर्यपतच्चापंगांडीवमिवघोषवत् ॥ १६॥ तमासाद्यमहावेगैर्भीष्मोनवभिराशु
गैः॥ विव्याधसमरेतूर्णमार्जुनिंपरवीरहा ॥ १७॥ ध्वजंचास्यत्रिभिर्भल्लैश्चिच्छेदपरमौजसः ॥ सारथिंचत्रिभिर्बाणैराजघानयतव्रतः ॥ १८॥ तथैवकृतवर्मा
चकृपःशल्यश्चमारिष ॥ विध्वानाकंपयत्कार्ष्णिमैनाकमिवपर्वतं ॥ १९ ॥ सतैःपरिवृतःशूरोधार्तराष्ट्रैर्महारथैः ॥ ववर्षशरवर्षाणिकार्ष्णिःपंचरथान्प्रति ॥
॥ २० ॥ ततस्तेषांसहस्राणिसंवार्यशरवृष्टिभिः ॥ ननादवलवान्कार्ष्णिर्भीष्मायविसृजन्शरान् ॥ २१ ॥ तत्रास्यसुमहद्राजन्बाह्वोर्बलमदृश्यत ॥ यतमान
स्यसमरेभीष्ममर्दयतःशरैः ॥ २२ ॥ पराक्रांतस्यतस्यैवभीष्मोपिप्राहिणोच्छरान् ॥ सतांश्चिच्छेदसमरेभीष्मचापच्युतान्शरान् ॥ २३ ॥ ततोध्वजममोघेषु
र्भीष्मस्यनवभिःशरैः ॥ चिच्छेदसमरेवीरस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ २४ ॥ सराजतोमहास्कंधस्तालोहेमविभूषितः ॥ सौभद्रविशिखैश्छिन्नःपपातभुविभारत ॥
॥ २५ ॥ तंतुसौभद्रविशिखैःपातितंभरतर्षभ ॥ दृष्ट्वाभीमोननादोच्चैःसौभद्रमभिहर्षयन् ॥ २६ ॥ अथभीष्मोमहास्त्राणिदिव्यानिसुबहूनिच ॥ प्रादुश्चक्रेमहा
रौद्रेरणेतस्मिन्महावलः ॥ २७ ॥ ततःशरसहस्रेणसौभद्रंप्रपितामहः ॥ अवाकिरदमेयात्मातदद्भुतमिवाभवत् ॥ २८ ॥ ततोदशमहेष्वासाःपांडवानांमहार
थाः ॥ रक्षार्थमभ्यधावंतसौभद्रंत्वरितारथैः ॥ २९ ॥ विराटःसहपुत्रेणधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ भीमश्चकेकयाश्चैवसात्यकिश्चविशांपते ॥ ३० ॥ तेषांजवेनापततांभी
ष्मःशांतनवोरणे ॥ पांचाल्यंत्रिभिरानर्च्छत्सात्यकिंनवभिःशरैः ॥ ३१ ॥ पूर्णायतविसृष्टेनक्षुरेणनिशितेनच ॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदभीमसेनस्यपत्रिणा ॥
॥ ३२ ॥ जांबूनदमयःश्रीमान्केसरीसनरोत्तम ॥ पपातभीमसेनस्यभीष्मेणमथितोरथात् ॥ ३३ ॥ ततोभीमस्त्रिभिर्विध्वाभीष्मंशांतनवंरणे ॥ कृपमेकेनवि
व्याधकृतवर्माणमष्टभिः ॥ ३४ ॥ प्रगृहीताग्रहस्तेनवैराटिरपिदंतिना ॥ अभ्यद्रवतराजानंमद्राधिपतिमुत्तरः ॥ ३५ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ पुत्रेणोत्तरेण ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ केसरीसिंहः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ प्रगृहीताग्रहस्तेनकुंडलीकृतशुंडाग्रेण ॥ ३५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्यवेगमितिसंबंधः रथेरथोपरि ॥३६॥ तस्यशल्यस्य बृहतःपुत्रान् साधुवाहिनःसम्यगूहनशीलान् ॥३७॥३८॥ तमःमोहं प्रमुक्तंहस्ताद्गलितमंकुशादिकंयस्य ॥३९॥४०॥४१॥४२॥हतंशक्तिप्रहारेण

तस्यवारणराजस्यजवेनापततोरथे॥शल्योनिवारयामासवेगमप्रतिमंशरैः॥ ३६ ॥ तस्यक्रुद्धःसनागेंद्रोबृहतःसाधुवाहिनः ॥ पदायुगमधिष्ठायजघानचतु
 रोहयान्॥ ३७॥ सहताश्वेरथेतिष्ठन्मद्राधिपतिरायसीं॥ उत्तरांतकरींशक्तिंचिक्षेपभुजगोपमां ॥ ३८ ॥ तयाभिन्नतनुत्राणःप्रविश्यविपुलंतमः ॥ सपपातग
जस्कंधात्प्रमुक्तांकुशतोमरः॥ ३९ ॥ असिमादायशल्योपिअवप्लुत्यरथोत्तमात्॥ तस्यवारणराजस्यचिच्छेदाथमहाकरं ॥ ४० ॥ भिन्नमर्माशरशतैश्छिन्न
हस्तःसवारणः॥ भीममार्तस्वरंकृत्वापपातचममारच ॥ ४१ ॥ एतदीदृशकंकृत्वामद्रराजोनराधिप ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभास्वरंकृतवर्मणः॥ ४२ ॥ उत्तरंवैहतं
दृष्ट्वावैराटिर्भ्रातरंतदा॥ कृतवर्मणाचसहितंदृष्ट्वाशल्यमवस्थितं॥ ४३॥ श्वेतःक्रोधात्प्रजज्वालहविषाहव्यवाडिव॥ सविस्फार्यमहच्चापंशक्रचापोपमंबली॥
॥४४॥ अभ्यधावज्जिघांसन्वैशल्यंमद्राधिपंबली॥ महतारथवंशेनसमंतात्परिवारितः॥४५॥ मुंचन्बाणमयंवर्षंप्रायाच्छल्यरथंप्रति॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यमत्त
वारणविक्रमं ॥ ४६ ॥ तावकानांरथाःसप्तसमंतात्पर्यवारयन्॥ मद्रराजमभीप्संतोमृत्योर्दंष्ट्रांतरंगतं ॥ ४७॥ बृहद्बलश्चकौसल्योजयत्सेनश्चमागधः॥ तथारु
क्मरथोराजन्शल्यपुत्रःप्रतापवान्॥ ४८ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजश्चसुदक्षिणः॥ बृहत्क्षत्रस्यदायादःसैंधवश्चजयद्रथः॥ ४९ ॥ नानावर्णविचित्राणि
धनूंषिचमहात्मनां॥ विस्फारितानिदृश्यंतेतोयदेष्विवविद्युतः॥ ५० ॥ तेतुबाणमयंवर्षंश्वेतमूर्धन्यपातयन् ॥ निदाघांतेऽनिलोद्धूतामेघाइवनगेजलं॥ ५१ ॥
ततःक्रुद्धोमहेष्वासःसप्तभल्लैःसुतेजनैः॥ धनूंषितेषामाच्छिद्यममर्दपृतनापतिः॥ ५२॥ निकृत्तान्येवतानिस्मसमदृश्यंतभारत ॥ ततस्तेतुनिमेषार्धात्प्रत्यपद्य
न्धनूंषिच॥ ५३॥ सप्तचैवपृषत्कांश्चश्वेतस्योपर्यपातयन्॥ ततःपुनरमेयात्माभल्लैःसप्तभिराशुगैः ॥ निचकर्तमहाबाहुस्तेषांचापानिधन्विनां॥ ५४॥ तेनिकृ
त्तमहाचापास्त्वरमाणामहारथाः॥ रथशक्तीःपरामृश्यविनेदुर्भैरवान्रवान् ॥५५॥ वैराटिःशंखः॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥

कृतवर्मणाचसहितमित्यारभ्यैकोनपंचाशदध्यायस्यसार्धचतुर्विंशतिश्लोकपर्यंतंश्वेतवधोपाख्यानग्रंथःसर्वःप्रक्षिप्तइतिभाति क्वचित्पुरातनपुस्तकेष्वनुपलंभात् संदर्भासंगतेःश्वेतेसेनापतौतातेत्यारभ्यसप्तश्लो
कानामनन्वितत्वात् उपक्रमेश्वेतस्यसैनापत्येविनियोगादर्शनात् कृतवर्मणाचसहितमित्यारभ्यसार्धनवश्लोकानांश्वेतयुद्धारंभेतद्वधानंतरंशंखयुद्धारंभेचद्विवारंपाठात् गोग्रहणयुद्धप्रस्तावेतदुत्तरमुपप्लव्येसे
नासमवायेउत्तरत्रभीष्मकृतरथातिरथसंख्यायांचैतस्यमहतोवीरस्यश्वेतस्यनाम्नोप्यनुल्लेखाच्च

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अन्वयुर्भरतश्रेष्ठसप्तश्वेतरथंप्रति ॥ ततस्ताज्वलिताःसप्तमहेंद्राशनिनिःस्वनाः ॥ ५६ ॥ अप्राप्ताःसप्तभिर्भल्लैश्चिच्छेदपरमास्त्रवित् ॥ ततःसमादायशरंसर्वका
यविदारणं ॥ ५७ ॥ प्राहिणोद्भरतश्रेष्ठश्वेतोरुक्मरथंप्रति ॥ तस्यदेहेनिपतितोबाणोवज्रातिगोमहान् ॥ ५८ ॥ ततोरुक्मरथोराजन्सायकेनदृढाहतः ॥ निषसा
दरथोपस्थेकश्मलंचाविशन्महत् ॥ ५९ ॥ तंविसंज्ञंविमनसंत्वरमाणस्तुसारथिः ॥ अपोवाहनसंभ्रांतःसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ ६० ॥ ततोन्यान्षट्समादायश्वे
तोहेमविभूषितान् ॥ तेषांषण्णांमहाबाहुर्ध्वजशीर्षाण्यपातयत् ॥ ६१ ॥ हयांश्चतेषांनिर्भिद्यसारथींश्चपरंतप ॥ शरैश्चैतान्समाकीर्यप्रायाच्छल्यरथंप्रति ॥
॥ ६२ ॥ ततोहलहलाशब्दस्तवसैन्येषुभारत ॥ दृष्ट्वासेनापतिंतूर्णंयांतंशल्यरथंप्रति ॥ ६३ ॥ ततोभीष्मंपुरस्कृत्यतवपुत्रोमहाबलः ॥ वृतस्तुसर्वसैन्येनप्रायाच्छ्वे
तरथंप्रति ॥ ६४ ॥ मृत्योरास्यमनुप्राप्तंमद्रराजममोचयत् ॥ ततोयुद्धंसमभवत्तुमुलंलोमहर्षणं ॥ ६५ ॥ तावकानांपरेषांचव्यतिषक्तरथद्विपं ॥ सौभद्रेभीमसेने
चसात्यकौचमहारथे ॥ ६६ ॥ कैकेयेचविराटेचधृष्टद्युम्नेचपार्षते ॥ एतेषुनरसिंहेषुचेदिमत्स्येषुचैवह ॥ ववर्षशरवर्षाणिकुरुवृद्धःपितामहः ॥ ६७ ॥ इतिश्री
महाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० श्वेतयुद्धेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंश्वेतेमहेष्वासेप्राप्तेशल्य
रथंप्रति ॥ कुरवःपांडवेयाश्चकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ भीष्मःशांतनवःकिंवातन्ममाचक्ष्वपृच्छतः ॥ संजयउवाच राजन्शतसहस्राणिततःक्षत्रियपुंगवाः
॥ २ ॥ श्वेतंसेनापतिंशूरंपुरस्कृत्यमहारथाः ॥ राज्ञोबलंदर्शयंतस्तवपुत्रस्यभारत ॥ ३ ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यत्रातुमैच्छन्महारथाः ॥ अभ्यवर्ततभीष्मस्यरथंहेम
परिष्कृतं ॥ ४ ॥ जिघांसंतंयुधांश्रेष्ठंतदासीत्तुमुलंमहत् ॥ तत्तेहंसंप्रवक्ष्यामिमहावैशसमच्युत ॥ ५ ॥ तावकानांपरेषांचयथायुद्धमवर्तत ॥ तत्राकरोद्रथोप
स्थान्शून्यान्शांतनवोबहून् ॥ ६ ॥ तत्राद्भुतंमहच्चक्रेशरैरार्च्छद्रथोत्तमान् ॥ समावृणोच्छरैरर्कमर्कतुल्यप्रतापवान् ॥ ७ ॥ नुदन्समंतात्समरेरविरुद्यन्यथातमः ॥
तेनाजौप्रेषिताराजन्शराःशतसहस्रशः ॥ ८ ॥ क्षत्रियांतकराःसंख्येमहावेगामहाबलाः ॥ शिरांसिपातयामासुर्वीराणांशतशोरणे ॥ ९ ॥ गजान्कंटकसन्ना
हान्वज्रेणेवशिलोच्चयान् ॥ रथारथेषुसंसक्ताव्यदृश्यंतविशांपते ॥ १० ॥ एकेरथंपर्यवहंस्तुरगाःसतुरंगमं ॥ युवानंनिहतंवीरंलंबमानंसकार्मुकं ॥ ११ ॥ उदी
र्णाश्चहयाराजन्वहंतस्तत्रतत्रह ॥ बद्धखड्गनिषंगाश्चविध्वस्तशिरसोहताः ॥ १२ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

शतशःपतिताभूमौवीरशय्यासुशेरते ॥ परस्परेणधावंतःपतिताःपुनरुत्थिताः ॥ १३ ॥ उत्थायचप्रधावंतोद्वंद्वयुद्धमवाप्नुवन् ॥ पीडिताःपुनरन्योन्यंलुंठंतोरण
॥१०६॥ मूर्धनि ॥ १४ ॥ सचापाःसनिषंगाश्चजातरूपपरिष्कृताः ॥ विस्रब्धहतवीराश्चशतशःपरिपीडिताः ॥ १५ ॥ तेनतेनाभ्यधावंतविसृजंतश्चभारत ॥ मत्तोगजःप
र्यवर्तद्धयांश्चहतसादिनः ॥ १६ ॥ सरथारथिनश्चापिविमृद्नंतःसमंततः ॥ स्यंदनादपतत्कश्चिन्निहतोन्येनसायकैः ॥ १७ ॥ हतसारथिरप्युच्चैःपपातकाष्ठवद्र ६
थः ॥ युध्यमानस्यसंग्रामेव्यूढेरजसिचोत्थिते ॥ १८ ॥ धनुःकूजितविज्ञानंतत्रासीत्प्रतियुध्यतः ॥ गात्रस्पर्शेनयोधानांव्यज्ञास्तपरिपंथिनं ॥ १९ ॥ युद्ध्यमानं
शरैराजन्सिंजिनीध्वजिनीरवात् ॥ अन्योन्यंवीरसंशब्दोनाश्रूयतभटैःकृतः ॥ २० ॥ शब्दायमानेसंग्रामेपटहेकर्णदारिणि ॥ युध्यमानस्यसंग्रामेकुर्वतःपौरुषं
स्वकं ॥ २१ ॥ नाश्रौषंनामगोत्राणिकीर्तनंचपरस्परं ॥ भीष्मचापच्युतैर्बाणैरार्तानांयुध्यतांमृधे ॥ २२ ॥ परस्परेषांवीराणांमनांसिसमकंपयन् ॥ तस्मिन्न
त्याकुलेयुद्धेदारुणेलोमहर्षणे ॥ २३ ॥ पितापुत्रंचसमरेनाभिजानातिकश्चन ॥ चक्रेभग्नेयुगेच्छिन्नेएकधुर्येहयेहतः ॥ २४ ॥ आक्षिप्तःस्यंदनाद्वीरःससारथिर
जिह्मगैः ॥ एवंचसमरेसर्वेवीराश्चविरथीकृताः ॥ २५ ॥ तेनतेनस्मदृश्यंतेधावमानाःसमंततः ॥ गजोहतःशिरश्छिन्नंमर्मभिन्नंहयोहतः ॥ २६ ॥ अहतःकोपिनै
वासीद्भीष्मेनिघ्नतिशात्रवान् ॥ श्वेतःकुरूणामकरोत्क्षयंतस्मिन्महाहवे ॥ २७ ॥ राजपुत्रान्रथोदारानवधीच्छतसंघशः ॥ चिच्छेदरथिनांबाणैःशिरांसिभरत
र्षभ ॥ २८ ॥ सांगदाबाहवश्चैवधनूंषिचसमंततः ॥ रथेषांरथचक्राणितूणीराणियुगानिच ॥ २९ ॥ छत्राणिचमहार्हाणिपताकाश्चविशांपते ॥ हयौघाश्चरथौ
घाश्चनरौघाश्चैवभारत ॥ ३० ॥ वारणाःशतशश्चैवहताःश्वेतेनभारत ॥ वयंश्वेतभयाद्भीताविहायरथसत्तमं ॥ ३१ ॥ अपयातास्तथापश्चाद्विभुंपश्यामधृष्णवः ॥
शरपातमतिक्रम्यकुरवःकुरुनंदन ॥ ३२ ॥ भीष्मंशांतनवंयुद्धेस्थिताःपश्यामसर्वशः ॥ अदीनोदीनसमयेभीष्मोस्माकंमहाहवे ॥ ३३ ॥ एकस्तस्थौनरव्या
घ्रोगिरिर्मेरुरिवाचलः ॥ आददानइवप्राणान्सविताशिशिरात्यये ॥ ३४ ॥ गभस्तिभिरिवादित्यस्तस्थौशरमरीचिमान् ॥ समुमोचमहेष्वासःशरसंघान
नेकशः ॥ ३५ ॥ निघ्नन्नमित्रान्समरेवज्रपाणिरिवासुरान् ॥ तेवध्यमानाभीष्मेणप्रजहुस्तंमहाबलं ॥ ३६ ॥ स्वयूथादिवतेयूथान्मुक्तंभूमिषुदारुणं ॥ तमेव ॥१०६॥
मुपलक्ष्यैकोहृष्टःपुष्टःपरंतप ॥ ३७ ॥ दुर्योधनप्रियेयुक्तःपांडवान्परिशोचयन् ॥ जीवितंदुस्त्यजंत्यक्त्वाभयंचसुमहाहवे ॥ ३८ ॥

पातयामाससैन्यानिपांडवानांविशांपते ॥ प्रहरंतमनीकानिपितादेवव्रतस्तव ॥ ३९॥ दृष्ट्वासेनापतिंभीष्मस्त्वरितःश्वेतमभ्ययात् ॥ सभीष्मंशरजालेनमहता
समवाकिरत् ॥ ४० ॥ श्वेतंचापितथाभीष्मःशरौघैःसमवाकिरत् ॥ तौवृषाविवनर्दंतौमत्ताविवमहाद्विपौ ॥४१॥ व्याघ्राविवसुसंरब्धावन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥
अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यततस्तौपुरुषर्षभौ ॥ ४२ ॥ भीष्मःश्वेतश्चयुयुधेपरस्परवधैषिणौ ॥ एकाह्नानिर्दहेद्भीष्मःपांडवानामनीकिनीं ॥ ४३ ॥ शरैःपरमसंक्रुद्धोय
दिश्वेतोनपालयेत् ॥ पितामहंततोदृष्ट्वाश्वेतेनविमुखीकृतं ॥ ४४ ॥ प्रहर्षंपांडवाजग्मुःपुत्रस्तेविमनाभवत् ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःपार्थिवैःपरिवारितः ॥ ४५॥
ससैन्यःपांडवानीकमभ्यद्रवतसंयुगे ॥ दुर्मुखःकृतवर्माचकृपःशल्योविशांपतिः ॥४६॥ भीष्मंजुगुपुरासाद्यतवपुत्रेणनोदिताः ॥ दृष्ट्वातुपार्थिवैःसर्वैर्दुर्योधन
पुरोगमैः ॥ ४७॥ पांडवानामनीकानिवध्यमानानिसंयुगे ॥ श्वेतोगांगेयमुत्सृज्यतवपुत्रस्यवाहिनीं ॥ ४८ ॥ नाशयामासवेगेनवायुर्वृक्षानिवौजसा ॥ द्राव
यित्वाचमूंराजन्वैराटिःक्रोधमूर्छितः ॥ ४९ ॥ आपतत्सहसाभूयोयत्रभीष्मोव्यवस्थितः ॥ तौतत्रोपगतौराजन्शरदीप्तौमहाबलौ ॥५०॥ अयुध्येतांमहात्मा
नौयथोभौवृत्रवासवौ ॥ अन्योन्यंतुमहाराजपरस्परवधैषिणौ॥५१॥निगृह्यकार्मुकंश्वेतोभीष्मंविव्याधसप्तभिः॥पराक्रमंततस्तस्यपराक्रम्यपराक्रमी॥५२॥
तरसावारयामासमत्तोमत्तमिवद्विपं॥श्वेतःशांतनवंभूयःशरैःसन्नतपर्वभिः॥५३॥विव्याधपंचविंशत्यातदद्भुतमिवाभवत् ॥ तंप्रत्यविध्यद्दशभिर्भीष्मःशांत
नवस्तदा ॥ ५४ ॥ सविद्धस्तेनबलवान्नाकंपतयथाऽचलः ॥ वैराटिःसमरेक्रुद्धोभृशमायम्यकार्मुकं ॥ ५५ ॥ आजघानततोभीष्मंश्वेतःक्षत्रियनंदनः ॥ संप्रह
स्यततःश्वेतःसृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ ५६ ॥ धनुश्चिच्छेदभीष्मस्यनवभिर्दशधाशरैः ॥ संधायविशिखंचैवशरंलोमप्रवाहिनं॥ ५७॥ उन्ममाथततस्तालंध्वज
शीर्षंमहात्मनः ॥ केतुंनिपतितंदृष्ट्वाभीष्मस्यतनयास्तव ॥ ५८ ॥ हतंभीष्मममन्यंतश्वेतस्यवशमागतं ॥ पांडवाश्चापिसंहृष्टादध्मुःशंखान्मुदायुताः ॥५९॥ भी
ष्मस्यपतितंकेतुंदृष्ट्वातालंमहात्मनः ॥ ततोदुर्योधनःक्रोधात्स्वमनीकमनोदयत् ॥ ६० ॥ यत्ताभीष्मंपरीप्सध्वंरक्षमाणाःसमंततः ॥ मानःप्रपश्यमानानांश्वे
तान्मृत्युमवाप्स्यति ॥ ६१ ॥ भीष्मःशांतनवःशूरस्तथासत्यंब्रवीमिवः ॥ राज्ञस्तुवचनंश्रुत्वात्वरमाणामहारथाः ॥६२॥ बलेनचतुरंगेणगांगेयमन्वपालयन् ॥
बाल्हीकःकृतवर्माचशलःशल्यश्चभारत ॥ ६३ ॥ जलसंधोविकर्णश्चचित्रसेनोविविंशतिः ॥ त्वरमाणास्त्वराकालेपरिवार्यसमंततः ॥ ६४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शरवर्षंसुतुमुलंश्वेतस्योपर्यपातयन् ॥ तान्क्रुद्धोनिशितैर्बाणैस्त्वरमाणोमहारथः ॥ ६५ ॥ अवारयदमेयात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥ सनिवार्यतुतान्सर्वा
न्केसरीकुंजरानिव ॥ ६६ ॥ महताशरवर्षेणभीष्मस्यधनुराच्छिनत् ॥ ततोन्यद्धनुरादायभीष्मःशांतनवोयुधि ॥ ६७ ॥ श्वेतंविव्याधराजेंद्रकंकपत्रैःशितैःश
रैः ॥ ततःसेनापतिःक्रुद्धोभीष्मंबहुभिरायसैः ॥ ६८ ॥ विव्याधसमरेराजन्सर्वलोकस्यपश्यतः ॥ ततःप्रव्यथितोराजाभीष्मंदृष्ट्वानिवारितं ॥ ६९ ॥ प्रवीरंसर्व
लोकस्यश्वेतेनयुधिवैतदा ॥ निष्ठानकश्वसुमहांस्तवसैन्यस्यचाभवत् ॥ ७० ॥ तंवीरंवारितंदृष्ट्वाश्वेतेनशरविक्षतं ॥ हतंश्वेतेनमन्यंतेश्वेतस्यवशमागतं ॥ ७१ ॥
ततःक्रोधवशंप्राप्तःपितादेवव्रतस्तव ॥ ध्वजमुन्मथितंदृष्ट्वातांचसेनांनिवारितां ॥ ७२ ॥ श्वेतंप्रतिमहाराजव्यसृजत्सायकान्बहून् ॥ तानावार्यरणेश्वेतोभीष्म
स्यरथिनांवरः ॥ ७३ ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनपुनरेवपितुस्तव ॥ उत्सृज्यकार्मुकंराजन्गांगेयःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ७४ ॥ अन्यत्कार्मुकमादायविपुलंबलवत्तरं ॥ तत्र
संधायविपुलान्भल्लान्सप्तशिलाशितान् ॥ ७५ ॥ चतुर्भिश्वजघानाश्वान्श्वेतस्यपृतनापतेः ॥ ध्वजंद्वाभ्यांतुचिच्छेदसप्तमेनचसारथेः ॥ ७६ ॥ शिरश्चिच्छेदभल्लेन
संक्रुद्धोऽलघुविक्रमः ॥ हताश्वसूतात्सरथादवप्लुत्यमहाबलः ॥ ७७ ॥ अमर्षवशमापन्नोव्याकुलःसमपद्यत ॥ विरथंरथिनांश्रेष्ठंश्वेतंदृष्ट्वापितामहः ॥ ७८ ॥ ताड
यामासनिशितैःशरसंघैःसमंततः ॥ सताड्यमानःसमरेभीष्मचापच्युतैःशरैः ॥ ७९ ॥ स्वरथेधनुरुत्सृज्यशक्तिंजग्राहकांचनीं ॥ ततःशक्तिंरणेश्वेतोजग्राहोग्रांम
हाभयां ॥ ८० ॥ कालदंडोपमांघोरांमृत्योर्जिह्वामिवश्वसन् ॥ अब्रवीच्चतदाश्वेतोभीष्मंशांतनवंरणे ॥ ८१ ॥ तिष्ठेदानींसुसंरब्धःपश्यमांपुरुषोभव ॥ एवमु
क्त्वामहेष्वासोभीष्मंयुधिपराक्रमी ॥ ८२ ॥ ततःशक्तिममेयात्माचिक्षेपभुजगोपमां ॥ पांडवार्थेपराक्रांतस्त्वानर्थंचिकीर्षुकः ॥ ८३ ॥ हाहाकारोमहानासीत्पु
त्राणांतेविशांपते ॥ दृष्ट्वाशक्तिंमहाघोरांमृत्योर्दंडसमप्रभां ॥ ८४ ॥ श्वेतस्यकरनिर्मुक्तांनिर्मुक्तोरगसन्निभां ॥ अपतत्सहसाराजन्महोल्केवनभस्तलात् ॥ ८५ ॥
ज्वलंतीमंतरिक्षेतांज्वालाभिरिवसंवृतां ॥ असंभ्रांतस्तदाराजन्पितादेवव्रतस्तव ॥ ८६ ॥ अष्टभिर्नवभिर्भीष्मःशक्तिंचिच्छेदपत्रिभिः ॥ उत्कृष्टहेमविकृतां
निकृतांनिशितैःशरैः ॥ ८७ ॥ उच्चुक्रुशुस्ततःसर्वेतावकाभरतर्षभ ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वावैराटिःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ८८ ॥ कालोपहतचेतास्तुकर्तव्यंनाभ्यजा
नत ॥ क्रोधसंमूर्च्छितोराजन्वैराटिःप्रहसन्निव ॥ ८९ ॥ गदांजग्राहसंहृष्टोभीष्मस्यनिधनंप्रति ॥ क्रोधेनरक्तनयनोदंडपाणिरिवांतकः ॥ ९० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भीष्मंसमभिदुद्रावजलौघइवपर्वतं॥ तस्यवेगमसंवार्यंमत्वाभीष्मःप्रतापवान्॥ ९१ ॥ प्रहारविप्रमोक्षार्थंसहसाधरणींगतः॥ श्वेतःक्रोधसमाविष्टोभ्रामयि
त्वातुतांगदां॥९२॥ रथेभीष्मस्यचिक्षेपयथादेवोधनेश्वरः॥ तयाभीष्मनिपातिन्यासरथोभस्मसात्कृतः॥९३॥ सध्वजःसहसूतेनसाश्वःसयुगबंधुरः॥ विरथंर
थिनांश्रेष्ठंभीष्मंदृष्ट्वारथोत्तमाः॥ ९४॥ अभ्यधावंतसहिताःशल्यप्रभृतयोरथाः॥ ततोन्यंरथमास्थायधनुर्विस्फार्यदुर्मनाः ॥ ९५॥ शनैःकैरभ्ययाच्छ्वेतंगांगे
यःप्रहसन्निव॥ एतस्मिन्नंतरेभीष्मःशुश्रावविपुलांगिरं॥ ९६॥ आकाशादीरितांदिव्यामात्मनोहितसंभवां॥ भीष्मभीष्ममहाबाहोशीघ्रंयत्नंकुरुष्ववै ॥९७॥
एषत्वस्यजयेकालोनिर्दिष्टोविश्वयोनिना॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंदेवदूतेनभाषितं॥९८॥ संप्रहृष्टमनाभूत्वावधेतस्यमनोदधे ॥ विरथंरथिनांश्रेष्ठंश्वेतंदृष्ट्वापदा
तिनं॥ ९९॥ सहितास्त्वभ्यवर्त्तंतपरीप्संतोमहारथाः॥ सात्यकिर्भीमसेनश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ १००॥ कैकेयोधृष्टकेतुश्चअभिमन्युश्चवीर्यवान्॥ एतानाप
ततःसर्वान्द्रोणशल्यकृपैःसह ॥१०१॥ अवारयदमेयात्मावारिवेगानिवाचलः॥ सनिरुद्धेषुसर्वेषुपांडवेषुमहात्मसु॥ २॥ श्वेतःखड्गमथाकृष्यभीष्मस्यधनुरा
च्छिनत्॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंत्वरमाणःपितामहः॥ ३॥ देवदूतवचःश्रुत्वावधेतस्यमनोदधे॥ ततःप्रचरमाणस्तुपितादेवव्रतस्तव ॥ ४॥ अन्यत्कार्मुकमादा
यत्वरमाणोमहारथः॥ क्षणेनसज्यमकरोच्छक्रचापसमप्रभं॥ ५॥ पितातेभरतश्रेष्ठश्वेतंदृष्ट्वामहारथैः॥ वृतंतंमनुजव्याघ्रैर्भीमसेनपुरोगमैः॥ ६॥ अभ्यवर्त
तगांगेयःश्वेतंसेनापतिंद्रुतं॥ आपतंतंततोभीष्मोभीमसेनंप्रतापवान्॥७॥ आजघ्नेविशिखैःषष्ट्यासेनान्यंसमहारथः॥ अभिमन्युंचसमरेपितादेवव्रतस्तव ॥
॥८॥ आजघ्नेभरतश्रेष्ठस्त्रिभिःसन्नतपर्वभिः॥ सात्यकिंचशतेनाजौभरतानांपितामहः ॥ ९॥ धृष्टद्युम्नंचविंशत्याकैकेयंचापिपंचभिः॥ तांश्चसर्वान्महेष्वा
सान्पितादेवव्रतस्तव॥ १०॥ वारयित्वाशरैर्घोरैःश्वेतमेवाभिदुद्रुवे॥ ततःशरंमृत्युसमंभारसाधनमुत्तमं॥ ११॥ विकृष्यबलवान्भीष्मःसमाधत्तदुरासदं॥
ब्रह्मास्त्रेणसुसंयुक्तंतंशरंलोमवाहिनं॥ १२॥ ददृशुर्देवगंधर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः॥ सतस्यकवचंभित्वाहृदयंचामितौजसः ॥ १३॥ जगामधरणींबाणोम
हाशनिरिवज्वलन्॥ अस्तंगच्छन्यथादित्यःप्रभामादायसत्वरः॥ १४॥ एवंजीवितमादायश्वेतदेहाज्जगामह॥ तंभीष्मेणनरव्याघ्रंतथाविनिहतंयुधि ॥१५॥
प्रपतंतमपश्यामगिरेःशृंगमिवच्युतं॥ अशोचन्पांडवास्तत्रक्षत्रियाश्चमहारथाः ॥ १६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ श्वेतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥

प्रहृष्टाश्चसुतास्तुभ्यंकुरवश्चापिसर्वशः ॥ ततोदुःशासनोराजन्श्वेतंदृष्ट्वानिपातितं ॥ १७ ॥ वादित्रनिनदैर्घोरैर्नृत्यतिस्मसमंततः ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेभीष्मे
णाहवशोभिना ॥ १८ ॥ प्रावेपंतमहेष्वासाःशिखंडिप्रमुखारथाः ॥ ततोधनंजयोराजन्वार्ष्णेयश्चापिसर्वशः ॥ १९ ॥ अवहारंशनैश्चक्रुर्निहतेवाहिनीपतौ ॥
ततोवहारःसैन्यानांतवतेषांचभारत ॥ २० ॥ तावकानांपरेषांचनर्दतांचमुहुर्मुहुः ॥ पार्थाविमनसोभूत्वान्यवर्ततमहारथाः ॥ चिंतयंतोवधंघोरंद्वैरथेनपरंतपाः
॥ १२१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० श्वेतवधेअष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच (श्वेते
सेनापतौतातसंग्रामेनिहतेपरैः ॥ किमकुर्वन्महेष्वासाःपंचालाःपांडवैःसह ॥ १ ॥ सेनापतिंसमाकर्ण्यश्वेतंयुधिनिपातितं ॥ तदर्थंयततांचापिपरेषांप्रपलायि
नां ॥ २ ॥ मनःप्रीणातिमेवाक्यंजयंसंजयशृण्वतः ॥ प्रत्युपायंचिंतयंतःसज्जनाःप्रस्रवंतिमे ॥ ३ ॥ सहिवीरोनुरक्तश्चवृद्धःकुरुपतिस्तदा ॥ कृतंवैरंसदातेनपि
तुःपुत्रेणधीमता ॥ ४ ॥ तस्योद्वेगभयाच्चापिसंश्रितःपांडवान्पुरा ॥ सर्वबलंपरित्यज्यदुर्गंसंश्रित्यतिष्ठति ॥ ५ ॥ पांडवानांप्रतापेनदुर्गंदेशंनिवेश्यच ॥ सपत्ना
न्सततंबाधन्नार्यवृत्तिमनुष्ठितः ॥ ६ ॥ आश्चर्यंवैसदातेषांपुराराज्ञांसुदुर्मतिः ॥ ततोयुधिष्ठिरेभक्तःकथंसंजयसूदितः ॥ ७ ॥) प्रक्षिप्तःसंमतःक्षुद्रःपुत्रोमेपुरुषा
धमः ॥ नयुद्धंरोचयेद्भीष्मोनचाचार्यःकथंचन ॥ ८ ॥ नकृपोनचगांधारीनाहंसंजयरोचये ॥ नवासुदेवोवार्ष्णेयोधर्मराजश्चपांडवः ॥ ९ ॥ नभीमोनार्जुनश्चै
वनयमौपुरुषर्षभौ ॥ वार्यमाणोमयानित्यंगांधार्याविदुरेणच ॥ १० ॥ जामदग्न्येनरामेणव्यासेनचमहात्मना ॥ दुर्योधनोयुध्यमानोनित्यमेवहिसंजय ॥
॥ ११ ॥ कर्णस्यमतमास्थायसौबलस्यचपापकृत् ॥ दुःशासनस्यचतथापांडवान्नान्वचिंतयत् ॥ १२ ॥ तस्याहंव्यसनंघोरंमन्येप्राप्तंतुसंजय ॥ श्वेतस्यचविना
शेनभीष्मस्यविजयेनच ॥ १३ ॥ संक्रुद्धःकृष्णसहितःपार्थःकिमकरोद्युधि ॥ अर्जुनाद्धिभयंभूयस्तन्मेतातनशाम्यति ॥ १४ ॥ सहिशूरश्चकौंतेयःक्षिप्रकारीध
नंजयः ॥ मन्येशरैःशरीराणिशत्रूणांप्रमथिष्यति ॥ १५ ॥ ऐंद्रिमिंद्रानुजसमंमहेंद्रसदृशंबले ॥ अमोघक्रोधसंकल्पंदृष्ट्वावःकिमभून्मनः ॥ १६ ॥ तथैववेदवि
च्छूरोज्वलनार्कसमद्युतिः ॥ इंद्रास्त्रविदमेयात्माप्रपतन्समितिंजयः ॥ १७ ॥ वज्रसंस्पर्शरूपाणामस्त्राणांचप्रयोजकः ॥ सखड्गाक्षेपहस्तस्तुघोषंचक्रेमहारथः ॥
॥ १८ ॥ ससंजयमहाप्राज्ञोद्रुपदस्यात्मजोबली ॥ धृष्टद्युम्नःकिमकरोच्छ्वेतेयुधिनिपातिते ॥ १९ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥१८॥१९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

पुराचैवापराधेनवधेनचचमूपतेः ॥ मन्येमनःप्रजज्वालपांडवानांमहात्मनां ॥ २० ॥ तेषांक्रोधंचिंतयंस्तुअहःसुचनिशासुच ॥ नशांतिमधिगच्छामिदुर्योधन
कृतेनहि ॥ कथंचाभून्महायुद्धंसर्वमाचक्ष्वसंजय ॥ २१ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्स्थिरोभूत्वातवापनयनोमहान् ॥ नचदुर्योधनेदोषमिममाधातुमर्ह
सि ॥ २२ ॥ गतोदकेसेतुबंधोयादृक्तादृङ्मतिस्तव ॥ संदीप्तेभवनेयद्वत्कूपस्यखननंतथा ॥ २३ ॥ गतपूर्वाह्णभूयिष्ठेतस्मिन्नहनिदारुणे ॥ तावकानांपरेषांचपु
नर्युद्धमवर्तत ॥ २४ ॥ श्वेतंतुनिहतंदृष्ट्वाविराटस्यचमूपतिं ॥ कृतवर्मणाचसहितंदृष्ट्वाशल्यमवस्थितं ॥ २५ ॥ शंखःक्रोधात्प्रजज्वालहविषाहव्यवाडिव ॥ सवि
स्फार्यमहच्चापंशक्रचापोपमंबली ॥ २६ ॥ अभ्यधावज्जिघांसन्वैशल्यंमद्राधिपंयुधि ॥ महतारथसंघेनसमंतात्परिरक्षितः ॥ २७ ॥ सृजन्बाणमयंवर्षंप्राया
च्छल्यरथंप्रति ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यमत्तवारणविक्रमं ॥ २८ ॥ तावकानांरथाःसप्तसमंतात्पर्यवारयन् ॥ मद्रराजंपरीप्संतोमृत्योर्दंष्ट्रांतरंगतं ॥ २९ ॥ बृहद्बलश्च
कौसल्योजयत्सेनश्चमागधः ॥ तथारुक्मरथोराजन्पुत्रःशल्यस्यमानितः ॥ ३० ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ बृहत्क्षत्रस्यदायादःसैंधवश्च
जयद्रथः ॥ ३१ ॥ नानाधातुविचित्राणिकार्मुकाणिमहात्मनां ॥ विस्फारितान्यदृश्यंततोयदेष्विवविद्युतः ॥ ३२ ॥ तेतुबाणमयंवर्षंशंखमूर्ध्न्यपातयन् ॥ नि
दाघांतेनिलोद्धूतामेघाइवनगेजलं ॥ ३३ ॥ ततःक्रुद्धोमहेष्वासःसप्तभल्लैःसुतेजनैः ॥ धनूंषितेषामाच्छिद्यननर्दपृतनापतिः ॥ ३४ ॥ ततोभीष्मोमहाबाहुर्विन
द्यजलदोयथा ॥ तालमात्रंधनुर्गृह्यशंखमभ्यद्रवद्रणे ॥ ३५ ॥ तमुद्यंतमुदीक्ष्याथमहेष्वासंमहाबलं ॥ संत्रस्तापांडवीसेनावातवेगहतेवनौः ॥ ३६ ॥ ततोर्जुनः
संत्वरितःशंखस्यासीत्पुरःसरः ॥ भीष्माद्रक्ष्योयमद्येतिततोयुद्धमवर्तत ॥ ३७ ॥ हाहाकारोमहानासीद्योधानांयुधियुध्यतां ॥ तेजस्तेजसिसंपृक्तमित्येवंविस्म
यंययुः ॥ ३८ ॥ अथशल्योगदापाणिरवतीर्यमहारथात् ॥ शंखस्यचतुरोवाहानहनद्भरतर्षभ ॥ ३९ ॥ सहताश्वाद्रथात्तूर्णंखड्गमादायविद्रुतः ॥ बीभत्सोश्चरथंप्रा
प्यपुनःशांतिमविंदत ॥ ४० ॥ ततोभीष्मरथात्तूर्णमुत्पतंतिपतत्रिणः ॥ यैरंतरिक्षंभूमिश्चसर्वतःसमवस्तृता ॥ ४१ ॥ पंचालानथमत्स्यांश्चकेकयांश्चप्रभद्रकान् ॥
भीष्मःप्रहरतांश्रेष्ठःपातयामासपत्रिभिः ॥ ४२ ॥ उत्सृज्यसमरेराजन्पांडवंसव्यसाचिनं ॥ अभ्यद्रवतपांचाल्यंद्रुपदंसेनयावृतं ॥ ४३ ॥ प्रियंसंबंधिनंराजन्
शरानवकिरन्बहून् ॥ अग्निनेवप्रदग्धानिवनानिशिशिरात्यये ॥ ४४ ॥ शरदग्धान्यदृश्यंतसैन्यानिद्रुपदस्यह ॥ अत्यतिष्ठद्रणेभीष्मोविधूमइवपावकः ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ एकायनीकुर्वन्एकमार्गाःकुर्वन् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

मध्यंदिनेयथादित्यंतपंतमिवतेजसा ॥ नशेकुःपांडवेयस्ययोधाभीष्मंनिरीक्षितुं ॥ ४६ ॥ वीक्षांचक्रुःसमंतात्तेपांडवाभयपीडिताः ॥ त्रातारंनाध्यगच्छं
तगावःशीतार्दिताइव ॥ ४७ ॥ सातुयौधिष्ठिरीसेनागांगेयशरपीडिता ॥ सिंहेनेवविनिर्भिन्नाशुक्लागौरिवगोपतेः ॥ ४८ ॥ हतेविप्रद्रुतेसैन्येनिरुत्साहेविमर्दि
ते ॥ हाहाकारोमहानासीत्पांडुसैन्येषुभारत ॥ ४९ ॥ ततोभीष्मःशांतनवोनित्यंमंडलकार्मुकः ॥ मुमोचबाणान्दीप्ताग्रानहीनाशीविषानिव ॥ ५० ॥ शरैरेका
यनीकुर्वन्दिशःसर्वायतव्रतः ॥ जघानपांडवरथानादिश्यादिश्यभारत ॥ ५१ ॥ ततःसैन्येषुभग्नेषुमथितेषुचसर्वशः ॥ प्राप्तेचास्तंदिनकरेनप्राज्ञायतकिंचन
॥ ५२ ॥ भीष्मंचसमुदीर्यंतंदृष्ट्वापार्थामहाहवे ॥ अवहारमकुर्वतसैन्यानांभरतर्षभ ॥ ५३ ॥ इतिश्रीम० भी० भीष्मव० शंखयुद्धेप्रथमदिवसावहारेएकोनपं
चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच कृतेऽवहारेसैन्यानांप्रथमेभरतर्षभ ॥ भीष्मेचयुद्धसंरब्धेहृष्टेदुर्योधनेतथा ॥ १ ॥ धर्मराज
स्ततस्तूर्णमभिगम्यजनार्दनं ॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वैःसर्वैश्चैवजनेश्वरैः ॥ २ ॥ शुचापरमयायुक्तश्चिंतयानःपराजयं ॥ वार्ष्णेयमब्रवीद्राजन्दृष्ट्वाभीष्मस्यवि
क्रमं ॥ ३ ॥ कृष्णपश्यमहेष्वासंभीष्मंभीमपराक्रमं ॥ शरैर्दहंतंसैन्यंमेग्रीष्मेकक्षमिवानलं ॥ ४ ॥ कथमेनंमहात्मानंशक्ष्यामःप्रतिवीक्षितुं ॥ लेलिह्यमानंसै
न्यंमेहविष्मंतमिवानलं ॥ ५ ॥ एतंहिपुरुषव्याघ्रंधनुष्मंतंमहाबलं ॥ दृष्ट्वाविप्रद्रुतंसैन्यंसमरेमार्गणाहतं ॥ ६ ॥ शक्योजेतुंयमःक्रुद्धोवज्रपाणिश्चसंयुगे ॥ व
रुणःपाशभृच्चापिकुबेरोवागदाधरः ॥ ७ ॥ नतुभीष्मोमहातेजाःशक्योजेतुंमहाबलः ॥ सोहमेवंगतेमग्नोभीष्मागाधजलेऽप्लवे ॥ ८ ॥ आत्मनोबुद्धिदौर्बल्याद्भीष्म
मासाद्यकेशव ॥ वनंयास्यामिवार्ष्णेयश्रेयोमेतत्रजीवितुं ॥ ९ ॥ नत्वेतान्पृथिवीपालान्दातुंभीष्मायमृत्यवे ॥ क्षपयिष्यतिसेनांमेकृष्णभीष्मोमहास्त्रवित् ॥
॥ १० ॥ यथाऽनलंप्रज्वलितंपतंगाःसमभिद्रुताः ॥ विनाशायोपगच्छंतितथामेसैनिकोजनः ॥ ११ ॥ क्षयंनीतोस्मिवार्ष्णेयराज्यहेतोःपराक्रमी ॥ भ्रातरश्चैव
मेवीराःकर्शिताःशरपीडिताः ॥ १२ ॥ मत्कृतेभ्रातृहार्देनराज्याद्भ्रष्टास्तथासुखात् ॥ जीवितंबहुमन्येहंजीवितंह्यद्यदुर्लभं ॥ १३ ॥ जीवितस्यचशेषेणतपस्त
प्स्यामिदुश्चरं ॥ नघातयिष्यामिरणेमित्राणीमानिकेशव ॥ १४ ॥ रथान्मेबहुसाहस्रान्दिव्यैरस्त्रैर्महाबलः ॥ घातयत्यनिशंभीष्मःप्रवराणांप्रहारिणां ॥ १५ ॥

कृतेवहारेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कक्षंतृणं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अप्लवेउडुपशून्ये ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ आर्जवेनअकुटिलेनदिव्यास्त्रमायाहीनेन ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अंतर्मनाःविमनाः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ निधनंनिधनहेतुः ॥३०॥

किंनुकृत्वाहितंमेस्याद्ब्रूहिमाधवमाचिरं ॥ मध्यस्थमिवपश्यामिसमरेसव्यसाचिनं ॥ १६ ॥ एकोभीमःपरंशक्त्यायुध्यत्येवमहाभुजः ॥ केवलंबाहुवीर्येणक्ष
त्रधर्ममनुस्मरन् ॥ १७ ॥ गदयावीरघातिन्यायथोत्साहंमहामनाः ॥ करोत्यसुकरंकर्मरथाश्वनरदंतिषु ॥ १८ ॥ नालमेषक्षयंकर्तुंपरसैन्यस्यमारिष ॥ आर्जवे
नैवयुद्धेनवीरवर्षशतैरपि ॥ १९ ॥ एकोऽस्त्रवित्सखातेऽयंसोप्यस्मान्समुपेक्षते ॥ निर्दह्यमानान्भीष्मेणद्रोणेनचमहात्मना ॥ २० ॥ दिव्यान्यस्त्राणिभीष्मस्य
द्रोणस्यचमहात्मनः ॥ धक्ष्यंतिक्षत्रियान्सर्वान्प्रयुक्तानिपुनःपुनः ॥ २१ ॥ कृष्णभीष्मःसुसंरब्धःसहितःसर्वपार्थिवैः ॥ क्षपयिष्यतिनोनूनंयादृशोस्यपराक्र
मः ॥ २२ ॥ सत्वंपश्यमहाभागयोगेश्वरमहारथं ॥ भीष्मंयःशमयेत्संख्येदावाग्निंजलदोयथा ॥ २३ ॥ तवप्रसादाद्गोविंदपांडवानिहतद्विषः ॥ स्वराज्यमनुसंप्राप्ता
मोदिष्यंतेसबांधवाः ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाततःपार्थोध्यायन्नास्तेमहामनाः ॥ चिरमंतर्मनाभूत्वाशोकोपहतचेतनः ॥ शोकार्तंतमथोज्ञात्वादुःखोपहतचेतसं ॥
॥ २५ ॥ अब्रवीत्तत्रगोविंदोहर्षयन्सर्वपांडवान् ॥ माशुचोभरतश्रेष्ठनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ २६ ॥ यस्यतेभ्रातरःशूराःसर्वलोकेषुधन्विनः ॥ अहंचप्रियकृद्राजन्
सात्यकिश्चमहायशाः ॥ २७ ॥ विराटद्रुपदौचेमौधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ तथैवसबलाश्चेमेराजानोराजसत्तम ॥ २८ ॥ त्वत्प्रसादंप्रतीक्षंतेत्वद्भक्ताश्चविशांपते ॥
एषतेपार्षतोनित्यंहितकामःप्रियेरतः ॥ २९ ॥ सैनापत्यमनुप्राप्तोधृष्टद्युम्नोमहाबलः ॥ शिखंडीचमहाबाहोभीष्मस्यनिधनंकिल ॥ ३० ॥ एतच्छ्रुत्वाततोधर्मो
धृष्टद्युम्नंमहारथं ॥ अब्रवीत्समितौतस्यांवासुदेवस्यशृण्वतः ॥ ३१ ॥ धृष्टद्युम्ननिबोधेदंयत्त्वांवक्ष्यामिमारिष ॥ नातिक्रम्यंभवेत्तच्चवचनंममभाषितं ॥ ३२ ॥
भवान्सेनापतिर्मह्यंवासुदेवेनसंमितः ॥ कार्त्तिकेयोयथानित्यंदेवानामभवत्पुरा ॥ ३३ ॥ तथात्वमपिपांडूनांसेनानीःपुरुषर्षभ ॥ सत्वंपुरुषशार्दूलविक्रम्य
जहिकौरवान् ॥ ३४ ॥ अहंचतेनुयास्यामिभीमःकृष्णश्चमारिष ॥ माद्रीपुत्रौचसहितौद्रौपदेयाश्चदंशिताः ॥ ३५ ॥ येचान्येपृथिवीपालाःप्रधानाःपुरुषर्षभ ॥
ततउद्धर्षयन्सर्वान्धृष्टद्युम्नोभ्यभाषत ॥ ३६ ॥ अहंद्रोणांतकःपार्थविहितःशंभुनापुरा ॥ रणेभीष्मंकृपंद्रोणंतथाशल्यंजयद्रथं ॥ ३७ ॥ सर्वानद्यरणेदृप्तान्प्रति
योत्स्यामिपार्थिव ॥ अथोत्क्रुष्टंमहेष्वासैःपांडवैर्युद्धदुर्मदैः ॥ ३८ ॥ समुद्यतेपार्थिवेंद्रेपार्षतेशत्रुसूदने ॥ तमब्रवीत्ततःपार्थःपार्षतंपृतनापतिं ॥ ३९ ॥

॥ ३१ ॥ भाषितमुक्तं ॥ ३२ ॥ मह्यंमम ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आकाशगइवपक्षीव ॥ ४४ ॥ रथचर्यासुरथवर्त्मसु ॥ ४५ ॥ परमोपेतःपराउत्कृष्टाचासौमालक्ष्मीश्चेतिपरमातयाउपेतः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥५१॥

व्यूहःक्रौंचारुणोनामसर्वशत्रुनिबर्हणः॥ यंबृहस्पतिरिंद्रायतदादेवासुरेऽब्रवीत् ॥ ४० ॥ तंयथावत्प्रतिव्यूहंपरानीकविनाशनं ॥ अदृष्टपूर्वंराजानःपश्यंतुकुरुभिःसह॥ ४१ ॥ यथोक्तःसन्नद्देवेनविष्णुर्वज्रभृतायथा॥ प्रभातेसर्वसैन्यानामग्रेचक्रेधनंजयं॥ ४२॥ आदित्यपथगःकेतुस्तस्याद्भुतमनोरमः ॥ शासनात्पुरुहूतस्यनिर्मितोविश्वकर्मणा॥ ४३॥ इंद्रायुधसवर्णाभिःपताकाभिरलंकृतः॥ आकाशगइवाकाशेगंधर्वनगरोपमः॥ ४४ ॥ नृत्यमानइवाभातिरथचर्यासुमारिष॥ तेनरत्नवतापार्थःसचगांडीवधन्वना॥ ४५॥ बभूवपरमोपेतःसुमेरुरिवभानुना॥ शिरोभूद्द्रुपदोराजामहत्यासेनयावृतः ॥ ४६॥ कुंतिभोजश्चचैद्यश्चचक्षुर्भ्यांतौजनेश्वरौ॥ दाशार्णकाःप्रभद्राश्चदाशेरकगणैःसह॥४७॥ अनूपकाःकिराताश्चग्रीवायांभरतर्षभ॥ पटच्चरैश्चपौंड्रैश्चराजन्पौरवकैस्तथा॥४८॥ निषादैःसहितश्चापिपृष्ठमासीद्युधिष्ठिरः॥ पक्षौतुभीमसेनश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ४९॥ द्रौपदेयाभिमन्युश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ पिशाचादारदाश्चैवपुंड्राःकुंडीविषैःसह॥ ५०॥ मारुताधेनुकाश्चैवतंगणाःपरतंगणाः॥ वाल्हिकास्तित्तिराश्चैवचोलाःपांड्याश्चभारत॥ ५१ ॥ एतेजनपदाराजन्दक्षिणंपक्षमाश्रिताः अग्निवेश्यास्तुहुंडाश्चमालवादानभारयः॥ ५२ ॥ शबराउद्भसाश्चैववत्साश्चसहनाकुलैः॥ नकुलःसहदेवश्चवामंपक्षंसमाश्रिताः ॥ ५३ ॥ रथानामयुतंपक्षौशिरस्तुनियुतंतथा॥ पृष्ठमर्बुदमेवासीत्सहस्राणिचविंशतिः॥ ५४॥ ग्रीवायांनियुतंचापिसहस्राणिचसप्ततिः॥ पक्षकोटिप्रपक्षेषुपक्षांतेषुचवारणाः॥ ५५॥ जग्मुःपरिवृताराजंश्चलंतइवपर्वताः॥ जघनंपालयामासविराटःसहकेकयैः॥ ५६ ॥ काशिराजश्चशैब्यश्चरथानामयुतैस्त्रिभिः ॥ एवमेतंमहाव्यूहंव्यूह्यभारतपांडवाः॥ ५७॥ सूर्योदयंतइच्छंतःस्थितायुद्धायदंशिताः॥ तेषामादित्यवर्णानिविमलानिमहांतिच॥ श्वेतच्छत्राण्यशोभंतवारणेषुरथेषुच॥ ५८॥

इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० क्रौंचव्यूहनिर्माणेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच क्रौंचंदृष्ट्वाततोव्यूहमभेद्यंतनयस्तव॥ रक्ष्यमाणंमहाघोरंपार्थेनामिततेजसा॥ १॥ आचार्यमुपसंगम्यकृपंशल्यंचपार्थिव॥ सौमदत्तिंविकर्णंचसोश्वत्थामानमेवच॥ २॥ दुःशासनादीन्भ्रातॄंश्चसर्वानेवचभारत॥ अन्यांश्चसुबहून्शूरान्युद्धायसमुपागतान्॥ ३॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ क्रौंचमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ अपर्याप्तमपरिमेयं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभिभवत्यभिभूः क्विप् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

प्राहेदंवचनंकालेहर्षयंस्तनयस्तव ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ ४ ॥ एकैकशःसमर्थाहियूयंसर्वेमहारथाः ॥ पांडुपुत्रान्रणेहंतुंससैन्यान्किमुसंहताः ॥ ५ ॥ अपर्याप्तंतदस्माकंबलंभीष्माभिरक्षितं ॥ पर्याप्तमिदमेतेषांबलंभीमाभिरक्षितं ॥ ६ ॥ संस्थानाःशूरसेनाश्चवेत्रिकाःकुकुरास्तथा ॥ आरोचकास्त्रिगर्ताश्चमद्रकायवनास्तथा ॥ ७ ॥ शत्रुंजयेनसहितास्तथादुःशासनेनच ॥ विकर्णेनचवीरेणतथानंदोपनंदकैः ॥ ८ ॥ चित्रसेनेनसहिताःसहिताःपारिभद्रकैः ॥ भीष्ममेवाभिरक्षंतुसहसैन्यपुरस्कृताः ॥ ९ ॥ ततोभीष्मश्चद्रोणश्चतवपुत्राश्चमारिष ॥ अव्यूहंतमहाव्यूहंपांडूनांप्रतिबाधकं ॥ १० ॥ भीष्मःसैन्येनमहतासमंतात्परिवारितः ॥ ययौप्रकर्षन्महतींवाहिनींसुरराडिव ॥ ११ ॥ तमन्वयान्महेष्वासोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ कुंतलैश्चदशार्णैश्चमागधैश्चविशांपते ॥ १२ ॥ विदर्भैर्मेकलैश्चैवकर्णप्रावरणैरपि ॥ सहिताःसर्वसैन्येनभीष्ममाहवशोभिनं ॥ १३ ॥ गांधाराःसिंधुसौवीराःशिबयोथवसातयः ॥ शकुनिश्चस्वसैन्येनभारद्वाजमपालयत् ॥ ॥ १४ ॥ ततोदुर्योधनोराजासहितःसर्वसोदरैः ॥ अश्वातकैर्विकर्णैश्चतथाचांबष्ठकोसलैः ॥ १५ ॥ दरदैश्चशकैश्चैवतथाक्षुद्रकमालवैः ॥ अभ्यरक्षतसंहृष्टःसौबलेयस्यवाहिनीं ॥ १६ ॥ भूरिश्रवाःशलःशल्योभगदत्तश्चमारिष ॥ विंदानुविंदावावंत्यौवामंपार्श्वमपालयन् ॥ १७ ॥ सौमदत्तिःसुशर्माचकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चदक्षिणंपक्षमास्थिताः ॥ १८ ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ महत्यासेनयासार्धंसेनापृष्ठेव्यवस्थिताः ॥ १९ ॥ पृष्ठगोपास्तुतस्यासन्नानादेश्याजनेश्वराः ॥ केतुमान्वसुदानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः ॥ २० ॥ ततस्तेतावकाःसर्वेहृष्टायुद्धायभारत ॥ दध्मुःशंखान्मुदायुक्ताःसिंहनादांस्तथोन्नदन् ॥ २१ ॥ तेषांश्रुत्वातुहृष्टानांवृद्धःकुरुपितामहः ॥ सिंहनादंविनद्योच्चैःशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ २२ ॥ ततःशंखाश्चभेर्यश्चपेश्यश्चविविधाःपरैः ॥ आनकाश्चाभ्यहन्यंतसशब्दस्तुमुलोभवत् ॥ २३ ॥ ततःश्वेतैर्हयैर्युक्तेमहतिस्यंदनेस्थितौ ॥ प्रदध्मतुःशंखवरौहेमरत्नपरिष्कृतौ ॥ २४ ॥ पांचजन्यंहृषीकेशोदेवदत्तंधनंजयः ॥ पौंड्रंदध्मौमहाशंखंभीमकर्मावृकोदरः ॥ २५ ॥ अनंतविजयंराजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ नकुलःसहदेवश्चसुघोषमणिपुष्पकौ ॥ २६ ॥ काशिराजश्चशैब्यश्चशिखंडीचमहारथः ॥ धृष्टद्युम्नोविराटश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ २७ ॥ पांचाल्याश्चमहेष्वासाद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ सर्वेदध्मुर्महाशंखान्सिंहनादांश्चनेदिरे ॥ २८ ॥ सघोषःसुमहांस्तत्रवीरैस्तैःसमुदीरितः ॥ नभश्चपृथिवींचैवतुमुलोव्यनुनादयत् ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३० ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ व्यतिकरोमे

एवमेतेमहाराजप्रहृष्टाःकुरुपांडवाः॥पुनर्युद्धायसंजग्मुस्तापयानाःपरस्परं॥३०॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० कौरवव्यूहरचनायांएकपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५१॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंव्यूढेष्वनीकेषुमामकेष्वितरेषुच॥कथंप्रहरतांश्रेष्ठाःसंप्रहारंप्रचक्रिरे॥ ॥१॥ संजयउवाच समंव्यूढेष्वनीकेषुसन्नद्धरुचिरध्वजं॥अपारमिवसंदृश्यसागरप्रतिमंबलं॥२॥तेषांमध्येस्थितोराजन्पुत्रोदुर्योधनस्तव॥अब्रवीत्तावकान्सर्वान्युद्ध्यध्वमितिदंशिताः॥ ३ ॥तेमनःक्रूरमाधायसमभित्यक्तजीविताः॥पांडवानभ्यवर्ततसर्वएवोच्छ्रितध्वजाः ॥ ४ ॥ ततोयुद्धंसमभवत्तुमुलंलोमहर्षणं ॥ तावकानांपरेषांचव्यतिषक्तरथद्विपं॥५॥मुक्तास्तुरथिभिर्बाणारुक्मपुंखाःसुतेजसः॥सन्निपेतुरकुंठाग्रानागेषुचहयेषुच॥६॥तथाप्रवृत्तेसंग्रामेधनुरुद्यम्यदंशितः॥अभिपत्यमहाबाहुर्भीष्मोभीमपराक्रमः॥७॥सौभद्रेभीमसेनेचसात्यकौचमहारथे॥कैकेयेचविराटेचधृष्टद्युम्नेचपार्षते॥८॥एतेषुनरवीरेषुचेदिमत्स्येषुचाभिभूः॥ववर्षशरवर्षाणिवृद्धःकुरुपितामहः॥९॥अभिद्यततोव्यूहस्तस्मिन्वीरसमागमे॥सर्वेषामेवसैन्यानामासीद्व्यतिकरोमहान्॥ ॥ १० ॥सादिनोध्वजिनश्चैवहतप्रवरवाजिनः॥विप्रद्रुतरथानीकाःसमपद्यंतपांडवाः॥ ११ ॥अर्जुनस्तुनरव्याघ्रोदृष्ट्वाभीष्मंमहारथं ॥ वार्ष्णेयमब्रवीत्क्रुद्धोयाहियत्रपितामहः॥ १२ ॥एषभीष्मःसुसंक्रुद्धोवार्ष्णेयममवाहिनीं॥ नाशयिष्यतिसुव्यक्तंदुर्योधनहितेरतः॥ १३ ॥एषद्रोणःकृपःशल्योविकर्णश्चजनार्दन॥ धार्तराष्ट्राश्चसहितादुर्योधनपुरोगमाः॥ १४ ॥पंचालान्निहनिष्यंतिरक्षितादृढधन्वना ॥ सोहंभीष्मंवधिष्यामिसैन्यहेतोर्जनार्दन ॥ १५॥ तमब्रवीद्वासुदेवोयत्तोभवधनंजय॥ एषत्वांप्रापयिष्यामिपितामहरथंप्रति ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वाततःशौरीरथंतंलोकविश्रुतं ॥ प्रापयामासभीष्मस्यरथंप्रतिजनेश्वर ॥ ॥ १७॥ चलद्बहुपताकेनबलाकावर्णवाजिना॥ समुच्छ्रितमहाभीमनदद्वानरकेतुना॥ १८॥ महतामेघनादेनरथेनामिततेजसा ॥ विनिघ्नन्कौरवानीकंशूरसेनांश्चपांडवः॥ १९ ॥ प्रायाच्छरणदःशीघ्रंसुहृदांहर्षवर्धनः॥ तमापतंतंवेगेनप्रभिन्नमिववारणं॥ २० ॥ त्रासयंतंरणेशूरान्मर्दयंतंचसायकैः॥ सैंधवप्रमुखैर्गुप्तःप्राच्यसौवीरकेकयैः॥ २१ ॥ सहसाप्रत्युदीयायभीष्मःशांतनवोर्जुनं॥ कोहिगांडीवधन्वानमन्यःकुरुपितामहात्॥ २२॥

लकःसमागमइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ दृढधन्वनाभीष्मेण ॥ १५ ॥ यत्तःयत्नवान् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

द्रोणवैकर्तनाभ्यांवारथीसंयातुमर्हति ॥ ततोभीष्मोमहाराजसर्वलोकमहारथः ॥ २३ ॥ अर्जुनंसप्तसप्तत्यानाराचानांसमाचिनोत् ॥ द्रोणश्चपंचविंशत्याकृ
पः पंचाशताशरैः ॥ २४ ॥ दुर्योधनश्चतुःषष्ट्याशल्यश्चनवभिःशरैः ॥ सैंधवोनवभिश्चैवशकुनिश्चापिपंचभिः ॥ २५ ॥ विकर्णोदशभिर्भल्लैराजन्विव्याधपांड
वं ॥ सतैर्विद्धोमहेष्वासःसमंतान्निशितैःशरैः ॥ २६ ॥ नविव्यथेमहाबाहुर्भिद्यमानइवाचलः ॥ सभीष्मंपंचविंशत्याकृपंचनवभिःशरैः ॥ २७ ॥ द्रोणंषष्ट्यानर
व्याघ्रोविकर्णंचत्रिभिःशरैः ॥ शल्यंचैवत्रिभिर्बाणैराजानंचैवपंचभिः ॥ २८ ॥ प्रत्यविध्यदमेयात्माकिरीटीभरतर्षभ ॥ तंसात्यकिर्विराटश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥
॥ २९ ॥ द्रौपदेयाभिमन्युश्चपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ ततोद्रोणंमहेष्वासंगांगेयस्यप्रियेरतं ॥ ३० ॥ अभ्यवर्ततपांचाल्यःसंयुक्तःसहसोमकैः ॥ भीष्मस्तुरथिनांश्रेष्ठो
राजन्विव्याधपांडवं ॥ ३१ ॥ अशीत्यानिशितैर्बाणैस्ततोऽक्रोशंततावकाः ॥ तेषांतुनिनदंश्रुत्वासहितानांप्रहृष्टवत् ॥ ३२ ॥ प्रविवेशततोमध्यंनरसिंहःप्रता
पवान् ॥ तेषांमहारथानांसमध्यंप्राप्यधनंजयः ॥ ३३ ॥ चिक्रीडधनुषाराजँल्लक्ष्यंकृत्वामहारथान् ॥ ततोदुर्योधनोराजाभीष्ममाहजनेश्वरः ॥ ३४ ॥ पीड्यमानं
स्वकंसैन्यंदृष्ट्वापार्थेनसंयुगे ॥ एषपांडुसुतस्तातकृष्णेनसहितोबली ॥ ३५ ॥ यततांसर्वसैन्यानांमूलंनःपरिकृंतति ॥ त्वयिजीवतिगांगेयद्रोणेचरथिनांवरे ॥
॥ ३६ ॥ त्वत्कृतेचैवकर्णोपिन्यस्तशस्त्रोविशांपते ॥ नयुध्यतिरणेपार्थंहितकामःसदामम ॥ ३७ ॥ सतथाकुरुगांगेययथाहन्येतफाल्गुनः ॥ एवमुक्तस्ततोराज
न्पितादेवव्रतस्तव ॥ ३८ ॥ धिक्क्षात्रंधर्ममित्युक्त्वाप्रायात्पार्थरथंप्रति ॥ उभौश्वेतहयौराजन्संसक्तौप्रेक्ष्यपार्थिवाः ॥ ३९ ॥ सिंहनादान्भृशंचक्रुःशंखान्द
ध्मुश्चमारिष ॥ द्रौणिर्दुर्योधनश्चैवविकर्णश्चतवात्मजः ॥ ४० ॥ परिवार्यरणेभीष्मंस्थितायुद्धायमारिष ॥ तथैवपांडवाःसर्वेपरिवार्यधनंजयं ॥ ४१ ॥ स्थितायु
द्धायमहतेततोयुद्धमवर्तत ॥ गांगेयस्तुरणेपार्थमानर्च्छन्नवभिःशरैः ॥ ४२ ॥ तमर्जुनःप्रत्यविध्यद्दशभिर्मर्मभेदिभिः ॥ ततःशरसहस्रेणसुप्रयुक्तेनपांडवः ॥
॥ ४३ ॥ अर्जुनःसमरश्लाघीभीष्मस्यावारयद्दिशः ॥ शरजालंततस्तत्तुशरजालेनमारिष ॥ ४४ ॥ वारयामासपार्थस्यभीष्मःशांतनवस्तदा ॥ उभौपरमसंहृ
ष्टावुभौयुद्धाभिनंदिनौ ॥ ४५ ॥ निर्विशेषमयुध्येतांकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ भीष्मचापविमुक्तानिशरजालानिसंघशः ॥ ४६ ॥ शीर्यमाणान्यदृश्यंतभिन्नान्यर्जु
नसायकैः ॥ तथैवार्जुनमुक्तानिशरजालानिसर्वशः ॥ ४७ ॥ गांगेयशरनुन्नानिप्रापतंतमहीतले ॥ अर्जुनःपंचविंशत्याभीष्ममार्च्छच्छितैःशरैः ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥ अंतरेछिद्रं तर्कयंतौचिंतयंतौ ॥ ५५ ॥ अंतरमार्गस्थौछिद्रान्वेषणपरौ ॥५६॥५७॥५८॥ चिन्हंध्वजः ॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥ आलोका

भीष्मोपिसमरेपार्थंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ अन्योन्यस्यहयान्विध्वाध्वजौचसुमहाबलौ ॥ ४९ ॥ रथेपांरथचक्रेचचिक्रीडतुररिंदमौ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभी

॥११२॥ ष्मःप्रहरतांवरः ॥ ५० ॥ वासुदेवंत्रिभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ भीष्मचापच्युतैस्तैस्तुनिर्विद्धोमधुसूदनः ॥ ५१ ॥ विरराजरणेराजन्सपुष्पइवकिंशुकः ॥ त

तोर्जुनोभृशंक्रुद्धोनिर्विद्धंप्रेक्ष्यमाधवं ॥ ५२ ॥ सारथिंकुरुवृद्धस्यनिर्बिभेदशितैःशरैः ॥ यतमानौतुतौवीरावन्योन्यस्यवधंप्रति ॥ ५३ ॥ नशक्नुतांतदान्योन्य ६

मभिसंधातुमाहवे ॥ तौमंडलानिचित्राणिगतप्रत्यागतानिच ॥ ५४ ॥ अदर्शयेतांबहुधासूतसामर्थ्यलाघवात् ॥ अंतरंचप्रहारेषुतर्कयंतौपरस्परं ॥ ५५ ॥

राजन्नंतरमार्गस्थौस्थितावास्तांमुहुर्मुहुः ॥ उभौसिंहरवोन्मिश्रंशंखशब्दंचचक्रतुः ॥ ५६ ॥ तथैवचापनिर्घोषंचक्रतुस्तौमहारथौ ॥ तयोःशंखनिनादेनरथने

मिस्वनेनच ॥ ५७ ॥ दारितासहसाभूमिश्चकंपेचननादच ॥ नोभयोरंतरंकश्चिद्ददृशेभरतर्षभ ॥ ५८ ॥ बलिनौयुद्धदुर्धर्षावन्योन्यसदृशावुभौ ॥ चिह्नमात्रेण

भीष्मंतुप्रजज्ञुस्तत्रकौरवाः ॥ ५९ ॥ तथापांडुसुताःपार्थंचिह्नमात्रेणजज्ञिरे ॥ तयोर्नृवरयोर्दृष्ट्वातादृशंतंपराक्रमं ॥ ६० ॥ विस्मयंसर्वभूतानिजग्मुर्भारतसंयु

गे ॥ नतयोर्विवरंकश्चिद्रणेपश्यतिभारत ॥ ६१ ॥ धर्मेस्थितस्यहियथानकश्चिद्वृजिनंक्वचित् ॥ उभौचशरजालेनतावदृश्यौबभूवतुः ॥ ६२ ॥ प्रकाशौचपुनस्तू

र्णंबभूवतुरुभौरणे ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाश्चारणाश्चर्षिभिःसह ॥ ६३ ॥ अन्योन्यंप्रत्यभाषंततयोर्दृष्ट्वापराक्रमं ॥ नशक्यौयुधिसंरब्धौजेतुमेतौकथंचन ॥ ६४ ॥

सदेवासुरगंधर्वैर्लोकैरपिमहारथौ ॥ आश्चर्यभूतंलोकेषुयुद्धमेतन्महाद्भुतं ॥ ६५ ॥ नैतादृशानियुद्धानिभविष्यंतिकथंचन ॥ नहिशक्योरणेजेतुंभीष्मःपार्थेन

धीमता ॥ ६६ ॥ सधनुःसरथःसाश्वःप्रवपन्सायकान्रणे ॥ तथैवपांडवंयुद्धेदेवैरपिदुरासदं ॥ ६७ ॥ नविजेतुंरणेभीष्मउत्सहेतधनुर्धरं ॥ आलोकादपियुद्धंहि

सममेतद्भविष्यति ॥ ६८ ॥ इतिस्मवाचोऽश्रूयंतप्रोच्चरंत्यस्ततस्ततः ॥ गांगेयार्जुनयोःसंख्येस्तवयुक्ताविशांपते ॥ ६९ ॥ त्वदीयास्तुतदायोधाःपांडवेयाश्चभा

रत ॥ अन्योन्यंसमरेजघ्नुस्तयोस्तत्रपराक्रमे ॥ ७० ॥ शितधारैस्तथाखड्गैर्विमलैश्चपरश्वधैः ॥ शरैरन्यैश्चबहुभिःशस्त्रैर्नानाविधैरपि ॥ ७१ ॥ उभयोःसेनयोःशू

रान्यकृंततपरस्परं ॥ वर्तमानेतथाघोरेतस्मिन्युद्धेसुदारुणे ॥ द्रोणपांचाल्ययोराजन्महानासीत्समागमः ॥ ७२ ॥ इ० म० भी० भीष्मव० भीष्मार्जुनयुद्धेद्वि ॥११२॥

पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तूआसंसारस्थितेः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कथमिति ॥१॥२॥ नातरत्नलंघितवान् ॥३॥४॥ नीडात्स्थानात् ॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥ व्यंसयामाससंसक्तापियथानभवतितथावंचयतिस्म ॥२०॥

धृतराष्ट्रउवाच कथंद्रोणोमहेष्वासःपांचाल्यश्चापिपार्षतः॥ उभौसमीयतुर्यत्तौतन्ममाचक्ष्वसंजय॥१॥दिष्टमेवपरंमन्येपौरुषादितिमेमतिः॥ यत्रशांतनवो भीष्मोनातरद्युधिपांडवं॥२॥भीष्मोहिसमरेक्रुद्धोहन्याल्लोकांश्चराचरान्॥सकथंपांडवंयुद्धेनातरत्संजयौजसा॥३॥ संजयउवाच शृणुराजन्स्थिरोभूत्वा युद्धमेतत्सुदारुणं॥ नशक्याःपांडवाजेतुंदेवैरपिसवासवैः ॥४॥ द्रोणस्तुनिशितैर्बाणैर्धृष्टद्युम्नमविध्यत ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥५॥ तथा स्यचतुरोवाहांश्चतुर्भिःसायकोत्तमैः॥ पीडयामाससंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नस्यमारिष॥६॥धृष्टद्युम्नस्ततोद्रोणंनवत्यानिशितैःशरैः॥ विव्याधप्रहसन्वीरस्तिष्ठतिष्ठेतिचा ब्रवीत्॥७॥ ततःपुनरमेयात्माभारद्वाजःप्रतापवान्॥शरैःप्रच्छादयामासधृष्टद्युम्नममर्षणं ॥८॥ आददेचशरंघोरंपार्षतांतचिकीर्षया॥ शक्राशनिसमस्पर्शं कालदंडमिवापरं॥९॥ हाहाकारोमहानासीत्सर्वसैन्येषुभारत॥ तमिषुंसंधितंदृष्ट्वाभारद्वाजेनसंयुगे॥१०॥ तत्राद्भुतमपश्यामधृष्टद्युम्नस्यपौरुषं॥ यदेकःसमरे वीरस्तस्थौगिरिरिवाचलः॥ ११ ॥ तंचदीप्तंशरंघोरमायांतंमृत्युमात्मनः॥ चिच्छेदशरवृष्टिंचभारद्वाजेमुमोचह॥ १२ ॥ ततउच्चुक्रुशुःसर्वेपंचालाःपांडवैःस ह॥ धृष्टद्युम्नेनतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं॥ १३॥ ततःशक्तिंमहावेगांस्वर्णवैदूर्यभूषितां॥ द्रोणस्यनिधनाकांक्षीचिक्षेपसपराक्रमी॥ १४ ॥ तामापतंतींसहसा शक्तिंकनकभूषितां॥ त्रिधाचिच्छेदसमरेभारद्वाजोहसन्निव॥१५॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नःप्रतापवान्॥ववर्षशरवर्षाणिद्रोणंप्रतिजनेश्वर॥१६॥शर वर्षंततस्तंतुसन्निवार्यमहायशाः॥द्रोणोद्रुपदपुत्रस्यमध्येचिच्छेदकार्मुकं॥१७॥सच्छिन्नधन्वासमरेगदांगुर्वींमहायशाः ॥ द्रोणायप्रेषयामासगिरिसारम यींबली ॥१८॥ सागदावेगवन्मुक्ताप्रायाद्द्रोणजिघांसया॥ तत्राद्भुतमपश्यामभारद्वाजस्यपौरुषं॥ १९॥ लाघवाद्व्यंसयामासगदांहेमविभूषितां॥ व्यंसयि त्वागदांतांचप्रेषयामासपार्षतं॥ २० ॥ भल्लान्सुनिशितान्पीतान्रुक्मपुंखान्सुदारुणान् ॥ तेतस्यकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरा दायधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ द्रोणंयुधिपराक्रम्यशरैर्विव्याधपंचभिः॥२२॥रुधिराक्तौततस्तौतुशुशुभातेनरर्षभौ॥ वसंतसमयेराजन्पुष्पिताविवकिंशुकौ॥२३॥ अमर्षितस्ततोराजन्पराक्रम्यचमूमुखे॥ द्रोणोद्रुपदपुत्रस्यपुनश्चिच्छेदकार्मुकं॥२४॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरैःसन्नतपर्वभिः॥अभ्यवर्षदमेयात्मावृष्ट्यामेघ इवाचलं॥ २५॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत्॥ अथास्यचतुरोवाहांश्चतुर्भिर्निशितैःशरैः॥२६॥

पीतान्पायितजलान् ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इ०भी०नै०भा० त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति

पातयामाससमरेसिंहनादंननादच ॥ ततोपरेणभल्लेनहस्ताच्चापमथाच्छिनत् ॥ २७ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ गदापाणिरवारोहत्ख्यापयन्पौरुषंमहत् ॥ २८ ॥ तामस्यविशिखैस्तूर्णंपातयामासभारत ॥ रथादनवरूढस्यतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २९ ॥ ततःसविपुलंचर्मशतचंद्रंचभानुमत् ॥ खड्गंचविपुलंदिव्यंप्रगृह्यसुभुजोबली ॥ ३० ॥ अभिदुद्राववेगेनद्रोणस्यवधकांक्षया ॥ आमिषार्थीयथासिंहोवनेमत्तमिवद्विपं ॥ ३१ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामभारद्वाजस्यपौरुषं ॥ लाघवंचास्त्रयोगंचबलंबाह्वोश्चभारत ॥ ३२ ॥ यदेनंशरवर्षेणवारयामासपार्षतं ॥ नशशाकततोगंतुंबलवानपिसंयुगे ॥ ३३ ॥ निवारितस्तुद्रोणेनधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ न्यवारयच्छरौघांस्तांश्चर्मणाकृतहस्तवत् ॥ ३४ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःसहसाभ्यपतद्बली ॥ साहाय्यकारीसमरेपार्षतस्यमहात्मनः ॥ ३५ ॥ सद्रोणंनिशितैर्बाणैराजन्विव्याधसप्तभिः ॥ पार्षतंचरथंतूर्णंस्वकमारोहयत्तदा ॥ ३६ ॥ ततोदुर्योधनोराजन्भानुमंतमचोदयत् ॥ सैन्येनमहतायुक्तंभारद्वाजस्यरक्षणे ॥ ३७ ॥ ततःसामहतीसेनाकलिंगानांजनेश्वर ॥ भीममभ्युद्ययौतूर्णंतवपुत्रस्यशासनात् ॥ ३८ ॥ पांचाल्यमथसंत्यज्यद्रोणोपिरथिनांवरः ॥ विराटद्रुपदौवृद्धौवारयामाससंयुगे ॥ ३९ ॥ धृष्टद्युम्नोपिसमरेधर्मराजानमभ्ययात् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ ४० ॥ कलिंगानांचसमरेभीमस्यचमहात्मनः ॥ जगतःप्रक्षयकरंघोररूपंभयावहं ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० धृष्टद्युम्नद्रोणयुद्धेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रतिसमादिष्टःकालिंगोवाहिनीपतिः ॥ कथमद्भुतकर्माणंभीमसेनंमहाबलं ॥ १ ॥ चरंतंगदयावीरंदंडहस्तमिवांतकं ॥ योधयामाससमरेकालिंगःसहसेनया ॥ २ ॥ संजयउवाच पुत्रेणतवराजेंद्रसतथोक्तोमहाबलः ॥ महत्यासेनयागुप्तःप्रायाद्भीमरथंप्रति ॥ ३ ॥ तामापतंतींमहतींकलिंगानांमहाचमूं ॥ रथाश्वनागकलिलांप्रगृहीतमहायुधां ॥ ४ ॥ भीमसेनःकलिंगानामार्च्छद्भारतवाहिनीं ॥ केतुमंतंचनैषादिमायांतंसहचेदिभिः ॥ ५ ॥ ततःश्रुतायुःसंक्रुद्धोराज्ञाकेतुमतासह ॥ आससादरणेभीमंव्यूढानीकेषुचेदिषु ॥ ६ ॥ रथैरनेकसाहस्रैःकलिंगानांनराधिप ॥ अयुतेनगजानांचनिषादैःसहकेतुमान् ॥ ७ ॥ भीमसेनंरणेराजन्समंतात्पर्यवारयत् ॥ चेदिमत्स्यकरूषाश्चभीमसेनपदानुगाः ॥ ८ ॥ अभ्यधावंतसमरेनिषादान्सहराजभिः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंघोररूपंभयावहं ॥ ९ ॥ नप्राजानंतयोधाःस्वान्परस्परजिघांसया ॥ घोरमासीत्ततोयुद्धंभीमस्यसहसापरैः ॥ १० ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

यथेंद्रस्यमहाराजमहत्यादैत्यसेनया॥ तस्यसैन्यस्यसंग्रामेयुध्यमानस्यभारत॥ ११ ॥ बभूवसुमहान्शब्दःसागरस्येवगर्जतः ॥ अन्योन्यंस्मतदायोधाविकर्षंतोविशांपते॥ १२ ॥ महींचक्रुश्चितांसर्वांशशलोहितसन्निभां॥ योधांश्चस्वान्परान्वापिनाभ्यजानन्जिघांसया ॥ १३॥ स्वानप्याददतेस्वाश्चशूराःपरमदुर्जयाः॥ विमर्दःसुमहानासीदल्पानांबहुभिःसह॥ १४ ॥ कलिंगैःसहचेदीनांनिषादैश्चविशांपते ॥ कृत्वापुरुषकारंतुयथाशक्तिमहाबलाः॥ १५ ॥ भीमसेनंपरित्यज्यसंन्यवर्ततचेदयः॥ सर्वैःकलिंगैरासन्नःसन्निवृत्तेषुचेदिषु॥ १६ ॥ स्वबाहुबलमास्थायसंन्यवर्ततपांडवः॥ नचचालरथोपस्थाद्भीमसेनोमहाबलः॥ ॥ १७॥ शितैरवाकिरद्बाणैःकलिंगानांवरूथिनीं॥ कालिंगस्तुमहेष्वासःपुत्रश्चास्यमहारथः ॥ १८ ॥ शक्रदेवइतिख्यातोजघ्नतुःपांडवंशरैः ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्विधुन्वन्रुचिरंधनुः॥ १९॥ योधयामासकालिंगंस्वबाहुबलमाश्रितः॥ शक्रदेवस्तुसमरेविसृजन्सायकान्बहून् ॥२०॥ अश्वान्जघानसमरेभीमसेनस्यसायकैः॥ तंदृष्ट्वाविरथंतत्रभीमसेनमरिंदमं ॥ २१ ॥शक्रदेवोभिदुद्रावशरैरवकिरन्शितैः॥ भीमस्योपरिराजेंद्रशक्रदेवोमहाबलः ॥२२॥ ववर्षशरवर्षाणितपांतेजलदोयथा॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्भीमसेनोमहाबलः॥ २३ ॥ शक्रदेवायचिक्षेपसर्वशैक्यायसींगदां ॥ सतयानिहतोराजन्कालिंगतनयोरथात्॥ २४॥ विरथःसहसूतेनजगामधरणीतलं॥ हतमात्मसुतंदृष्ट्वाकलिंगानांजनाधिपः ॥ २५ ॥ रथैरनेकसाहस्रैर्भीमस्यावारयद्दिशः॥ ततोभीमोमहावेगांत्यक्त्वागुर्वीमहागदां ॥ २६॥ निस्त्रिंशमाददेघोरंचिकीर्षुःकर्मदारुणं ॥ चर्मचाप्रतिमंराजन्नार्षभंपुरुषर्षभ ॥ २७॥ नक्षत्रैरर्धचंद्रैश्चशातकुंभमयैश्चितं ॥ कालिंगस्तुततःक्रुद्धोधनुर्ज्यामवमृज्यच॥ २८॥ प्रगृह्यचशरंघोरमेकंसर्पविषोपमं॥ प्राहिणोद्भीमसेनायवधाकांक्षीजनेश्वरः ॥ २९॥ तमापतंतंवेगेनप्रेरितंनिशितंशरं॥ भीमसेनोद्विधाराजंश्चिच्छेदविपुलासिना॥ ३०॥ उदक्रोशच्चसंहृष्टस्त्रासयानोवरूथिनीं ॥ कालिंगोथततःक्रुद्धोभीमसेनायसंयुगे॥ ३१॥ तोमरान्प्राहिणोच्छीघ्रंचतुर्दशशिलाशितान्॥ तानप्राप्तान्महाबाहुःखगतानेवपांडवः॥ ३२॥ चिच्छेदसहसाराजन्नसंभ्रांतोवरासिना॥ निकृत्यतुरणेभीमस्तोमरान्वैचतुर्दश॥ ३३॥ भानुमंतंततोभीमःप्राद्रवत्पुरुषर्षभः॥ भानुमांस्तुततोभीमंशरवर्षेणच्छादयन्॥ ३४॥ ननादबलवन्नादंनादयानोनभस्तलं॥ नचतंममृषेभीमःसिंहनादंमहाहवे॥ ३५॥ ततःशब्देनमहताविननादमहास्वनः॥ तेननादेनवित्रस्ताकलिंगानांवरूथिनी ॥ ३६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अंतरायुधिनंगजारूढयोधं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ आविद्धंभ्रामितं ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ कालांतकयमोपमःप्रलयकालीननाशकयमतुल्यः ॥ ४७ ॥ ४८॥४९॥ भ्रांतमित्यादि भ्रांतंमंडलाकृति तदेववक्रमोपेतमाविद्धं भ्रांतमेवोन्नतिसहितमुद्भ्रांतं आप्लुतंकेवलमुत्प्लवनं प्रसृतंसर्वासुदिक्षुप्रसरणं प्लुतमेकस्यांदिशि संपातंवेगं समुदीर्णंसर्वान्प्रतिसमुद्यमं ॥ ५० ॥ ५१ ॥

नभीमंसमरेमेनेमानुषंभरतर्षभ ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्नर्दित्वाविपुलंस्वनं ॥ ३७ ॥ सासिर्वेगवदाप्लुत्यदंताभ्यांवारणोत्तमं ॥ आरुरोहततोमध्यंनागराजस्य मारिष ॥ ३८ ॥ ततोमुमोचकालिंगःशक्तिंतामकरोद्द्विधा ॥ खड्गेनपृथुनामध्येभानुमंतमथाच्छिनत् ॥ ३९ ॥ सोंतरायुधिनंहत्वाराजपुत्रमरिंदमः ॥ गुरुंभार सहंस्कंधेनागस्यासिमपातयत् ॥ ४० ॥ छिन्नस्कंधःसविनदन्पपातगजयूथपः ॥ आरुग्णःसिंधुवेगेनसानुमानिवपर्वतः ॥ ४१ ॥ ततस्तस्मादवप्लुत्यगजा द्भारतभारतः ॥ खड्गपाणिरदीनात्मातस्थौभूमौसुदंशितः ॥ ४२ ॥ सचचारबहून्मार्गानभितःपातयन्गजान् ॥ अग्निचक्रमिवाविद्धंसर्वतःप्रत्यदृश्यत ॥ ४३ ॥ अश्ववृंदेषुनागेषुरथानीकेषुचाभिभूः ॥ पदातीनांचसंघेषुविनिघ्नन्शोणितोक्षितः ॥ ४४ ॥ श्येनवद्व्यचरद्भीमोरणेऽरिषुबलोत्कटः ॥ छिंदंस्तेषांशरीराणिशिरांसि चमहाबलः ॥ ४५ ॥ खड्गेनशितधारेणसंयुगेगजयोधिनां ॥ पदातिरेकःसंक्रुद्धःशत्रूणांभयवर्धनः ॥ ४६ ॥ संमोहयामाससतान्कालांतकयमोपमः ॥ मूढाश्चते तमेवाजौविनदंतःसमाद्रवन् ॥ ४७ ॥ सासिमुत्तमवेगेनविचरंतंमहारणे ॥ निकृत्यरथिनांचाजौरथेषाश्चयुगानिच ॥ ४८ ॥ जघानरथिनश्चापिबलवान्रिपु मर्दनः ॥ भीमसेनश्चरन्मार्गान्सुबहून्प्रत्यदृश्यत ॥ ४९ ॥ भ्रांतमाविद्धमुद्भ्रांतमाप्लुतंप्रसृतंप्लुतं ॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयामासपांडवः ॥ ५० ॥ केचिदग्रासि नाछिन्नाःपांडवेनमहात्मना ॥ विनेदुर्भिन्नमर्माणोनिपेतुश्चगतासवः ॥ ५१ ॥ छिन्नदंताग्रहस्ताश्चभिन्नकुंभास्तथापरे ॥ वियोधाःस्वान्यनीकानिजघ्नुर्भारतवा रणाः ॥ ५२ ॥ निपेतुरुर्व्यांचतथाविनदंतोमहारवान् ॥ छिन्नांश्चतोमरान्राजन्महामात्रशिरांसिच ॥ ५३ ॥ परिस्तोमान्विचित्रांश्चकक्ष्याश्चकनकोज्वलाः ॥ ग्रैवेयाण्यथशक्तीश्चपताकाःकणपांस्तथा ॥ ५४ ॥ तूणीरानथयंत्राणिविचित्राणिधनूंषिच ॥ भिंदिपालानिशुभ्राणितोत्राणिचांकुशैःसह ॥ ५५ ॥ घंटाश्च विविधाराजन्हेमगर्भान्त्सरूनपि ॥ पततःपातितांश्चैवपश्यामःसहसादिभिः ॥ ५६ ॥ छिन्नगात्रावरकरैर्निहतैश्चापिवारणैः ॥ आसीद्भूमिःसमास्तीर्णापतितै र्भूधरैरिव ॥ ५७ ॥

॥ ५२ ॥ तोमरान्बाणविशेषान् महामात्रोहस्तिपकः ॥ ५३ ॥ कणपान्मुद्गरान् ॥ ५४ ॥ यंत्राणिसारिप्रभृतीनि तोत्राणिकर्णमूलतोदनानि ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ गात्रावरैःगात्रैः पूर्वकायैःअवरैरधःकायैः द्वौपूर्वपश्चाज्जंघादिदेशौगात्रावरौक्रमादितिकोशः ॥ ५७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५८ ॥ खलीनानिअश्वास्यनिवेश्यानिकडिआळीतिप्रसिद्धानि कक्ष्यागजमध्यबंधनं ॥ ५९ ॥ आस्तरणानिपर्याण्च्छादनानि ॥ ६० ॥ अपविद्धानिपतितानि ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

विमृद्यैवंमहानागान्ममर्दान्यान्महाबलः॥अश्वारोहवरांश्चैवपातयामाससंयुगे॥५८॥तद्वोरमभवद्युद्धंतस्यतेषांचभारत॥खलीनान्यथयोक्त्राणिकक्ष्याश्चक
नकोज्वलाः॥५९॥ परिस्तोमाश्चप्रासाश्चऋष्टयश्चमहाधनाः॥कवचान्यथचर्माणिचित्राण्यास्तरणानिच॥६०॥तत्रतत्रापविद्धानिव्यदृश्यंतमहाहवे॥ प्रासै
र्यंत्रैर्विचित्रैश्चशस्त्रैश्चविमलैस्तथा॥ ६१ ॥ सचक्रेवसुधांकीर्णांशबलैःकुसुमैरिव ॥ आप्लुत्यरथिनःकांश्चित्परामृश्यमहाबलः॥ ६२ ॥ पातयामासखड्गेनस
ध्वजानपिपांडवः ॥ मुहुरुत्पततोदिक्षुधावतश्चयशस्विनः ॥ ६३ ॥ मार्गांश्चचरतश्चित्रंव्यस्मयंतरणेजनाः ॥ सजघानपदाकांश्चिदाक्षिप्यान्यानपोथय
त्॥ ६४ ॥ खड्गेनान्यांश्चचिच्छेदनादेनान्यांश्चभीषयन्॥ ऊरुवेगेनचाप्यन्यान्पातयामासभूतले ॥ ६५ ॥ अपरेचैनमालोक्यभयात्पंचत्वमागताः॥ एवंसा
बहुलासेनाकलिंगानांतरस्विनां॥ ६६ ॥ परिवार्यरणेभीष्मंभीमसेनमुपाद्रवत्॥ ततःकालिंगसैन्यानांप्रमुखेभरतर्षभ ॥ ६७॥ श्रुतायुषमभिप्रेक्ष्यभीमसेनः
समभ्ययात्॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यकालिंगोनवभिःशरैः॥ ६८ ॥ भीमसेनममेयात्माप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ कालिंगबाणाभिहतस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ ६९ ॥
भीमसेनःप्रजज्वालक्रोधेनाग्निरिवैधितः॥ अथाशोकःसमादायरथंहेमपरिष्कृतं॥ ७० ॥ भीमंसंपादयामासरथेनरथसारथिः ॥ तमारुह्यरथंतूर्णंकौंतेयःश
त्रुसूदनः॥ ७१ ॥ कालिंगमभिदुद्रावतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ ततःश्रुतायुर्बलवान्भीमायनिशितान्शरान्॥ ७२॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोदर्शयन्पाणिलाघवं॥
सकार्मुकवरोत्सृष्टैर्नवभिर्निशितैःशरैः॥ ७३ ॥ समाहतोमहाराजकालिंगेनमहात्मना॥ संचुक्रुशेभृशंभीमोदंडाहतइवोरगः॥ ७४॥ क्रुद्धश्चचापमायम्यबल
वद्बलिनांवरः॥ कालिंगमवधीत्पार्थोभीमःसप्तभिरायसैः॥७५॥ क्षुराभ्यांचक्ररक्षौचकालिंगस्यमहाबलौ॥ सत्यदेवंचसत्यंचप्राहिणोद्यमसादनं॥७६॥ ततः
पुनरमेयात्मानाराचैर्निशितैस्त्रिभिः॥ केतुमंतंरणेभीमोगमयद्यमसादनं॥ ७७ ॥ ततःकलिंगाःसंक्रुद्धाभीमसेनममर्षणं ॥ अनीकैर्बहुसाहस्रैःक्षत्रियाःसम
वारयन्॥ ७८ ॥ ततःशक्तिगदाखड्गतोमरर्ष्टिपरश्वधैः॥ कलिंगाश्चततोराजन्भीमसेनमवाकिरन्॥ ७९ ॥ संनिवार्यसतांघोरांशरवृष्टिंसमुत्थितां॥ गदामादा
यतरसासंनिपत्यमहाबलः॥ ८० ॥ भीमःसप्तशतान्वीराननयद्यमसादनं॥पुनश्चैवद्विसाहस्रान्कलिंगानरिमर्दनः॥ ८१ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ अशोकःविशोकः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥९४॥९५॥ ९६ ॥९७॥ पारावताश्वस्यमर्कटतिंदुकसमानवर्णाश्वस्यं पारावतःकलरवेशैलेमर्कटतिंदुकेइ

प्राहिणोन्मृत्युलोकायतदद्भुतमिवाभवत् ॥ एवंसतान्यनीकानिकलिंगानांपुनःपुनः॥८२॥ बिभेदसमरेतूर्णंप्रेक्ष्यभीष्मंमहारथं ॥ हतारोहाश्चमातंगाःपांडवेन
॥११५॥ कृतारणे ॥८३॥ विप्रजग्मुरनीकेषुमेघावातहताइव ॥ मृद्नंतःस्वान्यनीकानिविनदंतःशरातुराः ॥८४॥ ततोभीमोमहाबाहुःखड्गहस्तोमहाभुजः ॥ संप्रहृष्टोमहा
घोषंशंखंप्राध्मापयद्बली ॥८५॥ सर्वकालिंगसैन्यानांमनांसिसमकंपयत् ॥ मोहश्चापिकलिंगानामाविवेशपरंतप ॥८६॥ प्राकंपंतचसैन्यानिवाहनानिचसर्व ६
शः ॥ भीमेनसमरेराजन्गजेंद्रेणेवसर्वशः ॥ ८७॥ मार्गान्बहून्विचरताधावताचततस्ततः ॥ मुहुरुत्पतताचैवसंमोहःसमपद्यत ॥ ८८ ॥ भीमसेनभयत्रस्तं
सैन्यंचसमकंपत ॥ क्षोभ्यमाणमसंबाधंग्राहेणेवमहत्सरः ॥ ८९ ॥ त्रासितेषुचसर्वेषुभीमेनाद्भुतकर्मणा ॥ पुनरावर्तमानेषुविद्रवत्सुचसंघशः ॥ ९० ॥ सर्वका
लिंगयोधेषुपांडूनांध्वजिनीपतिः ॥ अब्रवीत्स्वान्यनीकानियुध्यध्वमितिपार्षतः ॥ ९१ ॥ सेनापतिवचःश्रुत्वाशिखंडिप्रमुखागणाः ॥ भीममेवाभ्यवर्ततरथा
नीकैःप्रहारिभिः ॥ ९२॥ धर्मराजश्चतान्सर्वानुपजग्राहपांडवः ॥ महतामेघवर्णेननागानीकेनपृष्ठतः ॥९३॥ एवंसंनोद्यसर्वाणिस्वान्यनीकानिपार्षतः॥ भीम
सेनस्यजग्राहपार्ष्णिसत्पुरुषैर्वृतः ॥ ९४ ॥ नहिपंचालराजस्यलोकेकश्चनविद्यते ॥ भीमसात्यकयोरन्यःप्राणेभ्यःप्रियकृत्तमः ॥ ९५॥ सोपश्यच्चकलिंगेषुचरं
तमरिसूदनः ॥ भीमसेनंमहाबाहुंपार्षतःपरवीरहा ॥ ९६ ॥ ननर्दबहुधाराजन्हृष्टश्चासीत्परंतपः ॥ शंखंदध्मौचसमरेसिंहनादंननादच ॥ ९७ ॥ सचपारावता
श्वस्यरथेहेमपरिष्कृते ॥ कोविदारध्वजंदृष्ट्वाभीमसेनःसमाश्वसत् ॥ ९८ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतंदृष्ट्वाकलिंगैःसमभिद्रुतं ॥ भीमसेनममेयात्मात्राणायाजौसमभ्यया
त् ॥ ९९ ॥ तौदूरात्सात्यकिंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नवृकोदरौ ॥ कलिंगान्समरेवीरौयोधयेतांमनस्विनौ ॥ १०० ॥ सतत्रगत्वाशैनेयोजवेनजयतांवरः ॥ पार्थपार्षतयोः
पार्ष्णिजग्राहपुरुषर्षभः ॥ १०१ ॥ सकृत्वादारुणंकर्मप्रगृहीतशरासनः ॥ आस्थितोरौद्रमात्मानंकलिंगानन्ववैक्षत ॥ २ ॥ कलिंगप्रभवांचैवमांसशोणितकर्द
मां ॥ रुधिरस्यंदिनींतत्रभीमःप्रावर्तयन्नदीं ॥ ३ ॥ अंतरेणकलिंगानांपांडवानांचवाहिनीं ॥ तांसंततारदुस्तारांभीमसेनोमहाबलः ॥ ४ ॥ भीमसेनंतथादृष्ट्वा
प्राक्रोशंस्तावकान्नृप ॥ कालोयंभीमरूपेणकलिंगैःसहयुध्यते ॥ ५ ॥ ततःशांतनवोभीष्मःश्रुत्वातंनिनदंरणे ॥ अभ्ययात्त्वरितोभीमंव्यूढानीकःसमंततः ॥ ६ ॥ ॥११५॥
तंसात्यकिर्भीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ अभ्यद्रवंतभीष्मस्यरथंहेमपरिष्कृतं ॥ ७॥ तिविश्वः ॥९८॥९९॥१००॥१०१॥२॥३॥४॥ ५ ॥६॥ आनर्च्छुःआच्छादितवंतः ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ वातायमानैःइतस्ततोधावद्भिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२०॥ २१॥ २२ ॥ २३ ॥ १२४ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारत

परिवार्यतुतेसर्वेगांगेयंतरसारणे ॥ त्रिभिस्त्रिभिःशरैर्घोरैर्भीष्ममानर्छुरोजसा ॥८॥ प्रत्यविध्यततान्सर्वान्पितादेवव्रतस्तव ॥ यतमानान्महेष्वासांस्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ ९ ॥ ततःशरसहस्रेणसन्निवार्यमहारथान् ॥ हयान्कांचनसन्नाहान्भीमस्यन्यहनच्छरैः ॥ ११० ॥ हताश्वेसरथेतिष्ठन्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ शक्तिंचिक्षेपतरसागांगेयस्यरथंप्रति ॥ ११ ॥ अप्राप्तामथतांशक्तिंपितादेवव्रतस्तव ॥ त्रिधाचिच्छेदसमरेसापृथिव्यामशीर्यत ॥ १२ ॥ ततःशैक्यायसींगुर्वींप्रगृह्यबलवान्गदां ॥ भीमसेनस्ततस्तूर्णंपुप्लुवेमनुजर्षभ ॥१३॥ सात्यकोपिततस्तूर्णंभीमस्यप्रियकाम्यया ॥ गांगेयसारथिंतूर्णंपातयामाससायकैः ॥१४॥ भीष्मस्तुनिहतेतस्मिन्सारथौरथिनांवरः ॥ वातायमानैस्तैरश्वैरपनीतोरणाजिरात् ॥ १५ ॥ भीमसेनस्ततोराजन्नपयातेमहाव्रते ॥ प्रजज्वालयथावह्निर्दहन्कक्षमिवैधितः ॥ १६ ॥ सहत्वासर्वकालिंगान्सेनामध्येव्यतिष्ठत ॥ नैनमभ्युत्सहन्केचित्तावकाभरतर्षभ ॥ १७॥ धृष्टद्युम्नस्तमारोप्यस्वरथेरथिनांवरः ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानामपोवाहयशस्विनं ॥ १८ ॥ संपूज्यमानःपांचाल्यैर्मत्स्यैश्चभरतर्षभ ॥ धृष्टद्युम्नंपरिष्वज्यसमेयादथसात्यकिं ॥ १९ ॥ अथाब्रवीद्भीमसेनंसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ प्रहर्षयन्यदुव्याघ्रोधृष्टद्युम्नस्यपश्यतः ॥ १२० ॥ दिष्ट्याकालिंगराजश्चराजपुत्रश्चकेतुमान् ॥ शक्रदेवश्चकालिंगःकलिंगाश्चमृधेहताः ॥ ॥ २१ ॥ स्वबाहुबलवीर्येणनागाश्वरथसंकुलः ॥ महापुरुषभूयिष्ठोधीरयोधनिषेवितः ॥ २२ ॥ महाव्यूहःकलिंगानामेकेनमृदितस्त्वया ॥ एवमुक्त्वाशिनेर्नप्तादीर्घबाहुररिंदम ॥ २३ ॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यपर्यष्वजतपांडवं ॥ ततःस्वरथमास्थायपुनरेवमहारथः ॥ तावकानवधीत्क्रुद्धोभीमस्यबलमादधत् ॥ १२४ ॥

इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० द्वितीययुद्धदिवसेकलिंगराजवधेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच

गतपूर्वाह्णभूयिष्ठेतस्मिन्नहनिभारत ॥ रथनागाश्वपत्तीनांसादिनांचमहाक्षये ॥ १ ॥ द्रोणपुत्रेणशल्येनकृपेणचमहात्मना ॥ समसज्जतपांचाल्यस्त्रिभिरेतैर्महारथैः ॥ २ ॥ सलोकविदितानश्वान्निजघानमहाबलः ॥ द्रौणेःपांचालदायादःशितैर्दशभिराशुगैः ॥ ३ ॥ ततःशल्यरथंतूर्णमास्थायहतवाहनः ॥ द्रौणिःपांचालदायादमभ्यवर्षदथेषुभिः ॥ ४ ॥ धृष्टद्युम्नंतुसंयुक्तंद्रौणिनावीक्ष्यभारत ॥ सौभद्रोभ्यपतत्तूर्णंविकिरन्निशितान्शरान् ॥ ५ ॥

भावदीपेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सशल्यंपंचविंशत्याकृपंचनवभिःशरैः ॥ अश्वत्थामानमष्टाभिर्विव्याधपुरुषर्षभः ॥ ६ ॥ आर्जुनिंतुततस्तूर्णंद्रौणिंविव्याधपत्रिणा ॥ शल्योथदशभिश्चैवकृप
 श्चनिशितैस्त्रिभिः ॥ ७॥ लक्ष्मणस्तवपौत्रस्तुसौभद्रंसमवस्थितं ॥ अभ्यवर्ततसंहृष्टस्ततोयुद्धमवर्तत ॥ ८ ॥ दौर्योधनिःसुसंक्रुद्धःसौभद्रंपरवीरहा ॥ विव्याधस
मरेराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९ ॥ अभिमन्युःसुसंक्रुद्धोभ्रातरंभरतर्षभ ॥ शरैःपंचाशतैराजन्क्षिप्रहस्तोऽभ्यविध्यत ॥ १० ॥ लक्ष्मणोपिपुनस्तस्यधनुश्चि
च्छेदपत्रिणा ॥ मुष्टिदेशेमहाराजततस्तेचुकुशुर्जनाः ॥ ११ ॥ तद्विहायधनुश्छिन्नंसौभद्रःपरवीरहा ॥ अन्यदादत्तवांश्चित्रंकार्मुकंवेगवत्तरं ॥ १२ ॥ तौतत्रस
मरेयुक्तौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ अन्योन्यंविशिखैस्तीक्ष्णैर्जघ्नतुःपुरुषर्षभौ ॥ १३ ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वापुत्रंमहारथं ॥ पीडितंतवपौत्रेणप्रायात्तत्रप्रजेश्वरः
॥ १४ ॥ सन्निवृत्तेतवसुतेसर्वएवजनाधिपाः ॥ आर्जुनिंरथवंशेनसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १५ ॥ सतैःपरिवृतःशूरैःशूरोयुधिसुदुर्जयैः ॥ नस्मप्रव्यथतेराजन्कृ
ष्णतुल्यपराक्रमः ॥ १६ ॥ सौभद्रमथसंसक्तंदृष्ट्वातत्रधनंजयः ॥ अभिदुद्राववेगेनत्रातुकामःस्वमात्मजं ॥ १७ ॥ ततःसरथनागाश्वाभीष्मद्रोणपुरोगमाः ॥
अभ्यवर्ततराजानःसहिताःसव्यसाचिनं ॥ १८ ॥ उद्धूतंसहसाभौमंनागाश्वरथपत्तिभिः ॥ दिवाकररथंप्राप्यरजस्तीव्रमदृश्यत ॥ १९ ॥ तानिनागसहस्राणिभू
मिपालशतानिच ॥ तस्यबाणपथंप्राप्यनाभ्यवर्ततसर्वशः ॥ २० ॥ प्रणेदुःसर्वभूतानिबभूवुस्तिमिरादिशः ॥ कुरूणांचानयस्तीव्रःसमदृश्यतदारुणः ॥ २१ ॥
नाप्यंतरिक्षंनदिशोनभूमिर्नचभास्करः ॥ प्रजज्ञेभरतश्रेष्ठशरसंघैःकिरीटिनः ॥ २२ ॥ सादितारथनागाश्वहताश्वारथिनोरणे ॥ विप्रद्रुतरथाःकेचिद्दृश्यंते
रथयूथपाः ॥ २३ ॥ विरथारथिनश्चान्येधावमानाःसमंततः ॥ तत्रतत्रैवदृश्यंतेसायुधाःसांगदैर्भुजैः ॥ २४ ॥ हयारोहाहयांस्त्यक्त्वागजारोहाश्चदंतिनः ॥ अर्जु
नस्यभयाद्राजन्समंताद्विप्रदुद्रुवुः ॥ २५ ॥ रथेभ्यश्चगजेभ्यश्चहयेभ्यश्चनराधिपाः ॥ पतिताःपात्यमानाश्चदृश्यंतेऽर्जुनसायकैः ॥ २६ ॥ सगदानुद्यता
न्बाहून्सखड्गांश्चविशांपते ॥ सप्रासांश्चसतूणीरान्सशरान्सशरासनान् ॥ २७ ॥ सांकुशान्सपताकांश्चतत्रतत्रार्जुनोनृणां ॥ निचकर्तशरैरुग्रैरौद्रंवपुरधार
यत् ॥ २८ ॥ परिघाणांप्रदीप्तानांमुद्गराणांचमारिष ॥ प्रासानांभिंदिपालानांनिस्त्रिंशानांचसंयुगे ॥ २९ ॥ परश्वधानांतीक्ष्णानांतोमराणांचभारत ॥ वर्मणां
चापविद्धानांकांचनानांचभूमिप ॥ ३० ॥ ध्वजानांचर्मणांचैवव्यजनानांचसर्वशः ॥ छत्राणांहेमदंडानांतोमराणांचभारत ॥ ३१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ यथाकुर्याद्धनंजयः धनंजयोऽग्निः अर्जुनोवा सयथाकुर्यादित्यसाधारण्योक्तिः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अन्योन्यप्रेक्षयापरस्परभंगदर्शनेन ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

प्रतोदानांचयोक्त्राणांकशानांचैवमारिष ॥ राशयःस्मात्रदृश्यंतेविनिकीर्णारणक्षितौ ॥ ३२ ॥ नासीत्तत्रपुमान्कश्चित्तवसैन्यस्यभारत ॥ योऽर्जुनंसमरे
शूरंप्रत्युद्यायात्कथंचन॥ ३३ ॥ योयोहिसमरेपार्थंप्रत्युद्यातिविशांपते ॥ ससंख्येविशिखैस्तीक्ष्णैःपरलोकायनीयते॥ ३४॥ तेषुविद्रवमाणेषुतवयोधेषुसर्व
शः॥ अर्जुनोवासुदेवश्चदध्मतुर्वारिजोत्तमौ॥ ३५॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वापितादेवव्रतस्तव॥ अब्रवीत्समरेशूरंभारद्वाजंस्मयन्निव॥ ३६॥ एषपांडुसुतोवीरःकृष्णे
नसहितोबली॥ तथाकरोतिसैन्यानियथाकुर्याद्धनंजयः॥ ३७॥ नह्येषसमरेशक्योविजेतुंहिकथंचन ॥ यथास्यदृश्यतेरूपंकालांतकयमोपमं॥ ३८॥ ननिव
र्तयितुंचापिशक्येयंमहतीचमूः॥ अन्योन्यप्रेक्षयापश्यद्रवतीयंवरूथिनी॥ ३९ ॥ एषचास्तंगिरिश्रेष्ठंभानुमान्प्रतिपद्यते॥ चक्षूंषिसर्वलोकस्यसंहरन्निवसर्व
था॥ ४० ॥ तत्रावहारंसंप्राप्तंमन्येहंपुरुषर्षभ॥ श्रांताभीताश्चनोयोधानयोत्स्यंतिकथंचन॥ ४१ ॥ एवमुक्कात्ततोभीष्मोद्रोणमाचार्यसत्तमं ॥ अवहारमथो
चक्रेतावकानांमहारथः॥ ४२॥ ततोवहारःसैन्यानांतवतेषांचभारत॥ अस्तंगच्छतिसूर्येऽभूत्संध्याकालेचवर्तति॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणि
भीष्मवधप० द्वितीययुद्धदिवसावहारेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५५॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रभातायांचशर्वर्यांभीष्मःशांतनव
स्तदा॥ अनीकान्यनुसंयानेव्यादिदेशाथभारत॥ १ ॥ गारुडंचमहाव्यूहंचक्रेशांतनवस्तदा॥ पुत्राणांतेजयाकांक्षीभीष्मःकुरुपितामहः ॥ २॥ गरुडस्यस्वयं
तुंडेपितादेवव्रतस्तव॥ चक्षुषीचभरद्वाजःकृतवर्माचसात्वतः॥ ३॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवशीर्षमास्तांयशस्विनौ॥ त्रैगर्तैरथकैकेयैर्वाटधानैश्चसंयुगे ॥ ४॥ भू
रिश्रवाःशलःशल्योभगदत्तश्चमारिष॥ मद्रकाःसिंधुसौवीरास्तथापांचनदाश्चये॥ ५॥ जयद्रथेनसहिताग्रीवायांसन्निवेशिताः॥ पृष्ठेदुर्योधनोराजासोदर्यैः
सानुगैर्वृतः॥ ६॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजश्चशकैःसह॥ पुच्छमासन्महाराजशूरसेनाश्चसर्वशः॥ ७॥ मागधाश्चकलिंगाश्चदासेरकगणैःसह ॥ दक्षिणं
पक्षमासाद्यस्थिताव्यूहस्यदंशिताः॥ ८॥ कारूषाश्चविकुंजाश्चमुंडाःकुंडीवृषास्तथा॥ बृहद्बलेनसहितावामंपार्श्वमवस्थिताः ॥ ९ ॥ व्यूढंदृष्ट्वातुतत्सैन्यंसव्य
साचीपरंतपः॥ धृष्टद्युम्नेनसहितःप्रत्यव्यूहतसंयुगे॥ १०॥ अर्धचंद्रेणव्यूहेनव्यूहंतमतिदारुणं॥ दाक्षिणंशृंगमास्थायभीमसेनोव्यरोचत॥ ११॥

॥ ४२ ॥ वर्ततिवर्तमाने ॥ ४३ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ प्रभातायामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४॥ ५ ॥ ६ ॥७॥८॥९॥१०॥११॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥

नानाशस्त्रौघसंपन्नैर्नानादेश्यैर्नृपैर्वृतः ॥ तदन्वेवविराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ १२ ॥ तदनंतरमेवासीन्नीलोनीलायुधैःसह ॥ नीलादनंतरश्चैवधृष्टकेतुर्महाबलः ॥ १३ ॥ चेदिकाशिकरूषैश्चपौरवैरपिसंवृतः ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपंचालाश्चप्रभद्रकाः ॥ १४ ॥ मध्येसैन्यस्यमहतःस्थितायुद्धायभारत ॥ तत्रैवधर्मराजोपिगजानीकेनसंवृतः ॥ १५ ॥ ततस्तुसात्यकीराजन्द्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ अभिमन्युस्ततःशूरइरावांश्चततःपरं ॥ १६ ॥ भैमसेनिस्ततोराजन्केकयाश्चमहारथाः ॥ ततोभूद्द्विपदांश्रेष्ठोवामंपार्श्वमुपाश्रितः ॥ १७ ॥ सर्वस्यजगतोगोप्तागोप्तायस्यजनार्दनः ॥ एवमेतंमहाव्यूहंप्रत्यव्यूहंतपांडवाः ॥ १८ ॥ वधार्थंतवपुत्राणांतत्पक्षंयेचसंगताः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंव्यतिषक्तरथद्विपं ॥ १९ ॥ तावकानांपरेषांचनिघ्नतामितरेतरं ॥ हयौघाश्चरथौघाश्चतत्रतत्रविशांपते ॥ २० ॥ संपततोव्यदृश्यंतनिघ्नंतस्तेपरस्परं ॥ धावतांचरथौघानांनिघ्नतांचपृथक्पृथक् ॥ २१ ॥ बभूवतुमुलःशब्दोविमिश्रोदुंदुभिस्वनैः ॥ दिवस्पृङ्नरवीराणांनिघ्नतामितरेतरं ॥ संप्रहारेसुतुमुलेतववतेषांचभारत ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० तृतीयेयुद्धदिवसेपरस्परव्यूहरचनायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोव्यूढेष्वनीकेषुतावकेषुपरेषुच ॥ धनंजयोरथानीकमवधीत्तवभारत ॥ १ ॥ शरैरतिरथोयुद्धेदारयन्रथयूथपान् ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनकालेनेवयुगक्षये ॥ २ ॥ धार्तराष्ट्रारणेयत्नात्पांडवान्प्रत्ययोधयन् ॥ प्रार्थयानायशोदीप्तंमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ ३ ॥ एकाग्रमनसोभूत्वापांडवानांवरूथिनीं ॥ बभंजुर्बहुशोराजंस्तेचासज्जंतसंयुगे ॥ ४ ॥ द्रवद्भिरथभग्नैश्चपरिवर्तद्भिरेवच ॥ पांडवैःकौरवेयैश्चनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ५ ॥ उदतिष्ठद्रजोभौमंछादयानंदिवाकरं ॥ नदिशःप्रदिशोवापितत्रहन्युःकथंनराः ॥ ६ ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्नामगोत्रैश्चसंयुगे ॥ वर्त्ततेचतथायुद्धंतत्रतत्रविशांपते ॥ ७ ॥ नव्यूहोभिद्यतेतत्रकौरवाणांकथंचन ॥ रक्षितःसत्यसंधेनभारद्वाजेनसंयुगे ॥ ८ ॥ तथैवपांडवानांचरक्षितःसव्यसाचिना ॥ नाभिद्यतमहाव्यूहोभीमेनचसुरक्षितः ॥ ९ ॥ सेनाग्रादपिनिष्पत्यप्रायुध्यंस्तत्रमानवाः ॥ उभयोःसेनयोराजन्व्यतिषक्तरथद्विपाः ॥ १० ॥ हयारोहैर्हयारोहाःपात्यंतेस्ममहाहवे ॥ ऋष्टिभिर्विमलाभिश्चप्रासैरपिचसंयुगे ॥ ११ ॥ रथीरथिनमासाद्यशरैःकनकभूषणैः ॥ पातयामाससमरेतस्मिन्नतिभयंकरे ॥ १२ ॥

॥ २ ॥ मृत्युंकृत्वानिवर्तनं मृत्युरेवनिवर्तनहेतुर्नान्यइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनुमानेनध्वजादिचिन्हेन संज्ञाभिःसंकेतैश्च ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ परिस्तोमैश्चित्रकंबलैः कुथाभिस्तैरेवक्षुद्रैः कंबलैरांकवैः महाधनैर्महामूल्यैः स्रग्दामैःस्रग्चितै

गजारोहागजारोहान्नाराचशरतोमरैः॥ संसक्तान्पातयामासुस्तवतेषांचसर्वशः॥१३॥ कश्चिदुत्पत्यसमरेवरवारणमास्थितः॥ केशपक्षेपरामृश्यजहारसमरे
शिरः॥१४॥ अन्येद्विरदर्दताग्रनिर्भिन्नहृदयारणे॥ वेमुश्चरुधिरंवीरानिःश्वसंतःसमंततः॥१५॥ कश्चित्करिविषाणस्थोवीरोरणविशारदः॥ प्रावेपच्छक्तिनि
र्भिन्नोगजशिक्षास्त्रवेदिना॥ १६ ॥ पत्तिसंघारणेपत्तीन्भिंदिपालपरश्वधैः॥ न्यपातयंतसंहृष्टाःपरस्परकृतागसः॥ १७ ॥ रथीचसमरेराजन्नासाद्यगजयूथ
पं॥ सगजंपातयामासगजीचरथिनांवरं॥ १८ ॥ रथिनंचहयारोहःप्रासेनभरतर्षभ॥ पातयामाससमरेरथीचहयसादिनं॥ १९ ॥ पदातीरथिनंसंख्येरथीचा
पिपदातिनं॥ न्यपातयच्छितैःशस्त्रैःसेनयोरुभयोरपि॥ २० ॥ गजारोहाहयारोहान्पातयांचक्रिरेतदा॥ हयारोहागजस्थांश्चतदद्भुतमिवाभवत्॥ २१ ॥ गजा
रोहवरैश्चापितत्रतत्रपदातयः॥ पातिताःसमदृश्यंततैश्चापिगजयोधिनः॥ २२ ॥ पत्तिसंघाहयारोहैःसादिसंघाश्चपत्तिभिः॥ पात्यमानाव्यदृश्यंतशतशोथस
हस्रशः॥ २३ ॥ ध्वजैस्तत्रापविद्धैश्चकार्मुकैस्तोमरैस्तथा॥ प्रासैस्तथागदाभिश्चपरिघैःकंपनैस्तथा ॥ २४ ॥ शक्तिभिःकवचैश्चित्रैःकणपैरंकुशैरपि॥ निस्त्रिं
शैर्विमलैश्चापिस्वर्णपुंखैःशरैस्तथा॥ २५ ॥ परिस्तोमैःकुथाभिश्चकंबलैश्चमहाधनैः॥ भूर्भातिभरतश्रेष्ठस्रग्दामैरिवचित्रिता॥ २६ ॥ नराश्वकायैःपतितैर्द
तिभिश्चमहाहवे॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा॥ २७॥ प्रशशामरजोभौमंव्युक्षितंरणशोणितैः॥ दिशश्चविमलाःसर्वाःसंबभूवुर्जनेश्वर॥ २८॥
उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः॥ चिह्नभूतानिजगतोविनाशार्थायभारत॥ २९ ॥ तस्मिन्युद्धेमहारौद्रेवर्तमानेसुदारुणे॥ प्रत्यदृश्यंतरथिनोधावमा
नाःसमंततः॥ ३० ॥ ततोभीष्मश्चद्रोणश्चसैंधवश्चजयद्रथः॥ पुरुमित्रोजयोभोजःशल्यश्चापिससौबलः॥ ३१ ॥ एतेसमरदुर्धर्षाःसिंहतुल्यपराक्रमाः॥ पां
डवानामनीकानिबभंजुःस्मपुनःपुनः ॥ ३२ ॥ तथैवभीमसेनोपिराक्षसश्चघटोत्कचः॥ सात्यकिश्चेकितानश्चद्रौपदेयाश्चभारत ॥ ३३ ॥ तावकांस्तवपुत्रां
श्चसहितान्सर्वराजभिः॥ द्रावयामासुराजौतेत्रिदशादानवानिव॥ ३४ ॥ तथातेसमरेन्योन्यंनिघ्नंतःक्षत्रियर्षभाः॥ रक्तोक्षिताघोररूपाविरेजुर्दानवाइव॥
॥ ३५ ॥ विनिर्जित्यरिपून्वीराःसेनयोरुभयोरपि॥ व्यदृश्यंतमहामात्राग्रहाइवनभस्तले॥ ३६ ॥

दार्मभिःअनेनस्रजांवाहुल्यंदैर्घ्यंचदर्शितं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ महामात्राःप्रधानाः ॥ ३६ ॥

ततोरथसहस्रेणपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ अभ्ययात्पांडवंयुद्धेराक्षसंचघटोत्कचं ॥ ३७ ॥ तथैवपांडवाःसर्वेमहत्यासेनयासह ॥ द्रोणभीष्मौरणेयत्तौप्रत्युद्ययुररिंद
॥११८॥ मौ ॥ ३८ ॥ किरीटीचययौक्रुद्धःसमंतात्पार्थिवोत्तमान् ॥ आर्जुनिःसात्यकिश्चैवययतुःसौबलंबलं ॥ ३९ ॥ ततःप्रववृतेभूयःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ तावकानां ६
परेषांचसमरेविजयैषिणां॥४०॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवध०तृतीयेयुद्धदिवसेसंकुलयुद्धेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५७॥ ॥७॥
संजयउवाच ततस्तेपार्थिवाःक्रुद्धाःफाल्गुनंवीक्ष्यसंयुगे॥ रथैरनेकसाहस्रैःसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १ ॥अथैनंरथवृंदेनकोष्ठकीकृत्यभारत॥शरैःसुबहुसाहस्रैः
समंतादभ्यवारयन् ॥ २ ॥ शक्तीश्चविमलास्तीक्ष्णागदाश्चपरिघैःसह ॥ प्रासान्परश्वधांश्चैवमुद्गरान्मुसलानपि ॥ ३ ॥ चिक्षिपुःसमरेक्रुद्धाःफाल्गुनस्यरथं
प्रति ॥ शस्त्राणामथतांवृष्टिंशलभानामिवायतिं ॥ ४ ॥ रुरोधसर्वतःपार्थःशरैःकनकभूषणैः ॥ तत्रतल्लाघवंदृष्ट्वाबीभत्सोरतिमानुषं ॥ ५ ॥ देवदानवगंधर्वाःपि
शाचोरगराक्षसाः ॥ साधुसाध्वितिराजेंद्रफाल्गुनंप्रत्यपूजयन् ॥ ६ ॥ सात्यकिश्चाभिमन्युश्चमहत्यासेनयावृतौ ॥ गांधारान्समरेशूरान्जग्मतुःसहसौबलान्
॥ ७॥ तत्रसौबलकाःक्रुद्धावार्ष्णेयस्यरथोत्तमं ॥ तिलशश्चिच्छिदुःक्रोधाच्छस्त्रैर्नानाविधैर्युधि ॥ ८ ॥ सात्यकिस्तुरथंत्यक्त्वावर्तमानेभयावहे ॥ अभिमन्योर
थंतूर्णमारुरोहपरंतपः ॥ ९ ॥ तावेकरथसंयुक्तौसौबलेयस्यवाहिनीं ॥ व्यधमेतांशितैस्तूर्णंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥१०॥ द्रोणभीष्मौरणेयत्तौधर्मराजस्यवाहिनीं॥
नाशयेतांशरैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रपरिच्छदैः ॥ ११ ॥ ततोधर्मसुतोराजामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ मिषतांसर्वसैन्यानांद्रोणानीकमुपाद्रवन् ॥ १२ ॥ तत्रासीत्सुमहद्यु
द्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ यथादेवासुरंयुद्धंपूर्वमासीत्सुदारुणं ॥ १३ ॥ कुर्वाणौसुमहत्कर्मभीमसेनघटोत्कचौ ॥ दुर्योधनस्ततोभ्येत्यतावुभावप्यवारयत् ॥ १४ ॥
तत्राद्भुतमपश्यामहैडिंबस्यपराक्रमं ॥ अतीत्यपितरंयुद्धेयदयुध्यतभारत ॥ १५ ॥ भीमसेनस्तुसंक्रुद्धोदुर्योधनममर्षणं ॥ हृद्यविध्यत्पृषत्केनप्रहसन्निवपांडवः
॥ १६ ॥ ततोदुर्योधनोराजाप्रहारवरपीडितः ॥ निषसादरथोपस्थेकश्मलंचजगामह ॥ १७ ॥ तंविसंज्ञंविदित्वातुत्वरमाणोस्यसारथिः ॥ अपोवाहरणाद्राजं
स्ततःसैन्यमभज्यत ॥ १८ ॥ ततस्तांकौरवींसेनांद्रवमाणांसमंततः ॥ निघ्नन्भीमःशरैस्तीक्ष्णैरनुवव्राजपृष्ठतः ॥ १९ ॥ पार्षतश्चरथश्रेष्ठोधर्मपुत्रश्चपांडवः ॥ द्रो ॥११८॥
णस्यपश्यतःसैन्यंगांगेयस्यचपश्यतः ॥ २० ॥ जघ्नतुर्विशिखैस्तीक्ष्णैःपरानीकविनाशनैः ॥ द्रवमाणंतुतत्सैन्यंतवपुत्रस्यसंयुगे ॥ २१ ॥ ॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥

॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ चिंतयानःअभविष्यमितिशेषः ॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥ इतिश्री०नै०भा०अष्टपं

नाशक्नुतांवारयितुंभीष्मद्रोणौमहारथौ ॥ वार्यमाणंचभीष्मेणद्रोणेनचमहात्मना ॥ २२ ॥ विद्रवत्येवतत्सैन्यंपश्यतोर्द्रोणभीष्मयोः ॥ ततोरथसहस्रेषुविद्रवत्सु
ततस्ततः ॥ २३ ॥ तावास्थितावेकरथंसौभद्रशिनिपुंगवौ ॥ सौबलींसमरेसेनांशातयेतांसमंततः ॥ २४ ॥ शुशुभातेतदातौतुशैनेयकुरुपुंगवौ ॥ अमावास्यां
गतौयद्वत्सोमसूर्यौनभस्तले ॥ २५ ॥ अर्जुनस्तुततःक्रुद्धस्तवसैन्यंविशांपते ॥ ववर्षशरवर्षेणधाराभिरिवतोयदः ॥ २६ ॥ वध्यमानंततस्तत्रशरैःपार्थस्यसंयु
गे ॥ दुद्रावकौरवंसैन्यंविषादभयकंपितं ॥ २७ ॥ द्रवतस्तान्समालक्ष्यभीष्मद्रोणौमहारथौ ॥ न्यवारयेतांसंरब्धौदुर्योधनहितैषिणौ ॥ २८ ॥ ततोदुर्योधनोरा
जासमाश्वास्यविशांपते ॥ न्यवर्तयततत्सैन्यंद्रवमाणंसमंततः ॥ २९ ॥ यत्रयत्रसुतस्तुभ्यंयंयंपश्यतिभारत ॥ तत्रतत्रन्यवर्तंतक्षत्रियाणांमहारथाः ॥ ३० ॥ ता
न्निवृत्तान्समीक्ष्यैवततोन्येपीतरेजनाः ॥ अन्योन्यस्पर्धयाराजन्लज्जयाचावतस्थिरे ॥ ३१ ॥ पुनरावर्ततांतेषांवेगआसीद्विशांपते ॥ पूर्यतःसागरस्येवचंद्र
स्योदयनंप्रति ॥ ३२ ॥ सन्निवृत्तांस्ततस्तांस्तुदृष्ट्वाराजासुयोधनः ॥ अब्रवीत्त्वरितोगत्वाभीष्मंशांतनवंवचः ॥ ३३ ॥ पितामहनिबोधेदंयत्त्वांवक्ष्यामिभार
त ॥ नानुरूपमहंमन्येत्वयिजीवतिकौरव ॥ ३४ ॥ द्रोणेचास्त्रविदांश्रेष्ठेसपुत्रेससुहृज्जने ॥ कृपेचैवमहेष्वासेद्रवतेयद्वरूथिनी ॥ ३५ ॥ नपांडवाःप्रतिबलांस्तवम
न्येकथंचन ॥ तथाद्रोणस्यसंग्रामेद्रौणेश्चैवकृपस्यच ॥ ३६ ॥ अनुग्राह्याःपांडुसुतास्तवनूनंपितामह ॥ यथेमांक्षमसेवीरवध्यमानांवरूथिनीं ॥ ३७ ॥ सोस्मि
वाच्यस्त्वयाराजन्पूर्वमेवसमागमे ॥ नयोत्स्येपांडवान्संख्येनापिपार्षतसात्यकी ॥ ३८ ॥ श्रुत्वातुवचनंतुभ्यमाचार्यस्यकृपस्यच ॥ कर्णेनसहितःकृत्यंचिंत
यानस्तदैवहि ॥ ३९ ॥ यदिनाहंपरित्याज्योयुवाभ्यामिहसंयुगे ॥ विक्रमेणानुरूपेणयुध्येतांपुरुषर्षभौ ॥ ४० ॥ एतच्छ्रुत्वावचोभीष्मःप्रहसन्वैमुहुर्मुहुः ॥ अब्रवी
त्तनयंतुभ्यंक्रोधादुद्वृत्यचक्षुषी ॥ ४१ ॥ बहुशोसिमयाराजंस्तथ्यमुक्तोहितंवचः ॥ अजेयाःपांडवायुद्धेदेवैरपिसवासवैः ॥ ४२ ॥ यत्तुशक्यंमयाकर्तुंवृद्धेना
द्यनृपोत्तम ॥ करिष्यामियथाशक्तिप्रेक्षेदानींसबांधवः ॥ ४३ ॥ अद्यपांडुसुतानेकःससैन्यान्सहबंधुभिः ॥ सोहंनिवारयिष्यामिसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ ४४ ॥
एवमुक्तेतुभीष्मेणपुत्रास्तवजनेश्वर ॥ दध्मुःशंखान्मुदायुक्ताभेरीःसंजघ्निरेभृशं ॥ ४५ ॥ पांडवाहिततोराजन्श्रुत्वातंनिनदंमहत् ॥ दध्मुःशंखांश्चभेरीश्चमुर
जांश्चाप्यनादयन् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीम० भी० भीष्मवधप० तृतीयेयुद्धदिवसेभीष्मदुर्योधनसंवादेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रतिज्ञातेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

धृतराष्ट्रउवाच प्रतिज्ञातेततस्तस्मिन्युद्धेभीष्मेणदारुणे ॥ क्रोधितोममपुत्रेणदुःखितेनविशेषतः ॥ १ ॥ भीष्मःकिमकरोत्तत्रपांडवेयेषुभारत ॥ पितामहे
वापंचालास्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच गतपूर्वाह्णभूयिष्ठेतस्मिन्नहनिभारत ॥ पश्चिमांदिशमास्थायस्थितेचापिदिवाकरे ॥ ३ ॥ जयंप्रा
प्तेषुहृष्टेषुपांडवेषुमहात्मसु ॥ सर्वधर्मविशेषज्ञःपितादेवव्रतस्तव ॥ ४ ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैःपांडवानामनीकिनीं ॥ महत्यासेनयागुप्तस्तवपुत्रैश्चसर्वशः ॥ ५ ॥
प्रावर्तततत्तोयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ अस्माकंपांडवैःसार्धमनयात्तवभारत ॥ ६ ॥ धनुषांकूजतांतत्रतलानांचाभिहन्यतां ॥ महान्समभवच्छब्दोगिरीणामि
वदीर्यतां ॥ ७ ॥ तिष्ठस्थितोस्मिविध्यैनंनिवर्तस्वस्थिरोभव ॥ स्थिरोस्मिप्रहरस्वेतिशब्दोश्रूयतसर्वशः ॥ ८ ॥ कांचनेषुतनुत्रेषुकिरीटेषुध्वजेषुच ॥ शिलानामि
वशैलेषुपतितानामभूध्वनिः ॥ ९ ॥ पतितान्युत्तमांगानिबाहवश्चविभूषिताः ॥ व्यचेष्टंतमहींप्राप्यशतशोथसहस्रशः ॥ १० ॥ हतोत्तमांगाःकेचित्तुतथैवो
द्यतकार्मुकाः ॥ प्रगृहीतायुधाश्चापितस्थुःपुरुषसत्तमाः ॥ ११ ॥ प्रावर्ततमहावेगानदीरुधिरवाहिनी ॥ मातंगांगशिलारौद्रामांसशोणितकर्दमा ॥ १२ ॥ वरा
श्वनरनागानांशरीरप्रभवातदा ॥ परलोकार्णवमुखीगृध्रगोमायुमोदिनी ॥ १३ ॥ नदृष्टंनश्रुतंवापियुद्धमेतादृशंनृप ॥ यथातवसुतानांचपांडवानांचभारत ॥
॥ १४ ॥ नासीद्रथपथस्तत्रयोधैर्युधिनिपातितैः ॥ गजैश्चपतितैर्नीलैर्गिरिशृंगैरिवावृतः ॥ १५ ॥ विकीर्णैःकवचैश्चित्रैःशिरस्त्राणैश्चमारिष ॥ शुशुभेतद्रणस्थानं
शरदीवनभस्तलं ॥ १६ ॥ विनिर्भिन्नाःशरैःकेचिदंत्रापीडप्रकर्षिणः ॥ अभीताःसमरेशत्रूनभ्यधावंतदर्पिताः ॥ १७ ॥ तातभ्रातःसखेबंधोवयस्यमममातुल ॥
मामांपरित्यजेत्यन्येचुक्रुशुःपतितारणे ॥ १८ ॥ अथाभ्येहित्वमागच्छकिंभीतोसिक्वयास्यसि ॥ स्थितोहंसमरेमाभैरितिचान्येविचुक्रुशुः ॥ १९ ॥ तत्रभीष्मःशां
तनवोनित्यंमंडलकार्मुकः ॥ मुमोचबाणान्दीप्ताग्रानहीनाशीविषानिव ॥ २० ॥ शरैरेकायनीकुर्वन्दिशःसर्वायतव्रतः ॥ जघानपांडवरथानादिश्यभरत
र्षभ ॥ २१ ॥ सनृत्यन्वैरथोपस्थेदर्शयन्पाणिलाघवं ॥ अलातचक्रवद्राजंस्तत्रतत्रस्मदृश्यते ॥ २२ ॥ तमेकंसमरेशूरंपांडवाःसृंजयैःसह ॥ अनेकशतसाहस्रं
समपश्यंतलाघवात् ॥ २३ ॥ मायाकृतात्मानमिवभीष्मंतत्रस्ममेनिरे ॥ पूर्वस्यांदिशितंदृष्ट्वाप्रतीच्यांददृशुर्जनाः ॥ २४ ॥ उदीच्यांचैवमालोक्यदक्षिणस्यांपुनः ॥११९॥
प्रभो ॥ एवंससमरेशूरोगांगेयःप्रत्यदृश्यत ॥ २५ ॥ नचैवंपांडवेयानांकश्चित्शक्नोतिवीक्षितुं ॥ विशिखानेवपश्यंतिभीष्मचापच्युतान्बहून् ॥ २६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२७॥२८॥२९॥३०॥ पिंडितान्‌एकस्थान् वर्मितान्कवचिनः ॥३१॥३२॥३३॥३४॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ आक्रंदेयुद्धे ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

कुर्वाणंसमरेकर्मसूदयानंचवाहिनीं ॥ व्याक्रोशंतरणेतत्रनरावहुविधावहु ॥ २७॥ अमानुषेणरूपेणचरंतंपितरंतव॥ शलभाइवराजानःपतंतिविधिचोदि
ताः॥ २८॥ भीष्माग्निमभिसंक्रुद्धंविनाशायसहस्रशः॥ नहिमोघःशरःकश्चिदासीद्भीष्मस्यसंयुगे ॥ २९ ॥ नरनागाश्वकायेषुवहुत्वाल्लघुयोधिनः॥ भिनत्त्ये
केनवाणेनसुमुखेनपतत्रिणा॥ ३० ॥ गजकंटकसन्नद्धंवज्रेणेवशिलोच्चयं॥ द्वौत्रीनपिगजारोहान्पिंडितान्वर्मितानपि॥ ३१ ॥ नाराचेनसुमुक्तेननिजघान
पितातव॥ योयोभीष्मंनरव्याघ्रमभ्येतियुधिकश्चन॥ ३२ ॥ मुहूर्तदृष्टःसमयापतितोभुविदृश्यते॥ एवंसाधर्मराजस्यवध्यमानामहाचमूः ॥ ३३ ॥ भीष्मेणातु
लवीर्येणव्यशीर्यतसहस्रधा॥ प्राकंपतमहासेनाशरवर्षेणतापिता॥ ३४॥ पश्यतोवासुदेवस्यपार्थस्याथशिखंडिनः ॥ यतमानापितेवीराद्रवमाणान्महारथा
न्॥ ३५ ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंभीष्मवाणप्रपीडितान् ॥ महेंद्रसमवीर्येणवध्यमानामहाचमूः॥ ३६ ॥ अभज्यतमहाराजनचद्वौसहधावतः ॥ आविद्धनरना
गाश्वंपतितध्वजकूवरं ॥ ३७॥ अनीकंपांडुपुत्राणांहाहाभूतमचेतनं॥ जघानात्रपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंतथा ॥३८॥ प्रियंसखायंचाक्रंदेसखादैवबलात्कृतः॥
विमुच्यकवचान्यन्येपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ ३९ ॥ विमुक्तकेशाधावंतःप्रत्यदृश्यंतभारत॥ तद्गोकुलमिवोद्भ्रांतमुद्भ्रांतरथयूथपं ॥ ४० ॥ ददृशेपांडुपुत्रस्यसैन्य
मार्तस्वरंतदा॥ प्रभज्यमानंसैन्यंतुदृष्ट्वायादवनंदनः॥ ४१ ॥ उवाचपार्थंवीभत्सुंनिगृह्यरथमुत्तमं॥ अयंसकालःसंप्राप्तःपार्थयस्तेऽभिकांक्षितः॥ ४२ ॥ प्रहर
स्वनरव्याघ्रनचेन्मोहाद्विमुह्यसे॥ यत्त्वयाकथितंवीरपुराराज्ञांसमागमे ॥ ४३॥ भीष्मद्रोणमुखान्सर्वान्धार्तराष्ट्रस्यसैनिकान्॥ सानुबंधान्हनिष्यामियेमां
योत्स्यंतिसंयुगे॥ ४४॥ इतितत्कुरुकौंतेयसत्यंवाक्यमरिंदम॥ वीभत्सोपश्यसैन्यंस्वंभज्यमानंततस्ततः ॥ ४५ ॥ द्रवतश्चमहीपालान्पश्ययौधिष्ठिरेबले॥ दृष्ट्वा
हिभीष्मंसमरेव्यात्ताननमिवांतकं॥ ४६॥ भयार्ताःप्रपलायंतेसिंहात्क्षुद्रमृगाइव॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचवासुदेवंधनंजयः॥ ४७॥ नोदयाश्वान्यतोभीष्मोवि
गाह्यैतद्बलार्णवं ॥ पातयिष्यामिदुर्धर्षंवृद्धंकुरुपितामहं ॥४८॥ संजयउवाच ततोऽश्वान्रजतप्रख्यान्नोदयामासमाधवः॥ यतोभीष्मरथोराजन्दुष्प्रे
क्ष्योरश्मिवानिव ॥ ४९ ॥ ततस्तत्पुनरावृत्तंयुधिष्ठिरबलंमहत्॥ दृष्ट्वापार्थंमहाबाहुंभीष्मायोद्यतमाहवे॥ ५० ॥ ततोभीष्मःकुरुश्रेष्ठःसिंहवद्विनदन्मुहुः॥ धनं
जयरथंशीघ्रंशरवर्षैरवाकिरत्॥ ५१ ॥ क्षणेनसरथस्तस्यसहयःसहसारथिः॥ शरवर्षेणमहतासंछन्नोनप्रकाशते ॥५२॥ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वासुदेवस्त्वसंभ्रांतोधैर्यमास्थायसत्त्ववान् ॥ चोदयामासतानश्वान्विचितान्भीष्मसायकैः॥५३॥ ततःपार्थोधनुर्गृह्यदिव्यंजलदनिःस्वनं ॥ पातयामासभी
 ष्मस्यधनुश्छित्वात्रिभिःशरैः ॥ ५४ ॥ सच्छिन्नधन्वाकौरव्यःपुनरन्यन्महद्धनुः॥ निमिषांतरमात्रेणसज्जंचक्रेपितातव ॥५५॥ विचकर्षततोदोर्भ्यांधनुर्जलद
निःस्वनं ॥ अथास्यतदपिक्रुद्धश्चिच्छेदधनुरर्जुनः ॥ ५६ ॥ तस्यतत्पूजयामासलाघवंशांतनःसुतः ॥ साधुपार्थमहाबाहोसाधुभोपांडुनंदन ॥ ५७॥ त्वय्येवै
तद्युक्तरूपंमहत्कर्मधनंजय ॥ प्रीतोस्मिसुभृशंपुत्रकुरुयुद्धंमयासह ॥ ५८ ॥ इतिपार्थप्रशस्याथप्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ॥ मुमोचसमरेवीरःशरान्पार्थरथंप्रति ॥
॥ ५९ ॥ अदर्शयद्वासुदेवोहययानेपरंबलं ॥ मोघान्कुर्वन्शरांस्तस्यमंडलान्याचरल्लघु ॥ ६० ॥ तथाभीष्मस्तुसुदृढंवासुदेवधनंजयौ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैः
सर्वगात्रेषुभारत ॥ ६१ ॥ शुशुभातेनरव्याघ्रौतौभीष्मशरविक्षतौ ॥ गोवृषाविवसंरब्धौविषाणैर्लिखितांकितौ ॥६२॥ पुनश्चापिसुसंरब्धःशरैःशतसहस्रशः॥
कृष्णयोर्युधिसंरब्धोभीष्मोथावारयद्दिशः॥ ६३ ॥ वार्ष्णेयंचशरैस्तीक्ष्णैःकंपयामासरोषितः॥ मुहुरभ्यर्दयन्भीष्मःप्रहस्यस्वनवत्तदा ॥ ६४ ॥ ततस्तुकृष्णःस
मरेदृष्ट्वाभीष्मपराक्रमं ॥ संप्रेक्ष्यचमहाबाहुःपार्थस्यमृदुयुद्धतां ॥६५॥ भीष्मंचशरवर्षाणिसृजंतमनिशंयुधि॥ प्रतपंतमिवादित्यंमध्यमासाद्यसेनयोः॥६६॥
वरान्वरान्विनिघ्नंतंपांडुपुत्रस्यसैनिकान् ॥ युगांतमिवकुर्वाणंभीष्मंयौधिष्ठिरेबले ॥ ६७॥ अमृष्यमाणोभगवान्केशवःपरवीरहा ॥ अचिंतयदमेयात्माना
स्तियौधिष्ठिरंबलं ॥ ६८ ॥ एकाह्नाहिरणेभीष्मोनाशयेद्देवदानवान्॥ किंनुपांडुसुतान्युद्धेसबलान्सपदानुगान्॥ ६९ ॥ द्रवतेचमहासैन्यंपांडवस्यमहात्मनः॥
एतेचकौरवास्तूर्णंप्रभग्नान्वीक्ष्यसोमकान्॥ ७० ॥ प्राद्रवंतिरणेदृष्ट्वाहर्षयंतःपितामहं ॥ सोहंभीष्मंनिहन्म्यद्यपांडवार्थायदंशितः ॥ ७१ ॥ भारमेतंविनेष्यामि
पांडवानांमहात्मनां ॥ अर्जुनोहिशरैस्तीक्ष्णैर्वध्यमानोपिसंयुगे ॥ ७२ ॥ कर्तव्यंनाभिजानातिरणेभीष्मस्यगौरवात् ॥ तथाचिंतयतस्तस्यभूयएवपितामहः ॥
प्रेषयामाससंक्रुद्धःशरान्पार्थरथंप्रति ॥ ७३ ॥ तेषांबहुत्वात्तुभृशंशराणांदिशश्वसर्वाःपिहिताबभूवुः ॥ नचांतरिक्षंनदिशोनभूमिर्नभास्करोदृश्यतरश्मिमा
ली ॥ ७४ ॥ ववुश्ववातास्तुमुलाःसधूमादिशश्वसर्वाःक्षुभिताबभूवुः ॥ द्रोणोविकर्णोथजयद्रथश्वभूरिश्रवाःकृतवर्माकृपश्च ॥ ७५॥ श्रुतायुरंबष्ठपतिश्वराजा
विंदानुविंदौचसुदक्षिणश्च ॥ प्राच्याश्वसौवीरगणाश्वसर्वेवसातयःक्षुद्रकमालवाश्च ॥ ७६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ समुदीर्यमाणंवर्धमानभयलं ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ अश्विनोरश्विपुत्रयोर्नकुलसहदेवयोः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥

किरीटिनंत्वरमाणाभिससुर्निदेशगाःशांतनवस्यराज्ञः॥ तंवाजिपादातरथौघजालैरनेकसाहस्रशतैर्ददर्श ॥ ७७ ॥ किरीटिनंसंपरिवार्यमाणंशिनेर्नप्तावार
णयूथपैश्च॥ ततस्तुदृष्ट्वार्जुनवासुदेवौपदातिनागाश्वरथैःसमंतात्॥ ७८॥ अभिद्रुतौशस्त्रभृतांवरिष्ठौशिनिप्रवीरोभिससारतूर्णं ॥ सतान्यनीकानिमहाधनु
ष्मान्शिनिप्रवीरःसहसाभिपत्य॥ ७९॥ चकारसाहाय्यमथार्जुनस्यविष्णुर्यथावृत्रनिषूदनस्य ॥ विशीर्णनागाश्वरथध्वजौघंभीष्मेणवित्रासितसर्वयोधं॥
॥ ८० ॥ युधिष्ठिरानीकमभिद्रवंतंप्रोवाचसंदृश्यशिनिप्रवीरः॥ क्वक्षत्रियायास्यथनैषधर्मःसतांपुरस्तात्कथितःपुराणैः॥ ८१ ॥ मास्वांप्रतिज्ञांत्यजतप्रवीराः
स्वंवीरधर्मंपरिपालयध्वं॥ तान्वासवानंतरजोनिशाम्यनरेंद्रमुख्यान्द्रवतःसमंतात्॥ ८२॥ पार्थस्यदृष्ट्वामृदुयुद्धतांचभीष्मंचसंख्येसमुदीर्यमाणं॥ अमृष्य
माणःसततोमहात्मायशस्विनंसर्वदशार्हभर्ता॥ ८३॥ उवाचशैनेयमभिप्रशंसन्दृष्ट्वाकुरूनापततःसमग्रान् ॥ येयांतितेयांतुशिनिप्रवीरयेपिस्थिताःसात्व
ततेपियांतु॥ ८४॥ भीष्मंरथात्पश्यनिपात्यमानंद्रोणंचसंख्येसगणंमयाद्य ॥ नमेरथीसात्वतकौरवाणांक्रुद्धस्यमुच्येतरणेद्यकश्चित्॥ ८५॥ तस्मादहंगृह्यर
थांगमुग्रंप्राणंहरिष्यामिमहाव्रतस्य ॥ निहत्यभीष्मंसगणंतथाजौद्रोणंचशैनेयरथप्रवीरौ ॥ ८६ ॥ प्रीतिंकरिष्यामिधनंजयस्यराज्ञश्चभीमस्यतथाश्विनो
श्च॥ निहत्यसर्वान्धृतराष्ट्रपुत्रांस्तत्पक्षिणोयेचनरेंद्रमुख्याः ॥ ८७॥ राज्येनराजानमजातशत्रुंसंपादयिष्याम्यहमद्यहृष्टः॥ ततःसुनाभंवसुदेवपुत्रःसूर्यप्र
भंवज्रसमप्रभावं॥ ८८॥ क्षुरांतमुद्यम्यभुजेनचक्रंरथादवप्लुत्यविसृज्यवाहान्॥ संकंपयन्गांचरणैर्महात्मावेगेनकृष्णःप्रससारभीष्मं॥ ८९॥ मदांधमाजौ
समुदीर्णदर्पंसिंहोजिघांसन्निववारणेंद्रं॥ सोभिद्रवन्भीष्ममनीकमध्येक्रुद्धोमहेंद्रावरजःप्रमाथी ॥ ९० ॥ व्यालंबिपीतांतपटश्चकाशेघनोयथाखेतडितावन
द्धः॥ सुदर्शनंचास्यरराजशौरेस्तच्चक्रपद्मंसुभुजोरुनालं॥ ९१ ॥ यथादिपद्मंतरुणार्कवर्णंरराजनारायणनाभिजातं॥ तत्कृष्णकोपोदयसूर्यबुद्धंक्षुरांततीक्ष्णा
ग्रसुजातपत्रं॥ ९२॥ तस्यैवदेहोरुसरःप्ररूढंरराजनारायणबाहुनालं॥ तमात्तचक्रंप्रणदंतमुच्चैःक्रुद्धंमहेंद्रावरजंसमीक्ष्य॥ ९३॥ सर्वाणिभूतानिभृशंविनेदुः
क्षयंकुरूणामिवचिंतयित्वा॥ सवासुदेवःप्रगृहीतचक्रःसंवर्तयिष्यन्निवसर्वलोकं ॥ ९४ ॥ अभ्युत्पतन्लोकगुरुर्बभासेभूतानिधक्ष्यन्निवधूमकेतुः॥ तमाद्र
वंतंप्रगृहीतचक्रंदृष्ट्वादेवंशांतनवस्तदानीं॥ ९५॥

॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

असंभ्रमंतद्विचकर्षदोर्भ्यांमहाधनुर्गांडिवतुल्यघोषं ॥ उवाचभीष्मस्तमनंतपौरुषंगोविंदमाजावविमूढचेताः ॥ ९६ ॥ एह्येहिदेवेशजगन्निवासनमोस्तुते
॥१२१॥ माधवचक्रपाणे ॥ प्रसह्यमांपातयलोकनाथरथोत्तमात्सर्वशरण्यसंख्ये ॥ ९७॥ त्वयाहतस्यापिममाद्यकृष्णश्रेयःपरस्मिन्निहचैवलोके ॥ संभावितोस्म्यंधक
वृष्णिनाथलोकैस्त्रिभिर्वीरतवाभियानात् ॥ ९८ ॥ रथादवप्लुत्यततस्त्वरावान्पार्थोप्यनुद्रुत्ययदुप्रवीरं ॥ जग्राहपीनोत्तमलंबबाहुंबाह्वोर्हरिंव्यायतपीनबाहुः ॥ ६
॥ ९९ ॥ निगृह्यमाणश्चतदादिदेवोभृशंसरोषःकिलवासयोगी ॥ आदायवेगेनजगामविष्णुर्जिष्णुंमहावातइवैकवृक्षं ॥ १०० ॥ पार्थस्तुविष्टभ्यबलेनपादौ
भीष्मांतिकंतूर्णमभिद्रवंतं ॥ बलान्निजग्राहहरिंकिरीटीपदेथराजन्दशमेकथंचित् ॥ १ ॥ अवस्थितंचप्रणिपत्यकृष्णंप्रीतोर्जुनःकांचनचित्रमाली ॥ उवा
चकोपंप्रतिसंहरेतिगतिर्भवान्केशवपांडवानां ॥ २ ॥ नहास्यतेकर्मयथाप्रतिज्ञंपुत्रैःशपेकेशवसोदरैश्च ॥ अंतंकरिष्यामियथाकुरूणांत्वयाहमिंद्रानु
जसंप्रयुक्तः ॥ ३ ॥ ततःप्रतिज्ञांसमयंचतस्यजनार्दनःप्रीतमनानिशम्य ॥ स्थितःप्रियेकौरवसत्तमस्यरथंसचक्रःपुनरारुरोह ॥ ४ ॥ सतानभीषूंन्पुनराददा
नःप्रगृह्यशंखंद्विषतांनिहंता ॥ विनादयामासततोदिशश्चसपांचजन्यस्यरवेणशौरिः ॥ ५ ॥ व्याविद्धनिष्कांगदकुंडलंतंरजोविकीर्णांचितपद्मनेत्रं ॥ विशुद्ध
दंष्ट्रंप्रगृहीतशंखंविचुक्रुशुःप्रेक्ष्यकुरुप्रवीराः ॥ ६॥ मृदंगभेरीपणवप्रणादानेमिस्वनादुंदुभिनिःस्वनाश्च ॥ ससिंहनादाश्चबभूवुरुग्राःसर्वेष्वनीकेषुततःकुरूणां
॥ ७॥ गांडीवघोषःस्तनयित्नुकल्पोजगामपार्थस्यनभोदिशश्च ॥ जग्मुश्चबाणाविमलाःप्रसन्नाःसर्वादिशःपांडवचापमुक्ताः ॥ ८ ॥ तंकौरवाणामधिपोजवे
नभीष्मेणभूरिश्रवसाचसार्द्धं ॥ अभ्युद्ययावुद्यतबाणपाणिःकक्षंदिधक्षन्निवधूमकेतुः ॥ ९ ॥ अथार्जुनायप्रजिघायभल्लान्भूरिश्रवाःसप्तसुवर्णपुंखान् ॥ दु
र्योधनस्तोमरमुग्रवेगंशल्योगदांशांतनवश्चशक्तिं ॥ १० ॥ ससप्तभिःसप्तशरप्रवेकान्संवार्यभूरिश्रवसाविसृष्टान् ॥ शितेनदुर्योधनबाहुमुक्तंक्षुरेणतत्तोमरमु
न्ममाथ ॥ ११ ॥ ततःशुभामापततींसशक्तिंविद्युत्प्रभांशांतनवेनमुक्तां ॥ गदांचमद्राधिपबाहुमुक्तांद्वाभ्यांशराभ्यांनिचकर्तवीरः ॥ १२॥ ततोभुजाभ्यांबलव
द्विकृष्यचित्रंधनुर्गांडिवमप्रमेयं ॥ माहेंद्रमस्त्रंविधिवत्सुघोरंप्रादुश्चकाराद्भुतमंतरिक्षे ॥ १३ ॥ तेनोत्तमास्त्रेणततोमहात्मासर्वाण्यनीकानिमहाधनुष्मान् ॥ श ॥१२१॥
रौघजालैर्विमलाग्निवर्णैर्निवारयामासकिरीटमाली ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिलीमुखाःपार्थधनुःप्रमुक्तारथान्ध्वजाग्राणिधनूंषिबाहून् ॥ निकृत्यदेहान्विविशुःपरेषांनरेंद्रनागेंद्रतुरंगमाणां ॥ १५ ॥ ततोदिशः सोनुदिशश्चपार्थःशरैःसु
धारैःसमरेवितत्य ॥ गांडीवशब्देनमनांसितेषांकिरीटमालीव्यथयांचकार ॥ १६ ॥ तस्मिंस्तथाघोरतमेप्रवृत्तेशंखस्वनादुंदुभिनिःस्वनाश्च ॥ अंतर्हितागांडिव
निःस्वनेनबभूवुरुग्राश्चरथप्रणादाः ॥ १७ ॥ गांडीवशब्दंतमथोविदित्वाविराटराजप्रमुखाःप्रवीराः ॥ पांचालराजोद्रुपदश्चवीरस्तंदेशमाजग्मुरदीनसत्त्वाः ॥
॥ १८ ॥ सर्वाणिसैन्यानितुतावकानियतोयतोगांडिवजःप्रणादः ॥ ततस्ततःसन्नतिमेवजग्मुर्नतंप्रतीपोभिससारकश्चित् ॥ १९ ॥ तस्मिन्सुघोरेनृपसंप्रहारे
हताःप्रवीराःसरथाश्वसूताः ॥ गजाश्चनाराचनिपाततप्तामहापताकाःशुभरुक्मकक्ष्याः ॥ १२० ॥ परीतसत्वाःसहसानिपेतुःकिरीटिनाभिन्नतनुत्रकायाः ॥ दृ
ढंहताःपत्रिभिरुग्रवेगैःपार्थेनभल्लैर्विमलैःशिताग्रैः ॥ २१ ॥ निकृत्तयंत्रानिहतेंद्रकीलाध्वजामहांतोध्वजिनीमुखेषु ॥ पदातिसंघाश्चरथाश्चसंख्ये हयाश्चनागा
श्चधनंजयेन ॥ २२ ॥ बाणाहतास्तूर्णमपेतसत्वाविष्टभ्यगात्राणिनिपेतुरुर्व्यां ॥ ऐंद्रेणतेनास्त्रवरेणराजन्महाहवेभिन्नतनुत्रदेहाः ॥ २३ ॥ ततःशरौघैर्निशितैः
किरीटिनानृदेहशस्त्रक्षतलोहितोदा ॥ नदीसुघोरानरमेदफेनाप्रवर्त्तितातत्ररणाजिरेवै ॥ २४ ॥ वेगेनसातीवपृथुप्रवाहापरेतनागाश्वशरीररोधाः ॥ नरेंद्रमज्जो
न्छ्रितमांसपंकाप्रभूतरक्षोगणभूतसेविता ॥ २५ ॥ शिरःकपालाकुलकेशशाद्वलाशरीरसंघातसहस्रवाहिनी ॥ विशीर्णनानाकवचोर्मिसंकुलानराश्वनागा
स्थिनिकृत्तशर्करा ॥ २६ ॥ श्वकंकशालावृकगृध्रकाकैःक्रव्यादसंघैश्चतरक्षुभिश्च ॥ उपेतकूलांददृशुर्मनुष्याःक्रूरांमहावैतरणीप्रकाशां ॥ २७ ॥ प्रवर्त्तितामर्जु
नबाणसंघैर्मेदोवसासृक्प्रवहांसुभीमां ॥ हतप्रवीरांचतथैवदृष्ट्वासेनांकुरूणामथफाल्गुनेन ॥ २८ ॥ तेचेदिपांचालकरूषमत्स्याःपार्थाश्चसर्वेसहिताःप्रणेदुः ॥
जयप्रगल्भाःपुरुषप्रवीराःसंत्रासयंतःकुरुवीरयोधान् ॥ २९ ॥ हतप्रवीराणिबलानिदृष्ट्वाकिरीटिनाशत्रुभयावहेन ॥ वित्रास्यसेनांध्वजिनीपतीनांसिंहोमृगा
णामिवयूथसंघान् ॥ १३० ॥ विनेदतुस्तावतिहर्षयुक्तौगांडीवधन्वाचजनार्दनश्च ॥ ततोरविंसंवृतरश्मिजालंदृष्ट्वाभृशंशस्त्रपरिक्षतांगाः ॥ ३१ ॥ तदैंद्रमस्त्रंवि
ततंचघोरमसह्यमुद्वीक्ष्ययुगांतकल्पं ॥ अथापयानंकुरवःसभीष्माःसद्रोणदुर्योधनबाल्हिकाश्च ॥ ३२ ॥ चक्रुर्निशांसंधिगतांसमीक्ष्यविभावसोर्लोहितरागयु
क्तां ॥ अवाप्यकीर्त्तिंचयशश्चलोकेविजित्यशत्रूंश्चधनंजयोपि ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिभी० नै० भा० एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ व्युष्टामिति व्युष्टांप्रभातां ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ व्यालोव्यूहविशे

यथौनरेंद्रैःसहसोदरैश्वसमाप्तकर्माशिबिरंनिशायां ॥ ततःप्रजज्ञेतुमुलःकुरूणांनिशामुखेघोरतमःप्रणादः ॥ ३४ ॥ रणेरथानामयुतंनिहत्यहतागजाःसप्तश
॥१२२॥ तार्जुनेन ॥ प्राच्याश्वसौवीरगणाश्वसर्वेनिपातिताःक्षुद्रकमालवाश्व ॥ ३५ ॥ महत्कृतंकर्मधनंजयेनकर्तुंयथानार्हतिकश्चिदन्यः ॥ श्रुतायुरंबष्ठपतिश्वराजात ६
थैवदुर्मर्षणचित्रसेनौ ॥ ३६ ॥ द्रोणःकृपःसैंधवबाल्हिकौचभूरिश्रवाःशल्यशलौचराजन् ॥ अन्येचयोधाःशतशःसमेताःक्रुद्धेनपार्थेनरणस्यमध्ये ॥ ३७ ॥
स्वबाहुवीर्येणजिताःसभीष्माःकिरीटिनालोकमहारथेन ॥ इतिब्रुवंतःशिबिराणिजग्मुःसर्वेगणाभारतयेत्वदीयाः ॥ ३८ ॥ उल्कासहस्रैश्वसुसंप्रदीप्तैर्विभ्राज
मानैश्वतथाप्रदीपैः ॥ किरीटिवित्रासितसर्वयोधाचक्रेनिवेशंध्वजिनीकुरूणां ॥ १३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० तृतीयदिवसावहारेए
कोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच व्युष्टांनिशांभारतभारतानामनीकिनीनांप्रमुखेमहात्मा ॥ ययौसपत्नान्प्रति
जातकोपोवृतःसमग्रेणबलेनभीष्मः ॥ १ ॥ तंद्रोणदुर्योधनबाल्हिकाश्वतथैवदुर्मर्षणचित्रसेनौ ॥ जयद्रथश्चातिबलोबलौघैर्नृपास्तथान्येप्रययुःसमंतात् ॥
॥ २ ॥ सतैर्महद्भिश्वमहारथैश्वतेजस्विभिर्वीर्यवद्भिश्वराजन् ॥ रराजराजासतुराजमुख्यैर्वृतःसदेवैरिववज्रपाणिः ॥ ३ ॥ तस्मिन्ननीकप्रमुखेविषक्तादोधूय
मानाश्वमहापताकाः ॥ सुरक्तपीतासितपांडुराभामहागजस्कंधगताविरेजुः ॥ ४ ॥ सावाहिनीशांतनवेनगुप्तामहारथैर्वारणवाजिभिश्व ॥ बभौसविद्युत्स्तनयि
त्नुकल्पाजलागमेद्यौरिवजातमेघा ॥ ५ ॥ ततोरणायाभिमुखीप्रयाताप्रत्यर्जुनंशांतनवाभिगुप्ता ॥ सेनामहोग्रासहसाकुरूणांवेगोयथाभीमइवापगायाः ॥
॥ ६ ॥ तंव्यालनानाविधगूढसारंगजाश्वपादातरथौघपक्षं ॥ व्यूहंमहामेघसमंमहात्माददर्शदूरात्कपिराजकेतुः ॥ ७ ॥ विनिर्ययौकेतुमतारथेननरर्षभःश्वेतह
येनवीरः ॥ वरूथिनासैन्यमुखेमहात्मावधेधृतःसर्वसपत्नयूनां ॥ ८ ॥ सूपस्करंसोत्तरबंधुरेषंयत्तंयदूनामृषभेणसंख्ये ॥ कपिध्वजंप्रेक्ष्यविषेदुराजौसहैवपुत्रैस्त्व
कौरवेयाः ॥ ९ ॥ प्रकर्षतागुप्तमुदायुधेनकिरीटिनालोकमहारथेन ॥ तंव्यूहराजंददृशुस्त्वदीयाश्वतुश्वतुर्व्यालसहस्रकर्णं ॥ १० ॥ यथाहिपूर्वंहनिधर्मराज्ञाव्यूहः ॥१२२॥
कृतःकौरवसत्तमेन ॥ तथानभूतोभुविमानुषेषुनदृष्टपूर्वोनचसंश्रुतश्व ॥ ११ ॥

षत्नेननानाविधंगूढसारंच ॥ ७ ॥ ८ ॥ सूपस्करंसुचक्रं सोत्तरबंधुरेषंउत्तरेणाच्छादनेनबंधुरारम्याईषातत्सहितं ॥ ९ ॥ चतुश्वतुरावृत्तंव्यालानांगजानांसहस्रंकर्णेषुविदिग्भागेषुयस्यतं ॥ १० ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोयथादेशमुपेत्यतस्थुःपांचालमुख्याःसहचेदिमुख्यैः ॥ ततःसमादेशसमाहतानिभेरीसहस्राणिविनेदुराजौ ॥ १२ ॥ शंखस्वनास्तूर्यरथस्वनाश्चसर्वेष्वनी
केषुससिंहनादाः ॥ ततःसबाणानिमहास्वनानिविस्फार्यमाणानिधनूंषिवीरैः ॥ १३ ॥ क्षणेनभेरीपणवप्रणादानंतर्दधुःशंखमहास्वनाश्च ॥ तच्छंखशब्दावृत
मंतरिक्षमुद्धूतभौमद्भुतरेणुजालं ॥ १४ ॥ महावितानावततप्रकाशमालोक्यवीराःसहसाभिपेतुः ॥ रथीरथेनाभिहतःससूतःपपातसाश्वःसरथःसकेतुः ॥ १५ ॥
गजोगजेनाभिहतःपपातपदातिनाचाभिहतःपदातिः ॥ आवर्तमानान्यभिवर्तमानैर्घोरीकृतान्यद्भुतदर्शनानि ॥ १६ ॥ प्रासैश्चखड्गैश्चसमाहतानिसदश्ववृं
दानिसदश्ववृंदैः ॥ सुवर्णतारागणभूषितानिसूर्यप्रभाभानिशरावराणि ॥ १७ ॥ विदार्यमाणानिपरश्वधैश्चप्रासैश्चखड्गैश्चनिपेतुरुर्व्यां ॥ गजैर्विषाणैर्वर
हस्तरुग्णाःकेचित्ससूतारथिनःप्रपेतुः ॥ १८ ॥ गजर्षभाश्चापिरथर्षभेणनिपातिताबाणहताःपृथिव्यां ॥ गजौघवेगोद्धतसादितानांश्रुत्वाविषेदुःसहसामनु
ष्याः ॥ १९ ॥ आर्तस्वनंसादिपदातियूनांविषाणगात्रावरताडितानां ॥ संभ्रांतनागाश्वरथेमुहूर्तेमहाक्षयेसादिपदातियूनां ॥ २० ॥ महारथैःसंपरिवार्यमाणो
ददर्शभीष्मःकपिराजकेतुं ॥ तंपंचतालोच्छ्रिततालकेतुःसदश्ववेगाद्भुतवीर्ययानः ॥ २१ ॥ महास्त्रबाणाशनिदीप्तिमंतंकिरीटिनंशांतनवोऽभ्यधावत् ॥ तथैव
शक्रप्रतिमप्रभावमिंद्रात्मजंद्रोणमुखाविसस्रुः ॥ २२ ॥ कृपश्चशल्यश्चविविंशतिश्चदुर्योधनःसौमदत्तिश्चराजन् ॥ ततोरथानांप्रमुखादुपेत्यसर्वास्त्रवित्कां
चनचित्रवर्मा ॥ २३ ॥ जवेनशूरोभिससारसर्वांस्तानर्जुनस्यात्मसुतोभिमन्युः ॥ तेषांमहास्त्राणिमहारथानामसह्यकर्माविनिहत्यकार्ष्णिः ॥ २४ ॥ बभौमहा
मंत्रहुतार्चिमालीसदोगतःसन्भगवानिवाग्निः ॥ ततःसतूर्णंरुधिरोदफेनांकृत्वानदीमाशुरणेरिपूणां ॥ २५ ॥ जगामसौभद्रमतीत्यभीष्मोमहारथंपार्थमदीन
सत्वः ॥ ततःप्रहस्याद्भुतविक्रमेणगांडीवमुक्तेनशिलाशितेन ॥ २६ ॥ विपाठजालेनमहास्त्रजालंविनाशयामासकिरीटमाली ॥ तमुत्तमंसर्वधनुर्धराणामसक्त
कर्माकपिराजकेतुः ॥ २७ ॥ भीष्मंमहात्माभिववर्षतूर्णंशरौघजालैर्विमलैश्चभल्लैः ॥ तथैवभीष्माहतमंतरिक्षेमहास्त्रजालंकपिराजकेतोः ॥ २८ ॥ विशीर्यमाणं
ददृशुस्त्वदीयादिवाकरेणेवतमोभिभूतं ॥ एवंविधंकार्मुकभीमनादमदीनवत्सत्पुरुषोत्तमाभ्यां ॥ ददर्शलोकःकुरुसृंजयाश्चतद्द्वैरथंभीष्मधनंजयाभ्यां ॥ २९ ॥
इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप०भीष्मार्जुनद्वैरथेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच द्रौणिर्भूरिश्रवाःशल्यश्चित्रसेनश्चमारिष॥ पुत्रःसांयमनेश्चैवसौभद्रंपर्यवारयन्॥ १ ॥ संसक्तमतितेजोभिस्तमेकंददृशुर्जनाः॥ पंचभिर्मनु
॥१२३॥ जव्याघ्रैर्गजैःसिंहशिशुंयथा॥ २ ॥ नातिलक्ष्यतयाकश्चिन्नशौर्येनपराक्रमे॥ बभूवसदृशःकार्ष्णेर्नास्त्रेनापिचलाघवे॥ ३ ॥ तथातमात्मजंयुद्धेविक्रमंतमरिंद
मं॥ दृष्ट्वापार्थःसुसंयत्तंसिंहनादमथानदत्॥ ४ ॥ पीडयानंतुतत्सैन्यंपौत्रंतवविशांपते॥ दृष्ट्वात्वदीयाराजेंद्रसमंतात्पर्यवारयन्॥ ५॥ ध्वजिनींधार्तराष्ट्राणांदी ६
नशत्रुरदीनवत्॥ प्रत्युद्ययौससौभद्रस्तेजसाचबलेनच ॥ ६ ॥ तस्यलाघवमार्गस्थमादित्यसदृशप्रभं॥ व्यदृश्यतमहच्चापंसमरेयुध्यतःपरैः॥ ७॥ सद्रौणिमि
षुणैकेनविध्वाशल्यंचपंचभिः॥ ध्वजंसांयमनेश्चैवसोष्टाभिश्चिच्छिदेततः ॥ ८ ॥ रुक्मदंडांमहाशक्तिंप्रेषितांसौमदत्तिना॥ शितेनोरगसंकाशांपत्रिणापज
हारतां॥ ९ ॥ शल्यस्यचमहावेगानस्यतःसमरेशरान्॥ निवार्यार्जुनदायादोजघानचतुरोहयान्॥ १० ॥ भूरिश्रवाश्चशल्यश्चद्रौणिःसांयमनिःशलः ॥ नाभ्य
वर्ततसंरब्धाःकार्ष्णेर्बाहुबलोदयं॥ ११ ॥ ततस्त्रिगर्ताराजेंद्रमद्राश्चसहकेकयैः ॥ पंचविंशतिसाहस्रास्तवपुत्रेणचोदिताः॥ १२॥ धनुर्वेदविदोमुख्याअजेयाः
शत्रुभिर्युधि॥ सहपुत्रंजिघांसंतंपरिवव्रुःकिरीटिनं॥ १३॥ तौतुतत्रपितापुत्रौपरिक्षिप्तौमहारथौ॥ ददर्शराजन्पांचाल्यःसेनापतिररिंदम॥ १४॥ सवारणर
थौघानांसहस्रैर्बहुभिर्वृतः॥ वाजिभिःपत्तिभिश्चैवव्रतःशतसहस्रशः ॥ १५॥ धनुर्विस्फार्यसंक्रुद्धोनोदयित्वाचवाहिनीं ॥ ययौतंमद्रकानीकंकेकयांश्चपरंत
प॥ १६॥ तेनकीर्तिमतागुप्तमनीकंदृढधन्वना॥ संरब्धरथनागाश्वंयोत्स्यमानमशोभत॥ १७॥ सोर्जुनप्रमुखेयांतंपांचालकुलवर्धनः॥ त्रिभिःशारद्वतंबाणै
र्जत्रुदेशेसमार्पयत्॥ १८॥ ततःसमद्रकान्हत्वादशैवदशभिःशरैः ॥ पृष्ठरक्षंजघानाशुभल्लेनकृतवर्मणः ॥ १९॥ दमनंचापिदायादंपौरवस्यमहात्मनः॥ ज
घानविमलाग्रेणनाराचेनपरंतपः ॥ २०॥ ततःसांयमनेःपुत्रःपांचाल्यंयुद्धदुर्मदं ॥ अविध्यत्त्रिंशताबाणैर्दशभिश्चास्यसारथिं ॥ २१॥ सोतिविद्धोमहेष्वा
सःसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ भल्लेनभृशतीक्ष्णेननिचकर्तास्यकार्मुकं॥ २२॥ अथैनंपंचविंशत्याक्षिप्रमेवसमार्पयत्॥ अश्वांश्चास्यावधीद्राजन्नुभौतौपार्ष्णि
सारथी॥ २३॥ सहताश्वेरथेतिष्ठन्ददर्शभरतर्षभ॥ पुत्रःसांयमनेःपुत्रंपांचाल्यस्यमहात्मनः॥ २४॥ सप्रगृह्यमहाघोरंनिस्त्रिंशवरमायसं॥ पदातिस्तूर्णमा ॥१२३॥
नर्छद्रथस्थंपुरुषर्षभः॥ २५॥ तंमहौघमिवायांतंखात्पतंतमिवोरगं॥ भ्रांतावरणनिस्त्रिंशंकालोत्सृष्टमिवांतकं॥ २६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दीप्यमानमिवादित्यंमत्तवारणविक्रमं॥ अपश्यन्पांडवास्तत्रधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ २७॥ तस्यपांचालदायादःप्रतीपमभिधावतः॥ शितनिस्त्रिंशहस्तस्यशराव रणधारिणः॥ २८॥ बाणवेगमतीतस्यतथाभ्याशमुपेयुषः॥ त्वरन्सेनापतिःक्रुद्धोबिभेदगदयाशिरः॥ २९॥ तस्यराजन्सनिस्त्रिंशंसुप्रभंचशरावरं॥ हतस्य पततोहस्ताद्वेगेनन्यपतद्भुवि॥ ३०॥ तंनिहत्यगदाग्रेणसलेभेपरमांमुदं॥ पुत्रःपांचालराजस्यमहात्माभीमविक्रमः॥ ३१॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेराजपुत्रेम हारथे॥ हाहाकारोमहानासीत्तवसैन्यस्यमारिष॥ ३२॥ ततःसांयमनिःक्रुद्धोदृष्ट्वानिहतमात्मजं॥ अभिदुद्राववेगेनपांचाल्यंयुद्धदुर्मदं॥ ३३॥ तौतत्रसमरे शूरौसमेतौयुद्धदुर्मदौ॥ ददृशुःसर्वराजानःकुरवःपांडवास्तथा॥ ३४॥ ततःसांयमनिःक्रुद्धःपार्षतंपरवीरहा॥ आजघानत्रिभिर्बाणैस्तोत्रैरिवमहाद्विपं॥ ३५॥ तथैवपार्षतंशूरंशल्यःसमितिशोभनः॥ आजघानोरसिक्रुद्धस्ततोयुद्धमवर्तत॥ ३६॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० चतुर्थयुद्धदिवसेसांय मनिपुत्रवधेएकषष्टितमोऽध्यायः॥ ६१॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच दैवमेवपरंमन्येपौरुषादपिसंजय॥ यत्सैन्यंममपुत्रस्यपांडु सैन्येनबाध्यते॥ १॥ नित्यंहिमामकांस्तातहतानेवहिशंससि॥ अव्यग्रांश्चप्रहृष्टांश्चनित्यंशंससिपांडवान्॥ २॥ हीनान्पुरुषकारेणमामकानद्यसंजय॥ पा तितान्पात्यमानांश्चहतानेवचशंससि॥ ३॥ युध्यमानान्यथाशक्तिघटमानान्जयंप्रति॥ पांडवाहिजयंत्येवजीयंतेचैवमामकाः॥ ४॥ सोहंतीव्राणिदुःखा निदुर्योधनकृतानिच॥ श्रोष्यामिसततंतातदुःसहानिबहूनिच॥ ५॥ तमुपायंनपश्यामिजीयेरन्येनपांडवान्॥ मामकाविजयंयुद्धेप्राप्नुयुर्येनसंजय॥ ६॥ संजयउवाच क्षयंमनुष्यदेहानांगजवाजिरथक्षयं॥ शृणुराजन्स्थिरोभूत्वातवैवापनयोमहान्॥ ७॥ धृष्टद्युम्नस्तुशल्येनपीडितोनवभिःशरैः॥ पीडयामा ससंक्रुद्धोमद्राधिपतिमायसैः॥ ८॥ तत्राद्भुतमपश्यामपार्षतस्यपराक्रमं॥ न्यवारयतयस्तूर्णंशल्यंसमितिशोभनं॥ ९॥ नांतरंददृशेतेतत्रतयोश्चरथिनोस्त दा॥ मुहूर्तमिवतद्युद्धंतयोःसममिवाभवत्॥ १०॥ ततःशल्योमहाराजधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनच॥ ११॥ अथैनंशरवर्षेणच्छा दयामाससंयुगे॥ गिरिंजलागमेयद्वज्जलदाजलवृष्टिभिः॥ १२॥ अभिमन्युस्ततःक्रुद्धोधृष्टद्युम्नेचपीडिते॥ अभिदुद्राववेगेनमद्रराजरथंप्रति॥ १३॥ ततोम द्राधिपरथंकार्ष्णिःप्राप्यातिकोपनः॥ आर्तायनिममेयात्माविव्याधनिशितैःशरैः॥ १४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततस्तुतावकाराजन्परीप्संतोऽर्जुनंरणे ॥ मद्रराजरथंतूर्णंपरिवार्यावतस्थिरे ॥ १५ ॥ दुर्योधनोविकर्णश्चदुःशासनविविंशती ॥ दुर्मर्षणोदुःसहश्चचित्रसेनो
 थदुर्मुखः ॥ १६ ॥ सत्यव्रतश्चभद्रंतेपुरुमित्रश्चभारत ॥ एतेमद्राधिपरथंपालयंतःस्थितारणे ॥ १७ ॥ तान्भीमसेनःसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ द्रौपदेयाभिमन्यु
श्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ १८ ॥ धार्तराष्ट्रान्दशरथान्दशैवप्रत्यवारयन् ॥ नानारूपाणिशस्त्राणिविसृजंतोविशांपते ॥ १९ ॥ अभ्यवर्ततसंहृष्टाःपरस्परवधै
षिणः ॥ तेवैसमेयुःसंग्रामेराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ २० ॥ तस्मिन्दशरथेक्रुद्धेवर्तमानेमहाभये ॥ तावकानांपरेषांवाप्रेक्षकारथिनोभवन् ॥ २१ ॥ शस्त्राण्यनेकरू
पाणिविसृजंतोमहारथाः ॥ अन्योन्यमभिनर्दंतःसंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ २२ ॥ तेतदाजातसंरंभाःसर्वेन्योन्यंजिघांसवः ॥ अन्योन्यमभिमर्दंतःस्पर्धमानाःपरस्प
रं ॥ २३ ॥ अन्योन्यस्पर्धयाराजन्ज्ञातयःसंगतामिथः ॥ महास्त्राणिविमुंचंतःसमापेतुरमर्षिणः ॥ २४ ॥ दुर्योधनस्तुसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नंमहारणे ॥ विव्याधनिशितैर्बा
णैश्चतुर्भिःसमरेद्रुतं ॥ २५ ॥ दुर्मर्षणश्चविंशत्याचित्रसेनश्चपंचभिः ॥ दुर्मुखोनवभिर्बाणैर्दुःसहश्चापिसप्तभिः ॥ २६ ॥ विविंशतिःपंचभिश्चत्रिभिर्दुःशासनस्त
था ॥ तान्प्रत्यविध्यद्राजेंद्रपार्षतःशत्रुतापनः ॥ २७ ॥ एकैकंपंचविंशत्यादर्शयन्पाणिलाघवं ॥ सत्यव्रतंचसमरेपुरुमित्रंचभारत ॥ २८ ॥ अभिमन्युरविध्य
त्तुदशभिर्दशभिःशरैः ॥ माद्रीपुत्रौतुसमरेमातुलंमातृनंदनौ ॥ २९ ॥ अविध्येतांशरैस्तीक्ष्णैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततःशल्योमहाराजस्वस्त्रीयौरथिनांवरौ ॥
॥ ३० ॥ शरैर्बहुभिरानर्छत्कृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ छाद्यमानौततस्तौतुमाद्रीपुत्रौनचेलतुः ॥ ३१ ॥ अथदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनोमहाबलः ॥ विधित्सुःकलहस्यां
तंगदांजग्राहपांडवः ॥ ३२ ॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वाकैलासमिवशृंगिणं ॥ भीमसेनंमहाबाहुंपुत्रास्तेप्राद्रवन्भयात् ॥ ३३ ॥ दुर्योधनस्तुसंक्रुद्धोमागधंसमचोदय
त् ॥ अनीकंदशसाहस्रंकुंजराणांतरस्विनां ॥ ३४ ॥ गजानीकेनसहितस्तेनराजासुयोधनः ॥ मागधंपुरतःकृत्वाभीमसेनंसमभ्ययात् ॥ ३५ ॥ आपतंतंचतंदृ
ष्ट्वागजानीकंवृकोदरः ॥ गदापाणिरवारोहद्रथात्सिंहइवोन्नदन् ॥ ३६ ॥ अद्रिसारमयींगुर्वींप्रगृह्यमहतींगदां ॥ अभ्यधावद्गजानीकंव्यादितास्यइवांतकः ॥
॥ ३७ ॥ सगजान्गदयानिघ्नन्व्यचरत्समरेबली ॥ भीमसेनोमहाबाहुःसवज्रइववासवः ॥ ३८ ॥ तस्यनादेनमहतामनोहृदयकंपिना ॥ व्यत्यचेष्टंतसंहत्यग
जाभीमस्यगर्जतः ॥ ३९ ॥ ततस्तुद्रौपदीपुत्राःसौभद्रश्चमहारथः ॥ नकुलःसहदेवश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पृष्ठंभीमस्यरक्षंतःशरवर्षेणवारणान्॥ अभ्यवर्षंतधावंतोमेघाइवगिरीन्यथा॥ ४१ ॥ क्षुरैःक्षुरप्रैर्भल्लैश्चपीतैश्चांजलिकैःशितैः ॥ व्यहरन्नुत्तमांगानिपांडवा
गजयोधिनां॥४२॥शिरोभिःप्रपतद्भिश्चबाहुभिश्चविभूषितैः॥अश्मवृष्टिरिवाभातिपाणिभिश्चसहांकुशैः॥४३॥हतोत्तमांगाःस्कंधेषुगजानांगजयोधिनः॥
अदृश्यंताचलाग्रेषुद्रुमाभग्नशिखाइव॥४४॥ धृष्टद्युम्नहतानन्यानपश्याममहागजान्॥पततःपात्यमानांश्चपार्षतेनमहात्मना॥४५॥ मागधोथमहीपालोगज
मैरावणोपमं॥ प्रेषयामाससमरेसौभद्रस्यरथंप्रति॥ ४६ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यमागधस्यमहागजं ॥जघानैकेषुणावीरःसौभद्रःपरवीरहा ॥ ४७॥ तस्यावर्जि
तनागस्यकार्ष्णिःपरपुरंजयः॥राज्ञोरजतपुंखेनभल्लेनापाहरच्छिरः॥ ४८ ॥ विगाह्यतद्गजानीकंभीमसेनोपिपांडवः॥ व्यचरत्समरेमृद्नन्गजानिंद्रोगिरीनि
व॥ ४९ ॥एकप्रहारनिहताभीमसेनेनदंतिनः॥ अपश्याम रणेतस्मिन्गिरीन्वज्रहतानिव ॥ ५० ॥ भग्नदंतान्भग्नकटान्भग्नसक्थांश्चवारणान् ॥ भग्नपृष्ठत्रि
कानन्यान्निहतान्पर्वतोपमान्॥ ५१ ॥ नदतःसीदतश्चान्यान्विमुखान्समरेगतान् ॥ विद्रुतान्भयसंविग्नांस्तथाविशकृतोपरान् ॥ ५२ ॥ भीमसेनस्यमार्गे
ष्वपतितान्पर्वतोपमान्॥ अपश्यंनिहतान्नागान्राजन्निष्ठीवतोपरान् ॥ ५३ ॥ वमंतोरुधिरंचान्येभिन्नकुंभामहागजाः॥ विह्वलंतोगताभूमिंशैलाइवधरात
ले॥ ५४ ॥ मेदोरुधिरदिग्धांगोवसामज्जासमुक्षितः॥ व्यचरत्समरेभीमोदंडपाणिरिवांतकः॥ ५५ ॥ गजानांरुधिरक्लिन्नांगदांबिभ्रद्वृकोदरः ॥ घोरःप्रतिभ
यश्चासीत्पिनाकीवपिनाकधृक्॥ ५६ ॥ संमथ्यमानाःक्रुद्धेनभीमसेनेनदंतिनः॥ सहसाप्राद्रवन्क्लिष्टामृद्नंतस्तववाहिनीं॥ ५७॥ तंहिवीरंमहेष्वासंसौभद्रप्र
मुखारथाः॥ पर्यरक्षंतयुध्यंतंवज्रायुधमिवामराः॥ ५८ ॥ शोणिताक्तांगदांबिभ्रदुक्षितांगजशोणितैः ॥ कृतांतइवरौद्रात्माभीमसेनोव्यदृश्यत ॥ ५९ ॥ व्या
यच्छमानंगदयादिक्षुसर्वासुभारत॥ अपश्यामरणेभीमंनृत्यंतमिवशंकरं॥ ६० ॥ यमदंडोपमांगुर्वीमिंद्राशनिसमस्वनां ॥ अपश्याममहाराजरौद्रांविशस
नींगदां॥ ६१ ॥ विमिश्रांकेशमज्जाभिःप्रदिग्धांरुधिरेणच॥ पिनाकमिवरुद्रस्यक्रुद्धस्याभिघ्नतःपशून् ॥ ६२ ॥ यथापशूनांसंघातंयष्ट्यापालःप्रकालयेत्॥
तथाभीमोगजानीकंगदयासमकालयत्॥ ६३ ॥ गदयावध्यमानास्तेमार्गणैश्चसमंततः॥ स्वान्यनीकानिमृद्नंतःप्राद्रवन्कुंजरास्तव॥६४॥ महावातइवाभ्रा
णिविधमित्वासवारणान्॥अतिष्ठत्तुमुलेभीमःश्मशानइवशूलभृत्॥६५॥ इतिश्रीम०भीष्म०भीष्मव०चतुर्थदिवसेभीमयुद्धेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥६२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संजयउवाच हतेतस्मिन्गजानीकेपुत्रोदुर्योधनस्तव॥ भीमसेनंघ्नतेत्येवंसर्वसैन्यान्यचोदयत्॥ १ ॥ ततःसर्वाण्यनीकानितवपुत्रस्यशासनात्॥ अभ्यद्रव
न्भीमसेनंनदंतंभैरवान्रवान्॥ २॥ तंबलौघमपर्यंतंदेवैरपिसुदुःसहं॥ आपतंतंसुदुष्पारंसमुद्रमिवपर्वणि॥३॥ रथनागाश्वकलिलंशंखदुंदुभिनादितं॥ अ
नंतरथपादातंनरेंद्रस्तिमितह्रदं॥ ४॥ तंभीमसेनःसमरेमहोदधिमिवापरं॥ सेनासागरमक्षोभ्यंवेलेवसमवारयत्॥ ५॥ तदाश्चर्यमपश्यामपांडवस्यमहात्म
नः॥ भीमसेनस्यसमरेराजन्कर्मातिमानुषं॥ ६॥ उदीर्णान्पार्थिवान्सर्वान्साश्वान्सरथकुंजरान्॥ असंभ्रमंभीमसेनोगदयासमवारयत्॥ ७॥ ससंवार्यबलौ
घांस्तान्गदयारथिनांवरः॥ अतिष्ठत्तुमुलेभीमोगिरिर्मेरुरिवाचलः॥ ८॥ तस्मिन्सुतुमुलेघोरेकालेपरमदारुणे॥ भ्रातरश्चैवपुत्राश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ ९॥
द्रौपदेयाभिमन्युश्चशिखंडीचापराजितः॥ नप्राजहन्भीमसेनंभयेजातेमहाबलं॥ १०॥ ततःशैक्यायसींगुर्वींप्रगृह्यमहतींगदां॥ अधावत्तावकान्योधान्
दंडपाणिरिवांतकः॥ ११॥ पोथयन्रथवृंदानिवाजिवृंदानिचाभिभूः॥ कर्षयन्रथवृंदानिबाहुवेगेनपांडवः॥ १२॥ विनिघ्नन्व्यचरत्संख्येयुगांतेकालव
द्विभुः॥ ऊरुवेगेनसंकर्षन्रथजालानिपांडवः॥ १३॥ बलानिसंममर्दाशुनड्वलानीवकुंजरः॥ मृद्नन्रथेभ्योरथिनोगजेभ्योगजयोधिनः॥ १४॥ सादिनश्चा
श्वपृष्ठेभ्योभूमौचापिपदातिनः॥ गदयाव्यधमत्सर्वान्वातोवृक्षानिवौजसा॥ १५॥ भीमसेनोमहाबाहुस्तवपुत्रस्यवैबले॥ सापिमज्जावसामांसैःप्रदिग्धारु
धिरेणच॥ १६॥ अदृश्यतमहारौद्रागदानागाश्वपातनी॥ तत्रतत्रहतैश्चापिमनुष्यगजवाजिभिः॥ १७॥ रणांगनंसमभवन्मृत्योरावाससन्निभं॥ पिनाक
मिवरुद्रस्यकुद्धस्याभिघ्नतःपशून्॥ १८॥ यमदंडोपमामुग्रामिंद्राशनिसमस्वनां॥ ददृशुर्भीमसेनस्यरौद्रींविशसनींगदां॥ १९॥ आविध्यतोगदांतस्यकौं
तेयस्यमहात्मनः॥ बभौरूपंमहाघोरंकालस्येवयुगक्षये॥ २०॥ तंतथामहतींसेनांद्रावयंतंपुनःपुनः॥ दृष्ट्वामृत्युमिवायांतंसर्वेविमनसोभवन्॥ २१॥ यतो
यतःप्रेक्षतेस्मगदामुद्यम्यपांडवः॥ तेनतेनस्मदीर्यंतेसर्वसैन्यानिभारत॥ २२॥ प्रदारयंतंसैन्यानिबलेनामितविक्रमं॥ ग्रसमानमनीकानिव्यादितास्यमि
वांतकं॥ २३॥ तंतथाभीमकर्माणंप्रगृहीतमहागदं॥ दृष्ट्वावृकोदरंभीष्मःसहसैवसमभ्ययात्॥ २४॥ महतारथघोषेणरथेनादित्यवर्चसा॥ छादयन्शरवर्षे
णपर्जन्यइववृष्टिमान्॥ २५॥ तमायांतंतथादृष्ट्वाव्यात्ताननमिवांतकं॥ भीष्मंभीमोमहाबाहुःप्रत्युदीयादमर्षितः॥ २६॥ ॥१२५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्मिन्क्षणेसात्यकिःसत्यसंधःशिनिप्रवीरोभ्यपतत्पितामहं॥ निघ्नन्नमित्रान्धनुषादृढेनसंकंपयंस्तवपुत्रस्यसैन्यं॥ २७॥ तंयांतमश्वैरजतप्रकाशैःशरान्वपंतंनिशितान्सुपुंखान्॥नाशक्नुवन्धारयितुंतदानींसर्वेगणाभारतयेत्वदीयाः॥ २८॥ अविध्यदेनंदशभिःपृषत्कैरलंबुषोराक्षसोऽसौतदानीं॥ शरैश्चतुर्भिःप्रतिविध्यतंचनप्ताशिनेरभ्यपतद्रथेन॥ २९॥अन्वागतंवृष्णिवरंनिशम्यतंशत्रुमध्येपरिवर्तमानं॥प्रद्रावयंतंकुरुपुंगवांश्चपुनःपुनश्चप्रणदंतमाजौ॥३०॥ योधास्त्वदीयाःशरवर्षैरवर्षन्मेघायथाभूधरमंबुवेगैः॥ तथापितंधारयितुंनशेकुर्मध्यंदिनेसूर्यमिवातपंतं॥३१॥ नतत्रकश्चिन्नविषण्णआसीदृतेराजन्सोमदत्तस्यपुत्रात्॥ सवैसमादायधनुर्महात्माभूरिश्रवाभारतसौमदत्तिः॥ ३२॥ दृष्ट्वारथान्स्वान्व्यपनीयमानान्प्रत्युद्ययौसात्यकिंयोद्धुमिच्छन्॥ ३३॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० सात्यकिभूरिश्रवःसमागमेत्रिषष्टितमोऽध्यायः॥ ६३॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोभूरिश्रवाराजन्सात्यकिंनवभिःशरैः॥ प्राविध्यद्भृशसंक्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं॥ १॥ कौरवंसात्यकिश्चैवशरैःसन्नतपर्वभिः॥ अवारयदमेयात्मासर्वलोकस्यपश्यतः॥ २॥ ततोदुर्योधनोराजासोदर्यैःपरिवारितः॥ सौमदत्तिंरणेयत्तःसमंतात्पर्यवारयत्॥ ३॥ तंचैवपांडवाःसर्वेसात्यकिंरभसंरणे॥ परिवार्यस्थिताःसंख्येसमंतात्सुमहौजसः॥ ४॥ भीमसेनस्तुसंक्रुद्धोगदामुद्यम्यभारत॥ दुर्योधनमुखान्सर्वान्पुत्रांस्तेपर्यवारयत्॥ ५॥ रथैरनेकसाहस्रैःक्रोधामर्षसमन्वितः॥ नंदकस्तवपुत्रस्तुभीमसेनंमहाबलं॥ ६॥ विव्याधविशिखैःषड्भिःकंकपत्रैःशिलाशितैः॥ दुर्योधनश्चसमरेभीमसेनंमहारथं॥ ७॥ आजघानोरसिक्रुद्धोमार्गणैर्नवभिःशितैः॥ ततोभीमोमहाबाहुःस्वरथंसुमहाबलः॥ ८॥ आरुरोहरथश्रेष्ठंविशोकंचेदमब्रवीत्॥ एतेमहारथाःशूराधार्तराष्ट्राःसमागताः॥ ९॥ मामेवभृशसंक्रुद्धाहंतुमभ्युद्यतायुधि॥ मनोरथद्रुमोस्माकंचिंतितोबहुवार्षिकः॥ १०॥ सफलःसूतचाद्येहयोहंपश्यामिसोदरान्॥ यत्राशोकसमुत्क्षिप्तारेणवोरथनेमिभिः॥ ११॥ प्रयास्यंत्यंतरिक्षंहिशरवृंदैर्दिगंतरे॥ तत्रतिष्ठतिसन्नद्धःस्वयंराजासुयोधनः॥ १२॥ भ्रातरश्चास्यसन्नद्धाःकुलपुत्रामदोत्कटाः॥ एतानद्यहनिष्यामिपश्यतस्तेनसंशयः॥ १३॥ तस्मान्ममाश्वान्संग्रामेयत्तःसंयच्छसारथे॥ एवमुक्त्वाततःपार्थस्तवपुत्रंविशांपते॥ १४॥ विव्याधनिशितैस्तीक्ष्णैःशरैःकनकभूषणैः॥ नंदकंचत्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनांतरे॥ १५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तंतुदुर्योधनःषष्ट्याविध्वाभीमंमहाबलं॥ त्रिभिरन्यैःसुनिशितैर्विशोकंप्रत्यविध्यत॥ १६॥ भीमस्यचरणेराजन्धनुश्चिच्छेदभासुरं॥ मुष्टिदेशेभृशंतीक्ष्णैस्त्रि
 भिर्भल्लैर्हसन्निव॥ १७॥ समरेप्रेक्ष्ययंतारंविशोकंतुवृकोदरः॥ पीडितंविशिखैस्तीक्ष्णैस्तवपुत्रेणधन्विना॥१८॥ अमृष्यमाणःसंरब्धोधनुर्दिव्यंपरामृशत्॥ पु
त्रस्यतेमहाराजवधार्थंभरतर्षभ॥१९॥ समादधत्सुसंक्रुद्धःक्षुरप्रंलोमवाहिनं॥ तेनचिच्छेदनृपतेर्भीमःकार्मुकमुत्तमं॥ २०॥ सोपविध्यधनुश्छिन्नंपुत्रस्तेक्रो
धमूर्छितः॥ अन्यत्कार्मुकमादत्तसत्वरंवेगवत्तरं॥ २१॥ संदधेविशिखंघोरंकालमृत्युसमप्रभं॥ तेनाजघानसंक्रुद्धोभीमसेनंस्तनांतरे॥ २२॥ सगाढविद्धोव्य
थितःस्यंदनोपस्थआविशत्॥ सनिषण्णोरथोपस्थेमूर्छामभिजगामह॥ २३॥ तंदृष्ट्वाव्यथितंभीमंमभिमन्युपुरोगमाः॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःपांडवानांमहार
थाः॥ २४॥ ततस्तुतुमुलांवृष्टिंशस्त्राणांतिग्मतेजसां॥ पातयामासुरव्यग्राःपुत्रस्यतवमूर्धनि॥ २५॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांभीमसेनोमहाबलः॥ दुर्योधनंत्रिभि
र्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः॥ २६॥ शल्यंचपंचविंशत्याशरैर्विव्याधपांडवः॥ रुक्मपुंखैर्महेष्वासःसविद्धोव्यपयाद्रणात्॥ २७॥ प्रत्युद्ययुस्ततोभीमंतवपुत्रा
श्चतुर्दश॥ सेनापतिःसुषेणश्चजलसंधःसुलोचनः॥ २८॥ उग्रोभीमरथोभीमोवीरबाहुरलोलुपः॥ दुर्मुखोदुष्प्रधर्षश्चविवित्सुर्विकटःसमः॥ २९॥ विसृजंतो
बहून्बाणान्क्रोधसंरक्तलोचनाः॥ भीमसेनमभिद्रुत्यविव्यधुःसहिताभृशं॥ ३०॥ पुत्रांस्तुतवसंप्रेक्ष्यभीमसेनोमहाबलः॥ सृक्किणीविलिहन्वीरःपशुमध्ये
यथावृकः॥ ३१॥ अभिपत्यमहाबाहुर्गरुत्मानिववेगितः॥ सेनापतेःक्षुरप्रेणशिरश्चिच्छेदपांडवः॥ ३२॥ संप्रहस्यचहृष्टात्मात्रिभिर्बाणैर्महाभुजः॥ जल
संधंविनिर्भिद्यसोनयद्यमसादनं॥ ३३॥ सुषेणंचततोहत्वाप्रेषयामासमृत्यवे॥ उग्रस्यसशिरस्त्राणंशिरश्चंद्रोपमंभुवि॥ ३४॥ पातयामासभल्लेनकुंडलाभ्यां
विभूषितं॥ वीरबाहुंचसप्तत्यासाश्वकेतुंससारथिं॥ ३५॥ निनायसमरेवीरःपरलोकायपांडवः॥ भीमभीमरथौचोभौभीमसेनोहसन्निव॥ ३६॥ पुत्रौतेदुर्म
दौराजन्ननयद्यमसादनं॥ ततःसुलोचनंभीमःक्षुरप्रेणमहामृधे॥ ३७॥ मिषतांसर्वसैन्यानामनयद्यमसादनं॥ पुत्रास्तुतवतंदृष्ट्वाभीमसेनपराक्रमं॥ ३८॥
शेषायेन्येभवंस्तत्रतेभीमस्यभयार्दिताः॥ विप्रद्रुतादिशोराजन्वध्यमानामहात्मना॥ ३९॥ ततोऽब्रवीच्छांतनवःसर्वानेवमहारथान्॥ एषभीमोरणेक्रुद्धो
धार्तराष्ट्रान्महारथान्॥ ४०॥ यथाप्राग्र्यान्यथाज्येष्ठान्यथाशूरांश्चसंगतान्॥ निपातयत्युग्रधन्वातंप्रगृह्णीतमाचिरं॥ ४१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

एवमुक्त्वाततःसर्वेधार्तराष्ट्रस्यसैनिकाः॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाभीमसेनंमहाबलं॥ ४२ ॥ भगदत्तःप्रभिन्नेनकुंजरेणविशांपते॥ अभ्ययात्सहसातत्रयत्रभीमो
व्यवस्थितः॥ ४३॥ आपतन्नेवचरणेभीमसेनंशिलीमुखैः॥ अदृश्यंसमरेचक्रेजीमूतइवभास्करं ॥ ४४ ॥ अभिमन्युमुखास्तत्तुनामृष्यंतमहारथाः॥ भीम
स्याच्छादनंसंख्येस्वबाहुबलमाश्रिताः॥ ४५॥ तएनंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयन्॥ गजंचशरवृष्ट्यातुबिभिदुस्तेसमंततः॥ ४६॥ सशस्त्रवृष्ट्याभिहतःसमस्तै
स्तैर्महारथैः ॥ प्राग्ज्योतिषगजोराजन्नानालिंगैःसुतेजनैः ॥ ४७॥ संजातरुधिरोत्पीडःप्रेक्षणीयोभवद्रणे ॥ गभस्तिभिरिवार्कस्यसंस्यूतोजलदोमहान्॥
॥ ४८॥ संचोदितोमदस्रावीभगदत्तेनवारणः॥ अभ्यधावततान्सर्वान्कालोत्सृष्टइवांतकः॥ ४९॥ द्विगुणंजवमास्थायकंपयंश्चरणैर्महीं॥ तस्यतत्सुमहद्रूपं
दृष्ट्वासर्वेमहारथाः॥ ५०॥ असह्यंमन्यमानाश्चनातिप्रमनसोभवन्॥ ततस्तुनृपतिःक्रुद्धोभीमसेनंस्तनांतरे॥ ५१॥ आजघानमहाराजशरेणानतपर्वणा॥
सोतिविद्धोमहेष्वासस्तेनराज्ञामहारथः॥ ५२ ॥ मूर्छयाभिपरीतात्माध्वजयष्टिंसमाश्रयत्॥ तांस्तुभीतान्समालक्ष्यभीमसेनंचमूर्छितं॥ ५३॥ ननादबलव
न्नादंभगदत्तःप्रतापवान्॥ ततोघटोत्कचोराजन्प्रेक्ष्यभीमंतथागतं॥ ५४॥ संक्रुद्धोराक्षसोघोरस्तत्रैवांतरधीयत॥ सकृत्वादारुणांमायांभीरूणांभयवर्धि
नीं॥ ५५॥ अदृश्यतनिमेषार्धाद्घोररूपंसमास्थितः॥ ऐरावणंसमारूढःसवैमायाकृतंस्वयं॥ ५६॥ तस्यचान्येपिदिङ्नागाबभूवुरनुयायिनः॥ अंजनोवाम
नश्चैवमहापद्मश्चसुप्रभः॥ ५७॥ त्रयएतेमहानागाराक्षसैःसमधिष्ठिताः॥ महाकायास्त्रिधाराजन्प्रस्रवंतोमदंबहु॥ ५८॥ तेजोवीर्यबलोपेतामहाबलपराक्र
माः॥ घटोत्कचस्तुस्वंनागंचोदयामासतंतदा॥ ५९॥ सगजंभगदत्तंतुहंतुकामःपरंतपः॥ तेचान्येचोदितानागाराक्षसैस्तैर्महाबलैः॥६०॥ परिपेतुःसुसंरब्धा
श्चतुर्दंष्ट्राश्चतुर्दिशं॥ भगदत्तस्यतंनागंविषाणैरभ्यपीडयन्॥ ६१॥ सपीड्यमानस्तैर्नागैर्वेदनार्तःशराहतः॥ अनदत्सुमहानादमिंद्राशनिसमस्वनं॥ ६२॥ त
स्यतंनदतोनादंसुघोरंभीमनिःस्वनं॥ श्रुत्वाभीष्मोब्रवीद्द्रोणंराजानंचसुयोधनं॥ ६३॥ एषयुध्यतिसंग्रामेहैडिंबेनदुरात्मना॥ भगदत्तोमहेष्वासःकृच्छ्रेचप
रिवर्तते॥ ६४॥ राक्षसश्चमहाकायःसचराजातिकोपनः॥ एतौसमेतौसमरेकालमृत्युसमावुभौ॥ ६५॥ श्रूयतेचैवहृष्टानांपांडवानांमहास्वनः॥ हस्तिनश्चै
वसुमहान्भीतस्यरुदितध्वनिः॥ ६६॥ तत्रगच्छामभद्रंवोराजानंपरिरक्षितुं॥ अरक्ष्यमाणःसमरेक्षिप्रंप्राणान्विमोक्ष्यति॥ ६७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेत्वरध्वंमहावीर्याःकिंचिरेणप्रयामहे॥ महान्हिवर्ततेरौद्रःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ ६८ ॥ भक्तश्चकुलपुत्रश्चशूरश्चपृतनापतिः॥ युक्तंतस्यपरित्राणंकर्तुमस्मा
॥१२७॥ भिरच्युत॥६९॥ भीष्मस्यतद्वचःश्रुत्वासर्वएवमहारथाः॥ द्रोणभीष्मौपुरस्कृत्यभगदत्तपरीप्सया ॥ ७० ॥ उत्तमंजवमास्थायप्रययुर्यत्रसोऽभवत्॥ तान्प्र ६
यातान्समालोक्ययुधिष्ठिरपुरोगमाः॥ ७१ ॥ पंचालाःपांडवैःसार्धपृष्ठतोनुययुःपरान् ॥ तान्यनीकान्यथालोक्यराक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥ ७२ ॥ ननादसुमहा
नादंविस्फोटमशनेरिव॥ तस्यतंनिनदंश्रुत्वादृष्ट्वानागांश्चयुध्यतः ॥ ७३ ॥ भीष्मःशांतनवोभूयोभारद्वाजमभाषत ॥ नरोचतेमेसंग्रामोहैडिंबेनदुरात्मना ॥
॥ ७४ ॥ बलवीर्यसमाविष्टःससहायश्चसांप्रतं॥ नैषशक्योयुधाजेतुमपिवज्रभृतास्वयं॥ ७५ ॥ लब्धलक्षःप्रहारीचवयंचश्रांतवाहनाः॥ पंचालैःपांडवेयैश्चदि
वसंक्षतविक्षताः॥ ७६ ॥ तन्नमेरोचतेयुद्धंपांडवैर्जितकाशिभिः॥ घुष्यतामवहारोद्यश्वोयोत्स्यामःपरैःसह॥७७॥ पितामहवचःश्रुत्वातथाचक्रुःस्मकौरवाः॥
उपायेनापयानंतेघटोत्कचभयार्दिताः॥ ७८ ॥ कौरवेषुनिवृत्तेषुपांडवाजितकाशिनः ॥ सिंहनादान्भृशंचक्रुःशंखान्दध्मुश्चभारत ॥ ७९ ॥ एवंतदभवद्युद्धं
दिवसंभरतर्षभ॥ पांडवानांकुरूणांचपुरस्कृत्यघटोत्कचं ॥ ८० ॥ कौरवास्तुततोराजन्प्रययुःशिविरंस्वकं॥ व्रीडमानानिशाकालेपांडवेयैःपराजिताः॥ ८१ ॥
शरविक्षतगात्रास्तुपांडुपुत्रामहारथाः॥ युद्धेसुमनसोभूत्वाजग्मुःस्वशिबिरंप्रति॥ ८२ ॥ पुरस्कृत्यमहाराजभीमसेनघटोत्कचौ ॥ पूजयंतस्तदान्योन्यंमुदाप
रमयायुताः॥ ८३ ॥ नदंतोविविधान्नादांस्तूर्यस्वनविमिश्रितान् ॥ सिंहनादांश्चकुर्वंतोविमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ ८४ ॥ विनदंतोमहात्मानःकंपयंतश्चमेदि
नीं॥ घट्टयंतश्चमर्माणितवपुत्रस्यमारिष॥ ८५ ॥ प्रयाताःशिबिरायैवनिशाकालेपरंतप॥ दुर्योधनस्तुनृपतिर्दीनोभ्रातृवधेनच ॥ ८६ ॥ मुहूर्तंचिंतयामास
वाष्पशोकसमाकुलः॥ ततःकृत्वाविधिंसर्वंशिबिरस्ययथाविधि॥ प्रदध्यौशोकसंतप्तोभ्रातृव्यसनकर्शितः॥ ८७॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्म
वधप० चतुर्थदिवसावहारेचतुःषष्टितमोऽध्यायः॥ ६४ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच भयंमेसुमहज्जातंविस्मयश्चैवसंजय॥ श्रु
त्वापांडुकुमाराणांकर्मदेवैःसुदुष्करं॥ १ ॥ पुत्राणांचपराभावंश्रुत्वासंजयसर्वशः॥ चिंतामेमहतीसूतभविष्यतिकथंत्विति ॥ २ ध्रुवंविदुरवाक्यानिधक्ष्यंति ॥१२७॥
हृदयंमम॥ यथाहिदृश्यतेसर्वंदैवयोगेनसंजय॥ ३ ॥

भयमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यत्रभीष्ममुखान्सर्वान्शस्त्रज्ञान्योधसत्तमान् ॥ पांडवानामनीकेषुयोधयंतिप्रहारिणः ॥ ४ ॥ केनावध्यामहात्मानःपांडुपुत्रामहाबलाः ॥ केनदत्तवरास्तात
किंवाज्ञानंविदंतिते ॥ ५ ॥ येनक्षयंनगच्छंतिदिवितारागणाइव ॥ पुनःपुनर्नमृष्यामिहतंसैन्यंतुपांडवैः ॥ ६ ॥ मय्येवदंडःपततिदैवात्परमदारुणः ॥ यथाऽव
ध्याःपांडुसुतायथावध्याश्चमेसुताः ॥ ७॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयाथातथ्येनसंजय ॥ नहिपारंप्रपश्यामिदुःखस्यास्यकथंचन ॥ ८॥ समुद्रस्येवमहतोभुजा
भ्यांप्रतरन्नरः ॥ पुत्राणांव्यसनंमन्येध्रुवंप्राप्तंसुदारुणं ॥ ९ ॥ घातयिष्यतिमेसर्वान्पुत्रान्भीमोनसंशयः ॥ नहिपश्यामितंवीरंयोमेरक्षेत्सुतान्रणे ॥ १० ॥ ध्रु
वंविनाशःसंप्राप्तःपुत्राणांममसंजय ॥ तस्मान्मेकारणंसूतशक्तिंचैवविशेषतः ॥ ११ ॥ पृच्छतोवैयथातत्त्वंसर्वमाख्यातुमर्हसि ॥ दुर्योधनश्चयच्चक्रेदृष्ट्वास्वान्
विमुखान्रणे ॥ १२ ॥ भीष्मद्रोणौकृपश्चैवसौबलश्चजयद्रथः ॥ द्रौणिर्वापिमहेष्वासोविकर्णोवामहाबलः ॥ १३ ॥ निश्चयोवापिकस्तेषांतदाह्यासीन्महात्मनां ॥
विमुखेषुमहाप्राज्ञममपुत्रेषुसंजय ॥ १४ ॥ संजयउवाच श्रृणुराजन्नवहितःश्रुत्वाचैवावधारय ॥ नैवमंत्रकृतंकिंचिन्नैवमायांतथाविधां ॥ १५ ॥ नवै
विभीषिकांकांचिद्राजन्कुर्वंतिपांडवाः ॥ युध्यंतितेयथान्यायंशक्तिमंतश्चसंयुगे ॥ १६ ॥ धर्मेणसर्वकार्याणिजीवितादीनिभारत ॥ आरभंतेसदापार्थाःप्रा
र्थयानामहद्यशः ॥ १७ ॥ नतेयुद्धान्निवर्त्तंतेधर्मोपेतामहाबलाः ॥ श्रियापरमयायुक्तायतोधर्मस्ततोजयः ॥ १८ ॥ तेनावध्यारणेपार्थाजययुक्ताश्चपार्थिव ॥
तवपुत्रादुरात्मानःपापेष्वभिरताःसदा ॥ १९ ॥ निष्ठुराहीनकर्माणस्तेनहीयंतिसंयुगे ॥ सुबहूनिनृशंसानिपुत्रैस्तवजनेश्वर ॥ २० ॥ निकृतानीहपांडूनांनीचै
रिवयथानरैः ॥ सर्वंचतदनादृत्यपुत्राणांतवकिल्बिषं ॥ २१ ॥ सापह्नवाःसदैवासन्पांडवाःपांडुपूर्वज ॥ नचैतान्बहुमन्यंतेपुत्रास्तवविशांपते ॥ २२ ॥ तस्यपा
पस्यसततंक्रियमाणस्यकर्मणः ॥ सांप्रतंसुमहद्घोरंफलंप्राप्तंजनेश्वर ॥ २३ ॥ सत्वंभुंक्ष्वमहाराजसपुत्रःससुहृज्जनः ॥ नावबुध्यसियद्राजन्वार्यमाणःसुहृ
ज्जनैः ॥ २४ ॥ विदुरेणाथभीष्मेणद्रोणेनचमहात्मना ॥ तथामयाचाप्यसकृद्वार्यमाणोनबुध्यसे ॥ २५ ॥ वाक्यंहितंचपथ्यंचमर्त्यःपथ्यमिवौषधं ॥ पुत्राणां
मतमाज्ञायजितान्मन्यसिपांडवान् ॥ २६ ॥ श्रृणुभूयोयथातत्त्वंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ कारणंभरतश्रेष्ठपांडवानांजयंप्रति ॥ २७ ॥ तत्तेहंकथयिष्यामिय
थाश्रुतमरिंदम ॥ दुर्योधनेनसंपृष्टएतमर्थंपितामहः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वाभ्रातॄन्रणेसर्वान्निर्जितांस्तुमहारथान् ॥ शोकसंमूढहृदयोनिशाकालेस्मकौरवः ॥ २९ ॥

पितामहंमहाप्राज्ञंविनयेनोपगम्यह ॥ यदब्रवीत्सुतस्तेसौतन्मेशृणुजनेश्वर ॥ ३० ॥ दुर्योधनउवाच द्रोणश्चत्वंचशल्यश्चकृपोद्रौणिस्तथैवच ॥ कृत
वर्माचहार्दिक्यःकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥३१॥ भूरिश्रवाविकर्णश्चभगदत्तश्चवीर्यवान् ॥ महारथाःसमाख्याताःकुलपुत्रास्तनुत्यजः ॥३२॥ त्रयाणामपिलोका
नांपर्याप्ताइतिमेमतिः ॥ पांडवानांसमस्ताश्चनातिष्ठंतपराक्रमे ॥ ३३ ॥ तत्रमेसंशयोजातस्तन्ममाचक्ष्वपृच्छतः ॥ यंसमाश्रित्यकौंतेयाजयंत्यस्मान्क्षणेक्ष
णे ॥ ३४ ॥ भीष्मउवाच शृणुराजन्वचोमह्यंयथावक्ष्यामिकौरव ॥ बहुशश्चमयोक्तोसिनचमेतत्त्वयाकृतं ॥ ३५ ॥ क्रियतांपांडवैःसार्धंशमोभरतसत्त
म ॥ एतत्क्षेममहंमन्येपृथिव्यास्तववाविभो ॥ ३६ ॥ भुंक्ष्वेमांपृथिवींराजन्भ्रातृभिःसहितःसुखी ॥ दुर्हृदस्तापयन्सर्वान्नंदयंश्चापिबांधवान् ॥ ३७ ॥ नचमे
क्रोशतस्तातश्रुतवानसिवैपुरा ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंयत्पांडूनवमन्यसे ॥ ३८ ॥ यश्चहेतुरवध्यत्वेतेषामक्लिष्टकर्मणां ॥ तंशृणुष्वमहाबाहोममकीर्तयतःप्रभो ॥
॥ ३९ ॥ नास्तिलोकेषुतद्भूतंभवितानोभविष्यति ॥ योजयेत्पांडवान्सर्वान्पालिताञ्छार्ङ्गधन्वना ॥ ४० ॥ यत्तुमेकथितंतातमुनिभिर्भावितात्मभिः ॥ पुराणगी
तंधर्मज्ञतच्छृणुष्वयथातथं ॥ ४१ ॥ पुराकिलसुराःसर्वेऋषयश्चसमागताः ॥ पितामहमुपासेदुःपर्वतेगंधमादने ॥ ४२ ॥ तेषांमध्येसमासीनःप्रजापतिरपश्य
त ॥ विमानंप्रज्वलद्भासास्थितंप्रवरमंबरे ॥ ४३ ॥ ध्यानेनावेद्यतद्ब्रह्माकृत्वाचनियतोंजलिं ॥ नमश्चकारहृष्टात्मापुरुषंपरमेश्वरं ॥ ४४ ॥ ऋषयस्त्वथदेवाश्चदृ
ष्ट्वाब्रह्माणमुत्थितं ॥ स्थिताःप्रांजलयःसर्वेपश्यंतोमहदद्भुतं ॥ ४५ ॥ यथावच्चतमभ्यर्च्यब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ जगादजगतःस्रष्टापरंपरमधर्मवित् ॥ ४६ ॥ वि
श्वावसुर्विश्वमूर्तिर्विश्वेशोविष्वक्सेनोविश्वकर्मावशीच ॥ विश्वेश्वरोवासुदेवोसितस्माद्योगात्मानंदैवतंत्वामुपैमि ॥ ४७ ॥ जयविश्वमहादेवजयलोकहितेर
त ॥ जययोगीश्वरविभोजययोगपरावर ॥ ४८ ॥ पद्मगर्भविशालाक्षजयलोकेश्वरेश्वर ॥ भूतभव्यभवन्नाथजयसौम्यात्मजात्मज ॥ ४९ ॥ असंख्येयगुणा
धारजयसर्वपरायण ॥ नारायणसुदुष्पारजयशार्ङ्गधनुर्धर ॥ ५० ॥ जयसर्वगुणोपेतविश्वमूर्तेनिरामय ॥ विश्वेश्वरमहाबाहोजयलोकार्थतत्पर ॥ ५१ ॥ महो
रगवराहाद्यहरिकेशविभोजय ॥ हरिवासदिशामीशविश्ववासामिताव्यय ॥ ५२ ॥ व्यक्ताव्यक्तामितस्थाननियतेंद्रियसत्क्रिय ॥ असंख्येयात्मभावज्ञजयगं
भीरकामद ॥ ५३ ॥ अनंतविदितब्रह्मन्नित्यभूतविभावन ॥ कृतकार्यकृतप्रज्ञधर्मज्ञविजयावह ॥ ५४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥७१॥७२॥७३॥७४॥७५॥ इतिश्री० नै० भा० पंचषष्टितमोऽध्यायः ॥६५॥ ॥७॥ ततइति ॥१॥२॥३॥

गुह्यात्मन्सर्वयोगात्मन्स्फुटसंभूतसंभव ॥ भूताद्यलोकतत्त्वेशजयभूतविभावन ॥५५॥ आत्मयोनेमहाभागकल्पसंक्षेपतत्पर ॥ उद्भावनमनोभावजयब्र
ह्मजयप्रिय ॥ ५६ ॥ निसर्गसर्गनिरतकामेशपरमेश्वर ॥ अमृतोद्भवसद्भावमुक्तात्मन्विजयप्रद ॥ ५७॥ प्रजापतिपतेदेवपद्मनाभमहाबल ॥ आत्मभूतमहा
भूतसत्वात्मन्जयसर्वदा ॥ ५८ ॥ पादौतवधरादेवीदिशोबाहूदिवंशिरः ॥ मूर्तिस्तेहंसुराःकायश्चंद्रादित्यौचचक्षुषी ॥ ५९ ॥ बलंतपश्चसत्यंचकर्मधर्मात्मकंत
व ॥ तेजोऽग्निःपवनःश्वासआपस्तेस्वेदसंभवाः ॥६०॥ अश्विनौश्रवणौनित्यंदेवीजिह्वासरस्वती ॥ वेदाःसंस्कारनिष्ठाहित्वयीदंजगदाश्रितं ॥६१॥ नसंख्यानं
परीमाणंनतेजोनपराक्रमं ॥ नबलंयोगयोगीशजानीमस्तेनसंभवं ॥ ६२ ॥ त्वद्भक्तिनिरतादेवनियमैस्त्वांसमाश्रिताः ॥ अर्चयामःसदाविष्णोपरमेशंमहेश्व
रं ॥ ६३ ॥ ऋषयोदेवगंधर्वायक्षराक्षसपन्नगाः ॥ पिशाचामानुषाश्चैवमृगपक्षिसरीसृपाः ॥ ६४ ॥ एवमादिमयासृष्टंपृथिव्यांत्वत्प्रसादजं ॥ पद्मनाभविशा
लाक्षकृष्णदुःखप्रणाशन ॥ ६५ ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांत्वंनेतात्वंजगद्गुरुः ॥ त्वत्प्रसादेनदेवेशसुखिनोविबुधाःसदा ॥६६॥ पृथिवीनिर्भयादेवत्वत्प्रसादात्सदा
भवत् ॥ तस्माद्भवविशालाक्षयदुवंशविवर्धनः ॥ ६७॥ धर्मसंस्थापनार्थायदैत्यानांचवधायच ॥ जगतोधारणार्थायविज्ञाप्यंकुरुमेविभो ॥ ६८ ॥ यत्तत्पर
मकंगुह्यंत्वत्प्रसादादिदंविभो ॥ वासुदेवतदेतत्तेमयोद्गीतंयथातथं ॥ ६९ ॥ सृष्ट्वासंकर्षणंदेवंस्वयमात्मानमात्मना ॥ कृष्णत्वमात्मनास्राक्षीःप्रद्युम्नंचात्मसंभ
वं ॥ ७० ॥ प्रद्युम्नादनिरुद्धंत्वंयंविदुर्विष्णुमव्ययं ॥ अनिरुद्धोऽसृजन्मांवैब्रह्माणंलोकधारिणं ॥ ७१ ॥ वासुदेवमयःसोहंत्वयैवास्मिविनिर्मितः ॥ विभज्यभा
गशोत्मानंव्रजमानुषतांविभो ॥ ७२ ॥ तत्रासुरवधंकृत्वासर्वलोकसुखायवै ॥ धर्मंप्राप्ययशःप्राप्ययोगंप्राप्स्यसितत्त्वतः ॥७३॥ त्वांहिब्रह्मर्षयोलोकेदेवाश्चा
मितविक्रम ॥ तैस्तैर्हिनामभिर्युक्तागायंतिपरमात्मकं ॥ ७४ ॥ स्थिताश्चसर्वेत्वयिभूतसंघाःकृत्वाश्रयंत्वांवरदंसुबाहो ॥ अनादिमध्यांतमपारयोगंलोकस्यसे
तुंप्रवदंतिविप्राः ॥ ७५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० विश्वोपाख्यानेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
भीष्मउवाच ततःसभगवान्देवोलोकानामीश्वरेश्वरः ॥ ब्रह्माणंप्रत्युवाचेदंस्निग्धगंभीरयागिरा ॥१॥ विदितंतातयोगान्मेसर्वमेतत्तवेप्सितं ॥ तथातद्भवि
तेत्युक्त्वातत्रैवांतरधीयत ॥ २ ॥ ततोदेवर्षिगंधर्वाविस्मयंपरमंगताः ॥ कौतूहलपराःसर्वेपितामहमथाब्रुवन् ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कोन्वयंयोभगवताप्रणम्यविनयाद्विभो॥ वाग्भिःस्तुतोवरिष्ठाभिःश्रोतुमिच्छामतंवयं ॥ ४ ॥ एवमुक्तस्तुभगवान्प्रत्युवाचपितामहः ॥ देवब्रह्मर्षिगंधर्वान्स
॥१२९॥ र्वान्मधुरयागिरा॥ ५॥ यत्तत्परंभविष्यंचभवितव्यंचयत्परं॥ भूतात्माचप्रभुश्चैवब्रह्मयच्चपरंपदं ॥ ६॥ तेनास्मिकृतसंवादःप्रसन्नेनसुरर्षभाः॥ जगतोनुग्र
हार्थाययाचितोमेजगत्पतिः॥ ७॥ मानुषंलोकमातिष्ठवासुदेवइतिश्रुतः॥ असुराणांवधार्थायसंभवस्वमहीतले॥ ८॥ संग्रामेनिहतायेतेदैत्यदानवराक्षसाः॥ ६९
तइमेनृषुसंभूताघोररूपामहाबलाः॥ ९ ॥ तेषांवधार्थंभगवान्नरेणसहितोवशी ॥ मानुषींयोनिमास्थायचरिष्यतिमहीतले ॥ १० ॥ नरनारायणौयौतौपुरा
णावृषिसत्तमौ॥ सहितौमानुषेलोकेसंभूतावमितद्युती॥ ११ ॥ अजेयौसमरेयत्तौसहितैरमरैरपि ॥ मूढास्त्वेतौनजानंतिनरनारायणावृषी ॥ १२॥ तस्याह
मग्रजःपुत्रःसर्वस्यजगतःप्रभुः॥ वासुदेवोर्चनीयोवःसर्वलोकमहेश्वरः॥ १३ ॥ तथामनुष्योयमितिकदाचित्सुरसत्तमाः॥ नावज्ञेयोमहावीर्यःशंखचक्रगदा
धरः॥ १४॥ एतत्परमकंगुह्यमेतत्परमकंपदं॥ एतत्परमकंब्रह्मएतत्परमकंयशः॥ १५॥ एतदक्षरमव्यक्तमेतद्वैशाश्वतंमहः ॥ यत्तत्पुरुषसंज्ञंवैगीयतेज्ञायतेन
च॥ १६॥ एतत्परमकंतेजएतत्परमकंसुखं॥ एतत्परमकंसत्यंकीर्त्तितंविश्वकर्मणा॥ १७ ॥ तस्मात्सेंद्रैःसुरैःसर्वैर्लोकैश्चामितविक्रमः ॥ नावज्ञेयोवासु
देवोमानुषोयमितिप्रभुः॥ १८॥ यश्चमानुषमात्रोयमितिब्रूयात्समंदधीः ॥ हृषीकेशमवज्ञानात्तमाहुःपुरुषाधमं॥ १९ ॥ योगिनंतंमहात्मानंप्रविष्टंमानुषीं
तनुं॥ अवमन्येद्वासुदेवंतमाहुस्तामसंजनाः॥ २०॥ देवंचराचरात्मानंश्रीवत्सांकंसुवर्चसं॥ पद्मनाभंनजानातितमाहुस्तामसंबुधाः॥ २१॥ किरीटकौस्तुभध
रंमित्राणामभयंकरं॥ अवजानन्महात्मानंघोरेतमसिमज्जति॥ २२॥ एवंविदित्वातत्त्वार्थंलोकानामीश्वरेश्वरः ॥ वासुदेवोनमस्कार्यःसर्वलोकैःसुरोत्तमाः
॥ २३॥ भीष्मउवाच एवमुक्त्वासभगवान्देवान्सर्षिगणान्पुरा॥ विसृज्यसर्वभूतात्माजगामभवनंस्वकं ॥ २४॥ ततोदेवाःसगंधर्वामुनयोप्सरसोपि
च॥ कथांतांब्रह्मणागीतांश्रुत्वाप्रीतादिवंययुः॥ २५॥ एतच्छ्रुतंमयाताततऋषीणांभावितात्मनां ॥ वासुदेवंकथयतांसमवायेपुरातनं॥ २६॥ रामस्यजामद
ग्न्यस्यमार्कंडेयस्यधीमतः ॥ व्यासनारदयोश्चापिसकाशाद्भरतर्षभ ॥ २७॥ एतमर्थंचविज्ञायश्रुत्वाचप्रभुमव्ययं ॥ वासुदेवंमहात्मानंलोकानामीश्वरेश्व
रं॥ २८॥ यस्यचैवात्मजोब्रह्मासर्वस्यजगतःपिता ॥ कथंनवासुदेवोयमर्च्यश्चेज्यश्चमानवैः॥ २९॥ ॥१२९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ कृतलक्षणैः स्वस्वगुणप्रख्यातैः ॥ ३९ ॥ सात्वताः पंचरात्रागमविधिनापूजकास्तदीयंसात्वितं ॥ ४० ॥ कक्ष्याकांची पुरींद्वारकां

वारितोसिमयातातमुनिभिर्वेदपारगैः ॥ मागच्छसंयुगंतेनवासुदेवेनधन्विना ॥ ३० ॥ मापांडवैःसार्द्धमितितत्त्वंमोहान्नबुध्यसे ॥ मन्येत्वांराक्षसंक्रूरंतथाचा
सितमोदृतः ॥ ३१ ॥ यस्माद्विषसिगोविंदंपांडवंतंधनंजयं ॥ नरनारायणौदेवौकोन्योद्विष्याद्धिमानवः ॥ ३२ ॥ तस्माद्ब्रवीमितेराजन्नेषवैशाश्वतोव्ययः ॥ स
र्वलोकमयोनित्यःशास्ताधात्रीधरोध्रुवः ॥ ३३ ॥ योधारयतिलोकांस्त्रींश्चराचरगुरुःप्रभुः ॥ योद्धाजयश्चजेताचसर्वप्रकृतिरीश्वरः ॥ ३४ ॥ राजन्सर्वमयोत्थेषत
मोरागविवर्जितः ॥ यतःकृष्णस्ततोधर्मोयतोधर्मस्ततोजयः ॥ ३५ ॥ तस्यमाहात्म्ययोगेनयोगेनात्ममयेनच ॥ धृताःपांडुसुताराजन्जयश्चैषांभविष्यति ॥ ३६ ॥
श्रेयोयुक्तांसदाबुद्धिंपांडवानांदधातियः ॥ बलंचैवरणेनित्यंभयेभ्यश्चैवरक्षति ॥ ३७ ॥ सएषशाश्वतोदेवःसर्वगुह्यमयःशिवः ॥ वासुदेवइतिज्ञेयोयन्मांपृ
च्छसिभारत ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यैःशूद्रैश्चकृतलक्षणैः ॥ सेव्यतेभ्यर्च्यतेचैवनित्ययुक्तैःस्वकर्मभिः ॥ ३९ ॥ द्वापरस्ययुगस्यांतेआदौकलियुगस्यच ॥
सात्वतंविधिमास्थायगीतःसंकर्षणेनवै ॥ ४० ॥ सएषसर्वसुरमर्त्यलोकंसमुद्रकक्ष्यांतरितांपुरींच ॥ युगेयुगेमानुषंचैववासंपुनःपुनःसृजतेवासुदेवः ॥ ४१ ॥
इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० विश्वोपाख्यानेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनउवाच वासुदेवोमह
द्भूतंसर्वलोकेषुकथ्यते ॥ तस्यागमंप्रतिष्ठांचज्ञातुमिच्छेपितामह ॥ १ ॥ भीष्मउवाच वासुदेवोमहद्भूतंसर्वदैवतदैवतं ॥ नपरंपुंडरीकाक्षाद्दृश्यतेभरतर्षभ
॥ २ ॥ मार्कंडेयश्चगोविंदेकथयत्यद्भुतंमहत् ॥ सर्वभूतानिभूतात्मामहात्मापुरुषोत्तमः ॥ ३ ॥ आपोवायुश्चतेजश्चत्रयमेतदकल्पयत् ॥ ससृष्ट्वापृथिवींदेवींसर्व
लोकेश्वरःप्रभुः ॥ ४ ॥ अप्सुवैशयनंचक्रेमहात्मापुरुषोत्तमः ॥ सर्वतेजोमयोदेवोयोगात्सुष्वापतत्रह ॥ ५ ॥ मुखतःसोग्निमसृजत्प्राणाद्वायुमथापिच ॥ सरस्व
तींचवेदांश्चमनसःससृजेऽच्युतः ॥ ६ ॥ एषलोकान्ससर्जादौदेवांश्चऋषिभिःसह ॥ निधनंचैवमृत्युंचप्रजानांप्रभवाप्ययौ ॥ ७ ॥ एषधर्मश्चधर्मज्ञोवरदःसर्व
कामदः ॥ एषकर्ताचकार्यंचपूर्वदेवस्वयंप्रभुः ॥ ८ ॥ भूतंभव्यंभविष्यच्चपूर्वमेतदकल्पयत् ॥ उभेसंध्येदिशःखंचनियमांश्चजनार्दनः ॥ ९ ॥ ऋषींश्चैवहिगोविं
दस्तपश्चैवाभ्यकल्पयत् ॥ स्रष्टारंजगतश्चापिमहात्माप्रभुरव्ययः ॥ १० ॥ ॥ ४१ ॥ इ० भी० नै० भा० षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वासुदेवइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ निधनंमरणं मृत्युंमरणप्रयोजनं प्रभवउत्पत्तिहेतुः अव्ययःप्रलयहेतुः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ कर्णात्स्रवतीतिकर्णस्रोतः कर्णमलं ॥ १४ ॥ ब्रह्मणः सकाशादपचितिंसत्कारंयातुंप्राप्तुं यांतमितिपाठेब्रह्मणःअपचितिंक्षयंकर्तुमितिशेषः यांतंधावंतं ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥१८॥

अग्रजंसर्वभूतानांसंकर्षणमकल्पयत् ॥ तस्मान्नारायणोजज्ञेदेवदेवःसनातनः ॥ ११ ॥ नाभौपद्मंबभूवास्यसर्वलोकस्यसंभवात् ॥ तस्मात्पितामहोजातस्त
स्माज्जातास्त्विमाःप्रजाः ॥ १२ ॥ शेषंचाकल्पयद्देवमनंतंविश्वरूपिणं ॥ योधारयतिभूतानिधरांचेमांसपर्वतां ॥ १३ ॥ ध्यान्नयोगेनविप्राश्चतंविदंतिमहौ
जसं ॥ कर्णस्रोतोभवंचापिमधुंनाममहासुरं ॥ १४ ॥ तमुग्रमुग्रकर्माणमुग्रांबुद्धिंसमास्थितं ॥ ब्रह्मणोपचितिंयातुंजघानपुरुषोत्तमः ॥ १५ ॥ तस्यतातवधा
देवदेवदानवमानवाः ॥ मधुसूदनमित्याहुर्ऋषयश्चजनार्दनं ॥ १६ ॥ वराहश्चैवसिंहश्चत्रिविक्रमगतिःप्रभुः ॥ एषमातापिताचैवसर्वेषांप्राणिनांहरिः ॥ १७ ॥
परंहिपुंडरीकाक्षान्नभूतंनभविष्यति ॥ मुखतःसोसृजद्विप्रान्बाहुभ्यांक्षत्रियांस्तथा ॥ १८ ॥ वैश्यांश्चाप्युरुतोराजन्शूद्रान्वैपादतस्तथा ॥ तपसानियतोदेवो
निधानंसर्वदेहिनां ॥ १९ ॥ ब्रह्मभूतममावास्यांपौर्णमास्यांतथैवच ॥ योगभूतंपरिचरन्केशवंमहदाप्नुयात् ॥ २० ॥ केशवःपरमंतेजःसर्वलोकपितामहः ॥
एवमाहुर्हृषीकेशंमुनयोवैनराधिप ॥ २१ ॥ एवमेनंविजानीहिआचार्यंपितरंगुरुं ॥ कृष्णोयस्यप्रसीदेतलोकास्तेनाक्षयाजिताः ॥ २२ ॥ यश्चैवैनंभयस्थानेके
शवंशरणंव्रजेत् ॥ सदानरःपठंश्चेदंस्वस्तिमान्ससुखीभवेत् ॥ २३ ॥ येचकृष्णंप्रपद्यंतेतेनमुह्यंतिमानवाः ॥ भयेमहतिमग्नांश्चपातिनित्यंजनार्दनः ॥ २४ ॥
सतंयुधिष्ठिरोज्ञात्वायाथातथ्येनभारत ॥ सर्वात्मनामहात्मानंकेशवंजगदीश्वरं ॥ प्रपन्नःशरणंराजन्योगानांप्रभुमीश्वरं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्म
पर्वणिभीष्मव० विश्वोपाख्यानेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच श्रृणुचेदंमहाराजब्रह्मभूतंस्तवंमम ॥ ब्रह्म
र्षिभिश्चदेवैश्चयःपुराकथितोभुवि ॥ १ ॥ साध्यानामपिदेवानांदेवदेवेश्वरःप्रभुः ॥ लोकभावनभावज्ञइतित्वांनारदोब्रवीत् ॥ २ ॥ भूतंभव्यंभविष्यंचमार्कंडे
योभ्युवाचह ॥ यज्ञंत्वांचैवयज्ञानांतपश्चतपसामपि ॥ ३ ॥ देवानामपिदेवंचत्वामाहभगवान्भृगुः ॥ पुराणंचैवपरमंविष्णोरूपंतवेतिच ॥ ४ ॥ वासुदेवोवसूनां
त्वंशक्रंस्थापयितातथा ॥ देवदेवोसिदेवानामितिद्वैपायनोब्रवीत् ॥ ५ ॥ पूर्वंप्रजानिसर्गेचदक्षमाहुःप्रजापतिं ॥ स्रष्टारंसर्वलोकानामंगिरास्त्वांतथाऽब्रवीत् ॥
॥ ६ ॥ अव्यक्तंतेशरीरोत्थंव्यक्तंतेमनसिस्थितं ॥ देवास्त्वत्संभवाश्चैवदेवलस्त्वसितोब्रवीत् ॥ ७ ॥

॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥७॥ श्रृण्विति इदमितिसामान्येनपुंसकं ॥१॥२ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पृष्ठेसमभवच्छ्रीमान्स्वयंराजायुधिष्ठिरः॥भ्रातृभ्यांसहितोवीरोयमाभ्यांचारुविक्रमः ॥ १२ ॥ प्रविश्यतुरणेभीमोमकरंमुखतस्तदा ॥ भीष्ममासाद्यसंग्रा
मेच्छादयामाससायकैः ॥ १३ ॥ ततोभीष्मोमहास्त्राणिपातयामासभारत॥ मोहयन्पांडुपुत्राणांव्यूढंसैन्यंमहाहवे ॥ १४ ॥ संमुह्यतितदासैन्येत्वरमाणोधनं
जयः॥भीष्मंशरसहस्रेणविव्याधरणमूर्धनि॥ १५ ॥ प्रतिसंवार्यचास्त्राणिभीष्ममुक्तानिसंयुगे ॥ स्वेनानीकेनहृष्टेनयुद्धायसमुपस्थितः॥ १६॥ ततोदुर्योध
नोराजाभारद्वाजमभाषत ॥ पूर्वंदृष्ट्वावधंघोरंबलस्यबलिनांवरः ॥ १७॥ भ्रातॄणांचवधंयुद्धेस्मरमाणोमहारथः॥ आचार्यसततंहित्वंहितकामोममानघ ॥
॥१८॥ वयंहित्वांसमाश्रित्यभीष्मंचैवपितामहं॥देवानपिरणेजेतुंप्रार्थयामोनसंशयः॥ १९ ॥ किमुपांडुसुतान्युद्धेहीनवीर्यपराक्रमान्॥ सतथाकुरुभद्रंते
यथावध्यंतिपांडवाः ॥ २० ॥ एवमुक्तस्ततोद्रोणस्तवपुत्रेणमारिष॥ अभिनत्पांडवानीकंप्रेक्षमाणस्यसात्यकेः ॥ २१ ॥ सात्यकिस्तुततोद्रोणंवारयामासभा
रत॥ तयोःप्रववृतेयुद्धंघोररूपंभयावहं॥ २२ ॥शैनेयंतुरणेक्रुद्धोभारद्वाजःप्रतापवान्॥ अविध्यन्निशितैर्बाणैर्जत्रुदेशेहसन्निव॥ २३ ॥ भीमसेनस्ततःक्रुद्धो
भारद्वाजमविध्यत॥ संरक्षन्सात्यकिंराजन्द्रोणाच्छस्त्रभृतांवरात्॥ २४ ॥ ततोद्रोणश्चभीष्मश्चतथाशल्यश्चमारिष॥ भीमसेनंरणेक्रुद्धाश्छादयांचक्रिरेशरैः
॥ २५॥ तत्राभिमन्युःसंक्रुद्धोद्रौपदेयाश्चमारिष॥ विव्यधुर्निशितैर्बाणैःसर्वांस्तानुद्यतायुधान् ॥ २६॥ द्रोणभीष्मौतुसंक्रुद्धावापततौमहाबलौ ॥ प्रत्युद्ययौ
शिखंडीतुमहेष्वासोमहाहवे॥ २७॥ प्रगृह्यबलवद्वीरोधनुर्जलदनिःस्वनं ॥ अभ्यवर्षच्छरैस्तूर्णंछादयानोदिवाकरं॥ २८॥ शिखंडिनंसमासाद्यभरतानांपि
तामहः॥ अवर्जयतसंग्रामंस्त्रीत्वंतस्यानुसंस्मरन्॥ २९॥ ततोद्रोणोमहाराजअभ्यद्रवततंरणे ॥ रक्षमाणस्तदाभीष्मंतवपुत्रेणचोदितः॥ ३० ॥ शिखंडीतुस
मासाद्यद्रोणंशस्त्रभृतांवरं॥ अवर्जयतसंत्रस्तोयुगांताग्निमिवोल्बणं॥ ३१ ॥ ततोबलेनमहतापुत्रस्तवविशांपते ॥ जुगोपभीष्ममासाद्यप्रार्थयानोमहद्यशः॥
॥ ३२ ॥ तथैवपांडवाराजन्पुरस्कृत्यधनंजयं॥ भीष्ममेवाभ्यवर्तंतजयेकृत्वादृढांमतिं॥ ३३ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंदेवानांदानवैरिव ॥ जयमाकांक्षतांसंख्येयश
श्चसुमहाद्भुतं ॥ ३४॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिपंचमदिवसयुद्धारंभेऊनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥१३१॥
संजयउवाच अकरोत्तुमुलंयुद्धंभीष्मःशांतनवस्तदा॥भीमसेनभयादिच्छन्पुत्रांस्तारयितुंतव ॥ १ ॥ अकरोदिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

पूर्वाह्लेतन्महारौद्रंराज्ञांयुद्धमवर्तत ॥ कुरूणांपांडवानांचमुख्यशूरविनाशनं॥ २॥ तस्मिन्नाकुलसंग्रामेवर्तमानेमहाभये॥ अभवत्तुमुलःशब्दःसंस्पृशन्गगनंम
हत् ॥ ३॥ नंदद्भिश्चमहानागैर्हेषमाणैश्चवाजिभिः॥ भेरीशंखनिनादैश्चतुमुलंसमपद्यत ॥ ४ ॥ युयुत्सवस्तेविक्रांताविजयायमहाबलाः॥ अन्योन्यमभिगर्ज
तोगोष्ठेष्विवमहर्षभाः ॥ ५ ॥ शिरसांपात्यमानानांसमरेनिशितैःशरैः॥ अश्मवृष्टिरिवाकाशेबभूवभरतर्षभ ॥ ६॥ कुंडलोष्णीषधारीणिजातरूपोज्वलानि
च ॥ पतितानिस्मदृश्यंतेशिरांसिभरतर्षभ ॥ ७॥ विशिखोन्मथितैर्गात्रैर्बाहुभिश्चसकार्मुकैः ॥ सहस्ताभरणैश्चान्यैरभवच्छादितामही ॥ ८ ॥ कवचोपहितै
र्गात्रैर्हस्तैश्चसमलंकृतैः ॥ मुखैश्चचंद्रसंकाशैरक्तांतनयनैःशुभैः ॥ ९॥ गजवाजिमनुष्याणांसर्वगात्रैश्चभूपते॥ आसीत्सर्वासमास्तीर्णामुहूर्तेनवसुंधरा ॥ १०॥
रजोमेघैश्चतुमुलैःशस्त्रविद्युत्प्रकाशिभिः ॥ आयुधानांचनिर्घोषःस्तनयित्नुसमोभवत् ॥ ११ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलःकटुकःशोणितोदकः॥ प्रावर्ततकुरूणांचपां
डवानांचभारत ॥ १२॥ तस्मिन्महाभयेघोरेतुमुलेलोमहर्षणे ॥ ववृषुःशरवर्षाणिक्षत्रियायुद्धदुर्मदाः ॥ १३॥ आक्रोशन्कुंजरास्तत्रशरवर्षप्रतापिताः ॥ ताव
कानांपरेषांचसंयुगेभरतर्षभ ॥ १४ ॥ संरब्धानांचवीराणांधीराणाममितौजसां ॥ धनुर्ज्यातलशब्देननप्राज्ञायतकिंचन ॥ १५॥ उत्थितेषुकबंधेषुसर्वतःशो
णितोदके ॥ समरेपर्यधावंतनृपारिपुवधोद्यताः ॥ १६ ॥ शरशक्तिगदाभिस्तेखड्गैश्चामिततेजसः ॥ निजघ्नुःसमरेन्योन्यंशूराःपरिघबाहवः ॥ १७॥ बभ्रमुःकुंज
राश्चात्रशरैर्विद्धानिरंकुशाः ॥ अश्वाश्चपर्यधावंतहतारोहादिशोदश ॥ १८॥ उत्पत्यनिपतंत्यन्येशरघातप्रपीडिताः ॥ तावकानांपरेषांचयोधाभरतसत्तम ॥
॥ १९ ॥ बाहूनामुत्तमांगानांकार्मुकाणांचभारत ॥ गदानांपरिघाणांचहस्तानांचोरुभिःसह ॥ २० ॥ पादानांभूषणानांचकेयूराणांचसंघशः ॥ राशयस्तत्रदृ
श्यंतेभीष्मभीमसमागमे ॥ २१ ॥ अश्वानांकुंजराणांचरथानांचानिवर्तिनां ॥ संघाताःस्मप्रदृश्यंतेतत्रतत्रविशांपते ॥ २२ ॥ गदाभिरसिभिःप्रासैर्बाणैश्चनत
पर्वभिः ॥ जघ्नुःपरस्परंतत्रक्षत्रियाःकालआगते ॥ २३ ॥ अपरेबाहुभिर्वीरानियुद्धकुशलायुधि ॥ बहुधासमसज्जंतआयसैःपरिघैरिव ॥ २४ ॥ मुष्टिभिर्जानु
भिश्चैवतलैश्चैवविशांपते ॥ अन्योन्यंजघ्निरेवीरास्तावकाःपांडवैःसह ॥ २५ ॥ पतितैःपात्यमानैश्चविचेष्टद्भिश्चभूतले ॥ घोरमायोधनंजज्ञेतत्रतत्रजनेश्वर ॥
॥ २६ ॥ विरथारथिनश्चात्रनिस्त्रिंशवरधारिणः ॥ अन्योन्यमभिधावंतःपरस्परवधैषिणः ॥ २७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिरसातेदिवंव्याप्तंबाहुभ्यांपृथिवीतथा ॥ जठरंतेत्रयोलोकाःपुरुषोसिसनातनः ॥ ८ ॥ एवंत्वामभिजानंतितपसाभावितानराः ॥ आत्मदर्शनतृप्ताना
मृषीणांचासिसत्तमः ॥ ९ ॥ राजर्षीणामुदाराणामाहवेष्वनिवर्तिनां ॥ सर्वधर्मप्रधानानांत्वंगतिर्मधुसूदन ॥ १० ॥ इतिनित्यंयोगविद्भिर्भगवान्पुरुषो
त्तमः॥ सनत्कुमारप्रमुखैःस्तूयतेभ्यर्च्यतेहरिः॥ ११ ॥ एषतेविस्तरस्तातसंक्षेपश्चप्रकीर्तितः ॥ केशवस्ययथातत्त्वंसुप्रीतोभजकेशवं॥ १२॥ संजयउवा
च पुण्यंश्रुत्वैतदाख्यानंमहाराजसुतस्तव ॥ केशवंबहुमेनेसपांडवांश्चमहारथान्॥ १३॥ तमब्रवीन्महाराजभीष्मःशांतनवःपुनः॥ माहात्म्यंतेश्रुतंराजन्के
शवस्यमहात्मनः॥ १४ ॥ नरस्यचयथातत्त्वंयन्मांत्वंपृच्छसेनृप॥ यदर्थंनृषुसंभूतौनरनारायणावृषी॥ १५॥ अवध्यौचयथावीरौसंयुगेष्वपराजितौ ॥ यथा
चपांडवाराजन्नवध्यायुधिकस्यचित्॥ १६॥ प्रीतिमान्हिदृढंकृष्णःपांडवेषुयशस्विषु ॥ तस्माद्ब्रवीमिराजेंद्रशमोभवतुपांडवैः ॥ १७॥ पृथिवींभुंक्ष्वसहितो
भ्रातृभिर्बलिभिर्वशी॥ नरनारायणौदेवाववज्ञायनशिष्यसि॥ १८॥ एवमुक्त्वातवपितातूष्णीमासीद्विशांपते॥ व्यसर्जयच्चराजानंशयनंचविवेशह ॥१९॥
राजाचशिविरंप्रायात्प्रणिपत्यमहात्मने ॥ शिश्येचशयनेशुभ्रेरात्रिंतांभरतर्षभ ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिविश्वोपाख्याने
अष्टषष्टितमोऽध्यायः॥ ६८॥ विश्वोपाख्यानंसमाप्तं ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच व्युषितायांतुशर्वर्यामुदितेचदिवाकरे॥ उभेसेनेमहाराजयु
द्धायैवसमीयतुः॥ १ ॥ अभ्यधावंतसंक्रुद्धाःपरस्परजिगीषवः॥ तेसर्वेसहितायुद्धेसमालोक्यपरस्परं ॥ २॥ पांडवाधार्तराष्ट्राश्चराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ व्यूहौच
व्यूह्यसंरब्धाःसंप्रहृष्टाःप्रहारिणः॥ ३ ॥ अरक्षन्मकरव्यूहंभीष्मोराजन्समंततः॥ तथैवपांडवाराजन्नरक्षन्व्यूहमात्मनः॥४॥ सनिर्ययौमहाराजपितादेवव्र
तस्तव॥ महतारथवंशेनसंवृतोरथिनांवरः॥ ५॥ इतरेतरमन्वीयुर्यथाभागमवस्थिताः॥ रथिनःपत्तयश्चैवदंतिनःसादिनस्तथा॥६॥ तान्दृष्ट्वाभ्युद्यतान्संख्ये
पांडवाहियशस्विनः॥ श्येनेनव्यूहराजेनतेनाजय्येनसंयुगे ॥ ७॥ अशोभतमुखेतस्यभीमसेनोमहाबलः॥ नेत्रेशिखंडीदुर्धर्षौधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ ८॥ शीर्षंत
स्याभवद्वीरःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ विधुन्वन्गांडिवंपार्थोग्रीवायामभवत्तदा ॥ ९॥ अक्षौहिण्यासमंतत्रवामपक्षोभवत्तदा ॥ महात्माद्रुपदःश्रीमान्सह
पुत्रेणसंयुगे॥ १० ॥ दक्षिणश्चाभवत्पक्षःकैकेयोऽक्षौहिणीपतिः॥ पृष्ठतोद्रौपदेयाश्चसौभद्रश्चापिवीर्यवान् ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्तनयित्नुर्गर्जितं ॥ ७ ॥

ततोदुर्योधनोराजाकलिंगैर्बहुभिर्वृतः ॥ पुरस्कृत्यरणेभीष्मंपांडवानभ्यवर्तत ॥ २८ ॥ तथैवपांडवाःसर्वेपरिवार्यवृकोदरं ॥ भीष्ममभ्यद्रवन्क्रुद्धास्ततोयुद्धम वर्तत ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० संकुलयुद्धेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वा भीष्मेणसंसक्तान्भ्रातॄनन्यांश्चपार्थिवान् ॥ समभ्यधावद्गांगेयमुद्यतास्त्रोधनंजयः ॥ १ ॥ पांचजन्यस्यनिर्घोषंधनुषोगांडिवस्यच ॥ ध्वजंचदृष्ट्वापार्थस्यसर्वा न्नोभयमाविशत् ॥ २ ॥ सिंहलांगूलमाकाशेज्वलंतमिवपर्वतं ॥ असज्जमानंवृक्षेषुधूमकेतुमिवोत्थितं ॥ ३ ॥ बहुवर्णविचित्रंचदिव्यंवानरलक्षणं ॥ अपश्या ममहाराजध्वजंगांडीवधन्वनः ॥ ४ ॥ विद्युतंमेघमध्यस्थांभ्राजमानामिवांबरे ॥ ददृशुर्गांडिवंयोधारुक्मपृष्ठंमहामृधे ॥ ५ ॥ आशुश्रुमभृशंचास्यशक्रस्येवा भिगर्जतः ॥ सुघोरंतलयोःशब्दंनिघ्नतस्तववाहिनीं ॥ ६ ॥ चंडवातोयथामेघःसविद्युत्स्तनयित्नुमान् ॥ दिशःसंप्लावयन्सर्वाःशरवर्षैःसमंततः ॥ ७ ॥ समभ्यधा वद्गांगेयंभैरवास्त्रोधनंजयः ॥ दिशंप्राचींप्रतीचींचनजानीमोस्त्रमोहिताः ॥ ८ ॥ कांदिग्भूताःश्रांतपत्राहताश्वाहतचेतसः ॥ अन्योन्यमभिसंश्लिष्ययोधास्तेभ रतर्षभ ॥ ९ ॥ भीष्ममेवाभ्यलीयंतसहसर्वैस्तवात्मजैः ॥ तेषामार्तायनमभूद्भीष्मःशांतनवोरणे ॥ १० ॥ समुत्पतंतिवित्रस्तारथेभ्योरथिनस्तथा ॥ सादिन श्चाश्वपृष्ठेभ्योभूमौचापिपदातयः ॥ ११ ॥ श्रुत्वागांडीवनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ सर्वसैन्यानिभीतानिव्यवालीयंतभारत ॥ १२ ॥ अथकांबोजजैरश्वै र्महद्भिःशीघ्रगामिभिः ॥ गोपानांबहुसाहस्रैर्बालैर्गोपायनैर्वृतः ॥ १३ ॥ मद्रसौवीरगांधारैस्त्रैगर्तैश्चविशांपते ॥ सर्वकालिंगमुख्यैश्चकलिंगाधिपतिर्वृतः ॥ ॥ १४ ॥ नानानरगणौघैश्चदुःशासनपुरःसरः ॥ जयद्रथश्चनृपतिःसहितःसर्वराजभिः ॥ १५ ॥ हयारोहवराश्चैवतवपुत्रेणचोदिताः ॥ चतुर्दशसहस्राणिसौवलं पर्यवारयन् ॥ १६ ॥ ततस्तेसहिताःसर्वेविभक्तरथवाहनाः ॥ अर्जुनंसमरेजघ्नुस्तावकाभरतर्षभ ॥ १७ ॥ रथिभिर्वारणैरश्वैःपादातैश्चसमीरितं ॥ घोरमायोध नंचक्रेमहाभ्रसदृशंरजः ॥ १८ ॥ तोमरप्रासनाराचगजाश्वरथयोधिनां ॥ बलेनमहताभीष्मःसमसज्जत्किरीटिना ॥ १९ ॥ आवंत्यःकाशिराजेनभीमसेनेनसैं धवः ॥ अजातशत्रुर्मद्राणामृषभेणयशस्विना ॥ २० ॥ सहपुत्रःसहामात्यःशल्येनसमसज्जत ॥ विकर्णःसहदेवेनचित्रसेनःशिखंडिना ॥ २१ ॥ मत्स्यादुर्योधनं जग्मुःशकुनिंचविशांपते ॥ द्रुपदश्चेकितानश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ २२ ॥ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वीतमाददिरेप्रतिगजंमृद्नंतो निर्वीर्यमपिगजंजगृहुः मत्तगजबुध्येतिभावः वीतमसारगजेइतिमेदिनी

द्रोणेनसमसज्जंतसपुत्रेणमहात्मना ॥ कृपश्चकृतवर्माचधृष्टद्युम्नमभिद्रुतौ ॥ २३ ॥ एवंप्रव्रजिताश्वानिभ्रांतनागरथानिच ॥ सैन्यानिसमसज्जंतप्रयुद्धानि समंततः ॥ २४ ॥ निरभ्रेविद्युतस्तीव्रादिशश्चरजसावृताः ॥ प्रादुरासन्महोल्काश्चसनिर्घाताविशांपते ॥ २५ ॥ प्रादुर्भूतोमहावातःपांसुवर्षंपपातच ॥ नभस्यं तर्दधेसूर्यःसैन्येनरजसावृतः ॥ २६ ॥ प्रमोहःसर्वसत्वानामतीवसमपद्यत ॥ रजसाचाभिभूतानामस्त्रजालैश्चतुद्यतां ॥ २७ ॥ वीरबाहुविसृष्टानांसर्वावरणभेदि नां ॥ संघातःशरजालानांतुमुलःसमपद्यत ॥ २८ ॥ प्रकाशंचक्रुराकाशमुद्यतानिभुजोत्तमैः ॥ नक्षत्रविमलाभानिशस्त्राणिभरतर्षभ ॥ २९ ॥ आर्षभाणिवि चित्राणिरुक्मजालावृतानिच ॥ संपेतुर्दिक्षुसर्वासुचर्माणिभरतर्षभ ॥ ३० ॥ सूर्यवर्णैश्चनिस्त्रिंशैःपात्यमानानिसर्वशः ॥ दिक्षुसर्वास्वदृश्यंतशरीराणिशिरां सिच ॥ ३१ ॥ भग्नचक्राक्षनीडाश्चनिपातितमहाध्वजाः ॥ हताश्वाःपृथिवींजग्मुस्तत्रतत्रमहारथाः ॥ ३२ ॥ परिपेतुर्हयाश्चात्रकेचिच्छस्त्रकृतव्रणाः ॥ रथान्वि परिकर्षंतोहतेषुरथयोधिषु ॥ ३३ ॥ शराहताभिन्नदेहाबद्धयोक्त्राहयोत्तमाः ॥ युगानिपर्यकर्षंततत्रतत्रस्मभारत ॥ ३४ ॥ अदृश्यंतससूताश्चसाश्वाःसरथयो धिनः ॥ एकेनबलिनाराजन्वारणेनविमर्दिताः ॥ ३५ ॥ गंधहस्तिमदस्रावमाघ्रायबहवोरणे ॥ सन्निपातेबलौघानांवीतमाददिरेगजाः ॥ ३६ ॥ सतोमरैर्महा मात्रैर्निपतद्भिर्गतासुभिः ॥ बभूवायोधनंछन्नंनाराचाभिहतैर्गजैः ॥ ३७ ॥ सन्निपातेबलौघानांप्रेषितैर्वरवारणैः ॥ निपेतुर्युधिसंभग्नाःसयोधाःसध्वजाग जाः ॥ ३८ ॥ नागराजोपमैर्हस्तैर्नागैराक्षिप्यसंयुगे ॥ व्यदृश्यंतमहाराजसंभग्नारथकूबराः ॥ ३९ ॥ विशीर्णरथसंघाश्चकेशेष्वाक्षिप्यदंतिभिः ॥ द्रुमशाखाइ वाविध्यनिष्पिष्टारथिनोरणे ॥ ४० ॥ रथेषुचरथान्युद्धेसंसक्तान्वरवारणाः ॥ विकर्षंतोदिशःसर्वाःसंपेतुःसर्वशब्दगाः ॥ ४१ ॥ तेषांतथाकर्षतांतुगजानांरूप माबभौ ॥ सरःसुनलिनीजालंविषक्तमिवकर्षतां ॥ ४२ ॥ एवंसंछादितंतत्रबभूवायोधनंमहत् ॥ सादिभिश्चपदातैश्चसध्वजैश्चमहारथैः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीम हाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० संकुलयुद्धेएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच शिखंडीसहमत्स्येनविराटे नविशांपते ॥ भीष्ममाशुमहेष्वासमाससादसुदुर्जयं ॥ १ ॥ द्रोणंकृपंविकर्णंचमहेष्वासंमहाबलं ॥ राज्ञश्चान्यान्रणेशूरान्बहूनार्च्छद्धनंजयः ॥ २ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिभी० नै० भा० एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शिखंडीति ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सैंधवंचमहेष्वासंसामात्यंसहबंधुभिः ॥ प्राच्यांश्चदाक्षिणात्यांश्चभूमिपान्भूमिपर्षभ ॥ ३ ॥ पुत्रंचतेमहेष्वासंदुर्योधनममर्षणं ॥ दुःसहंचैवसमरेभीमसेनो
॥१३३॥ भ्यवर्तत ॥ ४ ॥ सहदेवस्तुशकुनिमुलूकंचमहारथं ॥ पितापुत्रौमहेष्वासावभ्यवर्ततदुर्जयौ ॥ ५ ॥ युधिष्ठिरोमहाराजगजानीकंमहारथः ॥ समवर्ततसंग्रामेपु ६
त्रेणनिकृतस्तव ॥ ६ ॥ माद्रीपुत्रस्तुनकुलःशूरसंकंदनोयुधि ॥ त्रिगर्तानांबलैःसार्धसमसज्जतपांडवः ॥ ७ ॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धाःसमरेशाल्वकेकयान् ॥ सात्य
किश्चेकितानश्चसौभद्रश्चमहारथः ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुश्चसमरेराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ पुत्राणांतेरथानीकंप्रत्युद्याताःसुदुर्जयाः ॥ ९ ॥ सेनापतिरमेयात्माधृष्टद्युम्नोम
हाबलः ॥ द्रोणेनसमरेराजन्समियायोग्रकर्मणा ॥ १० ॥ एवमेतेमहेष्वासास्तावकाःपांडवैःसह ॥ समेत्यसमरेशूराःसंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ ११ ॥ मध्यंदिनगतेसू
र्येनभस्याकुलतांगते ॥ कुरवःपांडवेयाश्चनिजघ्नुरितरेतरं ॥ १२ ॥ ध्वजिनोहेमचित्रांगाविचरंतोरणाजिरे ॥ सपताकारथारेजुर्वैयाघ्रपरिवारणाः ॥ १३ ॥ समे
तानांचसमरेजिगीषूणांपरस्परं ॥ बभूवतुमुलःशब्दःसिंहानामिवनर्दतां ॥ १४ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामसंप्रहारंसुदारुणं ॥ यदकुर्वन्रणेशूराःसृंजयाःकुरुभिःसह
॥ १५ ॥ नैवखंनदिशोराजन्नसूर्यंशत्रुतापन ॥ विदिशोवापिपश्यामःशरैर्मुक्तैःसमंततः ॥ १६ ॥ शक्तीनांविमलाग्राणांतोमराणांतथास्यतां ॥ निस्त्रिंशानांचपीता
नांनीलोत्पलनिभाःप्रभाः ॥ १७ ॥ कवचानांविचित्राणांभूषणानांप्रभास्तथा ॥ खंदिशःप्रदिशश्चैवभासयामासुरोजसा ॥ १८ ॥ वपुर्भिश्चनरेंद्राणांचंद्रसूर्यसम
प्रभैः ॥ विरराजतदाराजंस्तत्रतत्ररणांगनं ॥ १९ ॥ रथसंघानरव्याघ्राःसमायांतश्चसंयुगे ॥ विरेजुःसमरेराजन्ग्रहाइवनभस्तले ॥ २० ॥ भीष्मस्तुरथिनांश्रेष्ठो
भीमसेनंमहाबलं ॥ अवारयतसंक्रुद्धःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ २१ ॥ ततोभीष्मविनिर्मुक्तारुक्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ अभ्यघ्नन्समरेभीमंतैलधौताःसुतेजनाः ॥
॥ २२ ॥ तस्यशक्तिंमहावेगांभीमसेनोमहाबलः ॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशांप्रेषयामासभारत ॥ २३ ॥ तामापतंतींसहसारुक्मदंडांदुरासदां ॥ चिच्छेदसमरेभी
ष्मःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २४ ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ कार्मुकंभीमसेनस्यद्विधाचिच्छेदभारत ॥ २५ ॥ सात्यकिस्तुततस्तूर्णंभीष्ममासाद्यसंयुगे ॥
आकर्णप्रहितैस्तीक्ष्णैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः ॥ २६ ॥ शरैर्बहुभिरानर्छत्पितरंतेजनेश्वर ॥ ततःसंधायवैतीक्ष्णंशरंपरमदारुणं ॥ २७ ॥ वार्ष्णेयस्यरथाद्भीष्मःपा ॥१३३॥
तयामाससारथिं ॥ तस्याश्वाःप्रद्रुताराजन्निहतेरथसारथौ ॥ २८ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेनतेनैवधावंतिमनोमारुतरंहसः॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यनिःस्वनस्तुमुलोभवत् ॥ २९॥ हाहाकारश्चसंजज्ञेपांडवानांमहात्मनां ॥ अभ्यद्रवतगृह्णीतहयान्यच्छ
तधावत॥ ३० ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोयुयुधानरथंप्रति॥ एतस्मिन्नेवकालेतुभीष्मःशांतनवस्तदा॥३१ ॥ न्यहनत्पांडवींसेनामासुरीमिवदृत्रहा॥ तेवध्यमा
नाभीष्मेणपंचालाःसोमकैःसह॥ ३२॥ स्थिरांयुद्धेमतिंकृत्वाभीष्ममेवाभिदुद्रुवुः॥ धृष्टद्युम्नमुखाश्चापिपार्थाःशांतनवंरणे॥ ३३॥ अभ्यधावन्जिगीषंतस्त
वपुत्रस्यवाहिनीं॥ तथैवकौरवाराजन्भीष्मद्रोणपुरोगमाः ॥ ३४॥ अभ्यधावंतवेगेनततोयुद्धमवर्तत ॥ ३५॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव
धप०पंचमदिवसयुद्धेद्विसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७२॥ ॥ ७३॥ ॥ ७३॥ संजयउवाच विराटोथत्रिभिर्बाणैर्भीष्ममार्छन्महारथं॥ वि
व्याधतुरगांश्चास्यत्रिभिर्बाणैर्महारथः॥ १ ॥ तंप्रत्यविध्यद्दशभिर्भीष्मःशांतनवःशरैः॥ रुक्मपुंखैर्महेष्वासःकृतहस्तोमहाबलः॥ २॥ द्रौणिर्गांडीवधन्वानंभी
मधन्वामहारथः॥ अविध्यदिषुभिःषड्भिर्दृढहस्तःस्तनांतरे॥ ३॥ कार्मुकंतस्यचिच्छेदफाल्गुनःपरवीरहा ॥ अविध्यच्चभृशंतीक्ष्णैःपत्रिभिःशत्रुकर्शनः ॥ ४ ॥
सोन्यत्कार्मुकमादायवेगवान्क्रोधमूर्छितः॥ अमृष्यमाणःपार्थेनकार्मुकच्छेदमाहवे॥५॥ अविध्यत्फाल्गुनंराजन्नवत्यानिशितैःशरैः ॥ वासुदेवंचसप्तत्या
विव्याधपरमेषुभिः॥ ६॥ ततःक्रोधाभिताम्राक्षःकृष्णेनसहफाल्गुनः॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यचिंतयित्वापुनःपुनः॥ ७॥ धनुःप्रपीड्यवामेनकरेणामित्रकर्श
नः॥ गांडीवधन्वासंक्रुद्धःशितान्सन्नतपर्वणः॥८॥ जीवितांतकरान्घोरान्समादत्तशिलीमुखान्॥ तैस्तूर्णंसमरेविध्यद्द्रौणिंबलवतांवरः॥ ९ ॥ तस्यतेकव
चंभित्वापपुःशोणितमाहवे॥ नविव्यथेचनिर्भिन्नोद्रौणिर्गांडीवधन्वना॥ १० ॥ तथैवचशरान्द्रौणिःप्रविमुंचन्नविह्वलः॥ तस्थौससमरेराजंस्त्रातुमिच्छन्म
हाव्रतं॥ ११ ॥ तस्यतत्सुमहत्कर्मशशंसुःकुरुसत्तमाः॥ यत्कृष्णाभ्यांसमेताभ्यामभ्यापततसंयुगे॥ १२ ॥ सहिनित्यमनीकेषुयुध्यतेऽभयमास्थितः॥ अस्त्र
ग्रामंससंहारंद्रोणात्प्राप्यसुदुर्लभं॥ १३॥ ममैषआचार्यसुतोद्रोणस्यापिप्रियःसुतः॥ ब्राह्मणश्चविशेषेणमाननीयोममेतिच ॥ १४ ॥ समास्थायमतिंवीरो
बीभत्सुःशत्रुतापनः॥ कृपांचक्रेरथश्रेष्ठोभारद्वाजसुतंप्रति॥१५॥ द्रौणिंत्यक्त्वाततोयुद्धेकौंतेयःश्वेतवाहनः॥ युयुधेतावकान्निघ्नंस्त्वरमाणःपराक्रमी॥१६॥
दुर्योधनस्तुदशभिर्गार्ध्रपत्रैःशिलाशितैः॥ भीमसेनंमहेष्वासंरुक्मपुंखैःसमार्पयत् ॥ १७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भीमसेनःसुसंक्रुद्धःपरासुकरणंदृढं ॥ चित्रंकार्मुकमादत्तशरांश्चनिशितान्दश ॥ १८ ॥ आकर्णप्रहितैस्तीक्ष्णैर्वेगवद्भिरजिह्मगैः ॥ अविध्यत्तूर्णमव्यग्रःकुरु
 राजंमहोरसि ॥ १९ ॥ तस्यकांचनसूत्रस्थःशरैःसंछादितोमणिः ॥ रराजोरसिखेसूर्योग्रहैरिवसमावृतः ॥ २० ॥ पुत्रस्तुतवतेजस्वीभीमसेनेनताडितः ॥ नाम्ट
ष्यतयथानागस्तलशब्दंमदोत्कटः ॥ २१ ॥ ततःशरैर्महाराजरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ भीमंविव्याधसंक्रुद्धस्त्रासयानोवरूथिनीं ॥ २२ ॥ तौयुध्यमानौसमरेभृ
शमन्योन्यविक्षतौ ॥ पुत्रौतेदेवसंकाशौव्यरोचेतांमहाबलौ ॥ २३ ॥ चित्रसेनंनरव्याघ्रंसौभद्रःपरवीरहा ॥ अविध्यद्दशभिर्बाणैःपुरुमित्रंचसप्तभिः ॥ २४ ॥ स
त्यव्रतंचसप्तत्याविध्वाशक्रसमोयुधि ॥ नृत्यन्निवरणेवीरआर्तिंनःसमजीजनत् ॥ २५ ॥ तंप्रत्यविध्यद्दशभिश्चित्रसेनःशिलीमुखैः ॥ सत्यव्रतश्चनवभिःपुरुमि
त्रश्चसप्तभिः ॥ २६ ॥ सविद्धोविक्षरन्रक्तंशत्रुसंवारणंमहत् ॥ चिच्छेदचित्रसेनस्यचित्रंकार्मुकमार्जुनिः ॥ २७ ॥ भित्वाचास्यतनुत्राणंशरेणोरस्यताडयत् ॥
ततस्तेतावकावीराराजपुत्रामहारथाः ॥ २८ ॥ समेत्ययुधिसंरब्धाविव्यधुर्निशितैःशरैः ॥ तांश्चसर्वान्शरैस्तीक्ष्णैर्जघानपरमास्त्रवित् ॥ २९ ॥ तस्यदृष्ट्वातुत
त्कर्मपरिवव्रुःसुतास्तव ॥ दहंतंसमरेसैन्यंवनेकक्षंयथोल्बणं ॥ ३० ॥ अपेतशिशिरेकालेसमिद्धमिवपावकं ॥ अत्यरोचतसौभद्रस्तवसैन्यानिनाशयन् ॥ ३१ ॥
तत्तस्यचरितंदृष्ट्वापौत्रस्तवविशांपते ॥ लक्ष्मणोभ्यपतत्तूर्णंसात्वतीपुत्रमाहवे ॥ ३२ ॥ अभिमन्युस्तुसंक्रुद्धोलक्ष्मणंशुभलक्षणं ॥ विव्याधनिशितैःषड्भिःसार
थिंचत्रिभिःशरैः ॥ ३३ ॥ तथैवलक्ष्मणोराजन्सौभद्रंनिशितैःशरैः ॥ अविध्यतमहाराजतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३४ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासारथिंचमहाबलः ॥
अभ्यद्रवतसौभद्रोलक्ष्मणंनिशितैःशरैः ॥ ३५ ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठंल्लक्ष्मणःपरवीरहा ॥ शक्तिंचिक्षेपसंक्रुद्धःसौभद्रस्यरथंप्रति ॥ ३६ ॥ तामापतंतींसहसाघोर
रूपांदुरासदां ॥ अभिमन्युःशरैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेदभुजगोपमां ॥ ३७ ॥ ततःस्वरथमारोप्यलक्ष्मणंगौतमस्तदा ॥ अपोवाहरथेनाजौसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ ३८ ॥
ततःसमाकुलेतस्मिन्वर्तमानेमहाभये ॥ अभ्यद्रवन्जिघांसंतःपरस्परवधैषिणः ॥ ३९ ॥ तावकाश्चमहेष्वासाःपांडवाश्चमहारथाः ॥ जुह्वंतःसमरेप्राणान्निज
घ्नुरितरेतरं ॥ ४० ॥ मुक्तकेशाविकवचाविरथाश्छिन्नकार्मुकाः ॥ बाहुभिःसमयुध्यंतसृंजयाःकुरुभिःसह ॥ ४१ ॥ ततोभीष्मोमहाबाहुःपांडवानांमहात्मनां ॥
सेनांजघानसंक्रुद्धोदिव्यैरस्त्रैर्महाबलः ॥ ४२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हतेश्वैर्गजैस्तत्र नरैरश्वैश्चपातितैः॥ रथिभिःसादिभिश्चैवसमास्तीर्यतमेदिनी ॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० द्वंद्वयुद्धेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३॥ ॥ ७३॥ ॥ ७३॥ संजयउवाच अथराजन्महाबाहुःसात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ विकृष्यचापंसमरेभारसाहमनुत्तमं ॥ १॥ प्रामुंचत्पुंखसंयुक्तान्शरानाशीविषोपमान्॥ प्रगाढंलघुचित्रंचदर्शयन्हस्तलाघवं॥ २॥ तस्यविक्षिपतश्चापंशरानन्यांश्चमुंचतः॥ आददानस्यभूयश्चसंदधानस्यचापरान्॥३॥ क्षिपतश्चपरांस्तस्यरणेशत्रून्विनिघ्नतः॥ ददृशेरूपमत्यर्थंमेघस्येवप्रवर्षतः॥४॥ तमुदीर्यंतमालोक्यराजादुर्योधनस्ततः॥ रथानामयुतंतस्यप्रेषयामासभारत॥ ५॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्सात्यकिःसत्यविक्रमः॥ जघानपरमेष्वासोदिव्येनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ ६॥ सकृत्वादारुणंकर्मप्रगृहीतशरासनः॥ आससादततोवीरोभूरिश्रवसमाहवे॥ ७॥ सहिसंदृश्यसेनांतेयुयुधानेनपातितां॥ अभ्यधावतसंक्रुद्धःकुरूणांकीर्तिवर्धनः ॥ ८॥ इंद्रायुधसवर्णंतुविस्फार्यसुमहद्धनुः॥ ससृष्टवान्वज्रसंकाशान्शरानाशीविषोपमान्॥ ९॥ सहस्रशोमहाराजदर्शयन्पाणिलाघवं॥ शरांस्तान्मृत्युसंस्पर्शान्सात्यकेश्चपदानुगाः॥ ॥ १०॥ नविषेहुस्तदाराजन्दुद्रुवुस्तेसमंततः॥ विहायसात्यकिंराजन्समरेयुद्धदुर्मदं॥ ११॥ तंदृष्ट्वायुयुधानस्यसुतादशमहाबलाः॥ महारथाःसमाख्याताश्चित्रवर्मायुधध्वजाः॥ १२॥ समासाद्यमहेष्वासंभूरिश्रवसमाहवे॥ ऊचुःसर्वेसुसंरब्धायूपकेतुंमहारणे ॥ १३॥ भोभोकौरवदायादसहास्माभिर्महाबल॥ एहियुध्यस्वसंग्रामेसमस्तैःपृथगेववा॥ १४॥ अस्मान्वात्वंपराजित्ययशःप्राप्नुहिसंयुगे॥ वयंवात्वांपराजित्यप्रीतिंधास्यामहेपितुः॥ १५॥ एवमुक्तस्तदाशूरैस्तानुवाचमहाबलः॥ वीर्यश्लाघीनरश्रेष्ठस्तान्दृष्ट्वासमवस्थितान् ॥ १६॥ साध्विदंकथ्यतेवीरायद्येवंमतिरद्यवः ॥ युध्यध्वंसहितायत्तानिहनिष्यामिवोरणे॥ १७॥ एवमुक्तामहेष्वासास्तेवीराःक्षिप्रकारिणः॥ महताशरवर्षेणअभ्यधावन्नरिंदमं॥ १८॥ सोपराह्णेमहाराजसंग्रामस्तुमुलोभवत्॥ एकस्यचबहूनांचसमेतानांरणाजिरे॥ १९॥ तमेकंरथिनांश्रेष्ठंशरैस्तेसमवाकिरन्॥ प्रावृषीवयथामेरुंसिषिचुर्जलदानृप ॥ २०॥ तैस्तुमुक्तान्शरान्घोरान्यमदंडाशनिप्रभान्॥ असंप्राप्तानसंभ्रांतश्चिच्छेदाशुमहारथः॥ २१॥ तत्राद्भुतमपश्यामसौमदत्तेःपराक्रमं॥ यदेकोबहुभिर्युद्धेसमसज्जदभीतवत्॥ २२॥ विसृज्यशरवृष्टिंतांदशराजन्महारथाः॥ परिवार्यमहाबाहुंनिहंतुमुपचक्रमुः॥ २३॥ सौमदत्तिस्ततःक्रुद्धस्तेषांचापानिभारत॥ चिच्छेदसमरेराजन्युध्यमानोमहारथैः॥ २४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥ इतिश्रीभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः॥७४॥ ॥७५॥ तेइति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥

अथैषांछिन्नधनुषांशरैःसन्नतपर्वभिः॥ चिच्छेदसमरेराजन्शिरांसिभरतर्षभ॥ २५॥ तेहतान्यपतन्राजन्वज्रभग्नाइवद्रुमाः॥ तान्दृष्ट्वानिहतान्वीरोरणेपु
त्रान्महाबलान्॥ २६॥ वार्ष्णेयोविनदन्राजन्भूरिश्रवसमभ्ययात्॥ रथंरथेनसमरेपीडयित्वामहाबलौ॥ २७॥ तावन्योन्यंहिसमरेनिहत्यरथवाजिनः॥ वि
रथावभिवल्गंतौसमेयातांमहारथौ॥ २८॥ प्रगृहीतमहाखड्गौतौचर्मवरधारिणौ॥ शुशुभातेनरव्याघ्रौयुद्धायसमवस्थितौ॥ २९॥ ततःसात्यकिमभ्येत्यनि
स्त्रिंशवरधारिणं॥ भीमसेनस्त्वरन्राजन्रथमारोपयत्तदा॥ ३०॥ तवापितनयोराजन्भूरिश्रवसमाहवे॥ आरोपयद्रथंतूर्णंपश्यतांसर्वधन्विनां॥ ३१॥ त
स्मिंस्तथावर्तमानेरणेभीष्मंमहारथं॥ अयोधयंतसंरब्धाःपांडवाभरतर्षभ॥ ३२॥ लोहितायतिचादित्येत्वरमाणोधनंजयः॥ पंचविंशतिसाहस्रान्निजघानम
हारथान्॥ ३३॥ तेहिदुर्योधनादिष्टास्तदापार्थनिबर्हणे॥ संप्राप्यैवगतानाशंशलभाइवपावकं॥ ३४॥ ततोमत्स्याःकेकयाश्चधनुर्वेदविशारदाः॥ परिवव्रुस्त
दापार्थंसहपुत्रंमहारथं॥ ३५॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसूर्येऽस्तमुपगच्छति॥ सर्वेषांचैवसैन्यानांप्रमोहःसमजायत॥ ३६॥ अवहारंततश्चक्रेपितादेवव्रतस्तव॥ सं
ध्याकालेमहाराजसैन्यानांश्रांतवाहनः॥ ३७॥ पांडवानांकुरूणांचपरस्परसमागमे॥ तेसेनेभृशसंविग्नेययतुःस्वंनिवेशनं॥ ३८॥ ततःस्वशिबिरंगत्वान्यवि
शंस्तत्रभारत॥ पांडवाःसृंजयैःसार्धंकुरवश्चयथाविधि॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप०पंचमदिवसावहारेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः
॥७४॥ ॥७५॥ ॥७५॥ संजयउवाच तेविश्रम्यततोराजन्सहिताःकुरुपांडवाः॥ व्यतीतायांतुशर्वर्यांपुनर्युद्धायनिर्ययुः॥ १॥ तत्रशब्दोमहा
नासीत्तवतेषांचभारत॥ युज्यतांरथमुख्यानांकल्प्यतांचैवदंतिनां॥ २॥ संनह्यतांपदातीनांहयानांचैवभारत॥ शंखदुंदुभिनादश्चतुमुलःसर्वतोभवत्॥ ३॥
ततोयुधिष्ठिरोराजाधृष्टद्युम्नमभाषत॥ व्यूहंव्यूहमहाबाहोमकरंशत्रुनाशनं॥ ४॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ व्यादिदेशमहाराजरथिनोरथिनांवरः
॥५॥ शिरोभूद्द्रुपदस्तस्यपांडवश्चधनंजयः॥ चक्षुषीसहदेवश्चनकुलश्चमहारथः॥ ६॥ तुंडमासीन्महाराजभीमसेनोमहाबलः॥ सौभद्रोद्रौपदेयाश्चराक्षस
श्चघटोत्कचः॥ ७॥ सात्यकिर्धर्मराजश्चव्यूहग्रीवांसमास्थिताः॥ पृष्ठमासीन्महाराजविराटोवाहिनीपतिः॥ ८॥ धृष्टद्युम्नेनसहितोमहत्यासेनयावृतः॥ केक
याभ्रातरःपंचवामपार्श्वंसमाश्रिताः॥ ९॥ धृष्टकेतुर्नरव्याघ्रश्चेकितानश्चवीर्यवान्॥ दक्षिणंपक्षमाश्रित्यस्थितौव्यूहस्यरक्षणे॥ १०॥ ॥७॥८॥९॥१०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

पादयोस्तुमहाराजस्थितःश्रीमान्महारथः॥ कुंतिभोजःशतानीकोमहत्यासेनयावृतः॥ ११ ॥ शिखंडीतुमहेष्वासःसोमकैःसंवृतोबली॥ इरावांश्चततःपुच्छेम
करस्यव्यवस्थितौ॥ १२ ॥ एवमेतंमहाव्यूहंव्यूह्यभारतपांडवाः॥ सूर्योदयेमहाराजपुनर्युद्धायदंशिताः ॥ १३ ॥ कौरवानभ्ययुस्तूर्णंहस्त्यश्वरथपत्तिभिः॥ स
मुच्छ्रितैर्ध्वजैश्छत्रैःशस्त्रैश्चविमलैःशितैः॥ १४ ॥ व्यूढंदृष्ट्वातुतत्सैन्यंपितादेवव्रतस्तव॥ क्रौंचेनमहताराजन्प्रत्यव्यूहतवाहिनीं॥ १५ ॥ तस्यतुंडेमहेष्वासोभा
रद्वाजोव्यरोचत॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवचक्षुरासीन्नरेश्वर॥ १६॥ कृतवर्मातुसहितःकांबोजवरबाल्हिकैः॥ शिरस्यासीन्नरश्रेष्ठःश्रेष्ठःसर्वधनुष्मतां॥ १७॥ ग्री
वायांशूरसेनश्चतवपुत्रश्चमारिष॥ दुर्योधनोमहाराजराजभिर्बहुभिर्वृतः॥ १८ ॥ प्राग्ज्योतिषस्तुसहितोमद्रसौवीरकेकयैः॥ उरस्यभून्नरश्रेष्ठमहत्यासेनया
वृतः॥ १९ ॥ स्वसेनयाचसहितःसुशर्माप्रस्थलाधिपः॥ वामंपक्षंसमाश्रित्यदंशितःसमवस्थितः ॥ २० ॥ तुषारायवनाश्चैवशकाश्चसहचूचुपैः॥ दक्षिणंपक्ष
माश्रित्यस्थिताव्यूहस्यभारत॥ २१ ॥ श्रुतायुश्चशतायुश्चसौमदत्तिश्चमारिष ॥ व्यूहस्यजघनेतस्थूरक्षमाणाःपरस्परं ॥ २२ ॥ ततोयुद्धायसंजग्मुःपांडवाः
कौरवैःसह॥ सूर्योदयेमहाराजततोयुद्धमभून्महत्॥ २३ ॥ प्रतीयूरथिनोनागानागांश्चरथिनोययुः॥ हयारोहान्रथारोहारथिनश्चापिसादिनः ॥ २४ ॥ सादि
नश्चहयान्राजन्रथिनश्चमहारणे॥ हस्त्यारोहान्हयारोहारथिनःसादिनस्तथा॥ २५॥ रथिनःपत्तिभिःसार्धंसादिनश्चापिपत्तिभिः॥ अन्योन्यंसमरेराजन्प्र
त्यधावन्नमर्षिताः॥ २६ ॥ भीमसेनार्जुनयमैर्गुप्ताचान्यैर्महारथैः॥ शुशुभेपांडवीसेनानक्षत्रैरिवशर्वरी ॥ २७॥ तथाभीष्मकृपद्रोणशल्यदुर्योधनादिभिः॥
तवापिचबभौसेनाग्रहैर्द्यौरिवसंवृता॥ २८॥ भीमसेनस्तुकौंतेयोद्रोणंदृष्ट्वापराक्रमी ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैर्भारद्वाजस्यवाहिनीं ॥ २९॥ द्रोणस्तुसमरेक्रुद्धो
भीमंनवभिरायसैः॥ विव्याधसमरश्लाघीमर्माण्युद्दिश्यवीर्यवान् ॥ ३० ॥ दृढाहतस्ततोभीमोभारद्वाजस्यसंयुगे ॥ सारथिंप्रेषयामासयमस्यसदनंप्रति॥
॥३१॥ ससंगृह्यस्वयंवाहान्भारद्वाजःप्रतापवान्॥ व्यधमत्पांडवींसेनांतूलराशिमिवानलः॥३२॥ तेवध्यमानाद्रोणेनभीष्मेणचनरोत्तमाः॥ सृंजयाःकेकयैः
सार्धंपलायनपराभवन्॥ ३३॥ तथैवतावकंसैन्यंभीमार्जुनपरिक्षतं॥ मुह्यतेतत्रतत्रैवसमदेववरांगना॥ ३४ ॥ अभिद्येतांततोव्यूहौतस्मिन्वीरवरक्षये॥ आ
सीद्व्यतिकरोघोरस्तवतेषांचभारत॥ ३५॥ तदद्भुतमपश्यामतावकानांपरैःसह॥ एकायनगताःसर्वेयदयुध्यंतभारत ॥ ३६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३७॥ इतिभी०नै०भा०पंचसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ एवंमिति १ ॥ नःअस्मान्अभिकामंआकांक्षमाणं प्रव्हंप्रणतं ॥ २ ॥ लघुवृत्तंशीघ्रकारि आयतप्रायंप्रांशुबहुलं ॥ ३ ॥ ४॥

प्रतिसंवार्यचास्त्राणितेन्योन्यस्यविशांपते॥ युयुधुःपांडवाश्चैवकौरवाश्चमहाबलाः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० षष्ठदिवसयुद्धारं
॥१३६॥ भेपंचसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंबहुगुणंसैन्यमेवंबहुविधंपुरा॥ व्यूढमेवंयथाशास्त्रममोघंचैव ६
संजय॥ १ ॥ दृष्टमस्माकमत्यंतमभिकामंचनःसदा॥ प्रव्हमव्यसनोपेतंपुरस्ताद्दृष्टविक्रमं ॥ २ ॥ नातिवृद्धमबालंचनकृशंनचपीवरं॥ लघुवृत्तायतप्रायंसार
योधमनामयं॥ ३ ॥ आत्तसन्नाहशस्त्रंचबहुशस्त्रपरिग्रहं॥ असियुद्धेनियुद्धेचगदायुद्धेचकोविदं॥ ४ ॥ प्रासर्ष्टितोमरेष्वाजौपरिघेष्वायसेषुच ॥ भिंदिपालेषु
शक्तीषुमुसलेषुचसर्वशः॥ ५ ॥ कंपनेषुचचापेषुकणपेषुचसर्वशः॥ क्षेपणीयेषुचित्रेषुमुष्टियुद्धेषुचक्षमं॥ ६ ॥ अपरोक्षंचविद्यासुव्यायामेचकृतश्रमं ॥ शस्त्र
ग्रहणविद्यासुसर्वासुपरिनिष्ठितं॥७॥ आरोहेपर्यवस्कंदेसरणेसांतरप्लुते॥ सम्यक्प्रहरणेयानेव्यपयानेचकोविदं ॥८॥ नागाश्वरथयानेषुबहुशःसुपरीक्षितं॥
परीक्ष्यचयथान्यायंवेतनेनोपपादितं॥ ९ ॥ नगोष्ठ्यानोपकारेणनचबंधुनिमित्ततः ॥ नसौहृदबलैर्वापिनाकुलीनपरिग्रहैः॥ १० ॥ समृद्धजनमार्यंचतुष्टसंबं
धिबांधवं॥ कृतोपकारभूयिष्ठंयशस्विचमनस्विच॥ ११ ॥ स्वजनैस्तुनरैर्मुख्यैर्बहुशोदृष्टकर्मभिः ॥ लोकपालोपमैस्तातपालितंलोकविश्रुतं ॥ १२ ॥ बहुभिः
क्षत्रियैर्गुप्तंपृथिव्यांलोकसंमतैः॥ अस्मानभिगतैःकामात्सबलैःसपदानुगैः॥ १३॥ महोदधिमिवापूर्णमापगाभिःसमंततः॥ अपक्षैःपक्षिसंकाशैरथैर्नागैश्च
संवृतं॥ १४॥ नानायोधजलंभीमंवाहनोर्मितरंगिणं॥ क्षेपण्यसिगदाशक्तिशरप्राससमाकुलं ॥ १५ ॥ ध्वजभूषणसंबाधंरत्नपट्टसुसंचितं ॥ परिधावद्भिर
श्वैश्चवायुवेगविकंपितं॥ १६ ॥ अपारमिवगर्जंतंसागरप्रतिमंमहत् ॥ द्रोणभीष्माभिसंगुप्तंगुप्तंचकृतवर्मणा॥ १७॥ कृपदुःशासनाभ्यांचजयद्रथमुखैस्त
था ॥ भगदत्तविकर्णाभ्यांद्रौणिसौबलबाल्हिकैः॥ १८॥ गुप्तंप्रवीरैर्लोकैश्चसारवद्भिर्महात्मभिः॥ यदहन्यतसंग्रामेदैवमत्रपुरातनं ॥ १९॥ नैतादृशंसमुद्यो
गंदृष्टवंतोहिमानुषाः॥ ऋषयोवामहाभागाःपुराणाभुविसंजय॥ २० ॥ ईदृशोपिबलौघस्तुसंयुक्तःशस्त्रसंपदा॥ वध्यतेयत्रसंग्रामेकिमन्यद्भागधेयतः॥ २१॥
विपरीतमिदंसर्वंप्रतिभातिहिसंजय॥ यत्रेदृशंबलंघोरंपांडवान्नातरद्रणे॥ २२॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आरोहेहस्त्यादीनां पर्यवस्कंदेहस्त्या ॥१३६॥

दिभ्योऽवतरणे ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मनस्विसाहंकारं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अपक्षैःपक्षशून्यैःतथापिगत्यापक्षिसदृशैः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पांडवार्थायनियतंदेवास्तत्रसमागताः॥ युध्यंतेमामकंसैन्यंयथावध्यतसंजय॥ २३॥ उक्तोहिविदुरेणाहंहितंपथ्यंचनित्यशः॥ नचजग्राहतन्मंदःपुत्रोदुर्योध
नोमम॥ २४॥ तस्यमन्येमतिःपूर्वंसर्वज्ञस्यमहात्मनः॥ आसीद्यथागतंतातयेनदृष्टमिदंपुरा ॥ २५॥ अथवाभाव्यमेवंहिसंजयैतेनसर्वथा॥ पुराधात्रायथा
सृष्टंतत्तथानैतदन्यथा ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० धृतराष्ट्रचिंतायांषट्सप्ततितमोऽध्यायः॥ ७६॥ ॥७७॥ ॥७७॥
संजयउवाच आत्मदोषात्त्वयाराजन्प्राप्तंव्यसनमीदृशं॥ नहिदुर्योधनस्तानिपश्यतेभरतर्षभ॥ १ ॥ यानित्वंदृष्टवान्राजन्धर्मसंकरकारिते॥ तवदोषात्पु
रावृत्तंद्यूतमेवविशांपते॥ २॥ तवदोषेणयुद्धंचप्रवृत्तंसहपांडवैः॥ त्वमेवाद्यफलंभुंक्ष्वकृत्वाकिल्बिषमात्मना॥ ३॥ आत्मनैवकृतंकर्मआत्मनैवोपभुज्यते॥
इहचप्रेत्यवाराजंस्त्वयाप्राप्तंयथातथं ॥ ४ ॥ तस्माद्राजन्स्थिरोभूत्वाप्राप्येदंव्यसनंमहत् ॥ शृणुयुद्धंयथावृत्तंशंसतोमेनराधिप॥ ५॥ भीमसेनःसुनिशितै
र्बाणैर्भित्वामहाचमूं॥ आससादततोवीरःसर्वान्दुर्योधनानुजान् ॥ ६॥ दुःशासनंदुर्विषहंदुःसहंदुर्मदंजयं ॥ जयत्सेनंविकर्णंचचित्रसेनंसुदर्शनं॥ ७॥ चा
रुचित्रंसुवर्माणंदुष्कर्णंकर्णमेवच॥ एतांश्चान्यांश्चसुबहून्समीपस्थान्महारथान् ॥ ८ ॥ धार्तराष्ट्रान्सुसंक्रुद्धान्दृष्ट्वाभीमोमहारथः॥ भीष्मेणसमरेगुप्तांप्र
विवेशमहाचमूं॥ ९॥ अथालोक्यप्रविष्टंतमूचुस्तेसर्वएवतु ॥ जीवग्राहंनिगृह्णीमोवयमेनंनराधिपाः॥ १०॥ सतैःपरिवृतःपार्थोभ्रातृभिःकृतनिश्चयैः ॥ प्र
जासंहरणेसूर्यःक्रूरैरिवमहाग्रहैः ॥ ११ ॥ संप्राप्यमध्यंसैन्यस्यनभीःपांडवमाविशत्॥ यथादेवासुरेयुद्धेमहेंद्रंप्राप्यदानवान्॥ १२॥ ततःशतसहस्राणिरथि
नांसर्वशःप्रभो॥ उद्यतानिशरैस्तीव्रैस्तमेकंपरिवव्रिरे॥ १३ ॥ सतेषांप्रवरान्योधान्हस्त्यश्वरथसादिनः ॥ जघानसमरेशूरोधार्तराष्ट्रानचिंतयन्॥ १४॥ ते
षांव्यवसितंज्ञात्वाभीमसेनोजिघृक्षतां॥ समस्तानांवधेराजन्मतिंचक्रेमहामनाः॥ १५॥ ततोरथंसमुत्सृज्यगदामादायपांडवः॥ जघानधार्तराष्ट्राणांतंबलौ
घमहार्णवं॥ १६॥ भीमसेनेप्रविष्टेतुधृष्टद्युम्नोपिपार्षतः॥ द्रोणमुत्सृज्यतरसाप्रययौयत्रसौबलः॥ १७॥ निवार्यमहतींसेनांतावकानांनरर्षभः॥ आससादर
थंशून्यंभीमसेनस्यसंयुगे॥ १८॥ दृष्ट्वाविशोकंसमरेभीमसेनस्यसारथिं ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजदुर्मनागतचेतनः॥ १९ ॥ अपृच्छद्बाष्पसंरुद्धोनिःश्वसन्वाच
मीरयन्॥ ममप्राणैःप्रियतमःक्वभीमइतिदुःखितः॥ २०॥ विशोकस्तमुवाचेदंधृष्टद्युम्नंकृतांजलिः॥ संस्थाप्यमामिहबलीपांडवेयःपराक्रमी॥ २१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रविष्टोधार्तराष्ट्राणामेतद्बलमहार्णवं॥ मामुक्त्वापुरुषव्याघ्रःप्रीतियुक्तमिदंवचः ॥ २२ ॥ प्रतिपालयमांसूतनियम्याश्वान्मुहूर्तकं॥ यावदेतान्निहन्म्यद्ययइमे
 मद्वधोद्यताः॥ २३ ॥ ततोदृष्ट्वाप्रधावंतंगदाहस्तंमहाबलं॥ सर्वेषामेवसैन्यानांसंहर्षःसमजायत॥ २४ ॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेभयानके॥ भित्त्वाराजन्म
हाव्यूहंप्रविवेशवृकोदरः॥ २५॥ विशोकस्यवचःश्रुत्वाधृष्टद्युम्नोथपार्षतः॥ प्रत्युवाचततःसूतंरणमध्येमहाबलः॥ २६ ॥ नहिमेजीवितेनापिविद्यतेद्यप्रयोज
नं॥ भीमसेनंरणेहित्वास्नेहमुत्सृज्यपांडवैः॥ २७॥ यदियामिविनाभीमंकिंमांक्षत्रंवदिष्यति॥ एकायनगतेभीमेमयिचावस्थितेयुधि॥ २८॥ अस्वस्तितस्य
कुर्वंतिदेवाःशक्रपुरोगमाः॥ यःसहायान्परित्यज्यस्वस्तिमानाव्रजेद्गृहं॥२९॥ ममभीमःसखाचैवसंबंधीचमहाबलः॥ भक्तोस्मान्भक्तिमांश्चाहंतमप्यरिनिषू
दनं॥ ३० ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रयातोवृकोदरः॥ निघ्नंतंमांरिपून्पश्यदानवानिववासवं॥ ३१ ॥ एवमुक्त्वाततोवीरोययौमध्येनभारत॥ भीमसेनस्यमा
र्गेषुगदाप्रमथितैर्गजैः॥ ३२॥ सददर्शतदाभीमंदहंतंरिपुवाहिनीं॥ वातोवृक्षानिवबलात्प्रभंजंतंरणेरिपून् ॥ ३३ ॥ तेवध्यमानाःसमरेरथिनःसादिनस्तथा॥
पादातादंतिनश्चैवचक्रुरार्तस्वरंमहत् ॥३४॥हाहाकारश्चसंजज्ञेतवसैन्यस्यमारिष॥ वध्यतोभीमसेनेनकृतिनाचित्रयोधिना॥३५॥ ततःकृतास्त्रास्तेसर्वेपरिवा
र्यवृकोदरं॥ अभीताःसमवर्तंतशस्त्रवृष्ट्यापरंतप॥ ३६ ॥ अभिद्रुतंशस्त्रभृतांवरिष्ठंसमंततःपांडवंलोकवीरः॥ सैन्येनघोरेणसुसंहितेनदृष्ट्वाबलीपार्षतोभीमसे
नं॥ ३७॥ अथोपगच्छच्छरविक्षतांगंपदातिनंक्रोधविषंवमंतं॥ आश्वासयन्पार्षतोभीमसेनंगदाहस्तंकालमिवांतकाले ॥ ३८ ॥ विशल्यमेनंचचकारतूर्ण
मारोपयच्चात्मरथेमहात्मा॥ भृशंपरिष्वज्यचभीमसेनआश्वासयामाससशत्रुमध्ये॥ ३९ ॥भ्रातॄनथोपेत्यतवापिपुत्रस्तस्मिन्विमर्देमहतिप्रवृत्ते॥ अयंदुरा
त्माद्रुपदस्यपुत्रःसमागतोभीमसेनेनसार्धं॥ ४० ॥ तंयामसर्वेमहताबलेनमावोरिपुःप्रार्थयतामनीकं॥ श्रुत्वातुवाक्यंतममृष्यमाणाज्येष्ठाज्ञयानोदिताधा
र्तराष्ट्राः॥ ४१ ॥ वधायनिष्पेतुरुदायुधास्तेयुगक्षयेकेतवोयद्वदुग्राः॥ प्रगृह्यचास्त्राणिधनूंषिवीराज्यानेमिघोषैःप्रविकंपयंतः॥ ४२॥ शरैरवर्षन्द्रुपदस्यपुत्रं
यथांबुदाभूधरंवारिजालैः॥ निहत्यतांश्चापिशरैःसुतीक्ष्णैर्नविव्यथेसमरेचित्रयोधी॥ ४३॥ समभ्युदीर्णांश्चतवात्मजांस्तथानिशम्यवीरानभितःस्थितान्र
णे॥ जिघांसुरुग्रंद्रुपदात्मजोयुवाप्रमोहनास्त्रंयुयुजेमहारथः॥ ४४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्रुद्धोभृशंतवपुत्रेषुराजन्दैत्येषुयद्वत्समरेमहेंद्रः॥ ततोव्यमुह्यंतरणेनृवीराःप्रमोहनास्त्राहतबुद्धिसत्वाः॥ ४५॥ प्रदुद्रुवुःकुरवश्चैवसर्वेसवाजिनागाःसरथाःस
मंतात्॥ परीतकालानिवनष्टसंज्ञान्मोहोपेतांस्तवपुत्रान्निशम्य ॥ ४६ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुद्रोणःशस्त्रभृतांवरः॥ द्रुपदंत्रिभिरासाद्यशरैर्विव्याधदारुणैः॥
॥ ४७॥ सोतिविद्धस्ततोराजन्रणेद्रोणेनपार्थिवः॥ अपायाद्द्रुपदोराजन्पूर्ववैरमनुस्मरन्॥ ४८ ॥ जित्वातुद्रुपदंद्रोणःशंखंदध्मौप्रतापवान्॥ तस्यशंखस्वनं
श्रुत्वावित्रेसुःसर्वसोमकाः॥ ४९॥ अथशुश्रावतेजस्वीद्रोणःशस्त्रभृतांवरः॥ प्रमोहनास्त्रेणरणेमोहितानात्मजांस्तव॥५०॥ ततोद्रोणोमहाराजत्वरितोभ्याय
यौरणात्॥ तत्रापश्यन्महेष्वासोभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ५१ ॥ धृष्टद्युम्नंचभीमंचविचरंतौमहारणे॥ मोहाविष्टांश्चतेपुत्रानपश्यत्समहारथः॥ ५२ ॥ ततःप्रज्ञास्त्र
मादायमोहनास्त्रंव्यनाशयत्॥ अथप्रत्यागतप्राणास्तवपुत्रामहारथाः॥ ५३ ॥ पुनर्युद्धायसमरेप्रययुर्भीमपार्षतौ ॥ ततोयुधिष्ठिरःप्राहसमाहूयस्वसैनिकान्
॥ ५४ ॥ गच्छंतुपदवींशक्त्याभीमपार्षतयोर्युधि ॥ सौभद्रप्रमुखावीरारथाद्वादशदंशिताः॥ ५५ ॥ प्रवृत्तिमधिगच्छंतुनहिशुध्यतिमेमनः॥ तएवंसमनुज्ञाता
शूराविक्रांतयोधिनः॥ ५६ ॥ बाढमित्येवमुक्त्वातुसर्वेपुरुषमानिनः॥ मध्यंदिनगतेसूर्येप्रययुःसर्वएवहि॥ ५७॥ केकयाद्रौपदेयाश्चधृष्टकेतुश्चवीर्यवान् ॥ अ
भिमन्युंपुरस्कृत्यमहत्यासेनयावृताः॥ ५८॥ तेकृत्वासमरेव्यूहंसूचीमुखमरिंदमाः ॥ बिभिदुर्धार्तराष्ट्राणांतद्रथानीकमाहवे ॥ ५९॥ तान्प्रयातान्महेष्वासान
भिमन्युपुरोगमान्॥ भीमसेनभयाविष्टाधृष्टद्युम्नविमोहिता॥६०॥ नसंवारयितुंशक्तातवसेनाजनाधिप॥ मदमूर्च्छान्वितात्मावैप्रमदेवाध्वनिस्थिता॥६१॥
तेऽभिजातामहेष्वासाःसुवर्णविकृतध्वजाः॥ परीप्संतोभ्यधावंतधृष्टद्युम्नवृकोदरौ॥६२॥ तौचदृष्ट्वामहेष्वासावभिमन्युपुरोगमान्॥ बभूवतुर्मुदायुक्तौनिघ्नंतौ
तववाहिनीं॥ ६३ ॥ दृष्ट्वातुसहसायांतंपांचाल्योगुरुमात्मनः॥ नाशंसतवधंवीरःपुत्राणांतवभारत ॥ ६४ ॥ ततोरथंसमारोप्यकैकेयस्यवृकोदरं ॥ अभ्यधाव
त्सुसंक्रुद्धोद्रोणमिष्वस्त्रपारगं॥ ६५॥ तस्याभिपततस्तूर्णंभारद्वाजःप्रतापवान्॥ क्रुद्धश्चिच्छेदबाणेनधनुःशत्रुनिबर्हणः ॥ ६६॥ अन्यांश्चशतशोबाणान्प्रेष
यामासपार्षते॥ दुर्योधनहितार्थायभर्तृपिंडमनुस्मरन्॥ ६७॥ अथान्यद्धनुरादायपार्षतःपरवीरहा ॥ द्रोणंविव्याधविंशत्यारुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ ६८ ॥
तस्यद्रोणःपुनश्चापंचिच्छेदामित्रकर्शनः॥ हयांश्चचतुरस्तूर्णंचतुर्भिःसायकोत्तमैः॥ ६९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वैवस्वतक्षयंघोरंप्रेषयामासभारत॥ सारथिंचास्यभल्लेनप्रेषयामासमृत्यवे॥७०॥ हताश्वात्सरथात्तूर्णमवप्लुत्यमहारथः॥ आरुरोहमहाबाहुरभिमन्योर्महार
थं॥ ७१ ॥ ततःसरथनागाश्वासमकंपतवाहिनी॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्षतस्यचपश्यतः॥ ७२॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाद्रोणेनामिततेजसा॥ नाशक्नुवन्वारयितुं ६
॥१३८॥ समस्तास्तेमहारथाः॥ ७३॥ वध्यमानंतुतत्सैन्यंद्रोणेननिशितैःशरैः॥ व्यभ्रमत्तत्रतत्रैवक्षोभ्यमाणइवार्णवः ॥ ७४ ॥ तथादृष्ट्वाचतत्सैन्यंजहृषेतावकंबलं॥
दृष्ट्वाचार्यंसुसंक्रुद्धंपतंतंरिपुवाहिनीं॥ चुक्रुशुःसर्वतोयोधाःसाधुसाध्वितिभारत ॥ ७५॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप०संकुलयुद्धेद्रोणपरा
क्रमेसप्तसप्ततितमोऽध्याय॥ ७७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजामोहात्प्रत्यागतस्तदा ॥शरवर्षैःपुनर्भीमंप्रत्यवा
रयदच्युतं॥ १ ॥एकीभूतास्ततश्चैवतवपुत्रामहारथाः॥समेत्यसमरेभीमंयोधयामासुरुद्यताः ॥ २ ॥ भीमसेनोपिसमरेसंप्राप्यस्वरथंपुनः॥ समारुह्यमहा
बाहुर्ययौयेनतवात्मजः॥ ३॥ प्रगृह्यचमहावेगंपरासुकरणंदृढं॥ सज्जंशरासनंसंख्येशरैर्विव्याधतेसुतं ॥ ४ ॥ ततोदुर्योधनोराजाभीमसेनंमहाबलं॥ नारा
चेनसुतीक्ष्णेनभृशंमर्मण्यताडयत्॥ ५॥ सोतिविद्धोमहेष्वासस्तवपुत्रेणधन्विना॥ क्रोधसंरक्तनयनोवेगेनाक्षिप्यकार्मुकं॥ ६॥ दुर्योधनंत्रिभिर्बाणैर्बाहो
रुरसिचार्पयत्॥ सतत्रशुशुभेराजाशिखरैर्गिरिराडिव ॥ ७॥ तौदृष्ट्वासमरेक्रुद्धौविनिघ्नंतौपरस्परं ॥ दुर्योधनानुजाःसर्वेशूराःसंत्यक्तजीविताः॥ ८॥ संस्मृ
त्यमंत्रितंपूर्वंनिग्रहेभीमकर्मणः॥ निश्चयंपरमंकृत्वानिग्रहीतुंप्रचक्रमुः॥ ९ ॥ तानापततएवाजौभीमसेनोमहाबलः॥ प्रत्युद्ययौमहाराजगजःप्रतिगजानिव
॥ १० ॥ भृशंक्रुद्धश्चतेजस्वीनाराचेनसमार्पयत्॥ चित्रसेनंमहाराजतवपुत्रंमहायशाः॥ ११ ॥ तथेतरांस्तवसुतांस्ताडयामासभारत ॥शरैर्बहुविधैःसंख्येरु
क्मपुंखैःसुतेजनैः॥ १२ ॥ ततःसंस्थाप्यसमरेतान्यनीकानिसर्वशः॥ अभिमन्युप्रभृतयस्तेद्वादशमहारथाः ॥ १३॥ प्रेषिताधर्मराजेनभीमसेनपदानुगाः॥
प्रतिजग्मुर्महाराजतवपुत्रान्महाबलान्॥ १४ ॥ दृष्ट्वारथस्थांस्तान्शूरान्सूर्याग्निसमतेजसः ॥ सर्वानेवमहेष्वासान्भ्राजमानान्श्रियावृतान् ॥ १५॥ महाह
वेदीप्यमानान्सुवर्णमुकुटोज्ज्वलान्॥ तत्यजुःसमरेभीमंतवपुत्रामहाबलाः॥ १६॥ तान्नामृष्यतकौंतेयोजीवमानागताइति॥ अन्वीयचपुनःसर्वांस्तवपुत्रा
नपीडयत्॥ १७॥ अथाभिमन्युंसमरेभीमसेनेनसंगतं॥ पार्षतेनचसंप्रेक्ष्यतवसैन्येमहारथाः॥ १८॥ ॥१३८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥ इतिभी० नै० भा० अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥७८॥ ॥ ७९ ॥ ततइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥

दुर्योधनप्रभृतयःप्रगृहीतशरासनाः ॥ भृशमश्वैःप्रजवितैःप्रययुर्यत्रतेरथाः ॥ १९ ॥ अपराह्णेमहाराजप्रावर्ततमहारणः ॥ तावकानांचबलिनांपरेषांचैवभारत ॥२०॥ अभिमन्युर्विकर्णस्यहयान्हत्वामहाहवे ॥ अथैनंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥२१॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यविकर्णस्तुमहारथः ॥ आरुरोहरथंराजंश्चित्रसेनस्यभारत ॥ २२ ॥ स्थितावेकरथेतौतुभ्रातरौकुलवर्धनौ ॥ आर्जुनिःशरजालेनच्छादयामासभारत ॥ २३ ॥ चित्रसेनोविकर्णश्चकार्ष्णिंपंचभिरायसैः ॥ विव्यधातेनचाकंपत्कार्ष्णिर्मेरुरिवस्थितः ॥ २४ ॥ दुःशासनस्तुसमरेकेकयान्पंचमारिष ॥ योधयामासराजेंद्रतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २५ ॥ द्रौपदेयारणेक्रुद्धादुर्योधनमवारयन् ॥ शरैराशीविषाकारैःपुत्रंतवविशांपते ॥ २६ ॥ पुत्रोपितवदुर्धर्षोद्रौपद्यास्तनयान्रणे ॥ सायकैर्निशितैराजन्नाजघानपृथक्पृथक् ॥ २७ ॥ तैश्चापिविद्धःशुशुभेरुधिरेणसमुक्षितः ॥ गिरिप्रस्रवणैर्यद्वद्गैरिकादिविमिश्रितैः ॥ २८ ॥ भीष्मोपिसमरेराजन्पांडवानामनीकिनीं ॥ कालयामासबलवान्पालःपशुगणानिव ॥ २९ ॥ ततोगांडीवनिर्घोषःप्रादुरासीद्विशांपते ॥ दक्षिणेनवरूथिन्याःपार्थस्यारीन्विनिघ्नतः ॥ ३० ॥ उत्तस्थुःसमरेतत्रकबंधानिसमंततः ॥ कुरूणांचैवसैन्येषुपांडवानांचभारत ॥ ३१ ॥ शोणितोदंशरावर्तंगजद्वीपंहयोर्मिणं ॥ रथनौभिर्नरव्याघ्राःप्रतेरुःसैन्यसागरं ॥ ३२ ॥ छिन्नहस्ताविकवचाविदेहाश्चनरोत्तमाः ॥ दृश्यंतेपतितास्तत्रशतशोथसहस्रशः ॥ ३३ ॥ निहतैर्मत्तमातंगैःशोणितौघपरिप्लुतैः ॥ भूर्भातिभरतश्रेष्ठपर्वतैराचितायथा ॥ ३४ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामतवतेषांचभारत ॥ नतत्रासीत्पुमान्कश्चिद्योयुद्धंनाभिकांक्षति ॥ ३५ ॥ एवंयुयुधिरेवीराःप्रार्थयानामहद्यशः ॥ तावकाःपांडवैःसार्धमाकांक्षंतोजयंयुधि ॥ ३६ ॥ इतिश्रीम० भी० भीष्मवधप० संकुलयुद्धेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजालोहितायतिभास्करे ॥ संग्रामरभसोभीमंहंतुकामोभ्यधावत ॥ १ ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यनृवीरंदृढवैरिणं ॥ भीमसेनःसुसंक्रुद्धइदंवचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोवर्षपूगाभिवांछितः ॥ अद्यत्वांनिहनिष्यामियदिनोत्सृजसेरणं ॥ ३ ॥ अद्यकुंत्याःपरिक्लेशंवनवासंचकृत्स्नशः ॥ द्रौपद्याश्चपरिक्लेशंप्रणेष्यामिहतेत्वयि ॥ ४ ॥ यत्पुरामत्सरीभूत्वापांडवानवमन्यसे ॥ तस्यपापस्यगांधारेपश्यव्यसनमागतं ॥ ५ ॥ कर्णस्यमतमास्थायसौबलस्यचयत्पुरा ॥ अचिंत्यपांडवान्कामाद्यथेष्टंकृतवानसि ॥ ६ ॥ याचमानंचयन्मोहाद्दाशार्हमवमन्यसे ॥ उलूकस्यसमादेशंयद्ददासिचहृष्टवत् ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

तेनत्वांनिहनिष्यामिसानुबंधंसबांधवं ॥ शमीकरिष्येतत्पापंयत्पुराकृतवानसि ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वाधनुर्घोरंविकृष्योद्भ्राम्यचासकृत् ॥ समाधत्तशरान्घोरान्महा
शनिसमप्रभान् ॥ ९ ॥ षड्विंशतिमसंक्रुद्धोमुमोचाशुसुयोधने ॥ ज्वलिताग्निशिखाकारान्वज्रकल्पानजिह्मगान् ॥ १० ॥ ततोस्यकार्मुकंद्वाभ्यांसूतंद्वाभ्यांच
विव्यधे ॥ चतुर्भिरश्वान्जवनाननयद्यमसादनं ॥ ११ ॥ द्वाभ्यांचसुविकृष्टाभ्यांशराभ्यामरिमर्दनः ॥ छत्रंचिच्छेदसमरेराज्ञस्तस्यनरोत्तम ॥ १२ ॥ षड्भिश्च
तस्यचिच्छेदज्वलंतंध्वजमुत्तमं ॥ छित्वातंचननादोच्चैस्तवपुत्रस्यपश्यतः ॥ १३ ॥ रथाच्चसध्वजःश्रीमान्नानारत्नविभूषितात् ॥ पपातसहसाभूमौविद्यु
ज्जलधरादिव ॥ १४ ॥ ज्वलंतंसूर्यसंकाशंनागंमणिमयंशुभं ॥ ध्वजंकुरुपतेश्छिन्नंददृशुःसर्वपार्थिवाः ॥ १५ ॥ अथैनंदशभिर्बाणैस्तोत्रैरिवमहाद्विपं ॥ आज
घानरणेवीरःस्मयन्निवमहारथः ॥ १६ ॥ ततःसराजासिंधूनांरथश्रेष्ठोमहारथः ॥ दुर्योधनस्यजग्राहपार्ष्णिंसत्पुरुषैर्वृतः ॥ १७ ॥ कृपश्चरथिनांश्रेष्ठःकौरव्यम
मितौजसं ॥ आरोपयद्रथंराजन्दुर्योधनममर्षणं ॥ १८ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोभीमसेनेनसंयुगे ॥ निषसादरथोपस्थेराजन्दुर्योधनस्तदा ॥ १९ ॥ परिवार्यत
तोभीमंजेतुकामोजयद्रथः ॥ रथैरनेकसाहस्रैर्भीमस्यावारयद्दिशः ॥ २० ॥ धृष्टकेतुस्ततोराजन्नभिमन्युश्चवीर्यवान् ॥ केकयाद्रौपदेयाश्चतवपुत्रानयोधयन्
॥ २१ ॥ चित्रसेनःसुचित्रश्चचित्रांगश्चित्रदर्शनः ॥ चारुचित्रःसुचारुश्चतथानंदोपनंदकौ ॥ २२ ॥ अष्टावेतेमहेष्वासाःसुकुमारायशस्विनः ॥ अभिमन्युरथं
राजन्समंतात्पर्यवारयन् ॥ २३ ॥ आजघानततस्तूर्णमभिमन्युर्महामनाः ॥ एकैकंपंचभिर्बाणैःशितैःसन्नतपर्वभिः ॥ २४ ॥ वज्रमृत्युप्रतीकाशैर्विचित्रायुध
निःसृतैः ॥ अमृष्यमाणास्तेसर्वेसौभद्रंरथसत्तमं ॥ २५ ॥ ववृषुर्मार्गणैस्तीक्ष्णैर्गिरिंमेरुमिवांबुदाः ॥ सपीड्यमानःसमरेकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ २६ ॥ अभिम
न्युर्महाराजतावकान्समकंपयत् ॥ यथादेवासुरेयुद्धेवज्रपाणिर्महासुरान् ॥ २७ ॥ विकर्णस्यततोभल्लान्प्रेषयामासभारत ॥ चतुर्दशरथश्रेष्ठोघोरानाशीवि
षोपमान् ॥ २८ ॥ सतैर्विकर्णस्यरथात्पातयामासवीर्यवान् ॥ ध्वजंसूतंहयांश्चैवनृत्यमानइवाहवे ॥ २९ ॥ पुनश्चान्यान्शरान्पीतानकुंठाग्रान्शिलाशितान् ॥
प्रेषयामाससंक्रुद्धोविकर्णायमहाबलः ॥ ३० ॥ तेविकर्णसमासाद्यकंकबर्हिणवाससः ॥ भित्वादेहंगताभूमिंज्वलंतइवपन्नगाः ॥ ३१ ॥ तेशराहेमपुंखाग्राव्य
दृश्यंतमहीतले ॥ विकर्णरुधिरक्लिन्नावमंतइवशोणितं ॥ ३२ ॥ विकर्णंवीक्ष्यनिर्भिन्नंतस्यैवान्येसहोदराः ॥ अभ्यद्रवंतसमरेसौभद्रप्रमुखान्रथान् ॥ ३३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अभियात्वातथैवान्यान्रथांस्तान्सूर्यवर्चसः॥ अविध्यन्समरेन्योन्यंसंरंभाद्युद्धदुर्मदाः॥ ३४॥ दुर्मुखःश्रुतकर्माणंविध्वासप्तभिराशुगैः॥ ध्वजमेकेनचिच्छे
दसारथिंचास्यसप्तभिः ॥ ३५ ॥ अश्वान्जांबूनदैर्जालैःप्रच्छन्नान्वातरंहसः ॥ जघानषड्भिरासाद्यसारथिंचाभ्यपातयत् ॥ ३६॥ सहताश्वेरथेतिष्ठन्श्रुतक
र्मामहारथः ॥ शक्तिंचिक्षेपसंक्रुद्धोमहोल्कांज्वलितामिव ॥ ३७ ॥ सादुर्मुखस्यविमलंवर्मभित्वायशस्विनः ॥ विदार्यप्राविशद्भूमिंदीप्यमानास्वतेजसा॥
॥ ३८॥ तंदृष्ट्वाविरथंतत्रसुतसोमोमहारथः॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांरथमारोपयत्स्वकं॥ ३९॥ श्रुतकीर्तिस्तथावीरोजयत्सेनंसुतंतव॥ अभ्ययात्समरेराजन्हंतु
कामोयशस्विनं॥ ४०॥ तस्यविक्षिपतश्चापंश्रुतकीर्तेर्महास्वनं॥ चिच्छेदसमरेतूर्णंजयत्सेनःसुतस्तव॥ ४१ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनप्रहसन्निवभारत॥ तंदृष्ट्वा
च्छिन्नधन्वानंशतानीकःसहोदरं॥ ४२॥ अभ्यपद्यततेजस्वीसिंहवन्निनदन्मुहुः॥ शतानीकस्तुसमरेदृढंविस्फार्यकार्मुकं॥ ४३॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंजयत्से
नंशिलीमुखैः॥ ननादसुमहानादंप्रभिन्नइववारणः॥ ४४॥ अथान्येनसुतीक्ष्णेनसर्वावरणभेदिना॥ शतानीकोजयत्सेनंविव्याधहृदयेभृशं ॥ ४५ ॥ तथा
तस्मिन्वर्तमानेदुष्कर्णोभ्रातुरंतिके॥ चिच्छेदसमरेचापंनाकुलेःक्रोधमूर्छितः॥ ४६॥ अथान्यद्धनुरादायभारसाहमनुत्तमं॥ समादत्तशरान्घोरान्शतानी
कोमहाबलः॥ ४७॥ तिष्ठतिष्ठेतिचामंत्र्यदुष्कर्णंभ्रातुरग्रतः॥ मुमोचास्मैशितान्बाणान्ज्वलितान्पन्नगानिव॥ ४८॥ ततोस्यधनुरेकेनद्वाभ्यांसूतंचमारि
प॥ चिच्छेदसमरेतूर्णंतंचविव्याधसप्तभिः॥ ४९॥ अश्वान्मनोजवांस्तस्यकर्बुरान्वातरंहसः॥ जघाननिशितैस्तूर्णंसर्वान्द्वादशभिःशरैः॥ ५०॥ अथापरेण
भल्लेनसुयुक्तेनाशुपातिना॥ दुष्कर्णंसुदृढंक्रुद्धोविव्याधहृदयेभृशं॥ ५१॥ सपपाततत्तोभूमौवज्राहतइवद्रुमः॥ दुष्कर्णंव्यथितंदृष्ट्वापंचराजन्महारथाः॥५२॥
जिघांसंतःशतानीकंसर्वतःपर्यवारयन्॥ छाद्यमानंशरव्रातैःशतानीकंयशस्विनं॥ ५३॥ अभ्यधावंतसंक्रुद्धाःकेकयाःपंचसोदराः॥ तानभ्यापततःप्रेक्ष्यत
वपुत्रामहारथाः॥ ५४॥ प्रत्युद्ययुर्महाराजगजानिवमहागजाः॥ दुर्मुखोदुर्जयश्चैवतथादुर्मर्षणोयुवा॥ ५५॥ शत्रुंजयःशत्रुसहःसर्वेक्रुद्धायशस्विनः॥ प्र
त्युद्यातामहाराजकेकयान्भ्रातरःसमं॥५६॥ रथैर्नगरसंकाशैर्हयैर्युक्तैर्मनोजवैः॥ नानावर्णविचित्राभिःपताकाभिरलंकृतैः॥५७॥ वरचापधरावीराविचि
त्रकवचध्वजाः॥ विविशुस्तेपरंसैन्यंसिंहाइववनाद्वनं॥५८॥ तेषांसुतुमुलंयुद्धंव्यतिषक्तरथद्विपं॥ अवर्ततमहारौद्रंनिघ्नतामितरेतरं॥५९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अन्योन्यागस्कृतांराजन्यमराष्ट्रविवर्धनं ॥ मुहूर्तास्तमितेसूर्येचक्रुर्युद्धंसुदारुणं ॥ ६० ॥ रथिनःसादिनश्चाथव्यकीर्यंतसहस्रशः ॥ ततःशांतनवःक्रुद्धःशरैः
सन्नतपर्वभिः ॥६१॥ नाशयामाससेनांतांभीष्मस्तेषांमहात्मनां ॥ पंचालानांचसैन्यानिशरैर्निन्येयमक्षयं ॥६२॥ एवंभित्वामहेष्वासःपांडवानामनीकिनीं॥
कृत्वाऽवहारंसैन्यानांययौस्वशिविरंनृप ॥ ६३ ॥ धर्मराजोपिसंप्रेक्ष्यधृष्टद्युम्नवृकोदरौ ॥ मूर्ध्निचैतावुपाघ्रायप्रहृष्टःशिबिरंययौ ॥६४॥ इतिश्रीमहाभारतेभी
ष्मपर्वणिभीष्मवधप०षष्ठदिवसावहारेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच अथशूरामहाराजपरस्परकृताग
सः॥ जग्मुःस्वशिबिराण्येवरुधिरेणसमुक्षिताः ॥ १ ॥ विश्रम्यचयथान्यायंपूजयित्वापरस्परं ॥ सन्नद्धाःसमदृश्यंतभूयोयुद्धचिकीर्षया ॥ २॥ ततस्तवसुतोरा
जंश्चिंतयाभिपरिप्लुतः॥ विस्रवच्छोणिताक्तांगःपप्रच्छेदंपितामहं ॥ ३ ॥ सैन्यानिरौद्राणिभयानकानिव्यूढानिसम्यग्बहुलध्वजानि ॥ विदार्यहत्वाचनिपीड्य
शूरास्तेपांडवानांत्वरितामहारथाः ॥ ४ ॥ संमोह्यसर्वान्युधिकीर्तिमंतोव्यूहंचतंमकरंवज्रकल्पं ॥ प्रविश्यभीमेनरणेहतोस्मिघोरैःशरैर्मृत्युदंडप्रकाशैः ॥ ५ ॥
क्रुद्धंतमुद्वीक्ष्यभयेनराजन्संमूर्छितोनलभेशांतिमद्य॥ इच्छेप्रसादात्तवसत्यसंधप्राप्तुंजयंपांडवेयांश्चहंतुं ॥ ६॥ तेनैवमुक्तःप्रहसन्महात्मादुर्योधनंमन्युगतं
विदित्वा ॥ तंप्रत्युवाचाविमनामनस्वीगंगासुतःशस्त्रभृतांवरिष्ठः॥७॥परेणयत्नेनविगाह्यसेनांसर्वात्मनाहंतवराजपुत्र॥ इच्छामिदातुंविजयंसुखंचनचात्मा
नंछादयेहंत्वदर्थे ॥ ८ ॥ एतेतुरौद्राबहवोमहारथायशस्विनःशूरतमाःकृतास्त्राः ॥ येपांडवानांसमरेसहायाजितक्लमारोषविषंवमंति ॥ ९॥ तेनैवशक्याःसहसा
विजेतुंवीर्योद्धताःकृतवैरास्त्वयाच ॥ अहंसेनांप्रतियोत्स्यामिराजन्सर्वात्मनाजीवितंत्यज्यवीर ॥ १० ॥ रणेतवार्थायमहानुभावनजीवितंरक्ष्यतमंममाद्य॥
सर्वांस्तवार्थायसदेवदैत्यान्घोरान्दहेयंकिमुशत्रुसेनां ॥ ११ ॥ तान्पांडवान्योधयिष्यामिराजन्प्रियंचतेसर्वमहंकरिष्ये ॥ श्रुत्वैवचैतद्वचनंतदानींदुर्योधनः
प्रीतमनाबभूव ॥ १२ ॥ सर्वाणिसैन्यानिततःप्रहृष्टोनिर्गच्छतेत्याहनृपांश्चसर्वान् ॥ तदाज्ञयातानिविनिर्ययुर्द्रुतंगजाश्वपादातरथायुतानि॥ १३ ॥ प्रहर्षयु
क्तानितुतानिराजन्महांतिनानाविधशस्त्रवंति ॥ स्थितानिनागाश्वपदातिमंतिविरेजुराजौतवराजन्बलानि ॥ १४ ॥ शस्त्रास्त्रविद्भिर्नरवीरयोधैरधिष्ठिताःसैन्य ॥१४०॥
गणास्त्वदीयाः॥ रथौघपादातगजाश्वसंघैःप्रयाद्भिराजौविधिवत्प्रणुन्नैः ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१६॥१७॥१८॥१९॥ इतिश्री०भै०भा०अशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥९॥ अथेति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

समुद्धतंवैतरुणार्कवर्णरजोबभौच्छादयत्सूर्यरश्मीन् ॥ रेजुःपताकारथदंतिसंस्थावातेरिताभ्राम्यमाणाःसमंतात् ॥ १६॥ नानारंगाःसमरेतत्रराजन्मेघैर्यु
ताविद्युतःखेयथैव ॥ध्वंदैःस्थिताश्चापिसुसंप्रयुक्ताश्चकाशिरेदंतिगणाःसमंतात् ॥ १७॥ धनूंषिविस्फारयतांनृपाणांबभूवशब्दस्तुमुलोऽतिघोरः ॥ विमथ्यतो
देवमहासुरौघैर्यथार्णवस्यादियुगेतदानीं ॥ १८ ॥ तदुग्रनागंबहुरूपवर्णंतवात्मजानांसमुदीर्णमेवं ॥ बभूवसैन्यंरिपुसैन्यहंतृयुगांतमेघौघनिभंतदानीं॥
॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० भीष्मदुर्योधनसंवादेअशीतितमोऽध्यायः॥ ८० ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच
अथात्मजंतवपुनर्गांगेयोध्यानमास्थितं॥ अब्रवीद्भरतश्रेष्ठःसंप्रहर्षकरंवचः॥ १ ॥ अहंद्रोणश्चशल्यश्चकृतवर्माचसात्वतः ॥ अश्वत्थामाविकर्णश्चभगदत्तो
थसौबलः॥ २॥ विंदानुविंदावावंत्यौबाल्हीकःसहबाल्हिकैः॥ त्रिगर्तराजोबलवान्मागधश्चसुदुर्जयः॥३॥ बृहद्बलश्चकौसल्यश्चित्रसेनोविविंशतिः॥ रथाश्च
बहुसाहस्राःशोभनाश्चमहाध्वजाः॥ ४ ॥ देशजाश्चहयाराजन्स्वारूढाहयसादिभिः॥ गजेंद्राश्चमदोद्वृत्ताःप्रभिन्नकरटामुखाः ॥ ५ ॥ पादाताश्चतथाशूराना
नाप्रहरणध्वजाः॥ नानादेशसमुत्पन्नास्त्वदर्थेयोद्धुमुद्यताः ॥ ६ ॥ एतेचान्येचबहवस्त्वदर्थेत्यक्तजीविताः ॥ देवानपिरणेजेतुंसमर्थाइतिमेमतिः॥ ७॥ अव
श्यंहिमयाराजंस्तववाच्यंहितंसदा॥ अशक्याःपांडवाजेतुंदेवैरपिसवासवैः॥ ८॥ वासुदेवसहायाश्चमहेंद्रसमविक्रमाः॥ सर्वथाहंतुराजेंद्रकरिष्येवचनंतव॥
॥ ९ ॥ पांडवांश्चरणेजेष्येमांवाजेष्यंतिपांडवाः॥ एवमुक्त्वाददावस्मैविशल्यकरणींशुभां॥ १० ॥ ओषधींवीर्यसंपन्नांविशल्यश्चाभवत्तदा ॥ ततःप्रभातेविम
लेस्वेनसैन्येनवीर्यवान्॥ ११ ॥ अव्यूहतस्वयंव्यूहंभीष्मोव्यूहविशारदः ॥ मंडलंमनुजश्रेष्ठोनानाशस्त्रसमाकुलं॥ १२ ॥ संपूर्णयोधमुख्यैश्चतथादंतिपदाति
भिः॥ रथैरनेकसाहस्रैःसमंतात्परिवारितं॥ १३ ॥ अश्ववृंदैर्महद्भिश्चऋष्टितोमरधारिभिः॥ नागेनागेरथाःसप्तसप्तचाश्वारथेरथे॥ १४॥ अन्वश्वंदशधानुष्का
धानुष्केदशचर्मिणः॥ एवंव्यूढंमहाराजतवसैन्यंमहारथैः॥ १५॥ स्थितंरणायमहतेभीष्मेणयुधिपालितं ॥ दशाश्वानांसहस्राणिदंतिनांचतथैवच॥ १६॥ र
थानामयुतंचापिपुत्राश्चतवदंशिताः॥ चित्रसेनादयःशूराअभ्यरक्षन्पितामहं ॥ १७ ॥ रक्ष्यमाणःसतैःशूरैर्गोप्यमानाश्चतेनते॥ सन्नद्धाःसमदृश्यंतराजान
श्चमहाबलाः॥ १८॥ दुर्योधनस्तुसमरेदंशितोरथमास्थितः॥ व्यराजतश्रियाजुष्टोयथाशक्रस्त्रिविष्टपे॥ १९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

६

ततःशब्दोमहानासीत्पुत्राणांतवभारत॥ रथघोषश्चविपुलोवादित्राणांचनिःस्वनः॥ २०॥ भीष्मेणधार्तराष्ट्राणांव्यूढःप्रत्यङ्मुखोयुधि॥ मंडलःसमहाव्यूहो
॥१४३॥ दुर्भेद्योऽमित्रघातनः॥ २१॥ सर्वतःशुशुभेराजन्रणेऽरीणांदुरासदः॥ मंडलंतुसमालोक्यव्यूहंपरमदुर्जयं॥२२॥ स्वयंयुधिष्ठिरोराजावज्रंव्यूहमथाकरोत्॥
तथाव्यूढेष्वनीकेषुयथास्थानमवस्थिताः॥ २३॥ रथिनःसादिनःसर्वेसिंहनादमथानदन्॥ बिभित्सवस्ततोव्यूहंनिर्ययुर्युद्धकांक्षिणः॥ २४॥ इतरेतरतःशू
राःसहसैन्याःप्रहारिणः॥ भारद्वाजोययौमत्स्यंद्रौणिश्चापिशिखंडिनं॥ २५॥ स्वयंदुर्योधनोराजापार्षतंसमुपाद्रवत्॥ नकुलःसहदेवश्चमद्रराजानमीयतुः
॥ २६॥ विंदानुविंदावावंत्याविरावंतमभिद्रुतौ॥ सर्वेनृपास्तुसमरेधनंजयमयोधयन्॥ २७॥ भीमसेनोरणेयांतंहार्दिक्यंसमवारयत्॥ चित्रसेनंवि
कर्णंचतथादुर्मर्षणंविभुः॥ २८॥ आर्जुनिःसमरेराजंस्तवपुत्रानयोधयत्॥ प्राग्ज्योतिषोमहेष्वासोहैडिंबंराक्षसोत्तमं॥ २९॥ अभिदुद्राववेगेनमत्तोमत्तमि
वद्विपं॥ अलंबुषस्तदाराजन्सात्यकिंयुद्धदुर्मदं॥ ३०॥ ससैन्यंसमरेक्रुद्धोराक्षसःसमुपाद्रवत्॥ भूरिश्रवारणेयत्तोधृष्टकेतुमयोधयत्॥ ३१॥ श्रुतायुषंचरा
जानंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ चेकितानश्चसमरेकृपमेवान्वयोधयत्॥ ३२॥ शेषाःप्रतिययुर्यत्ताभीष्ममेवमहारथं॥ ततोराजसमूहास्तेपरिवव्रुर्धनंजयं॥ ३३॥
शक्तितोमरनाराचगदापरिघपाणयः॥ अर्जुनोथभृशंक्रुद्धोवार्ष्णेयमिदमब्रवीत्॥ ३४॥ पश्यमाधवसैन्यानिधार्तराष्ट्रस्यसंयुगे॥ व्यूढानिव्यूहविदुषागांगेये
नमहात्मना॥ ३५॥ युद्धाभिकामान्शूरांश्चपश्यमाधवदंशितान्॥ त्रिगर्त्तराजंसहितंभ्रातृभिःपश्यकेशव॥३६॥ अद्यैतान्नाशयिष्यामिपश्यतस्तेजनार्दन॥
यइमेमांयदुश्रेष्ठयोद्धुकामारणाजिरे॥ ३७॥ एतदुक्त्वातुकौंतेयोधनुर्ज्यामवमृज्यच॥ ववर्षशरवर्षाणिनराधिपगणान्प्रति॥ ३८॥ तेपितंपरमेष्वासाःशर
वर्षैरपूरयन्॥ तडागंवारिधाराभिर्यथाप्रावृषितोयदाः॥ ३९॥ हाहाकारोमहानासीत्तवसैन्येविशांपते॥ छाद्यमानौरणेकृष्णौशरैर्दृष्ट्वामहारणे॥ ४०॥ देवा
देवर्षयश्चैवगंधर्वाश्चसहोरगैः॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्दृष्ट्वाकृष्णौतथागतौ॥ ४१॥ ततःक्रुद्धोऽर्जुनोराजन्नैंद्रमस्त्रमुदैरयत्॥ तत्राद्भुतमपश्यामविजयस्यपराक्र
मं॥ ४२॥ शस्त्रवृष्टिंपरैर्मुक्तांशरौघैर्यदवारयत्॥ नचतत्राप्यनिर्भिन्नःकश्चिदासीद्विशांपते॥ ४३॥ तेषांराजसहस्राणांहयानांदंतिनांतथा॥ द्वाभ्यांत्रिभिःशरै ॥१४१॥
श्चान्यान्पार्थोविव्याधमारिष॥ ४४॥ तेहन्यमानाःपार्थेनभीष्मंशांतनवंययुः॥ अगाधेमज्जमानानांभीष्मःपोतोभवत्तदा॥ ४५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आपतद्भिस्तुतैस्तत्रप्रभग्नंतावकंवलं ॥ संचुक्षुभेमहाराजवातैरिवमहार्णवः ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० सप्तमयुद्धदिवसेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तथाप्रवृत्तेसंग्रामेनिवृत्तेचसुशर्मणि ॥ भग्नेषुचापिवीरेषुपांडवेन महात्मना ॥ १ ॥ क्षुभ्यमाणेवलेतूर्णंसागरप्रतिमेतव ॥ प्रत्युद्यातेचगांगेयेत्वरितंविजयंप्रति ॥ २ ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजारणेपार्थस्यविक्रमं ॥ त्वरमाणःसमभ्येत्यसर्वांस्तानब्रवीन्नृपान् ॥ ३ ॥ तेषांतुप्रमुखेशूरंसुशर्माणंमहावलं ॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्यभृशंसंहर्षयन्निव ॥ ४ ॥ एषभीष्मःशांतनवोयोद्धुकामोधनंजयं ॥ सर्वात्मनाकुरुश्रेष्ठस्त्यक्त्वाजीवितमात्मनः ॥ ५ ॥ तंप्रयांतंरणेवीरंसर्वसैन्येनभारतं ॥ संयत्ताःसमरेसर्वेपालयध्वंपितामहं ॥ ६ ॥ बाढमित्येवमुक्त्वातुतान्यनीकानिसर्वशः ॥ नरेंद्राणांमहाराजसमाजग्मुःपितामहं ॥ ७ ॥ ततःप्रयातःसहसाभीष्मःशांतनवोर्जुनं ॥ रणेभारतमायांतमाससादमहाबलः ॥ ८ ॥ महाश्वेताश्वयुक्तेनभीमवानरकेतुना ॥ महतामेघनादेनरथेनातिविराजता ॥ ९ ॥ समरेसर्वसैन्यानामुपयांतंधनंजयं ॥ अभवत्तुमुलोनादोभयाद्दृष्ट्वाकिरीटिनं ॥ १० ॥ अभीषुहस्तंकृष्णंचदृष्ट्वादित्यमिवापरं ॥ मध्यंदिनगतंसंख्येनशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ ११ ॥ तथाशांतनवंभीष्मंश्वेताश्वंश्वेतकार्मुकं ॥ नशेकुःपांडवाद्रष्टुंश्वेतंग्रहमिवोदितं ॥ १२ ॥ ससर्वतःपरिवृतस्त्रिगर्तैःसुमहात्मभिः ॥ भ्रातृभिःसहपुत्रैश्चतथान्यैश्चमहारथैः ॥ १३ ॥ भारद्वाजस्तुसमरेमत्स्यंविव्याधपत्रिणा ॥ ध्वजंचास्यशरेणाजौधनुश्चैकेनचिच्छिदे ॥ १४ ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंविराटोवाहिनीपतिः ॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भारसहंदृढं ॥ १५ ॥ शरांश्चाशीविषाकारान्ज्वलितान्पन्नगानिव ॥ द्रोणंत्रिभिश्चविव्याधचतुर्भिश्चास्यवाजिनः ॥ १६ ॥ ध्वजमेकेनविव्याधसारथिंचास्यपंचभिः ॥ धनुरेकेषुणाविध्यत्तत्राक्रुध्यद्द्विजर्षभः ॥ १७ ॥ तस्यद्रोणोवधीदश्वान्शरैःसन्नतपर्वभिः ॥ अष्टाभिर्भरतश्रेष्ठसूतमेकेनपत्रिणा ॥ १८ ॥ सहताश्वादवप्लुत्यस्यंदनाद्धतसारथिः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंपुत्रस्यरथिनांवरः ॥ १९ ॥ ततस्तुतौपितापुत्रौभारद्वाजंरथेस्थितौ ॥ महताशरवर्षेणवारयामासतुर्बलात् ॥ २० ॥ भारद्वाजस्ततःक्रुद्धःशरमाशीविषोपमं ॥ चिक्षेपसमरेतूर्णंशंखंप्रतिजनेश्वरः ॥ २१ ॥ सतस्यहृदयंभित्वापीत्वाशोणितमाहवे ॥ जगामधरणींबाणोलोहितार्द्रवरच्छदः ॥ २२ ॥ सपपातरणेतूर्णंभारद्वाजशराहतः ॥ धनुस्त्यक्त्वाशरांश्चैवपितुरेवसमीपतः ॥ २३ ॥ हतंतमात्मजंदृष्ट्वाविराटःप्राद्रवद्भयात् ॥ उत्सृज्यसमरेद्रोणंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ २४ ॥

भारद्वाजस्ततस्तूर्णंपांडवानांमहाचमूं॥ दारयामाससमरेशतशोथसहस्रशः ॥ २५ ॥ शिखंडीतुमहाराजद्रौणिमासाद्यसंयुगे॥ आजघानभ्रुवोर्मध्येनाराचै
॥१४२॥ स्त्रिभिराशुगैः॥ २६॥ सबभौरथशार्दूलोललाटेसंस्थितैस्त्रिभिः ॥ शिखरैःकांचनमयैर्मेरुस्त्रिभिरिवोच्छ्रितैः ॥ २७॥ अश्वत्थामाततःक्रुद्धोनिमेषार्धात्शि ६
खंडिनः॥ध्वजंसूतमथोराजंस्तुरगानायुधानिच॥ २८॥ शरैर्बहुभिराच्छिद्यपातयामाससंयुगे॥ सहताश्वादवप्लुत्यरथाद्रथिनांवरः ॥ २९॥ खड्गमादायसु
शितंविमलंचशरावरं॥ श्येनवच्चचरन्क्रुद्धःशिखंडीशत्रुतापनः॥ ३०॥ सखड्गस्यमहाराजचरतस्तस्यसंयुगे॥ नांतरंददृशेद्रौणिस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ३१ ॥
ततःशरसहस्राणिबहूनिभरतर्षभ॥ प्रेषयामाससमरेद्रौणिःपरमकोपनः॥ ३२॥ तामापतंतींसमरेशरवृष्टिंसुदारुणां॥ असिनातीक्ष्णधारेणचिच्छेदबलिनां
वरः॥ ३३॥ ततोस्यविमलंद्रौणिःशतचंद्रंमनोरमं॥ चर्माच्छिनदसिंचास्यखंडयामाससंयुगे॥ ३४॥ शितैस्तुबहुशोराजन्तंचविव्याधपत्रिभिः॥ शिखंडी
तुततःखड्गंखंडितंतेनसायकैः॥ ३५॥ आविध्यव्यसृजत्तूर्णंज्वलंतमिवपन्नगं॥ तमापतंतंसहसाकालानलसमप्रभं ॥ ३६॥ चिच्छेदसमरेद्रौणिर्दर्शयन्पा
णिलाघवं॥ शिखंडिनंचविव्याधशरैर्बहुभिरायसैः॥३७॥ शिखंडीतुभृशंराजंस्ताड्यमानःशितैःशरैः॥ आरुरोहरथंतूर्णंमाधवस्यमहात्मनः॥३८॥ सात्यकि
श्चापिसंक्रुद्धोराक्षसंक्रूरमाहवे॥ अलंबुषंशरैस्तीक्ष्णैर्विव्याधबलिनांवरः॥ ३९॥ राक्षसेंद्रस्ततस्तस्यधनुश्चिच्छेदभारत॥ अर्धचंद्रेणसमरेतंचविव्याधसाय
कैः॥४०॥ मायांचराक्षसींकृत्वाशरवर्षैरवाकिरत्॥ तत्राद्भुतमपश्यामशैनेयस्यपराक्रमं॥४१॥ असंभ्रमस्तुसमरेवध्यमानःशितैःशरैः॥ ऐंद्रमस्त्रंचवार्ष्णेयो
योजयामासभारत॥ ४२॥ विजयाद्यदनुप्राप्तंमाधवेनयशस्विना॥ तदस्त्रंभस्मसात्कृत्वामायांतांराक्षसींतदा ॥ ४३॥ अलंबुषंशरैरन्यैरभ्याकिरतसर्वतः॥
पर्वतंवारिधाराभिःप्रावृषीवबलाहकः॥४४॥ तत्तथापीडितंतेनमाधवेनयशस्विना॥ प्रदुद्रावभयाद्रक्षस्त्यक्त्वासात्यकिमाहवे॥४५॥ तमजेयंराक्षसेंद्रंसंख्येम
घवताअपि॥ शैनेयःप्राणदज्जित्वायोधानांतवपश्यतां॥ ४६॥ न्यहनत्तावकांश्चापिसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ निशितैर्बहुभिर्बाणैस्तेद्रवंतभयार्दिताः॥ ४७॥
एतस्मिन्नेवकालेतुद्रुपदस्यात्मजोबली ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजपुत्रंतवजनेश्वरं॥ ४८॥ छादयामाससमरेशरैःसन्नतपर्वभिः॥ सच्छाद्यमानोविशिखैर्धृष्टद्युम्ने
नभारत॥ ४९॥ विव्यथेनचराजेंद्रतवपुत्रोजनेश्वर॥ धृष्टद्युम्नंचसमरेतूर्णंविव्याधपत्रिभिः॥ ५०॥ ॥१४२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पश्चाचत्रिंशताचैवतदद्भुतमिवाभवत् ॥ तस्यसेनापतिःक्रुद्धोधनुश्चिच्छेदमारिष ॥ ५१ ॥ हयांश्चचतुरःशीघ्रंनिजघानमहाबलः ॥ शरैश्चैनंसुनिशितैःक्षिप्रं विव्याधसन्नतिः ॥ ५२ ॥ सहताश्वान्महाबाहुरवप्लुत्यरथाद्बली ॥ पदातिरसिमुद्यम्यप्राद्रवत्पार्षतंप्रति ॥ ५३ ॥ शकुनिस्तंसमभ्येत्यराजगृद्धीमहाबलः ॥ राजानं सर्वलोकस्यरथमारोपयत्स्वकं ॥ ५४ ॥ ततोनृपंपराजित्यपार्षतःपरवीरहा ॥ न्यहनत्तावकंसैन्यंवज्रपाणिरिवासुरान् ॥५५॥ कृतवर्मारणेभीमंशरैराच्छन्महार थः ॥ प्रच्छादयामासचतंमहामेघोरविंयथा ॥ ५६ ॥ ततःप्रहस्यसमरेभीमसेनःपरंतपः ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसायकान्कृतवर्मणे ॥ ५७ ॥ तैरर्द्यमानोतिर थःसात्वतःसत्यकोविदः ॥ नाकंपतमहाराजभीमंचार्छच्छितैःशरैः ॥ ५८ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वाभीमसेनोमहारथः ॥ सारथिंपातयामाससध्वजंसुपरिष्कृ तं ॥ ५९ ॥ शरैर्बहुविधैश्चैनमाचिनोत्परवीरहा ॥ शकलीकृतसर्वांगोहताश्वःप्रत्यदृश्यत ॥ ६० ॥ हताश्वश्चततस्तूर्णंवृषकस्यरथंययौ ॥ स्यालस्यतेमहाराजतव पुत्रस्यपश्यतः ॥ ६१ ॥ भीमसेनोपिसंक्रुद्धस्तवसैन्यमुपाद्रवत् ॥ निजघानचसंक्रुद्धोदंडपाणिरिवांतकः ॥ ६२॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवध प०द्वैरथेद्व्यशीतितमोऽध्यायः॥ ८२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच बहूनिहिविचित्राणिद्वैरथानिस्मसंजय ॥ पांडूनांमामकैःसा र्धमश्रौपंतवजल्पतः ॥ १ ॥ नचैवमामकंकिंचित्हृष्टंशंससिसंजय ॥ नित्यंपांडुसुतान्हृष्टानभग्नान्संप्रशंससि ॥ २ ॥ जीयमानान्विमनसोमामकान्विगतौ जसः ॥ वदसेसंयुगेसूतदिष्टमेतन्नसंशयः ॥ ३ ॥ संजयउवाच यथाशक्तियथोत्साहंयुद्धेचेष्टंतितावकाः ॥ दर्शयानाःपरंशक्त्यापौरुषंपुरुषर्षभ ॥ ४ ॥ गंगायाःसुरनद्यावैस्वादुभूत्वाययोदकं ॥ महोदधेर्गुणाभ्यासाल्लवणत्वंनिगच्छति ॥ ५ ॥ तथातत्पौरुषंराजंस्तावकानांपरंतप ॥ प्राप्यपांडुसुतान्वीरान्व्यर्थं भवतिसंयुगे ॥ ६ ॥ घटमानान्यथाशक्तिकुर्वाणान्कर्मदुष्करं ॥ नदोषेणकुरुश्रेष्ठकौरवान्गंतुमर्हसि ॥ ७ ॥ तवापराधात्सुमहान्सपुत्रस्यविशांपते ॥ पृथि व्याःप्रक्षयोघोरोयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ ८ ॥ आत्मदोषात्समुत्पन्नंशोचितुंनार्हसेनृप ॥ नहिरक्षंतिराजानःसर्वथात्रापिजीवितं ॥ ९ ॥ युद्धेसुकृतिनांलोकानिच्छं तोवसुधाधिपाः ॥ चमूंविगाह्ययुद्ध्यंतेनित्यंस्वर्गपरायणाः ॥ १० ॥ पूर्वाह्णेतुमहाराजप्रावर्ततजनक्षयः ॥ तंत्वमेकमनाभूत्वाशृणुदेवासुरोपमं ॥ ११ ॥ आवं त्यौतुमहेष्वासौमहासेनौमहाबलौ ॥ इरावंतमभिप्रेक्ष्यसमेयातांरणोत्कटौ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेषांप्रवदृतेयुद्धंसुमहल्लोमहर्षणं ॥ इरावांस्तुसुसंक्रुद्धोभ्रातरौदेवरूपिणौ ॥ १३॥ विव्याधनिशितैस्तूर्णंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ तावेनंप्रत्यविध्येतांसमरेचित्रयो

॥१४३॥ धिनौ ॥ १४ ॥ युध्यतांहितथाराजन्विशेषोनव्यदृश्यत ॥ यततांशत्रुनाशायकृतप्रतिकृतैषिणां ॥१५॥ इरावांस्तुततोराजन्ननुविंदस्यसायकैः ॥ चतुर्भिश्चतुरो ६

वाहाननयद्यमसादनं ॥ १६ ॥ भल्लाभ्यांचसुतीक्ष्णाभ्यांधनुःकेतुंचमारिष ॥ चिच्छेदसमरेराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १७॥ त्यक्तानुविंदोथरथंविंदस्यरथमा

स्थितः ॥ धनुर्गृहीत्वापरमंभारसाधनमुत्तमं ॥ १८ ॥ तावेकस्थौरणेवीरावावंत्यौरथिनांवरौ ॥ शरान्मुमुचतुस्तूर्णमिरावतिमहात्मनि ॥ १९ ॥ ताभ्यांमुक्ताम

हावेगाःशराःकांचनभूषणाः ॥ दिवाकरपथंप्राप्यच्छादयामासुरंबरं ॥ २० ॥ इरावांस्तुरणेक्रुद्धोभ्रातरौतौमहारथौ ॥ ववर्षशरवर्षेणसारथिंचाप्यपातयत् ॥

॥ २१ ॥ तस्मिंस्तुपतितेभूमौगतसत्वेतुसारथौ ॥ रथःप्रदुद्रावदिशःसमुद्भ्रांतहयस्ततः ॥ २२ ॥ तौसजित्वामहाराजनागराजसुतासुतः ॥ पौरुषंख्यापयंस्तूर्णं

व्यधमत्तववाहिनीं ॥ २३ ॥ सावध्यमानासमरेधार्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ वेगान्बहुविधांश्चक्रेविषंपीत्वेवमानवः ॥ २४ ॥ हैडिंबोराक्षसेंद्रस्तुभगदत्तंसमाद्रवत् ॥

रथेनादित्यवर्णेनसध्वजेनमहाबलः ॥ २५ ॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजानागराजंसमास्थितः ॥ यथावज्रधरःपूर्वंसंग्रामेतारकामये ॥ २६ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वा

ऋषयश्चसमागताः ॥ विशेषंनस्मविविदुर्हैडिंबभगदत्तयोः ॥२७॥ यथासुरपतिःशक्रस्त्रासयामासदानवान् ॥ तथैवसमरेराजाद्रावयामासपांडवान् ॥२८॥

तेनविद्राव्यमाणास्तेपांडवाःसर्वतोदिशं ॥ त्रातारंनाभ्यगच्छंतःस्वेष्वनीकेषुभारत ॥ २९ ॥ भैमसेनिंरथस्थंतुतत्रापश्यामभारत ॥ शेषाविमनसोभूत्वाप्राद्रवं

तमहारथाः ॥ ३० ॥ निवृत्तेषुतुपांडूनांपुनःसैन्येषुभारत ॥ आसीन्निष्ठानकोघोरस्तवसैन्यस्यसंयुगे ॥ ३१ ॥ घटोत्कचस्ततोराजन्भगदत्तंमहारणे ॥ शरैःप्र

च्छादयामासमेरुंगिरिमिवांबुदः ॥ ३२ ॥ निहत्यतान्शरान्राजाराक्षसस्यधनुश्च्युतान् ॥ भैमसेनिंरणेतूर्णंसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ ३३ ॥ सताड्यमानोबहुभिः

शरैःसन्नतपर्वभिः ॥ नविव्यथेराक्षसेंद्रोभिद्यमानइवाचलः ॥ ३४॥ तस्यप्राग्ज्योतिषःक्रुद्धस्तोमरांश्चचतुर्दश ॥ प्रेषयामाससमरेतांश्चिच्छेदसराक्षसः॥३५॥

सतांश्छित्वामहाबाहुस्तोमरान्निशितैःशरैः ॥ भगदत्तंचविव्याधसप्तत्याकंकपत्रिभिः ॥ ३६॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजाप्रहसन्निवभारत ॥ तस्याश्वांश्चतुरःसं ॥१४३॥

ख्येपातयामाससायकैः ॥ ३७॥ सहताश्वेरथेतिष्ठन्राक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥ शक्तिंचिक्षेपवेगेनप्राग्ज्योतिषगजंप्रति ॥ ३८॥ ॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥ इतिश्री०भै०भा०त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ततइति ॥१॥

तामापतंतींसहसाहेमदंडांसुवेगिनीं ॥ त्रिधाचिच्छेदनृपतिःसात्यकीर्यतमेदिनीं ॥ ३९ ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वाहैडिंबःप्राद्रवद्भयात् ॥ यथेंद्रस्यरणात्पूर्वंनमुचि
दैत्यसत्तमः ॥ ४० ॥ तंविजित्यरणेशूरंविक्रांतंख्यातपौरुषं ॥ अजेयंसमरेवीरंयमेनवरुणेनच ॥ ४१ ॥ पांडवींसमरेसेनांसंममर्दसकुंजरः ॥ यथावनगजोरा
जन्मृद्गंश्वरतिपद्मिनीं ॥ ४२ ॥ मद्रेश्वरस्तुसमरेयमाभ्यांसमसज्जत ॥ स्वस्रीयौछादयांचक्रेशरौघैःपांडुनंदनौ ॥ ४३ ॥ सहदेवस्तुसमरेमातुलंदृश्यसंगतं ॥
अवारयच्छरौघेणमेघोयद्वद्दिवाकरं ॥ ४४ ॥ छाद्यमानःशरौघेणहृष्टरूपतरोभवत् ॥ तयोश्चाप्यभवत्प्रीतिरतुलामातृकारणात् ॥ ४५ ॥ ततःप्रहस्यसमरेनकु
लस्यमहारथः ॥ अश्वांश्चचतुरोराजंश्चतुर्भिःसायकोत्तमैः ॥ ४६ ॥ प्रेषयामाससमरेयमस्यसदनंप्रति ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यमहारथः ॥ ४७ ॥ आरु
रोहततोयानंभ्रातुरेवयशस्विनः ॥ एकस्थौतुरणेशूरौदृढेविक्षिप्यकार्मुके ॥ ४८ ॥ मद्रराजरथंतूर्णंच्छादयामासतुःक्षणात् ॥ सच्छाद्यमानोबहुभिःशरैःसन्नतप
र्वभिः ४९ ॥ स्वस्रीयाभ्यांनरव्याघ्रोनाकंपतयथाचलः ॥ प्रहसन्निवतांचापिशस्त्रवृष्टिंजघानह ॥ ५० ॥ सहदेवस्ततःक्रुद्धःशरमुद्गृह्यवीर्यवान् ॥ मद्रराजमभि
प्रेक्ष्यप्रेषयामासभारत ॥ ५१ ॥ सशरःप्रेषितस्तेनगरुडानिलवेगवान् ॥ मद्रराजंविनिर्भिद्यनिपपातमहीतले ॥ ५२ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थेमहारथः ॥
निषसादमहाराजकश्मलंचजगामह ॥ ५३ ॥ तंविसंज्ञंनिपतितंसूतःसंप्रेक्ष्यसंयुगे ॥ अपोवाहरथेनाजौयमाभ्यामभिपीडितं ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वामद्रेश्वररथंधार्तरा
ष्ट्राःपराङ्मुखं ॥ सर्वेविमनसोभूत्वानेदमस्तीत्यचिंतयन् ॥ ५५ ॥ निर्जित्यमातुलंसंख्येमाद्रीपुत्रौमहारथौ ॥ दध्मतुर्मुदितौशंखौसिंहनादंचनेदतुः ॥ ५६ ॥ अ
भिदुद्रुवतुर्हृष्टौतवसैन्यंविशांपते ॥ यथादैत्यचमूंराजन्निंद्रोपेंद्राविवामरौ ॥ ५७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप०द्वंद्वयुद्धेत्र्यशीतितमोऽ
ध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोराजामध्यंप्राप्तेदिवाकरे ॥ श्रुतायुषमभिप्रेक्ष्यप्रेषयामासवाजिनः ॥ १ ॥
अभ्यधावत्ततोराजाश्रुतायुपमरिंदमं ॥ विनिघ्नन्सायकैस्तीक्ष्णैर्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ २ ॥ ससंवार्यरणेराजाप्रेषितान्धर्मसूनुना ॥ शरान्सप्तमहेष्वासःकौंते
यायसमार्पयत् ॥ ३ ॥ तेतस्यकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे ॥ असूनिवविचिन्वंतोदेहेतस्यमहात्मनः ॥ ४ ॥ पांडवस्तुभृशंक्रुद्धोविद्धस्तेनमहात्मना ॥ रणेव
राहकर्णेनराजानंहृद्यविध्यत ॥ ५ ॥ अथापरेणभल्लेनकेतुंतस्यमहात्मनः ॥ रथश्रेष्ठोरथात्तूर्णंभूमौपार्थोन्यपातयत् ॥ ६ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ करकर्षःशिशुपालपुत्रः ॥ ३२ ॥

केतुंनिपतितंदृष्ट्वाश्रुतायुःसतुपार्थिवः ॥ पांडवंविशिखैस्तीक्ष्णैराजन्विव्याधसप्तभिः ॥ ७ ॥ ततःक्रोधात्प्रजज्वालधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ यथायुगांतेभूतानिदि

धक्षुरिवपावकः ॥ ८ ॥ क्रुद्धंतुपांडवंदृष्ट्वादेवगंधर्वराक्षसाः ॥ प्रविव्यथुर्महाराजव्याकुलंचाप्यभूज्जगत् ॥ ९ ॥ सर्वेषांचैवभूतानामिदमासीन्मनोगतं ॥ त्रींल्लो

कानद्यसंक्रुद्धोनृपोऽयंधक्ष्यतीतिवै ॥ १० ॥ ऋषयश्चैवदेवाश्चचक्रुःस्वस्त्ययनंमहत् ॥ लोकानांनृपशांत्यर्थंक्रोधितेपांडवेतदा ॥ ११ ॥ सचक्रोधसमाविष्टःसृ
क्किणीपरिसंलिहन् ॥ दधारात्मवपुर्घोरंयुगांतादित्यसन्निभं ॥ १२ ॥ ततःसैन्यानिसर्वाणितावकानिविशांपते ॥ निराशान्यभवंस्तत्रजीवितंप्रतिभारत ॥
॥ १३ ॥ सतुधैर्येणतंकोपंसन्निवार्यमहायशाः ॥ श्रुतायुषःप्रचिच्छेदमुष्टिदेशेमहाधनुः ॥ १४ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंनाराचेनस्तनांतरे ॥ निर्बिभेदरणेराजास
र्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ १५ ॥ सत्वरंचरणेराजन्तस्यवाहान्महात्मनः ॥ निजघानशरैःक्षिप्रंसूतंचसुमहाबलः ॥ १६ ॥ हताश्वंतुरथंत्यक्त्वादृष्ट्वाराज्ञोऽस्यपौरुषं ॥ वि
प्रदुद्राववेगेनश्रुतायुःसमरेतदा ॥ १७ ॥ तस्मिन्जितेमहेष्वासेधर्मपुत्रेणसंयुगे ॥ दुर्योधनबलंराजन्सर्वमासीत्पराङ्मुखं ॥ १८ ॥ एतत्कृत्वामहाराजधर्मपु
त्रोयुधिष्ठिरः ॥ व्यात्ताननोयथाकालस्तवसैन्यंजघानह ॥ १९ ॥ चेकितानस्तुवार्ष्णेयोगौतमंरथिनांवरं ॥ प्रेक्षतांसर्वसैन्यानांछादयामाससायकैः ॥ २० ॥
संनिवार्यशरांस्तांस्तुकृपःशारद्वतोयुधि ॥ चेकितानंरणेयत्तंराजन्विव्याधपत्रिभिः ॥ २१ ॥ अथापरेणभल्लेनधनुश्चिच्छेदमारिष ॥ सारथिंचास्यसमरेक्षिप्रह
स्तोन्यपातयत् ॥ २२ ॥ अश्वांश्चास्यावधीद्राजन्नुभौतौपार्ष्णिसारथी ॥ सोवप्लुत्यरथात्तूर्णंगदांजग्राहसात्वतः ॥ २३ ॥ सतयावीरघातिन्यागदयागदिनांव
रः ॥ गौतमस्यहयान्हत्वासारथिंचन्यपातयत् ॥ २४ ॥ भूमिष्ठोगौतमस्तस्यशरांश्चिक्षेपषोडश ॥ शरास्तेसात्वतंभित्वाप्राविशन्धरणीतलं ॥ २५ ॥ चेकितान
स्ततःक्रुद्धःपुनश्चिक्षेपतांगदां ॥ गौतमस्यवधाकांक्षीवृत्रस्येवपुरंदरः ॥ २६ ॥ तामापतंतींविमलामश्मगर्भांमहागदां ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्वारयामासगौतमः
॥ २७ ॥ चेकितानस्ततःखड्गंक्रोधादुद्धृत्यभारत ॥ लाघवंपरमास्थायगौतमंसमुपाद्रवत् ॥ २८ ॥ गौतमोपिधनुस्त्यक्त्वाप्रगृह्यासिंसुसंयतः ॥ वेगेनमहताराजं
श्चेकितानमुपाद्रवत् ॥ २९ ॥ तावुभौबलसंपन्नौनिस्त्रिंशवरधारिणौ ॥ निस्त्रिंशाभ्यांसुतीक्ष्णाभ्यामन्योन्यंसंततक्षतुः ॥ ३० ॥ निस्त्रिंशवेगाभिहतौततस्तौ
पुरुषर्षभौ ॥ धरणींसमनुप्राप्तौसर्वभूतनिषेवितां ॥ ३१ ॥ मूर्छयाभिपरीतांगौव्यायामेनतुमोहितौ ॥ ततोभ्यधावद्वेगेनकरकर्षःसुहृत्तया ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चेकितानंतथाभूतंद्दष्ट्वासमरदुर्मदः ॥ रथमारोपयच्चैनंसर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ ३३ ॥ तथैवशकुनिःशूरःस्यालस्तवविशांपते॥ आरोपयद्रथंतूर्णंगौतमंरथिनां
वरं॥ ३४॥ सौमदत्तिंतथाक्रुद्धोधृष्टकेतुर्महाबलः॥ नवत्यासायकैःक्षिप्रंराजन्विव्याधवक्षसि॥३५॥ सौमदत्तिरुरस्थैस्तैर्भृशंबाणैरशोभत॥ मध्यंदिनेमहा
राजरश्मिभिस्तपनोयथा॥ ३६॥ भूरिश्रवास्तुसमरेधृष्टकेतुंमहारथं॥ हतसूतहयंचक्रेविरथंसायकोत्तमैः॥ ३७॥ विरथंतंसमालोक्यहताश्वंहतसारथिं॥ मह
ताशरवर्षेणच्छादयामाससंयुगे॥ ३८॥ सतुतंरथमुत्सृज्यधृष्टकेतुर्महामनाः ॥ आरुरोहततोयानंशतानीकस्यमारिष ॥ ३९॥ चित्रसेनोविकर्णश्चराजन्दु
र्मर्षणस्तथा॥ रथिनोहेमसन्नाहाःसौभद्रमभिदुद्रुवुः॥ ४०॥ अभिमन्योस्ततस्तैस्तु घोरंयुद्धमवर्तत॥ शरीरस्ययथाराजन्वातपित्तकफैस्त्रिभिः॥ ४१॥ विर
थांस्तवपुत्रांस्तुकृत्वाराजन्महाहवे॥ नजघाननरव्याघ्रःस्मरन्भीमवचस्तदा॥ ४२ ॥ ततोराज्ञांबहुशतैर्गजाश्वरथयायिभिः॥ संवृतंसमरेभीष्मंदेवैरपिदुरा
सदं॥ ४३॥ प्रयांतंशीघ्रमुद्वीक्ष्यपरित्रातुंसुतांस्तव॥ अभिमन्युंसमुद्दिश्यबालमेकंमहारथं॥४४॥ वासुदेवमुवाचेदंकौंतेयःश्वेतवाहनः॥ चोदयाश्वान्हृषीके
शयत्रैतेबहुलारथाः॥ ४५॥ एतेहिबहवःशूराःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥ यथाहन्युर्ननःसेनांतथामाधवचोदय॥४६॥ एवमुक्तःसवार्ष्णेयःकौंतेयेनामितौजसा॥
रथंश्वेतहयैर्युक्तंप्रेषयामाससंयुगे॥ ४७॥ निष्ठानकोमहानासीत्तवसैन्यस्यमारिष॥ यदर्जुनोरणेक्रुद्धःसंयातस्तावकान्प्रति ॥ ४८॥ समासाद्यतुकौंतेयोरा
ज्ञस्तान्भीष्मरक्षिणः॥ सुशर्माणमथोराजन्निदंवचनमब्रवीत्॥४९॥ जानामित्वांयुधांश्रेष्ठमत्यंतंपूर्ववैरिणं॥ अनयस्याद्यसंप्राप्तंफलंपश्यसुदारुणं॥५०॥
अद्यतेदर्शयिष्यामिपूर्वप्रेतान्पितामहान्॥ एवंसंजल्पतस्तस्यबीभत्सोःशत्रुघातिनः॥५१॥ श्रुत्वापिपरुषंवाक्यंसुशर्मारथयूथपः॥ नचैनमब्रवीत्किंचिच्छु
भंवायदिवाशुभं॥ ५२॥ अभिगम्यार्जुनंवीरंराजभिर्बहुभिर्वृतः॥ पुरस्तात्पृष्ठतश्चैवपार्श्वतश्चैवसर्वतः॥ ५३॥ परिवार्यार्जुनंसंख्येतवपुत्रैर्महारथः॥ शरैःसं
छादयामासमेघैरिवदिवाकरं॥ ५४॥ ततःप्रवृत्तःसुमहान्संग्रामःशोणितोदकः॥ तावकानांचसमरेपांडवानांचभारत॥५५॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्व
णिभीष्मवधप० सप्तमयुद्धदिवसेसुशर्मार्जुनसमागमेचतुरशीतितमोऽध्यायः॥ ८४॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच सताड्यमानस्तु
शरैर्धनंजयःपदाहतोनागइवश्वसन्बली॥ बाणेनबाणेनमहारथानांचिच्छेदचापानिरणेप्रसह्य॥ १॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संछिद्यचापानिचतानिराज्ञांतेषांरणेवीर्यवतांक्षणेन॥ विव्याधबाणैर्युगपन्महात्मानिःशेषतांतेष्वथमन्यमानः॥ २॥ निपेतुराजौरुधिरप्रदिग्धास्तेताडिताः
शक्रसुतेनराजन्॥ विभिन्नगात्राःपतितोत्तमांगागतासवश्छिन्नतनुत्रकायाः॥ ३॥ महींगताःपार्थबलाभिभूताविचित्ररूपायुगपद्विनेशुः॥ दृष्ट्वाहतांस्तान्
युधिराजपुत्रांस्त्रिगर्तराजःप्रययौरथेन॥ ४॥ तेषांरथानामथपृष्ठगोपाद्वात्रिंशदन्येभ्यपतंतपार्थं॥ तथैवतेतंपरिवार्यपार्थंविकृष्यचापानिमहारवाणि॥ ५॥
अवीवृपन्बाणमहौघवृष्ट्यायथागिरिंतोयधराजलौघैः॥ संपीड्यमानस्तुशरौघवृष्ट्याधनंजयस्तान्युधिजातरोषः॥६॥ षष्ट्याशरैःसंयतितैलधौतैर्जघानतान
प्यथपृष्ठगोपान्॥ रथांश्चतांस्तानवजित्यसंख्येधनंजयःप्रीतमनायशस्वी॥ ७॥ अथात्वरद्भीष्मवधायजिष्णुर्बलानिराजन्समरेनिहत्य॥ त्रिगर्तराजोनिह
तान्समीक्ष्यमहात्मनातानथबंधुवर्गान् ॥ ८॥ रणेपुरस्कृत्यनराधिपांस्तान्जगामपार्थंत्वरितोवधाय॥ अभिद्रुतंचास्त्रभृतांवरिष्ठंधनंजयंवीक्ष्यशिखंडिमु
ख्याः॥९॥ अभ्युद्ययुस्तेशितशस्त्रहस्तारिरक्षिषंतोरथमर्जुनस्य॥ पार्थोपितानापततःसमीक्ष्यत्रिगर्तराज्ञासहितान्नृवीरान्॥१०॥ विध्वंसयित्वासमरेधनुष्मा
न्गांडीवमुक्तैर्निशितैःपृषत्कैः॥ भीष्मंयियासुर्युधिसंददर्शदुर्योधनंसैंधवादींश्चराज्ञः॥ ११॥ संवारयिष्णूनभिवारयित्वामुहूर्तमायोध्यबलेनवीरः॥ उत्सृ
ज्यराजानमनंतवीर्योजयद्रथादींश्चनृपान्महौजाः॥ १२॥ ययौततोभीमबलोमनस्वीगांगेयमाजौशरचापपाणिः॥ युधिष्ठिरश्चप्रबलोमहात्मासमाययौत्व
रितोजातकोपः॥ १३॥ मद्राधिपंसमभित्यज्यसंख्येस्वभागमाप्तंतमनंतकीर्तिः॥ सार्धंसमाद्रीसुतभीमसेनैर्भीष्मंययौशांतनवंरणाय॥ १४॥ तैःसंप्रयुक्तैः
समहारथाग्र्यैर्गंगासुतःसमरेचित्रयोधी॥ नविव्यथेशांतनवोमहात्मासमागतैःपांडुसुतैःसमस्तैः॥ १५॥ अथैत्यराजायुधिसत्यसंधोजयद्रथोत्युग्रबलोमन
स्वी॥ चिच्छेदचापानिमहारथानांप्रसह्यतेषांधनुषावरेण॥ १६॥ युधिष्ठिरंभीमसेनंयमौचपार्थंकृष्णंयुधिसंजातकोपः॥ दुर्योधनःक्रोधविषोमहात्माजघा
नबाणैरनलप्रकाशैः॥ १७॥ कृपेणशल्येनशलेनचैवतथाविभोचित्रसेनेनचाजौ॥ विद्धाःशरैस्तेतिविवृद्धकोपैर्देवायथादैत्यगणैःसमेतैः॥ १८॥ छिन्ना
युधंशांतनवेनराजाशिखंडिनंप्रेक्ष्यचजातकोपः॥ अजातशत्रुःसमरेमहात्माशिखंडिनंक्रुद्धउवाचवाक्यं॥ १९॥ उक्त्वातथात्वंपितुरग्रतोमामहंहनिष्यामि
महाव्रतंतं॥ भीष्मंशरौघैर्विमलार्कवर्णैःसत्यंवदामीतिकृताप्रतिज्ञा॥ २०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्वयाचनैनांसफलांकरोषिदेवव्रतंयन्ननिहंसियुद्धे॥ मिथ्याप्रतिज्ञोभवमात्रवीररक्षस्वधर्मंस्वकुलंयशश्च॥ २१ ॥ प्रेक्षस्वभीष्मंयुधिभीमवेगंसर्वांस्तपंतंमम
सैन्यसंघान्॥ शरौघजालैरतितिग्मवेगैःकालंयथाकालकृतंक्षणेन॥ २२ ॥ निकृत्तचापःसमरेनपेक्षःपराजितःशांतनवेनचाजौ ॥ विहायबंधूनथसोदरांश्च
क्वयास्यसेनानुरूपंतवेदं॥ २३ ॥ दृष्ट्वाहिभीष्मंतमनंतवीर्यंभग्नंचसैन्यंद्रवमाणमेवं ॥ भीतोसिनूनंद्रुपदस्यपुत्रतथाहितेमुखवर्णोप्रहृष्टः ॥ २४ ॥ अज्ञायमा
नेचधनंजयेपिमहाहवेसंप्रसक्तेनृवीरे॥ कथंहिभीष्मात्प्रथितःपृथिव्यांभयंत्वमद्यप्रकरोषिवीर॥ २५॥ सधर्मराजस्यवचोनिशम्यरूक्षाक्षरंविप्रलापानुबद्धं॥
प्रत्यादेशंमन्यमानोमहात्माप्रतत्वरेभीष्मवधायराजन्॥ २६॥ तमापतंतंमहताजवेनशिखंडिनंभीष्ममभिद्रवंतं ॥ निवारयामासहिशल्यएनमस्त्रेणघोरेण
सुदुर्जयेन॥ २७॥ सचापिदृष्ट्वासमुदीर्यमाणमस्त्रंयुगांताग्निसमप्रकाशं॥ नसंमुमोहद्रुपदस्यपुत्रोराजन्महेंद्रप्रतिमप्रभावः ॥ २८॥ तस्थौचतत्रैवमहाधनु
ष्मान्शरैस्तदस्त्रंप्रतिबाधमानः॥ अथाददेवारुणमन्यदस्त्रंशिखंड्यथोग्रंप्रतिघातमस्य॥ २९ ॥ तदस्त्रमस्त्रेणविदार्यमाणंखस्थाःसुरादद्दृशुःपार्थिवाश्च॥ भी
ष्मस्तुराजन्समरेमहात्माधनुश्चचित्रंध्वजमेवचापि ॥ ३०॥ छित्वानदत्पांडुसुतस्यवीरोयुधिष्ठिरस्याजमीढस्यराज्ञः॥ ततःसमुत्सृज्यधनुःसबाणंयुधिष्ठिरं
वीक्ष्यभयाभिभूतं॥ ३१ ॥ गदांप्रगृह्याभिपपातसंख्येजयद्रथंभीमसेनःपदातिः॥ तमापतंतंसहसाजवेनजयद्रथःसगदंभीमसेनं॥ ३२॥ विव्याधघोरैर्यमदं
डकल्पैःशितैःशरैःपंचशतैःसमंतात्॥ अचिंतयित्वासशरांस्तरस्वीवृकोदरःक्रोधपरीतचेताः ॥ ३३ ॥ जघानवाहान्समरेसमंतात्पारावतान्सिंधुराजस्यसं
ख्ये॥ ततोभिवीक्ष्याप्रतिमप्रभावस्तवात्मजस्त्वरमाणोरथेन॥ ३४॥ अभ्याययौभीमसेनंनिहंतुंसमुद्यतास्त्रोसुरराजकल्पः॥ भीमोप्यथैनंसहसाविनद्यप्रत्यु
द्ययौगदयातर्जयानः॥ ३५॥ समुद्यतांतांयमदंडकल्पांदृष्ट्वागदांतेकुरवःसमंतात्॥ विहायसर्वेंतवपुत्रमुग्रंपातंगदायाःपरिहर्तुकामाः॥ ३६ ॥ अपक्रांतास्तुमु
लेसंप्रमर्देसुदारुणेभारतमोहनीये॥ अमूढचेतास्त्वथचित्रसेनोमहागदामापतंतींनिरीक्ष्य॥ ३७॥ रथंसमुत्सृज्यपदातिराजौप्रगृह्यखड्गंविपुलंचचर्म॥ अव
प्लुतःसिंहइवाचलाग्राज्जगामान्यंभूमिपभूमिदेशं॥ ३८॥ गदापिसाप्राप्यरथंसुचित्रंसाश्वंससूतंविनिहत्यसंख्ये ॥ जगामभूमिंज्वलितामहोल्काभ्रष्टांऽबरा
द्गामिवसंपतंती ॥ ३९॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आश्चर्यभूतंसुमहत्त्वदीयादृष्ट्वैवतद्भारतसंप्रहृष्टाः ॥ सर्वेविनेदुःसहिताःसमंतात्पुपूजिरेतवपुत्रस्यशौर्यं ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवध

 प०सप्तमयुद्धदिवसेपंचाशीतितमोऽध्यायः॥८५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच विरथंतंसमासाद्यचित्रसेनंयशस्विनं ॥ रथमारोपयामास

विकर्णस्तनयस्तव ॥ १ ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेतुमुलेसंकुलेभृशं ॥ भीष्मःशांतनवस्तूर्णंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ २॥ ततःसरथनागाश्वाःसमकंपंतसृंजयाः॥ मृत्यो

रास्यमनुप्राप्तंमेनिरेचयुधिष्ठिरं॥ ३ ॥ युधिष्ठिरोपिकौरव्योयमाभ्यांसहितःप्रभुः॥ महेष्वासंनरव्याघ्रंभीष्मंशांतनवंययौ ॥ ४ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रमुंचन्पां

डवोयुधि ॥ भीष्मंसंछादयामासयथामेघोदिवाकरं ॥ ५॥ तेनसम्यक्प्रणीतानिशरजालानिमारिष ॥ प्रतिजग्राहगांगेयःशतशोथसहस्रशः॥६॥ तथैवशर

जालानिभीष्मेणास्तानिमारिष ॥ आकाशेसमदृश्यंतखगमानांव्रजाइव ॥ ७॥ निमेषार्धेनकौंतेयंभीष्मःशांतनवोयुधि ॥ अदृश्यंसमरेचक्रेशरजालेनभाग

शः॥८॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाकौरव्यस्यमहात्मनः॥ नाराचंप्रेषयामासक्रुद्धआशीविषोपमं ॥ ९॥ असंप्राप्तंततस्तंतुक्षुरप्रेणमहारथः॥ चिच्छेदसमरेराजन्

भीष्मस्तस्यधनुश्च्युतं॥ १०॥तंतुच्छित्वारणेभीष्मोनाराचंकालसंमितं ॥ निजघ्नेकौरवेंद्रस्यहयान्कांचनभूषणान्॥ ११ ॥ हताश्वंतुरथंत्यक्त्वाधर्मपुत्रोयुधि

ष्ठिरः॥ आरुरोहरथंतूर्णंनकुलस्यमहात्मनः॥ १२॥ यमावपिहिसंक्रुद्धःसमासाद्यरणेतदा॥ शरैःसंछादयामासभीष्मःपरपुरंजयः॥ १३॥ तौतुदृष्ट्वामहाराज

भीष्मबाणप्रपीडितौ॥ जगामपरमांचिंतांभीष्मस्यवधकांक्षया॥ १४॥ ततोयुधिष्ठिरोवश्यान्राज्ञस्तान्समचोदयत् ॥ भीष्मंशांतनवंसर्वेनिहतेतिसुहृद्गणा

न्॥ १५॥ ततस्तेपार्थिवाःसर्वेश्रुत्वापार्थस्यभाषितं ॥ महतारथवंशेनपरिवव्रुःपितामहं॥ १६॥ ससमंतात्परिवृतःपितादेवव्रतस्तव॥ चिक्रीडधनुषाराजन्पा

तयानोमहारथान्॥ १७॥ तंचरंतंरणेपार्थाददृशुःकौरवंयुधि॥ मृगमध्यंप्रविश्येवयथासिंहशिशुंवने॥ १८॥ तर्जयानंरणेवीरांस्त्रासयानंचसायकैः॥ दृष्ट्वा

त्रेसुर्महाराजसिंहंमृगगणाइव॥ १९॥ रणेभारतसिंहस्यददृशुःक्षत्रियागतिं॥ अग्नेर्वायुसहायस्ययथाकक्षंदिधक्षतः॥ २०॥ शिरांसिरथिनांभीष्मःपातया

माससंयुगे॥ तालेभ्यःपरिपक्वानिफलानिकुशलोनरः॥ २१॥ पतद्भिश्चमहाराजशिरोभिर्धरणीतले॥ बभूवतुमुलःशब्दःपततामश्मनामिव ॥ २२॥ तस्मि

न्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेभयानके॥ सर्वेषामेवसैन्यानामासीद्व्यतिकरोमहान् ॥ २३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

भिन्नेपुतेपुव्यूहेपुक्षत्रियाइतरेतरं॥ एकमेकंसमाहूययुद्धायैवावतस्थिरे ॥ २४॥ शिखंडीतुसमासाद्यभरतानांपितामहं॥ अभिदुद्राववेगेनतिष्ठतिष्ठेतिचाब्र
वीत्॥ २५॥ अनादृत्यततोभीष्मस्तंशिखंडिनमाहवे॥ प्रययौसृंजयान्क्रुद्धःस्त्रीत्वंचिंत्यशिखंडिनः॥ २६॥ सृंजयास्तुततोदृष्ट्वाहृष्टंभीष्मंमहारणे ॥ सिंहना
दांश्चविविधांश्चक्रुःशंखविमिश्रितान्॥ २७॥ ततःप्रववृतेयुद्धंव्यतिषक्तरथद्विपं ॥ पश्चिमांदिशमासाद्यस्थितेसवितरिप्रभो ॥ २८॥ धृष्टद्युम्नोथपांचाल्यः
सात्यकिश्चमहारथः॥ पीडयंतौभृशंसैन्यंशक्तितोमरवृष्टिभिः॥ २९॥ शस्त्रैश्चबहुभीराजन्जघ्नतुस्तावकान्रणे॥ तेहन्यमानाःसमरेतावकाभरतर्षभ॥ ३०॥ आ
र्यांयुद्धेमतिंकृत्वानत्यजंतिस्मसंयुगं॥ यथोत्साहंतुसमरेनिजघ्नुस्तावकारणे॥ ३१ ॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्तावकानांमहात्मनां॥ वध्यतांसमरेराजन्पार्षतेन
महात्मना॥ ३२ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतावकानांमहारथौ॥ विंदानुविंदावावंत्यौपार्षतंप्रत्युपस्थितौ॥ ३३॥ तौतस्यतुरगान्हत्वात्वरमाणौमहारथौ॥ छादया
मासतुरुभौशरवर्षेणपार्षतं॥ ३४ ॥ अवप्लुत्याथपांचाल्योरथात्तूर्णंमहाबलः॥ आरुरोहरथंतूर्णंसात्यकेस्तुमहात्मनः ॥ ३५॥ ततोयुधिष्ठिरोराजामहत्यासेन
यावृतः॥ आवंत्यौसमरेक्रुद्धावभ्ययात्सपरंतपौ॥ ३६॥ तथैवतवपुत्रोपिसर्वोद्योगेनमारिष॥ विंदानुविंदौसमरेपरिवार्यावतस्थिवान्॥ ३७॥ अर्जुनश्चापिसं
क्रुद्धःक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥ अयोधयतसंग्रामेवज्रपाणिरिवासुरान्॥ ३८॥ द्रोणस्तुसमरेक्रुद्धःपुत्रस्यप्रियकृत्तव॥ व्यधमत्सर्वपंचालांस्तूलराशिमिवान
लः॥ ३९॥ दुर्योधनपुरोगास्तुपुत्रास्तवविशांपते॥ परिवार्यरणेभीष्मंयुयुधुःपांडवैःसह॥ ४०॥ ततोदुर्योधनोराजालोहितायतिभास्करे॥ अब्रवीत्तावकान्
सर्वांस्त्वरध्वमितिभारत॥ ४१॥ युध्यतांतुतथातेषांकुर्वतांकर्मदुष्करं॥ अस्तंगिरिमथारूढेअप्रकाशतिभास्करे ॥ ४२ ॥ प्रावर्ततनदीघोराशोणितौघतरंगि
णी॥ गोमायुगणसंकीर्णाक्षणेनक्षणदामुखे॥ ४३ ॥ शिवाभिरशिवाभिश्चरुवद्भिर्भैरवंरवं ॥ घोरमायोधनंजज्ञेभूतसंघैःसमाकुलं॥ ४४॥ राक्षसाश्चपि
शाचाश्चतथान्येपिशिताशिनः॥ समंततोव्यदृश्यंतशतशोथसहस्रशः॥ ४५॥ अर्जुनोथसुशर्मादीन्राज्ञस्तान्सपदानुगान्॥ विजित्यपृतनामध्येययौस्वशि
बिरंप्रति॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरोपिकौरव्योभ्रातृभ्यांसहितस्तथा॥ ययौस्वशिबिरंराजानिशायांसेनयावृतः॥ ४७॥ भीमसेनोपिराजेंद्रदुर्योधनमुखान्रथान्॥
अवजित्यततःसंख्येययौस्वशिबिरंप्रति॥ ४८॥ दुर्योधनोपिनृपतिःपरिवार्यमहारणे॥ भीष्मंशांतनवंतूर्णंप्रयातःशिविरंप्रति॥ ४९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१४७॥ द्रोणोद्रौणिःकृपःशल्यःकृतवर्माचसात्वतः॥ परिवार्यचमूंसर्वांप्रययुःशिबिरंप्रति॥५०॥ तथैवसात्यकीराजन्धृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ परिवार्यरणेयोधान्ययतुः शिबिरंप्रति॥ ५१ ॥ एवमेतेमहाराजतावकाःपांडवैःसह॥ पर्यवर्ततसहितानिशाकालेपरंतप॥ ५२ ॥ ततःस्वशिबिरंगत्वापांडवाःकुरवस्तथा॥ न्यवसंतमहा राजपूजयंतःपरस्परं॥ ५३ ॥ रक्षांकृत्वाततःशूरान्यस्यगुल्मान्यथाविधि॥ अपनीयचशल्यानिस्नात्वाचविविधैर्जलैः ॥ ५४ ॥ कृतस्वस्त्ययनाःसर्वेसंस्तूयंत श्चवंदिभिः॥ गीतवादित्रशब्देनव्यक्रीडंतयशस्विनः ॥ ५५ ॥ मुहूर्तादिवतत्सर्वमभवत्स्वर्गसन्निभं ॥ नहियुद्धकथांकांचित्तत्राकुर्वन्महारथाः ॥ ५६ ॥ तेप्र सुप्तेबलेतत्रपरिश्रांतजनेनृप॥ हस्त्यश्वबहुलेरात्रौप्रेक्षणीयेवभूवतुः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व० सप्तमदिवसयुद्धावहारेषडशीति तमोऽध्यायः॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच परिणाम्यनिशांतांतुसुखंप्राप्ताजनेश्वराः॥ कुरवःपांडवाश्चैवपुनर्युद्धायनिर्ययुः॥ ॥ १ ॥ ततःशब्दोमहानासीत्सैन्ययोरुभयोर्नृप॥ निर्गच्छमानयोःसंख्येसागरप्रतिमोमहान् ॥ २ ॥ ततोदुर्योधनोराजाचित्रसेनोविविंशतिः ॥ भीष्मश्चरथि नांश्रेष्ठोभारद्वाजश्चवैनृप ॥ ३ ॥ एकीभूताःसुसंयत्ताःकौरवाणांमहाचमूं॥ व्यूहायविदधूराजन्पांडवान्प्रतिदंशिताः ॥ ४ ॥ भीष्मःकृत्वामहाव्यूहंपितातवविशांपते॥ सागरप्रतिमंघोरंवाहनोर्मितरंगिणं॥ ५ ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांभीष्मःशांतनवोययौ॥ मालवैर्दाक्षिणात्यैश्चआवंत्यैश्चसमन्वितः॥६॥ ततोनंतरमे वासीद्भारद्वाजःप्रतापवान्॥ कुलिंदैःपारदैश्चैवतथाक्षुद्रकमालवैः॥ ७॥ द्रोणादनंतरंयत्तोभगदत्तःप्रतापवान्॥ मगधैश्चकलिंगैश्चपिशाचैश्चविशांपते॥८॥ प्राग्ज्योतिषादनुनृपःकौसल्योथबृहद्बलः॥ मेकलैःकुरुविंदैश्चत्रैपुरैश्चसमन्वितः॥ ९ ॥ बृहद्बलात्ततःशूरस्त्रिगर्तःप्रस्थलाधिपः ॥ कांबोजैर्बहुभिःसार्धंयवनैश्च सहस्रशः॥ १० ॥ द्रोणिस्तुरभसःशूरस्त्रैगर्तादनुभारत॥ प्रययौसिंहनादेननादयानोधरातलं॥ ११ ॥ तथासर्वेणसैन्येनराजादुर्योधनस्तदा ॥ द्रौणेरनंतरंप्रा यात्सोदर्यैःपरिवारितः॥ १२ ॥ दुर्योधनादनुततःकृपःशारद्वतोययौ॥ एवमेषमहाव्यूहःप्रययौसागरोपमः॥ १३ ॥ रेजुस्तत्रपताकाश्चश्वेतच्छत्राणिवाविभो॥ ॥१४७॥ अंगदान्यत्रचित्राणिमहार्हाणिधनूंषिच॥ १४ ॥ तंतुदृष्ट्वामहाव्यूहंतावकानांमहारथः॥ युधिष्ठिरोब्रवीत्तूर्णंपार्षतंपृतनापतिं ॥ १५ ॥ पश्यव्यूहंमहेष्वासनिर्मि तंसागरोपमं॥ प्रतिव्यूहंत्वमपिहिकुरुपार्षतसत्वरं ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रृंगाटकंचतुष्पथाकारं ॥ १७ ॥ श्रृंगाभ्यांशृंगयोः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ततःसपार्थतःक्रूरोव्यूहंचक्रेसुदारुणं ॥ श्रृंगाटकंमहाराजपरव्यूहविनाशनं ॥ १७॥ श्रृंगाभ्यांभीमसेनश्चसात्यकिश्चमहारथः॥ रथैरनेकसाहस्रैस्तथाहयपदाति
भिः ॥ १८ ॥ ताभ्यांबभौनरश्रेष्ठःश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥ मध्येयुधिष्ठिरोराजामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ १९॥ अथोत्तरेमहेष्वासाःसहसैन्यानराधिपाः ॥ व्यूहंतंपू
रयामासुर्व्यूहशास्त्रविशारदाः ॥ २० ॥ अभिमन्युस्ततःपश्चाद्विराटश्चमहारथः ॥ द्रौपदेयाश्चसंहृष्टाराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ २१ ॥ एवमेतंमहाव्यूहंव्यूह्यभारत
पांडवाः॥ अतिष्ठन्समरेशूरायोद्धुकामाजयैषिणः॥ २२ ॥ भेरीशब्दैश्चविमलैर्विमिश्रैःशंखनिःस्वनैः ॥ क्ष्वेडितास्फोटितोत्कृष्टैर्नादिताःसर्वतोदिशः ॥ २३ ॥
ततःशूराःसमासाद्यसमरेतेपरस्परं ॥ नेत्रैरनिमिषैराजन्नवैक्षंतपरस्परं॥ २४॥ नामभिस्तेमनुष्येंद्रपूर्वंयोधाःपरस्परं ॥ युद्धायसमवर्तंतसमाहूयेतरेतरं ॥ २५॥
ततःप्रववृतेयुद्धंघोररूपंभयावहं ॥ तावकानांपरेषांचनिघ्नतामितरेतरं ॥ २६॥ नाराचानिशिताःसंख्येसंपतंतिस्मभारत ॥ व्यात्ताननाभयकराउरगाइवसं
घशः ॥ २७॥ निष्पेतुर्विमलाःशक्त्यस्तैलधौताःसुतेजनाः ॥ अंबुदेभ्योयथाराजन्भ्राजमानाःशतह्रदाः ॥ २८ ॥ गदाश्चविमलैःपट्टैःपिनद्धाःस्वर्णभूषितैः ॥
पतंत्यस्तत्रदृश्यंतेगिरिशृंगोपमाःशुभाः ॥ २९ ॥ निस्त्रिंशाश्चव्यदृश्यंतविमलांबरसन्निभाः ॥ आर्षभाणिविचित्राणिशतचंद्राणिभारत ॥ ३० ॥ अशोभंतरणे
राजन्पात्यमानानिसर्वशः ॥ तेन्योन्यंसमरेसेनेयुध्यमानेनराधिप ॥ ३१ ॥ अशोभेतांयथादेवदैत्यसेनेसमुद्यते ॥ अभ्यद्रवंतसमरेतेऽन्योन्यंवैसमंततः ॥ ३२॥
रथास्तुरथिभिस्तूर्णंप्रेपिताःपरमाहवे ॥ युगैर्युगानिसंश्लिष्ययुयुधुःपार्थिवर्षभाः ॥ ३३ ॥ दंतिनांयुध्यमानानांसंघर्षात्पावकोऽभवत् ॥ दंतेषुभरतश्रेष्ठसधूमः
सर्वतोदिशं ॥ ३४ ॥ प्रासैरभिहताःकेचिद्गजयोधाःसमंततः ॥ पतमानाःस्मदृश्यंतेगिरिशृंगान्नगाइव ॥ ३५ ॥ पादाताश्चाप्यदृश्यंतनिघ्नंतोऽथपरस्परं ॥ चित्र
रूपधराःशूरानखरप्रासयोधिनः ॥ ३६॥ अन्योन्यंतेसमासाद्यकुरुपांडवसैनिकाः ॥ अस्त्रैर्नानाविधैर्घोरैरणेनिन्युर्यमक्षयं ॥ ३७॥ ततःशांतनवोभीष्मोरथघो
षेणनादयन् ॥ अभ्यागमद्रणेपार्थान्धनुःशब्देनमोहयन् ॥ ३८ ॥ पांडवानांरथाश्चापिनदंतोभैरवंस्वनं ॥ अभ्यद्रवंतसंयत्ताधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ ३९ ॥ ततः
प्रववृतेयुद्धंतवतेषांचभारत ॥ नराश्वरथनागानांव्यतिषक्तंपरस्परं ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० अष्टमदिवसयुद्धारंभेसप्ताशीतित
मोऽध्यायः ॥ ८७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिश्री० नै० भा० सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संजयउवाच भीष्मंतुसमरेक्रुद्धंप्रतपंतंसमंततः ॥ नशेकुःपांडवाद्रष्टुंतपंतमिवभास्करं ॥ १ ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिधर्मपुत्रस्यशासनात् ॥ अभ्यद्रवंतगांगे
॥१४८॥ यंमर्दयंतंशितैःशरैः ॥ २ ॥ सतुभीष्मोरणश्लाघीसोमकान्सहसृंजयान् ॥ पंचालांश्चमहेष्वासान्पातयामाससायकैः ॥ ३ ॥ तेवध्यमानाभीष्मेणपंचालाःसोम ६
कैःसह ॥ भीष्ममेवाभ्ययुस्तूर्णंत्यक्त्वामृत्युकृतंभयं ॥ ४ ॥ सतेषांरथिनांवीरोभीष्मःशांतनवोयुधि ॥ चिच्छेदसहसाराजन्बाहूनथशिरांसिच ॥ ५ ॥ विरथान्
रथिनश्चक्रेपितादेवव्रतस्तव ॥ पतितान्युत्तमांगानिहयेभ्योहयसादिनां ॥ ६ ॥ निर्मनुष्यांश्चमातंगान्शयानान्पर्वतोपमान् ॥ अपश्याममहाराजभीष्मास्त्रे
णप्रमोहितान् ॥ ७ ॥ नतत्रासीत्पुमान्कश्चित्पांडवानांविशांपते ॥ अन्यत्ररथिनांश्रेष्ठाद्भीमसेनान्महाबलात् ॥ ८ ॥ सहिभीष्मंसमासाद्यताडयामाससंयुगे ॥
ततोनिष्टानकोघोरोभीष्मभीमसमागमे ॥ ९ ॥ बभूवसर्वसैन्यानांघोररूपोभयानकः ॥ तथैवपांडवाहृष्टाःसिंहनादमथानदन् ॥ १० ॥ ततोदुर्योधनोराजा
सोदर्यैःपरिवारितः ॥ भीष्मंजुगोपसमरेवर्तमानेजनक्षये ॥ ११ ॥ भीमस्तुसारथिंहत्वाभीष्मस्यरथिनांवरः ॥ प्रद्रुताश्वेरथेतस्मिन्द्रवमाणेसमंततः ॥ १२ ॥
सुनाभस्यशरेणाशुशिरश्चिच्छेदभारत ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनसहतोन्यपतद्भुवि ॥ १३ ॥ हतेतस्मिन्महाराजतवपुत्रेमहारथे ॥ नामृष्यंतरणेशूराःसोदराःसप्तसं
युगे ॥ १४ ॥ आदित्यकेतुर्बह्वाशीकुंडधारोमहोदरः ॥ अपराजितःपंडितकोविशालाक्षःसुदुर्जयः ॥ १५ ॥ पांडवंचित्रसन्नाहाविचित्रकवचध्वजाः ॥ अभ्यद्रवं
तसंग्रामेयोद्धुकामारिमर्दनाः ॥ १६ ॥ महोदरस्तुसमरेभीमंविव्याधपत्रिभिः ॥ नवभिर्वज्रसंकाशैर्नमुचिंवृत्रहायथा ॥ १७ ॥ आदित्यकेतुःसप्तत्याबह्वाशी
चापिपंचभिः ॥ नवत्याकुंडधारश्चविशालाक्षश्चपंचभिः ॥ १८ ॥ अपराजितोमहाराजपराजिष्णुर्महारथं ॥ शरैर्बहुभिरानर्च्छद्भीमसेनंमहाबलं ॥ १९ ॥ रणेपं
डितकश्चैनंत्रिभिर्बाणैःसमार्पयत् ॥ सतन्नममृषेभीमःशत्रुभिर्वधमाहवे ॥ २० ॥ धनुःप्रपीड्यवामेनकरेणामित्रकर्शनः ॥ शिरश्चिच्छेदसमरेशरेणानतपर्व
णा ॥ २१ ॥ अपराजितस्यसुनसंतवपुत्रस्यसंयुगे ॥ पराजितस्यभीमेननिपपातशिरोमहीं ॥ २२ ॥ अथापरेणभल्लेनकुंडधारंमहारथं ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोका
यसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ २३ ॥ ततःपुनरमेयात्माप्रसंधायशिलीमुखं ॥ प्रेषयामाससमरेपंडितंप्रतिभारत ॥ २४ ॥ सशरःपंडितंहत्वाविवेशधरणीतलं ॥ यथा
नरंनिहत्याशुभुजगःकालचोदितः ॥ २५ ॥ विशालाक्षशिरश्छित्वापातयामासभूतले ॥ त्रिभिःशरैरदीनात्मास्मरन्क्लेशंपुरातनं ॥ २६ ॥ ॥१४८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महोदरंमहेष्वासंनाराचेनस्तनांतरे ॥ विव्याधसमरेराजन्सहतोन्यपतद्भुवि ॥ २७॥ आदित्यकेतोःकेतुंचच्छित्वाबाणेनसंयुगे ॥ भल्लेनभृशतीक्ष्णेनशिरश्चि
च्छेदभारत ॥ २८ ॥ बह्वाशिनंततोभीमःशरेणानतपर्वणा ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ २९ ॥ प्रदुद्रुवुस्ततस्तेन्येपुत्रास्तवविशांपते ॥ मन्यमाना
हितत्सत्यंसभायांतस्यभाषितं ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनोराजाभ्रातृव्यसनकर्शितः ॥ अब्रवीत्तावकान्योधान्भीमोयंयुधिवध्यतां ॥ ३१ ॥ एवमेतेमहेष्वासाःपु
त्रास्तवविशांपते ॥ भ्रातॄन्संदृश्यनिहतान्प्रास्मरंस्तेहितद्वचः ॥ ३२ ॥ यदुक्तवान्महाप्राज्ञःक्षत्ताहितमनामयं ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंवचनंदिव्यदर्शिनः ॥ ३३ ॥
लोभमोहसमाविष्टःपुत्रप्रीत्याजनाधिप ॥ नबुध्यसेपुरायत्तत्तथ्यमुक्तंवचोमहत् ॥ ३४ ॥ तथैवचवधार्थायपुत्राणांपांडवोबली ॥ नूनंजातोमहाबाहुर्यथाहंति
स्मकौरवान् ॥ ३५ ॥ ततोदुर्योधनोराजाभीष्ममासाद्यसंयुगे ॥ दुःखेनमहताविष्टोविललापसुदुःखितः ॥ ३६ ॥ निहताभ्रातरःशूराभीमसेनेनमेयुधि ॥ यत
मानास्तथान्येपिहन्यंतेसर्वसैनिकाः ॥ ३७॥ भवांश्चमध्यस्थतयानित्यमस्मानुपेक्षते ॥ सोहंकुपथमारूढःपश्यदैवमिदंमम ॥ ३८ ॥ एतच्छ्रुत्वावचःक्रूरंपितादे
वव्रतस्तव ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यमब्रवीत्साश्रुलोचनः ॥ ३९ ॥ उक्तमेतन्मयापूर्वंद्रोणेनविदुरेणच ॥ गांधार्याचयशस्विन्यातत्त्वंतातनबुद्धवान् ॥ ४० ॥ समय
श्चमयापूर्वंकृतोवैशत्रुकर्शन ॥ नाहंयुधिनियोक्तव्योनाप्याचार्यःकथंचन ॥ ४१ ॥ यंयंहिधार्तराष्ट्राणांभीमोद्रक्ष्यतिसंयुगे ॥ हनिष्यतिरणेनित्यंसत्यमेतद्ब्रवी
मिते ॥ ४२ ॥ सत्वंराजन्स्थिरोभूत्वारणेकृत्वादृढांमतिं ॥ योधयस्वरणेपार्थान्स्वर्गंकृत्वापरायणं ॥ ४३ ॥ नशक्याःपांडवाजेतुंसेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ तस्माद्युद्धे
स्थिरांकृत्वामतिंयुध्यस्वभारत ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० सुनाभादिधृतराष्ट्रपुत्रवधेअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥७॥
धृतराष्ट्रउवाच दृष्ट्वामेनिहतान्पुत्रान्बहूनेकेनसंजय ॥ भीष्मोद्रोणःकृपश्चैवकिमकुर्वतसंयुगे ॥ १ ॥ अहन्यहनिमेपुत्राःक्षयंगच्छंतिसंजय ॥ मन्येहंसर्व
थासूतदैवेनोपहताभृशं ॥ २ ॥ यत्रमेतनयाःसर्वेजीयंतेनजयंत्युत ॥ यत्रभीष्मस्यद्रोणस्यकृपस्यचमहात्मनः ॥ ३॥ सौमदत्तेश्चवीरस्यभगदत्तस्यचोभयोः ॥
अश्वत्थाम्नस्तथातातशूराणामनिवर्तिनां ॥ ४ ॥ अन्येषांचैवशूराणांमध्यगास्तनयामम ॥ यदहन्यंतसंग्रामेकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ५ ॥ नहिदुर्योधनोमंदःपु
राप्रोक्तमबुध्यत ॥ वार्यमाणोमयाताातभीष्मेणविदुरेणच ॥ ६ ॥ गांधार्याचैवदुर्मेधाःसततंहितकाम्यया ॥ नाबुध्यतपुरामोहात्तस्यप्राप्तमिदंफलं ॥ ७॥

॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥ कूजतांअव्यक्तंध्वनतां स्तनतांउच्चैःशब्दायमानानां ॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥ ३३ ॥

यद्भीमसेनःसमरेपुत्रान्ममविचेतसः॥ अहन्यहनिसंक्रुद्धोनयतेयमसादनं ॥ ८ ॥ संजयउवाच इदंतत्समनुप्राप्तंक्षत्तुर्वचनमुत्तमं॥ नबुद्धवानसिवि भोप्रोच्यमानंहितंतदा॥ ९ ॥ निवारयसुतान्द्यूतात्पांडवान्माद्रुहेतिच॥ सुहृदांहितकामानांब्रुवतांतत्तदेवच॥ १० ॥ नशुश्रूषसियद्वाक्यंमर्त्यःपथ्यमिवौष धं॥ तदेवत्वामनुप्राप्तंवचनंसाधुभाषितं॥ ११ ॥ विदुरद्रोणभीष्माणांतथान्येषांहितैषिणां॥ अकृत्वावचनंपथ्यंक्षयंगच्छंतिकौरवाः॥ १२ ॥ तदेतत्समनुप्रा प्तंपूर्वमेवविशांपते॥ तस्मात्त्वंशृणुतत्त्वेनयथायुद्धमवर्तत॥ १३॥ मध्याह्नेसुमहारौद्रःसंग्रामःसमपद्यत ॥ लोकक्षयकरोराजंस्तन्मेनिगदतःशृणु ॥ १४॥ त तःसर्वाणिसैन्यानिधर्मपुत्रस्यशासनात्॥ संरब्धान्यभ्यवर्तंतभीष्ममेवजिघांसया॥ १५॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसात्यकिश्चमहारथः॥ युक्तानीकामहाराजभी ष्ममेवसमभ्ययुः॥ १६॥ विराटोद्रुपदश्चैवसहिताःसर्वसोमकैः॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेभीष्ममेवमहारथं ॥ १७॥ केकयाधृष्टकेतुश्चकुंतिभोजश्चदंशितः ॥ यु क्तानीकामहाराजभीष्ममेवसमभ्ययुः॥ १८॥ अर्जुनोद्रौपदेयाश्चचेकितानश्चवीर्यवान्॥ दुर्योधनसमादिष्टान्राज्ञःसर्वान्समभ्ययुः॥ १९॥ अभिमन्युस्त थाशूरोहैडिंबश्चमहारथः॥ भीमसेनश्चसंक्रुद्धस्तेभ्यधावंतकौरवान्॥ २० ॥ त्रिधाभूतैरवध्यंतपांडवैःकौरवायुधि॥ तथैवकौरवैराजन्नवध्यंतपरेरणे॥ २१॥ द्रोणस्तुरथिनःश्रेष्ठान्सोमकान्सृंजयैःसह॥ अभ्यधावतसंक्रुद्धःप्रेषयिष्यन्यमक्षयं॥ २२॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्सृंजयानांमहात्मनां॥ वध्यतांसमरेराजन् भारद्वाजेनधन्विना॥ २३॥ द्रोणेननिहतास्तत्रक्षत्रियाबहवोरणे॥ विचेष्टंतोव्यदृश्यंतव्याधिक्लिष्टानराइव॥ २४ ॥ कूजतांक्रंदतांचैवस्तनतांचैवभारत॥ अ निशंशुश्रुवेशब्दःक्षुत्क्लिष्टानांनृणामिव॥ २५॥ तथैवकौरवेयाणांभीमसेनोमहाबलः॥ चकारकदनंघोरंक्रुद्धःकालइवापरः॥ २६॥ वध्यतांतत्रसैन्यानामन्यो न्येनमहारणे॥ प्रावर्ततनदीघोरारुधिरौघप्रवाहिनी॥ २७॥ ससंग्रामोमहाराजघोररूपोभवन्महान्॥ कुरूणांपांडवानांचयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ २८॥ ततोभी मोरणेक्रुद्धोरभसश्चविशेषतः॥ गजानीकंसमासाद्यप्रेषयामासमृत्यवे॥ २९॥ तत्रभारतभीमेननाराचाभिहतागजाः॥ पेतुर्नेदुश्चसेदुश्चदिशश्चपरिबभ्रमुः ॥ ३० ॥ छिन्नहस्तामहानागाश्छिन्नगात्राश्चमारिष॥ क्रौंचवद्व्यनदन्भीताःपृथिवीमधिशेरते॥ ३१॥ नकुलःसहदेवश्चहयानीकमभिद्रुतौ॥ तेहयाःकांचना पीडारुक्मभांडपरिच्छदाः॥ ३२॥ वध्यमानाव्यदृश्यंतशतशोथसहस्रशः॥ पतद्भिस्तुरगैराजन्समास्तीर्यतमेदिनी॥ ३३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ निष्कैरुरोभूषणैः ॥ ३७ ॥ योक्रैरीषायोजनरज्जुभिः रश्मिभिरश्वबंधनरज्जुभिः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिश्री०नै०भा०ऊननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥

निर्जिह्वैश्चश्वसद्भिश्चकूजद्भिश्चगतासुभिः॥ हयैर्बभौनरश्रेष्ठनानारूपधरैर्धरा ॥ ३४॥ अर्जुनेनहतैःसंख्येतथाभारतराजभिः ॥ प्रबभौवसुधाघोरातत्रतत्र
विशांपते॥ ३५॥ रथैर्भग्नैर्ध्वजैश्छिन्नैर्निकृत्तैश्चमहायुधैः॥ चामरैर्व्यजनैश्चैवच्छत्रैश्चसुमहाप्रभैः॥ ३६॥ हारैर्निष्कैःसकेयूरैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ उष्णी
षैरपविद्धैश्चपताकाभिश्चसर्वशः॥ ३७॥ अनुकर्षैःशुभैराजन्योक्रैश्चैवसरश्मिभिः॥ संकीर्णावसुधाभातिवसंतेकुसुमैरिव ॥ ३८॥ एवमेषक्षयोवृत्तःपांडू
नामपिभारत॥ क्रुद्धेशांतनवेभीष्मेद्रोणेचरथसत्तमे॥ ३९॥ अश्वत्थाम्निकृपेचैवतथैवकृतवर्मणि॥ तथेतरेषुक्रुद्धेषुतावकानामपिक्षयः॥ ४०॥ इतिश्री
महाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व०अष्टमदिवसयुद्धेऊननवतितमोध्यायः॥ ८९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच वर्तमानेतथारौ
द्रेराजन्वीरवरक्षये॥ शकुनिःसौबलःश्रीमान्पांडवान्समुपाद्रवत्॥ १॥ तथैवसात्वतोराजन्हार्दिक्यःपरवीरहा॥ अभ्यद्रवतसंग्रामेपांडवानांवरूथिनीं॥ २॥
ततःकांबोजमुख्यानांनदीजानांचवाजिनां॥ आरट्टानांमहीजानांसिंधुजानांचसर्वशः॥ ३॥ वनायुजानांशुभ्राणांतथापर्वतवासिनां॥ वाजिनांबहुभिःसं
ख्येसमंतात्परिवारयन्॥ ४॥ येचापरेतित्तिरिजाजवनावातरंहसः॥ सुवर्णालंकृतैरेतैर्वर्मवद्भिःसुकल्पितैः॥ ५॥ हयैर्वातजवैर्मुख्यैःपांडवस्यसुतोबली॥ अ
भ्यवर्तततत्सैन्यंहृष्टरूपःपरंतपः॥ ६॥ अर्जुनस्यसुतःश्रीमानिरावान्नामवीर्यवान्॥ स्नुषायांनागराजस्यजातःपार्थेनधीमता॥ ७॥ ऐरावतेनसादत्ताअनप
त्यामहात्मना॥ पत्यौहतेसुपर्णेनकृपणादीनचेतना॥ ८॥ भार्यार्थंतांचजग्राहपार्थःकामवशानुगां॥ एवमेषसमुत्पन्नःपरक्षेत्रेर्जुनात्मजः॥ ९॥ सनागलोके
संवृद्धोमात्राचपरिरक्षितः॥ पितृव्येणपरित्यक्तःपार्थद्वेषाद्दुरात्मना॥ १०॥ रूपवान्बलसंपन्नोगुणवान्सत्यविक्रमः॥ इंद्रलोकंजगामाशुश्रुत्वातत्रार्जुनंगतं
॥ ११॥ सोभिगम्यमहाबाहुःपितरंसत्यविक्रमः॥ अभ्यवादयदव्यग्रोविनयेनकृतांजलिः॥ १२॥ न्यवेदयतचात्मानमर्जुनस्यमहात्मनः॥ इरावानस्मिभ
द्रंतेपुत्रश्चाहंतवप्रभो॥ १३॥ मातुःसमागमोयश्चतत्सर्वंप्रत्यवेदयत्॥ तच्चसर्वंयथावृत्तमनुसस्मारपांडवः॥ १४॥

वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ वाजिनांवेगवतांवाजिनामश्वानांबहुभिर्गणैःपरिवारयन्नितिगणशब्दाध्याहारेणद्वयोःसंबंधः ॥ ३ ॥ ४ ॥५॥ पांडवस्यार्जुनस्य सुतइरावान् ॥६॥ नागराजस्यऐरावतस्य ॥ ७ ॥
॥ ८ ॥ ९ ॥ पितृव्येणअश्वसेनेन ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिष्वज्यसुतंचापिआत्मनःसदृशंगुणैः ॥ प्रीतिमाननयत्पार्थोदेवराजनिवेशने ॥ १५ ॥ सोर्जुनेनसमाज्ञप्तोदेवलोकेतदान्नृप ॥ प्रीतिपूर्वंमहाबाहुःस्वका
र्यंप्रतिभारत ॥ १६ ॥ युद्धकालेत्वयास्माकंसाह्यंदेयमितिप्रभो ॥ बाढमित्येवमुक्त्वातुयुद्धकालइहागतः ॥ १७ ॥ कामवर्णजवैरश्वैर्वहुभिःसंवृतोनृप ॥ तेहयाःकां
चनापीडानानावर्णामनोजवाः ॥ १८ ॥ उत्पेतुःसहसाराजन्हंसाइवमहोदधौ ॥ तेत्वदीयान्समासाद्यहयसंघान्मनोजवान् ॥ १९ ॥ क्रोडैःक्रोडानभिघ्नंतोघोणा
भिश्चपरस्परं ॥ निपेतुःसहसाराजन्सुवेगाभिहताभुवि ॥ २० ॥ निपतद्भिस्तथातैश्चहयसंघैःपरस्परं ॥ शुश्रुवेदारुणःशब्दःसुपर्णपतनेयथा ॥ २१ ॥ तथैवताव
काराजन्समेत्यान्योन्यमाहवे ॥ परस्परवधंघोरंचक्रुस्तेहयसादिनः ॥ २२ ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेसंकुलेतुमुलेभृशं ॥ उभयोरपिसंशांताहयसंघाःसमंततः ॥
॥ २३ ॥ प्रक्षीणसायकाःशूरानिहताश्वाःश्रमातुराः ॥ विलयंसमनुप्राप्तास्तक्षमाणाःपरस्परं ॥ २४ ॥ ततःक्षीणेहयानीकेकिंचिच्छेषेचभारत ॥ सौबलस्यानु
जाःशूरानिर्गतारणमूर्द्धनि ॥ २५ ॥ वायुवेगसमस्पर्शान्जवेवायुसमांश्चते ॥ आरुह्यबलसंपन्नान्वयःस्थांस्तुरगोत्तमान् ॥ २६ ॥ गजोगवाक्षोवृषभश्चर्म
वानार्जवःशुकः ॥ षडेतेबलसंपन्नानिर्ययुर्महतोबलात् ॥ २७ ॥ वार्यमाणाःशकुनिनातैश्चयोधैर्महाबलैः ॥ सन्नद्धायुद्धकुशलारौद्ररूपामहाबलाः ॥ २८ ॥ त
दनीकंमहाबाहोभित्त्वापरमदुर्जयं ॥ बलेनमहतायुक्ताःस्वर्गायविजयैषिणः ॥ २९ ॥ विविशुस्तेतदाहृष्टागांधारायुद्धदुर्मदाः ॥ तान्प्रविष्टांस्तदादृष्ट्वाइरावान
पिवीर्यवान् ॥ ३० ॥ अब्रवीत्समरेयोधान्विचित्रान्दारुणायुधान् ॥ यथैतेधार्तराष्ट्रस्ययोधाःसानुगवाहनाः ॥ ३१ ॥ हन्यंतेसमरेसर्वेतथानीतिर्विधीयतां ॥
बाढमित्येवमुक्त्वातेसर्वेयोधाइरावतः ॥ ३२ ॥ जघ्नुस्तेषांबलानीकंदुर्जयंसमरेपरैः ॥ तदनीकमनीकेनसमरेवीक्ष्यपातितं ॥ ३३ ॥ अमृष्यमाणास्तेसर्वेसुबल
स्यात्मजारणे ॥ इरावंतमभिद्रुत्यसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ३४ ॥ ताडयंतःशितैःप्रासैश्चोदयंतःपरस्परं ॥ तेशूराःपर्यधावंतकुर्वंतोमहदाकुलं ॥ ३५ ॥ इरावानथ
निर्भिन्नःप्रासैस्तीक्ष्णैर्महात्मभिः ॥ स्रवतारुधिरेणाक्तस्तोत्रैर्विद्धइवद्विपः ॥ ३६ ॥ पुरतोपिचपृष्ठेचपार्श्वयोश्चभृशाहतः ॥ एकोबहुभिरत्यर्थंधैर्याद्राजन्नविव्य
थे ॥ ३७ ॥ इरावानपिसंक्रुद्धःसर्वांस्तान्निशितैःशरैः ॥ मोहयामाससमरेविद्ध्वापरपुरंजयः ॥ ३८ ॥ प्रासानुत्कृष्यतरसास्वशरीरादरिंदमः ॥ तैरेवताडयामा
ससुबलस्यात्मजान्रणे ॥ ३९ ॥ विकृष्यचशितंखड्गंगृहीत्वाचशरावरं ॥ पदातिर्द्रुतमागच्छज्जिघांसुःसौबलान्युधि ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ असिहस्तोदक्षिणबाहुविभ्रांतच्छेदः अपहस्तोवामबाहुविभ्रांतच्छेदः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

ततःप्रत्यागतप्राणाःसर्वेतेसुबलात्मजाः॥ भूयःक्रोधसमाविष्टाइरावंतमभिद्रुताः॥ ४१ ॥ इरावानपिखड्गेनदर्शयन्पाणिलाघवं॥ अभ्यवर्तततान्सर्वान्सौब
लान्बलदर्पितः॥ ४२ ॥ लाघवेनाथचरतःसर्वेतेसुबलात्मजाः॥ अंतरंनाभ्यगच्छंतचरंतःशीघ्रगैर्हयैः॥ ४३ ॥ भूमिष्ठमथतंसंख्येसंप्रदृश्यततःपुनः ॥ परिवा
र्यभृशंसर्वेग्रहीतुमुपचक्रमुः॥ ४४ ॥ अथाभ्याशगतानांसखड्गेनामित्रकर्शनः॥ असिहस्तापहस्ताभ्यांतेषांगात्राण्यकृंतत॥ ४५ ॥ आयुधानिचसर्वेषांबाहू
नपिविभूषितान्॥ अपतंतनिकृत्तांगाम्रताभूमौगतासवः॥ ४६ ॥ वृषभस्तुमहाराजबहुधाविपरिक्षतः॥ अमुच्यतमहारौद्रात्तस्माद्वीरावकर्तनात् ॥ ४७ ॥ ता
न्सर्वान्पतितान्दृष्ट्वाभीतोदुर्योधनस्ततः॥ अभ्यधावतसंक्रुद्धोराक्षसंघोरदर्शनं ॥ ४८ ॥ आर्ष्यशृंगिंमहेष्वासंमायाविनमरिंदमं ॥ वैरिणंभीमसेनस्यपूर्वं
बकवधेनवै॥ ४९ ॥ पश्यवीरयथाह्येषफाल्गुनस्यसुतोबली॥ मायावीविप्रियंकर्तुमकार्षीन्मेबलक्षयं॥ ५० ॥ त्वंचकामगमस्तातमायास्त्रेचविशारदः॥ कृतवै
रश्चपार्थेनतस्मादेनंरणेजहि॥ ५१ ॥ बाढमित्येवमुक्त्वातुराक्षसोघोरदर्शनः॥ प्रययौसिंहनादेनयत्रार्जुनसुतोयुवा॥ ५२ ॥ आरूढैर्युद्धकुशलैर्विमलप्रासयो
धिभिः॥ वीरैःप्रहारिभिर्युक्तैःस्वैरनीकैःसमावृतः॥ ५३ ॥ हतशेषैर्महाराजद्विसाहस्रैर्हयोत्तमैः॥ निहंतुकामःसमरेइरावंतंमहाबलं ॥ ५४ ॥ इरावानपिसंक्रुद्ध
स्त्वरमाणःपराक्रमी॥ हंतुकामममित्रघ्नोराक्षसंप्रत्यवारयत्॥ ५५ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यराक्षसःसुमहाबलः॥ त्वरमाणस्ततोमायांप्रयोक्तुमुपचक्रमे ॥ ५६ ॥
तेनमायामयाःसृष्टाहयास्तावंतएवहि॥ स्वारूढाराक्षसैर्घोरैःशूलपट्टिशधारिभिः॥ ५७ ॥ तेसंरब्धाःसमागम्यद्विसाहस्राःप्रहारिणः॥ अचिराद्गमयामासुःप्रेत
लोकंपरस्परं॥ ५८ ॥ तस्मिंस्तुनिहतसैन्येतावुभौयुद्धदुर्मदौ॥ संग्रामेसमतिष्ठेतांयथावैवृत्रवासवौ॥ ५९ ॥ आद्रवंतमभिप्रेक्ष्यराक्षसंयुद्धदुर्मदं ॥ इरावान
थसंरब्धःप्रत्यधावन्महाबलः॥ ६० ॥ समभ्याशगतस्याजौतस्यखड्गेनदुर्मतेः॥ चिच्छेदकार्मुकंदीप्तंशरावापंचसत्वरं ॥ ६१ ॥ सनिकृत्तंधनुर्दृष्ट्वाखंजवेनस
माविशत्॥ इरावंतमभिक्रुद्धंमोहयन्निवमायया॥ ६२ ॥ ततोंतरिक्षमुत्पत्यइरावानपिराक्षसं ॥ विमोहयित्वामायाभिस्तस्यगात्राणिसायकैः॥ ६३ ॥ चि
च्छेदसर्वमर्मज्ञःकामरूपोदुरासदः॥ तथासराक्षसश्रेष्ठःशरैःकृत्तःपुनःपुनः॥ ६४ ॥ संबभूवमहाराजसमवापचयौवनं ॥ मायाहिसहजातेषांवयोरूपंचकाम
जं॥ ६५ ॥ एवंतद्राक्षसस्यांगंछिन्नंछिन्नंबभूवह॥ इरावानपिसंक्रुद्धोराक्षसंतंमहाबलं॥ ६६ ॥ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

 ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥७७॥७८॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८॥८९॥९०॥ ९१ ॥ आविष्टाःमहाग्रहाविष्टाः ॥ ९२ ॥

परश्वधेनतीक्ष्णेनचिच्छेदचपुनःपुनः ॥ सतेनबलिनावीरश्छिद्यमानइरावता॥६७॥ राक्षसोप्यनदद्घोरंसशब्दस्तुमुलोभवत्॥परश्वधक्षतंरक्षःसुस्रावबहुशो
 णितं॥६८॥ ततश्चुक्रोधबलवांश्चक्रेवेगंचसंयुगे॥ आर्ष्यशृंगिस्तथादृष्ट्वासमरेशत्रुमूर्जितं॥६९॥ कृत्वाघोरंमहद्रूपंग्रहीतुमुपचक्रमे॥ अर्जुनस्यसुतंवीरमि
रावंतंयशस्विनं॥ ७० ॥संग्रामशिरसोमध्येसर्वेषांतत्रपश्यतां॥ तांदृष्ट्वाताद‍ृशींमायांराक्षसस्यदुरात्मनः॥ ७१ ॥इरावानपिसंक्रुद्धोमायांस्रष्टुंप्रचक्रमे॥ त
स्यक्रोधाभिभूतस्यसमरेष्वनिवर्तिनः॥ ७२ ॥ योन्वयोमातृकस्तस्यसएनमभिपेदिवान्॥ सनागैर्बहुभीराजन्निरावान्संवृतोरणे॥ ७३ ॥ दधाररसुमहद्रूपम
नंतइवभोगवान्॥ ततोबहुविधैर्नागैश्छादयामासराक्षसं॥ ७४ ॥ छाद्यमानस्तुनागैःसध्यात्वाराक्षसपुंगवः॥ सौपर्णरूपमास्थायभक्षयामासपन्नगान्॥
॥ ७५ ॥ माययाभक्षितेतस्मिन्नन्वयेतस्यमातृके॥ विमोहितमिरावंतंन्यहनद्राक्षसोसिना ॥ ७६॥ सकुंडलंसमुकुटंपद्मेंदुसदृशप्रभं ॥ इरावतशिरोरक्षःपा
तयामासभूतले॥ ७७॥ तस्मिंस्तुनिहतेवीरेराक्षसेनार्जुनात्मजे॥ विशोकाःसमपद्यंतधार्तराष्ट्राःसराजकाः॥ ७८ ॥ तस्मिन्महतिसंग्रामेतादृशेभैरवेपुनः॥
महान्व्यतिकरोघोरःसेनयोःसमपद्यत ॥ ७९ ॥ गजाहयाःपदाताश्चविमिश्रादंतिभिर्हताः ॥ रथाश्वादंतिनश्चैवपत्तिभिस्तत्रसूदिताः ॥ ८० ॥ तथापत्तिरथौ
घाश्चहयाश्चबहवोरणे॥ रथिभिर्निहताराजंस्तवतेषांचसंकुले ॥ ८१ ॥ अजानन्नर्जुनश्चापिनिहतंपुत्रमौरसं॥ जघानसमरेशूरान्राज्ञस्तान्भीष्मरक्षिणः॥
॥ ८२ ॥ तथैवतावकाराजन्सृंजयाश्चसहस्रशः॥ जुह्वतःसमरेप्राणान्निजघ्नुरितरेतरं ॥ ८३ ॥ मुक्तकेशाविकवचाविरथाश्छिन्नकार्मुकाः ॥ बाहुभिःसमयु
ध्यंतसमवेताःपरस्परं॥ ८४॥ तथामर्मातिगैर्भीष्मोनिजघानमहारथान्॥ कंपयन्समरेसेनांपांडवानांपरंतपः॥८५॥ तेनयौधिष्ठिरेसैन्येबहवोमानवाहताः॥
दंतिनःसादिनश्चैवरथिनोथहयास्तथा॥ ८६ ॥ तत्रभारतभीष्मस्यरणेदृष्ट्वापराक्रमं॥ अत्यद्भुतमपश्यामशक्रस्येवपराक्रमं ॥ ८७॥ तथैवभीमसेनस्यपार्ष
तस्यचभारत॥ रौद्रमासीद्रणेयुद्धंसात्यकस्यचधन्विनः ॥ ८८ ॥ दृष्ट्वाद्रोणस्यविक्रांतंपांडवान्भयमाविशत्॥ एकएवरणेशक्तोनिहंतुंसर्वसैनिकान्॥ ८९ ॥
किंपुनःपृथिवीशूरैर्योधव्रातैःसमावृतः ॥ इत्यब्रुवन्महाराजरणेद्रोणेनपीडिताः॥ ९० ॥ वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेभरतर्षभ ॥ उभयोःसेनयोःशूरानामृष्यंत
परस्परं॥ ९१ ॥ आविष्टाइवयुध्यंतेरक्षोभूतामहाबलाः॥ तावकाःपांडवेयाश्चसंरब्धास्तातधन्विनः॥ ९२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नस्मपश्यामहेकंचित्प्राणान्यःपरिरक्षति ॥ संग्रामेदैत्यसंकाशेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ ९३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व०इरावद्वधेनवतित
मोऽध्यायः॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच इरावंतंतुनिहतंदृष्ट्वापार्थामहारथाः॥ संग्रामेकिमकुर्वंततन्ममाचक्ष्वसंजय॥ १ ॥
संजयउवाच इरावंतंतुनिहतंसंग्रामेवीक्ष्यराक्षसः॥ व्यनदत्सुमहानादंभैमसेनिर्घटोत्कचः ॥ २ ॥ नदतस्तस्यशब्देनपृथिवीसागरांबरा॥ सपर्वतवनारा
जंश्चचालसुभृशंतदा ॥ ३ ॥ अंतरिक्षंदिशश्चैवसर्वाश्चप्रदिशस्तथा॥ तंश्रुत्वासुमहानादंतवसैन्यस्यभारत॥ ४ ॥ ऊरुस्तंभःसमभवद्वेपथुःस्वेदएवच॥ सर्वए
वमहाराजतावकादीनचेतसः॥ ५ ॥ सर्वतःसमचेष्टंतसिंहभीतागजाइव॥ नर्दित्वासुमहानादंनिर्घातमिवराक्षसः॥ ६ ॥ ज्वलितंशूलमुद्यम्यरूपंकृत्वाविभी
षणं॥ नानारूपप्रहरणैर्वृतोराक्षसपुंगवैः॥७॥आजघानसुसंक्रुद्धःकालांतकयमोपमः॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसंक्रुद्धंभीमदर्शनं॥८॥स्वबलंचभयात्तस्यप्रायशो
विमुखीकृतं॥ ततोदुर्योधनोराजाघटोत्कचमुपाद्रवत्॥९॥ प्रगृह्यविपुलंचापंसिंहवद्विनदन्मुहुः॥ पृष्ठतोनुययौचैनंस्रवद्भिःपर्वतोपमैः॥१०॥ कुंजरैर्दशसा
हस्रैर्वंगानामधिपःस्वयं॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यगजानीकेनसंवृतं॥ ११ ॥पुत्रंतवमहाराजचुकोपसनिशाचरः॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ १२ ॥ राक्ष
सानांचराजेंद्रदुर्योधनबलस्यच॥ गजानीकंचसंप्रेक्ष्यमेघवृंदमिवोदितं॥ १३ ॥ अभ्यधावंतसंक्रुद्धाराक्षसाःशस्त्रपाणयः ॥ नदंतोविविधान्नादान्मेघाइव
सविद्युतः॥ १४ ॥शरशक्त्यृष्टिनाराचैर्निघ्नंतोगजयोधिनः॥ भिंदिपालैस्तथाशूलैर्मुद्गरैःसपरश्वधैः॥ १५ ॥पर्वताग्रैश्चवृक्षैश्चनिजघ्नुस्तेमहागजान् ॥ भिन्न
कुंभान्विरुधिरान्भिन्नगात्रांश्चवारणान्॥ १६ ॥ अपश्याममहाराजवध्यमानान्निशाचरैः॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुभग्नेषुगजयोधिषु॥ १७॥ दुर्योधनोमहाराज
राक्षसान्समुपाद्रवत्॥ अमर्षवशमापन्नस्त्यक्त्वाजीवितमात्मनः॥ १८ ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्राक्षसेषुपरंतप॥ जघानचमहेष्वासःप्रधानांस्तत्रराक्षसा
न्॥ १९ ॥ संक्रुद्धोभरतश्रेष्ठपुत्रोदुर्योधनस्तव॥ वेगवंतंमहारौद्रंविद्युज्जिह्वंप्रमाथिनं॥ २० ॥शरैश्चतुर्भिश्चतुरोनिजघानमहाबलः॥ ततःपुनरमेयात्माशर
वर्षंदुरासदं॥ २१ ॥ मुमोचभरतश्रेष्ठोनिशाचरबलंप्रति॥ तत्तुदृष्ट्वामहत्कर्मपुत्रस्यतवमारिष॥ २२ ॥ क्रोधेनाभिप्रजज्वालभैमसेनिर्महाबलः॥ सविस्फार्य
महच्चापमिंद्राशनिसमप्रभं॥ २३ ॥ अभिदुद्राववेगेनदुर्योधनमरिंदमं॥ तमापतंतमुद्वीक्ष्यकालसृष्टमिवांतकं ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नविव्यथेमहाराजपुत्रोदुर्योधनस्तव॥ अथैनमब्रवीत्क्रुद्धःक्रूरःसंरक्तलोचनः॥ २५॥ अद्यानृण्यंगमिष्यामिपितॄणांमातुरेवच ॥ येत्वयासुनृशंसेनदीर्घका
लंप्रवासिताः॥ २६॥ यच्चतेपांडवाराजंश्छलद्यूतेपराजिताः॥ यच्चैवद्रौपदीकृष्णाएकवस्त्रारजस्वला॥ २७॥ सभामानीयदुर्बुद्धेबहुधाक्लेशितात्वया॥ तवच
प्रियकामेनआश्रमस्थादुरात्मना॥ २८॥ सैंधवेनपरामृष्टापरिभूयपितॄन्मम॥ एतेषामपमानानामन्येषांचकुलाधम॥ २९॥ अंतमद्यगमिष्यामियदिनोत्स्
जसेरणं॥ एवमुक्त्वातुहैडिंबोमहद्विस्फार्यकार्मुकं॥ ३०॥ संदश्यदशनैरोष्ठंसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ शरवर्षेणमहतादुर्योधनमवाकिरत्॥ पर्वतंवारिधाराभिः
प्रावृषीवबलाहकः॥ ३१॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व०हैडिंबयुद्धेएकनवतितमोऽध्यायः॥ ९१॥ ॥७॥ ॥७॥
संजयउवाच ततस्तद्बाणवर्षंतुदुःसहंदानवैरपि॥ दधारयुधिराजेंद्रोयथावर्षंमहाद्विपः॥ १॥ ततःक्रोधसमाविष्टोनिःश्वसन्निवपन्नगः॥ संशयंपरमंप्राप्तः
पुत्रस्तेभरतर्षभ॥ २॥ मुमोचनिशितांस्तीक्ष्णान्नाराचान्पंचविंशतिं॥ तेऽपतन्सहसाराजंस्तस्मिन्राक्षसपुंगवे॥ ३॥ आशीविषाइवक्रुद्धाःपर्वतेगंधमादने॥
सतैर्विद्धःस्रवन्रक्तंप्रभिन्नइवकुंजरः॥ ४॥ दध्रेमतिंविनाशायराज्ञःसपिशिताशनः॥ जग्राहचमहाशक्तिंगिरीणामपिदारिणीं॥ ५॥ संप्रदीप्तांमहोल्काभा
मशनिंज्वलितामिव॥ समुद्यच्छन्महाबाहुर्जिघांसुस्तनयंतव॥ ६॥ तामुद्यतामभिप्रेक्ष्यवंगानामधिपस्त्वरन्॥ कुंजरंगिरिसंकाशंराक्षसंप्रत्यचोदयत्॥७॥
सनागप्रवरेणाजौबलिनाशीघ्रगामिना॥ ततोदुर्योधनरथस्तंमार्गंप्रत्यवर्तत॥ ८॥ रथंचवारयामासकुंजरेणसुतस्यते॥ मार्गमावारितंदृष्ट्वाराज्ञावंगेनधी
मता॥ ९॥ घटोत्कचोमहाराजक्रोधसंरक्तलोचनः॥ उद्यतांतांमहाशक्तिंतस्मिंश्चिक्षेपवारणे॥ १०॥ सतयाभिहतोराजंस्तेनबाहुप्रमुक्तया॥ संजातरुधिरो
त्पीडःपपातचममारच॥ ११॥ पतत्यथगजेचापिवंगानामीश्वरोबली॥ जवेनसमभिद्रुत्यजगामधरणीतलं॥ १२॥ दुर्योधनोपिसंप्रेक्ष्यपतितंवरवारणं॥
प्रभग्नंचबलंदृष्ट्वाजगामपरमांव्यथां॥ १३॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यआत्मनश्चाभिमानितां॥ प्राप्तेपक्रमणेराजातस्थौगिरिरिवाचलः॥ १४॥ संधायचशितंबा
णंकालाग्निसमतेजसं॥ मुमोचपरमक्रुद्धस्तस्मिन्घोरेनिशाचरे॥ १५॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यबाणमिंद्राशनिप्रभं॥ लाघवान्मोचयामासमहात्मावैघटोत्कचः॥
॥ १६॥ भूयश्चविननादोग्रंक्रोधसंरक्तलोचनः॥ त्रासयामाससैन्यानियुगांतेजलदोयथा॥ १७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥ २४ ॥ २५ ॥२६ ॥२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तंश्रुत्वानिनदंघोरंतस्यभीमस्यरक्षसः॥ आचार्यमुपसंगम्यभीष्मःशांतनवोब्रवीत्॥ १८॥ यथैषनिनदोघोरःश्रूयतेराक्षसेरितः ॥ हैडिंबोयुध्यतेनूनंराज्ञादु
र्योधनेनह॥ १९॥ नैषशक्योहिसंग्रामेजेतुंभूतेनकेनचित्॥ तत्रगच्छतभद्रंवोराजानंपरिरक्षत॥ २० ॥ अभिद्रुतोमहाभागोराक्षसेनमहात्मना॥ एतद्धिवः
परंकृत्यंसर्वेषांनःपरंतपाः॥ २१ ॥ पितामहवचःश्रुत्वात्वरमाणामहारथाः ॥ उत्तमंजवमास्थायप्रययुर्यत्रकौरवः॥ २२॥ द्रोणश्चसोमदत्तश्चबाह्लीकोथजय
द्रथः॥ कृपोभूरिश्रवाःशल्यआवंत्यःसबृहद्बलः॥ २३॥ अश्वत्थामाविकर्णश्चचित्रसेनोविविंशतिः॥ रथाश्चानेकसाहस्रायेतेषामनुयायिनः ॥ २४॥ अभि
द्रुतंपरीप्संतःपुत्रंदुर्योधनंतव॥तदनीकमनाधृष्यंपालितंतुमहारथैः॥ २५॥आततायिनमायांतंप्रेक्ष्यराक्षससत्तमः॥नाकंपतमहाबाहुर्मैनाकइवपर्वतः॥ २६॥
प्रगृह्यविपुलंचापंज्ञातिभिःपरिवारितः॥ शूलमुद्गरहस्तैश्चनानाप्रहरणैरपि ॥ २७॥ ततःसमभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ राक्षसानांचमुख्यस्यदुर्योधनबल
स्यच॥ २८॥ धनुषांकूजतांशब्दःसर्वतस्तुमुलोरणे॥ अश्रूयतमहाराजवंशानांदह्यतामिव॥ २९॥ अस्त्राणांपात्यमानानांकवचेषुशरीरिणां॥ शब्दःसमभ
वद्राजन्गिरीणामिवभिद्यतां॥ ३०॥ वीरबाहुविसृष्टानांतोमराणांविशांपते॥ रूपमासीद्वियत्स्थानांसर्पाणामिवसर्पतां ॥ ३१॥ ततःपरमसंक्रुद्धोविस्फार्य
सुमहद्धनुः॥ राक्षसेंद्रोमहाबाहुर्विनदन्भैरवंरवं॥ ३२॥ आचार्यस्यार्द्धचंद्रेणक्रुद्धश्चिच्छेदकार्मुकं॥ सोमदत्तस्यभल्लेनध्वजंचोन्मथ्यचानदत्॥ ३३॥ बाह्लीं
कंचत्रिभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे॥ कृपमेकेनविव्याधचित्रसेनंत्रिभिःशरैः॥ ३४॥ पूर्णायतविसृष्टेनसम्यक्प्रणिहितेनच॥ जत्रुदेशेसमासाद्यविकर्णंस
मताडयत् ॥ ३५ ॥ न्यषीदत्स्वरथोपस्थेशोणितेनपरिप्लुतः ॥ ततःपुनरमेयात्मानाराचान्दशपंचच ॥ ३६ ॥ भूरिश्रवसिसंक्रुद्धःप्राहिणोद्भरतर्षभ ॥
तेवर्मभित्वातस्याशुविविशुर्धरणीतलं॥ ३७॥ विविंशतेश्चद्रौणेश्चयंतारौसमताडयत्॥ तौपेततूरथोपस्थेरश्मीनुत्सृज्यवाजिनां॥ ३८॥ सिंधुराज्ञोर्द्धचंद्रे
णवाराहंस्वर्णभूषितं॥ उन्ममाथमहाराजद्वितीयेनाच्छिनद्धनुः ॥ ३९॥ चतुर्भिरथनाराचैरावंत्यस्यमहात्मनः ॥ जघानचतुरोवाहान्क्रोधसंरक्तलोचनः॥
॥ ४० ॥ पूर्णायतविसृष्टेनपीतेननिशितेनच॥ निर्बिभेदमहाराजराजपुत्रंबृहद्बलं ॥ ४१ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत्॥ भृशंक्रोधेनचा
विष्टोरथस्थोराक्षसाधिपः॥ ४२॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥४१ ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

म.भा.टी. ॥४३॥ इतिभीष्म०नै०भा०द्विनवतितमोऽध्यायः॥९२॥ ॥९३॥ विमुखीकृत्येति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥ भीष्मपर्व

चिक्षेपनिशितांस्तीक्ष्णाञ्छरानाशीविषोपमान्॥ बिभिदुस्तेमहाराजशल्यंयुद्धविशारदं॥४३॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व०हैडिंबयुद्धे
॥१५३॥ द्विनवतितमोऽध्यायः॥ ९२॥ ॥९३॥ ॥९३॥ संजयउवाच विमुखीकृत्यसर्वांस्तुतावकान्युधिराक्षसः॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठदुर्योधन
मुपाद्रवत् ॥१॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यराजानंप्रतिवेगितं॥ अभ्यधावन्जिघांसंतस्तावकायुद्धदुर्मदाः॥२॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहारथाः॥ तमेकम ६
भ्यधावंतनदंतःसिंहसंघवत्॥३॥ अथैनंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवाकिरन्॥ पर्वतंवारिधाराभिःशरदीवबलाहकाः॥४॥ सगाढविद्धोव्यथितस्तोत्रार्दितइवद्वि
पः॥ उत्पपाततदाकाशंसमंताद्वैनतेयवत्॥५॥ व्यनदत्सुमहानादंजीमूतइवशारदः॥ दिशःखंविदिशश्चैवनादयन्भैरवस्वनः॥६॥ राक्षसस्यतुतंशब्दंश्रुत्वा
राजायुधिष्ठिरः॥ उवाचभरतश्रेष्ठभीमसेनमरिंदमं॥७॥ युध्यतेराक्षसोनूनंधार्तराष्ट्रैर्महारथैः॥ यथास्यश्रूयतेशब्दोनदतोभैरवंस्वनं॥८॥ अतिभारंचप
श्यामितस्मिन्राक्षसपुंगवे॥ पितामहश्चसंक्रुद्धःपंचालान्हंतुमुद्यतः॥९॥ तेषांचरक्षणार्थाययुध्यतेफाल्गुनःपरैः॥ एतज्ज्ञात्वामहाबाहोकार्यद्वयमुपस्थितं॥
॥१०॥ गच्छरक्षस्वहैडिंबंसंशयंपरमंगतं॥ भ्रातुर्वचनमाज्ञायत्वरमाणोवृकोदरः॥११॥ प्रययौसिंहनादेनत्रासयन्सर्वपार्थिवान्॥ वेगेनमहताराजन्पर्व
कालेयथोदधिः॥१२॥ तमन्वगात्सत्यधृतिःसौचित्तिर्युद्धदुर्मदः॥ श्रेणिमान्वसुदानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः॥१३॥ अभिमन्युमुखाश्चैवद्रौपदेयामहार
थाः॥ क्षत्रदेवश्चविक्रांतःक्षत्रधर्मातथैवच॥१४॥ अनूपाधिपतिश्चैवनीलःस्वबलमास्थितः॥ महतारथवंशेनहैडिंबंपर्यवारयन्॥१५॥ कुंजरैश्चसदामत्तैः
षट्सहस्रैःप्रहारिभिः॥ अभ्यरक्षंतसहिताराक्षसेंद्रंघटोत्कचं॥१६॥ सिंहनादेनमहतानेमिघोषेणचैवह॥ खुरशब्दनिपातैश्चकंपयंतोवसुंधरां॥१७॥ तेषामा
पततांश्रुत्वाशब्दंतंतावकंबलं॥ भीमसेनभयोद्विग्नंविवर्णवदनंतथा॥१८॥ परिवृत्तंमहाराजपरित्यज्यघटोत्कचं॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतत्रतेषांमहात्मनां॥१९॥
तावकानांपरेषांचसंग्रामेष्वनिवर्तिनां॥ नानारूपाणिशस्त्राणिविसृजंतोमहारथाः॥२०॥ अन्योन्यमभिधावंतःसंप्रहारंप्रचक्रिरे॥ व्यतिषक्तंमहारौद्रंयुद्धं
भीरुभयावहं॥२१॥ हयागजैःसमाजग्मुःपादातारथिभिःसह॥ अन्योन्यंसमरेराजन्प्रार्थयानाःसमभ्ययुः॥२२॥ सहसाचाभवत्तीव्रंसन्निपातान्महद्रजः॥ ॥१५३॥
गजाश्वरथपत्तीनांपदनेमिसमुद्धतं॥२३॥ धूम्रारुणंरजस्तीव्रंरणभूमिंसमावृणोत्॥ नैवस्वेनपरेराजन्समजानन्परस्परं॥२४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥ इतिश्री०भै०भा०त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३॥ ॥ ९॥

पितापुत्रंनजानीतेपुत्रोवापितरंतथा॥ निर्मर्यादेतथाभूतेवैशसेलोमहर्षणे ॥ २५॥ शस्त्राणांभरतश्रेष्ठमनुष्याणांचगर्जतां॥ सुमहानभवच्छब्दःप्रेताना
मिवभारत॥ २६॥ गजवाजिमनुष्याणांशोणितांत्रतरंगिणी॥ प्रावर्ततनदीतत्रकेशशैवलशाद्वला ॥ २७॥ नराणांचैवकायेभ्यःशिरसांपततांरणे॥शुश्रुवे
सुमहाञ्छब्दःपततामश्मनामिव ॥ २८॥ विशिरस्कैर्मनुष्यैश्चछिन्नगात्रैश्चवारणैः॥ अश्वैःसंभिन्नदेहैश्चसंकीर्णाभूद्वसुंधरा ॥ २९॥ नानाविधानिशस्त्रा
णिविसृजंतोमहारथाः॥ अन्योन्यमभिधावंतःसंप्रहारार्थमुद्यताः॥ ३०॥ हयाहयान्समासाद्यप्रेषिताहयसादिभिः॥ समाहत्यरणेन्योन्यंनिपेतुर्गतजीवि
ताः॥३१॥ नरानरान्समासाद्यक्रोधरक्तेक्षणाभृशं॥ उरांस्युरोभिरन्योन्यंसमाश्लिष्यनिजघ्निरे॥३२॥ प्रेषिताश्चमहामात्रैर्वारणाःपरवारणैः॥ अभ्यघ्नंतवि
षाणाग्रैर्वारणानेवसंयुगे॥ ३३॥ तेजातरुधिरोत्पीडाःपताकाभिरलंकृताः॥ संसक्ताःप्रत्यदृश्यंतमेघाइवसविद्युतः॥३४॥ केचिद्भिन्नाविषाणाग्रैर्भिन्नकुंभा
श्चतोमरैः॥ विनदंतोभ्यधावंतगर्जमानाघनाइव ॥ ३५॥ केचिद्धस्तैर्द्विधाछिन्नैश्छिन्नगात्रास्तथापरे॥ निपेतुस्तुमुलेतस्मिंश्छिन्नपक्षाइवाद्रयः॥ ३६॥
पार्श्वैस्तुदारितैरन्येवारणैर्वरवारणाः॥ मुमुचुःशोणितंभूरिधातूनिवमहीधराः॥ ३७॥ नाराचनिहतास्त्वन्येतथाविद्धाश्चतोमरैः॥ विनदंतोभ्यधावंतविशृंगा
इवपर्वताः॥३८॥ केचित्क्रोधसमाविष्टामदांधानिरवग्रहाः॥ रथान्हयान्पदातींश्चममृदुःशतशोरणे॥ ३९॥ तथाहयाहयारोहैस्ताडिताःप्रासतोमरैः॥ तेनते
नाभ्यवर्ततकुर्वंतोव्याकुलादिशः॥ ४०॥ रथिनोरथिभिःसार्धंकुलपुत्रास्तनुत्यजः॥ परांशक्तिंसमास्थायचक्रुःकर्माण्यभीतवत् ॥ ४१॥ स्वयंवरइवामर्देप्र
जह्रुरितरेतरं॥ प्रार्थयानायशोराजन्स्वर्गंवायुद्धशालिनः॥ ४२ तस्मिंस्तथावर्तमानेसंग्रामेलोमहर्षणे॥ धार्तराष्ट्रंमहत्सैन्यंप्रायशोविमुखीकृतं॥ ४३॥ इति
श्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व०संकुलयुद्धेत्रिनवतितमोध्यायः॥ ९३॥ ॥ ९॥ ॥ ९॥ संजयउवाच स्वसैन्यंनिहतंदृष्ट्वारा
जादुर्योधनःस्वयं॥ अभ्यधावतसंक्रुद्धोभीमसेनमरिंदमं॥ १॥ प्रगृह्यसुमहच्चापमिंद्राशनिसमस्वनं॥ महताशरवर्षेणपांडवंसमवाकिरत् ॥ २॥ अर्धचंद्रं
चसंधायसुतीक्ष्णंलोमवाहिनं॥ भीमसेनस्यचिच्छेदचापंक्रोधसमन्वितः॥ ३॥ तदंतरंचसंप्रेक्ष्यत्वरमाणोमहारथः॥ प्रसंदधेशितंबाणंगिरीणामपिदारणं॥
॥ ४॥ तेनोरसिमहाराजभीमसेनमताडयत्॥ सगाढविद्धोव्यथितःसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ ५॥ स्वसैन्यमिति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समाललंबेतेजस्वीध्वजंहेमपरिष्कृतं ॥ तथाविमनसंदृष्ट्वाभीमसेनंघटोत्कचः ॥ ६ ॥ क्रोधेनाभिप्रजज्वालदिधक्षन्निवपावकः ॥ अभिमन्युमुखाश्चापिपांड
॥१५४॥ वानांमहारथाः ॥ ७॥ समभ्यधावन्क्रोशंतोराजानंजातसंभ्रमाः ॥ संप्रेक्ष्यैतान्संपततःसंक्रुद्धाञ्जातसंभ्रमान् ॥ ८ ॥ भारद्वाजोब्रवीद्वाक्यंतावकानांमहारथा
न् ॥ क्षिप्रंगच्छतभद्रंवोराजानंपरिरक्षत ॥ ९ ॥ संशयंपरमंप्राप्तंमज्जंतंव्यसनार्णवे ॥ एतेक्रुद्धामहेष्वासाःपांडवानांमहारथाः ॥ १० ॥ भीमसेनंपुरस्कृत्यदुर्यो ६
धनमुपाद्रवन् ॥ नानाविधानिशस्त्राणिविसृजंतोजयेधृताः ॥ ११॥ नदंतोभैरवान्नादांस्त्रासयंतश्चभूमिपान् ॥ तदाचार्यवचःश्रुत्वासोमदत्तपुरोगमाः ॥ १२॥
तावकाःसमवर्ततपांडवानामनीकिनीं ॥ कृपोभूरिश्रवाःशल्योद्रोणपुत्रोविविंशतिः ॥ १३॥ चित्रसेनोविकर्णश्चसैंधवोथबृहद्बलः ॥ आवंत्यौचमहेष्वासौकौ
रवंपर्यवारयन् ॥ १४॥ तेविंशतिपदंगत्वासंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ पांडवाधार्तराष्ट्राश्चपरस्परजिघांसवः ॥ १५॥एवमुक्तामहाबाहुर्महद्विस्फार्यकार्मुकं॥भारद्वाजस्त
तोभीमंषड्विंशत्यासमार्पयत् ॥ १६ ॥ भूयश्चैनंमहाबाहुःशरैःशीघ्रमवाकिरत् ॥ पर्वतंवारिधाराभिःप्रावृषीवबलाहकः ॥ १७॥ तंप्रत्यविध्यद्दशभिर्भीमसेनः
शिलीमुखैः ॥ त्वरमाणोमहेष्वासःसव्येपार्श्वेमहाबलः ॥ १८ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोवयोवृद्धश्चभारत ॥ प्रनष्टसंज्ञःसहसारथोपस्थउपाविशत् ॥ १९ ॥ गुरुं
प्रव्यथितंदृष्ट्वाराजादुर्योधनःस्वयं ॥ द्रौणायनिश्चसंक्रुद्धौभीमसेनमभिद्रुतौ ॥ २० ॥ तावापतंतौसंप्रेक्ष्यकालांतकयमोपमौ ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्गदामादा
यसत्वरं ॥ २१ ॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ समुद्यम्यगदांगुर्वींयमदंडोपमांरणे ॥ २२ ॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वाकैलासमिवशृंगिणं ॥ कौरवोद्रोणपु
त्रश्चसहितावभ्यधावतां ॥ २३ ॥ तावापतंतौसहितौत्वरितौबलिनांवरौ ॥ अभ्यधावतवेगेनत्वरमाणोवृकोदरः ॥ २४ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसंक्रुद्धंभीमदर्शनं॥
समभ्यधावंस्त्वरिताःकौरवाणांमहारथाः ॥ २५ ॥ भारद्वाजमुखाःसर्वेभीमसेनजिघांसया ॥ नानाविधानिशस्त्राणिभीमस्योरस्यपातयन् ॥ २६ ॥ सहिताःपां
डवंसर्वेपीडयंतःसमंततः ॥ तंदृष्ट्वासंशयंप्राप्तंपीड्यमानंमहारथं ॥ २७॥ अभिमन्युप्रभृतयःपांडवानांमहारथाः ॥ अभ्यधावन्परीप्संतःप्राणांस्त्यक्त्वासुदुस्त्य
जान् ॥ २८ ॥ अनूपाधिपतिःशूरोभीमस्यदयितःसखा ॥ नीलोनीलांबुदप्रख्यःसंक्रुद्धोद्रौणिमभ्ययात् ॥ २९ ॥ स्पर्धतेहिमहेष्वासोनित्यंद्रोणसुतेनसः ॥ सवि
स्फार्यमहच्चापंद्रौणिंविव्याधपत्रिणा ॥ ३० ॥ यथाशक्रोमहाराजपुराविव्याधदानवं ॥ विप्रचित्तिंदुराधर्षंदेवतानांभयंकरं ॥ ३१ ॥ ॥१५४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येनलोकत्रयंक्रोधात्त्रासितंस्वेनतेजसा ॥ तथानीलेननिर्भिन्नःसुमुक्तेनपतत्रिणा ॥ ३२ ॥ संजातरुधिरोत्पीडोद्रौणिःक्रोधसमन्वितः ॥ सविस्फार्यधनुश्चित्र
मिंद्राशनिसमस्वनं ॥ ३३ ॥ दध्रेनीलविनाशायमतिंमतिमतांवरः ॥ ततःसंधायविमलान्भल्लान्कर्मारमार्जितान् ॥ ३४ ॥ जघानचतुरोवाहान्पातयामासच
ध्वजं ॥ सप्तमेनचभल्लेननीलंविव्याधवक्षसि ॥ ३५ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत् ॥ मोहितंवीक्ष्यराजानंनीलमभ्रचयोपमं ॥ ३६ ॥ घटोत्कचो
भिसंक्रुद्धोज्ञातिभिःपरिवारितः ॥ अभिदुद्राववेगेनद्रौणिमाहवशोभिनं ॥ ३७ ॥ तथेतरेचाभ्यधावन्राक्षसायुद्धदुर्मदाः ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यराक्षसंघोरदर्श
नं ॥ ३८ ॥ अभ्यधावततेजस्वीभारद्वाजात्मजस्त्वरन् ॥ निजघानचसंक्रुद्धोराक्षसान्भीमदर्शनान् ॥ ३९ ॥ येभवन्नग्रतःक्रुद्धाराक्षसस्यपुरःसराः ॥ विमुखां
श्चैवतान्दृष्ट्वाद्रौणिचापच्युतैःशरैः ॥ ४० ॥ अक्रुध्यतमहाकायोभैमसेनिर्घटोत्कचः ॥ प्रादुश्चक्रेततोमायांघोररूपांसुदारुणां ॥ ४१ ॥ मोहयन्समरेद्रौणिंमाया
वीराक्षसाधिपः ॥ ततस्तेतावकाःसर्वेमाययाविमुखीकृताः ॥ ४२ ॥ अन्योन्यंसमपश्यंतनिकृत्तामेदिनीतले ॥ विचेष्टमानाःकृपणाःशोणितेनपरिप्लुताः ॥
॥ ४३ ॥ द्रोणंदुर्योधनंशल्यमश्वत्थामानमेवच ॥ प्रायशश्चमहेष्वासायेप्रधानाःस्मकौरवाः ॥ ४४ ॥ विध्वस्तारथिनःसर्वेराजानश्चनिपातिताः ॥ हयाश्चैवहया
रोहाःसन्निकृत्ताःसहस्रशः ॥ ४५ ॥ तद्दृष्ट्वातावकंसैन्यंविद्रुतंशिबिरंप्रति ॥ ममप्राक्रोशतोराजंस्तथादेवव्रतस्यच ॥ ४६ ॥ युध्यध्वंमापलायध्वंमायैषाराक्षसी
रणे ॥ घटोत्कचप्रमुक्तेतिनातिष्ठंतविमोहिताः ॥ ४७ ॥ नैवतेश्रद्दधुर्भीतावदतोरावयोर्वचः ॥ तांश्चप्रद्रवतोदृष्ट्वाजयंप्राप्ताश्चपांडवाः ॥ ४८ ॥ घटोत्कचेनस
हिताःसिंहनादान्प्रचक्रिरे ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषैःसमंतान्नेदिरेभृशं ॥ ४९ ॥ एवंतवबलंसर्वंहैडिंबेनदुरात्मना ॥ सूर्यास्तमनवेलायांप्रभग्नंविद्रुतंदिशः ॥ ५० ॥
इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० अष्टमयुद्धदिवसेघटोत्कचयुद्धेचतुरधिकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिन्महतिसंक्रं
देराजादुर्योधनस्तदा ॥ गांगेयमुपसंगम्यविनयेनाभिवाद्यच ॥ १ ॥ तस्यसर्वंयथावृत्तमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ घटोत्कचस्यविजयमात्मनश्चपराजयं ॥ २ ॥ कथ
यामासदुर्धर्षोविनिःश्वस्यपुनःपुनः ॥ अब्रवीच्चतदाराजन्भीष्मंकुरुपितामहं ॥ ३ ॥ भवंतंसमुपाश्रित्यवासुदेवंयथापरैः ॥ पांडवैर्विग्रहोघोरःसमारब्धोमया
प्रभो ॥ ४ ॥ एकादशसमाख्याताअक्षौहिण्यश्चयाम मम ॥ निदेशेतवतिष्ठंतिमयासार्धंपरंतप ॥ ५ ॥

॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥ अनुशयः पश्चात्तापः ॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ ३२ ॥

सोहंभरतशार्दूलभीमसेनपुरोगमैः॥ घटोत्कचंसमाश्रित्यपांडवैर्युधिनिर्जितः॥ ६॥ तन्मेदहतिगात्राणिशुष्कवृक्षमिवानलः॥ तदिच्छामिमहाभागत्वत्प्रसा
दात्परंतप॥ ७॥ राक्षसापसदंहंतुंस्वयमेवपितामह॥ त्वांसमाश्रित्यदुर्धर्षतन्मेकर्तुंत्वमर्हसि ॥ ८ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंराज्ञोभरतसत्तम ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यं
भीष्मःशांतनवोब्रवीत्॥ ९ ॥ शृणुराजन्ममवचोयत्त्वांवक्ष्यामिकौरव॥ यथात्वयामहाराजवर्तितव्यंपरंतप॥१०॥ आत्मारक्ष्योरणेतातसर्वावस्थास्वरिंदम॥
धर्मराजेनसंग्रामस्त्वयाकार्यःसदानघ॥ ११ ॥ अर्जुनेनयमाभ्यांवाभीमसेनेनवापुनः॥ राजधर्मंपुरस्कृत्यराजाराजानमार्छति॥ १२॥ अहंद्रोणःकृपोद्रौणिः
कृतवर्माचसात्वतः॥ शल्यश्चसौमदत्तिश्चविकर्णश्चमहारथाः॥१३॥ तवचभ्रातरःश्रेष्ठादुःशासनपुरोगमाः॥ त्वदर्थंप्रतियोत्स्यामोराक्षसंतंमहाबलं॥१४॥
रौद्रेतस्मिन्राक्षसेंद्रेयदितेनुशयोमहान्॥ अयंवागच्छतुरणेतस्ययुद्धायदुर्मतेः॥१५॥ भगदत्तोमहीपालःपुरंदरसमोयुधि॥ एतावदुक्त्वाराजानंभगदत्तमथा
ब्रवीत्॥ १६॥ समक्षंपार्थिवेंद्रस्यवाक्यंवाक्यविशारदः॥ गच्छशीघ्रंमहाराजहैडिंबंयुद्धदुर्मदं॥ १७॥ वारयस्वरणेयत्तोमिषतांसर्वधन्विनां॥ राक्षसंक्रूरक
र्माणंयथेंद्रस्तारकंपुरा॥ १८॥तवदिव्यानिचास्त्राणिविक्रमश्चपरंतप॥ समागमश्चबहुभिःपुराभूदमरैःसह॥ १९ ॥ त्वंतस्यनृपशार्दूलप्रतियोद्धामहाहवे॥ स्व
बलेनोच्छ्रितोराजन्जहिराक्षसपुंगवं॥ २०॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंभीष्मस्यपृतनापतेः॥प्रययौसिंहनादेनपरानभिमुखोद्रुतं॥२१॥ तमाद्रवंतंसंप्रेक्ष्यगर्जंतमिव
तोयदं॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धाःपांडवानांमहारथाः॥ २२॥ भीमसेनोभिमन्युश्चराक्षसश्चघटोत्कचः॥ द्रौपदेयाःसत्यधृतिःक्षत्रदेवश्चभारत ॥ २३ ॥ चेदिपोव
सुदानश्चदशार्णाधिपतिस्तथा॥ सुप्रतीकेनतांश्चापिभगदत्तोप्युपाद्रवत्॥२४॥ ततःसमभवद्युद्धंघोररूपंभयानकं॥ पांडूनांभगदत्तेनयमराष्ट्रविवर्धनं॥२५॥
प्रयुक्तारथिभिर्बाणाभीमवेगाःसुतेजनाः॥ तेनिपेतुर्महाराजनागेषुचरथेषुच॥ २६ ॥ प्रभिन्नाश्चमहानागाविनीताहस्तिसादिभिः॥ परस्परंसमासाद्यसंनि
पेतुरभीतवत्॥ २७॥ मदांधारोषसंरब्धाविषाणाग्रैर्महाहवे॥बिभिदुर्दंतमुसलैःसमासाद्यपरस्परं॥ २८॥हयाश्चचामरापीडाःप्रासपाणिभिरास्थिताः॥ चो
दिताःसादिभिःक्षिप्रंनिपेतुरितरेतरं॥२९॥ पादाताश्चपदात्योघैस्ताडिताःशक्तितोमरैः॥ न्यपतंततदाभूमौशतशोथसहस्रशः ॥ ३० ॥ रथिनश्चरथैराजन्क
र्णिनालीकसायकैः॥ निहत्यसमरेवीरान्सिंहनादान्विनेदिरे॥ ३१॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेसंग्रामेलोमहर्षणे॥ भगदत्तोमहेष्वासोभीमसेनमथाद्रवत्॥३२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥५८॥

कुंजरेणप्रभिन्नेनसम्रधास्रवतामदं॥ पर्वतेनयथातोयंस्रवमाणेनसर्वशः॥ ३३॥ किरञ्छरसहस्राणिसुप्रतीकशिरोगतः॥ ऐरावतस्थोमघवान्वारिधाराइ
वानघ॥ ३४॥ सभीमंशरधाराभिस्ताडयामासपार्थिवः॥ पर्वतंवारिधाराभिस्तपांतेजलदोयथा॥ ३५॥ भीमसेनस्तुसंक्रुद्धःपादरक्षान्परःशतान्॥ निजघा
नमहेष्वासःसंरब्धःशरवृष्टिभिः ॥ ३६ ॥ तान्दृष्ट्वानिहतान्क्रुद्धोभगदत्तःप्रतापवान्॥ चोदयामासनागेंद्रंभीमसेनरथंप्रति ॥ ३७॥ सनागःप्रेषितस्तेनबा
णोज्याचोदितोयथा॥ अभ्यधावतवेगेनभीमसेनमरिंदमं॥ ३८ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यपांडवानांमहारथाः॥ अभ्यवर्त्ततवेगेनभीमसेनपुरोगमाः॥ ३९ ॥ के
कयाश्चाभिमन्युश्चद्रौपदेयाश्चसर्वशः॥ दशार्णाधिपतिःशूरःक्षत्रदेवश्चमारिष ॥ ४० ॥ चेदिपश्चित्रकेतुश्चसंरब्धाःसर्वएवते॥ उत्तमास्त्राणिदिव्यानिदर्श
यंतोमहाबलाः॥ ४१ ॥ तमेकंकुंजरंक्रुद्धाःसमंतात्पर्यवारयन्॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्व्यरोचतमहाद्विपः॥ ४२ ॥ संजातरुधिरोत्पीडोधातुचित्रइवाद्रिराट्॥ द
शार्णाधिपतिश्चापिगजंभूमिधरोपमं॥ ४३॥ समास्थितोभिदुद्रावभगदत्तस्यवारणं॥ तमापतंतंसमरेगजंगजपतिःसच॥ ४४॥ दधारसुप्रतीकोपिवेलेवम
करालयं॥ वारितंप्रेक्ष्यनागेंद्रंदशार्णस्यमहात्मनः॥ ४५॥ साधुसाध्वितिसैन्यानिपांडवेयान्यपूजयन्॥ ततःप्राग्ज्योतिषःक्रुद्धस्तोमरान्वैचतुर्दश॥ ४६॥ प्रा
हिणोत्तस्यनागस्यप्रमुखेनृपसत्तम॥ वर्ममुख्यंतनुत्राणंशातकुंभपरिष्कृतं॥४७॥ विदार्यप्राविशन्क्षिप्रंवल्मीकमिवपन्नगाः॥ सगाढविद्धोव्यथितोनागो
भरतसत्तम॥ ४८॥ उपावृत्तमदःक्षिप्रमभ्यवर्ततवेगिनः॥ सप्रदुद्राववेगेनप्रणदन्भैरवंरवं॥ ४९॥ संमर्दयानःस्वबलंवायुर्वृक्षानिवौजसा॥ तस्मिन्पराजि
तेनागेपांडवानांमहारथाः॥ ५०॥ सिंहनादंविनद्योच्चैर्युद्धायैवावतस्थिरे॥ ततोभीमंपुरस्कृत्यभगदत्तमुपाद्रवन्॥ ५१ ॥ किरंतोविविधान्बाणान्शस्त्राणि
विविधानिच॥ तेषामापततांराजन्संक्रुद्धानाममर्षिणां॥ ५२॥ श्रुत्वासनिनदंघोरममर्षाद्गतसाध्वसः॥ भगदत्तोमहेष्वासःस्वनागंप्रत्यचोदयत्॥ ५३ ॥ अं
कुशांगुष्ठनुदितःसगजप्रवरोयुधि॥ तस्मिन्क्षणेसमभवत्सांवर्तकइवानलः॥ ५४ ॥ रथसंघांस्तथानागान्हयांश्चहयसादिभिः॥ पादातांश्चसुसंक्रुद्धःशतशो
थसहस्रशः॥ ५५ ॥ अभ्द्रात्समरेनागःसंप्रधावंस्ततस्ततः॥ तेनसंलोड्यमानंतुपांडवानांबलंमहत्॥ ५६ ॥ संचुकोचमहाराजचर्मेवाग्नौसमाहितं॥ भग्नंतु
स्वबलंदृष्ट्वाभगदत्तेनधीमता॥ ५७॥ घटोत्कचोथसंक्रुद्धोभगदत्तमुपाद्रवत्॥ विकटःपरुषोराजन्दीप्तास्योदीप्तलोचनः॥५८॥

॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥७१॥७२॥७३॥७४॥७५॥७६॥ प्रचस्कंदअवततार ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

रूपंविभीषणंकृत्वारोषेणप्रज्वलन्निव ॥ जग्राहविमलंशूलंगिरीणामपिदारणं ॥ ५९ ॥ नागंजिघांसुःसहसाचिक्षेपचमहाबलः ॥ सविस्फुलिंगमालाभिःसमंतात्परिवेष्टितः ॥ ६० ॥ तमापतंतंसहसादृष्ट्वाप्राग्ज्योतिषोनृपः ॥ चिक्षेपरुचिरंतीक्ष्णमर्धचंद्रंसुदारुणं ॥ ६१ ॥ चिच्छेदतन्महच्छूलंतेनबाणेनवेगवान् ॥ उत्पपातद्विधाच्छिन्नंशूलंहेमपरिष्कृतं ॥ ६२ ॥ महाशनिर्यथाभ्रष्टाशक्रमुक्तानभोगता ॥ शूलंनिपतितंदृष्ट्वाद्विधाकृत्तंचपार्थिव ॥६३॥ रुक्मदंडांमहाशक्तिंजग्राहाग्निशिखोपमां ॥ चिक्षेपतांराक्षसस्यतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ६४ ॥ तामापतंतींसंप्रेक्ष्यवियत्स्थामशनीमिव ॥ उत्पत्यराक्षसस्तूर्णंजग्राहचननादच ॥६५॥ बभंजचैनांत्वरितोजानुन्यारोप्यभारत ॥ पश्यतःपार्थिवेंद्रस्यतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६६ ॥ तदवेक्ष्यकृतंकर्मराक्षसेनबलीयसा ॥ दिविदेवाःसगंधर्वामुनयश्चापिविस्मिताः ॥ ६७ ॥ पांडवाश्चमहाराजभीमसेनपुरोगमाः ॥ साधुसाध्वितिनादेनपृथिवीमन्वनादयन् ॥ ६८ ॥ तंतुश्रुत्वामहानादंप्रहृष्टानांमहात्मनां ॥ नामृष्यतमहेष्वासोभगदत्तःप्रतापवान् ॥ ६९ ॥ सविस्फार्यमहच्चापमिंद्राशनिसमप्रभं ॥ तर्जयामासवेगेनपांडवानांमहारथान् ॥ ७० ॥ विसृजन्विमलांस्तीक्ष्णान्नाराचान्ज्वलनप्रभान् ॥ भीममेकेनविव्याधराक्षसंनवभिःशरैः ॥ ७१ ॥ अभिमन्युंत्रिभिश्चैवकेकयान्पंचभिस्तथा ॥ पूर्णायतविसृष्टेनशरेणानतपर्वणा ॥ ७२ ॥ बिभेददक्षिणंबाहुंक्षत्रदेवस्यचाहवे ॥ पपातसहसातस्यसशरंधनुरुत्तमं ॥ ७३ ॥ द्रौपदेयांस्ततःपंचपंचभिःसमताडयत् ॥ भीमसेनस्यचक्रोधान्निजघानतुरंगमान् ॥ ७४ ॥ ध्वजंकेसरिणंचास्यचिच्छेदविशिखैस्त्रिभिः ॥ निर्बिभेदत्रिभिश्चान्यैःसारथिंचास्यपत्रिभिः ॥ ७५ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत् ॥ विशोकोभरतश्रेष्ठभगदत्तेनसंयुगे ॥ ७६ ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्विरथोरथिनांवरः ॥ गदांप्रगृह्यवेगेनप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ ७७ ॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वासशृंगमिवपर्वतं ॥ तावकानांभयंघोरंसमपद्यतभारत ॥ ७८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुपांडवःकृष्णसारथिः ॥ आजगाममहाराजनिघ्नन्शत्रून्समंततः ॥ ७९ ॥ यत्रतौपुरुषव्याघ्रौपितापुत्रौमहाबलौ ॥ प्राग्ज्योतिषेणसंयुक्तौभीमसेनघटोत्कचौ ॥८० ॥ दृष्ट्वाचपांडवोभ्रातॄन्युध्यमानान्महारथान् ॥ त्वरितोभरतश्रेष्ठतत्रायुध्यत्किरञ्छरान् ॥ ८१ ॥ ततोदुर्योधनोराजात्वरमाणोमहारथः ॥ सेनामचोदयत्क्षिप्रंरथनागाश्वसंकुलां ॥ ८२ ॥ तामापतंतींसहसाकौरवाणांमहाचमूं ॥ अभिदुद्राववेगेनपांडवःश्वेतवाहनः ॥ ८३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भगदत्तश्चसमरेतेननागेनभारत॥ विमृद्नन्पांडवबलंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत्॥ ८४॥ तदासीत्सुमहद्युद्धंभगदत्तस्यमारिष ॥ पंचालैःपांडवेयैश्चकेकयैश्चोद्यतायु
धैः॥ ८५॥ भीमसेनोपिसमरेतावुभौकेशवार्जुनौ॥ अश्रावयद्यथावृत्तमिरावद्वधमुत्तमं॥८६॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व० भगदत्तयु
द्धेपंचनवतितमोऽध्यायः॥ ९५॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच पुत्रंविनिहतंश्रुत्वाइरावंतंधनंजयः॥ दुःखेनमहताविष्टोनिःश्वसन्पन्नगोयथा॥
॥ १ ॥अब्रवीत्समरेराजन्वासुदेवमिदंवचः॥ इदंनूनंमहाप्राज्ञोविदुरोदृष्टवान्पुरा॥ २ ॥ कुरूणांपांडवानांचक्षयंघोरंमहामतिः॥ सततोनिवारितवान्धृतराष्ट्रं
जनेश्वरं॥ ३ ॥ अन्येचबहवोवीराःसंग्रामेमधुसूदन॥ निहताःकौरवैःसंख्येतथास्माभिश्चकौरवाः॥ ४॥ अर्थहेतोर्नरश्रेष्ठक्रियतेकर्मकुत्सितं॥ धिगर्थान्यत्कृ
तेत्येवंक्रियतेज्ञातिसंक्षयः॥५॥ अधनस्यमृतंश्रेयोनचज्ञातिवधाद्धनं॥ किंनुप्राप्स्यामहेकृष्णहत्वाज्ञातीन्समागतान्॥ ६॥ दुर्योधनापराधेनशकुनेःसौबल
स्यच॥ क्षत्रियानिधनंयांतिकर्णदुर्मंत्रितेनच॥७॥ इदानींचविजानामिसुकृतंमधुसूदन॥ कृतंराज्ञामहाबाहोयाचताचसुयोधनं॥८॥ राज्यार्धंपंचवाग्रामा
न्नाकार्षीत्सचदुर्मतिः॥दृष्ट्वाहिक्षत्रियान्शूरान्शयानान्धरणीतले॥ ९॥निंदामिभृशमात्मानंधिगस्तुक्षत्रजीविकां॥अशक्तमितिमामेतेज्ञास्यंतेक्षत्रियारणे॥
॥ १० ॥ युद्धंतुमेनरुचितंज्ञातिभिर्मधुसूदन॥ संचोदयहयान्शीघ्रंधार्तराष्ट्रचमूंप्रति॥ ११॥प्रतरिष्येमहापारंभुजाभ्यांसमरोदधिं॥नायंयापयितुंकालोविद्यते
माधवकर्हिचित्॥ १२॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनकेशवःपरवीरहा॥ चोदयामासतानश्वान्पांडुरान्वातरंहसः॥ १३ ॥ अथशब्दोमहानासीत्तवसैन्यस्यभारत॥ मारु
तोद्धूतवेगस्यसागरस्येवपर्वणि॥ १४॥ अपराह्णेमहाराजसंग्रामःसमपद्यत॥ पर्जन्यसमनिर्घोषोभीष्मस्यसहपांडवैः॥ १५ ॥ ततोराजंस्तवसुताभीमसेन
मुपाद्रवन्॥ परिवार्यरणेद्रोणंवसवोवासवंयथा॥ १६ ॥ ततःशांतनवोभीष्मःकृपश्चरथिनांवरः॥ भगदत्तःसुशर्माचधनंजयमुपाद्रवन्॥ १७ ॥ हार्दिक्यो
बाल्हिकश्चैवसात्यकिंसमभिद्रुतौ॥ अंबष्ठकस्तुनृपतिरभिमन्युमवस्थितः॥ १८॥ शेषास्त्वन्येमहाराजशेषानेवमहारथान्॥ ततःप्रववृतेयुद्धंघोररूपंभयाव
हं॥ १९॥ भीमसेनस्तुसंप्रेक्ष्यपुत्रांस्तवजनेश्वर॥ प्रजज्वालरणेक्रुद्धोहविषाहव्यवाडिव॥ २०॥ पुत्रास्तुतवकौंतेयंछादयांचक्रिरेशरैः॥ प्रावृषीवमहाराज
जलदाइवपर्वतं॥ २१॥ सच्छाद्यमानोबहुधापुत्रैस्तवविशांपते॥ सृक्किणीसंलिहन्वीरःशार्दूलइवदर्पितः॥ २२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

व्यूढोरस्कंततोभीमःपातयामासभारत॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनसोभवद्गतजीवितः॥ २३॥ अपरेणतुभल्लेनपीतेननिशितेनतु॥ अपातयत्कुंडलिनंसिंहःक्षुद्रमृगं
यथा॥ २४॥ ततःसुनिशितान्पीतान्समादत्तशिलीमुखान्॥ ससर्जत्वरयायुक्तःपुत्रांस्तेप्राप्यमारिष ॥ २५॥ प्रेषिताभीमसेनेनशरास्तेदृढधन्वना॥ अपात
यंतपुत्रांस्तेरथेभ्यःसुमहारथान्॥ २६॥ अनाधृष्टिंकुंडभेदिंवैराटंदीर्घलोचनं॥ दीर्घबाहुंसुबाहुंचतथैवकनकध्वजं ॥ २७॥ प्रपतंतस्मवीरास्तेविरेजुर्भरतर्ष
भ॥ वसंतेपुष्पशबलाश्चूताःप्रपतिताइव॥ २८॥ ततःप्रदुद्रुवुःशेषास्तवपुत्रामहाहवे॥ तंकालमिवमन्यंतोभीमसेनंमहाबलं॥ २९॥ द्रोणस्तुसमरेवीरंनिर्दहं
तंसुतांस्तव॥ यथाद्रिंवारिधाराभिःसमंताद्व्यकिरच्छरैः॥ ३० ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकुंतीपुत्रस्यपौरुषं॥ द्रोणेनवार्यमाणोपिनिजघ्नेयत्सुतांस्तव॥ ३१ ॥यथा
गोवृषभोवर्षंसंधारयतिखात्पतत्॥ भीमस्तथाद्रोणमुक्तंशरवर्षमदीधरत्॥ ३२ ॥ अद्भुतंचमहाराजतत्रचक्रेवृकोदरः ॥ यत्पुत्रांस्तेऽवधीत्संख्येद्रोणंचैवन्य
वारयत्॥ ३३॥ पुत्रेषुतववीरेषुचिक्रीडार्जुनपूर्वजः॥ मृगेष्विवमहाराजचरन्व्याघ्रोमहाबलः॥ ३४ ॥ यथाहिपशुमध्यस्थोदारयेतपशून्वृकः॥ वृकोदरस्त
वसुतांस्तथाव्यद्रावयद्रणे॥ ३५॥ गांगेयोभगदत्तश्चगौतमश्चमहारथाः ॥ पांडवंरभसंयुद्धेवारयामासुरर्जुनं॥ ३६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यतेषांसोतिरथोर
णे॥ प्रवीरांस्तवसैन्येषुप्रेषयामासमृत्यवे॥ ३७॥ अभिमन्युस्तुराजानमंबष्ठंलोकविश्रुतं॥ विरथंरथिनांश्रेष्ठंवारयामाससायकैः॥ ३८ ॥ विरथोवध्यमान
स्तुसौभद्रेणयशस्विना॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णमंबष्ठोवसुधाधिपः॥ ३९॥ असिंचिक्षेपसमरेसौभद्रस्यमहात्मनः॥ आरुरोहरथंचैवहार्दिक्यस्यमहाबलः॥४०॥
आपतंतंतुनिस्त्रिंशंयुद्धमार्गविशारदः॥ लाघवाद्व्यंसयामाससौभद्रःपरवीरहा॥ ४१ ॥ व्यंसितंवीक्ष्यनिस्त्रिंशंसौभद्रेणरणेतदा॥ साधुसाध्वितिसैन्यानांप्रणा
दोभूद्विशांपते॥ ४२॥ धृष्टद्युम्नमुखास्त्वन्येतवसैन्यमयोधयन्॥ तथैवतावकाःसर्वेपांडुसैन्यमयोधयन्॥ ४३॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्तवतेषांचभारत ॥ निघ्न
तांदृढमन्योन्यंकुर्वतांकर्मदुष्करं॥ ४४॥ अन्योन्यंहिरणेशूराःकेशेष्वाक्षिप्यमानिनः॥ नखदंतैरयुध्यंतमुष्टिभिर्जानुभिस्तथा॥ ४५॥ तलैश्चैवाथनिस्त्रिंशैर्बा
हुभिश्चसुसंस्थितैः॥ विवरंप्राप्यचान्योन्यमनयन्यमसादनं ॥ ४६ ॥ न्यहनच्चपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंतथा॥ व्याकुलीकृतसर्वांगायुयुधुस्तत्रमानवाः॥ ४७॥
रणेचारूणिचापानिहेमपृष्ठानिमारिष॥हतानामपविद्धानिकलापाश्चमहाधनाः॥४८॥

अपविद्धानिपतितानि ॥ ४८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

जातरूपमयैः पुंखैराजतैर्निशिताः शराः ॥ तैलधौताव्यराजंतनिर्मुक्तभुजगोपमाः ॥ ४९ ॥ हस्तिदंतत्सरून्खड्गान्जातरूपपरिष्कृतान् ॥ चर्माणिचापविद्धानि
रुक्मचित्राणिधन्विनां ॥ ५० ॥ सुवर्णविकृतप्रासान्पट्टिशान्हेमभूषितान् ॥ जातरूपमयाश्चर्ष्टीः शक्तीश्चकनकोज्ज्वलाः ॥ ५१ ॥ सुसन्नाहाश्चपतितामुसलानिगु
रूणिच ॥ परिघान्पट्टिशांश्चैवभिंदिपालांश्चमारिष ॥ ५२ ॥ पतितान्विविधांश्चापांश्चित्रान्हेमपरिष्कृतान् ॥ कुथाबहुविधाकाराश्चामरान्व्यजनानिच ॥ ५३ ॥
नानाविधानिशस्त्राणिप्रगृह्यपतितानराः ॥ जीवंतइवदृश्यंतेगतसत्वामहारथाः ॥ ५४ ॥ गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकाः ॥ गजवाजिरथक्षुण्णाः शेरते
स्मनराः क्षितौ ॥ ५५ ॥ तथैवाश्वनृनागानांशरीरैर्विबभौतदा ॥ संछन्नावसुधाराजन्पर्वतैरिवसर्वशः ॥ ५६ ॥ समरेपतितैश्चैवशक्त्यृष्टिशरतोमरैः ॥ निस्त्रिंशैः
पट्टिशैः प्रासैरयस्कुंतैः परश्वधैः ॥ ५७ ॥ परिघैर्भिंदिपालैश्चशतघ्नीभिश्चमारिष ॥ शरीरैः शस्त्रनिर्भिन्नैः समास्तीर्यतमेदिनी ॥ ५८ ॥ विशब्दैरल्पशब्दैश्चशोणितौघ
परिप्लुतैः ॥ गतासुभिरमित्रघ्नविबभौनिचितामही ॥ ५९ ॥ सतलत्रैः सकेयूरैर्बाहुभिश्चंदनोक्षितैः ॥ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्चतरस्विनां ॥ ६० ॥ बद्धचूडाम
णिवरैः शिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ पातितैर्ऋषभाक्षाणांबभौभारतमेदिनी ॥ ६१ ॥ कवचैः शोणितादिग्धैर्विप्रकीर्णैश्चकांचनैः ॥ रराजसुभृशंभूमिः शांतार्चिभि
रिवानलैः ॥ ६२ ॥ विप्रविद्धैः कलापैश्चपतितैश्चशरासनैः ॥ विप्रकीर्णैः शरैश्चैवरुक्मपुंखैः समंततः ॥ ६३ ॥ रथैश्चसर्वतोभग्नैः किंकिणीजालभूषितैः ॥ वाजि
भिश्चहतैर्बाणैः स्रस्तजिव्हैः सशोणितैः ॥ ६४ ॥ अनुकर्षैः पताकाभिरुपासंगैर्ध्वजैरपि ॥ प्रवीराणांमहाशंखैर्विप्रकीर्णैश्चपांडुरैः ॥ ६५ ॥ स्रस्तहस्तैश्चमातंगैः श
यानैर्विबभौमही ॥ नानारूपैरलंकारैः प्रमदेवाभ्यलंकृता ॥ ६६ ॥ दंतिभिश्चापरैस्तत्रसप्रासैर्गाढवेदनैः ॥ करैः शब्दंविमुंचद्भिः शीकरंचमुहुर्मुहुः ॥ ६७ ॥ विब
भौतद्रणस्थानंस्यंदमानैरिवाचलैः ॥ नानारागैः कंबलैश्चपरिस्तोमैश्चदंतिनां ॥ ६८ ॥ वैदूर्यमणिदंडैश्चपतितैरंकुशैः शुभैः ॥ घंटाभिश्चगजेंद्राणांपतिताभिः समं
ततः ॥ ६९ ॥ विपाटितविचित्राभिः कुथाभिरंकुशैस्तथा ॥ ग्रैवेयैश्चित्ररूपैश्चरुक्मकक्ष्याभिरेवच ॥ ७० ॥ यंत्रैश्चबहुधाच्छिन्नैस्तोमरैश्चापिकांचनैः ॥ अश्वानांरे
णुकपिलैरुक्मच्छन्नैरुरश्छदैः ॥ ७१ ॥ सादिनांभुजगैश्छिन्नैः पतितैः सांगदैस्तथा ॥ प्रासैश्चविमलैस्तीक्ष्णैर्विमलाभिस्तथर्ष्टिभिः ॥ ७२ ॥ उष्णीषैश्चतथाचि
त्रैर्विप्रविद्धैस्ततस्ततः ॥ विचित्रैर्बाणवर्षैश्चजातरूपपरिष्कृतैः ॥ ७३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अश्वास्तरपरिस्तोमैरांकवैर्म्रदितैस्तथा॥ नरेंद्रचूडामणिभिर्विचित्रैश्चमहाधनैः॥७४॥ छत्रैस्तथापविद्धैश्चचामरैर्व्यजनैरपि॥ पद्मेंदुद्युतिभिश्चैववदनैश्चारु
कुंडलैः॥ ७५॥ कॢप्तश्मश्रुभिरत्यर्थंवीराणांसमलंकृतैः॥ अपविद्धैर्महाराजसुवर्णोज्वलकुंडलैः॥७६॥ ग्रहनक्षत्रशबलाद्यौरिवासीद्वसुंधरा॥एवमेतेमहासे
नेम्रदितेतत्रभारत ॥ ७७॥ परस्परंसमासाद्यतवतेषांचसंयुगे॥तेषुश्रांतेषुभग्नेषुम्रदितेषुचभारत॥ ७८॥ रात्रिःसमभवत्तत्रनापश्यामततोनुगान्॥ ततोव
हारंसैन्यानांप्रचक्रुःकुरुपांडवाः॥ ७९॥रजनीमुखेसुरौद्रेतुवर्तमानेमहाभये॥ अवहारंततःकृत्वासहिताःकुरुपांडवाः॥ न्यविशंतयथाकालंगत्वास्वशिबिरंत
दा॥ ८०॥ इतिश्रीमहाभा० भीष्मपर्वणिभीष्मवध० अष्टमदिवसयुद्धावहारेषण्णवतितमोऽध्यायः॥ ९६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच
ततोदुर्योधनोराजाशकुनिश्चापिसौबलः॥ दुःशासनश्चपुत्रस्तेसूतपुत्रश्चदुर्जयः॥ १॥ समागम्यमहाराजमंत्रंचक्रुर्विवक्षितं॥कथंपांडुसुताःसंख्येजेतव्याः
सगणाइति॥ २॥ ततोदुर्योधनोराजासर्वांस्तानाहमंत्रिणः॥ सूतपुत्रंसमाभाष्यसौबलंचमहाबलं ॥ ३॥ द्रोणोभीष्मःकृपःशल्यःसौमदत्तिश्चसंयुगे॥ नपा
र्थान्प्रतिबाधंतेनजानेतच्चकारणं॥ ४॥ अवध्यमानास्तेचापिक्षपयंतिबलंमम॥सोस्मिक्षीणबलःकर्णक्षीणशस्त्रश्चसंयुगे॥५॥निकृतःपांडवैःशूरैरवध्यैर्देवतैर
पि॥ सोहंसंशयमापन्नःप्रहरिष्येकथंरणे॥६॥तमब्रवीन्महाराजसूतपुत्रोनराधिपं॥ कर्णउवाच माशोचभरतश्रेष्ठकरिष्येहंप्रियंतव॥७॥भीष्मःशांतनवस्तू
र्णमपयातुमहारणात्॥ निवृत्तेयुधिगांगेयेन्यस्तशस्त्रेचभारत॥ ८ अहंपार्थान्हनिष्यामिसहितान्सर्वसोमकैः॥ पश्यतोयुधिभीष्मस्यशपेसत्येनतेनृप॥ ९॥
पांडवेषुदयांनित्यंसहिभीष्मःकरोतिवै॥ अशक्तश्चरणेभीष्मोजेतुमेतान्महारथान्॥ १०॥ अभिमानीरणेभीष्मोनित्यंचापिरणप्रियः॥ सकथंपांडवान्युद्धेजे
ष्यतेतातसंगतान्॥ ११॥ सत्वंशीघ्रमितोगत्वाभीष्मस्यशिबिरंप्रति॥ अनुमान्यगुरुंवृद्धंशस्त्रंन्यासयभारत ॥ १२॥ न्यस्तशस्त्रेततोभीष्मेनिहतान्पश्यपांड
वान्॥ मयैकेनरणेराजन्ससुहृद्गणबांधवान्॥ १३॥ एवमुक्तस्तुकर्णेनपुत्रोदुर्योधनस्तव॥अब्रवीद्भ्रातरंतत्रदुःशासनमिदंवचः॥ १४॥ अनुयात्रंयथासर्वं
सज्जीभवतिसर्वशः॥दुःशासनतथाक्षिप्रंसर्वमेवोपपादय॥ १५॥एवमुक्त्वाततोराजन्कर्णमाहजनेश्वरः॥अनुमान्यरणेभीष्ममेषोहंद्विपदांवरं॥ १६॥ आ
गमिष्येततःक्षिप्रंत्वत्सकाशमरिंदम॥अपक्रांतेततोभीष्मेप्रहरिष्यसिसंयुगे॥ १७॥ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥ १६॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ हयंहययानंरथमितियावत् ॥ १९ ॥ २० ॥ भंडीपुष्पंमंजिष्ठापुष्पं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥अन्वीयमानः अनुगम्यमानः ॥ २७ ॥ दक्षिणंस्वभुजंसंभृत्यसमुद्धृत्यशैक्षं

निष्पपाततस्तूर्णंपुत्रस्तवविशांपते ॥ सहितोभ्रातृभिस्तैस्तुदेवैरिवशतक्रतुः ॥ १८ ॥ ततस्तंनृपशार्दूलंशार्दूलसमविक्रमं ॥ आरोहयद्धयंतूर्णंभ्राताढुःशास
नस्तदा ॥ १९ ॥ अंगदीबद्धमुकुटोहस्ताभरणवान्नृप ॥ धार्तराष्ट्रोमहाराजविबभौसपथिव्रजन् ॥ २० ॥ भंडीपुष्पनिकाशेनतपनीयनिभेनच ॥ अनुलिप्तःपरा
र्ध्येनचंदनेनसुगंधिना ॥ २१ ॥अरजोंबरसंवीतःसिंहखेलगतिर्नृप ॥ शुशुभेविमलार्चिष्मान्नभसीवदिवाकरः ॥ २२ ॥तंप्रयांतंनरव्याघ्रंभीष्मस्यशिबिरंप्रति ॥
अनुजग्मुर्महेष्वासाःसर्वलोकस्यधन्विनः ॥ २३ ॥ भ्रातरश्चमहेष्वासास्त्रिदशाइववासवं ॥ हयानन्येसमारुह्यगजानन्येचभारत ॥ २४ ॥ रथानन्येनरश्रेष्ठंप
रिवव्रुःसमंततः ॥ आत्तशस्त्राश्चसुहृदोरक्षणार्थंमहीपतेः ॥ २५ प्रादुर्बभूवुःसहिताःशक्रस्येवामरादिवि ॥ सपूज्यमानःकुरुभिःकौरवाणांमहाबलः ॥ २६ ॥प्र
ययौसदनंराजागांगेयस्ययशस्विनः ॥ अन्वीयमानःसततंसोदरैःपरिवारितः ॥ २७ ॥ दक्षिणंदक्षिणःकालेसंभृत्यस्वभुजंतदा ॥हस्तिहस्तोपमंशैक्षंसर्वशत्रु
निबर्हणं ॥ २८ ॥ प्रगृह्णन्नंजलीन्नृणामुद्यतान्सर्वतोदिशः ॥ शुश्रावमधुरावाचोनानादेशनिवासिनां ॥ २९ ॥ संस्तूयमानःसूतैश्चमागधैश्चमहायशाः ॥पूजया
नश्चतान्सर्वान्सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ ३० ॥ प्रदीपैःकांचनैस्तत्रगंधतैलावसेचितैः ॥परिवव्रुर्महाराजंप्रज्वलद्भिःसमंततः ॥ ३१ ॥सतैःपरिवृतोराजाप्रदीपैःकांचनै
र्ज्वलन् ॥शुशुभेचंद्रमायुक्तोदीप्तैरिवमहाग्रहैः ॥ ३२ ॥कांचनोष्णीषिणस्तत्रवेत्रझर्झरपाणयः ॥प्रोत्साहयंतःशनकैस्तंजनंसर्वतोदिशं ॥ ३३ ॥ संप्राप्यतुततोरा
जाभीष्मस्यसदनंशुभं ॥ अवतीर्यहयाच्चापिभीष्मंप्राप्यजनेश्वरः ॥ ३४ ॥अभिवाद्यततोभीष्मंनिषण्णःपरमासने ॥ कांचनेसर्वतोभद्रेस्पर्ध्यास्तरणसंवृते ॥
॥ ३५ ॥ उवाचप्रांजलिर्भीष्मंबाष्पकंठोश्रुलोचनः ॥ त्वांवयंहिसमाश्रित्यसंयुगेशत्रुसूदन ॥ ३६ ॥ उत्सहेमरणेजेतुंसेंद्रानपिसुरासुरान् ॥ किमुपांडुसुतान्वी
रान्ससुहृद्गणबांधवान् ॥ ३७ ॥ तस्मादर्हसिगांगेयकृपांकर्तुंमयिप्रभो ॥ जहिपांडुसुतान्वीरान्महेंद्रइवदानवान् ॥ ३८ ॥ अहंसर्वान्महाराजनिहनिष्यामिसोम
कान् ॥ पंचालान्केकयैःसार्धंकरूषांश्चेतिभारत ॥ ३९ ॥ त्वद्वचःसत्यमेवास्तुजहिपार्थान्समागतान् ॥ सोमकांश्चमहेष्वासान्सत्यवाग्भवभारत ॥ ४० ॥दययाय
दिवाराजन्द्वेष्यभावान्ममप्रभो ॥ मंदभाग्यतयावापिममरक्षसिपांडवान् ॥ ४१ ॥ अनुजानीहिसमरेकर्णमाहवशोभिनं ॥ सजेष्यतिरणेपार्थान्ससुहृद्गणबां
धवान् ॥ ४२ ॥

शस्त्रादिशिक्षासंपन्नं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सएवमुक्त्वानृपतिःपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ नोवाचवचनंकिंचिद्भीष्मंसत्यपराक्रमं ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० भीष्मंप्रतिदुर्योधनवा
॥१५९॥ क्येसप्तनवतितमोऽध्यायः॥९७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच वाक्शल्यैस्तवपुत्रेणसोतिविद्धोमहामनाः॥ दुःखेनमहताविष्टोनोवाचा ६
प्रियमण्वपि॥ १ ॥ सध्यात्वासुचिरंकालंदुःखरोषसमन्वितः॥ श्वसमानोयथानागःप्रणुन्नोवाक्शलाकया ॥ २ ॥ उद्वृत्यचक्षुषीकोपान्निर्दहन्निवभारत॥
सदेवासुरगंधर्वंलोकंलोकविदांवरः॥ ३ ॥ अब्रवीत्तवपुत्रंससामपूर्वमिदंवचः॥ किंत्वंदुर्योधनैवंमांवाक्शल्यैरपकृंतसि॥ ४ ॥ घटमानंयथाशक्तिकुर्वाणंच
तवप्रियं॥ जुह्वानंसमरेप्राणांस्तववैप्रियकाम्यया॥ ५ ॥ यदातुपांडवःशूरःखांडवेग्निमतर्पयत् ॥ पराजित्यरणेशक्रंपर्याप्तंतन्निदर्शनं ॥ ६ ॥ यदाचत्वांमहा
बाहोगंधर्वैर्हृतमोजसा॥ अमोचयत्पांडुसुतःपर्याप्तंतन्निदर्शनं॥ ७ ॥ द्रवमाणेषुशूरेषुसोदरेषुतवप्रभो॥ सूतपुत्रेचराधेयेपर्याप्तंतन्निदर्शनं॥ ८ ॥ यच्चनःसहि
तान्सर्वान्विराटनगरेतदा॥ एकएवसमुद्यातःपर्याप्तंतन्निदर्शनं॥ ९ ॥ द्रोणंचयुधिसंरब्धंमांचनिर्जित्यसंयुगे॥ वासांसिससमादत्तपर्याप्तंतन्निदर्शनं॥ १० ॥
तथाद्रौणिंमहेष्वासंशारद्वतमथापिच॥ गोग्रहेजितवान्पूर्वंपर्याप्तंतन्निदर्शनं॥ ११ ॥ विजित्यचयदाकर्णंसदापुरुषमानिनं॥ उत्तरायैददौवस्त्रंपर्याप्तंतन्निद
र्शनं॥ १२ ॥ निवातकवचान्युद्धेवासवेनापिदुर्जयान्॥ जितवान्समरेपार्थःपर्याप्तंतन्निदर्शनं ॥ १३ ॥ कोहिशक्तोरणेजेतुंपांडवंरभसंतदा ॥ यस्यगोप्ता
जगद्गोप्ताशंखचक्रगदाधरः॥ १४ ॥ वासुदेवोनंतशक्तिःसृष्टिसंहारकारकः॥ सर्वेश्वरोदेवदेवःपरमात्मासनातनः ॥ १५ ॥ उक्तोसिबहुशोराजन्नारदाद्यैर्म
हर्षिभिः॥ त्वंतुमोहान्नजानीषेवाच्यावाच्यंसुयोधन॥ १६ ॥ मुमूर्षुर्हिनरःसर्वान्वृक्षान्पश्यतिकांचनान् ॥ तथात्वमपिगांधारेविपरीतानिपश्यसि॥ १७ ॥ स्व
यंवैरंमहत्कृत्वापांडवैःसहसृंजयैः॥ युध्यस्वतानद्यरणेपश्यामःपुरुषोभव ॥ १८ ॥ अहंतुसोमकान्सर्वान्पंचालांश्चसमागतान् ॥ निहनिष्येनरव्याघ्रवर्जयि
त्वाशिखंडिनं ॥ १९ ॥ तैर्वाहंनिहतःसंख्येगमिष्येयमसादनं॥ तान्वानिहत्यसमरेप्रीतिंदास्याम्यहंतव ॥ २० ॥ पूर्वंहिस्त्रीसमुत्पन्नाशिखंडीराजवेश्मनि॥
वरदानात्पुमान्जातःसैषावैस्त्रीशिखंडिनी॥ २१ ॥ तमहंनहनिष्यामिप्राणत्यागेपिभारत ॥ यासौप्राङ्निर्मिताधात्रासैषावैस्त्रीशिखंडिनी ॥ २२ ॥ सुखंस्वपि ॥१५९॥
हिगांधारेश्वोस्मिकर्तामहारणं॥ यंजनाःकथयिष्यंतियावत्स्थास्यतिमेदिनी॥ २३ ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २४ ॥ महाजनंजनसमूहं क्षयंगृहं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ प्रत्यादेशंनिराकरणं ॥ २८ ॥ निर्वेदंखेदं २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ उद्योगेयुद्धात्प्राक् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

एवमुक्तस्तवसुतोनिर्जगामजनेश्वर ॥ अभिवाद्यगुरुंमूर्ध्नाप्रययौस्वंनिवेशनं ॥ २४ ॥ आगम्यतुततोराजाविसृज्यचमहाजनं ॥ प्रविवेशततस्तूर्णंक्षयंशत्रुक्ष
यंकरः ॥ २५ ॥ प्रविष्टःसनिशांतांचगमयामासपार्थिव ॥ प्रभातायांचशर्वर्यांप्रातरुत्थायतान्नृपः ॥ २६ ॥ राज्ञःसमाज्ञापयतसेनांयोजयतेतिह ॥ अद्यभी
ष्मोरणेक्रुद्धोनिहनिष्यतिसोमकान् ॥ २७ ॥ दुर्योधनस्यतच्छ्रुत्वारात्रौविलपितंबहु ॥ मन्यमानःसतंराजन्प्रत्यादेशमिवात्मनः ॥ २८ ॥ निर्वेदंपरमंगत्वावि
निंद्यपरवश्यतां ॥ दीर्घंदध्यौशांतनवोयोद्धुकामोर्जुनंरणे ॥ २९ ॥ इंगितेनतुतज्ज्ञात्वागांगेयेनविचिंतितं ॥ दुर्योधनोमहाराजदुःशासनमचोदयत् ॥ ३० ॥ दुः
शासनरथास्तूर्णंयुज्यंतांभीष्मरक्षिणः ॥ द्वाविंशतिमनीकानिसर्वाण्येवाभिचोदय ॥ ३१ ॥ इदंहिसमनुप्राप्तंवर्षपूगाभिचिंतितं ॥ पांडवानांससैन्यानांवधोरा
ज्यस्यचागमः ॥ ३२ ॥ तत्रकार्यतमंमन्येभीष्मस्यैवाभिरक्षणं ॥ सनोगुप्तःसहायःस्याद्धन्यात्पार्थांश्चसंयुगे ॥ ३३ ॥ अब्रवीद्धिविशुद्धात्मानाहंहन्यांशिखंडिनं ॥
स्त्रीपूर्वकोह्यसौराजंस्तस्माद्वर्ज्योमयारणे ॥ ३४ ॥ लोकस्तद्वेदयदहंपितुःप्रियचिकीर्षया ॥ राज्यंस्फीतंमहाबाहोस्त्रियश्चत्यक्तवान्पुरा ॥ ३५ ॥ नैवचाहंस्त्रियंजा
तुनस्त्रीपूर्वकथंचन ॥ हन्यांयुधिनरश्रेष्ठसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ३६ ॥ अयंस्त्रीपूर्वकोराजञ्छिखंडीयदितेश्रुतः ॥ उद्योगेकथितंयत्तत्तथाजाताशिखंडिनी ॥ ३७ ॥
कन्याभूत्वापुमाञ्जातःसचमांयोधयिष्यति ॥ तस्याहंप्रमुखेबाणान्नमुंचेयंकथंचन ॥ ३८ ॥ युद्धेहिक्षत्रियांस्तातपांडवानांजयैषिणः ॥ सर्वानन्यान्हनिष्यामि
संप्राप्तान्रणमूर्धनि ॥ ३९ ॥ एवंमांभरतश्रेष्ठगांगेयःप्राहशास्त्रवित् ॥ तत्रसर्वात्मनामन्येगांगेयस्यैवपालनं ॥ ४० ॥ अरक्ष्यमाणंहिवृकोहन्यात्सिंहंमहाहवे ॥
मावृकेणेवगांगेयंघातयेमशिखंडिना ॥ ४१ ॥ मातुलःशकुनिःशल्यःकृपोद्रोणोविविंशतिः ॥ यत्तारक्षंतुगांगेयंतस्मिन्गुप्तेध्रुवोजयः ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वातुते
सर्वेदुर्योधनवचस्तदा ॥ सर्वतोरथवंशेनगांगेयंपर्यवारयन् ॥ ४३ ॥ पुत्राश्चतवगांगेयंपरिवार्यययुर्मुदा ॥ कंपयंतोभुवंद्यांचक्षोभयंतश्चपांडवान् ॥ ४४ ॥ तैर
थैःसुप्रसंयुक्तैर्दंतिभिश्चमहारथाः ॥ परिवार्यरणेभीष्मंदंशिताःसमवस्थिताः ॥ ४५ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेत्रिदशावज्रधारिणं ॥ सर्वेतेस्मव्यतिष्ठंतरक्षंतस्तंमहा
रथं ॥ ४६ ॥ ततोदुर्योधनोराजापुनर्भ्रातरमब्रवीत् ॥ सव्यंचक्रंयुधामन्युरुत्तमौजाश्चदक्षिणं ॥ ४७ ॥ गोप्तारावर्जुनस्यैतावर्जुनोपिशिखंडिनः ॥ रक्ष्यमाणःस
पार्थेनतथास्माभिर्विवर्जितः ॥ ४८ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यथाभीष्मंननोहन्याद्दुःशासनतथाकुरु ॥ भ्रातुस्तद्वचनंश्रुत्वापुत्रोदुःशासनस्तव ॥ ४९ ॥ भीष्मंप्रमुखतःकृत्वाप्रययौसहसेनया ॥ भीष्मंतुरथवंशेनद्दृष्ट्वासम
॥ १६० ॥ भिसंवृतं ॥ ५० ॥ अर्जुनोरथिनांश्रेष्ठोधृष्टद्युम्नमुवाचह ॥ शिखंडिनंनरव्याघ्रंभीष्मस्यप्रमुखेनृप ॥ स्थापयस्वाद्यपांचाल्यतस्यगोप्ताहमित्युत ॥ ५१ ॥ इति
श्रीमहाभा० भीष्मपर्वणिभीष्मव० भीष्मदुर्योधनसंवादेअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःशांतनवोभीष्मोनिर्य ६
यौसहसेनया ॥ व्यूहंचाव्यूहतमहत्सर्वतोभद्रमात्मनः ॥ १ ॥ कृपश्चकृतवर्माचशैब्यश्चैवमहारथः ॥ शकुनिःसैंधवश्चैवकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ २ ॥ भीष्मेणसहिताः
सर्वेपुत्रैश्चतवभारत ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांव्यूहस्यप्रमुखेस्थिताः ॥ ३ ॥ द्रोणोभूरिश्रवाःशल्योभगदत्तश्चमारिष ॥ दक्षिणंपक्षमाश्रित्यस्थिताव्यूहस्यदंशिताः ॥
॥ ४ ॥ अश्वत्थामासोमदत्तश्चावंत्यौचमहारथौ ॥ महत्यासेनयायुक्तावामंपक्षमपालयन् ॥ ५ ॥ दुर्योधनोमहाराजत्रिगर्तैःसर्वतोवृतः ॥ व्यूहमध्येस्थितोराज
न्पांडवान्प्रतिभारत ॥ ६ ॥ अलंबुषोरथश्रेष्ठःश्रुतायुश्चमहारथः ॥ पृष्ठतःसर्वसैन्यानांस्थितौव्यूहस्यदंशितौ ॥ ७ ॥ एवंचतंतदाव्यूहंकृत्वाभारततावकाः ॥ सन्न
द्धाःसमदृश्यंतप्रतपंतइवाग्नयः ॥ ८ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनश्चपांडवः ॥ नकुलःसहदेवश्चमाद्रीपुत्रावुभावपि ॥ ९ ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांस्थिताव्यूहस्य
दंशिताः ॥ धृष्टद्युम्नोविराटश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ १० ॥ स्थिताःसैन्यैनमहतापरानीकविनाशनाः ॥ शिखंडीविजयश्चैवराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ ११ ॥ चेकि
तानोमहाबाहुःकुंतिभोजश्चवीर्यवान् ॥ स्थितारणेमहाराजमहत्यासेनयावृताः ॥ १२ ॥ अभिमन्युर्महेष्वासोद्रुपदश्चमहाबलः ॥ युयुधानोमहेष्वासोयुधा
मन्युश्चवीर्यवान् ॥ १३ ॥ ॥ केकयाभ्रातरश्चैवस्थितायुद्धायदंशिताः ॥ एवंतेपिमहाव्यूहंप्रतिव्यूह्यसुदुर्जयं ॥ १४ ॥ पांडवाःसमरेशूराःस्थितायुद्धायदंशिताः ॥
तावकास्तुरणेयत्ताःसहसेनानराधिपाः ॥ १५ ॥ अभ्युद्ययूरणेपार्थान्भीष्मंकृत्वाग्रतोनृप ॥ तथैवपांडवाराजन्भीमसेनपुरोगमाः ॥ १६ ॥ भीष्मंयोद्धुमभीप्सं
तःसंग्रामेविजयैषिणः ॥ क्ष्वेडाःकिलकिलाःशंखान्क्रकचान्गोविषाणिकाः ॥ १७ ॥ भेरीमृदंगपणवान्नादयंतश्चपुष्करान् ॥ पांडवाअभ्यवर्तंतनदंतोभैरवा
न्रवान् ॥ १८ ॥ भेरीमृदंगशंखानांदुंदुभीनांचनिःस्वनैः ॥ उत्कृष्टसिंहनादैश्चवल्गितैश्चपृथग्विधैः ॥ १९ ॥ वयंप्रतिनदंतस्तानगच्छामत्वरान्विताः ॥ सहसैवा ॥ १६० ॥
भिसंक्रुद्धास्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ २० ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोन्योन्यंप्रधावंतःसंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ ततःशब्देनमहताप्रचकंपेवसुंधरा ॥ २१ ॥ पक्षिणश्चमहाघोरंव्याहरंतोविबभ्रमुः ॥ सप्रभश्चोदितःसूर्योनिष्प्रभःसम पद्यत ॥ २२ ॥ ववुश्चवातास्तुमुलाःशंसंतःसुमहद्भयं ॥ घोराश्चघोरनिर्ह्रादाःशिवास्तत्रववाशिरे ॥ २३ ॥ वेदयंत्योमहाराजमहद्वैशसमागतं ॥ दिशःप्रज्व लिताराजन्पांसुवर्षंपपातच ॥ २४ ॥ रुधिरेणसमुन्मिश्रमास्थिवर्षंतथैवच ॥ रुदतांवाहनानांचनेत्रेभ्यःप्रापतज्जलं ॥ २५ ॥ सुस्रुवुश्चशकृन्मूत्रंप्रध्यायंतोविशां पते ॥ अंतर्हितामहानादाःश्रूयंतेभरतर्षभ ॥ २६ ॥ रक्षसांपुरुषादानांनदतांभैरवान्रवान् ॥ संपतंतश्चदृश्यंतेगोमायुबलवायसाः ॥ २७ ॥ श्वानश्चविविधैर्नादै र्वाशंतस्तत्रमारिष ॥ ज्वलिताश्चमहोल्कावैसमाहत्यदिवाकरं ॥ निपेतुःसहसाभूमौवेदयंत्योमहद्भयम् ॥ २८ ॥ महांत्यनीकानिमहासमुच्छ्रयेततस्तयोः पांडवधार्तराष्ट्रयोः ॥ चकंपिरेशंखमृदंगनिःस्वनैःप्रकंपितानीववनानिवायुना ॥ २९ ॥ नरेंद्रनागाश्वसमाकुलानामभ्यायतीनामशिवेमुहूर्ते ॥ बभूवघोषस्तु मुलश्चमूनांवातोद्धुतानामिवसागराणां ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिपरस्परव्यूहरचनायांउत्पातदर्शनेऊनशततमो ऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अभिमन्यूरथोदारःपिशंगैस्तुरगोत्तमैः ॥ अभिदुद्रावतेजस्वीदुर्योधनबलंमहत् ॥ १ ॥ वि किरन्शरवर्षाणिवारिधाराइवांबुदः ॥ नशेकुःसमरेक्रुद्धंसौभद्रमरिसूदनं ॥ २ ॥ शस्त्रौघिणंगाहमानंसेनासागरमक्षयं ॥ निवारयितुमप्याजौत्वदीयाःकुरु नंदन ॥ ३ ॥ तेनमुक्ताःरणेराजन्शराःशत्रुनिबर्हणाः ॥ क्षत्रियाननयन्शूराप्रेतराजनिवेशनं ॥ ४ ॥ यमदंडोपमान्घोरान्ज्वलिताशीविषोपमान् ॥ सौभद्रःसमरे क्रुद्धःप्रेषयामाससायकान् ॥ ५ ॥ सरथान्रथिनस्तूर्णंहयांश्चैवससादिनः ॥ गजारोहांश्चसगजान्दारयामासफाल्गुनिः ॥ ६ ॥ तस्यतत्कुर्वतःकर्ममहत्संख्येम हीक्षितः ॥ पूजयांचक्रिरेहृष्टाःप्रशशंसुश्चफाल्गुनिं ॥ ७ ॥ तान्यनीकानिसौभद्रोद्रावयामासभारत ॥ तूलराशीनिवाकाशेमारुतःसर्वतोदिशं ॥ ८ ॥ तेनविद्रा व्यमाणानितवसैन्यानिभारत ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकेमग्नाइवद्विपाः ॥ ९ ॥ विद्राव्यसर्वसैन्यानितावकानिनरोत्तम ॥ अभिमन्युःस्थितोराजन्विधूमोग्निरि वज्वलन् ॥ १० ॥ नचैनंतावकाराजन्विषेहुररिघातिनं ॥ प्रदीप्तंपावकंयद्वत्पतंगाःकालचोदिताः ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ लघुसुष्ठुचशीघ्रंशोभनंचयथास्यात्तथा ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ आर्ष्यश्रृंगिमलंबुषं ॥ २३ ॥ २४ ॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥ ३० ॥

प्रहरन्सर्वशत्रुभ्यःपांडवानांमहारथः॥ अदृश्यतमहेष्वासःसवज्रइववासवः॥ १२॥ हेमपृष्ठंधनुश्चास्यददृशेविचरद्दिशः॥ तोयदेषुयथाराजन्राजमानाशत
क्रदा॥ १३॥ शराश्चनिशिताःपीतानिश्चरंतिस्मसंयुगे॥ वनात्फुल्लद्रुमाद्राजन्भ्रमराणामिवव्रजाः॥ १४॥ तथैवचरतस्तस्यसौभद्रस्यमहात्मनः॥ रथेनकांच
नांगेनददृशुर्नांतरंजनाः॥१५॥मोहयित्वाकृपंद्रोणंद्रौणिंचसबृहद्बलं॥सैंधवंचमहेष्वासोव्यचरल्लघुसुष्ठुच॥१६॥मंडलीकृतमेवास्यधनुःपश्यामभारत॥ सूर्य
मंडलसंकाशंदहतस्तववाहिनीं॥ १७॥ तंदृष्ट्वाक्षत्रियाःशूराःप्रतपंतंतरस्विनं॥ द्विफाल्गुनमिमंलोकंमेनिरेतस्यकर्मभिः॥१८॥ तेनार्दितामहाराजभारतीसा
महाचमूः॥ व्यभ्रमत्तत्रतत्रैवयोषिन्मदवशादिव॥ १९॥ द्रावयित्वामहासैन्यंकंपयित्वामहारथान्॥ नंदयामाससुहृदोमयंजित्वेववासवः॥२०॥ तेनविद्रा
व्यमाणानितवसैन्यानिसंयुगे॥ चक्रुरार्तस्वनंघोरंपर्जन्यनिनदोपमं ॥ २१॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतवसैन्यस्यभारत॥ मारुतोद्धूतवेगस्यसागरस्येवपर्वणि॥
॥ २२॥ दुर्योधनस्तदाराजन्नार्ष्यश्रृंगिमभाषत॥ एषकार्ष्णिर्महाबाहोद्वितीयइवफाल्गुनः॥ २३॥ चमूंद्रावयतेक्रोधाद्वृत्रोदेवचमूमिव॥ तस्यचान्यन्नपश्या
मिसंयुगेभेषजंमहत्॥ २४ ॥ ऋतेत्वांराक्षसश्रेष्ठंसर्वविद्यासुपारगं॥ सगत्वात्वरितंवीरंजहिसौभद्रमाहवे॥ २५॥ वयंपार्थंहनिष्यामोभीष्मद्रोणपुरोगमाः॥
सएवमुक्तोबलवान्राक्षसेंद्रःप्रतापवान्॥ २६॥ प्रययौसमरेतूर्णंतवपुत्रस्यशासनात् ॥ नर्दमानोमहानादंप्रावृषीवबलाहकः ॥ २७॥ तस्यशब्देनमहता
पांडवानांबलंमहत्॥ प्राचलत्सर्वतोराजन्वातोद्धूतइवार्णवः॥ २८॥ बहवश्चमहाराजतस्यनादेनभीषिताः॥ प्रियान्प्राणान्परित्यज्यनिपेतुर्धरणीतले॥ २९॥
कार्ष्णिश्चापिमुदायुक्तःप्रगृह्यसशरंधनुः॥ नृत्यन्निवरथोपस्थेतद्रक्षःसमुपाद्रवत्॥ ३०॥ ततःसराक्षसःक्रुद्धःसंप्राप्यैवार्जुनिंरणे॥ नातिदूरेस्थितांतस्यद्राव
यामासवैचमूं॥ ३१ ॥ तांवध्यमानांचतथापांडवानांमहाचमूं॥ प्रत्युद्ययौरणेरक्षोदेवसेनांयथाबलः॥ ३२॥ विमर्दःसुमहानासीत्तस्यसैन्यस्यमारिष॥ रक्ष
साघोररूपेणवध्यमानस्यसंयुगे॥ ३३॥ ततःशरसहस्रैस्तांपांडवानांमहाचमूं॥ व्यद्रावयद्रणेरक्षोदर्शयत्स्वपराक्रमं॥३४॥ सावध्यमानाचतथापांडवानाम
नीकिनी॥ रक्षसाघोररूपेणप्रदुद्रावरणेभयात्॥ ३५॥ प्रमृद्यचरणेसेनांपद्मिनींवारणोयथा॥ ततोभिदुद्रावरणेद्रौपदेयान्महाबलान्॥ ३६ ॥ तेतुक्रुद्धामहे
ष्वासाद्रौपदेयाःप्रहारिणः॥ राक्षसंदुद्रुवुःसंख्येग्रहाःपंचरविंयथा॥ ३७॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३८ ॥ सर्वपारशवैःसर्वलोहमयैः ॥ ३९॥ संस्यूतोयथितः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनै० भा० शतत

वीर्यवद्भिस्ततस्तैस्तुपीडितोराक्षसोत्तमः ॥ यथायुगक्षयेघोरेचंद्रमाःपंचभिर्ग्रहैः ॥ ३८ ॥ प्रतिविंध्यस्ततोरक्षोबिभेदनिशितैःशरैः ॥ सर्वपारशवैस्तूर्णैरकुंठा
ग्रैर्महाबलः ॥ ३९ ॥ सतैर्भिन्नतनुत्राणःशुशुभेराक्षसोत्तमः ॥ मरीचिभिरिवार्कस्यसंस्यूतोजलदोमहान् ॥ ४० ॥ विषक्तैःसशरैश्चापितपनीयपरिच्छदैः ॥
आर्घ्यशृंगिर्बभौराजन्दीप्तशृंगइवाचलः ॥ ४१ ॥ ततस्तेभ्रातरःपंचराक्षसेंद्रंमहाहवे ॥ विव्यधुर्निशितैर्बाणैस्तपनीयविभूषितैः ॥ ४२ ॥ सनिर्भिन्नःशरैर्घोरै
र्भुजगैःकोपितैरिव ॥ अलंबुषोभृशंराजन्नागेंद्रइवचुकुधे ॥ ४३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजमुहूर्तमथमारिष ॥ प्रविवेशतमोदीर्घंपीडितस्तैर्महारथैः ॥ ४४ ॥ प्रति
लभ्यततःसंज्ञांक्रोधेनद्विगुणीकृतः ॥ चिच्छेदसायकांस्तेषांध्वजांश्चैवधनूंषिच ॥ ४५ ॥ एकैकंपंचभिर्बाणैराजघानस्मयन्निव ॥ अलंबुषोरथोपस्थेनृत्यन्निव
महारथः ॥ ४६ ॥ त्वरमाणःसुसंरब्धोहयांस्तेषांमहात्मनां ॥ जघानराक्षसःक्रुद्धःसारथींश्चमहाबलः ॥ ४७ ॥ बिभेदचसुसंरब्धःपुनश्चैनान्सुसंशितैः ॥ शरैर्बहुवि
धाकारैःशतशोथसहस्रशः ॥ ४८ ॥ विरथांश्चमहेष्वासान्कृत्वातत्रसराक्षसः ॥ अभिदुद्राववेगेनहंतुकामोनिशाचरः ॥ ४९ ॥ तानर्दितान्रणेतेनराक्षसेनदु
रात्मना ॥ दृष्ट्वार्जुनसुतःसंख्येराक्षसंसमुपाद्रवत् ॥ ५० ॥ तयोःसमभवद्युद्धंवृत्रवासवयोरिव ॥ ददृशुस्तावकाःसर्वेपांडवाश्चमहारथाः ॥ ५१ ॥ तौसमेतौम
हायुद्धेक्रोधदीप्तौपरस्परं ॥ महाबलौमहाराजक्रोधसंरक्तलोचनौ ॥ ५२ ॥ परस्परमवेक्षेतांकालानलसमौयुधि ॥ तयोःसमागमोघोरोबभूवकटुकोदयः ॥ ५३ ॥
यथादेवासुरेयुद्धेशक्रशंबरयोःपुरा ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभा० भीष्मपर्वणिभीष्मव० अलंबुषाभिमन्युसमागमेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच आर्जुनिंसमरेशूरंविनिघ्नंतंमहारथान् ॥ अलंबुषःकथंयुद्धेप्रत्ययुध्यतसंजय ॥ १ ॥ आर्घ्यशृंगिंकथंचैवसौभद्रःपरवीरहा ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वे
नयथावृत्तंस्मसंयुगे ॥ २ ॥ धनंजयश्चकिंचक्रेममसैन्येषुसंयुगे ॥ भीमोवारथिनांश्रेष्ठोराक्षसोवाघटोत्कचः ॥ ३ ॥ नकुलःसहदेवोवासात्यकिर्वामहारथः ॥
एतदाचक्ष्वमेसत्यंकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४ ॥ संजयउवाच हंततेहंप्रवक्ष्यामिसंग्रामंलोमहर्षणं ॥ यथाभूद्राक्षसेंद्रस्यसौभद्रस्यचमारिष ॥ ५ ॥ अर्जुन
श्चयथासंख्येभीमसेनश्चपांडवः ॥ नकुलःसहदेवश्चरणेचक्रुःपराक्रमं ॥ ६ ॥ तथैवतावकाःसर्वेभीष्मद्रोणपुरःसराः ॥ अद्भुतानिविचित्राणिचक्रुःकर्माण्य
भीतवत् ॥ ७ ॥ अलंबुषस्तुसमरेअभिमन्युंमहारथं ॥ विनद्यसुमहानादंतर्जयित्वामुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ मोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥ आर्जुनिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२॥ १३ ॥ १४ ॥ १५॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

अभिदुद्राववेगेनतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ अभिमन्युश्चवेगेनसिंहवद्विनदन्मुहुः ॥ ९ ॥ आर्ष्यशृंगिंमहेष्वासंपितुरत्यंतवैरिणं ॥ ततःसमीयतुःसंख्येत्वरितौनर
राक्षसौ ॥ १० ॥रथाभ्यांरथिनौश्रेष्ठौयथावैदेवदानवौ ॥ मायावीराक्षसश्रेष्ठोदिव्यास्त्रश्चैवफाल्गुनिः ॥ ११ ॥ ततःकार्ष्णिर्महाराजनिशितैःसायकैस्त्रिभिः ॥
आर्ष्यशृंगिरणेविध्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ १२ ॥ अलंबुषोपिसंक्रुद्धःकार्ष्णिनवभिराशुगैः ॥ हृदिविव्याधवेगेनतोत्त्रैरिवमहाद्विपं ॥ १३ ॥ ततःशरसहस्रेण
क्षिप्रकारीनिशाचरः ॥ अर्जुनस्यसुतंसंख्येपीडयामासभारत ॥ १४ ॥ अभिमन्युस्ततःक्रुद्धोनवभिर्नतपर्वभिः ॥ बिभेदनिशितैर्बाणैराक्षसेंद्रंमहोरसि॥ १५॥
तेतस्यविविशुस्तूर्णंकायंनिर्भिद्यमर्मसु ॥ सतैर्विभिन्नसर्वांगःशुशुभेराक्षसोत्तमः ॥ १६ ॥ पुष्पितैःकिंशुकैराजन्संस्तीर्णइवपर्वतः ॥ संधारयाणश्चशरान्हे
मपुंखान्महाबलः ॥ १७॥ विबभौराक्षसश्रेष्ठःसज्वालइवपर्वतः॥ ततःक्रुद्धोमहाराजआर्ष्यशृंगिरमर्षणः॥ १८ ॥ महेंद्रप्रतिमंकार्ष्णिंछादयामासपत्रिभिः ॥
तेनतेविशिखामुक्तायमदंडोपमाःशिताः ॥ १९॥अभिमन्युंविनिर्भिद्यप्राविशंतधरातलं ॥ तथैवार्जुनिनामुक्ताःशराःकनकभूषणाः॥ २०॥अलंबुषंविनिर्भि
द्यप्राविशंतधरातलं ॥ सौभद्रस्तुरणेरक्षःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २१ ॥ चक्रेविमुखमासाद्यमयंशक्रइवाहवे ॥ विमुखंचरणेरक्षोवध्यमानंरणेरिणा ॥ २२ ॥ प्रा
दुश्चक्रेमहामायांतामसींपरतापनां ॥ ततस्तेतमसासर्वेवृताश्चासन्महीपते ॥ २३ ॥ नाभिमन्युमपश्यंतनैवस्वान्नपरान्रणे ॥ अभिन्युश्चतद्दृष्ट्वाघोररूपंमहत्त
मः ॥ २४ ॥ प्रादुश्चक्रेस्त्रमत्युग्रंभास्करंकुरुनंदनः ॥ ततःप्रकाशमभवज्जगत्सर्वंमहीपते ॥ २५॥तांचाभिजघ्निवान्मायांराक्षसस्यदुरात्मनः॥ संक्रुद्धश्चमहावी
र्योराक्षसेंद्रंनरोत्तमः॥ २६॥छादयामाससमरेशरैःसन्नतपर्वभिः॥बह्वीस्तथान्यामायाश्चप्रयुक्तास्तेनरक्षसा ॥ २७॥ सर्वास्त्रविदमेयात्मावारयामासफाल्गु
निः॥हतमायंततोरक्षोवध्यमानंचसायकैः॥ २८॥रथंतत्रैवसंत्यज्यप्राद्रवन्महतोभयात्॥तस्मिन्विनिर्जितेतूर्णंकूटयोधिनिराक्षसे ॥ २९॥ आर्जुनिःसमरेसैन्यं
तावकंसंममर्दह ॥ मदांधोगंधनागेंद्रःसपद्मांपद्मिनीमिव ॥ ३० ॥ ततःशांतनवोभीष्मःसैन्यंदृष्ट्वाभिविद्रुतं॥महताशरवर्षेणसौभद्रंपर्यवारयत्॥ ३१॥कोष्ठीकृ
त्यचतंवीरंधार्तराष्ट्रामहारथाः ॥ एकंसुबहवोयुद्धेततक्षुःसायकैर्दृढं॥ ३२॥ सतेषांरथिनांवीरःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ सदृशोवासुदेवस्यविक्रमेणबलेनच॥ ३३॥
उभयोःसदृशंकर्मसपितुर्मातुलस्यच ॥ रणेबहुविधंचक्रेसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोधनंजयोवीरोविनिघ्नंस्तवसैनिकान्॥ आससादरणेभीष्मंपुत्रप्रेप्सुरमर्षणः॥ ३५॥ तथैवसमरेराजन्पितादेवव्रतस्तव ॥ आससादरणेपार्थंस्वर्भानुरिव
भास्करं॥ ३६॥ ततःसरथनागाश्वाःपुत्रास्तवजनेश्वर॥ परिवव्रूरणेभीष्मंजुगुपुश्चसमंततः॥ ३७॥ तथैवपांडवाराजन्परिवार्यधनंजयं॥ रणायमहतेयुक्ता
दंशिताभरतर्षभ॥ ३८॥ शारद्वतस्ततोराजन्भीष्मस्यप्रमुखेस्थितं ॥ अर्जुनंपंचविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ ३९ ॥ प्रत्युद्गम्याथविव्याधसात्यकिस्तं
शितैःशरैः॥ पांडवप्रियकामार्थंशार्दूलइवकुंजरं॥ ४० ॥ गौतमोपित्वरायुक्तोमाधवंनवभिःशरैः॥ हृदिविव्याधसंक्रुद्धःकंकपत्रपरिच्छदैः॥ ४१ ॥शैनेयोपि
ततःक्रुद्धश्चापमानम्यवेगवान्॥ गौतमांतकरंतूर्णंसमाधत्तशिलीमुखं ॥ ४२ ॥ तमापतंतंवेगेनशक्राशनिसमद्युतिं॥ द्विधाचिच्छेदसंक्रुद्धोद्रौणिःपरमकोप
नः॥ ४३॥ समुत्सृज्याथशैनेयोगौतमंरथिनांवरः॥ अभ्यद्रवद्रणेद्रौणिंराहुःखेशशिनंयथा॥ ४४॥ तस्यद्रोणसुतश्चापंद्विधाचिच्छेदभारत ॥ अथैनंछिन्न
धन्वानंताडयामाससायकैः॥ ४५॥ सोन्यत्कार्मुकमादायशत्रुघ्नंभारसाधनं ॥ द्रौणिंषष्ट्यामहाराजबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ४६ ॥ सविद्धोव्यथितश्चैवमुहूर्तं
कश्मलायुतः॥ निषसादरथोपस्थेध्वजयष्टिंसमाश्रितः॥ ४७॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ वार्ष्णेयंसमरेक्रुद्धोनाराचेनसमार्पयत् ॥ ४८ ॥
शैनेयंसतुनिर्भिद्यप्राविशद्धरणीतलं॥ वसंतकालेबलवान्बिलंसर्पशिशुर्यथा ॥ ४९ ॥ अथापरेणभल्लेनमाधवस्यध्वजोत्तमं ॥ चिच्छेदसमरेद्रौणिःसिंहना
दंमुमोचह॥ ५० ॥पुनश्चैनंशरैर्घोरैश्छादयामासभारत ॥ निदाघांतेमहाराजयथामेघोदिवाकरं ॥ ५१ ॥ सात्यकोपिमहाराजशरजालंनिहत्यतत् ॥द्रौ
णिमभ्याकिरत्तूर्णंशरजालैरनेकधा॥ ५२॥ तापयामासचद्रौणिंशैनेयःपरवीरहा॥ विमुक्तोमेघजालेनयथैवतपनस्तथा ॥ ५३॥ शराणांचसहस्रेणपुनरेव
समुद्यतः॥ सात्यकिंश्छादयामासननादचमहाबलः॥ ५४॥ दृष्ट्वापुत्रंचतंग्रस्तंराहुणेवनिशाकरं ॥ अभ्यद्रवतशैनेयंभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ५५॥ विव्याध
चसुतीक्ष्णेनपृषत्केनमहामृधे॥ परीप्सन्स्वसुतंराजन्वार्ष्णेयेनाभिपीडितं॥ ५६॥ सात्यकिस्तुरणेहित्वागुरुपुत्रंमहारथं॥ द्रोणंविव्याधविंशत्यासर्वपारशवैः
शरैः॥ ५७॥ तदंतरममेयात्माकौंतेयःशत्रुतापनः॥ अभ्यद्रवद्रणेक्रुद्धोद्रोणंप्रतिमहारथः॥५८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोद्रोणश्चपार्थश्चसमेयातांमहामृधे ॥ यथाबुधश्चशुक्रश्चमहाराजनभस्तले ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव०अलंबुषाभिमन्युयुद्धेए
॥१६३॥ काधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कथंद्रोणोमहेष्वासःपांडवश्चधनंजयः ॥ समीयतूरणेयत्तौतावुभौपुरुषर्षभौ ॥ ६
॥ १ ॥ प्रियोहिपांडवोनित्यंभारद्वाजस्यधीमतः ॥ आचार्यश्चरणेनित्यंप्रियःपार्थस्यसंजय ॥ २ ॥ तावुभौरथिनौसंख्येहृष्टौसिंहाविवोत्कटौ ॥ कथंसमी
यतुर्यत्तौभारद्वाजधनंजयौ ॥ ३ ॥ संजयउवाच नद्रोणःसमरेपार्थंजानीतेप्रियमात्मनः ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यपार्थोवागुरुमाहवे ॥ ४ ॥ नक्षत्रियारणेराज
न्वर्जयंतिपरस्परं ॥ निर्मर्यादंहियुध्यंतेपितृभिर्भ्रातृभिःसह ॥ ५ ॥ रणेभारतपार्थेनद्रोणोविद्धस्त्रिभिःशरैः ॥ नाचिंतयच्चतान्बाणान्पार्थचापच्युतान्युधि ॥ ६ ॥
शरवृष्ट्यापुनःपार्थश्छादयामासतंरणे ॥ सप्रजज्वालरोषेणगहनेग्निरिवोर्जितः ॥ ७ ॥ ततोर्जुनंरणेद्रोणःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ छादयामासराजेंद्रनचिरादे
वभारत ॥ ८ ॥ ततोदुर्योधनोराजासुशर्माणमचोदयत् ॥ द्रोणस्यसमरेराजन्पार्ष्णिग्रहणकारणात् ॥ ९ ॥ त्रिगर्तराडपिक्रुद्धोभृशमायम्यकार्मुकं ॥ छादया
माससमरेपार्थंबाणैरयोमुखैः ॥ १० ॥ ताभ्यांमुक्ताःशराराजन्नंतरिक्षेविरेजिरे ॥ हंसाइवमहाराजशरत्कालेनभस्तले ॥ ११ ॥ तेशराःप्राप्यकौंतेयंसमंताद्वि
विशुःप्रभो ॥ फलभारनतंयद्वत्स्वादुवृक्षंविहंगमाः ॥ १२ ॥ अर्जुनस्तुरणेनादंविनद्यरथिनांवरः ॥ त्रिगर्तराजंसमरेसपुत्रंविव्यधेशरैः ॥ १३ ॥ तेवध्यमानाःपा
र्थेनकालेनेवयुगक्षये ॥ पार्थमेवाभ्यवर्तंतमरणेकृतनिश्चयाः ॥ १४ ॥ मुमुचुःशरवृष्टिंचपांडवस्यरथंप्रति ॥ शरवृष्टिंततस्तांतुशरवर्षैःसमंततः ॥ १५ ॥ प्रति
जग्राहराजेंद्रतोयवृष्टिमिवाचलः ॥ तत्राद्भुतमपश्यामबीभत्सोर्हस्तलाघवं ॥ १६ ॥ विमुक्तांबहुभिर्योधैःशस्त्रवृष्टिंदुरासदां ॥ यदेकोवारयामासमारुतोभ्रग
णानिव ॥ १७ ॥ कर्मणातेनपार्थस्यतुतुषुर्देवदानवाः ॥ अथक्रुद्धोरणेपार्थस्त्रिगर्तान्प्रतिभारत ॥ १८ ॥ मुमोचास्त्रंमहाराजवायव्यंपृतनामुखे ॥ प्रादुरासीत्ततो
वायुःक्षोभयाणोनभस्तलं ॥ १९ ॥ पातयन्वैतरुगणान्विनिघ्नंश्चैवसैनिकान् ॥ ततोद्रोणोभिवीक्ष्यैववायव्यास्त्रंसुदारुणं ॥ २० ॥ शैलमन्यन्महाराजघोरमस्त्रं
मुमोचह ॥ द्रोणेनयुधिनिर्मुक्तेतस्मिन्नस्त्रेनराधिप ॥ २१ ॥ प्रशशामततोवायुःप्रसन्नाश्चदिशोदश ॥ ततःपांडुसुतोवीरस्त्रिगर्तस्यरथव्रजान् ॥ २२ ॥ निरुत्सा ॥१६३॥
हान्रणेचक्रेविमुखान्विपराक्रमान् ॥ ततोदुर्योधनश्चैवकृपश्चरथिनांवरः ॥ २३ ॥ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १०२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मध्यंदिनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्त्रीमयं अयंभीष्मःस्त्रींध्यात्वाचिंतयित्वा यद्वास्त्रीमयं स्वार्थेमयट् ॥ ७ ॥

अश्वत्थामातथाशल्यःकांबोजश्वसुदक्षिणः॥ विंदानुविंदावावंत्यौबाल्हिकःसहबाल्हिकैः॥ २४॥ महतारथवंशेनपार्थस्यावारयन्दिशः॥ तथैवभगदत्तश्वश्रुतायुश्वमहाबलः॥ २५॥ गजानीकेनभीमस्यतावबारयतांदिशः॥ भूरिश्रवाःशलश्वैवसौबलश्वविशांपते ॥ २६ ॥ शरौघैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्माद्रीपुत्रावबारयन्॥ भीष्मस्तुसंहतःसंख्येधार्तराष्ट्रैःससैनिकैः॥ २७॥ युधिष्ठिरंसमासाद्यसर्वतःपर्यवारयत्॥ आपतंतंगजानीकंदृष्ट्वापार्थोवृकोदरः॥ २८॥ लेलिहन्सृक्किणीवीरोमृगराडिवकानने॥ भीमस्तुरथिनांश्रेष्ठोगदांगृह्यमहाहवे॥ २९॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंतवसैन्यान्यभीषयत्॥ तमुद्वीक्ष्यगदाहस्तंततस्तेगजसादिनः॥ ३०॥ परिवव्रूरणेयत्ताभीमसेनंसमंततः॥ गजमध्यमनुप्राप्तःपांडवःसव्यराजत॥ ३१॥ मेघजालस्यमहतोयथामध्यगतोरविः॥ व्यधमत्सगजानीकंगदयापांडवर्षभः॥ ३२॥ महाभ्रजालमतुलंमातरिश्वेवसंततं॥ तेवध्यमानाबलिनाभीमसेनेनदंतिनः॥ ३३॥ आर्तनादंरणेचक्रुर्गर्जंतोजलदाइव॥ बहुधादारितश्चैवविषाणैस्तत्रदंतिभिः॥ ३४॥ फुल्लाशोकनिभःपार्थःशुशुभेरणमूर्धनि॥ विषाणेदंतिनंगृह्यनिर्विषाणमथाकरोत्॥ ३५॥ विषाणेनचतेनैवकुंभेभ्याहत्यदंतिनं॥ पातयामाससमरेदंडहस्तइवांतकः॥ ३६॥ शोणिताक्तांगदांबिभ्रन्मेदोमज्जाकृतच्छविः॥ कृताभ्यंगःशोणितेनरुद्रवत्प्रत्यदृश्यत॥ ३७॥ एवंतेवध्यमानाश्वहतशेषामहागजाः॥ प्राद्रवंतदिशोराजन्विमृद्नंतःस्वकंबलं॥ ३८॥ द्रवद्भिस्तैर्महानागैःसमंताद्भरतर्षभ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं॥ ३९॥
इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव० भीमपराक्रमेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १०२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

संजयउवाच मध्यंदिनेमहाराजसंग्रामःसमपद्यत॥ लोकक्षयकरोरौद्रोभीष्मस्यसहसोमकैः॥ १॥ गांगेयोरथिनांश्रेष्ठःपांडवानामनीकिनीं॥ व्यधमन्निशितैर्बाणैःशतशोथसहस्रशः॥ २॥ संममर्दचतत्सैन्यंपितादेवव्रतस्तव॥ धान्यानामिवलूनानांप्रकरंगोगणाइव॥ ३॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचविराटोद्रुपदस्तथा॥ भीष्ममासाद्यसमरेशरैर्जघ्नुर्महारथं॥ ४॥ धृष्टद्युम्नंततोविध्वाविराटंचशरैस्त्रिभिः॥ द्रुपदस्यचनाराचंप्रेषयामासभारत॥ ५॥ तेनविद्धामहेष्वासाभीष्मेणामित्रकर्षिणा॥ चुक्रुधुःसमरेराजन्पादस्पृष्टाइवोरगाः॥ ६॥ शिखंडीतंचविव्याधभरतानांपितामहं॥ स्त्रीमयंमनसाध्यात्वानास्मैप्राहरदच्युतः॥ ७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धृष्टद्युम्नस्तुसमरेक्रोधेनाग्निरिवज्वलन् ॥ पितामहंत्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ८ ॥ द्रुपदःपंचविंशत्याविराटोदशभिःशरैः ॥ शिखंडीपंचविंशत्याभीष्मं
॥१६४॥ विव्याधसायकैः ॥ ९ ॥ सोतिविद्धोमहाराजशोणितौघपरिप्लुतः ॥ वसंतेपुष्पशबलोरक्ताशोकइवाबभौ ॥ १० ॥ तान्प्रत्यविध्यद्गांगेयस्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ ६
द्रुपदस्यचभल्लेनधनुश्चिच्छेदमारिष ॥ ११ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायभीष्मंविव्याधपंचभिः ॥ सारथिंचत्रिभिर्बाणैःसुशितैरणमूर्धनि ॥ १२ ॥ तथाभीमोम
हाराजद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ केकयाभ्रातरःपंचसात्यकिश्चैवसात्वतः ॥ १३ ॥ अभ्यद्रवंतगांगेयंयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ ररक्षिषंतःपांचाल्यंधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥
॥ १४ ॥ तथैवतावकाःसर्वेभीष्मरक्षार्थमुद्यताः ॥ प्रत्युद्ययुःपांडुसेनांसहसैन्यानराधिप ॥ १५ ॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंतवतेषांचसंकुलं ॥ नराश्वरथनागानांयम
राष्ट्रविवर्धनं ॥ १६ ॥ रथीरथिनमासाद्यप्राहिणोद्यमसादनं ॥ तथेतरान्समासाद्यनरनागाश्वसादिनः ॥ १७ ॥ अनयन्परलोकायशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ शरै
श्चविविधैर्घोरैस्तत्रतत्रविशांपते ॥ १८ ॥ रथास्तुरथिभिर्हीनाहतसारथयस्तथा ॥ विप्रद्रुताश्वसमरेदिशोजग्मुःसमंततः ॥ १९ ॥ मृद्नंतस्तेनरान्राजन्हयांश्च
सुबहून्रणे ॥ वातायमानादृश्यंतेगंधर्वनगरोपमाः ॥ २० ॥ रथिनश्चरथैर्हीनावर्मिणस्तेजसायुताः ॥ कुंडलोष्णीषिणःसर्वेनिष्कांगदविभूषणाः ॥ २१ ॥ देव
पुत्रसमाःसर्वेशौर्येशक्रसमायुधि ॥ ऋद्ध्यावैश्रवणंचातिनयेनचबृहस्पतिं ॥ २२ ॥ सर्वलोकेश्वराःशूरास्तत्रतत्रविशांपते ॥ विप्रद्रुताव्यदृश्यंतप्राकृताइ
वमानवाः ॥ २३ ॥ दंतिनश्चनरश्रेष्ठहीनाःपरमसादिभिः ॥ मृद्नंतःस्वान्यनीकानिनिपेतुःसर्वशब्दगाः ॥ २४ ॥ चर्मभिश्चामरैश्चित्रैःपताकाभिश्चमारि
ष ॥ छत्रैःसितैर्हेमदंडैश्चामरैश्चसमंततः ॥ २५ ॥ विशीर्णैर्विप्रधावंतोदृश्यंतेस्मदिशोदश ॥ नवमेघप्रतीकाशाजलदोपमनिःस्वनाः ॥ २६ ॥ तथैवदंतिभिर्ही
नागजारोहाविशांपते ॥ प्रधावंतोन्वदृश्यंततवतेषांचसंकुले ॥ २७ ॥ नानादेशसमुत्थांश्चतुरगान्हेमभूषितान् ॥ वातायमानानद्राक्षंशतशोथसहस्रशः ॥ २८ ॥
अश्वारोहान्हतैरश्वैर्गृहीतासीन्समंततः ॥ द्रवमाणानपश्यामद्राव्यमाणांश्चसंयुगे ॥ २९ ॥ गजोगजंसमासाद्यद्रवमाणंमहाहवे ॥ ययौप्रमृद्यतरसापादाता
न्वाजिनस्तथा ॥ ३० ॥ तथैवचरथान्राजन्प्रममर्दरणेगजः ॥ रथाश्चैवसमासाद्यपतितांस्तुरगान्भुवि ॥ ३१ ॥ व्यमृद्नन्समरेराजंस्तुरगांश्चनरान्रणे ॥ एवंतेब ॥१६४॥
संजयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
हुधाराजन्प्रत्यमृद्नन्परस्परं ॥ ३२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ आगस्कृदपराधी ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्र्यधिकश

तस्मिन्रौद्रेतथायुद्धेवर्तमानेमहाभये॥ प्रावर्ततनदीघोराशोणितांत्रतरंगिणी ॥ ३३ ॥ अस्थिसंघातसंबाधाकेशशैवलशाद्वला ॥ रथह्रदाशरावर्ताहयमीना
दुरासदा॥ ३४ ॥ शीर्षोपलसमाकीर्णाहस्तिग्राहसमाकुला ॥ कवचोष्णीषफेनौघाधनुर्वेगासिकच्छपा ॥ ३५ ॥ पताकाध्वजवृक्षाढ्यामर्त्यकूलापहारिणी ॥ क्र
व्यादहंससंकीर्णायमराष्ट्रविवर्धनी ॥ ३६ ॥ तांनदींक्षत्रियाःशूरारथनागहयप्लवैः ॥ प्रतेरुर्बहवोराजन्भयंत्यक्त्वामहारथाः ॥ ३७ ॥ अपोवाहरणेभीरून्कश्म
लेनाभिसंवृतान् ॥ यथावैतरणीप्रेतान्प्रेतराजपुरंप्रति ॥ ३८ ॥ प्राक्रोशन्क्षत्रियास्तत्रदृष्ट्वातद्वैशसंमहत् ॥ दुर्योधनापराधेनगच्छंतिक्षत्रियाःक्षयं॥ ३९ ॥ गु
णवत्सुकथंद्वेषंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ कृतवान्पांडुपुत्रेषुपापात्मालोभमोहितः ॥ ४० ॥ एवंबहुविधावाचःश्रूयंतेस्मपरस्परं ॥ पांडवस्तवसंयुक्ताःपुत्राणांतेसुदारु
णाः॥ ४१ ॥ तानिशम्यततोवाचःसर्वयोधैरुदाहृताः ॥ आगस्कृत्सर्वलोकस्यपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ४२ ॥ भीष्मंद्रोणंकृपंचैवशल्यंचोवाचभारत ॥ युध्यध्वमनहं
काराःकिंचिरंकुरुथेतिच ॥ ४३ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांपांडवैःसह ॥ अक्षद्यूतकृतंराजन्सुघोरंवैशसंतदा ॥ ४४ ॥ यत्पुरानिगृह्णासिवार्यमाणोमहात्मभिः॥
वैचित्रवीर्यतस्येदंफलंपश्यसुदारुणं ॥ ४५ ॥ नहिपांडुसुताराजन्ससैन्याःसपदानुगाः ॥ रक्षंतिसमरेप्राणान्कौरवावापिसंयुगे ॥ ४६ ॥ एतस्मात्कारणाद्घोरो
वर्ततेस्वजनक्षयः ॥ दैवाद्वापुरुषव्याघ्रतवचापनयान्नृप ॥ ४७ ॥ इतिश्रीम० भीष्मपर्वणिभीष्मव० संकुलयुद्धेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच अर्जुनस्तान्नरव्याघ्रःसुशर्मानुचरान्नृपान् ॥ अनयत्प्रेतराजस्यसदनंसायकैःशितैः ॥ १ ॥ सुशर्मापिततोबाणैःपार्थंविव्याधसंयुगे ॥ वासुदे
वंचसप्तत्यापार्थंचनवभिःपुनः ॥ २ ॥ तंनिवार्यशरौघेणशक्रसूनुर्महारथः ॥ सुशर्मणोरणेयोधान्प्राहिणोद्यमसादनं ॥ ३ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनकालेनेवयुग
क्षये ॥ व्यद्रवंतरणेराजन्भयेजातेमहारथाः ॥ ४ ॥ उत्सृज्यतुरगान्केचिद्रथान्केचिच्चमारिष ॥ गजानन्येसमुत्सृज्यप्राद्रवंतदिशोदश ॥ ५ ॥ अपरेतुतदादाय
वाजिनागरथान्रणे ॥ त्वरयापरयायुक्ताःप्राद्रवंतविशांपते ॥ ६ ॥ पादाताश्चापिशस्त्राणिसमुत्सृज्यमहारणे ॥ निरपेक्षाव्यधावंततेनतेनस्मभारत ॥ ७ ॥ वार्य
माणाःसुबहुशस्त्रैगर्तेनसुशर्मणा ॥ तथान्यैःपार्थिवश्रेष्ठैर्नव्यतिष्ठंतसंयुगे ॥ ८ ॥ तद्बलंप्रद्रुतंदृष्ट्वापुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ पुरस्कृत्यरणेभीष्मंसर्वसैन्यपुरस्कृतः ॥ ९ ॥

ततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ तेनतेनपथा ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ महामात्रौश्रेष्ठौ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ भारतंभीष्मं लोमवाहिभिःलोमच्छेदकैः ॥ २९ ॥

सर्वोद्योगेनमहताधनंजयमुपाद्रवत् ॥ त्रिगर्ताधिपतेरर्थेजीवितस्यविशांपते ॥ १० ॥ सएकःसमरेतस्थौकिरन्बहुविधान्शरान् ॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वैःशेषा
 हिप्रहुतानराः ॥ ११ ॥ तथैवपांडवाराजन्सर्वोद्योगेनदंशिताः ॥ प्रययुःफाल्गुनार्थाययत्रभीष्मोव्यतिष्ठत ॥ १२ ॥ ज्ञायमानारणेवीर्यंघोरंगांडीवधन्वनः ॥ हा
हाकारकृतोत्साहाभीष्मंजग्मुःसमंततः ॥ १३ ॥ ततस्तालध्वजःशूरःपांडवानांवरूथिनीं ॥ छादयामाससमरेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १४ ॥ एकीभूतास्ततःसर्वेकु
रवःसहपांडवैः ॥ अयुध्यंतमहाराजमध्यंप्राप्तेदिवाकरे ॥ १५ ॥ सात्यकिःकृतवर्माणंविध्वापंचभिराशुगैः ॥ अतिष्ठदाहवेशूरःकिरन्बाणान्सहस्रशः ॥ १६ ॥
तथैवद्रुपदोराजाद्रोणंविध्वाशितैःशरैः ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्यासारथिंचास्यपंचभिः ॥ १७ ॥ भीमसेनस्तुराजानंबाल्हीकंप्रपितामहं ॥ विध्वानदन्महानादंशार्दू
लइवकानने ॥ १८ ॥ आर्जुनिश्चित्रसेनेनविद्धोबहुभिराशुगैः ॥ अतिष्ठदाहवेशूरःकिरन्बाणान्सहस्रशः ॥ १९ ॥ चित्रसेनंत्रिभिर्बाणैर्विव्याधसमरेभृशं ॥ स
मागतौतौतुरणेमहामात्रौव्यरोचतां ॥ २० ॥ यथादिविमहाघोरौराजन्बुधशनैश्चरौ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासूतंचनवभिःशरैः ॥ २१ ॥ ननादबलवान्नादंसौ
भद्रःपरवीरहा ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णंसोवप्लुत्यमहारथः ॥ २२ ॥ आरुरोहरथंतूर्णंदुर्मुखस्यविशांपते ॥ द्रोणश्चद्रुपदंभित्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २३ ॥ सारथिं
चास्यविव्याधत्वरमाणःपराक्रमी ॥ पीड्यमानस्ततोराजाद्रुपदोवाहिनीमुखे ॥ २४ ॥ अपायाज्जवनैरश्वैःपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ भीमसेनस्तुराजानंमुहूर्तादिववा
ह्लिकं ॥ २५ ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ ससंभ्रमोमहाराजसशयंपरमंगतः ॥ २६ ॥ अवप्लुत्यततोवाहाद्बाल्हीकःपुरुषोत्तमः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंलक्ष्म
णस्यमहारणे ॥ २७ ॥ सात्यकिःकृतवर्माणंवारयित्वामहारणे ॥ शरैर्बहुविधैराजन्नाससादपितामहं ॥ २८ ॥ सविध्वाभारतंषष्ट्यानिशितैर्लोमवाहिभिः ॥
नृत्यन्निवरथोपस्थेविधुन्वानोमहद्धनुः ॥ २९ ॥ तस्यायसींमहाशक्तिंचिक्षेपाथपितामहः ॥ हेमचित्रांमहावेगांनागकन्योपमांशुभां ॥ ३० ॥ तामापतंतीं
सहसामृत्युकल्पांसुदुर्जयां ॥ व्यंसयामासवार्ष्णेयोलाघवेनमहायशाः ॥ ३१ ॥ अनासाद्यतुवार्ष्णेयंशक्तिःपरमदारुणा ॥ न्यपतद्धरणीपृष्ठेमहोल्केवमहाप्र
भा ॥ ३२ ॥ वार्ष्णेयस्तुततोराजन्स्वांशक्तिंकनकप्रभां ॥ वेगवद्गृह्यचिक्षेपपितामहरथंप्रति ॥ ३३ ॥ वार्ष्णेयभुजवेगेनप्रणुन्नासामहाहवे ॥ अभिदुद्राववे
गेनकालरात्रिर्यथानरं ॥ ३४ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मेदिनींप्राप्येतिशेषः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ माधवःसात्यकिः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनै० भा० चतुरधिकशततमोध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तामापतंतींसहसाद्विधाचिच्छेदभारतः ॥ क्षुरप्राभ्यांसुतीक्ष्णाभ्यांसाव्यशीर्यतमेदिनीं ॥ ३५ ॥ छित्वाशक्तिंतुगांगेयःसात्यकिंनवभिःशरैः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःप्रहसञ्छत्रुकर्शनः ॥ ३६ ॥ ततःसरथनागाश्वाःपांडवाःपांडुपूर्वजाः ॥ परिवव्रूरणेभीष्मंमाधवत्राणकारणात् ॥ ३७ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ पांडवानांकुरूणांचसमरेविजयैषिणां ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधप० वार्ष्णेययुद्धेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच दृष्ट्वाभीष्मंरणेक्रुद्धंपांडवैरभिसंवृतं ॥ यथामेघैर्महाराजतपांतेदिविभास्करं ॥ १ ॥ दुर्योधनोमहाराजदुःशासनमभाषत ॥ एषशूरोमहेष्वासोभीष्मःशूरनिषूदनः ॥ २ ॥ छादितःपांडवैःशूरैःसमंताद्भरतर्षभ ॥ तस्यकार्यंत्वयावीररक्षणंसुमहात्मनः ॥ ३ ॥ रक्ष्यमाणोहिसमरेभीष्मोस्माकंपितामहः ॥ निहन्यात्समरेयत्तान्पंचालान्पांडवैःसह ॥ ४ ॥ तत्रकार्यतमंमन्येभीष्मस्यैवाभिरक्षणं ॥ गोप्ताह्येषमहेष्वासोभीष्मोस्माकंमहाव्रतः ॥ ५ ॥ सभवान्सर्वसैन्येनपरिवार्यपितामहं ॥ समरेकर्मकुर्वाणंदुष्करंपरिरक्षतु ॥ ६ ॥ सएवमुक्तःसमरेपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ परिवार्यस्थितोभीष्मंसैन्येनमहतावृतः ॥ ७ ॥ ततःशतसहस्राणांहयानांसुबलात्मजः ॥ विमलप्रासहस्तानामृष्टितोमरधारिणां ॥ ८ ॥ दर्पितानांसुवेशानांबलस्थानांपताकिनां ॥ शिक्षितैर्युद्धकुशलैरुपेतानांनरोत्तमैः ॥ ९ ॥ नकुलंसहदेवंचधर्मराजंचपांडवं ॥ न्यवारयन्नरश्रेष्ठान्परिवार्यसमंततः ॥ १० ॥ ततोदुर्योधनोराजाशूराणांहयसादिनां ॥ अयुतंप्रेषयामासपांडवानांनिवारणे ॥ ११ ॥ तैःप्रविष्टैर्महावेगैर्गरुत्मद्भिरिवाहवे ॥ खुराहताधराराजंश्चकंपेचननादच ॥ १२ ॥ खुरशब्दश्चसुमहान्वाजिनांशुश्रुवेतदा ॥ महावंशवनस्येवदह्यमानस्यपर्वते ॥ १३ ॥ उत्पतद्भिश्चतैस्तत्रसमुद्धूतंमहद्रजः ॥ दिवाकररथंप्राप्यच्छादयामासभास्करं ॥ १४ ॥ वेगवद्भिर्हयैस्तैस्तुक्षोभितापांडवीचमूः ॥ निपतद्भिर्महावेगैर्हंसैरिवमहत्सरः ॥ १५ ॥ हेषतांचैवशब्देननप्राज्ञायतकिंचन ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ १६ ॥ प्रत्यघ्नंस्तरसावेगंसमरेहयसादिनां ॥ उद्वृत्तस्यमहाराजप्रावृट्कालेतिपूर्यतः ॥ १७ ॥ पौर्णमास्यामंबुवेगंयथावेलामहोदधेः ॥ ततस्तेरथिनोराजन्शरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १८ ॥ न्यकृंतन्नुत्तमांगानिशरेणहयसादिनां ॥ तेनिपेतुर्महाराजनिहतादृढधन्विभिः ॥ १९ ॥ नागैरिवमहानागायथावद्गिरिगह्वरे ॥ तेपिप्रासैःसुनिशितैःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ततइति सैन्येनेतिपूर्वस्मादनुकृष्यते हयानांसैन्येनपरिवार्यन्यवारयदितितृतीयेनान्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥ इतिभीष्मपर्वणिनै०भा०पंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥१०५॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥२॥३॥ द्वादशाख्यैः

न्यकृंतन्नुत्तमांगानिविचरंतोदिशोदश॥ अभ्याहताहयारोहाकृष्टिभिर्भरतर्षभ ॥ २१ ॥ अत्यजन्नुत्तमांगानिफलानीवमहाद्रुमाः ॥ ससादिनोहयाराजंस्त

 त्रतत्रनिषूदिताः॥ २२॥पतिताःपात्यमानाश्चप्रत्यदृश्यंतसर्वशः॥ वध्यमानाहयाश्चैवप्राद्रवंतभयार्दिताः॥ २३ ॥ यथासिंहंसमासाद्यमृगाःप्राणपरायणाः॥

पांडवाश्चमहाराजजित्वाशत्रून्महामृधे ॥ २४ ॥ दध्मुःशंखांश्चभेरीश्चताडयामासुराहवे॥ ततोदुर्योधनोदीनोदृष्ट्वासैन्यंपराजितं॥२५॥ अब्रवीद्भरतश्रेष्ठमद्र

राजमिदंवचः॥ एषपांडुसुतोज्येष्ठोयमाभ्यांसहितोरणे ॥ २६॥ पश्यतांवोमहाबाहोसेनांद्रावयतिप्रभो ॥ तंवारयमहाबाहोवेलेवमकरालयं॥ २७॥ त्वंहिसं

श्रूयसेत्यर्थमसह्यबलविक्रमः॥पुत्रस्यतवतद्वाक्यंश्रुत्वाशल्यःप्रतापवान्॥ २८सययौरथवंशेनयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ तदापतद्वैसहसाशल्यस्यसुमहद्बलं॥

॥२९॥महौघवेगंसमरेवारयामासपांडवः॥ मद्रराजंचसमरेधर्मराजोमहारथः॥३०॥ दशभिःसायकैस्तूर्णमाजघानस्तनांतरे॥ नकुलःसहदेवश्चतंसप्तभिर

जिह्मगैः॥३१॥मद्रराजोपितान्सर्वानाजघानत्रिभिस्त्रिभिः॥युधिष्ठिरंपुनःषष्ट्याविव्याधनिशितैःशरैः॥३२॥ माद्रीपुत्रौचसंभ्रांतौद्वाभ्यांद्वाभ्यामताडयत्॥

ततोभीमोमहाबाहुर्दृष्ट्वाराजानमाहवे॥३३॥मद्रराजरथंप्राप्तंमृत्योरास्यगतंयथा॥अभ्यपद्यतसंग्रामेयुधिष्ठिरममित्रजित्॥३४॥ततोयुद्धंमहाघोरंप्रावर्ततसु

दारुणं॥अपरांदिशमास्थायपतमानेदिवाकरे॥ ३५॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव०पंचाधिकशततमोऽध्यायः॥१०५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

संजयउवाच ततःपितातवक्रुद्धोनिशितैःसायकोत्तमैः॥ आजघानरणेपार्थान्सहसेनान्समंततः॥१॥ भीमंद्वादशभिर्विध्वासात्यकिंनवभिःशरैः॥ नकुलं

चत्रिभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः॥२॥ युधिष्ठिरंद्वादशभिर्बाह्वोरुरसिचार्पयत्॥धृष्टद्युम्नंततोविध्वाननादसुमहाबलः॥३॥तंद्वादशाख्यैर्नकुलोमाधवश्चत्रिभिः

शरैः॥ धृष्टद्युम्नश्चसप्तत्याभीमसेनश्चसप्तभिः॥४॥ युधिष्ठिरोद्वादशभिःप्रत्यविध्यत्पितामहं॥ द्रोणस्तुसात्यकिंविध्वाभीमसेनमविध्यत॥५॥एकैकंपंचभिर्बा

णैर्यमदंडोपमैःशितैः॥तौचतंप्रत्यविध्येतांत्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः॥ ६ ॥ तोत्त्रैरिवमहानागंद्रोणंब्राह्मणपुंगवं ॥ सौवीराःकितवाःप्राच्याःप्रतीच्योदीच्यमाल

वाः॥ ७॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिवयोथवसातयः॥ संग्रामेनाजहुर्भीष्मंवध्यमानाःशितैःशरैः॥ ८ ॥ तथैवान्येमहीपालानानादेशसमागताः ॥ पांडवान

भ्यवर्ततविविधायुधपाणयः॥ ९॥ तथैवपांडवाराजन्परिवव्रुःपितामहं॥ ससमंतात्परिवृतोरथौघैरपराजितः॥ १० ॥ द्वादशसंख्यैः ॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

गहनेग्निरिवोत्सृष्टः प्रजज्वालदहन्परान्॥ रथान्यगारश्चापार्चिरसिशक्तिगदेंधनः॥ ११॥ शरस्फुलिंगोभीष्माग्निर्ददाहक्षत्रियर्षभान्॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्गार्ध्रप
क्षैःसुतेजनैः॥ १२॥ कर्णिनालीकनाराचैश्छादयामासतद्बलं॥ अपातयत्ध्वजांश्चैवरथिनश्चशितैःशरैः॥ १३॥ मुंडतालवनानीवचकारसरथव्रजान्॥ निर्मनु
प्यान्रथान्राजन्गजानश्वांश्चसंयुगे॥ १४॥ अकरोत्समहाबाहुःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवाशनेः॥ १५॥ निशम्यसर्वभूतानि
समकंपंतभारत॥ अमोघाह्यपतन्बाणाःपितुस्तेभरतर्षभ॥ १६॥ नासज्जंततनुत्रेषुभीष्मचापच्युताःशराः॥ हतवीरान्रथान्राजन्संयुक्ताञ्जवनैर्हयैः॥ १७॥
अपश्याममहाराजक्रियमाणान्रणाजिरे॥ चेदिकाशिकरूषाणांसहस्राणिचतुर्दश॥ १८॥ महारथाःसमाख्याताःकुलपुत्रास्तनुत्यजः॥ अपरावर्तिनःसर्वेसुव
र्णविकृतध्वजाः॥ १९॥ संग्रामेभीष्ममासाद्यव्यादितास्यमिवांतकं॥ निमग्नाःपरलोकायसवाजिरथकुंजराः॥ २०॥ भग्नाक्षोपस्करान्कांश्चिद्भग्नचक्रांश्च
भारत॥ अपश्याममहाराजशतशोथसहस्रशः॥ २१॥ सवरूथैरथैर्भग्नैरथिभिश्चनिपातितैः॥ शरैःसुकवचैश्छिन्नैःपट्टिशैश्चविशांपते॥ २२॥ गदाभिर्भिंदि
पालैश्चनिशितैश्चशिलीमुखैः॥ अनुकर्षैरुपासंगैश्चक्रैर्भग्नैश्चमारिष॥ २३॥ बाहुभिःकार्मुकैःखड्गैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ तलत्रैरंगुलित्रैश्चध्वजैश्चविनिपा
तितैः॥ २४॥ चापैश्चबहुधाच्छिन्नैःसमास्तीर्यतमेदिनी॥ हतारोहागजाराजन्हयाश्चहयसादिनः॥ २५॥ न्यपतंतगतप्राणाःशतशोथसहस्रशः॥ यतमाना
पितेवीराद्रवमाणान्महारथान्॥ २६॥ नाशक्नुवन्वारयितुंभीष्मबाणप्रपीडितान्॥ महेंद्रसमवीर्येणवध्यमानामहाचमूः॥ २७॥ अभज्यतमहाराजनचद्वौ
सहधावतः॥ आविद्धरथनागाश्वंपतितध्वजसंकुलं॥ २८॥ अनीकंपांडुपुत्राणांहाहाभूतमचेतनं॥ जघानात्रपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंतथा॥ २९॥ प्रियंसखा
यंचाक्रंदेसखादैवबलात्कृतः॥ विमुच्यकवचानन्येपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ ३०॥ प्रकीर्यकेशान्धावंतःप्रत्यदृश्यंतसर्वशः॥ तद्गोकुलमिवोद्भ्रांतमुद्भ्रांतरथकूब
रं॥ ३१॥ ददृशेपांडुपुत्रस्यसैन्यमार्तस्वरंतदा॥ प्रभज्यमानंसैन्यंतुदृष्ट्वायादवनंदनः॥ ३२॥ उवाचपार्थंबीभत्सुंनिगृह्यरथमुत्तमं॥ अयंसकालःसंप्राप्तःपा
र्थयःकांक्षितस्तव॥ ३३॥ प्रहरास्मिन्नरव्याघ्रनचेन्मोहाद्विमुह्यसे॥ यत्पुराकथितंवीरराज्ञांतेषांसमागमे॥ ३४॥ विराटनगरेतातसंजयस्यसमीपतः॥ भी
ष्मद्रोणमुखान्सर्वान्धार्तराष्ट्रस्यसैनिकान्॥ ३५॥ सानुबंधान्हनिष्यामियेमांयोत्स्यंतिसंगरे॥ इतितत्कुरुकौंतेयसत्यंवाक्यमरिंदम॥ ३६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ मणिरिंद्रनीलः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

क्षत्रधर्ममनुस्मृत्ययुध्यस्वविगतज्वरः ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनतिर्यग्दृष्टिरधोमुखः ॥ ३७ ॥ अकामइवबीभत्सुरिदंवचनमब्रवीत् ॥ अवध्यानांवधंकृत्वाराज्यंवा
॥१६७॥ नरकोत्तरं ॥ ३८ ॥ दुःखानिवनवासेवाकिंनुमेसुकृतंभवेत् ॥ चोदयाश्वान्यतोभीष्मःकरिष्येवचनंतव ॥ ३९ ॥ पातयिष्यामिदुर्धर्षंभीष्मंकुरुपितामहं ॥ स
चाश्वान्रजतप्रख्यांश्चोदयामासमाधवः ॥ ४० ॥ यतोभीष्मस्ततोराजन्दुष्प्रेक्ष्योरश्मिवानिव ॥ ततस्तत्पुनरावृत्तंयुधिष्ठिरबलंमहत् ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वापार्थंमहाबा
हुंभीष्मायोद्यतमाहवे ॥ ततोभीष्मःकुरुश्रेष्ठःसिंहवद्विनदन्मुहुः ॥ ४२ ॥ धनंजयरथंशीघ्रंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ क्षणेनसरथस्तस्यसहयःसहसारथिः ॥ ४३ ॥ श
रवर्षेणमहतानप्राज्ञायतभारत ॥ वासुदेवस्त्वसंभ्रांतोधैर्यमास्थायसत्वरः ॥ ४४ ॥ चोदयामासतानश्वान्वितुन्नान्भीष्मसायकैः ॥ ततःपार्थोधनुर्गृह्यदिव्यंज
लदनिःस्वनं ॥ ४५ ॥ पातयामासभीष्मस्यधनुश्छित्वाशितैःशरैः ॥ सच्छिन्नधन्वाकौरव्यःपुनरन्यन्महद्धनुः ॥ ४६ ॥ निमेषांतरमात्रेणसज्यंचक्रेपितातव ॥
चकर्षचततोदोर्भ्यांधनुर्जलदनिःस्वनं ॥ ४७ ॥ अथास्यतदपिक्रुद्धश्चिच्छेदधनुरर्जुनः ॥ तस्यतत्पूजयामासलाघवंशांतनोःसुतः ॥ ४८ ॥ गांगेयस्त्वब्रवी
त्पार्थंधन्विश्रेष्ठमरिंदम ॥ साधुसाधुमहाबाहोसाधुकुंतीसुतेतिच ॥ ४९ ॥ समाभाष्यैवमपरंप्रगृह्यरुचिरंधनुः ॥ मुमोचसमरेभीष्मःशरान्पार्थरथंप्रति ॥ ५० ॥
अदर्शयद्वासुदेवोहययानेपरंबलं ॥ मोघान्कुर्वन्शरांस्तस्यमंडलानिनिदर्शयन् ॥ ५१ ॥ शुशुभातेनरव्याघ्रौतौभीष्मशरविक्षतौ ॥ गोवृषाविवसंरब्धौविषा
णोल्लिखितांकितौ ॥ ५२ ॥ वासुदेवस्तुसंप्रेक्ष्यपार्थस्यमृदुयुद्धतां ॥ भीष्मंचशरवर्षाणिसृजंतमनिशंयुधि ॥ ५३ ॥ प्रतपंतमिवादित्यंमध्यमासाद्यसेनयोः ॥ व
रान्वरान्विनिघ्नंतंपांडुपुत्रस्यसैनिकान् ॥ ५४ ॥ युगांतमिवकुर्वाणंभीष्मंयौधिष्ठिरेबले ॥ नामृष्यतमहाबाहुर्माधवःपरवीरहा ॥ ५५ ॥ उत्सृज्यरजतप्रख्यान्
हयान्पार्थस्यमारिष ॥ वासुदेवस्ततोयोगीप्रचस्कंदमहारथात् ॥ ५६ ॥ अभिदुद्रावभीष्मंसभुजप्रहरणोबली ॥ प्रतोदपाणिस्तेजस्वीसिंहवद्विनदन्मुहुः ॥ ५७ ॥
दारयन्निवपद्भ्यांसजगतींजगदीश्वरः ॥ क्रोधताम्रेक्षणःकृष्णोजिघांसुरमितद्युतिः ॥ ५८ ॥ ग्रसंतइवचेतांसितावकानांमहाहवे ॥ दृष्ट्वामाधवमाक्रंदेभीष्मा
योद्यतमंतिके ॥ ५९ ॥ हतोभीष्मोहतोभीष्मस्तत्रतत्रवचोमहत् ॥ अश्रूयतमहाराजवासुदेवभयात्तदा ॥ ६० ॥ पीतकौशेयसंवीतोमणिश्यामोजनार्दनः ॥ शु ॥१६७॥
शुभेविद्रवन्भीष्मंविद्युन्मालीयथांबुदः ॥ ६१ ॥ ससिंहइवमातंगंयूथर्षभइवर्षभं ॥ अभिदुद्राववेगेनविनदन्यादवर्षभः ॥ ६२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ सर्वतःइहामुत्रच ॥ ६६ ॥ अन्वक्पश्चाद्गामी ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ आपूर्णकलाभिरितिशेषः ॥ ७५ ॥७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

तमापतंतंसंप्रेक्ष्यपुंडरीकाक्षमाहवे ॥ असंभ्रमंरणेभीष्मोविचकर्षमहद्धनुः ॥ ६३ ॥ उवाचचैवगोविंदमसंभ्रांतेनचेतसा ॥ एह्येहिपुंडरीकाक्षदेवदेवनमोस्तु ते ॥ ६४ ॥ मामद्यसात्वतश्रेष्ठपातयस्वमहाहवे ॥ त्वयाहिदेवसंग्रामेहतस्यापिममानघ ॥ ६५ ॥ श्रेयएवपरंकृष्णलोकेभवतिसर्वतः ॥ संभावितोस्मिगोविंद त्रैलोक्येनाद्यसंयुगे ॥ ६६ ॥ प्रहरस्वयथेष्टंवैदासोस्मितवचानघ ॥ अन्वगेवततःपार्थःसमभिद्रुत्यकेशवं ॥ ६७ ॥ निजग्राहमहाबाहुर्बाहुभ्यांपरिगृह्यवै ॥ नि गृह्यमाणःपार्थेनकृष्णोराजीवलोचनः ॥ ६८ ॥ जगामैवैनमादायवेगेनपुरुषोत्तमः ॥ पार्थस्तुविष्टभ्यबलाच्चरणौपरवीरहा ॥ ६९ ॥ निजग्राहहृषीकेशंकथं चिद्दशमेपदे ॥ ततएवमुवाचार्तःक्रोधपर्याकुलेक्षणं ॥ ७० ॥ निःश्वसंतंयथानागमर्जुनःप्रणयात्सखा ॥ निवर्तस्वमहाबाहोनानृतंकर्तुमर्हसि ॥ ७१ ॥ यत्त्वयाक थितंपूर्वंनयोत्स्यामीतिकेशव ॥ मिथ्यावादीतिलोकास्त्वांकथयिष्यंतिमाधव ॥ ७२ ॥ ममैषभारःसर्वोहिहनिष्यामिपितामहं ॥ शपेकेशवशस्त्रेणसत्येनसुकृ तेनच ॥ ७३ ॥ अंतंयथागमिष्यामिशत्रूणांशत्रुसूदन ॥ अद्यैवपश्यदुर्धर्षंपात्यमानंमहारथं ॥ ७४ ॥ तारापतिमिवापूर्णमंतकालेयदृच्छया ॥ माधवस्तुवचः श्रुत्वाफाल्गुनस्यमहात्मनः ॥ ७५ ॥ नकिंचिदुक्त्वासक्रोधआरुरोहरथंपुनः ॥ तौरथस्थौनरव्याघ्रौभीष्मःशांतनवःपुनः ॥ ७६ ॥ ववर्षशरवर्षेणमेघोवृष्ट्याय थाचलौ ॥ प्राणानादत्तयोधानांपितादेवव्रतस्तव ॥ ७७ ॥ गभस्तिभिरिवादित्यस्तेजांसिशिशिरात्यये ॥ यथाकुरूणांसैन्यानिबभंजुर्युधिपांडवाः ॥ ७८ ॥ त थापांडवसैन्यानिबभंजयुधितेपिता ॥ हतविद्रुतसैन्यास्तुनिरुत्साहाविचेतसः ॥ ७९ ॥ निरीक्षितुंनशेकुस्तेभीष्ममप्रतिमंरणे ॥ मध्यंगतमिवादित्यंप्रतपंतंस्वते जसा ॥ ८० ॥ तेवध्यमानाभीष्मेणशतशोथसहस्रशः ॥ कुर्वाणंसमरेकर्माण्यतिमानुषविक्रमं ॥ ८१ ॥ वीक्षांचक्रुर्महाराजपांडवाभयपीडिताः ॥ तथापांडव सैन्यानिद्राव्यमाणानिभारत ॥ ८२ ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतगावःपंकगताइव ॥ पिपीलिकाइवक्षुण्णादुर्बलाबलिनारणे ॥ ८३ ॥ महारथंभारतदुष्प्रकंपंशरौघि णंप्रतपंतंनरेंद्रान् ॥ भीष्मंनशेकुःप्रतिवीक्षितुंतेशरार्चिषंसूर्यमिवातपंतं ॥ ८४ ॥ विमृद्नतस्तस्यतुपांडुसेनामस्तंजगामाथसहस्ररश्मिः ॥ ततोबलानांश्रमक र्शितानांमनोऽवहारंप्रतिसंबभूव ॥ ८५ ॥ इतिश्रीम० भीष्मपर्वणिभीष्मव० नवमदिवसयुद्धसमाप्तौषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

युध्यतामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥ एकतइतिद्वितीयांतात्तसिः एकंकेवलंमृत्युमृत्युमेवाभ्येतीत्यर्थः ॥२०॥

संजयवाच युध्यतामेवतेषांतुभास्करेऽस्तमुपागते ॥ संध्यासमभवद्घोरानापश्यामततोरणं ॥ १ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजासंध्यांसंदृश्यभारत ॥ वध्यमानंचभी

ष्मेणत्यक्तास्त्रंभयविह्वलं ॥ २ ॥ स्वसैन्यंचपरावृत्तंपलायनपरायणं ॥ भीष्मंचयुधिसंरब्धंपीडयंतंमहारथं ॥३ ॥ सोमकांश्चजितान्दृष्ट्वानिरुत्साहान्महारथान् ॥ चिंतयित्वाततोराजाअवहारमरोचयत् ॥४॥ ततोऽवहारंसैन्यानांचक्रेराजायुधिष्ठिरः ॥ तथैवतवसैन्यानामवहारोह्यभूत्तदा ॥५॥ ततोवहारंसैन्यानांकृत्वातत्र महारथाः ॥ न्यविशंतकुरुश्रेष्ठसंग्रामेक्षतविक्षताः ॥ ६ ॥ भीष्मस्यसमरेकर्मचिंतयानास्तुपांडवाः ॥ नालभंततदाशांतिंभीष्मबाणप्रपीडिताः ॥ ७ ॥ भीष्मो पिसमरेजित्वापांडवान्सहसृंजयान् ॥ पूज्यमानस्तवसुतैर्वंद्यमानश्चभारत ॥ ८ ॥ न्यविशत्कुरुभिःसार्धंहृष्टरूपैःसमंततः ॥ ततोरात्रिःसमभवत्सर्वभूतप्रमोहि नी ॥ ९ ॥ तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेपांडवावृष्णिभिःसह ॥ सृंजयाश्चदुराधर्षामंत्रायसमुपाविशन् ॥ १० ॥ आत्मनिःश्रेयसंसर्वेप्राप्तकालंमहाबलाः ॥ मंत्रयामा सुरव्यग्रामंत्रनिश्चयकोविदाः ॥ ११ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजामंत्रयित्वाचिरंनृप ॥ वासुदेवंसमुद्वीक्ष्यवचनंचेदमाददे ॥ १२ ॥ कृष्णपश्यमहात्मानंभीष्मंभीमपरा क्रमं ॥ गजंनलवनानीवविमृद्नंतंबलंमम ॥ १३ ॥ नचैवैनंमहात्मानमुत्सहामोनिरीक्षितुं ॥ लेलिह्यमानंसैन्येषुप्रवृद्धमिवपावकं ॥ १४ ॥ यथाघोरोमहानाग स्तक्षकोवैविषोल्बणः ॥ तथाभीष्मोरणेक्रुद्धस्तीक्ष्णशस्त्रःप्रतापवान् ॥ १५ ॥ गृहीतचापःसमरेप्रमुंचन्निशिताञ्छरान् ॥ शक्योजेतुंयमःक्रुद्धोवज्रपाणिश्चदे वराट् ॥ १६ ॥ वरुणःपाशभृच्चापिसगदोवाधनेश्वरः ॥ नतुभीष्मःसुसंक्रुद्धःशक्योजेतुंमहाहवे ॥ १७ ॥ सोहमेवंगतेकृष्णनिमग्नःशोकसागरे ॥ आत्मनोबुद्धि दौर्बल्याद्भीष्ममासाद्यसंयुगे ॥ १८ ॥ वनंयास्यामिदुर्धर्षश्रेयोवैतत्रमेगतं ॥ नयुद्धंरोचतेकृष्णहंतिभीष्मोहिनःसदा ॥ १९ ॥ यथाप्रज्वलितंवह्निंपतंगःसमभि द्रवन् ॥ एकतोमृत्युमभ्येतितथाहंभीष्ममीयिवान् ॥ २० ॥ क्षयंनीतोस्मिवार्ष्णेयराज्यहेतोःपराक्रमी ॥ भ्रातरश्चैवमेशूराःसायकैर्भृशपीडिताः ॥ २१ ॥ म त्कृतेभ्रातृसौहार्दाद्राज्यभ्रष्टावनंगताः ॥ परिक्लिष्टातथाकृष्णामत्कृतेमधुसूदन ॥ २२ ॥ जीवितंबहुमन्येहंजीवितंह्यद्यदुर्लभं ॥ जीवितस्याद्यशेषेणचरिष्ये

धर्ममुत्तमं ॥ २३ ॥ यदितेहमनुग्राह्योभ्रातृभिःसहकेशव ॥ स्वधर्मस्याविरोधेनहितंव्याहरकेशव ॥ २४ ॥ एवंश्रुत्वावचस्तस्यकारुण्याद्बहुविस्तरं ॥ प्रत्युवाच ततःकृष्णःसांत्वयानोयुधिष्ठिरं ॥ २५ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ अद्येदानीं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥३७॥३८॥३९॥ विपरीतःक्षुद्रेषुपराक्रमी गतसत्वोगतबुद्धिः ॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥

धर्मपुत्रविषादंत्वंमाकृथाःसत्यसंगर॥ यस्यतेभ्रातरःशूरादुर्जयाःशत्रुसूदनाः॥ २६ ॥ अर्जुनोभीमसेनश्चवाय्वग्निसमतेजसौ॥ माद्रीपुत्रौचविक्रांतौत्रिद
शानामिवेश्वरौ॥२७॥मांवानियुंक्ष्वसौहार्दाद्योत्स्येभीष्मेणपांडव॥ त्वत्प्रयुक्तोमहाराजकिंनकुर्यांमहाहवे॥ २८ ॥ हनिष्यामिरणेभीष्ममाहूयपुरुषर्षभं॥ प
श्यतांधार्तराष्ट्राणांयदिनेच्छतिफाल्गुनः॥ २९॥ यदिभीष्मेहतेवीरेजयंपश्यसिपांडव॥ हंतास्म्येकरथेनाद्यकुरुवृद्धंपितामहं॥ ३० ॥ पश्यमेविक्रमंराजन्महें
द्रस्येवसंयुगे॥ विमुंचंतंमहास्त्राणिपातयिष्यामितंरथात्॥ ३१ ॥ यःशत्रुःपांडुपुत्राणांमच्छत्रुःसनसंशयः॥ मदर्थाभवदीयायेयेमदीयास्तवैवते॥ ३२॥ तव
भ्राताममसखासंबंधीशिष्यएवच॥ मांसान्युत्कृत्यदास्यामिफाल्गुनार्थेमहीपते॥३३॥ एषचापिनरव्याघ्रोमत्कृतेजीवितंत्यजेत्॥एषनःसमयस्ताततारयेमप
रस्परं॥ ३४॥ समांनियुंक्ष्वराजेंद्रयथायोद्धाभवाम्यहं॥प्रतिज्ञातमुपप्लव्येयत्तत्पार्थेनपूर्वतः॥३५॥घातयिष्यामिगांगेयमितिलोकस्यसंनिधौ॥परिरक्ष्यमिदं
तावद्वचःपार्थस्यधीमतः॥ ३६॥ अनुज्ञातंतुपार्थेनमयाकार्यंनसंशयः॥ अथवाफाल्गुनस्यैषभारःपरिमितोरणे॥३७॥सहनिष्यतिसंग्रामेभीष्मंपरपुरंजयं॥
अशक्यमपिकुर्याद्धिरणेपार्थःसमुद्यतः॥ ३८॥ त्रिदशान्वासमुद्युक्तान्सहितान्दैत्यदानवैः॥ निहन्यादर्जुनःसंख्येकिमुभीष्मंनराधिप॥३९॥ विपरीतोमहावी
र्योगतसत्वोल्पजीवनः॥ भीष्मःशांतनवोनूनंकर्तव्यंनाववुध्यते॥ ४०॥ युधिष्ठिरउवाच एवमेतन्महाबाहोयथावदसिमाधव॥ सर्वेह्येतेनपर्याप्तास्तव
वेगविधारणे॥ ४१॥ नियतंसमवाप्स्यामिसर्वमेतद्यथेप्सितं॥ यस्यमेपुरुषव्याघ्रभवान्पक्षेव्यवस्थितः॥ ४२॥ सेंद्रानपिरणेदेवान्जयेयंजयतांवर॥ त्वया
नाथेनगोविंदकिमुभीष्मंमहारथं॥ ४३ ॥ नतुत्वामनृतंकर्तुमुत्सहेस्वात्मगौरवात्॥ अयुध्यमानःसाहाय्यंयथोक्तंकुरुमाधव॥ ४४॥ समयस्तुकृतःकश्चि
न्ममभीष्मेणसंयुगे॥ मंत्रयिष्येतवार्थायनतुयोत्स्येकथंचन॥४५॥ दुर्योधनार्थेयोत्स्यामिसत्यमेतदितिप्रभो॥सहिराज्यस्यमेदातामंत्रस्यैवचमाधव॥४६॥
तस्माद्देवव्रतंभूयोवधोपायार्थमात्मनः॥ भवतासहिताःसर्वेप्रयाममधुसूदन॥ ४७॥ तद्वयंसहितागत्वाभीष्ममाशुनरोत्तमं॥ नचिरात्सर्ववार्ष्णेयमंत्रंपृच्छा
मकौरवं॥ ४८॥ सवक्ष्यतिहितंवाक्यंसत्यमस्मान्जनार्दन॥ यथाचवक्ष्यतेकृष्णतथाकर्तास्मिसंयुगे॥४९॥ सनोजयस्यदातास्यान्मंत्रस्यचदृढव्रतः॥ बालाः
पित्राविहीनाश्चतेनसंवर्धितावयं॥ ५०॥ तंचेत्पितामहंवृद्धंहंतुमिच्छामिमाधव॥ पितुःपितरमिष्टंचधिगस्तुक्षत्रजीविकां॥ ५१॥ ॥४८॥४९॥५०॥५१॥

संजयउवाच ततोब्रवीन्महाराजवार्ष्णेयःकुरुनंदनं॥ रोचतेमेमहाप्राज्ञराजेंद्रतवभाषितं ॥ ५२ ॥ देवव्रतःकृतीभीष्मःप्रेक्षितेनापिनिर्दहेत् ॥ गम्यतांसव
॥१६९॥ धोपायंप्रष्टुंसागरगासुतः॥ ५३॥ वक्तुमर्हतिसत्यंसत्वयापृष्टोविशेषतः॥ तेवयंतत्रगच्छामःप्रष्टुंकुरुपितामहं॥ ५४॥ गत्वाशांतनवंवृद्धंमंत्रंपृच्छामभारत॥ ६
सवोदास्यतिमंत्रंयंतेनयोत्स्यामहेपरान्॥ ५५॥ एवमामंत्र्यतेवीराःपांडवाःपांडुपूर्वजं॥जग्मुस्तेसहिताःसर्वेवासुदेवश्ववीर्यवान्॥५६॥ विमुक्तशस्त्रकवचा
भीष्मस्यसदनंप्रति॥ प्रविश्यचतदाभीष्मंशिरोभिःप्रणिपेदिरे॥ ५७॥ पूजयंतोमहाराजपांडवाभरतर्षभं॥ प्रणम्यशिरसाचैनंभीष्मंशरणमभ्ययुः॥ ५८ ॥
तानुवाचमहाबाहुर्भीष्मःकुरुपितामहः॥ स्वागतंतववार्ष्णेयस्वागतंतेधनंजय॥ ५९॥ स्वागतंधर्मपुत्रायभीमाययमयोस्तदा॥ किंवाकार्यंकरोम्यद्ययुष्माकं
प्रीतिवर्धनं॥ ६०॥ सर्वात्मनापिकर्तास्मियदपिस्यात्सुदुष्करं॥ तथाब्रुवाणंगांगेयंप्रीतियुक्तंपुनःपुनः॥ ६१॥ उवाचराजादीनात्माप्रीतियुक्तमिदंवचः॥ क
थंजयेमसर्वज्ञकथंराज्यंलभेमहि॥ ६२॥ प्रजानांसंशयोनस्यात्कथंतन्मेवदप्रभो॥ भवान्हिनोवधोपायंब्रवीतुस्वयमात्मनः॥ ६३॥ भवंतंसमरेवीरविषहे
मकथंवयं॥ नहितेसूक्ष्ममप्यस्तिरंध्रंकुरुपितामह॥ ६४॥ मंडलेनैवधनुषादृश्यसेसंयुगेसदा॥ आददानंसंदधानंविकर्षंतंधनुर्नच॥ ६५॥ पश्यामस्त्वांमहाबा
होरथेसूर्यमिवापरं॥ रथाश्वनरनागानांहंतारंपरवीरहन्॥ ६६ कोथवोत्सहतेजेतुंत्वांपुमान्भरतर्षभ॥ वर्षताशरवर्षाणिसंयुगेवैशसंकृतं॥६७॥ क्षयंनीताहिपृ
तनासंयुगेमहतीमम ॥ यथायुधिजयेमत्वांयथाराज्यंभृशंमम ॥ ६८ ॥ ममसैन्यस्यचक्षेमंतन्मेब्रूहिपितामह ॥ ततोब्रवीच्छांतनवःपांडवान्पांडुपूर्वजः ॥
॥ ६९ ॥ नकथंचनकौंतेयमयिजीवतिसंयुगे॥ जयोभवतिसर्वज्ञसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ७० ॥ निर्जितेमयियुद्धेनरणेजेष्यथपांडवाः॥ क्षिप्रंमयिप्राहरध्वंयदी
च्छथरणेजयं॥ ७१ ॥ अनुजानामिवःपार्थाःप्रहरध्वंयथासुखं॥ एवंहिसुकृतंमन्येभवतांविदितोह्यहं ॥ ७२ ॥ हतेमयिहतंसर्वंतस्माद्देवंविधीयतां॥ युधि
ष्ठिरउवाच ब्रूहितस्मादुपायंनोयथायुद्धेजयेमहि॥ ७३॥ भवंतंसमरेक्रुद्धंदंडहस्तमिवांतकं ॥ शक्योवज्रधरोजेतुंवरुणोथयमस्तथा॥ ७४॥ नभवान्सम
रेशक्यःसेंद्रैरपिसुरासुरैः॥ भीष्मउवाच सत्यमेतन्महाबाहोयथावदसिपांडव॥ ७५॥ नाहंजेतुंरणेशक्यःसेंद्रैरपिसुरासुरैः॥ आत्तशस्त्रोरणेयत्तोगृहीत ॥१६९॥
वरकार्मुकः॥ ७६॥ ततोमांन्यस्तशस्त्रंतुएतेहन्युर्महारथाः॥ निक्षिप्तशस्त्रेपतितेविमुक्तकवचध्वजे॥ ७७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥७८॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८॥८९॥९०॥९१॥ परुषीकृतः रूक्षीकृतः ॥९२॥९३॥९४॥९५॥९६॥ युद्धदुर्मदंयुद्धोत्सुकं॥९७॥गमिष्यतियमक्षयंभीष्मइतिशेषः॥ ९८॥

द्रवमाणेचभीतेचतवास्मीतिचवादिनि ॥ स्त्रियांस्त्रीनामधेयेचविकलेचैकपुत्रिणि ॥ ७८ ॥ अप्रशस्तेनरेचैवनयुद्धंरोचतेमम ॥ इमंमेशृणुराजेंद्रसंकल्पंपूर्व
चिंतितं॥ ७९॥ अमंगल्यध्वजंदृष्ट्वानयुध्येयंकदाचन॥ यएषद्रौपदोराजंस्तवसैन्येमहारथः॥ ८० ॥ शिखंडीसमरामर्षीशूरश्चसमितिंजयः॥ यथाभवच्चस्त्री
पूर्वपश्चात्पुंस्त्वंसमागतः॥८१ ॥ जानंतिचभवंतोपिसर्वमेतद्यथातथं॥ अर्जुनःसमरेशूरःपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ ८२ ॥ मामेवविशिखैस्तीक्ष्णैरभिद्रवतुदंशि
तः॥ अमंगल्यध्वजेतस्मिन्स्त्रीपूर्वेचविशेषतः॥ ८३॥ नप्रहर्तुमभीप्सामिगृहीतेषुःकथंचन॥ तदंतरंसमासाद्यपांडवोमांधनंजयः॥८४॥शरैर्घातयतुक्षिप्रंस
मंताद्भरतर्षभ॥ नतंपश्यामिलोकेषुमांहन्याद्यःसमुद्यतं॥ ८५॥ ऋतेकृष्णान्महाभागात्पांडवाद्वाधनंजयात्॥ एषतस्मात्पुरोधायकंचिदन्यंममाग्रतः॥ ८६॥
आत्तशस्त्रोरणेयत्तोगृहीतवरकार्मुकः॥ मांपातयतुबीभत्सुरेवंतवजयोध्रुवं ॥ ८७ ॥ एतत्कुरुष्वकौंतेययथोक्तंममसुव्रत॥ संग्रामेधार्तराष्ट्रांश्चहन्याःसर्वान्स
मागतान्॥८८॥ संजयउवाच तेतुज्ञात्वाततःपार्थाजग्मुःस्वशिबिरंप्रति॥ अभिवाद्यमहात्मानंभीष्मंकुरुपितामहं॥ ८९॥ तथोक्तवतिगांगेयेपरलो
कायदीक्षिते॥ अर्जुनोदुःखसंतप्तःसव्रीडमिदमब्रवीत्॥ ९०॥ गुरुणाकुरुवृद्धेनकृतप्रज्ञेनधीमता॥ पितामहेनसंग्रामेकथंयोद्धास्मिमाधव॥९१॥ क्रीडता
हिमयाबाल्येवासुदेवमहामनाः॥ पांसुरूषितगात्रेणमहात्मापरुषीकृतः॥ ९२॥ यस्याहमधिरुह्यांकंबालःकिलगदाग्रज॥ तातेत्यवोचंपितरंपितुःपांडोर्महा
त्मनः॥ ९३॥ नाहंतातस्तवपितुस्तातोस्मितवभारत॥ इतिमामब्रवीद्बाल्येयःसवध्यःकथंमया॥९४॥ कामंवध्यतुसैन्यंमेनाहंयोत्स्येमहात्मना॥जयोवास्तुव
धोवामेकथंवाकृष्णमन्यसे॥ ९५॥ वासुदेवउवाच प्रतिज्ञायवधंजिष्णोपुराभीष्मस्यसंयुगे ॥ क्षत्रधर्मेस्थितःपार्थकथंनैनंहनिष्यसि॥ ९६ ॥ पातयै
नंरथात्पार्थक्षत्रियंयुद्धदुर्मदं॥ नाहत्वायुधिगांगेयंविजयस्तेभविष्यति ॥ ९७ ॥ दृष्टमेतत्पुरादेवैर्गमिष्यतियमक्षयं ॥ यद्दृष्टंहिपुरापार्थतत्तथाननतदन्यथा॥
॥९८॥नहिभीष्मंदुराधर्षंव्यात्ताननमिवांतकं॥त्वदन्यःशक्नुयाद्योद्धुमपिवज्रधरःस्वयं॥९९॥जहिभीष्मंस्थिरोभूत्वाशृणुचेदंवचोमम॥यथोवाचपुराशक्रंम
हाबुद्धिर्बृहस्पतिः॥ १००॥ ज्यायांसमपिचेद्वृद्धंगुणैरपिसमन्वितं॥ आततायिनमायांतंहन्याद्घातकमात्मनः ॥ १०१ ॥ शाश्वतोयंस्थितोधर्मःक्षत्रियाणांध
नंजय॥ योद्धव्यंरक्षितव्यंचयष्टव्यंचानसूयुभिः॥ १०२॥

॥९९॥१००॥आततायिनमित्यस्यघातकमितिविशेषणमन्येभ्यआततायिभ्योव्यवच्छेदायोक्तं॥१०१॥१०२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 निधनंनिधनहेतुः ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ७ ॥ कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥

अर्जुनउवाच शिखंडीनिधनंकृष्णभीष्मस्यभविताध्रुवं ॥ दृष्ट्वैवहिसदाभीष्मःपांचाल्यंविनिवर्तते ॥ १०३ ॥ तेवयंप्रमुखेतस्यपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ गांगे
 यंपातयिष्यामउपायेनेतिमेमतिः ॥ १०४ ॥ अहमन्यान्महेष्वासान्वारयिष्यामिसायकैः ॥ शिखंड्यपियुधांश्रेष्ठंभीष्ममेवाभियोधयेत् ॥ १०५ ॥ श्रुतंहिकुरु
मुख्यस्यनाहंहन्यांशिखंडिनं ॥ कन्याह्येषापुराभूत्वापुरुषःसमपद्यत ॥ १०६ ॥ इत्येवंनिश्चयंकृत्वापांडवाःसहमाधवाः ॥ अनुमान्यमहात्मानंप्रययुर्हृष्टमान
साः ॥ शयनानियथास्वानिभेजिरेपुरुषर्षभाः ॥ १०७ ॥ इ० भीष्मप० भीष्मवधप० नवमदिवसावहारोत्तरमंत्रेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच कथंशिखंडीगांगेयमभ्यवर्ततसंयुगे ॥ पांडवांश्चकथंभीष्मस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच ततस्तेपांडवाःसर्वेसूर्यस्योदय
नंप्रति ॥ ताड्यमानासुभेरीषुमृदंगेष्वानकेषुच ॥ २ ॥ ध्मायत्सुदधिवर्णेषुजलजेषुसमंततः ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यनिर्याताःपांडवायुधि ॥ ३ ॥ कृत्वाव्यूहंमहारा
जसर्वशत्रुनिवर्हणं ॥ शिखंडीसर्वसैन्यानामग्रआसीद्विशांपते ॥ ४ ॥ चक्ररक्षौततस्तस्यभीमसेनधनंजयौ ॥ पृष्ठतोद्रौपदेयाश्चसौभद्रश्चैववीर्यवान् ॥ ५ ॥
सात्यकिश्चेकितानश्चतेषांगोप्तामहारथः ॥ धृष्टद्युम्नस्ततःपश्चात्पंचालैरभिरक्षितः ॥ ६ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजायमाभ्यांसहितःप्रभुः ॥ प्रययौसिंहनादेननादयं
न्भरतर्षभ ॥ ७ ॥ विराटस्तुततःपश्चात्स्वेनसैन्येनसंवृतः ॥ द्रुपदश्चमहाबाहोततःपश्चादुपाद्रवत् ॥ ८ ॥ केकयाभ्रातरःपंचधृष्टकेतुश्चवीर्यवान् ॥ जघनंपालया
मासुःपांडुसैन्यस्यभारत ॥ ९ ॥ एवंव्यूह्यमहासैन्यंपांडवास्तववाहिनीं ॥ अभ्यद्रवंतसंग्राममेत्यक्त्वाजीवितमात्मनः ॥ १० ॥ तथैवकुरवोराजन्भीष्मंकृत्वाम
हारथं ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांप्रययुःपांडवान्प्रति ॥ ११ ॥ पुत्रैस्तवदुराधर्षोरक्षितःसुमहाबलैः ॥ ततोद्रोणोमहेष्वासःपुत्रश्चास्यमहाबलः ॥ १२ ॥ भगदत्तस्ततः
पश्चाद्गजानीकेनसंवृतः ॥ कृपश्चकृतवर्माचभगदत्तमनुव्रतौ ॥ १३ ॥ कांबोजराजोबलवांस्ततःपश्चात्सुदक्षिणः ॥ मागधश्चजयत्सेनःसौबलश्चबृहद्बलः ॥
॥ १४ ॥ तथैवान्येमहेष्वासाःसुशर्मप्रमुखानृपाः ॥ जघनंपालयामासुस्तवसैन्यस्यभारत ॥ १५ ॥ दिवसेदिवसेप्राप्तेभीष्मःशांतनवोयुधि ॥ आसुरानकरो
द्व्यूहान्पैशाचानथराक्षसान् ॥ १६ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतवतेषांचभारत ॥ अन्योन्यंनिघ्नतांराजन्यमराष्ट्रविवर्धनं ॥ १७ ॥ अर्जुनप्रमुखाःपार्थाःपुरस्कृत्यशिखंडि
नं ॥ भीष्मंयुद्धेभ्यवर्ततकिरंतोविविधान्शरान् ॥ १८ ॥ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ कामंस्वच्छंदं अभ्यसप्रक्षिप ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

तत्रभारतभीमेनताडितास्तावकाःशरैः॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नाःपरलोकंययुस्तदा ॥ १९ ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः॥ तवसैन्यंसमासाद्यपीडया
मासुरोजसा॥ २०॥ तेवध्यमानाःसमरेतावकाभरतर्षभ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंपांडवानांमहद्बलं॥ २१॥ ततस्तुतावकंसैन्यंवध्यमानंसमंततः॥ सुसंप्राप्तंदशदि
शःकाल्यमानंमहारथैः॥ २२॥ त्रातारंनाध्यगच्छंततावकाभरतर्षभ॥ वध्यमानाःशितैर्बाणैःपांडवैःसहसृंजयैः॥ २३॥ धृतराष्ट्रउवाच पीड्यमानंबलं
दृष्ट्वापार्थैर्भीष्मःपराक्रमी॥ यदकार्षीद्रणेक्रुद्धस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २४ ॥ कथंवापांडवान्युद्धेप्रत्युद्यातःपरंतपः॥ विनिघ्नन्सोमकान्वीरस्तदाचक्ष्वममान
घ॥ २५॥ संजयउवाच आचक्षेतेमहाराजयदकार्षीत्पितातव॥ पीडितेतवपुत्रस्यसैन्येपांडवसृंजयैः॥ २६॥ प्रहृष्टमनसःशूराःपांडवाःपांडुपूर्वज॥ अ
भ्यवर्ततनिघ्नंतस्तवपुत्रस्यवाहिनीं॥ २७॥ तंविनाशंमनुष्येंद्रनरवारणवाजिनां॥ नामृष्यततदाभीष्मःसैन्यघातंरणेपरैः ॥ २८ ॥ सपांडवान्महेष्वासःपंचा
लांश्चैवसृंजयान्॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चशितैरंजलिकैस्तथा॥ २९॥ अभ्यवर्षतदुर्धर्षस्त्यक्त्वाजीवितमात्मनः॥ सपांडवानांप्रवरान्पंचराजन्महारथान्॥ ३०॥
आत्तशस्त्रोरणेयत्नाद्वारयामाससायकैः॥ नानाशस्त्रास्त्रवर्षैस्तान्वीर्यामर्षप्रवेरितैः॥ ३१॥ निजघ्नेसमरेक्रुद्धोहस्त्यश्वंचामितंबहु॥ रथिनोऽपातयद्राजन्रथेभ्यः
पुरुषर्षभ॥ ३२॥ सादिनश्चाश्वपृष्ठेभ्यःपादातांश्चसमागतान्॥ ३३॥ गजारोहान्गजेभ्यश्चपरेषांजयकारिणः॥ तमेकंसमरेभीष्मंत्वरमाणंमहारथं॥ ३४॥
पांडवाःसमवर्ततवज्रहस्तमिवासुराः॥ शक्राशनिसमस्पर्शान्विमुंचन्निशिताञ्छरान्॥ ३५ ॥ दिक्ष्वदृश्यतसर्वासुघोरंसंधारयन्वपुः॥ मंडलीभूतमेवास्य
नित्यंधनुरदृश्यत ॥ ३६ ॥ संग्रामेयुध्यमानस्यशक्रचापोपमंमहत्॥ तद्दृष्ट्वासमरेकर्मपुत्रास्तवविशांपते ॥ ३७॥ विस्मयंपरमंगत्वापितामहमपूजयन्॥
पार्थाविमनसोभूत्वाप्रैक्षंतपितरंतव ॥ ३८ ॥ युध्यमानंरणेशूरंविप्रचित्तिमिवामराः ॥ नचैनंवारयामासुर्व्यात्ताननमिवांतकं ॥ ३९ ॥ दशमेहनिसंप्राप्ते
रथानीकंशिखंडिनः॥ अदहन्निशितैर्बाणैःकृष्णवर्त्मेवकाननं॥ ४०॥ तंशिखंडीत्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनांतरे॥ आशीविषमिवक्रुद्धंकालसृष्टमिवांतकं॥
॥ ४१॥ सतेनातिभृशंविद्धःप्रेक्ष्यभीष्मःशिखंडिनं॥ अनिच्छन्निवसंक्रुद्धःप्रहसन्निदमब्रवीत्॥ ४२ ॥ काममभ्यसवामावानत्वांयोत्स्येकथंचन॥ यैवहित्वं
कृताधात्रासैवहित्वंशिखंडिनी॥ ४३॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाशिखंडीक्रोधमूर्छितः॥ उवाचैनंतथाभीष्मंसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ ४४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ सुदृष्टः क्रियतां नपुनर्द्रक्ष्यसिलोकमिममितिभावः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ साधयस्वस्वीकुरुजहिवा ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

जानामित्वांमहाबाहोक्षत्रियाणांक्षयंकरं ॥ मयाश्रुतंचतेयुद्धंजामदग्न्येनवैसह ॥ ४५ ॥ दिव्यश्चतेप्रभावोयंमयाचबहुशःश्रुतः ॥ जानन्नपिप्रभावंतेयोत्स्ये
ऽद्याहंत्वयासह ॥ ४६ ॥ पांडवानांप्रियंकुर्वन्नात्मनश्चनरोत्तम ॥ अद्यत्वांयोधयिष्यामिरणेपुरुषसत्तम ॥ ४७ ॥ ध्रुवंचत्वांहनिष्यामिशपेसत्येनतेऽग्रतः ॥ एत
च्छ्रुत्वाचमद्वाक्यंयत्कृत्यंतत्समाचर ॥ ४८ ॥ काममभ्यसवामावानमेजीवन्प्रमोक्ष्यसे ॥ सुदृष्टःक्रियतांभीष्मलोकोयंसमितिंजय ॥ ४९ ॥ संजयउवाच
एवमुक्तास्ततोभीष्मंपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ अविध्यतरणेभीष्मंप्रणुन्नंवाक्यसायकैः ॥ ५० ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासव्यसाचीमहारथः ॥ कालोयमितिसंचिंत्यशि
खंडिनमचोदयत् ॥ ५१ ॥ अहंत्वामनुयास्यामिपरान्विद्रावयन्शरैः ॥ अभिद्रवसुसंरब्धोभीष्मंभीमपराक्रमं ॥ ५२ ॥ नहितेसंयुगेपीडांशक्तःकर्तुंमहाबलः ॥
तस्मादद्यमहाबाहोयत्नाद्भीष्ममभिद्रव ॥ ५३ ॥ अहत्वासमरेभीष्मंयदियास्यसिमारिष ॥ अवहास्योस्यलोकस्यभविष्यसिमयासह ॥ ५४ ॥ नावहास्यायथा
वीरभवेमपरमाहवे ॥ तथाकुरुरणेयत्नंसाधयस्वपितामहं ॥ ५५ ॥ अहंतेरक्षणंयुद्धेकरिष्यामिमहाबल ॥ वारयन्रथिनःसर्वान्साधयस्वपितामहं ॥ ५६ ॥ द्रो
णंचद्रोणपुत्रंचकृपंचाथसुयोधनं ॥ चित्रसेनंविकर्णंचसैंधवंचजयद्रथं ॥ ५७ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ भगदत्तंतथाशूरंमागधंचमहाब
लं ॥ ५८ ॥ सौमदत्तिंतथाशूरमार्ष्यश्रृंगिंचराक्षसं ॥ त्रिगर्तराजंचरणेसहसर्वैर्महारथैः ॥ ५९ ॥ अहमावारयिष्यामिवेलेवमकरालयं ॥ कुरूंश्चसहितान्सर्वान्यु
ध्यमानान्महाबलान् ॥ निवारयिष्यामिरणेसाधयस्वपितामहं ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभीष्मशिखंडिसमागमेअष्टाधिक
शततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कथंशिखंडीगांगेयमभ्यधावत्पितामहं ॥ पांचाल्यःसमरेक्रुद्धोधर्मा
त्मानंयतव्रतं ॥ १ ॥ केऽरक्षन्पांडवानीकेशिखंडिनमुदायुधाः ॥ त्वरमाणास्त्वराकालेजिगीषंतोमहारथाः ॥ २ ॥ कथंशांतनवोभीष्मःसतस्मिन्दशमेहनि ॥
अयुध्यतमहावीर्यःपांडवैःसहसृंजयैः ॥ ३ ॥ नमृष्यामिरणेभीष्मंप्रत्युद्यातंशिखंडिना ॥ कच्चिन्नरथभंगोस्यधनुर्वाशीर्यतास्यतः ॥ ४ ॥ संजयउवाच
नाशीर्यतधनुश्चास्यरथभंगोनचाप्यभूत् ॥ युध्यमानस्यसंग्रामेभीष्मस्यभरतर्षभ ॥ ५ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ समितिंजयःसंग्रामजित् समितियुद्धे ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ द्रवतेद्रावयति ॥ २० ॥ २१ ॥ गतिंधामआश्रयमितिया

निघ्नतःसमरेशत्रून्शरैःसन्नतपर्वभिः ॥ अनेकशतसाहस्रास्तावकानांमहारथाः ॥ ६ ॥ तथादंतिगणाराजन्हयाश्चैवसुसज्जिताः ॥ अभ्यवर्ततयुद्धायपुरस्कृत्य
पितामहं ॥ ७ ॥ यथाप्रतिज्ञंकौरव्यसचापिसमितिंजयः ॥ पार्थानामकरोद्भीष्मःसततंसमितिक्षयं ॥ ८ ॥ युध्यमानंमहेष्वासंविनिघ्नंतंपरान्शरैः ॥ पंचालाः
पांडवैःसार्धंसर्वेतेनाभ्यवारयन् ॥ ९ ॥ दशमेहनिसंप्राप्तेततस्तांरिपुवाहिनीं ॥ कीर्यमाणांशितैर्बाणैःशतशोथसहस्रशः ॥ १० ॥ नहिभीष्मंमहेष्वासंपांडवाः
पांडुपूर्वज ॥ अशक्नुवन्रणेजेतुंपाशहस्तमिवांतकं ॥ ११ ॥ अथोपायान्महाराजसव्यसाचीधनंजयः ॥ त्रासयन्रथिनःसर्वान्बीभत्सुरपराजितः ॥ १२ ॥ सिंह
वद्विनदन्नुच्चैर्धनुर्ज्यांविक्षिपन्मुहुः ॥ शरौघान्विसृजन्पार्थोव्यचरत्कालवद्रणे ॥ १३ ॥ तस्यशब्देनवित्रस्तास्तावकाभरतर्षभ ॥ सिंहस्येवमृगाराजन्व्यद्रवंत
महाभयात् ॥ १४ ॥ जयंतंपांडवंदृष्ट्वात्वत्सैन्यंचाभिपीडितं ॥ दुर्योधनस्ततोभीष्ममब्रवीद्भृशपीडितः ॥ १५ ॥ एषपांडुसुतस्तातश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥ दहते
मामकान्सर्वान्कृष्णवर्त्मेवकाननं ॥ १६ ॥ पश्यसैन्यानिगांगेयद्रवमाणानिसर्वशः ॥ पांडवेनयुधांश्रेष्ठकाल्यमानानिसंयुगे ॥ १७ ॥ यथापशुगणान्पालः
संकालयतिकानने ॥ तथेदंमामकंसैन्यंकाल्यतेशत्रुतापन ॥ १८ ॥ धनंजयशरैर्भग्नंद्रवमाणंततस्ततः ॥ भीमोप्येवंदुराधर्षोविद्रावयतिमेबलं ॥ १९ ॥ सात्य
किश्चेकितानश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ अभिमन्युःसुविक्रांतोवाहिनींद्रवतेमम ॥ २० ॥ धृष्टद्युम्नस्तथाशूरोराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ व्यद्रावयेतांसहसासैन्यंम
ममहारणे ॥ २१ ॥ वध्यमानस्यसैन्यस्यसर्वैरेतैर्महारथैः ॥ नान्यांगतिंप्रपश्यामिस्थानेयुद्धेचभारत ॥ २२ ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रदेवतुल्यपराक्रमं ॥ पर्याप्तस्तु
भवान्शीघ्रंपीडितानांगतिर्भव ॥ २३ ॥ एवमुक्तोमहाराजपितादेवव्रतस्तव ॥ चिंतयित्वामुहूर्तंतुकृत्वानिश्चयमात्मनः ॥ २४ ॥ तवसंधारयन्पुत्रमब्रवीच्छां
तनोःसुतः ॥ दुर्योधनविजानीहिस्थिरोभूत्वाविशांपते ॥ २५ ॥ पूर्वकालंतवमयाप्रतिज्ञातंमहाबल ॥ हत्वादशसहस्राणिक्षत्रियाणांमहात्मनां ॥ २६ ॥ सं
ग्रामाद्व्यपयातव्यमेतत्कर्ममामाह्निकं ॥ इतितत्कृतवांश्चाहंयथोक्तंभरतर्षभ ॥ २७ ॥ अद्यचापिमहत्कर्मप्रकरिष्येमहाबल ॥ अहंवाद्यहतःशेष्येहनिष्येवाद्यपां
डवान् ॥ २८ ॥ अद्यतेपुरुषव्याघ्रप्रतिमोक्ष्येऋणंतव ॥ भर्तृपिंडकृतंराजन्निहतःपृतनामुखे ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वाभरतश्रेष्ठक्षत्रियान्प्रवपञ्छरैः ॥ आससाददुराध
र्षःपांडवानामनीकिनीं ॥ ३० ॥

वत् स्थानेअवस्थाने ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ आह्निकंदिवसकार्यं ॥ २७ ॥ शेष्येस्वप्स्यामि ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनीकमध्येतिष्ठंतंगांगेयंभरतर्षभ ॥ आशीविषमिवक्रुद्धंपांडवाःप्रत्यवारयन् ॥ ३१ ॥ दशमेहनिभीष्मस्तुदर्शयन्शक्तिमात्मनः ॥ राजन्शतसहस्राणिसोव
॥१७२॥ धीत्कुरुनंदन ॥ ३२ ॥ पंचालानांचयेश्रेष्ठाराजपुत्रामहारथाः ॥ तेषामादत्ततेजांसिजलंसूर्यइवांशुभिः ॥ ३३ ॥ हत्वादशसहस्राणिकुंजराणांतरस्विनां ॥ सा ९
रोहाणांमहाराजहयानांचायुतंतथा ॥ ३४ ॥ पूर्णेशतसहस्रेद्वेपादातानांनरोत्तमः ॥ प्रजज्वालरणेभीष्मोविधूमइवपावकः ॥ ३५ ॥ नचैवंपांडवेयानांकेचिच्छे
कुर्निरीक्षितुं ॥ उत्तरंमार्गमास्थायतपंतमिवभास्करं ॥ ३६ ॥ तेपांडवेयाःसंरब्धामहेष्वासेनपीडिताः ॥ वधायाभ्यद्रवन्भीष्मंसृंजयाश्चमहारथाः ॥ ३७ ॥ संयु
ध्यमानोबहुभिर्भीष्मःशांतनवस्तथा ॥ अवकीर्णोमहामेरुःशैलोमेघैरिवावृतः ॥ ३८ ॥ पुत्रास्तुतवगांगेयंसमंतात्पर्यवारयन् ॥ महत्यासेनयासार्धंततोयुद्ध
मवर्तत ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभीष्मदुर्योधनसंवादेनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥७॥ ॥७॥

संजयउवाच अर्जुनस्तुरणेराजन्दृष्ट्वाभीष्मस्यविक्रमं ॥ शिखंडिनमथोवाचसमभ्येहिपितामहं ॥ १ ॥ नचापिभीस्त्वयाकार्याभीष्मादद्यकथंचन ॥ अह
मेनंशरैस्तीक्ष्णैःपातयिष्येरथोत्तमात् ॥ २ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनशिखंडीभरतर्षभ ॥ अभ्यद्रवतगांगेयंश्रुत्वापार्थस्यभाषितं ॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तथाराजन्सौभद्रश्च
महारथः ॥ हृष्टावाद्रवतांभीष्मंश्रुत्वापार्थस्यभाषितं ॥ ४ ॥ विराटद्रुपदौवृद्धौकुंतिभोजश्चदंशितः ॥ अभ्यद्रवतगांगेयंपुत्रस्यतवपश्यतः ॥ ५ ॥ नकुलःसहदेव
श्चधर्मराजश्चवीर्यवान् ॥ तथेतराणिसैन्यानिसर्वाण्येवविशांपते ॥ ६ ॥ समाद्रवंतगांगेयंश्रुत्वापार्थस्यभाषितं ॥ प्रत्युद्ययुस्तावकाश्चसमेतांस्तान्महारथान् ॥
॥ ७ ॥ यथाशक्तियथोत्साहंतन्मेनिगदतःशृणु ॥ चित्रसेनोमहाराजचेकितानंसमभ्ययात् ॥ ८ ॥ भीष्मप्रेप्सुंरणेयांतंवृषंव्याघ्रशिशुर्यथा ॥ धृष्टद्युम्नंमहाराज
भीष्मांतिकमुपागतं ॥ ९ ॥ त्वरमाणंरणेयत्तंकृतवर्मान्यवारयत् ॥ भीमसेनंसुसंक्रुद्धंगांगेयस्यवधैषिणं ॥ १० ॥ त्वरमाणोमहाराजसौमदत्तिर्न्यवारयत् ॥ त
थैवनकुलंशूरंकिरंतंसायकान्बहून् ॥ ११ ॥ विकर्णोवारयामासइच्छन्भीष्मस्यजीवितं ॥ सहदेवंतथाराजन्यांतंभीष्मरथंप्रति ॥ १२ ॥ वारयामाससंक्रुद्धःकृ
पःशारद्वतोयुधि ॥ राक्षसंक्रूरकर्माणंभैमसेनिंमहाबलं ॥ १३ ॥ भीष्मस्यनिधनंप्रेप्सुंदुर्मुखोभ्यद्रवद्बली ॥ सात्यकिंसमरेयांतंतवपुत्रोन्यवारयत् ॥ १४ ॥ अ ॥१७२॥
भिमन्युंमहाराजयांतंभीष्मरथंप्रति ॥ सुदक्षिणोमहाराजकांबोजःप्रत्यवारयत् ॥ १५ ॥ ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १६ ॥ १७ ॥ रभसंक्रतोत्साहं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ प्रलयानिवप्रलयकालीनानिव ॥ २४ ॥२५॥२६॥ अद्भुतंअभूतपूर्वं ॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥

विराटद्रुपदौवृद्धौसमेतावरिमर्दनौ॥ अश्वत्थामाततःक्रुद्धोवारयामासभारत॥ १६॥ तथापांडुसुतंज्येष्ठंभीष्मस्यवधकांक्षिणं ॥ भारद्वाजोरणेयत्तोधर्मपुत्रमवारयत्॥ १७॥ अर्जुनंरभसंयुद्धेपुरस्कृत्यशिखंडिनं॥ भीष्मप्रेप्सुंमहाराजभासयंतंदिशोदश ॥ १८॥ दुःशासनोमहेष्वासोवारयामाससंयुगे ॥ अन्येचतावकायोधाःपांडवानांमहारथान् ॥ १९॥ भीष्मस्याभिमुखान्यातान्वारयामासुराहवे ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसैन्यानिप्राक्रोशंस्तुपुनःपुनः ॥ २० ॥ अभ्यद्रवतसंरब्धोभीष्ममेकंमहारथः ॥ एषोर्जुनोरणेभीष्मंप्रयातिकुरुनंदनः ॥ २१॥ अभ्यद्रवतमाभैष्टभीष्मोहिप्राप्स्यतेनवः ॥ अर्जुनंसमरेयोद्धुंनोत्सहेतापिवासवः॥ ॥ २२॥ किमुभीष्मोरणेवीरागतसत्वोऽल्पजीवितः॥ इतिसेनापतेःश्रुत्वापांडवानांमहारथाः॥ २३॥ अभ्यद्रवंतसंहृष्टागांगेयस्यरथंप्रति॥ आगच्छमानान्समरेवार्योघान्प्रलयानिव॥ २४॥ अवारयंतसंहृष्टास्तावकाःपुरुषर्षभाः॥ दुःशासनोमहाराजभयंत्यक्त्वामहारथः ॥ २५॥ भीष्मस्यजीविताकांक्षीधनंजयमुपाद्रवत्॥ तथैवपांडवाःशूरागांगेयस्यरथंप्रति॥ २६॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेतवपुत्रान्महारथाः॥ तत्राद्भुतमपश्यामचित्ररूपंविशांपते॥ २७॥ दुःशासनरथंप्राप्ययत्पार्थोनात्यवर्तत ॥ यथावारयतेवेलाक्षुब्धतोयंमहार्णवं ॥ २८॥ तथैवपांडवंक्रुद्धंतवपुत्रोन्यवारयत्॥ उभौतौरथिनांश्रेष्ठावुभौभारतदुर्जयौ॥ ॥ २९॥ उभौचंद्रार्कसदृशौकांत्यादीप्त्याचभारत॥ तथातौजातसंरंभावन्योन्यवधकांक्षिणौ॥ ३० ॥ समीयतुर्महासंख्येमयशक्रौयथापुरा ॥ दुःशासनोमहाराजपांडवंविशिखैस्त्रिभिः॥ ३१ ॥ वासुदेवंचविंशत्याताडयामाससंयुगे॥ ततोर्जुनोजातमन्युर्वार्ष्णेयंवीक्ष्यपीडितं॥ ३२॥ दुःशासनंशतेनाजौनाराचानांसमार्पयत्॥ तेतस्यकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे॥ ३३॥ दुःशासनस्त्रिभिःक्रुद्धःपार्थंविव्याधपत्रिभिः॥ ललाटेभरतश्रेष्ठशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ३४॥ ललाटस्थैस्तुतैर्बाणैःशुशुभेपांडवोरणे॥ यथामेरुर्महाराजशृंगैरत्यर्थमुच्छ्रितैः ॥ ३५॥ सोतिविद्धोमहेष्वासःपुत्रेणतवधन्विना॥ व्यराजतरणेपार्थःकिंशुकःपुष्पवानिव ॥ ३६ ॥ दुःशासनंततःक्रुद्धःपीडयामासपांडवः॥ पर्वणीवसुसंक्रुद्धोराहुःपूर्णनिशाकरं॥ ३७॥ पीड्यमानोबलवतापुत्रस्तवविशांपते॥ विव्याधसमरेपार्थंकंकपत्रैःशिलाशितैः॥ ३८॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वारथंचास्यत्रिभिःशरैः॥ आजघानततःपश्चात्पुत्रंतेनिशितैःशरैः॥ ३९॥ सोन्यत्कार्मुकमादायभीमस्यप्रमुखेस्थितः॥ अर्जुनंपंचविंशत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥४०॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 अप्रैषीत् उपसर्गात्पूर्वोऽडागमस्तुछांदसः एवमन्यत्रापि ॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥४५ ॥ द्वीपआश्रयः ॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ इतिभी०नै०भा०दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ ॥ ७ ॥

तस्यक्रुद्धोमहाराजपांडवःशत्रुतापनः॥ अप्रैषीद्विशिखान्घोरान्यमदंडोपमान्बहून्॥ ४१ ॥ अप्राप्तानेवतान्बाणांश्चिच्छेदतनयस्तव॥ यतमानस्यपार्थस्यत
दद्भुतमिवाभवत्॥ ४२ ॥ पार्थंचनिशितैर्बाणैरविध्यत्तनयस्तव॥ ततःक्रुद्धोरणेपार्थःशरान्संधायकार्मुके ॥ ४३ ॥ प्रेषयामाससमरेस्वर्णपुंखाञ्छिलाशिता
न्॥ न्यमज्जंस्तेमहाराजतस्यकायेमहात्मनः॥ ४४॥ यथाहंसामहाराजतटागंप्राप्यभारत॥ पीडितश्चैवपुत्रस्तेपांडवेनमहात्मना ॥ ४५॥ हित्वापार्थंरणेतूर्णं
भीष्मस्यरथमाव्रजत्॥ अगाधेमज्जतस्तस्यद्वीपोभीष्मोऽभवत्तदा॥४६॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांपुत्रस्तवविशांपते॥ अवारयत्ततःशूरोभूयएवपराक्रमी॥४७॥
शरैःसुनिशितैःपार्थंयथावृत्रंपुरंदरः॥ निर्बिभेदमहाकायोविव्यथेनैवचार्जुनः॥ ४८॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्व०अर्जुनदुःशासनस
मागमेदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११०॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच सात्यकिंदंशितंयुद्धेभीष्मायाभ्युद्यतंरणे॥ आर्ष्यशृंगिर्महेष्वासो
वारयामाससंयुगे ॥ १ ॥ माधवस्तुसुसंक्रुद्धोराक्षसंनवभिःशरैः॥ आजघानरणेराजन्प्रहसन्निवभारत॥ २ ॥ तथैवराक्षसोराजन्माधवंनवभिःशरैः ॥ अर्द
यामासराजेंद्रसंक्रुद्धःशिनिपुंगवं॥ ३ ॥ शैनेयःशरसंघंतुप्रेषयामाससंयुगे॥ राक्षसायसुसंक्रुद्धोमाधवःपरवीरहा॥ ४ ॥ ततोरक्षोमहाबाहुंसात्यकिंसत्यवि
क्रमं॥ विव्याधविशिखैस्तीक्ष्णैःसिंहनादंननादच॥ ५॥ माधवस्तुभृशंविद्धोराक्षसेनरणेतदा ॥ वार्यमाणश्चतेजस्वीजहासचननादच ॥ ६॥ भगदत्तस्ततः
क्रुद्धोमाधवंनिशितैःशरैः॥ ताडयामाससमरेतोत्रैरिवमहागजं॥ ७॥ विहायराक्षसंयुद्धेशैनेयोरथिनांवरः॥ प्राग्ज्योतिषायचिक्षेपशरान्संनतपर्वणः॥ ८॥
तस्यप्राग्ज्योतिषोराजामाधवस्यमहद्धनुः॥ चिच्छेदशतधारेणभल्लेनकृतहस्तवत्॥ ९ ॥ अथान्यद्धनुरादायवेगवत्परवीरहा ॥ भगदत्तंरणेक्रुद्धंविव्याधनिशि
तैःशरैः॥ १० ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासःसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ शक्तिंकनकवैदूर्यभूषितामायसींदृढां॥ ११ ॥ यमदंडोपमांघोरांचिक्षेपपरमाहवे॥ तामापतंतीं
सहसातस्यबाहुबलेरितां॥ १२ ॥ सात्यकिःसमरेराजन्द्विधाचिच्छेदसायकैः ॥ ततःपपातसहसामहोल्केवहतप्रभा ॥ १३॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वापुत्रस्तववि
शांपते॥ महतारथवंशेनवारयामासमाधवं॥ १४॥ तथापरिवृतंदृष्ट्वावार्ष्णेयानांमहारथं॥ दुर्योधनोभृशंक्रुद्धोभ्रातॄन्सर्वानुवाचह ॥ १५॥ तथाकुरुतकौर
व्यायथावःसात्यकोयुधि॥ नजीवन्प्रतिनिर्यातिमहतोस्माद्रथव्रजात् ॥ १६॥ सात्यकिमिति ॥ १॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

तस्मिन्हतेहतंमन्येपांडवानांमहद्बलं ॥ नथेतिचवचस्तस्यपरिगृह्यमहारथाः ॥ १७ ॥ शैनेयंयोधयामासुर्भीष्मायाभ्युद्यतंरणे ॥ कांबोजराजोबलवान्वारयामा
ससंयुगे ॥ १८ ॥ आर्जुनिंनृपतिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पुनरेवचतुःषष्ट्याराजन्विव्याधतंनृप ॥ १९ ॥ सुदक्षिणस्तुसमरेपुनर्विव्याधपंचभिः ॥ सारथिंचा
स्यनवभिरिच्छन्भीष्मस्यजीवितं ॥ २० ॥ तद्युद्धमासीत्सुमहत्तयोस्तत्रसमागमे ॥ यदाभ्यधावद्गांगेयंशिखंडीशत्रुकर्शनः ॥ २१ ॥ विराटद्रुपदौवृद्धौवारयं
तौमहाचमूं ॥ भीष्मंचयुधिसंरब्धावाद्रवंतौमहारथौ ॥ २२ ॥ अश्वत्थामारणेक्रुद्धःसमियाद्रथसत्तमः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयोस्तस्यचभारत ॥ २३ ॥ विराटोद
शभिर्भल्लैराजघानपरंतप ॥ यतमानंमहेष्वासंद्रौणिमाहवशोभिनं ॥ २४ ॥ द्रुपदश्चत्रिभिर्बाणैर्विव्याधनिशितैस्तदा ॥ गुरुपुत्रंसमासाद्यप्रहरंतौमहाबलौ ॥
॥ २५ ॥ अश्वत्थामाततस्तौतुविव्याधबहुभिःशरैः ॥ विराटद्रुपदौवीरौभीष्मंप्रतिसमुद्यतौ ॥ २६ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामवृद्धयोश्चरितंमहत् ॥ यद्द्रौणिसायकान्
घोरान्प्रत्यवारयतांयुधि ॥ २७ ॥ सहदेवंतथायांतंकृपःशारद्वतोभ्ययात् ॥ यथानागोवनेनागंमत्तोमत्तमुपाद्रवत् ॥ २८ ॥ कृपश्चसमरेशूरोमाद्रीपुत्रंमहारथं ॥
आजघानशरैस्तूर्णंसप्तत्यारुक्मभूषणैः ॥ २९ ॥ तस्यमाद्रीसुतश्चापंद्विधाचिच्छेदसायकैः ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंविव्याधनवभिःशरैः ॥ ३० ॥ सोन्यत्कार्मुक
मादायसमरेभारसाधनं ॥ माद्रीपुत्रंसुसंहृष्टोदशभिर्निशितैःशरैः ॥ ३१ ॥ आजघानोरसिक्रुद्धइच्छन्भीष्मस्यजीवितं ॥ तथैवपांडवोराजञ्छारद्वतममर्षणं ॥
॥ ३२ ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोभीष्मस्यवधकांक्षया ॥ तयोर्युद्धंसमभवद्घोररूपंभयावहं ॥ ३३ ॥ नकुलंतुरणेक्रुद्धोविकर्णःशत्रुतापनः ॥ विव्याधसायकैःषष्ट्या
रक्षन्भीष्मंमहाबलं ॥ ३४ ॥ नकुलोपिभृशंविद्धस्तवपुत्रेणधीमता ॥ विकर्णंसप्तसप्तत्यानिर्बिभेदशिलीमुखैः ॥ ३५ ॥ तत्रतौनरशार्दूलौभीष्महेतोःपरंतपौ ॥ अ
न्योन्यंजघ्नतुर्वीरौगोष्ठेगोवृषभाविव ॥ ३६ ॥ घटोत्कचंरणेयांतंनिघ्नंतंतववाहिनीं ॥ दुर्मुखःसमरेप्रायाद्भीष्महेतोःपराक्रमी ॥ ३७ ॥ हैडिंबस्तुरणेराजन्दुर्मुखंश
त्रुतापनं ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःशरेणानतपर्वणा ॥ ३८ ॥ भीमसेनसुतंचापिदुर्मुखःसुमुखैःशरैः ॥ षष्ट्यावीरोनदन्हृष्टोविव्याधरणमूर्धनि ॥ ३९ ॥ धृष्टद्युम्नं
तथायांतंभीष्मस्यवधकांक्षिणं ॥ हार्दिक्योवारयामासरथश्रेष्ठंमहारथः ॥ ४० ॥ हार्दिक्यःपार्षतंचापिविध्वापंचभिरायसैः ॥ पुनःपंचाशतातूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचा
ब्रवीत् ॥ ४१ ॥ आजघानमहाबाहुःपार्षतंतंमहारथं ॥ तंचैवपार्षतोराजन्हार्दिक्यंनवभिःशरैः ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ लोड्यतेआकुलीक्रियते ॥ ५८ ॥ इतिभी० नै० भारतभावदीपेएका

विव्याधनिशितैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैरजिह्मगैः ॥ तयोःसमभवद्युद्धंभीष्महेतोर्महाहवे ॥ ४३ ॥ अन्योन्यातिशयेयुक्तंयथावृत्रमहेंद्रयोः ॥ भीमसेनंतथायांतंभीष्मं
॥१७४॥ प्रतिमहारथं ॥ ४४ ॥ भूरिश्रवाभ्ययात्तूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ सौमदत्तिरथोभीममाजघानस्तनांतरे ॥ ४५ ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनरुक्मपुंखेनसंयुगे ॥ उ ६
रस्थेनबभौतेनभीमसेनःप्रतापवान् ॥ ४६ ॥ स्कंदशक्त्यायथाक्रौंचःपुरानृपतिसत्तम ॥ तौशरान्सूर्यसंकाशान्कर्मारपरिमार्जितान् ॥ ४७ ॥ अन्योन्यस्यर
णेक्रुद्धौचिक्षिपातेनरर्षभौ ॥ भीमोभीष्मवधाकांक्षीसौमदत्तिंमहारथं ॥ ४८ ॥ तथाभीष्मजयेगृध्नुःसौमदत्तिस्तुपांडवं ॥ कृतप्रतिकृतेयत्तौयोधयामासतूरणे ॥
॥ ४९ ॥ युधिष्ठिरंतुकौंतेयंमहत्यासेनयावृतं ॥ भीष्माभिमुखमायांतंभारद्वाजोन्यवारयत् ॥ ५० ॥ द्रोणस्यरथनिर्घोषंपर्जन्यनिनदोपमं ॥ श्रुत्वाप्रभद्रकाराज
न्समकंपंतमारिष ॥ ५१ ॥ सासेनामहतीराजन्पांडुपुत्रस्यसंयुगे ॥ द्रोणेनवारितायत्तानचचालपदात्पदं ॥ ५२ ॥ चेकितानंरणेयत्तंभीष्मंप्रतिजनेश्वर ॥ चि
त्रसेनस्तवसुतःक्रुद्धरूपमवारयत् ॥ ५३ ॥ भीष्महेतोःपराक्रांतश्चित्रसेनःपराक्रमी ॥ चेकितानंपरंशक्त्यायोधयामासभारत ॥ ५४ ॥ तथैवचेकितानोपिचि
त्रसेनमवारयत् ॥ तद्युद्धमासीत्सुमहत्तयोस्तत्रसमागमे ॥ ५५ ॥ अर्जुनोवार्यमाणस्तुबहुशस्तत्रभारत ॥ विमुखीकृत्यपुत्रंतेसेनांतवममर्दह ॥ ५६ ॥ दुःशा
सनोपिपरयाशक्त्यापार्थमवारयत् ॥ कथंभीष्मंननोहन्यादितिनिश्चित्यभारत ॥ ५७ ॥ सावध्यमानासमरेपुत्रस्यतववाहिनी ॥ लोड्यतेरथिभिःश्रेष्ठैस्तत्रतत्रैव
भारत ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभी० द्वंद्वयुद्धेएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथवीरो
महेष्वासोमत्तवारणविक्रमः ॥ समादायमहच्चापंमत्तवारणवारणं ॥ १ ॥ विधुन्वानोनरश्रेष्ठोद्रावयाणोवरूथिनीं ॥ पृतनांपांडवेयानांगाहमानोमहाबलः ॥
॥ २ ॥ निमित्तानिनिमित्तज्ञःसर्वतोवीक्ष्यवीर्यवान् ॥ प्रतपंतमनीकानिद्रोणःपुत्रमभाषत ॥ ३ ॥ अयंहिदिवसस्तातयत्रपार्थोमहाबलः ॥ जिघांसुःसमरेभी
ष्मंपरंयत्नंकरिष्यति ॥ ४ ॥ उत्पतंतिहिमेबाणाधनुःप्रस्फुरतीवच ॥ योगमस्त्राणिगच्छंतिक्रूरेमेवर्ततेमतिः ॥ ५ ॥ दिक्ष्वशांतानिघोराणिव्याहरंतिमृगद्विजाः ॥
नीचैर्गृध्रानिलीयंतेभारतानांचमूंप्रति ॥ ६ ॥ नष्टप्रभइवादित्यःसर्वतोलोहितादिशः ॥ रसतेव्यथतेभूमिःकंपतीवचसर्वशः ॥ ७ ॥ ॥१७४॥

दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ घोराणिभयंकराणि अशांतानिअनुपरतानि ॥ ६ ॥ रसतेशब्दायतेव्यथतेबिभेतीवकंपतीवच ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अलक्ष्माणंप्रचंडलक्षणलक्षितं अवाक्शिराअधोमुखकोटिद्वयः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ आस्थायआलंब्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

कंकगृध्राबलाकाश्चव्याहरंतिमुहुर्मुहुः ॥ शिवाश्चैवाशिवाघोरावेदयंत्योमहद्भयं ॥ ८ ॥ पपातमहतीचोल्कामध्येनादित्यमंडलात् ॥ सकबंधश्चपरिघोभानुमा
वृत्यतिष्ठति ॥ ९ ॥ परिवेषस्तथाघोरश्चंद्रभास्करयोरभूत् ॥ वेदयानोभयंघोरंराज्ञांदेहावकर्तनं ॥ १० ॥ देवतायतनस्थाश्चकौरवेंद्रस्यदेवताः ॥ कंपंतेचहसंते
चनृत्यंतिचरुदंतिच ॥ ११ ॥ अपसव्यंग्रहाश्चक्रुरलक्ष्माणंदिवाकरं ॥ अवाक्शिराश्चभगवानुपातिष्ठतचंद्रमाः ॥ १२ ॥ वपूंषिचनरेंद्राणांविगताभानिलक्ष
ये ॥ धार्तराष्ट्रस्यसैन्येपुनचभ्राजंतिदंशिताः ॥ १३ ॥ सेनयोरुभयोश्चापिसमंताच्छ्रूयतेमहान् ॥ पांचजन्यस्यनिर्घोषोगांडीवस्यचनिःस्वनः ॥ १४ ॥ ध्रुवमा
स्थायबीभत्सुरुत्तमास्त्राणिसंयुगे ॥ अपास्यान्यान्रणेयोधानभ्येष्यतिपितामहं ॥ १५ ॥ हृष्यंतिरोमकूपाणिसीदतीवचममेमनः ॥ चिंतयित्वामहाबाहोभीष्मा
र्जुनसमागमं ॥ १६ ॥ तंचेहनिकृतिप्रज्ञंपांचाल्यंपापचेतसं ॥ पुरस्कृत्यरणेपार्थोभीष्मस्यायोधनंगतः ॥ १७ ॥ अब्रवीच्चपुराभीष्मोनाहंहन्यांशिखंडिनं ॥ स्त्री
ह्येषाविहिताधात्रादैवाच्चसपुनःपुमान् ॥ १८ ॥ अमंगल्यध्वजश्चैवयाज्ञसेनिर्महाबलः ॥ नचामंगलिकेतस्मिन्प्रहरेदापगासुतः ॥ १९ ॥ एतद्विचिंतयानस्यम
ज्ञासीदतिमेभृशं ॥ अभ्युद्यतोरणेपार्थःकुरुवृद्धमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ युधिष्ठिरस्यचक्रोधोभीष्मश्चार्जुनसंगतः ॥ ममचास्त्रसमारंभःप्रजानामशिवंध्रुवं ॥ २१ ॥
मनस्वीबलवान्शूरःकृतास्त्रोलघुविक्रमः ॥ दूरपातीदृढेपुश्चनिमित्तज्ञश्चपांडवः ॥ २२ ॥ अजेयःसमरेचापिदेवैरपिसवासवैः ॥ बलवान्बुद्धिमांश्चैवजितक्ले
शोयुधांवरः ॥ २३ ॥ विजयीचरणेनित्यंभैरवास्त्रश्चपांडवः ॥ तस्यमार्गपरिहरन्द्रुतंगच्छयतव्रत ॥ २४ ॥ पश्याद्यैतन्महाघोरेसंयुगेवैशसंमहत् ॥ हेमचित्राणि
शूराणांमहांतिचशुभानिच ॥ २५ ॥ कवचान्यवदीर्यंतेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ छिद्यंतेचध्वजाग्राणितोमराश्चधनूंषिच ॥ २६ ॥ प्रासाश्चविमलास्तीक्ष्णाःश
क्त्यश्चकनकोज्वलाः ॥ वैजयंत्यश्चनागानांसंक्रुद्धेनकिरीटिना ॥ २७ ॥ नायंसंरक्षितुंकालःप्राणान्पुत्रोपजीविभिः ॥ याहिस्वर्गंपुरस्कृत्ययशसेविजयायच ॥
॥ २८ ॥ रथनागहयावर्तांमहाघोरांसुदुर्गमां ॥ रथेनसंग्रामनदींतरत्येषकपिध्वजः ॥ २९ ॥ ब्रह्मण्यतादमोदानंतपश्चचरितंमहत् ॥ इहैवदृश्यतेपार्थेभ्राताय
स्यधनंजयः ॥ ३० ॥ भीमसेनश्चबलवान्माद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ वासुदेवश्चवार्ष्णेयोयस्यनाथोव्यवस्थितः ॥ ३१ ॥

अस्त्रसमारंभःउद्यममात्रं नतुपूर्ववदस्त्राणामुपस्थितिः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हेपुत्र उपजीविभिरनुगतैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ पार्थेयुधिष्ठिरे ॥ ३० ॥ ३१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 तस्यधर्मस्य मन्युर्दैन्यं भारतींसेनामितिशेषः ॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥ इतिश्री०नै०भा० द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तस्यैषमन्युप्रभवोधार्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः ॥ तपोदग्धशरीरस्यकोपोदहतिभारतीं ॥ ३२ ॥ एषसंदृश्यतेपार्थोवासुदेवव्यपाश्रयः ॥ दारयन्सर्वसैन्यानिधार्तराष्ट्राणि
॥१७५॥ सर्वशः ॥ ३३ ॥ एतदालोक्यतेसैन्यंक्षोभ्यमाणंकिरीटिना ॥ महोर्मिनद्धंसुमहत्तिमिनेवमहाजलं ॥ ३४ ॥ हाहाकिलकिलाशब्दाःश्रूयंतेचचमूमुखे ॥ याहिपां ६
चालदायादमहंयास्येयुधिष्ठिरं ॥ ३५ ॥ दुर्गमंत्यंतरंराज्ञोव्यूहस्यामिततेजसः ॥ समुद्रकुक्षिप्रतिमंसर्वतोतिरथैःस्थितैः ॥ ३६ ॥ सात्यकिश्चाभिमन्युश्चधृष्टद्यु
म्नवृकोदरौ ॥ पर्यरक्षंतराजानंयमौचमनुजेश्वरं ॥ ३७ ॥ उपेंद्रसदृशश्यामोमहाशालइवोद्गतः ॥ एषगच्छत्यनीकाग्रेद्वितीयइवफाल्गुनः ॥ ३८ ॥ उत्तमास्त्राणि
चाधत्स्वगृहीत्वाचमहद्धनुः ॥ पार्षतंयाहिराजानंयुध्यस्वचवृकोदरं ॥ ३९ ॥ कोहिनेच्छेत्प्रियंपुत्रंजीवंतंशाश्वतीःसमाः ॥ क्षत्रधर्मंतुसंप्रेक्ष्यततस्त्वांनियुन
ज्म्यहं ॥ ४० ॥ एषचातिरणेभीष्मोदहतेवैमहाचमूं ॥ युद्धेषुसदृशस्तातयमस्यवरुणस्यच ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिद्रोणाश्व
त्थामसंवादेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच भगदत्तःकृपःशल्यःकृतवर्मातथैवच ॥ विंदानुविं
दावावंत्यौसैंधवश्चजयद्रथः ॥ १ ॥ चित्रसेनोविकर्णश्चतथादुर्मर्षणादयः ॥ दशैतेतावकायोधाभीमसेनमयोधयन् ॥ २ ॥ महत्यासेनयायुक्तानानादेशसमु
त्थया ॥ भीष्मस्यसमरेराजन्प्रार्थयानामहद्यशः ॥ ३ ॥ शल्यस्तुनवभिर्बाणैर्भीमसेनमताडयत् ॥ कृतवर्मात्रिभिर्बाणैःकृपश्चनवभिःशरैः ॥ ४ ॥ चित्रसेनोवि
कर्णश्चभगदत्तश्चमारिष ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैर्भीमसेनमताडयन् ॥ ५ ॥ सैंधवश्चत्रिभिर्बाणैर्भीमसेनमताडयत् ॥ विंदानुविंदावावंत्यौपंचभिःपंचभिःशरैः
॥ ६ ॥ दुर्मर्षणस्तुविंशत्यापांडवंनिशितैःशरैः ॥ सतान्सर्वान्महाराजराजमानान्पृथक्पृथक् ॥ ७ ॥ प्रवीरान्सर्वलोकस्यधार्तराष्ट्रान्महारथान् ॥ जघानसमरे
वीरःपांडवःपरवीरहा ॥ ८ ॥ सप्तभिःशल्यमाविध्यत्कृतवर्माणमष्टभिः ॥ कृपस्यसशरंचापंमध्येचिच्छेदभारत ॥ ९ ॥ अथैनंच्छिन्नधन्वानंपुनर्विव्याधसप्तभिः
विंदानुविंदौचतथात्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ १० ॥ दुर्मर्षणंचविंशत्याचित्रसेनंचपंचभिः ॥ विकर्णंदशभिर्बाणैःपंचभिश्चजयद्रथं ॥ ११ ॥ विध्वाभीमोनदद्ध
ष्टःसैंधवंचपुनस्त्रिभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायगौतमोरथिनांवरः ॥ १२ ॥ भीमंविव्याधसंरब्धोदशभिर्निशितैःशरैः ॥ सविद्धोदशभिर्बाणैस्तोत्रैरिवमहाद्विपः ॥ ॥१७५॥
॥ १३ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभीमसेनःप्रतापवान् ॥ गौतमंताडयामासशरैर्बहुभिराहवे ॥ १४ ॥ भगदत्तइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ कर्मारिंशस्त्रोल्लेखनयंत्रं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सात्वतस्यकृतवर्मणः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मत्वातृणेनतांस्तु

सैंधवस्यतथाश्वांश्वसारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायकालांतकसमद्युतिः ॥ १५ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यमहारथः ॥ शरांस्त्रिक्षेपनिशितान् भीमसेनस्यसंयुगे ॥ १६ ॥ तस्यभीमोधनुर्मध्येद्वाभ्यांचिच्छेदमारिष ॥ भल्लाभ्यांभरतश्रेष्ठसैंधवस्यमहात्मनः ॥ १७ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ चित्रसेनरथंराजन्नारुरोहत्वरान्वितः ॥ १८ ॥ अत्यद्भुतंरणेकर्मकृतवांस्तत्रपांडवः ॥ महारथान्शरैर्विध्वावारयित्वाचमारिष ॥ १९ ॥ विरथंसैंधवंचक्रे सर्वलोकस्यपश्यतः ॥ तदानमम्रृषेशल्योभीमसेनस्यविक्रमं ॥ २० ॥ ससंधायशरांस्तीक्ष्णान्कर्मारपरिमार्जितान् ॥ भीमंविव्याधसमरेतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ॥ २१ ॥ कृपश्चकृतवर्माचभगदत्तश्चवीर्यवान् ॥ विंदानुविंदावावंत्यौचित्रसेनश्चसंयुगे ॥ २२ ॥ दुर्मर्षणोविकर्णश्चसिंधुराजश्चवीर्यवान् ॥ भीमंतेविव्यधुस्तूर्णंशल्यहेतोररिंदमाः ॥ २३ ॥ सचतान्प्रतिविव्याधपंचभिःपंचभिःशरैः ॥ शल्यंविव्याधसप्तत्यापुनश्चदशभिःशरैः ॥ २४ ॥ तंशल्योनवभिर्भित्त्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनगाढंविव्याधमर्मणि ॥ २५ ॥ विशोकंप्रेक्ष्यनिर्भिन्नंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ मद्रराजंत्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २६ ॥ तथेतरान्महेष्वासांस्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ ताडयामाससमरेसिंहवद्विननादच ॥ २७ ॥ तेहियत्तामहेष्वासाःपांडवंयुद्धकोविदं ॥ त्रिभिस्त्रिभिरकुंठाग्रैर्भृशंमर्मस्वताडयन् ॥ २८ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोभीमसेनोनविव्यथे ॥ पर्वतोवारिधाराभिर्वर्षमाणैरिवांबुदैः ॥ २९ ॥ सतुक्रोधसमाविष्टःपांडवानांमहारथः ॥ मद्रेश्वरंत्रिभिर्बाणैर्भृशंविध्वामहायशाः ॥ ३० ॥ कृपंचनवभिर्बाणैर्भृशंविध्वासमंततः ॥ प्राग्ज्योतिषंशतैराजौराजन्विव्याधसायकैः ॥ ३१ ॥ ततस्तुसशरंचापंसात्वतस्यमहात्मनः ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनचिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ ३२ ॥ तथान्यद्धनुरादायकृतवर्मावृकोदरं ॥ आजघानभ्रुवोर्मध्येनाराचेनपरंतपः ॥ ३३ ॥ भीमस्तुसमरेविध्वाशल्यंनवभिरायसैः ॥ भगदत्तंत्रिभिश्चैवकृतवर्माणमष्टभिः ॥ ३४ ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांतुविव्याधगौतमप्रभृतीन्रथान् ॥ तेपितंसमरेराजन्विव्यधुर्निशितैःशरैः ॥ ३५ ॥ सतथापीड्यमानोपिसर्वशस्त्रैर्महारथैः ॥ मत्वातृणेनतांस्तुल्यान्विचचारगतव्यथः ॥ ३६ ॥ तेचापिरथिनांश्रेष्ठाभीमायनिशितान्शरान् ॥ प्रेषयामासुरव्यग्राःशतशोथसहस्रशः ॥ ३७ ॥ तस्यशक्तिंमहावेगांभगदत्तोमहारथः ॥ चिक्षेपसमरेवीरःस्वर्णदंडांमहामते ॥ ३८ ॥

ल्यानितितुल्यशब्दोपादानान्नद्वितीयाचतुर्थ्यौ किंतुतुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यामितितृतीया ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तोमरंसैंधवोराजापट्टिशंचमहाभुजः ॥ शतघ्नींचकृपोराजञ्छरंशल्यश्चसंयुगे ॥ ३९ ॥ अथेतरेमहेष्वासाःपंचपंचशिलीमुखान् ॥ भीमसेनंसमुद्दिश्यप्रेषया
॥१७६॥ मासुरोजसा ॥ ४० ॥ तोमरंचद्विधाचक्रेक्षुरप्रेणानिलात्मजः ॥ पट्टिशंचत्रिभिर्बाणैश्चिच्छेदतिलकांडवत् ॥ ४१ ॥ सविभेदशतघ्नींचनवभिःकंकपत्रिभिः ॥
मद्रराजप्रयुक्तंचशरंछित्वामहारथः ॥ ४२ ॥ शक्तिंचिच्छेदसहसाभगदत्तेरितांरणे ॥ तथेतरान्शरान्घोरान्शरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ४३ ॥ भीमसेनोरणश्लाघी ६
त्रिधैकैकंसमाच्छिनत् ॥ तांश्चसर्वान्महेष्वासांस्त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ ४४ ॥ ततोधनंजयस्तत्रवर्तमानेमहारणे ॥ आजगामरथेनाजौभीमंदृष्ट्वामहारथं ॥
॥ ४५ ॥ निघ्नंतंसमरेशत्रून्योधयानंचसायकैः ॥ तौतुतत्रमहात्मानौसमेतौवीक्ष्यपांडवौ ॥ ४६ ॥ नशशंसुर्जयंतत्रतावकाःपुरुषर्षभाः ॥ अथार्जुनोरणेभीमं
योधयंतंमहारथान् ॥ ४७ ॥ भीष्मस्यनिधनाकांक्षीपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ आससादरणेवीरांस्तावकान्दशभारत ॥ ४८ ॥ येस्मभीमंरणेराजन्योधयंतोव्यव
स्थिताः ॥ वीभत्सुस्तानथाविध्यद्भीमस्यप्रियकाम्यया ॥ ४९ ॥ ततोदुर्योधनोराजासुशर्माणमचोदयत् ॥ अर्जुनस्यवधार्थायभीमसेनस्यचोभयोः ॥ ५० ॥
सुशर्मन्गच्छशीघ्रंत्वंबलौघैःपरिवारितः ॥ जहिपांडुसुतावेतौधनंजयवृकोदरौ ॥ ५१ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यत्रैगर्तःप्रस्थलाधिपः ॥ अभिद्रुत्यरणेभीममर्जुनं
चैवधन्विनौ ॥ ५२ ॥ रथैरनेकसाहस्रैःसमंतात्पर्यवारयत् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धमर्जुनस्यपरैःसह ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभी
मपराक्रमेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अर्जुनस्तुरणेशल्यंयतमानंमहारथं ॥ छादयामा
ससमरेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १ ॥ सुशर्माणंकृपंचैवत्रिभिस्त्रिभिरविध्यत ॥ प्राग्ज्योतिषंचसमरेसैंधवंचजयद्रथं ॥ २ ॥ चित्रसेनंविकर्णंचकृतवर्माणमेवच ॥
दुर्मर्षणंचराजेंद्रत्यावंत्यौचमहारथौ ॥ ३ ॥ एकैकंत्रिभिरानर्छत्कंकबर्हिणवाजितैः ॥ शरैरतिरथोयुद्धेपीडयन्वाहिनींतव ॥ ४ ॥ जयद्रथोरणेपार्थंविध्वाभार
तसायकैः ॥ भीमंविव्याधतरसाचित्रसेनरथेस्थितः ॥ ५ ॥ शल्यश्चसमरेजिष्णुंकृपश्चरथिनांवरः ॥ विव्यधातेमहाराजबहुधामर्मभेदिभिः ॥ ६ ॥ चित्रसेना
दयश्चैवपुत्रास्तवविशांपते ॥ पंचभिःपंचभिस्तूर्णंसंयुगेनिशितैःशरैः ॥ ७ ॥ आजघ्नुरर्जुनंसंख्येभीमसेनंचमारिष ॥ तौतत्ररथिनांश्रेष्ठौकौंतेयौभरतर्षभौ ॥१७६॥
॥ ८ ॥ अपीडयेतांसमरेत्रिगर्तानांमहद्बलं ॥ सुशर्मापिरणेपार्थंशरैर्नवभिराशुगैः ॥ ९ ॥

॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥ बर्हिणवाजानांमयूरपक्षवतांबाणानां ॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥ मागधोजयत्सेनः ॥ ३० ॥ ३१॥ ३२ ॥३३॥

ननादबलवन्नादंत्रासयानोमहद्बलं॥ अन्येचरथिनःशूराभीमसेनधनंजयौ॥ १०॥ विव्यधुर्निशितैर्बाणैरुक्मपुंखैरजिह्मगैः॥ तेषांचरथिनांमध्येकौंतेयौभ
रतर्षभौ॥ ११॥ क्रीडमानौरथोदारौचित्ररूपौव्यदृश्यतां॥ आमिषेप्सूगवांमध्येसिंहाविवमदोत्कटौ॥१२॥ छित्वाधनूंषिशूराणांशरांश्चबहुधारणे॥ पातया
मासतुर्वीरौशिरांसिशतशोनृणां॥ १३॥ रथाश्चबहवोभग्नाहयाश्चशतशोहताः॥ गजाश्वसगजारोहाःपेतुरुर्व्यांमहाहवे ॥ १४॥ रथिनःसादिनश्चापितत्रत
त्रनिषूदिताः॥ दृश्यंतेबहवोराजन्वेपमानाःसमंततः॥ १५॥ हतैर्गजपदात्योघैर्वाजिभिश्चनिषूदितैः॥ रथैश्चबहुधाभग्नैःसमास्तीर्यतमेदिनी ॥ १६॥ छत्रैश्च
बहुधाच्छिन्नैर्ध्वजैश्चविनिपातितैः॥ अंकुशैरपविद्धैश्चपरिस्तोमैश्चभारत॥ १७॥ केयूरैरंगदैर्हारैरांकवैर्म्रदितैस्तथा ॥ उष्णीषैर्ऋष्टिभिश्चैवचामरव्यजनैरपि
॥ १८॥ तत्रतत्रापविद्धैश्चबाहुभिश्चंदनोक्षितैः ॥ ऊरुभिश्चनरेंद्राणांसमास्तीर्यतमेदिनी ॥ १९ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामरणेपार्थस्यविक्रमं ॥ शरैःसंवार्यता
न्वीरान्यज्जघानमहाबलः॥ २०॥ पुत्रस्तुतवतंदृष्ट्वाभीमार्जुनपराक्रमं॥ गांगेयस्यरथाभ्याशमुपजग्मेमहाबलः॥२१॥ कृपश्चकृतवर्माचसैंधवश्चजयद्रथः॥
विंदानुविंदावावंत्यौनाजहुःसंयुगंतदा॥ २२॥ ततोभीमोमहेष्वासःफाल्गुनश्चमहारथः ॥ कौरवाणांचमूंघोरांभृशंदुद्रुवतूरणे॥ २३॥ ततोबर्हिणवाजाना
मयुतान्यर्बुदानिच॥ धनंजयरथेतूर्णंपातयंतिस्मभूमिपाः॥ २४॥ ततस्तान्शरजालेनसन्निवार्यमहारथान् ॥ पार्थःसमंतात्समरेप्रेषयामासमृत्यवे ॥ २५॥
शल्यस्तुसमरेजिष्णुंक्रीडन्निवमहारथः॥आजघानोरसिक्रुद्धोभल्लैःसन्नतपर्वभिः॥ २६॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाहस्तावापंचपंचभिः॥ अथैनंसायकैस्तीक्ष्णै
र्भृशंविव्याधमर्मणि॥ २७॥ अथान्यद्धनुरादायसमरेभारसाधनं॥ मद्रेश्वरोरणेजिष्णुंताडयामासरोषितः॥ २८॥ त्रिभिःशरैर्महाराजवासुदेवंचपंचभिः॥
भीमसेनंचनवभिर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २९ ॥ ततोद्रोणोमहाराजमागधश्चमहारथः॥ दुर्योधनसमादिष्टौतंदेशमुपजग्मतुः ॥ ३० ॥ यत्रपार्थोमहाराज
भीमसेनश्चपांडवः॥ कौरव्यस्यमहासेनांजघ्नतुःसुमहारथौ॥ ३१॥ जयत्सेनस्तुसमरेभीमंभीमायुधंयुधि ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैरष्टभिर्भरतर्षभ ॥ ३२॥
तंभीमोदशभिर्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत्॥ ३३॥ उद्भ्रांतैस्तुरगैःसोथद्रवमाणैःसमंततः ॥ मागधोपसृतोराजासर्व
सैन्यस्यपश्यतः॥ ३४॥ द्रोणश्चविवरंदृष्ट्वाभीमसेनंशिलीमुखैः॥ विव्याधबाणैर्निशितैःपंचषष्टिभिरायसैः ॥ ३५॥

अपसृतःपलायितः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तंभीमः समरश्लाघीगुरुंपितृसमंरणे ॥ विव्याधपंचभिर्भल्लैस्तथाषष्ट्याचभारत ॥ ३६ ॥ अर्जुनस्तुसुशर्माणंविध्वाबहुभिरायसैः ॥ व्यधमत्तस्यतत्सैन्यंमहा
॥१७७॥ भ्राणियथानिलः ॥ ३७ ॥ ततोभीष्मश्चराजाचकौसल्यश्चबृहद्बलः ॥ समवर्ततसंक्रुद्धाभीमसेनधनंजयौ ॥ ३८ ॥ तथैवपांडवाःशूराधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ अ ६
भ्यद्रवन्रणेभीष्मंव्यादितास्यमिवांतकं ॥ ३९ ॥ शिखंडीतुसमासाद्यभरतानांपितामहम् ॥ अभ्यद्रवतसंहृष्टोभयंत्यक्त्वामहारथात् ॥ ४० ॥ युधिष्ठिरमुखाः
पार्थाःपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ अयोधयन्रणेभीष्मंसहिताःसर्वसृंजयैः ॥ ४१ ॥ तथैवतावकाःसर्वेपुरस्कृत्ययतव्रतम् ॥ शिखंडिप्रमुखान्पार्थान्योधयंतिस्मसंयु
गे ॥ ४२ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकौरवाणांभयावहम् ॥ तत्रपांडुसुतैःसार्धंभीष्मस्यविजयंप्रति ॥ ४३ ॥ तावकानांजयेभीष्मोग्लहआसीद्विशांपते ॥ तत्रहिद्यूतमा
सक्तंविजयायेतरायवा ॥ ४४ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुराजेंद्रसर्वसैन्यान्यचोदयत् ॥ अभ्यद्रवतगांगेयंमाभैष्टरथसत्तमाः ॥ ४५ ॥ सेनापतिवचःश्रुत्वापांडवानांवरूथि
नी ॥ भीष्मंसमभ्ययात्तूर्णंप्राणांस्त्यक्त्वामहाहवे ॥ ४६ ॥ भीष्मोपिरथिनांश्रेष्ठःप्रतिजग्राहतांचमूं ॥ आपतंतींमहाराजवेलामिवमहोदधिः ॥ ४७ ॥ इतिश्री
महाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभीमार्जुनपराक्रमेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच
कथंशांतनवोभीष्मोदशमेहनिसंजय ॥ अयुध्यतमहावीर्यःपांडवैःसहसृंजयैः ॥ १ ॥ कुरवश्चकथंयुद्धेपांडवान्प्रत्यवारयन् ॥ आचक्ष्वमेमहायुद्धंभीष्मस्याह
वशोभिनः ॥ २ ॥ संजयउवाच कुरवःपांडवैःसार्धंयदयुध्यंतभारत ॥ यथाचतदभूद्युद्धंतत्तुवक्ष्यामिसांप्रतं ॥ ३ ॥ गमिताःपरलोकायपरमास्त्रैःकिरीटि
ना ॥ अहन्यहनिसंक्रुद्धास्तावकानांमहारथाः ॥ ४ ॥ यथाप्रतिज्ञंकौरव्यःसचापिसमितिंजयः ॥ पार्थानामकरोद्भीष्मःसततंसमितिक्षयं ॥ ५ ॥ कुरुभिःसहितं
भीष्मंयुध्यमानंपरंतप ॥ अर्जुनंचसपांचाल्यंसंशयोविजयेभवत् ॥ ६ ॥ दशमेहनितस्मिंस्तुभीष्मार्जुनसमागमे ॥ अवर्ततमहारौद्रःसततंसमितिक्षयः ॥
॥ ७ ॥ तस्मिन्नयुतशोराजन्भूयशश्चपरंतपः ॥ भीष्मःशांतनवोयोधान्जघानपरमास्त्रवित् ॥ ८ ॥ येषामज्ञातकल्पानिनामगोत्राणिपार्थिव ॥ तेहतास्तत्रभी
ष्मेणशूराःसर्वेऽनिवर्तिनः ॥ ९ ॥ दशाहानिततस्तप्त्वाभीष्मःपांडववाहिनीं ॥ निरविद्यतधर्मात्माजीवितेनपरंतप ॥ १० ॥ ॥१७७॥

कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ निरविद्यतनिर्वेदंजगाम ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ निर्विण्णोविरक्तः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ब्रह्मलोकपराःबृहत्त्वान्महांतंलोकंप्रतियतमानाः ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥

सक्षिप्रंवधमन्विच्छन्नात्मनोभिमुखोरणे॥ नहन्यांमानवश्रेष्ठान्संग्रामेसुबहूनिति॥ ११ ॥ चिंतयित्वामहाबाहुःपितादेवव्रतस्तव ॥ अभ्याशस्थंमहाराजपां
डवंवाक्यमब्रवीत्॥ १२॥ युधिष्ठिरमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविशारद॥ शृणुष्ववचनंतातधर्म्यंस्वर्ग्यंचजल्पतः ॥ १३॥ निर्विण्णोस्मिभृशंतातदेहेनानेनभारत॥
घ्रतश्चमेगतःकालःसुबहून्प्राणिनोरणे ॥ १४॥ तस्मात्पार्थंपुरोधायपंचालान्स्टंजयांस्तथा॥ मद्वधेक्रियतांयत्नोममचेदिच्छसिप्रियं॥ १५॥ तस्यतन्मतमाज्ञा
यपांडवःसत्यदर्शनः॥ भीष्मंप्रतिययौराजासंग्रामेसहस्टंजयैः॥ १६ ॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजन्पांडवश्चयुधिष्ठिरः ॥ श्रुत्वाभीष्मस्यतांवाचंचोदयामासतुर्बलं॥
॥ १७॥ अभिद्रवध्वंयुद्ध्यध्वंभीष्मंजयतसंयुगे॥ रक्षिताःसत्यसंधेनजिष्णुनारिपुजिष्णुना॥ १८॥ अयंचापिमहेष्वासःपार्षतोवाहिनीपतिः ॥ भीमसेनश्चस
मरेपालयिष्यतिवोध्रुवं॥ १९॥ मावोभीष्माद्भयंकिंचिदस्त्वद्ययुधिस्टंजयाः॥ ध्रुवंभीष्मंविजेष्यामःपुरस्कृत्यशिखंडिनं॥२०॥ तेतथासमयंकृत्वादशमेहनि
पांडवाः॥ ब्रह्मलोकपराभूत्वासंजग्मुःक्रोधमूर्छिताः॥२१॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यपांडवंचधनंजयं॥ भीष्मस्यपातनेयत्नंपरमंतेसमास्थिताः॥ २२॥ ततस्तववसु
तादिष्टानानाजनपदेश्वराः॥ द्रोणेनसहपुत्रेणसहसेनामहाबलाः॥ २३॥ दुःशासनश्चबलवान्सहसर्वैःसहोदरैः॥भीष्मंसमरमध्यस्थंपालयांचक्रिरेतदा॥ २४॥
ततस्तुतावकाःशूराःपुरस्कृत्यमहाव्रतं॥ शिखंडिप्रमुखान्पार्थान्योधयंतिस्मसंयुगे॥ २५॥ चेदिभिस्तुसपंचालैःसहितोवानरध्वजः ॥ ययौशांतनवंभीष्मंपुर
स्कृत्यशिखंडिनं॥ २६॥ द्रोणपुत्रंशिनेर्नप्ताधृष्टकेतुस्तुपौरवं॥ अभिमन्युःसहामात्यंदुर्योधनमयोधयत्॥ २७॥ विराटस्तुसहानीकःसहसेनंजयद्रथं॥ वृद्धक्ष
त्रस्यदायादमाससादपरंतप॥ २८॥ मद्रराजंमहेष्वासंसहसैन्यंयुधिष्ठिरः॥ भीमसेनोभिगुप्तस्तुनागानीकमुपाद्रवत्॥ २९ ॥ अप्रधृष्यमनावार्यंसर्वशस्त्रभृ
तांवरं॥ द्रौणिंप्रतिययौयत्तःपांचाल्यःसहसोदरैः॥ ३० ॥ कर्णिकारध्वजंचैवसिंहकेतुररिंदमः॥ प्रत्युज्जगामसौभद्रंराजपुत्रोबृहद्बलः॥ ३१ ॥ शिखंडिनंचपु
त्रास्तेपांडवंचधनंजयं॥ राजभिःसमरेपार्थमभिपेतुर्जिघांसवः॥ ३२ ॥ तस्मिन्नतिमहाभीमेसेनयोर्वैपराक्रमे॥ संप्रधावत्स्वनीकेषुमेदिनीसमकंपत॥३३॥
तान्यनीकान्यनीकेषुसमसज्जंतभारत॥ तावकानांपरेषांचदृष्ट्वाशांतनवंरणे॥ ३४॥ ततस्तेषांप्रतप्तानामन्योन्यमभिधावतां ॥ प्रादुरासीन्महाशब्दोदिक्षुस
र्वासुभारत॥ ३५॥ शंखदुंदुभिघोषश्चवारणानांचबृंहितैः॥ सिंहनादश्चसैन्यानांदारुणःसमपद्यत॥ ३६॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

साचसर्वनरेंद्राणांचंद्रार्कसदृशीप्रभा॥ वीरांगदकिरीटेषुनिष्प्रभासमपद्यत॥ ३७ ॥ रजोमेघास्तुसंजज्ञुःशस्त्रविद्युद्भिरावृताः ॥ धनुषांचापिनिर्घोषोदारुणः
॥१७८॥ समपद्यत॥ ३८ ॥ बाणशंखप्रणादाश्चभेरीणांचमहास्वनाः ॥ रथघोषश्चसंजज्ञेसेनयोरुभयोरपि ॥ ३९ ॥ पाशशक्त्यृष्टिसंघैश्चबाणौघैश्चसमाकुलं ॥ निष्प्र
काशमिवाकाशंसेनयोःसमपद्यत ॥ ४० ॥ अन्योन्यंरथिनःपेतुर्वाजिनश्चमहाहवे ॥ कुंजरान्कुंजराजघ्नुःपादातांश्चपदातयः ॥ ४१ ॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंकुरूणां ६
पांडवैःसह॥ भीष्महेतोर्नरव्याघ्रश्येनयोरामिषेयथा ॥ ४२ ॥ तेषांसमागमोघोरोबभूवयुधिसंगतः ॥ अन्योन्यस्यवधार्थायजिगीषूणांमहाहवे ॥ ४३॥ इ
तिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभीष्मोपदेशेपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच अ
भिमन्युर्महाराजतवपुत्रमयोधयत्॥ महत्यासेनयायुक्तंभीष्महेतोःपराक्रमी॥ १ ॥ दुर्योधनोरणेकार्ष्णिंनवभिर्नतपर्वभिः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःपुनश्चैनं
त्रिभिःशरैः॥ २ ॥ तस्यशक्तिंरणेकार्ष्णिर्मृत्योर्घोरांस्वसामिव॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोदुर्योधनरथंप्रति॥ ३॥ तामापतंतींसहसाघोररूपांविशांपते ॥ द्विधाचि
च्छेदतेपुत्रःक्षुरप्रेणमहारथः॥४ ॥ तांशक्तिंपतितांदृष्ट्वाकार्ष्णिःपरमकोपनः॥दुर्योधनंत्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ ५॥ पुनश्चैनंशरैर्घोरैराजघानस्तनां
तरे॥दशभिर्भरतश्रेष्ठभरतानांमहारथः॥ ६॥ तद्युद्धमभवद्घोरंचित्ररूपंचभारत॥ इंद्रियप्रीतिजननंसर्वपार्थिवपूजितं॥ ७॥ भीष्मस्यनिधनार्थायपार्थस्यविज
यायच॥ युयुधातेरणेवीरौसौभद्रकुरुपुंगवौ ॥ ८॥ सात्यकिंरभसंयुद्धेद्रौणिर्ब्राह्मणपुंगवः॥ आजघानोरसिक्रुद्धोनाराचेनपरंतपः ॥ ९ ॥ शैनेयोपिगुरोःपुत्रं
सर्वमर्मसुभारत॥ अताडयदमेयात्मानवभिःकंकवाजितैः ॥ १०॥ अश्वत्थामातुसमरेसात्यकिंनवभिःशरैः ॥ त्रिंशताचपुनस्तूर्णंबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥
॥ ११ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोद्रोणपुत्रेणसात्वतः॥ द्रोणपुत्रंत्रिभिर्बाणैराजघानमहायशाः॥ १२ ॥ पौरवोधृष्टकेतुंचशरैराच्छाद्यसंयुगे॥ बहुधादारयांचक्रे
महेष्वासंमहारथः॥ १३ ॥ तथैवपौरवंयुद्धेधृष्टकेतुर्महारथः॥ त्रिंशतानिशितैर्बाणैर्विव्याधाशुमहाभुजः ॥ १४॥ पौरवस्तुधनुश्छित्वाधृष्टकेतोर्महारथः ॥ न
नादबलवन्नादंविव्याधचशितैःशरैः॥ १५ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायपौरवंनिशितैःशरैः॥ आजघानमहाराजत्रिसप्तत्याशिलीमुखैः॥ १६॥ तौतुतत्रमहेष्वासौ ॥१७८॥
महामात्रौमहारथौ॥ महताशरवर्षेणपरस्परमविध्यतां ॥ १७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥ चित्रसेनइति पांडवपक्षीयःसुशर्मायमपरोवार्धक्षेमिर्नतुत्रैगर्तः ॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥

अन्योन्यस्यधनुश्छित्वाहयान्हत्वाचभारत॥ विरथावसियुद्धायसमीयतुरमर्षणौ॥ १८॥ आर्षभेचर्मणीचित्रेशतचंद्रपुरस्कृते॥ तारकाशतचित्रेचनिस्त्रिंशौ
सुमहाप्रभौ॥ १९॥ प्रगृह्यविमलौराजंस्तावन्योन्यमभिद्रुतौ॥ वासितासंगमेयत्तौसिंहाविवमहावने॥ २०॥ मंडलानिविचित्राणिगतप्रत्यागतानिच॥
चेरतुर्दर्शयंतौचप्रार्थयंतौपरस्परं॥ २१॥ पौरवोधृष्टकेतुंतुशंखदेशेमहासिना॥ ताडयामाससंक्रुद्धस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ २२॥ चेदिराजोपिसमरेपौरवं
पुरुषर्षभं॥ आजघानशिताग्रेणजत्रुदेशेमहासिना॥ २३॥ तावन्योन्यंमहाराजसमासाद्यमहाहवे॥ अन्योन्यवेगाभिहतौनिपेततुररिंदमौ॥ २४॥ ततःस्वर
थमारोप्यपौरवंतनयस्तव॥ जयत्सेनोरथेनाजावपोवाहरणाजिरात्॥ २५॥ धृष्टकेतुंतुसमरेमाद्रीपुत्रःप्रतापवान्॥ अपोवाहरणेक्रुद्धःसहदेवःपराक्रमी॥
॥ २६॥ चित्रसेनःसुशर्माणंविध्वाबहुभिरायसैः॥ पुनर्विव्याधतंषष्ट्यापुनश्चनवभिःशरैः॥ २७॥ सुशर्मातुरणेक्रुद्धस्तवपुत्रंविशांपते॥ दशभिर्दशभिश्चैव
विव्याधनिशितैःशरैः॥ २८॥ चित्रसेनश्चतंराजंस्त्रिंशतानतपर्वभिः॥ आजघानरणेक्रुद्धःसचतंप्रत्यविध्यत॥ २९॥ भीष्मस्यसमरेराजन्यशोमानंचवर्धय
न्॥ सौभद्रोराजपुत्रंतुबृहद्बलमयोधयत्॥ ३०॥ पार्थहेतोःपराक्रांतोभीष्मस्यायोधनंप्रति॥ आर्जुनिंकोसलेंद्रस्तुविध्वापंचभिरायसैः॥ ३१॥ पुनर्विव्याध
विंशत्याशरैःसन्नतपर्वभिः॥ सौभद्रःकौसलेंद्रंतुविव्याधाष्टभिरायसैः॥ ३२॥ नाकंपयतसंग्रामेविव्याधचपुनःशरैः॥ कौसल्यस्यधनुश्चापिपुनश्चिच्छेदफा
ल्गुनिः॥ ३३॥ आजघानशरैश्चापित्रिंशताकंकपत्रिभिः॥ सोन्यत्कार्मुकमादायराजपुत्रोबृहद्बलः॥ ३४॥ फाल्गुनिंसमरेक्रुद्धोविव्याधबहुभिःशरैः॥ तयो
र्युद्धंसमभवद्भीष्महेतोःपरंतप॥ ३५॥ संरब्धयोर्महाराजसमरेचित्रयोधिनोः॥ यथादेवासुरेयुद्धेबलिवासवयोरभूत्॥ ३६॥ भीमसेनोरथानीकंयोधयन्ब
ह्वशोभत॥ यथाशक्रोवज्रपाणिर्दारयन्पर्वतोत्तमान्॥ ३७॥ तेवध्यमानाभीमेनमातंगागिरिसन्निभाः॥ निपेतुरुर्व्यांसहितानादयंतोवसुंधरां॥ ३८॥ गि
रिमात्राहितेनागाभिन्नांजनचयोपमाः॥ विरेजुर्वसुधांप्राप्ताविकीर्णाइवपर्वताः॥ ३९॥ युधिष्ठिरोमहेष्वासोमद्रराजानमाहवे॥ महत्यासेनयागुप्तंपीडया
माससंगतं॥ ४०॥ मद्रेश्वरश्चसमरेधर्मपुत्रंमहारथं॥ पीडयामाससंरब्धोभीष्महेतोःपराक्रमी॥ ४१॥ विराटंसैंधवोराजाविध्वासन्नतपर्वभिः॥ नवभिःसा
यकैस्तीक्ष्णैस्त्रिंशतापुनरार्पयत्॥ ४२॥ विराटश्चमहाराजसैंधवंवाहिनीपतिः॥ त्रिंशद्भिर्निशितैर्बाणैराजघानस्तनांतरे॥ ४३॥

॥४२॥४३॥

॥४४॥समुदयंसंपामं भवेत्समुदयःसंघेसंयुगेचसमुद्गमेइतिमेदिनी ॥ ४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

चित्रकार्मुकनिस्त्रिंशौचित्रवर्मायुधध्वजौ॥ रेजतुश्चित्ररूपौतौसंग्रामेमत्स्यसैंधवौ॥ ४४॥ द्रोणःपांचालपुत्रेणसमागम्यमहारणे ॥ महासमुदयंचक्रेशरैःस
न्नतपर्वभिः॥ ४५॥ ततोद्रोणोमहाराजपार्षतस्यमहद्धनुः॥ छित्वापंचाशतेषूणांपार्षतंसमविध्यत॥ ४६॥ सोन्यत्कार्मुकमादायपार्षतःपरवीरहा ॥ द्रोणस्य
मिषतोयुद्धेप्रेषयामाससायकान्॥ ४७॥ ताञ्छराञ्छरघातेनचिच्छेदसमहारथः॥ द्रोणोद्रुपदपुत्रायप्राहिणोत्पंचसायकान् ॥ ४८॥ ततःक्रुद्धोमहाराज
पार्षतःपरवीरहा॥ द्रोणायचिक्षेपगदांयमदंडोपमांरणे ॥ ४९॥ तामापतंतींसहसाहेमपट्टविभूषितां॥ शरैःपंचाशताद्रोणोवारयामाससंयुगे ॥ ५० ॥ सा
छिन्नाबहुधाराजन्द्रोणचापच्युतैःशरैः॥ चूर्णीकृताविशीर्यंतीपपातवसुधातले॥ ५१ ॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वापार्षतःशत्रुतापनः॥ द्रोणायशक्तिंचिक्षेपसर्वपा
रशवींशुभां॥५२॥ तांद्रोणोनवभिर्बाणैश्चिच्छेदयुधिभारत॥ पार्षतंचमहेष्वासंपीडयामाससंयुगे ॥ ५३॥ एवमेतन्महायुद्धंद्रोणपार्षतयोरभूत् ॥ भीष्मंप्र
तिमहाराजघोररूपंभयानकं॥ ५४॥ अर्जुनःप्राप्यगांगेयंपीडयन्निशितैःशरैः॥ अभ्यद्रवतसम्मतोवनेमत्तमिवद्विपं ॥५५॥ प्रत्युद्ययौचतंराजाभगदत्तःप्र
तापवान्॥ त्रिधाभिन्नेननागेनमदांधेनमहाबलः॥ ५६॥ तमापतंतंसहसामहेंद्रगजसन्निभं ॥ परंयत्नंसमास्थायबीभत्सुःप्रत्यपद्यत ॥ ५७॥ ततोगजगतो
राजाभगदत्तःप्रतापवान् ॥ अर्जुनंशरवर्षेणवारयामाससंयुगे ॥५८॥ अर्जुनस्तुततोनागमायांतंरजतोपमैः ॥ विमलैरायसैस्तीक्ष्णैरविध्यतमहारणे ॥
॥५९॥ शिखंडिनंचकौंतेयोयाहियाहीत्यचोदयत् ॥ भीष्मंप्रतिमहाराजजह्येनमितिचाब्रवीत् ॥६०॥ प्राग्ज्योतिषस्ततोहित्वापांडवंपांडुपूर्वज ॥ प्रययौ
त्वरितोराजन्द्रुपदस्यरथंप्रति॥ ६१॥ ततोर्जुनोमहाराजभीष्ममभ्यद्रवद्द्रुतं॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यततोयुद्धमवर्तत॥ ६२॥ ततस्तेतावकाःशूराःपांडवंरभसंयु
धि॥ समभ्यधावन्क्रोशंतस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥६३॥ नानाविधान्यनीकानिपुत्राणांतेजनाधिप॥ अर्जुनोव्यधमत्कालेदिवीवाभ्राणिमारुतः॥ ६४॥ शि
खंडीतुसमासाद्यभरतानांपितामहं॥ इषुभिस्तूर्णमव्यग्रोबहुभिःससमाचिनोत्॥ ६५॥ रथाग्न्यगारश्चापार्चिरसिशक्तिगदेंधनः॥ शरसंघमहाज्वालःक्षत्रि
यान्समरेदहत् ॥ ६६ ॥ यथाग्निःसुमहानिद्धःकक्षेचरतिसानिलः॥ तथाजज्वालभीष्मोपिदिव्यान्यस्त्राण्युदीरयन्॥ ६७॥ सोमकांश्चरणेभीष्मोजघ्नेपार्थप
दानुगान्॥ न्यवारयतसैन्यंपांडवस्यमहारथः॥ ६८॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिश्री० भीष्मव० नैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ॥ ५ ॥

सुवर्णपुंखैरिषुभिः शितैः सन्नतपर्वभिः ॥ नादयन्सदिशोभीष्मः प्रदिशश्चमहाहवे ॥ ६९ ॥ पातयन्रथिनोराजन्हयांश्चसहसादिभिः ॥ मुंडतालवनानीवच
कारसरथव्रजान् ॥ ७० ॥ निर्मनुष्यान्रथान्राजन्गजानश्वांश्चसंयुगे ॥ चकारसमरेभीष्मः सर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ७१ ॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवा
शनेः ॥ निशम्यसर्वतोराजन्समकंपंतसैनिकाः ॥ ७२ ॥ अमोघान्यपतन्बाणाः पितुस्तेमनुजेश्वर ॥ नासज्जंतशरीरेषुभीष्मचापच्युताः शराः ॥ ७३ ॥ निर्मनु
ष्यान्रथान्राजन्सुयुक्तान्जवनैर्हयैः ॥ वातायमानानद्राक्षंह्रियमाणान्विशांपते ॥ ७४ ॥ चेदिकाशिकरूषाणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ महारथाः समाख्याताः
कुलपुत्रास्तनुत्यजः ॥ ७५ ॥ अपरावर्त्तिनः शूराः सुवर्णविकृतध्वजाः ॥ संग्रामेभीष्ममासाद्यसवाजिरथकुंजराः ॥ ७६ ॥ जग्मुस्तेपरलोकायव्यादितास्यमि
वांतकं ॥ नतत्रासीद्रणेराजन्सोमकानांमहारथः ॥ ७७ ॥ यः संप्राप्यरणेभीष्मंजीवितेस्ममनोदधे ॥ तांश्चसर्वान्रणेयोधान्प्रेतराजपुरंप्रति ॥ ७८ ॥ नीतानम
न्यंतजनादृष्ट्वाभीष्मस्यविक्रमं ॥ नकश्चिदेनंसमरेप्रत्युद्यातिमहारथः ॥ ७९ ॥ ऋतेपांडुसुतंवीरंश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ शिखंडिनंचसमरेपांचाल्यममितौजसं
॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिसंकुलयुद्धेषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच
शिखंडीतुरणेभीष्ममासाद्यपुरुषर्षभं ॥ दशभिर्निशितैर्भल्लैराजघानस्तनांतरे ॥ १ ॥ शिखंडिनंतुगांगेयः क्रोधदीप्तेनचक्षुषा ॥ संप्रैक्षतकटाक्षेणनिर्दहन्निवभा
रत ॥ २ ॥ स्त्रीत्वंतस्यस्मरन्राजन्सर्वलोकस्यपश्यतः ॥ नाजघानरणेभीष्मः सचतंनावबुद्धवान् ॥ ३ ॥ अर्जुनस्तुमहाराजशिखंडिनमभाषत ॥ अभिद्रवस्वत्व
रितंजहिचैनंपितामहं ॥ ४ ॥ किंतेविवक्षयावीरजहिभीष्मंमहारथं ॥ नह्यन्यमनुपश्यामिकंचिद्यौधिष्ठिरेबले ॥ ५ ॥ यः शक्तः समरेभीष्मंप्रतियोद्धुमिहाहवे ॥
ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ६ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनशिखंडीभरतर्षभ ॥ शरैर्नानाविधैस्तूर्णंपितामहमवाकिरत् ॥ ७ ॥ अचिंतयित्वातान्बाणान्पिता
देवव्रतस्तव ॥ अर्जुनंसमरेक्रुद्धंवारयामाससायकैः ॥ ८ ॥ तथैवचचमूंसर्वांपांडवानांमहारथः ॥ अप्रैषीत्सशरैस्तीक्ष्णैः परलोकायमारिष ॥ ९ ॥ तथैवपांड
वाराजन्सैन्येनमहतावृताः ॥ भीष्मंसंछादयामासुर्मेघाइवदिवाकरं ॥ १० ॥ ससमंतात्परिवृतोभारतोभरतर्षभ ॥ निर्ददाहरणेशूरान्वनेवह्निरिवज्वलन् ॥ ११ ॥

शिखंडीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ विवक्षयाविचारेणसंशयेनवा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ १३ ॥ उल्बणमुग्रं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ भारतमहामात्रंभरतवंशश्रेष्ठं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

तत्राद्भुतमपश्याम तवपुत्रस्यपौरुषं ॥ अयोधयच्चयत्पार्थंजुगोपचपितामहं॥ १२ ॥ कर्मणातेनसमरेतवपुत्रस्यधन्विनः ॥ दुःशासनस्यतुतुषुःसर्वेलोकाम
हात्मनः ॥ १३ ॥यदेकःसमरेपार्थान्सार्जुनान्समयोधयत् ॥ नचैनंपांडवायुद्धेवारयामासुरुल्बणं ॥ १४ ॥ दुःशासनेनसमरेरथिनोविरथीकृताः ॥ सादिनश्च
महेष्वासाहस्तिनश्चमहाबलाः ॥ १५ ॥ विनिर्भिन्नाःशरैस्तीक्ष्णैर्निपेतुर्वसुधातले ॥ शरातुरास्तथैवान्येदंतिनोविद्रुतादिशः ॥ १६ ॥ यथाग्निरिंधनंप्राप्यज्वले
द्दीप्तार्चिरुल्बणं ॥ तथाजज्वालपुत्रस्तेपांडुसेनांविनिर्दहन् ॥ १७ ॥ तंभारतमहामात्रंपांडवानांमहारथः ॥ जेतुंनोत्सहतेकश्चिन्नाभ्युद्यातुंकथंचन ॥ १८ ॥
ऋतेमहेंद्रतनयाच्छ्वेताश्वात्कृष्णसारथेः ॥ सहितंसमरेराजन्निर्जित्यविजयोर्जुनः ॥ १९ ॥ भीष्ममेवाभिदुद्रावसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ विजितस्तवपुत्रोपिभी
ष्मबाहुव्यपाश्रयः ॥ २० ॥ पुनःपुनःसमाश्वस्यप्रायुध्यतमदोत्कटः ॥ अर्जुनस्तुरणेराजन्योधयन्संव्यराजत ॥ २१ ॥ शिखंडीतुरणेराजन्विव्याधैवपितामहं॥
शरैरशनिसंस्पर्शैस्तथासर्पविषोपमैः ॥ २२ ॥ नचस्मतेरुजंचक्रुःपितुस्तवजनेश्वर ॥ स्मयमानस्तुगांगेयस्तान्बाणान्जगृहेतदा ॥ २३ ॥ उष्णार्त्तोहिनरोय
द्वज्जलधाराःप्रतीच्छति ॥ तथाजग्राहगांगेयःशरधाराःशिखंडिनः ॥ २४ ॥ तंक्षत्रियामहाराजददृशुर्घोरमाहवे॥ भीष्मंदहंतंसैन्यानिपांडवानांमहात्मनां ॥ २५ ॥
ततोब्रवीत्तवसुतःसर्वसैन्यानिमारिष ॥ अभिद्रवतसंग्रामेफाल्गुनंसर्वतोरणे ॥ २६ ॥ भीष्मोवःसमरेसर्वान्पालयिष्यतिधर्मवित् ॥ तेभयंसुमहत्त्यक्त्वापांडवा
न्प्रतियुध्यत ॥ २७ ॥ हेमतालेनमहताभीष्मास्तिष्ठतिपालयन् ॥ सर्वेषांधार्तराष्ट्राणांसमरेशर्मवर्मच ॥ २८ ॥ त्रिदशापिसमुद्युक्तानालंभीष्मंसमासितुं॥ किमु
पार्थामहात्मानंमर्त्यभूतामहाबलाः ॥ २९ ॥ तस्माद्द्रवतमायोधाःफाल्गुनंप्राप्यसंयुगे ॥ अहमद्यरणेयत्तोयोधयिष्यामिपांडवं ॥ ३० ॥ सहितःसर्वतोयत्तैर्भव
द्भिर्वसुधाधिपैः ॥ तच्छ्रुत्वातुवचोराजंस्तवपुत्रस्यधन्विनः ॥ ३१ ॥ सर्वेयोधासुसंरब्धाबलवंतोमहाबलाः ॥ तेविदेहाःकलिंगाश्चदासेरकगणाश्चह ॥ ३२ ॥
अभिपेतुर्निषादाश्चसौवीराश्चमहारणे ॥ बाल्हीकादरदाश्चैवप्रतीच्योदीच्यमालवाः ॥ ३३ ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ शाल्वाःशकास्त्रिगर्ता
श्चअंबष्ठाःकेकयैःसह ॥ ३४ ॥ अभिपेतूरणेपार्थंपतंगाइवपावकं ॥ (शलभाइवराजेंद्रपार्थमप्रतिमंरणे) ॥ एतान्सर्वान्सहानीकान्महाराजमहारथान् ॥ ३५ ॥

शर्मसुखहेतुत्वात् वर्मरक्षाहेतुत्वात् ॥ २८ ॥ समासितुंउपसर्पितुं नाशयितुंवा मर्त्यभूताःमर्त्यस्वरूपाः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

दिव्यान्यस्त्राणिसंचिंत्यप्रसंधायधनंजयः॥ सतैरस्त्रैर्महावेगैर्ददाहसुमहाबलः॥ ३६॥ शरप्रतापैर्बीभत्सुःपतंगानिवपावकः॥ तस्यबाणसहस्राणिसृजतोदृढ
धन्विनः॥ ३७॥ दीप्यमानमिवाकाशेगांडीवंसमदृश्यत॥ तेशरार्तामहाराजविप्रकीर्णमहाध्वजाः॥ ३८॥ नाभ्यवर्ततराजानःसहितावानरध्वजं॥ सध्वजा
रथिनःपेतुर्हयारोहाहयैःसह॥ ३९॥ सगजाश्वगजारोहाःकिरीटिशरताडिताः॥ ततोर्जुनभुजोत्सृष्टैरावृतासीद्वसुंधरा॥ ४०॥ विद्रवद्भिश्चबहुधाबलैराज्ञांस
मंततः॥ अथपार्थोमहाराजद्रावयित्वावरूथिनीं॥ ४१॥ दुःशासनायसुबहून्प्रेषयामाससायकान्॥ तेतुभित्वातवसुतंदुःशासनमयोमुखाः॥ ४२॥ धरणीं
विविशुःसर्वेवल्मीकमिवपन्नगाः॥ हयांश्चास्यततोजघ्नेसारथिंचन्यपातयत्॥ ४३॥ विविंशतिंचविंशत्याविरथंकृतवान्प्रभुः॥ आजघानभृशंचैवपंचभि
र्नतपर्वभिः॥ ४४॥ कृपंविकर्णंशल्यंचविध्वाबहुभिरायसैः॥ चकारविरथांश्चैवकौंतेयःश्वेतवाहनः॥ ४५॥ एवंतेविरथाःसर्वेकृपःशल्यश्चमारिष॥ दुःशास
नोविकर्णश्चतथैवचविविंशतिः॥ ४६॥ संप्राद्रवंतसमरेनिर्जिताःसव्यसाचिना॥ पूर्वाह्णेभरतश्रेष्ठपराजित्यमहारथान्॥ ४७॥ प्रजज्वालरणेपार्थोविधूमइ
वपावकः॥ तथैवशरवर्षेणभास्कररोरश्मिवानिव॥ ४८॥ अन्यानपिमहाराजतापयामासपार्थिवान्॥ पराङ्मुखीकृत्यतथाशरवर्षैर्महारथान्॥ ४९॥ प्राव
र्तयतसंग्रामेशोणितोदांमहानदीं॥ मध्येनकुरुसैन्यानांपांडवानांचभारत॥ ५०॥ गजाश्वरथसंघाश्चबहुधारथिभिर्हताः॥ रथाश्चनिहतानागैर्हयाश्चैवपदा
तिभिः॥ ५१॥ अंतराच्छिद्यमानानिशरीराणिशिरांसिच॥ निपेतुर्दिक्षुसर्वासुगजाश्वरथयोधिनां॥ ५२॥ छन्नमायोधनंराजन्कुंडलांगदधारिभिः॥ पतितैः
पात्यमानैश्चराजपुत्रैर्महारथैः॥ ५३॥ रथनेमिनिकृत्तैश्चगजैश्चैवावपोथितैः॥ पादाताश्चाप्यधावंतसाश्वाश्चहययोधिनः॥ ५४॥ गजाश्वरथयोधाश्चपरिपे
तुःसमंततः॥ विकीर्णाश्चरथाभूमौभग्नचक्रयुगध्वजाः॥ ५५॥ तद्गजाश्वरथौघानांरुधिरेणसमुक्षितं॥ छन्नमायोधनंरेजेरक्ताभ्रमिवशारदं॥ ५६॥ श्वानः
काकाश्चगृध्राश्चवृकागोमायुभिःसह॥ प्रणेदुर्भक्ष्यमासाद्यविकृताश्चमृगद्विजाः॥ ५७॥ ववुर्बहुविधाश्चैवदिक्षुसर्वासुमारुताः॥ दृश्यमानेषुरक्षःसुभूतेषुचन
दत्सुच॥ ५८॥ कांचनानिचदामानिपताकाश्चमहाधनाः॥ धूयमानाव्यदृश्यंतसहसामारुतेरिताः॥ ५९॥ श्वेतच्छत्रसहस्राणिसध्वजाश्चमहारथाः॥ विकी
र्णाःसमदृश्यंतशतशोथसहस्रशः॥ ६०॥

भूतेषुप्रेतेषु ॥ ५८ ॥ महाधनाःबहुमूल्याः ॥ ५९ ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ इतिश्री०नै०भारतभावदीपेसप्तदशाधिकशततमोऽध्ययः ॥ ११७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सममिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

सपताकाश्चमातंगादिशोजग्मुःशरातुराः ॥ क्षत्रियाश्चमनुष्येंद्रगदाशक्तिधनुर्धराः ॥ ६१ ॥ समंततश्चदृश्यंतेपतिताधरणीतले ॥ ततोभीष्मोमहाराजदिव्यमस्त्रमुदीरयन् ॥ ६२ ॥ अभ्यधावतकौंतेयंमिषतांसर्वधन्विनां ॥ तंशिखंडीरणेयांतमभ्यद्रवतदंशितः ॥ ६३ ॥ ततःसमाहरद्भीष्मस्तदस्त्रंपावकोपमं ॥ त्वरितःपांडवोराजन्मध्यमःश्वेतवाहनः ॥ ६४ ॥ निजघ्नेतावकंसैन्यंमोहयित्वापितामहं ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच समंव्यूढेष्वनीकेषुभूयिष्ठेष्वनिवर्तिनः ॥ ब्रह्मलोकपराःसर्वेसमपद्यंतभारत ॥ १ ॥ नत्वनीकमनीकेनसमसज्जतसंकुले ॥ रथानरथिभिःसार्धंपादातानपदातिभिः ॥ २ ॥ अश्वानाश्वैरयुध्यंतगजानगजयोधिभिः ॥ उन्मत्तवन्महाराजयुध्यंतेतत्रभारत ॥ ३ ॥ महान्व्यतिकरोरौद्रःसेनयोःसमपद्यत ॥ नरनागगणेष्वेवंविकीर्णेषुचसर्वशः ॥ ४ ॥ क्षयेतस्मिन्महारौद्रेनिर्विशेषमजायत ॥ ततःशल्यःकृपश्चैवचित्रसेनश्चभारत ॥ ५ ॥ दुःशासनोविकर्णश्चरथानास्थायभास्वरान् ॥ पांडवानांरणेशूराध्वजिनींसमकंपयन् ॥ ६ ॥ सावध्यमानासमरेपांडुसेनामहात्मभिः ॥ भ्राम्यतेवहुधाराजन्मारुतेनेवनौर्जले ॥ ७ ॥ यथाहिशैशिरःकालोगवांमर्माणिकृंतति ॥ तथापांडुसुतानांवैभीष्मोमर्माणिकृंतति ॥ ८ ॥ तथैवतवसैन्यस्यपार्थेनचमहात्मना ॥ नवमेघप्रतीकाशाःपातितावहुधागजाः ॥ ९ ॥ मृद्यमानाश्चदृश्यंतेपार्थेननरयूथपाः ॥ इषुभिस्ताड्यमानाश्चनाराचैश्चसहस्रशः ॥ १० ॥ पेतुरार्तस्वरंघोरंकृत्वातत्रमहागजाः ॥ आनद्धाभरणैःकायैर्निहतानांमहात्मनां ॥ ११ ॥ छन्नमायोधनंरेजेशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ तस्मिन्नेवमहाराजमहावीरवरक्षये ॥ १२ ॥ भीष्मेचयुधिविक्रांतेपांडवेचधनंजये ॥ तेपराक्रांतमालोक्यराजन्युधिपितामहं ॥ १३ ॥ अभ्यवर्ततपुत्राःसर्वेसैन्यपुरस्कृताः ॥ इच्छंतोनिधनंयुद्धेस्वर्गंकृत्वापरायणं ॥ १४ ॥ पांडवानभ्यवर्त्ततस्मिन्वीरवरक्षये ॥ पांडवापिमहाराजस्मरंतोविविधान्बहून् ॥ १५ ॥ क्लेशान्कृतान्सपुत्रेणत्वयापूर्वंनराधिप ॥ भयंत्यक्त्वारणेशूराब्रह्मलोकायतत्पराः ॥ १६ ॥ तावकांस्तवपुत्रांश्चयोधयंतिप्रहृष्टवत् ॥ सेनापतिस्तुसमरेप्राहसेनांमहारथः ॥ १७ ॥ अभिद्रवतगांगेयंसोमकाःसृंजयैःसह ॥ सेनापतिवचःश्रुत्वासोमकाःसृंजयाश्चते ॥ १८ ॥

व्यतिकरःक्षोभः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अभ्यद्रवंतगांगेयंशरवृष्ट्यासमाहताः॥ वध्यमानस्ततोराजन्पिताशांतनवस्तव ॥ १९ ॥ अमर्षवशमापन्नोयोधयामासस्टंजयान् ॥ तस्यकीर्तिमतस्तातपु
रारामेणधीमता॥ २० ॥ संप्रदत्तास्त्रशिक्षावैपरानीकविनाशनी॥ सतांशिक्षामधिष्ठायकुर्वन्परबलक्षयं ॥ २१ ॥ अहन्यहनिपार्थानांवृद्धःकुरुपितामहः॥
भीष्मोदशसहस्राणिजघानपरवीरहा॥ २२ ॥ तस्मिंस्तुदशमेप्राप्तेदिवसेभरतर्षभ॥ भीष्मेणैकेनमत्स्येषुपंचालेषुचसंयुगे ॥ २३॥ गजाश्वममितंहत्वाहताः
सप्तमहारथाः॥ हत्वापंचसहस्राणिरथानांप्रपितामहः॥ २४॥ नराणांचमहायुद्धेसहस्राणिचतुर्दश॥ दंतिनांचसहस्राणिहयानामयुतंपुनः॥ २५॥ शिक्षाब
लेननिहतंपित्रातवविशांपते॥ ततःसर्वमहीपानांक्षपयित्वावरूथिनीं॥ २६॥ विराटस्यप्रियोभ्राताशतानीकोनिपातितः ॥ शतानीकंचसमरेहत्वाभीष्मः
प्रतापवान्॥ २७॥ सहस्राणिमहाराजराज्ञांभल्लैरपातयत्॥ उद्विग्नाःसमरेयोधाविक्रोशंतिधनंजयं ॥२८॥ येचकेचनपार्थानामभियाताधनंजयं॥ राजानो
भीष्ममासाद्यगतास्तेयमसादनं॥ २९॥ एवंदशदिशोभीष्मःशरजालैःसमंततः॥ अतीत्यसेनांपार्थानामवतस्थेचमूमुखे ॥ ३०॥ सकृत्वासुमहत्कर्मतस्मि
न्वैदशमेहनि॥ सेनयोरंतरेतिष्ठन्प्रगृहीतशरासनः॥ ३१ ॥ नचैनंपार्थिवाःकेचिच्छक्ताराजन्निरीक्षितुं॥ मध्यंप्राप्तंयथाग्रीष्मेतपंतंभास्करंदिवि ॥ ३२॥ य
थादैत्यचमूंशक्रस्तापयामाससंयुगे॥ तथाभीष्मःपांडवेयांस्तापयामासभारत ॥ ३३॥ तथाचैनंपराक्रांतमालोक्यमधुसूदनः ॥ उवाचदेवकीपुत्रःप्रीयमा
णोधनंजयं॥३४॥ एषशांतनवोभीष्मःसेनयोरंतरेस्थितः॥ सन्निहत्यबलादेनंविजयस्तेभविष्यति॥३५॥ बलात्संस्तंभयस्वैनंयत्रैषाभिद्यतेचमूः॥ नहिभीष्म
शरानन्यःसोढुमुत्सहतेविभो॥ ३६॥ ततस्तस्मिन्क्षणेराजंश्चोदितोवानरध्वजः॥ सध्वजंसरथंसाश्वंभीष्ममंतर्दधेशरैः॥३७॥ सचापिकुरुमुख्यानामृषभःपां
डवेरितान्॥ शरव्रातैःशरव्रातान्बहुधाविदुधावतान्॥ ३८॥ ततःपंचालराजश्चधृष्टकेतुश्चवीर्यवान्॥ पांडवोभीमसेनश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ३९॥ यमौचचे
कितानश्चकेकयाःपंचचैवह॥ सात्यकिश्चमहाबाहुःसौभद्रोथघटोत्कचः॥ ४०॥ द्रौपदेयाःशिखंडीचकुंतिभोजश्चवीर्यवान् ॥ सुशर्माचविराटश्चपांडवेया
महाबलाः॥ ४१ ॥ एतेचान्येचबहवःपीडिताभीष्मसायकैः॥ समुद्धृताःफाल्गुनेननिमग्नाःशोकसागरे॥ ४२॥ ततःशिखंडीवेगेनप्रगृह्यपरमायुधं॥ भीष्ममे
वाभिदुद्रावरक्ष्यमाणःकिरीटिना॥ ४३॥ ततोस्यानुचरान्हत्वासर्वान्रणविभागवित्॥ भीष्ममेवाभिदुद्राववीभत्सुरपराजितः॥ ४४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ अदीनात्माअक्षीणस्वभावः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिभी०नै०भा० अष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ विराटोद्रुपदश्चैवमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ४५ ॥ दुद्रुवुर्भीष्ममेवाजौरक्षितादृढधन्वना ॥ अभिमन्युश्चसमरेद्रौपद्याःपं
 चचात्मजाः ॥ ४६ ॥ दुद्रुवुःसमरेभीष्मंसमुद्यतमहायुधाः ॥ तेसर्वेदृढधन्वानःसंयुगेष्वपलायिनः ॥ ४७ ॥ बहुधाभीष्ममानर्छुर्मार्गणैःक्षतमार्गणैः ॥ विधूयता
न्बाणगणान्येमुक्ताःपार्थिवोत्तमैः ॥ ४८ ॥ पांडवानामदीनात्माव्यगाहतवरूथिनीं ॥ चक्रेशरविघातंचक्रीडन्निवपितामहः ॥ ४९ ॥ नाभिसंधत्तपांचाल्येस्म
यमानोमुहुर्मुहुः ॥ स्त्रीत्वंतस्यानुसंस्मृत्यभीष्मोबाणान्शिखंडिने ॥ ५० ॥ जघानद्रुपदानीकेरथान्सप्तमहारथः ॥ ततःकिलकिलाशब्दःक्षणेनसमभूत्तदा ॥
॥ ५१ ॥ मत्स्यपांचालचेदीनांतमेकमभिधावतां ॥ तेनराश्वरथव्रातैर्मार्गणैश्चपरंतप ॥ ५२ ॥ तमेकंछादयामासुर्मेघाइवदिवाकरं ॥ भीष्मंभागीरथीपुत्रंप्रत
पंतरणेरिपून् ॥ ५३ ॥ ततस्तस्यचतेषांचयुद्धेदेवासुरोपमे ॥ किरीटीभीष्ममानर्छत्पुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मव०भीष्म
पराक्रमेअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच एवंतेपांडवाःसर्वेपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ विव्यधुःस
मरेभीष्मंपरिवार्यसमंततः ॥ १ ॥ शतघ्नीभिःसुघोराभिःपरिघैश्चपरश्वधैः ॥ मुद्गरैर्मुसलैःप्रासैःक्षेपणीयैश्चसर्वशः ॥ २ ॥ शरैःकनकपुंखैश्चशक्तितोमरकंप
नैः ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चभुशुंडीभिश्चसर्वशः ॥ ३ ॥ अताडयन्रणेभीष्मंसहिताःसर्वसृंजयाः ॥ सविशीर्णतनुत्राणःपीडितोबहुभिस्तदा ॥ ४ ॥ नविव्यथेतदा
भीष्मोभिद्यमानेषुमर्मसु ॥ संदीप्तशरचापाग्निरस्त्रप्रसृतमारुतः ॥ ५ ॥ नेमिनिर्ह्रादसंतापोमहास्त्रोदयपावकः ॥ चित्रचापमहाज्वालोवीरक्षयमहेंधनः ॥ ६ ॥
युगांताग्निसमप्रख्यःपरेषांसमपद्यत ॥ विवृत्यरथसंघानामंतरेणविनिःसृतः ॥ ७ ॥ दृश्यतेस्मनरेंद्राणांपुनर्मध्यगतश्चरन् ॥ ततःपंचालराजंचधृष्टकेतुमचिंत्य
च ॥ ८ ॥ पांडवानीकिनीमध्यमाससादविशांपते ॥ ततःसात्यकिभीमौचपांडवंचधनंजयं ॥ ९ ॥ द्रुपदंचविराटंचधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ भीमघोषैर्महावेगैर्मर्मा
वरणभेदिभिः ॥ १० ॥ षडेतान्निशितैर्भीष्मःप्रविव्याधोत्तमैःशरैः ॥ तस्यतेनिशितान्बाणान्सन्निवार्यमहारथाः ॥ ११ ॥ दशभिर्दशभिर्भीष्ममर्दयामासुरोज
सा ॥ शिखंडीतुमहाबाणान्यान्मुमोचमहारथः ॥ १२ ॥ नचक्रुस्तेरुजंतस्यस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ ततःकिरीटीसंरब्धोभीष्ममेवाभ्यधावत ॥ १३ ॥

एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मर्मावरणंवर्मदेहचर्मवा ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥ आत्तमात्तंगृहीतंगृहीतं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

शिखंडिनंपुरस्कृत्यधनुश्चास्यसमाच्छिनत् ॥ भीष्मस्यधनुषश्छेदंनामृष्यंतमहारथाः ॥ १४ ॥ द्रोणश्चकृतवर्माचसैंधवश्चजयद्रथः ॥ भूरिश्रवाःशलःशल्यो भगदत्तस्तथैवच ॥ १५ ॥ सप्तैतेपरमक्रुद्धाःकिरीटिनमभिद्रुताः ॥ तत्रशस्त्राणिदिव्यानिदर्शयंतोमहारथाः ॥ १६ ॥ अभिपेतुर्भृशंक्रुद्धाश्छादयंतश्चपांडवं ॥ तेषामापततांशब्दःशुश्रुवेफाल्गुनंप्रति ॥ १७ ॥ उद्धूतानांयथाशब्दःसमुद्राणांयुगक्षये ॥ घ्नतानयतगृह्णीतविध्यध्वमवकर्तत ॥ १८ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दः फाल्गुनस्यरथंप्रति ॥ तंशब्दंतुमुलंश्रुत्वापांडवानांमहारथाः ॥ १९ ॥ अभ्यधावन्परीप्संतःफाल्गुनंभरतर्षभ ॥ सात्यकिर्भीमसेनश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ २० ॥ विराटद्रुपदौचोभौराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ अभिमन्युश्चसंक्रुद्धःसप्तैतेक्रोधमूर्छिताः ॥ २१ ॥ समभ्यधावंस्त्वरिताश्चित्रकार्मुकधारिणः ॥ तेषांसमभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ २२ ॥ संग्रामेभरतश्रेष्ठदेवानांदानवैरिव ॥ शिखंडीतुरणेश्रेष्ठोरक्ष्यमाणःकिरीटिना ॥ २३ ॥ अविध्यद्दशभिर्भीष्मंछिन्नधन्वानमाहवे ॥ सारथिंदशभिश्चास्यध्वजंचैकेनचिच्छिदे ॥ २४ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायगांगेयोवेगवत्तरं ॥ तदप्यस्यशितैर्बाणैस्त्रिभिश्चिच्छेदफाल्गुनः ॥ २५ ॥ एवंसपांडवःक्रुद्धआत्तमात्तंपुनःपुनः ॥ धनुश्चिच्छेदभीष्मस्यसव्यसाचीपरंतपः ॥ २६ ॥ सच्छिन्नधन्वासंक्रुद्धःसृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ शक्तिंजग्राहतरसागिरीणामपिदारणीं ॥ ॥ २७ ॥ तांचचिक्षेपसंक्रुद्धःफाल्गुनस्यरथंप्रति ॥ तामापतंतींसंप्रेक्ष्यज्वलंतीमशनीमिव ॥ २८ ॥ समादत्तशितान्भल्लान्पंचपांडवनंदनः ॥ तस्यचिच्छेदतांशक्तिंपंचधापंचभिःशरैः ॥ २९ ॥ संक्रुद्धोभरतश्रेष्ठभीष्मबाहुप्रवेरितां ॥ सापपाततथाच्छिन्नासंक्रुद्धेनकिरीटिना ॥ ३० ॥ मेघवृंदपरिभ्रष्टाविच्छिन्नेवशतह्रदा ॥ छिन्नांतांशक्तिमालोक्यभीष्मःक्रोधसमन्वितः ॥ ३१ ॥ अचिंतयद्रणेवीरोबुद्ध्यापरपुरंजयः ॥ शक्तोहंधनुषैकेननिहंतुंसर्वपांडवान् ॥ ३२ ॥ यद्येषांनभवेद्गोप्ताविष्वक्सेनोमहाबलः ॥ कारणद्वयमास्थायनाहंयोत्स्यामिपांडवान् ॥ ३३ ॥ अवध्यत्वाच्चपांडूनांस्त्रीभावाच्चशिखंडिनः ॥ पित्रातुष्टेनमेपूर्वंयदाकालीमुदावहं ॥ ३४ ॥ स्वच्छंदमरणंदत्तमवध्यत्वंरणेतथा ॥ तस्मान्मृत्युमहंमन्येप्राप्तकालमिवात्मनः ॥ ३५ ॥ एवंज्ञात्वाव्यवसितंभीष्मस्यामिततेजसः ॥ ऋषयोवसवश्चैववियत्स्थाभीष्ममब्रुवन् ॥ ३६ ॥ यत्तेव्यवसितंताततदस्माकमपिप्रियं ॥ तत्कुरुष्वमहाराजयुद्धेबुद्धिंनिवर्त्तय ॥ ३७ ॥ अस्यवाक्यस्यनिधनेप्रादुरासीच्छिवोनिलः ॥ अनुलोमःसुगंधीचपृषतैश्चसमन्वितः ॥ ३८ ॥

॥ ३६ ॥ व्यवसितंनिश्चितं ॥ ३७ ॥ निधनेसमाप्तौ ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ३९ ॥ मुनितेजसाव्यासप्रभावेण ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

देवदुंदुभयश्चैवसंप्रणेदुर्महास्वनाः ॥ पपातपुष्पवृष्टिश्चभीष्मस्योपरिमारिष ॥ ३९ ॥ नचतच्छुश्रुवेकश्चित्तेषांसंवदतांनृप ॥ ऋतेभीष्मंमहाबाहुंमांचापिमु
 नितेजसा ॥ ४० ॥ संभ्रमश्चमहानासीत्त्रिदशानांविशांपते ॥ पतिष्यतिरथाद्भीष्मेसर्वलोकप्रियेतदा ॥ ४१ ॥ इतिदेवगणानांचवाक्यंश्रुत्वामहातपाः ॥ ततःशां
तनवोभीष्मोबीभत्सुंनात्यवर्तत ॥ ४२ ॥ भिद्यमानःशितैर्बाणैःसर्वावरणभेदिभिः ॥ शिखंडीतुमहाराजभरतानांपितामहं ॥ ४३ ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोनवभि
र्निशितैःशरैः ॥ सतेनाभिहतःसंख्येभीष्मःकुरुपितामहः ॥ ४४ ॥ नाकंपतमहाराजक्षितिकंपेयथाचलः ॥ ततःप्रहस्यबीभत्सुर्व्याक्षिपन्गांडिवंधनुः ॥ ४५ ॥ गां
गेयंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ पुनःपुनःशतैरेनंत्वरमाणोधनंजयः ॥ ४६ ॥ सर्वगात्रेषुसंक्रुद्धःसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ एवमन्यैरपिभृशंविध्यमानःस
हस्रशः ॥ ४७ ॥ तानप्याशुशरैर्भीष्मःप्रविव्याधमहारथः ॥ तैश्चमुक्ताञ्छरान्भीष्मोयुधिसत्यपराक्रमः ॥ ४८ ॥ निवारयामासशरैःसमंसन्नतपर्वभिः ॥ शि
खंडीतुरणेबाणान्यान्मुमोचमहारथः ॥ ४९ ॥ नचक्रुस्तेरुजंतस्यरुक्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ ततःकिरीटीसंक्रुद्धोभीष्ममेवाभ्यवर्तत ॥ ५० ॥ शिखंडिनंपुरस्कृ
त्यधनुश्चास्यसमाच्छिनत् ॥ अथैनंनवभिर्विद्ध्वाध्वजमेकेनचिच्छिदे ॥ ५१ ॥ सारथिंविशिखैश्चास्यदशभिःसमकंपयत् ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायगांगेयोब
लवत्तरं ॥ ५२ ॥ तदप्यस्यशितैर्भल्लैस्त्रिधात्रिभिरघातयत् ॥ निमेषार्धेनकौंतेयआत्तमात्तंमहारणे ॥ ५३ ॥ एवमस्यधनूंष्याजौचिच्छेदसुबहून्यथ ॥ ततःशांत
नवोभीष्मोबीभत्सुंनात्यवर्तत ॥ ५४ ॥ अथैनंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोदुःशासनमभाषत ॥ ५५ ॥ एषपार्थोरणेक्रुद्धःपांडवा
नांमहारथः ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्मामेवाभ्यहनद्रणे ॥ ५६ ॥ नचैषसमरेशक्योजेतुंवज्रभृताअपि ॥ नचापिसहितावीरादेवदानवराक्षसाः ॥ ५७ ॥ मांचापिशक्ता
निर्जेतुंकिमुमर्त्यामहारथाः ॥ एवंतयोःसंवदतोःफाल्गुनोनिशितैःशरैः ॥ ५८ ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यभीष्मंविव्याधसंयुगे ॥ ततोदुःशासनंभूयःस्मयमानइवाब्रवी
त् ॥ ५९ ॥ अतिविद्धःशितैर्बाणैर्भृशंगांडीवधन्वना ॥ वज्राशनिसमस्पर्शाअर्जुनेनशरायुधि ॥ ६० ॥ मुक्ताःसर्वेऽव्यवच्छिन्नानेमेबाणाःशिखंडिनः ॥ निकृं
तमानाममर्माणिदृढावरणभेदिनः ॥ ६१ ॥ मुसलाइवमेघ्नंतिनेमेबाणाःशिखंडिनः ॥ वज्रदंडसमस्पर्शावज्रवेगदुरासदाः ॥ ६२ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ अव्यवच्छिन्नाःसंतताः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ मांघमाकर्कटीप्रोक्तातदपत्यंतुसेगवा यथामाघमांकर्कटींमातरंसेगवास्तदपत्यानिकृंतंति उदरस्थान्यपत्यानिपृष्ठंविदार्यबहिर्निर्गच्छंतितद्वदित्यर्थः तेनप्राणापहारिवेदनाजनकत्वं

ममप्राणानारुजंतिनेमेबाणाःशिखंडिनः॥ नाशयंतीवमेप्राणान्यमदूताइवाहिताः॥६३॥ गदापरिघसंस्पर्शानेमेबाणाःशिखंडिनः॥ भुजगाइवसंक्रुद्धाले
लिहानाविषोल्वणाः॥ ६४ ॥ समाविशंतिमर्माणिनेमेबाणाःशिखंडिनः॥अर्जुनस्यइमेबाणानेमेबाणाःशिखंडिनः॥६५॥ कृंतंतिममगात्राणिमाघमांसेग
वाइव॥ सर्वेह्यपिनमेदुःखंकुर्युरन्येनराधिपाः॥६६॥वीरंगांडीवधन्वानमृतेजिष्णुंकपिध्वजं॥ इतिब्रुवञ्छांतनवोदिधक्षुरिवपांडवान् ॥६७॥शक्तिंभीष्मःस
पार्थायततश्चिक्षेपभारत ॥ तामस्यविशिखैश्छित्वात्रिधात्रिभिरपातयत् ॥ ६८ ॥ पश्यतांकुरुवीराणांसर्वेषांतवभारत ॥ चर्माथादत्तगांगेयोजातरूपप
रिष्कृतं॥ ६९ ॥ खड्गंचान्यतरप्रेप्सुर्मृत्योरग्रेजयायवा॥ तस्यतच्छतधाचर्मव्यधमत्सायकैस्तथा॥ ७० ॥ रथादनवरूढस्यतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोयुधिष्ठिरो
राजास्वान्यनीकान्यचोदयत्॥ ७१ ॥ अभिद्रवतगांगेयंमावोस्तुभयमण्वपि॥ अथतेतोमरैःप्रासैर्बाणौघैश्चसमंततः॥ ७२ ॥ पट्टिशैश्चसुनिस्त्रिंशैर्नाराचैश्च
तथाशितैः॥ वत्सदंतैश्चभल्लैश्चतमेकमभिदुद्रुवुः॥ ७३ ॥ सिंहनादस्ततोघोरःपांडवानामभूत्तदा॥ तथैवतवपुत्राश्चनेदुर्भीष्मजयैषिणः ॥ ७४ ॥ तमेकमभ्यर
क्षंतसिंहनादांश्चचक्रिरे॥ तत्रासीत्तुमुलंयुद्धंतावकानांपरैःसह॥ ७५॥ दशमेहनिराजेंद्रभीष्मार्जुनसमागमे॥ आसीद्गांगइवावर्तोमुहूर्तमुदधेरिव ॥ ७६ ॥
सैन्यानांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं॥ असौम्यरूपापृथिवीशोणिताक्ताभवत्तदा॥ ७७॥ समंचविषमंचैवनप्राज्ञायतकिंचन ॥ योधानामयुतंहत्वातास्मि
न्सदशमेहनि॥ ७८॥ अतिष्ठदाहवेभीष्मोभिद्यमानेषुमर्मसु॥ ततःसेनामुखेतस्मिन्स्थितःपार्थोधनुर्धरः ॥ ७९ ॥ मध्येनकुरुसैन्यानांद्रावयामासवाहिनीं॥
वयंश्वेतहयाद्भीताःकुंतीपुत्राद्धनंजयात्॥ ८० ॥ पीड्यमानाःशितैःशस्त्रैःप्राद्रवामरणेतदा॥ सौवीराःकितवाःप्राच्याःप्रतीच्योदीच्यमालवाः ॥ ८१ ॥ अभी
षाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः॥ शाल्वाश्रयास्त्रिगर्ताश्चअंबष्ठाःकेकयैःसह॥ ८२ ॥ सर्वएतेमहात्मानःशरार्ताव्रणपीडिताः॥ संग्रामेनजहुर्भीष्मंयुध्यमा
नंकिरीटिना॥८३॥ ततस्तमेकंबहवःपरिवार्यसमंततः॥ परिकाल्यकुरून्सर्वान्शरवर्षैरवाकिरन्॥८४॥ निपातयतगृह्णीतयुध्यध्वमवकृंतत ॥ इत्यासीत्तुमुलः
शब्दोराजन्भीष्मरथंप्रति॥ ८५॥ निहत्यसमरेराजन्शतशोथसहस्रशः॥ नतस्यासीदनिर्भिन्नंगात्रेद्व्यंगुलमंतरं॥ ८६॥ बाणानांनेदंशिखंडिबाणेषुसंभव

ति तेषांमदंगेपुष्पतुल्यत्वात् ॥ ६६॥६७॥६८॥६९॥ अपेतेषां मृत्योरितिचतुर्थ्यर्थेषष्ठी मृत्यवेइत्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३॥७४॥७५॥७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ कालंमृत्युं ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ दक्षिणेनदक्षिणमार्गस्थंभास्करंचदृष्ट्वेत्यन्वयः ॥ १०१ ॥ संस्थातामरिष्य

एवंभूतस्त्वपिताशरैर्विशकलीकृतः ॥ शिताग्रैःफाल्गुनेनाजौप्राक्शिराःप्रापतद्रथात् ॥ ८७ ॥ किंचिच्छेषेदिनकरेपुत्राणांतवपश्यतां ॥ हाहेतिदिविदेवानां
 पार्थिवानांचभारत ॥ ८८ ॥ पतमानेरथाद्भीष्मेबभूवसुमहास्वनः ॥ संपतंतमभिप्रेक्ष्यमहात्मानंपितामहं ॥ ८९ ॥ सहभीष्मेणसर्वेषांप्रापतन्हृदयानिनः ॥ स
पपातमहाबाहुर्वसुधामनुनादयन् ॥ ९० ॥ इंद्रध्वजइवोत्सृष्टःकेतुःसर्वधनुष्मतां ॥ धरणींनसपस्पर्शशरसंघैःसमावृतः ॥ ९१ ॥ शरतल्पेमहेष्वासंशयानंपुरु
षर्षभं ॥ रथात्प्रपतितंचैनंदिव्योभावःसमाविशत् ॥ ९२ ॥ अभ्यवर्षच्चपर्जन्यःप्राकंपतचमेदिनी ॥ पतन्सददृशेचापिदक्षिणेनदिवाकरं ॥ ९३ ॥ संज्ञांचोपालभ
द्वीरःकालंसंचिंत्यभारत ॥ अंतरिक्षेचशुश्रावदिव्यावाचःसमंततः ॥ ९४ ॥ कथंमहात्मागांगेयःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ कालंकर्तानरव्याघ्रःसंप्राप्तेदक्षिणायने ॥
॥ ९५ ॥ स्थितोस्मीतिचगांगेयस्तच्छ्रुत्वावाक्यमब्रवीत् ॥ धारयामासचप्राणान्पतितोपिमहीतले ॥ ९६ ॥ उत्तरायणमन्विच्छन्भीष्मःकुरुपितामहः ॥ तस्य
तन्मतमाज्ञायगंगाहिमवतःसुता ॥ ९७ ॥ महर्षीन्हंसरूपेणप्रेषयामासतत्रवै ॥ ततःसंपातिनोहंसास्त्वरितामानसौकसः ॥ ९८ ॥ आजग्मुःसहितादृष्टुंभीष्मंकु
रुपितामहं ॥ यत्रशेतेनरश्रेष्ठःशरतल्पेपितामहः ॥ ९९ ॥ तेतुभीष्मंसमासाद्यऋषयोहंसरूपिणः ॥ अपश्यञ्छरतल्पस्थंभीष्मंकुरुकुलोद्वहं ॥ १०० ॥ तेतंदृष्ट्वा
महात्मानंकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ गांगेयंभरतश्रेष्ठंदक्षिणेनचभास्करं ॥ १०१ ॥ इतरेतरमामंत्र्यप्राहुस्तत्रमनीषिणः ॥ भीष्मःकथंमहात्मासन्संस्थातादक्षिणाय
ने ॥ १०२ ॥ इत्युक्त्वाप्रस्थिताहंसादक्षिणामभितोदिशं ॥ संप्रेक्ष्यवैमहाबुद्धिश्चिंतयित्वाचभारत ॥ १०३ ॥ तानब्रवीच्छांतनवोनाहंगंताकथंचन ॥ दक्षिणा
वर्तआदित्येएतन्मेमनसिस्थितं ॥ १०४ ॥ गमिष्यामिस्वकंस्थानमासीद्यन्मेपुरातनं ॥ उदगायनआदित्येहंसाःसत्यंब्रवीमिवः ॥ १०५ ॥ धारयिष्याम्यहंप्रा
णानुत्तरायणकांक्षया ॥ ऐश्वर्यभूतःप्राणानामुत्सर्गेहियतोमम ॥ १०६ ॥ तस्मात्प्राणान्धारयिष्येमुमूर्षुरुदगायने ॥ यश्चदत्तोवरोमह्यंपित्रातेनमहात्मना ॥
॥ १०७ ॥ छंदतोमृत्युरित्येवंतस्यचास्तुवरस्तथा ॥ धारयिष्येततःप्राणानुत्सर्गेनियतेसति ॥ १०८ ॥ इत्युक्त्वातांस्तदाहंसान्सशेतेशरतल्पगः ॥ एवंकुरूणांपति
तेशृंगेभीष्मेमहौजसि ॥ १०९ ॥ पांडवाःसृंजयाश्चैवसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ तस्मिन्हतेमहासत्वेभरतानांपितामहे ॥ ११० ॥

ति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ऐश्वर्येणस्वसामर्थ्येनभूतःप्राप्तः स्वच्छंदमृत्युत्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ११११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥२१॥१२२॥ इतिभी॰नै॰भा॰ऊनविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नकिंचित्प्रत्यपद्यंतपुत्रास्तेभरतर्षभ ॥ संमोहश्चैवतुमुलःकुरूणामभवत्तदा ॥ १११ ॥ कृपदुर्योधनमुखानिःश्वस्यरुरुदुस्ततः ॥ विषादाच्चचिरंकालमतिष्ठन्वि
गतेंद्रियाः ॥ १२ ॥ दध्युश्चैवमहाराजनयुद्धेदधिरेमनः ॥ ऊरुग्राहगृहीताश्चनाभ्यधावंतपांडवान् ॥ १३ ॥ अवध्येशांतनोःपुत्रेहतेभीष्मेमहौजसि ॥ अभावः
सहसाराजन्कुरुराजस्यतर्कितः ॥ १४ ॥ हतप्रवीरास्तुवयंनिकृत्ताश्चशितैःशरैः ॥ कर्तव्यंनाभिजानीमोनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ १५॥ पांडवाश्चजयंलब्ध्वा
परत्रचपरांगतिं ॥ सर्वेदध्मुर्महाशंखान्शूराःपरिघबाहवः ॥ १६ ॥ सोमकाश्चसपंचालाःप्राहृष्यंतजनेश्वर ॥ ततस्तूर्यसहस्रेषुनदत्सुसमहाबलः ॥ १७॥ आ
स्फोटयामासभृशंभीमसेनोननादच ॥ सेनयोरुभयोश्चापिगांगेयेनिहतेविभौ ॥ १८ ॥ संन्यस्यवीराःशस्त्राणिप्राध्यायंतसमंततः ॥ प्राक्रोशन्प्राद्रवंश्चान्येज
ग्मुर्मोहंतथापरे ॥ १९ ॥ क्षत्रंचान्येभ्यनिंदंतभीष्मंचान्येभ्यपूजयन् ॥ ऋषयःपितरश्चैवप्रशशंसुर्महाव्रतं ॥ २० ॥ भरतानांचयेपूर्वेतेचैनंप्रशशंसिरे ॥ महो
पनिषदंचैवयोगमास्थायवीर्यवान् ॥ २१ ॥ जपन्शांतनवोधीमान्कालाकांक्षीस्थितोभवत् ॥ १२२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभी
ष्मनिपातनेऊनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कथमासंस्तदायोधाहीनाभीष्मेणसंजय ॥ ब
लिनादेवकल्पेनगुर्वर्थेब्रह्मचारिणा ॥ १ ॥ तदैवनिहतान्मन्येकुरूनन्यांश्चपांडवैः ॥ नप्राहरद्यदाभीष्मोघृणित्वाद्द्रुपदात्मजं ॥ २ ॥ ततोदुःखतरंमन्येकिमन्यत्प्र
भविष्यति ॥ अद्याहंपितरंश्रुत्वानिहतंस्मसुदुर्मतिः ॥ ३ ॥ अश्मसारमयंनूनंहृदयंममसंजय ॥ श्रुत्वाविनिहतंभीष्मंशतधायन्नदीर्यते ॥ ४ ॥ यदन्यन्निहतेना
जौभीष्मेणजयमिच्छता ॥ चेष्टितंकुरुसिंहेनतन्मेकथयसुव्रत ॥ ५ ॥ पुनःपुनर्नमृष्यामिहतंदेवव्रतंरणे ॥ नहतोजामदग्न्येनदिव्यैरस्त्रैरयंपुरा ॥ ६ ॥ सहतो
द्रौपदेयेनपांचाल्येनशिखंडिना ॥ संजयउवाच सायाह्नेनिहतोभूमौधार्तराष्ट्रान्विषादयन् ॥ ७ ॥ पंचालानांददौहर्षंभीष्मःकुरुपितामहः ॥ सशेतेशर
तल्पस्थोमेदिनीमस्पृशंस्तदा ॥ ८ ॥ भीष्मेरथात्प्रपतितेप्रच्युतेधरणीतले ॥ हाहेतितुमुलःशब्दोभूतानांसमपद्यत ॥ ९ ॥

कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीमावृक्षेइति ननुकौरवाणांतावद्भीष्मेसेनापतौपतितेभयमुचितंप्रधानविनाशेजयाशाविच्छेदात् पांडवानांतुकथंभयं अपेतेषांहर्षस्यकथनात् उच्यते पांडवानामपिमहद्भयमुपपद्यतएव संधिवांच्छाविच्छे
दात् अयंभावः उभयोःसीमास्थानीयोभीष्मोजीवन्नस्माकंसंधिंकरिष्यति तेनचपुत्रसुहृद्विनाशधनव्ययप्रत्यवायानभविष्यंति हतेत्वेतस्मिन्सुतरांसंध्याशाविच्छेदएवजातइतिपुत्रसुहृद्विनाशादिप्रयुक्तंभयं

सीमावृक्षेनिपतितेकुरूणांसमितिंजये॥ सेनयोरुभयोराजन्क्षत्रियान्भयमाविशत्॥ १० ॥ भीष्मंशांतनवंदृष्ट्वाविशीर्णकवचध्वजं ॥ कुरवःपर्यवर्ततपांड
वाश्चविशांपते॥ ११ ॥ खंतमःसंवृतमभूदासीद्भानुर्गतप्रभः॥ ररासपृथिवीचैवभीष्मेशांतनवेहते॥ १२॥ अयंब्रह्मविदांश्रेष्ठोऽयंब्रह्मविदांवरः ॥ इत्यभा
षंतभूतानिशयानंपुरषर्षभं॥ १३॥ अयंपितरमाज्ञायकामार्त्तंशांतनुंपुरा ॥ ऊर्ध्वरेतसमात्मानंचकारपुरुषर्षभः॥१४॥ इतिस्मशरतल्पस्थंभरतानांमहत्तमं॥
ऋषयस्त्वभ्यभाषंतसहिताःसिद्धचारणैः॥ १५॥ हतेशांतनवेभीष्मेभरतानांपितामहे॥ नकिंचित्प्रत्यपद्यंतपुत्रास्तवहिमारिष॥ १६॥ विषण्णवदनाश्चासन्
हतश्रीकाश्चभारत॥ अतिष्ठन्व्रीडिताश्चैवह्रियायुक्ताह्यधोमुखाः॥ १७॥ पांडवाश्चजयंलब्ध्वासंग्रामशिरसिस्थिताः॥ सर्वेदध्मुर्महाशंखान्हेमजालपरिष्कृता
न्॥ १८॥ हर्षात्तूर्यसहस्रेषुवाद्यमानेषुचानघ॥ अपश्याममहाराजभीमसेनंमहाबलं॥ १९ ॥ विक्रीडयानंकौंतेयंहर्षेणमहतायुतं॥ निहत्यतरसाशत्रुंमहाब
लसमन्वितं॥ २० ॥ संमोहश्चापितुमुलःकुरूणामभवत्ततः॥ कर्णदुर्योधनौचापिनिःश्वसेतांमुहुर्मुहुः॥ २१॥ तथानिपातितेभीष्मेकौरवाणांपितामहे ॥ हाहा
भूतमभूत्सर्वंनिर्मर्यादमवर्तत॥ २२ ॥ दृष्ट्वाचपतितंभीष्मंपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ उत्तमंजवमास्थायद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ २३ ॥ भ्रात्राप्रस्थापितोवीरःस्वे
नानीकेनदंशितः॥ प्रययौपुरुषव्याघ्रःस्वसैन्यंसविषादयन्॥ २४॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यकुरवःपर्यवारयन् ॥ दुःशासनंमहाराजकिमयंवक्ष्यतीतिच ॥ २५॥
ततोद्रोणायनिहतंभीष्ममाचष्टकौरवः॥ द्रोणस्तत्राप्रियंश्रुत्वामुमोहभरतर्षभ॥ २६॥ ससंज्ञामुपलभ्याशुभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ निवारयामासतदास्वान्य
नीकानिमारिष॥ २७॥ विनिवृत्तान्कुरून्दृष्ट्वापांडवापिस्वसैनिकान्॥ दूतैःशीघ्राश्वसंयुक्तैःसमंतात्पर्यवारयन्॥ २८॥ निवृत्तेषुचसैन्येषुपारंपर्येणसर्वशः ॥
निर्मुक्तकवचाःसर्वेभीष्ममीयुर्नराधिपाः॥ २९ ॥व्युपरम्यततोयुद्धाद्योधाःशतसहस्रशः॥ उपतस्थुर्महात्मानंप्रजापतिमिवामराः ॥ ३० ॥

युज्यतइति तस्माद्युक्तमुक्तंसेनयोरुभयोरितिहर्षकथनंत्वापाततोज्ञेयं ॥ १० ॥ पर्यवर्ततपरिवृत्तवंतः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ व्रीडिताःव्रीडावंतः व्रीडाचान्यतः ह्रीश्चाकार्यकर
णात् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ पारंपर्येणक्रमेण ॥ २९ ॥ ३० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ उपधानंउपबर्हं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इहवीरशय्यायां ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ व्यवसायमुचितोद्योगं ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अन्वगृह्णात्अवतष्टंभे

तेतुभीष्मंसमासाद्यशयानंभरतर्षभं ॥ अभिवाद्यावतिष्ठंतपांडवाःकुरुभिःसह ॥ ३१ ॥ अथपांडून्कुरूंश्चैवप्रणिपत्याग्रतःस्थितान् ॥ अभ्यभाषतधर्मात्माभी
ष्मःशांतनवस्तदा ॥ ३२ ॥ स्वागतंवोमहाभागाःस्वागतंवोमहारथाः ॥ तुष्यामिदर्शनाच्चाहंयुष्माकममरोपमाः ॥ ३३ ॥ अभिमंत्र्याथतानेवंशिरसालंबताब्र
वीत् ॥ शिरोमेलंबतेत्यर्थमुपधानंप्रदीयतां ॥ ३४ ॥ ततोनृपाःसमाजह्रुस्तनूनिचमृदूनिच ॥ उपधानानिमुख्यानिनैच्छत्तानिपितामहः ॥ ३५ ॥ अथाब्र
वीन्नरव्याघ्रःप्रहसन्निवतान्नृपान् ॥ नैतानिवीरशय्यासुयुक्तरूपाणिपार्थिवाः ॥ ३६ ॥ ततोवीक्ष्यनरश्रेष्ठमभ्यभाषतपांडवं ॥ धनंजयंदीर्घबाहुंसर्वलोकमहार
थं ॥ ३७ ॥ धनंजयमहाबाहोशिरोमेतातलंबते ॥ दीयतामुपधानंवैयद्युक्तमिहमन्यसे ॥ ३८ ॥ संजयउवाच समारोप्यमहच्चापमभिवाद्यपितामहं ॥ ने
त्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ आज्ञापयकुरुश्रेष्ठसर्वशस्त्रभृतांवर ॥ प्रेष्योहंतवदुर्धर्षक्रियतांकिंपितामह ॥ ४० ॥ तमब्रवीच्छांतनवःशिरोमे
तातलंबते ॥ उपधानंकुरुश्रेष्ठफाल्गुनोपदधत्स्वमे ॥ ४१ ॥ शयनस्यानुरूपंवैशीघ्रंवीरप्रयच्छमे ॥ त्वंहिपार्थसमर्थोवैश्रेष्ठःसर्वधनुष्मतां ॥ ४२ ॥ क्षत्रधर्मस्यवे
त्ताचबुद्धिसत्वगुणान्वितः ॥ फाल्गुनोपितथेत्युक्त्वाव्यवसायमरोचयत् ॥ ४३ ॥ गृह्यानुमंत्र्यगांडीवंशरान्सन्नतपर्वणः ॥ अनुमान्यमहात्मानंभरतानांम
हारथं ॥ ४४ ॥ त्रिभिस्तीक्ष्णैर्महावेगैरन्वगृह्णाच्छिरःशरैः ॥ अभिप्रायेतुविदितेधर्मात्मासव्यसाचिना ॥ ४५ ॥ अतुष्यद्भरतश्रेष्ठोभीष्मोधर्मार्थतत्त्ववित् ॥ उ
पधानेनदत्तेनप्रत्यनंदद्धनंजयं ॥ ४६ ॥ प्राहसर्वान्समुद्वीक्ष्यभरतान्भारतंप्रति ॥ कुंतीपुत्रंयुधांश्रेष्ठंसुहृदांप्रीतिवर्धनं ॥ ४७ ॥ शयनस्यानुरूपंमेपांडवोपहि
तंत्वया ॥ यद्यन्यथाप्रपद्येथाःशपेयंत्वामहंरुषा ॥ ४८ ॥ एवमेवमहाबाहोधर्मेषुपरितिष्ठता ॥ स्वप्तव्यंक्षत्रियेणाजौशरतल्पगतेनवै ॥ ४९ ॥ एवमुक्त्वातुबीभ
त्सुंसर्वांस्तानब्रवीद्वचः ॥ राज्ञश्चराजपुत्रांश्चपांडवानभिसंस्थितान् ॥ ५० ॥ पश्यध्वमुपधानंमेपांडवेनाभिसंधितं ॥ शिश्येहमस्यांशय्यायांयावदावर्तनंरवेः ॥
॥ ५१ ॥ येतदामांगमिष्यंतितेचप्रेक्ष्यंतिमांनृपाः ॥ दिशंवैश्रवणाक्रांतांयदागंतादिवाकरः ॥ ५२ ॥ नूनंसप्ताश्वयुक्तेनरथेनोत्तमतेजसा ॥ विमोक्ष्येहंतदाप्रा
णान्सुहृदःसुप्रियानिव ॥ ५३ ॥ परिखाःखन्यतामत्रममावसदनेनृपाः ॥ उपासिष्येविवस्वंतमेवंशरशताचितः ॥ ५४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ उपहितंउपधानीयंदत्तं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ पांडवानभिसंस्थितान्पांडवानांसमीपवर्तिनः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ममावसदनेमन्निवासस्थाने ॥ ५४ ॥

उपारमध्वंसंग्रामाद्वैरमुत्सृज्यपार्थिवाः ॥ संजयउवाच उपातिष्ठन्नथोवैद्याःशल्योद्धरणकोविदाः ॥ ५५ ॥ सर्वोपकरणैर्युक्ताःकुशलैःसाधुशिक्षिताः॥

॥१८६॥ तान्दृष्ट्वाजाह्नवीपुत्रःप्रोवाचतनयंतव ॥ ५६ ॥ धनंदत्वाविसृज्यंतांपूजयित्वाचिकित्सकाः ॥ एवंगतेमयेदानींवैद्यैःकार्यमिहास्तिकिं ॥ ५७ ॥ क्षत्रधर्मेप्रश ६

स्तांहिप्राप्तोस्मिपरमांगतिं ॥ नैषधर्मोमहीपालाःशरतल्पगतस्यमे ॥ ५८ ॥ एभिरेवशरैश्चाहंदग्धव्योस्मिनराधिपाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यपुत्रोदुर्योधनस्तव॥

॥ ५९ ॥ वैद्यान्विसर्जयामासपूजयित्वायथार्हतः ॥ ततस्तेविस्मयंजग्मुर्नानाजनपदेश्वराः ॥ ६० ॥ स्थितिंधर्मेपरांदृष्ट्वाभीष्मस्यामिततेजसः ॥ उपधानंततो

दत्वापितुस्तेमनुजेश्वराः ॥ ६१ ॥ सहिताःपांडवाःसर्वेकुरवश्चमहारथाः ॥ उपगम्यमहात्मानंशयानंशयनेशुभे ॥ ६२ ॥ तेभिवाद्यततोभीष्मंकृत्वाचत्रिःप्रद

क्षिणं ॥ विधायरक्षांभीष्मस्यसर्वएवसमंततः ॥ ६३ ॥ वीराःस्वशिबिराण्येवध्यायंतःपरमातुराः ॥ निवेशायाभ्युपागच्छन्सायाह्नेरुधिरोक्षिताः ॥ ६४ ॥ निवि

ष्टान्पांडवांश्चैवप्रीयमाणान्महारथान् ॥ भीष्मस्यपतनेहृष्टानुपगम्यमहाबलः ॥ ६५ ॥ उवाचमाधवःकालेधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ दिष्ट्याजयसिकौरव्यदिष्ट्याभी

ष्मोनिपातितः ॥ ६६ ॥ अवध्योमानुषैरेवसत्यसंधोमहारथः ॥ अथवादैवतैःसार्धंसर्वशास्त्रस्यपारगः ॥ ६७ ॥ त्वांतुचक्षुर्हणंप्राप्यदग्धोघोरेणचक्षुषा ॥ एवमु

क्तोधर्मराजःप्रत्युवाचजनार्दनं ॥ ६८ ॥ तवप्रसादाद्विजयःक्रोधात्तवपराजयः ॥ त्वंहिनःशरणंकृष्णभक्तानामभयंकरः ॥ ६९ ॥ अनाश्चर्योजयस्तेषांयेषांत्वम

सिकेशव ॥ रक्षितासमरेनित्यंनित्यंचापिहितेरतः ॥ ७० ॥ सर्वथात्वांसमासाद्यनाश्चर्यमितिमेमतिः ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचस्मयमानोजनार्दनः ॥ तवैवैतद्युक्तरूपं

वचनंपार्थिवोत्तम ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभीष्मोपधानदानेविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संजयउवाच व्युष्टायांतुमहाराजशर्वर्यांसर्वपार्थिवाः ॥ पांडवाधार्तराष्ट्राश्चउपातिष्ठन्पितामहं ॥ १ ॥ तंवीरशयनेवीरंशयानंकुरुसत्तम ॥ अभिवाद्योपत

स्थुर्वैक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ २ ॥ कन्याश्चंदनचूर्णैश्चलाजैर्माल्यैश्चसर्वशः ॥ अवाकिरञ्छांतनवंतत्रगत्वासहस्रशः ॥ ३ ॥ स्त्रियोवृद्धास्तथाबालाःप्रेक्षकाश्च

पृथग्जनाः ॥ समभ्ययुःशांतनवंभूतानीवतमोनुदं ॥ ४ ॥ तूर्याणिशतसंख्यानितथैवनटनर्तकाः ॥ शिल्पिनश्चतथाजग्मुःकुरुवृद्धंपितामहं ॥ ५ ॥ ॥१८६॥

ऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ व्युष्टायामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पृथग्जनाःप्राकृताजनाः भूतानिप्राणिनःगंधर्वादीनिवा तमोनुदंसूर्यं ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ परिदूयंतेपरितप्यंते ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

उपारम्यचयुद्धेभ्यः सन्नाहान्विप्रमुच्यते॥आयुधानिचनिक्षिप्यसहिताःकुरुपांडवाः॥६॥ अन्वासंतदुराधर्षंदेवव्रतमरिंदमं॥अन्योन्यंप्रीतिमंतस्तेयथापूर्वंयथा
वयः॥७॥सापार्थिवशताकीर्णासमितिर्भीष्मशोभिता॥शुशुभेभारतीदीप्तादिवीवादित्यमंडलं॥८॥ विबभौचनृपाणांसागंगासुतमुपासतां ॥देवानामिवदेवे
शंपितामहमुपासतां॥ ९ ॥ भीष्मस्तुवेदनांधैर्यान्निगृह्यभरतर्षभ ॥ अभितप्तःशरैश्चैवनिःश्वसन्नुरगोयथा ॥ १० ॥ शराभितप्तकायोपिशस्त्रसंपातमूर्छितः॥
पानीयमितिसंप्रेक्ष्यराज्ञस्तान्प्रत्यभाषत॥ ११ ॥ ततस्तेक्षत्रियाराजन्नुपाजह्रुःसमंततः॥ भक्ष्यानुच्चावचान्राजन्वारिकुंभांश्चशीतलान्॥ १२॥ उपानीतंतु
पानीयंदृष्ट्वाशांतनवोब्रवीत्॥ नाद्यातीतामयाशक्याभोगाःकेचनमानुषाः ॥ १३॥ अपक्रांतोमनुष्येभ्यःशरशय्यांगतोस्म्यहं॥ प्रतीक्षमाणस्तिष्ठामिनिवृत्तिं
शशिसूर्ययोः॥ १४॥ एवमुक्त्वाशांतनवोनिंदन्वाक्येनपार्थिवान्॥ अर्जुनंद्रष्टुमिच्छामीत्यभ्यभाषतभारत ॥ १५॥ अथोपेत्यमहाबाहुरभिवाद्यपितामहं ॥
अतिष्ठत्प्रांजलिःप्रह्वःकिंकरोमीतिचाब्रवीत्॥ १६॥ तंदृष्ट्वापांडवंराजन्नभिवाद्याग्रतःस्थितं॥ अभ्यभाषतधर्मात्माभीष्मःप्रीतोधनंजयं ॥ १७॥ दह्यतीव
शरीरंमेसंवृतस्यतवेषुभिः॥ मर्माणिपरिदूयंतेमुखंचपरिशुष्यति॥ १८॥ वेदनार्तशरीरस्यप्रयच्छापोममार्जुन ॥ त्वंहिशक्तोमहेष्वासदातुमापोयथाविधि ॥
॥ १९॥ अर्जुनस्तुतथेत्युक्त्वारथमारुह्यवीर्यवान्॥ अधिज्यंबलवत्कृत्वागांडीवंव्याक्षिपद्धनुः॥ २० ॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवाशनेः॥ वित्रेसुःस
र्वभूतानिसर्वेश्रुत्वाचपार्थिवाः॥ २१॥ततःप्रदक्षिणंकृत्वारथेनरथिनांवरः॥ शयानंभरतश्रेष्ठंसर्वशस्त्रभृतांवरं॥ २२॥ संधायचशरंदीप्तमभिमंत्र्यसपांडवः॥
पर्जन्यास्त्रेणसंयोज्यसर्वलोकस्यपश्यतः॥ २३॥ अविध्यत्पृथिवींपार्थःपार्श्वेभीष्मस्यदक्षिणे॥ उत्पपाततदोधारावारिणोविमलाशुभा॥ २४॥ शीतस्यामृत
कल्पस्यदिव्यगंधरसस्यच॥ अतर्पयत्ततःपार्थःशीतयाजलधारया॥ २५॥ भीष्मंकुरूणामृषभंदिव्यकर्मपराक्रमं ॥ कर्मणातेनपार्थस्यशक्रस्येवविकुर्वतः ॥
॥ २६॥ विस्मयंपरमंजग्मुस्ततस्तेवसुधाधिपाः॥ तत्कर्मप्रेक्ष्यबीभत्सोरतिमानुषविक्रमं ॥ २७॥ संप्रावेपंतकुरवोगावःशीतार्दिताइव॥ विस्मयाच्चोत्तरीया
णिव्याविध्यन्सर्वतोनृपाः॥ २८॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषस्तुमुलःसर्वतोभवत्॥ तृप्तःशांतनवश्चापिराजन्बीभत्सुमब्रवीत्॥ २९॥

॥ २४ ॥ २५॥ विकुर्वतोविशेषेणकुर्वतः ॥ २६ ॥ २७ ॥ व्याविध्यन्भ्रामितवंतः ॥ २८ ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३० ॥ ३१ ॥ निंधनंनिधनहेतुः तद्विदोदेवरहस्यज्ञाः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ जगतिर्भूलोके ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

सर्वपार्थिववीराणांसन्निधौपूजयन्निव ॥ नैतच्चित्रंमहाबाहोत्वयिकौरवनंदन ॥ ३० ॥ कथितोनारदेनासिपूर्वर्षिरमितद्युते ॥ वासुदेवसहायस्त्वंमहत्कर्मकरि
 ष्यसि ॥ ३१ ॥ यन्नोत्सहतिदेवेंद्रःसहदेवैरपिध्रुवं ॥ विदुस्त्वांनिधनंपार्थसर्वक्षत्रस्यतद्विदः ॥ ३२ ॥ धनुर्धराणामेकस्त्वंपृथिव्यांप्रवरोनृषु ॥ ३३ ॥ मनुष्याजग
तिश्रेष्ठाःपक्षिणांपतगेश्वरः ॥ सरितांसागरःश्रेष्ठोगौर्वरिष्ठाचतुष्पदां ॥ ३४ ॥ आदित्यस्तेजसांश्रेष्ठोगिरीणांहिमवान्वरः ॥ जातीनांब्राह्मणःश्रेष्ठःश्रेष्ठस्त्वमसि
धन्विनां ॥ ३५ ॥ नवैश्रुतंधार्तराष्ट्रेणवाक्यंमयोच्यमानंविदुरेणचैव ॥ द्रोणेनरामेणजनार्दनेनमुहुर्मुहुःसंजयेनापिचोक्तं ॥ ३६ ॥ परीतबुद्धिर्हिविसंज्ञकल्पो
दुर्योधनोनचतच्छ्रद्दधाति ॥ सशेष्यतेवैनिहतश्चिरायशास्त्रातिगोभीमबलाभिभूतः ॥ ३७ ॥ एतच्छ्रुत्वातद्वचःकौरवेंद्रोदुर्योधनोदीनमनाबभूव ॥ तमब्रवी
च्छांतनवोभिवीक्ष्यनिबोधराजन्भववीतमन्युः ॥ ३८ ॥ दृष्टंदुर्योधनैतत्तेयथापार्थेनधीमता ॥ जलस्यधाराजनिताशीतस्यामृतगंधिनः ॥ ३९ ॥ एतस्यकर्ता
लोकेस्मिन्नान्यःकश्चनविद्यते ॥ आग्नेयंवारुणंसौम्यंवायव्यमथवैष्णवं ॥ ४० ॥ ऐंद्रंपाशुपतंब्राह्मंपारमेष्ठ्यंप्रजापतेः ॥ धातुस्त्वष्टुश्चसवितुर्वैवस्वतमथापिवा ॥
॥ ४१ ॥ सर्वस्मिन्मानुषेलोकेवेत्त्येकोहिधनंजयः ॥ कृष्णोवादेवकीपुत्रोनान्योवेदेहकश्चन ॥ ४२ ॥ अशक्यःपांडवस्तातयुद्धेजेतुंकथंचन ॥ अमानुषाणिक
र्माणियस्यैतानिमहात्मनः ॥ ४३ ॥ तेनसत्ववतासंख्येशूरेणाहवशोभिना ॥ कृतिनासमरेराजन्संधिर्भवतुमाचिरं ॥ ४४ ॥ यावत्कृष्णोमहाबाहुःस्वाधीनःकुरु
सत्तम ॥ तावत्पार्थेनशूरेणसंधिस्तेतातयुज्यतां ॥ ४५ ॥ यावन्नतेचमूःसर्वाःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ नाशयत्यर्जुनस्तावत्संधिस्तेतातयुज्यतां ॥ ४६ ॥ यावत्तिष्ठं
तिसमरेहतशेषाःसहोदराः ॥ नृपाश्चबहवोराजंस्तावत्संधिःप्रयुज्यतां ॥ ४७ ॥ ननिर्दहतितेयावत्क्रोधदीप्तेक्षणश्चमूं ॥ युधिष्ठिरोरणेतावत्संधिस्तेतातयुज्यतां ॥
॥ ४८ ॥ नकुलःसहदेवश्चभीमसेनश्चपांडवः ॥ यावच्चमूंमहाराजनाशयंतिनसर्वशः ॥ ४९ ॥ तावत्तेपांडवैर्वीरैःसौहार्दंममरोचते ॥ युद्धंमदंतमेवास्तुतातसं
शाम्यपांडवैः ॥ ५० ॥ एतत्तुरोचतांवाक्यंयदुक्तोसिमयानघ ॥ एतत्क्षेममहंमन्येतवचैवकुलस्यच ॥ ५१ ॥ त्यक्त्वामन्युंव्युपशाम्यस्वपार्थैःपर्याप्तमेतद्यत्कृतंफा
ल्गुनेन ॥ भीष्मस्यांतादस्तुवःसौहृदंचजीवंतुशेषाःसाधुराजन्प्रसीद ॥ ५२ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ क्षेमंहितं ॥ ५१ ॥ फाल्गुनेनयत्कृतंएतदेतावदेवपर्याप्तमस्तु चशब्दादेतावतांभ्रातॄणामंतादपीति ॥ ५२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ योज्ययोगधारणायुक्तंकृत्वा ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिश्री० नै० भारतभावदीपेएकविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥

राज्यस्यार्धंदीयतांपांडवानामिंद्रप्रस्थंधर्मराजोभियातु॥ मामित्रध्रुक्पार्थिवानांजघन्यःपापांकीर्तिंप्राप्स्यसेकौरवेंद्र॥५३॥ ममावसानाच्छांतिरस्तुप्रजानां
संगच्छंतांपार्थिवाःप्रीतिमंतः॥ पितापुत्रंमातुलंभागिनेयोभ्राताचैवभ्रातरंप्रैतुराजन्॥५४॥ नचेदेवंप्राप्तकालंवचोमेमोहाविष्टःप्रतिपत्स्यस्यबुध्या॥ तप्स्य
स्यंतेएतदंताःस्थसर्वेसत्यामेतांभारतीमीरयामि॥ ५५॥ एतद्वाक्यंसौहृदादापगेयोमध्येराज्ञांभारतंश्रावयित्वा॥ तूष्णीमासीच्छल्यसंतप्तमर्मायोज्यात्मानंवे
दनांसंनियम्य॥५६॥ संजयउवाच धर्मार्थसहितंवाक्यंश्रुत्वाहितमनामयं॥ नारोचयतपुत्रस्तेमुमूर्षुरिवभेषजं॥ ५७॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्म
पर्वणिभीष्मवधपर्वणिदुर्योधनंप्रतिभीष्मवाक्येएकविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततस्तेपार्थिवाःसर्वेज
ग्मुःस्वानालयान्पुनः॥ तूष्णींभूतेमहाराजभीष्मेशांतनुनंदने॥ १ ॥ श्रुत्वातुनिहतंभीष्मंराधेयःपुरुषर्षभः॥ ईषदागतसंत्रासस्त्वरयोपजगामह ॥ २ ॥ सददर्श
महात्मानंशरतल्पगतंतदा॥ जन्मशय्यागतंवीरंकार्तिकेयमिवप्रभुं॥३॥ निमीलिताक्षंतंवीरंसाश्रुकंठस्तदावृषः॥ भीष्मभीष्ममहाबाहोइत्युवाचमहाद्युतिः॥
॥ ४ ॥ राधेयोहंकुरुश्रेष्ठनित्यमक्षिगतस्तव॥ द्वेष्योहंतवसर्वत्रइतिचैनमुवाचह॥ ५॥ तच्छ्रुत्वाकुरुवृद्धोहिवलीसंवृतलोचनः॥ शनैरुद्वीक्ष्यसस्नेहमिदंवचनम
ब्रवीत्॥६॥ रहितंधिष्ण्यमालोक्यसमुत्सार्यचरक्षिणः॥ पितेवपुत्रंगांगेयःपरिरभ्यैकपाणिना॥७॥ एह्येहिमेविप्रतीपस्पर्धसेत्वंमयासह॥ यदिमांनाधिगच्छे
थानतेश्रेयोध्रुवंभवेत्॥ ८॥ कौंतेयस्त्वंनराधेयोनतवाधिरथःपिता॥ सूर्यजस्त्वंमहाबाहोविदितोनारदान्मया ॥ ९ ॥ कृष्णद्वैपायनाच्चैवतच्चसत्यंनसंशयः॥
नचद्वेषोस्तिमेतातत्वयिसत्यंब्रवीमिते॥ १०॥ तेजोवधनिमित्तंतुपरुषंत्वाहमब्रुवं॥ अकस्मात्पांडवान्सर्वानवाक्षिपसिसुव्रत ॥ ११ ॥ येनासिबहुशोराज्ञा
चोदितःसूतनंदन॥ जातोसिधर्मलोपेनततस्तेबुद्धिरीदृशी॥१२॥ नीचाश्रयान्मत्सरेणद्वेषिणीगुणिनामपि ॥ तेनासिबहुशोरूक्षंश्रावितःकुरुसंसदि॥ १३॥
जानामिसमरेवीर्यंशत्रुभिर्दुःसहंभुवि ॥ ब्रह्मण्यतांचशौर्यंचदानेचपरमांस्थितिं ॥ १४ ॥ नत्वयासदृशःकश्चित्पुरुषेष्वमरोपम ॥ कुलभेदभयाच्चाहं
सदापरुषमुक्तवान्॥ १५॥ ॥ २ ॥ जन्मशय्यागतंजन्मकालेशरशय्यागतं शरजन्मत्वात्॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ पुरुषेषुमानुषेषु एवंसत्यपिअतिसंभावितःपांडवानतिपीडयेरितिनिश्चित्यातिरथोप्यर्धरथत्वेनगणितइतिभावः ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ १६ ॥ १७ ॥ त्वयासदृशोनाभवत्त्वयाजितइत्यर्थः इयंकथाराजधर्मे अनेननागायुतबलत्वंकर्णस्यसूचितं ॥ १८ ॥ युधिसंप्रहारे ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ निर्वृत्तंसमाप्तं ॥ २२ ॥ २३ ॥ अवकी

 इष्वस्त्रेचास्त्रसंधानेलाघवेस्त्रबलेतथा ॥ सदृशःफाल्गुनेनासिकृष्णेनचमहात्मना ॥ १६॥ कर्णकाशिपुरंगत्वात्वयैकेनधनुष्मता ॥ कन्यार्थेकुरुराजस्यराजा
नोमृदितायुधि॥१७॥ तथाचबलवान्राजाजरासंधोदुरासदः॥ समरेसमरश्लाघिन्नत्वयासदृशोभवत्॥ १८॥ ब्रह्मण्यःसत्त्वयोधीचतेजसाचबलेनच ॥ दे
वगर्भसमःसंख्येमनुष्यैरधिकोयुधि ॥ १९॥ व्यपनीतोद्यमन्युर्मेयस्त्वांप्रतिपुराकृतः॥ दैवंपुरुषकारेणनशक्यमतिवर्तितुं॥ २०॥ सोदर्याःपांडवावीराभ्रातर
स्तेऽरिसूदन॥ संगच्छतैर्महाबाहोममचेदिच्छसिप्रियं॥ २१॥ मयाभवतुनिर्वृत्तंवैरमादित्यनंदन॥ पृथिव्यांसर्वराजानोभवंत्वद्यनिरामयाः॥ २२॥ क
र्णउवाच जानाम्येवमहाबाहोसर्वमेतन्नसंशयः॥ यथावदसिमेभीष्मकौंतेयोहंनसूतजः॥ २३॥ अवकीर्णस्त्वहंकुंत्यासूतेनचविवर्धितः॥ भुक्त्वादुर्योधनै
श्वर्यंनमिथ्याकर्तुमुत्सहे॥ २४॥ वसुदेवसुतोयद्वत्पांडवायदृढव्रतः॥ वसुचैवशरीरंचपुत्रदारंतथायशः॥ २५॥ सर्वंदुर्योधनस्यार्थेत्यक्तंमेभूरिदक्षिण ॥ मा
चैतद्व्याधिमरणंक्षत्रंस्यादितिकौरव॥ २६॥ कोपिताःपांडवानित्यंसमाश्रित्यसुयोधनं॥ अवश्यभावीह्यर्थोयंयोनशक्योनिवर्तितुं ॥ २७॥ दैवंपुरुषकारेण
कोनिवर्तितुमुत्सहेत्॥ पृथिवीक्षयशंसीनिनिमित्तानिपितामह॥२८॥भवद्भिरुपलब्धानिकथितानिचसंसदि॥पांडवावासुदेवश्चविदिताममसर्वशः॥२९॥
अजेयाःपुरुषैरन्यैरितितांश्चोत्सहामहे॥विजयिष्येरणेपांडूनितिमेनिश्चितंमनः॥३०॥ नचशक्यमवसृष्टुंवैरमेतत्सुदारुणं॥ धनंजयेनयोत्स्येहंस्वधर्मप्रीतमान
सः॥ ३१॥ अनुजानीष्वमांतातयुद्धायकृतनिश्चयं॥ अनुज्ञातस्त्वयावीरयुध्येयमितिमेमतिः॥ ३२॥ दुरुक्तंविप्रतीपंवारभसाच्चापलात्तथा॥ यन्मयेहकृतं
किंचित्तन्मेत्वंक्षंतुमर्हसि॥ ३३॥ भीष्मउवाच नचेच्छक्यमवसृष्टुंवैरमेतत्सुदारुणं॥ अनुजानामिकर्णत्वांयुध्यस्वस्वर्गकाम्यया ॥ ३४॥

र्णस्त्यक्तः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ निवर्तितुंनिवर्तयितुं ॥ २८ ॥ २९ ॥ पांडूनर्जुनंविहायचतुरः अर्जुनेनयोत्स्येअन्यान्विजेष्येइतिभावः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विप्रतीपंविरुद्धं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिभी०नै०भारतभावदीपेद्वाविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ समाप्तोभीष्मपर्वार्थप्रकाशः

निर्मन्युर्गतसंरंभःकृतकर्मारणेस्मह ॥ यथाशक्तियथोत्साहंसतांवृत्तेषुवृत्तवान् ॥ ३५ ॥ अहंत्वामनुजानामियदिच्छसितदाप्नुहि ॥ क्षत्रधर्मजिताँल्लोकानवाप्स्यसिधनंजयात् ॥ ३६ ॥ युध्यस्वनिरहंकारोबलवीर्यव्यपाश्रयः ॥ धर्म्याद्धियुद्धाच्छ्रेयोन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते ॥ ३७ ॥ प्रशमेहिकृतोयत्नःसुमहान्सुचिरंमया ॥ नचैवशंकितःकर्तुंकर्णसत्यंब्रवीमिते ॥ ३८ ॥ संजयउवाच इत्युक्तवतिगांगेयेअभिवाद्योपमंत्र्यच ॥ राधेयोरथमारुह्यप्रायात्तवसुतंप्रति ॥ ३९ ॥

इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांभीष्मपर्वणिभीष्मवधपर्वणिभीष्मकर्णसंवादेद्वाविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥

समाप्तंभीष्मवधपर्वभीष्मपर्वंच अस्यानंतरंद्रोणपर्वभविष्यति ॥ तस्यायमाद्यःश्लोकः ॥ तमप्रतिमसत्वौजोबलवीर्यसमन्वितं ॥ हतंदेवव्रतंश्रुत्वापांचाल्येनशिखंडिना ॥ १ ॥

*श्वेतोपाख्यानसमाप्त्यनंतरग्रंथप्रभृतिआपर्वसमाप्तिलिखिताटीकाअन्यैवनचतुर्धरप्रणीतेतिभाति टीकांतरपुस्तकेषूपलंभाल्लेखसादृश्याभावाच्च ॥

॥ अस्मिन्पर्वणिआदिपर्वोक्ताध्यायश्लोकसंख्यान्यूनाधिक्यंचेल्लिपिकरप्रमादात्तद्बोध्यं ॥

इदंभीष्मपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्व समाप्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ अथ श्रीमहाभारते द्रोणपर्व प्रारभ्यते ॥

कप्रतीक्षयादर्शिता तत्रैवनि
समसत्वौजइत्यादिना तत्रा
साहादिहेतुः पराक्रमःपरा

ामसत्वौजोबलवी
२॥ तस्यपुत्रोहि
मैवृहितपोधन॥
शिंपार्थिवस्य
श्रुत्वाभी
॥ किम
त्रैलोक्य
देवव्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्व समाप्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ अथ श्रीमहाभारते द्रोणपर्व प्रारभ्यते ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

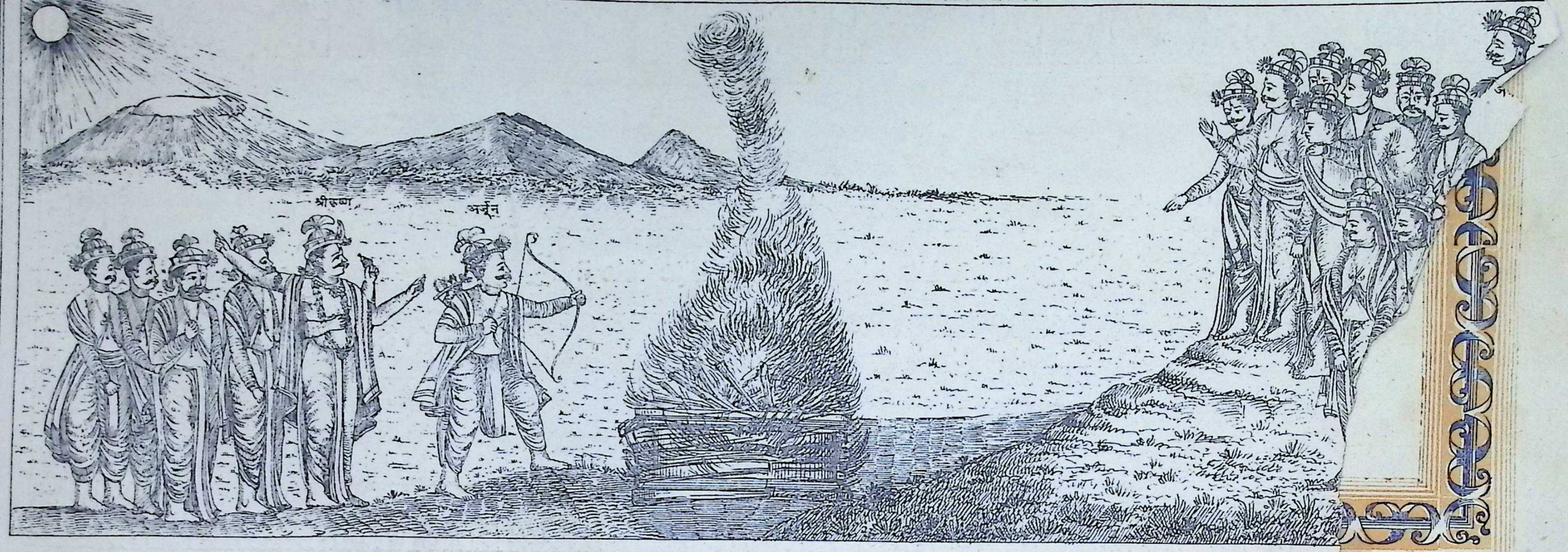

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः प्रणम्यपरमात्मानंप्राचीनाचार्यवर्त्मना द्रोणपर्वणिसंक्षेपाद्भावदीपोवितन्यते ॥१॥ पूर्वस्मिन्पर्वणिविश्वरूपप्रदर्शनंतद्विदांचार्चिरादिमार्गापेक्षाचभीष्मकृतकालप्रतीक्षयादर्शिता तत्रैवनि
ष्कलंरूपंतमेवशरणंगच्छ तमेवचाद्यंपुरुषंप्रपद्ये उत्तमःपुरुषस्त्वन्यइत्यादिनाउक्तं तदधिगमवतांचनास्तितन्मार्गापेक्षेतिद्रोणनिर्वाणनिदर्शनेनदर्शयिष्यन्द्रोणपर्वसमारभते तमप्रतिमसत्वौजइत्यादिना तत्रा
ख्यायिकायोधोत्साहार्थामहतामपिमृत्युरस्तीत्यादिनाजगदनित्यत्वप्रदर्शनार्थाच तत्रसत्वंधैर्यंमहत्यपिदुःखकारणेवैकल्यराहित्यं ओजोमानसंबलं बलंशरीरदार्ढ्यं वीर्यमुत्साहादिहेतुः पराक्रमःपरा

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत्॥ १ ॥ जनमेजयउवाच तमप्रतिमसत्वौजोबलवी
र्यसमन्वितं॥ हतंदेवव्रतंश्रुत्वापांचाल्येनशिखंडिना॥ १ ॥ धृतराष्ट्रस्ततोराजाशोकव्याकुललोचनः॥ किमचेष्टतविप्रर्षेहतेपितरिवीर्यवान्॥ २॥ तस्यपुत्रोहि
भगवान्भीष्मद्रोणमुखैरथैः॥ पराजित्यमहेष्वासान्पांडवान्राज्यमिच्छति॥३॥ तस्मिन्हतेतुभगवन्केतौसर्वधनुष्मतां॥ यदचेष्टतकौरव्यस्तन्मेब्रूहितपोधन॥
॥४॥ वैशंपायनउवाच निहतंपितरंश्रुत्वाधृतराष्ट्रोजनाधिपः॥ लेभेनशांतिंकौरव्यश्चिंताशोकपरायणः॥५॥ तस्यचिंतयतोदुःखमनिशंपार्थिवस्य
तत्॥ आजगामविशुद्धात्मापुनर्गावल्गणिस्तदा॥ ६ ॥ शिबिरात्संजयंप्राप्तंनिशिनागाह्वयंपुरं॥ आंबिकेयोमहाराजधृतराष्ट्रोन्वपृच्छत ॥ ७॥ श्रुत्वाभी
ष्मस्यनिधनमप्रहृष्टमनाभृशं॥ पुत्राणांजयमाकांक्षन्विललापातुरोयथा॥ ८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संशोच्यतुमहात्मानंभीष्मंभीमपराक्रमं॥ किम
कार्षुःपरंतातकुरवःकालचोदिताः॥ ९ ॥ तस्मिन्विनिहतेशूरेदुराधर्षेमहात्मनि॥ किंनुस्वित्कुरवोकार्षुर्निमग्नाःशोकसागरे ॥ १० ॥ तदुदीर्णमहत्सैन्यंत्रैलोक्य
स्यापिसंजय॥ भयमुत्पादयेत्तीव्रंपांडवानांमहात्मनां॥११॥ कोहिदौर्योधनेसैन्येपुमानासीन्महारथः॥ यंप्राप्यसमरेवीरानत्रस्यंतिमहाभये ॥ १२॥ देवव्र
तेतुनिहतेकुरूणान्रृपभेतदा॥ किमकार्षुर्नृपतयस्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ १३॥ संजयउवाच शृणुराजन्नेकमनावचनंब्रुवतोमम॥ यत्तेपुत्रास्तदाकार्षु
र्हतेदेवव्रतेमृधे॥ १४॥ निहतेतुतदाभीष्मेराजन्सत्यपराक्रमे॥ तावकाःपांडवेयाश्चप्राध्यायंतपृथक्पृथक्॥ १५॥ विस्मिताश्चप्रहृष्टाश्चक्षत्रधर्मंनिशम्यते॥
स्वधर्मंनिंद्यमानास्तेप्रणिपत्यमहात्मने॥ १६॥

भिभवसामर्थ्यं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ केतौचिन्हभूते एवंभूतोधनुर्धरोनभवतीत्यन्येषामभिज्ञापके ॥ ४ ॥ चिं
ताध्येयविषयेमनोवृत्तिप्रवाहः शोकइष्टस्यपुनःपुनर्मनसिनिवेशनं ॥ ५॥ दुःखंदुःखहेतुं ॥ ६ ॥ शिबिरात्तद्वतःकुरुक्षेत्रात् पृच्छेर्द्विकर्मकत्वात्पुत्राणांजयंअन्वपृच्छतेतिसंबंधः ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥११॥१२॥१३॥१४॥ प्राध्यायंतपृथक्पृथक् एकेपराजयंप्राप्ताःस्मइतिअन्येजयंप्राप्स्यंतइतिचध्यानंकृतवंतः ॥ १५ ॥ विस्मितागुरुवधेपिदोषाभावात् प्रहृष्टामहाफलत्वाद्युद्धमरणस्य ॥१६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१॥

शयनंकल्पयामासुर्भीष्मायामितकर्मणे॥ सोपधानंनरव्याघ्रशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १७ ॥ विधायरक्षांभीष्मायसमाभाष्यपरस्परं ॥ अनुमान्यचगांगेयंकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ १८ ॥ क्रोधसंरक्तनयनाःसमवेत्यपरस्परं॥ पुनर्युद्धायनिर्जग्मुःक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ १९ ॥ ततस्तूर्यनिनादैश्चभेरीणांनिनदेनच॥ तावकानामनीकानिपरेषांचविनिर्ययुः॥२०॥व्यावृत्तेऽर्यम्णिराजेंद्रपतितेजान्हवीसुते॥ अमर्षवशमापन्नाःकालोपहतचेतसः॥२१॥अनादृत्यवचःपथ्यंगांगेयस्यमहात्मनः॥ निर्ययुर्भरतश्रेष्ठाःशस्त्राण्यादायसत्वराः ॥ २२ ॥ मोहात्तवसपुत्रस्यवधाच्छांतनवस्यच ॥ कौरव्यान्मृत्युसाद्भूताःसहिताःसर्वराजभिः॥ ॥ २३ ॥ अजावयइवागोपावनेश्वापदसंकुले॥ भृशमुद्विग्नमनसोहीनादेवव्रतेनते ॥ २४ ॥ पतितेभरतश्रेष्ठेबभूवकुरुवाहिनी ॥ द्यौरिवापेतनक्षत्राहीनंखमिववायुना ॥ २५ ॥ विपन्नसस्येवमहीवाक्चैवासंस्कृतायथा ॥ आसुरीवयथासेनानिगृहीतेनृपेबलौ ॥ २६ ॥ विधवेववरारोहाशुष्कतोयेवनिम्नगा ॥ वृकैरिववनेरुद्धापृषतीहतयूथपा॥२७॥ शरभाहतसिंहेवमहतीगिरिकंदरा॥ भारतीभरतश्रेष्ठेपतितेजान्हवीसुते॥२८॥ विष्वग्वाताहतारुग्णानौरिवासीन्महार्णवे॥ बलिभिःपांडवैर्वीरैर्लब्धलक्षैर्भृशार्दिता॥ २९ ॥ सातदासीद्भृशंसेनाव्याकुलाश्वरथद्विपा ॥ विपन्नभूयिष्ठनराकृपणाध्वस्तमानसा ॥ ३० ॥ तस्यांत्रस्तानृपतयःसैनिकाश्चपृथग्विधाः ॥पातालइवमज्जंतोहीनादेवव्रतेनते॥ ३१ ॥ कर्णंहिकुरवोऽस्मार्षुःसहिदेवव्रतोपमः॥ सर्वशस्त्रभृतांश्रेष्ठंरोचमानमिवातिथिं॥ ३२ ॥ बंधुमापद्गतस्येवतमेवोपागमन्मनः ॥ चुक्रुशुःकर्णकर्णेतितत्रभारतपार्थिवाः॥ ३३ ॥ राधेयंहितमस्माकंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ सहिनायुध्यततदादशाहानिमहायशाः ॥ ३४ ॥ सामात्यबंधुःकर्णोवैतमानयतमाचिरं॥ भीष्मेणहिमहाबाहुःसर्वक्षत्रस्यपश्यतः॥३५॥ रथेषुगण्यमानेषुबलविक्रमशालिषु॥ संख्यातोर्धरथःकर्णोद्विगुणःसन्नरर्षभः ॥ ३६॥ रथातिरथसंख्यायांयोग्रणीःशूरसंमतः॥ सासुरानपिदेवेशान्रणेयोयोद्धुमुत्सहेत् ॥ ३७ ॥ सतुतेनैवकोपेनराजन्गांगेयमुक्तवान्॥ त्वयिजीवतिकौरव्यनाहंयोत्स्येकदाचन॥ ३८॥

द्यौरिवनिःश्रीका खमिवशून्या ॥ २५ ॥ विपन्नसस्येवनिःसारा असंस्कृतावाग्यथाकर्तव्येअसमर्था आसुरीवसेनाव्याकुला इवशब्दोवाक्यालंकारे ॥ २६ ॥ विधवेवनिरलंकारा शुष्कतोयेवनिरुपयोगा वृकैरिवनिरुद्धाआसन्नमरणा पृषतीचित्रमृगी ॥२७॥२८॥ विष्वग्वाताअनेकदिग्वाता॥२९॥३०॥ तस्यांसेनायां ॥ ३१ ॥ रोचमानांविख्यातपोभ्यामितिशेषः ॥३२॥३३॥३४॥ ३५॥३६॥३७॥ ३८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आक्रंदन्नाहूतवंतः कालोयंत्वत्पराक्रमस्येतिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ जामदग्न्येनअभ्यनुज्ञातंशिक्षितं नःअस्मत्संबंधिनां ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तनुत्यजंदेहव्ययेनाप्यस्मद्धितैषिणं ॥ अपश्यतयूयमितिशेषः ॥ ४९ ॥ तत्अस्मदीयानांचिंतितं ॥ ५० ॥ भीष्मेविनिहतेसतितत्तदायदपाकृतंन्यूनंतत्पूरयांचक्रेअपीत्यन्वयः ॥ ५१ ॥ खंडंरिक्तं ॥ ५२ ॥ कृत

त्वयातुपांडवेयेपुनिहतेषुमहात्मधे ॥ दुर्योधनमनुज्ञाप्यवनंयास्यामिकौरव ॥ ३९ ॥ पांडवैर्वाहतेभीष्मेत्वयिस्वर्गमुपेयुषि ॥ हंतास्म्येकरथेनैवकृत्स्नान्यान्मन्यसेरथान् ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्दशाहानिमहायशाः ॥ नायुध्यतततःकर्णःपुत्रस्यतवसंमते ॥ ४१ ॥ भीष्मःसमरविक्रांतःपांडवेयस्यभारत ॥ जघानसमरेयोधानसंख्येयपराक्रमः ॥ ४२ ॥ तस्मिंस्तुनिहतेशूरेसत्यसंधेमहौजसि ॥ त्वत्सुताःकर्णमस्मार्षुस्तर्तुकामाइवप्लवं ॥ ४३ ॥ तावकास्तवपुत्राश्चसहिताःसर्वराजभिः ॥ हाकर्णइतिचाक्रंदन्कालोयमितिचाब्रुवन् ॥ ४४ ॥ एवंतस्महिराधेयंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ चुक्रुशुःसहितायोधास्तत्रतत्रमहाबलाः ॥ ४५ ॥ जामदग्न्याभ्यनुज्ञातमस्त्रेदुर्वारपौरुषं ॥ अगमन्नोमनःकर्णंबंधुमात्ययिकेष्विव ॥ ४६ ॥ सहिसक्तोरणेराजंस्त्रातुमस्मान्महाभयात् ॥ त्रिदशानिवगोविंदःसततंसुमहाभयात् ॥ ४७ ॥ वैशंपायनउवाच तथातुसंजयंकर्णंकीर्त्तयंतंपुनःपुनः ॥ आशीविषवदुच्छ्वस्यधृतराष्ट्रोब्रवीदिदं ॥ ४८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यत्तद्वैकर्त्तनंकर्णमगमद्वोमनस्तदा ॥ अप्यपश्यतराधेयंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ ४९ ॥ अपितन्नमृषाकार्षीत्किच्चित्सत्यपराक्रमः ॥ संभ्रांतानांतदार्त्तानांत्रस्तानांत्राणमिच्छतां ॥ ५० ॥ अपितत्पूरयांचक्रेधनुर्धरवरोयुधि ॥ यत्तद्विनिहतेभीष्मेकौरवाणामपाकृतं ॥ ५१ ॥ तत्खंडंपूरयन्कर्णःपरेषामादधद्भयं ॥ सहिवैपुरुषव्याघ्रोलोकेसंजयकथ्यते ॥ ५२ ॥ आर्त्तानांबांधवानांचक्रंदतांचविशेषतः ॥ परित्यज्यरणेप्राणांस्त्त्राणार्थंचशर्मच ॥ कृतवान्ममपुत्राणांजयाशांसफलामपि ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हतंभीष्ममथाधिरथिर्विदित्वाभिन्नांनावमिवात्यगाधेकुरूणां ॥ सोदर्यवद्व्यसनात्सूतपुत्रःसंतारयिष्यंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ १ ॥ श्रुत्वातुकर्णःपुरुषेंद्रमच्युतंनिपातितंशांतनवंमहारथं ॥ अथोपयायात्सहसारिकर्षणोधनुर्धराणांप्रवरस्तदानृप ॥ २ ॥ हतेतुभीष्मेरथसत्तमेपरैर्निमज्जतींनावमिवार्णवेकुरून् ॥ पितेवपुत्रांस्त्वरितोभ्ययात्ततःसंतारयिष्यंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ ३ ॥

वान्नवेतिशेषः ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणिपर्वणिटीकायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतमिति विदित्वाचारमुखात् उपयायादित्यपकृष्यते ॥ १ ॥ श्रुत्वायोधमुखात् अच्युतंअस्खलितव्रतादिं ॥ २ ॥ ३ ॥

चंद्रमसिलक्ष्मेवयस्मिन्धृत्यादिकंसनातनंसार्वकालिकमितिद्वयोरन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ महाव्रतेदृढब्रह्मचर्येहतेसतिश्वःसूर्योदयोभविष्यतीतिकस्यनिश्चयःस्यात् मृत्युजयिनोपिमृत्युश्चेत्काऽस्माकंजीविताशेत्यर्थः ॥६॥ वसुवीर्यसंभवेवसूनामिववीर्ययस्यशांतनोस्तस्मात्संभवोजन्मयस्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ इदंयस्मिन्धृतिरित्यादिपूर्वोक्तमवधेयंवचनं ॥ ९ ॥ १० ॥ प्रधावतिमृत्यवे स्थिरंनकिमपीतिलक्षये ॥११॥

कर्णउवाच यस्मिन्धृतिर्बुद्धिपराक्रमौजःसत्यंस्मृतिर्वीरगुणाश्चसर्वे ॥ अस्त्राणिदिव्यान्यथसंनतिर्ह्रीःप्रियाचवागनसूयाचभीष्मे ॥ ४ ॥ सदाकृतज्ञेद्वि
जशत्रुघातकेसनातनंचंद्रमसीवलक्ष्म ॥ सचेत्प्रशांतःपरवीरहंतामन्येहतानेवचसर्ववीरान् ॥ ५ ॥ नेहध्रुवंकिंचनजातुविद्यतेलोकेत्ध्यस्मिन्कर्मणोऽनित्ययो
गात् ॥ सूर्योदयेकोहिविमुक्तसंशयोभावंकुर्वीतार्यमहाव्रतेहते ॥६॥ वसुप्रभावेवसुवीर्यसंभवेगतेवसूनेववसुंधराधिपे ॥ वसूनिपुत्रांश्चवसुंधरांतथाकुरूंश्च
शोचध्वमिमांचवाहिनीं ॥७॥ संजयउवाच महाप्रभावेवरदेनिपातितेलोकेश्वरेशास्तरिचामितौजसि ॥ पराजितेषुभरतेषुदुर्मनाःकर्णोभृशंन्यश्वस
दश्रुवर्त्तयन् ॥ ८ ॥ इदंचराधेयवचोनिशम्यसुताश्चराजंस्तवसैनिकाश्चह ॥ परस्परंचुक्रुशुरार्त्तिजंमुहुस्तदाश्रुनेत्रैर्मुमुचुश्चशब्दवत् ॥ ९ ॥ प्रवर्त्तमानेतुपुन
र्महाहवेविगाह्यमानासुचमूषुपार्थिवैः ॥ अथाब्रवीद्धर्षकरंतदावचोरथर्षभान्सर्वमहारथर्षभः ॥ १० ॥ जगत्यनित्येसततंप्रधावतिप्रचिंतयन्नस्थिरमद्यल
क्षये ॥ भवत्सुतिष्ठत्स्विहपातितोमृधेगिरिप्रकाशःकुरुपुंगवःकथं ॥ ११ ॥ निपातितेशांतनवेमहारथेदिवाकरेभूतलमास्थितेयथा ॥ नपार्थिवाःसोढुमलंधनं
जयंगिरिप्रवोढारमिवानिलंद्रुमाः ॥ १२ ॥ हतप्रधानंत्विदमार्त्तरूपंपरैर्हतोत्साहमनाथमद्यवै ॥ मयाकुरूणांपरिपाल्यमाहवेबलंयथातेनमहात्मनातथा ॥ १३ ॥
समाहितंचात्मनिभारमीदृशंजगत्तथानित्यमिदंचलक्षये ॥ निपातितंचाहवशौंडमाहवेकथंनुकुर्यामहमीदृशेभयं ॥ १४ ॥ अहंतुतान्कुरुवृषभानजिह्मगैःप्र
वेशयन्यमसदनंचरन्रणे ॥ यशःपरंजगतिविभाव्यवर्त्तितापरैर्हतोभुविशयिताथवापुनः ॥ १५ ॥ युधिष्ठिरोधृतिमतिसत्यसत्ववान्वृकोदरोगजशततुल्य
विक्रमः ॥ तथार्जुनस्त्रिदशवरात्मजोयुवानतद्बलंसुजयमिहामरैरपि ॥ १६ ॥ यमौरणेयत्रयमोपमौबलेससात्यकिर्यत्रचदेवकीसुतः ॥ नतद्बलंकापुरुषो
भ्युपेयिवान्निवर्त्ततेमृत्युमुखान्नचासुभृत् ॥ १७ ॥ तपोभ्युदीर्णंतपसैवबाध्यतेबलंबलेनैवतथामनस्विभिः ॥ मनश्चमेशत्रुनिवारणेध्रुवंस्वरक्षणेचाचलवद्व्य
वस्थितं ॥ १८ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रवेशयन्प्रापयन् प्रवेरयन्निति पाठेपिसएवार्थः विभाव्यप्रकाश्यवर्तितास्थाता ॥ १५ ॥ धृतिमतिसत्यसत्ववान् नित्ययोगेमतुप् ॥ १६ ॥ तद्बलंअभ्युपेयिवान्कापुरुषोननिवर्तते तत्रदृष्टांतः मृत्युमुखादिति लुप्तोपमेयं असुभृत्प्राणी ॥ १७ ॥ नाहंकापुरुषइत्याह तपइति ॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंमनस्यनुकूलेसति एषांशत्रूणां गत्वैवगमनानंतरं तानूशत्रून् ॥ १९ ॥ सत्पुरुषाणांयोग्यमार्यकर्मश्रेष्ठकार्यं ॥ २० ॥ संप्राकुष्टेयेनकेनापिरक्षरक्षेत्युक्तेसति मयाकृत्यंकार्यंयुद्धमितिशेषः ॥ २१ ॥ २२ ॥

एवंचैषांबाधमानःप्रभावंगत्वैवाहंतानूजयाम्यद्यसूत ॥ मित्रद्रोहोमर्षणीयोनमेयंभग्नेसैन्येयःसमेयात्समित्रं ॥ १९ ॥ कर्त्तास्म्येतत्सत्पुरुषार्यकर्मत्यक्त्वाप्रा
णाननुयास्यामिभीष्मं ॥ सर्वान्संख्येशत्रुसंघान्हनिष्येहतस्तैर्वावीरलोकंप्रपत्स्ये॥२०॥ संप्राक्रुष्टेरुदितस्त्रीकुमारेपराहतेपौरुषेधार्त्तराष्ट्रे॥ मयाकृत्यमितिजा
नामिसूततस्माद्राज्ञस्त्वद्यशत्रून्विजेष्ये ॥ २१ ॥ कुरून्रक्षन्पांडुपुत्रान्जिघांसंस्त्यक्त्वाप्राणानूघोररूपेरणेस्मिन् ॥ सर्वान्संख्येशत्रुसंघान्निहत्यदास्याम्यहंधा
र्त्तराष्ट्रायराज्यं॥ २२ ॥ निबध्यतांमेकवचंविचित्रंहैमंशुभ्रंमणिरत्नावभासि ॥ शिरस्त्राणंचार्कसमानभासंधनुःशरांश्चाग्निविषाहिकल्पान् ॥ २३ ॥ उपासं
गानूषोडशयोजयंतुधनूंषिदिव्यानितथाहरंतु॥ असींश्चशक्तीश्चगदाश्चगुर्वीःशंखंचजांबूनदचित्रनालं ॥ २४ ॥इमांरौक्मींनागकक्ष्यांविचित्रांध्वजंचित्रं
दिव्यमिंदीवरांकं॥ श्लक्ष्णैर्वस्त्रैर्विप्रमृज्यानयंतुचित्रांमालांचारुबद्धांसलाजां॥ २५॥ अश्वानग्र्यान्पांडुराभ्रप्रकाशान्पुष्टान्स्नातान्मंत्रपूताभिरद्भिः ॥ तप्तै
र्भांडैःकांचनैरभ्युपेतान्शीघ्रान्शीघ्रंसूतपुत्रानयस्व ॥ २६ ॥ रथंचाग्र्यंहेममालावनद्धंरत्नैश्चित्रंसूर्यचंद्रप्रकाशैः ॥ द्रव्यैर्युक्तंसंप्रहारोपपन्नैर्वाहैर्युक्तंतूर्णमाव
र्त्तयस्व ॥ २७ ॥ चित्राणिचापानिचवेगवंतिज्याश्चोत्तमाःसन्नहनोपपन्नाः ॥ तूणांश्चपूर्णान्महतःशराणामासाद्यगात्रावरणानिचैव ॥ २८ ॥ प्रायात्रिकं
चानयताशुसर्वंदध्नापूर्णंवीरकांस्यंचहैमं ॥ आनीयमालामवबध्यचांगेप्रवादयंत्वाशुजयायभेरीः ॥ २९ ॥ प्रयाहिसूताशुयतःकिरीटीवृकोदरोधर्मसुतोय
मौच ॥ तान्वाहनिष्यामिसमेत्यसंख्येभीष्मायगच्छामिहतोद्विषद्भिः ॥ ३० ॥ यस्मिन्राजासत्यधृतिर्युधिष्ठिरःसमास्थितोभीमसेनार्जुनौच ॥ वासुदेवःसा
त्यकिःसृंजयाश्चमन्येबलंतदजय्यंमहीपैः ॥ ३१ ॥ तंचेन्मृत्युःसर्वहरोभिरक्षेत्सदाऽप्रमत्तःसमरेकिरीटिनं ॥ तथापिहंतास्मिसमेत्यसंख्येयास्यामिवाभीष्मप
थायमाय ॥ ३२ ॥ नत्वेवाहंनगमिष्यामितेषांमध्येशूराणांतत्रचाहंब्रवीमि ॥ मित्रद्रुहोदुर्बलभक्तयोयेपापात्मानोनममैतेसहायाः ॥ ३३ ॥ संजयउवाच
समृद्धिमंतंरथमुत्तमंदृढंसकूबरंहेमपरिष्कृतंशुभं ॥ पताकिनंवातजवैर्हयोत्तमैर्युक्तंसमास्थायययौजयाय ॥ ३४ ॥

शुभ्रमुद्दीप्तं ॥ २३ ॥ उपासंगानूशरपूर्णांस्तूणान् ॥ २४ ॥ नागकक्ष्यांश्रृंखलां जैत्रंजयख्यापकं इंदीवरांकंकमलचिन्हं ॥ २५ ॥ तप्तैरारोपितवर्णकैर्भांडैरलंकारैः ॥ २६ ॥ संप्रहारोपपन्नैर्युद्धोचितैः आवर्तयस्वआनय ॥ २७ ॥ गात्रावरणानिकवचानि ॥ २८ ॥ प्रायात्रिकंप्रयात्रायुद्धार्थंप्रयाणंतत्राहं ॥ २९ ॥ भीष्मायकर्मणिचतुर्थी ॥ ३० ॥ ३१ ॥ यमाययमंद्रष्टुं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संपूज्यमानःकुरुभिर्महात्मारथर्षभोदेवगणैर्यथेंद्रः ॥ यथौतदायोधनमुग्रधन्वायत्रावसानंभरतर्षभस्य ॥ ३५ ॥ वरूथिनामहतासध्वजेनसुवर्णमुक्तामणि ७
॥३॥ रत्नमालिना ॥ सदश्वयुक्तेनरथेनकर्णोमेघस्वनेनार्कइवामितौजाः ॥ ३६ ॥ हुताशनाभःसहुताशनप्रभेशुभःशुभेवैस्वरथेधनुर्धरः ॥ स्थितोरराजाधिरथि
र्महारथःस्वयंविमानेसुरराडिवास्थितः ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णनिर्याणेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥ ॥७॥ ॥७॥
संजयउवाच शरतल्पेमहात्मानंशयानममितौजसं ॥ महावातसमूहेनसमुद्रमिवशोषितं ॥ १ ॥ दृष्ट्वापितामहंभीष्मंसर्वक्षत्रांतकंगुरुं ॥ दिव्यैरस्त्रैर्महेष्वा
संपातितंसव्यसाचिना ॥ २ ॥ जयाशातवपुत्राणांसंभग्नाशर्मवर्मच ॥ अपाराणामिवद्वीपमगाधेगाधमिच्छतां ॥ ३ ॥ स्रोतसायामुनेनेवशरौघेणपरिप्लुतं ॥
महेंद्रेणेवमैनाकमसह्यंभुविपातितं ॥ ४ ॥ नभश्च्युतमिवादित्यंपतितंधरणीतले ॥ शतक्रतुमिवाचिंत्यंपुरावृत्रेणनिर्जितं ॥ ५ ॥ मोहनंसर्वसैन्यस्ययुधिभीष्म
स्यपातनं ॥ ककुदंसर्वसैन्यानांलक्ष्मसर्वधनुष्मतां ॥ ६ ॥ धनंजयशरैर्व्याप्तंपितरंमेमहाव्रतं ॥ तंवीरशयनेवीरंशयानंपुरुषर्षभं ॥ ७ ॥ भीष्ममाधिरथिर्दृष्ट्वा
भरतानांमहाद्युतिः ॥ अवतीर्यरथादार्त्तोबाष्पव्याकुलिताक्षरं ॥ ८ ॥ अभिवाद्यांजलिंबध्वावंदमानोऽभ्यभाषत ॥ कर्णोहमस्मिभद्रंतेवदमामभिभारत ॥
॥ ९ ॥ पुण्ययाक्षेम्ययावाचाचक्षुषाचावलोकय ॥ ननूनंसुकृतस्येहफलंकश्चित्समश्नुते ॥ १० ॥ यत्रधर्मपरोवृद्धःशेतेभूविभवानिह ॥ कोशसंचयनेमंत्रेव्यू
हेप्रहरणेषुच ॥ ११ ॥ नाहमन्यंप्रपश्यामिकुरूणांकुरुपुंगव ॥ बुद्ध्याविशुद्धयायुक्तोयःकुरूंस्तारयेद्भयात् ॥ १२ ॥ योधांस्तुबहुधाहत्वापितृलोकंगमिष्यति ॥
अद्यप्रभृतिसंक्रुद्धाव्याघ्राइवमृगक्षयं ॥ १३ ॥ पांडवाभरतश्रेष्ठकरिष्यंतिकुरुक्षयं ॥ अद्यगांडीवघोषस्यवीर्यज्ञाःसव्यसाचिनः ॥ १४ ॥ कुरवःसंत्रसिष्यंति
वज्रपाणेरिवासुराः ॥ अद्यगांडीवमुक्तानामशनीनामिवस्वनः ॥ १५ ॥ त्रासयिष्यतिबाणानांकुरूनन्यांश्चपार्थिवान् ॥ समिद्धोग्निर्यथावीरमहाज्वालोद्रु
मान्दहेत् ॥ १६ ॥ धार्त्तराष्ट्रान्प्रधक्ष्यंतितथाबाणाःकिरीटिनः ॥ येनयेनप्रसरतोवाय्वग्नीसहितौवने ॥ १७ ॥ तेनतेनप्रदहतोभूरिगुल्मतृणद्रुमान् ॥ यादृशो
ग्निःसमुद्भूतस्तादृक्पार्थोनसंशयः ॥ १८ ॥ यथावायुर्नरव्याघ्रतथाकृष्णोनसंशयः ॥ नदतःपांचजन्यस्यरसतोगांडिवस्यच ॥ १९ ॥ श्रुत्वासर्वाणिसैन्यानि ॥३॥
त्रासंयास्यंतिभारत ॥ कपिध्वजस्योत्पततोरथस्यामित्रकर्षिणः ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ अमानुषैर्निवातकवचादिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तस्येति ॥ १ ॥ २ ॥

शब्दंसोढुंनशक्ष्यंतित्वामृतेवीरपार्थिवाः ॥ कोत्यर्जुनंयोधयितुंत्वदन्यःपार्थिवोर्हति ॥ २१ ॥ यस्यदिव्यानिकर्माणिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ अमानुषैश्चसंग्राम
स्त्र्यंबकेणमहात्मना ॥ २२ ॥ तस्माच्चैववरंप्राप्तोदुष्प्रापमकृतात्मभिः ॥ कोन्यःशक्तोरणेजेतुंपूर्वंयोनजितस्त्वया ॥ २३ ॥ जितोयेनरणेरामोभवतावीर्यशा
लिना ॥ क्षत्रियांतकरोघोरोदेवदानवदर्पहा ॥ २४ ॥ तमद्याहंपांडवंयुद्धशौंडममृष्यमाणोभवताचानुशिष्टः ॥ आशीविषंदृष्टिहरंसुघोरंशूरंशक्ष्याम्यस्त्रब
लान्निहंतुं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णवाक्येतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तस्यला
लप्यमानस्यकुरुवृद्धःपितामहः ॥ देशकालोचितंवाक्यमब्रवीत्प्रीतमानसः ॥ १ ॥ समुद्रइवसिंधूनांज्योतिषामिवभास्करः ॥ सत्यस्यचयथासंतोबीजानामि
वचोर्वरा ॥ २ ॥ पर्जन्यइवभूतानांप्रतिष्ठासुहृदांभव ॥ बांधवास्त्वानुजीवंतुसहस्राक्षमिवामराः ॥ ३ ॥ मानहाभवशत्रूणांमित्राणांनंदिवर्धनः ॥ कौरवाणां
भवगतिर्यथाविष्णुर्दिवौकसां ॥ ४ ॥ स्वबाहुबलवीर्येणधार्त्तराष्ट्रजयैषिणा ॥ कर्णराजपुरंगत्वाकांबोजानिर्जितास्त्वया ॥ ५ ॥ गिरिव्रजगताश्चापिनग्नजित्प्र
मुखान्नृपाः ॥ अंबष्ठाश्चविदेहाश्चगांधाराश्चजितास्त्वया ॥ ६ ॥ हिमवद्दुर्गनिलयाःकिरातारणकर्कशाः ॥ दुर्योधनस्यवशगास्त्वयाकर्णपुराकृताः ॥ ७ ॥ उत्क
लामेकलाःपौंड्राःकलिंगांध्राश्चसंयुगे ॥ निषादाश्चत्रिगर्त्ताश्चबाल्हीकाश्चजितास्त्वया ॥ ८ ॥ तत्रतत्रचसंग्रामेदुर्योधनहितैषिणा ॥ बहवश्चजिताःकर्णत्वयां
वीरामहौजसा ॥ ९ ॥ यथादुर्योधनस्तातसज्ञातिकुलबांधवः ॥ तथात्वमपिसर्वेषांकौरवाणांगतिर्भव ॥ १० ॥ शिवेनाभिवदामित्वांगच्छयुध्यस्वशत्रुभिः ॥
अनुशाधिकुरून्संख्येधत्स्वदुर्योधनेजयं ॥ ११ ॥ भवान्पौत्रसमोस्माकंयथादुर्योधनस्तथा ॥ तवापिधर्मतःसर्वेयथातस्यवयंतथा ॥ १२ ॥ यौनात्संबंधका
ल्लोकेविशिष्टंसंगतंसतां ॥ सद्भिःसहनरश्रेष्ठप्रवदंतिमनीषिणः ॥ १३ ॥ ससत्यसंगतोभूत्वाममेदमितिनिश्चितः ॥ कुरूणांपालयबलंयथादुर्योधनस्तथा ॥ १४ ॥
निशम्यवचनंतस्यचरणावभिवाद्यच ॥ ययौवैकर्त्तनःकर्णःसमीपंसर्वधन्विनां ॥ १५ ॥ सोभिवीक्ष्यनरौघाणांस्थानमप्रतिमंमहत् ॥ व्यूढप्रहरणोरस्कंसैन्यं
तत्समबृंहयत् ॥ १६ ॥ हृषिताःकुरवःसर्वेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ उपागतंमहाबाहुंसर्वानीकपुरःसरं ॥ १७ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥४॥

कर्णंदृष्ट्वामहात्मानंयुद्धायसमुपस्थितं ॥ क्ष्वेडितास्फोटितरवैःसिंहनादरवैरपि ॥ धनुःशब्दैश्चविविधैःकुरवःसमपूजयन् ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णाश्वासेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच रथस्थंपुरुषव्याघ्रंदृष्ट्वाकर्णमवस्थितं ॥ हृष्टोदुर्योधनोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ सनाथमिवमन्येहंभवतापालितंबलं ॥ अत्रकिंनुसमर्थंयद्धितंतत्संप्रधार्यतां ॥ २ ॥ कर्णउवाच ब्रूहिनःपुरुषव्याघ्रत्वंहिप्राज्ञतमोनृप ॥ यथाचार्थपतिःकृत्यंपश्यतेनतथेतरः ॥ ३ ॥ तेस्मसर्वेतववचःश्रोतुकामानरेश्वर ॥ नान्याय्यंहिभवान्वाक्यंब्रूयादितिमतिर्मम ॥ ४ ॥ दुर्योधनउवाच भीष्मःसेनाप्रणेतासीद्वयसाविक्रमेणच ॥ श्रुतेनचोपसंपन्नःसर्वैर्योधगणैस्तथा ॥ ५ ॥ तेनातियशसाकर्णघ्नताशत्रुगणान्मम ॥ सुयुद्धेनदशाहानिपालिताःस्मोमहात्मना ॥ ६ ॥ तस्मिन्नसुकरंकर्मकृतवत्यास्थितेदिवं ॥ कंनुसेनाप्रणेतारंमन्यसेतदनंतरं ॥ ७ ॥ नविनानायकंसेनामुहूर्तमपितिष्ठति ॥ आहवेष्वाहवश्रेष्ठनेतृहीनेवनौर्जले ॥ ८ ॥ यथाह्यकर्णधारानौरथश्चासारथिर्यथा ॥ द्रवेद्यथेष्टंतद्वत्स्याद्दतेसेनापतिंबलं ॥ ९ ॥ अदेशिकोयथासार्थःसर्वःकृच्छ्रंसमृच्छति ॥ अनायकातथासेनासर्वान्दोषान्समर्छति ॥ १० ॥ सभवान्वीक्ष्यसर्वेषुमामकेषुमहात्मसु ॥ पश्यसेनापतिंयुक्तमनुशांतनवादिह ॥ ११ ॥ यंहिसेनाप्रणेतारंभवान्वक्ष्यतिसंयुगे ॥ तंवयंसहिताःसर्वेकरिष्यामोनसंशयः ॥ १२ ॥ कर्णउवाच सर्वएवमहात्मानइमेपुरुषसत्तमाः ॥ सेनापतित्वमर्हंतिनात्रकार्याविचारणा ॥ १३ ॥ कुलसंहननज्ञानैर्बलविक्रमबुद्धिभिः ॥ युक्ताःश्रुतज्ञाधीमंतआहवेष्वनिवर्त्तिनः ॥ १४ ॥ युगपन्नतुतेशक्याःकर्त्तुंसर्वेपुरःसराः ॥ एकएवतुकर्त्तव्योयस्मिन्वैशेषिकागुणाः ॥ १५ ॥ अन्योन्यस्पर्धिनांह्येषांयद्येकंयंकरिष्यसि ॥ शेषाविमनसोव्यक्तंनयोत्स्यंतिहितास्तव ॥ १६ ॥ अयंचसर्वयोधानामाचार्यःस्थविरोगुरुः ॥ युक्तःसेनापतिःकर्त्तुंद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ १७ ॥ कोहितिष्ठतिदुर्धर्षेद्रोणेशस्त्रभृतांवरे ॥ सेनापतिःस्यादन्योस्माच्छुक्रांगिरसदर्शनात् ॥ १८ ॥ नचसोप्यस्तितेयोधःसर्वराजसुभारत ॥ द्रोणंयःसमरेयांतमनुयास्यतिसंयुगे ॥ १९ ॥ एषसेनाप्रणेतॄणामेषशस्त्रभृतामपि ॥ एषबुद्धिमतांचैवश्रेष्ठोराजन्गुरुस्तव ॥ २० ॥

॥४॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ अदेशिकोऽग्रेसररहितः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ संहननंशरीरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ शुक्रांगिरसदर्शनात्शुक्रबृहस्पतितुल्यात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवंदुर्योधनाचार्यमाशुसेनापतिंकुरु॥ जिगीषंतोसुरान्संख्येकार्त्तिकेयमिवामराः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णवाक्ये पंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच कर्णस्यवचनंश्रुत्वाराजादुर्योधनस्तदा॥ सेनामध्यगतंद्रोणमिदंवचनमब्रवीत्॥ १ ॥ दुर्योधनउवाच वर्णश्रैष्ठ्याकुलोत्पत्याश्रुतेनवयसाधिया॥ वीर्याद्दाक्ष्यादधृष्यत्वादर्थज्ञानान्नयाज्जयात्॥२॥ तपसाचकृतज्ञत्वाद्वृद्धःसर्वगुणैरपि॥ युक्तो भवत्समोगोप्ताराज्ञामन्योनविद्यते॥ ३॥ सभवान्पातुनःसर्वान्देवानिवशतक्रतुः॥ भवन्नेत्राःपरान्जेतुमिच्छामोद्विजसत्तम ॥ ४ ॥ रुद्राणामिवकापाली वसूनामिवपावकः॥ कुवेरइवयक्षाणांमरुतामिववासवः॥ ५॥ वसिष्ठइवविप्राणांतेजसामिवभास्करः॥ पितॄणामिवधर्मेंद्रोयादसामिवचांबुराट् ॥ ६ ॥ नक्षत्राणामिवशशीदितिजानामिवोशनाः॥ श्रेष्ठःसेनाप्रणेतॄणांसनःसेनापतिर्भव ॥ ७ ॥ अक्षौहिण्योदशैकाचवशगाःसंतुतेनघ ॥ ताभिःशत्रून्प्रतिव्यूह्यजहींद्रोदानवानिव॥ ८॥ प्रयातुनोभवानग्रेदेवानामिवपावकिः ॥ अनुयास्यामहेत्वाजौसौरभेयाइवर्षभं ॥ ९ ॥ उग्रधन्वामहेष्वासोदिव्यंविस्फारयन् धनुः॥ अग्रेभवंत्वांतुदृष्ट्वानार्जुनःप्रहरिष्यति ॥ १० ॥ ध्रुवंयुधिष्ठिरंसंख्येसानुबंधंसबांधवं ॥ जेष्यामिपुरुषव्याघ्रभवान्सेनापतिर्यदि ॥ ११ ॥ संजयउवाच एवमुक्तेततोद्रोणंजयेत्यूचुर्नराधिपाः॥ सिंहनादेनमहताहर्षयंतस्तवात्मजं॥ १२ ॥ सैनिकाश्चमुदायुक्तावर्धयंतिद्विजोत्तमं ॥ दुर्योधनंपुरस्कृत्यप्रार्थयंतोमहद्यशः॥ दुर्योधनंततोराजन्द्रोणोवचनमब्रवीत्॥१३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणप्रोत्साहनेषष्ठोऽध्यायः॥६॥ ॥७॥ द्रोणउवाच वेदंषडंगंवेदाहमर्थविद्यांचमानवीं॥ त्रैय्यंबकमथेष्वस्त्रंशस्त्राणिविविधानिच ॥ १ ॥ येचाप्युक्तामयिगुणाभवद्भिर्जयकांक्षिभिः ॥ चिकीर्षुस्तानहंसर्वान्योधयिष्यामिपांडवान् ॥ २ ॥ पार्षतंतुरणेराजन्नहनिष्येकथंचन॥ सहिसृष्टोवधार्थायममैवपुरुषर्षभः ॥ ३॥ योधयिष्यामिसैन्यानिनाशयन्सर्वसोमकान्॥ नचमांपांडवायुद्धेयोधयिष्यंतिहर्षिताः॥ ४॥ संजयउवाच सएवमभ्यनुज्ञातश्चक्रेसेनापतिंततः ॥ द्रोणंतवसुतोराजन्विधिदृष्टेनकर्मणा॥ ५॥ अथाभिषिषिचुर्द्रोणंदुर्योधनमुखान्नृपाः॥ सैनापत्येयथास्कंदंपुराशक्रमुखाःसुराः ॥ ६॥ ततोवादित्रघोषेणशंखानांचमहास्वनैः ॥ प्रादुरासीत्कृतेद्रोणेहर्षःसेनापतौतदा॥ ७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ मुभगानर्तितैः सौभाग्यवतीनृत्यैः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ आदित्यपथगः

ततःपुण्याहघोषेणस्वस्तिवादस्वनेनच॥ संस्तवैर्गीतशब्दैश्चसूतमागधवंदिनां ॥ ८॥ जयशब्दैर्द्विजाग्र्याणांसुभगानर्त्तितैस्तथा॥ सत्कृत्यविधिनाद्रोणंमेनि
॥५॥ रेपांडवान्जितान्॥ ९ ॥ संजयउवाच सैनापत्यंतुसंप्राप्यभारद्वाजोमहारथः ॥ युयुत्सुर्व्यूह्यसैन्यानिप्रायात्तवसुतैःसह ॥ १० ॥ सैंधवश्चकलिंगश्च
विकर्णश्चतवात्मजः॥ दक्षिणंपार्श्वमास्थायसमतिष्ठंतदंशिताः॥ ११ ॥ प्रपक्षःशकुनिस्तेषांप्रवरैर्हयसादिभिः॥ ययौगांधारकैःसार्धंविमलप्रासयोधिभिः॥
॥ १२ ॥ कृपश्चकृतवर्माचचित्रसेनोविविंशतिः॥ दुःशासनमुखायत्ताःसव्यंपक्षमपालयन्॥ १३॥ तेषांप्रपक्षाःकांबोजाःसुदक्षिणपुरःसराः॥ययुरश्वैर्महावे
गैःशकाश्चयवनैःसह॥ १४॥मद्रास्त्रिगर्त्ताःसांवष्ठाःप्रतीच्योदीच्यमालवाः॥शिबयःशूरसेनाश्चशूद्राश्चमलदैःसह॥ १५॥ सौवीराःकितवाःप्राच्यादाक्षिणात्या
श्चसर्वशः॥ तवात्मजंपुरस्कृत्यसूतपुत्रस्यपृष्ठतः॥ १६ ॥ हर्षयंतःस्वसैन्यानिययुस्तवसुतैःसह॥ प्रवरःसर्वयोधानांबलेषुबलमादधत्॥ १७॥ ययौवैकर्त्तनःक
र्णःप्रमुखेसर्वधन्विनां ॥ तस्यदीप्तोमहाकायःस्वान्यनीकानिहर्षयन्॥ १८॥ हस्तिकक्ष्योमहाकेतुर्बभौसूर्यसमद्युतिः ॥ नभीष्मव्यसनंकश्चिद्दृष्ट्वाकर्णममन्य
त॥ १९ ॥ विशोकाश्चाभवन्सर्वेराजानःकुरुभिःसह॥ हृष्टाश्चबहवोयोधास्तत्राजल्पंतवेगतः॥ २०॥ नहिकर्णंरणेदृष्ट्वायुधिस्थास्यंतिपांडवाः॥ कर्णोहिसमरे
शक्तोजेतुंदेवान्सवासवान्॥ २१॥किमुपांडुसुतान्युद्धेहीनवीर्यपराक्रमान्॥भीष्मेणतुरणेपार्थाःपालिताबाहुशालिना॥ २२॥तांस्तुकर्णःशरैस्तीक्ष्णैर्नाशयिष्य
तिसंयुगे॥ एवंब्रुवंतस्तेन्योन्यंहृष्टरूपाविशांपते॥ २३॥ राधेयंपूजयंतश्चप्रशंसंतश्चनिर्ययुः॥अस्माकंशकटव्यूहोद्रोणेनविहितोभवत्॥ २४॥ परेषांक्रौंचएवा
सीद्व्यूहोराजन्महात्मनां ॥ प्रीयमाणेनविहितोधर्मराजेनभारत ॥ २५ ॥ व्यूहप्रमुखतस्तेषांतस्थतुःपुरुषर्षभौ ॥ वानरध्वजमुच्छ्रित्यविष्वक्सेनधनंजयौ ॥
॥ २६ ॥ ककुदंसर्वसैन्यानांधामसर्वधनुष्मतां ॥ आदित्यपथगःकेतुःपार्थस्यामिततेजसः ॥ २७ ॥ दीपयामासतत्सैन्यंकौरव्यस्यमहात्मनः॥ यथाप्रज्वलि
तःसूर्योयुगांतेवैवसुंधरां॥ २८॥ दीप्यन्दृश्येतहितथाकेतुःसर्वत्रधीमतः॥ योधानामर्जुनःश्रेष्ठोगांडीवंधनुषांवरं ॥ २९ ॥ वासुदेवश्चभूतानांचक्राणांचसु
दर्शनं॥ चत्वार्येतानितेजांसिवहन्श्वेतहयोरथः॥ ३० ॥ परेषामग्रतस्तस्थौकालचक्रमिवोद्यतं॥ एवंतौसुमहात्मानौबलसेनाग्रगावुभौ ॥ ३१ ॥ तावकानां ॥५॥
मुखेकर्णःपरेषांचधनंजयः॥ ततोजयाभिसंरब्धौपरस्परवधैषिणौ॥ ३२॥

आकाशगः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ल्हादनंयोःद्रुरानंदजननं ॥ ५४ ॥

अवेक्षेतांतदान्योन्यंसमरेकर्णपांडवौ॥ ततःप्रयातेसहसाभारद्वाजेमहारथे॥३३॥ आर्त्तनादेनघोरेणवसुधासमकंपत॥ततस्तुमुलमाकाशमावृणोत्सदिवा
करं॥ ३४॥ वातोद्धूतंरजस्तीव्रंकौशेयनिकरोपमं॥ ववर्षघोरनभ्रापिमांसास्थिरुधिराण्युत॥ ३५ ॥ गृध्राःश्येनावकाःकंकावायसाश्चसहस्रशः॥ उपर्युपरि
सेनांतिंतदापर्यपतन्नृप॥ ३६॥ गोमायवश्चप्राक्रोशन्भयदान्दारुणान्रवान्॥ अकार्षुरपसव्यंचबहुशःपृतनांतव॥ ३७॥ चिखादिषंतोमांसानिपिपासंत
श्चशोणितं॥ अपतद्दीप्यमानाचसनिर्घातासकंपना॥ ३८॥ उल्काज्वलंतीसंग्रामेपुच्छेनावृत्त्यसर्वशः॥ परिवेषोमहांश्चापिसविद्युत्स्तनयित्नुमान्॥ ३९॥
भास्करस्याभवद्राजन्प्रयातेवाहिनीपतौ॥ एतेचान्येचबहवःप्रादुरासन्सुदारुणाः॥४०॥ उत्पातायुधिवीराणांजीवितक्षयकारिणः॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपरस्पर
वधैषिणां ॥ ४१ ॥ कुरुपांडवसैन्यानांशब्देनापूरयज्जगत्॥ तेत्वन्योन्यंसुसंरब्धाःपांडवाःकौरवैःसह ॥ ४२ ॥ अभ्यघ्नन्निशितैःशस्त्रैर्जयगृद्धाःप्रहारिणः॥
सपांडवानांमहतींमहेष्वासोमहाद्युतिः॥ ४३॥ वेगेनाभ्यद्रवत्सेनांकिरन्शरशतैःशितैः॥ द्रोणमभ्युद्यतंदृष्ट्वापांडवाःसहसृंजयैः॥ ४४ ॥ प्रत्यगृह्णंस्तदाराज
ञ्छरवर्षैःपृथक्पृथक्॥ विक्षोभ्यमाणाद्रोणेनभिद्यमानामहाचमूः॥ ४५ ॥ व्यशीर्यतसपांचालावातेनेवबलाहकाः॥ बहूनीहविकुर्वाणोदिव्यान्यस्त्राणिसं
युगे॥ ४६॥ अपीडयत्क्षणेनैवद्रोणःपांडवसृंजयान्॥ तेवध्यमानाद्रोणेनवासवेनेवदानवाः॥ ४७॥ पंचालाःसमकंपंतधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ ततोदिव्यास्त्रवि
च्छूरोयाज्ञसेनिर्महारथः॥ ४८ ॥ अभिनच्छरवर्षेणद्रोणानीकमनेकधा ॥ द्रोणस्यशरवर्षाणिशरवर्षेणपार्षतः॥ ४९ ॥ सन्निवार्यततःसर्वान्कुरूनप्यव
धीद्बली॥ संयम्यतुततोद्रोणःसमवस्थाप्यचाहवे॥ ५०॥ स्वमनीकंमहेष्वासःपार्षतंसमुपाद्रवत्॥ सबाणवर्षंसुमहदसृजत्पार्षतंप्रति ॥ ५१ ॥ मघवान्सम
भिक्रुद्धःसहसादानवानिव॥ तेकंप्यमानाद्रोणेनबाणैःपांडवसृंजयाः॥ ५२ ॥ पुनःपुनरभज्यंतसिंहेनेवेतरेमृगाः॥ तथापर्यचरद्द्रोणःपांडवानांबलेबली॥
अलातचक्रवद्राजंस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ५३॥ खचरनगरकल्पंकल्पितंशास्त्रदृष्ट्याचलदनिलपताकंल्हादनंवल्गिताश्वं॥ स्फटिकविमलकेतुंत्रासनंशात्रवा
णांरथवरमधिरूढःसंजहाराररिसेनां॥५४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणपराक्रमेसप्तमोऽध्यायः॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच तथाद्रोणमभिघ्नंतंसाश्वसूतरथद्विपान्॥ व्यथिताःपांडवादृष्ट्वानचैनंपर्यवारयन्॥ १॥ इतिद्रोणपर्वणिटी० सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ ॥७॥ तथेति ॥१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भीमःशब्दइतिसंबंधः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

ततोयुधिष्ठिरोराजाधृष्टद्युम्नधनंजयौ ॥ अब्रवीत्सर्वतोयत्तैःकुंभयोनिर्निवार्यतां ॥ २ ॥ तत्रैनमर्जुनश्चैवपार्षतश्चसहानुगः ॥ प्रत्यगृण्हात्ततःसर्वेसमापेतुर्महा
रथाः ॥ ३ ॥ केकयाभीमसेनश्चसौभद्रोथघटोत्कचः ॥ युधिष्ठिरोयमौमत्स्याद्रुपदस्यात्मजास्तथा ॥ ४ ॥ द्रौपदेयाश्चसंहृष्टाधृष्टकेतुःससात्यकिः ॥ चेकितान
श्चसंक्रुद्धोयुयुत्सुश्चमहारथः ॥ ५ ॥ येचान्येपार्थिवाराजन्पांडवस्यानुयायिनः ॥ कुलवीर्यानुरूपाणिचक्रुःकर्माण्यनेकशः ॥ ६ ॥ संरक्ष्यमाणांतांदृष्ट्वापांडवै
र्वाहिनींरणे ॥ व्यावृत्यचक्षुषीकोपाद्भारद्वाजोन्ववैक्षत ॥ ७ ॥ सतीव्रंकोपमास्थायरथेसमरदुर्जयः ॥ व्यधमत्पांडवानीकमभ्राणीवसदागतिः ॥ ८ ॥ रथान
श्वान्नरान्नागानभिधावन्नितस्ततः ॥ चचारोन्मत्तवद्द्रोणोवृद्धोपितरुणोयथा ॥ ९ ॥ तस्यशोणितदिग्धांगाःशोणास्तेवातरंहसः ॥ आजानेयाहयाराजन्नवि
भ्रांताध्रुवंययुः ॥ १० ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमापतंतंयतव्रतं ॥ दृष्ट्वासंप्राद्रवन्योधाःपांडवस्यततस्ततः ॥ ११ ॥ तेषांप्राद्रवतांभीमःपुनरावर्त्ततामपि ॥ पश्यतांति
ष्ठतांचासीच्छब्दःपरमदारुणः ॥ १२ ॥ शूराणांहर्षजननोभीरूणांभयवर्धनः ॥ द्यावापृथिव्योर्विवरंपूरयामाससर्वतः ॥ १३ ॥ ततःपुनरपिद्रोणोनामविश्रा
वयन्युधि ॥ अकरोद्रौद्रमात्मानंकिरञ्छरशतैःपरान् ॥ १४ ॥ सतथातेष्वनीकेषुपांडुपुत्रस्यमारिष ॥ कालवद्व्यचरद्द्रोणोयुवेवस्थविरोबली ॥ १५ ॥ उत्कृत्यच
शिरांस्युग्रान्बाहूनपिसुभूषणान् ॥ कृत्वाशून्यान्रथोपस्थानुदक्रोशन्महारथान् ॥ १६ ॥ तस्यहर्षप्रणादेनबाणवेगेनवाविभो ॥ प्राकंपंतरणेयोधागावःशी
तार्दिताइव ॥ १७ ॥ द्रोणस्यरथघोषेणमौर्वीनिष्पेषणेनच ॥ धनुःशब्देनचाकाशेशब्दःसमभवन्महान् ॥ १८ ॥ अथास्यधनुषोबाणानिश्चरंतःसहस्रशः ॥
व्याप्यसर्वादिशःपेतुर्नागाश्वरथपत्तिषु ॥ १९ ॥ तंकार्मुकमहावेगमस्त्रज्वलितपावकं ॥ द्रोणमासादयांचक्रुःपंचालाःपांडवैःसह ॥ २० ॥ तान्सकुंजरपत्त्यश्वान्
प्राहिणोद्यमसादनं ॥ चक्रेऽचिरेणचद्रोणोमहींशोणितकर्दमां ॥ २१ ॥ तन्वतापरमास्त्राणिशरान्सततमस्यता ॥ द्रोणेनविहितंदिक्षुशरजालमदृश्यत ॥ २२ ॥
पदातिषुरथाश्वेषुवारणेषुचसर्वशः ॥ तस्यविद्युदिवाभ्रेषुचरन्केतुरदृश्यत ॥ २३ ॥ सकेकयानांप्रवरांश्चपंचपंचालराजंचशरैःप्रमथ्य ॥ युधिष्ठिरानीकमदीन
सत्वोद्रोणोभ्ययात्कार्मुकबाणपाणिः ॥ २४ ॥ तंभीमसेनश्चधनंजयश्चशिनेश्चनप्ताद्रुपदात्मजश्च ॥ शैब्यात्मजःकाशिपतिःशिबिश्चदृष्ट्वानदंतोव्यकिरञ्छ
रौघैः ॥ २५ ॥ तेषामथद्रोणधनुर्विमुक्ताःपतत्रिणःकांचनचित्रपुंखाः ॥ भित्वाशरीराणिगजाश्वयूनांजग्मुर्महींशोणितदिग्धवाजाः ॥ २६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ किंकुर्वाणमिति ॥ १ ॥

सायोधसंघैश्वरथैश्वभूमिःशरैर्विभिन्नैर्गजवाजिभिश्च ॥ प्रच्छाद्यमानापतितैर्बभूवसमावृताद्यौरिवकालमेघैः ॥ २७ ॥ शैनेयभीमार्जुनवाहिनीशंसौभद्र
पांचालसकाशिराजं ॥ अन्यांश्चवीरान्समरेममर्दद्रोणःसुतानांतवभूतिकामः ॥ २८ ॥ एतानिचान्यानिचकौरवेंद्रकर्माणिकृत्वासमरेमहात्मा ॥ प्रताप्यलो
कानिवकालसूर्योद्रोणोगतःस्वर्गमितोहिराजन् ॥ २९ ॥ एवंरुक्मरथःशूरोहत्वाशतसहस्रशः ॥ पांडवानांरणेयोधान्पार्षतेननिपातितः ॥ ३० ॥ अक्षौहिणी
मभ्यधिकांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ निहत्यपश्चाद्धृतिमानगच्छत्परमांगतिं ॥ ३१ ॥ पांडवैःसहपंचालैरशिवैःक्रूरकर्मभिः ॥ हतोरुक्मरथोराजन्कृत्वाकर्मसु
दुष्करं ॥ ३२ ॥ ततोनिनादोभूतानामाकाशेसमजायत ॥ सैन्यानांचततोराजन्नाचार्येनिहतेयुधि ॥ ३३ ॥ द्यांधरांखंदिशोवापिप्रदिशश्चानुनादयन् ॥ अ
होधिगितिभूतानांशब्दःसमभवद्भृशं ॥ ३४ ॥ देवताःपितरश्चैवपूर्वेयेचास्यबांधवाः ॥ ददृशुर्निहतंतत्रभारद्वाजंमहारथं ॥ ३५ ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वासिंहना
दान्प्रचक्रिरे ॥ सिंहनादेनमहतासमकंपतमेदिनी ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणवधश्रवणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥

धृतराष्ट्रउवाच किंकुर्वाणंरणेद्रोणंजघ्नुःपांडवसृंजयाः ॥ तथानिपुणमस्त्रेषुसर्वशस्त्रभृतामपि ॥ १ ॥ रथभंगोबभूवास्यधनुर्वाशीर्यतास्यतः ॥ प्रमत्तोवा
भवद्द्रोणस्ततोमृत्युमुपेयिवान् ॥ २ ॥ कथंनुपार्षतस्तातशत्रुभिर्दुष्प्रधर्षणं ॥ किरंतमिषुसंघातान्रुक्मपुंखाननेकशः ॥ ३ ॥ क्षिप्रहस्तंद्विजश्रेष्ठंकृतिनंचित्र
योधिनं ॥ दूरेषुपातिनंदांतमस्त्रयुद्धेषुपारगं ॥ ४ ॥ पांचालपुत्रोन्यवधीद्दिव्यास्त्रधरमच्युतं ॥ कुर्वाणंदारुणंकर्मरणेयत्तंमहारथं ॥ ५ ॥ व्यक्तंहिदैवंबलवत्पौरु
षादितिमेमतिः ॥ यद्द्रोणोनिहतःशूरःपार्षतेनमहात्मना ॥ ६ ॥ अस्त्रंचतुर्विधंवीरेयस्मिन्नासीत्प्रतिष्ठितं ॥ तमिष्वस्त्रधराचार्यंद्रोणंशंससिमेहतं ॥ ७ ॥ श्रुत्वा
हतंरुक्मरथंवैयाघ्रपरिवारितं ॥ जातरूपपरिष्कारंनाद्यशोकमुपाददे ॥ ८ ॥ ननूनंपरदुःखेनम्रियतेकोपिसंजय ॥ यत्रद्रोणमहंश्रुत्वाहतंजीवामिमंदधीः ॥
॥ ९ ॥ दैवमेवपरंमन्येनन्वनर्थंहिपौरुषं ॥ अश्मसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ १० ॥ यच्छ्रुत्वानिहतंद्रोणंशतधानविदीर्यते ॥ ब्राह्मेदैवेतथेष्वस्त्रेयमुपासन्गु
णार्थिनः ॥ ११ ॥ ब्राह्मणाराजपुत्राश्चसकथंमृत्युनाहृतः ॥ शोषणंसागरस्येवमेरोरिवविसर्पणं ॥ १२ ॥

अस्यतःशरानितिशेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ इष्वस्त्रधराचार्यंधनुर्धराचार्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अश्मसारोलोहं ॥ १० ॥ विसर्पणंक्षेपणं ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ बलिनस्तेजस्विनः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ महामात्रंप्रधानं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पांचाल्यप्रग्रहः पांचाल्यःप्रग्रहोबंधनरज्जुर्यस्य ॥ २५ ॥

पतनंभास्करस्येवनष्ट्येद्रोणपातनं ॥ दुष्टानांप्रतिषेद्धासीद्धार्मिकाणांचरक्षिता ॥ १३ ॥ योऽहासील्कृपणस्यार्थेप्राणानपिपरंतपः ॥ मंदानांममपुत्राणांज
याशायस्यविक्रमे ॥ १४ ॥ बृहस्पत्युशनस्तुल्योबुध्यासनिहतःकथं ॥ तेचशोणाबृहंतोश्वाश्छन्नाजालैर्हिरण्मयैः ॥ १५ ॥ रथेवातजवायुक्ताःसर्वशस्त्रातिगा
रणे ॥ बलिनोहेषिणोदांताःसैंधवाःसाधुवाहिनः ॥ १६ ॥ दृढाःसंग्राममध्येषुकच्चिदासन्नविह्वलाः ॥ करिणांबृंहतांयुद्धेशंखदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ १७ ॥ ज्याक्षे
पशरवर्षाणांशस्त्राणांचसहिष्णवः ॥ आशंसंतःपरान्जेतुंजितश्वासाजितव्यथाः ॥ १८ ॥ हयाःपराजिताःशीघ्राभारद्वाजरथोद्वहाः ॥ तेस्मरुक्मरथेयुक्तानर
वीरसमाहताः ॥ १९ ॥ कथंनाभ्यतरंस्तातपांडवानामनीकिनीं ॥ जातरूपपरिष्कारमास्थायरथमुत्तमं ॥ २० ॥ भारद्वाजःकिमकरोद्युधिसत्यपराक्रमः ॥ वि
द्यांयस्योपजीवंतिसर्वलोकधनुर्धराः ॥ २१ ॥ ससत्यसंधोबलवान्द्रोणःकिमकरोद्युधि ॥ दिविशक्रमिवश्रेष्ठंमहामात्रंधनुर्भृतां ॥ २२ ॥ केनुतंरौद्रकर्माणंयुद्धे
प्रत्युद्ययूरथाः ॥ ननुरुक्मरथंदृष्ट्वाप्राद्रवंतिस्मपांडवाः ॥ २३ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणंरणेतस्मिन्महाबलं ॥ उताहोसर्वसैन्येनधर्मराजःसहानुजः ॥ २४ ॥ पां
चाल्यप्रग्रहोद्रोणंसर्वतःसमवारयत् ॥ नूनमावारयत्पार्थोरथिनोन्यानजिह्मगैः ॥ २५ ॥ ततोद्रोणंसमारोहत्पार्षतःपापकर्मकृत् ॥ नह्यहंपरिपश्यामिवधेकंच
नशुष्मिणः ॥ २६ ॥ धृष्टद्युम्नादृतेरौद्रात्पाल्यमानात्किरीटिना ॥ तैर्वृतःसर्वतःशूरःपांचाल्यापसदस्ततः ॥ २७ ॥ केकयैश्चेदिकारूषैर्मत्स्यैरन्यैश्चभूमिपैः ॥ व्याकु
लीकृतमाचार्यंपिपीलैरुरगंयथा ॥ २८ ॥ कर्मण्यसुकरेसक्तंजघानेतिमतिर्मम ॥ योधीत्यचतुरोवेदान्सांगानाख्यानपंचमान् ॥ २९ ॥ ब्राह्मणानांप्रतिष्ठासी
त्स्रोतसामिवसागरः ॥ क्षत्रंचब्रह्मचैवेहयोऽभ्यतिष्ठत्परंतपः ॥ ३० ॥ सकथंब्राह्मणोवृद्धःशस्त्रेणवधमाप्तवान् ॥ अमर्षिणामर्षितवान्क्लिश्यमानान्सदामया
॥ ३१ ॥ अनर्हमाणान्कौंतेयान्कर्मणस्तस्यतत्फलं ॥ यस्यकर्मानुजीवंतिलोकेसर्वधनुर्भृतः ॥ ३२ ॥ ससत्यसंधःसुकृतीश्रीकामैर्निहतःकथं ॥ दिविशक्रइव
श्रेष्ठोमहासत्वोमहाबलः ॥ ३३ ॥ सकथंनिहतःपार्थैःक्षुद्रमत्स्यैर्यथातिमिः ॥ क्षिप्रहस्तश्चबलवान्दृढधन्वारिमर्दनः ॥ ३४ ॥ नयस्यविजयाकांक्षीविषयंप्रा
प्यजीवति ॥ यंद्वौनजहतःशब्दौजीवमानंकदाचन ॥ ३५ ॥ ब्राह्मश्चवेदकामानांज्याघोषश्चधनुष्मतां ॥ अदीनंपुरुषव्याघ्रंह्रीमंतमपराजितं ॥ ३६ ॥

शुष्मिणस्तेजस्विनः ॥ २६ ॥ अपसदोधमः ॥ २७ ॥ २८ ॥ आख्यानंपुराणभारतादि ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

नाहंमृष्येहतंद्रोणंसिंहद्विरदविक्रमं ॥ कथंसंजयदुर्धर्षमनाधृष्ययशोबलं ॥ ३७ ॥ पश्यतांपुरुषेंद्राणांसमरेपार्षतोवधीत् ॥ केपुरस्तादयुध्यंतरक्षंतोद्रोणमंति
कात् ॥ ३८ ॥ केनुपश्चादवर्त्तंतगच्छंतोदुर्गमांगतिं ॥ केऽरक्षन्दक्षिणंचक्रंसव्यंकेचमहात्मनः ॥ ३९ ॥ पुरस्तात्केचवीरस्ययुध्यमानस्यसंयुगे ॥ केचतस्मिंस्त
नूंस्त्यक्त्वाप्रतीपंमृत्युमाव्रजन् ॥ ४० ॥ द्रोणस्यसमरेवीराःकेकुर्वंतपरांधृतिं ॥ कच्चिन्नैनंभयान्मंदाःक्षत्रियाव्यजहन्रणे ॥ ४१ ॥ रक्षितारस्ततःशून्येकच्चित्तै
र्नहतःपरैः ॥ नसपृष्ठमरेस्त्रासाद्रणेशौर्यात्प्रदर्शयेत् ॥ ४२ ॥ परामप्यापदंप्राप्यसकथंनिहतःपरैः ॥ एतदार्येणकर्त्तव्यंकृच्छ्रास्वापत्सुसंजय ॥ ४३ ॥ पराक्रमेद्य
थाशक्त्यातच्चतस्मिन्प्रतिष्ठितं ॥ मुह्यतेमेमनस्तातकथातावन्निवार्यतां ॥ ४४ ॥ भूयस्तुलब्धसंज्ञस्त्वांपरिपृच्छामिसंजय ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोण
पर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रशोकेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच एतत्पृष्ट्वासूतपुत्रंहृच्छोकेनार्दितोभृशं ॥ जये
निराशःपुत्राणांधृतराष्ट्रोपतत्क्षितौ ॥ १ ॥ तंविसंज्ञंनिपतितंसिषिचुःपरिचारिकाः ॥ जलेनात्यर्थशीतेनवीजंत्यःपुण्यगंधिना ॥ २ ॥ पतितंचैनमालोक्यसमं
ताद्भरतस्त्रियः ॥ परिवव्रुर्महाराजमस्पृशंश्चैवपाणिभिः ॥ ३ ॥ उत्थाप्यचैनंशनकैराजानंपृथिवीतलात् ॥ आसनंप्रापयामासुर्बाष्पकंठ्योवराननाः ॥ ४ ॥ आ
सनंप्राप्यराजातुमूर्छयाभिपरिप्लुतः ॥ निश्चेष्टोतिष्ठततदावीज्यमानःसमंततः ॥ ५ ॥ सलब्ध्वाशनकैःसंज्ञांवेपमानोमहीपतिः ॥ पुनर्गावल्गणिंसूतंपर्यपृच्छ
द्यथातथं ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यःसउद्यन्निवादित्योज्योतिषाप्रणुदंस्तमः ॥ अजातशत्रुमायांतंकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ७ ॥ प्रभिन्नमिवमातंगंयथा
क्रुद्धंतरस्विनं ॥ प्रसन्नवदनंदृष्ट्वाप्रतिद्विरदगामिनं ॥ ८ ॥ वासितासंगमेयद्वदजय्यंप्रतियूथपैः ॥ निजघानरणेवीरान्वीरःपुरुषसत्तमः ॥ ९ ॥ योह्येकोहिमहा
वीर्योनिर्दहेद्घोरचक्षुषा ॥ कृत्स्नंदुर्योधनबलंधृतिमान्सत्यसंगरः ॥ १० ॥ चक्षुर्हणंजयेसक्तमिष्वासधरमच्युतं ॥ दांतंबहुमतंलोकेकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ११ ॥
केदुष्प्रधर्षंराजानमिष्वासधरमच्युतं ॥ समासेदुर्नरव्याघ्रंकौंतेयंतत्रमामकाः ॥ १२ ॥ तरसैवाभिपद्याथयोवैद्रोणमुपाद्रवत् ॥ यःकरोतिमहत्कर्मशत्रूणांवै
महाबलः ॥ महाकायोमहोत्साहोनागायुतसमोबले ॥ तंभीमसेनमायांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सःप्रसिद्धः तमजातशत्रुंआयांतंदृष्ट्वाद्रोणात्कःअवारयदित्यन्वयः सार्धश्लोकद्वयमेकंवाक्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यदाअयात्यदाचदुर्योधनपुरोगमान्गार्ध्रपत्रैरभ्यषिंचत्तदावोमनःकीदृशमभूदितिषष्ठेनान्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

यदायाज्जलदप्रख्योरथःपरमवीर्यवान्॥ पर्जन्यइवबीभत्सुस्तुमुलामशनींस्सृजन्॥ १५॥ विसृजञ्छरजालानिवर्षाणिमघवानिव॥ अवस्फूर्जन्दिशःसर्वा
स्तलनेमिस्वनेनच॥१६॥ चापविद्युत्प्रभोघोरोरथगुल्मबलाहकः॥ सनेमिघोषस्तनितःशरशब्दातिबंधुरः॥१७॥ रोषनिर्जितजीमूतोमनोभिप्रायशीघ्रगः॥
मर्मातिगोबाणधरस्तुमुलःशोणितोदकैः॥ १८॥ संप्लावयन्दिशःसर्वामानवैरास्तरन्महीं॥ भीमनिःस्वनितोरौद्रोदुर्योधनपुरोगमान्॥ १९ ॥ युद्धेभ्यषिंचद्वि
जयोगार्ध्रपत्रैःशिलाशितैः॥ गांडीवंधारयन्धीमान्कीदृशंवोमनस्तदा॥२०॥ इषुसंबाधमाकाशंकुर्वन्कपिवरध्वजः॥यदायात्कथमासीत्तुतदापार्थसमीक्षतां
॥ २१ ॥ कच्चिद्गांडीवशब्देननप्रणश्यतिवैबलं ॥ यद्वःसभैरवंकुर्वन्नर्जुनोभृशमन्वयात् ॥ २२ ॥ कच्चिन्नापानुदत्प्राणानिषुभिर्वोधनंजयः ॥ वातोवेगादिवा
विध्यन्मेघान्शरगणैर्नृपान् ॥ २३ ॥ कोहिगांडीवधन्वानंरणेसोढुंनरोर्हति॥ यमुपश्रुत्यसेनाग्रेजनःसर्वोविदीर्यते ॥ २४ ॥ यत्सेनाःसमकंपंतयद्वीरानस्पृ
शद्भयं॥ केतत्रनाजहुर्द्रोणंकेक्षुद्राःप्राद्रवन्भयात् ॥ २५ ॥ केवातत्रतनूस्त्यक्त्वाप्रतीपंमृत्युमाव्रजन् ॥ अमानुषाणांजेतारंयुद्धेष्वपिधनंजयं ॥ २६ ॥नच
वेगंसिताश्वस्यविसहिष्यंतिमामकाः॥ गांडीवस्यचनिर्घोषंप्रावृड्जलदनिःस्वनं॥ २७॥ विष्वक्सेनोयस्ययंतायस्ययोद्धाधनंजयः ॥ अशक्यःसरथोजेतुंम
न्येदेवासुरैरपि॥ २८॥ सुकुमारोयुवाशूरोदर्शनीयश्चपांडवः॥ मेधावीनिपुणोधीमान्युधिसत्यपराक्रमः ॥ २९ ॥ आरावंविपुलंकुर्वन्व्यथयन्सर्वसैनिका
न्॥ यदायान्नकुलोद्रोणंकेशूराःपर्यवारयन्॥ ३० ॥ आशीविषइवक्रुद्धःसहदेवोयदाभ्ययात् ॥ कदनंकरिष्यन्शत्रूणांतेजसादुर्जयोयुधि॥ ३१ ॥ आर्यव्रत
ममोघेषुंह्रीमंतमपराजितं॥ सहदेवंतमायांतंकेशूराःपर्यवारयन्॥ ३२ ॥ यस्तुसौवीरराजस्यप्रमथ्यमहतींचमूं ॥ आदत्तमहिषींभोजांकाम्यांसर्वांगशोभ
नां ॥ ३३॥ सत्यंधृतिश्चशौर्यंचब्रह्मचर्यंचकेवलं ॥ सर्वाणियुयुधानेस्मिन्नित्यानिपुरुषर्षभे ॥ ३४ ॥ बलिनंसत्यकर्माणमदीनमपराजितं ॥ वासुदेवसमं
युद्धेवासुदेवादनंतरं॥ ३५॥ धनंजयोपदेशेनश्रेष्ठमिष्वस्त्रकर्मणि ॥पार्थेनसममस्त्रेषुकस्तंद्रोणादवारयत्॥ ३६ ॥ वृष्णीनांप्रवरंवीरंशूरंसर्वधनुष्मतां ॥ रा
मेणसममस्त्रेषुयशसाविक्रमेणच॥ ३७॥ सत्यंधृतिर्मतिःशौर्यंब्राह्मंचास्त्रमनुत्तमं॥ सात्वतेतानिसर्वाणित्रैलोक्यमिवकेशवे॥ ३८॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ युयुधानेसात्यकौ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सात्वतेसात्यकौ ॥ ३८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

तमेवंगुणसंपन्नंदुर्वारमपिदैवतैः ॥ समासाद्यमहेष्वासंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ३९ ॥ पंचालेषूत्तमंवीरमुत्तमाभिजनप्रियं ॥ नित्यमुत्तमकर्माणमुत्तमौजस
माहवे ॥ ४० ॥ युक्तंधनंजयहितेममानर्थार्थमुत्थितं ॥ यमवैश्रवणादित्यमहेंद्रवरुणोपमं ॥ ४१ ॥ महारथंसमाख्यातंद्रोणायोद्यतमाहवे ॥ त्यजंतंतुमुलेप्राणा
न्केशूराःसमवारयन् ॥ ४२ ॥ एकोपसृत्यचेदिभ्यःपांडवान्यःसमाश्रितः ॥ धृष्टकेतुंसमायांतंद्रोणंकस्तंन्यवारयत् ॥ ४३ ॥ योवधीत्केतुमान्वीरोराजपुत्रंदुरा
सदं ॥ अपरांतगिरिद्वारेद्रोणात्कस्तंन्यवारयत् ॥ ४४ ॥ स्त्रीपुंसयोर्नरव्याघ्रोयःसवेद्गुणागुणान् ॥ शिखंडिनंयाज्ञसेनिमम्लानमनसंयुधि ॥ ४५ ॥ देवव्रतस्य
समरेहेतुंमृत्योर्महात्मनः ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ४६ ॥ यस्मिन्नभ्यधिकावीरेगुणाःसर्वेधनंजयात् ॥ यस्मिन्नस्त्राणिसत्यंचब्रह्मचर्यंच
सर्वदा ॥ ४७ ॥ वासुदेवसमंवीर्येधनंजयसमंबले ॥ तेजसादित्यसदृशंबृहस्पतिसमंमतौ ॥ ४८ ॥ अभिमन्युंमहात्मानंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ द्रोणायाभिमु
खंयांतंकेशूराःसमवारयन् ॥ ४९ ॥ तरुणस्तरुणप्रज्ञःसौभद्रःपरवीरहा ॥ यदाभ्यधावद्वैद्रोणंतदासीद्वोमनःकथं ॥ ५० ॥ द्रौपदेयानरव्याघ्राःसमुद्रमिवसिंध
वः ॥ यद्द्रोणमाद्रवन्संख्येकेशूरास्तान्न्यवारयन् ॥ ५१ ॥ एतेद्वादशवर्षाणिक्रीडामुत्सृज्यबालकाः ॥ अस्त्रार्थमवसन्भीष्मेबिभ्रतोव्रतमुत्तमं ॥ ५२ ॥ क्षत्रंज
यःक्षत्रदेवःक्षत्रवर्माचमानदः ॥ धृष्टद्युम्नात्मजावीराःकेतान्द्रोणादवारयन् ॥ ५३ ॥ शताद्विशिष्टंयंयुद्धेसममन्यंतवृष्णयः ॥ चेकितानंमहेष्वासंकस्तंद्रोणाद
वारयत् ॥ ५४ ॥ वार्धक्षेमिःकलिंगानांयःकन्यामाहरद्युधि ॥ अनाधृष्टिरदीनात्माकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ५५ ॥ भ्रातरःपंचकैकेयाधार्मिकाःसत्यविक्रमाः ॥
इंद्रगोपकसंकाशारक्तवर्मायुधध्वजाः ॥ ५६ ॥ मातृष्वसुःसुतावीराःपांडवानांजयार्थिनः ॥ तान्द्रोणंहंतुमायातान्केवीराःपर्यवारयन् ॥ ५७ ॥ यंयोधयंतो
राजानोनाजयन्वारणावते ॥ षण्मासानपिसंरब्धाजिघांसंतोयुधांपतिं ॥ ५८ ॥ धनुष्मतांवरंशूरंसत्यसंधंमहाबलं ॥ द्रोणात्कस्तंनरव्याघ्रंयुयुत्सुंपर्यवारयत् ॥
॥ ५९ ॥ यःपुत्रंकाशिराजस्यवाराणस्यांमहारथं ॥ समरेस्त्रीषुगृध्यंतंभल्लेनापाहरद्रथात् ॥ ६० ॥ धृष्टद्युम्नंमहेष्वासंपार्थानांमंत्रधारिणं ॥ युक्तंदुर्योधनानर्थेसृ
ष्टंद्रोणवधायच ॥ ६१ ॥ निर्दहंतंरणेयोधान्दारयंतंचसर्वतः ॥ द्रोणाभिमुखमायांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ६२ ॥ उत्संगइवसंवृद्धंद्रुपदस्यास्त्रवित्तमं ॥ शैखंडि
नंशस्त्रगुप्तंकेचद्रोणादवारयन् ॥ ६३ ॥ यइमांपृथिवींकृत्स्नांचर्मवत्समवेष्टयत् ॥ महतारथघोषेणमुख्यारिघ्नोमहारथः ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ स्थास्नुचारिषुस्थावरजंगमात्मकेषु समित्यस्यव्यवहितेनपश्यामइत्यनेनसंबंधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ इतिद्रो

दशाश्वमेधानाजह्रेस्वन्नपानाप्तदक्षिणान् ॥ निरर्गलान्सर्वमेधान्पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ ६५ ॥ गंगास्रोतसियावत्यःसिकताअप्यशेषतः ॥ तावतीर्गाददौवीर
॥९॥ उशीनरसुतोध्वरे ॥ ६६ ॥ नपूर्वेनापरेचक्रुरिदंकेचनमानवाः ॥ इतीदंचुक्रुशुर्देवाःकृतेकर्मणिदुष्करे ॥ ६७ ॥ पश्यामस्त्रिषुलोकेषुनतंसंस्थास्नुचारिषु ॥ जातं
चापिजनिष्यंतंद्वितीयंचापिसांप्रतं ॥ ६८ ॥ अन्यमौशीनराच्छैब्याद्धुरोवोढारमित्युत ॥ गतिंयस्यनयास्यंतिमानुषालोकवासिनः ॥ ६९ ॥ तस्यनप्तारमा
यांतंशैब्यंकःसमवारयत् ॥ द्रोणायाभिमुखंयत्तंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ७० ॥ विराटस्यरथानीकंमत्स्यस्यामित्रघातिनः ॥ प्रेप्संतंसमरेद्रोणंकेवीराःपर्यवार
यन् ॥ ७१ ॥ सद्योवृकोदराज्जातोमहाबलपराक्रमः ॥ मायावीराक्षसोवीरोयस्मान्ममहद्भयं ॥ ७२ ॥ पार्थानांजयकामंतंपुत्राणांममकंटकं ॥ घटोत्कचंम
हात्मानंकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ७३ ॥ एतेचान्येचबहवोयेषामर्थायसंजय ॥ त्यक्तारःसंयुगेप्राणान्किंतेषामजितंयुधि ॥ ७४ ॥ येषांचपुरुषव्याघ्रःशार्ङ्गधन्वाव्य
पाश्रयः ॥ हितार्थीचापिपार्थानांकथंतेषांपराजयः ॥ ७५ ॥ लोकानांगुरुरत्यर्थंलोकनाथःसनातनः ॥ नारायणोरणेनाथोदिव्योदिव्यात्मकःप्रभुः ॥ ७६ ॥
यस्यदिव्यानिकर्माणिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ तान्यहंकिर्त्तयिष्यामिभक्त्यास्थैर्यार्थमात्मनः ॥ ७७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृत
राष्ट्रवाक्येदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच शृणुदिव्यानिकर्माणिवासुदेवस्यसंजय ॥ कृतवान्यानिगोविंदोयथानान्यः
पुमान्क्वचित् ॥ १ ॥ संवर्धतागोपकुलेबालेनैवमहात्मना ॥ विख्यापितंबलंबाह्वोस्त्रिषुलोकेषुसंजय ॥ २ ॥ उच्चैःश्रवस्तुल्यबलंवायुवेगसमंजवे ॥ जघानहयरा
जंतंयमुनावनवासिनं ॥ ३ ॥ दानवंघोरकर्माणंगवांमृत्युमिवोत्थितं ॥ वृषरूपधरंबाल्येभुजाभ्यांनिजघानह ॥ ४ ॥ प्रलंबंनरकंजंभंपीठंचापिमहासुरं ॥ मुरुं
चांतकसंकाशमवधीत्पुष्करेक्षणः ॥ ५ ॥ तथाकंसोमहातेजाजरासंधेनपालितः ॥ विक्रमेणैवकृष्णेनसगणःपातितोरणे ॥ ६ ॥ सुनामारणविक्रांतःसमग्रा
क्षौहिणीपतिः ॥ भोजराजस्यमध्यस्थोभ्राताकंसस्यवीर्यवान् ॥ ७ ॥ बलदेवद्वितीयेनकृष्णेनामित्रघातिना ॥ तरस्वीसमरेदग्धःससैन्यःशूरसेनराट् ॥ ८ ॥ दु
॥९॥ र्वासानामविप्रर्षिस्तथापरमकोपनः ॥ आराधितःसदारेणसचास्मैप्रददौवरान् ॥ ९ ॥

णपर्वणिटीकायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शृण्विति ॥ १ ॥ २ ॥ हयराजंकेशिनं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ विक्रमेणैवअस्त्रंविना ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१०॥ ११ ॥ परेणभीमेन ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

तथागांधारराजस्यसुतांवीरःस्वयंवरे ॥ निर्जित्यपृथिवीपालानावहत्पुष्करेक्षणः ॥ १० ॥ अमृष्यमाणाराजानोयस्यजात्याहयाइव ॥ रथेवैवाहिकेयुक्ताःप्र
तोदेनकृतव्रणाः ॥ ११ ॥ जरासंधंमहाबाहुमुपायेनजनार्दनः ॥ परेणघातयामाससमग्राक्षौहिणीपतिं ॥ १२ ॥ चेदिराजंचविक्रांतंराजसेनापतिंबली ॥ अ
र्घेविवदमानंचजघानपशुवत्तदा ॥ १३ ॥ सौभंदैत्यपुरंखस्थंशाल्वगुप्तंदुरासदं ॥ समुद्रकुक्षौविक्रम्यपातयामासमाधवः ॥ १४ ॥ अंगान्वंगान्कलिंगांश्च
मागधान्काशिकोसलान् ॥ वात्स्यगार्ग्यकरूषांश्चपौंड्रांश्चाप्यजयद्रणे ॥ १५ ॥ आवंत्यान्दाक्षिणात्यांश्चपार्वतीयान्दशेरकान् ॥ काश्मीरकानौरसिकान्पिशा
चांश्चसमुद्गलान् ॥ १६ ॥ कांबोजान्वाटधानांश्चचोलान्पांड्यांश्चसंजय ॥ त्रिगर्त्तान्मालवांश्चैवदरदांश्चसुदुर्जयान् ॥ १७ ॥ नानादिग्भ्यश्चसंप्राप्तान्खशांश्चैवश
कांस्तथा ॥ जितवान्पुंडरीकाक्षोयवनंचसहानुगं ॥ १८ ॥ प्रविश्यमकरावासंयादोगणनिषेवितं ॥ जिगायवरुणंसंख्येसलिलांतर्गतंपुरा ॥ १९ ॥ युधिपंचज
नंहत्वादैत्यंपातालवासिनं ॥ पांचजन्यंहृषीकेशोदिव्यंशंखमवाप्तवान् ॥ २० ॥ खांडवेपार्थसहितस्तोषयित्वाहुताशनं ॥ आग्नेयमस्त्रंदुर्धर्षंचक्रंलेभेमहाब
लः ॥ २१ ॥ वैनतेयंसमारुह्यत्रासयित्वामरावतीं ॥ महेंद्रभवनाद्वीरःपारिजातमुपानयत् ॥ २२ ॥ तच्चमर्षितवान्शक्रोजानंस्तस्यपराक्रमं ॥ राज्ञांचाप्यजि
तंकंचित्कृष्णेनेहनशुश्रुम ॥ २३ ॥ यच्चतन्महदाश्चर्यंसभायांममसंजय ॥ कृतवान्पुंडरीकाक्षःकस्तदन्यइहार्हति ॥ २४ ॥ यच्चभक्त्याप्रसन्नोहमद्राक्षंकृष्णमी
श्वरं ॥ तन्मेसुविदितंसर्वंप्रत्यक्षमिवचागमं ॥ २५ ॥ नांतोविक्रमयुक्तस्यबुद्ध्यायुक्तस्यवापुनः ॥ कर्मणांशक्यतेगंतुंहृषीकेशस्यसंजय ॥ २६ ॥ तथागदश्च
सांबश्चप्रद्युम्नोथविदूरथः ॥ अगावहोनिरुद्धश्चचारुदेष्णःससारणः ॥ २७ ॥ उल्मुकोनिशठश्चैवझिल्लीबभ्रुश्चवीर्यवान् ॥ पृथुश्चविपृथुश्चैवशमीकोथारिमे
जयः ॥ २८ ॥ एतेन्येबलवंतश्चवृष्णिवीराःप्रहारिणः ॥ कथंचित्पांडवानीकंश्रयेयुःसमरेस्थिताः ॥ २९ ॥ आहूतावृष्णिवीरेणकेशवेनमहात्मना ॥ ततःसंश
यितंसर्वंभवेदितिमतिर्मम ॥ ३० ॥ नागायुतबलोवीरःकैलासशिखरोपमः ॥ वनमालीहलीरामस्तत्रयत्रजनार्दनः ॥ ३१ ॥ यमाहुःसर्वपितरंवासुदेवंद्विजात
यः ॥ अपिवात्ध्येषपांडूनांयोत्स्यतेर्थायसंजय ॥ ३२ ॥ सयदातातसंनह्येत्पांडवार्थायसंजय ॥ नतदाप्रतिसंयोद्धाभवितातत्रकश्चन ॥ ३३ ॥ यदिस्मकुरवःस
र्वेजयेयुर्नामपांडवान् ॥ वार्ष्णेयोर्थायतेषांवैगृण्हीयाच्छस्त्रमुत्तमं ॥ ३४ ॥

ततःसर्वान्नरव्याघ्रोहत्वानरपतीन्रणे ॥ कौरवांश्चमहाबाहुःकुंत्यैदद्यात्समेदिनीं ॥ ३५ ॥ यस्ययंताहृषीकेशोयोद्धायस्यधनंजयः ॥ रथस्यतस्यकःसंख्येप्र
॥१०॥ त्यनीकोभवेद्रथः ॥ ३६ ॥ नकेनचिदुपायेनकुरूणांदृश्यतेजयः ॥ तस्मान्मेसर्वमाचक्ष्वयथायुद्धमवर्त्तत ॥ ३७ ॥ अर्जुनःकेशवस्यात्माकृष्णोप्यात्माकिरीटि
नः ॥ अर्जुनेविजयोनित्यंकृष्णेकीर्त्तिश्चशाश्वती ॥ ३८ ॥ सर्वेष्वपिचलोकेषुबीभत्सुरपराजितः ॥ प्राधान्येनैवभूयिष्ठममेयाःकेशवेगुणाः ॥ ३९ ॥ मोहाद्दुर्यो
धनःकृष्णंयोनवेत्तीहकेशवं ॥ मोहितोदैवयोगेनमृत्युपाशपुरस्कृतः ॥ ४० ॥ नवेदकृष्णंदाशार्हमर्जुनंचैवपांडवं ॥ पूर्वदेवौमहात्मानौनरनारायणावुभौ ॥
॥ ४१ ॥ एकात्मानौद्विधाभूतौदृश्येतेमानवैर्भुवि ॥ मनसापिहिदुर्धर्षौसेनामेतांयशस्विनौ ॥ ४२ ॥ नाशयेतामिहेच्छंतौमानुषत्वाच्चनेच्छतः ॥ युगस्येवविप
र्यासोलोकानामिवमोहनं ॥ ४३ ॥ भीष्मस्यचवधस्तातद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ नह्येवब्रह्मचर्येणनवेदाध्ययनेनच ॥ ४४ ॥ नक्रियाभिर्नचास्त्रेणमृत्योःक
श्चिन्निवार्यते ॥ लोकसंभावितौवीरौकृतास्त्रौयुद्धदुर्मदौ ॥ ४५ ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वाकिंनुजीवामिसंजय ॥ यांतांश्रियमसूयामःपुरादृष्ट्वायुधिष्ठिरे ॥ ४६ ॥
अद्यतामनुजानीमोभीष्मद्रोणवधेनह ॥ मत्कृतेचाप्यनुप्राप्तःकुरूणामेषसंक्षयः ॥ ४७ ॥ पक्वानांहिवधेसूतवज्रायंतेतृणान्युत ॥ अनंतमिदमैश्वर्यंलोकेप्राप्तो
युधिष्ठिरः ॥ ४८ ॥ यस्यकोपान्महात्मानौभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ प्राप्तःप्रकृतितोधर्मोनधर्मोमामकान्प्रति ॥ ४९ ॥ क्रूरःसर्वविनाशायकालोसौनातिवर्त्त
ते ॥ अन्यथाचिंतिताह्यर्थानरैस्तातमनस्विभिः ॥ ५० ॥ अन्यथैवप्रपद्यंतेदैवादितिमतिर्मम ॥ तस्मादपरिहार्येर्थेसंप्राप्तेकृच्छ्रउत्तमे ॥ अपारणीयेदुश्चिंत्येय
थाभूतंप्रचक्ष्वमे ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रविलापेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच
हंततेकथयिष्यामिसर्वंप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ यथासन्यपतद्द्रोणःसूदितःपांडुसृंजयैः ॥ १ ॥ सेनापतित्वंसंप्राप्यभारद्वाजोमहारथः ॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्यपुत्रंते
वाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ यत्कौरवाणामृषभादापगेयादनंतरं ॥ सैनापत्येनयद्राजन्मामद्यकृतवानसि ॥ ३ ॥ सदृशंकर्मणस्तस्यफलंप्राप्नुहिभारत ॥ करोमिका
मंकंतेद्यप्रवृणीष्वयमिच्छसि ॥ ४ ॥ ततोदुर्योधनोराजाकर्णदुःशासनादिभिः ॥ संमंत्र्योवाचदुर्धर्षमाचार्यंजयतांवरं ॥ ५ ॥ ददासिचेद्वरंमह्यंजीवग्राहंयुधि ॥१०॥
ष्ठिरं ॥ गृहीत्वारथिनांश्रेष्ठंमत्समीपमिहानय ॥ ६ ॥

हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ एतांवधहृपांक्रियांमत्तोनाशंससिनसंभावयसि ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ सुजातंशोभनंजन्म ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ व्यक्तंनियतं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आमर्ष

ततःकुरूणामाचार्यःश्रुत्वापुत्रस्यतेवचः॥ सेनांप्रहर्षयन्सर्वामिदंवचनमब्रवीत् ॥७॥ धन्यःकुंतीसुतोराजन्यस्यग्रहणमिच्छसि ॥ नवधार्थंसुदुर्धर्षवरमद्य
प्रयाचसे॥८॥ किमर्थंचनरव्याघ्रनवधंतस्यकांक्षसे॥ नाशंससिक्रियामेतांमत्तोदुर्योधनध्रुवं ॥ ९॥ आहोस्वित्धर्मराजस्यद्वेष्टातस्यनविद्यते॥ यदीच्छसि
त्वंजीवंतंकुलंरक्षसिचात्मनः॥ १०॥ अथवाभरतश्रेष्ठनिर्जित्ययुधिपांडवान्॥ राज्यंसंप्रतिदत्वाचसौभ्रात्रंकर्तुमिच्छसि ॥ ११ ॥ धन्यःकुंतीसुतोराजासु
जातंचास्यधीमतः॥ अजातशत्रुतासत्यातस्ययत्स्निह्यतेभवान्॥ १२॥ द्रोणेनचैवमुक्तस्यतवपुत्रस्यभारत॥ सहसानिःसृतोभावोयोस्यनित्यंहृदिस्थितः॥
॥ १३॥ नाकारोगूहितुंशक्योबृहस्पतिसमैरपि॥ तस्मात्तवसुतोराजन्प्रहृष्टोवाक्यमब्रवीत् ॥ १४ ॥ वधेकुंतीसुतस्याजौनाचार्यविजयोमम॥ हतेयुधिष्ठिरे
पार्थाहन्युःसर्वान्हिनोध्रुवं ॥ १५॥ नचशक्यारणेसर्वेनिहंतुममरैरपि॥ यएवतेषांशेषःस्यात्सएवास्मान्नशेषयेत् ॥ १६ ॥ सत्यप्रतिज्ञेत्वानीतेपुनर्द्यूतेननि
र्जिते॥ पुनर्यास्यंत्यरण्यायपांडवास्तमनुव्रताः १७॥ सोयंममजयोव्यक्तंदीर्घकालंभविष्यति॥ अतोनवधमिच्छामिधर्मराजस्यकर्हिचित् ॥१८॥ तस्यजिह्म
मभिप्रायंज्ञात्वाद्रोणोऽर्थतत्त्ववित्॥ तंवरंसांतरंतस्मैददौसंचिंत्यबुद्धिमान्॥ १९॥ द्रोणउवाच नचेद्युधिष्ठिरंवीरःपालयत्यर्जुनोयुधि ॥ मन्यस्वपांड
वश्रेष्ठमानीतंवशमात्मनः ॥ २०॥ नहिशक्योरणेपार्थःसेंद्रैर्देवासुरैरपि॥ प्रत्युद्यातुमतस्तातनैतदामर्षयाम्यहं॥ २१॥ असंशयंसमेशिष्योमत्पूर्वश्चास्त्रकर्म
णि॥ तरुणःसुकृतैर्युक्तएकायनगतश्चह॥ २२॥ अस्त्राणींद्राच्चरुद्राच्चभूयःससमवाप्तवान्॥ अमर्षितश्चतेराजंस्ततोनामर्षयाम्यहं॥ २३ ॥ सचापक्रम्यतां
युद्धाद्येनोपायेनशक्यते ॥ अपनीतेततःपार्थेधर्मराजोजितस्त्वया ॥ २४ ॥ ग्रहणेहिजयस्तस्यनवधेपुरुषर्षभ॥ एतेनचाप्युपायेनग्रहणंसमुपैष्यसि॥२५॥
अहंगृहीत्वाराजानंसत्यधर्मपरायणं॥ आनयिष्यामितेराजन्वशमद्यनसंशयः ॥ २६॥ यदिस्थास्यतिसंग्रामेमुहूर्तमपिमेग्रतः ॥ अपनीतेनरव्याघ्रेकुंतीपुत्रे
धनंजये॥ २७॥ फाल्गुनस्यसमीपेतुनहिशक्योयुधिष्ठिरः॥ ग्रहीतुंसमरेराजन्सेंद्रैरपिसुरासुरैः॥ २८॥ संजयउवाच सांतरंतुप्रतिज्ञातेराज्ञोद्रोणे
ननिग्रहे॥ गृहीतंतममन्यंततवपुत्राःसुबालिशाः॥ २९॥

यामिउत्सहे ॥ २१ ॥ मत्पूर्वःअहंपूर्वोगुरुर्यस्य एकायनगतःजयमरणान्यतरनिश्चयवान् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बहुलीकृतःप्रतिज्ञांनत्यजेदितिवहुप्रकाशितः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांतरेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

पांडवेयेपुसापेक्षंद्रोणंजानातितेसुतः ॥ ततःप्रतिज्ञास्थैर्यार्थंसमंत्रोबहुलीकृतः ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनेनाविग्रहणंपांडवस्यतत् ॥ सैन्यस्थानेषुसर्वेषुसुघोषि
 तमरिंदम ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणप्रतिज्ञायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
सांतरेतुप्रतिज्ञातेराज्ञोद्रोणेननिग्रहे ॥ ततस्तेसैनिकाःश्रुत्वातंयुधिष्ठिरनिग्रहं ॥ १ ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुर्बाहुशब्दांश्चकृत्स्नशः ॥ तच्चसर्वंयथान्यायंधर्मराजेन
भारत ॥ २ ॥ आप्तैराशुपरिज्ञातंभारद्वाजचिकीर्षितं ॥ ततःसर्वान्समानाय्यभ्रातॄनन्यांश्चसर्वशः ॥ ३ ॥ अब्रवीत्धर्मराजस्तुधनंजयमिदंवचः ॥ श्रुतंतेपुरुष
व्याघ्रद्रोणस्याद्यचिकीर्षितं ॥ ४ ॥ यथातन्नभवेत्सत्यंतथानीतिर्विधीयतां ॥ सांतरंहिप्रतिज्ञातंद्रोणेनामित्रकर्षिणा ॥ ५ ॥ तच्चांतरंमहेष्वासत्वयितेनसमाहि
तं ॥ सत्वमद्यमहाबाहोयुध्यस्वमदनंतरं ॥ ६ ॥ यथादुर्योधनःकामंनेमंद्रोणादवाप्नुयात् ॥ अर्जुनउवाच यथामेनवधःकार्यआचार्यस्यकदाचन ॥ ७ ॥ त
थातवपरित्यागोनमेराजंश्चिकीर्षितः ॥ अप्येवंपांडवप्राणानुत्सृजेयमहंयुधि ॥ ८ ॥ प्रतीपोनाहमाचार्येभवेयंवैकथंचन ॥ त्वांनिगृह्याहवेराज्यंधार्त्तराष्ट्रोय
मिच्छति ॥ ९ ॥ नसतंजीवलोकेस्मिन्कामंप्राप्स्येत्कथंचन ॥ प्रपतेत्द्यौःसनक्षत्रापृथिवीशकलीभवेत् ॥ १० ॥ नत्वांद्रोणोनिगृह्णीयाज्जीवमानेमयिध्रुवं ॥
यदितस्यरणेसाह्यंकुरुतेवज्रभृत्स्वयं ॥ ११ ॥ विष्णुर्वासहितोदेवैर्नत्वांप्राप्स्यत्यसौमृधे ॥ मयिजीवतिराजेंद्रनभयंकर्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ द्रोणादस्त्रभृतांश्रेष्ठा
त्सर्वशस्त्रभृतामपि ॥ अन्यच्चब्रूयांराजेंद्रप्रतिज्ञांममनिश्चलां ॥ १३ ॥ नस्मराम्यनृतंतावन्नस्मरामिपराजयं ॥ नस्मरामिप्रतिश्रुत्यकिंचिदप्यनृतंकृतं ॥ १४ ॥
संजयउवाच ततःशंखाश्चभेर्यश्चमृदंगाश्चानकैःसह ॥ प्रावाद्यंतमहाराजपांडवानांनिवेशने ॥ १५ ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेपांडवानांमहात्मनां ॥ धनुर्ज्यातल
शब्दश्चगगनस्पृक्सुभैरवः ॥ १६ ॥ श्रुत्वाशंखस्यनिर्घोषंपांडवस्यमहौजसः ॥ त्वदीयेष्वप्यनीकेषुवादित्राण्यभिजघ्निरे ॥ १७ ॥ ततोव्यूढान्यनीकानितवते
पांचभारत ॥ शनैरुपेयुरन्योन्यंयोध्यमानानिसंयुगे ॥ १८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ पांडवानांकुरूणांचद्रोणपांचाल्ययोरपि ॥ १९ ॥ यतमानाः
प्रयत्नेनद्रोणानीकविशातने ॥ नशेकुःसृंजयायुद्धेतद्धिद्रोणेनपालितं ॥ २० ॥ तथैवतवपुत्रस्यरथोदाराःप्रहारिणः ॥ नशेकुःपांडवींसेनांपाल्यमानांकिरी
टिना ॥ २१ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संप्रसुप्तेनेकृतपत्रसंकोचे ॥ २२ ॥ वरूथिनारथेन ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

आस्तांतेस्तिमितेसेनेरक्ष्यमाणेपरस्परं ॥ संप्रसुप्तेयथानक्तंवनराज्यौसुपुष्पिते ॥ २२ ॥ ततोरुक्मरथोराजन्अर्केणैवविराजता ॥ वरूथिनाविनिष्पत्यव्यच
रत्पृतनामुखे ॥ २३ ॥ तमुद्यंतंरथेनैकमाशुकारिणमाहवे ॥ अनेकमिवसंत्रासान्मेनिरेपांडुसृंजयाः ॥ २४ ॥ तेनमुक्ताःशराघोराविचेरुःसर्वतोदिशं ॥ त्रास
यंतोमहाराजपांडवेयस्यवाहिनीं ॥ २५ ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तोगभस्तिशतसंवृतः ॥ यथादृश्येतघर्मांशुस्तथाद्रोणोप्यदृश्यत ॥ २६ ॥ नचैनंपांडवेयानांकश्चि
च्छक्नोतिभारत ॥ वीक्षितुंसमरेक्रुद्धंमहेंद्रमिवदानवाः ॥ २७ ॥ मोहयित्वाततःसैन्यंभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ धृष्टद्युम्नबलंतूर्णंव्यधमन्निशितैःशरैः ॥ २८ ॥ स
दिशःसर्वतोरुध्वासंवृत्यखमजिह्मगैः ॥ पार्षतोयत्रतत्रैवममृदेपांडुवाहिनीं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिअर्जुनकृतयुधि
ष्ठिराश्वासनेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःसपांडवानीकेजनयन्सुमहद्भयं ॥ व्यचरत्पृतनांद्रोणोदहन्कक्षमिवा
नलः ॥ १ ॥ निर्दहंतमनीकानिसाक्षादग्निमिवोत्थितं ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंक्रुद्धंसमकंपंतसृंजयाः ॥ २ ॥ सततंकृष्यतःसंख्येधनुषोस्याशुकारिणः ॥ ज्याघोषःशुश्रु
वेत्यर्थंविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ ३ ॥ रथिनःसादिनश्चैवनागानश्वान्पदातिनः ॥ रौद्राहस्तवतामुक्ताःसंमृद्नंतिस्मसायकाः ॥ ४ ॥ नानद्यमानःपर्जन्यःप्रवृद्धः
शुचिसंक्षये ॥ अश्मवर्षमिवावर्षत्परेषामावहद्भयं ॥ ५ ॥ विचरन्सतदाराजन्सेनांसंक्षोभयन्प्रभुः ॥ वर्धयामाससंत्रासंशात्रवाणाममानुषं ॥ ६ ॥ तस्यविद्यु
दिवाभ्रेषुचापंहेमपरिष्कृतं ॥ भ्रमद्रथांबुदेचास्मिन्दृश्यतेस्मपुनःपुनः ॥ ७ ॥ सवीरःसत्यवान्प्राज्ञोधर्मनित्यःसदापुनः ॥ युगांतकालवद्घोरांरौद्रांप्रावर्त्तय
न्नदीं ॥ ८ ॥ अमर्षवेगप्रभवांक्रव्यादगणसंकुलां ॥ बलौघैःसर्वतःपूर्णांध्वजवृक्षापहारिणीं ॥ ९ ॥ शोणितोदांरथावर्त्तांहस्त्यश्वकृतरोधसं ॥ कवचोडुपसंयु
क्तांमांसपंकसमाकुलां ॥ १० ॥ मेदोमज्जास्थिसिकतामुष्णीषचयफेनिलां ॥ संग्रामजलदापूर्णांप्रासमत्स्यसमाकुलां ॥ ११ ॥ नरनागाश्वकलिलांशरवेगौ
घवाहिनीं ॥ शरीरदारुसंघट्टांरथकच्छपसंकुलां ॥ १२ ॥ उत्तमांगैःपंकजिनींनिस्त्रिंशझषसंकुलां ॥ रथनागह्रदोपेतांनानाभरणभूषितां ॥ १३ ॥ महारथश
तावर्तांभूमिरेणूर्मिमालिनीं ॥ महावीर्यवतांसंख्येसुतरांभीरुदुस्तरां ॥ १४ ॥ शरीरशतसंबाधांगृध्रकंकनिषेवितां ॥ महारथसहस्राणिनयंतींयमसादनं ॥ १५ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ शुचिसंक्षयेग्रीष्मांते ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

प्राणिनएववाजिनःपक्षिणः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अभ्यस्तोविद्धः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

शूलव्यालसमाकीर्णांप्राणिवाजिनिषेवितां ॥ छिन्नक्षत्रमहाहंसांमुकुटांडजसेवितां ॥ १६ ॥ चक्रकूर्मींगदानक्रांशरक्षुद्रझषाकुलां ॥ बकगृध्रसृगालानांघो
रसंघैर्निषेवितां ॥ १७ ॥ निहतान्प्राणिनःसंख्येद्रोणेनवलिनारणे ॥ वहंतींपितृलोकायशतशोराजसत्तम ॥ १८ ॥ शरीरशतसंबाधांकेशशैवलशाद्वलां ॥ नदीं
प्रावर्त्तयद्राजन्भीरूणांभयवर्धिनीं ॥ १९ ॥ तर्जयंतमनीकानितानितानिमहारथं ॥ सर्वतोभ्यद्रवन्द्रोणंयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ २० ॥ तानभिद्रवतःशूरांस्तावका
दृढविक्रमाः ॥ सर्वतःप्रत्यगृण्हंततदभूल्लोमहर्षणं ॥ २१ ॥ शतमायस्तुशकुनिःसहदेवंसमाद्रवत् ॥ सनियंतृध्वजरथंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ २२ ॥ तस्यमा
द्रीसुतःकेतुंधनुःसूतंहयानपि ॥ नातिक्रुद्धःशरैश्छित्वाषष्ट्याविव्याधसौबलं ॥ २३ ॥ सौबलस्तुगदांगृह्यप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ सतस्यगदयाराजन्रथात्सूत
मपातयत् ॥ २४ ॥ ततस्तौविरथौराजन्गदाहस्तौमहाबलौ ॥ चिक्रीडतूरणेशूरौसशृंगाविवपर्वतौ ॥ २५ ॥ द्रोणःपांचालराजानंविध्वादशभिराशुगैः ॥ बहु
भिस्तेनचाभ्यस्तस्तंविव्याधततोधिकैः ॥ २६ ॥ विविंशतिंभीमसेनोविंशत्यानिशितैःशरैः ॥ विध्वानाकंपयद्वीरस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २७ ॥ विविंशतिस्तुसह
साव्यश्वकेतुशरासनं ॥ भीमंचक्रेमहाराजततःसैन्यान्यपूजयन् ॥ २८ ॥ सतन्नममृषेवीरःशत्रोर्विक्रममाहवे ॥ ततोस्यगदयादांतान्हयान्सर्वानपातयत् ॥ २९ ॥
हताश्वात्सरथाद्राजन्गृह्यचर्ममहाबलः ॥ अभ्ययाद्भीमसेनंतुमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ३० ॥ शल्यस्तुनकुलंवीरःस्वस्रीयंप्रियमात्मनः ॥ विव्याधप्रहसन्बाणैर्ला
लयन्कोपयन्निव ॥ ३१ ॥ तस्याश्वानातपत्रंचध्वजंसूतमथोधनुः ॥ निपात्यनकुलःसंख्येशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ धृष्टकेतुःकृपेणास्तान्छित्वाबहुवि
धाञ्छरान् ॥ कृपंविव्याधसप्तत्यालक्ष्मचास्याहरत्त्रिभिः ॥ ३३ ॥ तंकृपःशरवर्षेणमहतासमवारयत् ॥ विव्याधचरणेविप्रोधृष्टकेतुममर्षणं ॥ ३४ ॥ सात्यकिः
कृतवर्माणंनाराचेनस्तनांतरे ॥ विध्वाविव्याधसप्तत्यापुनरन्यैःस्मयन्निव ॥ ३५ ॥ तंभोजःसप्तसप्तत्याविध्वाशुनिशितैःशरैः ॥ नाकंपयतशैनेयंशीघ्रोवायु
रिवाचलं ॥ ३६ ॥ सेनापतिःसुशर्माणंभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ सचापितंतोमरेणजत्रुदेशेभ्यताडयत् ॥ ३७ ॥ वैकर्त्तनंतुसमरेविराटःप्रत्यवारयत् ॥ सहमत्स्यै
र्महावीर्यैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३८ ॥ तत्पौरुषमभूत्तत्रसूतपुत्रस्यदारुणं ॥ यत्सैन्यंवारयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३९ ॥ द्रुपदस्तुस्वयंराजाभगदत्तेनसंग
तः ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचित्ररूपमिवाभवत् ॥ ४० ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भगदत्तस्तुराजानंद्रुपदंनतपर्वभिः ॥ सनियंतृध्वजरथंविव्याधपुरुषर्षभः ॥ ४१ ॥ द्रुपदस्तुततःक्रुद्धोभगदत्तंमहारथं ॥ आजघानोरसिक्षिप्रंशरेणानतपर्व
णा ॥ ४२ ॥ युद्धंयोधवरौलोकेसौमदत्तिशिखंडिनौ ॥ भूतानांत्रासजननंचक्रातेऽस्त्रविशारदौ ॥ ४३ ॥ भूरिश्रवारणेराजन्याज्ञसेनिंमहारथं ॥ महतासाय
कौघेनच्छादयामासवीर्यवान् ॥ ४४ ॥ शिखंडीतुततःक्रुद्धःसौमदत्तिंविशांपते ॥ नवत्यासायकानांतुकंपयामासभारत ॥ ४५ ॥ राक्षसौरौद्रकर्माणौहैडिंबा
लंबुषावुभौ ॥ चक्रातेऽत्यद्भुतंयुद्धंपरस्परजयैषिणौ ॥ ४६ ॥ मायाशतसृजौदृप्तौमायाभिरितरेतरं ॥ अंतर्हितौचेरतुस्तौभृशंविस्मयकारिणौ ॥ ४७ ॥ चेकिता
नोनुविंदेनयुयुधेचातिभैरवं ॥ यथादेवासुरेयुद्धेबलशक्रौमहाबलौ ॥ ४८ ॥ लक्ष्मणःक्षत्रदेवेनविमर्दमकरोद्भृशं ॥ यथाविष्णुःपुराराजन्हिरण्याक्षेणसंयुगे
॥ ४९ ॥ ततःप्रचलिताश्वेनविधिवत्कल्पितेनच ॥ रथेनाभ्यपतद्राजन्सौभद्रंपौरवोनदन् ॥ ५० ॥ ततोभ्ययात्सत्वरितोयुद्धाकांक्षीमहाबलः ॥ तेनचक्रेमह
द्युद्धमभिमन्युररिंदमः ॥ ५१ ॥ पौरवस्त्वथसौभद्रंशरव्रातैरवाकिरत् ॥ तस्यार्जुनिर्ध्वजंछत्रंधनुश्चोर्व्यामपातयत् ॥ ५२ ॥ सौभद्रःपौरवंत्वन्यैर्विध्वासप्त
भिराशुगैः ॥ पंचभिस्तस्यविव्याधहयान्सूतंचसायकैः ॥ ५३ ॥ ततःप्रहर्षयन्सेनांसिंहवद्विनदन्मुहुः ॥ समादत्तार्जुनिस्तूर्णंपौरवांतकरंशरं ॥ ५४ ॥ तंतुसंधित
माज्ञायसायकंघोरदर्शनं ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांहार्दिक्यश्चिच्छेदसशरंधनुः ॥ ५५ ॥ तदुत्सृज्यधनुश्छिन्नंसौभद्रःपरवीरहा ॥ उद्ववर्हसितंखड्गमाददानःशरावरं
॥ ५६ ॥ सतेनानेकतारेणचर्मणाकृतहस्तवत् ॥ भ्रांतासिनाचरन्मार्गान्दर्शयन्वीर्यमात्मनः ॥ ५७ ॥ भ्रामितंपुनरुद्भ्रांतमाधूतंपुनरुत्थितं ॥ चर्मनिस्त्रिंशयोरा
जन्निर्विशेषमदृश्यत ॥ ५८ ॥ सपौरवरथस्येषामाप्लुत्यसहसानदन् ॥ पौरवंरथमास्थायकेशपक्षेपरामृशत् ॥ ५९ ॥ जघानास्यपदासूतमसिनापातयद्ध्व
जं ॥ विक्षोभ्यांभोनिधिंताक्ष्यस्तंनागमिवचाक्षिपत् ॥ ६० ॥ तमागलितकेशांतंददृशुःसर्वपार्थिवाः ॥ उक्षाणमिवसिंहेनपात्यमानमचेतसं ॥ ६१ ॥ तमार्जु
निवशंप्राप्तंकृष्यमाणमनाथवत् ॥ पौरवंपातितंदृष्ट्वानामृष्यतजयद्रथः ॥ ६२ ॥ सबर्हिंबर्हावततंकिंकिणीशतजालवत् ॥ चर्मचादायखड्गंचनदन्पर्यपतद्रथा
त् ॥ ६३ ॥ ततःसैंधवमालोक्यकार्ष्णिरुत्सृज्यपौरवं ॥ उत्पपातरथात्तूर्णंश्येनवन्निपपातच ॥ ६४ ॥ प्रासपट्टिशनिस्त्रिंशाञ्छत्रुभिःसंप्रचोदितान् ॥ चिच्छे
दचासिनाकार्ष्णिश्चर्मणासंरुरोधच ॥ ६५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सदर्शयित्वासैन्यानांस्वबाहुबलमात्मनः ॥ तमुद्यम्यमहाखङ्गंचर्मचाथपुनर्बली ॥ ६६ ॥ वृद्धक्षत्रस्यदायादंपितुरत्यंतवैरिणं ॥ ससाराभिमुखःशूरःशार्दूलइव
॥१३॥ कुंजरं ॥६७॥ तौपरस्परमासाद्यखङ्गदंतनखायुधौ ॥ हृष्टवत्संप्रजन्हातेव्याघ्रकेसरिणाविव॥६८॥ संपातेष्वभिघातेषुनिपातेष्वसिचर्मणोः ॥नतयोरंतरंकश्चि
द्ददर्शनरसिंहयोः ॥ ६९ ॥ अवक्षेपोसिनिर्ह्रादःशस्त्रांतरनिदर्शनं ॥ बाह्यांतरनिपातश्चनिर्विशेषमदृश्यत ॥ ७० ॥ बाह्यमाभ्यंतरंचैवचरंतौमार्गमुत्तमं ॥ ददृ
शातेमहात्मानौसपक्षाविवपर्वतौ ॥ ७१ ॥ ततोविक्षिपतःखङ्गंसौभद्रस्ययशस्विनः ॥ शरावरणपक्षांतेप्रजहारजयद्रथः ॥ ७२ ॥ रुक्मपत्रांतरेसक्तस्तस्मिंश्च
र्मणिभास्वरे ॥ सिंधुराजबलोद्धूतःसोभज्यतमहानसिः ॥ ७३ ॥ भग्नमाज्ञायनिस्त्रिंशमवप्लुत्यपदानिषट् ॥ अदृश्यतनिमेषेणस्वरथंपुनरास्थितः ॥ ७४ ॥ तंका
र्ष्णिंसमरान्मुक्तमास्थितंरथमुत्तमं ॥ सहिताःसर्वराजानःपरिवव्रुःसमंततः ॥ ७५ ॥ ततश्चर्मचखङ्गंचसमुत्क्षिप्यमहाबलः ॥ ननादार्जुनदायादःप्रेक्षमाणो
जयद्रथं ॥ ७६ ॥ सिंधुराजंपरित्यज्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ तापयामासतत्सैन्यंभुवनंभास्करोयथा ॥ ७७ ॥ तस्यसर्वायसींशक्तिंशल्यःकनकभूषणां ॥ चिक्षेप
समरेघोरांदीप्तामग्निशिखामिव ॥ ७८ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहविकोशंचाकरोदसिं ॥ वैनतेयोयथाकार्ष्णिःपतंतमुरगोत्तमं ॥ ७९ ॥ तस्यलाघवमाज्ञायसत्वं
चामिततेजसः ॥ सहिताःसर्वराजानःसिंहनादमथानदन् ॥ ८० ॥ ततस्तामेवशल्यस्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ मुमोचभुजवीर्येणवैदूर्यविकृतांशितां ॥ ८१ ॥ सा
तस्यरथमासाद्यनिर्मुक्तभुजगोपमा ॥ जघानसूतंशल्यस्यरथाच्चैनमपातयत् ॥ ८२ ॥ ततोविराटद्रुपदौधृष्टकेतुर्युधिष्ठिरः ॥ सात्यकिःकेकयाभीमोधृष्टद्युम्न
शिखंडिनौ ॥ ८३ ॥ यमौचद्रौपदेयाश्चसाधुसाध्वितिचुकुशुः ॥ बाणशब्दाश्चविविधाःसिंहनादाश्चपुष्कलाः ॥ ८४ ॥ प्रादुरासन्हर्षयंतःसौभद्रमपलायिनं ॥
तन्नामृष्यंतपुत्रास्तेशत्रोर्विजयलक्षणं ॥८५॥ अथैनंसहसासर्वेसमंतान्निशितैःशरैः ॥ अभ्याकिरन्महाराजजलदाइवपर्वतं॥८६॥तेषांचप्रियमन्विच्छन्सूत
स्यचपराभवं ॥ आर्त्तायनिरमित्रघ्नःक्रुद्धःसौभद्रमभ्ययात् ॥ ८७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेचतुर्दशोऽध्यायः॥
॥१४॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बह्वूनिसुविचित्राणिद्वंद्वयुद्धानिसंजय ॥ त्वयोक्तानिनिशम्याहंस्पृहयामिसचक्षुषां ॥ १ ॥ आश्चर्यभूतंलोकेषुकथयि ॥१३॥
ष्यंतिमानवाः ॥ कुरूणांपांडवानांचयुद्धंदेवासुरोपमं ॥ २ ॥ पराभवंप्रेक्ष्येतिशेषः ॥ ८७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ बह्वूनीति ॥ १ ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ वइवार्थे ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

नहिमेत्वत्तिरस्तीहश्टण्वतोयुद्धमुत्तमं ॥ तस्मादार्त्तायनेर्युद्धंसौभद्रस्यचशंसमे ॥ ३ ॥ संजयउवाच सादितंप्रेक्ष्ययंतारंशल्यःसर्वायसींगदां ॥ समुत्क्षि
प्यनदन्क्रुद्धःप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ ४ ॥ तंदीप्तमिवकालाग्निंदंडहस्तमिवांतकं ॥ जवेनाभ्यपतद्भीमःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ५ ॥ सौभद्रोप्यशनिप्रख्यांप्रगृह्य
महतींगदां ॥ एह्येहीत्यब्रवीच्छल्यंयत्नाद्भीमेनवारितः ॥ ६ ॥ वारयित्वातुसौभद्रंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ शल्यमासाद्यसमरेतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ७ ॥ तथैव
मद्रराजोपिभीमंदृष्ट्वामहाबलं ॥ ससाराभिमुखस्तूर्णंशार्दूलइवकुंजरं ॥ ८ ॥ ततस्तूर्यनिनादाश्चशंखानांचसहस्रशः ॥ सिंहनादाश्चसंजज्ञुर्भेरीणांचमहास्व
नाः ॥ ९ ॥ पश्यतांशतशोह्यासीदन्योन्यमभिधावतां ॥ पांडवानांकुरूणांचसाधुसाध्वितिनिःस्वनः ॥ १० ॥ नहिमद्राधिपादन्यःसर्वराजसुभारत ॥ सोढुमुत्स
हतेवेगंभीमसेनस्यसंयुगे ॥ ११ ॥ तथामद्राधिपस्यापिगदावेगंमहात्मनः ॥ सोढुमुत्सहतेलोकेयुधिकोन्योवृकोदरात् ॥ १२ ॥ पट्टैर्जांबूनदैर्बद्धावभूवजनह
र्षणी ॥ प्रजज्वालतदाविद्धाभीमेनमहतीगदा ॥ १३ ॥ तथैवचरतोमार्गान्मंडलानिचसर्वशः ॥ महाविद्युत्प्रतीकाशाशल्यस्यशुशुभेगदा ॥ १४ ॥ तौवृषावि
वनर्दंतौमंडलानिविचेरतुः ॥ आवर्त्तितगदाश्टंगावुभौशल्यवृकोदरौ ॥ १५ ॥ मंडलावर्त्तमार्गेषुगदाविहरणेषुच ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ १६ ॥
ताडिताभीमसेनेनशल्यस्यमहतीगदा ॥ साग्निज्वालामहारौद्रातदातूर्णमशीर्यत ॥ १७ ॥ तथैवभीमसेनस्यद्विषताभिहतागदा ॥ वर्षाप्रदोषेखद्योतैर्वृतोवृक्ष
इवाबभौ ॥ १८ ॥ गदाक्षिप्तातुसमरेमद्रराजेनभारत ॥ व्योमदीपयमानासासस्टजेपावकंमुहुः ॥ १९ ॥ तथैवभीमसेनेनद्विषतेप्रेषितागदा ॥ तापयामासत
त्सैन्यंमहोल्कापततीयथा ॥ २० ॥ तेगदेगदिनांश्रेष्ठेसमासाद्यपरस्परं ॥ श्वसंत्यौनागकन्येवसस्टजातेविभावसुं ॥ २१ ॥ नखैरिवमहाव्याघ्रौदंतैरिवमहाग
जौ ॥ तौविचेरतुरासाद्यगदाग्र्याभ्यांपरस्परं ॥ २२ ॥ ततोगदाग्राभिहतौक्षणेनरुधिरोक्षितौ ॥ ददृशातेमहात्मानौकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ २३ ॥ शुश्रुवेदिक्षुसर्वा
सुतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ गदाभिघातसंह्रादःशक्राशनिरवोपमः ॥ २४ ॥ गदयामद्रराजेनसव्यदक्षिणमाहतः ॥ नाकंपततदाभीमोभिद्यमानइवाचलः ॥
॥ २५ ॥ तथाभीमगदावेगैस्ताड्यमानोमहाबलः ॥ धैर्यान्मद्राधिपस्तस्थौवज्रैर्गिरिरिवाहतः ॥ २६ ॥ आपेततुर्महावेगौसमुच्छ्रितगदावुभौ ॥ पुनरंतरमार्ग
स्थौमंडलानिविचेरतुः ॥ २७ ॥ अथाप्लुत्यपदान्यष्टौसन्निपत्यगजाविव ॥ सहसालोहदंडाभ्यामन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ क्षीववन्मत्तवत् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ तदिति अस्त्रमायया अस्त्रकौ

तौपरस्परवेगाच्चगदाभ्यांचभृशाहतौ ॥ युगपत्पेततुर्वीरौक्षिताविंद्रध्वजाविव ॥ २९ ॥ ततोविह्वलमानंतंनिःश्वसंतंपुनःपुनः ॥ शल्यमभ्यपतत्तूर्णंकृतवर्मा
॥१४॥ महारथः ॥ ३० ॥ दृष्ट्वाचैनंमहाराजगदयाभिनिपीडितं ॥ विचेष्टंतंयथानागंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतं ॥ ३१ ॥ ततःस्वरथमारोप्यमद्राणामधिपंरणे ॥ अपोवाहर
णात्तूर्णंकृतवर्मामहारथः ॥३२॥ क्षीववद्विह्वलोवीरोनिमेषात्पुनरुत्थितः ॥ भीमोपिसुमहाबाहुर्गदापाणिरदृश्यत ॥ ३३॥ ततोमद्राधिपंदृष्ट्वातवपुत्राःपराङ्मु
खं॥सनागपत्त्यश्वरथाःसमकंपंतमारिष ॥३४॥ तेपांडवैरर्द्यमानास्तावकाजितकाशिभिः॥ भीतादिशोन्वपद्यंतवातनुन्नाघनाइव॥ ३५॥ निर्जित्यधार्त्तराष्ट्रां
स्तुपांडवेयामहारथाः ॥ व्यरोचंतरणेराजन्दीप्यमानाइवाग्नयः ॥ ३६ ॥ सिंहनादान्भृशंचक्रुःशंखान्दध्मुश्चहर्षिताः ॥ भेरीश्चवादयामासुर्मृदंगांश्चानकैःसह
॥३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिशल्यापयानेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तद्बलंसुमहद्दी
र्णंत्वदीयंप्रेक्ष्यवीर्यवान् ॥ दधारैकोरणेराजन्वृषसेनोस्त्रमायया ॥ १ ॥ शरादशदिशोमुक्तावृषसेनेनसंयुगे ॥ विचेरुस्तेविनिर्भिद्यनरवाजिरथद्विपान् ॥ २ ॥
तस्यदीप्तामहाबाणाविनिश्चेरुःसहस्रशः ॥ भानोरिवमहाराजघर्मकालेमरीचयः ॥ ३ ॥ तेनार्दितामहाराजरथिनःसादिनस्तथा ॥ निपेतुरुर्व्यांसहसावातभ
ग्नाइवद्रुमाः ॥ ४ ॥ हयौघांश्चरथौघांश्चगजौघांश्चमहारथः ॥ अपातयद्रणेराजन्शतशोथसहस्रशः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वातमेकंसमरेविचरंतमभीतवत् ॥ सहिताः
सर्वराजानःपरिवव्रुःसमंततः ॥ ६ ॥ नाकुलिस्तुशतानीकोवृषसेनंसमभ्ययात् ॥ विव्याधचैनंदशभिर्नाराचैर्मर्मभेदिभिः ॥ ७॥ तस्यकर्णात्मजश्चापंछित्वा
केतुमपातयत् ॥ तंभ्रातरंपरीप्संतोद्रौपदेयाःसमभ्ययुः ॥ ८॥ कर्णात्मजंशरव्रातैरदृश्यंचक्रुरंजसा ॥ तान्नदंतोभ्यधावंतद्रोणपुत्रमुखारथाः ॥ ९ ॥ छादयंतो
महाराजद्रौपदेयान्महारथान् ॥ शरैर्नानाविधैस्तूर्णंपर्वतान्जलदाइव ॥ १० ॥ तान्पांडवाःप्रत्यगृह्णंस्त्वरिताःपुत्रगृद्धिनः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसृंजया
श्चोद्यतायुधाः ॥ ११ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंसुमहल्लोमहर्षणं ॥ त्वदीयैःपांडुपुत्राणांदेवानामिवदानवैः ॥ १२ ॥ एवंयुयुधिरेवीराःसंरब्धाःकुरुपांडवाः ॥ परस्परमु
दीक्षंतःपरस्परकृतागसः ॥ १३ ॥ तेषांददृशिरेकोपाद्वपूंष्यमिततेजसां ॥ युयुत्सूनामिवाकाशेपतत्रिवरभोगिनां ॥ १४ ॥ ॥१४॥

शलेन ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कथंयुयुधिरेइत्यस्योत्तरं एवंयुयुधिरेइति ॥ १३ ॥ पतत्रिवरभोगिनामिव पतत्रिवरोगरुडः भोगिनःसर्पाः ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ द्रुतेनपलायितेन ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

भीमकर्णकृपद्रोणद्रौणिपार्षतसात्यकैः ॥ बभासेसरणोद्देशःकालसूर्यइवोदितः ॥ १५ ॥ तदासीत्तुमुलंयुद्धंनिघ्नतामितरेतरं ॥ महाबलानांबलिभिर्दानवानां
यथासुरैः ॥ १६ ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकमुद्धूतार्णवनिःस्वनं ॥ त्वदीयमवधीत्सैन्यंसंप्रद्रुतमहारथं ॥ १७ ॥ तन्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाशत्रुभिर्भृशमर्दितं ॥ अलंद्रुतेनवः
शूराइतिद्रोणोभ्यभाषत ॥ १८ ॥ ततःशोणहयःक्रुद्धश्चतुर्दंतइवद्विपः ॥ प्रविश्यपांडवानीकंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ १९ ॥ तमाविध्यच्छितैर्बाणैःकंकपत्रैर्युधि
ष्ठिरः ॥ तस्यद्रोणोधनुश्छित्वातंद्रुतंसमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ चक्ररक्षःकुमारस्तुपंचालानांयशस्करः ॥ दधारद्रोणमायांतंवेलेवसरितांपतिं ॥ २१ ॥ द्रोणंनिवारि
तंदृष्ट्वाकुमारेणद्विजर्षभं ॥ सिंहनादरवोह्यासीत्साधुसाध्वितिभाषितं ॥ २२ ॥ कुमारस्तुततोद्रोणंसायकेनमहाहवे ॥ विव्याधोरसिसंक्रुद्धःसिंहवच्चनदन्मुहुः
॥ २३ ॥ संवार्यचरणेद्रोणंकुमारस्तुमहाबलः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःकृतहस्तोजितश्रमः ॥ २४ ॥ तंशूरमार्यव्रतिनंमंत्रास्त्रेषुकृतश्रमं ॥ चक्ररक्षंपरामृद्नात्कुमारंद्वि
जपुंगवः ॥ २५ ॥ समध्यंप्राप्यसैन्यानांसर्वाःप्रविचरन्दिशः ॥ तवसैन्यस्यगोप्तासीद्भारद्वाजोद्विजर्षभः ॥ २६ ॥ शिखंडिनंद्वादशभिर्विंशत्याचोत्तमौजसं ॥
नकुलंपंचभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः ॥ २७ ॥ युधिष्ठिरंद्वादशभिर्द्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ सात्यकिंपंचभिर्विध्वामत्स्यंचदशभिःशरैः ॥ २८ ॥ व्यक्षोभयद्र
णेयोधान्यथामुख्यमभिद्रवन् ॥ अभ्यवर्त्ततसंप्रेप्सुःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ २९ ॥ युगंधरस्ततोराजन्भारद्वाजंमहारथं ॥ वारयामाससंक्रुद्धंवातोद्धतमिवार्णवं
॥ ३० ॥ युधिष्ठिरंसविध्वातुशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ युगंधरंतुभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ३१ ॥ ततोविराटद्रुपदौकेकयाःसात्यकिःशिबिः ॥ व्याघ्रदत्तश्चपांचा
ल्यःसिंहसेनश्चवीर्यवान् ॥ ३२ ॥ एतेचान्येचबहवःपरीप्संतोयुधिष्ठिरं ॥ आववुस्तस्यपंथानंकिरंतःसायकान्बहून् ॥ ३३ ॥ व्याघ्रदत्तस्तुपांचाल्योद्रोणंविव्या
धमार्गणैः ॥ पंचाशताशितैराजंस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३४ ॥ त्वरितंसिंहसेनस्तुद्रोणंविध्वामहारथं ॥ प्राहसत्सहसाहृष्टस्त्रासयन्वैमहारथान् ॥ ३५ ॥ ततोविस्फा
र्यनयनेधनुर्ज्यामवमृज्यच ॥ तलशब्दंमहत्कृत्वाद्रोणस्तंसमुपाद्रवत् ॥ ३६ ॥ ततस्तुसिंहसेनस्यशिरःकायात्सकुंडलं ॥ व्याघ्रदत्तस्यचाक्रम्यभल्लाभ्यामाहरद्ब
ली ॥ ३७ ॥ तान्प्रमृज्यशरव्रातैःपांडवानांमहारथान् ॥ युधिष्ठिररथाभ्याशेतस्थौमृत्युरिवांतकः ॥ ३८ ॥ ततोभवन्महाशब्दोराजन्यौधिष्ठिरेबले ॥ हतोराजेति
योधानांसमीपस्थेयतव्रते ॥ ३९ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ विशसनेयुद्धे ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ मसारइंद्रनीलः गल्वर्कःपद्मरागः ॥ ५४ ॥

अब्रुवन्सैनिकास्तत्रदृष्ट्वाद्रोणस्यविक्रमं ॥ अद्यराजाधार्त्तराष्ट्रःकृतार्थोवैभविष्यति ॥ ४० ॥ अस्मिन्मुहूर्त्तेद्रोणस्तुपांडवंगृह्यहर्षितः ॥ आगमिष्यतिनोनूनं
॥१५॥ धार्त्तराष्ट्रस्यसंयुगे ॥ ४१ ॥ एवंसंजल्पतांतेषांतावकानांमहारथः ॥ आयाज्जवेनकौंतेयोरथघोषेणनादयन् ॥ ४२ ॥ शोणितोदांरथावर्त्तांकृत्वाविशसनेन
दीं ॥ शूरास्थिचयसंकीर्णांप्रेतकूलापहारिणीं ॥ ४३ ॥ तांशरौघमहाफेनांप्रासमत्स्यसमाकुलां ॥ नदीमुत्तीर्यवेगेनकुरून्विद्राव्यपांडवः ॥ ४४ ॥ ततःकिरीटी
सहसाद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ छादयन्निषुजालेनमहतामोहयन्निव ॥ ४५ ॥ शीघ्रमभ्यस्यतोबाणान्संदधानस्यचानिशं ॥ नांतरंददृशेकश्चित्कौंतेयस्ययश
स्विनः ॥ ४६ ॥ नदिशोनांतरिक्षंचनद्यौर्नैवचमेदिनी ॥ अदृश्यंतमहाराजबाणभूताइवाभवन् ॥ ४७ ॥ नादृश्यततदाराजंस्तत्रकिंचनसंयुगे ॥ बाणांधकारेम
हतिकृतेगांडीवधन्वना ॥ ४८ ॥ सूर्येचास्तमनुप्राप्तेतमसाचाभिसंवृते ॥ नाज्ञायततदाशत्रुर्नसुहृन्नचकश्चन ॥ ४९ ॥ ततोवहारंचक्रुस्तेद्रोणदुर्योधनादयः ॥
तान्विदित्वापुनस्त्रस्तानयुद्धमनसःपरान् ॥ ५० ॥ स्वान्यनीकानिबीभत्सुःशनकैरवहारयत् ॥ ततोभितुष्टुवुःपार्थंप्रहृष्टाःपांडुसृंजयाः ॥ ५१ ॥ पंचालाश्चमनो
ज्ञाभिर्वाग्भिःसूर्यमिवर्षयः ॥ एवंस्वशिबिरंप्रायाज्जित्वाशत्रून्धनंजयः ॥ ५२ ॥ पृष्ठतःसर्वसैन्यानांमुदितोवैसकेशवः ॥ ५३ ॥ मसारगल्वर्कसुवर्णरूपैर्वज्र
प्रवालस्फटिकैश्चमुख्यैः ॥ चित्रेरथेपांडुसुतोबभासेनक्षत्रचित्रेवियतीवचंद्रः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिप्रथमदिवसाव
हारेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ समाप्तंचद्रोणाभिषेकपर्व ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथसंशप्तकवधपर्व ॥ संजयउवाच तेसेनेशिबिरं
गत्वान्यविशेतांविशांपते ॥ यथाभागंयथान्यायंयथागुल्मंचसर्वशः ॥ १ ॥ कृत्वावहारंसैन्यानांद्रोणःपरमदुर्मनाः ॥ दुर्योधनमभिप्रेक्ष्यसव्रीडमिदमब्रवीत्
॥ २ ॥ उक्तमेतन्मयापूर्वंनतिष्ठतिधनंजये ॥ शक्योग्रहीतुंसंग्रामेदेवैरपियुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ इतितद्वःप्रयततांकृतंपार्थेनसंयुगे ॥ माविशंकीर्वचोमह्यमजेयौकृ
ष्णपांडवौ ॥ ४ ॥ अपनीतेतुयोगेनकेनचिच्छ्वेतवाहने ॥ ततएष्यतितेराजन्वशमेषयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ कश्चिदाहूयतंसंख्येदेशमन्यंप्रकर्षतु ॥ तमजित्वानकौंते
योनिवर्त्तेतकथंचन ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नंतरेशून्येधर्मराजमहंनृप ॥ ग्रहीष्यामिचमूंभित्वाधृष्टद्युम्नस्यपश्यतः ॥ ७ ॥ ॥१५॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेसेनेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ योगेनउपायेन ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ लोक्याः पुण्यलोकार्हाः ॥ २४ ॥ ब्रह्मचर्यंवेदव्रताचरणं

अर्जुनेनविहीनस्तुयदिनोत्स्यजतेरणं ॥ मामुपायांतमालोक्यगृहीतंविद्धिपांडवं ॥ ८ ॥ एवंतेहंमहाराजधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ समानेष्यामिसगणंवशमद्यनसं
शयः ॥ ९ ॥ यदितिष्ठतिसंग्रामेमुहूर्त्तमपिपांडवः ॥ अथापयातिसंग्रामाद्विजयात्तद्विशिष्यते ॥ १० ॥ संजयउवाच द्रोणस्यतद्वचःश्रुत्वात्रिगर्त्ताधिपति
स्तदा ॥ भ्रातृभिःसहितोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ ११ ॥ वयंविनिकृताराजन्सदागांडीवधन्वना ॥ अनागःस्वपिचागस्तत्कृतमस्मासुतेनवै ॥ १२ ॥ तेवयं
स्मरमाणास्तान्विनिकारान्पृथग्विधान् ॥ क्रोधाग्निनादह्यमानानशेमहिसदानिशि ॥ १३ ॥ सनोदिष्ट्यास्त्रसंपन्नश्चक्षुर्विषयमागतः ॥ कर्तारःस्मवयंकर्मय
च्चिकीर्षामहृद्गतं ॥ १४ ॥ भवतश्चप्रियंयत्स्यादस्माकंचयशस्करं ॥ वयमेनंहनिष्यामोनिकृष्यायोधनाद्बहिः ॥ १५ ॥ अद्यास्त्वनर्जुनाभूमिरत्रिगर्त्ताथवापुनः ॥
सत्यंतेप्रतिजानीमोनैतन्मिथ्याभविष्यति ॥ १६ ॥ एवंसत्यरथश्चोक्त्वासत्यवर्माचभारत ॥ सत्यव्रतश्चसत्येषुःसत्यकर्मातथैवच ॥ १७ ॥ सहिताभ्रातरःपं
चरथानामयुतेनच ॥ न्यवर्त्ततमहाराजकृत्वाशपथमाहवे ॥ १८ ॥ मालवास्तुंडिकेराश्चरथानामयुतैस्त्रिभिः ॥ सुशर्माचनरव्याघ्रस्त्रिगर्त्तःप्रस्थलाधिपः ॥
॥ १९ ॥ मावेल्लकैर्ललित्थैश्चसहितोमद्रकैरपि ॥ रथानामयुतेनैवसोगमद्भ्रातृभिःसह ॥ २० ॥ नानाजनपदेभ्यश्चरथानामयुतंपुनः ॥ समुत्थितंविशिष्टानां
शपथार्थमुपागमत् ॥ २१ ॥ ततोज्वलनमानर्च्यहुत्वासर्वेपृथक्पृथक् ॥ जगृहुःकुशचीराणिचित्राणिकवचानिच ॥ २२ ॥ तेचबद्धतनुत्राणाघृताक्ताःकुशची
रिणः ॥ मौर्वीमेखलिनोवीराःसहस्रशतदक्षिणाः ॥ २३ ॥ यज्वानःपुत्रिणोलोक्याःकृतकृत्यास्तनुत्यजः ॥ योक्ष्यमाणास्तदात्मानंयशसाविजयेनच ॥ २४ ॥
ब्रह्मचर्यश्रुतिमुखैःक्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः ॥ प्राप्यान्लोकान्सुयुद्धेनक्षिप्रमेवयियासवः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणांस्तर्पयित्वाचनिष्कान्दत्वापृथक्पृथक् ॥ गाश्चवासां
सिचपुनःसमाभाष्यपरस्परं ॥ २६ ॥ प्रज्वाल्यकृष्णवर्त्मानमुपागम्यरणव्रतं ॥ तस्मिन्नग्नौतदाचक्रुःप्रतिज्ञांदृढनिश्चयाः ॥ २७ ॥ शृण्वतांसर्वभूतानामुच्चैर्वा
चोवभाषिरे ॥ सर्वेधनंजयवधेप्रतिज्ञांचापिचक्रिरे ॥ २८ ॥ येवैलोकाश्चाव्रतिनांयेचैवब्रह्मघातिनां ॥ मद्यपस्यचयेलोकागुरुदाररतस्यच ॥ २९ ॥ ब्रह्मस्वहा
रिणश्चैवराजपिंडापहारिणः ॥ शरणागतंचत्यजतोयाचमानंतथाघ्नतः ॥ ३० ॥

श्रुतिर्वेदाध्ययनंतेएवमुखंप्रधानंयेषुतैः कर्मभिरितिशेषः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ आत्मापहारिणांस्वजातिगोपकानां ॥ ३२ ॥ श्रुतंप्रतिज्ञातं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अपदांतरमव्यवहितं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अगारदाहिनांचैवयेचगांनिघ्नतामपि॥ अपकारिणांचयेलोकायेचब्रह्मद्विषामपि ॥ ३१ ॥ स्वभार्यामृतुकालेषुमोहाद्वैनाभिगच्छतां ॥ श्राद्धमैथुनिकानांच येचाप्यात्मापहारिणां॥ ३२॥ न्यासापहारिणांयेचश्रुतंनाशयतांचये ॥ क्लीबेनयुध्यमानानांयेचनीचानुसारिणां ॥ ३३ ॥ नास्तिकानांचयेलोकायेऽग्निमातृपितृत्यजां ॥ तानाप्नुयामहेलोकान्येचपापकृतामपि ॥ ३४ ॥ यद्यहत्वावयंयुद्धेनिवर्त्तेमधनंजयं ॥ तेनचाभ्यर्दितास्त्रासाद्भवेमहिपराङ्मुखाः ॥ ३५ ॥ यदित्वसुकरंलोकेकर्मकुर्यामसंयुगे॥ इष्टाँल्लोकान्प्राप्नुयामोवयमद्यनसंशयः ॥ ३६ ॥ एवमुक्तातदाराजंस्तेऽभ्यवर्त्तंतसंयुगे॥ आह्वयंतोऽर्जुनंवीराःपितृजुष्टांदिशंप्रति॥ ३७॥ आहूतस्तैर्नरव्याघ्रैःपार्थःपरपुरंजयः॥ धर्मराजमिदंवाक्यमपदांतरमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ आहूतोननिवर्त्तेयमितिमेव्रतमाहितं ॥संशप्तकाश्चमांराजन्नाह्वयंतिमहामृधे॥ ३९ ॥ एषचभ्रातृभिःसार्धंसुशर्माह्वयतेरणे॥ वधायसगणस्यास्यमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४० ॥ नैतच्छक्नोमिसंसोढुमाह्वानं पुरुषर्षभ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिहतान्विद्धिपरान्युधि॥ ४१॥ युधिष्ठिरउवाच श्रुतंतेतत्त्वतस्तातयद्द्रोणस्यचिकीर्षितं॥ यथातदनृतंतस्यभवेत्तत्त्वंसमाचर॥ ४२॥ द्रोणोहिबलवान्शूरःकृतास्त्रश्चजितश्रमः॥ प्रतिज्ञातंचतेनैतद्ग्रहणंमेमहारथ ॥ ४३॥ अर्जुनउवाच अयंवैसत्यजिद्राजन्नद्यत्वांरक्षितायुधि॥ ध्रियमाणेचपांचाल्येनाचार्यःकाममाप्स्यति॥ ४४॥ हतेतुपुरुषव्याघ्रेरणेसत्यजितिप्रभो॥ सर्वैरपिसमेतैर्वानस्थातव्यंकथंचन॥ ४५॥ संजयउवाच अनुज्ञातस्ततोराज्ञापरिष्वक्तश्चफाल्गुनः॥ प्रेम्णादृष्टश्चबहुधाह्याशिषश्चास्ययोजिताः ॥ ४६॥ विहायैनंततःपार्थस्त्रिगर्त्तान्प्रत्ययाद्बली॥ क्षुधितःक्षुद्विघातार्थंसिंहोमृगगणानिव॥ ४७॥ ततोदौर्योधनंसैन्यंमुदापरमयायुतं॥ ऋतेऽर्जुनंभृशंक्रुद्धंधर्मराजस्यनिग्रहे॥ ४८॥ ततोन्योन्येनतेसैन्येसमाजग्मतुरोजसा॥ गंगासरय्वौवेगेनप्रावृषीवोल्बणोदके॥ ४९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिधनंजययानेसप्तदशोऽध्यायः॥१७॥ ॥७॥

संजयउवाच ततःसंशप्तकाराजन्समेदेशेव्यवस्थिताः॥ व्यूह्यानीकंरथैरेवचंद्राकारंमुदायुताः ॥ १ ॥ तेकिरीटिनमायांतंदृष्ट्वाहर्षेणमारिष ॥ उदक्रोशन्नरव्याघ्राःशब्देनमहतातदा॥ २ ॥ सशब्दःप्रदिशःसर्वादिशःखंचसमावृणोत्॥ आवृतत्वाच्चलोकस्यनासीत्तत्रप्रतिस्वनः॥ ३॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सोतीवसंप्रहृष्टांस्तानुपलभ्यधनंजयः ॥ किंचिदभ्युत्स्मयन्कृष्णमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ पश्यैतान्देवकीमातर्मुमूर्षूनद्यसंयुगे ॥ भ्रातॄंस्त्रैगर्त्तकानेवंरोदितव्ये
प्रहर्षितान् ॥ ५ ॥ अथवाहर्षकालोयंत्रैगर्त्तानामसंशयं ॥ कुनरैर्दुरवापान्हिलोकान्प्राप्स्यंत्यनुत्तमान् ॥ ६ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्हृषीकेशंततोऽर्जुनः ॥ आस
सादरणेव्यूढांत्रिगर्त्तानामनीकिनीं ॥ ७ ॥ सदेवदत्तमादायशंखंहेमपरिष्कृतं ॥ दध्मौवेगेनमहताघोषेणापूरयन्दिशः ॥ ८ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तासंशप्तकव
रूथिनी ॥ विचेष्टावस्थितासंख्येत्यश्मसारमयीयथा ॥ ९ ॥ वाहास्तेषांविवृत्ताक्षाःस्तब्धकर्णशिरोधराः ॥ विष्टब्धचरणामूत्रंरुधिरंचप्रसुस्रुवुः ॥ १० ॥ उप
लभ्यततःसंज्ञामवस्थाप्यचवाहिनीं ॥ युगपत्पांडुपुत्रायचिक्षिपुःकंकपत्रिणः ॥ ११ ॥ तान्यर्जुनःसहस्राणिदशपंचभिराशुगैः ॥ अनागतान्येवशरैश्चिच्छेदा
शुपराक्रमी ॥ १२ ॥ ततोर्जुनंशितैर्बाणैर्दशभिर्दशभिःपुनः ॥ प्राविध्यंततताःपार्थस्तानविध्यत्रिभिस्त्रिभिः ॥ १३ ॥ एकैकस्तुततःपार्थंराजन्विव्याधपंचभिः ॥
सचतान्प्रतिविव्याधद्वाभ्यांद्वाभ्यांपराक्रमी ॥ १४ ॥ भूयएवतुसंक्रुद्धास्त्वर्जुनंसहकेशवं ॥ आपूरयन्शरैस्तीक्ष्णैस्तडागमिववृष्टिभिः ॥ १५ ॥ ततःशरसहस्रा
णिप्रापतन्नर्जुनंप्रति ॥ भ्रमराणामिवव्राताःफुल्लंद्रुमगणंवने ॥ १६ ॥ ततःसुबाहुस्त्रिंशद्भिरद्रिसारमयैःशरैः ॥ अविध्यदिषुभिर्गाढंकिरीटेसव्यसाचिनं ॥ १७ ॥
तैःकिरीटीकिरीटस्थैर्हेमपुंखैरजिह्मगैः ॥ शातकुंभमयापीडोबभौसूर्यइवोत्थितः ॥ १८ ॥ हस्तावापंसुबाहोस्तुभल्लेनयुधिपांडवः ॥ चिच्छेदतंचैवपुनःशरवर्षै
रवाकिरत् ॥ १९ ॥ ततःसुशर्मादशभिःसुरथस्तुकिरीटिनं ॥ सुधर्मासुधनुश्चैवसुबाहुश्चसमार्पयत् ॥ २० ॥ तांस्तुसर्वान्पृथग्बाणैर्वानरप्रवरध्वजः ॥ प्रत्यविध्य
द्ध्वजांश्चैषांभल्लैश्चिच्छेदसायकान् ॥ २१ ॥ सुधन्वनोधनुश्छित्वाहयांश्चास्यावधीच्छरैः ॥ अथास्यसशिरस्त्राणंशिरःकायादपातयत् ॥ २२ ॥ तस्मिन्निप
तितेवीरेत्रस्तास्तस्यपदानुगाः ॥ व्यद्रवंतभयाद्भीतायत्रदौर्योधनंबलं ॥ २३ ॥ ततोजघानसंक्रुद्धोवासविस्तांमहाचमूं ॥ शरजालैरविच्छिन्नैस्तमःसूर्यइवां
शुभिः ॥ २४ ॥ ततोभग्नेबलेतस्मिन्विप्रलीनेसमंततः ॥ सव्यसाचिनिसंक्रुद्धेत्रैगर्त्तान्भयमाविशत् ॥ २५ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ अमु
ह्यंस्तत्रतत्रैवत्रस्तामृगगणाइव ॥ २६ ॥ ततस्त्रिगर्त्तराट्क्रुद्धस्तानुवाचमहारथान् ॥ अलंद्रुतेनवःशूरानभयंकर्तुमर्हथ ॥ २७ ॥ शप्त्वाथशपथान्घोरान्सर्वैसै
न्यस्यपश्यतः ॥ गत्वादौर्योधनंसैन्यंकिंवैवक्ष्यथमुख्यशः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

नावहास्याःकथंलोकेकर्मणानेनसंयुगे॥ भवेमसहिताःसर्वेनिवर्तध्वंयथाबलं॥ २९॥ एवमुक्तास्तुतेराजन्नुदक्रोशन्मुहुर्मुहुः॥ शंखांश्चदध्मिरेवीराहर्षयंतःप
रस्परं॥ ३०॥ ततस्तेसंन्यवर्त्तंतसंशप्तकगणाःपुनः॥ नारायणाश्चगोपालामृत्युंकृत्वाऽनिवर्त्तनं॥३१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणि
सुधन्ववधेअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच दृष्ट्वातुसंनिवृत्तांस्तान्संशप्तकगणान्पुनः॥ वासुदेवंमहात्मानमर्
जुनःसमभाषत॥ १॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशसंशप्तकगणान्प्रति॥ नैतेहास्यंतिसंग्रामंजीवंतइतिमेमतिः॥ २॥ पश्यमेऽस्त्रबलंघोरंबाह्वोरिष्वसनस्यच॥ अद्यै
तान्पातयिष्यामिक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव ॥ ३ ॥ ततःकृष्णःस्मितंकृत्वाप्रतिनंद्यशिवेनतं ॥ प्रावेशयतदुर्धर्षोयत्रयत्रैच्छदर्जुनः ॥ ४ ॥ सरथोभ्राजतेत्यर्थमुह्य
मानोरणेतदा ॥ उह्यमानमिवाकाशेविमानंपांडुरैर्हयैः ॥५॥ मंडलानिततश्चक्रेगतप्रत्यागतानिच ॥ यथाशक्ररथोराजन्युद्धेदेवासुरेपुरा॥ ६॥ अथना
रायणाःक्रुद्धाविविधायुधपाणयः॥ छादयंतःशरव्रातैःपरिवव्रुर्धनंजयं॥ ७॥ अदृश्यंचमुहूर्त्तेनचक्रुस्तेभरतर्षभ॥ कृष्णेनसहितंयुद्धेकुंतीपुत्रंधनंजयं ॥ ८ ॥
क्रुद्धस्तुफाल्गुनःसंख्येद्विगुणीकृतविक्रमः॥ गांडीवंधनुरामृज्यतूर्णंजग्राहसंयुगे॥ ९॥ बध्वाचभ्रुकुटिंवक्रेक्रोधस्यप्रतिलक्षणं॥ देवदत्तंमहाशंखंपूरयामा
सपांडवः॥ १०॥ अथास्त्रमरिसंघघ्नंत्वाष्ट्रमभ्यस्यदर्जुनः॥ ततोरूपसहस्राणिप्रादुरासन्पृथक्पृथक् ॥ ११ ॥ आत्मनःप्रतिरूपैस्तैर्नानारूपैर्विमोहिताः॥ अ
न्योन्येनार्जुनंमत्वास्वमात्मानंचजघ्निरे॥ १२॥ अयमर्जुनोयंगोविंदइमौपांडवयादवौ॥ इतिब्रुवाणाःसंमूढाजघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ १३ ॥ मोहिताःपरमास्त्रे
णक्षयंजग्मुःपरस्परं॥ अशोभंतरणेयोधाःपुष्पिताइवकिंशुकाः॥ १४ ॥ ततःशरसहस्राणितैर्विमुक्तानिभस्मसात् ॥ कृत्वातदस्त्रंतान्वीराननयद्यमसादनं॥
॥ १५॥ अथप्रहस्यबीभत्सुर्ललित्थान्मालवानपि॥ मावेल्लकांस्त्रिगर्तांश्चयौधेयांश्चार्दयच्छरैः ॥ १६ ॥ तेहन्यमानावीरेणक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ व्यसृज
ञ्छरजालानिपार्थेनानाविधानिच॥ १७॥ नध्वजोनार्जुनस्तत्रनरथोनचकेशवः॥ प्रत्यदृश्यतघोरेणशरवर्षेणसंवृतः॥१८॥ ततस्तेलब्धलक्षत्वादन्योन्यम
भिचुक्रुशुः॥ हतौकृष्णाविति प्रीत्यावासांस्याधुधुवुस्तदा॥ १९॥ भेरीमृदंगशंखांश्चदध्मुर्वीराःसहस्रशः॥ सिंहनादरवांश्चोग्रांश्चक्रिरेतत्रमारिष ॥ २० ॥ ॥१७॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ सोत्तरायुधिनःउपरिगतैर्योधैःसहिताः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

ततःप्रसिष्विदेकृष्णःखिन्नश्चार्जुनमब्रवीत् ॥ क्वासिपार्थनपश्येत्वांकच्चिज्जीवसिशत्रुहन् ॥ २१ ॥ तस्यतद्भाषितंश्रुत्वात्वरमाणोधनंजयः ॥ वायव्यास्त्रेणतैर
स्तांशरवृष्टिमपाहरत् ॥ २२ ॥ ततःसंशप्तकव्रातान्साश्वद्वीपरथायुधान् ॥ उवाहभगवान्वायुःशुष्कपर्णचयानिव ॥ २३ ॥ उह्यमानास्तुतेराजन्बह्वशोभंतवा
युना ॥ प्रडीनाःपक्षिणःकालेवृक्षेभ्यइवमारिष ॥ २४ ॥ तांस्तथाव्याकुलीकृत्यत्वरमाणोधनंजयः ॥ जघाननिशितैर्बाणैःसहस्राणिशतानिच ॥ २५ ॥ शिरां
सिभल्लैरहरद्बाहूनपिचसायुधान् ॥ हस्तिहस्तोपमांश्चोरून्शरैरुर्व्यामपातयत् ॥ २६ ॥ पृष्ठच्छिन्नान्विचरणान्बाहुपार्श्वेक्षणाकुलान् ॥ नानांगावयवैर्हीनांश्च
कारारीन्धनंजयः ॥ २७ ॥ गंधर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ॥ शरैर्विशकलीकुर्वंश्चक्रेव्यश्वरथद्विपान् ॥ २८ ॥ मुंडतालवनानीवतत्रतत्रचकाशि
रे ॥ छिन्नारथध्वजव्राताःकेचित्तत्रक्वचित्क्वचित् ॥ २९ ॥ सोत्तरायुधिनोनागाःसपताकांकुशध्वजाः ॥ पेतुःशक्राशनिहताद्रुमवंतइवाचलाः ॥ ३० ॥ चाम
रापीडकवचाःस्रस्तांत्रनयनास्तथा ॥ सारोहास्तुरगाःपेतुःपार्थबाणहताःक्षितौ ॥ ३१ ॥ विप्रविद्धासिनखराश्छिन्नवर्मर्ष्टिशक्तयः ॥ पत्तयश्छिन्नवर्माणःकृप
णाःशेरतेहताः ॥ ३२ ॥ तैर्हतैर्हन्यमानैश्चपतद्भिःपतितैरपि ॥ भ्रमद्भिर्निष्टनद्भिश्चक्रूरमायोधनंबभौ ॥ ३३ ॥ रजश्चसुमहज्जातंशांतंरुधिरवृष्टिभिः ॥ महीचा
प्यभवद्दुर्गाकबंधशतसंकुला ॥ ३४ ॥ तद्बभौरौद्रबीभत्संबीभत्सोर्यानमाहवे ॥ आक्रीडमिवरुद्रस्यघ्नतःकालात्ययेपशून् ॥ ३५ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनव्याकु
लाश्वरथद्विपाः ॥ तमेवाभिमुखाःक्षीणाःशक्रस्यातिथितांगताः ॥ ३६ ॥ साभूमिर्भरतश्रेष्ठनिहतैस्तैर्महारथैः ॥ आस्तीर्णासंबभौसर्वाप्रेतीभूतैःसमंततः ॥
॥ ३७ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवप्रमत्तेसव्यसाचिनि ॥ व्यूढानीकस्ततोद्रोणोयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ तंप्रत्यगृह्णंस्त्वरिताव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ युधिष्ठिरंपरी
प्संतस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिअर्जुनसंशप्तकयुद्धेऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच परिणाम्यनिशांतांतुभारद्वाजोमहारथः ॥ उक्त्वासुबहुराजेंद्रवचनंवैसुयोधनं ॥ १ ॥ विधाययोगंपार्थेनसंशप्तकगणैःसह ॥ निष्क्रांतेचतदा
पार्थेसंशप्तकवधंप्रति ॥ २ ॥ व्यूढानीकस्ततोद्रोणःपांडवानांमहाचमूं ॥ अभ्ययाद्भरतश्रेष्ठधर्मराजजिघृक्षया ॥ ३ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ परिणाम्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ उष्णगेघर्मात्यये ॥ १६ ॥ १७ ॥ पौर्णमास्यांकृत्तिकायोगयुक्तेनइंदुना शारदपूर्णचंद्रेणेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

व्यूढंदृष्ट्वासुपर्णंतुभारद्वाजकृतंतदा ॥ व्यूहेनमंडलार्धेनप्रत्यव्यूहद्युधिष्ठिरः ॥ मुखंत्वासीत्सुपर्णस्यभारद्वाजोमहारथः ॥ ४ ॥ शिरोदुर्योधनोराजासोदर्यैःसानुगैर्वृतः ॥ चक्षुषीकृतवर्मासीद्गौतमश्चास्यतांवरः ॥ ५ ॥ भूतशर्माक्षेमशर्माकरकाक्षश्चवीर्यवान् ॥ कलिंगाःसिंहलाःप्राच्याःशूराभीरादशेरकाः ॥ ६ ॥ शकायवनकांबोजास्तथाहंसपथाश्चये ॥ ग्रीवायांशूरसेनाश्चदरदामद्रकेकयाः ॥ ७ ॥ गजाश्वरथपत्त्योघास्तस्थुःपरमदंशिताः ॥ भूरिश्रवास्तथाशल्यःसोमदत्तश्चवाल्हिकः ॥ ८ ॥ अक्षौहिण्यावृतावीरादक्षिणंपार्श्वमास्थिताः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ ९ ॥ वामंपार्श्वंसमाश्रित्यद्रोणपुत्राग्रतःस्थिताः ॥ पृष्ठेकलिंगाःसांबष्ठामागधाःपौंड्रमद्रकाः ॥ १० ॥ गांधाराःशकुनाःप्राच्याःपार्वतीयावसातयः ॥ पुच्छेवैकर्त्तनःकर्णःसपुत्रज्ञातिबांधवः ॥ ११ ॥ महत्यासेनयातस्थौनानाजनपदोत्थया ॥ जयद्रथोभीमरथःसंपातिर्ऋषभोजयः ॥ १२ ॥ भूमिंजयोवृषक्राथोनैषधश्चमहाबलः ॥ वृताबलेनमहताब्रह्मलोकपरिष्कृताः ॥ १३ ॥ व्यूहस्योरसितेराजन्स्थितायुद्धविशारदाः ॥ द्रोणेनविहितोव्यूहःपदात्यश्वरथद्विपैः ॥ १४ ॥ वातोद्धूतार्णवाकारःप्रनृत्तइवलक्ष्यते ॥ तस्यपक्षप्रपक्षेभ्योनिष्पतंतियुयुत्सवः ॥ १५ ॥ सविद्युत्स्तनितामेघाःसर्वदिग्भ्यइवोष्णगे ॥ तस्यप्राग्ज्योतिषोमध्येविधिवत्कल्पितंगजं ॥ १६ ॥ आस्थितःशुशुभेराजन्नंशुमानुदयेयथा ॥ माल्यदामवताराजन्श्वेतच्छत्रेणधार्यता ॥ १७ ॥ कृत्तिकायोगयुक्तेनपौर्णमास्यामिवेंदुना ॥ नीलांजनचयप्रख्योमदांधोद्विरदोबभौ ॥ १८ ॥ अतिवृष्टोमहामेघैर्यथास्यात्पर्वतोमहान् ॥ नानानृपतिभिर्वीरैर्विविधायुधभूषणैः ॥ १९ ॥ समन्वितःपार्वतीयैःशक्रोदेवगणैरिव ॥ ततोयुधिष्ठिरःप्रेक्ष्यव्यूहंतमतिमानुषं ॥ २० ॥ अजय्यमरिभिःसंख्येपार्षतंवाक्यमब्रवीत् ॥ ब्राह्मणस्यवशंनाहमियामद्ययथाप्रभो ॥ पारावतसवर्णाश्वतथानीतिर्विधीयतां ॥ २१ ॥ धृष्टद्युम्नउवाच द्रोणस्ययतमानस्यवशंनैष्यसिसुव्रत ॥ अहमावारयिष्यामिद्रोणमद्यसहानुगं ॥ २२ ॥ मयिजीवतिकौरव्यनोद्वेगंकर्त्तुमर्हसि ॥ नहिशक्तोरणेद्रोणोविजेतुंमांकथंचन ॥ २३ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाकिरन्बाणान्द्रुपदस्यसुतोबली ॥ पारावतसवर्णाश्वःस्वयंद्रोणमुपाद्रवत् ॥ २४ ॥ अनिष्टदर्शनंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नमवस्थितं ॥ क्षणेनैवाभवद्द्रोणोनातिहृष्टमनाइव ॥ २५ ॥ तंतुसंप्रेक्ष्यपुत्रस्तेदुर्मुखःशत्रुकर्षणः ॥ प्रियंचिकीर्षुर्द्रोणस्यधृष्टद्युम्नमवारयत् ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनिष्टदर्शनंस्वमृत्युहेतुत्वात् ॥ २५ ॥ २६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ २८ ॥ भृशायस्तोऽतिप्रयत्नवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

ससंप्रहारस्तुमुलःसुघोरःसमपद्यत॥ पार्षतस्यचशूरस्यदुर्मुखस्यचभारत॥ २७॥ पार्षतःशरजालेनक्षिप्रंप्रच्छाद्यदुर्मुखं ॥ भारद्वाजंशरौघेणमहतासमवा
रयत्॥ २८॥द्रोणमावारितंदृष्ट्वाभृशायस्तस्तवात्मजः ॥ नानालिंगैःशरव्रातैःपार्षतंसममोहयत् ॥ २९ ॥ तयोर्विषक्तयोःसंख्येपांचाल्यकुरुमुख्ययोः ॥ द्रो
णोयौधिष्ठिरंसैन्यंबहुधाव्यधमच्छरैः ॥ ३० ॥ अनिलेनयथाभ्राणिविच्छिन्नानिसमंततः ॥ तथापार्थस्यसैन्यानिविच्छिन्नानिक्वचित्क्वचित् ॥ ३१ ॥
मुहूर्तमिवतद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनं ॥ ततउन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ३२ ॥ नैवस्वेनपरेराजन्नाज्ञायंतपरस्परं ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्युद्धंतत्समव
र्तत ॥ ३३ ॥ चूडामणिषुनिष्केषुभूषणेष्वपिवर्मसु ॥ तेषामादित्यवर्णाभारश्मयःप्रचकाशिरे ॥ ३४ ॥ तत्प्रकीर्णपताकानांरथवारणवाजिनां ॥बला
काशबलाभ्राभंददृशेरूपमाहवे ॥ ३५ ॥ नरानेवनराजघ्नुरुदग्राश्चहयाहयान् ॥ रथांश्चरथिनोजघ्नुर्वारणावरवारणान् ॥ ३६ ॥ समुच्छ्रितपताकानांग
जानांपरमद्विपैः ॥ क्षणेनतुमुलोघोरःसंग्रामःसमपद्यत ॥ ३७॥ तेषांसंसक्तगात्राणांकर्षतामितरेतरं ॥ दंतसंघातसंघर्षात्सधूमोग्निरजायत ॥ ३८॥ विप्रकी
र्णपताकास्तेविषाणजनिताग्नयः ॥ बभूवुःखंसमासाद्यसविद्युतइवांबुदाः ॥ ३९ ॥ विक्षिपद्भिर्नदद्भिश्चनिपतद्भिश्चवारणैः ॥ संबभूवमहीकीर्णामेघैर्द्यौरिव
शारदी ॥ ४० ॥ तेषामाहन्यमानानांबाणतोमरऋष्टिभिः ॥ वारणानांरवोजज्ञेमेघानामिवसंप्लवे ॥ ४१ ॥ तोमराभिहताःकेचिद्बाणैश्चपरमद्विपाः ॥ वित्रेसुः
सर्वनागानांशब्दमेवापरेऽव्रजन् ॥ ४२ ॥ विषाणाभिहताश्चापिकेचित्तत्रगजागजैः ॥ चक्रुरार्तस्वनंघोरमुत्पातजलदाइव ॥ ४३ ॥ प्रतीपाःक्रियमाणाश्चवा
रणावरवारणैः ॥ उन्मथ्यपुनराजग्मुःप्रेरिताःपरमांकुशैः ॥ ४४ ॥ महामात्रैर्महामात्रास्ताडिताःशरतोमरैः ॥ गजेभ्यःपृथिवींजग्मुर्मुक्तप्रहरणांकुशाः ॥
॥ ४५ ॥ निर्मनुष्याश्चमातंगाविनदंतस्ततस्ततः ॥ छिन्नाभ्राणीवसंपेतुःसंप्रविश्यपरस्परं ॥ ४६ ॥ हतान्परिवहंतश्चपतितान्पतितायुधान् ॥ दिशोजग्मुर्महाना
गाःकेचिदेकचराइव ॥ ४७॥ ताडितास्ताड्यमानाश्चतोमरर्ष्टिपरश्वधैः ॥ पेतुरार्त्तस्वनंकृत्वातदाविशसनेगजाः ॥ ४८॥ तेषांशैलोपमैःकायैर्निपतद्भिःसमंत
तः ॥ आहतासहसाभूमिश्चकंपेचननादच ॥ ४९ ॥ सादितैःसगजारोहैःसपताकैःसमंततः ॥ मातंगैःशुशुभेभूमिर्विकीर्णैरिवपर्वतैः ॥ ५० ॥ गजस्थाश्चमहा
मात्रानिर्भिन्नहृदयारणे ॥ रथिभिःपातिताभल्लैर्विकीर्णांकुशतोमराः ॥ ५१ ॥

एकचराः द्विपांतरदर्शनासहाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ अचित्ततांमोहं आहतलक्षणोध्वस्तचिन्हः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥७॥

क्रौंचवद्विनदंतोन्येनाराचाभिहतागजाः ॥ परान्स्वांश्चापिमृद्नंतःपरिपेतुर्दिशोदश ॥ ५२ ॥ गजाश्वरथयोधानांशरीरौघसमावृता ॥ बभूवपृथिवीराजन्मांस
शोणितकर्दमा ॥ ५३ ॥ प्रमथ्यचविषाणाग्रैःसमुत्क्षिप्ताश्ववारणैः ॥ सचक्राश्वविचक्राश्चरथैरेवमहारथाः ॥ ५४ ॥ रथाश्वरथिभिर्हीनानिर्मनुष्याश्ववाजि
नः ॥ हतारोहाश्वमातंगादिशोजग्मुर्भयातुराः ॥ ५५ ॥ जघानात्रपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंतथा ॥ इत्यासीत्तुमुलंयुद्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ५६ ॥ आगुल्फेभ्योव
सीदंतेनरालोहितकर्दमैः ॥ दीप्यमानैःपरिक्षिप्तादावैरिवमहाद्रुमाः ॥ ५७ ॥ शोणितैःसिच्यमानानिवस्त्राणिकवचानिच ॥ छत्राणिचपताकाश्चसर्वंरक्तमदृ
श्यत ॥ ५८ ॥ हयौघाश्वरथौघाश्चनरौघाश्चनिपातिताः ॥ संक्षुण्णाःपुनरावृत्यबहुधारथनेमिभिः ॥ ५९ ॥ सगजौघमहावेगःपरासुनरशैवलः ॥ रथौघतुमुला
वर्तःप्रबभौसैन्यसागरः ॥ ६० ॥ तंवाहनमहानौभिर्योधाजयधनैषिणः ॥ अवगाह्याथमज्जंतोनैवमोहंप्रचक्रिरे ॥ ६१ ॥ शरवर्षाभिवृष्टेषुयोधेष्वंचितलक्ष्मसु ॥
नतेष्वचित्ततांलेभेकश्चिदाहतलक्षणः ॥ ६२ ॥ वर्त्तमानेतथायुद्धेघोररूपेभयंकरे ॥ मोहयित्वापरान्द्रोणोयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिसंकुलयुद्धेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोद्रोणंदृष्ट्वांतिकमुपागतं ॥ महताश
रवर्षेणप्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ १ ॥ ततोहलहलाशब्दआसीद्यौधिष्ठिरेबले ॥ जिघृक्षतिमहासिंहेगजानामिवयूथपं ॥ २ ॥ दृष्ट्वाद्रोणंततःशूरःसत्यजित्सत्यविक्र
मः ॥ युधिष्ठिरमभिप्रेप्सुराचार्यंसमुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ ततआचार्यपांचाल्यौयुयुधातेमहाबलौ ॥ विक्षोभयंतौतत्सैन्यमिंद्रवैरोचनाविव ॥ ४ ॥ ततोद्रोणंमहे
ष्वासःसत्यजित्सत्यविक्रमः ॥ अविध्यन्निशिताग्रेणपरमास्त्रंविदर्शयन् ॥ ५ ॥ तथास्यसारथेःपंचशरान्सर्पविषोपमान् ॥ अमुंचदंतकप्रख्यान्संमुमोहास्य
सारथिः ॥ ६ ॥ अथास्यसहसाविध्यद्धयान्दशभिराशुगैः ॥ दशभिर्दशभिःक्रुद्धउभौचपार्ष्णिसारथी ॥ ७ ॥ मंडलंतुसमावृत्यविचरन्पृतनामुखे ॥ ध्वजंचिच्छे
दचक्रुद्धोद्रोणस्यामित्रकर्षणः ॥ ८ ॥ द्रोणस्तुतत्समालोक्यचरितंतस्यसंयुगे ॥ मनसाचिंतयामासप्राप्तकालमरिंदमः ॥ ९ ॥ ततःसत्यजितंतीक्ष्णैर्दशभिर्मर्म
भेदिभिः ॥ अविध्यच्छीघ्रमाचार्यश्छित्वास्यसशरंधनुः ॥ १० ॥ सशीघ्रतरमादायधनुरन्यत्प्रतापवान् ॥ द्रोणमभ्यहनद्राजंस्त्रिंशताकंकपत्रिभिः ॥ ११ ॥ दृष्ट्वास
त्यजिताद्रोणंग्रस्यमानमिवाहवे ॥ वृकःशरशतैस्तीक्ष्णैःपांचाल्योद्रोणमार्दयत् ॥ १२ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

संछाद्यमानंसमरेद्रोणंदृष्ट्वामहारथं ॥ चुक्रुशुःपांडवाराजन्वस्त्राणिदुधुवुश्चह ॥ १३ ॥ वृकस्तुपरमक्रुद्धोद्रोणंषष्ट्यास्तनांतरे ॥ विव्याधबलवान्राजंस्तदद्भुत
मिवाभवत् ॥ १४ ॥ द्रोणस्तुशरवर्षेणच्छाद्यमानोमहारथः ॥ वेगंचक्रेमहावेगःक्रोधादुद्वृत्यचक्षुषी ॥ १५ ॥ ततःसत्यजितश्चापंछित्वाद्रोणोवृकस्यच ॥ ष
ड्भिःससूतंसहयंशरैर्द्रोणोवधीद्वृकं ॥ १६ ॥ अथान्यद्धनुरादायसत्यजिद्वेगवत्तरं ॥ साश्वंससूतंविशिखैर्द्रोणंविव्याधसध्वजं ॥ १७ ॥ सतन्नमम्टषेद्रोणःपांचा
ल्येनार्दितोमृधे ॥ ततस्तस्यविनाशायसत्वरंव्यसृजच्छरान् ॥ १८ ॥ हयान्ध्वजंधनुर्मुष्टिमुभौचपार्ष्णिसारथी ॥ अवाकिरत्ततोद्रोणःशरवर्षैःसहस्रशः ॥ १९ ॥
तथासंछिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः ॥ पांचाल्यःपरमास्त्रज्ञःशोणाश्वंसमयोधयत् ॥ २० ॥ ससत्यजितमालोक्यतथोदीर्णमहाहवे ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदशि
रस्तस्यमहात्मनः ॥ २१ ॥ तस्मिन्हतेमहामात्रेपंचालानांमहारथे ॥ अपायाज्जवनैरश्वैर्द्रोणात्त्रस्तोयुधिष्ठिरः ॥ २२ ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याश्चेदिकारूषको
सलाः ॥ युधिष्ठिरमभीप्संतोदृष्ट्वाद्रोणमुपाद्रवन् ॥ २३ ॥ ततोयुधिष्ठिरंप्रेप्सुराचार्यःशत्रुपूगहा ॥ व्यधमत्तान्यनीकानितूलराशिमिवानलः ॥ २४ ॥ निर्दहंतमनी
कानितानितानिपुनःपुनः ॥ द्रोणंमत्स्यादवरजःशतानीकोभ्यवर्तत ॥ २५ ॥ सूर्यरश्मिप्रतीकाशैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ षड्भिःससूतंसहयंद्रोणंविध्वाऽनदद्भृशं ॥
॥ २६ ॥ क्रूरायकर्मणेयुक्तश्चिकीर्षुःकर्मदुष्करं ॥ अवाकिरच्छरशतैर्भारद्वाजंमहारथं ॥ २७ ॥ तस्यनानदतोद्रोणःशिरःकायात्सकुंडलं ॥ क्षुरेणापाहरत्तूर्णंत
तोमत्स्याःप्रदुद्रुवुः ॥ २८ ॥ मत्स्यान्जित्वाऽजयच्चेदीन्करूषान्केकयानपि ॥ पंचालान्सृंजयान्पांडून्भारद्वाजःपुनःपुनः ॥ २९ ॥ तंदहंतमनीकानिक्रुद्धम
ग्निंयथावनं ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंवीरंसमकंपंतसृंजयाः ॥ ३० ॥ उत्तमंह्याददानस्यधनुरस्याशुकारिणः ॥ ज्याघोषोनिघ्नतोमित्रान्दिक्षुसर्वासुशुश्रुवे ॥ ३१ ॥ ना
गानश्वान्पदातींश्चरथिनोगजसादिनः ॥ रौद्राहस्तवतामुक्ताःप्रमथ्नंतिस्मसायकाः ॥ ३२ ॥ नानद्यमानःपर्जन्योमिश्रवातोहिमात्यये ॥ अश्मवर्षमिवावर्ष
न्परेषांभयमादधत् ॥ ३३ ॥ सर्वादिशःसमचरत्सैन्यंविक्षोभयन्निव ॥ बलीशूरोमहेष्वासोमित्राणामभयंकरः ॥ ३४ ॥ तस्यविद्युदिवाभ्रेषुचापंहेमपरिष्कृतं ॥
दिक्षुसर्वासुपश्यामोद्रोणस्यामिततेजसः ॥ ३५ ॥ शोभमानांध्वजेचास्यवेदीमद्राक्ष्मभारत ॥ हिमवच्छिखराकारांचरतःसंयुगेभृशं ॥ ३६ ॥ द्रोणस्तुपांडवा
नीकेचकारकदनंमहत् ॥ यथादैत्यगणेविष्णुःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ३७ ॥

सशूरःसत्यवाक्प्राज्ञोबलवान्सत्यविक्रमः॥ महानुभावःकल्पांतेरौद्रांभीरुविभीषणां॥ ३८॥ कवचोर्मिध्वजावर्त्तांमर्त्यकूलापहारिणीं॥ गजवाजिमहाग्राहा
मसिमीनांदुरासदां॥ ३९॥ वीरास्थिशर्करांरौद्रांभेरीमुरजकच्छपां ॥ चर्मवर्मप्लवांघोरांकेशशैवलशाद्वलां ॥ ४० ॥ शरौघिणींधनुःस्रोतांबाहुपन्नगसंकु
लां॥ रणभूमिवहांतीव्रांकुरुसृंजयवाहिनीं॥ ४१ ॥ मनुष्यशीर्षपाषाणांशक्तिमीनांगदोडुपां॥ उष्णीषफेनवसनांविकीर्णांत्रसरीसृपां॥ ४२॥ वीरापहारिणी
मुग्रांमांसशोणितकर्दमां॥ हस्तिग्राहांकेतुवृक्षांक्षत्रियाणांनिमज्जनीं॥४३॥ क्रूरांशरीरसंघट्टांसादिनक्रांदुरत्ययां॥ द्रोणःप्रावर्त्तयत्तत्रनदीमंतकगामिनीं
॥ ४४॥ क्रव्यादगणसंजुष्टांश्वशृगालगणायुतां॥ निषेवितांमहारौद्रैःपिशिताशैःसमंततः॥४५॥ तंदहंतमनीकानिरथोदारंकृतांतवत्॥ सर्वतोभ्यद्रवन्द्रोणंकुं
तीपुत्रपुरोगमाः॥ ४६॥तेद्रोणंसहिताःशूराःसर्वतःप्रत्यवारयन्॥ गभस्तिभिरिवादित्यंतपंतंभुवनंयथा॥४७॥ तंतुशूरंमहेष्वासंतावकाभ्युद्यतायुधाः॥ राजा
नोराजपुत्राश्चसमंतात्पर्यवारयन्॥ ४८॥ शिखंडीतुततोद्रोणंपंचभिर्नतपर्वभिः॥ क्षत्रवर्माचविंशत्यावसुदानश्चपंचभिः॥ ४९॥ उत्तमौजास्त्रिभिर्बाणैःक्ष
त्रदेवश्चसप्तभिः॥ सात्यकिश्चशतेनाजौयुधामन्युस्तथाष्टभिः॥ ५०॥ युधिष्ठिरोद्वादशभिर्द्रोणंविव्याधसायकैः॥ धृष्टद्युम्नश्चदशभिश्चेकितानस्त्रिभिःशरैः॥
॥ ५१॥॥ ततोद्रोणःसत्यसंधःप्रभिन्नइवकुंजरः॥ अभ्यतीत्यरथानीकंदृढसेनमपातयत्॥ ५२॥ ततोराजानमासाद्यप्रहरंतमभीतवत्॥ अविध्यन्नवभिःक्षे
मंसहतःप्रापतद्रथात्॥ ५३॥ समध्यंप्राप्यसैन्यानांसर्वाःप्रविचरन्दिशः॥ त्राताह्यभवदन्येषांनत्रातव्यःकथंचन॥ ५४॥ शिखंडिनंद्वादशभिर्विंशत्याचोत्त
मौजसं॥ वसुदानंचभल्लेनप्रैषयद्यमसादनं॥ ५५॥ अशीत्याक्षत्रवर्माणंषड्विंशत्यासुदक्षिणं॥ क्षत्रदेवंतुभल्लेनरथनीडादपातयत्॥ ५६॥ युधामन्युंचतुः
षष्ट्यात्रिंशताचैवसात्यकिं॥ विध्वारुक्मरथस्तूर्णंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत्॥५७॥ ततोयुधिष्ठिरःक्षिप्रंगुरुतोराजसत्तमः॥ अपायाज्जवनैरश्वैःपांचाल्योद्रोणमभ्य
यात्॥ ५८॥ तंद्रोणःसधनुष्कंतुसाश्वयंतारमाक्षिणोत्॥ सहतःप्रापतद्भूमौरथाज्ज्योतिरिवांबरात्॥ ५९॥ तस्मिन्हतेराजपुत्रेपंचालानांयशस्करे॥ हतद्रोणं
हतद्रोणमित्यासीन्निःस्वनोमहान्॥६०॥तांस्तथाभृशसंरब्धान्पंचालान्मत्स्यकेकयान्॥ सृंजयान्पांडवांश्चैवद्रोणोव्यक्षोभयद्बली॥६१॥ सात्यकिंचेकितानं ॥२०॥
चधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ॥ वार्धक्षेमिंचैत्रसेनिंसेनाबिंदुंसुवर्चसं॥ ६२॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ भारद्वाजेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

एतांश्चान्यांश्चसुबहून्नानाजनपदेश्वरान् ॥ सर्वान्द्रोणोजयद्युद्धेकुरुभिःपरिवारितः ॥ ६३ ॥ तावकाश्चमहाराजजयंलब्ध्वामहाहवे ॥ पांडवेयान्रणेजघ्नुर्द्रवमाणान्समंततः ॥ ६४ ॥ तेदानवाइवेंद्रेणवध्यमानामहात्मना ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसमकंपंतभारत ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्रोणयुद्धेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजेनभग्नेषुपांडवेषुमहामृधे ॥ पंचालेषुचसर्वेषुकश्चिदन्योऽभ्यवर्त्तत ॥ १ ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाक्षत्रियाणांयशस्करीं ॥ असेवितांकापुरुषैःसेवितांपुरुषर्षभैः ॥ २ ॥ सहिवीरोन्नतःशूरोयोभग्नेषुनिवर्त्तते ॥ अहोनासीत्पुमान्कश्चिद्दृष्ट्वाद्रोणंव्यवस्थितं ॥ ३ ॥ जृंभमाणमिवव्याघ्रंप्रभिन्नमिवकुंजरं ॥ त्यजंतमाहवेप्राणान्सन्नद्धंचित्रयोधिनं ॥ ४ ॥ महेष्वासंनरव्याघ्रंद्विषतांभयवर्धनं ॥ कृतज्ञंसत्यनिरतंदुर्योधनहितैषिणं ॥ ५ ॥ भारद्वाजंतथानीकेदृष्ट्वाशूरमवस्थितं ॥ केशूराःसंन्यवर्त्तंततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ६ ॥ संजयउवाच तान्दृष्ट्वाचलितान्संख्येप्रणुन्नान्द्रोणसायकैः ॥ पंचालान्पांडवान्मत्स्यान्सृंजयांश्चेदिकेकयान् ॥ ७ ॥ द्रोणचापविमुक्तेनशरौघेणाशुहारिणा ॥ सिंधोरिवमहौघेनह्रियमाणान्यथाप्लुवान् ॥ ८ ॥ कौरवाःसिंहनादेननानावाद्यस्वनेनच ॥ रथद्विपनरांश्चैवसर्वतःसमवारयन् ॥ ९ ॥ तान्पश्यन्सैन्यमध्यस्थोराजास्वजनसंवृतः ॥ दुर्योधनोऽब्रवीत्कर्णंप्रहृष्टःप्रहसन्निव ॥ १० ॥ दुर्योधनउवाच पश्यराधेयपंचालान्प्रणुन्नान्द्रोणसायकैः ॥ सिंहेनेवमृगान्वन्यांस्त्रासितान्दृढधन्वना ॥ ११ ॥ नैतेजातुपुनर्युद्धमीहेयुरितिमेमतिः ॥ यथातुभग्नाद्रोणेनवातेनेवमहाद्रुमाः ॥ १२ ॥ अर्द्यमानाःशरैरेतेरुक्मपुंखैर्महात्मना ॥ पथानैकेनगच्छंतिघूर्णमानास्ततस्ततः ॥ १३ ॥ सन्निरुद्धाश्चकौरव्यैर्द्रोणेनचमहात्मना ॥ एतेऽन्येमंडलीभूताःपावकेनेवकुंजराः ॥ १४ ॥ भ्रमरैरिवचाविष्टाद्रोणस्यनिशितैःशरैः ॥ अन्योन्यंसमलीयंतपलायनपरायणाः ॥ १५ ॥ एषभीमोमहाक्रोधीहीनःपांडवसृंजयैः ॥ मदीयैरावृतोयोधैःकर्णनंदयतीवमां ॥ १६ ॥ व्यक्तंद्रोणमयंलोकमद्यपश्यतिदुर्मतिः ॥ निराशोजीवितान्नूनमद्यराज्याच्चपांडवः ॥ १७ ॥ कर्णउवाच नैषजातुमहाबाहुर्जीवन्नाहवमुत्सृजेत् ॥ नचेमान्पुरुषव्याघ्रसिंहनादान्सहिष्यति ॥ १८ ॥ नचापिपांडवायुद्धेभज्येरन्निितिमेमतिः ॥ शूराश्चबलवंतश्चकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥ १९ ॥ विषाग्निद्यूतसंक्लेशान्वनवासंचपांडवाः ॥ स्मरमाणानहास्यंतिसंग्राममितिमेमतिः ॥ २० ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कोकोटकः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सर्वेषामिति रथचिन्हानि रथशब्दोहयोपलक्षणं रथान्हयान्चिन्हानिध्वजांश्चेत्यर्थः ॥ १ ॥ व्यायच्छंतंनिवर्तमानं ॥ २ ॥ सितनीलारुणोवर्णःसारंगसदृशश्वसः ॥ ३ ॥ पारावतकपोताभःसितनीलसमन्वयात् ॥ ४ ॥ शोणः

॥२१॥ निवृत्तोहिमहाबाहुरमितौजावृकोदरः ॥ वरान्वरान्हिकौंतेयोरथोदारान्हनिष्यति ॥ २१ ॥ असिनाधनुषाशक्त्याहयैर्नागैर्नरैरथैः ॥ आयसेनचदंडेनव्रातान्व्रा
तान्हनिष्यति ॥ २२ ॥ तमेनमनुवर्त्ततेसात्यकिप्रमुखारथाः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःपांडवाश्चविशेषतः ॥ २३ ॥ शूराश्चबलवंतश्चविक्रांताश्चमहारथाः ॥
विनिघ्नंतश्चभीमेनसंरब्धेनाभिचोदिताः ॥ २४ ॥ तेद्रोणमभिवर्त्ततेसर्वतःकुरुपुंगवाः ॥ वृकोदरंपरीप्संतःसूर्यमभ्रगणाइव ॥ २५ ॥ एकायनगताह्येतेपीडयेयु
र्यतव्रतं ॥ अरक्ष्यमाणंशलभायथादीपंमुमूर्षवः ॥ २६ ॥ असंशयंकृतास्त्राश्चपर्याप्ताश्चापिवारणे ॥ अतिभारमहंमन्येभारद्वाजेसमाहितं ॥ २७ ॥ शीघ्रमनुग
मिष्यामोयत्रद्रोणोव्यवस्थितः ॥ कोकाइवमहानागंमावैहन्युर्यतव्रतं ॥ २८ ॥ संजयउवाच राधेयस्यवचःश्रुत्वाराजादुर्योधनस्ततः ॥ भ्रातृभिःसहि
तोराजन्प्रायाद्द्रोणरथंप्रति ॥ २९ ॥ तत्रारावोमहानासीदेकंद्रोणंजिघांसतां ॥ पांडवानांनिवृत्तानांनानावर्णैर्हयोत्तमैः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्रोणयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सर्वेषामेवमेब्रूहिरथचिन्हानिसंजय ॥ येद्रोणमभ्य
वर्त्ततक्रुद्धाभीमपुरोगमाः ॥ १ ॥ संजयउवाच ऋक्षवर्णैर्हयैर्दृष्ट्वाव्यायच्छंतंवृकोदरं ॥ रजताश्वस्ततःशूरःशैनेयःसंन्यवर्त्तत ॥ २ ॥ सारंगाश्वोयुधाम
न्युःस्वयंप्रत्वरयन्हयान् ॥ पर्यवर्त्ततदुर्धर्षःक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ३ ॥ पारावतसवर्णैस्तुहेमभांडैर्महाजवैः ॥ पांचालराजस्यसुतोधृष्टद्युम्नोन्यवर्त्तत ॥ ४ ॥ पित
रंतुपरिप्रेप्सुःक्षत्रधर्मायतव्रतः ॥ सिद्धिंचास्यपरांकांक्षन्शोणाश्वःसंन्यवर्त्तत ॥ ५ ॥ पद्मपत्रनिभांश्चाश्वान्मल्लिकाक्षान्स्वलंकृतान् ॥ शैखंडिःक्षत्रदेवस्तुस्व
यंप्रत्वरयन्ययौ ॥ ६ ॥ दर्शनीयास्तुकांबोजाःशुकपत्रपरिच्छदाः ॥ वहंतोनकुलंशीघ्रंतावकानभिदुद्रुवुः ॥ ७ ॥ कृष्णास्तुमेघसंकाशाअवहन्नुत्तमौजसं ॥ दु
र्धर्षायाभिसंधायक्रुद्धंयुद्धायभारत ॥ ८ ॥ तथातित्तिरिकल्माषाहयावातसमाजवे ॥ अवहंस्तुमुलेयुद्धेसहदेवमुदायुधं ॥ ९ ॥ ॥२१॥

कोकनदच्छविः ॥ ५ ॥ मल्लिकाक्षान्निर्मलेक्षणान् ॥ ६ ॥ महाललाटजघनस्कंधवक्षोजवाहयाः दीर्घग्रीवायताङ्गस्वमुष्काःकांबोजकाःस्मृताः शुकपत्रपरिच्छदाःशुकपत्राभरोमाणः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दंतवर्णाः गजदंतगौराः॥ १०॥ ११ ॥ १२ ॥ श्वेतंललाटमध्यस्थंताराऋपंहयस्ययत् ललामंचापितत्प्राहुर्ललामोश्वस्तदन्वितः सकेसराणिरोमाणिसुवर्णाभानियस्यतु हरिःसवर्णतोश्वस्तुपीतकौशेयसन्निभः ॥ १३ ॥ १४ ॥ पाटलिपुष्पाणांसमवर्णाःश्वेतरक्ताः ॥ १५ ॥ १६ ॥ विराटराजस्यपुत्रंउत्तरं ॥ १७ ॥ १८ ॥ आमपात्रनिकाशाःमलिनश्वेताः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सारंगशबलाःसारंगाएवअं

दंतवर्णास्तुराजानंकालवालायुधिष्ठिरं॥ भीमवेगानरव्याघ्रमवहन्वातरंहसः॥ १०॥ हेमोत्तमप्रतिच्छन्नैर्हयैर्वातसमैर्जवे ॥ अभ्यवर्त्तंतसैन्यानिसर्वाण्येवयुधिष्ठिरं॥ ११ ॥ राज्ञस्त्वनंतरोराजापांचाल्योद्रुपदोभवत्॥ जातरूपमयच्छत्रःसर्वैस्तैरभिरक्षितः॥ १२ ॥ ललामैर्हरिभिर्युक्तःसर्वशब्दक्षमैर्युधि॥ राज्ञांमध्ये महेष्वासःशांतभीरभ्यवर्तत॥ १३ ॥ तंविराटोन्वयाच्छीघ्रंसहसर्वैर्महारथैः॥ केकयाश्वशिखंडीचधृष्टकेतुस्तथैवच॥ १४ ॥ स्वैःस्वैःसैन्यैःपरिवृतामत्स्यराजानमन्वयुः॥ तंतुपाटलिपुष्पाणांसमवर्णाहयोत्तमाः॥ १५॥ वहमानाव्यराजंतमत्स्यस्यामित्रघातिनः॥ हरिद्रासमवर्णास्तुजवनाहेममालिनः॥ १६ ॥ पुत्रंविराटराजस्यसत्वरंसमुदावहन्॥ इंद्रगोपकवर्णैश्वभ्रातरःपंचकेकयाः ॥ १७ ॥ जातरूपसमाभासाःसर्वेलोहितकध्वजाः ॥ तेहेममालिनःशूराःसर्वेयुद्धविशारदाः॥ १८॥ वर्षंतइवजीमूताःप्रत्यदृश्यंतदंशिताः॥ आमपात्रनिकाशास्तुपांचाल्यममितौजसं॥ १९ ॥ दत्तास्तुंबुरुणादिव्याःशिखंडिनमुदावहन् ॥ तथाद्वादशसाहस्राःपंचालानांमहारथाः॥ २० ॥ तेषांतुषट्सहस्राणियेशिखंडिनमन्वयुः ॥ पुत्रंतुशिशुपालस्यनरसिंहस्यमारिष ॥ २१ ॥ आक्रीडंतोवहंतिस्मसारंगशवलाहयाः॥ धृष्टकेतुस्तुचेदीनामृषभोतिबलोदितः॥ २२ ॥ कांबोजैःशबलैरश्वैरभ्यवर्ततदुर्जयः॥ बृहत्क्षत्रंतुकैकेयंसुकुमारंहयोत्तमाः॥ २३ ॥ पलालधूमसंकाशाःसैंधवाःशीघ्रमावहन्॥ मल्लिकाक्षाःपद्मवर्णाबाल्हिजाताःस्वलंकृताः॥ २४ ॥ शूरंशिखंडिनःपुत्रमृक्षदेवमुदावहन् ॥ रुक्मभांडप्रतिच्छन्नाःकौशेयसदृशाहयाः॥ २५ ॥ क्षमावंतोवहन्संख्येसेनाबिंदुमरिंदमं॥ युवानमवहन्युद्धेक्रौंचवर्णाहयोत्तमाः ॥ २६ ॥ काश्यस्याभिभुवःपुत्रंसुकुमारंमहारथं॥ श्वेतास्तुप्रतिविंध्यंतंकृष्णग्रीवामनोजवाः॥ यंतुःप्रेष्यकराराजन्राजपुत्रमुदावहन्॥ २७ ॥

तरेबिंदुचित्राः ॥ २२ ॥ २३ ॥ पलालधूमसंकाशाःविशदनीलाः दीर्घग्रीवामुखालंबमेहनाःपृथुलोचनाः महांतस्तनुरोमाणोबलिनःसैंधवाहयाः पद्मवर्णाः सितरक्तसमायोगात्पद्मवर्णःप्रकीर्त्यते कांबोजसमसंस्थानाबाल्हिजाताश्ववाजिनः विशेषःपुनरेतेषांदीर्घपृष्ठांगतोच्यते ॥ २४ ॥ कौशेयसदृशाःसितपीताः ॥ २५॥ क्षमावंतोविनीताः सितलोमकेसराढ्याःकृष्णत्वग्गुल्फलोचनोष्ठखुराः येस्युर्मुनिभिर्वाहानिर्दिष्टाःक्रौंचवर्णास्ते ॥ २६ ॥ प्रेष्यकराःइच्छानुविधायिनः ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माषपुष्पसवर्णाआपांडुपीताः ॥ २८ ॥ सहस्रसोमप्रतिमःसोमसहस्रसमःसौम्यतमइत्यर्थः तस्मिन्उदयेंदुनाम्निउदयेंदुपर्यायेपुरेशक्रप्रस्थएव सोमसंक्रंदः सोमाभिषवणंतस्यमध्ये तमधिकृत्यतत्फेनेनेत्यर्थः तस्माद्धेतोः ॥ २९ ॥ शालपुष्पनिभाःरक्तपीताः ॥ ३० ॥ योक्रैराबंधैः मयूरग्रीवोमरकतविशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पिशंगाःकपिलाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ पलालकांडोनिष्फलव्रीहिदंडस्तद्वर्णाइतिपूर्वेणा

सुतसोमंतुयःसौम्यंपार्थःपुत्रमजीजनत् ॥ माषपुष्पसवर्णास्तमवहन्वाजिनोरणे ॥ २८ ॥ सहस्रसोमप्रतिमोबभूवपुरेकुरूणामुदयेंदुनाम्नि ॥ तस्मिन्जातः सोमसंक्रंदमध्येयस्मात्तस्मात्सुतसोमोभवत्सः ॥ २९ ॥ नाकुलिंतुशतानीकंशालपुष्पनिभाहयाः ॥ आदित्यतरुणप्रख्याःश्लाघनीयमुदावहन् ॥ ३० ॥ कांचनापिहितैर्योक्रैर्मयूरग्रीवसन्निभाः ॥ द्रौपदेयंनरव्याघ्रंश्रुतकर्माणमाहवे ॥ ३१ ॥ श्रुतकीर्तिंश्रुतनिधिंद्रौपदेयंहयोत्तमाः ॥ ऊहुःपार्थसमंयुद्धेचाषपत्रनिभाहयाः ॥ ३२ ॥ यमाहुरध्यर्धगुणंकृष्णात्पार्थाच्चसंयुगे ॥ अभिमन्युंपिशंगास्तंकुमारमवहन्रणे ॥ ३३ ॥ एकस्तुधार्त्तराष्ट्रेभ्यःपांडवान्यःसमाश्रितः ॥ तंबृहंतोमहाकायायुयुत्सुमवहन्रणे ॥ ३४ ॥ पलालकांडवर्णास्तुवार्धक्षेमिंतरस्विनं ॥ ऊहुःसुतुमुलेयुद्धेहयाःकृष्णाःस्वलंकृताः ॥ ३५ ॥ कुमारंशितिपादास्तुरुक्मचित्रैरुरश्छदैः ॥ सौचित्तिमवहन्युद्धेयंतुःप्रेष्यकराहयाः ॥ ३६ ॥ रुक्मपीठावकीर्णास्तुकौशेयसदृशाहयाः ॥ सुवर्णमालिनःक्षांताःश्रेणिमंतमुदावहन् ॥ ३७ ॥ रुक्ममालाधराःशूराहेमपृष्ठाःस्वलंकृताः ॥ काशिराजंनरश्रेष्ठंश्लाघनीयमुदावहन् ॥ ३८ ॥ अस्त्राणांचधनुर्वेदेब्राह्मेवेदेचपारगं ॥ तंसत्यधृतिमायांतमरुणाःसमुपावहन् ॥ ३९ ॥ यःसपांचालसेनानीर्द्रोणमंशमकल्पयत् ॥ पारावतसवर्णास्तंधृष्टद्युम्नमुदावहन् ॥ ४० ॥ तमन्वयात्सत्यधृतिःसौचित्तिर्युद्धदुर्मदः ॥ श्रेणिमान्वसुदानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः ॥ ४१ ॥ युक्तैःपरमकांबोजैर्जवनैर्हेममालिभिः ॥ भीषयंतोद्विषत्सैन्यंयमवैश्रवणोपमाः ॥ ४२ ॥ प्रभद्रकास्तुकांबोजाःषट्सहस्राण्युदायुधाः ॥ नानावर्णैर्हयैःश्रेष्ठैर्हेमवर्णरथध्वजाः ॥ ४३ ॥ शरव्रातैर्विधुन्वंतःशत्रून्विततकार्मुकाः ॥ समानमृत्यवोभूत्वाधृष्टद्युम्नंसमन्वयुः ॥ ॥ ४४ ॥ बभ्रुकौशेयवर्णास्तुसुवर्णवरमालिनः ॥ ऊहुरम्लानमनसश्चेकितानंहयोत्तमाः ॥ ४५ ॥ इंद्रायुधसवर्णैस्तुकुंतिभोजोहयोत्तमैः ॥ आयात्सदश्वैःपुरुजिन्मातुलःसव्यसाचिनः ॥ ४६ ॥ अंतरिक्षसवर्णास्तुतारकाचित्रिताइव ॥ राजानंरोचमानंतेहयाःसंख्येसमावहन् ॥ ४७ ॥ कर्बुराःशितिपादास्तुस्वर्णजालपरिच्छदाः ॥ जारासंधिंहयाःश्रेष्ठाःसहदेवमुदावहन् ॥ ४८ ॥

न्वयः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ रुक्मपीठेनरुक्मवर्णेनपीठेनपृष्ठेनावकीर्णाव्याप्ताः ॥ ३७ ॥ हेमपृष्ठाःश्वेताएव ॥ ३८ ॥ अरुणाअव्यक्तरागाः ॥ ३९ ॥ धृष्टद्युम्नस्यपुनर्वचनंद्रोणहंतृत्वदृढीकरणार्थं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ बभ्रुकौशेयवर्णाःपिंगगौराः ॥ ४५ ॥ इंद्रायुधसवर्णैस्त्रिवर्णैः ॥ ४६ ॥ अंतरिक्षसवर्णानीलाः ॥ ४७ ॥ कर्बुराश्चित्राः ॥ ४८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥४९॥शशलोहितवर्णाःसितारुणाः ॥५०॥५१॥ माषवर्णाःमलिनश्यामाः॥५२॥ भद्रकाःशोभनशिरसः शरकांडनिभाःसितगौराः ॥५३॥ रासभारुणवर्णाअरुणमलिनाः मूषिकप्रभामलिनश्वेताः॥५४॥ कालकाः कृष्णमस्तकाः ॥ ५५ ॥ चित्रांतराविचित्रावकाशाः चित्राअद्भुतदर्शनाः ॥ ५६ ॥ चक्रवाकोदराईषच्छ्वेताः ॥ ५७ ॥ ५८॥५९॥६० ॥ ६१ ॥ कलायपुष्पवर्णाःमिश्रश्यामाः ॥ ६२ ॥

येतुपुष्करनालस्यसमवर्णाहयोत्तमाः॥ जवेश्येनसमाश्चित्राःसुदामानमुदावहन् ॥ ४९ ॥ शशलोहितवर्णास्तुपांडुरोद्गतराजयः॥ पांचाल्यंगोपतेःपुत्रंसिंह सेनमुदावहन्॥ ५० ॥ पंचालानांनरव्याघ्रोयःख्यातोजनमेजयः॥ तस्यसर्षपपुष्पाणांतुल्यवर्णाहयोत्तमाः॥ ५१ ॥ माषवर्णाश्चजवनाबृहंतोहेममालिनः॥ दधिपृष्ठाश्चित्रमुखाःपांचाल्यमवहन्द्रुतं॥ ५२ ॥ शूराश्चभद्रकाश्चैवशरकांडनिभाहयाः॥ पद्मकिंजल्कवर्णाभादंडधारमुदावहन् ॥ ५३ ॥ रासभारुणवर्णाभाःपृष्ठतोमूषिकप्रभाः॥ वल्गंतइवसंयत्ताव्याघ्रदत्तमुदावहन् ॥ ५४ ॥ हरयःकालकाश्चित्राश्चित्रमाल्यविभूषिताः॥ सुधन्वानंनरव्याघ्रंपांचाल्यंसमुदावहन्॥ ५५ ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शाइंद्रगोपकसन्निभाः॥ कायेचित्रांतराश्चित्राश्चित्रायुधमुदावहन् ॥ ५६ ॥ बिभ्रतोहेममालास्तुचक्रवाकोदराहयाः॥ कोसलाधिपतेःपुत्रंसुक्षत्रंवाजिनोऽवहन्॥ ५७॥ शवलास्तुबृहंतोश्वादांताजांबूनदस्रजः॥ युद्धेसत्यधृतिंक्षेमिमवहन्प्रांशवःशुभाः ॥ ५८ ॥ एकवर्णेनसर्वेणध्वजेनकवचेनच॥ अश्वैश्चधनुषाचैवशुक्लैःशुक्लोन्यवर्त्तत॥ ५९॥ समुद्रसेनपुत्रंतुसामुद्रारुद्रतेजसं॥ अश्वाःशशांकसदृशाश्चंद्रसेनमुदावहन्॥ ६० ॥ नीलोत्पलसवर्णास्तुतपनीयविभूषिताः॥ शैब्यंचित्ररथंसंख्येचित्रमाल्यावहन्हयाः॥ ६१ ॥ कलायपुष्पवर्णास्तुश्वेतलोहितराजयः॥ रथसेनंहयश्रेष्ठाःसमूहुर्युद्धदुर्मदं॥ ६२ ॥ यंतुसर्वमनुष्येभ्यःप्राहुःशूरतरंनृपं॥ तंपटच्चरहंतारंशुकवर्णावहन्हयाः ॥ ६३ ॥ चित्रायुधंचित्रमाल्यंचित्रवर्मायुधध्वजं ॥ ऊहुःकिंशुकपुष्पाणांसमवर्णाहयोत्तमाः॥ ६४॥ एकवर्णेनसर्वेणध्वजेनकवचेनच॥ धनुषारथवाहैश्चनीलैर्नीलोभ्यवर्तत॥ ६५॥ नानारूपैरत्नचित्रैर्वरूथरथकार्मुकैः॥ वाजिध्वजपताकाभिश्चित्रैश्चित्रोभ्यवर्त्तत॥ ६६॥ येतुपुष्करवर्णस्यतुल्यवर्णाहयोत्तमाः॥ तेरोचमानस्यसुतंहेमवर्णमुदावहन्॥६७॥ योधाश्चभद्रकाराश्चशरदंडानुदंडयः॥ श्वेतांडाःकुक्कुटांडाभादंडकेतुंहयावहन्॥ ६८॥ केशवेनहतेसंख्येपितर्यथनराधिपे॥ भिन्नेकपाटेपांड्यानांविद्रुतेषुचबंधुषु ॥ ६९॥

पटच्चराणामसुरविशेषाणांहंतारंसमुद्राधिपं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ योधायुद्धक्षमाः भद्रकाराःशोभनक्रियाः शरदंडःशरप्रकांडइवअनुदंडिःपृष्ठवंशोयेषां सितगौरपृष्ठाइत्यर्थः ॥ ६८ ॥ कपाटेनगविशेषे ॥ ६९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ आटरूषकवर्णाभाः आटरूषकस्यवासकस्य कुसुमंतद्वर्णसदृशवर्णाः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ योबृहंतः ॥ ७६ ॥ हयाअवहन्इतिपूर्वस्मादनुकृष्यते ॥ ७७ ॥ सुवर्णवर्णाइति

भीष्माद्वाप्यचास्त्राणिद्रोणाद्रामात्कृपात्तथा ॥ अस्त्रैःसमत्वंसंप्राप्यरुक्मिकर्णार्जुनाच्युतैः ॥ ७० ॥ इयेषद्वारकांहंतुंकृत्स्नांजेतुंचमेदिनीं ॥ निवारितस्ततःप्राज्ञैःसुहृद्भिर्हितकाम्यया ॥ ७१ ॥ वैरानुबंधमुत्सृज्यस्वराज्यमनुशास्तियः ॥ ससागरध्वजःपांड्यश्चंद्ररश्मिनिभैर्हयैः ॥ ७२ ॥ वैदूर्यजालसंछन्नैर्वीर्यंद्रविणमाश्रितः ॥ दिव्यंविस्फारयंश्चापंद्रोणमभ्यद्रवद्बली ॥ ७३ ॥ आटरूषकवर्णाभाहयाःपांड्यानुयायिनां ॥ अवहन्रथमुख्यानामयुतानिचतुर्दश ॥ ७४ ॥ नानावर्णेनरूपेणनानाकृतिमुखाहयाः ॥ रथचक्रध्वजंवीरंघटोत्कचमुदावहन् ॥ ७५ ॥ भरतानांसमेतानामुत्सृज्यैकोमतानियः ॥ गतोयुधिष्ठिरंभक्त्यात्यक्त्वासर्वमभीप्सितं ॥ ७६ ॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंबृहंतंतमरट्टजाः ॥ महासत्वामहाकायाःसौवर्णस्यंदनेस्थितं ॥ ७७ ॥ सुवर्णवर्णाधर्मज्ञमनीकस्थंयुधिष्ठिरं ॥ राजश्रेष्ठंहयश्रेष्ठाःसर्वतःपृष्ठतोऽन्वयुः ॥ ७८ ॥ वर्णैरुच्चावचैरन्यैःसदश्वानांप्रभद्रकाः ॥ संन्यवर्त्तंतयुद्धायबहवोदेवरूपिणः ॥ ७९ ॥ तेयत्ताभीमसेनेनसहिताःकांचनध्वजाः ॥ प्रत्यदृश्यंतराजेंद्रसेंद्राइवदिवौकसः ॥ ८० ॥ अत्यरोचततान्सर्वान्धृष्टद्युम्नःसमागतान् ॥ सर्वाण्यतिचसैन्यानिभारद्वाजोव्यरोचत ॥ ८१ ॥ अतीवशुशुभेतस्यध्वजःकृष्णाजिनोत्तरः ॥ कमंडलुर्महाराजजातरूपमयःशुभः ॥ ८२ ॥ ध्वजंतुभीमसेनस्यवैदूर्यमणिलोचनं ॥ भ्राजमानंमहासिंहराजंतंदृष्टवानहं ॥ ८३ ॥ ध्वजंतुकुरुराजस्यपांडवस्यमहौजसः ॥ दृष्टवानस्मिसौवर्णंसोमंग्रहगणान्वितं ॥ ८४ ॥ मृदंगौचात्रविपुलौदिव्यौनंदोपनंदकौ ॥ यंत्रेणाहन्यमानौचसुस्वनौहर्षवर्धनौ ॥ ८५ ॥ शरभंपृष्ठसौवर्णंनकुलस्यमहाध्वजं ॥ अपश्यामरथेत्युग्रंभीषयाणमवस्थितं ॥ ८६ ॥ हंसस्तुराजतःश्रीमान्ध्वजेघंटापताकवान् ॥ सहदेवस्यदुर्धर्षोद्विषतांशोकवर्धनः ॥ ८७ ॥ पंचानांद्रौपदेयानांप्रतिमाध्वजभूषणं ॥ धर्ममारुतशक्राणामश्विनोश्चमहात्मनोः ॥ ८८ ॥ अभिमन्योःकुमारस्यशार्ङ्गपक्षीहिरण्मयः ॥ रथेध्वजवरोराजंस्तप्तचामीकरोज्वलः ॥ ८९ ॥ घटोत्कचस्यराजेंद्रध्वजेगृध्रोव्यरोचत ॥ अश्वाश्चकामगास्तस्यरावणस्यपुरायथा ॥ ९० ॥ माहेंद्रंचधनुर्दिव्यंधर्मराजेयुधिष्ठिरे ॥ वायव्यंभीमसेनस्यधनुर्दिव्यमभून्नृप ॥ ९१ ॥

पूर्वोत्तरान्वयि ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ नंदोपनंदकौनाम्ना ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यथयेयुरिति

त्रैलोक्यरक्षणार्थायब्रह्मणास्तृष्टमायुधं ॥ तद्दिव्यमजरंचैवफाल्गुनार्थायवैधनुः ॥ ९२ ॥ वैष्णवंनकुलायाथसहदेवायचाश्विजं ॥ घटोत्कचायपौलस्त्यंधनु
र्दिव्यंभयानकं ॥ ९३ ॥ रौद्रमाग्नेयकौबेरंयाम्यंगिरिशमेवच ॥ पंचानांद्रौपदेयानांधनूरत्नानिभारत ॥ ९४ ॥ रौद्रंधनुर्वरंश्रेष्ठंलेभेयद्रोहिणीसुतः ॥ तत्तुष्टःप्रद
दौरामःसौभद्रायमहात्मने ॥ ९५ ॥ एतेचान्येचबहवोध्वजाहेमविभूषिताः ॥ तत्रादृश्यंतशूराणांद्विषतांशोकवर्धनाः ॥ ९६ ॥ तदभूध्वजसंबाधमकापुरुषसेवि
तं ॥ द्रोणानीकंमहाराजपटेचित्रमिवार्पितं ॥ ९७ ॥ शुश्रुवुर्नामगोत्राणिवीराणांसंयुगेतदा ॥ द्रोणमाद्रवतांराजन्स्वयंवरइवाहवे ॥ ९८ ॥ इतिश्रीमहा
भारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिहयध्वजादिकथनेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच व्यथयेयुरिमेसे
नांदेवानामपिसंजय ॥ आहवेयेन्यवर्त्तंतवृकोदरमुखानृपाः ॥ १ ॥ संप्रयुक्तःकिलैवायंदिष्टैर्भवतिपूरुषः ॥ तस्मिन्नेवचसर्वार्थाःप्रदृश्यंतेपृथग्विधाः ॥ २ ॥
दीर्घंविप्रोषितःकालमरण्येजटिलोजिनी ॥ अज्ञातश्चैवलोकस्यविजहारयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ सएवमहतींसेनांसमावर्त्तयदाहवे ॥ किमन्यद्दैवसंयोगान्ममपुत्र
स्यचाभवत् ॥ ४ ॥ युक्तएवहिभाग्येनध्रुवमुत्पद्यतेनरः ॥ सतथाकृष्यतेतेननयथास्वयमिच्छति ॥ ५ ॥ द्यूतव्यसनमासाद्यक्लेशितोहियुधिष्ठिरः ॥ सपुनर्भागधे
येनसहायानुपलब्धवान् ॥ ६ ॥ अद्यमेकेकयालब्धाःकाशिकाःकोसलाश्चये ॥ चेदयश्चापरेवंगामामेवसमुपाश्रिताः ॥ ७ ॥ पृथिवीभूयसीतातममपार्थस्य
नोतथा ॥ इतिमामब्रवीत्सूतमंदोदुर्योधनःपुरा ॥ ८ ॥ तस्यसेनासमूहस्यमध्येद्रोणःसुरक्षितः ॥ निहतःपार्षतेनाजौकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ९ ॥ मध्येराज्ञां
महाबाहुंसदायुद्धाभिनंदिनं ॥ सर्वास्त्रपारगंद्रोणंकथंमृत्युरुपेयिवान् ॥ १० ॥ समनुप्राप्तकृच्छ्रोहंमोहंपरममागतः ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वानाहंजीवितुमुत्स
हे ॥ ११ ॥ यन्मांक्षत्ताब्रवीत्तातप्रपश्यन्पुत्रगृद्धिनं ॥ दुर्योधनेनतत्सर्वंप्राप्तंसूतमयासह ॥ १२ ॥ नृशंसंतुपरंनुस्यात्त्यक्त्वादुर्योधनंयदि ॥ पुत्रशेषंचिकीर्षेयंकृ
त्स्नंनमरणंव्रजेत् ॥ १३ ॥ योहिधर्मंपरित्यज्यभवत्यर्थपरोनरः ॥ सोस्माच्चहीयतेलोकात्क्षुद्रभावंचगच्छति ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ संप्रयुक्तःसंबद्धः भवतिउत्पद्यते तस्मिन्दिष्टएव ॥ २ ॥ अत्रोदाहरणमाह दीर्घमिति ॥ ३ ॥ ममपुत्रस्ययदभवद्राज्यंअर्थात्तदपिदैवसंयोगादित्यनुषंगः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ दुर्योधनंत्यक्त्वायदिपुत्रशेषंचिकीर्षेयंतत्परंकेवलंनृशंसंस्यात्कृत्स्नंमरणंतुनभवेदित्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ भ्रातृव्यादमित्रात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अद्यचाप्यस्यराष्ट्रस्यहतोत्साहस्यसंजय ॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेम्रदितेसति ॥ १५ ॥ कथंस्यादवशेषोहिधुर्ययोरभ्यतीतयोः ॥ यौनित्यमुपजीवामःक्षमिणौपुरुषर्षभौ ॥ १६ ॥ व्यक्तमेवचमेशंसयथायुद्धमवर्त्तत ॥ केयुध्यन्केव्यपाकुर्वन्केक्षुद्राःप्राद्रवन्भयात् ॥ १७ ॥ धनंजयंचमेशंसयद्यच्चक्रेरथर्षभः ॥ तस्माद्भयंनोभूयिष्ठंभ्रातृव्याच्चवृकोदरात् ॥ १८ ॥ यथासीच्चनिवृत्तेषुपांडवेयेषुसंजय ॥ ममसैन्यावशेषस्यसन्निपातःसुदारुणः ॥ १९ ॥ कथंचवोमनस्तातनिवृत्तेष्वभवत्तदा ॥ मामकानांचयेशूराःकेकांस्तत्रन्यवारयन् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच महद्भैरवमासीन्नःसन्निवृत्तेषुपांडुषु ॥ दृष्ट्वाद्रोणंछाद्यमानंतैर्भास्करमिवांबुदैः ॥ १ ॥ तैश्चोद्धूतंरजस्तीव्रमवचक्रेचमूंतव ॥ ततोहतममंस्यामद्रोणंदृष्टिपथेहते ॥ २ ॥ तांस्तुशूरान्महेष्वासान्क्रूरंकर्मचिकीर्षतः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनस्तूर्णंस्वसैन्यंसमचूचुदत् ॥ ३ ॥ यथाशक्तियथोत्साहंयथासत्वंनराधिपाः ॥ वारयध्वंयथायोगंपांडवानामनीकिनीं ॥ ४ ॥ ततोदुर्मर्षणोभीममभ्यगच्छत्सुतस्तव ॥ आराद्दृष्ट्वाकिरन्बाणैर्जिघृक्षुस्तस्यजीवितं ॥ ५ ॥ तंबाणैरवतस्तारक्रुद्धोमृत्युरिवाहवे ॥ तंचभीमोऽतुदद्बाणैस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ६ ॥ तईश्वरसमादिष्टाःप्राज्ञाःशूराःप्रहारिणः ॥ राज्यंमृत्युभयंत्यक्त्वाप्रत्यतिष्ठन्परान्युधि ॥ ७ ॥ कृतवर्माशिनेःपौत्रंद्रोणंप्रेप्सुंविशांपते ॥ पर्यवारयदायांतंशूरंसमरशोभिनं ॥ ८ ॥ तंशैनेयःशरव्रातैःक्रुद्धःक्रुद्धमवारयत् ॥ कृतवर्माचशैनेयंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ९ ॥ सैंधवःक्षत्रवर्माणमायांतंनिशितैःशरैः ॥ उग्रधन्वामहेष्वासंयत्तोद्रोणादवारयत् ॥ १० ॥ क्षत्रवर्मासिंधुपतेश्छित्वाकेतनकार्मुके ॥ नाराचैर्दशभिःक्रुद्धःसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ ११ ॥ अथान्यद्धनुरादायसैंधवःकृतहस्तवत् ॥ विव्याधक्षत्रवर्माणंरणेसर्वायसैःशरैः ॥ १२ ॥ युयुत्सुंपांडवार्थाययतमानंमहारथं ॥ सुबाहुर्भारतंशूरंयत्तोद्रोणादवारयत् ॥ १३ ॥ सुबाहोःसुधनुर्बाणावस्यतःपरिघोपमौ ॥ युयुत्सुःशितपीताभ्यांक्षुराभ्यामच्छिनद्भुजौ ॥ १४ ॥ राजानंपांडवश्रेष्ठंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ वेलेवसागरंक्षुब्धंमद्रराट्समवारयत् ॥ १५ ॥ तंधर्मराजोबहुभिर्मर्मभिद्भिरवाकिरत् ॥ मद्रेशस्तंचतुःषष्ट्याशरैर्विध्वाऽनदद्भृशं ॥ १६ ॥ तस्यनानदतःकेतुमुच्चकर्तचकार्मुकं ॥ क्षुराभ्यांपांडवोज्येष्ठस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १७ ॥

महदिति भीरोर्भावोभैरवंभयमितियावत् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उर्त्पिजलकमत्यंताकुलं ॥ २१ ॥ भूतकर्मासभापतिरितिद्विनामा ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ भीमरथोराजभ्राता ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

तथैवराजाबाल्हीकोराजानंद्रुपदंशरैः ॥ आद्रवंतंसहानीकःसहानीकंन्यवारयत् ॥ १८ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंवृद्धयोःसहसेनयोः ॥ यथामहायूथपयोर्द्विपयोःसंप्र
भिन्नयोः ॥ १९ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंमत्स्यमार्च्छतां ॥ सहसैन्यौसहानीकंयथेंद्राग्नीपुराबलिं ॥ २० ॥ तदुत्पिंजलकंयुद्धमासीद्देवासुरोपमं ॥ मत्स्यानां
केकयैःसार्धमभीताश्वरथद्विपं ॥ २१ ॥ नाकुलिंतुशतानीकंभूतकर्मासभापतिः ॥ अस्यंतमिषुजालानियांतंद्रोणादवारयत् ॥ २२ ॥ ततोनकुलदायादस्त्रिभिर्भ
ल्लैःसुसंशितैः ॥ चक्रेविबाहुशिरसंभूतकर्माणमाहवे ॥ २३ ॥ सुतसोमंतुविक्रांतमायांतंतंशरौघिणं ॥ द्रोणायाभिमुखंवीरंविविंशतिरवारयत् ॥ २४ ॥ सुत
सोमस्तुसंक्रुद्धःस्वपितृव्यमजिह्मगैः ॥ विविंशतिंशरैर्भित्वानाभ्यवर्ततदंशितः ॥ २५ ॥ अथभीमरथःशाल्वमाशुगैरायसैःशितैः ॥ षड्भिःसाश्वनियंतारमन
यद्यमसादनं ॥ २६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंमयूरसदृशैर्हयैः ॥ चैत्रसेनिर्महाराजतवपौत्रंन्यवारयत् ॥ २७ ॥ तौपौत्रौतवदुर्धर्षौपरस्परवधैषिणौ ॥ पितॄणामर्थ
सिद्ध्यर्थंचक्रतुर्युद्धमुत्तमं ॥ २८ ॥ तिष्ठंतमग्रेतंदृष्ट्वाप्रतिविंध्यंमहाहवे ॥ द्रौणिर्मानंपितुःकुर्वन्मार्गणैःसमवारयत् ॥ २९ ॥ तंक्रुद्धंप्रतिविव्याधप्रतिविंध्यःशि
तैःशरैः ॥ सिंहलांगूललक्ष्माणंपितुरर्थेव्यवस्थितं ॥ ३० ॥ प्रवपन्निवबीजानिबीजकालेनरर्षभ ॥ द्रौणायनिंद्रौपदेयाःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ३१ ॥ आर्जुनिंश्रु
तकीर्तिंतुद्रौपदेयंमहारथं ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंदौःशासनिरवारयत् ॥ ३२ ॥ तस्यकृष्णसमःकार्ष्णिस्त्रिभिर्भल्लैःसुसंशितैः ॥ धनुर्ध्वजंचसूतंचछित्वाद्रोणां
तिकंययौ ॥ ३३ ॥ यस्तुशूरतमोराजन्नुभयोःसेनयोर्मतः ॥ तंपटच्चरहंतारंलक्ष्मणःसमवारयत् ॥ ३४ ॥ सलक्ष्मणस्येष्वसनंछित्वालक्ष्मचभारत ॥ लक्ष्मणे
शरजालानिविसृजन्बह्वशोभत ॥ ३५ ॥ विकर्णस्तुमहाप्राज्ञोयाज्ञसेनिंशिखंडिनं ॥ पर्यवारयदायांतंयुवानंसमरेयुवा ॥ ३६ ॥ ततस्तमिषुजालेनयाज्ञसे
निःसमावृणोत् ॥ विधूयतद्बाणजालंबभौतवसुतोबली ॥ ३७ ॥ अंगदोभिमुखंवीरमुत्तमौजसमाहवे ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंशरौघेणन्यवारयत् ॥ ३८ ॥ स
संप्रहारस्तुमुलस्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥ सैनिकानांचसर्वेषांतयोश्चप्रीतिवर्धनः ॥ ३९ ॥ दुर्मुखस्तुमहेष्वासोवीरंपुरुजितंबली ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंवत्सदंतैर
वारयत् ॥ ४० ॥ सदुर्मुखंभ्रुवोर्मध्येनाराचेनाभ्यताडयत् ॥ तस्यतद्विबभौवक्त्रंसनालमिवपंकजं ॥ ४१ ॥ कर्णस्तुकेकयान्भ्रातॄन्पंचलोहितकध्वजान् ॥ द्रो
णायाभिमुखंयातान्शरवर्षैरवारयत् ॥ ४२ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ शलाकयाशंकुना ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अयोघनालगुडाः कडंगरैर्दंडैः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ आतु

तेचैनंभृशसंतप्ताःशरवर्षैरवाकिरन्॥ सचतांश्छादयामासशरजालैःपुनःपुनः ॥ ४३ ॥ नैवकर्णोनतेपंचददृशुर्बाणसंवृताः॥ साश्वसूतध्वजरथाःपरस्परश
राचिताः॥ ४४॥पुत्रास्तेदुर्जयश्चैवजयश्चविजयश्चह॥ नीलकाश्यजयत्सेनांस्रयस्त्रीन्प्रत्यवारयन्॥ ४५॥ तद्युद्धमभवद्घोरमीक्षितृप्रीतिवर्धनं॥ सिंहव्याघ्र
तरक्षूणांयथर्क्षमहिषर्षभैः॥ ४६॥ क्षेमधूर्त्तिबृहंतौतुभ्रातरौसात्वतंयुधि॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंशरैस्तीक्ष्णैस्ततक्षतुः ॥ ४७॥ तयोस्तस्यचतद्युद्धमत्यद्भुतमि
वाभवत्॥ सिंहस्यद्विपमुख्याभ्यांप्रभिन्नाभ्यांयथावने॥ ४८॥ राजानंतुतथांबष्ठमेकंयुद्धाभिनंदिनं॥ चेदिराजःशरानस्यन्क्रुद्धोद्रोणादवारयत् ॥ ४९ ॥
ततोंबष्ठोस्थिभेदिन्यानिरभिद्यच्छलाकया॥ सत्यक्तासशरंचापंरथाद्भूमिमुपागमत् ॥ ५० ॥ वार्धक्षेमिंतुवार्ष्णेयंकृपःशारद्वतःशरैः ॥ अक्षुद्रःक्षुद्रकैर्बाणैःक्रु
द्धरूपमवारयत्॥ ५१ ॥ युध्यंतौकृपवार्ष्णेयौयेऽपश्यंश्चित्रयोधिनौ॥ तेयुद्धासक्तमनसोनान्यांबुबुधिरेक्रियां॥५२॥ सौमदत्तिस्तुराजानंमणिमंतमतंद्रितं॥
पर्यवारयदायांतंयशोद्रोणस्यवर्धयन्॥ ५३ ॥ ससौमदत्तेस्त्वरितश्चित्रेष्वसनकेतने ॥ पुनःपताकांसूतंचच्छत्रंचापातयद्रथात्॥ ५४ ॥ अथाप्लुत्यरथात्तूर्णं
यूपकेतुरमित्रहा॥ साश्वसूतध्वजरथंतंचकर्त्तवरासिना॥ ५५॥ रथंचस्वंसमास्थायधनुरादायचापरं ॥ स्वयंयच्छन्हयान्राजन्व्यधमत्पांडवींचमूं ॥ ५६ ॥
पांड्यमिंद्रमिवायांतमसुरान्प्रतिदुर्जयं॥ समर्थःसायकौघेनवृषसेनोन्यवारयत् ॥ ५७ ॥ गदापरिघनिस्त्रिंशपट्टिशायोघनोपलैः ॥ कडंगरैर्भुशुंडीभिःप्रासै
स्तोमरसायकैः॥५८॥ मुसलैर्मुद्गरैश्चक्रैर्भिंदिपालपरश्वधैः॥ पांसुवाताग्निसलिलैर्भस्मलोष्टतृणद्रुमैः॥५९॥ आतुदन्प्ररुजन्भंजन्निघ्नन्विद्रावयन्क्षिपन्॥
सेनांविभीषयन्नायाद्द्रोणप्रेप्सुर्घटोत्कचः॥ ६० ॥ तंतुनानाप्रहरणैर्नानायुद्धविशेषणैः ॥ राक्षसंराक्षसःक्रुद्धःसमाजघ्नेह्यलंबुषः ॥ ६१ ॥ तयोस्तदभवद्युद्धं
रक्षोग्रामणिमुख्ययोः ॥ तादृग्यादृक्पुरावृत्तंशंबरामरराजयोः॥ ६२ ॥ एवंद्वंद्वशतान्यासन्रथवारणवाजिनां ॥ पदातीनांचभद्रंतेतवतेषांचसंकुले ॥ ६३॥
नैतादृशोदृष्टपूर्वःसंग्रामोनैवचश्रुतः॥ द्रोणस्याभावभावेतुप्रसक्तानांयथाभवत्॥ ६४॥

दन्व्यथयन् प्ररुजन्विध्यन् भंजन्आमर्दयन् निघ्नन्मारयन् विद्रावयन्पलाययन् क्षिपन्प्रेरयन् ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अभावभावेमारणेरक्षणेच ॥ ६४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इदंघोरमिदंचित्रमिदंरौद्रमितिप्रभो ॥ तत्रयुद्धान्यदृश्यंतप्रततानिबहूनिच॥६५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्वंद्वयुद्धेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेष्वेवंसन्निवृत्तेषुप्रत्युद्यातेषुभागशः ॥ कथंयुयुधिरेपार्थामामकाश्चतरस्विनः ॥ १ ॥ किमर्जुनश्चाप्य करोत्संशप्तकबलंप्रति ॥ संशप्तकावापार्थस्यकिमकुर्वतसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच तथातेषुनिवृत्तेषुप्रत्युद्यातेषुभागशः ॥ स्वयमभ्यद्रवद्भीमंनागा नीकेनतेसुतः ॥ ३ ॥ सनागइवनागेनगोवृषेणेवगोवृषः ॥ समाहूतःस्वयंराज्ञानागानीकमुपाद्रवत् ॥ ४ ॥ सयुद्धकुशलःपार्थोबाहुवीर्येणचान्वितः ॥ अभि नत्कुंजरानीकमचिरेणैवमारिष ॥ ५ ॥ तेगजागिरिसंकाशाःक्षरंतःसर्वतोमदं ॥ भीमसेनस्यनाराचैर्विमुखाविमदीकृताः ॥ ६ ॥ विधमेदभ्रजालानियथावा युःसमुद्धतः ॥ व्यधमत्तान्यनीकानितथैवपवनात्मजः ॥ ७ ॥ सतेषुविसृजन्बाणान्भीमोनागेष्वशोभत ॥ भुवनेष्विवसर्वेषुगभस्तीनुदितोरविः ॥ ८ ॥ तेभी मबाणाभिहताःसंस्यूताविबभुर्गजाः ॥ गभस्तिभिरिवार्कस्यव्योम्निनानाबलाहकाः ॥ ९ ॥ तथागजानांकदनंकुर्वाणमनिलात्मजं ॥ क्रुद्धोदुर्योधनोऽभ्येत्यप्र त्यविध्यच्छितैःशरैः ॥ १० ॥ ततःक्षणेनक्षितिपंक्षतजप्रतिमेक्षणः ॥ क्षयंनिनीषुर्निशितैर्भीमोविव्याधपत्रिभिः ॥ ११ ॥ सशराचितसर्वांगःक्रुद्धोविव्याध पांडवं ॥ नाराचैरर्करश्म्याभैर्भीमसेनंस्मयन्निव ॥ १२ ॥ तस्यनागंमणिमयंरत्नचित्रध्वजेस्थितं ॥ भल्लाभ्यांकार्मुकंचैवक्षिप्रंचिच्छेदपांडवः ॥ १३ ॥ दुर्यो धनंपीड्यमानंदृष्ट्वाभीमेनमारिष ॥ चुक्षोभयिषुरभ्यागादंगोमातंगमास्थितः ॥ १४ ॥ तमापतंतंनागेंद्रमंबुदप्रतिमस्वनं ॥ कुंभांतरेभीमसेनोनाराचैरार्दयद्भृ शं ॥ १५ ॥ तस्यकायंविनिर्भिद्यन्यमज्जद्धरणीतले ॥ ततःपपातद्विरदोवज्राहतइवाचलः ॥ १६ ॥ तस्यावर्जितनागस्यम्लेच्छस्याधःपतिष्यतः ॥ शिरश्चिच्छे दभल्लेनक्षिप्रकारीवृकोदरः ॥ १७ ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेसंप्राद्रवतसाचमूः ॥ संभ्रांताश्वद्विपरथापदातीनवमृद्नती ॥ १८ ॥ तेष्वनीकेषुभग्नेषुविद्रवत्सुसमंत तः ॥ प्राग्ज्योतिषस्ततोभीमंकुंजरेणसमाद्रवत् ॥ १९ ॥ येननागेनमघवानजयद्दैत्यदानवान् ॥ तदन्वयेननागेनभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ सनागप्रवरो भीमंसहसासमुपाद्रवत् ॥ चरणाभ्यामथोद्वाभ्यांसंहतेनकरेणच ॥ २१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आवर्जितःपतनप्रवणोनागोयस्य ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ संहतेनसंकुचितेन ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तिर्यग्यातेन. पार्श्वतोगामिना ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ व्यवच्छिद्यविध्वा ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

व्यावृत्तनयनःक्रुद्धःप्रमथन्निवपांडवं॥ वृकोदररथंसाश्वमविशेषमचूर्णयत् ॥ २२ ॥ पद्भ्यांभीमोप्यथोधावंस्तस्यगात्रेष्वलीयत ॥ जानन्नंजलिकावेधंना
पाक्रामतपांडवः ॥ २३॥ गात्राभ्यंतरगोभूत्वाकरेणाताडयन्मुहुः॥ लालयामासतंनागंवधाकांक्षिणमव्ययं॥ २४ ॥ कुलालचक्रवन्नागस्तदातूर्णमथाभ्र
॥२६॥ मत् ॥ नागायुतवलःश्रीमान्कालयानोवृकोदरं॥ २५ ॥ भीमोपिनिष्क्रम्यततःसुप्रतीकाग्रतोभवत् ॥ भीमंकरेणावनम्यजानुभ्यामभ्यताडयत् ॥ २६ ॥ ग्री
वायांवेष्टयित्वैनंसगजोहंतुमैहत ॥ करवेष्टंभीमसेनोभ्रमंदत्वाव्यमोचयत्॥ २७ ॥ पुनर्गात्राणिनागस्यप्रविवेशवृकोदरः ॥ यावत्प्रतिगजायातंस्ववलेप्रत्य
वैक्षत॥ २८॥ भीमोपिनागगात्रेभ्योविनिःसृत्यापयाज्जवात् ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यनादःसमभवन्महान्॥ २९॥ अहोधिङ्निहतोभीमःकुंजरेणेतिमारिष॥
तेननागेनसंत्रस्तापांडवानामनीकिनी ॥३०॥ सहसाभ्यद्रवद्राजन्यत्रतस्थौवृकोदरः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाहतंमत्वावृकोदरं॥३१॥ भगदत्तंसपांचाल्यःस
र्वतःसमवारयत्॥ तंरथंरथिनांश्रेष्ठाःपरिवार्यपरंतपाः॥ ३२॥ अवाकिरन्शरैस्तीक्ष्णैःशतशोथसहस्रशः ॥ सविघातंपृषत्कानामंकुशेनसमाहरन् ॥ ३३ ॥
गजेनपांडुपंचालान्व्यधमत्पर्वतेश्वरः ॥ तदद्भुतमपश्यामभगदत्तस्यसंयुगे ॥ ३४ ॥ तथावृद्धस्यचरितंकुंजरेणविशांपते ॥ ततोराजादशार्णानांप्राग्ज्यो
तिषमुपाद्रवत्॥ ३५॥ तिर्यग्यातेननागेनसमदेनाशुगामिना॥ तयोर्युद्धंसमभवन्नागयोर्भीमरूपयोः ॥ ३६॥ सपक्षयोःपर्वतयोर्यथासद्रुमयोःपुरा ॥ प्रा
ग्ज्योतिषपतेर्नागःसन्निवृत्यापसृत्यच॥ ३७॥ पार्श्वेदशार्णाधिपतेर्भित्वानागमपातयत्॥ तोमरैःसूर्यरश्म्याभैर्भगदत्तोथसप्तभिः ॥ ३८ ॥ जघानद्विरदस्थं
तंशत्रुंप्रचलितासनं॥ व्यवच्छिद्यतुराजानंभगदत्तंयुधिष्ठिरः॥ ३९॥ रथानीकेनमहतासर्वतःपर्यवारयत् ॥ सकुंजरस्थोरथिभिःशुशुभेसर्वतोवृतः॥ ४० ॥
पर्वतेवनमध्यस्थोज्वलन्निवहुताशनः॥ मंडलंसर्वतःश्लिष्टंरथिनामुग्रधन्विनां॥ ४१ ॥ किरतांशरवर्षाणिसनागःपर्यवर्तत ॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजापरिगृ
ह्यमहागजं॥ ४२॥ प्रेषयामाससहसायुयुधानरथंप्रति ॥ शिनेःपौत्रस्यतुरथंपरिगृह्यमहाद्विपः ॥ ४३ ॥ अभिचिक्षेपवेगेनयुयुधानस्त्वपाक्रमत् ॥ बृहतः
सैंधवानश्वान्समुत्थाप्याथसारथिः॥ ४४॥ तस्थौसात्यकिमासाद्यसंप्लुतस्तंरथंप्रति ॥ सतुलब्ध्वांतरंनागस्त्वरितोरथमंडलात् ॥ ४५॥ निश्चक्रामततःसर्वा ॥२६॥
न्परिचिक्षेपपार्थिवान्॥ तेत्वाशुगतिनातेनत्रास्यमानानरर्षभाः॥ ४६॥

पर्यवर्तत भ्रांतवान् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ समुत्थाप्यस्थिरीकृत्य ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सुपर्वाशोभनांगसंधिः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ वियदाकाशंद्यांस्वर्गं

तमेकंद्विरदंसंख्येमेनिरेशतशोद्विपान् ॥ तेगजस्थेनकाल्यंतेभगदत्तेनपांडवाः ॥ ४७ ॥ ऐरावतस्थेनयथादेवराजेनदानवाः ॥ तेषांप्रद्रवतांभीमःपंचालानामि
तस्ततः ॥ ४८ ॥ गजवाजिकृतःशब्दःसुमहान्समजायत ॥ भगदत्तेनसमरेकाल्यमानेषुपांडुषु ॥ ४९ ॥ प्राग्ज्योतिषमभिक्रुद्धःपुनर्भीमःसमभ्ययात् ॥ तस्या
भिद्रवतोवाहान्हस्तमुक्तेनवारिणा ॥ ५० ॥ सिक्त्वाव्यत्रासयन्नागस्तेपार्थमहरंस्ततः ॥ ततस्तमभ्ययात्तूर्णंरुचिपर्वाकृतीसुतः ॥ ५१ ॥ समवृञ्छरवर्षेणरथ
स्थोंतकसन्निभः ॥ ततःसरुचिपर्वाणंशरेणानतपर्वणा ॥ ५२ ॥ सुपर्वापर्वतपतिर्निन्येवैवस्वतक्षयं ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेसौभद्रोद्रौपदीसुतः ॥ ५३ ॥ चेकि
तानोधृष्टकेतुर्युयुत्सुश्चार्दयन्द्विपं ॥ तएनंशरधाराभिर्धाराभिरिवतोयदाः ॥ ५४ ॥ सिषिचुर्भैरवान्नादान्विनदंतोजिघांसवः ॥ ततःपार्ष्ण्यंकुशांगुष्ठैःकृतिना
चोदितोद्विपः ॥ ५५ ॥ प्रसारितकरःप्रायात्स्तब्धकर्णेक्षणोद्रुतं ॥ सोधिष्ठायपदावाहान्युयुत्सोःसूतमारुजत् ॥ ५६ ॥ युयुत्सुस्तुरथाद्राजन्नपाक्रामत्त्वरान्वि
तः ॥ ततःपांडवयोधास्तेनागराजंशरैर्द्रुतं ॥ ५७ ॥ सिषिचुर्भैरवान्नादान्विनदंतोजिघांसवः ॥ पुत्रस्तुतवसंभ्रांतःसौभद्रस्याप्लुतोरथं ॥ ५८ ॥ सकुंजरस्थोवि
सृजन्निषूनरिपुपार्थिवः ॥ बभौरश्मीनिवादित्योभुवनेषुसमुत्सृजन् ॥ ५९ ॥ तमार्जुनिर्द्वादशभिर्युयुत्सुर्दशभिःशरैः ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्द्रौपदेयाधृष्टकेतुश्चविव्य
धुः ॥ ६० ॥ सोऽतियत्नार्पितैर्बाणैराचितोद्विरदोबभौ ॥ संस्यूतइवसूर्यस्यरश्मिभिर्जलदोमहान् ॥ ६१ ॥ नियंतुःशिल्पयत्नाभ्यांप्रेरितोरिशरार्दितः ॥ परिचि
क्षेपतान्नागःसरिपून्सव्यदक्षिणं ॥ ६२ ॥ गोपालइवदंडेनयथापशुगणान्वने ॥ आवेष्टयततांसेनांभगदत्तस्तथामुहुः ॥ ६३ ॥ क्षिप्रंश्येनाभिपन्नानांवायसा
नामिवस्वनः ॥ बभूवपांडवेयानांभृशंविद्रवतांस्वनः ॥ ६४ ॥ सनागराजःप्रवरांकुशाहतःपुरासपक्षोद्रिवरोयथानृप ॥ भयंतदारिपुषुसमादधद्भृशंवणिग्ज
नानांक्षुभितोयथार्णवः ॥ ६५ ॥ ततोध्वनिर्द्विरदरथाश्वपार्थिवैर्भयाद्द्रवद्भिर्जनितोतिभैरवः ॥ क्षितिंवियद्द्यांविदिशोदिशस्तथासमावृणोत्पार्थिवसंयुगेत
तः ॥ ६६ ॥ सतेननागप्रवरेणपार्थिवोभृशंजगाहेद्विपतामनीकिनीं ॥ पुरासुगुप्तांविबुधैरिवाहवेविरोचनोदेववरूथिनीमिव ॥ ६७ ॥ भृशंववौज्वलनसखो
वियद्रजःसमावृणोन्मुहुरपिचैवसैनिकान् ॥ तमेकनागंगणशोयथागजान्समंततोद्रुतमथमेनिरेजनाः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप॰संशप्तकवध
प॰भगदत्तयुद्धेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यदिति ॥ १ ॥ विकुर्वाणेविविधाःक्रियाःकुर्वाणे ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अप्रतिगजइतिच्छेदः ॥ ५ ॥ सहःसोढा पचाद्यच् ॥ ६ ॥ ७ ॥ विस्मितंरूढाहंकारं ॥ ८॥ ९ ॥ समारोहन्संवृतवंतः ॥ १० ॥ ११ ॥

संजयउवाच यन्मांपार्थस्यसंग्रामेकर्माणिपरिपृच्छसि॥ तच्छृणुष्वमहाबाहोपार्थोयदकरोद्रणे ॥ १ ॥ रजोदृष्ट्वासमुद्भूतंश्रुत्वाचगजनिःस्वनं॥ भगदत्ते विकुर्वाणेकौंतेयःकृष्णमब्रवीत्॥ २ ॥ यथाप्राग्ज्योतिषोराजागजेनमधुसूदन ॥ त्वरमाणोभिनिष्क्रांतोध्रुवंतस्यैषनिःस्वनः ॥ ३ ॥ इंद्रादनवरःसंख्येगजयानविशारदः॥ प्रथमोगजयोधानांपृथिव्यामितिमेमतिः ॥ ४ ॥ सचापिद्विरदश्रेष्ठःसदाऽप्रतिगजोयुधि ॥ सर्वशस्त्रातिगःसंख्येकृतकर्माजितक्लमः ॥ ५ ॥ सहःशस्त्रनिपातानामग्निस्पर्शस्यचानघ॥ सपांडवबलंसर्वमद्यैकोनाशयिष्यति ॥६॥ नचावाभ्यामृतेन्योस्तिशक्तस्तंप्रतिबाधितुं ॥ त्वरमाणस्ततोयाहियतःप्राग्ज्योतिषाधिपः ॥ ७॥ दृप्तंसंख्येद्विपबलाद्वयसाचापिविस्मितं॥ अथैनंप्रेषयिष्यामिबलहंतुःप्रियातिथिं॥८॥ वचनादथकृष्णस्तुप्रययौसव्यसाचिनः॥ दीर्यतेभगदत्तेनयत्रपांडववाहिनी ॥ ९ ॥ तंप्रयांतंततःपश्चादाह्वयंतोमहारथाः ॥ संशप्तकाःसमारोहन्सहस्राणिचतुर्दश ॥ १० ॥ दशैवतुसहस्राणित्रिगर्त्तानांमहारथाः॥ चत्वारिचसहस्राणिवासुदेवस्यचानुगाः॥ ११ ॥ दीर्यमाणांचमूंदृष्ट्वाभगदत्तेनमारिष॥ आहूयमानस्यचतैरभवद्धृदयंद्विधा ॥ १२ ॥ किंनुश्रेयस्करंकर्मभवेदद्येतिचिंतयन्॥ इहवाविनिवर्त्तेयंगच्छेयंवायुधिष्ठिरं॥१३॥ तस्यबुद्ध्याविचार्यैवमर्जुनस्यकुरूद्वह॥अभवद्भूयसीबुद्धिःसंशप्तकवधेस्थिरा॥ १४॥ ससन्निवृत्तःसहसाकपिप्रवरकेतनः॥ एकोरथसहस्राणिनिहंतुंवासवीरणे ॥ १५ ॥ साहिदुर्योधनस्यासीन्मतिःकर्णस्यचोभयोः ॥ अर्जुनस्यवधोपायेतेनद्वैधमकल्पयत्॥ १६॥ सतुदोलायमानोभूद्द्वैधीभावेनपांडवः ॥ वधेनतुनराग्र्याणामकरोत्तांमृषातदा ॥ १७ ॥ ततःशतसहस्राणिशराणांनतपर्वणां॥ अस्तृजन्नर्जुनेराजन्संशप्तकमहारथाः॥ १८॥ नैवकुंतीसुतःपार्थोनैवकृष्णोजनार्दनः॥ नहयानरथोराजन्दृश्यंतेस्मशरैश्चिताः ॥ १९ ॥ तदामोहमनुप्राप्तःसिष्विदेहिजनार्दनः॥ ततस्तान्प्रायशःपार्थोब्रह्मास्त्रेणनिजघ्निवान्॥ २० ॥ शतशःपाणयश्छिन्नाःसेषुज्यातलकार्मुकाः ॥ केतवोवाजिनःसूतारथिनश्चापतन्क्षितौ॥ २१ ॥ द्रुमाचलाग्रांबुधरैःसमकायाःसुकल्पिताः॥ हतारोहाःक्षितौपतुर्द्विपाःपार्थशराहताः ॥ २२ ॥ विप्रविद्धकुथानागाश्छिन्नभांडाःपरासवः॥ सारोहास्तुरणेपेतुर्मथितामार्गणैर्भृशं॥ २३॥ सर्ष्टिप्रासासिनखराःसमुद्गरपरश्वधाः॥ विच्छिन्नाबाहवःपेतुर्नृणांभल्लैःकिरीटिना॥ २४॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥ ॥ ७ ॥ यियासतइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥ ८॥९॥१०॥ भूरिवर्षमितिवासवविशेषणं ॥११॥

बालादित्यांबुजेंदूनांतुल्यरूपाणिमारिष॥ संछिन्नान्यर्जुनशरैःशिरांस्युर्व्यांप्रपेदिरे॥ २५ ॥ जज्वालालंकृतासेनापत्रिभिःप्राणिभोजनैः॥ नानारूपैस्तदाऽ
मित्रान्क्रुद्धेनिघ्नतिफाल्गुने॥ २६॥ क्षोभयंतंतदासेनांद्विरदंनलिनीमिव॥ धनंजयंभूतगणाःसाधुसाध्वित्यपूजयन्॥ २७॥ दृष्ट्वातत्कर्मपार्थस्यवासवस्ये
वमाधवः ॥ विस्मयंपरमंगत्वाप्रांजलिस्तमुवाचह ॥ २८ ॥ कर्मैतत्पार्थशक्रेणयमेनधनदेनच ॥ दुष्करंसमरेयत्तेकृतमद्येतिमेमतिः ॥ २९ ॥ युगपच्चै
वसंग्रामेशतशोथसहस्रशः॥ पतिताएवमेदृष्टाःसंशप्तकमहारथाः॥ ३०॥ संशप्तकांस्ततोहत्वाभूयिष्ठायेव्यवस्थिताः ॥ भगदत्ताययाहीतिकृष्णंपार्थोभ्यनो
दयत्॥ ३१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिसंशप्तकवधेसप्तविंशोऽध्यायः॥ २७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच
यियासतस्ततःकृष्णःपार्थस्याश्वान्मनोजवान्॥ संप्रैषीद्धेमसंछन्नान्द्रोणानीकायसत्वरन्॥ १ ॥ तंप्रयांतंकुरुश्रेष्ठंस्वान्भ्रातॄन्द्रोणतापितान्॥ सुशर्माभ्रा
तृभिःसार्धंयुद्धार्थीपृष्ठतोऽन्वयात्॥ २॥ ततःश्वेतहयःकृष्णमब्रवीदजितंजयः॥ एषमांभ्रातृभिःसार्धंसुशर्माह्वयतेऽच्युत ॥ ३ ॥ दीर्यतेचोत्तरेणैवतत्सैन्यंम
धुसूदन॥ द्वैधीभूतंमनोमेऽद्यकृतंसंशप्तकैरिदं॥४॥ किंनुसंशप्तकान्हन्मिस्वान्रक्षाम्यहितार्दितान्॥ इतिमेत्वंमतंवेत्सितत्रकिंसुकृतंभवेत्॥५॥ एवमुक्तस्तुदा
शार्हःस्यंदनंप्रत्यवर्त्तयत्॥ येनत्रिगर्त्ताधिपतिःपांडवंसमुपाह्वयत् ॥ ६॥ ततोऽर्जुनःसुशर्माणंविध्वासप्तभिराशुगैः॥ ध्वजंधनुश्चास्यतथाक्षुराभ्यांसमकृंत
त॥ ७॥ त्रिगर्त्ताधिपतेश्चापिभ्रातरंषड्भिराशुगैः॥ साश्वंससूतंत्वरितःपार्थःप्रैषीद्यमक्षयं ॥ ८ ॥ ततोभुजगसंकाशांसुशर्माशक्तिमायसीं॥ चिक्षेपार्जुनमा
दिश्यवासुदेवायतोमरं॥ ९॥ शक्तिंत्रिभिःशरैश्छित्वातोमरंत्रिभिरर्जुनः ॥ सुशर्माणंशरव्रातैर्मोहयित्वान्यवर्त्तयत् ॥ १० ॥ तंवासवमिवायांतंभूरिवर्षंश
रौघिणं॥ राजंस्तावकसैन्यानांनोग्रंकश्चिदवारयत्॥ ११॥ ततोधनंजयोबाणैःसर्वानेवमहारथान्॥ आयाद्विनिघ्नन्कौरव्यान्दहन्कक्षमिवानलः॥ १२॥ त
स्यवेगमसह्यंतंकुंतीपुत्रस्यधीमतः॥ नाशक्नुवंस्तेसंसोढुंस्पर्शमग्नेरिवप्रजाः॥ १३॥ संवेष्टयन्ननीकानिशरवर्षेणपांडवः ॥ सुपर्णपातवद्राजन्नायात्प्राग्ज्यो
तिषंप्रति॥ १४॥ यत्तदानामयज्जिष्णुर्भरतानामपापिनां॥ धनुःक्षेमकरंसंख्येद्विषतामश्रुवर्धनं ॥ १५ ॥ तदेवतवपुत्रस्यराजन्दुर्द्यूतदेविनः ॥ कृतेक्षत्रवि
नाशायधनुरायच्छदर्जुनः॥ १६॥ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥ आयच्छद्गृहीतवान् यदेवार्जुनस्यधनुर्भरतानांक्षेमकरमासीत्तदेवत्वत्पुत्रनिमित्तंक्षत्रक्षयकरमभवदितिवाक्यार्थः॥१६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तथाविक्षोभ्यमाणासापार्थेनतववाहिनी ॥ व्यशीर्यतमहाराजनौरिवासाद्यपर्वतं ॥ १७ ॥ ततोदशसहस्राणिन्यवर्त्ततधनुष्मतां ॥ मतिंकृत्वारणेक्रूरांवीराज
यपराजये ॥ १८ ॥ व्यपेतहृदयत्रासाआवव्रुस्तंमहारथाः ॥ आर्च्छत्पार्थोगुरुंभारंसर्वभारसहोयुधि ॥ १९ ॥ यथानलवनंक्रुद्धःप्रभिन्नःषष्टिहायनः ॥ मृद्नी
॥२८॥ यात्तद्वदायस्तःपार्थोन्मृद्नाच्चमूंतव ॥ २० ॥ तस्मिन्प्रमथितेसैन्येभगदत्तोनराधिपः ॥ तेननागेनसहसाधनंजयमुपाद्रवत् ॥ २१ ॥ तंरथेननरव्याघ्रःप्रत्यगृह्णा
द्धनंजयः ॥ ससन्निपातस्तुमुलोबभूवरथनागयोः ॥ २२ ॥ कल्पिताभ्यांयथाशास्त्रंरथेनचगजेनच ॥ संग्रामेचेरतुर्वीरौभगदत्तधनंजयौ ॥ २३ ॥ ततोजीमूत
संकाशान्नागादिंद्रइवप्रभुः ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणभगदत्तोधनंजयं ॥ २४ ॥ सचापिशरवर्षंतंशरवर्षेणवासविः ॥ अप्राप्तमेवचिच्छेदभगदत्तस्यवीर्यवान् ॥
॥ २५ ॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजाशरवर्षंनिवारयत् ॥ शरैर्जघ्नेमहाबाहुंपार्थंकृष्णंचमारिष ॥ २६ ॥ ततस्तुशरजालेनमहताभ्यवकीर्यतौ ॥ चोदयामासतंनागं
वधायाच्युतपार्थयोः ॥ २७ ॥ तमापतंतंद्विरदंदृष्ट्वाक्रुद्धमिवांतकं ॥ चक्रेऽपसव्यंत्वरितःस्यंदनेनजनार्दनः ॥ २८ ॥ संप्राप्तमपिनेयेषपरावृत्तंमहाद्विपं ॥ सारो
हंमृत्युसात्कर्तुंस्मरन्धर्मंधनंजयः ॥ २९ ॥ सतुनागोद्विपरथान्हयांश्चाम्रुद्यमारिष ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायततःक्रुद्धोधनंजयः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिभगदत्तयुद्धेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथाक्रुद्धःकिमकरोद्भगद
त्तस्यपांडवः ॥ प्राग्ज्योतिषोवापार्थस्यतन्मेशंसयथातथं ॥ १ ॥ संजयउवाच प्राग्ज्योतिषेणसंसक्तावुभौदाशार्हपांडवौ ॥ मृत्युदंष्ट्रांतिकंप्राप्तौसर्वभू
तानिमेनिरे ॥ २ ॥ तथातुशरवर्षाणिपातयत्यनिशंप्रभो ॥ गजस्कंधान्महाराजकृष्णयोःस्यंदनस्थयोः ॥ ३ ॥ अथकार्ष्णायसैर्बाणैःपूर्णकार्मुकनिःसृतैः ॥
अविध्यद्देवकीपुत्रंहेमपुंखैःशिलाशितैः ॥ ४ ॥ अग्निस्पर्शसमाकीर्णाभगत्तेनचोदिताः ॥ निर्भिद्यदेवकीपुत्रंक्षितिंजग्मुःसुवाससः ॥ ५ ॥ तस्यपार्थोधनुश्छि
त्वापरिवारंनिहत्यच ॥ लालयन्निवराजानंभगदत्तमयोधयत् ॥ ६ ॥ सोर्करश्मिनिभांस्तीक्ष्णांस्तोमरान्वैचतुर्दश ॥ अप्रेषयत्सव्यसाचीद्विधैकैकमथाच्छि
नत् ॥ ७ ॥ ततोनागस्यतद्वर्मव्यधमत्पाकशासनिः ॥ शरजालेनमहतातद्व्यशीर्यतभूतले ॥ ८ ॥ शीर्णवर्मासतुगजःशरैःसुभृशमर्दितः ॥ बभौधारानिपाताक्तो ॥२८॥
व्यभ्रःपर्वतराडिव ॥ ९ ॥ तथाक्रुद्धइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ एकामूर्तिर्बदरिकाश्रमेनारायणरूपा अपरापरमात्मरूपा

ततःप्राग्ज्योतिषःशक्तिंहेमदंडामयस्मयीं॥व्यसृजद्वासुदेवायद्विधातामर्जुनोच्छिनत्॥१०॥ततश्छत्रंध्वजंचैवच्छित्वाराज्ञोर्जुनःशरैः॥विव्याधदशभिस्तूर्ण
मुत्स्मयन्पर्वतेश्वरं॥११॥सोतिविद्धोर्जुनशरैःसुपुंखैःकंकपत्रिभिः॥भगदत्तस्ततःक्रुद्धःपांडवस्यजनाधिपः॥१२॥व्यसृजत्तोमरान्मूर्ध्निश्वेताश्वस्योन्ननाद
च॥तैरर्जुनस्यसमरेकिरीटंपरिवर्त्तितं॥१३॥परिवृत्तंकिरीटंतद्यमयन्नेवपांडवः॥सुदृष्टःक्रियतांलोकइतिराजानमब्रवीत्॥१४॥एवमुक्तस्तुसंक्रुद्धःशरव
र्षेणपांडवं॥अभ्यवर्षत्सगोविंदंधनुरादायभास्वरं॥१५॥तस्यपार्थोधनुश्छित्वातूणीरान्सन्निकृत्यच॥त्वरमाणोद्विसप्तत्यासर्वमर्मस्वताडयत्॥१६॥विद्ध
स्ततोऽतिव्यथितोवैष्णवास्त्रमुदीरयन्॥अभिमंत्र्यांकुशंक्रुद्धोव्यसृजत्पांडवोरसि॥१७॥ विसृष्टंभगदत्तेनतदस्त्रंसर्वघातिवै॥उरसाप्रतिजग्राहपार्थंसंछा
द्यकेशवः॥१८॥वैजयंत्यभवन्मालातदस्त्रंकेशवोरसि॥पद्मकोशविचित्राढ्यासर्वत्रकुसुमोत्कटा॥१९॥ज्वलनार्केंदुवर्णाभापावकोज्ज्वलपल्लवा॥तयाप
द्मपलाशिन्यावातकंपितपत्रया॥ २०॥शुशुभेभ्यधिकंशौरिरतसीपुष्पसन्निभः॥ततोर्जुनःक्लांतमनाःकेशवंप्रत्यभाषत॥ २१॥ अयुध्यमानस्तुरगान्संयं
तास्मीतिचानघ ॥इत्युक्त्वापुंडरीकाक्षप्रतिज्ञांस्वांनरक्षसि ॥ २२ ॥ यद्यहंव्यसनीवास्यामशक्तोवानिवारणे ॥ ततस्त्वयैवंकार्यंस्यान्नतत्कार्यंमयिस्थिते॥
॥ २३ ॥ सबाणःसधनुश्चाहंससुरासुरमानुषान्॥शक्तोलोकानिमान्जेतुंतच्चापिविदितंतव ॥ २४ ॥ ततोर्जुनंवासुदेवःप्रत्युवाचार्थवद्वचः॥ शृणुगुह्यमिदं
पार्थपुरावृत्तंयथानघ॥ २५॥ चतुर्मूर्त्तिरहंशश्वल्लोकत्राणार्थमुद्यतः ॥ आत्मानंप्रविभज्येहलोकानांहितमादधे ॥ २६ ॥ एकामूर्त्तिस्तपश्चर्यांकुरुतेमेभुवि
स्थिता॥अपरापश्यतिजगत्कुर्वाणंसाध्वसाधुनी॥ २७॥ अपराकुरुतेकर्ममानुषंलोकमाश्रिता॥शेतेचतुर्थीत्वपरानिद्रांवर्षसहस्रिकीं ॥ २८ ॥ यासौवर्षस
हस्रांतेमूर्त्तिरुत्तिष्ठतेमम॥वरार्हेभ्योवरान्श्रेष्ठांस्तस्मिन्कालेददातिसा॥२९॥तंतुकालमनुप्राप्तंविदित्वापृथिवीतदा॥अयाचतवरंयन्मांनरकार्थायतच्छृणु
॥ ३० ॥देवानांदानवानांचअवध्यस्तनयोस्तुमे॥उपेतोवैष्णवास्त्रेणतन्मेत्वंदातुमर्हसि ॥ ३१ ॥ एवंवरमहंश्रुत्वाजगत्यास्तनयेतदा ॥ अमोघमस्त्रंप्रादच्छं
वैष्णवंपरमंपुरा॥ ३२॥ अवोचंचैतदस्त्रंवैत्वंह्यमोघंभवतुक्षमे॥नरकस्याभिरक्षार्थंनैनंकश्चिद्वधिष्यति॥३३॥

॥ २७ ॥ अपराक्षेत्रज्ञरूपा अपराजलशायिनी ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनेनास्त्रेणतेगुप्तःसुतःपरबलार्दनः॥ भविष्यतिदुराधर्षःसर्वलोकेषुसर्वदा॥३४॥ तथेत्युक्त्वागतादेवीकृतकामामनस्विनी॥ सचाप्यासीद्दुराधर्षोनरकःशत्रु ७
॥२९॥ तापनः॥३५॥तस्मात्प्राग्ज्योतिषंप्राप्तंतदस्त्रंपार्थमामकं॥ नास्यावध्योऽस्तिलोकेषुसेंद्ररुद्रेषुमारिष॥ ३६ ॥ तन्मयात्वत्कृतेचैतदन्यथाव्यपनामितं॥ विमुक्तंप
रमास्त्रेणजहिपार्थमहासुरं॥ ३७॥ वैरिणंजहिदुर्धर्षंभगदत्तंसुरद्विषं॥ यथाहंजघ्निवान्पूर्वंहितार्थंनरकंतथा॥ ३८॥ एवमुक्तस्तदापार्थःकेशवेनमहात्मना॥
भगदत्तंशितैर्बाणैःसहसासमवाकिरत्॥ ३९॥ ततःपार्थोमहाबाहुरसंभ्रांतोमहामनाः॥ कुंभयोरंतरेनागंनाराचेनसमार्पयत्॥४०॥ ससमासाद्यतंनागंबा
णोवज्रइवाचलं॥ अभ्यगात्सहपुंखेनवल्मीकमिवपन्नगः॥ ४१॥ सकरीभगदत्तेनप्रेर्यमाणोमुहुर्मुहुः॥ नकरोतिवचस्तस्यदरिद्रस्येवयोषिता॥ ४२॥ सतु
विष्टभ्यगात्राणिदंताभ्यामवनिंययौ॥ नदन्नार्त्तस्वनंप्राणानुत्ससर्जमहाद्विपः॥ ४३॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभाषतकेशवः॥ अयंमहत्तरःपार्थपलितेन
समावृतः॥ ४४॥ वलीसंछन्ननयनःशूरःपरमदुर्जयः॥ अक्ष्णोरुन्मीलनार्थायबद्धपट्टोह्यसौनृपः॥ ४५॥ देववाक्यात्प्रचिच्छेदशरेणभृशमर्जुनः॥
छिन्नमात्रेंशुकेतस्मिन्रुद्धनेत्रोबभूवसः॥ ४६॥ तमोमयंजगन्मेनेभगदत्तःप्रतापवान्॥ ततश्चंद्रार्धबिंबेनबाणेननतपर्वणा॥ ४७॥ बिभेदहृदयंराज्ञोभग
दत्तस्यपांडवः॥ सभिन्नहृदयोराजाभगदत्तःकिरीटिना॥ ४८॥ शरासनंशरांश्चैवगतासुःप्रमुमोचह॥ शिरसस्तस्यविभ्रष्टंपपातचवरांशुकं॥ नालताडन
विभ्रष्टंपलाशंनलिनादिव॥ ४९॥ सहेममालीतपनीयभांडात्पपातनागाद्गिरिसन्निकाशात्॥ सुपुष्पितोमारुतवेगरुग्णोमहीधराग्रादिवकर्णिकारः॥५०॥
निहत्यतंनरपतिमिंद्रविक्रमंसखायमिंद्रस्यतदैंद्रिराहवे॥ ततोपरांस्तवजयकांक्षिणोनरान्बभंजवायुर्बलवान्द्रुमानिव॥५१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिसंशप्तकवधपर्वणिभगदत्तवधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः॥ २९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच प्रियमिंद्रस्यसततंसखायममि
तौजसं॥ हत्वाप्राग्ज्योतिषंपार्थःप्रदक्षिणमवर्त्तत॥ १॥ ततोगांधारराजस्यसुतौपरपुरंजयौ॥ अर्दतामर्जुनंसंख्येभ्रातरौवृषकाचलौ॥ २॥ तौसमेत्यार्जुनं
वीरौपुरःपश्चाच्चधन्विनौ॥ अविध्येतांमहावेगैर्निशितैराशुगैर्भृशं॥ ३॥ वृषकस्यहयान्सूतंधनुश्छत्रंरथंध्वजं॥ तिलशोव्यधमत्पार्थःसौबलस्यशितैःशरैः॥ ॥२९॥
॥ ४॥ ततोर्जुनःशरव्रातैर्नानाप्रहरणैरपि॥ गांधारानाकुलांश्चक्रेसौबलप्रमुखान्पुनः॥ ५॥ एकोनत्रिंशोऽध्यायः॥२९॥ ॥७॥ प्रियमिति॥१॥२॥३॥४॥५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वर्षशब्दोयमृतुवचनः निदाघर्तुसंबंधिनावित्यर्थः घर्मांशुभिस्तीक्ष्णकिरणैः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कंपनायष्टयः क्षुराःक्षुराकृतिफलकाः क्षुरप्रा

ततःपंचशतान्वीरान्गांधारानुद्यतायुधान् ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्रुद्धोबाणैर्धनंजयः ॥ ६ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवतीर्यमहाभुजः ॥ आरुरोहरथंभ्रातुरन्यच्चधनुराददे ॥ ७ ॥ तावेकरथमारूढौभ्रातरौवृषकाचलौ ॥ शरवर्षेणबीभत्सुमविध्येतांमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ स्यालौतवमहात्मानौराजानौवृषकाचलौ ॥ भृशंविजघ्नतुःपार्थमिंद्रंवृत्रबलाविव ॥ ९ ॥ लब्धलक्षौतुगांधारावहतांपांडवंपुनः ॥ निदाघवार्षिकौमासौलोकंघर्मांशुभिर्यथा ॥ १० ॥ तौरथस्थौनरव्याघ्रौराजानौवृषकाचलौ ॥ संश्लिष्टांगौस्थितौराजन्जघानैकेषुणार्जुनः ॥ ११ ॥ तौरथात्सिंहसंकाशौलोहिताक्षौमहाभुजौ ॥ राजन्संप्रेतौवीरौसोदर्यावेकलक्षणौ ॥ १२ ॥ तयोर्भूमिंगतौदेहौरथाद्बंधुजनप्रियौ ॥ यशोदशदिशःपुण्यंगमयित्वाव्यवस्थितौ ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाविनिहतौसंख्येमातुलावपलायिनौ ॥ भृशंमुमुचुरश्रूणिपुत्रास्तवविशांपते ॥ १४ ॥ निहतौभ्रातरौदृष्ट्वामायाशतविशारदः ॥ कृष्णौसंमोहयन्मायांविदधेशकुनिस्ततः ॥ १५ ॥ लगुडायोगुडाश्मानःशतघ्न्यश्चसशक्तयः ॥ गदापरिघनिस्त्रिंशशूलमुद्गरपट्टिशाः ॥ १६ ॥ सकंपनर्ष्टिनखरामुसलानिपरश्वधाः ॥ क्षुराःक्षुरप्रनालीकावत्सदंतास्थिसंधयः ॥ १७ ॥ चक्राणिविशिखाःप्रासाविविधान्यायुधानिच ॥ प्रपेतुःशतशोदिग्भ्यःप्रदिग्भ्यश्चार्जुनंप्रति ॥ १८ ॥ खरोष्ट्रमहिषाःसिंहाव्याघ्राःसृमरचित्रकाः ॥ ऋक्षाःशालावृकागृध्राःकपयश्चसरीसृपाः ॥ १९ ॥ विविधानिचरक्षांसिक्षुधितान्यर्जुनंप्रति ॥ संक्रुद्धान्यभ्यधावंतविविधानिवयांसिच ॥ २० ॥ ततोदिव्यास्त्रविच्छूरःकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ विसृजन्निषुजालानिसहसातान्यताडयत् ॥ २१ ॥ तेहन्यमानाःशूरेणप्रवरैःसायकैर्दृढैः ॥ विरुवंतोमहारावान्विनेशुःसर्वतोहताः ॥ २२ ॥ ततस्तमःप्रादुरभूदर्जुनस्यरथंप्रति ॥ तस्माच्चतमसोवाचःक्रूराःपार्थमभर्त्सयन् ॥ २३ ॥ तत्तमोभैरवंघोरंभयकर्तृमहाहवे ॥ उत्तमास्त्रेणमहताज्यौतिषेणार्जुनोऽवधीत् ॥ २४ ॥ हतेतस्मिन्जलौघास्तुप्रादुरासन्भयानकाः ॥ अंभसस्तस्यनाशार्थमादित्यास्त्रमथार्जुनः ॥ २५ ॥ प्रायुंक्तांभस्ततस्तेनप्रायशोस्त्रेणशोषितं ॥ एवंबहुविधामायाःसौबलस्यकृताःकृताः ॥ २६ ॥ जघानास्त्रबलेनाशुप्रहसन्नर्जुनस्तदा ॥ तदाहतासुमायासुत्रस्तोऽर्जुनशराहतः ॥ २७ ॥

सूपमध्यफलकाः नालीकानलिकयाक्षेप्याः वत्सदंतागोपोतकदंताकारफलकाः अस्थिसंधयोऽस्थिमयफलकाः ॥ १७ ॥ विशिखाःफणित्राकारफलकाः ॥ १८ ॥ सृमरागवयाः चित्रकोव्याघ्रभेदः शालावृकाःश्वानः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ एनंअर्जुनं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शराभिस्तष्टैर्बाणाभिहतैः आयोधशिरोरणांगनं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिद्रो

अपायाज्जवनैरश्वैःशकुनिःप्राकृतोयथा ॥ ततोर्जुनोत्रविच्छैर्घ्यंदर्शयन्नात्मनोरिपु ॥ २८ ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणकौरवाणामनीकिनीं ॥ साहन्यमानापार्थे
नतवपुत्रस्यवाहिनी ॥ २९ ॥ द्वैधीभूतामहाराजगंगेवासाद्यपर्वतं ॥ द्रोणमेवान्वपद्यंतकेचित्तत्रनरर्षभाः ॥ ३० ॥ केचिद्दुर्योधनंराजन्नर्द्यमानाकिरीटिना ॥
नापश्यामततस्त्वेनंसैन्येवैरजसावृते ॥ ३१ ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषःश्रुतोदक्षिणतोमया ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंवादित्राणांचनिःस्वनं ॥ ३२ ॥ गांडीवस्यतुनी
र्घोषोव्यतिक्रम्यास्पृशद्दिवं ॥ ततःपुनर्दक्षिणतःसंग्रामश्चित्रयोधिनां ॥ ३३ ॥ सुयुद्धंचार्जुनस्यासीदहंतुद्रोणमन्वियां ॥ यौधिष्ठिराण्यनीकानिप्रहरंतितत
स्ततः ॥ ३४ ॥ नानाविधान्यनीकानिपुत्राणांतवभारत ॥ अर्जुनोव्यधमत्कालेदिवीवाभ्राणिमारुतः ॥ ३५ ॥ तंवासवमिवायांतंभूरिवर्षंशरौघिणं ॥ महे
ष्वासानरव्याघ्रानोग्रंकेचिदवारयन् ॥ ३६ ॥ तेहन्यमानाःपार्थेनत्वदीयाव्यथिताभृशं ॥ स्वानेवबहवोजघ्नुर्विद्रवंतस्ततस्ततः ॥ ३७ ॥ तेर्जुनेनशरामुक्ताःकंकप
त्रास्तनुच्छिदः ॥ शलभाइवसंपेतुःसंवृण्वानादिशोदश ॥ ३८ ॥ तुरगंरथिनंनागंपदातिमपिमारिष ॥ विनिर्भिद्यक्षितिंजग्मुर्वल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ३९ ॥
नचद्वितीयंव्यसृजत्कुंजराश्वनरेषुसः ॥ पृथगेकशरारुग्णानिपेतुस्तेगतासवः ॥ ४० ॥ हतैर्मनुष्यैर्द्विरदैश्चसर्वतःशराभिसृष्टैश्चहयैर्निपातितैः ॥ तदाश्वगोमायु
बलाभिनादितंविचित्रमायोधशिरोबभूवतत् ॥ ४१ ॥ पितासुतंत्यजतिसुहृद्वरंसुहृत्तथैवपुत्रःपितरंशरातुरः ॥ स्वरक्षणेकृतमतयस्तदाजनास्त्यजंतिवाहा
नपिपार्थपीडिताः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधप० शकुनिपलायनेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेष्वनीकेषुभग्ने
षुपांडुपुत्रेणसंजय ॥ चलितानांद्रुतानांचकथमासीन्मनोहिवः ॥ १ ॥ अनीकानांप्रभग्नानामवस्थानमपश्यतां ॥ दुष्करंप्रतिसंधानंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥
संजयउवाच तथापितवपुत्रस्यप्रियकामाविशांपते ॥ यशःप्रवीरालोकेषुरक्षंतोद्रोणमन्वयुः ॥ ३ ॥ समुद्यतेषुचास्त्रेषुसंप्राप्तेचयुधिष्ठिरे ॥ अकुर्वन्नार्यक
र्माणिभैरवेसत्यभीतवत् ॥ ४ ॥ अंतरंभीमसेनस्यप्रापतन्नमितौजसः ॥ सात्यकेश्चैववीरस्यधृष्टद्युम्नस्यवाविभो ॥ ५ ॥ द्रोणंद्रोणमितिक्रूराःपंचालाःसमचो
दयन् ॥ माद्रोणमितिपुत्रास्तेकुरून्सर्वानचोदयन् ॥ ६ ॥

णपर्वणिटीकायांत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंतरंछिद्रं प्रापतन्प्रत्यवंतः ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ समासदन्प्रतिगतवंतः ॥ ९ ॥ १० ॥ न्यवर्ततंतभयेभ्योनिवृत्ताः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥

द्रोणंद्रोणमितित्येकेमाद्रोणमितिचापरे ॥ कुरूणांपांडवानांचद्रोणद्यूतमवर्त्तत ॥ ७॥ यंयंप्रमथतेद्रोणःपंचालानांरथव्रजं ॥ तत्रतत्रतुपांचाल्योधृष्टद्युम्नोभ्यव
र्त्तत ॥ ८ ॥ तथाभागविपर्यासैःसंग्रामेभैरवेसति ॥ वीराःसमासदन्वीरान्कुर्वंतोभैरवंरवं ॥ ९ ॥ अकंपनीयाःशत्रूणांवभूवुस्तत्रपांडवाः ॥ अकंपयन्ननीका
निस्मरंतःक्लेशमात्मनः ॥ १० ॥ तेत्वमर्षवशंप्राप्ताह्रीमंतःसत्वचोदिताः ॥ त्यक्काप्राणान्न्यवर्त्तंतघ्नंतोद्रोणंमहाहवे ॥ ११ ॥ अयसामिवसंपातःशिलानामिव
चाभवत् ॥ दीव्यतांतुमुलेयुद्धेप्राणैरमिततेजसां ॥ १२ ॥ नतुस्मरंतिसंग्राममपिवृद्धास्तथाविधं ॥ दृष्टपूर्वंमहाराजश्रुतपूर्वमथापिवा ॥ १३ ॥ प्राकंपतेवपृथि
वीतस्मिन्वीरावसादने ॥ निवर्त्ततावलौघेनमहताभारपीडिता ॥ १४ ॥ घूर्णतोपिबलौघस्यदिवंस्तब्ध्वेवनिःस्वनः ॥ अजातशत्रोस्तत्सैन्यमाविवेशसुभैरवः
॥ १५ ॥ समासाद्यतुपांडूनामनीकानिसहस्रशः ॥ द्रोणेनचरतासंख्येप्रभग्नानिशितैःशरैः ॥ १६ ॥ तेषुप्रमथ्यमानेषुद्रोणेनाद्भुतकर्मणा ॥ पर्यवारयदासा
घद्रोणंसेनापतिःस्वयं ॥ १७ ॥ तदद्भुतमभूद्युद्धंद्रोणपांचालयोस्तथा ॥ नैवतस्योपमाकाचिदितिमेनिश्चितामतिः ॥ १८ ॥ ततोनीलोऽनलप्रख्योददाहकुरुवा
हिनीं ॥ शरस्फुलिंगश्चापार्चिर्दहन्कक्षमिवानलः ॥ १९ ॥ तंदहतमनीकानिद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ पूर्वाभिभाषीसुश्लक्ष्णंस्मयमानोभ्यभाषत ॥ २० ॥ नील
किंवहुभिर्दग्धैस्तवयोधैःशरार्चिषा ॥ मयैकेनहियुध्यस्वक्रुद्धःप्रहरचाशुमां ॥ २१ ॥ तंपद्मनिकराकारंपद्मपत्रनिभेक्षणं ॥ व्याकोशपद्माभमुखोनीलोवि
व्याधसायकैः ॥ २२ ॥ तेनापिविद्धःसहसाद्रौणिर्भल्लैःशितैस्त्रिभिः ॥ धनुर्ध्वजंचच्छत्रंचद्विषतःसन्यकृंतत ॥ २३ ॥ सप्लुतःस्यंदनात्तस्मान्नीलश्चर्मवरासिभृ
त् ॥ द्रौणायनेःशिरःकायाद्धर्तुमैच्छत्पतत्रिवत् ॥ २४ ॥ तस्योन्नतांसंसुनसंशिरःकायात्सकुंडलं ॥ भल्लेनापाहरद्द्रौणिःस्मयमानइवानघ ॥ २५ ॥ संपूर्णचंद्रा
भमुखःपद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ प्रांशुरुत्पलपत्राभोनिहतोन्यपतद्भुवि ॥ २६ ॥ ततःप्रविव्यथेसेनापांडवीभृशमाकुला ॥ आचार्यपुत्रेणहतेनीलेज्वलिततेजसि
॥ २७ ॥ अचिंतयंश्चतेसर्वेपांडवानांमहारथाः ॥ कथंनोवासविस्त्रायाच्छत्रुभ्यइतिमारिष ॥ २८ ॥ दक्षिणेनतुसेनायाःकुरुतेकदनंबली ॥ संशप्तकावशेषस्य
नारायणवलस्यच ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिनीलवधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
प्रतिघातंतुसैन्यस्यनामृष्यतवृकोदरः ॥ सोभ्याहनद्गुरुंषष्ट्याकर्णंचदशभिःशरैः ॥ १ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ प्रतिघातमिति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मृत्युसाधारणीकृतेमरणतुल्यावस्थांगमिते ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ कटुकस्यपरुषस्योदयोयत्र ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

तस्यद्रोणःशितैर्बाणैस्तीक्ष्णधारैरजिह्मगैः॥ जीवितांतमभिप्रेप्सुर्मर्मण्याशुजघानह ॥ २ ॥ आनंतर्यमभिप्रेप्सुःषड्विंशत्यासमार्पयत्॥ कर्णोद्वादशभिर्बाणै
रश्वत्थामाचसप्तभिः॥ ३ ॥ षड्भिर्दुर्योधनोराजाततएनमथाकिरत्॥ भीमसेनोपितान्सर्वान्प्रत्यविध्यन्महाबलः॥४ ॥ द्रोणंपंचाशतेषूणांकर्णंचदशभिःशरैः॥
दुर्योधनंद्वादशभिर्द्रौणिमष्टाभिराशुगैः॥ ५ ॥ आरावंतुमुलंकुर्वन्नभ्यवर्त्ततनान्रणे ॥ तस्मिन्संत्यजतिप्राणान्मृत्युसाधारणीकृते ॥ ६ ॥ अजातशत्रुस्तान्यो
धान्भीमंत्रातेत्यचोदयत्॥ तेययुर्भीमसेनस्यसमीपममितौजसः॥ ७॥ युयुधानप्रभृतयोमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ तेसमेत्यसुसंरब्धाःसहिताःपुरुषर्षभाः॥ ८ ॥
महेष्वासवरैर्गुप्ताद्रोणानीकंबिभित्सवः॥ समापेतुर्महावीर्याभीमप्रभृतयोरथाः ॥ ९ ॥ तान्प्रत्यगृह्णादव्यग्रोद्रोणोपिरथिनांवरः॥ महारथानतिबलान्वीरान्स
मरयोधिनः॥ १० ॥ बाह्यंमृत्युभयंकृत्वातावकान्पांडवाययुः ॥ सादिनःसादिनोभ्यघ्नंस्तथैवरथिनोरथान् ॥ ११ ॥ आसीच्छक्त्यसिसंपातोयुद्धमासीत्पर
श्वधैः॥ प्रकृष्टमसियुद्धंचबभूवकटुकोदयं॥ १२ ॥ कुंजराणांचसंपातेयुद्धमासीत्सुदारुणं॥ अपतत्कुंजरादन्योहयादन्यस्त्ववाक्शिराः ॥ १३ ॥ नरोबाणवि
निर्भिन्नोरथादन्यश्चमारिष॥ तत्रान्यस्यचसंमर्देपतितस्यविवर्मणः॥ १४॥ शिरःप्रध्वंसयामासवक्षस्याक्रम्यकुंजरः॥ अपरांश्चापरेऽमृद्नन्वारणाःपतितान्न
रान्॥ १५ ॥ विषाणैश्चावनिंगत्वाव्यभिंदन्रथिनोबहून्॥ नरांत्रैःकेचिदपरेविषाणालग्नसंश्रयैः॥ १६॥ बभ्रमुःसमरेनागामृद्नंतःशतशोनरान् ॥ कार्ष्णाय
सतनुत्राणान्नराश्वरथकुंजरान्॥ १७॥ पतितान्पोथयांचक्रुर्द्विपाःस्थूलनलानिव ॥ गृध्रपत्राधिवासांसिशयनानिनराधिपाः॥ १८ ॥ ह्रीमंतःकालसंपर्का
त्सुदुःखान्यनुशेरते ॥ हंतिस्मात्रपितापुत्रंरथेनाभ्येत्यसंयुगे ॥ १९ ॥ पुत्रश्चपितरंमोहान्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ रथोभग्नोध्वजश्छिन्नश्छत्रमुर्व्यांनिपातितं ॥
॥ २० ॥ युगार्द्धंछिन्नमादायप्रदुद्रावतथाहयः॥ सासिर्बाहुर्निपतितःशिरश्छिन्नंसकुंडलं॥ २१ ॥ गजेनाक्षिप्यबलिनारथःसंचूर्णितःक्षितौ ॥ रथिनाताडि
तोनागोनाराचेनापतत्क्षितौ॥ २२ ॥ सारोहश्चापतद्वाजीगजेनाभ्याहतोभृशं॥ निर्मर्यादंमहद्युद्धमवर्त्ततसुदारुणं॥ २३॥

अवनिंगत्वाअभिहत्य विषाणालग्नसंश्रयैःदंतलग्नैकदेशैः ॥ १६ ॥ १७ ॥ गृध्रपक्षाधिवासांसिगृध्रपक्षास्तरणानि ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २४ ॥ समसज्जतघनतामगमत् ॥ २५ ॥ २६ ॥ अतीतःइषुपथःशरावकाशोयत्र ॥ २७ ॥ अद्वीपेनिराश्रये द्वीपमाश्रयं ॥ २८ ॥ आक्रोशत्आहूतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ क्षरन्मदमितिशे

हातातहापुत्रसखेक्कासितिष्ठक्कधावसि॥ प्रहराहरजह्येनंस्मितक्ष्वेडितगर्जितैः ॥ २४॥ इत्येवमुच्चरंतिस्मश्रूयंतेविविधागिरः॥ नरस्याश्वस्यनागस्यसमस
ज्जतशोणितं॥ २५॥ उपाशाम्यद्रजोभौमंभीरून्कश्मलमाविशत् ॥ चक्रेणचक्रमासाद्यवीरोवीरस्यसंयुगे ॥ २६ ॥ अतीतेषुपथेकालेजहारगदयाशिरः ॥
आसीत्केशपरामर्शोमुष्टियुद्धंचदारुणं॥ २७॥ नखैर्दंतैश्चशूराणामद्वीपेद्वीपमिच्छतां ॥ तत्राच्छिद्यतशूरस्यसखड्गोबाहुरुद्यतः ॥ २८॥ सधनुश्चापरस्यापि
सशरःसांकुशस्तथा॥ आक्रोशदन्यमन्योत्रतथान्योविमुखोद्रवत्॥ २९॥ अन्यःप्राप्तस्यचान्यस्यशिरःकायादपाहरत्॥ सशब्दमद्रवच्चान्यःशब्दादन्योऽत्र
सद्भृशं॥ ३०॥ स्वानन्योथपरानन्योजघाननिशितैःशरैः॥ गिरिशृंगोपमश्चात्रनाराचेननिपातितः ॥ ३१॥ मातंगोन्यपतद्भूमौनदीरोधइवोष्णगे ॥ तथैवर
थिनंनागःक्षरन्गिरिरिवारुजन्॥ ३२॥ अभ्यतिष्ठत्पदाभूमौसहाश्वंसहसारथिं॥ शूरान्प्रहरतोदृष्ट्वाकृतास्त्रान्रुधिरोक्षितान् ॥ ३३ ॥ बहूनप्याविशन्मोहो
भीरून्हृदयदुर्बलान्॥ सर्वमाविग्नमभवन्नप्राज्ञायतकिंचन॥ ३४॥ सैन्येनरजसाध्वस्तंनिर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ततःसेनापतिःशीघ्रमयंकालइतिब्रुवन् ॥ ३५॥
नित्याभित्वरितानेवत्वरयामासपांडवान्॥ कुर्वंतःशासनंतस्यपांडवाबाहुशालिनः॥ ३६॥ सरोहंसाइवापेतुर्घ्नंतोद्रोणरथंप्रति ॥ गृह्णीताद्रवतान्योन्यंविभी
ताविनिकृंतत॥ ३७॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोदुर्धर्षस्यरथंप्रति॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणीराजाजयद्रथः॥ ३८॥ विंदानुविंदावावंत्यौशल्यश्चैतान्यवारयन्॥
तेत्वार्यधर्मसंरब्धादुर्निवारादुरासदाः॥ ३९॥ शरार्त्तानजहुर्द्रोणंपंचालाःपांडवैःसह॥ ततोद्रोणोतिसंक्रुद्धोविसृजन्शतशःशरान्॥ ४० ॥ चेदिपंचालपां
डूनामकरोत्कदनंमहत्॥ तस्यज्यातलनिर्घोषःशुश्रुवेदिक्षुमारिष ॥ ४१ ॥ वज्रसंह्रादसंकाशस्त्रासयन्मानवान्बहून्॥ एतस्मिन्नंतरेजिष्णुर्जित्वासंशप्तका
न्बहून्॥ ४२॥ अभ्ययात्तत्रयत्रासौद्रोणःपांडून्प्रमर्दति॥ तान्शरौघान्महावर्त्तान्शोणितोदान्महाह्रदान्॥ ४३॥ तीर्णःसंशप्तकान्हत्वाप्रत्यदृश्यतफाल्गुनः॥
तस्यकीर्त्तिमतोलक्ष्मसूर्यप्रतिमतेजसः॥ ४४॥ दीप्यमानमपश्यामतेजसावानरध्वजं॥ संशप्तकसमुद्रंतमुच्छोष्यास्त्रगभस्तिभिः॥ ४५॥

षः रथिनंतथैवसहाश्वंसहसारथिंअर्थाद्रथंचपदाआरुजन्भूमौअभ्यतिष्ठदित्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ विभीताअभीताः ॥ ३७ ॥ दुर्धर्षस्यद्रोणस्य ॥ ३८ ॥ आर्यधर्मेणसंरब्धाः
सोद्यमाः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३॥ विद्रुधावखंडितवान् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२॥६३॥६४॥६५॥ ६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥

सपांडवयुगांतार्कः कुरूनप्यभ्यतीतपत् ॥ प्रददाहकुरून्सर्वानर्जुनःशस्त्रतेजसा ॥ ४६ ॥ युगांतेसर्वभूतानिधूमकेतुरिवोत्थितः ॥ तेनवाणसहस्रौघैर्गजाश्वरथ
योधिनः ॥ ४७ ॥ ताड्यमानाःक्षितिंजग्मुर्मुक्तकेशाःशरार्दिताः ॥ केचिदार्त्तस्वनंचक्रुर्विनेशुरपरेपुनः ॥ ४८ ॥ पार्थवाणहताःकेचिन्निपेतुर्विगतासवः ॥ तेषा
मुत्पतितान्कांश्चित्पतितांश्चपराङ्मुखान् ॥ ४९ ॥ नजघानार्जुनोयोधान्योधव्रतमनुस्मरन् ॥ तेविकीर्णरथाश्चित्राःप्रायशश्चपराङ्मुखाः ॥ ५० ॥ कुरवःकर्ण
कर्णेतिहाहेतिचविचुक्रुशुः ॥ तमाधिरथिराक्रंदंविज्ञायशरणैषिणां ॥ ५१ ॥ माभैष्टेतिप्रतिश्रुत्यययावभिमुखोर्जुनं ॥ सभारतरथश्रेष्ठःसर्वभारतहर्षणः ॥
॥ ५२ ॥ प्रादुश्चक्रेतदाग्नेयमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ तस्यदीप्तशरौघस्यदीप्तचापधरस्यच ॥ ५३ ॥ शरौघान्शरजालेनविद्रुधावधनंजयः ॥ तथैवाधिरथिस्तस्य
बाणान्ज्वलिततेजसः ॥ ५४ ॥ अस्त्रमस्त्रेणसंवार्यप्राणदद्विसृजन्शरान् ॥ धृष्टद्युम्नश्चभीमश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ ५५ ॥ विव्यधुःकर्णमासाद्यत्रिभिस्त्रिभि
रजिह्मगैः ॥ अर्जुनास्त्रंतुराधेयःसंवार्यशरवृष्टिभिः ॥ ५६ ॥ तेषांत्रयाणांचापानिचिच्छेदविशिखैस्त्रिभिः ॥ तेनिकृत्तायुधाःशूरानिर्विषाभुजगाइव ॥ ५७ ॥
रथशक्तीःसमुत्क्षिप्यभृशंसिंहाइवानदन् ॥ ताभुजाग्रैर्महावेगानिसृष्टाभुजगोपमाः ॥ ५८ ॥ दीप्यमानामहाशक्त्योजग्मुराधिरथिंप्रति ॥ तान्निकृत्यशरव्रा
तैस्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ ५९ ॥ ननादबलवान्कर्णःपार्थायविसृजन्शरान् ॥ अर्जुनश्चापिराधेयंविध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ६० ॥ कर्णादवरजंबाणैर्जघानान
शितैःशरैः ॥ ततःशत्रुंजयंहत्वापार्थःषड्भिरजिह्मगैः ॥ ६१ ॥ जहारसद्योभल्लेनविपाटस्यशिरोरथात् ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणामेकेनैवकिरीटिना ॥ ६२ ॥ प्रमु
खेसूतपुत्रस्यसोदर्यानिहतास्त्रयः ॥ ततोभीमःसमुत्पत्यस्वरथाद्वैनतेयवत् ॥ ६३ ॥ वरासिनाकर्णपक्षान्जघानदशपंचच ॥ पुनस्तुरथमास्थायधनुरादायचा
परं ॥ ६४ ॥ विव्याधदशभिःकर्णसूतमश्वांश्चपंचभिः ॥ धृष्टद्युम्नोप्यसिवरंचर्मचादायभास्वरं ॥ ६५ ॥ जघानचंद्रवर्माणंबृहत्क्षत्रंचनैषधं ॥ ततःस्वरथ
मास्थायपांचाल्योन्यच्चकार्मुकं ॥ ६६ ॥ आदायकर्णंविव्याधत्रिसप्तत्यानदन्रणे ॥ शैनेयोप्यन्यदादायधनुरिंदुसमद्युतिः ॥ ६७ ॥ सूतपुत्रंचतुःषष्ट्यावि
ध्वासिंहइवानदत् ॥ भल्लाभ्यांसाधुमुक्ताभ्यांछित्वाकर्णस्यकार्मुकं ॥ ६८ ॥ पुनःकर्णंत्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ततोदुर्योधनोद्रोणोराजाचैवजय
द्रथः ॥ ६९ ॥ निमज्जमानंराधेयमुज्जह्रुःसात्यकार्णवात् ॥ पत्त्यश्वरथमातंगास्त्वदीयाःशतशोपरे ॥ ७० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ प्राणांस्त्यक्त्वायुत्ध्यतामितिशेषः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ अभीतानांअभिमुखागतानांभयहीनानांवा ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ बहुकरणैरनेकप्रक्रियैः रथमुखानांरथमुख्यानांनेमिभिश्च

कर्णमेवाभ्यधावंतत्रास्यमानाःप्रहारिणः॥ धृष्टद्युम्नश्चभीमश्चसौभद्रोर्जुनएवच॥ ७१ ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिंजुगुपूरणे॥ एवमेषमहारौद्रःक्षयार्थंसर्वधन्विनां॥ ७२ ॥ तावकानांपरेषांचत्यक्त्वाप्राणानभूद्रणः॥ पदातिरथनागाश्वागजाश्वरथपत्तिभिः ॥ ७३ ॥ रथिनोनागपत्त्यश्वैरथपत्तीरथद्विपैः॥ अश्वैरश्वागजैर्नागारथिनोरथिभिःसह॥ ७४ ॥ संयुक्ताःसमदृश्यंतपत्तयश्चापिपत्तिभिः ॥ एवंसुकलिलंयुद्धमासीत्क्रव्यादहर्षणं॥ महद्भिस्तैरभीतानांयमराष्ट्रविवर्धनं॥ ७५ ॥ ततोहतानररथवाजिकुंजरैरनेकशोद्विपरथपत्तिवाजिनः॥ गजैर्गजारथिभिरुदायुधारथाहयैर्हयाःपत्तिगणैश्चपत्तयः ॥ ७६ ॥ रथैर्द्विपाद्विरदवरैर्महाहयाहयैर्नराववररथिभिश्चवाजिनः॥ निरस्तजिह्वादशनेक्षणाःक्षितौक्षयंगताःप्रमथितवर्मभूषणाः ॥ ७७॥ तथापरैर्बहुकरणैर्वरायुधैर्हतागताःप्रतिभयदर्शनाःक्षितिं ॥ विपोथिताहयगजपादताडिताभृशाकुलारथमुखनेमिभिःक्षताः॥ ७८ ॥ प्रमोदनेश्वापदपक्षिरक्षसांजनक्षयेवर्त्ततितत्रदारुणे ॥ महाबलास्तेकुपिताःपरस्परंनिपूदयंतःप्रविचेरुरोजसा ॥ ७९ ॥ ततोबलेभृशलुलितेपरस्परंनिरीक्षमाणेरुधिरौघसंप्लुते॥ दिवाकरेस्तंगिरिमास्थितेशनैरुभेप्रयातेशिबिरायभारत ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्वितीयदिवसावहारेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचसंशप्तकवधपर्व॥ ॥ अथाभिमन्युवधपर्व॥ संजयउवाच पूर्वमस्मासुभग्नेषुफाल्गुनेनामितौजसा॥ द्रोणेचमोघसंकल्पेरक्षितेचयुधिष्ठिरे॥ १ ॥ सर्वेविध्वस्तकवचास्तावकायुधिनिर्जिताः ॥ रजस्वलाभृशोद्विग्नावीक्षमाणादिशोदश ॥ २ ॥ अवहारंततःकृत्वाभारद्वाजस्यसंमते ॥ लब्धलक्षैःशरैर्भिन्नाभृशावहसितारणे॥ ३ ॥ श्लाघमानेषुभूतेषुफाल्गुनस्यामितान्गुणान्॥ केशवस्यचसौहार्देकीर्त्यमानेर्जुनंप्रति ॥ ४ ॥ अभिशस्ताइवाभूवन्ध्यानमूकत्वमास्थिताः॥ ततःप्रभातसमयेद्रोणंदुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ५ ॥ प्रणयादभिमानाच्चद्विषद्वृद्ध्याचदुर्मनाः ॥ शृण्वतांसर्वयोधानांसंरब्धोवाक्यकोविदः॥ ॥ ६ ॥ नूनंवयंवध्यपक्षेभवतोद्विजसत्तम॥ तथाहिनाग्रहीःप्राप्तंसमीपेऽद्ययुधिष्ठिरं॥ ७ ॥ इच्छतस्तेनमुच्येतचक्षुःप्राप्तोरणेरिपुः ॥ जिघृक्षतोरक्ष्यमाणःसामरैरपिपांडवैः॥ ८ ॥ वरंदत्वाममप्रीतःपश्चाद्विकृतवानसि॥ आशाभंगंनकुर्वंतिभक्तस्यार्याःकथंचन॥ ९ ॥

क्रांतैः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ पूर्वमिति ॥ १ ॥ रजस्वलाधूलिव्याप्ताः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ विकृतवान्अन्यथाकृतवान्॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कलाभिः सहितं सकलं इतोस्मत्तः ततोऽन्यतः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ षट्सुद्रोणद्रौणिकृपकर्णभोजशल्येषु ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धर्म

ततोऽप्रीतस्तथोक्तःसन्भारद्वाजोब्रवीन्नृपं॥ नार्हसेमांतथाज्ञातुंघटमानंतवप्रिये॥ १०॥ ससुरासुरगंधर्वाःसयक्षोरगराक्षसाः॥ नालंलोकारणेजेतुंपाल्य

॥३३॥ मानंकिरीटिना॥ ११॥ विश्वसृग्यत्रगोविंदःपृतनानीस्तथार्जुनः॥ तत्रकस्यबलंक्रामेदन्यत्र्यंबकात्प्रभोः ॥ १२ ॥ सत्यंतातब्रवीम्यद्यनैतज्जात्वन्यथाभ

वेत्॥ अद्यैकंप्रवरंकंचित्पातयिष्येमहारथं॥ १३॥ तंचव्यूहंविधास्यामियोऽभेद्यस्त्रिदशैरपि॥ योगेनकेनचिद्राजन्नर्जुनस्त्वपनीयतां ॥ १४ ॥ नह्यज्ञातम

साध्यंवातस्यसंख्येस्तिकिंचन॥ तेनह्युपात्तंसकलंसर्वज्ञानमितस्ततः॥ १५ ॥ द्रोणेनव्याहृतेत्वेवंसंशप्तकगणाःपुनः ॥ आह्वयन्नर्जुनंसंख्येदक्षिणामभितो

दिशं॥ १६॥ ततोऽर्जुनस्याथपरैःसार्धसमभवद्रणः॥ तादृशोयादृशोनान्यःश्रुतोदृष्टोपिवाक्वचित् ॥ १७॥ तत्रद्रोणेनविहितोव्यूहोराजन्व्यरोचत॥ चरन्म

ध्यंदिनेसूर्यःप्रतपन्निवदुर्दृशः ॥ १८॥ तंचाभिमन्युर्वचनात्पितुर्ज्येष्ठस्यभारत॥ बिभेददुर्भिदंसंख्येचक्रव्यूहमनेकधा ॥ १९॥ सकृत्वादुष्करंकर्महत्वावीरा

न्सहस्रशः॥ षट्सुवीरेषुसंसक्तोदौःशासनिवशंगतः॥ २०॥ सौभद्रःपृथिवीपालजहौप्राणान्परंतप॥ वयंपरमसंहृष्टाःपांडवाःशोककर्षिताः॥ सौभद्रेनिहते

राजन्नवहारमकुर्महि॥ २१॥ धृतराष्ट्रउवाच पुत्रंपुरुषसिंहस्यसंजयाप्राप्तयौवनं॥ रणेविनिहतंश्रुत्वाभृशंमेदीर्यतेमनः ॥ २२ ॥ दारुणःक्षत्रधर्मोयं

विहितोधर्मकर्तृभिः॥ यत्रराज्येप्सवःशूराबालेशस्त्रमपातयन्॥ २३॥ बालमत्यंतसुखिनंविचरंतमभीतवत् ॥ कृतास्त्राबहवोजघ्नुर्ब्रूहिगावल्गणेकथं॥ २४॥

बिभित्सतारथानीकंसौभद्रेणामितौजसा॥ विक्रीडितंयथासंख्येतन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २५॥ संजयउवाच यन्मांपृच्छसिराजेंद्रसौभद्रस्यनिपातनं॥

तत्तेकात्स्र्येनवक्ष्यामिशृणुराजन्समाहितः॥ २६॥ विक्रीडितंकुमारेणयथानीकंबिभित्सता॥ आरुग्णाश्चयथावीरादुःसाध्याश्चापिविप्लवे ॥ २७॥ दावा

ग्न्यभिपरीतानांभूरिगुल्मतृणद्रुमे॥ वनौकसामिवारण्येत्वदीयानामभूद्भयं॥ २८॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युवध

संक्षेपकथनेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३३॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच समरेऽत्युग्रकर्माणःकर्माभिव्यंजितश्रमाः ॥ सकृष्णाःपांडवाःपंचदेवैर

पिदुरासदाः॥ १ ॥ सत्वकर्मान्वयैर्बुद्ध्याकीर्त्याचयशसाश्रिया ॥ नैवभूतोनभवितानैवतुल्यगुणःपुमान् ॥२ ॥ ॥३३॥

कर्तृभिर्मन्वादिभिः ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ ॥७॥ समरइति॥ १ ॥ कीर्त्तिःसाधुतयान्यैःकथनं यशःपरचित्तचमत्कृतोगुणौघः ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नैभृत्यंकृतकर्तव्याप्रकाशनं अप्रातिरूप्यंसौंदर्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ प्रमुखेऽग्रे सैन्यस्यना

सत्यधर्मरतोदांतोविप्रपूजादिभिर्गुणैः ॥ सदैवत्रिदिवंप्राप्तोराजाकिलयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ युगांतेचांतकोराजन्जामदग्न्यश्चवीर्यवान् ॥ रथस्थोभीमसेनश्चक
थ्यंतेसदृशास्त्रयः ॥ ४ ॥ प्रतिज्ञाकर्मदक्षस्यरणेगांडीवधन्वनः ॥ उपमांनाधिगच्छामिपार्थस्यसदृशींक्षितौ ॥ ५ ॥ गुरुवात्सल्यमत्यंतंनैभृत्यंविनयोदमः ॥
नकुलेऽप्रातिरूप्यंचशौर्यंचनियतानिषट् ॥ ६ ॥ श्रुतगांभीर्यमाधुर्यसत्यरूपपराक्रमैः ॥ सदृशोदेवयोर्वीरःसहदेवःकिलाश्विनोः ॥ ७ ॥ येचकृष्णेगुणाःस्फी
ताःपांडवेषुचयेगुणाः ॥ अभिमन्यौकिलैकस्थादृश्यंतेगुणसंचयाः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरस्यवीर्येणकृष्णस्यचरितेनच ॥ कर्मभिर्भीमसेनस्यसदृशोभीमकर्मणः ॥
॥ ९ ॥ धनंजयस्यरूपेणविक्रमेणश्रुतेनच ॥ विनयात्सहदेवस्यसदृशोनकुलस्यच ॥ १० ॥ धृतराष्ट्रउवाच अभिमन्युमहंसूतसौभद्रमपराजितं ॥ श्रोतु
मिच्छामिकार्त्स्न्येनकथमायोधनेहतः ॥ ११ ॥ संजयउवाच स्थिरोभवमहाराजशोकंधारयदुर्धरं ॥ महांतंबंधुनाशंतेकथयिष्यामितच्छृणु ॥ १२ ॥
चक्रव्यूहोमहाराजआचार्येणाभिकल्पितः ॥ तत्रशक्रोपमाःसर्वेराजानोविनिवेशिताः ॥ १३ ॥ अरास्थानेषुविन्यस्ताःकुमाराःसूर्यवर्चसः ॥ संघातोराजपु
त्राणांसर्वेषामभवत्तदा ॥ १४ ॥ कृताभिसमयाःसर्वेसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ रक्तांबरधराःसर्वेसर्वेरक्तविभूषणाः ॥ १५ ॥ सर्वेरक्तपताकाश्चसर्वेवैहेममालि
नः ॥ चंदनागुरुदिग्धांगाःस्रग्विणःसूक्ष्मवाससः ॥ १६ ॥ सहिताःपर्यधावंतकार्ष्णिंप्रतियुयुत्सवः ॥ तेषांदशसहस्राणिबभूवुर्दृढधन्विनां ॥ १७ ॥ पौत्रंतवपुरस्कृ
त्यलक्ष्मणंप्रियदर्शनं ॥ अन्योन्यसमदुःखास्तेअन्योन्यसमसाहसाः ॥ १८ ॥ अन्योन्यंस्पर्धमानाश्चअन्योन्यस्यहितेरताः ॥ दुर्योधनस्तुराजेंद्रसैन्यमध्येव्यव
स्थितः ॥ १९ ॥ कर्णदुःशासनकृपैर्वृतोराजामहारथैः ॥ देवराजोपमःश्रीमान्श्वेतच्छत्राभिसंवृतः ॥ २० ॥ चामरव्यजनाक्षेपैरुदयन्निवभास्करः ॥ प्रमु
खेतस्यसैन्यस्यद्रोणोवस्थितनायकः ॥ २१ ॥ सिंधुराजस्तथाऽतिष्ठच्छ्रीमान्मेरुरिवाचलः ॥ सिंधुराजस्यपार्श्वस्थाअश्वत्थामपुरोगमाः ॥ २२ ॥ सुतास्तवम
हाराजत्रिंशत्त्रिदशसन्निभाः ॥ गांधारराजःकितवःशल्योभूरिश्रवास्तथा ॥ २३ ॥ पार्श्वतःसिंधुराजस्यव्यराजंतमहारथाः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं
॥ २४ ॥ तावकानांपरेषांचमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप० अभिमन्युवधप० चक्रव्यूहनिर्माणेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥

यकोद्रोणः अवस्थितेतिच्छंदोनुरोधाद्विसर्गलोपः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तदनीकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मातुलानांसात्यकिप्रभृतीनां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ योगउपायोयुक्तिर्वा ॥ १९ ॥

संजयउवाच तदनीकमनाधृष्यंभारद्वाजेनरक्षितं ॥ पार्थाःसमभ्यवर्त्तंतभीमसेनपुरोगमाः ॥ १ ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ कुंतिभोज
श्चविक्रांतोद्रुपदश्चमहारथः ॥ २ ॥ आर्जुनिःक्षत्रधर्माचबृहत्क्षत्रश्चवीर्यवान् ॥ चेदिपोधृष्टकेतुश्चमाद्रीपुत्रौघटोत्कचः ॥ ३ ॥ युधामन्युश्चविक्रांतःशिखंडी
चापराजितः ॥ उत्तमौजाश्चदुर्धर्षोविराटश्चमहारथः ॥ ४ ॥ द्रौपदेयाश्चसंरब्धाःशैशुपालिश्चवीर्यवान् ॥ केकयाश्चमहावीर्याःसृंजयाश्चसहस्रशः ॥ ५ ॥ एते
चान्येचसगणाःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥ समभ्यधावन्सहसाभारद्वाजंयुयुत्सवः ॥ ६ ॥ समीपेवर्त्तमानांस्तान्भारद्वाजोऽतिवीर्यवान् ॥ असंभ्रांतःशरौघेणमह
तासमवारयत् ॥ ७ ॥ महौघःसलिलस्येवगिरिमासाद्यदुर्भिदं ॥ द्रोणंतेनाभ्यवर्त्तंतवेलामिवजलाशयाः ॥ ८ ॥ पीड्यमानाःशरैराजन्द्रोणचापविनिःसृतैः ॥
नशेकुःप्रमुखेस्थातुंभारद्वाजस्यपांडवाः ॥ ९ ॥ तदद्भुतमपश्यामद्रोणस्यभुजयोर्बलं ॥ यदेनंनाभ्यवर्त्तंतपंचालाःसृंजयैःसह ॥ १० ॥ तमायांतमभिक्रुद्धंद्रोणं
दृष्ट्वायुधिष्ठिरः ॥ बहुधाचिंतयामासद्रोणस्यप्रतिवारणं ॥ ११ ॥ अशक्यंतुतमन्येनद्रोणंमत्वायुधिष्ठिरः ॥ अविषह्यंगुरुंभारंसौभद्रेसमवासृजत् ॥ १२ ॥
वासुदेवादनवरंफाल्गुनाच्चामितौजसं ॥ अब्रवीत्परवीरघ्नमभिमन्युमिदंवचः ॥ १३ ॥ एत्यनोनार्जुनोगर्हेद्यथातातथाकुरु ॥ चक्रव्यूहस्यनवयंविद्मोभेदं
कथंचन ॥ १४ ॥ त्वंवार्जुनोवाकृष्णोवाभिंद्यात्प्रद्युम्नएववा ॥ चक्रव्यूहंमहाबाहोपंचमोनोपपद्यते ॥ १५ ॥ अभिमन्योवरंतातयाचतांदातुमर्हसि ॥ पितृणां
मातुलानांचसैन्यानांचैवसर्वशः ॥ १६ ॥ धनंजयोहिनस्तातगर्हयेदेत्यसंयुगात् ॥ क्षिप्रमस्त्रंसमादायद्रोणानीकंविशातय ॥ १७ ॥ अभिमन्युरुवाच द्रो
णस्यदृढमत्युग्रमनीकप्रवरंयुधि ॥ पितृणांजयमाकांक्षन्नवगाहेऽविलंबितं ॥ १८ ॥ उपदिष्टोहिमेपित्रायोगोनीकविशातने ॥ नोत्सहेहिविनिर्गंतुमहंकस्यां
चिदापदि ॥ १९ ॥ युधिष्ठिरउवाच भिंध्यनीकंयुधांश्रेष्ठद्वारंसंजनयस्वनः ॥ वयंत्वानुगमिष्यामोयेनत्वंतातयास्यसि ॥ २ ॥ धनंजयसमंयुद्धेत्वांवयं
तातसंयुगे ॥ प्रणिधायानुयास्यामोरक्षंतःसर्वतोमुखाः ॥ २१ ॥ भीमउवाच अहंत्वानुगमिष्यामिधृष्टद्युम्नोथसात्यकिः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्यास्तथा
सर्वेप्रभद्रकाः ॥ २२ ॥ सकृद्भिन्नंत्वयाव्यूहंतत्रतत्रपुनःपुनः ॥ वयंप्रध्वंसयिष्यामोनिघ्नमानावरान्वरान् ॥ २३ ॥

॥ २० ॥ प्रणिधायप्रविश्य ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौभद्रइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अभिमन्युरुवाच अहमेतत्प्रवेक्ष्यामिद्रोणानीकंदुरासदं॥ पतंगइवसंक्रुद्धोज्वलितंजातवेदसं ॥ २४ ॥ तत्कर्माद्यकरिष्यामिहितंयद्वंशयोर्द्वयोः॥ मातुल
स्यचयत्प्रीतिंकरिष्यतिपितुश्चमे ॥ २५॥ शिशुनैकेनसंग्रामेकाल्यमानानिसंघशः ॥ द्रक्ष्यंतिसर्वभूतानिद्विषत्सैन्यानिवैमया ॥ २६ ॥ नाहंपार्थेनजातःस्यां
नचजातःसुभद्रया॥ यदिमेसंयुगेकश्चिज्जीवितोनाद्यमुच्यते ॥ २७॥ यदिचैकरथेनाहंसमग्रंक्षत्रमंडलं॥ नकरोम्यष्टधायुद्धेनभवाम्यर्जुनात्मजः ॥ २८ ॥
युधिष्ठिरउवाच एवंतेभाषमाणस्यबलंसौभद्रवर्धतां॥ यत्समुत्सहसेभेत्तुंद्रोणानीकंदुरासदं ॥ २९॥ रक्षितंपुरुषव्याघ्रैर्महेष्वासैर्महाबलैः॥ साध्यरुद्रमरुत्तुल्यै
र्वस्वग्न्यादित्यविक्रमैः॥ ३० ॥ संजयउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वासयंतारमचोदयत्॥ ३१ ॥सुमित्राश्वान्रणेक्षिप्रंद्रोणानीकायचोदय॥ ३२॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युप्रतिज्ञायांपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ३५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच सौभद्रस्तद्वचःश्रु
त्वाधर्मराजस्यधीमतः॥ अचोदयतयंतारंद्रोणानीकायभारत ॥ १ ॥ तेनसंचोद्यमानस्तुयाहियाहीतिसारथिः॥ प्रत्युवाचततोराजन्नभिमन्युमिदंवचः॥ २॥
अतिभारोयमायुष्मन्नाहितस्त्वयिपांडवैः ॥ संप्रधार्यक्षणंबुद्ध्याततस्त्वंयोद्धुमर्हसि ॥ ३ ॥ आचार्योहिकृतीद्रोणःपरमास्त्रेकृतश्रमः ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धस्त्वं
चायुद्धविशारदः॥ ४॥ ततोभिमन्युःप्रहसन्सारथिंवाक्यमब्रवीत्॥ सारथेकोन्वयंद्रोणःसमग्रंक्षत्रमेववा ॥ ५॥ ऐरावतगतंशक्रंसहामरगणैरहं॥ अथवारु
द्रमीशानंसर्वभूतगणार्चितं॥ योधयेयंरणमुखेनमेक्षत्रेऽद्यविस्मयः॥ ६॥ नममैतद्द्विषत्सैन्यंकलामर्हतिषोडशीं॥ अपिविश्वजितंविष्णुंमातुलंप्राप्यसूतज॥
॥ ७॥ पितरंचार्जुनंयुद्धेनभीर्मामुपयास्यति॥ अभिमन्युश्चतांवाचंकदर्थीकृत्यसारथेः॥ ८॥ याहीत्येवाब्रवीदेनंद्रोणानीकमाचिरं ॥ ततःसंनोदयामास
हयानाशुत्रिहायनान्॥ ९ ॥ नातिहृष्टमनाःसूतोहेमभांडपरिच्छदान्॥ तेप्रेषिताःसुमित्रेणद्रोणानीकायवाजिनः ॥ १० ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्राजन्महावेगप
राक्रमं॥ तमुदीक्ष्यतथायांतंसर्वेद्रोणपुरोगमाः॥ अभ्यवर्त्तंतकौरव्याःपांडवाश्चतमन्वयुः॥ ११॥ सकर्णिकारप्रवरोच्छ्रितध्वजःसुवर्णवर्माऽर्जुनिरर्जुनाद्वरः॥
युयुत्सयाद्रोणमुखान्महारथान्समासदत्सिंहशिशुर्यथाद्विपान्॥ १२॥ तेविंशतिपदेयत्ताःसंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ आसीद्गांगइवावर्त्तोमुहूर्त्तमुदधाविव॥ १३॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विंशतिरितिव्यूहपर्यायः तदुक्तं विंशत्यंगतयाव्यूहोविंशतिर्व्यपदिश्यतेइति विंशतेःपदेरक्षणे पदंव्यवसितत्राणस्थानलक्ष्मांघ्रिवस्तुष्वित्यमरः ॥ १३॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ क्ष्वेडितंध्वनिविशेषःउत्कृष्टमाव्हानं गर्जितंहन्यंतांहन्यंतामितिवचः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कचग्रहोंकुशः ॥ २५ ॥ २६ ॥

शूराणांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ संग्रामस्तुमुलोराजन्प्रावर्ततसुदारुणः ॥ १४ ॥ प्रवर्तमानेसंग्रामेतस्मिन्नतिभयंकरे ॥ द्रोणस्यमिषतोव्यूहंभित्वा प्राविशदार्जुनिः ॥ १५ ॥ तंप्रविष्टंविनिघ्नंतंशत्रुसंघान्महाबलं ॥ हस्त्यश्वरथपत्त्यौघाःपरिवव्रुरुदायुधाः ॥ १६ ॥ नानावादित्रनिनदैःक्ष्वेडितोत्क्रुष्टगर्जितैः ॥ हुंकारैःसिंहनादैश्वतिष्ठतिष्ठेतिनिःस्वनैः ॥ १७ ॥ घोरैर्हलहलाशब्दैर्मागास्तिष्ठेहिमामिति ॥ असावहममित्रेतिप्रवदंतोमुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ बृंहितैःसिंजितैर्हासैः करनेमिस्वनैरपि ॥ सन्नादयंतोवसुधामभिदुद्रुवुरार्जुनिं ॥ १९ ॥ तेषामापततांवीरःशीघ्रयोधीमहाबलः ॥ क्षिप्रास्त्रोन्यवधीद्राजन्मर्मज्ञोमर्मभेदिभिः ॥ २० ॥ तेहन्यमानाविवशानानालिंगैःशितैःशरैः ॥ अभिपेतुःसुबहुशःशलभाइवपावकं ॥ २१ ॥ ततस्तेषांशरीरैश्वशरीरावयवैश्वसः ॥ संतस्तारक्षितिंक्षिप्रंकुशैर्वेदिमिवाध्वरे ॥ २२ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणान्सशरासनसायकान् ॥ सासिचर्मांकुशाभीषून्सतोमरपरश्वधान् ॥ २३ ॥ सगदायोगुडप्रासान्सर्ष्टितोमरपट्टिशान् ॥ सभिंदिपालपरिघान्सशक्तिवरकंपनान् ॥ २४ ॥ सप्रतोदमहाशंखान्सकुंतान्सकचग्रहान् ॥ समुद्गरक्षेपणीयान्सपाशपरिघोपलान् ॥ २५ ॥ सकेयूरांगदान्बाहून्हृद्यगंधानुलेपनान् ॥ संचिच्छेदार्जुनिर्वृत्तांस्त्वदीयानांसहस्रशः ॥ २६ ॥ तैःस्फुरद्भिर्महाराजशुशुभेभूःसुलोहितैः ॥ पंचास्यैःपन्नगैश्छिन्नैर्गरुडेनेवमारिष ॥ २७ ॥ सुनासाननकेशांतैरव्रणैश्वारुकुंडलैः ॥ संदष्टौष्ठपुटैःक्रोधात्क्षरद्भिःशोणितंबहु ॥ २८ ॥ सचारुमुकुटोष्णीषैर्मणिरत्नविभूषितैः ॥ विनालनलिनाकारैर्दिवाकरशशिप्रभैः ॥ २९ ॥ हितप्रियंवदैःकालेबहुभिःपुंण्यगंधिभिः ॥ द्विषच्छिरोभिःपृथिवींसवैतस्तारफाल्गुनिः ॥ ३० ॥ गंधर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ॥ ईषामुखान्द्वित्रिवेणून्न्यस्तदंडकबंधुरान् ॥ ३१ ॥ विजंघाकूबरांस्तत्रविनेमिदशनानपि ॥ विचक्रोपस्करोपस्थान्भग्नोपकरणानपि ॥ ३२ ॥ प्रपातितोपस्तरणान्हतयोधान्सहस्रशः ॥ शरैर्विशकलीकुर्वन्दिक्षुसर्वास्वदृश्यत ॥ ३३ ॥ पुनर्द्विपान्द्विपारोहान्वैजयंत्यंकुशध्वजान् ॥ तूणान्वर्माण्यथोकक्ष्याग्रैवेयांश्वसकंबलान् ॥ ३४ ॥ घंटाःशुंडाविषाणाग्रान्छत्रमालाःपदानुगान् ॥ शरैर्निशितधाराग्रैःशात्रवाणामशातयत् ॥ ३५ ॥ वनायुजान्पार्वतीयान्कांबोजानथबाल्हिकान् ॥ स्थिरवालधिकर्णाक्षान्जवनान्साधुवाहिनः ॥ ३६ ॥ आरूढान्शिक्षितैर्योधैःशक्त्यृष्टिप्रासयोधिभिः ॥ विध्वस्तचामरमुखान्विप्रविद्धप्रकीर्णकान् ॥ ३७ ॥ निरस्तजिह्वानयनान्निष्कीर्णांत्रयकृद्धनान् ॥ हतारोहांश्छिन्नघंटान्क्रव्यादगणमोदकान् ॥ ३८ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ उपस्थोरथक्रोडः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ यकृत्कालखंडं ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ त्रास्यमानाःपाल

निकृत्तचर्मकवचान्शकृन्मूत्रास्रगाप्लुतान् ॥ निपातयन्नश्ववरांस्तावकान्सव्यरोचत ॥ ३९ ॥ एकोविष्णुरिवाचिंत्यंकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ तथानिर्मथितंतेनत्र्यंगंतवबलंमहत् ॥ ४० ॥ यथासुरबलंघोरंत्र्यंबकेनमहौजसा ॥ कृत्वाकर्मरणेऽसह्यंपरैरार्जुनिराहवे ॥ ४१ ॥ अभिनच्चपदात्योघांस्त्वदीयानेवसर्वशः ॥ एवमेकेनतांसेनांसौभद्रेण शितैःशरैः ॥ ४२ ॥ भृशंविप्रहतांदृष्ट्वास्कंदेनेवासुरींचमूं ॥ त्वदीयास्तवपुत्राश्चवीक्षमाणादिशोदश ॥ ४३ ॥ संशुष्कास्याश्चलन्नेत्राःप्रस्विन्नारोमहर्षिणः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ४४ ॥ गोत्रनामभिरन्योन्यंक्रंदंतोजीवितैषिणः ॥ हतान्पुत्रान्पितॄन्भ्रातॄन्बंधून्संबंधिनस्तथा ॥ ४५ ॥ प्रातिष्ठंतसमुत्सृज्यत्वरयंतोहयद्विपान् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तांप्रभग्नांचमूंदृष्ट्वासौभद्रेणामितौजसा ॥ दुर्योधनोभृशंक्रुद्धःस्वयंसौभद्रमभ्ययात् ॥ १ ॥ ततोराजानमावृत्तंसौभद्रंप्रतिसंयुगे ॥ दृष्ट्वाद्रोणोब्रवीद्योधान्परीप्सध्वंनराधिपं ॥ २ ॥ पुराभिमन्युर्लक्षंनःपश्यतांहंतिवीर्यवान् ॥ तमाद्रवतमाभैष्टक्षिप्रंरक्षतकौरवं ॥ ॥ ३ ॥ ततःकृतज्ञाबलिनःसुहृदोजितकाशिनः ॥ त्रास्यमानाभयाद्वीरंपरिवव्रुस्तवात्मजं ॥ ४ ॥ द्रोणोद्रौणिःकृपःकर्णःकृतवर्माचसौबलः ॥ बृहद्बलोमद्रराजोभूरिर्भूरिश्रवाःशलः ॥ ५ ॥ पौरवोवृषसेनश्चविसृजंतःशितान्शरान् ॥ सौभद्रंशरवर्षेणमहतासमवाकिरन् ॥ ६ ॥ संमोहयित्वातमथदुर्योधनममोचयन् ॥ आस्याद्ग्रासमिवाक्षिप्तंममृषेनार्जुनात्मजः ॥ ७ ॥ तान्शरौघेणमहतासाश्वसूतान्महारथान् ॥ विमुखीकृत्यसौभद्रःसिंहनादमथानदत् ॥ ८ ॥ तस्यनादंततःश्रुत्वासिंहस्येवामिषैषिणः ॥ नामृष्यंतसुसंरब्धाःपुनर्द्रोणमुखारथाः ॥ ९ ॥ तएनंकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ व्यसृजन्निषुजालानिनानालिंगानिसंघशः ॥ १० ॥ तान्यंतरिक्षेचिच्छेदपौत्रस्तेनिशितैःशरैः ॥ तांश्चैवप्रतिविव्याधतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ ततस्तेकोपितास्तेनशरैराशीविषोपमैः ॥ परिवव्रुर्जिघांसंतःसौभद्रमपराजितं ॥ १२ ॥ समुद्रमिवपर्यस्तंत्वदीयंतंबलार्णवं ॥ दधारैकोर्जुनिर्बाणैर्वेलेवभरतर्षभ ॥ १३ ॥ शूराणांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ अभिमन्योःपरेषांचनासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ १४ ॥ तस्मिंस्तुघोरेसंग्रामेवर्तमानेभयंकरे ॥ दुःसहोनवभिर्बाणैरभिमन्युमविध्यत ॥ १५ ॥

यिष्यंतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ पर्यस्तंउत्क्रांतमर्यादं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शिक्षौरसकृतंअभ्यासकृतंनिसर्गभवंच ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

दुःशासनोद्वादशभिःकृपःशारद्वतस्त्रिभिः ॥ द्रोणस्तुसप्तदशभिःशरैराशीविषोपमैः ॥ १६ ॥ विविंशतिस्तुसप्तत्याकृतवर्माचसप्तभिः ॥ बृहद्बलस्तथाष्टाभिर
श्वत्थामाचसप्तभिः ॥ १७ ॥ भूरिश्रवास्त्रिभिर्बाणैर्मद्रेशःषड्भिराशुगैः ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांशकुनिस्त्रिभिर्दुर्योधनोनृपः ॥ १८ ॥ सतुतान्प्रतिविव्याधत्रिभिस्त्रिभि
 रजिह्मगैः ॥ नृत्यन्निवमहाराजचापहस्तःप्रतापवान् ॥ १९ ॥ ततोऽभिमन्युःसंक्रुद्धस्त्रास्यमानस्तवात्मजैः ॥ विदर्शयन्वैसुमहच्छिक्षौरसकृतंबलं ॥ २० ॥ ग
रुडानिलरंहोभिर्यंतुर्वाक्यकरैर्हयैः ॥ दांतैरश्मकदायादस्त्वरमाणोऽभ्यवारयत् ॥ २१ ॥ विव्याधदशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ तस्याभिमन्युर्दशभिर्ह
यान्सूतंध्वजंशरैः ॥ २२ ॥ बाहूधनुःशिरश्चोर्व्यांस्मयमानोऽभ्यपातयत् ॥ ततस्तस्मिन्हतेवीरेसौभद्रेणाश्मकेश्वरे ॥ २३ ॥ संचचालबलंसर्वंपलायनपरायणं ॥
ततःकर्णःकृपोद्रोणोद्रौणिर्गांधारराट्शलः ॥ २४ ॥ शल्योभूरिश्रवाःक्राथःसोमदत्तोविविंशतिः ॥ वृषसेनःसुषेणश्चकुंडभेदीप्रतर्दनः ॥ २५ ॥ वृंदारकोल
लित्थश्चप्रबाहुर्दीर्घलोचनः ॥ दुर्योधनश्चसंक्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २६ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासैरभिमन्युरजिह्मगैः ॥ शरमादत्तकर्णायवर्मकायावभेदिनं
॥ २७ ॥ तस्यभित्वातनुत्राणंदेहंनिर्भिद्यचाशुगः ॥ प्राविशद्धरणींवेगाद्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ २८ ॥ सतेनातिप्रहारेणव्यथितोविह्वलन्निव ॥ संचचालरणे
कर्णःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ २९ ॥ तथान्यैर्निशितैर्बाणैःसुषेणंदीर्घलोचनं ॥ कुंडभेदिंचसंक्रुद्धस्त्रिभिस्त्रीनवधीद्बली ॥ ३० ॥ कर्णस्तंपंचविंशत्यानाराचानां
समार्पयत् ॥ अश्वत्थामाचविंशत्याकृतवर्माचसप्तभिः ॥ ३१ ॥ सशराचितसर्वांगःक्रुद्धःशक्रात्मजात्मजः ॥ विचरन्ददृशेसैन्येपाशहस्तइवांतकः ॥ ३२ ॥ श
ल्यंचशरवर्षेणसमीपस्थमवाकिरत् ॥ उदक्रोशन्महाबाहुस्तवसैन्यानिभीषयन् ॥ ३३ ॥ ततःसविद्धोऽस्त्रविदामर्मभिद्भिरजिह्मगैः ॥ शल्योराजन्रथोपस्थेनि
षसादमुमोहच ॥ ३४ ॥ तंहिदृष्ट्वातथाविद्धंसौभद्रेणयशस्विना ॥ संप्राद्रवच्चमूःसर्वाभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ३५ ॥ संप्रेक्ष्यतंमहाबाहुंरुक्मपुंखैःसमावृतं ॥ त्व
दीयाःप्रपलायंतेमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ ३६ ॥ सतुरणयशसाभिपूज्यमानःपितृसुरचारणसिद्धयक्षसंघैः ॥ अवनितलगतैश्चभूतसंघैरतिविबभौहुतभुग्य
थाज्यसिक्तः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तल्पंरथगतशय्यां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अधिवासोनिवासः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अविशेषवत्तुल्यमित्यर्थः

धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रमथमानंतंमहेष्वासानजिह्मगैः ॥ आर्जुनिंमामकाःसंख्येकेत्वेनंसमवारयन् ॥ १ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्कुमारस्यरणेवि
क्रीडितंमहत् ॥ विभित्सतोरथानीकंभारद्वाजेनरक्षितं ॥ २ ॥ मद्रेशंसादितंदृष्ट्वासौभद्रेणाशुगैरणे ॥ शल्यादवरजःक्रुद्धःकिरन्बाणान्समभ्ययात् ॥ ३ ॥ सवि
ध्वादशभिर्बाणैःसाश्वयंतारमार्जुनिं ॥ उदक्रोशन्महाशब्दंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ४ ॥ तस्यार्जुनिःशिरोग्रीवंपाणिपादंधनुर्हयान् ॥ छत्रंध्वजंनियंतारंत्रिवे
णुंतल्पमेवच ॥ ५ ॥ चक्रंयुगंचतूणीरंह्यनुकर्षंचसायकैः ॥ पताकांचक्रगोप्तारौसर्वोपकरणानिच ॥ ६ ॥ लघुहस्तःप्रचिच्छेददृशेतंनकश्चन ॥ सपपातक्षि
तौक्षीणःप्रविद्धाभरणांबरः ॥ ७ ॥ वायुनेवमहाशैलःसंभग्नोऽमिततेजसा ॥ अनुगास्तस्यवित्रस्ताःप्राद्रवन्सर्वतोदिशः ॥ ८ ॥ आर्जुनेःकर्मतद्दृष्ट्वासंप्रणेदुः
समंततः ॥ नादेनसर्वभूतानिसाधुसाध्वितिभारत ॥ ९ ॥ शल्यभ्रातर्यथारुग्णेबहुशस्तस्यसैनिकाः ॥ कुलाधिवासनामानिश्रावयंतोर्जुनात्मजं ॥ १० ॥ अ
भ्यधावंतसंक्रुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ रथैरश्वैर्गजैश्चान्येपद्भिश्चान्येबलोत्कटाः ॥ ११ ॥ बाणशब्देनमहतारथनेमिस्वनेनच ॥ हुंकारैःक्ष्वेडितोत्कृष्टैःसिंह
नादैःसगर्जितैः ॥ १२ ॥ ज्यातलत्रस्वनैरन्येगर्जंतोर्जुननंदनं ॥ ब्रुवंतश्चननोजीवन्मोक्ष्यसेजीवितादिति ॥ १३ ॥ तांस्तथाब्रुवतोदृष्ट्वासौभद्रःप्रहसन्निव ॥
योयोस्मैप्राहरत्पूर्वंतंतंविव्याधपत्रिभिः ॥ १४ ॥ संदर्शयिष्यन्नस्त्राणिविचित्राणिलघूनिच ॥ आर्जुनिःसमरेशूरोमृदुपूर्वमयुध्यत ॥ १५ ॥ वासुदेवादुपात्तं
यदस्त्रंयच्चधनंजयात् ॥ अदर्शयततत्कार्ष्णिःकृष्णाभ्यामविशेषवत् ॥ १६ ॥ दूरमस्यगुरुंभारंसाध्वसंचपुनःपुनः ॥ संदधद्विसृजंश्चेषून्निर्विशेषमदृश्यत ॥
॥ १७ ॥ चापमंडलमेवास्यविस्फुरद्दिक्ष्वदृश्यत ॥ सुदीप्तस्यशरत्कालेसवितुर्मंडलंयथा ॥ १८ ॥ ज्याशब्दःशुश्रुवेतस्यतलशब्दश्चदारुणः ॥ महाशनिमुचः
कालेपयोदस्येवनिःस्वनः ॥ १९ ॥ ह्रीमानमर्षीसौभद्रोमानकृत्प्रियदर्शनः ॥ संमिमानयिषुर्वीरानिष्वस्त्रैश्चाप्ययुध्यत ॥ २० ॥ मृदुर्भूत्वामहाराजदारुणःस
मपद्यत ॥ वर्षाभ्यतीतोभगवान्शरदीवदिवाकरः ॥ २१ ॥ शरान्विचित्रान्सुबहून्रुक्मपुंखान्शिलाशितान् ॥ मुमोचशतशःक्रुद्धोगभस्तीनिवभास्करः ॥
॥ २२ ॥ क्षुरप्रैर्वत्सदंतैश्चविपाठैश्चमहायशाः ॥ नाराचैरर्द्धचंद्राभैर्भल्लैरंजलिकैरपि ॥ २३ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ २४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्वैधीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

अवाकिरद्रथानीकंभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ततस्तत्सैन्यमभवद्विमुखंशरपीडितं ॥ २४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपरा
 क्रमेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच द्वैधीभवतिमेचित्तंभियातुष्ट्याचसंजय ॥ ममपुत्रस्ययत्सैन्यंसौभ
द्रःसमवारयत् ॥ १ ॥ विस्तरेणैवमेशंससर्वंगावल्गणेपुनः ॥ विक्रीडितंकुमारस्यस्कंदस्येवासुरैःसह ॥ २ ॥ संजयउवाच हंततेसंप्रवक्ष्यामिविमर्दमति
दारुणं ॥ एकस्यचबहूनांचयथासीत्तुमुलोरणः ॥ ३ ॥ अभिमन्युःकृतोत्साहःकृतोत्साहानरिंदमान् ॥ रथस्थोरथिनःसर्वांस्तावकानभ्यवर्षयत् ॥ ४ ॥ द्रोणंक
र्णंकृपंशल्यंद्रौणिंभोजंबृहद्बलं ॥ दुर्योधनंसौमदत्तिंशकुनिंचमहाबलं ॥ ५ ॥ नानानृपान्नृपसुतान्सैन्यानिविविधानिच ॥ अलातचक्रवत्सर्वांश्चरन्बाणैःस
मार्पयत् ॥ ६ ॥ निघ्नन्नमित्रान्सौभद्रःपरमास्त्रैःप्रतापवान् ॥ अदर्शयततेजस्वीदिक्षुसर्वासुभारत ॥ ७ ॥ तद्दृष्ट्वाचरितंतस्यसौभद्रस्यामितौजसः ॥ समकंपंत
सैन्यानित्वदीयानिसहस्रशः ॥ ८ ॥ अथाब्रवीन्महाप्राज्ञोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ हर्षेणोत्फुल्लनयनःकृपमाभाष्यसत्वरं ॥ ९ ॥ घट्टयन्निवमर्माणिपुत्रस्यतव
भारत ॥ अभिमन्युंरणेदृष्ट्वातदारणविशारदं ॥ १० ॥ एषगच्छतिसौभद्रःपार्थानांप्रथितोयुवा ॥ नंदयन्सुहृदःसर्वान्राजानंचयुधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ नकुलंसह
देवंचभीमसेनंचपांडवं ॥ बंधून्संबंधिनश्चान्यान्मध्यस्थान्सुहृदस्तथा ॥ १२ ॥ नास्ययुद्धेसमंमन्येकंचिदन्यंधनुर्धरं ॥ इच्छन्हन्यादिमांसेनांकिमर्थमपिनेच्छ
ति ॥ १३ ॥ द्रोणस्यप्रीतिसंयुक्तंश्रुत्वावाक्यंतवात्मजः ॥ आर्जुनिंप्रतिसंक्रुद्धोद्रोणंदृष्ट्वास्मयन्निव ॥ १४ ॥ अथदुर्योधनःकर्णमब्रवीद्बाल्हिकंनृपः ॥ दुःशा
सनंमद्रराजंतांस्तथान्यान्महारथान् ॥ १५ ॥ सर्वमूर्धाभिषिक्तानामाचार्योब्रह्मवित्तमः ॥ अर्जुनस्यसुतंमूढंनायंहंतुमिहेच्छति ॥ १६ ॥ नह्यस्यसमरेयुद्ध्येदं
तकोप्याततायिनः ॥ किमंगपुनरेवान्योमर्त्यःसत्यंब्रवीमिवः ॥ १७ ॥ अर्जुनस्यसुतंत्वेषशिष्यत्वादभिरक्षति ॥ शिष्याःपुत्राश्चदयितास्तदपत्यंचधर्मिणां ॥
॥ १८ ॥ संरक्ष्यमाणोद्रोणेनमन्यतेवीर्यमात्मनः ॥ आत्मसंभावितोमूढस्तंप्रमथ्नीतमाचिरं ॥ १९ ॥ एवमुक्तास्तुतेराज्ञासात्वतीपुत्रमभ्ययुः ॥ संरब्धास्तेजि
घांसंतोभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ २० ॥ दुःशासनस्तुतच्छ्रुत्वादुर्योधनवचस्तदा ॥ अब्रवीत्कुरुशार्दूलदुर्योधनमिदंवचः ॥ २१ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अंगेत्यसूयायां ॥ १७ ॥ धर्मिणामितिसोल्लुंठं ॥ १८ ॥ आत्मसंभावितोहमेवेतिसंभावनामारूढः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ३९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

अहमेनंहनिष्यामिमहाराजब्रवीमिते॥ मिषतांपांडुपुत्राणांपंचालानांचपश्यतां॥ २२॥ ग्रसिष्याम्यद्यसौभद्रंयथाराहुर्दिवाकरं ॥ उत्क्रुश्यचाब्रवीद्वाक्यंकुरु
राजमिदंपुनः॥ २३ ॥ श्रुत्वाकृष्णौमयाग्रस्तंसौभद्रमतिमानिनौ॥ गमिष्यतःप्रेतलोकंजीवलोकान्नसंशयः॥ २४ ॥ तौचश्रुत्वाम्हतौव्यक्तंपांडोःक्षेत्रोद्भवाः
सुताः॥ एकाह्नाससुहृद्वर्गाःक्लैब्याद्धास्यंतिजीवितं॥ २५॥ तस्मादस्मिन्हतेशत्रौहताःसर्वेऽहितास्तव॥ शिवेनमांध्याहिराजन्नेषहन्मिरिपूंस्तव ॥ २६॥ एव
मुक्त्वाऽनदद्राजन्पुत्रोदुःशासनस्तव॥ सौभद्रमभ्ययात्क्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन्॥ २७॥ तमतिक्रुद्धमायांतंतवपुत्रमरिंदमः॥ अभिमन्युःशरैस्तीक्ष्णैःषड्विंश
त्यासमार्पयत्॥ २८॥ दुःशासनस्तुसंक्रुद्धःप्रभिन्नइवकुंजरः॥ अयोधयतसौभद्रमभिमन्युश्चतंरणे॥ २९॥ तौमंडलानिचित्राणिरथाभ्यांसव्यदक्षिणं॥ च
रमाणावयुध्येतांरथशिक्षाविशारदौ॥ ३०॥ अथपणवमृदंगदुंदुभीनांक्रकचमहानकभेरिझर्झराणां ॥ निनदमतिभृशंनराःप्रचक्रुर्लवणजलोद्भवसिंहना
दमिश्रं॥ ३१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप० अभिमन्युवधपर्वणिदुःशासनयुद्धेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ३९॥ ॥ ५॥ ॥ ५॥ संजयउवाच
शरविक्षतगात्रस्तुप्रत्यमित्रमवस्थितं॥ अभिमन्युःस्मयन्धीमान्दुःशासनमथाब्रवीत्॥ १॥ दिष्ट्यापश्यामिसंग्रामेमानिनंशूरमागतं॥ निष्ठुरंत्यक्तधर्माण
माक्रोशनपरायणं॥ २॥ यत्सभायांत्वयाराज्ञोधृतराष्ट्रस्यशृण्वतः॥ कोपितःपरुषैर्वाक्यैर्धर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ ३॥ जयोन्मत्तेनभीमश्चबह्वबद्धंप्रभाषितः॥
अक्षकूटंसमाश्रित्यसौबलस्यात्मनोबलं॥ ४॥ तत्त्वयेदमनुप्राप्तंतस्यकोपान्महात्मनः॥ परवित्तापहारस्यक्रोधस्याप्रशमस्यच॥ ५॥ लोभस्यज्ञाननाशस्य
द्रोहस्यात्याहितस्यच॥ पितॄणांममराज्यस्यहरणस्योग्रधन्विनां॥ ६॥ तत्त्वयेदमनुप्राप्तंप्रकोपाद्वैमहात्मनां॥ सतस्योग्रमधर्मस्यफलंप्राप्नुहिदुर्मते॥ ७॥ शा
सितास्म्यद्यतेबाणैःसर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ अद्याहमनृणस्तस्यकोपस्यभवितारणे॥ ८॥ अमर्षितायाःकृष्णायाःकांक्षितस्यचमेपितुः॥ अद्यकौरव्यभीमस्य
भवितास्म्यनृणोयुधि॥ ९॥ नहिमेमोक्ष्यसेजीवन्यदिनोत्सृजसेरणं॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्बाणंदुःशासनांतकं॥ १०॥ संदधेपरवीरघ्नःकालाग्न्यनिलवर्चसं॥
तस्योरस्तूर्णमासाद्यजत्रुदेशेविभिद्यतं॥ ११॥ जगामसहपुंखेनवल्मीलमिवपन्नगः॥ अथैनंपंचविंशत्यापुनरेवसमार्पयत्॥ १२॥

शरेति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ अत्याहितस्यजीवानपेक्षकर्मणःसाहसस्येतियावत्॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥

॥३८॥ शरैरग्निसमस्पर्शैराकर्णसमचोदितैः ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत् ॥ १३ ॥ दुःशासनोमहाराजकश्मलंचाविशन्महत् ॥ सारथिस्त्वरमाणस्तु
दुःशासनमचेतनं ॥ १४ ॥ रणमध्यादपोवाहसौभद्रशरपीडितं ॥ पांडवाद्रौपदेयाश्चविराटश्चसमीक्ष्यतं ॥ १५ ॥ पंचालाःकेकयाश्चैवसिंहनादमथानदन् ॥
वादित्राणिचसर्वाणिनानालिंगानिसर्वशः ॥ १६ ॥ प्रावादयंतसंहृष्टाःपांडूनांतत्रसैनिकाः ॥ अपश्यन्स्मयमानाश्चसौभद्रस्यविचेष्टितं ॥ १७ ॥ अत्यंतवैरि
णंदृप्तंदृष्ट्वाशत्रुंपराजितं ॥ धर्ममारुतशक्राणामश्विनोःप्रतिमास्तथा ॥ १८ ॥ धारयंतोध्वजाग्रेषुद्रौपदेयामहारथाः ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नशिखंडि
नौ ॥ १९ ॥ केकयाधृष्टकेतुश्चमत्स्याःपंचालसृंजयाः ॥ पांडवाश्चमुदायुक्तायुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ २० ॥ अभ्यद्रवंतत्वरिताद्रोणानीकंबिभित्सवः ॥ ततोऽभव
न्महायुद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ २१ ॥ जयमाकांक्षमाणानांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ तथातुवर्त्तमानेवैसंग्रामेतिभयंकरे ॥ २२ ॥ दुर्योधनोमहाराजराधेयमिद
मब्रवीत् ॥ पश्यदुःशासनंवीरमभिमन्युवशंगतं ॥ २३ ॥ प्रतपंतमिवादित्यंनिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ अथचैतेसुसंरब्धाःसिंहाइवबलोत्कटाः ॥ २४ ॥ सौभद्रमुद्य
तास्त्रातुमभ्यधावंतपांडवाः ॥ ततःकर्णःशरैस्तीक्ष्णैरभिमन्युंदुरासदं ॥ २५ ॥ अभ्यवर्षतसंक्रुद्धःपुत्रस्यहितकृत्तव ॥ तस्यचानुचरांस्तीक्ष्णैर्विव्याधपरमेषुभिः ॥
॥ २६ ॥ अवज्ञापूर्वकंशूरःसौभद्रस्यरणाजिरे ॥ अभिमन्युस्तुराधेयंत्रिसप्तत्याशिलीमुखैः ॥ २७ ॥ अविध्यत्त्वरितोराजन्द्रोणंप्रेप्सुर्महामनाः ॥ तंतथानाश
क्नुवन्कश्चिद्द्रोणाद्वारयितुंरथी ॥ २८ ॥ आरुजंतंरथव्रातान्वज्रहस्तात्मजात्मजं ॥ ततःकर्णोजयप्रेप्सुर्मानीसर्वधनुष्मतां ॥ २९ ॥ सौभद्रंशतशोविध्यदुत्तमा
स्त्राणिदर्शयन् ॥ सोस्त्रैरस्त्रविदांश्रेष्ठोरामशिष्यःप्रतापवान् ॥ ३० ॥ समरेशत्रुदुर्धर्षमभिमन्युमपीडयत् ॥ सतथापीड्यमानस्तुराधेयेनास्त्रवृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
समरेऽमरसंकाशःसौभद्रोनव्यशीर्यत ॥ ततःशिलाशितैस्तीक्ष्णैर्भल्लैरानतपर्वभिः ॥ ३२ ॥ छित्वाधनूंषिशूराणामार्जुनिःकर्णमार्दयत् ॥ धनुर्मंडलनिर्मुक्तैः
शरैराशीविषोपमैः ॥ ३३ ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंसाश्वमाशुस्मयन्निव ॥ कर्णोपिचास्यचिक्षेपबाणान्सन्नतपर्वणः ॥ ३४ ॥ असंभ्रांतश्चतान्सर्वानगृह्णात्फा ॥३८॥
ल्गुनात्मजः ॥ ततोमुहूर्त्तात्कर्णस्यबाणेनैकेनवीर्यवान् ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

सध्वजंकार्मुकंवीरश्छित्वाभूमावपातयत् ॥ ततःकृच्छ्रगतंकर्णंदृष्ट्वाकर्णादनंतरः ॥ ३६ ॥ सौभद्रमभ्ययात्तूर्णंदृढमुद्यम्यकार्मुकं ॥ ततउच्चुक्रुशुःपार्थास्तेषां
चानुचराजनाः ॥ वादित्राणिचसंजघ्नुःसौभद्रंचापितुष्टुवुः ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिकर्णदुःशानपराक्रमेचत्वारिंशोऽ
ध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सोतिगर्जन्धनुष्पाणिर्ज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ तयोर्महात्मनोस्तूर्णंरथांतरमवापतत् ॥ १ ॥ सोवि
ध्यद्दशभिर्बाणैरभिमन्युंदुरासदं ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंसाश्वमाशुस्मयन्निव ॥ २ ॥ पितृपैतामहंकर्मकुर्वाणमतिमानुषं ॥ दृष्ट्वार्दितंशरैःकार्ष्णिंत्वदीयाहृषि
ताभवन् ॥ ३ ॥ तस्याभिमन्युरायम्यस्मयन्नेकेनपत्रिणा ॥ शिरःप्रच्यावयामासतद्रथात्प्रापतद्भुवि ॥ ४॥ कर्णिकारमिवाधूतंवातेनापतितंनगात् ॥ भ्रातरंनि
हतंदृष्ट्वाराजन्कर्णोव्यथांययौ ॥ ५ ॥ विमुखीकृत्यकर्णंतुसौभद्रःकंकपत्रिभिः ॥ अन्यानपिमहेष्वासांस्तूर्णमेवाभिदुद्रुवे ॥ ६ ॥ ततस्तद्वितंसैन्यंहस्त्यश्वरथप
त्तिमत् ॥ क्रुद्धोभिमन्युरभिनत्तिग्मतेजामहारथः ॥ ७॥ कर्णस्तुबहुभिर्बाणैरर्द्यमानोभिमन्युना ॥ अपायाज्जवनैरश्वैस्ततोनीकमभज्यत ॥ ८ ॥ शलभैरिव
चाकाशेधाराभिरिवचावृते ॥ अभिमन्योःशरैराजन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ ९ ॥ तावकानांतुयोधानांवध्यतांनिशितैःशरैः ॥ अन्यत्रसैंधवाद्राजन्नस्मकश्चिद
तिष्ठत ॥ १० ॥ सौभद्रस्तुततःशंखंप्रध्माप्यपुरुषर्षभः ॥ शीघ्रमभ्यपतत्सेनांभारतींभरतर्षभ ॥ ११ ॥ सकक्षेग्निरिवोत्सृष्टोनिर्दहंस्तरसारिपून् ॥ मध्येभारत
सैन्यानामार्जुनिःपर्यवर्त्तत ॥ १२ ॥ रथनागाश्वमनुजानर्दयन्निशितैःशरैः ॥ संप्रविश्याकरोद्भूमिंकबंधगणसंकुलां ॥ १३ ॥ सौभद्रचापप्रभवैर्निकृत्ताःपर
मेषुभिः ॥ स्वानेवाभिमुखान्घ्नंतःप्राद्रवन्जीवितार्थिनः ॥ १४ ॥ तेघोरारौद्रकर्माणोविपाठाबहवःशिताः ॥ निघ्नंतोरथनागाश्वान्जग्मुराशुवसुंधरां ॥ १५ ॥
सायुधाःसांगुलित्राणाःसगदाःसांगदारणे ॥ दृश्यंतेबाहवश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ १६ ॥ शराश्चापानिखड्गाश्चशरीराणिशिरांसिच ॥ सकुंडलानिस्रग्वी
णिभूमावासन्सहस्रशः ॥ १७॥ सोपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडैश्चवंधुरैः ॥ अक्षैर्विमथितैश्चक्रैर्बहुधापतितैर्युगैः ॥ १८ ॥ शक्तिचापासिभिश्चैवपतितैश्चमहाध्व
जैः ॥ चर्मचापशरैश्चैवव्यवकीर्णैःसमंततः ॥ १९ ॥ निहतैःक्षत्रियैरश्वैर्वारणैश्चविशांपते ॥ अगम्यरूपापृथिवीक्षणेनासीत्सुदारुणा ॥ २० ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वध्यतांराजपुत्राणांक्रंदतामितरेतरं॥ प्रादुरासीन्महाशब्दोभीरूणांभयवर्धनः॥ २१ ॥ सशब्दोभरतश्रेष्ठदिशःसर्वाव्यनादयत्॥ सौभद्रश्चाद्रवत्सेनांद्रन्वरा
॥३९॥ श्वरथद्विपान्॥ २२॥ कक्षमग्निरिवोत्सृष्टोनिर्दहंस्तरसारिपून्॥ मध्येभारतसैन्यानामार्जुनिःप्रत्यदृश्यत ॥ २३ ॥ विचरंतंदिशःसर्वाःप्रदिशश्चापिभारत॥ तं
तदानानुपश्यामःसैन्येचरजसावृते॥ २४॥ आददानंगजाश्वानांनृणांचायूंषिभारत॥ क्षणेनभूयःपश्यामःसूर्यंमध्यंदिनेयथा॥ २५॥ अभिमन्युंमहाराजप्र
तपंतंद्विषद्गणान्॥ सवासवसमःसंख्येवासवस्यात्मजात्मजः॥ अभिमन्युर्महाराजसैन्यमध्येव्यरोचत॥ २६॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्यु
वधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेएकचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच बालमत्यंतसुखिनंस्वबाहुबलदर्पितं॥ युद्धेषुकुश
लंवीरंकुलपुत्रंतनुत्यजं॥ १ ॥ गाहमानमनीकानिसदश्वैश्चत्रिहायनैः॥ अपियौधिष्ठिरात्सैन्यात्कश्चिदन्वपतद्बली॥ २॥ संजयउवाच युधिष्ठिरोभी
मसेनःशिखंडीसात्यकिर्यमौ॥ धृष्टद्युम्नोविराटश्चद्रुपदश्चसकेकयः॥ ३ ॥ धृष्टकेतुश्चसंरब्धोमत्स्याश्चाभ्यपतन्रणे ॥ तेनैवतुपथायांतःपितरोमातुलैःसह ॥
॥ ४ ॥ अभ्यद्रवन्परीप्संतोव्यूढानीकाःप्रहारिणः॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतःशूरांस्त्वदीयाविमुखाभवन्॥ ५ ॥ ततस्तद्विमुखंदृष्ट्वातवसूनोर्महद्बलं ॥ जामातातवतेज
स्वीसंस्तंभयिपुराद्रवत्॥ ६॥ सैंधवस्यमहाराजपुत्रोराजाजयद्रथः॥ सपुत्रगृद्धिनःपार्थान्सहसैन्यानवारयत्॥ ७॥ उग्रधन्वामहेष्वासोदिव्यमस्त्रमुदीरयन्॥
वार्धक्षत्रिरुपासेधत्प्रवणादिवकुंजरः॥८॥ धृतराष्ट्रउवाच अतिभारमहंमन्येसैंधवेसंजयाहितं॥ यदेकःपांडवान्क्रुद्धान्पुत्रप्रेप्सूनवारयत्॥ ९ ॥ अ
त्यद्भुतमहंमन्येबलंशौर्यंचसैंधवे॥ तस्यप्रब्रूहिमेवीर्यंकर्मचाग्र्यंमहात्मनः॥ १० ॥ किंदत्तंहुतमिष्टंवाकिंसुतप्तमथोतपः॥ सिंधुराजोहियेनैकःपांडवान्सम
वारयत्॥ ११॥ संजयउवाच द्रौपदीहरणेयत्तद्भीमसेनेननिर्जितः॥ मानात्सतप्तवान्राजावरार्थीसुमहत्तपः॥ १२॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यःप्रियेभ्यः
सन्निवर्त्यसः॥ क्षुत्पिपासातपसहःकृशोधमनिसंततः॥ १३ ॥ देवमाराधयच्छर्वंगृणन्ब्रह्मसनातनं॥ भक्तानुकंपीभगवान्तस्यचक्रेततोदयां॥ १४ ॥ स्व
प्नांतेप्यथचैवाहहरःसिंधुपतेःसुतं॥ वरंवृणीष्वप्रीतोस्मिजयद्रथकिमिच्छसि॥ १५॥ ॥३९॥

॥ ५॥ ६ ॥ ७॥ प्रवणान्निम्नप्रदेशंप्राप्य ॥ ८ ॥ ९ ॥ बलंसामर्थ्यं शौर्यमुत्साहः वीर्यंप्रभावं॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४ ॥ १५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यदिति

एवमुक्तस्तुशर्वेणसिंधुराजोजयद्रथः॥ उवाचप्रणतोरुद्रंप्रांजलिर्नियतात्मवान् ॥ १६ ॥ पांडवेयानहंसंख्येभीमवीर्यपराक्रमान् ॥ वारयेयंरथेनैकःसमस्ता
नितिभारत ॥ १७॥ एवमुक्तस्तुदेवेशोजयद्रथमथाब्रवीत् ॥ ददामितेवरंसौम्यविनापार्थंधनंजयं ॥ १८ ॥ वारयिष्यसिसंग्रामेचतुरःपांडुनंदनान् ॥ एवम
स्त्वितिदेवेशमुक्त्वाबुध्यतपार्थिवः॥ १९ ॥ सतेनवरदानेनदिव्येनास्त्रबलेनच॥ एकःसंवारयामासपांडवानामनीकिनीं ॥ २० ॥ तस्यज्यातलघोषेणक्षत्रि
यान्भयमाविशत्॥ परांस्तुतवसैन्यस्यहर्षःपरमकोभवत् ॥ २१ ॥ दृष्ट्वातुक्षत्रियाभारंसैंधवेसर्वमाहितं॥ उत्क्रुश्याभ्यद्रवन्राजन्येनयौधिष्ठिरंबलं ॥ २२ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिजयद्रथयुद्धेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच यन्मांपृच्छसि
राजेंद्रसिंधुराजस्यविक्रमं॥ शृणुतत्सर्वमाख्यास्येयथापांडूनयोधयत् ॥ १ ॥ तमूहुर्वाजिनोवश्याःसैंधवाःसाधुवाहिनः॥ विकुर्वाणाबृहंतोश्वाःश्वसनोपमरं
हसः॥ २ ॥ गंधर्वनगराकारंविधिवत्कल्पितंरथं॥ तस्याभ्यशोभयत्केतुर्वाराहोराजतोमहान्॥ ३ ॥ श्वेतच्छत्रपताकाभिश्चामरव्यजनेनच॥ सबभौराजलिं
गैस्तैस्तारापतिरिवांबरे॥ ४ ॥ मुक्तावज्रमणिस्वर्णैर्भूषितंतमयस्मयं॥ वरूथंविबभौतस्यज्योतिर्भिःखमिवावृतं॥ ५॥ सविस्फार्यमहच्चापंकिरन्निषुगणान्ब
हून्॥ तत्खंडंपूरयामासयद्दारयदार्जुनिः॥ ६ ॥ ससात्यकिंत्रिभिर्बाणैरष्टभिश्चवृकोदरं ॥ धृष्टद्युम्नंतथाषष्ट्याविराटंदशभिःशरैः॥ ७॥ द्रुपदंपंचभिस्तीक्ष्णैः
सप्तभिश्चशिखंडिनं॥ केकयान्पंचविंशत्याद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः॥ ८॥ युधिष्ठिरंतुसप्तत्याततःशेषानपानुदत्॥ इषुजालेनमहतातदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९ ॥
अथास्यशितपीतेनभल्लेनादिश्यकार्मुकं॥ चिच्छेदप्रहसन्राजाधर्मपुत्रःप्रतापवान्॥ १० ॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणसोन्यदादायकार्मुकं॥ विव्याधदशभिःपा
र्थंतांश्चैवान्यांस्त्रिभिस्त्रिभिः॥ ११ ॥ तत्तस्यलाघवंज्ञात्वाभीमोभल्लैस्त्रिभिस्त्रिभिः॥ धनुर्ध्वजंचच्छत्रंचक्षितौक्षिप्रमपातयत् ॥ १२ ॥ सोन्यदादायबलवान्स
ज्जंकृत्वाचकार्मुकं॥ भीमस्यापातयत्केतुंधनुरश्वांश्चमारिष ॥ १३ ॥ सहताश्वादवप्लुत्यच्छिन्नधन्वारथोत्तमात् ॥ सात्यकेराप्लुतोयानंगिर्यग्रमिवकेसरी ॥
॥ १४॥ ततस्त्वदीयाःसंहृष्टाःसाधुसाध्वितिवादिनः॥ सिंधुराजस्यतत्कर्मप्रेक्ष्याश्रद्धेयमद्भुतं॥ १५॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वरूथंरथवेष्टनं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ आदिश्यएषच्छिनद्मीत्युद्दिश्य ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

संक्रुद्धान्पांडवानेकोयद्दधाराख्रतेजसा ॥ तत्तस्यकर्मभूतानिसर्वाण्येवाभ्यपूजयन् ॥ १६ ॥ सौभद्रेणहतैःपूर्वंसोत्तरायोधिभिर्द्विपैः ॥ पांडूनांदर्शितःपंथाःसैं
धवेननिवारितः ॥ १७ ॥ यतमानास्तुतेवीरामत्स्यपंचालकेकयाः ॥ पांडवाश्चान्वपद्यंतप्रतिशेकुर्नसैंधवं ॥ १८ ॥ योयोहियततेभेत्तुंद्रोणानीकंतवाहितः ॥ तं
तमेववरंप्राप्यसैंधवःप्रत्यवारयत् ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिजयद्रथयुद्धेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच सैंधवेननिरुद्धेषुजयगृद्धिषुपांडुषु ॥ सुघोरमभवद्युद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ १ ॥ प्रविश्याथार्जुनिःसेनांसत्यसंधोदुरासदः ॥ व्यक्षोभयततेज
स्वीमकरःसागरंयथा ॥ २ ॥ तंतथाशरवर्षेणक्षोभयंतमरिंदमं ॥ यथाप्रधानाःसौभद्रमभ्ययूरथसत्तमाः ॥ ३ ॥ तेषांतस्यचसंमर्दोदारुणःसमपद्यत ॥ सृजतां
शरवर्षाणिप्रसक्तममितौजसां ॥ ४ ॥ रथव्रजेनसंरुद्धस्तैरमित्रैस्तथार्जुनिः ॥ वृषसेनस्ययंतारंहत्वाचिच्छेदकार्मुकं ॥ ५ ॥ तस्यविव्याधबलवान्शरैरश्वान
जिह्मगैः ॥ वातायमानैरथतैरश्वैरपहृतोरणात् ॥ ६ ॥ तेनांतरेणाभिमन्योर्यंतापासारयद्रथं ॥ रथव्रजास्ततोहृष्टाःसाधुसाध्वितिचुक्रुशुः ॥ ७ ॥ तंसिंहमिवसं
क्रुद्धंप्रमथ्नंतंशरैररीन् ॥ आरादायांतमभ्येत्यवसातीयोभ्ययाद्द्रुतं ॥ ८ ॥ सोभिमन्युंशरैःषष्ट्यारुक्मपुंखैरवाकिरत् ॥ अब्रवीच्चनमेजीवन्जीवतोयुधिमोक्ष्य
से ॥ ९ ॥ तमयस्मयवर्माणमिषुणादूरपातिना ॥ विव्याधहृदिसौभद्रःसपपातव्यसुःक्षितौ ॥ १० ॥ वसातीयंहतंदृष्ट्वाक्रुद्धाःक्षत्रियपुंगवाः ॥ परिवव्रुस्तदारा
जंस्तवपौत्रंजिघांसवः ॥ ११ ॥ विस्फारयंतश्चापानिनानारूपाण्यनेकशः ॥ तद्युद्धमभवद्रौद्रंसौभद्रस्यारिभिःसह ॥ १२ ॥ तेषांशरान्सेष्वसनान्शरीराणि
शिरांसिच ॥ सकुंडलानिस्रग्वीणिक्रुद्धश्चिच्छेदफाल्गुनिः ॥ १३ ॥ सखड्गाःसांगुलित्राणाःसपट्टिशपरश्वधाः ॥ अपश्यंतभुजाश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥
॥ १४ ॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैःपातितैश्चमहाभुजैः ॥ वर्मभिश्चर्मभिर्हारैर्मुकुटैश्छत्रचामरैः ॥ १५ ॥ उपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ अक्षैर्विमथितैश्चक्रैर्भ
ग्नैश्चबहुधायुगैः ॥ १६ ॥ अनुकर्षैःपताकाभिस्तथासारथिवाजिभिः ॥ रथैश्चभग्नैर्नागैश्चहतैःकीर्णाभवन्मही ॥ १७ ॥ निहतैःक्षत्रियैःशूरैर्नानाजनपदेश्वरैः ॥
जयगृद्धैर्वृताभूमिर्दारुणासमपद्यत ॥ १८ ॥ दिशोविचरतस्तस्यसर्वाश्चप्रदिशस्तथा ॥ रणेऽभिमन्योःक्रुद्धस्यरूपमंतरधीयत ॥ १९ ॥ ॥४०॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ आददानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

कांचनंयद्यदस्यासीद्वर्मचाभरणानिच ॥ धनुषश्चशराणांचतदपश्यामकेवलं ॥ २० ॥ तंतदानाशकल्कश्चिच्चक्षुर्भ्यामभिवीक्षितुं ॥ आददानंशरैर्योधान्मध्येसूर्यमिवस्थितं ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच आददानस्तुशूराणामायूंष्यभवदार्जुनिः ॥ अंतकःसर्वभूतानांप्राणान्कालइवागते ॥ १ ॥ सशक्रइवविक्रांतःशक्रसूनोःसुतोबली ॥ अभिमन्युस्तदानीकंलोडयन्समदृश्यत ॥ २ ॥ प्रविश्यैवतुराजेंद्रक्षत्रियेंद्रांतकोपमः ॥ सत्यश्रवसमादत्तव्याघ्रोमृगमिवोल्बणः ॥ ३ ॥ सत्यश्रवसिचाक्षिप्तेत्वरमाणामहारथाः ॥ प्रगृह्यविपुलंशस्त्रमभिमन्युमुपाद्रवन् ॥ ४ ॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमितिक्षत्रियपुंगवाः ॥ स्पर्धमानाःसमाजग्मुर्जिघांसंतोर्जुनात्मजं ॥ ५ ॥ क्षत्रियाणामनीकानिप्रद्रुतान्यभिधावतां ॥ जग्राहतिमिरासाद्यक्षुद्रमत्स्यानिवार्णवे ॥ ६ ॥ येकेचनगतास्तस्यसमीपमपलायिनः ॥ नतेप्रतिन्यवर्तंतसमुद्रादिवसिंधवः ॥ ७ ॥ महाग्राहगृहीतेववातवेगभयार्दिता ॥ समकंपतसासेनाविभ्रष्टानौरिवार्णवे ॥ ८ ॥ अथरुक्मरथोनाममद्रेश्वरसुतोबली ॥ त्रस्तामाश्वासयन्सेनामत्रस्तोवाक्यमब्रवीत् ॥ अलंत्रासेनवःशूरानैषकश्चिन्मयिस्थिते ॥ अहमेनंग्रहीष्यामिजीवग्राहंनसंशयः ॥ १० ॥ एवमुक्तातुसौभद्रमभिदुद्राववीर्यवान् ॥ सुकल्पितेनोह्यमानःस्यंदनेनविराजता ॥ ११ ॥ सोभिमन्युंत्रिभिर्बाणैर्विध्वावक्षस्यथानदत् ॥ त्रिभिश्चदक्षिणेबाहौसव्येचनिशितैस्त्रिभिः ॥ १२ ॥ सतस्येष्वसनंछित्वाफाल्गुनिःसव्यदक्षिणौ ॥ भुजौशिरश्चस्वक्षिभ्रुक्षितौक्षिप्रमपातयत् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंरुग्णंपुत्रंशल्यस्यमानिनं ॥ जीवग्राहंजिघृक्षंतंसौभद्रेणयशस्विना ॥ १४ ॥ संग्रामदुर्मदाराजन्राजपुत्राःप्रहारिणः ॥ वयस्याःशल्यपुत्रस्यसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ १५ ॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहाबलाः ॥ आर्जुनिंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १६ ॥ शूरैःशिक्षाबलोपेतैस्तरुणैरत्यमर्षणैः ॥ दृष्ट्वैकंसमरेशूरंसौभद्रमपराजितं ॥ १७ ॥ छाद्यमानंशरव्रातैर्हृष्टोदुर्योधनोभवत् ॥ वैवस्वतस्यभवनंगतंह्येनममन्यत ॥ १८ ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्नानालिंगैःसुतेजनैः ॥ अदृश्यमार्जुनिंचक्रुर्निमेषात्तेनृपात्मजाः ॥ १९ ॥ ससूताश्वध्वजंतस्यस्यंदनंतंचमारिष ॥ आचितंसमपश्यामश्वाविधंशललैरिव ॥ २० ॥ सगाढविद्धःक्रुद्धश्चतोत्रैर्गजइवार्दितः ॥ गांधर्वमस्त्रमायच्छद्रथमायांचभारत ॥ २१ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आयच्छत्प्रयुक्तवान् रथमायांदुर्लक्ष्यांरथशिक्षां ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ फलोपगःफलोन्मुखः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अर्जुनेनतपस्तप्त्वागंधर्वेभ्योयदाहृतं ॥ तुंबुरुप्रमुखेभ्योवैतेनामोहयताहितान् ॥ २२ ॥ एकधाशतधाराजन्दृश्यतेस्मसहस्रधा ॥ अलातचक्रवत्संख्येक्षिप्रम स्त्राणिदर्शयन् ॥ २३ ॥ रथचर्यास्त्रमायाभिर्मोहयित्वापरंतपः ॥ बिभेदशतधाराजन्शरीराणिमहीक्षितां ॥ २४ ॥ प्राणाःप्राणभृतांसंख्येप्रेषितानिशितैःश रैः ॥ राजन्प्रापुरमुंलोकंशरीराण्यवनिंययुः ॥ २५ ॥ धनूंष्यश्वान्नियंतृंश्चध्वजान्बाहूंश्चसांगदान् ॥ शिरांसिचसितैर्बाणैस्तेषांचिच्छेदफाल्गुनिः ॥ २६ ॥ चूता रामोयथाभग्नःपंचवर्षःफलोपगः ॥ राजपुत्रशतंतद्वत्सौभद्रेणनिपातितं ॥ २७ ॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशान्सुकुमारान्सुखोचितान् ॥ एकेननिहतान्दृष्ट्वाभीतो दुर्योधनोऽभवत् ॥ २८ ॥ रथिनःकुंजरानश्वान्पदातींश्चापिमज्जतः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनःक्षिप्रमुपायात्तममर्षितः ॥ २९ ॥ तयोःक्षणमिवापूर्णःसंग्रामःसमपद्यत ॥ अथाभवत्तेविमुखःपुत्रःशरशताहतः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिदुर्योधनपराजयेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच यथावदसिमेसूतएकस्यबहुभिःसह ॥ संग्रामंतुमुलंघोरंजयंचैवमहात्मनः ॥ १ ॥ अश्रद्धेयमिवाश्चर्यंसौभद्रस्याथविक्रमं ॥ किंतुनात्यद्भुतं तेषांयेषांधर्मोव्यपाश्रयः ॥ २ ॥ दुर्योधनेचविमुखेराजपुत्रशतेहते ॥ सौभद्रेप्रतिपत्तिंकांप्रत्यपद्यंतमामकाः ॥ ३ ॥ संजयउवाच संशुष्कास्याश्चलन्ने त्राःप्रस्विन्नालोमहर्षणाः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ४ ॥ हतान्भ्रातॄन्पितॄन्पुत्रान्सुहृत्संबंधिबांधवान् ॥ उत्सृज्योत्सृज्यसंजग्मुस्त्वरयंतोह यद्विपान् ॥ ५ ॥ तान्प्रभग्नांस्तथादृष्ट्वाद्रोणोद्रौणिर्बृहद्बलः ॥ कृपोदुर्योधनःकर्णःकृतवर्माथसौबलः ॥ ६ ॥ अभ्यधावन्सुसंक्रुद्धाःसौभद्रमपराजितं ॥ तेतुपौत्रे णतेराजन्प्रायशोविमुखीकृताः ॥ ७ ॥ एकस्तुसुखसंवृद्धोबाल्याद्दर्पाच्चनिर्भयः ॥ इष्वस्त्रविन्महातेजालक्ष्मणोर्जुनिमभ्ययात् ॥ ८ ॥ तमन्वगेवास्यपितापुत्रगृ द्धीन्यवर्त्तत ॥ अनुदुर्योधनंचान्येन्यवर्त्तंतमहारथाः ॥ ९ ॥ तंतेभिषिषिचुर्बाणैर्मेघागिरिमिवांबुभिः ॥ सतुतान्प्रममाथैकोविष्वग्वातोयथांबुदान् ॥ १० ॥ पौत्रंतवचदुर्धर्षंलक्ष्मणंप्रियदर्शनं ॥ पितुःसमीपेतिष्ठंतंशूरमुद्यतकार्मुकं ॥ ११ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धंधनेश्वरसुतोपमं ॥ आससादरणेकार्ष्णिर्मत्तोमत्तमिव द्विपं ॥ १२ ॥ लक्ष्मणेनतुसंगम्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ शरैःसुनिशितैस्तीक्ष्णैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ १३ ॥

यथेति ॥ १ ॥ २ ॥ प्रतिपत्तिंप्रतिविधानं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ विष्वग्वातोऽशेषदिग्वातः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ केशांतंकेशैर्मनोहरं अंतःप्रांतेंतिकेमध्येस्वरूपेचमनोहरेइत्यभिधानात् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धृष्टंप्रगल्भं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

संक्रुद्धोवैमहाराजदंडाहतइवोरगः ॥ पौत्रस्तवमहाराजतवपौत्रमभाषत ॥ १४ ॥ सुदृष्टःक्रियतांलोकोत्यमुंलोकंगमिष्यसि ॥ पश्यतांबांधवानांत्वांनयामिय
मसादनं॥१५॥एवमुक्त्वाततोभल्लंसौभद्रःपरवीरहा॥उद्बबर्हमहाबाहुर्निर्मुक्तोरगसन्निभं॥१६॥सतस्यभुजनिर्मुक्तोलक्ष्मणस्यसुदर्शनं॥सुनसंसुभ्रुकेशांतंशि
रोऽहार्षीत्सकुंडलं ॥ १७॥ लक्ष्मणंनिहतंदृष्ट्वाहाहेत्युच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःप्रियेपुत्रेनिपातिते ॥ १८ ॥ हतैनमितिचुक्रोशक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥
ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रोणपुत्रोबृहद्बलः ॥ १९ ॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःषड्रथाःपर्यवारयन् ॥ तांस्तुविध्वाशितैर्बाणैर्विमुखीकृत्यचार्जुनिः ॥ २० ॥ वेगेनाभ्यपत
त्क्रुद्धःसैंधवस्यमहद्बलं॥आवव्रुस्तस्यपंथानंगजानीकेनदंशिताः॥ २१ ॥ कलिंगाश्चनिषादाश्चक्राथपुत्रश्चवीर्यवान्॥ तत्प्रसक्तमिवात्यर्थंयुद्धमासीद्विशांप
ते॥ २२॥ ततस्तत्कुंजरानीकंव्यधमद्धृष्टमार्जुनिः॥ यथावायुर्नित्यगतिर्जलदान्शतशोंबरे ॥ २३ ॥ ततःक्राथःशरव्रातैरार्जुनिंसमवाकिरत् ॥ अथेतरेसन्नि
वृत्ताःपुनर्द्रोणमुखारथाः॥ २४ ॥ परमास्त्राणिधुन्वानाःसौभद्रमभिदुद्रुवुः ॥ तान्निवार्यार्जुनिर्बाणैःक्राथपुत्रमथार्दयत् ॥ २५॥ शरौघेणाप्रमेयेणत्वरमाणो
जिघांसया॥ सधनुर्बाणकेयूरौबाहूसमुकुटंशिरः॥ २६ ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंरथंचाश्वानपातयत्॥ कुलशीलश्रुतिबलैःकीर्त्याचास्त्रबलेनच ॥ युक्तेतस्मिन्ह
तेवीराःप्रायशोविमुखाभवन्॥ २७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिलक्ष्मणवधेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥छ॥ ॥छ॥
धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रविष्टंतरुणंसौभद्रमपराजितं॥ कुलानुरूपंकुर्वाणंसंग्रामेष्वपराजितं ॥ १ ॥ आजानेयैःसुबलिभिर्यांतमश्वैस्त्रिहायनैः॥ प्लवमानमि
वाकाशेकेशूराःसमवारयन्॥ २॥ संजयउवाच अभिमन्युःप्रविश्यैतांस्तावकान्निशितैःशरैः॥ अकरोत्पार्थिवान्सर्वान्विमुखान्पांडुनंदनः॥ ३ ॥ तंतु
द्रोणःकृपःकर्णोद्रौणिश्चसबृहद्बलः॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःषड्रथाःपर्यवारयन्॥ ४॥ दृष्ट्वातुसैंधवेभारमतिमात्रंसमाहितं॥ सैन्यंतवमहाराजयुधिष्ठिरमुपाद्रव
त्॥ ५॥ सौभद्रमितरेवीरमभ्यवर्षन्शरांबुभिः॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहाबलाः ॥ ६॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्सर्वविद्यासुनिष्ठितान्॥ व्यष्टंभयद्र
णेबाणैःसौभद्रःपरवीरहा॥ ७॥ द्रोणंपंचाशताविध्यद्विंशत्याचबृहद्बलं॥ अशीत्याकृतवर्माणंकृपंषष्ट्याशिलीमुखैः॥ ८॥

॥ २७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तथेति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥

रुक्मपुंखैर्महावेगैराकर्णसमचोदितैः ॥ अविध्यद्दशभिर्बाणैरश्वत्थामानमार्जुनिः ॥ ९ ॥ सकर्णंकर्णिनाकर्णेपीतेनचशितेनच ॥ फाल्गुनिर्द्विषतांमध्ये विव्याधपरमेषुणा ॥ १० ॥ पातयित्वाकृपस्याश्वांस्तथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ अथैनंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ११ ॥ ततोवृंदारकंवीरंकुरूणांकीर्त्तिवर्द्धनं ॥ पुत्राणांतववीराणांपश्यतामवधीद्बली ॥ १२ ॥ तंद्रौणिःपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ वरंवरममित्राणामारुजंतमभीतवत् ॥ १३ ॥ सतुबाणैःशितैस्तूर्णंप्रत्यविध्यतमारिष ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणामश्वत्थामानमार्जुनिः ॥ १४ ॥ षष्ट्याशराणांतंद्रौणिस्तिग्मधारैःसुतेजनैः ॥ उग्रैर्नाकंपयद्विध्वामैनाकमिवपर्वतं ॥ १५ ॥ सतुद्रौणिंत्रिसप्तत्याहेमपुंखैरजिह्मगैः ॥ प्रत्यविध्यन्महातेजाबलवानपकारिणं ॥ १६ ॥ तस्मिन्द्रोणोबाणशतंपुत्रगृद्धीन्यपातयत् ॥ अश्वत्थामातथाष्टौचपरीप्सन्पितरंरणे ॥ १७ ॥ कर्णोद्वाविंशतिंभल्लान्कृतवर्माचविंशतिं ॥ बृहद्बलस्तुपंचाशत्कृपःशारद्वतोदश ॥ १८ ॥ तांस्तुप्रत्यवधीत्सर्वान्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ तैरर्द्यमानःसौभद्रःसर्वतोनिशितैःशरैः ॥ १९ ॥ तंकोसलानामधिपःकर्णिनाताडयद्धृदि ॥ सतस्याश्वान्ध्वजंचापंसूतंचापातयत्क्षितौ ॥ २० ॥ अथकोसलराजस्तुविरथःखड्गचर्मधृत् ॥ इयेषफाल्गुनेःकायाच्छिरोहर्त्तुंसकुंडलं ॥ २१ ॥ सकोसलानामधिपंराजपुत्रंबृहद्बलं ॥ हृदिविव्याधबाणेनसभिन्नहृदयोऽपतत् ॥ २२ ॥ बभंजचसहस्राणिदशराज्ञांमहात्मनां ॥ सृजतामशिवावाचःखड्गकार्मुकधारिणां ॥ २३ ॥ तथाबृहद्बलंहत्वासौभद्रोव्यचरद्रणे ॥ व्यष्टंभयन्महेष्वासोयोधांस्तवशरांबुभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिबृहद्बलवधेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच सकर्णंकर्णिनाकर्णेपुनर्विव्याधफाल्गुनिः ॥ शरैःपंचाशताचैनमविध्यत्कोपयन्भृशं ॥ १ ॥ प्रतिविव्याधराधेयस्तावद्भिरथतंपुनः ॥ शरैराचितसर्वांगोबह्वशोभतभारत ॥ २ ॥ कर्णंचाप्यकरोत्क्रुद्धोरुधिरोत्पीडवाहिनं ॥ कर्णोपिविबभौशूरःशरैश्छिन्नोऽसृगाप्लुतः ॥ ३ ॥ तावुभौशरचित्रांगौरुधिरेणसमुक्षितौ ॥ बभूवतुर्महात्मानौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ४ ॥ अथकर्णस्यसचिवान्षट्शूरांश्चित्रयोधिनः ॥ साश्वसूतध्वजरथान्सौभद्रोनिजघानह ॥ ५ ॥ तथेतरान्महेष्वासान्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ प्रत्यविध्यदसंभ्रांतस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६ ॥ मागधस्यतथापुत्रंहत्वाषड्भिरजिह्मगैः ॥ साश्वंससूतंतरुणमश्वकेतुमपातयत् ॥ ७ ॥

सकर्णमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ वधंवधोपायं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥२२॥२३॥ २४ ॥२५॥२६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥

मार्तिकावतकंभोजंततःकुंजरकेतनं॥ क्षुरप्रेणसमुन्मथ्यननादविसृजन्शरान्॥ ८ ॥ तस्यदौःशासनिर्विध्वाचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ सूतमेकेनविव्याधदश
भिश्चार्जुनात्मजं॥ ९॥ ततोदौःशासनिंकार्ष्णिर्विध्वासप्तभिराशुगैः॥ संरंभाद्रक्तनयनोवाक्यमुच्चैरथाब्रवीत्॥ १०॥ पितातवाहवंत्यक्त्वागतःकापुरुषोयथा॥
दिष्ट्यात्वमपिजानीषेयोद्धुंनत्वद्यमोक्ष्यसे॥ ११ ॥एतावदुक्त्वावचनंकर्मारपरिमार्जितं ॥ नाराचंविससर्जास्मैतंद्रौणिस्त्रिभिराच्छिनत् ॥ १२॥ तस्यार्जुनि
र्ध्वजंछित्वाशल्यंत्रिभिरताडयत् ॥ तंशल्योनवभिर्बाणैर्गार्ध्रपत्रैरताडयत् ॥ १३ ॥ हृद्यसंभ्रांतवद्राजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तस्यार्जुनिर्ध्वजंछित्वाहत्वो
भौपार्ष्णिसारथी॥ १४॥ तंविव्याधायसैःषड्भिःसोपाक्रामद्रथांतरं॥ शत्रुंजयंचंद्रकेतुंमेघवेगंसुवर्चसं॥ १५॥ सूर्यभासंचपंचैतान्हत्वाविव्याधसौबलं॥ तंसौ
बलस्त्रिभिर्विध्वादुर्योधनमथाब्रवीत्॥ १६॥ सर्वएनंविमथ्नीमःपुरैकैकंहिनास्तिनः॥ अथाब्रवीत्पुनर्द्रोणंकर्णोवैकर्तनोरणे॥ १७॥ पुरासर्वान्प्रमथ्नातिब्रूह्य
स्यवधमाशुनः ॥ ततोद्रोणोमहेष्वासःसर्वांस्तान्प्रत्यभाषत ॥ १८ ॥ अस्तिवास्यांतरंकिंचित्कुमारस्याथपश्यत ॥ अण्वप्यस्यांतरंह्यद्यचरतःसर्वतोदिशं ॥
॥ १९ ॥ शीघ्रतांनरसिंहस्यपांडवेयस्यपश्यत॥ धनुर्मंडलमेवास्यरथमार्गेषुदृश्यते॥ २० ॥ संदधानस्यविशिखान्शीघ्रंचैवविमुंचतः ॥ आरुजन्नपिमेप्राणा
न्मोहयन्नपिसायकैः॥ २१ ॥ प्रहर्षयतिमांभूयःसौभद्रःपरवीरहा॥ अतिमांनंदयत्येषसौभद्रोविचरन्रणे॥ २२॥ अंतरंयस्यसंरब्धानपश्यंतिमहारथाः ॥ अ
स्यतोलघुहस्तस्यदिशःसर्वामहेषुभिः॥ २३॥ नविशेषंप्रपश्यामिरणेगांडीवधन्वनः॥ अथकर्णःपुनर्द्रोणमाहार्जुनिशराहतः॥ २४॥ स्थातव्यमितितिष्ठामि
पीड्यमानोभिमन्युना॥ तेजस्विनःकुमारस्यशराःपरमदारुणाः॥ २५॥ क्षिण्वंतिहृदयंमेघघोराःपावकतेजसः ॥ तमाचार्योब्रवीत्कर्णंशनकैःप्रहसन्निव॥
॥ २६॥ अभेद्यमस्यकवचंयुवाचाशुपराक्रमः॥ उपदिष्टामयाचास्यपितुःकवचधारणा॥ २७॥ तामेषनिखिलांवेत्तिध्रुवंपरपुरंजयः ॥ शक्यंत्वस्यधनुश्छे
त्तुंज्यांचबाणैःसमाहितैः॥ २८ ॥ अभीषूंश्चहयांश्चैवतथोभौपार्ष्णिसारथी॥ एतत्कुरुमहेष्वासराधेययदिशक्यसे ॥ २९ ॥ अथैनंविमुखीकृत्यपश्चात्प्रहरणंकु
रु॥ सधनुष्कोनशक्योयमपिजेतुंसुरासुरैः ॥ ३० ॥ विरथंविधनुष्कंचकुरुष्वैनंयदीच्छसि॥ तदाचार्यवचःश्रुत्वाकर्णोवैकर्त्तनस्त्वरन् ॥ ३१ ॥ अस्यतोलघु
हस्तस्यपृषत्कैर्धनुराच्छिनत्॥ अश्वानस्यावधीद्भोजोगौतमःपार्ष्णिसारथी॥ ३२॥

शेषास्तुच्छिन्नधन्वानंशरवर्षैरवाकिरन् ॥ त्वरमाणास्त्वराकालेविरथंषण्महारथाः ॥ ३३ ॥ शरवर्षैरकरुणाबालमेकमवाकिरन् ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःस्व
॥४३॥ धर्ममनुपालयन् ॥ ३४ ॥ खड्गचर्मधरःश्रीमानुत्पपातविहायसा ॥ मार्गैःसकौशिकाद्यैश्चलाघवेनबलेनच ॥ ३५ ॥ आर्जुनिर्व्यचरद्व्योम्निभृशंवैपक्षिराडिव ॥
मय्येवनिपतत्येषसासिरित्यूर्ध्वदृष्टयः ॥ ३६ ॥ विव्यधुस्तंमहेष्वासंसमरेच्छिद्रदर्शिनः ॥ तस्यद्रोणोच्छिनन्मुष्टौखड्गंमणिमयत्सरुं ॥ ३७ ॥ क्षुरप्रेणमहातेजा
स्त्वरमाणःसपत्नजित् ॥ राधेयोनिशितैर्बाणैर्व्यधमच्चर्मचोत्तमं ॥ ३८ ॥ व्यसिचर्मेषुपूर्णांगःसोंतरिक्षात्पुनःक्षितिं ॥ आस्थितश्चक्रमुद्यम्यद्रोणंक्रुद्धोभ्यधा
वत ॥ ३९ ॥ सचक्ररेणूज्ज्वलशोभितांगोबभावतीवोज्ज्वलचक्रपाणिः ॥ रणेभिमन्युःक्षणमासरौद्रःसवासुदेवानुकृतिंप्रकुर्वन् ॥ ४० ॥ स्रुतरुधिरकृतैकराग
वक्त्रोभ्रुकुटिपुटाकुलितोतिसिंहनादः ॥ प्रभुरमितबलोरणेभिमन्युर्नृपवरमध्यगतोभृशंव्यराजत् ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्व
णिअभिमन्युविरथकरणेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच विष्णोःस्वस्रुर्नंदकरःसविष्ण्वायुधभूषणः ॥ रराजा
तिरथःसंख्येजनार्दनइवापरः ॥ १ ॥ मारुतोद्धूतकेशांतमुद्यतारिवरायुधं ॥ वपुःसमीक्ष्यपृथ्वीशादुःसमीक्ष्यंसुरैरपि ॥ २ ॥ तच्चक्रंभृशमुद्विग्नाःसंचिच्छिदुर
नेकधा ॥ महारथस्ततःकार्ष्णिःसजग्राहमहागदां ॥ ३ ॥ विधनुःस्यंदनासिस्तैर्विचक्रश्चारिभिःकृतः ॥ अभिमन्युर्गदापाणिरश्वत्थामानमार्दयत् ॥ ४ ॥ सग
दामुद्यतांदृष्ट्वाज्वलंतीमशनीमिव ॥ अपाक्रामद्रथोपस्थाद्विक्रमांस्त्रीन्नरर्षभः ॥ ५ ॥ तस्याश्वान्गदयाहत्वातथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ शराचितांगःसौभद्रःश्वा
विद्वत्समदृश्यत ॥ ६ ॥ ततःसुबलदायादंकालिकेयमपोथयत् ॥ जघानचास्यानुचरान्गांधारान्सप्तसप्ततिं ॥ ७ ॥ पुनश्चैववसातीयान्जघानरथिनोदश ॥ के
कयानांरथान्सप्तहत्वाचदशकुंजरान् ॥ ८ ॥ दौःशासनिरथंसाश्वंगदयासमपोथयत् ॥ ततोदौःशासनिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यमारिष ॥ ९ ॥ अभिदुद्रावसौभद्रं
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ तावुद्यतगदौवीरावन्योन्यवधकांक्षिणौ ॥ १० ॥ भ्रातृव्यौसंप्रजन्हातेपुरेवत्र्यंबकांधकौ ॥ तावन्योन्यंगदाग्राभ्यामाहत्यपतितौक्षि
तौ ॥ ११ ॥ इंद्रध्वजाविवोत्सृष्टौरणमध्येपरंतपौ ॥ दौःशासनिरथोत्थायकुरूणांकीर्तिवर्धनः ॥ १२ ॥ उत्तिष्ठमानंसौभद्रंगदयामूर्ध्न्यताडयत् ॥ गदावेगेनम ॥४३॥
हताव्यायामेनचमोहितः ॥ १३ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ उपप्लुतंराहुग्रस्तं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥

विचेतान्यपतद्भूमौसौभद्रःपरवीरहा॥ एवंविनिहतोराजन्नेकोबहुभिराहवे॥ १४ ॥ क्षोभयित्वाचमूंसर्वांनलिनीमिवकुंजरः ॥ अशोभतहतोवीरोव्याधैर्वन
गजोयथा॥ १५॥ तंतथापतितंशूरंतावकाःपर्यवारयन्॥ दावंदग्ध्वायथाशांतंपावकंशिशिरात्यये॥ १६॥ विमृद्यनगशृंगाणिसन्निवृत्तमिवानिलं ॥ अस्तं
गतमिवादित्यंतप्त्वाभारतवाहिनीं॥ १७ ॥ उपप्लुतंयथासोमंसंशुष्कमिवसागरं ॥ पूर्णचंद्राभवदनंकाकपक्षवृताक्षिकं ॥ १८ ॥ तंभूमौपतितंदृष्ट्वातावका
स्तेमहारथाः॥ मुदापरमयायुक्ताश्चुक्रुशुःसिंहवन्मुहुः॥ १९ ॥ आसीत्परमकोहर्षस्तावकानांविशांपते॥ इतरेषांतुवीराणांनेत्रेभ्यःप्रापतज्जलं॥ २० ॥ अंत
रिक्षेचभूतानिप्राक्रोशंतविशांपते॥दृष्ट्वानिपतितंवीरंच्युतंचंद्रमिवांबरात्॥ २१॥ द्रोणकर्णमुखैःषड्भिर्धार्त्तराष्ट्रैर्महारथैः॥एकोयंनिहतःशेतेनैषधर्मोमतोहिनः
॥ २२॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेबह्वशोभतमेदिनी॥ द्यौर्यथापूर्णचंद्रेणनक्षत्रगणमालिनी॥ २३ ॥ रुक्मपुंखैश्चसंपूर्णारुधिरौघपरिप्लुता ॥ उत्तमांगैश्चशूराणां
भ्राजमानैःसकुंडलैः॥ २४॥ विचित्रैश्चपरिस्तोमैःपताकाभिश्चसंवृता ॥ चामरैश्चकुथाभिश्चप्रविद्धैश्चांबरोत्तमैः॥ २५॥ तथाश्वनरनागानामलंकारैश्चसु
प्रभैः॥ खड्गैःसुनिशितैःपीतैर्निर्मुक्तैर्भुजगैरिव॥ २६॥ चापैश्चविविधैश्छिन्नैःशक्त्यृष्टिप्रासकंपनैः॥ विविधैश्चायुधैश्चान्यैःसंवृताभूरशोभत॥ २७॥ वाजि
भिश्चापिनिर्जीवैःश्वसद्भिःशोणितोक्षितैः॥ सारोहैर्विषमाभूमिःसौभद्रेणनिपातितैः ॥ २८ ॥ सांकुशैःसमहामात्रैःसवर्मायुधकेतुभिः ॥ पर्वतैरिवविध्वस्तै
र्विशिखैर्मथितैर्गजैः॥ २९ ॥ पृथिव्यामनुकीर्णैश्चव्यश्वसारथियोधिभिः ॥ ह्रदैरिवप्रक्षुभितैर्हतनागैरथोत्तमैः ॥ ३० ॥ पदातिसंघैश्चहतैर्विविधायुधभूष
णैः॥ भीरूणांत्रासजननीघोररूपाभवन्मही॥ ३१ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौचंद्रार्कसदृशद्युतिं॥ तावकानांपराप्रीतिःपांडूनांचाभवद्व्यथा॥ ३२॥ अभिमन्यौहते
राजन्शिशुकेऽप्राप्तयौवने॥ संप्राद्रवच्चमूःसर्वाधर्मराजस्यपश्यतः॥ ३३॥ दीर्यमाणंबलंदृष्ट्वासौभद्रेविनिपातिते ॥ अजातशत्रुस्तान्वीरानिदंवचनमब्रवी
त्॥ ३४॥ स्वर्गमेषगतःशूरोयोहतोनपराङ्मुखः॥ संस्तंभयतमाभैष्टविजेष्यामोरणेरिपून्॥ ३५ ॥ इत्येवंसमहातेजादुःखितेभ्योमहाद्युतिः ॥ धर्मराजोयुधां
श्रेष्ठोब्रुवन्दुःखमपानुदत्॥ ३६॥ युद्धेह्याशीविषाकारान्राजपुत्रान्रणेरिपून्॥ पूर्वंनिहत्यसंग्रामेपश्चादार्जुनिरभ्ययात्॥ ३७ ॥ हत्वादशसहस्राणिकौस
ल्यंचमहारथं॥ कृष्णार्जुनसमःकार्ष्णिःशक्रलोकंगतोध्रुवं॥ ३८॥

रथाश्वनरमातंगान्विनिहत्यसहस्रशः॥ अवित्टप्तःसंग्रामादशोच्यःपुण्यकर्मकृत्॥ गतःपुण्यकृतांल्लोकान्शाश्वतान्पुण्यनिर्जितान्॥ ३९॥ इतिश्रीम
॥४४॥ हाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युवधेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ४९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच वयंतुप्र
वरंहत्वातेषांतैःशरपीडिताः॥ निवेशायाभ्युपायामःसायान्हेरुधिरोक्षिताः॥ १ ॥ निरीक्षमाणास्तुवयंपरेचायोधनंशनैः॥ अपयातामहाराजग्लानिंप्राप्ताअवि
चेतसः॥ २॥ ततोनिशायादिवसस्यचाशिवःशिवारुतैःसंधिरवर्त्तताद्भुतः॥ कुशेशयापीडनिभेदिवाकरेविलंबमानेऽस्तमुपेत्यपर्वतं॥३॥ वरासिशक्त्यृष्टिव
रूथचर्मणांविभूषणानांचसमाक्षिपन्प्रभाः॥ दिवंचभूमिंचसमानयन्निवप्रियांतनुंभानुरुपैतिपावकं॥ ४॥ महाभ्रकूटाचलशृंगसन्निभैर्गजैरनेकैरिववज्र
पातितैः॥ सवैजयंत्यंकुशवर्मयंतृभिर्निपातितैर्नष्टगतिश्चिताक्षितिः ॥ ५ ॥ हतेश्वरैश्चूर्णितपत्त्युपस्करैर्हताश्वसूतैर्विपताककेतुभिः॥ महारथैर्भूःशुशुभेविचू
र्णितैःपुरैरिवामित्रहतैर्नराधिप॥ ६॥ रथाश्ववृंदैःसहसादिभिर्हतैःप्रविद्धभांडाभरणैःपृथग्विधैः॥ निरस्तजिह्वादशनांत्रलोचनैर्धराबभौघोरविरूपदर्शना॥
॥७॥ प्रविद्धवर्माभरणांबरायुधाविपन्नहस्त्यश्वरथानुगानराः॥ महार्हशय्यास्तरणोचितास्तदाक्षितावनाथाइवशेरतेहताः ॥ ८ ॥ अतीवहृष्टाःश्वशृगाल
वायसावकाःसुपर्णाश्चवृकास्तरक्षवः॥ वयांस्यसृक्पान्यथरक्षसांगणाःपिशाचसंघाश्चसुदारुणारणे ॥ ९ ॥ त्वचोविनिर्भिद्यपिबन्वसामसृक्तथैवमज्जाः
पिशितानिचाश्नुवन्॥ वपांविलुंपंतिहसंतिगांतिचप्रकर्षमाणाःकुणपान्यनेकशः ॥ १० ॥ शरीरसंघातवहात्यसृग्जलारथोडुपाकुंजरशैलसंकटा ॥ मनुष्य
शीर्षोपलमांसकर्दमाप्रविद्धनानाविधशस्त्रमालिनी ॥ ११॥ भयावहावैतरणीवदुस्तराप्रवर्त्तितायोधवरैस्तदानदी ॥ उवाहमध्येनरणाजिरेभृशंभयावहा
जीवमृतप्रवाहिनी ॥ १२ ॥ पिबंतिचाश्नंतिचयत्रदुर्दशाःपिशाचसंघास्तुनदंतिभैरवाः॥ सुनंदिताःप्राणभृतांक्षयंकराःसमानभक्षाःश्वसृगालपक्षिणः॥
॥ १३॥ तथातदायोधनमुग्रदर्शनंनिशामुखेपितृपतिराष्ट्रवर्धनं॥ निरीक्षमाणाःशनकैर्जहुर्नराःसमुत्थितानृत्तकबंधसंकुलं॥ १४॥

॥ २ ॥ ३ ॥ समाक्षिपन्संहरन् समानयन्नेकतांनयन् ॥ ४ ॥ ५ ॥ पत्तयःपादरक्षाः 'उपस्कराउपकरणानि ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अपेतविध्वस्तमहार्हभूषणंनिपातितंशक्रसमंमहाबलं॥ रणेभिमन्युंददृशुस्तदाजनाव्यपोढहव्यंसदसीवपावकं॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणितृतीयदिवसावहारेसमरभूमिवर्णनेपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच हतेतस्मिन्महावीर्येसौभद्रे रथयूथपे॥ विमुक्तरथसन्नाहाःसर्वेनिक्षिप्तकार्मुकाः॥ १ ॥ उपोपविष्टाराजानंपरिवार्ययुधिष्ठिरं॥ तदेवयुद्धंध्यायंतःसौभद्रगतमानसाः ॥ २ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाविललापसुदुःखितः॥ अभिमन्यौहतेवीरेभ्रातुःपुत्रेमहारथे॥ ३ ॥ द्रोणानीकमसंबाधंममप्रियचिकीर्षया ॥ भित्वाव्यूहंप्रविष्टोऽसौगोमध्यमिवकेसरी॥४॥ यस्यशूरामहेष्वासाःप्रत्यनीकगतारणे॥ प्रभग्नाविनिवर्त्ततेकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥५॥ अत्यंतशत्रुरस्माकंयेनदुःशासनःशरैः॥ क्षिप्रंह्यभिमुखःसंख्येविसंज्ञोविमुखीकृतः॥ ६ ॥ सतीर्त्वादुस्तरंवीरोद्रोणानीकमहार्णवं॥ प्राप्यदौःशासनिंकार्ष्णिःप्राप्तोवैवस्वतक्षयं॥ ७॥ कथंद्रक्ष्यामिकौंतेयंसौभद्रेनिहतेर्जुनं॥ सुभद्रांवामहाभागांप्रियंपुत्रमपश्यतीं॥८ ॥ किंस्विद्वयमपेतार्थमक्लिष्टमसमंजसं ॥ तावुभौप्रतिवक्ष्यामोहृषीकेशधनंजयौ ॥ ९ ॥ अहमेवसुभद्रायाःकेशवार्जुनयोरपि॥ प्रियकामोजयाकांक्षीकृतवानिदमप्रियं ॥ १० ॥ नलुब्धोबुध्यतेदोषाँल्लोभान्मोहात्प्रवर्तते ॥ मधुलिप्सुर्हिनापश्यंप्रपातमहमीदृशं॥ ॥ ११ ॥ योहिभोज्येपुरस्कार्योयानेषुशयनेषुच॥ भूषणेषुचसोऽस्माभिर्बालोयुधिपुरस्कृतः ॥ १२ ॥ कथंहिबालस्तरुणोयुद्धानामविशारदः ॥ सदश्वइवसंबाधेविषमेक्षेममर्हति॥ १३॥ नोचेद्धिवयमप्येनंमहीमनुशयीमहि॥ बीभत्सोःकोपदीप्तस्यदग्धाःकृपणचक्षुषा ॥ १४॥ अलुब्धोमतिमान्ह्रीमान्क्षमावान्रूपवान्बली॥ वपुष्मान्मानकृद्वीरःप्रियःसत्यपराक्रमः ॥ १५ ॥ यस्यश्लाघंतिविबुधाःकर्माण्यूर्जितकर्मणः॥ निवातकवचान्जघ्नेकालकेयांश्चवीर्यवान् ॥ १६॥ महेंद्रशत्रवोयेनहिरण्यपुरवासिनः॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणपौलोमाःसगणाहताः ॥ १७॥ परेभ्योप्यभयार्थिभ्योयोददात्यभयंविभुः॥ तस्यास्माभिर्नशकितस्त्रातुमप्यात्मजोबली॥ १८ ॥ भयंतुसुमहत्प्राप्तंधार्त्तराष्ट्रान्महाबलान्॥ पार्थःपुत्रवधात्क्रुद्धःकौरवान्शोषयिष्यति॥ १९॥ क्षुद्रःक्षुद्रसहायश्चस्वपक्षक्षयकारकः॥ व्यक्तंदुर्योधनोदृष्ट्वाशोचन्हास्यतिजीवितं॥ २०॥

॥११ ॥ १२॥ संबाधेगहने ॥१३॥ एनंअभिमन्युंअनुचेन्नमहींशयीमहितदाक्रोधदीप्तस्यबीभत्सोःकृपणेनावसन्नेनचक्षुषादग्धाभवेमहीत्यन्वयः ॥१४॥ वपुष्मांस्तेजस्वी ॥ १६॥१७॥१८॥१९॥२०॥

॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथैनंविलपंतंतमित्यादेःशीघ्रंयोऽद्धुमुपाक्रामदित्यंतस्यग्रंथस्यतात्पर्यं त्वस्तनोयतनोवापिकामरोगादिरूप धृत् स्वदोषःपुरुषंहंतिनशस्त्ररिपुमृत्यवइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ द्वारंसंजनयस्वेतिमयाउक्तइतिसंबंधः निवारिताः तमनुप्रविशंतइतिशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ विधिःस्वकर्मसएवमृत्युः

॥४५॥ नमेजयःप्रीतिकरोनराज्यंनचामरत्वंनसुरैःसलोकता॥ इमंसमीक्ष्याप्रतिवीर्यपौरुषंनिपातितंदेववरात्मजात्मजं ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि अभिमन्युवधपर्वणियुधिष्ठिरप्रलापेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथैनंविलपंतंतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ कृष्णद्वैपायनस्तत्रआजगाममहानृषिः ॥ १ ॥ अर्चयित्वायथान्यायमुपविष्टंयुधिष्ठिरः ॥ अब्रवीच्छोकसंतप्तोभ्रातुःपुत्रवधेनच ॥ २ ॥ अधर्मयुक्तैर्बहुभिःप रिवार्यमहारथैः ॥ युध्यमानोमहेष्वासैःसौभद्रोनिहतोरणे ॥ ३ ॥ बालश्चबालबुद्धिश्चसौभद्रःपरवीरहा ॥ अनुपायेनसंग्रामेयुध्यमानोविशेषतः ॥ ४ ॥ मयाप्रो क्तःससंग्रामेद्वारंसंजनयस्वनः ॥ प्रविष्टेभ्यंतरेतस्मिन्सैंधवेननिवारिताः ॥ ५ ॥ ननुनामसमंयुद्धमेष्टव्यंयुद्धजीविभिः ॥ इदंचैवासमंयुद्धमीदृशंयत्कृतंपरैः ॥ ॥ ६ ॥ तेनास्मिभृशसंतप्तःशोकबाष्पसमाकुलः ॥ शमंनैवाधिगच्छामिचिंतयानःपुनःपुनः ॥ ७ ॥ संजयउवाच तंतथाविलपंतंवैशोकव्याकुलमान सं ॥ उवाचभगवान्व्यासोयुधिष्ठिरमिदंवचः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच युधिष्ठिरमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ व्यसनेषुनमुह्यंतित्वादृशाभरतर्षभ ॥ ९ ॥ स्वर्गमेषगतःशूरःशत्रून्हत्वाबहून्रणे ॥ अबालसदृशंकर्मकृत्वावैपुरुषोत्तमः ॥ १० ॥ अनतिक्रमणीयोवैविधिरेषयुधिष्ठिर ॥ देवदानवगंधर्वान्मृत्युर्हरतिभा रत ॥ ११ ॥ युधिष्ठिरउवाच इमेवैपृथिवीपालाःशेरतेपृथिवीतले ॥ निहताःपृतनामध्येमृतसंज्ञामहाबलाः ॥ १२ ॥ नागायुतबलाश्चान्येवायुवेगब लास्तथा ॥ तएतेनिहताःसंख्येतुल्यरूपानरैर्नराः ॥ १३ ॥ नैषांपश्यामिहंतारंप्राणिनांसंयुगेक्वचित् ॥ विक्रमेणोपसंपन्नास्तपोबलसमन्विताः ॥ १४ ॥ जेतव्य मितिचान्योन्यंयेषांनित्यंहृदिस्थितं ॥ अथचेमेहताःप्राज्ञाःशेरतेविगतायुषः ॥ १५ ॥ मृताइतिचशब्दोयंवर्त्ततेचततोर्थवत् ॥ इमेमृतामहीपालाःप्रायशो भीमविक्रमाः ॥ १६ ॥ निश्चेष्टानिरभीमानाःशूराःशत्रुवशंगताः ॥ राजपुत्राश्चसंरब्धावैश्वानरमुखंगताः ॥ १७ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अथेति विगतायुषइतिशब्देनदेहवियोगेपुरुषस्यपारतंत्र्यंप्रतीयते ॥ १५ ॥ मृताइतिशब्देनधात्वर्थानुगमात् प्राणत्यागेपुरुषस्यस्वातंत्र्यंप्रतीयते ततःपुरुषंकिमन्योमार यति उतस्वयमेवस्वात्मानंमारयतीतिप्रश्नार्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कस्यमृत्युःकइतिशेषः अंतिमपक्षेकुतोहेतोःपुमान्स्वयंस्वस्यमृत्युर्भवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अत्रमेसंशयःप्राप्तःकुतःसंज्ञाम्रुताइति ॥ कस्यमृत्युःकुतोमृत्युःकथंसंहरतेप्रजाः ॥ १८ ॥ हरत्यमरसंकाशतन्मेब्रूहिपितामह ॥ संजयउवाच तंतथाप
रिपृच्छंतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ आश्वासनमिदंवाक्यमुवाचभगवानृषिः ॥ १९ ॥ व्यासउवाच अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनं ॥ अकंपनस्यक
थितंनारदेनपुरानृप ॥ २० ॥ सचापिराजाराजेंद्रपुत्रव्यसनमुत्तमं ॥ अप्रसह्यतमंलोकेप्राप्तवानितिमेमतिः ॥ २१ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिमृत्योःप्रभवमुत्त
मं ॥ ततस्त्वंमोक्ष्यसेदुःखात्स्नेहबंधनसंश्रयात् ॥ २२ ॥ समस्तपापराशिघ्नंशृणुकीर्तयतोमम ॥ धन्यमाख्यानमायुष्यंशोकघ्नंपुष्टिवर्धनं ॥ २३ ॥ पवित्रमरिसं
घघ्नंमंगलानांचमंगलं ॥ यथैववेदाध्ययनमुपाख्यानमिदंतथा ॥ २४ ॥ श्रवणीयंमहाराजप्रातर्नित्यंनृपोत्तमैः ॥ पुत्रानायुष्मतोराज्यमीहमानैःश्रियंतथा ॥
॥ २५ ॥ पुराकृतयुगेतातआसीद्राजात्व्यकंपनः ॥ सशत्रुवशमापन्नोमध्येसंग्राममूर्धनि ॥ २६ ॥ तस्यपुत्रोहरिर्नामनारायणसमोबले ॥ श्रीमान्कृतास्त्रोमे
धावीयुधिशक्रोपमोबली ॥ २७ ॥ सशत्रुभिःपरिवृतोबहुधारणमूर्धनि ॥ व्यस्यन्बाणसहस्राणियोधेषुचगजेषुच ॥ २८ ॥ सकर्मदुष्करंकृत्वासंग्रामेशत्रु
तापनः ॥ शत्रुभिर्निहतःसंख्येपृतानायांयुधिष्ठिर ॥ २९ ॥ सराजाप्रेतकृत्यानितस्यकृत्वाशुचान्वितः ॥ शोचन्नहनिरात्रौचनालभत्सुखमात्मनः ॥ ३० ॥ त
स्यशोकंविदित्वातुपुत्रव्यसनसंभवं ॥ आजगामाथदेवर्षिर्नारदोस्यसमीपतः ॥ ३१ ॥ सतुराजामहाभागोदृष्ट्वादेवर्षिसत्तमं ॥ पूजयित्वायथान्यायंकथामक
थयत्तदा ॥ ३२ ॥ तस्यसर्वंसमाचष्टयथावृत्तंनरेश्वरः ॥ शत्रुभिर्विजयंसंख्येपुत्रस्यचवधंतथा ॥ ३३ ॥ ममपुत्रोमहावीर्यइंद्रविष्णुसमद्युतिः ॥ शत्रुभिर्बहु
भिःसंख्येपराक्रम्यहतोबली ॥ ३४ ॥ कएषमृत्युर्भगवन्किंवीर्यबलपौरुषः ॥ एतदिच्छामितत्त्वेनश्रोतुंमतिमतांवर ॥ ३५ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वानारदोवरदः
प्रभुः ॥ आख्यानमिदमाचष्टपुत्रशोकापहंमहत् ॥ ३६ ॥ नारदउवाच शृणुराजन्महाबाहोआख्यानंबहुविस्तरं ॥ यथावृत्तंश्रुतंचैवमयापिवसुधाधिप
॥ ३७ ॥ प्रजाःसृष्ट्वातदाब्रह्माआदिसर्गेपितामहः ॥ असंहृतंमहातेजादृष्ट्वाजगदिदंप्रभुः ॥ ३८ ॥ तस्यचिंतासमुत्पन्नासंहारंप्रतिपार्थिव ॥ चिंतयन्नत्यसौ
वेदसंहारंवसुधाधिप ॥ ३९ ॥ तस्यरोषान्महाराजखेभ्योग्निरुदतिष्ठत ॥ तेनसर्वादिशोव्याप्ताःसांतर्देशादिधक्षता ॥ ४० ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ खेभ्यःश्रोत्रादिच्छिद्रेभ्यः ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ प्रजेति ॥ १ ॥ कारुण्यंजातमितिशेषः ॥ २ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ अप्रमेयस्यानंतस्यजगतइतिशेषः अहिंस्यस्येतिवार्थः ॥ ५ ॥ संहारार्थमारुषः रोषंमाकार्षीः किंतुप्रसीदस्व ॥ ६ ॥ तवेतिअनागतादिप्रकारत्रययुक्तंसर्वंदेवजगदस्तुनत्वस्य निरन्वयोच्छेदः

॥४६॥ ततोदिवंभुवंचैवज्वालामालासमाकुलं॥ चराचरंजगत्सर्वंददाहभगवान्प्रभुः ॥ ४१ ॥ ततोहतानिभूतानिचराणिस्थावराणिच ॥ महताक्रोधवेगेनत्रासय
न्निववीर्यवान्॥ ४२ ॥ ततोरुद्रोजटीस्थाणुर्निशाचरपतिर्हरः ॥ जगामशरणंदेवंब्रह्माणंपरमेष्ठिनं ॥ ४३ ॥ तस्मिन्नापतितेस्थाणौप्रजानांहितकाम्यया ॥
अब्रवीत्परमोदेवोज्वलन्निवमहामुनिः॥ ४४॥ किंकुर्मकामंकामार्हकामाज्जातोसिपुत्रक॥ करिष्यामिप्रियंसर्वंब्रूहिस्थाणोयदिच्छसि॥ ४५॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ स्थाणुरुवाच प्रजासर्गनिमित्तंहि
कृतोयत्नस्त्वयाविभो॥ त्वयासृष्टाश्ववृद्धाश्चभूतग्रामाःपृथग्विधाः॥ १ ॥ तास्तवेहपुनःक्रोधात्प्रजादह्यंतिसर्वशः॥ तादृष्ट्वाममकारुण्यंप्रसीदभगवन्प्रभो॥
॥२॥ ब्रह्मोवाच संहर्त्तुंनचमेकामोएतदेवंभवेदिति॥ पृथिव्याहितकामंतुततोमांमन्युराविशत् ॥ ३ ॥ इयंहिमांसहादेवीभारार्त्तासमचूचुदत्॥ संहा
रार्थंमहादेवभारेणाभिहतासती॥ ४॥ ततोहंनाधिगच्छामितथाबहुविधंतदा॥ संहारमप्रमेयस्यततोमांमन्युराविशत्॥ ५॥ रुद्रउवाच संहारार्थंप्रसी
दस्वमारुषोवसुधाधिप॥ माप्रजाःस्थावराश्चैवजंगमाश्चव्यनीनशः ॥ ६ ॥ तवप्रसादाद्भगवन्निदंवर्त्तेत्रिधाजगत्॥ अनागतमतीतंचयच्चसंप्रतिवर्त्तते॥
॥ ७॥ भगवन्क्रोधसंदीप्तःक्रोधादग्निमवासृजत्॥ सदहत्यश्मकूटानिद्रुमांश्चसरितस्तथा ॥ ८ ॥ पल्वलानिचसर्वाणिसर्वेचैवतृणोलपाः ॥ स्थावरंजंगमं
चैवनिःशेषंकुरुतेजगत्॥९॥ तदेतद्भस्मसाद्भूतंजगत्स्थावरजंगमं॥ प्रसीदभगवन्सत्वंरोषोनस्याद्वरोमम॥१०॥ सर्वेहिसृष्टानश्यंतितवदेवकथंचन॥ तस्मा
न्निवर्त्ततांतेजस्त्वय्येवेदंप्रलीयतां॥ ११॥ तत्पश्यदेवसुभृशंप्रजानांहितकाम्यया॥ यथेमेप्राणिनःसर्वेनिवर्त्तेरंस्तथाकुरु॥ १२॥ अभावंनेहगच्छेयुरुत्सन्नज
ननाःप्रजाः॥ आदिदेवनियुक्तोस्मित्वयालोकेषुलोककृत्॥ १३॥ माविनश्येज्जगन्नाथजगत्स्थावरजंगमं॥ प्रसादाभिमुखंदेवंतस्मादेवंब्रवीम्यहं॥ १४॥

कार्यइत्याशयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ तवरोषोनस्यादितिममसवंरोस्त्वितियोजना ॥ १० ॥ ११ ॥ उत्सन्नजननाःप्रक्षीणसंतानाः ॥ १२ ॥ आदीति मांलोकसंतानेनियोज्यकथंलोकान्नाश ॥४६॥
यसीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१५॥ प्रवृत्तंकर्मस्तृष्टिहेतुंनिवृत्तंकर्ममोक्षहेतुंकथयामास ॥१६॥ गोभ्यइंद्रियच्छिद्रेभ्यः ॥१७॥१८॥ देवौब्रह्मरुद्रौ ॥१९॥ देवोब्रह्मा मरणंमृत्युःप्राणवियोगस्तमन्यैँस्येच्छतीतिमृत्युरित्यर्थः इतिआहेतिशेषः

नारदउवाच श्रुत्वाहिवचनंदेवःप्रजानांहितकारणे ॥ तेजःसंधारयामासपुनरेवांतरात्मनि ॥ १५ ॥ ततोग्निमुपसंहृत्यभगवाँल्लोकसत्कृतः ॥ प्रवृत्तंचनिवृ
त्तंचकथयामासवैप्रभुः ॥ १६ ॥ उपसंहरतस्तस्यतमग्निंरोषजंतथा ॥ प्रादुर्बभूवविश्वेभ्योगोभ्योनारीमहात्मनः ॥ १७॥ कृष्णरक्तातथापिंगारक्तजिह्वास्य
लोचना ॥ कुंडलाभ्यांचराजेंद्रतप्ताभ्यांतप्तभूषणा ॥ १८ ॥ सनिःसृत्यतथाखेभ्योदक्षिणांदिशमाश्रिता ॥ स्मयमानाचसावेक्ष्यदेवौविश्वेश्वरावुभौ ॥ १९ ॥ ता
माहूयतदादेवोलोकादिनिधनेश्वरः ॥ मृत्योइतिमहीपालजहिचेमाःप्रजाइति ॥ २० ॥ त्वंहिसंहारबुद्ध्याथप्रादुर्भूतारुषोमम ॥ तस्मात्संहरसर्वास्त्वंप्रजाःसजड
पंडिताः ॥ २१ ॥ ममत्वंहिनियोगेनततःश्रेयोह्यवाप्स्यसि ॥ एवमुक्तातुसातेनमृत्युःकमललोचना ॥ २२ ॥ दध्यौचात्यर्थमबलाप्ररुरोदचसुस्वरं ॥ पाणि
भ्यांप्रतिजग्राहतान्यश्रूणिपितामहः ॥ सर्वभूतहितार्थायतांचाप्यनुनयत्तदा ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिमृत्युकथनेत्रिपं
चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच विनीयदुःखमबलाआत्मन्येवप्रजापतिं ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वालतेवावर्जितापु
नः ॥ १ ॥ मृत्युरुवाच त्वयासृष्टाकथंनारीईदृशीवदतांवर ॥ क्रूरंकर्माहितंकुर्यांतदेवकिमुजानती ॥ २ ॥ बिभेम्यहमधर्माद्धिप्रसीदभगवन्प्रभो ॥ प्रिया
न्पुत्रान्वयस्यांश्चभ्रातॄन्मातॄःपितॄन्पतीन् ॥ ३ ॥ अपध्यास्यंतिमेदेवमृतेष्वेभ्योबिभेम्यहं ॥ कृपणानांहिरुदतांयेपतंत्यश्रुबिंदवः ॥ ४ ॥ तेभ्योहंभगवन्भीताशरणं
त्वाहमागता ॥ यमस्यभवनंदेवगच्छेयंनसुरोत्तम ॥ ५ ॥ कायेनविनयोपेतामूर्ध्नोदग्रनखेनच ॥ एतदिच्छाम्यहंकामंत्वत्तोलोकपितामह ॥ ६ ॥ इच्छेयंत्वत्प्र
सादाद्धितपस्तप्तुंप्रजेश्वर ॥ प्रदिशेमंवरंदेवत्वंमह्यंभगवन्प्रभो ॥ ७ ॥ त्वयाह्युक्तागमिष्यामिधेनुकाश्रममुत्तमं ॥ तत्रतप्स्येतपस्तीव्रंतवैवाराधनेरता ॥ ८ ॥
नहिशक्ष्यामिदेवेशप्राणान्प्राणभृतांप्रियान् ॥ हर्तुंविलपमानानामधर्मादभिरक्षमां ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच मृत्योसंकल्पितासित्वंप्रजासंहारहेतुना ॥ गच्छ
संहरसर्वास्त्वंप्रजामातेविचारणा ॥ १० ॥ भवितात्वेतदेवंहिनैतज्ज्ञात्वन्यथाभवेत् ॥ भवत्वांनिंदितालोकेकुरुष्ववचनंमम ॥ ११ ॥

॥२०॥ रुषोरोषात् ॥२१॥२२॥२३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥ ॥७॥ विनीयेति लतेवेतित्वदेकशरण्यत्वेदृष्टांतः ॥१॥२॥३॥प्रियादीन् घ्नतीमितिशेषः तत्संबंधिनःअपध्या
स्यंति परानिष्टचिंतनमपध्यानं मृतेषुमयामारितेषुलोकेपुरुषेषु मेमां ॥४॥ यमःशास्ता मृत्युःप्राणवियोगकर्त्रीदेवता ॥५॥ उदग्रनखेनअंजलिना विनयोपेताशरणागतास्मीत्यर्थः ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ १२ ॥ १३ ॥ अपमन्युनागतामर्षेणेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ अप्रतिश्रुत्यानंगीकृत्य ॥ १६ ॥ पद्मंशतंकोट्योवर्षाणितानिषोडशपंचच ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

नारदउवाच एवमुक्ताभवत्प्रीताप्रांजलिर्भगवन्मुखी ॥ संहारेनाकरोद्बुद्धिंप्रजानांहितकाम्यया ॥ १२ ॥ तूष्णीमासीत्तदादेवःप्रजानामीश्वरेश्वरः ॥ प्रसा
दंचागमत्क्षिप्रमात्मनैवप्रजापतिः ॥ १३ ॥ स्मयमानश्चदेवेशोलोकान्सर्वानवेक्ष्यच ॥ लोकास्त्वासन्यथापूर्वंदृष्टास्तेनापमन्युना ॥ १४ ॥ निवृत्तरोषेतस्मिं
स्तुभगवत्यपराजिते ॥ साकन्यापिजगामाथसमीपात्तस्यधीमतः ॥ १५ ॥ अपसृत्याप्रतिश्रुत्यप्रजासंहरणंतदा ॥ त्वरमाणाचराजेंद्रमृत्युर्धेनुकमभ्यगात्
॥ १६ ॥ सातत्रपरमंतीव्रंचचारव्रतमुत्तमं ॥ सातदात्वेकपादेनतस्थौपद्मानिषोडश ॥ १७ ॥ पंचचाब्दानिकारुण्यात्प्रजानांतुहितैषिणी ॥ इंद्रियाणींद्रिया
र्थेभ्यःप्रियेभ्यःसन्निवर्त्यसा ॥ १८ ॥ ततस्त्वेकेनपादेनपुनरन्यानिसप्तवै ॥ तस्थौपद्मानिषट्चैवसप्तचैकंचपार्थिव ॥ १९ ॥ ततःपद्मायुतंतातमृगैःसहचचार
सा ॥ पुनर्गत्वाततोनंदांपुण्यांशीतामलोदकां ॥ २० ॥ अप्सुवर्षसहस्राणिसप्तचैकंचसानयत् ॥ धारयित्वातुनियमंनंदायांवीतकल्मषा ॥ २१ ॥ सापूर्वंकौ
शिकींपुण्यांजगामनियमैधिता ॥ तत्रवायुजलाहाराचचारनियमंपुनः ॥ २२ ॥ पंचगंगासुसापुण्याकन्यावेतसकेषुच ॥ तपोविशेषैर्बहुभिःकर्षयद्देहमात्म
नः ॥ २३ ॥ ततोगत्वातुसागंगांमहामेरुंचकेवलं ॥ तस्थौचाश्मेवनिश्चेष्टाप्राणायामपरायणा ॥ २४ ॥ पुनर्हिमवतोमूर्ध्नियत्रदेवाःपुरायजन् ॥ तत्रांगुष्ठेनसा
तस्थौनिखर्वंपरमाशुभा ॥ २५ ॥ पुष्करेष्वथगोकर्णेनैमिषेमलयेतथा ॥ अपाकर्षत्स्वकंदेहंनियमैर्मानसप्रियैः ॥ २६ ॥ अनन्यदेवतानित्यंदृढभक्तापितामहे ॥
तस्थौपितामहंचैवतोषयामासधर्मतः ॥ २७ ॥ ततस्तामब्रवीत्प्रीतोलोकानांप्रभवोव्ययः ॥ सौम्येनमनसाराजन्प्रीतःप्रीतमनास्तदा ॥ २८ ॥ मृत्योकिमिदम
त्यंततपांसिचरसीतिह ॥ ततोब्रवीत्पुनर्मृत्युर्भगवंतंपितामहं ॥ २९ ॥ नाहंहन्यांप्रजादेवस्वस्थाश्चाक्रोशतीस्तथा ॥ एतदिच्छामिसर्वेशत्वत्तोवरमहंप्रभो ॥ ३० ॥
अधर्मभयभीतास्मिततोहंतपआस्थिता ॥ भीतायास्तुमहाभागप्रयच्छाभयमव्यय ॥ ३१ ॥ आर्त्ताचानागसीनारीयाचामिभवमेगतिः ॥ तामब्रवीत्ततोदेवो
भूतभव्यभविष्यवित् ॥ ३२ ॥ अधर्मोनास्तितेमृत्योसंहरंत्याइमाःप्रजाः ॥ मयाचोक्तंमृषाभद्रेभवितानकथंचन ॥ ३३ ॥ तस्मात्संहरकल्याणिप्रजाःसर्वा
श्चतुर्विधाः ॥ धर्मःसनातनश्चत्वांसर्वथापावयिष्यति ॥ ३४ ॥ लोकपालोयमश्चैवसहायाव्याधयश्चते ॥ अहंचविबुधाश्चैवपुनर्दास्यामतेवरं ॥ ३५ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अन्योन्यपरुषावागितिशेषः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ प्रायणांतेआयुष्यकर्मणोवसाने ॥ ४५ ॥ सर्वेइति देवाइंद्रियाणि प्राणिभिःजीवैःसह गत्वातत्रै वपरलोके वृत्तावृत्तवंतः पुनर्भूत्वासन्निवृत्ताभवंति मर्त्यभावार्थाएव देवाइंद्रादयःमर्त्यवद्देवगत्वावृत्ताभवंति नतुनिवृत्ताभवंतिमर्त्यभावाय कर्मदेवाएवनिवर्त्तंते नत्वाजानदेवास्तेषांक्रममुक्तियोग्यत्वादिति

यथात्वमेनसामुक्ताविरजाःख्यातिमेष्यसि ॥ सैवमुक्तामहाराजकृतांजलिरिदंविभुं ॥ ३६ ॥ पुनरेवाब्रवीद्वाक्यंप्रसाद्यशिरसातदा ॥ यद्येवमेतत्कर्तव्यंमया नस्याद्विनाप्रभो ॥ ३७ ॥ तवाज्ञामूर्ध्निमेन्यस्तायत्तेवक्ष्यामितच्छृणु ॥ लोभःक्रोधोभ्यसूयेर्ष्याद्रोहोमोहश्चदेहिनां ॥ ३८ ॥ अन्हीश्चान्योन्यपरुषादेहंभिंद्युःपृथ ग्विधाः ॥ ब्रह्मोवाच तथाभविष्यतेमृत्योसाधुसंहरभोःप्रजाः ॥ अधर्मस्तेनभवितानापध्यास्याम्यहंशुभे ॥ ३९ ॥ यान्यश्रुबिंदूनिकरेममासंस्तेव्याधयः प्राणिनामात्मजाताः ॥ तेमारयिष्यंतिनरान्गतासून्नाधर्मस्तेभवितामास्मभैषीः ॥ ४० ॥ नाधर्मस्तेभविताप्राणिनांवैत्वंवैधर्मस्त्वंहिधर्मस्यचेशा ॥ धर्म्याभू त्वाधर्मनित्याधरित्रीतस्मात्प्राणान्सर्वथेमान्नियच्छ ॥ ४१ ॥ सर्वेषांवैप्राणिनांकामरोषौसंत्यज्यत्वंसंहरस्वेहजीवान् ॥ एवंधर्मस्त्वांभविष्यत्यनंतोमिथ्यावृ तान्मारयिष्यत्यधर्मः ॥ ४२ ॥ तेनात्मानंपावयस्वात्मनात्वंपापेत्मानंमज्जयिष्यंत्यसत्यात् ॥ तस्मात्कामंरोषमप्यागतंत्वंसंत्यज्यांतःसंहरस्वेतिजीवान् ॥ ४३ ॥ नारदउवाच सावैभीतामृत्युसंज्ञोपदेशाच्छापाद्भीतावाढमित्यब्रवीत्तं ॥ साचप्राणंप्राणिनामंतकालेकामक्रोधौत्यज्यहरत्यसक्ता ॥ ४४ ॥ मृत्युस्त्वेषांव्या धयस्तत्प्रसूताव्याधीरोगोरुज्यतेयेनजंतुः ॥ सर्वेषांचप्राणिनांप्रायणांतेतस्माच्छोकंमाकृथानिष्फलंत्वं ॥ ४५ ॥ सर्वेदेवाःप्राणिभिःप्रायणांतेगत्वावृत्ताःस न्निवृत्तास्तथैव ॥ एवंसर्वेप्राणिनस्तत्रगत्वावृत्तादेवामर्त्यवद्राजसिंह ॥ ४६ ॥ वायुर्भीमोभीमनादोमहौजाभेत्तादेहान्प्राणिनांसर्वगोऽसौ ॥ नोवावृत्तिंनैववृ त्तिंकदाचित्प्राप्नोत्युग्रोनंततेजोविशिष्टः ॥ ४७ ॥ सर्वेदेवामर्त्यसंज्ञाविशिष्टास्तस्मात्पुत्रंमाशुचोराजसिंह ॥ स्वर्गंप्राप्तोमोदतेतेतनूजोनित्यंरम्यान्वीरलोका नवाप्य ॥ ४८ ॥ त्यक्त्वादुःखंसंगतःपुण्यकृद्भिरेषामृत्युर्देवदिष्टाप्रजानां ॥ प्राप्तेकालेसंहरंतीयथावत्स्वयंकृताप्राणहराप्रजानां ॥ ४९ ॥

भावः ॥ ४६ ॥ प्राणवायोरेवगत्यागतीतदुपहितेप्राणिनिउपचर्येते नतुप्राणेभ्योनिष्कृष्टस्यतस्यतेस्तइत्याह वायुरिति प्राणिनश्चेतनस्यदेहानेवभिनत्तिनतुतंयतोऽसौसर्वगः अतएवावृत्त्यादिरहितश्चेति भावः ॥ ४७ ॥ सर्वेदेवाइति मर्त्यत्वंमरणधर्मत्वं ब्रह्मादीनामपिस्वाभाविकमस्त्यतोऽनर्थकःशोकइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ स्वयमेवस्वस्यमृत्युः अथापिजनानांप्राणहरामृत्युर्जनादन्येतिकल्पनाकृताअनभि ज्ञैरितिशेषः ॥ ४९ ॥

एतदेवाह आत्मानमिति नष्टान्जातमितिशेषः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥

आत्मानंवैप्राणिनोघ्नंतिसर्वेनैतान्मृत्युर्दंडपाणिर्हिनास्ति ॥ तस्मान्मृतान्नानुशोचंतिधीरामृत्युंज्ञात्वानिश्चयंब्रह्मसृष्टं ॥ इत्थंसृष्टिंदेवकृतांविदित्वापुत्रान्नष्टा
च्छोकमाशुत्यजस्व ॥ ५० ॥ द्वैपायनउवाच एतच्छ्रुत्वार्थवद्वाक्यंनारदेनप्रकाशितं ॥ उवाचाकंपनोराजासखायंनारदंतथा ॥ ५१ ॥ व्यपेतशोकःप्री
तोस्मिभगवन्नृषिसत्तम ॥ श्रुत्वेतिहासंत्वत्तस्तुकृतार्थोस्म्यभिवादये ॥ ५२ ॥ तथोक्तोनारदस्तेनराज्ञाऋषिवरोत्तमः ॥ जगामनंदनंशीघ्रंदेवर्षिरमितात्मवा
न् ॥ ५३ ॥ पुण्यंयशस्यंस्वर्ग्यंचधन्यमायुष्यमेवच ॥ अस्येतिहासस्यसदाश्रवणंश्रावणंतथा ॥ ५४ ॥ एतदर्थपदंश्रुत्वातदाराजायुधिष्ठिरः ॥ क्षत्रधर्मंचवि
ज्ञायशूराणांचपरांगतिं ॥ ५५ ॥ संप्राप्तोसौमहावीर्यःस्वर्गलोकंमहारथः ॥ अभिमन्युःपरान्हत्वाप्रमुखेसर्वधन्विनां ॥ ५६ ॥ युध्यमानोमहेष्वासोहतःसोभि
मुखोरणे ॥ असिनागदयाशक्त्याधनुषाचमहारथः ॥ ५७ ॥ विरजाःसोमसूनुःसपुनस्तत्रप्रलीयते ॥ तस्मात्परांधृतिंकृत्वाभ्रातृभिःसहपांडव ॥ अप्रमत्तःसु
सन्नद्धःशीघ्रंयोद्धुमुपाक्रम ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिमृत्युप्रजापतिसंवादेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच श्रुत्वामृत्युसमुत्पत्तिंकर्माण्यनुपमानिच ॥ धर्मराजःपुनर्वाक्यंप्रसाद्यैनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ युधिष्ठिरउवाच गुरवःपुण्यकर्माणःशक्र
प्रतिमविक्रमाः ॥ स्थानेराजर्षयोब्रह्मन्ननघाःसत्यवादिनः ॥ २ ॥ भूयएवतुमांतथ्यैर्वचोभिरभिबृंहय ॥ राजर्षीणांपुराणानांसमाश्वासयकर्मभिः ॥ ३ ॥ कि
यत्योदक्षिणादत्ताःकैश्चदत्तामहात्मभिः ॥ राजर्षिभिःपुण्यकृद्भिस्तद्भवान्प्रब्रवीतुमे ॥ ४ ॥ व्यासउवाच शैब्यस्यनृपतेःपुत्रःसृंजयोनामनामतः ॥ स
खायौतस्यचैवोभौऋषीपर्वतनारदौ ॥ ५ ॥ तौकदाचिद्गृहंतस्यप्रविष्टौतद्दिदृक्षया ॥ विधिवच्चार्चितौतेनप्रीतौतत्रोषतुःसुखं ॥ ६ ॥ तंकदाचित्सुखासीनंता
भ्यांसहशुचिस्मिता ॥ दुहिताभ्यागमत्कन्यासृंजयंवरवर्णिनी ॥ ७ ॥

श्रुत्वेति ॥ १ ॥ ननुमृत्योःस्वाभाविकत्वेपिगुणवत्पुरुषवियोगोदुःखयत्येवेत्याशंक्य दुःखेदुःखाधिकान्पश्येत्तेनशोकोपनीयतइत्युक्तेःशोकापनोदार्थंअतीतान्गुणवत्तरान्पृच्छति गुरवइति सतिशोभने
स्थानेसत्यलोकादौपुण्यकर्माणोगुरवोवसंतीतिशेषः अवादिनःमौनिनः ॥ २ ॥ गुणवत्तरत्वबुभुत्सयातेषांकर्माणिपृच्छति भूयइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥४८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्सलिंगाभिस्तस्यअनुरूपाभिः अभितःपार्श्वतः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥हृदयेनेति मदवज्ञानान्मानुषीवरणाच्चस्वर्गतिस्तेप्रतिबद्धेत्यर्थः ॥ १४ ॥ मनोवागिति वरलक्षणं वरणंवरः कन्यापरिग्रहस्तस्यलक्षणंसाधकंप्रथितंसप्तविधंप्रसिद्धं तत्रवरस्यमनोवचोभ्यांदातुर्बुध्याउभयोःसंभाषयालौकिकं वरवध्वोःसंधानं उदकपूर्वकंदानेनपाणिग्रहणेनचमंत्रवह्न्यादिकंसंधानंभवति एषाषड्विधापि

तयाभिवादितःकन्यामभ्यनंदद्यथाविधि ॥ तत्सलिंगाभिराशीर्भिरिष्टाभिरभितःस्थितां ॥ ८ ॥ तांनिरीक्ष्याब्रवीद्वाक्यंपर्वतःप्रहसन्निव ॥ कस्येयंचंचलापांगीसर्वलक्षणसंमता ॥ ९ ॥ उताहोभाःस्विदर्कस्यज्वलनस्यशिखात्वियं ॥ श्रीर्ह्रीःकीर्तिर्धृतिःपुष्टिःसिद्धिश्चंद्रमसःप्रभा ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंदेवर्षिंनृपतिःसृंजयोब्रवीत् ॥ ममेयंभगवन्कन्यामत्तोवरमभीप्सति ॥ ११ ॥ नारदस्त्वब्रवीदेनंदेहिमह्यमिमांनृप ॥ भार्यार्थंसुमहच्छ्रेयःप्राप्तुंचेदिच्छसेनृप ॥ १२ ॥ ददानीत्येवसंहृष्टःसृंजयःप्राहनारदं ॥ पर्वतस्तुसुसंक्रुद्धोनारदंवाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ हृदयेनमयापूर्वंवृतांवैवृतवानसि ॥ यस्माद्वृतात्वयाविप्रमागाःस्वर्गंयथेप्सया ॥ १४ ॥ एवमुक्तोनारदस्तंप्रत्युवाचोत्तरंवचः ॥ मनोवाग्बुद्धिसंभाषादत्ताचोदकपूर्वकं ॥ १५ ॥ पाणिग्रहणमंत्राश्चप्रथितंवरलक्षणं ॥ नत्वेषानिश्चितानिष्ठानिष्ठासप्तपदीस्मृता ॥ १६ ॥ अनुत्पन्नेचकार्यार्थेमांत्वंव्याहृतवानसि ॥ तस्मात्त्वमपिनस्वर्गंगमिष्यसिमयाविना ॥ १७ ॥ अन्योन्यमेवंशप्त्वावैतस्थतुस्तत्रतौतदा ॥ अथसोपिनृपोविप्रान्पानाच्छादनभोजनैः ॥ १८ ॥ पुत्रकामःपरंशक्त्यायत्नाच्चोपाचरच्छुचिः ॥ तस्यप्रसन्नाविप्रेंद्राःकदाचित्पुत्रमीप्सवः ॥ ॥ १९ ॥ तपःस्वाध्यायनिरतावेदवेदांगपारगाः ॥ सहितानारदंप्राहुर्देह्यस्मैपुत्रमीप्सितं ॥ २० ॥ तथेत्युक्त्वाद्विजैरुक्तःसृंजयंनारदोब्रवीत् ॥ तुभ्यंप्रसन्नाराजर्षेपुत्रमीप्संतिब्राह्मणाः ॥ २१ ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेयादृशंपुत्रमीप्सितं ॥ तथोक्तःप्रांजलीराजापुत्रंवव्रेगुणान्वितं ॥ २२ ॥ यशस्विनंकीर्त्तिमंतंतेजस्विनमरिंदमं ॥ यस्यमूत्रंपुरीषंचक्लेदःस्वेदश्चकांचनं ॥ २३ ॥ सुवर्णष्ठीविरित्येवंतस्यनामाभवत्कृतं ॥ तस्मिन्वरप्रदानेनवर्धयत्यमितंधनं ॥ २४ ॥ कारयामासनृपतिःसौवर्णंसर्वमीप्सितं ॥ गृहप्राकारदुर्गाणिब्राह्मणावसथान्यपि ॥ २५ ॥ शय्यासनानियानानिस्थालीपिठरभाजनं ॥ तस्यराज्ञोपियद्वेश्मबाह्याश्चोपस्कराश्चये ॥ ॥ २६ ॥ सर्वंतत्कांचनमयंकालेनपरिवर्धितं ॥ अथदस्युगणाःश्रुत्वादृष्ट्वाचैनंतथाविधं ॥ २७ ॥

मुख्यानिष्ठानभवति किंतुसप्तमैवनिश्चितानिष्ठा पाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठास्यात्सप्तमेपदेइतिवचनात् सप्तमोद्देशेनभार्यात्वंभवतिनततःप्रागितिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ द्विजैरुक्तो नारदस्तथेत्युक्त्वासृंजयमब्रवीदित्यन्वयः ॥ २१ ॥ यस्यमूत्रादिकंकांचनंतंपुत्रंवव्रेइतिसंबंधः ॥ २२ ॥ क्लेदःश्लेष्मादिः ॥ २३ ॥ सुवर्णष्ठीवीत्यनेनगंडूषादिकमपिकांचनंभवतीतिसूचितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चिकीर्षितुमपकारंकर्त्तुं कृहिंसायामित्यस्यरूपं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ सवैःयज्ञैः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

संभूयतस्यनृपतेःसमारब्धाश्चिकीर्षितुं ॥ केचित्तत्राब्रुवन्राज्ञःपुत्रंगृह्णीमवैस्वयं ॥ २८ ॥ सोस्याकरःकांचनस्यतस्ययत्नंचरामहे ॥ ततस्तेदस्यवोलुब्धाःप्रवि
॥४९॥ श्यनृपतेर्गृहं ॥ २९ ॥ राजपुत्रंतथाजन्हुःसुवर्णष्ठीविनंबलात् ॥ गृह्यैनमनुपायज्ञानीत्वारण्यमचेतसः ॥ ३० ॥ हत्वाविशस्यचापश्यन्लुब्धावसुनकिंचन ॥
तस्यप्राणैर्विमुक्तस्यनष्टंतद्वरदंवसु ॥ ३१ ॥ दस्यवश्चतदान्योन्यंजघ्नुर्मूर्खाविचेतसः ॥ हत्वापरस्परंनष्टाःकुमारंचाद्भुतंभुवि ॥ ३२ ॥ असंभाव्यंगताघोरंनरकं
दुष्टकारिणः ॥ तंदृष्ट्वानिहतंपुत्रंवरदत्तंमहातपाः ॥ ३३ ॥ विललापसुदुःखार्त्तोबहुधाकरुणंनृपः ॥ विलपंतंनिशम्याथपुत्रशोकहतंनृपं ॥ ३४ ॥ प्रत्यदृश्यतदे
वर्षिर्नारदस्तस्यसन्निधौ ॥ उवाचचैनंदुःखार्तंविलपंतमचेतसं ॥ ३५ ॥ स्टंजयंनारदोभ्येत्यतन्निबोधयुधिष्ठिर ॥ कामानामवितृप्तस्त्वंस्टंजयेहमरिष्यसि ॥
॥ ३६ ॥ यस्यचैतेवयंगेहेउषिताब्रह्मवादिनः ॥ आविक्षितंमरुत्तंचमृतंस्टंजयशुश्रुम ॥ ३७ ॥ संवर्तोयाजयामासस्पर्धयावैबृहस्पतेः ॥ यस्मैराजर्षयेप्रादाद्धनं
सभगवान्प्रभुः ॥ ३८ ॥ हैमंहिमवतःपादंयियक्षोर्विविधैःसवैः ॥ यस्यसेंद्रामरगणाबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ३९ ॥ देवाविश्वसृजःसर्वेयजनांतेसमासते ॥ यज्ञवाट
स्यसौवर्णाःसर्वेचासन्परिच्छदाः ॥ ४० ॥ यस्यसर्वंतदाह्यन्नंमनोभिप्रायगंशुचि ॥ कामतोबुभुजुर्विप्राःसर्वेचान्नार्थिनोद्विजाः ॥ ४१ ॥ पयोदधिघृतंक्षौद्रं
भक्ष्यंभोज्यंचशोभनं ॥ यस्ययज्ञेषुसर्वेषुवासांस्याभरणानिच ॥ ४२ ॥ ईप्सितान्युपतिष्ठंतेप्रहृष्टान्वेदपारगान् ॥ मरुतःपरिवेष्टारोमरुत्तस्याभवन्गृहे ॥ ४३ ॥
आविक्षितस्यराजर्षेर्विश्वेदेवाःसभासदः ॥ यस्यवीर्यवतोराज्ञःसुवृष्ट्यासस्यसंपदः ॥ ४४ ॥ हविर्भिस्तर्पितायेनसम्यक्कॢप्तैर्दिवौकसः ॥ ऋषीणांचपितृणांच
देवानांसुखजीविनां ॥ ४५ ॥ ब्रह्मचर्यश्रुतिमुखैःसर्वैर्दानैश्चसर्वदा ॥ शयनासनपानानिस्वर्णराशीश्चदुस्त्यजाः ॥ ४६ ॥ तत्सर्वममितंवित्तंदत्तंविप्रेभ्यइच्छ
या ॥ सोनुध्यातस्तुशक्रेणप्रजाःकृत्वानिरामयाः ॥ ४७ ॥ श्रद्दधानोजितान्लोकान्गतःपुण्यदुहोऽक्षयान् ॥ सप्रजःसनृपामात्यःसदारापत्यबांधवः ॥ ४८ ॥
यौवनेनसहस्राब्दंमरुत्तोराज्यमन्वशात् ॥ सचेन्ममारस्टंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ४९ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चतुर्भद्रतरःधर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्याणिचत्वारिभद्राणि धर्मार्थकामबलानीत्यन्ये वित्तंदानसमेतंज्ञानमगर्वंक्षमान्वितंशौर्यं भोगःसंगविहीनोदुर्लभमेतच्चतुर्भद्रमितिवा ॥४९॥
त्वयात्वत्तः ४९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तुभ्यंतव मरुत्तात्त्वंनिर्गुणस्त्वत्तोपिनिर्गुणस्त्वत्पुत्रइतिनतदर्थंशोकोयुक्तइतिभावः अयज्वानमदाक्षिण्यंपुत्रंअभिलक्ष्यमानुतप्यथाः हेश्वैत्यश्वित्यपुत्रइतिव्याहरन्नारदःसंजयंप्रतीतिव्यासवाक्यं ॥ ५० ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सुहोत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ हैरण्याहिरण्मयाःग्राहादयोपि वाहिन्योनद्यः

पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन्॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडश
राजकीयेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच सुहोत्रंनामराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ एकवीरमशक्यंतममरैरभिवी
क्षितुं ॥ १ ॥ यःप्राप्यराज्यंधर्मेणऋत्विक्‌ब्रह्मपुरोहितान्॥ अपृच्छदात्मनःश्रेयःपृष्ट्वातेषांमतेस्थितः ॥ २ ॥ प्रजानांपालनंधर्मोदानमिज्याद्विषज्जयः॥ एतत्सु
होत्रोविज्ञायधर्मेणैच्छद्धनागमं ॥ ३ ॥ धर्मेणाराधयन्देवान्बाणैःशत्रूनजयंस्तथा ॥ सर्वाण्यपिचभूतानिस्वगुणैरप्यरंजयत् ॥ ४ ॥ योभुक्तेमांवसुमतींम्ले
च्छाटविकवर्जितां ॥ यस्मैववर्षपर्जन्योहिरण्यंपरिवत्सरान्॥ ५ ॥ हैरण्यास्तत्रवाहिन्यःस्वैरिण्योव्यवहन्पुरा ॥ ग्राहान्कर्कटकांश्चैवमत्स्यांश्चविविधान्बहून्॥
॥ ६ ॥ कामान्वर्षतिपर्जन्योरूपाणिविविधानिच ॥ सौवर्णान्यप्रमेयाणिवाप्यश्चक्रोशसंमिताः ॥ ७ ॥ सहस्रंवामनान्कुब्जान्नक्रान्मकरकच्छपान् ॥ सौवर्णा
न्विहितान्दृष्ट्वाततोऽस्मयतवैतदा॥८॥तत्सुवर्णमपर्यंतंराजर्षिःकुरुजांगले॥ईजानोविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत॥९॥ सोश्वमेधसहस्रेणराजसूयशतेनच॥
पुण्यैःक्षत्रिययज्ञैश्चप्रभूतवरदक्षिणैः॥१०॥ काम्यनैमित्तिकाजस्रैरिष्टांगतिमवाप्तवान्॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ११ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमा
पुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषट्पंचाशत्त
मोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच राजानंपौरवंवीरंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ सहस्रंयःसहस्राणांश्वेतानश्वानवासृजत् ॥ १ ॥ तस्याश्वमेधे
राजर्षेर्देशाद्देशात्समीयुषां ॥ शिक्षाक्षरविधिज्ञानांनासीत्संख्याविपश्चितां ॥ २ ॥ वेदविद्याव्रतस्नातावदान्याःप्रियदर्शनाः ॥ सुभिक्षाच्छादनगृहाःसुशय्या
सनभोजनाः ॥ ३ ॥ नटनर्तकगंधर्वैःपूर्णकैर्वर्धमानकैः ॥ नित्योद्योगैश्चक्रीडद्भिस्तत्रस्मपरिहर्षिताः ॥ ४ ॥

स्वैरिण्यःसर्वजनोपभोग्याः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
राजानमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पूर्णकैःस्वर्णचूडैःडांकुलताइतिदाक्षिणात्यप्रसिद्धैः वर्धमानकैः आरार्तिकहस्तैः ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिविमिति
॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥५०॥

यज्ञेयज्ञेयथाकालंदक्षिणाःसोत्यकालयत् ॥ द्विपादशसहस्राख्याःप्रमदाःकांचनप्रभाः ॥५॥ सध्वजाःसपताकाश्वरथाहेममयास्तथा ॥ यःसहस्रंसहस्राणिक
न्याहेमविभूषिताः ॥ ६ ॥ धूर्युजाश्वगजारूढाःस्वगृहक्षेत्रगोशताः ॥ शतंशतसहस्राणिस्वर्णमालीमहात्मनां ॥ ७॥ गवांसहस्रानुचरान्दक्षिणामत्यकालयत् ॥
हेमश्रृंग्योरौप्यखुराःसवत्साःकांस्यदोहनाः ॥८॥ दासीदासखरोष्ट्रांश्वप्रादादाजाविकंबहु ॥ रत्नानांविविधानांचविविधांश्चान्नपर्वतान् ॥९॥तस्मिन्संवितते
यज्ञेदक्षिणामत्यकालयत् ॥ तत्रास्यगाथागायंतियेपुराणविदोजनाः ॥ १० ॥ अंगस्ययजमानस्यस्वधर्माधिगताःशुभाः ॥ गुणोत्तरास्तुक्रतवस्तस्यास
न्सार्वकामिकाः ॥ ११ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥
॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
नारदउवाच शिविमौशीनरंचापिमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यइमांपृथिवींसर्वांचर्मवत्पर्यवेष्टयत् ॥ १ ॥ साद्रिद्वीपार्णववनांरथघोषेणनादयन् ॥ सशिबिर्वैरि
पून्नित्यंमुख्यान्निघ्नन्सपत्नजित् ॥ २ ॥ तेनयज्ञैर्बहुविधैरिष्टंपर्याप्तदक्षिणैः ॥ सराजावीर्यवान्धीमानवाप्यवसुपुष्कलं ॥ ३ ॥ सर्वमूर्धाभिषिक्तानांसंमतःसोभ
वद्युधि ॥ अयजच्चाश्वमेधैर्योविजित्यपृथिवीमिमां ॥ ४ ॥ निरर्गलैर्बहुफलैर्निष्ककोटिसहस्रदः ॥ हस्त्यश्वपशुभिर्धान्यैर्मृगैर्गोजाविभिस्तथा ॥ ५ ॥ विविधां
पृथिवींपुण्यांशिबिर्ब्राह्मणसात्करोत् ॥ यावत्योवर्षतोधारायावत्योदिवितारकाः ॥ ६ ॥ यावत्यःसिकतागांग्योयावन्मेरोर्महोपलाः ॥ उदन्वतिचयावंतिरत्ना
निप्राणिनोपिच ॥ तावतीरददद्गावैशिबिरौशीनरोध्वरे ॥७॥ नोयंतारंधुरस्तस्यकंचिदन्यंप्रजापतिः ॥ भूतंभव्यंभवंतंवानाध्यगच्छन्नरोत्तमं ॥ ८ ॥ तस्यास
न्विविधायज्ञाःसर्वकामैःसमन्विताः ॥९॥ हेमयूपासनगृहाहेमप्राकारतोरणाः ॥शुचिस्वाद्वन्नपानंचब्राह्मणाःप्रयुतायुताः ॥१०॥नानाभक्ष्यैःप्रियकथाःपयोद
धिमहाह्रदाः ॥ तस्यासन्यज्ञवाटेषुनद्यःशुभ्रान्नपर्वताः ॥ ११ ॥ पिबतस्नातखादध्वमितियद्रोचतेजनाः ॥यस्मैप्रादाद्वरंरुद्रस्तुष्टःपुण्येनकर्मणा ॥ १२ ॥ ॥५०॥

पर्यवेष्टयत्स्वाधीनामकरोत् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ धूर्युजारथाः ॥ ७ ॥ त्रैकालिकेषुराजसुतदन्यंराजानं तस्यशिबेः धुरःकार्यभारस्ययंतारंवोढारं प्रजापतिःस्रष्टास्वसृष्टौनाध्यगच्छत् ॥
॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ददतोराज्ञोवित्तादिकमक्षयमस्त्वितिरुद्रोवरंददावितिसंबंधः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ राममिति प्रजानांपुत्रवत्पि

अक्षयंददतोवित्तंश्रद्धाकीर्तिस्तथाक्रिया: ॥ यथोक्तमेवभूतानांप्रियत्वंस्वर्गमुत्तमं ॥ १३ ॥ एतान्लब्ध्वावरानिष्टान्शिबिःकालेदिवंगतः ॥ सचेन्ममारस्त्रंज
यचतुर्भद्रतरस्त्वया॥ १४ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
अभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५८॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच रामंदाशरथिंचैवमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यं
प्रजाअन्वमोदंतपितापुत्रानिवौरसान् ॥ १ ॥ असंख्येयागुणायस्मिन्नासन्नमिततेजसि ॥ यश्चतुर्दशवर्षाणिनिदेशात्पितुरच्युतः ॥ २ ॥ वनेवनितयासार्धम
वसल्लक्ष्मणाग्रजः ॥ जघानचजनस्थानेराक्षसान्मनुजर्षभः ॥ ३ ॥ तपस्विनांरक्षणार्थंसहस्राणिचतुर्दश ॥ तत्रैववसतस्तस्यरावणोनामराक्षसः ॥ ४ ॥
जहारभार्यांवैदेहींसंमोह्यैनंसहानुजं ॥ तमागस्कारिणंरामःपौलस्त्यमजितंपरैः ॥ ५ ॥ जघानसमरेक्रुद्धःपुरेवत्र्यंबकोंधकं ॥ सुरासुरैरवध्यंतंदेवब्राह्मणकंट
कं ॥ ६ ॥ जघानसमहाबाहुःपौलस्त्यंसगणंरणे ॥ सप्रजानुग्रहंकृत्वात्रिदशैरभिपूजितः ॥ ७ ॥ व्याप्यकृत्स्नंजगत्कीर्त्यासुरर्षिगणसेवितः ॥ सप्राप्यविविधं
राज्यंसर्वभूतानुकंपकः ॥ ८ ॥ आजहारमहायज्ञंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ निरर्गलंसजारूथ्यमश्वमेधंचतंविभुः ॥ ९ ॥ आजहारसुरेशस्यहविषामुदमाहरत् ॥
अन्यैश्चविविधैर्यज्ञैरीजेबहुगुणैर्नृपः ॥ १० ॥ क्षुत्पिपासेऽजयद्रामःसर्वरोगांश्चदेहिनां ॥ सततंगुणसंपन्नोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ ११ ॥ अतिसर्वाणिभूतानि
रामोदाशरथिर्बभौ ॥ ऋषीणांदेवतानांचमानुषाणांचसर्वशः ॥ पृथिव्यांसहवासोभूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ १२ ॥ नाहीयततदाप्राणःप्राणिनांनतदन्यथा ॥
प्राणोपानःसमानश्चरामेराज्यंप्रशासति ॥ १३ ॥ पर्यदीप्यंततेजांसितदानर्थाश्चनाभवन् ॥ १४ ॥ दीर्घायुषःप्रजाःसर्वायुवानम्रियतेतदा ॥ वेदैश्चतुर्भिःसु
प्रीताःप्राप्नुवंतिदिवौकसः ॥ १५ ॥ हव्यंकव्यंचविविधंनिष्पूर्तंहुतमेवच ॥ अदंशमशकादेशानष्टव्यालसरीसृपाः ॥ १६ ॥ नाप्सुप्राणभृतांमृत्युर्नाकालेज्व
लनोदहत् ॥ अधर्मरुचयोलुब्धामूर्खावानाभवंस्तदा ॥ १७ ॥ शिष्टेष्टप्राज्ञकर्माणःसर्वेवर्णास्तदाभवन् ॥ स्वधांपूजांचरक्षोभिर्जनस्थानेप्रणाशितां ॥ १८ ॥

योभूदित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ पृथिव्यांमानुषाणांप्रत्यक्षादेवादयोविचरंतिपुण्यातिशयात् ॥ १२ ॥ प्राणोबलं प्राणादयश्चतदन्यथाप्राणाद्यन्यथा
भावेननाहीयंत अतिश्वासानिश्वासादयोरोगानाभवन्नित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ निष्पूर्तंतटागारामादि हुतंइष्टं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ रामंअभिरामं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भगीरथमिति चयनैःकांचनैश्चितास्व र्णेष्टकमयैःक्रत्वर्थस्थंडिलैर्व्याप्ताचयनैरिष्टकासोपानैर्वाकूलद्वयेउद्गमात्संगमपर्यंतंनिचितेतिवार्थः ॥ १ ॥ राज्ञश्चराजपुत्रांश्चातिक्रम्येतिशेषः ब्राह्मणेभ्यःअमन्यतदत्तवान् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ येनहेतुना

॥५९॥ प्रादान्निहत्यरक्षांसिपितृदेवेभ्यईश्वरः ॥ सहस्रपुत्राःपुरुषादशवर्षशतायुषः ॥ १९ ॥ नचज्येष्ठाःकनिष्ठेभ्यस्तदाश्राद्धान्यकारयन् ॥ श्यामोयुवालोहिता
क्षोमत्तमातंगविक्रमः ॥ २० ॥ आजानुबाहुःसुभुजःसिंहस्कंधोमहाबलः ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ २१ ॥ सर्वभूतमनःकांतोरामोराज्यमका
रयत् ॥ रामोरामोरामइतिप्रजानामभवत्कथा ॥ २२ ॥ रामाद्रामंजगदभूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ चतुर्विधाःप्रजारामःस्वर्गंनीत्वादिवंगतः ॥ २३ ॥ आत्मा
नंसंप्रतिष्ठाप्यराजवंशमिहाष्टधा ॥ सचेन्ममारसंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ २४ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्ये
तिव्याहरन् ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
नारदउवाच भगीरथंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ येनभागीरथीगंगाचयनैःकांचनैश्चिता ॥ १ ॥ यःसहस्रंसहस्राणांकन्याहेमविभूषिताः ॥ राज्ञश्चराज
पुत्रांश्चब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ सर्वारथगताःकन्यारथाःसर्वेचतुर्युजः ॥ २ ॥ रथेरथेशतंनागाःसर्वेवैहेममालिनः ॥ ३ ॥ सहस्रमश्वाश्चैकैकंगजानांपृष्ठतोऽन्वयुः ॥
अश्वेअश्वेशतंगावोगवांपश्चादजाविकं ॥ ४ ॥ तेनाक्रांताजलौघेनदक्षिणाभूयसीर्ददत् ॥ उपह्वरेतिव्यथितातस्यांकेनिषसादह ॥ ५ ॥ तथाभागीरथीगंगा
उर्वशीचाभवत्पुरा ॥ दुहितृत्वंगताराज्ञःपुत्रत्वमगमत्तदा ॥ ६ ॥ तांतुगाथांजगुःप्रीतागंधर्वाःसूर्यवर्चसः ॥ पितृदेवमनुष्याणांशृण्वतांवल्गुवादिनः ॥ ७ ॥ भ
गीरथंयजमानमैक्ष्वाकुंभूरिदक्षिणं ॥ गंगासमुद्रगादेवीवव्रेपितरमीश्वरं ॥ ८ ॥ तस्यसेंद्रैःसुरगणैर्देवैर्यज्ञःस्वलंकृतः ॥ सम्यक्परिगृहीतश्चशांतविघ्नोनिराम
यः ॥ ९ ॥ योयइच्छेतविप्रोवैयत्रयत्रात्मनःप्रियं ॥ भगीरथस्तदाप्रीतस्तत्रतत्राददद्वशी ॥ १० ॥ नादेयंब्राह्मणस्यासीद्यस्ययत्स्यात्प्रियंधनं ॥ सोपिविप्रप्रसा
देनब्रह्मलोकंगतोनृपः ॥ ११ ॥

उपह्वरेसमीपेभूयसीर्दक्षिणाददत्राजाआस्ते तेनहेतुनागंगाजनौघभारे णआक्रांतावेत्रयष्टिवत्तीरप्रदेशेनतिंप्राप्तासतीअतिव्यथितातस्तस्यांकेनिषसादह दक्षिणाभारेणतीरप्रदेशेऽवनतेप्रवाहांबुराज्ञोंकपर्यंतमागतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ तथातेनप्रकारेणगंगाऊरुंभारमश्नुतइतिवा राज्ञऊ रुमश्नुतेइतिवायोगात् उर्वशीअभवत् द्वितीयपक्षेपृषोदरादित्वादादेर्ह्रस्वत्वं पुत्रत्वंनरकात्राणकर्तृत्वं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वशीयोगीयोगप्रभावात् योयत्रदेशेयन्नइच्छेत्सतत्रप्राप्नुयादित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥५९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

येनेति पादपामरीचिपाऋषयः येनकारणेनयदर्थंयातौउदितौ मखौकर्मयज्ञयोगयज्ञौमुखेशामिद्वारभूतौययोस्तौमखमुखौ सूर्यंतदंतर्यामिणौ अवस्थातुमुपस्थातुमिच्छंति तेनैवप्रयोजनेनतंभगीरथंअवस्था तुमिच्छंति तत्रहेतुद्वयं गत्वाराजमितीश्वरमितिच गच्छतीतिगत्वात्रिजगतीतस्यांराजतइतिगत्वाराजःसूर्यः नृपश्च ईश्वरःईशनशीलस्तदंतर्यामीनृपश्च अयंभावः यत्सूर्यदर्शनेनफलंपापनाशादि तदस्यदर्शनेनभवति यच्चसूर्यांतर्यामिणःउपासनेनफलंसत्यसंकल्पत्वादितदस्योपासनेनभवतीतिमरीचिपादीनामयमेवद्रष्टव्यउपास्यश्चजातइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषष्टितमोऽध्यायः

येनयातौमखमुखौदिशाँशाविहपादपाः ॥ तेनावस्थातुमिच्छंतितंगत्वाराजमीश्वरं ॥ १२ ॥ सचेन्ममारस्संजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ १३ ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच दिलीपंचैदैलविलंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यस्ययज्ञशतेष्वासन्प्रयुतायुतशोद्विजाः ॥ १ ॥ तंत्रज्ञानार्थसपन्नायज्वानःपुत्रपौत्रिणः ॥ यइमांवसुसंपूर्णांवसुधांवसुधाधिपः ॥ ईजानोविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योव्यमन्यत ॥ २ ॥ दिलीपस्यतुयज्ञेषुकृतःपंथाहिरण्मयः ॥ तंधर्मइवकुर्वाणाःसेंद्रादेवाःसमागमन् ॥ ३ ॥ सहस्रंयत्रमातंगागच्छंतिपर्वतोपमाः ॥ सौवर्णंचाभवत्सर्वंसदःपरमभास्वरं ॥ ४ ॥ रसानांचाभवन्कुल्याभक्ष्याणांचापिपर्वताः ॥ सहस्रव्यामानृपतेयूपाश्चासन्हिरण्मयाः ॥ ५ ॥ चषालंप्रचषालंचयस्ययूपेहिरण्मये ॥ नृत्यंतेप्सरसस्तस्यषट्सहस्राणिसप्तधा ॥ ६ ॥ यत्रवीणांवादयतिप्रीत्याविश्वावसुःस्वयं ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतराजानंसत्यशीलिनं ॥ ७ ॥ रागखांडवभोज्यैश्चमत्ताःपतिषुशेरते ॥ तदेतदद्भुतंमन्येअन्यैर्नसदृशंनृपैः ॥ ८ ॥ यदप्सुयुध्यमानस्यचक्रेनपरिपेततुः ॥ राजानंदृढधन्वानंदिलीपंसत्यवादिनं ॥ ९ ॥ येपश्यन्भूरिदाक्षिण्यंतेपिस्वर्गजितोनराः ॥ पंचशब्दानजीर्यंतिखट्वांगस्यनिवेशने ॥ १० ॥ स्वाध्यायघोषोज्याघोषःपिबताश्नीतखादत ॥ सचेन्ममारस्संजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ११ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दिलीपमिति ॥ १ ॥ तंत्रंक्रिया सार्द्धश्लोकः ॥ २ ॥ पंथाहिरण्मयः हिरण्मय्यः स्रुचोभवंनीतिविधिमार्गस्ततआरभ्यप्रवृत्तइत्यर्थः धर्मेनिमित्तेपुण्योत्पत्त्यर्थमिवदेवास्तमलंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रागखांडवंगुडोदनं पर्पटिकेतिवैदर्भाः ॥ ८ ॥ अप्सुनपरिपेततुःनममज्जतुः ॥ ९ ॥ खट्वांगइतिऐलबिलस्यदिलीपस्यैवनामांतरं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मांधातेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ द्वादशसमोद्वादशवार्षिकः शयइतिपाठे द्वादशहस्तः व्यजीजयद्विजितवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२॥ रोहितान् लोहितभूप्रदेशान्पद्मरागख

नारदउवाच मांधाताचेद्यौवनाश्वोमृतःसृंजयशुश्रुम ॥ देवासुरमनुष्याणांत्रैलोक्यविजयीनृपः ॥ १ ॥ यंदेवावश्विनौगर्भात्पितुःपूर्वंचकर्षतुः ॥ मृगयां विचरन्राजातृषितःक्लांतवाहनः ॥ २ ॥ धूमंदृष्ट्वागमत्सत्रंपृषदाज्यमवापसः ॥ तंदृष्ट्वायुवनाश्वस्यजठरेसूनुतांगतं ॥ ३ ॥ गर्भाद्विजह्रतुर्देवावश्विनौभिषजां वरौ ॥ तंदृष्ट्वापितुरुत्संगेशयानंदेववर्चसं ॥ ४ ॥ अन्योन्यमब्रुवन्देवाःकमयंधास्यतीतिवै ॥ मामेवायंधयत्वग्रेइतिहस्माहवासवः ॥ ५ ॥ ततोंगुलिभ्योहींद्रस्य प्रादुरासीत्पयोमृतं ॥ मांधास्यतीतिकारुण्याद्यदिंद्रोह्यन्वकंपयत् ॥ ६ ॥ तस्मात्तुमांधातेत्येवंनामतस्याद्भुतंकृतं ॥ ततस्तुधारांपयसोघृतस्यचमहात्मनः ॥ ७ ॥ तस्यास्येयौवनाश्वस्यपाणिरिंद्रस्यचास्रवत् ॥ अपिबत्पाणिमिंद्रस्यसचाप्यन्हाभ्यवर्धत ॥ ८ ॥ सोभवद्द्वादशसमोद्वादशाहेनवीर्यवान् ॥ इमांचपृथिवींकृत्स्ना मेकान्हासव्यजीजयत् ॥ ९ ॥ धर्मात्माधृतिमान्वीरःसत्यसंधोजितेंद्रियः ॥ जनमेजयंसुधन्वानंगयंपूरुंबृहद्रथं ॥ १० ॥ असितंचनृगंचैवमांधातामनुजोजय त् ॥ उदेतिचयतःसूर्योयत्रचप्रतितिष्ठति ॥ ११ ॥ तत्सर्वंयौवनाश्वस्यमांधातुःक्षेत्रमुच्यते ॥ सोश्वमेधशतैरिष्ट्वाराजसूयशतेनच ॥ १२ ॥ अददद्रोहितान्म त्स्यान्ब्राह्मणेभ्योविशांपते ॥ हैरण्यान्योजनोत्सेधानायतान्शतयोजनं ॥ १३ ॥ बहुप्रकारान्सुस्वादून्भक्ष्यभोज्यान्नपर्वतान् ॥ अतिरिक्तंब्राह्मणेभ्योभुंजा नोहीयतेजनः ॥ १४ ॥ भक्ष्यान्नपाननिचयाःशुशुभुस्त्वन्नपर्वताः ॥ घृतह्रदाःसूपपंकादधिफेनागुडोदकाः ॥ १५ ॥ रुरुधुःपर्वतान्नद्योमधुक्षीरवहाःशुभाः ॥ देवासुरनरायक्षागंधर्वोरगपक्षिणः ॥ १६ ॥ विप्रास्तत्रागताश्चासन्वेदवेदांगपारगाः ॥ ब्राह्मणाऋषयश्चापिनासंस्तत्राविपश्चितः ॥ १७ ॥ समुद्रांतांवसु मतींवसुपूर्णांतुसर्वतः ॥ सतांब्राह्मणसात्कृत्वाजगामास्तंतदानृपः ॥ १८ ॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्व्याप्यस्वयशसादिशः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्व या ॥ १९ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवध पर्वणिषोडशराजकीयेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

निमतोवामत्स्यान्देशविशेषान् हैरण्यान् स्वर्णाकरयुक्तान् जनोत्सेधान् जनेषुउत्सेधउच्छ्रायोयेषांतान् मत्स्यदशोत्पन्नेहिनद्यावद्यापिपरंपरयापूर्वापरौसमुद्रौगच्छतइतितेषामुच्छ्रितत्वंप्रसिद्धं ॥ १३ ॥ अति रिक्तमवशिष्टंभुंजानोजनएवहीयतेनत्वन्नमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ययातिमिति ॥ १ ॥ प्राज्यदक्षिणैः बहुदक्षिणैः ॥ २ ॥ अब्राह्मणानांब्राह्मणद्वेषिणां म्लेच्छानामितियावत् परिसंख्यायअपहृय ॥ ३ ॥ ४ ॥ चतुर्भ्यःऋत्विग्भ्यः प्राचीदिग्घोतुर्दक्षिणाध्वर्योरित्यादि

नारदउवाच ययातिंनाहुषंचैवमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ राजसूयशतैरिष्ट्वासोश्वमेधशतेनच ॥ १ ॥ पुंडरीकसहस्रेणवाजपेयशतैस्तथा ॥ अतिरात्रसहस्रेण चातुर्मास्यश्चकामतः ॥ अग्निष्टोमैश्चविविधैःसत्रैश्चप्राज्यदक्षिणैः ॥ २ ॥ अब्राह्मणानांयद्वित्तंपृथिव्यामस्तिकिंचन ॥ तत्सर्वंपरिसंख्यायततोब्राह्मणसात्करोत् ॥ ३ ॥ सरस्वतीपुण्यतमानदीनांतथासमुद्राःसरितःसाद्रयश्च ॥ ईजानायपुण्यतमाययराज्ञेघृतंपयोदुदुहुर्नाहुषाय ॥ ४ ॥ व्यूढेदेवासुरेयुद्धेकृत्वादेवसहायतां ॥ चतुर्धाव्यभजत्सर्वांचतुर्भ्यःपृथिवीमिमां ॥ ५ ॥ यज्ञैर्नानाविधैरिष्ट्वाप्रजामुत्पाद्यचोत्तमां ॥ देवयान्यांचौशनस्यांशर्मिष्ठायांचधर्मतः ॥ ६ ॥ देवारण्येषुसर्वेषुविजहारामरोपमः ॥ आत्मनःकामचारेणद्वितीयइववासवः ॥ ७ ॥ यदानाभ्यगमच्छांतिंकामानांसर्ववेदवित् ॥ ततोगाथामिमांगीत्वासदारःप्राविशद्वनं ॥ ॥ ८ ॥ यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥ नालमेकस्यतत्सर्वमितिमत्वाशमंव्रजेत् ॥ ९ ॥ एवंकामान्परित्यज्ययया तिर्धृतिमेत्यच ॥ पूरुंराज्येप्रतिष्ठाप्यप्रयातोवनमीश्वरः ॥ १० ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ११ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ नारदउवाच नाभागमंबरीषंचमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यःसहस्रंसहस्राणांराज्ञांचैकस्त्वयोधयत् ॥ १ ॥ जिगीषमाणाःसंग्रामेसमंताद्वैरिणोभ्ययुः ॥ अस्त्रयुद्धविदोघोराःसृजंतश्चाशिवागिरः ॥ २ ॥ बललाघवशिक्षाभिस्तेषांसोस्त्रबलेनच ॥ छत्रायुधध्वजरथांश्छित्वाप्रासान्गतव्यथः ॥ ३ ॥ तएनंमुक्तसन्नाहाःप्रार्थयन्जीवितैषिणः ॥ शरण्यमीयुःशरणंतवास्मइतिवादिनः ॥ ४ ॥ सतुतान्वशगान्कृत्वाजित्वाचेमांवसुंधरां ॥ ईजेयज्ञशतैरिष्टैर्यथाशास्त्रंतथानघ ॥ ५ ॥ बुभुजुःसर्वसंपन्नमन्नमन्येजनाःसदा ॥ तस्मिन्यज्ञेतुविप्रेंद्राःसंतृप्ताःपरमार्चिताः ॥ ६ ॥ मोदकान्पूरिकापूपान्स्वादुपूर्णाश्चशष्कुलीः ॥ करंभान्पृथुमृद्वीकाअन्नानिसुकृतानिच ॥ ७ ॥ सूपान्मैरेयकापूपान्रागखांडवपानकान् ॥ मृष्टान्नानिसुयुक्तानिमृदूनिसुरभीणिच ॥ ८ ॥ घृतंमधुपयस्तोयंदधीनिरसवंतिच ॥ फलंमूलंचसुस्वादुद्विजास्तत्रोपभुंजते ॥ ९ ॥ मादनीयानिपापानिविदित्वाचात्मनःसुखं ॥ अपिबंतयथाकामंपानपागीतवादितैः ॥ १० ॥

श्रुतेः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ नाभागमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मादनीयानिमदकराणिसुरादीनि पापानिपापहेतूनीतिज्ञात्वापिसुखलिप्सवःपिबंतीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ अत्यकालयद्दातुंनिष्कासितवान् जिताराजानएवसोपस्करदक्षिणात्वेनदत्ताः तेषांराज्यानितेराजानश्चब्राह्मणसात्कृताइत्यर्थः ॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुः

तत्रस्मगाथागायंतिक्षीबाल्दष्टाःपठंतिच ॥ नाभागस्तुतिसंयुक्तानवृतुश्चसहस्रशः ॥ ११ ॥ तेषुयज्ञेष्वंबरीषोदक्षिणामत्यकालयत् ॥ राज्ञांशतसहस्राणिदशप्र युतयाजिनां ॥ १२ ॥ हिरण्यकवचान्सर्वान्श्वेतच्छत्रप्रकीर्णकान् ॥ हिरण्यस्यंदनारूढान्सानुयात्रपरिच्छदान् ॥ १३ ॥ ईजानोविततेयज्ञेदक्षिणामत्यकाल यत् ॥ मूर्धाभिषिक्तांश्चनृपान्राजपुत्रशतानिच ॥ १४ ॥ सदंडकोशनिचयान्ब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ नैवंपूर्वेजनाश्चक्रुर्नकरिष्यंतिचापरे ॥ १५ ॥ यदंबरी षोनृपतिःकरोत्यमितदक्षिणः ॥ इत्येवमनुमोदंतेप्रीतायस्यमहर्षयः ॥ १६ ॥ सचेन्ममारस्त्वंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच शशबिंदुंचराजानंमृतंस्त्वंजयशुश्रुम ॥ ईजेसविविधैर्यज्ञैःश्रीमान्सत्यपराक्रमः ॥ १ ॥ तस्यभार्यासहस्राणां शतमासीन्महात्मनः ॥ एकैकस्यांचभार्यायांसहस्रंतनयाभवन् ॥ २ ॥ तेकुमाराःपराक्रांताःसर्वेनियुतयाजिनः ॥ राजानःक्रतुभिर्मुख्यैरीजानावेदपारगाः ॥ ॥ ३ ॥ हिरण्यकवचाःसर्वेसर्वेचोत्तमधन्विनः ॥ सर्वेश्वमेधैरीजानाःकुमाराःशाशबिंदवाः ॥ ४ ॥ तानश्वमेधेराजेंद्रोब्राह्मणेभ्योददत्पिता ॥ शतंशतंरथगजा एकैकंपृष्ठतोन्वयुः ॥ ५ ॥ राजपुत्रंतदाकन्यास्तपनीयस्वलंकृताः ॥ कन्यांकन्यांशतंनागानागेनागेशतंरथाः ॥ ६ ॥ रथेरथेशतंचाश्वाबलिनोहेममालिनः ॥ अश्वे अश्वेगोसहस्रंगवांपंचाशदाविकाः ॥ ७ ॥ एतद्धनमपर्याप्तमश्वमेधेमहामखे ॥ शशबिंदुर्महाभागोब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ ८ ॥ वार्क्षाश्चयूपायावंतअश्वमेधेम हामखे ॥ तेतथैवपुनश्चान्येतावंतःकांचनाभवन् ॥ ९ ॥ भक्ष्यान्नपाननिचयाःपर्वताःक्रोशमुच्छ्रिताः ॥ तस्याश्वमेधेनिर्वृत्तेराज्ञःशिष्टास्त्रयोदश ॥ १० ॥ तुष्ट पुष्टजनाकीर्णांशांतविघ्नामनामयां ॥ शशबिंदुरिमांभूमिंचिरंभुक्त्वादिवंगतः ॥ ११ ॥ सचेन्ममारस्त्वंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनु तप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीम०द्रोणप०अभि०षोडशराजकीयेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥

षष्टितमोध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शशबिंदुमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ त्रयोदशात्रनिचयाःशिष्टाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गयमितिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नक्षत्रविहितादक्षिणाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

नारदउवाच गयंचामूर्त्तरयसंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ योवैवर्षशतंराजाहुतशिष्टाशनोऽभवत् ॥ १ ॥ तस्मैह्यग्निर्वरंप्रादात्ततोवव्रेवरंगयः ॥ तपसाब्रह्मचर्येण
व्रतेननियमेनच ॥ २ ॥ गुरूणांचप्रसादेनवेदानिच्छामिवेदितुं ॥ स्वधर्मेणाविहिंस्यान्यान्धनमिच्छामिचाक्षयं ॥ ३ ॥ विप्रेषुददतश्चैवश्रद्धाभवतुनित्यशः ॥
अनन्यासुसवर्णासुपुत्रजन्मचमेभवेत् ॥ ४ ॥ अन्नंमेददतःश्रद्धाधर्मेमेरमतांमनः ॥ अविघ्नंचास्तुमेनित्यंधर्मकार्येषुपावक ॥ ५ ॥ तथाभविष्यतीत्युक्तातत्रैवां
तरधीयत ॥ गयोह्यवाप्यतत्सर्वंधर्मेणारीनजीजयत् ॥ ६ ॥ सदर्शपौर्णमासीभ्यांकालेष्वाग्रयणेनच ॥ चातुर्मास्यैश्चविविधैर्यज्ञैश्चावाप्तदक्षिणैः ॥ ७ ॥ अय
जच्छ्रद्धयाराजापरिसंवत्सरान्शतं ॥ गवांशतसहस्राणिशतमश्वशतानिच ॥ ८ ॥ शतंनिष्कसहस्राणिगवांचाप्ययुतानिषट् ॥ उत्थायोत्थायसंप्रादात्परिसं
वत्सरान्शतं ॥ ९ ॥ नक्षत्रेषुचसर्वेषुददन्नक्षत्रदक्षिणाः ॥ ईजेचविविधैर्यज्ञैर्यथासोमोंगिरायथा ॥ १० ॥ सौवर्णांपृथिवींकृत्वायइमांमणिशर्करां ॥ विप्रेभ्यः
प्राददद्राजासोश्वमेधेमहामखे ॥ ११ ॥ जांबूनदमयायूपाःसर्वेरत्नपरिच्छदाः ॥ गयस्यासन्समृद्धास्तुसर्वभूतमनोहराः ॥ १२ ॥ सर्वकामसमृद्धंचप्रादादन्नं
गयस्तदा ॥ ब्राह्मणेभ्यःप्रहृष्टेभ्यःसर्वभूतेभ्यएवच ॥ १३ ॥ ससमुद्रवनद्वीपनदीनदवनेषुच ॥ नगरेषुचराष्ट्रेषुदिविव्योम्निचयेऽवसन् ॥ १४ ॥ भूतग्रामाश्च
विविधाःसंतृप्तायज्ञसंपदा ॥ गयस्यसदृशोयज्ञोनास्त्यन्यइतितेब्रुवन् ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशद्योजनायामात्रिंशद्योजनमायता ॥ पश्चात्पुरश्चतुर्विंशद्वेदीह्यासी
द्धिरण्मयी ॥ १६ ॥ गयस्ययजमानस्यमुक्तावज्रमणिस्तृता ॥ प्रादात्सब्राह्मणेभ्योथवासांस्याभरणानिच ॥ १७ ॥ यथोक्तादक्षिणाश्चान्याविप्रेभ्योभूरिद
क्षिणः ॥ यत्रभोजनशिष्टस्यपर्वताःपंचविंशतिः ॥ १८ ॥ कुल्याःकुशलवाहिन्योरसानामभवंस्तदा ॥ वस्त्राभरणगंधानांराशयश्चपृथग्विधाः ॥ १९ ॥ यस्यप्र
भावाच्चगयस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ वटश्चाक्षय्यकरणःपुण्यंब्रह्मसरश्चतत् ॥ २० ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्य
थाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच सांकृतिंरंतिदेवंचमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यस्यद्विशतसाहस्राआसन्सूदामहात्मनः ॥ १ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांकृतिमिति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पारिभाषिकंनिष्कमाह सहस्रशइति ॥ १० ॥ अध्यर्धमासंपक्षेपक्षेइत्यर्थः शतंसमाइतिवाक्यशेषात् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

गृहानभ्यागतान्विप्रानतिथीन्परिवेषकाः॥पक्वापक्वंदिवारात्रंवरान्नममृतोपमं॥ २॥न्यायेनाधिगतंवित्तंब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत॥ वेदानधीत्यधर्मेणयश्चक्रेद्विष
॥५४॥ तोवशे ॥३॥ उपस्थिताश्चपशवःस्वयंयंशंसितव्रतं॥बहवःस्वर्गमिच्छंतोविधिवत्सत्रयाजिनं ॥४॥ नदीमहानसाद्यस्यप्रवृत्ताचर्मराशितः॥तस्माच्चर्मण्वतीपूर्व
मग्निहोत्रेऽभवत्पुरा ॥ ५ ॥ ब्राह्मणेभ्योददन्निष्कान्सौवर्णान्सप्रभावतः ॥ तुभ्यंनिष्कंतुभ्यंनिष्कमितिहस्मप्रभाषते ॥६॥ तुभ्यंतुभ्यमितिप्रादान्निष्कान्निष्का
न्सहस्रशः ॥ ततःपुनःसमाश्वास्यनिष्कानेवप्रयच्छति ॥ ७॥ अल्पंदत्तंमयाद्येतिनिष्ककोटिंसहस्रशः ॥ एकाह्नादास्यतिपुनःकोन्यस्तत्संप्रदास्यति ॥ ८ ॥ द्वि
जपाणिवियोगेनदुःखंमेशाश्वतंमहत् ॥ भविष्यतिनसंदेहएवंराजाददद्वसु ॥ ९ ॥ सहस्रशश्चसौवर्णान्वृषभान्गोशतानुगान् ॥ सार्धंशतंसुवर्णानांनिष्कमा
हुर्धनंतथा ॥ १० ॥ अध्यर्धमासमददद्ब्राह्मणेभ्यःशतंसमाः ॥ अग्निहोत्रोपकरणंयज्ञोपकरणंचयत् ॥ ११ ॥ ऋषिभ्यःकरकान्कुंभान्स्थालीःपिठरमेवच ॥ श
यनासनयानानिप्रासादांश्चगृहाणिच ॥ १२ ॥ वृक्षांश्चविविधान्दद्यादन्नानिचधनानिच ॥ सर्वंसौवर्णमेवासीद्रंतिदेवस्यधीमतः ॥ १३ ॥ तत्रास्यगाथागा
यंतियेपुराणविदोजनाः ॥ रंतिदेवस्यतांदृष्ट्वासमृद्धिमतिमानुषीं ॥ १४ ॥ नैतादृशंदृष्टपूर्वंकुबेरसदनेष्वपि ॥ धनंचपूर्यमाणंनःकिंपुनर्मनुजेष्विति ॥ १५ ॥ व्य
क्तंवस्वोकसारेयमित्यूचुस्तत्रविस्मिताः ॥ सांकृतेरंतिदेवस्ययांरात्रिमतिथिर्वसेत् ॥ १६ ॥ आलभ्यंततदागावःसहस्राण्येकविंशतिः ॥ तत्रस्मसूदाःक्रोशंति
सुमृष्टमणिकुंडलाः ॥ १७॥ सूपंभूयिष्ठमश्नीध्वंनाद्यमांसंयथापुरा ॥ रंतिदेवस्ययत्किंचित्सौवर्णमभवत्तदा ॥ १८ ॥ तत्सर्वंविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥
प्रत्यक्षंतस्यहव्यानिप्रतिगृह्णंतिदेवताः ॥ १९ ॥ कव्यानिपितरःकालेसर्वकामान्द्विजोत्तमाः ॥ सचेन्ममारस्त्वंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ २० ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तु
भ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्तष
ष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥५४॥

वस्वोकसारासलोपआर्षः कनकमयानिओकांसिसारोयस्याःसातथा ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दौष्यंतिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ क्रूरानिति यथामनःशिलामयाःशिलाःजतुराशिभिर्लाक्षापुंजैर्युक्तास्तत्सदृशान्रक्तबिंदुयुक्तान्रक्तपीतवर्णान्व्याघ्रविशेषान्वशेऽकरोदित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

नारदउवाच दौष्यंतिंभरतंचापिमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ कर्माण्यसुकराण्यन्यैःकृतवान्यःशिशुर्वने ॥ १ ॥ हिमावदातान्यःसिंहान्नखदंष्ट्रायुधान्बली ॥ निर्वी
र्यांस्तरसाकृत्वाविचकर्षबबंधच ॥ २ ॥ क्रूरांश्चोग्रतरान्व्याघ्रान्दमित्वाचाकरोद्वशे ॥ मनःशिलाइवशिलाःसंयुक्ताजतुराशिभिः ॥ ३ ॥ व्यालादींश्चातिबलवा
न्सुप्रतीकान्गजानपि ॥ दंष्ट्रासुगृह्यविमुखान्शुष्कास्यानकरोद्वशे ॥ ४ ॥ महिषानप्यतिबलोबलिनोविचकर्षह ॥ सिंहानांचसुदृप्तानांशतान्याकर्षयद्बलात्
॥ ५ ॥ बलिनःसृमरान्खड्गान्नानासत्वानिचाप्युत ॥ कृच्छ्रप्राणंवनेबध्वादमयित्वाप्यवासृजत् ॥ ६ ॥ तंसर्वदमनेत्याहुर्द्विजास्तेनास्यकर्मणा ॥ तंप्रत्यषेध
ज्जननीमासत्वानिविजीजहि ॥ ७ ॥ सोश्वमेधशतेनेष्ट्वायमुनामनुवीर्यवान् ॥ त्रिशताश्वान्सरस्वत्यांगंगामनुचतुःशतान् ॥ ८ ॥ सोश्वमेधसहस्रेणराजसूय
शतेनच ॥ पुनरीजेमहायज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ ९ ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यामिष्ट्वाविश्वजिताअपि ॥ वाजपेयसहस्राणांसहस्रैश्चसुसंवृतैः ॥ १० ॥ इष्ट्वा
शाकुंतलोराजातर्पयित्वाद्विजान्धनैः ॥ सहस्रंयत्रपद्मानांकण्वायभरतोददौ ॥ ११ ॥ जांबूनदस्यशुद्धस्यकनकस्यमहायशाः ॥ यस्ययूपःशतव्यामःपरिणा
हेनकांचनः ॥ १२ ॥ समागम्यद्विजैःसार्धंसेंद्रैर्देवैःसमुच्छ्रितः ॥ अलंकृतान्राजमानान्सर्वरत्नैर्मनोहरैः ॥ १३ ॥ हैरण्यानश्वान्द्विरदान्रथानुष्ट्रानजाविकं ॥ दासी
दासंधनंधान्यंगाःसवत्साःपयस्विनीः ॥ १४ ॥ ग्रामान्गृहांश्चक्षेत्राणिविविधांश्चपरिच्छदान् ॥ कोटीशतायुतांश्चैवब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ १५ ॥ चक्रवर्ती
ह्यदीनात्माजितारिर्ह्यजितःपरैः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ १६ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्या
हरन् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच पृ
थुंवैन्यंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यमभ्यषिंचन्साम्राज्येराजसूयेमहर्षयः ॥ १ ॥ यत्नतःप्रथितेत्यूचुःसर्वानभिभवन्पृथुः ॥ क्षतान्नस्त्रास्यतेसर्वानित्येवंक्षत्रि
योभवत् ॥ २ ॥ पृथुंवैन्यंप्रजादृष्ट्वारक्ताःस्मेतियदब्रुवन् ॥ ततोराजेतिनामास्यअनुरागादजायत ॥ ३ ॥

कृच्छ्रप्राणंसंकटगतंयथास्यात्तथाबध्वा ॥ ६ ॥ माविजीजहि माहिंसीः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ व्यामोहस्तचतुष्टयं परिणाहेनदैर्घ्येण ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पृथुमिति ॥ १ ॥ प्रथितापृथ्वीअनेनेतिपृथुरित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ तेषांदर्भाणामेवचीराणिवल्कलानियैःप्रजाःसंवीताः तान्येवपरिधानीयानिशयनानिचेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ध्वजभंगस्तोरणादिना ॥ ९ ॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥

अकृष्टपच्यापृथिवीआसीद्वैन्यस्यकामधुक् ॥ सर्वाःकामदुघागावःपुटकेपुटकेमधु ॥ ४ ॥ आसन्हिरण्मयादर्भाःसुखस्पर्शाःसुखावहाः ॥ तेषांचीराणिसंवी
ताःप्रजास्तेष्वेवशेरते ॥५॥ फलान्यमृतकल्पानिस्वादूनिचमधूनिच ॥ तेषामासीत्तदाहारोनिराहाराश्चनाभवन् ॥ ६ ॥ अरोगाःसर्वसिद्धार्थामनुष्याह्यकुतो
भयाः ॥ न्यवसंतयथाकामंवृक्षेषुचगुहासुच ॥ ७॥ प्रविभागोनराष्ट्राणांपुराणांचाभवत्तदा ॥ यथासुखंयथाकामंतथैतामुदिताःप्रजाः ॥८॥ तस्यसंस्तंभिता
ह्यापःसमुद्रमभियास्यतः ॥ पर्वताश्चददुर्मार्गंध्वजभंगश्चनाभवत् ॥ ९॥ तंवनस्पतयःशैलादेवासुरनरोरगाः ॥ सप्तर्षयःपुण्यजनागंधर्वाप्सरसोपिच ॥ १०॥
पितरश्चसुखासीनमभिगम्येदमब्रुवन् ॥ सम्राडसिक्षत्रियोसिराजागोप्तापितासिनः ॥ ११ ॥ देह्यस्मभ्यंमहाराजप्रभुःसन्नीप्सितान्वरान् ॥ यैर्वयंशाश्वती
स्तृप्तीर्वर्त्तयिष्यामहेसुखं ॥ १२ ॥ तथेत्युक्त्वापृथुर्वैन्योगृहीत्वाजगवंधनुः ॥ शरांश्चाप्रतिमान्घोरांश्चिंतयित्वाब्रवीन्महीं ॥ १३ ॥ एह्येहिवसुधेक्षिप्रंक्षरैभ्यः
कांक्षितंपयः ॥ ततोदास्यामिभद्रंतेअन्नंयस्ययथेप्सितं ॥ १४ ॥ वसुधोवाच दुहितृत्वेनमांवीरसंकल्पयितुमर्हसि ॥ तथेत्युक्त्वापृथुःसर्वंविधानमकरो
द्वशी ॥ १५ ॥ ततोभूतनिकायास्तांवसुधांदुदुहुस्तदा ॥ तांवनस्पतयःपूर्वंसमुत्तस्थुर्दुधुक्षवः ॥ १६ ॥ सातिष्ठद्वत्सलावत्संदोग्धृपात्राणिचेच्छती ॥ वत्सोभूत्पु
ष्पितःशालःप्लक्षोदोग्धाभवत्तदा ॥ १७॥ छिन्नप्ररोहणंदुग्धंपात्रमौदुंबरंशुभं ॥ उदयःपर्वतोवत्सोमेरुर्दोग्धामहागिरिः ॥ १८ ॥ रत्नान्योषधयोदुग्धंपात्रमश्मम
यंतथा ॥ दोग्धाचासीत्तदादेवोदुग्धमूर्जस्करंप्रियं ॥ १९ ॥ असुरादुदुहुर्मायामामपात्रेतुतेतदा ॥ दोग्धाद्विमूर्धातत्रासीद्वत्सश्चासीद्विरोचनः ॥ २० ॥ कृषिं
चसस्यंचनरादुदुहुःपृथिवीतले ॥ स्वायंभुवोमनुर्वत्सस्तेषांदोग्धाभवत्पृथुः ॥ २१ ॥ अलाबुपात्रेचतथाविषंदुग्धावसुंधरा ॥ धृतराष्ट्रोभवद्दोग्धातेषांवत्सस्तुत
क्षकः ॥ २२ ॥ सप्तर्षिभिर्ब्रह्मदुग्धातथाचाक्लिष्टकर्मभिः ॥ दोग्धाबृहस्पतिःपात्रंछंदोवत्सश्चसोमराट् ॥ २३ ॥ अंतर्धानंचामपात्रेदुग्धापुण्यजनैर्विराट् ॥ दोग्धावै
श्रवणस्तेषांवत्सश्चासीद्वृषध्वजः ॥ २४ ॥ पुण्यगंधान्पद्मपात्रेगंधर्वाप्सरसोऽदुहन् ॥ वत्सश्चित्ररथस्तेषांदोग्धाविश्वरुचिःप्रभुः ॥ २५ ॥ स्वधांरजतपात्रेषुदुदुहुः
पितरश्चतां ॥ वत्सोवैवस्वतस्तेषांयमोदोग्धांतकस्तदा ॥ २६ ॥ एवंनिकायैस्तैर्दुग्धापयोभीष्टंहिसाविराट् ॥ यैर्वर्त्तयंतितेह्यद्यपात्रैर्वत्सैश्चनित्यशः ॥ २७ ॥

॥ १८ ॥ दोग्धेति चाद्वत्सोपिदेवएव प्रियंदुग्धं पात्रमप्यर्थान्मनएवेतिकल्प्यं ग्रंथांतराद्वावत्सपात्रेज्ञेये एवमन्यत्रापि ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ विराट्पृथिवी ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ पार्थिवाः पृथ्वीसंबंधिपदार्थाः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥ येमृतास्तेतीतायेवर्तमानास्तेपिमरिष्यंत्येवेत्याह

यज्ञैश्चविविधैरिष्ट्वापृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ॥ संतर्पयित्वाभूतानिसर्वैःकामैर्मनःप्रियैः ॥ २८ ॥ हैरण्यानकरोद्राजायेकेचित्पार्थिवाभुवि ॥ तान्ब्राह्मणेभ्यःप्राय च्छदश्वमेधेमहामखे ॥ २९ ॥ षष्टिनागसहस्राणिषष्टिनागशतानिच ॥ सौवर्णानकरोद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चतान्ददौ ॥ ३० ॥ इमांचपृथिवींसर्वांमणिरत्नविभू षितां ॥ सौवर्णीमकरोद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चतांददौ ॥ ३१ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ ३२ ॥ अयज्वानम दाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥

नारदउवाच रामोमहातपाःशूरोवीरलोकनमस्कृतः ॥ जामदग्न्योप्यतियशाअवितृप्तोमरिष्यति ॥ १ ॥ यस्माद्यमनुपर्येतिभूमिंकुर्वन्निमांसुखां ॥ नचा सीद्विक्रियायस्यप्राप्यश्रियमनुत्तमां ॥ २ ॥ यःक्षत्रियैःपरामृष्टेवत्सेपितरिचाब्रुवन् ॥ ततोवधीत्कार्त्तवीर्यमजितंसमरेपरैः ॥ ३ ॥ क्षत्रियाणांचतुःषष्टिमयुता निसहस्रशः ॥ तदामृत्योःसमेतानिएकेनधनुषाजयत् ॥ ४ ॥ ब्रह्मद्विषांचाथतस्मिन्सहस्राणिचतुर्दश ॥ पुनरन्यान्निजग्राहदंतकूरंजघानह ॥ ५ ॥ सहस्रंमुस लेनाहन्सहस्रमसिनावधीत् ॥ उद्बंधनात्सहस्रंचसहस्रमुदकेधृतं ॥ ६ ॥ दंतान्भंक्त्वासहस्रस्यकर्णान्नासान्यकृंतत ॥ ततःसप्तसहस्राणांकटुधूपमपाययत् ॥ ७ ॥ शिष्टान्बध्वाचहत्वावैतेषांमूर्ध्निविभिद्यच ॥ गुणावतीमुत्तरेणखांडवाद्दक्षिणेनच ॥ गिर्यंतेशतसाहस्राहैहयाःसमरेहताः ॥ ८ ॥ सरथाश्वगजावीरानिहतास्तत्रशे रते ॥ पितुर्वधामर्षितेनजामदग्न्येनधीमता ॥ ९ ॥ निजघ्नेदशसाहस्रान्रामःपरशुनातदा ॥ नह्यमृष्यततावाचोयास्तैर्भृशमुदीरिताः ॥ १० ॥ भृगोरामाभिधावे तियदाक्रंदन्द्विजोत्तमाः ॥ ततःकाश्मीरदरदान्कुंतिक्षुद्रकमालवान् ॥ ११ ॥ अंगवंगकलिंगांश्चविदेहांस्ताम्रलिप्तकान् ॥ रक्षोवाहान्वीतिहोत्रांस्त्रिगर्त्तान्मा र्त्तिकावतान् ॥ १२ ॥ शिवीनन्यांश्चराजन्यान्देशान्देशान्सहस्रशः ॥ निजघानशितैर्बाणैर्जामदग्न्यःप्रतापवान् ॥ १३ ॥ कोटीशतसहस्राणिक्षत्रियाणांसहस्र शः ॥ इंद्रगोपकवर्णस्यबंधुजीवनिभस्यच ॥ १४ ॥ रुधिरस्यपरीवाहैःपूरयित्वासरांसिच ॥ सर्वानष्टादशद्वीपान्वशमानीयभार्गवः ॥ १५ ॥

रामइति ॥ १ ॥ योरामःइमांपृथ्वींसुखामनुपद्रवांकुर्वन्आद्यमादियुगविहितंधर्ममनुपर्येतिस्मअनुप्रवर्तितवानित्यर्थः ॥ २ ॥ क्षत्रियैःकार्तवीर्यपुत्रैः अब्रुवन्नविकत्थयन् ॥ ३ ॥ मृत्योर्मृत्युमवधीकृत्य ॥ ४ ॥ तस्मिंस्तन्मध्येएव दंतकूरंतद्देशाधिपतिं ॥ ५ ॥ उद्बंधनाद्वृक्षशाखावलंबनात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नैराश्रमवासिभिः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अष्टनलेत्यत्रनलशब्दश्चतुर्हस्तवचनः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ईजेक्रतुशतैःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ वेदीमष्टनलोत्सेधांसौवर्णांविधिनिर्मितां ॥ १६ ॥ सर्वरत्नशतैःपूर्णांपताकाशतमालिनीं ॥ ग्राम्यारण्यैःपशुगणैःसंपूर्णांचमहीमिमां ॥ १७ ॥ रामस्यजामदग्न्यस्यप्रतिजग्राहकश्यपः ॥ ततःशतसहस्राणिद्विपेंद्रान्हेमभूषणान् ॥ १८ ॥ निर्दस्युंपृथिवींकृत्वाशिष्टेष्टजनसंकुलां ॥ कश्यपायददौरामोहयमेधेमहामखे ॥ १९ ॥ त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवींकृत्वानिःक्षत्रियांप्रभुः ॥ इष्ट्वाक्रतुशतैर्वीरोब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ २० ॥ सप्तद्वीपांवसुमतींमारीचोगृह्णतद्विजः ॥ रामंप्रोवाचनिर्गच्छवसुधातोममाज्ञया ॥ २१ ॥ सकश्यपस्यवचनात्प्रोत्सार्यसरितांपतिं ॥ इषुपातेयुधांश्रेष्ठःकुर्वन्ब्राह्मणशासनं ॥ ॥ २२ ॥ अध्यावसद्गिरिश्रेष्ठंमहेंद्रंपर्वतोत्तमं ॥ एवंगुणशतैर्युक्तोभृगूणांकीर्तिवर्धनः ॥ २३ ॥ जामदग्न्योह्यतियशाम्रिष्यतिमहाद्युतिः ॥ त्वयाचतुर्भद्रतरःपुत्रात्पुण्यतरस्तव ॥ २४ ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ एतेचतुर्भद्रतरास्त्वयाभद्रशताधिकाः ॥ मृतानरवरश्रेष्ठम्रिष्यंतिचसृंजय ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यासउवाच पुण्यमाख्यानमायुष्यंश्रुत्वाषोडशराजिकं ॥ अव्याहरन्नरपतिस्तूष्णीमासीत्ससृंजयः ॥ १ ॥ तमब्रवीत्तथासीनंनारदोभगवानृषिः ॥ श्रुतंकीर्तयतोमत्त्यंगृहीतंतेमहाद्युते ॥ २ ॥ आहोस्विदंततोनष्टंश्राद्धंशूद्रीपताविव ॥ सएवमुक्तःप्रत्याहप्रांजलिःसृंजयस्तदा ॥ ३ ॥ एतच्छ्रुत्वामहाबाहोधन्यमाख्यानमुत्तमं ॥ राजर्षीणांपुराणानांयज्वनांदक्षिणावतां ॥ ४ ॥ विस्मयेनहतेशोकेतमसीवार्कतेजसा ॥ विपाप्मास्म्यव्यथोपेतोब्रूहिकिंकरवाण्यहं ॥ ५ ॥ नारदउवाच दिष्ट्याऽपह्नुतशोकस्त्वंवृणीष्वेहयदिच्छसि ॥ तत्तत्प्रपत्स्यसेसर्वंनमृषावादिनोवयं ॥ ६ ॥ सृंजयउवाच एतेनैवप्रतीतोहंप्रसन्नोयद्भवान्मम ॥ प्रसन्नोयस्यभगवान्नतस्यास्तीहदुर्लभं ॥ ७ ॥ नारदउवाच मृतंददानितेपुत्रंदस्युभिर्निहतंवृथा ॥ उद्धृत्यनरकात्कष्टात्पशुवत्प्रोक्षितंयथा ॥ ८ ॥ व्यासउवाच प्रादुरासीत्ततःपुत्रःसृंजयस्याद्भुतप्रभः ॥ प्रसन्नेनर्षिणादत्तःकुबेरतनयोपमः ॥ ९ ॥ ततःसंगम्यपुत्रेणप्रीतिमानभवन्नृपः ॥ ईजेचक्रतुभिःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ १० ॥ अकृतार्थश्चभीतश्चनचसान्नाहिकोहतः ॥ अयज्वात्वनपत्यश्चततोसौजीवितःपुनः ॥ ११ ॥

पुण्यमाख्यानमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विस्मयेनपुण्याख्यानश्रवणजनितचित्तविस्तारेण ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रतीतःप्रीतः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ सान्नाहिकःयुद्धोद्यतः ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१२॥१३॥१४॥अप्राप्यंईहितमीप्सितंकिंचिदपिनशक्यंनसुलभं ॥१५॥१६॥ अंतान्मरणात् भावगतःसंपन्नात्रः द्विजोचितांद्विजैरभिमतां॥१७॥१८॥ अघंदुःखं ॥१९॥ अभिमानंमानातिशयं चिंतयन्न

शूरोवीरःकृतार्थश्चप्रताप्यारीन्सहस्रशः॥ अभिमन्युर्गतोवीरःपृतनाभिमुखोहतः॥१२॥ ब्रह्मचर्येणयान्कांश्चित्प्रज्ञयाचश्रुतेनच॥ इष्टैश्चक्रतुभिर्यांतितांस्तेपु
त्रोक्षयान्गतः॥ १३॥ विद्वांसःकर्मभिःपुण्यैःस्वर्गमीहंतिनित्यशः॥ नतुस्वर्गादयंलोकःकाम्यतेस्वर्गवासिभिः॥१४॥ तस्मात्स्वर्गगतंपुत्रमर्जुनस्यहतंरणे॥
नचेहानयितुंशक्यंकिंचिदप्राप्यमीहितं॥ १५ ॥ यांयोगिनोध्यानविविक्तदर्शनाःप्रयांतियांचोत्तमयज्विनोजनाः॥ तपोभिरिद्धैरनुयांतियांतथातामक्षयां
तेतनयोगतोगतिं॥ १६॥ अंतात्पुनर्भावगतोविराजतेराजेववीरोह्यमृतात्मरश्मिभिः॥ तामैंदवीमात्मतनुंद्विजोचितांगतोभिमन्युर्नसशोकमर्हति ॥ १७॥
एवंज्ञात्वास्थिरोभूत्वाजह्यरीन्धैर्यमाप्नुहि॥ जीवंतएवनःशोच्यानतुस्वर्गगतानघ॥ १८॥ शोचतोहिमहाराजअघमेवाभिवर्धते॥ तस्माच्छोकंपरित्यज्यश्रे
यसेप्रयतेद्बुधः॥ १९ ॥ प्रहर्षमभिमानंचसुखप्राप्तिंचचिंतयन्॥ एतद्बुध्वाबुधाःशोकंनशोकःशोकउच्यते॥ २०॥ एवंविद्वन्समुत्तिष्ठप्रयतोभवमाशुचः॥
श्रुतस्तेसंभवोमृत्योस्तपांस्यनुपमानिच॥ २१॥ सर्वभूतसमत्वंचचंचलाश्चविभूतयः॥ सृंजयस्यतुतंपुत्रंमृतंसंजीवितंपुनः॥ २२॥ एवंविद्वन्महाराजमाशु
चःसाधयाम्यहं॥ एतावदुक्त्वाभगवांस्तत्रैवांतरधीयत॥ २३॥ वागीशानेभगवतिव्यासेव्यभ्रनभःप्रभे॥ गतेमतिमतांश्रेष्ठेसमाश्वास्ययुधिष्ठिरं॥ २४॥
पूर्वेषांपार्थिवेंद्राणांमहेंद्रप्रतिमौजसां॥ न्यायाधिगतवित्तानांतांश्रुत्वायज्ञसंपदं॥ २५॥ संपूज्यमनसाविद्वान्विशोकोभूद्युधिष्ठिरः॥ पुनश्चाचिंतयद्दीनः
किंस्विद्वक्ष्येधनंजयं॥ २६॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

समाप्तमभिमन्युवधपर्व॥ अथप्रतिज्ञापर्व॥ संजयउवाच तस्मिन्नहनिनिर्वृत्तेघोरेप्राणभृतांक्षये॥ आदित्येऽस्तंगतेश्रीमान्संध्याकालउपस्थि
ते॥ १॥ व्यपयातेषुवासायसर्वेषुभरतर्षभ॥ हत्वासंशप्तकव्रातान्दिव्यैरस्त्रैःकपिध्वजः॥ २॥ प्रायात्स्वशिबिरंजिष्णुर्जैत्रमास्थायतंरथं॥ गच्छन्नेवचगोविंदं
साश्रुकंठोभ्यभाषत॥ ३॥ किंनुमेहृदयंत्रस्तंवाक्सज्जतिकेशव॥ स्यंदंतिचाप्यनिष्टानिगात्रंसीदतिचाप्युत॥ ४॥

विलपन्शोकंनकुर्वंतीतिशेषः नशोकःशोकउच्यतेकिंत्वालैवशोकइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ सृंजयस्यपुत्रंउद्दिश्यचंचलाविभूतयश्चश्रुताइतिशेषानुषंगः ॥२२॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥२६॥ इतिद्रोणपर्व
णिटीकायांएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्लिष्टमनुबद्धं॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥आडंबरैस्तूर्यरवैः ॥११॥ १२ ॥ १३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥

अनिष्टंचैवमेश्लिष्टंहृदयान्नापसर्पति॥ भुवियेदिक्षुचात्युग्राउत्पातास्त्रासयंतिमां ॥ ५ ॥ बहुप्रकारादृश्यंतेसर्वएवाघशंसिनः॥ अपिस्वस्तिभवेद्राज्ञःसामात्य
स्यगुरोर्मम॥ ६॥ वासुदेवउवाच व्यक्तंशिवंतवभ्रातुःसामात्यस्यभविष्यति॥ माशुचःकिंचिदेवान्यत्तत्रानिष्टंभविष्यति॥ ७॥ संजयउवाच त
तःसंध्यामुपास्यैववीरौवीरावसादने॥ कथयंतौरणेवृत्तंप्रयातौरथमास्थितौ ॥ ८ ॥ ततःस्वशिबिरंप्राप्तौहतानंदंहतत्विषं ॥ वासुदेवोर्जुनश्चैवकृत्वाकर्मसुदु
ष्करं॥ ९ ॥ध्वस्ताकारंसमालक्ष्यशिबिरंपरवीरहा ॥बीभत्सुरब्रवीत्कृष्णमस्वस्थहृदयस्ततः ॥ १० ॥ नदंतिनाद्यतूर्याणिमंगल्यानिजनार्दन ॥ मिश्रादुंदुभि
निर्घोषैःशंखाश्चाडंबरैःसह॥ ११ ॥वीणानैवाद्यवाद्यंतेशम्यातालस्वनैःसह॥ मंगल्यानिचगीतानिनगायंतिपठंतिच ॥ १२ ॥ स्तुतियुक्तानिरम्याणिममानी
केषुबंदिनः॥ योधाश्चापिहिमांदृष्ट्वानिवर्त्ततेत्यधोमुखाः॥ १३ ॥ कर्माणिचयथापूर्वंकृत्वानाभिवदंतिमां॥ अपिस्वस्तिभवेदद्यभ्रातृभ्योममामाधव॥ १४॥
नहिशुद्ध्यतिमेभावोदृष्ट्वास्वजनमाकुलं॥ अपिपांचालराजस्यविराटस्यचमानद॥ १५॥ सर्वेषांचैवयोधानांसामग्र्यंस्यान्ममाच्युत॥ नचमामद्यसौभद्रःप्रहृ
ष्टोभ्रातृभिःसह॥ रणादायांतमुचितंप्रत्युद्यातिहसन्निव॥ १६॥ संजयउवाच एवंसंकथयंतौतौप्रविष्टौशिबिरंस्वकं ॥ ददृशातेभृशास्वस्थान्पांडवा
न्नष्टचेतसः॥ १७॥ दृष्ट्वाभ्रातॄंश्चपुत्रांश्चविमनावानरध्वजः॥ अपश्यंश्चैवसौभद्रमिदंवचनमब्रवीत्॥ १८॥ मुखवर्णोऽप्रसन्नोवःसर्वेषामेवलक्ष्यते॥ नचा
भिमन्युंपश्यामिनचमांप्रतिनंदथ॥ १९॥ मयाश्रुतश्चद्रोणेनचक्रव्यूहोविनिर्मितः॥ नचवस्तस्यभेत्तास्तिविनासौभद्रमर्भकं ॥ २० ॥ नचोपदिष्टस्तस्यासी
न्मयानीकाद्विनिर्गमः ॥ कच्चिन्नबालोयुष्माभिःपरानीकंप्रवेशितः॥ २१ ॥ भित्वानीकंमहेष्वासःपरेषांबहुशोयुधि ॥ कच्चिन्ननिहतःसंख्येसौभद्रःपरवीरहा
॥ २२॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंजातंसिंहमिवाद्रिषु ॥ उपेंद्रसदृशंब्रूतकथमायोधनेहतः ॥ २३ ॥ सुकुमारंमहेष्वासंवासवस्यात्मजात्मजं॥ सदाममप्रियंब्रूतक
थमायोधनेहतः॥ २४ ॥ सुभद्रायाःप्रियंपुत्रंद्रौपद्याःकेशवस्यच॥ अंबायाश्चप्रियंनित्यंकोवधीत्कालमोहितः ॥ २५ ॥ सदृशोवृष्णिवीरस्यकेशवस्यमहात्म ॥५७॥
नः॥ विक्रमश्रुतमाहात्म्यैःकथमायोधनेहतः ॥ २६ ॥ वार्ष्णेयीदयितंशूरंमयासततलालितं॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं॥ २७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ यथेतिकथमर्थे ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यदिमेपिता

मृदुकुंचितकेशांतंबालंबालमृगेक्षणं ॥ मत्तद्विरदविक्रांतंसिंहपोतमिवोद्धतं ॥ २८ ॥ स्मिताभिभाषिणंदांतंगुरुवाक्यकरंसदा ॥ बाल्येप्यतुलकर्माणंप्रियवा
क्यममत्सरं ॥ २९ ॥ महोत्साहंमहाबाहुंदीर्घराजीवलोचनं ॥ भक्तानुकंपिनंदांतंनचनीचानुसारिणं ॥ ३० ॥ कृतज्ञंज्ञानसंपन्नंकृतास्त्रमनिवर्तिनं ॥ युद्धाभिनं
दिनंनित्यंद्विषतांभयवर्धनं ॥ ३१ ॥ स्वेषांप्रियहितेयुक्तंपितॄणांजयगृद्धिनं ॥ नचपूर्वंप्रहर्तारंसंग्रामेनष्टसंभ्रमं ॥ ३२ ॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं ॥
रथेषुगण्यमानेषुगणितंतंमहारथं ॥ ३३ ॥ मयाध्यर्धगुणंसंख्येतरुणंबाहुशालिनं ॥ प्रद्युम्नस्यप्रियंनित्यंकेशवस्यममैवच ॥ ३४ ॥ यदिपुत्रंनपश्यामि
यास्यामियमसादनं ॥ सुनसंसुललाटांतंस्वक्षिभ्रूदशनच्छदं ॥ ३५ ॥ अपश्यतस्तद्वदनंकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ तंत्रीस्वनसुखंरम्यंपुंस्कोकिलसमध्वनिं ॥
॥ ३६ ॥ अशृण्वतःस्वनंतस्यकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ रूपंचाप्रतिमंतस्यत्रिदशैश्चापिदुर्लभं ॥ ३७ ॥ अपश्यतोहिवीरस्यकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ अभिवादनदक्षंतं
पितॄणांवचनेरतं ॥ ३८ ॥ नाद्याहंयदिपश्यामिकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ सुकुमारःसदावीरोमहार्हशयनोचितः ॥ ३९ ॥ भूमावनाथवच्छेतेनूनंनाथवतांवरः ॥
शयानंसमुपासंतियंपुरापरमस्त्रियः ॥ ४० ॥ तमद्यविप्रविद्धांगमुपासंत्यशिवाःशिवाः ॥ यःपुराबोध्यतेसुप्तःसूतमागधबंदिभिः ॥ ४१ ॥ बोधयंत्यद्यतंनूनं
श्वापदाविकृतैःस्वनैः ॥ छत्रच्छायासमुचितंतस्यतद्वदनंशुभं ॥ ४२ ॥ नूनमद्यरजोध्वस्तंरणरेणुःकरिष्यति ॥ हापुत्रकावितृप्तस्यसततंपुत्रदर्शने ॥ ४३ ॥ भा
ग्यहीनस्यकालेनयथामेनीयसेबलात् ॥ साचसंयमनीनूनंसदासुकृतिनांगतिः ॥ ४४ ॥ स्वभाभिर्मोहितारम्यात्वयात्यर्थंविराजते ॥ नूनंवैवस्वतश्चत्वांवरु
णश्चप्रियातिथिं ॥ ४५ ॥ शतक्रतुर्धनेशश्चप्राप्तमर्चंत्यभीरुकं ॥ एवंविलप्यबहुधाभिन्नपोतोवणिग्यथा ॥ ४६ ॥ दुःखेनमहताविष्टोयुधिष्ठिरमपृच्छत ॥ क
च्चित्सकदनंकृत्वापरेषांकुरुनंदन ॥ ४७ ॥ स्वर्गतोभिमुखःसंख्येयुध्यमानोनरर्षभैः ॥ सनूनंबहुभिर्यत्तैर्युध्यमानोनरर्षभैः ॥ ४८ ॥ असहायःसहायार्थीमामनुध्या
तवान्ध्रुवं ॥ पीड्यमानःशरैस्तीक्ष्णैःकर्णद्रोणकृपादिभिः ॥ ४९ ॥ नानालिंगैःसुधौताग्रैर्ममपुत्रोल्पचेतनः ॥ इहमेस्यात्परित्राणंपितेतिसपुनःपुनः ॥ ५० ॥ इत्येवं
विलपन्मन्येनृशंसैर्भुविपातितः ॥ अथवामत्प्रसूतःसस्वस्रीयोमाधवस्यच ॥ ५१ ॥ सुभद्रायांचसंभूतोनचैवंवक्तुमर्हति ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥
॥ ५२ ॥ अपश्यतोदीर्घबाहुंरक्ताक्षंयन्नदीर्यते ॥ कथंबालेमहेष्वासानृशंसामर्मभेदिनः ॥ ५३ ॥

स्यात्तदामेत्राणंस्यादित्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वस्रीयेवासुदेवस्यममपुत्रेऽक्षिपन्शरान् ॥ योमांनित्यमदीनात्माप्रत्युद्गम्याभिनंदति ॥ ५४ ॥ उपयांतंरिपून्हत्वासोद्यमांकिंनपश्यति ॥ नूनंसपातितःशेतेधर
॥५८॥ ण्यांरुधिरोक्षितः ॥ ५५ ॥ शोभयन्मेदिनींगात्रैरादित्यइवपातितः ॥ सुभद्रामनुशोचामियापुत्रमपलायिनं ॥ ५६ ॥ रणेविनिहितंश्रुत्वाशोकार्त्ताविविनंक्ष्यति ॥
सुभद्रावक्ष्यतेकिंमामभिमन्युमपश्यती ॥ ५७ ॥ द्रौपदीचैवदुःखार्तेतेचवक्ष्यामिकिंत्वहं ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंयन्नयास्यति ॥ ५८ ॥ सहसधावधूंदृष्ट्वारुद
तींशोककर्शितां ॥ दृप्तानांधार्त्तराष्ट्राणांसिंहनादोमयाश्रुतः ॥ ५९ ॥ युयुत्सुश्चापिकृष्णेनश्रुतोवीरानुपालभन् ॥ अशक्नुवंतोवीभत्सुंबालंहत्वामहारथाः ॥
॥ ६० ॥ किंमोदध्वमधर्मज्ञाःपांडवंदृश्यतांबलं ॥ किंतयोर्विप्रियंकृत्वाकेशवार्जुनयोर्मृधे ॥ ६१ ॥ सिंहवन्नदथप्रीताःशोककालउपस्थिते ॥ आगमिष्यतिवः
क्षिप्रंफलंपापस्यकर्मणः ॥ ६२ ॥ अधर्मोहिकृतस्तीव्रःकथंस्यादफलश्चिरं ॥ इतितान्परिभाषन्वैवैश्यापुत्रोमहामतिः ॥ ६३ ॥ अपायाच्छस्त्रमुत्सृज्यकोपदुःख
समन्वितः ॥ किमर्थमेतन्नाख्यातंत्वयाकृष्णरणेमम ॥ ६४ ॥ अधाक्षंतानहंक्रूरांस्तदासर्वान्महारथान् ॥ संजयउवाच पुत्रशोकार्दितंपार्थंध्यायंतंसाश्रु
लोचनं ॥ ६५ ॥ निगृह्यवासुदेवस्तंपुत्राधिभिरभिप्लुतं ॥ मैवमित्यब्रवीत्कृष्णस्तीव्रशोकसमन्वितं ॥ ६६ ॥ सर्वेषामेषवैपंथाःशूराणामनिवर्तिनां ॥ क्षत्रिया
णांविशेषेणयेषांयुद्धेनजीविका ॥ ६७ ॥ एषावैयुध्यमानानांशूराणामनिवर्तिनां ॥ विहितासर्वशास्त्रज्ञैर्गतिर्मतिमतांवर ॥ ६८ ॥ ध्रुवंहियुद्धेमरणंशूराणाम
निवर्तिनां ॥ गतःपुण्यकृतांलोकानभिमन्युर्नसंशयः ॥ ६९ ॥ एतच्चसर्ववीराणांकांक्षितंभरतर्षभ ॥ संग्रामेभिमुखोमृत्युंप्राप्नुयादितिमानद ॥ ७० ॥ सचवी
रान्रणेहत्वाराजपुत्रान्महाबलान् ॥ वीरैराकांक्षितंमृत्युंसंप्राप्तोभिमुखंरणे ॥ ७१ ॥ माशुचःपुरुषव्याघ्रपूर्वैरेषसनातनः ॥ धर्मकृद्भिःकृतोधर्मःक्षत्रियाणांर
णेक्षयः ॥ ७२ ॥ इमेतेभ्रातरःसर्वेदीनाभरतसत्तम ॥ त्वयिशोकसमाविष्टेनृपाश्चसुहृदस्तव ॥ ७३ ॥ एतांश्चवचसासाम्नासमाश्वासयमानद ॥ विदितंवेदि
तव्यंतेनशोकंकर्तुमर्हसि ॥ ७४ ॥ एवमाश्वासितःपार्थःकृष्णेनाद्भुतकर्मणा ॥ ततोब्रवीत्तदाभ्रातॄन्सर्वान्पार्थःसगद्गदान् ॥ ७५ ॥ सदीर्घबाहुःपृथ्वंसोदीर्घराजी
वलोचनः ॥ अभिमन्युर्यथावृत्तःश्रोतुमिच्छाम्यहंतथा ॥ ७६ ॥ सनागस्यंदनहयान्द्रक्ष्यध्वंनिहतान्मया ॥ संग्रामेसानुबंधांस्तान्ममपुत्रस्यवैरिणः ॥ ७७ ॥
कथंचवःकृतास्त्राणांसर्वेषांशस्त्रपाणिनां ॥ सौभद्रोनिधनंगच्छेद्वज्रिणापिसमागतः ॥ ७८ ॥ ॥५८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यद्येवमहमज्ञास्यमशक्तान्रक्षणेमम ॥ पुत्रस्यपांडुपंचालान्मयागुप्तोभवेत्ततः ॥ ७९ ॥ कथंचवोरथस्थानांशरवर्षाणिमुंचतां ॥ नीतोभिमन्युर्निधनंकदर्थी कृत्यवःपरैः ॥ ८० ॥ अहोवःपौरुषंनास्तिनचवोस्तिपराक्रमः ॥ यत्राभिमन्युःसमरेपश्यतांवोनिपातितः ॥ ८१ ॥ आत्मानमेवगर्हेयंयदहंवैसुदुर्बलान् ॥ युष्मानाज्ञायनिर्यातोभीरूनकृतनिश्चयान् ॥ ८२ ॥ आहोस्विद्भूषणार्थायवर्मशस्त्रायुधानिवः ॥ वाचस्तुवक्तुंसंसत्सुममपुत्रमरक्षतां ॥ ८३ ॥ एवमुक्त्वाततोवाक्यंतिष्ठंश्चापवरासिमान् ॥ नस्माशक्यतवीभत्सुःकेनचित्प्रसमीक्षितुं ॥ ८४ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तमश्रुपूर्णमुखंतदा ॥ ॥ ८५ ॥ नभाषितुंशक्नुवंतिद्रष्टुंवासुहृदोर्जुनं ॥ अन्यत्रवासुदेवाद्वाज्येष्ठाद्वापांडुनंदनात् ॥ ८६ ॥ सर्वास्ववस्थासुहितावर्जुनस्यमनोनुगौ ॥ बहुमानात्प्रियत्वाच्चतावेनंवक्तुमर्हतः ॥ ८७ ॥ ततस्तंपुत्रशोकेनभृशंपीडितमानसं ॥ राजीवलोचनंक्रुद्धंराजावचनमब्रवीत् ॥ ८८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनकोपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ युधिष्ठिरउवाच त्वयियातेमहाबाहोसंशप्तकबलंप्रति ॥ प्रयत्नमकरोत्तीव्रमाचार्योग्रहणेमम ॥ १ ॥ व्यूढानीकावयंद्रोणंवारयामःस्मसर्वशः ॥ प्रतिव्यूह्यरथानीकंयतमानंतथारणे ॥ २ ॥ सवार्यमाणोरथिभिर्मयिचापिसुरक्षिते ॥ अस्मानभिजगामाशुपीडयन्निशितैःशरैः ॥ ३ ॥ तेपीड्यमानाद्रोणेनद्रोणानीकंनशक्नुमः ॥ प्रतिवीक्षितुमप्याजौभेत्तुंतत्कुतएवतु ॥ ४ ॥ वयंत्वप्रतिमंवीर्येसर्वेसौभद्रमात्मजं ॥ उक्तवंतःस्मतंतातभिंध्यनीकमितिप्रभो ॥ ५ ॥ सतथानोदितोऽस्माभिःसदश्वइववीर्यवान् ॥ असह्यमपितंभारंवोढुमेवोपचक्रमे ॥ ६ ॥ सतवास्त्रोपदेशेनवीर्येणचसमन्वितः ॥ प्राविशत्तद्बलंबालःसुपर्णइवसागरं ॥ ७ ॥ तेनुयातावयंवीरंसात्वतीपुत्रमाहवे ॥ प्रवेष्टुकामास्तेनैवयेनसप्रा विशच्चमूं ॥ ८ ॥ ततःसैंधवकोराजाक्षुद्रस्तातजयद्रथः ॥ वरदानेनरुद्रस्यसर्वान्नःसमवारयत् ॥ ९ ॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणिःकौसल्यएवच ॥ कृतवर्माचसौभद्रंषड्रथाःपर्यवारयन् ॥ १० ॥ परिवार्यतुतैःसर्वैर्युधिबालोमहारथैः ॥ यतमानःपरंशक्त्याबहुभिर्विरथीकृतः ॥ ११ ॥ ततोदौःशासनिःक्षिप्रंतथातैर्विरथीकृतं ॥ संशयंपरमंप्राप्यदिष्टांतेनाभ्ययोजयत् ॥ १२ ॥ सतुहत्वासहस्राणिनराश्वरथदंतिनां ॥ अष्टौरथसहस्राणिनवदंतिशतानिच ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ भुक्तपूर्वामन्योपभुक्तां विंदतांस्वीकुर्वतां ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

राजपुत्रसहस्रेद्देवीरांश्चालक्षितान्बहून् ॥ बृहद्बलंचराजानंस्वर्गेणाजौप्रयोज्यह ॥ १४ ॥ ततःपरमधर्मात्मादिष्टांतमुपजग्मिवान् ॥ एतावदेवनिर्वृत्तमस्माकं शोकवर्धनं ॥ १५ ॥ सचैवंपुरुषव्याघ्रःस्वर्गलोकमवाप्तवान् ॥ ततोऽर्जुनोवचःश्रुत्वाधर्मराजेनभाषितं ॥ १६ ॥ हापुत्रइतिनिःश्वस्यव्यथितोन्यपतद्भुवि ॥ विषण्णवदनाःसर्वेपरिवार्यधनंजयं ॥ १७ ॥ नेत्रैरनिमिषैर्दीनाःप्रत्यवैक्षन्परस्परं ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांवासविःक्रोधमूर्छितः ॥ १८ ॥ कंपमानोज्वरेणेवनिःश्वसंश्चमुहुर्मुहुः ॥ पाणिपाणौविनिष्पिष्यश्वसमानोश्रुनेत्रवान् ॥ १९ ॥ उन्मत्तइवविप्रेक्षन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ अर्जुनउवाच सत्यंवःप्रतिजानामिश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ नचेद्वधभयाद्भीतोधार्तराष्ट्रान्प्रहास्यति ॥ २० ॥ नचास्मान्शरणंगच्छेत्कृष्णंवापुरुषोत्तमं ॥ भवंतंवामहाराजश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ २१ ॥ धार्तराष्ट्रप्रियकरंमयिविस्मृतसौहृदं ॥ पापंबालवधेहेतुंश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ २२ ॥ रक्षमाणाश्चतंसंख्येयेमांयोत्स्यंतिकेचन ॥ अपिद्रोणकृपौराजन्छादयिष्यामितान्शरैः ॥ २३ ॥ यद्येतदेवंसंग्रामेनकुर्यांपुरुषर्षभाः ॥ मास्मपुण्यकृतांलोकान्प्राप्नुयांशूरसंमतान् ॥ २४ ॥ येलोकामातृहंतॄणांयेचापिपितृघातिनां ॥ गुरुदारगतानांयेपिशुनानांचयेसदा ॥ २५ ॥ साधूनसूयतांयेचयेचापिपरिवादिनां ॥ येचनिक्षेपहर्तॄणांयेचविश्वासघातिनां ॥ २६ ॥ भुक्तपूर्वांस्त्रियंयेचविंदतामघशंसिनां ॥ ब्रह्मघ्नानांचयेलोकायेचगोघातिनामपि ॥ २७ ॥ पायसंवायवान्नंवाशाकंकृसरमेववा ॥ संयावापूपमांसानियेचलोकावृथाश्नतां ॥ २८ ॥ तानन्हायाधिगच्छेयंनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ वेदाध्यायिनमत्यर्थंसंशितंवाद्विजोत्तमं ॥ २९ ॥ अवमन्यमानोयान्यातिवृद्धान्साधून्गुरूंस्तथा ॥ स्पृशतोब्राह्मणंगांचपादेनाग्निंचयाभवेत् ॥ ३० ॥ याप्सुश्लेष्मपुरीषंचमूत्रंवामुंचतांगतिः ॥ तांगच्छेयंगतिंकष्टांनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३१ ॥ नग्नस्यस्नायमानस्ययाचवंध्यातिथेर्गतिः ॥ उत्कोचिनांमृषोक्तीनांवंचकानांचयागतिः ॥ ३२ ॥ आत्मापहारिणांयाचयाचमिथ्याभिशंसिनां ॥ भृत्यैःसंदिश्यमानानांपुत्रदाराश्रितैस्तथा ॥ ३३ ॥ असंविभज्यक्षुद्राणांयागतिर्मिष्टमश्नतां ॥ तांगच्छेयंगतिंघोरांनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३४ ॥ संश्रितंचापियस्त्यक्त्वासाधुंतद्वचनेरतं ॥ नबिभर्तिनृशंसात्मानिंदतेचोपकारिणं ॥ ३५ ॥ अर्हतेप्रातिवेश्यायश्राद्धंयोनददातिच ॥ अनर्हेभ्यश्चयोदद्याद्वृषलीपतयेतथा ॥ ३६ ॥

आत्मापहारिणांआत्मानमन्यथाप्रकाशयतां मिथ्याभिशंसिनांअसद्दोषोक्त्यापरान्दूषयतां संदिश्यमानानांनियुज्यमानानां ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वृषलीशूद्राकन्याभावेरजस्वलावा ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तदपितेपीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ दितेरिति कार्यैकारणोपचाराद्दैत्यानामित्यर्थः ॥ ४९ ॥ शब्दंशब्दांतरं ॥

मद्यपोभिन्नमर्यादःकृतघ्नोभर्तृनिंदकः ॥ तेषांगतिमियांक्षिप्रंनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३७ ॥ भुंजानानांतुसव्येनउत्संगेचापिखादतां ॥ पालाशमासनंचैवतिंदुकै
र्दंतधावनं ॥ ३८ ॥ येचावर्जयतांलोकाःस्वपतांचतथोषसि ॥ शीतभीताश्चयेविप्रारणभीताश्चक्षत्रियाः ॥ ३९ ॥ एककूपोदकग्रामेवेदध्वनिविवर्जिते ॥ ष
ण्मासंतत्रवसतांतथाशास्त्रंविनिंदतां ॥ ४० ॥ दिवामैथुनिनांचापिदिवसेषुचशेरते ॥ अगारदाहिनांचैवगरदानांचयेमताः ॥ ४१ ॥ अग्न्यातिथ्यविहीनाश्च
गोपानेषुचविघ्नदाः ॥ रजस्वलांसेवयंतःकन्यांशुल्केनदायिनः ॥ ४२ ॥ याचवैबहुयाजिनांब्राह्मणानांश्ववृत्तिनां ॥ आस्यमैथुनिकानांचयेदिवामैथुनेरताः
॥ ४३ ॥ ब्राह्मणस्यप्रतिश्रुत्ययोवैलोभाद्ददातिन ॥ तेषांगतिंगमिष्यामिश्वोनहन्यांजयद्रथं ॥ ४४ ॥ धर्मादपेतायेचान्येमयानात्रानुकीर्तिताः ॥ येचानुकीर्तिता
स्तेषांगतिंक्षिप्रमवाप्नुयां ॥ ४५ ॥ यदिव्युष्टामिमांरात्रिंश्वोनहन्यांजयद्रथं ॥ इमांचाप्यपरांभूयःप्रतिज्ञांमेनिबोधत ॥ ४६ ॥ यद्यस्मिन्नहतेपापेसूर्योस्तमुपया
स्यति ॥ इहैवसंप्रवेष्टाहंज्वलितंजातवेदसं ॥ ४७ ॥ असुरसुरमनुष्याःपक्षिणोवोरगावापितृरजनिचरावाब्रह्मदेवर्षयोवा ॥ चरमचरमपीदंयत्परंचापितस्मा
त्तदपिममरिपुंतंरक्षितुंनैवशक्ताः ॥ ४८ ॥ यदिविशतिरसातलंतदग्र्यंवियदपिदेवपुरंदितेःपुरंवा ॥ तदपिशरशतैरहंप्रभातेभृशमभिमन्युरिपोःशिरोभिहर्ता ॥
॥ ४९ ॥ एवमुक्त्वाविचिक्षेपगांडीवंसव्यदक्षिणं ॥ तस्यशब्दमतिक्रम्यधनुःशब्दोस्पृशद्दिवं ॥ ५० ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातेपांचजन्यंजनार्दनः ॥ प्रदध्मौतत्रसंक्रु
द्धोदेवदत्तंचफाल्गुनः ॥ ५१ ॥ सपांचजन्योच्युतवक्त्रवायुनाभृशंसुपूर्णोदरनिःसृतध्वनिः ॥ जगत्सपातालवियद्दिगीश्वरंप्रकंपयामासयुगात्ययेयथा ॥
॥ ५२ ॥ ततोवादित्रघोषाश्चप्रादुरासन्सहस्रशः ॥ सिंहनादश्चपांडूनांप्रतिज्ञातेमहात्मना ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनप्र
तिज्ञायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुत्वातुतंमहाशब्दंपांडूनांजयगृद्धिनां ॥ चारैःप्रवेदितेतत्रसमु
त्थायजयद्रथः ॥ १ ॥ शोकसंमूढहृदयोदुःखेनाभिपरिप्लुतः ॥ मज्जमानइवागाधेविपुलेशोकसागरे ॥ २ ॥ जगामसमितिंराज्ञांसैंधवोविमृशन्बहु ॥ सतेषां
नरदेवानांसकाशेपर्यदेवयत् ॥ ३ ॥ अभिमन्योःपितुर्भीतःसव्रीडोवाक्यमब्रवीत् ॥ योसौपांडोःकिलक्षेत्रेजातःशक्रेणकामिना ॥ ४ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किलेत्यरुचौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अक्षौहिण्यइतिप्रत्यक्षौहिणीशेषमादायोक्तं ॥ २० ॥ २१ ॥ उपसं

सनिनीषतिदुर्बुद्धिर्मांकिलैकंयमक्षयं ॥ तत्स्वस्तिवोस्तुयास्यामिस्वगृहंजीवितेप्सया ॥ ५ ॥ अथवाखप्रतिबलास्त्रातमांक्षत्रियर्षभाः ॥ पार्थेनप्रार्थितंवीरा स्तेसंदत्तममाभयं ॥ ६ ॥ द्रोणदुर्योधनकृपाःकर्णमद्रेशबाल्हिकाः ॥ दुःशासनादयःशक्तास्त्रातुंमामंतकार्दितं ॥ ७ ॥ किमंगपुनरेकेनफाल्गुनेनजिघांसता ॥ नत्रायेयुर्भवंतोमांसमस्ताःपतयःक्षितेः ॥ ८ ॥ प्रहर्षपांडवेयानांश्रुत्वाममममहद्भयं ॥ सीदंतिममगात्राणिमुमूर्षोरिवपार्थिवाः ॥ ९ ॥ वधोनूनंप्रतिज्ञातोमम गांडीवधन्वना ॥ तथाहिहृष्टाःक्रोशंतिशोककालेस्मपांडवाः ॥ १० ॥ तन्नदेवानगंधर्वानासुरोरगराक्षसाः ॥ उत्सहंतेन्यथाकर्तुंकुतएवनराधिपाः ॥ ११ ॥ त स्मान्मामनुजानीतभद्रंवोस्तुनरर्षभाः ॥ अदर्शनंगमिष्यामिनमांद्रक्ष्यंतिपांडवाः ॥ १२ ॥ एवंविलपमानंतंभयाद्याकुलचेतसं ॥ आत्मकार्यगरीयस्त्वाद्राजा दुर्योधनोब्रवीत् ॥ १३ ॥ नभेतव्यंनरव्याघ्रकोहित्वांपुरुषर्षभ ॥ मध्येक्षत्रियवीराणांतिष्ठंतंप्रार्थयेद्युधि ॥ १४ ॥ अहंवैकर्त्तनःकर्णश्चित्रसेनोविविंशतिः ॥ भूरिश्रवाःशलःशल्योवृषसेनोदुरासदः ॥ १५ ॥ पुरुमित्रोजयोभोजःकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ सत्यव्रतोमहाबाहुर्विकर्णोदुर्मुखश्चह ॥ १६ ॥ दुःशासनः सुबाहुश्चकालिंगश्चाप्युदायुधः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौद्रोणोद्रौणिश्चसौबलः ॥ १७ ॥ एतेचान्येचबहवोनानाजनपदेश्वराः ॥ ससैन्यास्त्वाभियास्यंतिव्येतुते मानसोज्वरः ॥ १८ ॥ त्वंचापिरथिनांश्रेष्ठःस्वयंशूरोमितद्युते ॥ सकथंपांडवेयेभ्योभयंपश्यसिसैंधव ॥ १९ ॥ अक्षौहिण्योदशैकाचमदीयास्तवरक्षणे ॥ य त्तायोत्स्यंतिमाभैस्त्वंसैंधवव्येतुतेभयं ॥ २० ॥ संजयउवाच एवमाश्वासितोराजन्पुत्रेणतवसैंधवः ॥ दुर्योधनेनसहितोद्रोणंरात्रावुपागमत् ॥ २१ ॥ उपसंग्रहणंकृत्वाद्रोणायसविशांपते ॥ उपोपविश्यप्रणतःपर्यपृच्छदिदंतदा ॥ २२ ॥ निमित्तेदूरपातित्वेलघुत्वेदृढवेधने ॥ ममब्रवीतुभगवान्विशेषंफाल्गुन स्यच ॥ २३ ॥ विद्याविशेषमिच्छामिज्ञातुमाचार्यतत्त्वतः ॥ अर्जुनस्यात्मनश्चैवयाथातथ्यंप्रचक्ष्वमे ॥ २४ ॥ द्रोणउवाच सममाचार्यकंताततवचै वार्जुनस्यच ॥ योगाद्दुःखोषितत्वाच्चतस्मात्त्वत्तोधिकोऽर्जुनः ॥ २५ ॥ नतुतेयुधिसंत्रासःकार्यःपार्थात्कथंचन ॥ अहंहिरक्षितातातभयात्त्वांनात्रसंशयः ॥ २६ ॥ नहिमद्बाहुगुप्तस्यप्रभवंत्यमराअपि ॥ व्यूहयिष्यामितंव्यूहंयंपार्थोनतरिष्यति ॥ २७ ॥

ग्रहणंपादाभिवंदनं ॥ २२ ॥ निमित्तेलक्ष्यभेदने ॥ २३ ॥ २४ ॥ योगादभ्यासात् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तस्माद्युध्यस्वमाभैस्त्वंस्वधर्ममनुपालय ॥ पितृपैतामहंमार्गमनुयाहिमहारथ ॥ २८ ॥ अधीत्यविधिवद्वेदानग्नयःसुहुतास्त्वया ॥ इष्टंचबहुभिर्यज्ञैर्नतेमृत्यु
र्भयंकरः ॥ २९ ॥ दुर्लभंमानुषैर्मंदैर्महाभाग्यमवाप्यतु ॥ भुजवीर्यार्जितांल्लोकान्दिव्यान्प्राप्स्यस्यनुत्तमान् ॥ ३० ॥ कुरवःपांडवाश्चैववृष्णयोन्येचमानवाः ॥
अहंचसहपुत्रेणअध्रुवाइतिचिंत्यतां ॥ ३१ ॥ पर्यायेणवयंसर्वेकालेनबलिनाहताः ॥ परलोकंगमिष्यामःस्वैःस्वैःकर्मभिरन्विताः ॥ ३२ ॥ तपस्तप्त्वातुयांल्लोका
न्प्राप्नुवंतितपस्विनः ॥ क्षत्रधर्माश्रितावीराःक्षत्रियाःप्राप्नुवंतितान् ॥ ३३ ॥ एवमाश्वासितोराजाभारद्वाजेनसैंधवः ॥ अपानुदद्भयंपार्थाद्युद्धायचमनोदधे ॥
॥ ३४ ॥ ततःप्रहर्षःसैन्यानांतवाप्यासीद्विशांपते ॥ वादित्राणांध्वनिश्चोग्रःसिंहनादरवैःसह ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिजयद्र
थाश्वासेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रतिज्ञातेतुपार्थेनसिंधुराजवधेतदा ॥ वासुदेवोमहाबाहुर्धनं
जयमभाषत ॥ १ ॥ भ्रातॄणांमतमज्ञायत्वयावाचाप्रतिश्रुतं ॥ सैंधवंचास्मिहंतेतितत्साहसमिदंकृतं ॥ २ ॥ असंमंत्र्यमयासार्धमतिभारोयमुद्यतः ॥ कथंतुसर्व
लोकस्यनावहास्याभवेमहि ॥ ३ ॥ धार्त्तराष्ट्रस्यशिबिरेमयाप्रणिहिताश्चराः ॥ तइमेशीघ्रमागम्यप्रवृत्तिंवेदयंतिनः ॥ ४ ॥ त्वयावैसंप्रतिज्ञातेसिंधुराजवधेप्र
भो ॥ सिंहनादःसवादित्रःसुमहानिहतैःश्रुतः ॥ ५ ॥ तेनशब्देनवित्रस्ताधार्त्तराष्ट्राःससैंधवाः ॥ नाकस्मात्सिंहनादोयमितिमत्वाव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ सुमहान्
शब्दसंपातःकौरवाणांमहाभुज ॥ आसीन्नागाश्वपत्तीनांरथघोषश्चभैरवः ॥ ७ ॥ अभिमन्योर्वधंश्रुत्वाध्रुवमार्त्तोधनंजयः ॥ रात्रौनिर्यास्यतिक्रोधादितिमत्वा
व्यवस्थिताः ॥ ८ ॥ तैर्यतद्भिरियंसत्याश्रुतासत्यव्रतस्तव ॥ प्रतिज्ञासिंधुराजस्यवधेराजीवलोचन ॥ ९ ॥ ततोविमनसःसर्वेत्रस्ताःक्षुद्रमृगाइव ॥ आसन्सुयो
धनामात्याःसचराजाजयद्रथः ॥ १० ॥ अथोत्थायसहामात्यैर्दीनःशिबिरमात्मनः ॥ आयात्सौवीरसिंधूनामिश्वरोभृशदुःखितः ॥ ११ ॥ समंत्रकालेसंमंत्र्य
सर्वानैश्रेयसींक्रियां ॥ सुयोधनमिदंवाक्यमब्रवीद्राजसंसदि ॥ १२ ॥ मामसौपुत्रहंतेतिश्वोभियाताधनंजयः ॥ प्रतिज्ञातोहिसेनायामध्येतेनवधोमम ॥ १३ ॥
तांनदेवानगंधर्वानासुरोरगराक्षसाः ॥ उत्सहंतेऽन्यथाकर्तुंप्रतिज्ञांसव्यसाचिनः ॥ १४ ॥

प्रतिज्ञातइति ॥ १ ॥ अशब्दोनिषेधे अज्ञात्वेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विधीयतांरक्षेतिपरतःसंबध्यते ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ संविधानंप्रतिविधानं ॥ २५ ॥ २६ ॥ पद्मव्यूहःपश्चार्धेपश्चाद्भागेयस्य सूचीसू

तेमांरक्षतसंग्रामेमावोमूर्ध्निधनंजयः ॥ पदंकृत्वाप्नुयाल्लक्ष्यंतस्मादत्रविधीयतां ॥ १५ ॥ अथरक्षानमेसंख्येक्रियतेकुरुनंदन ॥ अनुजानीहिमांराजनूगमिष्या मिगृहान्प्रति ॥ १६ ॥ एवमुक्तस्त्ववाक्शीर्षोविमनाःससुयोधनः ॥ श्रुत्वातंसमयंतस्यध्यानमेवान्वपद्यत ॥ १७ ॥ तमार्तमभिसंप्रेक्ष्यराजाकिलससैंधवः ॥ मृदुचात्महितंचैवसापेक्षमिदमुक्तवान् ॥ १८ ॥ नेहपश्यामिभवतांतथावीर्यंधनुर्धरं ॥ योर्जुनस्यास्त्रमस्त्रेणप्रतिहन्यान्महाहवे ॥ १९ ॥ वासुदेवसहायस्यगांडी वंधुन्वतोधनुः ॥ कोर्जुनस्याग्रतस्तिष्ठेत्साक्षादपिशतक्रतुः ॥ २० ॥ महेश्वरोपिपार्थेनश्रूयतेयोधितःपुरा ॥ पदातिनामहावीर्योगिरौहिमवतिप्रभुः ॥ २१ ॥ दानवानांसहस्राणिहिरण्यपुरवासिनां ॥ जघानैकरथेनैवदेवराजप्रचोदितः ॥ २२ ॥ समायुक्तोहिकौंतेयोवासुदेवेनधीमता ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीन्हन्या दितिमतिर्मम ॥ २३ ॥ सोहमिच्छाम्यनुज्ञातुंरक्षितुंवामहात्मना ॥ द्रोणेनसहपुत्रेणवीरेणयदिमन्यसे ॥ २४ ॥ सराज्ञास्वयमाचार्योभृशमत्रार्थितोर्जुन ॥ सं विधानंचविहितंरथाश्वकिलसज्जिताः ॥ २५ ॥ कर्णोभूरिश्रवाद्रौणिर्वृषसेनश्चदुर्जयः ॥ कृपश्चमद्रराजश्चषडेतेऽस्यपुरोगमाः ॥ २६ ॥ शकटःपद्मकश्चार्धोव्यूहो द्रोणेननिर्मितः ॥ पद्मकर्णिकमध्यस्थःसूचीपार्श्वेजयद्रथः ॥ २७ ॥ स्थास्यतेरक्षितोवीरैःसिंधुराट्ससुदुर्मदः ॥ धनुष्यस्त्रेचवीर्येचप्राणेचैवतथौरसे ॥ २८ ॥ अविषह्यतमाह्येतेनिश्चिताःपार्थषड्रथाः ॥ एतानजित्वाषड्रथान्नैवप्राप्योजयद्रथः ॥ २९ ॥ तेषामेकैकशोवीर्यंषण्णांत्वमनुचिंतय ॥ सहिताहिनरव्याघ्रनश क्याजेतुमंजसा ॥ ३० ॥ भूयस्तुमंत्रयिष्यामिनीतिमात्महितायवै ॥ मंत्रज्ञैःसचिवैःसार्धंसुहृद्भिःकार्यसिद्धये ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्र तिज्ञापर्वणिकृष्णवाक्येपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच षड्रथान्धार्त्तराष्ट्रस्यमन्यसेयान्बलाधिकान् ॥ तेषां वीर्यममार्धेननतुल्यमितिमेमतिः ॥ १ ॥ अस्त्रमस्त्रेणसर्वेषामेतेषांमधुसूदन ॥ मयाद्रक्ष्यसिनिर्भिन्नंजयद्रथवधैषिणा ॥ २ ॥ द्रोणस्यमिषतश्चाहंसगणस्यवि लप्यतः ॥ मूर्धानंसिंधुराजस्यपातयिष्यामिभूतले ॥ ३ ॥ यदिसाध्याश्चरुद्राश्चवसवश्चसहाश्विनः ॥ मरुतश्चसहेंद्रेणविश्वेदेवाःसहेश्वराः ॥ ४ ॥ पितरःसहगं धर्वाःसुपर्णाःसागरादयः ॥ द्यौर्वियत्पृथिवीचेयंदिशश्चसदिगीश्वराः ॥ ५ ॥

चीमुखोव्यूहः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ षड्रथानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ग्राम्यारण्यानिभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ त्रातारःसिंधुराजस्यभवंतिमधुसूदन ॥ ६ ॥ तथापिबाणैर्निहतंश्वोद्रष्टासिरणेमया ॥ सत्येनचशपेकृष्णतथै वायुधमालभे ॥ ७ ॥ यस्यगोप्तामहेष्वासस्तस्यपापस्यदुर्मतेः ॥ तमेवप्रथमंद्रोणमभियास्यामिकेशव ॥ ८ ॥ तस्मिन्द्यूतमिदंबद्धंमन्यतेससुयोधनः ॥ त स्मात्तस्यैवसेनाग्रंभित्वायास्यामिसैंधवं ॥ ९ ॥ द्रष्टासिश्वोमहेष्वासान्नाराचैस्तिग्मतेजितैः ॥ शृंगाणीवगिरेर्वज्रैर्दार्यमाणान्मयायुधि ॥ १० ॥ नरनागाश्व देहेभ्योविस्रविष्यतिशोणितं ॥ पतद्भ्यःपतितेभ्यश्चविभिन्नेभ्यःशितैःशरैः ॥ ११ ॥ गांडीवप्रेषिताबाणामनोनिलसमाजवे ॥ नृनागाश्वान्विदेहासून्कर्त्तारश्च सहस्रशः ॥ १२ ॥ यमात्कुबेराद्वरुणादिंद्राद्रुद्राच्चयन्मया ॥ उपात्तमस्त्रंघोरंतद्द्रष्टारोत्रनरायुधि ॥ १३ ॥ ब्राह्मेणास्त्रेणचास्त्राणिहन्यमानानिसंयुगे ॥ मयाद्र ष्टासिसर्वेषांसैंधवस्याभिरक्षिणां ॥ १४ ॥ शरवेगसमुत्कृत्तैराज्ञांकेशवमूर्धभिः ॥ आस्तीर्यमाणांपृथिवींद्रष्टासिश्वोमयायुधि ॥ १५ ॥ क्रव्यादांस्तर्पयिष्या मिद्रावयिष्यामिशात्रवान् ॥ सुहृदोनंदयिष्यामिप्रमथिष्यामिसैंधवं ॥ १६ ॥ बह्वागस्कृत्कुसंबंधीपापदेशसमुद्भवः ॥ मयासैंधवकोराजाहतःस्वान्शोचयि ष्यति ॥ १७ ॥ सर्वक्षीरान्नभोक्तारंपापाचाररंरणाजिरे ॥ मयासराजकंबाणैर्भिन्नंद्रक्ष्यसिसैंधवं ॥ १८ ॥ तथाप्रभातेकर्त्तास्मियथाकृष्णसुयोधनः ॥ नान्यंधनु र्धरंलोकेमंस्यतेमत्समंयुधि ॥ १९ ॥ गांडीवंचधनुर्दिव्यंयोद्धाचाहंनरर्षभ ॥ त्वंचयंताहृषीकेशकिंनुस्यादजितंमया ॥ २० ॥ तवप्रसादाद्भगवन्किन्नावाप्तंर णेमम ॥ अविषह्यंहृषीकेशकिंजानन्मांविगर्हसे ॥ २१ ॥ यथालक्ष्मस्थिरंचंद्रेसमुद्रेचयथाजलं ॥ एवमेतांप्रतिज्ञांमेसत्यांविद्धिजनार्दन ॥ २२ ॥ मावमंस्था ममास्त्राणिमावमंस्थाधनुर्दृढं ॥ मावमंस्थाबलंबाह्वोर्मावमंस्थाधनंजयं ॥ २३ ॥ तथाभियामिसंग्रामंनजीयेयंजयामिच ॥ तेनसत्येनसंग्रामेहतंविद्धिजय द्रथं ॥ २४ ॥ ध्रुवंवैब्राह्मणेसत्यंध्रुवासाधुषुसन्नतिः ॥ श्रीर्ध्रुवापिचयज्ञेषुध्रुवोनारायणेजयः ॥ २५ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाहृषीकेशंस्वयमात्मानमात्म ना ॥ संदिदेशार्जुनोनर्दन्वासविःकेशवंप्रभुं ॥ २६ ॥ यथाप्रभातांरजनींकल्पितःस्याद्रथोमम ॥ तथाकार्यंत्वयाकृष्णकार्यंहिमहदुद्यतं ॥ २७ ॥ इतिश्री महाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनवाक्येषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संजयउवाच तांनिशांदुःखशोकार्त्तौनिःश्वसंताविवोरगौ ॥ निद्रांनैवोपलेभातेवासुदेवधनंजयौ ॥ १ ॥ नरनारायणौक्रुद्धौज्ञात्वादेवाःसवासवाः ॥ व्य
थिताश्चिंतयामासुःकिंस्विदेतद्भविष्यति ॥ २ ॥ ववुश्चदारुणावातारूक्षाघोराभिशंसिनः ॥ सकबंधस्तथादित्येपरिघःसमदृश्यत ॥ ३ ॥ शुष्काशन्यश्चनिष्पेतुः
सनिर्घाताःसविद्युतः ॥ चचालचापिपृथिवीसशैलवनकानना ॥ ४ ॥ चुक्षुभुश्चमहाराजसागरामकरालयाः ॥ प्रतिस्रोतःप्रवृत्ताश्चतथागंतुंसमुद्रगाः ॥ ५ ॥
रथाश्वनरनागानांप्रवृत्तमधरोत्तरं ॥ क्रव्यादानांप्रमोदार्थंयमराष्ट्रविवृद्धये ॥ ६ ॥ वाहनानिशकृन्मूत्रेमुमुचूरुरुदुश्चह ॥ तान्दृष्ट्वादारुणान्सर्वानुत्पातान्लो
महर्षणान् ॥ ७ ॥ सर्वेतेव्यथिताःसैन्यास्त्वदीयाभरतर्षभ ॥ श्रुत्वामहाबलस्योग्रांप्रतिज्ञांसव्यसाचिनः ॥ ८ ॥ अथकृष्णंमहाबाहुरब्रवीत्पाकशासनिः ॥ आश्वा
सयसुभद्रांत्वंभगिनींस्नुषयासह ॥ ९ ॥ स्नुषांचास्यावयस्याश्चविशोकाःकुरुमाधव ॥ साम्नासत्येनयुक्तेनवचसाश्वासयप्रभो ॥ १० ॥ ततोर्जुनगृहंगत्वावासु
देवःसुदुर्मनाः ॥ भगिनींपुत्रशोकार्त्तामाश्वासयतदुःखितां ॥ ११ ॥ वासुदेवउवाच माशोकंकुरुवार्ष्णेयिकुमारंप्रतिसस्नुषा ॥ सर्वेषांप्राणिनांभीरु
निष्ठैषाकालनिर्मिता ॥ १२ ॥ कुलेजातस्यधीरस्यक्षत्रियस्यविशेषतः ॥ सदृशंमरणंह्येतत्तवपुत्रस्यमाशुचः ॥ १३ ॥ दिष्ट्यामहारथोधीरःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥
क्षात्रेणविधिनाप्राप्तोवीराभिलषितांगतिं ॥ १४ ॥ जित्वासुबहुशःशत्रून्प्रेषयित्वाचमृत्यवे ॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्सर्वकामदुहोऽक्षयान् ॥ १५ ॥ तपसाब्रह्म
चर्येणश्रुतेनप्रज्ञयापिच ॥ संतोयांगतिमिच्छंतितांप्राप्तस्तवपुत्रकः ॥ १६ ॥ वीरसूर्वीरपत्नीत्वंवीरजावीरबांधवा ॥ माशुचस्तनयंभद्रेगतःसपरमांगतिं ॥
॥ १७ ॥ प्राप्स्यतेचाप्यसौपापःसैंधवोबालघातकः ॥ अस्यावलेपस्यफलंससुहृद्गणबांधवः ॥ १८ ॥ व्युष्टायांतुवरारोहेरजन्यांपापकर्मकृत् ॥ नहिमोक्ष्यतिपा
र्थात्सप्रविष्टोप्यमरावतीं ॥ १९ ॥ श्वःशिरःश्रोष्यसेतस्यसैंधवस्यरणेहतं ॥ समंतपंचकाद्बाह्यंविशोकाभवमारुदः ॥ २० ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यगतःशूरःसतां
गतिं ॥ यांगतिंप्राप्नुयामेहयेचान्येशस्त्रजीविनः ॥ २१ ॥ व्यूढोरस्कोमहाबाहुरनिवर्त्तीरथप्रणुत् ॥ गतस्तववरारोहेपुत्रःस्वर्गंज्वरंजहि ॥ २२ ॥ अनुयातश्चपित
रंमातृपक्षंचवीर्यवान् ॥ सहस्रशोरिपून्हत्वाहतःशूरोमहारथः ॥ २३ ॥ आश्वासयस्नुषांराज्ञिमाशुचःक्षत्रियेभृशं ॥ श्वःप्रियंसुमहच्छ्रुत्वाविशोकाभवनंदिनि
॥ २४ ॥ यत्पार्थेनप्रतिज्ञातंतत्तथानतदन्यथा ॥ चिकीर्षितंहितेभर्त्तुर्नभवेज्जातुनिष्फलं ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

अभियांतिरक्षिष्यंति ॥ २६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एतदिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

यदिचमनुजपन्नगाःपिशाचारजनिचराःपतगाःसुरासुराश्च ॥ रणगतमभियांतिसिंधुराजंनसभवितासहतैरपिप्रभाते ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिसुभद्राश्वासनेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः॥
सुभद्रापुत्रशोकार्त्ताविललापसुदुःखिता ॥ १ ॥ हापुत्रममममंदायाःकथमेत्यासिसंयुगं ॥ निधनंप्राप्तवांस्तातपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ २ ॥ कथमिंदीवरश्यामं
सुदंष्ट्रंचारुलोचनं ॥ मुखंतेदृश्यतेवत्सगुंठितंरणरेणुना ॥ ३ ॥ नूनंशूरंनिपतितंत्वांपश्यंत्यनिवर्त्तिनं ॥ सुशिरोग्रीवबाह्वंसंव्यूढोरस्कंनतोदरं ॥ ४ ॥ चारूपचित
सर्वांगंस्वक्षंशस्त्रक्षताचितं ॥ भूतानित्वांनिरीक्षंतेनूनंचंद्रमिवोदितं ॥ ५ ॥ शयनीयंपुरायस्यस्पर्ध्यास्तरणसंवृतं ॥ भूमावद्यकथंशेषेविप्रविद्धःसुखोचितः ॥
॥ ६ ॥ योन्वास्यतपुरावीरोवरस्त्रीभिर्महाभुजः ॥ कथमन्वास्यतेसोद्यशिवाभिःपतितोमृधे ॥ ७ ॥ योस्तूयतपुराहृष्टैःसूतमागधवंदिभिः ॥ सोद्यक्रव्याद्गणैर्घोरै
र्विनदद्भिरुपास्यते ॥ ८ ॥ पांडवेषुचनाथेषुवृष्णिवीरेषुवाविभो ॥ पंचालेषुचवीरेषुहतःकेनास्यनाथवत् ॥ ९ ॥ अतृप्तदर्शनापुत्रदर्शनस्यतवानघ ॥ मंद
भाग्यागमिष्यामिव्यक्तमद्ययमक्षयं ॥ १० ॥ विशालाक्षंसुकेशांतंचारुवाक्यंसुगंधिचं ॥ तवपुत्रकदाभूयोमुखंद्रक्ष्यामिनिर्व्रणं ॥ ११ ॥ धिग्बलंभीमसेन
स्यधिक्पार्थस्यधनुष्मतां ॥ धिग्वीर्यंवृष्णिवीराणांपंचालानांचधिग्बलं ॥ १२ ॥ धिक्केकयांस्तथाचेदीन्मत्स्यांश्चैवाथसृंजयान् ॥ येत्वांरणगतंवीरंनशेकुरभि
रक्षितुं ॥ १३ ॥ अद्यपश्यामिपृथिवींशून्यामिवहतत्विषं ॥ अभिमन्युमपश्यंतीशोकव्याकुललोचना ॥ १४ ॥ स्वस्रीयंवासुदेवस्यपुत्रंगांडीवधन्वनः ॥ कथंत्वा
तिरथंवीरंद्रक्ष्याम्यद्यनिपातितं ॥ १५ ॥ एह्येहितृषितोवत्सस्तनौपूर्णौपिबाशुमे ॥ अंकमारुह्यमंदायाह्यतृप्तायाश्चदर्शने ॥ १६ ॥ हावीरदृष्टोनष्टश्चधनंस्वप्न
इवासिमे ॥ अहोह्यनित्यंमानुष्यंजलबुद्बुदचंचलं ॥ १७ ॥ इमांतेतरुणींभार्यांतवाधिभिरभिप्लुतां ॥ कथंसंधारयिष्यामिविवत्सामिवधेनुकां ॥ १८ ॥ अहोह्य
कालेप्रस्थानंकृतवानसिपुत्रक ॥ विहायफलकालेमांसुगृद्धांतवदर्शने ॥ १९ ॥ नूनंगतिःकृतांतस्यप्राज्ञैरपिसुदुर्विदा ॥ यत्रत्वंकेशवेनाथेसंग्रामेऽनाथवद्ध
तः ॥ २० ॥ यज्वनांदानशीलानांब्राह्मणानांकृतात्मनां ॥ चरितब्रह्मचर्याणांपुण्यतीर्थावगाहिनां ॥ २१ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ नैवेशिकंसोपकरणंगृहं नैवेशिकायेतिपाठेगृहाश्रमोन्मुखायविद्याव्रतस्नाताय अभिमतंविवाहोपयुक्तं ॥ २४ ॥ न्यस्तदंडानांनिरस्ताभिमानानां दंडोस्त्रीलगुडेपुमानित्युपक्रम्यदमे

कृतज्ञानांवदान्यानांगुरुशुश्रूषिणामपि ॥ सहस्रदक्षिणानांचयागतिस्तामवाप्नुहि ॥ २२ ॥ यागतिर्युद्धमानानांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ हत्वारीन्निहतानां
चसंग्रामेतांगतिंव्रज॥ २३ ॥ गोसहस्रप्रदातॄणांक्रतुदानांचयागतिः ॥ नैवेशिकंचाभिमतंददतांयागतिःशुभा ॥ २४ ॥ ब्राह्मणेभ्यःशरण्येभ्योनिधिंनि
दधतांचया ॥ याचापिन्यस्तदंडानांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २५ ॥ ब्रह्मचर्येणयांयांतिमुनयःसंशितव्रताः ॥ एकपत्न्यश्चयांयांतितांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २६ ॥
राज्ञांसुचरितैर्याचगतिर्भवतिशाश्वती ॥ चतुराश्रमिणांपुण्यैःपावितानांसुरक्षितैः ॥ २७ ॥ दीनानुकंपिनांयाचसततंसंविभागिनां ॥ पैशुन्याच्चनिवृत्ता
नांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ २८ ॥ व्रतिनांधर्मशीलानांगुरुशुश्रूषिणामपि ॥ अमोघातिथिनांयाचतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २९ ॥ कृच्छ्रेषुयाधारयतामात्मानंव्यसने
षुच॥ गतिःशोकाग्निदग्धानांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३० ॥ मातापित्रोश्वशुश्रूषांकल्पयंतीहयेसदा॥ स्वदारनिरतानांचयागतिस्तामवाप्नुहि ॥ ३१ ॥ ऋतुकाले
स्वकांभार्यांगच्छतांयामनीषिणां॥ परस्त्रीभ्योनिवृत्तानांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३२ ॥ साम्नायेसर्वभूतानिपश्यंतिगतमत्सराः॥ नारुंतुदानांक्षमिणांयागतिस्ता
मवाप्नुहि॥ ३३॥ मधुमांसनिवृत्तानांमदाद्दंभात्तथाऽनृतात्॥ परोपतापत्यक्तानांतांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३४॥ ह्रीमंतःसर्वशास्त्रज्ञाज्ञानतृप्ताजितेंद्रियाः॥ यांगतिं
साधवोयांतितांगतिंव्रजपुत्रक॥ ३५॥ एवंविलपतींदीनांसुभद्रांशोककर्शितां॥ अन्वपद्यतपांचालीवैराटिसहितातदा॥ ३६॥ ताःप्रकामंरुदित्वाचविलप्य
चसुदुःखिताः॥ उन्मत्तवत्तदाराजन्विसंज्ञान्यपतन्क्षितौ॥ ३७॥ सोपचारस्तुकृष्णश्चदुःखितांभृशदुःखितः ॥ सिक्त्वांभसासमाश्वास्यतत्तदुक्त्वाहितंवचः॥
॥ ३८॥ विसंज्ञकल्पांरुदतींममर्मविद्धांप्रवेपतीं॥ भगिनींपुंडरीकाक्षइदंवचनमब्रवीत्॥ ३९॥ सुभद्रेमाशुचःपुत्रंपांचाल्याश्वासयोत्तरां॥ गतोभिमन्युःप्रथि
तांगतिंक्षत्रियपुंगवः॥ ४०॥ येचान्येपिकुलेसंतिपुरुषानोवराननने॥ सर्वेतेतांगतिंयांतुत्व्यभिमन्योर्यशस्विनः॥ ४१॥ कुर्यामतद्वयंकर्मक्रियासुसुहृदश्चनः॥
कृतवान्यादृगद्यैकस्तवपुत्रोमहारथः॥ ४२ ॥ एवमाश्वास्यभगिनींद्रौपदीमपिचोत्तरां ॥ पार्थस्यैवमहाबाहुःपार्श्वमागादरिंदमः ॥ ४३॥

यमेभिमानेचेतिमेदिनी ॥ २५ ॥ एकपत्न्यःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ लाजैरक्षतैः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

ततोऽभ्यनुज्ञायनृपान्कृष्णोबंधूंस्तथार्जुनं ॥ विवेशांतःपुरेराजंस्तेचजग्मुर्यथालयं ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिसुभद्राप्रविलापे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोर्जुनस्यभवनंप्रविश्याप्रतिमंविभुः ॥ स्पृष्ट्वांभःपुंडरीकाक्षःस्थंडिलेशुभलक्षणे ॥ १ ॥ संतस्तारशुभांशय्यांदर्भैर्वैदूर्यसन्निभैः ॥ ततोमाल्येनविधिवल्लाजैर्गंधैःसुमंगलैः ॥ २ ॥ अलंचकारतांशय्यांपरिवार्यायुधोत्तमैः ॥ ततःस्पृष्टोदके पार्थेविनीताःपरिचारकाः ॥ ३ ॥ दर्शयंतोंतिकेचक्रुर्नैशंत्रैयंबकंबलिं ॥ ततःप्रीतमनाःपार्थोगंधमाल्यैश्चमाधवं ॥ ४ ॥ अलंकृत्योपहारंतंनैशंतस्मैन्यवेदयत् ॥ स्मयमानस्तुगोविंदःफाल्गुनंप्रत्यभाषत ॥ ५ ॥ सुप्यतांपार्थभद्रंतेकल्याणायव्रजाम्यहं ॥ स्थापयित्वाततोद्वास्थान्गोप्तॄंश्चात्तायुधान्नरान् ॥ ६ ॥ दारुकानुगतःश्रीमान्विवेशशिबिरंस्वकं ॥ शिश्येचशयनेशुभ्रेबहुकृत्यंविचिंतयन् ॥ ७ ॥ पार्थायसर्वंभगवान्शोकदुःखापहंविधिं ॥ व्यदधात्पुंडरीकाक्षस्तेजोद्युतिविवर्धनं ॥ ८ ॥ योगमास्थाययुक्तात्मासर्वेषामीश्वरेश्वरः ॥ श्रेयस्कामःपृथुयशाविष्णुर्जिष्णुप्रियंकरः ॥ ९ ॥ नपांडवानांशिबिरेकश्चित्सुष्वापतांनिशां ॥ प्रजागरःसर्वजनंत्वाविवेशविशांपते ॥ १० ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनप्रतिज्ञातोमहात्मना ॥ सहसासिंधुराजस्यवधोगांडीवधन्वना ॥ ११ ॥ तत्कथंनुमहाबाहुर्वासविःपरवीरहा ॥ प्रतिज्ञांसफलांकुर्यादितितेसमचिंतयन् ॥ १२ ॥ कष्टंहीदंव्यवसितंपांडवेनमहात्मना ॥ सचराजामहावीर्यःपारयत्वर्जुनःसतां ॥ १३ ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनप्रतिज्ञामहतीकृता ॥ भ्रातरश्चापिविक्रांताबहुलानिबलानिच ॥ १४ ॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्रेणसर्वंतस्मैनिवेदितं ॥ सहत्वासैंधवंसंख्येपुनरेतुधनंजयः ॥ १५ ॥ जित्वारिपुगणांश्चैवपारयन्नर्जुनोव्रतं ॥ श्वोऽहत्वासिंधुराजंवैधूमकेतुंप्रवेक्ष्यति ॥ १६ ॥ नह्यसावनृतंकर्त्तुमलंपार्थोधनंजयः ॥ धर्मपुत्रःकथंराजाभविष्यतिमृतेऽर्जुने ॥ १७ ॥ तस्मिन्हिविजयःकृत्स्नःपांडवेनसमाहितः ॥ यदिनोस्तिकृतंकिंचिद्यदिदत्तंहुतंयदि ॥ १८ ॥ फलेनतस्यसर्वस्यसव्यसाचीजयत्वरीन् ॥ एवंकथयतांतेषांजयमाशंसतांप्रभो ॥ १९ ॥ कृच्छ्रेणमहताराजन्रजनीव्यत्यवर्त्तत ॥ तस्यारजन्यामध्येतुप्रतिबुद्धोजनार्दनः ॥ २० ॥ स्मृत्वाप्रतिज्ञांपार्थस्यदारुकंप्रत्यभाषत ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातमार्त्तेनहतबंधुना ॥ २१ ॥

तस्मैन्यवेदयत् त्र्यंबकाय ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पार्थायतादर्थ्येचतुर्थी तेजःप्रतापः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सहसावलेन ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अनुअनुगतः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ आर्षभेणऋषभस्वरप्रकारेण ॥ ३९ ॥

जयद्रथंवधिष्यामिश्वोभूतइतिदारुक ॥ तत्तुदुर्योधनःश्रुत्वामंत्रिभिर्मंत्रयिष्यति ॥ २२ ॥ यथाजयद्रथंपार्थोनहन्यादितिसंयुगे ॥ अक्षौहिण्योहिताःसर्वारक्षिष्यंतिजयद्रथं ॥ २३ ॥ द्रोणश्चसहपुत्रेणसर्वास्त्रविधिपारगः ॥ एकोवीरःसहस्राक्षोदैत्यदानवदर्पहा ॥ २४ ॥ सोपितंनोत्सहेताजौहंतुंद्रोणेनरक्षितं ॥ सोहंश्वस्तत्करिष्यामियथाकुंतीसुतोर्जुनः ॥ २५ ॥ अप्राप्तेऽस्तंदिनकरेहनिष्यतिजयद्रथं ॥ नहिदारानमित्राणिज्ञातयोनचबांधवाः ॥ २६ ॥ कश्चिदन्यःप्रियतरःकुंतीपुत्रान्ममार्जुनात् ॥ अनर्जुनमिमंलोकंमुहूर्त्तमपिदारुक ॥ २७ ॥ उदीक्षितुंनशक्तोहंभवितानचतत्तथा ॥ अहंविजित्यतान्सर्वान्सहसासहयद्विपान् ॥ २८ ॥ अर्जुनार्थेहनिष्यामिसकर्णान्ससुयोधनान् ॥ श्वोनिरीक्षंतुमेवीर्यंत्रयोलोकामहाहवे ॥ २९ ॥ धनंजयार्थेसमरेपराक्रांतस्यदारुक ॥ श्वोनरेंद्रसहस्राणिराजपुत्रशतानिच ॥ ३० ॥ साश्वद्विपरथान्याजौविद्रविष्यामिदारुक ॥ श्वस्तांचक्रप्रमथितांद्रक्ष्यसेनृपवाहिनीं ॥ ३१ ॥ मयाक्रुद्धेनसमरेपांडवार्थेनिपातितां ॥ श्वःसदेवाःसगंधर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः ॥ ३२ ॥ ज्ञास्यंतिलोकाःसर्वेमांसुहृदंसव्यसाचिनः ॥ यस्तंद्वेष्टिसमांद्वेष्टियस्तंचानुसमामनु ॥ ३३ ॥ इतिसंकल्प्यतांबुद्ध्याशरीरार्धंममार्जुनः ॥ यथात्वंमेप्रभातायामस्यांनिशिरथोत्तमं ॥ ३४ ॥ कल्पयित्वायथाशास्त्रमादायव्रजसंयतः ॥ गदांकौमोदकींदिव्यांशक्तिंचक्रंधनुःशरान् ॥ ३५ ॥ आरोप्यवैरथेसूतसर्वोपकरणानिच ॥ स्थानंचकल्पयित्वाथरथोपस्थेध्वजस्यमे ॥ ३६ ॥ वैनतेयस्यवीरस्यसमरेरथशोभिनः ॥ छत्रंजांबूनदैर्जालैरर्कज्वलनसप्रभैः ॥ ३७ ॥ विश्वकर्मकृतैर्दिव्यैरश्वानपिविभूषितान् ॥ बलाहकंमेघपुष्पंशैब्यंसुग्रीवमेवच ॥ ३८ ॥ युक्तान्वाजिवरान्यत्तःकवचीतिष्ठदारुक ॥ पांजन्यस्यनिर्घोषमार्षभेणैवपूरितं ॥ ३९ ॥ श्रुत्वाचभैरवंनादमुपेयास्त्वंजवेनमां ॥ एकान्हाहममर्षंचसर्वदुःखानिचैवह ॥ ४० ॥ भ्रातुःपैतृष्वसेयस्यव्यपनेष्यामिदारुक ॥ सर्वोपायैर्यतिष्यामियथाबीभत्सुराहवे ॥ ४१ ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणांहनिष्यतिजयद्रथं ॥ यस्ययस्यचबीभत्सुर्वधेयत्नंकरिष्यति ॥ आशंसेसारथेतत्रभवितास्यध्रुवोजयः ॥ ४२ ॥ दारुकउवाच जयएवध्रुवस्तस्यकुतएवपराजयः ॥ यस्यत्वंपुरुषव्याघ्रसारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ ४३ ॥ एवंचैतत्करिष्यामियथामामनुशाससि ॥ सुप्रभातामिमांरात्रिंजयायविजयस्यहि ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिकृष्णदारुकसंभाषणेएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुंतीपुत्रस्त्विति ॥ १ ॥२॥३॥४॥५॥ परेअवश्यंभाविनि विधौविधाने नियच्छतिप्रवर्तयति ॥ ६ ॥ नशोच्यंशोकोनाचरणीयः ॥ ७ ॥ कार्यंकृत्यं कार्यंकरणीयंभवेत्इत्यन्वयः ॥८॥९॥१०॥११॥१२॥

संजयउवाच कुंतीपुत्रस्तुतंमंत्रंस्मरन्नेवधनंजयः॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्मुमोहाचिंत्यविक्रमः॥१॥ तंतुशोकेनसंतप्तंस्वप्नेकपिवरध्वजं॥ आससादमहाते
जाध्यायंतंगरुडध्वजः ॥ २॥ प्रत्युत्थानंचकृष्णस्यसर्वावस्थोधनंजयः ॥ नलोपयतिधर्मात्माभक्त्याप्रेम्णाचसर्वदा॥ ३ ॥ प्रत्युत्थायचगोविंदंसतस्माआ
सनंददौ॥ नचासनेस्वयंबुद्धिंबीभत्सुर्व्यदधात्तदा ॥ ४ ॥ ततःकृष्णोमहातेजाजानन्पार्थस्यनिश्चयं ॥ कुंतीपुत्रमिदंवाक्यमासीनःस्थितमब्रवीत् ॥ ५ ॥ मा
विषादेमनःपार्थकृथाःकालोहिदुर्जयः ॥ कालःसर्वाणिभूतानिनियच्छतिपरेविधौ ॥ ६ ॥ किमर्थंचविषादस्तेतद्ब्रूहिद्विपदांवर ॥ नशोच्यंविदुषांश्रेष्ठशोकः
कार्यविनाशनः॥ ७॥ यत्तुकार्यंभवेत्कार्यंकर्मणातत्समाचर॥ हीनचेष्टस्ययःशोकःसहिशत्रुर्धनंजय॥ ८ ॥ शोचन्नंदयतेशत्रून्कर्शयत्यपिबांधवान् ॥ क्षी
यतेचनरस्तस्मान्नत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ९ ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनबीभत्सुरपराजितः ॥ आबभाषेतदाविद्वानिदंवचनमर्थवत् ॥ १० ॥ मयाप्रतिज्ञामहतीजय
द्रथवधेकृता॥ श्वोस्मिहंतादुरात्मानंपुत्रघ्नमितिकेशव॥ ११ ॥ मत्प्रतिज्ञाविघातार्थंधार्त्तराष्ट्रैःकिलाच्युत ॥ पृष्ठतःसैंधवःकार्यःसर्वैर्गुप्तोमहारथैः ॥ १२ ॥
दशचैकाचताःकृष्णअक्षौहिण्यःसुदुर्जयाः॥ हतावशेषास्तत्रेमाहंतमाधवसंख्यया ॥ १३ ॥ ताभिःपरिवृतःसंख्येसर्वैश्चैवमहारथैः ॥ कथंशक्येतसंद्रष्टुंदुरा
त्माकृष्णसैंधवः॥ १४॥ प्रतिज्ञापारणंचापिनभविष्यतिकेशव ॥ प्रतिज्ञायांचहीनायांकथंजीवतिमद्विधः॥ १५॥ दुःखोपायस्यमेवीरविकांक्षापरिवर्त्तते॥
द्रुतंचयातिसवितातत‌एतद्ब्रवीम्यहं॥१६॥ शोकस्थानंतुतच्छ्रुत्वापार्थस्यद्विजकेतनः॥ संस्पृश्यांभस्ततःकृष्णःप्राङ्मुखःसमवस्थितः॥ १७॥ इदंवाक्यंमहाते
जाबभाषेपुष्करेक्षणः॥ हितार्थंपांडुपुत्रस्यसैंधवस्यवधेकृती ॥ १८॥ पार्थपाशुपतंनामपरमास्त्रंसनातनं॥ येनसर्वान्मृधेदैत्यान्जघ्नेदेवोमहेश्वरः ॥ १९॥ य
दितद्विदितंतेद्यश्वोहंतासिजयद्रथं॥ अथाज्ञातंप्रपद्यस्वमनसावृषभध्वजं ॥ २० ॥ तंदेवंमनसाध्यात्वाजोषमास्वधनंजय॥ ततस्तस्यप्रसादात्त्वंभक्तःप्राप्स्य
सितन्महत्॥ २१ ॥ ततःकृष्णवचःश्रुत्वासंस्पृश्यांभोधनंजयः॥ भूमावासीनएकाग्रोजगाममनसाभवं ॥ २२॥ ततःप्रणिहितोब्राह्मेमुहूर्त्तेशुभलक्षणे॥ आ
त्मानमर्जुनोपश्यद्गगनेसहकेशवं॥ २३॥ पुण्यंहिमवतःपादंमणिमंतंचपर्वतं॥ ज्योतिर्भिश्चसमाकीर्णंसिद्धचारणसेवितं॥ २४॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ दुःखोपायस्यदुःखद्वारस्यप्रतिज्ञायाःविकांक्षाविसंवादःपरिवर्त्ततेप्रतिभाति ॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रणिहितःसमाहितमनाः ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ अथर्वणस्यमुनेः ॥३२॥३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तथाचव्रजन्विष्णुपदमाकाशमभ्यगादित्यन्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ लास्यंनृत्यं वल्गितमि

वायुवेगगतिःपार्थःखंभेजेसहकेशवः॥ केशवेनगृहीतःसदक्षिणेविभुनाभुजे॥ २५॥ प्रेक्षमाणोबहून्भावान्जगामाद्भुतदर्शनान् ॥ उदीच्यांदिशिधर्मात्मा
सोपश्यच्छ्वेतपर्वतं॥ २६॥ कुवेरस्यविहारेचनलिनींपद्मभूषितां ॥ सरिच्छ्रेष्ठांचतांगंगांवीक्षमाणोबहूदकां ॥ २७ ॥ सदापुष्पफलैर्वृक्षैरुपेतांस्फटिकोपलां॥
सिंहव्याघ्रसमाकीर्णांनानामृगसमाकुलां॥ २८॥ पुण्याश्रमवतींरम्यांमनोज्ञांडजसेवितां ॥ मंदरस्यप्रदेशांश्चकिन्नरोद्गीतनादितान् ॥ २९॥ हेमरूप्यमयैः
शृंगैर्नानौषधिविदीपितान्॥ तथामंदारवृक्षैश्चपुष्पितैरुपशोभितान्॥ ३० ॥ स्निग्धांजनचयाकारंसंप्राप्तःकालपर्वतं॥ ब्रह्मतुंगंनदीश्चान्यास्तथाजनपदान
पि॥ ३१ ॥ सतुंगंशतशृंगंचशर्यातिवनमेवच ॥ पुण्यमश्वशिरस्थानंस्थानमाथर्वणस्यच॥ ३२॥ वृषदंशंचशैलेंद्रंमहामंदरमेवच ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णं
किन्नरैश्चोपशोभितं॥ ३३॥ तस्मिन्शैलेव्रजन्पार्थःसकृष्णःसमवैक्षत ॥ शुभैःप्रस्रवणैर्जुष्टांहेमधातुविभूषितां॥ ३४ ॥ चंद्ररश्मिप्रकाशांगींपृथिवींपुरमा
लिनीं ॥ समुद्रांश्चाद्भुताकारानपश्यद्बहुलाकरान्॥ ३५॥ वियद्द्यांपृथिवींचैवतथाविष्णुपदंव्रजन्॥ विस्मितःसहकृष्णेनक्षिप्तोबाणइवाभ्यगात् ॥ ३६॥ ग्रह
नक्षत्रसोमानांसूर्याग्न्योश्चसमत्विषं॥ अपश्यततदापार्थोज्वलंतमिवपर्वतं॥३७॥ समासाद्यतुतंशैलंशैलाग्रेसमवस्थितं॥ तपोनित्यंमहात्मानमपश्यद्वृषभ
ध्वजं॥ ३८॥ सहस्रमिवसूर्याणांदीप्यमानंस्वतेजसा॥ शूलिनंजटिलंगौरंवल्कलाजिनवाससं॥ ३९॥ नयनानांसहस्रैश्चविचित्रांगंमहौजसं॥ पार्वत्यासहि
तंदेवंभूतसंघैश्चभास्वरैः ॥ ४० ॥ गीतवादित्रसन्नादैर्हास्यलास्यसमन्वितं ॥ वल्गितास्फोटितोत्क्रुष्टैःपुण्यैर्गंधैश्चसेवितं ॥ ४१ ॥ स्तूयमानंस्तवैर्दिव्यैर्ऋषि
भिर्ब्रह्मवादिभिः॥ गोप्तारंसर्वभूतानामिष्वासधरमच्युतं॥ ४२॥ वासुदेवस्तुतंदृष्ट्वाजगामशिरसाक्षितिं॥ पार्थेनसहधर्मात्मागृणन्ब्रह्मसनातनं॥ ४३॥ लो
कादिंविश्वकर्माणमजमीशानमव्ययं॥ मनसःपरमंयोनिंखंवायुंज्योतिषांनिधिं॥ ४४॥ स्रष्टारंवारिधाराणांभुवश्चप्रकृतिंपरां ॥ देवदानवयक्षाणांमानवा
नांचसाधनं॥ ४५॥ योगानांचपरंधामदृष्टंब्रह्मविदांनिधिं॥ चराचरस्यस्रष्टारंप्रतिहर्त्तारमेवच॥ ४६॥

तस्ततःप्रचारः आस्फोटितंभुजाडंबरःउत्क्रुष्टमुच्चैःस्वनितं ॥४१॥४२॥४३॥ लोकानामादिमुपादानं विश्वंजगत्कर्मप्राप्यंयस्य ईशानमप्रतिहतेच्छं अव्ययमविकारं मनसःपरमंप्रवृत्तिनिवृत्तिकारणं यो
निमुत्पत्तिस्थानंच ज्योतिषांतेजसांनिधिमधिष्ठानं ॥४४॥ परांमूलभूतांप्रकृतिंप्रधानं साधनंसिद्धेर्निधानं ॥४५॥ योगानांयोगदर्शिनांपरंधामपरमाश्रयंदृष्टंसाक्षाद्भूतंब्रह्मतत्त्वंतद्विदांनिधिंरहस्यं ॥ ४६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कालइवकोपोयस्य शक्रस्य गुणाऐश्वर्यादयः सूर्यस्यगुणाःप्रतापादयः तेषामुदयोयस्मात् ॥ ४७ ॥ कारणात्मानंकारणैकस्वभावं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ भवःसर्वप्रभुत्वात् शर्वःसंहरणात् ॥ ५५ ॥ शांतिःशमप्रधानत्वात् ॥ ५६ ॥ हविष्यःहविष्ययोग्यत्वात् सत्यायसदैकस्वभावत्वात् विभुर्व्यापकत्वात् ॥ ५७ ॥ व्याधायमृगहननात द्विरुक्तिर्हिंसाथाकरणात् अ

कालकोपंमहात्मानंशक्रसूर्यगुणोदयं ॥ ववंदेतंतदाकृष्णोवाङ्मनोबुद्धिकर्मभिः ॥ ४७ ॥ यंप्रपद्यंतिविद्वांसःसूक्ष्माध्यात्मपदैषिणः ॥ तमजंकारणात्मानंजग्मतुःशरणंभवं ॥ ४८ ॥ अर्जुनश्चापितंदेवंभूयोभूयोप्यवंदत ॥ ज्ञात्वातंसर्वभूतादिंभूतभव्यभवोद्भवं ॥ ४९ ॥ ततस्तावागतौदृष्ट्वानरनारायणावुभौ ॥ सुप्रसन्नमनाःशर्वःप्रोवाचप्रहसन्निव ॥ ५० ॥ स्वागतंवोनरश्रेष्ठावुत्तिष्ठेतांगतक्लमौ ॥ किंचवामीप्सितंवीरौमनसःक्षिप्रमुच्यतां ॥ ५१ ॥ येनकार्येणसंप्राप्तौयुवांतत्साधयामिकिं ॥ व्रियतामात्मनःश्रेयस्तत्सर्वंप्रददानिवां ॥ ५२ ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वाप्रत्युत्थायकृतांजली ॥ वासुदेवार्जुनौसर्वंतुष्टुवातेमहामती ॥ ५३ ॥ भक्त्यास्तवेनदिव्येनमहात्मानावनिंदितौ ॥ ५४ ॥ कृष्णार्जुनावूचतुः नमोभवायशर्वायरुद्रायवरदायच ॥ पशूनांपतयेनित्यमुग्रायचकपर्दिने ॥ ५५ ॥ महादेवायभीमायत्र्यंबकायचशांतये ॥ ईशानायमखघ्नायनमोस्त्वंधकघातिने ॥ ५६ ॥ कुमारगुरवेतुभ्यंनीलग्रीवायवेधसे ॥ पिनाकिनेहविष्यायसत्यायविभवेसदा ॥ ५७ ॥ विलोहितायधूम्रायव्याधायानपराजिते ॥ नित्यंनीलशिखंडायशूलिनेदिव्यचक्षुषे ॥ ५८ ॥ होत्रेपोत्रेत्रिनेत्रायव्याधायवसुरेतसे ॥ अचिंत्यायांबिकाभर्त्रेसर्वदेवस्तुतायच ॥ ५९ ॥ वृषध्वजायमुंडायजटिनेब्रह्मचारिणे ॥ तप्यमानायसलिलेब्रह्मण्यायाजितायच ॥ ६० ॥ विश्वात्मनेविश्वसृजेविश्वमावृत्यतिष्ठते ॥ नमोनमस्तेसेव्यायभूतानांप्रभवेसदा ॥ ६१ ॥ ब्रह्मवक्त्रायसर्वायशंकरायशिवायच ॥ नमोस्तुवाचस्पतयेप्रजानांपतयेनमः ॥ ६२ ॥ नमोविश्वस्यपतयेमहतांपतयेनमः ॥ नमःसहस्रशिरसेसहस्रभुजमृत्यवे ॥ ६३ ॥ सहस्रनेत्रपादायनमोऽसंख्येयकर्मणे ॥ नमोहिरण्यवर्णायहिरण्यकवचायच ॥ भक्तानुकंपिनेनित्यंसिध्यतांनोवरःप्रभो ॥ ६४ ॥

न्यप्राणिनःपराजयतीतिअनपराजित्सर्वभूतोत्तमत्वात् नीलशिखंडोनीलकेशत्वात् ॥ ५८ ॥ होतादीक्षितःभावेनहवनशीलत्वात् वसुरेताअग्नौरेतःक्षेपणात् ॥ ५९ ॥ मुंडोदीक्षितत्वात् ब्रह्मचारीरेतोविधारणात् ॥ ६० ॥ भूतानांप्राणिनांप्रमथादीनां ॥ ६१ ॥ ब्रह्मवक्त्रोवेदपूर्णमुखत्वात् सर्वःसर्वस्वरूपत्वात् शिवोमोक्षहेतुत्वात् वाचस्पतिर्वाङ्मयप्रवर्तनात् ॥ ६२ ॥ सहस्रभुजायमृत्यवेचमन्यवेइतिपाठः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ आत्मनासुकृतंस्वूपकल्पितं

संजयउवाच एवंस्तुत्वामहादेवंवासुदेवःसहार्जुनः॥ प्रसादयामासभवंतदास्त्रोपलब्धये ॥ ६५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जु
॥६६॥ नस्वप्नेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःपार्थःप्रसन्नात्माप्रांजलिर्वृषभध्वजं ॥ ददर्शोत्फुल्लनयनःसम
स्तंतेजसांनिधिं ॥ १ ॥ तंचोपहारंसुकृतंनैशंनैत्यकमात्मना ॥ ददर्शत्र्यंबकाभ्याशेवासुदेवनिवेदितं ॥ २ ॥ ततोभिपूज्यमनसाकृष्णंशर्वंचपांडवः ॥ इच्छा
म्यहंदिव्यमस्त्रमित्यभाषतशंकरं ॥ ३ ॥ ततःपार्थस्यविज्ञायवरार्थेवचनंतदा ॥ वासुदेवार्जुनौदेवःस्मयमानोभ्यभाषत ॥ ४ ॥ स्वागतंवांनरश्रेष्ठौविज्ञातंमन
सेप्सितं ॥ येनकामेनसंप्राप्तौभवद्भ्यांतंददाम्यहं ॥ ५ ॥ सरोमृतमयंदिव्यमभ्याशेशत्रुसूदनौ ॥ तत्रमेतद्धनुर्दिव्यंशरश्चनिहितःपुरा ॥ ६ ॥ येनदेवारयःसर्वेम
यायुधिनिपातिताः ॥ ततआनीयतांकृष्णौसशरंधनुरुत्तमं ॥ ७ ॥ तथेत्युक्त्वातुतौवीरौसर्वपारिषदैःसह ॥ प्रस्थितौतत्सरोदिव्यंदिव्यैश्वर्यशतैर्युतं ॥ ८ ॥ निर्दि
ष्टंयद्वृषांकेणपुण्यंसर्वार्थसाधकं ॥ तौजग्मतुरसंभ्रांतौनरनारायणावृषी ॥ ९ ॥ ततस्तौतत्सरोगत्वासूर्यमंडलसन्निभं ॥ नागमंतर्जलेघोरंददृशातेर्जुनाच्युतौ
॥ १० ॥ द्वितीयंचापरंनागंसहस्रशिरसंवरं ॥ वमंतंविपुलाज्वालाददृशातेग्निवर्चसं ॥ ११ ॥ ततःकृष्णश्चपार्थश्चसंस्पृश्यांभःकृतांजली ॥ तौनागावुपतस्थातेन
मस्यंतौवृषध्वजं ॥ १२ ॥ गृणंतौवेदविद्वांसौतद्ब्रह्मशतरुद्रियं ॥ अप्रमेयंप्रणमतोगत्वासर्वात्मनाभवं ॥ १३ ॥ ततस्तौरुद्रमाहात्म्याद्धित्वारूपंमहोरगौ ॥ ध
नुर्बाणश्चशत्रुघ्नंतद्द्वंद्वंसमपद्यत ॥ १४ ॥ तौतज्जगृहतुःप्रीतौधनुर्बाणंचसुप्रभं ॥ आजह्रतुर्महात्मानौददतुश्चमहात्मने ॥ १५ ॥ ततःपार्श्वाद्वृषांकस्यब्रह्मचा
रीन्यवर्त्तत ॥ पिंगाक्षस्तपसःक्षेत्रंबलवान्नीललोहितः ॥ १६ ॥ सतद्गृह्यधनुःश्रेष्ठंतस्थौस्थानंसमाहितः ॥ विचकर्षाथविधिवत्सशरंधनुरुत्तमं ॥ १७ ॥ तस्य
मौर्वींचमुष्टिंचस्थानंचालक्ष्यपांडवः ॥ श्रुत्वामंत्रंभवप्रोक्तंजग्राहाचिंत्यविक्रमः ॥ १८ ॥ ससरस्येवतंबाणंमुमोचातिबलःप्रभुः ॥ चकारचपुनर्वीरस्तस्मिन्स
रसितद्धनुः ॥ १९ ॥ ततःप्रीतंभवंज्ञात्वास्मृतिमानर्जुनस्तदा ॥ वरमारण्यकेदत्तंदर्शनंशंकरस्यच ॥ २० ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ द्वंद्वंयुगलं ॥ १४ ॥ १५ ॥ नीललोहितःभगवतोऽपरातनुः ॥ १६ ॥ स्थानंस्थापनकं ॥ १७ ॥ जग्राहमन ॥६६॥
सिकृतवान् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तयोरिति ॥ १ ॥ मधुपर्किकाःमांगल्योपस्थापकाः पा
णिस्वनिकाहस्तेनतालस्वनंकुर्वंति मधुपर्किकाःमधुपर्कसमयेपठंतइतिदेवबोधः ॥ २॥ रक्तकंठिनोरंजकस्वराः ॥ ३ ॥ झर्झराझिल्लिकाः भेर्योबृहड्ढकाः पणवामुरजाः आनकाःपटहाः गोमुखाःत्रागडाः आडं

मनसाचिंतयामासतन्मेसंपद्यतामिति ॥ तस्यतन्मतमाज्ञायप्रीतःप्रादाद्वरंभवः ॥ २१ ॥ तच्चपाशुपतंघोरंप्रतिज्ञायाश्चपारणं ॥ ततःपाशुपतंदिव्यमवाप्यपुन
रीश्वरात् ॥ २२ ॥ संहृष्टरोमादुर्धर्षःकृतंकार्यममन्यत ॥ ववंदतुश्चसंहृष्टौशिरोभ्यांतंमहेश्वरं ॥ २३ ॥ अनुज्ञातौक्षणेतस्मिन्भवेनार्जुनकेशवौ ॥ प्राप्तंस्वशि
बिरंवीरौमुदापरमयायुतौ ॥ २४ ॥ तथाभवेनानुमतौमहासुरनिघातिना ॥ इंद्राविष्णूयथाप्रीतौजंभस्यवधकांक्षिणौ ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनस्यपुनःपाशुपतास्त्रप्राप्तौएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तयोःसंवदतोरेवंकृष्ण
दारुकयोस्तथा ॥ सात्यगाद्रजनीराजन्नथराजान्वबुध्यत ॥ १ ॥ पठंतिपाणिस्वनिकामागधामधुपर्किकाः ॥ वैतालिकाश्चसूताश्चतुष्टुवुःपुरुषर्षभं ॥ २ ॥ नर्त
काश्चाप्यनृत्यंतजगुर्गीतानिगायकाः ॥ कुरुवंशस्तवार्थानिमधुरंरक्तकंठिनः ॥ ३ ॥ मृदंगाझर्झराभेर्यःपणवानकगोमुखाः ॥ आडंबराश्चशंखाश्चदुंदुभ्यश्च
महास्वनाः ॥ ४ ॥ एवमेतानिसर्वाणितथान्यान्यपिभारत ॥ वादयंतिसुसंहृष्टाःकुशलाःसाधुशिक्षिताः ॥ ५ ॥ समेघसमनिर्घोषोमहान्शब्दोऽस्पृशद्दिवं ॥
पार्थिवप्रवरंसुप्तंयुधिष्ठिरमबोधयत् ॥ ६ ॥ प्रतिबुद्धःसुखंसुप्तोमहार्हेशयनोत्तमे ॥ उत्थायावश्यकार्यार्थंययौस्नानगृहंनृपः ॥ ७ ॥ ततःशुक्लांबराःस्नातास्तरु
णाःशतमष्टच ॥ स्नापकाःकांचनैःकुंभैःपूर्णैःसमुपतस्थिरे ॥ ८ ॥ भद्रासनेसूपविष्टःपरिधायांबरंलघु ॥ सस्नौचंदनसंयुक्तैःपानीयैरभिमंत्रितैः ॥ ९ ॥ उत्सादितः
कषायेणबलवद्भिःसुशिक्षितैः ॥ आप्लुतःसाधिवासेनजलेनससुगंधिना ॥ १० ॥ राजहंसनिभंप्राप्यउष्णीषंशिथिलार्पितं ॥ जलक्षयनिमित्तंवैवेष्टयामास
मूर्धनि ॥ ११ ॥ हरिणाचंदनेनांगमुपलिप्यमहाभुजः ॥ स्रग्वीचाक्लिष्टवसनःप्राङ्मुखःप्रांजलिःस्थितः ॥ १२ ॥ जजापजप्यंकौंतेयःसतांमार्गमनुष्ठितः ॥ त
त्राग्निशरणंदीप्तंप्रविवेशविनीतवत् ॥ १३ ॥ समिद्भिःसपवित्राभिरग्निमाहुतिभिस्तथा ॥ मंत्रपूताभिरर्चित्वानिश्चक्रामगृहात्ततः ॥ १४ ॥ द्वितीयांपुरुषव्या
घ्रःकक्ष्यांनिर्गम्यपार्थिवः ॥ ततोवेदविदोवृद्धानपश्यद्ब्राह्मणर्षभान् ॥ १५ ॥

बराश्चक्षुद्रपटहाः दुंदुभ्योढक्काः ॥४॥५॥६॥७॥८॥ भद्रासनेचतुःसमासने ॥९॥कषायेणसर्वौषध्यादिकल्केन ॥ १०॥११ ॥ अक्लिष्टंअनुपहतंवसनंयस्य ॥१२॥ दीप्तंज्वलदग्नि ॥१३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सौरान्सूर्योपासकान् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ प्रदक्षिणंकृत्वेतिशेषः ॥ १९ ॥ स्वस्तिकानालिंगनानि वर्धमानानूशरावान् नंद्यावर्त्तान्संपुटितार्घ्यपात्राणि ॥ २० ॥ रुचकंमातुलुंगकं ॥ २१ ॥ २२ ॥

दांतान्वेदव्रतस्नातान्स्नातानवभृथेषुच ॥ सहस्रानुचरान्सौरान्सहस्रंचाष्टचापरान् ॥ १६ ॥ अक्षतैःसुमनोभिश्चवाचयित्वामहाभुजः ॥ तान्द्विजान्मधुसर्पिर्भ्यांफलैःश्रेष्ठैःसुमंगलैः ॥ १७ ॥ प्रादात्कांचनमेकैकंनिष्कंविप्रायपांडवः ॥ अलंकृतंचाश्वशतंवासांसीष्टाश्चदक्षिणाः ॥ १८ ॥ तथागाःकपिलादोग्ध्रीःसवत्साःपांडुनंदनः ॥ हेमशृंगारौप्यखुरादत्वातेभ्यःप्रदक्षिणं ॥ १९ ॥ स्वस्तिकान्वर्धमानांश्चनंद्यावर्तांश्चकांचनान् ॥ माल्यंचजलकुंभांश्चज्वलितंचहुताशनं ॥ २० ॥ पूर्णान्यक्षतपात्राणिरुचकंरोचनास्तथा ॥ स्वलंकृताःशुभाःकन्यादधिसर्पिर्मधूदकं ॥ २१ ॥ मंगल्यान्पक्षिणश्चैवयच्चान्यदपिपूजितं ॥ दृष्ट्वास्पृष्ट्वाचकौंतेयोबाह्यांकक्ष्यांततोगमत् ॥ २२ ॥ ततस्तस्यांमहाबाहोस्तिष्ठतःपरिचारकाः ॥ सौवर्णंसर्वतोभद्रंमुक्तावैदूर्यमंडितं ॥ २३ ॥ परार्ध्यास्तरणास्तीर्णंसोत्तरच्छदमृद्धिमत् ॥ विश्वकर्मकृतंदिव्यमुपजह्रुर्वरासनं ॥ २४ ॥ तत्रतस्योपविष्टस्यभूषणानिमहात्मनः ॥ उपाजह्रुर्महार्हाणिप्रेष्याःशुभ्राणिसर्वशः ॥ २५ ॥ मुक्ताभरणवेषस्यकौंतेयस्यमहात्मनः ॥ रूपमासीन्महाराजद्विषतांशोकवर्धनं ॥ २६ ॥ चामरैश्चंद्ररश्म्याभैर्हैमदंडैःसुशोभनैः ॥ दोधूयमानैःशुशुभेविद्युद्भिरिवतोयदः ॥ २७ ॥ संस्तूयमानःसूतैश्चवंद्यमानश्चबंदिभिः ॥ उपगीयमानोगंधर्वैरास्तेस्मकुरुनंदनः ॥ २८ ॥ ततोमुहूर्तादासीत्तुस्यंदनानांस्वनोमहान् ॥ नेमिघोषश्चरथिनांखुरघोषश्चवाजिनां ॥ २९ ॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदेनच ॥ नराणांपदशब्दैश्चकंपतीवस्ममेदिनी ॥ ३० ॥ ततःशुद्धांतमासाद्यजानुभ्यांभूतलेस्थितः ॥ शिरसावंदनीयंतमभिवाद्यजनेश्वरं ॥ ३१ ॥ कुंडलीबद्धनिस्त्रिंशःसन्नद्धकवचोयुवा ॥ अभिप्रणम्यशिरसाद्वास्थोधर्मात्मजायवै ॥ ॥ ३२ ॥ न्यवेदयद्धृषीकेशमुपयांतंमहात्मने ॥ सोब्रवीत्पुरुषव्याघ्रःस्वागतेनैवमाधवं ॥ ३३ ॥ अर्घ्यंचैवासनंचास्मैदीयतांपरमार्चितं ॥ ततःप्रवेश्यवार्ष्णेयमुपवेश्यवरासने ॥ ३४ ॥ पूजयामासविधिवद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणियुधिष्ठिरसज्जतायांद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ विश्वकर्मकृतंविश्वकर्मप्रणीतेनविधिनानिर्मितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ वंद्यमानःस्तूयमानः स्तुत्यर्थस्यवदेरूपं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ शुद्धांतंकक्ष्याभ्यंतरं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ स्वागतेनाप्रतिबद्धागमनेन ॥ ३३ ॥ ३४ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ निराक्रियामपसारणं ॥ ११ ॥ यात्रास्थितिः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ वृजिनात्व्यसनात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ सनातन

संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोराजाप्रतिनंद्यजनार्दनं ॥ उवाचपरमप्रीतःकौंतेयोदेवकीसुतं ॥ १ ॥ सुखेनरजनीव्युष्टाकच्चित्तेमधुसूदन ॥ कच्चिज्ज्ञानानि
सर्वाणिप्रसन्नानितवाच्युत ॥ २ ॥ वासुदेवोपितद्युक्तंपर्यपृच्छद्युधिष्ठिरं ॥ ततश्चप्रकृतीःक्षत्तान्यवेदयदुपस्थिताः ॥ ३ ॥ अनुज्ञातश्चराज्ञासप्रावेशयततंजनं ॥
विराटंभीमसेनंचधृष्टद्युम्नंचसात्यकिं ॥ ४ ॥ चेदिपंधृष्टकेतुंचद्रुपदंचमहारथं ॥ शिखंडिनंयमौचैवचेकितानंसकेकयं ॥ ५ ॥ युयुत्सुंचैवकौरव्यंपांचाल्यंचो
त्तमौजसं ॥ युधामन्युंसुबाहुंचद्रौपदेयांश्चसर्वशः ॥ ६ ॥ एतेचान्येचबहवःक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ उपतस्थुर्महात्मानंविविशुश्चासनेशुभे ॥ ७ ॥ एकस्मिन्ना
सनेवीरावुपविष्टौमहाबलौ ॥ कृष्णश्चयुयुधानश्चमहात्मानौमहाद्युती ॥ ८ ॥ ततोयुधिष्ठिरस्तेषांशृण्वतांमधुसूदनं ॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षमाभाष्यमधुरंवचः ॥
॥ ९ ॥ एकंत्वांवयमाश्रित्यसहस्राक्षमिवामराः ॥ प्रार्थयामोजयंयुद्धेशाश्वतानिसुखानिच ॥ १० ॥ त्वंहिराज्यविनाशंचद्विषद्भिश्चनिराक्रियां ॥ क्लेशांश्चवि
विधान्कृष्णसर्वांस्तानपिवेदनः ॥ ११ ॥ त्वयिसर्वेशसर्वेषामस्माकंभक्तवत्सल ॥ सुखमायत्तमत्यर्थंयात्राचमधुसूदन ॥ १२ ॥ सतथाकुरुवार्ष्णेययथात्वयिम
नोमम ॥ अर्जुनस्ययथासत्याप्रतिज्ञास्याच्चिकीर्षिता ॥ १३ ॥ सभवांस्तारयत्वस्माद्दुःखामर्षमहार्णवात् ॥ पारंतितीर्षतामद्यप्लवोनोभवमाधव ॥ १४ ॥ न
हितत्कुरुतेसंख्येरथीरिपुवधोद्यतः ॥ यथावैकुरुतेकृष्णसारथिर्यत्नमास्थितः ॥ १५ ॥ यथैवसर्वास्वापत्सुपासिवृष्णीन्जनार्दन ॥ तथैवास्मान्महाबाहोवृजि
नात्त्रातुमर्हसि ॥ १६ ॥ त्वमगाधेऽप्लवेमग्नान्पांडवान्कुरुसागरे ॥ समुद्धरप्लवोभूत्वाशंखचक्रगदाधर ॥ १७ ॥ नमस्तेदेवदेवेशसनातनविशातन ॥ विष्णो
जिष्णोहरेकृष्णवैकुंठपुरुषोत्तम ॥ १८ ॥ नारदस्त्वांसमाचख्यौपुराणमृषिसत्तमं ॥ वरदंशार्ङ्गिणंश्रेष्ठंतत्सत्यंकुरुमाधव ॥ १९ ॥ इत्युक्तःपुंडरीकाक्षोधर्मरा
जेनसंसदि ॥ तोयमेघस्वनोवाग्मीप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं ॥ २० ॥ वासुदेवउवाच सामरेष्वपिलोकेषुसर्वेषुनतथाविधः ॥ शरासनधरःकश्चिद्यथापार्थो
धनंजयः ॥ २१ ॥ वीर्यवानस्त्रसंपन्नःपराक्रांतोमहाबलः ॥ युद्धशौंडःसदामर्षीतेजसापरमोनृणां ॥ २२ ॥ सयुवावृषभस्कंधोदीर्घबाहुर्महाबलः ॥ सिंहर्षभग
तिःश्रीमान्द्विपतस्तेहनिष्यति ॥ २३ ॥ अहंचतत्करिष्यामियथाकुंतीसुतोर्जुनः ॥ धार्त्तराष्ट्रस्यसैन्यानिधक्ष्यत्यग्निरिवेंधनं ॥ २४ ॥

अनादिनिधन विशातनसंहर्त्तः कृष्णसंसारकर्षक पुरुषोत्तमपरमात्मन् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ युद्धशौंडःयुद्धप्रवीणः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥६८॥

अद्यतंपापकर्माणंक्षुद्रंसौभद्रघातिनं ॥ अपुनर्दर्शनंमार्गमिषुभिःक्षेप्स्यतेऽर्जुनः ॥ २५ ॥ तस्याद्यगृध्राःश्येनाश्चचंडगोमायवस्तथा ॥ भक्षयिष्यंतिमांसानि येचान्येपुरुषादकाः ॥ २६ ॥ यद्यस्यदेवागोप्तारःसेंद्राःसर्वेतथाप्यसौ ॥ राजधानींयमस्याद्यहतःप्राप्स्यतिसंकुले ॥ २७ ॥ निहत्यसैंधवंजिष्णुरद्यत्वामुपया स्यति ॥ विशोकोविज्वरोराजन्भवभूतिपुरस्कृतः ॥२८॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिश्रीकृष्णवाक्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः॥८३॥ ॥७॥ संजयउवाच तथातुवदतांतेषांप्रादुरासीद्धनंजयः ॥ दिदृक्षुर्भरतश्रेष्ठंराजानंससुहृद्गणं ॥ १ ॥ तंनिविष्टंशुभांकक्ष्यामभिवंद्याग्रतःस्थितं ॥ तमुत्थायार्जुनंप्रेम्णाससस्वजेपांडवर्षभः ॥ २ ॥ मूर्ध्निचैनमुपाघ्रायपरिष्वज्यचबाहुना ॥ आशिषःपरमाःप्रोच्यस्मयमानोभ्यभाषत ॥ ३ ॥ व्यक्तमर्जुनसंग्रामेध्रुवस्तेविजयोमहान् ॥ यादृग्रूपाचतेच्छायाप्रसन्नश्चजनार्दनः॥४॥ तमब्रवीत्ततोजिष्णुर्महदाश्चर्यमुत्तमं ॥ दृष्टवानस्मिभद्रंतेकेशवस्यप्रसादजं ॥ ५॥ ततस्तत्कथयामासयथादृष्टंधनंजयः॥ आश्वासनार्थंसुहृदांत्र्यंबकेणसमागमं ॥६॥ ततःशिरोभिरवनिंस्पृष्ट्वासर्वेचविस्मिताः॥ नमस्कृत्यवृषांकायसाधुसाध्वित्यथाब्रुवन्॥ ॥ ७॥ अनुज्ञातास्ततःसर्वेसुहृदोधर्मसूनुना ॥ त्वरमाणाःसुसन्नद्धाहृष्टायुद्धायनिर्ययुः ॥ ८ ॥ अभिवाद्यतुराजानंयुयुधानाच्युतार्जुनाः॥ हृष्टाविनिर्ययुस्तेवैयुधिष्ठिरनिवेशनात् ॥ ९ ॥ रथेनैकेनदुर्धर्षौयुयुधानजनार्दनौ ॥ जग्मतुःसहितौवीरावर्जुनस्यनिवेशनं ॥ तत्रगत्वाहृषीकेशःकल्पयामाससूतवत् ॥ १० ॥ रथंरथवरस्याजौवानरर्षभलक्षणं ॥ समेघसमनिर्घोषस्तप्तकांचनसप्रभः ॥ ११ ॥ बभौरथवरःकॢप्तःशिशुर्दिवसकृद्यथा ॥ ततःपुरुषशार्दूलःसज्जंसज्जपुरःसरः ॥ १२ ॥ कृताह्निकायपार्थायन्यवेदयततंरथं ॥ तंतुलोकवरःपुंसांकिरीटीहेमवर्मभृत् ॥ १३ ॥ चापबाणधरोवाहंप्रदक्षिणमवर्त्तत ॥ तपोविद्यावयोवृद्धैः क्रियावद्भिर्जितेंद्रियैः ॥ १४ ॥ स्तूयमानोजयाशीर्भिरारुरोहमहारथं ॥ जैत्रैःसांग्रामिकैर्मंत्रैःपूर्वमेवरथोत्तमं ॥ १५ ॥ अभिमंत्रितमर्चिष्मानुदयंभास्करो यथा ॥ सरथेरथिनांश्रेष्ठःकांचनेकांचनावृतः ॥ १६ ॥ विबभौविमलोर्चिष्मान्मेराविवदिवाकरः ॥ अन्वारुरुहतुःपार्थंयुयुधानजनार्दनौ ॥ १७॥ शर्यातेर्यज्ञ मायांतंयथेंद्रंदेवमश्विनौ ॥ अथजग्राहगोविंदोरश्मीन्रश्मिविदांवरः ॥ १८॥

॥६८॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ शिशुर्दिवसकृत्बालःसूर्यः सज्जपुरःसरःसामग्रीसमग्रः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ मेरावुदयाद्रौमनोनुकूलार्थेषुसुखसंवेदनंभवति ॥ १७॥१८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रयतोमंदः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ प्रदक्षिणंछंदोनुवर्तिनं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अपेक्षाअनुरोधः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

मातलिर्वासवस्येवत्वत्रंहंतुंप्रयास्यतः ॥ सताभ्यांसहितःपार्थोरथप्रवरमास्थितः ॥ १९ ॥ सहितोबुधशुक्राभ्यांतमोनिघ्नन्यथाशशी ॥ सैंधवस्यवधंप्रेप्सुःप्र
यातःशत्रुपूगहा ॥ २० ॥ सहांबुपतिमित्राभ्यांयथेंद्रस्तारकामये ॥ ततोवादित्रनिर्घोषैर्मांगल्यैश्चस्तवैःशुभैः ॥ २१ ॥ प्रयांतमर्जुनंवीरंमागधाश्चैवतुष्टुवुः ॥
सजयाशीःसपुण्याहःसूतमागधनिःस्वनः ॥ २२ ॥ युक्तोवादित्रघोषेणतेषांरतिकरोभवत् ॥ तमनुप्रयतोवायुःपुण्यगंधवहःशुभः ॥ २३ ॥ ववौसंहर्षयन्पार्थं
द्विपतश्चापिशोषयन् ॥ ततस्तस्मिन्क्षणेराजन्विविधानिशुभानिच ॥ २४ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिविजयायबहूनिच ॥ पांडवानांत्वदीयानांविपरीतानिमा
रिष ॥ २५ ॥ दृष्ट्वार्जुनोनिमित्तानिविजयायप्रदक्षिणं ॥ युयुधानंमहेष्वासमिदंवचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ युयुधानाद्ययुद्धेमेदृश्यतेविजयोध्रुवः ॥ यथाहीमानि
लिंगानिदृश्यंतेशिनिपुंगव ॥ २७ ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रसैंधवकोनृपः ॥ यियासुर्यमलोकायममवीर्यंप्रतीक्षते ॥ २८ ॥ यथापरमकंकृत्यंसैंधवस्यवधोम
म ॥ तथैवसुमहत्कृत्यंधर्मराजस्यरक्षणं ॥ २९ ॥ सत्वमद्यमहाबाहोराजानंपरिपालय ॥ यथैवहिमयागुप्तस्त्वयागुप्तोभवेत्तथा ॥ ३० ॥ नपश्यामिचतंलोकेय
स्त्वांयुद्धेपराजयेत् ॥ वासुदेवसमंयुद्धेस्वयमप्यमरेश्वरः ॥ ३१ ॥ त्वयिचाहंपराश्वस्तःप्रद्युम्नेवामहारथे ॥ शक्नुयांसैंधवंहंतुमनपेक्षोनरर्षभ ॥ ३२ ॥ मय्यपेक्षा
नकर्तव्याकथंचिदपिसात्वत ॥ राजन्येवपरागुप्तिःकार्यासर्वात्मनात्वया ॥ ३३ ॥ नहियत्रमहाबाहुर्वासुदेवोव्यवस्थितः ॥ किंचिद्व्यापद्यतेतत्रयत्राहमपिच
ध्रुवं ॥ ३४ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनसात्यकिःपरवीरहा ॥ तथेत्युक्त्वागमत्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुन
वाक्येचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ समाप्तंप्रतिज्ञापर्व ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथजयद्रथवधपर्व धृतराष्ट्रउवाच श्वोभूतेकिमकार्षुस्तेदुःख
शोकसमन्विताः ॥ अभिमन्यौहतेतत्रकेवाऽयुध्यंतमामकाः ॥ १ ॥ जानंतस्तस्यकर्माणिकुरवःसव्यसाचिनः ॥ कथंतत्किल्बिषंकृत्वानिर्भयाब्रूहिमामकाः ॥
॥ २ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंक्रुद्धंमृत्युमिवांतकं ॥ आयांतंपुरुषव्याघ्रंकथंददृशुराहवे ॥ ३ ॥ कपिराजध्वजंसंख्येविधुन्वानंमहद्धनुः ॥ दृष्ट्वापुत्रपरिद्यूनंकिमकुर्वं
तमामकाः ॥ ४ ॥ किंनुसंजयसंग्रामेवृत्तंदुर्योधनंप्रति ॥ परिदेवोमहानद्यश्रुतोमेनाभिनंदनं ॥ ५ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्वोभूतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पुत्रपरिद्यूनंपुत्रवधदुःखितं ॥ ४ ॥ ५ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥६९॥

बभूवुर्येमनोग्राह्याःशब्दाःश्रुतिसुखावहाः ॥ नश्रूयंतेघसर्वेतेसैंधवस्यनिवेशने ॥ ६ ॥ स्तुवतांनाद्यश्रूयंतेपुत्राणांशिबिरेमम ॥ सूतमागधसंघानांनर्त्तकानां
चसर्वशः ॥ ७ ॥ शब्देननादिताभीक्ष्णमभवद्यत्रमेश्रुतिः ॥ दीनानामद्यतंशब्दंनश्रृणोमिसमीरितं ॥ ८ ॥ निवेशनेसत्यधृतेःसोमदत्तस्यसंजय ॥ आसीनोहं
पुरातातशब्दमश्रौषमुत्तमं ॥ ९ ॥ तदद्यपुण्यहीनोहमार्त्तस्वरनिनादितं ॥ निवेशनंगतोत्साहंपुत्राणांममलक्षये ॥ १० ॥ विविंशतेर्दुर्मुखस्यचित्रसेनविकर्ण
योः ॥ अन्येषांचसुतानांमेनतथाश्रूयतेध्वनिः ॥ ११ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यायंशिष्याःपर्युपासते ॥ द्रोणपुत्रंमहेष्वासंपुत्राणांमेपरायणं ॥ १२ ॥ वितंडाला
पसंलापैर्हुतवादित्रवादितैः ॥ गीतैश्चविविधैरिष्टैरमतेयोदिवानिशं ॥ १३ ॥ उपास्यमानोबहुभिःकुरुपांडवसात्वतैः ॥ सूततस्यगृहेशब्दोनाद्यद्रौणेर्यथापुरा ॥
॥ १४ ॥ द्रोणपुत्रंमहेष्वासंगायननानर्तकाश्चये ॥ अत्यर्थमुपतिष्ठंतितेषांनश्रूयतेध्वनिः ॥ १५ ॥ विंदानुविंदयोःसायंशिबिरेयोमहाध्वनिः ॥ १६ ॥ श्रूयतेसोद्य
नतथाकेकयानांचवेश्मसु ॥ नित्यंप्रमुदितानांचतालगीतस्वनोमहान् ॥ १७ ॥ नृत्यतांश्रूयतेतातगणानांसोद्यनस्वनः ॥ सप्ततंतून्वितन्वानायाजकायमुपा
सते ॥ १८ ॥ सौमदत्तिंश्रुतनिधिंतेषांनश्रूयतेध्वनिः ॥ ज्याघोषोब्रह्मघोषश्चतोमरासिरथध्वनिः ॥ १९ ॥ द्रोणस्यासीदविरतोगृहेतंनश्रृणोम्यहं ॥ नानादेशस
मुत्थानांगीतानांयोभवत्स्वनः ॥ २० ॥ वादित्रनादितानांचसोद्यनश्रूयतेमहान् ॥ यदाप्रभृत्युपप्लव्याच्छांतिमिच्छन्जनार्दनः ॥ २१ ॥ आगतःसर्वभूताना
मनुकंपार्थमच्युतः ॥ ततोहमब्रुवंसूतमंदंदुर्योधनंतदा ॥ २२ ॥ वासुदेवेनतीर्थेनपुत्रसंशाम्यपांडवैः ॥ कालप्राप्तमहंमन्येमात्वंदुर्योधनातिगाः ॥ २३ ॥ शमं
चेद्याचमानंत्वंप्रत्याख्यास्यसिकेशवं ॥ हितार्थमभिजल्पंतंनतवास्तिरणेजयः ॥ २४ ॥ प्रत्याचष्टसदाशार्हमृषभंसर्वधन्विनां ॥ अनुनेयानिजल्पंतमनयान्ना
न्वपद्यत ॥ २५ ॥ ततोदुःशासनस्यैवकर्णस्यचमतंद्वयोः ॥ अन्ववर्त्ततमांहित्वाकृष्टःकालेनदुर्मतिः ॥ २६ ॥ नह्यहंद्यूतमिच्छामिविदुरोनप्रशंसति ॥ सैंधवो
नेच्छतिद्यूतंभीष्मोनद्यूतमिच्छति ॥ २७ ॥ शल्योभूरिश्रवाश्चैवपुरुमित्रोजयस्तथा ॥ अश्वत्थामाकृपोद्रोणोद्यूतंनेच्छंतिसंजय ॥ २८ ॥ एतेषांमतमादायय
दिवर्त्तेतपुत्रकः ॥ सज्ञातिमित्रःससुहृच्चिरंजीवेदनामयः ॥ २९ ॥

॥६९॥

गणानांसंघानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तीर्थेननिदानेनउपायेनवा कालप्राप्तंसमयोचितं ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनुनेयानिअनुकूलानि ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्लक्ष्णाऋजवः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ साधनेस्वीकरणे ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ दीर्घदर्शनादनागतानुसंधानात् ॥४६॥

श्लक्ष्णामधुरसंभाषाज्ञातिबंधुप्रियंवदाः ॥ कुलीनाःसंमताःप्राज्ञाःसुखंप्राप्स्यंतिपांडवाः ॥ ३० ॥ धर्मापेक्षीनरोनित्यंसर्वत्रलभतेसुखं ॥ प्रेत्यभावेचकल्या
णंप्रसादंप्रतिपद्यते ॥ ३१ ॥ अर्हास्तेपृथिवींभोक्तुंसमर्थाःसाधनेपिच ॥ तेषामपिसमुद्रांतापितृपैतामहीमही ॥ ३२ ॥ नियुज्यमानाःस्थास्यंतिपांडवाधर्मव
र्त्मनि ॥ संतिमेज्ञातयस्तातयेषांश्रोष्यंतिपांडवाः ॥ ३३ ॥ शल्यस्यसोमदत्तस्यभीष्मस्यचमहात्मनः ॥ द्रोणस्याथविकर्णस्यबाल्हीकस्यकृपस्यच ॥ ३४ ॥ अ
न्येषांचैववृद्धानांभरतानांमहात्मनां ॥ त्वदर्थंब्रुवतांतातकरिष्यंतिवचोहिते ॥ ३५ ॥ कंवात्वंमन्यसेतेषांयस्तान्ब्रूयादतोन्यथा ॥ कृष्णोनधर्मंसंजह्यात्सर्वेतेहि
तदन्वयाः ॥ ३६ ॥ मयापिचोक्तास्तेवीरावचनंधर्मसंहितं ॥ नान्यथाप्रकरिष्यंतिधर्मात्मानोहिपांडवाः ॥ ३७॥ इत्यहंविलपन्सूतबहुशःपुत्रमुक्तवान् ॥ नच
मेश्रुतवान्मूढोमन्येकालस्यपर्ययं ॥३८॥ वृकोदरार्जुनौयत्रवृष्णिवीरश्चसात्यकिः ॥उत्तमौजाश्चपांचाल्योयुधामन्युश्चदुर्जयः ॥३९॥ धृष्टद्युम्नश्चदुर्धर्षःशिखं
डीचापराजितः ॥ अश्मकाःकेकयाश्चैवक्षत्रधर्माचसौमकिः ॥ ४० ॥चैद्यश्चचेकितानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः ॥ द्रौपदेयाविराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ ४१ ॥
यमौचपुरुषव्याघ्रौमंत्रीचमधुसूदनः ॥ कएतान्जातुयुध्येतलोकेस्मिन्वैजिजीविषुः ॥ ४२ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणान्प्रसहेद्वापरान्मम ॥ अन्योदुर्योधनात्कर्णा
च्छकुनेश्चापिसौबलात् ॥ ४३ ॥ दुःशासनचतुर्थानांनान्यंपश्यामिपंचमं ॥ येषामभीषुहस्तःस्याद्विष्वक्सेनोरथेस्थितः ॥ ४४ ॥ सन्नद्धश्चार्जुनोयोद्धातेषां
नास्तिपराजयः ॥ तेषामथविलापानांनायंदुर्योधनःस्मरेत् ॥ ४५ ॥ हतौहिपुरुषव्याघ्रौभीष्मद्रोणौत्वमात्थवै ॥ तेषांविदुरवाक्यानामुक्तानांदीर्घदर्शनात् ॥
॥ ४६ ॥ दृष्ट्वेमांफलनिर्वृत्तिंमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ सेनांदृष्ट्वाभिभूतांमेशैनेयेनार्जुनेनच ॥ ४७॥ शून्यान्दृष्ट्वारथोपस्थान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ हिमात्ययेय
थाकक्षंशुष्कंवातेरितोमहान् ॥ ४८ ॥ अग्निर्दहेत्तथासेनांमामिकांसधनंजयः ॥ आचक्ष्वममतत्सर्वंकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४९ ॥ यदुपायातसायान्हेकृत्वा
पार्थस्यकिल्बिषं ॥ अभिमन्यौहतेतातकथमासीन्मनोहिवः ॥ ५० ॥ नजातुतस्यकर्माणियुधिगांडीवधन्वनः ॥ अपकृत्यमहत्तातसोढुंशक्ष्यंतिमामकाः ॥५१॥
किन्नुदुर्योधनःकृत्यंकर्णःकृत्यंकिमब्रवीत् ॥ दुःशासनःसौबलश्चतेषामेवंगतेष्वपि ॥ ५२॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यद्यदाउपायातयूयमितिशेषः ॥ ५० ॥ महदत्यर्थं ॥ ५१ ॥ तेषांमध्ये ॥ ५२ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५३ ॥ रागोमात्सर्यं रागस्तुमात्सर्येलोहितादिष्वितिमेदिनी ॥५४॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥८५॥ ॥७॥ हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥३॥४॥५॥६॥ तेतवबुद्धेर्व्यभिचारंवैषम्यं

सर्वेषांसमवेतानांपुत्राणांममसंजय ॥ यद्वृत्तंतातसंग्रामेमंदस्यापनयैर्भृशं ॥ ५३ ॥ लोभानुगस्यदुर्बुद्धेःक्रोधेनविकृतात्मनः ॥ राज्यकामस्यमूढस्यरागोपह
तचेतसः ॥ दुर्नीतंवासुनीतंवातन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हंततेसंप्रवक्ष्यामिसर्वंप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ शुश्रूषस्वस्थिरोभूत्वातवह्यपनयोमहान् ॥ १ ॥ गतोदकेसेतुबंधोयादृक्ता
दृगयंतव ॥ विलापोनिष्फलोराजन्माशुचोभरतर्षभ ॥ २ ॥ अनतिक्रमणीयोयंकृतांतस्याद्भुतोविधिः ॥ माशुचोभरतश्रेष्ठदिष्टमेतत्पुरातनं ॥ ३ ॥ यदित्वंहिपु
राद्यूतात्कुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ निवर्त्तयेथाःपुत्रांश्चनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ४ ॥ युद्धकालेपुनःप्राप्तेतदैवभवतायदि ॥ निवर्तिताःस्युःसंरब्धानत्वांव्यसनमाव्रजे
त् ॥ ५ ॥ दुर्योधनंचाविधेयंवध्नीतेतिपुरायदि ॥ कुरूनचोदयिष्यस्त्वंनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ६ ॥ नतेबुद्धिव्यभीचारमुपलप्स्यंतिपांडवाः ॥ पंचालावृष्णयःस
र्वेयेचान्येपिनराधिपाः ॥ ७ ॥ सकृत्वापितृकर्मत्वंपुत्रंसंस्थाप्यसत्पथे ॥ वर्तेथायदिधर्मेणनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ८ ॥ त्वंतुप्राज्ञतमोलोकेहित्वाधर्मंसनातनं ॥
दुर्योधनस्यकर्णस्यशकुनेश्चान्वगामतं ॥ ९ ॥ तत्तेविलपितंसर्वंमयाराजन्निशामितं ॥ अर्थेनिविशमानस्यविषमिश्रंयथामधु ॥ १० ॥ नामन्यततदाकृष्णो
राजानंपांडवंपुरा ॥ नभीष्मंनैवचद्रोणंयथात्वांमन्यतेच्युतः ॥ ११ ॥ अजानात्सयदातुत्वांराजधर्मादधश्च्युतं ॥ तदाप्रभृतिकृष्णस्त्वांनतथाबहुमन्यते ॥ १२ ॥
परुषाण्युच्यमानांश्चयथापार्थानुपेक्षसे ॥ तस्यानुबंधःप्राप्तस्त्वांपुत्राणांराज्यकामुक ॥ १३ ॥ पितृपैतामहंराज्यमपवृत्तंतदानघ ॥ अथपार्थैर्जितांकृत्स्नांपृथि
वींप्रत्यपद्यथाः ॥ १४ ॥ पांडुनानिर्जितंराज्यंकौरवाणांयशस्तथा ॥ ततश्चाप्यधिकंभूयःपांडवैर्धर्मचारिभिः ॥ १५ ॥ तेषांतत्तादृशंकर्मत्वामासाद्यसुनिष्फलं ॥
यत्पित्र्याद्भ्रंशिताराज्यात्त्वयेहामिषगृद्धिना ॥ १६ ॥ यत्पुनर्युद्धकालेत्वंपुत्रान्गर्हयसेनृप ॥ बहुधाव्याहरन्दोषान्नतदद्योपपद्यते ॥ १७ ॥ नहिरक्षंतिराजानो
युद्ध्यंतोजीवितंरणे ॥ चमूंविगाह्यपार्थानांयुध्यंतेक्षत्रियर्षभाः ॥ १८ ॥ यांतुकृष्णार्जुनौसेनांयांसात्यकिवृकोदरौ ॥ रक्षेरन्कोनुतांयुद्ध्येच्चमूमन्यत्रकौरवैः ॥
॥ १९ ॥ येषांयोद्धागुडाकेशोयेषांमंत्रीजनार्दनः ॥ येषांचसात्यकिर्योद्धायेषांयोद्धावृकोदरः ॥ २० ॥

उपलप्स्यंत्यनुभविष्यंति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मन्यतेबहुमन्यते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अपवृत्तंसांशयिकंयद्येवंनकरिष्यतितर्हि ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कोहितान्विषहेद्योद्धुंमर्त्यधर्माधनुर्धरः ॥ अन्यत्रकौरवेयेभ्योयेवातेषांपदानुगाः ॥ २१ ॥ यावत्तुशक्यतेकर्तुमंतरज्ञैर्जनाधिपैः ॥ क्षत्रधर्मरतैःशूरैस्तावत्कुर्वंति कौरवाः ॥ २२ ॥ यथातुपुरुषव्याघ्रैर्युद्धंपरमसंकटं ॥ कुरूणांपांडवैःसार्धंतत्सर्वंशृणुतत्त्वतः ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसं जयवाक्येषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्यांनिशायांव्युष्टायांद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ स्वान्यनीकानिसर्वाणि प्राक्रामद्व्यूहितुंततः ॥ १ ॥ शूराणांगर्जतांराजन्संक्रुद्धानाममर्षिणां ॥ श्रूयंतेस्मगिरश्चित्राःपरस्परवधैषिणां ॥ २ ॥ विस्फार्यचधनूंष्यन्येज्याःपरेपरिमृज्यच ॥ विनिःश्वसंतःप्राक्रोशन्क्वेदानींसधनंजयः ॥ ३ ॥ विकोशान्सुत्सरूनन्येकृतधारान्समाहितान् ॥ पीतानाकाशसंकाशानसीन्केचिच्चचिक्षिपुः ॥ ४ ॥ चरं तस्त्वसिमार्गांश्चधनुर्मार्गांश्चशिक्षया ॥ संग्राममनसःशूरादृश्यंतेस्मसहस्रशः ॥ ५ ॥ सघंटाश्चंदनादिग्धाःस्वर्णवज्रविभूषिताः ॥ समुत्क्षिप्यगदाश्चान्येपर्य पृच्छंतपांडवं ॥ ६ ॥ अन्येबलमदोन्मत्ताःपरिघैर्बाहुशालिनः ॥ चक्रुःसंबाधमाकाशमुच्छ्रितेंद्रध्वजोपमैः ॥ ७ ॥ नानाप्रहरणैश्चान्येविचित्रस्रगलंकृताः ॥ सं ग्राममनसःशूरास्तत्रतत्रव्यवस्थिताः ॥ ८ ॥ क्वार्जुनःक्वसगोविंदःक्वचमानीवृकोदरः ॥ क्वचतेसुहृदस्तेषामाह्वयंतेरणेतदा ॥ ९ ॥ ततःशंखमुपाध्मायत्वरय न्वाजिनःस्वयं ॥ इतस्ततस्तान्रचयन्द्रोणश्चरतिवेगितः ॥ १० ॥ तेष्वनीकेषुसर्वेषुस्थितेष्वाहवनंदिषु ॥ भारद्वाजोमहाराजजयद्रथमथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ त्वंचै वसौमदत्तिश्चकर्णश्चैवमहारथः ॥ अश्वत्थामाचशल्यश्चवृषसेनःकृपस्तथा ॥ १२ ॥ शतंचाश्वसहस्राणांरथानामयुतानिषट् ॥ द्विरदानांप्रभिन्नानांसहस्रा णिचतुर्दश ॥ १३ ॥ पदातीनांसहस्राणिदंशितान्येकविंशतिः ॥ गव्यूतिषुत्रिमात्रासुमामनासाद्यतिष्ठत ॥ १४ ॥ तत्रस्थंत्वांनसंसोढुंशक्तादेवाःसवासवाः ॥ किंपुनःपांडवाःसर्वेसमाश्वसिहिसैंधव ॥ १५ ॥ एवमुक्तःसमाश्वस्तःसिंधुराजोजयद्रथः ॥ संप्रायात्सहगांधारैर्वृतस्तैश्चमहारथैः ॥ १६ ॥ वर्मिभिःसादिभि र्यत्तैःप्रासपाणिभिरास्थितैः ॥ चामरापीडिनःसर्वेजांबूनदविभूषिताः ॥ १७ ॥ जयद्रथस्यराजेंद्रहयाःसाधुप्रवाहिनः ॥ तेचैवसप्तसाहस्रास्त्रिसाहस्राश्चसैंध वाः ॥ १८ ॥ मत्तानांसुविरूढानांहस्त्यारोहैर्विशारदैः ॥ नागानांभीमरूपाणांवर्मिणांरौद्रकर्मिणां ॥ १९ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ पश्चार्धेंपश्चाद्भागेपंचगव्यूतिः चक्रशकटःचक्रगर्भःशकटः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अद्भुतानुरूपमाश्चर्य

अध्यर्धेनसहस्रेणपुत्रोदुर्मर्षणस्तव ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांयुध्यमानोव्यवस्थितः ॥ २० ॥ ततोदुःशासनश्चैवविकर्णश्चतवात्मजौ ॥ सिंधुराजार्थसिद्ध्यर्थमग्रानीकेव्यवस्थितौ ॥ २१ ॥ दीर्घोद्वादशगव्यूतिःपश्चार्धेपंचविस्तृतः ॥ व्यूहस्तुचक्रशकटोभारद्वाजेननिर्मितः ॥ २२ ॥ नानानृपतिभिर्वीरैस्तत्रतत्रव्यवस्थितैः ॥ रथाश्वगजपत्त्योघैर्द्रोणेनविहितःस्वयं ॥ २३ ॥ पश्चार्धेतस्यपद्मस्तुगर्भव्यूहःसुदुर्भिदः ॥ सूचीपद्मस्यगर्भस्थोगूढोव्यूहःकृतःपुनः ॥ २४ ॥ एवमेतंमहाव्यूहंव्यूह्यद्रोणोव्यवस्थितः ॥ सूचीमुखेमहेष्वासःकृतवर्माव्यवस्थितः ॥ २५ ॥ अनंतरंचकांबोजोजलसंधश्चमारिष ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चतदनंतरमेवच ॥ २६ ॥ ततःशतसहस्राणियोधानामनिवर्तिनां ॥ व्यवस्थितानिसर्वाणिशकटेमुखरक्षिणां ॥ २७ ॥ तेषांचपृष्ठतोराजाबलेनमहतावृतः ॥ जयद्रथस्ततोराजासूचीपार्श्वेव्यवस्थितः ॥ २८ ॥ शकटस्यतुराजेंद्रभारद्वाजोमुखेस्थितः ॥ अनुतस्याभवद्भोजोजुगोपैनंततःस्वयं ॥ २९ ॥ श्वेतवर्मांबरोष्णीषोव्यूढोरस्कोमहाभुजः ॥ धनुर्विस्फारयन्द्रोणस्तस्थौक्रुद्धइवांतकः ॥ ३० ॥ पताकिनंशोणहयंवेदीकृष्णाजिनध्वजं ॥ द्रोणस्यरथमालोक्यप्रहृष्टाःकुरवोऽभवन् ॥ ३१ ॥ सिद्धचारणसंघानांविस्मयःसुमहानभूत् ॥ द्रोणेनविहितंदृष्ट्वाव्यूहंक्षुब्धार्णवोपमं ॥ ३२ ॥ सशैलसागरवनांनानाजनपदाकुलां ॥ ग्रसेद्व्यूहःक्षितिंसर्वामितिभूतानिमेनिरे ॥ ३३ ॥ बहुरथमनुजाश्वपत्तिनागंप्रतिभयनिःस्वनमद्भुतानुरूपं ॥ अहितहृदयभेदनंमहद्वैशकटमवेक्ष्यकृतंननंदराजा ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकौरवव्यूहनिर्माणेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोव्यूढेष्वनीकेषुसमुत्कुष्टेषुमारिष ॥ ताड्यमानासुभेरीषुमृदंगेषुनदत्सुच ॥ १ ॥ अनीकानांचसंह्रादेवादित्राणांचनिःस्वने ॥ प्रध्मापितेषुशंखेषुसन्नादेलोमहर्षणे ॥ २ ॥ अभिहारयत्सुशनकैर्भरतेषुयुयुत्सुषु ॥ रौद्रेमुहूर्त्तेसंप्राप्तेसव्यसाचीव्यदृश्यत ॥ ३ ॥ बलानांवायसानांचपुरस्तात्सव्यसाचिनः ॥ बहुलानिसहस्राणिप्राक्रीडंस्तत्रभारत ॥ ४ ॥ मृगाश्चघोरसंनादाःशिवाश्चाशिवदर्शनाः ॥ दक्षिणेनप्रयातानामस्माकंप्राणदंस्तथा ॥ ५ ॥

रूपंएतत्समययोग्यंच ॥ ३४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ अभिहारयत्सुसन्नह्यमानेषु अभियुज्यमानेषुवा प्रहरत्स्वितिकेचित् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ शतैःशतैर्दशसहस्रैः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ जयोनाम्ना ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सनिर्घाताज्वलंत्यश्वपेतुरुल्काःसहस्रशः ॥ चचालचमहीकृत्स्नाभयेघोरेसमुत्थिते ॥६॥ विष्वग्वाताःसनिर्घातारूक्षाःशर्करकर्षिणः ॥ ववुरायातिकौंतेयेसंग्रा
मेसमुपस्थिते ॥ ७॥ नाकुलिश्वशतानीकोधृष्टद्युम्नश्वपार्षतः ॥ पांडवानामनीकानिप्राज्ञौतौव्यूहतुस्तदा ॥ ८ ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांशतेनच ॥ त्रिभिरश्व
सहस्रैश्वपदातीनांशतैःशतैः ॥ ९ ॥ अध्यर्धमात्रेधनुषांसहस्रेतनयस्तव ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांस्थित्वादुर्मर्षणोब्रवीत् ॥ १०॥ अद्यगांडीवधन्वानंतपंतंयुद्धदुर्म
दं ॥ अहमावारयिष्यामिवेलेवमकरालयं ॥ ११ ॥ अद्यपश्यंतुसंग्रामेधनंजयममर्षणं ॥ विषक्तंमयिदुर्धर्षमश्मकूटमिवाश्मनि ॥ १२ ॥ तिष्ठध्वंरथिनोयूयं
संग्राममभिकांक्षिणः ॥ युध्यामिसंहतानेतान्यशोमानंचवर्धयन् ॥ १३ ॥ एवंब्रुवन्महाराजमहात्मासमहामतिः ॥ महेष्वासैर्वृतोराजन्महेष्वासोव्यवस्थि
तः ॥ १४ ॥ ततोंतकइवक्रुद्धःसवज्रइववासवः ॥ दंडपाणिरिवासह्योमृत्युःकालेनचोदितः ॥ १५ ॥ शूलपाणिरिवाक्षोभ्योवरुणःपाशवानिव ॥ युगांताग्नि
रिवार्चिष्मान्प्रधक्ष्यन्वैपुनःप्रजाः ॥ १६ ॥ क्रोधामर्षबलोद्धूतोनिवातकवचांतकः ॥ जयोजेतास्थितःसत्येपारयिष्यन्महाव्रतं ॥ १७॥ आमुक्तकवचःखड्गीजां
बूनदकिरीटभृत् ॥ शुभ्रमाल्यांबरधरःस्वंगदश्वारुकुंडलः ॥ १८ ॥ रथप्रवरमास्थायनरोनारायणानुगः ॥ विधुन्वन्गांडिवंसंख्येबभौसूर्यइवोदितः ॥ १९ ॥
सोग्रानीकस्यमहतइषुपातेधनंजयः ॥ व्यवस्थाप्यरथंराजन्शंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ २० ॥ अथकृष्णोप्यसंभ्रांतःपार्थेनसहमारिष ॥ प्राध्मापयत्पांचजन्यं
शंखप्रवरमोजसा ॥ २१ ॥ तयोःशंखप्रणादेनतवसैन्येविशांपते ॥ आसन्संहृष्टरोमाणःकंपितागतचेतसः ॥ २२ ॥ यथात्रस्यंतिभूतानिसर्वाण्यशनिनिःस्व
नात् ॥ तथाशंखप्रणादेनवित्रेसुस्तवसैनिकाः ॥ २३ ॥ प्रसुस्रुवुःशकृन्मूत्रंवाहनानिचसर्वशः ॥ एवंसवाहनंसर्वमाविग्नमभवद्बलं ॥ २४ ॥ सीदंतिस्मनरा
राजन्शंखशब्देनमारिष ॥ विसंज्ञाश्वाभवन्केचित्केचिद्राजन्वितत्रसुः ॥ २५ ॥ ततःकपिर्महानादंसहभूतैर्ध्वजालयैः ॥ अकरोद्व्यादितास्यश्वभीषयंस्तवसै
निकान् ॥ २६ ॥ ततःशंखाश्वभेर्यश्वमृदंगाश्वानकैःसह ॥ पुनरेवाभ्यहन्यंततवसैन्यप्रहर्षणाः ॥ २७॥ नानावादित्रसंह्रादैःक्ष्वेडितास्फोटिताकुलैः ॥ सिंहनादैः
समुत्कृष्टैःसमाधूतैर्महारथैः ॥ २८ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ समाधूतैःसंचालितैः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ चोदयाश्वानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

तस्मिंस्तुतुमुलेशब्देभीरूणांभयवर्धने ॥ अतीवहृष्टोदाशार्हमब्रवीत्पाकशासनिः ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअर्जुनरणप्र
॥७२॥ वेशेऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच चोदयाश्वान्हृषीकेशयत्रदुर्मर्षणःस्थितः ॥ एतद्भित्वागजानीकंप्रवेक्ष्याम्य
रिवाहिनीं ॥ १ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाबाहुःकेशवःसव्यसाचिना ॥ अचोदयद्धयांस्तत्रयत्रदुर्मर्षणःस्थितः ॥ २ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलःसंप्रवृत्तः
सुदारुणः ॥ एकस्यचबहूनांचरथनागनरक्षयः ॥ ३ ॥ ततःसायकवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ परानवाकिरत्पार्थःपर्वतानिवनीरदः ॥ ४ ॥ तेचापिरथिनःसर्वे
त्वरिताःकृतहस्तवत् ॥ अवाकिरन्बाणजालैस्तत्ररुष्णधनंजयौ ॥ ५ ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्वार्यमाणःपरैर्युधि ॥ शिरांसिरथिनांपार्थःकायेभ्योपाहरच्छरैः ॥
॥ ६ ॥ उद्भ्रांतनयनैर्वक्त्रैःसंदष्टौष्ठपुटैःशुभैः ॥ सकुंडलशिरस्त्राणैर्वसुधासमकीर्यत ॥ ७ ॥ पुंडरीकवनानीवविध्वस्तानिसमंततः ॥ विनिकीर्णानियोधानांवद
नानिचकाशिरे ॥ ८ ॥ (तपनीयतनुत्राणाःसंसिक्तारुधिरेणच ॥ संसक्ताइवदृश्यंतेमेघसंघाःसविद्युतः) ॥ ९ ॥ शिरसांपततांराजन्शब्दोभूद्वसुधातले ॥ काले
नपरिपक्कानांतालानांपततामिव ॥ १० ॥ ततःकबंधंकिंचित्तुधनुरालंब्यतिष्ठति ॥ किंचित्खड्गंविनिष्कृष्यभुजेनोद्यम्यतिष्ठति ॥ ११ ॥ पतितानिनजानंतिशिरां
सिपुरुषर्षभाः ॥ अमृष्यमाणाःसंग्रामेकौंतेयंजयगृद्धिनः ॥ १२ ॥ हयानामुत्तमांगैश्चहस्तिहस्तैश्चमेदिनी ॥ बाहुभिश्चशिरोभिश्चवीराणांसमकीर्यत ॥ १३ ॥
अयंपार्थःकुतःपार्थएषपार्थइतिप्रभो ॥ तवसैन्येषुयोधानांपार्थभूतमिवाभवत् ॥ १४ ॥ अन्योन्यमपिचाजघ्नुरात्मानमपिचापरे ॥ पार्थभूतममन्यंतजगत्का
लेनमोहिताः ॥ १५ ॥ निष्टनंतःसरुधिराविसंज्ञागाढवेदनाः ॥ शयानाबहवोवीराःकीर्त्तयंतःस्वबांधवान् ॥ १६ ॥ सभिंदिपालाःसप्रासाःसशक्त्यृष्टिपरश्वधाः ॥
सनिर्व्यूहाःसनिस्त्रिंशाःसशरासनतोमराः ॥ १७ ॥ सबाणवर्माभरणाःसगदाःसांगदारणे ॥ महाभुजगसंकाशाबाहवःपरिघोपमाः ॥ १८ ॥ उद्वेष्टंतिविचेष्टंति
संचेष्टंतिचसर्वशः ॥ वेगंकुर्वंतिसंरब्धानिकृत्ताःपरमेषुभिः ॥ १९ ॥ योयःस्मसमरेपार्थंप्रतिसंचरतेनरः ॥ तस्यतस्यांतकोबाणःशरीरमुपसर्पति ॥ २० ॥ नृत्यतो
रथमार्गेषुधनुर्व्यायच्छतस्तथा ॥ नकश्चित्तत्रपार्थस्यददर्शांतरमण्वपि ॥ २१ ॥ यत्तस्यघटमानस्यक्षिप्रंविक्षिपतःशरान् ॥ लाघवात्पांडुपुत्रस्यव्यस्मयंतपरे ॥७२॥
जनाः ॥ २२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ निर्व्यूहोयूपिकाआयुधविशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रतिसंचरतेप्रत्युद्गच्छति ॥ २० ॥ २१ ॥ यत्तस्यअवहितस्य ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ द्रुतंविद्रुतं आविग्नंभीतं ॥ २८ ॥ २९ ॥ साधुवाहिनैः सुष्टुव्यापारितैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोननवतितमोऽध्यायः ॥

हस्तिनंहस्तियंतारमश्वमाश्विकमेवच ॥ अभिनत्फाल्गुनोबाणैरथिनंचससारथिं ॥ २३ ॥ आवर्त्तमानमावृत्तंयुध्यमानंचपांडवः ॥ प्रमुखेतिष्ठमानंचन
किंचिन्ननिहंतिसः ॥ २४ ॥ यथोदयन्वैगगनेसूर्योहंतिमहत्तमः ॥ तथार्जुनोगजानीकमवधीत्कंकपत्रिभिः ॥ २५ ॥ हस्तिभिःपतितैर्भिन्नैस्तवसैन्यमदृश्यत ॥
अंतकालेयथाभूमिर्व्यवकीर्णामहीधरैः ॥ २६ ॥ यथामध्यंदिनेसूर्योदुष्प्रेक्ष्यःप्राणिभिःसदा ॥ तथाधनंजयःक्रुद्धोदुष्प्रेक्ष्योयुधिशत्रुभिः ॥ २७ ॥ तत्तथातवपु
त्रस्यसैन्यंयुधिपरंतप ॥ प्रभग्नंद्रुतमाविग्नमतीवशरपीडितं ॥ २८ ॥ मारुतेनेवमहतामेघानीकंव्यदीर्यत ॥ प्रकाल्यमानंतत्सैन्यंनाशकत्प्रतिवीक्षितुं ॥ २९ ॥
प्रतोदैश्चापकोटीभिर्हुंकारैःसाधुवाहितैः ॥ कशापार्ष्ण्यभिघातैश्चवाग्भिरुग्राभिरेवच ॥ ३० ॥ चोदयंतोहयांस्तूर्णंपलायंतेस्मतावकाः ॥ सादिनोरथिनश्चैव
पत्तयश्चार्जुनार्दिताः ॥ ३१ ॥ पार्ष्ण्यंगुष्ठांकुशैर्नागंचोदयंतस्तथापरे ॥ शरैःसंमोहिताश्चान्येतमेवाभिमुखाययुः ॥ ३२ ॥ तवयोधाहतोत्साहाविभ्रांतमनस
स्तदा ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअर्जुनयुद्धेएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच
तस्मिन्प्रभग्नेसैन्याग्रेवध्यमानेकिरीटिना ॥ केतुत्ररणेवीराःप्रत्युदीयुर्धनंजयं ॥ १ ॥ आहोस्विच्छकटव्यूहंप्रविश्यामोघनिश्चयाः ॥ द्रोणमाश्रित्यतिष्ठंतःप्रा
कारमकुतोभयं ॥ २ ॥ संजयउवाच तथार्जुनेनसंभग्नेतस्मिंस्तवबलेऽनघ ॥ हतवीरेहतोत्साहेपलायनकृतक्षणे ॥ ३ ॥ पाकशासनिनाऽभीक्ष्णंवध्यमाने
शरोत्तमैः ॥ नतत्रकश्चित्संग्रामेशशाकार्जुनमीक्षितुं ॥ ४ ॥ ततस्तवसुतोराजन्दृष्ट्वासैन्यंतथागतं ॥ दुःशासनोभृशंक्रुद्धोयुद्धायार्जुनमभ्यगात् ॥ ५ ॥ सकां
चनविचित्रेणकवचेनसमावृतः ॥ जांबूनदशिरस्त्राणःशूरस्तीव्रपराक्रमः ॥ ६ ॥ नागानीकेनमहताग्रसन्निवमहीमिमां ॥ दुःशासनोमहाराजसव्यसाचि
नमावृणोत् ॥ ७ ॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदेनच ॥ ज्याक्षेपनिनदैश्चैवविरावेणचदंतिनां ॥ ८ ॥ भूर्दिशश्चांतरिक्षंचशब्देनासीत्समावृतं ॥ समुहूर्तंप्र
तिभयोदारुणःसमपद्यत ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णमंकुशैरभिचोदितान् ॥ व्यालंबहस्तान्संरब्धान्सपक्षानिवपर्वतान् ॥ १० ॥ सिंहनादेनमहतानरसिंहोध
नंजयः ॥ गजानीकममित्राणामभितोव्यधमच्छरैः ॥ ११ ॥ महोर्मिणमिवोद्धूतंश्वसनेनमहार्णवं ॥ किरीटीतद्गजानीकंप्राविशन्मकरोयथा ॥ १२ ॥

॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ पलायनेकृतःक्षणोऽवसरोयेन ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रतिभयोभयंकरः दारुणःक्रूरः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

काष्ठातीतोऽतिक्रांतदिङ्नियमः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ दंतवेष्टेषुदंतमूलेषु कटेषुकटिषु ॥ १९ ॥ २० ॥ निवेदनमुपाहारं ॥ २१ ॥ यंत्रबद्धायंत्रैरालिखिताः ॥ २२ ॥ २३ ॥

काष्ठातीतइवादित्यःप्रतपन्सयुगक्षये ॥ ददृशेदिक्षुसर्वासुपार्थःपरपुरंजयः ॥ १३ ॥ खुरशब्देनचाश्वानांनेमिघोषेणतेनच ॥ तेनचोत्क्रुष्टशब्देनज्यानिनादे नतेनच ॥ १४ ॥ नानावादित्रशब्देनपांचजन्यस्वनेनच ॥ देवदत्तस्यघोषेणगांडीवनिनदेनच ॥ १५ ॥ मंदवेगानरानागाबभूवुस्तेविचेतसः ॥ शरैराशीविष स्पर्शैर्निर्भिन्नाःसव्यसाचिना ॥ १६ ॥ तेगजाविशिखैस्तीक्ष्णैर्युधिगांडीवचोदितैः ॥ अनेकशतसाहस्रैःसर्वांगेषुसमर्पिताः ॥ १७ ॥ आरावंपरमंकृत्वावध्य मानाःकिरीटिना ॥ निपेतुरनिशंभूमौछिन्नपक्षाइवाद्रयः ॥ १८ ॥ अपरेदंतवेष्टेषुकुंभेषुचकटेषुच ॥ शरैःसमर्पितानागाःक्रौंचवद्व्यनदन्मुहुः ॥ १९ ॥ गज स्कंधगतानांचपुरुषाणांकिरीटिना ॥ छिद्यंतेचोत्तमांगानिभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ सकुंडलानांपततांशिरसांधरणीतले ॥ पद्मानामिवसंघातैःपार्थश्चक्रे निवेदनं ॥ २१ ॥ यंत्रबद्धाविकवचाव्रणार्त्तारुधिरोक्षिताः ॥ भ्रमत्सुयुधिनागेषुमनुष्याविललंबिरे ॥ २२ ॥ केचिदेकेनबाणेनसुयुक्तेनसुपत्रिणा ॥ द्वौत्रयश्च विनिर्भिन्नानिपेतुर्धरणीतले ॥ २३ ॥ अतिविद्धाश्चनाराचैर्वमंतोरुधिरंमुखैः ॥ सारोहान्यपतन्भूमौद्रुमवंतइवाचलाः ॥ २४ ॥ मौर्वीध्वजंधनुश्चैवयुगमीषांतथै वच ॥ रथिनांकुट्टयामासभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ नसंदधन्नचाकर्षन्नविमुंचन्नचोद्वहन् ॥ मंडलेनैवधनुषानृत्यन्पार्थःस्मदृश्यते ॥ २६ ॥ अतिविद्धाश्चनारा चैर्वमंतोरुधिरंमुखैः ॥ मुहूर्त्तान्न्यपतन्नन्येवारणावसुधातले ॥ २७ ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ अदृश्यंतमहाराजतस्मिन्परमसंकुले ॥ २८ ॥ सचापाःसांगुलित्राणाःसखड्गाःसांगदारणे ॥ अदृश्यंतभुजाश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ २९ ॥ सूपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ चक्रैर्विमथितैरक्षैर्भग्नै श्चबहुधायुगैः ॥ ३० ॥ चर्मचापधरैश्चैवव्यवकीर्णैस्ततस्ततः ॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैःपतितैश्चमहाध्वजैः ॥ ३१ ॥ निहतैर्वारणैरश्वैःक्षत्रियैश्चनिपातितैः ॥ अदृ श्यतमहीतत्रदारुणप्रतिदर्शना ॥ ३२ ॥ एवंदुःशासनबलंवध्यमानंकिरीटिना ॥ संप्राद्रवन्महाराजव्यथितंसहनायकं ॥ ३३ ॥ ततोदुःशासनस्त्रस्तःसहानीकः शरार्दितः ॥ द्रोणंत्रातारमाकांक्षन्शकटव्यूहमभ्यगात् ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुःशासनसैन्यपराभवेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुःशासनबलंहत्वासव्यसाचीमहारथः ॥ सिंधुराजंपरीप्सन्वैद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ १ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दुःशासनेति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गिर्यग्रांबुदवेश्मनांवज्रानिलहुताशनैःचूर्णिताक्षिप्तदग्धानां

सतुद्रोणंसमासाद्यव्यूहस्यप्रमुखेस्थितं॥ कृतांजलिरिदंवाक्यंकृष्णस्यानुमतेब्रवीत्॥ २ ॥ शिवेनध्याहिमांब्रह्मन्स्वस्तिचैववदस्वमे ॥ भवत्प्रासादादिच्छा मिप्रवेष्टुंदुर्भिदांचमूं॥ ३ ॥ भवान्पितृसमोमह्यंधर्मराजसमोपिच॥ तथाकृष्णसमश्चैवसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ४ ॥ अश्वत्थामायथातातरक्षणीयस्त्वयानघ॥ तथाहमपितेरक्ष्यःसदैवद्विजसत्तम॥ ५॥ तवप्रसादादिच्छेयंसिंधुराजानमाहवे॥ निहंतुंद्विपदांश्रेष्ठप्रतिज्ञांरक्षमेप्रभो ॥ ६ ॥ संजयउवाच एवमु क्तस्तदाचार्यःप्रत्युवाचस्मयन्निव॥ मामजित्वानबीभत्सोशक्योजेतुंजयद्रथः॥ ७॥ एतावदुक्त्वातंद्रोणःशरव्रातैरवाकिरत्॥ सरथाश्वध्वजंतीक्ष्णैःप्रहसन्वै ससारथिं॥ ८ ॥ ततोर्जुनःशरव्रातान्द्रोणस्यावार्यसायकैः॥ द्रोणमभ्यद्रवद्बाणैर्घोररूपैर्महत्तरैः॥ ९ ॥ विव्याधचरणेद्रोणमनुमान्यविशांपते॥ क्षत्रधर्मं समास्थायनवभिःसायकैःपुनः॥ १० ॥ तस्येषूनिषुभिश्छित्वाद्रोणोविव्याधतावुभौ ॥ विषाग्निज्वलितप्रख्यैरिषुभिःकृष्णपांडवौ ॥ ११ ॥ इयेषपांडव स्तस्यबाणैश्छेत्तुंशरासनं॥ तस्यचिंतयतस्त्वेवंफाल्गुनस्यमहात्मनः॥ १२ ॥ द्रोणःशरैरसंभ्रांतोज्यांचिच्छेदाशुवीर्यवान्॥ विव्याधचहयानस्यध्वजंसा रथिमेवच॥ १३॥ अर्जुनंचशरैर्वीरःस्मयमानोभ्यवाकिरत्॥ एतस्मिन्नंतरेपार्थःसज्यंकृत्वामहद्धनुः॥ १४ ॥ विशेषयिष्यन्नाचार्यंसर्वास्त्रविदुषांवरः॥ मु मोचषट्शतान्बाणान्गृहीत्वैकमिवद्रुतं॥ १५॥ पुनःसप्तशतानन्यान्सहस्रंचानिवर्तिनः॥ चिक्षेपायुतशश्चान्यांस्तेघ्नन्द्रोणस्यतांचमूं॥ १६॥ तैःसम्यगस्तैर्बलि नाकृतिनाचित्रयोधिना॥ मनुष्यवाजिमातंगाविद्धाःपेतुर्गतासवः॥ १७॥ विसूताश्वध्वजाःपेतुःसंछिन्नायुधजीविताः॥ रथिनोरथमुख्येभ्यःसहसाशरपी डिताः॥ १८ ॥ चूर्णिताक्षिप्तदग्धानांवज्रानिलहुताशनैः॥ तुल्यरूपागजाःपेतुर्गिर्यग्रांबुदवेश्मनां॥ १९ ॥ पेतुरश्वसहस्राणिप्रहतान्यर्जुनेषुभिः॥ हंसाहि मवतःपृष्ठेवारिविप्रहताइव॥ २० ॥ रथाश्वद्विपपत्त्योघाःसलिलौघाइवाद्भुताः॥ युगांतादित्यरश्म्याभैःपांडवास्त्रशरैर्हताः॥ २१ ॥ तंपांडवादित्यशरांशुजा लंकुरुप्रवीरान्युधिनिष्पतंतं॥ सद्रोणमेघःशरवृष्टिवेगैःप्राच्छादयन्मेघइवार्करश्मीन्॥ २२ ॥ अथात्यर्थविसृष्टेनद्विषतामसुभोजिना॥ आजघ्नेवक्षसिद्रो णोनाराचेनधनंजयं॥ २३॥ सविह्वलितसर्वांगःक्षितिकंपेयथाचलः॥ धैर्यमालंब्यबीभत्सुर्द्रोणंविव्याधपत्रिभिः॥ २४॥

इतियथासंख्येनान्वयः॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्रोणस्तुपंचभिर्बाणैर्वासुदेवमताडयत् ॥ अर्जुनंचत्रिसप्तत्याध्वजंचास्यत्रिभिःशरैः ॥ २५ ॥ विशेषयिष्यन्शिष्यंचद्रोणोराजन्पराक्रमी ॥ अदृश्यमर्जुनंचक्रेनि
मेषाच्छरवृष्टिभिः ॥ २६ ॥ प्रसक्तान्पततोऽद्राक्ष्मभारद्वाजस्यसायकान् ॥ मंडलीकृतमेवास्यधनुश्चादृश्यताद्भुतं ॥ २७ ॥ तेऽभ्ययुःसमरेराजन्वासुदेवधनंजयौ ॥
॥७४॥ द्रोणसृष्टाःसुबहवःकंकपत्रपरिच्छदाः ॥ २८ ॥ तदृष्ट्वातादृशंयुद्धंद्रोणपांडवयोस्तदा ॥ वासुदेवोमहाबुद्धिःकार्यवत्तामचिंतयत् ॥ २९ ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवोध
नंजयमिदंवचः ॥ पार्थपार्थमहाबाहोननःकालात्ययोभवेत् ॥ ३० ॥ द्रोणमुत्सृज्यगच्छामःकृत्यमेतन्महत्तरं ॥ पार्थश्चाप्यब्रवीत्कृष्णंयथेष्टमितिकेशव ॥
॥ ३१ ॥ ततःप्रदक्षिणंकृत्वाद्रोणंप्रायान्महाभुजं ॥ परिवृत्तश्चबीभत्सुरगच्छद्विसृजन्शरान् ॥ ३२ ॥ ततोब्रवीत्स्वयंद्रोणःक्वेदंपांडवगम्यते ॥ ननुनामरणे
शत्रुमजित्वाननिवर्त्तसे ॥ ३३ ॥ अर्जुनउवाच गुरुर्भवान्नमेशत्रुःशिष्यःपुत्रसमोस्मिते ॥ नचास्तिसपुमाँल्लोकेयस्त्वांयुधिपराजयेत् ॥
॥ ३४ ॥ संजयउवाच एवंब्रुवाणोबीभत्सुर्जयद्रथवधोत्सुकः ॥ त्वरायुक्तोमहाबाहुस्त्वत्सैन्यंसमुपाद्रवत् ॥ ३५ ॥ तंचक्ररक्षौपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौ
जसौ ॥ अन्वयातांमहात्मानौविशंतंतावकंबलं ॥ ३६ ॥ ततोजयोमहाराजकृतवर्माचसात्वतः ॥ कांबोजश्चश्रुतायुश्चधनंजयमवारयन् ॥ ३७ ॥ तेषांदशसह
स्राणिरथानामनुयायिनां ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ ३८ ॥ मावेल्लकाललित्थाश्चकेकयामद्रकास्तथा ॥ नारायणाश्चगोपालाःकांबोजानां
चयेगणाः ॥ ३९ ॥ कर्णेनविजिताःपूर्वंसंग्रामेशूरसंमताः ॥ भारद्वाजंपुरस्कृत्यहृष्टात्मानोर्जुनंप्रति ॥ ४० ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंक्रुद्धंमृत्युमिवांतकं ॥ त्यजंतंतु
मुलेप्राणान्सन्नद्धंचित्रयोधिनं ॥ ४१ ॥ गाहमानमनीकानिमातंगमिवयूथपं ॥ महेष्वासंपराक्रांतंनरव्याघ्रमवारयन् ॥ ४२ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमह
र्षणं ॥ अन्योन्यंवैप्रार्थयतांयोधानामर्जुनस्यच ॥ ४३ ॥ जयद्रथवधप्रेप्सुमायांतंपुरुषर्षभं ॥ न्यवारयंतसहिताःक्रियाव्याधिमिवोत्थितं ॥ ४४ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणातिक्रमेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सन्निरुद्धस्तुतैःपार्थोमहाब
लपराक्रमः ॥ द्रुतंसमनुयातश्चद्रोणेनरथिनांवरः ॥ १ ॥ किरन्निषुगणांस्तीक्ष्णान्स्वरश्मीनिवभास्करः ॥ तापयामासतत्सैन्यंदेहंव्याधिगणोयथा ॥ २ ॥ ॥७४॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सन्निरुद्धइति ॥ १ ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ तेषांसंयच्छतांविधारयतां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ आचार्यकंशिक्षां ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

अश्वोविद्धोरथश्छिन्नःसारोहःपातितोगजः ॥ छत्राणिचापविद्धानिरथाश्चक्रैर्विनाकृताः ॥ ३ ॥ विद्रुतानिचसैन्यानिशरार्त्तानिसमंततः ॥ इत्यासीत्तुमुलंयु
द्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ४ ॥ तेषांसंयच्छतांसंख्येपरस्परमजिह्मगैः ॥ अर्जुनोध्वजिनींराजन्नभीक्ष्णंसमकंपयत् ॥ ५ ॥ सत्यांचिकीर्षमाणस्तुप्रतिज्ञांसत्यसं
गरः ॥ अभ्यद्रवद्रथश्रेष्ठंशोणाश्वंश्वेतवाहनः ॥ ६ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्यामर्मभिद्भिरजिह्मगैः ॥ अंतेवासिनमाचार्योमहेष्वासंसमार्पयत् ॥ ७ ॥ तंतूर्णमिवबी
भत्सुःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ अभ्यधावदिषूनस्यन्निषुवेगविघातकान् ॥ ८ ॥ तस्याशुक्षिप्तान्भल्लान्हिभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ प्रत्यविध्यदमेयात्माब्रह्मास्त्रंसमुदीरय
न् ॥ ९ ॥ तदद्भुतमपश्यामद्रोणस्याचार्यकंयुधि ॥ यतमानोयुवानैनंप्रत्यविध्यद्यदर्जुनः ॥ १० ॥ क्षरन्निवमहामेघोवारिधाराःसहस्रशः ॥ द्रोणमेघःपार्थ
शैलंववर्षशरवृष्टिभिः ॥ ११ ॥ अर्जुनःशरवर्षंतद्ब्रह्मास्त्रेणैवमारिष ॥ प्रतिजग्राहतेजस्वीबाणैर्बाणान्निशातयन् ॥ १२ ॥ द्रोणस्तुपंचविंशत्याश्वेतवाहनमार्दय
त् ॥ वासुदेवंचसप्तत्याबाह्वोरुरसिचाशुगैः ॥ १३ ॥ पार्थस्तुप्रहसन्धीमानाचार्यंसशरौघिणं ॥ विसृजंतंशिताान्बाणानवारयततंयुधि ॥ १४ ॥ अथतौवध्यमा
नौतुद्रोणेनरथसत्तमौ ॥ आवर्जयेतांदुर्धर्षंयुगांताग्निमिवोत्थितं ॥ १५ ॥ वर्जयन्निशितान्बाणान्द्रोणचापविनिःसृतान् ॥ किरीटमालीकौंतेयोभोजानीकंव्य
शातयत् ॥ १६ ॥ सोंतराकृतवर्माणंकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ अभ्ययाद्वर्जयन्द्रोणंमैनाकमिवपर्वतं ॥ १७ ॥ ततोभोजोनरव्याघ्रोदुर्धर्षंकुरुसत्तमं ॥ अविध्यत्तूर्ण
मव्यग्रोदशभिःकंकपत्रिभिः ॥ १८ ॥ तमर्जुनःशतेनाजौराजन्विव्याधपत्रिणां ॥ पुनश्चान्यैस्त्रिभिर्बाणैर्मोहयन्निवसात्वतं ॥ १९ ॥ भोजस्तुप्रहसन्पार्थंवासु
देवंचमाधवं ॥ एकैकंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ २० ॥ तस्यार्जुनोधनुश्छित्वाविव्याधैनंत्रिसप्तभिः ॥ शरैरग्निशिखाकारैःक्रुद्धाशीविषसन्निभैः ॥
॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरादायकृतवर्मामहारथः ॥ पंचभिःसायकैस्तूर्णंविव्याधोरसिभारत ॥ २२ ॥ पुनश्चनिशितैर्बाणैःपार्थंविव्याधपंचभिः ॥ तंपार्थोनवभि
र्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाविपक्तंकौंतेयंकृतवर्मरथंप्रति ॥ चिंतयामासवार्ष्णेयोननःकालात्ययोभवेत् ॥ २४ ॥ ततःकृष्णोब्रवीत्पार्थंकृतवर्मणि
मादयां ॥ कुरुसंबंधकंहित्वाप्रमथ्यैनंविशातय ॥ २५ ॥ ततःसकृतवर्माणंमोहयित्वार्जुनःशरैः ॥ अभ्यगाज्जवनैरश्वैःकांबोजानामनीकिनीं ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ रथेषुभिः अदूरस्थायिभिर्बाणैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

अमर्षितस्तुहार्दिक्यःप्रविष्टेश्वेतवाहने॥ विधुन्वन्सशरंचापंपांचाल्याभ्यांसमागतः ॥ २७॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यावर्जुनस्यपदानुगौ॥ पर्यवारयदायांतौकृत वर्मारथेषुभिः॥ २८॥ तावविध्यत्ततोभोजःकृतवर्माशितैःशरैः॥ त्रिभिरेवयुधामन्युंचतुर्भिश्चोत्तमौजसं ॥ २९ ॥ तावप्येनंविविधतुर्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ त्रिभिरेवयुधामन्युरुत्तमौजास्त्रिभिस्तथा॥ ३०॥ संचिच्छिदतुरप्यस्यध्वजंकार्मुकमेवच ॥ अथान्यद्धनुरादायहार्दिक्यःक्रोधमूर्छितः ॥ ३१ ॥ कृत्वाविधनु षौवीरौशरवर्षैरवाकिरत् ॥ तावन्येधनुषीसज्येकृत्वाभोजंविजघ्नतुः ॥ ३२ ॥ तेनांतरेणबीभत्सुर्विवेशामित्रवाहिनीं॥ नलेभातेतुतौद्वारंवारितौकृतवर्मणा॥ ॥ ३३॥ धार्त्तराष्ट्रेष्वनीकेषुयतमानौनरर्षभौ ॥ अनीकान्यर्दयन्युद्धेत्वरितःश्वेतवाहनः॥ ३४॥ नावधीत्कृतवर्माणंप्राप्तमप्यरिसूदनः॥ तंदृष्ट्वातुतथायांतंशू रोराजाश्रुतायुधः॥ ३५॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धोविधुन्वानोमहद्धनुः॥ सपार्थंत्रिभिरानर्छत्सप्तत्याचजनार्दनं ॥ ३६ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनपार्थकेतुमताडयत्॥ ततोर्जुनोनवत्यातुशराणांनतपर्वणां॥ ३७॥ आजघानभृशंक्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं॥ सतन्नममृषेराजन्पांडवेयस्यविक्रमं ॥ ३८ ॥ अथैनंसप्तसप्तत्यानारा चानांसमार्पयत् ॥ तस्यार्जुनोधनुश्छित्वाशरावापंनिकृत्यच ॥ ३९ ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःसप्तभिर्नतपर्वभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायसराजाक्रोधमूर्छितः ॥ ४० ॥ वासविंनवभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ ततोर्जुनःस्मयन्नेवश्रुतायुधमरिंदमः॥ ४१ ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपीडयामासभारत ॥ अश्वांश्चास्यावधी त्तूर्णंसारथिंचमहारथः॥४२॥ विव्याधचैनंसप्तत्यानाराचानांमहाबलः॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यसतुराजाश्रुतायुधः॥४३॥ अभ्यद्रवद्रणेपार्थंगदामुद्यम्यवीर्यवा न्॥ वरुणस्यात्मजोवीरःसतुराजाश्रुतायुधः॥ ४४ ॥पर्णाशाजननीयस्यशीततोयामहानदी ॥ तस्यमाताब्रवीद्राजन्वरुणंपुत्रकारणात् ॥ ४५ ॥ अवध्यो यंभवेल्लोकेशत्रूणांतनयोमम ॥ वरुणस्त्वब्रवीत्प्रीतोददाम्यस्मैवरंहितं ॥ ४६ ॥ दिव्यमस्त्रंसुतस्तेऽयंयेनावध्योभविष्यति ॥नास्तिचाप्यमरत्वंवैमनुष्यस्य कथंचन॥ ४७॥ सर्वेणावश्यमर्तव्यंजातेनसरितांवरे॥ दुर्धर्षस्त्वेषशत्रूणांरणेषुभवितासदा॥ ४८ ॥ अस्त्रस्यास्यप्रभावाद्वैव्येतुतेमानसोज्वरः ॥ इत्युक्त्वाव रुणःप्रादाद्गदांमंत्रपुरस्कृतां॥ ४९ ॥ यामासाद्यदुराधर्षःसर्वलोकेश्रुतायुधः ॥ उवाचचैनंभगवान्पुनरेवजलेश्वरः ॥ ५० ॥ अयुध्यतिनमोक्तव्यासात्वय्येव पतेदिति॥ हन्यादेषाप्रतीपंहिप्रयोक्तारमपिप्रभो॥ ५१ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ कृत्याअभिचारदेवता ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ध्वजःश

नचाकरोत्सतद्वाक्यंप्राप्तेकालेश्रुतायुधः॥ सतयावीरघातिन्याजनार्दनमताडयत् ॥ ५२ ॥ प्रतिजग्राहतांकृष्णःपीनेनांसेनवीर्यवान् ॥ नाकंपयतशौरिंसाविं
ध्यंगिरिमिवानिलः ॥ ५३ ॥ प्रत्युद्यांतीतमेवैषाकृत्येवदुरधिष्ठिता ॥ जघानचास्थितंवीरंश्रुतायुधममर्षणं ॥ ५४ ॥ हत्वाश्रुतायुधंवीरंधरणीमन्वपद्यत ॥ गदां
निवर्त्तितांदृष्ट्वानिहतंचश्रुतायुधं ॥ ५५ ॥ हाहाकारोमहांस्तत्रसैन्यानांसमजायत ॥ स्वेनास्त्रेणहतंदृष्ट्वाश्रुतायुधमरिंदमं ॥ ५६ ॥ अयुध्यमानायततःकेशवाय
नराधिप ॥ क्षिप्ताश्रुतायुधेनाथतस्मात्तमवधीद्गदा ॥ ५७ ॥ यथोक्तंवरुणेनाजौतथासनिधनंगतः ॥ व्यसुश्चाप्यपतद्भूमौप्रेक्षतांसर्वधन्विनां ॥ ५८ ॥ पतमा
नस्तुसवभौपर्णाशायाःप्रियःसुतः ॥ सभग्नइववातेनबहुशाखोवनस्पतिः ॥ ५९ ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिसेनामुख्याश्वसर्वशः ॥ प्राद्रवंतहतंदृष्ट्वाश्रुतायुधम
रिंदमं ॥ ६० ॥ ततःकांबोजराजस्यपुत्रःशूरःसुदक्षिणः ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैःफाल्गुनंशत्रुसूदनं ॥ ६१ ॥ तस्यपार्थःशरान्सप्तप्रेषयामासभारत ॥ तेतंशूरंवि
निर्भिद्यप्राविशन्धरणीतलं ॥ ६२ ॥ सोतिविद्धःशरैस्तीक्ष्णैर्गांडीवप्रेषितैर्मृधे ॥ अर्जुनंप्रतिविव्याधदशभिःकंकपत्रिभिः ॥ ६३ ॥ वासुदेवंत्रिभिर्विंध्वापुनः
पार्थंचपंचभिः ॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाकेतुंचिच्छेदमारिष ॥ ६४ ॥ भल्लाभ्यांभृशतीक्ष्णाभ्यांतंचविव्याधपांडवः ॥ सतुपार्थंत्रिभिर्विंध्वासिंहनादमथानदत्
॥ ६५ ॥ सर्वपारशवींचैवशक्तिंशूरःसुदक्षिणः ॥ सघंटांप्राहिणोद्घोरांक्रुद्धोगांडीवधन्वने ॥ ६६ ॥ साज्वलंतीमहोल्केवतमासाद्यमहारथं ॥ सविस्फुलिंगानि
र्भिद्यनिपपातमहीतले ॥ ६७ ॥ शक्त्यात्वभिहतोगाढंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः ॥ समाश्वास्यमहातेजाःसृक्किणीपरिलेलिहन् ॥ ६८ ॥ तंचतुर्दशभिःपार्थोनाराचैः
कंकपत्रिभिः ॥ साश्वध्वजधनुःसूतंविव्याधाचिंत्यविक्रमः ॥ ६९ ॥ रथंचान्यैःसुबहुभिश्चक्रेविशकलंशरैः ॥ सुदक्षिणंतंकांबोजंमोघसंकल्पविक्रमं ॥ ७० ॥
बिभेदहृदिबाणेनपृथुधारेणपांडवः ॥ सभिन्नवर्मास्रस्तांगःप्रभ्रष्टमुकुटांगदः ॥ ७१ ॥ पपाताभिमुखःशूरोयंत्रमुक्तइवध्वजः ॥ गिरेःशिखरजःश्रीमान्सुशा
खःसुप्रतिष्ठितः ॥ ७२ ॥ निर्भग्नइववातेनकर्णिकारोहिमात्यये ॥ शेतेस्मनिहतोभूमौकांबोजास्तरणोचितः ॥ ७३ ॥ महार्हाभरणोपेतःसानुमानिवपर्वतः ॥ सु
दर्शनीयस्ताम्राक्षःकर्णिनाससुदक्षिणः ॥ ७४ ॥ पुत्रःकांबोजराजस्यपार्थेनविनिपातितः ॥ धारयन्नग्निसंकाशांशिरसाकांचनींस्रजं ॥ ७५ ॥

क्रध्वजः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

॥ ७६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ हतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

अशोभतमहाबाहुर्व्यसुर्भूमौनिपातितः ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिव्यद्रवंतसुतस्यते ॥ हतंश्रुतायुधंदृष्ट्वाकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिश्रुतायुधसुदक्षिणवधेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच हतेसुदक्षिणेराजन्वीरेचैवश्रुतायुधे ॥ जवेनाभ्यद्रवन्पार्थंकुपिताःसैनिकास्तव ॥ १ ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ अभ्यवर्षंस्ततोराजन्शरवर्षैर्धनंजयं ॥ २ ॥ तेषांषष्टिशतानन्यान्प्रामथ्नात्पांडवःशरैः ॥ तेस्मभीताःपलायंतेव्याघ्रात्क्षुद्रमृगाइव ॥ ३ ॥ तेनिवृत्ताःपुनःपार्थंसर्वतःपर्यवारयन् ॥ रणेसपत्नान्निघ्नंतंजिगीषंतंपरान्युधि ॥ ॥ ४ ॥ तेषामापततांतूर्णंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ शिरांसिपातयामासबाहूंश्चापिधनंजयः ॥ ५ ॥ शिरोभिःपातितैस्तत्रभूमिरासीन्निरंतरा ॥ अभ्रच्छायेवचैवासीद्ध्वांक्षगृध्रबलैर्युधि ॥ ६ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुक्रोधामर्षसमन्वितौ ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चधनंजयमयुध्यतां ॥ ७ ॥ बलिनौस्पर्धिनौवीरौकुलजौबाहुशालिनौ ॥ तावेनंशरवर्षाणिसव्यदक्षिणमस्यतां ॥ ८ ॥ त्वरायुक्तौमहाराजप्रार्थयानौमहद्यशः ॥ अर्जुनस्यवधप्रेप्सूपुत्रार्थेतवधन्विनौ ॥ ९ ॥ तावर्जुनंसहस्रेणपत्रिणांनतपर्वणां ॥ पूरयामासतुःक्रुद्धौतटागंजलदौयथा ॥ १० ॥ श्रुतायुश्चततःक्रुद्धस्तोमरेणधनंजयं ॥ आजघानरथश्रेष्ठःपीतेननिशितेनच ॥ ११ ॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुकर्शनः ॥ जगामपरमंमोहंमोहयन्केशवंरणे ॥ १२ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसोच्युतायुर्महारथः ॥ शूलेनभृशतीक्ष्णेनताडयामासपांडवं ॥ १३ ॥ क्षतेक्षारंसहिददौपांडवस्यमहात्मनः ॥ पार्थोपिभृशसंविद्धोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ १४ ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यतावकस्यविशांपते ॥ सिंहनादोमहानासीद्धतंमत्वाधनंजयं ॥ १५ ॥ कृष्णश्चभृशसंतप्तोदृष्ट्वापार्थंविचेतनं ॥ आश्वासयत्सुहृद्याभिर्वाग्भिस्तत्रधनंजयं ॥ १६ ॥ ततस्तौरथिनांश्रेष्ठौलब्धलक्षौधनंजयं ॥ वासुदेवंचवार्ष्णेयंशरवर्षैःसमंततः ॥ १७ ॥ सचक्रकूबररथंसाश्वध्वजपताकिनं ॥ अदृश्यंचक्रतुर्युद्धेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १८ ॥ प्रत्याश्वस्तस्तुबीभत्सुःशनकैरिवभारत ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्यपुनःप्रत्यागतोयथा ॥ १९ ॥ संछन्नंशरजालेनरथंदृष्ट्वासकेशवं ॥ शत्रूचाभिमुखौदृष्ट्वादीप्यमानाविवानलौ ॥ २० ॥ प्रादुश्चक्रेततःपार्थःशाक्रमस्त्रंमहारथः ॥ तस्मादासन्सहस्राणिशराणांनतपर्वणां ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विचेरुरित्यत्रताभ्यांयुक्तांश्चसायकानितिप्रथमांततयाऽनुपद्यते ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

तेजघ्नुस्तौमहेष्वासौताभ्यांमुक्तांश्चसायकान् ॥ विचेरुराकाशगताःपार्थबाणविदारिताः ॥ २२ ॥ प्रतिहत्यशरांस्तूर्णंशरवेगेनपांडवः ॥ प्रतस्थेतत्रतत्रैवयोध
यन्वैमहारथान् ॥ २३ ॥ तौचफाल्गुनबाणौघैर्विबाहुशिरसौकृतौ ॥ वसुधामन्वपद्येतांवातनुन्नाविवद्रुमौ ॥ २४ ॥ श्रुतायुषश्चनिधनंवधश्चैवाच्युतायुषः ॥
लोकविस्मापनमभूत्समुद्रस्येवशोषणं ॥ २५ ॥ तयोःपदानुगान्हत्वापुनःपंचाशतंरथान् ॥ प्रत्यगाद्भारतींसेनांनिघ्नन्पार्थोवरान्वरान् ॥ २६ ॥ श्रुतायुषंचनिह
तंप्रेक्ष्यचैवाच्युतायुषं ॥ नियतायुश्चसंक्रुद्धोदीर्घायुश्चैवभारत ॥ २७ ॥ पुत्रौतयोर्नरश्रेष्ठौकौंतेयंप्रतिजग्मतुः ॥ किरंतौविविधान्बाणान्पितृव्यसनकर्शितौ ॥
॥ २८ ॥ तावर्जुनोमुहूर्तेनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ प्रैषयत्परमक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ २९ ॥ लोडयंतमनीकानिद्विपंपद्मसरोयथा ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंपार्थंक्षत्रियपुं
गवाः ॥ ३० ॥ अंगास्तुगजवारेणपांडवंपर्यवारयन् ॥ क्रुद्धाःसहस्रशोराजन्शिक्षिताहस्तिसादिनः ॥ ३१ ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःकुंजरैःपर्वतोपमैः ॥ प्राच्याश्चदा
क्षिणात्याश्चकलिंगप्रमुखान्नृपाः ॥ ३२ ॥ तेषामापततांशीघ्रंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ निचकर्तशिरांस्युग्रोबाहूनपिसुभूषणान् ॥ ३३ ॥ तैःशिरोभिर्महीकीर्णाबाहु
भिश्चसहांगदैः ॥ बभौकनकपाषाणाभुजगैरिवसंवृता ॥ ३४ ॥ बाहवोविशिखैश्छिन्नाःशिरांस्युन्मथितानिच ॥ पतमानान्यदृश्यंतद्रुमेभ्यइवपक्षिणः ॥ ३५ ॥
शरैःसहस्रशोविद्धाद्विपाःप्रस्रुतशोणिताः ॥ अदृश्यंताद्रयःकालेगैरिकांबुस्रवाइव ॥ ३६ ॥ निहताःशेरतेस्मान्येबीभत्सोर्निशितैःशरैः ॥ गजपृष्ठगताम्लेच्छा
नानाविकृतदर्शनाः ॥ ३७ ॥ नानावेषधराराजन्नानाशस्त्रौघसंवृताः ॥ रुधिरेणानुलिप्तांगाभांतिचित्रैःशरैर्हताः ॥ ३८ ॥ शोणितंनिर्वमंतिस्मद्विपाःपार्थश
राहताः ॥ सहस्रशश्छिन्नगात्राःसारोहाःसपदानुगाः ॥ ३९ ॥ चुक्रुशुश्चनिपेतुश्चबभ्रमुश्चापरेदिशः ॥ भृशंत्रस्ताश्चबहवःस्वानेवममृदुर्गजाः ॥ ४० ॥ सांतरायु
धिनश्चैवद्विपास्तीक्ष्णविषोपमाः ॥ विदंत्यसुरमायांयेसुघोराघोरचक्षुषः ॥ ४१ ॥ यवनाःपारदाश्चैवशकाश्चसहबाल्हिकैः ॥ काकवर्णादुराचाराःस्त्रीलोलाःकल
हप्रियाः ॥ ४२ ॥ द्राविडास्तत्रयुध्यंतेमत्तमातंगविक्रमाः ॥ गोयोनिप्रभवाम्लेच्छाःकालकल्पाःप्रहारिणः ॥ ४३ ॥ दार्वातिसारादरदाःपुंड्राश्चैवसहस्रशः ॥ ते
नशक्याःस्मसंख्यातुंव्राताःशतसहस्रशः ॥ ४४ ॥ अभ्यवर्षंततेसर्वेपांडवंनिशितैःशरैः ॥ अवाकिरंश्चतेम्लेच्छानानायुद्धविशारदाः ॥ ४५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ गोयोनिप्रभवानंदिन्यांजाताः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

सृष्टिःसंसृष्टिः ॥ ४६ ॥ जटिलाननान् जटिलानिरूढश्मश्रूण्याननानियेषां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ प्रच्छन्नेनप्रच्छादनेनकृतोरचितःसंक्रमोयस्यां ॥ ४९ ॥ ५० ॥ उत्तरशोणितांशोणितप्रधानां ॥ ५१ ॥

तेषामपिससर्जाशुशरवृष्टिंधनंजयः॥ सृष्टिस्तथाविधात्यासीच्छलभानामिवायतिः॥४६॥ अभ्रच्छायामिवशरैःसैन्येकृत्वाधनंजयः॥ मुंडार्धमुंडान्जटिला
नशुचीन्जटिलाननान्॥ ४७॥ म्लेच्छानशातयत्सर्वान्समेतानस्त्रतेजसा॥ शरैश्चशतशोविद्धास्तेसंघागिरिचारिणः॥ प्राद्रवंतरणेभीतागिरिगह्वरवासिनः
॥४८॥ गजाश्वसादिम्लेच्छानांपतितानांशितैःशरैः॥बकाःकंकावृकाभूमावपिबन्रुधिरंमुदा॥ पत्त्यश्वरथनागैश्चप्रच्छन्नकृतसंक्रमां॥४९॥ शरवर्षप्लवांघो
रांकेशशैवलशाद्वलां॥ प्रावर्त्तयन्नदीमुग्रांशोणितौघतरंगिणीं॥ ५०॥ छिन्नांगुलीक्षुद्रमत्स्यांयुगांतेकालसन्निभां॥ प्राकरोद्गजसंबाधांनदीमुत्तरशोणितां
॥ ५१ ॥ देहेभ्योराजपुत्राणांनागाश्वरथसादिनां॥ यथास्थलंचनिम्नंचनस्याद्वर्षतिवासवे ॥ ५२ ॥ तथासीत्पृथिवीसर्वाशोणितेनपरिप्लुता ॥ षट्सहस्रान्हया
न्वीरान्पुनर्दशशतान्वरान्॥ ५३॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥ शरैःसहस्रशोविद्धाविधिवत्कल्पिताद्विपाः॥ ५४ ॥ शेरतेभूमिमासाद्यशैला
वज्रहताइव॥ सवाजिरथमातंगान्निघ्नन्व्यचरदर्जुनः॥ ५५ ॥ प्रभिन्नइवमातंगोमृद्नन्नलवनंयथा॥ भूरिद्रुमलतागुल्मंशुष्केंधनतृणोलपं ॥ ५६ ॥ निर्दहेद
नलोरण्यंयथावायुसमीरितः॥ सेनारण्यंतवतथाकृष्णानिलसमीरितः॥ ५७॥ शरार्चिरदहत्क्रुद्धःपांडवाग्निर्धनंजयः ॥ शून्यान्कुर्वन्रथोपस्थान्मानवैःसंस्तर
न्महीं॥ ५८॥ प्रानृत्यदिवसंबाधेचापहस्तोधनंजयः॥ वज्रकल्पैःशरैर्भूमिंकुर्वन्नुत्तरशोणितां॥ ५९ ॥ प्राविशद्भारतींसेनांसंक्रुद्धोवैधनंजयः॥ तंश्रुतायुस्त
थांबष्ठोव्रजमानंन्यवारयत्॥ ६० ॥ तस्यार्जुनःशरैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रपरिच्छदैः ॥ न्यपातयद्धयान्शीघ्रंयतमानस्यमारिष॥ ६१ ॥ धनुश्चास्यापरैश्छित्वाश
रैःपार्थोविचक्रमे॥ अंबष्ठस्तुगदांगृह्यक्रोधपर्याकुलेक्षणः॥६२॥ आससादरणेपार्थंकेशवंचमहारथं॥ततःसंप्रहरन्वीरोगदामुद्यम्यभारत॥ ६३॥ रथमावार्य
गदयाकेशवंसमताडयत्॥ गदयाताडितंदृष्ट्वाकेशवंपरवीरहा॥६४॥ अर्जुनोथभृशंक्रुद्धःसोंबष्ठंप्रतिभारत ॥ ततःशरैर्हेमपुंखैःसगदंरथिनांवरं॥६५॥ छाद
यामाससमरेमेघःसूर्यमिवोदितं॥ अथापरैःशरैश्चापिगदांतस्यमहात्मनः॥६६॥ अचूर्णयत्तदापार्थस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ अथतांपतितांदृष्ट्वागृह्यान्यांचमहा
गदां॥ ६७॥ अर्जुनंवासुदेवंचपुनःपुनरताडयत्॥ तस्यार्जुनःक्षुरप्राभ्यांसगदावुद्यतौभुजौ॥ ६८॥

॥ ५२ ॥ हयान्अश्वारोहान् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

चिच्छेदेंद्रध्वजाकारौशिरश्चान्येनपत्रिणा ॥ सपपातहतोराजन्वसुधामनुनादयन् ॥ ६९ ॥ इंद्रध्वजइवोत्सृष्टोयंत्रनिर्मुक्तबंधनः ॥ रथानीकावगाढश्चवार
णाश्वशतैर्वृतः ॥ अदृश्यततदापार्थोघनैःसूर्यइवावृतः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअंबष्ठवधेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःप्रविष्टेकौंतेयेसिंधुराजजिघांसया ॥ द्रोणानीकंविनिर्भिद्यभोजानीकंचदुस्तरं ॥ १ ॥ कांबोजस्यचदायादेहते
राजन्सुदक्षिणे ॥ श्रुतायुधेचविक्रांतेनिहतेसव्यसाचिना ॥ २ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुविध्वस्तेषुसमंततः ॥ प्रभग्नंस्वबलंदृष्ट्वापुत्रस्तेद्रोणमभ्ययात् ॥ ३ ॥ त्वरन्नेकर
थेनैवसमेत्यद्रोणमब्रवीत् ॥ गतःसपुरुषव्याघ्रःप्रमथ्यैतांमहाचमूं ॥ ४ ॥ अथबुद्ध्यासमीक्षस्वकिन्नुकार्यमनंतरं ॥ अर्जुनस्यविघातायदारुणेऽस्मिन्जनक्षये
॥ ५ ॥ यथासपुरुषव्याघ्रोनहन्येतजयद्रथः ॥ तथाविधत्स्वभद्रंतेत्वंहिनःपरमागतिः ॥ ६ ॥ असौधनंजयाग्निर्हिकोपमारुतचोदितः ॥ सेनाकक्षंदहतिमेवह्निः
कक्षमिवोत्थितः ॥ ७ ॥ अतिक्रांतेहिकौंतेयेभित्त्वासैन्यंपरंतप ॥ जयद्रथस्यगोप्तारःसंशयंपरमंगताः ॥ ८ ॥ स्थिराबुद्धिर्नरेंद्राणामासीद्ब्रह्मविदांवर ॥ नातिक्र
मिष्यतिद्रोणंजातुजीवन्धनंजयः ॥ ९ ॥ योसौपार्थोव्यतिक्रांतोमिषतस्तेमहाद्युते ॥ सर्वंह्यद्यातुरंमन्येनेदमस्तिबलंमम ॥ १० ॥ जानामित्वांमहाभागपांडवा
नांहितेरतं ॥ तथामुह्यामिचब्रह्मन्कार्यवत्तांविचिंतयन् ॥ ११ ॥ यथाशक्तिचतेब्रह्मन्वर्त्तयेवृत्तिमुत्तमां ॥ प्रीणामिचयथाशक्तितच्चत्वंनावबुध्यसे ॥ १२ ॥
अस्मान्नत्वंसदाभक्तानिच्छस्यमितविक्रम ॥ पांडवान्सततंप्रीणास्यस्माकंविप्रियेरतान् ॥ १३ ॥ अस्मानेवोपजीवंस्त्वमस्माकंविप्रियेरतः ॥ नह्यहंत्वांविजा
नामिमधुदिग्धमिवक्षुरं ॥ १४ ॥ नादास्यच्चेद्वरंमह्यंभवान्पांडवनिग्रहे ॥ नावारयिष्यंगच्छंतमहंसिंधुपतिंगृहान् ॥ १५ ॥ मयात्वाशंसमानेनत्वत्तस्त्राणमबु
द्धिना ॥ आश्वासितःसिंधुपतिर्मोहाद्दत्तश्चमृत्यवे ॥ १६ ॥ यमदंष्ट्रांतरंप्राप्तोमुच्येतापिहिमानवः ॥ नार्जुनस्यवशंप्राप्तोमुच्येताजौजयद्रथः ॥ १७ ॥ सतथाकु
रुशोणाश्वयथामुच्येतसैंधवः ॥ ममचार्त्तप्रलापान्नांमाक्रुधःपाहिसैंधवं ॥ १८ ॥ द्रोणउवाच नाभ्यसूयामितेवाक्यमश्वत्थाम्नासिमेसमः ॥ सत्यंतुते
प्रवक्ष्यामितज्जुषस्वविशांपते ॥ १९ ॥ सारथिःप्रवरःकृष्णःशीघ्राश्चास्यहयोत्तमाः ॥ अल्पंचविवरंकृत्वातूर्णंयातिधनंजयः ॥ २० ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ आतुरमनवस्थितं ॥ १० ॥ ११ ॥ नावबुध्यसेनस्मरसि ॥ १२ ॥ नेच्छसिनानुरुध्यसे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ चोयद्यर्थे यदिधनंजयेनोत्सृष्टःप्रमुखेवर्ततेतर्हियुधिष्ठिरोमेग्राह्यइत्यन्वयः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

किंनपश्यसिबाणौघान्क्रोशमात्रेकिरीटिनः ॥ पश्चाद्रथस्यपतितान्क्षिप्तान्शीघ्रंहिगच्छतः ॥ २१ ॥ नचाहंशीघ्रयानेद्यसमर्थोवयसान्वितः ॥ सेनामुखेच
॥७८॥ पार्थानामेतद्बलमुपस्थितं ॥ २२ ॥ युधिष्ठिरश्चमेग्राह्योमिषतांसर्वधन्विनां ॥ एवंमयाप्रतिज्ञातंक्षत्रमध्येमहाभुज ॥ २३ ॥ धनंजयेनचोत्सृष्टोवर्त्ततेप्रमुखे
नृप ॥ तस्माद्व्यूहमुखंहित्वानाहंयोत्स्यामिफाल्गुनं ॥ २४ ॥ तुल्याभिजनकर्माणंशत्रुमेकंसहायवान् ॥ गत्वायोधयमाभैस्त्वंत्वंह्यस्यजगतःपतिः ॥ २५ ॥ रा
जाशूरःकृतीदक्षोनेतुंपरपुरंजयः ॥ वीरःस्वयंप्रयात्यत्रयत्रपार्थोधनंजयः ॥ २६ ॥ दुर्योधनउवाच कथंत्वामप्यतिक्रांतःसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ धनंजयोम
याशक्यआचार्यप्रतिवाधितुं ॥ २७ ॥ अपिशक्योरणेजेतुंवज्रहस्तःपुरंदरः ॥ नार्जुनःसमरेशक्योजेतुंपरपुरंजयः ॥ २८ ॥ येनभोजश्चहार्दिक्योभवांश्चत्रिद
शोपमः ॥ अस्त्रप्रतापेनजितौश्रुतायुश्चनिबर्हितः ॥ २९ ॥ सुदक्षिणश्चनिहतःसचराजाश्रुतायुधः ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चम्लेच्छाश्चायुतशोहताः ॥ ३० ॥ तं
कथंपांडवंयुद्धेदहंतमिवपावकं ॥ प्रतियोत्स्यामिदुर्धर्षंतमहंशस्त्रकोविदं ॥ ३१ ॥ क्षमंचमन्यसेयुद्धंममतेनाद्यसंयुगे ॥ परवानस्मिभवतिप्रेष्यवद्रक्षमेयशः ॥
॥ ३२ ॥ द्रोणउवाच सत्यंवदसिकौरव्यदुराधर्षोधनंजयः ॥ अहंतुतत्करिष्यामियथैनंप्रसहिष्यसि ॥ ३३ ॥ अद्भुतंचाद्यपश्यंतुलोकेसर्वधनुर्धराः ॥ वि
पक्तंत्वयिकौंतेयंवासुदेवस्यपश्यतः ॥ ३४ ॥ एषतेकवचंराजंस्तथाबध्नामिकांचनं ॥ यथानबाणानास्त्राणिप्रहरिष्यंतितेरणे ॥ ३५ ॥ यदित्वांसासुरसुराःसयक्षो
रगराक्षसाः ॥ योधयंतित्रयोलोकाःसनरानास्तितेभयं ॥ ३६ ॥ नकृष्णोनचकौंतेयोनचान्यःशस्त्रभृद्रणे ॥ शरानर्पयितुंकश्चित्कवचेतवशक्ष्यति ॥ ३७ ॥ सत्वं
कवचमास्थायक्रुद्धमद्यरणेर्जुनं ॥ त्वरमाणःस्वयंयाहिनत्वासौविसहिष्यति ॥ ३८ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वात्वरन्द्रोणःस्पृष्ट्वांभोवर्मभास्वरं ॥ आबबंधा
द्भुततमंजपन्मंत्रंयथाविधि ॥ ३९ ॥ रणेतस्मिन्सुमहतिविजयस्यसुतस्यते ॥ विसिस्मापयिषुर्लोकान्विद्ययाब्रह्मवित्तमः ॥ ४० ॥ द्रोणउवाच करोतुस्व
स्तितेब्रह्मब्रह्माचापिद्विजातयः ॥ सरीसृपाश्चयेश्रेष्ठास्तेभ्यस्तेस्वस्तिभारत ॥ ४१ ॥ ययातिर्नाहुषश्चैवधुंधुमारोभगीरथः ॥ तुभ्यंराजर्षयःसर्वेस्वस्तिकुर्वंतुतेस
दा ॥ ४२ ॥ स्वस्तितेस्त्वेकपादेभ्योबहुपादेभ्यएवच ॥ स्वस्त्यस्त्वपादकेभ्यश्चनित्यंतवमहारणे ॥ ४३ ॥ स्वाहास्वधाशचीचैवस्वस्तिकुर्वंतुतेसदा ॥ लक्ष्मीररुंध
तीचैवकुरुतांस्वस्तितेनघ ॥ ४४ ॥ ॥७८॥

॥ ३४ ॥ तेत्वां ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चत्वारऐरावतवामनांजनसार्वभौमाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ अनुज्ञांवरं ॥ ५४ ॥ हन्याद्धंतुमर्हति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

असितोदेवलश्चैवविश्वामित्रस्तथांगिराः ॥ वसिष्ठःकश्यपश्चैवस्वस्तिकुर्वंतुतेनृप ॥ ४५ ॥ धाताविधातालोकेशोदिशश्चसदिगीश्वराः ॥ स्वस्तितेऽद्यप्रयच्छंतुका
र्तिकेयश्चषण्मुखः ॥ ४६ ॥ विवस्वान्भगवान्स्वस्तिकरोतुतवसर्वशः ॥ दिग्गजाश्चैवचत्वारःक्षितिश्चगगनंग्रहाः ॥ ४७ ॥ अधस्ताद्धरणींयोसौसदाधारयतेनृ
प ॥ शेषश्चपन्नगश्रेष्ठःस्वस्तितुभ्यंप्रयच्छतु ॥ ४८ ॥ गांधारेयुधिविक्रम्यनिर्जिताःसुरसत्तमाः ॥ पुरावृत्रेणदैत्येनभिन्नदेहाःसहस्रशः ॥ ४९ ॥ हृततेजो
बलाःसर्वेतदासेंद्रादिवौकसः ॥ ब्रह्माणंशरणंजग्मुर्वृत्राद्भीतामहासुरात् ॥ ५० ॥ देवाऊचुः प्रमर्दितानांवृत्रेणदेवानांदेवसत्तम ॥ गतिर्भवसुर
श्रेष्ठत्राहिनोमहतोभयात् ॥ ५१ ॥ अथपार्श्वेस्थितंविष्णुंशक्रादींश्चसुरोत्तमान् ॥ प्राहतथ्यमिदंवाक्यंविषण्णान्सुरसत्तमान् ॥ ५२ ॥ रक्ष्यामेसततंदेवाःस
हेंद्राःसद्विजातयः ॥ त्वष्टुःसुदुर्धरंतेजोयेनवृत्रोविनिर्मितः ॥ ५३ ॥ त्वष्ट्रापुरातपस्तप्त्वावर्षायुतशतंतदा ॥ वृत्रोविनिर्मितोदेवाःप्राप्यानुज्ञांमहेश्वरात् ॥ ५४ ॥
सतस्यैवप्रसादाद्वोहन्यादेवरिपुर्बली ॥ नागत्वाशंकरस्थानंभगवान्दृश्यतेहरः ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वाजेष्यथवृत्रंतंक्षिप्रंगच्छतमंदरं ॥ यत्रास्तेतपसांयोनिर्दक्षयज्ञवि
नाशनः ॥ ५६ ॥ पिनाकीसर्वभूतेशोभगनेत्रनिपातनः ॥ तेगत्वासहितादेवाब्रह्मणासहमंदरं ॥ ५७ ॥ अपश्यंस्तेजसांराशिंसूर्यकोटिसमप्रभं ॥ सोब्रवीत्स्वा
गतंदेवाब्रूतकिंकरवाण्यहं ॥ ५८ ॥ अमोघंदर्शनंमत्यंकामप्राप्तिरतोऽस्तुवः ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेप्रत्यूचुस्तंदिवौकसः ॥ ५९ ॥ तेजोहृतंनोवृत्रेणगतिर्भवदिवौ
कसां ॥ मूर्तीरीक्षस्वनोदेवप्रहारैर्जर्जरीकृताः ॥ शरणंत्वांप्रपन्नाःस्मगतिर्भवमहेश्वर ॥ ६० ॥ शर्वउवाच विदितंवोयथादेवाःकृत्येयंसुमहाबला ॥
त्वष्टुस्तेजोभवाघोरादुर्निवार्याऽकृतात्मभिः ॥ ६१ ॥ अवश्यंतुमयाकार्यंसाह्यंसर्वदिवौकसां ॥ ममेदंगात्रजंशक्रकवचंगृह्यभास्वरं ॥ ६२ ॥ बधानानेनमंत्रे
णमानसेनसुरेश्वर ॥ वधायासुरमुख्यस्यवृत्रस्यसुरघातिनः ॥ ६३ ॥ द्रोणउवाच इत्युक्त्वावरदःप्रादाद्वर्मतन्मंत्रमेवच ॥ सतेनवर्मणागुप्तःप्रायाद्वृत्रच
मूंप्रति ॥ ६४ ॥ नानाविधैश्चशस्त्रौघैःपात्यमानैर्महारणे ॥ नसंधिःशक्यतेभेत्तुंवर्मबंधस्यतस्यतु ॥ ६५ ॥ ततोजघानसमरेवृत्रंदेवपतिःस्वयं ॥ तंचमंत्रमयंबं
धंवर्मचांगिरसेददौ ॥ ६६ ॥ अंगिराःप्राहपुत्रस्यमंत्रज्ञस्यबृहस्पतेः ॥ बृहस्पतिरथोवाचअग्निवेश्यायधीमते ॥ ६७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ मानसेनमनसोच्चारणीयेन ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

Digitization by eGangotri

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ब्रह्मसूत्रेणब्रह्मणासूचितेनोपदेशेन ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अग्निवेश्योममप्रादात्तेनबध्नामिवर्मते॥ तवाद्यदेहरक्षार्थंमंत्रेणनृपसत्तम॥ ६८॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाततोद्रोणस्तवपुत्रंमहाद्युतिं॥ पुनरेववचःप्रा
हशनैराचार्यपुंगवः॥ ६९ ॥ ब्रह्मसूत्रेणबध्नामिकवचंतवभारत॥ हिरण्यगर्भेणयथाबद्धंविष्णोःपुरारणे ॥ ७० ॥ यथाचब्रह्मणाबद्धंसंग्रामेतारकामये॥ शक्र
स्यकवचंदिव्यंतथाबध्नाम्यहंतव॥ ७१ ॥ बध्वातुकवचंतस्यमंत्रेणविधिपूर्वकं॥ प्रेषयामासराजानंयुद्धायमहतेद्विजः॥ ७२॥ ससन्नद्धोमहाबाहुराचार्येणम
हात्मना॥ रथानांचसहस्रेणत्रिगर्त्तानांप्रहारिणां॥ ७३ ॥ तथादंतिसहस्रेणमत्तानांवीर्यशालिनां॥ अश्वानांनियुतेनैवतथान्यैश्चमहारथैः ॥॥ ७४ ॥ वृतःप्रा
यान्महाबाहुरर्जुनस्यरथंप्रति॥ नानावादित्रघोषेणयथावैरोचनिस्तथा॥ ७५॥ ततःशब्दोमहानासीत्सैन्यानांतवभारत॥ अगाधंप्रस्थितंदृष्ट्वासमुद्रमिवकौ
रवं॥ ७६॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनकवचबंधनेचतुर्नवतितमोऽध्यायः॥ ९४॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच
प्रविष्टयोर्महाराजपार्थवार्ष्णेययोरणे॥ दुर्योधनेप्रयातेचपृष्ठतःपुरुषर्षभे॥ १॥ जवेनाभ्यद्रवन्द्रोणंमहतानिःस्वनेनच ॥ पांडवाःसोमकैःसार्धंततोयुद्धमवर्त्त
त॥ २॥ तद्युद्धमभवत्तीव्रंतुमुलंलोमहर्षणं॥ कुरूणांपांडवानांचव्यूहस्यपुरतोद्भुतं॥ ३॥ राजन्कदाचिन्नास्माभिर्दृष्टंतादृङ्नचश्रुतं॥ यादृङ्मध्यगतेसूर्येयुद्धमासी
द्विशांपते॥ ४॥ धृष्टद्युम्नमुखाःपार्थाव्यूढानीकाःप्रहारिणः॥ द्रोणस्यसैन्यंतेसर्वेशरवर्षैरवाकिरन्॥ ५॥ वयंद्रोणंपुरस्कृत्यसर्वशस्त्रभृतांवरं॥ पार्षतप्रमुखान्पा
र्थानभ्यवर्षामसायकैः॥ ६॥ महामेघाविवोदीर्णौमिश्रवातौहिमात्यये॥ सेनाग्रेप्रचकाशेतेरुचिरेरथभूषिते ॥ ७॥ समेत्यतुमहासेनेचक्रतुर्वेगमुत्तमं ॥ जा
ह्नवीयमुनेनद्यौप्रावृषीवोल्बणोदके॥ ८॥ नानाशस्त्रपुरोवातोद्विपाश्वरथसंवृतः॥ गदाविद्युन्महारौद्रःसंग्रामजलदोमहान्॥ ९॥ भारद्वाजानिलोद्धूतःशरधा
रासहस्रवान्॥ अभ्यवर्षन्महासैन्यःपांडुसेनाग्निमुद्धतं॥ १०॥ समुद्रमिवघर्मांतेविशन्घोरोमहानिलः॥ व्यक्षोभयदनीकानिपांडवानांद्विजोत्तमः ॥ ११॥
तेपिसर्वप्रयत्नेनद्रोणमेवसमाद्रवन्॥ बिभित्संतोमहासेतुंवार्योघाःप्रबलाइव ॥ १२ ॥ वारयामासतान्द्रोणोजलौघमचलोयथा॥ पांडवान्समरेक्रुद्धान्पंचा
लांश्चसकेकयान्॥ १३॥ अथापरेचराजानःपरिवृत्यसमंततः॥ महाबलारणेशूराःपंचालानन्ववारयन्॥ १४॥

प्रविष्टयोरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ हिमात्ययेशिशिरे सेनाग्रेप्रधानेसेने ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्लावयामासविद्रावितवान् ॥ १८ ॥ अपाकर्षतव्यावर्त्तितवान् १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ संघट्टयतिसंमेलयति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ततोरणेनरव्याघ्रःपार्षतःपांडवैःसह ॥ संजघानासकृद्द्रोणंविभित्सुररिवाहिनीं ॥ १५ ॥ यथैवशरवर्षाणिद्रोणोवर्षतिपार्षते ॥ तथैवशरवर्षाणिधृष्टद्युम्नोप्य
वर्षत ॥ १६ ॥ सनिस्त्रिंशपुरोवातःशक्तिप्रासर्ष्टिसंवृतः ॥ ज्याविद्युच्चापसंह्रादोधृष्टद्युम्नबलाहकः ॥ १७ ॥ शरधाराश्मवर्षाणिव्यसृजत्सर्वतोदिशं ॥ निघ्नन्रथ
वराश्वौघान्प्लावयामासवाहिनीं ॥ १८ ॥ यंयमार्च्छच्छरैर्द्रोणःपांडवानांरथव्रजं ॥ ततस्ततःशरैर्द्रोणमपाकर्षतपार्षतः ॥ १९ ॥ तथातुयतमानस्यद्रोणस्ययुधि
भारत ॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यत्रिधासैन्यमभिद्यत ॥ २० ॥ भोजमेकेभ्यवर्त्तंतजलसंधंतथापरे ॥ पांडवैर्हन्यमानाश्चद्रोणमेवापरेययुः ॥ २१ ॥ संघट्टयतिसैन्यानि
द्रोणस्तुरथिनांवरः ॥ व्यधमच्चापितान्यस्यधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ २२ ॥ धार्त्तराष्ट्रास्तथाभूतावध्यंतेपांडुसृंजयैः ॥ अगोपाःपशवोरण्येबहुभिःश्वापदैरिव ॥ २३ ॥
कालःस्मग्रसतेयोधान्धृष्टद्युम्नेनमोहितान् ॥ संग्रामेतुमुलेतस्मिन्नितिसंमेनिरेजनाः ॥ २४ ॥ कुनृपस्ययथाराष्ट्रंदुर्भिक्षव्याधितस्करैः ॥ द्राव्यतेतद्वदापन्ना
पांडवैस्तववाहिनी ॥ २५ ॥ अर्करश्मिविमिश्रेषुशस्त्रेषुकवचेषुच ॥ चक्षूंषिप्रत्यहन्यंतसैन्येनरजसातथा ॥ २६ ॥ त्रिधाभूतेषुसैन्येषुवध्यमानेषुपांडवैः ॥ अम
र्षितस्ततोद्रोणःपंचालान्व्यधमच्छरैः ॥ २७ ॥ मृद्नतस्तान्यनीकानिनिघ्नतश्चापिसायकैः ॥ बभूवरूपंद्रोणस्यकालाग्नेरिवदीप्यतः ॥ २८ ॥ रथंनागंहयंचापि
पत्तिनश्चविशांपते ॥ एकैकेनेषुणासंख्येनिर्बिभेदमहारथः ॥ २९ ॥ पांडवानांतुसैन्येषुनास्तिकश्चित्सभारत ॥ दधारयोरणेबाणान्द्रोणचापच्युतान्प्रभो ॥ ३० ॥
तत्पच्यमानमर्केणद्रोणसायकतापितं ॥ बभ्रामपार्षतंसैन्यंतत्रतत्रैवभारत ॥ ३१ ॥ तथैवपार्षतेनापिकाल्यमानंबलंतव ॥ अभवत्सर्वतोदीप्तंशुष्कंवनमिवा
ग्निना ॥ ३२ ॥ वाध्यमानेषुसैन्येषुद्रोणपार्षतसायकैः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्परंशक्त्यायुध्यंतेसर्वतोमुखाः ॥ ३३ ॥ तावकानांपरेषांचयुध्यतांभरतर्षभ ॥ नासीत्क
श्चिन्महाराजयोत्याक्षीत्संयुगंभयात् ॥ ३४ ॥ भीमसेनंतुकौंतेयंसोदर्याःपर्यवारयन् ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चमहारथः ॥ ३५ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौ
क्षेमधूर्त्तिश्चवीर्यवान् ॥ त्रयाणांतवपुत्राणांत्रयएवानुयायिनः ॥ ३६ ॥ बाल्हीकराजस्तेजस्वीकुलपुत्रोमहारथः ॥ सहसेनःसहामात्योद्रौपदेयानवारयत् ॥
॥ ३७ ॥ शैब्योगोवासनोराजायोधैर्दशशतावरैः ॥ काश्यस्याभिभुवःपुत्रंपराक्रांतमवारयत् ॥ ३८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ काश्यस्यकाशिराजस्य ॥ ३८ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३९॥४०॥४१॥४२॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आवंत्योन्यः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अजातशत्रुंकौंतेयंज्वलंतमिवपावकं ॥ मद्राणामीश्वरःशल्योराजाराजानमावृणोत् ॥ ३९ ॥ दुःशासनस्त्ववस्थाप्यस्वमनीकममर्षणः ॥ सात्यकिंप्रययौक्रुद्धः
शूरोरथवरंयुधि ॥ ४० ॥ स्वकेनाहमनीकेनसन्नद्धःकवचावृतः ॥ चतुःशतैर्महेष्वासैश्चेकितानमवारयं ॥ ४१ ॥ शकुनिस्तुसहानीकोमाद्रीपुत्रमवारयत् ॥ गां
धारकैःसप्तशतैश्चापशक्त्यसिपाणिभिः ॥ ४२ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंमत्स्यमार्च्छतां ॥ प्राणांस्त्यक्त्वामहेष्वासौमित्रार्थेभ्युद्यतायुधौ ॥ ४३ ॥ शिखंडिनं
याज्ञसेनिंरुंधानमपराजितं ॥ बाल्हिकःप्रतिसंयत्तःपराक्रांतमवारयत् ॥ ४४ ॥ धृष्टद्युम्नंतुपांचाल्यंक्रूरैःसार्धंप्रभद्रकैः ॥ आवंत्यःसहसौवीरैःक्रुद्धरूपमवारयत्
॥ ४५ ॥ घटोत्कचंतथाशूरंराक्षसंक्रूरकर्मिणं ॥ अलायुधोद्रवत्तूर्णंक्रुद्धमायांतमाहवे ॥ ४६ ॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंकुंतिभोजोमहारथः ॥ सैन्येनमहतायुक्तःक्रुद्धरूपम
वारयत् ॥ ४७ ॥ सैंधवःपृष्ठतस्त्वासीत्सर्वसैन्यस्यभारत ॥ रक्षितःपरमेष्वासैःकृपप्रभृतिभीरथैः ॥ ४८ ॥ तस्यास्तांचक्ररक्षौद्वौसैंधवस्यबृहत्तमौ ॥ द्रौणिर्दक्षि
णतोराजन्सूतपुत्रश्चवामतः ॥ ४९ ॥ पृष्ठगोपास्तुतस्यासन्सौमदत्तिपुरोगमाः ॥ कृपश्चवृषसेनश्चशलःशल्यश्चदुर्जयः ॥ ५० ॥ नीतिमंतोमहेष्वासाःसर्वेयुद्ध
विशारदाः ॥ सैंधवस्यविधायैवंरक्षांयुयुधिरेततः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच राजन्संग्राममाश्चर्यंशृणुकीर्तयतोमम ॥ कुरूणांपांडवानांचयथायुद्धमवर्त्तत ॥ १ ॥ भारद्वाजंसमासाद्यव्यूहस्यप्रमुखे
स्थितं ॥ अयोधयन्रणेपार्थाद्रोणानीकंबिभित्सवः ॥ २ ॥ रक्षमाणःस्वकंव्यूहंद्रोणोपिसहसैनिकैः ॥ अयोधयद्रणेपार्थान्प्रार्थयानोमहद्यशः ॥ ३ ॥ विंदानुविंदा
वावंत्यौविराटंदशभिःशरैः ॥ आजघ्नतुःसुसंक्रुद्धौतवपुत्रहितैषिणौ ॥ ४ ॥ विराटश्चमहाराजतावुभौसमरेस्थितौ ॥ पराक्रांतौपराक्रम्ययोधयामाससानु
गौ ॥ ५ ॥ तेषांयुद्धंसमभवद्दारुणंशोणितोदकं ॥ सिंहस्यद्विपमुख्याभ्यांप्रभिन्नाभ्यांयथावने ॥ ६ ॥ बाल्हीकंरभसंयुद्धेयाज्ञसेनिर्महाबलः ॥ आजघ्नेविशिखै
स्तीक्ष्णैर्घोरैर्मर्मास्थिभेदिभिः ॥ ७ ॥ बाल्हीकोयाज्ञसेनिंतुहेमपुंखैःशिलाशितैः ॥ आजघानभृशंक्रुद्धोनवभिर्नतपर्वभिः ॥ ८ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंशरशक्तिस
माकुलं ॥ भीरूणांत्रासजननंशूराणांहर्षवर्धनं ॥ ९ ॥ ताभ्यांतत्रशरैर्मुक्तैरंतरिक्षंदिशस्तथा ॥ अभवत्संवृतंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ १० ॥

राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥. २२ ॥ हुताशनःप्रावर्त्ततेत्यनुषज्यते ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

शैब्योगोवासनोयुद्धेकाश्यपुत्रंमहारथं ॥ ससैन्योयोधयामासगजःप्रतिगजंयथा ॥ ११ ॥ बाल्हीकराजःसंक्रुद्धोद्रौपदेयान्महारथान् ॥ मनःपंचेंद्रियाणीव
शुशुभेयोधयन्रणे ॥ १२ ॥ अयोधयंस्तेसुभृशंतंशरौघैःसमंततः ॥ इंद्रियार्थायथादेहंशश्वद्देहवतांवर ॥ १३ ॥ वार्ष्णेयंसात्यकिंयुद्धेपुत्रोदुःशासनस्तव ॥
आजघ्नेसायकैस्तीक्ष्णैर्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ १४ ॥ सोतिविद्धोबलवतामहेष्वासेनधन्विना ॥ ईषन्मूर्च्छांजगामाशुसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ १५ ॥ समाश्वस्त
स्तुवार्ष्णेयस्तवपुत्रंमहारथं ॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंसायकैःकंकपत्रिभिः ॥ १६ ॥ तावन्योन्यंदृढंविद्धावन्योन्यशरपीडितौ ॥ रेजतुःसमरेराजन्पुष्पिताविवकिं
शुकौ ॥ १७ ॥ अलंबुषस्तुसंक्रुद्धःकुंतिभोजशरार्दितः ॥ अशोभतभृशंलक्ष्म्यापुष्पाढ्यइवकिंशुकः ॥ १८ ॥ कुंतिभोजंततोरक्षोविध्वाबहुभिरायसैः ॥ अन
दद्भैरवंनादंवाहिन्याःप्रमुखेतव ॥ १९ ॥ ततस्तौसमरेशूरौयोधयंतौपरस्परं ॥ ददृशुःसर्वसैन्यानिशक्रजंभौयथापुरा ॥ २० ॥ शकुनिंरभसंयुद्धेकृतवैरंच
भारत ॥ माद्रीपुत्रौचसंरब्धौशरैश्चार्दयतांभृशं ॥ २१ ॥ तुमुलःसमहान्राजन्प्रावर्त्ततजनक्षयः ॥ त्वयासंजनितोत्यर्थंकर्णेनचविवर्धितः ॥ २२ ॥ रक्षितस्तवपुत्रै
श्चक्रोधमूलोहुताशनः ॥ यइमांपृथिवींराजन्दग्धुंसर्वांसमुद्यतः ॥ २३ ॥ शकुनिःपांडुपुत्राभ्यांकृतःसविमुखःशरैः ॥ नस्मजानातिकर्त्तव्यंयुद्धेकिंचित्पराक्र
मं ॥ २४ ॥ विमुखंचैनमालोक्यमाद्रीपुत्रौमहारथौ ॥ ववर्षतुःपुनर्बाणैर्यथामेघौमहागिरिं ॥ २५ ॥ सवध्यमानोबहुभिःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ संप्रायाज्जवनैरश्वै
र्द्रोणानीकायसौबलः ॥ २६ ॥ घटोत्कचस्तथाशूरंराक्षसंतमलायुधं ॥ अभ्ययाद्रभसंयुद्धेवेगमास्थायमध्यमं ॥ २७ ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचित्ररूपमिवाभवत् ॥
यादृशंहिपुरावृत्तंरामरावणयोर्मृधे ॥ २८ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजामद्रराजानमाहवे ॥ विध्वापंचाशताबाणैःपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ २९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयो
रत्यद्भुतंनृप ॥ यथापूर्वंमहद्युद्धंशंबरामरराजयोः ॥ ३० ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चतवात्मजः ॥ अयोधयन्भीमसेनंमहत्यासेनयावृताः ॥ ३१ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्वंद्वयुद्धेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तथातस्मिन्प्रवृत्तेतुसंग्रामेलो
महर्षणे ॥ कौरवेयांस्त्रिधाभूतान्पांडवाःसमुपाद्रवन् ॥ १ ॥ जलसंधंमहाबाहुंभीमसेनोभ्यवर्त्तत ॥ युधिष्ठिरःसहानीकःकृतवर्माणमाहवे ॥ २ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥

Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कुंजराश्वनरानितिकाकाक्षिवदुभयत्रयथाविभक्तिसंबध्यते ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

किरंस्तुशरवर्षाणिरोचमानइवांशुमान्॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणमभ्यद्रवद्रणे ॥ ३ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंत्वरतांसर्वधन्विनां ॥ कुरूणांपांडवानांचसंक्रुद्धानांपरस्परं ॥ ४ ॥ संक्षयेतुतथाभूतेवर्त्तमानेमहाभये ॥ द्वंद्वीभूतेषुसैन्येषुयुध्यमानेष्वभीतवत् ॥ ५ ॥ द्रोणःपांचालपुत्रेणबलीबलवतासह ॥ यदक्षिपत्पृषत्कौघांस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६ ॥ पुंडरीकवनानीवविध्वस्तानिसमंततः ॥ चक्रातेद्रोणपांचाल्यौनृणांशीर्षाण्यनेकशः ॥ ७ ॥ विनिकीर्णानिवीराणामनीकेषुसमंततः ॥ वस्त्राभरणशस्त्राणिध्वजवर्मायुधानिच ॥ ८ ॥ तपनीयतनुत्राणाःसंसिक्तारुधिरेणच ॥ संसक्ताइवदृश्यंतेमेघसंघाःसविद्युतः ॥ ९ ॥ कुंजराश्वनरानन्येपातयंतिस्मपत्रिभिः ॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहारथाः ॥ १० ॥ असिचर्माणिचापानिशिरांसिकवचानिच ॥ विप्रकीर्यंतशूराणांसंप्रहारेमहात्मनां ॥ ॥ ११ ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ अदृश्यंतमहाराजतस्मिन्परमसंकुले ॥ १२ ॥ गृध्राःकंकावकाःश्येनावायसाजंबुकास्तथा ॥ बहुशःपिशिताशाश्वतत्रादृश्यंतमारिष ॥ १३ ॥ भक्षयंतश्चमांसानिपिबंतश्चापिशोणितं ॥ विलुंपंतश्चकेशांश्चमज्जाश्चबहुधानृप ॥ १४ ॥ आकर्षंतःशरीराणिशरीरावयवांस्तथा ॥ नराश्वगजसंघानांशिरांसिचततस्ततः ॥ १५ ॥ कृतास्त्रारणदीक्षाभिर्दीक्षितारणशालिनः ॥ रणेजयंप्रार्थयानाभृशंयुयुधिरेतदा ॥ १६ ॥ असिमार्गान्बहुविधान्विचेरुःसैनिकारणे ॥ ऋष्टिभिःशक्तिभिःप्रासैःशूलतोमरपट्टिशैः ॥ १७ ॥ गदाभिःपरिघैश्चान्यैरायुधैश्चभुजैरपि ॥ अन्योन्यंजघ्निरेक्रुद्धायुद्धरंगगतानराः ॥ १८ ॥ रथिनोरथिभिःसार्धमश्वारोहाश्वसादिभिः ॥ मातंगावरमातंगैःपदाताश्चपदातिभिः ॥ १९ ॥ क्षीबाइवान्येचोन्मत्तारंगेष्विववचवारणाः ॥ उच्चुक्रुशुरथान्योन्यंजघ्नुरन्योन्यमेवच ॥ २० ॥ वर्तमानेतथायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते ॥ धृष्टद्युम्नोहयानश्वैर्द्रोणस्यव्यत्यमिश्रयत् ॥ २१ ॥ तेहयाःसाध्वशोभंतमिश्रितावातरंहसः ॥ पारावतसवर्णाश्चरक्तशोणाश्चसंयुगे ॥ २२ ॥ पारावतसवर्णास्तेरक्तशोणविमिश्रिताः ॥ हयाःशुशुभिरेराजन्मेघाइवसविद्युतः ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसंप्रेक्ष्यद्रोणमभ्याशमागतं ॥ असिचर्माददेवीरोधनुरुत्सृज्यभारत ॥ २४ ॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मपार्षतःपरवीरहा ॥ ईषयासमतिक्रम्यद्रोणस्यरथमाविशत् ॥ २५ ॥ अतिष्ठद्युगमध्येसयुगसन्नहनेषुच ॥ जघानार्धेषुचाश्वानांतत्सैन्यान्यभ्यपूजयन् ॥ २६ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ युगसन्नहनेषुयुगबंधेषु ॥ २६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अवाक्षिपन्अपनीतवंतः ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

खड्गेनचरतस्तस्यशोणाश्वानधितिष्ठतः ॥ नददर्शांतरंद्रोणस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २७ ॥ यथाश्येनस्यपतनंवनेष्वामिषगृद्धिनः ॥ तथैवासीदभीसारस्तस्यद्रोणं
जिघांसतः ॥ २८ ॥ ततःशरशतेनास्यशतचंद्रंसमाक्षिपत् ॥ द्रोणोद्रुपदपुत्रस्यखड्गंचदशभिःशरैः ॥ २९ ॥ हयांश्चैवचतुःषष्ट्याशराणांजघ्निवान्बली ॥ ध्वजंछ
त्रंचभल्लाभ्यांतथातौपार्ष्णिसारथी ॥ ३० ॥ अथास्मैत्वरितोबाणमपरंजीवितांतकं ॥ आकर्णपूर्णंचिक्षेपवज्रंवज्रधरोयथा ॥ ३१ ॥ तंचतुर्दशभिस्तीक्ष्णैर्बा
णैश्चिच्छेदसात्यकिः ॥ ग्रस्तमाचार्यमुख्येनधृष्टद्युम्नंव्यमोचयत् ॥ ३२ ॥ सिंहेनेवमृगंग्रस्तंनरसिंहेनमारिष ॥ द्रोणेनमोचयामासपांचाल्यंशिनिपुंगवः ॥
॥ ३३ ॥ सात्यकिंप्रेक्ष्यगोप्तारंपांचाल्यंचमहाहवे ॥ शराणांत्वरितोद्रोणःषड्विंशत्यासमार्पयत् ॥ ३४ ॥ ततोद्रोणंशिनेःपौत्रोग्रसंतमपिसृंजयान् ॥ प्रत्यविध्य
च्छितैर्बाणैःषड्विंशत्यास्तनांतरे ॥ ३५ ॥ ततःसर्वेरथास्तूर्णंपांचाल्याजयगृद्धिनः ॥ सात्वताभिसृतेद्रोणेधृष्टद्युम्नमवाक्षिपन् ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणधृष्टद्युम्नयुद्धेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बाणेतस्मिन्निकृत्तेतुधृष्टद्युम्नेचमो
क्षिते ॥ तेनवृष्णिप्रवीरेणयुयुधानेनसंजय ॥ १ ॥ अमर्षितोमहेष्वासःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ नरव्याघ्रःशिनेःपौत्रेद्रोणःकिमकरोद्युधि ॥ २ ॥ संजयउवाच
संप्रद्रुतःक्रोधविषोव्यादितास्यशरासनः ॥ तीक्ष्णधारेषुदशनःसितनाराचदंष्ट्रवान् ॥ ३ ॥ संरंभामर्षताम्राक्षोमहोरगइवश्वसन् ॥ नरवीरःप्रमुदितःशोणैरश्वै
र्महाजवैः ॥ ४ ॥ उत्पतद्भिरिवाकाशेक्रामद्भिरिवपर्वतं ॥ रुक्मपुंखान्शरानस्यन्युयुधानमुपाद्रवत् ॥ ५ ॥ शरपातमहावर्षंरथघोषबलाहकं ॥ कार्मुकाकर्षवि
क्षेपंनाराचबहुविद्युतं ॥ ६ ॥ शक्तिखड्गाशनिधरंक्रोधवेगसमुत्थितं ॥ द्रोणमेघमनावार्यंहयमारुतचोदितं ॥ ७ ॥ दृष्ट्वैवाभिपतंतंतंशूरःपरपुरंजयः ॥ उवाच
सूतंशैनेयःप्रहसन्युद्धदुर्मदः ॥ ८ ॥ एनंवैब्राह्मणंशूरंस्वकर्मण्यनवस्थितं ॥ आश्रयंधार्त्तराष्ट्रस्यराज्ञोदुःखभयापहं ॥ ९ ॥ शीघ्रंप्रजवितैरश्वैःप्रत्युद्याहिप्रहृष्ट
वत् ॥ आचार्यंराजपुत्राणांसततंशूरमानिनं ॥ १० ॥ ततोरजतसंकाशामाधवस्यहयोत्तमाः ॥ द्रोणस्याभिमुखाःशीघ्रमगच्छन्वातरंहसः ॥ ११ ॥ ततस्तौद्रो
णशैनेयौयुयुधातेपरंतपौ ॥ शरैरनेकसाहस्रैस्ताडयंतौपरस्परं ॥ १२ ॥ इषुजालावृतंव्योमचक्रतुःपुरुषर्षभौ ॥ पूरयामासतुर्वीरावुभौदशदिशःशरैः ॥ १३ ॥

बाणेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कार्मुकाकर्षइवविक्षेपआसारप्रसाधनंयस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥८२॥ मेघाविवातपापायेधाराभिरितरेतरं॥नस्मसूर्यस्तदाभातिनववौचसमीरणः॥१४॥इषुजालावृतंघोरमंधकारंसमंततः॥अनाधृष्यमिवान्येषांशूराणामभवत्त
दा॥१५॥ अंधकारीकृतेलोकेद्रोणशैनेययोःशरैः॥ तयोःशीघ्रास्त्रविदुषोर्द्रोणसात्वतयोस्तदा॥ १६॥ नांतरंशरवृष्टीनांददृशेनरसिंहयोः॥ इषूणांसन्निपातेन
शब्दोधाराभिघातजः॥ १७॥ शुश्रुवेशक्रमुक्तानामशनीनामिवस्वनः॥ नाराचैर्व्यतिविद्धानांशराणांरूपमाबभौ॥१८॥ आशीविषविदष्टानांसर्पाणामिव
भारत॥तयोर्ज्यातलनिर्घोषःशुश्रुवेयुद्धशौंडयोः॥१९॥ अजस्रंशैलशृंगाणांवज्रेणाहन्यतामिव॥ उभयोस्तौरथौराजंस्तेचाश्वास्तौचसारथी॥२०॥ रुक्मपुं
खैःशरैश्छिन्नाश्चित्ररूपाबभुस्तदा॥ निर्मलानामजिह्मानांनाराचानांविशांपते॥२१॥ निर्मुक्ताशीविषाभानांसंपातोभूत्सुदारुणः॥उभयोःपतितेछत्रेतथैवप
तितौध्वजौ॥ २२॥ उभौरुधिरसिक्तांगावुभौचविजयैषिणौ॥ स्रवद्भिःशोणितंगात्रैःप्रस्रुताविववारणौ॥ २३॥ अन्योन्यमभ्यविध्येतांजीवितांतकरैःशरैः॥
गर्जितोत्क्रुष्टसन्नादाःशंखदुंदुभिनिःस्वनाः॥ २४॥ उपारमन्महाराजव्याजहारनकश्चन॥ तूष्णींभूतान्यनीकानियोधायुद्धादुपारमन्॥ २५॥ ददर्शद्वैरथंता
भ्यांजातकौतूहलोजनः॥ रथिनोहस्तियंतारोहयारोहाःपदातयः॥ २६॥ अवैक्षंताचलैर्नेत्रैःपरिवार्यनरर्षभौ॥ हस्त्यनीकान्यतिष्ठंततथानीकानिवाजिनां॥
॥ २७॥ तथैवरथवाहिन्यःप्रतिव्यूह्यव्यवस्थिताः॥ मुक्ताविद्रुमचित्रैश्चमणिकांचनभूषितैः॥ २८॥ ध्वजैराभरणैश्चित्रैःकवचैश्चहिरण्मयैः॥ वैजयंतीपता
काभिःपरिस्तोमांगकंबलैः॥ २९॥ विमलैर्निशितैःशस्त्रैर्हयानांचप्रकीर्णकैः॥जातरूपमयीभिश्चराजतीभिश्चमूर्द्धसु॥ ३०॥ गजानांकुंभमालाभिर्दंतवेष्टै
श्चभारत॥ सबलाकाःसखद्योताःसैरावतशतन्हदाः॥ ३१॥ अदृश्यंतोष्णपर्यायेमेघानामिववागुराः॥ अपश्यन्नस्मदीयाश्चतेचयौधिष्ठिराःस्थिताः॥ ३२॥
तद्युद्धंयुयुधानस्यद्रोणस्यचमहात्मनः॥ विमानाग्रगतादेवाब्रह्मसोमपुरोगमाः॥ ३३॥ सिद्धचारणसंघाश्चविद्याधरमहोरगाः॥ गतप्रत्यागताक्षेपैश्चित्रैरस्त्र
विघातिभिः॥ ३४॥ विविधैर्विस्मयंजग्मुस्तयोःपुरुषसिंहयोः॥ हस्तलाघवमस्त्रेषुदर्शयंतौमहाबलौ॥ ३५॥

परिस्तोमैर्वर्णकंबलैः अंगकंबलैःसूक्ष्मकंबलैः॥ २९॥ ३०॥ ऐरावतमिंद्रधनुः ऐरावतोभ्रमातंगैइत्युपक्रम्यनपुंसकंमहेंद्रस्यऋजुदीर्घशरासनेइतिमेदिनी॥ ३१॥ उष्णस्यपर्यायेअपगमे वागुराःजालानि समूहाइतियावत्॥ ३२॥ ३३॥ प्रत्यागतंनिवर्त्तनं आक्षेपःप्रहरणं॥ ३४॥ ३५॥ ॥८२॥

Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आलक्षयामासुर्लक्षितवंतः ॥ ४४ ॥ विदुर्नैत्यनुषज्यते ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ योगेनयुक्त्या ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

अन्योन्यमभिविध्येतांशरैस्तौद्रोणसात्यकी ॥ ततोद्रोणस्यदाशार्हःशरांश्चिच्छेदसंयुगे ॥ ३६ ॥ पत्रिभिःसुदृढैराशुधनुश्चैवमहाद्युतेः ॥ निमेषांतरमात्रेणभारद्वाजोऽपरंधनुः ॥ ३७ ॥ सज्यंचकारतदपिचिच्छेदास्यचसात्यकिः ॥ ततस्त्वरन्पुनर्द्रोणोधनुर्हस्तोव्यतिष्ठत ॥ ३८ ॥ सज्यंसज्यंधनुश्चास्यचिच्छेदनिशितैःशरैः ॥ एवमेकशतंछिन्नंधनुषांदृढधन्विना ॥ ३९ ॥ नचांतरंतयोर्दृष्टंसंधानेच्छेदनेपिच ॥ ततोस्यसंयुगेद्रोणोदृष्ट्वाकर्मातिमानुषं ॥ ४० ॥ युयुधानस्यराजेंद्रमनसैतदचिंतयत् ॥ एतदस्त्रबलंरामेकार्त्तवीर्येधनंजये ॥ ४१ ॥ भीष्मेचपुरुषव्याघ्रेयदिदंसात्वतांवरे ॥ तंचास्यमनसाद्रोणःपूजयामासविक्रमं ॥ ४२ ॥ लाघवंवासवस्येवसंप्रेक्ष्यद्विजसत्तमः ॥ तुतोषास्त्रविदांश्रेष्ठस्तथादेवाःसवासवाः ॥ ४३ ॥ नतामालक्षयामासुर्लघुतांशीघ्रचारिणः ॥ देवाश्चयुयुधानस्यगंधर्वाश्चविशांपते ॥ ४४ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चविदुर्द्रोणस्यकर्मतत् ॥ ततोन्यद्धनुरादायद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ४५ ॥ अस्त्रैरस्त्रविदांश्रेष्ठोयोधयामासभारत ॥ तस्यास्त्राण्यस्त्रमायाभिःप्रतिहत्यससात्यकिः ॥ ४६ ॥ जघाननिशितैर्बाणैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तस्यातिमानुषंकर्मदृष्ट्वान्यैरसमंरणे ॥ ४७ ॥ युक्तंयोगेनयोगज्ञास्तावकाःसमपूजयन् ॥ यदस्त्रमस्यतिद्रोणस्तदेवास्यतिसात्यकिः ॥ ४८ ॥ तमाचार्योथसंभ्रांतोऽयोधयच्छत्रुतापनः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधनुर्वेदस्यपारगः ॥ ४९ ॥ वधाययुयुधानस्यदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ॥ तदाग्नेयंमहाघोरंरिपुघ्नमुपलक्ष्यसः ॥ ५० ॥ दिव्यमस्त्रंमहेष्वासोवारुणंसमुदैरयत् ॥ हाहाकारोमहानासीद्दृष्ट्वादिव्यास्त्रधारिणौ ॥ ५१ ॥ नविचेरुस्तदाकाशेभूतान्याकाशगान्यपि ॥ अस्त्रेतेवारुणाग्नेयेताभ्यांबाणसमाहिते ॥ ५२ ॥ नयावदभ्यपद्येतांव्यावर्त्तदथभास्करः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनश्चपांडवः ॥ ५३ ॥ नकुलःसहदेवश्चपर्यरक्षंतसात्यकिं ॥ धृष्टद्युम्नमुखैःसार्धंविराटश्चसकेकयः ॥ ५४ ॥ मत्स्याःशाल्वेयसेनाश्चद्रोणमाजग्मुरंजसा ॥ दुःशासनंपुरस्कृत्यराजपुत्राःसहस्रशः ॥ ५५ ॥ द्रोणमभ्युपपद्यंतसपत्नैःपरिवारितं ॥ ततोयुद्धमभूद्राजंस्तेषांतवचधन्विनां ॥ ५६ ॥ रजसासंवृतेलोकेशरजालसमावृते ॥ सर्वमाविग्नमभवन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ सैन्येनरजसाध्वस्ते निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ५७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणसात्यकियुद्धेअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नयावदभ्यपद्येतां यावदेवनपराभूते व्यावर्तलध्यान्हतःपरावृत्तोभूत् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

विवर्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्नायुनद्धाःसूक्ष्मचर्मामयग्रथिताः ॥ ७ ॥ ८ ॥ कोशंक्रोशमुद्दिश्य ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

संजयउवाच विवर्त्तमानेत्वादित्येतत्रास्तशिखरंप्रति ॥ रजसाकीर्यमाणेचमंदीभूतेदिवाकरे ॥ १ ॥ तिष्ठतांयुद्ध्यमानानांपुनरावर्त्ततामपि ॥ भज्यतांज
यतांचैवजगामतदहःशनैः ॥ २ ॥ तथातेषुविषक्तेषुसैन्येषुजयगृद्धिषु ॥ अर्जुनोवासुदेवश्वसैंधवायैवजग्मतुः ॥ ३ ॥ रथमार्गप्रमाणंतुकौंतेयोनिशितैःशरैः ॥ च
कारतत्रपंथानंययौयेनजनार्दनः ॥ ४ ॥ यत्रयत्ररथोयातिपांडवस्यमहात्मनः ॥ तत्रतत्रैवदीर्यंतेसेनास्तवविशांपते ॥ ५ ॥ रथशिक्षांतुदाशार्होदर्शयामास
वीर्यवान् ॥ उत्तमाधममध्यानिमंडलानिविदर्शयन् ॥ ६ ॥ तेतुनामांकिताःपीताःकालज्वलनसन्निभाः ॥ स्नायुनद्धाःसुपर्वाणःपृथवोदीर्घगामिनः ॥ ७ ॥ वै
णवाश्चायसाश्चोग्राग्रसंतोविविधानरीन् ॥ रुधिरंपतगैःसार्धंप्राणिनांपपुराहवे ॥ ८ ॥ रथस्थितोग्रतःक्रोशंयानस्यत्यर्जुनःशरान् ॥ रथेक्रोशमतिक्रांतेतस्यतेघ्नंति
शात्रवान् ॥ ९ ॥ तार्क्ष्यमारुतरंहोभिर्वाजिभिःसाधुवाहिभिः ॥ तदागच्छद्धृषीकेशःकृत्स्नंविस्मापयन्जगत् ॥ १० ॥ नतथागच्छतिरथस्तपनस्यविशांपते ॥ नेंद्रस्यन
तुरुद्रस्यनापिवैश्रवणस्यच ॥ ११ ॥ नान्यस्यसमरेराजन्गतपूर्वस्तथारथः ॥ यथाययावर्जुनस्यमनोभिप्रायशीघ्रगः ॥ १२ ॥ प्रविश्यतुरणेराजन्केशवःपरवीर
हा ॥ सेनामध्येहयांस्तूर्णंचोदयामासभारत ॥ १३ ॥ ततस्तस्यरथौघस्यमध्यंप्राप्यहयोत्तमाः ॥ कृच्छ्रेणरथमूहुस्तंक्षुत्पिपासासमन्विताः ॥ १४ ॥ क्षताश्चबहु
भिःशस्त्रैर्युद्धशौंडैरनेकशः ॥ मंडलानिविचित्राणिविचेरुस्तेमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ हतानांवाजिनागानांरथानांचनरैःसह ॥ उपरिष्टादतिक्रांताःशैलाभानांसहस्र
शः ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरावावंत्यौभ्रातरौनृप ॥ सहसेनौसमार्च्छेतांपांडवंक्लांतवाहनं ॥ १७ ॥ तावर्जुनंचतुःषष्ट्यासप्तत्याचजनार्दनं ॥ शराणांचशतैर
श्वानविध्येतांमुदान्वितौ ॥ १८ ॥ तावर्जुनोमहाराजनवभिर्नतपर्वभिः ॥ आजघानरणेक्रुद्धोमर्मज्ञोमर्मभेदिभिः ॥ १९ ॥ ततस्तौतुशरौघेणबीभत्सुंसहकेश
वं ॥ आच्छादयेतांसंरब्धौसिंहनादंचचक्रतुः ॥ २० ॥ तयोस्तुधनुषीचित्रेभल्लाभ्यांश्वेतवाहनः ॥ चिच्छेदसमरेतूर्णंध्वजौचकनकोज्वलौ ॥ २१ ॥ अथान्ये
धनुषीराजन्प्रगृह्यसमरेतदा ॥ पाडवंभृशसंक्रुद्धावर्दयामासतुःशरैः ॥ २२ ॥ तयोस्तुभृशसंक्रुद्धःशराभ्यांपांडुनंदनः ॥ धनुषीचिच्छिदेतूर्णंभूयएवधनंज
यः ॥ २३ ॥ तथान्यैर्विशिखैस्तूर्णंरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ जघानाश्वांस्तथासूतौपार्ष्णींचसपदानुगौ ॥ २४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सूतौसारथी पार्ष्णीपृष्ठरक्षौ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अद्रिचयोगिरिशृंगं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

ज्येष्ठस्यचशिरःकायात्क्षुरप्रेणन्यकृंतत ॥ सपपातहतःपृथ्व्यांवातरुग्णइवद्रुमः ॥ २५ ॥ विंदंतुनिहतंदृष्ट्वात्यनुविंदःप्रतापवान् ॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यगदां
गृह्यमहाबलः ॥ २६ ॥ अभ्यवर्त्ततसंग्रामेभ्रातुर्वधमनुस्मरन् ॥ गदयारथिनांश्रेष्ठोनृत्यन्निवमहारथः ॥ २७ ॥ अनुविंदस्तुगदयाललाटेमधुसूदनं ॥
स्पृष्ट्वानाकंपयत्क्रुद्धोमैनाकमिवपर्वतं ॥ २८ ॥ तस्यार्जुनःशरैःषड्भिर्ग्रीवांपादौभुजौशिरः ॥ निचकर्तससंछिन्नःपपाताद्रिचयोयथा ॥ २९ ॥ ततस्तौनिहतौ
दृष्ट्वातयोराजन्पदानुगाः ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाःकिरंतःशतशःशरान् ॥ ३० ॥ तानर्जुनःशरैस्तूर्णंनिहत्यभरतर्षभ ॥ व्यरोचतयथावन्हिर्दावंदग्ध्वाहिमात्यये ॥
॥ ३१ ॥ तयोःसेनामतिक्रम्यकृच्छ्रादिवधनंजयः ॥ विबभौजलदंहित्वादिवाकरइवोदितः ॥ ३२ ॥ तंदृष्ट्वाकुरवस्त्रस्ताःप्रहृष्टाश्चाभवन्पुनः ॥ अभ्यवर्ततपार्थं
चसमंताद्भरतर्षभ ॥ ३३ ॥ श्रांतंचैनंसमालक्ष्यज्ञात्वादूरेचसैंधवं ॥ सिंहनादेनमहतासर्वतःपर्यवारयन् ॥ ३४ ॥ तांस्तुदृष्ट्वासुसंरब्धानुत्स्मयन्पुरुषर्षभः ॥ शनकैरि
वदाशार्हमर्जुनोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ शरार्दिताश्वग्लानाश्वहयादूरेचसैंधवः ॥ किमिहानंतरंकार्यंज्यायिष्ठंतवरोचते ॥ ३६ ॥ ब्रूहिकृष्णयथातत्त्वंत्वंहिप्राज्ञतमः
सदा ॥ भवन्नेत्रारणेशत्रून्विजेष्यंतीहपांडवाः ॥ ३७ ॥ ममत्वनंतरंकृत्यंयद्वैतत्त्वंनिबोधमे ॥ हयान्विमुच्यहिसुखंविशल्यान्कुरुमाधव ॥ ३८ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनके
शवःप्रत्युवाचतं ॥ ममाप्येतन्मतंपार्थयदिदंतेप्रभाषितं ॥ ३९ ॥ अर्जुनउवाच अहमावारयिष्यामिसर्वसैन्यानिकेशव ॥ त्वमप्यत्रयथान्यायंकुरुकार्यमनं
तरं ॥ ४० ॥ संजयउवाच सोवतीर्यरथोपस्थादसंभ्रांतोधनंजयः ॥ गांडीवंधनुरादायतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ४१ ॥ तमभ्यधावन्क्रोशंतःक्षत्रियाज
यकांक्षिणः ॥ इदंछिद्रमितिज्ञात्वाधरणीस्थंधनंजयं ॥ ४२ ॥ तमेकंरथवंशेनमहतापर्यवारयन् ॥ विकर्षंतश्चचापानिविसृजंतश्चसायकान् ॥ ४३ ॥ शस्त्राणि
चविचित्राणिक्रुद्धास्तत्रव्यदर्शयन् ॥ छादयंतःशरैःपार्थंमेघाइवदिवाकरं ॥ ४४ ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ नरसिंहंरथोदाराःसिंहंमत्ताइवद्विपाः
॥ ४५ ॥ तत्रपार्थस्यभुजयोर्महद्बलमदृश्यत ॥ यत्क्रुद्धोबहुलाःसेनाःसर्वतःसमवारयत् ॥ ४६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोविभुः ॥ इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंसर्वानि
वसमावृणोत् ॥ ४७ ॥ तत्रांतरिक्षेबाणानांप्रगाढानांविशांपते ॥ संघर्षेणमहार्चिष्मान्पावकःसमजायत ॥ ४८ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रगाढानांव्यवगाढानां ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ शराएवोर्मयोवेगायस्य ऊर्मिःस्त्रीपुंसयोर्वीच्यांप्रकाशेवेगभंगयोरितिमेदिनी ॥ ५१ ॥ रथाएवोर्मयोभंगायत्र ॥ ५२ ॥ वेलाभूतोमर्यादारूपः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

तत्रतत्रमहेष्वासैःश्वसद्भिःशोणितोक्षितैः॥ हयैर्नागैश्चसंभिन्नैर्नदद्भिश्चारिकर्षणैः ॥ ४९ ॥ संरब्धैश्चारिभिर्वीरैःप्रार्थयद्भिर्जयंमृधे ॥ एकस्थैर्बहुभिःक्रुद्धैरूष्मेवसमजायत ॥ ५० ॥ शरोर्मिणंध्वजावर्त्तनागनक्रंदुरत्ययं ॥ पदातिमत्स्यकलिलंशंखदुंदुभिनिःस्वनं ॥ ५१ ॥ असंख्येयमपारंचरथोर्मिणमतीवच ॥ उष्णीषकमठंछत्रपताकाफेनमालिनं ॥ ५२ ॥ रथसागरमक्षोभ्यंमातंगांगशिलाचितं ॥ वेलाभूतस्तदापार्थःपत्रिभिःसमवारयत् ॥ ५३ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अर्जुनेधरणींप्राप्तेहयहस्तेचकेशवे ॥ एतदंतरमासाद्यकथंपार्थोनघातितः ॥५४॥ संजयउवाच सद्यःपार्थिवपार्थेननिरुद्धाःसर्वपार्थिवाः ॥ रथस्थाधरणीस्थेनवाक्यमच्छांदसंयथा ॥ ५५ ॥ सपार्थःपार्थिवान्सर्वान्भूमिस्थोपिरथस्थितान् ॥ एकोनिवारयामासलोभःसर्वगुणानिव ॥ ५६ ॥ ततोजनार्दनःसंख्येप्रियंपुरुषसत्तमं ॥ असंभ्रांतोमहाबाहुरर्जुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ ५७ ॥ उदपानमिहाश्वानांनालमस्तिरणेर्जुन ॥ परीप्संतेजलंचेमेपेयंनत्ववगाहनं ॥ ५८ ॥ इदमस्तीत्यसंभ्रांतोब्रुवन्नस्त्रेणमेदिनीं ॥ अभिहत्यार्जुनश्चक्रेवाजिपानंसरःशुभं ॥ ५९ ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितं ॥ सुविस्तीर्णंप्रसन्नांभःप्रफुल्लवरपंकजं ॥ ६० ॥ कूर्ममत्स्यगणाकीर्णमगाधमृषिसेवितं ॥ आगच्छन्नारदमुनिर्दर्शनार्थंकृतंक्षणात् ॥ ६१ ॥ शरवंशंशरस्थूणंशराच्छादनमद्भुतं ॥ शरवेश्माकरोत्पार्थस्त्वष्टेवाद्भुतकर्मकृत् ॥ ६२ ॥ ततःप्रहस्यगोविंदःसाधुसाध्वित्यथाब्रवीत् ॥ शरवेश्मनिपार्थेनकृतेतास्मिन्महात्मना ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिविंदानुविंदवधेअर्जुनसरोनिर्माणेचएकोनशततमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच सलिलेजनितेतस्मिन्कौंतेयेनमहात्मना ॥ निस्तारितेद्विषत्सैन्येकृतेचशरवेश्मनि ॥ १ ॥ वासुदेवोरथात्तूर्णमवतीर्यमहाद्युतिः ॥ मोचयामासतुरगान्विनुन्नान्कंकपत्रिभिः ॥ ॥ २ ॥ अदृष्टपूर्वंतदृष्ट्वासाधुवादोमहानभूत् ॥ सिद्धचारणसंघानांसैनिकानांचसर्वशः ॥ ३ ॥ पदातिनंतुकौंतेयंयुध्यमानंमहारथाः ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंतदद्भुतमिवाभवत् ॥४॥ आपतत्सुरथौघेषुप्रभूतगजवाजिषु ॥ नासंभ्रमत्तदापार्थस्तदस्यपुरुषानति ॥ ५ ॥

अलंपर्याप्तं ॥ ५८ ॥ अभिहत्यखात्वा वाजिपानंअश्वपानीयं ॥ ५९ ॥ हंसकारंडवाकीर्णमित्यादियोग्यतयावर्णनं ॥ ६० ॥ ६१ ॥ वंशःशालाधारकाष्ठंस्थूणामध्यस्तंभः ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ सलिलेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पुरुषानतिपुरुषेभ्योतिशयः असंभ्रमत्उपसर्गात्पूर्वमार्षोऽट् ॥ ५ ॥

Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ विदधतुर्दर्शितवंतौ ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपावर्त्तयत्परिलोडितवान् ॥ १३ ॥ श्रमंमनःकायखेदं ग्लानिंबलापचयं वमथुंफेनोद्गमं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

व्यसृजंतशरौघांस्तेपांडवंप्रतिपार्थिवाः ॥ नचाव्यथतधर्मात्मावासविःपरवीरहा ॥ ६ ॥ सतानिशरजालानिगदाःप्रासांश्चवीर्यवान् ॥ आगतानग्रसत्पार्थः
सरितःसागरोयथा ॥ ७ ॥ अस्त्रवेगेनमहतापार्थोबाहुबलेनच ॥ सर्वेषांपार्थिवेंद्राणामग्रसत्तान्शरोत्तमान् ॥ ८ ॥ तत्तुपार्थस्यविक्रांतंवासुदेवस्यचोभयोः ॥
अपूजयन्महाराजकौरवामहदद्भुतं ॥ ९ ॥ किमद्भुततमंलोकेभवितास्यथवाप्यभूत् ॥ यदश्वान्पार्थगोविंदौमोचयामासतूरणे ॥ १० ॥ भयंविपुलमस्मासुता
वधत्तांनरोत्तमौ ॥ तेजोविदधतुश्चोग्रंविसृब्धौरणमूर्धनि ॥ ११ ॥ अथस्मयन्हृषीकेशःस्त्रीमध्यइवभारत ॥ अर्जुनेनकृतेसंख्येशरगर्भगृहेतदा ॥ १२ ॥ उपा
वर्त्तयदव्यग्रस्तानश्वान्पुष्करेक्षणः ॥ मिषतांसर्वसैन्यानांत्वदीयानांविशांपते ॥ १३ ॥ तेषांश्रमंचग्लानिंचवमथुंवेपथुंव्रणान् ॥ सर्वंव्यपानुदत्कृष्णःकुशलो
ह्यश्वकर्मणि ॥ १४ ॥ शल्यानुद्धृत्यपाणिभ्यांपरिमृज्यचतान्हयान् ॥ उपावर्त्ययथान्यायंपाययामासवारिसः ॥ १५ ॥ सतांल्लब्धोदकान्स्नातान्जग्धान्ना
न्विगतक्लमान् ॥ योजयामाससंहृष्टःपुनरेवरथोत्तमे ॥ १६ ॥ सतंरथवरंशौरिःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ समास्थायमहातेजाःसार्जुनःप्रययौद्रुतं ॥ १७ ॥ रथंरथव
रस्याजौयुक्तंलब्धोदकैर्हयैः ॥ दृष्ट्वाकुरुबलश्रेष्ठाःपुनर्विमनसोभवन् ॥ १८ ॥ विनिःश्वसंतस्तेराजन्भग्नदंष्ट्राइवोरगाः ॥ धिगहोधिग्गतःपार्थःकृष्णश्चेत्यब्रुवन्
पृथक् ॥ १९ ॥ तत्सैन्यंसर्वतोदृष्ट्वालोमहर्षणमद्भुतं ॥ त्वरध्वमितिचाक्रंदन्नैतदस्तीतिचाब्रुवन् ॥ २० ॥ सर्वक्षत्रस्यमिषतोरथेनैकेनदंशितौ ॥ बालक्रीडनकेने
वकदर्थीकृत्यनोबलं ॥ २१ ॥ क्रोशतांयतमानानामसंसक्तौपरंतपौ ॥ दर्शयित्वात्मनोवीर्यंप्रयातौसर्वराजसु ॥ २२ ॥ तौप्रयातौपुनर्दृष्ट्वातदान्येसैनिकाब्रु
वन् ॥ त्वरध्वंकुरवःसर्वेवधेकृष्णकिरीटिनोः ॥ २३ ॥ रथयुक्तोहिदाशार्होमिषतांसर्वधन्विनां ॥ जयद्रथाययात्येषकदर्थीकृत्यनोरणे ॥ २४ ॥ तत्रकेचिन्मिथो
राजन्समभाषंतभूमिपाः ॥ अदृष्टपूर्वंसंग्रामेतदृष्ट्वामहदद्भुतं ॥ २५ ॥ सर्वसैन्यानिराजाचधृतराष्ट्रोऽत्ययंगतः ॥ दुर्योधनापराधेनक्षत्रंकृत्स्नाचमेदिनी ॥ २६ ॥
विलयंसमनुप्राप्तातच्चराजानवुध्यते ॥ इत्येवंक्षत्रियास्तत्रब्रुवंत्यन्येचभारत ॥ २७ ॥ सिंधुराजस्ययत्कृत्यंगतस्ययमसादनं ॥ तत्करोतुवृथादृष्टिर्धार्त्तराष्ट्रोऽनु
पायवित् ॥ २८ ॥ ततःशीघ्रतरंप्रायात्पांडवःसैंधवंप्रति ॥ विवर्त्तमानेतिग्मांशौहृष्टैःपीतोदकैर्हयैः ॥ २९ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

Digitization by eGangotri

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रावहन्अत्यक्रामन् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ धिष्ठितंकिंचिदवस्थितं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तंप्रयांतंमहाबाहुंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ नाशक्रुवन्वारयितुंयोधाःक्रुद्धमिवांतकं ॥ ३० ॥ विद्राव्यतुततःसैन्यंपांडवःशत्रुतापनः ॥ यथामृगगणान्सिंहःसैंधवार्थे
व्यलोडयत् ॥ ३१ ॥ गाहमानस्त्वनीकानितूर्णमश्वानचोदयत् ॥ बलाकाभंतुदाशार्हःपांचजन्यंव्यनादयत् ॥ ३२ ॥ कौंतेयेनाग्रतःसृष्टान्यपतन्पृष्ठतःशराः ॥
तूर्णात्तूर्णतरंह्यश्वाःप्रावहन्वातरंहसः ॥ ३३ ॥ ततोनृपतयःक्रुद्धाःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ क्षत्रियाबहवश्चान्येजयद्रथवधैषिणं ॥ ३४ ॥ सैन्येषुविप्रयातेषुधिष्ठितंपु
रुषर्षभं ॥ दुर्योधनोन्वयात्पार्थंत्वरमाणोमहाहवे ॥ ३५ ॥ वातोद्धूतपताकंतंरथंजलदनिःस्वनं ॥ घोरंकपिध्वजंदृष्ट्वाविषण्णारथिनोभवन् ॥ ३६ ॥ दिवाकरेथ
रजसासर्वतःसंवृतेभृशं ॥ शरार्त्ताश्चरणेयोधाःशेकुःकृष्णौनवीक्षितुं ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसैन्यविस्मयेशततमो
ऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच स्रंसंतइवमज्जानस्तावकानांभयान्नृप ॥ तौदृष्ट्वासमतिक्रांतौवासुदेवधनंजयौ ॥ १ ॥ सर्वे
तुप्रतिसंरब्धान्हीमंतःसत्वचोदिताः ॥ स्थिरीभूतामहात्मानःप्रत्यगच्छन्धनंजयं ॥ २ ॥ येगताःपांडवंयुद्धेरोषामर्षसमन्विताः ॥ तेद्यापिननिवर्त्तंतेसिंधवःसाग
रादिव ॥ ३ ॥ असंतस्तुन्यवर्त्तंतवेदेभ्यइवनास्तिकाः ॥ नरकंभजमानास्तेप्रत्यपद्यंतकिल्बिषं ॥ ४ ॥ तावतीत्यरथानीकंविमुक्तौपुरुषर्षभौ ॥ ददृशातेयथारा
होरास्यान्मुक्तौप्रभाकरौ ॥ ५ ॥ मत्स्याविवमहाजालंविदार्यविगतक्लमौ ॥ तथाकृष्णावदृश्येतांसेनाजालंविदार्यतत् ॥ ६ ॥ विमुक्तौशस्त्रसंबाधाद्द्रोणानीका
त्सुदुर्भिदात् ॥ अदृश्येतांमहात्मानौकालसूर्याविवोदितौ ॥ ७ ॥ अस्त्रसंबाधनिर्मुक्तौविमुक्तौशस्त्रसंकटात् ॥ अदृश्येतांमहात्मानौशत्रुसंबाधकारिणौ ॥ ८ ॥ वि
मुक्तौज्वलनस्पर्शान्मकरास्याज्झषाविव ॥ अक्षोभयेतांसेनांतौसमुद्रंमकराविव ॥ ९ ॥ तावकास्तवपुत्राश्चद्रोणानीकस्थयोस्तयोः ॥ नैतौतरिष्यतोद्रोणमि
तिचक्रुस्तदामतिं ॥ १० ॥ तौतुदृष्ट्वाव्यतिक्रांतौद्रोणानीकंमहाद्युती ॥ नाशशंसुर्महाराजसिंधुराजस्यजीवितं ॥ ११ ॥ आशाबलवतीराजन्सिंधुराजस्यजीवि
ते ॥ द्रोणहार्दिक्ययोःकृष्णौनमोक्ष्येतेइतिप्रभो ॥ १२ ॥ तामाशांविफलीकृत्यसंतीर्णौतौपरंतपौ ॥ द्रोणानीकंमहाराजभोजानीकंचदुस्तरं ॥ १३ ॥ अथदृष्ट्वा
व्यतिक्रांतौज्वलिताविवपावकौ ॥ निराशाःसिंधुराजस्यजीवितंनशशंसिरे ॥ १४ ॥

स्रंसंतइति ॥ १ ॥ २ ॥ अमर्षश्चिरानुबद्धःकोपः ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रभाकरौचंद्रादित्यौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ मरुधन्वानंमरुस्थलं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ द्रोणएवग्राहोयस्मिन्ह्रदइवन्हदस्तस्मात् द्रोणानीकादित्यर्थः ॥ २६ ॥ द्रोणास्त्राण्येव

मिथश्चसमभाषेतामभीतौभयवर्धनौ ॥ जयद्रथवधेवाचस्तास्ताःकृष्णधनंजयौ ॥ १५ ॥ असौमध्येकृतःषड्भिर्धार्त्तराष्ट्रैर्महारथैः ॥ चक्षुर्विषयसंप्राप्तोनमेमो
क्ष्यतिसैंधवः ॥ १६ ॥ यद्यस्यसमरेगोप्ताशक्रोदेवगणैःसह ॥ तथाप्येनंनिहंस्यावइतिकृष्णावभाषतां ॥ १७ ॥ इतिकृष्णौमहाबाहूमिथःकथयतांतदा ॥ सिंधु
राजमवेक्षंतौत्वत्पुत्रावहुचुकुशुः ॥ १८ ॥ अतीत्यमरुधन्वानंप्रयांतौतृषितौगजौ ॥ पीत्वावारिसमाश्वस्तौतथैवास्तामरिंदमौ ॥ १९ ॥ व्याघ्रसिंहगजाकीर्णा
नतिक्रम्यचपर्वतान् ॥ वणिजाविवदृश्येतांहीनमृत्यूजरातिगौ ॥ २० ॥ तथाहिमुखवर्णोयमनयोरितिमेनिरे ॥ तावकावीक्ष्यमुक्तौतौविक्रोशंतिस्मसर्वशः ॥
॥ २१ ॥ द्रोणादाशीविषाकाराज्ज्वलितादिवपावकात् ॥ अन्येभ्यःपार्थिवेभ्यश्चभास्वंताविवभास्करौ ॥ २२ ॥ विमुक्तौसागरप्रख्याद्द्रोणानीकादरिंदमौ ॥ अ
दृश्येतांमुदायुक्तौसमुत्तीर्यार्णवंयथा ॥ २३ ॥ अस्त्रौघान्महतोमुक्तौद्रोणहार्दिक्यरक्षितात् ॥ रोचमानावदृश्येतामिंद्राग्न्योःसदृशौरणे ॥ २४ ॥ उद्भिन्नरुधिरौ
कृष्णौभारद्वाजस्यसायकैः ॥ शितैश्चितौव्यरोचेतांकर्णिकारैरिवाचलौ ॥ २५ ॥ द्रोणग्राहन्हदान्मुक्तौशक्त्याशीविषसंकटात् ॥ अयःशरोग्रमकरात्क्षत्रियप्रव
रांभसः ॥ २६ ॥ ज्याघोषतलनिर्ह्रादाद्गदानिस्त्रिंशविद्युतः ॥ द्रोणास्त्रमेघान्निर्मुक्तौसूर्येंदूतिमिरादिव ॥ २७ ॥ बाहुभ्यामिवसंतीर्णौसिंधुषष्ठाःसमुद्रगाः ॥ त
पांतेसरितःपूर्णामहाग्राहसमाकुलाः ॥ २८ ॥ इतिकृष्णौमहेष्वासौप्रशस्तौलोकविश्रुतौ ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतद्रोणास्त्रबलवारणात् ॥ २९ ॥ जयद्रथंसमीपस्थ
मवेक्षंतौजिघांसया ॥ रुरुंनिपानेलिप्संतौव्याघ्राविवव्यतिष्ठतां ॥ ३० ॥ यथाहिमुखवर्णोयमनयोरितिमेनिरे ॥ तवयोधामहाराजहतमेवजयद्रथं ॥ ३१ ॥
लोहिताक्षौमहाबाहूसंयुक्तौकृष्णपांडवौ ॥ सिंधुराजमभिप्रेक्ष्यहृष्टौव्यनदतांमुहुः ॥ ३२ ॥ शौरेरभीषुहस्तस्यपार्थस्यचधनुष्मतः ॥ तयोरासीत्प्रभाराजन्सूर्य
पावकयोरिव ॥ ३३ ॥ हर्षएवतयोरासीद्द्रोणानीकप्रमुक्तयोः ॥ समीपेसैंधवंदृष्ट्वाश्येनयोरामिषंयथा ॥ ३४ ॥ तौतुसैंधवमालोक्यवर्त्तमानमिवांतिके ॥ सह
सापेततुःकुद्धौक्षिप्रंश्येनाविवामिषं ॥ ३५ ॥ तौदृष्ट्वातुव्यतिक्रांतौहृषीकेशधनंजयौ ॥ सिंधुराजस्यरक्षार्थंपराक्रांतःसुतस्तव ॥ ३६ ॥

मेघः ॥ २७ ॥ सिंधुःषष्ठीयासां ताश्चशतद्रुविपाशेरावतीचंद्रभागावितस्ताः ॥ एताहिनितांतदुस्तराः समुद्रगाइतिसरितांविशेषणंमहानदीत्वद्योतनार्थं ॥ २८ ॥ प्रशस्तौप्रकृष्टतमौ द्रोणास्त्रबलवारणविषयादति
शयनात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ अग्रतःप्रमुखे ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

द्रोणेनाबद्धकवचोराजादुर्योधनस्ततः ॥ ययावेकरथेनाजौहयसंस्कारविभ्रभो ॥ ३७ ॥ कृष्णपार्थौमहेष्वासौव्यतिक्रम्याथतेसुतः ॥ अग्रतःपुंडरीकाक्षंप्रतीयायनराधिप ॥ ३८ ॥ ततःसर्वेषुसैन्येषुवादित्राणिप्रहृष्टवत् ॥ प्रावाद्यंतव्यतिक्रांतेतवपुत्रेधनंजयं ॥ ३९ ॥ सिंहनादरवाश्चासन्शंखशब्दविमिश्रिताः ॥ दृष्ट्वा दुर्योधनंतत्रकृष्णयोःप्रमुखेस्थितं ॥ ४० ॥ येचतेसिंधुराजस्यगोप्तारःपावकोपमाः ॥ तेप्राहृष्यंतसमरेदृष्ट्वापुत्रंतवप्रभो ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वादुर्योधनंकृष्णोव्यतिक्रांतंसहानुगं ॥ अब्रवीदर्जुनंराजन्प्राप्तकालमिदंवचः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनागमेएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ १०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वासुदेवउवाच दुर्योधनमतिक्रांतमेतंपश्यधनंजय ॥ अत्यद्भुतमिमंमन्येनास्त्यस्यसदृशोरथः ॥ १ ॥ दूरपातीमहेष्वासःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ दृढास्त्रश्चित्रयोधीचधार्त्तराष्ट्रोमहाबलः ॥ २ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धोमानितश्चमहारथः ॥ कृतीचसततंपार्थनित्यंद्वेष्टिचबांधवान् ॥ ३ ॥ तेनयुद्धमहंमन्येप्राप्तकालंतवानघ ॥ अत्रवोद्यूतमायत्तंविजयायेतरायवा ॥ ४ ॥ अत्रक्रोधविषंपार्थविमुंचचिरसंभृतं ॥ एषमूलमनर्थानांपांडवानांमहारथः ॥ ५ ॥ सोयंप्राप्तस्तवाक्षेपंपश्यसाफल्यमात्मनः ॥ कथंहिराजाराज्यार्थीत्वयागच्छेतसंयुगं ॥ ६ ॥ दिष्ट्यात्विदानींसंप्राप्तएषतेबाणगोचरं ॥ यथायंजीवितंजह्यात्तथाकुरुधनंजय ॥ ७ ॥ ऐश्वर्यमदसंमूढोनैषदुःखमुपेयिवान् ॥ नचतेसंयुगेवीर्यंजानातिपुरुषर्षभ ॥ ८ ॥ त्वांहिलोकास्त्रयःपार्थससुरासुरमानुषाः ॥ नोत्सहंतेरणेजेतुंकिमुतैकःसुयोधनः ॥ ९ ॥ सदिष्ट्यासमनुप्राप्तस्तवपार्थरथांतिकं ॥ जह्येनंत्वंमहाबाहोयथावृत्रंपुरंदरः ॥ १० ॥ एषह्यनर्थेसततंपराक्रांतस्तवानघ ॥ निकृत्याधर्मराजंचद्यूतेवंचितवानयं ॥ ११ ॥ बहूनिसुनृशंसानिकृतान्येतेनमानद ॥ युष्मासुपापमतिनाअपापेष्वेवनित्यदा ॥ १२ ॥ तमनार्यंसदाक्रुद्धंपुरुषंकामरूपिणं ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाजहिपार्थाविचारयन् ॥ १३ ॥ निकृत्याराज्यहरणंवनवासंचपांडव ॥ परिक्लेशंचकृष्णायाहृदिकृत्वापराक्रमं ॥ १४ ॥ दिष्ट्यैषतवबाणानांगोचरेपरिवर्त्तते ॥ प्रतिघातायकार्यस्यदिष्ट्याचयततेग्रतः ॥ १५ ॥ दिष्ट्याजानातिसंग्रामेयोद्धव्यंहित्वयासह ॥ दिष्ट्याचसफलाःपार्थसर्वेकामाह्यकामिताः ॥ १६ ॥ तस्माज्जहिरणेपार्थधार्त्तराष्ट्रंकुलाधमं ॥ यथेंद्रेणहतःपूर्वंजंभोदेवासुरेमृधे ॥ १७ ॥

दुर्योधनमिति नास्तीत्यर्जुनोत्तेजनं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आक्षेपंशरगोचरं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कार्यस्यजयद्रथवधरूपस्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ कृत्यरूपंअत्यंतकरणीयं ॥ १९ ॥ २० ॥ पदंप्रतिपदं ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७ ॥ स्वामिसत्कारो

अस्मिन्हतेत्वयासैन्यमनाथंभिद्यतामिदं ॥ वैरस्यास्यास्त्ववभृथोमूलंछिंधिदुरात्मनां ॥ १८ ॥ संजयउवाच तंतथेत्यब्रवीत्पार्थः कृत्यरूपमिदंमम ॥
सर्वमन्यदनादृत्यगच्छयत्रसुयोधनः ॥ १९ ॥ येनैतद्दीर्घकालंनोभुक्तंराज्यमकंटकं ॥ अप्यस्ययुधिविक्रम्यछिंद्यांमूर्धानमाहवे ॥ २० ॥ अपितस्यत्वनर्हा
याःपरिक्लेशस्यमाधव ॥ कृष्णायाःशक्नुयांगंतुंपदंकेशप्रधर्षणे ॥ २१ ॥ इत्येवंवादिनौकृष्णौहृष्टौश्वेतान्हयोत्तमान् ॥ प्रेषयामासतुःसंख्येप्रेप्संतौतंनराधिपं ॥
॥ २२ ॥ तयोःसमीपंसंप्राप्यपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ नचकारभयंप्राप्तेभयेमहतिमारिष ॥ २३ ॥ तदस्यक्षत्रियास्तत्रसर्वएवाभ्यपूजयन् ॥ यदर्जुनहृषीकेशौप्रत्यु
द्यातौन्यवारयत् ॥ २४ ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यतावकस्यविशांपते ॥ महानादोह्यभूत्तत्रदृष्ट्वाराजानमाहवे ॥ २५ ॥ तस्मिन्जनसमुन्नादेप्रवृत्तेभैरवेसति ॥ क
दर्थीकृत्यतेपुत्रःप्रत्यमित्रमवारयत् ॥ २६ ॥ आवारितस्तुकौंतेयस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ संरंभमगमद्भूयःसचतस्मिन्परंतपः ॥ २७ ॥ तौदृष्ट्वाप्रतिसंरब्धौदुर्यो
धनधनंजयौ ॥ अभ्यवैक्षंतराजानोभीमरूपाःसमंततः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वातुपार्थंसंरब्धंवासुदेवंचमारिष ॥ प्रहसन्नेवपुत्रस्तेयोद्धुकामःसमाह्वयत् ॥ २९ ॥ ततःप्र
हृष्टोदाशार्हःपांडवश्चधनंजयः ॥ व्यक्रोशेतांमहानादंदध्मतुश्चांबुजोत्तमौ ॥ ३० ॥ तौहृष्टरूपौसंप्रेक्ष्यकौरवेयास्तुसर्वशः ॥ निराशाःसमपद्यंतपुत्रस्यतवजी
विते ॥ ३१ ॥ शोकमापुःपरेचैवकुरवःसर्वएवते ॥ अमन्यंतचपुत्रंतेवैश्वानरमुखेहुतं ॥ ३२ ॥ तथातुदृष्ट्वायोधास्तेप्रहृष्टौकृष्णपांडवौ ॥ हतोराजाहतोराजेत्यू
चिरेचभयार्दिताः ॥ ३३ ॥ जनस्यसन्निनादंतुश्रुत्वादुर्योधनोब्रवीत् ॥ व्येतुवोभीरहंकृष्णौप्रेषयिष्यामिमृत्यवे ॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वासैनिकान्सर्वान्जयापेक्षीन
राधिपः ॥ पार्थमाभाष्यसंरंभादिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ पार्थयच्छिक्षितंतेस्त्रंदिव्यंपार्थिवमेवच ॥ तद्दर्शयमयिक्षिप्रंयदिजातोसिपांडुना ॥ ३६ ॥ यद्बलंत
ववीर्यंचकेशवस्यतथैवच ॥ तत्कुरुष्वमयिक्षिप्रंपश्यामस्तवपौरुषं ॥ ३७ ॥ अस्मत्परोक्षंकर्माणिकृतानिप्रवदंतिते ॥ स्वामिसत्कारयुक्तानियानितानीहदर्श
य ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनवचनेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनंराजा
त्रिभिर्मर्मातिगैःशरैः ॥ अभ्यविध्यन्महावेगैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ १ ॥ वासुदेवंचदशभिःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ प्रतोदंचास्यभल्लेनछित्वाभूमावपातयत् ॥ २ ॥

वीरप्रधानोयस्मिंतियदन्यैःसत्करणंतेनयुक्तानियोग्यतांगतानि ॥ ३८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ १ ॥ ॥ १ ॥ एवमिति एवमीदृशप्रभावं ॥ १ ॥ २ ॥

Digitization by eGangotri

तंचतुर्दशभिःपार्थश्चित्रपुंखैःशिलाशितैः॥ अविध्यत्तूर्णमव्यग्रस्तेचाभ्रश्यंतवर्मणि॥ ३॥ तेषांनैष्फल्यमालोक्यपुनर्नवचपंचच॥ प्राहिणोन्निशितान्बाणां
॥८७॥ स्तेचाभ्रश्यंतवर्मणः॥४॥ अष्टाविंशांस्तुतान्बाणानस्तान्विप्रेक्ष्यनिष्फलान्॥ अब्रवीत्परवीरघ्नःकृष्णोर्जुनमिदंवचः॥ ५॥ अदृष्टपूर्वंपश्यामिशिलानामिवस
र्पणं॥ त्वयासंप्रेषिताःपार्थनार्थंकुर्वंतिपत्रिणः॥ ६॥ कच्चिद्गांडीवजःप्राणस्तथैवभरतर्षभ॥ मुष्टिश्चतेयथापूर्वंभुजयोश्चबलंतव॥ ७॥ नवाकच्चिदयंकालः
प्राप्तःस्यादद्यपश्चिमः॥ तवचैवास्यशत्रोश्चतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः॥ ८॥ विस्मयोमेमहान्पार्थतवदृष्ट्वाशरानिमान्॥ व्यर्थान्निपतितान्संख्येदुर्योधनरथंप्रति
॥ ९॥ वज्राशनिसमाघोराःपरकायावभेदिनः॥ शराःकुर्वंतितेनार्थंपार्थकाद्यविडंबना॥ १०॥ अर्जुनउवाच द्रोणेनैषामतिःकृष्णधार्त्तराष्ट्रेनिवेशिता॥
अभेद्याहिममास्त्राणामेषाकवचधारणा॥ ११॥ अस्मिन्नंतर्हितंकृष्णत्रैलोक्यमपिवर्मणि॥ एकोद्रोणोहिवेदैतदहंतस्माच्चसत्तमात्॥ १२॥ नशक्यमेतत्क
वचंबाणैर्भेत्तुंकथंचन॥ अपिवज्रेणगोविंदस्वयंमघवतायुधि॥ १३॥ जानंस्त्वमपिवैकृष्णमांविमोहयसेकथं॥ यद्वृत्तंत्रिषुलोकेषुयच्चकेशववर्त्तते॥ १४॥
तथाभविष्यद्यच्चैवतत्सर्वंविदितंतव॥ नत्विदंवेदवैकश्चिद्यथात्वंमधुसूदन॥ १५॥ एषदुर्योधनःकृष्णद्रोणेनविहितामिमां॥ तिष्ठत्यभीतवत्संख्येबिभ्रत्कवच
धारणां॥ १६॥ यत्त्वत्रविहितंकार्यंनैषतद्वेत्तिमाधव॥ स्त्रीवदेषबिभर्त्येतांयुक्तांकवचधारणां॥ १७॥ पश्यबाह्वोश्चमेवीर्यंधनुषश्चजनार्दन॥ पराजयिष्येकौ
रव्यंकवचेनापिरक्षितं॥ १८॥ इदमंगिरसेप्रादाद्देवेशोवर्मभास्वरं॥ तस्माद्बृहस्पतिःप्रापततःप्रापपुरंदरः॥ १९॥ पुनर्ददौसुरपतिर्मह्यंवर्मससंग्रहं॥ दै
वंयद्यस्यवर्मैतद्ब्रह्मणावास्वयंकृतं॥ २०॥ नैनंगोप्स्यतिदुर्बुद्धिमद्यबाणहतंमया॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनोबाणानभिमंत्र्यव्यकर्षयत्॥ २१॥
मानवास्त्रेणमानार्हस्तीक्ष्णावरणभेदिना॥ विकृष्यमाणांस्तेनैवधनुर्मध्यगतांञ्छरान्॥ २२॥ तानस्यास्त्रेणचिच्छेदद्रौणिःसर्वास्त्रघातिना॥ तान्निकृत्तानि
पूनदृष्ट्वादूरतोब्रह्मवादिना॥ २३॥ न्यवेदयत्केशवायविस्मितःश्वेतवाहनः॥ नैतदस्त्रंमयाशक्यंद्विःप्रयोक्तुंजनार्दन॥ २४॥ अस्त्रंमामेवहन्याद्धिहन्याच्चापिब
लंमम॥ ततोदुर्योधनःकृष्णौनवभिर्नवभिःशरैः॥ २५॥ अविध्यतरणेराजन्शरैराशीविषोपमैः॥ भूयएवाभ्यवर्षच्चसमरेकृष्णपांडवौ॥ २६॥ शरवर्षेणमह ॥८७॥
ताततोहृष्यंततावकाः॥ चक्रुर्वादित्रनिनदान्सिंहनादरवांस्तथा॥ २७॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ निर्देहान् निकृत्तावयवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ नखमांसांतरेइषुभिरावित्थ्यदितिपूर्वेणान्वयः संधिरार्षः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ क्रोशमात्रेसैंधवतोर्थात् ॥ ३७ ॥

ततःक्रुद्धोरणेपार्थःसृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ नापश्यच्चततोस्यांगंयन्नस्याद्वर्मरक्षितं ॥ २८ ॥ ततोस्यनिशितैर्बाणैःसुमुक्तैरंतकोपमैः ॥ हयांश्चकारनिर्देहानुभौ चपार्ष्णिसारथी ॥ २९ ॥ धनुरस्याच्छिनत्तूर्णंहस्तावापंचवीर्यवान् ॥ रथंचशकलीकर्तुंसव्यसाचीप्रचक्रमे ॥ ३० ॥ दुर्योधनंचबाणाभ्यांतीक्ष्णाभ्यांविरथीकृ तं ॥ आविद्ध्यद्धस्ततलयोरुभयोरर्जुनस्तदा ॥ ३१ ॥ प्रयत्नज्ञोहिकौंतयोनखमांसांतरेषुभिः ॥ सवेदनाभिराविग्नःपलायनपरायणः ॥ ३२ ॥ तंकृच्छ्रामापदंप्रा संदृष्ट्वापरमधन्विनः ॥ समापेतुःपरीप्संतोधनंजयशरार्दितं ॥ ३३ ॥ तंरथैर्बहुसाहस्रैःकल्पितैःकुंजरैर्हयैः ॥ पदात्योघैश्चसंरब्धैःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ ३४ ॥ अथ नार्जुनगोविंदौनरथोवाप्यदृश्यत ॥ अस्त्रवर्षेणमहताजनौघैश्चापिसंवृतौ ॥ ३५ ॥ ततोर्जुनोस्त्रवीर्येणनिजघ्नेतांवरूथिनीं ॥ तत्रव्यंगीकृताःपेतुःशतशोथरथ द्विपाः ॥ ३६ ॥ तेहताहन्यमानाश्चन्यगृह्णंस्तंरथोत्तमं ॥ सरथस्तंभितस्तस्थौक्रोशमात्रेसमंततः ॥ ३७ ॥ ततोर्जुनंवृष्णिवीरस्त्वरितोवाक्यमब्रवीत् ॥ धनुर्वि स्फारयात्यर्थमहंध्मास्यामिचांबुजं ॥ ३८ ॥ ततोविस्फार्यबलवद्गांडीवंजघ्निवान्रिपून् ॥ महताशरवर्षेणतलशब्देनचार्जुनः ॥ ३९ ॥ पांचजन्यंचबलवान्द ध्मौतारेणकेशवः ॥ रजसाध्वस्तपक्ष्मांतःप्रस्विन्नवदनोभृशं ॥ ४० ॥ तस्यशंखस्यनादेनधनुषोनिःस्वनेनच ॥ निःसत्वाश्चससत्वाश्चक्षितौपेतुस्तदाजनाः ॥ ॥ ४१ ॥ तैर्विमुक्तोरथोरेजेवाय्वीरितइवांबुदः ॥ जयद्रथस्यगोप्तारस्ततःक्षुब्धाःसहानुगाः ॥ ४२ ॥ तेदृष्ट्वासहसापार्थंगोप्तारःसैंधवस्यतु ॥ चक्रुर्नादान्महेष्वा साःकंपयंतोवसुंधरां ॥ ४३ ॥ बाणशब्दरवांश्चोग्रान्विमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ प्रादुश्चक्रुर्महात्मानःसिंहनादरवानपि ॥ ४४ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतावकानां समुत्थितं ॥ प्रदध्मतुःशंखवरौवासुदेवधनंजयौ ॥ ४५ ॥ तेनशब्देनमहतापूरितेयंवसुंधरा ॥ सशैलासार्णवद्वीपासपातालाविशांपते ॥ ४६ ॥ सशब्दोभरतश्रे ष्ठव्याप्यसर्वादिशोदश ॥ प्रतिसस्वानतत्रैवकुरुपांडवयोर्बले ॥ ४७ ॥ तावकारथिनस्तत्रदृष्ट्वाकृष्णधनंजयौ ॥ संभ्रमंपरमंप्राप्तास्त्वरमाणामहारथाः ॥ ४८ ॥ अथकृष्णौमहाभागौतावकावीक्ष्यदंशितौ ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धास्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधन पराजयेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तावकाइति प्रागमएवसमीक्ष्येत्यन्वयः ॥१॥ वैयाघ्रैर्व्याघ्रचर्मचित्रैः ॥ २॥३॥४॥५॥६॥ कौलूतकाःकुलूतदेशजाःपार्वतीयसमानलक्षणाः ॥७॥ आजानेयैरिति गुडगंधाःकायेयेषुश्लक्ष्णाःकांतितोजितक्रो

संजयउवाच तावकाहिसमीक्ष्यैवंवृष्ण्यंधककुरूत्तमौ ॥ प्रागत्वरन्जिघांसंतस्तथैवविजयःपरान् ॥ १ ॥ सुवर्णचित्रैर्वैयाघ्रैःस्वनवद्भिर्महारथैः ॥ दीपयंतोदिशःसर्वाज्वलद्भिरिवपावकैः ॥ २ ॥ रुक्मपुंखैश्चदुष्प्रेक्ष्यैःकार्मुकैःपृथिवीपते ॥ कूजद्भिरतुलान्नादान्कोपितैस्तुरगैरिव ॥ ३ ॥ भूरिश्रवाःशलःकर्णोवृषसेनोजयद्रथः ॥ कृपश्चमद्रराजश्चद्रौणिश्चरथिनांवरः ॥ ४ ॥ तेपिबंतइवाकाशमश्वैरष्टौमहारथाः ॥ व्यराजयन्दशदिशोवैयाघ्रैर्हेमचंद्रकैः ॥ ५॥ तेदंशिताःसुसरंब्धारथैर्मेघौघनिःस्वनैः ॥ समावृण्वन्दशदिशःपार्थस्यनिशितैःशरैः ॥ ६ ॥ कौलूतकाहयाश्चित्रावहंतस्तान्महारथान् ॥ व्यशोभंततदाशीघ्रादीपयंतोदिशोदश ॥ ७॥ आजानेयैर्महावेगैर्नानादेशसमुत्थितैः ॥ पार्वतीयैर्नदीजैश्चसैंधवैश्चहयोत्तमैः ॥८ ॥ कुरुयोधवराराजंस्तवपुत्रंपरीप्सवः ॥ धनंजयरथंशीघ्रंसर्वतःसमुपाद्रवन् ॥ ९ ॥ तेप्रगृह्यमहाशंखान्दध्मुःपुरुषसत्तमाः ॥ पूरयंतोदिवंराजन्पृथिवींचससागरां ॥ १० ॥ तथैवदध्मतुःशंखौवासुदेवधनंजयौ ॥ प्रवरौसर्वदेवानांसर्वशंखवरौभुवि ॥ ११ ॥ देवदत्तंचकौंतेयःपांचजन्यंचकेशवः ॥ शब्दस्तुदेवदत्तस्यधनंजयसमीरितः ॥ १२ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचदिशश्चैवसमावृणोत् ॥ तथैवपांचजन्योपिवासुदेवसमीरितः ॥ १३॥ सर्वशब्दानतिक्रम्यपूरयामासरोदसी ॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेदारुणेनादसंकुले ॥ १४ ॥ भीरूणांत्रासजननेशूराणांहर्षवर्धने ॥ प्रवादितासुभेरीषुझर्झरेष्वानकेषुच ॥ १५॥ मृदंगेष्वपिराजेंद्रवाद्यमानेष्वनेकशः ॥ महारथाःसमाहूतादुर्योधनहितैषिणः ॥ १६॥ अमृष्यमाणास्तंशब्दंक्रुद्धाःपरमधन्विनः ॥ नानादेश्यामहीपालाःस्वसैन्यपरिरक्षिणः ॥ १७॥ अमर्षितामहाशंखान्दध्मुर्वीरामहारथाः ॥ कृतेप्रतिकरिष्यंतःकेशवस्यार्जुनस्यच ॥ १८॥ बभूवतवतत्सैन्यंशंखशब्दसमीरितं ॥ उद्विग्नरथनागाश्वमस्वस्थमिववाविभो ॥ १९॥ तत्प्रविद्धमिवाकाशंशूरैःशंखविनादितं ॥ बभूवभृशमुद्विग्नंनिर्घातैरिवनादितं॥ २०॥ सशब्दःसुमहान्राजन्दिशःसर्वाव्यनादयत् ॥ त्रासयामासतत्सैन्यंयुगांतइवसंभृतः ॥२१॥ ततोदुर्योधनोष्टौचराजानस्तेमहारथाः ॥ जयद्रथस्यरक्षार्थंपांडवंपर्यवारयन् ॥ २२॥

धाः सारयुतजितेंद्रियाःक्षुत्तृडाहितंचापिनोदुःखं जानंत्याजानेयानिर्दिष्टावाजिनोधीरैः वाहास्तुपार्वतीयाबलान्विताःस्निग्धकेशाश्च वृत्तखुरादृढपादामहाजवास्तेतिविख्याताः नदीजैर्नदीतीरजैः अश्वाः सकर्णिकाराःक्वचननदीतीरजाःसमुद्दिष्टाः पूर्वार्धेषूद्यपाःपश्चार्धेचानताःकिंचित् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥१५॥ १६ ॥ १७॥१८॥१९॥ प्रविद्धमाक्षिप्तं ॥२०॥२१॥२२॥

Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततोद्रौणिस्त्रिसप्तत्यावासुदेवमताडयत् ॥ अर्जुनंचत्रिभिर्भल्लैर्ध्वजमश्वांश्चपंचभिः ॥ २३ ॥ तमर्जुनःपृषत्कानांशतैःषड्भिरताडयत् ॥ अत्यर्थमिवसंक्रुद्धःप्रति
विद्धेजनार्दने ॥ २४ ॥ कर्णंचदशभिर्विध्वावृषसेनंत्रिभिस्तथा ॥ शल्यस्यसशरंचापंमुष्टौचिच्छेदवीर्यवान् ॥ २५ ॥ गृहीत्वाधनुरन्यत्तुशल्योविव्याधपां
डवं ॥ भूरिश्रवास्त्रिभिर्बाणैर्हेमपुंखैःशिलाशितैः ॥ २६ ॥ कर्णोद्वात्रिंशताचैववृषसेनश्चसप्तभिः ॥ जयद्रथस्त्रिसप्तत्याकृपश्चदशभिःशरैः ॥ २७ ॥ मद्रराजश्च
दशभिर्विव्यधुःफाल्गुनंरणे ॥ ततःशराणांषष्ट्यातुद्रौणिःपार्थमवाकिरत् ॥ २८ ॥ वासुदेवंचविंशत्यापुनःपार्थंचपंचभिः ॥ प्रहसंस्तुनरव्याघ्रःश्वेताश्वःकृष्ण
सारथिः ॥ २९ ॥ प्रत्यविध्यत्सतान्सर्वान्दर्शयन्पाणिलाघवं ॥ कर्णंद्वादशभिर्विध्वावृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ ३० ॥ शल्यस्यसशरंचापंमुष्टिदेशेव्यकृंतत ॥ सौमद
त्तिंत्रिभिर्विध्वाशल्यंचदशभिःशरैः ॥ ३१ ॥ शितैरग्निशिखाकारैर्द्रौणिंविव्याधचाष्टभिः ॥ गौतमंपंचविंशत्यासैंधवंचशतेनह ॥ ३२ ॥ पुनर्द्रौणिंचसप्तत्या
शराणांसोभ्यताडयत् ॥ भूरिश्रवास्तुसंक्रुद्धःप्रतोदंचिच्छिदेहरेः ॥ ३३ ॥ अर्जुनंचत्रिसप्तत्याबाणानामाजघानह ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैस्तानरीन्श्वेतवाह
नः ॥ ३४ ॥ प्रत्यषेधद्द्रुतंक्रुद्धोमहावातोघनानिव ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १०४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच ध्वजान्बहुविधाकारान्भ्राजमानानतिश्रिया ॥ पार्थानांमामकानांचतान्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥
संजयउवाच ध्वजान्बहुविधाकारान्शृणुतेषांमहात्मनां ॥ रूपतोवर्णतश्चैवनामतश्चनिबोधमे ॥ २ ॥ तेषांतुरथमुख्यानांरथेषुविविधाध्वजाः ॥ प्रत्यदृश्यंत
राजेंद्रज्वलिताइवपावकाः ॥ ३ ॥ कांचनाःकांचनापीडाःकांचनस्रगलंकृताः ॥ कांचनानीवशृंगाणिकांचनस्यमहागिरेः ॥ ४ ॥ अनेकवर्णाविविधाध्वजाः
परमशोभनाः ॥ तेध्वजाःसंवृतास्तेषांपताकाभिःसमंततः ॥ ५ ॥ नानावर्णविरागाभिःशुशुभुःसर्वतोवृताः ॥ पताकाश्चततस्तास्तुश्वसनेनसमीरिताः ॥ ६ ॥
नृत्यमानाव्यदृश्यंतरंगमध्येविलासिकाः ॥ इंद्रायुधसवर्णाभाःपताकाभरतर्षभ ॥ ७ ॥ दोधूयमानारथिनांशोभयंतिमहारथान् ॥ सिंहलांगूलमुग्रास्यंध्वजं
वानरलक्षणं ॥ ८ ॥ धनंजयस्यसंग्रामेप्रत्यदृश्यतभैरवं ॥ सवानरवरोराजन्पताकाभिरलंकृतः ॥ ९ ॥

ध्वजानिति ॥ १ ॥ रूपंआकारः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१०॥ ध्वजायंध्वजमुख्यं कांचनंकांचनमयं ॥११॥१२॥ स्रग्वीस्रग्विणी ॥१३॥१४॥१५॥१६॥ व्याहरिष्यन्वदिष्यन् ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ अलोहितार्काभोऽनुपरक्तस्फटिकवर्णः अर्कोर्कपर्णे

त्रासयामासतत्सैन्यंध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ तथैवसिंहलांगूलंद्रोणपुत्रस्यभारत ॥ १० ॥ ध्वजाग्रंसमपश्यामबालसूर्यसमप्रभं ॥ कांचनंपवनोद्धूतंशक्रध्वज
समप्रभं ॥ ११ ॥ नंदनंकौरवेंद्राणांद्रौणेर्लक्ष्मसमुच्छ्रितं ॥ हस्तिकक्ष्यापुनर्हैमीबभूवाधिरथेर्ध्वजः ॥ १२ ॥ आहवेखंमहाराजददृशेपूरयन्निव ॥ पताकाकांच
नीस्रग्वीध्वजेकर्णस्यसंयुगे ॥ १३ ॥ नृत्यतीवरथोपस्थेश्वसनेनसमीरिता ॥ आचार्यस्यतुपांडूनांब्राह्मणस्यतपस्विनः ॥ १४ ॥ गोवृषोगौतमस्यासीत्कृपस्य
सुपरिष्कृतः ॥ सतेनभ्राजतेराजन्गोवृषेणमहारथः ॥ १५ ॥ त्रिपुरघ्नरथोयद्वद्गोवृषेणविराजता ॥ मयूरोवृषसेनस्यकांचनोमणिरत्नवान् ॥ १६ ॥ व्याहरिष्य
न्निवातिष्ठत्सेनाग्रमुपशोभयन् ॥ तेनतस्यरथोभातिमयूरेणमहात्मनः ॥ १७ ॥ यथास्कंदस्यराजेंद्रमयूरेणविराजता ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यध्वजाग्रेग्निशिखा
मिव ॥ १८ ॥ सौवर्णींप्रतिपश्यामसीतामप्रतिमांशुभां ॥ सासीताभ्राजतेतस्यरथमास्थायमारिष ॥ १९ ॥ सर्वबीजविरूढेवयथासीताश्रियावृता ॥ वराहःसिं
धुराजस्यराजतोभिविराजते ॥ २० ॥ ध्वजाग्रेऽलोहितार्काभोहेमजालपरिष्कृतः ॥ शुशुभेकेतुनातेनराजतेनजयद्रथः ॥ २१ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेपुरापूषास्म
शोभते ॥ सौमदत्तेःपुनर्यूपोयज्ञशीलस्यधीमतः ॥ २२ ॥ ध्वजःसूर्यइवाभातिसोमश्चात्रप्रदृश्यते ॥ सयूपःकांचनोराजन्सौमदत्तेर्विराजते ॥ २३ ॥ राजसूये
मखश्रेष्ठेयथायूपःसमुच्छ्रितः ॥ शलस्यतुमहाराजराजतोद्विरदोमहान् ॥ २४ ॥ केतुःकांचनचित्रांगैर्मयूरैरुपशोभितः ॥ सकेतुःशोभयामाससैन्यंतेभरतर्षभ
॥ २५ ॥ यथाश्वेतोमहानागोदेवराजचमूंतथा ॥ नागोमणिमयोराज्ञोध्वजःकनकसंवृतः ॥ २६ ॥ किंकिणीशतसंह्रादोभ्राजांश्चित्रोरथोत्तमे ॥ व्यभ्राजतभृ
शंराजन्पुत्रस्तवविशांपते ॥ २७ ॥ ध्वजेनमहतासंख्येकुरूणामृषभस्तदा ॥ नवैतेतववाहिन्यामुच्छ्रिताःपरमध्वजाः ॥ २८ ॥ व्यदीपयंस्तेपृतनांयुगांतादित्यस
न्निभाः ॥ दशमस्त्वर्जुनस्यासीदेकएवमहाकपिः ॥ २९ ॥ अदीप्यतार्जुनोयेनहिमवानिववह्निना ॥ ततश्चित्राणिशुभ्राणिसुमहांतिमहारथाः ॥ ३० ॥ कार्मु
काण्याददुस्तूर्णमर्जुनार्थेपरंतपाः ॥ तथैवधनुरायच्छत्पार्थःशत्रुविनाशनः ॥ ३१ ॥ गांडीवंदिव्यकर्मातद्राजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ तवापराधाद्राजानोनिहता
बहुशोयुधि ॥ ३२ ॥ नानादिग्भ्यःसमाहूताःसहयाःसरथद्विपाः ॥ तेषामासीद्व्यतिक्षेपोगर्जतामितरेतरं ॥ ३३ ॥

स्फटिकेइतिमेदिनी ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥२८॥२९॥ हिमवानिववह्निनेति तत्रकिलपराशरेणवह्निःस्थापितः ॥३०॥३१॥३२॥ व्यतिक्षेपःअन्योन्याभिघातः ॥ ३३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनेइति ॥ १ ॥

दुर्योधनमुखानांचपांडूनामृषभस्यच ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेकौंतेयःकृष्णसारथिः ॥ ३४ ॥ यदेकोबहुभिःसार्धंसमागच्छदभीतवत् ॥ अशोभतमहाबाहुर्गांडीवंविक्षिपन्धनुः ॥ ३५ ॥ जिगीषुस्तान्नरव्याघ्रोजिघांसुश्चजयद्रथं ॥ तत्रार्जुनोनरव्याघ्रःशरैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ ३६ ॥ अदृश्यांस्तावकान्योधान्प्रचक्रेशत्रुतापनः ॥ ततस्तेपिनरव्याघ्राःपार्थंसर्वेमहारथाः ॥ ३७ ॥ अदृश्यंसमरेचक्रुःसायकौघैःसमंततः ॥ संवृतेनरसिंहैस्तुकुरूणामृषभेर्जुने ॥ महानासीत्समुद्भूतस्तस्य सैन्यस्यनिःस्वनः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिध्वजवर्णनेपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच अर्जुनेसैंधवंप्राप्तेभारद्वाजेनसंवृताः ॥ पंचालाःकुरुभिःसार्धंकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच अपराण्हेमहाराजसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ पंचालानांकुरूणांचद्रोणद्यूतमवर्त्तत ॥ २ ॥ पंचालाहिजिघांसंतोद्रोणंसंहृष्टचेतसः ॥ अभ्यमुंचंतगर्जंतःशरवर्षाणिमारिष ॥ ३ ॥ ततस्तुतुमुलस्तेषांसंग्रामोवर्त्तताद्भुतः ॥ पंचालानांकुरूणांचघोरोदेवासुरोपमः ॥ ४ ॥ सर्वेद्रोणरथंप्राप्यपंचालाःपांडवैःसह ॥ तदनीकंबिभित्संतोमहास्त्राणिव्यदर्शयन् ॥ ५ ॥ द्रोणस्यरथपर्यंतंरथिनोरथमास्थिताः ॥ कंपयंतोभ्यवर्त्तंतवेगमास्थायमध्यमं ॥ ६ ॥ तमभ्ययाद्बृहत्क्षत्रःकेकयानांमहारथः ॥ प्रवपन्निशितान्बाणान्महेंद्राशनिसन्निभान् ॥ ७ ॥ तंतुप्रत्युद्ययौशीघ्रंक्षेमधूर्तिर्महायशाः ॥ विमुंचन्निशितान्बाणान्शतशोथसहस्रशः ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुश्चचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥ त्वरितोभ्यद्रवद्द्रोणंमहेंद्रइवशंबरं ॥ ९ ॥ तमापतंतंसहसाव्यादितास्यमिवांतकं ॥ वीरधन्वामहेष्वासस्त्वरमाणःसमभ्ययात् ॥ १० ॥ युधिष्ठिरंमहाराजंजिगीषुंसमवस्थितं ॥ सहानीकंततोद्रोणोन्यवारयतवीर्यवान् ॥ ११ ॥ नकुलंकुशलंयुद्धेपराक्रांतंपराक्रमी ॥ अभ्यगच्छत्समायांतंविकर्णस्तेसुतःप्रभो ॥ १२ ॥ सहदेवंतथायांतंदुर्मुखःशत्रुकर्पणः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःसमवाकिरदाशुगैः ॥ १३ ॥ सात्यकिंतुनरव्याघ्रंव्याघ्रदत्तस्त्ववारयत् ॥ शरैःसुनिशितैस्तीक्ष्णैःकंपयन्वैमुहुर्मुहुः ॥ १४ ॥ द्रौपदेयान्नरव्याघ्रान्मुंचतःसायकोत्तमान् ॥ संरब्धान्रथिनःश्रेष्ठान्सौमदत्तिरवारयत् ॥ १५ ॥ भीमसेनंतदाक्रुद्धंभीमरूपोभयानकः ॥ प्रत्यवारयदार्यंतमार्ष्यश्रृंगिर्महारथः ॥ १६ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंनरराक्षसयोर्मृधे ॥ यादृगेवपुरावृत्तंरामरावणयोर्नृप ॥ १७ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कंपयंतोभुवमितिशेषः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ सौमदत्तिःशलः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हतोराजेतिअमन्यंतेत्यनुषंगः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ततोयुधिष्ठिरोद्रोणंनवत्यानतपर्वणां ॥ आजघ्नेभरतश्रेष्ठःसर्वमर्मसुभारत ॥ १८ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्यानिजघानस्तनांतरे ॥ रोषितोभरतश्रेष्ठकौंतेयेनयश
स्विना ॥ १९ ॥ भूयएवतुविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ साश्वसूतध्वजंद्रोणःपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ २० ॥ तान्शरान्द्रोणमुक्तांस्तुशरवर्षेणपांडवः ॥ अ
वारयतधर्मात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥ २१ ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धोधर्मराजस्यसंयुगे ॥ चिच्छेदसमरेधन्वीधनुस्तस्यमहात्मनः ॥ २२ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
त्वरमाणोमहारथः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपूरयामाससर्वतः ॥ २३ ॥ अदृश्यंवीक्ष्यराजानंभारद्वाजस्यसायकैः ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतहतमेवयुधिष्ठिरं ॥ २४ ॥ के
चिच्चैनममन्यंततथैवविमुखीकृतं ॥ हतोराजेतिराजेंद्रब्राह्मणेनमहात्मना ॥ २५ ॥ सकृच्छ्रंपरमंप्राप्तोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ त्यक्त्वातत्कार्मुकंछिन्नंभारद्वाजेन
संयुगे ॥ २६ ॥ आददेन्यद्धनुर्दिव्यंभास्वरंवेगवत्तरं ॥ ततस्तान्सायकांस्तत्रद्रोणनुन्नान्सहस्रशः ॥ २७ ॥ चिच्छेदसमरेवीरस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ छित्वातुतान्श
रान्राजन्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २८ ॥ शक्तिंजग्राहसमरेगिरीणामपिदारिणीं ॥ स्वर्णदंडांमहाघोरामष्टघंटांभयावहां ॥ २९ ॥ समुत्क्षिप्यचतांहृष्टोननादबलव
द्बली ॥ नादेनसर्वभूतानित्रासयन्निवभारत ॥ ३० ॥ शक्तिंसमुद्यतांदृष्ट्वाधर्मराजेनसंयुगे ॥ स्वस्तिद्रोणायसहसासर्वभूतान्यथाब्रुवन् ॥ ३१ ॥ साराजभुजनिर्मुक्ता
निर्मुक्तोरगसन्निभा ॥ प्रज्वालयंतीगगनंदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ ३२ ॥ द्रोणांतिकमनुप्राप्तादीप्तास्यापन्नगीयथा ॥ तामापतंतींसहसादृष्ट्वाद्रोणोविशांपते
॥ ३३ ॥ प्रादुश्चक्रेततोब्राह्ममस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ तदस्त्रंभस्मसात्कृत्वातांशक्तिंघोरदर्शनां ॥ ३४ ॥ जगामस्यंदनंतूर्णंपांडवस्ययशस्विनः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजा
द्रोणास्त्रंतत्समुद्यतं ॥ ३५ ॥ अशामयन्महाप्राज्ञोब्रह्मास्त्रेणैवमारिष ॥ विध्वातंचरणेद्रोणंपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ ३६ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनचिच्छेदास्यमहद्धनुः ॥
तदपास्यधनुश्छिन्नंद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ३७ ॥ गदांचिक्षेपसहसाधर्मपुत्रायमारिष ॥ तामापतंतींसहसागदांदृष्ट्वायुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ गदामेवाग्रहीत्क्रुद्ध
श्चिक्षेपचपरंतप ॥ तेगदेसहसामुक्तेसमासाद्यपरस्परं ॥ ३९ ॥ संघर्षात्पावकंमुक्त्वासमेयातांमहीतले ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धोधर्मराजस्यमारिष ॥ ४० ॥ चतु
र्भिर्निशितैस्तीक्ष्णैर्हयान्जघ्नेशरोत्तमैः ॥ चिच्छेदैकेनभल्लेनधनुश्चेंद्रध्वजोपमं ॥ ४१ ॥ केतुमेकेनचिच्छेदपांडवंचार्दयत्त्रिभिः ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्य
युधिष्ठिरः ॥ ४२ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ बृहत्क्षत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तस्थावूर्ध्वभुजोराजाव्यायुधोभरतर्षभ ॥ विरथंतंसमालोक्यव्यायुधंचविशेषतः ॥ ४३ ॥ द्रोणोव्यमोहयच्छत्रून्सर्वसैन्यानिवाविभो ॥ मुंचंश्चेषुगणांस्ती क्ष्णान्लघुहस्तोदृढव्रतः ॥ ४४ ॥ अभिदुद्रावराजानंसिंहोमृगमिवोल्बणः ॥ तमभिद्रुतमालोक्यद्रोणेनामित्रघातिना ॥ ४५ ॥ हाहेतिसहसाशब्दःपांडूनांसम जायत ॥ हतोराजाहतोराजाभारद्वाजेनमारिष ॥ ४६ ॥ इत्यासीत्सुमहान्शब्दःपांडुसैन्यस्यभारत ॥ ततस्त्वरितमारुह्यसहदेवरथंनृपः ॥ अपायाज्जवनैरश्वैः कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरापयानेषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच बृहत्क्षत्रमथायांतंकैकेयंदृढविक्रमं ॥ क्षेमधूर्तिर्महाराजविव्याधोरसिमार्गणैः ॥ १ ॥ बृहत्क्षत्रस्तुतंराजानवत्यानतपर्वणां ॥ आजघ्नेत्वरितो राजन्द्रोणानीकविभित्सया ॥ २ ॥ क्षेमधूर्तिस्तुसंक्रुद्धःकैकेयस्यमहात्मनः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनह ॥ ३ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरेणानतपर्व णा ॥ विव्याधसमरेतूर्णंप्रवरंसर्वधन्विनां ॥ ४ ॥ अथान्यद्धनुरादायबृहत्क्षत्रोहसन्निव ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेक्षेमधूर्तिंमहारथं ॥ ५ ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननि शितेनच ॥ जहारनृपतेःकायाच्छिरोज्वलितकुंडलं ॥ ६ ॥ तच्छिन्नंसहसातस्यशिरःकुंचितमूर्धजं ॥ सकिरीटंमहींप्राप्यबभौज्योतिरिवांबरात् ॥ ७ ॥ तंनिह त्यरणेहृष्टोबृहत्क्षत्रोमहारथः ॥ सहसाभ्यपतत्सैन्यंतावकंपार्थकारणात् ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुंतथायांतंद्रोणहेतोःपराक्रमी ॥ वीरधन्वामहेष्वासोवारयामासभारत ॥ ९ ॥ तौपरस्परमासाद्यशरदंष्ट्रौतरस्विनौ ॥ शरैरनेकसाहस्रैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ १० ॥ तावुभौनरशार्दूलौयुयुधातेपरस्परं ॥ महावनेतीव्रमदौवारणावि वयूथपौ ॥ ११ ॥ गिरिगह्वरमासाद्यशार्दूलाविवरोषितौ ॥ युयुधातेमहावीर्यौपरस्परजिघांसया ॥ १२ ॥ तद्युद्धमासीत्तुमुलंप्रेक्षणीयंविशांपते ॥ सिद्धचार णसंघानांविस्मयाद्भुतदर्शनं ॥ १३ ॥ वीरधन्वाततःक्रुद्धोधृष्टकेतोःशरासनं ॥ द्विधाचिच्छेदभल्लेनप्रहसन्निवभारत ॥ १४ ॥ तदुत्सृज्यधनुश्छिन्नंचेदिराजो महारथः ॥ शक्तिंजग्राहविपुलांहेमदंडामयस्मयीं ॥ १५ ॥ तांतुशक्तिंमहावीर्यांदोर्भ्यामायम्यभारत ॥ चिक्षेपसहसायत्तोवीरधन्वरथंप्रति ॥ १६ ॥ तयातु वीरघातिन्याशक्त्यात्वभिहतोभृशं ॥ निर्भिन्नहृदयस्तूर्णंनिपपातरथान्महीं ॥ १७ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेत्रैगर्तानांमहारथे ॥ बलंतेभज्यतविभोपांडवेयैःस मंततः ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

Digitization by eGangotri

सहदेवेततःषष्टिंसायकान्दुर्मुखोऽक्षिपत्॥ ननादचमहानादंतर्जयन्पांडवंरणे ॥ १९ ॥ माद्रेयस्तुततःक्रुद्धोदुर्मुखंचशितैःशरैः ॥ भ्राताभ्रातरमायांतंविव्या
धप्रहसन्निव ॥ २० ॥ तंरणेरभसंदृष्ट्वासहदेवंमहाबलं ॥ दुर्मुखोनवभिर्बाणैस्ताडयामासभारत ॥ २१ ॥ दुर्मुखस्यतुभल्लेनच्छित्वाकेतुंमहाबलः ॥ जघा
नचतुरोवाहांश्चतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ अथापरेणभल्लेनपीतेननिशितेनह ॥ चिच्छेदसारथेःकायाच्छिरोज्वलितकुंडलं ॥ २३ ॥ क्षुरप्रेणचतीक्ष्णेन
कौरव्यस्यमहद्धनुः ॥ सहदेवोरणेछित्वातंचविव्याधपंचभिः ॥ २४ ॥ हताश्वंतुरथंत्यक्त्वादुर्मुखोविमनास्तदा ॥ आरुरोहरथंराजन्निरमित्रस्यभारत ॥
॥ २५ ॥ सहदेवस्ततःक्रुद्धोनिरमित्रंमहाहवे ॥ जघानपृतनामध्येभल्लेनपरवीरहा ॥ २६ ॥ सपपातरथोपस्थान्निरमित्रोजनेश्वरः ॥ त्रिगर्त्तराजस्यसुतोव्यथ
यंस्तववाहिनीं ॥ २७ ॥ तंतुहत्वामहाबाहुःसहदेवोव्यरोचत ॥ यथादाशरथीरामःखरंहत्वामहाबलं ॥ २८ ॥ हाहाकारोमहानासीत्त्रिगर्त्तानांजनेश्वर ॥ राजपु
त्रंहतंदृष्ट्वानिरमित्रंमहारथं ॥ २९ ॥ नकुलस्तेसुतंराजन्विकर्णंपृथुलोचनं ॥ मुहूर्त्ताज्जितवान्लोकेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३० ॥ सात्यकिंव्याघ्रदत्तस्तुशरैःसन्नत
पर्वभिः ॥ चक्रेऽदृश्यंसाश्वसूतंसध्वजंपृतनांतरे ॥ ३१ ॥ तान्निवार्यशरान्शूरःशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ साश्वसूतध्वजंबाणैर्व्याघ्रदत्तमपातयत् ॥ ३२ ॥ कुमारेनि
हतेतस्मिन्मागधस्यसुतेप्रभो ॥ मागधाःसर्वतोयत्तायुयुधानमुपाद्रवन् ॥ ३३ ॥ विसृजंतःशरांश्चैवतोमरांश्चसहस्रशः ॥ भिंदिपालांस्तथाप्रासान्मुद्गरान्मुस
लानपि ॥ ३४ ॥ अयोधयन्रणेशूराःसात्वतंयुद्धदुर्मदं ॥ तांस्तुसर्वान्सबलवान्सात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ ३५ ॥ नातिकृच्छ्राद्धसन्नेवविजिग्येपुरुषर्षभः ॥ मागधा
न्द्रवतोदृष्ट्वाहतशेषान्समंततः ॥ ३६ ॥ बलंतेभज्यतविभोयुयुधानशरार्दितं ॥ नाशयित्वारणेसैन्यंत्वदीयंमाधवोत्तमः ॥ ३७ ॥ विधुन्वानोधनुःश्रेष्ठंव्यभ्राज
तमहायशाः ॥ भज्यमानंबलंराजन्सात्वतेनमहात्मना ॥ ३८ ॥ नाभ्यवर्त्ततयुद्धायत्रासितंदीर्घबाहुना ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धःसहसोद्वृत्यचक्षुषी ॥ सात्यकिंस
त्यकर्माणंस्वयमेवाभिदुद्रुवे ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच द्रौपदेयान्महेष्वासान्सौमदत्तिर्महायशाः ॥ एकैकंपंचभिर्विद्ध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ १ ॥

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्रौपदेयानिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

तेपीडिताभृशंतेनरौद्रेणसहसाविभो ॥ प्रमूढानैवविविदुर्मृधेकृत्यंस्मकिंचन ॥ २ ॥ नाकुलिश्चशतानीकःसौमदत्तिंनरर्षभं ॥ द्वाभ्यांविध्वानदद्धृष्टःशराभ्यांश
त्रुकर्शनः ॥ ३ ॥ तथेतरेरणेयत्तास्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ विव्यधुःसमरेतूर्णंसौमदत्तिममर्षणं ॥ ४ ॥ सतान्प्रतिमहाराजचिक्षेपपंचसायकान् ॥ एकैकंत्वद्दिचा
जघ्नेएकैकेनमहायशाः ॥ ५ ॥ ततस्तेभ्रातरःपंचशरैर्विद्धामहात्मना ॥ परिवार्यरणेवीरंविव्यधुःसायकैर्भृशं ॥ ६ ॥ आर्जुनिस्तुहयांस्तस्यचतुर्भिर्निशितैःशरैः॥
प्रेषयामाससंक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ ७ ॥ भैमसेनिर्धनुश्छित्वासौमदत्तेर्महात्मनः ॥ ननादबलवन्नादंविव्याधचशितैःशरैः ॥ ८ ॥ यौधिष्ठिरिर्ध्वजंतस्य
च्छित्वाभूमावपातयत् ॥ नाकुलिश्चाथयंतारंरथनीडादपाहरत् ॥ ९ ॥ साहदेविस्तुतंज्ञात्वाभ्रातृभिर्विमुखीकृतं ॥ क्षुरप्रेणशिरोराजन्निचकर्तमहात्मनः ॥ १० ॥
तच्छिरोन्यपतद्भूमौतपनीयविभूषितं॥ भ्राजयत्तंरणोद्देशंबालसूर्यसमप्रभं ॥ ११ ॥ सौमदत्तेःशिरोदृष्ट्वानिहतंतन्महात्मनः॥ वित्रस्तास्तावकाराजन्प्रदुद्रुवुरने
कधा ॥ १२ ॥ अलंबुषस्तुसमरेभीमसेनंमहाबलं ॥ योधयामाससंक्रुद्धोलक्ष्मणंरावणिर्यथा ॥ १३ ॥ संप्रयुद्धौरणेदृष्ट्वातावुभौनरराक्षसौ ॥ विस्मयःसर्वभूता
नांप्रहर्षःसमजायत ॥ १४ ॥ आर्ष्यश्रृंगिततोभीमोनवभिर्निशितैःशरैः ॥ विव्याधप्रहसन्राजन्राक्षसेंद्रममर्षणं ॥ १५ ॥ तद्रक्षःसमरेविद्धंकृत्वानादंभयाव
हं ॥ अभ्यद्रवत्ततोभीमंयेचतस्यपदानुगाः ॥ १६ ॥ सभीमंपंचभिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ भैमान्परिजघानाशुरथांस्त्रिशतमाहवे ॥ १७ ॥ पुनश्चतुःशता
न्हत्वाभीमंविव्याधपत्रिणा ॥ सोतिविद्धस्तथाभीमोराक्षसेनमहाबलः ॥ १८ ॥ निपपातरथोपस्थेमूर्छयाभिपरिप्लुतः ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांमारुतिःक्रोधमूर्च्छि
तः ॥ १९ ॥ विकृष्यकार्मुकंघोरंभारसाधनमुत्तमं ॥ अलंबुषंशरैस्तीक्ष्णैरर्दयामाससर्वतः ॥ २० ॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्नीलांजनचयोपमः ॥ शुशुभेसर्वतोरा
जन्प्रफुल्लइवकिंशुकः ॥ २१ ॥ सवध्यमानःसमरेभीमचापच्युतैःशरैः ॥ स्मरन्भ्रातृवधंचैवपांडवेनमहात्मना ॥ २२ ॥ घोरंरूपमथोकृत्वाभीमसेनमभाषत ॥ ति
ष्ठेदानींरणेपार्थपश्यमेद्यपराक्रमं ॥ २३ ॥ बकोनामसुदुर्बुद्धेराक्षसप्रवरोबली ॥ परोक्षंममतद्वृत्तंयद्भ्रातामेहतस्त्वया ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाततोभीममंतर्धानंगतस्त
दा ॥ महताशरवर्षेणभृशंतंसमवाकिरत् ॥ २५ ॥ भीमस्तुसमरेराजन्नदृश्येराक्षसेतदा ॥ आकाशंपूरयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ सवध्यमानोभीमे
ननिमेषाद्रथमास्थितः ॥ जगामधरणींचैवक्षुद्रःखंसहसागमत् ॥ २७ ॥

बृहत्वृहन् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ऋष्टीःऋष्टयः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटी

उच्चावचानिरूपाणिचकारसुबहूनिच ॥ अणुर्बृहत्पुनःस्थूलोनादान्मुंचन्निवांबुदः ॥ २८ ॥ उच्चावचास्तथावाचोव्याजहारसमंततः ॥ निपेतुर्गगनाच्चैवशरधाराःसहस्रशः ॥ २९ ॥ शक्तयःकणपाःप्रासाःशूलपट्टिशतोमराः ॥ शतघ्न्यःपरिघाश्चैवभिंदिपालाःपरश्वधाः ॥ ३० ॥ शिलाःखड्गागुडाश्चैवऋष्टीर्वज्राणिचैव ह ॥ साराक्षसविसृष्टातुशस्त्रवृष्टिःसुदारुणा ॥ ३१ ॥ जघानपांडुपुत्रस्यसैनिकान्रणमूर्धनि ॥ तेनपांडवसैन्यानांसूदितायुधिवारणाः ॥ ३२ ॥ हयाश्चबहवोराजन्पत्तयश्चतथापुनः ॥ रथेभ्योरथिनःपेतुस्तस्यनुन्नाःस्मसायकैः ॥ ३३ ॥ शोणितोदांरथावर्तांहस्तिग्राहसमाकुलां ॥ छत्रहंसांकर्दमिनींबाहुपन्नगसंकुलां ॥ ३४ ॥ नदींप्रावर्त्तयामासरक्षोगणसमाकुलां ॥ वहंतींबहुधाराजंश्चेदिपंचालसृंजयान् ॥ ३५ ॥ तंतथासमरेराजन्विचरंतमभीतवत् ॥ पांडवाभृशसंविग्नाःप्रापश्यंस्तस्यविक्रमं ॥ ३६ ॥ तावकानांतुसैन्यानांप्रहर्षःसमजायत ॥ वादित्रनिनदश्चोग्रःसुमहान्रोमहर्षणः ॥ ३७ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतवसैन्यस्यपांडवः ॥ नामृष्यतयथानागस्तलशब्दंसमीरितं ॥ ३८ ॥ ततःक्रोधाभिताम्राक्षोनिर्दहन्निवपावकः ॥ संदधेत्वाष्ट्रमस्त्रंसस्वयंत्वष्टेवमारुतिः ॥ ३९ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रादुरासन्समंततः ॥ तैःशरैस्तवसैन्यस्यविद्रवःसुमहानभूत् ॥ ४० ॥ तदस्त्रंप्रेरितंतेनभीमसेनेनसंयुगे ॥ राक्षसस्यमहामायांहत्वाराक्षसमार्दयत् ॥ ४१ ॥ सवध्यमानोबहुधाभीमसेनेनराक्षसः ॥ संत्यज्यसमरेभीमंद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ ४२ ॥ तस्मिंस्तुनिर्जितेराजन्राक्षसेंद्रेमहात्मना ॥ अनादयन्सिंहनादैःपांडवाःसर्वतोदिशं ॥ ४३ ॥ अपूजयन्मारुतिंचसंहृष्टास्तेमहाबलं ॥ प्रह्लादंसमरेजित्वायथाशक्रंमरुद्गणाः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअलंबुषपराजयेअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अलंबुषंतथायुद्धेविचरंतमभीतवत् ॥ हैडिंबिःप्रययौतूर्णंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ १ ॥ तयोःप्रतिभयंयुद्धमासीद्राक्षससिंहयोः ॥ कुर्वतोर्विविधामायाःशक्रशंबरयोरिव ॥ २ ॥ अलंबुषोभृशंक्रुद्धोघटोत्कचमताडयत् ॥ तयोर्युद्धंसमभवद्रक्षोग्रामणिमुख्ययोः ॥ ३ ॥ यादृगेवपुरावृत्तंरामरावणयोःप्रभो ॥ घटोत्कचस्तुविंशत्यानाराचानांस्तनांतरे ॥ ४ ॥ अलंबुषमथोविध्वासिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ तथैवालंबुषोराजन्हैडिंबिंयुद्धदुर्मदं ॥ ५ ॥

कायांअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अलंबुषमिति ॥ १ ॥ २ ॥ रक्षोग्रामणिमुख्ययोःरक्षःपतिप्रधानयोः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मर्त्यधर्मंमरणयोग्यतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ आक्षिपत्त्य

विध्वाविध्वानदद्द्दृष्टःपूरयन्खंसमंततः ॥ तथातौभृशसंक्रुद्धौराक्षसेंद्रौमहाबलौ ॥ ६ ॥ निर्विशेषमयुध्येतांमायाभिरितरेतरं ॥ मायाशतसृजौनित्यंमोहयं
तौपरस्परं ॥ ७ ॥ मायायुद्धेषुकुशलौमायायुद्धमयुध्यतां ॥ यांयांघटोत्कचोयुद्धेमायांदर्शयतेनृप ॥ ८ ॥ तांतामलंबुषोराजन्माययैवनिजघ्निवान् ॥ तंतथायु
ध्यमानंतुमायायुद्धविशारदं ॥ ९ ॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंदृष्ट्वाक्रुध्यंतपांडवाः ॥ तएनंभृशसंविग्नाःसर्वतःप्रवरारथैः ॥ १० ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाभीमसेनादयो
नृप ॥ तएनंकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ ११ ॥ सर्वतोव्यकिरन्बाणैरुल्काभिरिवकुंजरं ॥ सतेषामस्त्रवेगंतंप्रतिहत्यास्त्रमायया ॥ १२ ॥ तस्माद्रथव्रजान्मुक्तो
वनदाहादिवद्विपः ॥ सविस्फार्यधनुर्घोरमिंद्राशनिसमस्वनं ॥ १३ ॥ मारुतिंपंचविंशत्याभैमसेनिंचपंचभिः ॥ युधिष्ठिरंत्रिभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः ॥ १४ ॥
नकुलंचत्रिसप्तत्याद्रौपदेयांश्चमारिष ॥ पंचभिःपंचभिर्विध्वाघोरंनादंननादह ॥ १५ ॥ तंभीमसेनोनवभिःसहदेवस्तुपंचभिः ॥ युधिष्ठिरःशतेनैवराक्षसंप्रत्य
विध्यत ॥ १६ ॥ नकुलस्तुचतुःषष्ट्याद्रौपदेयास्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ हैडिंबोराक्षसंविध्वायुद्धेपंचाशताशरैः ॥ १७ ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्याननादचमहाबलः ॥ तस्यनादे
नमहताकंपितेयंवसुंधरा ॥ १८ ॥ सपर्वतवनाराजन्सपादपजलाशया ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासैःसर्वतस्तैर्महारथैः ॥ १९ ॥ प्रतिविव्याधतान्सर्वान्पंचभिःपंच
भिःशरैः ॥ तंक्रुद्धंराक्षसंयुद्धेप्रतिक्रुद्धस्तुराक्षसः ॥ २० ॥ हैडिंबोभरतश्रेष्ठशरैर्विव्याधसप्तभिः ॥ सोतिविद्धोबलवताराक्षसेंद्रोमहाबलः ॥ २१ ॥ व्यसृजत्साय
कांस्तूर्णंरुक्मपुंखान्शिलाशितान् ॥ तेशरानतपर्वाणोविविशूराक्षसंतदा ॥ २२ ॥ रुषिताःपन्नगायद्वद्गिरिशृंगंमहाबलाः ॥ ततस्तेपांडवाराजन्समंतान्निशि
तान्शरान् ॥ २३ ॥ प्रेषयामासुरुद्विग्नाहैडिंबश्चघटोत्कचः ॥ सविध्यमानःसमरेपांडवैर्जितकाशिभिः ॥ २४ ॥ मर्त्यधर्ममनुप्राप्तःकर्तव्यंनान्वपद्यत ॥ ततःस
मरशौंडोवैभैमसेनिर्महाबलः ॥ २५ ॥ समीक्ष्यतदवस्थंतंवधायास्यमनोदधे ॥ वेगंचक्रेमहांतंचराक्षसेंद्ररथंप्रति ॥ २६ ॥ दग्धाद्रिकूटशृंगाभंभिन्नांजनचयोप
मं ॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यक्रुद्धोहैडिंबिराक्षिपत् ॥ २७ ॥ उद्ववर्हरथाच्चापिपन्नगंगरुडोयथा ॥ समुत्क्षिप्यचबाहुभ्यामाविध्यचपुनःपुनः ॥ २८ ॥ निष्पिपेषक्षितौक्षिप्रंपू
र्णकुंभमिवाश्मनि ॥ बललाघवसंपन्नःसंपन्नोविक्रमेणच ॥ २९ ॥ भैमसेनीरणेक्रुद्धःसर्वसैन्यान्यभीषयत् ॥ सविस्फारितसर्वांगश्चूर्णितास्थिर्विभीषणः ॥ ३० ॥

हीतवान् ॥ २७ ॥ आविध्यभ्रामयित्वा ॥ २८ ॥ २९ ॥ विस्फारितानिपृथग्भूतानिसर्वांगानियस्य ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३१॥३२॥ ३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ भुवनंस्वर्लोकं ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

घटोत्कचेनवीरेणहतःशालकटंकटः ॥ ततःसुमनसःपार्थाहतेतस्मिन्निशाचरे ॥ ३१ ॥ चुक्रुशुःसिंहनादांश्चवासांस्याधुधुवुश्चह ॥ तावकाश्चहतंदृष्ट्वाराक्षसें द्रंमहाबलं॥ ३२ ॥ अलंबुषंतथाशूराविशीर्णमिवपर्वतं॥ हाहाकारमकार्षुश्चसैन्यानिभरतर्षभ॥ ३३ ॥ जनाश्चतंददृशिरेरक्षःकौतूहलान्विताः॥ यदृच्छयानि पतितंभूमावंगारकंयथा ॥ ३४ ॥ घटोत्कचस्तुतद्धत्वारक्षोबलवतांवरं ॥ मुमोचबलवन्नादंबलंहत्वेववासवः ॥ ३५ ॥ सपूज्यमानःपितृभिःसबांधवैर्घटो त्कचःकर्मणिदुष्करेकृते ॥ रिपुंनिहत्याभिननंदवैतदात्यलंबुषंपक्कमलंबुषंयथा ॥ ३६ ॥ ततोनिनादःसुमहान्समुत्थितःसशंखनानाविधबाणघोषवान् ॥ निशम्यतंप्रत्यनदंस्तुपाडवास्ततोध्वनिर्भुवनपथास्पृशद्भृशं ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअलंबुषवधेनवाधिकशततमो ऽध्यायः॥१०९॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजंकथंयुद्धेयुयुधानोन्यवारयत् ॥ संजयाचक्ष्वतत्त्वेनपरंकौतूहलंहिमे ॥ १ ॥ संजयउवाच श्रृणुराजन्महाप्राज्ञसंग्राममंलोमहर्षणं ॥ द्रोणस्यपांडवैःसार्धंयुयुधानपुरोगमैः ॥२॥ वध्यमानंबलंदृष्ट्वायुयुधानेनमारिष॥ अभ्यद्रवत्स्वयंद्रो णःसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ३ ॥ तमापतंतंसहसाभारद्वाजंमहारथं॥ सात्यकिःपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ ४ ॥ द्रोणोपियुधिविक्रांतोयुयुधानंसमाहि तः॥ अविध्यत्पंचभिस्तूर्णंहेमपुंखैःशरैःशितैः ॥ ५ ॥ तेवर्मभित्वासुदृढंद्विषत्पिशितभोजनाः॥ अभ्ययुर्धरणींराजन्श्वसंतइवपन्नगाः ॥६॥ दीर्घबाहुरभिक्रुद्ध स्तोत्रार्दितइवद्विपः॥ द्रोणंपंचाशताविध्यन्नाराचैरग्निसन्निभैः॥ ७॥ भारद्वाजोरणेविद्धोयुयुधानेनसत्वरं ॥ सात्यकिंबहुभिर्बाणैर्यतमानमविध्यत ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहेष्वासोभूयएवमहाबलः॥ सात्वतंपीडयामासशरेणानतपर्वणा ॥ ९ ॥ सवध्यमानःसमरेभारद्वाजेनसात्यकिः ॥ नान्वपद्यतकर्तव्यंकिंचिदेवविशांपते ॥ १० ॥ विषण्णवदनश्चापियुयुधानोभवन्नृप ॥ भारद्वाजंरणेदृष्ट्वाविसृजंतंशितान्शरान् ॥ ११ ॥ तंतुसंप्रेक्ष्यतेपुत्राःसैनिकाश्चविशांपते ॥ प्रहृष्टम नसोभूत्वासिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ १२ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंपीड्यमानंचमाधवं ॥ युधिष्ठिरोब्रवीद्राजासर्वसैन्यानिभारत ॥ १३ ॥ एषवृष्णिवरोवीरःसात्यकिः सत्यविक्रमः ॥ ग्रस्यतेयुधिवीरेणभानुमानिवराहुणा ॥ १४ ॥ अभिद्रवतगच्छध्वंसात्यकिर्यत्रयुध्यते॥ धृष्टद्युम्नंचपांचाल्यमिदमाहजनाधिपः॥ १५॥

भारद्वाजमिति ॥ १ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥२८ ॥ तस्मिन्नवसरे ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥

अभिद्रवन्नुतंद्रोणंकिमुतिष्ठसिपार्षत ॥ नपश्यसिभयंद्रोणाद्घोरंनःसमुपस्थितं ॥ १६ ॥ असौद्रोणोमहेष्वासोयुयुधानेनसंयुगे ॥ क्रीडतेसूत्रबद्धेनपक्षिणाबा
लकोयथा ॥ १७ ॥ तत्रैवसर्वेगच्छंतुभीमसेनपुरोगमाः ॥ त्वयैवसहिताःसर्वेयुयुधानरथंप्रति ॥ १८ ॥ पृष्ठतोनुगमिष्यामित्वामहंसहसैनिकः ॥ सात्यकिंमो
क्षयस्वाद्ययमदंष्ट्रांतरंगतं ॥ १९ ॥ एवमुक्त्वाततोराजासर्वसैन्येनभारत ॥ अभ्यद्रवद्रणेद्रोणंयुयुधानस्यकारणात् ॥ २० ॥ तत्रारावोमहानासीद्द्रोणमेकंयुयुत्स
तां ॥ पांडवानांचभद्रंतेसृंजयानांचसर्वशः ॥ २१ ॥ तेसमेत्यनरव्याघ्राभारद्वाजंमहारथं ॥ अभ्यवर्षन्शरैस्तीक्ष्णैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २२ ॥ स्मयन्नेवतुता
न्वीरान्द्रोणःप्रत्यग्रहीत्स्वयं ॥ अतिथीनागतान्यद्वत्सलिलेनासनेनच ॥ २३ ॥ तर्पितास्तेशरैस्तस्यभारद्वाजस्यधन्विनः ॥ आतिथेयंगृहंप्राप्यनृपतेऽतिथयोयथा
॥ २४ ॥ भारद्वाजंचतेसर्वेनशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तंसहस्रांशुमिवप्रभो ॥ २५ ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्द्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ अतापयच्छरव्रा
तैर्गभस्तिभिरिवांशुमान् ॥ २६ ॥ वध्यमानामहाराजपांडवाःसृंजयास्तथा ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकमग्नाइवद्विपाः ॥ २७ ॥ द्रोणस्यचव्यदृश्यंतविसर्पंतोम
हाशराः ॥ गभस्तयइवार्कस्यप्रतपंतःसमंततः ॥ २८ ॥ तस्मिन्द्रोणेननिहताःपंचालाःपंचविंशतिः ॥ महारथाःसमाख्याताधृष्टद्युम्नस्यसंमताः ॥ २९ ॥ पांडूनां
सर्वसैन्येषुपंचालानांतथैवच ॥ द्रोणंस्मददृशुःशूरंविनिघ्नंतंवरान्वरान् ॥ ३० ॥ केकयानांशतंहत्वाविद्राव्यचसमंततः ॥ द्रोणस्तस्थौमहाराजव्यादितास्यइ
वांतकः ॥ ३१ ॥ पंचालान्सृंजयान्मत्स्यान्केकयांश्चनराधिप ॥ द्रोणोऽजयन्महाबाहुःशतशोथसहस्रशः ॥ ३२ ॥ तेषांसमभवच्छब्दोविद्धानांद्रोणसायकैः ॥
वनौकसामिवारण्येव्याप्तानांधूमकेतुना ॥ ३३ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाःपितरश्चाब्रुवन्नृप ॥ एतेद्रवंतिपंचालाःपांडवाश्चससैनिकाः ॥ ३४ ॥ तंतथासमरेद्रोणंनि
घ्नंतंसोमकान्रणे ॥ नचाप्यभियुःकेचिदपरेनैवविव्यधुः ॥ ३५ ॥ वर्त्तमानेतथारौद्रेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अशृणोत्सहसापार्थःपांचजन्यस्यनिःस्वनं ॥ ३६ ॥
पूरितोवासुदेवेनशंखराट्स्वनतेभृशं ॥ युध्यमानेषुवीरेषुसैंधवस्याभिरक्षिषु ॥ ३७ ॥ नदत्सुधार्त्तराष्ट्रेषुविजयस्यरथंप्रति ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषेविप्रनष्टे
समंततः ॥ ३८ ॥ कश्मलाभिहतोराजाचिंतयामासपांडवः ॥ ननूनंस्वस्तिपार्थाययथानदतिशंखराट् ॥ ३९ ॥ कौरवाश्चयथाहृष्टाविनदंतिमुहुर्मुहुः ॥ एवं
संचिंतयित्वातुव्याकुलेनांतरात्मना ॥ ४० ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कृत्यस्यजयद्रथवधस्यअनंतरापेक्षीअविघ्नाकांक्षी ॥ ४१ ॥ यःसधर्मोमैत्रीलक्षणः सांपरायेआपत्काले ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ वयस्यस्यस्निग्धस्य सहायार्थंसहायप्रयोजनं ॥ ४७॥

अजातशत्रुःकौंतेयःसात्वतंप्रत्यभाषत॥ बाष्पगद्गदयावाचामुत्यमानोमुहुर्मुहुः॥ कृत्यस्यानंतरापेक्षीशैनेयंशिनिपुंगवं॥ ४१ ॥ युधिष्ठिरउवाच यः सधर्मःपुरादृष्टःसद्भिःशैनेयशाश्वतः ॥ सांपरायेसुहृत्कृत्येतस्यकालोयमागतः ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वपिचयोधेषुचिंतयन्शिनिपुंगव॥ त्वत्तःसुहृत्तमंकंचिन्नाभिजानामिसात्यके॥ ४३ ॥ योहिप्रीतमनानित्यंयश्चनित्यमनुव्रतः॥ सकार्येसांपरायेतुनियोज्यइतिमेमतिः ॥ ४४ ॥ यथाचकेशवोनित्यंपांडवानांपरायणं॥ तथात्वमपिवार्ष्णेयकृष्णतुल्यपराक्रमः॥ ४५ ॥ सोहंभारंसमाधास्येत्वयितंवोढुमर्हसि ॥ अभिप्रायंचमेनित्यंनवृथाकर्तुमर्हसि ॥ ४६ ॥ सत्वंभ्रातुर्वयस्यस्यगुरोरपिचसंयुगे॥ कुरुकृच्छ्रेसहायार्थमर्जुनस्यनरर्षभ॥४७॥ त्वंहिसत्यव्रतःशूरोमित्राणामभयंकरः॥ लोकेविख्यायसेवीरकर्मभिःसत्यवागिति॥४८॥ योहिशैनेयमित्रार्थेयुध्यमानस्त्यजेत्तनुं ॥ पृथिवींचद्विजातिभ्योयोदद्यात्ससमोभवेत्॥ ४९॥ श्रुताश्चबहवोस्माभीराजानोयेदिवंगताः ॥ दत्वेमांपृथिवींकृत्स्नांब्राह्मणेभ्योयथाविधि॥ ५० ॥ एवंत्वामपिधर्मात्मन्प्रयाचेहंकृतांजलिः॥ पृथिवीदानतुल्यंस्यादधिकंवाफलंविभो ॥ ५१ ॥ एकएवसदाकृष्णोमित्राणामभयंकरः॥ रणेसंत्यजतिप्राणान्द्वितीयस्त्वंचसात्यके॥ ५२॥ विक्रांतस्यचवीरस्ययुद्धेप्रार्थयतोयशः॥ शूरएवसहायःस्यान्नेतरःप्राकृतोजनः॥५३॥ ईदृशेतुपरामर्देवर्त्तमानस्यमाधव॥ त्वदन्योहिरणेगोप्ताविजयस्यनविद्यते॥ ५४॥ श्लाघन्नेवहिकर्माणिशतशस्तवपांडवः ॥ ममसंजनयन्हर्षंपुनःपुनरकीर्त्तयत् ॥ ५५॥ लघुहस्तश्चित्रयोधीतथालघुपराक्रमः॥प्राज्ञःसर्वास्त्रविच्छूरोमुह्यतेनचसंयुगे॥५६॥महास्कंधोमहोरस्कोमहाबाहुर्महाहनुः॥ महाबलोमहावीर्यःसमहात्मामहारथः॥५७॥ शिष्योममसखाचैवप्रियोस्याहंप्रियश्चमे॥ युयुधानःसहायोमेप्रमथिष्यतिकौरवान्॥५८॥ अस्मदर्थंचराजेंद्रसंनह्येद्यदिकेशवः॥ रामोवाप्यनिरुद्धोवाप्रद्युम्नोवामहारथः॥ ५९ ॥ गदोवासारणोवापिसांबोवासहवृष्णिभिः ॥ सहायार्थंमहाराजसंग्रामोत्तममूर्धनि॥ ६० ॥तथाप्यहंनरव्याघ्रंशैनेयंसत्यविक्रमं॥साहाय्येविनियोक्ष्यामिनास्तिमेन्योहितत्समः॥ ६१॥ इतिद्वैतवनेतातमामुवाचधनंजयः॥ परोक्षेत्वद्गुणांस्तथ्यान्कथयन्नार्यसंसदि॥ ॥ ६२॥ तस्यत्वमेवंसंकल्पंनवृथाकर्तुमर्हसि॥ धनंजयस्यवार्ष्णेयममभीमस्यचोभयोः॥ ६३॥

सत्यव्रतोदृढनिश्चयः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६४ ॥ उपप्लवेविमर्दे ॥ ६५ ॥ सख्यादेरनुरूपमित्यनेनान्वयः ॥ ६६ ॥ सत्यस्यांगीकारस्यअनुकंपार्थमर्जुनानुपालननिमित्तं ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५॥

यच्चापितीर्थानिचरन्नगच्छंद्वारकांप्रति ॥ तत्राहमपितेभक्तिमर्जुनंप्रतिदृष्टवान् ॥ ६४ ॥ नतत्सौहृदमन्येषुमयाशैनेयलक्षितं ॥ यथात्वमस्मान्भजसेवर्त्तमा नानुपप्लवे ॥ ६५ ॥ सोभिजात्याचभक्त्याचसख्यस्याचार्यकस्यच ॥ सौहृदस्यचवीर्यस्यकुलीनत्वस्यमाधव ॥ ६६ ॥ सत्यस्यचमहाबाहोअनुकंपार्थमेवच ॥ अनुरूपंमहेष्वासकर्मत्वंकर्त्तुमर्हसि ॥ ६७ ॥ सुयोधनोहिसहसागतोद्रोणेनदंशितः ॥ पूर्वमेवानुयातास्तेकौरवाणांमहारथाः ॥ ६८ ॥ सुमहान्निनदश्चैवश्रूय तेविजयंप्रति ॥ सशैनेयजवेनाशुगंतुमर्हसिमानद ॥ ६९ ॥ भीमसेनोवयंचैवसंयत्ताःसहसैनिकाः ॥ द्रोणमावारयिष्यामोयदित्वांप्रतियास्यति ॥ ७० ॥ प श्यशैनेयसैन्यानिद्रवमाणानिसंयुगे ॥ महांतंचरणेशब्दंदीर्यमाणांचभारतीं ॥ ७१ ॥ महामारुतवेगेनसमुद्रमिवपर्वसु ॥ धार्त्तराष्ट्रबलंतातविक्षिप्तंसव्यसा चिना ॥ ७२ ॥ रथैर्विपरिधावद्भिर्मनुष्यैश्चहयैश्चह ॥ सैन्यंरजःसमुद्धूतमेतत्संपरिवर्त्तते ॥ ७३ ॥ संवृतःसिंधुसौवीरैर्नखरप्रासयोधिभिः ॥ अत्यंतोपचितैःशूरैः फाल्गुनःपरवीरहा ॥ ७४ ॥ नैतद्बलमसंवार्यशक्योजेतुंजयद्रथः ॥ एतेहिसैंधवस्यार्थेसर्वेसंत्यक्तजीविताः ॥ ७५ ॥ शरशक्तिध्वजवरंहयनागसमाकुलं ॥ पश्यै तद्धार्त्तराष्ट्राणामनीकंसुदुरासदं ॥ ७६ ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषंशंखशब्दांश्चपुष्कलान् ॥ सिंहनादरवांश्चैवरथनेमिस्वनांस्तथा ॥ ७७ ॥ नागानांशृणुशब्दंचप त्तीनांचसहस्रशः ॥ सादिनांद्रवतांचैवशृणुकंपयतांमहीं ॥ ७८ ॥ पुरस्तात्सैंधवानीकंद्रोणानीकंचपृष्ठतः ॥ बहुत्वाद्धिनरव्याघ्रदेवेंद्रमपिपीडयेत् ॥ ७९ ॥ अपर्य तेबलेमग्नोजत्व्यादपिचजीवितं ॥ तस्मिंश्चनिहतेयुद्धेकथंजीवेतमादृशः ॥ ८० ॥ सर्वथाहमनुप्राप्तःसुकृच्छ्रंत्वयिजीवति ॥ श्यामोयुवागुडाकेशोदर्शनीयश्च पांडवः ॥ ८१ ॥ लघ्वस्त्रश्चित्रयोधीचप्रविष्टस्तातभारतीं ॥ सूर्योदयेमहाबाहुर्दिवसश्चातिवर्त्तते ॥ ८२ ॥ तन्नजानामिवार्ष्णेययदिजीवतिवानवा ॥ कुरूणां चापितत्सैन्यंसागरप्रतिमंमहत् ॥ ८३ ॥ एकएवचबीभत्सुःप्रविष्टस्तातभारतीं ॥ अविषह्यांमहाबाहुःसुरैरपिमहाहवे ॥ ८४ ॥ नहिमेवर्त्ततेबुद्धिरद्ययुद्धेकथं चन ॥ द्रोणोपिरभसोयुद्धेममपीडयतेबलं ॥ ८५ ॥ प्रत्यक्षंतेमहाबाहोयथासौचरतिद्विजः ॥ युगपच्चसमेतानांकार्याणांत्वंविचक्षणः ॥ ८६ ॥ महार्थंलघुसं युक्तंकर्तुमर्हसिमानद ॥ तस्यमेसर्वकार्येषुकार्यमेतन्मतंमहत् ॥ ८७ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ महार्थंमहांतमर्थं लघुसंयुक्तमविलंबसंपन्नं ॥ ८७ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ वीरतायामुत्साहकारणत्वे ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ संभावनाऽस्तिताज्ञानंकुलशीलश्रुतादिषु ॥ ९६ ॥ विभीतवदभीतः ॥ ९७ ॥ अनवस्थानमस्थैर्यं ॥

अर्जुनस्यपरित्राणंकर्त्तव्यमितिसंयुगे॥ नाहंशोचामिदाशार्हगोप्तारंजगतःपतिं ॥ ८८ ॥ सहिशक्तोरणेतातत्रीन्लोकानपिसंगतान्॥ विजेतुंपुरुषव्याघ्रःसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ ८९ ॥ किंपुनर्धार्त्तराष्ट्रस्यबलमेतत्सुदुर्बलं॥ अर्जुनस्त्वेषवार्ष्णेयपीडितोबहुभिर्युधि॥ ९० ॥ प्रजह्यात्समरेप्राणांस्तस्माद्विंदामिकश्मलं ॥ तस्यत्वंपदवींगच्छगच्छेयुस्त्वादृशायथा॥ ९१ ॥ तादृशस्येदृशेकालेमादृशेनाभिनोदितः ॥ रणेवृष्णिप्रवीराणांद्वावेवातिरथौस्मृतौ ॥ ९२॥ प्रद्युम्नश्चमहाबाहुस्त्वंचसात्वतविश्रुतः॥ अस्त्रेनारायणसमःसंकर्षणसमोबले॥ ९३॥ वीरतायांनरव्याघ्रधनंजयसमोह्यसि ॥ भीष्मद्रोणावतिक्रम्यसर्वयुद्धविशारदं॥ ९४॥ त्वामेवपुरुषव्याघ्रंलोकेसंतःप्रचक्षते॥ नाशक्यंविद्यतेलोकेसात्यकेरितिमाधव॥ ९५ ॥ तत्त्वांयदभिवक्ष्यामितत्कुरुष्वमहाबल ॥ संभावनाहिलोकस्यममपार्थस्यचोभयोः॥ ९६॥ नान्यथातांमहाबाहोसंप्रकर्त्तुमिहार्हसि॥ परित्यज्यप्रियान्प्राणान्रणेचरविभीतवत्॥ ९७॥ नहिशैनेयदाशार्हारणेरक्षंतिजीवितं॥ अयुद्धमनवस्थानंसंग्रामेचपलायनं॥ ९८॥ भीरूणामसतांमार्गोनैषदाशार्हसेवितः॥ तवार्जुनोगुरुस्तातधर्मात्माशिनिपुंगव॥ ९९॥ वासुदेवोगुरुश्चापितवपार्थस्यधीमतः॥ कारणद्वयमेतद्धिजानंस्त्वामहमब्रुवं ॥ १०० ॥ मावमंस्थावचोमह्यंगुरुस्तवगुरोर्ह्यहं॥ वासुदेवमतंचैवममचैवार्जुनस्यच॥ १०१ ॥ सत्यमेतन्मयोक्तंतेयाहियत्रधनंजयः॥ एतद्वचनमाज्ञायममसत्यपराक्रम॥ २ ॥ प्रविशैतद्बलंतातधार्त्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः ॥ प्रविश्यचयथान्यायंसंगम्यचमहारथैः॥ यथार्हमात्मनःकर्मरणेसात्वतदर्शय॥१०३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरवाक्येदशाधिकशततमोऽध्यायः॥११०॥

॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच प्रीतियुक्तंचहृद्यंचमधुराक्षरमेवच॥ कालयुक्तंचचित्रंचन्याय्यंयच्चापिभाषितुं॥ १ ॥ धर्मराजस्यतद्वाक्यंनिशम्यशिनिपुंगवः॥ सात्यकिर्भरतश्रेष्ठप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं॥२॥ श्रुतंतेगदतोवाक्यंसर्वमेतन्मयाच्युत॥ न्याययुक्तंचचित्रंचफाल्गुनार्थेयशस्करं॥ ३ ॥ एवंविधेतथाकालेमादृशंप्रेक्ष्यसंमतं ॥ वक्तुमर्हसिराजेंद्रयथापार्थंतथैवमां ॥ ४ ॥ नमेधनंजयस्यार्थेप्राणारक्ष्याःकथंचन ॥ त्वत्प्रयुक्तःपुनरहंकिन्नकुर्यांमहाहवे॥ ५॥ लोकत्रयंयोधयेयंसदेवासुरमानुषं॥ त्वत्प्रयुक्तोनरेंद्रेहकिमुतैतत्सुदुर्बलं॥ ६॥

॥ ९८ ॥ ९९॥१००॥१०१॥१०२॥१०३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ ॥७॥ ॥७॥ प्रीतियुक्तमिति ॥१॥ २ ॥ ३ ॥ संमतमनुरक्तं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अभिपरीतोयंत्रितः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ एवमीदृश्यामपिकार्यगतौ समाधायनिक्षिप्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ एवंगतेग्रहणंप्राप्ते ॥ १८ ॥ व्यक्तंकदाचित् ॥

सुयोधनवलंत्वद्ययोधयिष्येसमंततः॥ विजेष्येचरणेराजन्सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ७ ॥ कुशल्यहंकुशलिनंसमासाद्यधनंजयं ॥ हतेजयद्रथेराजन्पुनरेष्यामितेंति
कं ॥ ८ ॥ अवश्यंतुमयासर्वंविज्ञाप्यस्त्वंनराधिप॥ वासुदेवस्ययद्वाक्यंफाल्गुनस्यचधीमतः॥ ९ ॥ दृढंत्वभिपरीतोहमर्जुनेनपुनःपुनः॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्य
वासुदेवस्यशृण्वतः॥ १० ॥ अद्यमाधवराजानमप्रमत्तोनुपालय॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वायावद्धन्मिजयद्रथं॥ ११ ॥ त्वयिचाहंमहाबाहोप्रद्युम्नेवामहारथे॥
नृपंनिक्षिप्यगच्छेयंनिरपेक्षोजयद्रथं॥ १२ ॥ जानीषेहिरणेद्रोणंकुरुषुश्रेष्ठसंमतं ॥ प्रतिज्ञातंहितेनेदंपश्यमानेनवैप्रभो ॥ १३ ॥ ग्रहणेधर्मराजस्यभारद्वा
जोपिगृध्यति ॥ शक्तश्चापिरणेद्रोणोनिग्रहीतुंयुधिष्ठिरं ॥ १४ ॥ एवंत्वयिसमाधायधर्मराजंनरोत्तमं ॥ अहमद्यगमिष्यामिसैंधवस्यवधायहि ॥ १५ ॥
जयद्रथंचहत्वाहंद्रुतमेष्यामिमाधव॥ धर्मराजंनचेद्द्रोणोनिगृह्णीयाद्रणेबलात् ॥ १६ ॥ निगृहीतेनरश्रेष्ठेभारद्वाजेनमाधव ॥ सैंधवस्यवधोनस्यान्ममाप्रीति
स्तथाभवेत्॥ १७ ॥ एवंगतेनरश्रेष्ठेपांडवेसत्यवादिनि॥ अस्माकंगमनंव्यक्तंवनंप्रतिभवेत्पुनः ॥ १८ ॥ सोयंममजयोव्यक्तंव्यर्थएवभविष्यति॥ यदिद्रो
णोरणेक्रुद्धोनिगृह्णीयाद्युधिष्ठिरं॥ १९ ॥ सत्वमद्यमहाबाहोप्रियार्थंममाधव ॥ जयार्थंचयशोर्थंचरक्षराजानमाहवे ॥ २० ॥ सभवान्मयिनिक्षेपोनिक्षि
प्तःसव्यसाचिना ॥ भारद्वाजाद्भयंनित्यंमन्यमानेनवैप्रभो ॥ २१ ॥ तस्यापिचमहाबाहोनित्यंपश्यामिसंयुगे ॥ नान्यंहिप्रतियोद्धारंरौक्मिणेयादृतेप्रभो ॥
॥ २२ ॥ मांचापिमन्यतेयुद्धेभारद्वाजस्यधीमतः॥ सोहंसंभावनांचैतामाचार्यवचनंचतत्॥ २३ ॥ पृष्ठतोनोत्सहेकर्तुंत्वांवात्यक्तुंमहीपते॥ आचार्योलघुहस्तत्वा
दभेद्यकवचावृतः॥ २४ ॥ उपलभ्यरणेक्रीडेद्यथाशकुनिनाशिशुः ॥ यदिकार्ष्णिर्धनुष्पाणिरिहस्यान्मकरध्वजः ॥ २५ ॥ तस्मैत्वांविसृजेयंवैसत्वांरक्षेद्यथा
र्जुनः॥ कुरुत्वमात्मनोगुप्तिंकस्तेगोप्तागतेमयि॥ २६ ॥ यःप्रतीयाद्रणेद्रोणंयावद्गच्छामिपांडवं ॥ माचतेभयमद्यास्तुराजन्नर्जुनसंभवं ॥ २७ ॥ नसजातुम
हाबाहुर्भारमुद्यम्यसीदति॥ येचसौवीरकायोधास्तथासैंधवपौरवाः॥ २८ ॥ उदीच्यादाक्षिणात्याश्चयेचान्येपिमहारथाः ॥ येचकर्णमुखाराजन्रथोदाराःप्र
कीर्त्तिताः॥ २९ ॥ एतेर्जुनस्यक्रुद्धस्यकलांनार्हंतिषोडशीं॥ उद्युक्तापृथिवीसर्वासमुरासुरमानुषा॥ ३० ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तस्यनिक्षेपणस्यफलंसाध्यंहियस्मात् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ यावद्गच्छामिगमिष्यामि अर्जुनसंभवमर्जुनविषयं २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ दैवममानुषतां योगमभिज्ञानं ॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ कचित्कस्मिंश्चित् अनिक्षिप्येत्यन्वयः ॥३८॥ दृष्ट्वानिश्चित्य ॥३९॥४०॥४१॥४२॥ आतिष्ठप्रक्रमस्व ॥४३॥४४॥४५॥

सराक्षसगणाराजन्सकिन्नरमहोरगा॥ जंगमाःस्थावराःसर्वेनालंपार्थस्यसंयुगे॥ ३१ ॥ एवंज्ञात्वामहाराजव्येतुतेभीर्धनंजये॥ यत्रवीरौमहेष्वासौकृष्णौस त्यपराक्रमौ॥ ३२ ॥ नतत्रकर्मणोव्यापत्कथंचिदपिविद्यते॥ दैवंकृतास्त्रतांयोगममर्षमपिचाहवे ॥ ३३ ॥ कृतज्ञतांदयांचैवभ्रातुस्त्वमनुचिंतय ॥ मयिचाप्य पयातेवैगच्छमानेर्जुनंप्रति॥ ३४ ॥ द्रोणेचित्रास्त्रतांसंख्येराजंस्त्वमनुचिंतय॥ आचार्योहिभृशंराजन्निग्रहेतवगृध्यति॥ ३५॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्सत्यांक र्तुंचभारत॥ कुरुष्वाद्यात्मनोगुप्तिंकस्तेगोप्तागतेमयि॥ ३६॥ यस्याहंप्रत्ययात्पार्थगच्छेयंफाल्गुनंप्रति॥ नत्वहंत्वांमहाराजअनिक्षिप्यमहाहवे ॥ ३७॥ क्व चिद्यास्यामिकौरव्यसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ एतद्विचार्यबहुशोबुद्ध्याबुद्धिमतांवर॥ ३८॥ दृष्ट्वाश्रेयःपरंबुद्ध्याततोराजन्प्रशाधिमां ॥ ३९॥ युधिष्ठिरउवाच एवमेतन्महाबाहोयथावदसिमाधव॥ नतुमेशुध्यतेभावःश्वेताश्वंप्रतिमारिष ॥ ४० ॥ करिष्येपरमंयत्नमात्मनोरक्षणेत्वहं॥ गच्छत्वंसमनुज्ञातोयत्रयातोध नंजयः॥ ४१ ॥ आत्मसंरक्षणंसंख्येगमनंचार्जुनंप्रति॥ विचार्यैतत्स्वयंबुद्ध्यागमनंतत्ररोचये ॥ ४२॥ सत्वमातिष्ठयानाययत्रयातोधनंजयः ॥ ममापिरक्ष णंभीमःकरिष्यतिमहाबलः॥ ४३॥ पार्षतश्चससोदर्यःपार्थिवाश्चमहाबलाः॥ द्रौपदेयाश्चमांतातरक्षिष्यंतिनसंशयः ॥ ४४ ॥ केकयाभ्रातरःपंचराक्षसश्चघ टोत्कचः॥ विराटोद्रुपदश्चैवशिखंडीचमहारथः॥ ४५॥ धृष्टकेतुश्चबलवान्कुंतिभोजश्चमातुलः॥ नकुलःसहदेवश्चपंचालाःसृंजयास्तथा ॥ ४६ ॥ एतेसमा हितास्तातरक्षिष्यंतिनसंशयः ॥ नद्रोणःसहसैन्येनकृतवर्माचसंयुगे ॥ ४७॥ समासादयितुंशक्तोनचमांधर्षयिष्यति ॥ धृष्टद्युम्नश्चसमरेद्रोणंक्रुद्धंपरंतपः॥ ॥ ४८ ॥ वारयिष्यतिविक्रम्यवेलेवमकरालयं ॥ यत्रस्थास्यतिसंग्रामेपार्षतःपरवीरहा ॥ ४९॥ द्रोणोनसैन्यंबलवत्क्रामेत्तत्रकथंचन ॥ एषद्रोणविनाशाय समुत्पन्नोहुताशनात्॥ ५०॥ कवचीसशरीखड्गीधन्वीचवरभूषणः॥ विश्रब्धंगच्छशैनेयमाकार्षीर्मयिसंभ्रमं॥ धृष्टद्युम्नोरणेक्रुद्धंद्रोणमावारयिष्यति॥५१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरसात्यकिवाक्येएकादशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ॥१११॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

संजयउवाच धर्मराजस्यतद्वाक्यंनिशम्यशिनिपुंगवः॥ सपार्थाद्भयमाशंसन्परित्यागान्महीपतेः॥ १॥

मातुलःपुरुजित् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥४९॥५०॥ मयिमामधिकृत्य संभ्रममुद्वेगं ॥ ५१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥१११॥ ॥७॥ धर्मराजस्येति ॥ १॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आसैंधववधात् सैंधववधात्प्रागेव ॥ १३ ॥ १४ ॥ हलादितोमरांतमर्शआद्यजंतं ॥ १५ ॥ साहस्रंसहस्रप्रतिमं ॥ १६ ॥

अपवादंत्यात्मनश्चलोकात्पश्यन्विशेषतः ॥ तेमांभीतमितिब्रूयुरयांतंफाल्गुनंप्रति ॥ २ ॥ निश्चित्यबहुधैवंससात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ धर्मराजमिदंवाक्यम
ब्रवीत्पुरुषर्षभः ॥ ३ ॥ कृतांचेन्मन्यसेरक्षांस्वस्तितेऽस्तुविशांपते ॥ अनुयास्यामिबीभत्सुंकरिष्येवचनंतव ॥ ४ ॥ नहिमेपांडवात्कश्चित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ यो
मेप्रियतरोराजन्सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ५ ॥ तस्याहंपदवींयास्येसंदेशात्तवमानद ॥ त्वत्कृतेनचमेकिंचिदकर्त्तव्यंकथंचन ॥ ६ ॥ यथाहिमेगुरोर्वाक्यंविशिष्टंद्वि
पदांवर ॥ तथातवापिवचनंविशिष्टतरमेवमे ॥ ७ ॥ प्रियेहितववर्त्तेतेभ्रातरौकृष्णपांडवौ ॥ तयोःप्रियेस्थितंचैवविद्धिमांराजपुंगव ॥ ८ ॥ तवाज्ञांशिरसागृ
ह्यपांडवार्थमहंप्रभो ॥ भित्वेदंदुर्भिदंसैन्यंप्रयास्येनरपुंगव ॥ ९ ॥ द्रोणानीकंविशाम्येषक्रुद्धोझषइवार्णवं ॥ तत्रयास्यामियत्रासौराजन्राजाजयद्रथः ॥
॥ १० ॥ यत्रसेनांसमाश्रित्यभीतस्तिष्ठतिपांडवात् ॥ गुप्तोरथवरश्रेष्ठैर्द्रौणिकर्णकृपादिभिः ॥ ११ ॥ इतस्त्रियोजनंमन्येतमध्वानंविशांपते ॥ यत्रतिष्ठतिपा
र्थोसौजयद्रथवधोद्यतः ॥ १२ ॥ त्रियोजनगतस्यापितस्ययास्याम्यहंपदं ॥ आसैंधववधाद्राजन्सुदृढेनांतरात्मना ॥ १३ ॥ अनादिष्टस्तुगुरुणाकोनुयुध्येत
मानवः ॥ आदिष्टस्तुयथाराजन्कोनयुध्येतमादृशः ॥ १४ ॥ अभिजानामितंदेशंयत्रयास्याम्यहंप्रभो ॥ हलशक्तिगदाप्रासचर्मखड्गर्ष्टितोमरं ॥ १५ ॥ इष्वस्त्र
वरसंबाधंक्षोभयिष्येबलार्णवं ॥ यदेतत्कुंजरानीकंसाहस्रमनुपश्यसि ॥ १६ ॥ कुलमांजनकंनामयत्रैतेवीर्यशालिनः ॥ आस्थिताबहुभिर्म्लेच्छैर्युद्धशौंडैःप्रहा
रिभिः ॥ १७ ॥ नागामेघनिभाराजन्क्षरंतइवतोयदाः ॥ नैतेजातुनिवर्त्तेरन्प्रेषिताहस्तिसादिभिः ॥ १८ ॥ अन्यत्रहिवधादेषांनास्तिराजन्पराजयः ॥ अथयान्र
थिनोराजन्सहस्रमनुपश्यसि ॥ १९ ॥ एतेरुक्मरथानामराजपुत्रामहारथाः ॥ रथेष्वस्त्रेषुनिपुणानागेषुचविशांपते ॥ २० ॥ धनुर्वेदेगताःपारंमुष्टियुद्धेचकोवि
दाः ॥ गदायुद्धविशेषज्ञानियुद्धकुशलास्तथा ॥ २१ ॥ खड्गप्रहरणेयुक्ताःसंपातेचासिचर्मणोः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चस्पर्धंतेचपरस्परं ॥ २२ ॥ नित्यंहिसमरे
राजन्विजिगीषंतिमानवान् ॥ कर्णेनविहिताराजन्दुःशासनमनुव्रताः ॥ २३ ॥ एतांस्तुवासुदेवोपिरथोदारान्प्रशंसति ॥ सततंप्रियकामाश्चकर्णस्यैतेवशेस्थि
ताः ॥ २४ ॥ तस्यैववचनाद्राजन्निवृत्ताःश्वेतवाहनात् ॥ तेनक्लांतानचश्रांतादृढावरणकार्मुकाः ॥ २५ ॥

एतेनागाः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ संपातेविहरणे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तदादिग्विजये ॥ २९॥ ३०॥३१॥३२॥ अंजनस्य अरुणोपवाह्यस्य स्निग्धनीलांबुदप्रख्याबलिनोविपुलैःकरैः सुविभक्तमहाशीर्षाःकरिणोंजनवंशजाः ॥३३॥३४॥ उत्तरा

मदर्थेधिष्ठितानूनंधार्तराष्ट्रस्यशासनात् ॥ एतान्प्रमथ्यसंग्रामेप्रियार्थंतवकौरव ॥ २६ ॥ प्रयास्यामिततःपश्चात्पदवींसव्यसाचिनः ॥ यांस्त्वेतानपरान्राज न्नागान्सप्तशतानिमान् ॥ २७ ॥ प्रेक्षसेवर्मसंछन्नान्किरातैःसमधिष्ठितान् ॥ किरातराजोयान्प्रादाद्द्विरदान्सव्यसाचिनः ॥ २८ ॥ स्वलंकृतांस्तदाप्रेप्सानि च्छन्जीवितमात्मनः ॥ आसन्नेतेपुराराजंस्तवकर्मकरादृढं ॥ २९ ॥ त्वामेवाद्ययुयुत्संतेपश्यकालस्यपर्ययं ॥ एषामेतेमहामात्राःकिरातायुद्धदुर्मदाः ॥ ३० ॥ हस्तिशिक्षाविदश्चैवसर्वेचैवाग्नियोनयः ॥ एतेविनिर्जिताःसंख्येसंग्रामेसव्यसाचिना ॥ ३१ ॥ मदर्थमद्यसंयत्तादुर्योधनवशानुगाः ॥ एतान्हत्वाशरैराजन्कि रातान्युद्धदुर्मदान् ॥ ३२ ॥ सैंधवस्यवधेयत्तमनुयास्यामिपांडवं ॥ येत्वेतेसुमहानागाअंजनस्यकुलोद्भवाः ॥ ३३ ॥ कर्कशाश्चविनीताश्चप्रभिन्नकरटामु खाः ॥ जांबूनदमयैःसर्वैर्वर्मभिःसुविभूषिताः ॥ ३४ ॥ लब्धलक्षारणेराजन्नैरावणसमायुधि ॥ उत्तरात्पर्वतादेतेतीक्ष्णैर्दस्युभिरास्थिताः ॥ ३५ ॥ कर्कशैःप्रव रैर्योधैःकार्ष्णायसतनुच्छदैः ॥ संतिगोयोनयश्चात्रसंतिवानरयोनयः ॥ ३६ ॥ अनेकयोनयश्चान्येतथामानुषयोनयः ॥ अनीकंसमवेतानांधूम्रवर्णमुदीर्यते ॥ ३७ ॥ म्लेच्छानांपापकर्तॄणांहिमदुर्गनिवासिनां ॥ एतद्दुर्योधनोलब्ध्वासमग्रंराजमंडलं ॥ ३८ ॥ कृपंचसौमदत्तिंचद्रोणंचरथिनांवरं ॥ सिंधुराजंतथाकर्ण मवमन्यतपांडवान् ॥ ३९ ॥ कृतार्थमथचात्मानंमन्यतेकालचोदितः ॥ तेतुसर्वेऽद्यसंप्राप्तामममनाराचगोचरं ॥ ४० ॥ नविमोक्ष्यंतिकौंतेययद्यपिस्युर्मनोज वाः ॥ तेनसंभावितानित्यंपरवीर्योपजीविना ॥ ४१ ॥ विनाशमुपयास्यंतिमच्छरौघनिपीडिताः ॥ येत्वेतेरथिनोराजन्दृश्यंतेकांचनध्वजाः ॥ ४२ ॥ एतेदुर्वार णानामकांबोजायदितेश्रुताः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चधनुर्वेदेचनिष्ठिताः ॥ ४३ ॥ संहताश्चभृशंह्येतेअन्योन्यस्यहितैषिणः ॥ अक्षौहिण्यश्चसंरब्धाधार्त्तराष्ट्रस्य भारत ॥ ४४ ॥ यत्तामदर्थेतिष्ठंतिकुरुवीराभिरक्षिताः ॥ अप्रमत्तामहाराजमामेवप्रत्युपस्थिताः ॥ ४५ ॥ तानहंप्रमथिष्यामितृणानीवहुताशनः ॥ तस्मात्स र्वानुपासंगान्सर्वोपकरणानिच ॥ ४६ ॥ रथेकुर्वंतुमेराजन्यथावद्रथकल्पकाः ॥ अस्मिंस्तुकिलसंमर्देग्राह्यंविविधमायुधं ॥ ४७ ॥ यथोपदिष्टमाचार्यैःकार्यः पंचगुणोरथः ॥ कांबोजैर्हिसमेष्यामितीक्ष्णैराशीविषोपमैः ॥ ४८ ॥

त्पर्वताद्धिमाचलादागतैरर्थात् ॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४० ॥ तेनदुर्योधनेन संभाविताःसंवर्धिताः ॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥ तानुद्दिश्यान् ॥ ४६ ॥ ४७॥ पंचगुणःपंचगुणसामग्रीकः ॥४८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नानाशस्त्राणांसमावायःसमूहोयेषु ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ पीताःपायितपेयाः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ महाध्वजेनेतिविशेषणेतृतीया ॥ ५७ ॥ केतकैःकुंदघटितशलाकाभिः ॥ ५८ ॥

नानाशस्त्रसमावायैर्विविधायुधयोधिभिः ॥ किरातैश्चसमेष्यामि विषकल्पैःप्रहारिभिः ॥ ४९ ॥ लालितैःसततंराज्ञादुर्योधनहितैषिभिः ॥ शकैश्चापिसमेष्यामिशक्रतुल्यपराक्रमैः ॥ ५० ॥ अग्निकल्पैर्दुराधर्षैःप्रदीप्तैरिवपावकैः ॥ तथान्यैर्विविधैर्योधैःकालकल्पैर्दुरासदैः ॥ ५१ ॥ समेष्यामिरणेराजन्बहुभिर्युद्धदुर्मदैः ॥ तस्माद्वैवाजिनोमुख्याविश्रुताःशुभलक्षणाः ॥ ५२ ॥ उपावृत्ताश्चपीताश्चपुनर्युज्यंतुमेरथे ॥ संजयउवाच तस्यसर्वानुपांसगान्सर्वोपकरणानिच ॥ ५३ ॥ रथेचास्थापयद्राजाशस्त्राणिविविधानिच ॥ ततस्तान्सर्वतोयुक्तान्सदश्वांश्चतुरोजनाः ॥ ५४ ॥ रसवत्पाययामासुःपानंमदसमीरणं ॥ पीतोपवृत्तान्स्नातांश्चजग्धान्नान्समलंकृतान् ॥ ५५ ॥ विनीतशल्यांस्तुरगांश्चतुरोहेममालिनः ॥ तान्युक्तान्रुक्मवर्णाभान्विनीतान्शीघ्रगामिनः ॥ ५६ ॥ संहृष्टमनसोव्यग्रान्विधिवत्कल्पितान्रथे ॥ महाध्वजेनसिंहेनहेमकेसरमालिना ॥ ५७ ॥ संवृतेकेतकैर्हैमैर्मणिविद्रुमचित्रितैः ॥ पांडुराभ्रप्रकाशाभिःपताकाभिरलंकृते ॥ ५८ ॥ हेमदंडोच्छ्रितच्छत्रेबहुशस्त्रपरिच्छदे ॥ योजयामासविधिवद्धेमभांडविभूषितान् ॥ ५९ ॥ दारुकस्यानुजोभ्रातासूतस्तस्यप्रियःसखा ॥ न्यवेदयद्रथंयुक्तंवासवस्येवमातलिः ॥ ६० ॥ ततःस्नातःशुचिर्भूत्वाकृतकौतुकमंगलः ॥ स्नातकानांसहस्रस्यस्वर्णनिष्कानथोददौ ॥ ६१ ॥ आशीर्वादैःपरिष्वक्तःसात्यकिःश्रीमतांवरः ॥ ततःसमधुपर्कार्हःपीत्वाकैलातकंमधु ॥ ६२ ॥ लोहिताक्षोबभौतत्रमदविह्वललोचनः ॥ आलभ्यवीरकांस्यंचहर्षेणमहतान्वितः ॥ ६३ ॥ द्विगुणीकृततेजाहिप्रज्वलन्निवपावकः ॥ उत्संगेधनुरादायसशरंरथिनांवरः ॥ ६४ ॥ कृतस्वस्त्ययनोविप्रैःकवचीसमलंकृतः ॥ लाजैर्गंधैस्तथामाल्यैःकन्याभिश्चाभिनंदितः ॥ ६५ ॥ युधिष्ठिरस्यचरणावभिवाद्यकृतांजलिः ॥ तेनमूर्द्धन्युपाघ्रातआरुरोहमहारथं ॥ ६६ ॥ ततस्तेवाजिनोहृष्टाःसुपुष्टावातरंहसः ॥ अजय्याजैत्रमूहुस्तंविकुर्वाणाःस्मसैंधवाः ॥ ६७ ॥ तथैवभीमसेनोपिधर्मराजेनपूजितः ॥ प्रायात्सात्यकिनासार्धमभिवाद्ययुधिष्ठिरं ॥ ६८ ॥ तौदृष्ट्वाप्रविविक्षंतौतवसेनामरिंदमौ ॥ संयत्तास्तावकाःसर्वेतस्थुर्द्रोणपुरोगमाः ॥ ६९ ॥ सन्नद्धमनुगच्छंतंदृष्ट्वाभीमंससात्यकिः ॥ अभिनंद्याब्रवीद्वीरस्तदाहर्षकरंवचः ॥ ७० ॥ त्वंभीमरक्षराजानमेतत्कार्यतमंहिते ॥ अहंभित्वाप्रवेक्ष्यामिकालपक्वमिदंबलं ॥ ७१ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ स्वर्णनिष्कान्दीनारान् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आयत्यामुत्तरकाले तदात्वेतत्क्षणे ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

आयत्यांचतदात्वेचश्रेयोराज्ञोभिरक्षणं ॥ जानीषेममवीर्यंत्वंतवचाहमरिंदम ॥ ७२ ॥ तस्माद्भीमनिवर्त्तस्वममचेदिच्छसिप्रियं ॥ तथोक्तःसात्यकिंप्राहव्रजत्वंकार्यसिद्धये ॥ ७३ ॥ अहंराज्ञःकरिष्यामिरक्षांपुरुषसत्तम ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचभीमसेनंसमाधवः ॥ ७४ ॥ गच्छगच्छध्रुवंपार्थध्रुवोहिविजयोमम ॥ यन्मेगुणानुरक्तश्चत्वमघवशमास्थितः ॥ ७५ ॥ निमित्तानिचधन्यानियथाभीमवदंतिमां ॥ निहतेसैंधवेपापेपांडवेनमहात्मना ॥ ७६ ॥ परिष्वजिष्येराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ ७७ ॥ एतावदुक्त्वाभीमंतुविसृज्यचमहायशाः ॥ संप्रैक्षत्तावकंसैन्यंव्याघ्रोमृगगणानिव ॥ ७८ ॥ तंदृष्ट्वाप्रविविक्षंतंसैन्यंतवजनाधिप ॥ भूयएवाभवन्मूढंसुभृशंचाप्यकंपत ॥ ७९ ॥ ततःप्रयातःसहसातवसैन्यंससात्यकिः ॥ दिदृक्षुरर्जुनंराजन्धर्मराजस्यशासनात् ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच प्रयातेतवसैन्यंतुयुयुधानेयुयुत्सया ॥ धर्मराजोमहाराजस्वेनानीकेनसंवृतः ॥ १ ॥ प्रायाद्द्रोणरथंप्रेप्सुर्युयुधानस्यपृष्ठतः ॥ ततःपांचालराजस्यपुत्रःसमरदुर्मदः ॥ २ ॥ प्राक्रोशत्पांडवानीकेवसुदानश्चपार्थिवः ॥ आगच्छतप्रहरतद्रुतंविपरिधावत ॥ ३ ॥ यथासुखेनगच्छेतसात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ महारथाहिबहवोयतिष्यंत्यस्यनिर्जये ॥ ४ ॥ इतिब्रुवंतोवेगेननिपेतुस्तेमहारथाः ॥ वयंप्रतिजिगीषंतस्तत्रतान्समभिद्रुताः ॥ ५ ॥ ततःशब्दोमहानासीद्युयुधानरथंप्रति ॥ आकीर्यमाणाधावंतीतवपुत्रस्यवाहिनी ॥ ६ ॥ सात्वतेनमहाराजशतधाभिव्यशीर्यत ॥ तस्यांविदीर्यमाणायांशिनेःपुत्रोमहारथः ॥ ७ ॥ सप्तवीरान्महेष्वासानग्रानीकेष्वपोथयत् ॥ अथान्यानपिराजेंद्रनानाजनपदेश्वरान् ॥ ८ ॥ शरैरनलसंकाशैर्निन्येवीरान्यमक्षयं ॥ शतमेकेनविव्याधशतेनैकंचपत्रिणां ॥ ९ ॥ द्विपारोहान्द्विपांश्चैवहयारोहान्हयांस्तथा ॥ रथिनःसाश्वसूतांश्चजघानेशःपशूनिव ॥ १० ॥ तंतथाद्भुतकर्माणंशरसंपातवर्षिणं ॥ नकेचनाभ्यधावन्वैसात्यकिंतवसैनिकाः ॥ ११ ॥ तेभीतामृद्यमानाश्चप्रमृष्टादीर्घबाहुना ॥ आयोधनंजहुर्वीरादृष्ट्वातमतिमानिनं ॥ १२ ॥ तमेकंबहुधापश्यन्मोहितास्तस्यतेजसा ॥ रथैर्विमथितैश्चैवभग्ननीडैश्चमारिष ॥ १३ ॥

प्रयातेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ईशोरुद्रः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ ऋषभस्येवाक्षीणियेषां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ त्वंहित्वमपि

चक्रैर्विमथितैश्छत्रैर्ध्वजैश्वविनिपातितैः ॥ अनुकर्षैःपताकाभिःशिरस्त्राणैःसकांचनैः ॥ १४ ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैश्वविशांपते ॥ हस्तिहस्तोपमैश्चा
पिभुजंगाभोगसन्निभैः ॥ १५ ॥ ऊरुभिःपृथिवीच्छन्नामनुजानांनराधिप ॥ शशांकसन्निभैश्चैववदनैश्चारुकुंडलैः ॥ १६ ॥ पतितैर्ऋषभाक्षाणांसावभाव
तिमेदिनी ॥ गजैश्ववहुधाछिन्नैःशयानैःपर्वतोपमैः ॥ १७ ॥ रराजातिभृशंभूमिर्विकीर्णैरिवपर्वतैः ॥ तपनीयमयैर्योक्त्रैर्मुक्ताजालविभूषितैः ॥ १८ ॥ उरश्छ
दैर्विचित्रैश्चव्यशोभंततुरंगमाः ॥ गतसत्वामहींप्राप्यप्रमृष्टादीर्घबाहुना ॥ १९ ॥ नानाविधानिसैन्यानितवहत्वातुसात्वतः ॥ प्रविष्टस्तावकंसैन्यंद्रावयित्वा
चमूंभृशं ॥ २० ॥ ततस्तेनैवमार्गेणयेनयातोधनंजयः ॥ इयेषसात्यकिर्गंतुंततोद्रोणेनवारितः ॥ २१ ॥ भारद्वाजंसमासाद्ययुयुधानश्वसात्यकिः ॥ नन्यवर्त्ततसं
क्रुद्धोवेलामिवजलाशयः ॥ २२ ॥ निवार्यतुरणेद्रोणोयुयुधानंमहारथं ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैःपंचभिर्मर्मभेदिभिः ॥ २३ ॥ सात्यकिस्तुरणेद्रोणंराजन्विव्या
धसप्तभिः ॥ हेमपुंखैःशिलाधौतैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २४ ॥ तंषड्भिःसायकैर्द्रोणःसाश्वयंतारमार्दयत् ॥ सतंनमम्रषेद्रोणंयुयुधानोमहारथः ॥ २५ ॥ सिंहना
दंततःकृत्वाद्रोणंविव्याधसात्यकिः ॥ दशभिःसायकैश्चान्यैःषड्भिरष्टाभिरेवच ॥ २६ ॥ युयुधानःपुनर्द्रोणंविव्याधदशभिःशरैः ॥ एकेनसारथिंचास्यचतुर्भि
श्वतुरोहयान् ॥ २७ ॥ ध्वजमेकेनवाणेनविव्याधयुधिमारिष ॥ तंद्रोणःसाश्वयंतारंसरथध्वजमाशुगैः ॥ २८ ॥ त्वरन्प्राच्छादयद्बाणैःशलभानामिवव्रजैः ॥
तथैवयुयुधानोपिद्रोणंवहुभिराशुगैः ॥ २९ ॥ आच्छादयदसंभ्रांतस्ततोद्रोणउवाचह ॥ तवाचार्योरणंहित्वागतःकापुरुषोयथा ॥ ३० ॥ युध्यमानंचमांहित्वा
प्रदक्षिणमवर्त्तत ॥ त्वंहिमेयुध्यतोनाद्यजीवन्यास्यसिमाधव ॥ ३१ ॥ यदिमांत्वंरणेहित्वानयास्याचार्यवद्द्रुतं ॥ सात्यकिरुवाच धनंजयस्यपदवींध
र्मराजस्यशासनात् ॥ ३२ ॥ गच्छामिस्वस्तितेब्रह्मन्नमेकालात्ययोभवेत् ॥ आचार्यानुगतोमार्गःशिष्यैरन्वास्यतेसदा ॥ ३३ ॥ तस्मादेवव्रजाम्याशुयथामे
सगुरुर्गतः ॥ संजयउवाच एतावदुक्त्वाशैनेयआचार्यंपरिवर्जयन् ॥ ३४ ॥ प्रयातःसहसाराजन्सारथिंचेदमब्रवीत् ॥ द्रोणःकरिष्यतेयत्नंसर्वथामम
वारणे ॥ ३५ ॥ यत्तोयाहिरणेसूतशृणुचेदंवचःपरं ॥ एतदालोक्यतेसैन्यमावंत्यानांमहाप्रभं ॥ ३६ ॥ अस्यानंतरतस्त्वेतद्दाक्षिणात्यंमहद्बलं ॥ तदनंतरमे
तच्चवाल्हिकानांमहद्बलं ॥ ३७ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भिन्नानिपृथग्भूतानि ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

वाल्हिकाभ्याशतोयुक्तंकर्णस्यचमहद्बलं ॥ अन्योन्येनहिसैन्यानिभिन्नान्येतानिसारथे ॥ ३८ ॥ अन्योन्यंसमुपाश्रित्यनत्यक्ष्यंतिरणाजिरं ॥ एतदंतरमासाद्यचोदयाश्वान्प्रहृष्टवत् ॥ ३९ ॥ मध्यमंजवमास्थायवहमामत्रसारथे ॥ वाल्हिकायत्रदृश्यंतेनानाप्रहरणोद्यताः ॥ ४० ॥ दाक्षिणात्याश्चबहवः सूतपुत्रपुरोगमाः ॥ हस्त्यश्वरथसंबाधंयच्चानीकंविलोक्यते ॥ ४१ ॥ नानादेशसमुत्थैश्चपदातिभिरधिष्ठितं ॥ एतावदुक्त्वायंतारंब्राह्मणंपरिवर्जयन् ॥ ४२ ॥ मध्यतोयाहियच्चोग्रंकर्णस्यचमहद्बलं ॥ तंद्रोणोनुययौक्रुद्धोविकिरन्विशिखान्बहून् ॥ ४३ ॥ युयुधानंमहाभागंगच्छंतमनिवर्तिनं ॥ कर्णस्यसैन्यंसुमहदभिहत्यशितैःशरैः ॥ ४४ ॥ प्राविशद्भारतींसेनामपर्यंतांससात्यकिः ॥ प्रविष्टेयुयुधानेतुसैनिकेषुद्रुतेषुच ॥ ४५ ॥ अमर्षीकृतवर्मातुसात्यकिंपर्यवारयत् ॥ तमापतंतंविशिखैःषड्भिराहत्यसात्यकिः ॥ ४६ ॥ चतुर्भिश्चतुरोस्याश्वानाजघानाशुवीर्यवान् ॥ ततःपुनःषोडशभिर्नतपर्वभिराशुगैः ॥ ४७ ॥ सात्यकिःकृतवर्माणंप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ सताड्यमानोविशिखैर्बहुभिस्तिग्मतेजनैः ॥ ४८ ॥ सात्वतेनमहाराजकृतवर्मानचक्षमे ॥ सवत्सदंतंसंधायजिह्मगानिलसन्निभं ॥ ४९ ॥ आकृष्यराजन्नाकर्णाद्विव्याधोरसिसात्यकिं ॥ सतस्यदेहावरणंभित्वादेहंचसायकः ॥ ५० ॥ सपुंखपत्रःपृथिवींविवेशरुधिरोक्षितः ॥ अथास्यबहुभिर्बाणैरच्छिनत्परमास्त्रवित् ॥ ५१ ॥ समार्गणगणंराजन्कृतवर्माशरासनं ॥ विव्याधचरणेराजन्सात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ५२ ॥ दशभिर्विशिखैस्तीक्ष्णैरभिक्रुद्धस्तनांतरे ॥ ततःप्रशीर्णेधनुषिशक्त्याशक्तिमतांवरः ॥ ५३ ॥ जघानदक्षिणंबाहुंसात्यकिःकृतवर्मणः ॥ ततोन्यत्सुदृढंचापंपूर्णमायम्यसात्यकिः ॥ ५४ ॥ व्यसृजद्विशिखांस्तूर्णंशतशोथसहस्रशः ॥ सरथंकृतवर्माणंसमंतात्पर्यवारयत् ॥ ५५ ॥ छादयित्वारणेराजन्हार्दिक्यंसतुसात्यकिः ॥ अथास्यभल्लेनशिरःसारथेःसमकृंतत ॥ ५६ ॥ सपपातहतःसूतोहार्दिक्यस्यमहारथात् ॥ ततस्तेयंतृरहिताःप्राद्रवंस्तुरगाभृशं ॥ ५७ ॥ अथभोजस्तुसंभ्रांतोनिगृह्यतुरगान्स्वयं ॥ तस्थौवीरोधनुष्पाणिस्तत्सैन्यान्यभ्यपूजयन् ॥ ५८ ॥ समुहूर्तमिवाश्वस्यसदश्वान्समनोदयत् ॥ व्यपेतभीरमित्राणामावहत्सुमहद्भयं ॥ ५९ ॥ सात्यकिश्चाभ्यगात्तस्मात्सतुभीममुपाद्रवत् ॥ युयुधानोपिराजेंद्रभोजानीकाद्विनिःसृतः ॥ ६० ॥ प्रययौत्वरितस्तूर्णंकांबोजानांमहाचमूं ॥ सतत्रबहुभिःशूरैःसन्निरुद्धोमहारथैः ॥ ६१ ॥ नचचालतदाराजन्सात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ संधायचचमूंद्रोणोभोजेभारंनिवेश्यच ॥ ६२ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ संधाययथास्थानमानीय ॥ ६२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ आर्यवत्कुलीनवत् कुलीनत्वादितियावत् ॥ ६७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति बहुगुणंबहवोगुणाः शौर्यादयःसंध्यादयोवायस्मिन् बलंप्रवलं ॥ १ ॥ नःअभिकाममनुरक्तं प्रौढंप्रवृद्धं अत्यद्भुताकारमनुपमसंस्थानं पुरस्तात्प्रागेवदृष्टःपरीक्षोत्तीर्णोविक्रमोयस्य ॥ २ ॥ लघुनोमनोज्ञस्यवृत्तस्यायतमायामःप्रायः

अभ्यधावद्रणेयत्तोयुयुधानंयुयुत्सया ॥ तथातमनुधावंतंयुयुधानस्यपृष्ठतः ॥ ६३ ॥ न्यवारयंतसंहृष्टाःपांडुसैन्येबृहत्तमाः ॥ समासाद्यतुहार्दिक्यंरथानांप्रवरंरथं ॥ ६४ ॥ पंचालाविगतोत्साहाभीमसेनपुरोगमाः ॥ विक्रम्यवारिताराजन्वीरेणकृतवर्मणा ॥ ६५ ॥ यतमानांश्वतान्सर्वानीषद्विगतचेतसः ॥ अभितस्तान्शरौघेणक्लांतवाहानकारयत् ॥ ६६ ॥ निगृहीतास्तुभोजेनभोजानीकेप्सवोरणे ॥ अतिष्ठन्नार्यवद्वीराःप्रार्थयंतोमहद्यशः ॥ ६७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंबहुगुणंसैन्यमेवंप्रविचितंवलं ॥ व्यूढमेवंयथान्यायमेवंबहुचसंजय ॥ १ ॥ नित्यंपूजितमस्माभिरभिकामंचनःसदा ॥ प्रौढमत्यद्भुताकारंपुरस्ताद्दृष्टविक्रमं ॥ २ ॥ नातिवृद्धमबालंचनाकृशंनातिपीवरं ॥ लघुवृत्तायतप्रायंसारगात्रमनामयं ॥ ३ ॥ आत्तसन्नाहसंछन्नंबहुशस्त्रपरिच्छदं ॥ शस्त्रग्रहणविद्यासुबह्वीषुपरिनिष्ठितं ॥ ४ ॥ आरोहेपर्यवस्कंदेसरणेसांतरप्लुते ॥ सम्यक्प्रहरणेयानेव्यपयानेचकोविदं ॥ ५ ॥ नागेष्वश्वेषुबहुशोरथेषुचपरिक्षितं ॥ परीक्ष्यचयथान्यायंवेतनेनोपपादितं ॥ ६ ॥ नगोष्ठ्यानोपकारेणनसंबंधनिमित्ततः ॥ नानाहूतंनाप्यभृतंममसैन्यंबभूवह ॥ ७ ॥ कुलीनार्यजनोपेतंतुष्टपुष्टमनुद्धतं ॥ कृतमानोपचारंचयशस्विचमनस्विच ॥ ८ ॥ सचिवैश्चापरैर्मुख्यैर्बहुभिःपुण्यकर्मभिः ॥ लोकपालोपमैस्तातपालितंनरसत्तमैः ॥ ९ ॥ बहुभिःपार्थिवैर्गुप्तमस्मत्प्रियचिकीर्षुभिः ॥ अस्मानभिसृतैःकामात्सबलैःसपदानुगैः ॥ १० ॥ महोदधिमिवापूर्णमापगाभिःसमंततः ॥ अपक्षैःपक्षिसंकाशैरथैरश्वैश्चसंवृतं ॥ ११ ॥ प्रभिन्नकरटैश्चैववद्भिरदैरावृतंमहत् ॥ यदहन्यतमेसैन्यंकिमन्यद्भागधेयतः ॥ १२ ॥ योधाक्षय्यजलंभीमंवाहनोर्मितरंगिणं ॥ क्षेपण्यसिगदाशक्तिशरप्रासझषाकुलं ॥ १३ ॥ ध्वजभूषणसंबाधरत्नोपलसुसंचितं ॥ वाहनैरभिधावद्भिर्वायुवेगविकंपितं ॥ १४ ॥

प्रचुरंयत्र सारगात्रंनिविडावयवं सारगात्रमसारशून्यमितिवा ॥ ३ ॥ ४ ॥ आरोहेअधिरोहणे पर्यवस्कंदेअवरोहणे सरणेप्रसरणे सांतरप्लुतेप्लवनांतरितायांगतौ यानेप्रयाणे व्यपयानेऽपसरणे ॥ ५ ॥ वेतनेन दिनमासवर्षदेयेनधनेन ॥ ६ ॥ गोष्ठ्यासंलापमात्रेण उपकारेणप्राकृतेन उपपादितमुल्लासस्थापितमित्यनुषंगः अनाहूतंयदृच्छोपगतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वाहनान्येवोर्मितरंगपरंपरा विद्यतेयत्र क्षेपण्योयंत्राणि ॥ १३ ॥ रत्नैरुपलैश्चसुसंचितंसुष्ठुसंछादितं वाहनाभिधावनान्येववायुवेगतयारूपितानि ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १५ ॥ १६ ॥ ममसैन्यस्यशेषमित्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दारुणैकायनेअतिभीषणेऽनन्यगतिके अकालेअतीतेसमये ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ लभ्यतेसैन्येनार्थात् ॥ २३ ॥ २४ ॥

द्रोणगंभीरपातालंकृतवर्ममहाह्रदं ॥ जलसंधमहाग्राहंकर्णचंद्रोदयोद्धतं ॥ १५ ॥ गतेसैन्यार्णवंभित्वातरसापांडवर्षभे ॥ संजयैकरथेनैवयुयुधानेचमामकं ॥ ॥ १६ ॥ तत्रशेषंनपश्यामिप्रविष्टेसव्यसाचिनि ॥ सात्वतेचरथोदारेममसैन्यस्यसंजय ॥ १७ ॥ तौतत्रसमतिक्रांतौदृष्ट्वातीवतरस्विनौ ॥ सिंधुराजंतुसंप्रेक्ष्य गांडीवस्येषुगोचरे ॥ १८ ॥ किंनुवाकुरवःकृत्यंविदधुःकालचोदिताः ॥ दारुणैकायनेऽकालेकथंवाप्रतिपेदिरे ॥ १९ ॥ ग्रस्तान्हिकौरवान्मन्येमृत्युनातातसंगतान् ॥ विक्रमोपिरणेतेषांनतथादृश्यतेहिवै ॥ २० ॥ अक्षतौसंयुगेतत्रप्रविष्टौकृष्णपांडवौ ॥ नचवारयिताकश्चित्तयोरस्तीहसंजय ॥ २१ ॥ भृताश्चबहवोयोधाःपरीक्ष्यैवमहारथाः ॥ वेतनेनयथायोगंप्रियवादेनचापरे ॥ २२ ॥ असत्कारभृतस्तातममसैन्येनविद्यते ॥ कर्मणाह्यनुरूपेणलभ्यतेभक्तवेतनं ॥ २३ ॥ नचायोधोभवत्कश्चिन्ममसैन्येतुसंजय ॥ अल्पदानभृतस्ताततथाचाभृतकोनरः ॥ २४ ॥ पूजितोहियथाशक्त्यादानमानासनैर्मया ॥ तथापुत्रैश्चमेतातज्ञातिभिश्चसबांधवैः ॥ २५ ॥ तेचप्राप्यैवसंग्रामेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ शैनेयेनपरामृष्टाःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ २६ ॥ रक्ष्यतेयश्चसंग्रामेयेचसंजयरक्षिणः ॥ एकःसाधारणःपंथारक्ष्यस्यसहरक्षिभिः ॥ २७ ॥ अर्जुनंसमरेदृष्ट्वासैंधवस्याग्रतःस्थितं ॥ पुत्रोममभृशंमूढःकिंकार्यंप्रत्यपद्यत ॥ २८ ॥ सात्यकिंचरणेदृष्ट्वाप्रविशंतमभीतवत् ॥ किंनुदुर्योधनःकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ २९ ॥ सर्वशस्त्रातिगौसेनांप्रविष्टौरथिसत्तमौ ॥ दृष्ट्वाकांवैधृतिंयुद्धेप्रत्यपद्यंतमामकाः ॥ ३० ॥ दृष्ट्वाकृष्णंतुदाशार्हमर्जुनार्थेव्यवस्थितं ॥ शिनीनामृषभंचैवमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वासेनांव्यतिक्रांतांसात्वतेनार्जुनेनच ॥ पलायमानांश्चकुरून्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३२ ॥ विद्रुतान्रथिनोदृष्ट्वानिरुत्साहान्द्विषज्जये ॥ पलायनकृतोत्साहान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३३ ॥ शून्यान्कृतान्रथोपस्थान्सात्वतेनार्जुनेनच ॥ हतांश्चयोधान्संदृश्यमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३४ ॥ व्यश्वनागरथान्दृष्ट्वातत्रवीरान्सहस्रशः ॥ धावमानान्रणेव्यग्रान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३५ ॥ महानागान्विद्रवतोदृष्ट्वार्जुनशराहतान् ॥ पतितान्पततश्चान्यान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३६ ॥ विहीनांश्चकृतानश्वान्विरथांश्चकृतान्नरान् ॥ तत्रसात्यकिपार्थाभ्यांमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३७ ॥ हयौघान्निहतान्दृष्ट्वाद्रवमाणांस्ततस्ततः ॥ रणेमाधवपार्थाभ्यांमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३८ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ धृतिंधारणां ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ व्यग्रान्अनेकाग्रान् अव्यग्रान्पलायनैकमनसइतिवा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ निर्गुणतांगुणवैषम्यं द्वैधीभावमनिश्चयं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ सुमहान्विपुलइतिपर्यायाभ्यांमहत्त्वो

पत्तिसंघान्रणेदृष्ट्वाधावमानांश्चसर्वशः ॥ निराशाविजयेसर्वेमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३९ ॥ द्रोणस्यसमतिक्रांतावनीकमपराजितौ ॥ क्षणेनदृष्ट्वातौवीरौम
न्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ४० ॥ संमूढोस्मिभृशंतातश्रुत्वाकृष्णधनंजयौ ॥ प्रविष्टौमामकंसैन्यंसात्वतेनसहाच्युतौ ॥ ४१ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेपृतनांशिनीनांप्रवरेर
थे ॥ भोजानीकंव्यतिक्रांतेकिमकुर्वतकौरवाः ॥ ४२ ॥ तथाद्रोणेनसमरेनिगृहीतेषुपांडुषु ॥ कथंयुद्धमभूत्तत्रतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ४३ ॥ द्रोणोहिबलवान्श्रे
ष्ठः कृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ पंचालास्तंमहेष्वासंप्रत्यविध्यन्कथंरणे ॥ ४४ ॥ बद्धवैरास्ततोद्रोणेधनंजयजयैषिणः ॥ भारद्वाजसुतस्तेषुदृढवैरोमहारथः ॥ ४५ ॥ अ
र्जुनश्चापियच्चक्रेसिंधुराजवधंप्रति ॥ तन्मेसर्वंसमाचक्ष्वकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४६ ॥ संजयउवाच आत्मापराधात्संभूतंव्यसनंभरतर्षभ ॥ प्राप्यप्राकृ
तवद्वीरनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ४७ ॥ पुरायदुच्यसेप्राज्ञैःसुहृद्भिर्विदुरादिभिः ॥ माहार्षीःपांडवान्राजन्निितितन्नत्वयाश्रुतं ॥ ४८ ॥ सुहृदांहितकामानांवाक्यं
योनशृणोतिह ॥ समहद्व्यसनंप्राप्यशोचतेवैयथाभवान् ॥ ४९ ॥ याचितोसिपुराराजन्दाशार्हेणशमंप्रति ॥ नचतंलब्धवान्कामंत्वत्तःकृष्णोमहायशाः ॥ ५० ॥
तवनिर्गुणतांज्ञात्वापक्षपातंसुतेषुच ॥ द्वैधीभावंतथाधर्मेपांडवेषुचमत्सरं ॥ ५१ ॥ तवजिह्ममभिप्रायंविदित्वापांडवान्प्रति ॥ आर्त्तप्रलापांश्चबहून्मनुजाधिप
सत्तम ॥ ५२ ॥ सर्वलोकस्यतत्त्वज्ञःसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ वासुदेवस्ततोयुद्धंकुरूणामकरोन्महत् ॥ ५३ ॥ आत्मापराधात्सुमहान्प्राप्तस्तेविपुलःक्षयः ॥ नैनंदुर्यो
धनेदोषंकर्त्तुमर्हसिमानद ॥ ५४ ॥ नहितेसुकृतंकिंचिदादौमध्येचभारत ॥ दृश्यतेपृष्ठतश्चैवत्वन्मूलोहिपराजयः ॥ ५५ ॥ तस्मादवस्थितोभूत्वाज्ञात्वालोकस्य
निर्णयं ॥ शृणुयुद्धंयथावृत्तंघोरंदेवासुरोपमं ॥ ५६ ॥ प्रविष्टेतवसैन्यंतुशैनेयेसत्यविक्रमे ॥ भीमसेनमुखाःपार्थाःप्रतीयुर्वाहिनींतव ॥ ५७ ॥ आगच्छतस्ता
न्सहसाक्रुद्धरूपान्सहानुगान् ॥ दधारैकोरणेपांडून्कृतवर्मामहारथः ॥ ५८ ॥ यथोद्वृत्तंवारयतेवेलावैसलिलार्णवं ॥ पांडुसैन्यंतथासंख्येहार्दिक्यःसमवारयत् ॥
॥ ५९ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामहार्दिक्यस्यपराक्रमं ॥ यदेनंसहिताःपार्थानातिचक्रमुराहवे ॥ ६० ॥ ततोभीमस्त्रिभिर्विध्वाकृतवर्माणमाशुगैः ॥ शंखंदध्मौमहा
बाहुर्हर्षयन्सर्वपांडवान् ॥ ६१ ॥ सहदेवस्तुविंशत्याधर्मराजश्चपंचभिः ॥ शतेननकुलश्चापिहार्दिक्यंसमविध्यत ॥ ६२ ॥

द्रेकः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ निर्णयंनियतस्वभावं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥६३॥६४॥ सर्वतःसर्वान् ॥ ६५॥६६॥६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ द्विधास्थानद्वये ॥ ७४ ॥७५॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्यासप्तभिश्च घटोत्कचः ॥ धृष्टद्युम्नस्त्रिभिश्चापिकृतवर्माणमार्दयत् ॥ ६३ ॥ विराटोद्रुपदश्चैवयाज्ञसेनिश्चपंचभिः ॥ शिखंडीचैवहार्दिक्यंवि
ध्वापंचभिराशुगैः ॥ ६४ ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यासायकानांहसन्निव ॥ कृतवर्माततोराजन्सर्वतस्तान्महारथान् ॥ ६५ ॥ एकैकंपंचभिर्विध्वाभीमंविव्याधस
प्तभिः ॥ धनुर्ध्वजंचास्यतदारथाद्भूमावपातयत् ॥ ६६ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंत्वरमाणोमहारथः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःसप्तत्यानिशितैःशरैः ॥ ६७ ॥ सगा
ढविद्धोबलवान्हार्दिक्यस्यशरोत्तमैः ॥ चचालरथमध्यस्थःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ ६८ ॥ भीमसेनंतथादृष्ट्वाधर्मराजपुरोगमाः ॥ विसृजंतःशरान्राजन्कृतव
र्माणमार्दयन् ॥ ६९ ॥ तंतथाकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ विव्यधुःसायकैर्हृष्टारक्षार्थंमारुतेर्मृधे ॥ ७० ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांभीमसेनोमहाबलः ॥ शक्तिंज
ग्राहसमरेहेमदंडामयस्मयीं ॥ ७१ ॥ चिक्षेपचरथात्तूर्णंकृतवर्मरथंप्रति ॥ साभीमभुजनिर्मुक्तानिर्मुक्तोरगसन्निभा ॥ ७२ ॥ कृतवर्माणमभितःप्रजज्वाल
सुदारुणा ॥ तामापतंतींसहसायुगांताग्निसमप्रभां ॥ ७३ ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांहार्दिक्योनिजघानद्विधातदा ॥ साछिन्नापतिताभूमौशक्तिःकनकभूषणा ॥ ७४ ॥
द्योतयंतीदिशोराजन्महोल्केवनभश्च्युता ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वाभीमश्चुक्रोधवैभृशं ॥ ७५ ॥ ततोन्यद्धनुरादायवेगवत्सुमहास्वनं ॥ भीमसेनोरणेक्रुद्धोहार्दिक्यंस
मवारयत् ॥ ७६ ॥ अथैनंपंचभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ भीमोभीमबलोराजंस्तवदुर्मंत्रितेनच ॥ ७७ ॥ भोजस्तुक्षतसर्वांगोभीमसेनेनमारिष ॥ रक्ता
शोकइवोत्फुल्लोव्यभ्राजतरणाजिरे ॥ ७८ ॥ ततःक्रुद्धस्त्रिभिर्बाणैर्भीमसेनंहसन्निव ॥ अभिहत्यदृढंयुद्धेतान्सर्वान्प्रत्यविध्यत ॥ ७९ ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्महेष्वासो
यतमानान्महारथान् ॥ तेपितंप्रत्यविध्यंतसप्तभिःसप्तभिःशरैः ॥ ८० ॥ शिखंडिनस्ततःक्रुद्धःक्षुरप्रेणमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेप्रहसन्निवसात्वतः ॥ ८१ ॥ शि
खंडीतुततःक्रुद्धश्छिन्नेधनुषिसत्वरः ॥ असिंजग्राहसमरेशतचंद्रंचभास्वरं ॥ ८२ ॥ भ्रामयित्वामहच्चर्मचामीकरविभूषितं ॥ तमसिंप्रेषयामासकृतवर्मरथं
प्रति ॥ ८३ ॥ सतस्यसशरंचापंछित्वाराजन्महानसिः ॥ अभ्यगाद्धरणींराजंश्च्युतंज्योतिरिवांबरात् ॥ ८४ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुत्वरमाणंमहारथाः ॥ विव्यधुः
सायकैर्गाढंकृतवर्माणमाहवे ॥ ८५ ॥ अथान्यद्धनुरादायत्यक्त्वातच्चमहद्धनुः ॥ विशीर्णंभरतश्रेष्ठहार्दिक्यःपरवीरहा ॥ ८६ ॥ विव्याधपांडवान्युद्धेत्रिभिस्त्रि
भिरजिह्मगैः ॥ शिखंडिनंचविव्याधत्रिभिःपंचभिरेवच ॥ ८७ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कूर्मनखैःकूर्मनखाकृतिफलकैः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

धनुरन्यत्समादायशिखंडीतुमहायशाः॥ अवारयत्कूर्मनखैराशुगैर्हृदिकात्मजं ॥ ८८ ॥ ततःक्रुद्धोरणेराजन्हृदिकस्यात्मसंभवः॥ अभिदुद्राववेगेनयाज्ञसेनिंमहारथं ॥ ८९ ॥ भीष्मस्यसमरेराजन्मृत्योर्हेतुंमहात्मनः॥ विदर्शयन्बलंशूरःशार्दूलइवकुंजरं ॥ ९० ॥ तौदिशांगजसंकाशौज्वलिताविवपावकौ॥ समापेततुरन्योन्यंशरसंघैररिंदमौ ॥ ९१ ॥ विधुन्वानौधनुःश्रेष्ठेसंदधानौचसायकान्॥ विसृजंतौचशतशोगभस्तीनिवभास्करौ ॥ ९२ ॥ तापयंतौशरैस्तीक्ष्णैरन्योन्यंतौमहारथौ ॥ युगांतप्रतिमौवीरौरेजतुर्भास्कराविव ॥ ९३ ॥ कृतवर्माचसमरेयाज्ञसेनिंमहारथं ॥ विध्वेषुभिस्त्रिसप्तत्यापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ९४ ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत्॥ विसृज्यसशरंचापंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः॥ ९५ ॥ तंविषण्णंरणेदृष्ट्वातावकाःपुरुषर्षभ॥ हार्दिक्यंपूजयामासुर्वासांस्यादुधुवुश्चह ॥ ९६ ॥ शिखंडिनंतथाज्ञात्वाहार्दिक्यशरपीडितं ॥ अपोवाहरणाद्यंतात्वरमाणोमहारथं ॥ ९७ ॥ सादितंतुरथोपस्थेदृष्ट्वापार्थाःशिखंडिनं ॥ परिवव्रूरथैस्तूर्णंकृतवर्माणमाहवे ॥ ९८ ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेकृतवर्मामहारथः ॥ यदेकःसमरेपार्थान्वारयामाससानुगान्॥ ९९ ॥ पार्थान्जित्वाऽजयच्चेदीन्पंचालान्सृंजयानपि ॥ केकयांश्चमहावीर्यान्कृतवर्मामहारथः ॥१००॥ तेवध्यमानाःसमरेहार्दिक्येनस्मपांडवाः॥ इतश्चेतश्चधावंतोनैवचक्रुर्धृतिंरणे ॥१॥ जित्वापांडुसुतान्युद्धेभीमसेनपुरोगमान् ॥ हार्दिक्यःसमरेतिष्ठद्विधूमइवपावकः ॥ २ ॥ तेद्राव्यमाणाःसमरेहार्दिक्येनमहारथाः ॥ विमुखाःसमपद्यंतशरवृष्टिभिरार्दिताः॥ १०३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेकृतवर्मपराक्रमेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः॥११४॥ ॥ ७॥

संजयउवाच श्रृणुष्वैकमनाराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ द्राव्यमाणेबलेतस्मिन्हार्दिक्येनमहात्मना ॥ १ ॥ लज्जयावनतेचापिप्रहृष्टैश्चापितावकैः॥ द्वीपोयआसीत्पांडूनामगाधेगाधमिच्छतां ॥ २ ॥ श्रुत्वासनिनदंभीमंतावकानांमहाहवे ॥ शैनेयस्त्वरितोराजन्कृतवर्माणमभ्ययात्॥ ३ ॥ उवाचसारथिंतत्रक्रोधामर्षसमन्वितः॥ हार्दिक्याभिमुखंसूतकुरुमेरथमुत्तमं ॥ ४ ॥ कुरुतेकदनंपश्यपांडुसैन्येष्वमर्षितः ॥ एनंजित्वापुनःसूतयास्यामिविजयंप्रति॥ ५ ॥ एवमुक्तेतुवचनेसूतस्तस्यमहामते ॥ निमेषांतरमात्रेणकृतवर्माणमभ्ययात्॥ ६॥

चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥७॥ ॥७॥ श्रृणुष्वेति हार्दिक्येनतावकैरन्यैश्चद्राव्यमाणेइत्युत्तरश्लोकेनसहान्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पिंडिकागंडः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

कृतवर्मातुहार्दिक्यःशैनेयंनिशितैःशरैः ॥ अवाकिरत्सुसंक्रुद्धस्ततोक्रुद्ध्यत्ससात्यकिः ॥ ७ ॥ अथाशुनिशितंभल्लंशैनेयःकृतवर्मणः ॥ प्रेषयामाससमरेशरांश्च चतुरोपरान् ॥ ८ ॥ तेतस्यजघ्निरेवाहान्भल्लेनास्याच्छिनद्धनुः ॥ पृष्ठरक्षंतथासूतमविध्यन्निशितैःशरैः ॥ ९ ॥ ततस्तंविरथंकृत्वासात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ सेनामस्यार्दयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १० ॥ अभज्यताथपृतनाशैनेयशरपीडिता ॥ ततःप्रायात्सत्वरितःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ११ ॥ शृणुराजन्यदकरोत्तवसैन्येषुवीर्यवान् ॥ अतीत्यसमहाराजद्रोणानीकमहार्णवं ॥ १२ ॥ पराजित्यतुसंहृष्टःकृतवर्माणमाहवे ॥ यंतारमब्रवीच्छूरःशनैर्याहीत्यसंभ्रमं ॥ १३ ॥ दृष्ट्वातुतवतत्सैन्यंरथाश्वद्विपसंकुलं ॥ पदातिजनसंपूर्णमब्रवीत्सारथिंपुनः ॥ १४ ॥ यदेतन्मेघसंकाशंद्रोणानीकस्यसव्यतः ॥ सुमहत्कुंजरानीकंयस्यरुक्मरथोमुखं ॥ १५ ॥ एतेहिबहवःसूतदुर्निवाराश्चसंयुगे ॥ दुर्योधनसमादिष्टामदर्थेत्यक्तजीविताः ॥ १६ ॥ राजपुत्रामहेष्वासाःसर्वेविक्रांतयोधिनः ॥ त्रिगर्तानांरथोदाराःसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ १७ ॥ मामेवाभिमुखावीरायोत्स्यमानाव्यवस्थिताः ॥ अत्रमांप्रापयक्षिप्रमश्वांश्चोदयसारथे ॥ १८ ॥ त्रिगर्तैःसहयोत्स्यामिभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ततःप्रायाच्छनैःसूतःसात्वतस्यमतेस्थितः ॥ १९ ॥ रथेनादित्यवर्णेनभास्वरेणपताकिना ॥ तमूहुःसारथेर्वश्यावल्गमानाहयोत्तमाः ॥ २० ॥ वायुवेगसमाःसंख्येकुंदेंदुरजतप्रभाः ॥ आपतंतंरणेतंतुशंखवर्णैर्हयोत्तमैः ॥ २१ ॥ परिवव्रुस्ततःशूरागजानीकेनसर्वतः ॥ किरंतोविविधांस्तीक्ष्णान्सायकाँल्लघुवेधिनः ॥ २२ ॥ सात्वतोनिशितैर्बाणैर्गजानीकमयोधयत् ॥ पर्वतानिववर्षेणतपांतेजलदोमहान् ॥ २३ ॥ वज्राशनिसमस्पर्शैर्वध्यमानाःशरैर्गजाः ॥ प्राद्रवन्रणमुत्सृज्यशिनिवीरसमीरितैः ॥ २४ ॥ शीर्णदंताविरुधिराभिन्नमस्तकपिंडिकाः ॥ विशीर्णकर्णास्यकराविनियंतृपताकिनः ॥ ॥ २५ ॥ संभिन्नमर्मघंटाश्चविनिकृत्तमहाध्वजाः ॥ हतारोहादिशोराजन्भेजिरेभ्रष्टकंबलाः ॥ २६ ॥ रुवंतोविविधान्नादान्जलदोपमनिःस्वनाः ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चभल्लैरंजलिकैस्तथा ॥ २७ ॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चसात्वतेनविदारिताः ॥ क्षरंतोसृक्तथामूत्रंपुरीषंचप्रदुद्रुवुः ॥ २८ ॥ बभ्रमुश्चस्खलुश्चान्येपेतुर्मम्लुस्तथापरे ॥ एवंतत्कुंजरानीकंयुयुधानेनपीडितं ॥ २९ ॥ शरैरग्न्यर्कसंकाशैःप्रदुद्रावसमंततः ॥ तस्मिन्हतेगजानीकेजलसंधोमहाबलः ॥ ३० ॥ यत्तःसंप्रापयन्नागंरजताश्वरथंप्रति ॥ रुक्मवर्मधरःशूरस्तपनीयांगदःशुचिः ॥ ३१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३२ ॥ कंठसूत्रंहारं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ततोग्रहणानंतरंआविध्यभ्रामयित्वा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

कुंडलीमुकुटीखड्गीरक्तचंदनरूषितः ॥ शिरसाधारयन्दीप्तांतपनीयमयींस्रजं ॥ ३२ ॥ उरसाधारयन्निष्कंकंठसूत्रंचभास्वरं ॥ चापंचरुक्मविकृतंविधुन्वन्गज
मूर्धनि ॥ ३३ ॥ अशोभतमहाराजसविद्युदिवतोयदः ॥ तमापतंतंसहसामागधस्यगजोत्तमं ॥ ३४ ॥ सात्यकिर्वारयामासवेलेवमकरालयं ॥ नागंनिवारितं
दृष्ट्वाशैनेयस्यशरोत्तमैः ॥ ३५ ॥ अक्रुध्यतरणेराजन्जलसंधोमहाबलः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजमार्गणैर्भारसाधनैः ॥ ३६ ॥ अविध्यतशिनेःपौत्रंजलसंधोम
होरसि ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ ३७ ॥ अस्यतोवृष्णिवीरस्यनिचकर्त्तशरासनं ॥ सात्यकिंछिन्नधन्वानंप्रहसन्निवभारत ॥ ३८ ॥ अविध्यन्मा
गधोवीरःपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्जलसंधेनवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ नाकंपतमहाबाहुस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ अचिंतयन्वैसशरान्नात्यर्थंसंभ्रमा
द्बली ॥ ४० ॥ धनुरन्यत्समादायतिष्ठतिष्ठेत्युवाचह ॥ एतावदुक्त्वाशैनेयोजलसंधंमहोरसि ॥ ४१ ॥ विव्याधषष्ट्यासुभृशंशराणांप्रहसन्निव ॥ क्षुरप्रेणसुती
क्ष्णेनमुष्टिदेशेमहद्धनुः ॥ ४२ ॥ जलसंधस्यचिच्छेदविव्याधचत्रिभिःशरैः ॥ जलसंधस्तुतत्त्यक्त्वासशरंवैशरासनं ॥ ४३ ॥ तोमरंव्यसृजत्तूर्णंसात्यकिंप्रति
मारिष ॥ सनिर्भिद्यभुजंसव्यंमाधवस्यमहारणे ॥ ४४ ॥ अभ्यगाद्धरणींघोरःश्वसन्निवमहोरगः ॥ निर्भिन्नेतुभुजेसव्येसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ४५ ॥ त्रिं
शद्भिर्विशिखैस्तीक्ष्णैर्जलसंधमताडयत् ॥ प्रगृह्यतुततःखड्गंजलसंधोमहाबलः ॥ ४६ ॥ आर्षभंचर्मचमहच्छतचंद्रकसंकुलं ॥ आविध्यचततःखड्गंसात्वतायो
त्ससर्जह ॥ ४७ ॥ शैनेयस्यधनुश्छित्वासखड्गोन्यपतन्महीं ॥ अलातचक्रवच्चैवव्यरोचतमहींगतः ॥ ४८ ॥ अथान्यद्धनुरादायसर्वकायावदारणं ॥ शालस्कं
धप्रतीकाशमिंद्राशनिसमस्वनं ॥ ४९ ॥ विस्फार्यविव्यधेक्रुद्धोजलसंधंशरेणह ॥ ततःसाभरणौबाहूक्षुराभ्यांमाधवोत्तमः ॥ ५० ॥ सात्यकिर्जलसंधस्यचि
च्छेदप्रहसन्निव ॥ तौबाहूपरिघप्रख्यौपेततुर्गजसत्तमात् ॥ ५१ ॥ वसुंधराधराद्भ्रष्टौपंचशीर्षाविवोरगौ ॥ ततःसुदंष्ट्रंसुमहच्चारुकुंडलमंडितं ॥ ५२ ॥ क्षुरेणा
स्यतृतीयेनशिरश्चिच्छेदसात्यकिः ॥ तत्पातितशिरोबाहुकबंधंभीमदर्शनं ॥ ५३ ॥ द्विरदंजलसंधस्यरुधिरेणाभ्यषिंचत ॥ जलसंधंनिहत्याजौत्वरमाणस्तु
सात्वतः ॥ ५४ ॥ विमानंपातयामासगजस्कंधाद्विशांपते ॥ रुधिरेणावसिक्तांगोजलसंधस्यकुंजरः ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ वसुंधराधरात्पर्वतात् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

विलंबमानमवहत्संश्लिष्टंपरमासनं ॥ शरार्दितःसात्वतेनमर्दमानःस्ववाहिनीं ॥ ५६ ॥ घोरमार्त्तस्वरंकृत्वाविदुद्रावमहागजः ॥ हाहाकारोमहानासीत्तवसै
॥१०३॥ न्यस्यमारिष ॥ ५७ ॥ जलसंधंहतंदृष्ट्वावृष्णीनामृषभेणतु ॥ विमुखाश्चाभ्यधावंततवयोधाःसमंततः ॥ ५८ ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ एत
स्मिन्नंतरेराजन्द्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ ५९ ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैर्युयुधानंमहारथं ॥ तमुदीर्णंतथादृष्ट्वाशैनेयंकुरुपुंगवाः ॥ ६० ॥ द्रोणेनैवसहक्रुद्धाःसात्यकिंस
मुपाद्रवन् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांसात्वतस्यच ॥ द्रोणस्यचरणेराजन्घोरंदेवासुरोपमं ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्य
किप्रवेशेजलसंधवधोनामपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तेकिरंतःशरव्रातान्सर्वेयत्ताःप्र
हारिणः ॥ त्वरमाणामहाराजयुयुधानमयोधयन् ॥ १ ॥ तंद्रोणःसप्तसप्तत्याजघाननिशितैःशरैः ॥ दुर्मर्षणोद्वादशभिर्दुःसहोदशभिःशरैः ॥ २ ॥ विकर्णश्चापि
निशितैस्त्रिंशद्भिःकंकपत्रिभिः ॥ विव्याधसव्येपार्श्वेतुस्तनाभ्यामंतरेतथा ॥ ३ ॥ दुर्मुखोदशभिर्बाणैस्तथादुःशासनोष्टभिः ॥ चित्रसेनश्चशैनेयंद्वाभ्यांवि
व्याधमारिष ॥ ४ ॥ दुर्योधनश्चमहताशरवर्षेणमाधवं ॥ अपीडयद्रणेराजन्शूराश्चान्येमहारथाः ॥ ५ ॥ सर्वतःप्रतिविद्धस्तुतवपुत्रैर्महारथैः ॥ तान्प्रत्यविध्यद्वा
र्ष्णेयःपृथक्पृथगजिह्मगैः ॥ ६ ॥ भारद्वाजंत्रिभिर्बाणैर्दुःसहंनवभिःशरैः ॥ विकर्णंपंचविंशत्याचित्रसेनंचसप्तभिः ॥ ७ ॥ दुर्मर्षणंद्वादशभिरष्टाभिश्चविविं
शतिं ॥ सत्यव्रतंचनवभिर्विजयंदशभिःशरैः ॥ ८ ॥ ततोरुक्मांगदंचापंविधुन्वानोमहारथः ॥ अभ्ययात्सात्यकिस्तूर्णंपुत्रंतवमहारथं ॥ ९ ॥ राजानंसर्वलोक
स्यसर्वलोकमहारथं ॥ शरैरभ्याहनद्गाढंततोयुद्धमभूत्तयोः ॥ १० ॥ विमुंचंतौशरांस्तीक्ष्णान्संदधानौचसायकान् ॥ अदृश्यंसमरेन्योन्यंचक्रतुस्तौमहारथौ ॥
॥ ११ ॥ सात्यकिःकुरुराजेननिर्विद्धोवह्वशोभत ॥ अस्रवद्रुधिरंभूरिस्वरसंचंदनोयथा ॥ १२ ॥ सात्वतेनचवाणौघैर्निर्विद्धस्तनयस्तव ॥ शातकुंभमयापीडो
वभौयूपइवोच्छ्रितः ॥ १३ ॥ माधवस्तुरणेराजन्कुरुराजस्यधन्विनः ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेक्षुरप्रेणहसन्निव ॥ १४ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरैर्बहुभिराचिनोत् ॥
निर्भिन्नश्चशरैस्तेनद्विषताक्षिप्रकारिणा ॥ १५ ॥ नामृष्यतरणेराजाशत्रोर्विजयलक्षणं ॥ अथान्यद्धनुरादायहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ १६ ॥ ॥१०३॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ चंदनोरक्तचंदनः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

विव्याधसात्यकिंतूर्णंसायकानांशतेनह॥ सोतिविद्धोबलवतातवपुत्रेणधन्विना ॥ १७॥ अमर्षवशमापन्नस्तवपुत्रमपीडयत्॥ पीडितंनृपतिंदृष्ट्वातवपुत्राम
हारथाः ॥ १८॥ सात्यकिंशरवर्षेणछादयामासुरोजसा॥ सच्छाद्यमानोबहुभिस्तवपुत्रैर्महारथैः ॥ १९॥ एकैकंपंचभिर्विद्ध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः॥ दुर्योध
नंचत्वरितोविव्याधाष्टभिराशुगैः॥ २० ॥ प्रहसंश्चास्यचिच्छेदकार्मुकंरिपुभीषणं ॥ नागंमणिमयंचैवशरैर्ध्वजमपातयत् ॥ २१ ॥ हत्वातुचतुरोवाहांश्चतु
र्भिर्निशितैःशरैः॥ सारथिंपातयामासक्षुरप्रेणमहायशाः ॥ २२॥ एतस्मिन्नंतरेचैवकुरुराजंमहारथं॥ अवाकिरच्छरैर्हृष्टोबहुभिर्मर्मभेदिभिः॥ २३॥ सव
ध्यमानःसमरेशैनेयस्यशरोत्तमैः॥ प्राद्रवत्सहसाराजन्पुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ २४॥ आप्लुतश्चततोयानंचित्रसेनस्यधन्विनः ॥ हाहाभूतंजगच्चासीद्दृष्ट्वाराजान
माहवे॥ २५॥ ग्रस्यमानंसात्यकिनाखेसोममिवराहुणा॥ तंतुशब्दमथश्रुत्वाकृतवर्मामहारथः॥ २६॥ अभ्ययात्सहसातत्रयत्रास्तेमाधवःप्रभुः ॥ विधुन्वा
नोधनुःश्रेष्ठंचोदयंश्चैववाजिनः॥ २७॥ भर्त्सयन्सारथिंचाग्रेयाहियाहीतिसत्वरं॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यव्यादितास्यमिवांतकं ॥ २८ ॥ युयुधानोमहाराजयंतार
मिदमब्रवीत्॥ २८॥ कृतवर्मारथेनैषद्रुतमापततेशरी॥ २९॥ प्रत्युद्याहिरथेनैनंप्रवरंसर्वधन्विनां ॥ ततःप्रजविताश्वेनविधिवत्कल्पितेनच ॥ ३० ॥ आस
सादरणेभोजंप्रतिमानंधनुष्मतां॥ ततःपरमसंक्रुद्धौज्वलिताविवपावकौ ॥ ३१ ॥ समेयातांनरव्याघ्रौव्याघ्राविवतरस्विनौ॥ कृतवर्मातुशैनेयंषड्विंशत्यास
मार्पयत्॥ ३२॥ निशितैःसायकैस्तीक्ष्णैर्यंतारंचास्यपंचभिः ॥ चतुरश्चतुरोवाहांश्चतुर्भिःपरमेषुभिः ॥ ३३ ॥ अविध्यत्साधुदांतान्वैसैंधवान्सात्वतस्यहि ॥ रु
क्मध्वजोरुक्मपृष्ठंमहद्विस्फार्यकार्मुकं॥ ३४॥ रुक्मांगदीरुक्मवर्मारुक्मपुंखैरवारयत्॥ ततोशीतिंशिनेःपौत्रःसायकान्कृतवर्मणे॥ ३५॥ प्राहिणोत्त्वरयायु
क्तोद्रष्टुकामोधनंजयं॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः॥ ३६॥ समकंपतदुर्धर्षःक्षितिकंपेयथाचलः॥ त्रिषष्ट्याचतुरोस्याश्वान्सप्तभिःसारथिंतथा॥
॥ ३७॥ विव्याधनिशितैस्तूर्णंसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ सुवर्णपुंखंविशिखंसमाधायचसात्यकिः॥ ३८॥ व्यसृजत्तंमहाज्वालंसंक्रुद्धमिवपन्नगं॥ सोविध्यत्कृ
तवर्माणंयमदंडोपमःशरः॥ ३९॥ जांबूनदविचित्रंचवर्मनिर्भिद्यभानुमत्॥ अभ्यगाद्धरणीमुग्रोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४० ॥ संजातरुधिरश्चाजौसात्वतेषु
भिरर्दितः॥ सशरंधनुरुत्सृज्यन्यपतत्स्यंदनोत्तमात्॥ ४१ ॥

दंष्ट्राश्वतस्रोयस्यस्युर्दशनेभ्यःसमुच्छ्रिताः सिंहदंष्ट्रःसगदितश्चतुर्दंष्ट्रश्चसूरिभिः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६॥ ॥ ७ ॥

ससिंहदंष्ट्रोजानुभ्यांपतितोमितविक्रमः॥ शरार्दितःसात्यकिनारथोपस्थेनरर्षभः ॥ ४२ ॥ सहस्रबाहुसदृशमक्षोभ्यमिवसागरं ॥ निवार्यकृतवर्माणंसात्यकिःप्रययौततः॥ ४३ ॥ खड्गशक्तिधनुःकीर्णांगजाश्वरथसंकुलां॥ प्रवर्त्तितोग्ररुधिरांशतशःक्षत्रियर्षभैः ॥ ४४॥ प्रेक्षतांसर्वसैन्यानांमध्येनशिनिपुंगवः॥ अभ्यगाद्वाहिनींहित्वावृत्रहेवासुरींचमूं॥ ४५॥ समाश्वस्यचहार्दिक्योगृह्यचान्यन्महद्धनुः ॥ तस्थौसतत्रबलवान्वारयन्युधिपांडवान् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुर्योधनकृतवर्मपराजयेषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

संजयउवाच काल्यमानेषुसैन्येषुशैनेयेनततस्ततः॥ भारद्वाजःशरव्रातैर्महद्भिःसमवाकिरत्॥ १ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलोद्रोणसात्वतयोरभूत्॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांबलिवासवयोरिव॥ २॥ ततोद्रोणःशिनेःपौत्रंचित्रैःसर्वायसैःशरैः ॥ त्रिभिराशीविषाकारैर्ललाटेसमविध्यत ॥ ३ ॥ तैर्ललाटार्पितैर्बाणैर्युयुधानस्त्वजिह्मगैः॥ व्यरोचतमहाराजत्रिशृंगइवपर्वतः॥ ४ ॥ ततोस्यबाणानपरानिंद्राशनिसमस्वनान्॥ भारद्वाजोंतरप्रेक्षीप्रेषयामाससंयुगे ॥ ५ ॥ तान्द्रोणचापनिर्मुक्तान्दाशार्हःपततःशरान् ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांसुपुंखाभ्यांचिच्छेदपरमास्त्रवित् ॥ ६ ॥ तामस्यलघुतांद्रोणःसमवेक्ष्यविशांपते ॥ प्रहस्यसहसाविध्यत्त्रिंशताशिनिपुंगवं॥ ७॥ पुनःपंचाशतेषूणांशितेनचसमार्पयत्॥ लघुतांयुयुधानस्यलाघवेनविशेषयन्॥ ८ ॥ समुत्पतंतिवल्मीकाद्यथाक्रुद्धामहोरगाः ॥ तथाद्रोणरथाद्राजन्नापतंतिततनुच्छिदः॥ ९ ॥ तथैवयुयुधानेनसृष्टाःशतसहस्रशः ॥ अवाकिरन्द्रोणरथंशरारुधिरभोजनाः ॥ १० ॥ लाघवाद्द्विजमुख्यस्यसात्वतस्यचमारिष॥ विशेषंनाध्यगच्छामसमावास्तांनरर्षभौ॥ ११ ॥ सात्यकिस्तुततोद्रोणंनवभिर्नतपर्वभिः॥ आजघानभृशंक्रुद्धोध्वजंचनिशितैःशरैः ॥ १२ ॥ सारथिंचशतेनैवभारद्वाजस्यपश्यतः॥ लाघवंयुयुधानस्यदृष्ट्वाद्रोणोमहारथः॥१३॥ सप्तत्यासारथिंविध्वातुरंगांश्चत्रिभिस्त्रिभिः॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदमाधवस्यरथेस्थितं॥ १४॥ अथापरेणभल्लेनहेमपुंखेनपत्रिणा॥ धनुश्चिच्छेदसमरेमाधवस्यमहात्मनः॥ १५ ॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धोधनुस्त्यक्त्वामहारथः॥ गदांजग्राहमहतींभारद्वाजायचाक्षिपत्॥ १६॥ तामापतंतींसहसापट्टबद्धामयस्मयीं॥ न्यवारयच्छरैर्द्रोणोबहुभिर्बहुरूपिभिः॥ १७॥

काल्यमानेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ रथशक्त्याकेतकपत्राकारमुखयाशक्त्या ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अथान्यद्धनुरादायसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ विव्याधबहुभिर्वीरंभारद्वाजंशिलाशितैः॥ १८ ॥ सविध्वासमरेद्रोणंसिंहनादममुंचत ॥ तंवैनमम्रृषेद्रोणःसर्व
शस्त्रभृतांवरः॥ १९ ॥ ततःशक्तिंगृहीत्वातुरुक्मदंडामयस्मयीं॥ तरसाप्रेषयामासमाधवस्यरथंप्रति॥ २० ॥ अनासाद्यतुशैनेयंसाशक्तिःकालसन्निभा॥ भि
त्वारथंजगामोग्राधरणींदारुणस्वना॥ २१ ॥ ततोद्रोणंशिनेःपौत्रोराजन्विव्याधपत्रिणा॥ दक्षिणंभुजमासाद्यपीडयन्भरतर्षभ ॥ २२ ॥ द्रोणोपिसमरेराज
न्माधवस्यमहद्धनुः॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदरथशक्त्याचसारथिं॥ २३ ॥ मुमोहसारथिस्तस्यरथशक्त्यासमाहतः॥ सरथोपस्थमासाद्यमुहूर्त्तंसंन्यषीदत॥ २४॥
चकारसात्यकीराजन्सूतकर्मातिमानुषं॥ आयोधयच्चयद्द्रोणंरश्मीनूजग्राहचस्वयं॥ २५॥ ततःशरशतेनैवयुयुधानोमहारथः॥ अविध्यद्ब्राह्मणंसंख्येत्दृष्टरूपो
विशांपते॥ २६॥ तस्यद्रोणःशरान्पंचप्रेषयामासभारत ॥ तेघोराःकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे ॥ २७॥ निर्विद्धस्तुशरैर्घोरैरक्रुध्यत्सात्यकिर्भृशं॥ साय
कान्व्यसृजच्चापिवीरोरुक्मरथंप्रति॥ २८॥ ततोद्रोणस्ययंतारंनिपात्यैकेषुणाभुवि॥ अश्वान्व्यद्रावयद्बाणैर्हतसूतांस्ततस्ततः ॥ २९॥ सरथःप्रद्रुतःसंख्येमं
डलानिसहस्रशः॥ चकारराजतोराजन्भ्राजमानइवांशुमान्॥३०॥ अभिद्रवतगृह्णीतहयान्द्रोणस्यधावत॥ इतिस्मचुक्रुशुःसर्वेराजपुत्राःसराजकाः॥३१॥
तेसात्यकिमपास्याशुराजन्युधिमहारथाः॥ यतोद्रोणस्ततःसर्वेसहसासमुपाद्रवन्॥ ३२॥ तान्दृष्ट्वाप्रद्रुतान्संख्येसात्वतेनशरार्दितान् ॥ प्रभग्नंपुनरेवासीत्त
वसैन्यंसमाकुलं॥ ३३॥ व्यूहस्यैवपुनर्द्वारंगत्वाद्रोणोव्यवस्थितः ॥ वातायमानैस्तैरश्वैर्नीतोवृष्णिशरार्दितैः ॥ ३४ ॥ पांडुपांचालसंभिन्नंव्यूहमालोक्यवीर्य
वान्॥ शैनेयेनाकरोद्यत्नंव्यूहमेवाभ्यरक्षतः॥ ३५॥ निवार्यपांडुपंचालान्द्रोणाग्निःप्रदहन्निव॥ तस्थौक्रोधेध्मसंदीप्तःकालसूर्यइवोद्यतः॥ ३६॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेसात्यकिपराक्रमेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११७॥ ॥ ९॥ ॥ ९॥ ॥ ९॥
संजयउवाच द्रोणंसजित्वापुरुषप्रवीरस्तथैवहार्दिक्यमुखांस्त्वदीयान्॥ प्रहस्यसूतंवचनंबभाषेशिनिप्रवीरःकुरुपुंगवाग्र्य ॥ १ ॥ निमित्तमात्रंवयमत्रसू
तदग्धारयःकेशवफाल्गुनाभ्यां॥ हतान्निहन्मेहनरर्षभेणवयंसुरेशात्मसमुद्भवेन॥ २॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११७॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ द्रोणमिति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अभ्यंप्रधानंकर्म ॥ १८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

तमेवमुक्त्वाशिनिपुंगवस्तदामहाम्टधेसोग्र्यधनुर्धरोरिहा ॥ किरन्समंतात्सहसाशरान्बलीसमापतत्श्येनइवामिषंयथा ॥ ३ ॥ तंयांतमश्वैःशशिशंखवर्णैर्वि
गाह्यसैन्यंपुरुषप्रवीरं ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंसमंतादादित्यरश्मिप्रतिमंरथाग्र्यं ॥ ४ ॥ असह्यविक्रांतमदीनसत्वंसर्वेगणाभारतयेत्वदीयाः ॥ सहस्रनेत्रप्रति
मप्रभावंदिवीवसूर्यंजलदव्यपाये ॥ ५ ॥ अमर्षपूर्णस्त्वतिचित्रयोधीशरासनीकांचनवर्मधारी ॥ सुदर्शनःसात्यकिमापतंतंन्यवारयद्राजवरःप्रसह्य ॥ ६ ॥
तयोरभूद्भारतसंप्रहारःसुदारुणस्तंसमतिप्रशंसन् ॥ योधास्त्वदीयाश्चहिसोमकाश्चवृत्रेंद्रयोर्युद्धमिवामरौघाः ॥ ७ ॥ शरैःसुतीक्ष्णैःशतशोभ्यविध्यत्सुदर्शनः
सात्वतमुख्यमाजौ ॥ अनागतानेवतुतान्पृषत्कांश्चिच्छेदराजन्शिनिपुंगवोपि ॥ ८ ॥ तथैवशक्रप्रतिमोपिसात्यकिःसुदर्शनेयान्क्षिपतिस्मसायकान् ॥ द्विधा
त्रिधातानकरोत्सुदर्शनःशरोत्तमैःस्यंदनवर्यमास्थितः ॥ ९ ॥ तान्वीक्ष्यबाणान्निहतांस्तदानींसुदर्शनःसात्यकिबाणवेगैः ॥ क्रोधाद्दिधक्षन्निवतिग्मतेजाः
शरानमुंचत्तपनीयचित्रान् ॥ १० ॥ पुनःसबाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैःसुपुंखैः ॥ विव्याधदेहावरणंविभिद्यतेसात्यकेराविविशुःशरीरं ॥ ११ ॥
तथैवतस्यावनिपालपुत्रःसंधायबाणैरपरैर्ज्वलद्भिः ॥ आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशांश्चतुर्भिरश्वांश्चतुरःप्रसह्य ॥ १२ ॥ तथातुतेनाभिहतस्तरस्वीनप्ताशिने
रिंद्रसमानवीर्यः ॥ सुदर्शनस्येषुगणैःसुतीक्ष्णैर्हयान्निहत्याशुननादनादं ॥ १३ ॥ अथास्यसूतस्यशिरोनिकृत्यभल्लेनशक्राशनिसन्निभेन ॥ सुदर्शनस्यापि
शिनिप्रवीरःक्षुरेणकालानलसंनिभेन ॥ १४ ॥ सकुंडलंपूर्णशशिप्रकाशंभ्राजिष्णुवक्त्रंविचकर्तदेहात् ॥ यथापुरावज्रधरःप्रसह्यबलस्यसंख्येतिबलस्यराज
न् ॥ १५ ॥ निहत्यतंपार्थिवपुत्रपौत्रंरणेयदूनामृषभस्तरस्वी ॥ मुदासमेतःपरयामहात्माररराजराजन्सुरराजकल्पः ॥ १६ ॥ ततोययावर्जुनएवयेननिवार्यसै
न्यंतवमार्गणौघैः ॥ सदश्वयुक्तेनरथेनराजन्लोकंविसिस्मापयिषुर्नृवीरः ॥ १७ ॥ तत्तस्यविस्मापयनीयमग्र्यमपूजयन्योधवराःसमेताः ॥ प्रवर्त्तमानानि
षुगोचरेरीन्ददाहबाणैर्हुतभुग्यथैव ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसुदर्शनवधेअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच ततःससात्यकिर्धीमान्महात्मावृष्णिपुंगवः ॥ सुदर्शनंनिहत्याजौयंतारंपुनरब्रवीत् ॥ १ ॥ रथाश्वनागकलिलंशरशक्त्यूर्मिमालिनं ॥ खड्गम
त्स्यंगदाग्राहंशूरायुधमहास्वनं ॥ २ ॥

॥ ११८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विश्रंभयन्आश्वासयन् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

प्राणापहारिणंरौद्रंवादित्रोत्कुष्टनादितं ॥ योधानामसुखस्पर्शंदुर्धर्षमजयैषिणां ॥ ३ ॥ तीर्णाःस्मदुस्तरंतातद्रोणानीकमहार्णवं ॥ जलसंधबलेनाजौपुरुषादै
रिवावृतं ॥ ४ ॥ अतोन्यत्पृतनाशेषंमन्येकुनदिकामिव ॥ तर्तव्यामल्पसलिलांचोदयाश्वानसंभ्रमं ॥ ५ ॥ हस्तप्राप्तमहंमन्येसांप्रतंसव्यसाचिनं ॥ निर्जित्यदु
र्धरंद्रोणंसपदानुगमाहवे ॥ ६ ॥ हार्दिक्यंयोधवर्यंचमन्येप्राप्तंधनंजयं ॥ नहिमेजायतेत्रासोदृष्ट्वासैन्यान्यनेकशः ॥ ७ ॥ वन्हेरिवप्रदीप्तस्यवनेशुष्कतृणोलपे ॥
पश्यपांडवमुख्येनयातांभूमिंकिरीटिना ॥ ८ ॥ पत्त्यश्वरथनागौघैःपतितैर्विषमीकृतां ॥ द्रवतेतद्यथासैन्यंतेनभग्नंमहात्मना ॥ ९ ॥ रथैर्विपरिधावद्भिर्गजैरश्वै
श्वसारथे ॥ कौशेयारुणसंकाशमेतदुद्धूयतेरजः ॥ १० ॥ अभ्याशस्थमहंमन्येश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ सएषश्रूयतेशब्दोगांडीवस्यामितौजसः ॥ ११ ॥ यादृ
शानिनिमित्तानिममप्रादुर्भवंतिवै ॥ अनस्तंगतआदित्येहंतासैंधवमर्जुनः ॥ १२ ॥ शनैर्विश्रंभयन्नश्वान्याहियत्रारिवाहिनी ॥ यत्रैतेसतलत्राणाःसुयो
धनपुरोगमाः ॥ १३ ॥ दंशिताःक्रूरकर्माणःकांबोजायुद्धदुर्मदाः ॥ शरबाणासनधरायवनाश्वप्रहारिणः ॥ १४ ॥ शकाःकिरातादरदाबर्बरास्ताम्रलिप्तकाः ॥
अन्येचबहवोम्लेच्छाविविधायुधपाणयः ॥ १५ ॥ यत्रैतेसतलत्राणाःसुयोधनपुरोगमाः ॥ मामेवाभिमुखाःसर्वेतिष्ठंतिसमरार्थिनः ॥ १६ ॥ एतान्सरथनागाश्वा
न्निहत्याजौसपत्तिनः ॥ इदंदुर्गमहाघोरंतीर्णमेवोपधारय ॥ १७ ॥ सूतउवाच नसंभ्रमोमेवार्ष्णेयविद्यतेसत्यविक्रम ॥ यद्यपिस्यात्तवक्रुद्धोजामदग्न्यो
ग्रतःस्थितः ॥ १८ ॥ द्रोणोवारथिनांश्रेष्ठःकृपोमद्रेश्वरोपिवा ॥ तथापिसंभ्रमोनस्यात्त्वामाश्रित्यमहाभुज ॥ १९ ॥ त्वयासुबहवोयुद्धेनिर्जिताःशत्रुसूदन ॥
दंशिताःक्रूरकर्माणःकांबोजायुद्धदुर्मदाः ॥ २० ॥ शरबाणासनधरायवनाश्वप्रहारिणः ॥ शकाःकिरातादरदाबर्बरास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २१ ॥ अन्येचबहवोम्ले
च्छाविविधायुधपाणयः ॥ नचमेसंभ्रमःकश्चिद्भूतपूर्वःकथंचन ॥ २२ ॥ किमुतैतत्समासाद्यधीरसंयुगगोष्पदं ॥ आयुष्मन्कतरेणत्वांप्रापयामिधनंजयं ॥
॥ २३ ॥ केषांक्रुद्धोसिवार्ष्णेयकेषांमृत्युरुपस्थितः ॥ केषांसंयमनीमद्यगंतुमुत्सहतेमनः ॥ २४ ॥ केत्वांयुधिपराक्रांतंकालांतकयमोपमं ॥ दृष्ट्वाविक्रमसंपन्नं
विद्रविष्यंतिसंयुगे ॥ २५ ॥ केषांवैवस्वतोराजास्मरतेद्यमहाभुज ॥ सात्यकिरुवाच मुंडानेतान्हनिष्यामिदानवानिववासवः ॥ २६ ॥ प्रतिज्ञांपारयि
ष्यामिकांबोजानेवमांवह ॥ अद्यैषांकदनंकृत्वाप्रियंयास्यामिपांडवं ॥ २७ ॥

पारयिष्यामिसमापयिष्यामि ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ श्वेताश्वस्यसकाशेकृतमभ्यस्तंमार्गमस्त्रशिक्षामाचार्यस्यद्रोणस्यदर्शयिष्यामीत्यन्वयः अथवाआचार्यस्यविद्योपदेष्टुःश्वेताश्वस्यदर्शयिष्यामीतिसामान्यकर्मकं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अद्यद्रक्ष्यंतिमेवीर्यंकौरवाःससुयोधनाः ॥ मुंडानीकेहतेसूतसर्वसैन्येषुचासकृत् ॥ २८ ॥ अद्यकौरवसैन्यस्यदीर्यमाणस्यसंयुगे ॥ श्रुत्वाविरावंबहुधासंतप्स्यतिसुयोधनः ॥ २९ ॥ अद्यपांडवमुख्यस्यश्वेताश्वस्यमहात्मनः ॥ आचार्यस्यकृतंमार्गंदर्शयिष्यामिसंयुगे ॥ ३० ॥ अद्यमद्बाणनिहतान्योधमुख्यान्सहस्रशः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजापश्चात्तापंगमिष्यति ॥ ३१ ॥ अद्यमेक्षिप्रहस्तस्यक्षिपतःसायकोत्तमान् ॥ अलातचक्रप्रतिमंधनुर्द्रक्ष्यंतिकौरवाः ॥ ३२ ॥ मत्सायकचितांगानांरुधिरंस्रवतांमुहुः ॥ सैनिकानांवधंदृष्ट्वासंतप्स्यतिसुयोधनः ॥ ३३ ॥ अद्यमेक्रुद्धरूपस्यनिघ्नतश्चवरान्वरान् ॥ द्विरर्जुनमिमंलोकंमंस्यतेद्यसुयोधनः ॥ ३४ ॥ अद्यराजसहस्राणिनिहतानिमयारणे ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजासंतप्स्यतिमहामृधे ॥ ३५ ॥ अद्यस्नेहंचभक्तिंचपांडवेषुमहात्मसु ॥ हत्वाराजसहस्राणिदर्शयिष्यामिराजसु ॥ ३६ ॥ बलंवीर्यंकृतज्ञत्वंममज्ञास्यंतिकौरवाः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तदासूतःशिक्षितान्साधुवाहिनः ॥ ॥ ३७ ॥ शशांकसन्निकाशान्वैवाजिनोव्यनुदद्भृशं ॥ तेपिबंतइवाकाशंयुयुधानंहयोत्तमाः ॥ ३८ ॥ प्रापयन्यवनान्शीघ्रंमनःपवनरंहसः ॥ सात्यकिंतेसमासाद्यपृतनास्वनिवर्तिनं ॥ ३९ ॥ बहवोलघुहस्ताश्चशरवर्षैरवाकिरन् ॥ तेषामिषूनथास्त्राणिवेगवान्नतपर्वभिः ॥ ४० ॥ अच्छिनत्सात्यकीराजन्नैनंतेप्राप्नुवन्शराः ॥ रुक्मपुंखैःसुनिशितैर्गार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४१ ॥ उच्चकर्त्तशिरांस्युग्रोयवनानांभुजानपि ॥ शैक्यायसानिवर्माणिकांस्यानिचसमंततः ॥ ४२ ॥ भित्वादेहांस्तथातेषांशराजग्मुर्महीतलं ॥ तेहन्यमानावीरेणम्लेच्छाःसात्यकिनारणे ॥ ४३ ॥ शतशोभ्यपतंस्तत्रव्यसवोवसुधातले ॥ सुपूर्णायतमुक्तैस्तानव्यवच्छिन्नपिंडितैः ॥ ४४ ॥ पंचषट्सप्तचाष्टौचबिभेदयवनान्शरैः ॥ कांबोजानांसहस्रैश्चशकानांचविशांपते ॥ ४५ ॥ शबराणांकिरातानांबर्बराणांतथैवच ॥ अगम्यरूपांपृथिवींमांसशोणितकर्दमां ॥ ४६ ॥ कृतवांस्तत्रशैनेयःक्षपयंस्तावकंबलं ॥ दस्यूनांसशिरस्त्राणैःशिरोभिर्लूनमूर्धजैः ॥ ४७ ॥ दीर्घकूर्चैर्महीकीर्णाविबर्हैरंडजैरिव ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगैस्तैस्तदायोधनंबभौ ॥ ४८ ॥ कबंधैःसंवृतंसर्वंताम्राभ्रैःखमिवावृतं ॥ वज्राशनिसमस्पर्शैःसुपर्वभिरजिह्मगैः ॥ ४९ ॥

॥ ३३ ॥ द्विरर्जुनं द्वावर्जुनौयत्र नैरुक्तोवर्णागमः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ शैक्यायसानिशोणितायोमयानि ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सुपूर्णायतमुक्तैराकर्णज्योत्सृष्टैः अव्यवच्छिन्नपिंडितैःअनवच्छिन्नसंहतैः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जित्वेति ॥ १ ॥

तेसात्वतेननिहताःसमावव्रुर्वसुंधरां ॥ अल्पावशिष्टाःसंभग्नाःकृच्छ्रप्राणाविचेतसः ॥ ५० ॥ जिताःसंख्येमहाराजयुयुधानेनदंशिताः ॥ पार्ष्णिभिश्चकशाभिश्च ताडयंतस्तुरंगमान् ॥ ५१ ॥ जवमुत्तममास्थायसर्वतःप्राद्रवन्भयात् ॥ कांबोजसैन्यंविद्राव्यदुर्जयंयुधिभारत ॥ ५२ ॥ यवनानांचतत्सैन्यंशकानांचमहद्ब लं ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ५३ ॥ प्रविष्टस्तावकान्जित्वासूतंयाहीत्यचोदयत् ॥ तत्तस्यसमरेकर्मदृष्ट्वान्यैरकृतंपुरा ॥ ५४ ॥ चारणाःसह गंधर्वाःपूजयांचक्रिरेभृशं ॥ तंयांतंपृष्ठगोप्तारमर्जुनस्यविशांपते ॥ चारणाःप्रेक्ष्यसंहृष्टास्त्वदीयाश्चाभ्यपूजयन् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि जयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेयवनपराजयेएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच जित्वायवन कांबोजान्युयुधानस्ततोर्जुनं ॥ जगामतवसैन्यस्यमध्येनरथिनांवरः ॥ १ ॥ चारुदंष्ट्रोनरव्याघ्रोविचित्रकवचध्वजः ॥ मृगंव्याघ्रइवाजिघ्रंस्तवसैन्यमभीषय त् ॥ २ ॥ सरथेनचरन्मार्गान्धनुरभ्रामयद्भृशं ॥ रुक्मपृष्ठंमहावेगंरुक्मचंद्रकसंकुलं ॥ ३ ॥ रुक्मांगदशिरस्त्राणोरुक्मवर्मसमावृतः ॥ रुक्मध्वजधनुःशूरोमे रुशृंगमिवाबभौ ॥ ४ ॥ सधनुर्मंडलःसंख्येतेजोभास्कररश्मिवान् ॥ शरदीवोदितःसूर्योनृसूर्योविरराजह ॥ ५ ॥ वृषभस्कंधविक्रांतोवृषभाक्षोनरर्षभः ॥ ताव कानांबभौमध्येगवांमध्येयथावृषः ॥ ६ ॥ मत्तद्विरदसंकाशंमत्तद्विरदगामिनं ॥ प्रभिन्नमिवमातंगंयूथमध्येव्यवस्थितं ॥ ७ ॥ व्याघ्राइवजिघांसंतस्त्वदीयाः समुपाद्रवन् ॥ द्रोणानीकमतिक्रांतंभोजानीकंचदुस्तरं ॥ ८ ॥ जलसंधार्णवंतीर्त्वाकांबोजानांचवाहिनीं ॥ हार्दिक्यमकरान्मुक्तंतीर्णवैसैन्यसागरं ॥ ९ ॥ परि वव्रुःसुसंक्रुद्धास्त्वदीयाःसात्यकिंरथाः ॥ दुर्योधनश्चित्रसेनोदुःशासनविविंशती ॥ १० ॥ शकुनिर्दुःसहश्चैवयुवादुर्धर्षणःक्रथः ॥ अन्येचबहवःशूराःशस्त्रवंतो दुरासदाः ॥ ११ ॥ पृष्ठतःसात्यकिंयांतमन्वधावन्नमर्षिणः ॥ अथशब्दोमहानासीत्तवसैन्यस्यमारिष ॥ १२ ॥ मारुतोद्धूतवेगस्यसागरस्येवपर्वणि ॥ तानभिद्र वतःसर्वान्समीक्ष्यशिनिपुंगवः ॥ १३ ॥ शनैर्याहीतियंतारमब्रवीत्प्रहसन्निव ॥ इदमेतत्समुद्धूतंधार्तराष्ट्रस्ययद्बलं ॥ १४ ॥ मामेवाभिमुखंतूर्णंगजाश्वरथपत्तिम त् ॥ नादयन्वैदिशःसर्वारथघोषेणसारथे ॥ १५ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचकंपयन्सागरानपि ॥ एतद्बलार्णवंसूतवारयिष्येमहारणे ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

पौर्णमास्यामिवोद्धूतंवेलेवमकरालयं॥ पश्यमेसूतविक्रांतमिंद्रस्येवमहाम्रधे ॥ १७॥ एषसैन्यानिशत्रूणांविधमामिशितैःशरैः ॥ निहतानाहवेपश्यपदात्य
श्वरथद्विपान्॥ १८॥ मच्छरैरग्निसंकाशैर्विद्धदेहान्सहस्रशः॥ इत्येवंब्रुवतस्तस्यसात्यकेरमितौजसः॥ १९ ॥समीपेसैनिकास्तेतुशीघ्रमीयुर्युयुत्सवः ॥ जह्या
द्रवस्वतिष्ठेतिपश्यपश्येतिवादिनः॥ २० ॥तानेवंब्रुवतोवीरान्सात्यकिर्निशितैःशरैः ॥जघानत्रिशतानश्वान्कुंजरांश्चचतुःशतान्॥ २१ ॥ ससंप्रहारस्तुमुल
स्तस्यतेषांचधन्विनां ॥देवासुररणप्रख्यःप्रावर्त्ततजनक्षयः ॥ २२ ॥ मेघजालनिभंसैन्यंतवपुत्रस्यमारिष ॥ प्रत्यगृह्णाच्छिनेःपौत्रःशरैराशीविषोपमैः ॥
॥ २३ ॥ प्रच्छाद्यमानःसमरेशरजालैःसवीर्यवान्॥ असंभ्रमन्महाराजपावकानवधीद्बहून्॥ २४ ॥ आश्चर्यंतत्रराजेंद्रसुमहद्दृष्टवानहं ॥ नमोघःसायकःक
श्चित्सात्यकेरभवत्प्रभो॥ २५॥ रथनागाश्वकलिलःपदात्यूर्मिसमाकुलः॥ शैनेयवेलामासाद्यस्थितःसैन्यमहार्णवः॥ २६॥ संभ्रांतनरनागाश्वमावर्त्ततमुहु
र्मुहुः॥ तत्सैन्यमिषुभिस्तेनवध्यमानंसमंततः ॥ २७॥ बभ्रामतत्रतत्रैवगावःशीतार्दिताइव॥ पदातिनंरथंनागंसादिनंतुरगंतथा॥ २८॥ अविद्धंतत्रनाद्रा
क्षंयुयुधानस्यसायकैः॥ नतादृक्कदनंराजन्कृतवांस्तत्रफाल्गुनः॥ २९॥ यादृक्क्षयमनीकानामकरोत्सात्यकिर्नृप ॥ अत्यर्जुनंशिनेःपौत्रोयुध्यतेपुरुषर्षभः॥
॥ ३० ॥ वीतभीर्लाघवोपेतःकृतित्वंसंप्रदर्शयन्॥ ततोदुर्योधनोराजासात्वतस्यत्रिभिःशरैः ॥ ३१ ॥ विव्याधसूतंनिशितैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ सात्यकिंच
त्रिभिर्विध्वापुनरष्टाभिरेवच॥ ३२॥ दुःशासनःषोडशभिर्विव्याधशिनिपुंगवं ॥ शकुनिःपंचविंशत्याचित्रसेनश्चपंचभिः॥ ३३॥ दुःसहःपंचदशभिर्विव्या
धोरसिसात्यकिं॥ उत्स्मयन्वृष्णिशार्दूलस्तथाबाणैःसमाहतः॥ ३४॥ तानविध्यन्महाराजसर्वानेवत्रिभिस्त्रिभिः॥ गाढविद्धानरीन्कृत्वामार्गणैःसोतितेजनैः
॥ ३५॥ शैनेयःश्येनवत्संख्येव्यचरल्लघुविक्रमः॥ सौबलस्यधनुश्छित्वाहस्तावापंनिकृत्यच॥ ३६ ॥ दुर्योधनंत्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ चित्रसेनंशते
नैवदशभिर्दुःसहंतथा॥ ३७॥ दुःशासनंतुविंशत्याविव्याधशिनिपुंगवः॥ अथान्यद्धनुरादायस्यालस्तवविशांपते ॥ ३८॥ अष्टाभिःसात्यकिंविध्वापुनर्वि
व्याधपंचभिः॥ दुःशासनश्चदशभिर्दुःसहश्चत्रिभिःशरैः॥ ३९॥ दुर्मुखश्चद्वादशभीराजन्विव्याधसात्यकिं॥ दुर्योधनस्त्रिसप्तत्याविध्वाभारतमाधवं ॥ ४०॥
ततोस्यनिशितैर्बाणैस्त्रिभिर्विव्याधसारथिं॥ तान्सर्वान्सहितान्शूरान्यतमानान्महारथान्॥ ४१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संप्रमृद्येति ॥ १ ॥

पंचभिःपंचभिर्बाणैःपुनर्विव्याधसात्यकिः ॥ ततःसरथिनांश्रेष्ठस्तवपुत्रस्यसारथिं ॥ ४२ ॥ आजघानाशुभल्लेनसहतोन्यपतद्भुवि ॥ पतितेसारथौतस्मिंस्तव पुत्ररथःप्रभो ॥ ४३ ॥ वातायमानैस्तैरश्वैरपानीयतसंगरात् ॥ ततस्तवसुतोराजन्सैनिकाश्चविशांपते ॥ ४४ ॥ राज्ञोरथमभिप्रेक्ष्यविद्रुताःशतशोभवन् ॥ विद्रु तंतत्रतत्सैन्यंदृष्ट्वाभारतसात्यकिः ॥ ४५ ॥ अवाकिरच्छरैस्तीक्ष्णैरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ विद्राव्यसर्वसैन्यानितावकानिसहस्रशः ॥ ४६ ॥ प्रययौसात्यकी राजन्श्वेताश्वस्यरथंप्रति ॥ तंशरानाददानंचरक्षमाणंचसारथिं ॥ आत्मानंपालयानंचतावकाःसमपूजयन् ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजय द्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुर्योधनपलायनेविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संप्रमृद्यमहत्सैन्यंयां तंशैनेयमर्जुनं ॥ निर्ह्रीकाममतेपुत्राःकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ कथंवैषांतदायुद्धेधृतिरासीन्मुमूर्षतां ॥ शैनेयचरितंदृष्ट्वायादृशंसव्यसाचिनः ॥ २ ॥ किंनुवक्ष्यं तितेक्षात्रंसैन्यमध्येपराजिताः ॥ कथंनुसात्यकिर्युद्धेव्यतिक्रांतोमहायशाः ॥ ३ ॥ कथंचममपुत्राणांजीवतांतत्रसंजय ॥ शैनेयोभिययौयुद्धेतन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ४ ॥ अत्यद्भुतमिदंतातत्वत्सकाशाच्छृणोम्यहं ॥ एकस्यबहुभिःसार्धंशत्रुभिस्तैर्महारथैः ॥ ५ ॥ विपरीतमहंमन्येमंदभाग्यंसुतंप्रति ॥ यत्रावध्यंतस मरेसात्वतेनमहारथाः ॥ ६ ॥ एकस्यहिनपर्याप्तंयत्सैन्यंतस्यसंजय ॥ क्रुद्धस्ययुयुधानस्यसर्वेतिष्ठंतुपांडवाः ॥ ७ ॥ निर्जित्यसमरेद्रोणंकृतिनंचित्रयोधिनं ॥ यथापशुगणान्सिंहस्तद्वद्धंतासुतान्मम ॥ ८ ॥ कृतवर्मादिभिःशूरैर्यत्तैर्बहुभिराहवे ॥ युयुधानोनशकितोहंतुंयत्पुरुषर्षभः ॥ ९ ॥ नैतदीदृशकंयुद्धंकृतवांस्तत्र फाल्गुनः ॥ यादृशंकृतवान्युद्धंशिनेर्नप्तामहायशाः ॥ १० ॥ संजयउवाच तवदुर्मंत्रितेराजन्दुर्योधनकृतेनच ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वायत्तेवक्ष्यामिभा रत ॥ ११ ॥ तेपुनःसंन्यवर्तंतकृत्वासंशप्तकामिथः ॥ परांयुद्धेमतिंकृत्वांतवपुत्रस्यशासनात् ॥ १२ ॥ त्रीणिसादिसहस्राणिदुर्योधनपुरोगमाः ॥ शककांबोज वाल्हीकायवनाःपारदास्तथा ॥ १३ ॥ कुलिंदास्तंगणांबष्ठाःपैशाचाश्चसबर्बराः ॥ पार्वतीयाश्चराजेंद्रक्रुद्धाःपाषाणपाणयः ॥ १४ ॥ अभ्यद्रवंतशैनेयंशलभाः पावकंयथा ॥ युक्ताश्चपार्वतीयानांरथाःपाषाणयोधिनां ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ दुर्योधनस्यकृतेनकर्मणा ॥ ११ ॥ मतिंकृत्वेत्यन्वय ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वामनस्ययमोपवाह्यस्य चंद्राःकांतशिरोग्रीवानीचस्कंधामनस्विनः व्यढोरस्काःसुनिश्चितावामनान्वयजागजाः सुप्रतीकस्यईशो पवाह्यस्य सुविभक्तमहाशीर्षाजीमूतसदृशप्रभाः प्रभूतहस्तावलिनःसुप्रतीककुलोद्भवाः महापद्मस्यकुमुदस्यकुले चंडाःसमायतत्वक्काःसुबद्धाबलिनोपिच महापद्मान्वयभवागजयुद्धप्रियागजाः ॥ २५ ॥

शूराःपंचाशताराजन्शैनेयंसमुपाद्रवन्॥ततोरथसहस्रेणमहारथशतेनच॥१६॥द्विरदानांसहस्रेणद्विसाहस्रैश्चवाजिभिः॥ शरवर्षाणिमुंचंतोविविधानिमहार
थाः॥ १७॥ अभ्यद्रवंतशैनेयमसंख्येयाश्चपत्तयः ॥ तांश्चसंचोदयन्सर्वान्घ्नतैनमितिभारत॥ १८ ॥ दुःशासनोमहाराजसात्यकिंपर्यवारयत् ॥ तत्राद्भुतमप
श्यामशैनेयचरितंमहत्॥ १९ ॥ यदेकोबहुभिःसार्धमसंभ्रांतमयुध्यत॥ अवधीच्चरथानीकंद्विरदानांचतद्बलं ॥ २० ॥ सादिनश्चैवतान्सर्वान्दस्यूनपिचसर्व
शः॥ तत्रचक्रैर्विमथितैर्भग्नैश्चपरमायुधैः॥ २१ ॥ अक्षैश्चबहुधाभग्नैरीषादंडकबंधुरैः॥ कुंजरैर्मथितैश्चापिध्वजैश्चविनिपातितैः ॥ २२ ॥ वर्मभिश्चतथानी
कैर्व्यवकीर्णावसुंधरा॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैरनुकर्षैश्चमारिष॥ २३॥ संछन्नावसुधातत्रद्योर्ग्रहैरिवभारत ॥ गिरिरूपधराश्चापिपतिताःकुंजरोत्तमाः ॥ २४ ॥
अंजनस्यकुलेजातावामनस्यचभारत॥ सुप्रतीककुलेजातामहापद्मकुलेतथा॥ २५ ॥ ऐरावतकुलेचैवतंथान्येषुकुलेषुच ॥ जातादंतिवराराजन्शेरतेबहवो
हताः ॥ २६ ॥ वनायुजान्पार्वतीयान्कांबोजान्बाल्हिकानपि ॥ तथाहयवरान्राजन्निजघ्नेतत्रसात्यकिः ॥ २७ ॥ नानादेशसमुत्थांश्चनानाजातींश्चदंति
नः॥ निजघ्नेतत्रशैनेयःशतशोथसहस्रशः॥ २८॥ तेषुप्रकाल्यमानेषुदस्यून्दुःशासनोब्रवीत्॥ निवर्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंसृतेनवः ॥ २९॥ तांश्चातिभग्ना
न्संप्रेक्ष्यपुत्रोदुःशासनस्तव॥ पाषाणयोधिनःशूरान्पार्वतीयानचोदयत्॥ ३० ॥ अश्मयुद्धेषुकुशलानैतज्ज्ञानातिसात्यकिः ॥ अश्मयुद्धमजानंतंहतैनंयुद्ध
कामुकं॥ ३१॥ तथैवकुरवःसर्वेनाश्मयुद्धविशारदाः॥ अभिद्रवतमाभैष्टनवःप्राप्स्यतिसात्यकिः॥३२ ॥ तेपार्वतीयाराजानःसर्वेपाषाणयोधिनः ॥ अभ्य
द्रवंतशैनेयंराजानमिवमंत्रिणः॥ ३३॥ ततोगजशिरःप्रख्यैरुपलैःशैलवासिनः॥ उद्यतैर्युयुधानस्यपुरतस्तस्थुराहवे॥ ३४॥

श्वेतवालनखाःशूराःश्वेतत्वक्कामहाबलाः उदयावर्षवंतश्चगजाऐरावतोद्भवाः अन्येषुकुलेषुपुंडरीकपुष्पदंतसार्वभौमीयेषु स्थिराःस्थूलशिरोदंतनिःशंकाबलिनोपिच शुक्लवर्णनखाःशूराःपुंडरीकोद्भवागजाः श्यामत्वग्दशनाश्चंडालंबोष्ठाश्चारुदर्शनाः पीनायताननकराःपुष्पदंतोद्भवागजाः मंडलाकृतयःशूराःसुवर्माणःसुदर्शनाः पीनायतास्याःपीताभाःसार्वभौमकुलोद्भवाः ॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥३३॥३४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

क्षेपणीयैः शस्त्रैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ व्यात्तमुखाम्लेच्छविशेषाः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अद्रीणांप्रस्तराणां ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

क्षेपणीयैस्तथाप्यन्येसात्वतस्यवधैषिणः ॥ चोदितास्तवपुत्रेणसर्वतोरुरुधुर्दिशः ॥ ३५ ॥ तेषामापततामेवशिलायुद्धंचिकीर्षतां ॥ सात्यकिःप्रतिसंधा यनिशितान्प्राहिणोच्छरान् ॥ ३६ ॥ तामश्मवृष्टिंतुमुलांपार्वतीयैःसमीरितां ॥ चिच्छेदोरगसंकाशैर्नाराचैःशिनिपुंगवः ॥ ३७ ॥ तैरश्मचूर्णैर्दीप्यद्भिःखद्यो तानामिवव्रजैः ॥ प्रायःसैन्यान्यहन्यंतहाहाभूतानिमारिष ॥ ३८ ॥ ततःपंचशतंशूराःसमुद्यतमहाशिलाः ॥ निकृत्तबाहवोराजन्निपेतुर्धरणीतले ॥ ३९ ॥ पुन र्दशशताश्चान्येशतसाहस्रिणस्तथा ॥ सोपलैर्बाहुभिश्छिन्नैःपेतुरप्राप्यसात्यकिं ॥ ४० ॥ पाषाणयोधिनःशूरान्यतमानानवस्थितान् ॥ न्यवधीद्बहुसाहस्रां स्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४१ ॥ ततःपुनर्व्यात्तमुखास्तेश्मवृष्टीःसमंततः ॥ अयोहस्ताःशूलहस्तादरदास्तंगणाःखसाः ॥ ४२ ॥ लंपाकाश्चकुलिंदाश्चचिक्षिपु स्तांश्चसात्यकिः ॥ नाराचैःप्रतिचिच्छेदप्रतिपत्तिविशारदः ॥ ४३ ॥ अद्रीणांभिद्यमानानामंतरिक्षेशितैःशरैः ॥ शब्देनप्राद्रवन्संख्येरथाश्वगजपत्तयः ॥ ४४ ॥ अश्मचूर्णैरवाकीर्णामनुष्यगजवाजिनः ॥ नाशक्नुवन्नवस्थातुंभ्रमरैरिवदंशिताः ॥ ४५ ॥ हतशिष्टाःसरुधिराभिन्नमस्तकपिंडिकाः ॥ कुंजराव र्जयामासुर्युयुधानरथंतदा ॥ ४६ ॥ ततःशब्दःसमभवत्तवसैन्यस्यमारिष ॥ माधवेनार्द्यमानस्यसागरस्येवपर्वणि ॥ ४७ ॥ तंशब्दंतुमुलंश्रुत्वाद्रोणोयंतारम ब्रवीत् ॥ एषसूतरणेक्रुद्धःसात्वतानांमहारथः ॥ ४८ ॥ दारयन्बहुधासैन्यंरणेचरतिकालवत् ॥ यत्रैषशब्दस्तुमुलस्तत्रसूतरथंनय ॥ ४९ ॥ पाषाणयोधिभिर्नू नंयुयुधानःसमागतः ॥ तथाहिरथिनःसर्वेह्रियंतेविद्रुतैर्हयैः ॥ ५० ॥ विशस्त्रकवचारुग्णास्तत्रतत्रपतंतिच ॥ नशक्नुवंतियंतारःसंयंतुंतुमुलेहयान् ॥ ५१ ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वाभारद्वाजस्यसारथिः ॥ प्रत्युवाचततोद्रोणंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ ५२ ॥ सैन्यंद्रवतिचायुष्मन्कौरवेयंसमंततः ॥ पश्ययोधान्रणेभग्नान्धावतोवैतत स्ततः ॥ ५३ ॥ इमेचसंहताःशूराःपंचालाःपांडवैःसह ॥ त्वामेवहिजिघांसंतआद्रवंतिसमंततः ॥ ५४ ॥ अत्रकार्यंसमाधत्स्वप्राप्तकालमरिंदम ॥ स्थानेवागम नेवापिदूरंयातश्चसात्यकिः ॥ ५५ ॥ तथैवंवदतस्तस्यभारद्वाजस्यसारथेः ॥ प्रत्यदृश्यतशैनेयोनिघ्नन्बहुविधान्रथान् ॥ ५६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेयुयुधानेन तावकाः ॥ युयुधानरथंत्यक्त्वाद्रोणानीकायदुद्रुवुः ॥ ५७ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दुःशासनरथमिति ॥ १ ॥

यैस्तुदुःशासनःसार्धरथैःपूर्वमन्यवर्त्तत ॥ तेभीतास्त्वभ्यधावंतसर्वेद्रोणरथंप्रति ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवे
॥१०९॥ शेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुःशासनरथंदृष्ट्वासमीपेपर्यवस्थितं ॥ भारद्वाजस्ततो
वाक्यंदुःशासनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ दुःशासनरथाःसर्वेकस्माच्चैतेप्रविद्रुताः ॥ कच्चित्क्षेमंतुनृपतेःकच्चिज्जीवतिसैंधवः ॥ २ ॥ राजपुत्रोभवानत्रराजभ्रातामहा
रथः ॥ किमर्थंद्रवतेयुद्धेयौवराज्यमवाप्यहि ॥ ३ ॥ दासीजितासिद्यूतेत्वंयथाकामचरीभव ॥ वाससांवाहिकाराज्ञोभ्रातुर्ज्येष्ठस्यमेभव ॥ ४ ॥ नसंतिपतयः
सर्वेतेद्यषंढतिलैःसमाः ॥ दुःशासनैवंकस्मात्त्वंपूर्वमुक्त्वापलायसे ॥ ५ ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वापंचालैःपांडवैःसह ॥ एकंसात्यकिमासाद्यकथंभीतोसिसंयुगे ॥ ६ ॥
नजानीषेपुरात्वंतुगृह्णन्नक्षान्दुरोदरे ॥ शरात्ह्येतेभविष्यंतिदारुणाशीविषोपमाः ॥ ७ ॥ अप्रियाणांहिवचसांपांडवस्यविशेषतः ॥ द्रौपद्याश्चपरिक्लेशस्त्वन्मूलो
ह्यभवत्पुरा ॥ ८ ॥ क्वतेमानश्चदर्पश्चक्वतेवीर्यंक्वगर्जितं ॥ आशीविषसमान्पार्थान्कोपयित्वाक्वयास्यसि ॥ ९ ॥ शोच्येयंभारतीसेनाराज्यंचैवसुयोधनः ॥ य
स्यत्वंकर्कशोभ्रातापलायनपरायणः ॥ १० ॥ ननुनामत्वयावीरदीर्यमाणाभयार्दिता ॥ स्वबाहुबलमास्थायरक्षितव्याह्यनीकिनी ॥ ११ ॥ सत्वमद्यरणंहित्वा
भीतोहर्षयसेपरान् ॥ विद्रुतेत्वयिसैन्यस्यनायकेशत्रुसूदन ॥ १२ ॥ कोन्यःस्थास्यतिसंग्रामेभीतोभीतेव्यपाश्रये ॥ एकेनसात्वतेनाद्ययुध्यमानस्यतेनवै ॥ १३ ॥
पलायनेतवमतिःसंग्रामाद्धिप्रवर्त्तते ॥ यदागांडीवधन्वानंभीमसेनंचकौरव ॥ १४ ॥ यमौवायुधिद्रष्टासितदात्वंकिंकरिष्यसि ॥ युधिफाल्गुनबाणानांसूर्या
ग्निसमवर्चसां ॥ १५ ॥ नतुल्याःसात्यकिशरायेषांभीतःपलायसे ॥ त्वरितोवीरगच्छत्वंगांधार्युदरमाविश ॥ १६ ॥ पृथिव्यांधावमानस्यनान्यत्पश्यामिजीव
नं ॥ यदितावत्कृताबुद्धिःपलायनपरायणा ॥ १७ ॥ पृथिवीधर्मराजायशमेनैवप्रदीयतां ॥ यावत्फाल्गुननाराचानिर्मुक्तोरगसन्निभाः ॥ १८ ॥ नाविशंति
शरीरंतेतावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावत्तेपृथिवींपार्थाहत्वाभ्रातृशतंरणे ॥ १९ ॥ नाक्षिपंतिमहात्मानस्तावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावन्नक्रुध्यतेराजाधर्मपुत्रोयु
धिष्ठिरः ॥ २० ॥ कृष्णश्चसमरश्लाघीतावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावद्भीमोमहाबाहुर्विगाह्यमहतींचमूं ॥ २१ ॥ ॥१०९॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सोदरांस्तेनगृह्णातितावत्संशाम्यपांडवैः॥ पूर्वमुक्तश्चतेभ्राताभीष्मेणासौसुयोधनः ॥ २२॥ अजेयाःपांडवाःसंख्येसौम्यसंशाम्यतैःसह ॥ नचतत्कृतवान्मंद
स्तवभ्रातासुयोधनः॥ २३ ॥ सयुद्धेधृतिमास्थाययत्तोयुध्यस्वपांडवैः ॥ तवापिशोणितंभीमःपास्यतीतिमयाश्रुतं ॥ २४ ॥ तच्चाप्यवितथंतस्यतत्तथैवभवि
ष्यति॥ किंभीमस्यनजानासिविक्रमंत्वंसुबालिश ॥ २५॥ यत्त्वयावैरमारब्धंसंयुगेप्रपलायिना॥ गच्छतूर्णंरथेनैवयत्रतिष्ठतिसात्यकिः ॥ २६ ॥ त्वयाहीनं
बलंह्येतद्विद्रविष्यतिभारत॥ आत्मार्थंयोधयरणेसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ २७॥ एवमुक्तस्तवसुतोनाब्रवीत्किंचिदप्यसौ ॥ श्रुतंचाश्रुतवत्कृत्वाप्रायाद्येनससा
त्यकिः॥२८॥ सैन्येनमहतायुक्तोम्लेच्छानामनिवर्तिनां॥ आसाद्यचरणेयत्तोयुयुधानमयोधयत्॥ २९॥ द्रोणोपिरथिनांश्रेष्ठःपंचालान्पांडवांस्तथा ॥ अभ्य
द्रवतसंक्रुद्धोजवमास्थायमध्यमं॥ ३०॥ प्रविश्यचरणेद्रोणःपांडवानांवरूथिनीं॥ द्रावयामासयोधान्वैशतशोथसहस्रशः॥ ३१ ॥ ततोद्रोणोमहाराजनाम
विश्राव्यसंयुगे॥ पांडुपांचालमत्स्यानांप्रचक्रेकदनंमहत्॥ ३२॥ तंजयंतमनीकानिभारद्वाजंततस्ततः॥ पांचालपुत्रोद्युतिमान्वीरकेतुःसमभ्ययात्॥ ३३ ॥
सद्रोणंपंचभिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ध्वजमेकेनविव्याधसारथिंचास्यसप्तभिः॥ ३४॥ तत्राद्भुतंमहाराजदृष्टवानस्मिसंयुगे॥ यद्द्रोणोरभसंयुद्धेपांचाल्यं
नाभ्यवर्त्तत॥ ३५॥ सन्निरुद्धंरणेद्रोणंपंचालावीक्ष्यमारिष॥ आवव्रुःसर्वतोराजन्धर्मपुत्रजयैषिणः ॥ ३६॥ तेशरैरग्निसंकाशैस्तोमरैश्चमहाधनैः॥ शस्त्रैश्च
विविधैराजन्द्रोणमेकमवाकिरन्॥ ३७॥ निहत्यतान्बाणगणैर्द्रोणोराजन्समंततः॥ महाजलधरान्व्योम्निमातरिश्वेवचाबभौ ॥ ३८॥ ततःशरंमहाघोरंसूर्य
पावकसन्निभं॥ संदधेपरवीरघ्नोवीरकेतोरथंप्रति॥ ३९ ॥ सभित्वातुशरोराजन्पांचालकुलनंदनं ॥ अभ्यगाद्धरणींतूर्णंलोहितार्द्रोज्वलन्निव॥ ४० ॥ ततोपत
द्रथात्तूर्णंपांचालकुलनंदनः॥ पर्वताग्रादिवमहांश्चंपकोवायुपीडितः॥ ४१ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेराजपुत्रेमहाबले॥ पंचालास्त्वरिताद्रोणंसमंतात्पर्यवारयन्
॥४२॥ चित्रकेतुःसुधन्वाचचित्रवर्माचभारत॥ तथाचित्ररथश्चैवभ्रातृव्यसनकर्शिताः॥४३॥ अभ्यद्रवंतसहिताभारद्वाजंयुयुत्सवः॥ मुंचंतःशरवर्षाणितपां
तेजलदाइव ॥ ४४॥ सवध्यमानोबहुधाराजपुत्रैर्महारथैः॥ क्रोधमाहारयत्तेषामभावायद्विजर्षभः॥ ४५ ॥ ततःशरमयंजालंद्रोणस्तेषामवासृजत्॥ तेहन्य
मानाद्रोणस्यशरैराकर्णचोदितैः॥ ४६॥ कर्त्तव्यंनाभ्यजानन्वैकुमाराराजसत्तम॥ तान्विमूढान्रणेद्रोणःप्रहसन्निवभारत॥ ४७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

व्यश्वसूतरथांश्चक्रे कुमारान्कुपितोरणे ॥ अथापरैःसुनिशितैर्भल्लैस्तेषांमहायशाः ॥ ४८ ॥ पुष्पाणीवविचिन्वन्हिसोत्तमांगान्यपातयत् ॥ तेरथेभ्योहताःपेतुः क्षितौराजन्सुवर्चसः ॥ ४९ ॥ देवासुरेपुरायुद्धेयथादैतेयदानवाः ॥ तान्निहत्यरणेराजन्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ ५० ॥ कार्मुकंभ्रामयामासहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ पंचालान्निहतान्दृष्ट्वादेवकल्पान्महारथान् ॥ ५१ ॥ धृष्टद्युम्नोभृशोद्विग्नोनेत्राभ्यांपातयन्जलं ॥ अभ्यवर्त्ततसंग्रामेक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ५२ ॥ ततोहाहेतिसहसानादःसमभवन्नृप ॥ पांचाल्येनरणेदृष्ट्वाद्रोणमावारितंशरैः ॥ ५३ ॥ सच्छाद्यमानोबहुधापार्षतेनमहात्मना ॥ नविव्यथेततोद्रोणःस्मयन्नेवान्वयुध्यत ॥ ॥ ५४ ॥ ततोद्रोणंमहाराजपांचाल्यःक्रोधमूर्छितः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोनवत्यानतपर्वणां ॥ ५५ ॥ सगाढविद्धोबलिनाभारद्वाजोमहायशाः ॥ निषसादरथोपस्थेकश्मलंचजगामह ॥ ५६ ॥ तंवैतथागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नःपराक्रमी ॥ चापमुत्सृज्यशीघ्रंतुअसिंजग्राहवीर्यवान् ॥ ५७ ॥ अवप्लुत्यरथाच्चापित्वरितःसमहारथः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभारद्वाजस्यमारिष ॥ ५८ ॥ हर्तुमिच्छन्शिरःकायात्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ प्रत्याश्वस्तस्ततोद्रोणोधनुर्गृह्यमहारवं ॥ ५९ ॥ आसन्नमागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नंजिघांसया ॥ शरैर्वैतस्तिकैराजन्विव्याधासन्नवेधिभिः ॥ ६० ॥ योधयामाससमरेधृष्टद्युम्नंमहारथं ॥ तेहिवैतस्तिकानामशराआसन्नयोधिनः ॥ ६१ ॥ द्रोणस्यविहिताराजन्यैर्धृष्टद्युम्नमाक्षिणोत् ॥ सवध्यमानोबहुभिःसायकैस्तैर्महाबलः ॥ ६२ ॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंभग्नवेगःपराक्रमी ॥ आरुह्यस्वरथंवीरःप्रगृह्यचमहद्धनुः ॥ ६३ ॥ विव्याधसमरेद्रोणंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ द्रोणश्चापिमहाराजशरैर्विव्याधपार्षतं ॥ ६४ ॥ तदद्भुतमभूद्युद्धंद्रोणपांचालयोस्तदा ॥ त्रैलोक्यकांक्षिणोरासीच्छक्रप्रल्हादयोरिव ॥ ६५ ॥ मंडलानिविचित्राणियमकानीतराणिच ॥ चरंतौयुद्धमार्गज्ञौततक्षतुरथेषुभिः ॥ ६६ ॥ मोहयंतौमनांस्याजौयोधानांद्रोणपार्षतौ ॥ सृजंतौशरवर्षाणिवर्षास्विवबलाहकौ ॥ ६७ ॥ छादयंतौमहात्मानौशरैर्व्योमदिशोमहीं ॥ तदद्भुतंतयोर्युद्धंभूतसंघास्त्वपूजयन् ॥ ६८ ॥ क्षत्रियाश्चमहाराजयेचान्येतवसैनिकाः ॥ अवश्यंसमरेद्रोणोधृष्टद्युम्नेनसंगतः ॥ ६९ ॥ वशमेष्यतिनोराजन्पंचालाइतिचुक्रुशुः ॥ द्रोणस्तुत्वरितोयुद्धेधृष्टद्युम्नस्यसारथेः ॥ ७० ॥ शिरःप्रच्यावयामासफलंपक्वंतरोरिव ॥ ततस्तुप्रद्रुतावाहाराजंस्तस्यमहात्मनः ॥ ७१ ॥ तेषुप्रद्रवमाणेषुपंचालान्सृंजयांस्तथा ॥ अयोधयद्रणेद्रोणस्तत्रतत्रपराक्रमी ॥ ७२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततोदुःशासनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

विजित्यपांडुपंचालान्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ स्वंव्यूहंपुनरास्थायस्थितोभवदरिंदमः ॥ नचैनंपांडवायुद्धेजेतुमुत्सेहिरेप्रभो ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेद्रोणपराक्रमेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
ततोदुःशासनोराजन्शैनेयंसमुपाद्रवत् ॥ किरन्शरसहस्राणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ १ ॥ सविध्वासात्यकिंषष्ट्यातथाषोडशभिःशरैः ॥ नाकंपयत्स्थितंयुद्धेमैना
कमिवपर्वतं ॥ २ ॥ तंतुदुःशासनःशूरःसायकैरावृणोद्भृशं ॥ रथव्रातेनमहतानानादेशोद्भवेनच ॥ ३ ॥ सर्वतोभरतश्रेष्ठविसृजन्सायकान्बहून् ॥ पर्जन्यइव
घोषेणनादयन्वैदिशोदश ॥ ४ ॥ तमापतंतमालोक्यसात्यकिःकौरवंरणे ॥ अभिद्रुत्यमहाबाहुश्छादयामाससायकैः ॥ ५ ॥ तेछाद्यमानाबाणौघैर्दुःशासनपु
रोगमाः ॥ प्राद्रवन्समरेभीतास्तवसैन्यस्यपश्यतः ॥ ६ ॥ तेषुद्रवत्सुराजेंद्रपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ तस्थौव्यपेतभीराजन्सात्यकिंचार्दयच्छरैः ॥ ७ ॥ चतुर्भिर्वाजि
नस्तस्यसारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ सात्यकिंचशतेनाजौविध्वानादंमुमोचसः ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजमाधवस्तस्यसंयुगे ॥ रथंसूतंध्वजंतंच चक्रेऽदृश्यमजिह्मगैः
॥ ९ ॥ सतुदुःशासनंशूरंसायकैरावृणोद्भृशं ॥ सशंकंसमनुप्राप्तमूर्णनाभिरिवोर्णया ॥ १० ॥ त्वरन्समावृणोद्बाणैर्दुःशासनममित्रजित् ॥ दृष्ट्वादुःशासनंरा
जातथाशरशताचितं ॥ ११ ॥ त्रिगर्तांश्चोदयामासयुयुधानरथंप्रति ॥ तेगच्छन्युयुधानस्यसमीपंक्रूरकर्मणः ॥ १२ ॥ त्रिगर्तानांत्रिसाहस्रारथायुद्धविशा
रदाः ॥ तेतुतंरथवंशेनमहतापर्यवारयन् ॥ १३ ॥ स्थिरांकृत्वामतिंयुद्धेभूत्वासंशप्तकामिथः ॥ तेषांप्रपततांयुद्धेशरवर्षाणिमुंचतां ॥ १४ ॥ योधान्पंचशतान्मु
ख्यानग्र्यानीकेव्यपोथयत् ॥ तेऽपतन्निहतास्तूर्णंशिनिप्रवरसायकैः ॥ १५ ॥ महामारुतवेगेनभग्नाइवनगाद्रुमाः ॥ नागैश्चबहुधाच्छिन्नैर्ध्वजैश्चैवविशांपते
॥ १६ ॥ हयैश्चकनकापीडैःपतितैस्तत्रमेदिनी ॥ शैनेयशरसंकृत्तैःशोणितौघपरिप्लुतैः ॥ १७ ॥ अशोभतमहाराजकिंशुकैरिवपुष्पितैः ॥ तेवध्यमानाःसमरेयु
युधानेनतावकाः ॥ १८ ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकमग्नाइवद्विपाः ॥ ततस्तेपर्यवर्त्तंतसर्वेद्रोणरथंप्रति ॥ १९ ॥ भयात्पतगराजस्यगर्तानीवमहोरगाः ॥ हत्वा
पंचशतान्योधाञ्छरैराशीविषोपमैः ॥ २० ॥ प्रायात्सशनकैर्वीरोधनंजयरथंप्रति ॥ तंप्रयांतंनरश्रेष्ठंपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विव्याधनवभिस्तूर्णंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ सतुतंप्रतिविव्याधपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ रुक्मपुंखैर्महेष्वासोगार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः ॥ सात्यकिंतुमहाराजप्रहस
॥१११॥ न्निवभारत ॥ २३ ॥ दुःशासनस्त्रिभिर्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ शैनेयस्तवपुत्रंतुहत्वापंचभिराशुगैः ॥ २४ ॥ धनुश्चास्यरणेछित्वाविस्मयन्नर्जुनंययौ ॥
ततोदुःशासनःक्रुद्धोवृष्णिवीरायगच्छते ॥ २५ ॥ सर्वपारशवींशक्तिंविससर्जजिघांसया ॥ तांतुशक्तिंतदाघोरांतवपुत्रस्यसात्यकिः ॥ २६ ॥ चिच्छेदशतधा
राजन्निशितैःकंकपत्रिभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायपुत्रस्तवजनेश्वर ॥ २७ ॥ सात्यकिंचशरैर्विध्वासिंहनादंननर्दह ॥ सात्यकिस्तुरणेक्रुद्धोमोहयित्वासुतंतव ॥
॥ २८ ॥ शरैरग्निशिखाकारैराजघानस्तनांतरे ॥ त्रिभिरेवमहाभागःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २९ ॥ सर्वायसैस्तीक्ष्णवक्त्रैःपुनर्विव्याधचाष्टभिः ॥ दुःशासनस्तु
विंशत्यासात्यकिंप्रत्यविध्यत ॥ ३० ॥ सात्वतोपिमहाराजतंविव्याधस्तनांतरे ॥ त्रिभिरेवमहाभागःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३१ ॥ ततोस्यवाहान्निशितैःशरैर्ज
घ्नेमहारथः ॥ सारथिंचसुसंक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३२ ॥ धनुरेकेनभल्लेनहस्तावापंचपंचभिः ॥ ध्वजंचरथशक्तिंचभल्लाभ्यांपरमास्त्रवित् ॥ ३३ ॥ चिच्छे
दविशिखैस्तीक्ष्णैस्तथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ ३४ ॥ त्रिगर्तसेनापतिनास्वरथेनापवाहितः ॥ तमभिद्रुत्यशैनेयोमुहू
र्तमिवभारत ॥ ३५ ॥ नजघानमहाबाहुर्भीमसेनवचःस्मरन् ॥ भीमसेनेनतुवधःसुतानांतवभारत ॥ ३६ ॥ प्रतिज्ञातःसभामध्येसर्वेषामेवसंयुगे ॥ ततोदुः
शासनंजित्वासात्यकिःसंयुगेप्रभो ॥ जगामत्वरितोराजन्येनयातोधनंजयः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुः
शासनपराजयेत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच किंतस्यांममसेनायांनासन्केचिन्महारथाः ॥ ये
तथासात्यकिंयांतंनैवाघ्नन्नाप्यवारयन् ॥ १ ॥ एकोहिसमरेकर्मकृतवान्सत्यविक्रमः ॥ शक्रतुल्यबलोयुद्धेमहेंद्रोदानवेष्विव ॥ २ ॥ अथवाशून्यमासीत्तद्येन
यातःससात्यकिः ॥ हतभूयिष्ठमथवायेनयातःससात्यकिः ॥ ३ ॥ यत्कृतंवृष्णिवीरेणकर्मशंससिमेरणे ॥ नैतदुत्सहतेकर्तुंकर्मशक्रोपिसंजय ॥ ४ ॥ अश्रद्धेय
मचिंत्यंचकर्मतस्यमहात्मनः ॥ वृष्ण्यंधकप्रवीरस्यश्रुत्वामेव्यथितंमनः ॥ ५ ॥ नसंतितस्मात्पुत्रामेयथासंजयभाषसे ॥ एकोवैबहुलाःसेनाःप्रामृद्नात्सत्य ॥१११॥
विक्रमः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ किंतस्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ लक्ष्म्येतिविशेषणेतृतीया ॥ २८ ॥

कथंचयुध्यमानानामपक्रांतोमहात्मनां ॥ एकोबहूनांशैनेयस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ७॥ संजयउवाच राजन्सेनासमुद्योगोरथनागाश्वपत्तिमान् ॥ तुमु
लस्तवसैन्यानांयुगांतसदृशोभवत् ॥ ८ ॥ आहूतेषुसमूहेषुतवसैन्यस्यमानद ॥ नाभूल्लोकेसमःकश्चित्समूहइतिमेमतिः ॥ ९ ॥ तत्रदेवास्त्वभाषंतचारणाश्चस
मागताः ॥ एतदंताःसमूहावैभविष्यंतिमहीतले ॥ १० ॥ नचवैतादृशोव्यूहआसीत्कश्चिद्दिशांपते ॥ यादृग्जयद्रथवधेद्रोणेनविहितोभवत् ॥ ११ ॥ चंडवातविभि
न्नानांसमुद्राणामिवस्वनः ॥ रणेभवद्बलौघानामन्योन्यमभिधावतां ॥ १२ ॥ पार्थिवानांसमेतानांबहून्यासन्नरोत्तम ॥ त्वद्बलेपांडवानांचसहस्राणिशतानि
च ॥ १३ ॥ संरब्धानांप्रवीराणांसमरेदृढकर्मणां ॥ तत्रासीत्सुमहाशब्दस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ १४ ॥ अथाक्रंदद्भीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चमारिष ॥ नकुलःसहदेवश्च
धर्मराजश्चपांडवः ॥ १५ ॥ आगच्छतप्रहरतद्रुतंविपरिधावत ॥ प्रविष्टावरिसेनांहिवीरौमाधवपांडवौ ॥ १६ ॥ यथासुखेनगच्छेतांजयद्रथवधंप्रति ॥ तथाप्र
कुरुतक्षिप्रमितिसैन्यान्यचोदयन् ॥ १७ ॥ तयोरभावेकुरवःकृतार्थाःस्युर्वयंजिताः ॥ तेयूयंसहिताभूत्वातूर्णमेवबलार्णवं ॥ १८ ॥ क्षोभयध्वंमहावेगाःपवनः
सागरंयथा ॥ भीमसेनेनतेराजन्पांचाल्येनचनोदिताः ॥ १९ ॥ आजघ्नुःकौरवान्संख्येत्यक्त्वासूनात्मनःप्रियान् ॥ इच्छंतोनिधनंयुद्धेशस्त्रैरुत्तमतेजसः ॥ २० ॥
स्वर्गेप्सवोमित्रकार्येनाभ्यनंदंतजीवितं ॥ तथैवतावकाराजन्प्रार्थयंतोमहद्यशः ॥ २१ ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वायुद्धायैवावस्थिरे ॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमाने
भयावहे ॥ २२ ॥ जित्वासर्वाणिसैन्यानिप्रायात्सात्यकिरर्जुनं ॥ कवचानांप्रभास्तत्रसूर्यरश्मिविराजिताः ॥ २३ ॥ दृष्टीःसंख्येसैनिकानांप्रतिजघ्नुःसमंततः ॥
तथाप्रयतमानानांपांडवानांमहात्मनां ॥ २४ ॥ दुर्योधनोमहाराजन्व्यगाहतमहद्बलं ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तेषांतस्यचभारत ॥ २५ ॥ अभवत्सर्वभूतानाम
भावकरणोमहान् ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथायातेषुसैन्येषुतथाकृच्छ्रगतःस्वयं ॥ २६ ॥ कच्चिद्दुर्योधनःसूतनाकार्षीत्पृष्ठतोरणं ॥ एकस्यचबहूनांचसन्निपा
तोमहाहवे ॥ २७ ॥ विशेषतोनरपतेर्विषमःप्रतिभातिमे ॥ सोत्यंतसुखसंवृद्धोलक्ष्म्यालोकस्यचेश्वरः ॥ २८ ॥ एकोबहून्समासाद्यकच्चिन्नासीत्पराङ्मुखः ॥
संजयउवाच राजन्संग्राममाश्चर्यंतवपुत्रस्यभारत ॥ २९ ॥ एकस्यबहुभिःसार्धंशृणुष्वगदतोमम ॥ दुर्योधनेनसमरेपृतनापांडवीरणे ॥ ३० ॥ नलि
नीद्विरदेनेवसमंतात्प्रतिलोडिता ॥ ततस्तांप्रहितांसेनांदृष्ट्वापुत्रेणतेनृप ॥ ३१ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ ॥ ७ ॥

भीमसेनपुरोगास्तंपंचालाःसमुपाद्रवन् ॥ सभीमसेनंदशभिःशरैर्विव्याधपांडवं ॥ ३२ ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्यमौवीरौधर्मराजंचसप्तभिः ॥ विराटद्रुपदौषड्भिःशतेन चशिखंडिनं ॥ ३३ ॥ धृष्टद्युम्नंचविंशत्याद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ शतशश्चापरान्योधान्सद्विपांश्वरथान्रणे ॥ ३४ ॥ शरैरवचकर्तोग्रैःक्रुद्धोंतकइवप्रजाः ॥ नसं दधन्विमुंचन्वामंडलीकृतकार्मुकः ॥ ३५॥ अदृश्यतरिपून्निघ्नञ्छिक्षयास्त्रबलेनच ॥ तस्यतान्निघ्नतःशत्रून्हेमपृष्ठंमहद्धनुः ॥ ३६ ॥ अजस्रंमंडलीभूतंददृशुःस मरेजनाः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभल्लाभ्यामच्छिनद्धनुः ॥ ३७ ॥ तवपुत्रस्यकौरव्ययतमानस्यसंयुगे ॥ विव्याधचैनंदशभिःसम्यगस्तैःशरोत्तमैः ॥ ३८ ॥ वर्म चाशुसमासाद्यतेभित्वाक्षितिमाविशन् ॥ ततःप्रमुदिताःपार्थाःपरिवव्रुर्युधिष्ठिरं ॥ ३९ ॥ यथावृत्रवधेदेवाःपुराशक्रंमहर्षयः ॥ ततोन्यद्धनुरादायतवपुत्रःप्रता पवान् ॥ ४० ॥ तिष्ठतिष्ठेतिराजानंब्रुवन्पांडवमभ्ययात् ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यतवपुत्रंमहामृधे ॥ ४१ ॥ प्रत्युद्ययुःसमुदिताःपंचालाजयगृद्धिनः ॥ तान्द्रोणःप्र तिजग्राहपरीप्सन्युधिपांडवं ॥ ४२ ॥ चंडवातोद्धुतान्मेघान्गिरिरंबुमुचोयथा ॥ तत्रराजन्महानासीत्संग्रामोलोमहर्षणः ॥ ४३ ॥ पांडवानांमहाबाहोताव कानांचसंयुगे ॥ रुद्रस्याक्रीडसदृशःसंहारःसर्वदेहिनां ॥ ४४ ॥ ततःशब्दोमहानासीत्पुनर्येनधनंजयः ॥ अतीवसर्वशब्देभ्योलोमहर्षकरःप्रभो ॥ ४५ ॥ अर्जु नस्यमहाबाहोतावकानांचधन्विनां ॥ मध्येभारतसैन्यस्यमाधवस्यमहारणे ॥ ४६ ॥ द्रोणस्यापिपरैःसार्धंव्यूहद्वारेमहारणे ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःपृथिव्यांपृथि वीपते ॥ क्रुद्धेर्जुनेतथाद्रोणेसात्वतेचमहारथे ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेसंकुलयुद्धेचतुर्विंशत्यधिकशत तमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अपराण्हेमहाराजसंग्रामःसुमहानभूत् ॥ पर्जन्यसमनिर्घोषःपुनर्द्रोणस्यसोमकैः ॥ १ ॥ शोणाश्वंरथमास्थायनरवीरःसमाहितः ॥ समरेभ्यद्रवत्पांडून्जवमास्थायमध्यमं ॥ २ ॥ तवप्रियहितेयुक्तोमहेष्वासोमहाबलः ॥ चित्रपुंखैःशितैर्बाणैःकल शोत्तमसंभवः ॥ ३ ॥ वरान्वरान्हियोधानांविचिन्वन्निवभारत ॥ आक्रीडतरणेराजन्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ ४ ॥ तमभ्ययाद्बृहत्क्षत्रःकेकयानांमहारथः ॥ भ्रातॄ णांनृपपंचानांश्रेष्ठःसमरकर्कशः ॥ ५ ॥ विमुंचन्विशिखांस्तीक्ष्णानाचार्यंभृशमार्दयत् ॥ महामेघोयथावर्षंविमुंचन्गंधमादने ॥ ६ ॥ तस्यद्रोणोमहाराजस्व र्णपुंखान्शिलाशितान् ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसायकान्दशपंचच ॥ ७ ॥

अपराण्हइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

तांस्तुद्रोणविनिर्मुक्तान्क्रुद्धाशीविषसन्निभान् ॥ एकैकंपंचभिर्बाणैर्युधिचिच्छेदहृष्टवत् ॥ ८ ॥ तदस्यलाघवंदृष्ट्वाप्रहस्यद्विजपुंगवः ॥ प्रेषयामासविशिखान
ष्टौसन्नतपर्वणः ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णंद्रोणचापच्युतान्शरान् ॥ अवारयच्छरैरेवतावद्भिर्निशितैर्मृधे ॥ १० ॥ ततोऽभवन्महाराजतवसैन्यस्यविस्मयः ॥
बृहत्क्षत्रेणतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं ॥ ११ ॥ ततोद्रोणोमहाराजबृहत्क्षत्रंविशेषयन् ॥ प्रादुश्चक्रेरणेदिव्यंब्राह्ममस्त्रंसुदुर्जयं ॥ १२ ॥ कैकेयोऽस्त्रंसमालोक्यमु
क्तंद्रोणेनसंयुगे ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रब्राह्ममस्त्रमशातयत् ॥ १३ ॥ ततोऽस्त्रेनिहतेब्राह्मेबृहत्क्षत्रस्तुभारत ॥ विव्याधब्राह्मणंषष्ट्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ १४ ॥
तंद्रोणोद्विपदांश्रेष्ठोनाराचेनसमार्पयत् ॥ सतस्यकवचंभित्वाप्राविशद्धरणीतलं ॥ १५ ॥ कृष्णसर्पोयथामुक्तोवल्मीकंनृपसत्तम ॥ तथात्यगान्महींबाणोभि
त्वाकैकेयमाहवे ॥ १६ ॥ सोतिविद्धोमहाराजकैकेयोद्रोणसायकैः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोव्यावृत्यनयनेशुभे ॥ १७ ॥ द्रोणंविव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशि
तैः ॥ सारथिंचास्यबाणेनभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ १८ ॥ द्रोणस्तुबहुभिर्विद्धोबृहत्क्षत्रेणमारिष ॥ असृजद्विशिखांस्तीक्ष्णान्कैकेयस्यरथंप्रति ॥ १९ ॥ व्याकुली
कृत्यतंद्रोणोबृहत्क्षत्रंमहारथं ॥ अश्वांश्चतुर्भिर्न्यवधीच्चतुरोस्यपतत्रिभिः ॥ २० ॥ सूतंचैकेनबाणेनरथनीडादपातयत् ॥ द्वाभ्यांध्वजंचछत्रंचच्छित्वाभूमाव
पातयत् ॥ २१ ॥ ततःसाधुविसृष्टेननाराचेनद्विजर्षभः ॥ हृद्यविध्यद्बृहत्क्षत्रंसच्छिन्नहृदयोपतत् ॥ २२ ॥ बृहत्क्षत्रेहतेराजन्केकयानांमहारथे ॥ शैशुपालिरभिक्रु
द्धोयंतारमिदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ सारथेयाहियत्रैषद्रोणस्तिष्ठतिदंशितः ॥ विनिघ्नन्केकयान्सर्वान्पंचालानांचवाहिनीं ॥ २४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासारथीरथिनां
वरं ॥ द्रोणायप्रापयामासकांबोजैर्जवनैर्हयैः ॥ २५ ॥ धृष्टकेतुश्चचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥ वधायाभ्यद्रवद्द्रोणंपतंगइवपावकं ॥ २६ ॥ सोविध्यततदाद्रो
णंषष्ट्यासाश्वरथध्वजं ॥ पुनश्चान्यैःशरैस्तीक्ष्णैःसुप्तंव्याघ्रंतुदन्निव ॥ २७ ॥ तस्यद्रोणोधनुर्मध्येक्षुरप्रेणशितेनच ॥ चकर्तगार्ध्रपत्रेणयतमानस्यशुष्मिणः ॥
॥ २८ ॥ अथान्यद्धनुरादायशैशुपालिर्महारथः ॥ विव्याधसायकैर्द्रोणंकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २९ ॥ तस्यद्रोणोहयान्हत्वाचतुर्भिश्चतुरःशरैः ॥ सारथेश्चशिरः
कायाच्चकर्तप्रहसन्निव ॥ ३० ॥ अथैनंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ अवप्लुत्यरथाच्चैद्योगदामादायसत्वरः ॥ ३१ ॥ भारद्वाजायचिक्षेपरुषितामिवप
न्नगीं ॥ तामापतंतीमालोक्यकालरात्रिमिवोद्यतां ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अश्मसारमयींगुर्वींतपनीयविभूषितां॥ शरैरनेकसाहस्रैर्भारद्वाजोच्छिनच्छितैः॥ ३३॥ साछिन्नाबहुभिर्बाणैर्भारद्वाजेनमारिष ॥ गदापपातकौरव्यनादयं
 तीधरातलं॥ ३४॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वाधृष्टकेतुरमर्षणः॥ तोमरंव्यसृजद्वीरःशक्तिंचकनकोज्वलां॥ ३५ ॥ तोमरंपंचभिर्भित्वाशक्तिंचिच्छेदपंचभिः॥ तौज
ग्मतुर्महींछिन्नौसर्पाविवगरुत्मता॥३६॥ ततोस्यविशिखंतीक्ष्णंवधायवधकांक्षिणः॥ प्रेषयामाससमरेभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ३७॥ सतस्यकवचंभित्वा
हृदयंचामितौजसः॥ अभ्यगाद्धरणींबाणोहंसःपद्मवनंयथा॥ ३८॥ पतंगंहिग्रसेच्चाषोयथाक्षुद्रंबुभुक्षितः॥ तथाद्रोणोग्रसच्छूरोधृष्टकेतुंमहाहवे ॥ ३९ ॥
निहतेचेदिराजेतुतत्खंडंपित्र्यमाविशत्॥ अमर्षवशमापन्नःपुत्रोस्यपरमास्त्रवित्॥४०॥ तमपिप्रहसन्द्रोणःशरैर्निन्येयमक्षयं॥ महाव्याघ्रोमहारण्येमृगशावं
यथाबली॥ ४१ ॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुपांडवेयेषुभारत ॥ जरासंधसुतोवीरःस्वयंद्रोणमुपाद्रवत्॥ ४२ ॥ सतुद्रोणंमहाबाहुःशरधाराभिराहवे ॥ अदृश्यमकरो
त्तूर्णंजलदोभास्करंयथा॥४३॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वाद्रोणःक्षत्रियमर्दनः॥ व्यसृजत्सायकांस्तूर्णंशतशोथसहस्रशः॥ ४४॥ छादयित्वारणेद्रोणंरथस्थंरथिनांव
रं॥ जारासंधिंजघानाशुमिषतांसर्वधन्विनां॥ ४५ ॥ योयःस्मनीयतेतत्रतंद्रोणोंत्यंतकोपमः॥ आदत्तसर्वभूतानिप्राप्तेकालेयथांतकः ॥ ४६ ॥ ततोद्रोणो
महाराजनामविश्राव्यसंयुगे॥ शरैरनेकसाहस्रैःपांडवेयान्समावृणोत् ॥ ४७॥ तेतुनामांकिताबाणाद्रोणेनास्ताःशिलाशिताः॥ नरान्नागान्हयांश्चैवनिज
घ्नुःशतशोमृधे॥ ४८॥ तेवध्यमानाद्रोणेनशक्रेणेवमहासुराः॥ समकंपंतपंचालागावःशीतार्दिताइव ॥ ४९ ॥ ततोनिष्टानकोघोरःपांडवानामजायत॥ द्रो
णेनवध्यमानेषुसैन्येषुभरतर्षभ॥ ५०॥ प्रताप्यमानाःसूर्येणहन्यमानाश्चसायकैः॥ अन्वपद्यंतपंचालास्तदासंत्रस्तचेतसः॥ ५१ ॥ मोहिताबाणजालेनभार
द्वाजेनसंयुगे॥ ऊरुग्राहगृहीतानांपंचालानांमहारथाः॥ ५२॥ चेदयश्चमहाराजसृंजयाःकाशिकोसलाः॥ अभ्यद्रवंतसंहृष्टाभारद्वाजंयुयुत्सया॥ ५३॥ ब्रुवं
तश्चरणेन्योन्यंचेदिपंचालसृंजयाः॥ हतद्रोणंहतद्रोणमितितेद्रोणमभ्ययुः॥ ५४॥ यतंतःपुरुषव्याघ्राःसर्वशक्त्यामहाद्युतिं॥ निनीषवोरणेद्रोणंयमस्यसदनं
प्रति॥ ५५॥ यतमानांस्तुतान्वीरान्भारद्वाजःशिलीमुखैः॥ यमायप्रेषयामासचेदिमुख्यान्विशेषतः॥ ५६॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुचेदिमुख्येषुसर्वशः॥ पंचालाः
समकंपंतद्रोणसायकपीडिताः॥५७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५८॥५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ ६९॥ ७०॥ ७१॥ ७२॥ आकर्णमुपागतंपलितंकेशादेःशौक्ल्यंयस्य वयसाकालपिंडसंयोगेन अशीतिपंचकः

प्राक्रोशन्भीमसेनंतेधृष्टद्युम्नंचभारत ॥ दृष्ट्वाद्रोणस्यकर्माणितथारूपाणिमारिष ॥ ५८॥ ब्राह्मणेनतपोनूनंचरितंदुश्चरंमहत् ॥ तथाहियुधिसंक्रुद्धोदहतिक्ष
त्रियर्षभान्॥ ५९॥ धर्मोयुद्धंक्षत्रियस्यब्राह्मणस्यपरंतपः॥ तपस्वीकृतविद्यश्चप्रेक्षितेनापिनिर्दहेत्॥ ६०॥ द्रोणाग्निमस्त्रसंस्पर्शंप्रविष्टाःक्षत्रियर्षभाः॥ बह
वोदुस्तरंघोरंयत्रादह्यंतभारत॥६१॥ यथाबलंयथोत्साहंयथासत्वंमहाद्युतिः॥ मोहयन्सर्वभूतानिद्रोणोहंतिबलानिनः॥ ६२॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाक्षत्रधर्मा
व्यवस्थितः॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदक्षत्रधर्मामहाबलः॥६३॥ क्रोधसंविग्नमनसोद्रोणस्यसशरंधनुः॥ ससंरब्धतरोभूत्वाद्रोणःक्षत्रियमर्दनः॥ ६४॥ अन्यत्का
र्मुकमादायभास्वरंवेगवत्तरं॥तत्राधायशरंतीक्ष्णंपरानीकविशातनं॥६५॥आकर्णपूर्णमाचार्योबलवानभ्यवासृजत्॥ सहत्वाक्षत्रधर्माणंजगामधरणीतलं
॥ ६६॥ सभिन्नहृदयोवाहात्न्यपतन्मेदिनीतले॥ ततःसैन्यान्यकंपंतधृष्टद्युम्नसुतेहते॥ ६७॥ अथद्रोणंसमारोहच्चेकितानोमहाबलः ॥ सद्रोणंदशभिर्विंध्वाप्र
त्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ६८॥ चतुर्भिःसारथिंचास्यचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ तमाचार्यस्त्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्दयत्॥ ६९॥ ध्वजंसप्तभिरुन्मथ्ययंतारमवधी
त्त्रिभिः॥ तस्यसूतेहतेतेश्वारथमादायविद्रुताः॥ ७०॥ समरेशरसंवीताभारद्वाजेनमारिष॥ चेकितानरथंदृष्ट्वाहताश्वंहतसारथिं॥ ७१॥ तान्समेतान्रणेशूरां
श्चेदिपंचालसृंजयान्॥ समंताद्द्रावयन्द्रोणोबह्वशोभतमारिष ॥ ७२॥ आकर्णपलितःश्यामोवयसाशीतिपंचकः॥ रणेपर्यचरद्द्रोणोवृद्धःषोडशवर्षवत्॥
॥ ७३॥ अथद्रोणंमहाराजविचरंतमभीतवत्॥ वज्रहस्तममन्यंतशात्रवःशत्रुसूदनं॥७४॥ ततोब्रवीन्महाबाहुर्द्रुपदोबुद्धिमान्नृप॥लुब्धोयंक्षत्रियान्हंतिव्याघ्रः
क्षुद्रमृगानिव॥७५॥ कृच्छ्रान्दुर्योधनोलोकान्पापःप्राप्स्यतिदुर्मतिः॥ यस्यलोभाद्विनिहताःसमरेक्षत्रियर्षभाः॥७६॥शतशःशेरतेभूमौनिकृत्तागोवृषाइव॥
रुधिरेणपरीतांगाःश्वशृगालादनीकृताः॥ ७७॥ एवमुक्त्वामहाराजद्रुपदोक्षौहिणीपतिः॥पुरस्कृत्यरणेपार्थान्द्रोणमभ्यद्रवद्द्रुतं ॥ ७८॥ इतिश्रीमहाभा
रतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणपराक्रमेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२५॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच व्यूहेष्वालोड्यमा
नेषुपांडवानांततस्ततः॥ सुदूरमन्वयुःपार्थाःपंचालाःसहसोमकैः॥ १॥

चतुःशताब्दः अशीतिकापरइतिपाठेअतिवृद्धतमः॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ ७६॥ ७७॥ ७८॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२५॥ ॥७॥ व्यूहेष्विति॥ १॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ संक्षयेजगतस्तीव्रेयुगांतइवभारत ॥ २ ॥ द्रोणेयुधिपराक्रांतेनर्दमानेमुहुर्मुहुः ॥ पंचालेषुचक्षीणेषुवध्यमानेषुपांडुषु ॥ ७
॥११४॥ ॥ ३ ॥ नापश्यच्छरणंकिंचिद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ चिंतयामासराजेंद्रकथमेतद्भविष्यति ॥ ४ ॥ ततोवीक्ष्यदिशःसर्वाःसव्यसाचिदिदृक्षया ॥ युधिष्ठिरोददर्शा
थनैवपार्थंनमाधवं ॥ ५ ॥ सोपश्यन्नरशार्दूलंवानरर्षभलक्षणं ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषमशृण्वन्व्यथितेंद्रियः ॥ ६ ॥ अपश्यन्सात्यकिंचापिवृष्णीनांप्रवरंरथं ॥
चिंतयाभिपरीतांगोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ७ ॥ नाध्यगच्छत्तदाशांतिंतावपश्यन्नरोत्तमौ ॥ लोकोपक्रोशभीरुत्वाद्धर्मराजोमहामनाः ॥ ८ ॥ अचिंतयन्म
हाबाहुःशैनेयस्यरथंप्रति ॥ पदवींप्रेषितश्चैवफाल्गुनस्यमयारणे ॥ ९ ॥ शैनेयःसात्यकिःसत्योमित्राणामभयंकरः ॥ तदिदंह्येकमेवासीद्द्विधाजातंममाद्यवै
॥ १० ॥ सात्यकिश्चहिविज्ञेयःपांडवश्चधनंजयः ॥ सात्यकिंप्रेषयित्वातुपांडवस्यपदानुगं ॥ ११ ॥ सात्वतस्यापिकंयुद्धेप्रेषयिष्येपदानुगं ॥ करिष्यामिप्रयत्ने
नभ्रातुरन्वेषणंयदि ॥ १२ ॥ युयुधानमनन्विष्यलोकोमांगर्हयिष्यति ॥ भ्रातुरन्वेषणंकृत्वाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १३ ॥ परित्यजतिवार्ष्णेयंसात्यकिंसत्यवि
क्रमं ॥ लोकापवादभीरुत्वात्सोहंपार्थंवृकोदरं ॥ १४ ॥ पदवींप्रेषयिष्यामिमाधवस्यमहात्मनः ॥ यथैवचममप्रीतिरर्जुनेशत्रुसूदने ॥ १५ ॥ तथैववृष्णिवीरे
पिसात्वतेयुद्धदुर्मदे ॥ अतिभारेनियुक्तश्चमयाशैनेयनंदनः ॥ १६ ॥ सतुमित्रोपरोधेनगौरवात्तुमहाबलः ॥ प्रविष्टोभारतींसेनांमकरःसागरंयथा ॥ १७ ॥ अ
सौहिश्रूयतेशब्दःशूराणामनिवर्तिनां ॥ मिथःसंयुध्यमानानांवृष्णिवीरेणधीमता ॥ १८ ॥ प्राप्तकालंसुबलवन्निश्चितंबहुधाहिमे ॥ तत्रैवपांडवेयस्यभीमसे
नस्यधन्विनः ॥ १९ ॥ गमनंरोचतेमह्यंयत्रयातौमहारथौ ॥ नचाप्यसह्यंभीमस्यविद्यतेभुविकिंचन ॥ २० ॥ शक्तोह्येषरणेयत्तःपृथिव्यांसर्वधन्विनां ॥ स्वबा
हुबलमास्थायप्रतिव्यूहितुमंजसा ॥ २१ ॥ यस्यबाहुबलंसर्वेसमाश्रित्यमहात्मनः ॥ वनवासान्निवृत्ताःस्मनचयुद्धेषुनिर्जिताः ॥ २२ ॥ इतोगतेभीमसेनेसा
त्वतंप्रतिपांडवे ॥ सनाथौभवितारौहियुधिसात्वतफाल्गुनौ ॥ २३ ॥ कामंत्वशोचनीयौतौरणेसात्वतफाल्गुनौ ॥ रक्षितौवासुदेवेनस्वयंशस्त्रविशारदौ ॥ २४ ॥
अवश्यंतुमयाकार्यमात्मनःशोकनाशनं ॥ तस्माद्भीमंनियोक्ष्यामिसात्वतस्यपदानुगं ॥ २५ ॥ ॥११४॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सात्यकिंप्रतिप्रतिविधानंकृतमित्यन्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ चकोरनेत्रोरक्तांतायतनयनः

ततःप्रतिकृतंमन्येविधानंसात्यकिंप्रति ॥ एवंनिश्चित्यमनसाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २६ ॥ यंतारमब्रवीद्राजाभीमंप्रतिनयस्वमां ॥ धर्मराजवचःश्रुत्वासार
थिर्हयकोविदः ॥ २७ ॥ रथंहेमपरिष्कारंभीमांतिकमुपानयत् ॥ भीमसेनमनुज्ञाप्यप्राप्तकालमचिंतयत् ॥ २८ ॥ कश्मलंप्राविशद्राजाबहुतत्रसमादिशत् ॥ स
कश्मलसमाविष्टोभीममाहूयपार्थिवः ॥ २९ ॥ अब्रवीद्वचनंराजन्कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ यःसदेवान्सगंधर्वान्दैत्यांश्चैकरथोजयत् ॥ ३० ॥ तस्यलक्ष्मनपश्या
मिभीमसेनानुजस्यते ॥ ततोब्रवीद्धर्मराजंभीमसेनस्तथागतं ॥ ३१ ॥ नैवाद्राक्षंनचाश्रौषंतवकश्मलमीदृशं ॥ पुरातिदुःखदीर्णानांभवान्गतिरभूद्धिनः ॥
॥ ३२ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रशाधिकिंकरवाणिते ॥ नह्यसाध्यमकार्यंवाविद्यतेममानद ॥ ३३ ॥ आज्ञापयकुरुश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ तमब्रवीदश्रुपू
र्णःकृष्णसर्पइवश्वसन् ॥ ३४ ॥ भीमसेनमिदंवाक्यंप्रम्लानवदनोनृपः ॥ यथाशंखस्यनिर्घोषःपांचजन्यस्यश्रूयते ॥ ३५ ॥ पूरितोवासुदेवेनसंरब्धेनयशस्वि
ना ॥ नूनमद्यहतःशेतेतवभ्राताधनंजयः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्विनिहतेनूनंयुध्यतेसौजनार्दनः ॥ यस्यसत्ववतोवीर्यंह्युपजीवंतिपांडवाः ॥ ३७ ॥ यंभयेष्वभिगच्छं
तिसहस्राक्षमिवामराः ॥ सशूरःसैंधवप्रेप्सुरन्वयाद्भारतींचमूं ॥ ३८ ॥ तस्यवैगमनंविद्मोभीमनावर्तनंपुनः ॥ श्यामोयुवागुडाकेशोदर्शनीयोमहारथः ॥ ३९ ॥
व्यूढोरस्कोमहाबाहुर्मत्तद्विरदविक्रमः ॥ चकोरनेत्रस्ताम्रास्योद्विषतांभयवर्धनः ॥ ४० ॥ तदिदंममभद्रंतेशोकस्थानमरिंदम ॥ अर्जुनार्थंमहाबाहोसात्वत
स्यचकारणात् ॥ ४१ ॥ वर्धतेहविषेवाग्निरिध्यमानःपुनःपुनः ॥ तस्यलक्ष्मनपश्यामितेनविंदामिकश्मलं ॥ ४२ ॥ तंविद्धिपुरुषव्याघ्रंसात्वतंचमहारथं ॥ स
तंमहारथंपश्चादनुयातस्तवानुजं ॥ ४३ ॥ तमपश्यन्महाबाहुमहंविंदामिकश्मलं ॥ पार्थेतस्मिन्हतेचैवयुध्यतेनूनमग्रणीः ॥ ४४ ॥ सहायोनास्यवैकश्चित्तेन
विंदामिकश्मलं ॥ तस्मिन्कृष्णोहतेनूनंयुध्यतेयुद्धकोविदः ॥ ४५ ॥ नहिमेशुध्यतेभावस्तयोरेवपरंतप ॥ सतत्रगच्छकौंतेययत्रयातोधनंजयः ॥ ४६ ॥ सा
त्यकिश्चमहावीर्यःकर्तव्यंयदिमन्यसे ॥ वचनंममधर्मज्ञभ्राताज्येष्ठोभवामिते ॥ ४७ ॥ नतेर्जुनस्तथाज्ञेयोज्ञातव्यःसात्यकिर्यथा ॥ चिकीर्षुर्मत्प्रियंपार्थसया
तःसव्यसाचिनः ॥ ४८ ॥

ताम्रास्योरक्तगौरमुखः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ब्रह्मेति ॥ १ ॥ संविदंज्ञापनं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आल्य

पदवींदुर्गमांघोरामगम्यामकृतात्मभिः ॥ इक्ष्वाकुशलिनौकृष्णौसात्वतंचैवसात्यकिं ॥ संविदंचैवकुर्यास्त्वंसिंहनादेनपांडव ॥ ४९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरचिंतायांषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ भीमसेनउवाच ब्रह्मेशानेंद्रवरुणानवहद्यःपुरारथः ॥ तमास्थायगतौकृष्णौनतयोर्विद्यतेभयं॥ १ ॥ आज्ञांतुशिरसाबिभ्रदेषगच्छामिमाशुचः ॥ समेत्यतान्नरव्याघ्रांस्तवदास्यामिसंविदं॥ ॥२॥ संजयउवाच एतावदुक्त्वाप्रययौपरिदाययुधिष्ठिरं॥ धृष्टद्युम्नायबलवान्सुहृद्भ्यश्चपुनःपुनः॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नंचेदमाहभीमसेनोमहाबलः ॥ विदितंतेमहाबाहोयथाद्रोणोमहारथः ॥ ४ ॥ ग्रहणेधर्मराजस्यसर्वोपायेनवर्तते ॥ नचमेगमनेकृत्यंतादृक्पार्षतविद्यते ॥ ५ ॥ यादृशंरक्षणेराज्ञःकार्यमात्ययिकंहिनः॥ एवमुक्तोस्मिपार्थेनप्रतिवक्तुंनचोत्सहे ॥ ६ ॥ प्रयास्येतत्रयत्रासौमुमूर्षुःसैंधवःस्थितः ॥ धर्मराजस्यवचनेस्थातव्यमविशंकया ॥ ७॥ यास्यामिपदवींभ्रातुःसात्वतस्यचधीमतः॥ सोद्ययत्तोरणेपार्थपरिरक्षयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ एतद्धिसर्वकार्याणांपरमंकृत्यमाहवे ॥ तमब्रवीन्महाराजधृष्टद्युम्नोवृकोदरं ॥ ९ ॥ ईप्सितंतेकरिष्यामिगच्छपार्थाविचारयन्॥ नाहत्वासमरेद्रोणोधृष्टद्युम्नंकथंचन ॥ १० ॥ निग्रहंधर्मराजस्यप्रकरिष्यतिसंयुगे ॥ ततोनिक्षिप्यराजानंधृष्टद्युम्नेचपांडवं॥ ११ ॥ अभिवाद्यगुरुंज्येष्ठंप्रययौयेनफाल्गुनः॥ परिष्वक्तश्चकौंतेयोधर्मराजेनभारत ॥ १२ ॥ आघ्रातश्चतथामूर्ध्निश्राविवतश्चाशिषःशुभाः ॥ कृत्वाप्रदक्षिणान्विप्रानर्चितांस्तुष्टमानसान्॥ १३॥ आलभ्यमंगलान्यष्टौपीत्वाकैरातकंमधु ॥ द्विगुणद्रविणोवीरोमदरक्तांतलोचनः॥ १४॥ विप्रैःकृतस्वस्त्ययनोविजयोत्पादसूचितः ॥ पश्यन्नेवात्मनोबुद्धिंविजयानंदकारिणीं ॥ १५ ॥ अनुलोमानिलैश्चाशुप्रदर्शितजयोदयः ॥ भीमसेनोमहाबाहुःकवचीशुभकुंडली॥ १६॥ सांगदीसतलत्राणःसरथीरथिनांवरः॥ तस्यकार्ष्णायसंवर्महेमचित्रंमहर्धिमत् ॥ १७॥ विबभौसर्वतःश्लिष्टंसविद्युदिवतोयदः॥ पीतरक्तासितसितैर्वासोभिश्चसुवेष्टितः॥ १८॥ कंठत्राणेनचबभौसेंद्रायुधइवांबुदः॥ प्रयातेभीमसेनेतुतवसैन्यंयुयुत्सया॥ १९॥

यिकंअतिशयितं हिशब्दोभिमुखीकरणे एवमनंतरोक्तं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अनलोगोहिरण्यंचदूर्वागोरोचनामृतं अक्षतंदधिचेत्यष्टौमंगलानिप्रचक्षते ॥ १४ ॥
विजयोत्पादसूचितःसूचितविजयोत्पादः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ आर्यामान्यामातेतियावत् निदर्शनंनिमित्तं ॥ २३ ॥ २४ ॥ मुह्यंतिमोहेनाम्रियंते ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ आरुजन्कृंतन् विरुजन्विध्यन् विकर्ष

पांचजन्यरवोघोरःपुनरासीद्दिशांपते ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंत्रैलोक्यत्रासनंमहत् ॥ २० ॥ पुनर्भीमंमहाबाहुंधर्मपुत्रोभ्यभाषत ॥ एषवृष्णिप्रवीरेणध्मातःसलि
लजोभृशं ॥ २१ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचविनादयतिशंखराट् ॥ नूनंव्यसनमापन्नेसुमहत्सव्यसाचिनि ॥ २२ ॥ कुरुभिर्युध्यतेसार्धंसर्वैश्चक्रगदाधरः ॥ आहकुं
तीनूनमार्यापापमद्यनिदर्शनं ॥ २३ ॥ द्रौपदीचसुभद्राचपश्यंत्यौसहबंधुभिः ॥ सभीमत्वरयायुक्तोयाहियत्रधनंजयः ॥ २४ ॥ मुह्यंतीवहिमेसर्वाधनंजयदि
दृक्षया ॥ दिशश्चप्रदिशःपार्थसात्वतस्यचकारणात् ॥ २५ ॥ गच्छगच्छेतिगुरुणासोनुज्ञातोवृकोदरः ॥ ततःपांडुसुतोराजन्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ २६ ॥ ब
द्धगोधांगुलित्राणःप्रगृहीतशरासनः ॥ ज्येष्ठेनप्रहितोभ्रात्राभ्राताभ्रातुःप्रियंकरः ॥ २७ ॥ आहत्यदुंदुभिंभीमःशंखंप्रध्माप्यचासकृत् ॥ विनद्यसिंहनादेन
ज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ २८ ॥ तेनशब्देनवीराणांपातयित्वामनांस्युत ॥ दर्शयन्घोरमात्मानममित्रान्सहसाभ्ययात् ॥ २९ ॥ तमूहुर्जवनादांताविरुवंतोहयो
त्तमाः ॥ विशोकेनाभिसंपन्नामनोमारुतरंहसः ॥ ३० ॥ आरुजन्विरुजन्पार्थोज्यांविकर्षंश्चपाणिना ॥ संप्रकर्षन्विकर्षंश्चसेनाग्रंसमलोडयत् ॥ ३१ ॥ तंप्रयां
तंमहाबाहुंपंचालाःसहसोमकाः ॥ पृष्ठतोनुययुःशूरामघवंतमिवामराः ॥ ३२ ॥ तंसमेत्यमहाराजतावकाःपर्यवारयन् ॥ दुःशलश्चित्रसेनश्चकुंडभेदीविविंश
तिः ॥ ३३ ॥ दुर्मुखोदुःसहश्चैवविकर्णश्चशलस्तथा ॥ विंदानुविंदौसुमुखोदीर्घबाहुःसुदर्शनः ॥ ३४ ॥ वृंदारकःसुहस्तश्चसुषेणोदीर्घलोचनः ॥ अभयोरौद्र
कर्माचसुवर्मादुर्विमोचनः ॥ ३५ ॥ शोभंतोरथिनांश्रेष्ठाःसहसैन्यपदानुगाः ॥ संयत्ताःसमरेवीराभीमसेनमुपाद्रवन् ॥ ३६ ॥ तैःसमंताद्वृतःशूरैःसमरेषुमहार
थः ॥ तान्समीक्ष्यतुकौंतेयोभीमसेनः पराक्रमी ॥ अभ्यवर्ततवेगेनसिंहःक्षुद्रमृगानिव ॥ ३७ ॥ तेमहास्त्राणिदिव्यानितत्रवीराअदर्शयन् ॥ छादयंतःशरैर्भीमं
मेघाःसूर्यमिवोदितं ॥ ३८ ॥ सतानतीत्यवेगेनद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ अग्रतश्चगजानीकंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३९ ॥ सोचिरेणैवकालेनतद्गजानीकमाशुगैः ॥
दिशःसर्वाःसमभ्यस्यव्यधमत्पवनात्मजः ॥ ४० ॥ त्रासिताःशरभस्येवगर्जितेनवनेमृगाः ॥ प्राद्रवन्द्विरदाःसर्वेनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ४१ ॥ पुनश्चातीववेगे
नद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ तमवारयदाचार्योवेलोद्वृत्तमिवार्णवं ॥ ४२ ॥ ललाटेताडयच्चैनंनाराचेनस्मयन्निव ॥ ऊर्ध्वरश्मिरिवादित्योविबभौतेनपांडवः ॥ ४३ ॥

न्अत्यर्थंकर्षन् संप्रकर्षन्सम्यक्प्रकर्षेणविलिखन् विकर्षन्विक्षिपन् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समन्यमानस्त्वांचार्योममायंफाल्गुनोयथा ॥ भीमःकरिष्यतेपूजामित्युवाचवृकोदरं ॥ ४४ ॥ भीमसेननतेशक्याप्रवेष्टुमरिवाहिनी ॥ मामनिर्जित्यसमरेशत्रु
मद्यमहाबल ॥ ४५ ॥ यदितेसोनुजःकृष्णःप्रविष्टोनुमतेमम ॥ अनीकंनतुशक्यंमेप्रवेष्टुमिहवैत्वया ॥ ४६ ॥ अथभीमस्तुतच्छ्रुत्वागुरोर्वाक्यमपेतभीः ॥ क्रुद्धः
प्रोवाचवैद्रोणंरक्तताम्रेक्षणस्त्वरन् ॥ ४७ ॥ तवार्जुनोनानुमतेब्रह्मबंधोरणाजिरं ॥ प्रविष्टःसहिदुर्धर्षःशक्रस्यापिविशेद्बलं ॥ ४८ ॥ तेनवैपरमांपूजांकुर्वतामा
नितोह्यसि ॥ नार्जुनोहंघृणीद्रोणभीमसेनोस्मितेरिपुः ॥ ४९ ॥ पितानस्त्वंगुरुर्बंधुस्तथापुत्रास्तुतेवयं ॥ इतिमन्यामहेसर्वेभवंतंप्रणताःस्थिताः ॥ ५० ॥ अद्यत
द्विपरीतंतेवदतोस्मासुदृश्यते ॥ यदित्वंशत्रुमात्मानंमन्यसेतत्तथास्त्विह ॥ ५१ ॥ एषतेसदृशंशत्रोःकर्मभीमःकरोम्यहं ॥ अथोद्भ्राम्यगदांभीमःकालदंडमिवां
तकः ॥ ५२ ॥ द्रोणायव्यसृजद्राजन्सरथादवपुप्लुवे ॥ साश्वसूतध्वजंयानंद्रोणस्यापोथयत्तदा ॥ ५३ ॥ प्रामृद्राच्चबहून्योधान्वायुर्वृक्षानिवौजसा ॥ तंपुनःपरि
वव्रुस्तेतवपुत्रारथोत्तमं ॥ ५४ ॥ अन्यंतुरथमास्थायद्रोणःप्रहरतांवरः ॥ व्यूहद्वारंसमासाद्ययुद्धायसमुपस्थितः ॥ ५५ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभीमसेनःपराक्रमी ॥
अग्रतःस्यंदनानीकंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ५६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेतवपुत्रामहारथाः ॥ भीमंभीमबलायुद्धेयोधयंतिजयैषिणः ॥ ५७ ॥ ततोदुःशासनःक्रुद्धो
रथशक्तिंसमाक्षिपत् ॥ सर्वपारशवींतीक्ष्णांजिघांसुःपांडुनंदनं ॥ ५८ ॥ आपतंतींमहाशक्तिंतवपुत्रप्रणोदितां ॥ द्विधाचिच्छेदतांभीमस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥
॥ ५९ ॥ अथान्यैर्विशिखैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धःकुंडभेदिनं ॥ सुषेणंदीर्घनेत्रंचत्रिभिस्त्रीनवधीद्बली ॥ ६० ॥ ततोवृंदारकंवीरंकुरूणांकीर्तिवर्धनं ॥ पुत्राणांतववीरा
णांयुध्यतामवधीत्पुनः ॥ ६१ ॥ अभयंरौद्रकर्माणंदुर्विमोचनमेवच ॥ त्रिभिस्त्रीनवधीद्भीमःपुनरेवसुतांस्तव ॥ ६२ ॥ वध्यमानामहाराजपुत्रास्तवबली
यसा ॥ भीमंप्रहरतांश्रेष्ठंसमंतात्पर्यवारयन् ॥ ६३ ॥ तेशरैर्भीमकर्माणंववर्षुःपांडवंयुधि ॥ मेघाइवातपापायेधाराभिर्धरणीधरं ॥ ६४ ॥ सतद्बाणमयंवर्षम
श्मवर्षमिवाचलः ॥ प्रतीच्छन्पांडुदायादोनप्राव्यथतशत्रुहा ॥ ६५ ॥ विंदानुविंदौसहितौसुवर्माणंचतेसुतं ॥ प्रहसन्नेवकौंतेयःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ६६ ॥
ततःसुदर्शनंवीरंपुत्रंतेभरतर्षभ ॥ विव्याधसमरेतूर्णंसपपातममारच ॥ ६७ ॥ सोचिरेणैवकालेनतद्रथानीकमाशुगैः ॥ दिशःसर्वाःसमालोक्यव्यधमत्पांडु
नंदनः ॥ ६८ ॥ ततोवैरथघोषेणगर्जितेनमृगाइव ॥ भज्यमानाश्चसमरेतवपुत्राविशांपते ॥ ६९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समुत्तीर्णमिति ॥ १ ॥

प्राद्रवन्सहसासर्वेभीमसेनभयार्दिताः॥ अनुयायाच्चकौंतेयःपुत्राणांतेमहद्बलं॥ ७०॥ विव्याधसमरेराजन्कौरवेयान्समंततः॥ वध्यमानामहाराजभीमसेनेन
तावकाः ॥ ७१ ॥ त्यक्त्वाभीमंरणाज्जग्मुश्चोदयंतोहयोत्तमान् ॥ तांस्तुनिर्जित्यसमरेभीमसेनोमहाबलः ॥ ७२ ॥ सिंहनादरवंचक्रेबाहुशब्दंचपांडवः ॥ तलश
ब्दंचसुमहत्कृत्वाभीमोमहाबलः ॥ ७३ ॥ भीषयित्वारथानीकंहत्वायोधान्वरान्वरान् ॥ व्यतीत्यरथिनश्चापिद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ ७४ ॥ इतिश्रीमहाभार
तेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमसेनप्रवेशेभीमपराक्रमेसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच समु
त्तीर्णरथानीकंपांडवंविहसन्रणे ॥ विवारयिषुराचार्यःशरवर्षैरवाकिरत् ॥ १ ॥ पिबन्निवशरौघांस्तान्द्रोणचापपरिच्युतान् ॥ सोऽभ्यद्रवतसोदर्यान्मोहय
न्वलमायया ॥ २ ॥ तंमृधेवेगमास्थायनृपाःपरमधन्विनः॥ चोदितास्तवपुत्रैश्चसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ३ ॥ सतैस्तुसंवृतोभीमःप्रहसन्निवभारत ॥ उद्यच्छन्स
गदांतेभ्यःसुघोरांसिंहवन्नदन् ॥ ४ ॥ अवासृजच्चवेगेनशत्रुपक्षविनाशिनीं ॥ इंद्राशनिरिवेंद्रेणप्रविद्धासंहतात्मना ॥ प्रामथ्नात्सामहाराजसैनिकांस्तव
संयुगे ॥ ५ ॥ घोषेणमहताराजन्पूरयंतीवमेदिनीं ॥ ज्वलंतीतेजसाभीमात्रासयामासतेसुतान् ॥ ६ ॥ तांपतंतींमहावेगांदृष्ट्वातेजोभिसंवृतां ॥ प्राद्रवंस्ताव
काःसर्वेनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ७ ॥ तंचशब्दमसह्यंवैतस्याःसंलक्ष्यमारिष ॥ प्रापतन्मनुजास्तत्ररथेभ्योरथिनस्तदा ॥ ८ ॥ तेहन्यमानाभीमेनगदाहस्तेनता
वकाः ॥ प्राद्रवंतरणेभीताव्याघ्रघ्रातामृगाइव ॥ ९ ॥ सतान्विद्राव्यकौंतेयःसंख्येऽमित्रान्दुरासदान् ॥ सुपर्णइववेगेनपक्षिराडत्यगाच्चमूं ॥ १० ॥ तथातुवि
प्रकुर्वाणंरथयूथपयूथपं ॥ भारद्वाजोमहाराजभीमसेनंसमभ्ययात् ॥ ११ ॥ भीमंतुसमरेद्रोणोवारयित्वाशरोर्मिभिः ॥ अकरोत्सहसानादंपांडूनांभयमादध
त् ॥ १२ ॥ तद्युद्धमासीत्सुमहद्घोरंदेवासुरोपमं ॥ द्रोणस्यचमहाराजभीमस्यचमहात्मनः ॥ १३ ॥ यदातुविशिखैस्तीक्ष्णैर्द्रोणचापविनिःसृतैः ॥ वध्यंतेसमरे
वीराःशतशोथसहस्रशः ॥ १४ ॥ ततोरथादवप्लुत्यवेगमास्थायपांडवः ॥ निमील्यनयनेराजन्पदातिर्द्रोणमभ्ययात् ॥ १५ ॥ अंसेशिरोभीमसेनःकरौकृत्वोर
सिस्थिरौ ॥ वेगमास्थायवलवान्मनोनिलगरुत्मतां ॥ १६ ॥ यथाहिगोवृषोवर्षंप्रतिगृह्णातिलीलया ॥ तथाभीमोनरव्याघ्रःशरवर्षंसमग्रहीत् ॥ १७ ॥

वलमायया बलाविष्करणेन ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥११७॥

सवध्यमानःसमरेरथंद्रोणस्यमारिष ॥ ईषायांपाणिनागृह्यप्रचिक्षेपमहाबलः ॥ १८ ॥ द्रोणस्तुसत्वरोराजन्क्षिप्तोभीमेनसंयुगे ॥ रथमन्यंसमारुह्यव्यूहद्वारं
ययौपुनः ॥ १९ ॥ तमायांतंतथादृष्ट्वाभग्नोत्साहंगुरुंतदा ॥ गत्वावेगात्पुनर्भीमोधुरंगृह्यरथस्यतु ॥ २० ॥ तमप्यतिरथंभीमश्चिक्षेपभरतर्षभ ॥ एवमष्टौर
थाःक्षिप्ताभीमसेनेनलीलया ॥ २१ ॥ व्यदृश्यतनिमेषेणपुनःस्वरथमास्थितः ॥ दृश्यतेतावकैर्योधैर्विस्मयोत्फुल्ललोचनैः ॥ २२ ॥ तस्मिन्क्षणेतस्ययंतातूर्णम
श्वानचोदयत् ॥ भीमसेनस्यकौरव्यस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २३ ॥ ततःस्वरथमास्थायभीमसेनोमहाबलः ॥ अभ्यद्रवतवेगेनतवपुत्रस्यवाहिनीं ॥ २४ ॥ समृद्नन्
क्षत्रियानाजौवातोवृक्षानिवोद्धतः ॥ अगच्छद्दारयन्सेनांसिंधुवेगोनगानिव ॥ २५ ॥ भोजानीकंसमासाद्यहार्दिक्येनाभिरक्षितं ॥ प्रमथ्यतरसावीरस्तद
प्यतिवलोभ्ययात् ॥ २६ ॥ संत्रासयन्ननीकानितलशब्देनपांडवः ॥ अजयत्सर्वसैन्यानिशार्दूलइवगोवृषान् ॥ २७ ॥ भोजानीकमतिक्रम्यदरदानांचवाहि
नीं ॥ तथाम्लेच्छगणानन्यान्बहून्युद्धविशारदान् ॥ २८ ॥ सात्यकिंचैवसंप्रेक्ष्ययुध्यमानंमहारथं ॥ रथेनयत्तःकौंतेयोवेगेनप्रययौतदा ॥ २९ ॥ भीमसेनोम
हाराजद्रष्टुकामोधनंजयं ॥ अतीत्यसमरेयोधांस्तावकान्पांडुनंदनः ॥ ३० ॥ सोपश्यदर्जुनंतत्रयुध्यमानंमहारथं ॥ सैंधवस्यवधार्थंहिपराक्रांतंपराक्रमी ॥ ३१ ॥
तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रश्चुक्रोशमहतोरवान् ॥ प्रावृट्कालेमहाराजनर्दन्निवबलाहकः ॥ ३२ ॥ तंतस्यनिनदंघोरंपार्थःशुश्रावनर्दतः ॥ वासुदेवश्चकौरव्यभीमसेन
स्यसंयुगे ॥ ३३ ॥ तौश्रुत्वायुगपद्वीरौनिनदंतस्यशुष्मिणः ॥ पुनःपुनःप्राणदतांदिदृक्षंतौवृकोदरं ॥ ३४ ॥ ततःपार्थोमहानादंमुंचन्वैमाधवश्चह ॥ अभ्ययातां
महाराजनर्दंतौगोवृषाविव ॥ ३५ ॥ भीमसेनरवंश्रुत्वाफाल्गुनस्यचधन्विनः ॥ अप्रीयतमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३६ ॥ विशोकश्चाभवद्राजाश्रुत्वातं
निनदंतयोः ॥ धनंजयस्यसमरेजयमाशास्तवान्विभुः ॥ ३७ ॥ तथातुनर्दमानेवैभीमसेनेमदोत्कटे ॥ स्मितंकृत्वामहाबाहुर्धर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ हृद्ग
तंमनसाप्राहध्यात्वाधर्मभृतांवरः ॥ दत्ताभीमत्वयासंविल्कृतंगुरुवचस्तथा ॥ ३९ ॥ नहितेषांजयोयुद्धेयेषांद्वेष्टासिपांडव ॥ दिष्ट्याजीवतिसंग्रामेसव्यसाचीधनं
जयः ॥ ४० ॥ दिष्ट्याचकुशलीवीरःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ दिष्ट्याशृणोमिगर्जंतौवासुदेवधनंजयौ ॥ ४१ ॥ येनशक्रंरणेजित्वातर्पितोहव्यवाहनः ॥ सहंताद्वि
षतांसंख्येदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ४२ ॥ यस्यबाहुबलंसर्वेवयमाश्रित्यजीविताः ॥ सहंतारिपुसैन्यानांदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ४३ ॥

॥११७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायामष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

निवातकवचायेनदेवैरपिसुदुर्जयाः ॥ निर्जिताधनुषैकेनदिष्ट्यापार्थःसजीवति ॥ ४४॥ कौरवान्सहितान्सर्वान्गोग्रहार्थेसमागतान् ॥ योजयन्मत्स्यनगरेदि
ष्ट्यापार्थःसजीवति॥ ४५॥ कालकेयसहस्राणिचतुर्दशमहारणे ॥ योवधीद्भुजवीर्येणदिष्ट्यापार्थःसजीवति॥४६॥ गंधर्वराजंबलिनंदुर्योधनकृतेचवै॥ जित
वान्योस्त्रवीर्येणदिष्ट्यापार्थःसजीवति॥४७॥ किरीटमालीबलवाञ्छ्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ ममप्रियश्चसततंदिष्ट्यापार्थःसजीवति॥ ४८॥ पुत्रशोकाभिसंतप्त
श्चिकीर्षन्कर्मदुष्करं ॥ जयद्रथवधान्वेषीप्रतिज्ञांकृतवान्हियः॥ ४९ ॥ कच्चित्ससैंधवंसंख्येहनिष्यतिधनंजयः॥ कच्चित्तीर्णप्रतिज्ञंहिवासुदेवेनरक्षितं ॥ ५० ॥
अनस्तमितआदित्येसमेष्याम्यहमर्जुनं॥ कच्चित्सैंधवकोराजादुर्योधनहितेरतः॥५१॥ नंदयिष्यत्यमित्रान्हिफाल्गुनेननिपातितः॥ कच्चिद्दुर्योधनोराजाफाल्गु
नेननिपातितं॥५२ ॥दृष्ट्वासैंधवकंसंख्येशममस्मासुधास्यति ॥दृष्ट्वाविनिहतान्भ्रातॄन्भीमसेनेनसंयुगे ॥ कच्चिद्दुर्योधनोमंदःशममस्मासुधास्यति ॥ ५३ ॥
दृष्ट्वाचान्यान्महायोधान्पातितान्धरणीतले॥ कच्चिद्दुर्योधनोमंदःपश्चात्तापंगमिष्यति॥५४॥कच्चिद्भीष्मेणनोवैरंशममेकेनयास्यति॥ शेषस्यरक्षणार्थंचसंधा
स्यतिसुयोधनः॥५५॥ एवंबहुविधंतस्यराज्ञश्चिंतयतस्तदा॥ कृपयाभिपरीतस्यघोरंयुद्धमवर्तत॥५६॥ इ० म० द्रोणप० जयद्रथवधप० भीमसेनप्रवेशेयुधि
ष्ठिरहर्षेऽष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२८॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच निनदंतंतथातंतुभीमसेनंमहाबलं॥ मेघस्तनितनिर्घोषंकेवीराःपर्यवारयन्॥१॥
नहिपश्याम्यहंतंवैत्रिषुलोकेषुकंचन॥क्रुद्धस्यभीमसेनस्ययस्तिष्ठेदग्रतोरणे॥२॥गदांयुयुत्समानस्यकालस्येवेहसंजय॥नहिपश्याम्यहंयुद्धेयस्तिष्ठेदग्रतःपुमा
न्॥ ३ ॥ रथंरथेनयोहन्यात्कुंजरंकुंजरेणच॥ कस्तस्यसमरेस्थातासाक्षादपिपुरंदरः॥ ४ ॥ क्रुद्धस्यभीमसेनस्यममपुत्रान्जिघांसतः ॥ दुर्योधनहितेयुक्ताःस
मतिष्ठंतकेग्रतः॥ ५ ॥ भीमसेनदवाग्नेस्तुममपुत्रांस्तृणोपमान् ॥ प्रधक्षतोरणमुखेकेतिष्ठन्नग्रतोनराः॥ ६ ॥ काल्यमानांस्तुपुत्रान्मेदृष्ट्वाभीमस्यसंयुगे ॥ का
लेनेवप्रजाःसर्वाःकेभीमंपर्यवारयन्॥ ७॥ नमेर्जुनाद्भयंतादृक्कृष्णान्नापिचसात्वतात् ॥ हुतभुग्जन्मनोनैवयादृग्भीमाद्भयंमम ॥ ८ ॥ भीमवन्हेःप्रदीप्तस्यम
मपुत्रान्दिधक्षतः॥ केशूराःपर्यवर्तंतन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ९॥

निनदंतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ युयुत्समानस्यव्यापारयतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ सावेगंसत्वरं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ संरुद्धामेकतामापन्नां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

संजयउवाच तथातुनर्दमानंतंभीमसेनंमहाबलं ॥ तुमुलेनैवशब्देनकर्णोप्यभ्यद्रवद्बली ॥ १० ॥ व्याक्षिपन्सुमहच्चापमतिमात्रममर्षणः ॥ कर्णःसुयुद्धमा
कांक्षन्दर्शयिष्यन्बलंमृधे ॥ ११ ॥ रुरोधमार्गंभीमस्यवातस्येवमहीरुहः ॥ भीमोपिदृष्ट्वासावेगंपुरोवैकर्तनंस्थितं ॥ १२ ॥ चुकोपबलवद्वीरश्चिक्षेपास्यशि
लाशितान् ॥ तान्प्रत्यगृह्णात्कर्णोपिप्रतीपंप्रापयच्छरान् ॥ १३ ॥ ततस्तुसर्वयोधानांयततांप्रेक्षतांतदा ॥ प्रावेपन्निवगात्राणिकर्णभीमसमागमे ॥ १४ ॥
रथिनांसादिनांचैवतयोःश्रुत्वातलस्वनं ॥ भीमसेनस्यनिनदंश्रुत्वाघोरंरणाजिरे ॥ १५ ॥ खंचभूमिंचसंरुद्धांमेनिरेक्षत्रियर्षभाः ॥ पुनर्घोरेणनादेनपांडवस्य
महात्मनः ॥ १६ ॥ समरेसर्वयोधानांधनूंष्यभ्यपतन्क्षितौ ॥ शस्त्राणिन्यपतन्दोर्भ्यःकेषांचिच्चासवोद्रवन् ॥ १७ ॥ वित्रस्तानिचसर्वाणिशकृन्मूत्रंप्रसुस्रुवुः ॥ वा
हनानिचसर्वाणिबभूवुर्विमनांसिच ॥ १८ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिघोराणिसुबहून्युत ॥ गृध्रकंकबलैश्चासीदंतरिक्षंसमावृतं ॥ १९ ॥ तस्मिन्सुतुमुलेराजन्क
र्णभीमसमागमे ॥ ततःकर्णस्तुविंशत्याशराणांभीममार्दयत् ॥ २० ॥ विव्याधचास्यत्वरितःसूतंपंचभिराशुगैः ॥ प्रहस्यभीमसेनोपिकर्णंप्रत्याद्रवद्रणे ॥ २१ ॥
सायकानांचतुःषष्ट्याक्षिप्रकारीमहायशाः ॥ तस्यकर्णोमहेष्वासःसायकांश्चतुरोक्षिपत् ॥ २२ ॥ असंप्राप्तांश्चतान्भीमःसायकैर्नतपर्वभिः ॥ चिच्छेदबहुधा
राजन्दर्शयन्पाणिलाघवं ॥ २३ ॥ तंकर्णश्छादयामासशरव्रातैरनेकशः ॥ संछाद्यमानःकर्णेनबहुधापांडुनंदनः ॥ २४ ॥ चिच्छेदचापंकर्णस्यमुष्टिदेशेमहा
रथः ॥ विव्याधचैनंबहुभिःसायकैर्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ अथान्यद्धनुरादायसज्जंकृत्वाचसूतजः ॥ विव्याधसमरेभीमंभीमकर्मामहारथः ॥ २६ ॥ तस्यभीमो
भृशंक्रुद्धस्त्रीन्शरान्नतपर्वणः ॥ निचखानोरसिक्रुद्धःसूतपुत्रस्यवेगतः ॥ २७ ॥ तैःकर्णोऽराजतशरैरुरोमध्यगतैःसदा ॥ महीधरइवोदग्रस्त्रिशृंगोभरतर्षभ ॥
॥ २८ ॥ सुस्रावचास्यरुधिरंविद्धस्यपरमेषुभिः ॥ धातुप्रस्यंदिनःशैलाद्यथागैरिकधातवः ॥ २९ ॥ किंचिद्विचलितःकर्णःसुप्रहाराभिपीडितः ॥ आकर्णपूर्ण
माकृष्यभीमंविव्याधसायकैः ॥ ३० ॥ चिक्षेपचपुनर्बाणान्शतशोथसहस्रशः ॥ सशरैरर्दितस्तेनकर्णेनदृढधन्विना ॥ धनुर्ज्यामच्छिनत्तूर्णंभीमस्तस्यक्षुरेणह
॥ ३१ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ वाहांश्चचतुरस्तस्यव्यसूंश्चक्रेमहारथः ॥ ३२ ॥ हताश्वात्तुरथात्कर्णःसमाप्लुत्यविशांपते ॥ स्यंदनंवृषसेन
स्यतूर्णमापुप्लुवेभयात् ॥ ३३ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ व्यायच्छतांप्रहरतां ॥ ३९॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

निर्जित्यतुरणेकर्णंभीमसेनःप्रतापवान्॥ ननादबलवान्नादंपर्जन्यनिनदोपमं॥ ३४ ॥ तस्यतंनिनदंश्रुत्वाप्रहृष्टोभूद्युधिष्ठिरः ॥ कर्णंपराजितंमत्वाभीमसे
नेनसंयुगे॥ ३५॥ समंताच्छंखनिनदंपांडुसेनाकरोत्तदा॥ शत्रुसेनाध्वनिंश्रुत्वातावकाव्यनदन्भृशं॥ ३६॥ सशंखबाणनिनदैर्हर्षाद्राजास्ववाहिनीं ॥ चक्रे
युधिष्ठिरःसंख्येहर्षनादैश्चसंकुलां॥३७॥ गांडीवंव्याक्षिपत्पार्थःकृष्णोप्यब्जमवादयत्॥ तमंतर्धायनिनदंभीमस्यनदतोध्वनिः॥ अश्रूयततदाराजन्सर्वसैन्ये
षुदारुणः॥ ३८॥ ततोव्यायच्छतामस्त्रैःपृथक्पृथगजिह्मगैः॥ मृदुपूर्वंतुराधेयोदृढपूर्वंतुपांडवः॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणि
भीमप्रवेशेकर्णपराजयेएकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः॥ १२९॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच तास्मिन्विलुलितेसैन्येसैंधवायार्जुनेगते ॥
सात्वतेभीमसेनेचपुत्रस्तेद्रोणमभ्ययात्॥ १ ॥ त्वरन्नेकरथेनैवबहुकृत्यंविचिंतयन्॥ सरथस्तवपुत्रस्यत्वरयापरयायुतः॥ २॥ तूर्णमभ्यद्रवद्द्रोणंमनोमारुत
वेगवान्॥ उवाचचैनंपुत्रस्तेसंरंभाद्रक्तलोचनः॥ ३॥ ससंभ्रममिदंवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदनः॥ अर्जुनोभीमसेनश्चसात्यकिश्चापराजितः॥ ४॥ विजित्यसर्व
सैन्यानिसुमहांतिमहारथाः॥ संप्राप्ताःसिंधुराजस्यसमीपमनिवारिताः॥५॥ व्यायच्छंतिचतत्रापिसर्वएवापराजिताः॥ यदितावद्रणेपार्थोव्यतिक्रांतोमहार
थः॥ ६॥ कथंसात्यकिभीमाभ्यांव्यतिक्रांतोसिमानद ॥ आश्चर्यभूतंलोकेस्मिन्समुद्रस्येवशोषणं ॥ ७॥ निर्जयस्तवविप्राग्र्यसात्वतेनार्जुनेनच ॥ तथैवभी
मसेनेनलोकःसंवदतेभृशं॥ ८॥ कथंद्रोणोजितःसंख्येधनुर्वेदस्यपारगः॥ इत्येवंब्रुवतेयोधाअश्रद्धेयमिदंतव ॥ ९ ॥ नाशएवतुमेनूनंमंदभाग्यस्यसंयुगे ॥
यत्रत्वांपुरुषव्याघ्रंव्यतिक्रांतास्त्रयोरथाः॥ १०॥ एवंगतेतुकृत्येस्मिन्ब्रूहियत्तेविवक्षितं॥ यद्गतंगतमेवेदंशेषंचिंतयमानद॥ ११॥ यत्कृत्यंसिंधुराजस्यप्राप्त
कालमनंतरं॥ तत्संविधीयतांक्षिप्रंसाधुसंचिंत्यनोद्विज॥ १२॥ द्रोणउवाच चिंत्यंबहुविधंतातयत्कृत्यंतच्छृणुष्वमे ॥ त्रयोहिसमतिक्रांताःपांडवानां
महारथाः॥ १३॥ यावत्तेषांभयंपश्चात्तावदेषांपुरःसरं॥ तद्गरीयस्तरंमन्येयत्रकृष्णधनंजयौ॥ १४॥ सापुरस्ताच्चपश्चाच्चगृहीताभारतीचमूः॥ तत्रकृत्यमहं
मन्येसैंधवस्याभिरक्षणं॥ १५॥ सनोरक्ष्यतमस्तातक्रुद्धाद्भीतोधनंजयात्॥ गतौचसैंधवंभीमौयुयुधानवृकोदरौ ॥ १६॥

तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ संरंभात्प्रणयक्रोधात्॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१७॥ तान्प्रसिद्धान्यानक्षान् अक्षान्मन्यमानःप्रागूग्लहतेस्मइत्यन्वयः ॥ १८ ॥ यत्रसभायां तेऽमी ॥ १९ ॥ दुरोदरंद्यूतकारिणं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥

संप्रामंतदिदंघूतंयत्तच्छकुनिबुद्धिजं ॥ नसभायांजयोवृत्तोनापितत्रपराजयः ॥१७॥ इहनोग्लहमानानामद्यतावज्जयाजयौ ॥ यान्स्मतान्ग्लहतेघोरांञ्छकु
निःकुरुसंसदि ॥ १८ ॥ अक्षान्समन्यमानःप्राक्शरास्तेहिदुरासदाः ॥ यत्रतेबहवस्तातकौरवेयाव्यवस्थिताः ॥१९॥ सेनांदुरोदरंविद्धिशरानक्षान्विशांपते ॥
ग्लहंचसैंधवंराजंस्तत्रघूतस्यनिश्चयः ॥ २० ॥ सैंधवेतुमहत्घूतंसमासक्तंपरैःसह ॥ अत्रसर्वेमहाराजत्यक्काजीवितमात्मनः ॥ २१ ॥ सैंधवस्यरणेरक्षांविधिव
त्कर्तुमर्हथ ॥ तत्रनोग्लहमानानांध्रुवौजयपराजयौ ॥ २२ ॥ यत्रतेपरमेष्वासायत्तारक्षंतिसैंधवं ॥ तत्रगच्छस्वयंशीघ्रंतांश्चरक्षस्वरक्षिणः ॥ २३ ॥ इहैवत्वह
मासिष्येप्रेषयिष्यामिचापरान् ॥ निरोत्स्यामिचपंचालान्सहितान्पांडुसृंजयैः ॥ २४ ॥ ततोदुर्योधनोगच्छत्तूर्णमाचार्यशासनात् ॥ उद्यम्यात्मानमुग्रायकर्म
णेसपदानुगः ॥ २५॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ बाह्येनसेनामभ्येत्यजग्मतुःसव्यसाचिनं ॥ २६ ॥ यौतुपूर्वंमहाराजवारितौकृतवर्मणा ॥
प्रविष्टेत्वर्जुनेराजंस्तवसैन्यंयुयुत्सया ॥ २७॥ पार्श्वेभित्वाचमूंवीरौप्रविष्टौतवचाहिनीं ॥ पार्श्वेनसैन्यमायांतौकुरुराजोददर्शह ॥ २८ ॥ ताभ्यांदुर्योधनःसार्ध
मकरोत्संख्यमुत्तमं ॥ त्वरितस्त्वरमाणाभ्यांभ्रातृभ्यांभारतोबली ॥ २९ ॥ तावेनमभ्यद्रवतामुभावुद्यतकार्मुकौ ॥ महारथसमाख्यातौक्षत्रियप्रवरौयुधि ॥
॥ ३० ॥ तमविध्यद्युधामन्युस्त्रिंशताकंकपत्रिभिः ॥ विंशत्यासारथिंचास्यचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ३१॥ दुर्योधनोयुधामन्योर्ध्वजमेकेषुणाच्छिनत् ॥ एकेनका
र्मुकंचास्यचकर्ततनयस्तव ॥ ३२ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपाहरत् ॥ ततोविध्यच्छरैस्तीक्ष्णैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ३३ ॥ युधामन्युश्चसंक्रुद्धःशरांस्त्रिं
शतमाहवे ॥ व्यसृजत्तवपुत्रस्यत्वरमाणःस्तनांतरे ॥ ३४ ॥ तथोत्तमौजाःसंक्रुद्धःशरैर्हेमविभूषितैः ॥ अविध्यत्सारथिंचास्यप्राहिणोद्यमसादनं ॥ ३५ ॥ दु
र्योधनोपिराजेंद्रपांचाल्यस्योत्तमौजसः ॥ जघानचतुरोस्याश्वानुभौतौपार्ष्णिसारथी ॥ ३६॥ उत्तमौजाहताश्वस्तुहतसूतश्चसंयुगे ॥ आरुरोहरथंभ्रातुर्युधा
मन्योरभित्वरन् ॥ ३७॥ सरथंप्राप्यतंभ्रातुर्दुर्योधनहयाञ्शरैः ॥ बहुभिस्ताडयामासतेहताःप्रापतन्भुवि ॥ ३८ ॥ हयेषुपतितेष्वस्यचिच्छेदपरमेषुणा ॥ युधाम
न्युर्धनुःशीघ्रंशरावापंचसंयुगे ॥ ३९ ॥ हताश्वसूतात्सरथादवतीर्यनराधिपः ॥ गदामादायतेपुत्रःपांचाल्यावभ्यधावत ॥४०॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यक्रुद्धंकुरुपतिं
तदा ॥ अवप्लुतौरथोपस्थाद्युधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ४१ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

ततःसहेमचित्रंतंगदयास्यंदनंगदी ॥ संक्रुद्धःपोथयामाससाश्वसूतध्वजंनृप ॥ ४२ ॥ भंक्त्वारथंसपुत्रस्तेहताश्वोहतसारथिः ॥ मद्रराजरथंतूर्णमारुरोहपरं
तप ॥ ४३ ॥ पंचालानांततोमुख्यौराजपुत्रौमहारथौ ॥ रथावन्यौसमारुह्यबीभत्सुमभिजग्मतुः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्व
णिदुर्योधनयुद्धेत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच वर्तमानेमहाराजसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ व्याकुलेषुच
सर्वेषुपीड्यमानेषुसर्वशः ॥ १ ॥ राधेयोभीममानर्च्छयुद्धायभरतर्षभ ॥ यथानागोवनेनागंमत्तोमत्तमभिद्रवन् ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यौतौकर्णश्चभी
मश्चसंप्रयुद्धौमहाबलौ ॥ अर्जुनस्यरथोपांतेकीदृशःसोभवद्रणः ॥ ३ ॥ पूर्वंहिनिर्जितःकर्णोभीमसेनेनसंयुगे ॥ कथंभूयःसराधेयोभीममागान्महारथः ॥ ४ ॥
भीमोवासूततनयंप्रत्युद्यातःकथंरणे ॥ महारथंसमाख्यातंपृथिव्यांप्रवरंरथं ॥ ५ ॥ भीष्मद्रोणावतिक्रम्यधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ नान्यतोभयमादत्तविनाकर्णा
न्महारथात् ॥ ६ ॥ भयाद्यस्यमहाबाहोनशेतेबहुलाःसमाः ॥ चिंतयन्नित्यशोवीर्यंराधेयस्यमहात्मनः ॥ तंकथंसूतपुत्रंतुभीमोऽयोधयताहवे ॥ ७ ॥ ब्रह्मण्यंवी
र्यसंपन्नंसमरेष्वनिवर्तिनं ॥ कथंकर्णंयुधांश्रेष्ठंयोधयामासपांडवः ॥ ८ ॥ यौतौसमीयतुर्वीरौवैकर्तनवृकोदरौ ॥ कथंतावत्रयुध्येतांमहाबलपराक्रमौ ॥ ९ ॥
भ्रातृत्वंदर्शितंपूर्वंघृणीचापिससूतजः ॥ कथंभीमेनयुयुधेकुंत्यावाक्यमनुस्मरन् ॥ १० ॥ भीमोवासूतपुत्रेणस्मरन्वैरंपुराकृतं ॥ अयुध्यतकथंशूरःकर्णेनस
हसंयुगे ॥ ११ ॥ आशास्तेचसदासूतपुत्रेदुर्योधनोमम ॥ कर्णोजेष्यतिसंग्रामेसमस्तान्पांडवानिति ॥ १२ ॥ जयाशायत्रपुत्रस्यममसंदस्यसंयुगे ॥ सक
थंभीमकर्माणंभीमसेनमयोधयत् ॥ १३ ॥ यंसमासाद्यपुत्रैर्मेकृतंवैरंमहारथैः ॥ तंसूततनयंतातकथंभीमोऽव्ययोधयत् ॥ १४ ॥ अनेकान्विप्रकारांश्चसूत
पुत्रसमुद्भवान् ॥ स्मरमाणःकथंभीमोयुयुधेसूतसूनुना ॥ १५ ॥ योजयत्पृथिवींसर्वांरथेनैकेनवीर्यवान् ॥ तंसूततनयंयुद्धेकथंभीमोऽव्ययोधयत् ॥ १६ ॥ यो
जातःकुंडलाभ्यांचकवचेनसहैवच ॥ तंसूतपुत्रंसमरेभीमःकथमयोधयत् ॥ १७ ॥ यथातयोर्युद्धमभूद्यश्चासीद्विजयीतयोः ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनकुशलो
ह्यसिसंजय ॥ १८ ॥ संजयउवाच भीमसेनस्तुराधेयमुत्सृज्यरथिनांवरं ॥ इयेषगंतुंयत्रास्तांवीरौकृष्णधनंजयौ ॥ १९ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पूर्वमुद्योगे दर्शितमुद्भावितं भ्रातृत्वंकुंत्यावाक्यंचचतुर्णामवध्यत्वलक्षणंचानुस्मरन्नित्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अभितःसंमुखे ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

तंप्रयांतमभिद्रुत्यराधेयःकंकपत्रिभिः॥ अभ्यवर्षन्महाराजमेघोवृष्ट्येवपर्वतं॥ २० ॥ फुल्लतापंकजेनेववक्त्रेणविहसन्बली ॥ आजुहावरणेयांतंभीममाधिर
 थिस्तदा॥ २१॥ कर्णउवाच भीमाहितैस्त्वरणःस्वप्नेपिनविभावितः॥तद्दर्शयसिकस्मान्मेपृष्ठंपार्थदिदृक्षया ॥ २२ ॥ कुंत्याःपुत्रस्यसदृशंनेदंपांडव
नंदन॥ तेनमामभितःस्थित्वाशरवर्षैरवाकिर॥ २३॥ भीमसेनस्तदाह्वानंकर्णान्नामर्षयद्युधि॥ अर्धमंडलमावृत्यसूतपुत्रमयोधयत् ॥ २४॥ अवक्रगामि
भिर्बाणैरभ्यवर्षन्महायशाः॥ दंशितंद्वैरथेयत्तंसर्वशस्त्रविशारदं॥ २५ ॥ विधित्सुःकलहस्यांतंजिघांसुःकर्णमक्षिणोत्॥ हत्वातस्यानुगांस्तंचहंतुकामोमहाब
लः॥ २६॥ तस्मैव्यसृजदुग्राणिविविधानिपरंतपः॥ अमर्षात्पांडवःक्रुद्धःशरवर्षाणिमारिष॥ २७॥ तस्यतानीषुवर्षाणिमत्तद्विरदगामिनः॥ सूतपुत्रोस्त्रमा
यामिरग्रसत्परमास्त्रवित्॥ २८॥ सयथावन्महाबाहुर्विद्ययावैसुपूजितः ॥ आचार्यवन्महेष्वासःकर्णःपर्यचरद्बली ॥ २९ ॥ युध्यमानंतुसंरंभाद्भीमसेनंहस
न्निव॥ अभ्यपद्यतकौंतेयंकर्णोराजन्वृकोदरं॥ ३० ॥ तन्नामृष्यतकौंतेयःकर्णस्यास्मितमाहवे ॥ युध्यमानेषुवीरेषुपश्यत्सुचसमंततः ॥ ३१ ॥ तंभीमसेनः
संप्राप्तंवत्सदंतैःस्तनांतरे॥ विव्याधबलवान्क्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं॥ ३२॥ पुनश्चसूतपुत्रंतुस्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ सुमुक्तैश्चित्रवर्माणंनिर्बिभेदत्रिसप्तभिः॥
॥ ३३॥ कर्णोजांबूनदैर्जालैःसंछन्नान्वातरंहसः॥हयान्विव्याधभीमस्यपंचभिःपंचभिःशरैः॥ ३४॥ ततोबाणमयंजालंभीमसेनरथंप्रति॥ कर्णेनविहितंराज
न्निमेषार्धाददृश्यत॥ ३५॥ सरथःसध्वजस्तत्रससूतःपांडवस्तदा॥ प्राच्छाद्यतमहाराजकर्णचापच्युतैःशरैः ॥ ३६॥ तस्यकर्णश्चतुःषष्ट्याव्यधमत्कवचंदृढं॥
क्रुद्धश्चाप्यहनत्पार्थंनाराचैर्मर्मभेदिभिः॥ ३७॥ ततोचिंत्यमहाबाहुःकर्णकार्मुकनिःसृतान्॥ समाश्लिष्यदसंभ्रांतःसूतपुत्रंवृकोदरः॥ ३८॥ सकर्णचापप्रभ
वानिषूनाशीविषोपमान्॥विभ्रद्भीमोमहाराजनजगामव्यथांरणे॥ ३९॥ ततोद्वात्रिंशताभल्लैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः॥विव्याधसमरेकर्णंभीमसेनःप्रतापवान्
॥४०॥ अयत्नेनैवतंकर्णःशरैर्भृशमवाकिरत्॥ भीमसेनंमहाबाहुंसैंधवस्यवधैषिणं॥ ४१॥ मृदुपूर्वंतुराधेयोभीममाजावयोधयत्॥ क्रोधपूर्वंतथाभीमःपूर्ववै
रमनुस्मरन्॥ ४२॥ तंभीमसेनोनामृष्यदवमानममर्षणः॥ सतस्मैव्यसृजत्तूर्णंशरवर्षममित्रहा॥ ४३॥ तेशराःप्रेषितास्तेनभीमसेनेनसंयुगे॥ निपेतुःसर्व
तोवीरेकूजंतइवपक्षिणः॥ ४४॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१॥ ॥ ७ ॥

हेमपुंखाःप्रसन्नाग्राभीमसेनधनुश्च्युताः ॥ प्राच्छादयंस्तेराधेयंशलभाइवपावकं ॥ ४५ ॥ कर्णस्तुरथिनांश्रेष्ठश्छाद्यमानःसमंततः ॥ राजन्व्यसृजदुग्राणि
शरवर्षाणिभारत ॥ ४६ ॥ तस्यतानशनिप्रख्यानिषून्समरशोभिनः ॥ चिच्छेदबहुभिर्भल्लैरसंप्राप्तान्वृकोदरः ॥ ४७ ॥ पुनश्चशरवर्षेणच्छादयामासभारत ॥
कर्णोवैकर्तनोयुद्धेभीमसेनमरिंदमः ॥ ४८ ॥ तत्रभारतभीमंतुदृष्टवंतस्मसायकैः ॥ समाचिततनुंसंख्येश्वाविधंशललैरिव ॥ ४९ ॥ हेमपुंखाञ्छिलाधौता
न्कर्णचापच्युताञ्छरान् ॥ दधारसमरेवीरःस्वरश्मीनिवरश्मिमान् ॥ ५० ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगोभीमसेनोव्यराजत ॥ समृद्धकुसुमापीडोवसंतेऽशोकवृक्ष
वत् ॥ ५१ ॥ तत्तुभीमोमहाबाहोःकर्णस्यचरितंरणे ॥ नामृष्यतमहाबाहुःक्रोधादुद्वृत्तलोचनः ॥ ५२ ॥ सकर्णंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत् ॥ महीधर
मिवश्वेतंगूढपादैर्विषोल्बणैः ॥ ५३ ॥ पुनरेवचविव्याधषड्भिरष्टाभिरेवच ॥ मर्मस्वमरविक्रांतःसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ ५४ ॥ पुनरन्येनबाणेनभीमसेनःप्रतापवा
न् ॥ चिच्छेदकार्मुकंतूर्णंकर्णस्यप्रहसन्निव ॥ ५५ ॥ जघानचतुरश्चाश्वान्सूतंचत्वरितःशरैः ॥ नाराचैरर्करश्म्याभैःकर्णंविव्याधचोरसि ॥ ५६ ॥ तेजग्मुर्ध
रणीमाशुकर्णंनिर्भिद्यपत्रिणः ॥ यथाजलधरंभित्वादिवाकरमरीचयः ॥ ५७ ॥ सवैकल्यंमहत्प्राप्यछिन्नधन्वाशराहतः ॥ तथापुरुषमानीसप्रत्यपायाद्रथां
तरं ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णपराजयेएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्र
उवाच स्वयंशिष्योमहेशस्यभृगूत्तमधनुर्धरः ॥ शिष्यत्वंप्राप्तवान्कर्णस्तस्यतुल्योस्त्रविद्यया ॥ १ ॥ तद्विशिष्टोपिवाकर्णःशिष्यःशिष्यगुणैर्युतः ॥ कुंतीपुत्रे
णभीमेननिर्जितःसतुलीलया ॥ २ ॥ यस्मिन्जयाशामहतीपुत्राणांममसंजय ॥ तंभीमाद्विमुखंदृष्ट्वाकिन्नुदुर्योधनोब्रवीत् ॥ ३ ॥ कथंचयुयुधेभीमोवीर्यश्ला
घीमहाबलः ॥ कर्णोवासमरेतातकिमकार्षीदतःपरं ॥ भीमसेनंरणेदृष्ट्वाज्वलंतमिवपावकं ॥ ४ ॥ संजयउवाच रथमन्यंसमास्थायविधिवत्कल्पितं
पुनः ॥ अभ्ययात्पांडवंकर्णोवातोद्धूतइवार्णवः ॥ ५ ॥ क्रुद्धमाधिरथिंदृष्ट्वापुत्रास्तवविशांपते ॥ भीमसेनममन्यंतवैश्वानरमुखेहुतं ॥ ६ ॥ चापशब्दंततःकृ
त्वातलशब्दंचभैरवं ॥ अभ्यद्रवतराधेयोभीमसेनरथंप्रति ॥ ७ ॥ पुनरेवतयोराजन्घोरआसीत्समागमः ॥ वैकर्तनस्यशूरस्यभीमस्यचमहात्मनः ॥ ८ ॥

स्वयमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

संरब्धौहिमहाबाहूपरस्परवधैषिणौ ॥ अन्योन्यमीक्षांचक्रातेदहंताविवलोचनैः ॥ ९ ॥ क्रोधरक्तेक्षणौतीव्रौनिःश्वसंताविवोरगौ ॥ शूरावन्योन्यमासाद्यतत
॥१२१॥ क्षतुररिंदमौ ॥ १० ॥ व्याघ्राविवसुसंरब्धौश्येनाविवचशीघ्रगौ ॥ शरभाविवसंक्रुद्धौयुयुधातेपरस्परं ॥ ११ ॥ ततोभीमःस्मरन्क्लेशानक्षद्यूतेवनेपिच ॥ वि
राटनगरेचैवदुःखंप्राप्तमरिंदमः ॥ १२ ॥ राष्ट्राणांस्फीतरत्नानांहरणंचतवात्मजैः ॥ सततंचपरिक्लेशान्सपुत्रेणत्वयाकृतान् ॥ १३ ॥ दग्धुमैच्छश्चयःकुंतींसपुत्रां
त्वमनागसं ॥ कृष्णायाश्चपरिक्लेशंसभामध्येदुरात्मभिः ॥ १४ ॥ केशपक्षग्रहंचैवदुःशासनकृतंतथा ॥ परुषाणिचवाक्यानिकर्णेनोक्तानिभारत ॥ १५ ॥ पति
मन्यंपरीप्सस्वनसंतिपतयस्तव ॥ पतितानरकेपार्थाःसर्वेषंढतिलोपमाः ॥ १६ ॥ समक्षंतवकौरव्ययदूचुःकौरवास्तदा ॥ दासीभावेनकृष्णांचभोक्तुकामाःसु
तास्तव ॥ १७ ॥ यच्चापितान्प्रव्रजतःकृष्णाजिननिवासिनः ॥ परुषाण्युक्तवान्कर्णःसभायांसन्निधौतव ॥ १८ ॥ तृणीकृत्ययथापार्थांस्तवपुत्रोववल्गह ॥ वि
षमस्थान्समस्थोहिसंरब्धोगतचेतनः ॥ १९ ॥ बाल्यात्प्रभृतिचारिघ्नःस्वानिदुःखानिचिंतयन् ॥ निरविद्यतधर्मात्माजीवितेनवृकोदरः ॥ २० ॥ ततोविस्फार्य
सुमहद्धेमपृष्ठंदुरासदं ॥ चापंभरतशार्दूलस्त्यक्त्वात्माकर्णमभ्ययात् ॥ २१ ॥ ससायकमयैर्जालैर्भीमःकर्णरथंप्रति ॥ भानुमद्भिःशिलाधौतैर्भानोःप्राच्छाद
यत्प्रभां ॥ २२ ॥ ततःप्रहस्याधिरथिस्तूर्णमस्यशिलाशितैः ॥ व्यधमद्भीमसेनस्यशरजालानिपत्रिभिः ॥ २३ ॥ महारथोमहाबाहुर्महाबाणैर्महाबलः ॥ विव्या
धाधिरथिर्भीमंनवभिर्निशितैस्तदा ॥ २४ ॥ सतोत्रैरिवमातंगोवार्यमाणःपतत्रिभिः ॥ अभ्यधावदसंभ्रांतःसूतपुत्रंवृकोदरः ॥ २५ ॥ तमापतंतंवेगेनरभसं
पांडवर्षभं ॥ कर्णःप्रत्युद्ययौयुद्धेमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ २६ ॥ ततःप्रध्माप्यजलजंभेरीशतसमस्वनं ॥ अक्षुभ्यतबलंहर्षादुद्धूतइवसागरः ॥ २७ ॥ तदुद्धूतंबलंदृष्ट्वा
नागाश्वरथपत्तिमत् ॥ भीमःकर्णसमासाद्यच्छादयामाससायकैः ॥ २८ ॥ अश्वानृक्षसवर्णांश्चहंसवर्णैर्हयोत्तमैः ॥ व्यामिश्रयद्रणेकर्णःपांडवंछादयञ्छ
रैः ॥ २९ ॥ ऋक्षवर्णान्हयान्कर्कैर्मिश्रान्मारुतरंहसः ॥ निरीक्ष्यतवपुत्राणांहाहाकृतमभूद्बलं ॥ ३० ॥ तेहयाबह्वशोभंतमिश्रितावातरंहसः ॥ सितासितामहारा
जयथाव्योम्निबलाहकाः ॥ ३१ ॥ संरब्धौक्रोधताम्राक्षौप्रेक्ष्यकर्णवृकोदरौ ॥ संत्रस्ताःसमकंपंतत्वदीयानांमहारथाः ॥ ३२ ॥ यमराष्ट्रोपमंघोरमासीदायोधनं ॥१२१॥
तयोः ॥ दुर्दर्शंभरतश्रेष्ठप्रेतराजपुरंयथा ॥ ३३ ॥

॥ कर्कैःश्वेतैरश्वैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समाजरंगं एकस्यैवकस्यचित्नान्यस्य ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

समाजमिवतच्चित्रंप्रेक्षमाणामहारथाः ॥ नालक्षयन्जयंव्यक्तमेकस्यैवमहारणे ॥ ३४ ॥ तयोःप्रैक्षंतसंमर्दंसन्निकृष्टंमहास्त्रयोः ॥ तवदुर्मंत्रितेराजन्सपुत्रस्य
विशांपते ॥ ३५ ॥ छादयंतौहिशत्रुघ्नावन्योन्यंसायकैःशितैः ॥ शरजालावृतंव्योमचक्रातेद्भुतविक्रमौ ॥ ३६ ॥ तावन्योन्यंजिघांसंतौशरैस्तीक्ष्णैर्महारथौ ॥
प्रेक्षणीयतरावास्तांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ३७ ॥ सुवर्णविकृतान्बाणान्विमुंचंतावरिंदमौ ॥ भास्वरंव्योमचक्रातेमहोल्काभिरिवप्रभो ॥ ३८ ॥ ताभ्यांमुक्ताः
शराराजन्गार्ध्रपत्राश्चकाशिरे ॥ श्रेण्यःशरदिमत्तानांसारसानामिवांबरे ॥ ३९ ॥ संसक्तंसूतपुत्रेणदृष्ट्वाभीममरिंदमं ॥ अतिभारममन्येतांभीमेकृष्णधनं
जयौ ॥ ४० ॥ तत्राधिरथिभीमाभ्यांशरैर्मुक्तैर्दृढंहताः ॥ इषुपातमतिक्रम्यपेतुरश्वनरद्विपाः ॥ ४१ ॥ पतद्भिःपतितैश्चान्यैर्गतासुभिरनेकशः ॥ कृतोराजन्महारा
जपुत्राणांतेजनक्षयः ॥ ४२ ॥ मनुष्याश्वगजानांचशरीरैर्गतजीवितैः ॥ क्षणेनभूमिःसंजज्ञेसंवृताभरतर्षभ ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
जयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अत्यद्भुतमहंमन्येभीमसे
नस्यविक्रमं ॥ यत्कर्णंयोधयामाससमरेलघुविक्रमं ॥ १ ॥ त्रिदशानपिवायुक्तान्सर्वशस्त्रधरान्युधि ॥ वारयेद्योरणेकर्णःसयक्षासुरमानुषान् ॥ २ ॥ सकथं
पांडवंयुद्धेभ्राजमानमिवश्रिया ॥ नातरत्संयुगेपार्थंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३ ॥ कथंचयुद्धंसंभूतंतयोःप्राणदुरोदरे ॥ अत्रमन्येसमायत्तोजयोवाजयएवच
॥ ४ ॥ कर्णंप्राप्यरणेसूतममपुत्रःसुयोधनः ॥ जेतुमुत्सहतेपार्थान्सगोविंदान्ससात्वतान् ॥ ५ ॥ श्रुत्वातुनिर्जितंकर्णमसकृद्भीमकर्मणा ॥ भीमसेनेनसमरे
मोहआविशतीवमां ॥ ६ ॥ विनष्टान्कौरवान्मन्येममपुत्रस्यदुर्नयैः ॥ नहिकर्णोमहेष्वासान्पार्थान्जेष्यतिसंजय ॥ ७ ॥ कृतवान्यानियुद्धानिकर्णःपांडुसुतैः
सह ॥ सर्वत्रपांडवाःकर्णमजयंतरणाजिरे ॥ ८ ॥ अजेयाःपांडवास्तातदेवैरपिसवासवैः ॥ नचतद्बुध्यतेमंदःपुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ९ ॥ धनंधनेश्वरस्येवहृत्वा
पार्थस्यमेसुतः ॥ मधुप्रेप्सुरिवाबुद्धिःप्रपातंनावबुध्यते ॥ १० ॥ निकृत्यानिकृतिप्रज्ञोराज्यंहृत्वामहात्मनां ॥ जितमित्येवमन्वानःपांडवानवमन्यते ॥ ११ ॥
पुत्रस्नेहाभिभूतेनमयाचाप्यकृतात्मना ॥ धर्मेस्थितामहात्मानोनिकृताःपांडुनंदनाः ॥ १२ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अत्यद्भुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राणदुरोदरेप्राणद्यूते ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शमकामःससोदर्योदीर्घप्रेक्षीयुधिष्ठिरः॥ अशक्तइतिमत्वातुममपुत्रैर्निराकृतः ॥ १३ ॥ तानिदुःखान्यनेकानिविप्रकारांश्चसर्वशः ॥ त्वद्दिकृत्वामहाबाहुर्भी
मोयुध्यतसूतजं॥ १४ ॥ तस्मान्मेसंजयब्रूहिकर्णभीमौयथारणे॥ अयुध्येतांयुधिश्रेष्ठौपरस्परवधैषिणौ॥ १५॥ संजयउवाच श्रृणुराजन्यथावृत्तंसंग्रामं
कर्णभीमयोः॥ परस्परवधप्रेप्स्वोर्वनकुंजरयोरिव ॥ १६ ॥ राजन्वैकर्तनोभीमंक्रुद्धःक्रुद्धमरिंदमं॥ पराक्रांतंपराक्रम्यविव्याधत्रिंशताशरैः॥ १७॥ महावेगैः
प्रसन्नाग्रैःशातकुंभपरिष्कृतैः॥ अहनद्भरतश्रेष्ठभीमंवैकर्तनःशरैः॥ १८॥ तस्यास्यतोधनुर्भीमश्चकर्तनिशितैस्त्रिभिः॥ रथनीडाच्चयंतारंभल्लेनापातयत्क्षितौ
॥ १९ ॥ सकांक्षन्भीमसेनस्यवधंवैकर्तनोभृशं॥ शक्तिंकनकवैडूर्यचित्रदंडांपरामृशत्॥ २० ॥ प्रगृह्यचमहाशक्तिंकालशक्तिमिवापरां ॥ समुत्क्षिप्यचराधे
यःसंधायचमहाबलः॥ २१ ॥ चिक्षेपभीमसेनायजीवितांतकरीमिव॥ शक्तिंविसृज्यराधेयःपुरंदरइवाशनिं ॥ २२ ॥ ननादसुमहानादंबलवान्सूतनंदनः॥
तंचनादंततःश्रुत्वापुत्रास्तेहर्षिताभवन्॥ २३॥ तांकर्णभुजनिर्मुक्तामर्कवैश्वानरप्रभां ॥ शक्तिंवियतिचिच्छेदभीमःसप्तभिराशुगैः ॥ २४ ॥ छित्वाशक्तिंत
तोभीमोनिर्मुक्तोरगसन्निभां॥ मार्गमाणइवप्राणान्सूतपुत्रस्यमारिष॥ २५॥ प्राहिणोत्क्रुद्धसंरंभःशरान्बर्हिणवाससः ॥ स्वर्णपुंखान्शिलाधौतान्यमदंडो
पमान्मृधे॥ २६॥ कर्णोप्यन्यद्धनुर्गृह्यहेमपृष्ठंदुरासदं॥ विकृष्यतन्महच्चापंव्यसृजत्सायकांस्तदा ॥ २७॥ तान्पांडुपुत्रश्चिच्छेदनवभिर्नतपर्वभिः॥ वसुषेणे
ननिर्मुक्तान्नवराजन्महाशरान्॥ २८॥ छित्वाभीमोमहाराजनादंसिंहइवानदत्॥ तौवृषाविवनर्दंतौबलिनौवासितांतरे ॥ २९ ॥ शार्दूलाविवचान्योन्यमा
मिषार्थेभ्यगर्जतां॥ अन्योन्यंप्रजिहीर्षंतावन्योन्यस्यांतरैषिणौ॥ ३० ॥अन्योन्यमभिवीक्षंतौगोष्ठेष्विवमहर्षभौ ॥ महागजाविवासाद्यविषाणाग्रैःपरस्परं
॥३१॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः॥ निर्दहंतौमहाराजशस्त्रवृष्ट्यापरस्परं॥३२॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौकोपाद्विवृतलोचनौ॥ प्रहसंतौतथान्योन्यं
भर्त्सयंतौमुहुर्मुहुः॥ ३३॥ शंखशब्दंचकुर्वाणौयुयुधातेपरस्परं॥ तस्यभीमःपुनश्चापंमुष्टौचिच्छेदमारिष॥३४॥ शंखवर्णांश्चतानश्वान्बाणैर्निन्येयमक्षयं॥
सारथिंचतथाप्यस्यरथनीडादपातयत् ॥ ३५ ॥ ततोवैकर्तनःकर्णश्चिंतांप्रापदुरत्ययां॥ सच्छाद्यमानःसमरेहताश्वोहतसारथिः॥ ३६ ॥ मोहितःशरजा
लेनकर्तव्यंनाभ्यपद्यत॥ तथाकृच्छ्रगतंदृष्ट्वाकर्णंदुर्योधनोनृपः॥ ३७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३८ ॥ ३९ ॥४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सइति ॥ १ ॥ २ ॥

वेपमानइवक्रोधाद्व्यादिदेशाथदुर्जयं ॥ गच्छदुर्जयराधेयंपुरोग्रसतिपांडवः ॥ ३८ ॥ जहितूबरकंक्षिप्रंकर्णस्यबलमादधत् ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वातवपुत्रंत
वात्मजः ॥ ३९ ॥ अभ्यद्रवद्भीमसेनंव्यासक्तंविकिरञ्छरैः ॥ सभीमंनवभिर्बाणैरश्वानष्टभिरार्पयत् ॥ ४० ॥ षड्भिःसूतंत्रिभिःकेतुंपुनस्तंचापिसप्तभिः ॥ भी
मसेनोपिसंक्रुद्धःसाश्वयंतारमाशुगैः ॥ ४१ ॥ दुर्जयंभिन्नमर्माणमनयद्यमसादनं ॥ स्वलंकृतंक्षितौक्षुण्णंचेष्टमानंयथोरगं ॥ ४२ ॥ रुदन्नार्तस्तवसुतंकर्ण
श्चक्रेप्रदक्षिणं ॥ सतुतंविरथंकृत्वास्मयन्नत्यंतवैरिणं ॥ ४३ ॥ समाचिनोद्बाणगणैःशतघ्नीभिश्चशंकुभिः ॥ तथाप्यतिरथःकर्णोभिद्यमानोस्यसायकैः ॥ ४४ ॥
नजहौसमरेभीमंक्रुद्धरूपंपरंतपः ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णभीमयुद्धेत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सर्वथाविरथःकर्णःपुनर्भीमेननिर्जितः ॥ रथमन्यंसमास्थायपुनर्विव्याधपांडवं ॥ १ ॥ महागजाविवासाद्यवि
षाणाग्रैःपरस्परं ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २ ॥ अथकर्णःशरव्रातैर्भीमसेनंसमार्पयत् ॥ ननादचमहानादंपुनर्विव्याधचोरसि ॥ ३ ॥ तंभी
मोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदजिह्मगैः ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्याशराणांनतपर्वणां ॥ ४ ॥ कर्णंतुनवभिर्भीमोभित्वाराजंस्तनांतरे ॥ ध्वजमेकेनविव्याधसायकेन
शितेनह ॥ ५ ॥ सायकानांततःपार्थस्त्रिषष्ट्याप्रत्यविध्यत ॥ तोत्रैरिवमहानागंकशाभिरिववाजिनं ॥ ६ ॥ सोतिविद्धोमहाराजपांडवेनयशस्विना ॥ सृक्किणी
लेलिहन्वीरःक्रोधरक्तांतलोचनः ॥ ७ ॥ ततःशरंमहाराजसर्वकायावदारणं ॥ प्राहिणोद्भीमसेनायबलायेंद्रइवाशनिं ॥ ८ ॥ सनिर्भिद्यरणेपार्थंसूतपुत्रधनुश्च्यु
तः ॥ अगच्छद्दारयन्भूमिंचित्रपुंखःशिलीमुखः ॥ ९ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ वज्रकल्पांचतुष्किष्कुंगुर्वीरुक्मांगदांगदां ॥ १० ॥ प्राहि
णोत्सूतपुत्रायषडस्रामविचारयन् ॥ तयाजघानाधिरथेःसदश्वान्साधुवाहिनः ॥ ११ ॥ गदयाभारतःक्रुद्धोवज्रेणेंद्रइवासुरान् ॥ ततोभीमोमहाबाहुःक्षुरा
भ्यांभरतर्षभ ॥ १२ ॥ ध्वजमाधिरथेश्छित्वासूतमभ्यहनच्छरैः ॥ हताश्वसूतमुत्सृज्यसरथंपतितध्वजं ॥ १३ ॥ विस्फारयन्धनुःकर्णस्तस्थौभारतदुर्मनाः ॥
तत्राद्भुतमपश्यामराधेयस्यपराक्रमं ॥ १४ ॥ विरथोरथिनांश्रेष्ठोवारयामासयद्रिपुं ॥ विरथंतंनरश्रेष्ठंदृष्ट्वाधिरथिमाहवे ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सुष्ठुपर्णानांपत्त्राणांवेगोयेषां ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

दुर्योधनस्ततोराजन्नभ्यभाषतदुर्मुखं ॥ एषदुर्मुखराधेयोभीमेनविरथीकृतः ॥ १६ ॥ तंरथेननरश्रेष्ठंसंपादयमहारथं ॥ ततोदुर्योधनवचःश्रुत्वाभारतदुर्मुखः ॥ १७ ॥ त्वरमाणोभ्ययात्कर्णंभीमंचावारयच्छरैः ॥ दुर्मुखंप्रेक्ष्यसंग्रामेसूतपुत्रपदानुगं ॥ १८ ॥ वायुपुत्रःप्रहृष्टोभूत्सृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ ततःकर्णमहाराजवारयित्वाशिलीमुखैः ॥ १९ ॥ दुर्मुखायरथंतूर्णंप्रेषयामासपांडवः ॥ तस्मिन्क्षणेमहाराजनवभिर्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ सुमुखैर्दुर्मुखंभीमःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ततस्तमेवाधिरथिःस्यंदनंदुर्मुखेहते ॥ २१ ॥ आस्थितःप्रबभौराजन्दीप्यमानइवांशुमान् ॥ शयानंभिन्नमर्माणंदुर्मुखंशोणितोक्षितं ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाकर्णोश्रुपूर्णाक्षोमुहूर्तंनाभ्यवर्तत ॥ तंगतासुमतिक्रम्यकृत्वाकर्णःप्रदक्षिणं ॥ २३ ॥ दीर्घमुष्णंश्वसन्वीरोनकिंचित्प्रत्यपद्यत ॥ तस्मिंस्तुविवरेराजन्नाराचान्गार्ध्रवाससः ॥ २४ ॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायभीमसेनश्चतुर्दश ॥ तेतस्यकवचंभित्वास्वर्णचित्रंमहौजसः ॥ २५ ॥ हेमपुंखामहाराजव्यशोभंतदिशोदश ॥ अपिबन्सूतपुत्रस्यशोणितंरक्तभोजनाः ॥ २६ ॥ क्रुद्धाइवमनुष्येंद्रभुजंगाःकालचोदिताः ॥ प्रसर्पमाणामेदिन्यांतेव्यरोचंतमार्गणाः ॥ २७ ॥ अर्धप्रविष्टाःसंरब्धाबिलानीवमहोरगाः ॥ तंप्रत्यविध्यद्राधेयोजांबूनदविभूषितैः ॥ २८ ॥ चतुर्दशभिरत्युग्रैर्नाराचैरविचारयन् ॥ तेभीमसेनस्यभुजंसव्यंनिर्भिद्यपत्रिणः ॥ २९ ॥ प्राविशन्मेदिनींभीमाःक्रौंचंपत्त्ररथाइव ॥ तेव्यरोचंतनाराचाःप्रविशंतोवसुंधरां ॥ ३० ॥ गच्छत्यस्तंदिनकरेदीप्यमानाइवांशवः ॥ सनिर्भिन्नोरणेभीमोनाराचैर्मर्मभेदिभिः ॥ ३१ ॥ सुस्रावरुधिरंभूरिपर्वतःसलिलंयथा ॥ सभीमस्त्रिभिरायस्तःसूतपुत्रंपतत्रिभिः ॥ ३२ ॥ सुपर्णवेगैर्विव्याधसारथिंचास्यसप्तभिः ॥ सविह्वलोमहाराजकर्णोभीमशराहतः ॥ ३३ ॥ प्राद्रवज्जवनैरश्वैरणंहित्वामहाभयात् ॥ भीमसेनस्तुविस्फार्यचापंहेमपरिष्कृतं ॥ ३४ ॥ आहवेतिरथोतिष्ठज्ज्वलन्निवहुताशनः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णापयानेचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धृतराष्ट्रउवाच दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ यत्राधिरथिरायत्तोनातरत्पांडवंरणे ॥ १ ॥ कर्णःपार्थान्सगोविंदान्जेतुमुत्सहतेरणे ॥ नचकर्णसमंयोधंलोकेपश्यामिकंचन ॥ २ ॥ इतिदुर्योधनस्याहमश्रौषंजल्पतोमुहुः ॥ कर्णोहिबलवाञ्छूरोदृढधन्वाजितक्लमः ॥ ३ ॥

॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दैवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ यमःसंयमनव्यापारःकालःकलनव्यापारःअंतकोमारणव्यापारःतदुपमं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

इतिमामब्रवीत्सूतमंदोदुर्योधनःपुरा ॥ वसुषेणसहायंमांनालंदेवापिसंयुगे ॥ ४ ॥ किंनुपांडुसुताराजन्गतसत्वाविचेतसः ॥ तत्रतंनिर्जितंदृष्ट्वाभुजंगमिव निर्विषं ॥ ५ ॥ युद्धात्कर्णमपक्रांतंकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ अहोदुर्मुखमेवैकंयुद्धानामविशारदं ॥ ६ ॥ प्रावेशयद्द्रुतवह्निंपतंगमिवमोहितः ॥ अश्वत्थामामद्रराजःकृपःकर्णश्चसंगताः ॥ ७ ॥ नशक्ताःप्रमुखेस्थातुंनूनंभीमस्यसंजय ॥ तेपिचास्यमहाघोरंबलंनागायुतोपमं ॥ ८ ॥ जानंतोव्यवसायंचक्रूरंमारुततेजसः ॥ किमर्थंक्रूरकर्माणंयमकालांतकोपमं ॥ ९ ॥ बलसंरंभवीर्यज्ञाःकोपयिष्यंतिसंयुगे ॥ कर्णस्त्वेकोमहाबाहुःस्वबाहुबलदर्पितं ॥ १० ॥ भीमसेनमनादृत्यरणेयुध्यतसूतजः ॥ योजयत्समरेकर्णपुरंदरइवासुरं ॥ ११ ॥ नसपांडुसुतोजेतुंशक्यःकेनचिदाहवे ॥ द्रोणंयःसंप्रमथ्यैकःप्रविष्टोममवाहिनीं ॥ १२ ॥ भीमोधनंजयान्वेषीकस्तमार्च्छेज्जिजीविषुः ॥ कोहिसंजयभीमस्यस्थातुमुत्सहतेग्रतः ॥ १३ ॥ उद्यताशनिहस्तस्यमहेंद्रस्येवदानवः ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्यनिवर्तेतापिमानवः ॥ १४ ॥ नभीमसेनंसंप्राप्यनिवर्तेतकदाचन ॥ पतंगाइववह्निंतेप्राविशन्नल्पचेतसः ॥ १५ ॥ येभीमसेनंसंक्रुद्धमन्वधावन्विमोहिताः ॥ यत्तत्सभायांभीमेनममपुत्रवधाश्रयं ॥ १६ ॥ उक्तंसंरंभिणोग्रेणकुरूणांशृण्वतांतदा ॥ तन्नूनमभिसंचिंत्यदृष्ट्वाकर्णंचनिर्जितं ॥ १७ ॥ दुःशासनःसहभ्रात्राभयाद्भीमादुपारमत् ॥ यश्चसंजयदुर्बुद्धिरब्रवीत्समितौमुहुः ॥ १८ ॥ कर्णोदुःशासनोहंचजेष्यामोयुधिपांडवान् ॥ सनूनंविरथंदृष्ट्वाकर्णंभीमेननिर्जितं ॥ १९ ॥ प्रत्याख्यानाच्चकृष्णस्यभृशंतप्यतिपुत्रकः ॥ दृष्ट्वाभ्रातॄन्हतान्संख्येभीमसेनेनदंशितान् ॥ २० ॥ आत्मापराधेसुमहन्नूनंतप्यतिपुत्रकः ॥ कोहिजीवितमन्विच्छन्प्रतीपंपांडवंव्रजेत् ॥ २१ ॥ भीमंभीमायुधंक्रुद्धंसाक्षात्कालमिवस्थितं ॥ वडवामुखमध्यस्थोमुच्येतापिहिमानवः ॥ २२ ॥ नभीममुखसंप्राप्तोमुच्येदितिमतिर्मम ॥ नपार्थानचपंचालानचकेशवसात्यकी ॥ २३ ॥ जानतेयुधिसंरब्धाजीवितंपरिरक्षितुं ॥ अहोममसुतानांहिविपन्नंसूतजीवितं ॥ २४ ॥ संजयउवाच यस्त्वंशोचसिकौरव्यवर्तमानेमहाभये ॥ त्वमस्यजगतोमूलंविनाशस्यनसंशयः ॥ २५ ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वापुत्राणांवचनेस्थितः ॥ उच्यमानोनगृह्णीषेमर्त्यःपथ्यमिवौषधं ॥ २६ ॥ स्वयंपीत्वामहाराजकालकूटंसुदुर्जरं ॥ तस्येदानींफलंकृत्स्नमवाप्नुहिनरोत्तम ॥ २७ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥४०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ॥७॥ ॥७॥

यत्तुकुत्सयसेयोधान्युध्यमानान्महाबलान्॥ तत्रतेवर्तयिष्यामियथायुद्धमवर्तत ॥२८॥ दृष्ट्वाकर्णंतुपुत्रास्तेभीमसेनपराजितं॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःसोदर्याः
पंचभारत ॥ २९॥ दुर्मर्षणोदुःसहश्चदुर्मदोदुर्धरोजयः ॥ पांडवंचित्रसन्नाहास्तंप्रतीपमुपाद्रवन् ॥ ३० ॥ तेसमंतान्महाबाहुंपरिवार्यवृकोदरं ॥ दिशःशरैः
समावृण्वन्शलभानामिवव्रजैः॥ ३१ ॥ आगच्छतस्तान्सहसाकुमारान्देवरूपिणः॥ प्रतिजग्राहसमरेभीमसेनोहसन्निव ॥ ३२ ॥ तवदृष्ट्वातुतनयान्भीमसेन
पुरोगमान् ॥ अभ्यवर्ततराधेयोभीमसेनंमहाबलं ॥ ३३ ॥ विसृजन्विशिखांस्तीक्ष्णान्स्वर्णपुंखाञ्छिलाशितान् ॥ तंतुभीमोभ्ययात्तूर्णंवार्यमाणःसुतैस्तव
॥ ३४ ॥ कुरवस्तुततःकर्णंपरिवार्यसमंततः॥ अवाकिरन्भीमसेनंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३५॥ तान्बाणैःपंचविंशत्यासाश्वान्राजन्नरर्षभान् ॥ ससूतान्भी
मधनुषोभीमोनिन्येयमक्षयं॥ ३६॥ प्रापतन्स्यंदनेभ्यस्तेसार्धंसूतैर्गतासवः ॥ चित्रपुष्पधराभग्नावातेनेवमहाद्रुमाः ॥ ३७ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामभीमसेन
स्यविक्रमं॥ संवार्याधिरथिंबाणैर्यज्जघानतवात्मजान्॥ ३८ ॥ सवार्यमाणोभीमेनशितैर्बाणैःसमंततः॥ सूतपुत्रोमहाराजभीमसेनमवैक्षत॥ ३९ ॥ तंभी
मसेनःसंरंभात्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ विस्फार्यसुमहच्चापंमुहुःकर्णमवैक्षत ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमसेनपराक्रमेपं
चत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १३५॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तवात्मजांस्तुपतितान्दृष्ट्वाकर्णःप्रतापवान् ॥ क्रोधेनमहताावि
ष्टोनिर्विण्णोभूत्सजीवितात्॥ १ ॥ आगस्कृतमिवात्मानंमेनेचाधिरथिस्तदा॥ यत्प्रत्यक्षंतवसुताभीमेननिहतारणे ॥ २ ॥ भीमसेनस्ततःक्रुद्धःकर्णस्यनिशि
तान्शरान्॥ निचखानससंभ्रांतःपूर्ववैरमनुस्मरन्॥ ३ ॥ सभीमंपंचभिर्विध्वाराधेयःप्रहसन्निव ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ ४ ॥ अवि
चिंत्याथतान्बाणान्कर्णेनास्तान्वृकोदरः॥ रणेविव्याधराधेयंशतेनानतपर्वणां ॥ ५ ॥ पुनश्चविशिखैस्तीक्ष्णैर्विध्वामर्मसुपंचभिः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसूत
पुत्रस्यमारिष ॥ ६ ॥ अथान्यद्धनुरादायकर्णोभारतदुर्मनाः॥ इषुभिश्छादयामासभीमसेनंपरंतपः॥ ७॥ तस्यभीमोहयान्हत्वाविनिहत्यचसारथिं ॥ प्रजहा
समहाहासंकृतेप्रतिकृतेपुनः॥ ८ ॥ इषुभिःकार्मुकंचास्यचकर्तपुरुषर्षभः॥ तत्पपातमहाराजस्वर्णपृष्ठंमहास्वनं॥ ९ ॥

तवेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रतिकृतेप्रतिकर्मणिकृतेसतीत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अवारोहत्अवातरत् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ चित्रोपचित्रःचित्रश्वासावुपचित्रश्वेतिचित्रोपचित्रः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

अवारोहद्रथात्तस्मादथकर्णौमहारथः ॥ गदांगृहीत्वासमरेभीमायप्राहिणोद्रुषा ॥ १० ॥ तामापतंतीमालक्ष्यभीमसेनोमहागदां ॥ शरैरवारयद्राजन्सर्वसै
न्यस्यपश्यतः ॥ ११ ॥ ततोबाणसहस्राणिप्रेषयामासपांडवः ॥ सूतपुत्रवधाकांक्षीत्वरमाणःपराक्रमी ॥ १२ ॥ तानिषूनिषुभिःकर्णौवारयित्वामहामृधे ॥ कवचं
भीमसेनस्यपाटयामाससायकैः ॥ १३ ॥ अथैनंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत् ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १४ ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्नवभि
र्नतपर्वभिः ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसूतपुत्रस्यमारिष ॥ १५ ॥ तेतस्यकवचंभित्वातथाबाहुंचदक्षिणं ॥ अभ्ययुर्धरणींतीक्ष्णावल्मीकमिवपन्नगाः ॥ १६ ॥ स
च्छाद्यमानोबाणौघैर्भीमसेनधनुश्च्युतैः ॥ पुनरेवाभवत्कर्णौभीमसेनात्पराङ्मुखः ॥ १७ ॥ तंपराङ्मुखमालोक्यपदातिंसूतनंदनं ॥ कौंतेयशरसंछन्नंराजा
दुर्योधनोब्रवीत् ॥ १८ ॥ त्वरध्वंसर्वतोयत्ताराधेयस्यरथंप्रति ॥ ततस्तवसुताराजन्श्रुत्वाभ्रातुर्वचोद्भुतं ॥ १९ ॥ अभ्ययुःपांडवंयुद्धेविसृजंतःशिलीमुखान् ॥
चित्रोपचित्रश्चित्राक्षश्चारुचित्रःशरासनः ॥ २० ॥ चित्रायुधश्चित्रवर्मासमरेचित्रयोधिनः ॥ तानापततएवाशुभीमसेनोमहारथः ॥ २१ ॥ एकैकेनशरे
णाजौपातयामासतेसुतान् ॥ तेहतान्यपतन्भूमौवातरुग्णाइवद्रुमाः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाविनिहतान्पुत्रांस्तवराजन्महारथान् ॥ अश्रुपूर्णमुखःकर्णःक्षत्तुःसस्मारत
द्वचः ॥ २३ ॥ रथंचान्यंसमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ अभ्ययात्पांडवंयुद्धेत्वरमाणःपराक्रमी ॥ २४ ॥ तावन्योन्यंशरैर्भित्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ व्य
भ्राजेतांयथामेघौसंस्यूतौसूर्यरश्मिभिः ॥ २५ ॥ षट्त्रिंशद्भिस्ततोभल्लैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः ॥ व्यधमत्कवचंक्रुद्धःसूतपुत्रस्यपांडवः ॥ २६ ॥ सूतपुत्रोपिकौं
तेयंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पंचाशतामहाबाहुर्विव्याधभरतर्षभ ॥ २७ ॥ रक्तचंदनदिग्धांगौशरैःकृतमहाव्रणौ ॥ शोणिताक्तौव्यराजेतांचंद्रसूर्याविवोदितौ ॥
॥ २८ ॥ तौशोणितोक्षितैर्गात्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ कर्णभीमौव्यराजेतांनिर्मुक्ताविवपन्नगौ ॥ २९ ॥ व्याघ्राविवनरव्याघ्रौदंष्ट्राभिरितरेतरं ॥ शरधारा
सृजौवीरौमेघाविववर्षतुः ॥ ३० ॥ वारणाविवचान्योन्यंविषाणाभ्यामरिंदमौ ॥ निर्भिंदंतौस्वगात्राणिसायकैश्चारुरेजतुः ॥ ३१ ॥ नादयंतौप्रहर्षंतौविक्री
डंतौपरस्परं ॥ मंडलानिविकुर्वाणौरथाभ्यांरथिपूत्तमौ ॥ ३२ ॥ वृषाविवाथनर्दंतौबलिनौवासितांतरे ॥ सिंहाविवपराक्रांतौनरसिंहौमहाबलौ ॥ ३३ ॥ पर
स्परंवीक्षमाणौक्रोधसंरक्तलोचनौ ॥ युयुधातेमहावीर्यौशक्रवैरोचनीयथा ॥ ३४ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीमसेनस्येति ॥ १ ॥

ततोभीमोमहाबाहुर्बाहुभ्यांविक्षिपन्धनुः॥ व्यराजतरणेराजन्सविद्युदिवतोयदः ॥ ३५ ॥ सनेमिघोषस्तनितश्चापविद्युच्छरांबुभिः॥ भीमसेनमहामेघः कर्णपर्वतमावृणोत् ॥ ३६ ॥ ततः शरसहस्रेणसम्यगस्तेनभारत ॥ पांडवोव्यकिरत्कर्णंभीमोभीमपराक्रमः ॥ ३७ ॥ तत्रापश्यंस्तवसुताभीमसेनस्यविक्रमं ॥ सुपुंखैःकंकवासोभिर्यत्कर्णंछादयन्शरैः ॥ ३८ ॥ सनंदयन्रणेपार्थंकेशवंचयशस्विनं ॥ सात्यकिंचक्ररक्षौचभीमःकर्णमयोधयत् ॥ ३९ ॥ विक्रमंभुजयोर्वीर्यंधैर्यंचविदितात्मनः॥ पुत्रास्तवमहाराजदृष्ट्वाविमनसोभवन् ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमयुद्धेषट्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १३६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच भीमसेनस्यराधेयःश्रुत्वाज्यातलनिःस्वनं॥ नामृष्यतयथामत्तोगजःप्रतिगजस्वनं॥ १॥ सोपक्रम्यमुहूर्तंतुभीमसेनस्यगोचरात्॥ पुत्रांस्तवददर्शाथभीमसेनेनपातितान् ॥ २ ॥ तानवेक्ष्यनरश्रेष्ठविमनादुःखितस्तदा ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचपुनःपांडवमभ्ययात् ॥ ३ ॥ सताम्रनयनःक्रोधाच्छ्वसन्निवमहोरगः ॥ बभौकर्णःशरानस्यन्रश्मीनिवदिवाकरः ॥ ४ ॥ किरणैरिवसूर्यस्यमहीध्रोभरतर्षभ ॥ कर्णचापच्युतैर्बाणैःप्राच्छाद्यतवृकोदरः ॥ ५ ॥ तेकर्णचापप्रभवाःशराबर्हिणवाससः ॥ विविशुःसर्वतःपार्थंवासायेवांडजाद्रुमं ॥ ६ ॥ कर्णचापच्युताबाणाःसंपतंतस्ततस्ततः ॥ रुक्मपुंखाव्यराजंतहंसाःश्रेणीकृताइव ॥ ७॥ चापध्वजोपस्करेभ्यश्छत्रादीषामुखाद्युगात् ॥ प्रभवंतोव्यदृश्यंतराजन्नाधिरथेःशराः ॥ ८॥ खंपूरयन्महावेगात्खगमान्गृध्रवाससः ॥ सुवर्णविकृतांश्चित्रान्मुमोचाधिरथिःशरान् ॥ ९ ॥ तमंतकमिवायस्तमापतंतंवृकोदरं ॥ त्यक्त्वाप्राणानतिक्रम्यविव्याधनिशितैःशरैः ॥ १० ॥ तस्यवेगमसत्यंसदृष्ट्वाकर्णस्यपांडवः ॥ महतश्चशरौघांस्तान्व्यवारयतवीर्यवान् ॥ ११ ॥ ततोविधम्याधिरथेःशरजालानिपांडवः॥ विव्याधकर्णंविंशत्यापुनरन्यैःशिलाशितैः ॥ १२ ॥ यथैवहिसकर्णेनपार्थःप्रच्छादितःशरैः॥ तथैवसरणेकर्णंछादयामासपांडवः ॥ १३ ॥ दृष्ट्वातुभीमसेनस्यविक्रमंयुधिभारत ॥ अभ्यनंदंस्त्वदीयाश्चसंप्रहृष्टाश्चचारणाः ॥ १४ ॥ भूरिश्रवाःकृपोद्रौणिर्मद्रराजोजयद्रथः ॥ उत्तमौजायुधामन्युःसात्यकिःकेशवार्जुनौ ॥ १५ ॥ कुरुपांडवप्रवरादशराजन्महारथाः ॥ साधुसाध्वितिवेगेनसिंहनादमथानदन् ॥ १६॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तस्मिन्समुत्थितेशब्देतुमुलेलोमहर्षणे ॥ अभ्यभाषतपुत्रस्तेराजन्दुर्योधनस्त्वरन् ॥ १७ ॥ राज्ञःसराजपुत्रांश्वसोदर्यांश्वविशेषतः ॥ कर्णगच्छतभद्रंवःपरीप्सं
तोवृकोदरात् ॥ १८ ॥ पुरानिघ्नंतिराधेयंभीमचापच्युताःशराः ॥ तेयतध्वंमहेष्वासाःसूतपुत्रस्यरक्षणे ॥ १९ ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःसोदर्याःसप्तभारत ॥ भीम
सेनमभिद्रुत्यसंरब्धाःपर्यवारयन् ॥ २० ॥ तेसमासाद्यकौंतेयमावृण्वन्शरवृष्टिभिः ॥ पर्वतंवारिधाराभिःप्रावृषीवबलाहकाः ॥ २१ ॥ तेऽपीडयन्भीमसेनंक्रु
द्धाःसप्तमहारथाः ॥ प्रजासंहरणेराजन्सोमंसप्तग्रहाइव ॥ २२ ॥ ततोवेगेनकौंतेयःपीडयित्वाशरासनं ॥ मुष्टिनापांडवोराजन्दृढेनसुपरिष्कृतं ॥ २३ ॥ मनु
ष्यसमतांज्ञात्वासप्तसंधायसायकान् ॥ तेभ्योव्यसृजदायस्तःसूर्यरश्मिनिभान्प्रभुः ॥ २४ ॥ निरस्यन्निवदेहेभ्यस्तनयानामसूंस्तव ॥ भीमसेनोमहाराजपूर्व
वैरमनुस्मरन् ॥ २५ ॥ तेक्षिप्ताभीमसेनेनशराभारतभारतान् ॥ विदार्यखंसमुत्पेतुःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ २६ ॥ तेषांविदार्यचेतांसिशराहेमविभूषिताः ॥
व्यराजंतमहाराजसुपर्णाइवखेचराः ॥ २७ ॥ शोणितादिग्धवाजाग्राःसप्तहेमपरिष्कृताः ॥ पुत्राणांतवराजेंद्रपीत्वाशोणितमुद्गताः ॥ २८ ॥ तेशरैर्भिन्नमर्माणो
रथेभ्यःप्रापतन्क्षितौ ॥ गिरिसानुरुहाभग्नाद्विपेनेवमहाद्रुमाः ॥ २९ ॥ शत्रुंजयःशत्रुसहश्चित्रश्चित्रायुधोदृढः ॥ चित्रसेनोविकर्णश्चसप्तैतेविनिपातिताः ॥
॥ ३० ॥ पुत्राणांतवसर्वेषांनिहतानांवृकोदरः ॥ शोचत्यतिभृशंदुःखाद्विकर्णंपांडवःप्रियं ॥ ३१ ॥ प्रतिज्ञेयंमयावृत्तानिहंतव्यास्तुसंयुगे ॥ विकर्णतेनासिहतः
प्रतिज्ञारक्षितामया ॥ ३२ ॥ त्वमागाःसमरंवीरक्षात्रंधर्ममनुस्मरन् ॥ ततोविनिहतःसंख्येयुद्धधर्मोहिनिष्ठुरः ॥ ३३ ॥ विशेषतोहिनृपतेस्तथास्माकंहितेरतः ॥
न्यायतोन्यायतोवापिहतःशेतेमहाद्युतिः ॥ ३४ ॥ अगाधबुद्धिर्गांगेयःक्षितौसुरगुरोःसमः ॥ त्याजितःसमरेप्राणांस्तस्माद्युद्धंहिनिष्ठुरं ॥ ३५ ॥ संजयउवा
च तान्निहत्यमहाबाहूराधेयस्यैवपश्यतः ॥ सिंहनादरवंघोरमसृजत्पांडुनंदनः ॥ ३६ ॥ सरवस्तस्यशूरस्यधर्मराजस्यभारत ॥ आचख्याविवतद्युद्धंविजयं
चात्मनोमहत् ॥ ३७ ॥ तंश्रुत्वातुमहानादंभीमसेनस्यधन्विनः ॥ बभूवपरमाप्रीतिर्धर्मराजस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ ततोहृष्टमनाराजन्वादित्राणांमहास्वनैः ॥ सिं
हनादरवंभ्रातुःप्रतिजग्राहपांडवः ॥ ३९ ॥ हर्षेणमहतायुक्तःकृतसंज्ञोवृकोदरे ॥ अभ्ययात्समरेद्रोणंसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ४० ॥ एकत्रिंशन्महाराजपुत्रांस्तव
निपातितान् ॥ हतान्दुर्योधनोदृष्ट्वाक्षत्तुःसस्मारतद्वचः ॥ ४१ ॥

॥ ३९ ॥ कृतसंज्ञोगृहीतसंकेतः ॥ ४० ॥ ४१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निःश्रेयसंनिश्चितंश्रेयःसाधनं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः

तदिदंसमनुप्राप्तंक्षत्तुर्निःश्रेयसंवचः ॥ इतिसंचिंत्यतेपुत्रोनोत्तरंप्रत्यपद्यत ॥ ४२ ॥ यद्यूतकालेदुर्बुद्धिरब्रवीत्तनयस्तव ॥ सभामानाय्यपांचालींकर्णेनसहि
तोल्पधीः ॥ ४३ ॥ यच्चकर्णोब्रवीत्कृष्णांसभायांपरुषंवचः ॥ प्रमुखेपांडुपुत्राणांतवचैवविशांपते ॥ ४४ ॥ शृण्वतस्तवराजेंद्रकौरवाणांचसर्वशः ॥ विनष्टाःपां
डवाःकृष्णेशाश्वतंनरकंगताः ॥ ४५ ॥ पतिमन्यंवृणीष्वेतितस्येदंफलमागतं ॥ यच्चषंढतिलादीनिपरुषाणितवात्मजैः ॥ श्राविताास्तेमहात्मानःपांडवाःकोप
यिष्णुभिः ॥ ४६ ॥ तंभीमसेनःक्रोधाग्निंत्रयोदशसमाःस्थितं ॥ उद्गिरंस्तवपुत्राणामंतंगच्छतिपांडवः ॥ ४७ ॥ विलपंश्चबहुक्षत्ताशमंनालभतत्वयि ॥ सपुत्रो
भरतश्रेष्ठतस्यभुंक्ष्वफलोदयं ॥ ४८ ॥ त्वयावृद्धेनधीरेणकार्यतत्त्वार्थदर्शिना ॥ नकृतंसुहृदांवाक्यंदैवमत्रपरायणं ॥ ४९ ॥ तन्माशुचोनरव्याघ्रतवैवापनयो
महान् ॥ विनाशहेतुःपुत्राणांभवानेवमतोमम ॥ ५० ॥ हतोविकर्णोराजेंद्रचित्रसेनश्चवीर्यवान् ॥ प्रवराश्चात्मजानांतेसुताश्चान्येमहारथाः ॥ ५१ ॥ यान
न्यान्ददृशेभीमश्चक्षुर्विषयमागतान् ॥ पुत्रांस्तवमहाराजत्वरयातान्जघानह ॥ ५२ ॥ त्वत्कृतेह्यहमद्राक्षंदह्यमानांवरूथिनीं ॥ सहस्रशःशरैर्मुक्तैःपांडवेनवृषे
णच ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमयुद्धेसप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्र
उवाच महानपनयःसूतममैवात्रविशेषतः ॥ सइदानीमनुप्राप्तोमन्येसंजयशोचतः ॥ १ ॥ यद्गतंतद्गतमितिममासीन्मनसिस्थितं ॥ इदानीमत्रकिंकार्यंप्र
करिष्यामिसंजय ॥ २ ॥ यथात्र्येषक्षयोवृत्तोममापनयसंभवः ॥ वीराणांतन्ममाचक्ष्वस्थिरीभूतोस्मिसंजय ॥ ३ ॥ संजयउवाच कर्णभीमौमहारा
जपराक्रांतौमहाबलौ ॥ बाणवर्षाण्यसृजतांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ४ ॥ भीमनामांकिताबाणाःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ विविशुःकर्णमासाद्यच्छिंदंतइवजी
वितं ॥ ५ ॥ तथैवकर्णनिर्मुक्ताःशरावर्हिणवाससः ॥ छादयांचक्रिरेवीरंशतशोथसहस्रशः ॥ ६ ॥ तयोःशरैर्महाराजसंपतद्भिःसमंततः ॥ बभूवतत्रसैन्यानांसंक्षो
भःसागरोत्तरः ॥ ७ ॥ भीमचापच्युतैर्बाणैस्तवसैन्यमरिंदम ॥ अवध्यतचमूमध्येघोरैराशीविषोपमैः ॥ ८ ॥ वारणैःपतितैराजन्वाजिभिश्चनरैःसह ॥ अदृश्य
तमहीकीर्णावातभग्नैरिवद्रुमैः ॥ ९ ॥ तेवध्यमानाःसमरेभीमचापच्युतैःशरैः ॥ प्राद्रवंस्तावकायोधाःकिमेतदितिचाब्रुवन् ॥ १० ॥

॥ १३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ महानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सागरोत्तरःमहत्तरः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शरैर्व्युदस्तमाक्षिप्तं प्रोत्सारितंदूरमपसारितं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ततोव्युदस्तंतत्सैन्यंसिंधुसौवीरकौरवं ॥ प्रोत्सारितंमहावेगैःकर्णपांडवयोःशरैः ॥ ११ ॥ तेशूराहतभूयिष्ठाहताश्वरथवारणाः ॥ उत्सृज्यभीमकर्णौचसर्वतो
व्यद्रवन्दिशः ॥ १२ ॥ नूनंपार्थार्थमेवास्मान्मोहयंतिदिवौकसः ॥ यत्कर्णभीमप्रभवैर्वध्यतेनोबलंशरैः ॥ १३ ॥ एवंब्रुवाणायोधास्तेतावकाभयपीडिताः ॥ श
रपातंसमुत्सृज्यस्थितायुद्धदिदृक्षवः ॥ १४ ॥ ततःप्रावर्ततनदीघोररूपारणाजिरे ॥ शूराणांहर्षजननीभीरूणांभयवर्धिनी ॥ १५ ॥ वारणाश्वमनुष्याणांरुधि
रौघसमुद्भवा ॥ संवृतागतसत्वैश्चमनुष्यगजवाजिभिः ॥ १६ ॥ सानुकर्षपताकैश्चद्विपाश्वरथभूषणैः ॥ स्यंदनैरपविद्धैश्चभग्नचक्राक्षकूबरैः ॥ १७ ॥ जातरूप
परिष्कारैर्धनुर्भिःसुमहास्वनैः ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्नाराचैश्चसहस्रशः ॥ १८ ॥ कर्णपांडवनिर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः ॥ प्रासतोमरसंघातैःखड्गैश्चसपरश्वधैः ॥
॥ १९ ॥ सुवर्णविकृतैश्चापिगदामुसलपट्टिशैः ॥ ध्वजैश्चविविधाकारैःशक्तिभिःपरिघैरपि ॥ २० ॥ शतघ्नीभिश्चचित्राभिर्बभौभारतमेदिनी ॥ कनकांगद
हारैश्चकुंडलैर्मुकुटैस्तथा ॥ २१ ॥ वलयैरपविद्धैश्चतत्रैवांगुलिवेष्टकैः ॥ चूडामणिभिरुष्णीषैःस्वर्णसूत्रैश्चमारिष ॥ २२ ॥ तनुत्रैःसतलत्रैश्चहारैर्निष्कैश्चभार
त ॥ वस्त्रैश्छत्रैश्चविध्वस्तैश्चामरव्यजनैरपि ॥ २३ ॥ गजाश्वमनुजैर्भिन्नैःशोणिताक्तैश्चपत्रिभिः ॥ तैस्तैश्चविविधैर्भिन्नैस्तत्रतत्रवसुंधरा ॥ २४ ॥ पतितैरप
विद्धैश्चविबभौद्यौरिवग्रहैः ॥ अचिंत्यमद्भुतंचैवतयोःकर्मातिमानुषं ॥ २५ ॥ दृष्ट्वाचारणसिद्धानांविस्मयःसमजायत ॥ अग्नेर्वायुसहायस्यगतिःकक्षइवा
हवे ॥ २६ ॥ आसीद्भीमसहायस्यरौद्रमाधिरथेर्गतं ॥ निपातितध्वजरथंहतवाजिनरद्विपं ॥ २७ ॥ गजाभ्यांसंप्रयुक्ताभ्यामासीन्नलवनंयथा ॥ मेघजालनि
भंसैन्यमासीत्तवनराधिप ॥ २८ ॥ विमर्दःकर्णभीमाभ्यामासीच्चपरमोरणे ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेअष्ट
त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःकर्णोमहाराजभीमंविध्वात्रिभिःशरैः ॥ मुमोचशरवर्षा
णिविचित्राणिबहूनिच ॥ १ ॥ वध्यमानोमहाबाहुःसूतपुत्रेणपांडवः ॥ नविव्यथेभीमसेनोभिद्यमानइवाचलः ॥ २ ॥ सकर्णंकर्णिनाकर्णेपीतेननिशितेन
च ॥ विव्याधसुभृशंसंख्येतैलधौतेनमारिष ॥ ३ ॥ सकुंडलंमहच्चारुकर्णस्यापातयद्भुवि ॥ तपनीयंमहाराजदीप्तंज्योतिरिवांबरात् ॥ ४ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥

अथापरेणभल्लेनसूतपुत्रंस्तनांतरे ॥ आजघानभृशंक्रुद्धोहसन्निववृकोदरः ॥ ५ ॥ पुनरस्यत्वरन्भीमोनाराचान्दशभारत ॥ रणेप्रैषीन्महाबाहुर्निर्मुक्ताशी
विषोपमान् ॥ ६ ॥ तेललाटंविनिर्भिद्यसूतपुत्रस्यभारत ॥ विविशुश्चोदितास्तेनवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ७ ॥ ललाटस्थैस्ततोबाणैःसूतपुत्रोव्यरोचत ॥ नीलो
त्पलमयींमालांधारयन्वैयथापुरा ॥ ८ ॥ सोतिविद्धोभृशंकर्णःपांडवेनतरस्विना ॥ रथकूबरमालंब्यन्यमीलयतलोचने ॥ ९ ॥ समुहूर्तात्पुनःसंज्ञांलेभेकर्णःप
रंतपः ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगःक्रोधमाहारयत्परं ॥ १० ॥ ततःक्रुद्धोरणेकर्णःपीडितोदृढधन्वना ॥ वेगंचक्रेमहावेगोभीमसेनरथंप्रति ॥ ११ ॥ तस्मैकर्णःश
तंराजन्निषूणांगार्ध्रवाससां ॥ अमर्षीबलवान्क्रुद्धःप्रेषयामासभारत ॥ १२ ॥ ततःप्रास्तृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ समरेतमनादृत्यतस्यवीर्यमचिंतय
न् ॥ १३ ॥ कर्णस्ततोमहाराजपांडवंनवभिःशरैः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःक्रुद्धरूपंपरंतप ॥ १४ ॥ तावुभौनरशार्दूलौशार्दूलाविवदंष्ट्रिणौ ॥ जीमूताविवचान्यो
न्यंप्रववर्षतुराहवे ॥ १५ ॥ तलशब्दरवैश्चैवत्रासयेतांपरस्परं ॥ शरजालैश्चविविधैस्त्रासयामासतुर्मृधे ॥ १६ ॥ अन्योन्यंसमरेक्रुद्धौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ ततो
भीमोमहाबाहुःसूतपुत्रस्यभारत ॥ १७ ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वाननादपरवीरहा ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंसूतपुत्रोमहारथः ॥ १८ ॥ अन्यत्कार्मुकमादत्तभारघ्नंवे
गवत्तरं ॥ तदप्यथनिमेषार्धाच्चिच्छेदास्यवृकोदरः ॥ १९ ॥ तृतीयंचचतुर्थंचपंचमंषष्ठमेवहि ॥ सप्तमंचाष्टमंचैवनवमंदशमंतथा ॥ २० ॥ एकादशंद्वादशं
चत्रयोदशमथापिच ॥ चतुर्दशंपंचदशंषोडशंचवृकोदरः ॥ २१ ॥ तथासप्तदशंवेगादष्टादशमथापिवा ॥ बहूनिभीमश्चिच्छेदकर्णस्यैवंधनूंषिहि ॥ २२ ॥ नि
मेषार्धात्ततःकर्णोधनुर्हस्तोव्यतिष्ठत ॥ दृष्ट्वासकुरुसौवीरसिंधुवीरबलक्षयं ॥ २३ ॥ सवर्मध्वजशस्त्रैश्चपतितैःसंवृतांमहीं ॥ हस्त्यश्वरथदेहांश्चगतासून्प्रेक्ष्यसर्व
शः ॥ २४ ॥ सूतपुत्रस्यसंरंभाद्दीप्तंवपुरजायत ॥ सविस्फार्यमहच्चापंकार्तस्वरविभूषितं ॥ २५ ॥ भीमंप्रैक्षतराधेयोघोरंघोरेणचक्षुषा ॥ ततःक्रुद्धःशरानस्य
न्सूतपुत्रोव्यरोचत ॥ २६ ॥ मध्यंदिनगतोर्चिष्मान्शरदीवदिवाकरः ॥ मरीचिविकचस्येवराजन्भानुमतोवपुः ॥ २७ ॥ आसीदाधिरथेर्घोरंवपुःशरशता
चितं ॥ कराभ्यामाददानस्यसंदधानस्यचाशुगान् ॥ २८ ॥ कर्षतोमुंचतोबाणानांतरंददृशेरणे ॥ अग्निचक्रोपमंघोरंमंडलीकृतमायुधं ॥ २९ ॥ कर्णस्यासी
न्महीपालसव्यदक्षिणमस्यतः ॥ स्वर्णपुंखाःसुनिशिताःकर्णचापच्युताःशराः ॥ ३० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ उपारोहत्सन्निकर्षमगात् ॥ ४७॥ वायुभूतानिवातोऽद्भूतान्यतिवेगवंतिवा॥ ४८॥

प्राच्छादयन्महाराजदिशःसूर्यस्यचप्रभाः॥ ततःकनकपुंखानांशराणांनतपर्वणां॥३१॥ धनुश्च्युतानांवियतिददृशेबहुधाव्रजः॥ बाणासनादाधिरथेःप्रभवं
तिस्मसायकाः॥३२॥ श्रेणीकृताव्यरोचंतराजन्क्रौंचाइवांबरे॥ गार्ध्रपत्रान्शिलाधौतान्कार्तस्वरविभूषितान्॥३३॥ महावेगान्प्रदीप्ताग्रान्मुमोचाधिरथिः
शरान्॥ तेतुचापबलोद्भूताःशातकुंभविभूषिताः॥ ३४॥ अजस्रमपतन्बाणाभीमसेनरथंप्रति॥ तेव्योम्निरुक्मविकृताव्यकाशंतसहस्रशः॥३५॥ शलभाना
मिवव्राताःशराःकर्णसमीरिताः॥ चापादाधिरथेर्बाणाःप्रपतंतश्चकाशिरे॥ ३६॥ एकोदीर्घइवात्यर्थमाकाशेसंस्थितःशरः॥ पर्वतंवारिधाराभिश्छादय
न्निवतोयदः॥ ३७॥ कर्णःप्राच्छादयत्क्रुद्धोभीमंसायकवृष्टिभिः॥ तत्रभारतभीमस्यबलंवीर्यंपराक्रमं॥ व्यवसायंचपुत्रास्तेददृशुःसहसैनिकाः॥३८॥
तांसमुद्रमिवोद्भूतांशरवृष्टिंसमुत्थितां॥ अचिंतयित्वाभीमस्तुक्रुद्धःकर्णमुपाद्रवत्॥ ३९॥ रुक्मपृष्ठंमहच्चापंभीमस्यासीद्विशांपते॥ आकर्षान्मंडलीभूतं
शक्रचापमिवापरं॥ ४०॥ तस्माच्छराःप्रादुरासन्पूरयंतइवांबरं॥ ४१॥ सुवर्णपुंखैर्भीमेनसायकैर्नतपर्वभिः॥ गगनेरचितामालाकांचनीवव्यरोचत॥
॥ ४२॥ ततोव्योम्निविषक्तानिशरजालानिभागशः॥ आहतानिव्यशीर्यंतभीमसेनस्यपत्रिभिः॥ ४३॥ कर्णस्यशरजालौघैर्भीमसेनस्यचोभयोः॥ अग्नि
स्फुलिंगसंस्पर्शैरंजोगतिभिराहवे॥ ४४॥ तैस्तैःकनकपुंखानांद्यौरासीत्संवृताव्रजैः॥ नस्मसूर्यस्तदाभातिनस्मवातिसमीरणः॥ ४५॥ शरजालावृतेव्योम्नि
नप्राज्ञायतकिंचन॥ सभीमंछादयन्बाणैःसूतपुत्रःपृथग्विधैः॥ ४६॥ उपारोहदनादृत्यतस्यवीर्यंमहात्मनः॥ तयोर्विसृजतोस्तत्रशरजालानिमारिष॥ ४७॥
वायुभूतान्यदृश्यंतसंसक्तानीतरेतरं॥ अन्योन्यशरसंस्पर्शात्तयोर्मनुजसिंहयोः॥ ४८॥ आकाशेभरतश्रेष्ठपावकःसमजायत॥ तथाकर्णःशितान्बाणान्क
र्मारपरिमार्जितान्॥ ४९॥ सुवर्णविकृतान्क्रुद्धःप्राहिणोद्वधकांक्षया॥ तानंतरिक्षेविशिखैस्त्रिधैकैकमशातयत्॥ ५०॥ विशेषयन्सूतपुत्रंभीमस्तिष्ठेतिचा
ब्रवीत्॥ पुनश्चास्रजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः॥ ५१॥ अमर्षीबलवान्क्रुद्धोदिधक्षन्निवपावकः॥ ततश्चटचटाशब्दोगोधाघातादभूत्तयोः॥ ५२॥ तलश
ब्दश्चसुमहान्सिंहनादश्चभैरवः॥ रथनेमिनिनादश्चज्याशब्दश्चैवदारुणः॥ ५३॥ योधाव्युपारमन्युद्धाद्दिदृक्षंतःपराक्रमं॥ कर्णपांडवयोराजन्परस्परवधै
षिणोः॥ ५४॥ देवर्षिसिद्धगंधर्वाःसाधुसाध्वित्यपूजयन्॥ मुमुचुःपुष्पवर्षंचविद्याधरगणास्तथा॥५५॥

॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ वैहायसमाकाशं ॥ ७५ ॥ लयमंगसंकोचं ॥ ७६ ॥

ततोभीमोमहाबाहुःसंरंभीदृढविक्रमः ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यशरैर्विव्याधसूतजं ॥ ५६ ॥ कर्णोपिभीमसेनस्यनिवार्येषून्महाबलः ॥ प्राहिणोन्नवनाराचानाशी विषसमान्रणे ॥ ५७ ॥ तावद्भिरथतान्भीमोव्योम्निचिच्छेदपत्रिभिः ॥ नाराचान्सूतपुत्रस्यतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःशरंक्रुद्धांत कोपमं ॥ मुमोचाधिरथेर्वीरोयमदंडमिवापरं ॥ ५९ ॥ तमापतंतंचिच्छेदराधेयःप्रहसन्निव ॥ त्रिभिःशरैःशरंराजन्पांडवस्यप्रतापवान् ॥ ६० ॥ पुनश्चासृज दुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ तस्यतान्याददेकर्णःसर्वाण्यस्त्राण्यभीतवत् ॥ ६१ ॥ युध्यमानस्यभीमस्यसूतपुत्रोस्त्रमायया ॥ तस्येषुधीधनुर्ज्यांचबाणैःसन्नत पर्वभिः ॥ ६२ ॥ रश्मीन्योक्त्राणिचाश्वानांक्रुद्धःकर्णोच्छिनन्मृधे ॥ तस्याश्वांश्चपुनर्हत्वासूतंविव्याधपंचभिः ॥ ६३ ॥ सोपसृत्यद्रुतंसूतोयुधामन्योरथंययौ ॥ विहसन्निवभीमस्यक्रुद्धःकालानलद्युतिः ॥ ६४ ॥ ध्वजंचिच्छेदराधेयःपताकांचव्यपातयत् ॥ सविधन्वामहाबाहुरथशक्तिंपरामृशत् ॥ ६५ ॥ तांव्यवासृज दाविध्यक्रुद्धःकर्णरथंप्रति ॥ तामाधिरथिरायस्तःशक्तिंकांचनभूषणां ॥ ६६ ॥ आपतंतींमहोल्काभांचिच्छेददशभिःशरैः ॥ सापतद्दशधाछिन्नाकर्णस्यनि शितैःशरैः ॥ ६७ ॥ अस्यतःसूतपुत्रस्यमित्रार्थेचित्रयोधिनः ॥ सचर्मादत्तकौंतेयोजातरूपपरिष्कृतं ॥ ६८ ॥ खड्गंचान्यतरप्रेप्सुर्मृत्योरग्रेजयस्यवा ॥ तदस्य तरसाक्रुद्धोव्यधमच्चर्मसुप्रभं ॥ ६९ ॥ शरैर्बहुभिरत्युग्रैःप्रहसन्निवभारत ॥ सविचर्मामहाराजविरथःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ७० ॥ असिंप्रासृजदाविध्यत्वरन्क र्णरथंप्रति ॥ सधनुःसूतपुत्रस्यसज्यंछित्वामहानसिः ॥ ७१ ॥ पपातभुविराजेंद्रक्रुद्धःसर्पइवांबरात् ॥ ततःप्रहस्याधिरथिरन्यदादायकार्मुकं ॥ ७२ ॥ शत्रुघ्नंस मरेक्रुद्धोदृढज्यंवेगवत्तरं ॥ व्यायच्छत्सशरान्कर्णःकुंतीपुत्रजिघांसया ॥ ७३ ॥ सहस्रशोमहाराजरुक्मपुंखान्सुतेजनान् ॥ सवध्यमानोबलवान्कर्णचापच्यु तैःशरैः ॥ ७४ ॥ वैहायसंप्राक्रमद्वैकर्णस्यव्यथयन्मनः ॥ सतस्यचरितंदृष्ट्वासंग्रामेविजयैषिणः ॥ ७५ ॥ लयमास्थायराधेयोभीमसेनमवंचयत् ॥ तंचदृष्ट्वारथो पस्थेनिलीनंव्यथितेंद्रियं ॥ ७६ ॥ ध्वजमस्यसमासाद्यतस्थौभीमोमहीतले ॥ तदस्यकुरवःसर्वेचारणाश्चाभ्यपूजयन् ॥ ७७ ॥ यदियेषरथात्कर्णंहर्तुंतार्क्ष्यइवो रगं ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःस्वधर्ममनुपालयन् ॥ ७८ ॥ स्वरथंपृष्ठतःकृत्वायुद्धायैवव्यवस्थितः ॥ तद्विहत्यास्यराधेयस्ततएनंसमभ्ययात् ॥ ७९ ॥ संरंभात्पांड वंसंख्येयुद्धायसमुपस्थितं ॥ तौसमेतौमहाराजस्पर्धमानौमहाबलौ ॥ ८० ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥ तद्रथादिसाधनं ॥८८॥ वज्रगर्भमंतर्विहितांगुष्ठं ॥८९॥ समर्थःसमीचीनार्थोधर्मापेक्षीतियावत् ॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४॥ तूबरकोपुंश्चिन्हरहितः षंढइतियाव

जीमूताविवघर्मांतिगर्जमानौनरर्षभौ ॥ तयोरासीत्संप्रहारःक्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ॥ ८१ ॥ अमृष्यमाणयोःसंख्येदेवदानवयोरिव ॥ क्षीणशस्त्रस्तुकौंतेयःकर्णे
नसमभिद्रुतः ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वार्जुनहतान्नागान्पतितान्पर्वतोपमान् ॥ रथमार्गविघातार्थंव्यायुधःप्रविवेशह ॥ ८३ ॥ हस्तिनांव्रजमासाद्यरथदुर्गंप्रविश्यच ॥ पां
डवोजीविताकांक्षीराधेयंनाभ्यहारयत् ॥८४॥ व्यवस्थानमथाकांक्षन्धनंजयशरैर्हतं ॥ उद्यम्यकुंजरंपार्थस्तस्थौपरपुरंजयः ॥ ८५ ॥ महौषधिसमायुक्तंहनूमा
निवपर्वतं ॥ तमस्यविशिखैःकर्णोव्यधमत्कुंजरंपुनः ॥ ८६ ॥ हस्त्यंगान्यथकर्णायप्राहिणोत्पांडुनंदनः ॥ चक्राण्यश्वांस्तथाचान्यद्यद्यत्पश्यतिभूतले ॥८७॥
तत्तदादायचिक्षेपक्रुद्धःकर्णायपांडवः ॥ तदस्यसर्वंचिच्छेदक्षिप्तंक्षिप्तंशितैःशरैः ॥ ८८ ॥ भीमोपिमुष्टिमुद्यम्यवज्रगर्भांसुदारुणं ॥ हंतुमैच्छत्सूतपुत्रंसंस्मर
न्नर्जुनंक्षणात् ॥८९॥ शक्तोपिनावधीत्कर्णंसमर्थःपांडुनंदनः ॥ रक्षमाणःप्रतिज्ञांतांयाकृतासव्यसाचिना॥९०॥तमेवंव्याकुलंभीमंभूयोभूयःशितैःशरैः॥मू
र्च्छयाभिपरीतांगमकरोत्सूतनंदनः ॥ ९१ ॥ व्यायुधंनावधीच्चैनंकर्णःकुंत्यावचःस्मरन् ॥ धनुषोग्रेणतंकर्णःसोभिद्रुत्यपरामृशत् ॥ ९२ ॥ धनुषास्पृष्टमात्रेण
क्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ आच्छिद्यसधनुस्तस्यकर्णंमूर्धन्यताडयत् ॥ ९३ ॥ ताडितोभीमसेनेनक्रोधादारक्तलोचनः ॥ विहसन्निवराधेयोवाक्यमेतदुवाचह ॥
॥ ९४ ॥ पुनःपुनस्तूबरकमूढऔदरिकेतिच ॥ अकृतास्त्रकमायोत्सीर्बालसंग्रामकातर ॥ ९५ ॥ यत्रभोज्यंबहुविधंभक्ष्यंपेयंचपांडव ॥ तत्रत्वंदुर्मतेयोग्योनयु
द्धेपुकदाचन ॥ ९६ ॥ मूलपुष्पफलाहारोव्रतेपुनियमेपुच ॥ उचितस्त्वंवनेभीमनत्वंयुद्धविशारदः ॥ ९७ ॥ क्वयुद्धंक्वमुनित्वंचवनंगच्छवृकोदर ॥ नत्वंयुद्धो
चितस्तातवनवासरतिर्भवान् ॥ ९८ ॥ सूदान्भृत्यजनान्दासांस्त्वंगृहेत्वरयन्भृशं ॥ योग्यस्ताडयितुंक्रोधाद्भोजनार्थंवृकोदर ॥ ९९ ॥ मुनिर्भूत्वाथवाभीमफ
लान्यादत्स्वदुर्मते ॥ वनायव्रजकौंतेयनत्वंयुद्धविशारदः ॥ १०० ॥ फलमूलाशनेशक्तस्त्वंतथातिथिपूजने ॥ नत्वांशस्त्रसमुद्योगेयोग्यंमन्येवृकोदर ॥ १०१ ॥
कौमारेयानिवृत्तानिविप्रियाणिविशांपते ॥ तानिसर्वाणिचाप्येवरूक्षाण्यश्रावयद्भृशं ॥ १०२ ॥ अथैनंतत्रसंलीनमस्पृशद्धनुषापुनः ॥ प्रहसंश्चपुनर्वाक्यं
भीममाहवृषस्तदा ॥ ३ ॥ योद्धव्यंमारिपान्यत्रनयोद्धव्यंचमादृशैः ॥ मादृशैर्युध्यमानानामेतच्चान्यच्चविद्यते ॥ ४ ॥

न् तूबरोऽश्मश्रुपुरुषेऽल्पुपकस्य्पुरुषव्यंजनत्यक्केइतिमेदिनी औदरिकोबह्वाशी ॥९५॥९६॥ व्रतेषुनियमेषुआगंतुकेषु ॥९७॥९८॥९९॥१००॥१०१॥१०२॥ संलीनंसंकुचितांगं ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ व्यकत्थयत्भर्त्सितवान् ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥

गच्छवायत्रतौकृष्णौतौत्वांरक्षिष्यतोरणे ॥ गृहंवागच्छकौंतेयकिंतेयुद्धेनबालक ॥ ५ ॥ कर्णस्यवचनंश्रुत्वाभीमसेनोतिदारुणं ॥ उवाचकर्णंप्रहसन्सर्वेषांशृ ण्वतांवचः ॥६॥ जितस्त्वमसकृद्दुष्टकत्थसेकिंवृथात्मना ॥ जयाजयौमहेंद्रस्यलोकेदृष्टौपुरातनैः ॥ ७ ॥ मल्लयुद्धंमयासार्धंकुरुदुष्कुलसंभव ॥ महाबलोमहा भोगीकीचकोनिहतोयथा ॥ ८ ॥ तथात्वांघातयिष्यामिपश्यत्सुसर्वराजसु ॥ भीमस्यमतमाज्ञायकर्णोबुद्धिमतांवरः ॥ ९ ॥ विररामरणात्तस्मात्पश्यतांसर्वध न्विनां ॥ एवंतंविरथंकृत्वाकर्णोराजन्व्यकत्थयत् ॥ ११० ॥ प्रमुखेवृष्णिसिंहस्यपार्थस्यचमहात्मनः ॥ ततोराजन्शिलाधौतान्शरान्शाखामृगध्वजः ॥ ११ ॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायकेशवेनप्रचोदितः ॥ ततःपार्थभुजोत्सृष्टाःशराःकनकभूषणाः ॥ १२ ॥ गांडीवप्रभवाःकर्णंहंसाःक्रौंचमिवाविशन् ॥ सभुजंगैरिवावि ष्टैर्गांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ १३ ॥ भीमसेनादपासेधत्सूतपुत्रंधनंजयः ॥ सच्छिन्नधन्वाभीमेनधनंजयशराहतः ॥ १४ ॥ कर्णोभीमादपायासीद्रथेनमहताद्रुतं ॥ भीमोपिसात्यकेर्वाहंसमारुह्यनरर्षभः ॥ १५ ॥ अन्वयाद्भ्रातरंसंख्येपांडवंसव्यसाचिनं ॥ ततःकर्णंसमुद्दिश्यत्वरमाणोधनंजयः ॥ १६ ॥ नाराचंक्रोधताम्रा क्षःप्रैषीन्मृत्युमिवांतकः ॥ सगरुत्मानिवाकाशेप्रार्थयन्भुजगोत्तमं ॥ १७ ॥ नाराचोभ्यपतत्कर्णंतूर्णंगांडीवचोदितः ॥ तमंतरिक्षेनाराचंद्रौणिश्चिच्छेदप त्रिणा ॥ १८ ॥ धनंजयभयात्कर्णमुज्जिहीर्षन्महारथः ॥ ततोद्रौणिंचतुःषष्ट्याविव्याधकुपितोर्जुनः ॥ १९ ॥ शिलीमुखैर्महाराजमागास्तिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ स तुमत्तगजाकीर्णमनीकंरथसंकुलं ॥ १२० ॥ तूर्णमभ्याविशद्द्रौणिर्धनंजयशरार्दितः ॥ ततःसुवर्णपृष्ठानांचापानांकूजतांरणे ॥ २१ ॥ शब्दंगांडीवघोषेणकौं तेयोभ्यभवद्बली ॥ धनंजयस्तथायांतंपृष्ठतोद्रौणिमभ्यगात् ॥ २२ ॥ नातिदीर्घमिवाध्वानंशरैःसंत्रासयन्बलं ॥ विदार्यदेहान्नाराचैर्नरवारणवाजिनां ॥ २३ ॥ कंकबर्हिणवासोभिर्बलंव्यधमदर्जुनः ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठसवाजिद्विपमानवं ॥ २४ ॥ पाकशासनिरायत्तःपार्थःसनिजघानह ॥ १२५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेएकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अहन्यहनिमे दीप्तंयशःपततिसंजय ॥ हतामेबहवोयोधामन्येकालस्यपर्ययं ॥ १ ॥

॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अहन्यहनीति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रेक्षंतःप्रेक्षकाः बभूवेतितथावचनमनुषज्यते ॥ १३ ॥ प्रसह्यअनादृत्य ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥१९॥२०॥२१॥

धनंजयःसुसंक्रुद्धःप्रविष्टोमामकंबलं॥ रक्षितंद्रौणिकर्णाभ्यामप्रवेश्यंसुरैरपि॥ २ ॥ ताभ्यामूर्जितवीर्याभ्यामाप्यायितपराक्रमः ॥ सहितःकृष्णभीमाभ्यां
शिनीनामृषभेणच ॥ ३ ॥ तदाप्रभृतिमांशोकोदहत्यग्निरिवाशयं॥ ग्रस्तानिवप्रपश्यामिभूमिपालान्ससैंधवान्॥४॥ अप्रियंसुमहत्कृत्वासिंधुराजःकिरीटि
नः॥ चक्षुर्विषयमापन्नःकथंजीवितमाप्नुयात्॥५॥ अनुमानाच्चपश्यामिनास्तिसंजयसैंधवः॥ युद्धंतुतद्यथावृत्तंतन्ममाचक्ष्वतत्त्वतः ॥ ६ ॥ यच्चविक्षोभ्य
महतींसेनामालोड्यचासकृत्॥ एकःप्रविष्टःसंक्रुद्धोनलिनीमिवकुंजरः ॥ ७ ॥ तस्यमेवृष्णिवीरस्यब्रूहियुद्धंयथातथं ॥ धनंजयार्थेयत्तस्यकुशलोह्यसिसंज
य॥८॥ संजयउवाच तथातुवैकर्तनपीडितंतंभीमंप्रयांतंपुरुषप्रवीरं ॥ समीक्ष्यराजन्नरवीरमध्येशिनिप्रवीरोनुययौरथेन ॥ ९॥ नदन्यथावज्रधर
स्तपांतेज्वलन्यथाजलदांतेचसूर्यः॥ निघ्नन्नमित्रान्धनुषादृढेनसकंपयंस्तवपुत्रस्यसेनां॥ १० ॥ तंयांतमश्वैरजतप्रकाशैरायोधनेवीरतरंनदंतं ॥ नाशक्नुव
न्वारयितुंत्वदीयाःसर्वेरथाभारतमाधवाग्र्यं॥ ११ ॥ अमर्षपूर्णस्त्वनिवृत्तयोधीशरासनीकांचनधर्मधारी॥ अलंबुषःसात्यकिंमाधवाग्र्यमवारयद्राजवरोभि
पत्य॥ १२ ॥ तयोरभूद्भारतसंप्रहारोयथाविधोनैवबभूवकश्चित्॥ प्रेक्षंतएवाहवशोभिनौतौयोधास्त्वदीयाश्चपरेचसर्वे॥ १३ ॥ आविध्यदेनंदशभिःपृषत्कै
रलंबुषोराजवरःप्रसह्य॥ अनागतानेवतुतान्पृषत्कांश्चिच्छेदबाणैःशिनिपुंगवोपि ॥ १४ ॥ पुनःसबाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैःसपुंखैः ॥ विव्या
धदेहावरणंविदार्यतेसात्यकेराविविशुःशरीरं॥१५॥तैःकायमस्याग्न्यनिलप्रभावैर्विदार्यबाणैर्निशितैर्ज्वलद्भिः॥ आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशानश्वांश्चतुर्भि
श्चतुरःप्रसह्य॥ १६॥ तथातुतेनाभिहतस्तरस्वीनप्ताशिनेश्चक्रधरप्रभावः॥ अलंबुषस्योत्तमवेगवद्भिरश्वांश्चतुर्भिर्निजघानबाणैः ॥ १७॥ अथास्यसूतस्य
शिरोनिकृत्यभल्लेनकालानलसन्निभेन ॥ सकुंडलंपूर्णशशिप्रकाशंभ्राजिष्णुवक्त्रंनिचकर्तदेहात् ॥ १८ ॥ निहत्यतंपार्थिवपुत्रपौत्रंसंख्येयदूनामृषभःप्रमा
थी॥ ततोन्वयादर्जुनमेववीरःसैन्यानिराजंस्तवसन्निवार्य॥ १९॥ अन्वागतंवृष्णिवीरंसमीक्ष्यतथारिमध्येपरिवर्तमानं॥ घ्नंतंकुरूणामिषुभिर्बलानिपुनःपुन
र्वायुमिवाभ्रपूगान्॥ २० ॥ ततोवहन्सैंधवाःसाधुदांतागोक्षीरकुंदेंदुहिमप्रकाशाः॥ सुवर्णजालावतताःसदश्वायतोयतःकामयतेनृसिंहः ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमिति त्वरणीयेषुकृत्येषु ॥ १ ॥ २ ॥

अथात्मजास्तेसहिताभिपेतुरन्येचयोधास्त्वरितास्त्वदीयाः ॥ कृत्वामुखंभारतयोधमुख्यंदुःशासनंत्वत्सुतमाजमीढ ॥ २२ ॥ तेसर्वतःसंपरिवार्यसंख्येशैने
॥१३०॥ यमाजघ्नुरनीकसाहाः ॥ सचापितान्प्रवरःसात्वतानांन्यवारयद्बाणजालेनवीरः ॥ २३ ॥ निवार्यतांस्तूर्णममित्रघातीनप्ताशिनेःपत्रिभिरग्निकल्पैः ॥ दुःशास
नस्याभिजघानवाहानुद्यम्यबाणासनमाजमीढ ॥ २४ ॥ ततोर्जुनोहर्षमवापसंख्येकृष्णश्चदृष्ट्वापुरुषप्रवीरं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथ
वधपर्वणिअलंबुषवधेचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तमुद्यतंमहाबाहुंदुःशासनरथंप्रति ॥
त्वरितंत्वरणीयेषुधनंजयजयैषिणं ॥ १ ॥ त्रिगर्तानांमहेष्वासाःसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ सेनासमुद्रमाविष्टमनंतंपर्यवारयन् ॥ २ ॥ अथैनंरथवंशेनसर्वतःस
न्निवार्यते ॥ अवाकिरञ्छरव्रातैःक्रुद्धाःपरमधन्विनः ॥ ३ ॥ अजयद्राजपुत्रांस्तान्भ्राजमानान्महारणे ॥ एकःपंचाशतंशत्रून्सात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ४ ॥
संप्राप्यभारतीमध्यंतलघोषसमाकुलं ॥ असिशक्तिगदापूर्णमप्लवंसलिलंयथा ॥ ५ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामशैनेयचरितंरणे ॥ प्रतीच्यांदिशितंदृष्ट्वाप्राच्यांपश्यामि
लाघवात् ॥ ६ ॥ उदीचींदक्षिणांप्राचींप्रतीचींविदिशस्तथा ॥ नृत्यन्निवाचरच्छूरोयथारथशतंतथा ॥ ७ ॥ तद्दृष्ट्वाचरितंतस्यसिंहविक्रांतगामिनः ॥ त्रिगर्ताः
संन्यवर्तंतसंतप्ताःस्वजनंप्रति ॥ ८ ॥ तमन्येशूरसेनानांशूराःसंख्येन्यवारयन् ॥ नियच्छंतःशरव्रातैर्मत्तंद्विपमिवांकुशैः ॥ ९ ॥ तैर्व्यवाहरदार्यात्मामुहूर्त्तादेव
सात्यकिः ॥ ततःकलिंगैर्युयुधेसोऽचिंत्यबलविक्रमः ॥ १० ॥ तांचसेनामतिक्रम्यकलिंगानांदुरत्ययां ॥ अथपार्थंमहाबाहुर्धनंजयमुपासदत् ॥ ११ ॥ तरन्नि
वजलेश्रांतोयथास्थलमुपेयिवान् ॥ तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रंयुयुधानःसमाश्वसत् ॥ १२ ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यकेशवःपार्थमब्रवीत् ॥ असावायातिशैनेयस्तवपार्थ
पदानुगः ॥ १३ ॥ एषशिष्यःसखाचैवतवसत्यपराक्रमः ॥ सर्वान्योधांस्तृणीकृत्यविजिग्येपुरुषर्षभः ॥ १४ ॥ एषकौरवयोधानांकृत्वाघोरमुपद्रवं ॥ तवप्राणैः
प्रियतमःकिरीटिन्नेतिसात्यकिः ॥ १५ ॥ एषद्रोणंतथाभोजंकृतवर्माणमेवच ॥ कदर्थीकृत्यविशिखैःफाल्गुनाभ्येतिसात्यकिः ॥ १६ ॥ धर्मराजप्रियान्वे ॥१३०॥
षीहत्वायोधान्वरान्वरान् ॥ शूरश्चैवकृतास्त्रश्चफाल्गुनाभ्येतिसात्यकिः ॥ १७ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१ ॥ २२॥ २३॥ २४ ॥ २५॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रो

कृत्वासुदुष्करंकर्मसैन्यमध्येमहाबलः॥ तवदर्शनमन्विच्छन्पांडवाभ्येतिसात्यकिः॥ १८ ॥ बहूनेकरथेनाजौयोधयित्वामहारथान्॥ आचार्यप्रमुखान्पार्थ
प्रयात्येषससात्यकिः॥ १९॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यविदार्यचवरूथिनीं॥ प्रेषितोधर्मराजेनपार्थैषोभ्येतिसात्यकिः॥ २० ॥ यस्यनास्तिसमोयोधःकौरवेषुकथं
चन॥ सोयमायातिकौंतेयसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ २१॥ कुरुसैन्याद्विमुक्तोवैसिंहोमध्याद्गवामिव॥ निहत्यबहुलाःसेनापार्थैषोभ्येतिसात्यकिः॥ २२॥ एषराजस
हस्राणांवक्रैःपंकजसन्निभैः॥ आस्तीर्यवसुधांपार्थक्षिप्रमायातिसात्यकिः॥ २३ ॥ एषदुर्योधनंजित्वाभ्रातृभिःसहितंरणे ॥ निहत्यजलसंधंचक्षिप्रमाया
तिसात्यकिः॥॥ २४॥ रुधिरौघवतींकृत्वानदींशोणितकर्दमां ॥ तृणवद्व्यस्यकौरव्यानेषत्वायातिसात्यकिः ॥ २५ ॥ ततःप्रहृष्टःकौंतेयःकेशवंवाक्यमब्रवी
त्॥ नमेप्रियंमहाबाहोयन्मामभ्येतिसात्यकिः॥ २६॥ नहिजानामिवृत्तांतंधर्मराजस्यकेशव ॥ सात्वतेनविहीनःसयदिजीवतिवानवा ॥ २७॥ एतेनहिम
हाबाहोरक्षितव्यःसपार्थिवः॥ तमेषकथमुत्सृज्यममकृष्णपदानुगः ॥ २८ ॥ राजाद्रोणायचोत्सृष्टःसैंधवश्चानिपातितः ॥ प्रत्युद्यातिचशैनेयमेषभूरिश्रवा
रणे ॥ २९॥ सोयंगुरुतरोभारःसैंधवार्थेसमाहितः॥ ज्ञातव्यश्चहिमेराजारक्षितव्यश्चसात्यकिः॥ ३०॥ जयद्रथश्चहंतव्योलंबतेचदिवाकरः॥ श्रांतश्चैषमहाबा
हुरल्पप्राणश्चसांप्रतं॥ ३१ ॥ परिश्रांताहयाश्चास्यहययंताचमाधव॥ नचभूरिश्रवाःश्रांतःससहायश्चकेशव ॥ ३२॥ अपीदानींभवेदस्यक्षेममस्मिन्समाग
मे॥ कच्चिन्नसागरंतीर्त्वासात्यकिःसत्यविक्रमः॥ ३३॥ गोष्पदंप्राप्यसीदेतमहौजाःशिनिपुंगवः॥ अपिकौरवमुख्येनकृतास्त्रेणमहात्मना॥ ३४॥ समेत्यभू
रिश्रवसास्वस्तिमान्सात्यकिर्भवेत् ॥ व्यतिक्रममिमंमन्येधर्मराजस्यकेशव ॥ ३५॥ आचार्याद्भयमुत्सृज्ययःप्रैषयतसात्यकिं ॥ ग्रहणंधर्मराजस्यखगः
श्येनइवामिषं॥ ३६॥ नित्यमाशंसतेद्रोणःकच्चित्स्यात्कुशलीनृपः॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यक्यर्जुनदर्शनेएकचत्वा
रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४१॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसात्वतंयुद्धदुर्मदं॥ क्रोधाद्भूरिश्रवाराजन्सह
सासमुपाद्रवत्॥ १ ॥ तममब्रवीन्महाराजकौरव्यःशिनिपुंगवं॥ अद्यप्राप्तोसिदिष्ट्यामेचक्षुर्विषयमित्युत॥ २॥

णपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ तमिति ॥ १ ॥ उतात्यर्थं॥२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चिराभिलषितंकाममहंप्राप्स्यामिसंयुगे ॥ नहिमेमोक्ष्यसेजीवन्यदिनोत्सृजसेरणं ॥ ३ ॥ अद्यत्वांसमरेहत्वानित्यंशूराभिमानिनं ॥ नंदयिष्यामिदाशार्हकुरु
॥१३१॥ राजंसुयोधनं ॥ ४ ॥ अद्यमद्बाणनिर्दग्धंपतितंधरणीतले ॥ द्रक्ष्यतस्त्वांरणेवीरौसहितौकेशवार्जुनौ ॥ ५ ॥ अद्यधर्मसुतोराजाश्रुत्वात्वांनिहतंमया ॥ सव्रीडोभ
वितासद्योयेनासीहप्रवेशितः ॥ ६ ॥ अद्यमेविक्रमंपार्थोविज्ञास्यतिधनंजयः ॥ त्वयिभूमौविनिहतेशयानेरुधिरोक्षिते ॥ ७ ॥ चिराभिलषितोह्येषत्वयासह
समागमः ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेशक्रस्यबलिनायथा ॥ ८ ॥ अद्ययुद्धंमहाघोरंतवदास्यामिसात्वत ॥ ततोज्ञास्यसितत्त्वेनमद्वीर्यबलपौरुषं ॥ ९ ॥ अद्यसंयमनीं
यातामयात्वंनिहतोरणे ॥ यथारामानुजेनाजौरावणिर्लक्ष्मणेनह ॥ १० ॥ अद्यकृष्णश्चपार्थश्चधर्मराजश्चमाधव ॥ हतेत्वयिनिरुत्साहारणंत्यक्ष्यंत्यसंशयं ॥
॥ ११ ॥ अद्यतेपचितिंकृत्वाशितैर्माधवसायकैः ॥ तत्स्त्रियोनंदयिष्यामियेत्वयानिहतारणे ॥ १२ ॥ मच्चक्षुर्विषयंप्राप्तोनत्वंमाधवमोक्ष्यसे ॥ सिंहस्यविषयं
प्राप्तोयथाक्षुद्रम्रगस्तथा ॥ १३ ॥ युयुधानस्तुतंराजन्प्रत्युवाचहसन्निव ॥ कौरवेयनसंत्रासोविद्यतेममसंयुगे ॥ १४ ॥ नाहंभीषयितुंशक्योवाङ्मात्रेणतुके
वलं ॥ समांनिहन्यात्संग्रामेयोमांकुर्यान्निरायुधं ॥ १५ ॥ समास्तुशाश्वतीर्हन्याद्योमांहन्याद्धिसंयुगे ॥ किंवृथोक्तेनबहुनाकर्मणातत्समाचर ॥ १६ ॥ शारद
स्येवमेघस्यगर्जितंनिष्फलंहिते ॥ श्रुत्वात्वद्गर्जितंवीरहास्यंहिममजायते ॥ १७ ॥ चिरकालेप्सितंलोकेयुद्धमद्यास्तुकौरव ॥ त्वरतेमेमतिस्ताततवयुद्धाभिकां
क्षिणी ॥ १८ ॥ नाहत्वाहंनिवर्तिष्येत्वामद्यपुरुषाधम ॥ अन्योन्यंतौतथावाग्भिस्तक्षंतौनरपुंगवौ ॥ १९ ॥ जिघांसूपरमक्रुद्धावभिजघ्नतुराहवे ॥ समेतौतौम
हेष्वासौशुष्मिणौस्पर्धिनौरणे ॥ २० ॥ द्विरदाविवसंक्रुद्धौवासितार्थेमदोत्कटौ ॥ भूरिश्रवाःसात्यकिश्चववर्षतुररिंदमौ ॥ २१ ॥ शरवर्षाणिघोराणिमेघाविव
परस्परं ॥ सौमदत्तिस्तुशैनेयंप्रच्छाद्येषुभिराशुगैः ॥ २२ ॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठविव्याधनिशितैःशरैः ॥ दशभिःसात्यकिंविध्वासौमदत्तिरथापरान् ॥ २३ ॥
मुमोचनिशितान्बाणान्जिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ तानस्यविशिखांस्तीक्ष्णानंतरिक्षेविशांपते ॥ २४ ॥ अप्राप्तानस्त्रमायाभिरग्रसत्सात्यकिःप्रभो ॥ तौपृथक्शू
स्त्रवर्षाभ्यामवर्षेतांपरस्परं ॥ २५ ॥ उत्तमाभिजनौवीरौकुरुवृष्णियशस्करौ ॥ तौनखैरिवशार्दूलौदंतैरिवमहाद्विपौ ॥ २६ ॥ ॥१३१॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ भुजघातोभुजस्फोटः नियहोहस्तधारणं प्रयहोगलहस्तकः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

रथशक्तिभिरन्योन्यंविशिखैश्चाप्यकुंततां ॥ निर्भिंदंतौहिगात्राणि विक्षरंतौचशोणितं ॥ २७ ॥ व्यष्टंभयेतामन्योन्यंप्राणद्यूताभिदेविनौ ॥ एवमुत्तमकर्माणौ
कुरुवृष्णियशस्करौ ॥ २८ ॥ परस्परमयुध्येतांवारणाविवयूथपौ ॥ तावदीर्घेणकालेनब्रह्मलोकपुरस्कृतौ ॥ २९ ॥ यियासंतौपरंस्थानमन्योन्यंसंजगर्जतुः ॥
सात्यकिःसौमदत्तिश्चशरवृष्ट्यापरस्परं ॥ हृष्टवद्धार्तराष्ट्राणांपश्यतामभ्यवर्षतां ॥ संप्रेक्षंतजनास्तौतुयुध्यमानौयुधांपती ॥ ३१ ॥ यूथपौवासिताहेतोःप्रयु
द्धाविवकुंजरौ ॥ अन्योन्यस्यहयान्हत्वाधनुषी विनिकृत्यच ॥ ३२ ॥ विरथावसियुद्धायसमेयातांमहारणे ॥ आर्षभेचर्मणीचित्रेप्रगृह्यविपुलेशुभे ॥ ३३ ॥ वि
कोशौचाप्यसीकृत्वासमरेतौविचेरतुः ॥ चरंतौविविधान्मार्गान्मंडलानिचभागशः ॥ ३४ ॥ मुहुराजघ्नतुःक्रुद्धावन्योन्यमरिमर्दनौ ॥ सखड्गौचित्रवर्माणौस
निष्कांगदभूषणौ ॥ ३५ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंविप्लुतंस्रुतं ॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयंतौयशस्विनौ ॥ ३६ ॥ असिभ्यांसंप्रजह्नातेपरस्परमरिंदमौ ॥ उ
भौछिद्रेषिणौवीरावुभौचित्रंववल्गतुः ॥ ३७ ॥ दर्शयंतावुभौशिक्षांलाघवंसौष्ठवंतथा ॥ रणेरणकृतांश्रेष्ठावन्योन्यंपर्यकर्षतां ॥ ३८ ॥ मुहूर्तमिवराजेंद्रसमा
हत्यपरस्परं ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांवीरावाश्वसतांपुनः ॥ ३९ ॥ असिभ्यांचर्मणीचित्रेशतचंद्रेनराधिप ॥ निकृत्यपुरुषव्याघ्रौबाहुयुद्धंप्रचक्रतुः ॥ ४० ॥ व्यू
ढोरस्कौदीर्घभुजौनियुद्धकुशलावुभौ ॥ बाहुभिःसमसज्जेतामायसैःपरिघैरिव ॥ ४१ ॥ तयोराजन्भुजाघातनिग्रहप्रग्रहास्तथा ॥ शिक्षाबलसमुद्भूताःसर्व
योधप्रहर्षणाः ॥ ४२ ॥ तयोर्नृवरयोराजन्समरेयुध्यमानयोः ॥ भीमोभवन्महाशब्दोवज्रपर्वतयोरिव ॥ ४३ ॥ द्विपाविवविषाणाग्रैःशृंगैरिवमहर्षभौ ॥ भुज
योक्त्रावबंधैश्चशिरोभ्यांचावघातनैः ॥ ४४ ॥ पादावकर्षसंधानैस्तोमरांकुशलासनैः ॥ पादोदरविबंधैश्चभूमावुद्भ्रमणैस्तथा ॥ ४५ ॥ गतप्रत्यागताक्षेपैःपा
तनोत्थानसंप्लुतैः ॥ युयुधातेमहात्मानौकुरुसात्वतपुंगवौ ॥ ४६ ॥ द्वात्रिंशत्करणानिस्युर्यानियुद्धानिभारत ॥ तान्यदर्शयतांतत्रयुध्यमानौमहाबलौ ॥ ४७ ॥
क्षीणायुधेसात्वतेयुध्यमानेततोब्रवीदर्जुनंवासुदेवः ॥ पश्यस्वैनंविरथंयुध्यमानंरणेवरंसर्वधनुर्धराणां ॥ ४८ ॥

भुजयोक्त्रावबंधैर्बाहुपाशवेष्टनैः अवघातनैस्ताडनैः ॥ ४४ ॥ पादशब्दःप्रत्येकंसंबध्यते पादावकर्षैश्चरणावकर्षणैः पादसंधानैश्चरणच्छंदितकैः तोमरैरतिस्फोटनैः अंकुशैरवलुंचनैः पादोदरविबंधैः
पादाभ्यामुदरक्रोडीकरणैः उद्भ्रमणैःपरिवर्तनैः ॥ ४५ ॥ गतैर्गमनैः प्रत्यागतैरावर्तनैः आक्षिपैरास्फालनैः पातनैर्भूमिप्रापणैः उत्थानैःउत्पतनैः संप्लुतैःविस्फारानुबंधैः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥१३२॥ प्रविष्टोभारतींभित्वातवपांडवपृष्ठतः ॥ योधितश्चमहावीर्यैःसर्वैर्भारतभारतैः ॥ ४९ ॥ परिश्रांतंयुधांश्रेष्ठंसंप्राप्तोभूरिदक्षिणः॥ युद्धाकांक्षीसमायांतंनैतत्स
ममिवार्जुन॥ ५० ॥ ततोभूरिश्रवाःक्रुद्धःसात्यकिंयुद्धदुर्मदः॥ उद्यम्याभ्याहनद्राजन्मत्तोमत्तमिवद्विपं ॥५१॥ रथस्थयोर्द्वयोर्युद्धेक्रुद्धयोर्योधमुख्ययोः॥ के
शवार्जुनयोराजन्समरेप्रेक्षमाणयोः ॥ ५२ ॥ अथकृष्णोमहाबाहुरर्जुनंप्रत्यभाषत ॥ पश्यवृष्ण्यंधकव्याघ्रंसौमदत्तिवशंगतं ॥ ५३॥ परिश्रांतंगतंभूमौकृ
त्वाकर्मसुदुष्करं॥ तवांतेवासिनंवीरंपालयार्जुनसात्यकिं ॥ ५४॥ नवशंयज्ञशीलस्यगच्छेदेषवरोर्जुन॥ त्वत्कृतेपुरुषव्याघ्रतदाशुक्रियतांविभो॥ ५५॥ अ
थाब्रवीद्धृष्टमनावासुदेवंधनंजयः ॥ पश्यवृष्णिप्रवीरेणक्रीडंतंकुरुपुंगवं ॥ ५६॥ महाद्विपेनेववनेमत्तेनहरियूथपं ॥ संजयउवाच इत्येवंभाषमाणे
तुपांडवेवैधनंजये ॥ ५७॥हाहाकारोमहानासीत्सैन्यानांभरतर्षभ॥ तदुद्यम्यमहाबाहुःसात्यकिंन्यहनद्भुवि ॥ ५८॥ ससिंहइवमातंगंविकर्षन्भूरिदक्षिणः॥
व्यरोचतकुरुश्रेष्ठःसात्वतप्रवरंयुधि ॥ ५९॥ अथकोशाद्विनिष्कृष्यखड्गंभूरिश्रवारणे॥ मूर्द्धजेषुनिजग्राहपदाचोरस्यताडयत् ॥ ६० ॥ ततोस्यच्छेत्तुमारब्धः
शिरःकायात्सकुंडलं॥ तावत्क्षणात्सात्वतोपिशिरःसंभ्रमयंस्त्वरन् ॥ ६१ ॥ यथाचक्रंतुकौलालोदंडविद्धंतुभारत॥ सहैवभूरिश्रवसोबाहुनाकेशधारिणा॥
॥ ६२ ॥ तंतथापरिकृष्यंतंदृष्ट्वासात्वतमाहवे॥ वासुदेवस्ततोराजन्भूयोर्जुनमभाषत॥ ६३॥ पश्यवृष्ण्यंधकव्याघ्रंसौमदत्तिवशंगतं॥ तवशिष्यंमहाबाहोधनु
ष्यनवरंत्वया॥ ६४॥ असत्योविक्रमःपार्थयत्रभूरिश्रवारणे॥ विशेषयतिवार्ष्णेयंसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ६५॥ एवमुक्तोमहाबाहुर्वासुदेवेनपांडवः॥ मन
सापूजयामासभूरिश्रवसमाहवे॥ ६६॥ विकर्षन्सात्वतश्रेष्ठंक्रीडमानइवाहवे॥ संहर्षयतिमांभूयःकुरूणांकीर्तिवर्धनः॥ ६७॥ प्रवरंवृष्णिवीराणांयन्नहन्या
द्धिसात्यकिं॥ महाद्विपमिवारण्येमृगेंद्रइवकर्षति॥ ६८॥ एवंतुमनसाराजन्पार्थःसंपूज्यकौरवं॥ वासुदेवंमहाबाहुरर्जुनःप्रत्यभाषत॥ ६९॥ सैंधवेसक्तदृष्टि ॥१३२॥
त्वान्नैनंपश्यामिमाधवं ॥ एतत्त्वसुकरंकर्मयादवार्थेकरोम्यहं॥ ७०॥ इत्युक्त्वावचनंकुर्वन्वासुदेवस्यपांडवः॥ ततःक्षुरप्रंनिशितंगांडीवेसमयोजयत्॥ ७१॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नहन्याद्धंतुंनशक्नोति द्वितीयइवशब्दएवार्थे कर्षत्येवेत्यन्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पार्थबाहुविसृष्टःसमहोल्केवनभश्च्युता ॥ सखङ्गंयज्ञशीलस्यसांगदंबाहुमच्छिनत् ॥ ७२॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभूरिश्रवो बाहुच्छेदेद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच सबाहुर्न्यपतद्भूमौसखङ्गःसशुभांगदः ॥ आदधज्जीव लोकस्यदुःखमद्भुतमुत्तमः ॥ १ ॥ प्रहरिष्यन्हृतोबाहुरदृश्येनकिरीटिना ॥ वेगेनन्यपतद्भूमौपंचास्यइवपन्नगः ॥ २ ॥ समोघंकृतमात्मानंदृष्ट्वापार्थेनकौरवः॥ उत्सृज्यसात्यकिंक्रोधाद्गर्हयामासपांडवं॥ ३॥ भूरिश्रवाउवाच नृशंसंबतकौंतेयकर्मेदंकृतवानसि॥ अपश्यतोविषक्तस्ययन्मेबाहुमचिच्छिदः॥ ४॥ किंनुवक्ष्यसिराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ किंकुर्वाणोमयासंख्येहतोभूरिश्रवारणे ॥ ५॥ इदमिंद्रेणतेसाक्षादुपदिष्टंमहात्मना॥ अस्त्रंरुद्रेणवापार्थद्रोणेनाथकृ पेणवा॥ ६॥ ननुनामास्त्रधर्मज्ञस्त्वंलोकेऽभ्यधिकःपरैः॥ सोयुध्यमानस्यकथंरणेप्रहृतवानसि ॥ ७ ॥ नप्रमत्तायभीतायविरथायप्रयाचते॥ व्यसनेवर्तमा नायप्रहरंतिमनस्विनः॥ ८॥ इदंतुनीचाचरितमसत्पुरुषसेवितं॥ कथमाचरितंपार्थपापकर्मसुदुष्करं॥ ९॥ आर्येणसुकरंत्वाहुरार्यकर्मधनंजय॥ अनार्यक र्मत्वार्येणसुदुष्करतमंभुवि॥ १०॥ येषुयेषुनरव्याघ्रयत्रयत्रचवर्तते॥ आशुतच्छीलतामेतितदिदंत्वयिदृश्यते ॥ ११ ॥ कथंहिराजवंश्यस्त्वंकौरवेयोविशे षतः॥ क्षत्रधर्मादपक्रांतःसुवृत्तश्चरितव्रतः॥ १२॥ इदंतुयदतिक्षुद्रंवार्ष्णेयार्थेकृतंत्वया॥ वासुदेवमतंनूनंनैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ १३॥ कोहिनामप्रमत्तायपरे णसहयुध्यते॥ ईदृशंव्यसनंदद्याद्योनकृष्णसखोभवेत्॥ १४॥ व्रात्याःसंक्लिष्टकर्माणःप्रकृत्यैवचगर्हिताः॥ वृष्ण्यंधकाःकथंपार्थप्रमाणंभवताकृताः॥ १५॥ एवमुक्तोरणेपार्थोभूरिश्रवसमब्रवीत्॥ अर्जुनउवाच व्यक्तंहिजीर्यमाणोपिबुद्धिंजरयतेनरः॥ १६॥ अनर्थकमिदंसर्वंयत्त्वयाव्याहृतंप्रभो ॥ जान न्नेवत्वंहृषीकेशंगर्हसेमांचपांडवं॥ १७॥ संग्रामाणांहिधर्मज्ञःसर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ नचाधर्ममहंकुर्यांजानंश्चैवहिमुह्यसे॥ १८॥ युध्यंतिक्षत्रियाःशत्रून्स्वैः स्वैःपरिवृतानराः॥ भ्रातृभिःपितृभिःपुत्रैस्तथासंबंधिबांधवैः ॥ १९ ॥ वयस्यैरथमित्रैश्चतेचबाहुंसमाश्रिताः ॥ सकथंसात्यकिंशिष्यंसुखसंबंधिमेवच॥ ॥ २०॥ अस्मदर्थेचयुध्यंतंत्यक्त्वाप्राणान्सुदुस्त्यजान्॥ ममबाहुंरणेराजन्दक्षिणंयुद्धदुर्मदं॥ २१॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रायंआमरणानशनं उपाविशत् प्रारब्धवान् ॥ ३३ ॥ प्राणानसून् प्राणेषुवायुषु अजुहोदाहितवान्

नचात्मारक्षितव्योवैराजन्रणगतेनहि॥ योयस्ययुज्यतेर्थेषुसवैरक्ष्योनराधिप ॥ २२ ॥ तैरक्ष्यमाणैःसन्नृपोरक्षितव्योमहामृधे ॥ यद्यहंसात्यकिंपश्येवध्यमानंमहारणे॥ २३ ॥ ततस्तस्यवियोगेनपापंमेऽनर्थतोभवेत्॥ रक्षितश्चमयायस्मात्तस्मात्क्रुध्यसिकिंमयि ॥ २४ ॥ यच्चमेगर्हसेराजन्नन्येनसहसंगतं॥ अहंत्वयाविनिकृतस्तत्रमेबुद्धिविभ्रमः॥ २५॥ कवचंधुन्वतस्तुभ्यंरथंचारोहतःस्वयं॥ धनुर्ज्याकर्षतश्चैवयुद्ध्यतःसहशत्रुभिः ॥ २६॥ एवंरथगजाकीर्णेहयपत्तिसमाकुले॥ सिंहनादोद्धतरवेगंभीरेसैन्यसागरे॥ २७॥ स्वैःपरैश्चसमेतेभ्यःसात्वतेनचसंगमे॥ एकस्यैकेनहिकथंसंग्रामःसंभविष्यति ॥ २८ ॥ बहुभिःसहसंगम्यनिर्जित्यचमहारथान्॥ श्रांतश्चश्रांतवाहश्चविमनाःशस्त्रपीडितः ॥ २९ ॥ ईदृशंसात्यकिंसंख्येनिर्जित्यचमहारथं ॥ अधिकत्वंविजानीषेस्ववीर्यवशमागतं॥ ३० ॥ यदिच्छसिशिरश्चास्यअसिनाहंतुमाहवे॥ तथाकृच्छ्रगतंचैवसात्यकिंकःक्षमिष्यति ॥ ३१ ॥ त्वंवैविगर्हयात्मानमात्मानंयोनरक्षसि ॥ कथंकरिष्यसेवीरयोवात्वांसंश्रयेज्जनः॥ ३२॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाबाहुर्यूपकेतुर्महायशाः॥ युयुधानंसमुत्सृज्यरणेप्रायमुपाविशत्॥ ३३॥ शरानास्तीर्यसव्येनपाणिनापुण्यलक्षणः॥ यियासुर्ब्रह्मलोकायप्राणान्प्राणेष्वथाजुहोत्॥ ३४॥ सूर्येचक्षुःसमाधायप्रसन्नंसलिलेमनः॥ ध्यायन्महोपनिषदंयोगयुक्तोभवन्मुनिः॥ ३५॥ ततःससर्वसेनायांजनःकृष्णधनंजयौ॥ गर्हयामासतंचापिशशंसपुरुषर्षभं॥३६॥ निंद्यमानौतथाकृष्णौनोचतुःकिंचिदप्रियं॥ ततःप्रशस्यमानश्चनाहृष्यद्यूपकेतनः॥ ३७॥ तांस्तथावादिनोराजन्पुत्रांस्तवधनंजयः॥ अमृष्यमाणोमनसातेषांतस्यचभाषितं ॥ ३८॥ असंक्रुद्धमनावाचःस्मारयन्निवभारत॥ उवाचपांडुतनयःसाक्षेपमिवफाल्गुनः॥ ३९ ॥ ममसर्वेपिराजानोजानंत्येवमहाव्रतं॥ नशक्योमामकोहंतुंयोमेस्याद्बाणगोचरे॥ ॥ ४० ॥ यूपकेतोनिरीक्ष्यैतन्नमामर्हसिगर्हितुं॥ नहिधर्ममविज्ञाययुक्तंगर्हयितुंपरं॥ ४१ ॥ आत्तशस्त्रस्यहिरणेवृष्णिवीरंजिघांसतः॥ यदहंबाहुमच्छैत्संनसधर्मोविगर्हितः॥ ४२॥ न्यस्तशस्त्रस्यबालस्यविरथस्यविवर्मणः॥ अभिमन्योर्वधंतातधार्मिकःकोनपूजयेत्॥ ४३ ॥ एवमुक्तःसपार्थेनशिरसाभूमिमस्पृशत्॥ पाणिनाचैवसव्येनप्राहिणोदस्यदक्षिणं॥ ४४॥ एतत्पार्थस्यतुवचस्ततःश्रुत्वामहाद्युतिः॥ यूपकेतुर्महाराजतूष्णीमासीदवाङ्मुखः॥ ४५॥

॥ ३४ ॥ प्रसन्नमकल्मषं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ दक्षिणंकृत्तमात्मनःपाणिं अस्यार्जुनस्यसमीपेप्राहिणोत् प्रहितवान् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सकृद्विभाताःसहप्रकाशाः गरुडस्योत्तमांगेनपृष्ठेनयानंयस्य ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रसक्तमन्यासक्तं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अर्जुनउवाच याप्रीतिर्धर्मराजेमेभीमेचबलिनांवरे॥ नकुलेसहदेवेचसामेत्वयिशलाग्रज ॥ ४६ ॥ मयात्वंसमनुज्ञातःकृष्णेनचमहात्मना॥ गच्छपुण्यकृताँल्लोकाञ्छिबिरौशीनरोयथा॥४७॥ वासुदेवउवाच येलोकाममविमलाःसकृद्विभाताब्रह्माद्यैःसुरवृषभैरपीष्यमाणाः ॥ तान्क्षिप्रंव्रजसततान्निहोत्रयाजिन्मत्तुल्योभवगरुडोत्तमांगयानः ॥ ४८ ॥ संजयउवाच उत्थितःसतुशैनेयोविमुक्तःसौमदत्तिना ॥ खड्गमादायचिच्छित्सुःशिरस्तस्यमहात्मनः॥ ४९ ॥ निहतंपांडुपुत्रेणप्रसक्तंभूरिदक्षिणं॥ इयेषसात्यकिर्हंतुंशलाग्रजमकल्मषं॥ ५० ॥ निकृत्तभुजमासीनंछिन्नहस्तमिवद्विपं॥ क्रोशतांसर्वसैन्यानांनिंद्यमानःसुदुर्मनाः ॥ ५१ ॥ वार्यमाणःसकृष्णेनपार्थेनचमहात्मना ॥ भीमेनचक्ररक्षाभ्यामश्वत्थाम्नाकृपेणच ॥ ५२ ॥ कर्णेनवृषसेनेनसैंधवेनतथैवच ॥ विक्रोशतांचसैन्यानामवधीत्तंधृतव्रतं॥ ५३ ॥ प्रायोपविष्टायरणेपार्थेनच्छिन्नबाहवे ॥ सात्यकिःकौरवेयायखड्गेनापाहरच्छिरः॥५४॥ नाभ्यनंदंतसैन्यानिसात्यकिंतेनकर्मणा॥ अर्जुनेनहतंपूर्वंयज्जघानकुरूद्वहं॥ ५५॥ सहस्राक्षसमंचैवसिद्धचारणमानवाः॥ भूरिश्रवसमालोक्ययुद्धेप्रायगतंहतं ॥५६॥ अपूजयंततंदेवाविस्मितास्तेऽस्यकर्मभिः॥ पक्षवादांश्चसुबहून्प्रावदंस्तवसैनिकाः॥ ५७॥ नवार्ष्णेयस्यापराधोभवितव्यंहितत्तथा ॥ तस्मान्मन्युर्नवःकार्यःक्रोधोदुःखतरोनृणां ॥ ५८ ॥ हंतव्यश्चैववीरेणनात्रकार्याविचारणा॥ विहितोह्यस्यधात्रैवमृत्युःसात्यकिराहवे॥ ५९॥ सात्यकिरुवाच नहंतव्योनहंतव्यइतियन्मांप्रभाषत॥ धर्मवादैरधर्मिष्ठाधर्मकंचुकमास्थिताः॥ ६० ॥ यदाबालःसुभद्रायाःसुतःशस्त्रविनाकृतः॥ युष्माभिर्निहतोयुद्धेतदाधर्मःक्वोगतः ॥ ६१ ॥ मयात्वेतत्प्रतिज्ञातंक्षेपेकस्मिंश्चिदेवहि॥ योमांनिष्पिष्यसंग्रामेजीवन्हन्यात्पदारुषा ॥ ६२॥ समेवध्योभवेच्छत्रुर्यद्यपिस्यान्मुनिव्रतः॥ चेष्टमानंप्रतीघातेसभुजंमांसचक्षुषः॥ ६३ ॥ मन्यध्वंमृतइत्येवमेतद्वोबुद्धिलाघवं ॥ युक्तोह्यस्यप्रतीघातःकृतोमेकुरुपुंगवाः ॥ ६४॥ यत्तुपार्थेनमांदृष्ट्वाप्रतिज्ञामभिरक्षता॥ सखड्गोस्यहृतोबाहुरेतेनैवास्मिवंचितः॥ ६५॥ भवितव्यंहियद्भाविदैवंचेष्टयतीवच॥ सोयंहतोविमर्देस्मिन्किमत्राधर्मचेष्टितं ॥ ६६ ॥ अपिचायंपुरागीतःश्लोकोवाल्मीकिनाभुवि॥ नहंतव्याःस्त्रियइतियद्ब्रवीषिप्लवंगम॥ ६७॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ क्षेपेनिंदायां जीवन्नितिद्वितीयार्थेप्रथमा ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ इवेत्येवार्थे दैवमेवचेष्टयतीत्यन्वयः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वरदस्यार्थितार्थप्रदातुः हविर्धानमंतरेणहविर्गृहस्यमध्ये ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सर्वकालंमनुष्येणव्यवसायवतासदा ॥ पीडाकरममित्राणांयत्स्यात्कर्तव्यमेवतत् ॥ ६८ ॥ संजयउवाच एवमुक्तेमहाराजसर्वेकौरवपुंगवाः ॥ नस्म किंचिदभाषंतमनसासमपूजयन् ॥ ६९ ॥ मंत्राभिपूतस्यमहाध्वरेषुयशस्विनोभूरिसहस्रदस्यच ॥ मुनेरिवारण्यगतस्यतस्यनतत्रकश्चिद्वधमभ्यनंदत् ॥ ॥ ७० ॥ सुनीलकेशंवरदस्यतस्यशूरस्यपारावतलोहिताक्षं ॥ अश्वस्यमेध्यस्यशिरोनिकृत्तंन्यस्तंहविर्धानमिवांतरेण ॥ ७१ ॥ सतेजसाशस्त्रकृतेनपूतोमहाह वेदेहवरंविसृज्य ॥ आक्रामदूर्ध्वंवरदोवरार्होव्यावृत्त्यधर्मेणपरेणरोदसी ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभूरिश्रवोवधेत्रिचत्वारिं शदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अजितोद्रोणराधेयविकर्णकृतवर्मभिः ॥ तीर्णःसैन्यार्णवंवीरःप्रति श्रुत्ययुधिष्ठिरे ॥ १ ॥ सकथंकौरवेयेणसमरेष्वनिवारितः ॥ निगृह्यभूरिश्रवसाबलाद्भुविनिपातितः ॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्निहोत्पत्तिंशैनेय स्ययथापुरा ॥ यथाचभूरिश्रवसोयत्रतेसंशयोनृप ॥ ३ ॥ अत्रेःपुत्रोभवत्सोमःसोमस्यतुबुधःस्मृतः ॥ बुधस्यैकोमहेंद्राभःपुत्रआसीत्पुरूरवाः ॥ ४ ॥ पुरूरवस आयुस्तुआयुषोनहुषःसुतः ॥ नहुषस्ययथातिस्तुराजादेवर्षिसंमतः ॥ ५ ॥ ययातेर्देवयान्यांतुयदुर्ज्येष्ठोऽभवत्सुतः ॥ यदोरभूदन्ववायदेवमीढइतिस्मृतः ॥ ६ ॥ यादवस्तस्यतुसुतःशूरस्त्रैलोक्यसंमतः ॥ शूरस्यशौरिर्नृवरोवसुदेवोमहायशाः ॥ ७ ॥ धनुष्यनवरःशूरःकार्तवीर्यसमोयुधि ॥ तद्वीर्यश्चापितत्रैवकुलेशिनिरभून्नृ प ॥ ८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदेवकस्यमहात्मनः ॥ दुहितुःस्वयंवरेराजन्सर्वक्षत्रसमागमे ॥ ९ ॥ तत्रवैदेवकींदेवींवसुदेवार्थमाशुवै ॥ निर्जित्यपार्थिवान्सर्वान् रथमारोपयच्छिनिः ॥ १० ॥ तांदृष्ट्वादेवकींशूरोरथस्थांपुरुषर्षभः ॥ नामृष्यतमहातेजाःसोमदत्तःशिनेर्नृप ॥ ११ ॥ तयोर्युद्धमभूद्राजन्दिनार्धंचित्रमद्भुतं ॥ बाहुयुद्धंसुबलिनोःप्रसक्तंपुरुषर्षभ ॥ १२ ॥ शिनिनासोमदत्तस्तुप्रसह्यभुविपातितः ॥ असिमुद्यम्यकेशेषुप्रगृह्यचपदाहतः ॥ १३ ॥ मध्येराजसहस्राणांप्रे क्षकाणांसमंततः ॥ कृपयाचपुनस्तेनसजीवेतिविसर्जितः ॥ १४ ॥ तदवस्थःकृतस्तेनसोमदत्तोऽथमारिष ॥ प्रासादयन्महादेवममर्षवशमास्थितः ॥ १५ ॥ त स्यतुष्टोमहादेवोवराणांवरदःप्रभुः ॥ वरेणच्छंदयामाससतुवव्रेवरंनृप ॥ १६ ॥

अजितइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ परपरिग्रहाःपराधीनाः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ चक्रंप्रतापः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुश्चत्वारिंशद
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तदवस्थइति ॥ १ ॥ २ ॥ हेपुंडरीकाक्षसजयद्रथस्त्रिषुधर्मेषुवर्ततेइतिश्रूयते केपुनस्तेत्रयोधर्माः अत्रोच्यते यदियुध्यमानोह

पुत्रमिच्छामिभगवन्योनिपात्यशिनेःसुतं ॥ मध्येराजसहस्राणांपदाहन्याच्चसंयुगे ॥ १७॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासोमदत्तस्यपार्थिव ॥ एवमस्त्वितितत्रोक्त्वास
देवोंतरधीयत ॥ १८ ॥ सतेनवरदानेनलब्ध्वान्भूरिदक्षिणं ॥ अपातयच्चसमरेसौमदत्तिःशिनेःसुतं ॥ १९॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांपदाचैनमताडयत् ॥ एतत्तेक
थितंराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ २० ॥ नहिशक्योरणेजेतुंसात्वतोमनुजर्षभैः ॥ लब्धलक्ष्याश्चसंग्रामेबहुशश्चित्रयोधिनः ॥ २१ ॥ देवदानवगंधर्वान्विजेता
रोह्यविस्मिताः ॥ स्ववीर्यविजयेयुक्तानैतेपरपरिग्रहाः ॥ २२ ॥ नतुल्यंवृष्णिभिरिहदृश्यतेकिंचनप्रभो ॥ भूतंभव्यंभविष्यच्चबलेनभरतर्षभ ॥ २३ ॥ नज्ञातिम
वमन्यंतेवृद्धानांशासनेरताः ॥ नदेवासुरगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः ॥ २४॥ जेतारोवृष्णिवीराणांकिंपुनर्मानवारणे ॥ ब्रह्मद्रव्येगुरुद्रव्येज्ञातिस्वेचाप्यहिंस
काः ॥ २५ ॥ एतेषांरक्षितारश्चयेस्युःकस्यांचिदापदि ॥ अर्थवंतोनचोत्सिक्ताब्रह्मण्याःसत्यवादिनः ॥ २६ ॥ समर्थान्नावमन्यंतेदीनानभ्युद्धरंतिच ॥ नित्यंदे
वपरादांतास्त्रातारश्चाविकत्थनाः ॥ २७॥ तेनवृष्णिप्रवीराणांचक्रंनप्रतिहन्यते ॥ अपिमेरुंवहेत्कश्चित्तरेद्वामकरालयं ॥ २८ ॥ नतुवृष्णिप्रवीराणांसमेत्यांतं
व्रजेन्नृप ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्रतेसंशयःप्रभो ॥ कुरुराजनरश्रेष्ठतवव्यपनयोमहान् ॥ २९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकि
प्रशंसायांचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच तदवस्थेहतेतस्मिन्भूरिश्रवसिकौरवे ॥ यथाभूयोभवद्युद्धंतन्म
माचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच भूरिश्रवसिसंक्रांतेपरलोकायभारत ॥ वासुदेवंमहाबाहुरर्जुनःसमचूचुदत् ॥ २ ॥ चोदयाश्वान्भृशंकृष्णयतोराजा
जयद्रथः ॥ श्रूयतेपुंडरीकाक्षत्रिपुधर्मेषुवर्तते ॥ ३ ॥ प्रतिज्ञांसफलांचापिकर्तुमर्हसिमेऽनघ ॥ अस्तमेतिमहावाहोत्वरमाणोदिवाकरः ॥ ४ ॥ एतद्धिपुरुषव्या
घ्रमहदभ्युद्यतंमया ॥ कार्यंसंरक्ष्यतेचैषकुरुसेनामहारथैः ॥ ५ ॥ यथानाभ्येतिसूर्योस्तंयथासत्यंभवेद्वचः ॥ चोदयाश्वांस्तथाकृष्णयथाहन्यांजयद्रथं ॥ ६ ॥

न्यतेतदातूर्णंस्वर्गप्राप्तिरेवतस्यधर्मः अथपलायमानोहन्यतेतदानरकप्राप्तिरेवतस्यधर्मः अथमद्भयात्स्वदेशंगच्छतितदायशःशरीरनाशएवतस्यधर्मः यावदसौयुद्धाभिमुखःप्रथमधर्मेतिष्ठतितावदेवहंतुमुचितः
अतःशीघ्रमश्वांश्चोदयेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हयज्ञः हयत्वदयज्ञः ॥ ७ ॥ आशुगैः मारुतैः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ उपहतो मोहितः विपरीतोऽन्यथाभूतप्रकृतिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

ततःकृष्णोमहाबाहुरजतप्रतिमान्हयान् ॥ हयज्ञश्चोदयामासजयद्रथवधंप्रति ॥ ७ ॥ तंप्रायांतममोघेषुमुत्पतद्भिरिवाशुगैः ॥ त्वरमाणामहाराजसेनामुख्याः समाद्रवन् ॥ ८ ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चवृषसेनोथमद्रराट् ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवस्वयमेवचसैंधवः ॥ ९ ॥ समासाद्यचबीभत्सुःसैंधवंसमुपस्थितं ॥ नेत्राभ्यां क्रोधदीप्ताभ्यांसंप्रैक्षन्निर्दहन्निव ॥ १० ॥ ततोदुर्योधनोराजाराधेयंत्वरितोब्रवीत् ॥ अर्जुनंप्रेक्ष्यसंयातंजयद्रथवधंप्रति ॥ ११ ॥ अयंसवैकर्तनयुद्धकालो विदर्शयस्वात्मबलंमहात्मन् ॥ यथानवध्येतरणेर्जुनेनजयद्रथःकर्णतथाकुरुष्व ॥ १२ ॥ अल्पावशेषोदिवसोनृवीरविघातयस्वाद्यरिपुंशरौघैः ॥ दिनक्षयंप्राप्य नरप्रवीरध्रुवोहिनःकर्णजयोभविष्यति ॥ १३ ॥ सैंधवेरक्ष्यमाणेतुसूर्यस्यास्तमनंप्रति ॥ मिथ्याप्रतिज्ञःकौंतेयःप्रवेक्ष्यतिहुताशनं ॥ १४ ॥ अनर्जुनायांचभु विमुहूर्तमपिमानद ॥ जीवितुंनोत्सहेरन्वैभ्रातरोस्यसहानुगाः १५ ॥ विनष्टैःपांडवेयैश्चसशैलवनकाननां ॥ वसुंधरामिमांकर्णभोक्ष्यामोहतकंटकां ॥ १६ ॥ दैवेनोपहतःपार्थोविपरीतश्चमानद ॥ कार्याकार्यमजानानःप्रतिज्ञांकृतवान्रणे ॥ १७ ॥ नूनमात्मविनाशायपांडवेनकिरीटिना ॥ प्रतिज्ञेयंकृताकर्णजय द्रथवधंप्रति ॥ १८ ॥ कथंजीवतिदुर्धर्षेत्वयिराधेयफाल्गुनः ॥ अनस्तंगतआदित्येहन्यात्सैंधवकंनृपं ॥ १९ ॥ रक्षितंमद्रराजेनकृपेणचमहात्मना ॥ जयद्रथंर णमुखेकथंहन्याद्धनंजयः ॥ २० ॥ द्रौणिनारक्ष्यमाणंचमयादुःशासनेनच ॥ कथंप्राप्स्यतिबीभत्सुःसैंधवंकालचोदितः ॥ २१ ॥ युध्यंतेबहवःशूरालंबतेच दिवाकरः ॥ शंकेजयद्रथंपार्थोनैवप्राप्स्यतिमानद ॥ २२ ॥ सत्वंकर्णमयासार्धंशूरैश्चान्यैर्महारथैः ॥ द्रौणिनात्वंहिसहितोमद्रेशेनकृपेणच ॥ २३ ॥ युध्यस्वय त्नमास्थायपरंपार्थेनसंयुगे ॥ एवमुक्तस्तुराधेयस्तवपुत्रेणमारिष ॥ २४ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंप्रत्युवाचकुरूत्तमं ॥ दृढलक्ष्येणवीरेणभीमसेनेनधन्विना ॥ २५ ॥ भृशंभिन्नतनुःसंख्येशरजालैरनेकशः ॥ स्थातव्यमितितिष्ठामिरणेसंप्रतिमानद ॥ २६ ॥ नांगमिंगतिकिंचिन्मेसंतप्तस्यमहेषुभिः ॥ योत्स्यामितुयथाशक्त्या त्वदर्थंजीवितंमम ॥ २७ ॥ यथापांडवमुख्योसौनहनिष्यतिसैंधवं ॥ नहिमेयुध्यमानस्यसायकानस्यतःशितान् ॥ २८ ॥ सैंधवंप्राप्स्यतेवीरःसव्यसाचीधनंज यः ॥ यत्तुभक्तिमताकार्यंसततंहितकांक्षिणा ॥ २९ ॥ तत्करिष्यामिकौरव्यजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ सैंधवार्थेपरंयत्नंकरिष्याम्यद्यसंयुगे ॥ ३० ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ दृढलक्ष्येण दृढप्रहारेण ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्रतिष्ठितो अधीनः ॥ ३० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

त्वत्प्रियार्थंमहाराजजयोदैवेप्रतिष्ठितः॥ अद्ययोत्स्येर्जुनमहंपौरुषंस्वंव्यपाश्रितः॥ ३१ ॥ त्वदर्थेंपुरुषव्याघ्रजयोदैवेप्रतिष्ठितः॥ अद्ययुद्धंकुरुश्रेष्ठममपार्थस्य
चोभयोः॥ ३२ ॥ पश्यंतुसर्वसैन्यानिदारुणंलोमहर्षणं॥ कर्णकौरवयोरेवंरणेसंभाषमाणयोः॥ ३३ ॥ अर्जुनोनिशितैर्बाणैर्जघानतववाहिनीं॥ चिच्छेदनि
शितैर्बाणैःशूराणामनिवर्तिनां॥ ३४॥ भुजान्परिघसंकाशान्हस्तिहस्तोपमान्रणे॥ शिरांसिचमहाबाहुश्चिच्छेदनिशितैःशरैः॥ ३५॥ हस्तिहस्तान्हयग्रीवारथा
क्षांश्चसमंततः॥ शोणिताक्तान्हयारोहान्गृहीतप्रासतोमरान्॥ ३६ ॥ क्षुरैश्चिच्छेदबीभत्सुर्द्विधैकैकंत्रिधैवच॥ हयान्वारणमुख्यांश्चप्रापतंतसमंततः॥ ३७॥
ध्वजाश्छत्राणिचापानिचामराणिशिरांसिच॥ कक्षमग्निरिवोद्भूतःप्रदहंस्तववाहिनीं ॥ ३८॥ अचिरेणमहींपार्थश्चकाररुधिरोत्तरां ॥ हतभूयिष्ठयोधंतत्कृ
त्वातवबलंबली॥ ३९ ॥ आससाददुराधर्षःसैंधवंसत्यविक्रमः॥ बीभत्सुर्भीमसेनेनसात्वतेनचरक्षितः॥ ४०॥ प्रबभौभरतश्रेष्ठज्वलन्निवहुताशनः॥ तंतथा
वस्थितंदृष्ट्वात्वदीयावीर्यसंपदा॥ ४१॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःपांडवंपुरुषर्षभाः॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चवृषसेनोथमद्रराट्॥ ४२॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवस्वयमेवच
सैंधवः॥ सन्नद्धाःसैंधवस्यार्थेसमावृण्वन्किरीटिनं॥ ४३॥ नृत्यंतंरथमार्गेषुधनुर्ज्यातलनिःस्वनैः॥ संग्रामकोविदंपार्थंसर्वेयुद्धविशारदाः॥ ४४॥ अभीताः
पर्यवर्ततव्यादितास्यमिवांतकं॥ सैंधवंपृष्ठतःकृत्वाजिघांसंतोच्युतार्जुनौ॥ ४५॥ सूर्यास्तमनमिच्छंतोलोहितायतिभास्करे ॥ तेभुजैर्भोगिभोगाभैर्धनूंष्यान
म्यसायकान्॥ ४६॥ मुमुचुःसूर्यरश्म्याभाञ्छतशःफाल्गुनंप्रति॥ ततस्तानस्यमानांश्चकिरीटीयुद्धदुर्मदः॥ ४७॥ द्विधात्रिधाष्टधैकैकंछित्वाविव्याधतान्
रथान्॥ सिंहलांगूलकेतुस्तुदर्शयन्वीर्यमात्मनः॥ ४८॥ शारद्वतीसुतोराजन्नर्जुनंप्रत्यवारयत्॥ सविध्वादशभिःपार्थंवासुदेवंचसप्तभिः॥ ४९॥ अतिष्ठ
द्रथमार्गेषुसैंधवंप्रतिपालयन्॥ अथैनंकौरवश्रेष्ठाःसर्वएवमहारथाः॥ ५०॥ महतारथवंशेनसर्वतःप्रत्यवारयन्॥ विस्फारयंतश्चापानिविसृजंतश्चसाय
कान्॥ ५१॥ सैंधवंपर्यरक्षंतशासनात्तनयस्यते॥ ततःपार्थस्यशूरस्यबाह्वोर्बलमदृश्यत॥ ५२॥ इषूणामक्षयत्वंचधनुषोगांडिवस्यच॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्य
द्रौणेःशारद्वतस्यच॥ ५३॥ एकैकंदशभिर्बाणैःसर्वानेवसमार्पयत्॥ तंद्रौणिःपंचविंशत्यावृषसेनश्चसप्तभिः॥ ५४॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याकर्णशल्यौत्रिभि
स्त्रिभिः॥ तएनमभिगर्जंतोविध्यंतश्चपुनःपुनः॥ ५५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ युध्यतांप्रेक्षणीयावित्यन्वयः

विधुन्वंतश्चचापानिसर्वतःप्रत्यवारयन्॥ श्लिष्टंचसर्वतश्चक्रूरथमंडलमाशुते ॥ ५६ ॥ सूर्यास्तमनमिच्छंतस्त्वरमाणामहारथाः ॥ तएनमभिनर्दंतोविधुन्वा
नाधनूंषिच॥ ५७॥ सिषिचुर्मार्गणैस्तीक्ष्णैर्गिरिंमेघाइवांबुभिः ॥ तेमहास्त्राणिदिव्यानितत्रराजन्व्यदर्शयन्॥ ५८ ॥ धनंजयस्यगात्रेतुशूराःपरिघबाहवः ॥
हतभूयिष्ठयोधंतत्कृत्वातवबलंबली ॥ ५९ ॥ आससाददुराधर्षःसैंधवंसत्यविक्रमः ॥ तंकर्णःसंयुगेराजन्प्रत्यवारयदाशुगैः ॥ ६० ॥ मिषतोभीमसेनस्यसा
त्वतस्यचभारत॥ तंपार्थोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यद्रणाजिरे॥ ६१ ॥ सूतपुत्रंमहाबाहुःसर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ सात्वतश्चत्रिभिर्बाणैःकर्णंविव्याधमारिष ॥६२॥
भीमसेनस्त्रिभिश्चैवपुनःपार्थश्चसप्तभिः॥तान्कर्णःप्रतिविव्याधषष्ट्याषष्ट्यामहारथः॥६३॥ तद्युद्धमभवद्राजन्कर्णस्यबहुभिःसह॥ तत्राद्भुतमपश्यामसूतपुत्र
स्यमारिष॥ ६४॥ यदेकःसमरेक्रुद्धस्त्रीन्रथान्पर्यवारयत्॥ फाल्गुनस्तुमहाबाहुःकर्णंवैकर्तनंरणे॥ ६५ ॥ सायकानांशतेनैवसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ रुधिरो
क्षितसर्वांगःसूतपुत्रःप्रतापवान्॥ ६६ ॥शरैःपंचाशतावीरःफाल्गुनंप्रत्यविध्यत॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वानामृष्यतरणेऽर्जुनः॥ ६७॥ ततःपार्थोधनुश्छित्वावि
व्याधैनंस्तनांतरे॥ सायकैर्नवभिर्वीरस्त्वरमाणोधनंजयः॥ ६८ ॥ अथान्यद्धनुरादायसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ सायकैरष्टसाहस्रैश्छादयामासपांडवं ॥ ६९ ॥
तांबाणवृष्टिमतुलांकर्णचापसमुत्थितां॥ व्यधमत्सायकैःपार्थःशलभानिवमारुतः॥७०॥छादयामासचतदासायकैरर्जुनोरणे॥पश्यतांसर्वयोधानांदर्शयन्
पाणिलाघवं॥७१॥ वधार्थंचास्यसमरेसायकंसूर्यवर्चसं॥ चिक्षेपत्वरयायुक्तस्त्वराकालेधनंजयः॥७२॥ तमापतंतंवेगेनद्रौणिश्चिच्छेदसायकं॥अर्धचंद्रेण
तीक्ष्णेनसच्छिन्नःप्रापतद्भुवि॥७३॥ कर्णोपिद्विषतांहंताछादयामासफाल्गुनं॥सायकैर्बहुसाहस्रैःकृतप्रतिकृतेप्सया॥७४॥ तौवृषाविवनर्दंतौनरसिंहौमहा
रथौ॥सायकैस्तुप्रतिच्छन्नंचक्रतुःखमजिह्मगैः॥७५॥ अदृश्यौचशरौघैस्तौनिघ्नंतावितरेतरं॥कर्णपार्थोस्मितिष्ठत्वंकर्णोहंतिष्ठफाल्गुन॥७६॥इत्येवंतर्जयंतौ
तौवाक्शल्यैस्तुदतांतदा॥युध्यतांसमरेवीरौचित्रंलघुचसुष्ठुच॥ ७७ ॥ प्रेक्षणीयौचाभवतांसर्वयोधसमागमे ॥ प्रशस्यमानौसमरेसिद्धचारणपन्नगैः॥
॥ ७८ ॥ अयुध्येतांमहाराजपरस्परवधैषिणौ॥ ततोदुर्योधनोराजंस्तावकानभ्यभाषत ॥ ७९॥ यत्ताद्रक्षतराधेयंनाहत्वासमरेर्जुनं ॥ निवर्तिष्यतिराधेयइति
मामुक्तवान्वृषः॥ ८० ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ प्राप्ययुद्धमितिशेषः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ आस्यसमंततःक्षिप्त्वा ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥

एतस्मिन्नंतरेराजन्दृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ आकर्णमुक्तैरिषुभिःकर्णस्यचतुरोहयान् ॥ ८१ ॥ अनयच्छ्वेतलोकायचतुर्भिःश्वेतवाहनः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ८२ ॥ छादयामाससशरैस्तवपुत्रस्यपश्यतः ॥ संछाद्यमानःसमरेहताश्वोहतसारथिः ॥ ८३ ॥ मोहितःशरजालेनकर्तव्यंनाभ्यपद्यत ॥ तंतथाविरथंदृष्ट्वारथमारोप्यतंतदा ॥ ८४ ॥ अश्वत्थामामहाराजभूयोर्जुनमयोधयत् ॥ मद्रराजश्चकौंतेयमविध्यत्त्रिंशताशरैः ॥ ८५ ॥ शारद्वतस्तुविंशत्यावासुदेवंसमार्पयत् ॥ धनंजयंद्वादशभिराजघानशिलीमुखैः ॥ ८६ ॥ चतुर्भिःसिंधुराजश्चवृषसेनश्चसप्तभिः ॥ पृथक्पृथङ्महाराजविव्यधुःकृष्णपांडवौ ॥ ८७ ॥ तथैवतान्प्रत्यविध्यत्कुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ द्रोणपुत्रंचतुःषष्ट्यामद्रराजंशतेनच ॥ ८८ ॥ सैंधवंदशभिर्बाणैर्वृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ शारद्वतंचविंशत्याविध्वापार्थोननादह ॥ ८९ ॥ तेप्रतिज्ञाप्रतीघातमिच्छंतःसव्यसाचिनः ॥ सहितास्तावकास्तूर्णमभिपेतुर्धनंजयं ॥ ९० ॥ अथार्जुनःसर्वतोवारुणास्त्रंप्रादुश्चक्रेत्रासयन्धार्तराष्ट्रान् ॥ तंप्रत्युदीयुःकुरवःपांडुपुत्रंरथैर्महार्हैःशरवर्षाण्यवर्षन् ॥ ९१ ॥ ततस्तुतस्मिंस्तुमुलेसमुत्थितेसुदारुणेभारतमोहनीये ॥ नोमुह्यतप्राप्यसराजपुत्रःकिरीटमालीव्यसृजच्छरौघान् ॥ ९२ ॥ राज्यप्रेप्सुःसव्यसाचीकुरूणांस्मरन्क्लेशान्द्वादशवर्षवृत्तान् ॥ गांडीवमुक्तैरिषुभिर्महात्मासर्वादिशोव्यावृणोदप्रमेयः ॥ ९३ ॥ प्रदीप्तोल्कमभवच्चांतरिक्षंमृतेपुदेहेष्वपतन्वयांसि ॥ यत्पिंगलज्येनकिरीटमालीक्रुद्धोरिपूनाजगवेनहंति ॥ ९४ ॥ ततःकिरीटीमहतामहायशाःशरासनेनास्यशराननीकजित् ॥ हयप्रवेकोत्तमनागघूर्णितान्कुरुप्रवीरानिषुभिर्व्यपातयत् ॥ ९५ ॥ गदाश्चगुर्वीःपरिघानयस्मयानसींश्चशक्तीश्चरणेनराधिपाः ॥ महांतिशस्त्राणिचभीमदर्शनाःप्रगृह्यपार्थंसहसाभिदुद्रुवुः ॥ ९६ ॥ ततोयुगांताभ्रसमस्वनंमहन्महेंद्रचापप्रतिमंचगांडिवं ॥ चकर्षदोर्भ्यांविहसन्प्रशंसयौदहंस्त्वदीयान्यमराष्ट्रवर्धनः ॥ ९७ ॥ सतानुदीर्णान्सरथान्सवारणान्पदातिसंघांश्चमहाधनुर्धरः ॥ विपन्नसर्वायुधजीवितान्रणेचकारवीरोयमराष्ट्रवर्धनान् ॥ ९८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच श्रुत्वानिनादंधनुषश्चतस्यविस्पष्टमुत्कुष्टमिवांतकस्य ॥ शक्राशनिस्फोटसमंसुघोरंविकृष्यमाणस्यधनंजयेन ॥ १ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥

त्रासोद्विग्नंतथोद्भ्रांतंत्वदीयंतद्बलंनृप॥ युगांतवातसंक्षुब्धंचलद्वीचितरंगितं॥ २॥प्रलीनमीनमकरंसागरांभइवाभवत् ॥सरणेव्यचरत्पार्थःप्रेक्ष्यमाणोधनंजयः
॥३॥ युगपद्दिक्षुसर्वासुसर्वाण्यस्त्राणिदर्शयन्॥ आददानंमहाराजसंदधानंचपांडवं॥ ४॥ उत्कर्षंतंसृजंतंचनस्मपश्यामलाघवात्॥ततःक्रुद्धोमहाबाहुरैंद्रम
स्त्रंदुरासदं॥ ५॥ प्रादुश्चक्रेमहाराजत्रासयन्सर्वभारतान्॥ ततःशराःप्रादुरासन्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रिताः॥ ६॥ प्रदीप्ताश्चशिखिमुखाःशतशोथसहस्रशः ॥ आ
कर्णपूर्णनिर्मुक्तैरभ्यर्कांशुनिभैःशरैः॥ ७॥ नभोभवत्तदुष्प्रेक्ष्यमुल्काभिरिवसंवृतं॥ ततःशस्त्रांधकारंतत्कौरवैःसमुदीरितं ॥ ८ ॥ अशक्यंमनसाप्यन्यैःपांड
वःसंभ्रमन्निव॥ नाशयामासविक्रम्यशरैर्दिव्यास्त्रमंत्रितैः॥ ९ ॥ नैशंतमोंशुभिःक्षिप्रंदिनादाविवभास्करः॥ ततस्तुतावकंसैन्यंदीप्तैःशरगभस्तिभिः॥१०॥
आक्षिपत्पल्वलांबूनिनिदाघार्कइवप्रभुः॥ ततोदिव्यास्त्रविदुषाप्रहिताःसायकांशवः॥११॥ समाप्लुवन्द्विषत्सैन्यंलोकंभानोरिवांशवः॥ अथापरेसमुत्सृष्टावि
शिखास्तिग्मतेजसः॥ १२॥ हृदयान्याशुवीराणांविविशुःप्रियबंधुवत्॥ यएनमीयुःसमरेत्वद्योधाःशूरमानिनः ॥ १३ ॥ शलभाइवतेदीप्तमग्निंप्राप्ययुः
क्षयं॥ एवंसम्मृद्नन्शत्रूणांजीवितानियशांसिच॥ १४॥ पार्थश्चचारसंग्रामेमृत्युर्विग्रहवानिव॥ सकिरीटानिवस्त्राणिसांगदान्विपुलान्भुजान्॥ १५॥ सकुं
डलयुगान्कर्णान्केषांचिदहरच्छरैः॥ सतोमरान्गजस्थानांसप्रासान्हयसादिनां ॥ १६ ॥ सचर्मणःपदातीनांरथिनांचसधन्वनः॥ सप्रतोदान्नियंतृणांबाहूं
श्चिच्छेदपांडवः॥ १७॥ प्रदीप्तोग्रशरार्चिष्मान्बभौतत्रधनंजयः ॥ सविस्फुलिंगाग्रशिखोज्वलन्निवहुताशनः ॥ १८ ॥ तंदेवराजप्रतिमंसर्वशस्त्रभृतांवरं॥
युगपद्दिक्षुसर्वासुरथस्थंपुरुषर्षभं॥ १९ ॥निक्षिपंतंमहास्त्राणिप्रेक्षणीयंधनंजयं॥ नृत्यंतंरथमार्गेषुधनुर्ज्यातलनादिनं ॥ २० ॥ निरीक्षितुंनशेकुस्तेयत्नवं
तोऽपिपार्थिवाः॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे॥ २१ ॥दीप्तोग्रसंभृतशरःकिरीटीविरराजह ॥ वर्षास्विवोदीर्णजलःसेंद्रधन्वांबुदोमहान्॥ २२ ॥ महा
स्त्रसंप्लवेतस्मिन्जिष्णुनासंप्रवर्तिते॥ सुदुस्तरेमहाघोरेममज्जुर्योधपुंगवाः॥ २३ ॥ उत्कृत्तवदनैर्देहैःशरीरैःकृत्तबाहुभिः ॥ भुजैश्चपाणिनिर्मुक्तैःपाणिभिर्व्यं
गुलीकृतैः॥ २४ ॥ कृत्ताग्रहस्तैःकरिभिःकृत्तदंतैर्मदोत्कटैः ॥ हयैश्चविधुरग्रीवैरथैश्चशकलीकृतैः ॥ २५॥ निकृत्तांत्रैःकृत्तपादैस्तथान्यैःकृत्तसंधिभिः॥ नि
श्चेष्टैर्विस्फुरद्भिश्चशतशोथसहस्रशः॥ २६॥ मृत्योराघातललितंतत्पार्थायोधनंमहत्॥ अपश्याममहीपालभीरूणांभयवर्धनं॥ २७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

आक्रीडमिवरुद्रस्यपुराभ्यर्दयतःपशून् ॥ गजानांक्षुरनिर्मुक्तैःकरैःसभुजगेवभूः ॥ २८ ॥ क्वचिद्वभौस्रग्विणीववक्त्रपद्मैःसमाचिता ॥ विचित्रोष्णीषमुकुटैःके
यूरांगदकुंडलैः ॥ २९ ॥ स्वर्णचित्रतनुत्रैश्चभांडैश्चगजवाजिनां ॥ किरीटशतसंकीर्णातत्रतत्रसमाचिता ॥ ३० ॥ विरराजभृशंचित्रामहीनववधूरिव ॥ म
ज्जामेदःकर्दमिनींशोणितौघतरंगिणीं ॥ ३१ ॥ मर्मास्थिभिरगाधांचकेशशैवलशाद्वलां ॥ शिरोबाहूपलतटांरुग्णक्रोडास्थिसंकटां ॥ ३२ ॥ चित्रध्वजपता
काव्यांछत्रचापोर्मिमालिनीं ॥ विगतासुमहाकायांगजदेहाभिसंकुलां ॥ ३३ ॥ रथोडुपशताकीर्णांहयसंघातरोधसं ॥ रथचक्रयुगेषाक्षकूबरैरतिदुर्गमां ॥
॥ ३४ ॥ प्रासासिशक्तिपरश्वधविशिखाहिदुरासदां ॥ बलकंकमहानक्रांगोमायुमकरोत्कटां ॥ ३५ ॥ गृध्रोदग्रमहाग्राहांशिवाविरुतभैरवां ॥ नृत्यत्प्रेतपिशा
चाद्यैर्भूताकीर्णांसहस्रशः ॥ ३६ ॥ गतासुयोधनिश्चेष्टशरीरशतवाहिनीं ॥ महाप्रतिभयांरौद्रांघोरांवैतरणीमिव ॥ ३७ ॥ नदींप्रवर्तयामासभीरूणांभयवर्धि
नीं ॥ तंदृष्ट्वातस्यविक्रांतमंतकस्येवरूपिणः ॥ ३८ ॥ अभूतपूर्वंकुरुषुभयमागाद्रणाजिरे ॥ ततआदायवीराणामस्त्रैरस्त्राणिपांडवः ॥ ३९ ॥ आत्मानंरौद्रमा
चष्टरौद्रकर्मण्यधिष्ठितः ॥ ततोरथवरान्राजन्नत्यतिक्रामदर्जुनः ॥ ४० ॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे ॥ नशेकुःसर्वभूतानिपांडवंप्रतिवीक्षितुं ॥ ४१ ॥
प्रसृतांस्तस्यगांडीवाच्छरव्रातान्महात्मनः ॥ संग्रामेसंप्रपश्यामोहंसपंक्तिरिवांबरे ॥ ४२ ॥ विनिवार्यसवीराणामस्त्रैरस्त्राणिसर्वतः ॥ दर्शयन्रौद्रमात्मानमुग्रेकर्म
ण्यधिष्ठितः ॥ ४३ ॥ सतान्रथवरान्राजन्नत्याक्रामत्तदार्जुनः ॥ मोहयन्निवनाराचैर्जयद्रथवधेप्सया ॥ विसृजन्दिक्षुसर्वासुशरानसितसारथिः ॥ ४४ ॥
सरथोव्यचरत्तूर्णंप्रेक्षणीयोधनंजयः ॥ भ्रमंतइवशूरस्यशरव्रातामहात्मनः ॥ ४५ ॥ अदृश्यंतांतरिक्षस्थाःशतशोथसहस्रशः ॥ आददानंमहेष्वासंसंदधानं
चसायकं ॥ ४६ ॥ विसृजंतंचकौंतेयंनानुपश्यामवैतदा ॥ तथासर्वादिशोराजन्सर्वांश्चरथिनोरणे ॥ ४७ ॥ कदंबीकृत्यकौंतेयोजयद्रथमुपाद्रवत् ॥ विव्याध
चचतुःषष्ट्याशराणांनतपर्वणां ॥ ४८ ॥ सैंधवाभिमुखंयांतंयोधाःसंप्रेक्ष्यपांडवं ॥ न्यवर्तंतरणाद्वीरानिराशास्तस्यजीविते ॥ ४९ ॥ योयोभ्यधावदाक्रंदेताव
कःपांडवंरणे ॥ तस्यतस्यांतगावाणाःशरीरेन्यपतन्प्रभो ॥ ५० ॥ कबंधसंकुलंचक्रेतवसैन्यंमहारथः ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठःशरैरग्न्यंशुसन्निभैः ॥ ५१ ॥

कदंबीकृत्यकदंबकुसुमानीवकृत्वा ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

एवंतत्तवराजेंद्रचतुरंगवलंतदा ॥ व्याकुलीकृत्यकौंतेयोजयद्रथमुपाद्रवत् ॥ ५२ ॥ द्रौणिंपंचाशताविध्यद्वृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ कृपायमाणःकौंतेयःकृपंनव
भिरार्दयत् ॥ ५३ ॥ शल्यंषोडशभिर्वाणैःकर्णंद्वात्रिंशताशरैः ॥ सैंधवंतुचतुःषष्ट्याविव्ध्वासिंहइवानदत् ॥ ५४ ॥ सैंधवस्तुतथाविद्धःशरैर्गांडीवधन्वना ॥ नचक्ष
मेसुसंक्रुद्धस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ ५५ ॥ सवराहध्वजस्तूर्णंगार्ध्रपत्रानजिह्मगान् ॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशान्कर्मारपरिमार्जितान् ॥ ५६ ॥ आकर्णपूर्णान्चिक्षे
पफाल्गुनस्यरथंप्रति ॥ त्रिभिस्तुविव्ध्वागोविंदंनाराचैःषड्भिरर्जुनं ॥ ५७ ॥ अष्टभिर्वाजिनोविध्यत्ध्वजंचैकेनपत्रिणा ॥ सविक्षिप्यार्जुनस्तूर्णंसैंधवप्रहितान्
शरान् ॥ ५८ ॥ युगपत्तस्यचिच्छेदशराभ्यांसैंधवस्यह ॥ सारथेश्चशिरःकायात्ध्वजंचसमलंकृतं ॥ ५९ ॥ सच्छिन्नयष्टिःसुमहान्धनंजयशराहतः ॥ वराहःसिं
धुराजस्यपपाताग्निशिखोपमः ॥ ६० ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुद्रुतंगच्छतिभास्करे ॥ अब्रवीत्पांडवंराजंस्त्वरमाणोजनार्दनः ॥ ६१ ॥ एषमध्येकृतःषड्भिःपार्थवी
रैर्महारथैः ॥ जीवितेप्सुर्महाबाहोभीतस्तिष्ठतिसैंधवः ॥ ६२ ॥ एताननिर्जित्यरणेषड्रथान्पुरुषर्षभ ॥ नशक्यःसैंधवोहंतुंयतोनिर्व्याजमर्जुन ॥ ६३ ॥ योग
मत्रविधास्यामिसूर्यस्यावरणंप्रति ॥ अस्तंगतइतिव्यक्तंद्रक्ष्यत्येकःससिंधुराट् ॥ ६४ ॥ हर्षेणजीविताकांक्षीविनाशार्थंतवप्रभो ॥ नगोप्स्यतिदुराचारःस
आत्मानंकथंचन ॥ ६५ ॥ तत्रच्छिद्रेप्रहर्तव्यंत्वयास्यकुरुसत्तम ॥ व्यपेक्षानैवकर्तव्यागतोस्तमितिभास्करः ॥ ६६ ॥ एवमस्त्वितिबीभत्सुःकेशवंप्रत्यभाष
त ॥ ततोसृजत्तमःकृष्णःसूर्यस्यावरणंप्रति ॥ ६७ ॥ योगीयोगेनसंयुक्तोयोगिनामीश्वरोहरिः ॥ सृष्टेतमसिकृष्णेनगतोस्तमितिभास्करः ॥ ६८ ॥ त्वदीयाज
हृपुर्योधाःपार्थनाशान्नराधिप ॥ तेप्रहृष्टारणेराजन्नापश्यन्सैनिकारविं ॥ ६९ ॥ उन्नाम्यवक्त्राणितदासचराजाजयद्रथः ॥ वीक्षमाणेततस्तस्मिन्सिंधुरा
जेदिवाकरं ॥ ७० ॥ पुनरेवाब्रवीत्कृष्णोधनंजयमिदंवचः ॥ पश्यसिंधुपतिंवीरंप्रेक्षमाणंदिवाकरं ॥ ७१ ॥ भयंहिविप्रमुच्यैतत्त्वत्तोभरतसत्तम ॥ अयंकालो
महाबाहोवधायास्यदुरात्मनः ॥ ७२ ॥ छिंधिमूर्धानमस्याशुकुरुसाफल्यमात्मनः ॥ इत्येवंकेशवेनोक्तःपांडुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ७३ ॥ न्यवधीत्तावकंसैन्यंशरै
रर्काग्निसन्निभैः ॥ कृपंविव्याधविंशत्याकर्णंपंचाशताशरैः ॥ ७४ ॥ शल्यंदुर्योधनंचैवषड्भिःषड्भिरताडयत् ॥ वृषसेनंतथाष्टाभिःषष्ट्यासैंधवमेवच ॥ ७५ ॥ त
थैवचमहाबाहुस्त्वदीयान्पांडुनंदनः ॥ गाढंविव्ध्वाशरैराजन्जयद्रथमुपाद्रवत् ॥ ७६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥

तंसमीपस्थितंदृष्ट्वालेलिहानमिवानलं ॥ जयद्रथस्यगोप्तारःसंशयंपरमंगताः ॥ ७७ ॥ ततःसर्वेमहाराजतवयोधाजयैषिणः ॥ सिषिचुःशरधाराभिःपाकशासनिमाहवे ॥ ७८ ॥ संछाद्यमानःकौंतेयःशरजालैरनेकशः ॥ अक्रुध्यत्समहाबाहुरजितःकुरुनंदनः ॥ ७९ ॥ ततःशरमयंजालंतुमुलंपाकशासनिः ॥ व्यसृजत्पुरुषव्याघ्रस्तवसैन्यजिघांसया ॥ ८० ॥ तेहन्यमानावीरेणयोधाराजन्रणेतव ॥ प्रजह्रुःसैंधवंभीताद्वौसमंनाप्यधावतां ॥ ८१ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकुंतीपुत्रस्यविक्रमं ॥ तादृङ्नभावीभूतोवायच्चकारमहायशाः ॥ ८२ ॥ द्विपान्द्विपगतांश्चैवहयान्हयगतानपि ॥ तथासरथिनश्चैवन्यहन्रुद्रःपशूनिव ॥ ८३ ॥ नतत्रसमरेकश्चिन्मयादृष्टोनराधिप ॥ गजोवाजीनरोवापियोनपार्थशराहतः ॥ ८४ ॥ रजसातमसाचैवयोधाःसंछन्नचक्षुषः ॥ कश्मलंप्राविशन्घोरंनान्वजानन्परस्परं ॥ ८५ ॥ तेशरैर्भिन्नमर्माणःसैनिकाःपार्थचोदितैः ॥ बभ्रमुश्चस्खलुःपेतुःसेदुर्मम्लुश्चभारत ॥ ८६ ॥ तस्मिन्महाभीषणकेप्रजानामिवसंक्षये ॥ रणेमहतिदुष्पारेवर्तमानेसुदारुणे ॥ ८७ ॥ शोणितस्यप्रसेकेनशीघ्रत्वादनिलस्यच ॥ अशाम्यत्तद्रजोभौममसृक्सिक्तेधरातले ॥ ८८ ॥ आनाभिनिरमज्जंश्चरथचक्राणिशोणिते ॥ मत्तावेगवताराजंस्तावकानांरणांगने ॥ ८९ ॥ हस्तिनश्चहतारोहादारितांगाःसहस्रशः ॥ स्वान्यनीकानिमृद्नंतआर्तनादाःप्रदुद्रुवुः ॥ ९० ॥ हयाश्चपतितारोहाःपत्तयश्चनराधिप ॥ प्रदुद्रुवुर्भयाद्राजन्धनंजयशराहताः ॥ ९१ ॥ मुक्तकेशाविकवचाःक्षरंतःक्षतजंक्षतैः ॥ प्रापलायंतसंत्रस्तास्त्यक्त्वारणशिरोजनाः ॥ ९२ ॥ ऊरुग्राहगृहीताश्चकेचित्तत्राभवन्भुवि ॥ हतानांचापरेमध्येद्विरदानांनिलिल्यिरे ॥ ९३ ॥ एवंतवबलंराजन्द्रावयित्वाधनंजयः ॥ न्यवधीत्सायकैर्घोरैःसिंधुराजस्यरक्षिणः ॥ ९४ ॥ द्रौणिंकृपंकर्णशल्यौवृषसेनंसुयोधनं ॥ छादयामासतीव्रेणशरजालेनपांडवः ॥ ९५ ॥ नगृह्णन्नक्षिपन्राजन्मुंचन्नापिचसंदधत् ॥ अदृश्यतार्जुनःसंख्येशीघ्रास्त्रत्वात्कथंचन ॥ ९६ ॥ धनुर्मंडलमेवास्यदृश्यतेस्मास्यतःसदा ॥ सायकाश्चव्यदृश्यंतनिश्चरंतःसमंततः ॥ ९७ ॥ कर्णस्यतुधनुश्छित्वावृषसेनस्यचैवह ॥ शल्यस्यसूतंभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ९८ ॥ गाढविद्धावुभौकृत्वाशरैःस्वस्रीयमातुलौ ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोद्रौणिशारद्वतौरणे ॥ ९९ ॥ एवंतान्व्याकुलीकृत्यत्वदीयानांमहारथान् ॥ उज्जहारशरंघोरंपांडवोनलसन्निभं ॥ १०० ॥ इंद्राशनिसमप्रख्यंदिव्यमस्त्राभिमंत्रितं ॥ सर्वभारसहंशश्वद्गंधमाल्यार्चितंमहत् ॥ १०१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वज्रेणास्त्रेणसंयोज्यविधिवत्कुरुनंदनः॥ समादधन्महाबाहुर्गांडीवेक्षिप्रमर्जुनः॥ २ ॥ तस्मिन्संधीयमानेतुशरेज्वलनतेजसि ॥ अंतरिक्षेमहानादोभूताना
 मभवन्नृप॥ ३ ॥ अब्रवीच्चपुनस्तत्रत्वरमाणोजनार्दनः॥ धनंजयशिरश्छिंधिसैंधवस्यदुरात्मनः॥ ४ ॥ अस्तंमहीधरश्रेष्ठंयियासतिदिवाकरः ॥ शृणुष्वैतच्च
वाक्यंमेजयद्रथवधंप्रति॥ ५॥ वृद्धक्षत्रःसैंधवस्यपिताजगतिविश्रुतः॥ सकालेनेहमहतासैंधवंप्राप्तवान्सुतं ॥ ६ ॥ जयद्रथममित्रघ्नंवागुवाचाशरीरिणी॥
नृपमंतर्हितावाणीमेघदुंदुभिनिःस्वना॥ ७॥ तवात्मजोमनुष्येंद्रकुलशीलदमादिभिः॥ गुणैर्भविष्यतिविभोसदृशोवंशयोर्द्वयोः ॥ ८॥ क्षत्रियप्रवरोलोकेनि
त्यंशूराभिसत्कृतः॥ किंत्वस्ययुध्यमानस्यसंग्रामेक्षत्रियर्षभः॥ ९ ॥ शिरश्छेत्स्यतिसंक्रुद्धःशत्रुश्चालक्षितोभुवि॥ एतच्छ्रुत्वासिंधुराजोध्यात्वाचिरमरिंदमः
॥ १० ॥ ज्ञातीन्सर्वानुवाचेदंपुत्रस्नेहाभिचोदितः॥ संग्रामेयुध्यमानस्यवहतोमहतींधुरं॥ ११ ॥ धरण्यांममपुत्रस्यपातयिष्यतियःशिरः ॥ तस्यापिशतधामू
र्धाफलिष्यतिनसंशयः॥ १२ ॥एवमुक्त्वाततोराज्येस्थापयित्वाजयद्रथं॥ वृद्धक्षत्रोवनंयातस्तपश्चोग्रंसमास्थितः॥ १३॥ सोयंतप्यतितेजस्वीतपोघोरंदुरा
सदं॥ समंतपंचकादस्माद्बहिर्वानरकेतन॥ १४॥ तस्माज्जयद्रथस्यत्वंशिरश्छित्वामहामृधे॥ दिव्येनास्त्रेणरिपुहन्घोरेणाद्भुतकर्मणा ॥ १५ ॥ सकुंडलंसिंधु
पतेःप्रभंजनसुतानुज॥ उत्संगेपातयस्वास्यवृद्धक्षत्रस्यभारत ॥ १६ ॥ अथत्वमस्यमूर्धानंपातयिष्यतिभूतले॥ तवापिशतधामूर्धाफलिष्यतिनसंशयः॥
॥ १७॥ यथाचेदंनजानीयात्सराजातपसिस्थितः॥ तथाकुरुकुरुश्रेष्ठदिव्यमस्त्रमुपाश्रितः ॥ १८ ॥ नह्यसाध्यमकार्यंवाविद्यतेतवकिंचन॥ समस्तेष्वपिलो
केषुत्रिषुवासवनंदन॥१९॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ इंद्राशनिसमस्पर्शंदिव्यमंत्राभिमंत्रितं॥ २१॥ सर्वभारसहंशश्वद्गंधमाल्यार्चितंशरं॥
विससर्जार्जुनस्तूर्णंसैंधवस्यवधेधृतं॥ २१ ॥ सतुगांडीवनिर्मुक्तःशरःश्येनइवाशुगः॥ छित्वाशिरःसिंधुपतेरुत्पपातविहायसं ॥ २२ ॥ तच्छिरःसिंधुराजस्य
शरैरूर्ध्वमवाहयत्॥ दुर्हृदामप्रहर्षायसुहृदांहर्षणायच॥ २३॥ शरैःकदंबकीकृत्यकालेतस्मिंश्चपांडवः॥ योधयामासतांश्चैवपांडवःषण्महारथान्॥ २४॥
ततःसुमहदाश्चर्यंतत्रापश्यामभारत॥ समंतपंचकाद्बाह्यंशिरोयद्व्यहरत्ततः॥ २५ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुवृद्धक्षत्रोमहीपतिः ॥ संध्यामुपास्तेतेजस्वीसंबंधीतव
मारिष॥ २६॥ उपासीनस्यतस्याथकृष्णकेशंसकुंडलं ॥ सिंधुराजस्यमूर्धानमुत्संगेसमपातयत्॥ १२७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्योत्संगेनिपतितंशिरस्तच्चारुकुंडलं॥ वृद्धक्षत्रस्यनृपतेरलक्षितमरिंदम ॥ २८ ॥ कृतजप्यस्यतस्याथवृद्धक्षत्रस्यभारत॥ प्रोत्तिष्ठतस्तत्सहसाशिरोगच्छद्ध रातलं ॥ २९ ॥ ततस्तस्यनरेंद्रस्यपुत्रमूर्धनिभूतले॥ गतेतस्यापिशतधामूर्धागच्छदरिंदम ॥ ३० ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिविस्मयंजग्मुरुत्तमं ॥ वासुदेवं चबीभत्सुंप्रशशंसुर्महारथं॥ ३१ ॥ ततोविनिहतेराजन्सिंधुराजेकिरीटिना ॥ तमस्त्वद्वासुदेवेनसंहृतंभरतर्षभ ॥ ३२ ॥ पश्चाज्ज्ञातंमहीपालतवपुत्रैःसहानु गैः॥ वासुदेवप्रयुक्तेयंमायेतिनृपसत्तम॥ ३३ ॥ एवंसनिहतोराजन्पार्थेनामिततेजसा ॥ अक्षौहिणीरष्टहत्वाजामातातवसैंधवः ॥ ३४ ॥ हतंजयद्रथंदृष्ट्वा तवपुत्रानराधिप ॥ दुःखादश्रूणिमुमुचुर्निराशाश्चाभवन्जये ॥ ३५ ॥ ततोजयद्रथेराजन्हतेपार्थेनकेशवः ॥ दध्मौशंखंमहाबाहुरर्जुनश्चपरंतपः ॥ ३६ ॥ भीमश्चवृष्णिसिंहश्चयुधामन्युश्चभारत ॥ उत्तमौजाश्चविक्रांतःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक्॥ ३७ ॥ श्रुत्वामहांतंतंशब्दंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ सैंधवंनिहतंमेने फाल्गुनेनमहात्मना॥ ३८ ॥ ततोवादित्रघोषेणस्वान्योधान्पर्यहर्षयत् ॥ अभ्यवर्ततसंग्रामेभारद्वाजंयुयुत्सया॥ ३९ ॥ ततःप्रववृतेराजन्नस्तंगच्छतिभास्क रे॥ द्रोणस्यसोमकैःसार्धंसंग्रामोलोमहर्षणः॥ ४० ॥ तेतुसर्वेप्रयत्नेनभारद्वाजंजिघांसवः ॥ सैंधवेनिहतेराजन्नयुध्यंतमहारथाः ॥ ४१ ॥ पांडवास्तुजयंल ब्ध्वासैंधवंविनिहत्यच ॥ अयोधयंस्तुतेद्रोणंजयोन्मत्तास्ततस्ततः ॥ ४२ ॥ अर्जुनोपिततोयोधांस्तावकान्रथसत्तमान् ॥ अयोधयन्महाबाहुर्हत्वासैंधवकं नृपं॥ ४३ ॥ सदेवशत्रूनिवदेवराजःकिरीटमालीव्यधमत्समंतात् ॥ यथातमांस्यभ्युदितस्तमोघ्नःपूर्वप्रतिज्ञांसमवाप्यवीरः॥ १४४॥ इतिश्रीमहाभारते द्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिजयद्रथवधेषट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्विनिहतेवीरे सैंधवेसव्यसाचिना ॥ मामकायदकुर्वंततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच सैंधवंनिहतंदृष्ट्वारणेपार्थेनभारत॥ अमर्षवशमापन्नःकृपःशारद्वत स्ततः॥ २ ॥ महताशरवर्षेणपांडवंसमवाकिरत् ॥ द्रौणिश्चाभ्यद्रवद्राजन्रथमास्थायफाल्गुनं॥ ३ ॥ तावेतौरथिनांश्रेष्ठौरथाभ्यांरथसत्तमौ ॥ उभावुभयत स्तीक्ष्णैर्विशिखैरभ्यवर्षतां॥ ४ ॥ सतथाशरवर्षाभ्यांसुमहद्भ्यांमहाभुजः॥ पीड्यमानःपरामार्तिमगमद्रथिनांवरः॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अजिघांसुः हंतुमनिच्छन् आचार्यकंगुरोःसंमानं ॥ ६ ॥ तमेवाह अस्त्रैरिति मंदवेगान्अत्यनाकृष्टचापत्वादल्पवेगान् ॥ ७ ॥ तेचापि तेबाणास्तथापि ॥ ८ ॥ अवासीदत्अवसन्नः ॥ ९ ॥ भर्तारंसारथे

सोजिघांसुर्गुरुंसंख्येगुरोस्तनयमेवच ॥ चकाराचार्यकंतत्रकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ ६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्रौणेःशारद्वतस्यच ॥ मंदवेगानिषूंस्ताभ्यामजिघांसुरवास्रजत् ॥ ७ ॥ तेचापिभृशमभ्यघ्नन्विशिखाःपार्थचोदिताः ॥ बहुत्वात्तुपरामार्तिंशराणांतावगच्छतां ॥ ८ ॥ अथशारद्वतोराजन्कौंतेयशरपीडितः ॥ अवासीदद्रथोपस्थेमूर्च्छामभिजगामह ॥ ९ ॥ विह्वलंतमभिज्ञायभर्तारंशरपीडितं ॥ हतोयमितिचज्ञात्वासारथिस्तमपावहत् ॥ १० ॥ तस्मिन्भग्नेमहाराजकृपेशारद्वतेयुधि ॥ अश्वत्थामाप्यपायासीत्पांडवेयाद्रथांतरं ॥ ११ ॥ दृष्ट्वाशारद्वतंपार्थोमूर्छितंशरपीडितं ॥ रथएवमहेष्वासःसकृपंपर्यदेवयत् ॥ १२ ॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ पश्यन्निदंमहाप्राज्ञःक्षत्ताराजानमुक्तवान् ॥ १३ ॥ कुलांतकरणेपापेजातमात्रेसुयोधने ॥ नीयतांपरलोकायसाध्वयंकुलपांसनः ॥ १४ ॥ अस्माद्धिकुरुमुख्यानांमहदुत्पत्स्यतेभयं ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंवचनंसत्यवादिनः ॥ १५ ॥ तत्कृतेह्यद्यपश्यामिशरतल्पगतंगुरुं ॥ धिगस्तुक्षात्रमाचारंधिगस्तुबलपौरुषं ॥ १६ ॥ कोहिब्राह्मणमाचार्यमभिद्रुह्येतमादृशः ॥ ऋषिपुत्रोममाचार्योद्रोणस्यपरमःसखा ॥ १७ ॥ एषशेतेरथोपस्थेकृपोमद्बाणपीडितः ॥ अकामयानेनमयाविशिखैरर्दितोभृशं ॥ १८ ॥ अवसीदन्रथोपस्थेप्राणान्पीडयतीवमे ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनशरैरभ्यर्दितेनच ॥ १९ ॥ अभ्यस्तोबहुभिर्बाणैर्दशधर्मगतेनवै ॥ शोचयत्येषनियतंभूयःपुत्रवधाद्धिमां ॥ २० ॥ कृपणंस्वरथेसन्नंपश्यकृष्णयथागतं ॥ उपाकृत्यतुवैविद्यामाचार्येभ्योनरर्षभाः ॥ २१ ॥ प्रयच्छंतीहयेकामान्देवत्वमुपयांतिते ॥ येचविद्यामुपादायगुरुभ्यःपुरुषाधमाः ॥ २२ ॥ घ्नंतितानेवदुर्वृत्तास्तेवैनिरयगामिनः ॥ तदिदंनरकायाद्यकृतंकर्ममयाध्रुवं ॥ २३ ॥ आचार्यंशरवर्षेणरथेसादयताकृपं ॥ यत्तत्पूर्वमुपाकुर्वन्नस्त्रंमामब्रवीत्कृपः ॥ २४ ॥ नकथंचनकौरव्यप्रहर्तव्यंगुराविति ॥ तदिदंवचनंसाधोराचार्यस्यमहात्मनः ॥ २५ ॥ नानुष्ठितंतमेवाजौविशिखैरभिवर्षता ॥ नमस्तस्मैसुपूज्यायगौतमायापलायिने ॥ २६ ॥ धिगस्तुममवार्ष्णेययदस्मैप्रहराम्यहं ॥ तथाविलपमानेतुसव्यसाचिनितंप्रति ॥ २७ ॥ ॥१४०॥

रेव ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इदंकुलक्षयगुरुद्रोहादिकं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शरतल्पगतंशरपंजरगतं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभ्यस्तःअसकृन्निहतः दशधर्मगतेनदुरवस्थागतेन शोचयतिशोकंकारयति एषद्रोणः भूयोधिकंपुत्रवधात् ॥ २० ॥ यथागतंयंप्रकारंप्राप्तं उपाकृत्यअधीत्य ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ उपाकुर्वन्आध्यापयन् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ वृषः कर्णः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वासवीशक्तिरितिशेषः ॥ ३५ ॥ यथाप्रयातितथाप्रयात्वितियोज्यं ज्ञास्यामिज्ञापयिष्यामि यत्रकाले ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

सैंधवंनिहतंदृष्ट्वाराधेयःसमुपाद्रवत् ॥ तमापतंतंराधेयमर्जुनस्यरथंप्रति ॥ २८ ॥ पांचाल्यौसात्यकिश्चैवसहसासमुपाद्रवन् ॥ उपायांतंतुराधेयंदृष्ट्वापार्थोमहारथः ॥ २९ ॥ प्रहसन्देवकीपुत्रमिदंवचनमब्रवीत् ॥ एषप्रयात्याधिरथिःसात्यकेःस्यंदनंप्रति ॥ ३० ॥ नमृष्यतिहतंनूनंभूरिश्रवसमाहवे ॥ यत्रयात्येषतत्रत्वंचोदयाश्वान्जनार्दन ॥ ३१ ॥ नसौमदत्तिपदवींगमयेत्सात्यकिंवृषः ॥ एवमुक्तोमहाबाहुःकेशवःसव्यसाचिना ॥ ३२ ॥ प्रत्युवाचमहातेजाःकालयुक्तमिदंवचः ॥ अलमेषमहाबाहुःकर्णायैकोपिपांडव ॥ ३३ ॥ किंपुनर्द्रौपदेयाभ्यांसहितःसात्वतर्षभः ॥ नचतावत्क्षमःपार्थतवकर्णेनसंगरः ॥ ३४ ॥ प्रज्वलंतीमहोल्केवतिष्ठत्यस्यहिवासवी ॥ त्वदर्थंपूज्यमानैषारक्ष्यतेपरवीरहन् ॥ ३५ ॥ अतःकर्णःप्रयात्वत्रसात्वतस्ययथातथा ॥ अहंज्ञास्यामिकौंतेयकालमस्यदुरात्मनः ॥ यत्रैनंविशिखैस्तीक्ष्णैःपातयिष्यसिभूतले ॥ ३६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच योसौकर्णेनवीरस्यवार्ष्णेयस्यसमागमः ॥ हतेतुभूरिश्रवसिसैंधवेचनिपातिते ॥ ३७ ॥ सात्यकिश्चापिविरथःकंसमारूढवान्रथं ॥ चक्ररक्षौचपांचाल्यौतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३८ ॥ संजयउवाच हंततेवर्तयिष्यामियथावृत्तंमहारणे ॥ शुश्रूषस्वस्थिरोभूत्वादुराचरितमात्मनः ॥ ३९ ॥ पूर्वमेवहिकृष्णस्यमनोगतमिदंप्रभो ॥ विजेतव्योयथावीरःसात्यकिःसौमदत्तिना ॥ ४० ॥ अतीतानागतेराजन्सहिवेत्तिजनार्दनः ॥ ततःसूतंसमाहूयदारुकंसंदिदेशह ॥ ४१ ॥ रथोमेयुज्यतांकल्यमितिराजन्महाबलः ॥ नहिदेवानगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः ॥ ४२ ॥ मानवावापिजेतारःकृष्णयोःसंतिकेचन ॥ पितामहपुरोगाश्चदेवाःसिद्धाश्चतंविदुः ॥ ४३ ॥ तयोःप्रभावमतुलंशृणुयुद्धंतुतत्तथा ॥ सात्यकिंविरथंदृष्ट्वाकर्णंचाभ्युद्यतंरणे ॥ ४४ ॥ दध्मौशंखंमहानादमार्षभेणाथमाधवः ॥ दारुकोऽवेत्यसंदेशंश्रुत्वाशंखस्यचस्वनं ॥ ४५ ॥ रथमन्वानयत्तस्मैसुपर्णोच्छ्रितकेतनं ॥ सकेशवस्यानुमतेरथंदारुकसंयुतं ॥ ४६ ॥ आरुरोहशिनेःपौत्रोज्वलनादित्यसन्निभं ॥ कामगैःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः ॥ ४७ ॥ हयोदग्रैर्महावेगैर्हेमभांडविभूषितैः ॥ युक्तंसमारुह्यचतंविमानप्रतिमंरथं ॥ ४८ ॥ अभ्यद्रवतराधेयंप्रवपन्सायकान्बहून् ॥ चक्ररक्षावपितदायुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ॥ ४९ ॥ धनंजयरथंहित्वाराधेयंप्रत्युदीयतुः ॥ राधेयोपिमहाराजशरवर्षंसमुत्सृजन् ॥ ५० ॥

वर्तयिष्यामिकथयिष्यामि ॥ ३९ ॥ पूर्वंपूर्वेद्युः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ कल्यंप्रातः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आर्षभेणस्वार्थेतद्धितः ऋषभस्वरेण ऋषभपुरोद्भवेनेतिप्राञ्चः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ काश्यपेयस्यदारुकस्य ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धोरणेशैनेयमच्युतं ॥ नैवदैवंनगांधर्वंनासुरंनचराक्षसं ॥ ५१ ॥ तादृशंभुविनोयुद्धंदिविवाश्रुतमित्युत ॥ उपारमततत्सैन्यंसरथाश्वनरद्वि
पं॥५२॥तयोर्दृष्ट्वामहाराजकर्मसंमूढचेतसः ॥ सर्वेचसमपश्यंततद्युद्धमतिमानुषं ॥ ५३ ॥ तयोर्नृवरयोराजन्सारथ्यंदारुकस्यच ॥ गतप्रत्यागतावृत्तैर्मं
डलैःसन्निवर्तनैः॥ ५४ ॥ सारथेस्तुरथस्थस्यकाश्यपेयस्यविस्मिताः ॥ नभस्तलगताश्चैवदेवगंधर्वदानवाः ॥ ५५ ॥ अतीवावहिताद्रष्टुंकर्णशैनेययोरणं॥
मित्रार्थेतौपराक्रांतौशुष्मिणौस्पर्धिनौरणे॥ ५६॥ कर्णश्चामरसंकाशोयुयुधानश्चसात्यकिः॥ अन्योन्यंतौमहाराजशरवर्षैरवर्षतां॥५७॥ प्रममाथशिनेःपौ
त्रंकर्णःसायकवृष्टिभिः ॥ अमृष्यमाणोनिधनंकौरव्यजलसंधयोः ॥ ५८॥ कर्णःशोकसमाविष्टोमहोरगइवश्वसन्॥ सशैनेयंरणेक्रुद्धःप्रदहन्निवचक्षुषा॥
॥५९॥ अभ्यधावतवेगेनपुनःपुनररिंदम॥ तंतुसक्रोधमालोक्यसात्यकिःप्रत्ययुध्यत॥ ६०॥ महताशरवर्षेणगजंप्रतिगजोयथा॥ तौसमेतौनरव्याघ्रौव्या
घ्राविवतरस्विनौ॥ ६१ ॥ अन्योन्यंसंततक्षातेरणेऽनुपमविक्रमौ॥ ततःकर्णंशिनेःपौत्रःसर्वपारसवैःशरैः॥ ६२॥ बिभेदसर्वगात्रेषुपुनःपुनररिंदम॥सारथिं
चास्यभल्लेनरथनीडादपातयत्॥ ६३॥ अश्वांश्चचतुरःश्वेतान्निजघानशितैःशरैः॥ छित्वाध्वजंरथंचैवशतधापुरुषर्षभ॥ ६४॥ चकारविरथंकर्णंतवपुत्रस्यप
श्यतः॥ ततोविमनसोराजंस्तावकास्तेमहारथाः॥ ६५॥ वृषसेनःकर्णसुतःशल्योमद्राधिपस्तथा॥ द्रोणपुत्रश्चशैनेयंसर्वतःपर्यवारयन्॥ ६६॥ ततःपर्याकु
लंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन॥ तथासात्यकिनावीरेविरथेसूतजेकृते॥ ६७॥ हाहाकारस्ततोराजन्सर्वसैन्येष्वभून्महान्॥ कर्णोपिविरथोराजन्सात्वतेनकृतःशरैः
॥ ६८॥ दुर्योधनरथंतूर्णमारुरोहविनिःश्वसन्॥ मानयंस्तवपुत्रस्यबाल्यात्प्रभृतिसौहृदं॥ ६९॥ कृतांराज्यप्रदानेनप्रतिज्ञांपरिपालयन्॥ तथातुविरथंकर्णं
पुत्रांश्चतवपार्थिव॥ ७०॥ दुःशासनमुखान्वीरान्नावधीत्सात्यकिर्वशी॥ रक्षन्प्रतिज्ञांभीमेनपार्थेनचपुराकृतां॥ ७१॥ विरथान्विह्वलांश्चक्रेनतुप्राणैर्व्य
योजयत्॥ भीमसेनेनतुवधःपुत्राणांतेप्रतिश्रुतः॥ ७२॥ अनुद्यूतेचपार्थेनवधःकर्णस्यसंश्रुतः॥ वधेत्वकुर्वन्यत्नंतेतस्यकर्णमुखास्तदा॥ ७३॥ नाशक्नुवंस्त
तोहंतुंसात्यकिंप्रवरारथाः॥ द्रौणिश्चकृतवर्माचतथैवान्येमहारथाः॥ ७४॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अनुद्यूतेपुनर्द्यूते ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

निर्जिताधनुषैकेनशतशःक्षत्रियर्षभाः ॥ कांक्षंतापरलोकंचधर्मराजस्यचप्रियं ॥ ७५ ॥ कृष्णयोःसदृशोवीर्येसात्यकिःशत्रुतापनः ॥ जितवान्सर्वसैन्यानिता
वकानिहसन्निव ॥ ७६ ॥ कृष्णोवापिभवेल्लोकेपार्थोवापिधनुर्धरः ॥ शैनेयोवानरव्याघ्रचतुर्थस्तुनविद्यते ॥ ७७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अजय्यंवासुदेवस्य
रथमास्थायसात्यकिः ॥ विरथंकृतवान्कर्णंवासुदेवसमोयुधि ॥ ७८ ॥ दारुकेणसमायुक्तःस्वबाहुबलदर्पितः ॥ कच्चिदन्यंसमारूढःसात्यकिःशत्रुतापनः ॥
॥ ७९ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकुशलोह्यसिभाषितुं ॥ असह्यंतमहंमन्येतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ८० ॥ संजयउवाच शृणुराजन्यथावृत्तंरथमन्यंमहाम
तिः ॥ दारुकस्यानुजस्तूर्णंकल्पनाविधिकल्पितं ॥ ८१ ॥ आयसैःकांचनैश्चापिपट्टैःसन्नद्धकूवरं ॥ तारासहस्रखचितंसिंहध्वजपताकिनं ॥ ८२ ॥ अश्वैर्वातज
वैर्युक्तंहेमभांडपरिच्छदैः ॥ सैंधवैरिंदुसंकाशैःसर्वशब्दातिगैर्दृढैः ॥ ८३ ॥ चित्रकांचनसन्नाहैर्वाजिमुख्यैर्विशांपते ॥ घंटाजालाकुलरवंशक्तितोमरविद्युतं ॥
॥ ८४ ॥ युक्तंसांग्रामिकैर्द्रव्यैर्बहुशस्त्रपरिच्छदैः ॥ रथंसंपादयामासमेघगंभीरनिःस्वनं ॥ ८५ ॥ तंसमारुह्यशैनेयस्तवसैन्यमुपाद्रवत् ॥ दारुकोपियथाकामं
प्रययौकेशवांतिकं ॥ ८६ ॥ कर्णस्यापिरथंराजन्शंखगोक्षीरपांडुरैः ॥ चित्रकांचनसन्नाहैःसदश्वैर्वेगवत्तरैः ॥ ८७ ॥ हेमकक्ष्याध्वजोपेतंक्लृप्तयंत्रपताकिनं ॥
अग्र्यंरथंसुयंतारंबहुशस्त्रपरिच्छदं ॥ ८८ ॥ उपाजन्हुस्तमास्थायकर्णोप्यभ्यद्रवद्रिपून् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ ८९ ॥ भूयश्चापिनिबोधे
मंतवापनयजंक्षयं ॥ एकत्रिंशत्तवसुताभीमसेनेनपातिताः ॥ ९० ॥ दुर्मुखंप्रमुखेकृत्वासततंचित्रयोधिनं ॥ शतशोनिहताःशूराःसात्वतेनार्जुनेनच ॥ ९१ ॥
भीष्मंप्रमुखतःकृत्वाभगदत्तंचभारत ॥ एवमेषक्षयोवृत्तोराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ९२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णसात्यकियुद्धे
सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथागतेषुशूरेषुतेषांममचसंजय ॥ किंवैभीम
स्तदाकार्षीत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच विरथोभीमसेनोवैकर्णवाक्शल्यपीडितः ॥ अमर्षवशमापन्नःफाल्गुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥
पुनःपुनस्तूबरकमूढऔदरिकेतिच ॥ अकृतास्त्रकमायोत्सीर्बालसंग्रामकातर ॥ ३ ॥

सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ वृषसेनंतेतवपुत्रमितिशेषः बुद्धिमोहेन बुद्धिविभ्रमेण ॥ २० ॥

इतिमामब्रवीत्कर्णःपश्यतस्तेधनंजय ॥ एवंवक्ताचमेवध्यस्तेनचोक्तोस्मिभारत ॥ ४ ॥ एतद्व्रतंमहाबाहोत्वयासहकृतंमया ॥ तथैतन्ममकौंतेययथातवनसं
शयः ॥५॥ तद्व्यायनरश्रेष्ठस्मरैतद्वचनंमम ॥ यथाभवतितत्सत्यंतथाकुरुधनंजय ॥६॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यभीमस्यामितविक्रमः॥ततोर्जुनोब्रवीत्कर्णंकिंचि
दभ्येत्यसंयुगे ॥ ७॥ कर्णकर्णवृथादृष्टेसूतपुत्रात्मसंस्तुत ॥ अधर्मबुद्धेश्शृणुमेयत्त्वांवक्ष्यामिसांप्रतं ॥ ८ ॥ द्विविधंकर्मशूराणांयुद्धेजयपराजयौ ॥ तौचाप्यनि
त्यौराधेयवासवस्यापियुध्यतः ॥ ९ ॥ मुमूर्षुर्युयुधानेनविरथोविकलेंद्रियः ॥ मद्वध्यस्त्वमितिज्ञात्वाजित्वाजीवन्विसर्जितः ॥ १० ॥ यदृच्छयारणेभीमंयुध्य
मानंमहाबलं ॥ कथंचिद्विरथंकृत्वायत्त्वंरूक्षमभाषथाः ॥ ११ ॥ अधर्मस्त्वेषसुमहाननार्यचरितंचतत् ॥ नारिंजित्वातिकत्थंतेनचजल्पंतिदुर्वचः ॥ १२ ॥ न
चकंचननिंदंतिसंतःशूरानरर्षभाः ॥ त्वंतुप्राकृतविज्ञानस्तत्तद्वदसिसूतज ॥ १३ ॥ बह्वबद्धमकर्ण्यंचचापलादपरीक्षितं ॥ युध्यमानंपराक्रांतंशूरमार्यव्रतेरतं ॥
॥ १४ ॥ यदवोचोप्रियंभीमंनैतत्सत्यंवचस्तव ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांकेशवस्यममैवच ॥ १५ ॥ विरथोभीमसेनेनकृतोसिबहुशोरणे ॥ नचत्वांपरुषंकिंचिदु
क्तवान्पांडुनंदनः ॥ १६ ॥ यस्मात्तुबहुरूक्षंचश्रावितस्तेवृकोदरः ॥ परोक्षंयच्चसौभद्रोयुष्माभिर्निहतोमम ॥ १७ ॥ तस्मादस्यावलेपस्यसद्यःफलमवाप्नुहि ॥
त्वयातस्यधनुश्छिन्नमात्मनाशायदुर्मते ॥ १८ ॥ तस्माद्वध्योसिमेमूढसभृत्यसुतबांधवः ॥ कुरुत्वंसर्वकृत्यानिमहत्तेभयमागतं ॥ १९ ॥ हंतास्मिवृषसेनंते
प्रेक्षमाणस्यसंयुगे ॥ येचान्येप्युपयास्यंतिबुद्धिमोहेनमांनृपाः ॥२०॥ तांश्चसर्वान्हनिष्यामिसत्येनायुधमालभे॥त्वांचमूढाकृतप्रज्ञमतिमानिनमाहवे ॥२१॥
दृष्ट्वादुर्योधनोमंदोभृशंतप्स्यतिपातितं ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातेवधेकर्णसुतस्यतु ॥ २२ ॥ महान्सुतुमुलःशब्दोबभूवरथिनांतदा ॥ तस्मिन्नाकुलसंग्रामेवर्तमा
नेमहाभये ॥ २३ ॥ मंदरश्मिःसहस्रांशुरस्तंगिरिमुपाद्रवत् ॥ ततोराजन्हृषीकेशःसंग्रामशिरसिस्थितं ॥ २४ ॥ तीर्णप्रतिज्ञंबीभत्सुंपरिष्वज्यैनमब्रवीत् ॥ दि
ष्ट्यासंपादिताजिष्णोप्रतिज्ञामहतीत्वया ॥ २५ ॥ दिष्ट्याविनिहतःपापोवृद्धक्षत्रःसहात्मजः ॥ धार्तराष्ट्रबलंप्राप्यदेवसेनापिभारत ॥ २६ ॥ सीदेतसमरेजिष्णो
नात्रकार्याविचारणा ॥ नतंपश्यामिलोकेषुचिंतयन्पुरुषंक्वचित् ॥ २७ ॥ त्वदृतेपुरुषव्याघ्रयएतद्योधयेद्बलं ॥ महाप्रभावाबहवस्त्वयातुल्याधिकापिवा ॥२८॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

समेताःपृथिवीपालाधार्तराष्ट्रस्यकारणात् ॥ तेत्वांप्राप्यरणेक्रुद्धानाभ्यवर्ततदंशिताः॥ २९॥ तववीर्यंबलंचैवरुद्रशक्रांतकोपमं॥ नेदृशंशक्नुयात्कश्चिद्रणेकर्तुं
पराक्रमं ॥ ३० ॥ यादृशंकृतवानघत्वमेकःशत्रुतापनः ॥ एवमेवहतेकर्णेसानुबंधेदुरात्मनि ॥ ३१ ॥ वर्धयिष्यामिभूयस्त्वांविजितारिंहतद्विषं ॥ तमर्जुनःप्रत्यु
वाचप्रसादात्तवमाधव॥ ३२॥प्रतिज्ञेयंमयातीर्णाविबुधैरपिदुस्तरा॥ अनाश्चर्योजयस्तेषांयेषांनाथोसिकेशव॥ ३३॥त्वत्प्रसादान्महींकृत्स्नांसंप्राप्स्यतियुधि
ष्ठिरः॥ तवप्रभावोवार्ष्णेयतवैवविजयःप्रभो ॥ ३४ ॥ वर्धनीयास्तववयंसदैवमधुसूदन ॥ एवमुक्तस्ततःकृष्णःशनकैर्वाहयन्हयान् ॥ दर्शयामासपार्थायक्रूर
मायोधनंमहत् ॥ ३५॥ श्रीकृष्णउवाच प्रार्थयंतोजयंयुद्धेप्रथितंचमहद्यशः ॥ पृथिव्यांशेरतेशूराःपार्थिवास्त्वच्छरैर्हताः ॥ ३६ ॥ विकीर्णशस्त्राभरणा
विपन्नाश्वरथद्विपाः ॥ संछिन्नभिन्नमर्माणोवैक्लव्यंपरमंगताः ॥ ३७ ॥ ससत्वागतसत्वाश्चप्रभयापरयायुताः ॥ सजीवाइवलक्ष्यंतेगतसत्वानराधिपाः॥
॥ ३८ ॥ तेषांशरैःस्वर्णपुंखैःशस्त्रैश्चविविधैःशितैः॥ वाहनैरायुधैश्चैवसंपूर्णांपश्यमेदिनीं ॥ ३९॥ वर्मभिश्चर्मभिर्हारैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ उष्णीषैर्मुकुटैःस्र
ग्भिश्चूडामणिभिरंबरैः॥ ४० ॥ कंठसूत्रैरंगदैश्चनिष्कैरपिचसप्रभैः॥ अन्यैश्चाभरणैश्चित्रैर्भातिभारतमेदिनी ॥ ४१ ॥ अनुकर्षैरुपासंगैःपताकाभिर्ध्वजैस्त
था॥ उपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः॥ ४२ ॥ चक्रैःप्रमथितैश्चित्रैरक्षैश्चबहुधारणे ॥ युगैर्योक्त्रैःकलापैश्चधनुर्भिःसायकैस्तथा॥ ४३ ॥ परिस्तोमैःकुथाभि
श्चपरिघैरंकुशैस्तथा॥ शक्तिभिर्भिंदिपालैश्चतूणैःशूलैःपरश्वधैः ॥ ४४ ॥ प्रासैश्चतोमरैश्चैवकुंतैर्यष्टिभिरेवच ॥ शतघ्नीभिर्भुशुंडीभिःखड्गैःपरश्वभिस्तथा ॥
॥ ४५॥ मुसलैर्मुद्गरैश्चैवगदाभिःकुणपैस्तथा॥ सुवर्णविकृताभिश्चकशाभिर्भरतर्षभ ॥ ४६ ॥ घंटाभिश्चगजेंद्राणांभांडैश्चविविधैरपि ॥ स्रग्भिश्चनानाभर
णैर्वस्त्रैश्चैवमहाधनैः॥ ४७॥ अपविद्धैर्बभौभूमिर्ग्रहैर्द्यौरिवशारदी॥ पृथिव्यांपृथिवीहेतोःपृथिवीपतयोहताः ॥ ४८॥ पृथिवीमुपगुह्यांगैःसुप्ताःकांतामिवप्रि
यां॥ इमांश्चगिरिकूटाभान्नागानैरावतोपमान्॥ ४९ ॥ क्षरतःशोणितंभूरिशस्त्रच्छेददरीमुखैः॥ दरीमुखैरिवगिरीन्गैरिकांबुपरिस्रवान् ॥ ५० ॥ तांश्चबाण
हतान्वीरपश्यनिष्टनतःक्षितौ ॥ हयांश्चपतितान्पश्यस्वर्णभांडविभूषितान्॥ ५१ ॥ गंधर्वनगराकारान्रथांश्चनिहतेश्वरान्॥ छिन्नध्वजपताकाक्षान्विचक्रान्ह
तसारथीन्॥ ५२ ॥ निकृत्तकूबरयुगान्भग्नेषान्बंधुरान्प्रभो ॥ पश्यपार्थहयान्भूमौविमानोपमदर्शनान्॥ ५३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

पत्तींश्चनिहतान्वीरशतशोथसहस्रशः ॥ धनुर्भृतश्चर्मभृतःशयानानरुधिरोक्षितान् ॥५४॥ महीमालिंग्यसर्वांगैःपांसुध्वस्तशिरोरुहान् ॥ पश्ययोधान्महाबाहो त्वच्छरैर्भिन्नविग्रहान् ॥५५॥ निपातितद्विपरथवाजिसंकुलमसृग्वसापिशितसमृद्धकर्दमं ॥ निशाचरश्ववृकपिशाचमोदनंमहीतलंनरवरपश्यदुर्दृशं ॥५६॥ इदंमहत्त्वय्युपपद्यतेप्रभोरणाजिरेकर्मयशोभिवर्धनं ॥ शतक्रतौचापिचदेवसत्तमेमहाहवेजघ्नुषिदैत्यदानवान् ॥ ५७ ॥ संजयउवाच एवंसंदर्शयन् कृष्णोरणभूमिंकिरीटिने ॥ स्वैःसमेतःसमुदितैःपांचजन्यंव्यनादयत् ॥ ५८ ॥ सदर्शयन्नेवकिरीटिनेऽरिहाजनार्दनस्तामरिभूमिमंजसा ॥ अजातशत्रुंसमुपेत्यपांडवंनिवेदयामासहतंजयद्रथं ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥

॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोराजानमभ्येत्यधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ववंदेसप्रहृष्टात्माहतेपार्थेनसैंधवे ॥ १ ॥ दिष्ट्यावर्धसिराजेंद्रहतशत्रुर्नरोत्तम ॥ दिष्ट्यानिस्तीर्णवांश्चैवप्रतिज्ञामनुजस्तव ॥ २ ॥ सत्वेवमुक्तःकृष्णेनहृष्टःपरपुरंजयः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजारथादाप्लुत्यभारत ॥ ३ ॥ पर्यष्वजत्तदाकृष्णावानंदाश्रुपरिप्लुतः ॥ प्रमृज्यवदनंशुभ्रंपुंडरीकसमप्रभं ॥ ४ ॥ अब्रवीद्वासुदेवंचपांडवंचधनंजयं ॥ प्रियमेतदुपश्रुत्यत्वत्तःपुष्करलोचन ॥ ५ ॥ नांतंगच्छामिहर्षस्यतितीर्षुरुदधेरिव ॥ अत्यद्भुतमिदंकृष्णकृतंपार्थेनधीमता ॥ ६ ॥ दिष्ट्यापश्यामिसंग्रामेतीर्णभारौमहारथौ ॥ दिष्ट्याचनिहतःपापःसैंधवःपुरुषाधमः ॥ ७ ॥ कृष्णदिष्ट्याममप्रीतिर्महतीप्रतिपादिता ॥ त्वयागुप्तेनगोविंदघ्नतापापंजयद्रथं ॥ ८ ॥ किंतुनात्यद्भुतंतेषांयेषांनस्त्वंसमाश्रयः ॥ नतेषांदुष्कृतंकिंचित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ ९ ॥ सर्वलोकगुरुर्येषांत्वन्नाथोमधुसूदन ॥ त्वत्प्रसादाद्धिगोविंदवयंजेष्यामहेरिपून् ॥ १० ॥ स्थितःसर्वात्मनानित्यंप्रियेषुचहितेषुच ॥ त्वांचैवास्माभिराश्रित्यकृतःशस्त्रसमुद्यमः ॥ ११ ॥ सुरैरिवासुरवधेशक्रंशक्रानुजाहवे ॥ असंभाव्यमिदंकर्मदेवैरपिजनार्दन ॥ १२ ॥ त्वद्बुद्धिबलवीर्येणकृतवानेषफाल्गुनः ॥ बाल्यात्प्रभृतितेकृष्णकर्माणिश्रुतवानहं ॥ १३ ॥ अमानुषाणिदिव्यानिमहांतिचबहूनिच ॥ तदैवाज्ञासिषंशत्रून्हतान्प्राप्तांचमेदिनीं ॥ १४ ॥ त्वत्प्रसादसमुत्थेनविक्रमेणारिसूदन ॥ सुरेशत्वंगतःशक्रोहत्वादैत्यान्सहस्रशः ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ गुप्तेनअर्जुनेनेतिशेषः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ एकार्णवमिति त्वत्प्रसादात्त्वदीक्षावशात् प्राप्तमभिव्यक्तनामरूपत्वमितिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यत्परंमायातोपीतिशेषः अतएवपुराणंनित्यसिद्धं पुरुषंसर्वासुपूर्षुशयानं परा
णांहिरण्यगर्भादीनामपिपरमंमाबुद्धिस्ततोपिपरंबुद्धेरविषयमित्यर्थः तत्परमंसर्वोत्कृष्टमात्मानंप्रपद्यतःप्रपन्नस्यपराभूतिर्महदैश्वर्यंएषास्यपरमासंपदितिश्रुतिप्रसिद्धंप्रत्यक्षतोविधीयतेस्वसंवेद्यंभवति ॥ २१ ॥
चतुरश्चत्वारः ॥ २२ ॥ पराउत्कृष्टामासंपत्ब्रह्मलोकोरुभोग्यमित्यर्थः तत्परंसर्वोत्कृष्टमात्मासचासावीशश्चेतिसमासः सकलभोग्यस्वरूपोप्यप्रच्युतस्वभावइत्यर्थः परेशःमायाशबलःसचासावीशश्चेतिशा

त्वत्प्रसादाद्धृषीकेशजगत्स्थावरजंगमं ॥ स्ववर्त्मनिस्थितंवीरजपहोमेषुवर्तते॥१६॥ एकार्णवमिदंपूर्वंसर्वमासीत्तमोमयं॥ त्वत्प्रसादान्महाबाहोजगत्प्राप्तंनरो
त्तम॥ १७॥ स्रष्टारंसर्वलोकानांपरमात्मानमव्ययं॥ येपश्यंतिहृषीकेशनतेमुह्यंतिकर्हिचित् ॥ १८ ॥ पुराणंपरमंदेवंदेवदेवंसनातनं॥ येप्रपन्नाःसुरगुरुंन
तेमुह्यंतिकर्हिचित्॥ १९॥ अनादिनिधनंदेवंलोककर्तारमव्ययं॥ येभक्तास्त्वांहृषीकेशदुर्गाण्यतितरंतिते॥ २०॥ परंपुराणंपुरुषंपराणांपरमंचयत् ॥ प्रप
द्यतस्तत्परमंपराभूतिर्विधीयते॥ २१॥ गायंतिचतुरोवेदायश्चवेदेषुगीयते॥ तंप्रपद्यमहात्मानंभूतिमश्नाम्यनुत्तमां॥ २२ ॥ परमेशपरेशेशतिर्यगीशनरेश्व
र॥ सर्वेश्वरेश्वरेशेशनमस्तेपुरुषोत्तम॥ २३ ॥ त्वमीशेशेश्वरेशानप्रभोवर्धस्वमाधव ॥ प्रभवाप्ययसर्वस्यसर्वात्मन्पृथुलोचन॥ २४॥ धनंजयसखायश्च
धनंजयहितश्चयः ॥ धनंजयस्यगोप्तातंप्रपद्यसुखमेधते ॥ २५ ॥ मार्कंडेयःपुराणर्षिश्चरितज्ञस्तवानघ ॥ माहात्म्यमनुभावंचपुराकीर्तितवान्मुनिः ॥
॥ २६॥ असितोदेवलश्चैवनारदश्चमहातपाः॥ पितामहश्चमेव्यासस्त्वामाहुर्विधिमुत्तमं॥ त्वंतेजस्त्वंपरंब्रह्मत्वंसत्यंत्वंमहत्तपः॥ २७॥ त्वंश्रेयस्त्वंयशश्चाग्र्यं
कारणंजगतस्तथा॥ त्वयासृष्टमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥ २८॥ प्रलयेसमनुप्राप्तेत्वांवैनिविशतेपुनः॥ अनादिनिधनंदेवंविश्वस्येशंजगत्पते॥ २९॥ धा
तारमजमव्यक्तमाहुर्वेदविदोजनाः॥ भूतात्मानंमहात्मानमनंतंविश्वतोमुखं॥ ३०॥

वल्यंप्राप्तोप्यविकृतः एवंतिर्यक्त्वनरत्वरूपजीवत्वंप्राप्तोप्यविकृतइतितिर्यगीशनरेश्वरपदयोरर्थः एतदेवाभ्यासेनद्रढयति सर्वंवियदादिजडंईश्वराभोक्तारोजीवाःइश्वरेशोजीवानांनियंतातेषामीशःजगज्जीवे
श्वराणामपिसत्तास्फूर्तिप्रदः अतएवपुरुषोत्तमःविराडादिभ्यः शुद्धचिन्मात्रस्तुरीयइत्यर्थः ॥ २३ ॥ कंत्वमेवंविधंपुरुषोत्तमंनमस्करोषीत्याशंक्याह त्वमिति हेईशेशरुद्राद्याराध्य ईश्वराराजानस्तेषामपी
शानोधर्मः तदेतत्क्षत्रस्यक्षत्रंयद्धर्मइतिश्रुतेस्तस्यापिप्रभो धर्मस्यप्रभुरच्युतइतिस्मृतेः सर्वस्यस्वातिरिक्तस्यप्रभवाप्ययउत्पत्तिप्रलयाधिष्ठानभूत अतएवसर्वात्मन् ॥ २४ ॥ सखावयस्यः हितःप्रियकृत्
गोप्ताद्दुःखनिवारकः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ उत्तीर्णंलंघितं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चक्षुर्हणंक्रोधदृष्टिमात्रेणहंतारं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

अपिदेवानजानंतिगुह्यमाद्यंजगत्पतिं॥ नारायणंपरंदेवंपरमात्मानमीश्वरं ॥ ३१ ॥ज्ञानयोनिंहरिंविष्णुंमुमुक्षूणांपरायणं ॥परंपुराणंपुरुषंपुराणानांपरंच
 यत् ॥ ३२ ॥ एवमादिगुणानांतेकर्मणांदिविचेहच॥ अतीतभूतभव्यानांसंख्यातात्रनविद्यते ॥ ३३ ॥ सर्वतोरक्षणीयाःस्मशक्रेणेवदिवौकसः॥ यैस्त्वंसर्व
गुणोपेतःसुहृन्नउपपादितः॥ ३४॥ इत्येवंधर्मराजेनहरिरुक्तोमहायशाः॥ अनुरूपमिदंवाक्यंप्रत्युवाचजनार्दनः॥३५॥ भवतातपसोग्रेणधर्मेणपरमेणच॥
साधुत्वादार्जवाच्चैवहतःपापोजयद्रथः॥ ३६॥अयंचपुरुषव्याघ्रत्वदनुध्यानसंवृतः॥ हत्वायोधसहस्राणिन्यहन्जिष्णुर्जयद्रथं ॥३७॥ कृतित्वेबाहुवीर्येचत
थैवासंभ्रमेपिच॥ शीघ्रतामोघबुद्धित्वेनास्तिपार्थसमःक्वचित्॥ ३८ ॥ तदयंभरतश्रेष्ठभ्रातातेद्ययदर्जुनः॥ सैन्यक्षयंरणेकृत्वासिंधुराजशिरोहरत्॥ ३९ ॥
ततोधर्मसुतोजिष्णुंपरिष्वज्यविशांपते॥ प्रमृज्यवदनंतस्यपर्याश्वासयतप्रभुः ॥ ४० ॥ अतीवसुमहत्कर्मकृतवानसिफाल्गुन ॥ असह्यंचाविषह्यंचदेवैरपि
सवासवैः॥ ४१ ॥ दिष्ट्यानिस्तीर्णभारोसिहतारिश्चासिशत्रुहन् ॥ दिष्ट्यासत्याप्रतिज्ञेयंकृताहत्वाजयद्रथं ॥ ४२ ॥ एवमुक्त्वागुडाकेशंधर्मराजोमहायशाः॥
पस्पर्शपुण्यगंधेनपृष्ठेहस्तेनपार्थिवः॥ ४३ ॥ एवमुक्तौमहात्मानावुभौकेशवपांडवौ॥ तावब्रूतांतदाकृष्णौराजानंपृथिवीपतिं ॥ ४४ ॥ तवकोपाग्निनादग्धः
पापोराजाजयद्रथः॥ उत्तीर्णंचापिसुमहद्धार्तराष्ट्रबलंरणे॥ ४५॥ हन्यंतेनिहताश्चैवविनंक्ष्यंतिचभारत॥तवक्रोधहताह्येतेकौरवाःशत्रुसूदन॥ ४६॥ त्वांहिच
क्षुर्हणंवीरकोपयित्वासुयोधनः॥ समित्रबंधुःसमरेप्राणांस्त्यक्ष्यतिदुर्मतिः॥ ४७ ॥ तवक्रोधहतःपूर्वंदेवैरपिसुदुर्जयः ॥ शरतल्पगतःशेतेभीष्मःकुरुपिताम
हः॥ ४८॥ दुर्लभोविजयस्तेषांसंग्रामेरिपुघातिनां ॥ यातामृत्युवशंतेवैयेषांक्रुद्धोसिपांडव॥ ४९॥ राज्यंप्राणाःश्रियःपुत्राःसौख्यानिविविधानिच॥ अचि
रात्तस्यनश्यंतियेषांक्रुद्धोसिमानद॥ ५० ॥ विनष्टान्कौरवान्मन्येसपुत्रपशुबांधवान् ॥राजधर्मपरेनित्यंत्वयिक्रुद्धेपरंतप ॥ ५१ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःसात्य
किश्चमहारथः॥ अभिवाद्यगुरुंज्येष्ठंमार्गणैःक्षतविक्षतौ॥ ५२॥ क्षितावास्तांमहेष्वासौपांचाल्यपरिवारितौ॥ तौदृष्ट्वामुदितोवीरौप्रांजलीचाग्रतःस्थितौ॥
॥ ५३॥ अभ्यनंदतकौंतेयस्तावुभौभीमसात्यकी॥ दिष्ट्यापश्यामिवांशूरौविमुक्तौसैन्यसागरात्॥ ५४ ॥द्रोणग्राहदुराधर्षाद्धार्दिक्यमकरालयात् ॥ दिष्ट्या
विनिर्जिताःसंख्येपृथिव्यांसर्वपार्थिवाः॥ ५५॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

युवांविजयिनौचापिदिष्ट्यापश्यामिसंयुगे॥ दिष्ट्याद्रोणोजितःसंख्येहार्दिक्यश्चमहाबलः ॥ ५६ ॥ दिष्ट्याविकर्णिभिःकर्णोरणेनीतःपराभवं ॥ विमुखश्चकृतः शल्योयुवाभ्यांपुरुषर्षभौ ॥५७॥ दिष्ट्यायुवांकुशलिनौसंग्रामात्पुनरागतौ ॥ पश्यामिरथिनांश्रेष्ठावुभौयुद्धविशारदौ ॥ ५८ ॥ ममवाक्यकरौवीरौममगौरवयंत्रितौ॥ सैन्यार्णवंसमुत्तीर्णौदिष्ट्यापश्यामिवामहं ॥ ५९ ॥ समरश्लाघिनौवीरौसमरेष्वपराजितौ॥ ममवाक्यसमौचैवदिष्ट्यापश्यामिवामहं ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वापांडवोराजन्युयुधानवृकोदरौ॥ सस्वजेपुरुषव्याघ्रौहर्षाद्बाष्पंमुमोचह ॥ ६१ ॥ ततःप्रमुदितंसर्वंबलमासीद्विशांपते॥ पांडवानांरणेहृष्टंयुद्धायतुमनोदधे॥ ६२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरहर्षेएकोनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच सैंधवेनिहतेराजन्पुत्रस्तवसुयोधनः॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोनिरुत्साहोद्विषज्जये ॥ १ ॥ दुर्मनानिःश्वसन्दुष्टोभग्नदंष्ट्रइवोरगः ॥ आगस्कृत्सर्वलोकस्यपुत्रस्तेऽर्तिपरामगात् ॥ २ ॥ दृष्ट्वातत्कदनंघोरंस्वबलस्यकृतंमहत् ॥ जिष्णुनाभीमसेनेनसात्वतेनचसंयुगे ॥ ३ ॥ सविवर्णःकृशोदीनोबाष्पविप्लुतलोचनः ॥ अमन्यतार्जुनसमोनयोद्धाभुविविद्यते ॥ ४ ॥ नद्रोणोनचराधेयोनाश्वत्थामाकृपोनच ॥ क्रुद्धस्यसमरेस्थातुंपर्याप्ताइतिमारिष ॥ ५ ॥ निर्जित्यहिरणेपार्थःसर्वान्ममहारथान् ॥ अवधीत्सैंधवंसंख्येनचकश्चिदवारयत् ॥ ६ ॥ सर्वथाहतमेवेदंकौरवाणांमहद्बलं ॥ नह्यस्यविद्यतेत्रातासाक्षादपिपुरंदरः ॥७॥ यमुपाश्रित्यसंग्रामेकृतःशस्त्रसमुद्यमः ॥ सकर्णोनिर्जितःसंख्येहतश्चैवजयद्रथः ॥ ८ ॥ यस्यवीर्यंसमाश्रित्यशमंयाचंतमच्युतं ॥ तृणवत्तमहंमन्येसकर्णोनिर्जितोयुधि ॥ ९ ॥ एवंक्लांतमनाराजन्नुपायाद्द्रोणमीक्षितुं॥ आगस्कृत्सर्वलोकस्यपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ १० ॥ ततस्तत्सर्वमाचख्यौकुरूणांवैशसंमहत् ॥ परान्विजयतश्चापिधार्तराष्ट्रान्निमज्जतः ॥ ११ ॥ दुर्योधनउवाच पश्यमूर्धाभिषिक्तानामाचार्यकदनंमहत्॥ कृत्वाप्रमुखतःशूरंभीष्मंममपितामहं ॥ १२ ॥ तंनिहत्यप्रलुब्धोयंशिखंडीपूर्णमानसः ॥ पांचाल्यैःसहितःसर्वैःसेनाग्रमभिवर्तते॥ १३ ॥ अपरश्चापिदुर्धर्षःशिष्यस्तेसव्यसाचिना ॥ अक्षौहिणीःसप्तहत्वा हतोराजाजयद्रथः ॥ १४ ॥ अस्मद्विजयकामानांसुहृदामुपकारिणां ॥ गंतास्मिकथमानृण्यंगतानांयमसादनं ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ धर्मापचायिनःधर्मक्षेपकस्य ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

येमदर्थंपरीप्संतेवसुधांवसुधाधिपाः ॥ तेहित्वावसुधैश्वर्यंवसुधामधिशेरते ॥ १६ ॥ सोहंकापुरुषःकृत्वामित्राणांक्षयमीदृशं ॥ अश्वमेधसहस्रेणपावितुंन
समुत्सहे ॥ १७ ॥ ममलुब्धस्यपापस्यतथाधर्मापचायिनः ॥ व्यायामेनजिगीषंतःप्राप्तावैवस्वतक्षयं ॥ १८ ॥ कथंपतितवृत्तस्यपृथिवीसुहृदांद्रुहः ॥ विवरं
नाशकद्दातुंममपार्थिवसंसदि ॥ १९ ॥ योहंरुधिरसिक्तांगंराज्ञांमध्येपितामहं ॥ शयानंनाशकंत्रातुंभीष्ममायोधनेहतं ॥ २० ॥ तंमामनार्यपुरुषंमित्रद्रुह
मधार्मिकं ॥ किंवक्ष्यतिहिदुर्धर्षःसमेत्यपरलोकजित् ॥ २१ ॥ जलसंधंमहेष्वासंपश्यसात्यकिनाहतं ॥ मदर्थमुद्यतंशूरंप्राणांस्त्यक्त्वामहारथं ॥ २२ ॥ कांबो
जंनिहतंदृष्ट्वातथालंबुषमेवच ॥ अन्यान्बहूंश्चसुहृदोजीवितार्थोद्यकोमम ॥ २३ ॥ व्यायच्छंतोहताःशूरामदर्थेयेपराङ्मुखाः ॥ यतमानाःपरंशक्त्याविजेतु
महितान्मम ॥ २४ ॥ तेषांगत्वाहमानृण्यमद्यशक्त्यापरंतप ॥ तर्पयिष्यामितानेवजलेनयमुनामनु ॥ २५ ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिसर्वशस्त्रभृतांवर ॥ इष्टापूर्तेनच
शपेवीर्येणचसुतैरपि ॥ २६ ॥ निहत्यतान्रणेसर्वान्पंचालान्पांडवैःसह ॥ शांतिंलब्धास्मितेषांवारणेगंतासलोकतां ॥ २७ ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रतेपुरुष
र्षभाः ॥ हतामदर्थेसंग्रामेयुध्यमानाःकिरीटिना ॥ २८ ॥ नहीदानींसहायामेपरीप्संत्यनुपस्कृताः ॥ श्रेयोहिपांडून्मन्यंतेनतथास्मान्महाभुज ॥ २९ ॥ स्वयंहि
मृत्युर्विहितःसत्यसंधेनसंयुगे ॥ भवानुपेक्षांकुरुतेशिष्यत्वादर्जुनस्यहि ॥ ३० ॥ अतोविनिहताःसर्वेयेस्मज्जयचिकीर्षवः ॥ कर्णमेवतुपश्यामिसंप्रत्यस्मज्ज
यैषिणं ॥ ३१ ॥ योहिमित्रमविज्ञाययाथातथ्येनमंदधीः ॥ मित्रार्थेयोजयत्येनंतस्यसोर्थोवसीदति ॥ ३२ ॥ तादृग्रूपंकृतमिदंममकार्यंसुहृत्तमैः ॥ मोहाल्लु
ब्धस्यपापस्यजिह्मस्यधनमीहतः ॥ ३३ ॥ हतोजयद्रथश्चैवसौमदत्तिश्चवीर्यवान् ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ ३४ ॥ सोहमद्यगमिष्यामि
यत्रतेपुरुषर्षभाः ॥ हतामदर्थेसंग्रामेयुध्यमानाःकिरीटिना ॥ ३५ ॥ नहिमेजीवितेनार्थस्तान्ऋतेपुरुषर्षभान् ॥ आचार्यःपांडुपुत्राणामनुजानातुनोभवान् ॥
॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनानुतापेपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच सिंधुराजेहतेतातसमरेसव्यसाचिना ॥ तथैवभूरिश्रवसिकिमासीद्वोमनस्तदा ॥ १ ॥

आचार्यःपांडुपुत्राणामित्युपालंभः ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सिंधुराजइति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ निष्टानकःसव्यथःशब्दः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ इयंसेनानास्तीत्यस्यनष्टेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ग्लहतेपातयति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नोचेदिति परेलोकेधि

दुर्योधनेनचद्रोणस्तथोक्तःकुरुसंसदि ॥ किमुक्तवान्परंतस्मैतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच निष्टानकोमहानासीत्सैन्यानांतवभारत ॥ सैंधवं
निहतंदृष्ट्वाभूरिश्रवसमेवच ॥ ३ ॥ मंत्रितंतवपुत्रस्यतेसर्वमवमेनिरे ॥ येनमंत्रेणनिहताःशतशःक्षत्रियर्षभाः ॥ ४ ॥ द्रोणस्तुतद्वचःश्रुत्वापुत्रस्यतवदुर्म
नाः ॥ मुहूर्तमिवतद्ध्यात्वाभृशमार्तोभ्यभाषत ॥ ५ ॥ द्रोणउवाच दुर्योधनकिमेवंमांवाक्शरैरपिकृंतसि ॥ अजय्यंसततंसंख्येब्रुवाणंसव्यसाचिनं ॥
॥ ६ ॥ एतेनैवार्जुनंज्ञातुमलंकौरवसंयुगे ॥ यच्छिखंड्यवधीद्भीष्मंपाल्यमानःकिरीटिना ॥ ७ ॥ अवध्यंनिहतंदृष्ट्वासंयुगेदेवदानवैः ॥ तदैवाज्ञासिषमहंनेय
मस्तीतिभारती ॥ ८ ॥ यंपुंसांत्रिषुलोकेषुसर्वशूरममंस्महि ॥ तस्मिन्निपतितेशूरेकिंशेषंपर्युपास्महे ॥ ९ ॥ यांस्मतान्ग्लहतेतातशकुनिःकुरुसंसदि ॥ अक्षा
न्नतेऽक्षानिशिताबाणास्तेशत्रुतापनाः ॥ १० ॥ तएतेघ्नंतिनस्तातविशिखाःपार्थचोदिताः ॥ तांस्तदाख्यायमानस्त्वंविदुरेणनबुद्धवान् ॥ ११ ॥ यास्ताविज
यतश्चापिविदुरस्यमहात्मनः ॥ धीरस्यवाचोनाश्रौषीःक्षेमायवदतःशिवाः ॥ १२ ॥ तदिदंवर्ततेघोरमागतंवैशसंमहत् ॥ तस्यावमानाद्वाक्यस्यदुर्योधनकृते
तव ॥ १३ ॥ योवमन्यवचःपथ्यंसुहृदामाप्तकारिणां ॥ स्वमतंकुरुतेमूढःसशोच्योनचिरादिव ॥ १४ ॥ यच्चनःप्रेक्षमाणानांकृष्णामानाय्यतत्सभां ॥ अनर्हतीं
कुलेजातांसर्वधर्मानुचारिणीं ॥ १५ ॥ तस्याधर्मस्यगांधारेफलंप्राप्तमिदंमहत् ॥ नोचेत्पापंपरेलोकेत्वमर्च्छेथास्ततोऽधिकं ॥ १६ ॥ यच्चतान्पांडवान्द्यूतेविष
मेणविजित्यह ॥ प्राव्राजयस्तदारण्येरौरवाजिनवाससः ॥ १७ ॥ पुत्राणामिवचैतेषांधर्ममाचरतांसदा ॥ द्रुह्येत्कोनुनरोलोकेमदन्योब्राह्मणब्रुवः ॥ १८ ॥ पां
डवानामयंकोपस्त्वयाशकुनिनासह ॥ आहृतोधृतराष्ट्रस्यसंमतेकुरुसंसदि ॥ १९ ॥ दुःशासनेनसंयुक्तःकर्णेनपरिवर्धितः ॥ क्षत्तुर्वाक्यमनादृत्यत्वयाभ्यस्तः
पुनःपुनः ॥ २० ॥ यत्ताःसर्वेपराभूताःपर्यवारयतार्जुनं ॥ सिंधुराजानमाश्रित्यसवोमध्येकथंहतः ॥ २१ ॥ कथंत्वयिचकर्णेचकृपेशल्येचजीवति ॥ अश्वत्थाम्नि
चकौरव्यनिधनंसैंधवोगमत् ॥ २२ ॥ युध्यंतःसर्वराजानस्तेजस्तिग्ममुपासते ॥ सिंधुराजंपरित्रातुंसवोमध्येकथंहतः ॥ २३ ॥ मय्येवहिविशेषेणतथादुर्योधन
त्वयि ॥ आशंसतपरित्राणमर्जुनात्समहीपतिः ॥ २४ ॥ ततस्तस्मिन्परित्राणमलब्ध्वतिफाल्गुनात् ॥ नकिंचिदनुपश्यामिजीवितस्थानमात्मनः ॥ २५ ॥

कःपापिनांक्लेशइहत्वल्पेनैवभोगेननिस्तारइतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभ्यस्तआवर्तितः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकपं

मज्जंतमिवचात्मानंधृष्टद्युम्नस्यकिल्बिषे॥ पश्याम्यहत्वापंचालान्सहतेनशिखंडिना॥ २६ ॥ तन्मांकिमभितप्यंतंवाक्शरैरेवकृंतसि ॥ अशक्तःसिंधुराजस्य भूत्वात्राणायभारत॥ २७॥ सौवर्णसत्यसंधस्यध्वजमक्लिष्टकर्मणः॥ अपश्यन्युधिभीष्मस्यकथमाशंससेजयं॥ २८॥ मध्येमहारथानांचयत्राहन्यतसैंधवः॥ हतोभूरिश्रवाश्चैवकिंशेषंतत्रमन्यसे॥ २९ ॥ कृपएवचदुर्धर्षोयदिजीवतिपार्थिव ॥ योनागात्सिंधुराजस्यवर्त्मतंपूजयाम्यहं ॥ ३० ॥ यत्रापश्यंहतंभीष्मंपश्य तस्तेऽनुजस्यवै॥ दुःशासनस्यकौरव्यकुर्वाणंकर्मदुष्करं॥ ३१ ॥ अवध्यकल्पंसंग्रामेदेवैरपिसवासवैः॥ नतेवसुंधरास्तीतितदाहंचिंतयेनृप॥ ३२ ॥ इमानि पांडवानांचसृंजयानांचभारत॥ अनीकान्याद्रवंतेमांसहितान्यद्यभारत ॥ ३३ ॥ नाहत्वासर्वपंचालान्कवचस्यविमोक्षणं॥ कर्तास्मिसमरेकर्मधार्तराष्ट्रहितं तव॥ ३४॥ राजन्ब्रूयाःसुतंमेत्वमश्वत्थामानमाहवे॥ नसोमकाःप्रमोक्तव्याजीवितंपरिरक्षता॥ ३५ ॥ यच्चपित्रानुशिष्टोसितद्वचःपरिपालय॥ आनृशंस्ये दमेसत्येचार्जवेचस्थिरोभव ॥ ३६॥ धर्मार्थकामकुशलोधर्मार्थावप्यपीडयन् ॥ धर्मप्रधानकार्याणिकुर्याश्चेतिपुनःपुनः ॥३७॥ चक्षुर्मनोभ्यांसंतोष्यावि प्राःपूज्याश्चशक्तितः॥ नचैषांविप्रियंकार्यंतेहिवन्हिशिखोपमाः॥ ३८ ॥ एषत्वहमनीकानिप्रविशाम्यरिसूदन ॥ रणायमहतेराजंस्त्वयावाक्शरपीडितः॥ ॥ ३९ ॥ त्वंचदुर्योधनबलंयदिशक्तोऽसिपालय ॥ रात्रावपिचयोत्स्यंतेसंरब्धाःकुरुसृंजयाः ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वाततःप्रायाद्द्रोणःपांडवसृंजयान् ॥ मुष्णन्क्ष त्रियतेजांसिनक्षत्राणामिवांशुमान् ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणवाक्येएकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजाद्रोणेनैवंप्रचोदितः॥ अमर्षवशमापन्नोयुद्धायैवमनोदधे ॥ १ ॥ अब्रवीच्चतदाकर्णंपुत्रोदुर्योध नस्तव॥ पश्यकृष्णसहायेनपांडवेनकिरीटिना॥ २॥ आचार्यविहितंव्यूहंभित्वादेवैःसुदुर्भिदं॥ तवव्यायच्छमानस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ ३ ॥ मिषतांयो धमुख्यानांसैंधवोविनिपातितः॥ पश्यराधेयपृथ्वीशाःपृथिव्यांप्रवरायुधि ॥ ४ ॥ पार्थेनैकेननिहताःसिंहेनेवेतरेमृगाः ॥ ममव्यायच्छमानस्यद्रोणस्यचम हात्मनः॥ ५॥ अल्पावशेषंसैन्यंमेकृतंशक्रात्मजेनह ॥ कथंनियच्छमानस्यद्रोणस्ययुधिफाल्गुनः॥ ६॥

चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अन्यथाभावःपराजयोदैवादिष्टः नतुद्रोणापरा

भिंद्यात्सुदुर्भिदंव्यूहंयतमानोपिसंयुगे॥ प्रतिज्ञायागतःपारंहत्वासैंधवमर्जुनः॥ ७ ॥ पश्यराधेयपृथ्वीशान्पृथिव्यांपातितान्बहून् ॥ पार्थेननिहतान्संख्येमहें
द्रोपमविक्रमान्॥ ८ ॥ अनिच्छतःकथंवीरद्रोणस्ययुधिपांडवः ॥ भिंद्यात्सुदुर्भिदंव्यूहंयतमानस्यशुष्मिणः ॥ ९ ॥ दयितःफाल्गुनोनित्यमाचार्यस्यमहात्म
नः॥ ततोस्यदत्तवान्द्वारमयुद्धेनैवशत्रुहन्॥ १० ॥ अभयंसिंधुराजायदत्वाद्रोणःपरंतपः ॥ प्रादात्किरीटिनेद्वारंपश्यन्निर्गुणतांमयि॥ ११॥ यद्यदास्यदनुज्ञां
वैपूर्वमेवगृहान्प्रति॥ प्रस्थातुंसिंधुराजस्यनाभविष्यज्जनक्षयः॥ १२॥ जयद्रथोजीवितार्थीगच्छमानोगृहान्प्रति ॥ मयानार्येणसंरुद्धोद्रोणात्प्राप्याभयंसखे
॥ १३ ॥ अद्यमेभ्रातरःक्षीणाश्चित्रसेनादयोरणे ॥ भीमसेनंसमासाद्यपश्यतांनोदुरात्मनां ॥ १४ ॥ कर्णउवाच आचार्यंमाविगर्हस्वशक्त्यासौयुद्ध्य
तेद्विजः॥ यथाबलंयथोत्साहंत्यक्त्वाजीवितमात्मनः॥ १५॥ यद्येनंसमतिक्रम्यप्रविष्टःश्वेतवाहनः॥ नात्रसूक्ष्मोऽपिदोषःस्यादाचार्यस्यकथंचन ॥ १६ ॥ कृ
तीदक्षोयुवाशूरःकृतास्त्रोलघुविक्रमः॥ दिव्यास्त्रयुक्तमास्थायरथंवानरलक्षणं॥ १७॥ कृष्णेनचगृहीताश्वमभेद्यकवचावृतः॥ गांडीवमजरंदिव्यंधनुरादाय
वीर्यवान्॥ १८ ॥ प्रवर्षन्निशितान्बाणान्बाहुद्रविणदर्पितः ॥ यदर्जुनोभ्ययाद्द्रोणमुपपन्नंहितस्यतत् ॥ १९ ॥ आचार्यःस्थविरोराजन्शीघ्रयानेतथाऽक्ष
मः॥ बाहुव्यायामचेष्टायामशक्तस्तुनराधिप॥ २० ॥ तेनैवमभ्यतिक्रांतःश्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ तस्यदोषंनपश्यामिद्रोणस्यानेनहेतुना ॥ २१ ॥ अजय्या
न्पांडवान्मन्येद्रोणेनास्त्रविदामृधे ॥ तथाह्येनमतिक्रम्यप्रविष्टःश्वेतवाहनः ॥ २२ ॥ दैवादिष्टोन्यथाभावोनमन्येविद्यतेक्वचित् ॥ यतोनोयुध्यमानानांपरंश
क्त्यासुयोधन॥ २३॥ सैंधवोनिहतोयुद्धेदैवमत्रपरंस्मृतं ॥ परंयत्नंकुर्वतांचत्वयासार्धंरणाजिरे॥ २४ ॥ हत्वास्माकंपौरुषंवैदैवंपश्चात्करोतिनः॥ सततंचे
ष्टमानानांनिकृत्याविक्रमेणच॥ २५॥ दैवोपसृष्टःपुरुषोयत्कर्मकुरुतेक्वचित्॥ कृतंकृतंहितत्कर्मदैवेनविनिपात्यते॥ २६॥ यत्कर्तव्यंमनुष्येणव्यवसायवता
सदा॥ तत्कार्यमविशंकेनसिद्धिर्दैवेप्रतिष्ठिता॥ २७॥ निकृत्यावंचिताःपार्थाविषयोगैश्चभारत॥ दग्धाजतुगृहेचापिद्यूतेनचपराजिताः॥ २८॥

धजइतिभावः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ दैवोपसृष्टोदुर्दैवग्रस्तः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ दैवमविगणय्ययत्नमेवातिष्ठेत्याह युध्यस्वेति सुदृढोद्यमाद्दैवमपिमार्गेणानुकूलेनयास्यतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ तेषांजयहेतुःसुकृतंतववापराजयहेतुःदुष्कृतंनास्तीत्याह नतेषामिति ॥ ३१ ॥ दैवमिति अनन्यकर्मदैवमपिस्वकृतमेवनत्वधन्यदस्ति स्वस्तनोदोषोऽयतनेनगुणविशेषेणनिराकर्तुंशक्यः एवंदैवमतियत्नेनबाधितुंशक्यमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देवानामिंद्रियाणामध्यक्षभूतंविज्ञानंदैवंधीब

॥१४७॥ राजनीतिंव्यपाश्रित्यप्रहिताश्चैवकाननं॥ यत्नेनचकृतंतत्तद्दैवेनविनिपातितं॥ २९॥ युध्यस्वयत्नमास्थायदैवंकृत्वानिरर्थकं॥ यततस्तवतेषांचदैवंमार्गेणयास्यति॥ ३०॥ नतेषांमतिपूर्वंहिसुकृतंदृश्यतेकचित्॥ दुष्कृतंतववावीरबुद्ध्याहीनंकुरूद्वह॥ ३१॥ दैवंप्रमाणंसर्वस्यसुकृतस्येतरस्यवा॥ अनन्यकर्मदैवंहिजागर्तिस्वपतामपि॥ ३२ ॥ बहूनितवसैन्यानियोधाश्चबहवस्तव॥ नतथापांडुपुत्राणामेवंयुद्धमवर्तत ॥ ३३॥ तैरल्पैर्बहवोयूयंक्षयंनीताःप्रहारिणः॥ शंकेदैवस्यतत्कर्मपौरुषंयेननाशितं॥ ३४॥ संजयउवाच एवंसंभाषमाणानांबहुतत्तज्जनाधिप॥ पांडवानामनीकानिसमदृश्यंतसंयुगे॥ ३५॥ ततःप्रववृतेयुद्धंव्यतिषक्तरथद्विपं॥ तावकानांपरैःसार्धंराजन्दुर्मंत्रितेतव॥ ३६॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिपुनर्युद्धारंभेद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १५२॥ समाप्तंचजयद्रथवधपर्व ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथघटोत्कचवधपर्व॥ संजयउवाच तदुदीर्णगजानीकंबलंतवजनाधिप॥ पांडुसेनामतिक्रम्ययोधयामाससर्वतः॥ १॥ पंचालाःकुरवश्चैवयोधयंतःपरस्परं॥ यमराष्ट्रायमहतेपरलोकायदीक्षिताः॥ २॥ शूराःशूरैःसमागम्यशरतोमरशक्तिभिः॥ विव्यधुःसमरेन्योन्यंनिन्युश्चैवयमक्षयं॥ ३॥ रथिनांरथिभिःसार्धंरुधिरस्रावदारुणं॥ प्रावर्त्ततमहद्युद्धंनिघ्नतामितरेतरं॥ ४॥ वारणाश्चमहाराजसमासाद्यपरस्परं॥ विषाणैर्दारयामासुःसुसंक्रुद्धामदोत्कटाः॥५॥ हयारोहान्हयारोहाःप्रासशक्तिपरश्वधैः॥ बिभिदुस्तुमुलेयुद्धेप्रार्थयंतोमहद्यशः॥ ६॥ पत्तयश्चमहाबाहोशतशःशस्त्रपाणयः॥ अन्योन्यमार्दयन्राजन्नित्यंयत्ताःपराक्रमे॥ ७॥ गोत्राणांनामधेयानांकुलानांचैवमारिष॥ श्रवणाद्धिविजानीमःपंचालान्कुरुभिःसह॥ ८॥ तेन्योन्यंसमरेयोधाःशरशक्तिपरश्वधैः॥ प्रैषयन्परलोकायविचरंतोह्यभीतवत्॥ ९॥ शरादशदिशोराजंस्तेषांमुक्ताःसहस्रशः॥ नभ्राजंतेयथातत्त्वंभास्करेस्तंगतेपिच॥ १०॥ तथाप्रयुध्यमानेषुपांडवेयेषुभारत॥ दुर्योधनोमहाराजव्यवागाहततद्बलं॥ ११॥

लमित्यर्थः पौरुषंशारीरंबलं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तदुदीर्णमित्यारभ्यरात्रियुद्धंजयद्रथवधाल्कोधहर्षविवशाःकौरवपांडवाइवान्येपिनिर्मर्यादंप्रवर्ततेइतिप्रदर्शनार्थं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ गोत्रंपित्रादिनाम शैनेयसात्यकेइत्यादि ॥ कुलंपांड्यपांचाल्येत्यादि ॥८ ॥ ९ ॥ १०॥११॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भ्रातरंदुर्योधनं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

सैंधवस्यवधेनैवभृशंदुःखसमन्वितः ॥ मर्तव्यमितिसंचिंत्यप्राविशच्चद्विषद्बलं ॥ १२ ॥ नादयन्रथघोषेणकंपयन्निवमेदिनीं ॥ अभ्यवर्ततपुत्रस्तेपांडवाना
मनीकिनीं ॥ १३ ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तस्यतेषांचभारत ॥ अभवत्सर्वसैन्यानामभावकरणोमहान् ॥ १४ ॥ यथामध्यंदिनेसूर्यंप्रतपंतंगभस्तिभिः ॥ तथात
वसुतंमध्येप्रतपंतंशरार्चिभिः ॥ १५ ॥ नशेकुर्भ्रातरंयुद्धेपांडवाःसमुदीक्षितुं ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ १६ ॥ पर्यधावंतपंचालावध्यमाना
महात्मना ॥ रुक्मपुंखैःप्रसन्नाग्रैस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ १७ ॥ अर्द्यमानाःशरैस्तूर्णंन्यपतन्पांडुसैनिकाः ॥ नतादृशंरणेकर्मकृतवंतस्तुतावकाः ॥ १८ ॥ यादृशं
कृतवान्राजापुत्रस्तवविशांपते ॥ पुत्रेणतवसासेनापांडवीमथितारणे ॥ १९ ॥ नलिनीद्विरदेनेवसमंतात्फुल्लपंकजा ॥ क्षीणतोयानिलार्काभ्यांहतत्वि
डिवपद्मिनी ॥ २० ॥ बभूवपांडवीसेनातवपुत्रस्यतेजसा ॥ पांडुसेनांहतांदृष्ट्वातवपुत्रेणभारत ॥ २१ ॥ भीमसेनपुरोगास्तुपंचालाःसमुपाद्रवन् ॥ सभीमसे
नंदशभिर्माद्रीपुत्रौत्रिभिस्त्रिभिः ॥ २२ ॥ विराटद्रुपदौषड्भिःशतेनचशिखंडिनं ॥ धृष्टद्युम्नंचसप्तत्याधर्मपुत्रंचसप्तभिः ॥ २३ ॥ केकयांश्चैवचेदींश्चबहुभिर्नि
शितैःशरैः ॥ सात्वतंपंचभिर्विध्वाद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ २४ ॥ घटोत्कचंचसमरेविध्वासिंहइवानदत् ॥ शतशश्चापरान्योधान्सद्विपांश्चमहारणे ॥ २५ ॥
शरैरवचकर्तोग्रैःक्रुद्धोंतकइवप्रजाः ॥ सातेनपांडवीसेनावध्यमानाशिलीमुखैः ॥ २६ ॥ तवपुत्रेणसंग्रामेविदुद्रावनराधिप ॥ तंतपंतमिवादित्यंकुरुराजंम
हाहवे ॥ २७ ॥ नाशक्नुवन्वीक्षितुंराजन्पांडुपुत्रस्यसैनिकाः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाकुपितोराजसत्तम ॥ २८ ॥ अभ्यधावत्कुरुपतिंतवपुत्रंजिघांसया ॥ तावुभौ
युधिकौरव्यौसमीयतुररिंदमौ ॥ २९ ॥ स्वार्थहेतोःपराक्रांतौदुर्योधनयुधिष्ठिरौ ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३० ॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंध्वजंचि
च्छेदचेषुणा ॥ इंद्रसेनंत्रिभिश्चैवललाटेजघ्निवान्नृप ॥ ३१ ॥ सारथिंदयितंराज्ञःपांडवस्यमहात्मनः ॥ धनुश्चपुनरन्येनचकर्तास्यमहारथः ॥ ३२ ॥ चतुर्भि
श्चतुरश्चैवबाणैर्विव्याधवाजिनः ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धोनिमेषादिवकार्मुकं ॥ ३३ ॥ अन्यदादायवेगेनकौरवंप्रत्यवारयत् ॥ तस्यतान्निघ्नतःशत्रून्रुक्मपृष्ठंम
हद्धनुः ॥ ३४ ॥ भल्लाभ्यांपांडवोज्येष्ठस्त्रिधाचिच्छेदमारिष ॥ विव्याधचैनंदशभिःसम्यगस्तैःशितैःशरैः ॥ ३५ ॥ मर्मभित्वातुतेसर्वेसंलग्नाःक्षितिमाविशन् ॥
ततःपरिवृतायोधाःपरिवव्रुर्युधिष्ठिरं ॥ ३६ ॥

॥ ३४ ॥ सम्यगस्तैःदृढंप्रक्षिप्तैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

वृत्रहत्यैइतिवध्यस्तुत्यै ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ बाणशब्दरवःबाणशब्दसहितोरवःप्राणिशब्दः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ रश्मिमुचःसूर्यः इगुपधलक्षणकप्रत्ययांतःशब्दःबहुवचनमेवैतत्प्रलयसूचक

वृत्रहत्यैयथादेवाःपरिवव्रुःपुरंदरं ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजातवपुत्रस्यमारिष ॥ शरंचसूर्यरश्म्याभमत्युग्रमनिवारणं ॥ ३७ ॥ हाहतोसीतिराजानमुक्त्वामुंचद्युधिष्ठिरः ॥ सतेनाकर्णमुक्तेनविद्धोबाणेनकौरवः ॥ ३८ ॥ निषसादरथोपस्थेभृशंसंमूढचेतनः ॥ ततःपांचाल्यसेनानांभृशमासीद्रवोमहान् ॥ ३९ ॥ हतोराजेतिराजेंद्रमुदितानांसमंततः ॥ बाणशब्दरवश्चोग्रःशुश्रुवेतत्रमारिष ॥ ४० ॥ अथद्रोणोद्रुतंतत्रप्रत्यदृश्यतसंयुगे ॥ हृष्टोदुर्योधनश्चापिदृढमादायकार्मुकं ॥ ४१ ॥ तिष्ठेतिष्ठेतिराजानंब्रुवन्पांडवमभ्ययात् ॥ प्रत्युद्ययुस्तंत्वरिताःपंचालाजयगृद्धिनः ॥ ४२ ॥ तान्द्रोणःप्रतिजग्राहपरीप्सन्कुरुसत्तमं ॥ चंडवातोद्धुतान्मेघान्निघ्नन्रश्मिमुचोयथा ॥ ४३ ॥ ततोराजन्महानासीत्संग्रामोभूरिवर्धनः ॥ तावकानांपरेषांचसमेतानांयुयुत्सया ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनपराभवेत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यत्तदाप्राविशत्पांडूनाचार्यःकुपितोबली ॥ उक्त्वादुर्योधनंमंदंममशास्त्रातिगंसुतं ॥ १ ॥ प्रविश्यविचरंतंचरथेशूरमवस्थितं ॥ कथंद्रोणंमहेष्वासंपांडवाःपर्यवारयन् ॥ २ ॥ केऽरक्षन्दक्षिणंचक्रमाचार्यस्यमहाहवे ॥ केचोत्तरमरक्षंतनिघ्नतःशात्रवान्बहून् ॥ ३ ॥ केचास्यपृष्ठतोन्वासन्वीरावीरस्ययोधिनः ॥ केपुरस्तादवर्ततरथिनस्तस्यशत्रवः ॥ ४ ॥ मन्येतानस्पृशच्छीतमतिवेलमनार्तवं ॥ मन्येतेसमवेपंतगावोवैशिशिरेयथा ॥ ५ ॥ यत्प्राविशन्महेष्वासःपंचालानपराजितः ॥ नृत्यन्सरथमार्गेषुसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ६ ॥ निर्दहन्सर्वसैन्यानिपंचालानांरथर्षभः ॥ धूमकेतुरिवक्रुद्धःकथंमृत्युमुपेयिवान् ॥ ७ ॥ संजयउवाच सायान्हेसैंधवंहत्वाराज्ञापार्थःसमेत्यच ॥ सात्यकिश्चमहेष्वासोद्रोणमेवाभ्यधावतां ॥ ८ ॥ तथायुधिष्ठिरस्तूर्णंभीमसेनश्चपांडवः ॥ पृथक्चमूभ्यांसंयत्तौद्रोणमेवाभ्यधावतां ॥ ९ ॥ तत्रैवनकुलोधीमान्सहदेवश्चदुर्जयः ॥ धृष्टद्युम्नःसहानीकोविराटश्चसकेकयः ॥ १० ॥ मत्स्याःशाल्वाःससेनाश्चद्रोणमेवययुर्युधि ॥ द्रुपदश्चतथाराजापंचालैरभिरक्षितः ॥ ११ ॥ धृष्टद्युम्नपिताराजन्द्रोणमेवाभ्यवर्तत ॥ द्रौपदेयामहेष्वासाराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ १२ ॥

मितिवा ॥ ४३ ॥ भूरिवर्धनःबहुच्छेदनः ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यत्तदेति शास्त्रातिगंशास्त्रमाज्ञा ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ धूमकेतुरग्निः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ संन्यवर्ततसंमुखंनितरामवर्तत ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तमोभ्यगान्नाशमितिशेषः ॥ २८ ॥

ससैन्यास्तेन्यवर्त्ततद्रोणमेवमहाद्युतिं ॥ प्रभद्रकाश्चपंचालाःषट्सहस्राःप्रहारिणः ॥ १३ ॥ द्रोणमेवाभ्यवर्ततपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ तथेतरेनरव्याघ्राःपांडवा
नांमहारथाः ॥ १४ ॥ सहिताःसंन्यवर्ततद्रोणमेवद्विजर्षभं ॥ तेषुशूरेषुयुद्धायगतेषुभरतर्षभ ॥ १५ ॥ बभूवरजनीघोराभीरूणांभयवर्धिनी ॥ योधानामशिवा
रौद्राराजन्नंतकगामिनी ॥ १६ ॥ कुंजराश्वमनुष्याणांप्राणांतकरणीतदा ॥ तस्यांरजन्यांघोरायांनदंत्यःसर्वतःशिवाः ॥ १७ ॥ न्यवेदयन्भयंघोरंसज्वालक
वलैर्मुखैः ॥ उलूकाश्चाप्यदृश्यंतशंसंतोविपुलंभयं ॥ १८ ॥ विशेषतःकौरवाणांध्वजिन्यामतिदारुणाः ॥ ततःसैन्येषुराजेंद्रशब्दःसमभवन्महान् ॥ १९ ॥ भेरी
शब्देनमहतामृदंगानांस्वनेनच ॥ गजानांबृंहितैश्चापितुरंगाणांचहेषितैः ॥ २० ॥ खुरशब्दनिपातैश्चतुमुलःसर्वतोभवत् ॥ ततःसमभवद्युद्धंसंध्यायामतिदा
रुणं ॥ २१ ॥ द्रोणस्यचमहाराजसृंजयानांचसर्वशः ॥ तमसाचावृतेलोकेनप्राज्ञायतकिंचन ॥ २२ ॥ सैन्येनरजसाचैवसमंतादुत्थितेनह ॥ नरस्याश्वस्यना
गस्यसमसज्जतशोणितं ॥ २३ ॥ नापश्यामरजोभौमंकश्मलेनाभिसंवृताः ॥ रात्रौवंशवनस्येवदह्यमानस्यपर्वते ॥ २४ ॥ घोरश्चटचटाशब्दःशस्त्राणांपतता
मभूत् ॥ मृदंगानकनिर्ह्रादैर्झर्झरैःपटहैस्तथा ॥ २५ ॥ फेत्कारैर्हेषितैःशब्दैःसर्वमेवाकुलंबभौ ॥ नैवस्वेनपरेराजन्प्राज्ञायंततमोवृते ॥ २६ ॥ उन्मत्तमिवतत्सर्वं
बभूवरजनीमुखे ॥ भौमंरजोथराजेंद्रशोणितेनप्रणाशितं ॥ २७ ॥ शातकौंभैश्चकवचैर्भूषणैश्चतमोभ्यगात् ॥ ततःसाभारतीसेनामणिहेमविभूषिता ॥
॥ २८ ॥ द्यौरिवासीत्सनक्षत्रारजन्यांभरतर्षभ ॥ गोमायुबलसंघुष्टाशक्तिध्वजसमाकुला ॥ २९ ॥ वारणाभिरुताघोराक्ष्वेडितोत्क्रुष्टनादिता ॥ तत्राभवन्महा
शब्दस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ ३० ॥ समावृण्वन्दिशःसर्वामहेंद्राशनिनिःस्वनः ॥ सानिशीथेमहाराजसेनादृश्यतभारती ॥ ३१ ॥ अंगदैःकुंडलैर्निष्कैःशस्त्रैश्चैवा
वभासिता ॥ तत्रनागारथाश्चैवजांबूनदविभूषिताः ॥ ३२ ॥ निशायांप्रत्यदृश्यंतमेघाइवसविद्युतः ॥ ऋष्टिशक्तिगदाबाणमुसलप्रासपट्टिशाः ॥ ३३ ॥ संपतं
तोव्यदृश्यंतभ्राजमानाइवाग्नयः ॥ दुर्योधनपुरोवातांरथनागबलाहकां ॥ ३४ ॥ वादित्रघोषस्तनितांचापविद्युध्वजैर्वृतां ॥ द्रोणपांडवपर्जन्यांखड्गशक्तिग
दाशनिं ॥ ३५ ॥ शरधाराम्रपवनांभृशंशीतोष्णसंकुलां ॥ घोरांविस्मापनीमुग्रांजीवितच्छिदमप्लवां ॥ ३६ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तांप्राविशन्नतिभयांसेनांयुद्धचिकीर्षवः ॥ तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेमहाशब्दनिनादिते ॥ ३७ ॥ भीरूणांत्रासजननेशूराणांहर्षवर्धने ॥ रात्रियुद्धेमहाघोरेवर्तमानेसुदारुणे ॥ ३८ ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्क्रुद्धाःसहिताःपांडुसृंजयाः ॥ येयेप्रमुखतोराजन्न्यावर्ततमहारथाः ॥ ३९ ॥ तान्सर्वान्विमुखांश्चक्रेकांश्चिन्निन्येयमक्षयं ॥ तानिनागसहस्राणिरथानामयुतानिच ॥ ४० ॥ पदातिहयसंघानांप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ द्रोणेनैकेननाराचैर्निर्भिन्नानिनिशामुखे ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेचतुःपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्प्रविष्टेदुर्धर्षेसृंजयानमितौजसि ॥ अमृष्यमाणेसंरब्धेकावोभूद्वैमतिस्तदा ॥ १ ॥ दुर्योधनंतथापुत्रमुक्त्वाशास्त्रातिगंमम ॥ यत्प्राविशदमेयात्माकिंपार्थःप्रत्यपद्यत ॥ २ ॥ निहतेसैंधवेवीरेभूरिश्रवसिचैवह ॥ यदाभ्यगान्महातेजाःपंचालानपराजितः ॥ ३ ॥ किममन्यतदुर्धर्षेप्रविष्टेशत्रुतापने ॥ दुर्योधनस्तुकिंकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ ४ ॥ केचतंवरदंवीरमन्वयुर्द्विजसत्तमं ॥ केचास्यपृष्ठतोगच्छन्वीराःशूरस्ययुध्यतः ॥ ५ ॥ केपुरस्तादवर्ततनिघ्नंतःशात्रवान्रणे ॥ मन्येहंपांडवान्सर्वान्भारद्वाजशरार्दितान् ॥ ६ ॥ शिशिरेकंपमानावैकृशागावइवप्रभो ॥ प्रविश्यसमहेष्वासःपंचालानरिमर्दनः ॥ कथंनुपुरुषव्याघ्रःपंचत्वमुपजग्मिवान् ॥ ७ ॥ सर्वेषुयोधेषुचसंगतेषुरात्रौसमेतेषुमहारथेषु ॥ संलोड्यमानेषुपृथग्बलेषुकेवस्तदानींमतिमंतआसन् ॥ ८ ॥ हतांश्चैवविषक्तांश्चपराभूतांश्चशंससि ॥ रथिनोविरथांश्चैवकृतान्युद्धेषुमामकान् ॥ ९ ॥ तेषांसंलोड्यमानानांपांडवैर्हतचेतसां ॥ अंधेतमसिमग्नानामभवत्कामतिस्तदा ॥ १० ॥ प्रहृष्टांश्चाप्युदग्रांश्चसंतुष्टांश्चैवपांडवान् ॥ शंससीहाप्रहृष्टांश्चविभ्रष्टांश्चैवमामकान् ॥ ११ ॥ कथमेषांतदातत्रपार्थानामपलायिनां ॥ प्रकाशमभवद्रात्रौकथंकुरुषुसंजय ॥ १२ ॥ संजयउवाच रात्रियुद्धेतदाराजन्वर्तमानेसुदारुणे ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्सर्वेपांडवाःसहसोमकैः ॥ १३ ॥ ततोद्रोणःकेकयांश्चधृष्टद्युम्नस्यचात्मजान् ॥ संप्रैषयत्प्रेतलोकंसर्वानिषुभिराशुगैः ॥ १४ ॥ तस्यप्रमुखतोराजन्येऽवर्ततमहारथाः ॥ तान्सर्वान्प्रेषयामासपितृलोकंसभारत ॥ १५ ॥ प्रमथ्नंतंतदावीरान्भारद्वाजंमहारथं ॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धःशिबीराजाप्रतापवान् ॥ १६ ॥

॥ ६ ॥ गावःगाः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

तमापतंतंसंप्रेक्ष्यपांडवानांमहारथं ॥ विव्याधदशभिर्बाणैःसर्वपारशवैःशितैः ॥ १७ ॥ तंशिबिःप्रतिविव्याधत्रिंशतानिशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनस्म
यमानोन्यपातयत् ॥ १८ ॥ तस्यद्रोणोहयान्हत्वासारथिंचमहात्मनः ॥ अथास्यसशिरस्त्राणंशिरःकायादपाहरत् ॥ १९ ॥ ततोस्यसारथिंक्षिप्रमन्यंदुर्योधनोदि
शत् ॥ सतेनसंगृहीताश्वःपुनरभ्यद्रवद्रिपून् ॥ २० ॥ कलिंगानामनीकेनकालिंगस्यसुतोरणे ॥ पूर्वंपितृवधात्क्रुद्धोभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ २१ ॥ सभीमंपंचभि
र्विध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ विशोकंत्रिभिराजघ्नेध्वजमेकेनपत्रिणा ॥ २२ ॥ कलिंगानांतुतंशूरंक्रुद्धंक्रुद्धोवृकोदरः ॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यमुष्टिनाभिजघानह
॥ २३ ॥ तस्यमुष्टिहतस्याजौपांडवेनबलीयसा ॥ सर्वाण्यस्थीनिसहसाप्रापतन्वैपृथक्पृथक् ॥ २४ ॥ तंकर्णोभ्रातरश्चास्यनामृष्यंतपरंतप ॥ तेभीमसेनंनाराचैर्जघ्नु
राशीविषोपमैः ॥ २५ ॥ ततःशत्रुरथंत्यक्त्वाभीमोध्रुवरथंगतः ॥ ध्रुवंचास्यंतमनिशंमुष्टिनासमपोथयत् ॥ २६ ॥ सतथापांडुपुत्रेणबलिनाभिहतोपतत् ॥ तंनि
हत्यमहाराजभीमसेनोमहाबलः ॥ २७ ॥ जयरातरथंप्राप्यमुहुःसिंहइवानदत् ॥ जयरातमथाक्षिप्यनदन्सव्येनपाणिना ॥ २८ ॥ तलेननाशयामासकर्ण
स्यैवाग्रतःस्थितः ॥ कर्णस्तुपांडवेशक्तिंकांचनींसमवासृजत् ॥ २९ ॥ ततस्तामेवजग्राहप्रहसन्पांडुनंदनः ॥ कर्णायैवचदुर्धर्षश्चिक्षेपाजौवृकोदरः ॥ ३० ॥
तामापतंतींचिच्छेदशकुनिस्तैलपायिना ॥ एतत्कृत्वामहत्कर्मरणेद्भुतपराक्रमः ॥ ३१ ॥ पुनःस्वरथमास्थायदुद्रावतवबाहिनीं ॥ तमायांतंजिघांसंतंभीमंक्रुद्ध
मिवांतकं ॥ ३२ ॥ न्यवारयन्महाबाहुंतवपुत्राविशांपते ॥ महताशरवर्षेणच्छादयंतोमहारथाः ॥ ३३ ॥ दुर्मदस्यततोभीमःप्रहसन्निवसंयुगे ॥ सारथिंचहयां
श्चैवशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ३४ ॥ दुर्मदस्तुततोयानंदुष्कर्णस्यावचक्रमे ॥ तावेकरथमारूढौभ्रातरौपरतापनौ ॥ ३५ ॥ संग्रामशिरसोमध्येभीमंद्वावप्यधावतां ॥
यथांबुपतिमित्रौहितारकंदैत्यसत्तमं ॥ ३६ ॥ ततस्तुदुर्मदश्चैवदुष्कर्णश्चतवात्मजौ ॥ रथमेकंसमारुह्यभीमंबाणैरविध्यतां ॥ ३७ ॥ ततःकर्णस्यमिषतोद्रो
णदुर्योधनस्यच ॥ कृपस्यसोमदत्तस्यबाल्हीकस्यचपांडवः ॥ ३८ ॥ दुर्मदस्यचवीरस्यदुष्कर्णस्यचतंरथं ॥ पादप्रहारेणधरांप्रावेशयदरिंदमः ॥ ३९ ॥ ततः
सुतौतेबलिनौशूरौदुष्कर्णदुर्मदौ ॥ मुष्टिनाहत्यसंक्रुद्धोममर्दचननर्दच ॥ ४० ॥ ततोहाहाकृतेसैन्येदृष्ट्वाभीमंनृपाब्रुवन् ॥ रुद्रोयंभीमरूपेणधार्तराष्ट्रेषुयुध्यति
॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वापलायंतेसर्वेभारतपार्थिवाः ॥ विसंज्ञावाहयन्वाहान्नचद्वौसहधावतः ॥ ४२ ॥

कमलविबुद्धलोचनोविलसत्पद्मनेत्रः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ गुरुणाद्रोणेन ॥ ४५ ॥ तिमिराण्येवघनास्तैः ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥ ॥ ७ ॥

ततोबलेभृशलुलितेनिशामुखेसुपूजितोनृपवृषभैर्वृकोदरः ॥ महाबलःकमलविबुद्धलोचनोयुधिष्ठिरंनृपतिमपूजयद्बली ॥ ४३ ॥ ततोयमौद्रुपदविराटकेक
यायुधिष्ठिरश्चापिपरांमुदंययुः ॥ वृकोदरंभृशमनुपूजयंश्चतेयथांधकेप्रतिनिहतेहरंसुराः ॥ ४४ ॥ ततःसुतास्तेवरुणात्मजोपमारुषान्विताःसहगुरुणामहात्म
ना ॥ वृकोदरंसरथपदातिकुंजरायुयुत्सवोभृशमभिपर्यवारयन् ॥ ४५ ॥ ततोभवत्तिमिरघनैरिवावृतेमहाभयेभयदमतीवदारुणं ॥ निशामुखेवृकवलगृध्रमो
दनंमहात्मनांनृपवरयुद्धमद्भुतं ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेभीमपराक्रमेपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रायोपविष्टेतुहतेपुत्रेसात्यकिनातदा ॥ सोमदत्तोभृशंक्रुद्धःसात्यकिंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ क्षत्रधर्मः
पुरादृष्टोयस्तुदेवैर्महात्मभिः ॥ तंत्वंसात्वतसंत्यज्यदस्युधर्मेकथंरतः ॥ २ ॥ पराङ्मुखायदीनायन्यस्तशस्त्रायसात्यके ॥ क्षत्रधर्मरतःप्राज्ञःकथंनुप्रहरेद्रणे ॥ ३ ॥
द्वावेवकिलवृष्णीनांतत्रख्यातौमहारथौ ॥ प्रद्युम्नश्चमहाबाहुस्त्वंचैवयुधिसात्वत ॥ ४ ॥ कथंप्रायोपविष्टायपार्थेनच्छिन्नबाहवे ॥ नृशंसंपतनीयंचतादृशंकृत
वानसि ॥ ५ ॥ कर्मणस्तस्यदुर्वृत्तफलंप्राप्नुहिसंयुगे ॥ अद्यच्छेत्स्यामितेमूढशिरोविक्रम्यपत्रिणा ॥ ६ ॥ शपेसात्वतपुत्राभ्यामिष्टेनसुकृतेनच ॥ अनतीतामि
मांरात्रिंयदित्वांवीरमानिनं ॥ ७ ॥ अरक्ष्यमाणंपार्थेनजिष्णुनाससुतानुजं ॥ नहन्यान्नरकेघोरेपतेयंवृष्णिपांसन ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वासुसंक्रुद्धःसोमदत्तोमहाब
लः ॥ दध्मौशंखंचतारेणसिंहनादंननादच ॥ ९ ॥ ततःकमलपत्राक्षःसिंहदंष्ट्रोदुरासदः ॥ सात्यकिर्भृशसंक्रुद्धःसोमदत्तमथाब्रवीत् ॥ १० ॥ कौरवेयनमेत्रासः
कथंचिदपिविद्यते ॥ त्वयासार्धमथान्यैश्चयुध्यतोहृदिकश्चन ॥ ११ ॥ यदिसर्वेणसैन्येनगुप्तोमांयोधयिष्यसि ॥ तथापिनव्यथाकाचित्त्वयिस्यान्ममकौरव
॥ १२ ॥ युद्धसारेणवाक्येनअसतांसंमतेनच ॥ नाहंभीषयितुंशक्यःक्षत्रवृत्तेस्थितस्त्वया ॥ १३ ॥ यदितेस्तियुयुत्साद्यमयासहनराधिप ॥ निर्दयोनिशितैर्बा
णैःप्रहरप्रहरामिते ॥ १४ ॥ हतोभूरिश्रवावीरस्तवपुत्रोमहारथः ॥ शलश्चैवमहाराजभ्रातृव्यसनकर्षितः ॥ १५ ॥ त्वांचाप्यद्यवधिष्यामिसहपुत्रंसबांधवं ॥ ति
ष्ठेदानींरणेयत्तःकौरवोसिमहारथः ॥ १६ ॥ ॥१५०॥

प्रायइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पतनीयंपातहेतुःपापं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तारेणोच्चस्वरेण ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दानंस्वद्रव्यस्यपरस्वत्वापादनं दमोमनसोयथेष्टंविनियोगयोग्यता शौचंसंकरवर्जनं अहिंसासर्वभूतानामनभिद्रोहः न्हीरकर्तव्यान्निवर्तकोधर्मः क्षमाऽपकारिण्यकोपः ॥१७॥१८॥ कृष्णचरणैःकृष्णयो

यस्मिन्दानंदमःशौचमहिंसान्हीर्धृतिःक्षमा॥ अनपायानिसर्वाणिनित्यंराज्ञियुधिष्ठिरे॥१७॥मृदंगकेतोस्तस्यत्वंतेजसानिहतःपुरा॥सकर्णसौबलःसंख्येविना
शमुपयास्यसि॥१८॥शपेहंकृष्णचरणैरिष्टापूर्तेनचैवह॥यदित्वांससुतंपापंनहन्यांयुधिरोषितः॥ १९ ॥ अपयास्यसिचेत्त्यक्त्वारणंमुक्तोभविष्यसि ॥ एव
माभाष्यचान्योन्यंक्रोधसंरक्तलोचनौ॥ २० ॥ प्रवृत्तौशरसंपातंकर्तुंपुरुषसत्तमौ॥ ततोरथसहस्रेणनागानामयुतेनच॥ २१ ॥ दुर्योधनःसोमदत्तंपरिवार्य
समंततः॥शकुनिश्चसुसंक्रुद्धःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ २२॥पुत्रपौत्रैःपरिवृतोभ्रातृभिश्चेंद्रविक्रमैः॥स्यालस्तवमहाबाहुर्वज्रसंहननोयुवा॥ २३ ॥साग्रंशत
सहस्रंतुहयानांतस्यधीमतः॥सोमदत्तंमहेष्वासंसमंतात्पर्यरक्षत॥ २४॥रक्ष्यमाणश्चबलिभिश्छादयामाससात्यकिं ॥ तंछाद्यमानंविशिखैर्दृष्ट्वासन्नतपर्व
भिः ॥ २५॥ धृष्टद्युम्नोभ्ययात्क्रुद्धःप्रगृह्यमहतींचमूं ॥ चंडवाताभिसृष्टानामुदधीनामिवस्वनः ॥ २६ ॥ आसीद्राजन्बलौघानामन्योन्यमभिनिघ्नतां॥ वि
व्याधसोमदत्तस्तुसात्वतंनवभिःशरैः॥ २७॥सात्यकिर्नवभिश्चैनमवधीत्कुरुपुंगवं॥सोतिविद्धोबलवतासमरेदृढधन्विना ॥ २८॥रथोपस्थंसमासाद्यमुमो
हगतचेतनः॥ तंविमूढंसमालक्ष्यसारथिस्त्वरयान्वितः॥ २९॥ अपोवाहरणाद्वीरंसोमदत्तंमहारथं॥ तंविसंज्ञंसमालक्ष्ययुयुधानशरार्दितं ॥३०॥अभ्यद्रवत्त
तोद्रोणोयदुवीरजिघांसया॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्ययुधिष्ठिरपुरोगमाः॥३१॥परिवव्रुर्महात्मानंपरीप्संतोयदूत्तमं॥ततःप्रववृतेयुद्धंद्रोणस्यसहपांडवैः॥३२॥
बलेरिवसुरैःपूर्वंत्रैलोक्यजयकांक्षया॥ ततःसायकजालेनपांडवानीकमावृणोत्॥ ३३॥ भारद्वाजोमहातेजाविव्याधचयुधिष्ठिरं ॥ सात्यकिंदशभिर्बाणैर्विं
शत्यापार्षतंशरैः॥ ३४॥ भीमसेनंचनवभिर्नकुलंपंचभिस्तथा ॥ सहदेवंतथाष्टाभिःशतेनचशिखंडिनं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेयान्महाबाहुःपंचभिःपंचभिःशरैः॥
विराटंमत्स्यमष्टाभिर्द्रुपदंदशभिःशरैः॥ ३६॥युधामन्युंत्रिभिःषड्भिरुत्तमौजसमाहवे॥ अन्यांश्चसैनिकान्विद्ध्वायुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ३७ ॥ तेवध्यमाना
द्रोणेनपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ प्राद्रवन्वैभयाद्राजन्सार्तनादादिशोदश॥ ३८॥ काल्यमानंतुतत्सैन्यंदृष्ट्वाद्रोणेनफाल्गुनः॥ किंचिदागतसंरंभोगुरुंपार्थोभ्य
याद्द्रुतं॥ ३९॥ दृष्ट्वाद्रोणस्तुबीभत्सुमभिधावंतमाहवे॥ संन्यवर्तततत्सैन्यंपुनर्यौधिष्ठिरंबलं॥४०॥

श्चरणैः॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ कार्ष्णायसंतीक्ष्णलोहमयं ॥ ५७ ॥

ततोयुद्धमभूद्भूयोभारद्वाजस्यपांडवैः॥ द्रोणस्तवसुतैराजन्सर्वतःपरिवारितः॥४१॥ व्यधमत्पांडुसैन्यानितूलराशिमिवानलः ॥ तंज्वलंतमिवादित्यंदीप्तानल
 समद्युतिं॥ ४२॥ राजन्ननिशमत्यंतंदृष्ट्वाद्रोणंशरार्चिषं॥ मंडलीकृतधन्वानंतपंतमिवभास्करं ॥ ४३ ॥ दहंतमहितान्सैन्येनैनंकश्चिदवारयत् ॥ योयोहिप्रमु
खेतस्यतस्थौद्रोणस्यपूरुषः॥ ४४॥ तस्यतस्यशिरश्छित्वाययुर्द्रोणशराःक्षितिं ॥ एवंसापांडवीसेनावध्यमानामहात्मना ॥ ४५॥ प्रदुद्रावपुनर्भीतापश्यतः
सव्यसाचिनः॥ संप्रभग्नंबलंदृष्ट्वाद्रोणेननिशिभारत॥ ४६॥ गोविंदमब्रवीज्जिष्णुर्गच्छद्रोणरथंप्रति ॥ ततोरजतगोक्षीरकुंदेंदुसदृशप्रभान्॥ ४७॥ चोदया
मासदाशार्होहयान्द्रोणरथंप्रति॥ भीमसेनोपितंदृष्ट्वायांतंद्रोणायफाल्गुनं॥ ४८॥ स्वसारथिमुवाचेदंद्रोणानीकायमांवह ॥ सोपितस्यवचःश्रुत्वाविशोको
वाहयद्धयान्॥ ४९॥ पृष्ठतःसत्यसंधस्यजिष्णोर्भरतसत्तम ॥ तौदृष्ट्वाभ्रातरौयत्तौद्रोणानीकमभिद्रुतौ॥ ५०॥ पंचालाःसृंजयामत्स्याश्चेदिकारूषकोसलाः॥
अन्वगच्छन्महाराजकेकयाश्चमहारथाः॥ ५१ ॥ ततोराजन्नभूद्घोरःसंग्रामोलोमहर्षणः॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंचवृकोदरः॥ ५२ ॥ महद्भ्यांरथवृंदाभ्यांब
लंजगृहतुस्तव ॥ तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौभीमसेनधनंजयौ ॥ ५३ ॥ धृष्टद्युम्नोभ्ययाद्राजन्सात्यकिश्चमहाबलः ॥ चंडवाताभिपन्नानामुदधीनामिवस्वनः॥
॥ ५४॥ आसीद्राजन्बलौघानांतदान्योन्यमभिघ्नतां॥ सौमदत्तिवधात्क्रुद्धोदृष्ट्वासात्यकिमाहवे ॥ ५५ ॥ द्रौणिरभ्यद्रवद्राजन्वधायकृतनिश्चयः ॥ तमापतं
तंसंप्रेक्ष्यशैनेयस्यरथंप्रति॥ ५६॥ भैमसेनिःसुसंक्रुद्धःप्रत्यमित्रमवारयत्॥ कार्ष्णायसंमहाघोरमृक्षचर्मपरिच्छदं ॥ ५७॥ महांतंरथमास्थायत्रिंशन्नल्वां
तरांतरं॥ विक्षिप्तयंत्रसन्नाहंमहामेघौघनिःस्वनं॥ ५८॥ युक्तंगजनिभैर्वाहैर्नहयैर्नापिवारणैः॥ विक्षिप्तपक्षचरणविवृताक्षेणकूजता॥५९॥ ध्वजेनोच्छ्रितदं
डेनगृध्रराजेनराजितं॥ लोहितार्द्रपताकंतुअंत्रमालाविभूषितं॥ ६० ॥ अष्टचक्रसमायुक्तमास्थायविपुलंरथं॥ शूलमुद्गरधारिण्याशैलपादपहस्तया ॥ ६१॥
रक्षसांघोररूपाणामक्षौहिण्यासमावृतः॥ तमुद्यतमहाचापंनिशम्यव्यथितानृपाः॥ ६२ ॥ युगांतकालसमयेदंडहस्तमिवांतकं ॥ ततस्तंगिरिशृंगाभंभीमरू
पंभयावहं॥ ६३॥ दंष्ट्राकरालोग्रमुखंशंकुकर्णमहाहनुं॥ ऊर्ध्वकेशंविरूपाक्षंदीप्तास्यंनिम्नितोदरं॥ ६४॥

॥ ५८ ॥ नहयैर्नापिवारणैर्गजैःकिंतुपिशाचैः॥ ५९॥ ६० ॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

महाश्वभ्रगलद्वारंकिरीटच्छन्नमूर्धजं ॥ त्रासनंसर्वभूतानांव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ६५ ॥ वीक्ष्यदीप्तमिवायांतंरिपुविक्षोभकारिणं ॥ तमुद्यतमहाचापंराक्षसें
द्रंघटोत्कचं ॥ ६६ ॥ भयार्दिताप्रचुक्षोभपुत्रस्यतववाहिनी ॥ वायुनाक्षोभितावर्तागंगेवोर्ध्वतरंगिणी ॥ ६७ ॥ घटोत्कचप्रयुक्तेनसिंहनादेनभीषिताः ॥ प्रसु
सुवुर्गजामूत्रंविव्यथुश्चनराभृशं ॥ ६८ ॥ ततोश्मवृष्टिरत्यर्थमासीत्तत्रसमंततः ॥ संध्याकालाधिकबलैःप्रयुक्ताराक्षसैःक्षितौ ॥ ६९ ॥ आयसानिचचक्राणि
भुशुंड्यःप्रासतोमराः ॥ पतंत्यविरताःशूलाःशतघ्न्यःपट्टिशास्तथा ॥ ७० ॥ तदुग्रमतिरौद्रंचदृष्ट्वायुद्धंनराधिपाः ॥ तनयास्तवकर्णश्चव्यथिताःप्राद्रवन्दिशः ॥
॥ ७१ ॥ तत्रैकोस्त्रबलश्लाघीद्रौणिर्मानीनविव्यथे ॥ व्यधमच्चशरैर्मायांघटोत्कचविनिर्मितां ॥ ७२ ॥ विहतायांतुमायायाममर्षीसघटोत्कचः ॥ विससर्जश
रान्घोरांस्तेश्वत्थामानमाविशन् ॥ ७३ ॥ भुजंगाइववेगेनवल्मीकंक्रोधमूर्छिताः ॥ तेशरारुधिराक्तांगाभित्वाशारद्वतीसुतं ॥ ७४ ॥ विविशुर्धरणींशीघ्रारु
क्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ अश्वत्थामातुसंक्रुद्धोलघुहस्तःप्रतापवान् ॥ ७५ ॥ घटोत्कचमभिक्रुद्धंबिभेददशभिःशरैः ॥ घटोत्कचोतिविद्धस्तुद्रोणपुत्रेणमर्मसु ॥
चक्रंशतसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितोभृशं ॥ क्षुरांतंबालसूर्याभंमणिवज्रविभूषितं ॥ ७७ ॥ अश्वत्थाम्निसचिक्षेपभैमसेनिर्जिघांसया ॥ वेगेनमहतागच्छद्विक्षि
प्तंद्रौणिनाशरैः ॥ ७८ ॥ अभाग्यस्येवसंकल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि ॥ घटोत्कचस्ततस्तूर्णंदृष्ट्वाचक्रंनिपातितं ॥ ७९ ॥ द्रौणिंप्राच्छादयद्बाणैःस्वर्भानुरिवभास्करं ॥
घटोत्कचसुतःश्रीमान्भिन्नांजनचयोपमः ॥ ८० ॥ रुरोधद्रौणिमायांतंप्रभंजनमिवाद्रिराट् ॥ पौत्रेणभीमसेनस्यशरैरंजनपर्वणा ॥ ८१ ॥ बभौमेघेनधारा
भिर्गिरिर्मेरुरिवावृतः ॥ अश्वत्थामात्वसंभ्रांतोरुद्रोपेंद्रेंद्रविक्रमः ॥ ८२ ॥ ध्वजमेकेनबाणेनचिच्छेदांजनपर्वणः ॥ द्वाभ्यांतुरथयंतारौत्रिभिश्चास्यत्रिवेणुकं
॥ ८३ ॥ धनुरेकेनचिच्छेदचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ विरथस्योद्यतंहस्ताद्धेमबिंदुभिराचितं ॥ ८४ ॥ विशिखेनसुतीक्ष्णेनखड्गमस्यद्विधाकरोत् ॥ गदाहेमांगदा
राजंस्तूर्णंहैडिंबिसूनुना ॥ ८५ ॥ भ्राम्योत्क्षिप्ताशरैःसापिद्रौणिनाभ्याहतापतत् ॥ ततोंतरिक्षमुत्प्लुत्यकालमेघइवोन्नदन् ॥ ८६ ॥ ववर्षांजनपर्वासद्रुमवर्षंन
भस्तलात् ॥ ततोमायाधरंद्रौणिर्घटोत्कचसुतंदिवि ॥ ८७ ॥ मार्गणैरभिविव्याधघनंसूर्यइवांशुभिः ॥ सोवतीर्यपुरस्तस्थौरथेहेमविभूषिते ॥ ८८ ॥ महीगत
इवात्युग्रःश्रीमानंजनपर्वतः ॥ तमयस्मयवर्माणंद्रौणिर्भीमात्मजात्मजं ॥ ८९ ॥

॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ गच्छवत्सेतिपुत्रेणेतिचभीमसेनसंबंधात् ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ आत्मानमपिहन्यात्किमुपुत्रमतोजीवनार्थीत्वंनिवर्तस्वेतिभावः ॥ ९५ ॥ आयस्तःकोपितः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

जघानांजनपर्वाणंमहेश्वरइवांधकं ॥ अथदृष्ट्वाहतंपुत्रमश्वत्थाम्नामहाबलं ॥ ९० ॥ द्रौणेःसकाशमभ्येत्यरोषात्प्रज्वलितांगदः ॥ प्राहवाक्यमसंभ्रांतोवीरं
शारद्वतीसुतं ॥ ९१ ॥ दहंतंपांडवानीकंवनमग्निमिवोच्छ्रितं ॥ घटोत्कचउवाच तिष्ठतिष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ ९२ ॥ त्वामद्यनिहनिष्यामि
क्रौंचमग्निसुतोयथा ॥ अश्वत्थामोवाच गच्छवत्ससहान्यैस्त्वंयुध्यस्वामरविक्रम ॥ ९३ ॥ नहिपुत्रेणहैडिंबेपितान्याय्यःप्रबाधितुं ॥ कामंखलुनरो
पोमेहैडिंबेविद्यतेत्वयि ॥ ९४ ॥ किंतुरोषान्वितोजंतुर्हन्यादात्मानमप्युत ॥ संजयउवाच श्रुत्वैतत्क्रोधताम्राक्षःपुत्रशोकसमन्वितः ॥ ९५ ॥ अश्वत्थामा
नमायस्तोभैमसैनिरभाषत ॥ किमहंकातरोद्रौणेपृथग्जनइवाहवे ॥ ९६ ॥ यन्मांभीषयसेवाग्भिरसदेतद्वचस्तव ॥ भीमात्खलुसमुत्पन्नःकुरूणांविपुलेकुले ॥
॥ ९७ ॥ पांडवानामहंपुत्रःसमरेष्वनिवर्तिनां ॥ रक्षसामधिराजोहंदशग्रीवसमोबले ॥ ९८ ॥ तिष्ठतिष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यवि
नेष्यामिरणाजिरे ॥ ९९ ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षोराक्षसःसुमहाबलः ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत्क्रुद्धोगजेंद्रमिवकेसरी ॥ १०० ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्क
चः ॥ रथिनामृषभंद्रौणिंधाराभिरिवतोयदः ॥ १ ॥ शरवृष्टिंशरैर्द्रौणिरप्राप्तांतांव्यशातयत् ॥ ततोंतरिक्षेबाणानांसंग्रामोन्यइवाभवत् ॥ २ ॥ अथास्त्रसं
मर्दकृतैर्विस्फुलिंगैस्तदाबभौ ॥ विभावरीमुखेव्योमखद्योतैरिवचित्रितं ॥ ३ ॥ निशाम्यनिहतांमायांद्रौणिनारणमानिना ॥ घटोत्कचस्ततोमायांससर्जांत
र्हितःपुनः ॥ ४ ॥ सोभवद्गिरिरत्युच्चःशिखरैस्तरुसंकटैः ॥ शूलप्रासासिमुसलजलप्रस्रवणोमहान् ॥ ५ ॥ तमंजनगिरिप्रख्यंद्रौणिर्दृष्ट्वामहीधरं ॥ प्रपतद्भिश्चब
हुभिःशस्त्रसंघैर्नविव्यथे ॥ ६ ॥ ततोहसन्निवद्रौणिर्वज्रमस्त्रमुदैरयत् ॥ सतेनास्त्रेणशैलेंद्रःक्षिप्तःक्षिप्रंव्यनश्यत ॥ ७ ॥ ततःसतोयदोभूत्वानीलःसेंद्रायुधोदि
वि ॥ अश्मवृष्टिभिरत्युग्रोद्रौणिमाच्छादयद्रणे ॥ ८ ॥ अथसंधायवायव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ व्यधमद्द्रोणतनयोनीलमेघंसमुत्थितं ॥ ९ ॥ समार्गणगणैर्द्रौणिर्दि
शःप्रच्छाद्यसर्वशः ॥ शतंरथसहस्राणांजघानद्विपदांवरः ॥ ११० ॥ सदृष्ट्वापुनरायांतंरथेनायतकार्मुकं ॥ घटोत्कचमसंभ्रांतंराक्षसैर्बहुभिर्वृतं ॥ ११ ॥ सिंह
शार्दूलसदृशैर्मत्तद्विरदविक्रमैः ॥ गजस्थैश्चरथस्थैश्चवाजिपृष्ठगतैरपि ॥ १२ ॥

॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ ११२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ शारद्वतीकपी खचरान्बाणान् खचरंराक्षसं ॥

विकृतास्यशिरोग्रीवैर्हैडिंबानुचरैःसह ॥ पौलस्त्यैर्यातुधानैश्चतामसैश्चेंद्रविक्रमैः ॥ १३ ॥ नानाशस्त्रधरैर्वीरैर्नानाकवचभूषणैः ॥ महाबलैर्भीमरवैःसंरंभो
द्वृत्तलोचनैः ॥ १४ ॥ उपस्थितैस्ततोयुद्धेराक्षसैर्युद्धदुर्मदैः ॥ विषण्णमभिसंप्रेक्ष्यपुत्रंतेद्रौणिरब्रवीत् ॥ १५ ॥ तिष्ठदुर्योधनाद्यत्वंनकार्यःसंभ्रमस्त्वया ॥ सहै
भिर्भ्रातृभिर्वीरैःपार्थिवैश्चेंद्रविक्रमैः ॥ १६ ॥ निहनिष्याम्यमित्रांस्तेनतवास्तिपराजयः ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिपर्याश्वासयवाहिनीं ॥ १७ ॥ दुर्योधनउवा
च नत्वेतदद्भुतंमन्येयत्तेमहदिदंमनः ॥ अस्मासुचपराभक्तिस्तवगौतमिनंदन ॥ १८ ॥ संजयउवाच अश्वत्थामानमुक्त्वैवंततःसौबलमब्रवीत् ॥ वृ
तंरथसहस्रेणहयानांरणशोभिनां ॥ १९ ॥ षष्ट्यारथसहस्रैश्चप्रयाहित्वंधनंजयं ॥ कर्णश्चवृषसेनश्चकृपोनीलस्तथैवच ॥ १२० ॥ उदीच्याःकृतवर्माचपुरुमित्रःसु
तापनः ॥ दुःशासनोनिकुंभश्चकुंडभेदीपराक्रमः ॥ २१ ॥ पुरंजयोदृढरथःपताकीहेमकंपनः ॥ शल्यारुणींद्रसेनाश्चसंजयोविजयोजयः ॥ २२ ॥ कमलाक्षः
परक्राथीजयवर्मासुदर्शनः ॥ एतेत्वामनुयास्यंतिपत्तीनामयुतानिषट् ॥ २३ ॥ जहिभीमंयमौचोभौधर्मराजंचमातुल ॥ असुरानिवदेवेंद्रोजयाशामेत्वयि
स्थिता ॥ २४ ॥ दारितान्द्रौणिनाबाणैर्भृशंविक्षतविग्रहान् ॥ जहिमातुलकौंतेयानसुरानिवपावकिः ॥ २५ ॥ एवमुक्तोययौशीघ्रंपुत्रेणतवसौबलः ॥ पिप्रीषु
स्तेसुतान्राजन्दिधक्षुश्चैवपांडवान् ॥ २६ ॥ अथप्रववृतेयुद्धंद्रौणिराक्षसयोर्मृधे ॥ विभावर्यांसुतुमुलंशक्रप्रल्हादयोरिव ॥ २७ ॥ ततोघटोत्कचोबाणैर्दश
भिर्गौतमीसुतं ॥ जघानोरसिसंक्रुद्धोविषाग्निप्रतिमैर्दृढैः ॥ २८ ॥ सतैरभ्याहतोगाढंशरैर्भीमसुतेरितैः ॥ चचालरथमध्यस्थोवातोद्धूतइवद्रुमः ॥ २९ ॥ भूय
श्चांजलिकेनाथमार्गणेनमहाप्रभं ॥ द्रौणिहस्तस्थितंचापंचिच्छेदाशुघटोत्कचः ॥ १३० ॥ ततोन्यद्द्रौणिरादायधनुर्भारसहंमहत् ॥ ववर्षविशिखांस्तीक्ष्णान्वा
रिधाराइवांबुदः ॥ ३१ ॥ ततःशारद्वतीपुत्रःप्रेषयामासभारत ॥ सुवर्णपुंखाञ्छत्रुघ्नान्खचरान्खचरंप्रति ॥ ३२ ॥ तद्बाणैरर्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिं
हैरिवबभौमत्तंगजानामाकुलंकुलं ॥ ३३ ॥ विधम्यराक्षसान्बाणैःसाश्वसूतरथद्विपान् ॥ ददाहभगवान्वह्निर्भूतानीवयुगक्षये ॥ ३४ ॥ सदग्ध्वाक्षौहिणींबा
णैर्नैर्ऋतींरुरुचेनृप ॥ पुरेवत्रिपुरंदग्ध्वादिविदेवोमहेश्वरः ॥ ३५ ॥ युगांतेसर्वभूतानिदग्ध्वेववसुरुल्बणः ॥ रराजजयतांश्रेष्ठोद्रोणपुत्रस्तवाहितान् ॥ १३६ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वसुरुल्बणः अग्निःप्रलयकालिकः ॥ १३६ ॥

ततोघटोत्कचःक्रुद्धोरक्षसांभीमकर्मणां ॥ द्रौणिंहतेतिमहतींचोदयामासतांचमूं ॥ ३७ ॥ घटोत्कचस्यतामाज्ञांप्रतिगृह्याथराक्षसाः ॥ दंष्ट्रोज्वलामहावक्त्रा
घोररूपाभयानकाः ॥ ३८ ॥ व्यात्ताननाघोरजिह्वाःक्रोधताम्रेक्षणाभृशं ॥ सिंहनादेनमहतानादयंतोवसुंधरां ॥ ३९ ॥ हंतुमभ्यद्रवन्द्रौणिंनानाप्रहरणायुधाः ॥
शक्तीःशतघ्नीःपरिघानशनीःशूलपट्टिशान् ॥ ४० ॥ खड्गान्गदाभिंदिपालान्मुसलानिपरश्वधान् ॥ प्रासानसींस्तोमरांश्चकणपान्कंपनाञ्छितान् ॥ ४१ ॥
स्थूलान्भुशुंड्यश्मगदास्थूणान्कार्ष्णायसांस्तथा ॥ मुद्गरांश्चमहाघोरान्समरेशत्रुदारणान् ॥ ४२ ॥ द्रौणिमूर्धन्यसंत्रस्ताराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ चिक्षिपुःक्रो
धताम्राक्षाःशतशोथसहस्रशः ॥ ४३ ॥ तच्छस्त्रवर्षंसुमहद्द्रोणपुत्रस्यमूर्धनि ॥ पतमानंसमीक्ष्याथयोधास्तेव्यथिताभवन् ॥ ४४ ॥ द्रोणपुत्रस्तुविक्रांतस्तद्वर्षं
घोरमुच्छ्रितं ॥ शरैर्विध्वंसयामासवज्रकल्पैःशिलाशितैः ॥ ४५ ॥ ततोन्यैर्विशिखैस्तूर्णंस्वर्णपुंखैर्महामनाः ॥ निजघ्नेराक्षसान्द्रौणिर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः ॥
॥ ४६ ॥ तद्बाणैरर्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिंहैरिवबभौमत्तंगजानामाकुलंकुलं ॥ ४७ ॥ तेराक्षसाःसुसंक्रुद्धाद्रोणपुत्रेणताडिताः ॥ क्रुद्धाःस्मप्राद्रवन्द्रौ
णिंजिघांसंतोमहाबलाः ॥ ४८ ॥ तत्राद्भुतमिमंद्रौणिर्दर्शयामासविक्रमं ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुभारत ॥ ४९ ॥ यदेकोराक्षसींसेनांक्षणाद्द्रौणि
र्महास्त्रवित् ॥ ददाहज्वलितैर्बाणैराक्षसेंद्रस्यपश्यतः ॥ १५० ॥ सहत्वाराक्षसानीकंरराजद्रौणिराहवे ॥ युगांतेसर्वभूतानिसंवर्त्तकइवानलः ॥ ५१ ॥ तंदहंतम
नीकानिशरैराशीविषोपमैः ॥ तेषुराजसहस्रेषुपांडवेयेषुभारत ॥ ५२ ॥ नैनंनिरीक्षितुंकश्चिदशक्नोद्द्रौणिमाहवे ॥ ऋतेघटोत्कचाद्वीराद्राक्षसेंद्रान्महाबलात् ॥
॥ ५३ ॥ सपुनर्भरतश्रेष्ठक्रोधादुद्भ्रांतलोचनः ॥ तलंतलेनसंहत्यसंदश्यदशनच्छदं ॥ ५४ ॥ स्वंसूतमब्रवीत्क्रुद्धोद्रोणपुत्रायमांवह ॥ सययौघोररूपेणसुपताके
नभास्वता ॥ ५५ ॥ द्वैरथंद्रोणपुत्रेणपुनरप्यरिसूदनः ॥ सविनद्यमहानादंसिंहवद्भीमविक्रमः ॥ ५६ ॥ चिक्षेपाविध्यसंग्रामेद्रोणपुत्रायराक्षसः ॥ अष्टघंटांम
हाघोरामशनिंदेवनिर्मितां ॥ ५७ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहद्रौणिर्न्यस्यरथेधनुः ॥ चिक्षेपचैनांतस्यैवस्यंदनात्सोवपुप्लुवे ॥ ५८ ॥ साश्वसूतध्वजंयानंभस्मकृत्वाम
हाप्रभा ॥ विवेशवसुधांभित्वासाशनिर्भृशदारुणा ॥ ५९ ॥ द्रौणेस्तत्कर्मदृष्ट्वातुसर्वभूतान्यपूजयन् ॥ यदवप्लुत्यजग्राहघोरांशंकरनिर्मितां ॥ १६० ॥ धृष्ट
द्युम्नरथंगत्वाभैमसेनिस्ततोनृप ॥ धनुर्घोरंसमादायमहदिंद्रायुधोपमं ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्पुनर्द्रौणेर्महोरसि ॥ १६१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धृष्टद्युम्नस्त्वसंभ्रांतोमुमोचाशीविषोपमान्॥ सुवर्णपुंखान्विशिखान्द्रोणपुत्रस्यवक्षसि ॥ ६२ ॥ ततोमुमोचनाराचान्द्रौणिस्तांश्चसहस्रशः ॥ तावप्यग्निशि
खप्रख्यैर्जघ्नतुस्तस्यमार्गणान्॥ ६३ ॥ अतितीव्रमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः॥ योधानांप्रीतिजननंद्रौणेश्चभरतर्षभ ॥ ६४ ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांशतैस्त्रि
भिः॥ षड्भिर्वाजिसहस्रैश्चभीमस्तंदेशमागमत्॥ ६५ ॥ ततोभीमात्मजंरक्षोधृष्टद्युम्नंचसानुगं ॥ अयोधयतधर्मात्माद्रौणिरक्लिष्टविक्रमः॥ ६६ ॥ तत्राद्भुततमं
द्रौणिर्दर्शयामासविक्रमं ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुभारत ॥ ६७ ॥ निमेषांतरमात्रेणसाश्वसूतरथद्विपां ॥ अक्षौहिणींराक्षसानांशितैर्बाणैरशातयत्॥
॥ ६८ ॥ मिषतोभीमसेनस्यहैडिंबेःपार्षतस्यच ॥ यमयोर्धर्मपुत्रस्यविजयस्याच्युतस्यच ॥ ६९ ॥ प्रगाढमंजोगतिभिर्नाराचैरभिताडिताः ॥ निपेतुर्द्विरदाभू
मौसशृंगाइवपर्वताः॥ ॥ १७० ॥ निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्चविचलद्भिरितस्ततः ॥ रराजवसुधाकीर्णाविसर्पद्भिरिवोरगैः ॥ ७१ ॥ क्षिप्तैःकांचनदंडैश्चनृपच्छत्रैःक्षि
तिर्बभौ ॥ द्यौरिवोदितचंद्रार्काग्रहाकीर्णायुगक्षये ॥ ७२ ॥ प्रवृद्धध्वजमंडूकांभेरीविस्तीर्णकच्छपां ॥ छत्रहंसावलीजुष्टांफेनचामरमालिनीं ॥ ७३ ॥ कंकगृध्र
महाग्राहांनैकायुधझषाकुलां ॥ विस्तीर्णगजपाषाणांहताश्वमकराकुलां ॥ ७४ ॥ रथक्षिप्तमहावप्रांपताकारुचिरद्रुमां ॥ शरमीनांमहारौद्रांप्रासशक्त्यृष्टिडुं
डुभां ॥ ७५ ॥ मज्जामांसमहापंकांकबंधावर्जितोडुपां ॥ केशशैवलकल्माषांभीरूणांकश्मलावहां ॥ ७६ ॥ नागेंद्रहययोधानांशरीरव्ययसंभवां ॥ शोणितौ
घमहाघोरांद्रौणिःप्रावर्तयन्नदीं ॥ ७७ ॥ योधार्तरवनिर्घोषांक्षतजोर्मिसमाकुलां ॥ श्वापदातिमहाघोरांयमराष्ट्रमहोदधिं ॥ ७८ ॥ निहत्यराक्षसान्बाणैर्द्रौ
णिर्हैडिंबिमार्दयत् ॥ पुनरप्यतिसंक्रुद्धःसवृकोदरपार्षतान् ॥ ७९ ॥ सनाराचगणैःपार्थान्द्रौणिर्विध्वामहाबलः ॥ जघानसुरथंनामद्रुपदस्यसुतंविभुः ॥
॥ १८० ॥ पुनःशत्रुंजयंनामद्रुपदस्यात्मजंरणे ॥ बलानीकंजयानीकंजयाश्वंचाभिजघ्निवान्॥ ८१ ॥ श्रुताह्वयंचराजानंद्रौणिर्निन्येयमक्षयं ॥ त्रिभिश्चान्यैः
शरैस्तीक्ष्णैःसुपुंखैर्हेममालिनं ॥ ८२ ॥ जघानसपृषध्रंचचंद्रसेनंचमारिष ॥ कुंतिभोजसुतांश्चासौदशभिर्दशजघ्निवान्॥ ८३ ॥ अश्वत्थामासुसंक्रुद्धःसंधा
योग्रमजिह्मगं ॥ मुमोचाकर्णपूर्णेनधनुषाशरमुत्तमं ॥ ८४ ॥ यमदंडोपमंघोरमुद्दिश्याशुघटोत्कचं ॥ सभित्वाहृदयंतस्यराक्षसस्यमहाशरः॥ ८५ ॥ विवेशव
सुधांशीघ्रंसपुंखःपृथिवीपते ॥ तंहतंपतितंज्ञात्वाधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ १८६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥१९०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ द्रुपदस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

द्रौणेःसकाशाद्राजेंद्रव्यपनिन्येरथोत्तमं ॥ ततःपराङ्मुखनृपंसैन्यंयौधिष्ठिरंनृप ॥ ८७ ॥ पराजित्यरणेवीरोद्रोणपुत्रोननादह ॥ पूजितःसर्वभूतेषुतवपुत्रैश्च
भारत ॥ ८८ ॥ अथशरशतभिन्नकृत्तदेहैर्हतपतितैःक्षणदाचरैःसमंतात् ॥ निधनमुपगतैर्महीकृताभूद्गिरिशिखरैरिवदुर्गमातिरौद्रा ॥ ८९ ॥ तंसिद्धगंधर्वपि
॥१५४॥ शाचसंघानागाःसुपर्णाःपितरोवयांसि ॥ रक्षोगणाभूतगणाश्चद्रौणिमपूजयन्नप्सरसःसुराश्च ॥ १९० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणि
रात्रियुद्धेषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच द्रुपदस्यात्मजान्दृष्ट्वाकुंतिभोजसुतांस्तथा ॥ द्रोणपु
त्रेणनिहतान्राक्षसांश्चसहस्रशः ॥ १ ॥ युधिष्ठिरोभीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ युयुधानश्चसंयत्तायुद्धायैवमनोदधुः ॥ २ ॥ सोमदत्तःपुनःक्रुद्धोदृष्ट्वासा
त्यकिमाहवे ॥ महताशरवर्षेणच्छादयामासभारत ॥ ३ ॥ ततःसमभवद्युद्धमतीवभयवर्धनं ॥ त्वदीयानांपरेषांचघोरंविजयकांक्षिणं ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वासमुपा
यांतंरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ दशभिःसात्वतस्यार्थेभीमोविव्याधसायकैः ॥ ५ ॥ सोमदत्तोपितंवीरंशतेनप्रत्यविध्यत ॥ सात्वतस्त्वभिसंक्रुद्धःपुत्राधिभिरभि
प्लुतं ॥ ६ ॥ वृद्धंवृद्धगुणैर्युक्तंययातिमिवनाहुषं ॥ विव्याधदशभिस्तीक्ष्णैःशरैर्वज्रनिपातनैः ॥ ७ ॥ शक्त्याचैनंविनिर्भिद्यपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ततस्तुसात्य
केरर्थेभीमसेनोनवंदृढं ॥ ८ ॥ मुमोचपरिघंघोरंसोमदत्तस्यमूर्धनि ॥ सात्वतोप्यग्निसंकाशंमुमोचशरमुत्तमं ॥ ९ ॥ सोमदत्तोरसिक्रुद्धःसुपत्रंनिशितंयुधि ॥
युगपत्पेततुर्वीरेघोरौपरिघमार्गणौ ॥ १० ॥ शरीरेसोमदत्तस्यसपपातमहारथः ॥ व्यामोहितेतुतनयेबाल्हीकस्तमुपाद्रवत् ॥ ११ ॥ विसृजञ्छरवर्षाणिका
लवर्षीवतोयदः ॥ भीमोथसात्वतस्यार्थेबाल्हीकंनवभिःशरैः ॥ १२ ॥ प्रपीडयन्महात्मानंविव्याधरणमूर्धनि ॥ प्रातिपेयस्तुसंक्रुद्धःशक्तिंभीमस्यवक्षसि ॥
॥ १३ ॥ निचखानमहाबाहुःपुरंदरइवाशनिं ॥ सतथाभिहतोभीमश्चकंपेचमुमोहच ॥ १४ ॥ प्राप्यचेतश्चबलवान्गदामस्मैससर्जह ॥ सापांडवेनप्रहिताबा
ल्हीकस्यशिरोहरत् ॥ १५ ॥ सपपातहतःपृथ्व्यांवज्राहतइवाद्रिराट् ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेबाल्हीकेपुरुषर्षभ ॥ १६ ॥ पुत्रास्तेभ्यर्दयन्भीमंदशदाशरथेःसमाः ॥
नागदत्तोदृढरथोमहाबाहुरयोभुजः ॥ १७ ॥ दृढःसुहस्तोविरजाःप्रमाथ्युग्रोनुयाय्यपि ॥ तान्दृष्ट्वाचुक्रुधेभीमोजगृहेभारसाधनान् ॥ १८ ॥ ॥१५४॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

एकमेकंसमुद्दिश्यपातयामासमर्मसु ॥ तेविद्धाव्यसवःपेतुःस्यंदनेभ्योहतौजसः ॥ १९ ॥ चंडवातप्रभग्नास्तुपर्वताग्रान्महीरुहाः ॥ नाराचैर्दशभिर्भीमस्तां
न्निहत्यतवात्मजान् ॥ २० ॥ कर्णस्यदयितंपुत्रंवृषसेनमवाकिरत् ॥ ततोवृकरथोनामभ्राताकर्णस्यविश्रुतः ॥ २१ ॥ जघानभीमंनाराचैस्तमप्यभ्यद्रवद्ब
ली ॥ ततःसप्तरथान्वीरःस्यालानांतवभारत ॥ २२ ॥ निहत्यभीमोनाराचैःशतचंद्रमपोथयत् ॥ अमर्षयंतोनिहतंशतचंद्रंमहारथं ॥ २३ ॥ शकुनेर्भ्रातरोवी
रागवाक्षःशरभोविभुः ॥ सुभगोभानुदत्तश्चशूराःपंचमहारथाः ॥ २४ ॥ अभिद्रुत्यशरैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनमताडयन् ॥ सताड्यमानोनाराचैर्वृष्टिवेगैरिवाच
लः ॥ २५ ॥ जघानपंचभिर्बाणैःपंचैवातिरथान्बली ॥ तान्दृष्ट्वानिहतान्वीरान्विचेलुर्नृपसत्तमाः ॥ २६ ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धस्तवानीकमशातयत् ॥ मिषतः
कुंभयोनेस्तुपुत्राणांतवचानघ ॥ २७ ॥ अंबष्ठान्मालवाञ्छूरांस्त्रिगर्तान्सशिबीनपि ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्रुद्धोयुद्धेयुधिष्ठिरः ॥ २८ ॥ अभीषाहाञ्छूरसे
नान्बाल्हीकान्सवसातिकान् ॥ निकृत्यपृथिवींराजाचक्रेशोणितकर्दमां ॥ २९ ॥ यौधेयान्मालवान्राजन्मद्रकाणांगणान्युधि ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायशू
रान्बाणैर्युधिष्ठिरः ॥ ३० ॥ हताहरतगृह्णीतविध्यतव्यवकृंतत ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोयुधिष्ठिररथंप्रति ॥ ३१ ॥ सैन्यानिद्रावयंतंतंद्रोणोदृष्ट्वायुधिष्ठिरं ॥ चो
दितस्तवपुत्रेणसायकैरभ्यवाकिरत् ॥ ३२ ॥ द्रोणस्तुपरमक्रुद्धोवायव्यास्त्रेणपार्थिवं ॥ विव्याधसोपितद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेणजघ्निवान् ॥ ३३ ॥ तस्मिन्विनिहतेचा
स्त्रेभारद्वाजोयुधिष्ठिरे ॥ वारुणंयाम्यमाग्नेयंत्वाष्ट्रंसावित्रमेवच ॥ ३४ ॥ चिक्षेपपरमक्रुद्धोजिघांसुःपांडुनंदनं ॥ क्षिप्तानिक्षिप्यमाणानितानिचास्त्राणिधर्म
जः ॥ ३५ ॥ जघानास्त्रैर्महाबाहुःकुंभयोनेरवित्रसन् ॥ सत्यांचिकीर्षमाणस्तुप्रतिज्ञांकुंभसंभवः ॥ ३६ ॥ प्रादुश्चक्रेऽस्त्रमैंद्रंवैप्राजापत्यंचभारत ॥ जिघांसुर्धर्म
तनयंतवपुत्रहितेरतः ॥ ३७ ॥ पतिःकुरूणांगजसिंहगामीविशालवक्षाःपृथुलोहिताक्षः ॥ प्रादुश्चकारास्त्रमहीनतेजामाहेंद्रमन्यत्सजघानतेन ॥ ३८ ॥ विहन्य
मानेष्वस्त्रेषुद्रोणःक्रोधसमन्वितः ॥ युधिष्ठिरवधंप्रेप्सुर्ब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ॥ ३९ ॥ ततोनाज्ञासिषंकिंचिद्घोरेणतमसावृते ॥ सर्वभूतानिचपरंत्रासंजग्मुर्महीप
ते ॥ ४० ॥ ब्रह्मास्त्रमुद्यतंदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रतदस्त्रंप्रत्यवारयत् ॥ ४१ ॥ ततःसैनिकमुख्यास्तेप्रशशंसुर्नरर्षभौ ॥ द्रोणपार्थौमहेष्वा
सौसर्वयुद्धविशारदौ ॥ ४२ ॥

पतिःकुरूणांयुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ उदीर्यमाणंतद्दृष्ट्वेतितथापरुषितं

ततःप्रमुच्यकौंतेयंद्रोणोद्रुपदवाहिनीं ॥ व्यधमत्क्रोधताघ्राक्षोवायव्यास्त्रेणभारत॥४३॥ तेहन्यमानाद्रोणेनपंचालाःप्राद्रवन्भयात् ॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्थ
स्यचमहात्मनः ॥ ४४ ॥ ततःकिरीटीभीमश्चसहसासन्न्यवर्ततां ॥ महद्भ्यांरथवंशाभ्यांपरिगृह्यबलंतदा ॥ ४५ ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंचवृकोदरः ॥ भारद्वा
जंशरौघाभ्यांमहद्भ्यामभ्यवर्षतां ॥ ४६ ॥ केकयाःसृंजयाश्चैवपंचालाश्चमहौजसः ॥ अन्वगच्छन्महाराजमत्स्याश्चसहसात्वतैः ॥ ४७॥ ततःसाभारतीसेना
वध्यमानाकिरीटिना ॥ तमसानिद्रयाचैवपुनरेवव्यदीर्यत ॥ ४८ ॥ द्रोणेनवार्यमाणास्तेस्वयंतवसुतेनच ॥ नाशक्यंतमहाराजयोधावारयितुंतदा ॥ ४९ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेद्रोणयुधिष्ठिरयुद्धेसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः॥॥ १५७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच उदीर्य
माणंतद्दृष्ट्वापांडवानांमहद्बलं ॥ अविषह्यंचमन्वानःकर्णंदुर्योधनोब्रवीत् ॥ १ ॥अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल॥ त्रायस्वसमरेकर्णसर्वान्योधान्म
हारथान् ॥ २ ॥ पंचालैर्मत्स्यकैकेयैःपांडवैश्चमहारथैः॥ वृतान्समंतात्संक्रुद्धैर्निःश्वसद्भिरिवोरगैः ॥ ३ ॥ एतेनदंतिसंहृष्टाःपांडवाजितकाशिनः ॥ शक्रोपमा
श्चबहवःपंचालानांरथव्रजाः ॥ ४ ॥ कर्णउवाच परित्रातुमिहप्राप्तोयदिपार्थंपुरंदरः ॥ तमप्याशुपराजित्यततोहंतास्मिपांडवं ॥ ५ ॥ सत्यंतेप्रतिजानामि
समाश्वसिहिभारत ॥ हंतास्मिपांडुतनयान्पंचालांश्चसमागतान् ॥ ६ ॥ जयंतेप्रतिदास्यामिवासवस्येवपावकिः ॥ प्रियंतवमयाकार्यमितिजीवामिपार्थिव
॥ ७॥ सर्वेषामेवपार्थानांफाल्गुनोबलवत्तरः ॥ तस्याममोघांविमोक्ष्यामिशक्तिंशक्रविनिर्मितां ॥ ८ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेभ्रातरस्तस्यमानद ॥ तववश्याभवि
ष्यंतिवनंयास्यंतिवापुनः ॥ ९ ॥ मयिजीवतिकौरव्यविषादंमाकृथाःक्वचित् ॥ अहंजेष्यामिसमरेसहितान्सर्वपांडवान् ॥ १० ॥ पंचालान्केकयांश्चैववृष्णींश्चा
पिसमागता ॥ बाणौघैःशकलीकृत्यतवदास्यामिमेदिनीं ॥ ११ ॥ संजयउवाच एवंब्रुवाणंकर्णंतुकृपःशारद्वतोब्रवीत् ॥ स्मयन्निवमहाबाहुःसूतपुत्रमि
दंवचः ॥ १२ ॥ शोभनंशोभनंकर्णसनाथःकुरुपुंगवः ॥ त्वयानाथेनराधेयवचसायदिसिध्यति ॥ १३ ॥ बहुशःकत्थसेकर्णकौरवस्यसमीपतः ॥ नतुतेविक्र
मःकश्चिद्दृश्यतेफलमेववा ॥ १४ ॥ समागमःपांडुसुतैर्दृष्टस्तेबहुशोयुधि ॥ सर्वत्रनिर्जितश्चासिपांडवैःसूतनंदन ॥ १५ ॥ ह्रियमाणेतदाकर्णगंधर्वैर्धृतराष्ट्रजे॥ ॥१५५॥
तदायुध्यंतसैन्यानित्वमेकोग्रेऽपलायिथाः ॥ १६ ॥ दृष्ट्वेतिचस्पष्टार्थावध्यायौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

विराटनगरेचापिसमेताःसर्वकौरवाः॥ पार्थेननिर्जितायुद्धेत्वंचकर्णसहानुजः ॥ १७॥ एकस्याप्यसमर्थस्त्वंफाल्गुनस्यरणाजिरे॥ कथमुत्सहसेजेतुंसकृष्णा
न्सर्वपांडवान्॥ १८॥ अब्रुवन्कर्णयुध्यस्वकत्थसेबहुसूतज॥ अनुक्त्वाविक्रमेद्यस्तुतद्वैसत्पुरुषव्रतं॥ १९॥ गर्जित्वासूतपुत्रत्वंशारदाभ्रमिवाफलं॥ निष्फलो
दृश्यसेकर्णतच्चराजानबुध्यते॥ २०॥ तावद्गर्जस्वराधेययावत्पार्थंनपश्यसि ॥ आरात्पार्थंहितेदृष्ट्वादुर्लभंगर्जितंपुनः ॥ २१ ॥त्वमनासाद्यतान्बाणान्फाल्गु
नस्यविगर्जसि ॥पार्थसायकविद्धस्यदुर्लभंगर्जितंतव ॥ २२ ॥ बाहुभिःक्षत्रियाःशूरावाग्भिःशूराद्विजातयः ॥ धनुषाफाल्गुनःशूरःकर्णःशूरोमनोरथैः ॥
॥ २३ ॥ तोषितोयेनरुद्रोपिकःपार्थंप्रतिघातयेत्॥ एवंसंरुषितस्तेनतदाशारद्वतेनह॥ २४॥ कर्णःप्रहरतांश्रेष्ठःकृपंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ शूरागर्जंतिसततंप्रावृ
षीववलाहकाः॥ २५॥ फलंचाशुप्रयच्छंतिबीजमुप्तमृताविव ॥ दोषमत्रनपश्यामिशूराणांरणमूर्धनि ॥ २६ ॥ तत्तद्विकत्थमानानांभारंचोद्वहतांमृधे ॥ यं
भारंपुरुषोवोढुंमनसाहिव्यवस्यति॥२७॥दैवमस्यध्रुवंतत्रसाहाय्यायोपपद्यते॥ व्यवसायद्वितीयोहंमनसाभारमुद्वहन्॥२८॥हत्वापांडुसुतानाजौसकृष्णा
न्सहसात्वतान्॥गर्जामियद्यहंविप्रतवकिंतत्रनश्यति ॥२९॥ वृथाशूरानगर्जंतिशारदाइवतोयदाः॥ सामर्थ्यमात्मनोज्ञात्वाततोगर्जंतिपंडिताः॥३०॥ सोह
मद्यरणेयत्तौसहितौकृष्णपांडवौ॥उत्सहेमनसाजेतुंततोगर्जामिगौतम॥३१॥पश्यत्वंगर्जितस्यास्यफलंमेविप्रसानुगान्॥हत्वापांडुसुतानाजौसहकृष्णान्ससा
त्वतान्॥३२॥दुर्योधनायदास्यामिपृथिवींहतकंटकां॥ कृपउवाच मनोरथप्रलापामेनग्राह्यास्तवसूतज॥३३॥सदाक्षिपसिवैकृष्णौधर्मराजंचपांडवं॥ध्रु
वस्तत्रजयःकर्णयत्रयुद्धविशारदौ॥ ३४ ॥देवगंधर्वयक्षाणांमनुष्योरगरक्षसां ॥ दंशितानामपिरणेअजेयौकृष्णपांडवौ ॥ ३५ ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवाग्दांतो
गुरुदैवतपूजकः॥ नित्यंधर्मरतश्चैवकृतास्त्रश्चविशेषतः॥ ३६॥ धृतिमांश्चकृतज्ञश्चधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ भ्रातरश्चास्यबलिनःसर्वास्त्रेषुकृतश्रमाः॥ ३७॥ गु
रुवृत्तिरताःप्राज्ञाधर्मनित्यायशस्विनः॥ संबंधिनश्चेंद्रवीर्याःस्वनुरक्ताःप्रहारिणः ॥ ३८ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचदौर्मुखिर्जनमेजयः ॥ चंद्रसेनोरुद्रसेनःकीर्ति
धर्माध्रुवोधरः॥ ३९॥ वसुचंद्रोदामचंद्रःसिंहचंद्रःसुतेजनः ॥ द्रुपदस्यतथापुत्राद्रुपदश्चमहास्त्रवित् ॥ ४० ॥ येषामर्थायसंयत्तोमत्स्यराजःसहानुजः ॥ श
तानीकःसूर्यदत्तःश्रुतानीकःश्रुतध्वजः॥ ४१ ॥बलानीकोजयानीकोजयाश्वोरथवाहनः॥ चंद्रोदयःसमरथोविराटभ्रातरःशुभाः॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यमौचद्रौपदेयाश्चराक्षसश्च घटोत्कचः ॥ येषामर्थाययुध्यंतेनतेषांविद्यतेक्षयः ॥ ४३ ॥ एतेचान्येचबहवोगणाःपांडुसुतस्यवै ॥ कामंखलुजगत्सर्वंसदेवा
सुरमानुषं ॥ ४४ ॥ सयक्षराक्षसगणंसभूतभुजगद्विपं ॥ निःशेषमस्त्रवीर्येणकुर्वातेभीमफाल्गुनौ ॥४५॥ युधिष्ठिरश्चपृथिवींनिर्दहेद्घोरचक्षुषा ॥ अप्रमेयबलः
शौरिर्येषामर्थेचदंशितः ॥ ४६ ॥ कथंतान्संयुगेकर्णजेतुमुत्सहसेपरान् ॥ महानपनयस्त्वेषनित्यंहितवसूतज ॥ ४७॥ यस्त्वमुत्सहसेयोद्धुंसमरेशौरिणासह ॥
संजयउवाच एवमुक्तस्तुराधेयःप्रहसन्भरतर्षभ ॥ ४८ ॥ अब्रवीच्चतदाकर्णोगुरुंशारद्वतंकृपं ॥ सत्यमुक्तंत्वयाब्रह्मन्पांडवान्प्रतियद्वचः ॥ ४९ ॥ एतेचान्ये
चबहवोगुणाःपांडुसुतेषुवै ॥ अजय्याश्चरणेपार्थादेवैरपिसवासवैः ॥ ५० ॥ सदैत्ययक्षगंधर्वैःपिशाचोरगराक्षसैः ॥ तथापिपार्थान्जेष्यामिशक्त्यावास
वदत्तया ॥ ५१ ॥ ममत्यमोघादत्तेयंशक्तिःशक्रेणवैद्विज ॥ एतयानिहनिष्यामिसव्यसाचिनमाहवे ॥ ५२ ॥ हतेतुपांडवेकृष्णोभ्रातरश्चास्यसोदराः ॥ अनर्जु
नानशक्ष्यंतिमहींभोक्तुंकथंचन ॥ ५३ ॥ तेषुनष्टेषुसर्वेषुपृथिवीयंससागरा ॥ अयत्नात्कौरवेंद्रस्यवशेस्थास्यतिगौतम ॥ ५४ ॥ सुनीतैरिहसर्वार्थाःसिध्यंतेना
त्रसंशयः ॥ एतमर्थमहंज्ञात्वाततोगर्जामिगौतम ॥ ५५ ॥ त्वंतुविप्रश्चवृद्धश्चअशक्तश्चापिसंयुगे ॥ कृतस्नेहश्चपार्थेषुमोहान्मामवमन्यसे ॥ ५६ ॥ यद्येवंवक्ष्य
सेभूयोममाप्रियमिहद्विज ॥ ततस्तेखड्गमुद्यम्यजिह्वांछेत्स्यामिदुर्मते ॥ ५७॥ यच्चापिपांडवान्विप्रस्तोतुमिच्छसिसंयुगे ॥ भीषयन्सर्वसैन्यानिकौरवेयाणि
दुर्मते ॥ ५८ ॥ अत्रापिशृणुमेवाक्यंयथावद्ब्रुवतोद्विज ॥ दुर्योधनश्चद्रोणश्चशकुनिर्दुर्मुखोजयः ॥५९ ॥ दुःशासनोवृषसेनोमद्रराजस्त्वमेवच ॥ सोमदत्तश्च
भूरिश्चतथाद्रौणिर्विविंशतिः ॥ ६० ॥ तिष्ठेयुर्दंशितायत्रसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ जयेदेतान्नरःकोनुशक्रतुल्यबलोप्यरिः ॥ ६१ ॥ शूराश्चहिकृतास्त्राश्चबलिनःस्व
र्गलिप्सवः ॥ धर्मज्ञायुद्धकुशलाहन्युर्युद्धेसुरानपि ॥ ६२ ॥ एतेस्थास्यंतिसंग्रामेपांडवानांवधार्थिनः ॥ जयमाकांक्षमाणाहिकौरवेयस्यदंशिताः ॥६३॥ दैवा
यत्तमहंमन्येजयंसुबलिनामपि ॥ यत्रभीष्मोमहाबाहुःशेतेशरशताचितः ॥ ६४ ॥ विकर्णश्चित्रसेनश्चबाल्हीकोथजयद्रथः ॥ भूरिश्रवाजयश्चैवजलसंधःसुद
क्षिणः ॥ ६५ ॥ शलश्चरथिनांश्रेष्ठोभगदत्तश्चवीर्यवान् ॥ एतेचान्येचराजानोदेवैरपिसुदुर्जयाः ॥ ६६ ॥ निहताःसमरेशूराःपांडवैर्बलवत्तराः ॥ किमन्यद्दैवसं
योगान्मन्यसेपुरुषाधम ॥ ६७॥ यांश्चतांस्तौषिसततंदुर्योधनरिपून्द्विज ॥ तेषामपिहताःशूराःशतशोथसहस्रशः ॥ ६८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कंचिद्धनुर्धरंन

क्षीयंतेसर्वसैन्यानिकुरूणांपांडवैः सह ॥ प्रभावंनात्रपश्यामिपांडवानांकथंचन ॥ ६९ ॥ यस्तान्बलवतोनित्यंमन्यसेत्वंद्विजाधम ॥ यतिष्येहंयथाश ्‌क्तयो
द्धुंतैःसहसंयुगे॥ दुर्योधनहितार्थायजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृपकर्णवाक्येअष्टपंचाशद
धिकशततमोऽध्यायः॥ १५८॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तथापरुषितंदृष्ट्वासूतपुत्रेणमातुलं ॥ खड्गमुद्यम्यवेगेनद्रौणिरभ्यपतद्द्रुतं॥
॥ १ ॥ ततःपरमसंक्रुद्धःसिंहोमत्तमिवद्विपं ॥ प्रेक्षतःकुरुराजस्यद्रौणिःकर्णसमभ्ययात् ॥ २ ॥ अश्वत्थामोवाच यदर्जुनगुणांस्तथ्यान्कीर्तयानंनराध
म ॥ शूरंद्वेषात्सुदुर्बुद्धेत्वंभर्त्सयसिमातुलं॥ ३ ॥ विकत्थमानःशौर्येणसर्वलोकधनुर्धरं ॥ दर्पोत्सेधगृहीतोद्यनकंचिद्गणयन्मृधे ॥ ४ ॥ क्वतेवीर्यंक्वचास्त्राणियं
त्वांनिर्जित्यसंयुगे॥ गांडीवधन्वाहतवान्प्रेक्षतस्तेजयद्रथं॥ ५ ॥ येनसाक्षान्महादेवोयोधितःसमरेपुरा ॥ तमिच्छसिवृथाजेतुंसूताधममनोरथैः॥ ६ ॥ यंहि
कृष्णेनसहितंसर्वशस्त्रभृतांवरं॥ जेतुंनशक्ताःसहिताःसेंद्राअपिसुरासुराः ॥ ७॥ लोकैकवीरमजितमर्जुनंसूतसंयुगे ॥ किंपुनस्त्वंसुदुर्बुद्धेसहैभिर्वसुधाधिपैः
॥८॥ कर्णपश्यसुदुर्बुद्धेतिष्ठेदानींनराधम ॥ एषतेद्यशिरःकायादुद्धरामिसुदुर्मते ॥ ९ ॥ संजयउवाच तमुद्यतंतुवेगेनराजादुर्योधनःस्वयं ॥ न्यवार
यन्महातेजाःकृपश्चद्विपदांवरः॥ १० ॥ कर्णउवाच शूरोयंसमरश्लाघीदुर्मतिश्चद्विजाधमः॥ आसादयतुमद्वीर्यंमुंचेमंकुरुसत्तम ॥ ११॥ अश्वत्था
मोवाच तवैतत्क्षम्यतेस्माभिःसूतात्मजसुदुर्मते ॥ दर्पमुत्सिक्तमेतत्तेफाल्गुनोनाशयिष्यति ॥ १२ ॥ दुर्योधनउवाच अश्वत्थामन्प्रसीदस्वक्षंतुमर्ह
सिमानद ॥ कोपःखलुनकर्तव्यःसूतपुत्रंकथंचन ॥ १३ ॥ त्वयिकर्णेकृपेद्रोणेमद्रराजेथसौबले ॥ महत्कार्यंसमासक्तंप्रसीदद्विजसत्तम ॥ १४ ॥ एतेत्यभिमु
खाःसर्वेराधेयेनयुयुत्सवः ॥ आयांतिपांडवाब्रह्मन्नाह्वयंतःसमंततः ॥ १५ ॥ संजयउवाच प्रसाद्यमानस्तुततोराज्ञाद्रौणिर्महामनाः ॥ प्रससादमहा
राजक्रोधवेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ ततःकृपोप्युवाचेदमाचार्यःसुमहामनाः ॥ सौम्यस्वभावाद्राजेंद्रक्षिप्रमागतमार्दवः ॥ १७ ॥ कृपउवाच तवैतत्क्षम्य
तेऽस्माभिःसूतात्मजसुदुर्मते॥ दर्पमुत्सिक्तमेतत्तेफाल्गुनोनाशयिष्यति॥ १८॥

गणयन्नित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संजयउवाच ततस्तेपांडवाराजन्पंचालाश्वयशस्विनः॥ आजग्मुःसहिताःकर्णंतर्जयंतःसमंततः॥ १९ ॥ कर्णोपिरथिनांश्रेष्ठश्चापमुद्यम्यवीर्यवान्॥ कौर
॥१५७॥ वाग्र्यैःपरिवृतःशक्रोदेवगणैरिव ॥ २० ॥ पर्यतिष्ठततेजस्वीस्वबाहुबलमाश्रितः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकर्णस्यसहपांडवैः ॥ २१ ॥ भीषणंसुमहाराजसिंहनाद
विराजितं॥ ततस्तेपांडवाराजन्पंचालाश्वयशस्विनः॥ २२ ॥ दृष्ट्वाकर्णंमहाबाहुमुच्चैःशब्दमथानदन्॥ अयंकर्णःकुतःकर्णस्तिष्ठकर्णमहारणे॥ २३ ॥ युध्यस्व
सहितोस्माभिर्दुरात्मन्पुरुषाधम॥ अन्येतुदृष्ट्वाराधेयंक्रोधरक्तेक्षणाब्रुवन्॥ २४ ॥ हन्यतामयमुत्सिक्तःसूतपुत्रोल्पचेतनः॥ सर्वैःपार्थिवशार्दूलैर्नानेनार्थोस्ति
जीवता॥ २५ ॥ अत्यंतवैरीपार्थानांसततंपापपूरुषः॥ एषमूलमनर्थानांदुर्योधनमतेस्थितः॥ २६ ॥ घ्नतैनमितिजल्पंतःक्षत्रियाःसमुपाद्रवन्॥ महताशरव
र्षेणच्छादयंतोमहारथाः॥ २७ ॥ वधार्थंसूतपुत्रस्यपांडवेयेनचोदिताः॥ तांस्तुसर्वांस्तथादृष्ट्वाधावमानान्महारथान्॥ २८ ॥ नविव्यथेसूतपुत्रोनचत्रासमगच्छ
त॥ दृष्ट्वासंहारकल्पंतमुद्धूतंसैन्यसागरं॥ २९ ॥ पिप्रीषुस्तवपुत्राणांसंग्रामेष्वपराजितः ॥ सायकौघेनबलवान्क्षिप्रकारीमहाबलः ॥ ३० ॥ वारयामासत
त्सैन्यंसमंताद्भरतर्षभ॥ ततस्तुशरवर्षेणपार्थिवास्तमवारयन्॥ ३१ ॥ धनूंषितेविधुन्वानाःशतशोथसहस्रशः ॥ अयोधयंतराधेयंशक्रंदैत्यगणाइव॥ ३२ ॥
शरवर्षंतुतत्कर्णःपार्थिवैःसमुदीरितं॥ शरवर्षेणमहतासमंताद्व्यकिरत्प्रभो॥ ३३ ॥ तद्युद्धमभवत्तेषांकृतप्रतिकृतैषिणां॥ यथादेवासुरेयुद्धेशक्रस्यसहदानवैः
॥ ३४ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामसूतपुत्रस्यलाघवं॥ यदेनंसर्वतोयत्तानाप्नुवंतिपरेयुधि ॥ ३५ ॥ निवार्यचशरौघांस्तान्पार्थिवानांमहारथः ॥ युगेष्वीषासुच्छत्रेषु
ध्वजेषुचहयेषुच ॥ ३६ ॥ आत्मनामांकितान्घोरान्राधेयःप्राहिणोच्छरान्॥ ततस्तेव्याकुलीभूताराजानःकर्णपीडिताः ॥ ३७ ॥ बभ्रमुस्तत्रतत्रैवगावःशीता
र्दिताइव॥ हयानांवध्यमानानांगजानांरथिनांतथा ॥ ३८ ॥ तत्रतत्राभ्यवेक्षामसंघान्कर्णेनताडितान्॥ शिरोभिःपतितैराजन्बाहुभिश्चसमंततः ॥ ३९ ॥
आस्तीर्णावसुधासर्वाशूराणामनिवर्तिनां॥ हतैश्चहन्यमानैश्चनिष्टनद्भिश्चसर्वशः॥ ४० ॥ बभूवायोधनंरौद्रंवैवस्वतपुरोपमं ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वाकर्ण
स्यविक्रमं॥ ४१ ॥ अश्वत्थामानमासाद्यवाक्यमेतदुवाचह॥ युध्यतेसौरणेकर्णोदंशितःसर्वपार्थिवैः ॥ ४२ ॥ पश्यैतांद्रवतींसेनांकर्णसायकपीडितां॥ कार्ति ॥१५७॥
केयेनविध्वस्तामासुरींपृतनामिव॥ ४३ ॥ दृष्ट्वैतांनिर्जितांसेनांरणेकर्णेनधीमता॥ अभियात्येषबीभत्सुःसूतपुत्रजिघांसया॥ ४४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तद्यथाप्रेक्षमाणानांसूतपुत्रंमहारथं॥ नहन्यात्पांडवःसंख्येतथानीतिर्विधीयतां॥ ४५॥ ततोद्रौणिःकृपःशल्योहार्दिक्यश्चमहारथः॥ प्रत्युद्ययुस्तदापार्थंसूत
पुत्रपरीप्सया॥ ४६॥ आयांतंवीक्ष्यकौंतेयंशक्रंदैत्यचमूमिव॥ बीभत्सुरपिराजेंद्रपंचालैरभिसंवृतः॥ ४७॥ प्रत्युद्ययौतदाकर्णंयथावृत्रंशतक्रतुः॥ धृ
तराष्ट्रउवाच संरब्धंफाल्गुनंदृष्ट्वाकालांतकयमोपमं॥ ४८॥ कर्णोवैकर्तनःसूतप्रत्यपद्यत्किमुत्तरं॥ योह्यस्पर्धतपार्थेननित्यमेवमहारथः॥ ४९॥ आशं
सतेचबीभत्सुंयुद्धेजेतुंसुदारुणं॥ सतुतंसहसाप्राप्तंनित्यमत्यंतवैरिणं॥ ५०॥ कर्णोवैकर्तनःसूतकिमुत्तरमपद्यत॥ संजयउवाच आयांतंपांडवंदृष्ट्वा
गजंप्रतिगजोयथा॥ ५१॥ असंभ्रांतोरणेकर्णःप्रत्युदीयाद्धनंजयं॥ तमापतंतंवेगेनवैकर्तनमजिह्मगैः॥ ५२॥ छादयामासपार्थोथकर्णस्तुविजयंशरैः॥
सकर्णंशरजालेनच्छादयामासपांडवः॥५३॥ ततःकर्णःसुसंरब्धःशरैस्त्रिभिरविध्यत॥ तस्यतल्लाघवंपार्थोनामृष्यतमहाबलः॥ ५४॥ तस्मैबाणान्शिलाधौ
तान्प्रसन्नाग्रानजिह्मगान्॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायत्रिंशतंशत्रुतापनः॥ ५५॥ विव्याधचैनंसंरब्धोबाणेनैकेनवीर्यवान्॥ सव्येभुजाग्रेबलवान्नाराचेनहसन्निव
॥५६॥तस्यविद्धस्यबाणेनकराच्चापंपपातह॥ पुनरादायतच्चापंनिमेषार्धान्महाबलः॥५७॥ छादयामासबाणौघैःफाल्गुनंकृतहस्तवत्॥ शरवृष्टिंतुतांमुक्तांसूत
पुत्रेणभारत॥ ५८॥ व्यधमच्छरवर्षेणस्मयन्निवधनंजयः॥ तौपरस्परमासाद्यशरवर्षेणपार्थिव॥ ५९॥ छादयेतांमहेष्वासौकृतप्रतिकृतैषिणौ॥ तदद्भुतं
महद्युद्धंकर्णपांडवयोर्मृधे॥६०॥क्रुद्धयोर्वाशिताहेतोर्वन्ययोर्गजयोरिव॥ततःपार्थोमहेष्वासोदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं॥६१॥मुष्टिदेशेधनुस्तस्यचिच्छेदत्वरयान्वि
तः॥ अश्वांश्चचतुरोभल्लैरनयद्यमसादनं॥ ६२॥ सारथेश्चशिरःकायादहरच्छत्रुतापनः॥ अथैनंछिन्नधन्वानंहताश्वंहतसारथिं॥ ६३॥ विव्याधसायकैः
पार्थश्चतुर्भिःपांडुनंदनः॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यनरर्षभः॥ ६४॥ आरुरोहरथंतूर्णंकृपस्यशरपीडितः॥ सनुन्नोर्जुनबाणौघैराचितःशल्यकोयथा॥ ६५॥
जीवितार्थमभिप्रेप्सुःकृपस्यरथमारुहत्॥ राधेयंनिर्जितंदृष्ट्वातावकाभरतर्षभ॥ ६६॥ धनंजयशरैर्नुन्नाःप्राद्रवंतदिशोदश॥ द्रवतस्तान्समालोक्यराजादु
र्योधनोनृप॥ ६७॥ निवर्तयामासतदावाक्यमेतदुवाचह॥ अलंद्रुतेनवःशूरास्तिष्ठध्वंक्षत्रियर्षभाः॥ ६८॥ एषपार्थवधायाहंस्वयंगच्छामिसंयुगे॥ अहंपा
र्थान्हनिष्यामिसपंचालान्ससोमकान्॥ ६९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

अद्यमेयुध्यमानस्यसहगांडीवधन्वना ॥ द्रक्ष्यंतिविक्रमंपार्थाःकालस्येवयुगक्षये ॥ ७० ॥ अद्यमद्बाणजालानिविमुक्तानिसहस्रशः ॥ द्रक्ष्यंतिसमरेयोधाःश
लभानामिवायतीः ॥ ७१ ॥ अद्यबाणमयंवर्षंसृजतोममधन्विनः ॥ जीमूतस्येवघर्मांतेद्रक्ष्यंतियुधिसैनिकाः ॥ ७२ ॥ जेष्याम्यद्यरणेपार्थंसायकैर्नतपर्वभिः ॥
तिष्ठध्वंसमरेशूराभयंत्यजतफाल्गुनात् ॥ ७३ ॥ नहिमद्वीर्यमासाद्यफाल्गुनःप्रसहिष्यति ॥ यथावेलांसमासाद्यसागरोमकरालयः ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौरा
जासैन्येनमहतावृतः ॥ फाल्गुनंप्रतिदुर्धर्षःक्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ ७५ ॥ तंप्रयांतंमहाबाहुंदृष्ट्वाशारद्वतस्तदा ॥ अश्वत्थामानमासाद्यवाक्यमेतदुवाचह ॥
॥ ७६ ॥ एषराजामहाबाहुरमर्षीक्रोधमूर्च्छितः ॥ पतंगवृत्तिमास्थायफाल्गुनंयोद्धुमिच्छति ॥ ७७ ॥ यावन्नःपश्यमानानांप्राणान्पार्थेनसंगतः ॥ नजह्यात्पुरुषव्या
घ्रस्तावद्वारयकौरवं ॥ ७८ ॥ यावत्फाल्गुनबाणानांगोचरंनाद्यगच्छति ॥ कौरवःपार्थिवोवीरस्तावद्वारयसंयुगे ॥ ७९ ॥ यावत्पार्थशरैर्घोरैर्निर्मुक्तोरगसन्नि
भैः ॥ नभस्मीक्रियतेराजातावद्युद्धान्निवार्यतां ॥ ८० ॥ अयुक्तमिवपश्यामितिष्ठत्स्वस्मासुमानद ॥ स्वयंयुद्धाययद्राजापार्थंयात्यसहायवान् ॥ ८१ ॥ दुर्लभंजी
वितंमन्येकौरव्यस्यकिरीटिना ॥ युद्ध्यमानस्यपार्थेनशार्दूलेनेवहस्तिनः ॥ ८२ ॥ मातुलेनैवमुक्तस्तुद्रौणिःशस्त्रभृतांवरः ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंत्वरितःसमभा
षत ॥ ८३ ॥ मयिजीवतिगांधारेनयुद्धंगंतुमर्हसि ॥ मामनादृत्यकौरव्यतवनित्यंहितैषिणं ॥ ८४ ॥ नहितेसंभ्रमःकार्यःपार्थस्यविजयंप्रति ॥ अहमावारयि
ष्यामिपार्थंतिष्ठसुयोधन ॥ ८५ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यःपांडुपुत्रान्वैपुत्रवत्परिरक्षति ॥ त्वमप्युपेक्षांकुरुषेतेषुनित्यंद्विजोत्तम ॥ ८६ ॥ ममवामंद
भाग्यत्वान्मंदस्तेविक्रमोयुधि ॥ धर्मराजप्रियार्थंवाद्रौपद्यावानविद्मतत् ॥ ८७ ॥ धिगस्तुममलुब्धस्ययत्कृतेसर्वबांधवाः ॥ सुखार्हाःपरमंदुःखंप्राप्नुवंत्यपराजि
ताः ॥ ८८ ॥ कोहिशस्त्रविदांमुख्योमहेश्वरसमोयुधि ॥ शत्रुंनक्षपयेच्छक्तोयोनस्याद्गौतमीसुतः ॥ ८९ ॥ अश्वत्थामन्प्रसीदस्वनाशयैतान्ममाहितान् ॥ तवा
स्त्रगोचरेशक्ताःस्थातुंदेवानदानवाः ॥ ९० ॥ पंचालान्सोमकांश्चैवजहिद्रौणेसहानुगान् ॥ वयंशेषान्हनिष्यामस्त्वयैवपरिरक्षिताः ॥ ९१ ॥ एतेहिसोमकाविप्रपं
चालाश्चयशस्विनः ॥ ममसैन्येषुसंक्रुद्धाविचरंतिदवाग्निवत् ॥ ९२ ॥ तान्वारयमहाबाहोकेकयांश्चनरोत्तम ॥ पुराकुर्वंतिनिःशेषंरक्ष्यमाणाःकिरीटिना ॥ ॥१५८॥
॥ ९३ ॥ अश्वत्थामंस्त्वरायुक्तोयाहिशीघ्रमरिंदम ॥ आदौवायदिवापश्चात्तवेदंकर्ममारिष ॥ ९४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनेनेति ॥ १॥

त्वमुत्पन्नोमहाबाहोपंचालानांवधंप्रति ॥ करिष्यसिजगत्सर्वमपंचालंकिलोद्यतः ॥ ९५ ॥ एवंसिद्धाब्रुवन्वाचोभविष्यतिचतत्तथा ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रपंचालान्जहिसानुगान् ॥ ९६ ॥ नतेस्त्रगोचरेशक्ताःस्थातुंदेवाःसवासवाः ॥ किमुपार्थाःसपंचालाःसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ९७ ॥ नत्वांसमर्थाःसंग्रामेपांडवाःसहसोमकैः ॥ बलाद्योधयितुंवीरसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ९८ ॥ गच्छगच्छमहाबाहोननःकालात्ययोभवेत् ॥ इयंहिद्रवतेसेनापार्थसायकपीडिता ॥ ९९ ॥ शक्तोह्यसिमहाबाहोदिव्येनस्वेनतेजसा ॥ निग्रहेपांडुपुत्राणांपंचालानांचमानद ॥ १०० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनवाक्येएकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनेनैवमुक्तोद्रौणिराहवदुर्मदः ॥ चकारारिवधेयत्नमिंद्रोदैत्यवधेयथा ॥ प्रत्युवाचमहाबाहुस्तवपुत्रमिदंवचः ॥ १ ॥ सत्यमेतन्महाबाहोयथावदसिकौरव ॥ प्रियाहिपांडवानित्यंममचापिपितुश्चमे ॥ २ ॥ तथैवावांप्रियौतेषांनतुयुद्धेकुरूद्वह ॥ शक्तितस्तातयुध्यामस्त्यक्त्वाप्राणानभीतवत् ॥ ३ ॥ अहंकर्णश्चशल्यश्चकृपोहार्दिक्यएवच ॥ निमेषात्पांडवींसेनांक्षपयेमनृपोत्तम ॥ ४ ॥ तेचापिकौरवींसेनांनिमेषार्धात्कुरूद्वह ॥ क्षपयेयुर्महाबाहोनस्यामयदिसंयुगे ॥ ५ ॥ युध्यतांपांडवाञ्छक्त्यातेषांचास्मान्युयुत्सतां ॥ तेजस्तेजःसमासाद्यप्रशमंयातिभारत ॥ ६ ॥ अशक्यातरसाजेतुंपांडवानामनीकिनी ॥ जीवत्सुपांडुपुत्रेषुतद्धिसत्यंब्रवीमिते ॥ ७ ॥ आत्मार्थंयुध्यमानास्तेसमर्थाःपांडुनंदनाः ॥ किमर्थंतवसैन्यानिनहनिष्यंतिभारत ॥ ८ ॥ त्वंतुलुब्धतमोराजन्निकृतिज्ञश्चकौरव ॥ सर्वाभिशंकीमानीचततोस्मानभिशंकसे ॥ ९ ॥ मन्येत्वंकुत्सितोराजन्पापात्मापापपूरुषः ॥ अन्यानपिसनःक्षुद्रशंकसेपापभावितः ॥ १० ॥ अहंतुयत्नमास्थायत्वदर्थेत्यक्तजीवितः ॥ एषगच्छामिसंग्रामंत्वत्कृतेकुरुनंदन ॥ ११ ॥ योत्स्येहंशत्रुभिःसार्धंजेष्यामिचवरान्वरान् ॥ पंचालैःसहयोत्स्यामिसोमकैःकेकयैस्तथा ॥ १२ ॥ पांडवेयैश्चसंग्रामेत्वत्प्रियार्थमरिंदम ॥ अद्यमद्बाणनिर्दग्धाःपंचालाःसोमकास्तथा ॥ १३ ॥ सिंहेनेवार्दितागावोविद्रविष्यंतिसर्वशः ॥ अद्यधर्मसुतोराजादृष्ट्वाममपराक्रमं ॥ १४ ॥ अश्वत्थाममयंलोकंमंस्यतेसहसोमकैः ॥ आगमिष्यतिनिर्वेदंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ त्वंत्विति निकृतिर्वंचनंतज्ज्ञत्वादस्मानप्यालवत्पश्यसीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

दृष्ट्वाविनिहतान्संख्येपंचालान्सोमकैःसह ॥ येमांयुद्धेभियोत्स्यंतितान्हनिष्यामिभारत ॥ १६ ॥ नहितेवीरमोक्ष्यंतेमद्बाह्वंतरमागताः ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःपु
त्रंदुर्योधनंतव ॥ १७ ॥ अभ्यवर्ततयुद्धायत्रासयन्सर्वधन्विनः ॥ चिकीर्षुस्तवपुत्राणांप्रियंप्राणभृतांवरः ॥ १८ ॥ ततोब्रवीत्सकैकेयान्पंचालान्गौतमीसुतः ॥
प्रहरध्वमितःसर्वेममगात्रेमहारथाः ॥ १९ ॥ स्थिरीभूताश्चयुद्ध्यध्वंदर्शयंतोस्त्रलाघवं ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेशस्त्रवृष्टीरपातयन् ॥ २० ॥ द्रौणिंप्रतिमहाराजज
लंजलधराइव ॥ तान्निहत्यशरान्द्रौणिर्दशवीरानपोथयत् ॥ २१ ॥ प्रमुखेपांडुपुत्राणांधृष्टद्युम्नस्यचप्रभो ॥ तेहन्यमानाःसमरेपंचालाःसोमकास्तथा ॥ २२ ॥
परित्यज्यरणेद्रौणिंव्यद्रवंतदिशोदश ॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतःशूरान्पंचालान्सहसोमकान् ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रौणिमभ्यद्रवद्रणे ॥ ततःकांचनचित्राणांसज
लांबुदनादिनां ॥ २४ ॥ वृतःशतेनशूराणांरथानामनिवर्तिनां ॥ पुत्रःपांचालराजस्यधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ २५ ॥ द्रौणिमित्यब्रवीद्वाक्यंदृष्ट्वायोधान्निपातिता
न् ॥ आचार्यपुत्रदुर्बुद्धेकिमन्यैर्निहतैस्तव ॥ २६ ॥ समागच्छमयासार्धंयदिशूरोसिसंयुगे ॥ अहंत्वांनिहनिष्यामितिष्ठेदानींममाग्रतः ॥ २७ ॥ ततस्तमाचार्य
सुतंधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ मर्मभिद्भिःशरैस्तीक्ष्णैर्जघानभरतर्षभ ॥ २८ ॥ तेतुपंक्तीकृताद्रौणिंशराविविशुराशुगाः ॥ रुक्मपुंखाःप्रसन्नाग्राःसर्वकायावदार
णाः ॥ २९ ॥ मध्वर्थिनइवोद्दामाभ्रमराःपुष्पितंद्रुमं ॥ सोतिविद्धोभृशंक्रुद्धःपदाक्रांतइवोरगः ॥ ३० ॥ मानीद्रौणिरसंभ्रांतोबाणपाणिरभाषत ॥ धृष्टद्युम्नस्थि
रोभूत्वामुहूर्तंप्रतिपालय ॥ ३१ ॥ यावत्त्वांनिशितैर्बाणैःप्रेषयामियमक्षयं ॥ द्रौणिरेवमथाभाष्यपार्षतंपरवीरहा ॥ ३२ ॥ छादयामासबाणौघैःसमंताल्लघुहस्त
वत् ॥ सबाध्यमानःसमरेद्रौणिनायुद्धदुर्मदः ॥ ३३ ॥ द्रौणिंपांचालतनयोवाग्भिरातर्जयत्तदा ॥ नजानीषेप्रतिज्ञांमेविप्रोत्पत्तिंतथैवच ॥ ३४ ॥ द्रोणंहत्वाकिल
मयाहंतव्यस्त्वंसुदुर्मते ॥ ततस्त्वाहंनहन्म्यद्यद्रोणेजीवतिसंयुगे ॥ ३५ ॥ इमांतुरजनींप्राप्तामप्रभातांसुदुर्मते ॥ निहत्यपितरंतेद्यततस्त्वामपिसंयुगे ॥ ३६ ॥
नेष्यामिप्रेतलोकायत्वेतन्मेमनसिस्थितं ॥ यस्तेपार्थेषुविद्वेषोयाभक्तिःकौरवेषुच ॥ ३७ ॥ तांदर्शयस्थिरोभूत्वानमेजीवन्विमोक्ष्यसे ॥ योहिब्राह्मण्यमुत्सृज्य
क्षत्रधर्मरतोद्विजः ॥ ३८ ॥ सवध्यःसर्वलोकस्ययथात्वंपुरुषाधमः ॥ इत्युक्तःपरुषंवाक्यंपार्षतेनद्विजोत्तमः ॥ ३९ ॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्
निर्दहन्निवचक्षुर्भ्यांपार्षतंसोभ्यवैक्षत ॥ ४० ॥ छादयामासचशरैर्निःश्वसन्पन्नगोयथा ॥ सच्छाद्यमानःसमरेद्रौणिनाराजसत्तम ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

सर्वपांचालसेनाभिःसंवृतोरथसत्तमः ॥ नाकंपतमहाबाहुःस्ववीर्यंसमुपाश्रितः ॥ ४२ ॥ सायकांश्चैवविविधानश्वत्थाम्निमुचोचह ॥ तौपुनःसंन्यववर्तेतांप्राण
द्यूतपणेरणे ॥ ४३ ॥ निपीडयंतौबाणौघैःपरस्परममर्षिणौ ॥ उत्सृजंतौमहेष्वासौशरवृष्टीःसमंततः ॥ ४४ ॥ द्रौणिपार्षतयोर्युद्धंघोररूपंभयानकं ॥ दृष्ट्वासंपूज
यामासुःसिद्धचारणवातिकाः ॥ ४५ ॥ शरौघैःपूरयंतौतावाकाशंचदिशस्तथा ॥ अलक्ष्यौसमयुध्येतांमहत्कृत्वाशरैस्तमः ॥ ४६ ॥ नृत्यमानाविवरणेमंडली
कृतकार्मुकौ ॥ परस्परवधेयत्तौसर्वभूतभयंकरौ ॥ ४७ ॥ अयुध्येतांमहाबाहूचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ संपूज्यमानौसमरेयोधमुख्यैःसहस्रशः ॥ ४८ ॥ तौप्रबुद्धौरणेदृ
ष्ट्वावनेवन्यौगजाविव ॥ उभयोःसेनयोर्हर्षस्तुमुलःसमपद्यत ॥ ४९ ॥ सिंहनादरवाश्चासन्दध्मुःशंखांश्चसैनिकाः ॥ वादित्राण्यभ्यवाद्यंतशतशोथसहस्रशः
॥ ५० ॥ तस्मिंस्तुतुमुलेयुद्धेभीरूणांभयवर्धने ॥ मुहूर्तमपितद्युद्धंसमरूपंतदाभवत् ॥ ५१ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजपार्षतस्यमहात्मनः ॥ ध्वजंधनुस्तथाछत्रमुभौ
चपार्ष्णिसारथी ॥ ५२ ॥ सूतमश्वांश्चचतुरोनिहत्याभ्यद्रवद्रणे ॥ पंचालांश्चैवतान्सर्वान्बाणैःसन्नतपर्वभिः ॥ ५३ ॥ व्यद्रावयदमेयात्माशतशोथसहस्रशः ॥
ततस्तुविव्यथेसेनापांडवीभरतर्षभ ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वाद्रौणेर्महत्कर्मवासवस्येवसंयुगे ॥ श तेनचशतंहत्वापंचालानांमहारथः ॥ ५५ ॥ त्रिभिश्चनिशितैर्बाणैर्हत्वा
त्रीन्वैमहारथान् ॥ द्रौणिर्द्रुपदपुत्रस्यफाल्गुनस्यचपश्यतः ॥ ५६ ॥ नाशयामासपंचालान्भूयिष्ठंयेव्यवस्थिताः ॥ तेवध्यमानाःपंचालाःसमरेसहसृंजयैः ॥ ५७ ॥
अगच्छन्द्रौणिमुत्सृज्यविप्रकीर्णरथध्वजाः ॥ सजित्वासमरेशत्रून्द्रोणपुत्रोमहारथः ॥ ५८ ॥ ननादसुमहानादंतपांतेजलदोयथा ॥ सनिहत्यबहूञ्छूरानश्व
त्थामाव्यरोचत ॥ युगांतेसर्वभूतानिभस्मकृत्वेवपावकः ॥ ५९ ॥ संपूज्यमानोयुधिकौरवेयैर्निर्जित्यसंख्येरिगणान्सहस्रशः ॥ व्यरोचतद्रोणसुतःप्रतापवान्
यथासुरेंद्रोरिगणान्निहत्यवै ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअश्वत्थामपराक्रमेषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १६० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरश्चैवभीमसेनश्चपांडवः ॥ द्रोणपुत्रंमहाराजसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १ ॥ ततोदुर्योधनोरा
जाभारद्वाजेनसंवृतः ॥ अभ्ययात्पांडवान्संख्येततोयुद्धमवर्तत ॥ २ ॥ घोररूपंमहाराजभीरूणांभयवर्धनं ॥ अंबष्ठान्मालवान्वंगाञ्छिबींस्त्रैगर्तकानपि ॥ ३ ॥

णिटीकायांषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकषष्ट्यधिकशतत

प्राहिणोन्मृत्युलोकायगणान्क्रुद्धोवृकोदरः ॥ अभीषाहाञ्छूरसेनान्क्षत्रियान्युद्धदुर्मदान् ॥४॥ निकृत्यपृथिवींचक्रेभीमःशोणितकर्दमां ॥ यौधेयानद्रि
जान्राजन्मद्रकान्मालवानपि ॥५॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायकिरीटीनिशितैःशरैः ॥ प्रगाढमंजोगतिभिर्नाराचैरभिताडिताः ॥ ६ ॥ निपेतुर्द्विरदाभूमौद्विशृं
गाइवपर्वताः ॥ निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्चचेष्टमानैरितस्ततः ॥ ७ ॥ रराजवसुधाकीर्णाविसर्पद्भिरिवोरगैः ॥ क्षिप्तैःकनकचित्रैश्चनृपच्छत्रैःक्षितिर्बभौ ॥ ८ ॥ द्यौ
रिवादित्यचंद्राद्यैर्ग्रहैःकीर्णायुगक्षये ॥ हतप्रहरताभीताविध्यतव्यवकृंतत ॥ ९ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दःशोणाश्वस्यरथंप्रति ॥ द्रोणस्तुपरमक्रुद्धोवायव्यास्त्रे
णसंयुगे ॥ १० ॥ व्यधमत्तान्महावायुर्मेघानिवदुरत्ययः ॥ तेहन्यमानाद्रोणेनपंचालाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ११ ॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्थस्यचमहात्मनः ॥ ततः
किरीटीभीमश्चसहसासंन्यवर्ततां ॥ १२ ॥ महतारथवंशेनपरिगृह्यबलंमहत् ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंतुवृकोदरः ॥ १३ ॥ भारद्वाजंशरौघाभ्यांमहद्भ्याम
भ्यवर्षतां ॥ तौतथासृंजयाश्चैवपंचालाश्चमहौजसः ॥ १४ ॥ अन्वगच्छन्महाराजमत्स्यैश्चसहसोमकैः ॥ तथैवतवपुत्रस्यरथोदाराःप्रहारिणः ॥ १५ ॥ मह
त्यासेनयाराजन्जग्मुर्द्रोणरथंप्रति ॥ ततःसाभारतीसेनाहन्यमानाकीरीटिना ॥ १६ ॥ तमसानिद्रयाचैवपुनरेवव्यदीर्यत ॥ द्रोणेनवार्यमाणास्तेस्वयंतवसु
तेनच ॥ १७ ॥ नाशक्यंतमहाराजयोधावारयितुंतदा ॥ सापांडुपुत्रस्यशरैर्दीर्यमाणामहाचमूः ॥ १८ ॥ तमसासंवृतेलोकेव्यद्रवत्सर्वतोमुखी ॥ उत्सृज्यशत
शोवाहांस्तत्रकेचिन्नराधिपाः ॥ प्राद्रवंतमहाराजभयाविष्टाःसमंततः ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेए
कषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सोमदत्तंतुसंप्रेक्ष्यविधुन्वानंमहद्धनुः ॥ सात्यकिःप्राहयंतारंसोमद
त्तायमांवह ॥ १ ॥ नह्यहत्वारणेशत्रुंसोमदत्तंमहाबलं ॥ निवर्त्तिष्येरणात्सूतसत्यमेतद्वचोमम ॥ २ ॥ ततःसंप्रैषयद्यंतासैंधवांस्तान्मनोजवान् ॥ तुरंगमाञ्छं
खवर्णान्सर्वशब्दातिगान्रणे ॥ ३ ॥ तेवहन्युयुधानंतुमनोमारुतरंहसः ॥ यथेंद्रंहरयोराजन्पुरादैत्यवधोद्यतं ॥ ४ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसात्वतंरभसंरणे ॥ सो
मदत्तोमहाबाहुरसंभ्रांतोन्यवर्तत ॥ ५ ॥ विमुंचञ्छरवर्षाणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ छादयामासशैनेयंजलदोभास्करंयथा ॥ ६ ॥

मोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सोमदत्तमित्यध्यायःस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

असंभ्रांतश्चसमरेसात्यकिःकुरुपुंगवं ॥ छादयामासबाणौघैःसमंताद्भरतर्षभ ॥ ७ ॥ सोमदत्तस्तुतंषष्ट्याविव्याधोरसिमाधवं ॥ सात्यकिश्चापितंराजन्नवि
ध्यत्सायकैःशितैः ॥ ८ ॥ तावन्योन्यंशरैःकृत्तौव्यराजेतांनरर्षभौ ॥ सुपुष्पौपुष्पसमयेपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ९ ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगौकुरुवृष्णियशस्करौ ॥
परस्परमवेक्षेतांदहंताविवलोचनैः ॥ १० ॥ रथमंडलमार्गेषुचरंतावरिमर्दनौ ॥ घोररूपौहितावास्तांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ११ ॥ शरसंभिन्नगात्रौतुसर्वतःश
कलीकृतौ ॥ श्वाविधाविवराजेंद्रदृश्येतांशरविक्षतौ ॥ १२ ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिराचितौतौव्यराजतां ॥ खद्योतैरावृतौराजन्प्रावृषीववनस्पती ॥ १३ ॥ संप्रदीपि
तसर्वांगौसायकैस्तैर्महारथौ ॥ अदृश्येतांरणेक्रुद्धावुल्काभिरिवकुंजरौ ॥ १४ ॥ ततोयुधिमहाराजसोमदत्तोमहारथः ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदमाधवस्यमहद्धनुः
॥ १५ ॥ अथैनंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ त्वरमाणस्त्वराकालेपुनश्चदशभिःशरैः ॥ १६ ॥ अथान्यद्धनुरादायसात्यकिर्वेगवत्तरं ॥ पंचभिःसाय
कैस्तूर्णंसोमदत्तमविध्यत ॥ १७ ॥ ततोपरेणभल्लेनध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥ बाल्हीकस्यरणेराजन्सात्यकिःप्रहसन्निव ॥ १८ ॥ सोमदत्तस्त्वसंभ्रांतोदृष्ट्वाकेतुं
निपातितं ॥ शैनेयंपंचविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ १९ ॥ सात्वतोपिरणेक्रुद्धःसोमदत्तस्यधन्विनः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनक्षुरप्रेणशितेनह ॥ २० ॥ अथै
नंरुक्मपुंखानांशतेननतपर्वणां ॥ आचिनोद्बहुधाराजन्भग्नदंष्ट्रमिवद्विपं ॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरादायसोमदत्तोमहारथः ॥ सात्यकिंछादयामासशरवृष्ट्याम
हाबलः ॥ २२ ॥ सोमदत्तंतुसंक्रुद्धोरणेविव्याधसात्यकिः ॥ सात्यकिंशरजालेनसोमदत्तोप्यपीडयत् ॥ २३ ॥ दशभिःसात्वतस्यार्थेभीमोहन्बाल्हिकात्मजं ॥
सोमदत्तोप्यसंभ्रांतोभीममार्च्छच्छितैःशरैः ॥ २४ ॥ ततस्तुसात्वतस्यार्थेभीमसेनोनवंदृढं ॥ मुमोचपरिघंघोरंसोमदत्तस्यवक्षसि ॥ २५ ॥ तमापतंतंवेगेन
परिघंघोरदर्शनं ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेप्रहसन्निवकौरवः ॥ २६ ॥ सपपातद्विधाच्छिन्नआयसःपरिघोमहान् ॥ महीधरस्येवमहाञ्छिखरंवज्रदारितं ॥ २७ ॥
ततस्तुसात्यकीराजन्सोमदत्तस्यसंयुगे ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनहस्तावापंचपंचभिः ॥ २८ ॥ ततश्चतुर्भिश्चशरैस्तूर्णंतांस्तुरगोत्तमान् ॥ समीपंप्रेषयामासप्रेतराज
स्यभारत ॥ २९ ॥ सारथेश्चशिरःकायाद्भल्लेननतपर्वणा ॥ जहारनरशार्दूलःप्रहसञ्छिनिपुंगवः ॥ ३० ॥ ततःशरंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं ॥ मुमोचसात्व
तोराजन्स्वर्णपुंखंशिलाशितं ॥ ३१ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥१६१॥ सविमुक्तोबलवताशैनेयेनशरोत्तमः॥ घोरस्तस्योरसिविभोनिपपाताशुभारत ॥ ३२॥ सोतिविद्धोमहाराजसात्वतेनमहारथः॥ सोमदत्तोमहाबाहुर्निपपा
तममारच ॥ ३३ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंतत्रसोमदत्तंमहारथाः ॥ महताशरवर्षेणयुयुधानमुपाद्रवन् ॥ ३४ ॥ छाद्यमानंशरैर्दृष्ट्वायुयुधानंयुधिष्ठिरः ॥ पांडवाश्च
महाराजसहसर्वैःप्रभद्रकैः॥ महत्यासेनयासार्धंद्रोणानीकमुपाद्रवन्॥ ३५॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धस्तावकानांमहाबलं ॥ शरैर्विद्रावयामासभारद्वाजस्यपश्य
तः॥ ३६॥ सैन्यानिद्रावयंतंतुद्रोणोदृष्ट्वायुधिष्ठिरं॥ अभिदुद्राववेगेनक्रोधसंरक्तलोचनः॥ ३७॥ ततःसुनिशितैर्बाणैःपार्थंविव्याधसप्तभिः॥ युधिष्ठिरोपि
संक्रुद्धःप्रतिविव्याधपंचभिः॥ ३८॥ सोतिविद्धोमहाबाहुःसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ युधिष्ठिरस्यचिच्छेदध्वजंकार्मुकमेवच ॥ ३९ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथस्त्व
राकालेनृपोत्तमः॥ अन्यदादत्तवेगेनकार्मुकंसमरेदृढं॥ ४० ॥ ततःशरसहस्रेणद्रोणंविव्याधपार्थिवः ॥ साश्वसूतध्वजरथंतदद्भुतमिवाभवत्॥ ४१ ॥ ततो
मुहूर्तंव्यथितःशरपातप्रपीडितः ॥ निषसादरथोपस्थेद्रोणोभरतसत्तम॥ ४२ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांमुहूर्ताद्द्विजसत्तमः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोवायव्यास्त्रमवा
सृजत्॥ ४३ ॥ असंभ्रांतस्ततःपार्थोधनुराकृष्यवीर्यवान्॥ ततस्तदस्त्रमस्त्रेणस्तंभयामासभारत ॥ ४४॥ चिच्छेदचधनुर्दीर्घंब्राह्मणस्यचपांडवः ॥ ततोन्यद्ध
नुरादायद्रोणःक्षत्रियमर्दनः॥ ४५॥ तदप्यस्यशितैर्भल्लैश्चिच्छेदकुरुपुंगवः ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरमहाबाहोयत्त्वांवक्ष्या
मितच्छृणु॥ उपारमस्वयुद्धेत्वंद्रोणाद्भरतसत्तम॥ ४७॥ यततेहिसदाद्रोणोग्रहणेतवसंयुगे॥ नानुरूपमहंमन्येयुद्धमस्यत्वयासह ॥ ४८ ॥ योस्यसृष्टोविना
शायसएवैनंहनिष्यति॥ परिवर्ज्यगुरुंयाहियत्रराजासुयोधनः॥ ४९ ॥ राजाराज्ञाहियोद्धव्योनाराज्ञायुद्धमिष्यते ॥ तत्रत्वंगच्छकौंतेयहस्त्यश्वरथसंवृतः ॥
॥ ५० ॥ यावन्मात्रेणचमयासहायेनधनंजयः॥ भीमश्चरथशार्दूलोयुध्यतेकौरवैःसह ॥ ५१ ॥ वासुदेववचःश्रुत्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ मुहूर्तंचिंतयित्वातुत
तोदारुणमाहवं॥ ५२ ॥ प्रायाद्द्रुतममित्रघ्नोयत्रभीमोव्यवस्थितः ॥ विनिघ्नंस्तावकान्योधान्व्यादितास्यइवांतकः ॥ ५३ ॥ रथघोषेणमहतानादयन्वसुधा ॥१६१॥
तलं॥ पर्जन्यइवघर्मांतेनादयन्वैदिशोदश ॥ ५४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अंधेआंध्यहेतौ ॥ ७ ॥ वोयुष्मत्संबं

भीमस्यानिघ्नतःशत्रून्पार्ष्णिजग्राहपांडवः ॥ द्रोणोपिपांडुपंचालान्व्यधमद्रजनीमुखे ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धे द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच वर्तमानेतथायुद्धेघोररूपेभयावहे ॥ तमसासंवृतेलोकेरजसाच महीपते ॥ १ ॥ नापश्यंतरणेयोधाःपरस्परमवस्थिताः ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्युद्धंतद्ववृधेमहत् ॥ २ ॥ नरनागाश्वमथनंपरमंलोमहर्षणं ॥ द्रोणकर्णकृपावीरा भीमपार्षतसात्यकाः ॥ ३ ॥ अन्योन्यंक्षोभयामासुःसैन्यानिनृपसत्तम ॥ वध्यमानानिसैन्यानिसमंतात्तैर्महारथैः ॥ ४ ॥ तमसासंवृतेचैवसमंताद्विप्रदुद्रु वुः ॥ तेसर्वतोविद्रवंतोयोधाविध्वस्तचेतनाः ॥ ५ ॥ अहन्यंतमहाराजधावमानाश्चसंयुगे ॥ महारथसहस्राणिजघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ ६ ॥ अंधेतमसिमूढानिपु त्रस्यतवमंत्रिते ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिसेनागोपाश्चभारत ॥ व्यमुह्यंतरणेतत्रतमसासंवृतेसति ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेषांसंलोड्यमानानांपांडवैर्वि हतौजसां ॥ अंधेतमसिमग्नानामासीत्किंवोमनस्तदा ॥ ८ ॥ कथंप्रकाशस्तेषांवाममसैन्यस्यवापुनः ॥ बभूवलोकेतमसातथासंजयसंवृते ॥ ९ ॥ संजय उवाच ततःसर्वाणिसैन्यानिहतशिष्टानियानिवै ॥ सेनागोप्तॄनथादिश्यपुनर्व्यूहमकल्पयत् ॥ १० ॥ द्रोणःपुरस्ताज्जघनेतुशल्यस्तथाद्रौणिःकृतवर्मासौबल श्च ॥ स्वयंतुसर्वाणिबलानिराजन्राजाभ्ययाद्गोपयन्वैनिशायां ॥ ११ ॥ उवाचसर्वांश्चपदातिसंघान्दुर्योधनःपार्थिवसांत्वपूर्वं ॥ उत्सृज्यसर्वेपरमायुधानि गृह्णीतहस्तैर्ज्वलितान्प्रदीपान् ॥ १२ ॥ तेचोदिताःपार्थिवसत्तमेनततःप्रहृष्टाजगृहुःप्रदीपान् ॥ देवर्षिगंधर्वसुरर्षिसंघाविद्याधराश्चाप्सरसांगणाश्च ॥ १३ ॥ नागाःसयक्षोरगकिन्नराश्चहृष्टादिविस्थाजगृहुःप्रदीपान् ॥ दिग्दैवतेभ्यश्चसमापतंतोऽदृश्यंतदीपाःससुगंधितैलाः ॥ १४ ॥ विशेषतोनारदपर्वताभ्यांसंबो ध्यमानाःकुरुपांडवार्थं ॥ साभूयएवध्वजिनीविभक्ताव्यरोचताग्निप्रभयानिशायां ॥ १५ ॥ महाधनैराभरणैश्चदिव्यैःशस्त्रैश्चदीप्तैरपिसंपतद्भिः ॥ रथेरथेपंच विदीपकास्तुप्रदीपकास्तत्रगजेत्रयश्च ॥ १६ ॥

धिनांमनःकिंकिंविधं कातरंधृष्टंवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ततइति द्रोणइत्यपकृष्यते तेषांसैन्यानांव्यूहमित्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ देवर्षीति भुविपदातिभिर्दीपेषुगृहीतेषुदिविस्थादेवाअपि दीपान्जगृहुर्युद्धोत्सवप्रेक्षकाः ॥ १३ ॥ दिग्दैवतेभ्यइत्यंतरिक्षस्थानामपिदेवानामागमनमुक्तं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रत्यश्वमेकश्वमहाप्रदीपःकृतास्तुतैःपांडवैःकौरवेयैः॥क्षणेनसर्वेविहिताःप्रदीपाव्यादीपयंतोध्वजिनींतवाशु ॥ १७॥ सर्वास्तुसेनाव्यतिसेव्यमानाःपदाति
भिःपावकतैलहस्तैः॥प्रकाश्यमानाददृशुर्निशायांयथांतरिक्षेजलदास्तडिद्भिः ॥ १८ ॥ प्रकाशितायांतुततोध्वजिन्यांद्रोणोग्निकल्पःप्रतपन्समंतात् ॥ रा
॥१६२॥ जराजेंद्रसुवर्णवर्मामध्यंगतःसूर्यइवांशुमाली॥ १९ ॥जांबूनदेष्वाभरणेषुचैवनिष्केषुशुद्धेषुशरासनेषु॥पीतेषुशस्त्रेषुचपावकस्यप्रतिप्रभास्तत्रतदाबभूवुः
॥ २० ॥ गदाश्चशैक्याःपरिघाश्चशुभ्रारथेषुशक्त्यश्चविवर्तमानाः॥ प्रतिप्रभारश्मिभिराजमीढपुनःपुनःसंजनयंतिदीपान्॥ २१ ॥ छत्राणिवालव्यजनानि
खड्गादीप्तामहोल्काश्चतथैवराजन्॥ व्याघूर्णमानाश्चसुवर्णमालाव्यायच्छतांतत्रतदाविरेजुः ॥ २२ ॥ शस्त्रप्रभाभिश्चविराजमानंदीपप्रभाभिश्चतदाबलं
तत्॥ प्रकाशितंचाभरणप्रभाभिर्भृशंप्रकाशंनृपतेबभूव॥ २३ ॥ पीतानिशस्त्राण्यसृगुक्षितानिवीरावधूतानितनुच्छदानि ॥ दीप्तांप्रभांप्राजनयंततत्रतपा
त्ययेविद्युदिवांतरिक्षे॥ २४॥ प्रकंपितानामभिघातवेगैरभिघ्नतांचापततांजवेन॥ वक्त्राण्यकाशंततदानराणांवाय्वीरितानीवमहांबुजानि ॥ २५॥ महाव
नेदारुमयेप्रदीप्तेयथाप्रभाभास्करस्यापिनश्येत्॥ तथातदासीद्ध्वजिनीप्रदीप्तामहाभयाभारतभीमरूपा ॥ २६ ॥ तत्संप्रदीप्तंबलमस्मदीयंनिशम्यपार्थास्त्व
रितास्तथैव॥ सर्वेषुसैन्येषुपदातिसंघानचोदयंस्तेपिचक्रुःप्रदीपान् ॥ २७॥ गजेगजेसप्तकृताःप्रदीपारथेरथेचैवदशप्रदीपाः॥ द्वावश्वपृष्ठेपरिपार्श्वतोन्येध्व
जेषुचान्येजघनेषुचान्ये॥ २८॥ सेनासुसर्वासुचपार्श्वतोन्येपश्चात्पुरस्ताच्चसमंततश्च॥ मध्येतथान्येज्वलिताग्निहस्ताव्यदीपयन्पांडुसुतस्यसेनां ॥ २९॥ म
ध्येतथान्येज्वलिताग्निहस्ताःसेनाद्वयेपिस्मनराविचेरुः॥ सर्वेषुसैन्येषुपदातिसंघाविमिश्रिताहस्तिरथाश्ववृंदैः॥ ३० ॥ व्यदीपयंस्तेध्वजिनींप्रदीप्तास्तथाबलं
पांडवेयाभिगुप्तं ॥ तेनप्रदीप्तेनतथाप्रदीप्तंबलंतवासीद्बलवद्बलेन ॥ ३१ ॥ भाःकुर्वताभानुमताग्रहेणदिवाकरेणाग्निरिवाभितप्तं ॥ तयोःप्रभाःपृथिवीमंतरि
क्षंसर्वाव्यतिक्रम्यदिशश्चवृद्धाः॥ ३२ ॥ तेनप्रकाशेनभृशंप्रकाशंबभूवतेषांतवचैवसैन्यं ॥ तेनप्रकाशेनदिवंगतेनसंबोधितादेवगणाश्चराजन्॥ ३३ ॥ गं
धर्वयक्षासुरसिद्धसंघाःसमागमन्नप्सरसश्चसर्वाः॥ तद्देवगंधर्वसमाकुलंचयक्षासुरेंद्राप्सरसांगणैश्च ॥ ३४ ॥ हतैश्चशूरैर्दिवमारुहद्भिरायोधनंदिव्यकल्पं ॥१६२॥
बभूव॥ रथाश्वनागाकुलदीपदीप्तंसंरब्धयोधंहतविद्रुताश्वं॥ ३५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महद्बलंव्यूढरथाश्वनागंसुरासुरव्यूहसमंबभूव ॥ तच्छक्तिसंघाकुलचंडवातंमहारथाभ्रंगजवाजिघोषं ॥ ३६ ॥ शस्त्रौघवर्षंरुधिरांबुधारंनिशिप्रवृत्तंरथदुर्दि नंतत् ॥ तस्मिन्महाग्निप्रतिमोमहात्मासंतापयन्पांडवान्विप्रमुख्यः ॥ गभस्तिभिर्मध्यगतोयथार्कोवर्षात्ययेतद्वदभून्नरेंद्र ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्व णिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदीपोद्योतनेत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच प्रकाशितेतदालोके रजसातमसावृते ॥ समाजग्मुरथोवीराःपरस्परवधैषिणः ॥ १ ॥ तेसमेत्यरणेराजन्शस्त्रप्रासासिधारिणः ॥ परस्परमुदैक्षंतपरस्परकृतागसः ॥ २ ॥ प्रदीपा नांसहस्रैश्चदीप्यमानैःसमंततः ॥ रत्नाचितैःस्वर्णदंडैर्गंधतैलावसिंचितैः ॥ ३ ॥ देवगंधर्वदीपाद्यैःप्रभाभिरधिकोज्वलैः ॥ विरराजतदाभूमिर्ग्रहैर्द्यौरिवभारत ॥ ४ ॥ उल्काशतैःप्रज्वलितैरणभूमिर्व्यराजत ॥ दह्यमानेवलोकानामभावेचवसुंधरा ॥ ५ ॥ व्यदीप्यंतदिशःसर्वाःप्रदीपैस्तैःसमंततः ॥ वर्षाप्रदोषेखद्यो तैर्वृतावृक्षाइवावभुः ॥ ६ ॥ असज्जंततततोवीरावीरेष्वेवपृथक्पृथक् ॥ नागानागैःसमाजग्मुस्तुरगाहयसादिभिः ॥ ७ ॥ रथारथवरैरेवसमाजग्मुर्मुदायुताः ॥ तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेतवपुत्रस्यशासनात् ॥ ८ ॥ चतुरंगस्यसैन्यस्यसंपातश्चमहानभूत् ॥ ततोर्जुनोमहाराजकौरवाणामनीकिनीं ॥ ९ ॥ व्यधमत्त्वरयायु क्तःक्षपयन्सर्वपार्थिवान् ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्प्रविष्टेसंरब्धेममपुत्रस्यवाहिनीं ॥ १० ॥ अमृष्यमाणेदुर्धर्षेकथमासीन्मनोहिवः ॥ किमकुर्वतसैन्या निप्रविष्टेपरपीडने ॥ ११ ॥ दुर्योधनश्चकिंकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ केचैनंसमरेवीरंप्रत्युद्ययुररिंदमाः ॥ १२ ॥ द्रोणंचकेव्यरक्षंतप्रविष्टेश्वेतवाहने ॥ केरक्षन्द क्षिणंचक्रंकेचद्रोणस्यसव्यतः ॥ १३ ॥ केपृष्ठतश्चाप्यभवन्वीरावीरान्विनिघ्नतः ॥ ॥ केपुरस्तादगच्छंतनिघ्नतःशात्रवान्रणे ॥ १४ ॥ यत्प्राविशन्महेष्वासःपं चालानपराजितः ॥ नृत्यन्निवनरव्याघ्रोरथमार्गेषुवीर्यवान् ॥ १५ ॥ योददाहशरैर्द्रोणःपंचालानांरथव्रजान् ॥ धूमकेतुरिवक्रुद्धःकथंमृत्युमुपेयिवान् ॥ १६ ॥ अव्यग्रानेवहिपरान्कथयस्यपराजितान् ॥ दृष्टानुदीर्णान्संग्रामेनतथासूतमामकान् ॥ १७ ॥ हतांश्चैवविदीर्णांश्चविप्रकीर्णांश्चशंससि ॥ रथिनोविरथांश्चैवकृ तान्युद्धेषुमामकान् ॥ १८ ॥ संजयउवाच द्रोणस्यमतमाज्ञाययोद्धुकामस्यतांनिशां ॥ दुर्योधनोमहाराजवश्यान्भ्रातॄनुवाचह ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःषष्ट्यधिकशत

कर्णंचवृषसेनंचमद्रराजंचकौरव ॥ दुर्धर्षंदीर्घबाहुंचयेचतेषांपदानुगाः ॥ २० ॥ द्रोणंयत्ताःपराक्रांताःसर्वैरक्षंतुपृष्ठतः ॥ हार्दिक्योदक्षिणंचक्रंशल्यश्चैवो
 त्तरंतथा ॥ २१ ॥ त्रिगर्तानांचयेशूराहतशिष्टामहारथाः ॥ तांश्चैवपुरतःसर्वान्पुत्रस्तेसमचोदयत् ॥ २२ ॥ आचार्योहिसुसंयत्तोभृशंयत्ताश्चपांडवाः ॥ तंरक्ष
तसुसंयत्तानिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ २३ ॥ द्रोणोहिबलवान्युद्धेक्षिप्रहस्तःप्रतापवान् ॥ निर्जयेत्रिदशान्युद्धेकिमुपार्थान्ससोमकान् ॥ २४ ॥ तेयूयंसहिताःसर्वे
भृशंयत्तामहारथाः ॥ द्रोणंरक्षतपांचालाद्धृष्टद्युम्नान्महारथात् ॥ २५ ॥ पांडवीयेषुसैन्येषुनतंपश्यामकंचन ॥ योयोधयेद्रणेद्रोणंधृष्टद्युम्नादृतेनृपः ॥ २६ ॥ त
स्मात्सर्वात्मनामन्येभारद्वाजस्यरक्षणं ॥ सुगुप्तःपांडवान्हन्यात्सृंजयांश्चससोमकान् ॥ २७ ॥ सृंजयेष्वथसर्वेषुनिहतेषुचमूमुखे ॥ धृष्टद्युम्नंरणेद्रौणिर्हनिष्यति
नसंशयः ॥ २८ ॥ तथार्जुनंचराधेयोहनिष्यतिमहारथः ॥ भीमसेनमहंचापियुद्धेजेष्यामिदीक्षितः ॥ २९ ॥ शेषांश्चपांडवान्योधाःप्रसभंहीनतेजसः ॥ सोयं
ममजयोव्यक्तोदीर्घकालंभविष्यति ॥ ३० ॥ तस्माद्रक्षतसंग्रामेद्रोणमेवमहारथं ॥ इत्युक्त्वाभरतश्रेष्ठपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ३१ ॥ व्यादिदेशतथासैन्यंतस्मिं
स्तमसिदारुणे ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंरात्रौभरतसत्तम ॥ ३२ ॥ उभयोःसेनयोर्घोरंपरस्परजिगीषया ॥ अर्जुनःकौरवंसैन्यमर्जुनंचापिकौरवाः ॥ ३३ ॥ नानाश
स्त्रसमावापैरन्योन्यंसमपीडयन् ॥ द्रौणिःपांचालराजंचभारद्वाजश्चसृंजयान् ॥ ३४ ॥ छादयांचक्रिरेसंख्येशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पांडुपांचालसैन्यानांकौरवा
णांचभारत ॥ ३५ ॥ आसीन्निष्टानकोघोरोनिघ्नतामितरेतरं ॥ नैवास्माभिस्तथापूर्वैर्दृष्टपूर्वंतथाविधं ॥ ३६ ॥ श्रुतंवायादृशंयुद्धमासीद्रौद्रंभयानकं ॥ ३७ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेचतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
वर्तमानेतदारौद्रेरात्रियुद्धेविशांपते ॥ सर्वभूतक्षयकरेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १ ॥ अब्रवीत्पांडवांश्चैवपंचालांश्चैवसोमकान् ॥ अभिद्रवतसंयातद्रोणमेवजि
घांसया ॥ २ ॥ राज्ञस्तेवचनाद्राजन्पंचालाःसृंजयास्तथा ॥ द्रोणमेवाभ्यवर्ततनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ३ ॥ तंतुतेप्रतिगर्जंतःप्रत्युद्यातास्त्वमर्षिताः ॥ यथाश
क्तियथोत्साहंयथासत्वंचसंयुगे ॥ ४ ॥ कृतवर्मातुहार्दिक्योयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ द्रोणंप्रतिसमायांतंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ५ ॥

तमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वर्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भैमसेनिंघटोत्कचं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

शैनेयंशरवर्षाणिविकिरंतंसमंततः ॥ अभ्ययात्कौरवोराजन्भूरिःसंग्राममूर्धनि ॥ ६ ॥ सहदेवमथायांतंद्रोणंप्रेप्सुंमहारथं ॥ कर्णोवैकर्तनोराजन्वारयामास
पांडवं ॥ ७ ॥ भीमसेनमथायांतंव्यादितास्यमिवांतकं ॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रतीपंमृत्युमाव्रजत् ॥ ८ ॥ नकुलंचयुधांश्रेष्ठंसर्वयुद्धविशारदं ॥ शकुनिःसौबलो
राजन्वारयामाससत्वरः ॥ ९ ॥ शिखंडिनमथायांतंरथेनरथिनांवरं ॥ कृपःशारद्वतोराजन्वारयामाससंयुगे ॥ १० ॥ प्रतिविंध्यमथायांतंमयूरसदृशैर्हयैः ॥
दुःशासनोमहाराजयत्तोयत्तमवारयत् ॥ ११ ॥ भैमसेनिमथायांतंमायाशतविशारदं ॥ अश्वत्थामामहाराजराक्षसंप्रत्यषेधयत् ॥ १२ ॥ द्रुपदंवृषसेनस्तुस
सैन्यंसपदानुगं ॥ वारयामाससमरेद्रोणप्रेप्सुंमहारथं ॥ १३ ॥ विराटंद्रुतमायांतंद्रोणस्यनिधनंप्रति ॥ मद्रराजःसुसंक्रुद्धोवारयामासभारत ॥ १४ ॥ शतानी
कमथायांतंनाकुलिंरभसंरणे ॥ चित्रसेनोरुरोधाशुशरैर्द्रोणपरीप्सया ॥ १५ ॥ अर्जुनंचयुधांश्रेष्ठंप्राद्रवंतंमहारथं ॥ अलंबुषोमहाराजराक्षसेंद्रोन्यवारयत् ॥
॥ १६ ॥ तथाद्रोणंमहेष्वासंनिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ धृष्टद्युम्नोथपांचाल्योहृष्टरूपमवारयत् ॥ १७ ॥ तथान्यान्पांडुपुत्राणांसमायातान्महारथान् ॥ तावकारथि
नोराजन्वारयामासुरोजसा ॥ १८ ॥ गजारोहागजैस्तूर्णंसन्निपत्यमहामृधे ॥ योधयंतश्चमृद्नंतःशतशोथसहस्रशः ॥ १९ ॥ निशीथेतुरगाराजन्द्रावयंतःपर
स्परं ॥ समदृश्यंतवेगेनपक्षवंतोयथाद्रयः ॥ २० ॥ सादिनःसादिभिःसार्धंप्रासशक्त्यृष्टिपाणयः ॥ समागच्छन्महाराजविनदंतःपृथक्पृथक् ॥ २१ ॥ नरास्तु
बहवस्तत्रसमाजग्मुःपरस्परं ॥ गदाभिर्मुसलैश्चैवनानाशस्त्रैश्चसंयुगे ॥ २२ ॥ कृतवर्मातुहार्दिक्योधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ वारयामाससंक्रुद्धोवेलेवोद्वृत्तमर्णवं ॥
॥ २३ ॥ युधिष्ठिरस्तुहार्दिक्यंविद्ध्वापंचभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यातिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २४ ॥ कृतवर्मातुसंक्रुद्धोधर्मपुत्रस्यमारिष ॥ धनुश्चिच्छेद
भल्लेनतंचविव्याधसप्तभिः ॥ २५ ॥ अथान्यद्धनुरादायधर्मपुत्रोमहारथः ॥ हार्दिक्यंदशभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २६ ॥ माधवस्तुरणेविद्धोधर्मपुत्रेण
मारिष ॥ प्राकंपतचरोषेणसप्तभिश्चार्दयच्छरैः ॥ २७ ॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाहस्तावापंनिकृत्यच ॥ प्राहिणोन्निशितान्बाणान्पंचराजञ्छिलाशितान् ॥
॥ २८ ॥ तेतस्यकवचंभित्वाहेमचित्रंमहाधनं ॥ प्राविशन्धरणींभित्वावल्मीकमिवपन्नगाः ॥ २९ ॥

॥ २६ ॥ माधवः कृतवर्मा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणसोन्यदादायकार्मुकं॥ विव्याधपांडवंषष्ट्यासूतंचनवभिःशरैः ॥ ३० ॥ तस्यशक्तिममेयात्मापांडवोभुजगोत्तमां॥ चिक्षेपभरतश्रेष्ठर
थेन्यस्यमहद्धनुः॥ ३१ ॥ साहेमचित्रामहतीपांडवेनप्रवेरिता॥ निर्भिद्यदक्षिणंबाहुंप्राविशद्धरणीतलं॥ ३२॥ एतस्मिन्नेवकालेतुगृह्यपार्थःपुनर्धनुः॥ हार्दि
क्यंछादयामासशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ३३॥ ततस्तुसमरेशूरोवृष्णीनांप्रवरोरथी॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेनिमेषार्धाद्युधिष्ठिरं ॥ ३४॥ ततस्तुपांडवोज्येष्ठःखड्गचर्म
समाददे ॥ तदस्यनिशितैर्बाणैर्व्यधमन्माधवोरणे॥ ३५॥ तोमरंतुततोगृह्यस्वर्णदंडंदुरासदं॥ अप्रैषीत्समरेतूर्णंहार्दिक्यस्ययुधिष्ठिरः ॥ ३६॥ तमापतंतंसह
साधर्मराजभुजच्युतं॥ द्विधाचिच्छेदहार्दिक्यःकृतहस्तःस्मयन्निव॥ ३७॥ ततःशरशतेनाजौधर्मपुत्रमवाकिरत्॥ कवचंचास्यसंक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरदारयत्॥
॥ ३८ ॥ हार्दिक्यशरसंछन्नंकवचंतन्महाधनं॥ व्यशीर्यतरणेराजंस्ताराजालमिवांबरात्॥ ३९॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःशीर्णवर्माशरार्दितः ॥ अपायासीद्र
णात्तूर्णंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ४०॥ कृतवर्मातुनिर्जित्यधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं॥ पुनर्द्रोणस्यजुगुपेचक्रमेवमहात्मनः ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्व
णिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेयुधिष्ठिरापयानंनामपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच भूरिस्तुस
मरेराजन्शैनेयंरथिनांवरं॥ आपतंतमपासेधत्प्रयाणादिवकुंजरं ॥ १ ॥ अथैनंसात्यकिःक्रुद्धःपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतस्यप्रास्रवत्तस्यशोणितं
॥ २ ॥ तथैवकौरवोयुद्धेशैनेयंयुद्धदुर्मदं॥ दशभिर्निशितैस्तीक्ष्णैरविध्यतभुजांतरे॥ ३॥ तावन्योन्यंमहाराजततक्षातेशरैर्भृशं ॥ क्रोधसंरक्तनयनौक्रोधाद्वि
स्फार्यकार्मुके॥ ४॥ तयोरासीन्महाराजशस्त्रवृष्टिःसुदारुणा॥ क्रुद्धयोःसायकमुचोर्यमांतकनिकाशयोः ॥ ५ ॥ तावन्योन्यंशरैराजन्संछाद्यसमवस्थितौ ॥
मुहूर्तंचैवतद्युद्धंसमरूपमिवाभवत्॥ ६॥ ततःक्रुद्धोमहाराजशैनेयःप्रहसन्निव॥ धनुश्चिच्छेदसमरेकौरव्यस्यमहात्मनः॥ ७॥ अथैनंछिन्नधन्वानंनवभिर्नि
शितैःशरैः॥ विव्याधहृदयेतूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ ८॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः॥ धनुरन्यत्समादायसात्वतंप्रत्यविध्यत ॥ ९ ॥ सविद्ध्वा
सात्वतंबाणैस्त्रिभिरेवविशांपते॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसुतीक्ष्णेनहसन्निव॥ १०॥

भूरिरिति प्रयाणाद्यानस्थानात्प्रवणादितिपाठेप्रवणंप्रकृष्टंवनंजलं॥ १ ॥ तस्यसात्यकेः तस्यतस्माद्धृदयात्॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ लोहितांगःकुजःयदृच्छयादैवेनेत्यभूतोपमा १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ महिषमसुरं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ श्वाविच्छल्यकः शललतःशललीभिः ॥२२ ॥

छिन्नधन्वामहाराजसात्यकिःक्रोधमूर्च्छितः ॥ प्रजहारमहावेगांशक्तिंतस्यमहोरसि ॥ ११ ॥ सतुशक्त्याविभिन्नांगोनिपपातरथोत्तमात् ॥ लोहितां
गइवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ १२ ॥ तंतुदृष्ट्वाहतंशूरमश्वत्थामामहारथः ॥ अभ्यधावतवेगेनशैनेयंप्रतिसंयुगे ॥ १३ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचाभाष्यशैनेयं
सनराधिप ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणमेरुंवृष्ट्यायथांबुदः ॥ १४ ॥ तमापतंतंसंरब्धंशैनेयस्यरथंप्रति ॥ घटोत्कचोब्रवीद्राजन्नादंमुक्त्वामहारथः ॥ १५ ॥ तिष्ठति
ष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ एषत्वांनिहनिष्यामिमहिषंषण्मुखोयथा ॥ १६ ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यविनेष्यामिरणाजिरे ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षोराक्षसः
परवीरहा ॥ १७ ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत्क्रुद्धोगजेंद्रमिवकेसरी ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्कचः ॥ १८ ॥ रथिनामृषभंद्रौणिंधाराभिरिवतोयदः ॥ शरवृष्टिं
तुतांप्राप्तांशरैराशीविषोपमैः ॥ १९ ॥ शातयामाससमरेतरसाद्रौणिरुत्स्मयन् ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैर्मर्मभेदिभिराशुगैः ॥ २० ॥ समाचिनोद्राक्षसेंद्रंघटो
त्कचमरिंदमं ॥ सशरैराचितस्तेनराक्षसोरणमूर्धनि ॥ २१ ॥ व्यकाशतमहाराजश्वाविच्छललतोयथा ॥ ततःक्रोधसमाविष्टोभैमसेनिःप्रतापवान् ॥ २२ ॥
शरैरवचकर्तोग्रैर्द्रौणिंवज्राशनिप्रभैः ॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चनाराचैःसशिलीमुखैः ॥ २३ ॥ वराहकर्णैर्नालीकैर्विकर्णैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ तांशस्त्रवृष्टिमतुलांव
ज्राशनिसमस्वनां ॥ २४ ॥ पतंतीमुपरिक्रुद्धोद्रौणिरव्यथितेंद्रियः ॥ सुदुःसहांशरैर्घोरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः ॥ २५ ॥ व्यधमत्सुमहातेजामहाभ्राणीवमारुतः ॥
ततोंतरिक्षेबाणानांसंग्रामोन्यइवाभवत् ॥ २६ ॥ घोररूपोमहाराजयोधानांहर्षवर्धनः ॥ ततोस्त्रसंघर्षकृतैर्विस्फुलिंगैःसमंततः ॥ २७ ॥ बभौनिशामुखे
व्योमखद्योतैरिवसंवृतं ॥ समार्गणगणैर्द्रौणिर्दिशःप्रच्छाद्यसर्वतः ॥ २८ ॥ प्रियार्थंतवपुत्राणांराक्षसंसमवाकिरत् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंद्रौणिराक्षसयोर्मृधे ॥
॥ २९ ॥ विगाढेरजनीमध्येशक्रप्रल्हादयोरिव ॥ ततोघटोत्कचोबाणैर्दशभिर्द्रौणिमाहवे ॥ ३० ॥ जघानोरसिसंक्रुद्धःकालज्वलनसन्निभैः ॥ सतैरभ्यायतै
र्विद्धोराक्षसेनमहाबलः ॥ ३१ ॥ चचालसमरेद्रौणिर्वातनुन्नइवद्रुमः ॥ समोहमनुसंप्राप्तोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ ३२ ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यंतवसर्वंजनाधि
प ॥ हतंस्ममेनिरेसर्वेतावकास्त्वंविशांपते ॥ ३३ ॥ तंतुदृष्ट्वातथावस्थमश्वत्थामानमाहवे ॥ पंचालाःसृंजयाश्चैवसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ ३४ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥४५ ॥४६॥४७॥४८॥४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥ प्रणश्यनिलीनोभूत्वा ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

प्रतिलभ्यततःसंज्ञामश्वत्थामामहाबलः ॥ धनुःप्रपीड्यवामेनकरेणामित्रकर्शनः ॥ ३५ ॥ मुमोचाकर्णपूर्णेनधनुषाशरमुत्तमं ॥ यमदंडोपमंघोरमुद्दिश्या
शुघटोत्कचं ॥ ३६ ॥ सभित्वाहृदयंतस्यराक्षसस्यशरोत्तमः ॥ विवेशवसुधामुग्रःसपुंखःपृथिवीपते ॥ ३७ ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ रा
क्षसेंद्रःसुबलवान्द्रौणिनारणशालिना ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाविमूढंहैडिंबंसारथिस्तुरणाजिरात् ॥ द्रौणेःसकाशात्संभ्रांतस्त्वपनिन्येत्वरान्वितः ॥ ३९ ॥ तथातुसमरे
विद्ध्वाराक्षसेंद्रंघटोत्कचं ॥ ननादसुमहानादंद्रोणपुत्रोमहारथः॥४०॥ पूजितस्तवपुत्रैश्चसर्वयोधैश्चभारत ॥ वपुषातिप्रजज्वालमध्याह्नइवभास्करः॥४१॥
भीमसेनंतुयुध्यंतंभारद्वाजरथंप्रति ॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रत्यविध्यच्छितैःशरैः ॥ ४२ ॥ तंभीमसेनोदशभिःशरैर्विव्याधमारिष ॥ दुर्योधनोपिविंशत्याशरा
णांप्रत्यविध्यत ॥ ४३ ॥ तौसायकैरवच्छिन्नावदृश्येतांरणाजिरे ॥ मेघजालसमाच्छन्नौनभसींदुभास्करौ ॥ ४४ ॥ अथदुर्योधनोराजाभीमंविव्याधपत्रि
भिः ॥ पंचभिर्भरतश्रेष्ठतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ४५ ॥ तस्यभीमोधनुश्छित्वाध्वजंचदशभिःशरैः ॥ विव्याधकौरवश्रेष्ठंनवत्यानतपर्वणां ॥ ४६ ॥ ततोदुर्यो
धनःक्रुद्धोधनुरन्यन्महत्तरं ॥ गृहीत्वाभरतश्रेष्ठोभीमसेनंशितैःशरैः ॥ अपीडयद्रणमुखेपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ ४७ ॥ तान्निहत्यशरान्भीमोदुर्योधनधनुश्च्यु
तान् ॥ कौरवंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ ४८ ॥ दुर्योधनस्तुसंक्रुद्धोभीमसेनस्यमारिष ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वादशभिःप्रत्यविध्यत ॥ ४९ ॥ अथान्य
द्धनुरादायभीमसेनोमहाबलः॥ विव्याधनृपतिंतूर्णंसप्तभिर्निशितैःशरैः॥५०॥ तदप्यस्यधनुःक्षिप्रंचिच्छेदलघुहस्तवत् ॥ द्वितीयंचतृतीयंचचतुर्थंपंचमंतथा॥
॥ ५१ ॥ आत्तमात्तंमहाराजभीमस्यधनुराच्छिनत् ॥ तवपुत्रोमहाराजजितकाशीमदोत्कटः॥५२॥ सतथाभिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः॥ शक्तिंचिक्षेपस
मरेसर्वपारशवींशुभां ॥ ५३ ॥ मृत्योरिवस्वसारंहिदीप्तांवह्निशिखामिव ॥ सीमंतमिवकुर्वतींनभसोग्निसमप्रभां ॥ ५४ ॥ अप्राप्तामेवतांशक्तिंत्रिधाचिच्छे
दकौरवः ॥ पश्यतःसर्वलोकस्यभीमस्यचमहात्मनः ॥ ५५ ॥ ततोभीमोमहाराजगदांगुर्वींमहाप्रभां ॥ चिक्षेपाविध्यवेगेनदुर्योधनरथंप्रति ॥ ५६ ॥ ततः
सासहसावाहांस्तवपुत्रस्यसंयुगे ॥ सारथिंचगदागुर्वीममर्दास्यरथंपुनः ॥ ५७ ॥ पुत्रस्तुतवराजेंद्रभीमाद्भीतःप्रणश्यच ॥ आरुरोहरथंचान्यंनंदकस्यमहा
त्मनः ॥ ५८ ॥ ततोभीमोहतंमत्वातवपुत्रंमहारथं ॥ सिंहनादंमहच्चक्रेतर्जयन्निशिकौरवान् ॥ ५९ ॥

॥१६५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तावकाःसैनिकाश्चापिमेनिरेनिहतंनृपं ॥ ततोतिचुक्रुशुःसर्वेतेहाहेतिसमंततः ॥ ६० ॥ तेषांतुनिनदंश्रुत्वात्रस्तानांसर्वयोधिनां ॥ भीमसेनस्यनादंचश्रुत्वारा जन्महात्मनः ॥ ६१ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाहतंमत्वासुयोधनं ॥ अभ्यवर्ततवेगेनयत्रपार्थोवृकोदरः ॥ ६२ ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसृंजयाश्चविशांपते ॥ स र्वोद्योगेनाभिजग्मुर्द्रोणमेवयुयुत्सया ॥ ६३ ॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंद्रोणस्याथपरैःसह ॥ घोरेतमसिमग्नानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो णपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनापयानेषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सहदेवम थायांतंद्रोणप्रेप्सुंविशांपते ॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेवारयामासभारत ॥ १ ॥ सहदेवस्तुराधेयंविध्वानवभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधदशभिर्विशिखैर्नतपर्वभिः ॥ २ ॥ तंकर्णःप्रतिविव्याधशतेननतपर्वणां ॥ सज्जंचास्यधनुःशीघ्रंचिच्छेदलघुहस्तवत् ॥ ३ ॥ ततोन्यद्धनुरादायमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ कर्णविव्याधविंशत्यात दद्भुतमिवाभवत् ॥ ४ ॥ तस्यकर्णोहयान्हत्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनद्रुतंनिन्येयमक्षयं ॥ ५ ॥ विरथःसहदेवस्तुखड्गंचर्मसमाददे ॥ तदप्यस्य शरैःकर्णोव्यधमत्प्रहसन्निव ॥ ६ ॥ अथगुर्वींमहाघोरांहेमचित्रांमहागदां ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोवैकर्तनरथंप्रति ॥ ७ ॥ तामापतंतींसहसासहदेवप्रचोदितां ॥ व्यष्टंभयच्छरैःकर्णोभूमौचैनामपातयत् ॥ ८ ॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वासहदेवस्त्वरान्वितः ॥ शक्तिंचिक्षेपकर्णायतामप्यस्याच्छिनच्छरैः ॥ ९ ॥ ससंभ्रमंततस्तू र्णमवप्लुत्यरथोत्तमात् ॥ सहदेवोमहाराजदृष्ट्वाकर्णंव्यवस्थितं ॥ १० ॥ रथचक्रंप्रगृह्याजौमुमोचाधिरथंप्रति ॥ तदापतद्वैसहसाकालचक्रमिवोद्यतं ॥ ११ ॥ शरैरनेकसाहस्रैराच्छिनत्सूतनंदनः ॥ तस्मिंस्तुनिहतेचक्रेसूतजेनमहात्मना ॥ १२ ॥ ईषादंडकयोक्त्रांश्चयुगानिविविधानिच ॥ हस्त्यंगानितथाश्वांश्चमृतां श्चपुरुषान्बहून् ॥ १३ ॥ चिक्षेपकर्णमुद्दिश्यकर्णस्तान्व्यधमच्छरैः ॥ सनिरायुधमात्मानंज्ञात्वामाद्रवतीसुतः ॥ १४ ॥ वार्यमाणस्तुविशिखैःसहदेवोरणंजहौ ॥ तमभिद्रुत्यराधेयोमुहूर्ताद्भरतर्षभ ॥ १५ ॥ अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यंसहदेवंविशांपते ॥ मायुध्यस्वरणेऽधीरविशिष्टैरथिभिःसह ॥ १६ ॥ सदृशैर्युध्यमाद्रेयवचोमे माविशंकिथाः ॥ अथैनंधनुषोग्रेणतुदन्भूयोब्रवीद्वचः ॥ १७ ॥

शतानीकमितिचाध्यायौस्पष्टार्थौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

एषोर्जुनोरणेतूर्णंयुध्यतेकुरुभिःसह ॥ तत्रगच्छस्वमाद्रेयगृहंवायदिमन्यसे ॥ १८ ॥ एवमुक्त्वातुतंकर्णोरथेनरथिनांवरः ॥ प्रायात्पांचालपांडूनांसैन्यानिप्र
दहन्निव ॥ १९ ॥ वधंप्राप्तंतुमाद्रेयंनावधीत्समरेरिहा ॥ कुंत्याःस्मृत्वावचोराजन्सत्यसंधोमहायशाः ॥ २० ॥ सहदेवस्ततोराजन्विमनाःशरपीडितः ॥ कर्ण
वाक्शरतप्तश्चजीवितान्निरविद्यत ॥ २१ ॥ आरुरोहरथंचापिपांचाल्यस्यमहात्मनः ॥ जनमेजयस्यसमरेत्वरायुक्तोमहारथः ॥ २२ ॥ विराटंसहसेनंतुद्रोणं
वैद्रुतमागतं ॥ मद्रराजःशरौघेणच्छादयामासधन्विनं ॥ २३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंसमरेदृढधन्विनोः ॥ यादृशंह्यभवद्राजन्जंभवासवयोःपुरा ॥ २४ ॥ मद्ररा
जोमहाराजविराटंवाहिनीपतिं ॥ आजघ्नेत्वरितस्तूर्णंशतेननतपर्वणां ॥ २५ ॥ प्रतिविव्याधतंराजन्नवभिर्निशितैःशरैः ॥ पुनश्चैनंत्रिसप्तत्याभूयश्चैवशतेन
तु ॥ २६ ॥ तस्यमद्राधिपोहत्वाचतुरोरथवाजिनः ॥ सूतंध्वजंचसमरेशराभ्यांसंन्यपातयत् ॥ २७ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यमहारथः ॥ तस्थौविस्फारयं
श्चापंविमुंचंश्चशिताञ्छरान् ॥ २८ ॥ शतानीकस्ततोदृष्ट्वाभ्रातरंहतवाहनं ॥ रथेनाभ्यपतत्तूर्णंसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ २९ ॥ शतानीकमथायांतंमद्रराजोम
हामृधे ॥ विशिखैर्बहुभिर्विध्वाततोनिन्येयमक्षयं ॥ ३० ॥ तस्मिंस्तुनिहतेवीरेविराटोरथसत्तमः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंतमेवध्वजमालिनं ॥ ३१ ॥ ततोविस्फार्यन
यनेक्रोधाद्द्विगुणविक्रमः ॥ मद्रराजरथंतूर्णंछादयामासपत्रिभिः ॥ ३२ ॥ ततोमद्राधिपःक्रुद्धःशरेणानतपर्वणा ॥ आजघानोरसिदृढंविराटंवाहिनीपतिं ॥
॥ ३३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ कश्मलंचाविशत्तीव्रंविराटोभरतर्षभ ॥ ३४ ॥ सारथिस्तमपोवाहसमरेशरविक्षतं ॥ ततःसामहतीसेना
प्राद्रवन्निशिभारत ॥ ३५ ॥ वध्यमानाशरशतैःशल्येनाहवशोभिना ॥ तांदृष्ट्वाविद्रुतांसेनांवासुदेवधनंजयौ ॥ ३६ ॥ प्रयातौतत्रराजेंद्रयत्रशल्योव्यव
स्थितः ॥ तौतुप्रत्युद्ययौराजन्राक्षसेंद्रोह्यलंबुषः ॥ ३७ ॥ अष्टचक्रसमायुक्तमास्थायप्रवरंरथं ॥ तुरंगममुखैर्युक्तंपिशाचैर्घोरदर्शनैः ॥ ३८ ॥ लोहितार्द्रपताकं
तंरक्तमाल्यविभूषितं ॥ कार्ष्णायसमयंघोरमृक्षचर्मसमावृतं ॥ ३९ ॥ रौद्रेणचित्रपक्षेणविवृताक्षेणकूजता ॥ ध्वजेनोच्छ्रितदंडेनगृध्रराजेनराजता ॥ ४० ॥
सबभौराक्षसोराजन्भिन्नांजनचयोपमः ॥ रुरोधार्जुनमायांतंप्रभंजनमिवाद्रिराट् ॥ ४१ ॥ किरन्बाणगणान्राजन्शतशोर्जुनमूर्धनि ॥ अतितीव्रंमहद्युद्धंनर
राक्षसयोस्तदा ॥ ४२ ॥ द्रष्टॄणांप्रीतिजननंसर्वेषांतत्रभारत ॥ गृध्रकाकबलोलूककंकगोमायुहर्षणं ॥ ४३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शतानीकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तमर्जुनःशतेनैवपत्रिणांसमताडयत् ॥ नवभिश्चशितैर्बाणैर्ध्वजंचिच्छेदभारत ॥ ४४ ॥ सारथिंचत्रिभिर्बाणैस्त्रिभिरेवत्रिवेणुकं ॥ धनुरेकेनचिच्छेदचतुर्भि
श्चतुरोहयान् ॥ ४५ ॥ पुनःसज्यंकृतंचापंतदप्यस्यद्विधाच्छिनत् ॥ विरथस्योद्यतंखड्गंशरेणास्यद्विधाकरोत् ॥ ४६ ॥ अथैनंनिशितैर्बाणैश्चतुर्भिर्भरतर्षभ ॥ पार्थो
विध्यद्राक्षसेंद्रंसविद्धःप्राद्रवद्भयात् ॥ ४७ ॥ तंविजित्यार्जुनस्तूर्णंद्रोणांतिकमुपाययौ ॥ किरन्शरगणान्राजन्नरवारणवाजिषु ॥ ४८ ॥ वध्यमानामहाराज
पांडवेनयशस्विना ॥ सैनिकान्यपतन्नुर्व्यांवातनुन्नाइवद्रुमाः ॥ ४९ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुफाल्गुनेनमहात्मना ॥ संप्राद्रवद्बलंसर्वंपुत्राणांतेविशांपते ॥ ५० ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलंबुषपराभवेसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच शतानीकंशरैस्तूर्णंनिर्दहंतंचमूंतव ॥ चित्रसेनस्तवसुतोवारयामासभारत ॥ १ ॥ नाकुलिश्चित्रसेनंतुविध्वापंचभिराशुगैः ॥ सतुतंप्रति
विव्याधदशभिर्निशितैःशरैः ॥ २ ॥ चित्रसेनोमहाराजशतानीकंपुनर्युधि ॥ नवभिर्निशितैर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ ३ ॥ नाकुलिस्तस्यविशिखैर्वर्मसन्नतप
र्वभिः ॥ गात्रात्संच्यावयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४ ॥ सोपेतवर्मापुत्रस्तेविरराजभृशंनृप ॥ उत्सृज्यकालेराजेंद्रनिर्मोकमिवपन्नगः ॥ ५ ॥ ततोस्यनिशितै
र्बाणैर्ध्वजंचिच्छेदनाकुलिः ॥ धनुश्चैवमहाराजयतमानस्यसंयुगे ॥ ६ ॥ सच्छिन्नधन्वासमरेविवर्माचमहारथः ॥ धनुरन्यन्महाराजजग्राहारिविदारणं ॥
॥ ७ ॥ ततस्तूर्णंचित्रसेनोनाकुलिंनवभिःशरैः ॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोभरतानांमहारथः ॥ ८ ॥ शतानीकोथसंक्रुद्धश्चित्रसेनस्यमारिष ॥ जघानचतुरोवाहा
न्सारथिंचनरोत्तमः ॥ ९ ॥ अवप्लुत्यरथात्तस्माच्चित्रसेनोमहारथः ॥ नाकुलिंपंचविंशत्याशराणामार्दयद्बली ॥ १० ॥ तस्यतत्कुर्वतःकर्मनकुलस्यसुतोरणे ॥
अर्धचंद्रेणचिच्छेदचापंरत्नविभूषितं ॥ ११ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंहार्दिक्यस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ द्रुपदंतुसहानीकंद्रो
णप्रेप्सुंमहारथं ॥ वृषसेनोभ्ययात्तूर्णंकिरन्शरशतैस्तदा ॥ १३ ॥ यज्ञसेनस्तुसमरेकर्णपुत्रंमहारथं ॥ षष्ट्याशराणांविव्याधबाह्वोरुरसिचानघ ॥ १४ ॥ वृष
सेनस्तुसंक्रुद्धोयज्ञसेनंरथेस्थितं ॥ बहुभिःसायकैस्तीक्ष्णैराजघानस्तनांतरे ॥ १५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तावुभौशरनुन्नांगौशरकंटकितौरणे ॥ व्यभ्राजेतांमहाराजश्वाविधौशललैरिव ॥ १६ ॥ रुक्मपुंखैःप्रसन्नाग्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नौ
व्यभ्राजेतांमहामृधे ॥ १७ ॥ तपनीयनिभौचित्रौकल्पवृक्षाविवाद्भुतौ ॥ किंशुकाविवचोत्फुल्लौव्यकाशेतांरणाजिरे ॥ १८ ॥ वृषसेनस्ततोराजन्द्रुपदंनव
भिःशरैः ॥ विद्ध्वाविव्याधसप्तत्यापुनरन्यैस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ १९ ॥ ततःशरसहस्राणिविमुंचन्विबभौतदा ॥ कर्णपुत्रोमहाराजवर्षमाणइवांबुदः ॥ २० ॥ द्रुपद
स्तुततःक्रुद्धोवृषसेनस्यकार्मुकं ॥ द्विधाचिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ २१ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायरुक्मबद्धंनवंदृढं ॥ तूणादाकृष्यविमलंभल्लंपीतंशितं
दृढं ॥ २२ ॥ कार्मुकेयोजयित्वातंद्रुपदंसन्निरीक्ष्यच ॥ आकर्णपूर्णमुमुचेत्रासयन्सर्वसोमकान् ॥ २३ ॥ हृदयंतस्यभित्वाचजगामवसुधातलं ॥ कश्मलंप्रा
विशद्राजावृषसेनशराहतः ॥ २४ ॥ सारथिस्तमपोवाहस्मरन्सारथिचेष्टितं ॥ तस्मिन्प्रभग्नेराजेंद्रपंचालानांमहारथे ॥ २५ ॥ ततस्तुद्रुपदानीकंशरैश्छिन्नतनु
च्छदं ॥ संप्राद्रवत्तदाराजन्निशीथेभैरवेसति ॥ २६ ॥ प्रदीपैरपरित्यक्तैर्ज्वलद्भिस्तैःसमंततः ॥ व्यराजतमहाराजवीताभ्राद्यौरिवग्रहैः ॥ २७ ॥ तथांगदैर्निप
तितैर्व्यराजतवसुंधरा ॥ प्रावृट्कालेमहाराजविद्युद्भिरिवतोयदः ॥ २८ ॥ ततःकर्णसुतात्त्रस्ताःसोमकाविप्रदुद्रुवुः ॥ यथेंद्रभयवित्रस्तादानवास्तारकामये ॥
॥ २९ ॥ तेनार्द्यमानाःसमरेद्रवमाणाश्चसोमकाः ॥ व्यराजंतमहाराजप्रदीपैरवभासिताः ॥ ३० ॥ तांस्तुनिर्जित्यसमरेकर्णपुत्रोप्यरोचत ॥ मध्यंदिनमनुप्रा
प्तोघर्मांशुरिवभारत ॥ ३१ ॥ तेषुराजसहस्रेषुतावकेषुपरेषुच ॥ एकएवज्वलंस्तस्थौवृषसेनःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ सविजित्यरणेशूरान्सोमकानांमहारथान् ॥
जगामत्वरितस्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ३३ ॥ प्रतिविंध्यमथक्रुद्धंप्रदहंतंरणेरिपून् ॥ दुःशासनस्तवसुतःप्रत्यगच्छन्महारथः ॥ ३४ ॥ तयोःसमागमोराजं
श्चित्ररूपोबभूवह ॥ व्यपेतजलदेव्योम्निबुधभास्करयोरिव ॥ ३५ ॥ प्रतिविंध्यंतुसमरेकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ दुःशासनस्त्रिभिर्बाणैर्ललाटेसमविध्यत ॥ ३६ ॥ सो
तिविद्धोबलवतातवपुत्रेणधन्विना ॥ विरराजमहाबाहुःसशृंगइवपर्वतः ॥ ३७ ॥ दुःशासनंतुसमरेप्रतिविंध्योमहारथः ॥ नवभिःसायकैर्विद्ध्वापुनर्विव्याधस
प्तभिः ॥ ३८ ॥ तत्रभारतपुत्रस्तेकृतवान्कर्मदुष्करं ॥ प्रतिविंध्यहयानुग्रैःपातयामाससायकैः ॥ ३९ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनध्वजंचसमपातयत् ॥ रथंचतिलशोरा ॥१६७॥
जन्व्यधमत्तस्यधन्विनः ॥ ४० ॥ पताकाश्चसतूणीरारश्मीन्योक्त्राणिचप्रभो ॥ चिच्छेदतिलशःक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ ॥७॥ नकुलमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥

विरथःसतुधर्मात्माधनुष्पाणिरवस्थितः ॥ अयोधयत्तवसुतंकिरन्शरशतान्बहून् ॥ ४२ ॥ क्षुरप्रेणधनुस्तस्यचिच्छेदतनयस्तव ॥ अथैनंदशभिर्बाणैश्छिन्न
धन्वानमार्दयत् ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वाविरथंतत्रभ्रातरोस्यमहारथाः ॥ अन्ववर्ततवेगेनमहत्यासेनयासह ॥ ४४ ॥ आप्लुतःसततोयानंसुतसोमस्यभास्वरं ॥ धनुर्गृ
ह्यमहाराजविव्याधतनयंतव ॥४५॥ ततस्तुतावकाःसर्वेपरिवार्यसुतंतव ॥ अभ्यवर्ततसंग्रामेमहत्यासेनयावृताः ॥ ४६ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतवतेषांचभारत॥
निशीथेदारुणेकालेयमराष्ट्रविवर्धनं ॥ ४७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेशतानीकादियुद्धेअष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्या
यः ॥ १६८॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच नकुलंरभसंयुद्धेनिघ्नंतंवाहिनींतव ॥ अभ्ययात्सौबलःक्रुद्धस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ १ ॥
कृतवैरौतुतौवीरावन्योन्यवधकांक्षिणौ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २ ॥ यथैवनकुलोराजन्शरवर्षाण्यमुंचत ॥ तथैवसौबलश्चापिशिक्षांसं
दर्शयन्युधि ॥ ३ ॥ तावुभौसमरेशूरौशरकंटकिनौतदा ॥ व्यराजेतांमहाराजश्वाविधौशललैरिव ॥ ४ ॥ रुक्मपुंखैरजिह्माग्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ रुधिरौ
घपरिक्लिन्नौव्यभ्राजेतांमहामृधे ॥ ५ ॥ तपनीयनिभौचित्रौकल्पवृक्षाविवद्रुमौ ॥ किंशुकाविवचोत्फुल्लौप्रकाशेतेरणाजिरे ॥ ६॥ तावुभौसमरेशूरौशरकंट
किनौतदा ॥ व्यराजेतांमहाराजकंटकैरिवशाल्मली ॥ ७॥ सुजिह्मंप्रेक्षमाणौचराजन्विवृतलोचनौ ॥ क्रोधसंरक्तनयनौनिर्दहंतौपरस्परं ॥ ८ ॥ स्यालस्तुतव
संक्रुद्धोमाद्रीपुत्रंहसन्निव ॥ कर्णिनैकेनविव्याधहृदयेनिशितेनह ॥ ९ ॥ नकुलस्तुभृशंविद्धःस्यालेनतवधन्विना ॥ निषसादरथोपस्थेकश्मलंचाविशन्महत्
॥ १० ॥ अत्यंतवैरिणंदृप्तंदृष्ट्वाशत्रुंतथागतं ॥ ननादशकुनीराजंस्तपांतेजलदोयथा ॥ ११ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांनकुलःपांडुनंदनः ॥ अभ्ययात्सौबलंभूयो
व्यात्ताननइवांतकः ॥ १२ ॥ संक्रुद्धःशकुनिंषष्ट्याविव्याधभरतर्षभ ॥ पुनश्चैनंशतेनैवनाराचानांस्तनांतरे ॥ १३॥ अथास्यसशरंचापंमुष्टिदेशेच्छिनत्तदा ॥
ध्वजंचत्वरितंछित्वारथाद्भूमावपातयत् ॥ १४ ॥ विशिखेनचतीक्ष्णेनपीतेननिशितेनच ॥ ऊरूनिर्भिद्यचैकेननकुलःपांडुनंदनः ॥ १५ ॥ श्येनंसपक्षंव्याधे
नपातयामासतंतदा ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ १६ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

ऊरूइति मंडलंचरतःशकुनेर्द्वावूरूएकेनैवबाणेनबिभेद ॥ १५ ॥ यथाखेश्येनंपक्षाभ्यांसहितंवामदक्षिणगामिनंपातयेदेवमितिलुप्तोपमा व्याधेनबाणेन विध्यत्यनेनेतिव्याधोबाणः ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिक्लिश्यक्लेशेनध्वजयष्टिंश्रितइतिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ध्वजयष्टिंपरिक्लिश्यकामुकःकामिनींयथा॥ तंविसंज्ञंनिपतितंदृष्ट्वास्यालंतवानघ ॥ १७ ॥ अपोवाहरथेनाशुसारथिर्ध्वजिनीमुखात् ॥ ततःसंचुक्रुशुःपार्था येचतेषांपदानुगाः॥ १८ ॥ निर्जित्यचरणेशत्रुंनकुलःशत्रुतापनः ॥ अब्रवीत्सारथिंक्रुद्धोद्रोणानीकायमांवह ॥ १९ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वामाद्रीपुत्रस्यसारथिः ॥ प्रायात्तेनतदाराजन्यत्रद्रोणोव्यवस्थितः ॥ २० ॥ शिखंडिनंतुसमरेद्रोणप्रेप्सुंविशांपते ॥ कृपःशारद्वतोयत्तःप्रत्यगच्छत्सवेगितः ॥ २१ ॥ गौतमंद्रुतमायांतंद्रोणानीकमरिंदमं ॥ विव्याधनवभिर्भल्लैःशिखंडीप्रहसन्निव ॥ २२ ॥ तमाचार्योमहाराजविध्वापंचभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यापुत्राणांप्रियकृत्तव ॥ २३ ॥ महद्युद्धंतयोरासीद्घोररूपंभयानकं ॥ यथादेवासुरेयुद्धेशंबरामरराजयोः ॥ २४ ॥ शरजालावृतंव्योमचक्रतुस्तौमहारथौ ॥ मेघाविवतपापायेवीरौसमरदुर्मदौ ॥ २५ ॥ प्रकृत्याघोररूपंतदासीद्घोरतरंपुनः ॥ रात्रिश्चभरतश्रेष्ठयोधानांयुद्धशालिनां ॥ २६ ॥ कालरात्रिनिभात्यासीद्घोररूपाभयानका ॥ शिखंडीतुमहाराजगौतमस्यमहद्धनुः ॥ २७ ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदसज्यंसविशिखंतदा ॥ तस्यक्रुद्धःकृपोराजन्शक्तिंचिक्षेपदारुणां ॥ २८ ॥ स्वर्णदंडामकुंठाग्रांकर्मारपरिमार्जितां ॥ तामापतंतींचिच्छेदशिखंडीबहुभिःशरैः ॥ २९ ॥ सापतन्मेदिनींदिप्ताभासयंतीमहाप्रभा ॥ अथान्यद्धनुरादायगौतमोरथिनांवरः ॥ ३० ॥ प्राच्छादयच्छितैर्बाणैर्महाराजशिखंडिनं ॥ सच्छाद्यमानःसमरेगौतमेनयशस्विना ॥ ३१ ॥ न्यषीदतरथोपस्थेशिखंडीरथिनांवरः ॥ सीदंतंचैनमालोक्यकृपःशारद्वतोयुधि ॥ ३२ ॥ आजघ्नेबहुभिर्बाणैर्जिघांसन्निवभारत ॥ विमुखंतुरणेदृष्ट्वायाज्ञसेनिंमहारथं ॥ ३३ ॥ पंचालाःसोमकाश्चैवपरिवव्रुःसमंततः ॥ तथैवतवपुत्राश्चपरिवव्रुर्द्विजोत्तमं ॥ ३४ ॥ महत्यासेनयासार्धंततोयुद्धमवर्तत ॥ रथानांचरणेराजन्नन्योन्यमभिधावतां ॥ ३५ ॥ बभूवतुमुलःशब्दोमेघानांगर्जतामिव ॥ द्रवतांसादिनांचैवगजानांचविशांपते ॥ ३६ ॥ अन्योन्यमभितोराजन्क्रूरमायोधनंबभौ ॥ पत्तीनांद्रवतांचैवपादशब्देनमेदिनी ॥ ३७ ॥ अकंपतमहाराजभयत्रस्तेवचांगना ॥ रथिनोरथमारुह्यप्रद्रुतावेगवत्तरं ॥ ३८ ॥ अगृह्णन्बहवोराजन्शलभान्वायसाइव ॥ तथागजान्प्रभिन्नांश्चसंप्रभिन्नामहागजाः ॥ ३९ ॥ तस्मिन्नेवपदेयत्तानिगृह्णंतिस्मभारत ॥ सादीसादिनमासाद्यपत्तयश्चपदातिनं ॥ ४० ॥

॥ ३७ ॥ रथिनइति प्रद्रुतारथिनोवेगवत्तरंरथमारुह्यतत्पतिमगृह्णन्शलभानिववायसाइतिउत्तरेणसहयोज्यं रथंरथान् रथिनोरथपतीनितिवा ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

समासाद्यरणेन्योन्यंसंरब्धानातिचक्रमुः ॥ धावतांद्रवतांचैवपुनरावर्ततामपि ॥ ४१ ॥ बभूवतत्रसैन्यानांशब्दःसुविपुलोनिशि ॥ दीप्यमानाःप्रदीपाश्चरथ
वारणवाजिषु ॥ ४२ ॥ अदृश्यंतमहाराजमहोल्काइवखाच्च्युताः ॥ सानिशाभरतश्रेष्ठप्रदीपैरवभासिता ॥ ४३ ॥ दिवसप्रतिमाराजन्बभूवरणमूर्धनि ॥ आदि
त्येनयथाव्याप्तंतमोलोकेप्रणश्यति ॥ ४४ ॥ तथानष्टंतमोघोरंदीपैर्दीप्तैरितस्ततः ॥ दिवंचपृथिवींचैवदिशश्चप्रदिशस्तथा ॥ ४५ ॥ रजसातमसाव्याप्ताद्योति
ताःप्रभयापुनः ॥ अस्त्राणांकवचानांचमणीनांचमहात्मनां ॥ ४६ ॥ अंतर्दधुःप्रभाःसर्वादीपैस्तैरवभासिताः ॥ तस्मिन्कोलाहलेयुद्धेवर्तमानेनिशामुखे ॥
॥ ४७॥ नकिंचिद्विदुरात्मानमयमस्मीतिभारत ॥ अवधीत्समरेपुत्रंपिताभरतसत्तम ॥ ४८॥ पुत्रश्चपितरंमोहात्सखायंचसखातथा ॥ स्वस्रीयंमातुलश्चापि
स्वस्रीयश्चापिमातुलं ॥४९॥ स्वेस्वान्परेपरांश्चापिनिजघ्नुरितरेतरं ॥ निर्मर्यादमभूद्युद्धंरात्रौभीरुभयानकं ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कच
वधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेभया
वहे ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणमेवाभ्यवर्तत ॥ १ ॥ संदधानोधनुःश्रेष्ठंज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ अभ्यद्रवतद्रोणस्यरथंरुक्मविभूषितं ॥ २॥ धृष्टद्युम्नमथायांतंद्रोण
स्यांतचिकीर्षया ॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालाःपांडवैःसह ॥ ३ ॥ तथापरिवृतंदृष्ट्वाद्रोणमाचार्यसत्तमं ॥ पुत्रास्तेसर्वतोयत्तारररक्षुर्द्रोणमाहवे ॥ ४ ॥ बलार्णवौ
ततस्तौतुसमेयातांनिशामुखे ॥ वातोद्धूतौक्षुब्धसत्वौभैरवौसागराविव ॥ ५ ॥ ततोद्रोणंमहाराजपांचाल्यःपंचभिःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतूर्णंसिंहनादंननाद
द च ॥६॥ तंद्रोणःपंचविंशत्याविध्वाभारतसंयुगे ॥ चिच्छेदान्येनभल्लेनधनुरस्यमहास्वनं ॥ ७॥ धृष्टद्युम्नस्तुनिर्विद्धोद्रोणेनभरतर्षभ ॥ उत्ससर्जधनुस्तूर्णंसंद
श्यदशनच्छदं ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ आददेऽन्यद्धनुःश्रेष्ठंद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ ९ ॥ विकृष्यचधनुश्चित्रमाकर्णात्परवीरहा ॥ द्रोण
स्यांतकरंघोरंव्यसृजत्सायकंततः ॥ १० ॥ सविसृष्टोबलवताशरोघोरोमहामृधे ॥ भासयामासतत्सैन्यंदिवाकरइवोदितः ॥ ११ ॥ तंतुदृष्ट्वाशरंघोरंदेव
गंधर्वमानवाः ॥ स्वस्त्यस्तुसमरेराजन्द्रोणायेत्यब्रुवन्वचः ॥ १२ ॥

तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हरिः सिंहः ॥ २५ ॥ २६ ॥ षड्रथर्षभाः दुर्योधनदुःशासनद्रोणकर्णशल्यशकुनयः ॥ २७ ॥

तंतुसायकमायांतमाचार्यस्यरथंप्रति ॥ कर्णोद्वादशधाराजंश्चिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ १३ ॥ सच्छिन्नोबहुधाराजन्सूतपुत्रेणधन्विना ॥ निपपातशरस्तूर्णंनिर्विं
षोभुजगोयथा ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नंततःकर्णोविव्याधदशभिःशरैः ॥ पंचभिर्द्रौणपुत्रस्तुस्वयंद्रोणस्तुसप्तभिः ॥ १५ ॥ शल्यश्चदशभिर्बाणैस्त्रिभिर्दुःशासनस्त
था ॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याशकुनिश्चापिपंचभिः ॥ १६ ॥ पांचाल्यंत्वरयाविध्यन्सर्वएवमहारथाः ॥ सविद्धःसप्तभिर्घोरैर्द्रौणस्यार्थेमहाहवे ॥ १७ ॥ सर्वानसं
भ्रमाद्राजन्प्रत्यविद्ध्यत्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ द्रोणंद्रौणिंचकर्णंचविव्याधचतवात्मजं ॥ १८ ॥ तेभिन्नाधन्विनातेनधृष्टद्युम्नंपुनर्मृधे ॥ विव्यधुःपंचभिस्तूर्णमेकैकोरथि
नांवरः ॥ १९ ॥ द्रुमसेनस्तुसंक्रुद्धोराजन्विव्याधपत्रिणा ॥ त्रिभिश्चान्यैःशरैस्तूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २० ॥ सतुतंप्रतिविव्याधत्रिभिस्तीक्ष्णैरजिह्मगैः ॥
स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैःप्राणांतकरणैर्युधि ॥ २१ ॥ भल्लेनान्येनतुपुनःसुवर्णोज्वलकुंडलं ॥ निचकर्तशिरःकायाद्द्रुमसेनस्यवीर्यवान् ॥ २२ ॥ तच्छिरोन्यपतद्भू
मौसंदष्टौष्ठपुटंरणे ॥ महावातसमुद्धूतंपक्वंतालफलंयथा ॥ २३ ॥ तान्सविध्वापुनर्योधान्वीरःसुनिशितैःशरैः ॥ राधेयस्याच्छिनद्भल्लैःकार्मुकंचित्रयोधिनः ॥
॥ २४ ॥ नतुतन्ममृषेकर्णोधनुषश्छेदनंतथा ॥ निकर्तनमिवात्युग्रंलांगूलस्यमहाहरिः ॥ २५ ॥ सोन्यद्धनुःसमादायक्रोधरक्तेक्षणःश्वसन् ॥ अभ्यद्रवच्छरौघै
स्तंधृष्टद्युम्नंमहाबलं ॥ २६ ॥ दृष्ट्वाकर्णंतुसंरब्धंतेवीराःषड्रथर्षभाः ॥ पांचाल्यपुत्रंत्वरिताःपरिवव्रुर्जिघांसया ॥ २७ ॥ षण्णांयोधप्रवीराणांतावकानांपुरस्कृतं ॥
मृत्योरास्यमनुप्राप्तंधृष्टद्युम्नममंस्महि ॥ २८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदाशार्होविकिरञ्छरान् ॥ धृष्टद्युम्नंपराक्रांतंसात्यकिःप्रत्यपद्यत ॥ २९ ॥ तमायांतंमहेष्वा
संसात्यकिंयुद्धदुर्मदं ॥ राधेयोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदजिह्मगैः ॥ ३० ॥ तंसात्यकिर्महाराजविव्याधदशभिःशरैः ॥ पश्यतांसर्ववीराणांमागास्तिष्ठेतिचाब्र
वीत् ॥ ३१ ॥ ससात्यकेस्तुबलिनःकर्णस्यचमहात्मनः ॥ आसीत्समागमोराजन्बलिवासवयोरिव ॥ ३२ ॥ त्रासयन्रथघोषेणक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥ राजी
वलोचनंकर्णंसात्यकिःप्रत्यविध्यत ॥ ३३ ॥ कंपयन्निवघोषेणधनुषोवसुधांबली ॥ सूतपुत्रोमहाराजसात्यकिंप्रत्ययोधयत् ॥ ३४ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ औपयिकंयुक्तं ॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥ इहसात्यकिरूपंलक्ष्यंलभ्यतेचेत् अयंवशीक्रीयतेचेदित्यर्थः ॥ ५४ ॥

विपाठकर्णिनाराचैर्वत्सदंतैःक्षुरैरपि ॥ कर्णःशरशतैश्चापिशैनेयंप्रत्यविध्यत ॥ ३५॥ तथैवयुध्यमानोपिवृष्णीनांप्रवरोयुधि ॥अभ्यवर्षच्छरैःकर्णंतद्युद्धम
भवत्समं ॥ ३६ ॥ तावकाश्चमहाराजकर्णपुत्रश्चदंशितः ॥ सात्यकिंविव्यधुस्तूर्णंसमंतान्निशितैःशरैः ॥ ३७ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यतेषांकर्णस्यवाविभो ॥ अ
विध्यत्सात्यकिःक्रुद्धोवृषसेनंस्तनांतरे ॥ ३८ ॥ तेनबाणेननिर्विद्धोवृषसेनोविशांपते ॥ न्यपतत्सरथेमूढोधनुरुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ ततःकर्णोहतंमत्वावृ
षसेनंमहारथं ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तःसात्यकिंप्रत्यपीडयत् ॥ ४० ॥ पीड्यमानस्तुकर्णेनयुयुधानोमहारथः ॥ विव्याधबहुभिःकर्णंत्वरमाणःपुनःपुनः ॥ ४१ ॥
सकर्णंदशभिर्विद्ध्वावृषसेनंचसप्तभिः ॥ सहस्तावापधनुषीतयोश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ४२ ॥ तावन्येधनुषीसज्जेकृत्वाशत्रुभयंकरे ॥ युयुधानमविध्येतांसमंता
न्निशितैःशरैः ॥ ४३ ॥ वर्तमानेतुसंग्रामेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अतीवशुश्रुवेराजन्गांडीवस्यमहास्वनः ॥ ४४ ॥ श्रुत्वातुरथनिर्घोषंगांडीवस्यचनिःस्वनं ॥ सूत
पुत्रोब्रवीद्राजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ ४५ ॥ एषसर्वांचमूंहत्वामुख्यांश्चैवनरर्षभान् ॥ पौरवांश्चमहेष्वासोविक्षिपन्नुत्तमंधनुः ॥ ४६ ॥ पार्थोविजयतेतत्रगांडी
वनिनदोमहान् ॥ श्रूयतेरथघोपश्चवासवस्येवनर्दतः ॥ ४७ ॥ करोतिपांडवोव्यक्तंकर्मौपयिकमात्मनः ॥ एषाविदार्यतेराजन्बहुधाभारतीचमूः ॥ ४८ ॥ वि
प्रकीर्णान्यनेकानिनहितिष्ठंतिकर्हिचित् ॥ वातेनेवसमुद्धूतमभ्रजालंविदीर्यते ॥ ४९ ॥ सव्यसाचिनमासाद्यभिन्नानौरिवसागरे ॥ द्रवतांयोधमुख्यानांगां
डीवप्रेषितैःशरैः ॥ ५० ॥ विद्धानांशतशोराजन्श्रूयतेनिःस्वनोमहान् ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषमर्जुनस्यरथंप्रति ॥ ५१ ॥ निशीथेराजशार्दूलस्तनयित्नोरिवांबरे ॥
हाहाकाररवांश्चैवसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥ ५२ ॥ शृणुशब्दान्बहुविधानर्जुनस्यरथंप्रति ॥ अयंमध्येस्थितोऽस्माकंसात्यकिःसात्वतांवरः ॥ ५३ ॥ इहचेल्लभ्य
तेलक्ष्यंकृत्स्नान्जेष्यामहेपरान् ॥ एषपांचालराजस्यपुत्रोद्रोणेनसंगतः ॥ ५४ ॥ सर्वतःसंवृतोयोधैःशूरैश्चरथसत्तमैः ॥ सात्यकिंयदिहन्यामधृष्टद्युम्नंचपार्षतं
॥ ५५ ॥ असंशयंमहाराजध्रुवोनोविजयोभवेत् ॥ सौभद्रवदिमौवीरौपरिवार्यमहारथौ ॥ ५६ ॥ प्रयतामोमहाराजनिहंतुंवृष्णिपार्षतौ ॥ सव्यसाचीपुरोभ्येति
द्रोणानीकायभारत ॥ ५७ ॥ संसक्तंसात्यकिंज्ञात्वाबहुभिःकुरुपुंगवैः ॥ तत्रगच्छंतुबहवःप्रवरारथसत्तमाः ॥ ५८ ॥ यावत्पार्थोनजानातिसात्यकिंबहुभिर्वृतं ॥
तेत्वरध्वंतथाशूराःशराणांमोक्षणेभृशं ॥ ५९ ॥ सात्यकिधृष्टद्युम्नौपांडवसेनायांसारभूतावभिमन्युवद्बहुभिर्मिलित्वाहंतव्यावित्याह सात्यकिमित्यादिना ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

माधवोमधुवंशजःसात्यकिः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ पावकिःस्कंदः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्यधिकशतत

यथात्विहव्रजत्येषपरलोकायमाधवः॥ तथाकुरुमहाराजसुनीत्यासुप्रयुक्तया॥ ६०॥ कर्णस्यमतमास्थायपुत्रस्तेप्राहसौबलं॥ यथेंद्रःसमरेराजन्प्राहविष्णुं यशस्विनं॥ ६१॥ वृतःसहस्रैर्दशभिर्गजानामनिवर्तिनां॥ रथैश्चदशसाहस्रैस्तूर्णंयाहिधनंजयं ॥ ६२ ॥ दुःशासनोदुर्विषहःसुबाहुर्दुःप्रधर्षणः॥ एतेत्वामनुयास्यंतिपत्तिभिर्बहुभिर्वृताः॥ ६३॥ जहिकृष्णौमहाबाहोधर्मराजंचमातुल ॥ नकुलंसहदेवंचभीमसेनंतथैवच ॥ ६४ ॥ देवानामिवदेवेंद्रेजयाशात्वयिमेस्थिता॥ जहिमातुलकौंतेयानसुरानिवपावकिः॥ ६५॥ एवमुक्तोययौपार्थान्पुत्रेणतवसौबलः ॥ महत्यासेनयासार्धंसहपुत्रैश्चतेविभो ॥ ६६ ॥ प्रियार्थंतवपुत्राणांदिधक्षुःपांडुनंदनान्॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतावकानांपरैःसह॥ ६७॥ प्रयातेसौबलेराजन्पांडवानामनीकिनीं ॥ बलेनमहतायुक्तःसूतपुत्रस्तुसात्वतं॥ ६८॥ अभ्ययात्त्वरितोयुद्धेकिरन्शरशतान्बहून्॥ तथैवपार्थिवाःसर्वेसात्यकिंपर्यवारयन्॥ ६९॥ भारद्वाजस्ततोगत्वाधृष्टद्युम्नरथंप्रति॥ महद्युद्धंतदासीत्तुद्रोणस्यनिशिभारत ॥ धृष्टद्युम्नेनवीरेणपंचालैश्चसहाद्भुतं ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १७०॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततस्तेप्राद्रवन्सर्वेत्वरितायुद्धदुर्मदाः॥ अमृष्यमाणाःसंरब्धायुयुधानरथंप्रति॥ १॥ तेरथैःकल्पितैराजन्हेमरूप्यविभूषितैः॥ सादिभिश्चगजैश्चैवपरिवव्रुःसमंततः॥ २॥ अथैनंकोष्ठकीकृत्यसर्वतस्तेमहारथाः ॥ सिंहनादांस्ततश्चक्रुस्तर्जयंतिस्मसात्यकिं॥ ३॥ तेभ्यवर्षञ्छरैस्तीक्ष्णैःसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ त्वरमाणामहावीरामाधवस्यवधैषिणः ॥ ४ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णंशैनेयःपरवीरहा ॥ प्रत्यगृह्णान्महाबाहुःप्रमुंचन्विशिखान्बहून्॥ ५॥ तत्रवीरोमहेष्वासःसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ निचकर्तशिरांस्युग्रैःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ हस्तिहस्तान्हयग्रीवावाहूनपिचसायुधान्॥ क्षुरप्रैश्छादयामासतावकानांसमाधवः॥ ७॥ पतितैश्चामरैश्चैवश्वेतच्छत्रैश्चभारत॥ बभूवधरणीपूर्णानक्षत्रैर्द्यौरिवप्रभो॥ ८॥ एतेषांयुयुधानेनयुध्यतांयुधिभारत॥ बभूवतुमुलःशब्दःप्रेतानांक्रंदतामिव ॥ ९ ॥ तेनशब्देनमहतापूरिताभूद्वसुंधरा ॥ रात्रिःसमभवच्चैवतीव्ररूपाभयावहा॥ १०॥ दीर्यमाणंबलंदृष्ट्वायुयुधानशराहतं॥ श्रुत्वाचविपुलंनादंनिशीथेलोमहर्षणे॥ ११॥

मोऽध्यायः ॥ १७० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुतस्तवाब्रवीद्राजन्सारथिंरथिनांवरः ॥ यत्रैषशब्दस्तत्राश्वांश्चोदयेतिपुनःपुनः ॥ १२॥ तेनसंचोद्यमानस्तुततस्तांस्तुरगोत्तमान् ॥ सूतःसंचोदयामासयु
युधानरथंप्रति॥ १३॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धोदृढधन्वाजितक्लमः॥शीघ्रहस्तश्चित्रयोधीयुयुधानमुपाद्रवत्॥ १४ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैःशोणितभोजनैः॥
दुर्योधनंद्वादशभिर्माधवःप्रत्यविध्यत ॥ १ ५ ॥ दुर्योधनस्तेनतथापूर्वमेवार्दितःशरैः॥शैनेयंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदमर्षितः ॥ १६ ॥ ततःसमभवद्युद्धं
तुमुलंभरतर्षभ ॥ पंचालानांचसर्वेषांभरतानांचदारुणं ॥ १७॥ शैनेयस्तुरणेक्रुद्धस्तवपुत्रंमहारथं ॥ सायकानामशीत्यातुविव्याधोरसिभारत ॥ १८ ॥
ततोस्यवाहान्समरेशरैर्निन्येयमक्षयं॥ सारथिंचरथात्तूर्णंपातयामासपत्रिणा॥ १९ ॥हताश्वेतुरथेतिष्ठन्पुत्रस्तवविशांपते ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्शैने
यस्यरथंप्रति॥ २० ॥शरान्पंचाशतस्तांस्तुशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ चिच्छेदसमरेराजन्प्रेषितांस्तनयेनते॥ २१ ॥ अथापरेणभल्लेनमुष्टिदेशेमहद्धनुः॥ चिच्छे
दतरसायुद्धेतवपुत्रस्यमाधवः ॥ २२ ॥विरथोविधनुष्कश्चसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभास्वरंकृतवर्मणः ॥ २३ ॥ दुर्योधनेपरावृत्तेशैनेयस्तव
वाहिनीं॥ द्रावयामासविशिखैर्निशामध्येविशांपते॥ २४॥शकुनिश्चार्जुनंराजन्परिवार्यसमंततः ॥ रथैरनेकसाहस्रैर्गजैश्चापिसहस्रशः ॥ २५ ॥ तथाहय
सहस्रैश्चनानाशस्त्रैरवाकिरत् ॥तेमहास्त्राणिसर्वाणिविकिरंतोर्जुनंप्रति ॥ २६ ॥ अर्जुनंयोधयंतिस्मक्षत्रियाःकालचोदिताः॥ तान्यर्जुनःसहस्राणिरथवार
णवाजिनां॥ २७॥ प्रत्यवारयदायस्तःप्रकुर्वन्विपुलंक्षयं॥ ततस्तुसमरेशूरःशकुनिःसौबलस्तदा ॥ २८॥ विव्याधनिशितैर्बाणैरर्जुनंप्रहसन्निव ॥पुनश्चैवश
तेनास्यसंरुरोधमहारथं॥ २९॥तमर्जुनस्तुविंशत्याविव्याधयुधिभारत॥ अथेतरान्महेष्वासांस्त्रिभिस्त्रिभिरविध्यत ॥ ३० ॥ निवार्यतान्बाणगणैर्युधिराज
न्धनंजयः ॥ जघानतावकान्योधान्वज्रपाणिरिवासुरान्॥ ३१ ॥ भुजैश्छिन्नैर्महीपालहस्तिहस्तोपमैर्मृधे ॥ समाकीर्णामहीभातिपंचास्यैरिवपन्नगैः ॥
॥ ३२॥ शिरोभिःसकिरीटैश्चसुनसैश्चारुकुंडलैः॥ संदष्टौष्ठपुटैःक्रुद्धैस्तथैवोद्वृत्तलोचनैः॥ ३३॥ निष्कचूडामणिधरैःक्षत्रियाणांप्रियंवदैः ॥ पंकजैरिवविन्य
स्तैःपर्वतैर्विबभौमही ॥ ३४ ॥कृत्वातत्कर्मबीभत्सुरुग्रमुग्रपराक्रमः ॥ विव्याधशकुनिंभूयःपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ ३५ ॥ अताडयदुलूकंचत्रिभिरेवतथाश
रैः॥ उलूकस्तुतथाविद्धोवासुदेवमताडयत्॥ ३६॥ ननादचमहानादंपूरयन्निवमेदिनीं॥ अर्जुनःशकुनेश्चापंसायकैरच्छिनद्रणे॥ ३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकसप्तत्यधिकशततमो

निन्येचचतुरोवाहान्यमस्यसदनंप्रति ॥ ततोरथादवप्लुत्यसौबलोभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ उलूकस्यरथंतूर्णमारुरोहविशांपते ॥ तावेकरथमारूढौपितापुत्रौमहा
रथौ ॥ ३९ ॥ पार्थंसिषिचतुर्बाणैर्गिरिंमेघाविवांबुभिः ॥ तौतुविद्ध्वामहाराजपांडवोनिशितैःशरैः ॥ ४० ॥ विद्रावयंस्तवचमूंशतशोव्यधमच्छरैः ॥ अनिले
नयथाभ्राणिविच्छिन्नानिसमंततः ॥ ४१ ॥ विच्छिन्नानितथाराजन्बलान्यासन्विशांपते ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठवध्यमानंतदानिशि ॥ ४२ ॥ प्रदुद्रावदिशःस
र्वावीक्षमाणंभयार्दितं ॥ उत्सृज्यवाहान्समरेचोदयंतस्तथापरे ॥ ४३ ॥ संभ्रांताःपर्यधावंततस्मिंस्तमसिदारुणे ॥ विजित्यसमरेयोधांस्तावकान्भरतर्षभ ॥
॥ ४४ ॥ दध्मतुर्मुदितौशंखौवासुदेवधनंजयौ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणंविद्ध्वात्रिभिःशरैः ॥ ४५ ॥ चिच्छेदधनुषस्तूर्णंज्यांशरेणशितेनह ॥ तन्निधायधनुर्भू
मौद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ४६ ॥ आददेन्यद्धनुःशूरोवेगवत्सारवत्तरं ॥ धृष्टद्युम्नंततोद्रोणोविद्ध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ४७ ॥ सारथिंपंचभिर्बाणैराजन्विव्याधसं
युगे ॥ तंनिवार्यशरैस्तूर्णंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ ४८ ॥ व्यधमत्कौरवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ वध्यमानेबलेतस्मिंस्तवपुत्रस्यमारिष ॥ ४९ ॥ प्रावर्ततनदी
घोराशोणितौघतरंगिणी ॥ उभयोःसेनयोर्मध्येनराश्वद्विपवाहिनी ॥ ५० ॥ यथावैतरणीराजन्यमराजपुरंप्रति ॥ द्रावयित्वातुतत्सैन्यंधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥
॥ ५१ ॥ अभ्यराजततेजस्वीशक्रोदेवगणेष्विव ॥ अथदध्मुर्महाशंखान्धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ ५२ ॥ यमौचयुयुधानश्चपांडवश्चवृकोदरः ॥ जित्वारथसहस्रा
णितावकानांमहारथाः ॥ ५३ ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुःपांडवाजितकाशिनः ॥ पश्यतस्तवपुत्रस्यकर्णस्यचरणोत्कटाः ॥ तथाद्रोणस्यशूरस्यद्रौणेश्चैवविशांपते
॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेएकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच विद्रुतंस्वबलंदृष्ट्वावध्यमानंमहात्मभिः ॥ क्रोधेनमहताविष्टःपुत्रस्तवविशांपते ॥ १ ॥ अभ्येत्यसहसाकर्णंद्रोणंचजयतांवरं ॥ अमर्षवश
मापन्नोवाक्यज्ञोवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ भवद्भ्यामिहसंग्रामःक्रुद्धाभ्यांसंप्रवर्तितः ॥ आहवेनिहतंदृष्ट्वासैंधवंसव्यसाचिना ॥ ३ ॥ निहन्यमानांपांडूनांबलेनम
मवाहिनीं ॥ भूत्वातद्विजयेशक्तावशक्ताविवपश्यतः ॥ ४ ॥ यद्यहंभवतोस्त्याज्योनवाच्योस्मितदैवहि ॥ आवांपांडुसुतान्संख्येजेष्यावइतिमानदौ ॥ ५ ॥

ऽध्यायः ॥ १७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ विद्रुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७॥ घट्टितौमर्दितौ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ संक्रंदेयुद्धे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सात्यकीइति

तदैवाहंवचःश्रुत्वाभवद्यामनुसंमतं॥ नाकरिष्यमिदंपार्थैर्वैरंयोधविनाशनं ॥ ६ ॥ यदिनाहंपरित्याज्योभवद्यांपुरुषर्षभौ ॥ युध्यतामनुरूपेणविक्रमेणसु
विक्रमौ॥ ७॥ वाक्प्रतोदेनतौवीरौप्रणुन्नौतनयेनते ॥ प्रावर्तयेतांसंग्रामंघट्टिताविवपन्नगौ ॥ ८ ॥ ततस्तौरथिनांश्रेष्ठौसर्वलोकधनुर्धरौ ॥ शैनेयप्रमुखा
न्पार्थानभिदुद्रुवतूरणे ॥ ९ ॥ तथैवसहिताःपार्थाःसर्वसैन्येनसंवृताः ॥ अभ्यवर्तततौवीरौनर्दमानौमुहुर्मुहुः ॥ १० ॥ अथद्रोणोमहेष्वासोदशभिःशिनिपुंग
वं ॥ अविध्यत्त्वरितंक्रुद्धःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ११ ॥ कर्णश्चदशभिर्बाणैःपुत्रश्चतवसप्तभिः ॥ दशभिर्वृषसेनश्चसौबलश्चापिसप्तभिः ॥ १२ ॥ एतेकौरवसंक्रंदे
शैनेयंपर्यवाकिरन् ॥ दृष्ट्वाचसमरेद्रोणंनिघ्नंतंपांडवींचमूं॥ १३॥ विव्यधुःसोमकास्तूर्णंसमंताच्छरवृष्टिभिः॥तत्रद्रोणोहरत्प्राणान्क्षत्रियाणांविशांपते॥ १४॥
रश्मिभिर्भास्करोराजंस्तमांसीवसमंततः ॥ द्रोणेनवध्यमानानांपंचालानांविशांपते ॥ १५ ॥ शुश्रुवेतुमुलःशब्दःक्रोशतामितरेतरं ॥ पुत्रानन्येपितॄनन्ये
भ्रातॄनन्येचमातुलान्॥ १६॥ भागिनेयान्वयस्यांश्चतथासंबंधिबांधवान् ॥ उत्सृज्योत्सृज्यगच्छंतित्वरिताजीवितेप्सवः॥ १७॥ अपरेमोहितामोहात्तमेवा
भिमुखाययुः ॥ पांडवानांरणेयोधाःपरलोकंगताःपरे ॥ १८ ॥ सातथापांडवीसेनापीड्यमानामहात्मना ॥ निशिसंप्राद्रवद्राजन्नुत्सृज्योल्काःसहस्रशः ॥
॥ १९ ॥ पश्यतोभीमसेनस्यविजयस्याच्युतस्यच ॥ यमयोर्धर्मपुत्रस्यपार्षतस्यचपश्यतः ॥ २० ॥ तमसासंवृतेलोकेनप्राज्ञायतकिंचन ॥ कौरवाणांप्रका
शेनदृश्यंतेविद्रुताःपरे॥ २१ ॥द्रवमाणंतुतत्सैन्यंद्रोणकर्णौमहारथौ ॥ जघ्नतुःपृष्ठतोराजन्किरंतौसायकान्बहून्॥ २२ ॥ पंचालेषुप्रभग्नेषुक्षीयमाणेषुसर्वतः॥
जनार्दनोदीनमनाःप्रत्यभाषतफाल्गुनं॥ २३॥ द्रोणकर्णौमहेष्वासावेतौपार्षतसात्यकी ॥ पंचालांश्चैवसहितौजघ्नतुःसायकैर्भृशं ॥ २४ ॥ एतयोःशरवर्षे
णप्रभग्नानोमहारथाः॥ वार्यमाणापिकौंतेयपृतनानावतिष्ठते ॥ २५ ॥ तांतुविद्रवतींदृष्ट्वाऊचतुःकेशवार्जुनौ ॥ माविद्रवतवित्रस्ताभयंत्यजतपांडवाः ॥
॥ २६॥ तावावांसर्वसैन्यैश्चव्यूढैःसम्यगुदायुधैः ॥ द्रोणंचसूतपुत्रंचप्रयतावःप्रबाधितुं॥ २७ ॥ एतौहिबलिनौशूरौकृतास्त्रौजितकाशिनौ ॥ उपेक्षितौतवब
लैर्नाशयेतांनिशामिमां॥ २८ ॥ तयोःसंवदतोरेवंभीमकर्मामहाबलः ॥ आयाद्वृकोदरःशीघ्रंपुनरावर्त्यवाहिनीं॥ २९॥

द्वितीयांतं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वृकोदरमथायांतंदृष्ट्वातत्रजनार्दनः ॥ पुनरेवाब्रवीद्राजन्हर्षयन्निवपांडवं ॥ ३० ॥ एषभीमोरणश्लाघीवृतःसोमकपांडवैः ॥ अभ्यवर्त्ततवेगेनद्रोणकर्णौम
हारथौ ॥ ३१ ॥ एतेनसहितोयुध्यपंचालैश्चमहारथैः ॥ आश्वासनार्थंसैन्यानांसर्वेषांपांडुनंदन ॥ ३२ ॥ ततस्तौपुरुषव्याघ्रावुभौमाधवपांडवौ ॥ द्रोणकर्णौ
समासाद्यधिष्ठितौरणमूर्धनि ॥ ३३ ॥ संजयउवाच ततस्तत्पुनरावृत्तंयुधिष्ठिरबलंमहत् ॥ ततोद्रोणश्चकर्णश्चपरान्ममृदतुर्युधि ॥ ३४ ॥ ससंप्रहारस्तु
मुलोनिशिप्रत्यभवन्महान् ॥ यथासागरयोराजंश्चंद्रोदयविवृद्धयोः ॥ ३५ ॥ ततउत्सृज्यपाणिभ्यांप्रदीपांस्तववाहिनी ॥ युयुधेपांडवैःसार्धमुन्मत्तवदसंकु
ला ॥ ३६ ॥ रजसातमसाचैवसंवृतेभृशदारुणे ॥ केवलंनामगोत्रेणप्रायुध्यंतजयैषिणः ॥ ३७ ॥ अश्रूयंतहिनामानिश्राव्यमाणानिपार्थिवैः ॥ प्रहरद्भिर्महा
राजस्वयंवरइवाहवे ॥ ३८ ॥ निःशब्दमासीत्सहसापुनःशब्दोमहानभूत् ॥ क्रुद्धानांयुध्यमानानांजीयतांजयतामपि ॥ ३९ ॥ यत्रयत्रस्मदृश्यंतेप्रदीपाःकुरु
सत्तम ॥ तत्रतत्रस्मशूरास्तेनिपतंतिपतंगवत् ॥ ४० ॥ तथासंयुध्यमानानांविगाढासीन्महानिशा ॥ पांडवानांचराजेंद्रकौरवाणांचसर्वशः ॥ ४१ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततः
कर्णोरणेदृष्ट्वापार्षतंपरवीरहा ॥ आजघानोरसिशरैर्दशभिर्मर्मभेदिभिः ॥ १ ॥ प्रतिविव्याधतंतूर्णंधृष्टद्युम्नोपिमारिष ॥ दशभिःसायकैर्हृष्टस्तिष्ठतिष्ठेतिचा
ब्रवीत् ॥ २ ॥ तावन्योन्यंशरैःसंख्येसंछाद्यसुमहारथैः ॥ पुनःपूर्णायतोत्सृष्टैर्विव्यधातेपरस्परं ॥ ३ ॥ ततःपंचालमुख्यस्यधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे ॥ सारथिंचतुर
श्चाश्वान्कर्णोविव्याधसायकैः ॥ ४ ॥ कार्मुकप्रवरंचापिप्रचिच्छेदशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ५ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुविरथोहताश्वोहतसा
रथिः ॥ गृहीत्वापरिघंघोरंकर्णस्याश्वानपीपिषत् ॥ ६ ॥ विद्धश्चबहुभिस्तेनशरैराशीविषोपमैः ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकंपद्भ्यामेवान्वपद्यत ॥ ७ ॥ आरुरोहरथंचा
पिसहदेवस्यमारिष ॥ प्रयातुकामःकर्णायवारितोधर्मसूनुना ॥ ८ ॥ कर्णस्तुसुमहातेजाःसिंहनादविमिश्रितं ॥ धनुःशब्दंमहच्चक्रेदध्मौतारेणचांबुजं ॥ ९ ॥
दृष्ट्वाविनिर्जितंयुद्धेपार्षतंतेमहारथाः ॥ अमर्षवशमापन्नाःपंचालाःसहसोमकाः ॥ १० ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ११ ॥ १२ ॥ आयस्तःप्रयत्नवान् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अतिभयात्तृणचलनमात्रेणापिकर्णप्राप्तंमेनिरे ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

सूतपुत्रवधार्थायशस्त्राण्यादायसर्वशः ॥ प्रययुःकर्णमुद्दिश्यमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ ११ ॥ कर्णस्यापिरथेवाहानन्यान्सूतोभ्ययोजयत् ॥ शंखवर्णान्महावेगा
न्सैंधवान्साधुवाहिनः ॥ १२ ॥ लब्धलक्षस्तुराधेयःपंचालानांमहारथान् ॥ अभ्यपीडयदायस्तःशरैर्मेघइवाचलं ॥ १३ ॥ सापीड्यमानाकर्णेनपंचालानांमहा
चमूः ॥ संप्राद्रवत्सुसंत्रस्तासिंहेनेवार्दितामृगी ॥ १४ ॥ पतितास्तुरगेभ्यश्चगजेभ्यश्चमहीतले ॥ रथेभ्यश्चनरास्तूर्णमदृश्यंततततस्ततः ॥ १५ ॥ धावमानस्ययोध
स्यक्षुरप्रैःसमहामृधे ॥ बाहूचिच्छेदवैकर्णःशिरश्चैवसकुंडलं ॥ १६ ॥ ऊरूचिच्छेदचान्यस्यगजस्थस्यविशांपते ॥ वाजिपृष्ठगतस्यापिभूमिष्ठस्यचमारिष ॥
॥ १७ ॥ नाज्ञासिषुर्धावमानाबहवश्चमहारथाः ॥ संछिन्नान्यात्मगात्राणिवाहनानिचसंयुगे ॥ १८ ॥ तेवध्यमानाःसमरेपंचालाःसृंजयैःसह ॥ तृणप्रस्पंदना
च्चापिसूतपुत्रंस्ममेनिरे ॥ १९ ॥ अपिस्वंसमरेयोधंधावमानंविचेतसं ॥ कर्णमेवाभ्यमन्यंतततोभीताद्रवंतिते ॥ २० ॥ तान्यनीकानिभग्नानिद्रवमाणानि
भारत ॥ अभ्यद्रवद्द्रुतंकर्णःपृष्ठतोविकिरञ्छरान् ॥ २१ ॥ अवेक्ष्यमाणास्त्वन्योन्यंसुसंमूढाविचेतसः ॥ नाशक्नुवन्नवस्थातुंकाल्यमानामहात्मना ॥ २२ ॥
कर्णेनाभ्याहताराजन्पंचालाःपरमेषुभिः ॥ द्रोणेनचदिशःसर्वावीक्षमाणाःप्रदुद्रुवुः ॥ २३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजास्वसैन्यंप्रेक्ष्यविद्रुतं ॥ अपयानेमनःकृत्वा
फाल्गुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ २४ ॥ पश्यकर्णंमहेष्वासंधनुष्पाणिमवस्थितं ॥ निशीथेदारुणेकालेतपंतमिवभास्करं ॥ २५ ॥ कर्णसायकनुन्नानांक्रोशतामेषनिः
स्वनः ॥ अनिशंश्रूयतेपार्थत्वद्बंधूनामनाथवत् ॥ २६ ॥ यथाविसृजतश्चास्यसंदधानस्यचाशुगान् ॥ पश्यामिनांतरंपार्थक्षपयिष्यतिनोध्रुवं ॥ २७ ॥ यदत्रा
नंतरंकार्यंप्राप्तकालंचपश्यसि ॥ कर्णस्यवधसंयुक्तंतत्कुरुष्वधनंजय ॥ २८ ॥ एवमुक्तोमहाराजपार्थःकृष्णमथाब्रवीत् ॥ भीतःकुंतीसुतोराजाराधेयस्याद्य
विक्रमात् ॥ २९ ॥ एवंगतेप्राप्तकालंकर्णानीकेपुनःपुनः ॥ भवान्व्यवस्यतुक्षिप्रंद्रवतेहिवरूथिनी ॥ ३० ॥ द्रोणसायकनुन्नानांभग्नानांमधुसूदन ॥ कर्णे
नत्रास्यमानानामवस्थानंनविद्यते ॥ ३१ ॥ पश्यामिचतथाकर्णंविचरंतमभीतवत् ॥ द्रवमाणान्रथोदारान्किरंतंनिशितैःशरैः ॥ ३२ ॥ नैनंशक्ष्यामिसं
सोढुंचरंतंरणमूर्धनि ॥ प्रत्यक्षंवृष्णिशार्दूलपादस्पर्शमिवोरगः ॥ ३३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सभवांस्तत्रयात्वाशुयत्रकर्णोमहारथः ॥ अहमेनंहनिष्यामिमांवैषमधुसूदन ॥ ३४ ॥ श्रीवासुदेवउवाच पश्यामिकर्णंकौंतेयदेवराजमिवाहवे ॥ वि
 चरंतंनरव्याघ्रमतिमानुषविक्रमं ॥ ३५ ॥ नैतस्यान्योस्तिसंग्रामेप्रत्युद्याताधनंजय ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रराक्षसाद्वाघटोत्कचात् ॥ ३६ ॥ नतुतावदहंमन्येप्रा
प्तकालंतवानघ ॥ समागमंमहाबाहोसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ ३७ ॥ दीप्यमानामहोल्केवतिष्ठत्यस्यहिवासवी ॥ त्वदर्थंहिमहाबाहोसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ ३८ ॥ रक्ष्यते
शक्तिरेषाहिरौद्रंरूपंबिभर्तिच ॥ घटोत्कचस्तुराधेयंप्रत्युद्यातुमहाबलः ॥ ३९ ॥ सहिभीमेनबलिनाजातःसुरपराक्रमः ॥ तस्मिन्नस्त्राणिदिव्यानिराक्षसान्या
सुराणिच ॥ ४० ॥ सततंचानुरक्तोवोहितैषीचघटोत्कचः ॥ विजेष्यतिरणेकर्णमितिमेनात्रसंशयः ॥ ४१ ॥ एवमुक्तोमहाबाहुःपार्थःपुष्करलोचनः ॥ आजु
हावाथतद्रक्षस्तच्चासीत्प्रादुरग्रतः ॥ ४२ ॥ कवचीसशरःखड्गीसधन्वाचविशांपते ॥ अभिवाद्यततःकृष्णंपांडवंचधनंजयं ॥ अब्रवीच्चतदाकृष्णमयमस्म्यनुशा
धिमां ॥ ४३ ॥ ततस्तंमेघसंकाशंदीप्तास्यंदीप्तकुंडलं ॥ अभ्यभाषतहैडिंबिंदाशार्हःप्रहसन्निव ॥ ४४ ॥ वासुदेवउवाच घटोत्कचविजानीहियत्त्वां
वक्ष्यामिपुत्रक ॥ प्राप्तोविक्रमकालोयंतवनान्यस्यकस्यचित् ॥ ४५ ॥ सभवान्मज्जमानानांबंधूनांत्वंप्लवोभव ॥ विविधानितवास्त्राणिसंतिमायाचराक्ष
सी ॥ ४६ ॥ पश्यकर्णेनहैडिंबेपांडवानामनीकिनी ॥ काल्यमानायथागावःपालेनरणमूर्धनि ॥ ४७ ॥ एषकर्णोमहेष्वासोमतिमान्दृढविक्रमः ॥ पांडवाना
मनीकेषुनिहंतिक्षत्रियर्षभान् ॥ ४८ ॥ किरंतःशरवर्षाणिमहांतिदृढधन्विनः ॥ नशक्नुवंत्यवस्थातुंपीड्यमानाःशरार्चिषा ॥ ४९ ॥ निशीथेसूतपुत्रेणशरवर्षे
णपीडिताः ॥ एतेद्रवंतिपंचालाःसिंहेनेवार्दितामृगाः ॥ ५० ॥ एतस्यैवंप्रवृद्धस्यसूतपुत्रस्यसंयुगे ॥ निषेद्धाविद्यतेनान्यस्त्वामृतेभीमविक्रम ॥ ५१ ॥ सत्वंकु
रुमहाबाहोकर्मयुक्तमिहात्मनः ॥ मातुलानांपितृणांचतेजसोस्त्रबलस्यच ॥ ५२ ॥ एतदर्थंहिहैडिंबेपुत्रानिच्छंतिमानवाः ॥ कथंनस्तारयेद्दुःखात्सत्वंतार
यबांधवान् ॥ ५३ ॥ इच्छंतिपितरःपुत्रान्स्वार्थहेतोर्घटोत्कच ॥ इहलोकात्परेलोकेतारयिष्यंतियेहिताः ॥ ५४ ॥ तवह्यत्रबलंभीमंमायाश्चतवदुस्तराः ॥ सं
ग्रामेयुध्यमानस्यसततंभीमनंदन ॥ ५५ ॥ पांडवानांप्रभग्नानांकर्णेननिशिसायकैः ॥ मज्जतांधार्तराष्ट्रेषुभवपारंपरंतप ॥ ५६ ॥ रात्रौहिराक्षसाभूयोभवंत्य
मितविक्रमाः ॥ बलवंतःसुदुर्धर्षाःशूराविक्रांतचारिणः ॥ ५७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ ७ ॥

जहिकर्णंमहेष्वासंनिशीथेमाययारणे ॥ पार्थाद्रोणंवधिष्यंतिधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ ५८ ॥ संजयउवाच केशवस्यवचःश्रुत्वाबीभत्सुरपिराक्षसं ॥ अभ्यभाषतकौरव्यघटोत्कचमरिंदमं ॥ ५९ ॥ घटोत्कचभवांश्चैवदीर्घबाहुश्चसात्यकिः ॥ मतौमेसर्वसैन्येषुभीमसेनश्चपांडवः ॥ ६० ॥ तद्भवान्यातुकर्णेनद्वैरथंयुध्यतांनिशि ॥ सात्यकिःपृष्ठगोपस्तेभविष्यतिमहारथः ॥ ६१ ॥ ॥ जहिकर्णंरणेशूरंसात्वतेनसहायवान् ॥ यथेंद्रस्तारकंपूर्वंस्कंदेनसहजघ्निवान् ॥ ६२ ॥ घटोत्कचउवाच अलमेवास्मिकर्णायद्रोणायालंचभारत ॥ अन्येषांक्षत्रियाणांचकृतास्त्राणांमहात्मनां ॥ ६३ ॥ अद्यदास्यामिसंग्रामंसूतपुत्रायतंनिशि ॥ यंजनाःसंप्रवक्ष्यंतियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ६४ ॥ नचात्रशूरान्मोक्ष्यामिनभीतान्नकृतांजलीन् ॥ सर्वानेववधिष्यामिराक्षसंधर्ममास्थितः ॥ ६५ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वामहाबाहुर्हैडिंबिःपरवीरहा ॥ अभ्ययात्तुमुलेकर्णंतवसैन्यंविभीषयन् ॥ ६६ ॥ तमापतंतंसंक्रुद्धंदीप्तास्यंदीप्तमूर्धजं ॥ प्रहसन्पुरुषव्याघ्रःप्रतिजग्राहसूतजः ॥ ६७ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंकर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ गर्जतोराजशार्दूलशक्रप्रह्रादयोरिव ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कचप्रोत्साहनेत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाघटोत्कचंराजन्सूतपुत्ररथंप्रति ॥ आयांतंतुतथायुक्तंजिघांसुंकर्णमाहवे ॥ १ ॥ अब्रवीत्तत्रपुत्रस्तेदुःशासनमिदंवचः ॥ एतद्रक्षोरणेतूर्णंदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ २ ॥ अभियातिद्रुतंकर्णंतद्वारयमहारथं ॥ वृतःसैन्येनमहतायाहियत्रमहाबलः ॥ ३ ॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेराक्षसेनयुयुत्सति ॥ रक्षकर्णंरणेयत्तोवृतःसैन्येनमानद ॥ ४ ॥ माकर्णंराक्षसोघोरःप्रमादान्नाशयिष्यति ॥ एतस्मिन्नंतरेराजन्जटासुरसुतोबली ॥ ५ ॥ दुर्योधनमुपागम्यप्राहप्रहरतांवरः ॥ दुर्योधनतवामित्रान्प्रख्यातान्युद्धदुर्मदान् ॥ ६ ॥ पांडवान्हंतुमिच्छामित्वयाज्ञप्तःसहानुगान् ॥ जटासुरोममपितारक्षसांग्रामणीःपुरा ॥ ७ ॥ प्रयुज्यकर्मरक्षोघ्नंक्षुद्रैःपार्थैर्निपातितः ॥ तस्यापचितिमिच्छामिशत्रुशोणितपूजया ॥ शत्रुमांसैश्चराजेंद्रमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ८ ॥ तमब्रवीत्ततोराजाप्रीयमाणःपुनःपुनः ॥ द्रोणकर्णादिभिःसार्धंपर्याप्तोहंद्विषद्वधे ॥ ९ ॥ तंतुगच्छमयाज्ञप्तोजहियुद्धेघटोत्कचं ॥ राक्षसंक्रूरकर्माणंरक्षोमानुषसंभवं ॥ १० ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अपचितिंनिष्कृतिं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पांडवानांहितंनित्यंहस्त्यश्वरथघातिनं॥ वैहायसगतंयुद्धेप्रेषयेर्यमसादनं ॥ ११ ॥ तथेत्युक्त्वामहाकायःसमाहूयघटोत्कचं॥ जाटासुरिर्भैमसेनिंनानाशस्त्रैर
वाकिरत्॥ १२॥ अलंबुषंचकर्णंचकुरुसैन्यंचदुस्तरं॥ हैडिंबिःप्रममाथैकोमहावातोंबुदानिव॥ १३॥ ततोमायाबलंदृष्ट्वारक्षस्तूर्णमलंबुषः॥ घटोत्कचंशरव्रा
तैर्नानालिंगैःसमार्पयत् ॥ १४ ॥ विव्ध्वाचबहुभिर्बाणैर्भैमसेनिंमहाबलः ॥ व्यद्रावयच्छरव्रातैःपांडवानामनीकिनीं॥ १५ ॥ तेनविद्राव्यमाणानिपांडुसै
न्यानिभारत॥ निशीथेविप्रकीर्यंतेवातनुन्नाघनाइव ॥ १६ ॥ घटोत्कचशरैर्नुन्नातथैवतववाहिनी ॥ निशीथेप्राद्रवद्राजन्नुत्सृज्योल्काःसहस्रशः॥ १७॥
अलंबुषस्ततःक्रुद्धोभैमसेनिंमहामृधे ॥ आजघ्नेदशभिर्बाणैस्तोत्रैरिवमहाद्विपं ॥ १८ ॥ तिलशस्तस्यसंवाहंसूतंसर्वायुधानिच ॥ घटोत्कचःप्रचिच्छेदप्रण
दंश्चातिदारुणं॥ १९ ॥ततःकर्णंशरव्रातैःकुरूनन्यान्सहस्रशः॥ अलंबुषंचाभ्यवर्षन्मेघोमेरुमिवाचलं॥ २० ॥ ततःसंचुक्षुभेसैन्यंकुरूणांराक्षसार्दितं ॥ उपर्यु
परिचान्योन्यंचतुरंगंममर्दह॥ २१ ॥ जाटासुरिर्महाराजविरथोहतसारथिः ॥ घटोत्कचंरणेक्रुद्धोमुष्टिनाभ्यहनद्दृढं ॥ २२ ॥ मुष्टिनाभ्याहतस्तेनप्रचचाल
घटोत्कचः॥ क्षितिकंपेयथाशैलःसवृक्षस्तृणगुल्मवान्॥ २३॥ ततःसपरिघाभेनद्विट्संघघ्नेनबाहुना ॥ जाटासुरिंभैमसेनिरवधीन्मुष्टिनाभृशं॥ २४ ॥ तंप्र
मथ्यततःक्रुद्धस्तूर्णंहैडिंबिराक्षिपत्॥ दोर्भ्यामिंद्रध्वजाभाभ्यांनिष्पिपेषचभूतले॥ २५ ॥जाटासुरिर्मोक्षयित्वाआत्मानंचघटोत्कचात् ॥ पुनरुत्थायवेगेन
घटोत्कचमुपाद्रवत् ॥ २६ ॥ अलंबुषोपिविक्षिप्यसमुत्क्षिप्यचराक्षसं ॥ घटोत्कचंरणेरोषान्निष्पिपेषचभूतले ॥ २७॥ तयोःसमभवद्युद्धंगर्जतोरतिकाय
योः॥ घटोत्कचालंबुषयोस्तुमुलंलोमहर्षणं॥ २८॥ विशेषयंतावन्योन्यंमायाभिरतिमायिनौ॥ युयुधातेमहावीर्याविंद्रवैरोचनाविव॥ २९ ॥ पावकांबुनि
धीभूत्वापुनर्गरुडतक्षकौ॥ पुनर्मेघमहावातौपुनर्वज्रमहाचलौ ॥ ३० ॥ पुनःकुंजरशार्दूलौपुनःस्वर्भानुभास्करौ ॥ एवंमायाशतसृजावन्योन्यवधकांक्षिणौ
॥ ३१ ॥ भृशंचित्रमयुध्येतामलंबुषघटोत्कचौ॥ परिघैश्चगदाभिश्चप्रासमुद्गरपट्टिशैः॥३२॥ मुसलैःपर्वताग्रैश्चतावन्योन्यंविजघ्नतुः॥ हयाभ्यांचगजाभ्यां
चरथाभ्यांचपदातिभिः॥ ३३॥ युयुधातेमहामायौराक्षसप्रवरौयुधि॥ ततोघटोत्कचोराजन्नलंबुषवधेप्सया॥३४॥ उत्पपातभृशंक्रुद्धःश्येनवन्निपपातच॥ ॥१७४॥
गृहीत्वाचमहाकायंराक्षसेंद्रमलंबुषं॥ ३५॥ उद्यम्यन्यवधीद्भूमौमयंविष्णुरिवाहवे॥ ततोघटोत्कचःखड्गमुद्धृत्याद्भुतदर्शनं॥ ३६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ निष्ठांनाशं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यदिति ॥ १ ॥
॥ २ ॥ वर्ष्मेतिपाठेशरीरं ॥ ३ ॥ निम्नितोदरः निम्नितंपृष्ठवंशसंलग्नमशनहीनस्येवोदरंयस्येत्यर्थः ॥ ४ ॥करालवानूउन्नतदंतचतुष्कः ॥ ५ ॥ ६ ॥ विकचश्चासावुद्वृद्धपिंडोदृढांगःकोमूर्धायस्यसविक

रौद्रस्यकायाद्धिशिरोभीमंविकृतदर्शनं ॥ स्फुरतस्तस्यसमरेनदतश्चातिभैरवं ॥ ३७ ॥ निचकर्तमहाराजशत्रोरमितविक्रमः ॥ शिरस्तच्चापिसंगृह्यकेशेषुरु
धिरोक्षितं ॥ ३८ ॥ ययौघटोत्कचस्तूर्णंदुर्योधनरथंप्रति ॥ अभ्येत्यचमहाबाहुःस्मयमानःसराक्षसः ॥ ३९ ॥ शिरोरथेस्यनिक्षिप्यविकृताननमूर्धजं ॥ प्राण
दद्भैरवंनादंप्रावृषीववलाहकः ॥ ४० ॥ अब्रवीच्चततोराजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ एषतेनिहतोबंधुस्त्वयादृष्टोऽस्यविक्रमः ॥ ४१ ॥ पुनर्द्रष्टासिकर्णस्यनिष्ठामेतां
तथात्मनः ॥ स्वधर्ममर्थंकामंचत्रितयंयोभिवांछति ॥ ४२ ॥ रिक्तपाणिर्नपश्येतराजानंब्राह्मणंस्त्रियं ॥ तिष्ठस्वतावत्सुप्रीतोयावत्कर्णंवधाम्यहं ॥ ४३ ॥ एव
मुक्काततःप्रायात्कर्णप्रतिनरेश्वर ॥ किरञ्छरगणांस्तीक्ष्णानुरुषितोरणमूर्धनि ॥ ४४ ॥ ततःसमभवद्युद्धंघोररूपंभयानकं ॥ विस्मापनंमहाराजनरराक्षस
योर्मृधे ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलंबुषवधेचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच यत्तद्वैकर्तनःकर्णोराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ निशीथेसमसज्जेतांतद्युद्धमभवत्कथं ॥ १ ॥ कीदृशंचाभवद्रूपंतस्यघोरस्यरक्षसः ॥ रथश्चकीदृ
शस्तस्यहयाःसर्वायुधानिच ॥ २ ॥ किंप्रमाणाहयास्तस्यरथकेतुर्धनुस्तथा ॥ कीदृशंवर्मचैवास्यशिरस्त्राणंचकीदृशं ॥ ३ ॥ पृष्टस्त्वमेतदाचक्ष्वकुशलोह्यसि
संजय ॥ संजयउवाच लोहिताक्षोमहाकायस्ताम्रास्योनिम्नितोदरः ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वरोमाहरिश्मश्रुःशंकुकर्णोमहाहनुः ॥ आकर्णदारितास्यश्चतीक्ष्णदंष्ट्रः
करालवान् ॥ ५ ॥ सुदीर्घताम्रजिह्वोष्ठोलंबभ्रूःस्थूलनासिकः ॥ नीलांगोलोहितग्रीवोगिरिवर्ष्माभयंकरः ॥ ६ ॥ महाकायोमहाबाहुर्महाशीर्षोमहाबलः ॥ वि
कृतःपरुषस्पर्शोविकचोद्वृद्धपिंडकः ॥ ७ ॥ स्थूलस्फिग्गूढनाभिश्चशिथिलोपचयोमहान् ॥ तथैवहस्ताभरणीमहामायोंगदीतथा ॥ ८ ॥ उरसाधारयन्निष्क
मग्निमालांयथाचलः ॥ तस्यहेममयंचित्रंबहुरूपांगशोभितं ॥ ९ ॥

चोद्वृद्धपिंडकः पाठांतरेविकटेविकृतेउद्वृद्धेदृढेपिंडिकेजंघोर्ध्वप्रदेशौयस्यसविकटोद्वृद्धपिंडिकः ॥ ७ ॥ स्थूलस्फिक् शिथिलोपचयः स्फिक्प्रदेशेएवशिथिलःश्लथउपचयोवृद्धिर्यस्य पाठांतरेशिखिलःशि
खावान्उपचयोललाटप्रांतोयस्येत्यर्थः अंगदीनिसाहचर्याद्धस्ताभरणीकटकमुद्रिकादिमान् ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ नल्वोहस्तचतुःशतं ॥ १२॥१३ ॥ वालाःस्कंधवालाः केसराणीतियावत् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ किष्कुर्हस्तस्तन्मितःपरीणाहोविस्तारोयस्य अरत्निर्निरष्टमांशःकरः

तोरणप्रतिमंशुभ्रंकिरीटंमूर्ध्न्यशोभत ॥ कुंडलेबालसूर्याभेमालांहेममयींशुभां ॥१०॥ धारयन्विपुलंकांस्यंकवचंचमहाप्रभं ॥ किंकिणीशतनिर्घोषंरक्तध्वजपताकिनं ॥ ११ ॥ ऋक्षचर्मावनद्धांगंनल्वमात्रंमहारथं ॥ सर्वायुधवरोपेतमास्थितंध्वजमालिनं ॥ १२ ॥ अष्टचक्रसमायुक्तंमेघगंभीरनिःस्वनं ॥ मत्तमातंगसंकाशालोहिताक्षाविभीषणाः ॥ १३ ॥ कामवर्णजवायुक्ताबलवंतःशतंहयाः ॥ वहंतोराक्षसंघोरंवालवंतोजितश्रमाः ॥ १४ ॥ विपुलाभिःसटाभिस्तेह्रेषमाणामुहुर्मुहुः ॥ राक्षसोस्यविरूपाक्षःसूतोदीप्तास्यकुंडलः ॥ १५ ॥ रश्मिभिःसूर्यरश्म्याभैःसंजग्राहहयान्रणे ॥सतेनसहितस्तस्थावरुणेनयथारविः ॥१६॥ संसक्तइवचाभ्रेणयथाद्रिर्महतामहान् ॥ दिवस्पृक्सुमहान्केतुःस्यंदनेस्यसमुच्छ्रितः ॥ १७ ॥ रक्तोत्तमांगःक्रव्यादोगृध्रःपरमभीषणः ॥ वासवाशनिनिर्घोषंदृढज्यमतिविक्षिपन् ॥ १८ ॥ व्यक्तंकिष्कुपरीणाहंद्वादशारत्निकार्मुकं ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिःसर्वाःप्रच्छादयन्दिशः ॥ १९ ॥ तस्यांवीरापहारिण्यांनिशायांकर्णमभ्ययात् ॥ तस्यविक्षिपतश्चापंरथेविष्टभ्यतिष्ठतः ॥ २० ॥ अश्रूयतधनुर्घोषोविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ तेनवित्रास्यमानानितवसैन्यानिभारत ॥ २१ ॥ समकंपंतसर्वाणिसिंधोरिवमहोर्मयः ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यविरूपाक्षंविभीषणं ॥ २२ ॥ उत्स्मयन्निवराधेयस्त्वरमाणोभ्यवारयत् ॥ ततःकर्णोभ्ययादेनमस्यन्नस्यंतमंतिकात् ॥ २३ ॥ मातंगइवमातंगंयूथर्षभमिवर्षभः ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तयोरासीद्विशांपते ॥ २४ ॥ कर्णराक्षसयोराजन्निंद्रशंबरयोरिव ॥ तौप्रगृह्यमहावेगेधनुषीभीमनिःस्वने ॥ २५ ॥ प्राच्छादयेतामन्योन्यंतक्षमाणौमहेषुभिः ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैरिषुभिर्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ न्यवारयेतामन्योन्यंकांस्येनिर्भिद्यवर्मणी ॥ तौनखैरिवशार्दूलौदंतैरिवमहाद्विपौ ॥ २७ ॥ रथशक्तिभिरन्योन्यंविशिखैश्चततक्षतुः ॥ संछिंदंतौचगात्राणिसंदधानौचसायकान् ॥ ॥ २८ ॥ दहंतौचशरोल्काभिर्दुष्प्रेक्ष्यौचबभूवतुः ॥ तौतुविक्षतसर्वांगौरुधिरौघपरिप्लुतौ ॥ २९ ॥ विभ्राजेतांयथावारिस्रवंतौगैरिकाचलौ ॥ तौशराग्रविभिन्नांगौनिर्भिंदंतौपरस्परं ॥ ३० ॥ नाकंपयेतामन्योन्यंयतमानौमहाद्युती ॥ तत्प्रवृत्तंनिशायुद्धंचिरंसममिवाभवत् ॥ ३१ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ रथशक्तिभिःरथाक्षमात्रैरितिप्रागुक्तैः रथाक्षतुल्यैरित्यर्थः रथःस्यंदनदेहयोरितिकोशाद्देहानुकूलशक्तिमद्भिरितिवा ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्यघटोत्कचस्य आसक्तमन्योन्यसंसक्तंयथास्यात्तथाशरानस्यतः आशक्तमितिपाठेयावच्छक्ति आर्षोचूप्रत्ययःसमासांतः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

प्राणयोर्दीव्यतोराजन्कर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ तस्यसंदधतस्तीक्ष्णाञ्छरांश्चासक्तमस्यतः ॥ ३२ ॥ धनुर्घोषेणवित्रस्ताःस्वेपरेचतदाभवन् ॥ घटोत्कचंयदाक
र्णोविशेषयतिनोनृप ॥ ३३ ॥ ततःप्रादुष्करोद्दिव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ कर्णेनसंधितंदृष्ट्वादिव्यमस्त्रंघटोत्कचः ॥ ३४ ॥ प्रादुश्चक्रेमहामायांराक्षसींपांडुनंदनः ॥
शूलमुद्गरधारिण्याशैलपादपहस्तया ॥ ३५ ॥ रक्षसांघोररूपाणांमहत्यासेनयावृतः ॥ तमुद्यतमहाचापंदृष्ट्वातेव्यथितानृपाः ॥ ३६ ॥ भूतांतकमिवायांतंकाल
दंडोग्रधारिणं ॥ घटोत्कचप्रयुक्तेनसिंहनादेनभीषिताः ॥ ३७ ॥ प्रसुस्रुवुर्गजामूत्रंविव्यधुश्चनराभृशं ॥ ततोऽश्मवृष्टिरत्युग्रामहत्यासीत्समंततः ॥ ३८ ॥ अर्धरा
त्रेधिकबलैर्विमुक्तारक्षसांबलैः ॥ आयसानिचचक्राणिभुशुंड्यःशक्तितोमराः ॥ ३९ ॥ पतंत्यविरलाःशूलाःशतघ्न्यःपट्टिशास्तथा ॥ तदुग्रमतिरौद्रंचदृष्ट्वायु
द्धंनराधिप ॥ ४० ॥ पुत्राश्चतवयोधाश्चव्यथिताविप्रदुद्रुवुः ॥ तत्रैकोस्त्रबलश्लाघीकर्णोमानीनविव्यथे ॥ ४१ ॥ व्यधमच्चशरैर्मायांतांघटोत्कचनिर्मितां ॥ मा
यायांतुप्रहीणायाममर्षाच्चघटोत्कचः ॥ ४२ ॥ विससर्जशरान्घोरान्सूतपुत्रंतआविशन् ॥ ततस्तेरुधिराभ्यक्ताभित्वाकर्णंमहाहवे ॥ ४३ ॥ विविशुर्धरणीं
बाणाःसंक्रुद्धाइवपन्नगाः ॥ सूतपुत्रस्तुसंक्रुद्धोलघुहस्तःप्रतापवान् ॥ ४४ ॥ घटोत्कचमतिक्रम्यबिभेददशभिःशरैः ॥ घटोत्कचोविनिर्भिन्नःसूतपुत्रेणमर्म
सु ॥ ४५ ॥ चक्रंदिव्यंसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितोभृशं ॥ क्षुरांतंबालसूर्याभंमणिरत्नविभूषितं ॥ ४६ ॥ चिक्षेपाधिरथेःक्रुद्धोभैमसेनिर्जिघांसया ॥ प्रविद्धमतिवे
गेनविक्षिप्तंकर्णसायकैः ॥ ४७ ॥ अभाग्यस्येवसंकल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि ॥ घटोत्कचस्तुसंक्रुद्धोदृष्ट्वाचक्रंनिपातितं ॥ ४८ ॥ कर्णंप्राच्छादयद्बाणैःस्वर्भानुरि
वभास्करं ॥ सूतपुत्रस्त्वसंभ्रांतोरुद्रोपेंद्रेंद्रविक्रमः ॥ ४९ ॥ घटोत्कचरथंतूर्णंछादयामासपत्रिभिः ॥ घटोत्कचेनक्रुद्धेनगदाहेमांगदातदा ॥ ५० ॥ क्षिप्ताभ्राम्य
शरैःसापिकर्णेनाभ्याहतापतत् ॥ ततोंतरिक्षमुत्पत्यकालमेघइवोन्नदन् ॥ ५१ ॥ प्रववर्षमहाकायोद्रुमवर्षंनभस्तलात् ॥ ततोमायाविनंकर्णोभीमसेनसुतंदि
वि ॥ ५२ ॥ मार्गणैरभिविव्याधघनंसूर्यइवांशुभिः ॥ तस्यसर्वान्हयान्हत्वासंछिद्यशतधारथं ॥ ५३ ॥ अभ्यवर्षच्छरैःकर्णःपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ नचास्यासी
दनिर्भिन्नंगात्रेद्व्यंगुलमंतरं ॥ ५४ ॥ सोदृश्यतमुहूर्तेनश्वाविच्छललितोयथा ॥ नहयान्नरथंतस्यनध्वजंनघटोत्कचं ॥ ५५ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दृष्टवंतःस्मसमरेशरौघैरभिसंवृतं ॥ सतुकर्णस्यतद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेणशातयन् ॥ ५६ ॥ मायायुद्धेनमायावीसूतपुत्रमयोधयत् ॥ सोयोधयत्तदाकर्णमाययाला
घवेनच ॥ ५७ ॥ अलक्ष्यमाणानिदिविशरजालानिचापतन् ॥ भैमसेनिर्महामायोमाययाकुरुसत्तम ॥ ५८ ॥ विचचारमहाकायोमोहयन्निवभारत ॥ सतु
कृत्वाविरूपाणिवदनान्यशुभानिच ॥ ५९ ॥ अग्रसत्सूतपुत्रस्यदिव्यान्यस्त्राणिमायया ॥ पुनश्चापिमहाकायःसंछिन्नःशतधारणे ॥ ६० ॥ गतसत्वोनिरुत्सा
हःपतितःखाद्व्यदृश्यत ॥ तंहतंमन्यमानाःस्मप्राणदन्कुरुपुंगवाः ॥ ६१ ॥ अथदेहैर्नवैरन्यैर्दिक्षुसर्वास्वदृश्यत ॥ पुनश्चापिमहाकायःशतशीर्षःशतोदरः ॥ ६२ ॥
व्यदृश्यतमहाबाहुर्मैनाकइवपर्वतः ॥ अंगुष्ठमात्रोभूत्वाचपुनरेवसराक्षसः ॥ ६३ ॥ सागरोर्मिरिवोद्धूतस्तिर्यगूर्ध्वमवर्तत ॥ वसुधांदारयित्वाचपुनरप्सुन्य
मज्जत ॥ ६४ ॥ अदृश्यततदातत्रपुनरुन्मज्जितोन्यतः ॥ सोवतीर्यपुनस्तस्थौरथेहेमपरिष्कृते ॥ ६५ ॥ क्षितिंखंचदिशश्चैवमाययाभ्येत्यदंशितः ॥ गत्वाकर्णर
थाभ्याशंव्यचरत्कुंडलाननः ॥ ६६ ॥ प्राहवाक्यमसंभ्रांतःसूतपुत्रंविशांपते ॥ तिष्ठेदानींक्वमेजीवन्सूतपुत्रगमिष्यसि ॥ ६७ ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यविनेष्यामिर
णाजिरे ॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षंरक्षःक्रूरपराक्रमं ॥ ६८ ॥ उत्पपातांतरिक्षंचजहासचसुविस्तरं ॥ कर्णमभ्यहनच्चैवगजेंद्रमिवकेसरी ॥ ६९ ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभि
रभ्यवर्षद्घटोत्कचः ॥ रथिनामृषभंकर्णंधाराभिरिवतोयदः ॥ ७० ॥ शरवृष्टिंचतांकर्णोदूरात्प्राप्तामशातयत् ॥ दृष्ट्वाचविहतांमायांकर्णेनभरतर्षभ ॥ ७१ ॥ घ
टोत्कचस्ततोमायांससर्जांतर्हितःपुनः ॥ सोभवद्गिरिरत्युच्चःशिखरैस्तरुसंकटैः ॥ ७२ ॥ शूलप्रासासिमुसलजलप्रस्रवणोमहान् ॥ तमंजनचयप्रख्यंकर्णोदृ
ष्ट्वामहीधरं ॥ ७३ ॥ प्रपातैरायुधान्युग्राण्युद्वहंतंनचुक्षुभे ॥ स्मयन्निवततःकर्णोदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ॥ ७४ ॥ ततःसोस्त्रेणशैलेंद्रोविक्षिप्तोवैव्यनश्यत ॥ ततःस
तोयदोभूत्वानीलःसेंद्रायुधोदिवि ॥ ७५ ॥ अश्मवृष्टिभिरत्युग्रःसूतपुत्रमवाकिरत् ॥ अथसंधायवायव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ ७६ ॥ व्यधमत्कालमेघंतंकर्णो
वैकर्तनोवृषः ॥ समार्गणगणैःकर्णोदिशःप्रच्छाद्यसर्वशः ॥ ७७ ॥ जघानास्त्रंमहाराजघटोत्कचसमीरितं ॥ ततःप्रहस्यसमरेभैमसेनिर्महाबलः ॥ ७८ ॥ प्रा
दुश्चक्रेमहामायांकर्णंप्रतिमहारथं ॥ सदृष्ट्वापुनरायांतंरथेनरथिनांवरं ॥ ७९ ॥ घटोत्कचमसंभ्रांतंराक्षसैर्बहुभिर्वृतं ॥ सिंहशार्दूलसदृशैर्मत्तमातंगविक्रमैः
॥ ८० ॥ गजस्थैश्चरथस्थैश्चवाजिपृष्ठगतैस्तथा ॥ नानाशस्त्रधरैर्घोरैर्नानाकवचभूषणैः ॥ ८१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ उल्काभ्यांसर्जरसमिश्रोल्मुकाभ्यां ततोहिदीप्तस्यसर्जरसस्यकणाःसस्नेहत्वात्सार्चिषएवपतंतीतिप्रसिद्धं ॥ ९२ ॥ ९३ ॥

वृतंघटोत्कचंक्रूरैर्मरुद्भिरिववासवं॥दृष्ट्वाकर्णोमहेष्वासोयोधयामासराक्षसं ॥ ८२ ॥ घटोत्कचस्ततःकर्णंविध्वापंचभिराशुगैः ॥ ननादभैरवंनादंभीषय
न्सर्वपार्थिवान्॥८३॥भूयश्चांजलिकेनाथसमार्गणगणंमहत् ॥ कर्णहस्तस्थितंचापंचिच्छेदाशुघटोत्कचः॥ ८४ ॥ अथान्यद्धनुरादायदृढंभारसहंमहत्॥
विचकर्षबलात्कर्णइंद्रायुधमिवोच्छ्रितं॥ ८५ ॥ ततःकर्णोमहाराजप्रेषयामाससायकान्॥ सुवर्णपुंखाञ्छत्रुघ्नान्खेचरान्राक्षसान्प्रति॥ ८६ ॥ तद्बाणैर
र्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां॥ सिंहेनेवार्दितंवन्यंगजानामाकुलंकुलं॥८७॥ विधम्यराक्षसान्बाणैःसाश्वसूतगजान्विभुः॥ददाहभगवान्वह्निर्भूतानीवयुगक्षये
॥८८॥ सहत्वाराक्षसींसेनांशुशुभेसूतनंदनः॥पुरेवत्रिपुरंदग्ध्वादिविदेवोमहेश्वरः॥ ८९ ॥तेषुराजसहस्रेषुपांडवेयेषुमारिष ॥ नैनंनिरीक्षितुमपिकश्चिच्छ
क्नोतिपार्थिव॥ ९० ॥ ऋतेघटोत्कचाद्राजन्राक्षसेंद्रान्महाबलात् ॥ भीमवीर्यबलोपेतात्क्रुद्धाद्वैवस्वतादिव ॥ ९१ ॥ तस्यक्रुद्धस्यनेत्राभ्यांपावकःसमजाय
त॥ महोल्काभ्यांयथाराजन्सार्चिषःस्नेहबिंदवः॥ ९२ ॥ तलंतलेनसंहत्यसंदश्यदशनच्छदं॥ रथमास्थायचपुनर्माययानिर्मितंतदा॥ ९३ ॥ युक्तंगजनिभै
र्वाहैःपिशाचवदनैःखरैः॥ ससूतमब्रवीत्क्रुद्धःसूतपुत्रायमांवह॥ ९४ ॥सययौघोररूपेणरथेनरथिनांवरः॥द्वैरथंसूतपुत्रेणपुनरेवविशांपते॥ ९५ ॥ सचिक्षे
पपुनःक्रुद्धःसूतपुत्रायराक्षसः॥ अष्टचक्रांमहाघोरामशनिंरुद्रनिर्मितां॥ ९६॥ द्वियोजनसमुत्सेधांयोजनायामविस्तरां॥ आयसींनिचितांशूलैःकदंबमिव
केशरैः॥ ९७॥ तामवप्लुत्यजग्राहकर्णोन्यस्यमहद्धनुः॥ चिक्षेपचैनांतस्यैवस्यंदनात्सोवपुप्लुवे ॥ ९८॥ साश्वसूतध्वजंयानंभस्मकृत्वामहाप्रभा ॥ विवेशव
सुधांभित्वासुरास्तत्रविसिस्मियुः॥ ९९॥ कर्णंतुसर्वभूतानिपूजयामासुरंजसा ॥ यदवप्लुत्यजग्राहदेवसृष्टांमहाशनिं ॥ १०० ॥एवंकृत्वारणेकर्णआरुरो
हरथंपुनः॥ ततोमुमोचनाराचान्सूतपुत्रःपरंतपः॥ १ ॥अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुमानद॥ यदकार्षीत्तदाकर्णःसंग्रामेभीमदर्शने॥ २॥ सहन्यमानोनारा
चैर्धाराभिरिवपर्वतः॥ गंधर्वनगराकारःपुनरंतरधीयत॥ ३ ॥ एवंसवैमहाकायोमाययालाघवेनच॥ अस्त्राणितानिदिव्यानिजघानरिपुसूदनः ॥ ४ ॥ निह
न्यमानेष्वस्त्रेषुमाययातेनरक्षसा॥ असंभ्रांतस्तदाकर्णस्तद्रक्षःप्रत्ययुध्यत॥ १०५॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ १०५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १०६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ११४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततःक्रुद्धोमहाराजभैमसेनिर्महाबलः ॥ चकारबहुधात्मानंभीषयाणोमहारथान् ॥ ६ ॥ ततोदिग्भ्यःसमापेतुःसिंहव्याघ्रतरक्षवः ॥ अग्निजिह्वाश्चभुजगाविह
 गाश्चाप्ययोमुखाः ॥ ७ ॥ सकीर्यमाणोविशिखैःकर्णचापच्युतैःशरैः ॥ नागराडिवदुष्प्रेक्ष्यस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ८ ॥ राक्षसाश्चपिशाचाश्चयातुधानास्तथैव
च ॥ शालावृकाश्चबहवोवृकाश्चविकृताननाः ॥ ९ ॥ तेकर्णंक्षपयिष्यंतःसर्वतःसमुपाद्रवन् ॥ अथैनंवाग्भिरुग्राभिस्त्रासयांचक्रिरेतदा ॥ ११० ॥ उद्यतैर्बहु
भिर्घोरैरायुधैःशोणितोक्षितैः ॥ तेषामनेकैरेकैकंकर्णोविव्याधसायकैः ॥ ११ ॥ प्रतिहत्यतुतांमायांदिव्येनास्त्रेणराक्षसीं ॥ आजघानहयानस्यशरैःसन्नतपर्व
भिः ॥ १२ ॥ तेभग्नाविक्षतांगाश्चभिन्नपृष्ठाश्चसायकैः ॥ वसुधामन्वपद्यंतपश्यतस्तस्यरक्षसः ॥ १३ ॥ सभग्नमायोहैडिंबिःकर्णंवैकर्तनंतदा ॥ एषतेविदधेमृ
त्युमित्युक्त्वांतरधीयत ॥ ११४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकर्णघटोत्कचयुद्धेपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तथावर्तमानेकर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ अलायुधोराक्षसेंद्रोवीर्यवानभ्यवर्तत ॥ १ ॥ महत्यासेनयायुक्तोदुर्यो
धनमुपागमत् ॥ राक्षसानांविरूपाणांसहस्रैःपरिवारितः ॥ २ ॥ नानारूपधरैर्वीरैःपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ तस्यज्ञातिर्हिविक्रांतोब्राह्मणादोबकोहतः ॥ ३ ॥ किर्मी
रश्चमहातेजाहिडिंबश्चसखातदा ॥ सदीर्घकालाध्युषितंपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ४ ॥ विज्ञायैतन्निशायुद्धंजिघांसुर्भीममाहवे ॥ समत्तइवमातंगःसंक्रुद्धइवचोर
गः ॥ ५ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यमब्रवीद्युद्धलालसः ॥ विदितंतेमहाराजयथाभीमेनराक्षसाः ॥ ६ ॥ हिडिंबबककिर्मीरानिहताममबांधवाः ॥ परामर्शश्चकन्यायाहि
डिंबायाःकृतःपुरा ॥ ७ ॥ किमन्यद्राक्षसानन्यानस्मांश्चपरिभूयह ॥ तमहंसगणंराजन्सवाजिरथकुंजरं ॥ ८ ॥ हैडिंबिंचसहामत्यंहंतुमभ्यागतःस्वयं ॥ अद्यकुं
तीसुतान्सर्वान्वासुदेवपुरोगमान् ॥ ९ ॥ हत्वासंभक्षयिष्यामिसर्वैरनुचरैःसह ॥ निवारयबलंसर्वंवयंयोत्स्यामपांडवान् ॥ १० ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वाहृष्टोदुर्योध
नस्तदा ॥ प्रतिगृह्याब्रवीद्वाक्यंभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ ११ ॥ त्वांपुरस्कृत्यसगणंवयंयोत्स्यामहेपरान् ॥ नहिवैरांतमनसःस्थास्यंतिममसैनिकाः ॥ १२ ॥ एव
मस्त्वितिराजानमुक्त्वाराक्षसपुंगवः ॥ अभ्ययात्त्वरितोभैमिंसहितःपुरुषादकैः ॥ १३ ॥

तस्मिंस्तथेतिस्पष्टार्थोध्यायः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दीप्यमानेनवपुषारथेनादित्यवर्चसा ॥ तादृशेनैवराजेंद्रयादृशेनघटोत्कचः ॥ १४ ॥ तस्याप्यतुलनिर्घोषोबद्धतोरणचित्रितः ॥ ऋक्षचर्मावनद्धांगोनल्व
मात्रोमहारथः ॥ १५ ॥ तस्यापितुरगाःशीघ्राहस्तिकायाःखरस्वनाः ॥ शतंयुक्तामहाकायामांसशोणितभोजनाः ॥ १६ ॥ तस्यापिरथनिर्घोषोमहामेघर
वोपमः ॥ तस्यापिसुमहच्चापंदृढज्यंकनकोज्ज्वलं ॥ १७ ॥ तस्याप्यक्षसमाबाणारुक्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ सोपिवीरोमहाबाहुर्यथैवसघटोत्कचः ॥ १८ ॥
तस्यापिगोमायुबलाभिगुप्तोबभूवकेतुर्ज्वलनार्कतुल्यः ॥ सचापिरूपेणघटोत्कचस्यश्रीमत्तमोव्याकुलदीपितास्यः ॥ १९ ॥ दीप्तांगदोदीप्तकिरीटमालीबद्ध
स्रगुष्णीषनिबद्धखड्गः ॥ गदीभुशुंडीमुसलीहलीचशरासनीवारणतुल्यवर्ष्मा ॥ २० ॥ रथेनतेनानलवर्चसातदाविद्रावयन्पांडववाहिनींतां ॥ रराजसंख्येप
रिवर्तमानोविद्युन्मालीमेघइवांतरिक्षे ॥ २१ ॥ तेचापिसर्वप्रवरानरेंद्रामहाबलावर्मिणश्चर्मिणश्च ॥ हर्षान्वितायुयुधुस्तस्यराजन्समंततःपांडवयोधवीराः ॥
॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधयुद्धेषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच तमागतमभिप्रेक्ष्यभीमकर्माणमाहवे ॥ हर्षमाहारयांचक्रुःकुरवःसर्वएवते ॥ १ ॥ तथैवतवपुत्रास्तेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ अप्लवाःप्लवमासाद्य
तर्तुकामाइवार्णवं ॥ २ ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमन्वानाःपुरुषर्षभाः ॥ अलायुधंराक्षसेंद्रंस्वागतेनाभ्यपूजयन् ॥ ३ ॥ तस्मिंस्त्वमानुषेयुद्धेवर्तमानेमहाभये ॥
कर्णराक्षसयोर्नक्तंदारुणप्रतिदर्शने ॥ ४ ॥ उपप्रैक्षंतपंचालाःस्मयमानाःसराजकाः ॥ तथैवतावकाराजन्वीक्षमाणास्ततस्ततः ॥ ५ ॥ चुक्रुशुर्नेदमस्तीतिद्रो
णद्रौणिकृपादयः ॥ तत्कर्मदृष्ट्वासंभ्रांताहैडिंबस्यरणाजिरे ॥ ६ ॥ सर्वमाविग्नमभवद्धाहाभूतमचेतनं ॥ तवसैन्यंमहाराजनिराशंकर्णजीविते ॥ ७ ॥ दुर्यो
धनस्तुसंप्रेक्ष्यकर्णमार्तिपरांगतं ॥ अलायुधंराक्षसेंद्रंसमाहूयेदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ एषवैकर्तनःकर्णोहैडिंबेनसमागतः ॥ कुरुतेकर्मसुमहद्यदस्यौपयिकंमृधे ॥
॥ ९ ॥ पश्यैतान्पार्थिवान्शूरान्निहतान्भैमसेनिना ॥ नानाशस्त्रैरभिहतान्पादपानिवदंतिना ॥ १० ॥ तवैषभागःसमरेराजमध्येमयाकृतः ॥ तवैवानुमतेवीर
तंविक्रम्यनिबर्हय ॥ ११ ॥ पुरावैकर्तनंकर्णमेषपापोघटोत्कचः ॥ मायाबलंसमाश्रित्यकर्षयत्यरिकर्शन ॥ १२ ॥

तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इदमस्मत्सैन्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥३८॥

 एवमुक्तःसराज्ञातुराक्षसोभीमविक्रमः॥ तथेत्युक्त्वामहाबाहुर्घटोत्कचमुपाद्रवत् ॥ १३ ॥ ततःकर्णंसमुत्सृज्यभैमसेनिरपिप्रभो ॥ प्रत्यमित्रमुपायांतंमर्द
यामासमार्गणैः॥ १४ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंक्रुद्धयोराक्षसेंद्रयोः॥ मत्तयोर्वासिताहेतोर्द्विपयोरिवकानने ॥ १५॥ रक्षसाविप्रमुक्तस्तुकर्णोपिरथिनांवरः॥
अभ्यद्रवद्भीमसेनंरथेनादित्यवर्चसा॥ १६॥ तमायांतमनादृत्यदृष्ट्वाग्रस्तंघटोत्कचं॥ अलायुधेनसमरेसिंहेनेवगवांपतिं॥ १७॥ रथेनादित्यवपुषाभीमःप्र
 हरतांवरः॥ किरञ्छरौघान्प्रययावलायुधरथंप्रति ॥ १८॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यसतदालायुधःप्रभो॥ घटोत्कचंसमुत्सृज्यभीमसेनंसमाह्वयत्॥ १९॥ तंभी
मःसहसाभ्येत्यराक्षसांतकरःप्रभो॥ सगणंराक्षसेंद्रंतंशरवर्षैरवाकिरत्॥ २० ॥ तथैवालायुधोराजन्शिलाधौतैरजिह्मगैः॥ अभ्यवर्षतकौंतेयंपुनःपुनररिंद
म॥ २१ ॥ तथातेराक्षसाःसर्वेभीमसेनमुपाद्रवन्॥ नानाप्रहरणाभीमास्त्वत्सुतानांजयैषिणः ॥ २२॥ सताड्यमानोबहुभिर्भीमसेनोमहाबलः ॥ पंचभिःपं
चभिःसर्वांस्तानविध्यच्छितैःशरैः॥ २३॥ तेवध्यमानाभीमेनराक्षसाःक्रूरबुद्धयः ॥ विनेदुस्तुमुलान्नादान्दुद्रुवुस्तेदिशोदश ॥ २४॥ तांस्त्रास्यमानान्भीमेन
दृष्ट्वारक्षोमहाबलं॥ अभिदुद्राववेगेनशरैश्चैनमवाकिरत् ॥ २५॥ तंभीमसेनःसमरेतीक्ष्णाग्रैरक्षिणोच्छरैः ॥ अलायुधस्तुतानस्तान्भीमेनविशिखान्रणे
॥ २६॥ चिच्छेदकांश्चित्समरेत्वरयाकांश्चिदग्रहीत्॥ सतंदृष्ट्वाराक्षसेंद्रंभीमोभीमपराक्रमः॥ २७॥ गदांचिक्षेपवेगेनवज्रपातोपमांतदा ॥ तामापतंतींवेगे
नगदांज्वालाकुलांततः॥ २८॥ गदयाताडयामाससागदाभीममाव्रजत् ॥ सराक्षसेंद्रंकौंतेयःशरवर्षैरवाकिरत् ॥ २९॥ तानप्यस्याकरोन्मोघान्राक्षसोनि
शितैःशरैः॥ तेचापिराक्षसाःसर्वेरजन्यांभीमरूपिणः ॥ ३० ॥ शासनाद्राक्षसेंद्रस्यनिजघ्नूरथकुंजरान् ॥ पंचालाःसृंजयाश्चैववाजिनःपरमद्विपाः ॥ ३१ ॥
नशांतिंलेभिरेतत्रराक्षसैर्भृशपीडिताः॥ तंतुदृष्ट्वामहाघोरंवर्तमानंमहाहवं ॥ ३२॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षोधनंजयमिदंवचः ॥ पश्यभीमंमहाबाहुंराक्षसेंद्रवशं
गतं॥ ३३॥ पदमस्यानुगच्छत्वंमाविचारयपांडव॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ३४॥ सहितौद्रौपदेयाश्चकर्णंयांतुमहारथाः॥ नकुलःसहदेव
श्चयुयुधानश्चवीर्यवान् ॥ ३५॥ इतरान्राक्षसान्घ्नंतुशासनात्तवपांडव॥ त्वमपीमांमहाबाहोचमूंद्रोणपुरस्कृतां ॥ ३६ ॥ वारयस्वनरव्याघ्रमहद्धिभयमाग
तं॥ एवमुक्तेतुकृष्णेनयथोद्दिष्टामहारथाः॥ ३७॥ जग्मुर्वैकर्तनंकर्णंराक्षसांश्चैवतान्रणे ॥ अथपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैराशीविषोपमैः॥ ३८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धनुश्चिच्छेदभीमस्यराक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥ हयांश्चास्यशितैर्बाणैःसारथिंचमहाबलः ॥ ३९ ॥ जघानमिषतःसंख्येभीमसेनस्यराक्षसः ॥ सोवतीर्यरथोप
स्थाद्धताश्वोहतसारथिः ॥ ४० ॥ तस्मैगुर्वींगदांघोरांविनदन्नुत्ससर्जह ॥ ततस्तांभीमनिर्घोषामापतंतींमहागदां ॥ ४१ ॥ गदयाराक्षसोघोरोनिजघानननना
दच ॥ तद्दृष्ट्वाराक्षसेंद्रस्यघोरंकर्मभयावहं ॥ ४२ ॥ भीमसेनःप्रहृष्टात्मागदामाशुपरामृशत् ॥ तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंनररक्षसोः ॥ ४३ ॥ गदानिपातसंह्रा
दैर्भुवंकंपयतोर्भृशं ॥ गदाविमुक्तौतौभूयःसमासाद्येतरेतरं ॥ ४४ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसंह्रादैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ रथचक्रैर्युगैरक्षैरधिष्ठानैरुपस्करैः ॥ ४५ ॥ य
थासन्नमुपादायनिजघ्नतुरमर्षणौ ॥ तौविक्षरंतौरुधिरंसमासाद्येतरेतरं ॥ ४६ ॥ मत्ताविवमहानागौचकृषातेपुनःपुनः ॥ तदपश्यद्धृषीकेशःपांडवानांहितेरतः
॥ ४७ ॥ सभीमसेनरक्षार्थंहैडिंबिंपर्यचोदयत् ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधयुद्धेसप्तसप्तत्यधिकशत
तमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच संदृश्यसमरेभीमंरक्षसाग्रस्तमंतिकात् ॥ वासुदेवोब्रवीद्राजन्घटोत्कचमिदंवचः ॥ १ ॥
पश्यभीमंमहाबाहोरक्षसाग्रस्तमाहवे ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतवचैवमहाद्युते ॥ २ ॥ सकर्णंत्वंसमुत्सृज्यराक्षसेंद्रमलायुधं ॥ जहिक्षिप्रंमहाबाहोपश्चात्कर्णंवधि
ष्यसि ॥ ३ ॥ सवार्ष्णेयवचःश्रुत्वाकर्णमुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणबकभ्रात्रा घटोत्कचः ॥ ४ ॥ तयोःसुतुमुलंयुद्धंबभूवनिशिरक्षसोः ॥ अलायुधस्य
चैवोग्रंहैडिंबेश्चापिभारत ॥ ५ ॥ अलायुधस्ययोधांश्चराक्षसान्भीमदर्शनान् ॥ वेगेनापततःशूरान्प्रगृहीतशरासनान् ॥ ६ ॥ आत्तायुधःसुसंक्रुद्धोयुयुधानोम
हारथः ॥ नकुलःसहदेवश्चचिच्छिदुर्निशितैःशरैः ॥ ७ ॥ सर्वांश्चसमरेराजन्किरीटीक्षत्रियर्षभान् ॥ परिचिक्षेपबीभत्सुःसर्वतःप्रकिरञ्छरान् ॥ ८ ॥ कर्णश्चस
मरेराजन्व्यद्रावयतपार्थिवान् ॥ धृष्टद्युम्नशिखंड्यादीन्पंचालानांमहारथान् ॥ ९ ॥ तान्वध्यमानान्दृष्ट्वाथभीमोभीमपराक्रमः ॥ अभ्ययात्त्वरितःकर्णंविशिखान्प्र
किरन्रणे ॥ १० ॥ ततस्तेप्याययुर्हत्वाराक्षसान्यत्रसूतजः ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ ११ ॥ तेकर्णंयोधयामासुःपंचालाद्रोणमेवतु ॥ अलायु
धस्तुसंक्रुद्धोघटोत्कचमरिंदमं ॥ परिघेणातिकायेनताडयामासमूर्धनि ॥ १२ ॥

संदृश्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

सतुतेनप्रहारेणभैमसेनिर्महाबलः ॥ ईषन्मूर्छितमात्मानमस्तंभयतवीर्यवान् ॥ १३ ॥ ततोदीप्ताग्निसंकाशांशतघंटामलंकृतां ॥ चिक्षेपतस्मैसमरेगदांकांचनभू
षितां ॥ १४ ॥ साहयांश्चरथंचास्यसारथिंचमहास्वना ॥ चूर्णयामासवेगेनविसृष्टाभीमकर्मणा ॥ १५ ॥ सभग्नहयचक्राक्षाद्विशीर्णध्वजकूबरात् ॥ उत्पपातर
थात्तूर्णमायामास्थायराक्षसीं ॥ १६ ॥ ससमास्थायमायांतुववर्षरुधिरंबहु ॥ विद्युद्विभ्राजितंचासीत्तुमुलाभ्राकुलंनभः ॥ १७ ॥ ततोवज्रनिपाताश्चसाश
निस्तनयित्नवः ॥ महांश्चटचटाशब्दस्तत्रासीच्चमहाहवे ॥ १८ ॥ तांप्रेक्ष्यमहतींमायांराक्षसोराक्षसस्यच ॥ ऊर्ध्वमुत्पत्यहैडिंबिस्तांमायांमाययावधीत् ॥ १९ ॥
सोभिवीक्ष्यहतांमायांमायावीमाययैवहि ॥ अश्मवर्षंसुतुमुलंविससर्जघटोत्कचे ॥ २० ॥ अश्मवर्षंसतंघोरंशरवर्षेणवीर्यवान् ॥ दिक्षुविध्वंसयामासतद
द्भुतमिवाभवत् ॥ २१ ॥ ततोनानाप्रहरणैरन्योन्यमभिवर्षतां ॥ आयसैःपरिघैःशूलैर्गदामुसलमुद्गरैः ॥ २२ ॥ पिनाकैःकरवालैश्चतोमरप्रासकंपनैः ॥ नाराचै
र्निशितैर्भल्लैःशरैश्चक्रैःपरश्वधैः ॥ अयोगुडैर्भिंदिपालैर्गोशीर्षोलूखलैरपि ॥ २३ ॥ उत्पाटितैर्महाशाखैर्विविधैर्जगतीरुहैः ॥ शमीपीलुकदंबैश्चचंपकैश्चैवभा
रत ॥ २४ ॥ इंगुदैर्बदरीभिश्चकोविदारैश्चपुष्पितैः ॥ पलाशैश्चारिमेदैश्चप्लक्षन्यग्रोधपिप्पलैः ॥ २५ ॥ महद्भिःसमरेतस्मिन्नन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ विपुलैःपर्व
ताग्रैश्चनानाधातुभिराचितैः ॥ २६ ॥ तेषांशब्दोमहानासीद्वज्राणांभिद्यतामिव ॥ युद्धंसमभवद्घोरंभैम्यलायुधयोर्नृप ॥ २७ ॥ हरींद्रयोर्यथाराजन्वालिसुग्री
वयोःपुरा ॥ तौयुध्वाविविधैर्घोरैरायुधैर्विशिखैस्तथा ॥ प्रगृह्यचशितौखड्गावन्योन्यमभिपेततुः ॥ २८ ॥ तावन्योन्यमभिद्रुत्यकेशेषुसुमहाबलौ ॥ भुजाभ्यांप
र्यगृह्णीतांमहाकायौमहाबलौ ॥ २९ ॥ तौस्विन्नगात्रौप्रस्वेदंसुसुवातेजनाधिप ॥ रुधिरंचमहाकायावतिवृष्टाविवांबुदौ ॥ ३० ॥ अथाभिपत्यवेगेनसमुद्भ्राम्य
चराक्षसं ॥ बलेनाक्षिप्यहैडिंबिश्चकर्तास्यशिरोमहत् ॥ ३१ ॥ सोपहृत्यशिरस्तस्यकुंडलाभ्यांविभूषितं ॥ तदासुतुमुलंनादंननादसुमहाबलः ॥ ३२ ॥ हतंदृष्ट्वा
महाकायंबकज्ञातिमरिंदमं ॥ पंचालाःपांडवाश्चैवसिंहनादान्विनेदिरे ॥ ३३ ॥ ततोभेरीसहस्राणिशंखानामयुतानिच ॥ अवादयन्पांडवेयाराक्षसेनिहतेयु
धि ॥ ३४ ॥ अतीवसानिशातेषांबभूवविजयावहा ॥ विद्योतमानाविबभौसमंताद्दीपमालिनी ॥ ३५ ॥ अलायुधस्यतुशिरोभैमसेनिर्महाबलः ॥ दुर्योधनस्य ॥१७९॥
प्रमुखेचिक्षेपगतचेतसः ॥ ३६ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ निहत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

अथदुर्योधनोराजादृष्ट्वाहतमलायुधं ॥ बभूवपरमोद्विग्नःसहसैन्येनभारत ॥ ३७॥ तेनह्यस्यप्रतिज्ञातंभीमसेनमहंयुधि ॥ हंतेतिस्वयमागम्यस्मरतावैरमुत्तमं ॥ ३८ ॥ ध्रुवंसतेनहंतव्यइत्यमन्यतपार्थिवः ॥ जीवितंचिरकालंहिभ्रातॄणांचाप्यमन्यत ॥ ३९ ॥ सतंदृष्ट्वाविनिहतंभीमसेनात्मजेनवै ॥ प्रतिज्ञांभीमसेनस्यपूर्णामेवाभ्यमन्यत ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधवधेअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच निहत्यालायुधंरक्षःप्रहृष्टात्माघटोत्कचः ॥ ननादविविधान्नादान्वाहिन्याःप्रमुखेतव ॥ १ ॥ तस्यतंतुमुलंशब्दंश्रुत्वाकुंजरकंपनं ॥ तावकानांमहाराजभयमासीत्सुदारुणं ॥ २ ॥ अलायुधविषक्तंतुभैमसेनिंमहाबलं ॥ दृष्ट्वाकर्णोमहाबाहुःपंचालान्समुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैर्धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ दृढैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्बिभेदनतपर्वभिः ॥ ४ ॥ ततःपरमनाराचैर्युधामन्यूत्तमौजसौ ॥ सात्यकिंचरथोदारंकंपयामाससमार्गणैः ॥ ॥ ५ ॥ तेषामप्यस्यतांसंख्येसर्वेषांसव्यदक्षिणं ॥ मंडलान्येवचापानिव्यदृश्यंतजनाधिप ॥ ६ ॥ तेषांज्यातलनिर्घोषोरथनेमिस्वनश्चह ॥ मेघानामिवघर्मांतेबभूवतुमुलोनिशि ॥ ७॥ ज्यानेमिघोषस्तनयित्नुमान्वैधनुस्तडिन्मंडलकेतुशृंगः ॥ शरौघवर्षाकुलवृष्टिमांश्चसंग्राममेघःसबभूवराजन् ॥ ८ ॥ तदद्भुतंशैलइवाप्रकंपोवर्षंमहाशैलसमानसारः ॥ विध्वंसयामासरणेनरेंद्रवैकर्तनःशत्रुगणावमर्दी ॥ ९ ॥ ततोतुलैर्वज्रनिपातकल्पैःशितैःशरैःकांचनचित्रपुंखैः ॥ शत्रून्व्यपोहत्समरेमहात्मावैकर्तनःपुत्रहितेरतस्ते ॥ १० ॥ संछिन्नभिन्नध्वजिनश्चकेचित्केचिच्छरैरर्दितभिन्नदेहाः ॥ केचिद्विसूताविहयाश्चकेचिद्वैकर्तनेनाशुकृताबभूवुः ॥ ११ ॥ अविंदमानास्त्वथशर्मसंख्येयौधिष्ठिरंतेबलमभ्यपद्यन् ॥ तान्प्रेक्ष्यभग्नान्विमुखीकृतांश्चघटोत्कचोरोषमतीवचक्रे ॥ १२ ॥ आस्थायतंकांचनरत्नचित्रंरथोत्तमंसिंहवत्संननाद ॥ वैकर्तनंकर्णमुपेत्यचापिविव्याधवज्रप्रतिमैःपृषत्कैः ॥ १३॥ तौकर्णिनाराचशिलीमुखैश्चनालीकदंडासनवत्सदंतैः ॥ वराहकर्णैःसविपाठशृंगैःक्षुरप्रवर्षैश्चविनेदतुःखं ॥ १४ ॥ तद्बाणधारावृतमंतरिक्षंतिर्यग्गताभिःसमरेरराज ॥ सुवर्णपुंखज्वलितप्रभाभिर्विचित्रपुष्पाभिरिवप्रजाभिः ॥ १५ ॥ समाहितावप्रतिमप्रभावावन्योन्यमाजघ्नतुरुत्तमास्त्रैः ॥ तयोर्हिवीरोत्तमयोर्नकश्चिद्ददर्शतस्मिन्समरेविशेषं ॥ १६ ॥

केतुशृंगंध्वजशिखरं शृंगंप्रभुत्वेशिखरेइतिमेदिनी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तिर्यग्गताभिरिषुपंक्तिभिरितिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥

म.भा.टी. ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रतिपन्नंकर्तव्यत्वेनज्ञातमनुष्ठितंच ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अदृश्यत्अदृश्यत ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥३४॥

अतीवतच्चित्रमतुल्यरूपंबभूवयुद्धंरविभीमसून्वोः ॥ समाकुलंशस्त्रनिपातघोरंदिवीवराह्वंशुमतोःप्रमत्तं ॥ १७॥ संजयउवाच घटोत्कचंयदाकर्णो
 नविशेषयतेनृप ॥ ततःप्रादुश्चकारोग्रमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ १८॥ तेनास्त्रेणावधीत्तस्यरथंसहयसारथिं ॥ विरथश्चापिहैडिंबिःक्षिप्रमंतरधीयत ॥ १९॥ धृ
तराष्ट्रउवाच तस्मिन्नंतर्हितेतूर्णंकूटयोधिनिराक्षसे ॥ मामकैःप्रतिपन्नंयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २० ॥ संजयउवाच अंतर्हितंराक्षसेंद्रंविदित्वासं
प्राक्रोशन्कुरवःसर्वएव ॥ कथंनायंराक्षसःकूटयोधीहन्यात्कर्णंसमरेदृश्यमानः ॥ २१ ॥ ततःकर्णोलघुचित्रास्त्रयोधीसर्वादिशःप्रावृणोद्बाणजालैः ॥ नवैकिं
चित्प्रापतत्तत्रभूतंतमोभूतेसायकैरंतरिक्षे ॥ २२ ॥ नैवाददानोनचसंदधानोनचेषुधीःस्पृश्यमानःकराग्रैः ॥ अदृश्यद्दैलाघवात्सूतपुत्रःसर्वंबाणैश्छादयानो
ऽतरिक्षं ॥ २३ ॥ ततोमायांदारुणामंतरिक्षेघोरांभीमांविहितांराक्षसेन ॥ अपश्यामलोहिताभ्रप्रकाशांदेदीप्यंतीमग्निशिखामिवोग्रां ॥ २४ ॥ ततस्तस्यांवि
द्युतःप्रादुरासन्नुल्काश्चापिज्वलिताःकौरवेंद्र ॥ घोषश्चास्याःप्रादुरासीत्सुघोरःसहस्रशोनदतांदुंदुभीनां ॥ २५ ॥ ततःशराःप्रापतन्रुक्मपुंखाःशक्त्यृष्टिप्रास
मुसलान्यायुधानि ॥ परश्वधास्तैलधौताश्चखड्गाःप्रदीप्ताग्रास्तोमराःपट्टिशाश्च ॥ २६ ॥ मयूखिनःपरिघालोहबद्धागदाश्चित्राःशितधाराश्चशूलाः ॥ गुर्व्योग
दाहेमपट्टावनद्धाःशतघ्न्यश्चप्रादुरासन्समंतात् ॥ २७ ॥ महाशिलाश्चापतंस्तत्रतत्रसहस्रशःसाशनयश्चवज्राः ॥ चक्राणिचानेकशतक्षुराणिप्रादुर्बभूवुर्ज्व
लनप्रभाणि ॥ २८ ॥ तांशक्तिपाषाणपरश्वधानांप्रासासिवज्राशनिमुद्गराणां ॥ वृष्टिंविशालांज्वलितांपतंतींकर्णःशरौघैर्नशशाकहंतुं ॥ २९ ॥ शराहतानां
पततांहयानांवज्राहतानांचतथागजानां ॥ शिलाहतानांचमहारथानांमहान्निनादःपततांबभूव ॥ ३० ॥ सुभीमनानाविधशस्त्रपातैर्घटोत्कचेनाभिहतंसमं
तात् ॥ दौर्योधनंवैबलमार्तरूपमावर्तमानंददृशेभ्रमत्तत् ॥ ३१ ॥ हाहाकृतंसंपरिवर्तमानंसंलीयमानंचविषण्णरूपं ॥ तेत्वार्यभावात्पुरुषप्रवीराःपराङ्मुखा
नोवभूवुस्तदानीं ॥ ३२ ॥ तांराक्षसींभीमरूपांसुघोरांवृष्टिंमहाशस्त्रमयींपतंतीं ॥ दृष्ट्वाबलौघांश्चनिपात्यमानान्महद्भयंतवपुत्रान्विवेश ॥ ३३ ॥ शिवाश्चवै
श्वानरदीप्तजिह्वाःसुभीमनादाःशतशोनदंतीः ॥ रक्षोगणान्नर्दतश्चापिवीक्ष्यनरेंद्रयोधाव्यथिताबभूवुः ॥ ३४ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ उरसाहार्दवलेन ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

तेदीप्तजिह्वानलतीक्ष्णदंष्ट्राविभीषणाःशैलनिकाशकायाः॥ नभोगताःशक्तिविषक्तहस्तामेघाव्यमुंचन्निववृष्टिमुग्रां ॥ ३५॥ तैराहतास्तेशरशक्तिशूलैर्गदा
भिरुग्रैःपरिघैश्चदीप्तैः॥ वज्रैःपिनाकैरशनिप्रहारैःशतघ्निचक्रैर्मथिताश्चपेतुः॥ ३६॥ शूलाभुशुंड्योश्मगुडाःशतघ्यःस्थूलाश्चकार्ष्णायसपट्टनद्धाः॥ तेऽवा
किरंस्तवपुत्रस्यसैन्यंततोरौद्रंकश्मलंप्रादुरासीत्॥ ३७॥ विकीर्णान्त्राविहतैरुत्तमांगैःसंभग्नांगाःशिश्यिरेतत्रशूराः॥ छिन्नाहयाःकुंजराश्चापिभग्नाःसंचूर्णि
ताश्चैवरथाःशिलाभिः॥ ३८॥ एवंमहच्छस्त्रवर्षंसृजंतस्तेयातुधानाभुविघोररूपाः॥ मायाःसृष्टास्तत्रघटोत्कचेननामुंचन्वैयाचमानंनभीतं ॥ ३९॥ तस्मिन्
घोरेकुरुवीरावमर्देकालोत्सृष्टेक्षत्रियाणामभावे॥ तेवैभग्नाःसहसाव्यद्रवंतप्राक्रोशंतःकौरवाःसर्वएव॥ ४०॥ पलायध्वंकुरवोनैतदस्तिसेंद्रादेवाघ्नंतिनःपां
डवार्थे॥ तथातेषांमज्जतांभारतानांतस्मिन्द्वीपःसूतपुत्रोबभूव ॥ ४१ ॥ तस्मिन्संक्रंदेतुमुलेवर्तमानेसैन्येभग्नेलीयमानेकुरूणां ॥ अनीकानांप्रविभागेप्र
काशेनाज्ञायंतेकुरवोनेतरेच॥ ४२॥ निर्मर्यादेविद्रवेघोररूपेसर्वादिशःप्रेक्षमाणाःस्मशून्याः॥ तांशस्त्रवृष्टिमुरसागाहमानंकर्णंस्मैकंतत्रराजन्नपश्यन्॥४३
ततोबाणैरावृणोदंतरिक्षंदिव्यांमायांयोधयन्राक्षसस्य॥ ह्रीमान्कुर्वन्दुष्करंचार्यकर्मनैवामुत्व्यत्संयुगेसूतपुत्रः ॥ ४४॥ ततोभीताःसमुदैक्षंतकर्णंराजन्सर्वे
सैंधवावाल्हिकाश्च॥ असंमोहंपूजयंतोऽस्यसंख्येसंपश्यंतोविजयंराक्षसस्य॥ ४५॥ तेनोत्सृष्टाचक्रयुक्ताशतघ्नीसमंसर्वांश्चतुरोश्वान्जघान॥ तेजानुभिर्ज
गतीमन्वपद्यन्गतासवोनिर्दशनाक्षिजिह्वाः॥ ४६॥ ततोहताश्वादवरुह्ययानादंतर्मनाःकुरुषुप्राद्रवत्सु॥ दिव्येचास्त्रेमाययावध्यमानेनैवामुह्यच्चिंतयन्प्रा
प्तकालं॥ ४७॥ ततोब्रुवन्कुरवःसर्वएवकर्णंदृष्ट्वाघोररूपांचमायां॥ शक्त्यारक्षोजहिकर्णाद्यतूर्णंनश्यंत्येतेकुरवोधार्तराष्ट्राः॥ ४८॥ करिष्यतःकिंचनोभीम
पार्थौतपंतमेनंजहिपापंनिशीथे॥ योनःसंग्रामाद्घोररूपाद्विमुंचेत्सनःपार्थान्सबलान्योधयेत ॥ ४९ ॥ तस्मादेनंराक्षसंघोररूपंशक्त्याजहित्वंदत्तयावासवे
न॥ माकौरवाःसर्वएवेंद्रकल्पारात्रियुद्धेकर्णनेशुःसयोधाः॥ ५०॥ सवध्यमानोरक्षसावैनिशीथेदृष्ट्वाराजंस्त्रास्यमानंबलंच॥ महच्छ्रुत्वानिनदंकौरवाणांम
तिंदध्रेशक्तिमोक्षायकर्णः॥ ५१॥ सवैक्रुद्धःसिंहइवात्यमर्षीनामर्षयन्प्रतिघातंरणेसौ॥ शक्तिंश्रेष्ठांवैजयंतीमसह्यांसमाददेतस्यवधंचिकीर्षन् ॥ ५२॥ या
सौराजन्निहितावर्षपूगान्वधायाजौसत्कृताफाल्गुनस्य॥ यांवैप्रादात्सूतपुत्रायशक्रःशक्तिंश्रेष्ठांकुंडलाभ्यांनिमाय॥ ५३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तांवैशक्तिंलेलिहानांप्रदीप्तांपाशैर्युक्तामंतकस्येवजिह्वां ॥ मृत्योःस्वसारंज्वलितामिवोल्कांवैकर्तनःप्राहिणोद्राक्षसाय॥ ५४॥ तामुत्तमांपरकायावहंत्रींदृष्ट्वा
 शक्तिंबाहुसंस्थांज्वलंतीं ॥ भीतंरक्षोविप्रदुद्रावराजन्कृत्वात्मानंविंध्यतुल्यप्रमाणं ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वाशक्तिंकर्णबाह्वंतरस्थांनेदुर्भूतान्यंतरिक्षेनरेंद्र ॥ ववुर्वातास्तु
मुलाश्चापिराजन्सनिर्घाताचाशनिर्गांजगाम ॥ ५६ ॥ सातांमायांभस्मकृत्वाज्वलंतीभित्वागाढंहृदयंराक्षसस्य ॥ ऊर्ध्वंययौदीप्यमानानिशायांनक्षत्रा
णामंतराण्याविवेश ॥५७॥ सनिर्भिन्नोविविधैरस्त्रपूगैर्दिव्यैर्नागैर्मानुषैराक्षसैश्च ॥ नदन्नादान्विविधान्भैरवांश्चप्राणानिष्टांस्त्याजितःशक्रशक्त्या॥५८॥इदं
चान्यच्चित्रमाश्चर्यरूपंचकारासौकर्मशत्रुक्षयाय॥तस्मिन्कालेशक्तिनिर्भिन्नमर्माबभौराजन्शैलमेघप्रकाशः ॥५९॥ ततोंतरिक्षादपतद्गतासुःसराक्षसेंद्रोभु
विभिन्नदेहः ॥ अवाक्शिराःस्तब्धगात्रोविजिह्वोघटोत्कचोमहदास्थायरूपं ॥ ६० ॥ सतद्रूपंभैरवंभीमकर्माभीमंकृत्वाभैमसेनिःपपात ॥ हतोप्येवंतवसैन्यैक
देशमपोथयत्स्वेनदेहेनराजन् ॥ ६१ ॥ पतद्रक्षःस्वेनकायेनतूर्णमतिप्रमाणेनविवर्धताच ॥ प्रियंकुर्वन्पांडवानांगतासुरक्षौहिणींतवतूर्णंजघान ॥ ६२ ॥ ततो
मिश्राःप्राणदन्सिंहनादैर्भेर्यःशंखामुरजाश्चानकाश्च ॥ दग्धांमायांनिहतंराक्षसंचदृष्ट्वाहृष्टाःप्राणदन्कौरवेयाः ॥ ६३ ॥ ततःकर्णःकुरुभिःपूज्यमानोयथाश
क्रोवृत्रवधेमरुद्भिः॥ अन्वारूढस्तवपुत्रस्ययानंहृष्टश्चापिप्राविशत्तत्स्वसैन्यं ॥६४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कच
वधेऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हैडिंबिंनिहतंदृष्ट्वाविशीर्णमिवपर्वतं ॥ बभूवुःपांडवाःसर्वेशोक
वाष्पाकुलेक्षणाः ॥ १ ॥ वासुदेवस्तुहर्षेणमहताभिपरिप्लुतः ॥ ननादसिंहनादंवैपर्यष्वजतफाल्गुनं ॥ २ ॥ सविनद्यमहानादमभीषून्संनियम्यच ॥ ननर्तहर्ष
संवीतोवातोद्धूतइवद्रुमः ॥ ३ ॥ ततःपरिष्वज्यपुनःपार्थमास्फोट्यचासकृत् ॥ रथोपस्थगतोधीमान्प्राणदत्पुनरच्युतः ॥ ४ ॥ प्रहृष्टमनसंज्ञात्वावासुदेवंमहा
बलः ॥ अर्जुनोथाब्रवीद्राजन्नातिहृष्टमनाइव ॥ ५ ॥ अतिहर्षोयमस्थानेतवाद्यमधुसूदन ॥ शोकस्थानेतुसंप्राप्तेहैडिंबस्यवधेनतु ॥ ६ ॥ विमुखानीहसैन्या
निहतंदृष्ट्वाघटोत्कचं ॥ वयंचभृशमुद्विग्नाहैडिंबेस्तुनिपातनात् ॥ ७ ॥ नैतत्कारणमल्पंहिभविष्यतिजनार्दन ॥ तदद्यशंसमेपृष्टःसत्यंसत्यवतांवर ॥ ८ ॥

हैडिंबिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

धैर्यस्यवैकृतं अस्मत्पक्षक्षयेणतवहर्षोऽस्मद्धैर्यविनाशकइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ कुंडलाभ्यांनिमायवि

यद्येतन्नरहस्यंतेवक्तुमर्हस्यरिंदम ॥ धैर्यस्यवैकृतंब्रूहित्वमद्यमधुसूदन ॥ ९ ॥ समुद्रस्येवसंशोषंमेरोरिवविसर्पणं ॥ तथैतदद्यमन्येहंतवकर्मजनार्दन ॥ १० ॥
वासुदेवउवाच अतिहर्षमिमंप्राप्तंशृणुमेत्वंधनंजय ॥ अतीवमनसःसद्यःप्रसादकरमुत्तमं ॥ ११ ॥ शक्तिंघटोत्कचेनेमांव्यंसयित्वामहाद्युते ॥ कर्णं
निहतमेवाजौविद्धिसद्योधनंजय ॥ १२ ॥ शक्तिहस्तंपुनःकर्णंकोलोकेस्तिपुमानिह ॥ यएनमभितस्तिष्ठेत्कार्तिकेयमिवाहवे ॥ १३ ॥ दिष्ट्यापनीतकवचोदि
ष्ट्यापहृतकुंडलः ॥ दिष्ट्यासाव्यंसिताशक्तिरमोघास्यघटोत्कचे ॥ १४ ॥ यदिहिस्यात्सकवचस्तथैवस्यात्सकुंडलः ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीनेकःकर्णोजयेद्रणे ॥
॥ १५ ॥ वासवोवाकुबेरोवावरुणोवाजलेश्वरः ॥ यमोवानोत्सहेत्कर्णंरणेप्रतिसमासितुं ॥ १६ ॥ गांडीवमुद्यम्यभवांश्चक्रंचाहंसुदर्शनं ॥ नशक्तौस्वोरणेजेतुं
तथायुक्तंनरर्षभं ॥ १७ ॥ त्वद्धितार्थंतुशक्रेणमायापहृतकुंडलः ॥ विहीनकवचश्चायंकृतःपरपुरंजयः ॥ १८ ॥ उत्कृत्यकवचंयस्मात्कुंडलेविमलेचते ॥ प्रादा
च्छक्रायकर्णोवैतेनवैकर्तनःस्मृतः ॥ १९ ॥ आशीविषइवक्रुद्धोजृंभितोमंत्रतेजसा ॥ तथाद्यभातिकर्णोमेशांतज्वालइवानलः ॥ २० ॥ यदाप्रभृतिकर्णाय
शक्तिर्दत्तामहात्मना ॥ वासवेनमहाबाहोक्षिप्तायासौघटोत्कचे ॥ २१ ॥ कुंडलाभ्यांनिमायाथदिव्येनकवचेनच ॥ तांप्राप्यामन्यतवृषःसततंत्वांहतंरणे ॥
॥ २२ ॥ एवंगतोपिशक्योयंहंतुंनान्येनकेनचित् ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रशपेसत्येनचानघ ॥ २३ ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवादीचतपस्वीनियतव्रतः ॥ रिपुष्वपिदयावां
श्चतस्मात्कर्णोवृषःस्मृतः ॥ २४ ॥ युद्धशौंडोमहाबाहुर्नित्योद्यतशरासनः ॥ केसरीववनेनर्दन्मातंगइवयूथपान् ॥ २५ ॥ विमदान्रथशार्दूलान्कुरुतेरणमूर्ध
नि ॥ मध्यंगतइवादित्योयोनशक्योनिरीक्षितुं ॥ २६ ॥ त्वदीयैःपुरुषव्याघ्रयोधमुख्यैर्महात्मभिः ॥ शरजालसहस्रांशुःशरदीवदिवाकरः ॥ २७ ॥ तपांतेजलदोयद्व
च्छरधाराःक्षरन्मुहुः ॥ दिव्यास्त्रजलदःकर्णःपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ २८ ॥ त्रिदशैरपिचास्यद्भिःशरवर्षंसमंततः ॥ अशक्यस्तदयंजेतुंस्रवद्भिर्मांसशोणितं ॥
॥ २९ ॥ कवचेनविहीनश्चकुंडलाभ्यांचपांडव ॥ सोद्यमानुषतांप्राप्तोविमुक्तःशक्रदत्तया ॥ ३० ॥ एकोहियोगोस्यभवेद्वधायच्छिद्रेत्वेनंस्वप्रमत्तःप्रमत्तं ॥ रु
द्धप्रांतंरथचक्रेविमग्नेहन्याःपूर्वंत्वंतुसंज्ञांविचार्य ॥ ३१ ॥

निमयंकृत्वा ॥ २२ ॥ २३ ॥ वृषोधर्मप्रधानः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३२॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कथमिति योगैरुपायैः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

नद्युद्यतास्त्रंयुधिहन्यादजय्यमप्येकवीरोबलभित्सवज्रः ॥ जरासंधश्चेदिराजोमहात्मामहाबाहुश्चैकलव्योनिषादः ॥ ३२ ॥ एकैकशोनिहताःसर्वएतेयोगैस्तै
स्तैस्त्वद्धितार्थंमयैव ॥ अथापरेनिहताराक्षसेंद्राहिडिंबकिर्मीरबकप्रधानाः ॥ अलायुधःपरचक्रावमर्दीघटोत्कचश्चोग्रकर्मातरस्वी ॥ ३३॥ इतिश्रीमहा
भारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कचवधेश्रीकृष्णहर्षेअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ अर्जुनउवाच
कथमस्मद्धितार्थंतेकैश्चयोगैर्जनार्दन ॥ जरासंधप्रभृतयोघातिताःपृथिवीश्वराः ॥ १ ॥ वासुदेवउवाच जरासंधश्चेदिराजोनैषादिश्चमहाबलः ॥ यदि
स्युर्नहताःपूर्वमिदानींस्युर्भयंकराः ॥ २ ॥ दुर्योधनस्तानवश्यंवृणुयाद्रथसत्तमान् ॥ तेस्मासुनित्यविद्विष्टाःसंश्रयेयुश्चकौरवान् ॥ ३ ॥ तेहिवीरामहेष्वासाः
कृतास्त्रादृढयोधिनः ॥ धार्तराष्ट्रंचमूंकृत्स्नांरक्षेयुरमराइव ॥ ४॥ सूतपुत्रोजरासंधश्चेदिराजोनिषादजः ॥ सुयोधनंसमाश्रित्यजयेयुःपृथिवीमिमां ॥ ५ ॥ यो
गैरपिहतायैस्तेतन्मेशृणुधनंजय ॥ अजय्याहिविनायोगैर्मृधेतेदैवतैरपि ॥ ६ ॥ एकैकोहिपृथक्तेषांसमस्तांसुरवाहिनीं ॥ योधयेत्समरेपार्थलोकपालाभिर
क्षितां ॥ ७॥ जरासंधोहिरुषितोरौहिणेयप्रधर्षितः ॥ अस्मद्वधार्थंचिक्षेपगदांवैसर्वघातिनीं ॥ ८ ॥ सीमंतमिवकुर्वाणांनभसःपावकप्रभां ॥ अदृश्यतापतंती
साशक्रमुक्तायथाशनिः ॥ ९ ॥ तामापतंतींदृष्ट्वैवगदांरोहिणिनंदनः ॥ प्रतिघातार्थमस्त्रंवैस्थूणाकर्णमवासृजत् ॥ १० ॥ अस्त्रवेगप्रतिहतासागदाप्रापतद्भु
वि ॥ दारयंतीधरांदेवींकंपयंतीवपर्वतान् ॥ ११ ॥ तत्रसाराक्षसीघोराजरानाम्नीसुविक्रमा ॥ संदधेसाहिसंजातंजरासंधमरिंदमं ॥ १२॥ द्वाभ्यांजातोहिमा
तृभ्यामर्धदेहःपृथक्पृथक् ॥ जरयासंधितोयस्माज्जरासंधस्ततोभवत् ॥ १३ ॥ सातुभूमिंगतापार्थहतासस्तुतबांधवा ॥ गदयातेनचास्त्रेणस्थूणाकर्णेनराक्ष
सी ॥ १४ ॥ विनाभूतःसगदयाजरासंधोमहामृधे ॥ निहतोभीमसेनेनपश्यतस्तेधनंजय ॥ १५ ॥ यदिहिस्याद्गदापाणिर्जरासंधःप्रतापवान् ॥ सेंद्रादेवानतंहं
तुंरणेशक्तानरोत्तम ॥ १६ ॥ त्वद्धितार्थंचनैषादिरंगुष्ठेनवियोजितः ॥ द्रोणेनाचार्यकंकृत्वाछद्मनासत्यविक्रमः ॥ १७ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ सगदयागदासहितयाराक्षस्याविनाभूतः अयंभावः गदयैवसदुर्जयःकदाचिज्जितश्चेत्पुनाराक्षस्यासंधातुंशक्यइत्युभ
यनाशेनजरासंधोनष्टइति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ व्यंसिताव्यर्थीकृताशक्तिरितिशेषः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्व

सतुबद्धांगुलित्राणोनैषादिर्दृढविक्रमः ॥ अतिमानीवनचरोबभौरामइवापरः ॥ १८ ॥ एकलव्यंहिसांगुष्ठमशक्तादेवदानवाः ॥ सराक्षसोरगाःपार्थविजेतुंयु
धिकर्हिंचित् ॥ १९ ॥ किमुमानुषमात्रेणशक्यःस्यात्प्रतिवीक्षितुं ॥ दृढमुष्टिःकृतीनित्यमस्यमानोदिवानिशं ॥ २० ॥ त्वद्धितार्थंतुसमयाहतःसंग्राममूर्धनि ॥
चेदिराजश्चविक्रांतःप्रत्यक्षंनिहतस्तव ॥ २१ ॥ सचाप्यशक्यःसंग्रामेजेतुंसर्वैसुरासुरैः ॥ वधार्थंतस्यजातोहमन्येषांचसुरद्विषां ॥ २२ ॥ त्वत्सहायोनरव्याघ्र
लोकानांहितकाम्यया ॥ हिडिंबबककिर्मीराभीमसेनेनपातिताः ॥ २३ ॥ रावणेनसमप्राणाब्रह्मयज्ञविनाशनाः ॥ हतस्तथैवमायावीहैडिंबेनाप्यलायुधः ॥
॥ २४ ॥ हैडिंबश्चाप्युपायेनशक्त्याकर्णेनघातितः ॥ यदिह्येनंनाहनिष्यत्कर्णःशक्त्यामहामृधे ॥ २५ ॥ मयावध्योभविष्यत्सभैमसेनिर्घटोत्कचः ॥ मयाननि
हतःपूर्वमेषयुष्मत्प्रियेप्सया ॥ २६ ॥ एषहिब्राह्मणद्वेषीयज्ञद्वेषीचराक्षसः ॥ धर्मस्यलोप्तापापात्मातस्मादेषनिपातितः ॥ २७ ॥ व्यंसिताचाप्युपायेनशक्रदत्ता
मयानघ ॥ येहिधर्मस्यलोप्तारोवध्यास्तेममपांडव ॥ २८ ॥ धर्मसंस्थापनार्थंहिप्रतिज्ञैषाममाव्यया ॥ ब्रह्मसत्यंदमःशौचंधर्मोह्रीःश्रीर्धृतिःक्षमा ॥ २९ ॥ य
त्रतत्ररमेनित्यमहंसत्येनतेशपे ॥ नविषादस्त्वयाकार्यःकर्णंवैकर्तनंप्रति ॥ ३० ॥ उपदेक्ष्याम्युपायंतेयेनतंप्रसहिष्यसि ॥ सुयोधनंचापिरणेहनिष्यतिवृकोद
रः ॥ ३१ ॥ तस्यापिचवधोपायंवक्ष्यामितवपांडव ॥ वर्धतेतुमुलस्त्वेषशब्दःपरचमूंप्रति ॥ ३२ ॥ विद्रवंतिचसैन्यानित्वदीयानिदिशोदश ॥ लब्धलक्ष्याहिकौ
रव्याविधमंतिचमूंतव ॥ दहत्येषचवःसैन्यंद्रोणःप्रहरतांवरः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृष्णवाक्येएकाशीत्यधिक
शततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एकवीरवधेमोघाशक्तिःसूतात्मजेयदा ॥ कस्मात्सर्वान्समुत्सृज्यसतांपार्थेन
मुक्तवान् ॥ १ ॥ तस्मिन्हतेहताहिस्युःसर्वेपांडवसृंजयाः ॥ एकवीरवधेकस्माद्युद्धेनजयमादधे ॥ २ ॥ आहूतोननिवर्त्तेयमितितस्यमहाव्रतं ॥ स्वयंमार्गयितव्यः
ससूतपुत्रेणफाल्गुनः ॥ ३ ॥ ततोद्वैरथमानीयफाल्गुनंशक्रदत्तया ॥ जघाननवृषःकस्मात्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ४ ॥ नूनंबुद्धिविहीनश्चाप्यसहायश्चमेसुतः ॥
शत्रुभिर्व्यंसितःपापःकथंनुसजयेद्रीन् ॥ ५ ॥ याह्यस्यपरमाशक्तिर्जयस्यचपरायणं ॥ साशक्तिर्वासुदेवेनव्यंसिताचघटोत्कचे ॥ ६ ॥

णिटीकायांएकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एकवीरवधेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतद्व्यक्तशक्त्यार्जुनहननं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ एषकृत्स्नःजयंप्रतिअर्जुनस्येत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

कुणेर्यथाहस्तगतंक्षियेत्फलंबलीयसा ॥ तथाशक्तिरमोघासामोघीभूताघटोत्कचे ॥ ७॥ यथावराहस्यशुनश्चयुध्यतोस्तयोरभावेश्वपचस्यलाभः ॥ मन्येवि
॥१८३॥ द्वन्वासुदेवस्यतद्युद्धेलाभःकर्णहैडिंबयोर्वै ॥ ८ ॥ घटोत्कचोयदिहन्याद्धिकर्णंपरोलाभःसभवेत्पांडवानां ॥ वैकर्तनोवायदितंनिहन्यात्तथापिकृत्यंशक्तिना
शात्कृतंस्यात् ॥ ९ ॥ इतिप्राज्ञःप्रज्ञयैतद्विचिंत्यघटोत्कचंसूतपुत्रेणयुद्धे ॥ अघातयद्वासुदेवोनृसिंहःप्रियंकुर्वन्पांडवानांहितंच ॥ १० ॥ संजयउवाच ए
तच्चिकीर्षितंज्ञात्वाकर्णस्यमधुसूदनः ॥ नियोजयामासतदाद्वैरथेराक्षसेश्वरं ॥ ११ ॥ घटोत्कचंमहावीर्यंमहाबुद्धिर्जनार्दनः ॥ अमोघायांविघातार्थंराजन्दु
र्मंत्रितेतव ॥ १२ ॥ तदैवकृतकार्याहिवयंस्यामकुरूद्वह ॥ नरक्षेद्यदिकृष्णस्तंपार्थंकर्णान्महारथात् ॥ १३ ॥ साश्वध्वजरथःसंख्येधृतराष्ट्रपतेद्भुवि ॥ विनाजना
र्दनंपार्थोयोगानामीश्वरंप्रभुं ॥ १४ ॥ तैस्तैरुपायैर्बहुभीरक्ष्यमाणःसपार्थिव ॥ जयत्यभिमुखःशत्रून्पार्थःकृष्णेनपालितः ॥ १५ ॥ सविशेषात्त्वमोघायाःकृ
ष्णोरक्षतपांडवं ॥ हन्यात्क्षिप्रंहिकौंतेयंशक्तिर्वृक्षमिवाशनिः ॥ १६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच विरोधीचकुमंत्रीचप्राज्ञमानीममात्मजः ॥ यस्यैषसमतिक्रांतो
वधोपायोजयंप्रति ॥ १७ ॥ सवाकर्णोमहाबुद्धिःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ नमुक्तवान्कथंसूततामामोघांधनंजये ॥ १८ ॥ तवापिसमतिक्रांतमेतद्गावल्गणेकथं ॥
एतमर्थंमहाबुद्धेयत्त्वयानावबोधितः ॥ १९ ॥ संजयउवाच दुर्योधनस्यशकुनेर्ममदुःशासनस्यच ॥ रात्रौरात्रौभवत्येषानित्यमेवसमर्थना ॥ २० ॥ श्वः
सर्वसैन्यानुत्सृज्यजहिकर्णधनंजयं ॥ प्रेष्यवत्पांडुपंचालानुपभोक्ष्यामहेततः ॥ २१ ॥ अथवानिहतेपार्थेपांडवान्यतमंततः ॥ स्थापयेद्यदिवार्ष्णेयस्तस्मात्कृ
ष्णोहिहन्यतां ॥ २२ ॥ कृष्णोहिमूलंपांडूनांपार्थःस्कंधइवोद्गतः ॥ शाखाइवेतरेपार्थाःपंचालाःपत्रसंज्ञिताः ॥ २३ ॥ कृष्णाश्रयाःकृष्णबलाःकृष्णनाथाश्चपांड
वाः ॥ कृष्णःपरायणंचैषांज्योतिषामिवचंद्रमाः ॥ २४ ॥ तस्मात्पर्णानिशाखाश्चस्कंधंचोत्सृज्यसूतज ॥ कृष्णंहिविद्धिपांडूनांमूलंसर्वत्रसर्वदा ॥ २५ ॥ हन्या
द्यदिहिदाशार्हंकर्णोयादवनंदनं ॥ कृत्स्नावसुमतीराजन्वशेतस्यनसंशयः ॥ २६ ॥ यदिहिसनिहतःशयीतभूमौयदुकुलपांडवनंदनोमहात्मा ॥ ननुतववसुधा
नरेंद्रसर्वासगिरिसमुद्रवनावशंव्रजेत ॥ २७ ॥ सातुबुद्धिःकृताप्येवंजाग्रतित्रिदशेश्वरे ॥ अप्रमेयेहृषीकेशेयुद्धकालेप्यमुह्यत ॥ २८ ॥ ॥१८३॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ निरग्नयोऽग्निंविनामुखहीनाइवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अहमेवेत्यादिग्रंथोभगवतोभक्तपक्षपातित्वप्रदर्शनार्थोनकेवलमर्जुनार्थ

अर्जुनंचापिराधेयात्सदारक्षतिकेशवः ॥ नत्वेनमैच्छत्प्रमुखेसौतेःस्थापयितुंरणे ॥ २९ ॥ अन्यांश्चास्मैरथोदारानुपास्थापयदच्युतः ॥ अमोघांतांकथंशक्तिं मोघांकुर्यामितिप्रभो ॥ ३० ॥ यश्चैवंरक्षतेपार्थंकर्णात्कृष्णोमहामनाः ॥ आत्मानंसकथंराजन्नरक्षेत्पुरुषोत्तमः ॥ ३१ ॥ परिचिंत्यतुपश्यामिचक्रायुधमरिं दमं ॥ नसोऽस्तित्रिषुलोकेषुयोजयेतजनार्दनं ॥ ३२ ॥ संजयउवाच ततःकृष्णंमहाबाहुंसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ पप्रच्छरथशार्दूलःकर्णंप्रतिमहारथः ॥ ३३ ॥ अयंचप्रत्ययःकर्णेशक्तिश्चामितविक्रमा ॥ किमर्थंसूतपुत्रेणनमुक्ताफाल्गुनेतुसा ॥ ३४ ॥ वासुदेवउवाच दुःशासनश्चकर्णश्चशकुनिश्चससैं धवः ॥ सततंमंत्रयंतिस्मदुर्योधनपुरोगमाः ॥ ३५ ॥ कर्णकर्णमहेष्वासरणेमितपराक्रम ॥ नान्यस्यशक्तिरेषातेमोक्तव्याजयतांवर ॥ ३६ ॥ ऋतेमहारथात्क र्णकुंतीपुत्राद्धनंजयात् ॥ सहितेषामतियशादेवानामिववासवः ॥ ३७ ॥ तस्मिन्विनिहतेपार्थेपांडवाःसृंजयैःसह ॥ भविष्यंतिगतात्मानःसुराइवनिरग्नयः ॥ ॥ ३८ ॥ तथेतिचप्रतिज्ञातंकर्णेनशिनिपुंगव ॥ हृदिनित्यंचकर्णस्यवधोगांडीवधन्वनः ॥ ३९ ॥ अहमेवतुराधेयंमोहयामियुधांवर ॥ ततोनावासृजच्छ क्तिंपांडवेश्वेतवाहने ॥ ४० ॥ फाल्गुनस्यहिसामृत्युरितिचिंतयतोनिशं ॥ ननिद्रानचमेहर्षोमनसोऽस्तियुधांवर ॥ ४१ ॥ घटोत्कचेव्यंसितांतुदृष्ट्वातांशिनिपुं गव ॥ मृत्योरास्यांतरान्मुक्तंपश्याम्यद्यधनंजयं ॥ ४२ ॥ नपितानचमेमातानयूयंभ्रातरस्तथा ॥ नचप्राणास्तथारक्ष्यायथाबीभत्सुराहवे ॥ ४३ ॥ त्रैलोक्यरा ज्याद्यत्किंचिद्भवेदन्यत्सुदुर्लभं ॥ नेच्छेयंसात्वताहंतद्विनापार्थंधनंजयं ॥ ४४ ॥ अतःप्रहर्षःसुमहान्युयुधानाद्यमेभवत् ॥ मृतंप्रत्यागतमिवदृष्ट्वापार्थंधनंज यं ॥ ४५ ॥ अतश्चप्रहितोयुद्धेमयाकर्णायराक्षसः ॥ नत्वन्यःसमरेरात्रौशक्तःकर्णंप्रबाधितुं ॥ ४६ ॥ संजयउवाच इतिसात्यकयेप्राहतदादेवकिनंदनः ॥ धनंजयहितेयुक्तस्तत्प्रियेसततंरतः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृष्णवाक्येद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कर्णदुर्योधनादीनांशकुनेःसौबलस्यच ॥ अपनीतंमहत्तातत्तवचैवविशेषतः ॥ १ ॥

इतिभावः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ हितेआमुष्मिकेश्रेयसि प्रियेऐहिकेकल्याणे ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥
कर्णेति महज्जयालंबनममोघशक्तिरूपमितिशेषः अपनीतंनाशितं महदपनीतंअन्यायइतिवा ॥ १ ॥

यदिजानीथतांशक्तिमेकघ्नींसततंरणे ॥ अनिवार्यामसत्यांचदेवैरपिसवासवैः ॥ २ ॥ साकिमर्थंतुकर्णेनप्रवृत्तेसमरेपुरा ॥ नदेवकीसुतेमुक्ताफाल्गुनेवापि
संजय ॥ ३ ॥ संजयउवाच संग्रामाद्विनिवृत्तानांसर्वेषांनोविशांपते ॥ ४ ॥ रात्रौकुरुकुलश्रेष्ठमंत्रोयंसमजायत ॥ प्रभातमात्रेश्वोभूतेकेशवायार्जुनायवा ॥
॥१८४॥ शक्तिरेषाहिमोक्तव्याकर्णकर्णेतिनित्यशः ॥ ५ ॥ ततःप्रभातसमयेराजन्कर्णस्यदैवतैः ॥ अन्येषांचैवयोधानांसाबुद्धिर्नाश्यतेपुनः ॥ ६ ॥ दैवमेवपरंमन्येय
त्कर्णोहस्तसंस्थया ॥ नजघानरणेपार्थंकृष्णंवादेवकीसुतं ॥ ७ ॥ तस्यहस्तस्थिताशक्तिःकालरात्रिरिवोद्यता ॥ दैवोपहतबुद्धित्वान्नतांकर्णोविमुक्तवान् ॥ ८ ॥
कृष्णेवादेवकीपुत्रेमोहितोदेवमायया ॥ पार्थेवाशक्रकल्पेवैवधार्थंवासवींप्रभो ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच दैवेनोपहतायूयंस्वबुद्ध्याकेशवस्यच ॥ गताहि
वासवीहत्वातृणभूतंघटोत्कचं ॥ १० ॥ कर्णश्चममपुत्राश्चसर्वेचान्येचपार्थिवाः ॥ तेनवैदुष्प्रणीतेनगतावैवस्वतक्षयं ॥ ११ ॥ भूयएवतुमेशंसयथायुद्धमव
र्तत ॥ कुरूणांपांडवानांचहैडिंबेनिहतेतदा ॥ १२ ॥ येचतेभ्यद्रवन्द्रोणंव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ सृंजयाःसहपंचालैस्तेप्यकुर्वन्कथंरणं ॥ १३ ॥ सौमदत्तेर्वधा
द्रोणमायांतंसैंधवस्यच ॥ अमर्षाज्जीवितंत्यक्त्वागाहमानंवरूथिनीं ॥ १४ ॥ जृंभमाणमिवव्याघ्रंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ कथंप्रत्युद्ययुर्द्रोणमस्यंतंपांडुसृंज
याः ॥ १५ ॥ आचार्यंयेचतेरक्षन्दुर्योधनपुरोगमाः ॥ द्रौणिकर्णकृपास्ताततेवाकुर्वन्किमाहवे ॥ १६ ॥ भारद्वाजंजिघांसंतौसव्यसाचिवृकोदरौ ॥ समार्च्छ
न्मामकायुद्धेकथंसंजयशंसमे ॥ १७ ॥ सिंधुराजवधेनेमेघटोत्कचवधेनते ॥ अमर्षिताःसुसंक्रुद्धारणंचक्रुःकथंनिशि ॥ १८ ॥ संजयउवाच हतेघटोत्कचे
राजन्कर्णेननिशिराक्षसे ॥ प्रणदत्सुचहृष्टेषुतावकेषुयुयुत्सुषु ॥ १९ ॥ आपतत्सुचवेगेनवध्यमानेबलेपिच ॥ विगाढायांरजन्यांचराजादैन्यंपरंगतः ॥ २० ॥
अब्रवीच्चमहाबाहुर्भीमसेनमिदंवचः ॥ आवारयमहाबाहोधार्तराष्ट्रस्यवाहिनीं ॥ २१ ॥ हैडिंबेश्चैवघातेनमोहोमामाविशन्महान् ॥ एवंभीमंसमादिश्यस्वर
थेसमुपाविशत् ॥ २२ ॥ अश्रुपूर्णमुखोराजानिःश्वसंश्चपुनःपुनः ॥ कश्मलंप्राविशद्घोरंदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ २३ ॥ तंतथाव्यथितंदृष्ट्वाकृष्णोवचनमब्रवीत् ॥
माव्यथांकुरुकौंतेयनैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ २४ ॥ वैक्लव्यंभरतश्रेष्ठयथाप्राकृतपूरुषे ॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्ववहगुर्वींधुरंविभो ॥ २५ ॥ त्वयिवैक्लव्यमापन्नेसंशयो ॥१८४॥
विजयेभवेत् ॥ श्रुत्वाकृष्णस्यवचनंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एतत्सैन्यमप्रमर्दितं एतयोःसैन्याभ्यांप्रमर्दितमितिविग्रहः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

विमृज्यनेत्रेपाणिभ्यांकृष्णंवचनमब्रवीत् ॥ विदितामेमहाबाहोधर्माणांपरमागतिः ॥ २७ ॥ ब्रह्महत्याफलंतस्ययःकृतंनावबुध्यते ॥ अस्माकंहिवनस्थानांहै
डिंबेनमहात्मना ॥ २८ ॥ बालेनापिसतातेनकृतंसाह्यंजनार्दन ॥ अस्त्रहेतोर्गतंज्ञात्वापांडवंश्वेतवाहनं ॥ २९ ॥ असौकृष्णमहेष्वासःकाम्यकेमामुपस्थितः ॥
उषितश्चसहास्माभिर्यावन्नासीद्धनंजयः ॥ ३० ॥ गंधमादनयात्रायांदुर्गेभ्यश्चस्मतारिताः ॥ पांचालीचपरिश्रांतापृष्ठेनोढामहात्मना ॥ ३१ ॥ आरंभाच्चैव
युद्धानांयदेषकृतवान्प्रभो ॥ मदर्थेदुष्करंकर्मकृतंतेनमहाहवे ॥ ३२ ॥ स्वभावाद्याचमेप्रीतिःसहदेवेजनार्दन ॥ सैवमेपरमाप्रीतीराक्षसेंद्रेघटोत्कचे ॥ ३३ ॥
भक्तश्चमेमहाबाहुःप्रियोस्याहंप्रियश्चमे ॥ तेनविंदामिवार्ष्णेयकश्मलंशोकतापितः ॥ ३४ ॥ पश्यसैन्यानिवार्ष्णेयद्राव्यमाणानिकौरवैः ॥ द्रोणकर्णौतुसंय
त्तौपश्ययुद्धेमहारथौ ॥ ३५ ॥ निशीथेपांडवंसैन्यमेतत्सैन्यप्रमर्दितं ॥ गजाभ्यामिवमत्ताभ्यांयथानलवनंमहत् ॥ ३६ ॥ अनादृत्यबलंबाह्वोर्भीमसेनस्यमा
धव ॥ चित्रास्त्रतांचपार्थस्यविक्रमंतिस्मकौरवाः ॥ ३७ ॥ एषद्रोणश्चकर्णश्चराजाचैवसुयोधनः ॥ निहत्यराक्षसंयुद्धेहृष्टानर्दंतिसंयुगे ॥ ३८ ॥ कथंवास्मासु
जीवत्सुत्वयिचैवजनार्दन ॥ हैडिंबिःप्राप्तवान्मृत्युंसूतपुत्रेणसंगतः ॥ ३९ ॥ कदर्थीकृत्यनःसर्वान्पश्यतःसव्यसाचिनः ॥ निहतोराक्षसःकृष्णभैमसेनिर्महाबलः
॥ ४० ॥ यदाभिमन्युर्निहतोधार्तराष्ट्रैर्दुरात्मभिः ॥ नासीत्तत्ररणेकृष्णसव्यसाचीमहारथः ॥ ४१ ॥ निरुद्धाश्चवयंसर्वेसैंधवेनदुरात्मना ॥ निमित्तमभवद्द्रोणः
सपुत्रस्तत्रकर्मणि ॥ ४२ ॥ उपदिष्टोवधोपायःकर्णस्यगुरुणास्वयं ॥ व्यायच्छतश्चखड्गेनद्विधाखड्गंचकारह ॥ ४३ ॥ व्यसनेवर्तमानस्यकृतवर्मानृशंसवत् ॥
अश्वाञ्जघानसहसातथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ ४४ ॥ तथेतरेमहेष्वासाःसौभद्रंयुध्यपातयन् ॥ अल्पेचकारणेकृष्णहतोगांडीवधन्वना ॥ ४५ ॥ सैंधवोयादवश्रेष्ठ
तच्चनातिप्रियंमम ॥ यदिशत्रुवधोन्याय्योभवेत्कर्तुंहिपांडवैः ॥ ४६ ॥ कर्णद्रोणौरणेपूर्वंहंतव्याविितिमेमतिः ॥ एतौहिमूलंदुःखानामस्माकंपुरुषर्षभ ॥ ४७ ॥
एतौरणेसमासाद्यसमाश्वस्तःसुयोधनः ॥ यत्रवध्योभवेद्द्रोणःसूतपुत्रश्चसानुगः ॥ ४८ ॥ तत्रावधीन्महाबाहुःसैंधवंदूरवासिनं ॥ अवश्यंतुमयाकार्यःसूतपु
त्रस्यनिग्रहः ॥ ४९ ॥ ततोयास्याम्यहंवीरस्वयंकर्णजिघांसया ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्द्रोणानीकेनसंगतः ॥ ५० ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यशीत्यधिकशततमो

एवमुक्त्वाययौतूर्णंत्वरमाणोयुधिष्ठिरः ॥ सविस्फार्यमहच्चापंशंखंप्रध्माप्यभैरवं ॥ ५१ ॥ ततोरथसहस्रेणगजानांचशतैस्त्रिभिः ॥ वाजिभिःपंचसाहस्रैःपंचा
लैःसप्रभद्रकैः ॥ ५२ ॥ वृतःशिखंडीत्वरितोराजानंपृष्ठतोन्वयात् ॥ ततोभेरीःसमाजघ्नुःशंखान्दध्मुश्चदंशिताः ॥ ५३ ॥ पंचालाःपांडवाश्चैवयुधिष्ठिरपुरोग
माः ॥ ततोब्रवीन्महाबाहुर्वासुदेवोधनंजयं ॥ ५४ ॥ एषप्रयातित्वरितःक्रोधाविष्टोयुधिष्ठिरः ॥ जिघांसुःसूतपुत्रस्यतस्योपेक्षानयुज्यते ॥ ५५ ॥ एवमुक्त्वाहृ
षीकेशःशीघ्रमश्वानचोदयत् ॥ दूरंप्रयांतंराजानमन्वगच्छज्जनार्दनः ॥ ५६ ॥ तंदृष्ट्वासहसायांतंसूतपुत्रजिघांसया ॥ शोकोपहतसंकल्पंदह्यमानमिवाग्नि
ना ॥ ५७ ॥ अभिगम्याब्रवीद्व्यासोधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ व्यासउवाच कर्णमासाद्यसंग्रामेदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ५८ ॥ सव्यसाचिवधाकांक्षीश
क्तिंरक्षितवान्हिसः ॥ नचागाद्द्वैरथंजिष्णुर्दिष्ट्यातेनमहारणे ॥ ५९ ॥ सृजेतांस्पर्धिनावेतौदिव्यान्यस्त्राणिसर्वशः ॥ वध्यमानेषुचास्त्रेषुपीडितःसूतनंदनः ॥ ६० ॥
वासवींसमरेशक्तिंध्रुवंमुंचेद्युधिष्ठिर ॥ ततोभवेत्तेव्यसनंघोरंभरतसत्तम ॥ ६१ ॥ दिष्ट्यारक्षोहतंयुद्धेसूतपुत्रेणमानद ॥ वासवींकारणंकृत्वाकालेनोपहतो
ह्यसौ ॥ ६२ ॥ तवैवकारणाद्रक्षोनिहतंतातसंयुगे ॥ माक्रुधोभरतश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ ६३ ॥ प्राणिनामिहसर्वेषामेषानिष्ठायुधिष्ठिर ॥ भ्रातृभिःस
हितःसर्वैःपार्थिवैश्चमहात्मभिः ॥ ६४ ॥ कौरवान्समरेराजन्प्रतियुध्यस्वभारत ॥ पंचमेदिवसेतातपृथिवीतेभविष्यति ॥ ६५ ॥ नित्यंचपुरुषव्याघ्रधर्ममेवा
नुचिंतय ॥ आनृशंस्यंतपोदानंक्षमांसत्यंचपांडव ॥ ६६ ॥ सेवेथाःपरमप्रीतोयतोधर्मस्ततोजयः ॥ इत्युक्त्वापांडवंव्यासस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ६७ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेव्यासवाक्येत्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचघटोत्क
चवधपर्व ॥ अथद्रोणवधपर्व ॥ संजयउवाच व्यासेनैवमथोक्तस्तुधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ स्वयंकर्णवधाद्वीरोनिवृत्तोभरतर्षभ ॥ १ ॥ घटोत्कचेतुनि
हतेसूतपुत्रेणतांनिशां ॥ दुःखामर्षवशंप्राप्तोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २ ॥ दृष्ट्वाभीमेनमहतींवार्यमाणांचमूंतव ॥ धृष्टद्युम्नमुवाचेदंकुंभयोनिंनिवारय ॥ ३ ॥ त्वं
हिद्रोणविनाशायसमुत्पन्नोहुताशनात् ॥ सशरःकवचीखड्गीधन्वीचपरतापनः ॥ ४ ॥

ऽध्यायः ॥ १८३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यासेनैवमितिततोदुर्योधनइतिचाध्यायौस्पष्टार्थौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

अभिद्रवरणेहृष्टोमाचतेभीःकथंचन ॥ जनमेजयःशिखंडीचदौर्मुखिश्चयशोधरः ॥ ५ ॥ अभिद्रवंतुसंहृष्टाःकुंभयोनिंसमंततः ॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाः
प्रभद्रकाः ॥ ६ ॥ द्रुपदश्चविराटश्चपुत्रभ्रातृसमन्वितौ ॥ सात्यकिःकेकयाश्चैवपांडवश्चधनंजयः ॥ ७ ॥ अभिद्रवंतुवेगेनकुंभयोनिवधेप्सया ॥ तथैवरथि
नःसर्वेहस्त्यश्वंयच्चकिंचन ॥ ८ ॥ पदाताश्चरणेद्रोणंपातयंतुमहारथं ॥ तथाज्ञप्तास्तुतेसर्वेपांडवेनमहात्मना ॥ ९ ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनकुंभयोनिवधेप्सया ॥
आगच्छतस्तान्सहसासर्वोद्योगेनपांडवान् ॥ १० ॥ प्रतिजग्राहसमरेद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ ततोदुर्योधनोराजासर्वोद्योगेनपांडवान् ॥ ११ ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्ध
इच्छन्द्रोणस्यजीवितं ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंश्रांतवाहनसैनिकं ॥ १२ ॥ पांडवानांकुरूणांचगर्जतामितरेतरं ॥ निद्रांधास्तेमहाराजपरिश्रांताश्चसंयुगे ॥ १३ ॥ नाभ्य
पद्यंतसमरेकांचिच्चेष्टांमहारथाः ॥ त्रियामारजनीचैषाघोररूपाभयानका ॥ १४ ॥ सहस्रयामप्रतिमाबभूवप्राणहारिणी ॥ वध्यतांचतथातेषांक्षतानांचवि
शेषतः ॥ १५ ॥ अर्धरात्रिःसमाजज्ञेनिद्रांधानांविशेषतः ॥ सर्वेत्यासन्निरुत्साहाःक्षत्रियादीनचेतसः ॥ १६ ॥ तवचैवपरेषांचगतास्त्राविगतेषवः ॥ तेतदापा
रयंतश्चह्रीमंतश्चविशेषतः ॥ १७ ॥ स्वधर्ममनुपश्यंतोनजहुःस्वामनीकिनीं ॥ अस्त्राण्यन्येसमुत्सृज्यनिद्रांधाःशेरतेजनाः ॥ १८ ॥ रथेष्वन्येगजेष्वन्येहयेष्व
न्येचभारत ॥ निद्रांधानोबुबुधिरेकांचिच्चेष्टांनराधिप ॥ १९ ॥ तानन्येसमरेयोधाःप्रेषयंतोयमक्षयं ॥ स्वप्नायमानांस्त्वपरेपरानतिविचेतसः ॥ २० ॥ आत्मा
नंसमरेजघ्नुःस्वानेवचपरानपि ॥ नानावाचोविमुंचंतोनिद्रांधास्तेमहारणे ॥ २१ ॥ अस्माकंचमहाराजपरेभ्योवहवोजनाः ॥ योद्धव्यमितितिष्ठंतोनिद्रासंर
क्तलोचनाः ॥ २२ ॥ संसर्पंतोरणेकेचिन्निद्रांधास्तेतथापरान् ॥ जघ्नुःशूरारणेशूरांस्तस्मिंस्तमसिदारुणे ॥ २३ ॥ हन्यमानमथात्मानंपरेभ्योबहवोजनाः ॥
नाभ्यजानंतसमरेनिद्रयामोहिताभृशं ॥ २४ ॥ तेषामेतादृशींचेष्टांविज्ञायपुरुषर्षभः ॥ उवाचवाक्यंबीभत्सुरुच्चैःसन्नादयन्दिशः ॥ २५ ॥ श्रांताभवंतोनिद्रां
धाःसर्वएवसवाहनाः ॥ तमसाचवृतेसैन्येरजसाबहुलेनच ॥ २६ ॥ तेयूयंयदिमन्यध्वमुपारमतसैनिकाः ॥ निमीलयतचात्रैवरणभूमौमुहूर्तकं ॥ २७ ॥ त
तोविनिद्राविश्रांताश्चंद्रमस्युदितेपुनः ॥ संसाधयिष्यथान्योन्यंसंग्रामंकुरुपांडवाः ॥ २८ ॥ तद्वचःसर्वधर्मज्ञाधार्मिकस्यविशांपते ॥ अरोचयंतसैन्यानित
थाचान्योन्यमब्रुवन् ॥ २९ ॥ चुक्रुशुःकर्णकर्णेतितथादुर्योधनेतिच ॥ उपारमतपांडूनांविरताहिवरूथिनी ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

तथाविक्रोशमानस्यफाल्गुनस्यततस्ततः ॥ उपारमतपांडूनांसेनातवचभारत ॥ ३१ ॥ तामस्यवाचंदेवाश्वऋषयश्चमहात्मनः ॥ सर्वसैन्यानिचाक्षुद्रांप्रहृष्टाः प्रत्यपूजयन् ॥ ३२ ॥ तत्संपूज्यवचोऽक्रूरंसर्वसैन्यानिभारत ॥ मुहूर्तमस्वपन्राजन्श्रांतानिभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ सातुसंप्राप्यविश्रामंध्वजिनीतवभारत ॥ सुखमाप्तवतीवीरमर्जुनंप्रत्यपूजयत् ॥ ३४ ॥ त्वयिवेदास्तथास्त्राणित्वयिबुद्धिपराक्रमौ ॥ धर्मस्त्वयिमहाबाहोदयाभूतेषुचानघ ॥ ३५ ॥ यच्चाश्वस्तास्तवेच्छामः शर्मपार्थतदस्तुते ॥ मनसश्चप्रियानर्थान्वीरक्षिप्रमवाप्नुहि ॥ ३६ ॥ इतितेतंनरव्याघ्रंप्रशंसंतोमहारथाः ॥ निद्रयासमवाक्षिप्तास्तूष्णीमासन्विशांपते ॥ ३७ ॥ अश्वपृष्ठेषुचाप्यन्येरथनीडेषुचापरे ॥ गजस्कंधगताश्चान्येशेरतेचापरेक्षितौ ॥ ३८ ॥ सायुधाःसगदाश्चैवसखड्गाःसपरश्वधाः ॥ सप्रासकवचाश्चान्येनराःसुप्ताःपृथक्पृथक् ॥ ३९ ॥ गजास्तेपन्नगाभोगैर्हस्तैर्भूरेणुगुंठितैः ॥ निद्रांधावसुधांचक्रुर्घ्राणनिःश्वासशीतलां ॥ ४० ॥ सुप्ताःशुशुभिरेतत्रनिःश्वसंतोमहीतले ॥ विकीर्णागिरयोयद्वन्निःश्वसद्भिर्महोरगैः ॥ ४१ ॥ समांचविषमांचक्रुःखुराग्रैर्विकृतांमहीं ॥ हयाःकांचनयोक्त्रास्तेकेसरालंबिभिर्युगैः ॥ ४२ ॥ सुषुपुस्तत्रराजेंद्रयुक्तावाहेषुसर्वशः ॥ एवंहयाश्वनागाश्चयोधाश्चभरतर्षभ ॥ युद्धाद्विरम्यसुषुपुःश्रमेणमहतान्विताः ॥ ४३ ॥ तत्तथानिद्रयामग्नमबोधंप्रास्वपद्भृशं ॥ कुशलैःशिल्पिभिर्न्यस्तंपटेचित्रमिवाद्भुतं ॥ ४४ ॥ तेक्षत्रियाःकुंडलिनोयुवानःपरस्परंसायकविक्षतांगाः ॥ कुंभेषुलीनाःसुषुपुर्गजानांकुचेषुलग्नाइवकामिनीनां ॥ ४५ ॥ ततःकुमुदनाथेनकामिनीगंडपांडुना ॥ नेत्रानंदेनचंद्रेणमाहेंद्रीदिगलंकृता ॥ ४६ ॥ दशशताक्षककुब्दरिनिःसृतःकिरणकेसरभासुरपिंजरः ॥ तिमिरवारणयूथविदारणःसमुदियादुदयाचलकेसरी ॥ ४७ ॥ हरवृषोत्तमगात्रसमद्युतिःस्मरशरासनपूर्णसमप्रभः ॥ नववधूस्मितचारुमनोहरःप्रविसृतःकुमुदाकरबांधवः ॥ ४८ ॥ ततोमुहूर्ताद्भगवान्पुरस्ताच्छशलक्षणः ॥ अरुणंदर्शयामासग्रसन्ज्योतिःप्रभांप्रभुः ॥ ४९ ॥ अरुणस्यतुतस्यानुजातरूपसमप्रभं ॥ रश्मिजालंमहच्चंद्रोमंदंमंदमवासृजत् ॥ ५० ॥ उत्सारयंतःप्रभयातमस्तेचंद्ररश्मयः ॥ पर्यगच्छञ्छनैःसर्वादिशःखंचक्षितिंतथा ॥ ५१ ॥ ततोमुहूर्ताद्भुवनंज्योतिर्भूतमिवाभवत् ॥ अप्रख्यमप्रकाशंचजगामाशुतमस्तथा ॥ ५२ ॥ प्रतिप्रकाशितेलोकेदिवाभूतेनिशाकरे ॥ विचेरुर्नविचेरुश्चराजन्नक्तंचरास्ततः ॥ ५३ ॥ बोध्यमानंतुतत्सैन्यंराजंश्चंद्रस्यरश्मिभिः ॥ बुबुधेशतपत्राणांवनंसूर्यांशुभिर्यथा ॥ ५४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

यथाचंद्रोदयोद्धूतःक्षुभितःसागरोभवत् ॥ तथाचंद्रोदयोद्धूतःसबभूवबलार्णवः ॥ ५५ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपुनरेवविशांपते ॥ लोकेलोकविनाशायपरंलोकमभीप्सतां ॥ ५६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिरात्रियुद्धेसैन्यनिद्रायांचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच ततोदुर्योधनोद्रोणमभिगम्याब्रवीदिदं ॥ अमर्षवशमापन्नोजनयन्हर्षतेजसी ॥ १ ॥ दुर्योधनउवाच नमर्षणीयाःसंग्रामेविश्रमंतःश्रमान्विताः ॥ सपत्नाग्लानमनसोलब्धलक्षाविशेषतः ॥ २ यत्तुमर्षितमस्माभिर्भवतःप्रियकाम्यया ॥ तएतेपरिविश्रांताःपांडवाबलवत्तराः ॥ ३ ॥ सर्वथापरिहीनाःस्मतेजसाचबलेनच ॥ भवतापाल्यमानास्तेविवर्धंतेपुनःपुनः ॥ ४ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिसर्वाणिब्राह्मादीनिचयानिह ॥ तानिसर्वाणितिष्ठंतिभवत्येवविशेषतः ॥ ५ ॥ नपांडवेयानवयंनान्येलोकेधनुर्धराः ॥ युध्यमानस्यतेतुल्याःसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ६ ॥ ससुरासुरगंधर्वानिमाँल्लोकान्द्विजोत्तम ॥ सर्वास्त्रविद्भवान्हन्याद्दिव्यैरस्त्रैर्नसंशयः ॥ ७ ॥ सभवान्मर्षयत्येतांस्त्वत्तोभीतान्विशेषतः ॥ शिष्यत्वंवापुरस्कृत्यममवामंदभाग्यतां ॥ ८ ॥ संजयउवाच एवमुद्धर्षितोद्रोणःकोपितश्चसुतेनते ॥ समन्युरब्रवीद्राजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ ९ ॥ स्थविरःसन्परंशक्त्याघटेदुर्योधनाहवे ॥ अतःपरंमयाकार्यंक्षुद्रंविजयगृद्धिना ॥ १० ॥ अनस्त्रविदयंसर्वोहंतव्योस्त्रविदाजनः ॥ यद्भवान्मन्यतेचापिशुभंवायदिवाशुभं ॥ ११ ॥ तद्वैकर्तास्मिकौरव्यवचनात्तवनान्यथा ॥ निहत्यसर्वपंचालान्युद्धेकृत्वापराक्रमं ॥ १२ ॥ विमोक्ष्येकवचंराजन्सत्येनायुधमालभे ॥ मन्यसेयच्चकौंतेयमर्जुनंश्रांतमाहवे ॥ १३ ॥ तस्यवीर्यंमहाबाहोशृणुसत्येनकौरव ॥ तंनदेवानगंधर्वानयक्षानचराक्षसाः ॥ १४ ॥ उत्सहंतेरणेजेतुंकुपितंसव्यसाचिनं ॥ खांडवेयेनभगवान्प्रत्युद्यातःसुरेश्वरः ॥ १५ ॥ सायकैर्वारितश्चापिवर्षमाणोमहात्मना ॥ यक्षानागास्तथादैत्यायेचान्येबलगर्विताः ॥ १६ ॥ निहताःपुरुषेंद्रेणतच्चापिविदितंतव ॥ गंधर्वाघोषयात्रायांचित्रसेनादयोजिताः ॥ १७ ॥ यूयंतैर्ह्रियमाणाश्चमोक्षितादृढधन्वना ॥ निवातकवचाश्चापिदेवानांशत्रवस्तथा ॥ १८ ॥ सुरैरवध्याःसंग्रामेतेनवीरेणनिर्जिताः ॥ दानवानांसहस्राणिहिरण्यपुरवासिनां ॥ १९ ॥ विजिग्येपुरुषव्याघ्रःसशक्योमानुषैःकथं ॥ प्रत्यक्षंचैवतेसर्वंयथाबलमिदंतव ॥ २० ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८४॥ ॥७॥ त्रिभागमात्रशेषायां

क्षपितंपांडुपुत्रेणचेष्टतांनोविशांपते॥ संजयउवाच तंतदाभिप्रशंसंतमर्जुनंकुपितस्तदा॥ २१॥ द्रोणंतवसुतोराजन्पुनरेवेदमब्रवीत्॥ अहंदुःशास
नःकर्णःशकुनिर्मातुलश्चमे॥२२॥ हनिष्यामोर्जुनंसंख्येद्विधाकृत्वाद्यभारतीं॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभारद्वाजोहसन्निव॥२३॥ अन्ववर्ततराजानंस्वस्तितेस्त्विति
चाब्रवीत्॥ कोहिगांडीवधन्वानंज्वलंतमिवतेजसा॥ २४॥ अक्षयंक्षपयेत्कश्चित्क्षत्रियःक्षत्रियर्षभं॥ तंनवित्तपतिर्नेंद्रोनयमोनजलेश्वरः॥ २५॥ नासुरो
रगरक्षांसिक्षपयेयुःसहायुधं॥ मूढास्त्वेतानिभाषंतेयानीमान्यात्थभारत॥ २६॥ युद्धेत्वर्जुनमासाद्यस्वस्तिमान्कोव्रजेद्गृहान्॥ त्वंतुसर्वाभिशंकित्वान्निष्ठु
रःपापनिश्चयः॥२७॥ श्रेयसस्त्वद्धितेयुक्तांस्तत्तद्वक्तुमिहेच्छसि॥ गच्छत्वमपिकौंतेयमात्मार्थेजहिमाचिरं॥२८॥ त्वमप्याशंससेयोद्धुंकुलजःक्षत्रियोह्यसि॥
इमान्किंक्षत्रियान्सर्वान्घातयिष्यस्यनागसः॥२९॥ त्वमस्यमूलंवैरस्यतस्मादासादयार्जुनं॥ एषतेमातुलःप्राज्ञःक्षत्रधर्ममनुव्रतः॥३०॥ दुर्द्यूतदेवीगांधारे
प्रयात्वर्जुनमाहवे॥ एषोक्षकुशलोजिह्मोद्यूतकृत्कितवँःशँठः॥३१॥ देवितानिकृतिप्रज्ञोयुधिजेष्यतिपांडवान्॥ त्वयाकथितमत्यर्थंकर्णेनसहहृष्टवत्॥३२॥
असकृच्छून्यवन्मोहाद्धृतराष्ट्रस्यशृण्वतः॥ अहंचतातकर्णश्चभ्रातादुःशासनश्चमे॥ ३३॥ पांडुपुत्रान्हनिष्यामःसहिताःसमरेत्रयः॥ इतितेकत्थमानस्यश्रु
तंसंसदिसंसदि॥ ३४॥ अनुतिष्ठप्रतिज्ञांतांसत्यवाक्भवतैःसह॥ एषतेपांडवःशत्रुरविशंकोग्रतःस्थितः॥ ३५॥ क्षत्रधर्ममवेक्षस्वश्लाघ्यस्तववधोजयात्॥
दत्तंभुक्तमधीतंचप्राप्तमैश्वर्यमीप्सितं॥ ३६॥ कृतकृत्योनृणश्चासिमाभैर्युध्यस्वपांडवं॥ इत्युक्त्वासमरेद्रोणोन्यवर्ततयतःपरे॥ द्वैधीकृत्यततःसेनांयुद्धंसम
भवत्तदा॥३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिद्रोणदुर्योधनभाषणेपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १८५॥ ॥७॥ संजयउवाच त्रि
भागमात्रशेषायांरात्र्यांयुद्धमवर्तत॥ कुरूणांपांडवानांचसंहृष्टानांविशांपते॥ १॥ अथचंद्रप्रभांमुष्णन्नादित्यस्यपुरःसरः॥ अरुणोभ्युदयांचक्रेताम्रीकुर्व
न्निवांबरं॥ २॥ प्राच्यांदिशिसहस्रांशोररुणेनारुणीकृतं॥ तापनीयंयथाचक्रंभ्राजतेरविमंडलं॥३॥

मुहूर्तत्रयावशिष्टायां तत्रसूर्योदयोत्तरंत्रयोदश्यांद्रोणस्यनाशः त्रयोदश्यांशुक्लायांयुद्धारंभस्यहेमंतेप्रथममासेशुक्लपक्षेत्रयोदशीं प्रवृत्तंभारतंयुद्धमितिभारतसावित्र्यामुक्तस्यचोपपत्तिःसिध्यति॥१॥२॥३॥ ॥१८७॥
कितवोवंचकः शठोधूर्तः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोरथाश्वांश्चमनुष्ययानान्युत्स्टज्यसर्वेकुरुपांडुयोधाः॥ दिवाकरस्याभिमुखंजपंतःसंध्यागताःप्रांजलयोबभूवुः ॥ ४ ॥ ततोद्वैधीकृतेसैन्येद्रोणःसोमकपांड
वान् ॥ अभ्यद्रवत्सपंचालान्दुर्योधनपुरोगमः ॥ ५ ॥ द्वैधीकृतान्कुरून्दृष्ट्वामाधवोर्जुनमब्रवीत् ॥ सपत्नान्सव्यतःकृत्वाअपसव्यमिमंकुरु ॥ ६ ॥ समाधवम
नुज्ञायकुरुष्वेतिधनंजयः ॥ द्रोणकर्णौमहेष्वासौसव्यतःपर्यवर्तत ॥ ७ ॥ अभिप्रायंतुकृष्णस्यज्ञात्वापरपुरंजयः ॥ आजिशीर्षगतंपार्थंभीमसेनोभ्युवाचह ॥
॥ ८ ॥ भीमसेनउवाच अर्जुनार्जुनबीभत्सोश्टणुष्वैतद्वचोमम ॥ यदर्थंक्षत्रियासूतेतस्यकालोयमागतः ॥ ९ ॥ अस्मिंश्चेदागतेकालेश्रेयोनप्रतिपत्स्य
से ॥ असंभावितरूपस्त्वंसुनृशंसंकरिष्यसि ॥ १० ॥ सत्यश्रीधर्मयशसांवीर्येणानृण्यमाप्नुहि ॥ भिंध्यनीकंयुधांश्रेष्ठअपसव्यमिमान्कुरु ॥ ११ ॥ संजय
उवाच ससव्यसाचीभीमेनचोदितःकेशवेनच ॥ कर्णद्रोणावतिक्रम्यसमंतात्पर्यवारयत् ॥ १२ ॥ तमाजिशीर्षमायांतंदहंतंक्षत्रियर्षभान् ॥ पराक्रांतंपरा
क्रम्यततःक्षत्रियपुंगवाः ॥ १३ ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंवर्धमानमिवानलं ॥ अथदुर्योधनःकर्णःशकुनिश्चापिसौबलः ॥ १४ ॥ अभ्यवर्षंश्छरव्रातैःकुंतीपुत्रंधनं
जयं ॥ तेषामस्त्राणिसर्वेषामुत्तमास्त्रविदांवरः ॥ १५ ॥ कदर्थीकृत्यराजेंद्रशरवर्षैरवाकिरत् ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यलघुहस्तोजितेंद्रियः ॥ १६ ॥ सर्वानविध्य
न्निशितैर्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ उद्धूतारजसोवृष्टिःशरवृष्टिस्तथैवच ॥ १७ ॥ तमश्चघोरंशब्दश्चतदासमभवन्महान् ॥ नद्यौर्नभूमिर्नदिशःप्राज्ञायंततथागते ॥
॥ १८ ॥ सैन्येनरजसामूढंसर्वमंधमिवाभवत् ॥ नैवतेनवयंराजन्प्राज्ञासिष्मपरस्परं ॥ १९ ॥ उद्देशेनहितेनस्मसमयुध्यंतपार्थिवाः ॥ विरथारथिनोराजन्स
मासाद्यपरस्परं ॥ २० ॥ केशेषुसमसज्जंतकवचेषुभुजेषुच ॥ हताश्वाहतसूताश्चनिश्चेष्टारथिनोहताः ॥ २१ ॥ जीवंतइवतत्रस्मव्यदृश्यंतभयार्दिताः ॥ हतान्
गजान्समाश्लिष्यपर्वतानिववाजिनः ॥ २२ ॥ गतसत्वाव्यदृश्यंततथैवसहसादिभिः ॥ ततस्त्वभ्यवसृत्यैवसंग्रामादुत्तरांदिशं ॥ २३ ॥ आतिष्ठदाहवेद्रोणो
विधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ तमाजिशीर्षादेकांतमपक्रांतंनिशम्यतु ॥ २४ ॥ समकंपंतसैन्यानिपांडवानांविशांपते ॥ भ्राजमानंश्रियायुक्तंज्वलंतमिवतेजसा ॥
॥ २५ ॥ द्रोणंदृष्ट्वापरेत्रेसुश्चेरुर्मम्लुश्चभारत ॥ आह्वयंतंपरानीकंप्रभिन्नमिववारणं ॥ २६ ॥ नैनमाशंसिरेजेतुंदानवावासवंयथा ॥ केचिदासन्निरुत्साहाः
केचित्क्रुद्धामनस्विनः ॥ २७ ॥ विस्मिताश्चाभवन्केचित्केचिदासन्नमर्षिताः ॥ हस्तैर्हस्ताग्रमपरेप्रत्यपिंषन्नराधिपाः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ शशापशपथंकृतवान् ॥ ४५ ॥ इष्टापूर्तात्तथाक्षात्रादिति

अपरेदशनैरोष्ठानदशन्क्रोधमूर्छिताः ॥ व्याक्षिपन्नायुधानन्येमम्रदुश्चापरेभुजान् ॥ २९ ॥ अन्येचान्वपतन्द्रोणंत्यक्तात्मानोमहौजसः ॥ पंचालास्तुविशेषेणद्रोणसायकपीडिताः ॥ ३० ॥ समसज्जंतराजेंद्रसमरेभृशवेदनाः ॥ ततोविराटद्रुपदौद्रोणंप्रतिययूरणे ॥ ३१ ॥ तथाचरंतंसंग्रामेभृशंसमरदुर्जयं ॥ द्रुपदस्यततःपौत्रास्त्रयएवविशांपते ॥ ३२ ॥ चेदयश्चमहेष्वासाद्रोणमेवाभ्ययुर्युधि ॥ तेषांद्रुपदपौत्राणांत्रयाणांनिशितैःशरैः ॥ ३३ ॥ त्रिभिर्द्रोणोहरत्प्राणांस्तेहतान्यपतन्भुवि ॥ ततोद्रोणोजयद्युद्धेचेदिकैकेयसृंजयान् ॥ ३४ ॥ मत्स्यांश्चैवाजयत्कृत्स्नान्भारद्वाजोमहारथान् ॥ ततस्तुद्रुपदःक्रोधाच्छरवर्षमवासृजत् ॥ ३५ ॥ द्रोणंप्रतिमहाराजविराटश्चैवसंयुगे ॥ तंनिहत्येषुवर्षंतुद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ३६ ॥ तौशरैश्छादयामासविराटद्रुपदावुभौ ॥ द्रोणेनच्छाद्यमानौतुक्रुद्धौसंग्राममूर्धनि ॥ ३७ ॥ द्रोणंशरैर्विव्यधतुःपरमंक्रोधमास्थितौ ॥ ततोद्रोणोमहाराजक्रोधामर्षसमन्वितः ॥ ३८ ॥ भल्लाभ्यांभृशतीक्ष्णाभ्यांचिच्छेदधनुषीतयोः ॥ ततोविराटःकुपितःसमरेतोमरान्दश ॥ ३९ ॥ दशचिक्षेपचशरान्द्रोणस्यवधकांक्षया ॥ शक्तिंचद्रुपदोघोरामायसींस्वर्णभूषितां ॥ ४० ॥ चिक्षेपभुजगेंद्राभांक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ततोभल्लैःसुनिशितैश्छित्वातांस्तोमरान्दश ॥ ४१ ॥ शक्तिंकनकवैदूर्यांद्रोणश्चिच्छेदसायकैः ॥ ततोद्रोणःसुपीताभ्यांभल्लाभ्यामरिमर्दनः ॥ ४२ ॥ द्रुपदंचविराटंचप्रेषयामासमृत्यवे ॥ हतेविराटेद्रुपदेकेकयेषुतथैवच ॥ ४३ ॥ तथैवचेदिमत्स्येषुपंचालेषुतथैवच ॥ हतेषुत्रिषुवीरेषुद्रुपदस्यचनप्तृषु ॥ ४४ ॥ द्रोणस्यकर्मतद्दृष्ट्वाकोपदुःखसमन्वितः ॥ शशापरथिनांमध्येधृष्टद्युम्नोमहामनाः ॥ ४५ ॥ इष्टापूर्तात्तथाक्षात्राद्ब्राह्मण्याच्चसनश्यतु ॥ द्रोणोयस्याद्यमुच्येतयंवाद्रोणःपराभवेत् ॥ ४६ ॥ इतितेषांप्रतिश्रुत्यमध्येसर्वधनुष्मतां ॥ आयाद्द्रोणंसहानीकःपांचाल्यःपरवीरहा ॥ ४७ ॥ पंचालास्त्वेकतोद्रोणमभ्यघ्नन्पांडवैःसह ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चशकुनिश्चापिसौबलः ॥ ४८ ॥ सोदर्याश्चयथामुख्यास्तेरक्षन्द्रोणमाहवे ॥ रक्ष्यमाणंतथाद्रोणंसर्वैस्तैस्तुमहारथैः ॥ ४९ ॥ यतमानास्तुपंचालानशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ तत्राक्रुध्यद्भीमसेनोधृष्टद्युम्नस्यमारिष ॥ ५० ॥

इष्टंयागहोमादि आपूर्तंक्षेत्रारामादि क्षात्रंद्रुपदकुलोत्पन्नत्वात् ब्राह्मण्यंयाजोपयाजयोर्ब्राह्मणयोस्तपसाब्राह्मणरूपादग्नेश्चजातत्वात्एतत्सर्वंतस्यनश्यतु यस्यशत्रुर्द्रोणोनमुच्येतमरणंनप्राप्नुयात् यंवामांवाद्रोणोयदिपराभवेदिति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५१ ॥ अवस्थितमरिमुक्तविधंशपथंशपित्वापिकःपरिपालयेत्कस्तद्धननंनकुर्यादपितुसर्वोपितद्धननंकुर्यादेवेतिसार्धःश्लोकः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

सएनंवाग्भिरुग्राभिस्ततक्षपुरुषर्षभः ॥ भीमसेनउवाच द्रुपदस्यकुलेजातःसर्वास्त्रेष्वस्त्रवित्तमः ॥ ५१ ॥ कःक्षत्रियोमन्यमानःप्रेक्षेतारिमवस्थितं ॥
पितृपुत्रवधंप्राप्यपुमान्कःपरिपालयेत् ॥ ५२ ॥ विशेषतस्तुशपथंशपित्वाराजसंसदि ॥ एषवैश्वानरइवसमिद्धःस्वेनतेजसा ॥ ५३ ॥ शरचापेंधनोद्रोणः
क्षत्रंदहतितेजसा ॥ पुराकरोतिनिःशेषांपांडवानामनीकिनीं ॥ ५४ ॥ स्थिताःपश्यतमेकर्मद्रोणमेवव्रजाम्यहं ॥ इत्युक्त्वाप्राविशत्क्रुद्धोद्रोणानीकंवृकोदरः ॥
॥ ५५ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्द्रावयंस्तववाहिनीं ॥ धृष्टद्युम्नोपिपांचाल्यःप्रविश्यमहतींचमूं ॥ ५६ ॥ आससादरणेद्रोणंतदासीत्तुमुलंमहत् ॥ नैवनस्तादृशं
युद्धंदृष्टपूर्वंनचश्रुतं ॥ ५७ ॥ यथासूर्योदयेराजन्समुत्पिंजोभवन्महान् ॥ संसक्तान्येवचादृश्यन्रथवृंदानिमारिष ॥ ५८ ॥ हतानिचविकीर्णानिशरीराणिश
रीरिणां ॥ केचिदन्यत्रगच्छंतःपथिचान्यैरुपद्रुताः ॥ ५९ ॥ विमुखाःपृष्ठतश्चान्येताड्यंतेपार्श्वतःपरे ॥ तथासंसक्तयुद्धंतदभवद्भृशदारुणं ॥ अथसंध्यागतःसूर्यः
क्षणेनसमपद्यत ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच तेतथैवमहाराजदंशितारणमूर्धनि ॥ संध्यागतंसहस्रांशुमादित्यमुपतस्थिरे ॥ १ ॥ उदितेतुसहस्रांशौतप्तकांचनसप्रभे ॥ प्रकाशितेषुलोके
षुपुनर्युद्धमवर्तत ॥ २ ॥ द्वंद्वानितत्रयान्यासन्संसक्तानिपुरोदयात् ॥ तान्येवाभ्युदितेसूर्येसमसज्जंतभारत ॥ ३ ॥ रथैर्हयाहयैर्नागाःपादातैश्चापिकुंजराः ॥ ह
यैर्हयाःसमाजग्मुःपादाताश्चपदातिभिः ॥ ४ ॥ रथारथैरिभैर्नागास्तथैवभरतर्षभ ॥ संसक्ताश्चवियुक्ताश्चयोधाःसंन्यपतन्रणे ॥ ५ ॥ तेरात्रौकृतकर्माणःश्रां
ताःसूर्यस्यतेजसा ॥ क्षुत्पिपासापरीतांगाविसंज्ञाबहवोभवन् ॥ ६ ॥ शंखभेरीमृदंगानांकुंजराणांचगर्जतां ॥ विस्फारितविकृष्टानांकार्मुकाणांचकूजतां ॥
॥ ७ ॥ शब्दःसमभवद्राजन्दिविस्पृग्भरतर्षभ ॥ द्रवतांचपदातीनांशस्त्राणांपततामपि ॥ ८ ॥ हयानांह्रेषतांचापिरथानांचनिवर्ततां ॥ क्रोशतांगर्जतांचैवत
दासीत्तुमुलंमहत् ॥ ९ ॥ विवृद्धस्तुमुलःशब्दोद्यामगच्छन्महांस्तदा ॥ नानायुधनिकृत्तानांचेष्टतामातुरःस्वनः ॥ १० ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेतथैवेति सहस्रांशुंविकीर्णकरसहस्रंउदेष्यंत
मित्यर्थः आदित्यंसूर्यं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ स्वेकौरवाःस्वान्स्वभृत्यान्परेपांडवाःस्वान्स्वभृत्यान् स्वेइत्यनुवर्तते परेषांपांडवानांस्वान्स्वेकौरवाःपरेषांपांडवानांपरान्कौरवान्परेपांडवाजघ्नुरित्यन्वयःपरेषामित्युभयत्रसंबध्यते स्वपरविभागो वक्तुःसंजयस्यानुरोधात् ॥ १२ ॥ वीरेति निज्यंतेप्रक्षाल्यंतेवासांसियेषुतेप्रदेशानेजनानितेषुयथावाससांराशयोभवंत्येवमुद्यतानांप्रतिकूलंपिष्टानांचखड्गानांराशयःप्रत्यदृश्यंत निज्यतांक्षालनैःउद्यम्यो

भूमावश्रूयतमहांस्तदासीत्कृपणंमहत् ॥ पततांपात्यमानानांपत्त्यश्वरथदंतिनां ॥ ११ ॥ तेषुसर्वेष्वनीकेषुव्यतिषक्तेष्वनेकशः ॥ स्वेस्वान्जघ्नुःपरेस्वांश्चस्वान्परे
षांपरेपरान् ॥ १२ ॥ वीरबाहुविसृष्टाश्चयोधेषुचगजेषुच ॥ राशयःप्रत्यदृश्यंतवाससांनेजनेष्विव ॥ १३ ॥ उद्यतप्रतिपिष्टानांखड्गानांवीरबाहुभिः ॥ सएवश
ब्दस्तद्रूपोवाससांनिज्यतामिव ॥ १४ ॥ अर्धासिभिस्तथाखड्गैस्तोमरैःसपरश्वधैः ॥ निकृष्टयुद्धंसंसक्तंमहदासीत्सुदारुणं ॥ १५ ॥ गजाश्वकायप्रभवांनरदे
हप्रवाहिनीं ॥ शस्त्रमत्स्यसुसंपूर्णांमांसशोणितकर्दमां ॥ १६ ॥ आर्तनादस्वनवतींपताकाशस्त्रफेनिलां ॥ नदींप्रावर्तयन्वीराःपरलोकौघगामिनीं ॥ १७ ॥
शरशक्त्यर्दिताःक्लांतारात्रिमूढाल्पचेतसः ॥ विष्टभ्यसर्वगात्राणिव्यतिष्ठन्गजवाजिनः ॥ १८ ॥ बाहुभिःकवचैश्चित्रैःशिरोभिश्चारुकुंडलैः ॥ युद्धोपकरणै
श्चान्यैस्तत्रतत्रचकाशिरे ॥ १९ ॥ क्रव्यादसंघैराकीर्णंमृतैरर्धमृतैरपि ॥ नासीद्रथपथस्तत्रसर्वमायोधनंप्रति ॥ २० ॥ मज्जत्सुचक्रेषुरथान्सत्वमास्थायवा
जिनः ॥ कथंचिदवहन्श्रांतावेपमानाःशरार्दिताः ॥ २१ ॥ कुलसत्वबलोपेतावाजिनोवारणोपमाः ॥ विह्वलंतूर्णमुद्भ्रांतंसभयंभारतातुरं ॥ २२ ॥ बलमा
सीत्तदासर्वमृतेद्रोणार्जुनावुभौ ॥ तावेवास्तांनिलयनंतावार्तायनमेवच ॥ २३ ॥ तावेवान्येसमासाद्यजग्मुर्वैवस्वतक्षयं ॥ आविग्नमभवत्सर्वंकौरवाणांमह
द्बलं ॥ २४ ॥ पंचालानांचसंसक्तंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ अंतकाक्रीडसदृशंभीरूणांभयवर्धनं ॥ २५ ॥ पृथिव्यांराजवंश्यानामुत्थितेमहतिक्षये ॥ नतत्रकर्णंद्रोणं
वानार्जुनंनयुधिष्ठिरं ॥ २६ ॥ नभीमसेनंनयमौनपांचाल्यंनसात्यकिं ॥ नचदुःशासनंद्रौणिंनदुर्योधनसौबलौ ॥ २७ ॥ नकृपंमद्रराजंचकृतवर्माणमेवच ॥
नचान्यान्नैवचात्मानंनक्षितिंनदिशस्तथा ॥ २८ ॥ पश्यामराजन्संसक्तान्सैन्येनरजसावृतान् ॥ संभ्रांतेतुमुलेघोरेरजोमेघेसमुत्थिते ॥ २९ ॥ द्वितीयामिवसं
प्राप्ताममन्यंतनिशांतदा ॥ नज्ञायंतेकौरवेयानपंचालानपांडवाः ॥ ३० ॥

घम्यशिलायांस्फाल्यमानानां श्लोकद्वयं ॥ १३ ॥ १४ ॥ अर्धासिभिरेकधारैः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ निलयनमाश्रयः आर्तायनंआर्तानांभयवारणंत्वीयानां शत्रू णांतुतावेवमृत्युकरावित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ चतुरश्चत्वारः भ्रात्रादुःशासनेन ॥ ३५ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

नदिशोद्यौर्नचोर्वींचनसमंविषमंतथा ॥ हस्तसंस्पर्शमापन्नान्परानप्यथवास्वकान् ॥ ३१ ॥ न्यपातयंस्तदायुद्धेनराःस्मविजयैषिणः ॥ उद्धूतत्वात्तुरजसःप्रसे
काच्छोणितस्यच ॥ ३२ ॥ प्राशाम्यतरजोभौमंशीघ्रत्वादनिलस्यच ॥ तत्रनागाहयायोधारथिनोथपदातयः ॥ ३३ ॥ पारिजातवनानीवव्यरोचन्रुधिरोक्षि
ताः ॥ ततोदुर्योधनःकर्णोद्रोणोदुःशासनस्तथा ॥ ३४ ॥ पांडवैःसमसर्ज्जतचतुर्भिश्चतुरोरथाः ॥ दुर्योधनःसहभ्रात्रायमाभ्यांसमसज्जत ॥ ३५ ॥ वृकोदरे
णराधेयोभारद्वाजेनचार्जुनः ॥ तद्घोरंमहदाश्चर्यंसर्वेप्रैक्षंतसर्वतः ॥ ३६ ॥ रथर्षभाणामुग्राणांसन्निपातममानुषं ॥ रथमार्गैर्विचित्रैस्तैर्विचित्ररथसंकुलं ॥
॥ ३७ ॥ अपश्यन्रथिनोयुद्धंविचित्रंचित्रयोधिनां ॥ यतमानाःपराक्रांताःपरस्परजिगीषवः ॥ ३८ ॥ जीमूताइवघर्मांतेशरवर्षैरवाकिरन् ॥ तेरथान्सूर्यसं
काशानास्थिताःपुरुषर्षभाः ॥ ३९ ॥ अशोभंतयथामेघाःशारदाश्चलविद्युतः ॥ योधास्तेतुमहाराजक्रोधामर्षसमन्विताः ॥ ४० ॥ स्पर्धिनश्चमहेष्वासाः
कृतयत्नाधनुर्धराः ॥ अभ्यगच्छंस्तथान्योन्यंमत्तागजवृषाइव ॥ ४१ ॥ ननूनंदेहभेदोस्तिकालेराजन्ननागते ॥ यत्रसर्वेनयुगपद्व्यशीर्यंतमहारथाः ॥ ४२ ॥
बाहुभिश्चरणैश्छिन्नैःशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ कार्मुकैर्विशिखैःप्रासैःखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ ४३ ॥ नालीकैःक्षुद्रनाराचैर्नखरैःशक्तितोमरैः ॥ अन्यैश्चविविधाका
रैर्धौतैःप्रहरणोत्तमैः ॥ ४४ ॥ विचित्रैर्विविधाकारैःशरीरावरणैरपि ॥ विचित्रैश्चरथैर्भग्नैर्हतैश्चगजवाजिभिः ॥ ४५ ॥ शून्यैश्चैवनगाकारैर्हतयोधध्वजैरथैः ॥
अमनुष्यैर्हयैस्त्रस्तैःकृष्यमाणैस्ततस्ततः ॥ ४६ ॥ वातायमानैरसकृद्धतवीरैरलंकृतैः ॥ व्यजनैःकंकटैश्चैवध्वजैश्चविनिपातितैः ॥ ४७ ॥ छत्रैराभरणैर्वस्त्रैर्माल्यै
श्चसुसुगंधिभिः ॥ हारैःकिरीटैर्मुकुटैरुष्णीषैःकिंकिणीगणैः ॥ ४८ ॥ उरस्थैर्मणिभिर्निष्कैश्चूडामणिभिरेवच ॥ आसीदायोधनंतत्रनभस्तारागणैरिव ॥
॥ ४९ ॥ ततोदुर्योधनस्यासीन्नकुलेनसमागमः ॥ अमर्षितेनक्रुद्धस्यक्रुद्धेनामर्षितस्यच ॥ ५० ॥ अपसव्यंचकाराथमाद्रीपुत्रस्तवात्मजं ॥ किरञ्छरशतैर्हृ
ष्टस्तत्रनादोमहानभूत् ॥ ५१ ॥ अपसव्यंकृतंसंख्येभ्रातृव्येनात्यमर्षिणा ॥ नामृष्यततमप्याजौप्रतिचक्रेपसव्यतः ॥ ५२ ॥ पुत्रस्तवमहाराजराजादुर्योधनो
द्रुतं ॥ ततःप्रतिचिकीर्षंतमपसव्यंतुतेसुतं ॥ ५३ ॥ न्यवारयततेजस्वीनकुलश्चित्रमार्गवित् ॥ ससर्वतोनिवार्यैनंशरजालेनपीडयन् ॥ ५४ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विमुखंनकुलश्चक्रेतत्सैन्याःसमपूजयन् ॥ तिष्ठतिष्ठेतिनकुलोबभाषेतनयंतव ॥ संस्मृत्यसर्वदुःखानितवदुर्मन्त्रितंचतत् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
॥१९०॥ णपर्वणिद्रोणवधपर्वणिनकुलयुद्धेसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोदुःशासनःक्रुद्धःसहदेव
मुपाद्रवत् ॥ रथवेगेनतीव्रेणकंपयन्निवमेदिनीं ॥ १ ॥ तस्यापततएवाशुभल्लेनामित्रकर्शनः ॥ माद्रीपुत्रःशिरोयंतुःसशिरस्त्राणमच्छिनत् ॥ २ ॥ नैनंदुःशास
नःसूतंनापिकश्चनसैनिकः ॥ कृत्तोत्तमांगमाशुत्वात्सहदेवेनबुद्धवान् ॥ ३ ॥ यदात्वसंगृहीतत्वात्प्रयांत्यश्वायथासुखं ॥ ततोदुःशासनःसूतंबुबुधेगतचेतसं ॥
॥ ४ ॥ सहयान्सन्निगृह्याजौस्वयंहयविशारदः ॥ युयुधेरथिनांश्रेष्ठोलघुचित्रंचसुष्ठुच ॥ ५ ॥ तदस्यापूजयन्कर्मस्वेपरेचापिसंयुगे ॥ हतसूतरथेनाजौव्यचर
द्यदभीतवत् ॥ ६ ॥ सहदेवस्तुतानश्वांस्तीक्ष्णैर्बाणैरवाकिरत् ॥ पीड्यमानाःशरैश्चाशुप्राद्रवंस्तेततस्ततः ॥ ७ ॥ सरश्मिषुविषक्तत्वादुत्ससर्जशरासनं ॥ धनुषा
कर्मकुर्वंस्तुरश्मींश्चपुनरुत्सृजत् ॥ ८ ॥ छिद्रेष्वेतेषुतंबाणैर्माद्रीपुत्रोभ्यवाकिरत् ॥ परीप्संस्त्वत्सुतंकर्णस्तदंतरमवापतत् ॥ ९ ॥ वृकोदरस्ततःकर्णंत्रिभिर्भल्लैःसमा
हितः ॥ आकर्णपूर्णैरभ्यघ्नन्बाह्वोरुरसिचानदत् ॥ १० ॥ सनिवृत्तस्ततःकर्णःसंघट्टितइवोरगः ॥ भीममावारयामासविकिरन्निशिताञ्छरान् ॥ ११ ॥ ततो
भूत्तुमुलंयुद्धंभीमराधेययोस्तदा ॥ तौवृषाविवनर्दंतौविवृत्तनयनावुभौ ॥ १२ ॥ वेगेनमहतान्योन्यंसंरब्धावभिपेततुः ॥ अभिसंश्लिष्टयोस्तत्रतयोराहवशौं
डयोः ॥ १३ ॥ विच्छिन्नशरपातत्वाद्गदायुद्धमवर्तत ॥ गदयाभीमसेनस्तुकर्णस्यरथकूबरं ॥ १४ ॥ बिभेदशतधाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोभीमस्यराधे
योगदामाविध्यवीर्यवान् ॥ १५ ॥ अवासृजद्रथेतांतुबिभेदगदयागदां ॥ ततोभीमःपुनर्गुर्वींचिक्षेपाधिरथेर्गदां ॥ १६ ॥ तांगदांबहुभिःकर्णःसुपुंखैःसुप्रवे
जितैः ॥ प्रत्यविध्यत्पुनश्चान्यैःसाभीमंपुनराव्रजत् ॥ १७ ॥ व्यालीवमंत्राभिहताकर्णबाणैरभिद्रुता ॥ तस्याःप्रतिनिपातेनभीमस्यविपुलोध्वजः ॥ १८ ॥ प
पातसारथिश्चास्यमुमोहचगदाहतः ॥ सकर्णेसायकानष्टौव्यसृजत्क्रोधमूर्च्छितः ॥ १९ ॥ तैस्तस्यनिशितैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनोमहाबलः ॥ चिच्छेदपरवीरघ्नःप्रह
सन्निवभारत ॥ २० ॥ ध्वजंशरासनंचैवशरावापंचभारत ॥ कर्णोप्यन्यद्धनुर्गृह्यहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ २१ ॥ ॥१९०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ज्ञानमेकस्थ

ततःपुनस्तुराधेयोहयानस्यरथेषुभिः॥ ऋक्षवर्णान्जघानाशुतथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ २२ ॥ सविपन्नरथोभीमोनकुलस्याप्लुतोरथं ॥ हरिर्यथागिरेःशृंगंसमाक्रामदरिंदमः ॥ २३ ॥ तथाद्रोणार्जुनौचित्रमयुध्येतांमहारथौ ॥ आचार्यशिष्यौराजेंद्रकृतप्रहरणौयुधि ॥ २४॥ लघुसंधानयोगाभ्यांरथयोश्चरणेनच ॥ मोहयंतौमनुष्याणांचक्षूंषिचमनांसिच ॥ २५ ॥ उपारमंततेसर्वेयोधाभरतसत्तम ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यंतस्तद्युद्धंगुरुशिष्ययोः ॥ २६ ॥ विचित्रान्पृतनामध्येरथमार्गानुदीर्यतौ ॥ अन्योन्यमपसव्यंचकर्तुंवीरौतदेषतुः ॥ २७॥ पराक्रमंतयोर्योधाददृशुस्तेसुविस्मिताः ॥ तयोःसमभवद्युद्धंद्रोणपांडवयोर्महत् ॥ २८ ॥ आमिषार्थेमहाराजगगनेश्येनयोरिव ॥ यद्यच्चकारद्रोणस्तुकुंतीपुत्रजिगीषया ॥ २९॥ तत्तत्प्रतिजघानाशुप्रहसंस्तस्यपांडवः ॥ यदाद्रोणोनशक्नोतिपांडवंस्मविशेषितुं ॥ ३० ॥ ततःप्रादुश्चकारास्त्रमस्त्रमार्गविशारदः ॥ ऐंद्रंपाशुपतंत्वाष्ट्रंवायव्यमथवारुणं ॥ ३१ ॥ मुक्तंमुक्तंद्रोणचापात्तज्जघानधनंजयः॥ अस्त्राण्यस्त्रैर्यदातस्यविधिवद्धंतिपांडवः ॥ ३२ ॥ ततोस्त्रैःपरमैर्दिव्यैर्द्रोणःपार्थमवाकिरत् ॥ यद्यदस्त्रंसपार्थायप्रयुंक्तेविजिगीषया ॥ ३३॥ तस्यतस्यविघातायतत्तद्धिकुरुतेर्जुनः ॥ सवध्यमानेष्वस्त्रेषुदिव्येष्वपियथाविधि ॥ ३४ ॥ अर्जुनेनार्जुनंद्रोणोमनसैवाभ्यपूजयत् ॥ मेनेचात्मानमधिकंपृथिव्यामधिभारत ॥३५॥ तेनशिष्येणसर्वेभ्यःशस्त्रविद्भ्यःपरंतपः॥वार्यमाणस्तुपार्थेनतथामध्येमहात्मनां॥३६॥यतमानोर्जुनंप्रीत्याप्रत्यवारयदुत्स्मयन्॥ततोंतरिक्षेदेवाश्चगंधर्वाश्चसहस्रशः॥ ३७॥ ऋषयःसिद्धसंघाश्चव्यतिष्ठंतदिदृक्षया ॥ तदप्सरोभिराकीर्णंयक्षगंधर्वसंकुलं ॥३८॥ श्रीमदाकाशमभवद्भूयोमेघाकुलंयथा॥ तत्रस्मांतर्हितावाचोव्यचरंतपुनःपुनः ॥ ३९॥ द्रोणपार्थस्तवोपेताव्यश्रूयंतनराधिप ॥ विसृज्यमानेष्वस्त्रेषुज्वालयत्सुदिशोदश ॥ ४० ॥ अब्रुवंस्तत्रसिद्धाश्चऋषयश्चसमागताः ॥ नैवेदंमानुषंयुद्धंनासुरंनचराक्षसं ॥ ४१ ॥ नदैवंनचगांधर्वंब्राह्मंध्रुवमिदंपरं ॥ विचित्रमिदमाश्चर्यंननोदृष्टंनचश्रुतं ॥ ४२ ॥ अतिपांडवमाचार्योद्रोणंचाप्यतिपांडवः ॥ नानयोरंतरंशक्यंद्रष्टुमन्येनकेनचित् ॥ ४३ ॥ यदिरुद्रोद्विधाकृत्वयुध्येतात्मानमात्मना ॥ तत्रशक्योपमाकर्तुमन्यत्रतुनविद्यते ॥ ४४ ॥ ज्ञानमेकस्थमाचार्येज्ञानंयोगश्चपांडवे ॥ शौर्यमेकस्थमाचार्येबलंशौर्यंचपांडवे ॥ ४५ ॥

मिति आचार्योज्ञानस्यशौर्यस्यचावधिरित्यर्थः अर्जुनस्तुयोगेनबलेनचाधिकः कृष्णसारथिगांडीवदीव्यरथध्वजतुरध्यादिभिर्यौवनेनचयुक्तत्वात् तथाचयोगबलाभ्यामाचार्यसाम्यंप्राप्तइत्यर्थः ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ पारमवधिः आर्षक्लीबत्वं अन्यतरेणेतिशेषः गम्यतेप्राप्यतेअन्योन्ययुद्धे ततस्तदा संकुलयुद्धंअनियतयोधंयुद्धं ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नापतत्बाणैरंतरिक्षस्य पूरितत्वादितिभावः ॥ ५४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ त्रयोधृष्टद्युम्नोऽन्यौद्वौच ॥६॥

नेमौशक्यौमहेष्वासौयुद्धेक्षपयितुंपरैः ॥इच्छमानौपुनरिमौहन्येतांसामरंजगत् ॥ ४६ ॥इत्यब्रुवन्महाराजदृष्ट्वातौपुरुषर्षभौ ॥ अंतर्हितानिभूतानिप्रकाशा निचसर्वशः ॥ ४७॥ ततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंप्रादुश्चक्रेमहामतिः ॥ संतापयन्रणेपार्थंभूतान्यंतर्हितानिच ॥ ४८॥ ततश्चचालपृथिवीसपर्वतवनद्रुमा ॥ ववौच विषमोवायुःसागराश्चापिचुक्षुभुः ॥ ४९ ॥ ततस्त्रासोमहानासीत्कुरुपांडवसेनयोः ॥ सर्वेषांचैवभूतानामुद्यतेस्त्रेमहात्मना ॥ ५० ॥ ततःपार्थोप्यसंभ्रांतस्तद स्त्रंप्रतिजघ्निवान् ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रततःसर्वमशीशमत् ॥ ५१ ॥ यदानगम्यतेपारंतयोरन्यतरस्यवा ॥ ततःसंकुलयुद्धेनतद्युद्धंव्याकुलीकृतं ॥ ५२ ॥ नाज्ञाय ततःकिंचित्पुनरेवविशांपते ॥ प्रवृत्तेतुमुलेयुद्धेद्रोणपांडवयोर्मृधे ॥ ५३ ॥ शरजालैःसमाकीर्णेमेघजालैरिवांबरे ॥ नापतच्चततःकश्चिदंतरिक्षचरस्तदा ॥ ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तथावर्तमानेगजाश्वनरसंक्षये ॥ दुःशासनोमहाराजधृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ १ ॥ सतुरुक्मरथासक्तोदुःशासनशरार्दितः ॥ अमर्षात्तवपुत्रस्यशरैर्वाहा नवाकिरत् ॥ २ ॥ क्षणेनसरथस्तस्यसध्वजःसहसारथिः ॥ नादृश्यतमहाराजपार्षतस्यशरैश्चितः ॥ ३ ॥ दुःशासनस्तुराजेंद्रपांचाल्यस्यमहात्मनः ॥ नाशकत्प्र मुखेस्थातुंशरजालप्रपीडितः ॥ ४ ॥ सतुदुःशासनंबाणैर्विमुखीकृत्यपार्षतः ॥ किरञ्छरसहस्राणिद्रोणमेवाभ्ययाद्रणे ॥ ५ ॥ अभ्यपद्यतहार्दिक्यःकृतवर्मा त्वनंतरं ॥ सोदर्याणांत्रयश्चैवतएनंपर्यवारयन् ॥ ६ ॥ तंयमौपृष्ठतोन्वैतांरक्षंतौपुरुषर्षभौ ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंदीप्यमानमिवानलं ॥ ७ ॥ संप्रहारमकुर्वंस्तेसर्वे चसुमहारथाः ॥ अमर्षिताःसत्त्ववंतःकृत्वामरणमग्रतः ॥ ८ ॥ शुद्धात्मानःशुद्धवृत्ताराजन्स्वर्गपुरस्कृताः ॥ आर्यंयुद्धमकुर्वंतपरस्परजिगीषवः ॥ ९ ॥ शुक्लाभि जनकर्माणोमतिमंतोजनाधिप ॥ धर्मयुद्धमयुध्यंतप्रेप्संतोगतिमुत्तमां ॥ १० ॥ नतत्रासीदधर्मिष्ठमशस्त्रंयुद्धमेवच ॥ नात्रकर्णीननालीकोनलिप्तोनचबस्ति कः ॥ ११

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ शुक्लः शुद्धोऽभिजनोवंशोयेषांतेस्वयंशोधितकर्माणश्च ॥ १० ॥ अशस्तमप्रशस्यं प्रशस्यत्वमाह नात्रेति कर्णीविलोमकंटकद्वययुक्तः सहिउद्ध्रियमाणोऽन्त्राण्युद्धरति नालीकःअल्पत्वाद्देहमग्नःसन्दुरुद्धरः नलिप्तोविषेणेतिशेषः बस्तिकःशल्यदंडसंधौशिथिलस्तस्योद्धरणेशल्यंबस्तिमध्येमज्जतिदंडमात्रंनिःसरति (अन्येबस्तकइतिपठित्वाश्रंगघटितइतिव्याचख्युः) ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सूचीकर्णिसजातीयोबहुकंटकः (कपिशस्तुल्योमर्कटास्थिमयोवेतिप्राञ्चः) कार्ष्णायसमयः सन्नद्धेप्याघातेऽतर्बहुप्रविशति कपिशस्त्रिषुश्यामेइतिमेदिनी गवास्थिजोगजास्थिजस्तन्मयफलकश्चवा

नसूचीकपिशोनैवनगवास्थिर्गजास्थिजः॥ इषुरासीन्नसंश्लिष्टोनपूतिर्नचजिह्मगः॥ १२ ॥ ऋजून्येवविशुद्धानिसर्वेशस्त्राण्यधारयन् ॥ सुयुद्धेनपराँल्लोका
नीप्संतःकीर्तिमेवच ॥ १३ ॥ तदासीत्तुमुलंयुद्धंसर्वदोषविवर्जितं ॥ चतुर्णांतवयोधानांतैस्त्रिभिःपांडवैःसह ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतान्दृष्ट्वातवराजन्रथर्षभा
न्॥ यमाभ्यांवारितान्वीराञ्छीघ्रास्त्रोद्रोणमभ्ययात्॥ १५॥ निवारितास्तुतेवीरास्तयोःपुरुषसिंहयोः॥ समसज्जंतचत्वारोवाताःपर्वतयोरिव॥१६॥ द्वाभ्यां
द्वाभ्यांयमौसार्धंरथाभ्यांरथपुंगवौ॥समासक्तौततोद्रोणंधृष्टद्युम्नोभ्यवर्तत ॥ १७ ॥ दृष्ट्वाद्रोणायपांचाल्यंव्रजंतंयुद्धदुर्मदं॥ यमाभ्यांतांश्चसंसक्तांस्तदंतरमु
पाद्रवत्॥ १८॥ दुर्योधनोमहाराजकिरञ्छोणितभोजनान्॥ तंसात्यकिःशीघ्रतरंपुनरेवाभ्यवर्तत॥ १९ ॥ तौपरस्परमासाद्यसमीपेकुरुमाधवौ ॥ हसमा
नौनृशार्दूलावभीतौसमसज्जतां॥ २० ॥वाल्यवृत्तानिसर्वाणिप्रीयमाणौविचिंत्यतौ॥ अन्योन्यंप्रेक्षमाणौचस्मयमानौपुनःपुनः ॥ २१ ॥ अथदुर्योधनोरा
जासात्यकिंसमभाषत॥ प्रियंसखायंसततंगर्हयन्वृत्तमात्मनः॥ २२॥ धिक्क्रोधंधिक्सखेलोभंधिङ्मोहंधिगमर्षितं॥ धिगस्तुक्षात्रमाचारंधिगस्तुबलमौर
सं॥ २३॥ यत्रमामभिसंधत्सेत्वांचाहंशिनिपुंगव॥ त्वंहिप्राणैःप्रियतरोममाहंचसदातव ॥ २४ ॥ स्मरामितानिसर्वाणिबाल्यवृत्तानियानिनौ ॥ तानिस
र्वाणिजीर्णानिसांप्रतंनोरणाजिरे॥ २५॥ किमन्यत्क्रोधलोभाभ्यांयुद्धमेवाद्यसात्वत॥ तंतथावादिनंतत्रसात्यकिःप्रत्यभाषत॥ २६ ॥ प्रहसन्विशिखांस्ती
क्ष्णानुद्यम्यपरमास्त्रवित्॥ नेयंसभाराजपुत्रनाचार्यस्यनिवेशनं ॥ २७॥ यत्रक्रीडितमस्माभिस्तदाराजन्समागतैः॥ दुर्योधनउवाच क्वसाक्रीडाग
तास्माकंबाल्येवैशिनिपुंगव॥ २८॥ क्वचयुद्धमिदंभूयःकालोहिदुरतिक्रमः॥ किन्नुनोविद्यतेकृत्यंधनेनधनलिप्सया॥ २९॥ यत्रयुध्यामहेसर्वेधनलोभा
त्समागताः॥ संजयउवाच तंतथावादिनंतत्रराजानंमाधवोब्रवीत्॥ ३०॥ एवंवृत्तंसदाक्षात्रंयुध्यंतीहगुरूनपि॥ यदितेहंप्रियोराजन्जहिमांमाचि
रंकुथाः॥ ३१॥ त्वत्कृतेसुकृतान्लोकान्गच्छेयंभरतर्षभ॥ यातेशक्तिर्बलंयच्चतत्क्षिप्रंमयिदर्शय॥ ३२॥

णोविषलिप्तवज्ज्ञेयः श्लिष्टोद्विशल्यःक्षतद्वयकरत्वाद्धेयः पूतिर्मलिनशल्यः सोपिक्षतपोषकश्चर्वितोवा जिह्मगोऽन्यल्लक्ष्यत्वेनप्रदर्श्यान्यत्रपातितः॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६ ॥ १७॥
॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥५७॥५८॥

नेच्छामितदहंद्रष्टुंमित्राणांव्यसनंमहत् ॥ इत्येवंव्यक्तमाभाष्यप्रतिभाष्यचसात्यकिः ॥ ३३॥ अभ्ययात्तूर्णमव्यग्रोदयांनाकुरुतात्मनि ॥ तमायांतंमहाबाहुंप्र
त्यगृण्हात्तवात्मजः ॥ ३४ ॥ शरैश्चावाकिरद्राजन्शैनेयंतनयस्तव ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरुमाधवसिंहयोः ॥ ३५ ॥ अन्योन्यंक्रुद्धयोर्घोरंयथाद्विरदसिंहयोः ॥
ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःसात्वतंयुद्धदुर्मदं ॥ ३६ ॥ दुर्योधनःप्रत्यविध्यत्कुपितोदशभिःशरैः ॥ तंसात्यकिःप्रत्यविध्यत्तथैवावाकिरच्छरैः ॥ ३७ ॥ पंचाशतापुनश्चा
जौत्रिंशतादशभिश्चह ॥ सात्यकिंतुरणेराजन्प्रहसंस्तनयस्तव ॥ ३८ ॥ आकर्णपूर्णैर्निशितैर्विव्याधत्रिंशताशरैः ॥ ततोस्यसशरंचापंक्षुरप्रेणद्विधाच्छिनत् ॥
॥ ३९ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायलघुहस्तस्ततोदृढं ॥ सात्यकिर्व्यसृजच्चापिशरश्रेणींसुतस्यते ॥ ४० ॥ तामापतंतींसहसाशरश्रेणींजिघांसया ॥ चिच्छेदबहुधा
राजाततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ४१ ॥ सात्यकिंचत्रिसप्तत्यापीडयामासवेगितः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैराकर्णापूर्णनिःसृतैः ॥ ४२ ॥ तस्यसंदधतश्चेषुंसंहितेषुच
कार्मुकं ॥ आच्छिनत्सात्यकिस्तूर्णंशरैश्चैवाप्यवीविधत् ॥ ४३ ॥ सगाढविद्धोव्यथितःप्रत्यपायाद्रथांतरे ॥ दुर्योधनोमहाराजदाशार्हशरपीडितः ॥ ४४ ॥ समा
श्वस्यतुपुत्रस्तेसात्यकिंपुनरभ्ययात् ॥ विसृजन्निषुजालानियुयुधानरथंप्रति ॥ ४५ ॥ तथैवसात्यकिर्बाणान्दुर्योधनरथंप्रति ॥ सततंविसृजन्राजंस्तत्संकुल
मवर्तत ॥ ४६ ॥ तत्रेषुभिःक्षिप्यमाणैःपतद्भिश्चशरीरिषु ॥ अग्नेरिवमहाकक्षैःशब्दःसमभवन्महान् ॥ ४७ ॥ तयोःशरसहस्रैश्चसंछन्नंवसुधातलं ॥ अगम्यरू
पंचशरैराकाशंसमपद्यत ॥ ४८ ॥ तत्राप्यधिकमालक्ष्यमाधवंरथसत्तमं ॥ क्षिप्रमभ्यपतत्कर्णःपरीप्संस्तनयंतव ॥ ४९ ॥ नतुतंमर्षयामासभीमसेनोमहाब
लः ॥ सोभ्ययात्त्वरितःकर्णंविसृजन्सायकान्बहून् ॥५०॥ तस्यकर्णःशितान्बाणान्प्रतिहन्यहसन्निव ॥ धनुःशरांश्चचिच्छेदसूतंचाभ्यहनच्छरैः॥५१॥ भीमसे
नस्तुसंक्रुद्धोगदामादायपांडवः ॥ ध्वजंधनुश्चसूतंचसंममर्दाहवेरिपोः ॥ ५२ ॥ रथचक्रंचकर्णस्यबभंजसमहाबलः ॥ भग्नचक्रेरथेतिष्ठदकंपःशैलराडिव ॥
॥५३॥ एकचक्रंरथंतस्यतमूहुःसुचिरंहयाः ॥ एकचक्रमिवार्कस्यरथंसप्तहयायथा ॥ ५४ ॥ अमृष्यमाणःकर्णस्तुभीमसेनमयुध्यत ॥ विविधैरिषुजालैश्च
नानाशस्त्रैश्चसंयुगे ॥ ५५ ॥ भीमसेनस्तुसंक्रुद्धःसूतपुत्रमयोधयत् ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेक्रुद्धोधर्मसुतोब्रवीत् ॥ ५६ ॥ पंचालानांनरव्याघ्रान्मत्स्यांश्चपु
रुषर्षभान् ॥ येनःप्राणाःशिरोयेचयेनोयोधामहारथाः ॥ ५७ ॥ तएतेधार्तराष्ट्रेषुविषक्ताःपुरुषर्षभाः ॥ किंतिष्ठतयथामूढाःसर्वेविगतचेतसः ॥ ५८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पंचालानामिति ॥ १ ॥ २ ॥

तत्रगच्छतयत्रैतेयुध्यंतेमामकारथाः ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यसर्वएवगतज्वराः ॥ ५९ ॥ जयंतोवध्यमानाश्चगतिमिष्टांगमिष्यथ ॥ जित्वावाबहुभिर्यज्ञैर्यजध्वं
भूरिदक्षिणैः ॥ ६० ॥ हतावादेवसाद्भूत्वालोकान्प्राप्स्यथपुष्कलान् ॥ तेराज्ञाचोदितावीरायोत्स्यमानामहारथाः ॥ ६१ ॥ क्षात्रधर्मंपुरस्कृत्यत्वरिताद्रोणम
भ्ययुः ॥ पंचालास्त्वेकतोद्रोणमभ्यघ्नन्निशितैःशरैः ॥ ६२ ॥ भीमसेनपुरोगाश्चाप्येकतःपर्यवारयन् ॥ आसंस्तुपांडुपुत्राणांत्रयोजिह्मामहारथाः ॥ ६३ ॥ य
मौचभीमसेनश्चप्राक्रोशंस्तेधनंजयं ॥ अभिद्रवार्जुनक्षिप्रंकुरून्द्रोणादपानुद ॥ ६४ ॥ ततएनंहनिष्यंतिपंचालाहतरक्षिणं ॥ कौरवेयांस्ततःपार्थःसहसास
मुपाद्रवत् ॥ ६५ ॥ पंचालानेवतुद्रोणोधृष्टद्युम्नपुरोगमान् ॥ ममर्दुस्तरसावीराःपंचमेहनिभारत ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणि
संकुलयुद्धेऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पंचालानांततोद्रोणोप्यकरोत्कदनंमहत् ॥ यथाक्रु
द्धोरणेशक्रोदानवानांक्षयंपुरा ॥ १ ॥ द्रोणास्त्रेणमहाराजवध्यमानाःपरेयुधि ॥ नात्रसंतरणेद्रोणात्सत्ववंतोमहारथाः ॥ २ ॥ युध्यमानामहाराजपंचालाःस्टं
जयास्तथा ॥ द्रोणमेवाभ्ययुर्युद्धेयोधयंतोमहारथाः ॥ ३ ॥ तेषांतुच्छाद्यमानानांपंचालानांसमंततः ॥ अभवद्भैरवोनादोवध्यतांशरवृष्टिभिः ॥ ४ ॥ वध्यमा
नेषुसंग्रामेपंचालेषुमहात्मना ॥ उदीर्यमाणेद्रोणास्त्रेपांडवान्भयमाविशत् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वाश्वनरयोधानांविपुलंचक्षयंयुधि ॥ पांडवेयामहाराजनाशशंसुर्जयंत
दा ॥ ६ ॥ कच्चिद्द्रोणोननःसर्वान्क्षपयेत्परमास्त्रवित् ॥ समिद्धःशिशिरापायेदहन्कक्षमिवानलः ॥ ७ ॥ नचैनंसंयुगेकश्चित्समर्थःप्रतिवीक्षितुं ॥ नचैनमर्जुनो
जातुप्रतियुध्येतधर्मवित् ॥ ८ ॥ त्रस्तान्कुंतीसुतान्दृष्ट्वाद्रोणसायकपीडितान् ॥ मतिमान्श्रेयसेयुक्तःकेशवोर्जुनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ नैषयुद्धेनसंग्रामेजेतुंशक्यःक
थंचन ॥ सधनुर्धन्विनांश्रेष्ठोदेवैरपिसवासवैः ॥ १० ॥ न्यस्तशस्त्रस्तुसंग्रामेशक्योहंतुंभवेन्नृभिः ॥ आस्थीयतांजयेयोगोधर्ममुत्सृज्यपांडवाः ॥ ११ ॥ यथान
संयुगेसर्वान्नहन्याद्रुक्मवाहनः ॥ अश्वत्थाम्निहतेनैषयुद्धेदितिमतिर्मम ॥ १२ ॥ तंहतंसंयुगेकश्चिदस्मैशंसतुमानवः ॥ एतन्नारोचयद्राजन्कुंतीपुत्रोधनंजयः
॥ १३ ॥ अन्येत्वरोचयन्सर्वेकृच्छ्रेणतुयुधिष्ठिरः ॥ ततोभीमोमहाबाहुरनीकेस्वेमहागजं ॥ १४ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जघानगदयाराजन्नश्वत्थामानमित्युत ॥ परप्रमथनंघोरंमालवस्येंद्रवर्मणः ॥ १५ ॥ भीमसेनस्तुसव्रीडमुपेत्यद्रोणमाहवे ॥ अश्वत्थामाहतइतिशब्दमुच्चैश्च
 कारह ॥ १६ ॥ अश्वत्थामेतिहिगजःख्यातोनाम्नाहतोभवत् ॥ कृत्वामनसितंभीमोमिथ्याव्याहतवांस्तदा ॥ १७ ॥ भीमसेनवचःश्रुत्वाद्रोणस्तत्परमाप्रियं ॥
मनसासन्नगात्रोभूद्यथासैकतमंभसि ॥ १८ ॥ शंकमानःसतन्मिथ्यावीर्यज्ञःस्वसुतस्यवै ॥ हतःसइतिचश्रुत्वानैवधैर्यादकंपत ॥ १९ ॥ सलब्ध्वाचेतनांद्रो
णःक्षणेनैवसमाश्वसत् ॥ अनुचिंत्यात्मनःपुत्रमविषह्यमरातिभिः ॥ २० ॥ सपार्षतमभिद्रुत्यजिघांसुर्मृत्युमात्मनः ॥ अवाकिरत्सहस्रेणतीक्ष्णानांकंकपत्रि
णां ॥ २१ ॥ तंविंशतिसहस्राणिपंचालानांनरर्षभाः ॥ तथाचरंतंसंग्रामेसर्वतोवाकिरञ्छरैः ॥ २२ ॥ शरैस्तैराचितंद्रोणंनापश्यामममहारथं ॥ भास्करंजलदैरु
द्धंवर्षास्विवविशांपते ॥ २३ ॥ विधूयताञ्वाणगणान्पंचालानांमहारथः ॥ प्रादुश्चक्रेततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंपरंतपः ॥ २४ ॥ वधायतेषांशूराणांपंचालानाममर्षि
तः ॥ ततोव्यरोचतद्रोणोविनिघ्नन्सर्वसैनिकान् ॥ २५ ॥ शिरांस्यपातयच्चापिपंचालानांमहामृधे ॥ तथैवपरिघाकारान्बाहून्कनकभूषणान् ॥ २६ ॥ तेवध्य
मानाःसमरेभारद्वाजेनपार्थिवाः ॥ मेदिन्यामन्वकीर्यंतवातनुन्नाइवद्रुमाः ॥ २७ ॥ कुंजराणांचपततांहयौघानांचभारत ॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणि
तकर्दमा ॥ २८ ॥ हत्वाविंशतिसाहस्रान्पंचालानांरथव्रजान् ॥ अतिष्ठदाहवेद्रोणोविधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ २९ ॥ तथैवचपुनःक्रुद्धोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ व
सुदानस्यभल्लेनशिरःकायादपाहरत् ॥ ३० ॥ पुनःपंचशतान्मत्स्यान्षट्सहस्रांश्चसृंजयान् ॥ हस्तिनामयुतंहत्वाजघानाश्वायुतंपुनः ॥ ३१ ॥ क्षत्रियाणाम
भावायदृष्ट्वाद्रोणमवस्थितं ॥ ऋषयोभ्यागतास्तूर्णंहव्यवाहपुरोगमाः ॥ ३२ ॥ विश्वामित्रोजमदग्निर्भरद्वाजोथगौतमः ॥ वसिष्ठःकश्यपोत्रिश्चब्रह्मलोकंनिनी
षवः ॥ ३३ ॥ सिकताःपृश्नयोगर्गावालखिल्यामरीचिपाः ॥ भृगवोंगिरसश्चैवसूक्ष्माश्चान्येमहर्षयः ॥ ३४ ॥ तएनमब्रुवन्सर्वेद्रोणमाहवशोभिनं ॥ अधर्मतः
कृतंयुद्धंसमयोनिधनस्यते ॥ ३५ ॥ न्यस्यायुधंरणेद्रोणसमीक्षास्मानवस्थितान् ॥ नातःक्रूरतरंकर्मपुनःकर्तुमिहार्हसि ॥ ३६ ॥ वेदवेदांगविदुषःसत्यधर्मरत
स्यते ॥ ब्राह्मणस्यविशेषेणतवैतन्नोपपद्यते ॥ ३७ ॥ त्यजायुधममोघेषोतिष्ठवर्त्मनिशाश्वते ॥ परिपूर्णश्चकालस्तेवस्तुंलोकेद्यमानुषे ॥ ३८ ॥ ब्रह्मास्त्रेणत्वया
दग्धाअनस्त्रज्ञानराभुवि ॥ यदेतदीदृशंविप्रकृतंकर्मनसाधुतत् ॥ ३९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

न्यस्यायुधंरणेविप्रद्रोणमात्वंचिरंकृथाः॥ मापापिष्ठतरंकर्मकरिष्यसिपुनर्द्विज ॥ ४० ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाभीमसेनवचश्चतत् ॥ धृष्टद्युम्नंचसंप्रेक्ष्यरणेसवि
मनाभवत् ॥ ४१ ॥ संदिह्यमानोव्यथितःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ अहतंवाहतंवेतिपप्रच्छसुतमात्मनः ॥ ४२ ॥ स्थिराबुद्धिर्हिद्रोणस्यनपार्थोवक्ष्यतेनृतं ॥ त्र
याणामपिलोकानामैश्वर्यार्थेकथंचन ॥ ४३ ॥ तस्मात्तंपरिपप्रच्छनान्यंकंचिद्द्विजर्षभः ॥ तस्मिंस्तस्यहिसत्याशाबाल्यात्प्रभृतिपांडवे ॥ ४४ ॥ ततोनिष्पांड
वामुर्वींकरिष्यंतंयुधांपतिं ॥ द्रोणंज्ञात्वाधर्मराजंगोविंदोव्यथितोब्रवीत् ॥ ४५ ॥ यद्यर्धदिवसंद्रोणोयुध्यतेमन्युमास्थितः ॥ सत्यंब्रवीमितेसेनाविनाशंसमु
पैष्यति ॥ ४६ ॥ सभवांस्त्रातुनोद्रोणात्सत्याज्ज्यायोनृतंवचः ॥ अनृतंजीवितस्यार्थेवदन्नस्पृश्यतेऽनृतैः ॥ ४७ ॥ तयोःसंवदतोरेवंभीमसेनोब्रवीदिदं ॥ ४८ ॥ श्रुत्वैवं
तुमहाराजवधोपायंमहात्मनः ॥ गाहमानस्यतेसेनांमालवस्येंद्रवर्मणः ॥ ४९ ॥ अश्वत्थामेतिविख्यातोगजःशक्रगजोपमः ॥ निहतोयुधिविक्रम्यततोहंद्रो
णमब्रुवं ॥ ५० ॥ अश्वत्थामाहतोब्रह्मन्निवर्तस्वाहवादिति ॥ नूनंनाश्रद्दधद्वाक्यमेषमेपुरुषर्षभः ॥ ५१ ॥ सत्वंगोविंदवाक्यानिमानयस्वजयैषिणः ॥ द्रोणायनि
हतंशंसराजन्शारद्वतीसुतं ॥ ५२ ॥ त्वयोक्तोनैवयुध्येतजातुराजन्द्विजर्षभः ॥ सत्यवान्हित्रिलोकेस्मिन्भवान्ख्यातोजनाधिप ॥ ५३ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्ण
वाक्यप्रचोदितः ॥ भावित्वाच्चमहाराजवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ ५४ ॥ तमतथ्यभयेमग्नोजयेसक्तोयुधिष्ठिरः ॥ अव्यक्तमब्रवीद्राजन्हतःकुंजरइत्युत ॥ ५५ ॥ तस्य
पूर्वंरथःपृथ्व्याश्चतुरंगुलमुच्छ्रितः ॥ बभूवैवंचतेनोक्तेतस्यवाहाःस्पृशन्महीं ॥ ५६ ॥ युधिष्ठिरात्तुतद्वाक्यंश्रुत्वाद्रोणोमहारथः ॥ पुत्रव्यसनसंतप्तोनिराशोजी
वितेभवत् ॥ ५७ ॥ आगस्कृतमिवात्मानंपांडवानांमहात्मनां ॥ ऋषिवाक्येनमन्वानःश्रुत्वाचनिहतंसुतं ॥ ५८ ॥ विचेताःपरमोद्विग्नोधृष्टद्युम्नमवेक्ष्यच ॥ यो
द्धुंनाशक्नुवद्राजन्यथापूर्वमरिंदमः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणियुधिष्ठिरासत्यकथनेनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तंदृष्ट्वापरमोद्विग्नंशोकोपहतचेतसं ॥ पंचालराजस्यसुतोधृष्टद्युम्नःसमाद्रवत् ॥ १ ॥ यइष्ट्वामनुजेंद्रेणद्रुपदेनमहा
मखे ॥ लब्धोद्रोणविनाशायसमिद्धाद्धव्यवाहनात् ॥ २ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तंदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥

सधनुर्जैत्रमादायघोरंजलदनिःस्वनं॥ दृढज्यमजरंदिव्यंशरंचाशीविषोपमं॥ ३॥ संदधेकार्मुकेतस्मिंस्ततस्तमनलोपमं॥ द्रोणंजिघांसुःपांचाल्योमहाज्वा
लमिवानलं॥ ४॥ तस्यरूपंशरस्यासीद्धनुर्ज्यामंडलांतरे॥ द्योततोभास्करस्येवघनांतेपरिवेषिणः॥ ५॥ पार्षतेनपरामृष्टंज्वलंतमिवतद्धनुः॥ अंतकालमनु
प्राप्तंमेनिरेवीक्ष्यसैनिकाः॥ ६॥ तमिषुंसंहतंतेनभारद्वाजःप्रतापवान्॥ दृष्ट्वामन्यतदेहस्यकालपर्यायमागतं॥ ७॥ ततःप्रयत्नमातिष्ठदाचार्यस्तस्यवारणे॥
नचास्यास्त्राणिराजेंद्रप्रादुरासन्महात्मनः॥ ८॥ तस्यत्वहानिचत्वारिक्षपाचैकास्यतोगता॥ तस्यचाह्नस्त्रिभागेनक्षयंजग्मुःपतत्रिणः॥ ९॥ सशरक्षयमासा
द्यपुत्रशोकेनचार्दितः॥ विविधानांचदिव्यानामस्त्राणामप्रसादतः॥ १०॥ उत्स्रष्टुकामःशस्त्राणिऋषिवाक्यप्रचोदितः॥ तेजसापूर्यमाणश्चयुयुधेनयथापु
रा॥ ११॥ भूयश्चान्यत्समादायदिव्यमांगिरसंधनुः॥ शरांश्चब्रह्मदंडाभान्धृष्टद्युम्नमयोधयत्॥ १२॥ ततस्तंशरवर्षेणमहतासमवाकिरत्॥ व्यशातयच्चसं
क्रुद्धोधृष्टद्युम्नममर्षणं॥ १३॥ शरांश्चशतधातस्यद्रोणश्चिच्छेदसायकैः॥ ध्वजंधनुश्चनिशितैःसारथिंचाप्यपातयत्॥ १४॥ धृष्टद्युम्नःप्रहस्यान्यत्पुनरादाय
कार्मुकं॥ शितेनचैनंबाणेनप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे॥ १५॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोऽसंभ्रांतइवसंयुगे॥ भल्लेनशितधारेणचिच्छेदास्यपुनर्धनुः॥ १६॥ यच्चास्य
बाणविकृतंधनूंषिचविशांपते॥ सर्वंचिच्छेददुर्धर्षोगदांखड्गंचवर्जयन्॥ १७॥ धृष्टद्युम्नंचविव्याधनवभिर्निशितैःशरैः॥ जीवितांतकरःक्रुद्धःक्रुद्धरूपःपरंतप
॥१८॥ धृष्टद्युम्नोथतस्याश्वान्स्वरथाश्वैर्महारथः॥ व्यामिश्रयदमेयात्माब्राह्ममस्त्रमुदीरयन्॥ १९॥ तेमिश्राबह्वशोभंतजवनावातरंहसः॥ पारावतसवर्णाश्च
शोणाश्चभरतर्षभ॥ २०॥ यथासविद्युतोमेघानदंतोजलदागमे॥ तथारेजुर्महाराजमिश्रितारणमूर्धनि॥ २१॥ ईषाबंधंचक्रबंधंरथबंधंतथैवच॥ प्राणा
शयदमेयात्माधृष्टद्युम्नस्यसद्द्विजः॥ २२॥ सच्छिन्नधन्वापांचाल्योनिकृत्तध्वजसारथिः॥ उत्तमामापदंप्राप्यगदांवीरःपरामृशत्॥ २३॥ तामस्यविशिखैस्ती
क्ष्णैःक्षिप्यमाणांमहारथः॥ निजघानशरैर्द्रोणःक्रुद्धःसत्यपराक्रमः॥ २४॥ तांतुदृष्ट्वानरव्याघ्रोद्रोणेननिहतांशरैः॥ विमलंखड्गमादत्तशतचंद्रंचभानुमत्
॥२५॥ असंशयंतथाभूतःपांचाल्यःसाध्वमन्यत॥ वधमाचार्यमुख्यस्यप्राप्तकालंमहात्मनः॥ २६॥ ततःसरथनीडस्थंस्वरथस्यरथेषया॥ अगच्छदसिमुद्यम्य ॥१९४॥
शतचंद्रंचभानुमत्॥ २७॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ इयेषवक्षोभेत्तुंसभारद्वाजस्यसंयुगे॥ २८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ खड्गंचर्मचधारयन्भ्रांतादित्रयोदशविधंसंचरणंदर्शयामासेतिसंबंधः मंडलाकारतःखड्गभ्रामणंभ्रांतमुच्यते तदेवबाहु
मुद्यम्यकृतमुद्भ्रांतमीरितं १ भ्रामणंस्वस्यपरितःखड्गस्याविद्धमुच्यते परप्रयुक्तशस्त्रस्यवारणार्थमिदंत्रयं २ शत्रोराक्रमणार्थायगमनंत्वाप्लुतंमतं खड्गस्याग्रेणतद्देहस्पर्शनंप्रसृतंमतं ३ वंचयित्वारिपौशस्त्रपातनं

सोऽतिप्रद्युम्नमध्येवैयुगसन्नहनेषुच ॥ जघनार्धेषुचाश्वानांतत्सैन्याःसमपूजयन् ॥ २९ ॥ तिष्ठतोयुगपालीषुशोणानप्यधितिष्ठतः ॥ नापश्यदंतरंद्रोणस्तदद्भु
तमिवाभवत् ॥ ३० ॥ क्षिप्रंश्येनस्यचरतोयथैवामिषगृद्धिनः ॥ तद्वदासीदभीसारोद्रोणपार्षतयोरणे ॥ ३१ ॥ तस्यपारावतानश्वान्रथशक्त्यापराभिनत् ॥
सर्वानेकैकशोद्रोणोरक्तानश्वान्विवर्जयन् ॥ ३२ ॥ तेहतान्यपतन्भूमौधृष्टद्युम्नस्यवाजिनः ॥ शोणास्तुपर्यमुच्यंतरथबंधाद्विशांपते ॥ ३३ ॥ तान्हयान्निहता
न्दृष्ट्वाद्विजाग्र्येणसपार्षतः ॥ नामृष्यतयुधांश्रेष्ठोयाज्ञसेनिर्महारथः ॥ ३४ ॥ विरथःसगृहीत्वातुखड्गंखड्गभृतांवरः ॥ द्रोणमभ्यपतद्राजन्वैनतेयइवोरगं ॥
॥ ३५ ॥ तस्यरूपंबभौराजन्भारद्वाजंजिघांसतः ॥ यथारूपंपुराविष्णोर्हिरण्यकशिपोर्वधे ॥ ३६ ॥ सतदाविविधान्मार्गान्प्रवरांश्चैकविंशतिं ॥ दर्शयामासकौ
रव्यपार्षतोविचरन्रणे ॥ ३७ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंप्रसृतंसृतं ॥ परिवृत्तंनिवृत्तंचखड्गंचर्मचधारयन् ॥ ३८ ॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयामासपार्षतः ॥
भारतंकौशिकंचैवसात्वतंचैवशिक्षया ॥ ३९ ॥ दर्शयन्व्यचरद्युद्धेद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ चरतस्तस्यतान्मार्गान्विचित्रान्खड्गचर्मिणः ॥ ४० ॥ व्यस्मयंत
रणेयोधादेवताश्चसमागताः ॥ ततःशरसहस्रेणशतचंद्रमपातयत् ॥ ४१ ॥ चर्मखड्गंचसंबाधेधृष्टद्युम्नस्यसद्विजः ॥ येतुवैतस्तिकानामशराआसन्नयोधिनः ॥
॥ ४२ ॥ निकृष्टयुद्धेद्रोणस्यनान्येषांसंतितेशराः ॥ ऋतेशारद्वतात्पार्थाद्द्रौणेर्वैकर्तनात्तथा ॥ ४३ ॥ प्रद्युम्नयुयुधानाभ्यामभिमन्योश्चभारत ॥ अथास्येषुंसमा
धत्तदृढंपरमसंमतं ॥ ४४ ॥ अंतेवासिनमाचार्योजिघांसुःपुत्रसंमितं ॥ तंशरैर्दशभिस्तीक्ष्णैश्चिच्छेदशिनिपुंगवः ॥ ४५ ॥

गदितंसृतं परिवृत्तंभवेच्छत्रोर्वामदक्षिणभागतः ४ पश्चात्पदापसरणंनिवृत्तंसंप्रचक्षते ॥ ३८ ॥ अन्योन्यताडनंप्राहुःसंपातमुभयोरपि ५ आधिक्यमात्मनोयत्तत्समुदीर्णमुदीरितं अंगप्रत्यंगदेशे
षुभ्रामणंभारतंस्मृतं ६ विचित्रखड्गसंचारदर्शनंकौशिकंस्मृतं निलीयचर्मणिक्षेपोयदसेःसात्वतंहितत् ७ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ संबाधेरणसंकटेवैतस्तिकाःवितस्तिप्रमाणाः
॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अयंश्लोकश्चतुर्धरसंमतोनभवति त्रयोदशविधंसंचरणमितिकंठतस्तैरुक्तत्वात् मिश्राणांतुसंमतोस्तितैरेकविंशतिमितिप्रतीकमुपादायावांतरभेदकल्पनयोक्तसंख्यापूरणेनव्याख्यातत्वात्

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सात्वतस्येति ॥

पश्यतस्तवपुत्रस्यकर्णस्यचमहात्मनः ॥ ग्रस्तमाचार्यमुख्येनधृष्टद्युम्नममोचयत् ॥ ४६ ॥ चरंतंरथमार्गेषुसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ द्रोणकर्णांतरगतंकृपस्या
पिचभारत ॥ ४७ ॥ अपश्येतांमहात्मानौविष्वक्सेनधनंजयौ ॥ अपूजयेतांवार्ष्णेयंब्रुवाणौसाधुसाध्विति ॥ ४८ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिसर्वेषांयुधिनिघ्नंतमच्युतं ॥
अभिपत्यततःसेनांविष्वक्सेनधनंजयौ ॥ ४९ ॥ धनंजयस्ततःकृष्णमब्रवीत्पश्यकेशव ॥ आचार्यरथमुख्यानांमध्येक्रीडन्मधूद्वहः ॥ ५० ॥ आनंदयतिमांभू
यःसात्यकिःपरवीरहा ॥ माद्रीपुत्रौचभीमंचराजानंचयुधिष्ठिरं॥ ५१ ॥ यच्छिक्षयानुद्धतःसन्रणेचरतिसात्यकिः ॥ महारथानुपक्रीडन्वृष्णीनांकीर्तिवर्ध
नः ॥ ५२ ॥ तमेतेप्रतिनंदंतिसिद्धाःसैन्याश्चविस्मिताः ॥ अजय्यंसमरेदृष्ट्वासाधुसाध्वितिसात्यकिं ॥ योधाश्चोभयतःसर्वेकर्मभिःसमपूजयन् ॥ ५३ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच सात्वत
स्यतुतत्कर्मदृष्ट्वादुर्योधनादयः ॥ शैनेयंसर्वतःक्रुद्धावारयामासुरंजसा ॥ १ ॥ कृपकर्णौचसमरेपुत्राश्चतवमारिष ॥ शैनेयंत्वरयाभ्येत्यविनिघ्नन्निशितैःश
रैः ॥ २ ॥ युधिष्ठिरस्ततोराजामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ भीमसेनश्चबलवान्सात्यकिंपर्यवारयन् ॥ ३ ॥ कर्णश्चशरवर्षेणगौतमश्चमहारथः ॥ दुर्योधनादयस्तेचशै
नेयंपर्यवारयन् ॥ ४ ॥ तांटर्षिंसहसाराजन्नुत्थितांघोररूपिणीं ॥ वारयामासशैनेयोयोधयंस्तान्महारथान् ॥ ५ ॥ तेषामस्त्राणिदिव्यानिसंहितानिमहात्मनां ॥
वारयामासविधिवद्दिव्यैरस्त्रैर्महामृधे ॥ ६ ॥ क्रूरमायोधनंजज्ञेतस्मिन्राजसमागमे ॥ रुद्रस्येवहिक्रुद्धस्यनिघ्नतस्तान्पशून्पुरा ॥ ७ ॥ हस्तानामुत्तमांगानांका
र्मुकाणांचभारत ॥ छत्राणांचापविद्धानांचामराणांचसंचयैः ॥ ८ ॥ राशयःस्मव्यदृश्यंततत्रतत्ररणाजिरे ॥ भग्नचक्रैरथैश्चापिपातितैश्चमहाध्वजैः ॥ ९ ॥
सादिभिश्चहतैःशूरैःसंकीर्णावसुधाभवत् ॥ बाणपातनिकृत्तास्तुयोधास्तेकुरुसत्तम ॥ १० ॥ चेष्टंतोविविधाश्चेष्टाव्यदृश्यंतमहाहवे ॥ वर्तमानेतथायुद्धेघोरेदे
वासुरोपमे ॥ ११ ॥ अब्रवीत्क्षत्रियांस्तत्रधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ अभिद्रवतसंयत्ताःकुंभयोनिंमहारथाः ॥ १२ ॥ एषोहिपार्षतोवीरोभारद्वाजेनसंगतः ॥ घट
तेचयथाशक्तिभारद्वाजस्यनाशने ॥ १३ ॥ यादृशानिहिरूपाणिदृश्यंतेऽस्यमहारणे ॥ अद्यद्रोणंरणेक्रुद्धोघातयिष्यतिपार्षतः ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ एषोहीतिसंधिरार्षः ॥ १३ ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ४ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ब्रह्मवादानांवेदतुल्यानांवचनानां द्वितीयार्थेषष्ठी श्रुत्वेतिशेषः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

तेयूयंसहिताभूत्वायुध्यध्वंकुंभसंभवं ॥ युधिष्ठिरसमाज्ञप्ताःसृंजयानांमहारथाः ॥ १५ ॥ अभ्यद्रवंतसंयत्ताभारद्वाजजिघांसवः ॥ तान्समापततःसर्वान्भार
द्वाजोमहारथः ॥ १६ ॥ अभ्यवर्ततवेगेनमर्तव्यमितिनिश्चितः ॥ प्रयातेसत्यसंधेतुसमकंपतमेदिनी ॥ १७ ॥ ववुर्वाताःसनिर्घातास्त्रासयानावरूथिनीं ॥ पपात
महतीचोल्काआदित्यान्निश्चरंत्युत ॥ १८ ॥ दीपयंतीउभेसेनेशंसंतीवमहद्भयं ॥ जज्वलुश्चैवशस्त्राणिभारद्वाजस्यमारिष ॥ १९ ॥ रथाःस्वनंतिचात्य
र्थंहयाश्चाश्रूण्यवासृजन् ॥ हतौजाइवचाप्यासीद्भारद्वाजोमहारथः ॥ २० ॥ प्रास्फुरन्नयनंचास्यवामबाहुस्तथैवच ॥ विमनाश्चाभवद्युद्धेदृष्ट्वापार्षतमग्रतः ॥ २१ ॥
ऋषीणांब्रह्मवादानांस्वर्गस्यगमनंप्रति ॥ सुयुद्धेनततःप्राणानुत्स्रष्टुमुपचक्रमे ॥ २२ ॥ ततश्चतुर्दिशंसैन्यैर्द्रुपदस्याभिसंवृतः ॥ निर्दहन्क्षत्रियव्रातान्द्रोणः
पर्यचरद्रणे ॥ २३ ॥ हत्वाविंशतिसाहस्रान्क्षत्रियानरिमर्दनः ॥ दशायुतानिकरिणामवधीद्विशिखैःशितैः ॥ २४ ॥ सोतिष्ठदाहवेयत्तोविधूमोग्निरिवज्वल
न् ॥ क्षत्रियाणामभावायब्राह्ममस्त्रंसमास्थितः ॥ २५ ॥ पांचाल्यंविरथंभीमोहतसर्वायुधंबली ॥ सुविषण्णंमहात्मानंत्वरमाणःसमभ्ययात् ॥ २६ ॥ ततःस्व
रथमारोप्यपांचाल्यमरिमर्दनः ॥ अब्रवीदभिसंप्रेक्ष्यद्रोणमस्यंतमंतिकात् ॥ २७ ॥ नत्वदन्यइहाचार्यंयोद्धुमुत्सहतेपुमान् ॥ त्वरस्वप्राग्वधायैवत्वयिभारःस
माहितः ॥ २८ ॥ सतथोक्तोमहाबाहुःसर्वभारसहंधनुः ॥ अभिपत्याददेक्षिप्रमायुधप्रवरंदृढं ॥ २९ ॥ संरब्धश्चशरानस्यन्द्रोणंदुर्वारणंरणे ॥ विवारयिषु
राचार्यंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३० ॥ तौन्यवारयतांश्रेष्ठौसंरब्धौरणशोभिनौ ॥ उदीरयेतांब्राह्माणिदिव्यान्यस्त्राण्यनेकशः ॥ ३१ ॥ समहास्त्रैर्महाराजद्रो
णमाच्छादयद्रणे ॥ निहत्यसर्वाण्यस्त्राणिभारद्वाजस्यपार्षतः ॥ ३२ ॥ सवसातीञ्शिबींश्चैवबाल्हीकान्कौरवानपि ॥ रक्षिष्यमाणान्संग्रामेद्रोणंव्यधमद
च्युतः ॥ ३३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तथाराजन्गभस्तिभिरिवांशुमान् ॥ बभौप्रच्छादयन्नाशाःशरजालैःसमंततः ॥ ३४ ॥ तस्यद्रोणोधनुश्छित्वाविध्वाचैनंशिलीमु
खैः ॥ मर्माण्यभ्यहनद्भूयःसव्यथांपरमामगात् ॥ ३५ ॥ ततोभीमोदृढक्रोधोद्रोणस्याश्लिष्यतंरथं ॥ शनकैरिवराजेंद्रद्रोणंवचनमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ यदिनामन
युध्येरन्शिक्षिताब्रह्मबंधवः ॥ स्वकर्मभिरसंतुष्टानस्मक्षत्रंक्षयंव्रजेत् ॥ ३७ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मुखमिति उरंउरः अग्रतःअधरहनोरग्रेणविष्टभ्य हृदिधारणंविषयाणांस्मरणंनिक्षिप्य

अहिंसांसर्वभूतेषुधर्मंज्यायस्तरंविदुः ॥ तस्यचब्राह्मणोमूलंभवांश्चब्रह्मवित्तमः ॥ ३८ ॥ श्वपाकवन्म्लेच्छगणान्हत्वाचान्यान्पृथग्विधान् ॥ अज्ञा
नान्मूढवद्ब्रह्मन्पुत्रदारधनेप्सया ॥ ३९ ॥ एकस्यार्थेबहून्हत्वापुत्रस्याधर्मविद्यया ॥ स्वकर्मस्थान्विकर्मस्थोनव्यपत्रपसेकथं ॥ ४० ॥ यस्यार्थेशस्त्र
मादाययमपेक्ष्यचजीवसि ॥ सचाद्यपतितःशेतेपृष्ठेनावेदितस्तव ॥ ४१ ॥ धर्मराजस्यतद्वाक्यंनाभिशंकितुमर्हसि ॥ एवमुक्तस्ततोद्रोणोभीमेनोत्सृ
ज्यतद्धनुः ॥ ४२ ॥ सर्वाण्यस्त्राणिधर्मात्माहातुकामोऽभ्यभाषत ॥ कर्णकर्णमहेष्वासकृपदुर्योधनेतिच ॥ ४३ ॥ संग्रामेक्रियतांयत्नोब्रवीम्येषपुनःपुनः ॥ पां
डवेभ्यःशिवंवोस्तुशस्त्रमभ्युत्सृजाम्यहं ॥ ४४ ॥ इतितत्रमहाराजप्राक्रोशद्द्रौणिमेवच ॥ उत्सृज्यचरणेशस्त्रंरथोपस्थेनिविश्यच ॥ ४५ ॥ अभयंसर्वभूतानांप्र
ददौयोगमीयिवान् ॥ तस्यतच्छिद्रमाज्ञायधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ ४६ ॥ सशरंतद्धनुर्घोरंसंन्यस्याथरथेततः ॥ खड्गीरथादवप्लुत्यसहसाद्रोणमभ्ययात् ॥
॥ ४७ ॥ हाहाकृतानिभूतानिमानुषाणीतराणिच ॥ द्रोणंतथागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नवशंगतं ॥ ४८ ॥ हाहाकारंभृशंचक्रुरहोधिगितिचाब्रुवन् ॥ द्रोणोपिशस्त्राण्युत्सृ
ज्यपरमंसांख्यमास्थितः ॥ ४९ ॥ तथोक्त्वायोगमास्थायज्योतिर्भूतोमहातपाः ॥ पुराणंपुरुषंविष्णुंजगाममनसापरं ॥ ५० ॥ मुखंकिंचित्समुन्नाम्यविष्टभ्य
उरमग्रतः ॥ निमीलिताक्षःसत्वस्थोनिक्षिप्यहृदिधारणं ॥ ५१ ॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मज्योतिर्भूतोमहातपाः ॥ स्मरित्वादेवदेवेशमक्षरंपरमंप्रभुं ॥ ५२ ॥ दि
वमाक्रामदाचार्यःसाक्षात्सद्भिर्दुराक्रमां ॥ द्वौसूर्याविति नोबुद्धिरासीत्तस्मिंस्तथागते ॥ ५३ ॥ एकाग्रमिवचासीच्चज्योतिर्भिःपूरितंनभः ॥ समपद्यतचार्का
भेभारद्वाजदिवाकरे ॥ ५४ ॥ निमेषमात्रेणचतज्ज्योतिरंतरधीयत ॥ आसीत्किलकिलाशब्दःप्रहृष्टानांदिवौकसां ॥ ५५ ॥ ब्रह्मलोकगतेद्रोणेधृष्टद्युम्नेचमोहि
ते ॥ वयमेवतदाद्राक्ष्मपंचमानुषयोनयः ॥ ५६ ॥ योगयुक्तंमहात्मानंगच्छंतंपरमांगतिं ॥ अहंधनंजयःपार्थोभारद्वाजस्यचात्मजः ॥ ५७ ॥ वासुदेवश्चवा
र्ष्णेयोधर्मपुत्रश्चपांडवः ॥ अन्येतुसर्वेनापश्यन्भारद्वाजस्यधीमतः ॥ ५८ ॥

निरस्य अतएवसत्वस्थःरजस्तमोमलशून्येशुद्धेसत्वेस्फटिककल्पेस्थितः तत्रस्थितोभूत्वाओमित्यनेनप्रतीकेनएकाक्षरंवासुदेवाख्यंब्रह्मस्मरित्वास्थत्वातद्बलेनाचार्योदिवमाक्रामदितिसार्धयोर्द्वयोःसंबंधः ॥
॥५१॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अशीतीनांपंचकमस्यास्तीतिविग्रहः चतुःशतवार्षिकइत्यर्थः यद्वातत्तत्कालोचितस्यपुरुषायुषस्यविंशत्याभक्तस्यभागत्रयोनवयस्कइत्यर्थः ॥ ६४ ॥

महिमानंमहाराजयोगयुक्तस्यगच्छतः ॥ ब्रह्मलोकंमहद्दिव्यंदेवगुह्यंहितत्परं ॥ ५९ ॥ गतिंपरमिकांप्राप्तमजानंतोनृयोनयः ॥ नापश्यन्गच्छमानंहितंसा
र्धन्नृपिपुंगवैः ॥ ६० ॥ आचार्ययोगमास्थायब्रह्मलोकमरिंदमं ॥ वितुन्नांगंशरव्रातैर्न्यस्तायुधमसृक्क्षरं ॥ ६१ ॥ धिक्कृतःपार्षतस्तंतुसर्वभूतैःपरामृशत् ॥
तस्यमूर्धानमालंब्यगतसत्वस्यदेहिनः ॥ ६२ ॥ किंचिदब्रुवतःकायाद्विचकर्तासिनाशिरः ॥ हर्षेणमहतायुक्तोभारद्वाजेनिपातिते ॥ ६३ ॥ सिंहनादरवंचक्रे
भ्रामयन्खड्गमाहवे ॥ आकर्णपलितश्यामोवयसाशीतिपंचकः ॥ ६४ ॥ त्वत्कृतेव्यचरत्संख्येसतुषोडशवर्षवत् ॥ उक्तवांश्चमहाबाहुःकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥
॥ ६५ ॥ जीवंतमानयाचार्यमावधीर्द्रुपदात्मज ॥ नहंतव्योनहंतव्यइतितेसैनिकाश्चह ॥ ६६ ॥ उत्क्रोशन्नर्जुनश्चैवसानुक्रोशस्तमाव्रजत् ॥ क्रोशमानेर्जुनेचै
वपार्थिवेपुचसर्वशः ॥ ६७ ॥ धृष्टद्युम्नोवधीद्द्रोणंरथतल्पेनरर्षभं ॥ शोणितेनपरिक्लिन्नोरथाद्भूमिमथापतत् ॥ ६८ ॥ लोहितांगइवादित्योदुर्धर्षःसमपद्यत ॥ ए
वंतंनिहतंसंख्येददृशेसैनिकोजनः ॥ ६९ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतद्राजन्भारद्वाजशिरोहरत् ॥ तावकानांमहेष्वासःप्रमुखेतत्समाक्षिपत् ॥ ७० ॥ तेतुदृष्ट्वाशिरोराजन्भार
द्वाजस्यतावकाः ॥ पलायनकृतोत्साहादुद्रुवुःसर्वतोदिशं ॥ ७१ ॥ द्रोणस्तुदिवमास्थायनक्षत्रपथमाविशत् ॥ अहमेवतदाद्राक्षंद्रोणस्यनिधनंनृप ॥ ७२ ॥ ऋषेः
प्रसादात्कृष्णस्यसत्यवत्याःसुतस्यच ॥ विधूमामिहसंयांतीमुल्कांप्रज्वलितामिव ॥ ७३ ॥ अपश्यामदिवंस्तब्ध्वागच्छंतंतंमहाद्युतिं ॥ हतेद्रोणेनिरुत्साहाःकुरु
पांडवसृंजयाः ॥ ७४ ॥ अभ्यद्रवन्महावेगास्ततःसैन्यंव्यदीर्यत ॥ निहताहतभूयिष्ठाःसंग्रामेनिशितैःशरैः ॥ ७५ ॥ तावकानिहतेद्रोणेगतासवइवाभवन् ॥ परा
जयमथावाप्यपरत्रचमहद्भयं ॥ ७६ ॥ उभयेनैवतेहीनानाविंदन्धृतिमात्मनः ॥ अन्विच्छंतःशरीरंतुभारद्वाजस्यपार्थिवाः ॥ ७७ ॥ नान्वगच्छन्महाराजक
बंधायुतसंकुले ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वापरत्रचमहद्यशः ॥ ७८ ॥ बाणशंखरवांश्चक्रुःसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥ भीमसेनस्ततोराजन्धृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ७९ ॥
वरूथिन्यामनृत्येतांपरिष्वज्यपरस्परं ॥ अब्रवीच्चतदाभीमःपार्षतंशत्रुतापनं ॥ ८० ॥ भूयोहंत्वांविजयिनंपरिष्वज्यामिपार्षत ॥ सूतपुत्रेहतेपापेधार्तराष्ट्रेचसं
युगे ॥ ८१ ॥ एतावदुक्त्वाभीमस्तुहर्षेणमहतायुतः ॥ बाहुशब्देनपृथिवींकंपयामासपांडवः ॥ ८२ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ परत्रचमहद्भयमिति पलायनस्यपरलोकविरुद्धत्वात् ॥ ७६ ॥ उभयेनलोकद्वयेनहीनारहिताः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ८३ ॥ ८४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

तस्यशब्देनवित्रस्ताःप्राद्रवंस्तावकायुधि ॥ क्षत्रधर्मंसमुत्सृज्यपलायनपरायणाः॥ ८३ ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वाहृष्टाह्यासन्विशांपते ॥ अरिक्षयंचसंग्रामेतेन
॥१९७॥ तेसुखमाप्नुवन्॥८४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२॥ ॥७॥ ॥७॥ समाप्तंचद्रोणवधपर्व
अथनारायणास्त्रमोक्षपर्व॥ संजयउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्कुरवःशस्त्रपीडिताः॥हतप्रवीराविध्वस्ताभृशंशोकपरायणाः॥ १ ॥ उदीर्णांश्चपरान्दृष्ट्वा
कंपमानाःपुनःपुनः॥ अश्रुपूर्णेक्षणास्त्रस्तादीनास्त्वासन्विशांपते॥२॥ विचेतसोहतोत्साहाःकश्मलाभिहतौजसः॥ आर्तस्वरेणमहतापुत्रंतेपर्यवारयन् ॥३॥
रजस्वलावेपमानावीक्षमाणादिशोदश॥ अश्रुकंठाययथादैत्याहिरण्याक्षेपुराहते ॥ ४ ॥ सतैःपरिवृतोराजात्रस्तैःक्षुद्रमृगैरिव ॥ अशक्नुवन्नवस्थातुमपायात्त
नयस्तव॥ ५ ॥क्षुत्पिपासापरिम्लानास्तेयोधास्तवभारत॥ आदित्येनेवसंतप्ताभृशंविमनसोभवन्॥ ६॥ भास्करस्येवपतनंसमुद्रस्येवशोषणं ॥ विपर्यासंय
थामेरोर्वासवस्येवनिर्जयं॥ ७॥ अमर्षणीयंतद्दृष्ट्वाभारद्वाजस्यपातनं॥ त्रस्तरूपतराराजन्कौरवाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ८ ॥ गांधारराजःशकुनिस्त्रस्तस्त्रस्ततरैःस
ह॥ हतंरुक्मरथंश्रुत्वाप्राद्रवत्सहितोरथैः॥ ९ ॥ वरूथिनींवेगवतींविद्रुतांसपताकिनीं॥ परिगृह्यमहासेनांसूतपुत्रोऽपयाद्भयात् ॥ १० ॥ रथनागाश्वकलिलां
पुरस्कृत्यतुवाहिनीं॥ मद्राणामीश्वरःशल्योवीक्षमाणोऽपयाद्भयात्॥ ११ ॥ हतप्रवीरैर्भूयिष्ठैर्ध्वजैर्बहुपताकिभिः॥ वृतःशारद्वतोगच्छत्कष्टंकष्टमितिब्रुवन्॥
॥ १२ ॥ भोजानीकेनशिष्टेनकलिंगारट्टबाल्हिकैः ॥ कृतवर्मावृतोराजन्प्रायात्सुजवनैर्हयैः॥ १३॥ पदातिगणसंयुक्तस्त्रस्तोराजन्भयार्दितः॥ उलूकःप्राद्र
वत्तत्रदृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं॥ १४ ॥ दर्शनीयोयुवाचैवशौर्येणकृतलक्षणः ॥ दुःशासनोभृशोद्विग्नःप्राद्रवद्गजसंवृतः॥ १५॥ रथानामयुतंगृह्यत्रिसाहस्रंचदं
तिनां॥ वृषसेनोययौतूर्णंदृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १६ ॥ गजाश्वरथसंयुक्तोवृतश्चैवपदातिभिः॥ दुर्योधनोमहाराजप्रायात्तत्रमहारथः॥ १७॥ संशप्तकगणा
न्गृह्यहतशेषान्किरीटिना॥ सुशर्माप्राद्रवद्राजन्दृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं॥ १८॥ गजान्रथान्समारुह्यव्युदस्यचहयान्जनाः॥ प्राद्रवन्सर्वतःसंख्येदृष्ट्वारुक्मरथं
हतं॥ १९ ॥ त्वरयंतःपितॄनन्येभ्रातॄनन्येथमातुलान् ॥ पुत्रानन्येवयस्यांश्चप्राद्रवन्कुरवस्तदा ॥ २० ॥ ॥१९७॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

चोदयंतश्चसैन्यानिस्वसीयांश्चतथापरे॥ संबंधिनस्तथान्येचप्राद्रवंतदिशोदश॥ २१ ॥ प्रकीर्णकेशाविध्वस्तानद्वावेकत्रधावतः ॥ नेदमस्तीतिमन्वानाहतो
त्साहाहतौजसः॥ २२ ॥ उत्सृज्यकवचानन्येप्राद्रवंस्तावकाविभो॥ अन्योन्यंतेसमाक्रोशन्सैनिकाभरतर्षभ॥ २३ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिनचतेस्वयंतत्रावतस्थिरे॥
धुर्यानुन्मुच्यचरथाद्धतसूतान्स्वलंकृतान्॥ अधिरुह्यहयान्योधाःक्षिप्रंपद्भिरचोदयन्॥ २४ ॥ द्रवमाणेतथासैन्येत्रस्तरूपेहतौजसि ॥ प्रतिस्रोतइवग्राहोद्रोण
पुत्रःपरानियात् ॥ २५ ॥ तस्यासीत्सुमहद्युद्धंशिखंडिप्रमुखैर्गणैः॥ प्रभद्रकैश्चपंचालैश्चेदिभिश्चसकेकयैः॥ २६॥ हत्वाबहुविधाःसेनाःपांडूनांयुद्धदुर्मदः॥
कथंचित्संकटान्मुक्तोमत्तद्विरदविक्रमः॥ २७॥ द्रवमाणंबलंदृष्ट्वापलायनकृतक्षणं॥ दुर्योधनंसमासाद्यद्रोणपुत्रोब्रवीदिदं॥ २८॥ किमियंद्रवतेसेनात्रस्तरूपे
वभारत॥द्रवमाणांचराजेंद्रनावस्थापयसेरणे॥ २९॥ त्वंचापिनयथापूर्वंप्रकृतिस्थोनराधिप॥ कर्णप्रभृतयश्चेमेनावतिष्ठंतिपार्थिव॥ ३०॥ अन्येष्वपिचयुद्धे
पुनैवसेनाद्रवत्तदा॥ कच्चित्क्षेमंमहाबाहोतवसैन्यस्यभारत॥ ३१ ॥ कस्मिन्निदंहतेराजन्रथसिंहेबलंतव॥ एतामवस्थांसंप्राप्तंतन्ममाचक्ष्वकौरव॥ ३२ ॥
तत्तुदुर्योधनःश्रुत्वाद्रोणपुत्रस्यभाषितं॥ घोरमप्रियमाख्यातुंनाशक्नोत्पार्थिवर्षभः ॥ ३३ ॥ भिन्नानौरिवतेपुत्रोमग्नःशोकमहार्णवे ॥ बाष्पेणापिहितोदृष्ट्वा
द्रोणपुत्रंरथेस्थितं॥ ३४॥ ततःशारद्वतंराजासव्रीडमिदमब्रवीत्॥ शंसात्रभद्रंतेसर्वंयथासैन्यमिदंद्रुतं ॥ ३५ ॥ अथशारद्वतोराजन्नार्तिमार्च्छन्पुनःपुनः॥
शशंसद्रोणपुत्राययथाद्रोणोनिपातितः॥ ३६॥ कृपउवाच वयंद्रोणंपुरस्कृत्यपृथिव्यांप्रवरंरथं॥ प्रावर्तयामसंग्रामंपंचालैरेवकेवलं॥ ३७॥ ततःप्रवृत्ते
संग्रामेविमिश्राःकुरुसोमकाः॥ अन्योन्यमभिगर्जंतःशस्त्रैर्देहानपातयन्॥ ३८॥ वर्तमानेतथायुद्धेक्षीयमाणेषुसंयुगे ॥ धार्तराष्ट्रेषुसंक्रुद्धःपितातेस्त्रमुदैरयत्
॥ ३९ ॥ ततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंविकुर्वाणोनरर्षभः॥ व्यहनच्छात्रवान्भल्लैःशतशोथसहस्रशः॥ ४० ॥ पांडवाःकेकयामत्स्याःपंचालाश्चविशेषतः॥ संख्येद्रोणर
थंप्राप्यव्यनशन्कालचोदिताः॥ ४१ ॥ सहस्रंनरसिंहानांद्विसाहस्रंचदंतिनां ॥ द्रोणोब्रह्मास्त्रयोगेनप्रेषयामासमृत्यवे ॥ ४२ ॥ आकर्णपलितश्यामोवयसा
शीतिपंचकः॥ रणेपर्यचरद्द्रोणोवृद्धःषोडशवर्षवत्॥ ४३॥ क्लिश्यमानेषुसैन्येषुवध्यमानेषुराजसु॥ अमर्षवशमापन्नाःपंचालाविमुखाभवन्॥ ४४ ॥ तेषु
किंचित्प्रभग्नेषुविमुखेषुसपत्नजित्॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणोबभूवार्कइवोदितः॥ ४५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१९८॥ समध्यंप्राप्यपांडूनांशररश्मिःप्रतापवान्॥ मध्यंगतइवादित्योदुष्प्रेक्ष्यस्तेपिताभवत्॥४६॥ तेदह्यमानाद्रोणेनसूर्येणेवविराजता॥ दग्धवीर्यानिरुत्साहाबभूवुर्गतचेतसः॥ ४७॥ तान्दृष्ट्वापीडितान्बाणैर्द्रोणेनमधुसूदनः॥ जयैषीपांडुपुत्राणामिदंवचनमब्रवीत्॥ ४८॥ नैषजातुनरैःशक्योजेतुंशस्त्रभृतांवरः॥ अपिवृत्रहणासंख्येरथयूथपयूथपः॥ ४९॥ तेयूयंधर्ममुत्सृज्यजयंरक्षतपांडवाः॥ यथावःसंयुगेसर्वान्नहन्याद्रुक्मवाहनः॥ ५०॥ अश्वत्थाम्निहतेनैषयुध्येदितिमतिर्मम॥हतंतंसंयुगेकश्चिदाख्यात्वस्मैमृषानरः॥ ५१॥ एतन्नारोचयद्वाक्यंकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ अरोचयंस्तुसर्वेन्येकृच्छ्रेणतुयुधिष्ठिरः॥ ५२॥भीमसेनस्तुसव्रीडमब्रवीत्पितरंतव॥ अश्वत्थामाहतइतितंनाबुध्यततेपिता॥५३॥ सशंकमानस्तन्मिथ्याधर्मराजमपृच्छत॥ हतंवाप्यहतंवाजौत्वांपितापुत्रवत्सलः॥५४॥ तमतथ्यभयेमग्नोजयेसक्तोयुधिष्ठिरः॥ अश्वत्थामानमायोधेहतंदृष्ट्वामहागजं॥ ५५॥ भीमेनगिरिवर्ष्माणंमालवस्येंद्रवर्मणः॥ उपसृज्यतदाद्रोणमुच्चैरिदमुवाचह॥ ५६॥ यस्यार्थेशस्त्रमादत्सेयमवेक्ष्यचजीवसि॥ पुत्रस्तेदयितोनित्यंसोश्वत्थामानिपातितः॥ ५७॥ शेतेविनिहतोभूमौवनेसिंहशिशुर्यथा ॥५८॥ जानन्नप्यनृतस्याथदोषान्सद्विजसत्तमं॥ अव्यक्तमब्रवीद्राजाहतःकुंजरइत्युत॥ ५९॥ सत्वांनिहतमाक्रंदेश्रुत्वासंतापतापितः॥ नियम्यदिव्यान्यस्त्राणिनायुध्यतयथापुरा॥ ६०॥ तंदृष्ट्वापरमोद्विग्नंशोकातुरमचेतसं॥ पांचालराजस्यसुतःक्रूरकर्मासमाद्रवत्॥ ६१॥ तंदृष्ट्वाविहितंमृत्युंलोकतत्त्वविचक्षणः॥ दिव्यान्यस्त्राण्यथोत्सृज्यरणेप्रायमुपाविशत्॥ ६२॥ ततोस्यकेशान्सव्येनगृहीत्वापाणिनातदा॥ पार्षतःक्रोशमानानांवीराणामच्छिनच्छिरः॥ ६३॥ नहंतव्योनहंतव्यइतितेसर्वतोब्रुवन्॥ तथैवचार्जुनोवाहादवरुह्यैनमाद्रवत्॥ ६४॥ उद्यम्यत्वरितोबाहुंब्रुवाणश्चपुनःपुनः॥ जीवंतमानयाचार्यमावधीरितिधर्मवित्॥ ६५॥ तथानिवार्यमाणेनकौरवैरर्जुनेनच॥ हतएवनृशंसेनपितातवनरर्षभ॥ ६६॥ सैनिकाश्चततःसर्वेप्राद्रवंतभयार्दिताः॥ वयंचापिनिरुत्साहाहतेपितरितेनघ॥ ६७॥ संजयउवाच तच्छ्रुत्वाद्रोणपुत्रस्तुनिधनंपितुराहवे॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंपदाहतइवोरगः॥ ६८॥ ततःक्रुद्धोरणेद्रौणिर्भृशंजज्वालमारिष॥ यथेंधनंमहत्प्राप्यप्राज्वलद्धव्यवाहनः॥ ६९॥ ॥१९८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ७ ॥ अधर्मेणेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥

तलंतलेननिष्पिष्यदंतैर्दंतानुपास्पृशत् ॥ निःश्वसन्नुरगोयद्वल्लोहिताक्षोभवत्तदा ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वण्यश्वत्थामक्रोधेत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अधर्मेणहतंश्रुत्वाधृष्टद्युम्नेनसंजय ॥ ब्राह्मणंपितरंवृद्धमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १ ॥ मानवंवारुणाग्नेयंब्राह्ममस्त्रंचवीर्यवान् ॥ ऐंद्रंनारायणंचैवयस्मिन्नित्यंप्रतिष्ठितं ॥ २ ॥ तमधर्मेणधर्मिष्ठंधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यंसोऽश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ ३ ॥ येनरामादवाप्येहधनुर्वेदंमहात्मना ॥ प्रोक्तान्यस्त्राणिदिव्यानिपुत्रायगुणकांक्षिणा ॥ ४ ॥ एकमेवहिलोकेस्मिन्नात्मनोगुणवत्तरं ॥ इच्छंतिपुरुषाःपुत्रंलोकेनान्यंकथंचन ॥ ५ ॥ आचार्याणांभवंत्येवरहस्यानिमहात्मनां ॥ तानिपुत्रायवादद्युःशिष्यायानुगतायवा ॥ ॥ ६ ॥ सशिष्यःप्राप्यतत्सर्वंसविशेषंचसंजय ॥ शूरःशारद्वतीपुत्रःसंख्येद्रोणादनंतरः ॥ ७ ॥ रामस्यतुसमःशस्त्रेपुरंदरसमोयुधि ॥ कार्तवीर्यसमोवीर्येबृहस्पतिसमोमतौ ॥ ८ ॥ महीधरसमःस्थैर्येतेजसाग्निसमोयुवा ॥ समुद्रइवगांभीर्येक्रोधेचाशीविषोपमः ॥ ९ ॥ सरथीप्रथमोलोकेदृढधन्वाजितक्लमः ॥ शीघ्रोनिलइवाक्रंदेचरन्क्रुद्धइवांतकः ॥ १० ॥ अस्यतायेनसंग्रामेधरण्यभिनिपीडिता ॥ योनव्यथतिसंग्रामेवीरःसत्यपराक्रमः ॥ ११ ॥ वेदस्नातोव्रतस्नातोधनुर्वेदेचपारगः ॥ महोदधिरिवाक्षोभ्योरामोदाशरथिर्यथा ॥ १२ ॥ तमधर्मेणधर्मिष्ठंधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १३ ॥ धृष्टद्युम्नस्ययोमृत्युःसृष्टस्तेनमहात्मना ॥ यथाद्रोणस्यपांचाल्योयज्ञसेनसुतोभवत् ॥ १४ ॥ तंनृशंसेनपापेनक्रूरेणादीर्घदर्शिना ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच छद्मनानिहतंश्रुत्वापितरंपापकर्मणा ॥ बाष्पेणापूर्यतद्रौणीरोषेणचनरर्षभ ॥ १ ॥ तस्यक्रुद्धस्यराजेंद्रवपुर्दीप्तमदृश्यत ॥ अंतकस्येवभूतानिजिहीर्षोःकालपर्यये ॥ २ ॥ अश्रुपूर्णेततोनेत्रेव्यपमृज्यपुनःपुनः ॥ उवाचकोपान्निःश्वस्यदुर्योधनमिदंवचः ॥ ३ ॥ पितामममयथाक्षुद्रैर्न्यस्तशस्त्रोनिपातितः ॥ धर्मध्वजवतापापंकृतंतद्विदितंमम ॥ ४ ॥ अनार्यंसुनृशंसंचधर्मपुत्रस्यमेश्रुतं ॥ युद्धेष्वपिप्रवृत्तानांध्रुवंजयपराजयौ ॥ ५ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥ छद्मनेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ धर्मध्वजवतादांभिकेन तत् अनृतवचनरूपंपापं ॥ ४ ॥ अनार्यंनीचयोग्यंकर्म धर्मपुत्रस्येत्युपालंभः ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्वयमेतद्ध्वेद्राजन्वधस्तत्रप्रशस्यते॥ न्यायवृत्तोवधोयस्तुसंग्रामेयुध्यतोभवेत्॥ ६॥ नसदुःखायभवतितथादृष्टोहिसद्द्विजैः॥ गतःसवीरलोकायपितामम न
॥१९९॥ संशयः॥७॥ नशोच्यःपुरुषव्याघ्रयस्तदानिधनंगतः॥यत्तुधर्मप्रवृत्तःसन्केशग्रहणमाप्तवान्॥८॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतन्मेमर्माणिकृंतति॥मयिजीवतियत्ता
तःकेशग्रहमवाप्तवान्॥ ९॥ कथमन्येकरिष्यंतिपुत्रेभ्यःपुत्रिणःस्पृहां॥ कामात्क्रोधादविज्ञानाद्धर्षाद्वाल्येनवापुनः॥ १०॥ विधर्मकाणिकुर्वंतितथापरिभवं
तिच॥ तदिदंपार्षतेनेहमहदाधर्मिकंकृतं ॥ ११ ॥ अवज्ञायचमांनूनंनृशंसेनदुरात्मना ॥ तस्यानुबंधंद्रष्टासौधृष्टद्युम्नःसुदारुणं॥ १२॥ अकार्यपरमंकृत्वामि
थ्यावादीचपांडवः॥ योह्यसौछद्मनाचार्यंशस्त्रंसंन्यासयत्तदा॥ १३॥ तस्याद्यधर्मराजस्यभूमिःपास्यतिशोणितं॥ शपेसत्येनकौरव्यइष्टापूर्तेनचैवह॥ १४॥
अहत्वासर्वपंचालान्जीवेयंनकथंचन ॥ सर्वोपायैर्यतिष्यामिपंचालानामहंवधे॥ १५॥ धृष्टद्युम्नंचसमरेहंताहंपापकारिणं ॥ कर्मणायेनतेनेहमृदुनादारुणे
नच॥१६॥ पंचालानांवधंकृत्वाशांतिंलब्धास्मिकौरव॥ यदर्थंपुरुषव्याघ्रपुत्रानिच्छंतिमानवाः॥१७॥ प्रेत्यचेहचसंप्राप्तांस्त्रायंतेमहतोभयात्॥ पित्रातुमम
सावस्थाप्राप्तानिर्बंधुनायथा॥ १८॥ मयिशैलप्रतीकाशेपुत्रेशिष्येचजीवति ॥ धिङ्ममास्त्राणिदिव्यानिधिग्बाहूधिक्पराक्रमं ॥ १९ ॥ यंस्मद्रोणःसुतंप्रा
प्यकेशग्रहमवाप्तवान्॥ सतथाहंकरिष्यामियथाभरतसत्तम॥ २०॥ परलोकगतस्यापिभविष्याम्यनृणःपितुः॥ आर्येणहिनवक्तव्याकदाचित्स्तुतिरात्मनः॥
॥ २१ ॥ पितुर्वधममृष्यंस्तुवक्ष्याम्यद्येहपौरुषं॥ अद्यपश्यंतुमेवीर्यंपांडवाःसजनार्दनाः॥ २२ ॥ मृद्गतःसर्वसैन्यानियुगांतमिवकुर्वतः ॥ नहिदेवानगंधर्वाना
सुरानचराक्षसाः ॥ २३ ॥ अद्यशक्तारणेजेतुंरथस्थंमांनरर्षभाः ॥ मदन्योनास्तिलोकेस्मिन्नर्जुनाद्वास्त्रवित्क्वचित्॥ २४॥ अहंहिज्वलतांमध्येमयूखाना
मिवांशुमान्॥ प्रयोक्तादेवसृष्टानामस्त्राणांपृतनागतः॥ २५॥ भृशमिष्वसनादद्यमत्प्रयुक्तामहाहवे॥ दर्शयंतःशरावीर्यंप्रमथिष्यंतिपांडवान्॥ २६॥ अद्य
सर्वादिशोराजन्धाराभिरिवसंकुलाः॥ आवृताःपत्रिभिस्तीक्ष्णैर्द्रष्टारोमामकैरिह॥ २७॥ विकिरञ्छरजालानिसर्वतोभैरवस्वनान्॥ शत्रून्निपातयिष्यामि
महावातइवद्रुमान्॥ २८॥ नहिजानातिबीभत्सुस्तदस्त्रंनजनार्दनः॥ नभीमसेनोनयमौनचराजायुधिष्ठिरः॥ २९॥ ॥१९९॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मयूखानांमयूखवतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कल्यःप्रयोगः निवर्तनमुपसंहारः ॥३० ॥ ब्रह्मरूपोवेदरूपः वैदिकैर्मंत्रैःस्तुतवानित्यर्थः उपस्थितइतितदन्यस्योपहारस्यतदानीमभावोदर्शितः ॥ ३१॥३२॥३३॥३४॥३५ ॥ रथस्यैवविसर्जनं शस्त्राणाम

नपार्षतोदुरात्मासौनशिखंडीनसात्यकिः॥ यदिदंमयिकौरव्यसकल्यंसनिवर्तनं॥३०॥नारायणायमेपित्राप्रणम्यविधिपूर्वकं ॥ उपहारःपुरादत्तोब्रह्मरूपउप
स्थितः॥ ३१ ॥ तंस्वयंप्रतिगृह्याथभगवान्सवरंददौ ॥ वव्रेपितामेपरममस्त्रंनारायणंततः ॥ ३२ ॥ अथैनमब्रवीद्राजन्भगवान्देवसत्तमः ॥ भवितात्वत्समोना
न्यःकश्चिद्युधिनरःक्वचित् ॥ ३३ ॥ नत्विदंसहसाब्रह्मन्प्रयोक्तव्यंकथंचन ॥ नह्येतदस्त्रमन्यत्रवधाच्छत्रोर्निवर्त्तते ॥ ३४ ॥ नचैतच्छक्यतेज्ञातुंकेनवध्येदिति
प्रभो ॥ अवध्यमपिहन्याद्धितस्मान्नैतत्प्रयोजयेत् ॥ ३५ ॥ अथसंख्येरथस्यैवशस्त्राणांचविसर्जनं ॥ प्रयाचतांचशत्रूणांगमनंशरणस्यच ॥ ३६ ॥ एतेप्रशम
नेयोगामहास्त्रस्यपरंतप ॥ सर्वथापीडितोहिंस्यादवध्यान्पीडयन्रणे ॥ ३७॥ तज्जग्राहपितामह्यमब्रवीच्चैवसप्रभुः ॥ त्वंवधिष्यसिसर्वाणिशस्त्रवर्षाण्यनेकशः
॥३८॥ अनेनास्त्रेणसंग्रामेतेजसाचज्वलिष्यसि ॥ एवमुक्त्वासभगवान्दिवमाचक्रमेप्रभुः ॥३९ ॥ एतन्नारायणादस्त्रंतत्प्राप्तंपितृबंधुना ॥ तेनाहंपांडवांश्चैवपं
चालान्मत्स्यकेकयान् ॥ ४० ॥ विद्रावयिष्यामिरणेशचीपतिरिवासुरान् ॥ यथायथाहमिच्छेयंतथाभूत्वाशराममम ॥ ४१ ॥ निपतेयुःसपत्नेषुविक्रमत्स्वपि
भारत ॥ यथेष्टमश्मवर्षेणप्रवर्षिष्येरणेस्थितः ॥ ४२ ॥ अयोमुखैश्चविहगैर्द्रावयिष्येमहारथान् ॥परश्वधांश्चनिशितानुत्स्रक्ष्येहमसंशयं ॥ ४३ ॥ सोहंनारा
यणास्त्रेणमहताशत्रुतापनः ॥ शत्रून्विध्वंसयिष्यामिकदर्थीकृत्यपांडवान् ॥ ४४ ॥ मित्रब्रह्मगुरुद्रोहीजाल्मकःसुविगर्हितः ॥ पांचालापसदश्चाद्यनमेजीव
न्विमोक्ष्यते ॥४५॥ तच्छ्रुत्वाद्रोणपुत्रस्यपर्यवर्ततवाहिनी॥ ततःसर्वेमहाशंखान्दध्मुःपुरुषसत्तमाः॥४६॥ भेरीश्चाभ्यहनन्दृष्टाडिंडिभांश्चसहस्रशः ॥ तथाननना
दवसुधाखुरनेमिप्रपीडिता ॥ ४७॥ सशब्दस्तुमुलःखंद्यांपृथिवींचव्यनादयत् ॥ तंशब्दंपांडवाःश्रुत्वापर्जन्यनिनदोपमं ॥ ४८ ॥ समेत्यरथिनांश्रेष्ठाःसहिता
श्चाप्यमंत्रयन् ॥ तथोक्त्वाद्रोणपुत्रस्तुवार्युपस्पृश्यभारत ॥ ४९ ॥ प्रादुश्चकारतद्दिव्यमस्त्रंनारायणंतदा ॥५०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्र
मोक्षपर्वणिअश्वत्थामक्रोधेपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९५॥ ॥छ॥ ॥छ॥

पिविसर्जनंच प्रयाचतांमावधीरितियाचमानानां शरणस्यगमनंत्वमेवशरणंनइतिकीर्तनंच ॥३६॥ पीडितःपीडितंशस्त्रांतरेणबाधितं पुंस्त्वमार्षं ॥३७॥३८॥ ३९ ॥ पितृबंधुनामया ॥ ४० ॥४१॥ ४२ ॥
॥ ४३ ॥ ४४ ॥ जाल्मकोमूर्खः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रादुरिति सपृषतःसजलबिंदुः अनभ्रेअप्राट्टषिकाले ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कथंकथाकथंकर्तव्यंकथंकर्तव्यमित्येवंशब्दः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रक्षणेमंत्रःकआसीतिसंबंधः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

संजयउवाच प्रादुर्भूतेततस्तस्मिन्नस्त्रेनारायणेप्रभो ॥ प्रावात्सपृषतोवायुरनभ्रेस्तनयित्नुमान् ॥ १ ॥ चचालपृथिवीचापिचुक्षुभेचमहोदधिः ॥ प्रतिस्रोतःप्रवृत्ताश्चगंतुंतत्रसमुद्रगाः ॥ २ ॥ शिखराणिव्यशीर्यंतगिरीणांतत्रभारत ॥ अपसव्यंमृगाश्चैवपांडुसेनांप्रचक्रिरे ॥ ३ ॥ तमसाचावकीर्यंतसूर्यश्चकलुषोभवत् ॥ संपतंतिचभूतानिक्रव्यादानिप्रहृष्टवत् ॥ ४ ॥ देवदानवगंधर्वास्त्रस्तास्त्वासन्विशांपते ॥ कथंकथाभवत्तीव्रादृष्ट्वातद्व्याकुलंमहत् ॥ ५ ॥ व्यथिताःसर्वराजानस्त्रस्ताश्चासन्विशांपते ॥ तद्दृष्ट्वाघोररूपंवैद्रौणेरस्त्रंभयावहं ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच निवर्तितेषुसैन्येषुद्रोणपुत्रेणसंयुगे ॥ भृशंशोकाभितप्तेनपितुर्वधममृष्यता ॥ ७ ॥ कुरूनापततोदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नस्यरक्षणे ॥ कोमंत्रःपांडवेष्वासीत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ८ ॥ संजयउवाच प्रागेवविद्रुतान्दृष्ट्वाधार्तराष्ट्रान्युधिष्ठिरः ॥ पुनश्चतुमुलंशब्दंश्रुत्वार्जुनमथाब्रवीत् ॥ ९ ॥ युधिष्ठिरउवाच आचार्येनिहतेद्रोणेधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ निहतेवज्रहस्तेनयथावृत्रेमहासुरे ॥ १० ॥ नाशंसंतोजयंयुद्धेदीनात्मानोधनंजय ॥ आत्मत्राणेमतिंकृत्वाप्राद्रवन्कुरवोरणात् ॥ ११ ॥ केचिद्भ्रांतैरथैस्तूर्णंनिहतैःपार्ष्णियंतृभिः ॥ विपताकध्वजच्छत्रैःपार्थिवाःशीर्णकूबरैः ॥ १२ ॥ भग्ननीडैराकुलाश्वैःप्रारुह्यान्यान्विचेतसः ॥ भीताःपादैर्हयान्केचित्त्वरयंतःस्वयंरथान् ॥ १३ ॥ भग्नाक्षयुगचक्रैश्चव्याकृष्यंतसमंततः ॥ रथान्विशीर्णानुत्सृज्यपद्भिःकेचिच्चविद्रुताः ॥ १४ ॥ हयपृष्ठगताश्चान्येकृष्यंतेर्धच्युतासनाः ॥ गजस्कंधेषुसंस्यूतानाराचैश्चलितासनाः ॥ १५ ॥ शरार्तैर्विद्रुतैर्नागैर्हृताःकेचिद्दिशोदश ॥ विशस्त्रकवचाश्चान्येवाहनेभ्यःक्षितिंगताः ॥ १६ ॥ संछिन्नानेमिभिश्चैवमृदिताश्चहयद्विपैः ॥ क्रोशंतस्तातपुत्रेतिपलायंतेपरेभयात् ॥ १७ ॥ नाभिजानंतिचान्योन्यंकश्मलाभिहतौजसः ॥ पुत्रान्पितॄन्सखीन्भ्रातॄन्समारोप्यदृढक्षतान् ॥ १८ ॥ जलेनक्लेदयंत्यन्येविमुच्यकवचान्यपि ॥ अवस्थांतादृशींप्राप्यहतेद्रोणेद्रुतंबलं ॥ १९ ॥ पुनरावर्तितंकेनयदिजानासिशंसमे ॥ हयानांह्रेषतांशब्दःकुंजराणांचबृंहतां ॥ २० ॥ रथनेमिस्वनैश्चात्रविमिश्रःश्रूयतेमहान् ॥ एतेशब्दाभृशंतीव्राःप्रवृत्ताःकुरुसागरे ॥ २१ ॥ मुहुर्मुहुरुदीर्यंतेकंपयंत्यपिमामकान् ॥ यएषतुमुलःशब्दःश्रूयतेलोमहर्षणः ॥ २२ ॥ सेंद्रानप्येषलोकांस्त्रीन्ग्रसेदितिमतिर्मम ॥ मन्येवज्रधरस्यैषनिनादोभैरवस्वनः ॥ २३ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ भग्ननीडैरिति स्थाहैरितिपाठेऽतिस्पृहणीयैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥ यस्मिन्निति दशशतमित्यनेनसर्वगोधनंददाविति ज्ञेयं अन्यथाएकधेन्वर्थंद्रुपदंप्रतिद्रोणगमनस्यासंभवः यद्वाभाविनींसंपदमभिलक्ष्यैतद्दानंद्रष्टव्यं पुत्रोत्पत्तिकालेतस्य

द्रोणेहतेकौरवार्थंव्यक्तमभ्येतिवासवः॥ प्रहृष्टरोमकूपाश्वसंविग्नारथपुंगवाः॥ २४ ॥ धनंजयगुरुंश्रुत्वातत्रनादंसुभीषणं ॥ कएषकौरवान्दीर्णानवस्थाप्य
महारथः॥ २५॥ निवर्तयतियुद्धार्थंमृधेदेवेश्वरोयथा॥ अर्जुनउवाच उद्यम्यात्मानमुग्रायकर्मणेवीर्यमास्थिताः॥ २६॥ धमंतिकौरवाःशंखान्यस्यवी
र्यसमाश्रिताः॥ यत्रतेसंशयोराजन्नयस्तशस्त्रेगुरौहते॥ २७॥ धार्तराष्ट्रानवस्थाप्यकएषनदतीतिहि॥ ह्रीमंतंतंमहाबाहुंमत्तद्विरदगामिनं॥ २८॥ व्याघ्रास्यमु
ग्रकर्माणंकुरूणामभयंकरं॥ यस्मिञ्जातेददौद्रोणोगवांदशशतंधनं॥ २९ ॥ ब्राह्मणेभ्योमहार्हेभ्यःसोश्वत्थामैषगर्जति ॥ जातमात्रेणवीरेणयेनोच्चैःश्रवसा
यथा॥ ३० ॥ ह्रेषताकंपिताभूमिर्लोकाश्वसकलास्त्रयः॥ तच्छ्रुत्वांतर्हितंभूतंनामतस्याकरोत्तदा ॥ ३१ ॥ अश्वत्थामेतिसोद्यैषशूरोनदतिपांडव॥ योद्यनाथ
इवाक्रम्यपार्षतेनहतस्तथा॥ ३२ ॥ कर्मणासुनृशंसेनतस्यनाथोव्यवस्थितः॥ गुरुंमेयत्रपांचाल्यःकेशपक्षेपरामृशत्॥ ३३ ॥ तन्नजातुक्षमेद्रौणिर्जानन्पौ
रुषमात्मनः॥ उपचीर्णोगुरुर्मिथ्याभवताराज्यकारणात्॥ ३४॥ धर्मज्ञेनसतानामसोधर्मःसुमहान्कृतः॥ चिरंस्थास्यतिचाकीर्तिस्त्रैलोक्येसचराचरे॥ ३५॥
रामेवालिवधाद्यद्वदेवंद्रोणेनिपातिते॥ सर्वधर्मोपपन्नोयंसमेशिष्यश्चपांडवः॥ ३६॥ नायंवदतिमिथ्येतिप्रत्ययंकृतवांस्त्वयि॥ ससत्यकंचुकंनामप्रविष्टेन
ततोऽनृतं॥ ३७॥ आचार्यउक्तोभवताहतःकुंजरइत्युत॥ ततःशस्त्रंसमुत्सृज्यनिर्ममोगतचेतनः॥ ३८॥ आसीत्सुविह्वलोराजन्यथादृष्टस्त्वयाविभुः॥ सतुशो
कसमाविष्टोविमुखःपुत्रवत्सलः॥ ३९॥ शाश्वतंधर्ममुत्सृज्यगुरुःशस्त्रेणघातितः॥ न्यस्तशस्त्रमधर्मेणघातयित्वागुरुंभवान्॥ ४० ॥ रक्षत्विदानींसामात्यो
यदिशक्तोसिपार्षतं॥ग्रस्तमाचार्यपुत्रेणक्रुद्धेनहतबंधुना॥४१॥ सर्वेवयंपरित्रातुंनशक्ष्यामोद्यपार्षतं॥सौहार्दंसर्वभूतेषुयःकरोत्यतिमानुषः॥सोद्यकेशग्रहंश्रु
त्वापितुर्धक्ष्यतिनोरणे॥४२॥विक्रोशमानेहिमयिभृशमाचार्यगृद्धिनि॥अपाकीर्यस्वयंधर्मंशिष्येणनिहतोगुरुः॥४३॥ यदागतंवयोभूयःशिष्टमल्पतरंचनः॥
तस्येदानींविकारोयमधर्मोयंकृतोमहान्॥४४॥ पितेवनित्यंसौहार्दात्पितेवहिचधर्मतः॥ सोल्पकालस्यराज्यस्यकारणाद्घातितोगुरुः॥४५॥ धृतराष्ट्रेणभीष्मा
यद्रोणायचविशांपते॥विसृष्टापृथिवीसर्वासहपुत्रैश्चतत्परैः॥४६॥ संप्राप्यतादृशींवृत्तिंसत्कृतःसततंपरैः॥ अवृणीतसदापुत्रान्मामेवाभ्यधिकंगुरुः॥ ४७॥

निर्धनत्वोक्तेः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥ सत्यंकंचुकंसत्याभासमनृतं ॥३७॥३८॥३९॥४०॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥ सौहार्दाद्धर्मतोगुरुत्वाद्वाद्विगुणःपितुरित्यर्थः ॥४५॥४६॥४७॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनस्येतिसांगावेदाइ

अवेक्षमाणस्त्वांमांचन्यस्तास्त्रश्चाहवेहतः॥ नत्वेनंयुध्यमानंवैहन्यादपिशतक्रतुः॥ ४८॥ तस्याचार्यस्यवृद्धस्यद्रोहोनित्योपकारिणः॥ कृतोह्यनार्यैरस्माभी
राज्यार्थेलुब्धबुद्धिभिः॥ ४९॥ अहोबतमहत्पापंकृतंकर्मसुदारुणं॥ यद्राज्यसुखलोभेनद्रोणोयंसाधुघातितः॥५०॥पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्दारान्जीवितंचैववास
विः॥ त्यजेत्सर्वंममप्रेम्णाजानात्येवंहिमेगुरुः॥ ५१ ॥ समयाराज्यकामेनहन्यमानोह्युपेक्षितः॥ तस्मादर्वाक्शिराराजन्प्राप्तोस्मिनरकंप्रभो ॥ ५२ ॥ ब्रा
ह्मणंवृद्धमाचार्यंन्यस्तशस्त्रंमहामुनिं ॥ घातयित्वाद्यराज्यार्थेमृतंश्रेयोनजीवितं ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिअर्जुन
वाक्येषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१९६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अर्जुनस्यवचःश्रुत्वानोचुस्तत्रमहारथाः॥ अप्रियंवाप्रि
यंवापिमहाराजधनंजयं॥ १ ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्भीमसेनोभ्यभाषत॥ कुत्सयन्निवकौंतेयमर्जुनंभरतर्षभ ॥ २॥ मुनिर्यथारण्यगतोभाषतेधर्मसंहितं॥ न्य
स्तदंडोयथापार्थब्राह्मणःसंशितव्रतः॥ ३॥ क्षतत्राताक्षताज्जीवन्क्षंतास्त्रीष्वपिसाधुषु॥ क्षत्रियःक्षितिमाप्नोतिक्षिप्रंधर्मंयशःश्रियः॥ ४॥ सभवान्क्षत्रिय
गुणैर्युक्तःसर्वैःकुलोद्वहः ॥ अविपश्चिद्यथावाचंव्याहरन्नाद्यशोभसे ॥ ५ ॥ पराक्रमस्तेकौंतेयशक्रस्येवशचीपतेः॥ नचातिवर्तसेधर्मंवेलामिवमहोदधिः॥
॥ ६ ॥ नपूजयेत्त्वांकोन्वद्ययत्त्रयोदशवार्षिकं ॥ अमर्षंपृष्ठतःकृत्वाधर्ममेवाभिकांक्षसे ॥ ७॥ दिष्ट्यातातमनस्तेद्यस्वधर्ममनुवर्तते॥ आनृशंस्येचतेदिष्ट्या
बुद्धिःसततमच्युत॥८॥ यत्तुधर्मप्रवृत्तस्यहृतंराज्यमधर्मतः॥ द्रौपदीचपरामृष्टासभामानीयशत्रुभिः ॥ ९॥ वनंप्रव्राजिताश्चास्मवल्कलाजिनवाससः॥
अनर्हमाणास्तंभावंत्रयोदशसमाःपरैः॥ १०॥ एतान्यमर्षस्थानानिमर्षितानिमयानघ॥ क्षत्रधर्मप्रसक्तेनसर्वमेतदनुष्ठितं॥ ११ ॥ तमधर्ममपाकृष्टंस्मृत्वा
द्यसहितस्त्वया॥ सानुबंधान्हनिष्यामिक्षुद्रान्राज्यहरानहं॥ १२ ॥त्वयाहिकथितंपूर्वंयुद्धायाभ्यागतावयं॥ घटामहेयथाशक्तित्वंतुनोद्यजुगुप्ससे ॥ १३ ॥
धर्ममन्विच्छसिज्ञातुंमिथ्यावचनमेवते॥ भयार्दितानामस्माकंवाचामर्माणिकृंतसि ॥ १४ ॥ वपन्व्रणेक्षारमिवक्षतानांशत्रुकर्शन ॥ विदीर्यतेमेहृदयंत्व
यावाक्शल्यपीडितं॥ १५॥ अधर्ममेनंविपुलंधार्मिकःसन्नबुध्यसे॥ यत्त्वमात्मानमस्मांश्चप्रशंस्यान्नप्रशंससि॥ १६॥

तिचाध्यायौस्पष्टार्थौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

वासुदेवेस्थितेचापिद्रोणपुत्रंप्रशंससि ॥ यःकलांषोडशींपूर्णांधनंजयनतेर्हति ॥ १७ ॥ स्वयमेवात्मनोदोषान्ब्रुवाणःकिन्नलज्जसे ॥ दारयेयंमहींक्रोधाद्वि
किरेयंचपर्वतान् ॥ १८ ॥ आविध्यैतांगदांगुर्वींभीमांकांचनमालिनीं ॥ गिरिप्रकाशान्क्षितिजान्भंजेयमनिलोयथा ॥ १९ ॥ द्रावयेयंशरैश्चापिसेंद्रान्देवा
न्समागतान् ॥ सराक्षसगणान्पार्थसासुरोरगमानवान् ॥ २० ॥ सत्वमेवंविधंजानन्भ्रातरंमांनरर्षभ ॥ द्रोणपुत्राद्भयंकर्तुंनार्हस्यमितविक्रम ॥ २१ ॥ अथ
वातिष्ठवीभत्सोसहसर्वैःसहोदरैः ॥ अहमेनंगदापाणिर्जेष्याम्येकोमहाहवे ॥ २२ ॥ ततःपांचालराजस्यपुत्रःपार्थमथाब्रवीत् ॥ संक्रुद्धमिवनर्दंतंहिरण्यकशि
पुर्हरिं ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नउवाच बीभत्सोविप्रकर्माणिविदितानिमनीषिणां ॥ याजनाध्यापनेदानंतथायज्ञप्रतिग्रहौ ॥ २४ ॥ षष्ठमध्ययनंनामतेषांकस्मि
न्प्रतिष्ठितः ॥ हतोद्रोणोमयात्येवंकिंमांपार्थविगर्हसे ॥ २५ ॥ अपक्रांतःस्वधर्माच्चक्षात्रधर्मंव्यपाश्रितः ॥ अमानुषेणहंत्यस्मानस्त्रेणक्षुद्रकर्मकृत् ॥ २६ ॥ त
थामायांप्रयुंजानमसह्यंब्राह्मणब्रुवं ॥ माययैवनिहन्याद्योनयुक्तंपार्थतत्रकिं ॥ २७ ॥ तस्मिंस्तथामयाशस्तेयदिद्रौणायनीरुषा ॥ कुरुतेभैरवंनादंतत्रकिंम
महीयते ॥ २८ ॥ नचाद्भुतमिदंमन्येयद्द्रौणिर्युद्धसंज्ञया ॥ घातयिष्यतिकौरव्यान्परित्रातुमशक्नुवन् ॥ २९ ॥ यच्चमांधार्मिकोभूत्वाब्रवीषिगुरुघातिनं ॥ तदर्थमहमु
त्पन्नःपांचाल्यस्यसुतोनलात् ॥ ३० ॥ यस्यकार्यमकार्यंवायुध्यतःस्यात्समंरणे ॥ तंकथंब्राह्मणंब्रूयाःक्षत्रियंवाधनंजय ॥ ३१ ॥ योह्यनस्त्रविदोहन्याद्ब्रह्मास्त्रैः
क्रोधमूर्छितः ॥ सर्वोपायैर्नसकथंवध्यःपुरुषसत्तमः ॥ ३२ ॥ विधर्मिणंधर्मविद्भिःप्रोक्तंतेषांविषोपमं ॥ जानन्धर्मार्थतत्त्वज्ञकिंमामर्जुनगर्हसे ॥ ३३ ॥ नृशं
सःसमयाक्रम्यरथएवनिपातितः ॥ तन्मामर्निंद्यंवीभत्सोकिमर्थंनाभिनंदसे ॥ ३४ ॥ कालानलसमंपार्थज्वलनार्कविषोपमं ॥ भीमंद्रोणशिरश्छिन्नंनप्रशं
ससिमेकथं ॥ ३५ ॥ योसौममैवनान्यस्यबांधवान्युधिजघ्निवान् ॥ छित्वापितस्यमूर्धानंनैवास्मिविगतज्वरः ॥ ३६ ॥ तच्चमेकृंततेमर्मयन्नतस्यशिरोमया ॥
निषादविषयेक्षिप्तंजयद्रथशिरोयथा ॥ ३७ ॥ अथावधश्चशत्रूणामधर्मःश्रूयतेर्जुन ॥ क्षत्रियस्यहिधर्मोयंहन्याद्धन्येतवापुनः ॥ ३८ ॥ सशत्रुर्निहतःसंख्येम
याधर्मेणपांडव ॥ यथात्वयाहतःशूरोभगदत्तःपितुःसखा ॥ ३९ ॥ पितामहंरणेहत्वामन्यसेधर्ममात्मनः ॥ मयाशत्रौहतेकस्मात्पापेधर्मंनमन्यसे ॥ ४० ॥ सं
बंधावनतंपार्थनमांत्वंवक्तुमर्हसि ॥ स्वगात्रकृतसोपानंनिषण्णमिवदंतिनं ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांगाइति १ ॥ २ ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

क्षमामितेसर्वमेववाग्व्यतिक्रममर्जुन॥ द्रौपद्याद्रौपदेयानांकृतेनान्येनहेतुना ॥ ४२ ॥ कुलक्रमागतंवैरंममाचार्येणविश्रुतं ॥ तथाजानात्ययंलोकोनयूयंपां
डुनंदनाः॥ ४३ ॥ नानृतीपांडवोज्येष्ठोनाहंवाऽधार्मिकोर्जुन॥ शिष्यद्रोहीहतःपापोयुध्यस्वविजयस्तव॥ ४४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणा
स्त्रमोक्षपर्वणिधृष्टद्युम्नवाक्येसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९७॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सांगावेदायथान्यायंयेनाधीतामहा
त्मना॥ यस्मिन्साक्षाद्धनुर्वेदोह्रीनिषेवेप्रतिष्ठितः॥ १ ॥ यस्यप्रसादात्कुर्वंतिकर्माणिपुरुषर्षभाः ॥ अमानुषाणिसंग्रामेदेवैरसुकराणिच ॥ २ ॥ तस्मिन्नाक्रु
श्यतिद्रोणेसमक्षंपापकर्मणा॥ नीचात्मनानृशंसेनक्षुद्रेणगुरुघातिना ॥ ३ ॥ नामर्षंतत्रकुर्वंतिधिक्क्षात्रंधिगमर्षितां ॥ पार्थाःसर्वेचराजानःपृथिव्यांयेधनु
र्धराः॥ ४ ॥ श्रुत्वाकिमाहुःपांचाल्यंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ संजयउवाच श्रुत्वाद्रुपदपुत्रस्यतावाचःक्रूरकर्मणः ॥ ५॥ तूष्णींबभूवूराजानःसर्वएववि
शांपते॥ अर्जुनस्तुकटाक्षेणजिह्मंविप्रेक्ष्यपार्षतं॥ ६॥ सबाष्पमतिनिःश्वस्यधिग्धिगित्येवचाब्रवीत्॥ युधिष्ठिरश्चभीमश्चयमौकृष्णस्तथापरे ॥ ७ ॥ आस
न्सुव्रीडिताराजन्सात्यकिस्त्वब्रवीदिदं॥ नेहास्तिपुरुषःकश्चिद्यइमंपापपूरुषं॥ ८॥ भाषमाणमकल्याणंशीघ्रंहन्यान्नराधमं॥ एतेत्वांपांडवाःसर्वेकुत्सयंतिवि
वित्सया॥ ९ ॥ कर्मणातेनपापेनश्वपाकंब्राह्मणाइव ॥ एतत्कृत्वामहत्पापंनिंदितःसर्वसाधुभिः ॥ १० ॥ नलज्जसेकथंवक्तुंसमितिंप्राप्यशोभनां ॥ कथंचश
तधाजिह्वानतेमूर्धाचदीर्यते॥ ११ ॥ गुरुमाक्रोशतःक्षुद्रनचाधर्मेणपात्यसे॥ वाच्यस्त्वमसिपार्थैश्चसर्वैश्चांधकवृष्णिभिः॥ १२॥ यत्कर्मकलुषंकृत्वाश्लाघ
सेजनसंसदि॥ अकार्यंतादृशंकृत्वापुनरेवगुरुंक्षिपन्॥ १३ ॥ वध्यस्त्वंनत्वयार्थोस्तिमुहूर्तमपिजीवता ॥ कस्त्वेतद्व्यवसेदार्यस्त्वदन्यःपुरुषाधम ॥ १४ ॥ नि
गृह्यकेशेषुवधंगुरोर्धर्मात्मनःसतः॥ सप्तावरेतथापूर्वेबांधवास्तेनिमज्जिताः॥ १५॥ यशसाचपरित्यक्तास्त्वांप्राप्यकुलपांसनं ॥ उक्तवांश्चापियत्पार्थेभीष्मं
प्रतिनरर्षभ ॥ १६ ॥ तथांतोविहितस्तेनस्वयमेवमहात्मना ॥ तस्यापितवसोदर्योनिहंतापापकृत्तमः॥ १७॥ नान्यःपांचालपुत्रेभ्योविद्यतेभुविपापकृत् ॥
सचापिसृष्टःपित्रातेभीष्मस्यांतकरःकिल॥ १८॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

शिखंडीरक्षितस्तेनसचमृत्युर्महात्मनः॥ पंचालाश्चलिताधर्मात्क्षुद्रामित्रगुरुद्रुहः ॥ १९ ॥ त्वांप्राप्यसहसौदर्यंधिक्कृतंसर्वसाधुभिः॥ पुनश्चेदीदृशींवाचंमत्स
मीपेवदिष्यसि॥ २० ॥ शिरस्तेपोथयिष्यामिगदयावज्रकल्पया॥ त्वांचब्रह्महणंदृष्ट्वाजनःसूर्यमवेक्षते॥ २१ ॥ ब्रह्महत्याहितेपापंप्रायश्चित्तार्थमात्मनः॥ पां
चालकसुदुर्वृत्तममैवगुरुमग्रतः॥ २२ ॥ गुरोर्गुरुंचभूयोपिक्षिपन्नैवहिलज्जसे॥ तिष्ठतिष्ठसहस्वैकंगदापातमिमंमम ॥ २३॥ तवचापिसहिष्येहंगदापातान
नेकशः॥ सात्वतेनैवमाक्षिप्तःपार्षतपरुषाक्षरं ॥ २४ ॥ संरब्धंसात्यकिंप्राहसंक्रुद्धःप्रहसन्निव॥ धृष्टद्युम्नउवाच श्रूयतेश्रूयतेचेतिक्षम्यतेचेतिमाधव॥
॥ २५ ॥ सदानार्योशुभःसाधुंपुरुषंक्षेप्तुमिच्छति॥ क्षमाप्रशस्यतेलोकेनतुपापोर्हतिक्षमां ॥ २६ ॥ क्षमावंतंहिपापात्माजितोयमितिमन्यते ॥ सत्वंक्षुद्रसमा
चारोनीचात्मापापनिश्चयः॥ २७॥ आकेशाग्रान्नखाग्राच्चवक्तव्योवक्तुमिच्छसि॥ यःसभूरिश्रवाश्छिन्नभुजःप्रायगतस्त्वया ॥ २८ ॥ वार्यमाणेनहिहत
स्ततःपापतरंनुकिं ॥ गाहमानोमयाद्रोणोदिव्येनास्त्रेणसंयुगे ॥ २९ ॥ विसृष्टशस्त्रोनिहतःकिंतत्रक्रूरदुष्कृतं ॥ अयुध्यमानंयस्त्वाजौतथाप्रायगतंमुनिं ॥
॥ ३० ॥ छिन्नबाहुंपरैर्हन्यात्सात्यकेसकथंवदेत्॥ निहत्यत्वांपदाभूमौसविकर्षतिवीर्यवान्॥ ३१ ॥ किंतदाननिहंस्येनंभूत्वापुरुषसत्तमः॥ त्वयापुनरनार्येण
पूर्वंपार्थेननिर्जितः॥ ३२ ॥ यदातदाहतःशूरःसौमदत्तिःप्रतापवान्॥ यत्रयत्रतुपांडूनांद्रोणोद्रावयतेचमूं॥ ३३ ॥ किरञ्छरसहस्राणितत्रतत्रप्रयाम्यहं॥ स
त्वमेवंविधंकृत्वाकर्मचांडालवत्स्वयं॥ ३४ ॥ वक्तुमर्हसिवक्तव्यःकस्मात्त्वंपरुषाण्यथ॥ कर्तात्वंकर्मणोत्यस्यनाहंवृष्णिकुलाधम ॥ ३५॥ पापानांचत्वमावा
सःकर्मणांमापुनर्वद॥ जोषमास्वनमांभूयोवक्तुमर्हस्यतःपरं॥ ३६ ॥ अधरोत्तरमेतद्धियन्मांत्वंवक्तुमर्हसि॥ अथवक्ष्यसिमांमौर्ख्याद्भूयःपरुषमीदृशं॥ ३७॥
गमयिष्यामिबाणैस्त्वांयुधिवैवस्वतक्षयं॥ नचैवंमूर्खधर्मेणकेवलेनैवशक्यते ॥ ३८॥ तेषामपिह्यधर्मेणचेष्टितंशृणुयादृशं ॥ वंचितःपांडवःपूर्वमधर्मेणयु
धिष्ठिरः॥ ३९ ॥ द्रौपदीचपरिक्लिष्टातथाऽधर्मेणसात्यके॥ प्रव्राजितावनंसर्वेपांडवाःसहकृष्णया॥ ४० ॥ सर्वस्वमपकृष्टंचतथाधर्मेणबालिश॥ अधर्मेणाप
कृष्टश्चमद्रराजःपरैरितः ॥ ४१ ॥ अधर्मेणतथाबालःसौभद्रोविनिपातितः॥ इतोप्यधर्मेणहतोभीष्मःपरपुरंजयः ॥ ४२ ॥ भूरिश्रवाह्यधर्मेणत्वयाधर्मविदा
हतः॥ एवंपरैराचरितंपांडवेयैश्चसंयुगे॥ ४३ ॥ रक्षमाणैर्जयंवीरैर्धर्मज्ञैरपिसात्वत॥ दुर्ज्ञेयःसपरोधर्मस्तथाधर्मश्चदुर्विदः ॥ ४४ ॥

युध्यस्वकौरवैःसार्धमागाःपितृनिवेशनं॥ संजयउवाच एवमादीनिवाक्यानिक्रूराणिपरुषाणिच ॥ ४५॥ श्रावितःसात्यकिःश्रीमानाकंपितइवाभ
वत्॥ तच्छ्रुत्वाक्रोधताम्राक्षःसात्यकिस्त्वाददेगदां॥ ४६॥ विनिःश्वस्ययथासर्पःप्रणिधायरथेधनुः॥ ततोभिपत्यपांचाल्यंसंरंभेणेदमब्रवीत्॥ ४७॥ नत्वां
वक्ष्यामिपरुषंहनिष्येत्वांवधक्षमं॥ तमापतंतंसहसामहाबलममर्षणं॥ ४८ ॥ पांचाल्यायाभिसंक्रुद्धमंतकायांतकोपमं॥ चोदितोवासुदेवेनभीमसेनोमहा
बलः॥ ४९॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंबाहुभ्यांसमवारयत्॥ द्रवमाणंतथाक्रुद्धंसात्यकिंपांडवोबली॥ ५० ॥ प्रस्पंदमानमादायजगामबलिनंबलात्॥ स्थित्वावि
ष्टभ्यचरणौभीमेनशिनिपुंगवः॥ ५१ ॥ निगृहीतःपदेषष्ठेबलेनबलिनांवरः ॥ अवरुह्यरथात्तूर्णंध्रियमाणंबलीयसा ॥ ५२॥ उवाचश्लक्ष्णयावाचासहदेवो
विशांपते॥ अस्माकंपुरुषव्याघ्रमित्रमन्यन्नविद्यते॥ ५३॥ परमंधकवृष्णिभ्यःपंचालेभ्यश्चमारिष॥ तथैवांधकवृष्णीनांतथैवचविशेषतः॥ ५४ ॥ कृष्णस्य
चतथास्मत्तोमित्रमन्यन्नविद्यते ॥ पंचालानांचवार्ष्णेयसमुद्रांतांविचिन्वतां॥ ५५॥ नान्यदस्तिपरंमित्रंयथापांडववृष्णयः॥ सभवानीदृशंमित्रंमन्यतेचय
थाभवान्॥ ५६॥ भवंतश्चयथास्माकंभवतांचतथावयं ॥ सएवंसर्वधर्मज्ञमित्रधर्ममनुस्मरन् ॥ ५७॥ नियच्छमन्युंपांचाल्यात्प्रशाम्यशिनिपुंगव ॥ पार्ष
तस्यक्षमत्वंवैक्षमतांपार्षतश्चते॥ ५८॥ वयंक्षमयितारश्चकिमन्यत्रशमाद्भवेत् ॥ प्रशाम्यमानेशैनेयेसहदेवेनमारिष॥ ५९॥ पांचालराजस्यसुतःप्रहसन्नि
दमब्रवीत्॥ मुंचमुंचशिनेःपौत्रंभीमयुद्धमदान्वितं॥ ६० ॥ आसादयतुमामेषधराधरमिवानिलः॥ यावदस्यशितैर्बाणैःसंरंभंविनयाम्यहं ॥ ६१ ॥ युद्धश्र
द्धांचकौंतेयजीवितंचास्यसंयुगे ॥ किंनुशक्यंमयाकर्तुंकार्यंयदिदमुद्यतं ॥ ६२ ॥ सुमहत्पांडुपुत्राणामायांत्येतेहिकौरवाः ॥ अथवाफाल्गुनःसर्वान्वारयि
ष्यतिसंयुगे॥ ६३॥ अहमप्यस्यमूर्द्धानंपातयिष्यामिसायकैः ॥ मन्यतेच्छिन्नबाहुंमांभूरिश्रवसमाहवे ॥ ६४ ॥ उत्सृजैनमहंचैनमेषवामांहनिष्यति ॥ शृ
ण्वन्पांचालवाक्यानिसात्यकिःसर्पवच्छ्वसन्॥ ६५॥ भीमबाह्वंतरेसक्तोविस्फुरत्यनिशंबली॥ तौवृषाविवनर्दंतौबलिनौबाहुशालिनौ ॥ ६६ ॥ त्वरयावासु ॥२०३॥
देवश्चधर्मराजश्चमारिष॥ यत्नेनमहतावीरौवारयामासतुस्ततः॥ ६७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निवार्यपरमेष्वासौकोपसंरक्तलोचनौ ॥ युयुत्सूनपरान्संख्येप्रतीयुःक्षत्रियर्षभाः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिधृष्टद्यु म्नसात्यकिक्रोधेअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततःसकदनंचक्रेरिपूणांद्रोणनंदनः ॥ युगांतेसर्वभू तानांकालसृष्टइवांतकः॥ १ ॥ ध्वजद्रुमंशस्त्रशृंगंहतनागमहाशिलं ॥ अश्वकिंपुरुषाकीर्णंशरासनलतावृतं ॥ २ ॥ क्रव्यादपक्षिसंघुष्टंभूतयक्षगणाकुलं ॥ नि हत्यशात्रवान्भल्लैःसोचिनोद्देहपर्वतं॥ ३ ॥ ततोवेगेनमहताविनद्यसनरर्षभः ॥ प्रतिज्ञांश्रावयामासपुनरेवतवात्मजं ॥ ४ ॥ यस्माद्युध्यंतमाचार्यंधर्मकंचुक मास्थितः ॥ मुंचशस्त्रमितिप्राहकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ तस्मात्संपश्यतस्तस्यद्रावयिष्यामिवाहिनीं ॥ विद्राव्यसर्वान्हंतास्मिजाल्मंपांचाल्यमेवतु ॥ ६ ॥ स र्वानेतान्हनिष्यामियदियोत्स्यंतिमांरणे ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिपरिवर्तयवाहिनीं ॥ ७ ॥ तच्छ्रुत्वातवपुत्रस्तुवाहिनींपर्यवर्तयत् ॥ सिंहनादेनमहताव्यपोह्यसु महद्भयं ॥ ८ ॥ ततःसमागमोराजन्कुरुपांडवसेनयोः ॥ पुनरेवाभवत्तीव्रःपूर्णसागरयोरिव ॥ ९ ॥ संरब्धाहिस्थिरीभूताद्रोणपुत्रेणकौरवाः ॥ उदग्राःपांडुपं चालाद्रोणस्यनिधनेनच ॥ १० ॥ तेषांपरमहृष्टानांजयमात्मनिपश्यतां ॥ संरब्धानांमहावेगःप्रादुरासीद्विशांपते ॥ ११ ॥ यथाशिलोच्चयेशैलःसागरैः सागरोयथा ॥ प्रतिहन्येतराजेंद्रतथासन्कुरुपांडवाः ॥ १२ ॥ ततःशंखसहस्राणिभेरीणामयुतानिच ॥ अवादयंतसंहृष्टाःकुरुपांडवसैनिकाः ॥ १३ ॥ यथानि र्मथ्यमानस्यसागरस्यतुनिःस्वनः ॥ अभवत्तवसैन्यस्यसुमहानद्भुतोपमः ॥ १४ ॥ प्रादुश्चक्रेततोद्रौणिरस्त्रंनारायणंतदा ॥ अभिसंधायपांडूनांपंचालानांच वाहिनीं ॥ १५ ॥ प्रादुरासंस्ततोबाणादीप्ताग्राःखेसहस्रशः ॥ पांडवान्क्षपयिष्यंतोदीप्तास्याःपन्नगाइव ॥ १६ ॥ तेदिशःखंचसैन्यंचसमावृण्वन्महाहवे ॥ मु हूर्ताद्भास्करस्येवलोकेराजन्गभस्तयः ॥ १७ ॥ तथापरेद्योतमानाज्योतींषीवामलांबरे ॥ प्रादुरासन्महाराजकार्ष्णायसमयागुडाः ॥ १८ ॥ चतुश्चक्राद्विचक्राश्च शतघ्न्योबहुलागदाः ॥ चक्राणिचक्षुरांतानिमंडलानीवभास्वतः ॥ १९ ॥ शस्त्राकृतिभिराकीर्णमतीवपुरुषर्षभ ॥ दृष्ट्वांतरिक्षमाविग्नाःपांडुपंचालसृंजयाः ॥ ॥ २० ॥ यथायथाह्ययुध्यंतपांडवानांमहारथाः ॥ तथातथातदस्त्रंवैव्यवर्धतजनाधिप ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अस्माभिरस्मदीयैर्विदुरादिभिर्निवार्यमाणेन निषिध्यमानेना पितद्वनमनुगंतुंप्रवेष्टुंएषिताअनुमतानतु

वध्यमानास्तदास्त्रेणतेननारायणेनवै॥ दह्यमानानलेनेवसर्वतोभ्यर्दितारणे॥२२॥ यथाहिशिशिरापायेदहेत्कक्षंहुताशनः॥तथातदस्त्रंपांडूनांददाहध्वजिनीं प्रभो॥ २३॥ आपूर्यमाणेनास्त्रेणसैन्येक्षीयतिचप्रभो ॥ जगामपरमंत्रासंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २४ ॥ द्रवमाणंतुतत्सैन्यंदृष्ट्वाविगतचेतनं॥ मध्यस्थतांचपार्थस्यधर्मपुत्रोब्रवीदिदं॥२५॥ धृष्टद्युम्नपलायस्वसहपांचालसेनया॥ सात्यकेत्वंचगच्छस्ववृष्ण्यंधकवृतोमहान्॥ २६॥ वासुदेवोपिधर्मात्माकरिष्यत्यात्मनः क्षमं॥ श्रेयोह्युपदिशत्येषलोकस्यकिमुतात्मनः॥ २७॥ संग्रामस्तुनकर्तव्यःसर्वसैन्यान्ब्रवीमिवः ॥ अहंहिसहसोदर्यैःप्रवेक्ष्येहव्यवाहनं ॥ २८ ॥ भीष्मद्रोणार्णवंतीर्त्वासंग्रामेभीरुदुस्तरे॥ विमज्जिष्यामिसलिलेसगणोद्रौणिगोष्पदे ॥ २९ ॥ कामःसंपद्यतामस्यबीभत्सोराशुमांप्रति ॥ कल्याणवृत्तिराचार्योमयायुधिनिपातितः॥ ३०॥ येनबालःससौभद्रोयुद्धानामविशारदः॥ समर्थैर्बहुभिःक्रूरैर्घातितोनाभिपालितः ॥ ३१ ॥ येनाविब्रुवताप्रश्नंतथाकृष्णासभांगता॥ उपेक्षितासपुत्रेणदासभावंनियच्छती ॥ ३२॥ जिघांसुर्धार्तराष्ट्रश्चश्रांतेष्वश्वेषुफाल्गुनः ॥ कवचेनतथागुप्तोरक्षार्थंसैंधवस्यच ॥ ३३ ॥ येनब्रह्मास्त्रविदुषापंचालाःसत्यजिन्मुखाः॥ कुर्वाणामज्जयेयत्नंसमूलाविनिपातिताः ॥ ३४ ॥ येनप्रव्राज्यमानाश्चराज्याद्वयमधर्मतः ॥ निवार्यमाणेनास्माभिरनुगंतुंतदेषिताः॥ ३५॥ योसावत्यंतमस्मासुकुर्वाणःसौहृदंपरं॥ हतस्तदर्थेमरणंगमिष्यामिसबांधवः॥ ३६॥ एवंब्रुवतिकौंतेयेदाशार्हस्त्वरितस्ततः॥ निवार्यसैन्यंबाहुभ्यामिदंवचनमब्रवीत्॥ ३७॥ शीघ्रंन्यस्यतशस्त्राणिवाहेभ्यश्चावरोहत॥ एषयोगोत्रविहितःप्रतिषेधेमहात्मना ॥ ३८ ॥ द्विपाश्वस्यंदनेभ्यश्चक्षितिंसर्वेऽवरोहत॥ एवमेतन्नवोहन्यादस्त्रंभूमौनिरायुधान्॥ ३९॥ यथायथाहियुध्यंतेयोधाह्यस्त्रमिदंप्रति ॥ तथातथाभवंत्येतेकौरवाबलवत्तराः॥ ४० ॥ निक्षेप्स्यंतिचशस्त्राणिवाहनेभ्योवरुह्यये ॥ तान्नैतदस्त्रंसंग्रामेनिहनिष्यतिमानवान् ॥ ४१ ॥ यत्त्वेतत्प्रतियोत्स्यंतिमनसापीहकेचन॥ निहनिष्यतितान्सर्वान्रसातलगतानपि॥ ४२॥ तेवचस्तस्यतच्छ्रुत्वावासुदेवस्यभारत॥ ईषुःसर्वेसमुत्स्रष्टुंमनोभिःकरणेनच ॥ ४३ ॥ ततउत्स्रष्टुकामांस्तानस्त्राण्यालक्ष्यपांडवः॥ भीमसेनोब्रवीद्राजन्निदंसंहर्षयन्वचः॥ ४४॥ नकथंचनशस्त्राणिमोक्तव्यानीहकेनचित्॥ अहमावारयिष्यामिद्रोणपुत्रास्त्रमाशुगैः॥ ४५॥

प्रतिषिद्धाइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ सौहृदंकुर्वाणइतिसानुशयं ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गदयाप्यनयागुर्व्याहमविग्रहयारणे ॥ कालवत्प्रहरिष्यामिद्रौणेरस्त्रंविशातयन् ॥ ४६ ॥ नहिमेविक्रमेतुल्यःकश्चिदस्तिपुमानिह ॥ यथैवसवितुस्तुल्यंज्योति
रन्यन्नविद्यते ॥ ४७ ॥ पश्यतेमौहिमेबाहूनागराजकरोपमौ ॥ समर्थौपर्वतस्यापिशैशिरस्यनिपातने ॥ ४८ ॥ नागायतसमप्राणोत्यहमेकोनरेष्विह ॥ शक्रोय
थाऽप्रतिद्वंद्वोदिविदेवेषुविश्रुतः ॥ ४९ ॥ अद्यपश्यतमेवीर्यंबाह्वोःपीनांसयोर्युधि ॥ ज्वलमानस्यदीप्तस्यद्रौणेरस्त्रस्यवारणे ॥ ५० ॥ यदिनारायणास्त्रस्यप्रति
योद्धानविद्यते ॥ अद्यैतत्प्रतियोत्स्यामिपश्यत्सुकुरुपांडुषु ॥ ५१ ॥ अर्जुनार्जुनबीभत्सोनन्यस्यंगांडिवंत्वया ॥ शशांकस्येवतेपंकोनैर्मल्यंपातयिष्यति ॥ ५२ ॥
अर्जुनउवाच भीमनारायणास्त्रेमेगोषुचब्राह्मणेषुच ॥ एतेषुगांडिवंन्यस्यमेतद्धिव्रतमुत्तमं ॥ ५३ ॥ एवमुक्तस्ततोभीमोद्रोणपुत्रमरिंदमं ॥ अभ्ययान्मेघ
घोषेणरथेनादित्यवर्चसा ॥ ५४ ॥ सएनमिषुजालेनलघुत्वाच्छीघ्रविक्रमः ॥ निमेषमात्रेणासाद्यकुंतीपुत्रोऽभ्यवाकिरत् ॥ ५५ ॥ ततोद्रौणिःप्रहस्यैनंद्रवंतम
भिभाष्यच ॥ अवाकिरत्प्रदीप्ताग्रैःशरैस्तैरभिमंत्रितैः ॥ ५६ ॥ पन्नगैरिवदीप्तास्यैर्वमद्भिर्ज्वलनंरणे ॥ अवकीर्णोऽभवत्पार्थःस्फुलिंगैरिवकांचनैः ॥ ५७ ॥ त
स्यरूपमभूद्राजन्भीमसेनस्यसंयुगे ॥ खद्योतैरावृतस्येवपर्वतस्यदिनक्षये ॥ ५८ ॥ तदस्त्रंद्रोणपुत्रस्यतस्मिन्प्रतिसमस्यति ॥ अवर्धतमहाराजयथाग्निरनिलो
द्धतः ॥ ५९ ॥ विवर्धमानमालक्ष्यतदस्त्रंभीमविक्रमं ॥ पांडुसैन्यमृतेभीमंसुमहद्भयमाविशत् ॥ ६० ॥ ततःशस्त्राणितेसर्वेसमुत्सृज्यमहीतले ॥ अवारोहन्रथे
भ्यश्चहस्त्यश्वेभ्यश्चसर्वशः ॥ ६१ ॥ तेषुनिक्षिप्तशस्त्रेषुवाहनेभ्यश्च्युतेषुच ॥ तदस्त्रवीर्यंविपुलंभीममूर्धन्यथापतत् ॥ ६२ ॥ हाहाकृतानिभूतानिपांडवाश्चविशे
षतः ॥ भीमसेनमपश्यंततेजसासंवृतंतथा ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिपांडवसैन्यास्त्रत्यागेनवनवत्यधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ १९९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच भीमसेनंसमाकीर्णंदृष्ट्वास्त्रेणधनंजयः ॥ तेजसःप्रतिघातार्थंवारुणेनसमावृणोत् ॥ १ ॥ नाल
क्षयतत्तत्कश्चिद्वारुणास्त्रेणसंवृतं ॥ अर्जुनस्यलघुत्वाच्चसंवृतत्वाच्चतेजसः ॥ २ ॥ साश्वसूतरथोभीमोद्रोणपुत्रास्त्रसंवृतः ॥ अग्नावग्निरिवन्यस्तोज्वालामाली
सुदुर्दृशः ॥ ३ ॥ यथारात्रिक्षयेराजन्ज्योतींष्यस्तगिरिंप्रति ॥ समापेतुस्तथाबाणाभीमसेनरथंप्रति ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥

सहिभीमोरथश्चास्यहयाःसूतश्चमारिष॥ संवृताद्रोणपुत्रेणपावकांतर्गताभवन्॥ ५ ॥ यथाजग्ध्वाजगत्कृत्स्नंसमयेसचराचरं ॥ गच्छेद्वह्निर्विभोरास्यंतथास्त्रं
भीममावृणोत्॥ ६ ॥ सूर्यमग्निःप्रविष्टःस्याद्यथाचाग्निंदिवाकरः॥ तथाप्रविष्टंतत्तेजोनप्राज्ञायतपांडवं ॥ ७॥ विकीर्णमस्त्रंतद्दृष्ट्वातथाभीमरथंप्रति॥ उदीर्य
माणंद्रौणिंचनिष्प्रतिद्वंद्वमाहवे॥ ८॥सर्वसैन्यंचपांडूनांन्यस्तशस्त्रमचेतनं ॥ युधिष्ठिरपुरोगांश्चविमुखांस्तान्महारथान्॥ ९॥ अर्जुनोवासुदेवश्चत्वरमाणौ
महाद्युती॥ अवप्लुत्यरथाद्वीरौभीममाद्रवतांततः॥ १०॥ ततस्तद्द्रोणपुत्रस्यतेजोस्त्रबलसंभवं ॥ विगाह्यतौसुबलिनौमाययाविशतांतथा ॥ ११ ॥ न्यस्तश
स्त्रौततस्तौतुनादहत्सोस्त्रजोनलः॥ वारुणास्त्रप्रयोगाच्चवीर्यवत्त्वाच्चकृष्णयोः॥ १२ ॥ततश्चकृषतुर्भीमंसर्वशस्त्रायुधानिच ॥ नारायणास्त्रशांत्यर्थंनरनाराय
णौबलात्॥ १३॥ आकृष्यमाणःकौंतेयोनदत्येवमहारवं॥ वर्धतेचैवतद्घोरंद्रौणेरस्त्रंसुदुर्जयं॥ १४ ॥तमब्रवीद्वासुदेवःकिमिदंपांडुनंदन॥ वार्यमाणोपिकौं
तेययद्युद्धान्ननिवर्तसे॥ १५॥ यदियुद्धेनजेयाःस्युरिमेकौरवनंदनाः ॥ वयमप्यत्रयुध्येमतथाचेमेनरर्षभाः ॥ १६ ॥ रथेभ्यस्त्ववतीर्णाःस्मसर्वएवहिताव
काः॥ तस्मात्त्वमपिकौंतेयरथात्तूर्णमपाक्रम ॥ १७॥ एवमुक्त्वातुतंकृष्णोरथाद्भूमिमवर्तयत्॥ निःश्वसंतंयथानागंक्रोधसंरक्तलोचनं ॥ १८॥ यदापकृष्टःस
रथान्न्यासितश्चायुधंभुवि॥ ततोनारायणास्त्रंतत्प्रशांतंशत्रुतापनं॥१९॥ संजयउवाच तस्मिन्प्रशांतेविधिनातेनतेजसिदुःसहे॥ बभूवुर्विमलाःसर्वादिशः
प्रदिशएवच॥ २०॥ प्रववुश्चशिवावाताःप्रशांतामृगपक्षिणः॥ वाहनानिचहृष्टानिप्रशांतेस्त्रेसुदुर्जये॥ २१ ॥ व्यपोढेचततोघोरेतस्मिंस्तेजसिभारत॥ बभौ
भीमोनिशापायेधीमान्सूर्यइवोदितः॥ २२॥ हतशेषंबलंतत्तुपांडवानामतिष्ठत ॥ अस्त्रव्युपरमाद्धृष्टंतवपुत्रजिघांसया ॥ २३ ॥ व्यवस्थितेबलेतस्मिन्नस्त्रेप्र
तिहतेतथा॥ दुर्योधनोमहाराजद्रोणपुत्रमथाब्रवीत्॥ २४॥ अश्वत्थामन्पुनःशीघ्रमस्त्रमेतत्प्रयोजय॥ अवस्थिताहिपंचालाःपुनरेतेजयैषिणः ॥ २५॥ अश्व
त्थामातथोक्तस्तुतवपुत्रेणमारिष॥ सुदीनमभिनिःश्वस्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ २६ ॥ नैतदावर्ततेराजन्नस्त्रंद्विर्नोपपद्यते॥ आवृत्तंहिनिवर्तेतप्रयोक्तारंनसं
शयः॥ २७॥ एषचास्त्रप्रतीघातंवासुदेवःप्रयुक्तवान्॥ अन्यथाविहितःसंख्येवधःशत्रोर्जनाधिप॥ २८॥

[a]निगूढेनैश्वर्येण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

पराजयोवामृत्युर्वाश्रेयान्मृत्युर्ननिर्जयः॥ विजिताश्चारयोह्येतेशस्त्रोत्सर्गान्मृतोपमाः॥ २९ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यपुत्रयद्येतद्विरस्त्रंनप्रयुज्यते॥
अन्यैर्गुरुघ्नावध्यंतामस्त्रैरस्त्रविदांवर॥ ३० ॥ त्वयिशस्त्राणिदिव्यानित्र्यंबकेचामितौजसि॥ इच्छतोनहितेमुच्येत्संक्रुद्धोहिपुरंदरः॥ ३१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच
तस्मिन्नस्त्रेप्रतिहतेद्रोणेचोपधिनाहते ॥ तथादुर्योधनेनोक्तोद्रौणिःकिमकरोत्पुनः॥ ३२ ॥ दृष्ट्वापार्थांश्चसंग्रामेयुद्धायसमुपस्थितान्॥ नारायणास्त्रनिर्मुक्तां
श्चरतःपृतनामुखे॥ ३३ ॥ संजयउवाच जानन्पितुःसनिधनंसिंहलांगूलकेतनः ॥ सक्रोधोभयमुत्सृज्यसोभिदुद्रावपार्षतं ॥ ३४ ॥ अभिद्रुत्यचविं
शत्याक्षुद्रकाणांनरर्षभ॥ पंचभिश्चातिवेगेनविव्याधपुरुषर्षभः॥ ३५॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजन्ज्वलंतमिवपावकं ॥ द्रोणपुत्रंत्रिषष्ट्यातुराजन्विव्याधपत्रिणां॥
॥ ३६॥ सारथिंचास्यविंशत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ हयांश्चचतुरोविध्यच्चतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ ३७ ॥ विध्वाविध्वानदद्द्रौणिंकंपयन्निवमेदिनीं ॥ आददे
सर्वलोकस्यप्राणानिवमहारणे॥ ३८॥ पार्षतस्तुबलीराजन्कृतास्त्रःकृतनिश्चयः ॥ द्रौणिमेवाभिदुद्रावमृत्युंकृत्वानिवर्तनं॥ ३९ ॥ ततोबाणमयंवर्षंद्रोणपुत्र
स्यमूर्धनि॥ अवासृजदमेयात्मापांचाल्योरथिनांवरः॥ ४० ॥ तंद्रौणिःसमरेक्रुद्धंछादयामासपत्रिभिः ॥ विव्याधचैनंदशभिःपितुर्वधमनुस्मरन् ॥ ४१ ॥
द्वाभ्यांचसुविसृष्टाभ्यांक्षुराभ्यांध्वजकार्मुके॥ छित्वापांचालराजस्यद्रौणिरन्यैःसमार्दयत्॥ ४२ ॥ व्यश्वसूतरथंचैनंद्रौणिश्चक्रेमहाहवे ॥ तस्यचानुचरान्स
र्वान्क्रुद्धःप्राद्रावयच्छरैः॥४३॥ ततःप्रदुद्रुवेसैन्यंपंचालानांविशांपते॥ संभ्रांतरूपमार्तंचनपरस्परमैक्षत॥४४ ॥ दृष्ट्वातुविमुखान्योधान्धृष्टद्युम्नंचपीडितं॥
शैनेयोऽचोदयत्तूर्णंरथंद्रौणिरथंप्रति ॥ ४५॥ अष्टभिर्निशितैर्बाणैरश्वत्थामानमार्दयत्॥ विंशत्यापुनराहत्यनानारूपैरमर्षणः ॥ ४६ ॥ विव्याधचतथासूतं
चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ धनुर्ध्वजंचसंयत्तश्चिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ ४७ ॥ ससाश्वंव्यधमच्चापिरथंहेमपरिष्कृतं ॥ हृदिविव्याधसमरेत्रिंशतासायकैर्भृशं ॥
॥ ४८॥ एवंसपीडितोराजन्नश्वत्थामामहाबलः ॥ शरजालैःपरिवृतःकर्तव्यंनान्वपद्यत॥ ४९ ॥ एवंगतेगुरोःपुत्रेतवपुत्रोमहारथः ॥ कृपकर्णादिभिःसार्धंश
रैःसात्वतमावृणोत्॥ ५०॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याकृपःशारद्वतस्त्रिभिः॥ कृतवर्माथदशभिःकर्णःपंचाशताशरैः॥ ५१ ॥ दुःशासनःशतेनैववृषसेनश्चसप्तभिः॥
सात्यकिंविव्यधुस्तूर्णंसमंतान्निशितैःशरैः॥ ५२ ॥ ततःससात्यकीराजन्सर्वानेवमहारथान्॥ विरथान्विमुखांश्चैवक्षणेनैवाकरोन्नृप॥ ५३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

अश्वत्थामातुसंप्राप्यचेतनांभरतर्षभ ॥ चिंतयामासदुःखार्तोनिःश्वसंश्वपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ अथोरथांतरंद्रौणिःसमारुह्यपरंतपः ॥ सात्यकिंवारयामासकि
रन्शरशतान्बहून् ॥ ५५ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यभारद्वाजसुतंरणे ॥ विरथंविमुखंचैवपुनश्चक्रेमहारथः ॥ ५६ ॥ ततस्तेपांडवाराजन्दृष्ट्वासात्यकिविक्रमं ॥ शंख
शब्दान्भृशंचक्रुःसिंहनादांश्चनेदिरे ॥ ५७ ॥ एवंतंविरथंकृत्वासात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ जघानवृषसेनस्यत्रिसाहस्रान्महारथान् ॥ ५८ ॥ अयुतंदंतिनांसार्धं
कृपस्यनिजघानसः ॥ पंचायुतानिचाश्वानांशकुनेर्निजघानह ॥ ५९ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजरथमारुह्यवीर्यवान् ॥ सात्यकिंप्रतिसंक्रुद्धःप्रययौतद्वधेप्सया ॥ ६० ॥
पुनस्तमागतंदृष्ट्वाशैनेयोनिशितैःशरैः ॥ अदारयत्क्रूरतरैःपुनःपुनररिंदम ॥ ६१ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोनानालिंगैरमर्षणः ॥ युयुधानेनवैद्रौणिःप्रहसन्वा
क्यमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ शैनेयाभ्युपपत्तिंतेजानाम्याचार्यघातिनि ॥ नचैनंत्रास्यसिमयाग्रस्तमात्मानमेवच ॥ ६३ ॥ शपेत्मनाहंशैनेयसत्येनतपसातथा ॥ अ
हत्वासर्वपंचालान्यदिशांतिमहंलभे ॥ ६४ ॥ यद्बलंपांडवेयानांवृष्णीनामपियद्बलं ॥ क्रियतांसर्वमेवेहनिहनिष्यामिसोमकान् ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वार्करश्म्या
भंसुतीक्ष्णंतंशरोत्तमं ॥ व्यसृजत्सात्वतेद्रौणिर्वज्रंवृत्रेयथाहरिः ॥ ६६ ॥ सतंनिर्भिद्यतेनास्तःसायकःसशरावरं ॥ विवेशवसुधांभित्वाश्वसन्बिलमिवोरगः
॥ ६७ ॥ सभिन्नकवचःशूरस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ विमुच्यसशरंचापंभूरिव्रणपरिस्रवः ॥ ६८ ॥ सीदन्रुधिरसिक्तश्चरथोपस्थउपाविशत् ॥ सूतेनापहृतस्तू
र्णंद्रोणपुत्राद्रथांतरं ॥ ६९ ॥ अथान्येनसुपुंखेनशरेणानतपर्वणा ॥ आजघानभ्रुवोर्मध्येधृष्टद्युम्नंपरंतपः ॥ ७० ॥ सपूर्वमतिविद्धश्चभृशंपश्चाच्चपीडितः ॥ ससा
दाथचपांचाल्योव्यपाश्रयतचध्वजं ॥ ७१ ॥ तन्नागमिवसिंहेनदृष्ट्वाराजन्शरार्दितं ॥ जवेनाभ्यद्रवञ्छूराःपंचपांडवतोरथाः ॥ ७२ ॥ किरीटीभीमसेनश्चवृद्ध
क्षत्रश्चपौरवः ॥ युवराजश्चचेदीनांमालवश्चसुदर्शनः ॥ ७३ ॥ एतेहाहाकृताःसर्वेप्रगृहीतशरासनाः ॥ वीरंद्रौणायनिंवीराःसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ७४ ॥ तेविं
शतिपदेयत्तागुरुपुत्रममर्षणं ॥ पंचभिःपंचभिर्बाणैरभ्यघ्नन्सर्वतःसमं ॥ ७५ ॥ आशीविषाभैर्विंशत्यापंचभिस्तुशितैःशरैः ॥ चिच्छेदयुगपद्द्रौणिःपंचविंश
तिसायकान् ॥ ७६ ॥ सप्तभिस्तुशितैर्बाणैःपौरवंद्रौणिरार्दयत् ॥ मालवंत्रिभिरेकेनपार्थंषड्भिर्वृकोदरं ॥ ७७ ॥ ततस्तेविव्यधुःसर्वेद्रौणिंराजन्महारथाः ॥ युग
पच्चपृथक्चैवरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ ७८ ॥ युवराजश्चविंशत्याद्रौणिंविव्याधपत्रिभिः ॥ पार्थश्चपुनरष्टाभिस्तथासर्वेत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ७९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ १०२ ॥

ततोर्जुनंषड्भिरथाजघानद्रौणायनिर्दशभिर्वासुदेवं ॥ भीमंदशार्धैर्युवराजंचतुर्भिर्द्वाभ्यांद्वाभ्यांमालवंपौरवंच ॥ ८० ॥ सूतंविध्वाभीमसेनस्यषड्भिर्द्वाभ्यांवि
ध्याकार्मुकंचध्वजंच ॥ पुनःपार्थंशरवर्षेणविध्वाद्रौणिर्घोरंसिंहनादंननाद ॥ ८१ ॥ तस्यास्यतस्तान्निशितान्पीतधारान्द्रौणेःशरान्पृष्ठतश्चाग्रतश्च ॥ धरावि
यद्यौःप्रदिशोदिशश्चच्छन्नावाणैरभवन्घोररूपैः ॥ ८२ ॥ आसन्नस्यस्वरथंतीव्रतेजाःसुदर्शनस्येंद्रकेतुप्रकाशौ ॥ भुजौशिरश्चेंद्रसमानवीर्यस्त्रिभिःशरैर्युगप
त्संचकर्त ॥ ८३ ॥ सपौरवंरथशक्त्यानिहत्यच्छित्वारथंतिलशश्चास्यबाणैः ॥ छित्वाचबाहूवरचंदनाक्तौभल्लेनकायाच्छिरउच्चकर्त ॥ ८३ ॥ युवानमिंदीवरदा
मवर्णंचेदिप्रभुंयुवराजंप्रसह्य ॥ बाणैस्त्वरावान्प्रज्वलिताग्निकल्पैर्विध्वाप्रादान्मृत्यवेसाश्वसूतं ॥ ८५ ॥ मालवंपौरवंचैवयुवराजंचचेदिपं ॥ दृष्ट्वासमक्षंनिह
तंद्रोणपुत्रेणपांडवः ॥ ८६ ॥ भीमसेनोमहाबाहुःक्रोधमाहारयत्परं ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धाशीविषोपमैः ॥ ८७ ॥ छादयामाससमरेद्रोणपुत्रंपरंतपः ॥
ततोद्रौणिर्महातेजाःशरवर्षंनिहत्यतं ॥ ८८ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्भीमसेनममर्षणः ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्द्रौणेर्युधिमहाबलः ॥ ८९ ॥ क्षुरप्रेणधनु
श्छित्वाद्रौणिंविव्याधपत्रिणा ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंद्रोणपुत्रोमहामनाः ॥ ९० ॥ अन्यत्कार्मुकमादायभीमंविव्याधपत्रिभिः ॥ तौद्रौणिभीमौसमरेपराक्रां
तौमहाबलौ ॥ ९१ ॥ अवर्षतांशरवर्षंवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ भीमनामांकिताबाणाःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ ९२ ॥ द्रौणिंसंछादयामासुर्घनौघाइवभास्क
रं ॥ तथैवद्रौणिनिर्मुक्तैर्भीमःसन्नतपर्वभिः ॥ ९३ ॥ अवाकीर्यतसक्षिप्रंशरैःशतसहस्रशः ॥ सच्छाद्यमानःसमरेद्रौणिनारणशालिना ॥ ९४ ॥ नविव्यथे
महाराजतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोभीमोमहाबाहुःकार्तस्वरविभूषितान् ॥ ९५ ॥ नाराचान्दशसंप्रैषीद्यमदंडनिभाञ्छितान् ॥ तेजत्रुदेशमासाद्यद्रोणपुत्रस्य
मारिष ॥ ९६ ॥ निर्भिद्यविविशुस्तूर्णंवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ सोतिविद्धोभृशंद्रौणिःपांडवेनमहात्मना ॥ ९७ ॥ ध्वजयष्टिंसमासाद्यन्यमीलयतलोचने ॥ समु
हूर्तात्पुनःसंज्ञांलब्ध्वाद्रौणिर्नराधिप ॥ ९८ ॥ क्रोधंपरममातस्थौसमरेरुधिरोक्षितः ॥ दृढंसोभिहतस्तेनपांडवेनमहात्मना ॥ ९९ ॥ वेगंचक्रेमहाबाहुर्भीमसे
नरथंप्रति ॥ ततआकर्णपूर्णानांशराणांतिग्मतेजसां ॥ १०० ॥ शतमाशीविषाभानांप्रेषयामासभारत ॥ भीमोपिसमरश्लाघीतस्यवीर्यमचिंतयत् ॥ १ ॥
तूर्णंप्रासृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ ततोद्रौणिर्महाराजच्छित्वास्यविशिखैर्धनुः ॥ १०२ ॥

Digitization by eGangotri

आजघानोरसिक्रुद्धःपांडवंनिशितैःशरैः॥ ततोन्यद्धनुरादायभीमसेनोल्यमर्षणः॥ १०३॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्रौणिंपंचभिराहवे॥ जीमूताविवघर्मांतेतौ
शरौघप्रवर्षिणौ ॥ ४ ॥ अन्योन्यक्रोधताम्राक्षौछादयामासतुर्युधि ॥ तलशब्दैस्ततोघोरैस्त्रासयंतौपरस्परं ॥ ५ ॥ अयुध्येतांसुसंरब्धौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥
ततोविस्फार्यसुमहच्चापंरुक्मविभूषितं॥ ६॥ भीमंप्रेक्षतसद्रौणिःशरानस्यंतमंतिकात् ॥ शरद्यहर्मध्यगतोदीप्तार्चिरिवभास्करः॥ ७॥ आददानस्यविशि
खान्संदधानस्यचाशुगान्॥ विकर्षतोमुंचतश्चनांतरंददृशुर्जनाः ॥ ८॥ अलातचक्रप्रतिमंतस्यमंडलमायुधं॥ द्रौणेरासीन्महाराजबाणान्विसृजतस्तदा॥ ९॥
धनुश्च्युताःशरास्तस्यशतशोथसहस्रशः॥ आकाशेप्रत्यदृश्यंतशलभानामिवायतीः ॥ १० ॥ तेतुद्रौणिविनिर्मुक्ताःशराहेमविभूषिताः॥ अजस्रमन्वकीर्यंत
घोराभीमरथंप्रति॥ ११ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामभीमसेनस्यविक्रमं ॥ बलंवीर्यंप्रभावंचव्यवसायंचभारत ॥ १२ ॥ तांसमेघादिवोद्भूतांबाणवृष्टिंसमंततः ॥
जलवृष्टिंमहाघोरांतपांतइवचिंतयन्॥ १३॥ द्रोणपुत्रवधप्रेप्सुर्भीमोभीमपराक्रमः॥ अमुंचच्छरवर्षाणिप्रावृषीवबलाहकः ॥ १४ ॥ तद्रुक्मपृष्ठंभीमस्यध
नुर्घोरंमहारणे॥ विकृष्यमाणंविबभौशक्रचापमिवापरं॥ १५॥ तस्माच्छराःप्रादुरासञ्छतशोथसहस्रशः॥ संछादयंतःसमरेद्रौणिमाहवशोभिनं॥ १६॥
तयोर्विसृजतोरेवंशरजालानिमारिष॥ वायुरप्यंतराराजन्नाशक्नोत्प्रतिसर्पितुं ॥ १७ ॥ तथाद्रौणिर्महाराजशरान्हेमविभूषितान् ॥ तैलधौतान्प्रसन्नाग्रान्प्रा
हिणोद्वधकांक्षया॥ १८॥ तानंतरिक्षेविशिखैस्त्रिधैकैकमशातयन् ॥ विशेषयन्द्रोणसुतंतिष्ठतिष्ठेचाब्रवीत् ॥ १९ ॥ पुनश्चशरवर्षाणिघोराण्युग्राणिपांडवः॥
व्यसृजद्बलवान्क्रुद्धोद्रोणपुत्रवधेप्सया॥ १२०॥ ततोस्त्रमाययातूर्णंशरवृष्टिंनिवार्यतां ॥ धनुश्चिच्छेदभीमस्यद्रोणपुत्रोमहास्त्रवित् ॥ २१ ॥ शरैश्चैनंसुब
हुभिःक्रुद्धःसंख्येपराभिनत्॥ सच्छिन्नधन्वाबलवान्रथशक्तिंसुदारुणां॥ २२ ॥ वेगेनाविध्यचिक्षेपद्रोणपुत्ररथंप्रति ॥ तामापतंतींसहसामहोल्काभांशि
तैःशरैः॥ २३॥ चिच्छेदसमरेद्रौणिर्दर्शयन्पाणिलाघवं॥ एतस्मिन्नंतरेभीमोदृढमादायकार्मुकं॥ २४ ॥ द्रौणिंविव्याधविशिखैःस्मयमानोवृकोदरः॥ ततो
द्रौणिर्महाराजभीमसेनस्यसारथिं॥ २५ ॥ ललाटेदारयामासशरेणानतपर्वणा ॥ सोतिविद्धोबलवताद्रोणपुत्रेणसारथिः ॥ २६ ॥ व्यामोहमगमद्राजन्र
श्मीनुत्सृज्यवाजिनां॥ ततोश्वाःप्राद्रवंस्तूर्णंमोहितेरथसारथौ॥ १२७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ १३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यथाशिवमयोविष्णुरेवंविष्णुमयंजगदितिस्मृतौ
दार्ष्टांतिकंजगतोविष्णुमयत्वंपूर्वयोःपर्वणोर्विष्णोर्विश्वरूपप्रकाशनेनव्याख्यातं अथदृष्टांतीकृतंविष्णोःशिवमयत्वंव्याचिख्यासुःशतरुद्रियमारभते तदुपोद्घातत्वेनाश्वत्थामास्त्राभिभवंतावद्दर्शयति तत्प्रभग्नंबलं

भीमसेनस्यराजेंद्रपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ तंदृष्ट्वाप्रद्रुतैरश्वैरपकृष्टंरणाजिरात् ॥ २८॥ दध्मौप्रमुदितःशंखंबृहंतमपराजितः ॥ ततःसर्वेंचपंचालाभीमसेनश्चपां
डवः ॥ २९ ॥ धृष्टद्युम्नरथंत्यक्त्वाभीताःसंप्राद्रवन्दिशः ॥ तान्प्रभग्नांस्ततोद्रौणिःपृष्ठतोविकिरन्शरान् ॥ १३० ॥ अभ्यवर्ततवेगेनकालयन्पांडुवाहिनीं ॥ तेवध्य
मानाःसमरेद्रोणपुत्रेणपार्थिवाः ॥ द्रोणपुत्रभयाद्राजन्दिशःसर्वाश्चभेजिरे ॥ १३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वण्यश्वत्थामप
राक्रमेद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ न्यवारयदमेयात्माद्रोणपुत्रजये
प्सया ॥ १ ॥ ततस्तेसैनिकाराजन्नैवतत्रावतस्थिरे ॥ संस्थाप्यमानायत्नेनगोविंदेनार्जुनेनच ॥ २ ॥ एकएवचबीभत्सुःसोमकावयवैःसह ॥ मत्स्यैरन्यैश्चसं
धायकौरवान्संन्यवर्तत ॥ ३ ॥ ततोद्रुतमतिक्रम्यसिंहलांगूलकेतनं ॥ सव्यसाचीमहेष्वासमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ ४ ॥ याशक्तिर्यच्चविज्ञानंयद्वीर्यंयच्चपौरु
षं ॥ धार्तराष्ट्रेषुयाप्रीतिर्द्वेषोस्मासुचयच्चते ॥ ५ ॥ यच्चभूयोस्तितेजस्तेतत्सर्वंमयिदर्शय ॥ सएवद्रोणहंतातेदर्पंछेत्स्यतिपार्षतः ॥ ६ ॥ कालानलसमप्रख्यंद्वि
षतामंतकोपमं ॥ समासादयपांचाल्यंमांचापिसहकेशवं ॥ दर्पनाशयितास्म्यद्यतवोद्वृत्तस्यसंयुगे ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच आचार्यपुत्रोमानार्होबलवां
श्चापिसंजय ॥ प्रीतिर्धनंजयेचास्यप्रियश्चापिमहात्मनः ॥ ८ ॥ नभूतपूर्वंबीभत्सोर्वाक्यंपरुषमीदृशं ॥ अथकस्मात्सकौंतेयःसखायंरूक्षमुक्तवान् ॥ ९ ॥ सं
जयउवाच युवराजेहतेचैववृद्धक्षत्रेचपौरवे ॥ इष्वस्त्रविधिसंपन्नेमालवेचसुदर्शने ॥ १० ॥ धृष्टद्युम्नेसात्यकौचभीमेचापिपराजिते ॥ युधिष्ठिरस्यतैर्वाक्यै
र्मर्मण्यपिचघट्टिते ॥ ११ ॥ अंतर्भेदेचसंजातेदुःखंसंस्मृत्यचप्रभो ॥ अभूतपूर्वोबीभत्सोर्दुःखान्मन्युरजायत ॥ १२ ॥ तस्मादनर्हमश्लीलमप्रियंद्रौणिमुक्तवा
न् ॥ मान्यमाचार्यतनयंरूक्षंकापुरुषंयथा ॥ १३ ॥ एवमुक्तःश्वसन्क्रोधान्महेष्वासतमोनृप ॥ पार्थेनपरुषंवाक्यंसर्वमर्मभिदागिरा ॥ १४ ॥

दृष्ट्वेत्यादिना ॥ १ ॥ ततस्तेतव ॥ २ ॥ सोमकावयवैःसोमकानामवयवरूपैर्मांडलिकैः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ उद्वृत्तस्यउच्छास्त्रवर्तिनः ॥ ८ ॥ ९ ॥ युवराजेचेदिपतौ ॥ १० ॥ ११ ॥ अंतर्भेदेत्हृद
यवैक्लव्ये दुःखंपुत्रवधादिजं ॥ १२ ॥ अश्लीलंजुगुप्सितं अप्रियंपरुषं ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रयतात्मानोयोगिनोपिसमाधिच्युताबभूवुरित्यर्थः ॥ २२ ॥ आवर्तितदिवाकरं विश्वंसर्वंभ्रमतीवेत्यमन्यतेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

द्रौणिश्चुकोपपार्थायकृष्णायचविशेषतः ॥ सतुयत्तोरथेस्थित्वावार्युपस्पृश्यवीर्यवान् ॥ १५ ॥ देवैरपिसुदुर्धर्षमस्त्रमाग्नेयमाददे ॥ दृश्यादृश्यानरिगणानुद्दि
श्याचार्यनंदनः ॥ १६ ॥ सोभिमंत्र्यशरंदीप्तंविधूममिवपावकं ॥ सर्वतःक्रोधमाविश्यचिक्षेपपरवीरहा ॥ १७ ॥ ततस्तुमुलमाकाशेशरवर्षमजायत ॥ पा
वकार्चिःपरीतंतत्पार्थमेवाभिपुप्लुवे ॥ १८ ॥ उल्काश्चगगनात्पेतुर्दिशश्चनचकाशिरे ॥ तमश्चसहसारौद्रंचमूमवततारतां ॥ १९ ॥ रक्षांसिचपिशाचाश्चविने
दुरतिसंगताः ॥ ववुश्चाशिशिरावाताःसूर्योनैवततापच ॥ २० ॥ वायसाश्चापिचाक्रंदन्दिक्षुसर्वासुभैरवं ॥ रुधिरंचापिवर्षंतोविनेदुस्तोयदादिवि ॥ २१ ॥ प
क्षिणःपशवोगावोविनेदुश्चापिसुव्रताः ॥ परमंप्रयतात्मानोनशांतिमुपलेभिरे ॥ २२ ॥ भ्रांतसर्वमहाभूतमावर्तितदिवाकरं ॥ त्रैलोक्यमभिसंतप्तंज्वराविष्टमि
वाभवत् ॥ २३ ॥ अस्त्रतेजोभिसंतप्तानागाभूमिशयास्तथा ॥ निःश्वसंतःसमुत्पेतुस्तेजोघोरंमुमुक्षवः ॥ २४ ॥ जलजानिचसत्वानिदह्यमानानिभारत ॥ न
शांतिमुपजग्मुर्हितप्यमानैर्जलाशयैः ॥ २५ ॥ दिग्भ्यःप्रदिग्भ्यःखाद्भूमेःसर्वतःशरवृष्टयः ॥ उच्चावचानिपेतुर्वैगरुडानिलरंहसः ॥ २६ ॥ तैःशरैर्द्रोणपुत्रस्य
वज्रवेगैःसमाहताः ॥ प्रदग्धारिपवःपेतुरग्निदग्धाइवद्रुमाः ॥ २७ ॥ दह्यमानामहानागाःपेतुरुर्व्यांसमंततः ॥ नदंतोभैरवान्नादान्जलदोपमनिःस्वनान् ॥
॥ २८ ॥ अपरेप्रद्रुतानागाभयत्रस्ताविशांपते ॥ त्रेसुर्दिशोयथापूर्वंवनेदावाग्निसंवृताः ॥ २९ ॥ द्रुमाणांशिखराणीवदावदग्धानिमारिष ॥ अश्ववृंदान्यदृश्यं
तरथवृंदानिभारत ॥ ३० ॥ अपतंतरथौघाश्चतत्रतत्रसहस्रशः ॥ तत्सैन्यंभयसंविग्नंददाहयुधिभारत ॥ ३१ ॥ युगांतेसर्वभूतानिसंवर्तकइवानलः ॥ दृष्ट्वातुपां
डवींसेनांदह्यमानांमहाहवे ॥ ३२ ॥ प्रहृष्टास्तावकाराजन्सिंहनादान्विनेदिरे ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिनानालिंगानिभारत ॥ ३३ ॥ तूर्णमाजघ्निरेहृष्टास्तावकाजि
तकाशिनः ॥ कृत्स्नाह्यक्षौहिणीराजन्सव्यसाचीचपांडवः ॥ ३४ ॥ तमसासंवृतेलोकेनादृश्यंतमहाहवे ॥ नैवनस्तादृशंराजन्दृष्टपूर्वंनचश्रुतं ॥ ३५ ॥ यादृशंद्रो
णपुत्रेणसृष्टमस्त्रममर्षिणा ॥ अर्जुनस्तुमहाराजब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ॥ ३६ ॥ सर्वास्त्रप्रतिघातार्थंविहितंपद्मयोनिना ॥ ततोमुहूर्तादिवतत्तमोव्युपशशामह ॥
॥ ३७ ॥ प्रववौचानिलःशीतोदिशश्चविमलाबभुः ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकृत्स्नामक्षौहिणींहतां ॥ ३८ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ त्रेसुःशब्दंचक्रुः यथावनेइतिसंबंधः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ युगांतेप्रलये संवर्तकःसंहारकः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ तमोनुदौचंद्रसूर्यौ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तयोर्विषये ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ वेदानांव्यासंशाखाप्रशाखाभेदेनविभाजकं सरस्वत्याअंगोपवेदस्मृत्यादिरूपायाआवासं व्या

अनभिज्ञेयरूपांचप्रदग्धामस्त्रतेजसा ॥ ततोवीरौमहेष्वासौविमुक्तौकेशवार्जुनौ ॥ ३९ ॥ सहितौप्रत्यदृश्येतांनभसीवतमोनुदौ ॥ ततोगांडीवधन्वाचकेशव
श्चाक्षतावुभौ ॥ ४० ॥ सपताकध्वजहयःसानुकर्षवरायुधः ॥ प्रबभौसरथोयुक्तस्तावकानांभयंकरः ॥ ४१ ॥ ततःकिलकिलाशब्दःशंखभेरीस्वनैःसह ॥ पांड
वानांप्रहृष्टानांक्षणेनसमजायत ॥ ४२ ॥ हताविततियोरासीत्सेनयोरुभयोर्मतिः ॥ तरसाभ्यागतौदृष्ट्वासहितौकेशवार्जुनौ ॥ ४३ ॥ तावक्षतौप्रमुदितौदध्म
तुर्वारिजोत्तमौ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदितान्पार्थांस्त्वदीयाव्यथिताभृशं ॥ ४४ ॥ विमुक्तौचमहात्मानौदृष्ट्वाद्रौणिःसुदुःखितः ॥ मुहूर्तंचिंतयामासकिंत्वेतदितिमारिष ॥
॥ ४५ ॥ चिंतयित्वातुराजेंद्रध्यानशोकपरायणः ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचविमनाश्चाभवत्ततः ॥ ४६ ॥ ततोद्रौणिर्धनुस्त्यक्त्वारथात्प्रस्कंद्यवेगितः ॥ धिग्धिक्सर्व
मिदंमिथ्येत्युक्त्वासंप्राद्रवद्रणात् ॥ ४७ ॥ ततःस्निग्धांबुदाभासंवेदावासमकल्मषं ॥ वेदव्यासंसरस्वत्यावासंव्यासंददर्शह ॥ ४८ ॥ तंद्रौणिरग्रतोदृष्ट्वास्थितं
कुरुकुलोद्वहं ॥ सन्नकंठोब्रवीद्वाक्यमभिवाद्यसुदीनवत् ॥ ४९ ॥ भोभोमायायदृच्छावानविद्मःकिमिदंभवेत् ॥ अस्त्रंत्विदंकथंमिथ्याममकश्चव्यतिक्रमः ॥
॥ ५० ॥ अधरोत्तरमेतद्वालोकानांवापराभवः ॥ यदिमौजीवतःकृष्णौकालोहिदुरतिक्रमः ॥ ५१ ॥ नासुरानचगंधर्वानपिशाचानराक्षसाः ॥ नसर्पायक्षपत
गानमनुष्याःकथंचन ॥ ५२ ॥ उत्सहंतेन्यथाकर्तुमेतदस्त्रंमयेरितं ॥ तदिदंकेवलंहत्वाशांतमक्षौहिणींज्वलत् ॥ ५३ ॥ सर्वघातिमयामुक्तमस्त्रंपरमदारुणं ॥ के
नेमौमर्त्यधर्माणौनावधीत्केशवाऽर्जुनौ ॥ ५४ ॥ एतत्प्रब्रूहिभगवन्मयापृष्टोयथातथं ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनसर्वमेतन्महामुने ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच म
हांतमेवमर्थंमांयंत्वंपृच्छसिविस्मयात् ॥ तंप्रवक्ष्यामितेसर्वंसमाधायमनःशृणु ॥ ५६ ॥ योसौनारायणोनामपूर्वेषामपिपूर्वजः ॥ अजायतचकार्यार्थंपुत्रोधर्म
स्यविश्वकृत् ॥ ५७ ॥ सतपस्तीव्रमातस्थेशिशिरंगिरिमास्थितः ॥ ऊर्ध्वबाहुर्महातेजाज्वलनादित्यसन्निभः ॥ ५८ ॥ षष्टिंवर्षसहस्राणितावंत्येवशतानिच ॥
अशोषयत्तदात्मानंवायुभक्षोंबुजेक्षणः ॥ ५९ ॥ अथापरंतपस्तप्त्वाद्विस्ततोन्यत्पुनर्महत् ॥ द्यावापृथिव्योर्विवरंतेजसासमपूरयत् ॥ ६० ॥

समितिपाठेविस्तारं ॥ ४८ ॥ कुरवोधृतराष्ट्राद्यास्तेषांकुलोद्वहं ॥ ४९ ॥ मायानष्टयोरप्यनष्टत्वेनदर्शनं यदृच्छाअस्त्रशक्तेरनियमः ॥ ५० ॥ अधरोत्तरंविपरीतं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ शिशिरंगिरिंहिमाचलं ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

ब्रह्मभूतोब्रह्मवदत्यंतनिर्लेपः ईश्वरंनिमित्तं योनिमुपादानं पतिंपालयितारं ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ईशानानांब्रह्मादीनामपिवृषभंश्रेष्ठं कपर्दिनंजटाजूटवंतं चेकितानंचेतयंतं परांप्रकृष्टांयोनिमधिष्ठानं तिष्ठतः स्थावरस्य गच्छतोजंगमस्य ॥६३॥ दुर्वारणंदुर्निषेधंदुर्दर्शंविरूपाक्षं तिग्ममन्युंतीव्रकोपंदुष्टेषु प्रचेतसंउदारचित्तंसाधुषु ॥ ६४ ॥ परश्वधिनंपरश्वधवंतं ॥ ६५ ॥ वयोतिगैर्वृद्धैः ॥ ६६ ॥ जगत्प्रमिमाणं

॥२०९॥ सतेनतपसातातब्रह्मभूतोयदाभवत् ॥ ततोविश्वेश्वरंयोनिंविश्वस्यजगतःपतिं ॥ ६१ ॥ ददर्शभृशदुर्धर्षंसर्वदेवैरभिष्टुतं ॥ अणीयांसमणुभ्यश्चबृहद्भ्यश्चबृ
हत्तमं ॥ ६२ ॥ रुद्रमीशानवृषभंहरंशंभुंकपर्दिनं ॥ चेकितानंपरांयोनिंतिष्ठतोगच्छतश्चह ॥ ६३ ॥ दुर्वारणंदुर्दर्शंतिग्ममन्युंमहात्मानंसर्वहरंप्रचेतसं ॥
दिव्यंचापमिषुधीचाददानंहिरण्यवर्माणमनंतवीर्यं ॥ ६४ ॥ पिनाकिनंवज्रिणंदीप्तशूलंपरश्वधिनंगदिनंचायतासिं ॥ शुभ्रंजटिलंमुसलिनंचंद्रमौलिं
व्याघ्राजिनंपरिघिणंदंडपाणिं ॥ ६५ ॥ शुभांगदंनागयज्ञोपवीतंविश्वैर्गणैःशोभितंभूतसंघैः ॥ एकीभूतंतपसांसन्निधानंवयोतिगैःसुष्टुतमिष्टवाग्भिः ॥
॥ ६६ ॥ जलंदिशंखंक्षितिंचंद्रसूर्यौतथावाय्वग्नीप्रमिमाणंजगच्च ॥ नालंद्रष्टुंयंजनाभिन्नवृत्ताब्रह्मद्विषघ्नममृतस्ययोनिं ॥ ६७ ॥ यंपश्यंतिब्राह्मणाःसाधुवृत्ताः
क्षीणेपापेमनसावीतशोकाः ॥ तंनिष्पतंतंतपसाधर्ममीड्यंतद्भक्त्यावैविश्वरूपंददर्श ॥ दृष्ट्वाचैनंवाङ्मनोबुद्धिदेहैःसंहृष्टात्मामुमुदेवासुदेवः ॥ ६८ ॥ अक्षमा
लापरिक्षिप्तंज्योतिषांपरमंनिधिं ॥ ततोनारायणोदृष्ट्वाववंदेविश्वसंभवं ॥ ६९ ॥ वरदंपृथुचार्वंग्यापार्वत्यासहितंप्रभुं ॥ क्रीडमानंमहात्मानंभूतसंघगणैर्वृतं
॥ ७० ॥ अजमीशानमव्यक्तंकारणात्मानमच्युतं ॥ अभिवाद्याथरुद्रायसद्योंधकनिपातिने ॥ पद्माक्षस्तंविरूपाक्षमभितुष्टावभक्तिमान् ॥ ७१ ॥ श्रीना
रायणउवाच त्वत्संभूताभूतकृतोवरेण्यगोप्तारोस्यभुवनस्यादिदेव ॥ आविश्येमांधरणींयेऽभ्यरक्षन्पुरापुराणींतवदेवसृष्टिं ॥ ७२ ॥ सुरासुरान्नागरक्षः
पिशाचान्नरान्सुपर्णानथगंधर्वयक्षान् ॥ पृथग्विधान्भूतसंघांश्चविश्वांस्त्वत्संभूतान्विद्मसर्वांस्तथैव ॥ ऐंद्रंयाम्यंवारुणंवैत्तपाल्यंपैत्रंत्वाष्ट्रंकर्मसौम्यंचतुभ्यं ॥
॥ ७३ ॥ रूपंज्योतिःशब्दआकाशवायुःस्पर्शःस्वाद्यंसलिलंगंधउर्वी ॥ कालोब्रह्माब्रह्मचब्राह्मणाश्चत्वत्संभूतंस्थास्नुचरिष्णुचेदं ॥ ७४ ॥

परिमापयंतंकालं यंभिन्नवृत्तादुराचाराःद्रष्टुंनालं यतोब्रह्मद्विषघ्नं अमृतस्यमोक्षस्ययोनिंकारणं ॥ ६७ ॥ ददर्शवासुदेवइत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ भूतकृतःप्रजापतयः हेवरेण्यमो क्षकामैर्वरणीय ॥ ७२ ॥ ऐंद्रंइंद्रदैवत्यंकर्म तुभ्यंत्वदर्थमेव सर्वेषांदेवानांनाम्नात्वमेवतर्पणीयइत्यर्थः ॥ ७३ ॥ आकाशइतिलुप्तविभक्तिकं स्वाद्यंरसः ब्रह्मवेदाःयज्ञाश्च स्थास्नुस्थावरं चरिष्णुजंगमं ॥७४॥

*जगदुदरवासिनः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अद्भ्यः समुद्रेभ्यः स्तोकाः वर्षबिंदवः संक्षयेप्रलयेएकार्णवे सायुज्यंऐक्यं ॥७५॥ रूपंज्योतिरितिद्वाभ्यांश्लोकाभ्यांसर्वस्यब्रह्मप्रभवत्वंब्रह्मप्रलयत्वंचोक्तंइहसर्वस्मादन्यद्ब्रह्मणोरूपंविविनक्ति दिव्येति दिविहा र्दाकाशेभवौदिव्यौशुद्धाशुद्धसत्वप्रधानायांमूलप्रकृतौमायाविद्याख्यायांचित्प्रतिबिंबावितियावत् तौचतावावृतौदिव्यावृतौईश्वरजीवौ अथापिमानसौमनस्येवशास्तृशास्यभावेनाभिव्यक्तौद्वौसुपर्णौपक्षिव दुपाध्यसंगिनौ तयोरधिष्ठेयाःसप्तपिप्पलाअश्वत्थाः वाचाशाखाःवाङ्मात्रेणशाखावत् खेआकाशेशेरतेतेशाखाः शाखाःखशयाइतियास्कः वाचारंभणंविकारइतिश्रुतेरनृताइत्यर्थः महदहंकारपंचतन्मात्रा ख्याःप्रकृतीमानसौप्रागुक्तौ ताभ्यांसहैकादश तथादशइंद्रियाणितेषामेकादशानांगोप्तारः गोप्तेतिपाठेएकवचनमार्षं तानिहिसंसारजाश्वत्थमूलावासनावर्धयंति केतेदश येपुरंपांचभौतिकंशरीरंधारयंति तेभ्य

अद्भ्यःस्तोकायांतियथापृथक्त्वंताभिश्चैक्यंसंक्षयेयांतिभूयः॥ एवंविद्वान्प्रभवंचाप्ययंचमत्वाभूतानांतवसायुज्यमेति ॥ ७५॥ दिव्यावृतौमानसौद्वौसुपर्णौ वाचाशाखाःपिप्पलाःसप्तगोप्ताः॥ दशाप्यन्येयेपुरंधारयंतित्वयासृष्टास्त्वंहितेभ्यःपरोहि ॥ ७६ ॥ भूतंभव्यंभविताचाप्यधृष्यंत्वत्संभूताभुवनानीहविश्वा॥ भक्तंचमांभजमानंभजस्वमारीरिषोमामहिताहितेन॥ ७७॥ आत्मानंत्वामात्मनोनव्यबोधंविद्वानेवंगच्छतिब्रह्मशुक्रं॥ अस्तौषंत्वांतवसंमानमिच्छन्विचि न्वन्वैसदृशंदेववर्य॥ सुदुर्लभान्देहिवरान्ममेष्टानभिष्टुतःप्रविकार्षीश्चमायां॥ ७८॥ व्यासउवाच तस्मैवरानचिंत्यात्मानीलकंठःपिनाकधृत् ॥ अर्हते देवमुख्यायप्रायच्छदृषिसंस्तुतः॥ ७९॥ श्रीभगवानुवाच मत्प्रसादान्मनुष्येषुदेवगंधर्वयोनिषु ॥ अप्रमेयबलात्मात्वंनारायणभविष्यसि ॥ ८०॥ न चत्वांप्रसहिष्यंतिदेवासुरमहोरगाः॥ नपिशाचानगंधर्वानयक्षानचराक्षसाः ॥ ८१ ॥ नसुपर्णास्तथानागानचविश्वेवियोनिजाः ॥ नकश्चित्त्वांचदेवोपिस मरेषुविजेष्यति॥ ८२ ॥ नशस्त्रेणनवज्रेणनाग्निनानचवायुना॥ नचार्द्रेणनशुष्केणत्रसेनस्थावरेणच॥ ८३॥

श्चपंचविंशतेरन्यःपरमात्मासप्तविंशस्त्वमसीत्यर्थः ॥७६॥ भूतमिति संभूतासंभूतानि विश्वाविश्वानि उभयत्रसुपश्छांदसोडादेशः भजस्वइष्टकामपूरणेनपालय मारीरिषःमाहिंसीःमां केन अहिताहितेन अ हितानांकामादीनांआहितंआधानंमच्चेतसिप्रवेशनंतेनेत्यर्थः ॥७७॥ आत्मानमिति आत्मनोजीवस्यआत्मानंनिरुपाधिस्वरूपंप्रत्यंचं अतएवानन्यबोधंनास्तिअन्योहंकारादिर्बोधोयस्मिंस्तमनन्यबोधं अन न्यभावमितिपाठेपिसएवार्थः एतादृशंत्वांविद्वान् शुक्रंउपाध्यसंपर्कान्निरवद्यंब्रह्मगच्छतिप्राप्नोतिउपाधिप्रहाणेन अहंतुअहंकारविशिष्टस्तवशंभोःसंमानंअर्चनंकर्तुंइच्छंस्त्वामस्तौषंस्तुतवानस्मि कीदृशं सदृशंस्तुतियोग्यंत्वांविचिन्वन्अन्वेषयन् त्वदृषमितिपाठेस्वधर्मरूपंस्वधर्मप्राप्यं हेदेववर्यइशस्यापित्वंदुरधिगमइत्यर्थः मायांचप्रविकार्षीःप्रकर्षेणविकृतवानसि तांमामुद्दिश्यमाप्रविकार्षीरित्यनुषंगेणान्व यः ॥ ७८ ॥ अर्हतेयोग्यायऋषिणानारायणेनसंस्तुतः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ वियोनिजाःसिंहव्याघ्रादयः ॥ ८२ ॥ त्रसेनजंगमेन ॥ ८३॥

Public Domain. Digitization by eGangotri

गत्वाप्राप्य ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ पूर्वदेवानांब्रह्मविष्णुरुद्राणांमध्येएतौविष्णुरूपिणावृषीनरनारायणौपरमोचितौअत्यंततपःसंपन्नौ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ देववत्नारायणवत् अवाकर्षःअवमतंकृशंकृत वानसिआत्मानंशरीरं ॥ ८९ ॥ शुभ्रंदीप्तिमत् ॥ ९० ॥ ९१ ॥ तयोर्नरनारायणयोः अथापितवतयोश्वविशेषहेतुंशृणुइत्याह ताभ्यामिति लिंगेसूक्ष्मशरीरे अर्चायांप्रतिमायां अयंभावः चतुर्णांसन्निधा नेनयत्फलंतदशाश्वतं द्वयोस्तुसन्निधानेनशाश्वतंप्राप्यतेपदमितिदक्षस्मृतेः प्रतिमायांशिवार्चकस्यआत्ममनइंद्रियविषयाणांचतुर्णांसान्निध्यमस्ति लिंगेतदर्चकस्यतुआत्ममनसोर्द्वयोरेवसान्निध्यमस्तीतित

॥२१०॥ कश्चित्तवरुजांकर्तामत्प्रसादात्कथंचन॥ अपिवैसमरंगत्वाभविष्यसिममाधिकः॥ ८४ ॥ एवमेतेवरालब्धाःपुरस्ताद्विद्धिशौरिणा ॥ सएषदेवश्चरतिमायया मोहयन्जगत् ॥ ८५ ॥ तस्यैवतपसाजातंनरंनाममहामुनिं॥ तुल्यमेतेनदेवेनतंजानीह्यर्जुनंसदा ॥ ८६ ॥ तावेतौपूर्वदेवानांपरमोपचितावृषी ॥ लोकया त्राविधानार्थंसंजायेतेयुगेयुगे॥ ८७॥ तथैवकर्मणाकृत्स्नंमहतस्तपसोपिच ॥ तेजोमन्युंचविद्वंस्त्वंजातोरौद्रोमहामते ॥ ८८ ॥ सभवान्देववत्प्राज्ञोज्ञात्वा भवमयंजगत् ॥ अवाकर्षस्त्वमात्मानंनियमैस्तत्प्रियेप्सया ॥ ८९ ॥ शुभ्रमत्रहविःकृत्वामहापुरुषविग्रहं ॥ ईजिवांस्त्वंजपैर्होमैरुपहारैश्चमानद ॥ ९० ॥ सत थापूज्यमानस्तेपूर्वदेहेप्यतूतुषत् ॥ पुष्कलांश्चवरान्प्रादात्तवविद्वन्हृदिस्थितान् ॥ ९१ ॥ जन्मकर्मतपोयोगास्तयोस्तवचपुष्कलाः ॥ ताभ्यांलिंगेर्चितोदेवस्त्वया र्चायांयुगेयुगे ॥ ९२ ॥ सर्वरूपंभवंज्ञात्वालिंगेयोर्चयतिप्रभुं ॥ आत्मयोगाश्चतस्मिन्वैशास्त्रयोगाश्चशाश्वताः ॥ ९३ ॥ एवंदेवायजंतोहिसिद्धाश्चपरमर्षयः॥ प्रार्थयंतेपरंलोकेस्थाणुमेकंससर्वकृत् ॥ ९४ ॥ सएषरुद्रभक्तश्चकेशवोरुद्रसंभवः॥ कृष्णएवहियष्टव्योयज्ञैश्चैवसनातनः ॥ ९५ ॥ सर्वभूतभवंज्ञात्वालिंगम र्चतियःप्रभोः॥ तस्मिन्नभ्यधिकांप्रीतिंकरोतिवृषभध्वजः॥ ९६ ॥ संजयउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वाद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ नमश्चकाररुद्रायबहुमेनेच केशवं॥ ९७ ॥ हृष्टरोमाचवश्यात्मासोभिवाद्यमहर्षये॥ वरूथिनीमभिप्रेक्ष्यत्यवहारमकारयत् ॥ ९८ ॥ ततःप्रत्यवहारोभूत्पांडवानांविशांपते ॥ कौरवाणां चदीनानांद्रोणेयुधिनिपातिते॥ ९९ ॥ युद्धंकृत्वादिनान्पंचद्रोणोहत्वावरूथिनीं॥ ब्रह्मलोकंगतोराजन्ब्राह्मणोवेदपारगः ॥ १०० ॥ इतिश्रीमहाभारते द्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिव्यासवाक्येशतरुद्रीयेएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

योरर्चकत्वसाम्येपिप्रकारभेदात्फलभेदभागितेति ॥ ९२ ॥ लिंगार्चनादेवसर्वंब्रह्मेतिजानातीत्याह सर्वेति ज्ञात्वाशास्त्रात् पूर्वंज्ञात्वापश्चादनुभवेनापिजानातीत्यर्थः अतएवकृष्णेआत्मयोगाख्यंजीवब्रह्मै क्यविज्ञानंशास्त्रयोगाख्यंपरोक्षज्ञानंचतत्कारणीभूतंपुष्कलमस्तीत्याह आत्मेति ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ कृष्णःभक्तानांसहेतुकंसंसारंकर्षतीतियोगात्सएवाराध्यः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ महर्षयेव्यासाय ॥२१०॥
॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तदेवंविष्णोःशिवमयत्वंव्याख्यायविष्णुत्राणात्तन्मयस्यजगतस्त्राणमपिशैवमेवकर्मेत्युक्तं तस्मिन्नित्यतआरभ्यपर्वसमाप्तिपर्यंतस्यग्रंथस्यतात्पर्यमपिभूभारावतारहेतुरपिशिवएवेति ॥ १ ॥ २ ॥ यदृच्छया दैवेन ॥ ३ ॥ न्यहनंशत्रूनित्यत्रनिघ्नतःशत्रूनितिपाठेशरौघैःशत्रून्निघ्नतोममायतोयांतंपुरुषमहंलक्षयेइत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रजानांसर्गस्थित्यंतकर्तृत्वेनपतीनांब्रह्मविष्णुरुद्राणांप्रथयितारंकारणमित्यर्थः तैजसंस्वार्थेतद्धितः चिन्मात्ररूपं पुरुषंसर्वपूर्षुशरीरगुहासुशयानं अतएवप्रभुंअंतर्यामित्वेनशास्तारं भुवनंद्यौः भूःपृथिवी भुवमंतरिक्षं त्रैलोक्यशरीरमित्यर्थः देवंद्योतमानंसर्वलोकेश्वरं

धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्नतिरथेद्रोणेनिहतेपार्षतेनवै ॥ मामकाःपांडवाश्चैवकिमकुर्वन्नतःपरं ॥१॥ संजयउवाच तस्मिन्नतिरथेद्रोणेनिहतेपार्षतेन वै ॥ कौरवेषुचभग्नेषुकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ २ ॥ दृष्ट्वासुमहदाश्चर्यमात्मनोविजयावहं ॥ यदृच्छयागतंव्यासंपप्रच्छभरतर्षभ ॥ ३ ॥ अर्जुनउवाच संग्रामेन्यहनंशत्रूनशरौघैर्विमलैरहं ॥ अग्रतोलक्षयेयांतंपुरुषंपावकप्रभं ॥४॥ ज्वलंतंशूलमुद्यम्ययांदिशंप्रतिपद्यते ॥तस्यांदिशिविदीर्यंतेशत्रवोमेमहामुने॥५॥ तेनभग्नानरीन्सर्वान्मद्भग्नान्मन्यतेजनः ॥ तेनभग्नानिसैन्यानिपृष्ठतोनुव्रजाम्यहं ॥६॥ भगवंस्तन्ममाचक्ष्वकोवैसपुरुषोत्तमः ॥ शूलपाणिर्मयादृष्टस्तेजसासूर्यसन्निभः ॥ ७॥ नपद्भ्यांस्पृशतेभूमिंनचशूलंविमुंचति ॥ शूलाच्छूलसहस्राणिनिष्पेतुस्तस्यतेजसा ॥ ८॥ व्यासउवाच प्रजापतीनांप्रथमंतैजसंपुरुषंप्रभुं ॥ भुवनंभूर्भुवंदेवंसर्वलोकेश्वरंप्रभुं ॥ ९ ॥ ईशानंवरदंपार्थदृष्टवानसिशंकरं ॥ तंगच्छशरणंदेवंवरदंभुवनेश्वरं ॥ १० ॥ महादेवंमहात्मानमीशानंजटिलंविभुं ॥ त्र्यक्षंमहाभुजंरुद्रंशिखिनंचीरवाससं ॥ ११ ॥ महादेवंहरंस्थाणुंवरदंभुवनेश्वरं ॥ जगत्प्रधानमजितंजगत्प्रीतिमधीश्वरं ॥ १२॥ जगद्योनिंजगद्बीजंजयिनंजगतोगतिं ॥ विश्वात्मानंविश्वसृजंविश्वमूर्तिंयशस्विनं ॥१३॥विश्वेश्वरंविश्वनरंकर्मणामीश्वरंप्रभुं ॥ शंभुंस्वयंभुंभूतेशंभूतभव्यभवोद्भवं॥१४॥ योगंयोगेश्वरंसर्वंसर्वलोकेश्वरेश्वरं॥ सर्वश्रेष्ठंजगच्छ्रेष्ठंवरिष्ठंपरमेष्ठिनं ॥ १५॥ लोकत्रयविधातारमेकंलोकत्रयाश्रयं ॥ शुद्धात्मानंभवंभीमंशशांककृतशेखरं॥ १६॥शाश्वतंभूधरंदेवंसर्ववागीश्वरेश्वरं॥ सुदुर्जयंजगन्नाथंजन्ममृत्युजरातिगं॥ १७॥

प्रभुमितिराजवद्बहिःस्थित्वापिनियमयंतमित्यर्थः ॥९॥ ईशानमनन्याधिपतिं वरदंश्रेष्ठानामपिखंडयितारं भुवनेश्वरंभुवनव्यापिनं ॥ १० ॥ जटिलंशिखिनमितिरूपभेदाभिप्रायेणविशेषणद्वयंयोज्यं ॥ ॥ ११ ॥ जगत्प्रीतिंजगदानंदकरं अधीश्वरंईश्वरादप्यधिकंनिरुपाधिचिन्मात्रमित्यर्थः ॥ १२ ॥ जगद्योनिंजगद्बीजमितिजगतांमातृपितृरूपं ॥१३॥ विश्वनरंविश्वस्यनेतारं भूतस्यभव्यस्यभवस्यवर्तमानस्यचोद्भवं ॥ १४ ॥ योगंकर्मयोगादिरूपं योगेश्वरंयोगिनामीशं योमानांफलप्रदंवा सर्वंसर्वात्मकं ॥ १५ ॥ १६ ॥ सुदुर्जयं अत्यंतंदुष्प्रापमनधिकारिभिः ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ज्ञानात्मानंज्ञानस्वरूपं ज्ञानगम्यंपरविद्याप्राप्यं ज्ञानश्रेष्ठंचिन्मात्ररूपत्वेनैवप्रशस्यतमं अतएवसुदुर्विदंअविषयत्वाद्दुर्ज्ञेयं ॥ १८ ॥ पारिषदागणाः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रधर्षयेत् अभिभवेत् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ भक्ताःभजंतइतिभक्ताः ॥ २७ ॥ नमस्करणंप्रह्वीभावस्तंकुरुष्व शितिकंठायनीलग्रीवाय कनिष्ठायसूक्ष्मायेतिप्राञ्चः कनीदीप्तौदीप्ततमाय ॥ २८ ॥ हर्यक्षःपिंगाक्षःकुबेरः ॥ २९ ॥ याम्याययामकर्त्रेकालाय अव्यक्तकेशाय अव्यक्तंमायाशबलंकेशवद्रश्मिमात्रंयस्य सद्वृत्तेभक्तेशंकरायसुखकराय ॥ ३० ॥ मुंडाययजमानमूर्तित्वात् कृशायतपोनिष्ठत्वात् उत्तारणायसं

ज्ञानात्मानंज्ञानगम्यंज्ञानश्रेष्ठंसुदुर्विदं ॥ दातारंचैवभक्तानांप्रसादविहितान्वरान् ॥ १८ ॥ तस्यपारिषदादिव्यारूपैर्नानाविधैर्विभोः ॥ वामनाजटिलामुंडा ह्रस्वग्रीवामहोदराः ॥ १९ ॥ महाकायामहोत्साहामहाकर्णास्तथापरे ॥ आननैर्विकृतैःपादैःपार्थवेषैश्चवैकृतैः ॥ २० ॥ ईदृशैःसमहादेवःपूज्यमानोमहेश्वरः ॥ सशिवस्तात तेजस्वीप्रसादाद्यातितेग्रतः ॥ २१ ॥ तस्मिन्घोरेसदापार्थसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ द्रौणिकर्णकृपैर्गुप्तांमहेष्वासैःप्रहारिभिः ॥ २२ ॥ कस्तांसेनांतदापार्थमनसापिप्रधर्षयेत् ॥ ऋतेदेवान्महेष्वासाद्बहुरूपान्महेश्वरात् ॥ २३ ॥ स्थातुमुत्सहतेकश्चिन्नतस्मिन्नग्रतःस्थिते ॥ नहिभूतंसमंतेनत्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ २४ ॥ गंधेनापिहिसंग्रामेतस्यक्रुद्धस्यशत्रवः ॥ विसंज्ञाहतभूयिष्ठावेपंतिचपतंतिच ॥ २५ ॥ तस्मैनमस्तुकुर्वंतोदेवास्तिष्ठंतिवैदिवि ॥ येचान्येमानवालोकेयेचस्वर्गजितोनराः ॥ २६ ॥ येभक्तावरदंदेवंशिवंरुद्रमुमापतिं ॥ अनन्यभावेनसदासर्वेशंसमुपासते ॥ २७ ॥ इहलोकेसुखंप्राप्यतेयांतिपरमांगतिं ॥ नमस्कुरुष्वकौंतेयतस्मैशांतायवैसदा ॥ २८ ॥ रुद्रायशितिकंठायकनिष्ठायसुवर्चसे ॥ कपर्दिनेकरालायहर्यक्षवरदायच ॥ २९ ॥ याम्यायाव्यक्तकेशायसद्वृत्तेशंकरायच ॥ काम्यायहरिनेत्रायस्थाणवेपुरुषायच ॥ ३० ॥ हरिकेशायमुंडायकृशायोत्तारणायच ॥ भास्करायसुतीर्थायदेवदेवायरंहसे ॥ ३१ ॥ बहुरूपायसर्वायप्रियायप्रियवाससे ॥ उष्णीषिणेसुवक्त्रायसहस्राक्षायमीढुषे ॥ ३२ ॥ गिरिशायप्रशांतायपतयेचीरवाससे ॥ हिरण्यबाहवेराजन्नुग्रायपतयेदिशां ॥ ३३ ॥ पर्जन्यपतयेचैवभूतानांपतयेनमः ॥ वृक्षाणांपतयेचैवगवांचपतयेनमः ॥ ३४ ॥ वृक्षैरावृतकायायसेनान्येमध्यमायच ॥ स्रुवहस्तायदेवायधन्विनेभार्गवायच ॥ ३५ ॥ बहुरूपायविश्वस्यपतयेमुंजवाससे ॥ सहस्रशिरसेचैवसहस्रनयनायच ॥ ३६ ॥

सारादितिशेषः रंहसेवेगवते ॥ ३१ ॥ सर्वेअयाःशुभावहाविधयःप्रियायस्यतस्मैसर्वायप्रियाय प्रियवाससेसोमाय वाससःसोमदैवत्यत्वात् उष्णीषिणेशिरोवेष्टनवते मीढुषेवृष्टिकर्त्रे ॥ ३२ ॥ गिरिशायपर्वतशायिने चीरंवल्कलं हिरण्यबाहवेसुवर्णालंकृतभुजाय ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वृक्षैर्वश्वनयोग्यैर्देहैरावृतकायायआच्छादितस्वरूपाय मध्यमायअंतर्यामिणे स्रुवहस्तायअध्वर्यवेभार्गवायरामाय ॥ ३५ ॥ मुंजोवल्कलंतृणतंतवोवातन्मयवाससे ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ अव्यग्रमनाकुलं ॥ ३८ ॥ कपर्दिनंजटाजूटवंतं वृषावर्तंवृषाणांश्रेष्ठानांब्रह्मादीनामावर्तयितारं तानपिभ्रामयंतंमाययेत्यर्थः वृषनाभंसर्वलोकाश्रयत्वेनप्रशस्ततमगर्भंवृषध्वजंनंदिवाहनं वृषदर्पं
वृषःसमर्थस्त्रैलोक्यसंहारक्षमोदर्पोहंकारोयस्यतं वृषस्यधर्मस्यपतिंतत्फलप्रदातृत्वेन वृषोधर्मएवपरापररूपोविश्ववपुषःशृंगभूतउच्चतरोयस्यतं अतएववृषर्षभंवृषाणांफलवर्षिणामिंद्रादीनामृषभंश्रेष्ठं ॥३९॥
वृषोबलीवर्दोंकेध्वजेयस्यतंवृषांकं वृषभोदारंवृषभेषुधर्मेणभासमानेषुउदारंबहुफलप्रदं अतएववृषभंवृषेणधर्मेणनिमित्तेनभानंसाक्षात्कारोयस्यतंवृषभंयोगधर्मैकगम्यं वृषभेक्षणंस्पष्टार्थं वृषायुधंश्रेष्ठप्रहर

सहस्रबाहवेचैवसहस्रचरणायच॥ शरणंगच्छकौंतेयवरदंभुवनेश्वरं ॥ ३७॥ उमापतिंविरूपाक्षंदक्षयज्ञनिबर्हणं॥ प्रजानांपतिमव्यग्रंभूतानांपतिमव्ययं
॥ ३८॥ कपर्दिनंवृषावर्तंवृषनाभंवृषध्वजं॥ वृषदर्पंवृषपतिंवृषशृंगंवृषर्षभं॥ ३९ ॥ वृषांकंवृषभोदारंवृषभंवृषभेक्षणं ॥ वृषायुधंवृषशरंवृषभूतंवृषेश्वरं ॥
॥ ४० ॥ महोदरंमहाकायंद्वीपिचर्मनिवासिनं॥ लोकेशंवरदंमुंडंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियं॥ ४१ ॥ त्रिशूलपाणिंवरदंखड्गचर्मधरंप्रभुं ॥ पिनाकिनंखड्गधरंलोका
नांपतिमीश्वरं॥ ४२॥ प्रपद्येशरणंदेवंशरण्यंचीरवाससं॥ नमस्तस्मैसुरेशाययस्यवैश्रवणःसखा ॥ ४३ ॥सुवाससेनमस्तुभ्यंसुव्रतायसुधन्विने ॥ धनुर्ध
रायदेवायप्रियधन्वायधन्विने ॥ ४४॥ धन्वंतरायधनुषेधन्वाचार्यायतेनमः ॥ उग्रायुधायदेवायनमःसुरवरायच ॥ ४५ ॥ नमोस्तुबहुरूपायनमोस्तुबहुध
न्विने॥ नमोस्तुस्थाणवेनित्यंनमस्तस्मैतपस्विने॥ ४६ ॥ नमोस्तुत्रिपुरघ्नायभगघ्नायचवैनमः॥ वनस्पतीनांपतयेनराणांपतयेनमः ॥ ४७ ॥ मातॄणांपत
येचैवगणानांपतयेनमः॥ गवांचपतयेनित्यंयज्ञानांपतयेनमः॥४८॥ अपांचपतयेनित्यंदेवानांपतयेनमः॥ पूष्णोदंतविनाशायत्र्यक्षायवरदायच॥४९॥

णं वृषोविष्णुःशरोयस्यतंवृषशरं वृषभूतंधर्मैकवपुषं वृषस्यदक्षयज्ञस्येश्वरंनियंतारं ॥ ४०॥ महदनेककोटिब्रह्मांडाश्रयभूतमुदरंयस्यतंमहोदरं महाकायंत्रैलोक्यशरीरं द्वीपिचर्मनिवासिनं व्याघ्रचर्मणानि
तरांछादितं ॥ ४१ ॥ खड्गधरंखड्गमात्रधरं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सुधन्विनेशोभनाधन्विनोधनुर्धराःपार्षदाःअस्यसंतितस्मै स्वयमपिधनुर्धराय अतएवप्रियधन्वायधनुःप्रियाय धन्वधनुःप्रेरकत्वेनास्यास्तीति
तस्मैबाणाय ॥ ४४ ॥ धन्वंतरायधनुषिअंतरेमध्येस्तीतिधन्वंतरंमौर्वीतद्रूपाय संधिरार्षः धनुषेधनुःस्वरूपाय धन्वाचार्यायधनुर्वेदगुरवे ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भगघ्नायभगनेत्रभिदे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
* गत्यर्थध्वजतेरूपं

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५० ॥ ५१ ॥ गुहागताःपातालगताअपीत्यर्थः नसुखमेधंतीत्युक्तंतदेवाह दक्षस्येत्यादिना ॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ तमसासंवृतानप्राकाशंतनप्राज्ञायंत ॥ ५७ ॥ चक्रुर्ऋषयइति संबंधः ॥ ५८ ॥ पूषाणंपूषणं ॥ ५९ ॥ नतालीनाःसंतःनिश्चक्रमुर्यज्ञदेशादपक्रांताः देवानांलीनानामपिवधायेतिशेषः ॥ ६० ॥ तंशरान्मुंचंतमितिशेषः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अतिकोपेनअतिक्रांतकोपेन

नीलकंठायपिंगायस्वर्णकेशायवैनमः॥ कर्माणियानिदिव्यानिमहादेवस्यधीमतः ॥ ५० ॥ तानितेकीर्तयिष्यामियथाप्रज्ञंयथाश्रुतं ॥ नसुरानासुरालोके
नगंधर्वानराक्षसाः॥५१॥ सुखमेधंतिकुपितेतस्मिन्नपिगुहागताः॥ दक्षस्ययजमानस्यविधिवत्संभृतंपुरा॥५२॥ विव्याधकुपितोयज्ञंनिर्दयस्त्वभवत्तदा॥
धनुषावाणमुत्सृज्यसघोषंविननादच॥५३॥ तेनशर्मकुतःशांतिंलेभिरेस्मसुरास्तदा॥ विद्रुतेसहसायज्ञेकुपितेचमहेश्वरे ॥ ५४ ॥ तेनज्यातलघोषेणसर्वे
लोकाःसमाकुलाः॥ बभूवुर्वशगाःपार्थनिपेतुश्चसुरासुराः॥ ५५॥ आपश्चुक्षुभिरेसर्वाश्चकंपेचवसुंधरा॥ पर्वताश्चव्यशीर्यंतदिशोनागाश्चमोहिताः॥५६॥
अंधेनतमसालोकानप्राकाशंतसंवृताः॥ जघ्निवान्सहसूर्येणसर्वेषांज्योतिषांप्रभाः॥५७॥ चुक्षुभुर्भयभीताश्चशांतिंचक्रुस्तथैवच॥ ऋषयःसर्वभूतानामात्म
नश्चसुखैषिणः॥ ५८॥ पूषाणमभ्यद्रवतशंकरःप्रहसन्निव ॥ पुरोडाशंभक्षयतोदशनान्वैव्यशातयत् ॥५९॥ ततोनिश्चक्रमुर्देवावेपमानानताःस्मते॥ पुन
श्चसंदधेदीप्तान्देवानांनिशितान्शरान् ॥ ६०॥ सधूमान्सस्फुलिंगांश्चविद्युत्तोयदसन्निभान् ॥ तंदृष्ट्वातुसुराःसर्वेप्रणिपत्यमहेश्वरं॥ ६१॥ रुद्रस्ययज्ञभा
गंचविशिष्टंतेव्यकल्पयन्॥ भयेनत्रिदशाराजञ्छरणंचप्रपेदिरे॥६२ ॥ तेनचैवातिकोपेनसयज्ञःसंधितस्तदा ॥ भग्नाश्चापिसुराआसन्भीताश्चाद्यापितं
प्रति ॥ ६३ ॥ असुराणांपुराण्यासंस्त्रीणिवीर्यवतांदिवि ॥ आयसंराजतंचैवसौवर्णपरमंमहत् ॥ ६४ ॥ सौवर्णंकमलाक्षस्यतारकाक्षस्यराजतं ॥ तृतीयं
तुपुरंतेषांविद्युन्मालिनआयसं ॥ ६५ ॥ नशक्तस्तानिमघवान्भेत्तुंसर्वायुधैरपि ॥ अथसर्वेसुरारुद्रंजग्मुःशरणमर्दिताः ॥ ६६॥ तेतमूचुर्महात्मानंसर्वेदे
वाःसवासवाः॥ ब्रह्मदत्तवराह्येतेघोरास्त्रिपुरवासिनः॥६७॥ पीडयंत्यधिकंलोकंयस्मात्तेवरदर्पिताः॥ त्वदृतेदेवदेवेशनान्यःशक्तःकथंचन ॥ ६८ ॥ हंतुंदै
त्यान्महादेवजहितांस्त्वंसुरद्विषः॥ रुद्ररौद्राभविष्यंतिपशवःसर्वकर्मसु॥६९॥ निपातयिष्यसेचैतानसुरान्भुवनेश्वर ॥ सतथोक्तस्तथेत्युक्त्वादेवानांहितका
म्यया॥ ७०॥ गंधमादनविंध्यौचकृत्वावंशध्वजौहरः॥ पृथ्वींससागरवनांरथंकृत्वातुशंकरः ॥ ७१ ॥

शांतेनेत्यर्थः ततःप्रभृतिपूर्वंभग्नाःसंतोऽद्यापिभीताःसंतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वंशध्वजौअल्पौध्वजौपार्श्वद्वयस्थौमहाध्वजस्तुमेरुरितिवक्ष्यते ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पशून्जीवान्अत्रपातिपालयति पिवतिसादरंपश्यति शोषयतिचेत्यर्थानभिप्रेत्यडत्यंतस्यपातेःपतिशब्दउत्पन्नस्तेनपशुपतिशब्दस्याप्यर्थत्रयमित्यपिविज्ञेयं ॥ २३ ॥ ब्रह्मचर्येणदिव्यत्वात् यथास्थित त्वाच्चलिंगमित्यप्यस्यनाम आलिंगयत्ययंप्रपंचंसत्तास्फूर्तिप्रदानेनालिंगत्येनंप्रपंचःप्रलीयमानइतिहेतोरयंलिंगपदवाच्यःदिव्यत्वादसंगत्वाद्यथास्थितत्वात्कूटस्थत्वाच्चप्रधानादन्यत्वमित्यर्थः महयन्पूज यन्सचासौईश्वरश्चेतिमहेश्वरः ॥ २४ ॥ लिंगयतिसर्वान्कामान्गमयति अतःसर्वोत्कृष्टत्वादूर्ध्वऊर्ध्वत्वाच्चऋष्यादीनामर्च्यं लिंगतिभक्तसमर्पितंपत्रपुष्पादिगच्छतिप्राप्नोतीत्यनेनहेतुनालिंगमित्युत्तरस्या र्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ भवंवर्तमानं ॥ २७ ॥ एकमक्ष्यस्यवन्हिमयंजाज्वलदत्यंतंदीप्तमास्तेयत्रप्रविष्टंसर्वंतत्तादात्म्यंप्राप्नोतीत्यनेनसरंत्येनंभूतानीतिवासरत्ययंसर्वाणिभूतान्यनंतलोचनत्वादितिवासर्वः

सर्वथायत्पशून्पातितैश्चयद्रमतेपुनः ॥ तेषामधिपतिर्यच्चतस्मात्पशुपतिःस्मृतः ॥ २३ ॥ दिव्यंचब्रह्मचर्येणलिंगमस्ययथास्थितं ॥ महयत्येषलोकांश्चमहेश्वर इतिस्मृतः ॥ २४ ॥ ऋषयश्चैवदेवाश्चगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ लिंगमस्यार्चयंतिस्मतच्चाप्यूर्ध्वंसमास्थितं ॥ २५ ॥ पूज्यमानेततस्तस्मिन्मोदतेसमहेश्वरः ॥ सु खीप्रीतश्चभवतिप्रहृष्टश्चैवशंकरः ॥ २६ ॥ यदस्यबहुधारूपंभूतभव्यभवास्थितं ॥ स्थावरंजंगमंचैवबहुरूपस्ततःस्मृतः ॥ २७ ॥ एकाक्षोजाज्वलन्नास्तेसर्वतो क्षिमयोपिवा ॥ क्रोधाद्यश्चाविशल्लोकांस्तस्मात्सर्वइतिस्मृतः ॥ २८ ॥ धूम्ररूपंचयत्तस्यधूर्जटिस्तेनचोच्यते ॥ विश्वेदेवाश्चयत्तस्मिन्विश्वरूपस्ततःस्मृतः ॥ ॥ २९ ॥ तिस्रोदेवीर्यदाचैवभजतेभुवनेश्वरः ॥ द्यामपःपृथिवींचैवत्र्यंबकश्चततःस्मृतः ॥ ३० ॥ समेधयतियन्नित्यंसर्वार्थान्सर्वकर्मसु ॥ शिवमिच्छन्मनुष्या णांतस्मादेषशिवःस्मृतः ॥ ३१ ॥ सहस्राक्षोयुताक्षोवासर्वतोक्षिमयोपिवा ॥ यच्चविश्वंमहत्पातिमहादेवस्ततःस्मृतः ॥ ३२ ॥ महत्पूर्वंस्थितोयच्चप्राणोत्पत्ति स्थितश्चयत् ॥ स्थितलिंगश्चयन्नित्यंतस्मात्स्थाणुरितिस्मृतः ॥ ३३ ॥

जाज्वलन्नित्यस्यैवविवरणंक्रोधादिति शर्वइतितालव्यादिपाठेपिश्रृणोतिहिनस्तीतिशर्वइतिनिर्वचनं ॥ २८ ॥ धूम्राक्रोधवतीजटिःस्वरूपमस्येतिविग्रहेवर्णलोपाद्धूर्जटिरित्याह धूम्रेति रूपशब्दोदेववाची त्यभिप्रेत्याह विश्वेइति ॥ २९ ॥ त्रैलोक्यंभजतेपालयतीतित्र्यंबकइत्याह तिस्रइति ॥ ३० ॥ समेधयतीति यस्माद्धनादिवर्धनेनलोकानांशिवंकरस्तस्माच्छिवइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ महांतिपुरुषभेदेनबहु त्वाद्विभुत्वाद्वाव्यापकास्याक्षिदेवशब्दितानींद्रियाण्यस्येतिवामहतोविश्वस्यदेवोराजावामहादेवइत्यभिप्रेत्याह सहस्रेति ॥ ३२ ॥ सईक्षांचक्रेसप्राणमसृजत्प्राणाच्छ्रद्धामित्यादिनाश्रुतौईक्षणकर्ताईश्वरो महानुक्तः प्राणोजीवोपाधिस्तेनजीवउक्तः श्रद्धादिकंजीवस्यलिंगशरीरंचरमंकार्यं तत्रमहतईशात्प्रागुपाध्यसृष्टेनरूपेणततउपहितेनसाक्षिरूपेणतदुपाध्यभिमानिनाकर्त्रादिरूपेणचास्थितोपिस्थितलिंगः अविक्रियस्वरूपतयातिष्ठतीतियोगात्स्थाणुरित्युच्यतइत्याह महदिति ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ गतिःपालकःपरायणंलयस्थानं ॥ ९७ ॥ भवउत्पत्तिकारणं ईशःशिक्षकः नाथःनायकःपतिःपालकः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

जगामससुरस्तूर्णंब्रह्माणंप्रभुमव्ययं ॥ तेतंप्रणम्यशिरसाप्रोचुःप्रांजलयस्तदा ॥८७॥ किमप्यंकगतंब्रह्मन्पार्वत्याभूतमद्भुतं ॥ बालरूपधरंदृष्ट्वानास्माभिर
 भिलक्षितः॥ ८८॥ तस्मात्त्वांप्रष्टुमिच्छामोनिर्जितायेनवैवयं ॥ अयुध्यताहिबालेनलीलयासपुरंदराः॥ ८९ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ ध्या
त्वासशंभुंभगवान्बालंचामिततेजसं॥ ९० ॥ उवाचभगवान्ब्रह्माशक्रादींश्चसुरोत्तमान् ॥ चराचरस्यजगतःप्रभुःसभगवान्हरः॥ ९१ ॥ तस्मात्परतरंनान्य
त्किंचिदस्तिमहेश्वरात् ॥ योदृष्टोह्युमयासार्धंयुष्माभिरमितद्युतिः ॥ ९२ ॥ सपार्वत्याःकृतेशर्वःकृतवान्बालरूपतां ॥ तेमयासहितायूयंप्रापद्यध्वंतमेवहि ॥
॥ ९३ ॥ सएषभगवान्देवःसर्वलोकेश्वरःप्रभुः॥ नसंबुबुधिरेचैनंदेवास्तंभुवनेश्वरं॥ ९४ ॥ सप्रजापतयःसर्वेबालार्कसदृशप्रभं॥ अथाभ्येत्यततोब्रह्मादृष्ट्वा
सचमहेश्वरं॥ ९५॥ अयंश्रेष्ठइतिज्ञात्वाववंदेतंपितामहः॥ ब्रह्मोवाच त्वंयज्ञोभुवनस्यास्यत्वंगतिस्त्वंपरायणं॥ ९६॥ त्वंभवस्त्वंमहादेवस्त्वंधामपर
मंपदं॥ त्वयासर्वमिदंव्याप्तंजगत्स्थावरजंगमं॥ ९७॥ भगवन्भूतभव्येशलोकनाथजगत्पते ॥ प्रसादंकुरुशक्रस्यत्वयाक्रोधार्दितस्यवै ॥ ९८ ॥ व्यास
उवाच पद्मयोनिवचःश्रुत्वाततःप्रीतोमहेश्वरः॥ प्रसादाभिमुखोभूत्वाअट्टहासमथाकरोत्॥ ९९ ॥ ततःप्रसादयामासुरुमांरुद्रंचतेसुराः॥ अभवच्चपुन
र्वाह्वुर्यथाप्रकृतिवज्रिणः॥ १०० ॥ तेषांप्रसन्नोभगवान्सपत्नीकोवृषध्वजः॥ देवानांत्रिदशश्रेष्ठोदक्षयज्ञविनाशनः ॥ १ ॥ सवैरुद्रःसचशिवःसोग्निःसर्वश्च
सर्ववित्॥ सचेंद्रश्चैववायुश्चसोश्विनौचसविद्युतः॥ २ ॥ सभवःसचपर्जन्योमहादेवःसनातनः॥ सचंद्रमाःसचेशानःससूर्योवरुणश्चसः ॥ ३ ॥ सकालःसों
तकोमृत्युःसयमोराञ्यहानितु ॥ मासार्धमासाऋतवःसंध्येसंवत्सरश्चसः॥ ४ ॥ धाताचसविधाताचविश्वात्माविश्वकर्मकृत् ॥ सर्वासांदेवतानांचधारयत्य
वपुर्वपुः॥ ५ ॥ सर्वदेवैस्तुतोदेवःसैकधाबहुधाचसः ॥ शतधासहस्रधाचैवभूयःशतसहस्रधा॥ ६ ॥ द्वेतनूतस्यदेवस्यवेदज्ञाब्राह्मणाविदुः ॥ घोराचान्याशि
वाचान्यातेतनूबहुधापुनः ॥ ७ ॥ घोरातुयातुधानस्यसोग्निर्विष्णुःसभास्करः ॥ सौम्यातुपुनरेवास्यआपोज्योतींषिचंद्रमाः॥ ८॥ वेदाःसांगोपनिषदःपुरा
णाध्यात्मनिश्चयाः॥ यदत्रपरमंगुह्यंसवैदेवोमहेश्वरः॥ ९॥ ईदृशश्चमहादेवोभूयांश्चभगवानजः ॥ नहिसर्वेमयाशक्यावक्तुंभगवतोगुणाः॥ ११० ॥ ॥२१३॥

॥ १०० ॥ १ ॥ सवैरुद्रइत्यादिनापुनरेवसार्वात्म्यमुच्यते ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥१४॥१५॥ द्वेतनूइत्युक्तेतनूपुनर्व्याख्याति तस्यदेवस्येति वडवामुखाख्याघोरातनुः ॥१६ ॥ एषचैवेति अघोराश्मशानाख्याकाशी यातेरुद्रशिवातनूरघोरापापकाशिनीतिलिंगाद्
पापस्यब्रह्मणःप्रकाशकत्वात् एतच्चान्यत्राप्यविमुक्ताख्यांतामेवप्रकृत्याम्नातं अत्रहिजंतोःप्राणेषूत्क्रममाणेषुरुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टेयेनासावमृतीभूत्वामोक्षीभवति तस्मादविमुक्तमेवनिषेवेताविमुक्तंनविमुं
चेदिति तत्रश्मशानेकाश्यांएनंरुद्रंजनाउपासकाःयजंतिआराधयंति एतदपितत्रैवश्रुतं यएषोऽनंतोव्यक्तआत्मासोविमुक्तउपास्यसोऽविमुक्तेप्रतिष्ठितइति वीरस्थानेवीराणांषड्वर्गजयिनांसंन्यासिनांस्थाने
अविमुक्ते यथोक्तंयतीन्प्रकृत्यस्मृतिषु अष्टौमासान्विहारःस्याद्वार्षिकांश्चतुरोवसेत् अविमुक्तेप्रविष्टानांविहारोनैवविद्यतइति नचात्रश्मशानशब्दार्थोलोकप्रसिद्धोग्रहीतुंयुक्तः तस्याशुचित्वेनयागभूमित्वा

अपिवर्षसहस्रेणसततंपांडुनंदन॥ सर्वैर्ग्रहैर्गृहीतान्वैसर्वपापसमन्वितान्॥ ११ ॥ समोचयतिसुप्रीतःशरण्यःशरणागतान्॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यंवित्तंकामां
श्चपुष्कलान्॥ १२ ॥ सददातिमनुष्येभ्यःसचैवाक्षिपतेपुनः ॥ सेंद्रादिषुचदेवेषुतस्यचैश्वर्यमुच्यते ॥ १३॥ सचैवव्यापृतोलोकेमनुष्याणांशुभाशुभे॥ ऐश्व
र्याच्चैवकामानामीश्वरश्चसउच्यते॥१४॥ महेश्वरश्चमहतांभूतानामीश्वरश्चसः॥ बहुभिर्बहुधारूपैर्विश्वंव्याप्नोतिवैजगत्॥१५॥ तस्यदेवस्ययद्वक्त्रंसमुद्रेतद
धिष्ठितं॥ वडवामुखेतिविख्यातंपिबत्तोयमयंहविः॥ १६॥ एषचैवश्मशानेषुदेवोवसतिनित्यशः ॥ यजंत्येनंजनास्तत्रवीरस्थानइतीश्वरं ॥ १७ ॥ अस्यदी
प्तानिरूपाणिघोराणिचबहूनिच॥ लोकेयान्यस्यपूज्यंतेमनुष्याःप्रवदंतिच॥ १८ ॥ नामधेयानिलोकेषुबहून्यस्ययथार्थवत्॥ निरुच्यंतेमहत्त्वाच्चविभुत्वात्क
र्मणस्तथा॥ १९ ॥ वेदेचास्यसमाम्नातंशतरुद्रियमुत्तमं॥ नाम्नाचानंतरुद्रेतिह्युपस्थानंमहात्मनः ॥ १२० ॥ सकामानांप्रभुर्देवोयेदिव्यायेचमानुषाः॥ स
विभुःसप्रभुर्देवोविश्वंव्याप्नोतिवैमहत्॥ २१ ॥ ज्येष्ठंभूतंवदंत्येनंब्राह्मणामुनयस्तथा॥ प्रथमोह्येषदेवानांमुखादस्यानलोभवत्॥ २२ ॥

संभवेनयजंत्येनंजनास्तत्रेतिवाक्यशेषविरोधात् नचवीरस्थानेइत्युक्तेरसुराणांनिंद्यमार्गजुषांतदपियजनस्थानमितिवाच्यं आनुशासनिकेउमामहेश्वरसंवादेश्मशानसदृशंपवित्रंस्थानंत्रैलोक्येनास्तीतिमहे
श्वरवचसैवस्थापितत्वात् तस्मान्महाश्मशानमितिलोकप्रसिद्धेः पवित्रंदेवयजनस्थानंश्मशानाख्यंवाराणस्येव अत्रैवसंवर्तादीनामज्ञातवासोजाबालादौश्रूयमाणोदानधर्मेषुमैत्रेयभिक्षायामाश्वमेधीयेसंवर्त
मरुत्तीयेचोपबृंहितइतिसर्वमनवद्यं ॥ १७ ॥ अस्येति चादघोराणि ॥ १८ ॥ निरुच्यंते ऐश्वर्याच्चैवकामानामीश्वरश्चसउच्यते महेश्वरश्चमहतांभूतानामीश्वरश्चसइत्येवंजातीयकैःश्लोकैर्व्याख्यायंते ॥
॥ १९ ॥ शतरुद्रियंनमस्तेरुद्रमन्यवइतियाजुषःप्रपाठकः उपस्थानंरुद्रोपस्थानमंत्रभूतं ॥ १२० ॥ कामानांदिव्यानांमानुषाणांचसप्रभुर्दाता विभुर्व्यापकः विश्वंव्यामोतिकनककुंडलवत् नत्वाकाशवद्वि
भुमात्रं नापिप्रधानवत् ॥ २१ ॥ यतःप्रभुरीश्वरश्चेतनइतियावत् ज्येष्ठंप्रशस्ततमंत्रिविधपरिच्छेदशून्यं भूतंनित्यसिद्धं एषएवप्रथमःप्रजापतिः ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पशून्जीवान्अत्रपातिपालयति पिबतिसादरंपश्यति शोषयतिचेत्यर्थानभिप्रेत्यइत्यंतस्यपातेःपतिशब्दउत्पन्नस्तेनपशुपतिशब्दस्याप्यर्थत्रयमित्यभेविज्ञेयं ॥ २३ ॥ ब्रह्मचर्येणदिव्यत्वात् यथास्थित
त्वाच्चलिंगमित्यप्यस्यनाम आलिंगयत्ययंप्रपंचंसत्तास्फूर्तिप्रदानेनालिंगत्येनंप्रपंचःप्रलीयमानइतिहेतोरयंलिंगपदवाच्यःदिव्यत्वादसंगत्वाद्यथास्थितत्वात्कूटस्थत्वाच्चप्रधानादन्यत्वमित्यर्थः महयन्पूज
यन्सचासौईश्वरश्चेतिमहेश्वरः ॥ २४ ॥ लिंगयतिसर्वान्कामान्गमयति अतःसर्वोत्कृष्टत्वादूर्ध्वंऊर्ध्वत्वाच्चऋष्यादीनामर्च्यं लिंगतिभक्तसमर्पितंपत्रपुष्पादिगच्छतिप्राप्नोतीत्यनेनहेतुनालिंगमित्युत्तरस्या
॥२१४॥ र्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ भवंवर्तमानं ॥ २७ ॥ एकमक्ष्यस्यवन्हिमयंजाज्वलदत्यंतंदीप्तमास्तेयत्रप्रविष्टंसर्वंतत्तादात्म्यंप्राप्नोतीत्यनेनसरंत्येनंभूतानीतिवासरत्ययंसर्वाणिभूतान्यनंतलोचनत्वादितिवासर्वः

सर्वथायत्पशून्पातितैश्चयद्रमतेपुनः ॥ तेषामधिपतिर्यच्चतस्मात्पशुपतिःस्मृतः ॥ २३ ॥ दिव्यंचब्रह्मचर्येणलिंगमस्ययथास्थितं ॥ महयत्येषलोकांश्चमहेश्वर
इतिस्मृतः ॥ २४ ॥ ऋषयश्चैवदेवाश्चगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ लिंगमस्यार्चयंतिस्मतच्चाप्यूर्ध्वंसमास्थितं ॥ २५ ॥ पूज्यमानेततस्तस्मिन्मोदतेसमहेश्वरः ॥ सु
खीप्रीतश्चभवतिप्रहृष्टश्चैवशंकरः ॥ २६ ॥ यदस्यबहुधारूपंभूतभव्यभवस्थितं ॥ स्थावरंजंगमंचैवबहुरूपस्ततःस्मृतः ॥ २७ ॥ एकाक्षोजाज्वलन्नास्तेसर्वतो
क्षिमयोपिवा ॥ क्रोधाद्यश्चाविशल्लोकांस्तस्मात्सर्वइतिस्मृतः ॥ २८ ॥ धूम्ररूपंचयत्तस्यधूर्जटिस्तेनचोच्यते ॥ विश्वेदेवाश्चयत्तस्मिन्विश्वरूपस्ततःस्मृतः ॥
॥ २९ ॥ तिस्रोदेवीर्यदाचैवभजतेभुवनेश्वरः ॥ द्यामपःपृथिवींचैवत्र्यंबकश्चततःस्मृतः ॥ ३० ॥ समेधयतियन्नित्यंसर्वार्थान्सर्वकर्मसु ॥ शिवमिच्छन्मनुष्या
णांतस्मादेषशिवःस्मृतः ॥ ३१ ॥ सहस्राक्षोयुताक्षोवासर्वतोक्षिमयोपिवा ॥ यच्चविश्वंमहत्पातिमहादेवस्ततःस्मृतः ॥ ३२ ॥ महत्पूर्वस्थितोयच्चप्राणोत्पत्ति
स्थितश्चयत् ॥ स्थितलिंगश्चयन्नित्यंतस्मात्स्थाणुरितिस्मृतः ॥ ३३ ॥

जाज्वलन्नित्यस्यैवविवरणंक्रोधादिति शर्वइतितालव्यादिपाठेपिश्र्टणोतिहिनस्तीतिशर्वइतिनिर्वचनं ॥ २८ ॥ धूम्राक्रोधवतीजटिःस्वरूपमस्येतिविग्रहेवर्णलोपाद्धूर्जटिरित्याह धूम्रेति रूपशब्दोदेववाची
त्यभिप्रेत्याह विश्वेइति ॥ २९ ॥ त्रैलोक्यंभजतेपालयतीतित्र्यंबकइत्याह तिस्रइति ॥ ३० ॥ समेधयतीति यस्माद्धनादिवर्धनेनलोकानांशिवंकरस्तस्माच्छिवइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ महांतिपुरुषभेदेनबहु
त्वाद्विभुत्वाद्वाव्यापकाख्यानिदेवशब्दितानींद्रियाण्यस्येतिवामहतोविश्वस्यदेवोराजावामहादेवइत्यभिप्रेत्याह सहस्रेति ॥ ३२ ॥ सईक्षांचक्रेसप्राणमसृजत्प्राणाच्छ्रद्धामित्यादिनाश्रुतौईक्षणकर्ताईश्वरो
महानुक्तः प्राणोजीवोपाधिस्तेनजीवउक्तः श्रद्धादिकंजीवस्यलिंगशरीरंचरमंकार्यं तन्नमहतईशात्प्रागुपाध्यसृष्टेनरूपेणततउपहितेनसाक्षिरूपेणतदुपाध्यभिमानिनाकर्त्रादिरूपेणचास्थितोपिस्थितलिंगः ॥२१४॥
अविक्रियस्वरूपतयातिष्ठतीतियोगात्स्थाणुरित्युच्यतइत्याह महदिति ॥ ३३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सूर्याचंद्रमसोरित्यग्नेरप्युपलक्षणं रुचःदीप्तयः त्र्यक्षेसूर्यचंद्राग्निनेत्रे व्योम्निकेशारश्मयोयस्येतिविग्रहः ॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ शरीरेषुविषमैर्दशविधैर्देहैस्तिष्ठतीति विषमस्थः प्राणिनांदेहाभिमा
निनांसर्वेषांसमःप्रियत्वात् नह्यात्मनिकदाचिदप्यप्रियत्वंकस्यापिदृष्टंसएषशिवएववायुरूपीप्राणापानादिभेदेन विषमस्थेषुपुण्यपापिषुशरीरिषुजीवेषुस्थितःसर्वसमइत्यर्थः ॥३९॥ विग्रहंप्रतिमां ॥४०॥ ऊ
रुभ्यामित्यादिश्लोकत्रयेणपुनस्तनूद्वयंविभजतेऊरुभ्यामिति तत्राद्यश्लोकेग्निरितिभोक्ता सोमइतिचभोग्यमुच्यते अत्रमुखबाहूरुपादेभ्योजाताश्चत्वारोवर्णाःकर्मफलभूतवृष्ट्यादिचारेणसमस्तप्राणिकल्याण
करत्वाद्रुद्रस्यशिवातनूरित्युच्यते तत्रऊरुशब्देनतदारभ्याधस्तनःप्रदेशउच्यते तत्रार्धमाग्नेयंपरिशेषादर्धंसोमः वैश्योभोक्ताशूद्रोभोज्यइत्यर्थः आत्मनोरुद्रस्य तथाचऊरुभ्यामुपरिअर्धंशिरोभागोब्राह्मणोग्निर्भो
क्ता परिशेषादर्धंबाहुभागःक्षत्रियःसोमोभोज्यं तथापुनरप्येतदुच्यते अर्धमाग्नेयमर्धंसोमइति तेनब्रह्मक्षत्रेभोक्तारौ वैश्यशूद्रौभोज्यौ तथाचभोक्ताभोज्यंरक्ष्यंभोज्येनचभोक्तावर्धनीयइति तथाचचातुर्व

सूर्याचंद्रमसोर्लोकेप्रकाशंतेरुचश्चयाः ॥ ताःकेशसंज्ञितास्त्र्यक्षेव्योमकेशस्ततःस्मृतः ॥ ३४ ॥ भूतंभव्यंभविष्यंचसर्वंजगदशेषतः ॥ भवएवततोयस्माद्भूत
भव्यभवोद्भवः ॥ ३५ ॥ कपिःश्रेष्ठइतिप्रोक्तोधर्मश्चवृषउच्यते ॥ सदेवदेवोभगवान्कीर्त्यतेतोवृषाकपिः ॥ ३६ ॥ ब्रह्माणमिंद्रंवरुणंयमंधनदमेवच ॥ नि
गृह्यहरतेयस्मात्तस्माद्धरइतिस्मृतः ॥ ३७॥ निमीलिताभ्यांनेत्राभ्यांबलाद्देवोमहेश्वरः ॥ ललाटेनेत्रमसृजत्तेनत्र्यक्षःसउच्यते ॥ ३८ ॥ विषमस्थःशरीरेषुस
मश्चप्राणिनामिह ॥ सवायुर्विषमस्थेषुप्राणोपानःशरीरिषु ॥ ३९ ॥ पूजयेद्विग्रहंयस्तुलिंगंचापिमहात्मनः ॥ लिंगंपूजयितानित्यंमहतींश्रियमश्नुते ॥ ४० ॥
ऊरुभ्यामर्धमाग्नेयंसोमोर्धंचशिवातनुः ॥ आत्मनोर्धंतथाचाग्निःसोमोर्धंपुनरुच्यते ॥ ४१ ॥ तैजसीमहतीदीप्तादेवेभ्योस्यशिवातनुः ॥ भास्वतीमानुषेष्वस्य
तनुर्घोराग्निरुच्यते ॥ ४२॥ ब्रह्मचर्यंचरत्येषशिवायास्यतनुस्तया ॥ यास्यघोरतरामूर्तिःसर्वानत्तितयेश्वरः ॥ ४३ ॥ यन्निर्दहतियत्तीक्ष्णोयदुग्रोयत्प्रतापवा
न् ॥ मांसशोणितमज्जादोयत्ततोरुद्रउच्यते ॥ ४४ ॥ एषदेवोमहादेवोयोसौपार्थतवाग्रतः ॥ संग्रामेशात्रवान्निघ्नंस्त्वयादृष्टःपिनाकधृत् ॥ ४५ ॥

र्ण्यंत्रैलोक्यस्थितिहेतुत्वादात्मनोरुद्रस्यशिवातनूरित्यर्थः ॥४१॥ तैजसीति नहवैदेवाअश्नंतिनपिबंत्येतदेवामृतंदृष्ट्वातृप्यंतीतिश्रुतेर्देवानांभोग्यासोमरूपास्यशिवातनुःस्वर्गेस्ति तथाभुविमानुषेषुघोराभोक्त्री
जठराग्निरूपासर्वानर्थनिदानभूतास्तीतिभावः ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्यमिति एषमानुषःतयातन्वाब्रह्मचर्यंचरति यास्यशिवातनूर्दैवीसंपत् शमदमादिरूपा सर्वानर्थनिदानंघोरतराकामक्रोधादिरूपायास्यशिवस्य
मूर्तिस्तयाससर्वानत्ति क्रोधाद्याविष्टोहिपित्रादीनपिहिनस्तीतिप्रसिद्धं ॥ ४३ ॥ एवमस्यैवकारयितृत्वादयमेवाराध्योस्माद्भेतव्यमित्याशयेनाह यन्निर्दहतीति निर्दहत्यग्निवत् तीक्ष्णःशस्त्रवत् उग्रोयमवत्
प्रतापवान्कालवच्चभूत्वासर्वान्रोदयतिरुणद्धिवासर्वग्रासित्वाद्रुद्रइत्युच्यते अयमेवभयकृद्भयनाशनश्चेत्याराधनीयोनतुहेलनीयइतिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥४६॥४७॥४८॥४९॥चतुर्विधंशुद्धशवलसूत्रविराट्भेदेनभगवद्रूपस्यचातुर्विध्यात्स्तोत्रमप्यस्यचतुर्विधं ॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥ इतिद्रो०द्व्यधिकद्विशततमोध्यायः॥२०२॥

सिंधुराजवधार्थायप्रतिज्ञातेत्वयानघ ॥ कृष्णेनदर्शितःस्वप्नेयस्तुशैलेंद्रमूर्धनि॥४६॥ एषवैभगवान्देवःसंग्रामेयातितेऽग्रतः॥ येनदत्तानितेस्त्राऽणियैस्त्वया दानवाहताः॥४७॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंपुण्यंवेदैश्चसंमितं ॥ देवदेवस्यतेपार्थव्याख्यातंशतरुद्रियं ॥ ४८ ॥ सर्वार्थसाधनंपुण्यंसर्वकिल्बिषनाशनं ॥ सर्व पापप्रशमनंसर्वदुःखभयापहं॥ ४९ ॥ चतुर्विधमिदंस्तोत्रंयःशृणोतिनरःसदा॥ विजित्यशत्रून्सर्वान्सरुद्रलोकेमहीयते ॥ ५० ॥ चरितंमहात्मनोनित्यंसां ग्रामिकमिदंस्मृतं॥ पठन्वैशतरुद्रीयंशृण्वंश्चसततोत्थितः॥ ५१ ॥ भक्तोविश्वेश्वरंदेवंमानुषेषुचयःसदा ॥ वरान्कामान्सलभतेप्रसन्नेत्र्यंबकेनरः ॥ ५२ ॥ ग च्छयुध्यस्वकौंतेयनतवास्तिपराजयः॥यस्यमंत्रीचगोप्ताचपार्श्वस्थोहिजनार्दनः॥५३॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनंसंख्येपराशरसुतस्तदा ॥ ज गामभरतश्रेष्ठयथागतमरिंदम ॥ ५४ ॥ युद्धंकृत्वामहद्घोरंपंचाहानिमहाबलः ॥ ब्राह्मणोनिहतोराजन्ब्रह्मलोकमवाप्तवान्॥ ५५ ॥ स्वधीतेयत्फलंवेदेतद स्मिन्नपिपर्वणि ॥ क्षत्रियाणामभीरूणांयुक्तमत्रमहद्यशः ॥ ५६ ॥ यइदंपठतेपर्वशृणुयाद्वापिनित्यशः ॥ समुच्यतेमहापापैःकृतैर्घोरैश्चकर्मभिः ॥ ५७ ॥ यज्ञावाप्तिर्ब्राह्मणस्येहनित्यंघोरेयुद्धेक्षत्रियाणांयशश्च॥शेषौवर्णौकाममिष्टंलभेतेपुत्रान्पौत्रान्नित्यमिष्टांस्तथैव॥१५८॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसं हितायांवैयासक्यांद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिद्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०२॥ ॥७॥ समाप्तंनारायणास्त्रमोक्षपर्व द्रोणपर्वसमाप्तं अस्यानं तरंकर्णपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्दुर्योधनमुखान्नृपाः॥भृशमुद्विग्नमनसोद्रोणपुत्रमुपाद्रवन्॥ १॥

॥ अत्रारंभप्रभृतिद्वितीयाध्यायपर्यंतंमध्येषोडशराजकीयेजयद्रथवधसमाप्त्यनंतरमापर्वसमाप्तिचचतुर्धरव्याख्यान्यत्रसर्वत्रमिश्रव्याख्याज्ञेया ॥

॥ अत्रपर्वणिव्यासोक्तावांतरपर्वाध्यायश्लोकसंख्यातोन्यूनाधिक्यंपूर्वलेखकादिप्रमादादेवेत्यूह्यं ॥

इदंद्रोणपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः ॥ १७८५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व समाप्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ अथ श्रीमहाभारते कर्णपर्व प्रारभ्यते ॥

Digitization by eGangotri

कर्णपर्व

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः ॥ नरनारायणौनत्वाप्राचीनाचार्यवर्त्मना कर्णपर्वार्थविद्योतीभावदीपोवितन्यते ॥१॥ ननुविराटादिपर्वचतुष्टयतात्पर्यंक्रमेणार्थलुब्धानामर्थःसेवयानीत्याकपटपूर्वकेणकुलवृद्धवधेनन्न
शंसान्तपूर्वकेणमहागुरुवधेनचसिध्यतीत्युक्तं तावतैवार्थनिरूपणंसमाप्तं अतःपरंकाममोक्षावेवनिरूपणीयाविति कर्णपर्वादित्रयंनारंभणीयमितिचेत्सत्यं यथाधर्मार्थौनिरूपितौएवंधर्माभासोर्थाभासश्वनिरू
पणीयःपरिहाराय एवमधर्मानर्थौअधर्माभासानर्थाभासौचनिरूपणीयौहानायोपादानायच तदर्थमुत्तरग्रंथःकाममोक्षयोःप्रागावश्यकः तत्रचोरेभ्यःकार्पटिकमार्गमुपदिशतःसत्यवादिनःसत्यवदनंधर्माभासः
एवंअविचार्यघ्राणचक्षुषंराक्षसंघ्नतोव्याधस्यहिंस्रत्वमधर्माभासः तथाशोकहेतुनाकुलक्षयेणप्राप्तोऽर्थोऽर्थाभासः सुप्तानांहननमधर्मः तत्कृतोश्वत्थाम्नोऽभिभवोनर्थः शरणागतस्यसैनिकत्राणार्थमन्यायेनापि

श्रीकृष्णायनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं ॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्दुर्योधनमुखान्नृ
पाः ॥ भृशमुद्विग्नमनसोद्रोणपुत्रमुपागमन् ॥ १ ॥ तेद्रोणमनुशोचंतःकश्मलाभिहतौजसः ॥ पर्युपासंतशोकार्त्तास्ततःशारद्वतीसुतं ॥ २ ॥ तेमुहूर्तंसमाश्वस्यहे
तुभिःशास्त्रसंमितैः ॥ रात्र्यागमेमहीपालाःस्वानिवेश्मानिभेजिरे ॥ ३ ॥ तेवेश्मस्वपिकौरव्यपृथ्वीशानाप्नुवन्सुखं ॥ चिंतयंतःक्षयंतीव्रंदुःखशोकसमन्विताः
॥ ४ ॥ विशेषतःसूतपुत्रोराजाचैवसुयोधनः ॥ दुःशासनश्वशकुनिःसौबलश्वमहाबलः ॥ ५ ॥ उषितास्तेनिशांतांतुदुर्योधननिवेशने ॥ चिंतयंतःपरिक्लेशान्पां
डवानांमहात्मनां ॥ ६ ॥ यत्तद्द्यूतेपरिक्लिष्टाकृष्णाचानायितासभां ॥ तत्स्मरंतोनुशोचंतोभृशमुद्विग्नचेतसः ॥ ७ ॥ तथातुसंचिंतयतांतान्क्लेशान्द्यूतकारितान् ॥
दुःखेनक्षणदाराजन्जगामाब्दशतोपमा ॥ ८ ॥ ततःप्रभातेविमलेस्थितादिष्टस्यशासने ॥ चक्रुरावश्यकंसर्वेविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ९ ॥ तेकृत्वावश्यकार्याणि
समाश्वास्यचभारत ॥ योगमाज्ञापयामासुर्युद्धायचविनिर्ययुः ॥ १० ॥ कर्णंसेनापतिंकृत्वाकृतकौतुकमंगलाः ॥ पूजयित्वाद्विजश्रेष्ठान्दधिपात्रघृताक्षतैः
॥ ११ ॥ गोभिरश्वैश्वनिष्कैश्ववासोभिश्वमहाधनैः ॥ वंद्यमानाजयाशीर्भिःसूतमागधवंदिभिः ॥ १२ ॥ तथैवपांडवाराजन्कृतपूर्वाह्णिकक्रियाः ॥ शिबिरान्नि
र्ययुस्तूर्णंयुद्धायकृतनिश्वयाः ॥ १३ ॥

कृतोब्रह्मवधोनइतरब्रह्मवधवदनर्थःअपित्वनर्थाभासएव नचतेनब्रह्महाभवेदित्याततायिवधेदोषाभावस्मरणात् इत्येषामर्थानांनिरूपणार्थउत्तरः
संदर्भः आख्यायिकानुसुखप्रतिपत्त्यर्था तस्मादिदमपिपर्वत्रयमावश्यकमेव ततोद्रोणेहतेराजन्निति ॥ १ ॥ कश्मलाभिहतौजसःतीव्रशोकाभिघातजव्यामोहेननिरस्तसामर्थ्याः शारद्वतीसुतंद्रौणिं ॥ २ ॥
समाश्वस्यसावधानाभूत्वा रात्र्यागमेप्रदोषकाले ॥ ३ ॥ पृथ्वीशाःराजानः क्षयंभूतंभाविनंचचिंतयंतःपरामृशंतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ क्लेशान्कचग्रहणादीन् क्षणदारात्रिः ॥ ८ ॥ आवश्यकंनित्यकृत्यं ॥ ९ ॥
योगंसंनहनं ॥ १० ॥ ११ ॥ निष्कैःसुवर्णहारैः महाधनैःबहुमूल्यैःवंद्यमानाःस्तूयमानाः सूताःवंशानुक्रमविदः मागधाःपाणिस्वनिकाः वंदिनःस्तुतिपाठकाः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ वृषः कर्णः पश्यतां अनादरेषष्ठी ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९॥ सममन्यतसम्यगवधृतवान् ॥ २० ॥ दुर्मरंदुःखेनापिमर्त्तुमशक्यंस्वेच्छया ॥ २१ ॥ २२ ॥ तन्मरणंदुष्करंमन्ये ॥ २३ ॥
॥ २४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेइति ॥ १ ॥ क्षयंगृहं ॥ २ ॥ ३ ॥ हाकष्टमितिखेदातिशयसूचकंवा

ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ कुरूणांपांडवानांचपरस्परजयैषिणां ॥ १४ ॥ तयोर्द्वौदिवसौयुद्धंकुरुपांडवसेनयोः ॥ कर्णेसेनापतौराजन्बभूवाद्भुतदर्श
॥ १ ॥ नं ॥ १५ ॥ ततःशत्रुक्षयंकृत्वासुमहांतंरणेवृषः ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणांफाल्गुनेननिपातितः ॥ १६ ॥ ततस्तुसंजयःसर्वंगत्वानागपुरंद्रुतं ॥ आचष्टधृतराष्ट्रायय
द्वृत्तंकुरुजांगले ॥ १७ ॥ जनमेजयउवाच आपगेयंहतंश्रुत्वाद्रोणंचापिमहारथं ॥ आजगामपरामार्त्तिंवृद्धोराजांबिकासुतः ॥ १८ ॥ सश्रुत्वानिहतं
कर्णंदुर्योधनहितैषिणं ॥ कथंद्विजवरप्राणानधारयतदुःखितः ॥ १९ ॥ यस्मिन्जयाशांपुत्राणांसममन्यतपार्थिवः ॥ तस्मिन्हतेसकौरव्यःकथंप्राणानधार
यत् ॥ २० ॥ दुर्मरंतदहंमन्येनृणांकृच्छ्रेपिवर्त्ततां ॥ यत्रकर्णंहतंश्रुत्वानात्यजज्जीवितंनृपः ॥ २१ ॥ तथाशांतनवंवृद्धंब्रह्मन्बाह्लीकमेवच ॥ द्रोणंचसोमदत्तंच
भूरिश्रवसमेवच ॥ २२ ॥ तथैवचान्यान्सुहृदःपुत्रान्पौत्रांश्चपातितान् ॥ श्रुत्वायन्नाजहात्प्राणांस्तन्मन्येदुष्करंद्विज ॥ २३ ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वविस्तरेणम
हामुने ॥ नहितृप्यामिपूर्वेषांशृण्वानश्चरितंमहत् ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिजनमेजयवाक्यंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
वैशंपायनउवाच हतेकर्णेमहाराजनिशिगावल्गणिस्तदा ॥ दीनोययौनागपुरमश्वैर्वातसमैर्जवे ॥ १ ॥ सहास्तिनपुरंगत्वाभृशमुद्विग्नचेतनः ॥ जगामधृ
तराष्ट्रस्यक्षयंप्रक्षीणबांधवं ॥ २ ॥ सतमुद्वीक्ष्यराजानंकश्मलाभिहतौजसं ॥ ववंदेप्रांजलिर्भूत्वामूर्ध्नापादौनृपस्यह ॥ ३ ॥ संपूज्यचयथान्यायंधृतराष्ट्रंमहीपतिं ॥
हाकष्टमितिचोक्त्वासततोवचनमाददे ॥ ४ ॥ संजयोहंक्षितिपतेकच्चिदास्तेसुखंभवान् ॥ स्वदोषैरापदंप्राप्यकच्चिन्नाद्यविमुह्यति ॥ ५ ॥ हितान्युक्तानिविदुर
द्रोणगांगेयकेशवैः ॥ अगृहीतान्यनुस्मृत्यकच्चिन्नकुरुषेव्यथां ॥ ६ ॥ रामनारदकण्वाद्यैर्हितमुक्तंसभातले ॥ नगृहीतमनुस्मृत्यकच्चिन्नकुरुषेव्यथां ॥ ७ ॥ सुहृ
दस्त्वद्धितेयुक्तान्भीष्मद्रोणमुखान्परैः ॥ निहतान्युधिसंस्मृत्यकच्चिन्नकुरुषेव्यथां ॥ ८ ॥ तमेवंवादिनंराजासूतपुत्रंकृतांजलिं ॥ सुदीर्घमथनिःश्वस्यदुःखार्त्त ॥ १ ॥
इदमब्रवीत् ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच आपगेयेहतेशूरेदिव्यास्त्रवतिसंजय ॥ द्रोणेचपरमेष्वासेभृशंमेव्यथितंमनः ॥ १० ॥

क्यमुक्त्वापश्चाद्वचनंवक्तव्यमाददे ॥ ४ ॥ आस्तेतिष्ठति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दंशितानांसन्नद्धानां वसुसंभवःवसूनामंशेभ्यःसंभूतः ॥ ११ ॥ १२ ॥ भार्गवःरामः यस्मैभीष्माय धनुर्वेदेउपाकृतःस्वीकृतःशिष्यत्वेन ॥ १३ ॥ यस्यद्रोणस्य ॥१४ ॥ सत्यसंधंअवितथप्रतिज्ञं ॥ १५ ॥ चतुर्विधे मुक्तंवाणादि अमुक्तंखड्गादि यंत्रमुक्तंगोलादि मुक्तामुक्तंसोपसंहारमस्त्रं ॥ १६ ॥ १७ ॥ गमितेसतिकिमकुर्वतेत्युत्तरेणसंबंधः ॥ १८ ॥ निमग्नानपिप्लवमानानूजीवितेप्सयाचेष्टांकुर्वाणानूइत्यु

योरथानांसहस्राणिदंशितानांदशैवतु ॥ अहन्यहनितेजस्वीनिजघ्नेवसुसंभवः ॥ ११ ॥ तंहतंयज्ञसेनस्यपुत्रेणेहशिखंडिना ॥ पांडवेयाभिगुप्तेनश्रुत्वामेव्यथितंमनः ॥ १२ ॥ भार्गवःप्रददौयस्मैपरमास्त्रंमहाहवे ॥ साक्षाद्रामेणयोबाल्येधनुर्वेदउपाकृतः ॥ १३ ॥ यस्यप्रसादात्कौंतेयाराजपुत्रामहारथाः ॥ महारथत्वंसंप्राप्तास्तथान्येवसुधाधिपाः ॥ १४ ॥ तंद्रोणंनिहतंश्रुत्वाधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ सत्यसंधंमहेष्वासंभृशंमेव्यथितंमनः ॥ १५ ॥ ययोर्लोकेपुमानस्त्रेनसमोस्तिचतुर्विधे ॥ तौद्रोणभीष्मौश्रुत्वातुहतौमेव्यथितंमनः ॥ १६ ॥ त्रैलोक्येयस्यचास्त्रेषुनपुमान्विद्यतेसमः ॥ तंद्रोणंनिहतंश्रुत्वाकिमकुर्वतमामकाः ॥ १७ ॥ संशप्तकानांचवलेपांडवेनमहात्मना ॥ धनंजयेनविक्रम्यगमितेयमसादनं ॥ नारायणास्त्रेचहतेद्रोणपुत्रस्यधीमतः ॥ १८ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुकिमकुर्वतमामकाः ॥ विप्रद्रुतानहंमन्येनिमग्नान्शोकसागरे ॥ १९ ॥ प्लवमानान्हतेद्रोणेसन्ननौकानिवार्णवे ॥ दुर्योधनस्यकर्णस्यभोजस्यकृतवर्मणः ॥ २० ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यद्रौणेश्चैवकृपस्यच ॥ मत्पुत्रस्यचशेषस्यतथान्येषांचसंजय ॥ २१ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुमुखवर्णोभवत्कथं ॥ एतत्सर्वंयथावृत्तंतथागावल्गणेमम ॥ २२ ॥ आचक्ष्वपांडवेयानांमामकानांचविक्रमं ॥ संजयउवाच तवापराधाद्यद्वृत्तंकौरवेयेषुमारिष ॥ २३ ॥ तच्छ्रुत्वामाव्यथांकार्षीर्दिष्टेनव्यथतेबुधः ॥ यस्माद्भावीभावीवाभवेदर्थोनरंप्रति ॥ अप्राप्तौतस्यवाप्राप्तौनकश्चिद्व्यथतेबुधः ॥ २४ ॥ धृतराष्ट्रउवाच नव्यथाभ्यधिकाकाचिद्विद्यतेममसंजय ॥ दिष्टमेतत्पुरामन्येकथयस्वयथेच्छकं ॥ २५ ॥ इतिश्रीम० कर्णपर्वणिधृतराष्ट्रसंजयसंवादेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हतेद्रोणेमहेष्वासेतवपुत्रामहारथाः ॥ बभूवुरस्वस्थमुखाविषण्णागतचेतसः ॥ १ ॥ अवाङ्मुखाःशस्त्रभृतःसर्वएवविशांपते ॥ अवेक्षमाणाःशोकार्त्तानाभ्यभाषन्परस्परं ॥ २ ॥ तान्दृष्ट्वाव्यथिताकारान्सैन्यानितवभारत ॥ ऊर्ध्वमेवनिरैक्षंतदुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३ ॥

त्तरत्रसंबंधः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दिष्टेदैवोपात्हते अभाविनःसुखस्याप्राप्तौभाविनोदुःखस्यप्राप्तौवाबुधोनव्यथते तद्विपर्ययेवानत्दृष्यतीत्यर्थः ॥ २४ ॥ दिष्टंअवश्यंभावि ॥ २५ ॥ इतिकर्णप० नै० भारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेइति अस्वस्थमुखाःदीनवदनाः ॥ १ ॥ २ ॥ ऊर्ध्वंऊर्ध्वगमनमेवनत्वधोवस्थानं ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ हस्तस्थानांभ्रंशोऽरिष्टसूचकउक्तएवंबद्धानांबंधशैथिल्यमपीत्याह तानीति दिविस्थितानिपतमानानिनक्षत्राणीवअधोमुखान्यदृश्यंतेत्यर्थः॥५॥ स्तिमितंस्तब्धं यतोगतसत्वंउद्विग्नचित्तं॥ ६ ॥ ७॥ वध्यंतिवध्यंते परैरितिशेषः ॥ ८ ॥ किमत्रचित्रं क्षणंपांडवैर्जितंचेन्नैतदाश्चर्यं ॥ ९ ॥ अस्माकमसकृज्जयोजातइत्याह पश्यध्वमित्यादिना ॥ १० ॥ ११ ॥ तांद्रोणपर्वप्रसिद्धां ॥ १२ ॥ १३ ॥ द्रविणं

शस्त्राण्येषांतुराजेंद्रशोणिताक्तानिसर्वशः॥ प्राभ्रश्यंतकराग्रेभ्योदृष्ट्वाद्रोणंहतंयुधि ॥ ४ ॥ तानिबद्धान्यरिष्टानिलंबमानानिभारत॥ अदृश्यंतमहाराजनक्षत्रा णियथादिवि ॥ ५ ॥ तथातुस्तिमितंदृष्ट्वागतसत्वमवस्थितं॥ बलंतवमहाराजराजादुर्योधनोब्रवीत्॥ ६ ॥ भवतांबाहुवीर्यंहिसमाश्रित्यमयायुधि ॥ पांडवेयाः समाहूतायुद्धंचेदंप्रवर्त्तितं॥ ७॥ तदिदंनिहतेद्रोणेविषण्णमिवलक्ष्यते॥ युध्यमानाश्चसमरेयोधावध्यंतिसर्वशः॥८॥ जयोवापिवधोवापियुध्यमानस्यसंयु गे॥ भवेत्किमत्रचित्रंवैयुध्यध्वंसर्वतोमुखाः॥ ९ ॥ पश्यध्वंचमहात्मानंकर्णंवैकर्त्तनंयुधि ॥ प्रचरंतंमहेष्वासंदिव्यैरस्त्रैर्महाबलं॥ १० ॥ यस्यवैयुधिसंत्रासात् कुंतीपुत्रोधनंजयः॥ निवर्त्ततेसदामंदःसिंहात्क्षुद्रमृगोयथा॥ ११ ॥ येननागायुतप्राणोभीमसेनोमहाबलः॥मानुषेणैवयुद्धेनतामवस्थांप्रवेशितः॥ १२ ॥ येनदिव्यास्त्रविच्छूरोमायावीसघटोत्कचः॥ अमोघयारणेशक्त्यानिहतोभैरवंनदन् ॥ १३ ॥ तस्यदुर्वारवीर्यस्यसत्यसंधस्यधीमतः॥ बाह्वोर्द्रविणमक्षय्य मद्यद्रक्ष्यथसंयुगे॥ १४ ॥ द्रोणपुत्रस्यविक्रांतंराधेयस्यैवचोभयोः॥ पश्यंतुपांडुपुत्रास्तेविष्णुवासवयोरिव॥ १५॥ सर्वएवभवंतश्चशक्ताःप्रत्येकशोपिवा॥ पांडुपुत्रान्रणेहंतुंससैन्यान्किमुसंहताः॥ वीर्यवंतःकृतास्त्राश्चद्रक्ष्यथाद्यपरस्परं॥ १६॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाततःकर्णंचक्रेसेनापतिंतदा॥ तवपुत्रोम हावीर्योभ्रातृभिःसहितोनघ॥१७॥ सैनापत्यमथावाप्यकर्णोराजन्महारथः॥ सिंहनादंविनद्योच्चैःप्रायुध्यतरणोत्कटः॥१८॥ सस्रृंजयानांसर्वेषांपांचालानां चमारिष॥ केकयानांविदेहानांचकारकदनंमहत्॥ १९ ॥ तस्येषुधाराःशतशःप्रादुरासञ्छरासनात् ॥ अग्रेपुंखेषुसंसक्तायथाभ्रमरपंक्तयः॥ २० ॥ सपीड यित्वापांचालान्पांडवांश्चतरस्विनः॥ हत्वासहस्रशोयोधानर्जुनेननिपातितः॥ २१॥ इतिश्रीमहाभा० कर्णप० संजयवाक्यंनामतृतीयोध्यायः॥३॥ ॥४॥

वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वामहाराजधृतराष्ट्रोंबिकासुतः॥ शोकस्यांतमपश्यन्वैहतंमेनेसुयोधनं॥ १ ॥

बलं ॥ १४ ॥ १५॥ द्रक्ष्यथदर्शयिष्यथ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अग्रेपुंखेषुसंसक्ताः प्रेर्यमाणस्यशरस्याग्रेणपुंखेषुप्रेरितेषुपुंखेनसंसक्ताइषुधाराःपूर्वोत्तरेषुसंधानादविच्छिन्नप्रवाहाइत्यर्थः॥२० ॥ पीडयित्वाहत्वेत्यनेककर्तृकेपिक्त्वाप्रत्ययश्छांदसः अन्येभ्योपिदृश्यंतेइतिवनिवंतंवाशब्दद्वयं दृशिग्रहणादाद्येतुगपि पीडयन्निघ्नन्नितिवार्थः ॥ २१ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैल० भारतभा० तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विह्वलःचलनासमर्थःकाष्ठवत्पतितः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंतःपुराणिस्त्रियः ॥ ५ ॥ ६ ॥ कदल्यइववेपमानाआसन्निितिशेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामनसैवालप्रत्ययेनदुःखवतीर्ज्ञात्वा ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ जीवन्नरोभद्रशतानिपश्येदितिमनसिनिधायाह यत्त्वयेति ॥ १३॥ जयेइति इष्टवियोगमात्रेणदशरथादिर्मृतः अस्यतुजयेनैराश्यमधिकंमरणकारणमस्तीतिभावः उक्तांसंक्षेपेण पुनर्ब्रूहिविस्तरेण

विह्वलःपतितोभूमौनष्टचेताइवद्विपः॥ तस्मिन्निपतितेभूमौविह्वलेराजसत्तमे ॥ २॥ आर्त्तनादोमहानासीत्स्त्रीणांभरतसत्तम ॥ सशब्दःपृथिवींकृत्स्नांपूरयामाससर्वशः॥ ३॥ शोकार्णवेमहाघोरेनिमग्नाभरतस्त्रियः॥ रुरुदुर्दुःखशोकार्त्ताभृशमुद्विग्नचेतसः॥४॥ राजानंचसमासाद्यगांधारीभरतर्षभ ॥ निःसंज्ञापतिताभूमौसर्वाण्यंतःपुराणिच ॥ ५ ॥ ततःस्ताःसंजयोराजन्समाश्वासयदातुराः॥ मुह्यमानाःसुबहुशोमुंचंत्योवारिनेत्रजं ॥ ६॥ समाश्वस्तास्त्रियस्तास्तुवेपमानामुहुर्मुहुः॥ कदल्यइववातेनधूयमानाःसमंततः॥ ७॥ राजानंविदुरश्चापिप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ आश्वासयामासतदासिंचंस्तोयेनकौरवं ॥ ८॥ सलब्धाशनकैःसंज्ञांताश्चदृष्ट्वास्त्रियोनृपः॥ उन्मत्तइवराजेंद्रस्थितस्तूष्णींविशांपते॥९॥ ततोध्यात्वाचिरंकालंनिःश्वस्यचपुनःपुनः॥ स्वान्पुत्रान्गर्हयामासबहुमेनेचपांडवान्॥ १०॥ गर्हयंश्चात्मनोबुद्धिंशकुनेःसौबलस्यच॥ ध्यात्वातुसुचिरंकालंवेपमानोमुहुर्मुहुः॥ ११॥ संस्तभ्यचमनोभूयोराजाधैर्यसमन्वितः ॥ पुनर्गावल्गणिंसूतंपर्यपृच्छतसंजयं॥ १२ ॥ यत्त्वयाकथितंवाक्यंश्रुतंसंजयतन्मया॥ कच्चिद्दुर्योधनःसूतनगतोवैयमक्षयं॥ १३॥ जयेनिराशःपुत्रोमेसततंजयकामुकः॥ ब्रूहिसंजयतत्वेनपुनरुक्तांकथामिमां॥ १४॥ एवमुक्तोब्रवीत्सूतोराजानंजनमेजय ॥ हतोवैकर्त्तनोराजन्सहपुत्रैर्महारथः ॥ १५ ॥ भ्रातृभिश्चमहेष्वासैःसूतपुत्रैस्तनुत्यजैः॥ दुःशासनश्चनिहतःपांडवेनयशस्विना॥ पीतंचरुधिरंकोपाद्भीमसेनेनसंयुगे॥ १६ ॥ इतिश्रीम०क०प०धृतराष्ट्रशोकोनामचतुर्थोऽध्यायः॥ ४॥ ॥ ४॥ वैशंपायनउवाच इतिश्रुत्वामहाराजधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ अब्रवीत्संजयंसूतंशोकसंविग्नमानसः॥ १ ॥ दुष्प्रणीतेनमेतातपुत्रस्यादीर्घजीविनः ॥ हतंवैकर्त्तनंश्रुत्वाशोकोमर्माणिकृंतति ॥ २ ॥ तस्यमेसंशयंछिधिदुःखपारंतितीर्षतः॥ कुरूणांसृंजयानांचकेचजीवंतिकेमृताः ॥ ३॥ संजयउवाच हतःशांतनवोराजन्दुराधर्षःप्रतापवान्॥ हत्वापांडवयोधानामर्बुदंदशभिर्दिनैः॥४॥ तथाद्रोणोमहेष्वासःपांचालानांरथव्रजान्॥ निहत्ययुधिदुर्धर्षःपश्चाद्रुक्मरथोहतः॥ ५॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिक०नै०भा०चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ४ ॥ इतीति ॥ १ ॥ दुष्प्रणीतेनदुर्नयेन अदीर्घजीविनोऽल्पायुषः ममैवदुर्नीत्यापुत्रोमरणोन्मुखःकृतइतिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ हत्वानिघ्नन् ॥ ४ ॥ निहत्यैवदुर्द्धर्षइत्यन्वयः जातइतिशेषः ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हतोगतः परलोकमितिशेषःएवमग्रेपियोज्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

हतशेपस्यभीष्मेणद्रोणेनचमहात्मना ॥ अर्धंनिहत्यसैन्यस्यकर्णोवैकर्त्तनोहतः ॥ ६ ॥ विविंशतिर्महाराजराजपुत्रोमहाबलः ॥ आनर्त्तयोधान्शतशोनिहत्य
 निहतोरणे ॥ ७ ॥ तथापुत्रोविकर्णस्तेक्षत्रव्रतमनुस्मरन् ॥ क्षीणवाहायुधःशूरःस्थितोभिमुखतःपरान् ॥ ८ ॥ घोररूपान्परिक्लेशान्दुर्योधनकृतान्बहून् ॥ प्र
तिज्ञांस्मरताचैवभीमसेनेनपातितः ॥ ९ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौराजपुत्रौमहारथौ ॥ कृत्वात्वसुकरंकर्मगतौवैवस्वतक्षयं ॥ १० ॥ सिंधुराष्ट्रमुखानीहदशराष्ट्रा
णियानिह ॥ वशेतिष्ठंतिवीरस्ययःस्थितस्तवशासने ॥ ११ ॥ अक्षौहिणीर्दशैकांचविनिर्जित्यशितैःशरैः ॥ अर्जुनेनहतोराजन्महावीर्योजयद्रथः ॥ १२ ॥ तथा
दुर्योधनसुतस्तरस्वीयुद्धदुर्मदः ॥ वर्त्तमानःपितुःशास्त्रेसौभद्रेणनिपातितः ॥ १३ ॥ तथादौःशासनिःशूरोबाहुशालीरणोत्कटः ॥ द्रौपदेयेनसंगम्यगमितोयम
सादनं ॥ १४ ॥ किरातानामधिपतिःसागरानूपवासिनां ॥ देवराजस्यधर्मात्माप्रियोबहुमतःसखा ॥ १५ ॥ भगदत्तोमहीपालःक्षत्रधर्मरतःसदा ॥ धनंजयेनविक्र
म्यगमितोयमसादनं ॥ १६ ॥ तथाकौरवदायादोन्यस्तशस्त्रोमहायशाः ॥ हतोभूरिश्रवाराजन्शूरःसात्यकिनायुधि ॥ १७ ॥ श्रुतायुरपिचांबष्ठःक्षत्रियाणांधु
रंधरः ॥ चरन्नभीतवत्संख्येनिहतःसव्यसाचिना ॥ १८ ॥ तवपुत्रःसदामर्षीकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ दुःशासनोमहाराजभीमसेनेनपातितः ॥ १९ ॥ यस्यराजन्ग
जानीकंबहुसाहस्रमद्भुतं ॥ सुदक्षिणःससंग्रामेनिहतःसव्यसाचिना ॥ २० ॥ कोसलानामधिपतिर्हत्वाबहुमतान्परान् ॥ सौभद्रेणेहविक्रम्यगमितोयमसादनं
॥ २१ ॥ बहुशोयोधयित्वातुभीमसेनंमहारथं ॥ चित्रसेनस्तवसुतोभीमसेनेनपातितः ॥ २२ ॥ मद्रराजात्मजःशूरःपरेषांभयवर्द्धनः ॥ असिचर्मधरःश्रीमा
न्सौभद्रेणनिपातितः ॥ २३ ॥ समःकर्णस्यसमरेयःसकर्णस्यपश्यतः ॥ वृषसेनोमहातेजाःशीघ्रास्त्रोदृढविक्रमः ॥ २४ ॥ अभिमन्योर्वधंश्रुत्वाप्रतिज्ञामपिचा
त्मनः ॥ धनंजयेनविक्रम्यगमितोयमसादनं ॥ २५ ॥ नित्यंप्रसक्तवैरोयःपांडवैःपृथिवीपतिः ॥ विश्राव्यवैरंपार्थेनश्रुतायुःसनिपातितः ॥ २६ ॥ शल्यपुत्रस्तु
विक्रांतःसहदेवेनमारिष ॥ हतोरुक्मरथोराजन्भ्रातामातुलजोयुधि ॥ २७ ॥ राजाभगीरथोवृद्धोबृहत्क्षत्रश्चकेकयः ॥ पराक्रमंतौविक्रांतौनिहतौवीर्यवत्तरौ
॥ २८ ॥ भगदत्तसुतोराजन्कृतप्रज्ञोमहाबलः ॥ श्येनवच्चरतासंख्येनकुलेननिपातितः ॥ २९ ॥ पितामहस्तवतथाबाह्लीकःसहबाह्लिकैः ॥ निहतोभीमसेने ॥ ३॥
नमहाबलपराक्रमः ॥ ३० ॥ जयत्सेनस्तथाराजन्जारासंधिर्महाबलः ॥ मागधोनिहतःसंख्येसौभद्रेणमहात्मना ॥ ३१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ अपावृत्तकवीराः अपगतआवृत्तकंकुत्सितंसंग्रामात्परावर्तनंयेषांतेसंशप्तकसहचरागोपालकाः ॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥ खरबंधुरयानवान्खरंती

पुत्रस्तेदुर्मुखोराजन्दुःसहश्चमहारथः ॥ गदयाभीमसेनेननिहतौशूरमानिनौ ॥ ३२ ॥ दुर्मर्षणोदुर्विषहोदुर्जयश्चमहारथः ॥ कृत्वात्वसुकरंकर्मगतावैवस्व
तक्षयं॥ ३३॥ उभौकलिंगवृषकौभ्रातरौयुद्धदुर्मदौ॥ कृत्वाचासुकरंकर्मगतौवैवस्वतक्षयं॥३४॥सचिवोवृषवर्मातिशूरःपरमवीर्यवान्॥भीमसेनेनविक्रम्य
गमितोयमसादनं॥ ३५॥ तथैवपौरवोराजानागायुतबलोमहान्॥ समरेपांडुपुत्रेणनिहतःसव्यसाचिना ॥ ३६॥ वसातयोमहाराजद्विसाहस्राःप्रहारिणः॥
शूरसेनाश्चविक्रांताःसर्वेयुधिनिपातिताः॥ ३७॥ अभीषाहाःकवचिनःप्रहरंतोरणोत्कटाः॥शिवयश्चरथोदाराःकालिंगसहिताहताः॥३८॥ गोकुलेनित्यसंवृ
द्धायुद्धेपरमकोपनाः॥तेऽपावृत्तकवीराश्चनिहताःसव्यसाचिना॥३९॥श्रेणयोबहुसाहस्राःसंशप्तकगणाश्चये॥तेसर्वेपार्थमासाद्यगतावैवस्वतक्षयं॥४०॥स्या
लौतवमहाराजराजानौवृषकाचलौ॥ त्वदर्थमतिविक्रांतौनिहतौसव्यसाचिना॥४१॥ उग्रकर्मामहेष्वासोनामतःकर्मतस्तथा॥शाल्वराजोमहाबाहुर्भीमसे
नेनपातितः॥४२॥ ओघवांश्चमहाराजवृहंतःसहितौरणे॥ पराक्रमंतौमित्रार्थेगतौवैवस्वतक्षयं॥४३॥ तथैवरथिनांश्रेष्ठःक्षेमधूर्त्तिर्विशांपते॥ निहतोगदया
राजन्भीमसेनेनसंयुगे॥४४॥ तथाराजन्महेष्वासोजलसंधोमहावलः॥ सुमहत्कदनंकृत्वाहतःसात्यकिनारणे॥४५॥ अलंबुषोराक्षसेंद्रःखरबंधुरयानवान्॥
घटोत्कचेनविक्रम्यगमितोयमसादनं॥४६॥ राधेयःसूतपुत्रश्चभ्रातरश्चमहारथाः॥ केकयाःसर्वशश्चापिनिहताःसव्यसाचिना॥४७॥मालवामद्रकाश्चैवद्रा
विडाश्चोग्रकर्मिणः॥ यौधेयाश्चललित्थाश्चक्षुद्रकाश्चाप्युशीनराः॥४८॥ मावेल्लकास्तुंडिकेराःसावित्रीपुत्रकाश्चये॥ प्राच्योदीच्याःप्रतीच्याश्चदाक्षिणात्याश्च
मारिष॥ ४९॥ पत्तीनांनिहताःसंघाहयानांप्रयुतानिच॥ रथव्रजाश्चनिहताहताश्चवरवारणाः ॥ ५०॥ सध्वजाःसायुधाःशूराःसवर्मांवरभूषणाः॥ कालेनम
हतायत्ताःकुशलैर्येचवर्धिताः॥५१॥ तेहताःसमरेराजन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा॥ अन्येतथामितबलाःपरस्परवधैषिणः॥५२॥ एतेचान्येचबहवोराजानःसगणा
रणे॥ हताःसहस्रशोराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ ५३॥ एवमेषक्षयोवृत्तःकर्णार्जुनसमागमे ॥ महेंद्रेणयथावृत्रोयथारामेणरावणः॥ ५४॥ यथाकृष्णेननर
कामुरुश्चनरकारिणा॥ कार्त्तवीर्यश्चरामेणभार्गवेणयथाहतः॥ ५५॥ सज्ञातिबांधवःशूरःसमरेयुद्धदुर्मदः॥ रणेकृत्वामहद्युद्धंघोरंत्रैलोक्यमोहनं॥५६॥

क्षणंबंधुरंरम्यंयानंविमानेयस्य खरैर्गर्दभैर्बंधुरंयानमस्यास्तीतिसःगर्दभसंयुतरथवान्वा॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥कृष्णेननरकारिणानरकोमुरुश्चयथेत्यन्वयः ॥५५॥ ५६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कर्णस्तथाहतइत्यनुकुप्यते॥५७॥५८॥५९॥६०॥ इति०क०नै०भा०भा०पंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥६॥ आख्याताइति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥ षड्भिःद्रोणद्रौणिशल्यकर्णकृपकृतवर्मभिः परमकैरथैः

यथास्कंदेनमहिषोयथारुद्रेणचांधकः॥ तथार्जुनेनसहतोद्वैरथेयुद्धदुर्मदः॥ ५७ ॥ सामात्यबांधवोराजन्कर्णःप्रहरतांवरः॥ जयाशाधार्त्तराष्ट्राणांवैरस्यच
मुखंयतः॥५८॥ तीर्णस्तत्पांडवोराजन्यत्पुरानावबुध्यसे॥ उच्यमानोमहाराजबंधुभिर्हितकांक्षिभिः॥५९॥ तदिदंसमनुप्राप्तंव्यसनंसुमहात्ययं॥ पुत्राणांरा
ज्यकामानांत्वयाराजन्हितैषिणा॥ अहितान्येवचीर्णानितेषांतत्फलमागतं॥ ६०॥ इतिश्रीमहाभा०कर्णप०संजयवाक्येपंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ॥ ६॥
धृतराष्ट्रउवाच आख्यातामामकास्तातनिहतायुधिपांडवैः॥ हतांश्चपांडवेयानांमामकैर्ब्रूहिसंजय ॥ १॥ संजयउवाच कुंतयोयुधिविक्रांतामहास
त्वामहाबलाः ॥ सानुबंधाःसहामात्यागांगेयेननिपातिताः ॥ २ ॥ नारायणाबलभद्राःशूराश्चशतशोपरे ॥ अनुरक्ताश्चवीरेणभीष्मेणयुधिपातिताः ॥ ३॥
समःकिरीटिनासंख्येवीर्येणचबलेनच॥ सत्यजित्सत्यसंधेनद्रोणेननिहतोयुधि॥ ४॥ पांचालानांमहेष्वासाःसर्वेयुद्धविशारदाः॥ द्रोणेनसहसंगम्यगतावैव
स्वतक्षयं॥ ५॥ तथाविराटद्रुपदौवृद्धौसहसुतौनृपौ ॥ पराक्रमंतौमित्रार्थेद्रोणेननिहतौरणे॥ ६॥ योबालएवसमरेसंमितःसव्यसाचिना॥ केशवेनचदुर्धर्षो
बलदेवेनवाविभो॥ ७ ॥ परेषांकदनंकृत्वामहारथविशारदः ॥ परिवार्यमहामात्रैःषड्भिःपरमकैरथैः ॥ ८॥ अशक्नुवद्भिर्बीभत्सुमभिमन्युर्निपातितः॥ कृतंतं
विरथंवीरंक्षत्रधर्मेव्यवस्थितं॥ ९ ॥ दौःशासनिर्महाराजसौभद्रंहतवान्रणे ॥ सपत्नानांनिहंताचमहत्यासेनयावृतः ॥ १०॥ अंबष्ठस्यसुतःश्रीमान्मित्रहेतोः
पराक्रमन्॥ आसाद्यलक्ष्मणंवीरंदुर्योधनसुतंरणे॥ ११ ॥ सुमहत्कदनंकृत्वागतोवैवस्वतक्षयं ॥ बृहंतःसुमहेष्वासःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः॥ १२॥ दुःशासनेन
विक्रम्यगमितोयमसादनं॥ मणिमान्दंडधारश्चराजानौयुद्धदुर्मदौ॥ १३ ॥ पराक्रमंतौमित्रार्थेद्रोणेनयुधिपातितौ ॥ अंशुमान्भोजराजस्तुसहसैन्योमहा
रथः॥ १४॥ भारद्वाजेनविक्रम्यगमितोयमसादनं॥ सामुद्रश्चित्रसेनश्चसहपुत्रेणभारत॥ १५॥ समुद्रसेनेनबलाद्गमितोयमसादनं॥ अनूपवासीनीलश्चव्या
घ्रदत्तश्चवीर्यवान्॥ १६॥ अश्वत्थाम्नाविकर्णेनगमितौयमसादनं॥ चित्रायुधश्चित्रयोधीकृत्वाचकदनंमहत्॥ १७॥ चित्रमार्गेणविक्रम्यविकर्णेनहतोमृधे॥
वृकोदरसमोयुद्धेवृतःकैकेययोधिभिः॥ १८॥ कैकेयेनचविक्रम्यभ्राताभ्रात्रानिपातितः॥ जनमेजयोगदायोधीपार्वतीयःप्रतापवान्॥ १९॥

महामात्रैःमुख्यैः अशक्नुवद्भिरेकैकश्येन हंतुमितिशेषः ॥८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रोचमानौएकनामानौभ्रातरौ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

दुर्मुखेनमहाराजतवपुत्रेणपातितः॥ रोचमानौनरव्याघ्रौरोचमानौग्रहाविव॥ २० ॥ द्रोणेनयुगपद्राजन्दिवंसंप्रापितौशरैः ॥ नृपाश्चप्रतियुध्यंतःपराक्रांता
विशांपते॥ २१ ॥ कृत्वानसुकरंकर्मगतावैवस्वतक्षयं ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्चमातुलौसव्यसाचिनः ॥ २२॥ संग्रामनिर्जितांल्लोकान्गमितौद्रोणसायकैः ॥
अभिभूःकाशिराजश्चकाशिकैर्बहुभिर्वृतः॥ २३ ॥ वसुदानस्यपुत्रेणन्यासितोदेहमाहवे॥ अमितौजायुधामन्युरुत्तमौजाश्चवीर्यवान्॥ २४ ॥ निहत्यशत
शःशूरानस्मदीयैर्निपातिताः॥ मित्रवर्माचपांचाल्यःक्षत्रधर्माचभारत ॥ २५॥ द्रोणेनपरमेष्वासौगमितौयमसादनं॥ शिखंडितनयोयुद्धेक्षत्रदेवोयुधांप
तिः॥ २६॥ लक्ष्मणेनहतोराजंस्तवपौत्रेणभारत॥ सुचित्रश्चित्रवर्माचपितापुत्रौमहारथौ ॥ २७॥ प्रचरंतौमहावीरौद्रोणेननिहतौरणे ॥ वार्धक्षेमिर्महारा
जसमुद्रइवपर्वणि॥ २८॥ आयुधक्षयमासाद्यप्रशांतिंपरमांगतः॥ सेनाबिंदुसुतःश्रेष्ठःशस्त्रवान्प्रवरोयुधि॥ २९॥ बाह्लिकेनमहाराजकौरवेंद्रेणपातितः॥
धृष्टकेतुर्महाराजचेदीनांप्रवरोरथः ॥ ३० ॥ कृत्वानसुकरंकर्मगतोवैवस्वतक्षयं॥ तथासत्यधृतिर्वीरःकृत्वाकदनमाहवे ॥ ३१ ॥ पांडवार्थेपराक्रांतोगमितो
यमसादनं॥ सेनाबिंदुःकुरुश्रेष्ठःकृत्वाकदनमाहवे ॥ ३२ ॥ पुत्रस्तुशिशुपालस्यसुकेतुःपृथिवीपतिः ॥ निहत्यशात्रवान्संख्येद्रोणेननिहतोयुधि ॥ ३३ ॥ त
थासत्यधृतिर्वीरोमदिराश्वश्चवीर्यवान्॥ सूर्यदत्तश्चविक्रांतोनिहतोद्रोणसायकैः॥ ३४॥ श्रेणिमांश्चमहाराजयुध्यमानःपराक्रमी ॥ कृत्वानसुकरंकर्मगतो
वैवस्वतक्षयं॥ ३५॥ तथैवयुधिविक्रांतोमागधःपरमास्त्रवित्॥ भीष्मेणनिहतोराजन्शेतेद्यपरवीरहा॥ ३६ ॥ विराटपुत्रःशंखस्तुउत्तरश्चमहारथः ॥ कुर्वंतौ
सुमहत्कर्मगतौवैवस्वतक्षयं॥ ३७॥ वसुदानश्चकदनंकुर्वाणोतीवसंयुगे ॥ भारद्वाजेनविक्रम्यगमितोयमसादनं॥ ३८॥ एतेचान्येचबहवःपांडवानांमहा
रथाः॥ हताद्रोणेनविक्रम्ययन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ ३९॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंजयवाक्येषष्ठोऽध्यायः॥ ६॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच
मामकस्यास्यसैन्यस्यहतोत्सेकस्यसंजय॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेमृदितेसति॥ १ ॥

इ० कर्णप० नैल० भारतभा० षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मामकस्येति हतोत्सेकस्यकेदारान्प्रतिशापितोदकस्यक्षुद्रसरसइवावशेषंनपश्यामि ककुदेप्रधानपुरुषसमूहेभीष्मद्रोण
कर्णरूपे मृदितेनाशितेसति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

असतितुच्छे ॥ २ ॥ शतंशतंसहस्रदशकं आर्षोविभक्तिव्यत्ययः कुंजराणामयुतेनतुल्यंबाह्वोर्बलंयस्यतस्यापिवधंनमृष्यामीतिनअपितुमृष्याम्येव मृत्युजयिनोभीष्मस्यक्षात्रब्राह्मोभयबलवतोद्रोणस्य चवधंकुर्वतांपरेषांकर्णवधस्येषत्करत्वादितिभावः ॥ ३ ॥ ४ ॥ मृताःमृतप्रायाः ॥ ५ ॥ चित्राणिअनेकनानायुधप्रसवक्षमाणि शुभ्राणिदीप्तिमंति चतुर्विधानिदृढदूरसूक्ष्मशब्दवेधीनि विहितानिधनुर्वेदोदि तानि चित्रशुभ्रदिव्याविहितान्येववाचतुर्विधानि अत्रविहितानिकृत्रिमाणीतिप्रांचः अस्त्रांतरनिवर्त्यमाग्नेयादि नतिमात्रनिवर्त्यंनारायणास्त्रादि प्रयोक्त्रैकनिवर्त्यंब्रह्मशिरआदि सर्वथाप्यनिवर्त्यंपाशुपतादि

तौहिवीरौमहेष्वासौमदर्थेकुरुसत्तमौ॥भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वानार्थोवैजीवितेऽसति॥२॥ नचशोचामिराधेयंहतमाहवशोभनं॥ यस्यबाह्वोर्बलंतुल्यंकुंजराणां शतंशतं॥३॥हतप्रवरसैन्यंमेयथाशंससिसंजय॥अहतानपिमेशंसकेत्रजीवंतिकेचन॥४॥एतेषुहिमृतेष्वद्ययेत्वयापरिकीर्त्तिताः॥ येपिजीवंतितेसर्वेमृताइति मतिर्मम॥५॥ संजयउवाच यस्मिन्महास्त्राणिसमर्पितानिचित्राणिशुभ्राणिचतुर्विधानि॥दिव्यानिराजन्विहितानिचैवद्रोणेनवीरेद्विजसत्तमेन॥ ६॥ म हारथःकृतिमान्क्षिप्रहस्तोदृढायुधोदृढमुष्टिर्दृढेषुः॥ सवीर्यवान्द्रोणपुत्रस्तरस्वीव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ ७॥ आनर्त्तवासीहृदिकात्मजोसौमहारथःसा त्वतानांवरिष्ठः॥ स्वयंभोजःकृतवर्माकृतास्त्रोव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ ८ ॥ आर्त्तायनिःसमरेदुष्प्रकंप्यःसेनाग्रणीःप्रथमस्तावकानां॥ यःस्वस्रीयान्पां डवेयान्विसृज्यसत्यांवाचंस्वांचिकीर्षुस्तरस्वी ॥ ९ ॥ तेजोवधंसूतपुत्रस्यसंख्येप्रतिश्रुत्याजातशत्रोःपुरस्तात् ॥ दुराधर्षःशक्रसमानवीर्यःशल्यःस्थितोयोद्धु कामस्त्वदर्थे॥ १० ॥ आजानेयैःसैंधवैःपार्वतीयैर्नदीजकांबोजवनायुजैश्च ॥ गांधारराजःस्वबलेनयुक्तोव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ११ ॥ शारद्वतोगौ तमश्चापिराजन्महाबाहुर्बहुचित्रास्त्रयोधी ॥ धनुश्चित्रंसुमहद्भारसाहंव्यवस्थितोयोद्धुकामःप्रगृह्य ॥ १२ ॥ महारथःकेकयराजपुत्रःसदश्वयुक्तंचपताकिनं च॥ रथंसमारुह्यकुरुप्रवीरव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥ १३॥ तथासुतस्तेज्वलनार्कवर्णंरथंसमास्थायकुरुप्रवीरः॥ व्यवस्थितःपुरुमित्रोनरेंद्रव्यभ्रेसूर्यो भ्राजमानोयथाखे॥ १४॥ दुर्योधनोनागकुलस्यमध्येव्यवस्थितःसिंहइवावभासे॥ रथेनजांबूनदभूषणेनव्यवस्थितःसमरेयोत्स्यमानः॥ १५॥ सराजम ध्येपुरुषप्रवीरोरराजजांबूनदचित्रवर्मा॥ पद्मप्रभोवह्निरिवाल्पधूमोमेघांतरेसूर्यइवप्रकाशः ॥ १६ ॥

एवंचतुर्विधानिवीरेनिहितानिसमर्पितानि ॥ ६ ॥ कृतिमान्अवंध्ययत्नः ॥ ७ ॥ ८ ॥ आर्त्तायनिःशल्यःस्वस्रीयान्भागिनेयान् उभयोरेवभागिनेयत्वेपिलिंगसमवायात्सर्वेषांभागिनेयत्वं ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १७ ॥ क्षणभोजीशीघ्रभोजी ॥ १८ ॥ १९ नागपत्तिप्रयायीनागैःपत्तिभिश्चप्रयातुंशीलमस्य नागरथप्रयायीतिपाठांतरं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सैन्याःसेनामर्हंतितेराजानः यथायथंपक्षद्वये पिजीवमानाआख्याताः इदंजाविजयपराजयादिकं इतिअनेनपक्षद्वयबलतोलनेनव्यक्तंस्पष्टमभिगच्छामिजानामि अर्थाभिपत्तितः फलोपपत्तितः तेनजयोमदीयानांनास्तीतिनिश्चिनोमीतिभावः॥२४॥

तथासुषेणोप्यसिचर्मपाणिस्तवात्मजःसत्यसेनश्चवीरः॥व्यवस्थितौचित्रसेनेनसार्धंहृष्टात्मानौसमरेयोद्धुकामौ॥१७॥ह्रीनिषेवोभारतराजपुत्रउग्रायुधःक्षणभोजीसुदर्शः॥जारासंधिःप्रथमश्चाद्दृढश्चचित्रायुधःश्रुतवर्माजयश्च॥१८॥शलश्चसत्यव्रतदुःशलौचव्यवस्थिताःसहसैन्यानराग्र्याः॥कैतव्यानामधिपःशूरमानीरणेरणेशत्रुहाराजपुत्रः॥१९॥रथीहयीनागपत्तिप्रयायीव्यवस्थितोयोद्धुकामस्त्वदर्थे॥वीरःश्रुतायुश्चधृतायुधश्चचित्रांगदश्चित्रसेनश्चवीरः॥२०॥व्यवस्थितायोद्धुकामानराग्र्याःप्रहारिणोमानिनःसत्यसंधाः॥कर्णात्मजःसत्यसंधोमहात्माव्यवस्थितःसमरेयोद्धुकामः॥२१॥अथापरौकर्णसुतौवराग्र्यौव्यवस्थितौलघुहस्तौनरेंद्र॥महद्बलंदुर्भिदमल्पवीर्यैःसमन्वितौयोद्धुकामौत्वदर्थे॥२२॥एतैश्चमुख्यैरपरैश्चराजन्योधप्रवीरैरमितप्रभावैः॥व्यवस्थितोनागकुलस्यमध्येयथामहेंद्रःकुरुराजोजयाय॥२३॥ धृतराष्ट्रउवाच आख्याताजीवमानायेपरेसैन्यायथायथं॥इतीदमवगच्छामिव्यक्तमर्थाभिपत्तितः॥२४॥ वैशंपायनउवाच एवंब्रुवन्नेवतदाधृतराष्ट्रोंबिकासुतः॥हतप्रवीरंविध्वस्तंकिंचिच्छेषंस्वकंबलं॥२५॥श्रुत्वाव्यामोहमागच्छच्छोकव्याकुलितेंद्रियः॥मुह्यमानोब्रवीच्चापिमुहूर्त्तंतिष्ठसंजय॥२६॥व्याकुलंमेमनस्तातश्रुत्वासुमहदप्रियं॥मनोमुह्यतिचांगानिनचशक्नोमिधारितुं॥२७॥इत्येवमुक्त्वावचनंधृतराष्ट्रोंबिकासुतः॥भ्रांतचित्तस्ततःसोथबभूवजगतीपतिः॥२८॥ इतिश्रीमहाभा० कर्णप० संजयवाक्यंनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥

जनमेजयउवाच श्रुत्वाकर्णंहतंयुद्धेपुत्रांश्चैवनिपातितान्॥नरेंद्रःकिंचिदाश्वस्तोद्विजश्रेष्ठकिमब्रवीत्॥१॥प्राप्तवान्परमंदुःखंपुत्रव्यसनजंमहत्॥तस्मिन्यदुक्तवान्कालेतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः॥२॥ वैशंपायनउवाच श्रुत्वाकर्णस्यनिधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतं॥भूतसंमोहनंभीमंमेरोःसंसर्पणंयथा॥३॥चित्तमोहमिवायुक्तंभार्गवस्यमहामतेः॥पराजयमिवेंद्रस्यद्विषद्भ्योभीमकर्मणः॥४॥दिवःप्रपतनंभानोरुर्व्यामिवमहाद्युतेः॥संशोषणमिवाचिंत्यंसमुद्रस्याक्षयांभसः॥५॥महीवियद्दिगंबूनांसर्वनाशमिवाद्भुतं॥कर्मणोरिववैफल्यमुभयोःपुण्यपापयोः॥६॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ अंगानिचक्षुरादीनिमनश्चमुह्यति ॥ २७ ॥ २८ ॥ इ० कर्णप० नै० भा० सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ भार्गवस्यरामस्य शुक्रस्यवा ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कर्णस्यवधंसंचित्यमनस्यालोच्यइदंकृत्स्नंजगत्त्वसैन्यंवानास्तीतिसंचित्यनिश्चित्यविललापेतितृतीयेनसंबंधः ॥ ७ ॥ प्राणिनांअवध्यात्कर्णादन्येषांतृणतुल्यानांमंदत्वादल्पवीर्यत्वात् इतिअनेनैवप्रकारेण विनाशनंस्यादपीतिहेतोराशयेचेतसिधम्यमानइवविस्रस्तांगःयथाभ्राष्ट्रेधम्यमानःपाषाणादिःशीर्यतेतद्वद्विशीर्णइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ननिवर्त्ततेइतिछेदः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ ६ ॥ संचिंत्यनिपुणंबुद्ध्याधृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ नेदमस्तीतिसंचिंत्यकर्णस्यसमरेवधं ॥ ७ ॥ प्राणिनामेवमन्येषांस्यादपीतिविनाशनं ॥ शोकाग्निनादह्यमानोधम्य
मानइवाशये ॥ ८ ॥ विस्रस्तांगःश्वसन्दीनोहाहेत्युक्त्वासुदुःखितः ॥ विललापमहाराजधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संजयाधिरथिर्वीरःसिंह
द्विरदविक्रमः ॥ वृषभप्रतिमस्कंधोवृषभाक्षगतिश्चरन् ॥ १० ॥ वृषभोवृषभस्येवयोयुद्धेननिवर्त्तते ॥ शत्रोरपिमहेंद्रस्यवज्रसंहननोयुवा ॥ ११ ॥ यस्यज्यात
लशब्देनशरवृष्टिरवेणच ॥ रथाश्वनरमातंगानावतिष्ठंतिसंयुगे ॥ १२ ॥ यमाश्रित्यमहाबाहुंविद्विषांजयकांक्षया ॥ दुर्योधनोकरोद्वैरंपांडुपुत्रैर्महारथैः ॥ १३ ॥
सकथंरथिनांश्रेष्ठःकर्णःपार्थेनसंयुगे ॥ निहतःपुरुषव्याघ्रःप्रसह्यासह्यविक्रमः ॥ १४ ॥ योनामन्यतवैनित्यमच्युतंचधनंजयं ॥ नवृष्णीन्सहितानन्यान्स्व
बाहुबलदर्पितः ॥ १५ ॥ शार्ङ्गगांडीवधन्वानौसहितावपराजितौ ॥ अहंदिव्याद्रथादेकःपातयिष्यामिसंयुगे ॥ १६ ॥ इतियःसततंमंदमवोचल्लोभमोहितं ॥
दुर्योधनमवाचीनंराज्यकामुकमातुरं ॥ १७ ॥ योजयत्सर्वकांबोजानावंत्यान्केकयैःसह ॥ गांधारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्त्तांस्तंगणान्शकान् ॥ १८ ॥ पांचा
लांश्चविदेहांश्चकुलिंदान्काशिकोसलान् ॥ सुह्मानंगांश्चवंगांश्चनिषादान्पुंड्रचीरकान् ॥ १९ ॥ वत्सान्कलिंगांस्तरलानश्मकानृषिकानपि ॥ जित्वैतान्समरे
वीरश्चक्रेबलिभृतःपुरा ॥ २० ॥ शरव्रातैःसुनिशितैःसुतीक्ष्णैःकंकपत्रिभिः ॥ दुर्योधनस्यवृध्यर्थंराधेयोरथिनांवरः ॥ २१ ॥ दिव्यास्त्रविन्महातेजाःकर्णोवै
कर्त्तनोवृषः ॥ सेनागोपश्चसकथंशत्रुभिःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ घातितःपांडवैःशूरैःसमरेवीर्यशालिभिः ॥ वृषोमहेंद्रोदेवेषुवृषःकर्णोनरेष्वपि ॥ २३ ॥ तृतीयम
न्यंलोकेषुवृषंनैवानुशुश्रुम ॥ उच्चैःश्रवावरोश्वानांराज्ञांवैश्रवणोवरः ॥ २४ ॥ वरोमहेंद्रोदेवानांकर्णःप्रहरतांवरः ॥ योजितःपार्थिवैःशूरैःसमर्थैर्वीर्यशालिभिः
॥ २५ ॥ दुर्योधनस्यवृद्ध्यर्थंकृत्स्नामुर्वीमथाजयत् ॥ यंलब्ध्वामागधोराजासांत्वमानोथसौहृदैः ॥ २६ ॥ अरौत्सीत्पार्थिवंक्षत्रमृतेयादवकौरवान् ॥ तंश्रुत्वानि
हतंकर्णंद्वैरथेसव्यसाचिना ॥ २७ ॥ ॥ ६ ॥

अवाचीनंचिंतयाऽधोमुखं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ जलवर्षित्वाद्देवेषुमहेंद्रोवृषः धनवर्षित्वान्मनुष्येषुकर्णोवृषः ॥ २३ ॥ तृतीय मेवमभितःवृष्टिकर्त्तारंवृषं ॥ २४ ॥ अजितइतिछेदः योजितोनियोजितोमयेतिवा ॥ २५ ॥ यमिति मागधोप्यस्यैवबलेनबलवानितिभावः ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ अप्लवःनौकाहीनः ॥२९॥३०॥ ३१ ॥ इतिकर्णप०नैल०भारतभा०अष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥९॥ श्रियेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ दुःखात्भी

शोकार्णवेनिमग्नोहंभिन्नानौरिवसागरे ॥ तंवृषंनिहतंश्रुत्वाद्वैरथेरथिनांवरं॥ २८॥शोकार्णवेनिमग्नोहमप्लुवःसागरेयथा ॥ ईदृशैर्यद्यहंदुःखैर्नविनश्यामिसंज
य॥२९॥ वज्राद्दृढतरंमन्येहृदयंममदुर्भिदं ॥ ज्ञातिसंबंधिमित्राणामिमंश्रुत्वापराभवं ॥३०॥ कोमदन्यःपुमाँल्लोकेनजह्यात्सूतजीवितं ॥ विषमग्निंप्रपातंचप
र्वताग्रादहंवृणे॥ नहिशक्ष्यामिदुःखानिसोढुंकष्टानिसंजय॥३१॥ इ०म०भा०कर्णप०धृतराष्ट्रवाक्येऽष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥९॥ संजयउवाच श्रिया
कुलेनयशसातपसाचश्रुतेनच॥त्वामद्यसंतोमन्यंतेययातिमिवनाहुषं॥१॥श्रुतेमहर्षिप्रतिमःकृतकृत्योसिपार्थिव ॥पर्यवस्थापयात्मानंमाविषादेमनःकृथाः
॥२॥ धृतराष्ट्रउवाच दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं॥यत्रशालप्रतीकाशःकर्णोहन्यतसंयुगे॥३॥हत्वायुधिष्ठिरानीकंपांचालानांरथव्रजान्॥प्रताप्यशर
वर्षेणदिशःसर्वामहारथः॥ ४ ॥ मोहयित्वारणेपार्थान्वज्रहस्तइवासुरान् ॥ सकथंनिहतःशेतेवायुरुग्णइवद्रुमः॥ ५॥ शोकस्यांतंनपश्यामिपारंजलनिधेरि
व॥ चिंतामेवर्धतेतीवमुमूर्षाचापिजायते॥ ६ ॥ कर्णस्यनिधनंश्रुत्वाविजयंफाल्गुनस्यच ॥ अश्रद्धेयमहंमन्येवधंकर्णस्यसंजय॥ ७ ॥ वज्रसारमयंनूनंहृद
यंदुर्भिदंमम ॥ यच्छ्रुत्वापुरुषव्याघ्रंहतंकर्णंनदीर्यते ॥ ८ ॥ आयुर्नूनंसुदीर्घंमेविहितंदैवतैःपुरा ॥ यत्रकर्णंहतंश्रुत्वाजीवामीहसुदुःखितः॥ ९ ॥ धिग्जीवित
मिदंचैवसुहृद्धीनस्यसंजय॥ अद्यचाहंदशामेतांगतःसंजयगर्हितां॥१०॥ कृपणंवर्त्तयिष्यामिशोच्यःसर्वस्यमंदधीः॥ अहमेवपुराभूत्वासर्वलोकस्यसत्कृतः
॥ ११ ॥ परिभूतःकथंसूतपरैःशक्ष्यामिजीवितुं॥ दुःखात्सुदुःखव्यसनंप्राप्तवानस्मिसंजय॥ १२॥ भीष्मद्रोणवधेनैवकर्णस्यचमहात्मनः ॥ नावशेषंप्रपश्या
मिसूतपुत्रेहतेयुधि ॥ १३ ॥ सहिपार्यमहानासीत्पुत्राणांममसंजय ॥ युद्धेहिनिहतःशूरोविसृजन्सायकान्बहून् ॥ १४॥ कोहिमेजीवितेनार्थस्तमृतेपुरुषर्ष
भं॥ रथादाधिरथिर्नूनंन्यपतत्सायकार्दितः ॥१५॥ पर्वतस्येवशिखरंवज्रपाताद्विदारितं॥ सशेतेपृथिवींनूनंशोभयन्रुधिरोक्षितः॥ १६॥ मातंगइवमत्तेनद्वि
पेंद्रेणनिपातितः॥ योबलंधार्त्तराष्ट्राणांपांडवानांयतोभयं ॥ १७॥ सोर्जुनेनहतःकर्णःप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ सहिवीरोमहेष्वासोमित्राणामभयंकरः॥ १८॥

ष्मद्रोणवधजात् दुःखंचव्यसनंचतदुभयं दुःखंकर्णवधजं व्यसनंशेषनाशजं ॥ १२ ॥तदेवाहभीष्मेत्यादिना ॥१३॥ पार्यंपारप्रदंनौकास्थानीयं ॥ १४ ॥ १५॥ १६ ॥ १७॥ प्रतिमानंध्वजभूतं ॥ १८ ॥

यथापंगोरध्वगमनंदुर्घटमेवंदुर्योधनस्याकूतमभिप्रायोदुर्घटः तृषितस्यविप्रुषोजलबिंदवोयथातृष्णोपशमायनभवंति एवंदुर्योधनचेष्टितमपीष्टसिध्य्यर्थंनपर्याप्तमित्यर्थः ॥ १९ ॥ २०॥ दीनपौरुषःनष्टपराक्रमः ॥ २१ ॥ २२ ॥ अन्येक्षुद्राः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताड्यमानाःताडयंतः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अप्रतियुध्यंतंशिखंडिनाप्रति

॥७॥ शेतेविनिहतोवीरोदेवेंद्रेणइवाचलः॥ पंगोरिवाध्वगमनंदरिद्रस्येवकामितं॥ १९॥ दुर्योधनस्यचाकूतंतृषितस्येवविप्रुषः॥ अन्यथाचिंतितंकार्यमन्यथातत्तु
जायते॥ २०॥ अहोनुबलवद्दैवंकालश्चदुरतिक्रमः॥ पलायमानःकृपणोदीनात्मादीनपौरुषः॥ २१॥ कच्चिद्विनिहतःसूतपुत्रोदुःशासनोमम॥ कच्चिन्नदी
नाचरितंकृतवांस्तातसंयुगे॥ २२॥ कच्चिन्ननिहतःशूरोयथाऽन्येक्षत्रियर्षभाः॥ युधिष्ठिरस्यवचनंमायुध्यस्वेतिसर्वदा॥ २३॥ दुर्योधनोनाभ्यगृह्णन्मूढःपथ्य
मिवौषधं॥ शरतल्पेशयानेनभीष्मेणसुमहात्मना॥ २४॥ पानीयंयाचितःपार्थःसोविध्यन्मेदिनीतलं॥ जलस्यधारांजनितांदृष्ट्वापांडुसुतेनच॥ २५॥ अब्र
वीत्समहाबाहुस्तातसंशाम्यपांडवैः॥ प्रशमाद्धिभवेच्छांतिर्मदंतंयुद्धमस्तुवः॥ २६॥ भ्रातृभावेनपृथिवींभुंक्ष्वपांडुसुतैःसह॥ अकुर्वन्वचनंतस्यनूनंशोचति
पुत्रकः॥ २७॥ तदिदंसमनुप्राप्तंवचनंदीर्घदर्शिनः॥ अहंतुनिहतामात्योहतपुत्रश्चसंजय॥ २८॥ द्यूततःकृच्छ्रमापन्नोलूनपक्षइवद्विजः॥ यथाहिशकुनिंगृह्य
छित्वापक्षौचसंजय॥ २९॥ विसर्जयंतिसंहृष्टास्ताड्यमानाःकुमारकाः॥ लूनपक्षतयातस्यगमनंनोपपद्यते॥ ३०॥ तथाहमपिसंप्राप्तोलूनपक्षइवद्विजः॥
क्षीणःसर्वार्थहीनश्चनिर्ज्ञातिर्बंधुवर्जितः॥ कांदिशंप्रतिपत्स्यामिदीनःशत्रुवशंगतः॥ ३१॥ वैशंपायनउवाच इत्येवंधृतराष्ट्रोथविलप्यबहुदुःखितः॥
प्रोवाचसंजयंभूयःशोकव्याकुलमानसः॥ ३२॥ धृतराष्ट्रउवाच योजयत्सर्वकांबोजानंबष्ठान्केकयैःसह॥ गांधारांश्चविदेहांश्चजित्वाकार्यार्थमाहवे
॥ ३३॥ दुर्योधनस्यवृद्ध्यर्थंयोजयत्पृथिवींप्रभुः॥ सजितःपांडवैःशूरैःसमरेबाहुशालिभिः॥ ३४॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेकर्णेयुधिकिरीटिना॥ केवीराःपर्य
तिष्ठंततन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ३५॥ कच्चिन्नैकःपरित्यक्तःपांडवैर्निहतोरणे॥ उक्तंत्वयापुरातातयथावीरोनिपातितः॥ ३६॥ भीष्ममप्रतियुध्यंतंशिखंडीसाय
कोत्तमैः॥ पातयामाससमरेसर्वशस्त्रभृतांवरं॥ ३७॥ तथाद्रौपदिनाद्रोणोन्यस्तसर्वायुधोयुधि॥ युक्तयोगोमहेष्वासःशरैर्बहुभिराचितः॥ ३८॥ निहतःखड्ग
मुद्यम्यधृष्टद्युम्नेनसंजय॥ अंतरेणहतावेतौछलेनचविशेषतः॥ ३९॥ अश्रौषमहमेतद्वैभीष्मद्रोणौनिपातितौ॥ भीष्मद्रोणौहिसमरेनहन्याद्वज्रभृत्स्वयं॥ ४०॥ ॥७॥

युद्धमनंगीकुर्वाणं ॥ ३७ ॥ द्रौपदिनाद्रुपदपुत्रेणधृष्टद्युम्नेन॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥४१॥४२॥ कुंडलाभ्यांसकवचाभ्यामर्थे तादर्थ्ये चतुर्थी ॥४३॥ अवमन्येअवमेने॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ रथेति रथभंगाद्यभावेतस्यमृत्युर्नभवेदितिभावः ॥५२॥५३॥५४॥५५॥

न्यायेनयुध्यमानौहितद्वैसत्यंब्रवीमिते॥ कर्णत्वस्यंतमस्त्राणिदिव्यानिचबहूनिच ॥४१॥ कथमिंद्रोपमंवीरंमृत्युर्युद्धेसमस्पृशत् ॥ यस्यविद्युत्प्रभांशक्तिंदिव्यां कनकभूषणां ॥४२॥ प्रायच्छद्द्विषतांहंत्रींकुंडलाभ्यांपुरंदरः॥यस्यसर्पमुखोदिव्यःशरःकांचनभूषणः॥ ४३॥ अशेतनिहतःपत्रीचंदनेष्वरिसूदनः॥ भीष्मद्रो णमुखान्वीरान्योवमन्येमहारथान्॥ ४४॥ जामदग्न्यान्महाघोरंब्राह्ममस्त्रमशिक्षत ॥ यश्चद्रोणमुखान्दृष्ट्वाविमुखानर्दितान्शरैः॥४५॥ सौभद्रस्यमहाबाहु र्व्यधमत्कार्मुकंशितैः॥ यश्चनागायुतप्राणंवज्ररंहसमच्युतं॥४६॥विरथंसहसाकृत्वाभीमसेनमथाहसत्॥सहदेवंचनिर्जित्यशरैःसन्नतपर्वभिः॥४७॥ कृपया विरथंकृत्वानाहनद्धर्मचिंतया॥ यश्चमायासहस्राणिविकुर्वाणंजयैषिणं॥ ४८॥ घटोत्कचंराक्षसेंद्रंशक्रशक्त्यानिजघ्निवान्॥ एतांश्चदिवसान्यस्ययुद्धेभीतो धनंजयः॥४९॥ नागमद्द्वैरथंवीरःसकथंनिहतोरणे॥ संशप्तकानांयोधायेआह्वयंतसदान्यतः॥५०॥ एतान्हत्वाहनिष्यामिपश्चाद्वैकर्तनंरणे ॥ इतिव्यपदिशन्पा र्थोवर्जयन्सूतजंरणे ॥५१॥ सकथंनिहतोवीरःपार्थेनपरवीरहा॥ रथभंगोनचेत्तस्यधनुर्वानव्यशीर्यत ॥५२॥ नचेदस्त्राणिनिर्णेशुःसकथंनिहतःपरैः ॥ कोहि शक्तोरणेकर्णंविधुन्वानंमहद्धनुः॥५३॥ विमुंचंतंशरान्घोरान्दिव्यान्यस्त्राणिचाहवे॥ जेतुंपुरुषशार्दूलंशार्दूलमिववेगिनं॥५४॥ ध्रुवंतस्यधनुश्छिन्नंरथोवा पिमहींगतः॥ अस्त्राणिवाप्रनष्टानियथाशंससिमेहतं॥५५॥ नह्यन्यदपिपश्यामिकारणंतस्यनाशने॥ नहन्मिफाल्गुनंयावत्तावत्पादौनधावये॥ ५६॥ इति यस्यमहाघोरंव्रतमासीन्महात्मनः ॥ यस्यभीतोरणेनिद्रांधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ ५७॥ त्रयोदशसमानित्यंनाभजत्पुरुषर्षभः ॥ यस्यवीर्यवतोवीर्यमुपाश्रित्य महात्मनः॥ ५८॥ ममपुत्रःसभांभार्यांपांडूनांनीतवान्बलात्॥ तत्रापिचसभामध्येपांडवानांचपश्यतां ॥५९॥ दासभार्येतिपांचालीमब्रवीत्कुरुसन्निधौ॥ नसंतिपतयःकृष्णेसर्वेषंढतिलैःसमाः॥६०॥ उपतिष्ठस्वभर्त्तारमन्यंवावरवर्णिनि॥इत्येवंयःपुरावाचोरूक्षाःसंश्रावयन्रुषा॥६१॥सभायांसूतजःकृष्णांसक थंनिहतःपरैः॥यदिभीष्मोरणश्लाघीद्रोणोवायुधिदुर्मदः॥६२॥नहनिष्यतिकौंतेयान्पक्षपातात्सुयोधन॥सर्वानेवहनिष्यामिव्येतुतेमानसोज्वरः॥६३॥किंक रिष्यतिगांडीवमक्षय्यौचमहेषुधी॥ स्निग्धचंदनदिग्धस्यमच्छरस्याभिधावतः॥ ६४॥ सनूनमृषभस्कंधोत्यर्जुनेनकथंहतः॥ यश्चगांडीवमुक्तानांस्पर्शमुग्र मचिंतयन॥६५॥अपतिर्ह्यसिकृष्णेतिब्रुवन्पार्थानवैक्षत॥ यस्यनासीद्भयंपार्थैःसपुत्रैःसजनार्दनैः॥६६॥ ॥ ५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६७ ॥ प्रतीपंप्रातिभय्येनअभिधावद्भिःसर्वदिग्भ्यःसमागतैः॥ ६८ ॥ आधिरथेः अधिरथपुत्रस्य सोमसूर्यसाहचर्यात्प्रकर्षेणभातीतियोगाच्चप्रभोवन्हिःतेषांत्रयाणामंशुभिर्मयूखैः ॥ ६९ ॥ मंदोदुर्योध

स्वबाहुबलमाश्रित्यमुहूर्त्तमपिसंजय ॥ तस्यनाहंवधंमन्येदेवैरपिसवासवैः॥६७॥ प्रतीपमभिधावद्भिःकिंपुनस्तातपांडवैः॥ नहिज्यांसंस्पृशानस्यतलत्रेवापि गृह्णतः॥६८॥ पुमानाधिरथेःस्यातुंकश्चित्प्रमुखतोर्हति ॥ अपिस्यान्मेदिनीहीनासोमसूर्यप्रभांशुभिः ॥ ६९ ॥ नवधःपुरुषेंद्रस्यसंयुगेष्वपलायिनः ॥ येनमंदःसहायेनभ्रात्रादुःशासनेनच ॥७०॥ वासुदेवस्यदुर्बुद्धिःप्रत्याख्यानमरोचत ॥ सनूनंवृषभस्कंधंकर्णंदृष्ट्वानिपातितं ॥ ७१ ॥ दुःशासनंचनिहतंमन्येशोचतिपुत्रकः ॥ हतंवैकर्त्तनंश्रुत्वाद्वैरथेसव्यसाचिना ॥ ७२ ॥ जयतःपांडवान्दृष्ट्वाकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ दुर्मर्षणंहतंदृष्ट्वावृषसेनंचसंयुगे ॥ ७३ ॥ प्रभग्नंचबलंदृष्ट्वावध्यमानंमहारथैः ॥ पराङ्मुखांश्चराज्ञस्तुपलायनपरायणान् ॥ ७४ ॥ विद्रुतान्रथिनोदृष्ट्वामन्येशोचतिपुत्रकः॥ अनेयश्चाभिमानीचदुर्बुद्धिरजितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ हतोत्साहंबलंदृष्ट्वाकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वावार्यमाणःसुहृद्गणैः ॥ ७६ ॥ प्रधनेहतभूयिष्ठैःकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे ॥ ७७ ॥ रुधिरेपीयमानेचकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ सहगांधारराजेनसभायांयदभाषत ॥ ७८ ॥ कर्णोर्जुनंरणेहंताहतेतस्मिन्किमब्रवीत् ॥ द्यूतंकृत्वापुराहृष्टोवंचयित्वाचपांडवान् ॥७९॥ शकुनिःसौबलस्तातहतेकर्णेकिमब्रवीत् ॥कृतवर्मामहेष्वासःसात्वतानांमहारथः॥ ८० ॥ हतंवैकर्त्तनंदृष्ट्वाहार्दिक्यःकिमभाषत ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यायस्यशिक्षामुपासते ॥ ८१ ॥ धनुर्वेदंचिकीर्षंतोद्रोणपुत्रस्यधीमतः॥ युवारूपेणसंपन्नोदर्शनीयोमहायशाः॥ ८२ ॥ अश्वत्थामाहतेकर्णेकिमभाषतसंजय ॥ आचार्योयोधनुर्वेदेगौतमोरथसत्तमः ॥ ८३ ॥ कृपःशारद्वतस्तातहतेकर्णेकिमब्रवीत् ॥ मद्रराजोमहेष्वासःशल्यःसमितिशोभनः ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वाविनिहतंकर्णंसारथ्येरथिनांवरः ॥ किमभाषतसौवीरोमद्राणामधिपोबली ॥ ८५॥ दृष्ट्वाविनिहतंसर्वेयोधावारणदुर्जयाः॥ येचकेचनराजानःपृथिव्यांयोद्धुमागताः॥ वैकर्तनंहतंदृष्ट्वाकान्यभाषंतसंजय ॥ ८६ ॥ द्रोणेतुनिहतेवीरेरथव्याघ्रेनरर्षभे ॥ केवामुखमनीकानामासन्संजयभागशः॥ ८७॥ मद्रराजःकथंशल्योनियुक्तोरथिनांवरः॥ वैकर्त्तनस्यसारथ्येतन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ८८॥

नः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ प्राङ्मुखानितिपाठेनिवर्तितमुखान् प्रत्यङ्मुखाःकौरवाःयदिपलायंतेतदाप्राङ्मुखाएवभवंतीत्यर्थः ॥७४ ॥ अनेयःअशिक्षणीयः यतोभिमानीविद्वत्त्वाभिमानी अतएव दुर्बुद्धिःहितमजानन् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ प्रधनेरणे ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४॥ ८५ ॥ कानिवाक्यानीतिशेषः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥८९॥९०॥प्रत्युदीयुःकथमितिशेषः॥९१॥९२॥हतोत्सेधस्यविनष्टोत्कर्षस्य॥९३॥९४॥९५॥९६॥९७॥इतिकर्णप०नै०भा०नवमोध्यायः॥९॥ ॥७॥ हतेद्रोणइति॥१॥२॥स्वबलंप्रतिविद्रुतंद्रवंतंदृष्ट्वा ॥३॥४॥लब्धलक्षैःप्राप्तजयैः व्यायच्छद्भिःयतमानैःप्रत्यहारंप्रत्यवहारं प्रत्याहारमितिवापाठः॥५॥६॥पर्यंकेष्वेववरासनेषु॥७॥साम्नाप्रियवचसा परमवल्गुनाऽतिमधुरेण॥८॥कार्यतरंआवश्यकतरंयत्कार्यंकर्त्त

केरक्षन्दक्षिणंचक्रंसूतपुत्रस्ययुध्यतः॥ वामंचक्रंररक्षुर्वाकेवावीरस्यपृष्ठतः॥ ८९ ॥ केकर्णनजहुःशूराःकेक्षुद्राःप्राद्रवंस्ततः॥ कथंचवःसमेतानांहतःकर्णो महारथः॥ ९० ॥ पांडवाश्चस्वयंशूराःप्रत्युदीयुर्महारथाः॥ सृजंतःशरवर्षाणिवारिधाराइवांबुदाः॥ ९१ ॥ सचसर्पमुखोदिव्योमहेषुप्रवरस्तदा॥ व्यर्थःकथं समभवत्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ९२ ॥ मामकस्यास्यसैन्यस्यहतोत्सेधस्यसंजय॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेम्हृदितेसति ॥ ९३ ॥ तौहिवीरौमहेष्वासौमदर्थेत्य क्तजीवितौ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वाकोन्वर्थोजीवितेनमे॥ ९४॥ पुनःपुनर्नमृष्यामिहतंकर्णंचपांडवैः॥ यस्यबाह्वोर्बलंतुल्यंकुंजराणांशतंशतैः॥ ९५॥ द्रोणे हतेचयद्वृत्तंकौरवाणांपरैःसह॥ संग्रामेनरवीराणांतन्ममाचक्ष्वसंजय॥ ९६ ॥ यथाकर्णश्चकौंतेयैःसहयुद्धमयोजयत्॥ तथाचद्विषतांहंतारणेशांतस्तदुच्य तां॥९७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेनवमोध्यायः॥९॥ ॥७॥ संजयउवाच हतेद्रोणेमहेष्वासेतस्मिन्नहनिभारत॥ कृतेचमोघसंकल्पे द्रोणपुत्रेमहारथे॥१॥ द्रवमाणेमहाराजकौरवाणांबलार्णवे॥ व्यूह्यपार्थःस्वकंसैन्यमतिष्ठद्भ्रातृभिर्वृतः॥ २॥तमवस्थितमाज्ञायपुत्रस्तेभरतर्षभ॥विद्रुतंस्वबलं दृष्ट्वापौरुषेणन्यवारयत्॥ ३॥ स्वमनीकमवस्थाप्यबाहुवीर्यमुपाश्रितः॥ युध्वाचसुचिरंकालंपांडवैःसहभारत॥ ४॥ लब्धलक्षैःपरैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्भिश्चिरंतदा॥ संध्याकालंसमासाद्यप्रत्यहारमकारयत्॥५॥ कृत्वाऽवहारंसैन्यानांप्रविश्यशिबिरंस्वकं॥ कुरवःसुहितंमंत्रंमंत्रयांचक्रिरेमिथः॥ ६॥ पर्यंकेषुपरार्ध्येषुस्पर्ध्या स्तरणवत्सुच॥ वरासनेषूपविष्टाःसुखशय्यास्विवामराः॥ ७॥ ततोदुर्योधनोराजासाम्नापरमवल्गुना ॥ तानाभाष्यमहेष्वासान्प्राप्तकालमभाषत॥८॥मतं मतिमतांश्रेष्ठाःसर्वेप्रब्रूतमाचिरं॥ एवंगतेतुकिंकार्यंकिंचकार्यतरंनृपाः॥ ९॥ संजयउवाच एवमुक्तेनरेंद्रेणनरसिंहायुयुत्सवः॥ चक्रुर्नानाविधाश्चेष्टाः सिंहासनगतास्तदा॥ १०॥ तेषांनिशाम्येंगितानियुद्धेप्राणान्जुहूषतां॥ समुद्वीक्ष्यमुखंराज्ञोबालार्कसमवर्चसं॥ ११॥ आचार्यपुत्रोमेधावीवाक्यज्ञोवाक्य माददे॥ रागोयोगस्तथादाक्ष्यंनयश्चेत्यर्थसाधकाः॥ १२॥ उपायाःपंडितैःप्रोक्तास्तेतुदैवमुपाश्रिताः॥ लोकप्रवीरायेऽस्माकंदेवकल्पामहारथाः॥ १३॥

व्यंपरंमतंसंमतंतन्प्रब्रूत॥ ९॥ चेष्टाःशौर्याभिनयरूपाःभुजास्फालनाद्याः॥१०॥ निशाम्यआलोच्य वर्चसंछांदसष्टच्॥११॥ रागःस्वामिभक्तिः योगोदेशकालादिसंपत्तिःदाक्ष्यंबलं नयोनीतिः॥१२॥१३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ सर्वार्थैःरागादिभिःसुनीतैःदैवमनुलोम्यतेऽनुकूलंक्रियते नकेवलंरागाद्यपेक्षयादैवस्यप्राबल्यमपितुदैवापेक्षयापिसुप्रणीतारागादयःप्रबलाइत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ बहुमतींबाहुल्यवतींअति
शयितामितियावत् ॥ १८ ॥ १९ ॥ शुभंवचःश्रुत्वामनःसमवस्थाप्यसमाधायाब्रवीदितिद्वयोःसंबंधः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ताभ्यांसकाशात्द्रविणवत्तरःबलवत्तरः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

नीतिमंतस्तथायुक्तादक्षारक्ताश्चतेहताः ॥ नत्वेवकार्यंनैराश्यमस्माभिर्विजयंप्रति ॥ १४ ॥ सुनीतैरिहसर्वार्थैर्दैवमप्यनुलोम्यते ॥ तेवयंप्रवरंनृणांसर्वैर्गुणग
॥९॥ णैर्युतं ॥ १५ ॥ कर्णमेवाभिषेक्ष्यामःसैनापत्येनभारत ॥ कर्णसेनापतिंकृत्वाप्रमथिष्यामहेरिपून् ॥ १६ ॥ एषह्यतिबलःशूरःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ वैवस्वतइवा
सह्यःशक्तोजेतुंरणेरिपून् ॥ १७ ॥ एतदाचार्यतनयाच्छ्रुत्वाराजंस्तवात्मजः ॥ आशांबहुमतींचक्रेकर्णंप्रतिसवैतदा ॥ १८ ॥ हतेभीष्मेचद्रोणेचकर्णोजेष्यतिपां
डवान् ॥ तामाशांहृदयेकृत्वासमाश्वस्यचभारत ॥ १९ ॥ ततोदुर्योधनःप्रीतःप्रियंश्रुत्वास्यतद्वचः ॥ प्रीतिसत्कारसंयुक्तंतथ्यमात्महितंशुभं ॥ २० ॥ स्वंमनः
समवस्थाप्यबाहुवीर्यमुपाश्रितः ॥ दुर्योधनोमहाराजराधेयमिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ कर्णजानामितेवीर्यंसौहृदंपरमंमयि ॥ तथापित्वांमहाबाहोप्रवक्ष्यामिहितं
वचः ॥ २२ ॥ श्रुत्वायथेष्टंचकुरुवीरयत्तवरोचते ॥ भवान्प्राज्ञतमोनित्यंममचैवपरागतिः ॥ २३ ॥ भीष्मद्रोणावतिरथौहतौसेनापतीमम ॥ सेनापतिर्भवान
स्ताभ्यांद्रविणवत्तरः ॥ २४ ॥ वृद्धौचतौमहेष्वासौसापेक्षौचधनंजये ॥ मानितौचमयावीरौराधेयवचनात्तव ॥ २५ ॥ पितामहत्वंसंप्रेक्ष्यपांडुपुत्रामहार
णे ॥ रक्षितास्तातभीष्मेणदिवसानिदशैवतु ॥ २६ ॥ न्यस्तशस्त्रेचभवतिहतोभीष्मःपितामहः ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यफाल्गुनेनमहाहवे ॥ २७ ॥ हतेतस्मिन्महे
ष्वासेशरतल्पगतेतथा ॥ त्वयोक्तेपुरुषव्याघ्रद्रोणोह्यासीत्पुरःसरः ॥ २८ ॥ तेनापिरक्षिताःपार्थाःशिष्यत्वादितिमेमतिः ॥ सचापिनिहतोवृद्धोधृष्टद्युम्नेनसत्वरं
॥ २९ ॥ निहताभ्यांप्रधानाभ्यांताभ्यांनमितविक्रम ॥ त्वत्समंसमरेयोधंनान्यंपश्यामिचिंतयन् ॥ ३० ॥ भवानेवतुनःशक्तोविजयायनसंशयः ॥ पूर्वंमध्येच
पश्चाच्चतथैवविहितंहितं ॥ ३१ ॥ सभवान्धुर्यवत्संख्येधुरमुद्वोढुमर्हति ॥ अभिषेचयसैनान्येस्वयमात्मानमात्मना ॥ ३२ ॥ देवतानांयथास्कंदःसेनानीःप्रभु
रव्ययः ॥ तथाभवानिमांसेनांधार्त्तराष्ट्रींबिभर्तुवै ॥ ३३ ॥ जहिशत्रुगणान्सर्वान्महेंद्रोदानवानिव ॥ अवस्थितंरणेदृष्ट्वापांडवास्त्वांमहारथाः ॥ ३४ ॥ द्रविष्यं ॥९॥
तिचपांचालाविष्णुंदृष्ट्वेवदानवाः ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रप्रकर्षैतांमहाचमूं ॥ ३५ ॥ भवत्यवस्थितेयत्तेपांडवामंदचेतसः ॥ द्रविष्यंतिसहामात्याःपांचालाःसृं
जयाश्चह ॥ ३६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताभ्यामपिनमितःसम्यक्ज्ञातोविक्रमोयस्य ॥ ३० ॥ विहितंत्वयेतिशेषः ॥ ३१ ॥ सैनान्येसेनानीत्वेसैनापत्ये ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥३८॥ कर्णमेवंतदाब्रवीत् दुर्योधनइतिशेषः नसंयुयुत्सतियुद्धेच्छामपिनकरिष्यतिकिंपुनर्युद्धमितिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शातकुंभमयैःसौवर्णैर्माहेयैर्महीमयैश्चकुंभैः ॥४४॥

यथाह्यभ्युदितःसूर्यःप्रतपन्स्वेनतेजसा ॥ व्यपोहतितमस्तीव्रंतथाशत्रून्प्रतापय ॥ ३७॥ संजयउवाच आशाबलवतीराजन्पुत्रस्यतवयाभवत् ॥ हते
भीष्मेचद्रोणेचकर्णोजेष्यतिपांडवान् ॥ ३८ ॥ तामाशांहृदयेकृत्वाकर्णमेवंतदाब्रवीत् ॥ सूतपुत्रनतेपार्थःस्थित्वाग्रेसंयुयुत्सति ॥ ३९ ॥ कर्णउवाच उक्त
मेतन्मयापूर्वंगांधारेतवसन्निधौ ॥ जेष्यामिपांडवान्सर्वान्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ४० ॥ सेनापतिर्भविष्यामितवाहंनात्रसंशयः ॥ स्थिरोभवमहाराजजिता
न्विद्धिचपांडवान् ॥ ४१ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाराजततोदुर्योधनोनृपः ॥ उत्तस्थौराजभिःसार्द्धंदेवैरिवशतक्रतुः ॥४२॥ सैनापत्येनसत्कर्तुंकर्णं
स्कंदमिवामराः ॥ ततोभिषिषिचुःकर्णंविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ४३॥ दुर्योधनमुखाराजन्राजानोविजयैषिणः ॥ शातकुंभमयैःकुंभैर्माहेयैश्चाभिमंत्रितैः॥४४॥
तोयपूर्णैर्विषाणैश्चद्विपखड्गमहर्षभैः ॥ मणिमुक्तायुतैश्चान्यैःपुण्यगंधैस्तथौषधैः ॥ ४५॥ औदुंबरेसुखासीनमासनेक्षौमसंवृते ॥ शास्त्रदृष्टेनविधिनासंभारैश्च
सुसंभृतैः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यास्तथाशूद्राश्चसंमताः ॥ तुष्टुवुस्तंमहात्मानमभिषिक्तंवरासने ॥ ४७॥ ततोभिषिक्तेराजेंद्रनिष्कैर्गोभिर्धनेनच ॥ वाच
यामासविप्राग्र्यान्राधेयःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ जयपार्थान्सगोविंदान्सानुगांस्तान्महामृधे ॥ इतितंबंदिनःप्राहुर्द्विजाश्चपुरुषर्षभं ॥ ४९ ॥ जहिपार्थान्सपांचाला
न्राधेयविजयायनः ॥ उद्यन्निवसदाभानुस्तमांस्युग्रैर्गभस्तिभिः ॥ ५० ॥ नह्यलंत्वद्विसृष्टानांशराणांवैसकेशवाः ॥ उलूकाःसूर्यरश्मीनांज्वलतामिवदर्शने
॥ ५१ ॥ नहिपार्थाःसपांचालाःस्थातुंशक्तास्तवाग्रतः ॥ आत्तशस्त्रस्यसमरेमहेंद्रस्येवदानवाः ॥ ५२ ॥ अभिषिक्तस्तुराधेयःप्रभयासोमितप्रभः ॥ अत्यरि
च्यतरूपेणदिवाकरइवापरः ॥ ५३ ॥ सैनापत्येतुराधेयमभिषिच्यसुतस्तव ॥ अमन्यततदात्मानंकृतार्थंकालचोदितः ॥ ५४ ॥ कर्णोपिराजन्संप्राप्यसैनापत्य
मरिंदमः ॥ योगमाज्ञापयामाससूर्यस्योदयनंप्रति ॥ ५५ ॥ तवपुत्रैर्वृतःकर्णःशुशुभेतत्रभारत ॥ देवैरिवयथास्कंदःसंग्रामेतारकामये ॥ ५६॥ इतिश्रीम०
कर्णप० कर्णाभिषेकेदशमोध्यायः॥ १० ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सैनापत्यंतुसंप्राप्यकर्णोवैकर्त्तनस्तदा ॥ तथोक्तश्चस्वयंराज्ञास्निग्धंभ्रातृसमंवचः॥ १ ॥

विषाणैःद्विपस्यगजस्यदंतमयैःपात्रैः खड्गस्यगंडकस्य महर्षभस्यगवयस्यचशृंगैः विषाणंदंतशृंगयोरितिविश्वः द्विपखड्गमहर्षभीयैरितितद्धितलोपआर्षः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
नहीति शराणांदर्शनेपिनालंकिमुतस्पर्शेइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैल० भारतभावदीपेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ सैनेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ नंदितूर्यंआनंदवाद्यं ॥ ३ ॥ ४ ॥ कल्पतांसंनह्यमानानां वरूथिनां सन्नह्यतांनराणांसन्नह्यमानानांगजादीनांचशब्दोबभूवेतिद्वयोःसंबंधः ॥ ५ ॥ ६ ॥ श्वेतेत्यादिविशेषणद्वयंरथेनेत्यस्य ॥ ७ ॥

योगमाज्ञाप्यसेनानामादित्येभ्युदितेतदा ॥ अकरोत्किंमहाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २ ॥ संजयउवाच कर्णस्यमतमाज्ञायपुत्रास्तेभरतर्षभ॥ योगमाज्ञापयामासुर्नंदितूर्यपुरःसरं॥ ३ ॥ महत्यपररात्रेचतवसैन्यस्यमारिष॥ योगोयोगेतिसहसाप्रादुरासीन्महास्वनः॥ ४ ॥ कल्पतांनागमुख्यानांरथानांच वरूथिनां॥ सन्नह्यतांनराणांचवाजिनांचविशांपते ॥ ५ ॥ क्रोशतांचैवयोधानांत्वरितानांपरस्परं ॥ बभूवतुमुलःशब्दोदिवस्पृक्सुमहांस्ततः॥ ६ ॥ ततःश्वेतपताकेनवलाकावर्णवाजिना ॥ हेमपृष्ठेनधनुषानागकक्षेणकेतुना ॥ ७ ॥ तूणीरशतपूर्णेनसगदेनवरूथिना॥ शतघ्नींकिंकिणीशक्तिशूलतोमरधारिणा ॥ ८ ॥ कार्मुकैरुपपन्नेनविमलादित्यवर्चसा॥ रथेनाभिपताकेनसूतपुत्रोभ्यदृश्यत ॥ ९ ॥ ध्मापयन्वारिजंराजन्हेमजालविभूषितं॥ विधुन्वानोमहच्चापंकार्तस्वरविभूषितं॥ १० ॥ दृष्ट्वाकर्णंमहेष्वासंरथस्थंरथिनांवरं॥ भानुमंतमिवोद्यंतंतमोनिघ्नन्दुरासदं ॥ ११ ॥ नभीष्मव्यसनंकेचिन्नापिद्रोणस्यमारिष॥ नान्येषांपुरुषव्याघ्रमेनिरेतत्रकौरवाः॥ १२ ॥ ततस्तुत्वरयन्योधान्शंखशब्देनमारिष ॥ कर्णोनिष्कर्षयामासकौरवाणांमहद्बलं ॥ १३ ॥ व्यूहंव्यूह्यमहेष्वासोमकरंशत्रुतापनः॥ प्रत्युद्ययौतथाकर्णःपांडवान्विजिगीषया॥ १४॥ मकरस्यतुतुंडेवैकर्णोराजन्व्यवस्थितः॥ नेत्राभ्यांशकुनिःशूरउलूकश्चमहारथः॥ १५॥ द्रोणपुत्रस्तुशिरसिग्रीवायांसर्वसोदराः॥ मध्येदुर्योधनोराजाबलेनमहतावृतः॥ १६॥ वामपादेतुराजेंद्रकृतवर्माव्यवस्थितः ॥ नारायणबलैर्युक्तोगोपालैर्युद्धदुर्मदैः॥ १७॥ पादेतुदक्षिणेराजन्गौतमःसत्यविक्रमः॥ त्रिगर्त्तैःसुमहेष्वासैर्दाक्षिणात्यैश्चसंवृतः॥ १८॥ अनुपादेतुयोवामस्तत्रशल्योव्यवस्थितः॥ महत्यासेनयासार्द्धंमद्रदेशसमुत्थया॥ १९ ॥ दक्षिणेतुमहाराजसुषेणःसत्यसंगरः ॥ वृतोरथसहस्रेणदंतिनांचत्रिभिःशतैः॥ २० ॥ पुच्छेत्यास्तांमहावीर्यौभ्रातरौपार्थिवौतदा॥ चित्रश्चचित्रसेनश्चमहत्यासेनयावृतौ॥ २१ ॥ तथाप्रयातेराजेंद्रकर्णेनरवरोत्तमे ॥ धनंजयमभिप्रेक्ष्यधर्मराजोब्रवीदिदं ॥ २२॥ पश्यपार्थयथासेनाधार्त्तराष्ट्रीहसंयुगे॥ कर्णेनविहितावीरगुप्तावीरैर्महारथैः॥ २३॥ हतवीरतमाह्येषाधार्त्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ फल्गुशेषामहाबाहोतृणैस्तुल्यामताम्म ॥ २४॥ एकोह्यत्रमहेष्वासःसूतपुत्रोविराजते॥ सदेवासुरगंधर्वैःसकिन्नरमहोरगैः॥ २५ ॥

॥ ८ ॥ अभिपताकेनवायोःप्रातिकूल्यादभिमुखपताकेन एतत्पराजयसूचकं ॥ ९ ॥ १० ॥ निघ्नन्निघ्नंतं घ्नंतमितिवापाठः॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ अनुपादेपादस्थानस्यापिपश्चाद्भागे ॥ १९ ॥ दक्षिणेअनुपादे॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योजय्योरथिनांवरः॥ तंहत्वाद्यमहाबाहोविजयस्तवफाल्गुन ॥ २६॥ उद्धृतश्चभवेच्छल्योममद्वादशवार्षिकः॥ एवंज्ञात्वामहाबाहोव्यूहंव्यू हयथेच्छसि ॥ २७॥ भ्रातुरेतद्वचःश्रुत्वापांडवःश्वेतवाहनः॥ अर्धचंद्रेणव्यूहेनप्रत्यव्यूहततांचमूं॥ २८ ॥ वामपार्श्वेतुतस्याथभीमसेनोव्यवस्थितः॥ दक्षिणे चमहेष्वासोधृष्टद्युम्नोव्यवस्थितः॥ २९॥ मध्येव्यूहस्यराजातुपांडवश्चधनंजयः॥ नकुलःसहदेवश्चधर्मराजस्यपृष्ठतः॥ ३० ॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यौयुधामन्यू त्तमौजसौ॥ नार्जुनंजहतुर्युद्धेपाल्यमानौकिरीटिना॥ ३१ ॥ शेषानृपतयोवीराःस्थिताव्यूहस्यदंशिताः॥ यथाभागंयथोत्साहंयथायत्नंचभारत ॥ ३२॥ एवमे तन्महाव्यूहंव्यूह्यभारतपांडवाः॥ तावकाश्चमहेष्वासायुद्धायैवमनोदधुः॥ ३३॥ दृष्ट्वाव्यूढांतवचमूंसूतपुत्रेणसंयुगे॥ निहतान्पांडवान्मेनेधार्त्तराष्ट्रःसबांधवः ॥ ३४॥ तथैवपांडवींसेनांव्यूढांदृष्ट्वायुधिष्ठिरः॥ धार्त्तराष्ट्रान्हतान्मेनेसकर्णान्वैजनाधिप॥ ३५ ॥ ततःशंखाश्चभेर्यश्चपणवानकदुंदुभिः॥ डिंडिमाश्चाप्यह न्यंतझर्झराश्चसमंततः॥ ३६॥ सेनयोरुभयोराजन्प्रावाद्यंतमहास्वनाः ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणांजयगृद्धिनां ॥ ३७॥ हयहेषितशब्दाश्चवारणानांचबृंह तां॥ रथनेमिस्वनाश्चोग्राःसंबभूवुर्जनाधिप॥ ३८ ॥ नद्रोणव्यसनंकश्चिज्जानीतेतत्रभारत ॥ दृष्ट्वाकर्णंमहेष्वासंमुखेव्यूहस्यदंशितं॥ ३९॥ उभेसैन्येमहारा जप्रहृष्टनरसंकुले ॥ योद्धुकामेस्थितेराजन्हंतुमन्योन्यमोजसा ॥ ४० ॥ तत्रयत्तौसुसंरब्धौदृष्ट्वान्योन्यंव्यवस्थितौ॥ अनीकमध्येराजेंद्रचेरतुःकर्णपांडवौ ॥ ४१ ॥ नृत्यमानेचतेसेनेसमेयातांपरस्परं॥ तेषांपक्षैःप्रपक्षैश्चनिर्जग्मुस्तेयुयुत्सवः॥ ४२ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंनरवारणवाजिनां॥ रथानांचमहाराजअन्योन्य मभिनिघ्नतां॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिव्यूहनिर्माणेएकादशोऽध्यायः॥ ११॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तेसेनेऽन्योन्यमासाद्यप्रहृष्टाश्वनर द्विपे॥ बृहत्यौसंप्रजन्हातेदेवासुरसमप्रभे॥ १ ॥ ततोनररथाश्वेभैःपत्तयश्चोग्रविक्रमाः॥ संप्रहारान्भृशंचक्रुर्देहपाप्मासुनाशनान्॥ २ ॥ पूर्णचंद्रार्कपद्मानां कांतिभिर्गंधतःसमैः॥ उत्तमांगैर्नृसिंहानांनृसिंहास्तस्तरुर्महीं॥ ३ ॥ अर्धचंद्रैस्तथाभल्लैःक्षुरप्रैरसिपट्टिशैः॥ परश्वधैश्चाप्यकृंतन्नुत्तमांगानियुध्यतां॥ ४॥ व्या यतायतबाहूनांव्यायतायतबाहुभिः॥ बाहवःपातितारेजुर्धरण्यांसायुधांगदैः॥ ५॥

तेसेनेइति प्रगृह्यत्वाभावश्छांदसः ॥ १ देहानांपाप्मनामसूनांचनाशनान् ॥ २ ॥ पूर्णचंद्राकर्णांकांतिभिःसमैःपद्मानांगंधतःसमैःतस्तरुःआस्तीर्णवंतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ व्यायताःपुष्टाःआयताःदीर्घाः ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रहितैःनिरस्तैः ओहाकृत्यागे ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥ आपीडिनःभूषावंतः नानापृथक् विविधरागाणिवसनानियेषांतेविरागवसनाः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥
॥ १९ ॥ २० ॥ महामात्ररथैरितिपाठेश्रेष्ठरथैः गजधूर्गतःगजस्कंधगतः ॥ २१ ॥ उदयाग्राद्रिभवनं उदयाद्रेरग्रभवनं अग्राद्रीत्यग्रशब्दस्यपूर्वनिपातआर्षः उदयनामाअग्राद्रिःपूर्वपर्वतःसएवभवनमितिवा

तैःस्फुरद्भिर्महीभातिरक्तांगुलितलैस्तथा ॥ गरुडप्रहितैरुग्रैःपंचास्यैरुरगैरिव ॥ ६॥ द्विरदस्यंदनाश्वेभ्यःपेतुर्वीराद्विषद्धताः ॥ विमानेभ्योयथाक्षीणेपुण्येस्वर्गस
दस्तथा ॥ ७॥ गदाभिरन्येगुर्वीभिःपरिघैर्मुसलैरपि ॥ पोथिताःशतशःपेतुर्वीरावीरतरैरणे ॥ ८ ॥ रथारथैर्विमथितामत्तामत्तैर्द्विपाद्विपैः ॥ सादिनःसादिभिश्चै
वतस्मिन्परमसंकुले ॥ ९ ॥ रथैर्नरारथानागैरश्वारोहाश्वपत्तिभिः ॥ अश्वारोहैःपदाताश्चनिहतायुधिशेरते ॥ १०॥ रथाश्वपत्तयोनागैरथाश्वेभाश्वपत्तिभिः ॥ र
थपत्तिद्विपाश्चाश्वैरथैश्चापिनरद्विपाः ॥ ११ ॥ रथाश्वेभनराणांतुनराश्वेभरथैःकृतं ॥ पाणिपादैश्चशस्त्रैश्चरथैश्चकदनंमहत् ॥ १२ ॥ तथातस्मिन्बलेशूरैर्वध्यमा
नेहतेपिच ॥ अस्मानभ्याययुःपार्थाद्वृकोदरपुरोगमाः ॥ १३ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चद्राविडैःसैनिकैःसह ॥ १४ ॥ वृ
ताव्यूहेनमहतापांड्याश्चोलाःसकेरलाः ॥ व्यूढोरस्कादीर्घभुजाःप्रांशवःपृथुलोचनाः ॥ १५ ॥ आपीडिनोरक्तदंतामत्तमातंगविक्रमाः ॥ नानाविरागवसना
गंधचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६ ॥ बद्धासयःपाशहस्तावारणप्रतिवारणाः ॥ समानमृत्यवोराजन्नात्यजंतपरस्परं ॥ १७ ॥ कलापिनश्चापहस्तादीर्घकेशाःप्रियंव
दाः ॥ पत्तयःसादिनश्चान्येघोररूपपराक्रमाः ॥ १८ ॥ अथापरेपुनःशूराश्चेदिपांचालकेकयाः ॥ कारूषाःकोशलाःकांच्यामागधाश्चापिदुद्रुवुः ॥ १९ ॥ तेषांर
थाश्वनागाश्चप्रवराश्चोग्रपत्तयः ॥ नानावाद्यधरैर्हृष्टान्नृत्यंतिचहसंतिच ॥ २० ॥ तस्यसैन्यस्यमहतोमहामात्रवरैर्वृतः ॥ मध्येवृकोदरोभ्यायात्त्वदीयान्नागधू
र्गतः ॥ २१ ॥ सनागप्रवरोत्युग्रोविधिवत्कल्पितोबभौ ॥ उदयाग्राद्रिभवनंयथाभ्युदितभास्करं ॥ २२ ॥ तस्यायसंवर्मवरंवररत्नविभूषितं ॥ ताराव्याप्तस्यनभ
सःशारदस्यसमत्विषं ॥ २३ ॥ सतोमरव्यग्रकरश्चारुमौलिःस्वलंकृतः ॥ शरन्मध्यंदिनार्काभस्तेजसाव्यदहद्रिपून् ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाद्विरदंदूरात्क्षेमधूर्त्तिर्द्विपस्थि
तः ॥ आह्वयन्नभिदुद्रावप्रमनाःप्रमनस्तरं ॥ २५॥ तयोःसमभवद्युद्धंद्विपयोरुग्ररूपयोः ॥ यदृच्छयाद्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६॥ संसक्तनागौतौवीरौतोम
रैरितरेतरं ॥ बलवत्सूर्यरश्म्याभैर्भित्वान्योन्यंविनेदतुः ॥ २७॥

उदयाग्राद्रिभवनमितिपाठेउदयाचलस्याग्रेशृंगेअग्रेरर्कभूतस्यभवनं ॥ २२ ॥ शारदस्यशरदाउपल
क्षितस्य ॥ २३ ॥ चारुमौलिःरम्यकिरीटः ॥ २४ ॥ द्विपस्थितोद्विपारूढः प्रमनाःप्रकृष्टमनाः प्रमनस्तरंप्रसन्नतरमनसं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२८॥२९॥३०॥ विनेदतुःसन्निहितौबभूवतुःवदषतुरित्यर्थः ॥३१॥ अपरैःतोमरैरेव ॥३२॥ सभीमसेनःमेघैःसमसमिरिवांशुमान् यथामेघांतर्हितस्यसूर्यस्यमरीचयःरश्मिरूपेणसर्वतःप्रचरंति एवंरश्मिस्था
नीयास्तोमराः ॥३३॥अंजोगतिंऋजुगतिं॥३४॥३५॥३६॥गृह्यमाणः निगृह्यमाणः क्षेमधूर्त्तिना॥३७॥३८॥३९॥आमित्रंशत्रुसंबंधिनं सामित्रमितिपाठांतरं॥४०॥४१॥४२॥४३॥अहन्हतवान् हतःगद

व्यपसृत्यतुनागाभ्यांमंडलानिविचेरतुः ॥ प्रगृह्यचोभौधनुषीजघ्नतुर्वैपरस्परं॥२८॥क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्बाणशब्दैस्तुसर्वतः॥ तौजनंहर्षयंतौचसिंहनादंप्रच
क्रतुः॥ २९ ॥ समुद्यतकराभ्यांतौद्विपाभ्यांकृतिनावुभौ ॥वातोद्धूतपताकाभ्यांयुयुधातेमहाबलौ ॥ ३० ॥ तावन्योन्यस्यधनुषीछित्वान्योन्यंविनेदतुः॥ श
क्तितोमरवर्षेणप्रावृण्मेघाविवांबुभिः॥ ३१॥ क्षेमधूर्त्तिस्तदाभीमंतोमरेणस्तनांतरे॥ निर्बिभेदातिवेगेनषड्भिश्चाप्यपरैर्नदन्॥३२॥ सभीमसेनःशुशुभेतोम
रैरंगमाश्रितैः॥ क्रोधदीप्तवपुर्मेघैःसमसमिरिवांशुमान्॥ ३३ ॥ ततोभास्करवर्णाभमंजोगतिमयस्मयं॥ ससर्जतोमरंभीमःप्रत्यमित्राययत्नवान् ॥ ३४ ॥
ततःकुलूताधिपतिश्चापमानम्यसायकैः ॥ दशभिस्तोमरंभित्वाषष्ट्याविव्याधपांडवं॥ ३५ ॥ अथकार्मुकमादायभीमोजलदनिःस्वनं॥ रिपोरभ्यर्दयन्ना
गमुन्नदन्पांडवःशरैः॥ ३६॥सशरौघार्दितोनागोभीमसेनेनसंयुगे ॥ गृह्यमाणोपिनातिष्ठद्वातोद्धूतइवांबुदः॥ ३७॥ तमभ्यधावद्द्विरदंभीमोभीमस्यनाग
राट्॥ महावातेरितंमेघंवातोद्धूतइवांबुदः॥ ३८॥सन्निवार्यात्मनोनागंक्षेमधूर्त्तिःप्रतापवान्॥ विव्याधाभिद्रुतंबाणैर्भीमसेनस्यकुंजरं॥ ३९॥ ततःसाधुवि
सृष्टेनक्षुरेणानतपर्वणा ॥ छित्वाशरासनंशत्रोर्नागमामित्रमार्दयत्॥ ४० ॥ ततःक्रुद्धोरणेभीमंक्षेमधूर्त्तिःपराभिनत् ॥ जघानचास्यद्विरदंनाराचैःसर्वम
र्मसु॥ ४१॥सपपातमहानागोभीमसेनस्यभारत॥ पुरानागस्यपतनादवप्लुत्यस्थितोमहीं॥४२ ॥ तस्यभीमोपिद्विरदंगदयासमपोथयत्॥ तस्मात्प्रमथिता
न्नागात्क्षेमधूर्त्तिमवप्लुतं॥ ४३॥ उद्यतायुधमायांतंगदयाहन्वृकोदरः॥ सपपातहतःसासिर्व्यसुस्तमभितोद्विपं॥ ४४ ॥ वज्रप्रभग्नमचलंसिंहोवज्रहतोय
था॥ तंहतंनृपतिंदृष्ट्वाकुलूतानांयशस्करं॥ प्राद्रवद्व्यथितासेनात्वदीयाभरतर्षभ ॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० क्षेमधूर्त्तिवधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२॥
संजयउवाच ततःकर्णोमहेष्वासःपांडवानामनीकिनीं॥ जघानसमरेशूरःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १ ॥ तथैवपांडवाराजंस्तवपुत्रस्यवाहिनीं॥ कर्णस्यप्रमु
खेक्रुद्धानिजघ्नुस्तेमहारथाः॥ २॥ कर्णोपिराजन्समरेव्यहनत्पांडवींचमूं॥ नाराचैरर्करश्म्याभैःकर्मारपरिमार्जितैः॥ ३॥

याशकलीकृतः अतएवअभितोद्विपंद्विपस्याभितःपपात ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैल० भारतभा० द्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कृपेणयुयुधेइतिशेषः ॥ ९ ॥ माद्रीपुत्रःसुतंतवेत्यस्यव्याख्यादुःशासनमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ लघु शीघ्रं सुष्ठु

तत्रभारतकर्णेननाराचैस्ताडितागजाः॥ नेदुःसेदुश्चमम्लुश्चवभ्रमुश्चदिशोदश ॥ ४॥ वध्यमानेबलेतस्मिन्सूतपुत्रेणमारिष ॥ नकुलोभ्यद्रवत्तूर्णंसूतपुत्रंम
हारणे॥ ५॥ भीमसेनस्तथाद्रौणिंकुर्वाणंकर्मदुष्करं॥ विंदानुविंदौकैकेयौसात्यकिःसमवारयत् ॥ ६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंचित्रसेनोमहीपतिः॥ प्रतिविंध्य
स्तथाचित्रंचित्रकेतनकार्मुकं॥ ७॥ दुर्योधनस्तुराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ संशप्तकगणान्क्रुद्धोह्यभ्यधावद्धनंजयः॥ ८॥ धृष्टद्युम्नःकृपेणाथतस्मिन्वीरवरक्ष
ये॥ शिखंडीकृतवर्माणंसमासादयदच्युतं॥ ९॥ श्रुतकीर्त्तिस्तथाशल्यंमाद्रीपुत्रःसुतंतव॥ दुःशासनंमहाराजसहदेवःप्रतापवान्॥ १०॥ कैकेयौसात्यकिंयु
द्धेशरवर्षेणभास्वता॥ सात्यकिःकैकेयौचापिच्छादयामासभारत ॥ ११ ॥ तावेनंभ्रातरौवीरौजघ्नतुर्हृदयेभृशं ॥ विषाणाभ्यांयथानागौप्रतिनागंमहावने
॥ १२ ॥ शरसंभिन्नवर्माणौतावुभौभ्रातरौरणे॥ सात्यकिंसत्यकर्माणंराजन्विव्यधतुःशरैः॥ १३ ॥ तौसात्यकिर्महाराजप्रहसन्सर्वतोदिशः ॥ छादयञ्छरव
र्षेणवारयामासभारत॥ १४॥ वार्यमाणौततस्तौहिशैनेयशरवृष्टिभिः ॥ शैनेयस्यरथंतूर्णंछादयामासतुःशरैः ॥ १५ ॥ तयोस्तुधनुषीचित्रेछित्वाशौरिर्महा
यशाः॥ अथतौसायकैस्तीक्ष्णैर्वारयामाससंयुगे॥ १६ ॥ अथान्येधनुषीचित्रेप्रगृह्यचमहाशरान् ॥ सात्यकिंछादयंतौतौचेरतुर्लघुसुष्ठुच ॥ १७॥ ताभ्यांमु
क्तामहावाणाःकंकबर्हिणवाससः॥ द्योतयंतोदिशःसर्वाःसंपेतुःस्वर्णभूषणाः॥ १८॥ बाणांधकारमभवत्तयोराजन्महामृधे॥ अन्योन्यस्यधनुश्चैवचिच्छिदुस्ते
महारथाः ॥ १९ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसात्वतोयुद्धदुर्मदः ॥ धनुरन्यत्समादायसज्यंकृत्वाचसंयुगे॥ २० ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनअनुविंदशिरोऽहरत् ॥ अपतत्त
च्छिरोराजन्कुंडलोपचितंमहत्॥ ॥ २१ ॥ शंबरस्यशिरोयद्वन्निहतस्यमहारणे ॥ शोचयन्केकयान्सर्वान्जगामाशुवसुंधरां ॥ २२ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंशूरंभ्राता
तस्यमहारथः॥ सज्यमन्यद्धनुःकृत्वाशैनेयंपर्यवारयत् ॥ २३ ॥ सषष्ट्यासात्यकिंविध्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ ननादबलवान्नादंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ २४
सात्यकिंचततस्तूर्णंकेकयानांमहारथः॥ शरैरनेकसाहस्रैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २५॥ सशरैःक्षतसर्वांगःसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ रराजसमरेराजन्सपुष्पइ
वकिंशुकः॥ २६॥ सात्यकिःसमरेविद्धःकैकेयेनमहात्मना॥ कैकेयंपंचविंशत्याविव्याधप्रहसन्निव ॥ २७॥ तावन्योन्यस्यसमरेसंछिद्यधनुषीशुभे॥ हत्वा
चसारथीतूर्णंहयांश्चरथिनांवरौ॥ २८॥

शोभनं ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उपचितमलंकृतं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनतिर्यक्हस्तेन ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुतकर्मेति ॥ १ ॥ अभि

विरथावसियुद्धायसमाजग्मतुराहवे ॥ शतचंद्रचितेगृह्यचर्मणीसुभुजौतथा ॥ २९ ॥ विरोचेतांमहारंगेनिस्त्रिंशवरधारिणौ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेजंभशक्रौम
हाबलौ ॥ ३० ॥ मंडलानिततस्तौतुविचरंतौमहारणे ॥ अन्योन्यमभितस्तूर्णंसमाजग्मतुराहवे ॥ ३१ ॥ अन्योन्यस्यवधेचैवचक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ कैकेयस्यद्वि
धाचर्मततश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ३२ ॥ सात्यकेस्तुतथैवासौचर्मचिच्छेदपार्थिवः ॥ चर्मच्छित्वातुकैकेयस्तारागणशतैर्वृतं ॥ ३३ ॥ चचारमंडलान्येवगतप्रत्या
गतानिच ॥ तंचरंतंमहारंगेनिस्त्रिंशवरधारिणं ॥ ३४ ॥ अपहस्तेनचिच्छेदशैनेयस्त्वरयान्वितः ॥ सवर्माकेकयोराजन्द्विधाछिन्नोमहारणे ॥ ३५ ॥ निपपात
महेष्वासोवज्राहतइवाचलः ॥ तंनिहत्यरणेशूरःशैनेयोरथसत्तमः ॥ ३६ ॥ युधामन्युरथंतूर्णमारुरोहपरंतपः ॥ ततोन्यंरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ ३७ ॥
केकयानांमहत्सैन्यंव्यधमत्सात्यकिःशरैः ॥ सावध्यमानासमरेकेकयानांमहाचमूः ॥ तमुत्सृज्यरणेशत्रुंप्रदुद्रावदिशोदश ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप०
विंदानुविंदवधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुतकर्माततोराजंश्चित्रसेनंमहीपतिं ॥ आजघ्नेसमरेक्रुद्धःपंचाशद्भिःशिलीमुखैः
॥ १ ॥ अभिसारस्तुतंराजन्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ श्रुतकर्माणमाहत्यसूतंविव्याधपंचभिः ॥ २ ॥ श्रुतकर्माततःक्रुद्धश्चित्रसेनंचमूमुखे ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनम
र्मदेशेसमार्पयत् ॥ ३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजनाराचेनमहात्मना ॥ मूर्छामभिययौवीरःकश्मलंचाविवेशह ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैनंश्रुतकीर्त्तिर्महायशाः ॥
नवत्याजगतीपालंछादयामासपत्रिभिः ॥ ५ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांचित्रसेनोमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनतंचविव्याधसप्तभिः ॥ ६ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादा
यवेगघ्नंरुक्मभूपितं ॥ चित्ररूपधरंचक्रेचित्रसेनंशरोर्मिभिः ॥ ७ ॥ सशरैश्चित्रितोराजाचित्रमाल्यधरोयुवा ॥ युवेवसमरेऽशोभद्गोष्ठीमध्येस्वलंकृतः ॥ ८ ॥ श्रु
तकर्माणमथवैनाराचेनस्तनांतरे ॥ बिभेदतरसाशूरस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ९ ॥ श्रुतकर्मापिसमरेनाराचेनसमर्पितः ॥ सुस्रावरुधिरंतत्रगैरिकार्द्रइवाचलः
॥ १० ॥ ततःसरुधिराक्तांगोरुधिरेणकृतच्छविः ॥ रराजसमरेवीरःसपुष्पइवकिंशुकः ॥ ११ ॥ श्रुतकर्माततोराजन्शत्रुणासमभिद्रुतः ॥ शत्रुसंवारणंक्रुद्धो
द्विधाचिच्छेदकार्मुकं ॥ १२ ॥

सारोभिसाराधिपतिश्चित्रसेनः आहत्यसंताड्य ॥ २ ॥ ३ ॥ मूर्छांअर्धनिद्रां कश्मलंअचित्तत्वं ॥ ४ ॥ एनं
श्रुतकर्माणं ॥ ५ ॥ तंश्रुतकर्माणं ॥ ६ ॥ ७ ॥ सशरैरिति गोष्ठीगोयूथपःसांडोमहोक्षः सयथाश्रृंगादौअलंकृतएवंसशरैरलंकृतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ कृतच्छविः आहितशोभः ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुपत्रिभिःशोभनपुंखवद्भिर्नाराचानांशतैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रेतराट्यमः ॥ १७ ॥ दावोदावाग्निस्तेनदग्धाः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्वर्णघंटांसुवर्णमयघंटान्वितां ॥ २३ ॥

अथैनंछिन्नधन्वानंनाराचानांशतैस्त्रिभिः ॥ छादयन्समरेराजन्विव्याधचसुपत्रिभिः ॥ १३ ॥ ततोपरेणभल्लेनतीक्ष्णेननिशितेनच ॥ जहारसशिरस्त्राणं
॥१३॥ शिरस्तस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ तच्छिरोन्यपतद्भूमौचित्रसेनस्यदीप्तिमत् ॥ यदृच्छयायथाचंद्रश्च्युतःस्वर्गान्महीतलं ॥ १५ ॥ राजानंनिहतंदृष्ट्वातेऽभिसारंतुमारि ८
ष ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनचित्रसेनस्यसैनिकाः ॥ १६ ॥ ततःक्रुद्धोमहेष्वासस्तत्सैन्यंप्राद्रवच्छरैः ॥ अंतकालेयथाक्रुद्धःसर्वभूतानिप्रेतराट् ॥ १७ ॥ तेवध्यमानाःस
मरेतवपौत्रेणधन्विना ॥ व्यद्रवंतदिशस्तूर्णंदावदग्धाइवद्विपाः ॥ १८ ॥ तांस्तुविद्रवतोदृष्ट्वानिरुत्साहान्द्विषज्जये ॥ द्रावयन्निषुभिस्तीक्ष्णैःश्रुतकर्माव्यरोचत
॥ १९ ॥ प्रतिविंध्यस्ततश्चित्रंभित्वापंचभिराशुगैः ॥ सारथिंचत्रिभिर्विध्वाध्वजमेकेषुणापिच ॥ २० ॥ तंचित्रोनवभिर्भल्लैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ स्वर्णपुंखैः
प्रसन्नाग्रैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २१ ॥ प्रतिविंध्योधनुश्छित्वातस्यभारतसायकैः ॥ पंचभिर्निशितैर्बाणैरथैनंसहिजघ्निवान् ॥ २२ ॥ ततःशक्तिंमहाराजस्वर्णघं
टांदुरासदां ॥ प्राहिणोत्तवपौत्रायघोरामग्निशिखामिव ॥ २३ ॥ तामापतंतींसहसामहोल्काप्रतिमांतदा ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेप्रतिविंध्योहसन्निव ॥ २४ ॥
सापपातद्विधाछिन्नाप्रतिविंध्यशरैःशितैः ॥ युगांतेसर्वभूतानित्रासयंतीयथाऽशनिः ॥ २५ ॥ शक्तिंतांप्रहतांदृष्ट्वाचित्रोगृह्यमहागदां ॥ प्रतिविंध्यायचिक्षेपरु
क्मजालविभूषितां ॥ २६ ॥ साजघानहयांस्तस्यसारथिंचमहारणे ॥ रथंप्रमृद्यवेगेनधरणीमन्वपद्यत ॥ २७ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुरथादाप्लुत्यभारत ॥ शक्तिंचि
क्षेपचित्रायस्वर्णदंडामलंकृतां ॥ २८ ॥ तामापतंतींजग्राहचित्रोराजन्महामनाः ॥ ततस्तामेवचिक्षेपप्रतिविंध्यायपार्थिवः ॥ २९ ॥ समासाद्यरणेशूरंप्रतिविं
ध्यंमहाप्रभा ॥ निर्भिद्यदक्षिणंबाहुंनिपपातमहीतले ॥ पतिताभासयच्चैवतंदेशमशनिर्यथा ॥ ३० ॥ प्रतिविंध्यस्ततोराजंस्तोमरंहेमभूषितं ॥ प्रेषयामाससंक्रु
द्धश्चित्रस्यवधकांक्षया ॥ ३१ ॥ सतस्यगात्रावरणंभित्वाहृदयमेवच ॥ जगामधरणींतूर्णंमहोरगइवाशयं ॥ ३२ ॥ सपपाततदाराजातोमरेणसमाहतः ॥ प्र
सार्यविपुलौबाहूपीनौपरिघसन्निभौ ॥ ३३ ॥ चित्रंसंप्रेक्ष्यनिहतंतावकारणशोभिनः ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनप्रतिविंध्यंसमंततः ॥ ३४ ॥ सृजंतोविविधान्बाणान्श ॥१३॥
तघ्नीश्चसकिंकिणीः ॥ तमवच्छादयामासुःसूर्यमभ्रगणाइव ॥ ३५ ॥ तान्विधम्यमहाबाहुःशरजालेनसंयुगे ॥ व्यद्रावयत्तवचमूंवज्रहस्तइवासुरीं ॥ ३६ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ गात्रावरणंकवचं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ भीमेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ खड्गः गंडकः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

तेवध्यमानाःसमरेतावकाःपांडवैर्नृप ॥ विप्रकीर्यंतसहसावातनुन्नाघनाइव ॥ ३७ ॥ विप्रद्रुतेबलेतस्मिन्वध्यमानेसमंततः ॥ द्रौणिरेकोऽभ्ययात्तूर्णंभीमसे
नंमहाबलं ॥ ३८ ॥ ततःसमागमोघोरोबभूवसहसातयोः ॥ यथादेवासुरेयुद्धेवृत्रवासवयोरिव ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० चित्रवधेचतुर्दशोऽध्या
यः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच भीमसेनंततोद्रौणीराजन्विव्याधपत्रिणा ॥ परयात्वरयायुक्तोदर्शयन्नस्त्रलाघवं ॥ १ ॥ अथैनंपुनराजघ्नेनवत्या
निशितैःशरैः ॥ सर्वमर्माणिसंप्रेक्ष्यमर्मज्ञोलघुहस्तवत् ॥ २ ॥ भीमसेनःसमाकीर्णोद्रौणिनानिशितैःशरैः ॥ रराजसमरेराजन्रश्मिवानिवभास्करः ॥ ३ ॥ त
तःशरसहस्रेणसुप्रयुक्तेनपांडवः ॥ द्रोणपुत्रमवच्छाद्यसिंहनादममुंचत ॥ ४ ॥ शरैःशरांस्ततोद्रौणिःसंवार्ययुधिपांडवं ॥ ललाटेऽभ्याहनद्राजन्नाराचेनस्मयन्नि
व ॥ ५ ॥ ललाटस्थंततोबाणंधारयामासपांडवः ॥ यथाशृंगंवनेदृप्तःखड्गोधारयतेनृप ॥ ६ ॥ ततोद्रौणिंरणेभीमोयतमानंपराक्रमी ॥ त्रिभिर्विव्याधनाराचैर्ल
लाटेविस्मयन्निव ॥ ७ ॥ ललाटस्थैस्ततोबाणैर्ब्राह्मणोसौव्यशोभत ॥ प्रावृषीवयथासिक्तस्त्रिशृंगःपर्वतोत्तमः ॥ ८ ॥ ततःशरशतैर्द्रौणिरर्दयामासपांडवं ॥ नचैनं
कंपयामाससमातरिश्वेवपर्वतं ॥ ९ ॥ तथैवपांडवोयुद्धेद्रौणिंशरशतैःशितैः ॥ नाकंपयतसंहृष्टोवार्योघइवपर्वतं ॥ १० ॥ तावन्योन्यंशरैर्घोरैश्छादयानौमहार
थौ ॥ रथवर्यगतौवीरौशुशुभातेबलोत्कटौ ॥ ११ ॥ आदित्याविवसंदीप्तौलोकक्षयकरावुभौ ॥ स्वरश्मिभिरिवान्योन्यंतापयंतौशरोत्तमैः ॥ १२ ॥ ततःप्रतिकृ
तेयत्नंकुर्वाणौतौमहारणे ॥ कृतप्रतिकृतेयत्तौशरसंघैरभीतवत् ॥ १३ ॥ व्याघ्राविवचसंग्रामेचेरतुस्तौनरोत्तमौ ॥ शरदंष्ट्रौदुराधर्षौचापवक्त्रौभयंकरौ ॥ १४ ॥
अभूतांतावदृश्यौचशरजालैःसमंततः ॥ मेघजालैरिवच्छन्नौगगनेचंद्रभास्करौ ॥ १५ ॥ चकाशेतेमुहूर्त्तेनततस्तावप्यरिंदमौ ॥ विमुक्तावभ्रजालेनअंगारक
बुधाविव ॥ १६ ॥ अथतत्रैवसंग्रामेवर्त्तमानेसुदारुणे ॥ अपसव्यंततश्चक्रेद्रौणिस्तत्रवृकोदरं ॥ १७ ॥ किरञ्छरशतैरुग्रैर्धाराभिरिवपर्वतं ॥ नतुतन्ममृषेभीमः
शत्रोर्विजयलक्षणं ॥ १८ ॥ प्रतिचक्रेततोराजन्पांडवोप्यपसव्यतः ॥ मंडलानांविभागेषुगतप्रत्यागतेषुच ॥ १९ ॥ बभूवतुमुलंयुद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ चरि
त्वाविविधान्मार्गान्मंडलस्थानमेवच ॥ २० ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ अन्योन्यस्यवधेचैवचक्रतुर्यत्नमुत्तमं ॥ २१ ॥ ईषतुर्विरथंचैवकर्तु
मन्योन्यमाहवे ॥ ततोद्रौणिर्महास्त्राणिप्रादुश्चक्रेमहारथः ॥ २२ ॥ कृतप्रतिकृतेअन्योन्यास्त्रप्रतिघाते ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ईषतुः इच्छांचक्रतुः ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ उल्कानांअन्योन्याभिमुखंपातास्तैराद्दतमिवेतिलुप्तोपमा ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ तथैवदशनच्छदौक्रोधात्संदष्टौ

तान्यस्त्रैरेवसमरेप्रतिजघ्नेथपांडवः॥ ततोघोरंमहाराजअस्त्रयुद्धमवर्त्तत॥ २३॥ ग्रहयुद्धंयथाघोरंप्रजासंहरणेत्ह्यभूत्॥ तेबाणाःसमसज्जंतमुक्तास्ताभ्यांतुभार
त॥ २४॥ द्योतयंतोदिशःसर्वास्तवसैन्यंसमंततः॥ बाणसंघैर्वृतंघोरमाकाशंसमपद्यत॥ २५॥ उल्कापातावृतंयुद्धंप्रजानांसंक्षयेनृप॥ बाणाभिघातात्संजज्ञेत
त्रभारतपावकः॥ २६॥ सविस्फुलिंगोदीप्तार्चिर्योऽदहद्वाहिनीद्वयं॥ तत्रसिद्धामहाराजसंपतंतोब्रुवन्वचः॥ २७॥ युद्धानामतिसर्वेषांयुद्धमेतदितिप्रभो॥ सर्व
युद्धानिचैतस्यकलांनार्हंतिषोडशीं॥ २८॥ नेदृशंचपुनर्युद्धंभविष्यतिकदाचन॥ अहोज्ञानेनसंपन्नावुभौब्राह्मणक्षत्रियौ ॥ २९॥ अहोशौर्येणसंपन्नावुभौ
चोग्रपराक्रमौ॥ अहोभीमबलोभीमएतस्यचकृतास्त्रता॥ ३०॥ अहोवीर्यस्यसारत्वमहोसौष्ठवमेतयोः॥ स्थितावेतौहिसमरेकालांतकयमोपमौ॥ ३१॥ रु
द्रौद्वाविवसंभूतौयथाद्वाविवभास्करौ॥ यमौवापुरुषव्याघ्रौघोररूपावुभौरणे॥ ३२॥ इतिवाचःस्मश्रूयंतेसिद्धानांवैमुहुर्मुहुः॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेसमेतानांदि
वौकसां॥ ३३॥ अद्भुतंचाप्यचिंत्यंचदृष्ट्वाकर्मतयोरणे॥ सिद्धचारणसंघानांविस्मयःसमपद्यत॥ ३४॥ प्रशंसंतितदादेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः॥ साधुद्रौणे
महाबाहोसाधुभीमेतिचाब्रुवन्॥ ३५॥ तौशूरौसमरेराजन्परस्परकृतागसौ॥ परस्परमुदीक्षेतांक्रोधादुद्वृत्यचक्षुषी॥ ३६॥ क्रोधरक्तेक्षणौतौतुक्रोधात्प्रस्फु
रिताधरौ॥ क्रोधात्संदष्टदशनौतथैवदशनच्छदौ॥ ३७॥ अन्योन्यंछादयंतौस्मशरवृष्ट्यामहारथौ॥ शरांबुधारौसमरेशस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ॥ ३८॥ तावन्यो
न्यंध्वजंविध्वासारथिंचमहारणे॥ अन्योन्यस्यहयान्विध्वाबिभिदातेपरस्परं॥ ३९॥ ततःक्रुद्धौमहाराजबाणौगृह्यमहाहवे॥ उभौचिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्य
वधैषिणौ॥ ४०॥ तौसायकौमहाराजद्योतमानौचमूमुखे॥ आजघ्नतुःसमासाद्यवज्रवेगौदुरासदौ॥ ४१॥ तौपरस्परवेगाच्चशराभ्यांचभृशाहतौ॥ निपेततु
र्महावीर्यौरथोपस्थेतयोस्तदा॥ ४२॥ ततस्तुसारथिर्ज्ञात्वाद्रोणपुत्रमचेतनं॥ अपोवाहरणाद्राजन्सर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ ४३॥ तथैवपांडवंराजन्विव्हलंतंमुहु
र्मुहुः॥ अपोवाहरथेनाजौसारथिःशत्रुतापनं॥ ४४॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्धेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्र ॥ १४॥
उवाच यथासंशप्तकैःसार्धमर्जुनस्याभवद्रणः॥ अन्येषांचमहीपानांपांडवैस्तद्ब्रवीहिमे॥ १॥

श्लो॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ तौबाणौभृशाहताविति हे
तोःशराभ्यांअग्रभागाभ्यांतयोःतदीययोरथयोरुपस्थेमुख्यदेशेरथिनीतियावत्॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभा० पंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ७॥ यथेति॥ १॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ सरत्नान्रत्नांगुलीयकादियुक्तान् सरत्नीनितिपाठेरत्निःकूर्परादाकनिष्ठांतःकरःतत्सहितान्पाणीन् ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुसंरब्धाइत्यत्रसुसंमर्दाइतिपाठेशोभनःस्वर्गदःसंमर्दोयेषां तथाभूताः वासितापुष्पवतीगौस्तदर्थं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ छिन्नेति त्रिवेणुःउभयतःकाष्ठद्वयसहितोधूर्दंडः अक्षश्चक्राधारदंडः ॥ १३ ॥ योक्राणिबंधनरज्जवः रश्मयःप्रग्रहाः विवरूथान्रथगुप्तिरहि

अश्वत्थाम्नस्तुयद्युद्धमर्जुनस्यचसंजय ॥ अन्येषांचमहीपानांपांडवैस्तद्ब्रवीहिमे ॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्यथावृत्तंसंग्रामंब्रुवतोमम ॥ वीराणांशत्रुभिःसार्धंदेहपाप्मासुनाशनं ॥ ३ ॥ पार्थःसंशप्तकबलंप्रविश्यार्णवसन्निभं ॥ व्यक्षोभयदमित्रघ्नोमहावातइवार्णवं ॥ ४ ॥ शिरांस्युन्मथ्यवीराणांशितैर्भल्लैर्धनंजयः ॥ पूर्णचंद्राभवक्राणिस्वक्षिभ्रूदशनानिच ॥ ५ ॥ संतस्तारक्षितिंक्षिप्रंविनालैर्नलिनैरिव ॥ सुवृत्तानायतान्पुष्टान्चंदनागुरुभूषितान् ॥ ६ ॥ सायुधान्सतलत्रांश्चपंचास्योरगसन्निभान् ॥ बाहून्क्षुरैरमित्राणांचिच्छेदसमरेर्जुनः ॥ ७ ॥ धुर्यान्धुर्यैतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानिसायकान् ॥ पाणीन्सरत्नानसकृद्भल्लैश्चिच्छेदपांडवः ॥ ८ ॥ रथान्द्विपान्हयांश्चैवसारोहानर्जुनोयुधि ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्निन्येराजन्यमक्षयं ॥ ९ ॥ तंप्रवीराःसुसंरब्धानर्दमानाइवर्षभाः ॥ वासितार्थमिवक्रुद्धमभिद्रुत्यमदोत्कटाः ॥ १० ॥ निघ्नंतमभिजघ्नुस्तेशरैःशृंगैरिवर्षभाः ॥ तस्यतेषांचतद्युद्धमभवल्लोमहर्षणं ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यविजयेयद्वद्दैत्यानांसहवज्रिणा ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोर्जुनः ॥ १२ ॥ इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंविध्वाप्राणान्जहारसः ॥ छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधान्ससारथीन् ॥ १३ ॥ विध्वस्तायुधतूणीरान्समुन्मथितकेतनान् ॥ संछिन्नयोक्ररश्मीकान् विवरूथान्विकूबरान् ॥ १४ ॥ विस्रस्तबंधुरयुगान्विस्रस्ताक्षप्रमंडलान् ॥ रथान्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीवमारुतः ॥ १५ ॥ विस्मापयन्प्रेक्षणीयंद्विषतांभयवर्धनं ॥ महारथसहस्रस्यसमंकर्माकरोज्जयः ॥ १६ ॥ सिद्धदेवर्षिसंघाश्चचारणाश्चापितुष्टुवुः ॥ देवदुंदुभयोनेदुःपुष्पवर्षाणिचापतन् ॥ १७ ॥ केशवार्जुनयोर्मूर्ध्निप्राहवाक्चाशरीरिणी ॥ चंद्रार्कानिलसूर्याणांकांतिदीप्तिबलद्युतीः ॥ १८ ॥ यौसदाबिभ्रतुर्वीराविमौतौकेशवार्जुनौ ॥ ब्रह्मेशानाविवाजय्यौवीरावेकरथेस्थितौ ॥ १९ ॥ सर्वभूतवरौवीरौनरनारायणाविमौ ॥ इत्येतन्महदाश्चर्यंदृष्ट्वाश्रुत्वाचभारत ॥ २० ॥ अश्वत्थामासुसंयत्तःकृष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ अथपांडवमस्यंतममित्रघ्नकराञ्छरान् ॥ २१ ॥ सेषुणापाणिनाहूयप्रहसन्द्रौणिरब्रवीत् ॥ यदिमांमन्यसेवीरप्राप्तमर्हमिहातिथिं ॥ २२ ॥ तान् कूबरःत्रिवेणोरग्रभागः ॥ १४ ॥ बंधुरंरथतल्पः युगंधूरग्रकाष्ठं अक्षप्रमंडलंरथनीडाक्षयोःसंधानकाष्ठजातंविशकलीकुर्वन्विशेषेणशकलीकुर्वन् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ चंद्रादीनांकांत्यादीन्यथासंख्यंबिभ्रतुः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अमित्रघ्नाःकराःकराकारमग्रफलकंयेषांतान्अमित्रघ्नकरान् ॥ २१ ॥ अर्हंपूजयितुंयोग्यं ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ अनंतरंप्रथमं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ आयस्तःयत्नवान् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इषुधिप्रभृतिभ्यःशराःपेतुःलोमभ्योपिवर्मभ्योपिचपेतुस्तत्रहेतुःब्रह्मवादिनःयोगवलवतइत्य

ततःसर्वात्मनात्वद्ययुद्धातिथ्यंप्रयच्छमे ॥ एवमाचार्यपुत्रेणसमाहूतोयुयुत्सया ॥ २३ ॥ बहुमेनेर्जुनोत्मानमितिचाहजनार्दनं ॥ संशप्तकाश्चमेवध्याद्रौणिरा
ह्वयतेचमां ॥ २४ ॥ यदत्रानंतरंप्राप्तंशंसमेतद्विमाधव ॥ आतिथ्यकर्माभ्युत्थायदीयतांयदिमन्यसे ॥ २५ ॥ एवमुक्तोवहत्पार्थंकृष्णोद्रोणात्मजांतिके ॥ जैत्रे
णविधिनाहूतंवायुरिंद्रमिवाध्वरे ॥ २६ ॥ तमामंत्र्यैकमनसंकेशवोद्रौणिमब्रवीत् ॥ अश्वत्थामन्स्थिरोभूत्वाप्रहराशुसहस्वच ॥ २७ ॥ निर्वेष्टुंभर्तृपिंडंहिका
लोयमुपजीविनां ॥ सूक्ष्मोविवादोविप्राणांस्थूलौक्षात्रौजयाजयौ ॥ २८ ॥ यामभ्यर्थयसेमोहाद्दिव्यांपार्थस्यसत्क्रियां ॥ तामाप्तुमिच्छन्युध्यस्वस्थिरोभूत्वा
द्यपांडवं ॥ २९ ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनतथेत्युक्त्वाद्विजोत्तमः ॥ विव्याधकेशवंषष्ट्यानाराचैरर्जुनंत्रिभिः ॥ ३० ॥ तस्यार्जुनःसुसंक्रुद्धस्त्रिभिर्बाणैःशरासनं ॥ चि
च्छेदचान्यदादत्तद्रौणिर्घोरतरंधनुः ॥ ३१ ॥ सज्जंकृत्वानिमेषाच्चविव्याधार्जुनकेशवौ ॥ त्रिभिःशतैर्वासुदेवंसहस्रेणचपांडवं ॥ ३२ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रयु
तान्यर्बुदानिच ॥ ससृजेद्रौणिरायस्तःसंस्तभ्यचरणेर्जुनं ॥ ३३ ॥ इषुधेर्धनुषश्चैवज्यायाश्चैवाथमारिष ॥ बाह्वोःकराभ्यामुरसोवदनघ्राणनेत्रतः ॥ ३४ ॥ कर्णा
भ्यांशिरसोंगेभ्योलोमवर्मभ्यएवच ॥ रथध्वजेभ्यश्चशरानिष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः ॥ ३५ ॥ शरजालेनमहताविध्वामाधवपांडवौ ॥ ननादमुदितोद्रौणिर्महामेघौ
घनिःस्वनं ॥ ३६ ॥ तस्यतंनिनदंश्रुत्वापांडवोच्युतमब्रवीत् ॥ पश्यमाधवदौरात्म्यंगुरुपुत्रस्यमांप्रति ॥ ३७ ॥ वधंप्राप्तौमन्यतेनौप्रावेश्यशरवेश्मनि ॥ एषो
स्मिहन्मिसंकल्पंशिक्षयाचवलेनच ॥ ३८ ॥ अश्वत्थाम्नःशरानस्तान्छित्त्वैकैकंत्रिधात्रिधा ॥ व्यधमद्भरतश्रेष्ठोनीहारमिवमारुतः ॥ ३९ ॥ ततःसंशप्तकान्भू
यःसाश्वसूतरथद्विपान् ॥ ध्वजपत्तिगणानुग्रैर्बाणैर्विव्याधपांडवः ॥ ४० ॥ येयेददृशिरेतत्रयद्यद्रूपास्तदाजनाः ॥ तेतेतत्रशरैर्व्याप्तंमेनिरेत्मानमात्मना ॥ ४१ ॥
तेगांडीवप्रमुक्तास्तुनानारूपाःपतत्रिणः ॥ क्रोशेसाग्रेस्थितान्घ्नंतिद्विपांश्चपुरुषान्रणे ॥ ४२ ॥ भल्लैश्छिन्नाःकराःपेतुःकरिणांमदवर्षिणां ॥ यथावनेपरशुभि
र्निकृत्ताःसुमहाद्रुमाः ॥ ४३ ॥ पश्चात्तुशैलवत्पेतुस्तेगजाःसहसादिभिः ॥ वज्रिवज्रप्रमथितायथैवाद्रिचयास्तथा ॥ ४४ ॥ गंधर्वनगराकारान्रथांश्चैवसुक ॥ १५ ॥
ल्पितान् ॥ विनीतैर्जवनैर्युक्तानास्थितान्युद्धदुर्मदैः ॥ ४५ ॥ शरैर्विशकलीकुर्वन्नमित्रानभ्यवीवृषत् ॥ स्वलंकृतानश्वसादीन्पत्तींश्चाहन्धनंजयः ॥ ४६ ॥ धनं
जययुगांतार्कःसंशप्तकमहार्णवं ॥ व्यशोषयतदुःशोषंतीक्ष्णैःशरगभस्तिभिः ॥ ४७ ॥ र्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महत्शैलंशिलासमूहोयस्मिन्तंमहाशैलंपर्वतमिव ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ पांडवेस्त्राणीत्यत्रकांडकोशानितिपाठेबाणानांकोशभूतान्निषंगान्न्यवेदयत् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभाव० षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति नक्षत्रमभितःनक्षत्रंलक्षीकृत्य ॥ १ ॥ विमार्गस्थौवक्रातिचारगौ ॥ २ ॥ ३ ॥ कृष्णौकृष्णार्जुनौआसतुःदीपयांचक्रतुः ॥ ४ ॥ सर्वतोधारंसर्वतोस्त्रधारा

पुनर्द्रौणिंमहाशैलंनाराचैर्वज्रसन्निभैः ॥ निर्बिभेदमहावेगैस्त्वरन्वज्रीवपर्वतं ॥ ४८ ॥ तमाचार्यसुतःक्रुद्धःसाश्वयंतारमाशुगैः ॥ युयुत्सुरागमद्योद्धुंपार्थस्तान्छिन्नच्छरान् ॥ ४९ ॥ ततःपरमसंक्रुद्धःपांडवेऽस्त्राण्यवासृजत् ॥ अश्वत्थामाभिरूपायगृहानतिथयेयथा ॥ ५० ॥ अथसंशप्तकांस्त्यक्त्वापांडवोद्रौणिमभ्ययात् ॥ अपांक्तेयानिवत्यक्त्वादातापांक्तेयमर्थिनं ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० अश्वत्थामार्जुनसंवादेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततःसमभवद्युद्धंशुक्रांगिरसवर्चसोः ॥ नक्षत्रमभितोव्योम्निशुक्रांगिरसयोरिव ॥ १ ॥ संतापयंतावन्योन्यंदीप्तैःशरगभस्तिभिः ॥ लोकत्रासकरावास्तांविमार्गस्थौग्रहाविव ॥ २ ॥ ततोविध्यद्भ्रुवोर्मध्येनाराचेनार्जुनोभृशं ॥ सतेनविबभौद्रौणिरूर्ध्वरश्मिर्यथारविः ॥ ३ ॥ अथकृष्णौशरशतैरश्वत्थाम्नार्दितौभृशं ॥ स्वरश्मिजालविकचौयुगांतार्काविवासतुः ॥ ४ ॥ ततोर्जुनःसर्वतोधारमस्त्रमवासृजद्वासुदेवेभिभूते ॥ द्रौणायनिंचाभ्यहनत्पृषत्कैर्वज्राग्निवैवस्वतदंडकल्पैः ॥ ५ ॥ सकेशवंचार्जुनंचातितेजाविव्याधमर्मस्वतिरौद्रकर्मा ॥ बाणैःसुयुक्तैरतितीव्रवेगैर्यैराहतोमृत्युरपिव्यथेत ॥ ६ ॥ द्रौणेरिषूनर्जुनःसन्निवार्यव्यायच्छतस्तद्द्विगुणैःसुपुंखैः ॥ तंसाश्वसूतध्वजमेकवीरमावृत्यसंशप्तकसैन्यमार्च्छत् ॥ ७ ॥ धनूंषिबाणानिषुधीर्धनुर्ज्याःपाणीन्भुजान्पाणिगतंचशस्त्रं ॥ छत्राणिकेतूंस्तुरगान्रथेषांवस्त्राणिमाल्यान्यथभूषणानि ॥ ८ ॥ चर्माणिवर्माणिमनोरमाणिप्रियाणिसर्वाणिशिरांसिचैव ॥ चिच्छेदपार्थोद्विषतांसुयुक्तैर्बाणैःस्थितानामपराङ्मुखानां ॥ ९ ॥ सुकल्पिताःस्यंदनवाजिनागाःसमास्थितायत्नकृतैर्नृवीरैः ॥ पार्थेरितैर्बाणशतैर्निरस्तास्तैरेवसार्द्धंनृवरानिपेतुः ॥ १० ॥ पद्मार्कपूर्णेंदुनिभाननानिकिरीटमाल्याभरणोज्ज्वलानि ॥ भल्लार्धचंद्रक्षुरकर्त्तितानिप्रपेतुरुर्व्यांनृशिरांस्यजस्रं ॥ ११ ॥ अथद्विपैर्देवरिपुद्विपाभैर्देवारिदर्पापहमत्युदग्रं ॥ कलिंगवंगांगनिषादवीराजिघांसवःपांडवमभ्यधावन् ॥ १२ ॥ तेषांद्विपानांनिचकर्त्तपार्थोवर्माणिचर्माणिकरान्नियंतॄन् ॥ ध्वजान्पताकाश्चततःप्रपेतुर्वज्राहतानीवगिरेःशिरांसि ॥ १३ ॥

वर्षकं वज्रकल्पैःअमोघैःअग्निकल्पैःदाहकैःवैवस्वतदंडकल्पैःप्राणहरैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ व्यायच्छतोयतमानस्यआर्च्छत्गतवान् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुकल्पिताःसुसन्नद्धाः यत्नकृतैःकृतयत्नैःतैरेवबाणैरेव ॥ १० ॥ ११ ॥ देवरिपुश्वासौद्विपश्चेतिगजासुरतुल्यैरित्यर्थः ॥ १२ ॥ करान्शुंडाः ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ तंअश्वत्थामानं तान्तदन्यान् तैःकृतंबाणांधकारंकृत्वाछित्वा कृतीछेदने ॥ १६॥ संस्यूताःअन्योन्यंसंघट्टवंतः ॥ १७ ॥१८॥ समाप्तविघ्नेनसमग्रधनुर्वेदविदा ॥१९॥ अक्रियावान्प्रतिकाररहितः ॥ २० ॥ २१ ॥ अविकर्णैःअविकर्णतुल्यायैः ॥ २२ ॥ अंगिरसांअंगिरोगोत्राणांमध्ये ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ओघनादिनाजलौघवन्नादवता ॥ २६ ॥ इतिकर्णप० नैल० भारतभावदीपे

॥ १६॥ तेषुप्रभग्नेषुगुरोस्तनूजंबाणैःकिरीटीनवसूर्यवर्णैः॥प्रच्छादयामासमहाभ्रजालैर्वायुःसमुद्यंतमिवांशुमंतं॥१४॥ततोर्जुनेषूनिषुभिर्निरस्यद्रोणिःशितैरर्जुनवा
सुदेवौ॥ प्रच्छादयित्वादिविचंद्रसूर्यौननादसोंभोदइवातपांते॥ १५॥ तमर्जुनस्तांश्चपुनस्त्वदीयानभ्यर्दितस्तैरभिसृत्यशस्त्रैः॥ बाणांधकारंसहसैवकृत्वावि
व्याधसर्वानिषुभिःसुपुंखैः॥१६॥ नाप्याददत्संदधन्नैवमुंचन्बाणान्रथेदृश्यतसव्यसाची॥रथांश्चनागांस्तुरगान्पदातीन्संस्यूतदेहान्ददृशुर्हतांश्च॥१७॥संधा
यनाराचवरान्दशाशुद्रौणिस्त्वरन्नेकमिवोत्ससर्ज॥ तेषांचपंचार्जुनमभ्यविध्यन्पंचाच्युतंनिर्बिभिदुःसुपुंखाः॥ १८॥तैराहतौसर्वमनुष्यमुख्यावसृक्स्रवंतौ
धनदेंद्रकल्पौ॥समाप्तविद्येनतथाभिभूतौहतौरणेतावितिमेनिरेन्ये॥१९॥ अथार्जुनंप्राहदशार्हनाथःप्रमाद्यसेकिंजहियोधमेतं॥ कुर्याद्धिदोषंसमुपेक्षितोयं
कष्टोभवेद्व्याधिरिवाक्रियावान्॥२०॥तथेतिचोक्त्वाच्युतमप्रमादीद्रौणिंप्रयत्नादिषुभिस्ततक्ष॥भुजौवरौचंदनसारदिग्धौवक्षःशिरोथाप्रतिमौतथोरू॥२१॥
गांडीवमुक्तैःकुपितोविकर्णैर्द्रौणिंशरैःसंयतिनिर्बिभेद॥ छित्वातुरश्मींस्तुरगानविध्यत्तेतंरणादूहुरतीवदूरं॥ २२॥ सतैर्हृतोवातजवैस्तुरंगैर्द्रौणिर्दृढंपार्थशरा
भिभूतः॥ इयेषनावृत्यपुनस्तुयोद्धुंपार्थेनसार्द्धंमतिमान्विमृश्य॥ जानन्जयंनियतंवृष्णिवीरेधनंजयेचांगिरसांवरिष्ठः ॥ २३॥ नियम्यसहयान्द्रौणिःस
माश्वस्यचमारिष॥ रथाश्वनरसंबाधंकर्णस्यप्राविशद्बलं॥ २४॥ प्रतीपकारिणिरणादश्वत्थाम्निहृतेहयैः॥ मंत्रौषधिक्रियायोगैर्व्याधौदेहादिवाहृते॥ २५॥
संशप्तकानभिमुखौप्रयातौकेशवार्जुनौ॥वातोद्धूतपताकेनस्यंदनेनौघनादिना॥२६॥ इतिश्रीमहाभा० कर्णप० अश्वत्थामपराजयेसप्तदशोऽध्यायः॥१७॥
संजयउवाच अथोत्तरेणपांडूनांसेनायांध्वनिरुत्थितः॥ रथनागाश्वपत्तीनांदंडधारेणवध्यतां॥१॥ निवर्त्तयित्वातुरथंकेशवोर्जुनमब्रवीत्॥वाहयन्नेवतुर
गान्गरुडानिलरंहसः॥ २॥ मागधोप्यतिविक्रांतोद्विरदेनप्रमाथिना॥भगदत्तादनवरःशिक्षयाचबलेनच॥३॥ एनंहत्वानिहंतासिपुनःसंशप्तकानिति॥ वा ॥१६॥
क्यांतेप्रापयत्पार्थंदंडधारांतिकंप्रति॥४॥

सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ १ ॥ अथेति उत्तरेणउत्तरतः वध्यतांवध्यमानानां ॥ १ ॥ २ ॥ अनवरःअहीनः ॥ ३ ॥ ४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अंकुशग्रहेअंकुशधारणेहस्तियुद्धेइत्यर्थः ग्रहेआदित्यादिग्रहसमूहेयुद्धपरिग्रहेचअप्रसह्यः विकचःकचोपलक्षितशिरोरहितःकेतुरूपीग्रहइव विकचोविस्तीर्णोग्रहोधूमकेतुरूपीउत्पातग्रहः ॥ ५ ॥ दानवनाग सन्निभंगजासुरोपमंगजमित्यर्थात्समास्थितःसहंतीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ रथान्पादैरधिष्ठायआक्रम्यममृदेमर्दयामासेत्युत्तरार्द्धस्यानुकर्षः एवंकरेणशुंडयानरादीनपोथयदिति एवंद्विपोहंतिरथादीनित्यर्थात् ॥ ७ ॥ शुष्मिणाबलवतास्थूलंसुषिरंनलंतृणविशेषं ॥ ८ ॥ संकुलेरणदेशेइतिसामर्थ्यात्ज्ञेयं ॥ ९ ॥ १० ॥ सगुणेषुकार्मुकंमौर्वीबाणसहितंधनुः नियंतॄन्नियंतारं ॥ ११ ॥ घनाघनोघातुकमत्तदंतिनो

समागधानांप्रवरोंकुशग्रहेग्रहेऽप्रसह्योविकचोयथाग्रहः॥ सपत्नसेनांप्रममाथदारुणोमहींसमग्रांविकचोयथाग्रहः॥ ५ ॥ सुकल्पितंदानवनागसन्निभंमहा भ्रनिर्ह्रादममित्रमर्दनं ॥ रथाश्वमातंगगणान्सहस्रशःसमास्थितोहंतिशरैर्नरानपि ॥ ६ ॥ रथानधिष्ठायसवाजिसारथीन्नरांश्चपादैर्द्विरदोव्यपोथयत् ॥ द्विपां श्चपद्भ्यांममृदेकरेणद्विपोत्तमोहंतिचकालचक्रवत् ॥ ७ ॥ नरांस्तुकार्ष्णायसवर्मभूषणान्निपात्यसाश्वानपिपत्तिभिःसह ॥ व्यपोथयद्दंतिवरेणशुष्मिणासशब्द वत्स्थूलनलंयथातथा ॥ ८ ॥ अथार्जुनोज्यातलनेमिनिःस्वनेमृदंगभेरीबहुशंखनादिते ॥ रथाश्वमातंगसहस्रसंकुलेरथोत्तमेनाभ्यपतद्द्विपोत्तमं ॥ ९ ॥ ततोर्जु नंद्वादशभिःशरोत्तमैर्जनार्दनंषोडशभिःसमार्पयत् ॥ सदंडधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभिस्ततोननादप्रजहासचासकृत् ॥ १० ॥ ततोस्यपार्थःसगुणेषुकार्मुकंचक र्त्तभल्लैर्ध्वजमप्यलंकृतं ॥ पुनर्नियंतॄन्सहपादगोप्तॄंस्ततःसचुक्रोधगिरिव्रजेश्वरः ॥ ११ ॥ ततोर्जुनंभिन्नकटेनदंतिनाघनाघनेनानिलतुल्यवर्चसा ॥ अतीवचुक्षो भयिषुर्जनार्दनंधनंजयंचाभिजघानतोमरैः ॥ १२ ॥ अथास्यबाहूद्विपहस्तसन्निभौशिरश्चपूर्णेंदुनिभाननंत्रिभिः ॥ क्षुरैःप्रचिच्छेदसहैवपांडवस्ततोद्विपंबाण शतैःसमार्पयत् ॥ १३ ॥ सपार्थबाणैस्तपनीयभूषणैःसमाचितःकांचनवर्मभृद्द्विपः ॥ तथाचकाशेनिशिपर्वतोयथादावाग्निनाप्रज्वलितौषधिद्रुमः ॥ १४ ॥ स वेदनार्त्तोऽबुदनिस्वनोनदंश्चरन्भ्रमन्प्रस्खलितांतरोद्रवत् ॥ पपातरुग्णःसनियंतृकस्तथायथागिरिर्वज्रविदारितस्तथा ॥ १५ ॥ हिमावदातेनसुवर्णमालिना हिमाद्रिकूटप्रतिमेनदंतिना ॥ हतेरणेभ्रातरिदंडआव्रजज्जिघांसुरिंद्रावरजंधनंजयं ॥ १६ ॥ सतोमरैरर्ककरप्रभैस्त्रिभिर्जनार्दनंपंचभिरर्जुनंशितैः ॥ समर्पयि त्वाविननादनर्दयंस्ततोस्यबाहूनिचकर्त्तपांडवः ॥ १७ ॥ क्षुरप्रकृत्तौसुभृशंसतोमरौशुभांगदौचंदनरूषितौभुजौ ॥ गजात्पततौयुगपद्विरेजतुर्यथाद्रिशृंगाद्रु चिरौमहोरगौ ॥ १८ ॥

रितिविश्वः ॥ १२ ॥ सहैवयुगपत् ॥ १३ ॥ १४ ॥ चरन्गच्छन् भ्रमन्भ्रांतिंप्राप्नुवन्अतएवप्रस्खलितांतरःमध्येस्खलन्नित्यर्थः सनियंतृकःमहामात्रसहितःपपात त थापानयोग्यंयथास्यात्तथारुग्णःपीडितोयथैवंभूतःपपातेतिपृथगन्वयः ॥ १५ ॥ इंद्रावरजंविष्णुंकृष्णमित्यर्थः धनंजयंचजिघांसुर्दंडआव्रजत्दंतिनासहेतिशेषः ॥ १६ ॥ नर्दयन्शब्दंकारयन् ॥ १७ ॥ १८ ॥

अस्तात् अस्ताचलात् ॥ १९ ॥ २० ॥ गजोत्तमाः महागजारूढाः तौदंडधारतद्भ्रात्रोर्द्विपौसाध्यक्षौकृत्तौछिन्नौतथातेपिकृताःछिन्नाः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिकर्णप० नै० भारतभाव० अष्टाद
शोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ प्रत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ धुर्यान्श्रेष्ठान्धुर्यगतान्वाहान्वाहादीन्अमित्रवीराणांचिच्छेदेतिद्वयोःसंबंधः ॥ ३ ॥ ४ ॥ वासितार्थेस्त्रीनिमित्तं वासिताकरिणीनार्यो

॥ १७ ॥ तथार्धचंद्रेणहतंकिरीटिनापपातदंडस्यशिरःक्षितिंद्विपात् ॥ सशोणितार्द्रोनिपतन्विरेजेदिवाकरोस्तादिवपश्चिमांदिशं ॥ १९ ॥ अथद्विपंश्वेतवराभ्रसन्निभंदि
वाकरांशुप्रतिमैःशरोत्तमैः ॥ बिभेदपार्थःसपपातनादयन्हिमाद्रिकूटंकुलिशाहतंयथा ॥ २० ॥ ततोपरेतत्प्रतिमागजोत्तमाजिगीषवःसंयतिसव्यसाचिना ॥
तथाकृतास्तेचयथैवतौद्विपौततःप्रभग्नंसुमहद्रिपोर्बलं ॥ २१ ॥ गजारथाश्वाःपुरुषाश्चसंघशःपरस्परघ्नाःपरिपेतुराहवे ॥ परस्परंप्रस्खलिताःसमाहिताभृशंनि
पेतुर्बहुभाषिणोहताः ॥ २२ ॥ अथार्जुनंस्वेपरिवार्यसैनिकाःपुरंदरंदेवगणाइवाब्रुवन् ॥ अभैष्मयस्मान्मरणादिवप्रजाःसवीरदिष्ट्यानिहतस्त्वयारिपुः ॥ २३ ॥
नचेदरक्षिष्यइमंजनंभयाद्द्विषद्भिरेवंबलिभिःप्रपीडितं ॥ तथाभविष्यद्द्विषतांप्रमोदनंयथाहतेष्वेष्विहनोरिसूदन ॥ २४ ॥ इतीवभूयश्चसुहृद्भिरीडितानिश
म्यवाचःसुमनास्ततोर्जुनः ॥ यथानुरूपंप्रतिपूज्यतंजनंजगामसंशप्तकसंघहापुनः ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० दंडवधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच प्रत्यागत्यपुनर्जिष्णुर्जघ्नेसंशप्तकान्बहून् ॥ वक्रातिवक्रगमनादंगारकइवग्रहः ॥ १ ॥ पार्थबाणहताराजन्नराश्वरथकुंजराः ॥ विचेलुर्बभ्रमुर्नेशुःपेतु
र्म्लुश्चभारत ॥ २ ॥ धुर्यान्धुर्यगतान्सूतान्ध्वजांश्चापानिसायकान् ॥ पाणीन्पाणिगतंशस्त्रंबाहूनपिशिरांसिच ॥ ३ ॥ भल्लैःक्षुरैरर्धचंद्रैर्वत्सदंतैश्चपांडवः ॥ चि
च्छेदामित्रवीराणांसमरेप्रतियुध्यतां ॥ ४ ॥ वासितार्थेयुयुत्संतोवृषभावृषभंयथा ॥ निपतंत्यर्जुनंशूराःशतशोथसहस्रशः ॥ ५ ॥ तेषांतस्यचतद्युद्धमभवल्लो
महर्षणं ॥ त्रैलोक्यविजयेयादृग्दैत्यानांसहवज्रिणा ॥ ६ ॥ तमविध्यत्त्रिभिर्बाणैर्दंदशूकैरिवाहिभिः ॥ उग्रायुधसुतस्तस्यशिरःकायादपाहरत् ॥ ७ ॥ तेर्जुनंसर्व
तःक्रुद्धानानाशस्त्रैरवीवृषन् ॥ मरुद्भिःप्रेरितामेघाहिमवंतमिवोष्णगे ॥ ८ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोर्जुनः ॥ सम्यगस्तैःशरैःसर्वानहितानहनद्बहून्
॥ ९ ॥ छिन्नत्रिवेणुसंघातान्हताश्वान्पार्ष्णिसारथीन् ॥ विस्रस्तहस्ततूणीरान्विचक्ररथकेतनान् ॥ १० ॥ ॥ १७ ॥

र्वासितंसुरभीकृतेइतिविश्वः यथास्वयंवरस्थांस्त्रियंप्राप्तुंवृषभाश्चअवृषभाश्चतेषांयूथंवृषभावृषभंश्रेष्ठाश्रेष्ठयोधकुलंअहंपूर्विकयानिपततिएवंयुद्धेऽर्जुनंप्राप्तुंराजानइत्यर्थः वासितंअतिश्रेष्ठंराज्यादिकंवावस्तु
॥ ५ ॥ ६ ॥ तस्यउग्रायुधसुतस्यअपाहरदर्जुनइतिशेषः ॥ ७ ॥ उष्णगेग्रीष्मेगतेसतिप्रावृषीत्यर्थः उष्णोग्रीष्मोगतोऽतीतोयत्रसउष्णगःकालविशेषइतिविग्रहः ॥ ८ ॥ अस्तैःक्षिप्तैः ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनुकर्षःरथाधस्थंदारु ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ निर्जिह्वांत्राःनिर्गताःजिह्वाःअंत्राणिचयेषांते ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्रथान्॥ विध्वस्तसर्वसन्नाहान्बाणैश्चक्रेर्जुनस्तदा ॥ ११ ॥ तेरथास्तत्रविध्वस्ताःपरार्ध्याभांत्यनेकशः॥ धनिनामि
ववेश्मानिहतान्यग्न्यनिलांबुभिः॥ १२ ॥ द्विपाःसंभिन्नमर्माणोवज्राशनिसमैःशरैः ॥ पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानिवज्रपाताग्निभिर्यथा ॥ १३ ॥ सारोहास्तुरगाःपेतु
र्बहवोर्जुनताडिताः॥ निर्जिह्वांत्राःक्षितौक्षीणारुधिरार्द्राःसुदुर्दृशः॥ १४ ॥ नराश्वनागानाराचैःसंस्यूताःसव्यसाचिना॥ बभ्रमुश्चस्खलुःपेतुर्नेदुर्मम्लुश्चमारि
ष ॥ १५ ॥ अनेकैश्चशिलाधौतैर्वज्राशनिविषोपमैः॥ शरैर्निजघ्निवान्पार्थोमहेंद्रइवदानवान् ॥ १६ ॥ महार्हवर्माभरणानानारूपांबरायुधाः ॥ सरथाःसध्व
जावीराहताःपार्थेनशेरते॥ १७॥ विजिताःपुण्यकर्माणोविशिष्टाभिजनश्रुताः ॥ गताःशरीरैर्वसुधामूर्जितैःकर्मभिर्दिवं॥ १८॥ अथार्जुनंरथवरंत्वदीयाःस
मभिद्रवन्॥ नानाजनपदाध्यक्षाःसगणाजातमन्यवः ॥ १९ ॥ उह्यमानारथाश्वैभैःपत्तयश्चजिघांसवः ॥ समभ्यधावन्नस्यंतोविविधंक्षिप्रमायुधं॥ २० ॥
तदायुधमहावर्षंयुक्तंयोधमहांबुदैः॥ व्यधमन्निशितैर्बाणैःक्षिप्रमर्जुनमारुतः॥ २१ ॥ साश्वपत्तिद्विपरथंमहाशस्त्रौघसंप्लवं॥ सहसासंतितीर्षंतंपार्थंशस्त्रास्त्रसे
तुना॥ २२ ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवःपार्थकिंक्रीडसेऽनघ॥ संशप्तकान्प्रमथ्यैनांस्ततःकर्णवधेत्वर॥ २३॥ तथेत्युक्त्वार्जुनःकृष्णंशिष्टान्संशप्तकांस्तदा॥ आक्षिप्य
शस्त्रेणबलाद्दैत्यानिंद्रइवावधीत्॥ २४॥ आददत्संदधन्नेषून्दृष्टःकैश्चिद्रणेर्जुनः ॥ विमुंचन्वाशरान्शीघ्रंदृश्यतेवहितैरपि ॥ २५॥ आश्चर्यमितिगोविंदःसम
मन्यतभारत॥ हंसांशुगौरास्तेसेनांहंसाःसरइवाविशन्॥ २६॥ ततःसंग्रामभूमिंचवर्त्तमानेजनक्षये॥ अवेक्षमाणोगोविंदःसव्यसाचिनमब्रवीत्॥ २७॥ ए
षपार्थमहारौद्रोवर्त्ततेभरतक्षयः॥ पृथिव्यांपार्थिवानांवैदुर्योधनकृतेमहान्॥ २८॥ पश्यभारतचापानिरुक्मपृष्ठानिधन्विनां॥ महतांचापविद्धानिकलापानि
पुर्धींस्तथा॥ २९ ॥ जातरूपमयैःपुंखैःशरांश्चनतपर्वणः॥ तैलधौतांश्चनाराचान्विमुक्तानिवपन्नगान्॥ ३० ॥ आकीर्णांस्तोमरांश्चापिविचित्रान्हेमभूषिता
न्॥ चर्माणिचापविद्धानिरुक्मपृष्ठानिभारत॥ ३१ ॥ सुवर्णविकृतान्प्रासान्शक्तीःकनकभूषिताः ॥ जांबूनदमयैःपट्टैर्बद्धाश्चविपुलागदाः॥ ३२ ॥ जातरूप
मयीश्चर्ष्टीःपट्टिशान्हेमभूषितान्॥ दंडैःकनकचित्रैश्चविप्रविद्धान्परश्वधान्॥ ३३ ॥ परिघान्भिंडिपालांश्चभुशुंडीःकुणपानपि॥ अयस्कुंतांश्चपतितान्मुस
लानिगुरुणिच॥ ३४॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ कलापान्अलंकारान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ आकीर्णान्सर्वतोविक्षिप्तान् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥२६॥ वाजीनांशरीरैरितिसंबंधः दैर्घ्यमार्षं॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥इतिकर्णप० नै० भारतभा०

नानाविधानिशस्त्राणिप्रगृह्यजयगृद्धिनः॥ जीवंतइवदृश्यंतेगतसत्वास्तरस्विनः॥ ३५॥ गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान्॥ गजवाजिरथैःक्षुण्णान्प
श्ययोधान्सहस्रशः॥ ३६॥ मनुष्यगजवाजीनांशरशक्त्यृष्टितोमरैः॥ निस्त्रिंशैःपट्टिशैःप्रासैर्नखरैर्लगुडैरपि॥ ३७॥ शरीरैर्बहुधाछिन्नैःशोणितौघपरिप्लुतैः॥
गतासुभिरमित्रघ्नसंवृतारणभूमयः॥ ३८॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैःशुभभूषणैः॥ सतलत्रैःसकेयूरैर्भातिभारतमेदिनी॥ ३९॥ सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्चवि
प्रविद्धैरलंकृतैः॥ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्चतरस्विनां॥४०॥ बद्धचूडामणिवरैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ रथांश्चबहुधाभग्नान्हेमकिंकिणिनःशुभान्॥४१॥
अश्वांश्चबहुधापश्यशोणितेनपरिप्लुतान्॥ अनुकर्षानुपासंगान्पताकाविविधान्ध्वजान्॥ ४२॥ योधानांचमहाशंखान्पांडुरांश्चप्रकीर्णकान्॥ निरस्त
जिह्वान्मातंगान्शयानान्पर्वतोपमान्॥ ४३॥ वैजयंतीर्विचित्राश्चहतांश्चगजयोधिनः॥ वारणानांपरिस्तोमान्संयुक्तानेककंबलान्॥ ४४॥ विपाटितवि
चित्राश्चरूपचित्राःकुथास्तथा॥ भिन्नाश्चबहुधाघंटाःपतद्भिश्चूर्णितागजैः॥ ४५॥ वैदूर्यमणिदंडांश्चपतितांश्चांकुशान्भुवि॥ अश्वानांचयुगापीडान्रत्नचि
त्रानुरश्छदान्॥ ४६॥ विद्धाःसादिध्वजाग्रेषुसुवर्णविकृताःकुथाः॥ विचित्रान्मणिचित्रांश्चजातरूपपरिष्कृतान्॥ ४७॥ अश्वास्तरपरिस्तोमान्रांकवान्पति
तान्भुवि॥ चूडामणीन्नरेंद्राणांविचित्राःकांचनस्रजः॥ ४८॥ छत्राणिचापविद्धानिचामरव्यजनानिच॥ चंद्रनक्षत्रभासैश्चवदनैश्चारुकुंडलैः॥ ४९॥ कॢप्त
श्मश्रुभिराकीर्णांपूर्णचंद्रनिभैर्महीं॥ कुमुदोत्पलपद्मानांखंडैःफुल्लंयथासरः॥ ५०॥ तथामहीभृतांवक्रैःकुमुदोत्पलसन्निभैः॥ तारागणविचित्रस्यनिर्मलेंदुद्यु
तित्विषः॥ ५१॥ पश्येमांनभसस्तुल्यांशरन्नक्षत्रमालिनीं॥ एतत्तवैवानुरूपंकर्मार्जुनमहाहवे॥ ५२॥ दिविवादेवराजस्यत्वयायत्कृतमाहवे॥ एवंतांदर्शयन्
कृष्णोयुद्धभूमिंकिरीटिने॥ ५३॥ गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दंदुर्योधनबलेमहत्॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंभेरीपणवनिःस्वनं॥५४॥ रथाश्वगजनादांश्चशस्त्रशब्दांश्च
दारुणान्॥ प्रविश्यतद्बलंकृष्णस्तुरगैर्वातवेगितैः॥ ५५॥ पांड्येनाभ्यर्दितंसैन्यंत्वदीयंवीक्ष्यविस्मितः॥ सहिनानाविधैर्बाणैरिष्वस्त्रप्रवरोयुधि॥ ५६॥ न्यहन
द्विपतांपूगान्गतासूनंतकोयथा॥ गजवाजिमनुष्याणांशरीराणिशितैःशरैः॥ ५७॥ भित्वाप्रहरतांश्रेष्ठोविदेहासूनपातयत्॥ शत्रुप्रवीरैरस्त्राणिनानाशस्त्रा
णिसायकैः॥ छित्वातानवधीच्छत्रून्पांड्यःशक्रइवासुरान्॥ ५८॥ इतिश्रीम० कर्णप० संकुलयुद्धेएकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥ ॥७॥ एकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रोक्तइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पराभूतःप्रकोपितः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सपांड्यःव्यसूनकरोदितिद्वयोःसंबंधः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुष्टिश्लिष्टायतज्यं मुष्टिदेशेश्लिष्टा चआयताचज्यायस्यतत्तथा एकस्मिन्नेवक्षणेयद्धनुर्मंडलाकारंचिपिटाकारंचदृश्यतइतिभावः॥ १५ ॥ वर्षतःमत्तमत्तः ॥ १६ ॥ प्रमथसेप्रमथ्नासि ॥१७॥ सस्यहाअतिवृष्ट्याधान्यहा ह्रादीगर्जन् ॥१८॥

धृतराष्ट्रउवाच प्रोक्तस्त्वयापूर्वमेवप्रवीरोलोकविश्रुतः॥ नत्वस्यकर्मसंग्रामेत्वयासंजयकीर्त्तितं ॥१॥तस्यविस्तरशोब्रूहिप्रवीरस्याद्यविक्रमं ॥ शिक्षांप्रभावंवीर्यंचप्रमाणंदर्पमेवच ॥२॥ संजयउवाच भीष्मद्रोणकृपद्रौणिकर्णार्जुनजनार्दनान्॥ समाप्तविद्यान्धनुषिश्रेष्ठान्यान्मन्यसेरथान् ॥ ३ ॥ योत्याक्षिपतिवीर्येणसर्वानेतान्महारथान्॥नमेनेचात्मनातुल्यंकंचिदेवनरेश्वरं॥४॥तुल्यतांद्रोणभीष्माभ्यामात्मनोयोनमृष्यते॥वासुदेवार्जुनाभ्यांचन्यूनतांनैच्छतात्मनि ॥५॥ सपांड्योनृपतिश्रेष्ठःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ कर्णस्यानीकमहनत्पराभूतइवांतकः॥६॥ तदुदीर्णरथाश्वंचपत्तिप्रवरसंकुलं ॥ कुलालचक्रवद्भ्रांतंपांड्येनाभ्याहतंबलात् ॥ ७॥ व्यश्वसूतध्वजरथान्विप्रविद्धायुधद्विपान् ॥सम्यगस्तैःशरैःपांड्योवायुर्मेघानिवाक्षिपत् ॥८॥ द्विरदान्द्विरदारोहान्विपताकायुधध्वजान्॥ सपादरक्षानहनद्वज्रेणाद्रीनिवाद्रिहा ॥ ९॥ सशक्तिप्रासतूणीरानश्वारोहान्हयानपि ॥ पुलिंदखसबाह्लीकनिषादांध्रककुंतलान् ॥ १० ॥ दाक्षिणात्यांश्चभोजांश्चशूरान्संग्रामकर्कशान्॥ विशस्त्रकवचान्बाणैःकृत्वाचैवाकरोद्व्यसून्॥ ११ ॥ चतुरंगंबलंबाणैर्निघ्नंतंपांड्यमाहवे ॥ दृष्ट्वाद्रौणिरसंभ्रांतमसंभ्रांतस्ततोभ्ययात् ॥ १२ ॥ आभाष्यचैनंमधुरमभीतंतमभीतवत् ॥ प्राहप्रहरतांश्रेष्ठःस्मितपूर्वंसमाह्वयत् ॥ १३ ॥ राजन्कमलपत्राक्षविशिष्टाभिजनश्रुत ॥ वज्रसंहननप्रख्यप्रख्यातबलपौरुष ॥ १४ ॥ मुष्टिश्लिष्टायतज्यंचव्यायताभ्यांमहद्धनुः ॥ दोर्भ्यांविस्फारयन्भासिमहाजलदवद्भृशं ॥ १५॥ शरवर्षैर्महावेगैरमित्रानभिवर्षतः ॥ मदन्यंनानुपश्यामिप्रतिवीरंतवाहवे ॥ १६ ॥ रथद्विरदपत्त्यश्वानेकःप्रमथसेबहून् ॥ मृगसंघानिवारण्येविभीर्भीमबलोहरिः ॥ १७ ॥ महतारथघोषेणदिवंभूमिंचनादयन् ॥ वर्षांतिसस्यहामेघोभासिह्रादीवपार्थिव ॥ १८ ॥ संस्पृशानःशरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ॥ मयैवैकेनयुध्यस्वत्र्यंबकेनांधकोयथा ॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वाप्रहरेतिचताडितः ॥ कर्णिनाद्रोणतनयंविव्याधमलयध्वजः ॥ २० ॥ मर्मभेदिभिरत्युग्रैर्बाणैरग्निशिखोपमैः ॥ स्मयन्नभ्यहनद्द्रौणिःपांड्यमाचार्यसत्तमः ॥२१॥

॥ १९ ॥ ताडितःद्रौणिना मलयवत्कृत्रिमोध्वजोयस्य मलयध्वजइतिप्रवीरस्यैवनामांतरंवा ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गत्यादशम्या उन्मुख्यभिमुखीतिर्यङ्मंदागोमूत्रिकाध्रुवा स्खलितायमकाक्रांताकुष्टेतोषुगतीर्विदुः शिरोहृदयपार्श्वदेशस्पृशस्तिस्रः मंदाईषच्छिन्नत्वक् गोमूत्रिकाकवचनिकृंतनीसव्यापसव्यगामिनी ध्रुवानि
यमेनलक्ष्यभेदिनी स्खलितालक्ष्यच्युता यमकाक्रांतालक्ष्यंभित्वाऽसकृन्निर्गता क्रुष्टालक्ष्यैकदेशस्यबाह्यादेहंत्रीतिनवगतयः दशमीगतिस्तुशिरसासहदूरपातिनीअतिकुष्टानाम तयागत्याप्रक्षिप्तानपिशरा

ततोपरान्सुतीक्ष्णाग्रान्नाराचान्मर्मभेदिनः ॥ गत्यादशम्यासंयुक्तानश्वत्थामाप्यवासृजत् ॥ २२ ॥ तान्शरानच्छिनत्पांड्योनवभिर्निशितैःशरैः ॥ चतुर्भिर
र्दयच्चाश्वानाशुतेव्यसवोभवन् ॥ २३ ॥ अथद्रोणसुतस्येषूंस्तान्छित्वानिशितैःशरैः ॥ धनुर्ज्याविततांपांड्यश्चिच्छेदादित्यतेजसः ॥ २४ ॥ दिव्यंधनुरथाधि
ज्यंकृत्वाद्रौणिरमित्रहा ॥ प्रेक्ष्यचाशुरथेयुक्तान्नरैरन्यान्हयोत्तमान् ॥ २५ ॥ ततःशरसहस्राणिप्रेषयामासवैद्विजः ॥ इषुसंबाधमाकाशमकरोद्दिशएवच ॥ २६ ॥
ततस्तानस्यतःसर्वान्द्रौणेर्बाणान्महात्मनः ॥ जानानोप्यक्षयान्पांड्योशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २७ ॥ प्रयुक्तांस्तान्प्रयत्नेनछित्वाद्रौणेरिषूनरिः ॥ चक्ररक्षौरणेतस्य
प्राणुदन्निशितैःशरैः ॥ २८ ॥ अथारेर्लाघवंदृष्ट्वामंडलीकृतकार्मुकः ॥ प्रास्यद्द्रोणसुतोबाणान्वृष्टिंपूषानुजोयथा ॥ २९ ॥ अष्टावष्टगवान्यूहुःशकटानियदा
युधं ॥ अह्नस्तदष्टभागेनद्रौणिश्चिक्षेपमारिष ॥ ३० ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमंतकस्यांतकोपमं ॥ येयेददृशिरेतत्रविसंज्ञाःप्रायशोभवन् ॥ ३१ ॥ पर्जन्यइवघर्मांते
वृष्ट्यासाद्रिद्रुमांमहीं ॥ आचार्यपुत्रस्तांसेनांबाणवृष्ट्याव्यवीवृषत् ॥ ३२ ॥ द्रौणिपर्जन्यमुक्तांतांबाणवृष्टिंसुदुःसहां ॥ वायव्यास्त्रेणसंक्षिप्यमुदापांड्यानिलोनुद
त् ॥ ३३ ॥ तस्यनानदतःकेतुंचंदनागुरुरूषितं ॥ मलयप्रतिमंद्रौणिश्छित्वाऽश्वांश्चतुरोहनत् ॥ ३४ ॥ सूतमेकेषुणाहत्वामहाजलदनिःस्वनं ॥ धनुश्छित्वार्धचंद्रेण
तिलशोव्यधमद्रथं ॥ ३५ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यछित्वासर्वायुधानिच ॥ प्राप्तमप्यहितंद्रौणिर्नजघानरणेप्सया ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्नंतरेकर्णोगजानीकमुपाद्रवत् ॥
द्रावयामाससतदापांडवानांमहद्बलं ॥ ३७ ॥ विरथान्रथिनश्चक्रेगजानश्वांश्चभारत ॥ गजान्बहुभिरानर्छच्छरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३८ ॥ अथद्रौणिर्महेष्वासः
पांड्यंशत्रुनिबर्हणं ॥ विरथंरथिनांश्रेष्ठंनाहनद्युद्धकांक्षया ॥ ३९ ॥ हतेश्वरोदंतिवरःसुकल्पितस्त्वराभिसृष्टःप्रतिशब्दगोबली ॥ तमाद्रवद्द्रौणिशराहतस्त्वर
न्जवेनकृत्वाप्रतिहस्तिगर्जितं ॥ ४० ॥

नूनवसंख्याकान्नवभिःशरैःअच्छिनदितिसंबंधः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥
पूषानुजःपर्जन्यः पूषात्मजइतिपाठेपिसएवार्थः वृष्टेःसूर्यप्रभवत्वदर्शनात् ॥ २९ ॥ अष्टवृषभवाह्यानिअष्टौशकटानियदायुधसंभारंऊहुःवहंतितत्सर्वंअह्नोष्टमभागेनयामार्धेनक्षीणमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ हतेश्वरोयःकश्चित्तंपांड्यं ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मलयध्वजःपांड्यस्तंयदृच्छयागतंवारणंसमभ्यतिष्ठत् ॥ ४१ ॥ बलेनअस्त्रसर्गेयउत्तमोयत्नस्तेनमन्युनाचतैः परिपीडयन्अंकुशेनकोपयन्अद्रिपतिर्मलयस्तस्येश्वरःपांड्यः ॥ ४२ ॥ द्रौणेःवरांगभूषणंकिरीटंतोमरेणपराहनत् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इषून्समाददेद्रौणिरितिशेषः ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चतुरःचतुरंशः एवंसगजोदशधाभक्तोयथादशहविष्कायामिष्टौपिष्टपिंडोदशधाक्रियतेतथेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

तंवारणंवारणयुद्धकोविदो द्विपोत्तमंपर्वतसानुसन्निभं ॥ समभ्यतिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्यथाद्रिशृंगंहरिरुन्नदंस्तथा ॥ ४१ ॥ सतोमरंभास्कररश्मिवर्चसंबलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः ॥ ससर्जशीघ्रंपरिपीडयन्गजंगुरोःसुतायाद्रिपतीश्वरोनदन् ॥ ४२ ॥ मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकैरलंकृतंचांशुकमाल्यमौक्तिकैः ॥ हतोहतोसीत्यसकृन्मुदानदन्पराहनद्द्रौणिवरांगभूषणं ॥ ४३ ॥ तदर्कचंद्रग्रहपावकत्विषंभृशातिपातात्पतितंविचूर्णितं ॥ महेंद्रवज्राभिहतंमहास्वनंयथाद्रिशृंगंधरणीतलेतथा ॥ ४४ ॥ ततःप्रजज्वालपरेणमन्युनापादाहतोनागपतिर्यथातथा ॥ समाददेचांतकदंडसन्निभानिषूनमित्रार्त्तिकरांश्चतुर्दश ॥ ४५ ॥ द्विपस्यपादाग्रकरान्सपंचभिर्नृपस्यबाहूचशिरोथचत्रिभिः ॥ जघानषड्भिःषडनुत्तमत्विषःसपांड्यराजानुचरान्महारथान् ॥ ४६ ॥ सुदीर्घवृत्तौवरचंदनोक्षितौसुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषणौ ॥ भुजौधरायांपतितौनृपस्यतौविचेष्टतुस्तार्क्ष्यहताविवोरगौ ॥ ४७ ॥ शिरश्चतत्पूर्णशशिप्रभाननंसरोषताम्रायतनेत्रमुन्नसं ॥ क्षितावपिभ्राजतितत्सकुंडलंविशाखयोर्मध्यगतःशशीयथा ॥ ४८ ॥ सतुद्विपःपंचभिरुत्तमेषुभिःकृतःषडंशश्चतुरोनृपस्त्रिभिः ॥ कृतोदशांशःकुशलेनयुध्यतायथाहविस्तद्दशदैवतंतथा ॥ ४९ ॥ सपादशोराक्षसभोजनान्बहून्प्रदायपांड्योश्वमनुष्यकुंजरान् ॥ स्वधामिवाप्यज्वलनःपितृप्रियस्ततःप्रशांतःसलिलप्रवाहतः ॥ ५० ॥ समाप्तविद्यंतुगुरोःसुतंनृपःसमाप्तकर्माणमुपेत्यतेसुतः ॥ सुहृद्वृतोत्यर्थमपूजयन्मुदाजितेबलौविष्णुमिवामरेश्वरः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० पांड्यवधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच पांड्येहतेकिमकरोदर्जुनोयुधिसंजय ॥ एकवीरेणकर्णेनद्रावितेषुपरेषुच ॥ १ ॥ समाप्तविद्योबलवान्युक्तोवीरःसपांडवः ॥ सर्वभूतेष्वनुज्ञातःशंकरेणमहात्मना ॥ २ ॥ तस्मान्महद्भयंतीव्रममित्रघ्नाद्धनंजयात् ॥ सयत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३ ॥ संजयउवाच हतेपांड्येर्जुनंकृष्णस्त्वरन्नाहवचोहितं ॥ पश्यामिनाहंराजानमपयातांश्चपांडवान् ॥ ४ ॥

पांड्योश्वादीन्पादशःप्रदायखंडयित्वाप्रशांतःद्रौणिबाणैरितिशेषः यथास्वधांप्रेतशरीररूपंहविःप्राप्यपितृप्रियोज्वलनःश्मशानाग्निःजलेनशाम्यतितद्वदित्यर्थः ॥ ५० ॥ समाप्तविद्यंसम्यगाप्तविद्यं समाप्तकर्माणंकृतकृत्यं ॥ ५१ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ पांड्यइति ॥ १ ॥ अनुज्ञातःत्वंअजय्योभविष्यसीत्यनुगृहीतः ॥ २ ॥ ३ ॥ राजानंयुधिष्ठिरं ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५ ॥ ६ ॥ भ्रातुःयुधिष्ठिरस्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ द्यांस्वर्गं वियत्अंतरिक्षं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अंडजैर्जलपक्षिभिःसारसादिभिःआकीर्णां

निवृत्तैश्चपुनःपार्थैर्भग्नंशत्रुबलंमहत् ॥ अश्वत्थाम्नश्चसंकल्पाद्धताःकर्णेनसृंजयाः ॥ ५ ॥ तथाश्वरथनागानांकृतंचकदनंमहत् ॥ सर्वमाख्यातवान्वीरोवासुदेवःकिरीटिने ॥ ६ ॥ एतच्छ्रुत्वाचदृष्ट्वाचभ्रातुर्घोरंमहद्भयं ॥ वाहयाश्वान्हृषीकेश क्षिप्रमित्याहपांडवः ॥ ७ ॥ ततःप्रायाद्धृषीकेशोरथेनाप्रतियोधिना ॥ दारुणश्च पुनस्तत्रप्रादुरासीत्समागमः ॥ ८ ॥ ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुपांडवाः ॥ भीमसेनमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं ॥ ९ ॥ ततःप्रववृतेभूयःसंग्रामोराजसत्तम ॥ कर्णस्यपांडवानांचयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ १० ॥ धनूंषिबाणान्परिघानसिपट्टिशतोमरान् ॥ मुसलानिभुशुंडीश्चसशक्त्यृष्टिपरश्वधान् ॥ ११ ॥ गदाःप्रासान्शितान्कुंतान्भिंदिपालान्महांकुशान् ॥ प्रगृह्यक्षिप्रमापेतुःपरस्परजिघांसया ॥ १२ ॥ बाणज्यातलशब्देनद्यांदिशःप्रदिशोवियत् ॥ पृथिवींनेमिघोषेणनादयंतोभ्ययुःपरान् ॥ १३ ॥ तेनशब्देनमहतासंहृष्टाश्चक्रुराहवं ॥ वीरावीरैर्महाघोरंकलहांतंतितीर्षवः ॥ १४ ॥ ज्यातलत्रधनुःशब्दःकुंजराणांचबृंहतां ॥ पादातानांचपततांनृणांनादोमहानभूत् ॥ १५ ॥ तालशब्दांश्चविविधान्शूराणांचाभिगर्जतां ॥ श्रुत्वातत्रभृशंत्रेसुःपेतुर्मम्लुश्चसैनिकाः ॥ १६ ॥ तेषांनिनदतांचैवशस्त्रवर्षंचमुंचतां ॥ बहूनाधिरथिर्वीरःप्रममाथेषुभिःपरान् ॥ १७ ॥ पंचपांचालवीराणांरथान्दशचपंचच ॥ साश्वसूतध्वजान्कर्णःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ १८ ॥ योधमुख्यामहावीर्याःपांडूनांकर्णमाहवे ॥ शीघ्रास्त्रास्तूर्णमावृत्यपरिवव्रुःसमंततः ॥ १९ ॥ ततःकर्णोद्विषत्सेनांशरवर्षैर्विलोडयन् ॥ विजगाहांडजाकीर्णांपद्मिनीमिवयूथपः ॥ २० ॥ द्विषन्मध्यमवस्कंद्यराधेयोधनुरुत्तमं ॥ विधुन्वानःशितैर्बाणैःशिरांस्युन्मथ्यपातयत् ॥ २१ ॥ चर्मवर्माणिसंछिन्नान्यपतन्भुविदेहिनां ॥ विषेहुर्नास्यसंस्पर्शंद्वितीयस्यपतत्रिणः ॥ २२ ॥ वर्मदेहासुमथनैर्धनुषःप्रच्युतैःशरैः ॥ मौर्व्यातलत्रेन्यहनत्कशयावाजिनोयथा ॥ २३ ॥ पांडुसृंजयपंचालान्शरगोचरमागतान् ॥ ममर्दतरसाकर्णःसिंहोमृगगणानिव ॥ २४ ॥ ततःपांचालराजश्चद्रौपदेयाश्चमारिष ॥ यमौचयुयुधानश्चसहिताःकर्णमभ्ययुः ॥ २५ ॥ तेषुव्यायच्छमानेषुकुरुपांचालपांडुषु ॥ प्रियानसून्रणेत्यक्त्वायोधाजघ्नुःपरस्परं ॥ २६ ॥ सुसन्नद्धाःकवचिनःसशिरस्त्राणभूषणाः ॥ गदाभिर्मुसलैश्चान्येपरिघैश्चमहाबलाः ॥ २७ ॥

व्याप्तां ॥ २० ॥ अवस्कंद्यनिपत्य उन्मथ्यमार्गादन्यत्रदूरेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ असुमथनैः असवःप्राणाउन्मथ्यंत्येभिस्तैः मौर्व्यामौर्वीच्युतैःशरैर्बाणैःतलत्रेज्याघातवारणस्थानेन्यहनत् यथातेशरंसंधातुंनशक्नुवंतितथाचकारेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ व्यायच्छमानेषुयतमानेषु ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ विमस्तिष्केक्षणायुधाःमस्तिष्कंशिरोभागस्थमांसपिंडः ॥ २९ ॥ ३० ॥ परश्वधैःततक्षुःपट्टिशैरसिभिश्चचिच्छिदुःशक्तिभिर्बिभिदुः भिंदिपालैश्चिक्षिपुःनखरैःसंचकर्तुःप्रासतोमरैर्जघ्नुः ॥ ३१ ॥
॥३२॥ सुरसंस्निग्धं प्रकृत्ताश्छिन्नाश्चंदनारक्तचंदनाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ समाप्लुत्यसंमुखमुत्प्लुत्य ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पद्मानीववदनानि स्रजइवगात्राणि ॥ ३९ ॥ समुन्नानिक्षारक्लिन्नानिम

समभ्यधावंतभृशंकालदंडैरिवोद्यतैः॥नर्दंतश्चाह्वयंतश्चप्रवल्गंतश्चमारिष॥२८॥ ततोनिजघ्नुरन्योन्यंपेतुश्चान्योन्यताडिताः॥वमंतोरुधिरंगात्रैर्विमस्तिष्के
क्षणायुधाः॥२९॥ दंतपूर्णैःसरुधिरैर्वक्त्रैर्दाडिमसन्निभैः॥ जीवंतइवचाप्येकेतस्थुःशस्त्रोपबृंहिताः॥३०॥ परश्वधैश्चाप्यपरेपट्टिशैरसिभिस्तथा॥शक्तिभिर्भिं
दिपालैश्चनखरप्रासतोमरैः॥ ३१ ॥ ततक्षुश्चिच्छिदुश्चान्येबिभिदुश्चिक्षिपुस्तथा॥ संचकर्तुश्चजघ्नुश्चक्रुद्धारणमहार्णवे॥ ३२॥ पेतुरन्योन्यनिहताव्यसवोरु
धिरोक्षिताः॥ क्षरंतःसुरसंरक्तंप्रकृत्ताश्चंदनाइव॥ ३३॥ रथैरथाविनिहताहस्तिभिश्चापिहस्तिनः॥ नरैर्नराहताःपेतुरश्वाश्चाश्वैःसहस्रशः॥३४॥ ध्वजाःशिरां
सिछत्राणिद्विपहस्तान्नृणांभुजाः॥क्षुरैर्भल्लार्धचंद्रैश्चच्छिन्नाःपेतुर्महीतले॥३५॥ नरांश्चनागान्सरथान्हयान्ममृदुराहवे॥ अश्वारोहैर्हताःशूराश्छिन्नहस्ताश्चदं
तिनः॥३६॥ सपताकाध्वजाःपेतुर्विशीर्णाइवपर्वताः॥ पत्तिभिश्चसमाप्लुत्यद्विरदाःस्यंदनास्तथा॥३७॥ हताश्चहन्यमानाश्चपतिताश्चैवसर्वशः॥ अश्वारोहाः
समासाद्यत्वरिताःपत्तिभिर्हताः॥ ३८॥ सादिभिःपत्तिसंघाश्चनिहतायुधिशेरते॥ मृदितानीवपद्मानिप्रम्लानाइवचस्रजः॥ हतानांवदनान्यासन्गात्राणि
चमहाहवे॥३९॥ रूपाण्यत्यर्थकांतानिद्विरदाश्वनृणांनृप॥ समुन्नानीववस्त्राणिययुर्दुर्दर्शतांपरां॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० संकुलयुद्धेएकविंशोऽ
ध्यायः॥ २१॥ ॥७॥ संजयउवाच हस्तिभिस्तुमहामात्रास्तवपुत्रेणचोदिताः॥ धृष्टद्युम्नंजिघांसंतःक्रुद्धाःपार्षतमभ्ययुः॥ १॥ प्राच्याश्चदाक्षि
णात्याश्चप्रवरागजयोधिनः॥ अंगावंगाश्चपुंड्राश्चमागधास्ताम्रलिप्तकाः॥ २॥ मेकलाःकोशलामद्रादशार्णानिषधास्तथा॥ गजयुद्धेषुकुशलाःकलिंगैःसह
भारत॥ ३॥ शरतोमरनाराचैर्वृष्टिमंतइवांबुदाः॥ सिषिचुस्तेततःसर्वेपांचालबलमाहवे॥ ४॥ तान्संमिमर्दिषून्नागान्पार्ष्ण्यंगुष्ठांकुशैर्भृशं॥ चोदितान्पा
र्षतोबाणैर्नाराचैरभ्यवीवृषत्॥ ५॥ एकैकंदशभिःषड्भिरष्टाभिरपिभारत॥ द्विरदानभिविव्याधक्षिप्तैर्गिरिनिभान्शरैः॥ ६॥ प्रच्छाद्यमानंद्विरदैर्मेघैरिवदिवा
करं॥ प्रययुःपांडुपांचालानदंतोनिशितायुधाः॥ ७॥

लिनानि ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥
हस्तिभिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पार्ष्णिःपादस्यपश्चाद्भागःअंगुष्ठःप्रसिद्धःअंकुशःप्रतोदःपार्ष्ण्यंकुशःअंगुष्ठांकुशश्चेतिद्वौकेवलांकुशश्चतैः ॥५ ॥ ६ ॥ प्रच्छाद्यमानंधृष्टद्युम्नं ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥८॥९॥१०॥११॥१२॥ आवर्जितःप्रहारवंचनेनरक्षितःकायोयेनतस्य ॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥ २३॥२४॥ २५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ इतिकर्णप०

तान्नागानभिवर्षतोज्यातंत्रीतलनादितैः॥ वीरनृत्यंप्रनृत्यंतःशूरतालप्रचोदितैः ॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः॥८॥ सात्यकिश्चशिखंडीचचेकिता
नश्चवीर्यवान्॥समंतात्सिषिचुर्वीरामेघास्तोयैरिवाचलान्॥९॥तेम्लेच्छैःप्रेषितानागानरानश्वान्रथानपि॥हस्तैराक्षिप्यममृदुःपद्भिश्चाप्यतिमन्यवः॥१०॥
बिभिदुश्चविषाणाग्रैःसमाक्षिप्यचचिक्षिपुः॥ विषाणलग्नाश्चाप्यन्येपरिपेतुर्विभीषणाः॥ ११॥ प्रमुखेवर्त्तमानंतुद्विपमंगस्यसात्यकिः॥ नाराचेनोग्रवेगेन
भित्वामर्माण्यपातयत्॥ १२॥ तस्यावर्जितकायस्यद्विरदादुत्पतिष्यतः॥ नाराचेनाहनद्वक्षःसात्यकिःसोपतद्भुवि ॥ १३ ॥ पुंड्रस्यापततोनागंचलंतमिवपर्व
तं॥सहदेवःप्रयत्नास्तैर्नाराचैरहनत्त्रिभिः॥ १४॥ विपताकंवियंतारंविवर्मध्वजजीवितं॥ तंकृत्वाद्विरदंभूयःसहदेवोंगमभ्ययात् ॥ १५॥ सहदेवंतुनकुलो
वारयित्वांगमार्दयत्॥ नाराचैर्यमदंडाभैस्त्रिभिर्नागंशतेनतं ॥ १६ ॥ दिवाकरकरप्रख्यानंगश्चिक्षेपतोमरान्॥ नकुलायशतान्यष्टौत्रिधैकैकंतुसोच्छिनत्
॥१७॥ तथार्धचंद्रेणशिरस्तस्यचिच्छेदपांडवः॥ सपपातहतोम्लेच्छस्तेनैवसहदंतिना ॥ १८॥ अथांगपुत्रेनिहतेहस्तिशिक्षाविशारदे॥ अंगाःक्रुद्धामहामा
त्रानागैर्नकुलमभ्ययुः॥ १९॥ चलत्पताकैःसुमुखैर्हैमकक्षातनुच्छदैः॥ मिमर्दिषंतस्त्वरिताःप्रदीप्तैरिवपर्वतैः॥ २०॥ मेकलोत्कलकालिंगानिषधास्ताम्रलि
प्तकाः॥शरतोमरवर्षाणिविमुंचंतोजिघांसवः॥ २१॥ तैश्छाद्यमानंनकुलंदिवाकरमिवांबुदैः ॥ परिपेतुःसुसंरब्धाःपांडुपांचालसोमकाः॥ २२॥ ततस्तदभ
वद्युद्धंरथिनांहस्तिभिःसह॥ सृजतांशरवर्षाणितोमरांश्चसहस्रशः॥ २३ ॥ नागानांप्रास्फुटन्कुंभामर्माणिविविधानिच॥ दंताश्चैवातिविद्धानांनाराचैर्भूष
णानिच॥ २४॥ तेषामष्टौमहानागांश्चतुःषष्ट्यासुतेजनैः॥ सहदेवोजघानाशुतेऽपतन्सहसादिभिः ॥ २५॥ अंजोगतिभिरायम्यप्रयत्नाद्धनुरुत्तमं॥ नाराचैर
हनन्नागान्नकुलःकुलनंदनः ॥ २६॥ ततःपांचालशैनेयौद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः॥ शिखंडीचमहानागान्सिषिचुःशरवृष्टिभिः॥ २७॥ तेपांडुयोधांबुधरैःशत्रु
द्विरदपर्वताः॥ बाणवर्षैर्हताःपेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः ॥ २८॥ एवंहत्वातवगजांस्तेपांडुरथकुंजराः॥ द्रुतांसेनामवैक्षंतभिन्नकूलामिवापगां॥ २९॥ तांतेसेनां
समालोड्यपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ विक्षोभयित्वाचपुनःकर्णसमभिदुद्रुवुः॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः॥२२॥ ॥७॥
संजयउवाच सहदेवंतथाक्रुद्धंदहंतंतववाहिनीं॥ दुःशासनोमहाराजभ्राताभ्रातरमभ्ययात्॥ १॥ नैल०भारतभा०द्वाविंशोऽध्यायः॥२२॥ ॥७॥ सहेति॥१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तौसमेतौमहायुद्देदृष्ट्वातत्रमहारथाः ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्याद्रुधुवुश्चह ॥ २ ॥ ततोभारतक्रुद्धेनतवपुत्रेणधन्विना ॥ पांडुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो
वली ॥ ३ ॥ सहदेवस्ततोराजन्नाराचेनतवात्मजं ॥ विध्वाविव्याधसप्तत्यासारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ ४ ॥ दुःशासनस्ततश्चापंछित्वाराजन्महाहवे ॥ सहदेवंत्रि
सप्तत्यावाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥५॥ सहदेवस्तुसंक्रुद्धःखङ्गंगृह्यमहाहवे ॥ आविध्यप्रासृजत्तूर्णंतवपुत्ररथंप्रति ॥६॥ समार्गणगुणंचापंछित्वातस्यमहानसिः॥
निपपाततततोभूमौच्युतःसर्पइवांवरात् ॥ ७॥ अथान्यद्धनुरादायसहदेवःप्रतापवान् ॥ दुःशासनायचिक्षेपबाणमंतकरंततः ॥८ ॥ तमापतंतंविशिखंयमदंडो
पमत्विषं ॥ खङ्गेनशितधारेणद्विधाचिच्छेदकौरवः ॥ ९ ॥ ततस्तंनिशितंखङ्गमाविध्ययुधिसत्वरः ॥ धनुश्चान्यत्समादायशरंजग्राहवीर्यवान् ॥ १० ॥ तमापतं
तंसहसानिस्त्रिंशंनिशितैःशरैः ॥ पातयामाससमरेसहदेवोहसन्निव ॥ ११ ॥ ततोबाणांश्चतुःषष्टिंतवपुत्रोमहारणे ॥ सहदेवरथंतूर्णंप्रेषयामासभारत ॥ १२ ॥
ताञ्छरान्समरेराजन्वेगेनापततोवहून् ॥एकैकंपंचभिर्बाणैःसहदेवोन्यकृंतत ॥ १३ ॥संनिवार्यमहाबाणांस्तवपुत्रेणप्रेषितान् ॥ अथास्मैसुबहून्बाणान्प्रेषया
माससंयुगे ॥ १४ ॥ तान्बाणांस्तवपुत्रोपिछित्वैकैकंत्रिभिःशरैः ॥ ननादसुमहानादंदारयाणोवसुंधरां ॥ १५ ॥ ततोदुःशासनोराजन्विध्वापांडुसुतंरणे ॥ सा
रथिंनवभिर्बाणैर्माद्रेयस्यसमार्पयत् ॥ १६ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ समाधत्तशरंघोरंमृत्युकालांतकोपमं ॥ १७ ॥ विकृष्यबलवच्चापंतवपु
त्रायसोऽसृजत् ॥ सतंनिर्भिद्यवेगेनभित्वाचकवचंमहत् ॥ १८ ॥ प्राविशद्धरणींराजन्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ ततःसंमुमुहेराजंस्तवपुत्रोमहारथः ॥ १९ ॥ मू
ढंचैनंसमालोक्यसारथिस्त्वरितोरथं ॥ अपोवाहभृशंत्रस्तोवध्यमानःशितैःशरैः ॥ २० ॥ पराजित्यरणेतंतुकौरव्यंपांडुनंदनः ॥ दुर्योधनबलंदृष्ट्वाप्रममाथस
मंततः ॥ २१ ॥ पिपीलिकपुटंराजन्यथामृद्नन्नरोरुषा ॥ तथासाकौरवीसेनामृदितातेनभारत ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसहदेवदुःशासनयुद्धेत्र
योविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच नकुलंरभसंयुद्धेद्रावयंतंवरूथिनीं ॥ कर्णोवैकर्त्तनोराजन्वारयामासवैरुषा ॥ १ ॥ नकुलस्तुततः
कर्णंप्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ चिरस्यवतदृष्टोहंदैवतैःसौम्यचक्षुषा ॥ २ ॥ पश्यमांत्वंरणेपापचक्षुर्विषयमागतं ॥ त्वंहिमूलमनर्थानांवैरस्यकलहस्यच ॥ ३ ॥ त्वद्दो
षात्कुरवःक्षीणाःसमासाद्यपरस्परं ॥त्वामद्यसमरेहत्वाकृतकृत्योऽस्मिविज्वरः ॥ ४ ॥

एवमुक्तःप्रत्युवाचनकुलंसूतनंदनः॥सदृशंराजपुत्रस्यधन्विनश्चविशेषतः ॥ ५॥ प्रहरस्वचमेवीरपश्यामस्तवपौरुषं ॥ कर्मकृत्वारणेशूरततःकत्थितुमर्हसि
॥ २२ ॥ ॥ ६॥ अनुक्त्वासमरेतातशूरायुध्यंतिशक्तितः॥ प्रयुध्यस्वमयाशक्त्याहनिष्येदर्पमेऽन्वते॥ ७॥ इत्युक्त्वाप्राहरत्तूर्णंपांडुपुत्रायसूतजः॥ विव्याधचैनंसमरेत्रिसप्त
त्याशिलीमुखैः॥ ८॥ नकुलस्तुततोविद्धःसूतपुत्रेणभारत॥ अशीत्याशीविषप्रख्यैःसूतपुत्रमविध्यत॥ ९॥ तस्यकर्णोधनुश्छित्त्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ त्रिं
शतापरमेष्वासःशरैःपांडवमर्दयत्॥ १०॥ तेतस्यकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे॥ आशीविषायथानागाभित्वागांसलिलंपपुः॥ ११॥ अथान्यद्धनुरादाय
हेमपृष्ठंदुरासदं॥ कर्णविव्याधसप्तत्यासारथिंचत्रिभिःशरैः॥ १२॥ ततःक्रुद्धोमहाराजनकुलःपरवीरहा॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनकर्णस्यधनुराच्छिनत्॥ १३॥ अ
थैनंछिन्नधन्वानंसायकानांशतैस्त्रिभिः॥ आजघ्नेप्रहसन्वीरःसर्वलोकमहारथं॥ १४॥ कर्णमभ्यर्दितंदृष्ट्वापांडुपुत्रेणमारिष॥ विस्मयंपरमंजग्मूरथिनःसहदै
वतैः॥ १५॥ अथान्यद्धनुरादायकर्णोवैकर्त्तनस्तदा॥ नकुलंपंचभिर्बाणैर्जत्रुदेशेसमार्पयत्॥ १६॥ तत्रस्थैरथतैर्बाणैर्माद्रीपुत्रोव्यरोचयत्॥ स्वरश्मिभिरि
वादित्योभुवनेविसृजन्प्रभां॥ १७॥ नकुलस्तुततःकर्णंविध्वासप्तभिराशुगैः॥ अथास्यधनुषःकोटिंपुनश्चिच्छेदमारिष॥ १८॥ सोन्यत्कार्मुकमादायसमरेवे
गवत्तरं॥ नकुलस्यततोबाणैःसमंताच्छादयद्दिशः॥ १९॥ संछाद्यमानःसहसाकर्णचापच्युतैःशरैः॥ चिच्छेदसशरांस्तूर्णंशरैरेवमहारथः॥ २०॥ ततोबाण
मयंजालंविततंव्योम्निदृश्यते॥ खद्योतानामिवव्रातैःसंपतद्भिर्यथानभः॥ २१॥ तैर्विमुक्तैःशरशतैश्छादितंगगनंतदा॥ शलभानांयथाव्रातैस्तद्वदासीद्दिशांप
ते॥ २२॥ तेशराहेमविकृताःसंपतंतोमुहुर्मुहुः॥ श्रेणीकृताव्यकाशंतक्रौंचाःश्रेणीकृताइव॥ २३॥ बाणजालवृतेव्योम्निच्छादितेचदिवाकरे॥ नस्मसंपततेभू
म्यांकिंचिदप्यंतरिक्षगं॥ २४॥ निरुद्धेतत्रमार्गेचशरसंघैःसमंततः॥ व्यरोचेतांमहात्मानौकालसूर्याविवोदितौ॥ २५॥ कर्णचापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तुसोम
काः॥ अवालीयंतराजेंद्रवेदनार्त्ताभृशार्दिताः॥ २६॥ नकुलस्यतथाबाणैर्हन्यमानाचमूस्तव॥ व्यशीर्यतदिशोराजन्वातनुन्नाइवांबुदाः॥ २७॥ तेसेनेहन्य
मानेतुताभ्यांदिव्यैर्महाशरैः॥ शरपातमपाक्रम्यतस्थतुःप्रेक्षिकेतदा॥ २८॥ प्रोत्सारितजनेतस्मिन्कर्णपांडवयोःशरैः॥ अविध्येतांमहात्मानावन्योन्यंशर ॥ २२ ॥
वृष्टिभिः॥ २९॥ विदर्शयंतौदिव्यानिशस्त्राणिबलमूर्धनि॥ छादयंतौचसहसापरस्परवधैषिणौ॥ ३०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नकुलेनशरामुक्ताःकंकबर्हिणवाससः॥ सूतपुत्रमवच्छाद्यव्यतिष्ठंतयथांबरे॥ ३१ ॥ तथैवसूतपुत्रेणप्रेषिताःपरमाहवे॥ पांडुपुत्रमवच्छाद्यव्यतिष्ठंतांबरेश
राः॥ ३२ ॥ शरवेश्मप्रविष्टौतौददृशातेनकैश्चन॥ सूर्याचंद्रमसौराजन्छाद्यमानौघनैरिव॥ ३३॥ ततःक्रुद्धोरणेकर्णःकृत्वाघोरतरंवपुः ॥पांडवंछादयामास
समंताच्छरवृष्टिभिः॥ ३४॥ सोतिच्छन्नोमहाराजसूतपुत्रेणपांडवः॥ नचकारव्यथांराजन्भास्करोजलदैर्यथा ॥ ३५ ॥ ततःप्रहस्याधिरथिःशरजालानि
मारिष॥ प्रेषयामाससमरेशतशोथसहस्रशः॥ ३६॥ एकच्छायमभूत्सर्वंतस्यबाणैर्महात्मनः॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेसंपतद्भिःशरोत्तमैः॥ ३७॥ ततःकर्णो
महाराजधनुश्छित्वामहात्मनः॥ सारथिंपातयामासरथनीडाद्धसन्निव॥ ३८॥ ततोश्वांश्चतुरश्चास्यचतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ यमस्यभवनंतूर्णंप्रेषयामासभा
रत॥ ३९॥ अथास्यतंरथंदिव्यंतिलशोव्यधमच्छरैः॥ पताकांचक्ररक्षांश्चगदांखड्गंचमारिष॥ ४० ॥ शतचंद्रंचतच्चर्मसर्वोपकरणानिच ॥ हताश्वोविरथश्चै
वविवर्माचविशांपते॥ ४१ ॥ अवतीर्यरथात्तूर्णंपरिघंगृह्यधिष्ठितः॥ तमुद्यतंमहाघोरंपरिघंतस्यसूतजः ॥ ४२ ॥ व्यहनत्सायकैराजन्सुतीक्ष्णैर्भारसाधनैः॥
व्यायुधंचैनमालक्ष्यशरैःसन्नतपर्वभिः॥४३॥ आर्पयद्बहुभिःकर्णोनचैनंसमपीडयत्॥ सहन्यमानःसमरेकृतास्त्रेणबलीयसा॥ ४४॥ प्राद्रवत्सहसाराजन्नकु
लोव्याकुलेंद्रियः॥ तमभिद्रुत्यराधेयःप्रहसन्वैपुनःपुनः॥ ४५॥ सज्यमस्यधनुःकंठेव्यवासृजतभारत॥ ततःसशुशुभेराजन्कंठासक्तमहद्धनुः॥४६ ॥परिवेषम
नुप्राप्तेयथास्याद्व्योम्निचंद्रमाः॥ यथैवचासितोमेघःशक्रचापेनशोभितः॥४७॥ तमब्रवीत्ततःकर्णोव्यर्थंव्याहृतवानसि ॥ वदेदानींपुनर्हृष्टोवध्यमानःपुनः
पुनः॥ ४८॥ मायोत्सीःकुरुभिःसार्धंबलवद्भिश्चपांडव॥ सदृशैस्तातयुध्यस्वव्रीडांमाकुरुपांडव॥ ४९॥ गृहेवागच्छमाद्रेययत्रवाकृष्णफाल्गुनौ॥ एवमुक्त्वा
महाराजव्यसर्जयततंतदा॥ ५० ॥ वधप्राप्तंतुतंशूरोनाहनद्धर्मवित्तदा॥ स्मृत्वाकुंत्यावचोराजंस्ततएनंव्यसर्जयत्॥ ५१॥ विसृष्टःपांडवोराजन्सूतपुत्रेणध
न्विना॥ व्रीडन्निवजगामाथयुधिष्ठिररथंप्रति॥ ५२॥ आरुरोहरथंचापिसूतपुत्रप्रतापितः॥ निःश्वसन्दुःखसंतप्तःकुंभस्थइवपन्नगः॥ ५३॥ तंविजित्याथ
कर्णोपिपंचालांस्त्वरितोययौ ॥ रथेनातिपताकेनचंद्रवर्णहयेनच ॥ ५४ ॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्पांडवानांविशांपते ॥ दृष्ट्वासेनापतिंयांतंपंचालानांरथव्र
जान्॥ ५५॥ तत्राकरोन्महाराजकदनंसूतनंदनः॥ मध्यंप्राप्तेदिनकरेचक्रवद्विचरन्प्रभुः॥ ५६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भग्नचक्रैरथैःकैश्चिच्छिन्नध्वजपताकिभिः॥ हताश्वैर्हतसूतैश्चभग्नाक्षैश्चैवमारिष॥ ५७॥ ह्नियमाणानपश्यामपंचालानांरथव्रजान् ॥ तत्रतत्रचसंभ्रांतावि
चेरुरथकुंजराः॥ ५८॥ दावाग्निपरिदग्धांगायथैवस्युर्महावने॥ भिन्नकुंभार्द्ररुधिराश्छिन्नहस्ताश्चवारणाः॥ ५९ ॥ छिन्नगात्रावराश्चैवच्छिन्नवालधयोऽप
रे॥ छिन्नाभ्राणीवसंपेतुर्हन्यमानामहात्मना॥ ६० ॥ अपरेत्रासितानागानाराचशरतोमरैः ॥ तमेवाभिमुखंजग्मुःशलभाइवपावकं॥ ६१ ॥ अपरेनिष्टनंत
श्चव्यदृश्यंतमहाद्विपाः॥क्षरंतःशोणितंगात्रैर्नगाइवजलस्रवाः॥६२॥उरश्छदैर्वियुक्तांश्चवालबंधैश्चवाजिनः॥राजतैश्चतथाकांस्यैःसौवर्णैश्चैवभूषणैः॥६३॥
हीनांश्चाभरणैश्चैवखलीनैश्चविवर्जितान्॥ चामरैश्चकुथाभिश्चतूणीरैःपतितैरपि ॥ ६४ ॥ निहतैःसादिभिश्चैवशूरैराहवशोभितैः ॥ अपश्यामरणेतत्रभ्राम्य
माणान्हयोत्तमान्॥ ६५॥ प्रासैःखड्गैश्चरहितानृष्टिभिश्चापिभारत॥ हयसादीनपश्यामकंचुकोष्णीषधारिणः॥ ६६॥ निहतान्वध्यमानांश्चवेपमानांश्चभार
त॥ नागांगावयवैर्हीनांस्तत्रतत्रैवभारत॥ ६७॥ रथान्हेमपरिष्कारान्संयुक्तान्जवनैर्हयैः ॥ भ्राम्यमाणानपश्यामहतेषुरथिषुद्रुतं॥ ६८॥ भग्नाक्षकूवरान्कां
श्चिद्भग्नचक्रांश्चभारत ॥ विपताकध्वजांश्चान्यान्छिन्नेषादंडबंधुरान्॥ ६९ ॥ विहतान्रथिनस्तत्रधावमानांस्ततस्ततः॥ सूतपुत्रशरैस्तीक्ष्णैर्हन्यमानान्वि
शांपते॥ ७० ॥ विशस्त्रांश्चतथैवान्यान्सशस्त्रांश्चहतान्बहून्॥ तारकाजालसंछन्नान्वरघंटाविशोभितान्॥ ७१॥ नानावर्णविचित्राभिःपताकाभिरलंकृतान्॥
वारणाननुपश्यामधावमानान्समंततः॥ ७२॥ शिरांसिबाहूनूरूंश्चच्छिन्नानन्यांस्तथैवच॥ कर्णचापच्युतैर्बाणैरपश्यामसमंततः॥७३॥ महान्व्यतिकरोरौद्रो
योधानामन्वपद्यत॥ कर्णसायकनुन्नानांयुध्यतांचशितैःशरैः॥ ७४॥ तेवध्यमानाःसमरेसूतपुत्रेणसृंजयाः ॥ तमेवाभिमुखंयांतिपतंगाइवपावकं॥ ७५॥ तं
दहंतमनीकानितत्रतत्रमहारथं॥ क्षत्रियावर्जयामासुर्युगांताग्निमिवोल्बणं॥ ७६ ॥ हतशेषास्तुयेवीराःपंचालानांमहारथाः॥ तान्प्रभग्नान्द्रुतान्वीरःपृष्ठतो
विकिरञ्छरैः॥७७॥अभ्यधावततेजस्वीविशीर्णकवचध्वजान् ॥ तापयामासतान्बाणैःसूतपुत्रोमहाबलः ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तोभूतानीवतमोनुदः॥ ७८ ॥
इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णयुद्धेचतुर्विंशोऽध्यायः॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच युयुत्सुंतवपुत्रस्यद्रावयंतंबलंमहत्॥उलूकोन्यपतत्तूर्णं
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ १॥

इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्विंशोऽध्यायः॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ युयुत्सुमिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

युयुत्सुश्चततोराजन्शितधारेणपत्रिणा ॥ उलूकंताडयामासवज्रेणेवमहाबलं ॥ २ ॥ उलूकस्तुततःक्रुद्धस्तवपुत्रस्यसंयुगे ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वाताडयामास
कर्णिना ॥ ३ ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंयुयुत्सुर्वेगवत्तरं ॥ अन्यदादत्तसुमहच्चापंसंरक्तलोचनः ॥ ४ ॥ शाकुनिंतुततःषष्ट्याविव्याधभरतर्षभ ॥ सारथिंत्रिभिरान
र्छत्तंचभूयोन्यविध्यत॥ ५ ॥ उलूकस्तंतुविंशत्याविध्वास्वर्णविभूषितैः ॥ अथास्यसमरेक्रुद्धोध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥ ६ ॥ सच्छिन्नयष्टिःसुमहान्शीर्यमाणोम
हाध्वजः ॥ पपातप्रमुखेराजन्युयुत्सोःकांचनध्वजः ॥ ७ ॥ ध्वजमुन्मथितंदृष्ट्वायुयुत्सुःक्रोधमूर्छितः ॥ उलूकंपंचभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ ८ ॥ उलूकस्त
स्यसमरेतैलधौतेनमारिष ॥ शिरश्चिच्छेदभल्लेनयंतुर्भरतसत्तम ॥ ९ ॥ तच्छिन्नमपतद्भूमौयुयुत्सोःसारथेस्तदा ॥ तारारूपंयथाचित्रंनिपपातमहीतले ॥ १० ॥
जघानचतुरोश्वांश्चतंचविव्याधपंचभिः ॥ सोतिविद्धोबलवताप्रत्यपायाद्रथांतरं ॥ ११ ॥ तंनिर्जित्यरणेराजन्नुलूकस्त्वरितोययौ ॥ पांचालान्सृंजयांश्चैववि
निघ्नन्निशितैःशरैः ॥ १२ ॥ शतानीकंमहाराजश्रुतकर्मासुतस्तव ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेनिमेषार्धादसंभ्रमः ॥ १३ ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्शतानीकोमहारथः ॥ ग
दांचिक्षेपसंक्रुद्धस्तवपुत्रस्यमारिष ॥ १४ ॥ साकृत्वास्यंदनंभस्महयांश्चैवससारथीन् ॥ पपातधरणींतूर्णंदारयंतीवभारत ॥ १५ ॥ तावुभौविरथौवीरौकुरू
णांकीर्तिवर्धनौ ॥ व्यपाक्रमेतांयुद्धात्तुप्रेक्षमाणौपरस्परं ॥ १६ ॥ पुत्रस्तुतवसंभ्रांतोविविंशोरथमारुहत् ॥ शतानीकोपित्वरितःप्रतिविंध्यरथंगतः ॥ १७ ॥
सुतसोमंतुशकुनिर्विध्वातुनिशितैःशरैः ॥ नाकंपयतसंक्रुद्धोवार्यौघइवपर्वतं ॥ १८ ॥ सुतसोमस्तुतंदृष्ट्वापितुरत्यंतवैरिणं ॥ शरैरनेकसाहस्रैश्छादयामास
भारत ॥ १९ ॥ तान्शरान्शकुनिस्तूर्णंचिच्छेदान्यैःपतत्रिभिः ॥ लघ्वस्त्रश्चित्रयोधीचजितकाशीचसंयुगे ॥ २० ॥ निवार्यसमरेचापिशरांस्तान्निशितैःशरैः ॥ आ
जघानसुसंक्रुद्धःसुतसोमंत्रिभिःशरैः ॥ २१ ॥ तस्याश्वान्केतनंसूतंतिलशोव्यधमच्छरैः ॥ स्यालस्तवमहाराजततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ २२ ॥ हताश्वोविरथश्चैव
छिन्नकेतुश्चमारिष ॥ धन्वीधनुर्वरंगृह्यरथाद्भूमावतिष्ठत ॥ २३ ॥ व्यसृजत्सायकांश्चैवस्वर्णपुंखान्शिलाशितान् ॥ छादयामाससमरेतवस्यालस्यतंरथं ॥
॥ २४ ॥ शलभानामिवव्रातान्शरव्रातान्महारथः ॥ रथोपगान्समीक्ष्यैवंविव्यथेनैवसौबलः ॥ २५ ॥ प्रममाथशरांस्तस्यशरव्रातैर्महायशाः ॥ तत्रातुष्यंतयोधा
श्चसिद्धाश्चापिदिविविस्मिताः ॥ २६ ॥ सुतसोमस्यतत्कर्मदृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतं ॥ रथस्थंशकुनिंयस्तुपदातिःसमयोधयत् ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मंडलानिभ्रांतमुद्भ्रांतमित्यादीन्मार्गान् अनुलोमविलोमभेदेनद्विगुणतयाचतुर्दश ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मंडलानांआवर्त्तनेअनुलोमविलोमाभ्यासे ॥ ३६ ॥

तस्यतीक्ष्णैर्महावेगैर्भल्लैःसन्नतपर्वभिः॥ व्यहनत्कार्मुकंराजन्तूणीरांश्चैवसर्वशः॥ २८॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःखड्गमुद्यम्यचानदत् ॥ वैदूर्योत्पलवर्णाभंदंति दंतमयत्सरुं॥ २९॥ भ्राम्यमाणंततस्तंतुविमलांबरवर्चसं॥कालदंडोपमंमेनेसुतसोमस्यधीमतः॥३०॥सोचरत्सहसाखड्गीमंडलानिसहस्रशः॥ चतुर्दशमहा राजशिक्षाबलसमन्वितः॥ ३१ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंविप्लुतंस्रुतं ॥ संपातसमुदीर्णेचदर्शयामाससंयुगे॥ ३२ ॥ सौबलस्तुततस्तस्यशरांश्चिक्षेपवीर्य वान्॥ तानापततएवाशुचिच्छेदपरमासिना॥ ३३॥ ततःक्रुद्धोमहाराजसौबलःपरवीरहा॥ प्राहिणोत्सुतसोमायशरानाशीविषोपमान्॥ ३४ ॥ चिच्छेदतां स्तुखड्गेनशिक्षयाचबलेनच॥ दर्शयन्लाघवंयुद्धेतार्क्ष्यतुल्यपराक्रमः॥ ३५॥ तस्यसंचरतोराजन्मंडलावर्तनेतदा॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनखड्गंचिच्छेदसुप्रभं॥ ॥ ३६॥ सच्छिन्नःसहसाभूमौनिपपातमहानसिः॥ अर्धमस्यस्थितंहस्तेसुत्सरोस्तत्रभारत॥३७॥छिन्नमाज्ञायनिर्स्त्रिंशमवप्लुत्यपदानिषट्॥ प्राविध्यततत शेषंसुतसोमोमहारथः॥ ३८॥ तच्छित्वासगुणंचापंरणेतस्यमहात्मनः॥ पपातधरणींतूर्णंस्वर्णवज्रविभूषितं॥ ३९॥ सुतसोमस्ततोगच्छच्छ्रुतकीर्त्तेर्महारथं॥ सौबलोपिधनुर्गृह्यघोरमन्यत्सुदुर्जयं॥ ४०॥ अभ्ययात्पांडवानीकंनिघ्नन्शत्रुगणान्बहून्॥ तत्रनादोमहानासीत्पांडवानांविशांपते॥ ४१॥ सौबलंसमरे दृष्ट्वाविचरंतमभीतवत्॥ तान्यनीकानिदृप्तानिशस्त्रवंतिमहांतिच॥ ४२ ॥ द्राव्यमाणान्यदृश्यंतसौबलेनमहात्मना ॥ यथादैत्यचमूंराजन्देवराजोममर्दह॥ तथैवपांडवींसेनांसौबलेयोव्यनाशयत्॥ ४३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि सुतसोमसौबलयुद्धेपंचविंशोऽध्यायः॥ २५॥ ॥ ७॥ संजयउवाच धृष्टद्युम्नंकृपोराजन्वारयामाससंयुगे॥ यथादृष्ट्वावनेसिंहंशरभोवारयेद्युधि॥ १॥ निरुद्धःपार्षतस्तेनगौतमेनबलीयसा॥ पदात्पदंविचलितुंनाशकत्तत्रभार त॥ २॥ गौतमस्यरथंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नरथंप्रति॥ वित्रेसुःसर्वभूतानिक्षयंप्राप्तंचमेनिरे॥ ३॥ तत्रावोचन्विमनसोरथिनःसादिनस्तथा॥ द्रोणस्यनिधनान्नूनंसं क्रुद्धोद्विपदांवरः॥ ४॥ शारद्वतोमहातेजादिव्यास्त्रविदुदारधीः॥ अपिस्वस्तिभवेदद्यधृष्टद्युम्नस्यगौतमात्॥ ५॥ अपीयंवाहिनीकृत्स्नामुच्येतमहतोभयात्॥ अ प्ययंब्राह्मणःसर्वान्ननोहन्यात्समागतान्॥ ६॥

अस्यअसेः सुत्सरोःशोभनमुष्टेः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंच विंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृष्टेति शरभोष्टपादःसिंहघातीपशुपक्षिशरीरोन्ट्रसिंहवत्ज्ञात्वा ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ वर्मणः वर्मप्राप्यअभ्रश्यंतभ्रष्टाः वर्मनचिच्छिदुरित्यर्थः

यादृशंदृश्यतेरूपमंतकप्रतिमंभृशं ॥ गमिष्यत्यद्यपदवींभारद्वाजस्यगौतमः ॥ ७॥ आचार्यःक्षिप्रहस्तश्चविजयीचसदायुधि॥अस्त्रवान्वीर्यसंपन्नःक्रोधेनचस
मन्वितः ॥ ८॥ पार्षतश्चमहायुद्धेविमुखोद्याभिलक्ष्यते ॥इत्येवंविविधावाचस्तावकानांपरैःसह॥ ९॥ व्यश्रूयंतमहाराजतयोस्तत्रसमागमे॥विनिःश्वस्यततः
क्रोधात्कृपःशारद्वतोनृप॥ १०॥ पार्षतंचार्दयामासनिश्चेष्टंसर्वमर्मसु॥ सहन्यमानःसमरेगौतमेनमहात्मना ॥ ११ ॥ कर्त्तव्यंनस्मजानातिमोहेनमहताव्ट
तः॥ तमब्रवीत्ततोयंताकच्चित्क्षेमंतुपार्षत॥ १२॥ ईदृशंव्यसनंयुद्धेनतेदृष्टंमयाक्वचित्॥ दैवयोगात्तुतेबाणानापतन्मर्मभेदिनः॥ १३॥ प्रेषिताद्द्विजमुख्येन
मर्माण्युद्दिश्यसर्वतः॥ व्यावर्त्तयेरथंतूर्णंनदीवेगमिवार्णवात्॥ १४॥ अवध्यंब्राह्मणंमन्येयेनतेविक्रमोहतः॥धृष्टद्युम्नस्ततोराजन्शनकैरब्रवीद्वचः॥१५॥ मु
ह्यतेमेमनस्तातगात्रस्वेदश्चजायते॥ वेपथुश्चशरीरेमेरोमहर्षश्चसारथे॥ १६॥ वर्जयन्ब्राह्मणंयुद्धेशनैर्याहियतोर्जुनः ॥ अर्जुनंभीमसेनंवासमरेप्राप्यसार
थे॥ १७॥ क्षेममद्यभवेदेवमेषामेनैष्ठिकीमतिः॥ ततःप्रायान्महाराजसारथिस्त्वरयन्हयान्॥१८॥यतोभीमोमहेष्वासोयुयुधेतवसैनिकैः॥प्रद्रुतंचरथंदृष्ट्वा
धृष्टद्युम्नस्यमारिष॥१९॥किरन्शतशतान्येवगौतमोनुययौतदा॥शंखंचपूरयामासमुहुर्मुहुररिंदमः॥२०॥पार्षतंत्रासयामासमहेंद्रोनमुचिंयथा॥ शिखंडि
नंतुसमरेभीष्ममृत्युंदुरासदं॥ २१॥ हार्दिक्योवारयामासस्मयन्निवमुहुर्मुहुः॥शिखंडीतुसमासाद्यहृदिकानांमहारथं॥२२॥पंचभिर्निशितैर्भल्लैर्जत्रुदेशेस
माहनत्॥ कृतवर्मातुसंक्रुद्धोभित्वापष्ट्यापतत्रिभिः॥ २३॥ धनुरेकेनचिच्छेदहसन्राजन्महारथः॥अथान्यद्धनुरादायद्रुपदस्यात्मजोबली॥ २४ ॥ तिष्ठति
प्रेतिसंक्रुद्धोहार्दिक्यंप्रत्यभाषत॥ ततोस्यनवतिंबाणान्रुक्मपुंखान्सुतेजनान्॥ २५॥ प्रेषयामासराजेंद्रतेस्याभ्रश्यंतवर्मणः ॥ वितथांस्तान्समालक्ष्यपति
तांश्चमहीतले॥ २६॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनकार्मुकंचिच्छिदेभृशं॥ अथैनंछिन्नधन्वानंभग्नश्रृंगमिवर्षभं॥ २७॥ अशीत्यामार्गणैःक्रुद्धोबाह्वोरुरसिचार्पयत्॥
कृतवर्मातुसंक्रुद्धोमार्गणैःक्षतविक्षतः॥ २८॥ ववामरुधिरंगात्रैःकुंभवक्त्रादिवोदकं॥ रुधिरेणपरिक्लिन्नःकृतवर्मात्वराजत॥ २९ ॥ वर्षेणक्लेदितोराजन्य
थागैरिकपर्वतः॥ अथान्यद्धनुरादायसमार्गणगुणंप्रभुः॥ ३०॥ शिखंडिनंबाणगणैःस्कंधदेशेव्यताडयत्॥स्कंधदेशस्थितैर्बाणैःशिखंडीतुव्यराजत॥३१॥
शाखाप्रशाखाविपुलःसुमहान्पादपोयथा॥ तावन्योन्यंभृशंविध्वारुधिरेणसमुक्षितौ॥ ३२॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ववामवांतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥ अन्योन्यशृंगाभिहतौरेजतुर्वृषभाविव॥ अन्योन्यस्यवधेयत्नंकुर्वाणौतौमहारथौ॥ ३३॥ रथाभ्यांचेरतुस्तत्रमंडलानिसहस्रशः॥ कृतवर्मामहाराजपार्षतंनि ८
शितैःशरैः॥ ३४॥ रणेविव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ ततोऽस्यसमरेबाणंभोजःप्रहरतांवरः॥ ३५॥ जीवितांतकरंघोरंव्यसृजत्त्वरयान्वितः॥ सते
नाभिहतोराजन्मूर्छामाशुसमाविशत्॥ ३६॥ ध्वजयष्टिंचसहसाशिश्रियेकश्मलावृतः॥ अपोवाहरणात्तूर्णंसारथीरथिनांवरं॥ ३७॥ हार्दिक्यशरसंतप्तंनिः
श्वसंतंपुनःपुनः॥ पराजितेततःशूरेद्रुपदस्यात्मजेप्रभो॥ व्यद्रवत्पांडवीसेनाव्यधमानासमंततः॥ ३८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेषड्विं
शोऽध्यायः॥ २६॥ ॥७॥ संजयउवाच श्वेताश्वोथमहाराजव्यधमत्तावकंबलं॥ यथावायुःसमासाद्यतूलराशिंसमंततः॥ १॥ प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्त्तास्तं
शिबयःकौरवैःसह॥ शाल्वाःसंशप्तकाश्चैवनारायणबलंचतत्॥ २॥ सत्यसेनश्चंद्रदेवोमित्रदेवःश्रुतंजयः॥ सौश्रुतिश्चित्रसेनश्चमित्रवर्माचभारत॥ ३॥
त्रिगर्त्तराजःसमरेभ्रातृभिःपरिवारितः॥ पुत्रैश्चैवमहेष्वासैर्नानाशस्त्रविशारदैः॥ ४॥ व्यसृजंतशरव्रातान्किरंतोऽर्जुनमाहवे॥ अभ्यवर्त्तंतसहसावार्योघाइ
वसागरं॥ ५॥ तेत्वर्जुनंसमासाद्ययोधाःशतसहस्रशः॥ अगच्छन्विलयंसर्वेतार्क्ष्यंदृष्ट्वेवपन्नगाः॥ ६॥ तेहन्यमानाःसमरेनाजहुःपांडवंरणे॥ हन्यमानामहा
राजशलभाइवपावकं॥ ७॥ सत्यसेनस्त्रिभिर्बाणैर्विव्याधयुधिपांडवं॥ मित्रदेवस्त्रिषष्ट्यातुचंद्रसेनस्तुसप्तभिः॥ ८॥ मित्रवर्मात्रिसप्तत्यासौश्रुतिश्चापिसप्त
भिः॥ शत्रुंजयस्तुविंशत्यासुशर्मानवभिःशरैः॥ ९॥ सविद्धोबहुभिःसंख्येप्रतिविव्याधतान्नृपान्॥ सौश्रुतिंसप्तभिर्विध्वासत्यसेनंत्रिभिःशरैः॥ १०॥ शत्रुं
जयंचविंशत्याचंद्रदेवंतथाष्टभिः॥ मित्रदेवंशतेनैवश्रुतसेनंत्रिभिःशरैः॥ ११॥ नवभिर्मित्रवर्माणंसुशर्माणंतथाष्टभिः॥ शत्रुंजयंचराजानंहत्वातत्रशिला
शितैः॥ १२॥ सौश्रुतेःसशिरस्त्राणंशिरःकायादपाहरत्॥ त्वरितश्चंद्रदेवंचशरैर्निन्येयमक्षयं॥ १३॥ तथेतरान्महाराजयतमानान्महारथान्॥ पंचभिःपंचभिर्बा
णैरेकैकंप्रत्यवारयत्॥ १४॥ सत्यसेनस्तुसंक्रुद्धस्तोमरंव्यसृजन्महत्॥ समुद्दिश्यरणेकृष्णंसिंहनादंननादच॥ १५॥ सनिर्भिद्यभुजंसव्यंमाधवस्यमहात्मनः॥ ॥२५॥
अयस्मयोहेमदंडोजगामधरणींतदा॥ १६॥ माधवस्यतुविद्धस्यतोमरेणमहारणे॥ प्रतोदःप्रापतद्धस्ताद्रश्मयश्चविशांपते॥ १७॥ वासुदेवंविभिन्नांगंदृ
ष्ट्वापार्थोधनंजयः॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंकृष्णंचेदमुवाचह॥ १८॥ प्रापयाश्वान्महाबाहोसत्यसेनंप्रतिप्रभो॥ यावदेनंशरैस्तीक्ष्णैर्नयामियमसादनं॥ १९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥ ध्वजादीनांशब्दोऽश्रूयतेतिषष्ठेनान्वयः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ हस्त्यश्वंचास्यतः छिंदतः स्वानुगाइव यथास्वस्मिन्

प्रतोदंगृह्यसोन्यत्तुरश्मीनपियथापुरा॥ वाहयामासतानश्वान्सत्यसेनरथंप्रति॥ २०॥ विष्वक्सेनंतुनिर्भिन्नंदृष्ट्वापार्थोधनंजयः॥ सत्यसेनंशरैस्तीक्ष्णैर्वार
यित्वामहारथः॥ २१॥ ततःसुनिशितैर्भल्लैराज्ञस्तस्यमहद्भिरः॥ कुंडलोपचितंकायाच्चकर्त्तपृतनांतरे॥ २२॥ तन्निकृत्यशितैर्बाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत्॥
वत्सदंतेनतीक्ष्णेनसारथिंचास्यमारिष॥ २३॥ ततःशरशतैर्भूयःसंशप्तकगणान्बली॥ पातयामाससंक्रुद्धःशतशोथसहस्रशः॥ २४॥ ततोरजतपुंखेनराजन्
शीर्षंमहात्मनः॥ मित्रसेनस्यचिच्छेदक्षुरप्रेणमहारथः॥ २५॥ सुशर्माणंसुसंक्रुद्धोजत्रुदेशेसमाहनत्॥ ततःसंशप्तकाःसर्वेपरिवार्यधनंजयं॥ २६॥ शस्त्रौ
घैर्मम्रदुःक्रुद्धानादयंतोदिशोदश॥ अभ्यर्दितस्तुतज्जिष्णुःशक्रतुल्यपराक्रमः॥ २७॥ ऐंद्रमस्त्रममेयात्माप्रादुश्चक्रेमहारथः॥ ततःशरसहस्राणिप्रादुरासन्वि
शांपते॥२८॥ ध्वजानांछिद्यमानानांकार्मुकाणांचमारिष॥ रथानांसपताकानांतूणीराणांयुगैःसह॥ २९॥ अक्षाणामथचक्राणांयोक्राणांरश्मिभिःसह॥
कूबराणांवरूथानांपृपत्कानांचसंयुगे॥ ३०॥ अश्वानांपततांचापिप्रासानामृष्टिभिःसह॥ गदानांपरिघानांचशक्तितोमरपट्टिशैः॥३१॥ शतघ्नीनांसचक्रा
णांभुजानांचोरुभिःसह॥ कंठसूत्रांगदानांचकेयूराणांचमारिष॥ ३२॥ हाराणामथनिष्काणांतनुत्राणांचभारत॥ छत्राणांव्यजनानांचशिरसांमुकुटैःस·
ह॥ ३३॥ अश्रूयतमहान्शब्दस्तत्रतत्रविशांपते॥ सकुंडलानिस्वक्षीणिपूर्णचंद्रनिभानिच॥३४॥ शिरांस्युर्व्यामदृश्यंतताराजालमिवांबरे॥ सुस्रग्वीणिसु
वासांसिचंदनेनोक्षितानिच॥ ३५॥ शरीराणिव्यदृश्यंतनिहतानांमहीतले॥ गंधर्वनगराकारंघोरमायोधनंतदा॥ ३६॥ निहतैराजपुत्रैश्चक्षत्रियैश्चमहाब
लैः॥ हस्तिभिःपतितैश्चैवतुरंगैश्चाभवन्मही॥ ३७॥ अगम्यरूपासमरेविशीर्णैरिवपर्वतैः॥ नासीच्चक्रपथस्तत्रपांडवस्यमहात्मनः॥ ३८॥ निघ्नतःशात्रवान्भ
ल्लैर्हस्त्यश्वंचास्यतोमहत्॥ स्वानुगाइवसीदंतिरथचक्राणिमारिष॥ ३९॥ चरतस्तस्यसंग्रामेतस्मिन्लोहितकर्दमे॥ सीदमानानिचक्राणिसमूहुस्तुरगाभृशं
॥ ४०॥ श्रमेणमहतायुक्तामनोमारुतरंहसः॥ वध्यमानंतुतत्सैन्यंपांडुपुत्रेणधन्विना॥ ४१॥ प्रायशोविमुखंसर्वंनावतिष्ठतभारत॥ तान्जित्वासमरेजिष्णुः
संशप्तकगणान्बहून्॥ विरराजतदापार्थोविधूमोग्निरिवज्वलन्॥ ४२॥ इ॰ म॰ भा॰ क॰ संशप्तकजयेसप्तविंशोऽध्यायः॥ २७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

नष्टेःनुचराःसीदंत्येवंरथानांभंगंदृष्ट्वाचक्राणिनश्यंतिअक्षभंगादितिभावः आतंकादिवेतिपाठेचिंतयेवेत्युपचारः॥३९॥सीदमानानिपंकमज्जनात्॥४०॥४१॥४२॥इ॰ क॰ नै॰ भा॰ सप्तविंशोऽध्यायः॥२७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

युधिष्ठिरमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ आभरणंअववव्रुःअवग

संजयउवाच युधिष्ठिरंमहाराजविसृजंतंशरान्बहून् ॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ १ ॥ तमापतंतंसहसातवपुत्रंमहारथं ॥ धर्मराजोद्रुतंविध्वा
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २ ॥ सतुतंप्रतिविव्याधनवभिर्निशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनभृशंक्रुद्धोभ्यताडयत् ॥ ३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजन्स्वर्णपुंखान्शिली
मुखान् ॥ दुर्योधनायचिक्षेपत्रयोदशशिलाशितान् ॥ ४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहांस्तस्यहत्वामहारथः ॥ पंचमेनशिरःकायात्सारथेश्चसमाक्षिपत् ॥ ५ ॥ षष्ठेनतु
ध्वजंराज्ञःसप्तमेनतुकार्मुकं ॥ अष्टमेनतथाखड्गंपातयामासभूतले ॥ ६ ॥ पंचभिर्नृपतिंचापिधर्मराजोर्दयद्भृशं ॥ हताश्वात्तुरथात्तस्मादवप्लुत्यसुतस्तव ॥ ७ ॥
उत्तमंव्यसनंप्राप्तोभूमावेवावतिष्ठत ॥ तंतुकृच्छ्रगतंदृष्ट्वाकर्णद्रौणिकृपादयः ॥ ८ ॥ अभ्यवर्त्तंतसहसापरीप्संतोनराधिपं ॥ अथपांडुसुताःसर्वेपरिवार्ययुधि
ष्ठिरं ॥ ९ ॥ अन्वयुःसमरेराजंस्ततोयुद्धमवर्त्तत ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिप्रावाद्यंतमहामृधे ॥ १० ॥ ततःकिलकिलाशब्दाःप्रादुरासन्महीपते ॥ यत्राभ्यगच्छन्स
मरेपांचालाःकौरवैःसह ॥ ११ ॥ नरानरैःसमाजग्मुर्वारणावरवारणैः ॥ रथाश्चरथिभिःसार्धंहयाश्चहयसादिभिः ॥ १२ ॥ द्वंद्वान्यासन्महाराजप्रेक्षणीयानिसं
युगे ॥ विविधान्यप्यचिंत्यानिशस्त्रवंत्युत्तमानिच ॥ १३ ॥ तेशूराःसमरेसर्वेचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ अयुध्यंतमहावेगाःपरस्परवधैषिणः ॥ १४ ॥ अन्योन्यंसमरे
जघ्नुर्योधव्रतमनुष्ठिताः ॥ नहितेसमरंचक्रुःपृष्ठतोवैकथंचन ॥ १५ ॥ मुहूर्त्तमेवतद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनं ॥ ततउन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ १६ ॥ रथीना
गंसमासाद्यदारयन्निशितैःशरैः ॥ प्रेषयामासकालायशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १७ ॥ नागाहयान्समासाद्यविक्षिपंतोबहून्रणे ॥ दारयामासुरत्युग्रंतत्रतत्रतदात
दा ॥ १८ ॥ हयारोहाश्चबहवःपरिवार्यहयोत्तमान् ॥ तलशब्दरवांश्चक्रुःसंपतंतस्ततस्ततः ॥ १९ ॥ धावमानांस्ततस्तांस्तुद्रवमाणान्महागजान् ॥ पार्श्वतःपृष्ठतश्चैव
निजघ्नुर्हयसादिनः ॥ २० ॥ विद्राव्यचबहूनश्वान्नागाराजन्मदोत्कटाः ॥ विषाणैश्चापरेजघ्नुर्ममृदुश्चापरेभृशं ॥ २१ ॥ साश्वारोहांश्चतुरगान्विषाणैर्विव्यधूरु
षा ॥ अपरेचिक्षिपुर्वेगात्प्रगृह्यातिबलास्तदा ॥ २२ ॥ पादातैराहतानागाविवरेषुसमंततः ॥ चक्रुरार्त्तस्वरंघोरंदुद्रुवुश्चदिशोदश ॥ २३ ॥ पदातीनांतुसहसा
प्रद्रुतानांमहाहवे ॥ उत्सृज्याभरणंतूर्णमववव्रूरणाजिरे ॥ २४ ॥ निमित्तंमन्यमानास्तुपरिणाम्यमहागजाः ॥ जगृहुर्बिभिदुश्चैवचित्राण्याभरणानिच ॥ २५ ॥

त्यक्तवंतः ॥ २४ ॥ निमित्तंजयहेतुं महांतोगजायेषांतेमहागजाःगजारोहाःजगृहुःहस्तिभिर्ग्राहयामासुः परिणाम्यविनाम्यहस्तिनमितिशेषः बिभिदुश्चशत्रून्गजैरेव ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ प्रतिमानेषुगजदंतांतरालेषुप्रासैः कुंभेषुतोमरैर्दंतवेष्टेषुशक्तिभिश्च निगृहीताः प्रतिमानंप्रतिच्छायागजदंतांतरालयोरितिमेदिनी ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

तांस्तुतत्रप्रसक्तान्वैपरिवार्यपदातयः॥ हस्त्यारोहान्निजघ्नुस्तेमहावेगाबलोत्कटाः॥ २६॥ अपरेहस्तिभिर्हस्तैःखंविक्षिप्तामहाहवे ॥ निपतंतोविषाणाग्रैर्भृशंवि
द्धाःसुशिक्षितैः॥ २७॥ अपरेसहसागृत्यविषाणैरेवसूदितां ॥ सेनांतरंसमासाद्यकेचित्तत्रमहागजैः॥ २८॥ क्षुण्णगात्रामहाराजविक्षिप्यचपुनःपुनः ॥ अप
रेव्यजनानीवविभ्राम्यनिहतामृधे ॥ २९ ॥ पुरःसराश्चनागानामपरेषांविशांपते ॥ शरीराण्यतिविद्धानितत्रतत्ररणाजिरे ॥ ३०॥ प्रतिमानेषुकुंभेषुदंतवेष्टेषु
चापरे॥ निगृहीताभृशंनागाःप्रासतोमरशक्तिभिः ॥ ३१ ॥ निगृह्यचगजाःकेचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ॥ रथाश्वसादिभिस्तत्रसंभिन्नान्यपतन्भुवि ॥ ३२॥
सहयाःसादिनस्तत्रतोमरेणमहामृधे ॥ भूमावमृद्नन्वेगेनसचर्माणंपदातिनं॥ ३३॥ तथासावरणान्कांश्चित्तत्रतत्रविशांपते॥रथान्नागाःसमासाद्यपरिगृह्य
चमारिष॥ ३४॥ व्याक्षिपन्सहसातत्रघोररूपेभयानके॥ नाराचैर्निहताश्चापिगजाःपेतुर्महाबलाः॥ ३५॥ पर्वतस्येवशिखरंवज्ररुग्णंमहीतले ॥ योधायोधा
न्समासाद्यमुष्टिभिर्व्यहनन्युधि ॥ ३६॥ केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्यचिक्षिपुर्बिभिदुश्चह ॥ उद्यम्यचभुजानन्येनिक्षिप्यचमहीतले ॥ ३७॥ पदाचोरःसमाक्रम्य
स्फुरतोऽपाहरच्छिरः॥ पततश्चापरोराजन्विजहारासिनाशिरः॥३८॥जीवतश्चतथैवान्यःशस्त्रंकायेन्यमज्जयत्॥मुष्टियुद्धंमहच्चासीद्योधानांतत्रभारत॥३९॥
तथाकेशग्रहश्चोग्रोबाहुयुद्धंचभैरवं॥ समासक्तस्यचान्येनअविज्ञातस्तथापरः॥ ४० ॥ जहारसमरेप्राणान्नानाशस्त्रैरनेकधा ॥ संसक्तेषुचयोधेषुवर्त्तमानेच
संकुले॥ ४१ ॥ कबंधान्युत्थितानिस्युःशतशोथसहस्रशः॥ शोणितैःसिच्यमानानिशस्त्राणिकवचानिच॥ ४२॥ महारागानुरक्तानिवस्त्राणीवचकाशिरे॥ए
वमेतन्महद्युद्धंदारुणंशस्त्रसंकुलं॥ ४३॥ उन्मत्तगंगाप्रतिमंशब्देनापूरयज्जगत्॥ नैवस्वेनपरेराजन्विज्ञायंतेशरातुराः॥ ४४ ॥ योद्धव्यमितियुध्यंतेराजानो
जयगृद्धिनः॥ स्वान्स्वेजघ्नुर्महाराजपरांश्चैवसमागतान्॥४५॥उभयोःसेनयोर्वीरैर्व्याकुलंसमपद्यत॥रथैर्भग्नैर्महाराजवारणैश्चनिपातितैः॥४६॥हयैश्चपतितै
स्तत्रनरैश्चविनिपातितैः॥अगम्यरूपापृथिवीक्षणेनसमपद्यत॥४७॥क्षणेनासीन्महीपालक्षतजौघप्रवर्त्तिनी॥पंचालानहनत्कर्णस्त्रिगर्त्तांश्चधनंजयः॥४८॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ अतीति ॥ १ ॥ २ ॥ विरथःकृतइत्युक्तंतत्रयुद्धेधर्मपुत्रःकथंतंविरथंचक्रे तस्यतंचनृपतिर्दुर्योध

भीमसेनःकुरून्राजन्हस्त्यनीकंचसर्वशः ॥ एवमेपक्षयोवृत्तःकुरुपांडवसेनयोः ॥ अपराह्णेगतेसूर्येकांक्षतांविपुलंयशः ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप

॥ २७ ॥ र्वणिसंकुलयुद्धेऽष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अतितीव्राणिदुःखानिदुःसहानिबहूनिच॥ त्वत्तोहंसंजयाश्रौषंपुत्राणांचैवसंक्षयं॥ १ ॥

यथात्वंमेकथयसेयथायुद्धमवर्त्तत ॥ नसंतिसूतकौरव्याइतिमेनिश्चितामतिः ॥ २ ॥ दुर्योधनश्चविरथःकृतस्तत्रमहारथः ॥ धर्मपुत्रःकथंचक्रेतस्यवानृपतिः

कथं ॥ ३ ॥ अपराह्णेकथंयुद्धमभवल्लोमहर्षणं ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४ ॥ संजयउवाच संसक्तेषुतुसैन्येषुवध्यमानेषुभागशः ॥ र

थमन्यंसमास्थायपुत्रस्तवविशांपते ॥ ५ ॥ क्रोधेनमहतायुक्तःसविषोभुजगोयथा ॥ दुर्योधनःसमालक्ष्यधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ ६ ॥ प्रोवाचसूतंत्वरितोयाहि

याहीतिभारत ॥ तत्रमांप्रापयक्षिप्रंसारथेयत्रपांडवः ॥ ७ ॥ ध्रियमाणातपत्रेणराजाराजतिदंशितः ॥ ससूतश्चोदितोराज्ञाराज्ञःस्यंदनमुत्तमं ॥ ८ ॥ युधिष्ठिर

स्याभिमुखंप्रेषयामाससंयुगे ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धःप्रभिन्नइवकुंजरः ॥ ९ ॥ सारथिंचोदयामासयाहियत्रसुयोधनः ॥ तौसमाजग्मतुर्वीरौभ्रातरौरथसत्त

मौ ॥ १० ॥ समेत्यचमहावीरौसंरब्धौयुद्धदुर्मदौ ॥ ववर्षतुर्महेष्वासौशरैरन्योन्यमाहवे ॥ ११ ॥ ततोदुर्योधनोराजाधर्मशीलस्यमारिष ॥ शिलाशितेनभल्ले

नधनुश्चिच्छेदसंयुगे ॥ १२ ॥ तंनामृष्यतसंक्रुद्धोव्यवमानंयुधिष्ठिरः ॥ अपविध्यधनुश्छिन्नंक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १३ ॥ अन्यत्कार्मुकमादायधर्मपुत्रश्चमूमु

खे ॥ दुर्योधनस्यचिच्छेदध्वजंकार्मुकमेवच ॥ १४ ॥ अथान्यद्धनुरादायप्राविध्यतयुधिष्ठिरं ॥ तावन्योन्यंसुसंक्रुद्धौशस्त्रवर्षाण्यमुंचतां ॥ १५ ॥ सिंहाविवसु

संरब्धौपरस्परजिगीषया ॥ जघ्नतुस्तौरणेन्योन्यंनर्दमानौवृषाविव ॥ १६ ॥ अंतरंमार्गमाणौचचेरतुस्तौमहारथौ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैस्तौतुकृतव्रणौ ॥ १७ ॥

विरेजतुर्महाराजकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ततोराजन्विमुंचंतौसिंहनादान्मुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ तलयोश्चतथाशब्दान्धनुषश्चमहाहवे ॥ शंखशब्दवरांश्चैवचक्रतु

स्तौनरेश्वरौ ॥ १९ ॥ अन्योन्यंतौमहाराजपीडयांचक्रतुर्भृशं ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजापुत्रंतवशरैस्त्रिभिः ॥ २० ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोवज्रवेगैर्दुरासदैः ॥ प्रति ॥ २७ ॥

विव्याधतंतूर्णंतवपुत्रोमहीपतिः ॥ २१ ॥ पंचभिर्निशितैर्बाणैःस्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ ततोदुर्योधनोराजाशक्तिंचिक्षेपभारत ॥ २२ ॥

नः कथमयुध्यतइतिशेषः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अपविध्यत्यक्त्वा ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सर्वपारसवीं सर्वविनाशिनींगौरादिः तिरस्कारविनाशेचपुंसिपारसवःपुमानितिमेदिनी ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीये

सर्वपारसवींतीक्ष्णांमहोल्काप्रतिमांतदा ॥ तामापतंतींसहसाधर्मराजःशितैःशरैः॥ २३॥त्रिभिश्चिच्छेदसहसातंचविव्याधपंचभिः॥निपपाततत:साथस्वर्णदंडामहास्वना॥ २४ ॥ निपतंतीमहोल्केवव्यराजच्छिखिसन्निभा॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वापुत्रस्तवविशांपते ॥ २५ ॥ नवभिर्निशितैर्भल्लैर्निजघानयुधिष्ठिरं ॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः॥ २६॥ दुर्योधनंसमुद्दिश्यबाणंजग्राहसत्वरः॥ समाधत्तचतंबाणंधनुर्मध्येमहाबलः॥ २७ ॥ चिक्षेपचमहाराजततःक्रुद्धःपराक्रमी॥ सतुबाणःसमासाद्यतवपुत्रंमहारथं॥२८॥ व्यामोहयतराजानंधरणींचददारह॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगितः ॥ २९ ॥ विधित्सुःकलहस्यांतंधर्मराजमुपाद्रवत्॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वादंडहस्तमिवांतकं॥ ३० ॥ धर्मराजोमहाशक्तिंप्राहिणोत्तवसूनवे॥ दीप्यमानांमहावेगांमहोल्कांज्वलितामिव॥ ३१ ॥ रथस्थःसतयाविद्धोवर्मभित्वास्तनांतरे॥ भृशंसंविग्नहृदयःपपातचमुमोहच॥ ३२ ॥ भीमस्तमाहचततःप्रतिज्ञामनुचिंतयन्॥ नायंवध्यस्तवनृपइत्युक्तःसन्यवर्त्तत॥ ३३ ॥ ततस्त्वरितमागम्यकृतवर्मातवात्मजं॥ प्रत्यपद्यतराजानंनिमग्नंव्यसनार्णवे॥ ३४ ॥ गदामादायभीमोपिहेमपट्टपरिष्कृतां ॥ अभिदुद्राववेगेनकृतवर्माणमाहवे॥ ३५॥ एवंतदभवद्युद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ अपराह्णेमहाराजकांक्षतांविजययुधि ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकोनत्रिंशोऽध्यायः॥ २९॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततःकर्णंपुरस्कृत्यत्वदीयायुद्धदुर्मदाः॥पुनरावृत्यसंग्रामंचक्रुर्देवासुरोपमं॥ १ ॥ द्विरदनररथाश्वशंखशब्दैःपरिहृषिताविविधैश्चशस्त्रपातैः॥ द्विरदरथपदातिसादिसंघाःपरिकुपिताभिमुखाःप्रजघ्निरेते॥ २॥शितपरश्वधसासिपट्टिशैरिषुभिरनेकविधैश्चसूदिताः॥ द्विरदरथहयामहाहवेवरपुरुषैःपुरुषाश्चवाहनैः॥ ३॥कमलदिनकरेंदुसन्निभैःसितदशनैःसुमुखाक्षिनासिकैः॥रुचिरमुकुटकुंडलैर्महीपुरुषशिरोभिरुपस्तृताबभौ॥ ४ ॥ परिघमुसलशक्तितोमरैर्नखरभुशुंडिगदाशतैर्हताः ॥ द्विरदनरहयाःसहस्रशोरुधिरनदीप्रवहास्तदाभवन्॥ ५॥ प्रहतरथनराश्वकुंजरंप्रतिभयदर्शनमुल्वणव्रणं॥तदहितहतमाबभौबलंपितृपतिराष्ट्रमिवप्रजाक्षये॥ ६ ॥ अथतवनरदेवसैनिकास्तवचसुताःसुरसूनुसन्निभाः ॥ अमितबलपुरःसरारणेकुरुवृषभाःशिनिपुत्रमभ्ययुः॥ ७॥तदतिरुधिरभीममाबभौपुरुषवराश्वरथद्विपाकुलं॥लवणजलसमुद्धतस्वनंबलमसुरामरसैन्यसप्रभं॥ ८॥

भारतभावदीपेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ लवणजलः क्षारसमुद्रः ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुरपतिसमविक्रमस्ततस्त्रिदशवरावरजोपमंयुधि ॥ दिनकरकिरणप्रभैःपृषत्कैरवितनयोभ्यहनच्छिनिप्रवीरं ॥ ९ ॥ तमपिसरथवाजिसारथिंशिनिवृष
भोविविधैःशरैस्त्वरन् ॥ भुजगविषसमप्रभैरणेपुरुषवरंसमवास्तृणोत्तदा ॥ १० ॥ शिनिवृषभशरैर्निपीडितंतवसुहृदोवसुषेणमभ्ययुः ॥ त्वरितमतिरथारथ
र्षभंद्विरदरथाश्वपदातिभिःसह ॥ ११ ॥ तदुदधिनिभमाद्रवद्बलंत्वरिततरैःसमभिद्रुतंपरैः ॥ द्रुपदसुतमुखैस्तदाभवत्पुरुषरथाश्वगजक्षयोमहान् ॥ १२॥ अथ
पुरुषवरौकृताह्निकौभवमभिपूज्ययथाविधिप्रभुं ॥ अरिवधकृतनिश्चयौद्रुतंतवबलमर्जुनकेशवौस्तृतौ ॥ १३ ॥ जलदनिनदनिःस्वनंरथंपवनविधूतपताककेे
तनं ॥ सितहयमुपयांतमंतिकंकृतमनसोददृशुस्तदारयः ॥ १४ ॥ अथविस्फार्यगांडीवंरथेनृत्यन्निवार्जुनः ॥ शरसंबाधमकरोत्खंदिशःप्रदिशस्तथा ॥ १५ ॥
रथान्विमानप्रतिमान्मज्जयन्सायुधध्वजान् ॥ ससारथिंतदाबाणैरभ्राणीवानिलोवधीत् ॥ १६ ॥ गजान्गजप्रयंतॄंश्चवैजयंत्यायुधध्वजान् ॥ सादिनोश्वांश्च
पत्तींश्चशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ १७॥ तमंतकमिवक्रुद्धमनिवार्यंमहारथं ॥ दुर्योधनोभ्ययादेकोनिघ्नन्बाणैरजिह्मगैः ॥ १८ ॥ तस्यार्जुनोधनुःसूतमश्वान्केतुंच
सायकैः ॥ हत्वासप्तभिरेकेनछत्रंचिच्छेदपत्रिणा ॥ १९ ॥ नवमंचसमाधायव्यसृजत्प्राणघातिनं ॥ दुर्योधनायेषुवरंतंद्रौणिःसप्तधाच्छिनत् ॥ २० ॥ ततोद्रौ
णेर्धनुश्छित्वाहत्वाचाश्वरथान्शरैः ॥ कृपस्यापितदत्युग्रंधनुश्चिच्छेदपांडवः ॥ २१॥ हार्दिक्यस्यधनुश्छित्वाध्वजंचाश्वांस्तदावधीत् ॥ दुःशासनस्येष्वसनंछि
त्वाराधेयमभ्ययात् ॥ २२ ॥ अथसात्यकिमुत्सृज्यत्वरन्कर्णोर्जुनंत्रिभिः ॥ विध्वाविव्याधविंशत्याकृष्णंपार्थंपुनःपुनः ॥ २३ ॥ नग्लानिरासीत्कर्णस्यक्षिपतः
सायकान्बहून् ॥ रणेविनिघ्नतःशत्रून्क्रुद्धस्येवशतक्रतोः ॥ २४॥ अथसात्यकिरागत्यकर्णंविध्वाशितैःशरैः ॥ नवत्यानवभिश्चोग्रैःशतेनपुनरार्पयत् ॥ २५॥
ततःप्रवीराःपार्थानांसर्वेकर्णमपीडयन् ॥ युधामन्युःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः ॥ २६ ॥ उत्तमौजायुयुत्सुश्चयमौपार्षतएवच ॥ चेदिकारूषमत्स्यानांकेक
यानांचयद्बलं ॥ २७॥ चेकितानश्चबलवान्धर्मराजश्चसुव्रतः ॥ एतेरथाश्वद्विरदैःपत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ॥ २८ ॥ परिवार्यरणेकर्णंनानाशस्त्रैरवाकिरन् ॥ भा
षंतोवाग्भिरुग्राभिःसर्वेकर्णवधेधृताः ॥ २९ ॥ तांशस्त्रवृष्टिंबहुधाकर्णश्छित्वाशितैःशरैः ॥ अपोवाहास्त्रवीर्येणद्रुमंभंक्त्वेवमारुतः ॥ ३०॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥२८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ निष्कैवल्यंनिश्चितंकैवल्यंमरणंयस्मिन्तत्तथा ॥ ३६॥ प्रत्यपद्यतप्रविष्टः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकं
ठीयेभारतभावदीपेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ स्वेनच्छंदेनइच्छया आततायिनःशस्त्रपाणेः ॥ १ ॥ भद्रांसुभद्रां बलिभृतःकरदान् ॥ २॥ ३ ॥ अरक्षत्घोषयात्रायांभरतान्दुर्योधनादीन् ॥ ४ ॥

रथिनःसमहामात्रान्गजानश्वान्ससादिनः॥ पत्तिव्रातांश्चसंक्रुद्धोनिघ्नन्कर्णोव्यदृश्यत॥ ३१ ॥ तद्वध्यमानंपांडूनांबलंकर्णास्त्रतेजसा ॥ विशस्त्रपत्रदेहासु
प्रायआसीत्पराङ्मुखं॥ ३२ ॥ अथकर्णास्त्रमस्त्रेणप्रतिहत्यार्जुनःस्मयन्॥ दिशंखंचैवभूमिंचप्रावृणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३३ ॥ मुसलानीवसंपेतुःपरिघाइवचे
पवः॥ शतघ्न्यइवचाप्यन्येवज्राण्युग्राणिचापरे॥३४॥ तैर्वध्यमानंतत्सैन्यंसपत्त्यश्वरथद्विपं॥निमीलिताक्षमत्यर्थंबभ्रामचननादच॥३५॥ निष्कैवल्यंतदा
युद्धंप्रापुरश्वनरद्विपाः॥ हन्यमानाःशरैरार्त्तास्तदाभीताःप्रदुद्रुवुः॥ ३६॥ त्वदीयानांतदायुद्धेसंसक्तानांजयैषिणां॥ गिरिमस्तंसमासाद्यप्रत्यपद्यतभानुमान्
॥ ३७॥ तमसाचमहाराजरजसाचविशेषतः॥ नकिंचित्प्रत्यपश्यामशुभंवायदिवाऽशुभं॥ ३८॥ तेत्रस्यंतोमहेष्वासारात्रियुद्धस्यभारत॥अपयानंततश्चक्रुः
सहिताःसर्वयोधिभिः॥ ३९॥ कौरवेष्वपयातेषुतदाराजन्दिनक्षये ॥ जयंसुमनसःप्राप्यपार्थाःस्वशिबिरंययुः ॥ ४० ॥ वादित्रशब्दैर्विविधैःसिंहनादैःसग
र्जितैः॥ परानुपहसंतश्चस्तुवंतश्चाच्युतार्जुनौ॥४१॥कृतेऽवहारेतैर्वीरैःसैनिकाःसर्वएवते॥आशीर्वाचःपांडवेषुप्रायुज्यंतनरेश्वराः॥४२॥ततःकृतेऽवहारेचप्रहृ
ष्टास्तत्रपांडवाः॥ निशायांशिबिरंगत्वान्यवसंतनरेश्वराः॥ ४३॥ ततोरक्षःपिशाचाश्चश्वापदाश्चैवसंघशः॥जग्मुरायोधनंघोरंरुद्रस्याक्रीडसन्निभं॥४४॥
इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिप्रथमेयुद्धदिवसेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच स्वेनच्छंदेननःसर्वानवधीद्व्यक्तमर्जुनः ॥ नह्यस्यस
मरेमुच्येदंतकोप्याततायिनः॥ १ ॥ पार्थश्चैकोहरद्भद्रामेकश्चाग्निमतर्पयत्॥ एकश्चेमांमहींजित्वाचक्रेबलिभृतोनृपान्॥ २ ॥ एकोनिवातकवचानहनद्दिव्य
कार्मुकः॥ एकःकिरातरूपेणस्थितंसर्वमयोधयत्॥ ३ ॥ एकोह्यरक्षद्भरतानेकोभवमतोषयत्॥ तेनैकेनजिताःसर्वेमहीपाल्युग्रतेजसा ॥ ४ ॥ नतेनिंद्याःप्रश
स्यास्तेयत्तेचक्रुर्ब्रवीहितत्॥ ततोदुर्योधनःसूतपश्चात्किमकरोत्तदा॥५॥ संजयउवाच हतप्रहतविध्वस्ताविवर्मायुधवाहनाः॥ दीनस्वरादूयमानामा
निनःशत्रुनिर्जिताः॥ ६॥ तेअस्मदीयाःननिंद्याः तेशब्दस्याभ्यासाद्वाक्यत्रयमिदं तथादुर्योधनोपिननिंद्यःअपितुततःविस्तृतःतादृशंशत्रुंप्राप्यख्यातिंगतइत्यर्थः ॥ ५ ॥ हताःताडिताःप्रह
ताश्छिन्नावयवाःविध्वस्ताःवाहनेभ्योऽधःपातिताः ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सहसा अकस्मात् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मतेस्थितेनेतिशेषः प्रतीपकर्त्तारंशत्रूणांछेत्तारं प्रवीरंप्रकृष्टंवीरं ॥ १३ ॥ १४ ॥ आत्ययिकेषुप्राणसंकटेषु ॥ १५ ॥ अप्यपश्यत अपिः

॥२९॥ शिबिरस्थाःपुनर्मंत्रंमंत्रयंतिस्मकौरवाः॥ भग्नदंष्ट्राहतविषाःपादाक्रांताइवोरगाः॥ ७॥ तानब्रवीत्ततःकर्णःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन्॥ करंकरेणनिष्पीड्यप्रेक्षमा
णस्तवात्मजं॥ ८ ॥ यत्तोदृढश्चदक्षश्चधृतिमानर्जुनस्तदा॥ संबोधयतिचाप्येनंयथाकालमधोक्षजः॥ ९॥ सहसास्त्रविसर्गेणवयंतेनाद्यवंचिताः ॥ श्वस्त्वहंत
स्यसंकल्पंसर्वंहंतामहीपते॥ १०॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासोनुजज्ञेनृपोत्तमान्॥ तेऽनुज्ञातानृपाःसर्वेस्वानिवेश्मानिभेजिरे॥ ११॥सुखोषितास्तांरजनींहृष्टायु
द्धायनिर्ययुः॥ तेऽपश्यन्विहितंव्यूहंधर्मराजेनदुर्जयं॥१२॥ प्रयत्नात्कुरुमुख्येनबृहस्पत्युशनोमते॥ अथप्रतीपकर्त्तारंप्रवीरंपरवीरहा ॥ १३ ॥ सस्मारवृषभ
स्कंधंकर्णंदुर्योधनस्तदा॥ पुरंदरसमंयुद्धेमरुद्गणसमंबले॥ १४॥ कार्त्तवीर्यसमंवीर्येकर्णंराज्ञोऽगमन्मनः॥ सर्वेषांचैवसैन्यानांकर्णमेवागमन्मनः॥सूतपुत्रं
महेष्वासंबंधुमात्ययिकेष्विव॥१५॥ धृतराष्ट्रउवाच ततोदुर्योधनःसूतपश्चात्किमकरोत्तदा॥ यद्वोऽगमन्मनोमंदाःकर्णंवैकर्त्तनंप्रति॥१६॥ अप्यपश्य
तराधेयंशीतार्तइवभास्करं॥ कृतेऽवहारेसैन्यानांप्रवृत्तेचरणेपुनः॥ १७॥कथंवैकर्तनःकर्णस्तत्रायुध्यतसंजय॥कथंचपांडवाःसर्वेयुयुधुस्तत्रसूतजं॥ १८॥
कर्णोह्येकोमहाबाहुर्हन्यात्पार्थान्ससृंजयान्॥ कर्णस्यभुजयोर्वीर्यंशक्रविष्णुसमंयुधि॥ १९ ॥तस्यशस्त्राणिघोराणिविक्रमश्चमहात्मनः॥ कर्णमाश्रित्यसं
ग्रामेमत्तोदुर्योधनोनृपः॥ २०॥ दुर्योधनंततोदृष्ट्वापांडवेनभृशार्दितं॥ पराक्रांतान्पांडुसुतान्दृष्ट्वाचापिमहारथः॥२१॥ कर्णमाश्रित्यसंग्रामेमंदोदुर्योधनः
पुनः॥ जेतुमुत्सहतेपार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान्॥ २२॥ अहोवतमहद्दुःखंयत्रपांडुसुतान्रणे॥ नातरद्रभसःकर्णोदैवंनूनंपरायणं ॥ २३ ॥ अहोद्यूतस्यनिष्ठेयं
घोरासंप्रतिवर्तते॥ अहोतीव्राणिदुःखानिदुर्योधनकृतान्यहं॥ २४॥ सोढाघोराणिबहुशःशल्यभूतानिसंजय॥सौबलंचतदातातनीतिमानितिमन्यते॥२५॥
कर्णश्चरभसोनित्यंराजातंचाप्यनुव्रतः॥ यदेवंवर्तमानेषुमहायुद्धेषुसंजय॥ २६॥ अश्रौषंनिहतान्पुत्रान्नित्यमेवविनिर्जितान्॥नपांडवानांसमरेकश्चिदस्ति
निवारकः॥ २७॥ ॥२९॥

प्रश्ने ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मत्तः कर्णाश्रयेणमूढः भाविनाशानवधानात् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ निष्ठाविपाकः ॥ २४ ॥ २५ ॥ कर्ण
श्चनीतिमानितिमन्यतइतिपूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्त्रीमध्यमिवगाहते सेनांस्वद्वैतीत्यर्थः निमित्तानिद्युतादीनिवर्मिष्ठानीतिसोपालंभंविरुद्धानीत्यर्थः ॥२८॥ २९॥ कार्यंराज्यलाभाख्यंदूरप्राप्तंअत्यंतदुर्लभं यत्यतः विजानतापित्वया प्राप्ताप्राप्तविचारणं युक्तायुक्तपरीक्षणंनकृतमित्यन्वयः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शक्रशक्तोतित्वस्य अर्जुनवधेसामर्थ्याभावंद्योतयति ॥ ३८ ॥ श्रेयस्करंआत्मत्राणकरं वीर्यसमानमिति

स्त्रीमध्यमिवगाहंतेदैवंतुबलवत्तरं॥ संजयउवाच राजन्पूर्वंनिमित्तानिधर्मिष्ठानिविचिंतय ॥ २८ ॥ अतिक्रांतंहियत्कार्यंपश्चाच्चिंतयतेनरः ॥ तच्चा स्यनभवेत्कार्यंचिंतयाचविनश्यति॥२९॥तदिदंतवकार्यंतुदूरप्राप्तंविजानता॥नकृतंयत्त्वयापूर्वंप्राप्ताप्राप्तविचारणं॥३०॥उक्तोसिबहुधाराजन्मायुध्यस्वेति पांडवैः॥गृह्णीपेनचतन्मोहाद्वचनंचविशांपते॥ ३१ ॥त्वयापापानिघोराणिसमाचीर्णानिपांडुषु॥ त्वत्कृतेवर्ततेघोरःपार्थिवानांजनक्षयः॥ ३२ ॥ तत्त्विदानी मतिक्रांतंमाशुचोभरतर्षभ ॥ शृणुसर्वंयथावृत्तंघोरंवैशसमच्युत ॥ ३३॥ प्रभातायांरजन्यांतुकर्णोराजानमभ्ययात्॥ समेत्यचमहाबाहुर्दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ३४॥ कर्णउवाच अद्यराजन्समेष्यामिपांडवेनयशस्विना॥ निहनिष्यामितंवीरंसवामांनिहनिष्यति ॥ ३५ ॥ बहुत्वान्ममकार्याणांतथापार्थस्यभा रत॥ नाभूत्समागमोराजन्ममचैवार्जुनस्यच ॥ ३६ ॥ इदंतुमेयथाप्रज्ञंशृणुवाक्यंविशांपते॥ अनिहत्यरणेपार्थंनाहमेष्यामिभारत ॥ ३७ ॥ हतप्रवीरेसैन्ये स्मिन्मयिचावस्थितेयुधि ॥ अभियास्यतिमांपार्थःशक्रशक्तिविनाकृतं॥ ३८ ॥ ततःश्रेयस्करंयच्चतन्निबोधजनेश्वर ॥ आयुधानांचमेवीर्यंदिव्यानामर्जुन स्यच॥ ३९ ॥ कार्यस्यमहतोभेदेलाघवेदूरपातने॥ सौष्ठवेचास्त्रपातेचसव्यसाचीनमत्समः॥ ४० ॥ प्राणेशौर्येथविज्ञानेविक्रमेचापिभारत ॥ निमित्तज्ञान योगेचसव्यसाचीनमत्समः॥ ४१ ॥ सर्वायुधमहामात्रंविजयंनामतद्धनुः॥ इंद्रार्थंप्रियकामेननिर्मितंविश्वकर्मणा॥ ४२ ॥ येनदैत्यगणान्राजन्जितवान्वै शतक्रतुः॥ यस्यघोषेणदैत्यानांव्यामुह्यंतदिशोदश॥ ४३ ॥ तद्भार्गवायप्रायच्छच्छक्रःपरमसंमतं॥ तद्दिव्यंभार्गवोमह्यमददद्धनुरुत्तमं॥४४॥ तेनयोत्स्ये महाबाहुमर्जुनंजयतांवरं॥ यथेंद्रःसमरेसर्वान्दैतेयान्वैसमागतान्॥ ४५॥ धनुर्घोरंरामदत्तंगांडीवात्तद्विशिष्यते ॥ त्रिस्सप्तकृत्वःपृथिवीधनुषायेननिर्जिता ॥ ४६ ॥धनुषोत्यस्यकर्माणिदिव्यानिप्राहभार्गवः॥ तद्रामोव्यददन्मह्यंतेनयोत्स्यामिपांडवं॥ ४७॥ अद्यदुर्योधनाहंत्वांनंदयिष्येसबांधवं॥निहत्यसमरेवीर मर्जुनंजयतांवरं॥ ४८॥

शेषः ॥ ३९ ॥ कार्यस्यकर्तव्यस्यपरकीयस्यभेदेविनाशे लाघवेशैघ्र्येसौष्ठवेकौशले ॥ ४० ॥ प्राणेशारीरबलेशौर्येमानसबलेविज्ञानेअस्त्रशिक्षायां विक्रमेफलोप धानेऽस्त्राणां निमित्तज्ञानयोगेलक्षसंबंधावधारणे ॥४१॥ महामात्रंश्रेष्ठं विजयाख्यंनामप्रसिद्धं ॥ ४२ ॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ सिद्धिर्मोक्षः आत्मवतोजितचित्तस्य ॥ ५० ॥ ५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥ ५७॥ शल्यः कृष्णतुल्यः बाणशकटबहुलतयाबाणानामक्षय्यत्वंज्ञेयं एवंबकश्वत्वेनदिव्याश्वजयइत्याह अय

सपर्वतनवद्वीपाहतवीराससागरा ॥ पुत्रपौत्रप्रतिष्ठातेभविष्यत्यद्यपार्थिव ॥ ४९॥ नाशक्यंविद्यतेमेद्यत्वत्प्रियार्थंविशेषतः॥सम्यग्धर्मानुरक्तस्यसिद्धिरात्मवतोयथा॥ ५० ॥ नहिमांसमरेसोढुंसंशक्तोऽग्नितरुर्यथा॥ अवश्यंतुमयावाच्यंयेनहीनोस्मिफाल्गुनात्॥५१॥ ज्यातस्यधनुषोदिव्यातथाक्षय्येमहेषुधी ॥ सारथिस्तस्यगोविंदोममतादृङ् विद्यते॥५२॥ तस्यदिव्यंधनुःश्रेष्ठंगांडीवमजितंयुधि॥ विजयंचमहद्दिव्यंममापिधनुरुत्तमं॥५३॥ तत्राहमधिकःपार्थाद्धनुषातेनपार्थिव॥ येनचाप्यधिकोवीरःपांडवस्तन्निबोधमे ॥ ५४॥ रश्मिग्राहश्चदाशार्हःसर्वलोकनमस्कृतः ॥ अग्निदत्तश्चवैदिव्योरथःकांचनभूषणः ॥ ५५॥ अच्छेद्यःसर्वतोवीरवाजिनश्चमनोजवाः॥ ध्वजश्चदिव्योद्युतिमान्वानरोविस्मयंकरः ॥ ५६ ॥ कृष्णश्चस्रष्टाजगतोरथंतमभिरक्षति ॥ एतैर्द्रव्यैरहंहीनोयोद्धुमिच्छामिपांडवं॥५७॥ अयंतुसदृशःशौरेःशल्यःसमितिशोभनः॥ सारथ्यंयदिमेकुर्याद्ध्रुवस्तेविजयोभवेत् ॥ ५८॥ तस्यमेसारथिःशल्योभवत्वसुकरःपरैः॥ नाराचान्गार्ध्रपत्रांश्चशकटानिवहंतुमे॥ ५९॥ रथाश्चमुख्याराजेंद्रयुक्तावाजिभिरुत्तमैः॥ आयांतुपश्चात्सततंमामेवभरतर्षभ॥६०॥एवमभ्यधिकःपार्थाद्भविष्यामिगुणैरहं ॥ शल्योप्यभ्यधिकःकृष्णादर्जुनादपिचाप्यहं ॥ ६१ ॥ यथाश्वहृदयंवेददाशार्हःपरवीरहा॥तथाशल्योविजानीतेहयज्ञानंमहारथः॥ ६२॥ बाहुवीर्येसमोनास्तिमद्रराजस्यकश्चन॥ तथास्त्रेमत्समोनास्तिकश्चिदेवधनुर्धरः॥ ६३॥ तथाशल्यसमोनास्तिहयज्ञानेहिकश्चन॥ सोयमभ्यधिकःकृष्णाद्भविष्यतिरथोमम॥ ६४॥ एवंकृतेरथस्थोहंगुणैरभ्यधिकोर्जुनात्॥ भवेयुधिजयेयंचफाल्गुनंकुरुसत्तम॥६५॥ समुद्यातुंनशक्ष्यंतिदेवाअपिसवासवाः॥ एतत्कृतंमहाराजत्वयेच्छामिपरंतप॥६६॥ क्रियतामेषकामोमेमावःकालोऽत्यगादयं॥एवंकृतेकृतंसत्यंसर्वकामैर्भविष्यति॥३७॥ ततोद्रक्ष्यसिसंग्रामेयत्करिष्यामिभारत॥ सर्वथापांडवान्संख्येविजेष्येवैसमागतान्॥ ६८॥ नहिमेसमरेशक्ताःसमुद्यातुंसुरासुराः॥ किमुपांडुसुताराजन्रणेमानुषयोनयः॥ ६९॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तवसुतःकर्णेनाहवशोभिना॥ संपूज्यसंप्रहृष्टात्माततोराधेयमब्रवीत्॥७०॥ दुर्योधनउवाच एवमेतत्करिष्यामियथात्वंकर्णमन्यसे॥ सोपासंगारथाःसाश्वाःस्वनुयास्यंतिसंयुगे॥ ७१ ॥

मित्यादिना ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ भवे भवेयं भवेदितिपाठःप्रामादिकः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ इतिश्रीनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकत्रिंशोध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ पुत्रेति विनयेननत्या प्रणयात्प्रकृष्टात्न्यायात्युक्तियुक्तइर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अभी

नाराचान्गार्द्धपत्रांश्चशकटानिवहंतुते ॥ अनुयास्यामकर्णत्वांवयंसर्वेचपार्थिवाः ॥ ७२ ॥ संजयउवाच एवमुक्कामहाराजतवपुत्रःप्रतापवान् ॥ अभिगम्याब्रवीद्राजामद्रराजमिदंवचः ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णदुर्योधनसंवादेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पुत्रस्तवमहाराजमद्रराजंमहारथं ॥ विनयेनोपसंगम्यप्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ सत्यव्रतमहाभागद्विषतांतापवर्धन ॥ मद्रेश्वररणेशूरपरसैन्यभयंकर ॥ २ ॥ श्रुतवानसिकर्णस्यब्रुवतोवदतांवर ॥ यथानृपतिसिंहानांमध्येत्वांवरयेस्वयं ॥ ३ ॥ तत्त्वामप्रतिवीर्याद्यशत्रुपक्षक्षयावह ॥ मद्रेश्वरप्रयाचेऽहंशिरसाविनयेनच ॥ ४ ॥ तस्मात्पार्थविनाशार्थंहितार्थंममचैवहि ॥ सारथ्यंरथिनांश्रेष्ठप्रणयात्कर्त्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ त्वयियंतरिराधेयोविद्विषोमेविजेष्यते ॥ अभीपूणांहिकर्णस्यग्रहीतान्योनविद्यते ॥ ६ ॥ ऋतेहित्वांमहाभागवासुदेवसमंयुधि ॥ सपाहिसर्वथाकर्णंयथाब्रह्मामहेश्वरं ॥ ७ ॥ यथाचसर्वथापत्सुवार्ष्णेयःपातिपांडवं ॥ तथामद्रेश्वराद्यत्वंराधेयंप्रतिपालय ॥ ८ ॥ भीष्मोद्रोणःकृपःकर्णोभवान्भोजश्चवीर्यवान् ॥ शकुनिःसौबलोद्रौणिरहमेवचनोबलं ॥ ९ ॥ एवमेषकृतोभागोनवधापृथिवीपते ॥ नचभागोत्रभीष्मस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ १० ॥ ताभ्यामतीत्यतौभागौनिहताममशत्रवः ॥ वृद्धौहितौमहेष्वासौछलेननिहतौयुधि ॥ ११ ॥ कृत्वानसुकरंकर्मगतौस्वर्गमितोनघ ॥ तथान्येपुरुषव्याघ्राःपरैर्विनिहतायुधि ॥ १२ ॥ अस्मदीयाश्चबहवःस्वर्गायोपगतारणे ॥ त्यक्त्वाप्राणान्यथाशक्तिचेष्टांकृत्वाचपुष्कलां ॥ १३ ॥ तदिदंहतभूयिष्ठंबलंममनराधिप ॥ पूर्वमप्यल्पकैःपार्थैर्हतंकिमुतसांप्रतं ॥ १४ ॥ बलवंतोमहात्मानःकौंतेयाःसत्यविक्रमाः ॥ बलंशेषंनहन्युर्मेयथातत्कुरुपार्थिव ॥ १५ ॥ हतवीरमिदंसैन्यंपांडवैःसमरेविभो ॥ कर्णोह्येकोमहाबाहुरस्मत्प्रियहितेरतः ॥ १६ ॥ भवांश्चपुरुषव्याघ्रसर्वलोकमहारथः ॥ शल्यकर्णोर्जुनेनाद्ययोद्धुमिच्छतिसंयुगे ॥ १७ ॥ तस्मिन्जयाशाविपुलामद्रराजनराधिप ॥ तस्याभीपुग्रहवरोनान्योस्तिभुविकश्चन ॥ १८ ॥ पार्थस्यसमरेकृष्णोयथाभीपुग्रहोवरः ॥ तथात्वमपिकर्णस्यरथेभीपुग्रहोभव ॥ १९ ॥ तेनयुक्तोरणेपार्थोरक्षमाणश्चपार्थिव ॥ यानिकर्माणिकुरुतेप्रत्यक्षाणितथैवतत् ॥ २० ॥ पूर्वंनःसमरेह्येवमवधीदर्जुनोरिपून् ॥ इदानींविक्रमोह्यस्यकृष्णेनसहितस्यच ॥ २१ ॥

पूणांहयरश्मीनां ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ त्रातुत्रायतां ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ विश्रब्धंनिःशंकंयथास्यात्तथा ॥ ३२ ॥ ३३॥ ३४॥३५॥ निधायत्वत्कृतमपमानमितिशेषः प्रवर्तेतत्यक्तुं

कृष्णेनसहितःपार्थोधार्त्तराष्ट्रींमहाचमूं ॥ अहन्यहनिमद्रेशद्रावयनदृश्यतेयुधि ॥ २२ ॥ भागोऽवशिष्टःकर्णस्यतवचैवमहाद्युते ॥ तंभागंसहकर्णेनयुगपन्नाश
॥ ३१ ॥ याद्यहि ॥ २३ ॥ अरुणेनयथासार्द्धंतमःसूर्योव्यपोहति ॥ तथाकर्णेनसहितोजहिपार्थंमहाहवे ॥ २४ ॥ उद्यंतौचयथासूर्यौबालसूर्यसमप्रभौ ॥ कर्णशल्यौरणे
दृष्ट्वाविद्रवंतुमहारथाः ॥ २५ ॥ सूर्यारुणौयथादृष्ट्वातमोनश्यतिमारिष ॥ तथानश्यंतुकौंतेयाःसपंचालाःससृंजयाः ॥ २६ ॥ रथिनांप्रवरःकर्णोयंतॄणांप्रवरो
भवान् ॥ संयोगोयुवयोर्लोकेनाभून्नचभविष्यति ॥ २७ ॥ यथासर्वास्ववस्थासुवार्ष्णेयःपातिपांडवं ॥ तथाभवान्परित्रातुकर्णंवैकर्त्तनंरणे ॥ २८ ॥ त्वयासा
रथिनाह्येषअप्रधृष्योभविष्यति ॥ देवतानामपिरणेसशक्राणांमहीपते ॥ किंपुनःपांडवेयानांमाविशंकीर्वचोमम ॥ २९ ॥ संजयउवाच दुर्योधनवचः
श्रुत्वाशल्यःक्रोधसमन्वितः ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटिंकृत्वाधुन्वन्हस्तौपुनःपुनः ॥ ३० ॥ क्रोधरक्तेमहानेत्रेपरिवृत्यमहाभुजः ॥ कुलैश्वर्यश्रुतबलैर्दृप्तःशल्योब्रवीदिदं ॥
॥ ३१ ॥ शल्यउवाच अवमन्यसिगांधारेध्रुवंचपरिशंकसे ॥ यन्मांब्रवीषिविश्रब्धंसारथ्यंक्रियतामिति ॥ ३२ ॥ अस्मत्तोभ्यधिकंकर्णंमन्यमानःप्रशं
ससि ॥ नचाहंयुधिराधेयंगणयेतुल्यमात्मनः ॥ ३३ ॥ आदिश्यतामभ्यधिकोममांशःपृथिवीपते ॥ तमहंसमरेजित्वागमिष्यामियथागतं ॥ ३४ ॥ अथवाप्ये
कएवाहंयोत्स्यामिकुरुनंदन ॥ पश्यवीर्यममाद्यत्वंसंग्रामेदहतोरिपून् ॥ ३५ ॥ यथाभिमानंकौरव्यनिधायहृदयेपुमान् ॥ अस्मद्विधःप्रवर्त्तेतमामांत्वमभिशं
किथाः ॥ ३६ ॥ युधिवाप्यवमानोमेनकर्त्तव्यःकथंचन ॥ पश्यपीनौममभुजौवज्रसंहननोपमौ ॥ ३७ ॥ धनुःपश्यचमेचित्रंशरांश्चाशीविषोपमान् ॥ रथंपश्य
चमेक्लृप्तंसदश्वैर्वातवेगितैः ॥ ३८ ॥ गदांचपश्यगांधारेहेमपट्टविभूषितां ॥ दारयेयंमहींकृत्स्नांविकिरेयंचपर्वतान् ॥ ३९ ॥ शोषयेयंसमुद्रांश्चतेजसास्वेनपार्थि
व ॥ तंमामेवंविधंराजन्समर्थमरिनिग्रहे ॥ ४० ॥ कस्माद्युनक्षिसारथ्येनीचस्याधिरथेरणे ॥ नमामधुरिराजेंद्रनियोक्तुंत्वमिहार्हसि ॥ ४१ ॥ नहिपापीयसः
श्रेयान्भूत्वाप्रेष्यत्वमुत्सहे ॥ योह्यभ्युपगतंप्रीत्यागरीयांसंवशेस्थितं ॥ ४२ ॥ वशेपापीयसोधत्तेतत्पापमधरोत्तरं ॥ ब्रह्मणाब्राह्मणाःसृष्टामुखात्क्षत्रंचबाहु ॥ ३१ ॥
तः ॥ ४३ ॥ ऊरुभ्यामसृजद्वैश्यान्शूद्रान्पद्भ्यामितिश्रुतिः ॥ तेभ्योवर्णविशेषाश्चप्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ४४ ॥

मितिशेषः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥३९॥४०॥अधुरिनीचेकर्मणि॥४१॥पापीयसःनीचयोनेःप्रेष्यत्वंदासत्वंकर्तुमितिशेषः॥४२॥वशेआज्ञायां ॥अधरोत्तरंनीचोच्चयोर्वैपरीत्यकरणजंमहत्पापं॥४३॥४४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ऋतमिति ॥ ऋतमेवअयनंआश्रयोयेषांतेऋतायनास्तेषांगोत्रापत्यमार्तायनिस्त्वं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अथान्योन्यस्यसंयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्यभारत॥ गोप्तारःसंगृहीतारोदातारःक्षत्रियाःस्मृताः॥ ४५ ॥ याजनाध्यापनैर्विप्राविशुद्धैश्चप्रतिग्रहैः ॥ लोकस्यानुग्रहा
र्थायस्थापिताब्राह्मणाभुवि ॥ ४६ ॥ कृषिश्चपाशुपाल्यंचविशांदानंचधर्मतः॥ ब्रह्मक्षत्रविशांशूद्राविहिताःपरिचारकाः॥४७॥ ब्रह्मक्षत्रस्यविहिताःसूतावैप
रिचारकाः॥ नक्षत्रियोवैसूतानांशृणुयाच्चकथंचन॥ ४८ ॥ अहंमूर्द्धाभिषिक्तोहिराजर्षिकुलजोनृपः॥ महारथःसमाख्यातःसेव्यःस्तुत्यश्चबंदिनां ॥४९॥ सो
हमेतादृशोभूत्वानेहारिबलसूदनः॥ सूतपुत्रस्यसंग्रामेसारथ्यंकर्तुमुत्सहे॥५०॥अवमानमहंप्राप्यनयोत्स्यामिकथंचन॥आपृच्छेत्वाऽद्यगांधारेगमिष्यामिगृ
हायवै॥ ५१ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वामहाराजशल्यःसमितिशोभनः॥ उत्थायप्रययौतूर्णंराजमध्यादमर्षितः ॥ ५२॥ प्रणयाद्बहुमानाच्चतन्निगृह्य
सुतस्तव॥ अब्रवीन्मधुरंवाक्यंसाम्नासर्वार्थसाधकं॥ ५३॥ यथाशल्यविजानीषेएवमेतदसंशयं॥ अभिप्रायस्तुमेकश्चित्तन्निबोधजनेश्वर॥ ५४ ॥ नकर्णो
भ्यधिकस्त्वत्तोनशंकेत्वांचपार्थिव॥नहिमद्रेश्वरोराजाकुर्याद्यदनृतंभवेत्॥५५॥ऋतमेवहिपूर्वास्तेवदंतिपुरुषोत्तमाः॥तस्मादार्तायनिःप्रोक्तोभवानितिमति
र्मम॥ ५६॥ शल्यभूतस्तुशत्रूणांयस्मात्त्वंयुधिमानद॥ तस्माच्छल्योहितेनामकथ्यतेपृथिवीतले॥ ५७॥ यदेतद्व्याहृतंपूर्वंभवताभूरिदक्षिण ॥ तदेवकुरुधर्म
ज्ञमदर्थंयद्यदुच्यते॥ ५८॥ नचत्वत्तोहिराधेयोनचाहमपिवीर्यवान्॥ वृणेहंत्वांहयाग्र्याणांयंतारमिहसंयुगे॥ ५९॥ मन्येचाभ्यधिकंशल्यगुणैःकर्णंधनंजया
त्॥ भवंतंवासुदेवाच्चलोकोयमितिमन्यते॥ ६० ॥ कर्णोह्यभ्यधिकःपार्थादस्त्रैरेवनरर्षभ॥ भवानभ्यधिकःकृष्णादश्वज्ञानेबलेतथा॥ ६१ ॥ यथाश्वहृदयंवे
दवासुदेवोमहामनाः॥ द्विगुणंत्वंतथावेत्सिमद्रराजेश्वरात्मज॥ ६२॥ शल्यउवाच यन्मांब्रवीषिगांधारेमध्येसैन्यस्यकौरव ॥ विशिष्टंदेवकीपुत्रात्प्री
तिमानस्म्यहंत्वयि॥ ६३॥ एषसारथ्यमातिष्ठेराधेयस्ययशस्विनः॥ युध्यतःपांडवाग्र्येणयथात्वंवीरमन्यसे॥ ६४॥ समयश्चहिमेवीरकश्चिद्वैकर्तनंप्रति ॥ उ
त्सृजेयंयथाश्रद्धमहंवाचोस्यसन्निधौ॥ ६५॥

॥६०॥६१॥ मद्रेश्वरेत्यश्वोत्पत्तिदेशजत्वाद्विशेषेणतद्गुणाभिज्ञत्वंसूच्यते॥६२॥६३॥६४॥ वाचउत्सृजेयंताःअनेनक्षंतव्याइतिभावः॥६५॥

॥ ६६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ भूयइति ॥ १ ॥ पितुः पुरतःमह्यंमम ॥ २ ॥ ३ ॥ तारकामयः तारकासुरएवआमयोरोगवत्पराभवहेतुर्यत्रसत
था ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ दमेनवाह्येंद्रियजयेन तपसाचित्तस्यैकाग्र्येण नियमेनशौचादिना समाधिनाअव्युत्थानेन॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ चक्रस्थं

संजयउवाच तथेतिराजन्पुत्रस्तेसहकर्णेनभारत ॥ अब्रवीन्मद्रराजस्यमतंभरतसत्तम ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशल्यसारथ्येद्वात्रिंशो
ध्यायः॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनउवाच भूयएवतुमद्रेशयत्तेवक्ष्यामितच्छृणु ॥ यथापुरावृत्तमिदंयुद्धेदेवासुरेविभो ॥ १ ॥ यदुक्तवान्पितुर्मह्यंमा
र्कंडेयोमहानृषिः ॥ तदशेषेणब्रुवतोममराजर्षिसत्तम ॥ २ ॥ निबोधमनसाचात्रनतेकार्याविचारणा ॥ देवानामसुराणांचपरस्परजिगीषया ॥ ३ ॥ बभूवप्र
थमोराजन्संग्रामस्तारकामयः ॥ निर्जिताश्चतदादैत्यादैवतैरितिनःश्रुतं ॥ ४ ॥ निर्जितेषुचदैत्येषुतारकस्यसुतास्त्रयः ॥ ताराक्षःकमलाक्षश्चविद्युन्मालीचपा
र्थिव ॥ ५ ॥ तपउग्रंसमास्थायनियमेपरमेस्थिताः ॥ तपसाकर्षयामासुर्देहान्स्वान्शत्रुतापन ॥ ६ ॥ दमेनतपसाचैवनियमेनसमाधिना ॥ तेषांपितामहःप्री
तोवरदःप्रददौवरं ॥ ७ ॥ अवध्यत्वंचतेराजन्सर्वभूतस्यसर्वदा ॥ सहितावरयामासुःसर्वलोकपितामहं ॥ ८ ॥ तानब्रवीत्तदादेवोलोकानांप्रभुरीश्वरः ॥ नास्ति
सर्वामरत्वंवैनिवर्त्तध्वमितोसुराः ॥ ९ ॥ अन्यंवरंवृणीध्वंवैयादृशंसंप्ररोचते ॥ ततस्तेसहिताराजन्संप्रधार्यासकृत्प्रभुं ॥ १० ॥ सर्वलोकेश्वरंवाक्यंप्रणम्येदम
थाब्रुवन् ॥ अस्मभ्यस्त्वंवरंदेवसंप्रयच्छपितामह ॥ ११ ॥ वयंपुराणित्रीण्येवसमास्थायमहीमिमां ॥ विचरिष्यामलोकेस्मिन्त्वत्प्रसादपुरस्कृताः ॥ १२ ॥ त
तोवर्षसहस्रेतुसमेष्यामःपरस्परं ॥ एकीभावंगमिष्यंतिपुराण्येतानिचानघ ॥ १३ ॥ समागतानिचैतानियोहन्याद्भगवंस्तदा ॥ एकेषुणादेववरःसनोमृत्युर्भवि
ष्यति ॥ १४ ॥ एवमस्त्वितितान्देवःप्रत्युक्त्वाप्राविशद्दिवं ॥ तेतुलब्धवराःप्रीताःसंप्रधार्यपरस्परं ॥ १५ ॥ पुरत्रयविसृष्ट्यर्थंमयंवव्रुर्महासुरं ॥ विश्वकर्माणम
जरंदैत्यदानवपूजितं ॥ १६ ॥ ततोमयःस्वतपसाचक्रेधीमान्पुराणिच ॥ त्रीणिकांचनमेकंवैरौप्यंकार्ष्णायसंतथा ॥ १७ ॥ कांचनंदिवितत्रासीदंतरिक्षेचरा
जतं ॥ आयसंचाभवद्भौमंचक्रस्थंपृथिवीपते ॥ १८ ॥ एकैकंयोजनशतंविस्तारायामतःसमं ॥ गृहाट्टालकसंयुक्तंबहुप्राकारतोरणं ॥ १९ ॥ गृहप्रवरसंबाधम
संबाधमहापथं ॥ प्रासादैर्विविधैश्चापिद्वारैश्चैवोपशोभितं ॥ २० ॥ पुरेषुचाभवन्राजन्राजानोवैपृथक्पृथक् ॥ कांचनंतारकाक्षस्यचित्रमासीन्महात्मनः ॥ २१ ॥

आज्ञावशंयथेष्टसंचारीत्यर्थः चक्रस्थमित्यत्रतृतीयमितिपाठःप्रमादिकः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

राजतंकमलाक्षस्यविद्युन्मालिनआयसं॥ त्रयस्तेदैत्यराजानस्त्रींल्लोकानस्त्रतेजसा॥ २२॥ आक्रम्यतस्थुरूचुश्चकश्चनामप्रजापतिः॥ तेषांदानवमुख्यानांप्र
युतान्यर्बुदानिच॥ २३॥ कोट्यश्चाप्रतिवीराणांसमाजग्मुस्ततस्ततः॥ मांसाशिनःसुदृप्ताश्चसुरैर्विनिकृताःपुरा ॥ २४ ॥ महदैश्वर्यमिच्छंतस्त्रिपुरंदुर्गमाश्रि
ताः॥ सर्वेषांचपुनश्चैषांसर्वयोगवहोमयः॥ २५॥ तमाश्रित्यहितेसर्वेवर्तयंतेऽकुतोभयाः॥ योहियन्मनसाकामंदध्यौत्रिपुरसंश्रयः॥ २६॥ तस्मैकामंमयस्तंतं
विदधेमाययातदा॥ तारकाक्षसुतोवीरोहरिर्नाममहाबलः॥ २७॥ तपस्तेपेपरमकंयेनातुष्यत्पितामहः॥ संतुष्टमवृणोद्देवंवापीभवतुनःपुरे ॥ २८॥ शस्त्रैर्वि
निहतायत्रक्षिप्ताःस्युर्बलवत्तराः॥ सतुलब्ध्वावरंवीरस्तारकाक्षसुतोहरिः॥ २९॥ सस्रृजेतत्रवापींतांमृतानांजीविनींप्रभो॥ येनरूपेणदैत्यस्तुयेनवेषेणचैवह
॥ ३०॥ मृतस्तस्यांपरिक्षिप्तस्तादृशेनैवजज्ञिवान्॥ तांप्राप्यतेपुनस्तांस्तुलोकान्सर्वान्बबाधिरे॥ ३१॥ महतातपसासिद्धाःसुराणांभयवर्धनाः॥ नतेषामभव
द्राजन्क्षयोयुद्धेकदाचन॥ ३२॥ ततस्तेलोभमोहाभ्यामभिभूताविचेतसः॥ निर्ह्रीकाःसंस्थिताःसर्वेस्थापिताःसमलूलुपन्॥ ३३॥ विद्राव्यसगणान्देवां
स्तत्रतत्रतदातदा॥ विचेरुःस्वेनकामेनवरदानेनदर्पिताः॥ ३४॥ देवोद्यानानिसर्वाणिप्रियाणिचदिवौकसां॥ ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्रम्यान्जनपदांस्त
था॥ ३५॥ व्यनाशयन्नमर्यादादानवादुष्टचारिणः॥ पीड्यमानेषुलोकेषुततःशक्रोमरुद्वृतः॥ ३६॥ पुराण्यायोधयांचक्रेवज्रपातैःसमंततः॥ नाशकत्तान्य
भेद्यानियदाभेत्तुंपुरंदरः॥ ३७॥ पुराणिवरदत्तानिधात्रातेननराधिप॥ तदाभीतःसुरपतिर्मुक्त्वातानिपुराण्यथ॥ ३८॥ तैरेवविबुधैःसार्धंपितामहमरिंदम ॥
जगामाथतदाख्यातुंविप्रकारंसुरेतरैः॥ ३९॥ तेतत्त्वंसर्वमाख्यायशिरोभिःसंप्रणम्यच॥ वधोपायमपृच्छंतभगवंतंपितामहं॥ ४० ॥ श्रुत्वातद्भगवान्देवोदे
वानिदमुवाचह॥ ममापिसोपराध्नोतियोयुष्माकमसौम्यकृत्॥ ४१॥ असुराहिदुरात्मानःसर्वएवसुरद्विषः॥ अपराध्यंतिसततंयेयुष्मान्पीडयंत्युत॥ ४२ ॥
अहंहितुल्यःसर्वेषांभूतानांनात्रसंशयः॥ अधार्मिकास्तुहंतव्याइतिमेव्रतमाहितं॥ ४३॥ एकेषुणाविभेद्यानितानिदुर्गाणिनान्यथा॥ नचस्थाणुमृतेशक्तोभे
त्तुमेकेषुणापुरः॥ ४४॥ तेयूयंस्थाणुमीशानंजिष्णुमक्लिष्टकारिणं॥ योद्धारंवृणुतादित्याःसतान्हंतासुरेतरान्॥ ४५॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवाःशक्रपुरोग
माः॥ ब्रह्माणमग्रतःकृत्वावृषांकंशरणंययुः॥ ४६॥ तपोनियममास्थायगृणंतोब्रह्मशाश्वतं॥ ऋषिभिःसहधर्मज्ञाभवंसर्वात्मनागताः॥४७॥

उग्राभिःरक्षोघ्नीभिःआग्नेय्याम् आत्मनाअनौपाधिकेन ॥ ४८ ॥ आत्मनःमनसः योगंसर्ववृत्तिनिरोधं सांख्यंसम्यक्ख्यापनंआत्मनोजडवर्गात्पृथग्ग्रहणं आत्मामनः वशेआज्ञायां ॥ ४९ ॥ ५० ॥ भगवंतंषड्विधैश्वर्यवंतं एकमपितेतंयथाययथोपासतइतिश्रुतेर्यथाभावनंशिवविष्णुरुद्रादिवेषेणनानारूपंअकल्पयन् आत्मनःचित्तस्यप्रतिरूपाणिसंकल्पानुसारीणिप्रतिबिंबानिवापरस्परस्यचेतिईश्वरस्वरूपेसर्वे

तुष्टुवुर्वाग्भिरुग्राभिर्भयेष्वभयदंनृप॥ सर्वात्मानंमहात्मानंयेनाप्तंसर्वमात्मना॥ ४८॥ तपोविशेषैर्विविधैर्योगंयोवेदचात्मनः ॥ यःसांख्यमात्मनोवेत्तियस्य
चात्मावशेसदा॥ ४९ ॥ तंतेददृशुरीशानंतेजोराशिमुमापतिं॥ अनन्यसदृशंलोकेभगवंतमकल्मषं॥५०॥ एकंचभगवंतंतेनानारूपमकल्पयन्॥ आत्मनःप्र
तिरूपाणिरूपाण्यथमहात्मनि॥ ५१ ॥ परस्परस्यचापश्यन्सर्वेपरमविस्मिताः॥ सर्वभूतमयंदृष्ट्वातमजंजगतःपतिं॥ ५२ ॥ देवाब्रह्मर्षयश्चैवशिरोभिर्धरणीं
गताः॥ तान्स्वस्तिवादेनाभ्यर्च्यसमुत्थाप्यचशंकरः॥ ५३॥ ब्रूतब्रूतेतिभगवान्स्मयमानोभ्यभाषत॥ त्र्यंबकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेस्वस्थचेतसः॥ ५४॥नमो
नमोनमस्तेस्तुप्रभोइत्यब्रुवन्वचः॥ नमोदेवाधिदेवायधन्विनेवनमालिने॥ ५५ ॥ प्रजापतिमखघ्नायप्रजापतिभिरीड्यते॥ नमस्तुतायस्तुत्यायस्तूयमाना
यशंभवे॥ ५६॥ विलोहितायरुद्रायनीलग्रीवायशूलिने॥ अमोघायमृगाक्षायप्रवरायुधयोधिने॥ ५७॥ अर्हायचैवशुद्धायक्षयायक्रथनायच॥ दुर्वारणा
यकाथायब्रह्मणेब्रह्मचारिणे॥ ५८॥ ईशानायाप्रमेयायनियंत्रेचर्मवाससे॥ तपोरतायपिंगायव्रतिनेकृत्तिवाससे॥ ५९॥ कुमारपित्रेत्र्यक्षायप्रवरायुधधा
रिणे॥ प्रपन्नार्तिविनाशायब्रह्मद्विट्संघघातिने॥ ६० वनस्पतीनांपतयेनराणांपतयेनमः॥ गवांचपतयेनित्यंयज्ञानांपतयेनमः॥ ६१ ॥ नमोस्तुतेससैन्या
यत्र्यंबकायामितौजसे॥ मनोवाक्कर्मभिर्देवत्वांप्रपन्नान्भजस्वनः॥ ६२॥ ततःप्रसन्नोभगवान्स्वागतेनाभिनंद्यच॥ प्रोवाचव्येतुवस्त्रासोब्रूतकिंकरवाणि
वः॥ ६३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणित्रिपुराख्यानेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३३॥ ॥ ७॥ दुर्योधनउवाच पितृदेवर्षिसंघेभ्योऽभयेदत्तेमहात्म
ना॥ सत्कृत्यशंकरंप्राहब्रह्मालोकहितंवचः॥ १ ॥ तवातिसर्गाद्देवेशप्राजापत्यमिदंपदं॥ मयाधितिष्ठतादत्तोदानवेभ्योमहान्वरः॥ २॥ तानतिक्रांतमर्यादान्
नान्यःसंहर्तुमर्हति॥ त्वामृतेभूतभव्येशत्वंह्येषांप्रत्यरिर्वधे॥ ३॥ सत्वंदेवप्रपन्नानांयाचतांचदिवौकसां॥ कुरुप्रसादंदेवेशदानवान्जहिशंकर॥ ४॥

आत्मानंपरांश्चापश्यन्नितिसार्धश्लोकःएकंवाक्यं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ईड्यतेईड्यमानाय कर्मणीदमपौरुषं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ क्रथनायहिंस्राय ॥५८॥५९॥६०॥६१॥ भजस्वइष्टैः कामैः पूरयस्व॥६२॥ व्येतुव्यपगच्छतु ॥६३॥ इतिकर्णप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ ॥ ७ ॥ पितृिति अभयेइतिच्छेदः ॥१॥२॥ बधेनिमित्तेप्रत्यरिः प्रतिकूलःशत्रुः॥३॥४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐधतअवर्धत तेप्रसिद्धावयंशरणंगतास्त्वामितिशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ संहताः एकीभूताः यूयं ॥७॥ तेषांतेजोस्मत्तेजस्तोद्विगुणंदृष्टमेवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अर्धतेजसः ॥ १२ ॥ १३ ॥ महता सर्वातिशायिनाबलेनदीव्यतिप्रकाशतेइतिमहादेवः ॥ १४ ॥ १५ ॥ मूर्त्तीस्तेजोमात्राः समाधायएकीकृत्य ॥ १६ ॥ विहितंअपूर्वंज्ञापितंयथातथैवविश्वकर्मणाकृतं ॥ १७ ॥ शृंगंशृंगाकारखटिकायु

त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वंसुखमैधतमानद॥शरण्यस्त्वंहिलोकेशतेवयंशरणंगताः॥५॥ स्थाणुरुवाच हंतव्याःशत्रवःसर्वेयुष्माकमितिमेमतिः॥नत्वेकउत्स हेहंतुंबलस्याहिसुरद्विषः॥ ६॥ तेयूयंसंहताःसर्वेमदीयेनार्धतेजसा॥ जयध्वंयुधितान्शत्रून्संहताहिमहाबलाः॥७॥ देवाऊचुः अस्मत्तेजोबलंयावत्ता वद्द्विगुणमाहवे॥ तेषामितिहिमन्यामोदृष्टतेजोबलाहिते॥८॥ श्रीभगवानुवाच वध्यास्तेसर्वतःपापायेयुष्मास्वपराधिनः॥ ममतेजोबलार्धेनसर्वान्नि घ्नतशात्रवान्॥ ९॥ देवाऊचुः बिभर्तुंभवतोर्धंतुनशक्ष्यामोमहेश्वर॥ सर्वेषांनोबलार्धेनत्वमेवजहिशात्रवान्॥ १०॥ श्रीभगवानुवाच यदिश क्तिर्नवःकाचिद्बिभर्त्तुंमामकंबलं॥ अहमेतान्हनिष्यामियुष्मत्तेजोर्धबृंहितः॥ ११॥ ततस्तथेतिदेवेशस्तैरुक्तोराजसत्तम॥ अर्धमादायसर्वेषांतेजसाभ्यधि कोभवत्॥ १२॥ सतुदेवोबलेनासीत्सर्वेभ्योबलवत्तरः॥ महादेवइतिख्यातस्ततःप्रभृतिशंकरः॥ १३॥ ततोब्रवीन्महादेवोधनुर्बाणधरोत्व्यहं॥हनिष्यामिरथे नाजौतान्रिपून्वोदिवौकसः॥ १४॥ तेयूयंमेरथंचैवधनुर्बाणंतथैवच॥ पश्यध्वंयावदद्यैतान्पातयामिमहीतले॥१५॥ देवाऊचुः मूर्तीःसर्वाःसमाधा यत्रैलोक्यस्यततस्ततः॥रथंतेकल्पयिष्यामोदेवेश्वरसुवर्चसं॥ १६॥ तथैवबुद्ध्याविहितंविश्वकर्मकृतंशुभं॥ ततोविबुधशार्दूलास्तेरथंसमकल्पयन्॥ १७॥ विष्णुंसोमंहुताशंचतस्येषुंसमकल्पयन्॥ शृंगमग्निर्बभूवास्यभल्लःसोमोविशांपते॥१८॥कुड्मलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निषुवरेतदा॥रथंवसुंधरांदेवींविशाल पुरमालिनीं॥ १९॥ सपर्वतवनद्वीपांचक्रुर्भूतधरांतदा॥ मंदरःपर्वतश्चाक्षंजंघातस्यमहानदी॥ २०दिशश्चप्रदिशश्चैवपरिवारोरथस्यतु॥ईषानक्षत्रवंशश्च युगःकृतयुगोभवत्॥२१॥कूबरश्चरथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तमः॥अपस्करमधिष्ठानेहिमवान्विंध्यपर्वतः॥उदयास्तावधिष्ठानेगिरीचक्रेसुरोत्तमाः॥ २२॥

क्तकांडं भल्लःशल्यःकुड्मलस्तस्याग्रभागस्तस्यैवतीक्ष्णभागःसोमः शल्योविष्णुस्तेजनमितिश्रुतेः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अक्षश्चक्राधारदंडः जंघाअक्षाधारकाष्ठं महानदीगंगा ॥ २० ॥ ईषायुगाक्षसंधानंत्रि वेणुमयंकाष्ठं युगःधुर्ययोजनदंडः ॥ २१ ॥ कूबरःयुगंधरः अपस्करंपश्चात्काष्ठंभुजगोत्तमःशेषः अधिष्ठानेचक्रेचक्रेअधिष्ठानेचक्राधारौ अधिष्ठानंपुरेचक्रेप्रभावेध्यासनेपिचेतिमेदिनी ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अक्षंबंधनपाशसमुदायः समुद्रःजलमयत्वेनचिक्कणत्वात् परिष्करःचक्ररक्षादिः ॥ २३ ॥ सिंधुर्यमुनाख्यानदीति स्त्रभिस्त्रिवेणुस्थानीयाभिःसहितमाकाशंधुरंधूर्भागः उपस्करःबंधादिसामग्री ॥ २४ ॥ अनुकर्षरथाधःस्थितदारु वरूथंरथगुप्तिं ॥ २५ ॥ धर्मादयस्त्रिवेणुसदृशाबंधुरंरथतल्पं ॥ २६ ॥ पूर्वंहिमवद्विंध्यपर्वतौचक्रत्वेनोक्तौअत्रसूर्यचंद्रौचक्रत्वेनदृष्टावतश्चतुश्चक्रोरथइतिगम्यते अतःसमुद्रोप्यक्षांतरमितिऋजुरेवार्थः पूर्वःपक्षःपूर्वांगंरात्रिः अपरःपक्षोऽपरांगंअहः ॥ २७ ॥ २८ ॥ द्यांद्वितीयंयुगंचतुश्चक्रत्वाद्रथस्य संवर्त्तकबलाहकान्युगचर्माणिधुर्यस्कंधयुगयोरंतरस्थानिकशिपूनि ॥ २९ ॥ वाल

समुद्रमक्षमसृजन्दानवालयमुत्तमं ॥ सप्तर्षिमंडलंचैवरथस्यासीत्परिष्करः ॥ २३ ॥ गंगासरस्वतीसिंधुर्धुरमाकाशमेवच ॥ उपस्करोरथस्यासन्नापःसर्वाश्चनिम्नगाः ॥ २४ ॥ अहोरात्रंकलाश्चैवकाष्ठाश्चऋतवस्तथा ॥ अनुकर्षंग्रहादीप्तावरूथंचापितारकाः ॥ २५ ॥ धर्मार्थकामंसंयुक्तंत्रिवेणुंदारुबंधुरं ॥ ओषधीर्वीरुधश्चैवघंटाःपुष्पफलोपगाः ॥ २६ ॥ सूर्याचंद्रमसौकृत्वाचक्रेरथवरोत्तमे ॥ पक्षौपूर्वापरौतत्रकृतेराव्यहनीशुभे ॥ २७ ॥ दशनागपतीनीषांधृतराष्ट्रमुखांस्तदा ॥ योक्त्राणिचक्रुर्नागांश्चनिःश्वसतोमहोरगान् ॥ २८ ॥ द्यांयुगंयुगचर्माणिसंवर्तकबलाहकान् ॥ कालपृष्ठोथनहुषःकर्कोटकधनंजयौ ॥ २९ ॥ इतरेचाभवन्नागाहयानांवालबंधनाः ॥ दिशश्चप्रदिशश्चैवरश्मयोरथवाजिनां ॥ ३० ॥ संध्यांधृतिंचमेधांचस्थितिंसन्नतिमेवच ॥ ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्मचित्रंनभस्तलं ॥ ३१ ॥ सुरांबुप्रेतवित्तानांपतीन्लोकेश्वरान्हयान् ॥ सिनीवालीमनुमतिंकुहूंराकांचसुव्रतां ॥ ३२ ॥ योक्त्राणिचक्रुर्वाहानांरोहकांस्तत्रकंटकान् ॥ धर्मःसत्यंतपोर्थश्चविहितास्तत्ररश्मयः ॥ ३३ ॥ अधिष्ठानंमनश्चासीत्परिरथ्यासरस्वती ॥ नानावर्णाश्चचित्राश्चपताकाःपवनेरिताः ॥ ३४ ॥ विद्युदिंद्रधनुर्नद्धंरथंदीप्तंव्यदीपयन् ॥ वषट्कारःप्रतोदोभूद्गायत्रीशीर्षबंधना ॥ ३५ ॥ योयज्ञेविहितःपूर्वमीशानस्यमहात्मनः ॥ संवत्सरोधनुस्तद्वैसावित्रीज्यामहास्वना ॥ ३६ ॥ दिव्यंचवर्मविहितंमहार्हंरत्नभूषितं ॥ अभेद्यंविरजस्कंवैकालचक्रबहिष्कृतं ॥ ३७ ॥ ध्वजयष्टिरभून्मेरुःश्रीमान्कनकपर्वतः ॥ पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिद्भिःसमलंकृताः ॥ ३८ ॥

बंधनाः अश्वकेसरबंधनाः ॥ ३० ॥ नभस्तलंचर्मरथस्यबाह्यमावरणंतच्चसंध्यादिभिर्ग्रहादिभिश्चचित्रं ॥ ३१ ॥ सिनीवालींपूर्वामावास्यां अनुमतिंपूर्वपौर्णमासीं कुहूंउत्तरामावास्यां राकांउत्तरांपौर्णमासीं ॥ ३२ ॥ रोहकान्सिनीवाल्याद्यधिष्ठातॄन्पित्रादीन् कंटकान्प्रकीलकान् धर्मादयस्तत्रकंटकेषुरश्मयः ॥ ३३ ॥ मनःअधिष्ठानंरथाधारभूः मनोमयोरथइत्यर्थः परिरथ्याप्रचारमार्गः सरस्वतीवाग्देवीकल्पितः शब्दमात्रशरीरइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अध्वर्यूणामृत्विजांमध्येस्थिताः पावकाःधिष्ण्यगाः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ गोवृषंध्वजत्वेनस्थापयामास ॥ ४२ ॥ परिस्कंदाः पार्श्वगोपाः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ छायांपूर्वोक्तांसावित्रींशब्द ब्रह्मरूपत्वादात्मनस्तुल्यां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ धनुर्ज्याकालरात्रिरूपातस्याःसंस्पर्शनविषेहुःनसेहिरे तेऽसुराः ॥ ५० ॥ तिग्ममन्युंतीक्ष्णसंकल्पं ॥ ५१ ॥ अभयमितिच्छेदः संधिरार्षः ॥ ५२ ॥५३॥

रेजुरध्वर्युमध्यस्थाज्वलंतइवपावकाः॥ कूबंतुतंरथंदृष्ट्वाविस्मितादेवताभवन् ॥ ३९ ॥ सर्वलोकस्यतेजांसिदृष्ट्वैकस्थानिमारिष ॥ युक्तंनिवेदयामासुर्दे
वास्तस्मैमहात्मने ॥ ४० ॥ एवंतस्मिन्महाराजकल्पितेरथसत्तमे ॥ देवैर्मनुजशार्दूलद्विषतामभिमर्दने ॥ ४१ ॥ स्वान्यायुधानिमुख्यानिन्यदधाच्छंकरो
रथे ॥ ध्वजयष्टिंवियत्कृत्वास्थापयामासगोवृषं ॥ ४२ ॥ ब्रह्मदंडःकालदंडोरुद्रदंडस्तथाज्वरः ॥ परिस्कंदारथस्यासन्सर्वतोदिशमुद्यताः ॥ ४३ ॥ अथ
र्वांगिरसावास्तांचक्ररक्षौमहात्मनः॥ ऋग्वेदःसामवेदश्चपुराणंचपुरःसराः ॥ ४४ ॥ इतिहासयजुर्वेदौपृष्ठरक्षौबभूवतुः॥ दिव्यावाचश्चविद्याश्चपरिपार्श्वच
राःस्थिताः॥ ४५॥ स्तोत्रादयश्चराजेंद्रवषट्कारस्तथैवच॥ ओंकारश्चमुखेराजन्नतिशोभाकरोभवत्॥ ४६ ॥ विचित्रमृतुभिःषड्भिःकृत्वासंवत्सरंधनुः ॥ छा
यामेवात्मनश्चक्रेधनुर्ज्यामक्षयांरणे॥ ४७॥ कालोहिभगवान्रुद्रस्तस्यसंवत्सरोधनुः॥ तस्माद्रौद्रीकालरात्रिर्ज्याकृताधनुषोजरा ॥ ४८ ॥ इषुश्चाप्यभवद्वि
ष्णुर्ज्वलनःसोमएवच॥ अग्नीषोमौजगत्कृत्स्नंवैष्णवंरोच्यतेजगत्॥ ४९ ॥ विष्णुश्चात्माभगवतोभवस्यामिततेजसः ॥ तस्माद्धनुर्ज्यासंस्पर्शनविषेहुर्हरस्य
ते॥ ५०॥ तस्मिन्शरेतिग्ममन्युंमुमोचासत्यमीश्वरः॥ भृग्वंगिरोमन्युभवंक्रोधाग्निमतिदुःसहं॥ ५१ ॥ सनीललोहितोधूम्रःकृत्तिवासाऽभयंकरः ॥ आदि
त्यायुतसंकाशस्तेजोज्वालावृतोज्वलन्॥ ५२॥ दुश्च्यावच्यावनोजेताहंताब्रह्मद्विषांहरः ॥ नित्यंत्राताचहंताचधर्माधर्माश्रितान्नरान्॥ ५३ ॥ प्रमाथिभिर्भी
मबलैर्भीमरूपैर्मनोजवैः॥ विभातिभगवान्स्थाणुस्तैरेवात्मगुणैर्वृतः॥ ५४॥ तस्यांगानिसमाश्रित्यस्थितंविश्वमिदंजगत्॥ जंगमाजंगमंराजन्शुशुभेऽद्भु
तदर्शनं॥ ५५॥ दृष्ट्वातुतंरथंयुक्तंकवचीसशरासनी॥ वाणमादायतंदिव्यंसोमविष्ण्वग्निसंभवं॥५६॥ तस्यराजंस्तदादेवाःकल्पयांचक्रिरेप्रभो॥पुण्यगंधव
हंराजन्श्वसनंदेवसत्तमं॥ ५७॥ तमास्थायमहादेवस्त्रासयन्दैवतान्यपि॥ आरुरोहतदायत्तःकंपयन्निवमेदिनीं॥ ५८ ॥ तमारुरुक्षुंदेवेशंतुष्टुवुःपरमर्षयः॥
गंधर्वादेवसंघाश्चतथैवाप्सरसांगणाः॥ ५९॥ ब्रह्मर्षिभिःस्तूयमानोवंद्यमानश्चबंदिभिः॥ तथैवाप्सरसांवृंदैर्नृत्यद्भिर्नृत्यकोविदैः॥ ६० ॥

तैरथादिमूर्तैःआत्मगुणैःआत्मनोभोकुर्गुणभूतैर्भोग्यैः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ वाणमादायस्थितंतंदृष्ट्वादेवास्तस्यानुकूलंजयावहंश्वसनंकल्पयांचक्रिरेइत्यन्वयः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

सशोभमानोवरदःखड्गीबाणीशरासनी ॥ हसन्निवाब्रवीद्देवान्सारथिःकोभविष्यति ॥ ६१ ॥ तमब्रुवन्देवगणायंभवान्संनियोक्ष्यते ॥ सभविष्यतिदेवेशसार
थिस्तेनसंशयः ॥ ६२ ॥ तानब्रवीत्पुनर्देवोमत्तःश्रेष्ठतरोहियः ॥ तंसारथिंकुरुध्वंमेस्वयंसंचिंत्यमाचिरं ॥ ६३ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोदेवावाक्यमुक्तंमहात्मना ॥ ग
त्वापितामहंदेवाः प्रसाद्येदंवचोब्रुवन् ॥ ६४ ॥ यथात्वत्कथितंदेवत्रिदशारिविनिग्रहे ॥ तथाचकृतमस्माभिःप्रसन्नोनोवृषध्वजः ॥ ६५ ॥ रथश्चविहितोऽस्माभि
र्विचित्रायुधसंवृतः ॥ सारथिंचनजानीमःकःस्यात्तस्मिन्रथोत्तमे ॥ ६६ ॥ तस्माद्विधीयतांकश्चित्सारथिर्देवसत्तम ॥ सफलांतांगिरंदेवकर्तुमर्हसिनोविभो
॥ ६७ ॥ एवमस्मासुहिपुराभगवन्नुक्तवानसि ॥ हितंकर्तास्मिभवतामितितत्कर्तुमर्हसि ॥ ६८ ॥ सदेवयुक्तोरथसत्तमोनोदुराधरोद्रावणःशात्रवाणां ॥ पि
नाकपाणिर्विहितोत्रयोद्धाविभीषयन्दानवानुद्यतोसौ ॥ ६९ ॥ तथैववेदाश्चतुरोहयाग्र्याधरासशैलाचरथोमहात्मनः ॥ नक्षत्रवंशानुगतोवरूथीहरोयोद्धासा
रथिर्नाभिलक्ष्यः ॥ ७० ॥ तत्रसारथिरेष्टव्यःसर्वैरेतैर्विशेषवान् ॥ तत्प्रतिष्ठोरथोदेवहयायोद्धातथैवच ॥ ७१ ॥ कवचानिसशस्त्राणिकार्मुकंचपितामह ॥ त्वामृ
तेसारथिंतत्रनान्यंपश्यामहेवयं ॥ ७२ ॥ त्वंहिसर्वगुणैर्युक्तोदैवतेभ्योधिकःप्रभो ॥ सरथंतूर्णमारुह्यसंयच्छपरमान्हयान् ॥ ७३ ॥ जयायत्रिदिवेशानांवधा
यत्रिदशद्विषां ॥ इतितेशिरसागत्वात्रिलोकेशंपितामहं ॥ देवाःप्रसादयामासुःसारथ्यायेतिनःश्रुतं ॥ ७४ ॥ पितामहउवाच नात्रकिंचिन्मृषावाक्यं
यदुक्तंत्रिदिवौकसः ॥ संयच्छामिहयानेषयुध्यतोवैकपर्दिनः ॥ ततःसभगवान्देवोलोकस्रष्टापितामहः ॥ ७५ ॥ सारथ्येकल्पितोदेवैरीशानस्यमहात्मनः ॥ त
स्मिन्नारोहतिक्षिप्रंस्यंदनेलोकपूजिते ॥ ७६ ॥ शिरोभिरगमन्भूमिंतेहयावातरंहसः ॥ आरुह्यभगवान्देवोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ ७७ ॥ अभीषून्हिप्रतोदं
चसंजग्राहपितामहः ॥ ततउत्थायभगवांस्तान्हयाननिलोपमान् ॥ ७८ ॥ बभाषेचतदास्थाणुमारोहेतिसुरोत्तमः ॥ ततस्तमिषुमादायविष्णुसोमाग्निसंभवं ॥
॥ ७९ ॥ आरुरोहतदास्थाणुर्धनुषाकंपयन्परान् ॥ तमारूढंतुदेवेशंतुष्टुवुःपरमर्षयः ॥ ८० ॥ गंधर्वादेवसंघाश्चतथैवाप्सरसांगणाः ॥ सशोभमानोवरदःखड्गी
बाणीशरासनी ॥ ८१ ॥ प्रदीपयन्रथेतस्थौत्रीन्लोकान्स्वेनतेजसा ॥ ततोभूयोब्रवीद्देवोदेवानिंद्रपुरोगमान् ॥ ८२ ॥ नहन्यादितिकर्त्तव्योनशोकोवःकथंचन ॥
हतानित्येवजानीतबाणेनानेनचासुरान् ॥ ८३ ॥ तेदेवाःसत्यमित्याहुर्निहताइतिचाब्रुवन् ॥ नचतद्वचनंमिथ्यायदाहभगवान्प्रभुः ॥ ८४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इतिसंचिंत्यवैदेवाःपरांतुष्टिमवाप्नुवन्॥ ततःप्रयातोदेवेशःसर्वैर्देवगणैर्वृतः ॥ ८५ ॥ रथेनमहताराजन्नुपमानास्तियस्यह ॥ स्वैश्चपारिषदैर्देवःपूज्यमानो
महायशाः॥ ८६॥ नृत्यद्भिरपरैश्चैवमांसभक्षैर्दुरासदैः॥ धावमानैःसमंताच्चतर्जमानैःपरस्परं॥ ८७ ॥ ऋषयश्चमहाभागास्तपोयुक्तामहागुणाः॥ आशंसु
र्वैजनादेवामहादेवस्यसर्वशः॥ ८८॥ एवंप्रयातेदेवेशेलोकानामभयंकरे॥ तुष्टमासीज्जगत्सर्वंदेवताश्चनरोत्तम॥ ८९॥ ऋषयस्तत्रदेवेशंस्तुवंतोबहुभिःस्त
वैः॥ तेजश्चास्मैवर्धयंतोराजन्नासन्पुनःपुनः॥ ९०॥ गंधर्वाणांसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच॥ वादयंतिप्रयाणेस्यवाद्यानिविविधानिच॥ ९१ ॥ ततोधिरूढे
वरदेप्रयातेचासुरान्प्रति॥ साधुसाध्वितिविश्वेशःस्मयमानोऽभ्यभाषत॥ ९२॥ याहिदेवयतोदैत्याश्चोदयाश्वानतंद्रितः॥ पश्यबाह्वोर्बलंमेद्यनिघ्नतःशात्रवा
न्रणे॥ ९३॥ ततोश्वांश्चोदयामासमनोमारुतरंहसः॥ येनतत्त्रिपुरंराजन्दैत्यदानवरक्षितं॥ ९४॥ पिबद्भिरिवचाकाशंतैर्हयैर्लोकपूजितैः॥ जगामभगवान्
क्षिप्रंजयायत्रिदिवौकसां॥ ९५॥ प्रयातेरथमास्थायत्रिपुराभिमुखेभवे॥ ननादसुमहान्नादंवृषभःपूरयन्दिशः॥ ९६॥ वृषभस्यास्यनिनदंश्रुत्वाभयकरंम
हत्॥ विनाशमगमंस्तत्रतारकाःसुरशत्रवः॥ ९७॥ अपरेवस्थितास्तत्रयुद्धायाभिमुखास्तदा॥ ततःस्थाणुर्महाराजशूलधृक्क्रोधमूर्छितः॥ ९८॥ त्रस्तानि
सर्वभूतानित्रैलोक्यंभूःप्रकंपते॥ निमित्तानिचघोराणितत्रसंदधतःशरं॥ ९९॥ तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनांक्षोभेणब्रह्मरुद्रयोः ॥ सरथोधनुषःक्षोभादतीवस्य
वसीदति॥ १००॥ ततोनारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनिःसृतः॥ वृषरूपंसमास्थायउज्जहारमहारथं॥ १०१॥ सीदमानेरथेचैवनर्दमानेषुशत्रुषु॥ ससंभ्रमा
त्तुभगवान्नादंचक्रेमहाबलः॥ २ ॥ वृषभस्यस्थितोमूर्ध्निहयपृष्ठेचमानद॥ तदासभगवान्रुद्रोनिरैक्षद्दानवंपुरं॥ ३॥ वृषभस्यास्थितोरुद्रोहयस्यचनरोत्तम॥
स्तनांस्तदाशातयतखुरांश्चैवद्विधाकरोत्॥ ४ ॥ ततःप्रभृतिभद्रंतेगवांद्वैधीकृताःखुराः ॥ हयानांचस्तनाराजंस्तदाप्रभृतिनाभवन्॥ ५ ॥ पीडितानांबलवता
रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ॥ अथाधिज्यंधनुःकृत्वाशर्वःसंधायतंशरं॥ ६॥ युक्तापाशुपतास्त्रेणत्रिपुरंसमचिंतयत्॥ तस्मिन्स्थितेमहाराजरुद्रेविधृतकार्मुके॥ ७॥ पुरा
णितानिकालेनजग्मुरेवैकतांतदा॥ एकीभावंगतेचैवत्रिपुरत्वमुपागते॥ ८॥ बभूवतुमुलोहर्षोदेवतानांमहात्मनां॥ ततोदेवगणाःसर्वेसिद्धाश्चपरमर्षयः॥ ९॥
जयेतिवाचोमुमुचुःसंस्तुवंतोमहेश्वरं॥ ततोग्रतःप्रादुरभूत्त्रिपुरंनिघ्नतोसुरान्॥ ११०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनिर्देश्योग्रवपुषोदेवस्यासह्यतेजसः॥ सतद्विकृष्यभगवान्दिव्यंलोकेश्वरोधनुः॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसारंतमिषुंमुमोचत्रिपुरंप्रति॥ उत्सृष्टेवैमहाभागतस्मिन्नि ८
॥३६॥ पुवरेतदा॥ १२॥ महानार्तस्वरोत्थासीत्पुराणांपततांभुवि॥ तान्सोऽसुरगणान्दग्ध्वाप्राक्षिपत्पश्चिमार्णवे॥ १३॥ एवंतुत्रिपुरंदग्धंदानवाश्चाप्यशेषतः ॥ म
हेश्वरेणक्रुद्धेनत्रैलोक्यस्यहितैषिणा॥ १४॥ सचात्मक्रोधजोवह्निर्हाहेत्युक्तानिवारितः॥ माकार्षीर्भस्मसाल्लोकानितित्र्यक्षोऽब्रवीच्चतं॥ १५ ॥ ततःप्रकृतिमा
पन्नादेवालोकास्त्वथर्षयः॥ तुष्टुवुर्वाग्भिरग्र्याभिःस्थाणुमप्रतिमौजसं॥ १६॥ तेनुज्ञाताभगवताजग्मुःसर्वेयथागतं॥ कृतकामाःप्रयत्नेनप्रजापतिमुखाःसु
राः॥ १७॥ एवंसभगवान्देवोलोकस्रष्टामहेश्वरः॥ देवासुरगणाध्यक्षोलोकानांविदधेशिवं॥ १८॥ यथैवभगवान्ब्रह्मालोकधातापितामहः॥ सारथ्यमक
रोत्तत्ररुद्रस्यपरमोव्ययः॥ १९ ॥ तथाभवानपिक्षिप्रंरुद्रस्येवपितामहः॥ संयच्छतुहयानस्यराधेयस्यमहात्मनः॥२० ॥ त्वंहिकृष्णाच्चकर्णाच्चफाल्गुनाच्चवि
शेषतः॥ विशिष्टोराजशार्दूलनास्तितत्रविचारणा॥ २१ ॥ युद्धेह्ययंरुद्रकल्पस्त्वंचब्रह्मसमोनये॥ तस्माच्छक्तोभवान्जेतुंमच्छत्रूंस्तानिवासुरान्॥ २२॥ य
थाशल्याद्यकर्णोयंश्वेताश्वंकृष्णसारथिं॥ प्रमथ्यहन्यात्कौंतेयंतथाशीघ्रंविधीयतां॥ २३॥ त्वयिमद्रेशराज्याशाजीविताशातथैवच ॥ विजयश्चतथैवाद्यक
र्णसाचिव्यकारितः॥ २४॥ त्वयिकर्णश्चराज्यंचवयंचैवप्रतिष्ठिताः॥ विजयश्चैवसंग्रामेसंयच्छाद्यहयोत्तमान्॥ २५॥ इमंचाप्यपरंभूयइतिहासंनिबोधमे॥
पितुर्ममसकाशेयद्ब्राह्मणःप्राहधर्मवित्॥ २६॥ श्रुत्वाचैतद्वचश्चित्रंहेतुकार्यार्थसंहितं॥ कुरुशल्यविनिश्चित्यमाभूदत्रविचारणा ॥ १७ ॥ भार्गवाणांकुले
जातोजमदग्निर्महायशाः॥ तस्यरामेतिविख्यातःपुत्रस्तेजोगुणान्वितः॥ २७॥ सतीव्रंतपआस्थायप्रसादयितवान्भवं॥ अस्त्रहेतोःप्रसन्नात्मानियतःसंयतें
द्रियः॥ २८॥ तस्यतुष्टोमहादेवोभक्त्याचप्रशमेनच॥ हृद्गतंचास्यविज्ञायदर्शयामासशंकरः॥ महेश्वरउवाच रामतुष्टोस्मिभद्रंतेविदितंमेतवेप्सितं॥
कुरुष्वपूतमात्मानंसर्वमेतदवाप्स्यसि॥ ३० ॥ दास्यामितेतदास्त्राणियदापूतोभविष्यसि॥ अपात्रमसमर्थंचदहंत्यस्त्राणिभार्गव ॥ ३१ ॥ इत्युक्तोजामदग्न्य
स्तुदेवदेवेनशूलिना॥ प्रत्युवाचमहात्मानंशिरसावनतःप्रभुं॥ ३२॥ यदाजानातिदेवेशःपात्रंमामस्त्रधारणे॥ तदाशुश्रूषवेस्त्राणिभवान्मेदातुमर्हति॥ ३३ ॥ ॥३६॥
दुर्योधनउवाच ततःसतपसाचैवदमेननियमेनच॥ पूजोपहारबलिभिर्होममंत्रपुरस्कृतैः॥ १३४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

आराधयितवान्शर्वंबहून्वर्षगणांस्तदा॥ प्रसन्नश्चमहादेवोभार्गवस्यमहात्मनः॥ ३५॥ अब्रवीत्तस्यबहुशोगुणान्देव्याःसमीपतः ॥ भक्तिमानेषसततंमयि
रामोदृढव्रतः॥ ३६॥ एवंतस्यगुणान्प्रीतोबहुशोऽकथयत्प्रभुः॥ देवतानांपितॄणांचसमक्षमरिसूदन॥ ३७॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदैत्याह्यासन्महाबलाः॥ तैस्त
दादर्पमोहाद्यैरबाध्यंतदिवौकसः॥ ३८॥ ततःसंभूयविबुधास्तान्हंतुंकृतनिश्चयाः॥ चक्रुःशत्रुवधेयत्नंनशेकुर्जेतुमेवतान्॥ ३९॥ अभिगम्यततोदेवामहेश्वर
मुमापतिं॥ प्रासादयंस्तदाभक्त्याजहिशत्रुगणानिति॥ ४०॥ प्रतिज्ञायततोदेवोदेवतानांरिपुक्षयं॥ रामंभार्गवमाहूयसोऽभ्यभाषतशंकरः॥ ४१॥ रिपून्भा
र्गवदेवानांजहिसर्वान्समागतान्॥ लोकानांहितकामार्थंमत्प्रीत्यर्थंतथैवच॥ ४२॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचत्र्यंबकंवरदंप्रभुं॥ रामउवाच काशक्तिर्ममदे
वेशअकृतास्त्रस्यसंयुगे॥ ४३॥ निहंतुंदानवान्सर्वान्कृतास्त्रान्युद्धदुर्मदान्॥ महेश्वरउवाच गच्छत्वंमदनुज्ञातोनिहनिष्यसिशात्रवान्॥ ४४॥ वि
जित्यचरिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसिपुष्कलान्॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंप्रतिगृह्यचसर्वशः॥ ४५॥ रामःकृतस्वस्त्ययनःप्रययौदानवान्प्रति॥ अब्रवीद्देवशत्रूंस्ता
न्महादर्पबलान्वितान्॥ ४६॥ ममयुद्धंप्रयच्छध्वंदैत्यायुद्धमदोत्कटाः॥ प्रेषितोदेवदेवेनवोविजेतुंमहासुराः॥ ४७॥ इत्युक्ताभार्गवेणाथदैत्यायुद्धंप्रचक्र
मुः॥ सतान्निहत्यसमरेदैत्यान्भार्गवनंदनः॥ ४८॥ वज्राशनिसमस्पर्शैःप्रहारैरेवभार्गवः॥ सदानवैःक्षततनुर्जामदग्न्योद्विजोत्तमः॥ ४९॥ संस्पृष्टःस्थाणुना
सद्योनिर्व्रणःसमजायत॥ प्रीतश्चभगवान्देवःकर्मणातेनतस्यवै॥ ५०॥ वरान्प्रादाद्बहुविधान्भार्गवायमहात्मने ॥ उक्तश्चदेवदेवेनप्रीतियुक्तेनशूलिना॥
॥ ५१॥ निपातात्तवशस्त्राणांशरीरेयाऽभवद्रुजा॥ तयातेमानुषंकर्मव्यपोढंभृगुनंदन॥ ५२॥ गृहाणास्त्राणिदिव्यानिमत्सकाशाद्यथेप्सितं॥ दुर्योधनउ
वाच ततोऽस्त्राणिसमस्तानिवरांश्चमनसेप्सितान्॥ ५३॥ लब्ध्वाबहुविधान्रामःप्रणम्यशिरसाभवं॥ अनुज्ञांप्राप्यदेवेशाज्जगामसमहातपाः॥ ५४॥ ए
वमेतत्पुरावृत्तंतदाकथितवानृषिः॥ भार्गवोपिदद्दौदिव्यंधनुर्वेदंमहात्मने॥ ५५॥ कर्णायपुरुषव्याघ्रसुप्रीतेनांतरात्मना॥ वृजिनंहिभवेत्किंचिद्यदिकर्णस्य
पार्थिव॥ ५६॥ नास्मैह्यस्त्राणिदिव्यानिप्रादास्यद्भृगुनंदनः॥ नापिसूतकुलेजातंकर्णमन्येकथंचन॥ ५७॥ देवपुत्रमहंमन्येक्षत्रियाणांकुलोद्भवं॥ विसृष्ट
मवबोधार्थंकुलस्येतिमतिर्मम॥ ५८॥ सर्वथानह्ययंशल्यकर्णःसूतकुलोद्भवः॥ सकुंडलंसकवचंदीर्घबाहुंमहारथं॥ ५९॥

॥ १६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ नरसिंहयोःकृष्णार्जुनयोः अतस्तयोःसाम्यंममकी

कथमादित्यसदृशंन्दृगीव्याघ्रंजनिष्यति॥ यथाह्यस्यभुजौपीनौनागराजकरोपमौ ॥ ६० ॥ वक्षःपश्यविशालंचसर्वशत्रुनिबर्हणं ॥ नत्वेषप्राकृतःकश्चित्क
र्णोवैकर्त्तनोनृपः॥ ६१ ॥ महात्माह्येषराजेंद्ररामशिष्यःप्रतापवान्॥ ६२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणित्रिपुरवधोपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥
दुर्योधनउवाच एवंसभगवान्देवःसर्वलोकपितामहः॥ सारथ्यमकरोत्तत्रब्रह्मारुद्रोभवद्रथी॥ १ ॥ रथिनोभ्यधिकोवीरकर्त्तव्योरथसारथिः ॥ तस्मात्त्वं
पुरुषव्याघ्रनियच्छतुरगान्युधि ॥ २ ॥ यथादेवगणैस्तत्रवृतोयत्नात्पितामहः॥ तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिकोवृतः॥ ३ ॥ यथादेवैर्महाराजईश्वरा
दधिकोवृतः॥ तथाभवानपिक्षिप्रंरुद्रस्येवपितामहः॥ ४ ॥ नियच्छतुरगान्युद्धेराधेयस्यमहाद्युते॥ शल्यउवाच मयाप्येतन्नरश्रेष्ठबहुशोनरसिंहयोः
॥ ५ ॥ कथ्यमानंश्रुतंदिव्यमाख्यानमतिमानुषं॥ यथाचचक्रेसारथ्यंभवस्यप्रपितामहः॥ ६ ॥ यथाऽसुराश्चनिहताइषुणैकेनभारत ॥ कृष्णस्यचापिविदितं
सर्वमेतत्पुराह्यभूत्॥ ७ ॥ यथापितामहोजज्ञेभगवान्सारथिस्तदा॥ अनागतमतिक्रांतंवेदकृष्णोपितत्त्वतः॥ ८ ॥ एतदर्थंविदित्वापिसारथ्यमुपजग्मिवान्॥
स्वयंभूरिवरुद्रस्यकृष्णःपार्थस्यभारत॥ ९ ॥ यदिहन्याच्चकौंतेयंसूतपुत्रःकथंचन॥ दृष्ट्वापार्थंहिनिहतंस्वयंयोत्स्यतिकेशवः॥ १० ॥ शंखचक्रगदापाणिर्धक्ष्य
तेतववाहिनीं॥ नचापितस्यक्रुद्धस्यवार्ष्णेयस्यमहात्मनः ॥ ११ ॥ स्थास्यतेप्रत्यनीकेषुकश्चिदत्रनृपस्तव ॥ संजयउवाच तंतथाभाषमाणंतुमद्रराजम
रिंदमः॥ १२ ॥ प्रत्युवाचमहाबाहुरदीनात्मासुतस्तव ॥ मावमंस्थामहाबाहोकर्णंवैकर्तनंरणे ॥ १३ ॥ सर्वशस्त्रभृतांश्रेष्ठंसर्वशास्त्रार्थपारगं ॥ यस्यज्यातलनि
र्घोषंश्रुत्वाभयकरंमहत्॥ १४ ॥ पांडवेयानिसैन्यानिविद्रवंतिदिशोदश॥ प्रत्यक्षंतेमहाबाहोयथारात्रौघटोत्कचः ॥ १५ ॥ मायाशतानिकुर्वाणोहतोमाया
पुरस्कृतः॥ नचातिष्ठतबीभत्सुःप्रत्यनीकेकथंचन॥ १६॥ एतांश्चदिवसान्सर्वान्भयेनमहतावृतः॥भीमसेनश्चबलवान्धनुष्कोट्याभिचोदितः॥ १७ ॥ उक्त
श्चसंज्ञयाराजन्मूढऔदरिकोयथा ॥ माद्रीपुत्रौतथाशूरौयेनजित्वामहारणे ॥ १८ ॥ कमप्यर्थंपुरस्कृत्यनहतौयुधिमारिष ॥ येनवृष्णिप्रवीरस्तुसात्यकिःसा
त्वतांवरः॥ १९ ॥ निर्जित्यसमरेशूरोविरथश्चबलात्कृतः॥ सृंजयाश्चेतरेसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ २० ॥

र्तिकरमेवेतिभावः सुरसिंहयोरितिपाठेरुद्रपितामहयोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ किमर्थमिति ॥ सारथ्यमात्रंप्रतिज्ञायप्रातिभट्यंचेत्कृष्णःकुर्यात्तर्हित्वंयुध्यन्नृतद्धन्मिथ्याप्रतिज्ञोनभविष्यसीतिभावः ॥ २६ ॥ पदवीमानृण्यं ॥ २७॥२८॥ २९॥

असकृन्निर्जिताःसंख्येस्मयमानेनसंयुगे॥ तंकथंपांडवायुद्धेविजेष्यंतिमहारथं ॥ २१ ॥ योहन्यात्समरेक्रुद्धोवज्रहस्तंपुरंदरं ॥ त्वंचसर्वास्त्रविद्वीरःसर्वविद्यास्त्रपारगः॥ २२ ॥ बाहुवीर्येणतेतुल्यःपृथिव्यांनास्तिकश्चन॥ त्वंशल्यभूतःशत्रूणामविषह्यःपराक्रमे ॥ २३ ॥ ततस्त्वमुच्यसेराजन्शल्यइत्यरिसूदन ॥ तव बाहुबलंप्राप्यनशेकुःसर्वसात्वताः॥ २४॥तवबाहुबलाद्राजन्किंतुकृष्णोबलाधिकः॥ यथाहिकृष्णेनबलंधार्यंवैफाल्गुनेहते॥ २५ ॥ तथाकर्णात्ययीभावेत्वयाधार्यंमहद्बलं॥ किमर्थंसमरेसैन्यंवासुदेवोन्यवारयत्॥ २६॥ किमर्थंचभवान्सैन्यंनहनिष्यतिमारिष॥ त्वत्कृतेपदवींगंतुमिच्छेयंयुधिमारिष॥सोदराणांचवीराणांसर्वेषांचमहीक्षितां॥ २७॥ शल्यउवाच यन्मांब्रवीषिगांधारेअग्रेसैन्यस्यमानद॥ विशिष्टंदेवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहंत्वयि ॥ २८॥ एष सारथ्यमातिष्ठेराधेयस्ययशस्विनः॥ युध्यतःपांडवाग्र्येणयथात्वंवीरमन्यसे॥ २९॥ समयश्चहिमेवीरकश्चिद्वैकर्तनंप्रति ॥ उत्सृजेयंयथाश्रद्धमहंवाचोस्यसन्निधौ॥ ३०॥ संजयउवाच तथेतिराजन्पुत्रस्तेसहकर्णेनमारिष॥ अब्रवीन्मद्रराजानंसर्वक्षत्रस्यसन्निधौ॥ ३१॥ सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाश्वासितस्तदा॥ दुर्योधनस्तदाहृष्टःकर्णंतमभिषस्वजे॥ ३२॥ अब्रवीच्चपुनःकर्णंस्तूयमानःसुतस्तव॥ जहिपार्थान्रणेसर्वान्महेंद्रोदानवानिव॥३३॥ सशल्येनाभ्युपगतेहयानांसंनियच्छने॥ कर्णोहृष्टमनाभूयोदुर्योधनमभाषत ॥ ३४ ॥ नातिहृष्टमनाह्येषमद्रराजोभिभाषते ॥ राजन्मधुरयावाचापुनरेनंब्रवीहिवै॥ ॥ ३५॥ ततोराजामहाप्राज्ञःसर्वास्त्रकुशलोबली॥ दुर्योधनोब्रवीच्छल्यंमद्रराजंमहीपतिं॥ ३६॥ पूरयन्निवघोषेणमेघगंभीरयागिरा॥ शल्यकर्णोर्जुनेनाद्ययोद्धव्यमितिमन्यते॥ ३७॥ तस्यत्वंपुरुषव्याघ्रनियच्छतुरगान्युधि॥ कर्णोहत्वेतरान्सर्वान्फाल्गुनंहंतुमिच्छति॥३८॥ तस्याभीषुग्रहेराजन्प्रयाचेत्वांपुनःपुनः॥ पार्थस्यसचिवःकृष्णोयथाभीषुग्रहोवरः॥ तथात्वमपिराधेयंसर्वतःपरिपालय॥ ३९॥ संजयउवाच ततःशल्यःपरिष्वज्यसुतंतेवाक्यमब्रवीत्॥ दुर्योधनममित्रघ्नंप्रीतोमद्राधिपस्तदा॥ ४०॥ शल्यउवाच एवंचेन्मन्यसेराजन्गांधारेप्रियदर्शन॥ तस्मात्तेयत्प्रियंकिंचित्तत्सर्वंकरवाण्यहं॥४१॥ यत्रास्मिभरतश्रेष्ठयोग्यःकर्मणिकर्हिचित्॥ तत्रसर्वात्मनायुक्तोवक्ष्येकार्यंपरंतप॥ ४२॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ वक्ष्येवोढास्मि ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आत्मनिंदापरस्तवावपिश्रेयसांनिंद्यौकिमुतात्मपूजापरनिंदेतदुभयमहंकरोमीतिभावः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अप्रमादोऽवधानं प्रयोगःअश्वप्रेरणं ॥ ज्ञानंआगामिदोषांवेक्षणं विद्यांतत्परिहा

यत्तुकर्णमहंब्रूयांहितकामःप्रियाप्रिये॥ममतत्क्षमतांसर्वंभवान्कर्णश्चसर्वशः॥ ४३॥ कर्णउवाच ईशानस्ययथाब्रह्मायथापार्थस्यकेशवः ॥ तथा

॥ ३८ ॥ नित्यंहितेयुक्तोमद्रराजभवस्वनः॥ ४४॥ शल्यउवाच आत्मनिंदात्मपूजाचपरनिंदापरस्तवः॥अनाचरितमार्याणांवृत्तमेतच्चतुर्विधं॥ ४५ ॥ यत्तुवि

द्वन्प्रवक्ष्यामिप्रत्ययार्थमहंतव॥आत्मनस्तवसंयुक्तंतन्निबोधयथातथं॥ ४६ ॥ अहंशक्रस्यसारथ्येयोग्योमातलिवत्प्रभो ॥ अप्रमादात्प्रयोगाच्चज्ञानविद्या

चिकित्सनैः॥ ४७॥ ततःपार्थेनसंग्रामेयुध्यमानस्यतेनघ॥ वाहयिष्यामितुरगान्विज्वरोभवसूतज ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशल्यसारथ्य

स्वीकारेपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ३५॥ ॥ ७॥ दुर्योधनउवाच अयंतेकर्णसारथ्यंमद्रराजःकरिष्यति॥कृष्णादभ्यधिकोयंतादेवेशस्येवमातलिः॥ १॥

यथाहरिहयैर्युक्तंसंगृह्णातिसमातलिः॥शल्यस्तथातवाद्यायंसंयंतारथवाजिनां॥ २ ॥ योधेत्वयिरथस्थेचमद्रराजेचसारथौ॥ रथश्रेष्ठोध्रुवंसंख्येपार्थानभिभ

विष्यति॥ ३॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोभूयोमद्रराजंतरस्विनं॥ उवाचराजन्संग्रामेऽध्युषितेपर्युपस्थिते॥ ४ ॥ कर्णस्ययच्छसंग्रामेमद्रराजहयोत्त

मान्॥ त्वयाभिगुप्तोराधेयोविजेष्यतिधनंजयं॥ ५॥इत्युक्तोरथमास्थायतथेतिप्राहभारत॥ शल्येऽभ्युपगतेकर्णःसारथिंसुमनाब्रवीत् ॥ ६ ॥ त्वंसूतस्यंदनं

मत्यंकल्पयेत्यसकृत्त्वरन्॥ ततोजैत्रंरथवरंगंधर्वनगरोपमं॥ ७॥ विधिवत्कल्पितंभद्रंजयेत्युक्त्वान्यवेदयत्॥ तंरथंरथिनांश्रेष्ठःकर्णोभ्यर्च्यंयथाविधि ॥ ८॥

संपादितंब्रह्मविदापूर्वमेवपुरोधसा॥कृत्वाप्रदक्षिणंयत्नादुपस्थायचभास्करं ॥ ९॥समीपस्थंमद्रराजमारोहत्वमथाब्रवीत् ॥ ततःकर्णस्यदुर्धर्षस्यंदनप्रवरं

महत्॥ १०॥आरुरोहमहातेजाःशल्यःसिंहइवाचलं॥ ततःशल्याश्रितंदृष्ट्वाकर्णःस्वंरथमुत्तमं ॥ ११॥अध्यतिष्ठद्यथांऽभोदंविद्युत्वंतंदिवाकरः॥ तावेकरथ

मारूढावादित्याग्निसमत्विषौ॥ १२॥ अभ्राजेतांयथामेघंसूर्याग्नीसहितौदिवि॥ संस्तूयमानौतौवीरौतदास्तांद्युतिमत्तमौ ॥ १३॥ ऋत्विक्सदस्यैरिंद्राग्नीस्तू

यमानाविवाध्वरे॥ सशल्यसंगृहीताश्वेरथेकर्णःस्थितोबभौ॥ १४॥ धनुर्विस्फारयन्घोरंपरिवेषीवभास्करः॥आस्थितःसरथश्रेष्ठंकर्णःशरगभस्तिमान्॥ १५॥ ॥ ३८॥

रज्ञानं चिकित्सनंदोषपरिहारसामर्थ्यं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ अयमिति ॥ १ ॥हरिहयैःइंद्रतुरगैर्युक्तंरथं ॥ २ ॥ ३ ॥ अध्युषिते प्रातःकाले ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिकर्णपर्वणि नैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्त्रिंशोऽध्यायः

प्रवभौपुरुषव्याघ्रोमंदरस्थइवांशुमान् ॥ तंरथस्थंमहाबाहुंयुद्धायामिततेजसं ॥ १६ ॥ दुर्योधनस्तुराधेयमिदंवचनमब्रवीत् ॥ अकृतंद्रोणभीष्माभ्यांदुष्करं
कर्मसंयुगे ॥ १७ ॥ कुरुष्वाधिरथेवीरमिषतांसर्वधन्विनां ॥ मनोगतंममत्यासीद्भीष्मद्रोणौमहारथौ ॥ १८ ॥ अर्जुनंभीमसेनंचनिहंतारावितिध्रुवं ॥ ताभ्यां
यदकृतंवीरवीरकर्ममहामृधे ॥ १९ ॥ तत्कर्मकुरुराधेयवज्रपाणिरिवापरः ॥ गृहाणधर्मराजंवाजहिवात्वंधनंजयं ॥ २० ॥ भीमसेनंचराधेयमाद्रीपुत्रौयमा
वपि ॥ जयश्चतेऽस्तुभद्रंतेप्रयाहिपुरुषर्षभ ॥ २१ ॥ पांडुपुत्रस्यसैन्यानिकुरुसर्वाणिभस्मसात् ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिभेरीणामयुतानिच ॥ २२ ॥ वाद्यमानान्यरो
चंतमेघशब्दोयथादिवि ॥ प्रतिगृह्यतुतद्वाक्यंरथस्थोरथसत्तमः ॥ २३ ॥ अभ्यभाषतराधेयःशल्यंयुद्धविशारदं ॥ चोदयाश्वान्महाबाहोयावद्धन्मिधनंजयं ॥ २४ ॥
भीमसेनंयमौचोभौराजानंचयुधिष्ठिरं ॥ अद्यपश्यतुमेशल्यबाहुवीर्यंधनंजयः ॥ २५ ॥ अस्यतःकंकपत्राणांसहस्राणिशतानिच ॥ अद्यक्षेप्स्याम्यहंशल्यशरा
न्परमतेजनान् ॥ २६ ॥ पांडवानांविनाशायदुर्योधनजयायच ॥ शल्यउवाच सूतपुत्रकथंनुत्वंपांडवानवमन्यसे ॥ २७ ॥ सर्वास्त्रज्ञान्महेष्वासान्स
र्वानेवमहाबलान् ॥ अनिवर्तिनोमहाभागानजय्यान्सत्यविक्रमान् ॥ २८ ॥ अपिसंतनयेयुर्येभयंसाक्षाच्छतक्रतोः ॥ यदाश्रोष्यसिनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवा
शनेः ॥ २९ ॥ राधेयगांडिवस्याजौतदानैवंवदिष्यसि ॥ यदाद्रक्ष्यसिभीमेनकुंजरानीकमाहवे ॥ ३० ॥ विशीर्णदंतंनिहतंतदानैवंवदिष्यसि ॥ यदाद्रक्ष्यसिसं
ग्रामेधर्मपुत्रंयमौतथा ॥ ३१ ॥ शितैःपृषत्कैःकुर्वाणानभ्रच्छायामिवांबरे ॥ अस्यतःक्षिण्वतश्चारीन्लघुहस्तान्दुरासदान् ॥ पार्थिवानपिचान्यांस्त्वंतदानै
वंवदिष्यसि ॥ ३२ ॥ संजयउवाच अनादृत्यतुतद्वाक्यंमद्रराजेनभाषितं ॥ याहीत्येवाब्रवीत्कर्णोमद्रराजंतरस्विनं ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्ण
पर्वणिशल्यसंवादेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाकर्णंमहेष्वासंयुयुत्सुंसमवस्थितं ॥ चुक्रुशुःकुरवःसर्वेहृष्टरूपाःसमंततः
॥ १ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषैर्भेरीणांनिनदेनच ॥ बाणशब्दैश्चविविधैर्गर्जितैश्चतरस्विनां ॥ २ ॥ निर्ययुस्तावकायुद्धेमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ प्रयातेतुततःकर्णेयोधे
पुमुदितेपुच ॥ ३ ॥ चचालपृथिवीराजन्ववाशचसुविस्तरं ॥ निःसरंतोव्यदृश्यंतसूर्यात्सप्तमहाग्रहाः ॥ ४ ॥

॥ ३६ ॥ ॥ ९ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ तरस्विनांअश्वादीनां ॥ २ ॥ ३ ॥ ववाशशब्दंचकार ररासेतिपाठेपिसएवार्थः निःसरंतोयुद्धार्थमितिशेषः सूर्यात्सूर्यमारभ्य सूर्यादयोऽन्योन्यंयुध्यंतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ भीष्मद्रोणौअतिक्रांतंवीर्यंययोस्तौवतिवीर्यौसमीक्ष्यस्वकृत्यमालोच्यजगादेत्युत्तरेणान्वयः ॥११॥ आभाष्यभोशल्यइतिसंबोध्य ॥ १२ ॥ अस्थिरताजहातीत्यचं चलोस्मीत्यर्थः ॥ १३ ॥ ततोपिमेऽघसाध्वसंभयंनास्तीतियोजना ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आतुरान्आसन्नमृत्यून् ॥ १७ ॥ विद्यांजानीयां भावंश्वोहंस्थास्यामीतिनिश्चयं ॥१८॥ अस्त्रादीनिमनुष्यस्य

॥३९॥ उल्कापाताश्चसंजज्ञुर्दिशांदाहास्तथैवच ॥ शुष्काशन्यश्वसंपेतुर्ववुर्वाताश्चभैरवाः ॥ ५ ॥ मृगपक्षिगणाश्चैवपृतनांबहुशस्तव ॥ अपसव्यंतदाचक्रुर्वेदयंतोम ८
हाभयं ॥ ६ ॥ प्रथितस्यचकर्णस्यनिपेतुस्तुरगाभुवि ॥ अस्थिवर्षंचपतितमंतरिक्षाद्भयानकं ॥ ७ ॥ जज्वलुश्चैवशस्त्राणिध्वजाश्चैवचकंपिरे ॥ अश्रूणिचव्यमुंचं
तवाहनानिविशांपते ॥ ८ ॥ एतेचान्येचबहवउत्पातास्तत्रदारुणाः ॥ समुत्पेतुर्विनाशायकौरवाणांसुदारुणाः ॥ ९ ॥ नचतान्गणयामासुः सर्वेदैवेनमोहिताः ॥
प्रस्थितंसूतपुत्रंचजयेत्यूचुर्नराधिपाः ॥ निर्जितान्पांडवांश्चैवमेनिरेतत्रकौरवाः ॥ १० ॥ ततोरथस्थःपरवीरहंताभीष्मद्रोणावतिवीर्यौसमीक्ष्य ॥ समुज्वलन्
भास्करपावकाभोवैकर्तनोसौरथकुंजरोनृप ॥ ११ ॥ सशल्यमाभाष्यजगादवाक्यंपार्थस्यकर्मातिशयंविचिंत्य ॥ मानेनदर्पेणविदह्यमानःक्रोधेनदीप्यन्नि
वनिःश्वसंश्च ॥ १२ ॥ नाहंमहेंद्रादपिवज्रपाणेःक्रुद्धाद्बिभेम्यायुधवान्रथस्थः ॥ दृष्ट्वाहिभीष्मप्रमुखान्शयानानतीवमांत्यस्थिरताजहाति ॥ १३ ॥ महेंद्रविष्णुप्र
तिमावनिंदितौरथाश्वनागप्रवप्रमाथिनौ ॥ अवध्यकल्पौनिहतौयदापरैस्ततोनमेप्यस्तिरणेऽद्यसाध्वसं ॥ १४ ॥ समीक्ष्यसंख्येतिबलान्नराधिपान्ससूतमा
तंगरथान्परैर्हतान् ॥ कथंनसर्वानहितान्रणेवधीन्महास्त्रविद्ब्राह्मणपुंगवोगुरुः ॥ १५ ॥ ससंस्मरन्द्रोणमहंमहाहवेब्रवीमिसत्यंकुरवोनिबोधत ॥ नवामदन्यः
प्रसहेद्रणेर्जुनंसमागतंमृत्युमिवोग्ररूपिणं ॥ १६ ॥ शिक्षाप्रसादश्चबलंधृतिश्चद्रोणेमहास्त्राणिचसंनतिश्च ॥ सचेदगान्मृत्युवशंमहात्मासर्वानन्यानातुरानद्य
मन्ये ॥ १७ ॥ नेहध्रुवंकिंचिदपिप्रचिंतयन्विद्यांलोकेकर्मणोदैवयोगात् ॥ सूर्योदयेकोहिविमुक्तसंशयोभावंकुर्वीताद्यगुरौनिपातिते ॥ १८ ॥ ननूनमस्त्राणिब
लंपराक्रमःक्रियाःसुनीतंपरमायुधानिवा ॥ अलंमनुष्यस्यसुखायवर्तितुंतथाहियुद्धेनिहतःपरैर्गुरुः ॥ १९ ॥ हुताशनादित्यसमानतेजसंपराक्रमेविष्णुपुरंद
रोपमं ॥ नयेबृहस्पत्युशनोःसदासमंनचैनमस्त्रंतदुपास्तदुःसहं ॥ २० ॥ संप्राक्रुष्टेरुदितस्त्रीकुमारेपराभूतेपौरुषेधार्तराष्ट्रे ॥ मयाकृत्यमितिजानामिशल्यप्रया
हितस्माद्द्विषतामनीकं ॥ २१ ॥ यत्रराजापांडवःसत्यसंधोव्यवस्थितोभीमसेनार्जुनौच ॥ वासुदेवःसात्यकिःसृंजयाश्चयमौचकस्तान्विषहेन्मदन्यः ॥ २२ ॥

सुखायवर्तितुंनालमितिसंबंधः ॥ १९ ॥ उशनोःउशनसोः उपास्तउपातिष्ठत त्रातुमितिशेषः अस्त्रंअस्त्रादि ॥ २० ॥ संप्राक्रुष्टेसम्यगाक्रोशवति पराभूतेनिरस्ते धार्तराष्ट्रेधृतराष्ट्रपुत्रसंबंधिनि पौरुषेयत्ने ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥३९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

द्रोणपथाद्द्रोणपथेन ॥ २३ ॥ तेषांभीष्मादीनांमध्येनगमिष्यामीतिनअपितुगमिष्याम्येवेत्यर्थः संग्रामात्पलायनेहिमित्रस्यदुर्योधनस्यद्रोहःकृतःस्यात्तच्चासह्यं ॥ २४ ॥ जीवितांतेआयुषःसमाप्तौप्रमोक्षोमृत्युनिवर्त्तनं ॥ २५ ॥ २६ ॥ वैयाघ्रचर्माणंव्याघ्रचर्मपरिवृतं ॥ २७॥ २८ ॥ २९ ॥ अप्रमत्तइतिच्छेदः भीष्ममुखःभीष्माभिमुखः ॥ ३० ॥ जुगुपिषवः गोप्तुमिच्छवः ॥ ३१ ॥ रणरभसस्यरणोत्कट

तस्मात्क्षिप्रंमद्रपतेप्रयाहिरणेपंचालान्पांडवान्सृंजयांश्च ॥ तान्वाहनिष्यामिसमेत्यसंख्येयास्यामिवाद्रोणपथायमाय ॥ २३ ॥ नन्वेवाहंगमिष्यामिमध्येते पांशूराणामितिमांशल्यविद्धि ॥ मित्रद्रोहोमर्षणीयोनमेऽयंत्यक्त्वाप्राणाननुयास्यामिद्रोणं ॥ २४॥ प्राज्ञस्यमूढस्यचजीवितांतेनास्तिप्रमोक्षोंतकसत्कृतस्य॥ अतोविद्वन्नभियास्यामिपार्थान्दिष्टंनशक्यंव्यतिवर्तितुंवै॥ २५॥ कल्याणवृत्तःसततंहिराजावैचित्रवीर्यस्यसुतोममासीत् ॥ तस्यार्थसिद्ध्यर्थमहंत्यजामिप्रियान्भोगान्दुस्त्यजंजीवितंच॥ २६ ॥ वैयाघ्रचर्माणमकूजनाक्षंहैमत्रिकोशंरजतत्रिवेणुं ॥ रथप्रवर्हंतुरगप्रवर्हैर्युक्तंप्रादान्मह्यमिमंहिरामः॥ २७॥ धनूंषिचित्राणिनिरीक्ष्यशल्यध्वजान्गदाःसायकांश्चोग्ररूपान्॥ असिंचदीप्तंपरमायुधंचशंखंचशुभ्रंस्वनवंतमुग्रं॥ २८॥ पताकिनंवज्रनिपातनिःस्वनंसिताश्वयुक्तंशुभतूणशोभितं॥ इमंसमास्थायरथंरथर्षभंरणेहनिष्याम्यहमर्जुनंबलात् ॥ २९ ॥ तंचेन्मृत्युःसर्वहरोभिरक्षेत्सदाऽप्रमत्तःसमरेपांडुपुत्रं ॥ तंवाहनिष्यामिरणेसमेत्ययास्यामिवाभीष्ममुखोयमाय ॥ ३०॥ यमवरुणकुबेरवासवावायदियुगपत्सगणामहाहवे॥ जुगुपिषवइहाद्यपांडवंकिंबहुनासहतैर्जयामितं॥ ३१ ॥ संजयउवाच इतिरणरभसस्यकत्थतस्तदुतनिशम्यवचःसमद्रराट् ॥ अवहसदवमन्यवीर्यवान्प्रतिषिषिधेचजगादचोत्तरं ॥ ३२ ॥ शल्यउवाच विरमविरमकर्णकत्थनादतिरभसोप्यतिवाचमुक्तवान्॥ क्वचहिनरवरोधनंजयःक्वपुनरहोपुरुषाधमोभवान्॥ ३३॥ यदुसदनमुपेंद्रपालितंत्रिदशमिवामरराजरक्षितं॥ प्रसभमतिविलोड्यकोहरेत्पुरुषवरावरजामृतेऽर्जुनात्॥ ३४ ॥ त्रिभुवनविभुमीश्वरेश्वरंकइहपुमान्भवमाह्वयेद्युधि ॥ मृगवधकलहेकृतेर्जुनात्सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः॥ ३५ ॥ असुरसुरमहोरगान्नरान्गरुडपिशाचसयक्षराक्षसान् ॥ इषुभिरजयदग्निगौरवात्स्वभिलषितंचहविर्ददौजयः॥ ३६॥ स्मरसिननुयदापरैर्हृतःसचधृतराष्ट्रसुतोपिमोक्षितः॥ दिनकरसदृशैःशरोत्तमैर्युधाकुरुषुवहून्विनिहत्यतानरीन् ॥ ३७ ॥ प्रथममपिपलायितेत्वयिप्रियकलहाधृतराष्ट्रसूनवः॥ स्मरसिननुयदाप्रमोचिताःखचरगणानवजित्यपांडवैः॥ ३८॥

स्य ॥ ३२ ॥ अतिरभसोपित्वंअतिवाचंस्वसामर्थ्यादधिकां ॥ ३३ ॥ पुरुषवरस्यकृष्णस्यावरजांकनीयसींसुभद्रां ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ स्मरसीतिविषमंछंदः ॥ ३७॥ खचरगणान्गंधर्वान् ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ श्वेतयुजाश्वेताश्वयुजा ॥ ४५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
प्रयाणेइति ॥ १ ॥२॥ अभिमन्येतअल्पमित्यवजानीत ॥३॥४॥५॥ अंजनकेशीभिःकृष्णकेशीभिरश्वतरीभिर्युवतीभिर्वायुक्तं ॥६॥ हस्तिषड्गवंहस्तिषट्कं हस्तिषड्गवमिच्छंतिवीराःषट्केचदंतिनामितिप्रांचः

॥४०॥ समुदितबलवाहनाःपुनःपुरुषवरेणजिताःस्थगोग्रहे॥ सगुरुगुरुसुताःसभीष्मकाःकिमुनजितःसतदात्वयार्जुनः॥ ३९ ॥ इदमपरमुपस्थितंपुनस्तवनिधना
यसुयुद्धमद्यवै॥ यदिनरिपुभयात्पलायसेसमरगतोद्यहतोसिसूतज॥ ४० ॥ संजयउवाच इतिबहुपरुषंप्रभाषतिप्रमनसिमद्रपतौरिपुस्तवं ॥ भृशम
भिरुपितःपरंतपःकुरुपृतनापतिराहमद्रपं॥ ४१ ॥ कर्णउवाच भवतुभवतुकिंविकत्थसेननुममतस्यहियुद्धमुद्यतं ॥ यदिसजयतिमामिहाहवेततइदम
स्तुसुकत्थितंतव॥ ४२॥ संजयउवाच एवमस्त्वितिमद्रेशउक्त्वानोत्तरमुक्तवान्॥ याहिशल्येतिचाप्येनंकर्णःप्राहयुयुत्सया॥ ४३ ॥ सरथःप्रययौशत्रू
न्श्वेताश्वःशल्यसारथिः ॥ निघ्नन्नमित्रान्समरेतमोघ्नन्सवितायथा॥ ४४ ॥ ततःप्रायात्प्रीतिमान्वैरथेनवैयाघ्रेणश्वेतयुजाथकर्णः ॥ सचालोक्यध्वजिनींपां
डवानांधनंजयंत्वरयापर्यपृच्छत्॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७॥ ॥७॥ संजयउवाच प्रया
णेचततःकर्णोहर्षयन्वाहिनींतव॥ एकैकंसमरेदृष्ट्वापांडवान्पर्यपृच्छत ॥ १ ॥ योमामद्यमहात्मानंदर्शयेच्छ्वेतवाहनं॥ तस्मैदद्यामभिप्रेतंधनंयन्मनसेच्छति
॥ २ ॥ नचेत्तदभिमन्येततस्मैदद्यामहंपुनः॥ शकटंरत्नसंपूर्णंयोमेब्रूयाद्धनंजयं॥ ३ ॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान् ॥ शतंदद्यांगवांतस्मैनैत्यकंकां
स्यदोहनं॥ ४ ॥ शतंग्रामवरांश्चैवदद्यामर्जुनदर्शिने॥ तथातस्मैपुनर्दद्यांश्वेतमश्वतरीरथं॥ ५ ॥ युक्तमंजनकेशीभिर्योमेब्रूयाद्धनंजयं ॥ नचेत्तदभिमन्येतपु
रुषोर्जुनदर्शिवान्॥ ६ ॥ अन्यंवास्मैपुनर्दद्यांसौवर्णंहस्तिषड्गवं॥ तथाप्यस्मैपुनर्दद्यांस्त्रीणांशतमलंकृतं ॥ ७ ॥ श्यामानांनिष्ककंठीनांगीतवाद्यविपश्चितां ॥
नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ ८॥ तस्मैदद्यांशतंनागान्शतंग्रामान्शतंरथान् ॥ सुवर्णस्यचमुख्यस्यहयाग्र्याणांशतंशतान् ॥ ९ ॥ ऋद्ध्यागुणैः
सुदांतांश्चधुर्यवाहान्सुशिक्षितान्॥ तथासुवर्णशृंगीणांगोधेनूनांचतुःशतं॥ १०॥ ॥४०॥

अन्यंवासौवर्णरथमितिशेषः हस्तितुल्याःषड्गावउक्षाणोयस्मिन्तं षड्हस्तिनएवगोवत्वोढारोयस्यतादृशं ॥ ७ ॥ श्यामानांअप्रजातानां निष्कमुरोभूषणं ॥ ८ ॥ शतंशतान्दशसहस्राणि ॥ ९ ॥ ऋद्ध्यापु
ष्ट्या सुदांतान्विनीतान् धुर्यवाहान्रथोद्वहनक्षमान् ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ भांडमाभरणं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अपरांतेषुपश्चिमकच्छेषु ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रत्यग्रवयसांअभिनवयौवनानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

दद्यांतस्मैसवत्सानांयोमेब्रूयाद्धनंजयं॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ ११॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांश्वेतान्पंचशतान्हयान्॥ हेमभांडपरिच्छन्नान्सुमृष्टमणिभूषणान्॥ १२॥ सुदांतानपिचैवाहंदद्यामष्टादशापरान्॥ रथंचशुभ्रंसौवर्णंदद्यांतस्मैस्वलंकृतं॥ १३॥ युक्तंपरमकांबोजैर्योमेब्रूयाद्धनंजयं॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ १४॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांकुंजराणांशतानिषट्॥ कांचनैर्विविधैर्भांडैराच्छन्नान्हेममालिनः॥ १५॥ उत्पन्नानपरांतेषुविनीतान्हस्तिशिक्षकैः॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥१६॥ अन्यदस्मैवरंदद्यांवैश्यग्रामांश्चतुर्दश॥ सुस्फीतान्धनसंयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान्॥ अकुतोभयान्सुसंपन्नान्राजभोज्यांश्चतुर्दश॥ १७॥ दासीनांनिष्ककंठीनांमागधीनांशतंतथा॥ प्रत्यग्रवयसांदद्यांयोमेब्रूयाद्धनंजयं॥ १८॥ नचेत्तदभिमन्येतपुरुषोर्जुनदर्शिवान्॥ अन्यंतस्मैवरंदद्यांयमसौकामयेत्स्वयं॥ १९ ॥पुत्रदारान्विहारांश्चयदन्यद्वित्तमस्तिमे ॥ तच्चतस्मैपुनर्दद्यांयद्यच्चमनसेच्छति ॥ ॥ २० ॥ हत्वाचसहितौकृष्णौतयोर्वित्तानिसर्वशः॥ तस्मैदद्यामहंयोमेप्रब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ २१ ॥ एतावाचःसुबहुशःकर्णउच्चारयन्युधि ॥ दध्मौसागरसंभूतंसुस्वरंशंखमुत्तमं॥ २२॥तावाचःसूतपुत्रस्यतथायुक्तानिशम्यतु॥दुर्योधनोमहाराजसंहृष्टःसानुगोभवत्॥ २३॥ततोदुंदुभिनिर्घोषोमृदंगानांचसर्वशः॥ सिंहनादःसवादित्रःकुंजराणांचनिःस्वनः॥ २४ ॥ प्रादुरासीत्तदाराजन्सैन्येषुपुरुषर्षभ॥ योधानांसंप्रहृष्टानांतथासमभवत्स्वनः॥ २५॥ तथाप्रहृष्टेसैन्येतुप्लवमानंमहारथं॥ विकत्थमानंचतदाराधेयमरिकर्षणं॥ मद्रराजःप्रहस्येदंवचनंप्रत्यभाषत॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णावलेपेऽष्टत्रिंशोऽध्यायः॥ ३८॥ ॥ ७॥ शल्यउवाच मासूतपुत्रदानेनसौवर्णंहस्तिषड्गवं॥प्रयच्छपुरुषायाद्यद्रक्ष्यसित्वंधनंजयं॥१॥ बाल्यादिहत्वंत्यजसिवसुवैश्रवणोयथा॥ अयत्नेनैवराधेयद्रष्टास्यद्यधनंजयं॥ २॥ परासृजसियद्वित्तंकिंचित्त्वंबहुमूढवत्॥ अपात्रदानेयेदोषास्तान्मोहान्नावबुध्यसे॥ ३॥ यत्त्वंप्रेरयसेवित्तंबहुतेनखलुत्वया॥ शक्यंबहुविधैर्यज्ञैर्यष्टुंसूतयजस्वतैः॥ ४॥ यच्चप्रार्थयसेहंतुंकृष्णौमोहाद्वृथैवतत्॥ नहिशुश्रुमसंमर्देक्रोष्ट्रासिंहौनिपातितौ ॥ ५ ॥

प्लवमानंप्रयांतं ॥ २६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मासूतेति ॥ १ ॥ वसुवित्तं द्रष्टासिद्रक्ष्यसि ॥ २ ॥ परासृजसित्यजसि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ अबद्धंअनर्थकं अकर्णीयंअनाकर्णनीयं ॥ ७ ॥ ८ ॥ सहितोयुध्यस्वनत्वेकाकी ॥ ९ ॥ एवंश्रद्धस्वयदिजिजीविषातेऽस्तिअन्यथामरिष्यसि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ १४ ॥ १५ ॥

अप्रार्थितंप्रार्थयसेसुहृदोनहिसंतिते ॥ येत्वांनिवारयंत्याशुप्रपतंतंहुताशने ॥ ६ ॥ कार्याकार्यंनजानीषेकालपक्कोस्यसंशयं ॥ बद्धवद्धमकर्णीयंकोहिब्रू
याज्जिजीविषुः ॥ ७ ॥ समुद्रतरणंदोर्भ्यांकंठेबध्वायथाशिलां ॥ गिर्यग्राद्वानिपतनंतादृक्तवचिकीर्षितं ॥ ८ ॥ सहितःसर्वयोधैस्त्वंव्यूढानीकैःसुरक्षितः ॥ ध
नंजयेनयुध्यस्वश्रेयश्चेत्प्राप्तुमिच्छसि ॥ ९ ॥ हितार्थंधार्तराष्ट्रस्यब्रवीमित्वांनहिंसया ॥ श्रद्धस्वैवंमयाप्रोक्तंयदितेस्तिजिजीविषा ॥ १० ॥ कर्णउवाच स्व
बाहुवीर्यमाश्रित्यप्रार्थयाम्यर्जुनंरणे ॥ त्वंतुमित्रमुखःशत्रुर्मांभीषयितुमिच्छसि ॥ ११ ॥ नमामस्मादभिप्रायात्कश्चिदद्यनिवर्तयेत् ॥ अपींद्रोवज्रमुद्यम्य
किमुमर्त्यःकथंचन ॥ १२ ॥ संजयउवाच इतिकर्णस्यवाक्यांतेशल्यःप्राहोत्तरंवचः ॥ चुकोपयिषुरत्यर्थंकर्णंमद्रेश्वरःपुनः ॥ १३ ॥ यदावैत्वांफाल्गुन
वेगयुक्ताज्याचोदिताहस्तवताविसृष्टाः ॥ अन्वेतारःकंकपत्राःशिताग्रास्तदातप्स्यस्यर्जुनस्यानुयोगात् ॥ १४ ॥ यदादिव्यंधनुरादायपार्थःप्रतापयन्पृतनांस
व्यसाची ॥ त्वांमर्दयिष्यन्निशितैःपृषत्कैस्तदापश्चात्तप्स्यसेसूतपुत्र ॥ १५ ॥ बालश्चंद्रंमातुरंकेशयानोयथाकश्चित्प्रार्थयतेपहर्तुं ॥ तद्वन्मोहात्द्योतमानंरथस्थं
संप्रार्थयस्यर्जुनंजेतुमद्य ॥ १६ ॥ त्रिशूलमाश्रित्यसुतीक्ष्णधारंसर्वाणिगात्राणिविघर्षसित्वं ॥ सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणात्वंयुयुत्ससेयोर्जुनेनाद्यकर्ण ॥
॥ १७ ॥ क्रुद्धंसिंहंकेसरिणंबृहंतंबालोमूढःक्षुद्रमृगस्तरस्वी ॥ समाह्वयेत्तद्वदेतत्तवाद्यसमाह्वानंसूतपुत्रार्जुनस्य ॥ १८ ॥ मासूतपुत्राह्वयराजपुत्रंमहावीर्यंके
सरिणंयथैव ॥ वनेसृगालःपिशितेनतृप्तोमापार्थमासाद्यविनंक्ष्यसित्वं ॥ १९ ॥ ईषादंतंमहानागंप्रभिन्नकरटामुखं ॥ शशकोह्वयसेयुद्धेकर्णपार्थंधनंजयं ॥
॥ २० ॥ बिलस्थंकृष्णसर्पंत्वंबाल्यात्काष्ठेनविध्यसि ॥ महाविषंपूर्णकोपंयत्पार्थंयोद्धुमिच्छसि ॥ २१ ॥ सिंहंकेसरिणंक्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसे ॥ सृगालइवमू
ढस्त्वंनृसिंहंकर्णपांडवं ॥ २२ ॥ सुपर्णंपतगश्रेष्ठंवैनतेयंतरस्विनं ॥ भोगीवाह्वयसेपातेकर्णपार्थंधनंजयं ॥ २३ ॥ सर्वांभसांनिधिंभीमंमूर्तिमंतंझषायुतं ॥ चंद्रो
दयेविवर्धंतमप्लुवःसन्तितीर्षसि ॥ २४ ॥ ऋषभंदुंदुभिग्रीवंतीक्ष्णशृंगंप्रहारिणं ॥ वत्सआह्वयसेयुद्धेकर्णपार्थंधनंजयं ॥ २५ ॥ महामेघंमहाघोरंदर्दुरःप्रति
नर्दसि ॥ कामतोयप्रदंलोकेनरपर्जन्यमर्जुनं ॥ २६ ॥ यथाचस्वगृहस्थःश्वाव्याघ्रंवनगतंभषेत् ॥ तथात्वंभषसेकर्णनरव्याघ्रंधनंजयं ॥ २७ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ भोगीसर्पःपातेपतनार्थं ॥ २३ ॥ झषैर्मत्स्यैरासमंतायुतंझषायुतं अप्लवःबाहुभ्यामित्यर्थः ॥ २४ ॥ दुंदुभियीवंदुंदुभिस्वनकंठं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अधीति वाक्शल्यत्वादेवायंश

शृगालोपिवनेकर्णशशैःपरिवृतोवसन् ॥ मन्यतेसिंहमात्मानंयावत्सिंहंनपश्यति ॥ २८ ॥ तथात्वमपिराधेयसिंहमात्मानमिच्छसि ॥ अपश्यन्शत्रुदमनंनर
व्याघ्रंधनंजयं ॥ २९ ॥ व्याघ्रंत्वंमन्यसेत्मानंयावत्कृष्णौनपश्यसि ॥ समास्थितावेकरथेसूर्याचंद्रमसाविव ॥ ३० ॥ यावद्गांडीवघोषंत्वंनशृणोषिमहाहवे ॥
तावदेवत्वयाकर्णशक्यंवक्तुंयथेच्छसि ॥ ३१ ॥ रथशब्दधनुःशब्दैर्नादयंतंदिशोदश ॥ नर्दंतमिवशार्दूलंदृष्ट्वाक्रोष्टाभविष्यसि ॥ ३२ ॥ नित्यमेवशृगालस्त्वं
नित्यंसिंहोधनंजयः ॥ वीरप्रद्वेषणान्मूढतस्मात्क्रोष्टेवलक्ष्यसे ॥ ३३ ॥ यथाखुःस्याद्बिडालश्चश्वाव्याघ्रश्चबलाबले ॥ यथाशृगालःसिंहश्चयथाचशशकुंजरौ ॥
॥ ३४ ॥ यथाऽनृतंचसत्यंचयथाचापिविषामृते ॥ तथात्वमपिपार्थश्चप्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्याधिक्षेपेएको
नचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अधिक्षिप्तस्तुराधेयःशल्येनामिततेजसा ॥ शल्यमाहसुसंक्रुद्धोवाक्शल्यमवधारयन् ॥ १ ॥
कर्णउवाच गुणान्गुणवतांशल्यगुणवान्वेत्तिनागुणः ॥ त्वंतुशल्यगुणैर्हीनःकिंज्ञास्यसिगुणागुणं ॥ २ ॥ अर्जुनस्यमहास्त्राणिक्रोधंवीर्यंधनुःशरान् ॥ अहं
शल्याभिजानामिविक्रमंचमहात्मनः ॥ ३ ॥ तथाकृष्णस्यमाहात्म्यमृषभस्यमहीक्षितां ॥ यथाहंशल्यजानामिनत्वंजानासितत्तथा ॥ ४ ॥ एवमेवात्मनोवीर्यं
महद्वीर्यंचपांडवे ॥ जानन्नेवाह्वयेयुद्धेशल्यगांडीवधारिणं ॥ ५ ॥ अस्तिवाऽयमिषुःशल्यसुपुंखोरक्तभोजनः ॥ एकतूणीशयःपत्रीसुधौतःसमलंकृतः ॥ ६ ॥
शेतेचंदनचूर्णेषुपूजितोबहुलाःसमाः ॥ आहेयोविषवानुग्रोनराश्वद्विपसंघहा ॥ ७ ॥ घोररूपोमहारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ॥ निर्भिंद्यांयेनरुष्टोहमपिमेरुंमहा
गिरिं ॥ ८ ॥ तमहंजातुनास्येयमन्यस्मिन्फाल्गुनादृते ॥ कृष्णाद्वादेवकीपुत्रात्सत्यंचापिशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ तेनाहमिषुणाशल्यवासुदेवधनंजयौ ॥ योत्स्येपरम
संक्रुद्धस्तत्कर्मसदृशंमम ॥ १० ॥ सर्वेषांवृष्णिवीराणांकृष्णेलक्ष्मीःप्रतिष्ठिता ॥ सर्वेषांपांडुपुत्राणांजयःपार्थेप्रतिष्ठितः ॥ ११ ॥ उभयंतुसमासाद्यकोनिवर्ति
तुमर्हति ॥ तावेतौपुरुषव्याघ्रौसमेतौस्यंदनेस्थितौ ॥ १२ ॥ मामेकमभिसंयातौसुजातंपश्यशल्यमे ॥ पितृष्वसामातुलजौभ्रातरावपराजितौ ॥ १३ ॥ मणी
सूत्रइवप्रोतौद्रष्टासिनिहतौमया ॥ अर्जुनेगांडिवंकृष्णेचक्रंतार्क्ष्यकपिध्वजौ ॥ १४ ॥

ल्यनामेतिनिश्चिन्वन् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ आहेयःसर्पमयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ नास्येयंनक्षिपेयं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ सुजातंशोभनंजन्म ॥ १३ ॥ प्रोतौएकसूत्रेमणीइवप्रेमसंबद्धौ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्रासजननमितिसमुदायापेक्षयासामान्येननिर्देशः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ जोषंतूष्णींआस्वतिष्ठ क्रीडागताःलीलयाआगताः ॥ २० ॥ मद्रकेषुकुत्सितेषुमद्रदेशेषु ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥
अनृतेनचरतीत्यानृतिकः यावदंत्यंअंत्यजपर्यंतमरणावधीतिवा ॥ २४ ॥ २५ ॥ पुंभिःपुरुषैःविमिश्राःसंगताः इच्छया मैथुनिनःअज्ञातवत्ज्ञाताअप्यविगीताइत्यर्थः ॥ २६ ॥ येषांमद्रकाणांसक्तुमिश्रितम

॥४२॥ भीरूणांत्रासजननंशल्यहर्षकरंमम ॥ त्वंतुदुष्प्रकृतिर्मूढोमहायुद्धेष्वकोविदः ॥ १५ ॥ भयावदीर्णःसंत्रासादबद्धंबहुभाषसे ॥ संस्तौषितौतुकेनापिहेतुनात्वंकुदे
शज ॥ १६ ॥ तौहत्वासमरेहंतात्वामद्यसहबांधवं ॥ पापदेशजदुर्बुद्धेक्षुद्रक्षत्रियपांसन ॥ १७ ॥ सुहृद्भूत्वारिपुःकिंमांकृष्णाभ्यांभीषयिष्यसि ॥ तौवामामद्य
घहंतारौहनिष्येवापितावहं ॥ १८ ॥ नाहंबिभेमिकृष्णाभ्यांविजानन्नात्मनोबलं ॥ वासुदेवसहस्रंवाफाल्गुनानांशतानिवा ॥ १९ ॥ अहमेकोहनिष्यामिजोष
मास्वकुदेशज ॥ स्त्रियोबालाश्ववृद्धाश्वप्रायःक्रीडागताजनाः ॥ २० ॥ यागाथाःसंप्रगायंतिकुर्वतोध्ययनंयथा ॥ तागाथाःशृणुमेशल्यमद्रकेषुदुरात्मसु ॥ २१ ॥
ब्राह्मणैःकथिताःपूर्वंयथावद्राजसन्निधौ ॥ श्रुत्वाचैकमनामूढक्षमवाब्रूहिचोत्तरं ॥ २२ ॥ मित्रध्रुङ्मद्रकोनित्यंयोनोद्वेष्टिसमद्रकः ॥ मद्रकेसंगतंनास्तिक्षुद्र
वाक्यनराधमे ॥ २३ ॥ दुरात्मामद्रकोनित्यंनित्यमानृतिकोऽनृजुः ॥ यावदंत्यंहिदौरात्म्यंमद्रकेष्वितिनःश्रुतं ॥ २४ ॥ पितापुत्रश्वमाताचश्वश्रूश्वशुरमातुलाः ॥
जामातादुहिताभ्रातानप्ताऽन्येतेचबांधवाः ॥ २५ ॥ वयस्याभ्यागताश्वान्येदासीदासंचसंगतं ॥ पुंभिर्विमिश्रानार्यश्वज्ञाताज्ञाताःस्वयेच्छया ॥ २६ ॥ येषां
गृहेष्वशिष्टानांसक्तुमत्स्याशिनांतथा ॥ पीत्वासीधुसगोमांसंक्रंदंतिचहसंतिच ॥ २७ ॥ गायंतिचाप्यबद्धानिप्रवर्त्ततेचकामतः ॥ कामप्रलापिनोऽन्योन्यंतेषुध
र्मःकथंभवेत् ॥ २८ ॥ मद्रकेष्ववलिप्तेषुप्रख्याताशुभकर्मसु ॥ नापिवैरंनसौहार्दंमद्रकेणसमाचरेत् ॥ २९ ॥ मद्रकेसंगतंनास्तिमद्रकोहिसदामलः ॥ मद्रकेषुच
संसृष्टंशौचंगांधारकेषुच ॥ ३० ॥ राजयाजकयाज्येचनष्टंदत्तंहविर्भवेत् ॥ शूद्रसंस्कारकोविप्रोयथायातिपराभवं ॥ ३१ ॥ यथाब्रह्मद्विषोनित्यंगच्छंतीहपरा
भवं ॥ यथैवसंगतंकृत्वानरःपततिमद्रकैः ॥ ३२ ॥ मद्रकेसंगतंनास्तिहतंवृश्चिकतेविषं ॥ आथर्वणेनमंत्रेणयथाशांतिःकृतामया ॥ ३३ ॥ इतिवृश्चिकदष्टस्यवि
षवेगहतस्यच ॥ कुर्वंतिभेषजंप्राज्ञाःसत्यंतच्चापिदृश्यते ॥ ३४ ॥ एवंविद्वन्जोषमास्वशृणुचात्रोत्तरंवचः ॥ वासांस्युत्सृज्यनृत्यंतिस्त्रियोयामद्यमोहिताः ॥ ३५ ॥ ॥४२॥

त्स्याशिनां सीधुमद्यं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ मद्रकेषुसंसृष्टंनष्टंएवंगांधारकेषुशौचंनष्टंभवेत् ॥ ३० ॥ राजायाजकोयस्यतस्मिन्याज्येहविर्नष्टंभवेत् ॥ ३१ ॥ यथैवेति यथामद्रकैःसंगतंकृत्वापतति
यथावामद्रकेसंगतंनास्तिहेवृश्चिकतथातेविषंहतमित्युत्तरेणसंबंधः यद्येतत्सत्यंतर्हितवविषंनश्यत्वितिमंत्रेणसर्वथाविषंनश्यतीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ मयेत्यात्मानुभवसिद्धमिदमितिद्योतयति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यथाकामंवरयंतिताःअसंयताइतिच्छेदः तासांपुत्रःसंकरजातइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ प्रमेहंतिमूत्रयंतेदशेरकाःगर्दभाः ॥ ३७ ॥ सुवीरकंकांजिकं स्फिचौकटिप्रोथौ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ निर्ह्रीकाःनिर्लज्जाः ॥ ४० ॥ घस्मराःबहुभक्षकाः ॥ ४१ ॥वक्तव्येषुगर्हणीयेषु ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सांपरायेसमूहेसंग्रामेइत्यर्थः मुच्येयंजीवितमितिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ उपहितःउपजप्तः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

मैथुनेऽसंयताश्चापियथाकामवराश्चताः ॥ तासांपुत्रःकथंधर्ममद्रकोवक्तुमर्हति ॥ ३६ ॥ यास्तिष्ठंत्यःप्रमेहंतियथैवोष्ट्रदशेरकाः ॥ तासांविभ्रष्टधर्माणांनिर्लज्जानांततस्ततः ॥ ३७ ॥ त्वंपुत्रस्तादृशीनांहिधर्मंवक्तुमिहेच्छसि ॥ सुवीरकंयाच्यमानामद्रिकाकर्षतिस्फिचौ ॥ ३८॥ प्रदातुकामावचनमिदंवदतिदारुणं॥ मामांसुवीरकंकश्चिद्याचतांदयितंमम ॥ ३९ ॥ पुत्रंदद्यांपतिंदद्यांनतुदद्यांसुवीरकं ॥ गौर्योबृहत्योनिर्ह्रीकामद्रिकाःकंबलावृताः ॥ ४० ॥ घस्मरानष्टशौचाश्चप्रायइत्यनुशुश्रुम ॥ एवमादिमयाऽन्यैर्वाशक्यंवक्तुंभवेद्बहु ॥ ४१ ॥ आकेशाग्रान्नखाग्राच्चवक्तव्येषुकुकर्मसु ॥ मद्रकाःसिंधुसौवीराःधर्मंविद्युःकथंत्विह ॥ ॥ ४२ ॥ पापदेशोद्भवाम्लेच्छाधर्माणामविचक्षणाः ॥ एषमुख्यतमोधर्मःक्षत्रियस्येतिनःश्रुतं ॥ ४३ ॥ यदाजौनिहतःशेतेसद्भिःसमभिपूजितः ॥ आयुधानांसांपरायेयन्मुच्येयमहंततः ॥ ४४ ॥ ममैषप्रथमःकल्पोनिधनेस्वर्गमिच्छतः ॥ सोयंप्रियःसखाचास्मिधार्त्तराष्ट्रस्यधीमतः ॥ ४५ ॥ तदर्थेहिममप्राणायच्चमेविद्यतेवसु ॥ व्यक्तंत्वमप्युपहितःपांडवैःपापदेशज ॥ ४६ ॥ यथाचामित्रवत्सर्वंत्वमस्मासुप्रवर्त्तसे ॥ कामंनखलुशक्योहंत्वद्विधानांशतैरपि ॥ ४७ ॥ संग्रामाद्विमुखःकर्त्तुंधर्मज्ञइवनास्तिकैः ॥ सारंगइवघर्मार्त्तःकामंविलपशुष्यच ॥ ४८ ॥ नाहंभीषयितुंशक्यःक्षत्रवृत्तेव्यवस्थितः ॥ तनुत्यजांनृसिंहानामाहवेष्वनिवर्तिनां ॥ ४९ ॥ यागतिर्गुरुणाप्रोक्तापुरारामेणतांस्मरे ॥ तेषांत्राणार्थमुद्यंतंवधार्थंद्विषतामपि ॥ ५० ॥ विद्धिमामास्थितंवृत्तंपौरूरवसमुत्तमं ॥ नतद्भूतंप्रपश्यामित्रिपुलोकेपुमद्रप ॥ ५१ ॥ योमामस्मादभिप्रायाद्वारयेदितिमेमतिः ॥एवंविद्वन्जोषमास्वत्रासात्किंबहुभाषसे ॥ ५२ ॥ नत्वांहत्वाप्रदास्यामिक्रव्याद्भ्योमद्रकाधम ॥ मित्रप्रतीक्षयाशल्यधृतराष्ट्रस्यचोभयोः ॥ ५३ ॥ अपवादतितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हिजीवसि ॥ पुनश्चेदीदृशंवाक्यंमद्रराजवदिष्यसि ॥ ५४ ॥ शिरस्तेपातयिष्यामिगदयावज्रकल्पया ॥ श्रोतारस्त्विदमद्येहद्रष्टारोवाकुदेशज ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ तेषांधार्तराष्ट्राणां ॥५०॥५१॥५२॥ हत्वाअर्जुनेनघातयित्वा मित्रप्रतीक्षयामित्रकार्यावेक्षणेन चात्दुर्योधनस्यतयोरेवोभयोः ॥ ५३ ॥ अपवादोनिंदातितिक्षाचतैस्त्रिभिर्हेतुभिः ॥५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मारिषहेराजन् ॥१॥२ ॥ वृषःमहोक्षः ॥ ३ ॥४॥५॥६॥ ७ ॥ आयुधस्यास्तिनवेतिज्ञानं परिज्ञानं रुतंजयपराजयसूचकं अतिभारोदुर्वहत्वं ॥ ८॥ निमित्तानिदिव्यांतरिक्षभौमानिग्रहाद्यानुकूल्यप्रातिकूल्यादीनि ॥ ९ ॥ निदर्शनंदृष्टांतं ॥ १० ॥११॥१२॥१३॥ १४ ॥ अतिपातिनःगत्यति

कर्णवाजघ्रतुःकृष्णौकर्णोवानिजघानतौ॥ एवमुक्त्वातुराधेयःपुनरेवविशांपते॥अब्रवीन्मद्रराजानंयाहियाहीत्यसंभ्रमं॥५६॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्व णिकर्णमद्राधिपसंवादेचत्वारिंशोऽध्यायः॥४०॥ ॥७॥ संजयउवाच मारिषाधिरथेःश्रुत्वावाचोयुद्धाभिनंदिनः॥शल्योब्रवीत्पुनःकर्णंनिदर्शनमि दंवचः॥ १ ॥ जातोहंयज्वनांवंशेसंग्रामेष्वनिवर्तिनां॥ राज्ञांमूर्धाभिषिक्तानांस्वयंधर्मपरायणः ॥ २॥ यथैवमत्तोमद्येनत्वंतथालक्ष्यसेवृष ॥ तथाद्यत्वांप्रमा द्यंतंचिकित्सेयंसुहृत्तया॥ ३॥ इमांकाकोपमांकर्णप्रोच्यमानांनिबोधमे॥ श्रुत्वायथेष्टंकुर्यास्त्वंनिहीनकुलपांसन॥ ४ ॥ नाहमात्मनिकिंचिद्वैकिल्बिषंकर्णसं स्मरे॥ येनमांत्वंमहाबाहोहंतुमिच्छस्यनागसं॥ ५॥ अवश्यंतुमयावाच्यंबुध्यतात्वद्धिताहितं॥ विशेषतोरथस्थेनराज्ञश्चैवहितैषिणा॥ ६ ॥ समंचविषमंचैव रथिनश्चबलाबलं॥ श्रमःखेदश्चसततंहयानांरथिनासह॥ ७॥ आयुधस्यपरिज्ञानंरुतंचमृगपक्षिणां॥ भारश्चाप्यतिभारश्चशल्यानांचप्रतिक्रिया॥ ८ ॥ अ स्त्रयोगश्चयुद्धंचनिमित्तानितथैवच॥ सर्वमेतन्मयाज्ञेयंरथस्यास्यकुटुंबिना ॥ ९ ॥ अतस्त्वांकथयेकर्णनिदर्शनमिदंपुनः ॥ वैश्यःकिलसमुद्रांतेप्रभूतधनधा न्यवान्॥ १० ॥ यज्वादानपतिःक्षांतःस्वकर्मस्थोभवच्छुचिः॥ बहुपुत्रःप्रियापत्यःसर्वभूतानुकंपकः॥ ११ ॥ राज्ञोधर्मप्रधानस्यराष्ट्रेवसतिनिर्भयः॥ पुत्राणां तस्यबालानांकुमाराणांयशस्विनां॥ १२॥ काकोबहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः॥ तस्मैसदाप्रयच्छंतिवैश्यपुत्राःकुमारकाः॥ १३ ॥ मांसोदनंदधिक्षीरंपा यसंमधुसर्पिषी॥ सचोच्छिष्टभृतःकाकोवैश्यपुत्रैःकुमारकैः॥ १४॥ सदृशान्पक्षिणोदृप्तःश्रेयसश्चाधिचिक्षिपे॥अथहंसाःसमुद्रांतेकदाचिदतिपातिनः॥१५॥ गरुडस्यगतौतुल्याश्चक्रांगाहृष्टचेतसः॥ कुमारकास्तदाहंसान्दृष्ट्वाकाकमथाब्रुवन्॥ १६॥ भवानेवविशिष्टोहिपतत्रिभ्योविहंगम ॥ प्रतार्यमाणस्तैःसर्वैर ल्पबुद्धिभिरंडजः ॥ १७ ॥ तद्वचःसत्यमित्येवमौर्ख्याद्दर्पाच्चमन्यते ॥ तान्सोभिपत्यजिज्ञासुःकएषांश्रेष्ठभागिति ॥ १८ ॥ उच्छिष्टदर्पितःकाकोबहूनांदूरपा तिनां॥ तेषांयंप्रवरंमेनेहंसानांदूरपातिनां॥ १९ ॥ तमाह्वयतदुर्बुद्धिःपतावइतिपक्षिणं॥ तच्छ्रुत्वाप्राहसन्हंसायेतत्रासन्समागताः॥ २०॥

शयगामिनः ॥ १५ ॥चक्रांगाःमानसचारिणः ॥ १६ ॥ पतत्रिभ्योऽन्येभ्यःप्रतार्यमाणोऽन्यथाप्रत्याय्यमानः ॥ १७ ॥ श्रेष्ठभाक्श्रेष्ठंअंगंभजते ॥ १८ ॥ १९ ॥ पतावःगच्छावः ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ दूरपातेनदूरगमनेन ॥ २२ ॥ २३ ॥ पतितापतिष्यसि ॥ कत्थनःगुणश्लाघो ॥ २४ ॥ पतितास्मिपतिष्यामि ॥ २५ ॥ पातानांशतमेकंगणयति उड्डीनमित्यादिना उड्डीनमूर्ध्वगमनमवडीनमधोगतिः प्रडीनंसर्वतोयानंडीनंगमनमात्रकं निडीनंशनकैर्यानंसंडीनंललितंगतं तिर्यग्डीनंगतंप्राहुस्तिरःप्रचरणंबुधाः तान्याशाभेदभिन्नानिचत्वारिप्रतिजानते तानितिर्यक्डीनानि॥२६ ॥ विडंवितंविडीनंस्यात्परिडीनंतुसर्वतः पश्चाद्गतिःपराडीनंस्वर्गगंतुसुडीनकं आभिमुख्येनगमनमभिडीनंप्रचक्षते यानंमहाडीनमाहुःपवित्रामूर्जितांगतिं निर्डीनंनिश्चलंयानंप्रचंडमतिडीनकं विडंबितंमल्लवडुड्डीयोड्डीयगमनं ॥ २७ ॥ अवरोहोवडीनंस्यात्प्रडीनंचित्रमुच्यते गत्याललितयापूर्वमुपक्रम्यसमंततः परिक्रम्यप्रपतनंसंडीनंडीनडीनकं संडीनोड्डीनडीनंस्यात्तदेवोर्ध्वप्रकल्पनात् गतौगत्यंतरो

भापतोवहुकाकस्यवलिनःपततांवराः॥इदमूचुःस्मचक्रांगावचःकाकंविहंगमाः ॥ २१ ॥ हंसाऊचुः वयंहंसाश्चरामेमांपृथिवींमानसौकसः॥ पक्षिणांचवयंनित्यंदूरपातेनपूजिताः॥ २२॥ कथंहंसंनुवलिनंचक्रांगंदूरपातिनं॥ काकोभूत्वानिपतनेसमाव्हयसिदुर्मते॥ २३॥ कथंत्वंपतिताकाकसहास्माभिर्वीहितत्॥ अथहंसवचोमूढःकुत्सयित्वापुनःपुनः॥ प्रजगादोत्तरंकाकःकत्थनोजातिलाघवात् ॥ २४ ॥ काकउवाच शतमेकंचपातानांपतितास्मिनसंशयः॥ शतयोजनमेकैकंविचित्रंविविधंतथा॥ २५॥ उड्डीनमवडीनंचप्रडीनंडीनमेवच॥ निडीनमथसंडीनंतिर्यक्डीनगतानिच॥ २६ ॥ विडीनंपरिडीनंचपराडीनंसुडीनकं॥ अभिडीनंमहाडीनंनिर्डीनमतिडीनकं॥२७॥ अवडीनंप्रडीनंचसंडीनंडीनडीनकं॥ संडीनोड्डीनडीनंचपुनर्डीनविडीनकं॥२८॥ संपातंसमुदीपंचततोन्यद्व्यतिरिक्तकं ॥ गतागतंप्रतिगतंवह्वीश्चनिकुलीनकाः ॥ २९ ॥ कर्त्तास्मिमिषतांवोद्यततोद्रक्ष्यथमेवलं ॥ तेषामन्यतमेनाहंपतिष्यामिविहायसं॥ ३० ॥ प्रदिशध्वंयथान्यायंकेनहंसाःपताम्यहं॥ तेवैध्रुवंविनिश्चित्यपतध्वंनमयासह॥३१॥ पातैरेभिःखलुखगाःपतितुंखेनिराश्रये॥ एवमुक्तेतुकाकेनप्रहस्यैकोविहंगमः॥३२॥उवाचकाकंराधेयवचनंतन्निवोधमे॥ हंसउवाच शतमेकंचपातानांत्वंकाकपतिताध्रुवं॥३३॥एकमेवतुयंपातंविदुःसर्वेविहंगमाः॥ तमहंपतिताकाकनान्यंजानामिकंचन॥३४॥पतत्वमपिताघ्राक्षयेनपातेनमन्यसे॥ अथकाकाःप्रजहसुर्येतत्रासन्समागताः॥३५॥कथमेकेनपातेनहंसःपातशतंजयेत्॥एकेनैवशतस्यैषपातेनाभिपतिष्यति॥३६॥हंसस्यपतितंकाकोबलवानाशुविक्रमः॥प्रपेततुःस्पर्धयाचततस्तौहंसवायसौ॥३७॥

ड्डेदोभवेड्डीनविडीनकं ॥ २८ ॥ क्षणात्संगत्यनिष्क्रम्यपक्षसंपातमुच्यते ऊर्ध्वाधोगतिसंभेदःसमुदीपंप्रचक्षते संकल्प्यपक्षगमनमुच्यतेव्यतिरिक्तकं षड्विंशतिरमीभेदाःपातानामिहदर्शिताः महाडीनंविहायसंपातानांत्रिविधागतिः गतंतत्रयथोद्दिष्टमागतंपुनरागमः प्रत्यावृत्तिःप्रतिगतिरितिषट्सप्ततिःस्मृताः तेषांनिपाताःकथ्यंतेप्रत्येकंपंचविंशतिः निकुलीनकाःनिपाताः ॥ २९ ॥ मिषतांपश्यतां ॥ ३० ॥ केनपातेन पतध्वंनेतिशिरश्चालनेनकिंनपतध्वमपितुपतध्वमेवेतिकाकूक्त्यापरिहासः संपतध्वमितिवापाठः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ एकंमुख्यं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एकेनपातेन॥ ३६॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इदमब्रुवन्काकाइत्यर्थात् ॥४३॥४४॥४५॥४६ ॥ नभसआकाशात् ॥ ४७ ॥ गांभीर्यात्गहनत्वाद्दिगंबरांभसः दिशएवांबरमावरणंयस्यतादृशमंभोयस्येत्या

एकपातीचचक्रांगःकाकःपातशतेनच ॥ पतितावाथचक्रांगःपतितावाथवायसः ॥ ३८ ॥ विसिस्मापयिषुःपातैराचक्षाणोत्मनःक्रियाः ॥ अथकाकस्यचि
त्राणिपतितानिमुहुर्मुहुः ॥ ३९ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदिताःकाकाविनेदुरधिकैःस्वरैः ॥ हंसांश्चावहसंतिस्मप्रावदन्नप्रियाणिच ॥ ४० ॥ उत्पत्योत्पत्यचमुहुर्मुहूर्तमिति
॥४४॥ चेतिच ॥ वृक्षाग्रेभ्यःस्थलेभ्यश्चनिपतंत्युत्पतंतिच ॥ ४१ ॥ कुर्वाणाविविधान्रावानाशंसंतोजयंतथा ॥ हंसस्तुमृदुनैकेनविक्रांतुमुपचक्रमे ॥ ४२ ॥ प्रत्यहीय
तकाकाच्चमुहूर्तमिवमारिष ॥ अवमन्यचहंसांस्तानिदंवचनमब्रुवन् ॥ ४३ ॥ योसावुत्पतितोहंसःसोसावेवंप्रहीयते ॥ अथहंसःसतच्छ्रुत्वाप्रापतत्पश्चिमां
दिशं ॥ ४४ उपर्युपरिवेगेनसागरंमकरालयं ॥ ततोभीःप्राविशत्काकंतदातत्रविचेतसं ॥ ४५ ॥ द्वीपद्रुमानपश्यंतंनिपातार्थंश्रमान्वितं ॥ निपतेयंक्वनुश्रांतइ
तितस्मिन्जलार्णवे ॥ ४६ ॥ अविषह्यःसमुद्रोहिबहुसत्वगणालयः ॥ महासत्वशतोद्भासीनभसोपिविशिष्यते ॥ ४७ ॥ गांभीर्याद्धिसमुद्रस्यनविशेषंहिसूत
ज ॥ दिगंबरांभसःकर्णसमुद्रस्याविदुर्जनाः ॥ ४८ ॥ विदूरपातात्तोयस्यकिंपुनःकर्णवायसः ॥ अथहंसोप्यतिक्रम्यमुहूर्तमितिचेतिच ॥ ४९ ॥ अवेक्षमाणस्तं
काकंनाशकद्यपसर्पितुं ॥ अतिक्रम्यचचक्रांगःकाकंतंसमुदैक्षत ॥ ५० ॥ यावद्गत्वापतत्येषकाकोमामितिचिंतयन् ॥ ततःकाकोभृशंश्रांतोहंसमभ्यागमत्तदा
॥ ५१ ॥ तंतथाहीयमानंतुहंसोदृष्ट्वाब्रवीदिदं ॥ उज्जिहीर्षुर्निमज्जंतंस्मरन्सत्पुरुषव्रतं ॥ ५२ ॥ हंसउवाच बहूनिपतितानित्वमाचक्षाणोमुहुर्मुहुः ॥ पा
तस्यव्याहरंश्चेदंननोगुह्यंप्रभाषसे ॥ ५३ ॥ किंनामपतितंकाकयत्त्वंपतसिसांप्रतं ॥ जलंस्पृशसिपक्षाभ्यांतुंडेनचपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ प्रब्रूहिकतमेतत्रपातेवर्त
सिवायस ॥ एह्येहिकाकशीघ्रंत्वमेषत्वांप्रतिपालये ॥ ५५ ॥ शल्यउवाच सपक्षाभ्यांस्पृशन्नार्त्तस्तुंडेनचजलंतदा ॥ दृष्टोहंसेनदुष्टात्मन्निदंहंसंततोब्रवी
त् ॥ ५६ ॥ अपश्यन्नंभसःपारंनिपतंश्चश्रमान्वितः ॥ पातवेगप्रमथितोहंसंकाकोब्रवीदिदं ॥ ५७ ॥ वयंकाकाःकुतोनामचरामःकाकवाशिकाः ॥ हंसप्राणैः ॥४४॥
प्रपद्येत्वामुदकांतंनयस्वमां ॥ ५८ ॥ सपक्षाभ्यांस्पृशन्नार्त्तस्तुंडेनचमहार्णवे ॥ काकोदृढपरिश्रांतःसहसानिपपातह ॥ ५९ ॥

काशोपमा समुद्रस्यसंबंधिनस्तोयस्य ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अपसर्पितुंत्यक्त्वागंतुंदयावशत्वान्नाशकत् ॥ ५० ॥ मामनुलक्ष्येतिशेषः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥५५॥ दुष्टात्मन्नितिकर्णसंबोधनं॥५६ ॥
॥ ५७ ॥ काकवाशिकाःकाकाइतिवाशंतःशब्दंकुर्वंतः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सागरांभसितंदृष्ट्वापतितंदीनचेतसं ॥ म्रियमाणमिदंकाकंहंसोवाक्यमुवाचह ॥ ६० ॥ शतमेकंचपातानांपताम्यहमनुस्मर ॥ श्लाघमानस्त्वमात्मानंकाकभा
पितवानसि ॥ ६१ ॥ सत्वमेकशतंपातंपतन्नभ्यधिकोमया ॥ कथमेवंपरिश्रांतःपतितोसिमहार्णवे ॥ ६२ ॥ प्रत्युवाचततःकाकःसीदमानइदंवचः ॥ उपरिप्लुत
दाहंसमभिवीक्ष्यप्रसादयन् ॥ ६३ ॥ काकउवाच उच्छिष्टदर्पितोहंसमन्येत्मानंसुपर्णवत् ॥ अवमन्यबहूंश्चाहंकाकानन्यांश्चपक्षिणः ॥ ६४ ॥ प्राणैर्हं
सप्रपद्येत्वांद्वीपांतंप्रापयस्वमां ॥ यद्यहंस्वस्तिमान्हंसस्वंदेशंप्राप्नुयांविभो ॥ ६५ ॥ नकंचिद्वमन्येहमापदोमांसमुद्धर ॥ तमेवंवादिनंदीनंविलपंतमचेतनं ॥
॥ ६६ ॥ काककाकेतिवाशंतंनिमज्जंतंमहार्णवे ॥ कृपयादायहंसस्तंजलक्लिन्नंसुदुर्दशं ॥ ६७ ॥ पद्भ्यामुत्क्षिप्यवेगेनपृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ आरोप्यपृष्ठंहंसस्तं
काकंतूर्णंविचेतनं ॥ ६८ ॥ आजगामपुनर्द्वीपंस्पर्धयापेततुर्यतः ॥ संस्थाप्यतंचापिपुनःसमाश्वास्यचखेचरं ॥ ६९ ॥ गतोयथेप्सितंदेशंहंसोमनइवाशुगः ॥
एवमुच्छिष्टपुष्टःसकाकोहंसपराजितः ॥ ७० ॥ बलंवीर्यमहत्कर्णत्यक्त्वाक्षांतिमुपागतः ॥ उच्छिष्टभोजनःकाकोयथावैश्यकुलेपुरा ॥ ७१ ॥ एवंत्वमुच्छिष्टभृ
तोधार्त्तराष्ट्रैर्नसंशयः ॥ सदृशान्श्रेयसश्चापिसर्वान्कर्णावमन्यसे ॥ ७२ ॥ द्रोणद्रौणिकृपैर्गुप्तोभीष्मेणान्यैश्चकौरवैः ॥ विराटनगरेपार्थमेकंकिंनावधीस्तदा ॥
॥ ७३ ॥ यत्रव्यस्ताःसमस्ताश्चनिर्जिताःस्थकिरीटिना ॥ सृगालाइवसिंहेनक्वतेवीर्यमभूत्तदा ॥ ७४ ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वासमरेसव्यसाचिना ॥ पश्यतांकुरुवी
राणांप्रथमंत्वंपलायितः ॥ ७५ ॥ तथाद्वैतवनेकर्णगंधर्वैःसमभिद्रुतः ॥ कुरून्समग्रानुत्सृज्यप्रथमंत्वंपलायितः ॥ ७६ ॥ हत्वाजित्वाचगंधर्वांश्चित्रसेनमुखान्र
णे ॥ कर्णदुर्योधनंपार्थःसभार्यंसममोक्षयत् ॥ ७७ ॥ पुनःप्रभावःपार्थस्यपौराणःकेशवस्यच ॥ कथितःकर्णरामेणसभायांराजसंसदि ॥ ७८ ॥ सततंचत्वम
श्रौषीर्वचनंद्रोणभीष्मयोः ॥ अवध्यौवदतःकृष्णौसन्निधौचमहीक्षितां ॥ ७९ ॥ कियत्तत्तत्प्रवक्ष्यामियेनयेनधनंजयः ॥ त्वत्तोतिरिक्तःसर्वेभ्योभूतेभ्योब्राह्म
णोयथा ॥ ८० ॥ इदानीमेवद्रष्टासिप्रधानेस्यंदनेस्थितौ ॥ पुत्रंचवसुदेवस्यकुंतीपुत्रंचपांडवं ॥ ८१ ॥ यथाश्रयतचक्रांगंवायसोबुद्धिमास्थितः ॥ तथाश्रयस्व
वार्ष्णेयंपांडवंचधनंजयं ॥ ८२ ॥ यदात्वंयुधिविक्रांतौवासुदेवधनंजयौ ॥ द्रष्टास्येकरथेकर्णतदानैवंवदिष्यसि ॥ ८३ ॥ यदाशरशतैःपार्थोदर्पंतववधिष्यति ॥
तदात्वमंतरंद्रष्टाआत्मनश्चार्जुनस्यच ॥ ८४ ॥ देवासुरमनुष्येषुप्रख्यातौयौनरोत्तमौ ॥ तौमावमंस्थामौर्ख्यात्त्वंखद्योतइवरोचनौ ॥ ८५ ॥

॥८६॥८७॥८८॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥७॥ मद्रेति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥ चेलिवानूचलितवान्॥ ६ ॥ ७॥ सूतोपधौसूतत्वपिधाननिमित्तं

सूर्याचंद्रमसौयद्वत्तद्वदर्जुनकेशवौ ॥ प्राकाश्येनाभिविख्यातौत्वंतुखद्योतवन्नृषु ॥ ८६ ॥ एवंविद्वन्मावमंस्थाःसूतपुत्राच्युतार्जुनौ ॥ नृसिंहौतौमहात्मानौजो पमास्वविकत्थने॥ ८७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेहंसकाकीयोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४१ ॥ ॥७॥ ॥७॥

संजयउवाच मद्राधिपस्याधिरथिर्महात्मावचोनिशम्याप्रियमप्रतीतः॥ उवाचशल्यंविदितंममैतद्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ॥ १ ॥ शौरेरथंवाहयतोर्जुन स्यबलंमहास्त्राणिचपांडवस्य॥ अहंविजानामियथावदद्यपरोक्षभूतंतवतत्तुशल्य॥ २ ॥ तौचाप्यहंशस्त्रभृतांवरिष्ठौव्यपेतभीर्योधयिष्यामिकृष्णौ ॥ संतापय त्यभ्यधिकंनुरामाच्छापोद्यमांब्राह्मणसत्तमाच्च॥ ३ अवसंवैब्राह्मणच्छद्मनाहंरामेपुरादिव्यमस्त्रंचिकीर्षुः ॥ तत्रापिमेदेवराजेनविघ्नोहितार्थिनाफाल्गुनस्यै वशल्य॥ ४॥ कृतोविभेदेनममोरुमेत्यप्रविश्यकीटस्यतनुंविरूपां॥ ममोरुमेत्यप्रबिभेदकीटःसुप्तेगुरौतत्रशिरोनिधाय ॥ ५ ॥ ऊरुप्रभेदाच्चमहान्बभूवशरी रतोमेघनशोणितौघः॥ गुरोर्भयाच्चापिनचेलिवानहंततोविबुद्धोददृशेसविप्रः॥६॥ सधैर्ययुक्तंप्रसमीक्ष्यमांवैनत्वंविप्रःकोसिसत्यंवदेति॥ तस्मैतदात्मानम हंयथावदाख्यातवान्सूतवदेत्यशल्य ॥ ७॥ समांनिशम्याथमहातपस्वीसंशप्तवान्रोषपरीतचेताः ॥ सूतोपधावाप्तमिदंतवास्त्रंनकर्मकालेप्रतिभास्यतित्वां ॥८॥ अन्यत्रतस्मात्तवमृत्युकालादब्राह्मणेब्रह्मनहिध्रुवंस्यात्॥ तदद्यपर्याप्तमतीवचास्त्रमस्मिन्संग्रामेतुमुलेऽतीवभीमे॥ ९॥ योयंशल्यभरतेषूपपन्नःप्रकर्ष णःसर्वहरोतिभीमः ॥ सोभिमन्येक्षत्रियाणांप्रवीरान्प्रतापितावलवान्वैविमर्दः ॥ १० ॥ शल्योग्रधन्वानमहंवरिष्ठंतरस्विनंभीममसह्यवीर्यं ॥ सत्यप्रतिज्ञं युधिपांडवेयंधनंजयंमृत्युमुखंनयिष्ये॥ ११ ॥ अस्त्रंततोन्यत्प्रतिपन्नमद्ययेनक्षेप्स्येसमरेशत्रुपूगान् ॥ प्रतापिनंबलवंतंकृतास्त्रंतमुग्रधन्वानममितौजसंच॥ ॥ १२ ॥ क्रूरंशूरंरौद्रममित्रसाहंधनंजयंसंयुगेऽहंहनिष्ये॥ अपांपतिर्वेगवानप्रमेयोनिमज्जयिष्यन्बहुलाःप्रजाश्च ॥ १३ ॥ महावेगंसंकुरुतेसमुद्रोवेलाचैनं धारयत्यप्रमेयं॥ प्रमुंचंतंवाणसंघानमेयान्मर्मच्छिदोवीरहणःसुपत्रान्॥ १४ ॥ कुंतीपुत्रंयत्रयोत्स्यामियुद्धेज्याकर्षतामुत्तममद्यलोके ॥ एवंबलेनातिबलं महास्त्रंसमुद्रकल्पंसुदुरापमुग्रं॥ १५॥ शरौघिणंपार्थिवान्मज्जयंतंवेलेवपार्थमिषुभिःसंसहिष्ये॥ अद्याहवेयस्यनतुल्यमन्यंमन्येमनुष्यंधनुराददानं ॥ १६॥

कर्मकालेस्वप्रतिज्ञारक्षणकाले॥ ८ ॥ पर्याप्तंसमाप्तंविस्मृतमित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अस्त्रंततोरामदत्तादस्त्रादन्यत्प्रतिपन्नंप्राप्तंअहिबाणाख्यमित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मेमांप्रतिएष्यति ॥ १७ ॥ अस्त्रैरस्त्रतुल्यैः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥२३॥ खांडवेखांडवदाहे ॥२४॥२५॥२६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ आर्जवेकर्त्तव्येसति ॥ ३० ॥ अहंसिद्धिंकांक्षमाणोस्मि त्वंतुतन्मन्यसेयत्रऐकांत्यंसख्यंनास्ति अस्मत्पक्षीयोप्यन्यत्रस्नेहवानसीत्यर्थः तदेवाह मित्रमिति मिंदयतिमेदयतिवास्नेहार्थान्मिंदेर्मिदेर्वामित्रमितिरूपं नंदतेरित्यत्रमदतेरितिपाठः मदीहर्षेइत्यस्यवारूपं

सुरासुरान्युधिवैयोजयेततेनाद्यमेपश्ययुद्धंसुघोरं ॥ अतीवमानीपांडवोयुद्धकामोत्यमानुषैरेष्यतिमेमहास्त्रैः ॥ १७ ॥ तस्यास्त्रमस्त्रैःप्रतिहत्यसंख्येबाणोत्तमैः पातयिष्यामिपार्थं॥ सहस्ररश्मिप्रतिमंज्वलंतंदिशश्चसर्वाःप्रतपंतमुग्रं ॥ १८ ॥ तमोनुदंमेघइवातिमात्रंधनंजयंछादयिष्यामिबाणैः ॥ वैश्वानरंधूमशिखंज्व लंतंतेजस्विनंलोकमिमंदहंतं ॥ १९ ॥ पर्जन्यभूतःशरवर्षैर्यथाग्निंतथापार्थंशमयिष्यामियुद्धे ॥ आशीविषंदुर्धरमप्रमेयंसुतीक्ष्णदंष्ट्रंज्वलनप्रभावं ॥ २० ॥ क्रोधप्रदीप्तंत्वहितंमहांतंकुंतीपुत्रंशमयिष्यामिभल्लैः ॥ प्रमाथिनंबलवंतंप्रहारिणंप्रभंजनंमातरिश्वानमुग्रं ॥ २१ ॥ युद्धेसहिष्येहिमवानिवाचलोधनंजयंक्रु द्धमभ्रष्यमाणं ॥ विशारदंरथमार्गेषुशक्तंधुर्यंनित्यंसमरेषुप्रवीरं ॥ २२ ॥ लोकेवरंसर्वधनुर्द्धराणांधनंजयंसंयुगेसंसहिष्ये ॥ अद्याहवेयस्यनतुल्यमन्यंमन्येम नुष्यंधनुराददानं ॥ २३ ॥ सर्वामिमांयःपृथिवींविजिग्येतेनप्रयोद्धास्मिसमेत्यसंख्ये ॥ यःसर्वभूतानिसदैवकानिप्रस्थेजयत्खांडवेसव्यसाची ॥ २४ ॥ को जीवितंरक्ष्यमाणोहितेनयुयुत्सेद्वैमानुषोमादृतेन्यः ॥ मानीकृतास्त्रःकृतहस्तयोगोदिव्यास्त्रविच्छ्वेतहयःप्रमाथी ॥ २५ ॥ तस्याहमद्यातिरथस्यकायाच्छिरोह रिष्यामिशितैःपृषत्कैः ॥ योत्स्याम्येनंशल्यधनंजयंवैमृत्युंपुरस्कृत्यरणेजयंवा ॥ २६ ॥ अन्योहिनत्वेकरथेनमर्त्योयुध्येतयःपांडवमिंद्रकल्पं ॥ तस्याहवेपौरुषं पांडवस्यब्रूयांत्दृष्टःसमितौक्षत्रियाणां ॥ २७ ॥ किंत्वंमूर्खःप्रसभंमूढचेताममावोचःपौरुषंफाल्गुनस्य ॥ अप्रियोयःपुरुषोनिष्ठुरोहिक्षुद्रःक्षेप्ताक्षमिणश्चा क्षमावान् ॥ २८ ॥ हन्यामहंत्वादृशानांशतानिक्षमाम्यहंक्षमयाकालयोगात् ॥ अवोचस्त्वंपांडवार्थेप्रियाणिप्रधर्षयन्मांमूढवत्पापकर्मन् ॥ २९ ॥ मयार्जवेजि ह्ममतिर्हतस्त्वंमित्रद्रोहीसाप्तपदंहिमैत्रं ॥ कालस्त्वयंप्रत्युपयातिदारुणोदुर्योधनोयुद्धमुपागमद्यत् ॥ ३० ॥ अस्यार्थसिद्धिंत्वभिकांक्षमाणस्तन्मन्यसेयत्रनै कांत्यमस्ति ॥ मित्रंमिंदेर्नंदतेःप्रीयतेर्वासंत्रायतेर्मिनुतेर्मोदतेर्वा ॥ ३१ ॥

मादयतितर्पयतीतिवामादयतेर्मित्रं मिदतेस्त्राणार्थस्यवामिदेरिदंरूपं नंदयतेःप्रीयतेःसंत्रायतेर्वाऽर्थेवर्त्तमानस्यमिदेर्मित्रमितिवार्थः मिनुतेमानंकरोतिसर्वंहितमस्यसंगृह्णातीतिवामोदतेऽस्यसुखेनेतिवामित्रमि त्येतेऽर्थाःमयिसंतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥

शत्रुरिति शदेः शातनार्थात् शास्तेः शासनार्थात् श्यतेस्तनूकरणार्थात् श्रृणातेर्हिंसार्थात् श्वसतेरुच्छ्वासार्थात् दंतभावितण्यर्थात् सीदतेः सूदतेर्वा दंत्यस्थानेतालव्यस्योपसर्जनात् शत्रुरितिशब्दउत्पन्नस्तदर्थश्वसर्वस्त्वय्य स्तीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ दुर्योधनस्यतवममचप्रीतिर्जयलाभेनयशसश्वप्राप्तिस्त्रयाणामपिईश्वरप्रीतिः स्वधर्माचरणेनेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ अस्त्राणीति कालेऽस्त्रंनप्रतिभास्यतीतिपूर्वमुक्तापिआवेशात्स्वस्य विद्यमानामस्त्रसं

॥४६॥ ब्रवीमितेसर्वमिदंममास्तितच्चापिसर्वंममवेत्तिराजा ॥ शत्रुःशदेःशासतेर्वाश्यतेर्वाश्रृणातेर्वाश्वसतेःसीदतेर्वा ॥ ३२ ॥ उपसर्गाद्बहुधासूदतेश्वप्रायेणसर्वं त्वयितच्चमत्वं ॥ दुर्योधनार्थंतवचप्रियार्थंयशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थं ॥ ३३ ॥ तस्मादहंपांडववासुदेवौयोत्स्येयत्नात्कर्मतत्पश्यमेऽद्य ॥ अस्त्राणिपश्याद्यम मोत्तमानिब्राह्माणिदिव्यान्यथमानुषाणि ॥ ३४ ॥ आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यंद्विपोद्विपंमत्तमिवातिमत्तः ॥ अस्त्रंब्राह्मंमनसायद्धजेयंक्षेप्स्येपार्थायाप्रमेयं जयाय ॥ तेनापिमेनैवमुच्येतयुद्धेनचेत्पतेद्विषमेमेऽद्यचक्रं ॥ ३५ ॥ वैवस्वताद्दंडहस्ताद्वरुणाद्वापिपाशिनः ॥ सगदाद्वाधनपतेःसवज्राद्वापिवासवात् ॥ अन्य स्मादपिकस्माच्चिदमित्रादाततायिनः ॥ ३६ ॥ इतिशल्यविजानीहियथानाहंबिभेम्यतः ॥ तस्मान्नमेभयंपार्थान्नापिचैवजनार्दनात् ॥ ३७ ॥ सहयुद्धंहिमेताभ्यां सांपरायेभविष्यति ॥ कदाचिद्द्विजयस्याहमस्त्रहेतोरटन्नृप ॥ ३८ ॥ अज्ञानाद्विक्षिपन्बाणान्घोररूपान्भयानकान् ॥ होमधेन्वावत्समस्यप्रमत्तइषुणाऽहनं ॥ ३९ ॥ चरंतंविजनेशल्यततोनुव्याजहारमां ॥ यस्मात्त्वयाप्रमत्तेनहोमधेन्वाहतःसुतः ॥ ४० ॥ श्वभ्रेतेपततांचक्रमितिमांब्राह्मणोब्रवीत् ॥ युध्यमानस्यसंग्रा मेप्राप्तस्यैकायनंभयं ॥ ४१ ॥ तस्माद्बिभेमिबलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहं ॥ एतेहिसोमराजानईश्वराःसुखदुःखयोः ॥ ४२ ॥ अदांतस्मैगोसहस्रंबलीवर्दांश्वषट्श तान् ॥ प्रसादंनलभेशल्यब्राह्मणान्मद्रकेश्वर ॥ ४३ ॥ ईषादंतान्सप्तशतान्दासीदासशतानिच ॥ ददतोद्विजमुख्योमेप्रसादंनचकारसः ॥ ४४ ॥ कृष्णानांश्वे तवत्सानांसहस्राणिचतुर्दश ॥ आहरंनलभेतस्मात्प्रसादंद्विजसत्तमात् ॥ ४५ ॥ ऋद्धंगृहंसर्वकामैर्यच्चमेवसुकिंचन ॥ तत्सर्वमस्मैसत्कृत्यप्रयच्छामिनचेच्छ ति ॥ ४६ ॥ ततोब्रवीन्मांयाचंतमपराधंप्रयत्नतः ॥ व्याहृतंयन्मयासूततत्तथानतदन्यथा ॥ ४७ ॥ अनृतोक्तंप्रजांहन्यात्ततःपापमवाप्नुयां ॥ तस्माद्धर्माभिरक्षा र्थंनानृतंवक्तुमुत्सहे ॥ ४८ ॥ मात्वंब्रह्मगतिंहिंस्याःप्रायश्चित्तंकृतंत्वया ॥ मद्वाक्यंनानृतंलोकेकश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि ॥ ४९ ॥

पदमभिप्रेत्याह ब्राह्माणिब्रह्मशिरआदीनि दिव्यानिऐंद्रवारुणगांधर्वादीनि मानुषाणिभौमानिदिव्यधनुरादीनि ॥ ३४ ॥ अस्त्रमिति यत्यदिहिप्रसिद्धंक्षेप्स्येतर्हिनैवमुच्येतशत्रुःपरंतुयदिचक्रंविषमेन पतेदित्ययमपिद्वितीयोदोषोदर्शितः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अहनंहतवानस्मि ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ समामुहिशापमनुभवस्वेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ५० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४२॥ ॥ ७ ॥ ततः अनंतरंशल्येनवक्तव्यंवचःसंनिवार्यस्वयमेवाहेत्यर्थः ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥ सखिभावःसारथ्येनोप
कारकत्वं सौहार्दमदीयाक्षमा मित्रस्यदुर्योधनस्यभावःइष्टसिद्धिःहेतुरित्यर्थः ॥७॥ एतदेवत्रयंव्याचष्टे राज्ञश्चेत्यादिना ॥ ८ ॥ कृतइति शल्यसहस्रतुल्योहमेवास्मीत्यर्थः ॥ ९ ॥ इतिकर्णप० नै० भारत

इत्येतत्तेमयाप्रोक्तंक्षिप्तेनापिसुहृत्तया॥जानामित्वांविक्षिपंतंजोषमास्वोत्तरंशृणु॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेद्वाचत्वारिंशो
ध्यायः॥४२॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःपुनर्महाराजमद्रराजमरिंदमः॥अभ्यभाषतराधेयःसंनिवार्योत्तरंवचः॥१॥ यत्त्वंनिदर्शनार्थमांशल्यजल्पि
तवानसि॥ नाहंशक्यस्त्वयावाचाविभीषयितुमाहवे॥ २॥ यदिमांदेवताःसर्वायोधयेयुःसवासवाः॥ तथापिमेभयंनस्यात्किमुपार्थात्सकेशवात् ॥ ३॥ नाहं
भीषयितुंशक्योवाङ्मात्रेणकथंचन॥ अन्यंजानीहियःशक्यस्त्वयाभीषयितुंरणे॥४॥ नीचस्यबलमेतावत्पारुष्यंयत्त्वमात्थमां ॥ अशक्तोमद्गुणान्वक्तुंवल्ग
सेवहुदुर्मते॥ ५॥ नहिकर्णःसमुद्भूतोभयार्थमिहमद्रक॥ विक्रमार्थमहंजातोयशोर्थंचतथात्मनः॥ ६॥ सखिभावेनसौहार्दान्मित्रभावेनचैवहि ॥ कारणैस्त्रि
भिरेतैस्त्वंशल्यजीवसिसांप्रतं॥ ७ ॥ राज्ञश्चधार्त्तराष्ट्रस्यकार्यंसुमहदुद्यतं॥ मयितच्चाहितंशल्यतेनजीवसिमेक्षणं॥८॥कृतश्चसमयःपूर्वंक्षंतव्यंविप्रियंतव॥
ऋतेशल्यसहस्रेणविजयेयमहंपरान्॥ मित्रद्रोहस्तुपापीयानितिजीवसिसांप्रतं॥ ९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः
॥४३॥ ॥७॥ शल्यउवाच ननुप्रलापाःकर्णैतेयान्ब्रवीषिपरान्प्रति॥ ऋतेकर्णसहस्रेणशक्याजेतुंपरेयुधि॥ १॥ संजयउवाच तथाब्रुवंतं
परुषंकर्णोमद्राधिपंतदा॥ परुषंद्विगुणंभूयःप्रोवाचाप्रियदर्शनं॥ २॥ कर्णउवाच इदंतुतेत्वमेकाग्रःशृणुमद्रजनाधिप ॥ संनिधौधृतराष्ट्रस्यप्रोच्यमा
नंमयाश्रुतं॥ ३ ॥ देशांश्चविविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्चपार्थिवान्॥ ब्राह्मणाःकथयंतिस्मधृतराष्ट्रनिवेशने॥ ४ ॥ तत्रवृद्धःपुरावृत्ताःकथाःकश्चिद्द्विजोत्तमः॥ वा
हीकदेशंमद्रांश्चकुत्सयन्वाक्यमब्रवीत्॥ ५॥ बहिष्कृताहिमवतागंगयाचबहिष्कृताः॥ सरस्वत्यायमुनयाकुरुक्षेत्रेणचाप्रिय॥ ६ ॥ पंचानांसिंधुषष्ठानांनदी
नांयेंतराश्रिताः॥ तान्धर्मबाह्यानशुचीन्वाहीकानपिवर्जयेत् ॥ ७ ॥ गोवर्धनोनामवटःसुभद्रंनामचत्वरं॥ एतद्राजकुलद्वारमाकुमारात्स्मराम्यहम् ॥ ८ ॥

भा० त्रिचत्वारिंशोध्यायः॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नन्विति कर्णसहस्रेणविनापिपरेजेतुंशक्याः मयेतिशेषः कर्णसहस्रतुल्योहमेकएवास्मीतिभावः ॥१॥ भूयःद्विगुणंअधिकगुणं ॥२॥३॥४॥५॥६॥
पंचानांवक्ष्यमाणानां सिंधुःषष्ठीयासां अंतरमवकाशमाश्रिताः॥ ७॥ गोवर्धनःगवांछेदनस्थानं सुभद्रंचत्वरंसुराभांडाश्रयभूतं एतदुभयंराजकुलस्यराजगृहद्वारस्योपलक्षणं ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥९॥ वृत्तंचरित्रं ॥१०॥ धानाभ्रष्टयवाःगौड्यासवंसुराविशेषं वाव्यंयवान्नं क्रीतान्नंवा वाटोवृतौचमार्गेचवरंडेगान्नभेदयोरितिविश्वः स्वार्थेष्यञ् आशिनःभक्षणशीलाः॥११॥ वप्रेषुप्राकारभित्तिषु॥१२॥ अवगीतैः भगलिंगादिविगीतशब्दैः अनावृताःस्वपरपुरुषविवेकहीनाः कामचाराःयथेष्टचारिण्यः ॥ १३ ॥ सूक्तानिविनोदवचनानि हेहतेभोलिंगताडितेइत्याक्रोशेद्वित्वं संधिश्छांदसः स्वामिहतेभर्तृहतेइ

॥४७॥ कार्येणात्यर्थगूढेनवाहीकेषूषितंमया॥ ततएषांसमाचारःसंवासाद्विदितोमम ॥ ९॥ शाकलंनामनगरमापगानामनिम्नगा॥ जर्त्तिकानामवाहीकास्तेषांवृत्तं
सुनिंदितं॥ १०॥ धानागौड्यासवंपीत्वागोमांसंलशुनैःसह॥ अपूपमांसवाट्यानामाशिनःशीलवर्जिताः॥ ११॥ गायंत्यथचनृत्यंतिस्त्रियोमत्ताविवाससः॥
नगरागारवप्रेषुबहिर्माल्यानुलेपनाः॥ १२॥ मत्तावगीतैर्विविधैःखरोष्ट्रनिनदोपमैः॥ अनावृतामैथुनेताःकामचाराश्वसर्वशः॥१३॥ आहुरन्योन्यसूक्तानि
प्रब्रुवाणामदोत्कटाः॥ हेहतेहेहतेत्येवंस्वामिभर्तृहतेतिच॥१४॥ आक्रोशंत्यःप्रनृत्यंतिव्रात्याःपर्वस्वसंयताः॥तासांकिलावलिप्तानांनिवसन्कुरुजांगले॥१५॥
कश्चिद्वाहीकदुष्टानांनातिहृष्टमनाजगौ॥ सानूनंबृहतीगौरीसूक्ष्मकंबलवासिनी॥ १६॥ मामनुस्मरतीशेतेवाहीकंकुरुजांगले॥ शतद्रुकामहंतीर्त्वातांचरम्या
मिरावतीं॥ १७॥गत्वास्वदेशंद्रक्ष्यामिस्थूलशंखाःशुभाःस्त्रियः॥ मनःशिलोज्वलापांग्योगौर्यस्त्रिककुदांजनाः॥१८॥ कंबलाजिनसंवीताःक्रंदंत्यःप्रियदर्श
नाः॥ मृदंगानकशंखानांमर्दलानांचनिःस्वनैः॥ १९॥ खरोष्ट्राश्वतरैश्चैवमत्तायास्यामहेसुखं॥ शमीपीलुकरीराणांवनेषुसुखवर्त्मसु॥२०॥ अपूपान्सक्तुपिं
डांश्चप्राश्नंतोमथितान्वितान्॥ पथिसुप्रबलाभूत्वाकदासंपततोध्वगान्॥ २१॥ चेलापहारंकुर्वाणास्ताडयिष्यामभूयसः॥ एवंशीलेषुव्रात्येषुवाहीकेषुदुरात्म
सु॥ २२॥ कश्चेतयानोनिवसेन्मुहूर्त्तमपिमानवः॥ईदृशाब्राह्मणेनोक्तावाहीकामोघचारिणः॥२३॥ येषांषड्भागहर्तात्वमुभयोःशुभपापयोः॥ इत्युक्त्वाब्राह्म
णःसाधुरुत्तरंपुनरुक्तवान्॥ २४॥ वाहीकेष्वविनीतेषुप्रोच्यमानंनिबोधतत्॥ तत्रस्मराक्षसीगातिःसदाकृष्णचतुर्दशीं॥ २५॥ नगरेशाकलेस्फीतेआहत्यनि
शिदुंदुभिं॥ कदावाहेयिकागाथाःपुनर्गास्यामिशाकले॥ २६॥ गव्यस्यतृप्तामांसस्यपीत्वागौडंसुरासवं॥ गौरीभिःसहनारीभिर्बृहतीभिःस्वलंकृता॥ २७॥
पलांडुगंडूषयुतान्खादंतीचैडकान्बहून्॥ वाराहंकौक्कुटंमांसंगव्यंगार्दभमौष्ट्रिकं॥ २८॥

तिचतद्वत्॥१४॥पर्वसुउत्सवदिनेषुआक्रोशंत्यःगालयंत्यः तासांपतिरितिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ खरादियानैः ॥ २० ॥ मथितंतक्रं ॥ २१ ॥ भूयसःबहून् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥
॥ २५ ॥ वहोवृषभःतस्येदंवधपर्ववाहंतत्रोचिताःवाहेयिकाःगाथाःगीतीः ॥ २६ ॥ २७ ॥ खादंतीबलिरूपानूएडकान्मेषान् वाराहंविड्वराहजं ॥ २८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शाकलाःशाकलपुरवासिनः ॥ २९॥३०॥३१॥ गिरेःहिमाद्रेः ॥ ३२ ॥ व्रात्यानांउपनयनादिसंस्कारहीनानां दासमीयानांदसमदेशोद्भवानां दासंगृहशूद्रंमिमतेमानयंतिमैथुनार्थिन्यस्ताःदासम्यःतज्जानां दासमीयानांवा ॥३३॥३४॥ कुंडेषुमहोदरपात्रेषु ॥३५॥३६॥सर्वमन्नमदनीयंक्षीरंचभोजनंयेषांते॥३७॥३८॥युगंधरेनगरेऔष्ट्रादिकमपिक्षीरंपीयतेभक्ष्याभक्ष्यविवेकाभावात्तत्रावश्यमभक्ष्यभक्षणंआपत

ऐडंचयेनखादंतितेषांजन्मनिरर्थकं॥ इतिगायंतियेमत्ताःसीधुनाशाकलाश्रये॥ २९ ॥ सबालवृद्धाःकंदंतस्तेषुधर्मःकथंभवेत् ॥ इतिशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ ३० ॥ यदन्योप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणःकुरुसंसदि॥ पंचनद्योवहंत्येतायत्रपीलुवनान्युत॥ ३१ ॥ शतद्रुश्चविपाशाचतृतीयैरावतीतथा ॥ चंद्रभागावितस्ताचसिंधुषष्ठाबहिर्गिरेः॥ ३२ ॥ आरट्टानामतेदेशानष्टधर्मानतान्व्रजेत्॥ व्रात्यानांदासमीयानांवाहीकानामयज्वनां ॥ ३३ ॥ नदेवाःप्रतिगृह्णंतिपितरोब्राह्मणास्तथा॥ तेषांप्रनष्टधर्माणांवाहीकानामितिश्रुतिः॥ ३४ ॥ ब्राह्मणेनतथाप्रोक्तंविदुषासाधुसंसदि ॥ काष्ठकुंडेषुवाहीकामृन्मयेषुचभुंजते॥ ॥ ३५ ॥ सक्तुमद्यावलिप्तेषुश्वावलीढेषुनिर्घृणाः॥ आविकंचौष्ट्रिकंचैवक्षीरंगार्दभमेवच॥ ३६॥ तद्विकारांश्चवाहीकाःखादंतिचपिबंतिच ॥ पुत्रसंकरिणोजाल्माःसर्वान्नक्षीरभोजनाः॥ ३७ ॥ आरट्टानामवाहीकावर्जनीयाविपश्चिता॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते ॥ ३८ ॥ यदन्योप्युक्तवान्मत्स्यंब्राह्मणःकुरुसंसदि॥ युगंधरेपयःपीत्वाप्रोष्यचाप्यच्युतस्थले॥ ३९ ॥ तद्वद्भूतिलयेस्नात्वाकथंस्वर्गंगमिष्यति॥ पंचनद्योवहंत्येतायत्रनिःसृत्यपर्वतात् ॥ ४० ॥ आरट्टानामवाहीकानतेष्वार्योद्व्यहंवसेत्॥ वहिश्चनामहीकश्चविपाशायांपिशाचकौ॥ ४१ ॥ तयोरपत्यंवाहीकानैषासृष्टिःप्रजापतेः॥ तेकथंविविधान्धर्मान्ज्ञास्यंतेहीनयोनयः॥ ४२ ॥ कारस्करान्माहिषकान्कालिंगान्केरलांस्तथा॥ कर्कोटकान्वीरकांश्चदुर्धर्मांश्चविवर्जयेत् ॥ ४३ ॥ इतितीर्थानुसर्तारंराक्षसीकाचिदब्रवीत्॥ एकरात्रशयीगेहेमहोलूखलमेखला॥ ४४ ॥ आरट्टानामतेदेशावाहीकंनामतज्जलं॥ ब्राह्मणापसदायत्रतुल्यकालाःप्रजापतेः॥ ४५ ॥ वेदानतेषांवेद्यश्चयज्ञायजनमेवच॥ व्रात्यानांदासमीयानामन्नंदेवानभुंजते॥ ४६ ॥ प्रस्थलामद्रगांधाराआरट्टानामतःखशाः॥ वसातिसिंधुसौवीराइतिप्रायोतिकुत्सिताः॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

त्येवएवमच्युतस्थलेनगरेउषितस्यागम्यागमनमवश्यंभावितादृशानामेवतत्रसत्त्वात्॥३९॥भूतिलयेहिचंडालब्राह्मणसाधारणएकोजलाशयस्तत्रचस्नातःकथंस्वर्गंगच्छेन्नकथंचिदित्यर्थः॥४०॥द्व्यहमित्येकरात्रवासेनदोषइत्यर्थः॥४१॥४२॥कारस्करादयोदेशाः॥४३॥एकरात्रशयीएकरात्रशायिनंब्राह्मणमितिद्वितीयार्थेप्रथमा॥४४॥४५॥४६॥४७॥ इति० कर्णप० नै० भारतभा० चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥४४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥३ ॥ इमाःअनुभूतपूर्वाःप्रजाःकेनचकेनापिअर्थकामादिनानिमित्तेनधर्मेणसहनविरुध्यंते नकेनचिदधर्मेणेतिपाठेकेनाप्यधर्मेणैतानविरुध्यंतेनकंचिदप्यधर्मंकृत्वाशास्त्रेणविरुध्यंतेइत्य
र्थः ॥ ४ ॥ निशामितंश्रुतं ॥ ५ ॥ ब्राह्मणोभूत्वेत्यादितज्जातीयकर्माचरणनिबंधनं ॥ ६ ॥ ७ ॥ कुलेएकएवविप्रोभवत्यन्येभ्रातरःप्रसृष्टाःसंकीर्णक्रियाइत्यर्थः ॥ ८ ॥ तत्रवाहीकेषु धर्मसंकरकारकोविप
र्ययःश्रुतइतिलिंगंविपरिणेयं विपर्ययोविहितवैपरीत्यं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ बंधक्योवेश्याः पंचमेव्यभिचारेबंधक्यः ॥ १२ ॥ नचैवेति उत्तरत्रेदंबंधकीत्वंसर्वत्रानुवर्त्तिष्यते यस्मात्मातुर्धनंदुहिताहरति

कर्णउवाच हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ उच्यमानंमयासम्यक्त्वमेकाग्रमनाःशृणु ॥ १ ॥ ब्राह्मणःकिलनोगेहमध्यगच्छत्पुराऽतिथिः॥ आ
चारंतत्रसंप्रेक्ष्यप्रीतोवचनमब्रवीत्॥ २॥ मयाहिमवतःशृंगमेकेनाध्युषितंचिरं॥ दृष्टाश्चबहवोदेशानानाधर्मसमावृताः॥ ३ ॥ नचकेनचधर्मेणविरुध्यंतेप्र
जाइमाः॥ सर्वेहितेब्रुवन्धर्मंयदुक्तंवेदपारगैः॥ ४॥ अटतातुततोदेशान्नानाधर्मसमाकुलान्॥ आगच्छतामहाराजवाहीकेषुनिशामितं॥ ५॥ तत्रवैब्राह्मणो
भूत्वाततोभवतिक्षत्रियः॥ वैश्यःशूद्रश्चवाहीकस्ततोभवतिनापितः॥ ६॥ नापितश्चततोभूत्वापुनर्भवतिब्राह्मणः ॥ द्विजोभूत्वाचतत्रैवपुनर्दासोभिजायते॥
॥ ७॥ भवंत्येककुलेविप्राःप्रसृष्टाःकामचारिणः॥ गांधारामद्रकाश्चैववाहीकाश्चाल्पचेतसः॥८॥ एतन्मयाश्रुतंतत्रधर्मसंकरकारकं॥ कृत्स्नामटित्वापृथिवीं
वाहीकेषुविपर्ययः॥ ९॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ यदप्यन्योब्रवीद्वाक्यंवाहीकानांचकुत्सितं॥१०॥ सतीपुराहताकाचिदारट्टाकिलदस्युभिः॥
अधर्मतश्चोपयातासातानभ्यशपत्ततः॥ ११॥ बालांबंधुमतींयन्मामधर्मेणोपगच्छथ॥ तस्मान्नार्योभविष्यंतिबंधक्योवैकुलस्यच॥१२॥ नचैवास्मात्प्रमो
क्ष्यध्वंघोरात्पापान्नराधमाः॥ तस्मात्तेषांभागहराभागिनेयानसूनवः॥ १३॥ कुरवःसहपंचालाःशाल्वामत्स्याःसनैमिषाः॥ कोसलाःकाशपौंड्राश्चकालिं
गामागधास्तथा॥ १४ ॥ चेदयश्चमहाभागाधर्मंजानंतिशाश्वतं ॥ नानादेशेष्वसंतश्चप्रायोवाह्यनयादृते॥ १५॥ आमत्स्येभ्यःकुरुपांचालदेश्याआनैमि
षाच्चेदयोयेविशिष्टाः॥ धर्मंपुराणमुपजीवंतिसंतोमद्रादृतेपांचनदांश्चजिह्मान्॥ १६॥ एवंविद्वान्धर्मकथासुराजंस्तूष्णींभूतोजडवच्छल्यभूयः॥ त्वंतस्यगो
प्ताचजनस्यराजाषड्भागहर्त्ताशुभदुष्कृतस्य॥ १७॥ अथवादुष्कृतस्यत्वंहर्त्तातेषामरक्षिता॥ रक्षितापुण्यभाग्राजाप्रजानांत्वंह्यपुण्यभाक्॥ १८॥

पितुःपुत्रइतिनियमात् यद्यपिपुत्रीपुत्रश्चद्वावपिजारजौतथापिपितृत्वइवमातृत्वेविसंवादाभावाद्दौहित्रएवरिक्थहारीभवतिनपुत्रइतिभावः यतस्तेभगिनीष्वेवापत्यानिजनयंतिनस्वदारेष्वतस्तेषांभागिने
याभागहराइतिव्याख्यानंप्राचां ॥ १३ ॥ १४ ॥ असंतश्चात्संतश्चवर्ततेपरंतुवाह्यनयादृतेवाहीकनीतिंविनातत्रकेवलमसंतएववर्ततइत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूज्यमानेप्रशस्यमाने ॥ १९ ॥ कृतेकृतयुगेपिधर्मे वाहीकानामितिशेषः सवाहीकस्त्वं ॥ २० ॥ नाभ्यपूजयत्नप्रशंसितवान् ॥ २१ ॥ २२॥२३॥२४॥ म्लेच्छाःपापरताःधर्माधर्मविचारहीनाः म्लेच्छः पापरतेजातिभेदेस्यादपभाषणेइतिविश्वः उष्ट्रिकामृत्तिकाभांडभेदेपिकरभस्त्रियामितिविश्वः औष्ट्रिकःस्नेहभांडजीवीतैलिकइत्यर्थः षंढावर्षवराः राजयाजकाःक्षत्रियस्ययाज्यास्तेषामपियाज्याः राजपुरोहितयाज्यावा ॥ २५॥ २६ ॥ रक्षोपसृष्टेषुरक्षसाउपद्रुतेषु राक्षसंरक्षसांनाशकमिदंराक्षसं ॥ २७॥ ब्राह्मंवेदसमूहं धर्म्यंधर्मादनपेतंकर्ममानयंतीतिशेषः प्राच्यादासाःशूद्रधर्माणः दाशाइतिपाठेमत्स्यजी

पूज्यमानेपुराधर्मेसर्वदेशेषुशाश्वते॥ धर्मपांचनदंदृष्ट्वाधिगित्याहपितामहः॥ १९॥ व्रात्यानांदासमीयानांकृतेप्यशुभकर्मणां ॥ ब्रह्मणानिंदितेधर्मेसत्वंलोकेकिमब्रवीः॥ २० ॥ इतिपांचनदंधर्ममवमेनेपितामहः॥ स्वधर्मस्थेषुवर्णेषुसोप्येतान्नाभ्यपूजयत्॥ २१ ॥ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते॥ कल्माषपादःसरसिनिमज्जन्राक्षसोब्रवीत्॥ २२॥ क्षत्रियस्यमलंभैक्ष्यंब्राह्मणस्याव्रतंमलं॥ मलंपृथिव्यावाहीकाःस्त्रीणांमद्रस्त्रियोमलं ॥ २३ ॥ निमज्जमानमुद्धृत्यकश्चिद्राजानिशाचरं॥ आपृच्छत्तेनचाख्यातंप्रोक्तवांस्तन्निबोधमे॥ २४॥ मानुषाणांमलंम्लेच्छाम्लेच्छानामौष्ट्रिकामलं॥ औष्ट्रिकाणांमलंषंढाःषंढानांराजयाजकाः॥ २५॥ राजयाजकयाज्यानांमद्रकाणांचयन्मलं॥ तद्भवेद्वैतवमलंयद्यस्मान्नविमुंचसि॥ २६॥ इतिरक्षोपसृष्टेषुविषवीर्यहतेषुच॥ राक्षसंभेषजंप्रोक्तंसंसिद्धवचनोत्तरं॥ २७॥ ब्राह्मंपांचालाःकौरवेयास्तुधर्म्यंसत्यंमत्स्याःशूरसेनाश्चयज्ञं॥ प्राच्यादासावृषलादाक्षिणात्याःस्तेनावाहीकाःसंकरावैसुराष्ट्राः॥ २८॥ कृतघ्नतापरवित्तापहारोमद्यपानंगुरुदारावमर्दः॥ वाक्पारुष्यंगोवधोरात्रिचर्याबहिर्गेहंपरवस्त्रोपभोगः॥ २९ ॥ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्त्यधर्मोत्यारट्टानांपंचनदान्धिगस्तु ॥ आपांचाल्येभ्यःकुरवोनैमिषाश्चमत्स्याश्चैतेप्यथजानंतिधर्मं ॥ अथोदीच्याश्चांगकामागधाश्चशिष्टान्धर्मानुपजीवंतिवृद्धाः॥ ३० ॥ प्राचींदिशंश्रितादेवाजातवेदःपुरोगमाः॥ दक्षिणांपितरोगुप्तांयमेनशुभकर्मणा॥ ३१ ॥ प्रतीचींवरुणःपातिपालयानःसुरान्बली ॥ उदीचींभगवान्सोमोब्राह्मणैःसहरक्षति॥ ३२ ॥ तथारक्षःपिशाचाश्चहिमवंतंनगोत्तमं॥ गुह्यकाश्चमहाराजपर्वतंगंधमादनं॥३३॥

विनः वृषंधर्मलांतिआददतेतेवृषलाः धर्मसंग्रहपराःधर्मद्रोहिणइतिवा ॥२८॥ बहिर्गेहंरात्रिचर्याप्रच्छन्नंचौर्यपारदार्यादि ॥२९॥ आपांचाल्येभ्यःधर्मज्ञाः उदीच्यावास्तुस्वयंधर्मस्वरूपमजानंतोपिशिष्टानुगामिनइत्यर्थः आरट्टास्तूभयभ्रष्टाइतिभावः॥३०॥प्राचीमित्यत्रजातवेदइत्यनेनाग्नेयीसहिताप्राचीदेवानामाश्रयः दक्षिणापितॄणां तत्रैवश्राद्धादिधर्मोदृश्यते ॥३१॥ एवंप्रतीचींवरुणः उदीचींसोमइतिकुबेरेशानयोर्ग्रहणं परिशेषान्नैर्ऋत्यांवायव्यांचवाहीकाश्रयायांनैर्ऋतास्त्वादृशावातूलाश्चसंतीत्यर्थः॥ ३२॥तथारक्षइतिहिमवतोप्यप्रशस्यजनाश्रयत्वमुक्तं गंधमादनस्तुभोगलोलुपानांगुह्यकादीनामाश्रयः॥३३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमपिसवाहीकान्सनैर्कतान्देशान्विष्णुःपातिपर्जन्यवत्नदेशांतरेष्विववाहीकेषुविशेषतोदेवतानुग्रहोदृश्यतइत्यभिप्रायः अतएवतेषांमौढ्यंवर्णयति इंगितज्ञाश्चेति ॥३४॥ विषमाःदुःखसाध्याः॥३५॥ सर्वं
जानंतोपियवनाम्लेच्छाश्चस्वसंज्ञायांस्वीयैःकृतोयोधर्मसंकेतस्तत्रैवनियताः वैदिकंधर्मनमानयंतीत्यर्थः इतरेत्वनुक्तंहितंनावबुध्यंते ॥ ३६॥ प्रतिरथाःहितवादिनिप्रतिकूलाः गुरुद्रोहिणइत्यर्थः तादृशश्चत्वं

ध्रुवःसर्वाणिभूतानिविष्णुःपातिजनार्दनः ॥ इंगितज्ञाश्चमगधाःप्रेक्षितज्ञाश्चकोसलाः॥ ३४ ॥ अर्धोक्ताःकुरुपंचालाःशाल्वाःकृत्स्नानुशासनाः ॥ पार्वती
याश्चविषमायथैवशिवयस्तथा॥ ३५॥ सर्वज्ञायवनाराजन्शूराश्चैवविशेषतः॥ म्लेच्छाःस्वसंज्ञानियतानानुक्तमितरेजनाः ॥३६ ॥ प्रतिरथास्तुवाहीकान
चकेचनमद्रकाः॥ सत्वमेतादृशःशल्यनोत्तरंवक्तुमर्हसि ॥ पृथिव्यांसर्वदेशानांमद्रकोमलमुच्यते॥ ३७ ॥ सीधोःपानंगुरुतल्पावमर्दोभ्रूणहत्यापरवित्तापहा
रः॥ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्त्यधर्मआरद्दजान्पंचनदान्धिगस्तु॥ ३८॥ एतज्ज्ञात्वाजोषमास्वप्रतीपंमास्मवैकृथाः ॥ मात्वांपूर्वमहंहत्वाहनिष्येकेशवार्जुनौ॥
॥३९॥ शल्यउवाच आतुराणांपरित्यागःस्वदारसुतविक्रयः॥ अंगेप्रवर्त्ततेकर्णयेषामधिपतिर्भवान्॥४०॥रथातिरथसंख्यायांयत्त्वांभीष्मस्तदाब्रवी
त्॥ तान्विदित्वात्मनोदोषान्निर्मन्युर्भवमाक्रुधः॥ ४१॥ सर्वत्रब्राह्मणाःसंतिसंतिसर्वत्रक्षत्रियाः॥ वैश्याःशूद्रास्तथाकर्णस्त्रियःसाध्व्यश्चसुव्रताः॥४२॥ रमंते
चोपहासेनपुरुषाःपुरुषैःसह॥ अन्योन्यमवरक्षंतोदेशेदेशेसमैथुनाः॥४३॥ परवाच्येषुनिपुणःसर्वोभवतिसर्वदा॥ आत्मवाच्यंनजानीतेजानन्नपिचमुह्यति
॥ ४४ ॥ सर्वत्रसंतिराजानःस्वंस्वंधर्ममनुव्रताः॥ दुर्मनुष्यान्निगृह्णंतिसंतिसर्वत्रधार्मिकाः॥ ४५॥ नकर्णदेशसामान्यात्सर्वःपापंनिषेवते॥ यादृशाःस्वस्वभा
वेनदेवाअपिनतादृशाः॥ ४६॥ संजयउवाय ततोदुर्योधनोराजाकर्णशल्याववारयत्॥ सखिभावेनराधेयंशल्यंस्वांजल्यकेनच ॥ ४७॥ ततोनिवा
रितःकर्णोधार्तराष्ट्रेणमारिष॥ कर्णोपिनोत्तरंप्राहशल्योप्यभिमुखःपरान्॥ ततःप्रहस्यराधेयःपुनर्याहीत्यचोदयत्॥ ४८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि
कर्णशल्यसंवादेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततःपरानीकसहंव्यूहमप्रतिमंकृतं॥ समीक्ष्यकर्णःपार्थानांधृष्टद्युम्ना
भिरक्षितं॥ १ प्रययौरथघोषेणसिंहनादरवेणच॥ वादित्राणांचनिनदैःकंपयन्निवमेदिनीं॥ २॥

हितोपदेष्टारंमांनिंदसीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ प्रतीपंप्रतिकूलंतेजोवधाख्यं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ देवाअपीति वृत्तेनदेवानप्यतिक्रामंतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ स्वांजल्यकेन
स्वस्यअंजलिकर्मणा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वेपमानइवक्रोधाद्युद्धशौंडःपरंतपः ॥ प्रतिव्यूह्यमहातेजायथावद्भरतर्षभ ॥ ३ ॥ व्यधमत्पांडवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ युधिष्ठिरंचाभ्यहनदपसव्यंचका
रह ॥ ४ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कथंसंजयराधेयःप्रत्यव्यूहतपांडवान् ॥ धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५ ॥ सर्वानेवमहेष्वासानजय्यानमरै
रपि ॥ केचप्रपक्षौपक्षौवाममसैन्यस्यसंजय ॥ ६ ॥ प्रविभज्ययथान्यायंकथंवासमवस्थिताः ॥ कथंपांडुसुताश्चापिप्रत्यव्यूहंतमामकान् ॥ ७ ॥ कथंचैवमह
द्युद्धंप्रावर्ततसुदारुणं ॥ क्वचबीभत्सुरभवद्यत्कर्णोऽयाद्युधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ कोह्यर्जुनस्यसान्निध्येशक्तोऽभ्येतुंयुधिष्ठिरं ॥ सर्वभूतानियोह्येकःखांडवेजितवान्पुरा ॥
कस्तमन्यस्तुराधेयात्प्रतियुद्धेज्जिजीविषुः ॥ ९ ॥ संजयउवाच शृणुव्यूहस्यरचनामर्जुनश्चयथागतः ॥ परिवार्यनृपंस्वंस्वंसंग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १० ॥
कृपःशारद्वतोराजन्मागधाश्चतरस्विनः ॥ सात्वतःकृतवर्माचदक्षिणंपक्षमाश्रिताः ॥ ११ ॥ तेषांप्रपक्षेशकुनिरुलूकश्चमहारथः ॥ सादिभिर्विमलप्रासैस्तवा
नीकमरक्षतां ॥ १२ ॥ गांधारिभिरसंभ्रांतैःपार्वतीयैश्चदुर्जयैः ॥ शलभानामिवव्रातैःपिशाचैरिवदुर्दृशैः ॥ १३ ॥ चतुर्विंशत्सहस्राणिरथानामनिवर्तिनां ॥
संशप्तकायुद्धशौंडावामपार्श्वमपालयन् ॥ १४ ॥ समन्वितास्तवसुतैःकृष्णार्जुनजिघांसवः ॥ तेषांप्रपक्षाःकांबोजाःशकाश्चयवनैःसह ॥ १५ ॥ निदेशात्सू
तपुत्रस्यसरथाःसाश्वपत्तयः ॥ आह्वयंतोर्जुनंतस्थुःकेशवंचमहाबलं ॥ १६ ॥ मध्येसेनामुखेकर्णोप्यवातिष्ठतदंशितः ॥ चित्रवर्मांगदःस्रग्वीपालयन्वाहिनी
मुखं ॥ १७ ॥ रक्ष्यमाणैःसुसंरब्धैःपुत्रैःशस्त्रभृतांवरः ॥ वाहिनींप्रमुखेवीरःसंप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८ ॥ अभ्यवर्तन्महाबाहुःसूर्यवैश्वानरप्रभः ॥ महाद्विपस्कंधग
तःपिंगाक्षःप्रियदर्शनः ॥ १९ ॥ दुःशासनोवृतःसैन्यैःस्थितोव्यूहस्यपृष्ठतः ॥ तमन्वयान्महाराजस्वयंदुर्योधनोनृपः ॥ २० ॥ चित्राश्वैश्चित्रसन्नाहैःसोदर्यै
रभिरक्षितः ॥ रक्ष्यमाणोमहावीर्यैःसहितैर्मद्रकेकयैः ॥ २१ ॥ अशोभतमहाराजदेवैरिवशतक्रतुः ॥ अश्वत्थामाकुरूणांचयेप्रवीरामहारथाः ॥ २२ ॥ नि
त्यमत्ताश्चमातंगाःशूरैर्म्लेच्छैःसमन्विताः ॥ अन्वयुस्तद्रथानीकंक्षरंतइवतोयदाः ॥ २३ ॥ तेध्वजैर्वैजयंतीभिर्ज्वलद्भिःपरमायुधैः ॥ सादिभिश्चास्थितारेजुर्द्रुम
वंतइवाचलाः ॥ २४ ॥ तेषांपदातिनागानांपादरक्षाःसहस्रशः ॥ पट्टिशासिधराःशूराबभूवुरनिवर्तिनः ॥ २५ ॥ सादिभिःस्यंदनैर्नागैरधिकंसमलंकृतैः ॥ स
व्यूहराजोविबभौदेवासुरचमूपमः ॥ २६ ॥ बार्हस्पत्यःसुविहितोनायकेनविपश्चिता ॥ नृत्यतीवमहाव्यूहःपरेषांभयमादधत् ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अग्निरिति योयंवैश्वानरोविश्वस्यनेताअग्निः सब्रह्माब्राह्मणःप्रजापतिमुखोद्भवत्वसाम्यान् सएवइंदुः उनत्तीतिव्युत्पत्तेर्जलाधीशःसोमरसश्च सएवसमितामश्वत्वंगतः वारुणोवाअश्वइतिश्रुतेः सोमोप्यश्वत्वेनस्तूयतेअत्यंमृजंतिकलशेदशक्षिपइत्यादौअत्यंअश्वं कलशेद्रोणकलशेक्षिपोंगुलयः तमश्वंदेवाःब्राह्मणाश्वविदुःसएकएव

तस्यपक्षप्रपक्षेभ्योनिष्पतंतियुयुत्सवः॥ हस्त्यश्वरथमातंगाःप्रावृषीववलाहकाः ॥ २८ ॥ ततःसेनामुखेकर्णदृष्ट्वाराजायुधिष्ठिरः ॥ धनंजयममित्रघ्नमेकवीरमुवाचह ॥ २९ ॥ पश्यार्जुनमहाव्यूहंकर्णेनविहितंरणे ॥ युक्तंपक्षैःप्रपक्षैश्चपरानीकंप्रकाशते ॥ ३० ॥ तदेतद्वैसमालोक्यप्रत्यमित्रंमहद्बलं ॥ यथानाभिभवत्यस्मांस्तथानीतिर्विधीयतां ॥ ३१ ॥ एवमुक्तोर्जुनोराज्ञाप्रांजलिर्नृपमब्रवीत् ॥ यथाभवानाहतथातत्सर्वंनतदन्यथा ॥ ३२ ॥ यस्त्वस्यविहितोघातस्तंकरिष्यामिभारत ॥ प्रधानवधएवास्यविनाशस्तंकरोम्यहं ॥ ३३ ॥ युधिष्ठिरउवाच तस्मात्त्वमेवराधेयंभीमसेनःसुयोधनं ॥ वृषसेनंचनकुलःसहदेवोपिसौबलं ॥ ॥ ३४ ॥ दुःशासनंशतानीकोहार्दिक्यंशिनिपुंगवः ॥ धृष्टद्युम्नोद्रोणसुतंस्वयंयोत्स्याम्यहंकृपं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेयाधार्त्तराष्ट्रान्शिष्टान्सहशिखंडिना ॥ तेतेचतांस्तान्हितानस्माकंघ्नंतुमामकाः ॥ ३६ ॥ संजयउवाच इत्युक्तोधर्मराजेनतथेत्युक्ताधनंजयः ॥ व्यादिदेशस्वसैन्यानिस्वयंचागाच्चमूमुखं ॥ ३७ ॥ अग्निर्वैश्वानरःपूर्वोब्रह्मेंदुःसमितांगतः ॥ तस्माद्यःप्रथमंजातस्तंदेवाब्राह्मणाविदुः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मेशानेंद्रवरुणान्क्रमशोयोवहत्पुरा ॥ तमाद्यंरथमास्थायप्रयातौकेशवार्जुनौ ॥ ३९ ॥ अथतंरथमायांतंदृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनं ॥ उवाचाधिरथिंशल्यःपुनस्तंयुद्धदुर्मदं ॥ ४० ॥ अयंसरथआयातःश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥ दुर्वारःसर्वसैन्यानांविपाकःकर्मणामिव ॥ ४१ ॥ निघ्नन्नमित्रान्कौंतेयोयंकर्णपरिपृच्छसि ॥ श्रूयतेतुमुलःशब्दोयथामेघस्वनोमहान् ॥ ४२ ॥ ध्रुवमेतौमहात्मानौवासुदेवधनंजयौ ॥ एषरेणुःसमुद्धूतोदिवमावृत्यतिष्ठति ॥ ४३ ॥ चक्रनेमिप्रणुन्नेवकंपतेकर्णमेदिनी ॥ प्रवात्येषमहावायुरभितस्तववाहिनीं ॥ ४४ ॥ क्रव्यादाव्याहरंत्येतेमृगाःकंदंतिभैरवं ॥ पश्यकर्णमहाघोरंभयदंलोमहर्षणं ॥ ४५ ॥ कबंधंमेघसंकाशंभानुमावृत्यसंस्थितं ॥ पश्ययूथैर्बहुविधैर्मृगाणांसर्वतोदिशं ॥ ४६ ॥ बलिभिर्दृप्तशार्दूलैरादित्योभिनिरीक्ष्यते ॥ पश्यकंकांश्चगृध्रांश्चसमवेतान्सहस्रशः ॥ ४७ ॥

देवश्चतुर्धात्मानंव्यूह्यार्जुनरथंवाहयतीत्यर्थः ब्रह्मेद्धइतिपाठेब्रह्मणावेदेनइद्धःस्तुत्याप्रदीप्तः सएवाश्वत्वंगतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ एवमश्वान्स्तुत्वारथंस्तौति ब्रह्मेति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अयंसरथःकौंतेयआयातइतिद्वयोःसंबंधः ॥ ४१ ॥ शब्दोरथस्येतिशेषः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रवातीत्यादिपराजयलक्षणमहातेजोभंगार्थमेव ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कबंधंकेतुं मृगादिभिरादित्यावेक्षणंक्रियमाणंमृत्युसूचकं ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चामराः रथेवलंवंतोरथाक्षचक्रयोः संघर्षजैः स्फुलिंगैर्ज्वलंतीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ज्यातलत्रेषुकर्णानितिपाठेकर्णौवाद्यविशेषः तेषांध्वनीन् शिल्पिनोरंजकाः ॥ ५३॥ ५४ ॥ ५५ ॥

स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः॥ रंजिताश्चामरायुक्तास्तवकर्णमहारथे॥ ४८॥ प्रवराःप्रज्वलंत्येतेध्वजश्चैवप्रकंपते॥ सवेपथून्हयान्पश्यमहा
कायान्महाजवान्॥ ४९॥ प्लवमानान्दर्शनीयानाकाशेगरुडानिव॥ ध्रुवमेषुनिमित्तेषुभूमिमाश्रित्यपार्थिवाः॥ ५० ॥ स्वप्स्यंतिनिहताःकर्णशतशोथसहस्र
शः॥ शंखानांतुमुलःशब्दःश्रूयतेलोमहर्षणः॥ ५१ ॥ आनकानांचराधेयमृदंगानांचसर्वशः॥ बाणशब्दान्बहुविधान्नराश्वगजवाजिनां॥ ५२॥ ज्यातलत्रे
षुशब्दांश्चश्रृणुकर्णमहात्मनां॥ हेमरूप्यप्रसृष्टानांवाससांशिल्पिनिर्मिताः॥ ५३ ॥ नानावर्णारथेभांतिश्वसनेनप्रकंपिताः ॥ सहेमचंद्रताराकाःपताकाःकिं
किणीयुताः॥ ५४॥ पश्यकर्णार्जुनस्यैताःसौदामन्यइवांबुदे ॥ ध्वजाःकणकणायंतेवातेनाभिसमीरिताः ॥ ५५ ॥ विभ्राजंतिरथेकर्णविमानेदैवतेयथा ॥
सपताकारथाश्चैतेपंचालानांमहात्मनां॥ ५६॥ पश्यकुंतीसुतंवीरंबीभत्सुमपराजितं॥ प्रधर्षयितुमायांतंकपिप्रवरकेतनं॥ ५७॥ एषध्वजाग्रेपार्थस्यप्रेक्षणी
यःसमंततः॥ दृश्यतेवानरोभीमोद्विषतामघवर्धनः॥ ५८॥ एतच्चक्रंगदाशार्ङ्गंशंखःकृष्णस्यधीमतः॥ अत्यर्थंभ्राजतेकृष्णेकौस्तुभस्तुमणिस्ततः॥ ५९ ॥ ए
षशार्ङ्गगदापाणिर्वासुदेवोतिवीर्यवान्॥ वाहयन्नेतितुरगान्पांडुरान्वातरंहसः॥ ६०॥ एतत्कूजतिगांडीवंविकृष्टंसव्यसाचिना॥ एतेहस्तवतामुक्ताघ्नंत्यमित्रा
न्शिताःशराः॥६१॥ विशालायतताम्राक्षैःपूर्णचंद्रनिभाननैः॥ एषाभूःकीर्यतेराजन्शिरोभिरपलायिनां ॥ ६२ ॥ एतेसुपरिघाकाराःपुण्यगंधानुलेपनाः॥
उद्यतायुधशौंडानांपात्यंतेसायुधाभुजाः॥ ६३॥ निरस्तनेत्रजिह्वाश्चवाजिनःसहसादिभिः॥ पतिताःपात्यमानाश्चक्षितौक्षीणाश्चशेरते॥ ६४॥ एतेपर्वतशृं
गाणांतुल्यरूपाहताद्विपाः॥ संछिन्नभिन्नाःपार्थेनप्रचरंत्यद्रयोयथा॥६५॥ गंधर्वनगराकारारथाहतनरेश्वराः॥ विमानानीवपुण्यानिस्वर्गिणांनिपतंत्यमी॥
॥ ६६॥ व्याकुलीकृतमत्यर्थंपश्यसैन्यंकिरीटिना॥ नानामृगसहस्राणांयूथंकेसरिणायथा॥ ६७॥ घ्नंत्येतेपार्थिवान्वीराःपांडवाःसमभिद्रुताः ॥ नागाश्वरथप
त्त्यौघांस्तावकान्समभिघ्नतः॥ ६८॥ एषसूर्यइवांभोदैश्छन्नःपार्थोनदृश्यते॥ ध्वजाग्रंदृश्यतेत्वस्यज्याशब्दश्चापिश्रूयते॥६९ ॥ अद्यद्रक्ष्यसितंवीरंश्वेताश्वंकृ
ष्णसारथिं॥ निघ्नंतंशात्रवान्संख्येयंकर्णपरिपृच्छसि॥ ७० ॥ अद्यतौपुरुषव्याघ्रौलोहिताक्षौपरंतपौ॥ वासुदेवार्जुनौकर्णद्रष्टास्येकरथेस्थितौ॥ ७१ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अघवर्धनःदुःखस्यवर्धयिता ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥८४॥ ८५॥८६॥८७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥ ७ ॥

सारथिर्यस्यवार्ष्णेयोगांडीवंयस्यकार्मुकं॥ तंचेद्धंतासिराधेयत्वंनोराजाभविष्यसि॥ ७२ ॥ एषसंशप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखोगतः ॥ करोतिकदनंचैषांसंग्रा
॥५१॥ मेद्विषतांबली॥ ७३॥ इतिब्रुवाणंमद्रेशंकर्णःप्राहातिमन्युना॥ पश्यसंशप्तकैःक्रुद्धैःसर्वतःसमभिद्रुतः॥७४॥ एषसूर्यइवांभोदैश्छन्नःपार्थोनदृश्यते॥ एतदंतो
र्जुनःशल्यनिमग्नोयोधसागरे॥७५॥ शल्यउवाच वरुणंकोंभसाहन्यादिंधनेनचपावकं॥ कोवाऽनिलंनिगृह्णीयात्पिबेद्वाकोमहार्णवं॥ ७६॥ ईदृग्रूपम
हंमन्येपार्थस्ययुधिविग्रहं॥ नहिशक्योर्जुनोजेतुंयुधिसेंद्रैःसुरासुरैः ॥ ७७॥ अथवापरितोषस्तेवाचोक्त्वासुमनाभव॥ नसशक्योयुधाजेतुमन्यंकुरुमनोरथं॥
॥ ७८॥ बाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिंदहेत्क्रुद्धइमाःप्रजाः॥ पातयेत्त्रिदिवाद्देवान्योर्जुनंसमरेजयेत्॥ ७९॥ पश्यकुंतीसुतंवीरंभीममक्लिष्टकारिणं॥ प्रभासंतंमहाबाहुं
स्थितंमेरुमिवापरं॥८०॥ अमर्षीनित्यसंरब्धश्चिरंवैरमनुस्मरन्॥ एषभीमोजयप्रेप्सुर्युधितिष्ठतिवीर्यवान्॥ ८१ ॥ एषधर्मभृतांश्रेष्ठोधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥
तिष्ठत्यसुकरःसंख्येपरैःपरपुरंजयः॥ ८२॥ एतौचपुरुषव्याघ्रावश्विनाविवसोदरौ॥ नकुलःसहदेवश्चतिष्ठतोयुधिदुर्जयौ॥ ८३ ॥ अमीस्थिताद्रौपदेयाःपंच
पंचाचलाइव ॥ व्यवस्थितायोद्धुकामाःसर्वेर्जुनसमायुधि॥८४॥ एतेद्रुपदपुत्राश्चधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ स्फीताःसत्यजितोवीरास्तिष्ठंतिपरमौजसः ॥ ८५ ॥
असाविंद्रइवासह्यःसात्यकिःसात्वतांवरः॥ युयुत्सुरुपयात्यस्मान्क्रुद्धांतकसमःपुरः॥८६॥इतिसंवदतोरेवतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ तेसेनेसमसज्जेतांगंगायमु
नवद्भृशं॥८७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णशल्यसंवादेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच तथाव्यूढेष्वनीकेषुसंसक्तेषु
चसंजय॥ संशप्तकान्कथंपार्थोगतःकर्णश्चपांडवान्॥ १ ॥ एतद्विस्तरशोयुद्धंप्रब्रूहिकुशलोह्यसि॥ नहितृप्यामिवीराणांशृण्वानोविक्रमान्रणे॥२॥ संज
यउवाच तदास्थितमवज्ञायप्रत्यमित्रबलंमहत्॥ अव्यूहतार्जुनोव्यूहंपुत्रस्यतवदुर्नये॥ ३॥ तत्सादिनागकलिलंपदातिरथसंकुलं॥ धृष्टद्युम्नमुखंव्यूहमशो
भतमहद्बलं॥ ४॥ पारावतसवर्णाश्वश्चंद्रादित्यसमद्युतिः॥ पार्षतःप्रबभौधन्वीकालोविग्रहवानिव॥५॥ पार्षतंजुगुपुःसर्वेद्रौपदेयायुयुत्सवः॥ दिव्यवर्मायुध ॥५१॥
धराःशार्दूलसमविक्रमाः॥ ६॥ सानुगादीप्तवपुषश्चंद्रंतारागणाइव॥ अथव्यूढेष्वनीकेषुप्रेक्ष्यसंशप्तकान्रणे॥ ७॥

तथेति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ क्षत्रविट्शूद्रवीराणामित्यनेनब्राह्मणादृतेयुद्धंसर्वेषांश्रेयस्करमित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ युक्तायोजयि

क्रुद्धोर्जुनोभिदुद्रावव्याक्षिपन्गांडिवंधनुः॥ अथसंशप्तकाःपार्थमभ्यधावन्वधैषिणः॥ ८॥ विजयेधृतसंकल्पामृत्युंकृत्वाऽनिवर्त्तनं ॥ तन्नराश्वौघबहुलंम
त्तनागरथाकुलं॥९॥ पत्तिमच्छूरवीरौघंद्रुतमर्जुनमार्दयत्॥ ससंप्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना॥१०॥ तस्यैवनःश्रुतोयादृङ्निवातकवचैःसह॥ रथानश्वा
न्ध्वजान्नागान्पत्तीन्रणगतानपि॥ ११ ॥ इषून्धनूंषिखड्गांश्चचक्राणिचपरश्वधान्॥ सायुधानुद्यतान्बाहून्विविधान्यायुधानिच॥ १२ ॥ चिच्छेदद्विषतांपा
र्थःशिरांसिचसहस्रशः ॥ तस्मिन्सैन्यमहावर्त्तपातालतलसन्निभे॥ १३ ॥ निमग्नंतंरथंमत्वानेदुःसंशप्तकास्तथा ॥ सपुनस्तानरीन्हत्वापुनरुत्तरतोवधीत् ॥
॥ १४ ॥ दक्षिणेनचपश्चाच्चक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव॥ अथपंचालचेदीनांसृंजयानांचमारिष॥ १५॥ त्वदीयैःसहसंग्रामआसीत्परमदारुणः ॥ कृपश्चकृतवर्माच
शकुनिश्चापिसौबलः॥ १६॥ हृष्टसेनाःसुसंरब्धारथानीकप्रहारिणः॥ कोसलैःकाश्यमत्स्यैश्चकारूषैःकेकयैरपि॥ १७॥ शूरसेनैःशूरवरैर्युयुधुर्युद्धदुर्मदाः॥
तेषामंतकरंयुद्धंदेहपाप्मासुनाशनं॥ १८॥ क्षत्रविट्शूद्रवीराणांधर्म्यंस्वर्ग्यंयशस्करं॥ दुर्योधनोथसहितोभ्रातृभिर्भरतर्षभ ॥ १९ ॥ गुप्तःकुरुप्रवीरैश्चमद्रा
णांचमहारथैः ॥ पांडवैःसहपंचालैश्चेदिभिःसात्यकेनच॥ २० ॥ युध्यमानंरणेकर्णंकुरुवीरोभ्यपालयत् ॥ कर्णोपिनिशितैर्बाणैर्विनिहत्यमहाचमूं॥ २१ ॥
प्रमृद्यचरथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत्॥ विवस्त्रायुधदेहासून्कृत्वाशत्रून्सहस्रशः॥ २२॥ युक्तास्वर्गयशोभ्यांचस्वेभ्योमुदमुदावहत् ॥ एवंमारिषसंग्रामोनर
वाजिगजक्षयः॥ कुरूणांसृंजयानांचदेवासुरसमोभवत्॥२३॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः॥४७॥ ॥७॥ ॥७॥
धृतराष्ट्रउवाच यत्तत्प्रविश्यपार्थानांसैन्यंकुर्वन्जनक्षयं॥ कर्णोराजानमभ्येत्यतन्ममाचक्ष्वसंजय॥१॥ केचप्रवीराःपार्थानांयुधिकर्णमवारयन् ॥ कांश्च
प्रमथ्याधिरथिर्युधिष्ठिरमपीडयत्॥ २॥ संजयउवाच धृष्टद्युम्नमुखान्पार्थान्दृष्ट्वाकर्णोव्यवस्थितान् ॥ समभ्यधावत्त्वरितःपंचालाञ्छत्रुकर्षिणः ॥
॥ ३॥ तंतूर्णमभिधावंतंपंचालाजितकाशिनः॥ प्रत्युद्ययुर्महात्मानंहंसाइवमहार्णवं॥ ४॥ ततःशंखसहस्राणांनिःस्वनोहृदयंगमः ॥ प्रादुरासीदुभयतोभेरी
शब्दश्चदारुणः॥ ५॥ नानाबाणनिपाताश्चद्विपाश्वरथनिःस्वनः॥ सिंहनादश्चवीराणामभवद्दारुणस्तदा॥ ६॥

त्वा ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यत्तदिति अभ्येत्ययदकरोत्तन्ममाचक्ष्वेत्यन्वयः ॥१ ॥ २॥ ३ ॥ ४ ॥५॥६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ विमर्दंतंविमृद्नंतं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

साद्रिद्रुमार्णवाभूमिःसवातांबुदमंबरं ॥ सार्केंदुग्रहनक्षत्राद्यौश्चव्यक्तंविघूर्णिता ॥ ७॥ इतिभूतानितंशब्दंमेनिरेतेचविव्यथुः ॥ यानिचाप्यल्पसत्वानिप्राय
स्तानिमृतानिच॥ ८ ॥ अथकर्णोभृशंक्रुद्धःशीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ॥ जघानपांडवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ ९ ॥ सपांडवबलंकर्णःप्रविश्यविसृजञ्छरान् ॥ प्र
भद्रकाणांप्रवरानहनत्सप्तसप्ततिं ॥ १० ॥ ततःसुपुंखैर्निशितैरथश्रेष्ठोरथेषुभिः ॥ अवधीत्पंचविंशत्यापंचालान्पंचविंशतिं ॥ ११ ॥ सुवर्णपुंखैर्नाराचैःपरका
यविदारणैः ॥ चेदिकानवधीद्वीरःशतशोथसहस्रशः ॥ १२ ॥ तंतथासमरेकर्मकुर्वाणमतिमानुषं॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालानांरथव्रजाः ॥ १३॥ ततःसंधायवि
शिखान्पंचभारतदुःसहान् ॥ पंचालानवधीत्पंचकर्णोवैकर्तनोवृष ॥ १४ ॥ भानुदेवंचित्रसेनंसेनाबिंदुंचभारत ॥ तपनंशूरसेनंचपंचालानहनद्रणे ॥ १५ ॥
पंचालेषुचशूरेषुवध्यमानेषुसायकैः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पंचालानांमहाहवे ॥ १६॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालानांरथादश ॥ पुनरेवचतान्कर्णोजघानाशुप
तत्रिभिः ॥ १७॥ चक्ररक्षौतुकर्णस्यपुत्रौमारिषदुर्जयौ ॥ सुषेणःसत्यसेनश्चत्यक्त्वाप्राणानयुध्यतां॥ १८॥ पृष्ठगोप्तातुकर्णस्यज्येष्ठःपुत्रोमहारथः ॥ वृषसेनः
स्वयंकर्णंपृष्ठतःपर्यपालयत् ॥ १९ ॥ धृष्टद्युम्नःसात्यकिश्चद्रौपदेयावृकोदरः ॥ जनमेजयःशिखंडीचप्रवीराश्चप्रभद्रकाः ॥ २० ॥ चेदिकेकयपंचालायमौम
त्स्याश्चदंशिताः ॥ समभ्यधावन्राधेयंजिघांसंतःप्रहारिणं ॥ २१ ॥तएनंविविधैःशस्त्रैःशरधाराभिरेवच ॥ अभ्यवर्षन्विमर्दंतंप्रावृषीवांबुदागिरिं ॥ २२ ॥ पि
तरंतुपरीप्संतःकर्णपुत्राःप्रहारिणः ॥त्वदीयाश्चापरेराजन्वीरावीरानवारयन् ॥ २३ ॥ सुषेणोभीमसेनस्यच्छित्वाभल्लेनकार्मुकं॥ नाराचैःसप्तभिर्विध्वाहृदिभी
मंननादह ॥ २४ ॥ अथान्यद्धनुरादायसुदृढंभीमविक्रमः ॥ सज्यंवृकोदरःकृत्वासुषेणस्याच्छिनद्धनुः ॥ २५ ॥ विव्याधचैनंदशभिःक्रुद्धोनृत्यन्निवेषुभिः ॥
कर्णंचतूर्णंविव्याधत्रिसप्तत्याशितैःशरैः ॥ २६॥ भानुसेनंचदशभिःसाश्वसूतायुधध्वजं ॥ पश्यतांसुहृदांमध्येकर्णपुत्रमपातयत्॥ २७॥ क्षुरप्रणुन्नंतत्तस्यशि
रश्चंद्रनिभाननं॥शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवांबुजं॥ २८॥हत्वाकर्णसुतंभीमस्तावकान्पुनरार्दयत्॥कृपहार्दिक्ययोश्छित्वाचापौतावप्यथार्दयत्॥ २९ ॥
दुःशासनंत्रिभिर्विध्वाशकुनिंषड्भिरायसैः ॥ उलूकंचपतत्रिंचचकारविरथावुभौ ॥ ३०॥ सुषेणंचहतोसीतिब्रुवन्नादत्तसायकं ॥ तमस्यकर्णश्चिच्छेदत्रिभिश्चै
नमताडयत् ॥ ३१ ॥ अथान्यंपरिजग्राहसुपर्वाणंसुतेजनं ॥ सुषेणायास्तृजद्भीमस्तमप्यस्याच्छिनद्वृषः ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुनःकर्णस्त्रिसप्तत्याभीमसेनमथेषुभिः॥ पुत्रंपरीप्सन्विव्याधक्रूरंक्रूरैर्जिघांसया॥ ३३ ॥ सुषेणस्तुधनुर्गृह्यभारसाधनमुत्तमं ॥ नकुलंपंचभिर्बाणैर्बाह्वोरुर
सिचार्पयत्॥ ३४॥ नकुलस्तंतुविंशत्याविध्वाभारसहैर्दृढैः॥ ननादबलवान्नादंकर्णस्यभयमादधत्॥ ३५॥ तंसुषेणोमहाराजविध्वादशभिराशुगैः॥ चिच्छे
दचधनुःशीघ्रंक्षुरप्रेणमहारथः॥ ३६॥ अथान्यद्धनुरादायनकुलःक्रोधमूर्छितः॥ सुषेणंनवभिर्बाणैर्वारयामाससंयुगे॥ ३७॥ सतुबाणैर्दिशोराजन्नाच्छाद्य
परवीरहा॥ आजघ्नेसारथिंचास्यसुषेणंचततस्त्रिभिः॥ ३८॥ चिच्छेदचास्यसुदृढंधनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा॥ अथान्यद्धनुरादायसुषेणःक्रोधमूर्छितः॥ ३९॥ आ
विध्यन्नकुलंषष्ट्यासहदेवंचसप्तभिः॥ तद्युद्धंसुमहद्घोरमासीद्देवासुरोपमं॥ ४०॥ निघ्नतांसायकैस्तूर्णमन्योन्यस्यवधंप्रति॥ सात्यकिर्वृषसेनस्यसूतंहत्वात्रि
भिःशरैः॥ ४१॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनजघानाश्वांश्वसप्तभिः॥ध्वजमेकेषुणोन्मथ्यत्रिभिस्तंहृद्यताडयत्॥ ४२॥अथावसन्नःस्वरथेमुहूर्तात्पुनरुत्थितः॥ सर
णेयुयुधानेनविसूताश्वरथध्वजः॥ ४३॥ कृतोजिघांसुःशैनेयंखड्गचर्मधृगभ्ययात्॥ तस्यचापततःशीघ्रंवृषसेनस्यसात्यकिः॥ ४४॥ वाराहकर्णैर्दशभिरवि
ध्यदसिचर्मणी॥ दुःशासनस्तुतंदृष्ट्वाविरथंव्यायुधंकृतं॥ ४५॥ आरोप्यस्वरथंतूर्णमपोवाहरणातुरं॥ अथान्यंरथमास्थायवृषसेनोमहारथः॥ ४६॥ द्रौपदे
यांस्त्रिसप्तत्यायुयुधानंचपंचभिः॥ भीमसेनंचतुःषष्ट्यासहदेवंचपंचभिः॥ ४७॥ नकुलंत्रिंशताबाणैःशतानीकंचसप्तभिः॥ शिखंडिनंचदशभिर्धर्मरा
जंशतेनच॥ ४८॥ एतांश्चान्यांश्चराजेंद्रप्रवीरान्जयगृद्धिनः॥ अभ्यर्दयन्महेष्वासःकर्णपुत्रोविशांपते॥ ४९॥ कर्णस्ययुधिदुर्धर्षस्ततःपृष्ठमपालयत्॥ दुः
शासनंचशैनेयोनवैर्नवभिरायसैः॥ ५०॥ विसूताश्वरथंकृत्वाललाटेत्रिभिरार्पयत्॥ सत्वन्यंरथमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः॥ ५१॥ युयुधेपांडुभिःसार्धं
कर्णस्याप्याययन्बलं॥ धृष्टद्युम्नस्ततःकर्णमविध्यद्दशभिःशरैः॥ ५२॥ द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्यायुयुधानस्तुसप्तभिः॥ भीमसेनश्चतुःषष्ट्यासहदेवश्चसप्तभिः॥ ५३॥
नकुलस्त्रिंशताबाणैःशतानीकस्तुसप्तभिः॥ शिखंडीदशभिर्वीरोधर्मराजःशतेनतु॥ ५४॥ एतेचान्येचराजेंद्रप्रवीराजयगृद्धिनः॥ अभ्यर्दयन्महेष्वासंसूतपुत्रं
महाहवे॥ ५५॥ तान्सूतपुत्रोविशिखैर्दशभिर्दशभिःशरैः॥ रथेनानुचरन्वीरःप्रत्यविध्यदरिंदमः॥ ५६॥ तत्रास्त्रवीर्यंकर्णस्यलाघवंचमहात्मनः॥ अपश्याम
महाभागतदद्भुतमिवाभवत्॥ ५७॥ नह्याददानंददृशुःसंदधानंचसायकान्॥ विमुंचंतंचसंरंभादपश्यंतहतानरीन्॥ ५८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५९॥६०॥विवरंअंतरंददुःप्रस्तनाइत्यर्थः ॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

द्यौर्वियद्भूर्दिशश्चैवप्रपूर्णानिशितैःशरैः ॥ अरुणाभ्रावृताकारंतस्मिन्देशेबभौवियत् ॥ ५९ ॥ नृत्यन्निवहिराधेयश्चापहस्तःप्रतापवान् ॥ यैर्विद्धःप्रत्यविद्ध्य
त्तानेकैकंत्रिगुणैःशरैः॥ ६० ॥ शतैश्चदशभिश्चैतान्पुनर्विध्वाननादच ॥ साश्वसूतरथाश्छन्नास्ततस्तेविवरंददुः ॥ ६१॥ तान्प्रमथ्यमहेष्वासान्राधेयःशरवृ
ष्टिभिः॥ गजानीकमसंबाधंप्राविशच्छत्रुकर्शनः॥ ६२ ॥ सरथांस्त्रिशतंहत्वाचेदीनामनिवर्त्तिनां ॥ राधेयोनिशितैर्बाणैस्ततोभ्याच्छैद्युधिष्ठिरं ॥ ६३॥ त
तस्तेपांडवाराजञ्छिखंडीचससात्यकिः॥ राधेयात्परिरक्षंतोराजानंपर्यवारयन्॥ ६४॥ तथैवतावकाःसर्वेकर्णंदुर्वारणंरणे ॥ यत्ताःशूरामहेष्वासाःपर्यरक्षं
तसर्वशः॥ ६५॥ नानावादित्रघोषाश्चप्रादुरासन्विशांपते॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणामभिगर्जतां॥६६॥ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुपांडवाः ॥ युधिष्ठि
रमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं॥ ६७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच
विदार्यकर्णस्तांसेनांयुधिष्ठिरमथाद्रवत्॥ रथहस्त्यश्वपत्तीनांसहस्रैःपरिवारितः॥ १ ॥ नानायुधसहस्राणिप्रेरितान्यरिभिर्वृषः॥ छित्वाबाणशतैरुग्रैस्तानवि
ध्यदसंभ्रमात्॥ २॥ निचकर्तशिरांस्येषांबाहूनूरूंश्चसूतजः॥ तेहतावसुधांपेतुर्भग्नाश्चान्येविदुद्रुवुः॥ ३॥द्राविडास्तुनिषादास्तुपुनःसात्यकिचोदिताः॥ अभ्य
द्रवन्जिघांसंतःपत्तयःकर्णमाहवे॥ ४ ॥ तेविबाहुशिरस्त्राणाःप्रहताःकर्णसायकैः ॥ पेतुःपृथिव्यांयुगपच्छिन्नंशालवनंयथा ॥ ५ ॥ एवंयोधशतान्याजौसह
स्राण्ययुतानिच॥ हतानीयुर्महींदेहैर्यशसापूरयन्दिशः॥ ६॥ अथवैकर्तनंकर्णंरणेक्रुद्धमिवांतकं॥ रुरुधुःपांडुपंचालाव्याधिंमंत्रौषधैरिव॥ ७॥ सतान्प्रमृद्या
भ्यपतत्पुनरेवयुधिष्ठिरं॥ मंत्रौषधिक्रियातीतोव्याधिरत्युल्बणोयथा॥ ८॥ सराजगृद्धिभीरुद्धःपांडुपंचालकेकयैः॥ नाशकत्तानतिक्रांतुंमृत्युर्ब्रह्मविदोयथा
॥ ९॥ ततोयुधिष्ठिरःकर्णमदूरस्थंनिवारितं॥अब्रवीत्परवीरघ्नंक्रोधसंरक्तलोचनः॥ १०॥ कर्णकर्णवृथादृष्टेसूतपुत्रवचःशृणु ॥ सदास्पर्धसिसंग्रामेफाल्गुने
नतरस्विना॥ ११ ॥ तथास्मान्बाधसेनित्यंधार्तराष्ट्रमतेस्थितः॥ यद्बलंयच्चतेवीर्यंप्रद्वेषोयस्तुपांडुषु॥ १२ ॥ तत्सर्वंदर्शयस्वाद्यपौरुषंमहदास्थितः ॥ युद्धश्रद्धां
चतेद्याहंविनेष्यामिमहाहवे॥ १३॥ एवमुक्तामहाराजकर्णंपांडुसुतस्तदा॥ सुवर्णपुंखैर्दशभिर्विव्याधायस्मयैःशरैः॥ १४॥

विदार्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तंसूतपुत्रोदशभिःप्रत्यविध्यदरिंदमः॥वत्सदंतैर्महेष्वासःप्रहसन्निवभारत॥१५॥सोवज्ञायतुनिर्विद्धःसूतपुत्रेणमारिष॥प्रजज्वालततःक्रोधाद्धविषेवहुता
शनः॥१६॥ज्वालामालापरिक्षिप्तोराज्ञोदेहोव्यदृश्यत॥युगांतेदग्धुकामस्यसंवर्ताग्नेरिवापरः॥१७॥ततोविस्फार्यसुमहच्चापंहेमपरिष्कृतं॥समाधत्तशितंबाणं
गिरीणामपिदारणं॥१८॥ततःपूर्णायतोत्कृष्टंयमदंडनिभंशरं॥मुमोचत्वरितोराजासूतपुत्रजिघांसया॥१९॥सतुवेगवतामुक्तोबाणोवज्राशनिस्वनः॥वि
वेशसहसाकर्णंसव्येपार्श्वेमहारथं॥२०॥सतुतेनप्रहारेणपीडितःप्रमुमोहवै॥स्रस्तगात्रोमहाबाहुर्धनुरुत्सृज्यस्यंदने॥२१॥गतासुरिवनिश्चेताःशल्यस्याभिमु
खोपतत्॥राजापिभूयोनाजघ्नेकर्णंपार्थहितेप्सया॥२२॥ततोहाहाकृतंसर्वंधार्तराष्ट्रबलंमहत्॥विवर्णमुखभूयिष्ठंकर्णंदृष्ट्वातथागतं॥२३॥सिंहनादश्चसं
जज्ञेक्ष्वेलाःकिलकिलास्तथा॥पांडवानांमहाराजदृष्ट्वाराज्ञःपराक्रमं॥२४॥प्रतिलभ्यतुराधेयःसंज्ञांनातिचिरादिव॥दध्रेराजविनाशायमनःक्रूरपराक्र
मः॥२५॥सहेमविकृतंचापंविस्फार्यविजयंमहत्॥अवाकिरदमेयात्मापांडवंनिशितैःशरैः॥२६॥ततःक्षुराभ्यांपांचाल्यौचक्ररक्षौमहात्मनः॥जघानचं
द्रदेवंचदंडधारंचसंयुगे॥२७॥तावुभौधर्मराजस्यप्रवीरौपरिपार्श्वतः॥रथाभ्याशेचकाशेतेचंद्रस्येवपुनर्वसू॥२८॥युधिष्ठिरःपुनःकर्णमविध्यत्त्रिंशताशरैः॥
सुषेणंसत्यसेनंचत्रिभिस्त्रिभिरताडयत्॥२९॥शल्यंनवत्याविव्याधत्रिसप्तत्याचसूतजं॥तांस्तस्यगोप्तृन्विव्याधत्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः॥३०॥ततःप्रहस्याधि
रथिर्विधुन्वानःसकार्मुकं॥भित्वाभल्लेनराजानंविध्वाषष्ट्यानदत्तदा॥३१॥ततःप्रवीराःपांडूनामभ्यधावन्नमर्षिताः॥युधिष्ठिरंपरीप्संतःकर्णमभ्यर्दयञ्छ
रैः॥३२॥सात्यकिश्चेकितानश्चयुयुत्सुःपांड्यएवच॥धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाःप्रभद्रकाः॥३३॥यमौचभीमसेनश्चशिशुपालस्यचात्मजः॥कारूषा
मत्स्यशेषाश्चकेकयाःकाशिकोसलाः॥३४॥एतेचत्वरितावीरावसुषेणमताडयन्॥जनमेजयश्चपांचाल्यःकर्णंविव्याधसायकैः॥३५॥वाराहकर्णनाराचै
र्नालीकैर्निशितैःशरैः॥वत्सदंतैर्विपाठैश्चक्षुरप्रैश्चटकामुखैः॥३६॥नानाप्रहरणैश्चोग्रैरथहस्त्यश्वसादिभिः॥सर्वतोभ्यद्रवत्कर्णंपरिवार्यजिघांसया॥३७॥
सपांडवानांप्रवरैःसर्वतःसमभिद्रुतः॥उदीरयन्ब्राह्ममस्त्रंशरैरापूरयन्दिशः॥३८॥ततःशरमहाज्वालोवीर्योष्माकर्णपावकः॥निर्दहन्पांडववनंवीरःपर्यचर
द्रणे॥३९॥ससंधायमहास्त्राणिमहेष्वासोमहामनाः॥प्रहस्यपुरुषेंद्रस्यशरैश्चिच्छेदकार्मुकं॥४०॥

पुरुषेंद्रस्ययुधिष्ठिरस्य ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततःसंधायनवतिंनिमेपान्नतपर्वणां ॥ बिभेदकवचंराज्ञोरणेकर्णःशितैःशरैः ॥ ४१ ॥ तद्वर्महेमविकृतंरत्नचित्रंबभौपतत् ॥ सविद्युदभ्रंसवितुःश्लिष्टंवातहतं
यथा ॥ ४२ ॥ तदंगात्पुरुषेंद्रस्यभ्रष्टंवर्मव्यरोचत ॥ रत्नैरलंकृतंचित्रैर्व्यभ्रंनिशियथानभः ॥ ४३ ॥ छिन्नवर्माशरैःपार्थोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ततःसर्वायसींश
क्तिंचिक्षेपाधिरथिंप्रति ॥ ४४ ॥ तांज्वलंतीमिवाकाशेशरैश्चिच्छेदसप्तभिः ॥ साछिन्नाभूमिमगमन्महेष्वासस्यसायकैः ॥ ४५ ॥ ततोबाह्वोर्ललाटेचहृदिचै
वयुधिष्ठिरः ॥ चतुर्भिस्तोमरैःकर्णंताडयित्वानदन्मुदा ॥ ४६ ॥ उद्भिन्नरुधिरःकर्णःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ ध्वजंचिच्छेदभल्लेनत्रिभिर्विव्याधपांडवं ॥ ४७ ॥ इ
पुधीचास्यचिच्छेदरथंचतिलशोच्छिनत् ॥ कालवालास्तुयेपार्थंदंतवर्णावहन्हयाः ॥४८॥ तैर्युक्तंरथमास्थायप्रायाद्राजापराङ्मुखः ॥ एवंपार्थोभ्युपायात्सनि
हतःपार्ष्णिसारथिः ॥ ४९ ॥ अशक्नुवन्प्रमुखतःस्थातुंकर्णस्यदुर्मनाः ॥ अभिद्रुत्यतुराधेयःपांडुपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ५० ॥ वज्रच्छत्रांकुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्मांबुजादि
भिः ॥ लक्षणैरुपपन्नेनपांडुनापांडुनंदनं ॥ ५१ ॥ पवित्रीकर्त्तुमात्मानंस्कंधेसंस्पृश्यपाणिना ॥ ग्रहीतुमिच्छन्सबलात्कुंतीवाक्यंचसोऽस्मरत् ॥५२ ॥ तंशल्यः
प्राहमाकर्णगृह्णीथाःपार्थिवोत्तमं ॥ गृहीतमात्रोहत्वात्वांमाकरिष्यतिभस्मसात् ॥ ५३॥ अब्रवीत्प्रहसन्राजन्कुत्सयन्निवपांडवं ॥ कथंनामकुलेजातःक्षत्रधर्मे
व्यवस्थितः ॥ ५४ ॥ प्रजत्यात्समरंभीतःप्राणान्रक्षन्महाहवे ॥ नभवान्क्षत्रधर्मेषुकुशलोहीतिमेमतिः ॥ ५५ ॥ ब्राह्मेबलेभवान्युक्तःस्वाध्यायेयज्ञकर्मणि ॥
मास्मयुद्ध्यस्वकौंतेयमास्मवीरान्समासदः ॥ ५६ ॥ माचैतानप्रियंब्रूहिमावैव्रजमहारणं ॥ वक्तव्यामारिषान्येतुनवक्तव्यास्तुमादृशाः ॥ ५७ ॥ मादृशान्विब्रुव
न्युद्धेएतदन्यच्चलप्स्यसे ॥ स्वगृहंगच्छकौंतेययत्रतौकेशवार्जुनौ ॥ ५८ ॥ नहित्वांसमरेराजन्हन्यात्कर्णःकथंचन ॥ एवमुक्त्वाततःपार्थंविसृज्यचमहाबलः ॥
॥ ५९ ॥ न्यहनत्पांडवींसेनांवज्रहस्तइवासुरीं ॥ ततोपायाद्द्रुतंराजन्व्रीडन्निवनरेश्वरः ॥ ६० ॥ अथापयातंराजानंमत्वान्वीयुस्तमच्युतं ॥ चेदिपांडवपंचालाःसा
त्यकिश्चमहारथः ॥ ६१ ॥ द्रौपदेयास्तथाशूरामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकंदृष्ट्वाकर्णःपराङ्मुखं ॥ ६२ ॥ कुरुभिःसहितोवीरःप्रहृष्टःपृष्ठतोन्वगात् ॥
भेरीशंखमृदंगानांकार्मुकाणांचनिःस्वनः ॥ ६३ ॥ बभूवधार्तराष्ट्राणांसिंहनादरवस्तथा ॥ युधिष्ठिरस्तुकौरव्यरथमारुह्यसत्वरं ॥ ६४ ॥ श्रुतकीर्त्तेर्महाराजदृष्टवा
न्कर्णविक्रमं ॥ काल्यमानंबलंदृष्ट्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ६५ ॥ स्वान्योधानब्रवीत्क्रुद्धोनिघ्नतैतान्किमासत ॥ ततोराज्ञाभ्यनुज्ञाताःपांडवानांमहारथाः ॥ ६६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

भीमसेनमुखाःसर्वेपुत्रांस्तेप्रत्युपाद्रवन्॥ अभवत्तुमुलःशब्दोयोधानांतत्रभारत॥ ६७॥ रथहस्त्यश्वपत्तीनांशस्त्राणांचततस्ततः॥ उत्तिष्ठतप्रहरतप्रैताभिपत
तेतिच॥ ६८॥ इतिब्रुवाणाह्यन्योन्यंजघ्नुर्योधामहारणे॥ अभ्रच्छायेवतत्रासीच्छरवृष्टिभिरंबरे॥ ६९॥ समाहतैर्नरवरैर्निघ्नद्भिरितरेतरं॥ विपताकध्वजच्छ
त्राव्यश्वसूतायुधारणे॥ ७०॥ व्यंगांगावयवाःपेतुःक्षितौक्षीणाःक्षितीश्वराः॥ प्रवणादिवशैलानांशिखराणिद्विपोत्तमाः॥ ७१॥ सारोहानिहताःपेतुर्वज्र
भिन्नाइवाद्रयः॥ छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारभूषणैः॥ ७२॥ सारोहास्तुरगाःपेतुर्हतवीराःसहस्रशः॥ विप्रविद्धायुधाश्चैवविरथाश्चरथैर्हताः॥ ७३॥ प्र
तिवीरैश्चसंमर्दपत्तिसंघाःसहस्रशः॥ विशालायततताम्राक्षैःपद्मेंदुसदृशाननैः॥ ७४॥ शिरोभिर्युद्धशौंडानांसर्वतःसंवृतामही॥ यथाभुवितथाव्योम्निनिःस्व
नंशुश्रुवुर्जनाः॥ ७५॥ विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः॥ हतानभिमुखान्वीरान्वीरैःशतसहस्रशः॥ ७६॥ आरोप्यारोप्यगच्छंतिविमानेष्वप्सरोग
णाः॥ तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंप्रत्यक्षंस्वर्गलिप्सया॥ ७७॥ प्रहृष्टमनसःशूराःक्षिप्रंजघ्नुःपरस्परं॥ रथिनोरथिभिःसार्धंचित्रंयुयुधुराहवे॥ ७८॥ पत्तयःपत्तिभिर्ना
गाःसहनागैर्हयैर्हयाः॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेगजवाजिनरक्षये॥ ७९॥ सैन्येनरजसावृत्तेस्वेस्वान्जघ्नुःपरेपरान्॥ कचाकचियुद्धमासीद्दंतादंतिनखानखि॥ ८०॥
मुष्टियुद्धंनियुद्धंचदेहपाप्मासुनाशनं॥ तथावर्ततिसंग्रामेगजवाजिनरक्षये॥ ८१॥ नराश्वनागदेहेभ्यःप्रसृतालोहितापगा॥ गजाश्वनरदेहान्साव्युवाहपतिता
न्बहून्॥ ८२॥ नराश्वगजसंबाधेनराश्वगजसादिनां॥ लोहितोदामहाघोरामांसशोणितकर्दमा॥ ८३॥ नराश्वगजदेहानांवहंतीभीरुभीषणा॥ तस्याःपारम
पारंचव्रजंतिविजयैषिणः॥ ८४॥ गाधेनचोत्प्लवंतश्चनिमज्योन्मज्यचापरे॥ तेतुलोहितदिग्धांगारक्तवर्मायुधांबराः॥ ८५॥ सस्नुस्तस्यांपपुश्चास्यांमम्लुश्च
भरतर्षभ॥ रथानश्वान्नरान्नागानायुधाभरणानिच॥ ८६॥ वसनान्यथवर्माणिवध्यमानान्हतानपि॥ भूमिंखंद्यांदिशश्चैवप्रायःपश्यामलोहितं॥ ८७॥
लोहितस्यतुगंधेनस्पर्शेनचरसेनच॥ रूपेणचातिरिक्तेनशब्देनचविसर्पता॥ ८८॥ विषादःसुमहानासीत्प्रायःसैन्यस्यभारत॥ तत्तुविप्रहतंसैन्यंभीमसेनमु
खास्तदा॥ ८९॥ भूयःसमाद्रवन्वीराःसात्यकिप्रमुखास्तदा॥ तेषामापततांवेगमविषह्यंनिरीक्ष्यच॥ ९०॥ पुत्राणांतेमहासैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखं॥ तत्प्र
कीर्णरथाश्वेभंनरवाजिसमाकुलं॥ ९१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विध्वस्तवर्मकवचंप्रविल्यायुधकार्मुकं ॥व्यद्रवत्तावकंसैन्यंलोड्यमानंसमंततः॥सिंहार्दितमिवारण्येयथागजकुलंतथा॥ ९२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्व
॥५५॥ णिसंकुलयुद्धेऊनपंचाशत्तमोध्यायः॥४९॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच तानभिद्रवतोदृष्ट्वापांडवांस्तावकंबलं॥दुर्योधनोमहाराजवारयामास ८
सर्वशः॥ १ ॥ योधांश्चस्वबलंचैवसमंताद्भरतर्षभ ॥ क्रोशतस्तवपुत्रस्यनस्मराजन्न्यवर्तत ॥ २ ॥ततःपक्षःप्रपक्षश्चशकुनिश्चापिसौबलः॥ तदासशस्त्राःकुरवो
भीममभ्यद्रवन्रणे ॥ ३ ॥ कर्णोपिदृष्ट्वाद्रवतोधार्तराष्ट्रान्सराजकान्॥ मद्रराजमुवाचेदंयाहिभीमरथंप्रति ॥ ४ ॥ एवमुक्तश्चकर्णेनशल्योमद्राधिपस्तदा ॥ हं
सवर्णान्हयानग्र्यान्प्रैषीद्यत्रवृकोदरः ॥ ५ ॥ तेप्रेरितामहाराजशल्येनाहवशोभिना ॥ भीमसेनरथंप्राप्यसमसज्जंतवाजिनः॥ ६॥ दृष्ट्वाकर्णंसमायांतंभीमः
क्रोधसमन्वितः ॥ मतिंचक्रेविनाशायकर्णस्यभरतर्षभ ॥ ७॥ सोब्रवीत्सात्यकिंवीरंधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ यूयंरक्षतराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ संश
यान्महतोमुक्तंकथंचित्प्रेक्षतोमम ॥ अग्रतोमेकृतोराजाछिन्नसर्वपरिच्छदः ॥ ९ ॥ दुर्योधनस्यप्रीत्यर्थंराधेयेनदुरात्मना ॥ अंतमद्यगमिष्यामितस्यदुः
खस्यपार्षत॥ १० ॥हंतास्म्यद्यरणेकर्णसवामांनिहनिष्यति॥ संग्रामेणसुघोरेणसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ११ ॥ राजानमद्यभवतांन्यासभूतंददानिवै॥तस्यसंर
क्षणेसर्वेयतध्वंविगतज्वराः॥ १२ ॥एवमुक्त्वामहाबाहुःप्रायादाधिरथिंप्रति॥ सिंहनादेनमहतासर्वाःसन्नादयन्दिशः ॥ १३ ॥ दृष्ट्वात्वरितमायांतंभीमंयुद्धा
भिनंदिनं॥सूतपुत्रमथोवाचमद्राणामीश्वरोविभुः॥ १४ ॥ शल्यउवाच पश्यकर्णमहाबाहुंसंक्रुद्धंपांडुनंदनं ॥दीर्घकालार्जितंक्रोधंमोक्तुकामंत्वयि
ध्रुवं॥ १५॥ईदृशंनास्यरूपंमेदृष्टपूर्वंकदाचन॥अभिमन्यौहतेकर्णराक्षसेचघटोत्कचे॥ १६ ॥ त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यशक्तःक्रुद्धोनिवारणे ॥ बिभर्त्तिसदृशंरू
पंयुगांताग्निसमप्रभं॥ १७॥ संजयउवाच इतिब्रुवतिराधेयंमद्राणामीश्वरेनृप॥ अभ्यवर्ततवैकर्णंक्रोधदीप्तोवृकोदरः॥ १८॥ अथागतंतुसंप्रेक्ष्यभी
मंयुद्धाभिनंदिनं॥ अब्रवीद्वचनंशल्यंराधेयःप्रहसन्निव॥ १९॥ यदुक्तंवचनंमेद्यत्वयामद्रजनेश्वर॥ भीमसेनंप्रतिविभोतत्सत्यंनात्रसंशयः॥ २० ॥ एषशूर
श्ववीरश्चक्रोधनश्चवृकोदरः॥ निरपेक्षःशरीरेचप्राणतश्चबलाधिकः॥ २१॥ अज्ञातवासंवसताविराटनगरेतदा॥ द्रौपद्याःप्रियकामेनकेवलंबाहुसंश्रयात्॥
॥२२॥ गूढभावंसमाश्रित्यकीचकःसगणोहतः॥ सोद्यसंग्रामशिरसिसन्नद्धःक्रोधमूर्छितः॥ २३॥ ॥ १४ ॥ १५॥ १६ ॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ ॥५५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंकरोद्यतदंडेन करेणोद्यतोदंडोयेनतेनमृत्युनासमः किंशब्दउपमार्थे ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥४०॥

किंकरोद्यतदंडेनमृत्युनापिव्रजेद्रणं॥ चिरकालाभिलषितोममायंतुमनोरथः॥ २४॥ अर्जुनंसमरेहन्यांमांवाहन्याद्धनंजयः ॥ समेकदाचिदद्यैवभवेद्भीमस
मागमात्॥ २५॥ निहतेभीमसेनेवायदिवाविरथीकृते ॥ अभियास्यतिमांपार्थस्तन्मेसाधुभविष्यति ॥ २६॥ अत्रयन्मन्यसेप्राप्तंतच्छीघ्रंसंप्रधारय ॥ एत
च्छ्रुत्वातुवचनंराधेयस्यामितौजसः॥ २७॥ उवाचवचनंशल्यःसूतपुत्रंतथागतं॥ अभियाहिमहाबाहोभीमसेनंमहाबलं॥ २८ ॥ निरस्यभीमसेनंतुततःप्रा
प्स्यसिफाल्गुनं॥ यस्तेकामोभिलषितश्चिरात्प्रभृतिहृद्गतः॥ २९॥ सवैसंपत्स्यतेकर्णसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ एवमुक्तेततःकर्णःशल्यंपुनरभाषत ॥ ३० ॥ हंताहम
र्जुनंसंख्येमांवाहन्याद्धनंजयः॥ युद्धेमनःसमाधाययाहियत्रवृकोदरः॥ ३१ ॥ संजयउवाच ततःप्रायाद्रथेनाशुशल्यस्तत्रविशांपते॥ यत्रभीमोमहे
ष्वासोव्यद्रावयतवाहिनीं॥ ३२॥ ततस्तूर्यनिनादश्चभेरीणांचमहास्वनः॥ उदतिष्ठच्चराजेंद्रकर्णभीमसमागमे॥ ३३ ॥ भीमसेनोथसंक्रुद्धस्तस्यसैन्यंदुरास
दं॥ नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशःप्राद्रावयद्बली॥ ३४॥ ससन्निपातस्तुमुलोघोररूपोविशांपते॥ आसीद्रौद्रोमहाराजकर्णपांडवयोर्मृधे ॥ ३५॥ ततोमुहूर्त्ताद्रा
जेंद्रपांडवःकर्णमाद्रवत्॥ समापतंतंसंप्रेक्ष्यकर्णोवैकर्त्तनोवृषः॥ ३६॥ आजघानसुसंक्रुद्धोनाराचेनस्तनांतरे॥ पुनश्चैनममेयात्माशरवर्षैरवाकिरत्॥ ३७
सविद्धःसूतपुत्रेणच्छादयामासपत्रिभिः॥ विव्याधनिशितैःकर्णनवभिर्नतपर्वभिः॥ ३८॥ तस्यकर्णोधनुर्मध्येद्विधाचिच्छेदपत्रिभिः॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
प्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ३९ ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनसर्वावरणभेदिना ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायसूतपुत्रंवृकोदरः ॥ ४० ॥ राजन्मर्मसुमर्मज्ञोविव्याधनिशितैः
शरैः ॥ ननादबलवन्नादंकंपयन्निवरोदसी ॥ ४१ ॥ तंकर्णःपंचविंशत्यानाराचेनसमार्पयत्॥ मदोत्कटंवनेदृप्तमुल्काभिरिवकुंजरं॥ ४२ ॥ ततःसायकभि
न्नांगःपांडवःक्रोधमूर्छितः॥ संरंभामर्षताम्राक्षःसूतपुत्रवधेप्सया॥ ४३॥ सकार्मुकेमहावेगंभारसाधनमुत्तमं॥ गिरीणामपिभेत्तारंसायकंसमयोजयत्॥
॥ ४४॥ विकृष्यबलवच्चापमाकर्णादतिमारुतिः॥ तंमुमोचमहेष्वासःक्रुद्धःकर्णजिघांसया॥ ४५॥ सविसृष्टोबलवताबाणोवज्राशनिस्वनः॥ अदारयद्रणे
कर्णवज्रवेगोयथाचलं॥ ४६॥ सभीमसेनाभिहतःसूतपुत्रःकुरूद्वह॥ निषसादरथोपस्थेविसंज्ञःपृतनापतिः॥ ४७॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोमद्राधिपोदृष्ट्वाविसंज्ञंसूतनंदनं ॥ अपोवाहरथेनाजौकर्णमाहवशोभिनं ॥ ४८ ॥ ततःपराजितेकर्णेधार्तराष्ट्रीमहाचमूं ॥ व्यद्रावयद्भीमसेनोयथेंद्रोदान
॥ ५६ ॥ वान्पुरा ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णापयानेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सुदुष्करमिदंकर्मकृतं ८
भीमेनसंजय ॥ येनकर्णोमहाबाहुरथोपस्थेनिपातितः ॥ १ ॥ कर्णोह्येकोरणेहंतापांडवान्सृंजयैःसह ॥ इतिदुर्योधनःसूतप्राब्रवीन्मांमुहुर्मुहुः ॥ २ ॥ पराजितं
तुराधेयंदृष्ट्वाभीमेनसंयुगे ॥ ततःपरंकिमकरोत्पुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ३ ॥ संजयउवाच विमुखंप्रेक्ष्यराधेयंसूतपुत्रंमहाहवे ॥ पुत्रस्तवमहाराजसोदर्या
न्समभाषत ॥ ४ ॥ शीघ्रंगच्छतभद्रंवोराधेयंपरिरक्षत ॥ भीमसेनभयागाधेमज्जंतंव्यसनार्णवे ॥ ५ ॥ तेतुराज्ञासमादिष्टाभीमसेनंजिघांसवः ॥ अभ्यवर्तंतसं
क्रुद्धाःपतंगाःपावकंयथा ॥ ६ ॥ श्रुतर्वादुर्धरःक्राथोविवित्सुर्विकटःसमः ॥ निषंगीकवचीपाशीतथानंदोपनंदकौ ॥ ७ ॥ दुष्प्रधर्षःसुबाहुश्चवातवेगसुवर्चसौ ॥
धनुर्ग्राहोदुर्मदश्चजलसंधःशलःसहः ॥ ८ ॥ एतेरथैःपरिवृतावीर्यवंतोमहाबलाः ॥ भीमसेनंसमासाद्यसमंतात्पर्यवारयन् ॥ ९ ॥ तेव्यमुंचञ्छरव्रातान्नानालिं
गान्समंततः ॥ सतैरभ्यर्द्यमानस्तुभीमसेनोमहाबलः ॥ १० ॥ तेषामापततांक्षिप्रंसुतानांतेजनाधिप ॥ रथैःपंचदशैःसार्द्धंपंचाशदहनद्रथान् ॥ ११ ॥ विवित्सो
स्तुततःक्रुद्धोभल्लेनापाहरच्छिरः ॥ भीमसेनोमहाराजतत्पपातहतंभुवि ॥ १२ ॥ सकुंडलशिरस्त्राणंपूर्णचंद्रोपमंतथा ॥ तंदृष्ट्वानिहतंशूरंभ्रातरःसर्वतःप्रभो ॥
॥ १३ ॥ अभ्यद्रवंतसमरेभीमंभीमपराक्रमं ॥ ततोपराभ्यांभल्लाभ्यांपुत्रयोस्तेमहाहवे ॥ १४ ॥ जहारसमरेप्राणान्भीमोभीमपराक्रमः ॥ तौधरामनुपद्येतांवा
तरुग्णाविवद्रुमौ ॥ १५ ॥ विकटश्चसहश्चोभौदेवपुत्रोपमौनृप ॥ ततस्तुत्वरितोभीमःक्राथंनिन्येयमक्षयं ॥ १६ ॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनसहतोन्यपतद्भुवि ॥ हा
हाकारस्ततस्तीव्रःसंबभूवजनेश्वर ॥ १७ ॥ वध्यमानेषुवीरेषुतवपुत्रेषुधन्विषु ॥ तेषांसुलुलितेसैन्येपुनर्भीमोमहाबलः ॥ १८ नंदोपनंदौसमरेप्रैषयद्यमसाद
नं ॥ ततस्तेप्राद्रवन्भीताःपुत्रास्तेविह्वलीकृताः ॥ १९ ॥ भीमसेनंरणेदृष्ट्वाकालांतकयमोपमं ॥ पुत्रांस्तेनिहतान्दृष्ट्वासूतपुत्रःसुदुर्मनाः ॥ २० ॥ हंसवर्णान्हृ ॥ ५६ ॥
यान्भूयःप्रैषयद्यत्रपांडवः ॥ तेप्रेषितामहाराजमद्रराजेनवाजिनः ॥ २१ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ हरींद्रयोःवानरेंद्रयोर्वालिसुग्रीवयोरित्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

भीमसेनरथंप्राप्यसमसज्जंतवेगिताः॥ ससन्निपातस्तुमुलोघोररूपोविशांपते॥ २२॥ आसीद्रौद्रोमहाराजकर्णपांडवयोर्मृधे॥ दृष्ट्वाममममहाराजतौसमेतौ
महारथौ॥ २३॥ आसीद्बुद्धिःकथंयुद्धमेतदद्यभविष्यति॥ ततोभीमोरणश्लाघीछादयामासपत्रिभिः॥ २४॥ कर्णंरणेमहाराजपुत्राणांतवपश्यतां॥ ततःक
र्णोभृशंक्रुद्धोभीमंनवभिरायसैः॥ २५॥ विव्याधपरमास्त्रज्ञोभल्लैःसंनतपर्वभिः॥ आहतःसमहाबाहुर्भीमोभीमपराक्रमः॥ २६ ॥ आकर्णपूर्णैर्विशिखैःक
र्णंविव्याधसप्तभिः॥ ततःकर्णोमहाराजआशीविषइवश्वसन्॥ २७॥ शरवर्षेणमहताछादयामासपांडवं॥ भीमोपितंशरव्रातैश्छादयित्वामहारथं॥ २८॥प
श्यतांकौरवेयाणांविननर्दमहाबलः॥ ततःकर्णोभृशंक्रुद्धोदृढमादायकार्मुकं॥ २९॥ भीमंविव्याधदशभिःकंकपत्रैःशिलाशितैः॥ कार्मुकंचास्यचिच्छेदभ
ल्लेननिशितेनच॥ ३०॥ ततोभीमोमहाबाहुर्हेमपट्टविभूषितं॥ परिघंघोरमादायमृत्युदंडमिवापरं॥ ३१॥ कर्णस्यनिधनाकांक्षीचिक्षेपातिबलोनदन्॥ तमा
पतंतंपरिघंवज्राशनिसमस्वनं॥ ३२॥ चिच्छेदबहुधाकर्णःशरैराशीविषोपमैः॥ ततःकार्मुकमादायभीमोदृढतरंतदा॥ ३३॥ छादयामासविशिखैःकर्णंपर
बलार्दनं॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंकर्णपांडवयोर्मृधे॥ ३४॥ हरींद्रयोरिवमुहुःपरस्परवधैषिणोः॥ ततःकर्णोमहाराजभीमसेनंत्रिभिःशरैः॥ ३५॥ आकर्णमूलंवि
व्याधदृढमायम्यकार्मुकं॥ सोतिविद्धोमहेष्वासःकर्णेनबलिनांवरः॥ ३६॥ घोरमादत्तविशिखंकर्णकायावदारणं॥ तस्यभित्वातनुत्राणंभित्वाकायंचसाय
कः॥ ३७॥ प्राविशद्धरणींराजन्वल्मीकमिवपन्नगः॥ सतेनातिप्रहारेणव्यथितोविह्वलन्निव॥ ३८॥ संचचालरथेकर्णःक्षितिकंपेयथाचलः॥ ततःकर्णोमहा
राजरोषामर्षसमन्वितः॥ ३९॥ पांडवंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत्॥ आजघ्नेबहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत्॥ ४०॥ सारथिंचास्यभल्लेनप्रेषयामास
मृत्यवे॥ छित्वाचकार्मुकंतूर्णंपांडवस्याशुपत्रिणा॥ ४१॥ ततोमुहूर्त्ताद्राजेंद्रनातिकृच्छ्राद्धसन्निव॥ विरथंभीमकर्माणंभीमंकर्णश्चकारह॥ ४२॥ विरथोभ
रतश्रेष्ठप्रहसन्ननिलोपमः॥गदांगृह्यमहाबाहुरपतत्स्यंदनोत्तमात्॥४३॥अवप्लुत्यचवेगेनतवसैन्यंविशांपते॥व्यधमद्गदयाभीमःशरन्मेघानिवानिलः॥४४॥
नागान्सप्तशतान्राजन्नीषादंतान्प्रहारिणः॥ व्यधमत्सहसाभीमःक्रुद्धरूपःपरंतपः॥४५॥ दंतवेष्टेषुनेत्रेषुकुंभेषुचकटेषुच॥ मर्मस्वपिचमर्मज्ञस्तान्नागानवधी
द्बली॥ ४६॥ ततस्तेप्राद्रवन्भीताःप्रतीपंप्रहिताःपुनः॥ महामात्रैस्तमावव्रुर्मेघाइवदिवाकरं॥ ४७॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तान्ससमशतान्नागान्सारोहायुधकेतनान् ॥ भूमिष्ठोगदयाजघ्नेवज्रेणेंद्रइवाचलान् ॥ ४८ ॥ ततःसुबलपुत्रस्यनागानतिबलान्पुनः ॥ पोथयामासकौंतेयोद्वि
पंचाशदरिंदमः ॥ ४९ ॥ तथारथशतंसाग्रंपत्तींश्वशतशोपरान् ॥ न्यहनत्पांडवोयुद्धेतापयंस्तववाहिनीं ॥ ५० ॥ प्रताप्यमानंसूर्येणभीमेनचमहात्मना ॥ तव
सैन्यंसंचुकोचचर्माग्नावाहितंयथा ॥ ५१ ॥ तेभीमभयसंत्रस्तास्तावकाभरतर्षभ ॥ विहायसमरेभीमंदुद्रुवुर्वैदिशोदश ॥ ५२ ॥ रथाःपंचशताश्चान्येन्हादिन
श्चर्मवर्मिणः ॥ भीममभ्यद्रवन्घ्नंतःशरपूगैःसमंततः ॥ ५३ ॥ तान्सपंचशतान्वीरान्सपताकध्वजायुधान् ॥ पोथयामासगदयाभीमोविष्णुरिवासुरान् ॥ ५४ ॥
ततःशकुनिनिर्दिष्टाःसादिनःशूरसंमताः ॥ त्रिसाहस्राभ्ययुर्भीमंश त्त्यृष्टिप्रासपाणयः ॥ ५५ ॥ प्रत्युद्गम्यजवेनाशुसाश्वारोहांस्तदारिहा ॥ विविधान्विचरन्मा
र्गान्गदयासमपोथयत् ॥ ५६ ॥ तेषामासीन्महाञ्छब्दस्तडितानांचसर्वशः ॥ अश्मभिर्विध्यमानानांनगानामिवभारत ॥ ५७ ॥ एवंसुबलपुत्रस्यत्रिसाह
स्रान्हयोत्तमान् ॥ हत्वान्यंरथमास्थायक्रुद्धोराधेयमभ्ययात् ॥ ५८ ॥ कर्णोपिसमरेराजन्धर्मपुत्रमरिंदमं ॥ सशरैश्छादयामाससारथिंचाप्यपातयत् ॥ ५९ ॥
ततःसम्प्रद्रुतःसंख्येरथंदृष्ट्वामहारथः ॥ अन्वधावत्किरन्बाणैःकंकपत्रैरजिह्मगैः ॥ ६० ॥ राजानमभिधावंतंशरैरावृत्यरोदसी ॥ क्रुद्धःप्रच्छादयामासशरजा
लेनमारुतिः ॥ ६१ ॥ सन्निवृत्तस्ततस्तूर्णंराधेयःशत्रुकर्शनः ॥ भीमंप्रच्छादयामाससमंतान्निशितैःशरैः ॥ ६२ ॥ भीमसेनरथव्यग्रंकर्णंभारतसात्यकिः ॥ अ
भ्यर्दयदमेयात्मापार्ष्णिग्रहणकारणात् ॥ ६३ ॥ अभ्यवर्ततकर्णस्तमर्दितोपिशरैर्भृशं ॥ तावन्योन्यंसमासाद्यवृषभौसर्वधन्विनां ॥ ६४ ॥ विसृजंतौशरान्दीप्ता
न्विभ्राजेतांमनस्विनौ ॥ ताभ्यांवियतिराजेंद्रविततंभीमदर्शनं ॥ ६५ ॥ क्रौंचपृष्ठारुणंरौद्रंबाणजालंव्यदृश्यत ॥ नैवसूर्यप्रभाराजन्नदिशःप्रदिशस्तथा ॥ ६६ ॥
प्राज्ञासिष्मवयंतेवाशरैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ मध्यान्हेतपतोराजन्भास्करस्यमहाप्रभाः ॥ ६७ ॥ हृताःसर्वाःशरौघैस्तैःकर्णपांडवयोस्तदा ॥ सौबलंकृतवर्माणंद्रौ
णिमाधिरथिंकृपं ॥ ६८ ॥ संसक्तान्पांडवैर्दृष्ट्वानिवृत्ताःकुरवःपुनः ॥ तेषामापततांशब्दस्तीव्रआसीद्विशांपते ॥ ६९ ॥ उद्वृत्तानांयथावृष्ट्यासागराणांभयावहः ॥
तेसेनेभृशसंसक्तेदृष्ट्वान्योन्यंमहाहवे ॥ ७० ॥ हर्षेणमहतायुक्तेपरिगृह्यपरस्परं ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंमध्यंप्राप्तेदिवाकरे ॥ ७१ ॥ तादृशंनकदाचिद्धिदृष्टपूर्वंनचश्रु
तं ॥ बलौघस्तुसमासाद्यबलौघंसहसारणे ॥ ७२ ॥ उपासर्पतवेगेनवार्योघइवसागरं ॥ आसीन्निनादःसुमहान्बाणौघानांपरस्परं ॥ ७३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गर्जतांसागरौघाणांयथास्यान्निःस्वनोमहान्॥ तेतुसेनेसमासाद्यवेगवत्यौपरस्परं ॥ ७४ ॥ एकीभावमनुप्राप्तेनद्याविवसमागमे ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंघोररूपं
विशांपते॥ ७५॥ कुरूणांपांडवानांचलिप्सतांसुमहद्यशः॥ शूराणांगर्जतांतत्रत्व्यविच्छेदकृतागिरः ॥ ७६ ॥ श्रूयंतेविविधाराजन्नामान्युद्दिश्यभारत ॥ यस्य
यद्धिरणेव्यंगंपितृतोमातृतोपिवा ॥ ७७॥ कर्मतःशीलतोवापिसतच्छ्रावयतेयुधि ॥ तान्दृष्ट्वासमरेशूरांस्तर्जमानान्परस्परं ॥ ७८॥ अभवन्मेमतीराजन्नैषा
मस्तीतिजीवितं॥ तेषांदृष्ट्वातुक्रुद्धानांवपूंष्यमिततेजसां ॥ ७९ ॥ अभवन्मेभयंतीव्रंकथमेतद्भविष्यति ॥ ततस्तेपांडवाराजन्कौरवाश्चमहारथाः ॥ ८० ॥ तत
क्षुःसायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नंतोहिपरस्परं ॥८१॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५१॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच
क्षत्रियास्तेमहाराजपरस्परवधैषिणः॥ अन्योन्यंसमरेजघ्नुःकृतवैराःपरस्परं ॥ १॥ रथौघाश्चहयौघाश्चनरौघाश्चसमंततः॥ गजौघाश्चमहाराजसंसक्ताश्चपर
स्परं॥ २ ॥ गदानांपरिघाणांचकणपानांचक्षिप्यतां॥प्रासानांभिंदिपालानांभुशुंडीनांचसर्वशः॥ ३ ॥ संपातंचानुपश्यामसंग्रामेभृशदारुणे॥ शलभाइवसं
पेतुःशरवृष्ट्यःसमंततः ॥ ४॥ नागान्नागाःसमासाद्यव्यधमंतपरस्परं॥ हयाहयांश्चसमरेरथिनोरथिनस्तथा॥ ५॥ पत्तयःपत्तिसंघांश्चहयसंघांश्चपत्तयः ॥ प
त्तयोरथमातंगान्रथाहस्त्यश्वमेवच॥ ६॥ नागाश्वसमरेत्र्यंगंममृदुःशीघ्रगान्नृप ॥ वध्यतांतत्रशूराणांक्रोशतांचपरस्परं ॥ ७॥ घोरमायोधनंजज्ञेपशूनांवै
शसंयथा॥ रुधिरेणसमास्तीर्णाभातिभारतमेदिनी॥ ८॥ शक्रगोपगणाकीर्णाप्रावृषीवयथाधरा॥ यथावावाससीशुक्लेमहारंजनरंजिते॥ ९॥ बिभृयाद्युवती
श्यामातद्वदासीद्वसुंधरा॥ मांसशोणितचित्रेवशातकुंभमयीवच॥ १०॥ भिन्नानांचोत्तमांगानांबाहूनांचोरुभिःसह॥ कुंडलानांप्रवृद्धानांभूषणानांचभा
रत॥ ११॥ निष्काणामथशूराणांशरीराणांचधन्विनां॥ चर्मणांसपताकानांसंघास्तत्रापतन्भुवि॥ १२॥ गजागजान्समासाद्यविषाणैरार्दयन्नृप॥विषाणा
भिहतास्तत्रभ्राजंतेद्विरदास्तथा॥ १३॥ रुधिरेणावसिक्तांगागैरिकप्रस्रवाइव॥ यथाभ्राजंतिस्यंदंतःपर्वताधातुमंडिताः॥१४॥ तोमरान्सादिभिर्मुक्तान्प्रती
पानास्थितान्बहून्॥ हस्तैर्विचेरुस्तेनागाबभंजुश्चापरेतथा॥१५॥नाराचैश्छिन्नवर्माणोभ्राजंतिस्मगजोत्तमाः॥ हिमागमेयथाराजन्व्यभ्राइवमहीधराः॥
॥१६॥शरैःकनकपुंखैश्चचित्रारेजुर्गजोत्तमाः॥ उल्काभिःसंप्रदीप्ताग्राःपर्वताइवभारत॥ १७॥ ॥४॥५॥६॥ ७॥८ ॥ ९ ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

नगनिभोपमाः नगेषुनितरांभांतितेनगनिभाःपर्वतोत्तमास्तेउपमायेषामित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ धनुःशरगदाएवभा

केचिदभ्याहतानागैर्नागानगनिभोपमाः ॥ विनेशुःसमरेतस्मिन्पक्षवंतइवाद्रयः ॥ १८ ॥ अपरेप्राद्रवन्नागाःशल्यार्त्ताव्रणपीडिताः ॥ प्रतिमानैश्चकुंभैश्चपे
तुरुर्व्यांमहाहवे ॥ १९ ॥ विनेदुःसिंहवच्चान्येनदंतोभैरवान्नवान् ॥ बभ्रमुर्बहवोराजंश्चुकुशुश्चापरेगजाः ॥ २० ॥ हयाश्चनिहतावाणैर्हेमभांडविभूषिताः ॥ नि
पेदुश्चैवमम्लुश्चबभ्रमुश्चदिशोदश ॥ २१ ॥ अपरेकृष्यमाणाश्चविचेष्टंतोमहीतले ॥ भावान्बहुविधांश्चक्रुस्ताडिताःशरतोमरैः ॥ २२ ॥ नरास्तुनिहताभूमौकू
जंतस्तत्रमारिष ॥ दृष्ट्वाचबांधवानन्येपितॄनन्येपितामहान् ॥ २३ ॥ धावमानान्परांश्चान्येदृष्ट्वान्येतत्रभारत ॥ गोत्रनामानिख्यातानिशशंसुरितरेतरं ॥ २४ ॥
तेषांछिन्नामहाराजभुजाःकनकभूषणाः ॥ उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेपतंतेचोत्पतंतिच ॥ २५ ॥ निपतंतितथैवान्येस्फुरंतिचसहस्रशः ॥ वेगांश्चान्येरणेचक्रुःपंचास्याइ
वपन्नगाः ॥ २६ ॥ तेभुजाभोगिभोगाभाश्चंदनाक्ताविशांपते ॥ लोहितार्द्राभृशंरेजुस्तपनीयध्वजाइव ॥ २७ ॥ वर्तमानेतथाघोरेसंकुलेसर्वतोदिशं ॥ अवि
ज्ञाताःस्मयुध्यंतेविनिघ्नंतःपरस्परं ॥ २८ ॥ भौमेनरजसाकीर्णेशस्त्रसंपातसंकुले ॥ नैवस्वेनपरेराजन्व्यज्ञायंततमोवृताः ॥ २९ ॥ तथातदभवद्युद्धंघोररूपंभ
यानकं ॥ लोहितोदामहानद्यःप्रसस्रुःस्तत्रचासकृत् ॥ ३० ॥ शीर्षपाषाणसंछन्नाःकेशशैवलशाद्वलाः ॥ अस्थिमीनसमाकीर्णाधनुःशरगदोडुपाः ॥ ३१ ॥
मांसशोणितपंकिन्योघोररूपाःसुदारुणाः ॥ नदीःप्रवर्तयामासुःशोणितौघविवर्धिनीः ॥ ३२ ॥ भीरुवित्रासकारिण्यःशूराणांहर्षवर्धनाः ॥ तानद्योघोररूपास्तु
नयंत्योयमसादनं ॥ ३३ ॥ अवगाढान्मज्जयंत्यःक्षत्रस्याजनयन्भयं ॥ क्रव्यादानांनरव्याघ्रनर्दतांतत्रतत्रह ॥ ३४ ॥ घोरमायोधनंजज्ञेप्रेतराजपुरोपमं ॥
उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ ३५ ॥ नृत्यंतिवैभूतगणाःसुतृप्तामांसशोणितैः ॥ पीत्वाचशोणितंतत्रवसांपीत्वाचभारत ॥ ३६ ॥ मेदोमज्जावसा
मत्तास्तृप्तामांसस्यचैवह ॥ धावमानाःस्मदृश्यंतेकाकगृध्रबकास्तथा ॥ ३७ ॥ शूरास्तुसमरेराजन्भयंत्यक्त्वासुदुस्त्यजं ॥ योधव्रतसमाख्याताश्चक्रुःकर्माण्यभी
तवत् ॥ ३८ ॥ शरशक्तिसमाकीर्णेक्रव्यादगणसंकुले ॥ व्यचरंतरणेशूराःख्यापयंतःस्वपौरुषं ॥ ३९ ॥ अन्योन्यंश्रावयंतिस्मनामगोत्राणिभारत ॥ पितृनामा
निचरणेगोत्रनामानिवाविभो ॥ ४० ॥ श्रावयाणाश्चबहवस्तत्रयोधाविशांपते ॥ अन्योन्यमवमृद्नंतःशक्तितोमरपट्टिशैः ॥ ४१ ॥ स्वरत्वादुडुवन्नक्षत्रसदृशीःपांतीत्युडुपाः

धनुरादिवदुडुपःशोभायासांताइतिवा उडुपस्तुप्लवेचंद्रेप्रतापेस्वेदतेजसोः शोभायांचेतिविश्वः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अगणेयानिगणयितुमशक्यानि ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वर्त्तमानेतथायुद्धेघोररूपेसुदारुणे ॥ व्यषीदत्कौरवीसेनाभिन्नानौरिवसागरे॥४२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५२॥
संजयउवाच वर्त्तमानेतथायुद्धेक्षत्रियाणांनिमज्जने ॥ गांडीवस्यमहाघोषःश्रूयतेयुधिमारिष ॥ १ ॥ संशप्तकानांकदनमकरोद्यत्रपांडवः ॥ कोसलानांत
थाराजन्नारायणबलस्यच ॥ २ ॥ संशप्तकास्तुसमरेशरवृष्टीःसमंततः ॥ अपातयन्पार्थमूर्ध्निजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥३॥ तावृष्टीःसहसाराजंस्तरसाधारयन्प्रभुः॥
व्यगाहतरणेपार्थोविनिघ्नन्रथिनांवरान् ॥ ४ ॥ विगाह्यतद्रथानीकंकंकपत्रैःशिलाशितैः ॥ आससादततःपार्थःसुशर्माणंवरायुधं ॥ ५ ॥ सतस्यशरवर्षाणि
ववर्षरथिनांवरः ॥ तथासंशप्तकाश्चैवपार्थंबाणैःसमार्पयन् ॥ ६ ॥ सुशर्मातुततःपार्थविध्वादशभिराशुगैः ॥ जनार्दनंत्रिभिर्बाणैरहनद्दक्षिणेभुजे ॥ ७॥ ततो
परेणभल्लेनकेतुंविव्याधमारिष ॥ सवानरवरोराजन्विश्वकर्मकृतोमहान्॥८॥ ननादसुमहानादंभीषयाणोजगर्जच ॥ कपेस्तुनिनदंश्रुत्वासंत्रस्तातववाहिनी
॥ ९ ॥ भयंविपुलमाधायनिश्चेष्टासमपद्यत ॥ ततःसाशुशुभेसेनानिश्चेष्टावस्थितानृप ॥ १० ॥ नानापुष्पसमाकीर्णंयथाचैत्ररथंवनं ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांयो
धास्तेकुरुसत्तम ॥ ११ ॥ अर्जुनंसिषिचुर्बाणैःपर्वतंजलदाइव ॥ परिवव्रुस्ततःसर्वेपांडवस्यमहारथं ॥ १२ ॥ निगृह्यतंप्रचुक्रुशुर्वध्यमानाःशितैःशरैः ॥ तेहया
न्रथचक्रेचरथेषांचापिमारिष ॥ १३॥ निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टाःसमंततः ॥ निगृह्यतंरथंतस्ययोधास्तेतुसहस्रशः ॥ १४ ॥ निगृह्यबलवत्सर्वेसिंहना
दमथानदन् ॥ अपरेजगृहुश्चैवकेशवस्यमहाभुजौ ॥ १५ ॥ पार्थमन्येमहाराजरथस्थंजगृहुर्मुदा ॥ केशवस्तुततोबाहूविधुन्वन्रणमूर्धनि ॥ १६ ॥ पातयामास
तान्सर्वान्दुष्टहस्तीवहस्तिपान् ॥ ततःक्रुद्धोरणेपार्थःसंवृतस्तैर्महारथैः ॥ १७ ॥ निगृहीतंरथंदृष्ट्वाकेशवंचाप्यभिद्रुतं ॥ रथारूढांस्तुसुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत्
॥ १८ ॥ आसन्नांश्चतथायोधान्शरैरासन्नयोधिभिः ॥ छादयामाससमरेकेशवंचेदमब्रवीत् ॥ १९॥ पश्यकृष्णमहाबाहोसंशप्तकगणान्बहून् ॥ कुर्वाणान्दारु
णंकर्मवध्यमानान्सहस्रशः ॥ २० ॥ रथबंधमिमंघोरंपृथिव्यांनास्तिकश्चन ॥ यःसहेतपुमाँल्लोकेमदन्योयदुपुंगव ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वाबीभत्सुर्देवदत्तमथाध
मत् ॥ पांचजन्यंचकृष्णोपिपूरयन्निवरोदसी ॥ २२ ॥ तंतुशंखस्वनंश्रुत्वासंशप्तकवरूथिनी ॥ संचचालमहाराजवित्रस्ताचाद्रवद्भृशं ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पादबंधंततश्चक्रेपांडवःपरवीरहा॥ नागमस्त्रंमहाराजसंप्रकीर्यमुहुर्मुहुः॥ २४॥ तेबद्धाःपादबंधेनपांडवेनमहात्मना॥ निश्चेष्टाश्चाभवन्राजन्नश्मसारमया
इव॥ २५॥ निश्चेष्टांस्तुततोयोधानवधीत्पांडुनंदनः॥ यथेंद्रःसमरेदैत्यांस्तारकस्यवधेपुरा॥ २६॥ तेवध्यमानाःसमरेमुमुचुस्तंरथोत्तमं ॥ आयुधानिचसर्वा
णिविस्रष्टुमुपचक्रमुः॥ २७॥ तेबद्धाःपादबंधेननशेकुश्चेष्टितुंनृप॥ ततस्तानवधीत्पार्थःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ २८॥ सर्वयोधाहिसमरेभुजगैर्वेष्टिताभवन्॥ या
नुद्दिश्यरणेपार्थःपादबंधंचकारह॥ २९॥ ततःसुशर्माराजेंद्रगृहीतांवीक्ष्यवाहिनीं॥ सौपर्णमस्त्रंत्वरितःप्रादुश्चक्रेमहारथः॥ ३०॥ ततःसुपर्णाःसंपेतुर्भक्षयंतो
भुजंगमान्॥ तेवैविदुद्रुवुर्नागादृष्ट्वातान्खचरान्नृप॥ ३१॥ बभौबलंतद्विमुक्तंपादबंधाद्विशांपते॥ मेघवृंदाद्यथामुक्तोभास्करस्तापयन्प्रजाः॥ ३२॥ विप्रमु
क्तास्तुतेयोधाःफाल्गुनस्यरथंप्रति॥ ससृजुर्बाणसंघांश्चशस्त्रसंघांश्चमारिष॥ ३३॥ विविधानिचशस्त्राणिप्रत्यविध्यंतसर्वशः॥ तांमहास्त्रमयींवृष्टिंसंछिद्यश
रवृष्टिभिः॥ ३४॥ न्यवधीच्चततोयोधान्वासविःपरवीरहा॥ सुशर्मातुततोराजन्बाणेनानतपर्वणा॥ ३५॥ अर्जुनंहृदयेविध्वाविव्याधान्यैस्त्रिभिःशरैः॥ स
गाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत्॥ ३६॥ ततउच्चुकुशुःसर्वेहतःपार्थइतिस्मह॥ ततःशंखनिनादाश्चभेरीशब्दाश्चपुष्कलाः॥ ३७॥ नानावादित्रनिनदाः
सिंहनादाश्चजज्ञिरे॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांश्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ ३८॥ ऐंद्रमस्त्रममेयात्माप्रादुश्चक्रेत्वरान्वितः॥ ततोबाणसहस्राणिसमुत्पन्नानिमारिष॥
॥ ३९॥ सर्वदिक्षुव्यदृश्यंतनिघ्नंतितववाहिनीं॥ हयान्रथांश्चसमरेशस्त्रैःशतसहस्रशः॥ ४०॥ वध्यमानेततःसैन्येभयंसुमहदाविशत्॥ संशप्तकगणानांच
गोपालानांचभारत॥ ४१॥ नहितत्रपुमान्कश्चिद्योर्जुनंप्रत्यविध्यत॥ पश्यतांतत्रवीराणामहन्यतबलंतव॥ ४२॥ हन्यमानमपश्यंश्चनिश्चेष्टंस्मपराक्रमे॥
अयुतंतत्रयोधानांहत्वापांडुसुतोरणे॥ ४३॥ व्यभ्राजतमहाराजविधूमोग्निरिवज्वलन्॥ चतुर्दशसहस्राणियानिशिष्टानिभारत॥ ४४॥ रथानामयुतंचै
वत्रिसाहस्राश्चदंतिनः॥ ततःसंशप्तकाभूयःपरिवव्रुर्धनंजयं॥ ४५॥ मर्तव्यमितिनिश्चित्यजयंवाप्यनिवर्तनं॥ तत्रयुद्धंमहच्चासीत्तावकानांविशांपते॥
शूरेणबलिनासार्धंपांडवेनकिरीटिना॥४६ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५३॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

भावदीपेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५३॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

संजयउवाच कृतवर्माकृपोद्रौणिःसूतपुत्रश्चमारिष ॥ उलूकःसौबलश्चैवराजाचसहसोदरैः ॥ १ ॥ सीदमानांचमूंदृष्ट्वापांडुपुत्रभयार्दितां ॥ समुज्जन्हुःस्मवे
गेनभिन्नांनावमिवार्णवे ॥ २ ॥ ततोयुद्धमतीवासीन्मुहूर्त्तमिवभारत ॥ भीरूणांत्रासजननंशूराणांहर्षवर्धनं ॥ ३ ॥ कृपेणशरवर्षाणिप्रतिमुक्तानिसंयुगे ॥ सृं
जयांश्छादयामासुःशलभानांव्रजाइव ॥ ४ ॥ शिखंडीचततःक्रुद्धोगौतमंत्वरितोययौ ॥ ववर्षशरवर्षाणिसमंताद्द्विजपुंगवं ॥ ५ ॥ कृपस्तुशरवर्षंतद्विनिहत्यम
हास्त्रवित् ॥ शिखंडिनंरणेक्रुद्धोविव्याधदशभिःशरैः ॥ ६ ॥ ततःशिखंडीकुपितःशरैःसप्तभिराहवे ॥ कृपंविव्याधकुपितंकंकपत्रैरजिह्मगैः ॥ ७ ॥ ततःकृपःशरै
स्तीक्ष्णैःसोतिविद्धोमहारथः ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेशिखंडिनमथोद्विजः ॥ ८ ॥ हताश्वात्तुततोयानादवप्लुत्यमहारथः ॥ खड्गंचर्मतथागृह्यसत्वरंब्राह्मणंययौ ॥ ९ ॥
तमापतंतंसहसाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ छादयामाससमरेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १० ॥ तत्राद्भुतमपश्यामशिलानांप्लवनंयथा ॥ निश्चेष्टस्तद्रणेराजञ्छिखंडीस
मतिष्ठत ॥ ११ ॥ कृपेणच्छादितंदृष्ट्वानृपोत्तमशिखंडिनं ॥ प्रत्युद्ययौकृपंतूर्णंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ १२ ॥ धृष्टद्युम्नंततोयांतंशारद्वतरथंप्रति ॥ प्रतिजग्राहवेगेन
कृतवर्मामहारथः ॥ १३ ॥ युधिष्ठिरमथायांतंशारद्वतरथंप्रति ॥ सपुत्रंसहसैन्यंचद्रोणपुत्रोन्यवारयत् ॥ १४ ॥ नकुलंसहदेवंचत्वरमाणौमहारथौ ॥ प्रतिजग्रा
हतेपुत्रःशरवर्षेणवारयन् ॥ १५ ॥ भीमसेनंकरूषांश्चकेकयान्सहसृंजयैः ॥ कर्णोवैकर्त्तनोयुद्धेवारयामासभारत ॥ १६ ॥ शिखंडिनस्ततोबाणान्कृपःशारद्वतो
युधि ॥ प्राहिणोत्त्वरयायुक्तोदिधक्षुरिवमारिष ॥ १७ ॥ ताञ्छरान्प्रेषितांस्तेनसमंतात्स्वर्णभूषितान् ॥ चिच्छेदखड्गमाविध्यभ्रामयंश्चपुनःपुनः ॥ १८ ॥ शत
चंद्रंचतच्चर्मगौतमस्तस्यभारत ॥ व्यधमत्सायकैस्तूर्णंततउच्चुकुशुर्जनाः ॥ १९ ॥ सविचर्मामहाराजखड्गपाणिरुपाद्रवत् ॥ कृपस्यवशमापन्नोमृत्योरास्यमि
वातुरः ॥ २० ॥ शारद्वतशरैर्ग्रस्तंक्लिश्यमानंमहाबलः ॥ चित्रकेतुसुतोराजन्सुकेतुस्त्वरितोययौ ॥ २१ ॥ विकिरन्ब्राह्मणंयुद्धेबहुभिर्निशितैःशरैः ॥ अभ्यापत
दमेयात्मागौतमस्यरथंप्रति ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाचयुक्तंतंयुद्धेब्राह्मणंचरितव्रतं ॥ अपयातस्ततस्तूर्णंशिखंडीराजसत्तम ॥ २३ ॥ सुकेतुस्तुततोराजन्गौतमंनवभिः
शरैः ॥ विध्वाविव्याधसप्तत्यापुनश्चैनंत्रिभिःशरैः ॥ २४ ॥ अथास्यसशरंचापंपुनश्चिच्छेदमारिष ॥ सारथिंचशरेणास्यभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ २५ ॥ गौतमस्तुत
तःक्रुद्धोधनुर्गृह्यनवंदृढं ॥ सुकेतुंत्रिंशताबाणैःसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ २६ ॥ सविह्वलितसर्वांगःप्रचचालरथोत्तमे ॥ भूमिकंपेयथावृक्षश्चचालकंपितोभृशं ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥ ॥ ७ ॥

चलतस्तस्यकायात्तुशिरोज्वलितकुंडलं ॥ सोष्णीषंसशिरस्त्राणंक्षुरप्रेणत्वपातयत् ॥ २८ ॥ तच्छिरःप्रापतद्भूमौश्येनाहृतमिवामिषं ॥ ततोस्यकायोवसुधांप
॥ ६० ॥ श्चात्प्रापतदच्युत ॥ २९ ॥ तस्मिन्हतेमहाराजत्रस्तास्तस्यपुरोगमाः ॥ गौतमंसमरेत्यक्त्वादुद्रुवुस्तेदिशोदश ॥ ३० ॥ धृष्टद्युम्नंतुसमरेसंनिवार्यमहारथः ॥ कृत
वर्माब्रवीद्धृष्टस्तिष्ठतिष्ठेतिभारत ॥ ३१ ॥ तदभूत्तुमुलंयुद्धंवृष्णिपार्षतयोरणे ॥ आमिषार्थेयथायुद्धंश्येनयोःक्रुद्धयोर्नृप ॥ ३२ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेहार्दिक्यंनव
भिःशरैः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःपीडयन्हृदिकात्मजं ॥ ३३ ॥ कृतवर्मातुसमरेपार्षतेनदृढाहतः ॥ पार्षतंसरथंसाश्वंछादयामाससायकैः ॥ ३४ ॥ सरथश्छादि
तोराजन्धृष्टद्युम्नोनदृश्यते ॥ मेघैरिवपरिच्छन्नोभास्करोजलधारिभिः ॥ ३५ ॥ विधूयतंबाणगणंशरैःकनकभूषणैः ॥ व्यरोचतरणेराजन्धृष्टद्युम्नःकृतव्रणः ॥
॥ ३६ ॥ ततस्तुपार्षतःक्रुद्धःशस्त्रवृष्टिंसुदारुणां ॥ कृतवर्माणमासाद्यव्यसृजत्पृतनापतिः ॥ ३७ ॥ तामापतंतींसहसाशस्त्रवृष्टिंसुदारुणां ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दि
क्योऽवारयद्युधि ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वातुवारितांयुद्धेशस्त्रवृष्टिंदुरासदां ॥ कृतवर्माणमासाद्यवारयामासपार्षतः ॥ ३९ ॥ सारथिंचास्यतरसाप्राहिणोद्यमसादनं ॥ भ
ल्लेनशितधारेणसहतःप्रापतद्रथात् ॥ ४० ॥ धृष्टद्युम्नस्तुबलवान्जित्वाशत्रुंमहाबलं ॥ कौरवान्समरेतूर्णंवारयामाससायकैः ॥ ४१ ॥ ततस्तेतावकायोधाधृष्टद्यु
म्नमुपाद्रवन् ॥ सिंहनादरवंकृत्वाततोयुद्धमवर्त्तत ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥
संजयउवाच द्रौणिर्युधिष्ठिरंदृष्ट्वाशैनेयेनाभिरक्षितं ॥ द्रौपदेयैस्तथाशूरैरभ्यवर्त्ततहृष्टवत् ॥ १ ॥ किरन्निषुगणान्घोरान्स्वर्णपुंखान्शिलाशितान् ॥ दर्शय
न्विविधान्मार्गान्शिक्षाश्चलघुहस्तवत् ॥ २ ॥ ततःखंपूरयामासशरैर्दिव्यास्त्रमंत्रितैः ॥ युधिष्ठिरंचसमरेपरिवार्यमहास्त्रवित् ॥ ३ ॥ द्रोणायनिशरच्छन्नंनप्रा
ज्ञायतकिंचन ॥ बाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरोमहत् ॥ ४ ॥ बाणजालंदिविच्छन्नंस्वर्णजालविभूषितं ॥ शुशुभेभरतश्रेष्ठवितानमिवधिष्ठितं ॥ ५ ॥ तेनच्छ
न्नंनभोराजन्बाणजालेनभास्वता ॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेबाणरुद्धेनभस्तले ॥ ६ ॥ तत्राश्चर्यमपश्यामबाणभूतेतथाविधे ॥ नस्मसंपततेभूतंकिंचिदेवांतरिक्ष ॥ ६० ॥
गं ॥ ७ ॥ सात्यकिर्यतमानस्तुधर्मराजश्चपांडवः ॥ तथेतराणिसैन्यानिनस्मचक्रुःपराक्रमं ॥ ८ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

लाघवंद्रोणपुत्रस्यदृष्ट्वातत्रमहारथाः॥ व्यस्मयंतमहाराजनचैनंप्रत्युदीक्षितुं॥ ९॥ शेकुस्तेसर्वराजानस्तपंतमिवभास्करं॥ वध्यमानेततःसैन्येद्रौपदेयामहा
रथाः॥ १०॥ सात्यकिर्धर्मराजश्चपंचालाश्चापिसंगताः॥ त्यक्त्वामृत्युभयंघोरंद्रौणायनिमुपाद्रवन्॥ ११॥ सात्यकिःसप्तविंशत्याद्रौणिंविध्वाशिलीमुखैः॥
पुनर्विव्याधनाराचैःसप्तभिःस्वर्णभूषितैः॥ १२॥ युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्याप्रतिविंध्यश्चसप्तभिः॥ श्रुतकर्मात्रिभिर्बाणैःश्रुतकीर्त्तिश्चसप्तभिः॥ १३॥ सुतसोमस्तु
नवभिःशतानीकश्चसप्तभिः॥ अन्येचबहवःशूराविव्यधुस्तंसमंततः॥ १४॥ सतुक्रुद्धस्ततोराजन्नाशीविषइवश्वसन्॥ सात्यकिंपंचविंशत्याप्राविध्यतशिली
मुखैः॥ १५॥ श्रुतकीर्त्तिंचनवभिःसुतसोमंचपंचभिः॥ अष्टभिःश्रुतकर्माणंप्रतिविंध्यंत्रिभिःशरैः॥ १६॥ शतानीकंचनवभिर्धर्मपुत्रंचपंचभिः॥ तथेतरां
स्ततःशूरान्द्वाभ्यांद्वाभ्यामताडयत्॥ १७॥ श्रुतकीर्त्तेस्तथाचापंचिच्छेदनिशितैःशरैः॥ अथान्यद्धनुरादायश्रुतकीर्त्तिर्महारथः॥ १८॥ द्रौणायनिंत्रिभिर्विध्वा
विव्याधान्यैःशितैःशरैः॥ ततोद्रौणिर्महाराजशरवर्षेणमारिष॥ १९॥ छादयामासतत्सैन्यंसमंताद्भरतर्षभ॥ ततःपुनरमेयात्माधर्मराजस्यकार्मुकं॥ २०॥
द्रौणिश्चिच्छेदविहसन्विव्याधचशरैस्त्रिभिः॥ ततोधर्मसुतोराजन्प्रगृह्यान्यन्महद्धनुः॥ २१॥ द्रौणिंविव्याधसप्तत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धो
द्रौणेःप्रहरतोरणे॥ २२॥ अर्धचंद्रेणतीक्ष्णेनधनुश्छित्वानदद्भृशं॥ छिन्नधन्वाततोद्रौणिःशक्त्याशक्तिमतांवरः॥ २३॥ सारथिंपातयामासशैनेयस्यरथाद्दु
तं॥ अथान्यद्धनुरादायद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ २४॥ शैनेयंशरवर्षेणच्छादयामासभारत॥ तस्याश्वाःप्रद्रुताःसंख्येपतितेरथसारथौ॥ २५॥ तत्रतत्रैवधावं
तःसमदृश्यंतभारत॥ युधिष्ठिरपुरोगास्तुद्रौणिंशस्त्रभृतांवरं॥ २६॥ अभ्यवर्षंतवेगेनविसृजंतःशिताञ्छरान्॥ आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वाक्रुद्धरूपान्परंतपः॥
॥ २७॥ प्रहसन्प्रतिजग्राहद्रोणपुत्रोमहारणे॥ ततःशरशतज्वालःसेनाकक्षंमहारथः॥ २८॥ द्रौणिर्ददाहसमरेकक्षमग्निर्यथावने॥ तद्बलंपांडुपुत्रस्यद्रोणपुत्र
प्रतापितं॥ २९॥ चुक्षुभेभरतश्रेष्ठतिमिनेवनदीमुखं॥ दृष्ट्वाचैवमहाराजद्रोणपुत्रपराक्रमं॥ ३०॥ निहतान्मेनिरेसर्वान्पांडून्द्रोणसुतेनवै॥ युधिष्ठिरस्तुत्वरि
तोद्रोणशिष्योमहारथः॥ ३१॥ अब्रवीद्द्रोणपुत्रायरोषामर्षसमन्वितः॥ नैवनामतवप्रीतिर्नैवनामकृतज्ञता॥ ३२॥ यतस्त्वंपुरुषव्याघ्रमामेवाद्यजिघांससि॥
ब्राह्मणेनतपःकार्यंदानमध्ययनंतथा॥ ३३॥ क्षत्रियेणधनुर्नाम्यंसभवान्ब्राह्मणब्रुवः॥ मिषतस्तेमहाबाहोयुधिजेष्यामिकौरवान्॥ ३४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुरुष्वसमरेकर्मब्रह्मबंधुरसिध्रुवं ॥ एवमुक्तोमहाराजद्रोणपुत्रःस्मयन्निव ॥ ३५ ॥ युक्तंतत्त्वंचसंचिंत्यनोत्तरंकिंचिदब्रवीत् ॥ अनुक्त्वाचततःकिंचिच्छरवर्षे
णपांडवं ॥ ३६ ॥ छादयामाससमरेक्रुद्धोंतकइवप्रजाः ॥ सच्छाद्यमानस्तुतदाद्रोणपुत्रेणमारिष ॥ ३७ ॥ पार्थोऽपयातःशीघ्रंवैविहायमहतींचमूं ॥ अपयाते
ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रेयुधिष्ठिरे ॥ ३८ ॥ द्रोणपुत्रस्ततोराजन्प्रत्यगात्समहामनाः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजंस्त्यक्त्वाद्रौणिंमहाहवे ॥ प्रययौतावकंसैन्यंयुक्तःक्रूरायक
र्मणे ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिपार्थापयानेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ६॥ संजयउवाच भीमसेनंचपांचाल्यंचेदिकेकयसं
वृतं ॥ वैकर्त्तनःस्वयंरुध्वावारयामाससायकैः ॥ १ ॥ ततस्तुचेदिकारूषान्सृंजयांश्चमहारथान् ॥ कर्णोजघानसमरेभीमसेनस्यपश्यतः ॥ २ ॥ भीमसेनस्ततःक
र्णंविहायरथसत्तमं ॥ प्रययौकौरवंसैन्यंकक्षमग्निरिवज्वलन् ॥ ३ ॥ सूतपुत्रोपिसमरेपंचालान्केकयांस्तथा ॥ सृंजयांश्चमहेष्वासान्निजघानसहस्रशः ॥ ४ ॥
संशप्तकेषुपार्थश्चकौरवेषुवृकोदरः ॥ पंचालेषुतथाकर्णःक्षयंचक्रुर्महारथाः ॥ ५॥ तेक्षत्रियादह्यमानास्त्रिभिस्तैःपावकोपमैः ॥ जग्मुर्विनाशंसमरेराजन्दुर्मंत्रि
तेतव ॥ ६ ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धोनकुलंनवभिःशरैः ॥ विव्याधभरतश्रेष्ठचतुरश्चास्यवाजिनः ॥ ७ ॥ ततःपुनरमेयात्मातवपुत्रोजनाधिप ॥ क्षुरेणसहदेवस्य
ध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥८॥ नकुलस्तुततःक्रुद्धस्तवपुत्रंचसप्तभिः ॥ जघानसमरेराजन्सहदेवश्चपंचभिः ॥ ९॥ तावुभौभरतश्रेष्ठौज्येष्ठौसर्वधनुष्मतां ॥ विव्याधो
रसिसंक्रुद्धःपंचभिःपंचभिःशरैः ॥ १० ॥ ततोपराभ्यांभल्लाभ्यांधनुषीसमकृंतत ॥ यमयोःसहसाराजन्विव्याधचत्रिसप्तभिः ॥ ११ ॥ तावन्येधनुषीश्रेष्ठेशक्रचाप
निभेशुभे ॥ प्रगृह्यरेजतुःशूरौदेवपुत्रसमौयुधि ॥ १२ ॥ ततस्तौरभसौयुद्धेभ्रातरौभ्रातरंयुधि ॥ शरैर्ववृषतुर्घोरैर्महामेघौयथाचलं ॥ १३ ॥ ततःक्रुद्धोमहारा
जतवपुत्रोमहारथः ॥ पांडुपुत्रौमहेष्वासौवारयामासपत्रिभिः ॥ १४ ॥ धनुर्मंडलमेवास्यदृश्यतेयुधिभारत ॥ सायकाश्चैवदृश्यंतेनिश्चरंतःसमंततः ॥ १५ ॥
आच्छादयन्दिशःसर्वाःसूर्यस्येवांशवोयथा ॥ बाणभूतेततस्तस्मिन्संछन्नेचनभस्तले ॥ १६ ॥ यमाभ्यांददृशेरूपंकालांतकयमोपमं ॥ पराक्रमंतुतंदृष्ट्वातवसू
नोर्महारथाः ॥ १७॥ मृत्योरुपांतिकंप्राप्तौमाद्रीपुत्रौस्ममेनिरे ॥ ततःसेनापतीराजन्पांडवस्यमहारथः ॥ १८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

पार्षतःप्रययौतत्रयत्रराजासुयोधनः॥ माद्रीपुत्रौततःशूरौव्यतिक्रम्यमहारथौ॥ १९॥ धृष्टद्युम्नस्तवसुतंवारयामाससायकैः॥तमविध्यदमेयात्मातवपुत्रोत्य
मर्षणः॥ २०॥ पांचाल्यंपंचविंशत्याप्रहस्यपुरुषर्षभः॥ ततःपुनरमेयात्मातवपुत्रोत्यमर्षणः॥ २१॥ विध्वाननादपांचाल्यंषष्ट्यापंचभिरेवच॥ तथास्यसशरं
चापंहस्तावापंचमारिष॥ २२॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनराजाचिच्छेदसंयुगे॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंपांचाल्यःशत्रुकर्शनः॥ २३॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भारसहंन
वं॥प्रज्वलन्निववेगेनसंरंभाद्रुधिरेक्षणः॥ २४॥ अशोभतमहेष्वासोधृष्टद्युम्नःकृतव्रणः॥ सपंचदशनाराचान्श्वसतःपन्नगानिव॥ २५॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं
धृष्टद्युम्नोव्यपासृजत्॥ तेवर्महेमविकृतंभित्वाराज्ञःशिलाशिताः॥ २६॥ विविशुर्वसुधांवेगात्कंकबर्हिणवाससः॥ सोतिविद्धोमहाराजपुत्रस्तेतिव्यराजत ॥
॥ २७॥ वसंतकालेसुमहान्प्रफुल्लइवकिंशुकः॥ सच्छिन्नवर्मानाराचप्रहारैर्जर्जरीकृतः॥ २८॥ धृष्टद्युम्नस्यभल्लेनक्रुद्धश्चिच्छेदकार्मुकं॥ अथैनंछिन्नधन्वा
नंत्वरमाणोमहीपतिः॥ २९॥ सायकैर्दशभीराजन्भ्रुवोर्मध्येसमार्पयत्॥ तस्यतेऽशोभयन्वक्त्रंकर्मारपरिमार्जिताः॥ ३०॥ प्रफुल्लंपंकजंयद्वद्भ्रमरामधुलिप्स
वः॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंधृष्टद्युम्नोमहामनाः॥ ३१॥ अन्यदादत्तवेगेनधनुर्भल्लांश्चषोडश॥ ततोदुर्योधनस्याश्वान्हत्वासूतंचपंचभिः॥ ३२॥ धनुश्चिच्छेदभ
ल्लेनजातरूपपरिष्कृतं॥ रथंसोपस्करंछत्रंशक्तिंखड्गंगदांध्वजं॥ ३३॥ भल्लैश्चिच्छेददशभिःपुत्रस्यतवपार्षतः॥ तपनीयांगदंचित्रंनागंमणिमयंशुभं॥ ३४॥
ध्वजंकुरुपतेश्छिन्नंददृशुःसर्वपार्थिवाः॥ दुर्योधनंतुविरथंछिन्नवर्मायुधंरणे॥ ३५॥ भ्रातरःपर्यरक्षंतसोदराभरतर्षभ॥ तमारोप्यरथेराजन्दंडधारोजनाधि
पः॥ ३६॥ अपाहरदसंभ्रांतोधृष्टद्युम्नस्यपश्यतः॥ कर्णस्तुसात्यकिंजित्वाराजगृद्धीमहाबलः॥ ३७॥ द्रोणहंतारमुग्रेषुंससाराभिमुखोरणे॥ तंपृष्ठतोभ्ययात्तू
र्णंशैनेयोवितुदञ्छरैः॥ ३८॥ वारणंजघनोपांतेविषाणाभ्यामिवद्विपः॥ सभारतमहानासीद्योधानांसुमहात्मनां॥ ३९॥ कर्णपार्षतयोर्मध्येत्वदीयानांमहा
रणः॥ नपांडवानांनास्माकंयोधःकश्चित्पराङ्मुखः॥ ४०॥ प्रत्यदृश्यत्ततःकर्णःपंचालांस्त्वरितोययौ॥ तस्मिन्क्षणेनरश्रेष्ठगजवाजिजनक्षयः॥ ४१॥ प्रादु
रासीदुभयतोराजन्मध्यगतेहनि॥ पंचालास्तुमहाराजत्वरिताविजिगीषवः॥ ४२॥ तेसर्वेभ्यद्रवन्कर्णंपतत्रिणइवद्रुमं॥ तांस्तथाधिरथिःक्रुद्धोयतमानान्मन
स्विनः॥ ४३॥ विचिन्वन्निववाणौघैःसमासादयदग्रगान्॥ व्याघ्रकेतुंसुशर्माणंचित्रंचोग्रायुधंजयं॥ ४४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

शुक्लंचरोचमानंचसिंहसेनंचदुर्जयं ॥ तेवीरारथमार्गेणपरिवव्रुर्नरोत्तमं ॥ ४५ ॥ सृजंतंसायकान्क्रुद्धंकर्णमाहवशोभिनं ॥ युध्यमानांस्तुतान्शूरान्मनुजेंद्रप्र
तापवान् ॥ ४६ ॥ अष्टाभिरष्टौराधेयोऽभ्यर्दयन्निशितैःशरैः ॥ अथापरान्महाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४७ ॥ जघानबहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदान् ॥
जिष्णुंचजिष्णुकर्माणंदेवापिंभद्रमेवच ॥ ४८ ॥ दंडंचराजन्समरेचित्रंचित्रायुधंहरिं ॥ सिंहकेतुंरोचमानंशलभंचमहारथं ॥ ४९ ॥ निजघानसुसंक्रुद्धश्चेदी
नांचमहारथान् ॥ तेषामाददतःप्राणानासीदाधिरथेर्वपुः ॥ ५० ॥ शोणिताभ्युक्षितांगस्यरुद्रस्येवोर्जितंमहत् ॥ तत्रभारतकर्णेनमातंगास्ताडिताःशरैः ॥ ५१ ॥
सर्वतोभ्यद्रवन्भीताःकुर्वंतोमहदाकुलं ॥ निपेतुरुर्व्यांसमरेकर्णसायकताडिताः ॥ ५२ ॥ कुर्वंतोविविधान्नादान्वज्रनुन्नाइवाचलाः ॥ गजवाजिमनुष्यैश्चनि
पतद्भिःसमंततः ॥ ५३ ॥ रथैश्चाधिरथेर्मार्गेसमास्तीर्यतमेदिनी ॥ नैवंभीष्मोनचद्रोणोनान्येयुधिचतावकाः ॥ ५४ ॥ चक्रुःस्मतादृशंकर्मयादृशंवैकृतंरणे ॥ सू
तपुत्रेणनागेषुहयेषुचरथेषुच ॥ ५५ ॥ नरेषुचमहाराजकृतंस्मकदनंमहत् ॥ मृगमध्येयथासिंहोदृश्यतेनिर्भयश्चरन् ॥ ५६ ॥ पंचालानांतथामध्येकर्णोचरदभी
तवत् ॥ यथामृगगणांस्त्रस्तान्सिंहोद्रावयतेदिशः ॥ ५७ ॥ पंचालानांरथव्रातान्कर्णोव्यद्रावयत्तथा ॥ सिंहास्यंचयथाप्राप्यनजीवंतिमृगाःक्वचित् ॥ ५८ ॥ त
थाकर्णमनुप्राप्यनजिजीवुर्महारथाः ॥ वैश्वानरंयथाप्राप्यप्रतिदह्यंतिवैजनाः ॥ ५९ ॥ कर्णाग्निनावनेतद्वद्दग्धाभारतसृंजयाः ॥ कर्णेनचेदिकैकेयपांचालेषुच
भारत ॥ ६० ॥ विश्राव्यनामनिहताबहवःशूरसंमताः ॥ ममचासीन्मतीराजन्दृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ ६१ ॥ नैकोप्याधिरथेर्जीवन्पांचाल्योमोक्ष्यतेयुधि ॥ पंचा
लान्व्यधमत्संख्येसूतपुत्रःपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ पंचालानथनिघ्नंतंकर्णंदृष्ट्वामहारणे ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ६३ ॥ धृष्टद्युम्नश्चराधेयंद्रौपदेया
श्चमारिष ॥ परिवव्रुरमित्रघ्नंशतशश्चापरेजनाः ॥ ६४ ॥ शिखंडीसहदेवश्चनकुलोनाकुलिस्तथा ॥ जनमेजयःशिनेर्नप्ताबहवश्चप्रभद्रकाः ॥ ६५ ॥ एतेपुरोग
माभूत्वाधृष्टद्युम्नश्चसंयुगे ॥ कर्णमस्यंतमिष्वस्त्रैर्विचेरुरमितौजसः ॥ ६६ ॥ तांस्तत्राधिरथिःसंख्येचेदिपांचालपांडवान् ॥ एकोबहूनभ्यपतद्गरुत्मान्पन्नगानिव
॥ ६७ ॥ तैःकर्णस्याभवद्युद्धंघोररूपंविशांपते ॥ तादृग्यादृक्पुरावृत्तंदेवानांदानवैःसह ॥ ६८ ॥ तान्समेतान्महेष्वासान्शरवर्षौघवर्षिणः ॥ एकोव्यधमदव्यग्रस्त
मांसीवदिवाकरः ॥ ६९ ॥ भीमसेनस्तुसंसक्तेराधेयेपांडवैःसह ॥ सर्वतोभ्यहनत्क्रुद्धोयमदंडनिभैःशरैः ॥ वाहीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रसैंधवान् ॥ ७० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ९७ ॥

एकःसंख्येमहेष्वासोयोधयन्बह्वशोभत॥ तत्रमर्मसुभीमेननाराचैस्ताडितागजाः॥ ७१॥ प्रपतंतोहतारोहाःकंपयंतिस्ममेदिनीं॥ वाजिनश्चहतारोहाःपत्तय
श्चगतासवः॥ ७२॥ शेरतेयुधिनिर्भिन्नावमंतोरुधिरंबहु॥ सहस्रशश्चरथिनःपातिताःपतितायुधाः॥७३॥ तेक्षताःसमदृश्यंतभीमभीतागतासवः॥ रथिभिः
सादिभिःसूतैःपादातैर्वाजिभिर्गजैः॥ ७४॥ भीमसेनशरैश्छिन्नैराच्छन्नावसुधाभवत्॥ तत्स्तंभितमिवातिष्ठद्भीमसेनभयार्दितं॥७५॥ दुर्योधनबलंसर्वंनि
रुत्साहंकृतव्रणं॥ निश्चेष्टंतुमुलंदीनंबभौतस्मिन्महारणे॥ ७६॥ प्रसन्नसलिलेकालेयथास्यात्सागरोनृप॥ तद्वत्तवबलंतद्वैनिश्चलंसमवस्थितं॥ ७७॥ मन्युवी
र्यबलोपेतंदर्पात्प्रत्यवरोपितं॥ अभवत्तवपुत्रस्यतत्सैन्यंनिष्प्रभंतदा॥ ७८॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नंरुधिरार्द्रंबभूवह॥ ७९॥ज
गामभरतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं॥ सूतपुत्रोरणेक्रुद्धःपांडवानामनीकिनीं॥ ८०॥भीमसेनःकुरूंश्चापिद्रावयंतौविरेजतुः॥ वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेद्भुतदर्शने
॥ ८१॥ निहत्यपृतनामध्येसंशप्तकगणान्बहून्॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोवासुदेवमथाब्रवीत्॥ ८२॥ प्रभग्नंबलमेतद्धियोत्स्यमानंजनार्दन॥ एतेद्रवंतिसगणाः
संशप्तकमहारथाः॥ ८३॥ अपारयंतोमद्बाणान्सिंहशब्दंमृगाइव॥ दीर्यतेचमहत्सैन्यंसृंजयानांमहारणे॥ ८४॥ हस्तिकक्षोह्यसौकृष्णकेतुःकर्णस्यधीमतः॥
दृश्यतेराजसैन्यस्यमध्येविचरतोमुदा॥ ८५॥ नचकर्णंरणेशक्ताजेतुमन्येमहारथाः॥ जानीतेहिभवान्कर्णंवीर्यवंतंपराक्रमे॥ ८६॥ तत्रयाहियतःकर्णोद्राव
यत्येषनोबलं॥ वर्जयित्वारणेयाहिसूतपुत्रंमहारथं॥ ८७॥ एतन्मेरोचतेकृष्णयथावातवरोचते॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यगोविंदःप्रहसन्निव॥ ८८॥ अब्रवीदर्जु
नंतूर्णंकौरवान्जहिपांडव॥ ततस्तवमहासैन्यंगोविंदप्रेरिताहयाः॥८९॥हंसवर्णाःप्रविविशुर्वहंतःकृष्णपांडवौ॥केशवप्रेरितैरश्वैःश्वेतैःकांचनभूषणैः॥९०॥
प्रविशद्भिस्तवबलंचतुर्दिशमभिद्यत॥ मेघस्तनितनिर्ह्रादःसरथोवानरध्वजः॥ ९१॥ चलत्पताकस्तांसेनांविमानंद्यामिवाविशत्॥ तौविदार्यमहासेनांप्रवि
ष्टौकेशवार्जुनौ॥ ९२॥ क्रुद्धौसंरंभरक्ताक्षौविभ्राजेतांमहाद्युती॥ युद्धशौंडौसमाहूतावागतौतौरणाध्वरं॥९३॥ यज्वभिर्विधिनाहूतौमखेदेवाविवाश्विनौ॥
क्रुद्धौतौतुनरव्याघ्रौयोगवंतौबभूवतुः॥ ९४॥ तलशब्देनरुषितौयथानागौमहावने॥ विगाह्यतुरथानीकमश्वसंघांश्चफाल्गुनः॥ ९५॥ व्यचरत्पृतनामध्ये
पाशहस्तइवांतकः॥ तंदृष्ट्वायुधिविक्रांतंसेनायांतवभारत॥ ९६॥ संशप्तकगणान्भूयःपुत्रस्तेसमचूचुदत्॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांत्रिभिःशतैः॥ ९७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ १८॥१९॥ किंकरवद्दंडंबिभर्तिकिंकरनामानंवादंडं बिभर्तिसः

चतुर्दशसहस्रैस्तुतुरगाणांमहाहवे ॥ द्वाभ्यांशतसहस्राभ्यांपदातीनांचधन्विनां ॥ ९८ ॥ शूराणांलब्धलक्षाणांविदितानांसमंततः ॥ अभ्यवर्ततकौंतेयंछादयं
तोमहारथाः ॥ ९९ ॥ शरवर्षैर्महाराजसर्वतःपांडुनंदनं ॥ सच्छाद्यमानःसमरेशरैःपरबलार्दनः॥ १००॥दर्शयन्रौद्रमात्मानंपाशहस्तइवांतकः॥निघ्नन्संशप्तका
न्पार्थःप्रेक्षणीयतरोभवत् ॥ १०१ ॥ ततोविद्युत्प्रभैर्बाणैःकार्तस्वरविभूषितैः ॥ निरंतरमिवाकाशमासीच्छन्नंकिरीटिना ॥ २ ॥ किरीटिभुजनिर्मुक्तैःसंपतद्भि
र्महाशरैः ॥ समाच्छन्नंबभौसर्वंकाद्रवेयैरिवप्रभो ॥ ३ ॥ रुक्मपुंखान्प्रसन्नाग्राञ्छरान्सन्नतपर्वणः॥ अवासृजदमेयात्मादिक्षुसर्वासुपांडवः ॥ ४ ॥ महीविय
द्दिशःसर्वाःसमुद्रागिरयोपिवा ॥ स्फुटंतीतिजनाजज्ञुःपार्थस्यतलनिःस्वनात् ॥ ५ ॥ हत्वादशसहस्राणिपार्थिवानांमहारथः ॥ संशप्तकानांकौंतेयःप्रत्यक्षंत्वरि
तोभ्ययात् ॥ ६ ॥ प्रत्यक्षंचसमासाद्यपार्थःकांबोजरक्षितं ॥ प्रममाथबलाद्बाणैर्दानवानिववासवः ॥ ७ ॥ प्रचिच्छेदाशुभल्लेनद्विषतामाततायिनां ॥ शस्त्रंपा
णिंतथाबाहुंतथापिचशिरांस्युत ॥ ८ ॥ अंगांगावयवैश्छिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्भुवि ॥ विष्वग्वाताभिसंभग्नाबहुशाखाइवद्रुमाः ॥ ९ ॥ हस्त्यश्वरथपत्तीनांव्रा
तान्निघ्नंतमर्जुनं ॥ सुदक्षिणादवरजःशरवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १० ॥ तस्यास्यतोर्द्धचंद्राभ्यांबाहूपरिघसन्निभौ ॥ पूर्णचंद्राभवक्त्रंचक्षुरेणाभ्यहरच्छिरः ॥ ११ ॥
सपपाततततोवाहात्सुलोहितपरिस्रवः ॥ मनःशिलागिरेःशृंगंवज्रेणेवावदारितं ॥ १२ ॥ सुदक्षिणादवरजंकांबोजंददृशुर्हतं ॥ प्रांशुंकमलपत्राक्षमत्यर्थंप्रियद
र्शनं ॥ १३ ॥ कांचनस्तंभसदृशंभिन्नंहेमगिरिंयथा॥ततोभवत्पुनर्युद्धंघोरमत्यर्थमद्भुतं ॥ १४ ॥ नानावस्थाश्चयोधानांबभूवुस्तत्रयुध्यतां ॥ एकेषुनिहतैरश्वैः
कांबोजैर्यवनैःशकैः ॥ १५ ॥ शोणिताक्तैस्तदारक्तंसर्वमासीद्दिशांपते ॥ रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः ॥ १६ ॥ द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ॥ अ
न्योन्येनमहाराजकृतोघोरोजनक्षयः ॥ १७ ॥ तस्मिन्प्रपक्षेपक्षेचनिहतेसव्यसाचिना ॥ अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरितोद्रौणिरभ्ययात् ॥ १८ ॥ विधुन्वानोमहच्चा
पंकार्तस्वरविभूषितं ॥ आददानःशरान्घोरान्स्वरश्मीनिवभास्करः ॥ १९ ॥ क्रोधामर्षविवृत्तास्योलोहिताक्षोबभौबली ॥ अंतकालेयथाक्रुद्धोमृत्युःकिंकरदं
डभृत् ॥ २० ॥ ततःप्रासृजदुग्राणिशरवर्षाणिसंघशः ॥ तैर्विसृष्टैर्महाराजव्यद्रवत्पांडवीचमूः ॥ २१ ॥ सदृष्ट्वैवतुदाशार्हंस्यंदनस्थंविशांपते ॥पुनःप्रासृजदुग्रा
णिशरवर्षाणिमारिष ॥ २२ ॥ तैःपतद्भिर्महाराजद्रौणिमुक्तैःसमंततः ॥ संछादितौरथस्थौतावुभौकृष्णधनंजयौ ॥ २३ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततःशरशतैस्तीक्ष्णैरश्वत्थामाप्रतापवान् ॥ निश्चेष्टौतावुभौयुद्धेकृत्वामाधवपांडवौ ॥ २४ ॥ हाहाकृतमभूत्सर्वंस्थावरंजंगमंतथा ॥ चराचरस्यगोप्तारौदृष्ट्वा
संछादितौशरैः ॥ २५ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चसंपेतुस्तेसमंततः ॥ चिंतयंतोभवेदद्यलोकानांस्वस्त्यपीतिच ॥ २६॥नमयाताद्दशोराजनदृष्टपूर्वःपराक्रमः॥ संग्रा
मेयादृशोद्रौणेःकृष्णौसंछादयिष्यतः॥ २७॥ द्रौणेस्तुधनुषःशब्दमहितत्रासनंरणे॥ अश्रौषंबहुशोराजन्सिंहस्यनिनदोयथा ॥ २८ ॥ ज्याचास्यचरतोयुद्धे
सव्यदक्षिणमस्यतः॥ विद्युदंबुदमध्यस्थाभ्राजमानेवसाभवत्॥ २९ ॥ सतथाक्षिप्रकारीचदृढहस्तश्चपांडवः ॥ प्रमोहंपरमंगत्वाप्रेक्ष्यतंद्रोणजंततः ॥ ३० ॥
विक्रमंविहतंमेनेआत्मनःसमहायशाः॥ तस्यास्यसमरेराजन्वपुरासीत्सुदुर्दशं॥ ३१ ॥ द्रौणिपांडवयोरेवंवर्तमानेमहारणे॥ वर्धमानेचराजेंद्रद्रोणपुत्रेमहाब
ले ॥ ३२ ॥ हीयमानेचकौंतेयेकृष्णेरोषःसमाविशत्॥ सरोषान्निःश्वसन्राजन्निर्दहन्निवचक्षुषा॥ ३३॥द्रौणिंत्वपश्यत्संग्रामेफाल्गुनंचमुहुर्मुहुः ॥ ततःक्रुद्धो
ब्रवीत्कृष्णःपार्थसप्रणयंतदा॥ ३४॥अत्यद्भुतमिदंपार्थतवपश्यामिसंयुगे॥ अतिशेतेहियत्रत्वांद्रोणपुत्रोद्यभारत ॥ ३५॥ कच्चिद्वीर्यंयथापूर्वंभुजयोर्वाबलंत
व॥ कच्चित्तेगांडिवंहस्तेरथेतिष्ठसिचार्जुन॥ ३६ ॥ कच्चित्कुशलिनोबाहूमुष्टिर्वानव्यशीर्यत ॥ उदीर्यमाणंहिरणेपश्यामिद्रौणिमाहवे ॥ ३७ ॥ गुरुपुत्रइति
त्वेनंमानयन्भरतर्षभ॥ उपेक्षांकुरुमापार्थनायंकालउपेक्षितुं ॥ ३८॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनगृह्यभल्लांश्चतुर्दश ॥ त्वरमाणस्त्वराकालेद्रौणेर्धनुरथाच्छिनत्॥
॥ ३९ ॥ ध्वजंछत्रंपताकाश्चरथंशक्तिंगदांतथा॥ जत्रुदेशेचसुभृशंवत्सदंतैरताडयत्॥ ४० ॥ समूर्छांपरमांगत्वाध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ तंविसंज्ञंमहाराजश
त्रुणाभृशपीडितम्॥ ४१ ॥ अपोवाहरणात्सूतोरक्षमाणोधनंजयात्॥ एतस्मिन्नेवकालेचविजयःशत्रुतापनः॥ ४२ ॥ व्यहनत्तावकंसैन्यंशतशोथसहस्रशः
पश्यतस्तस्यवीरस्यतवपुत्रस्यभारत॥ ४३॥ एवमेषक्षयोवृत्तस्तावकानांपरैःसह॥ क्रूरोविशसनोघोरोराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ४४॥ संशप्तकांश्चकौंतेयःकुरुं
श्चापिवृकोदरः॥ वसुषेणश्चपंचालान्क्षणेनव्यधमद्रणे॥ ४५॥ वर्त्तमानेतथारौद्रेराजन्वीरवरक्षये॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ ४६ ॥ युधि
ष्ठिरोपिसंग्रामेप्रहारैर्गाढवेदनः॥ क्रोशमात्रमपक्रम्यतस्थौभरतसत्तम॥ ४७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥५६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दुर्योधनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ पांडवाअपिकौरवानभ्यद्रवंतेतिशेषः॥ ११॥ कालयुगांतःमहाप्रलयः ॥ १२ ॥ १३॥ स्वकर्मआभिमुख्येनप्रहारसहनादि उद्वहतोनिर्वोढॄन्

संजयउवाच दुर्योधनस्ततःकर्णमुपेत्यभरतर्षभ॥ अब्रवीन्मद्रराजंचतथैवान्यांश्चपार्थिवान्॥ १ ॥ यदृच्छयैतत्संप्राप्तंस्वर्गद्वारमपावृतं ॥ सुखिनःक्षत्रियाःकर्णलभंतेयुद्धमीदृशं॥ २॥ सदृशैःक्षत्रियैःशूरैःशूराणांयुध्यतांयुधि ॥ इष्टंभवतिराधेयतदिदंसमुपस्थितम् ॥ ३ ॥ हत्वाचपांडवान्युद्धेस्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ॥ निहतावापरैर्युद्धेवीरलोकमवाप्स्यथ॥ ४॥ दुर्योधनस्यतच्छ्रुत्वावचनंक्षत्रियर्षभाः॥ हृष्टानादानुदक्रोशन्वादित्राणिचसर्वशः॥ ५॥ ततःप्रमुदितेतस्मिन्दुर्योधनबलेतदा॥ हर्षयंस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत्॥ ६॥ प्रत्यक्षंसर्वसैन्यानांभवतांचापिपश्यतां॥ न्यस्तशस्त्रोममपिताधृष्टद्युम्नेनपातितः॥ ७॥ सतेनाहममर्षेणमित्रार्थेचापिपार्थिवाः॥ सत्यंवःप्रतिजानामितद्वाक्यंमेनिबोधत॥ ८॥ धृष्टद्युम्नमहत्वाहंनविमोक्ष्यामिदंशनं ॥ अनृतायांप्रतिज्ञायांनाहंस्वर्गमवाप्नुयां॥ ९॥ अर्जुनोभीमसेनश्चयोधोयोरक्षितारणे॥ धृष्टद्युम्नस्यतंसंख्येनिहनिष्यामिसायकैः॥ १० ॥ एवमुक्तेततःसर्वासहिताभारतीचमूः॥ अभ्यद्रवतकौंतेयांस्तथातेचापिपांडवाः॥ ११ ॥ ससंनिपातोरथयूथपानांबभूवराजन्नतिभीमरूपः ॥ जनक्षयःकालयुगांतकल्पःप्रावर्त्ततांग्रेकुरुसृंजयानां ॥ १२॥ ततःप्रवृत्तेयुधिसंप्रहारेभूतानिसर्वाणिसदैवतानि॥ आसन्समेतानिसहाप्सरोभिर्दिदृक्षमाणानिनरप्रवीरान्॥ १३ ॥ दिव्यैश्चमाल्यैर्विविधैश्चगंधैर्दिव्यैश्चरत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान्॥ रणेस्वकर्मोद्वहतःप्रवीरानवाकिरन्नप्सरसःप्रहृष्टाः॥ १४ ॥ समीरणस्तांश्चनिषेव्यगंधान्सिषेवसर्वानपियोधमुख्यान्॥ निषेव्यमाणास्त्वनिलेनयोधाःपरस्परघ्नाधरणींनिपेतुः॥ १५॥ सादिव्यमाल्यैरवकीर्यमाणासुवर्णपुंखैश्चशरैर्विचित्रैः॥ नक्षत्रसंघैरिवचित्रिताद्यौःक्षितिर्बभौयोधवरैर्विचित्रा॥ १६॥ ततोंतरिक्षादपिसाधुवादैर्वादित्रघोषैःसमुदीर्यमाणः॥ ज्याघोषनेमिस्वननादचित्रःसमाकुलःसोभवत्संप्रहारः॥ १७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअश्वत्थामप्रतिज्ञायांसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच एवमेषमहानासीत्संग्रामःपृथिवीक्षिताम्॥ क्रुद्धेर्जुनेतथाकर्णेभीमसेनेचपांडवे॥ १॥ द्रोणपुत्रंपराजित्यजित्वाचान्यान्महारथान्॥ अब्रवीदर्जुनोराजन्वासुदेवमिदंवचः॥ २॥ पश्यकृष्णमहाबाहोद्रवंतींपांडवींचमूं॥ कर्णपश्यचसंग्रामेकालयंतंमहारथान्॥ ३ ॥ नचपश्यामिदाशार्हधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ नापिकेतुर्युधांश्रेष्ठधर्मराजस्यदृश्यते॥ ४॥

॥ १४ ॥ समीरणःसिषेवेत्यन्वयः परस्परघ्नंतितेपरस्परेणमारिताइत्यर्थः ॥ १५॥ १६॥ १७॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥ २२॥२३॥२४॥किंकिणिनः किंकिणीमंतः व्रीह्यादित्वादिनिः॥२५ ॥२६ ॥

त्रिभागश्चावशिष्टोयंदिवसस्यजनार्दन॥ नचमांधार्त्तराष्ट्रेषुकश्चिद्युध्यतिसंयुगे॥ ५॥ तस्मात्त्वंमत्प्रियंकुर्वन्याहियत्रयुधिष्ठिरः॥ दृष्ट्वाकुशलिनंयुद्धेधर्मपुत्रं
सहानुजं॥ ६॥ पुनर्योद्धास्मिवार्ष्णेयशत्रुभिःसहसंयुगे॥ ततःप्रायाद्रथेनाशुबीभत्सोर्वचनाद्धरिः॥ ७॥यतोयुधिष्ठिरोराजास्त्वंजयाश्चमहारथाः॥ अयुध्यंस्ता
वकैःसार्धंमृत्युंकृत्वानिवर्तनम्॥ ८ ॥ ततःसंग्रामभूमिंतांवर्तमानेजनक्षये ॥ अवेक्षमाणोगोविंदःसव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ पश्यपार्थमहारौद्रोवर्ततेभ
रतक्षयः॥पृथिव्यांक्षत्रियाणांवैदुर्योधनकृतेमहान्॥ १० ॥ पश्यभारतचापानिरुक्मपृष्ठानिधन्विनाम्॥ मृतानामपविद्धानिकलापांश्चमहाधनान्॥ ११ ॥
जातरूपमयैःपुंखैःशरांश्चानतपर्वणः॥ तैलधौतांश्चनाराचान्निर्मुक्तान्पन्नगानिव॥ १२॥हस्तिदंतत्सरून्खड्गान्जातरूपपरिष्कृतान्॥ वर्माणिचापविद्धानि
रुक्मगर्भाणिभारत॥ १३॥ सुवर्णविकृतान्प्रासान्शक्तीःकनकभूषणाः॥ जांबूनदमयैःपट्टैर्बद्धाश्चविपुलागदाः ॥ १४ ॥ जातरूपमयीश्चर्ष्टीःपट्टिशान्हे
मभूषणान्॥ दंडैःकनकचित्रैश्चविप्रविद्धान्परश्वधान्॥ १५॥ अयःकुंतांश्चपतितान्मुसलानिगुरूणिच॥ शतघ्नीःपश्यचित्राश्चविपुलान्परिघांस्तथा॥ १६॥
चक्राणिचापविद्धानितोमरांश्चमहारणे॥ नानाविधानिशस्त्राणिप्रगृह्यजयगृद्धिनः॥ १७॥ जीवंतइवदृश्यंतेगतसत्वास्तरस्विनः॥ गदाविमथितैर्गात्रैर्मुस
लैर्भिन्नमस्तकान्॥ १८॥ गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्ययोधान्सहस्रशः॥ मनुष्यहयनागानांशरशक्त्यृष्टिपट्टिशैः॥ १९ ॥ परिघैरायसैर्घोरैरयस्कुंतैःपरश्वधैः॥
शरीरैर्बहुभिश्छिन्नैःशोणितौघपरिप्लुतैः॥ २० ॥गतासुभिरमित्रघ्नसंवृतारणभूमयः॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैर्हेमभूषितैः॥ २१॥ सतलत्रैःसकेयूरैर्भा
तिभारतमेदिनी॥ सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्चविप्रविद्धैरलंकृतैः॥ २२॥ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्चतरस्विनां॥ बद्धचूडामणिवरैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ २३॥
पतितैर्ऋषभाक्षाणांविराजतिवसुंधरा॥ कबंधैःशोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः॥ २४॥ भूर्भातिभरतश्रेष्ठशांतार्चिर्भिरिवाग्निभिः॥रथांश्चबहुधाभग्नान्
हेमकिंकिणिनःशुभान्॥ २५ ॥ वाजिनश्चहतान्पश्यनिष्कीर्णांत्रान्शराहतान्॥ अनुकर्षानुपासंगान्पताकाविविधध्वजान् ॥ २६ ॥ रथिनांचमहाशंखान्
पांडुरांश्चप्रकीर्णकान्॥ निरस्तजिह्वान्मातंगान्शयानान्पर्वतोपमान्॥ २७॥

प्रकीर्णकान्चामरान् प्रकीर्णकंचामरेस्याद्विस्तरेनातुरंगमेइतिमेदिनी ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 वैजयंतीर्विचित्राश्चहतांश्चगजवाजिनः ॥ वारणानांपरिस्तोमांस्तथैवाजिनकंबलान् ॥ २८ ॥ विपाटितविचित्रांश्चरूप्यचित्रान्कुथांकुशान् ॥ भिन्नाश्चबहुधा
घंटामहद्भिःपतितैर्गजैः ॥ २९ ॥ वैदूर्यदंडांश्चशुभान्पतितानंकुशान्भुवि ॥ बद्धाःसादिभुजाग्रेषुसुवर्णविकृताःकशाः ॥ ३० ॥ विचित्रमणिचित्रांश्चजातरूप
परिष्कृतान् ॥ अश्वास्तरपरिस्तोमान्रांकवान्पतितान्भुवि ॥ ३१ ॥ चूडामणीन्नरेंद्राणांविचित्राःकांचनस्रजः ॥ छत्राणिचापविद्धानिचामरव्यजनानिच ॥
॥ ३२ ॥ चंद्रनक्षत्रभासैश्चवदनैश्चारुकुंडलैः ॥ कॢप्तश्मश्रुभिरत्यर्थंवीराणांसमलंकृतैः ॥ ३३ ॥ वदनैःपश्यसंछन्नांमहींशोणितकर्दमां ॥ सजीवांश्चापरान्प
श्यकूजमानान्समंततः ॥ ३४ ॥ उपास्यमानान्बहुशोन्यस्तशस्त्रैर्विशांपते ॥ ज्ञातिभिःसहितांस्तत्ररोदमानैर्मुहुर्मुहुः ॥ ३५ ॥ व्युत्क्रांतानपरान्योधांश्छादयि
त्वातरस्विनः ॥ पुनर्युद्धायगच्छंतिजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥ ३६ ॥ अपरेतत्रतत्रैवपरिधावंतिमानवाः ॥ ज्ञातिभिःपतितैःशूरैर्याच्यमानास्तथोदकं ॥ ३७ ॥ जला
र्थंचगताःकेचिन्निष्प्राणाबहवोर्जुन ॥ सन्निवृत्ताश्चतेशूरास्तान्दृष्ट्वाविचेतसः ॥ ३८ ॥ जलंत्यक्त्वाप्रधावंतिक्रोशमानाःपरस्परं ॥ जलंपीत्वामृतान्पश्यपिबं
तोन्यांश्चमारिष ॥ ३९ ॥ परित्यज्यप्रियानन्येबांधवान्बांधवप्रियाः ॥ व्युत्क्रांताःसमदृश्यंततत्रतत्रमहारणे ॥ ४० ॥ तथापरान्नरश्रेष्ठसंदष्टौष्ठपुटान्पुनः ॥ भ्रुकु
टीकुटिलैर्वक्त्रैःप्रेक्षमाणान्समंततः ॥ ४१ ॥ एवंब्रुवंस्तदाकृष्णोययौयत्रयुधिष्ठिरः ॥ अर्जुनश्चापिनृपतेर्दर्शनार्थंमहारणे ॥ ४२ ॥ याहियाहीतिगोविंदंमुहुर्मुहु
रचोदयत् ॥ तांयुद्धभूमिंपार्थस्यदर्शयित्वाचमाधवः ॥ ४३ ॥ त्वरमाणस्ततःकृष्णःपार्थमाहशनैरिदं ॥ पश्यपांडवराजानमुपयातांश्चपार्थिवान् ॥ ४४ ॥ कर्णं
पश्यमहारंगेज्वलंतमिवपावकं ॥ असौभीमोमहेष्वासःसन्निवृत्तोरणंप्रति ॥ ४५ ॥ तमेतेविनिवर्तंतधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ पांचालसृंजयानांचपांडवानांचयेमु
खं ॥ ४६ ॥ निवृत्तैश्चपुनःपार्थैर्भग्नंशत्रुबलंमहत् ॥ कौरवान्द्रवतोह्येषकर्णोरोधयतेर्जुन ॥ ४७ ॥ अंतकप्रतिमोवेगेशक्रतुल्यपराक्रमः ॥ असौगच्छतिकौरव्य
द्रौणिःशस्त्रभृतांवरः ॥ ४८ ॥ तमेवप्रद्रुतंसंख्येधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ अनुप्रयातिसंग्रामेहतान्पश्यचसृंजयान् ॥ ४९ ॥ सर्वमाहसुदुर्धर्षोवासुदेवःकिरीटिने ॥ त
तोराजन्महाघोरःप्रादुरासीन्महारणः ॥ ५० ॥ सिंहनादरवाश्चैवप्रादुरासन्समागमे ॥ उभयोःसेनयोराजन्मृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ ५१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ५२ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ततःपुनःसमाजग्मुरिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

एवमेपक्षयोवृत्तःपृथिव्यांपृथिवीपते॥तावकानांपरेषांचराजन्दुर्मंत्रितेतव॥५२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप० वासुदेववाक्येअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५८॥
संजयउवाच ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरुसृंजयाः॥ युधिष्ठिरमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं॥ १ ॥ ततःप्रववृतेभीमःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ कर्णस्यपां
डवानांचयमराष्ट्रविवर्धनः॥ २ ॥ तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेतुमुलेशोणितोदके॥ संशप्तकेषुशूरेषुकिंचिच्छिष्टेषुभारत॥३॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजसहितःसर्वराजभिः॥
कर्णमेवाभिदुद्रावपांडवाश्चमहारथाः॥ ४ ॥ आगच्छमानांस्तान्संख्येप्रहृष्टान्विजयैषिणः॥ दधारैकोरणेकर्णोजलौघानिवपर्वतः॥ ५ ॥ समासाद्यतुतेकर्णं
व्यशीर्यंतमहारथाः॥ यथाचलंसमासाद्यवार्योघाःसर्वतोदिशं॥ ६ ॥ तयोरासीन्महाराजसंग्रामोलोमहर्षणः॥ धृष्टद्युम्नस्तुराधेयंशरेणानतपर्वणा॥ ७॥ ताड
यामाससमरेतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ विजयंचधनुःश्रेष्ठंविधुन्वानोमहारथः॥ ८॥ पार्षतस्यधनुश्छित्वाशरांश्चाशीविषोपमान्॥ ताडयामाससंक्रुद्धःपार्षतंन
वभिःशरैः॥ ९ ॥ तेवर्महेमविकृतंभित्वातस्यमहात्मनः॥ शोणिताक्ताव्यराजंतशक्रगोपाइवानघ ॥ १० ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ अथान्य
द्धनुरादायशरांश्चाशीविषोपमान्॥ ११ ॥ कर्णंविव्याधसप्तत्याशरैःसन्नतपर्वभिः॥ तथैवराजन्कर्णोपिपार्षतंशत्रुतापनं ॥ १२ ॥ छादयामाससमरेशरैरा
शीविषोपमैः॥ द्रोणशत्रुर्महेष्वासोविव्याधनिशितैःशरैः॥ १३ ॥ तस्यकर्णोमहाराजशरंकनकभूषणं॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोमृत्युदंडमिवापरं॥ १४॥ तमाप
तंतंसहसाघोररूपंविशांपते॥ चिच्छेदशतधाराजन्शैनेयःकृतहस्तवत्॥ १५॥ दृष्ट्वाविनिहतंबाणंशरैःकर्णोविशांपते॥सात्यकिंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयत्
॥ १६ ॥ विव्याधचैनंसमरेनाराचैस्तत्रसप्तभिः॥ तंप्रत्यविध्यच्छैनेयःशरैर्हेमपरिष्कृतैः॥ १७॥ ततोयुद्धंमहाराजचक्षुःश्रोत्रभयानकं॥ आसीद्घोरंचचित्रंच
प्रेक्षणीयंसमंततः॥ १८॥ सर्वेषांतत्रभूतानांलोमहर्षोभ्यजायत॥ तद्दृष्ट्वासमरेकर्मकर्णशैनेययोर्नृप॥ १९॥ एतस्मिन्नंतरेद्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलं ॥ पार्षतं
शत्रुदमनंशत्रुवीर्यासुनाशनं॥ २० ॥ अभ्यभाषतसंक्रुद्धोद्रौणिःपरपुरंजयः॥ तिष्ठतिष्ठाद्यब्रह्मघ्ननमेजीवन्विमोक्ष्यसे॥ २१ ॥ इत्युक्त्वासुभृशंवीरंशीघ्रकृन्नि
शितैःशरैः॥ पार्षतंछादयामासघोररूपैःसुतेजनैः॥ २२॥ यतमानंपरंशक्त्यायतमानोमहारथः॥ यथाहिसमरेद्रोणःपार्षतंवीक्ष्यमारिष॥ २३॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तथाद्रौणिंरणेदृष्ट्वापार्षतःपरवीरहा॥ नातिहृष्टमनाभूत्वामन्यतेमृत्युमात्मनः॥ २४ ॥ सज्ञात्वासमरेत्मानंशस्त्रेणावध्यमेवतु ॥ जवेनाभ्याययौद्रौणिंकालः
कालमिवक्षये॥ २५॥ द्रौणिस्तुदृष्ट्वाराजेंद्र धृष्टद्युम्नमवस्थितं॥ क्रोधेननिःश्वसन्वीरःपार्षतंसमुपाद्रवत्॥ २६॥ तावन्योन्यंतुदृष्ट्वैवसंरंभंजग्मतुःपरं॥ अथाब्र
वीन्महाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ २७॥ धृष्टद्युम्नंसमीपस्थंत्वरमाणोविशांपते॥ पंचालापसदाद्यत्वांप्रेषयिष्यामिमृत्यवे॥ २८ ॥ पापंहियत्त्वयाकर्मघ्नताद्रो
णंपुराकृतं॥ अद्यत्वांतप्स्यतेतद्वैयथानकुशलंतथा॥ २९॥ अरक्ष्यमाणःपार्थेनयदितिष्ठसिसंयुगे॥ नापक्रामसिवामूढसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ ३० ॥ एवमुक्तःप्र
त्युवाचधृष्टद्युम्नःप्रतापवान्॥ प्रतिवाक्यंसएवासिर्मामकोदास्यतेतव॥ ३१ ॥ येनैवतेपितुर्दत्तंयतमानस्यसंयुगे ॥ यदितावन्मयाद्रोणोनिहतोब्राह्मणब्रुवः॥
॥ ३२॥ त्वामिदानींकथंयुद्धेनहनिष्यामिविक्रमात्॥ एवमुक्त्वामहाराजसेनापतिरमर्षणः॥ ३३ ॥ निशितेनातिबाणेनद्रौणिंविव्याधपार्षतः ॥ ततोद्रौणिः
सुसंक्रुद्धःशरैःसंनतपर्वभिः॥ ३४॥ आच्छादयद्दिशोराजन्धृष्टद्युम्नस्यसंयुगे॥ नैवांतरिक्षंनदिशोनापियोधाःसमंततः॥ ३५॥ दृश्यंतेवैमहाराजशरैश्छन्नाः
सहस्रशः॥ तथैवपार्षतोराजन्द्रौणिमाहवशोभिनं॥ ३६॥ शरैःसंछादयामाससूतपुत्रस्यपश्यतः॥ राधेयोपिमहाराजपंचालान्सहपांडवैः॥ ३७ ॥ द्रौपदेया
न्युधामन्युंसात्यकिंचमहारथं॥ एकःसंवारयामासप्रेक्षणीयःसमंततः॥ ३८॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेद्रौणेश्चिच्छेदकार्मुकं॥ तदपास्यधनुर्द्रौणिरन्यदादायकार्मुकं
॥ ३९॥ वेगवान्समरेघोरेशरांश्चाशीविषोपमान्॥ सपार्षतस्यराजेंद्रधनुःशक्तिंगदांध्वजं॥ ४० ॥हयान्सूतंरथंचैवनिमेषाद्व्यधमच्छरैः॥ सच्छिन्नधन्वाविर
थोहताश्वोहतसारथिः॥४१ ॥ खड्गमादत्तविपुलंशतचंद्रंचभानुमत्॥ द्रौणिस्तदपिराजेंद्रभल्लैःक्षिप्रंमहारथः॥४२॥ चिच्छेदसमरेवीरःक्षिप्रहस्तोदृढायुधः॥
रथादनवरूढस्यतदद्भुतमिवाभवत्॥ ४३॥ धृष्टद्युम्नंहिविरथंहताश्वंछिन्नकार्मुकं॥ शरैश्चबहुधाविद्धमस्त्रैश्चशकलीकृतं॥ ४४॥ नाशकद्भरतश्रेष्ठयतमानोम
हारथः॥ तस्यांतमिषुभीराजन्यदाद्रौणिर्नजग्मिवान्॥ ४५॥ अथत्यक्त्वाधनुर्वीरःपार्षतंत्वरितोन्वगात्॥ आसीदाप्लुवतोवेगस्तस्यराजन्महात्मनः॥ ४६॥ ग
रुडस्येवपततोजिघृक्षोःपन्नगोत्तमं॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमाधवोर्जुनमब्रवीत्॥ ४७॥ पश्यपार्थयथाद्रौणिःपार्षतस्यवधंप्रति॥ यत्नंकरोतिविपुलंहन्याच्चैनंन
संशयः॥ ४८॥ तंमोचयमहाबाहोपार्षतंशत्रुकर्शन॥ द्रौणेरास्यमनुप्राप्तंमृत्योरास्यगतंयथा॥ ४९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनषष्टितमो

एवमुक्त्वामहाराजवासुदेवःप्रतापवान्॥ प्रैषयत्तुरगांस्तत्रयत्रद्रौणिर्व्यवस्थितः॥ ५० ॥ तेहयाश्चंद्रसंकाशाःकेशवेनप्रचोदिताः ॥ आपिबंतइवव्योमजग्मु
द्रौणिरथंप्रति॥ ५१ ॥ दृष्ट्वायातौमहावीर्यावुभौकृष्णधनंजयौ॥ धृष्टद्युम्नवधेयत्नंचक्रेराजन्महाबलः॥ ५२ ॥ विकृष्यमाणंदृष्ट्वैवधृष्टद्युम्नंनरेश्वर ॥ शरांश्चिक्षे
पवैपार्थोद्रौणिंप्रतिमहाबलः॥ ५३ ॥ तेशराहेमविकृतागांडीवप्रेषिताभृशं॥ द्रौणिमासाद्यविविशुर्वल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ५४ ॥ सविद्धस्तैःशरैर्घोरैर्द्रोणपु
त्रःप्रतापवान्॥ उत्सृज्यसमरेराजन्पांचाल्यममितौजसं॥ ५५ ॥ रथमारुरुहेवीरोधनंजयशरार्दितः॥ प्रगृह्यचधनुःश्रेष्ठंपार्थंविव्याधसायकैः॥५६॥ एतस्मि
न्नंतरेवीरःसहदेवोजनाधिप ॥ अपोवाहरथेनाजौपार्षतंशत्रुतापनं॥ ५७॥ अर्जुनोपिमहाराजद्रौणिंविव्याधपत्रिभिः ॥ तंद्रोणपुत्रःसंक्रुद्धोवाह्वोरुरसिचार्प
यत्॥ ५८॥ क्रोधितस्तुरणेपार्थोनाराचंकालसंमितं॥ द्रोणपुत्रायचिक्षेपकालदंडमिवापरं॥ ५९॥ ब्राह्मणस्यांसदेशेसनिपपातमहाद्युतिः॥ सविह्वलोमहा
राजशरवेगेनसंयुगे॥ ६० ॥ निषसादरथोपस्थेवैक्लव्यंचपरंययौ॥ ततःकर्णोमहाराजव्याक्षिपद्विजयंधनुः॥ ६१ ॥ अर्जुनंसमरेक्रुद्धःप्रेक्षमाणोमुहुर्मुहुः॥ द्वै
रथंचापिपार्थेनकामयानोमहारणे॥ ६२ ॥ विह्वलंतंतुवीक्ष्याथद्रोणपुत्रंचसारथिः॥ अपोवाहरथेनाजौत्वरमाणोरणाजिरात्॥ ६३ ॥ अथोत्क्रुष्टंमहाराजपं
चालैर्जितकाशिभिः॥ मोक्षितंपार्षतंदृष्ट्वाद्रोणपुत्रंचपीडितं॥६४॥वादित्राणिचदिव्यानिप्रावाद्यंतसहस्रशः॥ सिंहनादांश्चचक्रुस्तेदृष्ट्वासंख्येतदद्भुतं॥ ६५॥
एवंकृत्वाब्रवीत्पार्थोवासुदेवंधनंजयः॥ याहिसंशप्तकान्कृष्णकार्यमेतत्परंमम॥ ६६॥ ततःप्रयातोदाशार्हःश्रुत्वापांडवभाषितं ॥ रथेनातिपताकेनमनोमा
रुतरंहसा॥ ६७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिद्रौण्यपयानेऊनषष्टितमोऽध्यायः॥ ५९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच एतस्मिन्नंतरेकृष्णः
पार्थवचनमब्रवीत्॥ दर्शयन्निवकौंतेयंधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ १ ॥ एषपांडवतेभ्राताधार्तराष्ट्रैर्महाबलैः॥ जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतंपार्थोनुसार्यते ॥ २॥ तंचानु
यांतिसंरब्धाःपंचालायुद्धदुर्मदाः॥ युधिष्ठिरंमहात्मानंपरीप्संतोमहाबलाः॥ ३॥ एषदुर्योधनःपार्थरथानीकेनदंशितः॥ राजासर्वस्यलोकस्यराजानमनुधाव
ति॥ ४॥ जिघांसुःपुरुषव्याघ्रभ्रातृभिःसहितोबली॥ आशीविषसमस्पर्शैःसर्वयुद्धविशारदैः॥ ५॥

ऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एतस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

नरोत्तमंवदान्यं रत्नोत्तममितिपाठे कांचनंतद्धिउत्कृष्टानांमध्येऽत्युत्तमं ॥६ ॥ जिहीर्षवोयुधिष्ठिरंहर्तुमिच्छंतः निरुद्धाःसंतोपिअधिष्ठिताः ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५॥
तस्ययुधिष्ठिरस्यकर्मकर्तव्यंपराजयाख्यं एभिर्दुर्योधनादिभिः कृतंनिष्पादितं ॥ १६ ॥ तत्रहेतुः ब्राह्मेबलेक्षमायां क्षात्रेबलेनिष्ठुरत्वे ॥ १७ ॥१८॥१९॥२०॥ हतनाशयतेतिकर्णश्चोदयतीतिसंबंधः॥२१॥

८

॥ ६७॥ एतेजिघृक्षवोयांतिद्विपाश्वरथपत्तयः॥ युधिष्ठिरंधार्तराष्ट्रानरोत्तममिवार्थिनः॥ ६॥ पश्यसात्वतभीमाभ्यांनिरुद्धाधिष्ठिताःपुनः ॥ जिहीर्षवोऽमृतंदैत्याःश
क्राग्निभ्यामिवासकृत्॥ ७॥ एतेबहुत्वात्त्वरिताःपुनर्गच्छंतिपांडवं॥ समुद्रमिववार्योघाःप्रावृट्कालेमहारथाः॥ ८॥ नदंतःसिंहनादांश्चधमंतश्चापिवारिजा
न्॥ बलवंतोमहेष्वासाविधुन्वंतोधनूंषिच॥ ९॥ मृत्योर्मुखगतंमन्येकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ हुतमग्नौचकौंतेयंदुर्योधनवशंगतं॥ १० ॥ यथाविधमनीकंतुधार्त्तरा
ष्ट्रस्यपांडव॥ नास्यशक्रोपिमुच्येतसंप्राप्तोबाणगोचरं॥ ११ ॥ दुर्योधनस्यवीरस्यशरौघान्शीघ्रमस्यतः॥ संक्रुद्धस्यांतकस्येवकोवेगंसंसहेद्रणे॥१२॥ दुर्यो
धनस्यवीरस्यद्रौणेःशारद्वतस्यच॥ कर्णस्यचेषुवेगोवैपर्वतानपिशातयेत्॥ १३॥ कर्णेनचकृतोराजाविमुखःशत्रुतापनः॥ बलवांल्लघुहस्तश्चकृतीयुद्धविशा
रदः॥ १४॥ राधेयःपांडवश्रेष्ठंशक्तःपीडयितुंरणे॥ सहितोधृतराष्ट्रस्यपुत्रैःशूरैर्महाबलैः॥ १५॥ तस्यैभिर्युध्यमानस्यसंग्रामेशंसितात्मनः॥ अन्यैरपिचपा
र्थस्यकृतंकर्ममहारथैः॥ १६॥ उपवासकृशोराजाभृशंभरतसत्तमः॥ ब्राह्मेबलेस्थितोह्येषनक्षात्रेहिबलेविभुः॥ १७॥ कर्णेनचाभियुक्तोयंभूपतिःशत्रुताप
नः॥ संशयंसमनुप्राप्तःपांडवोवैयुधिष्ठिरः॥ १८॥ नजीवतिमहाराजोमन्येपार्थयुधिष्ठिरः॥ यद्भीमसेनःसहतेसिंहनादममर्षणः॥ १९॥ नर्दतांधार्तराष्ट्राणां
पुनःपुनररिंदमः॥ धमतांचमहाशंखान्संग्रामेजितकाशिनां॥ २०॥ युधिष्ठिरंपांडवेयंहतेतिभरतर्षभ॥ संचोदयत्यसौकर्णोधार्तराष्ट्रान्महाबलान्॥ २१॥ स्थू
णाकर्णेंद्रजालेनपार्थपाशुपतेनच॥ प्रच्छादयंतिराजानंशस्त्रजालैर्महारथाः॥ २२॥ आतुरोहिकृतोराजासंनिषेव्यश्चभारत॥ यथैनमनुवर्ततेपंचालाःसहपां
डवैः॥ २३॥ त्वरमाणास्त्वराकालेसर्वशस्त्रभृतांवराः॥ मज्जंतमिवपातालेबलिनोप्युज्जिहीर्षवः॥ २४॥ नकेतुर्दृश्यतेराज्ञःकर्णेननिहतःशरैः॥ पश्यतोर्यमयोः
पार्थसात्यकेश्चशिखंडिनः॥ २५॥ धृष्टद्युम्नस्यभीमस्यशतानीकस्यवाविभो॥ पंचालानांचसर्वेषांचेदीनांचैवभारत॥ २६॥ एषकर्णोरणेपार्थपांडवानाम
नीकिनीं॥ शरैर्विध्वंसयतिवैनलिनीमिवकुंजरः॥ २७॥ एतेद्रवंतिरथिनस्त्वदीयाःपांडुनंदन॥ पश्यपश्ययथापार्थगच्छंत्येतेमहारथाः॥ २८॥ ॥ ६७॥

स्थूणाकर्णोगंधर्वस्तस्यास्त्रंस्थूणाकर्णगांधर्वं इंद्रजालमयंतत् ॥ २२ ॥ निषेव्यःचिकित्सकैराराध्यःसन्निषण्णइतिपाठेअवसन्नः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३०॥ हस्तिकक्ष्यंकेतुमितिसंबंधः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ छत्रेणोपलक्षितः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रार्थयन्युद्धमितिशेषः ॥ ४४ ॥

एतेभारतमातंगाःकर्णेनाभिहताःशरैः ॥ आर्तनादान्विकुर्वाणाविद्रवंतिदिशोदश ॥ २९ ॥ रथानांद्रवतेवृंदमेतच्चैवसमंततः ॥ द्राव्यमाणंरणेपार्थकर्णेनामि
त्रकर्षिणा ॥ ३० ॥ हस्तिकक्ष्यांरणेपश्यचरंतींतत्रतत्रह ॥ रथस्थंसूतपुत्रस्यकेतुंकेतुमतांवर ॥ ३१ ॥ असौधावतिराधेयोभीमसेनरथंप्रति ॥ किरन्शरशतान्ये
वविनिघ्नंस्तववाहिनीं ॥ ३२ ॥ एतान्पश्यचपंचालान्द्राव्यमाणान्महारथान् ॥ शक्रेणेवयथादैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ॥ ३३ ॥ एषकर्णोरणेजित्वापंचाला
न्पांडुसृंजयान् ॥ दिशोविप्रेक्षतेसर्वास्त्वदर्थमितिमेमतिः ॥ ३४ ॥ पश्यपार्थधनुःश्रेष्ठंविकर्षन्साधुशोभते ॥ शत्रुंजित्वायथाशक्रोदेवसंघैःसमावृतः ॥ ३५ ॥
एतेनर्दंतिकौरव्यादृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ त्रासयंतोरणेपांडून्सृंजयांश्चसमंततः ॥ ३६ ॥ एषसर्वात्मनापांडूंस्त्रासयित्वामहारणे ॥ अभिभाषतिराधेयःसर्वसैन्या
निमानद ॥ ३७ ॥ अभिद्रवतभद्रंवोद्रुतंद्रवतकौरवाः ॥ यथाजीवन्नवःकश्चिन्मुच्येतयुधिसृंजयः ॥ ३८ ॥ तथाकुरुतसंयत्तावयंयास्यामपृष्ठतः ॥ एवमुक्त्वा
गतोह्येषपृष्ठतोविकिरञ्छरान् ॥ ३९ ॥ पश्यकर्णंरणेपार्थश्वेतच्छत्रविराजितं ॥ उदयंपर्वतंयद्वच्छशांकेनाभिशोभितं ॥ ४० ॥ पूर्णचंद्रनिकाशेनमूर्ध्निच्छत्रे
णभारत ॥ ध्रियमाणेनसमरेश्रीमच्छतशलाकिना ॥ ४१ ॥ एषत्वांप्रेक्षतेकर्णःसकटाक्षंविशांपते ॥ उत्तमंजवमास्थायध्रुवमेष्यतिसंयुगे ॥ ४२ ॥ पश्यह्येनं
महाबाहोविधुन्वानंमहद्धनुः ॥ शरांश्चाशीविषाकारान्विसृजंतंमहारणे ॥ ४३ ॥ असौनिवृत्तोराधेयोदृश्यतेवानरध्वज ॥ प्रार्थयन्समरेपार्थत्वयासहपरंतप ॥
॥ ४४ ॥ वधायचात्मनोभ्येतिदीप्तास्यंशलभोयथा ॥ कर्णमेकाकिनंदृष्ट्वारथानीकेनभारत ॥ ४५ ॥ रिरक्षिषुःसुसंवृत्तोधार्तराष्ट्रोनिवर्तते ॥ सर्वैःसहैभिर्दुष्टा
त्मावध्यतांचप्रयत्नतः ॥ ४६ ॥ त्वयायशश्चराज्यंचसुखंचोत्तममिच्छता ॥ अदीनयोर्विश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयोः ॥ ४७ ॥ देवासुरेपार्थमृधेदेवदानवयोरि
व ॥ पश्यंतुकौरवाःसर्वेतवपार्थपराक्रमं ॥ ४८ ॥ त्वांचदृष्ट्वातिसंरब्धंकर्णंचभरतर्षभ ॥ असौदुर्योधनःक्रुद्धोनोत्तरंप्रतिपद्यते ॥ ४९ ॥ आत्मानंचकृतात्मानंसमी
क्ष्यभरतर्षभ ॥ कृतागसंचराधेयंधर्मात्मनियुधिष्ठिरे ॥ प्रतिपद्यस्वकौंतेयप्राप्तकालमनंतरं ॥ ५० ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाप्रत्येहिरथयूथपं ॥ पंचह्येतानिमुख्या
निरथानांरथसत्तम ॥ ५१ ॥ शतान्यायांतिसमरेबलिनांतिग्मतेजसां ॥ पंचनागसहस्राणिद्विगुणावाजिनस्तथा ॥ ५२ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ युवयोःकर्णार्जुनयोः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अभिसंहत्यकौंतेयपदातिप्रयुतानिच ॥ अन्योन्यरक्षितंवीरबलंत्वामभिवर्तते ॥ ५३ ॥ द्रोणपुत्रंपुरस्कृत्यतच्छीघ्रंसंनिषूदय ॥ निकृत्यैतद्रथानीकंबलिनंलोक
विश्रुतं ॥ ५४ ॥ सूतपुत्रंमहेष्वासंदर्शयात्मानमात्मना ॥ उत्तमंजवमास्थायप्रत्येहिभरतर्षभ ॥ ५५ ॥ असौकर्णःसुसंरब्धःपंचालानभिधावति ॥ केतुमस्यहिप
श्यामिधृष्टद्युम्नरथंप्रति ॥ ५६ ॥ समुपैष्यतिपंचालानितिमन्येपरंतप ॥ आचक्षेप्रियंपार्थतवेदंभरतर्षभ ॥ ५७ ॥ राजासौकुरालीश्रीमान्धर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः
असौभीमोमहाबाहुःसन्निवृत्तश्चमूमुखे ॥ ५८ ॥ वृतःसृंजयसैन्येनशैनयेनचभारत ॥ वध्यंतएतेसमरेकौरवानिशितैःशरैः ॥ ५९ ॥ भीमसेनेनकौंतेयपंचा
लैश्चमहात्मभिः ॥ सेनाहिधार्तराष्ट्रस्यविमुखाविक्षरद्व्रणा ॥ ६० ॥ विप्रधावतिवेगनभीमस्याभिहताशरैः ॥ विपन्नसस्येवमहीरुधिरेणसमुक्षिता ॥ ६१ ॥ भा
रतीभरतश्रेष्ठसेनाकृपणदर्शना ॥ निवृत्तंपश्यकौंतेयभीमसेनंयथांपतिं ॥ ६२ ॥ आशीविषमिवक्रुद्धंद्रावयंतंवरूथिनीं ॥ पीतरक्तासितसितास्तारार्चंद्रार्कमं
डिताः ॥ ६३ ॥ पताकाविप्रकीर्यंतेच्छत्राण्येतानिचार्जुन ॥ सौवर्णाराजताश्चैवतैजसाश्चपृथग्विधाः ॥ ६४ ॥ केतवोभिनिपात्यंतेहस्त्यश्वंचप्रकीर्यते ॥ रथेभ्यः
प्रपतंत्येतेरथिनोविगतासवः ॥ ६५ ॥ नानावर्णैर्हताबाणैःपंचालैरपलायिभिः ॥ निर्मनुष्यान्गजानश्वान्रथांश्चैवधनंजय ॥ ६६ ॥ समाद्रवंतिपंचालाधार्तरा
ष्ट्रांस्तरस्विनः ॥ विमृद्नंतिनरव्याघ्राभीमसेनबलाश्रयात् ॥ ६७ ॥ बलंपरेषांदुर्द्धर्षास्त्यक्त्वाप्राणानरिंदम ॥ एतेनदंतिपंचालाध्मापयंतिचवारिजान् ॥ ६८ ॥ अ
भिद्रवंतिचरणेघ्नंतःसायकैःपरान् ॥ पश्यस्वैषांचमाहात्म्यंपंचालाहिपराक्रमात् ॥ ६९ ॥ धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नंतिक्रुद्धाःसिंहाइवद्विपान् ॥ शस्त्रमाच्छिद्यशत्रूणां
सायुधानांनिरायुधाः ॥ ७० ॥ तेनैवैतानमोघास्त्रानिघ्नंतिचनदंतिच ॥ शिरांस्येतानिपात्यंतेशत्रूणांबाहवोपिच ॥ ७१ ॥ रथनागहयावीरायशस्याःसर्वएव
च ॥ सर्वतश्चाभिपन्नैषाधार्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ ७२ ॥ पंचालैर्मानसादेत्यहंसैर्गंगेववेगितैः ॥ सुभृशंचपराक्रांताःपंचालानांनिवारणे ॥ ७३ ॥ कृपकर्णादयोवी
राऋषभाणामिवर्षभाः ॥ भीमास्त्रेणसुनिर्भग्नान्धार्तराष्ट्रान्महारथान् ॥ ७४ ॥ धृष्टद्युम्नमुखावीराघ्नंतिशत्रून्सहस्रशः ॥ पंचालेष्वभिभूतेषुद्विषद्भिरपभीर्नदन्
॥ ७५ ॥ शत्रुपक्षमवस्कंद्यशरानस्यतिमारुतिः ॥ विषण्णभूयिष्ठतराधार्तराष्ट्रीमहाचमूः ॥ ७६ ॥ रथाश्चैतेसुवित्रस्ताभीमसेनभयार्दिताः ॥ पश्यभीमेननाराचै
र्भिन्नानागाःपतंत्यमी ॥ ७७ ॥ वज्रिवज्राहतानीवशिखराणिधराभृतां ॥ भीमसेनस्यनिर्विद्धाबाणैःसन्नतपर्वभिः ॥ ७८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥ ८४॥८५॥ ८६ ॥ ८७॥ ८८॥८९ ॥९०॥९१॥९२॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्टितमोऽध्यायः ॥६०॥ ॥ ७१॥ निवृत्तइति॥१॥२॥३॥४॥

स्वान्यनीकानिसंमर्द्यतोद्रवंत्येतेमहागजाः॥ अभिजानीहिभीमस्यसिंहनादंसुदुःसहं॥ ७९॥ नदतोर्जुनसंग्रामेवीरस्यजितकाशिनः॥ एषनैषादिरभ्येतिद्विप
मुख्येनपांडवं॥ ८०॥ जिघांसुस्तोमरैःक्रुद्धोदंडपाणिरिवांतकः॥ सतोमरावस्यभुजौछिन्नौभीमेनगर्जतः॥ ८१॥ तीक्ष्णैरग्निरविप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः॥
हत्वैनंपुनरायातिनागानन्यान्प्रहारिणः॥ ८२॥ पश्यनीलांबुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान्॥ शक्तितोमरसंघातैर्विनिघ्नंतंवृकोदरं॥ ८३॥ सप्तसप्तचनागां
स्तान्वैजयंतीश्चसध्वजाः॥ निहत्यनिशितैर्बाणैश्छिन्नाःपार्थाग्रजेनते॥ ८४॥ दशभिर्दशभिश्चैकोनाराचैर्निहतोगजः॥ नचासौधार्तराष्ट्राणांश्रूयतेनिनदस्त
था॥ ८५॥ पुरंदरसमेक्रुद्धेनिवृत्तेभरतर्षभे॥ अक्षौहिण्यस्तथातिस्रोधार्तराष्ट्रस्यसंहताः॥ क्रुद्धेनभीमसेनेननरसिंहेनवारिताः॥ ८६॥ नशक्नुवंतिवैपार्थपा
र्थिवाःसमुदीक्षितुं॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंयथादुर्बलचक्षुषः॥ ८७॥ एतेभीमस्यसंत्रस्ताःसिंहस्येवेतरेमृगाः॥ शरैःसंत्रासिताःसंख्येनलभंतेसुखंक्वचित्॥ ८८॥
संजयउवाच एतच्छ्रुत्वामहाबाहुर्वासुदेवाद्धनंजयः॥ भीमसेनेनतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं॥ ८९॥ अर्जुनोव्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैःशरैः॥ ते
वध्यमानाःसमरेसंशप्तकगणाःप्रभो॥ ९०॥ प्रभग्नाःसमरेभीतादिशोदशमहाबलाः॥ शक्रस्यातिथितांगत्वाविशोकाह्यभवंस्तदा॥ ९१॥ पार्थश्चपुरुषव्या
घ्रःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ जघानधार्तराष्ट्रस्यचतुर्विधबलांचमूं॥ ९२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवादेषष्टितमोऽध्यायः॥ ६०॥ ॥ ६१॥
धृतराष्ट्रउवाच निवृत्तेभीमसेनेचपांडवेचयुधिष्ठिरे॥ वध्यमानेबलेचापिमामकेपांडुसृंजयैः॥ १॥ द्रवमाणेबलौघेचनिरानंदेमुहुर्मुहुः॥ किमकुर्वतकुर
वस्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २॥ संजयउवाच दृष्ट्वाभीमंमहाबाहुंसूतपुत्रःप्रतापवान्॥ क्रोधरक्तेक्षणोराजन्भीमसेनमुपाद्रवत्॥ ३॥ तावकंतुबलंदृष्ट्वा
भीमसेनात्पराङ्मुखं॥ यत्नेनमहताराजन्पर्यवस्थापयद्बली॥ ४॥ व्यवस्थाप्यमहाबाहुस्तवपुत्रस्यवाहिनीं॥ प्रत्युद्ययौतदाकर्णःपांडवान्युद्धदुर्मदान्॥ ५॥
प्रत्युद्ययुस्तुराधेयंपांडवानांमहारथाः॥ धुन्वानाःकार्मुकाण्याजौविक्षिपंतश्चसायकान्॥ ६॥ भीमसेनःशिनेर्नप्ताशिखंडीजनमेजयः॥ धृष्टद्युम्नश्चबलवान्स
र्वेचापिप्रभद्रकाः॥ ७॥ जिघांसंतोनरव्याघ्राःसमंतात्तववाहिनीं॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाःसमरेजितकाशिनः॥ ८॥ तथैवतावकाराजन्पांडवानामनीकिनीं॥ अ
भ्यद्रवंतत्वरिताजिघांसंतोमहारथाः॥ ९॥ रथनागाश्वकलिलंपत्तिध्वजसमाकुलं॥ बभूवपुरुषव्याघ्रसैन्यमद्भुतदर्शनं॥ १०॥ ॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शिखंडीचययौकर्णंधृष्टद्युम्नःसुतंतव॥ दुःशासनंमहाराजमहत्यासेनयावृतं॥ ११ ॥ नकुलोवृषसेनंतुचित्रसेनंयुधिष्ठिरः ॥ उलूकंसमरेराजन्सहदेवःसमभ्य
यात्॥ १२ ॥ सात्यकिःशकुनिंचापिद्रौपदेयाश्चकौरवान्॥ अर्जुनंचरणेयत्तोद्रोणपुत्रोमहारथः॥ १३ ॥ युधामन्युंमहेष्वासंगौतमोभ्यपतद्रणे ॥ कृतवर्माच
बलवानुत्तमौजसमाद्रवत्॥ १४ ॥ भीमसेनःकुरून्सर्वान्पुत्रांश्चतवमारिष॥ सहानीकान्महाबाहुरेकएवन्यवारयत्॥ १५ ॥ शिखंडीतुततःकर्णंविचरंतमभीत
वत्॥ भीष्महंतामहाराजवारयामासपत्रिभिः॥ १६ ॥ प्रतिरुद्धस्ततःकर्णोरोषात्प्रस्फुरिताधरः॥ शिखंडिनंत्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्येभ्यताडयत्॥ १७ ॥ धारयंस्तु
सतान्बाणान्शिखंडीबहुशोभत॥ राजतःपर्वतोयद्वत्त्रिभिःशृंगैरिवोत्थितैः॥ १८ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासःसूतपुत्रेणसंयुगे॥ कर्णंविव्याधसमरेनवत्यानिशितैः
शरैः॥ १९ ॥ तस्यकर्णोहयान्हत्वासारथिंचत्रिभिःशरैः॥ उन्ममाथध्वजंचास्यक्षुरप्रेणमहारथः॥ २० ॥ हताश्वात्तुततोयानादवप्लुत्यमहारथः ॥ शक्तिंचिक्षे
पकर्णायसंक्रुद्धःशत्रुतापनः॥ २१ ॥ तांछित्वासमरेकर्णस्त्रिभिर्भारतसायकैः॥ शिखंडिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ कर्णचापच्युतान्बाणान्व
र्जयंस्तुनरोत्तमः॥ अपयातस्ततस्तूर्णंशिखंडीभृशविक्षतः॥ २३ ॥ ततःकर्णोमहाराजपांडुसैन्यान्यशातयत्॥ तूलराशिंसमासाद्ययथावायुर्महाबलः॥ २४ ॥
धृष्टद्युम्नोमहाराजतवपुत्रेणपीडितः॥ दुःशासनंत्रिभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे॥ २५ ॥ तस्यदुःशासनोबाहुंसव्यंविव्याधमारिष ॥ सतेनरुक्मपुंखेनभल्लेना
नतपर्वणा॥ २६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुनिर्विद्धःशरंघोरममर्षणः॥ दुःशासनायसंक्रुद्धःप्रेषयामासभारत॥ २७ ॥ आपतंतंमहावेगंधृष्टद्युम्नसमीरितं ॥ शरैश्चिच्छेदपु
त्रस्तेत्रिभिरेवविशांपते॥ २८ ॥ अथापरैःसप्तदशैर्भल्लैःकनकभूषणैः॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यबाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ २९ ॥ ततःसपार्षतःक्रुद्धोधनुश्चिच्छेदमारिष॥
क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनततउच्चुक्रुशुर्जनाः॥ ३० ॥ अथान्यद्धनुरादायपुत्रस्तेप्रहसन्निव॥ धृष्टद्युम्नंशरव्रातैःसमंतात्पर्यवारयत्॥ ३१ ॥ तवपुत्रस्यतेदृष्ट्वाविक्रमंसु
महात्मनः॥ व्यस्मयंतरणेयोधाःसिद्धाश्चाप्सरसांगणाः॥ ३२ ॥ धृष्टद्युम्नंनपश्यामघटमानंमहाबलं॥ दुःशासनेनसंरुद्धंसिंहेनेवमहागजं॥ ३३ ॥ ततःसरथ
नागाश्वाःपंचालाःपांडुपूर्वज॥ सेनापतिंपरीप्संतोरुरुधुस्तनयंतव॥ ३४ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतावकानांपरैःसह॥ घोरंप्राणभृतांकालेभीमरूपंपरंतप॥ ३५ ॥ न
कुलंवृषसेनस्तुभित्वापंचभिरायसैः॥ पितुःसमीपेतिष्ठन्वैत्रिभिरन्यैरविध्यत॥ ३६ ॥ ॥ ६९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥

नकुलस्तुततःशूरोवृषसेनंहसन्निव॥ नाराचेनसुतीक्ष्णेनविव्याधहृदयेभृशं॥ ३७॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुकर्षण ॥ शत्रुंविव्याधविंशत्यासचतंपं
चभिःशरैः॥ ३८॥ ततःशरसहस्रेणतावुभौपुरुषर्षभौ॥ अन्योन्यमाच्छादयतामथोभज्यतवाहिनी॥ ३९॥ सदृष्ट्वाप्रद्रुतांसेनांधार्तराष्ट्रस्यसूतजः॥ निवारया
मासबलादनुसृत्यविशांपते॥ ४०॥ निवृत्तेतुततःकर्णेनकुलःकौरवान्ययौ॥ कर्णपुत्रस्तुसमरेहित्वानकुलमेवतु॥ ४१॥ जुगोपचक्रंत्वरितोराधेयस्यैवमारि
प॥ उलूकस्तुरणेक्रुद्धःसहदेवेनवारितः॥ ४२॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासहदेवःप्रतापवान्॥ सारथिंप्रेषयामासयमस्यसदनंप्रति॥ ४३॥ उलूकस्तुततोयानाद
वप्लुत्यविशांपते॥ त्रिगर्तानांबलंतूर्णंजगामपितृनंदनः॥ ४४॥ सात्यकिःशकुनिंविध्वाविंशत्यानिशितैःशरैः॥ध्वजंचिच्छेदभल्लेनसौबलस्यहसन्निव॥ ४५॥
सौबलस्तस्यसमरेक्रुद्धोराजन्प्रतापवान्॥ विदार्यकवचंभूयोध्वजंचिच्छेदकांचनं॥ ४६॥ तथैनंनिशितैर्बाणैःसात्यकिःप्रत्यविध्यत॥ सारथिंचमहाराजत्रि
भिरेवसमार्पयत्॥ ४७॥ अथास्यवाहांस्त्वरितःशरैर्निन्येयमक्षयं॥ ततोवप्लुत्यसहसाशकुनिर्भरतर्षभ॥ ४८॥ आरुरोहरथंतूर्णमुलूकस्यमहात्मनः॥ अपोवा
हाथशीघ्रंसशैनेयाद्युद्धशालिनः॥ ४९॥ सात्यकिस्तुरणेराजंस्तावकानामनीकिनीं॥ अभिदुद्रावबेगेनततोनीकमभज्यत॥ ५०॥ शैनेयशरसंछन्नंतवसैन्यं
विशांपते॥ भेजेदशदिशस्तूर्णंन्यपतच्चगतासुवत्॥ ५१॥ भीमसेनंतवसुतोवारयामाससंयुगे॥ तंतुभीमोमुहूर्त्तेनव्यश्वसूतरथध्वजं॥ ५२॥ चक्रेलोकेश्वरंत
त्रतेनातुष्यंतवैजनाः॥ ततोपायान्नृपस्तत्रभीमसेनस्यगोचरात्॥ ५३॥ कुरुसैन्यंततःसर्वंभीमसेनमुपाद्रवत्॥तत्रनादोमहानासीद्भीमसेनंजिघांसतां॥ ५४॥
युधामन्युःकृपंविध्वाधनुरस्याशुचिच्छिदे॥ अथान्यद्धनुरादायकृपःशस्त्रभृतांवरः॥ ५५॥ युधामन्योर्ध्वजंसूतंछत्रंचापातयत्क्षितौ॥ ततोपायाद्रथेनैवयुधा
मन्युर्महारथः॥ ५६॥ उत्तमौजाश्चहार्दिक्यंभीमंभीमपराक्रमं॥ छादयामाससहसामेघोवृष्ट्येवपर्वतं॥ ५७॥तद्युद्धमासीत्सुमहद्घोररूपंपरंतप॥यादृशंनमया
युद्धंदृष्टपूर्वंविशांपते॥ ५८॥ कृतवर्माततोराजन्नुत्तमौजसमाहवे॥ हृदिविव्याधसहसारथोपस्थउपाविशत्॥ ५९॥ सारथिस्तमपोवाहरथेनरथिनांवरं॥
कुरुसैन्यंततःसर्वंभीमसेनमुपाद्रवत्॥ ६०॥ दुःशासनःसौबलश्चगजानीकेनपांडवं॥ महतापरिवार्यैवक्षुद्रकैरभ्यताडयत्॥ ६१॥ ततोभीमःशरशतैर्दुर्योध
नममर्पणं॥ विमुखीकृत्यतरसागजानीकमुपाद्रवत्॥ ६२॥ तमापतंतंसहसागजानीकंवृकोदरः॥दृष्ट्वैवसुभृशंक्रुद्धोदिव्यमस्त्रमुदैरयत्॥ ६३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेंद्रइवासुरान् ॥ ततोंतरिक्षंबाणौघैःशलभैरिवपादपं ॥ ६४ ॥ छादयामाससमरेगजान्निघ्नन्वृकोदरः ॥ ततःकुंजरयूथानिसमेतानि
 सहस्रशः ॥ ६५ ॥ व्यधमत्तरसाभीमोमेघसंघानिवानिलः ॥ सुवर्णजालापिहितामणिजालैश्चकुंजराः ॥ ६६ ॥ रेजुरभ्यधिकंसंख्येविद्युत्वंतइवांबुदाः ॥ तेव
ध्यमानाभीमेनगजाराजन्विदुद्रुवुः ॥ ६७ ॥ केचिद्विभिन्नहृदयाःकुंजरान्यपतन्भुवि ॥ पतितैर्निपतद्भिश्चगजैर्हेमविभूषितैः ॥ ६८ ॥ अशोभतमहीतत्रविशी
र्णैरिवपर्वतैः ॥ दीप्ताभैरत्नवद्भिश्चपतितैर्गजयोधिभिः ॥ ६९ ॥ रराजभूमिःपतितैःक्षीणपुण्यैरिवग्रहैः ॥ ततोभिन्नकटानागाभिन्नकुंभकरास्तथा ॥ ७० ॥ दु
द्रुवुःशतशःसंख्येभीमसेनशराहताः ॥ केचिद्वमंतोरुधिरंभयार्ताःपर्वतोपमाः ॥ ७१ ॥ व्यद्रवञ्छरविद्धांगाधातुचित्राइवाचलाः ॥ महाभुजगसंकाशौचंदना
गुरुरूपितौ ॥ ७२ ॥ अपश्यंभीमसेनस्यधनुर्विक्षिपतोभुजौ ॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंश्रुत्वाशनिसमस्वनं ॥ ७३ ॥ विमुंचंतःशकृन्मूत्रंगजाःप्रादुद्रुवुर्भृशं ॥ भीम
सेनस्यतत्कर्मराजन्नेकस्यधीमतः ॥ निघ्नतःसर्वभूतानिरुद्रस्येवचनिर्बभौ ॥ ७४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

संजयउवाच ततःश्वेताश्वसंयुक्तेनारायणसमाहिते ॥ तिष्ठन्रथवरेश्रीमानर्जुनःसमपद्यत ॥ १ ॥ तद्बलंनृपतिश्रेष्ठतावकंविजयोरणे ॥ व्यक्षोभयदुदीर्णाश्वं
महोदधिमिवानिलः ॥ २ ॥ दुर्योधनस्तवसुतःप्रमत्तेश्वेतवाहने ॥ अभ्येत्यसहसाक्रुद्धःसैन्यार्धेनाभिसंवृतः ॥ ३ ॥ पर्यवारयदायांतंयुधिष्ठिरममर्षणं ॥ क्षुरप्रा
णांत्रिसप्तत्याततोविध्यतपांडवं ॥ ४ ॥ अक्रुध्यतभृशंतत्रकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ सभल्लांस्त्रिंशतस्तूर्णंतवपुत्रेन्यवेशयत् ॥ ५ ॥ ततोधावंतकौरव्याजिघृक्षंतोयुधि
ष्ठिरं ॥ दुष्टभावान्परान्ज्ञात्वासमवेतामहारथाः ॥ ६ ॥ आजग्मुस्तंपरीप्संतःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ नकुलःसहदेवश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ७ ॥ अक्षौहिण्यापरिवृ
तास्तेभ्यधावन्युधिष्ठिरं ॥ भीमसेनश्चसमरेमृद्नंस्तवमहारथान् ॥ ८ ॥ अभ्यधावदभिप्रेप्सूराजानंशत्रुभिर्वृतं ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्कर्णोवैकर्तनोनृप ॥ ९ ॥
शरवर्षेणमहताप्रत्यवारयदागतान् ॥ शरौघान्विसृजंतस्तेप्रेरयंतश्चतोमरान् ॥ १० ॥ नशेकुर्यत्नवंतोपिराधेयंप्रतिवीक्षितुं ॥ तांश्चसर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रा
स्त्रपारगः ॥ ११ ॥ महताशरवर्षेणराधेयःप्रत्यवारयत् ॥ दुर्योधनंचविंशत्याशीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ॥ १२ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अविध्यत्तूर्णमभ्येत्यसहदेवःप्रतापवान्॥ सविद्धःसहदेवेनरराजाचलसन्निभः॥ १३ ॥ प्रभिन्नइवमातंगोरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ दृष्ट्वातवसुतंतत्रगाढविद्धंसु
तेजनैः॥ १४॥ अभ्यधावद्दृढंक्रुद्धोराधेयोरथिनांवरः॥ दुर्योधनंतथादृष्ट्वाशीघ्रमस्त्रमुदैरयत्॥ १५ ॥ तेनयौधिष्ठिरंसैन्यमवधीत्पार्षतंतथा ॥ ततोयौधिष्ठि
रंसैन्यंवध्यमानंमहात्मना॥ १६॥ सहसाप्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितं॥ विविधाविशिखास्तत्रसंपतंतःपरस्परं ॥ १७ ॥ फलैःपुंखान्समाजघ्नुःसूतपुत्रधनु
श्च्युताः॥ अंतरिक्षेशरौघाणांपततांचपरस्परं॥ १८॥ संघर्षेणमहाराजपावकःसमजायत॥ ततोदशदिशःकर्णःशलभैरिवयायिभिः॥ १९ ॥ अभ्यघ्नंस्तरसा
राजन्शरैःपरशरीरगैः॥ रक्तचंदनसंदिग्धौमणिहेमविभूषितौ॥ २० ॥ बाहूव्यत्यक्षिपत्कर्णःपरमास्त्रंविदर्शयन्॥ ततःसर्वादिशोराजन्सायकैर्विप्रमोहयन्॥
॥ २१ ॥ अपीडयद्भृशंकर्णोधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ २२ ॥ निशितैरिषुभिःकर्णंपंचाशद्भिःसमार्पयत्॥बाणांधकारमभव
त्तद्युद्धंघोरदर्शनं॥ २३ ॥ हाहाकारोमहानासीत्तावकानांविशांपते ॥ वध्यमानेतदासैन्येधर्मपुत्रेणमारिष ॥ २४॥ सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैःशिला
शितैः॥ भल्लैरनेकैर्विविधैःशक्त्यृष्टिमुसलैरपि॥ २५॥ यत्रयत्रसधर्मात्मादुष्टांदृष्टिंव्यसर्जयत् ॥ तत्रतत्रव्यशीर्यंततावकाभरतर्षभ ॥ २६ ॥ कर्णोपिभृशसं
क्रुद्धोधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ नाराचैरर्धचंद्रैश्चवत्सदंतैश्चसंयुगे॥ २७॥ अमर्षीक्रोधनश्चैवरोषप्रस्फुरिताननः॥ सायकैरप्रमेयात्मायुधिष्ठिरमभिद्रवत्॥ २८॥
युधिष्ठिरश्चापिशतंस्वर्णपुंखैःशितैःशरैः॥ प्रहसन्निवतंकर्णःकंकपत्रैःशिलाशितैः॥ २९॥ उरस्यविध्यद्राजानंत्रिभिर्भल्लैश्चपांडवं॥ सपीडितोभृशंतेनधर्मरा
जोयुधिष्ठिरः॥ ३० ॥ उपविश्यरथोपस्थेसूतंयाहीत्यनोदयत्॥ अक्रोशंततनःसर्वेधार्तराष्ट्राःसराजकाः॥ ३१ ॥ गृह्णीध्वमितिराजानमभ्यधावंतसर्वशः॥त
तःशतासमदशकेकयानांप्रहारिणां॥ ३२ ॥ पंचालैःसहिताराजन्धार्तराष्ट्रान्यवारयन् ॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेजनक्षये॥ ३३॥ दुर्योधनश्चभीमश्च
समेयातांमहाबलौ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेद्विषष्टितमोऽध्यायः॥ ६२॥ संजयउवाच कर्णोपिशरजालेनकेकयानांमहार
थान्॥ व्यधमत्परमेष्वासानग्रतःपर्यवस्थितान्॥ १ ॥ तेषांप्रयतमानानांराधेयस्यनिवारणे ॥ रथान्पंचशतान्कर्णःप्राहिणोद्यमसादनं॥ २॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अविषह्यंततोदृष्ट्वाराधेयंयुधियोधिनः॥ भीमसेनमुपागच्छन्कर्णबाणप्रपीडिताः॥ ३॥ रथानीकंविदार्यैवशरजालैरनेकधा ॥ कर्णएकरथेनैवयुधिष्ठिरमु
पाद्रवत्॥ ४॥ सेनानिवेशमार्छंतंमार्गणैःक्षतविक्षतं॥ यमयोर्मध्यगंवीरंशनैर्यांतंविचेतसं॥५॥ समासाद्यतुराजानंदुर्योधनहितेप्सया॥ सूतपुत्रस्त्रिभिस्ती
क्ष्णैर्विव्याधपरमेषुभिः॥ ६॥ तथैवराजाराधेयंप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे॥ शरैस्त्रिभिश्चयंतारंचतुर्भिश्चतुरोहयान्॥ ७॥ चक्ररक्षौतुपार्थस्यमाद्रीपुत्रौपरंतपौ॥ता
वप्यधावतांकर्णंराजानंमावधीरिति॥ ८॥ तौपृथक्शरवर्षाभ्यांराधेयमभ्यवर्षतां॥ नकुलःसहदेवश्चपरमंयत्नमास्थितौ॥ ९ ॥ तथैवतौप्रत्यविध्यत्सूतपुत्रः
प्रतापवान्॥ भल्लाभ्यांशितधाराभ्यांमहात्मानावरिंदमौ॥१०॥दंतवर्णांस्तुराधेयोनिजघानमनोजवान्॥युधिष्ठिरस्यसंग्रामेकालवालान्हयोत्तमान्॥११॥
ततोपरेणभल्लेनशिरस्त्राणमपातयत्॥ कौंतेयस्यमहेष्वासःप्रहसन्निवसूतजः॥ १२॥ तथैवनकुलस्यापिहयान्हत्वाप्रतापवान्॥ ईषांधनुश्चचिच्छेदमाद्रीपुत्र
स्यधीमतः॥ १३॥ तौहताश्वौहतरथौपांडवौभृशविक्षतौ॥ भ्रातरावारुरुहतुःसहदेवरथंतदा॥ १४॥ तौदृष्ट्वामातुलस्तत्रविरथौपरवीरहा॥ अभ्यभाषतरा
धेयंमद्रराजोनुकंपया॥ १५॥ योद्धव्यमद्यपार्थेनफाल्गुनेनत्वयासह॥ किमर्थंधर्मराजेनयुध्यसेभृशरोषितः॥१६॥ क्षीणशस्त्रास्त्रकवचःक्षीणबाणोविबाण
धिः॥श्रांतसारथिवाहश्चच्छन्नोस्त्रैररिभिस्तथा॥१७॥ पार्थमासाद्यराधेयउपहास्योभविष्यसि॥एवमुक्तोपिकर्णस्तुमद्रराजेनसंयुगे॥१८॥तथैवकर्णःसंरब्धो
युधिष्ठिरमताडयत्॥शरैस्तीक्ष्णैःपराविध्यमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥१९॥ प्रहस्यसमरेकर्णश्चकारविमुखंशरैः॥ ततःशल्यःप्रहस्येदंकर्णंपुनरुवाचह॥ २०॥र
थस्थमतिसंरब्धंयुधिष्ठिरवधेधृतं॥ यदर्थंधार्तराष्ट्रेणसततंमानितोभवान्॥ २१॥ तंपार्थंजहिराधेयकिंतेहत्वायुधिष्ठिरं॥ शंखयोर्ध्मायतोःशब्दःसुमहाने
षकृष्णयोः॥ २२॥ श्रूयतेचापघोषोयंप्रावृषीवांबुदस्यह॥ असौनिघ्नन्रथोदारानर्जुनःशरवृष्टिभिः॥ २३॥ सर्वांग्रसतिनःसेनांकर्णपश्यैनमाहवे॥ पृष्ठरक्षौ
चशूरस्ययुधामन्यूत्तमौजसौ॥ २४॥ उत्तरंचास्यवैशूरश्चक्रंरक्षतिसात्यकिः॥ धृष्टद्युम्नस्तथाचास्यचक्रंरक्षतिदक्षिणं॥ २५॥ भीमसेनश्चवैराज्ञाधार्तराष्ट्रे
णयुध्यते॥ यथानहन्यात्तंभीमःसर्वेषांनोद्यपश्यतां॥२६॥ तथाराधेयक्रियतांराजामुच्येतनोयथा॥ पश्यैनंभीमसेनेनग्रस्तमाहवशोभिनं॥२७॥यदित्वा
साद्यमुच्येतविस्मयःसुमहान्भवेत्॥ परित्रात्येनमभ्येत्यसंशयंपरमंगतं॥ किंनुमाद्रीसुतौहत्वाराजानंचयुधिष्ठिरं॥२८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५॥३६ ॥ ३७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्रौणिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

इतिशल्यवचःश्रुत्वाराधेयःपृथिवीपते ॥ दृष्ट्वादुर्योधनंचैवभीमग्रस्तंमहाहवे ॥ २९ ॥ राजगृद्धीभृशंचैवशल्यवाक्यप्रचोदितः ॥ अजातशत्रुमुत्सृज्यमाद्रीपु
त्रौचपांडवौ ॥ ३० ॥ तवपुत्रंपरित्रातुमभ्यधावतवीर्यवान् ॥ मद्रराजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव ॥ ३१ ॥ गतेकर्णेतुकौंतेयःपांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ अपायाज्ज
वनैरश्वैःसहदेवश्चमारिष ॥ ३२ ॥ ताभ्यांससहितस्तूर्णंव्रीडन्निवनरेश्वरः ॥ प्राप्यसेनानिवेशंचमार्गणैःक्षतविक्षतः ॥ ३३ ॥ अवतीर्णोरथात्तूर्णमाविशच्छय
नंशुभं ॥ अपनीतशल्यःसुभृशंहृच्छल्याभिनिपीडितः ॥ ३४ ॥ सोब्रवीद्भ्रातरौराजामाद्रीपुत्रौमहारथौ ॥ अनीकंभीमसेनस्यपांडवावाशुगच्छतां ॥ ३५ ॥
जीमूतइवनर्दंस्तुयुध्यतेसवृकोदरः ॥ ततोन्यंरथमास्थायनकुलोरथपुंगवः ॥ ३६ ॥ सहदेवश्चतेजस्वीभ्रातरौशत्रुकर्षणौ ॥ तुरगैरग्र्यरंहोभिर्यात्वाभीमस्यशु
ष्मिणौ ॥ अनीकैःसहितौतत्रभ्रातरौसमवस्थितौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिधर्मापयानेत्रिषष्टितमोध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच द्रौणिस्तुरथवंशेनमहतापरिवारितः ॥ अपतत्सहसाराजन्यत्रपार्थोव्यवस्थितः ॥ १ ॥ तमापतंतंसहसाशूरःशौरिसहायवान् ॥ दधारसहसा
पार्थोवेलेवमकरालयं ॥ २ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ अर्जुनंवासुदेवंचच्छादयामाससायकैः ॥ ३ ॥ अवच्छन्नौततःकृष्णौदृष्ट्वातत्रमहार
थाः ॥ विस्मयंपरमंगत्वाप्रैक्षंतकुरवस्तदा ॥ ४ ॥ अर्जुनस्तुततोदिव्यमस्त्रंचक्रेहसन्निव ॥ तदस्त्रंवारयामासब्राह्मणोयुधिभारत ॥ ५ ॥ यद्यद्धिव्याक्षिपद्युद्धेपां
डवोस्त्रंजिघांसया ॥ तत्तदस्त्रंमहेष्वासोद्रोणपुत्रोव्यशातयत् ॥ ६ ॥ अस्त्रयुद्धेततोराजन्वर्तमानेमहाभये ॥ अपश्यामरणेद्रौणिंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ७ ॥ सदि
शःप्रदिशश्चैवच्छादयित्वात्यजिह्मगैः ॥ वासुदेवंत्रिभिर्बाणैरविध्यद्दक्षिणेभुजे ॥ ८ ॥ ततोर्जुनोहयान्हत्वासर्वांस्तस्यमहात्मनः ॥ चकारसमरेभूमिंशोणितौ
घतरंगिणीं ॥ ९ ॥ सर्वलोकवहांरौद्रांपरलोकवहांनदीं ॥ सरथान्रथिनःसर्वान्पार्थचापच्युतैःशरैः ॥ १० ॥ द्रौणेरपहतान्संख्येददृशुःसचतांतथा ॥ प्रावर्तय
न्महाघोरांनदींपरवहांतदा ॥ ११ ॥ तयोस्तुव्याकुलेयुद्धेद्रौणेःपार्थस्यदारुणे ॥ अमर्यादंयोधयंतःपर्यधावंतपृष्ठतः ॥ १२ ॥ रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः ॥
द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ॥ १३ ॥ पार्थेनसमरेराजन्कृतोघोरोजनक्षयः ॥ निहतारथिनःपेतुःपार्थचापच्युतैःशरैः ॥ १४ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ द्रौणेःसंबंधिनोरथिनः शरैरपहतान्ददृशुरित्युत्तरश्लोकेनसंबंधः लोकाइतिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥

॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥

हयाश्वपर्यधावंतमुक्तयोक्त्रास्ततस्ततः॥ तद्दृष्ट्वाकर्मपार्थस्यद्रौणिराहवशोभिनः॥१५॥अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरितोभ्येत्यवीर्यवान्॥विधुन्वानोमहच्चापंकार्तस्व
रविभूषितं॥१६॥अवाकिरत्ततोद्रौणिःसमंतान्निशितैःशरैः॥ भूयोर्जुनंमहाराजद्रौणिरायम्यपत्रिणा॥१७॥ वक्षोदेशेभृशंपार्थंताडयामासनिर्दयं॥सो
निविद्धोरणेतेनद्रोणपुत्रेणभारत॥१८॥गांडीवधन्वाप्रसभंशरवर्षैरुदारधीः॥ संछाद्यसमरेद्रौणिंचिच्छेदास्यचकार्मुकं॥ १९ ॥ सच्छिन्नधन्वापरिघंवज्र
स्पर्शसमंयुधि॥ आदायचिक्षेपतदाद्रोणपुत्रःकिरीटिने॥ २०॥ तमापतंतंपरिघंजांबूनदपरिष्कृतं॥ चिच्छेदसहसाराजन्प्रहसन्निवपांडवः॥ २१॥ सपपात
तदाभूमौनिकृत्तःपार्थसायकैः॥ विकीर्णःपर्वतोराजन्यथावज्रेणताडितः॥२२॥ ततःक्रुद्धोमहाराजद्रोणपुत्रोमहारथः॥ ऐंद्रेणचास्त्रवेगेनबीभत्सुंसमवाकि
रत्॥ २३॥ तस्यैंद्रजालावततंसमीक्ष्यपार्थोराजन्गांडिवमाददेसः॥ ऐंद्रंजालंप्रत्यहरत्तरस्वीवरास्त्रमादायमहेंद्रसृष्टं॥ २४ ॥ विदार्यतज्जालमथैंद्रमुक्तंपार्थ
स्ततोद्रौणिरथंक्षणेन॥ प्रच्छादयामासततोभ्युपेत्यद्रौणिस्तदापार्थशराभिभूतः॥ २५॥ विगाह्यतांपांडवबाणवृष्टिंशरैःपरंनामततःप्रकाश्य ॥ शतेनकृष्णं
सहसाभ्यविद्ध्यत्रिभिःशतैरर्जुनंक्षुद्रकाणां॥ २६ ॥ ततोर्जुनःसायकानांशतेनगुरोःसुतंमर्मसुनिर्बिभेद॥ अश्वांश्चसूतंचतथाधनुर्ज्यामवाकिरत्पश्यतांताव
कानां॥ २७॥ सविध्वामर्मसुद्रौणिंपांडवःपरवीरहा॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत्॥ २८ ॥ ससंगृह्यस्वयंवाहान्कृष्णौप्राच्छादयच्छरैः॥ तत्राद्भु
तमपश्यामद्रौणेराशुपराक्रमं॥ २९॥ प्रायच्छत्तुरगान्यच्चफाल्गुनंचाप्ययोधयत्॥ तदस्यसमरेराजन्सर्वेयोधाअपूजयन्॥ ३० ॥ ततःप्रहस्यबीभत्सुर्द्रौण
पुत्रस्यसंयुगे॥ क्षिप्रंरश्मीनथाश्वानांक्षुरप्रैश्चिच्छिदेजयः॥ ३१ ॥ प्राद्रवंस्तुरगास्तेतुशरवेगप्रपीडिताः॥ ततोभून्निनदोघोरस्तवसैन्यस्यभारत॥ ३२ ॥ पां
डवास्तुजयंलब्ध्वातवसैन्यंसमाद्रवन्॥ समंतान्निशितान्बाणान्विमुंचंतोजयैषिणः॥ ३३॥ पांडवैस्तुमहाराजधार्तराष्ट्रीमहाचमूः॥ पुनःपुनरथोवीरैःसंयुगे
जितकाशिभिः॥ ३४॥ पश्यतांतेमहाराजपुत्राणांचित्रयोधिनां॥ शकुनेःसौबलेयस्यकर्णस्यचविशांपते॥ ३५॥ वार्यमाणामहासेनापुत्रैस्तवजनेश्वर॥न
चातिष्ठतसंग्रामेपीड्यमानासमंततः॥ ३६॥ ततोयोधैर्महाराजपलायद्भिःसमंततः॥ अभवद्व्याकुलंभीतंपुत्राणांतेमहद्बलं॥ ३७॥ तिष्ठतिष्ठेतिचततःसूतपुत्र
स्यजल्पतः॥ नावतिष्ठतिसासेनावध्यमानामहात्मभिः॥ ३८॥ अथोत्क्रुष्टंमहाराजपांडवैर्जितकाशिभिः॥ धार्तराष्ट्रबलंदृष्ट्वाविद्रुतंवैसमंततः॥ ३९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ कर्णप्रतिलक्षी

ततोदुर्योधनःकर्णमब्रवीत्प्रणयादिव ॥ पश्यकर्णमहासेनापंचालैरर्दिताभृशं ॥ ४० ॥ त्वयितिष्ठतिसंत्रासात्पलायनपरायणा ॥ एतज्ज्ञात्वामहाबाहोकुरुप्रा
प्तमरिंदम ॥ ४१ ॥ सहस्राणिचयोधानांत्वामेवपुरुषोत्तम ॥ क्रोशंतिसमरेवीरद्राव्यमाणानिपांडवैः ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वापिराधेयोदुर्योधनवचोमहान् ॥ मद्र
राजमिदंवाक्यमब्रवीत्प्रहसन्निव ॥ ४३ ॥ पश्यमेभुजयोर्वीर्यमस्त्राणांचजनेश्वर ॥ अद्यहन्मिरणेसर्वान्पंचालान्पांडुभिःसह ॥ ४४ ॥ वाहयाश्वान्नरव्याघ्रभद्रे
णैवनसंशयः ॥ एवमुक्त्वामहाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४५ ॥ प्रगृह्यविजयंवीरोधनुःश्रेष्ठंपुरातनं ॥ सज्जंकृत्वामहाराजसंगृह्यचपुनःपुनः ॥ ४६ ॥ सन्निवा
र्यचयोधान्ससत्येनशपथेनच ॥ प्रायोजयदमेयात्माभार्गवास्त्रंमहाबलः ॥ ४७ ॥ ततोराजन्सहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ कोटिशश्चशरास्तीक्ष्णानिरगच्छ
न्महामृधे ॥ ४८ ॥ ज्वलितैस्तैःशरैर्घोरैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ संछन्नापांडवीसेनानप्राज्ञायतकिंचन ॥ ४९ ॥ हाहाकारोमहानासीत्पंचालानांविशांपते ॥ पी
डितानांबलवताभार्गवास्त्रेणसंयुगे ॥ ५० ॥ निपतद्भिर्गजैराजन्नश्वैश्चापिसहस्रशः ॥ रथैश्चापिनरव्याघ्रनरैश्चैवसमंततः ॥ ५१ ॥ प्राकंपतमहीराजन्निहतैस्तैः
समंततः ॥ व्याकुलंसर्वमभवत्पांडवानांमहद्बलं ॥ ५२ ॥ कर्णस्त्वेकोयुधांश्रेष्ठोविधूमइवपावकः ॥ दहन्शत्रून्नरव्याघ्रशुशुभेसपरंतपः ॥ ५३ ॥ तेवध्यमानाः
कर्णेनपंचालाश्चेदिभिःसह ॥ तत्रतत्रव्यमुह्यंतवनदाहेयथाद्विपाः ॥ ५४ ॥ चुक्रुशुश्चनरव्याघ्रयथाव्याघ्रानरोत्तमाः ॥ तेषांतुक्रोशतामासीद्भीतानांरणमूर्द्ध
नि ॥ ५५ ॥ धावतांचततोराजंस्त्रस्तानांचसमंततः ॥ आर्तनादोमहांस्तत्रभूतानामिवसंप्लवे ॥ ५६ ॥ वध्यमानांस्तुतान्दृष्ट्वासूतपुत्रेणमारिष ॥ वित्रेसुःसर्वभू
तानितिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ५७ ॥ तेवध्यमानाःसमरेसूतपुत्रेणसृंजयाः ॥ अर्जुनंवासुदेवंचक्रोशंतिचमुहुर्मुहुः ॥ ५८ ॥ प्रेतराजपुरेयद्वत्प्रेतराजंविचेतसः ॥
श्रुत्वातुनिनदंतेषांवध्यतांकर्णसायकैः ॥ ५९ ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ भार्गवास्त्रंमहाघोरंदृष्ट्वातत्रसमीरितं ॥ ६० ॥ पश्यकृष्णमहाबाहोभा
र्गवास्त्रस्यविक्रमं ॥ नैतदस्त्रंहिसमरेशक्यंहंतुंकथंचन ॥ ६१ ॥ सूतपुत्रंचसंरब्धंपश्यकृष्णमहारणे ॥ अंतकप्रतिमंवीर्येकुर्वाणंकर्मदारुणं ॥ ६२ ॥ अभीक्ष्णंचो
दयन्नश्वान्प्रेक्षतेमांमुहुर्मुहुः ॥ नचपश्यामिसमरेकर्णंप्रतिपलायितुं ॥ ६३ ॥ जीवन्प्राप्नोतिपुरुषःसंख्येजयपराजयौ ॥ मृतस्यतुहृषीकेशभंगएवकुतोजयः ॥
॥ ६४ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनकृष्णोमतिमतांवरं ॥ धनंजयमुवाचेदंप्राप्तकालमरिंदमं ॥ ६५ ॥

कृत्यपलायितुंनपश्यामिनिषिद्धत्वात् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥ द्रौणिमिति ततोग्रधन्वाविस्तारितोग्रचापः ॥ १ ॥

कर्णेनहिदृढंराजाकुंतीपुत्रःपरिक्षतः ॥ तंदृष्ट्वाश्वास्यचपुनःकर्णपार्थवधिष्यसि ॥ ६६ ॥ एवमुक्त्वापुनःप्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्युधिष्ठिरं ॥ श्रमेणग्राहयिष्यंश्चयुद्धेक
॥७३॥ र्णविशांपते ॥ ६७ ॥ ततोधनंजयोद्रष्टुंराजानंबाणपीडितं ॥ रथेनप्रययौक्षिप्रंसंग्रामात्केशवाज्ञया ॥ ६८ ॥ गच्छन्नेवतुकौंतेयोधर्मराजदिदृक्षया ॥ सैन्यमा
लोकयामासनापश्यत्तत्रचाग्रजं ॥ ६९ ॥ युद्धंकृत्वातुकौंतेयोद्रोणपुत्रेणभारत ॥ दुःसहंवज्रिणासंख्येपराजित्यगुरोःसुतं ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप
र्वणिधर्मराजशोधनेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ संजयउवाच द्रौणिंपराजित्यततोग्रधन्वाकृत्वामहद्दुष्करंशूरकर्म ॥ आलोकयामासत
तःस्वसैन्यंधनंजयःशत्रुभिरप्रधृष्यः ॥ १ ॥ अयुध्यमानान्पृतनामुखस्थान्शूरःशूरान्हर्षयन्सव्यसाची ॥ पूर्वप्रहारैर्मथितान्प्रशंसन्स्थितान्महात्मासरथानने
कान् ॥ २ ॥ अपश्यमानस्तुकिरीटमालीयुधिष्ठिरंभ्रातरमाजमीढं ॥ उवाचभीमंतरसाभ्युपेत्यराज्ञःप्रवृत्तिंत्विहकुत्रराजा ॥ ३ ॥ भीमसेनउवाच अप
यातइतोराजाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ कर्णबाणाभितप्तांगोयदिजीवेत्कथंचन ॥ ४ ॥ अर्जुनउवाच तस्माद्भवान्शीघ्रमितःप्रयातुराज्ञःप्रवृत्त्यैकुरुस
त्तमस्य ॥ नूनंसविद्धोतिभृशंपृषत्कैःकर्णेनराजाशिबिरंगतोसौ ॥ ५ ॥ यःसंप्रहारैर्निशितैःपृषत्कैर्द्रोणेनविद्धोतिभृशंतरस्वी ॥ तस्थौसतत्रापिजयप्रतीक्षोद्रो
णोपियावन्नहतःकिलासीत् ॥ ६ ॥ ससंशयंगमितःपांडवाग्र्यःसंख्येद्यकर्णेनमहानुभावः ॥ ज्ञातुंप्रयात्वाशुतमद्यभीमस्थास्याम्यहंशत्रुगणान्निरुध्य ॥ ७ ॥
भीमसेनउवाच त्वमेवजानीहिमहानुभावराज्ञःप्रवृत्तिंभरतर्षभस्य ॥ अहंहियद्यर्जुनयाम्यमित्रावदंतिमांभीतइतिप्रवीराः ॥ ८ ॥ ततोब्रवीदर्जुनोभीमसे
नंसंशप्तकाःप्रत्यनीकस्थितामे ॥ एतानहत्वाद्यमयानशक्यमितोपयातुंरिपुसंघगोष्ठात् ॥ ९ ॥ अथाब्रवीदर्जुनंभीमसेनःस्ववीर्यमासाद्यकुरुप्रवीर ॥ संशप्तका
न्प्रतियोत्स्यामिसंख्येसर्वानहंयाहिधनंजयत्वं ॥ १० ॥ तद्भीमसेनस्यवचोनिशम्यसुदुष्करंभ्रातुरमित्रमध्ये ॥ संशप्तकानीकमसत्यमेकःसुदुष्करंधारयामी
तिपार्थः ॥ ११ ॥ उवाचनारायणमप्रमेयंकपिध्वजःसत्यपराक्रमस्य ॥ श्रुत्वावचोभ्रातुरदीनसत्वस्तदाहवेसत्यवचोमहात्मा ॥ द्रष्टुंकुरुश्रेष्ठमभिप्रयास्यन्प्रो
वाचवृष्णिप्रवरंतदानीं ॥ १२ ॥ अर्जुनउवाच चोदयाश्वान्हृषीकेशविहायैतद्बलार्णवं ॥ अजातशत्रुंराजानंद्रष्टुमिच्छामिकेशव ॥ १३ ॥

अनेकान्बहून् ॥ २ ॥ उवाचतंपप्रच्छ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ गोष्ठात्स्थानात् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भ्रातुर्वचःश्रुत्वातदेवसत्यंवचोनारायणंप्रतिकपिध्वजउवाचेत्यन्वयः ॥ १२ ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रत्यनीकेशत्रुसैन्यसमीपे ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥७॥ ॥७॥
स्वागतमिति भोअच्युतार्जुनौयुवयोर्दर्शनंमेगाढंप्रियं कुशलमितिपाठेयुवयोःकुशलंयत्तन्मेगाढंप्रियमितियोज्यं ॥ १ ॥ अरिष्टाभ्यांशुभाभ्यां ॥ २ ॥ ३ ॥ अनुज्ञातंअनुगृहीतं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनला

संजयउवाच ततोहयान्सर्वदाशार्हमुख्यःप्रचोदयन्भीममुवाचचेदं ॥ नैतच्चित्रंतवकर्माद्यभीमयास्याम्यहंजहिपार्थारिसंघान् ॥ १४॥ ततोययौहृषीकेशो यत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ शीघ्राच्छीघ्रतरंराजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ १५ ॥ प्रत्यनीकेव्यवस्थाप्यभीमसेनमरिंदमं ॥ संदिश्यचैनंराजेंद्रयुद्धंप्रतिवृकोदरं ॥ १६॥ ततस्तुगत्वापुरुषप्रवीरौराजानमासाद्यशयानमेकं ॥ रथादुभौप्रत्यवरुह्यतस्माद्ववंदतुर्धर्मराजस्यपादौ ॥ १७॥ तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रंक्षेमिणंपुरुषर्षभं ॥ मुदाभ्युपगतौकृष्णावश्विनाविववासवं ॥ १८ ॥ तावभ्यनंदद्राजापिविवस्वानश्विनाविव ॥ हतेमहासुरेजंभेशक्रविष्णूयथागुरुः ॥ १९ ॥ मन्यमानोहतंकर्णंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ हर्षगद्गदयावाचाप्रीतःप्राहपरंतपः ॥ २० ॥ संजयउवाच अथोपयातौपृथुलोहिताक्षौशराचितांगौरुधिरप्रदिग्धौ ॥ समीक्ष्यसेनाग्रनरप्रवीरौयुधिष्ठिरोवाक्यमिदंबभाषे ॥ २१ ॥ महासत्वौहितौदृष्ट्वासहितौकेशवार्जुनौ ॥ हतमाधिरथिंमेनेसंख्येगांडीवधन्वना ॥ २२ ॥ तावभ्यनंदत्कौंतेयःसाम्नापरमवल्गुना ॥ स्मितपूर्वममित्रघ्नंपूजयन्भरतर्षभ ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरंप्रतिकृष्णार्जुनगमेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥

युधिष्ठिरउवाच स्वागतंदेवकीमातःस्वागतंतेधनंजय ॥ प्रियंमेदर्शनंगाढंयुवयोरच्युतार्जुनौ ॥ १ ॥ अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यांहतःकर्णोमहारथः ॥ आशीविषसमंयुद्धेसर्वशस्त्रविशारदं ॥ २ ॥ अग्रगंधार्तराष्ट्राणांसर्वेषांशर्मवर्मच ॥ रक्षितंवृषसेनेनसुषेणेनचधन्विना ॥ ३ ॥ अनुज्ञातंमहावीर्यंरामेणास्त्रेसुदुर्जयं ॥ अग्र्यंसर्वस्यलोकस्यरथिनंलोकविश्रुतं ॥ ४ ॥ त्रातारंधार्तराष्ट्राणांगंतारंवाहिनीमुखे ॥ हंतारंपरसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ॥ ५ ॥ दुर्योधनहितेयुक्तमस्मद्दुःखायचोद्यतं ॥ अप्रधृष्यंमहायुद्धेदेवैरपिसवासवैः ॥ ६ ॥ अनलानिलयोस्तुल्यंतेजसाचबलेनच ॥ पातालमिवगंभीरंसुहृदांनंदिवर्धनं ॥ ७ ॥ अंतकममित्राणांहत्वाकर्णंमहामृधे ॥ दिष्ट्यायुवामनुप्राप्तौजित्वासुरमिवामरौ ॥ ८ ॥ घोरंयुद्धमदीनेनमयाद्यद्याच्युतार्जुनौ ॥ कृतंतेनांतकेनेवप्रजाःसर्वाजिघांसता ॥ ९ ॥ तेनकेतुश्चमेच्छिन्नोहतौचपार्ष्णिसारथी ॥ हतवाहस्ततश्चास्मियुयुधानस्यपश्यतः ॥ १० ॥

निलयोरितिक्रमात्तेजोबलाभ्यां ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मरणेउपस्थितेसतियातःपलायितोस्मि वाध्रीणसःमेषविशेषः यस्यनासापुटयोर्वध्रीसदृशंचर्मभवति द्विपःद्वाभ्यांवक्रकर्णाभ्यांपिबतीति द्विजइतिपाठे कृष्णग्रीवो

धृष्टद्युम्नस्ययमयोर्वीरस्यचशिखंडिनः॥ पश्यतांद्रौपदेयानांपंचालानांचसर्वशः॥ ११ ॥ एतान्जित्वामहावीर्यःकर्णःशत्रुगणान्बहून्॥ जितवान्मांमहाबा
होयतमानोमहारणे॥ १२ ॥ अभिसृत्यचमांयुद्धेपरुषाण्युक्तवान्बहु॥ तत्रतत्रयुधांश्रेष्ठपरिभूयनसंशयः॥ १३ ॥ भीमसेनप्रभावात्तुयज्जीवामिधनंजय॥
बहुनात्रकिमुक्तेननाहंतत्सोढुमुत्सहे॥ १४ ॥ त्रयोदशाहंवर्षाणियस्माद्भीतोधनंजय॥ नस्मनिद्रांलभेरात्रौनचाहनिसुखंक्वचित्॥ १५ ॥ तस्यद्वेषेणसंयुक्तःप
रिदह्येधनंजय॥ आत्मनोमरणेयातोवाध्रीणसइवद्विपः॥ १६ ॥ तस्यायमगमत्कालश्चिंतयानस्यमेचिरं॥ कथंकर्णोमयाशक्योयुद्धेक्षपयितुंभवेत्॥ १७॥
जाग्रत्स्वपंश्चकौंतेयकर्णमेवसदाह्यहं॥ पश्यामितत्रतत्रैवकर्णभूतमिदंजगत्॥ १८॥ यत्रयत्रहिगच्छामिकर्णाद्भीतोधनंजय॥ तत्रतत्रहिपश्यामिकर्णमेवा
ग्रतःस्थितं॥ १९ ॥ सोहंतेनैववीरेणसमरेष्वपलायिना॥ सहयःसरथःपार्थजित्वाजीवन्विसर्जितः॥ २० ॥ कोनुमेजीवितेनार्थोराज्येनार्थोभवेत्पुनः॥ ममै
वंविक्षतस्याद्यकर्णेनाहवशोभिना॥ २१ ॥ नप्राप्तपूर्वंयद्भीष्मात्कृपाद्द्रोणाच्चसंयुगे॥ तत्प्राप्तमद्यमेयुद्धेसूतपुत्रान्महारथात्॥ २२ ॥ सत्वांपृच्छामिकौंतेयय
थाद्यकुशलंतथा॥ तन्ममाचक्ष्वकार्त्स्न्येनयथाकर्णोहतस्त्वया॥ २३॥शक्रतुल्यबलोयुद्धेयमतुल्यःपराक्रमे॥ रामतुल्यस्तथास्त्रेणसकथंवैनिषूदितः॥ २४॥
महारथःसमाख्यातःसर्वयुद्धविशारदः॥ धनुर्धराणांप्रवरःसर्वेषामेकपूरुषः॥ २५॥ पूजितोधृतराष्ट्रेणसपुत्रेणविशांपते॥ त्वदर्थमेवराधेयःसकथंनिहतस्त्व
या॥ २६॥ धार्तराष्ट्रोहियोधेषुसर्वेष्वेवसदार्जुन॥ तवमृत्युंरणेकर्णंमन्यतेपुरुषर्षभ॥ २७॥ सत्वयापुरुषव्याघ्रकथंयुद्धेनिषूदितः॥ तन्ममाचक्ष्वकौंतेययथा
कर्णोहतस्त्वया॥ २८॥ युध्यमानस्यचशिरःपश्यतांसुहृदांहृतं॥ त्वयापुरुषशार्दूलसिंहेनेवयथारुरोः॥ २९ ॥ यःपर्युपासीत्प्रदिशोदिशश्चत्वांसूतपुत्रःसम
रेपरीप्सन्॥ दित्सुःकर्णःसमरेहस्तिषड्गवंसहीदानींकंकपत्रैःसुतीक्ष्णैः॥ ३० ॥ त्वयारणेनिहतःसूतपुत्रःकच्चिच्छेतेभूमितलेदुरात्मा॥ प्रियश्चमेपरमोवैकृतोयं
त्वयारणेसूतपुत्रंनिहत्य॥ ३१ ॥ यःसर्वतःपर्यपतत्त्वदर्थेसदार्चितोगर्वितःसूतपुत्रः॥ सशूरमानीसमरेसमेत्यकच्चित्त्वयानिहतःसंयुगेसौ॥ ३२॥ रौक्मंवरंह
स्तिगजाश्वयुक्तंरथंप्रदित्सुर्यःपरेभ्यस्त्वदर्थे॥ सदारणेस्पर्धतेयःसपापःकच्चित्त्वयानिहतस्तातयुद्धे॥ ३३॥

रक्तशिराःश्वेतपक्षोविहंगमः सवैवाध्रीणसःप्रोक्तोयाज्ञिकैःपितृकर्मणीतिप्रांचः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ अयंसूतपुत्रः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥३४॥ विहंगैर्बाणैः॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥बाणेभ्यःसमर्पितेनकर्णबाणैरत्यंतंप्रविद्धेनेत्यर्थः॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्षष्टित

योसौसदाशूरमदेनमत्तोविकत्थतेसंसदिकौरवाणां॥ प्रियोत्यर्थंतस्यसुयोधनस्यकच्चित्सपापोनिहतस्त्वयाद्य॥ ३४ ॥ कच्चित्समागम्यधनुःप्रयुक्तैस्त्वत्प्रेषि
तैर्लोहितांगैर्विहंगैः॥ शेतेसपापःसुविभिन्नगात्रःकच्चिद्भग्नौधार्तराष्ट्रस्यबाहू॥ ३५ ॥ योसौसदाश्लाघतेराजमध्येदुर्योधनंहर्षयन्दर्पपूर्णः ॥ अहंहंताफाल्गु
नस्येतिमोहात्कच्चिद्वचस्तस्यनवैतथातत्॥ ३६॥ नाहंपादौधावयिष्येकदाचिद्यावत्स्थितःपार्थइत्यल्पबुद्धेः॥ व्रतंतस्यैतत्सर्वदाशक्रसूनोकच्चित्त्वयानिहतःसो
द्यकर्णः॥ ३७॥ योसौकृष्णामब्रवीद्दुष्टबुद्धिःकर्णःसभायांकुरुवीरमध्ये॥ किंपांडवांस्त्वंनजहासिकृष्णेसुदुर्बलान्पतितान्हीनसत्वान्॥ ३८ ॥ योसौकर्णःप्रत्य
जानात्त्वदर्थेनाहंहत्वासहकृष्णेनपार्थं॥ इहोपयातेतिसपापबुद्धिःकच्चिच्छेतेशरसंभिन्नगात्रः॥ ३९ ॥ कच्चित्संग्रामोविदितोवैतवायंसमागमेसृंजयकौरवा
णां॥ यत्रावस्थामीदृशींप्रापितोहंकच्चित्त्वयासोद्यहतोदुरात्मा॥४०॥ कच्चित्त्वयातस्यसुमंदबुद्धेर्गांडीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः॥ सकुंडलंभानुमदुत्तमांगंका
यात्प्रकृत्तंयुधिसव्यसाचिन्॥ ४१ ॥ यत्तन्मयाबाणसमर्पितेनध्यातोसिकर्णस्यवधायवीर॥ तन्मेत्वयाकच्चिदमोघमद्यध्यानंकृतंकर्णनिपातनेन॥ ४२॥ यद्द
र्पपूर्णःससुयोधनोस्मानुदीक्षतेकर्णसमाश्रयेण॥ कच्चित्त्वयासोद्यसमाश्रयोस्यभग्नःपराक्रम्यसुयोधनस्य॥ ४३ ॥ योनःपुराषंढतिलानवोचत्सभामध्येकौ
रवाणांसमक्षं॥ सदुर्मतिःकच्चिदुपेत्यसंख्येत्वयाहतःसूतपुत्रोत्यमर्षी॥ ४४॥ यःसूतपुत्रःप्रहसन्दुरात्मापुराब्रवीन्निर्जितांसौबलेन ॥ स्वयंप्रसह्यानययाज्ञसे
नीमपीहकच्चित्सहतस्त्वयाद्य॥ ४५ ॥ यःशस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमंपृथिव्यांपितामहंव्याक्षिपदल्पचेताः ॥ संख्यायमानोर्द्धरथःसकच्चित्त्वयाहतोद्याधिरथिर्महात्मन्॥
॥ ४६॥ अमर्षजंनिकृतिसमीरणेरितंहृदिस्थितंज्वलनमिमंसदामम॥ हतोमयासोद्यसमेत्यकर्णइतिब्रुवन्प्रशमयसेद्यफाल्गुन ॥ ४७॥ ब्रवीहिमेदुर्लभमे
तदद्यकथंत्वयानिहतःसूतपुत्रः॥ अनुध्यायेत्वांसततंप्रवीरवृत्रेहतेसौभगवानिवेंद्रः॥ ४८॥ इ०महाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरवाक्येषट्षष्टितमोध्यायः ६६
संजयउवाच तद्धर्मशीलस्यवचोनिशम्यराज्ञःक्रुद्धस्यातिरथोमहात्मा॥ उवाचदुर्धर्षमदीनसत्वंयुधिष्ठिरंजिष्णुरनंतवीर्यः॥ १ ॥ अर्जुनउवाच सं
शप्तकैर्युध्यमानस्यमेद्यसेनाग्रयायीकुरुसैन्येपुराजन्॥ आशीविषाभान्खगमान्प्रमुंचन्द्रौणिःपुरस्तात्सहसाभ्यतिष्ठत्॥ २॥

मोऽध्यायः ॥ ६६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तद्धर्मेति ॥ १ ॥ खगमान्बाणान् ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३॥ वध्यतांवध्यमानानांकौरवाणांउज्जिहीर्षांउद्धर्तुमिच्छामकार्षीत् ॥ ४ ॥५॥ अष्टौगावोयस्मिन्तदष्टागवंशकटंतेषामष्टागवामष्टअष्टसंख्यानिशकटानितुडभावआर्षः॥शतानिबाणान्अनेकशतसंख्या

दृष्ट्वारथंमेघरवंममैवसमस्तसेनावरणेभ्यतिष्ठत्॥ तेषामहंपंचशतानिहत्वाततोद्रौणिमगमंपार्थिवाग्र्य॥३॥समांसमासाद्यनरेंद्रयत्तःसमभ्ययात्सिंहमिवद्वि
पेंद्रः ॥ अकार्षीच्चरथिनामुज्जिहीर्षांमहाराजवध्यतांकौरवाणां ॥ ४ ॥ ततोरणेभारतदुष्प्रकंप्यअचार्यपुत्रःप्रवरःकुरूणां ॥ मामर्दयामासशितैःपृषत्कैर्जनार्द
नंचैवविषाग्निकल्पैः ॥ ५ ॥ अष्टागवामष्टशतानिबाणान्मयाप्रयुद्धस्यवहंतितस्य ॥ तांस्तेनमुक्तानहमस्यबाणैर्व्यनाशयंवायुरिवाभ्रजालं ॥ ६ ॥ ततोपरा
न्बाणसंघाननेकानाकर्णपूर्णायतविप्रमुक्तान्॥ ससर्जशिक्षास्त्रबलप्रयत्नैस्तथायथाप्रावृषिकालमेघः ॥ ७॥ नैवाददानंनचसंदधानंजानीमहेकतरेणास्यती
ति॥ वामेनवायदिवादक्षिणेनसद्रोणपुत्रःसमरेपर्यवर्तत् ॥ ८ ॥ तस्याततंमंडलमेवसज्यंप्रदृश्यतेकार्मुकंद्रोणसूनोः॥सोविध्यन्मांपंचभिर्द्रोणपुत्रःशितैःशरैः
पंचभिर्वासुदेवं ॥ ९ ॥ अहंहितंत्रिंशतावज्रकल्पैःसमार्दयंनिमिषस्यांतरेण ॥ क्षणात्श्वावित्समरूपोबभूवसमार्दितोमद्विसृष्टैःपृषत्कैः ॥१०॥ सविक्षरन्रुधि
रंसर्वगात्रैरथानीकंसूतसूनोर्विवेश ॥ मयाभिभूतान्सैनिकानांप्रवर्हानसौप्रपश्यन्रुधिरप्रदिग्धान्॥ ११ ॥ ततोभिभूतंयुधिवीक्ष्यसैन्यंवित्रस्तयोधंद्रुतवाजि
नागं॥ पंचाशतारथमुख्यैःसमेत्यकर्णस्त्वरन्मामुपयात्प्रमाथी ॥ १२ ॥ तान्सूदयित्वाहमपास्यकर्णंद्रष्टुंभवंतंत्वरयाभियातः ॥ सर्वेपंचालाह्युद्विजंतेस्मकर्णंदृ
ष्ट्वागावःकेसरिणंयथैव ॥ १३ ॥ मृत्योरास्यंव्यात्तमिवाभिपद्यप्रभद्रकाःकर्णमासाद्यराजन् ॥ रथांस्तुतान्सप्तशतान्निमग्नांस्तदाकर्णःप्राहिणोन्मृत्युसद्म ॥
॥ १४॥ नचाप्यभूत्क्लांतमनाःसराजन्यावन्नास्मान्दृष्टवान्सूतपुत्रः॥ श्रुत्वातुत्वांतेनदृष्टंसमेतमश्वत्थाम्नापूर्वतरंक्षतंच ॥ १५॥ मन्येकालमपयानस्यराजन्
क्रूरात्कर्णात्तेहमचिंत्यकर्मन्॥ मयाकर्णस्यास्त्रमिदंपुरस्ताद्युद्धेदृष्टंपांडवचित्ररूपं॥ १६ ॥ नह्यन्ययोद्धाविद्यतेसृंजयानांमहारथंयोद्यसहेतकर्णं ॥ शैनेयोमे
सात्यकिश्चक्ररक्षौधृष्टद्युम्नश्चापितथैवराजन्॥१७॥ युधामन्युश्चोत्तमौजाश्चशूरौपृष्ठतोमांरक्षतांराजपुत्रौ॥ रथप्रवीरेणमहानुभावद्विषत्सैन्येवर्तताद्रुस्तरेण
॥ १८॥ समेत्याहंसूतपुत्रेणसंख्येवृत्रेणवज्रीवनरेंद्रमुख्य॥ योत्स्याम्यहंभारतसूतपुत्रमस्मिन्संग्रामेयदिवैदृश्यतेद्य॥ १९॥ आयाहिपश्याद्ययुयुत्समानंमांसू
तपुत्रस्यरणेजयाय॥ महर्षभस्येवमुखंप्रपन्नाःप्रभद्रकाःकर्णमभिद्रवंति॥ २०॥

न्वहंति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वाकर्णमितिस्पष्टार्थोष्टषष्टितमः ॥ १॥२॥३॥४॥५॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥१०॥

षट्साहस्राभारतराजपुत्राःस्वर्गायलोकायरणेनिमग्नाः ॥ कर्णनचेदद्यनिहन्मिराजन्सबांधवंयुध्यमानंप्रसह्य ॥२१॥ प्रतिश्रुत्याकुर्वतोवैगतिर्याकष्टायाताता
महंराजसिंह ॥ आमंत्रयेत्वांब्रूहिजयंरणेमेपुराभीमंधार्तराष्ट्राग्रसंते ॥ २२ ॥ सौतिंहनिष्यामिनरेंद्रसिंहसैन्यंतथाशत्रुगणांश्चसर्वान् ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभा
रतेकर्णपर्वणिअर्जुनवाक्येसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच श्रुत्वाकर्णकल्पमुदारवीर्यंक्रुद्धःपार्थःफाल्गुनस्यामितौजाः ॥ धनं
जयंवाक्यमुवाचचेदंयुधिष्ठिरःकर्णशराभितप्तः ॥ १ ॥ विप्रद्रुतातातचमूस्त्वदीयातिरस्कृताचाद्ययथानसाधु ॥ भीतोभीमंत्यज्यचायास्तथात्वंयन्नाशकःक
र्णमथोनिहंतुं ॥ २ ॥ स्नेहस्त्वयापार्थकृतःपृथायागर्भेसमाविश्ययथानसाधु ॥ त्यक्त्वारणेयदपायाःसभीमंयन्नाशकःसूतपुत्रंनिहंतुं ॥ ३ ॥ यत्तद्वाक्यंद्वैतवनेत्व
योक्तंकर्णंहंतास्म्येकरथेनसत्यं ॥ त्यक्त्वातंवैकथमद्यापयातःकर्णाद्भीतोभीमसेनंविहाय ॥ ४ ॥ इदंयदिद्वैतवनेप्यचक्षःकर्णंयोद्धुंनप्रशक्ष्येनृपेति ॥ वयंततःप्रा
प्तकालंचसर्वेकृत्यान्युपैष्यामतथैवपार्थ ॥ ५ ॥ मयिप्रतिश्रुत्यवधंहितस्यनवैकृतंतच्चतथैववीर ॥ आनीयनःशत्रुमध्यंसकस्मात्समुत्क्षिप्यस्थंडिलेप्रत्यपिंष्ठाः
॥६॥ अप्याशिष्मवयमर्जुनत्वयियियासवोवहुकल्याणमिष्टं ॥ तन्नःसर्वंविफलंराजपुत्रफलार्थिनांविफलइवातिपुष्पः ॥ ७ ॥ प्रच्छादितंबडिशमिवामिषेण
संच्छादितंगरलमिवाशनेन ॥ अनर्थकंमेदर्शितवानसित्वंराज्यार्थिनोराज्यरूपंविनाशं ॥ ८ ॥ त्रयोदशेमाहिसमाःसदावयंत्वामन्वजीविष्मधनंजयाशया ॥
कालेवर्षंदेवमिवोप्तबीजंतन्नःसर्वान्नरकेत्वंन्यमज्जः ॥ ९ ॥ यत्तत्पृथांवागुवाचांतरिक्षेसप्ताहजातेत्वयिमंदबुद्धौ ॥ जातःपुत्रोवासवविक्रमोयंसर्वाञ्शूरान्शा
त्रवान्जेष्यतीति ॥ १० ॥ अयंजेताखांडवेदेवसंघान्सर्वाणिभूतान्यपिचोत्तमौजाः ॥ अयंजेतामद्रकलिंगकेकयानयंकुरूंश्चराजमध्येनिहंता ॥ ११ ॥ अस्मा
त्परोनोभविताधनुर्धरोनैनंभूतंकिंचनजातुजेता ॥ इच्छन्नयंसर्वभूतानिकुर्याद्वशेवशीसर्वसमाप्तविद्यः ॥ १२ ॥ कांत्याशशांकस्यजवेनवायोःस्थैर्येणमेरोः
क्षमयापृथिव्याः ॥ सूर्यस्यभासाधनदस्यलक्ष्म्याशौर्येणशक्रस्यवलेनविष्णोः ॥ १३ ॥ तुल्योमहात्मातवकुंतिपुत्रोजातोऽदितेर्विष्णुरिवारिहंता ॥ स्वेषांजयाय
द्विषतांवधायख्यातोमितौजाःकुलतंतुकर्ता ॥ १४ ॥ इत्यंतरिक्षेशतशृंगमूर्ध्नितपस्विनांशृण्वतांवागुवाच ॥ एवंविधंतच्चनाभूत्तथाचदेवापिनूनमनृतंवदंति ॥
॥ १५ ॥ तथापरेषामृषिसत्तमानांश्रुत्वागिरःपूजयतांसदात्वां ॥ नसंनतिंप्रैमिसुयोधनस्यनत्वांजानाम्याधिरथेर्भयार्तं ॥ १६ ॥ ॥ ११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७६ ॥ पूर्वंयदुक्तंहिसुयोधनेननफाल्गुनःप्रमुखेस्थास्यतीति ॥ कर्णस्ययुद्धेहिमहाबलस्यमौर्ख्यात्तुतन्नावबुद्धंमयासीत् ॥ १७ ॥ तेनाद्यतप्स्येभृशमप्रमेयंयच्छत्रुवर्गे
नरकंप्रविष्टः ॥ तदैववाच्योस्मिननुत्वयाहंनयोत्स्येहंसूतपुत्रंकथंचित् ॥ १८ ॥ ततोनाहंसृंजयान्केकयांश्चसमानयेयंसुहृदोरणाय ॥ एवंगतेकिंचमयाद्यशक्यंका
र्यंकर्तुंविग्रहेसूतजस्य ॥ १९ ॥ तथैवराज्ञश्चसुयोधनस्ययेवापिमांयोद्धुकामाःसमेताः ॥ धिगस्तुमज्जीवितमद्यकृष्णयोहंवशंसूतपुत्रस्ययातः ॥ २० ॥ मध्येकुरूणां
सुहृदांचमध्येयेचाप्यन्येयोद्धुकामाःसमेताः ॥ यदिस्मजीवेत्सभवेन्निहंतामहारथानांप्रवरोरथोत्तमः ॥ तवाभिमन्युस्तनयोद्यपार्थनचास्मिगंतासमरेपराभ
वं ॥ २१ ॥ अथापिजीवेत्समरेघटोत्कचस्तथापिनाहंसमरेपराङ्मुखः ॥ ममत्वभाग्यानिपुराकृतानिपापानिनूनंबलवंतियुद्धे ॥ २२ ॥ तृणंचकृत्वासमरेभवंतंत
तोहमेवंनिकृतोदुरात्मना ॥ वैकर्तनेनैवतथाकृतोहंयथाह्यशक्तःक्रियतेह्यबांधवः ॥ २३ ॥ आपद्गतंकश्चनयोविमोक्षेत्सबांधवःस्नेहयुक्तंसुहृच्च ॥ एवंपुराणा
मुनयोवदंतिधर्मःसदासद्भिरनुष्ठितश्च ॥ २४ ॥ त्वष्ट्राकृतंवाहमकूजनाक्षंशुभंसमास्थायकपिध्वजंतं ॥ खड्गंगृहीत्वाहेमपट्टानुबद्धंधनुश्चेदंगांडिवंतालमात्रं
॥ २५ ॥ सकेशवेनोह्यमानःकथंत्वंकर्णाद्भीतोव्यपयातोसिपार्थ ॥ धनुश्चतत्केशवायप्रयच्छयंताभविष्यस्त्वंरणेकेशवस्य ॥ २६ ॥ तदाहनिष्यत्केशवःकर्णमुग्रं
मरुत्पतिर्वृत्रमिवात्तवज्रः ॥ राधेयमेतंयदिनाद्यशक्तश्चरंतमुग्रंप्रतिबाधनाय ॥ २७ ॥ प्रयच्छान्यस्मैगांडिवमेतदद्यत्वत्तोयोस्त्रैरभ्यधिकोवानरेंद्रः ॥ अस्मा
न्नैवंपुत्रदारैर्विहीनान्सुखाद्भ्रष्टान्राज्यनाशाच्चभूयः ॥ २८ ॥ द्रष्टालोकःपतितानप्यगाधेपापैर्जुष्टेनरकेपांडवेय ॥ मासेऽपतिष्यःपंचमेत्वंसुकृच्छ्रेनवागर्भेआभ
विष्यःपृथायाः ॥ २९ ॥ तत्तेश्रेयोराजपुत्राभविष्यन्नचेत्संग्रामादपयानंदुरात्मन् ॥ धिग्गांडीवंधिक्चतेबाहुवीर्यमसंख्येयान्बाणगणांश्चधिक्ते ॥ धिक्तेकेतुंकेस
रिणःसुतस्यकृशानुदत्तंचरथंचधिक्ते ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरक्रोधवाक्येअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ संजयउवाच
युधिष्ठिरेणैवमुक्तःकौंतेयःश्वेतवाहनः ॥ असिंजग्राहसंक्रुद्धोजिघांसुर्भरतर्षभं ॥ १ ॥ तस्यकोपंसमुद्वीक्ष्यचित्तज्ञःकेशवस्तदा ॥ उवाचकिमिदंपार्थगृहीतः ॥ ७६ ॥
खड्गइत्युत ॥ २ ॥ नहिपश्यामियोद्धव्यंत्वयाकिंचिद्धनंजय ॥ तेग्रस्ताधार्तराष्ट्राहिभीमसेनेनधीमता ॥ ३ ॥

युधिष्ठिरेणेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भवान्यत्संरंभंअगात्तत्कालेनअकालेइत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ कर्तुमयोग्यानांकर्मणांसंयोगंकर्तुंयोग्यानामपिअक्रियाणांनि

अपयातोसिकौंतेयराजाद्रष्टव्यइत्यपि ॥ सराजाभवतादृष्टःकुशलीचयुधिष्ठिरः ॥ ४ ॥ सदृष्ट्वान्नृपशार्दूलंशार्दूलसमविक्रमं ॥ हर्षकालेचसंप्राप्तेकिमिदंमोहकारितं ॥ ५ ॥ नतंपश्यामिकौंतेययस्तेवध्योभविष्यति ॥ प्रहर्तुमिच्छसेकस्मात्किंवातेचित्तविभ्रमः ॥ ६ ॥ कस्माद्भवान्महाखड्गंपरिगृह्णातिसत्वरः ॥ तत्त्वांपृच्छामिकौंतेयकिमिदंतेचिकीर्षितं ॥ ७ ॥ परामृशसियत्क्रुद्धःखड्गमद्भुतविक्रम ॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनप्रेक्षमाणोयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ अर्जुनःप्राहगोविंदंक्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ अन्यस्मैदेहिगांडीवमितिमांयोभिचोदयेत् ॥ ९ ॥ भिंद्यामहंतस्यशिरइत्युपांशुव्रतंमम ॥ तदुक्तंममचानेनराज्ञामितपराक्रम ॥ १० ॥ समक्षंतवगोविंदनतत्क्षंतुमिहोत्सहे ॥ तस्मादेनंवधिष्यामिराजानंधर्मभीरुकं ॥ ११ ॥ प्रतिज्ञांपालयिष्यामिहत्वैनंनरसत्तमं ॥ एतदर्थंमयाखड्गोगृहीतोयदुनंदन ॥ १२ ॥ सोहंयुधिष्ठिरंहत्वासत्यस्यानृण्यतांगतः ॥ विशोकोविज्वरश्चापिभविष्यामिजनार्दन ॥ १३ ॥ किंवात्वंमन्यसेप्राप्तमस्मिन्कालउपस्थिते ॥ त्वमस्यजगतस्तातवेत्थसर्वंगतागतं ॥ १४ ॥ तत्तथाप्रकरिष्यामियथामांवक्ष्यतेभवान् ॥ संजयउवाच धिग्धिगित्येवगोविंदःपार्थमुक्त्वाब्रवीत्पुनः ॥ १५ ॥ कृष्ण उवाच इदानींपार्थजानामिनवृद्धाःसेवितास्त्वया ॥ कालेनपुरुषव्याघ्रसंरंभंयद्भवानगात् ॥ १६ ॥ नहिधर्मविभागज्ञःकुर्यादेवंधनंजय ॥ यथात्वंपांडवाद्येहधर्मभीरुरपंडितः ॥ १७ ॥ अकार्याणांक्रियाणांचसंयोगंयःकरोतिवै ॥ कार्याणामक्रियाणांचसपार्थपुरुषाधमः ॥ १८ ॥ अनुसृत्यतुयेधर्मंकथयेयुरुपस्थिताः ॥ समासविस्तरविदांनतेषांवेत्सिनिश्चयं ॥ १९ ॥ अनिश्चयज्ञोहिनरःकार्याकार्यविनिश्चये ॥ अवशोमुह्यतेपार्थयथात्वंमूढएवतु ॥ २० ॥ नहिकार्यमकार्यंवासुखंज्ञातुंकथंचन ॥ श्रुतेनज्ञायतेसर्वंतच्चत्वंनावबुध्यसे ॥ २१ ॥ अविज्ञानाद्भवान्यच्चधर्मंरक्षतिधर्मवित् ॥ प्राणिनांत्वंवधंपार्थधार्मिकोनावबुध्यसे ॥ २२ ॥ प्राणिनामवधस्तातसर्वज्यायान्मतोमम ॥ अनृतांवावदेद्वाचंनतुहिंस्यात्कथंचन ॥ २३ ॥ सकथंभ्रातरंज्येष्ठंराजानंधर्मकोविदं ॥ हन्याद्भवान्नरश्रेष्ठप्राकृतोन्यःपुमानिव ॥ २४ ॥ अयुध्यमानस्यवधस्तथाऽशत्रोश्चमानद ॥ पराङ्मुखस्यद्रवतःशरणंचापिगच्छतः ॥ २५ ॥

षिद्धक्रियाणांसंयोगंयःकरोतिसपुरुषाधमइत्याह अकार्याणामिति ॥ १८ ॥ उपस्थिताःशिष्यैरनुसृताःगुरवः ॥ १९ ॥ २० ॥ सुखं अनधीत्येत्यर्थः श्रुतेनशास्त्रेण ॥ २१ ॥ यत्भवान्धर्मंरक्षतितदविज्ञानात् अधर्ममेवधर्ममनुपेइत्यर्थः यतःप्राणिनांवधंदोषकरंइत्येतन्नावबुध्यसे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अशत्रोःअशातनीयस्यअवध्यस्य ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३०॥ सत्यंतत्त्वेनयाथातथ्येनसुदुर्ज्ञेयंपश्यकचित्सत्यमप्यधर्मायभवतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ यस्ययेनहेतुनासत्यमेवसत्यतयाअनुष्ठितंतादृशमेवपश्यतिसत्यवा

कृतांजलेःप्रपन्नस्यप्रमत्तस्यतथैवच ॥ नवधःपूज्यतेसद्भिस्तच्चसर्वंगुरौतव ॥ २६ ॥ त्वयाचैवंव्रतंपार्थबालेनेवकृतंपुरा ॥ तस्माद्धर्मसंयुक्तंमौर्ख्यात्कर्मव्यव स्यसि ॥ २७ ॥ सगुरुंपार्थकस्मात्त्वंहंतुकामोभिधावसि ॥ असंप्रधार्यधर्माणांगतिंसूक्ष्मांदुरत्ययां ॥ २८ ॥ इदंधर्मरहस्यंचतववक्ष्यामिपांडव ॥ यद्ब्रूयात्तव भीष्मोहिपांडवोवायुधिष्ठिरः ॥ २९ ॥ विदुरोवातथाक्षत्ताकुंतीवापियशस्विनी ॥ तत्तेवक्ष्यामितत्त्वेननिबोधैतद्धनंजय ॥ ३० ॥ सत्यस्यवदितासाधुर्नसत्याद्वि द्यतेपरं ॥ तत्त्वेनैवसुदुर्ज्ञेयंपश्यसत्यमनुष्ठितं ॥ ३१ ॥ भवेत्सत्यमवक्तव्यंवक्तव्यमनृतंभवेत् ॥ यत्रानृतंभवेत्सत्यंसत्यंचाप्यनृतंभवेत् ॥ ३२ ॥ विवाहकालेरति संप्रयोगेप्राणात्ययेसर्वधनापहारे ॥ विप्रस्यचार्थेह्यनृतंवदेतपंचानृतान्याहुरपातकानि ॥ ३३ ॥ सर्वस्वस्यापहारेतुवक्तव्यमनृतंभवेत् ॥ तत्रानृतंभवेत्सत्यंस त्यंचाप्यनृतंभवेत् ॥ तादृशंपश्यतेबालोयस्यसत्यमनुष्ठितं ॥ ३४ ॥ भवेत्सत्यमवक्तव्यंनवक्तव्यमनुष्ठितं ॥ सत्यानृतेविनिश्चित्यततोभवतिधर्मवित् ॥ ३५ ॥ किमाश्चर्यंकृतप्रज्ञःपुरुषोपिसुदारुणः ॥ सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यंबलाकोंधवधादिव ॥ ३६ ॥ किमाश्चर्यंपुनर्मूढोधर्मकामोह्यपंडितः ॥ सुमहत्प्राप्नुयात्पापमाप गास्विवकौशिकः ॥ ३७ ॥ अर्जुनउवाच आचक्ष्वभगवन्नेतद्यथाविंदाम्यहंतथा ॥ बलाकस्यानुसंबद्धंनदीनांकौशिकस्यच ॥ ३८ ॥ वासुदेवउ वाच पुराव्याधोभवत्कश्चिद्बलाकोनामभारत ॥ यात्रार्थंपुत्रदारस्यमृगान्हंतिनकामतः ॥ ३९ ॥ वृद्धौचमातापितरौबिभर्त्यन्यांश्चसंश्रितान् ॥ स्वधर्म निरतोनित्यंसत्यवागनसूयकः ॥ ४० ॥ सकदाचिन्मृगंलिप्सुर्नाभ्यविंदन्मृगंकचित् ॥ अपःपिबंतंददृशेश्वापदंघ्राणचक्षुषं ॥ ४१ ॥ अदृष्टपूर्वमपितत्सत्वंतेनह तंतदा ॥ अंधेहतेततोव्योम्नःपुष्पवर्षपपातच ॥ ४२ ॥ अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितंचमनोरमं ॥ विमानमगमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया ॥ ४३ ॥ तद्भूतंसर्वभूता नामभावायकिलार्जुन ॥ तपस्तप्त्वावरंप्राप्तंकृतमंधंस्वयंभुवा ॥ ४४ ॥ तद्धत्वासर्वभूतानामभावकृतनिश्चयं ॥ ततोबलाकःस्वरगादेवंधर्मःसुदुर्विदः ॥ ४५ ॥ कौशिकोप्यभवद्विप्रस्तपस्वीनोबहुश्रुतः ॥ नदीनांसंगमेग्रामाददूरात्सकिलावसत् ॥ ४६ ॥ सत्यंमयासदावाच्यमितितस्याभवद्व्रतं ॥ सत्यवादीतिविख्यातः सतदासीद्धनंजय ॥ ४७ ॥ अथदस्युभयात्केचित्तदातद्वनमाविशन् ॥ तत्रापिदस्यवःक्रुद्धास्तानमार्गंतयत्नतः ॥ ४८ ॥

दितयातेनहेतुनाबालःअज्ञः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तपस्वीनः तपस्विनामिनःश्रेष्ठः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१॥५२॥५३ ॥ श्वभ्रमिवनरकमिव अपृष्ट्वाप्रश्नमकृत्वार्हति तत्रधर्माधर्मयोस्तत्त्वेनिश्चेतव्येलक्षणस्यउद्देशः वचनंभविष्यति ॥५४॥ क्वचित्तर्केणापिधर्मस्वरूपंनिर्णेयमित्याह दुष्क रमिति ॥ ५५ नप्रत्यसूयामिनदूषयामि अनुमानतोपिधर्मोज्ञेयइत्याशयेनाह नचेति लक्षणोद्देशमाह प्रभवेति ॥ ५६ ॥ अहिंसैवधारणाधर्मइत्याहाहिंसार्थायेति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ न्यायेनसंतोषंजनये त्याज्ञस्तदेवेश्वरपूजनमित्यादिवाक्यावष्टंभेनअन्योन्यसुखहेतुत्वात्पारदार्यादिकमपिधर्मइतिवदंतोधर्मापहारमिच्छंतितेअकूजनेनवेदशब्दराहित्येनतद्विरुद्धंधर्मंमोक्षंवावेदबाह्यमिच्छंतितान्प्रतिनानुकूजेततैः

अथकौशिकमभ्येत्यप्राहुस्तेसत्यवादिनं॥ कतमेनपथायाताभगवन्बहवोजनाः॥ ४९॥ सत्येनपृष्टःप्रब्रूहियदितान्वेत्थशंसनः॥ सपृष्टःकौशिकःसत्यंवचनं तानुवाचह॥ ५०॥ बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः॥ इतितान्ख्यापयामासतेभ्यस्तत्त्वंसकौशिकः॥ ५१ ॥ ततस्तेतान्समासाद्यक्रूराजघ्नुरितिश्रुतिः॥ ते नाधर्मेणमहतावाग्दुरुक्तेनकौशिकः॥ ५२ ॥ गतःसकष्टंनरकंसूक्ष्मधर्मेष्वकोविदः॥ यथाचाल्पश्रुतोमूढोधर्माणामविभागवित्॥ ५३ ॥ वृद्धानपृष्ट्वासंदेहं महच्छ्वभ्रमिवार्हति ॥ तत्रतेलक्षणोद्देशःकश्चिदेवंभविष्यति॥ ५४॥ दुष्करंपरमंज्ञानंतर्केणानुव्यवस्यति॥ श्रुतेर्धर्मइतिह्येकेवदंतिबहवोजनाः॥५५॥ तत्ते नप्रत्यसूयामिनचसर्वंविधीयते॥ प्रभवार्थायभूतानांधर्मप्रवचनंकृतं॥ ५६॥ यत्स्यादहिंसासंयुक्तंसधर्मइतिनिश्चयः ॥ अहिंसार्थायहिंस्राणांधर्मप्रवचनं कृतं॥ ५७॥ धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मोधारयतेप्रजाः॥ यत्स्याद्धारणसंयुक्तंसधर्मइतिनिश्चयः॥ ५८ ॥ येन्यायेनजिहीर्षंतोधर्ममिच्छंतिकर्हिचित् ॥ अकूज नेनमोक्षंवानानुकूजेत्कथंचन॥ ५९॥ अवश्यंकूजितव्येवाशंकेरन्नप्यकूजतः॥ श्रेयस्तत्रानृतंवक्तुंतत्सत्यमविचारितं॥ ६० ॥ यःकार्येभ्योव्रतंकृत्वातस्यना नोपपादयेत्॥ नतत्फलमवाप्नोतिएवमाहुर्मनीषिणः॥ ६१ ॥ प्राणात्ययेविवाहेवासर्वज्ञातिवधात्यये॥ नर्मण्यभिप्रवृत्तेवानचप्रोक्तंमृषाभवेत्॥ ६२॥ अध र्मंनात्रपश्यंतिधर्मतत्त्वार्थदर्शिनः॥ यस्तेनैःसहसंबंधान्मुच्यतेशपथैरपि॥६३॥ श्रेयस्तत्रानृतंवक्तुंतत्सत्यमविचारितं॥ नचतेभ्योधनंदेयंशक्येसतिकथंचन ॥ ६४॥ पापेभ्योहिधनंदत्तंदातारमपिपीडयेत्॥ तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वानानृतभाग्भवेत्॥६५॥

सहसंवादमपिनकुर्यादसंभाष्यास्ते तेनवेदाविरोधेसतियदन्यस्यसुखकरंतद्धर्मइत्यर्थः ॥ ५९ ॥ यत्रतुधर्मसंदेहेवेदशब्दोनास्तिनापिलौकिकीयुक्तिरस्ति तत्रकिंकर्त्तव्यमित्याशंक्याह अवश्यमिति यत्रब्राह्मणस्तेनत्वेन ज्ञातः तत्रेतरेषांस्तेनोयमस्तेनोवेतिसंशयेपक्षद्वयेऽपिहिंसाप्राप्तौमौनमेवाश्रयेत् मौनेनाप्यसिद्धौअनृतमपिवदेदित्यर्थः ॥ ६० ॥ यइति कार्येभ्यःयत्किंचित्कार्यमनस्युद्दिश्यव्रतंकृत्वात स्यव्रतस्यनानाअन्येनप्रकारेणोपपादनंकरोतिसदांभिकोव्रतफलंनाप्नोतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ तेभ्यः स्तेनेभ्यः पीडयेत्नरकंप्रापयेत् ॥ ६४ ॥ ६५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ अविदितमितिच्छेदः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ अनुग्रहंअवधेनप्रतिज्ञारक्षणं ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ तूबरकः बहुभोजनः ॥ ७३ ॥ तंहन्यामितिस्थाताननस्थास्ये एनसामुक्तोपिकृतप्राय

एषतेलक्षणोद्देशोमयोद्दिष्टोयथाविधि ॥ यथाधर्मंयथाबुद्धिमयाद्यवैहितार्थिना ॥६६॥ एतच्छ्रुत्वाब्रूहिपार्थयदिवध्योयुधिष्ठिरः ॥ अर्जुनउवाच यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञोयथाब्रूयान्महामतिः ॥ ६७॥ हितंचैवयथास्माकंतथैतद्वचनंतव ॥ भवान्मातृसमोस्माकंतथापितृसमोपिच ॥ ६८ ॥ गतिश्चपरमाकृष्णात्व मेवचपरायणं ॥ नहितेत्रिषुलोकेषुविद्यतेऽविदितंक्वचित् ॥ ६९ ॥ तस्माद्भवान्परंधर्मंवेदसर्वंयथातथं ॥ अवध्यंपांडवंमन्येधर्मराजंयुधिष्ठिरं ॥ ७० ॥ अस्मि स्तुममसंकल्पेब्रूहिकिंचिदनुग्रहं ॥ इदंवापरमत्रैवशृणुत्वत्स्थंविवक्षितं ॥ ७१ ॥ जानासिदाशार्हममव्रतंत्वंयोमांब्रूयात्कश्चनमानुषेषु ॥ अन्यस्मैत्वंगांडिवंदे हिपार्थत्वत्तोस्त्रैर्वावीर्यतोवाविशिष्टः ॥ ७२ ॥ हन्यामहंकेशवतंप्रसह्यभीमोहन्यात्तूबरकेतिचोक्तः ॥ तन्मेराजाप्रोक्तवांस्तेसमक्षंधनुर्देहीत्यसकृद्वृष्णिवीर ॥ ॥ ७३ ॥ तंहन्यांचेत्केशवजीवलोकेस्थातानाहंकालमप्यल्पमात्रं ॥ ध्यात्वानूनंत्वयेनसाचापिमुक्तोवधंराज्ञोभ्रष्टवीर्योविचेताः ॥ ७४॥ यथाप्रतिज्ञाममलोक बुद्धौभवेत्सत्याधर्मभृतांवरिष्ठ ॥ यथाजीवेत्पांडवोहंचकृष्णतथाबुद्धिंदातुमप्यर्हसित्वं ॥ ७५॥ वासुदेवउवाच राजाश्रांतोविक्षतोदुःखितश्चकर्णेनसं ख्येनिशितैर्बाणसंघैः ॥ यश्चानिशंसूतपुत्रेणवीरशरैर्भृशंताडितोयुध्यमानः ॥ ७६॥ अतस्त्वमेतेनसरोषमुक्तोदुःखान्वितेनेदमयुक्तरूपं ॥ अकोपितोह्येषयदि स्मसंख्येकर्णंनहन्यादितिचाब्रवीत्सः ॥ ७७॥ जानातितंपांडवएषचापिपापंलोकेकर्णमसह्यमन्यैः ॥ ततस्त्वमुक्तोभृशरोषितेनराज्ञासमक्षंपरुषाणिपार्थ ॥ ॥ ७८ ॥ नित्योद्युक्तेसततंचाप्रसह्येकर्णेद्यूतंह्यद्यरणेनिबद्धं ॥ तस्मिन्हतेकुरवोनिर्जिताःस्युरेवंबुद्धिःपार्थिवेधर्मपुत्रे ॥ ७९ ॥ ततोवधंनार्हतिधर्मपुत्रस्त्वयाप्रति ज्ञार्जुनपालनीया ॥ जीवन्नयंयेनमृतोभवेद्धितन्मेनिबोधेहतवानुरूपं ॥ ८० ॥ यदामानंलभतेमाननार्हस्तदासवैजीवतिजीवलोके ॥ यदावमानंलभतेमहांतं तदाजीवन्मृतइत्युच्यतेसः ॥ ८१ ॥ संमानितःपार्थिवोयंसदैवत्वयाचभीमेनतथायमाभ्यां ॥ वृद्धैश्चलोकेपुरुषैश्चशूरैस्तस्यापमानंकलयाप्रयुंक्ष्व ॥ ८२ ॥ त्व मित्यत्रभवंतंहिब्रूहिपार्थयुधिष्ठिरं ॥ त्वमित्युक्तोहिनिहतोगुरुर्भवतिभारत ॥ ८३ ॥ एवमाचरकौंतेयधर्मराजेयुधिष्ठिरे ॥ अधर्मयुक्तंसंयोगंकुरुष्वैनंकुरूद्वह ॥ ८४ ॥

श्चित्तोपिनस्थास्येइत्यर्थः ॥ किंकृत्वाराज्ञोवधंध्यात्वा ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ समक्षंआवयोरितिशेषः ॥ ७८ ॥ कर्णेपणीकृतेद्यूतंयुद्धरूपं ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ अत्रभवंतंमान्यं त्वमितिब्रूहि तावतैवतद्वधःकृतोभवतीत्यर्थः ॥ ८३ ॥ एवंपूज्यावमानरूपंसंयोगंआत्मनानुष्ठितंकुरुष्व ॥ ८४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्रमानमाह अथर्वेति ॥ ८५ ॥ यत् गुरुस्त्वमितिप्रोक्तस्तत् अवधेनशस्त्रपातनमंतरेणैववधः वधकरं भवतीत्यर्थः ॥८६ ॥ अयुक्तमेवंत्वत्तोवधंवेत्स्यते अनेनाहंहतइतिज्ञास्यतीत्यर्थः समंवैषम्यपरिहारं॥८७॥

अथर्वांगिरसीत्येषाश्रुतीनामुत्तमाश्रुतिः ॥ अविचार्यैवकार्यैषाश्रेयस्कामैर्नरैःसदा ॥ ८५ ॥ अवधेनवधःप्रोक्तोयद्गुरुस्त्वमितिप्रभुः ॥ तद्ब्रूहित्वंयन्मयोक्तंध
र्मराजस्यधर्मवित् ॥ ८६ ॥ वधंह्ययंपांडवधर्मराजस्त्वत्तोऽयुक्तंवेत्स्यतेचैवमेषः ॥ ततोस्यपादावभिवाद्यपश्चात्समंब्रूयाःसांत्वयित्वाचपार्थं ॥ ८७॥ भ्राताप्रा
ज्ञस्तवकोपंनजातुकुर्याद्राजाधर्ममवेक्ष्यचापि ॥ मुक्तोनृताद्भ्रातृवधाच्चपार्थत्दृष्टःकर्णंत्वंजहिसूतपुत्रं ॥ ८८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवा
देऊनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ संजयउवाच इत्येवमुक्तस्तुजनार्दनेनपार्थःप्रशस्याथसुहृद्वचस्तत् ॥ ततोब्रवीदर्जुनोधर्मराजम
नुक्तपूर्वंपरुषंप्रसह्य ॥ १ ॥ अर्जुनउवाच मात्वंराजन्व्याहरव्याहरस्वयस्तिष्ठसेक्रोशमात्रेरणाद्वै ॥ भीमस्तुमामर्हतिगर्हणाययोयुध्यतेसर्वलोकप्रवीरैः
॥ २ ॥ कालेहिशत्रून्परिपीड्यसंख्येहत्वाचशूरान्पृथिवीपतींस्तान् ॥ रथप्रधानोत्तमनागमुख्यान्सादिप्रवेकानमितांश्चवीरान् ॥ ३ ॥ यःकुंजराणामधिकंसह
स्रंहत्वानदंस्तुमुलंसिंहनादं ॥ कांबोजानामयुतंपार्वतीयान्मृगान्सिंहोविनिहत्येवचाजौ ॥ ४ ॥ सुदुष्करंकर्मकरोतिवीरःकर्तुंयथानार्हसित्वंकदाचित् ॥ रथाद
वप्लुत्यगदांपरामृशंस्तयानिहंत्यश्वरथद्विपान्रणे ॥ ५ ॥ वरासिनावाजिरथाश्वकुंजरांस्तथारथांगैर्धनुषादहत्यरीन् ॥ प्रगृह्यपद्भ्यामहितान्निहंतिपुनस्तुदोर्भ्यां
शतमन्युविक्रमः ॥ ६ ॥ महाबलोवैश्रवणांतकोपमःप्रसह्यहंताद्विषतामनीकिनीं ॥ सभीमसेनोर्हतिगर्हणांमेनत्वंनित्यंरक्ष्यसेयःसुहृद्भिः ॥ ७ ॥ महारथान्ना
गवरान्हयांश्चपदातिमुख्यानपिचप्रमथ्य ॥ एकोभीमोधार्तराष्ट्रेषुमग्नःसमामुपालब्धुमरिंदमोर्हति ॥ ८ ॥ कलिंगवंगांगनिषादमागधान्सदामदान्नीलबलाह
कोपमान् ॥ निहंतियःशत्रुगणाननेकान्समामुपालब्धुमरिंदमोर्हति ॥ ९ ॥ सयुक्तमास्थायरथंहिकालेधनुर्विधुन्वन्शरपूर्णमुष्टिः ॥ सृजत्यसौशरवर्षाणिवी
रोमहाहवेमेघइवांबुधाराः ॥ १० ॥ शतान्यष्टौवारणानामवश्यंविशातितैःकुंभकराग्रहस्तैः ॥ भीमेनाजौनिहतान्यद्यबाणैःसमांक्रूरंवक्तुमर्हत्यरिघ्नः ॥ ११ ॥ ब
लंतुवाचिद्विजसत्तमानांक्षात्रंबुधाबाहुबलंवदंति ॥ त्वंवाग्बलोभारतनिष्ठुरश्चत्वमेवमांवेत्थयथाऽबलोहं ॥ १२ ॥ यतेहनित्यंतवकर्तुमिष्टंदारैःसुतैर्जीवितेना
त्मनाच ॥ एवंयन्मांवाग्विशिखेनहंसित्वत्तःसुखंनवयंविद्मकिंचित् ॥ १३ ॥ ॥ ८८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

इत्येवमिति ॥ १ ॥ व्याहरव्याहरस्वेवचनं क्रोशमात्रेनतिष्ठसेअपितुततोपिदूरेइत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ ७९ ॥

मांमावमंस्थाद्रौपदीतल्पसंस्थोमहारथान्प्रतिहन्मित्वदर्थे ॥ तेनाभिशंकीभारतनिष्ठुरोसित्वत्तःसुखंनाभिजानामिकिंचित् ॥ १४ ॥ प्रोक्तःस्वयंसत्यसंधेनमृत्युस्तवप्रियार्थंनरदेवयुद्धे॥वीरःशिखंडीद्रौपदोसौमहात्मामयाभिगुप्तेनहतश्चतेन॥१५॥नचाभिनंदामितवाधिराज्यंयतस्त्वमक्षेष्वहितायसक्तः॥स्वयंकृत्वापापमनार्यजुष्टमस्माभिर्वातर्तुमिच्छस्यरींस्त्वं॥ १६॥ अक्षेषुदोषाबहवोविधर्माःश्रुतास्त्वयासहदेवोब्रवीद्यान्॥तान्नैषित्वंत्यक्तुमसाधुजुष्टांस्तेनस्मसर्वेनिरयंप्रपन्नाः॥ १७ ॥सुखंत्वत्तोनाभिजानीमकिंचिद्यतस्त्वमक्षैर्देवितुंसंप्रवृत्तः॥ स्वयंकृत्वाव्यसनंपांडवत्वमस्मांस्तीव्राःश्रावयस्यद्यवाचः॥ १८ ॥शेतेस्माभिर्निहताशत्रुसेनाछिन्नैर्गात्रैर्भूमितलेनदंती ॥ त्वयाहितत्कर्मकृतंनृशंसंयस्माद्दोषःकौरवाणांवधश्च ॥ १९॥ हताउदीच्यानिहताःप्रतीच्यानष्टाःप्राच्यादाक्षिणात्याविशस्ताः॥ कृतंकर्माप्रतिरूपंमहद्भिस्तेषांयोधैरस्मदीयैश्चयुद्धे॥२०॥ त्वंदेवितात्वत्कृतेराज्यनाशस्त्वत्संभवंनोव्यसनंनरेंद्र॥मास्मान्क्रूरैर्वाक्प्रतोदैस्तुदंस्त्वंभूयोराजन्कोपयेस्त्वल्पभाग्यः॥ २१॥ संजयउवाच एतावाचःपरुषाःसव्यसाचीस्थिरप्रज्ञःश्रावयित्वातुरूक्षाः ॥ बभूवासौविमनाधर्मभीरुःकृत्वाप्राज्ञःपातकंकिंचिदेवं॥ २२॥ तदानुतेपेसुरराजपुत्रोविनिःश्वसंश्चासिमथोद्ववर्ह॥ तमाहकृष्णःकिमिदंपुनर्भवान्विकोशमाकाशनिभंकरोत्यसिं॥ ॥ २३॥ ब्रवीहिमांत्वंपुनरुत्तरंवचस्तथाप्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये॥ इत्येवमुक्तःपुरुषोत्तमेनसुदुःखितःकेशवमर्जुनोब्रवीत्॥ २४ ॥ अहंहनिष्येस्वशरीरमेवप्रसह्ययेनाहितमाचरंवै॥ निशम्यतत्पार्थवचोब्रवीदिदंधनंजयंधर्मभृतांवरिष्ठः॥२५॥ राजानमेनंत्वमितीदमुक्त्वाकिंकश्मलंप्राविशःपार्थघोरं॥ त्वंचात्मानंहंतुमिच्छस्यरिघ्ननेदंसद्भिःसेवितंवैकिरीटिन्॥ २६॥ धर्मात्मानंभ्रातरंज्येष्ठमद्यखड्गेनचैनंयदिहन्यान्नृवीर ॥ धर्माद्भीतस्तत्कथंनामतेस्यात्किंचोत्तरंवाकरिष्यस्त्वमेव॥ २७॥ सूक्ष्मोधर्मोदुर्विदश्चापिपार्थविशेषतोऽज्ञैःप्रोच्यमानंनिबोध॥ हत्वात्मानमात्मनाप्राप्नुयास्त्वंवधाद्भ्रातुर्नरकंचातिघोरं॥२८॥ ब्रवीहिवाचाद्यगुणानिहात्मनस्तथाहतात्माभवितासिपार्थ॥ तथास्तुकृष्णेत्यभिनंद्यतद्वचोधनंजयःप्राहधनुर्विनाम्य ॥ २९ ॥ युधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठंशृणुष्वराजन्नितिशक्रसूनुः॥ नमादृशोन्योनरदेवविद्यतेधनुर्धरोदेवमृतेपिनाकिनं॥ ३०॥

त्मनादित्यध्यायतात्पर्यं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अहंहितेनानुमतोमहात्माक्षणेनहन्यांसचराचरंजगत् ॥ मयाहिराजन्सदिगीश्वरादिशोविजित्यसर्वाभवतःकृतावशे ॥ ३१ ॥ सराजसूयश्चसमाप्तदक्षिणःस
भाचदिव्याभवतोममौजसा ॥ पाणौपृषत्कानिशितामभैवधनुश्चसज्यंविततंसवाणं ॥ ३२ ॥ पादौचमेसरथौसध्वजौचनमादृशंयुद्धगतंजयंति ॥ हताउदी
च्यानिहताःप्रतीच्याःप्राच्यानिरस्तादाक्षिणात्याविशस्ताः॥ ३३ ॥ संशप्तकानांकिंचिदेवास्तिशिष्टंसर्वस्यसैन्यस्यहतंमयार्धं ॥ शेतेमयानिहताभारतीयंचमूरा
जन्देवचमूप्रकाशा ॥ ३४ ॥ येचास्त्रज्ञास्तानहंहन्मिचास्त्रैस्तस्माल्लोकानेषकरोमिभस्म ॥ जैत्रंरथंभीममास्थायकृष्णयावःशीघ्रंसूतपुत्रंनिहंतुं ॥ ३५ ॥ राजाभ
वत्वद्यसुनिर्वृतोयंकर्णंरणेनाशयितास्मिबाणैः ॥ इत्येवमुक्त्वापुनराहपार्थोयुधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ ३६ ॥ अद्यापुत्रासूतमाताभवित्रीकुंतीवाथोवामयातेन
वापि ॥ सत्यंवदाम्यद्यनकर्णमाजौशरैरहत्वाकवचंविमोक्ष्ये ॥ ३७ ॥ संजयउवाच इत्येवमुक्त्वापुनरेवपार्थोयुधिष्ठिरंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ विमुच्यशस्त्राणि
धनुर्विसृज्यकोशेचखड्गंविनिधायतूर्णं ॥ ३८ ॥ सव्रीडयानम्रशिराःकिरीटीयुधिष्ठिरंप्रांजलिरभ्युवाच ॥ प्रसीदराजन्क्षमयन्मयोक्तंकालेभवान्वेत्स्यतितन्न
मस्ते ॥ ३९ ॥ प्रसाद्यराजानममित्रसाहंस्थितोब्रवीच्चैवपुनःप्रवीरः ॥ नेदंचिरात्क्षिप्रमिदंभविष्यत्यावर्ततेसाध्वभियामिचैनं ॥ ४० ॥ याम्येषभीमंसमरात्प्र
मोक्तुंसर्वात्मनासूतपुत्रंचहंतुं ॥ तवप्रियार्थंममजीवितंहिब्रवीमिसत्यंतदवेहिराजन् ॥ ४१ ॥ इतिप्रयास्यन्नुपगृह्यपादौसमुत्थितोदीप्ततेजाःकिरीटी ॥ एतच्छ्रु
त्वापांडवोधर्मराजोभ्रातुर्वाक्यंपरुषंफाल्गुनस्य ॥ ४२ ॥ उत्थायतस्माच्छयनादुवाचपार्थंततोदुःखपरीतचेताः ॥ कृतंमयापार्थयथानसाधुयेनप्राप्तंव्यसनं
वःसुघोरं ॥ ४३ ॥ तस्माच्छिरश्छिंधिममेदमद्यकुलांतकस्याधमपूरुषस्य ॥ पापस्यपापव्यसनान्वितस्यविमूढबुद्धेरलसस्यभीरोः ॥ ४४ ॥ वृद्धावमंतुःपरुष
स्यचैवकिंतेचिरंमेत्त्यनुसृत्यरूक्षं ॥ गच्छाम्यहंवनमेवाद्यपापःसुखंभवान्वर्त्ततांमद्विहीनः ॥ ४५ ॥ योग्योराजाभीमसेनोमहात्माक्लीबस्यवाममकिंराज्यकृत्यं ॥
नचापिशक्तःपरुषाणिसोढुंपुनस्तवेमानिरुषान्वितस्य ॥ ४६ ॥ भीमोस्तुराजाममजीवितेननकार्यमद्यावमतस्यवीर ॥ इत्येवमुक्त्वासहसोत्पपातराजातत
स्तच्छयनंविहाय ॥ ४७ ॥ इयेषनिर्गंतुमथोवनायतंवासुदेवःप्रणतोभ्युवाच ॥ ४८ ॥ राजन्विदितमेतद्वैयथागांडीवधन्वनः ॥ प्रतिज्ञासत्यसंधस्यगांडीवंप्रति
विश्रुता ॥ ब्रूयाद्यएवंगांडीवमन्यस्मैदेयमित्युत ॥ ४९ ॥ वध्योस्यसपुमाँल्लोकेत्वयाचोक्तोयमीदृशं ॥ ततःसत्यांप्रतिज्ञांतांपार्थेनप्रतिरक्षता ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मच्छंदादवमानोयंकृतस्त्वमहीपते॥ गुरूणामवमानोहिवधइत्यभिधीयते॥५१॥ तस्मात्त्वंवैमहाबाहोममपार्थस्यचोभयोः॥ व्यतिक्रममिमंराजन्सत्यसं ८
॥८०॥ रक्षणंप्रति॥५२॥ शरणंत्वांमहाराजप्रपन्नौस्वउभावपि॥ क्षंतुमर्हसिमेराजन्प्रणतस्याभियाचतः॥ ५३ ॥ राधेयस्याद्यपापस्यभूमिःपास्यतिशोणितं॥ स
त्यंतेप्रतिजानामिहतंविद्ध्यद्यसूतजं॥५४॥ यस्येच्छसिवधंतस्यगतमप्यस्यजीवितं॥ इतिकृष्णवचःश्रुत्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥५५॥ ससंभ्रमंहृषीकेशमु
त्थाप्यप्रणतंतदा॥ कृतांजलिस्ततोवाक्यमुवाचानंतरंवचः ॥५६॥ एवमेवयथात्थत्वमस्त्येषोतिक्रमोमम ॥ अनुनीतोस्मिगोविंदतारितश्चास्मिमाधव॥
॥५७॥ मोचिताव्यसनाद्घोराद्वयमद्यत्वयाच्युत॥ भवंतंनाथमासाद्यत्वावांव्यसनसागरात्॥५८॥ घोराद्द्यसमुत्तीर्णावुभावज्ञानमोहितौ॥ त्वद्बुद्धिप्लवमा
साद्यदुःखशोकार्णवाद्वयं॥५९॥ समुत्तीर्णाःसहामात्याःसनाथाःस्मत्वयाच्युत॥६०॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणियुधिष्ठिरसमाश्वासनेसप्ततितमो
ध्यायः॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच धर्मराजस्यतच्छ्रुत्वाप्रीतियुक्तंवचस्ततः॥ पार्थंप्रोवाचधर्मात्मागोविंदोयदुनंदनः ॥ १ ॥ इतिस्मकृ
ष्णवचनात्प्रत्युच्चार्ययुधिष्ठिरं॥ वभूवविमनाःपार्थःकिंचित्कृत्वेवपातकं॥२॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःप्रहसन्निवपांडवं॥ कथंनामभवेदेतद्यदित्वंपार्थधर्मजं॥३॥
असिनातीक्ष्णधारेणहन्याधर्मेव्यवस्थितं॥ त्वमित्युक्काथराजानमेवंकश्मलमाविशः॥ ४ ॥ हत्वातुनृपतिंपार्थआकरिष्यःकिमुत्तरं ॥ एवंहिदुर्विदोधर्मोमंद
प्रज्ञैर्विशेषतः॥५॥ सभवान्धर्मभीरुत्वाद्ध्रुवंमैष्यन्महत्तमः॥ नरकंघोररूपंचभ्रातुर्ज्येष्ठस्यवैवधात्॥६॥ सत्वंधर्मभृतांश्रेष्ठंराजानंधर्मसंहितं॥ प्रसादयकु
रुश्रेष्ठमेतदत्रमतंमम॥७॥ प्रसाद्यभक्त्याराजानंप्रीतेचैवयुधिष्ठिरे॥ प्रयावस्त्वरितौयोद्धुंसूतपुत्ररथंप्रति॥ ८ ॥ हत्वातुसमरेकर्णंत्वमद्यनिशितैःशरैः॥ वि
पुलांप्रीतिमाधत्स्वधर्मपुत्रस्यमानद॥ ९ ॥ एतदत्रमहाबाहोप्राप्तकालंमतंमम ॥ एवंकृतेकृतंचैवतवकार्यंभविष्यति ॥ १० ॥ ततोर्जुनोमहाराजलज्जयावैस
मन्वितः॥ धर्मराजस्यचरणौप्रपद्यशिरसानतः॥ ११ ॥ उवाचभरतश्रेष्ठंप्रसीदेतिपुनःपुनः॥ क्षमस्वराजन्यत्प्रोक्तंधर्मकामेनभीरुणा॥ १२॥ ॥८०॥

धर्मराजस्येतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥
इतिस्मेत्यारभ्यभ्रातुर्ज्येष्ठस्यवैवधादित्यंतंश्लोकपंचकंक्षिप्तंपार्थंप्रोवाचेत्यस्यततोब्रवीदित्यनेनपौनरुक्त्यात्कचित्पुस्तकांतरेष्वनुपलंभाच्चपूर्वमेवराजानमेनंत्वमितीदमित्यादिश्लोकैरेवैतदर्थस्यकोडीकाराच्च

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पद्भ्यांपादयोः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

दृष्ट्वातुपतितंपद्भ्यांधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ धनंजयममित्रघ्नंरुदंतंभरतर्षभ ॥ १३ ॥ उत्थाप्यभ्रातरंराजाधर्मराजोधनंजयं॥ समाश्लिष्यचसस्नेहंप्ररुरोदमहीप
तिः॥ १४ ॥ रुदित्वासुचिरंकालंभ्रातरौसुमहाद्युती॥ कृतशौचौमहाराजप्रीतिमंतौबभूवतुः॥ १५॥ ततआश्लिष्यतंप्रेम्णामूर्ध्निचाघ्रायपांडवः॥ प्रीत्यापर
मयायुक्तोविस्मयंश्चपुनःपुनः॥ अब्रवीत्तंमहेष्वासंधर्मराजोधनंजयं॥ १६॥ कर्णेनमेमहाबाहोसर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ कवचंचध्वजंचैवधनुःशक्तिर्हयाःशराः
॥ १७ ॥ शरैःकृत्तामहेष्वासयतमानस्यसंयुगे॥ सोहंज्ञात्वारणेतस्यकर्मदृष्ट्वाचफाल्गुन॥ १८॥ व्यवसीदामिदुःखेननचमेजीवितंप्रियं ॥ नचेदद्यहितंवीरं
निहनिष्यसिसंयुगे॥ १९ ॥ प्राणानेवपरित्यक्ष्येजीवितार्थोहिकोमम॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचविजयोभरतर्षभ ॥ २० ॥ सत्येनतेशपेराजन्प्रसादेनतथैवच ॥भी
मेनचनरश्रेष्ठयमाभ्यांचमहीपते॥ २१ ॥ यथाद्यसमरेकर्णंहनिष्यामिहतोपिवा॥ महीतलेपतिष्यामिसत्येनायुधमालभे॥ २२ ॥ एवमाभाष्यराजानमब्रवी
न्माधवंवचः॥ अद्यकर्णंरणेकृष्णसूदयिष्येनसंशयः॥ २३ ॥ तवबुध्द्याहिभद्रंतेवधस्तस्यदुरात्मनः॥ एवमुक्तोब्रवीत्पार्थंकेशवोराजसत्तम॥ २४ ॥ शक्तोसि
भरतश्रेष्ठहंतुंकर्णंमहाबलं॥ एषचापिहिमेकामोनित्यमेवमहारथ॥ २५॥ कथंभवान्रणेकर्णंनिहन्यादितिसत्तम॥ भूयश्चोवाचमतिमान्माधवोधर्मनंदनं॥
॥ २६ ॥ युधिष्ठिरेमंबीभत्सुंत्वंसांत्वयितुमर्हसि॥ अनुज्ञातुंचकर्णस्यवधायाद्यदुरात्मनः॥ २७ ॥ श्रुत्वाह्यहमयंचैवत्वांकर्णशरपीडितं॥ प्रवृत्तिंज्ञातुमायाता
विहावांपांडुनंदन॥ २८॥ दिष्ट्यासिराजन्नहतोदिष्ट्यानग्रहणंगतः॥ परिसांत्वयबीभत्सुंजयमाशाधिचानघ॥ २९॥ युधिष्ठिरउवाच एह्येहिपार्थबीभ
त्सोमांपरिष्वजपांडव ॥ वक्तव्यमुक्तोस्मिहितंत्वयाक्षांतंचतन्मया ॥ ३० ॥ अहंत्वामनुजानामिजहिकर्णंधनंजय ॥ मन्युंचमाकृथाःपार्थयन्मयोक्तोसिदा
रुणं॥ ३१॥ संजयउवाच ततोधनंजयोराजन्शिरसाप्रणतस्तदा॥ पादौजग्राहपाणिभ्यांभ्रातुर्ज्येष्ठस्यमारिष॥ ३२ ॥ तमुत्थाप्यततोराजापरिष्वज्यचपी
डितं॥ मूर्ध्न्युपाघ्रायचैवैनमिदंपुनरुवाचह॥ ३३॥ धनंजयमहाबाहोमानितोस्मिदृढंत्वया॥ माहात्म्यंविजयंचैवंभूयःप्राप्नुहिशाश्वतं॥ ३४॥ अर्जुनउवाच
अद्यतंपापकर्माणंसानुबंधंरणेशरैः॥ नयाम्यंतंसमासाद्यराधेयंबलगर्वितं॥ ३५॥ येनत्वंपीडितोबाणैर्दृढमायम्यकार्मुकं॥तस्याद्यकर्मणःकर्णःफलमाप्स्यति
दारुणं॥ ३६॥ अद्यत्वामनुपश्यामिकर्णंहत्वामहीपते॥ सभाजयितुमाक्रंदादितिसत्यंब्रवीमिते॥ ३७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नाहत्वाविनिवर्त्तिष्येकर्णमद्यरणाजिरात् ॥ इतिसत्येनतेपादौस्पृशामिजगतीपते॥ ३८ ॥ संजयउवाच इतिब्रुवाणंसुमनाःकिरीटिनंयुधिष्ठिरः
॥८१॥ प्राहवचोबृहत्तरं ॥ यशोऽक्षयंजीवितमीप्सितंतेजयंसदावीर्यमरिक्षयंतदा ॥ ३९ ॥ प्रयाहिवृद्धिंचदिशंतुदेवतायथाहमिच्छामितवास्तुतत्तथा ॥ प्रयाहि ८
शीघ्रंजहिकर्णमाहवेपुरंदरोवृत्रमिवात्मवृद्धये ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअर्जुनप्रतिज्ञायांएकसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७१॥ संजयउवाच
प्रसाद्यधर्मराजानंप्रहृष्टेनांतरात्मना॥ पार्थःप्रोवाचगोविंदंसूतपुत्रवधोद्यतः॥ १ ॥ कल्प्यतांमेरथोभूयोयुज्यतांचहयोत्तमाः॥ आयुधानिचसर्वाणिसज्जंतांमे
महारथे॥ २॥उपावृत्ताश्वतुरगाःशिक्षिताश्वाश्वसादिभिः॥रथोपकरणैःसज्जाउपायांतुत्वरान्विताः॥३॥प्रयाहिशीघ्रंगोविंदसूतपुत्रजिघांसया॥एवमुक्तोम
हाराजफाल्गुनेनमहात्मना ॥ ४ ॥उवाचदारुकंकृष्णःकुरुसर्वंयथाब्रवीत् ॥ अर्जुनोभरतश्रेष्ठश्रेष्ठःसर्वधनुष्मतां॥ ५॥ आज्ञप्तस्त्वथकृष्णेनदारुकोराजस
त्तम॥ योजयामाससरथंवैयाघ्रंशत्रुतापनं॥ ६॥ सज्जंनिवेदयामासपांडवस्यमहात्मनः ॥ युक्तंतुतंरथंदृष्ट्वादारुकेणमहात्मना ॥ ७॥ आपृच्छ्यधर्मराजा
नंब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्यच॥ सुमंगलंस्वस्त्ययनमारुरोहरथोत्तमं ॥ ८॥ तस्यराजामहाप्राज्ञोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ आशिषोऽयुंक्तसततःप्रायात्कर्णरथंप्रति॥
॥ ९॥ तमायांतंमहेष्वासंदृष्ट्वाभूतानिभारत॥ निहतंमेनिरेकर्णंपांडवेनमहात्मना॥ १० ॥बभूवुर्विमलाःसर्वादिशोराजन्समंततः ॥ चाषाश्वशतपत्राश्वक्रौं
चाश्चैवजनेश्वर॥ ११ ॥ प्रदक्षिणमकुर्वंततदावैपांडुनंदनं॥ बहवःपक्षिणोराजन्पुन्नामानःशुभाःशिवाः॥१२॥ त्वरयंतोर्जुनंयुद्धेहृष्टरूपाववाशिरे॥ कंकागृ
ध्रावकाःश्येनावायसाश्वविशांपते॥ १३॥ अग्रतस्तस्यगच्छंतिमांसहेतोर्भयानकाः॥ निमित्तानिचधन्यानिपांडवस्यशशंसिरे॥ १४ ॥ विनाशमरिसैन्या
नांकर्णस्यचवधंप्रति॥ प्रयातस्याथपार्थस्यमहान्स्वेदोव्यजायत ॥ १५ ॥ चिंताचविपुलाजज्ञेकथंचेदंभविष्यति॥ ततोगांडीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः॥
दृष्ट्वापार्थंतथायांतंचिंतापरिगतंतदा॥ १६॥ वासुदेवउवाच गांडीवधन्वन्संग्रामेयेत्वयाधनुषाजिताः ॥ नतेषांमानुषोजेतात्वदन्यइहविद्यते॥ १७॥
दृष्टाहिबहवःशूराःशक्रतुल्यपराक्रमाः॥ त्वांप्राप्यसमरेशूरंतेगताःपरमांगतिं॥१८॥ कोहिद्रोणंचभीष्मंचभगदत्तंचमारिष ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजंच
सुदक्षिणं॥ १९॥ श्रुतायुषंमहावीर्यमच्युतायुषमेवच॥ प्रत्युद्गम्यभवेत्क्षेमीयोनस्यात्त्वमिवप्रभो॥ २०॥ ॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥ ॥८१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अष्टरत्निरित्यस्य विवरणंमहाबाहुर्व्यूढोरस्कइति .तथाहिसर्वस्यपुरुषस्यव्याममात्रंदैर्घ्यंतच्चपंचहस्तंविंशत्यधिकशतांगुलं रत्निस्त्वेकविंशत्यंगुलः अष्टानांरत्नीनांअष्टषष्ट्यधिकंशतंअंगुलानिचभवंति आजानुबाहुपुरुषस्यव्यामंअष्टरत्निमितंभवति अष्टाचत्वारिंशदंगुलातत्रवृद्धिः तत्रापिपंचमांशेनवक्षसिविशालता शेषंअंसादार

तवत्यस्त्राणिदिव्यानिलाघवंबलमेवच ॥ असंमोहश्चयुद्धेषुविज्ञानस्यचसंनतिः ॥ २१ ॥ वेधःपातश्चलक्ष्येषुयोगश्चैवतथार्जुन ॥ भवान्देवान्सगंधर्वान्हन्या
त्सहचराचरान् ॥ २२ ॥ पृथिव्यांतुरणेपार्थनयोद्धात्वत्समःपुमान् ॥ धनुर्ग्राहाहियेकेचित्क्षत्रियायुद्धदुर्मदाः ॥ २३ ॥ आदेवात्त्वत्समंतेषांनपश्यामिशृणोमि
च ॥ ब्रह्मणाचप्रजाःसृष्टागांडीवंचमहद्धनुः ॥ २४ ॥ येनत्वंयुध्यसेपार्थतस्मान्नास्तित्वयासमः ॥ अवश्यंतुमयावाच्यंयत्पथ्यंतवपांडव ॥ २५ ॥ मावमंस्था
महाबाहोकर्णमाहवशोभिनं ॥ कर्णोहिबलवान्दृप्तःकृतास्त्रश्चमहारथः ॥ २६ ॥ कृतीचचित्रयोधीचदेशकालस्यकोविदः ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपाच्छृणुपां
डव ॥ २७ ॥ त्वत्समंत्वद्विशिष्टंवाकर्णमन्येमहारथं ॥ परमंयत्नमास्थायत्वयावध्योमहाहवे ॥ २८ ॥ तेजसावह्निसदृशोवायुवेगसमोजवे ॥ अंतकप्रतिमःक्रो
धेसिंहसंहननोबली ॥ २९ ॥ अष्टरत्निर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कःसुदुर्जयः ॥ अभिमानीचशूरश्चप्रवीरःप्रियदर्शनः ॥ ३० ॥ सर्वयोधगुणैर्युक्तोमित्राणामभयंकरः ॥
सततंपांडवद्वेषीधार्तराष्ट्रहितेरतः ॥ ३१ ॥ सर्वैरवध्योराधेयोदेवैरपिसवासवैः ॥ ऋतेत्वामितिमेबुद्धिस्तदद्यजहिसूतजं ॥ ३२ ॥ देवैरपिहिसंयत्तैर्बिभ्रद्भिर्मांस
शोणितं ॥ अशक्यःसरथोजेतुंसर्वैरपियुयुत्सुभिः ॥ ३३ ॥ दुरात्मानंपापवृत्तंनृशंसंदुष्टप्रज्ञंपांडवेयेषुनित्यं ॥ हीनस्वार्थंपांडवेयैर्विरोधेहत्वाकर्णंनिश्चितार्थो
भवाद्य ॥ ३४ ॥ तंसूतपुत्रंरथिनांवरिष्ठंनिष्कालिकंकालवशंनयाद्य ॥ तंसूतपुत्रंरथिनांवरिष्ठंहत्वाप्रीतिंधर्मराजेकुरुष्व ॥ ३५ ॥ जानामितेपार्थवीर्यंयथावद्दु
र्वारणीयंचसुरासुरैश्च ॥ सदावजानातिहिपांडुपुत्रानसौदर्पात्सूतपुत्रोदुरात्मा ॥ ३६ ॥ आत्मानंमन्यतेवीरंयेनपापःसुयोधनः ॥ तमद्यमूलंपापानांजहिसौतिं
धनंजय ॥ ३७ ॥ खड्गजिह्वंधनुरास्यंशरदंष्ट्रंतरस्विनं ॥ दृप्तंपुरुषशार्दूलंजहिकर्णंधनंजय ॥ ३८ ॥ अहंत्वामनुजानामिवीर्येणचबलेनच ॥ जहिकर्णंरणेशूरंमा
तंगमिवकेसरी ॥ ३९ ॥ यस्यवीर्येणवीर्यंतेधार्तराष्ट्रोवमन्यते ॥ तमद्यपार्थसंग्रामेकर्णंवैकर्तनंजहि ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकृष्णार्जुनसंवा
देद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

भ्यबाह्वोर्दैर्घ्यवृद्धिरितिज्ञेयं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ निष्कालिकंनिर्गतःकालयिताजेतास्येतितं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥ यदित्वंत्राताननभवेस्तर्हितद्धार्तराष्ट्रंबलंकोनुप्रतीयादितिसंबंधः ॥२३॥२४॥२५॥२६॥

संजयउवाच ततःपुनरमेयात्माकेशवोर्जुनमब्रवीत्॥ कृतसंकल्पमायांतंवधेकर्णस्यभारत॥१॥ अद्यसप्तदशाहानिवर्तमानस्यभारत॥ विनाशस्यातिघो
रस्यनरवारणवाजिनां॥ २॥ भूत्वाहिविपुलासेनातावकानांपरैःसह॥ अन्योन्यंसमरंप्राप्यकिंचिच्छेषाविशांपते॥ ३॥ भूत्वावैकौरवाःपार्थप्रभूतगजवाजि
नः॥ त्वांवैशत्रुंसमासाद्यविनष्टारणमूर्धनि॥ ४॥ एतेतेपृथिवीपालाःसृंजयाश्चसमागताः॥ त्वांसमासाद्यदुर्धर्षपांडवाश्चव्यवस्थिताः॥ ५॥ पंचालैःपांडवै
र्मत्स्यैःकारूषैश्चेदिभिःसह॥ त्वयागुप्तैरमित्रघ्नैःकृतःशत्रुगणक्षयः॥ ६॥ कोहिशक्तोरणेजेतुंकौरवांस्तातसंयुगे॥ अन्यत्रपांडवान्युद्धेत्वयागुप्तान्महारथान्॥
॥ ७॥ शक्तस्त्वंहिरणेजेतुंससुरासुरमानुषान्॥ त्रीन्लोकान्समरेयुक्तान्किंपुनःकौरवंबलं॥ ८॥ भगदत्तंचराजानंकोन्यःशक्तस्त्वयाविना॥ जेतुंपुरुषशार्दूल
योपिस्याद्वासवोपमः॥ ९॥ तथेमांविपुलांसेनांगुप्तांपार्थत्वयानघ॥ नशेकुःपार्थिवाःसर्वेचक्षुर्भिरपिवीक्षितुं॥ १०॥ तथैवसततंपार्थरक्षिताभ्यांत्वयारणे॥
धृष्टद्युम्नशिखंडिभ्यांभीष्मद्रोणौनिपातितौ॥ ११॥ कोहिशक्तोरणेपार्थभारतानांमहारथौ॥ भीष्मद्रोणौयुधाजेतुंशक्रतुल्यपराक्रमौ॥ १२॥ कोहिशांतनवं
भीष्मंद्रोणंवैकर्तनंकृपं॥ द्रौणिंचसौमदत्तिंचकृतवर्माणमेवच॥१३॥ सैंधवंमद्रराजानंराजानंचसुयोधनं॥ वीरान्कृतास्त्रान्समरेसर्वानेवानिवर्तिनः॥१४॥
अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संहतान्युद्धदुर्मदान्॥ त्वामृतेपुरुषव्याघ्रजेतुंशक्तःपुमानिह॥ १५॥ श्रेण्यश्चबहुलाःक्षीणाःप्रदीर्णाश्वरथद्विपाः॥ नानाजनपदाश्चोग्राः
क्षत्रियाणाममर्षिणां॥ १६॥ गोवासदासमीयानांवसातीनांचभारत॥ प्राच्यानांवाटधानानांभोजानांचाभिमानिनां॥ १७॥ उदीर्णाश्वगजासेनासर्वक्ष
त्रस्यभारत॥ त्वांसमासाद्यनिधनंगताभीमंचभारत॥ १८॥ उग्राश्चभीमकर्माणस्तुषारायवनाःखशाः॥ दार्वाभिसारादरदाःशकामाठरतंगणाः॥ १९॥
आंध्रकाश्चपुलिंदाश्चकिराताश्चोग्रविक्रमाः॥ म्लेच्छाश्चपर्वतीयाश्चसागरानूपवासिनः॥ २०॥ संरंभिणोयुद्धशौंडाबलिनोदंडपाणयः॥एतेसुयोधनस्यार्थे
संरब्धाःकुरुभिःसह॥ २१॥ नशक्यायुधिनिर्जेतुंत्वदन्येनपरंतप॥ धार्तराष्ट्रमुदग्रंहिव्यूढंदृष्ट्वामहद्बलं॥ २२॥ यदित्वंनभवेस्त्राताप्रतीयात्कोनुमानवः॥ तत्सा
गरमिवोद्धूतंरजसासंवृतंबलं॥ २३॥ विदार्यपांडवैःक्रुद्धैस्त्वयागुप्तैर्हतंविभो॥ मागधानामधिपतिर्जयत्सेनोमहाबलः॥ २४॥ अद्यसप्तैवचाहानिहतःसंख्ये
भिमन्युना॥ ततोदशसहस्राणिगजानांभीमकर्मणां॥ २५॥ जघानगदयाभीमस्तस्यराज्ञःपरिच्छदं॥ ततोन्येभिहतानागारथाश्चशतशोबलात्॥ २६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ २८॥२९॥३०॥३१ ॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥४२ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ त्वांहीति क्षणेनसर्वंभस्मीकर्तुं

तदेवंसमरेपार्थवर्तमानेमहाभये॥ भीमसेनंसमासाद्यत्वांचपांडवकौरवाः॥ २७॥ सवाजिरथमातंगाम्त्युलोकमितोगताः ॥ तथासेनामुखेतत्रनिहतेपार्थ
पांडवैः॥ २८॥ भीष्मःप्रास्रजदुग्राणिशरजालानिमारिष॥ सचेदिकाशिपांचालान्करूषान्मत्स्यकेकयान्॥ २९॥ शरैःप्रच्छाद्यनिधनमनयत्परमास्त्रवित्॥
तस्यचापच्युतैर्बाणैःपरदेहविदारणैः॥ ३० ॥ पूर्णमाकाशमभवद्रुक्मपुंखैरजिह्मगैः॥ हन्याद्रथसहस्राणिएकैकेनैवमुष्टिना ॥ ३१ ॥ लक्षंनरद्विपान्हत्वासमेता
न्समहावलान्॥ गत्यादशम्यातेगत्वाजघ्नुर्वाजिरथद्विपान्॥ ३२॥ हित्वानवगतीर्दुष्टाःसबाणानाहवेत्यजन्॥ दिनानिदशभीष्मेणनिघ्नतातावकंबलं॥ ३३॥
शून्याःकृतारथोपस्थाहताश्वगजवाजिनः॥ दर्शयित्वात्मनोरूपंरुद्रोपेंद्रसमंयुधि ॥ ३४ ॥ पांडवानामनीकानिप्रगृह्यासौव्यशातयत्॥ विनिघ्नन्पृथिवीपा
लांश्चेदिपांचालकेकयान्॥ ३५॥ अदहत्पांडवींसेनांरथाश्वगजसंकुलां ॥ मज्जंतमप्लुवेमंदमुज्जिहीर्षुःसुयोधनं॥ ३६ ॥ तथाचरंतंसमरेतपंतमिवभास्करं
पदातिकोटिसाहस्राःप्रवरायुधपाणयः॥ ३७॥ नशेकुःसृंजयाद्रष्टुंतथैवान्येमहीक्षितः॥ विचरंतंतथातंतुसंग्रामेजितकाशिनं ॥ ३८॥ सर्वोद्यमेनमहतापांड
वान्समभिद्रवत्॥ सतुविद्राव्यसमरेपांडवान्सृंजयानपि॥ ३९॥ एकएवरणेभीष्मएकवीरत्वमागतः॥ तंशिखंडीसमासाद्यत्वयागुप्तोमहाव्रतं॥ ४०॥ जघा
नपुरुषव्याघ्रंशरैःसन्नतपर्वभिः॥ सएषपतितःशेतेशरतल्पेपितामहः॥ ४१ ॥ त्वांप्राप्यपुरुषव्याघ्रंवृत्रःप्राप्येववासवं॥ द्रोणःपंचदिनान्युग्रोविधम्यरिपुवा
हिनीं॥ ४२॥ कृत्वाव्यूहमभेद्यंचपातयित्वामहारथान्॥ जयद्रथस्यसमरेकृत्वारक्षांमहारथः ॥ ४३॥ अंतकप्रतिमश्चोग्रोरात्रियुद्धेऽदहत्प्रजाः॥ दग्ध्वायोधा
ञ्छरैर्वीरोभारद्वाजःप्रतापवान्॥ ४४॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यसगतःपरमांगतिं॥ यदिवाद्यभवान्युद्धेसूतपुत्रमुखान्रथान्॥ ४५ ॥ नावारयिष्यःसंग्रामेनस्मद्रो
णोव्यनंक्ष्यत॥ भवतातुबलंसर्वंधार्तराष्ट्रस्यवारितं॥४६॥ ततोद्रोणोहतोयुद्धेपार्षतेनधनंजय॥ एवंवाकोरणेकुर्यात्त्वदन्यःक्षत्रियोयुधि॥ ४७॥ यादृशंतेकृतं
पार्थजयद्रथवधंप्रति॥ निवार्यसेनांमहतींहत्वाशूरांश्चपार्थिवान्॥ ४८॥ निहतःसैंधवोराजात्वयास्त्रबलतेजसा ॥ आश्चर्यंसिंधुराजस्यवधंजानंतिपार्थिवाः
॥ ४९॥ अनाश्चर्यंहितत्त्वत्तस्त्वंहिपार्थमहारथः॥ त्वांहिप्राप्यरणेक्षत्रमेकाहादितिभारत॥५०॥

समर्थंत्वांप्राप्यएकाहान्नश्यमानंक्षत्रंयुक्तंवलवत्तरंमन्येयंजानीयांक्षणेननाश्यमपिपूर्णैकाहपर्यंतंस्थापयित्वादितिभावसार्द्धः ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नश्यमानमहंयुक्तंमन्येयमितिमेमतिः॥ सेयंपार्थचमूर्घोराधार्तराष्ट्रस्यसंयुगे॥ ५१ ॥ हतसर्वस्ववीराहिभीष्मद्रोणौयदाहतौ ॥शीर्णप्रवरयोधाद्यहतवाजिरथ
॥८३॥ द्विपा॥ ५२ ॥ हीनासूर्येंदुनक्षत्रैर्द्यौरिवाभातिभारती ॥ विध्वस्ताहिरणेपार्थसेनेयंभीमविक्रम ॥ ५३ ॥ आसुरीवपुरासेनाशक्रस्येवपराक्रमैः ॥ तेषांहतावशि ८
ष्टास्तुसंतिपंचमहारथाः ॥ ५४ ॥ अश्वत्थामाकृतवर्माकर्णोमद्राधिपःकृपः ॥ तांस्त्वमद्यनरव्याघ्रहत्वापंचमहारथान् ॥ ५५ ॥ हतामित्रःप्रयच्छोर्वींराज्ञेसद्वी
पपत्तनां॥ साकाशजलपातालांसपर्वतमहावनां॥ ५६ ॥ प्राप्नोत्वमितवीर्यश्रीरद्यपार्थोवसुंधरां॥ एतांपुराविष्णुरिवहत्वादैतेयदानवान्॥५७॥प्रयच्छमेदि
नींराज्ञेशक्रायैवहरिर्यथा॥ अद्यमोदंतुपंचालानिहतेष्वरिषुत्वया॥ विष्णुनानिहतेष्वेवदानवेयेषुदेवताः॥ ५८ ॥ यदिवाद्विपदांश्रेष्ठंद्रोणंमानयतोगुरुं॥ अश्व
त्थाम्निकृपातेस्तिकृपेवाचार्यगौरवात्॥ ५९ ॥ अत्यंतापचितान्बंधून्मानयन्मातृबांधवान्॥ कृतवर्माणमासाद्यननेष्यसियमक्षयं॥६० ॥ भ्रातरंमातुरासाद्य
शल्यंमद्रजनाधिपं॥यदित्वमरविंदाक्षदयावान्नजिघांससि॥ ६१ ॥ इमंपापमतिंक्षुद्रमत्यंतंपांडवान्प्रति॥ कर्णमद्यनरश्रेष्ठजह्याःसुनिशितैःशरैः॥ ६२॥
एतत्तेसुकृतंकर्मनात्रकिंचनयुज्यते॥ वयमप्यनुजानीमोनात्रदोषोस्तिकश्चन॥ ६३॥ दहनेयत्सपुत्रायानिशिमातुस्तवानघ ॥ द्यूतार्थेयच्चयुष्मासुप्रावर्त्तत
सुयोधनः॥ ६४॥ तस्यसर्वस्यदुष्टात्माकर्णोवैमूलमित्युत॥ कर्णाद्धिमन्यतेत्राणंनित्यमेवसुयोधनः॥६५॥ ततोमाममपिसंरब्धोनिग्रहीतुंप्रचक्रमे॥ स्थिराबु
द्धिर्नरेंद्रस्यधार्तराष्ट्रस्यमानद॥ ६६॥ कर्णःपार्थान्रणेसर्वान्विजेष्यतिनसंशयः॥ कर्णमाश्रित्यकौंतेयधार्तराष्ट्रेणविग्रहः॥ ६७॥ रोचितोभवतासार्धंजानता
पिबलंतव॥ कर्णोहिभाषतेनित्यमहंपार्थान्समागतान्॥ ६८॥ वासुदेवंचदाशार्हंविजेष्यामिमहारथं॥ प्रोत्साहयन्दुरात्मानंधार्तराष्ट्रंसुदुर्मतिं॥ ६९ ॥ समि
तौगर्जतेकर्णस्तमद्यजहिभारत॥ यच्चयुष्मासुपापंवैधार्तराष्ट्रःप्रयुक्तवान् ॥ ७० ॥ तत्रसर्वत्रदुष्टात्माकर्णःपापमतिर्मुखं ॥ यच्चतद्धार्तराष्ट्रस्यक्रूरैःषड्भिर्महार
थैः॥ ७१ ॥ अपश्यंनिहतंवीरंसौभद्रमृषभेक्षणं॥ द्रोणद्रौणिकृपान्वीरान्कर्षयंतंनरर्षभान्॥ ७२ ॥ निर्मनुष्यांश्चमातंगान्विरथांश्चमहारथान् ॥ व्यश्वारोहांश्च
तुरगान्पत्तीन्व्यायुधजीविनः॥ ७३॥ कुर्वंतमृषभस्कंधंकुरुवृष्णियशस्करं॥ विधमंतमनीकानिव्यथयंतंमहारथान्॥ ७४ ॥ मनुष्यवाजिमातंगान्प्राहिण्वंतं
यमक्षयं॥ शरैःसौभद्रमायांतंदहंतमिववाहिनीं॥ ७५॥ तन्मेदहतिगात्राणिसखेसत्येनतेशपे॥ यत्तत्रापिचदुष्टात्माकर्णोभ्यद्रुह्यतप्रभो॥ ७६॥ ॥८३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अशक्नुवंश्चाभिमन्योःकर्णःस्थातुंरणेग्रतः ॥ सौभद्रशरनिर्भिन्नोविसंज्ञःशोणितोक्षितः ॥ ७७ ॥ निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तोविमुखःसायकार्दितः ॥ अपयान
कृतोत्साहोनिराशश्चापिजीविते ॥ ७८ ॥ तस्थौसुविव्हलःसंख्येप्रहारजनितश्रमः ॥ अथद्रोणस्यसमरेतत्कालसदृशंतदा ॥ ७९ ॥ श्रुत्वाकर्णोवचःक्रूरंततश्चि
च्छेदकार्मुकं ॥ ततश्छिन्नायुधंतेनरणेपंचमहारथाः ॥ ८० ॥ तंचैवनिकृतिप्रज्ञाःप्राहरञ्छरवृष्टिभिः ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेसर्वेषांदुःखमाविशत् ॥ ८१ ॥ प्राह
सत्सतुदुष्टात्माकर्णःसचसुयोधनः ॥ यच्चकर्णोब्रवीत्कृष्णांसभायांपरुषंवचः ॥ ८२ ॥ प्रमुखेपांडवेयानांकुरूणांचनृशंसवत् ॥ विनष्टाःपांडवाःकृष्णेशाश्वतंन
रकंगताः ॥ ८३ ॥ पतिमन्यंपृथुश्रोणिवृणीष्वमृदुभाषिणि ॥ एषात्वंधृतराष्ट्रस्यदासीभूतानिवेशनं ॥ ८४ ॥ प्रविशारालपक्ष्माक्षिनसंतिपतयस्तव ॥ नपांडवाः
प्रभवंतितवकृष्णेकथंचन ॥ ८५ ॥ दासभार्याचपांचालिस्वयंदासीचशोभने ॥ अद्यदुर्योधनोह्येकःपृथिव्यांनृपतिःस्मृतः ॥ ८६ ॥ सर्वेचास्यमहीपालायोग
क्षेममुपासते ॥ पश्येदानींयथाभद्रेविनष्टाःपांडवाःसमं ॥ ८७ ॥ अन्योन्यंसमुदीक्षंतेधार्तराष्ट्रस्यतेजसा ॥ व्यक्तंषंढतिलाह्येतेनपुरेवनिमज्जिताः ॥ ८८ ॥ प्रे
ष्यवच्चापिराजानमुपस्थास्यंतिकौरवं ॥ इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदापरमदुर्मतिः ॥ ८९ ॥ पापःपापवचःकर्णःशृण्वतस्तवभारत ॥ अद्यपापस्यतद्वाक्यंसुवर्णविकृ
ताःशराः ॥ ९० ॥ शमयंतुशिलाधौतास्त्वयास्ताजीवितच्छिदः ॥ यानिचान्यानिदुष्टात्मापापानिकृतवांस्त्वयि ॥ ९१ ॥ तान्यद्यजीवितंचास्यशमयंतुशरास्त
व ॥ गांडीवप्रहितान्घोरानद्यगात्रैःस्पृशञ्छरान् ॥ ९२ ॥ कर्णःस्मरतुदुष्टात्मावचनंद्रोणभीष्मयोः ॥ सुवर्णपुंखानाराचाःशत्रुघ्नावैद्युतप्रभाः ॥ ९३ ॥ त्वयाऽस्ता
स्तस्यवर्माणिभित्वापास्यंतिशोणितं ॥ उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्तामर्मभित्वामहाशराः ॥ ९४ ॥ अद्यकर्णंमहावेगाःप्रेषयंतुयमक्षयं ॥ अद्यहाहाकृतादीनाविषण्णा
स्त्वच्छरार्दिताः ॥ ९५ ॥ प्रपतंतंरथात्कर्णंपश्यंतुवसुधाधिपाः ॥ अद्यशोणितसंमग्नंशयानंपतितंभुवि ॥ अपविद्धायुधंकर्णंदीनाःपश्यंतुबांधवाः ॥ ९६ ॥ ह
स्तिकक्षोमहानस्यभल्लेनोन्मथितस्त्वया ॥ प्रकंपमानःपततुभूमावपिरथध्वजः ॥ ९७ ॥ त्वयाशरशतैश्छिन्नंरथंहेमविभूषितं ॥ हतयोधाश्वमुत्सृज्यभीतःशल्यः
पलायतां ॥ ९८ ॥ नचेत्कर्णसुतंपार्थसूतपुत्रस्यपश्यतः ॥ प्रतिज्ञावारणार्थायनिहनिष्यसिसायकैः ॥ ९९ ॥ हतंकर्णस्तुतंदृष्ट्वाप्रियंपुत्रंदुरात्मवान् ॥ स्मरतांद्रो
णभीष्माभ्यांवचःक्षत्तुश्चमानद ॥ १०० ॥ ततःसुयोधनोदृष्ट्वाहतमाधिरथिंत्वया ॥ निराशोजीवितेत्वद्यराज्येचैवभवत्वरिः ॥ १०१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥८४॥

एतेद्रवंतिपंचालावध्यमानाःशितैःशरैः॥ कर्णेनभरतश्रेष्ठपांडवानुज्जिहीर्षवः॥१०२॥ पंचालान्द्रौपदेयांश्चधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ॥ धृष्टद्युम्नतनूजांश्चशतानीकं
चनाकुलिं॥१०३॥ नकुलंसहदेवंचदुर्मुखंजनमेजयं॥ सुधर्माणंसात्यकिंचविद्धिकर्णवशंगतान्॥१०४॥ अभ्याहतानांकर्णेनपंचालानामसौरणे॥ श्रूय
तेनिनदोघोरस्त्वद्बंधूनांपरंतप॥ १०५॥ नत्वेवभीताःपंचालाःकथंचित्स्युःपराङ्मुखाः॥नहिमृत्युंमहेष्वासागणयंतिमहारणे॥१०६॥ यएकःपांडवींसेनांश
रौघैःसमवेष्टयत्॥ तंसमासाद्यपंचालाभीष्मान्नासन्पराङ्मुखाः॥१०७॥ तेकथंकर्णमासाद्यविद्रवेयुर्महारथाः॥ यस्त्वेकःसर्वपंचालानहन्यहनिनाशयन्
॥१०८॥ कालवच्चरतेवीरःपंचालानांरथव्रजे॥ तमप्यासाद्यसमरेमित्रार्थेमित्रवत्सलाः॥१०९॥ तथाज्वलंतमस्त्राग्निंगुरुंसर्वधनुष्मतां॥ निर्दहंतंचसमरेदु
र्धर्षंद्रोणमोजसा॥११०॥ तेनित्यमुदिताजेतुंमृधेशत्रूनरिंदम॥ नजात्वाधिरथेर्भीताःपंचालाःस्युःपराङ्मुखाः॥ १११॥ तेषामापततांशूरःपंचालानांतर
स्विनां॥ आदत्तासून्शरैःकर्णःपतंगानामिवानलः॥११२॥ एतेद्रवंतिपंचालाद्राव्यंतेयोधिभिर्ध्रुवं॥ कर्णेनभरतश्रेष्ठपश्यपश्यतथाकृतान्॥११३॥ तांस्तथा
भिमुखान्वीरान्मित्रार्थेत्यक्तजीवितान्॥ क्षयंनयतिराधेयःपंचालाञ्छतशोरणे॥१४॥ तद्भारतमहेष्वासानगाधेमज्जतोऽप्लवे॥ कर्णार्णवेप्लवोभूत्वापंचालां
स्त्रातुमर्हसि॥१५॥ अस्त्रंहिरामात्कर्णेनभार्गवादृषिसत्तमात्॥ यदुपात्तंमहाघोरंतस्यरूपमुदीर्यते॥१६॥ तापनंसर्वसैन्यानांघोररूपंसुदारुणं॥ समावृत्यम
हासेनांज्वलंतंस्वेनतेजसा॥१७॥ एतेचरंतिसंग्रामेकर्णचापच्युताःशराः॥ भ्रमराणामिवव्राताास्तापयंतिस्मतावकान्॥ १८॥ एतेद्रवंतिपंचोलादिक्षुसर्वा
सुभारत॥ कर्णास्त्रंसमरेप्राप्यदुर्निवार्यमनात्मभिः॥ १९॥ एषभीमोदृढक्रोधोवृतःपार्थसमंततः॥ सृंजयैर्योधयन्कर्णंपीड्यतेनिशितैःशरैः॥१२०॥ पांडवा
न्सृंजयांश्चैवपंचालांश्चैवभारत॥ हन्यादुपेक्षितःकर्णोरोगोदेहमिवागतः॥२१॥ नान्यंत्वत्तोहिपश्यामियोधंयौधिष्ठिरेबले॥ यःसमासाद्यराधेयंस्वस्तिमाना
व्रजेद्गृहं॥२२॥ तमद्यनिशितैर्बाणैर्विनिहत्यनरर्षभ॥ यथाप्रतिज्ञंपार्थत्वंकृत्वाकीर्तिमवाप्नुहि॥ २३॥ त्वंहिशक्तोरणेजेतुंसकर्णानपिकौरवान्॥ नान्योयु
धियुधांश्रेष्ठसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ २४॥ एतत्कृत्वामहत्कर्महत्वाकर्णंमहारथं॥ कृतार्थःसफलःपार्थःसुखीभवनरोत्तम॥१२५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णप
र्वणिकृष्णवाक्येत्रिसप्ततितमोऽध्यायः॥७३॥ ॥७॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७३॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥८४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सकेशवस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ज्वलंतंपुंस्त्वमार्षं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ स्मरतांस्मरतु ॥ १४ ॥ मंडलंद्यूतेशारीस्थापनपट्टं दुरोदरंपाशं ॥ १५॥ १६ ॥

संजयउवाच सकेशवस्यबीभत्सुःश्रुत्वाभारतभाषितं ॥ विशोकःसंप्रहृष्टश्चक्षणेनसमपद्यत ॥ १ ॥ ततोज्यामभिमृज्याशुव्याक्षिपद्गांडिवंधनुः ॥ दध्रेकर्ण
विनाशायकेशवंचाभ्यभाषत ॥ २ ॥ त्वयानाथेनगोविंदध्रुवएवजयोमम ॥ प्रसन्नोयस्यमेद्यत्वंलोकेभूतभविष्यकृत् ॥ ३ ॥ त्वत्सहायोह्यहंकृष्णत्रींल्लोकान्वै
समागतान् ॥ प्रापयेयंपरंलोकंकिमुकर्णमहाहवे ॥ ४ ॥ पश्यामिद्रवतींसेनांपंचालानांजनार्दन ॥ पश्यामिकर्णसमरेविचरंतमभीतवत् ॥ ५ ॥ भार्गवास्त्रंचप
श्यामिज्वलंतंकृष्णसर्वशः ॥ सृष्टंकर्णेनवार्ष्णेयशक्रेणेवयथाशनिं ॥ ६ ॥ अयंखलुससंग्रामोयत्रकर्णमयाहतं ॥ कथयिष्यंतिभूतानियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७ ॥
अद्यकृष्णविकर्णामेकर्णनेष्यंतिमृत्यवे ॥ गांडीवमुक्ताःक्षिण्वंतोममहस्तप्रचोदिताः ॥ ८ ॥ अद्यराजाधृतराष्ट्रःस्वांबुद्धिमवमंस्यते ॥ दुर्योधनमराज्यार्हंययारा
ज्येभ्यषेचयत् ॥ ९ ॥ अद्यराज्यात्सुखाच्चैवश्रियोराष्ट्रात्तथापुरात् ॥ पुत्रेभ्यश्चमहाबाहोधृतराष्ट्रोविमोक्ष्यति ॥ १० ॥ गुणवंतंहियोद्वेष्टिनिर्गुणंकुरुतेप्रभुं ॥ सशो
चतिनृपःकृष्णाक्षिप्रमेवागतेक्षये ॥ ११ ॥ यथाचपुरुषःकश्चिच्छित्वाचाम्रवणंमहत् ॥ फलंदृष्ट्वाभृशंदुःखीभविष्यतिजनार्दन ॥ सूतपुत्रेहतेत्वद्यनिराशोभवि
ताप्रभुः ॥ १२ ॥ अद्यदुर्योधनोराज्याज्जीविताच्चनिराशकः ॥ भविष्यतिहतेकर्णेकृष्णसत्यंब्रवीमिते ॥ १३ ॥ अद्यदृष्ट्वामयाकर्णंशरैर्विशकलीकृतं ॥ स्मरतांत
ववाक्यानिशमंप्रतिजनेश्वरः ॥ १४ ॥ अद्यासौसौबलःकृष्णग्लहान्जानातुवैशरान् ॥ दुरोदरंचगांडीवंमंडलंचरथंप्रति ॥ १५ ॥ अद्यकुंतीसुतस्याहंदृढंराज्ञः
प्रजागरं ॥ व्यपनेष्यामिगोविंदहत्वाकर्णंशितैःशरैः ॥ १६ ॥ अद्यकुंतीसुतोराजाहतेसूतसुतेमया ॥ सुप्रहृष्टमनाःप्रीतश्चिरंसुखमवाप्स्यति ॥ १७ ॥ अद्यचाह
मनाधृष्यंकेशवाप्रतिमंशरं ॥ उत्स्रक्ष्यामीहयःकर्णजीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥ १८ ॥ यस्यचैतद्व्रतंमह्यंवधेकिलदुरात्मनः ॥ पादौनधावयेतावद्यावद्धन्यांनफाल्गु
नं ॥ १९ ॥ मृषाकृत्वाव्रतंतस्यपापस्यमधुसूदन ॥ पातयिष्येरथात्कायंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ योसौरणेनरंनान्यंपृथिव्याममनुमन्यते ॥ तस्याद्यसूतपुत्रस्य
भूमिःपास्यतिशोणितम् ॥ २१ ॥ अपतिर्ह्यसिकृष्णेतिसूतपुत्रोयदब्रवीत् ॥ धृतराष्ट्रमतेकर्णःश्लाघमानःस्वकान्गुणान् ॥ २२ ॥ अनृतंतत्करिष्यंतिमामका
निशिताःशराः ॥ आशीविषाइवक्रुद्धास्तस्यपास्यंतिशोणितं ॥ २३ ॥ मयाहस्तवतामुक्तानाराचावैद्युतत्विषः ॥ गांडीवसृष्टादास्यंतिकर्णस्यपरमांगतिं ॥ २४ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

अद्यतप्स्यतिराधेयःपांचालींयत्तदाब्रवीत्॥सभामध्येवचःक्रूरंकुत्सयन्पांडवान्प्रति॥ २५॥ येवैषंढतिलास्तत्रभवितारोद्यतेतिलाः॥ हतेवैकर्तनेकर्णेसूतपुत्रेदु
रात्मनि॥ २६॥ अहंवःपांडुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीतियदब्रवीत्॥ धृतराष्ट्रसुतान्कर्णःश्लाघमानोत्मनोगुणान्॥ अनृतंतत्करिष्यंतिमामकानिशिताःशराः॥ २७॥
उद्योगःपांडुपुत्राणांसमाप्तिमुपयास्यति॥ हंताहंपांडवान्सर्वान्सपुत्रानितियोब्रवीत्॥ २८॥ तमद्यकर्णंहंतास्मिमिषतांसर्वधन्विनां॥ यस्यवीर्यंसमाश्रित्यधा
र्तराष्ट्रोमहामनाः॥ २९॥ अवामन्यतदुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान्॥ हत्वाहंकर्णमाजौहितोषयिष्यामिभ्रातरं॥ ३० ॥शरान्नानाविधान्मुक्त्वात्रासयिष्या
मिशात्रवान्॥ आकर्णमुक्तैरिषुभिर्यमराष्ट्रविवर्धनैः॥ ३१ ॥ भूमिशोभांकरिष्यामिपातितैरथकुंजरैः॥ तत्राहंवैमहासंख्येसंपन्नंयुद्धदुर्मदं॥ ३२ ॥ अद्यकर्ण
महंघोरंसूदयिष्यामिसायकैः॥ अद्यकर्णेहतेकृष्णधार्तराष्ट्राःसराजकाः॥३३॥ विद्रवंतुदिशोभीताःसिंहत्रस्तामृगाइव॥ अद्यदुर्योधनोराजाआत्मानंचानुशो
चतां॥ ३४॥ हतेकर्णेमयासंख्येसपुत्रेससुहृज्जने॥ अद्यकर्णंहतंदृष्ट्वाधार्तराष्ट्रोत्यमर्षणः॥ ३५॥ जानातुमांरणेकृष्णप्रवरंसर्वधन्विनां॥ सपुत्रपौत्रंसामात्यं
सभृत्यंचनिराशिषं॥ ३६॥ अद्यराज्येकरिष्यामिधृतराष्ट्रंजनेश्वरं॥ अद्यकर्णस्यचक्रांगाःक्रव्यादाश्चपृथग्विधाः॥ ३७॥शरैश्छिन्नानिगात्राणिविचरिष्यंति
केशव॥ अद्यराधासुतस्याहंसंग्रामेमधुसूदन॥ ३८॥ शिरश्छेत्स्यामिकर्णस्यंमिषतांसर्वधन्विनां॥ अद्यतीक्ष्णैर्विपाठैश्चक्षुरैश्चमधुसूदन॥३९॥ रणेछेत्स्या
मिगात्राणिराधेयस्यदुरात्मनः॥ अद्यराजामहत्कृच्छ्रंसंत्यक्ष्यतियुधिष्ठिरः॥ ४०॥ संतापंमानसंवीरश्चिरसंभृतमात्मनः॥ अद्यकेशवराधेयमहंहत्वासबांधवं
॥ ४१ ॥ नंदयिष्यामिराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ अद्याहमनुगान्कृष्णकर्णस्यकृपणान्युधि॥ ४२॥ हंताज्वलनसंकाशैःशरैःसर्पविषोपमैः॥ अद्याहंहेमकवचै
राबद्धमणिकुंडलैः॥ ४३॥ संस्तरिष्यामिगोविंदवसुधांवसुधाधिपैः॥ अद्याभिमन्योःशत्रूणांसर्वेषांमधुसूदन॥ ४४ ॥ प्रमथिष्यामिगात्राणिसिरांशिचशि
तैःशरैः॥ अद्यनिर्धार्तराष्ट्रांचभ्रात्रेदास्यामिमेदिनीं॥ ४५॥ निरर्जुनांवापृथिवींकेशवानुचरिष्यसि॥ अद्याहमनृणःकृष्णभविष्यामिधनुर्भृतां॥ ४६ ॥ कोप
स्यचकुरूणांचशराणांगांडिवस्यच॥ अद्यदुःखमहंमोक्ष्येत्रयोदशसमार्जितं॥ ४७॥ हत्वाकर्णंरणेकृष्णशंबरंमघवानिव ॥ अद्यकर्णेहतेयुद्धेसोमकानांमहा
रथाः॥ ४८॥ कृतंकार्यंचमन्यंतांमित्रकार्येप्सवोयुधि॥ ममचैवकथंप्रीतिःशैनेयस्याद्यमाधव॥ ४९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ ७॥

भविष्यतिहतेकर्णेमयिचापिजयाधिके॥ अहंहत्वारणेकर्णपुत्रंचास्यमहारथं ॥ ५० ॥ प्रीतिंदास्यामिभीमस्ययमयोःसात्यकस्यच ॥ धृष्टद्युम्नशिखंडिभ्यांपं चालानांचमाधव॥ ५१ ॥ अद्यानृण्यंगमिष्यामिहत्वाकर्णंमहाहवे॥ अद्यपश्यंतुसंग्रामेधनंजयममर्षणं ॥ ५२ ॥ युध्यंतंकौरवान्संख्येघातयंतंचसूतजं ॥भव त्सकाशेवक्ष्येचपुनरेवात्मसंस्तवं॥ ५३ ॥ धनुर्वेदेमत्समोनास्तिलोकेपराक्रमेवाममकोस्तितुल्यः॥ कोवाप्यन्योमत्समोस्तिक्षमावांस्तथाक्रोधेसदृशोन्योनमे स्ति ॥ ५४ ॥ अहंधनुष्मानसुरान्सुरांश्चसर्वाणिभूतानिचसंगतानि॥ स्वबाहुवीर्याद्गमयेपराभवंमत्पौरुषंविद्धिपरंपरेभ्यः॥ ५५ ॥ शरार्चिषागांडिवेनाहमेकः सर्वान्कुरून्बाह्लिकांश्चाभिहत्य॥ हिमात्ययेकक्षगतोयथाग्निस्तथादहेयंसगणान्प्रसह्य॥ ५६ ॥ पाणौपृषत्कालिखितामम्मैतेधनुश्चदिव्यंविततंसबाणं॥ पादौ चमेसरथौसध्वजौचनमादृशंयुद्धगतंजयंति॥ ५७॥ इत्येवमुक्त्वार्जुनमेकवीरःक्षिप्रंरिपुघ्नःक्षतजोपमाक्षः॥ भीमंमुमुक्षुःसमरेप्रयातःकर्णस्यकायाच्चशिरो जिहीर्षुः॥ ५८॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअर्जुनवाक्येचतुःसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७४॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच समागमेपांडवसंजयानां महाभयेमामकानामगाधे॥ धनंजयेतातरणाययातेकर्णेनतद्युद्धमथोत्रकीदृक्॥१॥ संजयउवाच तेषामनीकानिबृहद्ध्वजानिरणेसमृद्धानिसमाग तानि॥ गर्जतिभेरीनिनदोन्मुखानिनादैर्यथामेघगणास्तपांते॥ २ ॥ महागजाभ्राकुलमस्त्रतोयंवादित्रनेमीतलशब्दवच्च॥ हिरण्यचित्रायुधविद्युतंचशरासि नाराचमहास्त्रधारं॥ ३ ॥ तद्भीमवेगंरुधिरौघवाहिखड्गाकुलंक्षत्रियजीवघाति॥ अनार्तवंक्रूरमनिष्टवर्षंबभूवतत्संहरणंप्रजानां॥ ४ ॥ एकंरथंसंपरिवार्यमृत्युं नयंत्यनेकेचरथाःसमेताः॥ एकस्तथैकंरथिनंरथाग्र्यांस्तथारथश्चापिरथाननेकान्॥ ५ ॥ रथंससूतंसहयंचकंचित्कश्चिद्रथीमृत्युवशंनिनाय ॥ निनायचाप्ये कगजेनकश्चिद्रथान्बहून्मृत्युवशेतथाश्वान्॥ ६ ॥ रथान्ससूतान्सहयान्गजांश्चसर्वानरीन्मृत्युवशंशरौघैः॥ निन्येहयांश्चैवतथाससादीन्पदातिसंघांश्चतथैव पार्थः॥ ७॥ कृपःशिखंडीचरणेसमेतौदुर्योधनंसात्यकिरध्यगच्छत्॥ श्रुतस्तथाद्रोणपुत्रेणसार्धंयुधामन्युश्चित्रसेनेनसार्धं॥ ८ ॥ कर्णस्यपुत्रंतुरथीसुषेणंस मागतंसंजयश्चोत्तमौजाः॥ गांधारराजंसहदेवःक्षुधार्तोमहर्षभंसिंहइवाभ्यधावत् ॥ ९॥

समागमेइति समागमेकर्णेनसहकीदृग्युद्धमभूदितिशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पांचालेयंपांचालीतनयंनाकुलिं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ७ ॥

शतानीकोनाकुलिःकर्णपुत्रंयुवायुवानंवृषसेनंशरौघैः ॥ समार्पयत्कर्णपुत्रश्चशूरःपांचालेयंशरवर्षैरनेकैः ॥ १० ॥ रथर्षभःकृतवर्माणमार्छन्माद्रीपुत्रोनकुल

श्चित्रयोधी ॥ पंचालानामधिपोयाज्ञसेनिःसेनापतिःकर्णमार्छत्ससैन्यं ॥ ११ ॥ दुःशासनोभारतभारतीचसंशप्तकानांपृतनासमृद्धा ॥ भीमंरणेशस्त्रभृतांवरि
ष्ठंभीमंसमार्छत्तमसह्यवेगं ॥ १२ ॥ कर्णात्मजंतत्रजघानवीरस्तथाच्छिनच्चोत्तमौजाःप्रसह्य ॥ तस्योत्तमांगंनिपपातभूमौनिनादयद्गांनिनदेनखंच ॥ १३ ॥
सुषेणशीर्षंपतितंपृथिव्यांविलोक्यकर्णोथतदार्तरूपः ॥ क्रोधाद्धयांस्तस्यरथंध्वजंचबाणैःसुधारैर्निशितैरकृंतत् ॥ १४ ॥ सतूत्तमौजानिशितैःपृषत्कैर्विव्याधख
ड्गेनचभास्वरेण ॥ पार्ष्णिग्रहांश्चैवकृपस्यहत्वाशिखंडिवाहंसततोध्यरोहत् ॥ १५ ॥ कृपंतुदृष्ट्वाविरथंरथस्थोनैच्छच्छरैस्ताडयितुंशिखंडी ॥ तंद्रौणिरावार्यरथंकृ
पस्यसमुज्जह्रेपंकगतांयथागां ॥ १६ ॥ हिरण्यवर्मानिशितैःपृषत्कैस्तवात्मजानामनिलात्मजोवै ॥ अतापयत्सैन्यमतीवभीमःकालेशुचौमध्यगतोयथार्कः ॥
॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलद्वंद्वयुद्धेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथत्विदानींतुमुलेविमर्देद्विष
द्भिरेकोबहुभिःसमावृतः ॥ महारणेसारथिमित्युवाचभीमश्चमूंवाहयधार्तराष्ट्रीं ॥ १ ॥ त्वंसारथेयाहिजवेनवाहैर्नयाम्येतान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ संचोदितोभी
मसेनेनचैवंससारथिःपुत्रबलंत्वदीयं ॥ २ ॥ प्रायात्ततःसत्वरमुग्रवेगोयतोभीमस्तद्बलंगंतुमैच्छत् ॥ ततोपरेनागरथाश्वपत्तिभिःप्रत्युद्ययुस्तंकुरवःसमंतात् ॥
॥ ३ ॥ भीमस्यवाहाग्र्यमुदारवेगंसमंततोबाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ततःशरानापततोमहात्माचिच्छेदबाणैस्तपनीयपुंखैः ॥ ४ ॥ तेवैनिपेतुस्तपनीयपुंखाद्विधात्रिधा
भीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ततोराजन्नागरथाश्वयूनांभीमाहतानांवरराजमध्ये ॥ ५ ॥ घोरोनिनादःप्रबभौनरेंद्रवज्राहतानामिवपर्वतानां ॥ तेवध्यमानाश्चनरेंद्रमु
ख्यानिर्भिद्यंतोभीमशरप्रवेकैः ॥ ६ ॥ भीमंसमंतात्समरेऽभ्यरोहन्वृक्षंशकुंताइवपुष्पहेतोः ॥ ततोभियातेतवसैन्येसभीमःप्रादुश्चक्रेवेगमनंतवेगः ॥ ७ ॥ य
थांतकालेक्षपयन्दिधक्षुर्भूतांतकृत्कालइवात्तदंडः ॥ तस्यातिवेगस्यरणेतिवेगंनाशक्नुवन्धारयितुंत्वदीयाः ॥ ८ ॥ व्यात्ताननस्यापततोयथैवकालस्यकालेहर
तःप्रजावै ॥ ततोबलंभारतभारतानांप्रदह्यमानंसमरेमहात्मना ॥ ९ ॥ भीतंदिशोऽकीर्यतभीमनुन्नंमहानिलेनाभ्रगणायथैव ॥ ततोधीमान्सारथिमब्रवीद्बली
सभीमसेनःपुनरेवहृष्टः ॥ १० ॥ अथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रदरावाणविशेषाः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

सूताभिजानीहिस्वकान्परान्वारथान्ध्वजांश्चापततःसमेतान् ॥ युद्ध्यनूत्यहंनाभिजानामिकिंचिन्मासैन्यंस्वंछादयिष्येपृषत्कैः ॥ ११ ॥ अरीन्विशोकाभिनिरी
क्ष्यसर्वतोरथोध्वजाग्राणिधुनोतिमेभृशं ॥ राजातुरोनागमद्यत्किरीटीबहूनिदुःखान्यभियातोस्मिसूत ॥ १२ ॥ एतद्दुःखंसारथेधर्मराजोयन्मांहित्वायातवा
नृशत्रुमध्ये ॥ नैनंजीवंनाद्यजानाम्यजीवंबीभत्सुंवातन्ममाद्यातिदुःखं ॥ १३ ॥ सोहंद्विषत्सैन्यमुदग्रकल्पंविनाशयिष्येपरमप्रतीतः ॥ एतन्निहत्याजिमध्येसमे
तंप्रीतोभविष्यामिसहत्वयाद्य ॥ १४ ॥ सर्वांस्तूणान्सायकानामवेक्ष्यकिंशिष्टंस्यात्सायकानांरथेमे ॥ कावाजातिःकिंप्रमाणंचतेषांज्ञात्वाव्यक्तंतत्समाचक्ष्व
सूत ॥ १५ ॥ विशोकउवाच षण्मार्गणानामयुतानिवीरक्षुराश्चभल्लाश्चतथायुताख्याः ॥ नाराचानांद्वेसहस्रेचवीरत्रीण्येवचप्रदराणांस्मपार्थ ॥ १६ ॥
अस्त्यायुधंपांडवेयावशिष्टंनयद्वहेच्छकटंषड्गवीयं ॥ एतद्विद्वन्मुंचसहस्रशोपिगदासिबाहुद्रविणंचतेस्ति ॥ १७ ॥ प्रासाश्चमुद्गराःशक्तयस्तोमराश्चमाभैषीस्त्वं
संक्षयादायुधानां ॥ १८ ॥ भीमसेनउवाच सूताद्यैनंपश्यभीमप्रयुक्तैःसंछिंदद्भिःपार्थिवानांसुवेगैः ॥ छन्नंबाणैराहवंघोररूपंनष्टादित्यंमृत्युलोकेनतुल्यं
॥ १९ ॥ अद्यैतद्वैविदितंपार्थिवानांभविष्यतित्याकुमारंचसूत ॥ निमग्नोवासमरेभीमसेनएकःकुरून्वासमरेव्यजैषीत् ॥ २० ॥ सर्वेसंख्येकुरवोनिष्पतंतुमांवा
लोकाःकीर्तयंत्वाकुमारं ॥ सर्वानेकस्तानहंपातयिष्येतेवासर्वेभीमसेनंतुदंतु ॥ २१ ॥ आशास्तारःकर्मचाप्युत्तमंयेतन्मेदेवाःकेवलंसाधयंतु ॥ आयात्विहाद्यार्जु
नःशत्रुघातीशक्रस्तूर्णयज्ञइवोपहूतः ॥ २२ ॥ ईक्षस्वैतांभारतींदीर्यमाणामेतेकस्माद्विद्रवंतेनरेंद्राः ॥ व्यक्तंधीमान्सव्यसाचीनराग्र्यःसैन्यंह्येतच्छादयत्याशुबा
णैः ॥ २३ ॥ पश्यध्वजांश्चद्रवतोविशोकनागाहयान्पत्तिसंघांश्चसंख्ये ॥ रथान्विकीर्णान्शरशक्तिताडितान्पश्यस्वैतान्रथिनश्चैवसूत ॥ २४ ॥ आपूर्यतेकौर
वीचाप्यभीक्ष्णंसेनाह्यसौसुभृशंहन्यमाना ॥ धनंजयस्याशनितुल्यवेगैर्ग्रस्ताशरैःकांचनबर्हिजालैः ॥ २५ ॥ एतेद्रवंतिस्मरथाश्वनागाःपदातिसंघानतिमर्द
यंतः ॥ संमुह्यमानाःकौरवाःसर्वएवद्रवंतिनागाइवदाहभीताः ॥ २६ ॥ हाहाकृताश्चैवरणेविशोकमुंचंतिनादान्विपुलान्गजेंद्राः ॥ २७ ॥ विशोकउवाच
किंभीमनैनंत्वमिहाश्रृणोपिविस्फारितंगांडिवस्यातिघोरं ॥ क्रुद्धेनपार्थेनविकृष्यतोद्यकच्चिन्नेमौतवकर्णौविनष्टौ ॥ २८ ॥ सर्वेकामाःपांडवतेसमृद्धाःकपिर्ह्य
सौदृश्यतेहस्तिसैन्ये ॥ नीलाद्घनाद्विद्युतमुच्चरंतींतथापश्यविस्फुरंतींधनुर्ज्यां ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ असितप्रयुक्तैःकृष्णप्रयुक्तैः ॥ ३६ ॥ ३७॥३८॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७॥

कपिर्ह्ययंसौवीक्षतेसर्वतोवैध्वजाग्रमारुह्यधनंजयस्य ॥ वित्रासयन्रिपुसंघान्विमर्देबिभेम्यस्मादात्मनैवाभिवीक्ष्य॥३०॥विभ्राजतेचातिमात्रंकिरीटंविचि
त्रमेतच्चधनंजयस्य॥ दिवाकराभोमणिरेषदिव्योविभ्राजतेचैवकिरीटसंस्थः॥ ३१॥ पार्श्वेभीमंपांडुराभ्रप्रकाशंपश्यस्वशंखंदेवदत्तंसुघोषं॥ अभीपुहस्तस्य
जनार्दनस्यविगाहमानस्यचमूंपरेषां॥ ३२॥ रविप्रभंवज्रनाभंक्षुरांतंपार्श्वेस्थितंपश्यजनार्दनस्य ॥ चक्रंयशोवर्धनंकेशवस्यसदार्चितंयदुभिःपश्यवीर ॥
॥ ३३॥ महाद्विपानांसरलद्रुमोपमाःकरानिकृत्ताःप्रपतंत्यमीक्षुरैः॥ किरीटिनातेनपुनःससादिनःशरैर्निकृत्ताःकुलिशैरिवाद्रयः॥३४॥ तथैवकृष्णस्यचपांच
जन्यंमहार्हमेतंद्विजराजवर्णं॥ कौंतेयपश्योरसिकौस्तुभंचजाज्वल्यमानंविजयांस्रजंच॥ ३५ ॥ ध्रुवंरथाग्र्यःसमुपैतिपार्थोविद्रावयन्सैन्यमिदंपरेषां ॥ सिता
भ्रवर्णैरसितप्रयुक्तैर्हयैर्महार्हैरथिनांवरिष्ठः॥ ३६॥ रथान्हयान्पत्तिगणांश्चसायकैर्विदारितान्पश्यपतंत्यमीयथा॥ तवानुजेनामरराजतेजसामहावनानीव
सुपर्णवायुना॥ ३७ ॥ चतुःशतान्पश्यरथानिमान्हतान्सवाजिसूतान्समरेकिरीटिना॥ महेषुभिःसप्तशतानिदंतिनांपदातिसादींश्चरथाननेकशः ॥ ३८ ॥
अयंसमभ्येतितवांतिकंबलीनिघ्नन्कुरूंश्चित्रइवग्रहोर्जुनः॥ समृद्धकामोसिहतास्तवाहिताबलंतवायुश्चचिरायवर्धतां॥ ३९॥ भीमसेनउवाच ददानि
तेग्रामवरांश्चतुर्दशप्रियाख्यानेसारथेसुप्रसन्नः॥ दासीशतंचापिरथांश्चविंशतिंयदर्जुनंवेदयसेविशोक॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिभीमसेनवि
शोकसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः॥७६॥ ॥७॥ संजयउवाच श्रुत्वातुरथनिर्घोषंसिंहनादंचसंयुगे ॥ अर्जुनःप्राहगोविंदंशीघ्रंनोदयवाजिनः
॥ १ ॥ अर्जुनस्यवचःश्रुत्वागोविंदोर्जुनमब्रवीत्॥ एषगच्छामिसुक्षिप्रंयत्रभीमोव्यवस्थितः ॥ २ ॥ तंयांतमश्वैर्हिमशंखवर्णैःसुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः॥
जंभंजिघांसुंप्रगृहीतवज्रंजयायदेवेंद्रमिवोग्रमन्युं॥ ३॥ रथाश्वमातंगपदातिसंघाबाणस्वनैर्नेमिखुरस्वनैश्च॥ संनादयंतोवसुधांदिशश्चक्रुद्धान्नृसिंहाजयम
भ्युदीयुः॥ ४॥ तेषांचपार्थस्यचमारिषासीद्देहासुपापक्षपणंसुयुद्धं॥ त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासीद्देवस्यविष्णोर्जयतांवरस्य॥ ५॥ तैरस्तमुच्चावचमायुधंतदेकः
प्रचिच्छेदकिरीटमाली॥ क्षुरार्धचंद्रैर्निशितैश्चभल्लैःशिरांसितेषांबहुधाचबाहून्॥ ६ ॥ छत्राणिवालव्यजनानिकेतूनश्वान्रथान्पत्तिगणान्द्विपांश्च ॥ तेपेतुरु
र्व्यांबहुधाविरूपावातप्रणुन्नानियथावनानि॥ ७॥ ॥८७॥

श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

सुवर्णजालावततामहागजाःसर्वैजयंतीध्वजयोधकल्पिताः ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिःसमाचिताश्चकाशिरेप्रज्वलितायथाचलाः ॥ ८ ॥ विदार्यनागाश्वरथान्ध
नंजयःशरोत्तमैर्वासववज्रसन्निभैः ॥ द्रुतंययौकर्णजिघांसयातथायथामरुत्वान्वलभेदनेपुरा ॥ ९ ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रस्तवसैन्यमरिंदमः ॥ प्रविवेशमहा
बाहुर्मकरःसागरंयथा ॥ १० ॥ तंहृष्टास्तावकाराजन्रथपत्तिसमन्विताः ॥ गजाश्वसादिबहुलाःपांडवंसमुपाद्रवन् ॥ ११ ॥ तेषामापततांपार्थमारावःसुमहान
भूत् ॥ सागरस्येवक्षुब्धस्ययथास्यात्सलिलस्वनः ॥ १२ ॥ तेतुतंपुरुषव्याघ्रंव्याघ्राइवमहारथाः ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेत्यक्त्वाप्राणकृतंभयं ॥ १३ ॥ तेषामापत
तांतत्रशरवर्षाणिमुंचतां ॥ अर्जुनोव्यधमत्सैन्यंमहावातोघनानिव ॥ १४ ॥ तेर्जुनंसहिताभूत्वारथवंशैःप्रहारिणः ॥ अभियायमहेष्वासाविव्यधुर्निशितैःश
रैः ॥ १५ ॥ ततोर्जुनःसहस्राणिरथवारणवाजिनां ॥ प्रेषयामासविशिखैर्यमस्यसदनंप्रति ॥ १६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेपार्थचापच्युतैःशरैः ॥ तत्रतत्रस्मलीयं
तेभयेजातेमहारथाः ॥ १७ ॥ तेषांचतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ॥ अर्जुनोनिशितैर्बाणैरनयद्यमसादनं ॥ १८ ॥ तेवध्यमानाःसमरेनानालिंगैःशितैः
शरैः ॥ अर्जुनंसमभित्यज्यदुद्रुवुर्वैदिशोदश ॥ १९ ॥ तेषांशब्दोमहानासीद्द्रवतांवाहिनीमुखे ॥ महौघस्येवजलधेर्गिरिमासाद्यदीर्यतः ॥ २० ॥ तांतुसेनांभृशं
विध्वाद्रावयित्वार्जुनःशरैः ॥ प्रायादभिमुखःपार्थःसूतानीकंहिमारिष ॥ २१ ॥ तस्यशब्दोमहानासीत्परानभिमुखस्यवै ॥ गरुडस्येवपततःपन्नगार्थेयथापुरा
॥ २२ ॥ तंतुशब्दमभिश्रुत्यभीमसेनोमहाबलः ॥ बभूवपरमप्रीतःपार्थदर्शनलालसः ॥ २३ ॥ श्रुत्वैवपार्थमायांतंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ त्यक्त्वाप्राणान्महारा
जसेनांतवममर्दह ॥ २४ ॥ सवायुवीर्यप्रतिमोवायुवेगसमोजवे ॥ वायुवद्व्यचरद्भीमोवायुपुत्रःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ तेनार्द्यमानाराजेंद्रसेनातवविशांपते ॥
व्यभ्रश्यतमहाराजभिन्नानौरिवसागरे ॥ २६ ॥ तांतुसेनांतदाभीमोदर्शयन्पाणिलाघवं ॥ शरैरवचकर्तोग्रैःप्रेषयिष्यन्यमक्षयं ॥ २७ ॥ तत्रभारतभीमस्यब
लंदृष्ट्वातिमानुषं ॥ व्यभ्रमंतरणेयोधाःकालस्येवयुगक्षये ॥ २८ ॥ तथार्दितान्भीमबलान्भीमसेनेनभारत ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजाइदंवचनमब्रवीत् ॥ २९ ॥ सै
निकांश्चमहेष्वासान्योधांश्चभरतर्षभ ॥ समादिशन्रणेसर्वान्हतभीममितिस्मह ॥ ३० ॥ तस्मिन्हतेहतंमन्येपांडुसैन्यमशेषतः ॥ प्रतिगृह्यचतामाज्ञांतवपुत्र
स्यपार्थिवाः ॥ ३१ ॥ भीमंप्रच्छादयामासुःशरवर्षैःसमंततः ॥ गजाश्वबहुलाराजन्नराश्चजयगृद्धिनः ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रथेस्थिताश्वराजेंद्रपरिवव्रुर्वृकोदरं॥ सतैःपरिवृतःशूरैःशूरोराजन्समंततः॥ ३३॥ शुशुभेभरतश्रेष्ठोनक्षत्रैरिवचंद्रमाः॥ परिवेषीयथासोमःपरिपूर्णोविराज
ते॥ ३४॥ सरराजतथासंख्येदर्शनीयोनरोत्तमः॥ निर्विशेषोमहाराजयथाहिविजयस्तथा॥३५॥ तस्यतेपार्थिवाःसर्वेशरवृष्टिंसमास्तृजन्॥ क्रोधरक्तेक्षणाः ८ ॥८८॥
शूराहंतुकामावृकोदरं॥ ३६॥ तांविदार्यमहासेनांशरैःसन्नतपर्वभिः॥ निश्चक्रामरणाद्भीमोमत्स्योजालादिवांभसि॥ ३७॥ हत्वादशसहस्राणिगजानाम
निवर्तिनां॥ नृणांशतसहस्रेद्वेद्वेशतेचैवभारत॥ ३८॥ पंचचाश्वसहस्राणिरथानांशतमेवच॥ हत्वाप्रास्यंदयद्भीमोनदींशोणितवाहिनीं॥ ३९॥ शोणितोदां
रथावर्तांहस्तिग्राहसमाकुलां॥ नरमीनाश्वनक्रांतांकेशशैवलशाद्वलां॥४०॥ संछिन्नभुजनागेंद्रांबहुरत्नापहारिणीं॥ऊरुग्राहांमज्जपंकांशीर्षोपलसमावृतां
॥४१॥ धनुःकाशांशरावापांगदापरिघकेतनां॥ हंसछत्रध्वजोपेतामुष्णीषवरफेनिलां॥ ४२॥ हारपद्माकरांचैवभूमिरेणूर्मिमालिनीं॥ आर्यवृत्तवतींसं
ख्येसुतरांभीरुदुस्तरां॥ ४३॥ योधग्राहवतींसंख्येवहंतींपितृसादनं॥ क्षणेनपुरुषव्याघ्रःप्रावर्तयतनिम्नगां॥ ४४॥ यथावैतरणीमुग्रांदुस्तरामकृतात्मभिः॥
तथादुस्तरणींघोरांभीरूणांभयवर्धनीं॥ ४५॥ यतोयतःपांडवेयःप्रविष्टोरथसत्तमः॥ ततस्ततोघातयतयोधान्शतसहस्रशः॥ ४६॥ एवंदृष्ट्वाकृतंकर्मभीमसे
नेनसंयुगे॥ दुर्योधनोमहाराजशकुनिंवाक्यमब्रवीत्॥ ४७॥ जयमातुलसंग्रामेभीमसेनंमहाबलं॥ अस्मिन्जितेजितंमन्येपांडवेयंमहाबलं॥ ४८॥ ततः
प्रायान्महाराजसौबलेयःप्रतापवान्॥ रणायमहतेयुक्तोभ्रातृभिःपरिवारितः॥ ४९॥ ससमासाद्यसंग्रामेभीमंभीमपराक्रमं॥ वारयामासतंवीरोवेलेवमक
रालयं॥ ५०॥ संन्यवर्ततंभीमोवार्यमाणःशितैःशरैः॥ शकुनिस्तस्यराजेंद्रवामपार्श्वेस्तनांतरे॥ ५१॥ प्रेषयामासनाराचान्रुक्मपुंखान्शिलाशितान्॥
वर्मभित्वातुतेघोराःपांडवस्यमहात्मनः॥ ५२॥ न्यमज्जंतमहाराजकंकबर्हिणवाससः॥ सोतिविद्धोरणेभीमःशरंरुक्मविभूषितं॥ ५३॥ प्रेषयामाससरुषा
सौबलंप्रतिभारत॥ तमायांतंशरंघोरंशकुनिःशत्रुतापनः॥ ५४॥ चिच्छेदसप्तधाराजन्कृतहस्तोमहाबलः॥ तस्मिन्निपतितेभूमौभीमःक्रुद्धोविशांपते ॥८८॥
॥५५॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसौबलस्यहसन्निव॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंसौबलेयःप्रतापवान्॥ ५६॥ अन्यदादायवेगेनधनुर्भल्लांश्चषोडश॥ तैस्तस्यतुमहारा
जभल्लैःसन्नतपर्वभिः॥ ५७॥ द्वाभ्यांससारथिंत्वार्छद्भीमंसप्तभिरेवच॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदद्वाभ्यांछत्रंविशांपते॥ ५८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीये

चतुर्भिश्चतुरोवाहान्विव्याधसुवलात्मजः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभीमसेनःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ शक्तिंचिक्षेपसमरेरुक्मदंडामयस्मयीं ॥ साभीमभुजनिर्मुक्ता
नागजिह्वेवचंचला ॥ ६० ॥ निपपातरणेतूर्णंसौवलस्यमहात्मनः ॥ ततस्तामेवसंगृह्यशक्तिंकनकभूषणां ॥ ६१ ॥ भीमसेनायचिक्षेपक्रुद्धरूपोविशांपते ॥ सा
निर्भिद्यभुजंसव्यंपांडवस्यमहात्मनः ॥ ६२ ॥ निपपाततदाभूमौयथाविद्युन्नभश्च्युता ॥ अथोत्क्रुष्टंमहाराजधार्तराष्ट्रैःसमंततः ॥ ६३ ॥ नतुतंममृषेभीमःसिंह
नादंतरस्विनां ॥ अन्यद्गृह्यधनुःसज्यंत्वरमाणोमहावलः ॥ ६४ ॥ मुहूर्तादिवराजेंद्रच्छादयामाससायकैः ॥ सौवलस्यवलंसंख्येत्यक्त्वात्मानंमहावलः ॥ ६५ ॥
तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासूतंचैवविशांपते ॥ ध्वजंचिच्छेदभल्लेनत्वरमाणःपराक्रमी ॥ ६६ ॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यत्वरमाणोनरोत्तमः ॥ तस्थौविस्फारयंश्चापंक्रोध
रक्तेक्षणःश्वसन् ॥ ६७ ॥ शरैश्चबहुधाराजन्भीममार्छत्समंततः ॥ प्रतिहत्यतुवेगेनभीमसेनःप्रतापवान् ॥ ६८ ॥ धनुश्चिच्छेदसंक्रुद्धोविव्याधचशितैःशरैः ॥
सोतिविद्धोवलवताशत्रुणाशत्रुकर्शनः ॥ ६९ ॥ निपपाततदाभूमौकिंचित्प्राणोनराधिपः ॥ ततस्तंविह्वलंज्ञात्वापुत्रस्तवविशांपते ॥ ७० ॥ अपोवाहरथेनाजौ
भीमसेनस्यपश्यतः ॥ रथस्थेतुनरव्याघ्रेधार्तराष्ट्राःपराङ्मुखाः ॥ ७१ ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशोभीताभीमाज्जातेमहाभये ॥ सौवलेनिर्जितेराजन्भीमसेनेनधन्विना ॥
॥ ७२ ॥ भयेनमहताविष्टःपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ अपायाज्जवनैरश्वैःसापेक्षोमातुलंप्रति ॥ ७३ ॥ पराङ्मुखंतुराजानंदृष्ट्वासैन्यानिभारत ॥ विप्रजग्मुःसमुत्सृ
ज्यद्वैरथानिसमंततः ॥ ७४ ॥ तान्दृष्ट्वाविद्रुतान्सर्वान्धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ॥ जवेनाभ्यापतद्भीमःकिरन्शरशतान्वहून् ॥ ७५ ॥ तेवध्यमानाभीमेनधार्तरा
ष्ट्राःपराङ्मुखाः ॥ कर्णमासाद्यसमरेस्थिताराजन्समंततः ॥ ७६ ॥ सहितेषांमहावीर्योद्वीपोभूत्सुमहावलः ॥ भिन्ननौकायथाराजन्द्वीपमासाद्यनिर्वृताः ॥ ७७ ॥
भवंतिपुरुषव्याघ्रनाविकाःकालपर्यये ॥ तथाकर्णंसमासाद्यतावकाःपुरुषर्षभ ॥ ७८ ॥ समाश्वस्ताःस्थिताराजन्संप्रहृष्टाःपरस्परं ॥ समाजग्मुश्चयुद्धायमृत्युं
कृत्वानिवर्तनं ॥ ७९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशकुनिपराजयेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच ततोभग्ने
षुसैन्येषुभीमसेनेनसंयुगे ॥ दुर्योधनोब्रवीत्किंनुसौवलोवापिसंजय ॥ १ ॥ कर्णोवाजयतांश्रेष्ठोयोधावामामकायुधि ॥ कृपोवाकृतवर्मावाद्रौणिर्दुःशासनो
पिवा ॥ २ ॥ अत्यद्भुतमहंमन्येपांडवेयस्यविक्रमं ॥ यदेकःसमरेसर्वान्योधयामासमामकान् ॥ ३ ॥ भारतभावदीपेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यथाप्रतिज्ञंयोधानांराधेयःकृतवानपि ॥ कुरूणामथसर्वेषांकर्णःशत्रुनिषूदनः ॥ ४ ॥ शर्मवर्मप्रतिष्ठाचजीविताशाचसंजय ॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकौंतेयेनामि
तौजसा ॥५॥ राधेयोवाप्याधिरथिःकर्णःकिमकरोद्युधि ॥ पुत्रावाममदुर्धर्षाराजानोवामहारथाः ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वकुशलोह्यसिसंजय ॥६॥ संजयउवाच
अपराह्णेमहाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ जघानसोमकान्सर्वान्भीमसेनस्यपश्यतः ॥ ७॥ भीमोप्यतिबलंसैन्यंधार्तराष्ट्रंव्यपोथयत् ॥ अथकर्णोब्रवीच्छल्यंपं
चालान्प्रापयस्वमां ॥ ८ ॥ द्राव्यमाणंबलंदृष्ट्वाभीमसेनेनधीमता ॥ यंतारमब्रवीत्कर्णःपंचालानेवमांवह ॥ ९ ॥ मद्रराजस्ततःशल्यःश्वेतानश्वान्महाजवान् ॥
प्राहिणोच्चेदिपंचालान्करूषांश्चमहाबलः ॥ १० ॥ प्रविश्यचमहत्सैन्यंशल्यःपरबलार्दनः ॥ न्ययच्छत्तुरगान्हृष्टोयत्रयत्रैच्छदग्रणीः ॥ ११ ॥ तंरथंमेघसंकाशंवै
याघ्रपरिवारणं ॥ संदृश्यपांडुपंचालास्त्रस्तात्यासन्विशांपते ॥ १२ ॥ ततोरथस्यनिनदःप्रादुरासीन्महारणे ॥ पर्जन्यसमनिर्घोषःपर्वतस्येवदीर्यतः ॥ १३ ॥ ततः
शरशतैस्तीक्ष्णैःकर्णआकर्णनिःसृतैः ॥ जघानपांडवबलंशतशोथसहस्रशः ॥ १४ ॥ तत्तंथासमरेकर्मकुर्वाणमपराजितं ॥ परिवव्रुर्महेष्वासाःपांडवानांमहार
थाः ॥ १५ ॥ तंशिखंडीचभीमश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाश्चसात्यकिः ॥ १६ ॥ परिवव्रुर्जिघांसंतोराधेयंशरवृष्टिभिः ॥ सात्यकिस्तुतदा
कर्णंविंशत्यानिशितैःशरैः ॥ १७ ॥ अताडयद्रणेशूरोजत्रुदेशेनरोत्तमः ॥ शिखंडीपंचविंशत्याधृष्टद्युम्नश्चसप्तभिः ॥ १८ ॥ द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्यासहदेवश्चसप्त
भिः ॥ नकुलश्चशतेनाजौकर्णंविव्याधसायकैः ॥ १९ ॥ भीमसेनस्तुराधेयंनवत्यानतपर्वणां ॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोजत्रुदेशेमहाबलः ॥ २० ॥ अथप्रहस्याधि
रथिर्व्याक्षिपद्धनुरुत्तमं ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्पीडयन्सुमहाबलः ॥ २१ ॥ तान्प्रत्यविध्यद्राधेयःपंचभिःपंचभिःशरैः ॥ सात्यकेस्तुधनुश्छित्वाध्वजंचभरत
र्षभ ॥ २२ ॥ तंतथानवभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ भीमसेनंततःक्रुद्धोविव्याधत्रिंशताशरैः ॥ २३ ॥ सहदेवस्यभल्लेनध्वजंचिच्छेदमारिष ॥ सारथिंचत्रिभि
र्बाणैराजघानपरंतपः ॥ २४ ॥ विरथान्द्रौपदेयांश्चचकारभरतर्षभ ॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २५ ॥ विमुखीकृत्यतान्सर्वान्शरैःसन्नतपर्व
भिः ॥ पंचालानहनच्छूरांश्चेदीनांचमहारथान् ॥ २६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेचेदिमत्स्याविशांपते ॥ कर्णमेकमभिद्रुत्यशरसंघैःसमार्पयन् ॥ २७ ॥ तान्जघान
शितैर्बाणैःसूतपुत्रोमहारथः ॥ तेवध्यमानाःसमरेचेदिमत्स्याविशांपते ॥ २८ ॥ प्राद्रवंतरणेभीताःसिंहत्रस्तामृगाइव ॥ एतदत्यद्भुतंकर्मदृष्टवानस्मिभारत ॥ २९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यदेकः समरेशूरान्सूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ यतमानान्परंशक्त्यायोधयानांश्चधन्विनः ॥ ३० ॥ पांडवेयान्महाराजशरैर्वारितवान्रणे ॥ तत्रभारतकर्णस्यलाघवे
नमहात्मनः ॥ ३१ ॥ तुतुषुर्देवताः सर्वाः सिद्धाश्चसहचारणैः ॥ अपूजयन्महेष्वासाधार्तराष्ट्रानरोत्तमं ॥ ३२ ॥ कर्णंरथवरश्रेष्ठंश्रेष्ठंसर्वधनुष्मतां ॥ ततः कर्णोमहा
राजददाहरिपुवाहिनीं ॥ ३३ ॥ कक्षमिद्धोयथावन्हिर्निदाघेज्वलितोमहान् ॥ तेवध्यमानाः कर्णेनपांडवेयास्ततस्ततः ॥ ३४ ॥ प्राद्रवंतरणेभीताः कर्णंदृष्ट्वामहा
रथं ॥ तत्राक्रंदोमहानासीत्पंचालानांमहारणे ॥ ३५ ॥ वध्यतांसायकैस्तीक्ष्णैः कर्णचापवरच्युतैः ॥ तेनशब्देनवित्रस्तापांडवानांमहाचमूः ॥ ३६ ॥ कर्णमेकंर
णयोधंमेनिरेतत्रशात्रवाः ॥ तत्राद्भुतंपुनश्चक्रेराधेयः शत्रुकर्शनः ॥ ३७ ॥ यदेनंपांडवाः सर्वेनशेकुरभिवीक्षितुं ॥ यथौघः पर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते ॥ ३८ ॥
तथातत्पांडवंसैन्यंकर्णमासाद्यदीर्यते ॥ कर्णोपिसमरेराजन्विधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ ३९ ॥ दहंस्तस्थौमहाबाहुः पांडवानांमहाचमूं ॥ शिरांसिचमहाराजकर्णा
श्चैवसकुंडलान् ॥ ४० ॥ बाहूंश्चवीरोवीराणांचिच्छेदलघुचेषुभिः ॥ हस्तिदंतत्सरून्खड्गान्ध्वजान्शक्तीर्हयान्गजान् ॥ ४१ ॥ रथांश्चविविधान्राजन्पताकाव्य
जनानिच ॥ अक्षंचयुगयोक्त्राणिचक्राणिविविधानिच ॥ ४२ ॥ चिच्छेदबहुधाकर्णोयोधव्रतमनुष्ठितः ॥ तत्रभारतकर्णेननिहतैर्गजवाजिभिः ॥ ४३ ॥ अग
म्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा ॥ विषमंचसमंचैवहतैरश्वपदातिभिः ॥ ४४ ॥ रथैश्चकुंजरैश्चैवनप्राज्ञायतकिंचन ॥ नापिस्वेनपरेयोधाः प्राज्ञायंतपरस्परं
॥ ४५ ॥ घोरेशरांधकारेतुकर्णास्त्रेचविजृंभिते ॥ राधेयचापनिर्मुक्तैः शरैः कांचनभूषणैः ॥ ४६ ॥ संछादितामहाराजपांडवानांमहारथाः ॥ तेपांडवेयाः समरेरा
धेयेनपुनःपुनः ॥ ४७ ॥ अभज्यंतमहाराजयतमानामहारथाः ॥ मृगसंघान्यथाक्रुद्धः सिंहोद्रावयतेवने ॥ ४८ ॥ पंचालानांरथश्रेष्ठान्द्रावयन्शात्रवांस्तथा ॥
कर्णस्तुसमरेयोधांस्त्रासयन्सुमहायशाः ॥ ४९ ॥ कालयामासतत्सैन्यंयथापशुगणान्वृकः ॥ दृष्ट्वातुपांडवींसेनांधार्तराष्ट्राः पराङ्मुखीं ॥ ५० ॥ तत्राजग्मुर्महे
ष्वासारुवंतोभैरवान्रवान् ॥ दुर्योधनोहिराजेंद्रमुदापरमयायुतः ॥ ५१ ॥ वादयामाससंहृष्टोनानावाद्यानिसर्वशः ॥ पंचालापिमहेष्वासाभग्नास्तत्रनरोत्त
माः ॥ ५२ ॥ न्यवर्ततयथाशूरंमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ तान्निवृत्तान्रणेशूरान्राधेयः शत्रुतापनः ॥ ५३ ॥ अनेकशोमहाराजबभंजपुरुषर्षभः ॥ तत्रभारतकर्णेनपं
चालाविंशतीरथाः ॥ ५४ ॥ निहताः सायकैः क्रोधाच्चेदयश्चपरंशताः ॥ कृत्वाशून्यान्रथोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्चभारत ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

निर्मनुष्यान्गजस्कंधान्पादातांश्चैवविद्रुतान् ॥ आदित्यइवमध्याह्नेदुर्निरीक्ष्यःपरंतपः ॥ ५६ ॥ कालांतकवपुःशूरःसूतपुत्रोऽभ्यराजत ॥ एवमेतन्महाराजनर
॥ ९० ॥ वाजिरथद्विपान् ॥ ५७ ॥ हत्वातस्थौमहेष्वासःकर्णोरिगणसूदनः ॥ यथाभूतगणान्हत्वाकालस्तिष्ठेन्महाबलः ॥ ५८ ॥ तथाससोमकान्हत्वातस्थावेकोमहारथः ॥
तत्राद्भुतमपश्याममपंचालानांपराक्रमं ॥ ५९ ॥ वध्यमानापियत्कर्णंनाजहूरणमूर्धनि ॥ राजादुःशासनश्चैवकृपःशारद्वतस्तथा ॥ ६० ॥ अश्वत्थामाकृतवर्मा
शकुनिश्चमहाबलः ॥ न्यहनन्पांडवींसेनांशतशोथसहस्रशः ॥ ६१ ॥ कर्णपुत्रौतुराजेंद्रभ्रातरौसत्यविक्रमौ ॥ निजघ्नतेबलंक्रुद्धौपांडवानामितस्ततः ॥ ६२ ॥
तत्रयुद्धंमहच्चासीत्क्रूरंविशसनंमहत् ॥ तथैवपांडवाःशूराधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ ६३ ॥ द्रौपदेयाश्चसंक्रुद्धाअभ्यघ्नंस्तावकंबलं ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःपांडवानांतत
स्ततः ॥ तावकानामपिरणेभीमंप्राप्यमहाबलं ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच अर्जुनस्तुमहाराजहत्वासैन्यंचतुर्विधं ॥ सूतपुत्रंचसंक्रुद्धंदृष्ट्वाचैवमहारणे ॥ १ ॥ शोणितोदांमहींकृत्वामांसमज्जास्थिपंकिलां ॥ मनुष्यशी
र्षपाषाणांहस्त्यश्वकृतरोधसं ॥ २ ॥ शूरास्थिचयसंकीर्णांकाकगृध्रानुनादितां ॥ छत्रहंसप्लवोपेतांवीरवृक्षापहारिणीं ॥ ३ ॥ हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलां ॥
धनुःशरध्वजोपेतांनरक्षुद्रकपालिनीं ॥ ४ ॥ चर्मवर्मभ्रमोपेतांरथोडुपसमाकुलां ॥ जयैषिणांचसुतरांभीरूणांचसुदुस्तरां ॥ ५ ॥ नदींप्रावर्तयित्वाचबीभत्सुः
परवीरहा ॥ वासुदेवमिदंवाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभः ॥ ६ ॥ अर्जुनउवाच एषकेतूरणेकृष्णसूतपुत्रस्यदृश्यते ॥ भीमसेनादयश्चैतेयोधयंतिमहारथं ॥ ७ ॥ ए
तेद्रवंतिपंचालाःकर्णत्रस्ताजनार्दन ॥ एषदुर्योधनोराजाश्वेतच्छत्रेणधार्यता ॥ ८ ॥ कर्णेनभग्नान्पंचालान्द्रावयन्बहुशोभते ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चैवम
हारथः ॥ ९ ॥ एतेरक्षंतिराजानंसूतपुत्रेणरक्षिताः ॥ अवध्यमानास्तेस्माभिर्घातयिष्यंतिसोमकान् ॥ १० ॥ एषशल्योरथोपस्थेरश्मिसंचारकोविदः ॥ सूतपुत्र
रथंकृष्णवाहयन्बहुशोभते ॥ ११ ॥ तत्रमेबुद्धिरुत्पन्नावाहयात्रमहारथं ॥ नाहत्वासमरेकर्णंनिवर्तिष्येकथंचन ॥ १२ ॥ राधेयोप्यन्यथापार्थान्सृंजयांश्चम ॥ ९० ॥
हारथान् ॥ निःशेषान्समरेकुर्यात्पश्यतांनोजनार्दन ॥ १३ ॥ ततःप्रायाद्रथेनाशुकेशवस्तववाहिनीं ॥ कर्णंप्रतिमहेष्वासंद्वैरथेसव्यसाचिना ॥ १४ ॥ प्रयातश्च
महाबाहुःपांडवानुज्ञयाहरिः ॥ आश्वासयन्रथेनैवपांडुसैन्यानिसर्वशः ॥ १५ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

रथघोषःससंग्रामेपांडवेयस्यसंबभौ ॥ वासवाशनितुल्यस्यमेघौघस्येवमारिष ॥ १६ ॥ महतारथघोषेणपांडवःसत्यविक्रमः ॥ अभ्ययादप्रमेयात्मानिर्जयं
स्तवबाहिनीं ॥ १७ ॥ तमायांतंसमीक्ष्यैवश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ मद्रराजोब्रवीत्कर्णंकेतुंदृष्ट्वामहात्मनः ॥ १८ ॥ अयंसरथआयातिश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥
निघ्नन्नमित्रान्समरेयंकर्णपरिपृच्छसि ॥ १९ ॥ एषतिष्ठतिकौंतेयःसंस्पृशन्गांडिवंधनुः ॥ तंहनिष्यसिचेदद्यतन्नःश्रेयोभविष्यति ॥ २० ॥ धनुर्ज्याचंद्रतारांका
पताकाकिंकिणीयुता ॥ पश्यकर्णार्जुनस्यैषासौदामन्यंबरेयथा ॥ २१ ॥ एषध्वजाग्रेपार्थस्यप्रेक्षमाणःसमंततः ॥ दृश्यतेवानरोभीमोवीराणांभयवर्धनः ॥ २२ ॥
एतच्चक्रंगदाशंखःशार्ङ्गंकृष्णस्यचप्रभो ॥ दृश्यतेपांडवरथेवाहयानस्यवाजिनः ॥ २३ ॥ एतत्कूजतिगांडीवंविसृष्टंसव्यसाचिना ॥ एतेहस्तवतामुक्ताघ्नंत्यमि
त्रान्शिताःशराः ॥ २४ ॥ विशालायतताम्राक्षैःपूर्णचंद्रनिभाननैः ॥ एषाभूःकीर्यतेराज्ञांशिरोभिरपलायिनां ॥ २५ ॥ एतेपरिघसंकाशाःपुण्यगंधानुलेपनाः ॥
उद्यतारणशूराणांपात्यंतेसायुधाभुजाः ॥ २६ ॥ निरस्तजिह्वानेत्रांतावाजिनःसहसादिभिः ॥ पतिताःपात्यमानाश्चक्षितौक्षीणाविशेरते ॥ २७ ॥ एतेपर्वत
शृंगाणांतुल्याहैमवतागजाः ॥ संछिन्नकुंभाःपार्थेनप्रपतंत्यद्रयोयथा ॥ २८ ॥ गंधर्वनगराकारायथावातेनरेश्वराः ॥ विमानादिवपुण्यांतेस्वर्गिणोनिपतंत्य
मी ॥ २९ ॥ व्याकुलीकृतमत्यर्थंपरसैन्यंकिरीटिना ॥ नानामृगसहस्राणांयूथंकेसरिणायथा ॥ ३० ॥ त्वामभिप्रेप्सुरायातिकर्णनिघ्नन्वरान्रथान् ॥ असह्यमा
नोराधेयतंयाहिप्रतिभारत ॥ ३१ ॥ एषाविदीर्यतेसेनाधार्तराष्ट्रीसमंततः ॥ अर्जुनस्यभयात्तूर्णंनिघ्नतःशात्रवान्बहून् ॥ ३२ ॥ वर्जयन्सर्वसैन्यानित्वरतेहिध
नंजयः ॥ त्वदर्थमितिमन्येहंयथास्योदीर्यतेवपुः ॥ ३३ ॥ नत्ववस्थास्यतेपार्थोयुयुत्सुःकेनचित्सह ॥ त्वामृतेक्रोधदीप्तोहिपीड्यमानेवृकोदरे ॥ ३४ ॥ विरथंधर्म
राजंतुदृष्ट्वासुदृढविक्षतं ॥ शिखंडिनंसात्यकिंचधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेवच ॥ नकुलंसहदेवंचभ्रातरौद्वौसमीक्ष्यच ॥ ३६ ॥
सहसैकरथःपार्थस्त्वामभ्येतिपरंतपः ॥ क्रोधरक्तेक्षणःक्रुद्धोजिघांसुःसर्वपार्थिवान् ॥ ३७ ॥ त्वरितोभिपतत्यस्मांस्त्यक्त्वासैन्यान्यसंशयं ॥ त्वंकर्णप्रतियाह्ये
नंनास्त्यन्योहिधनुर्धरः ॥ ३८ ॥ नतंपश्यामिलोकेस्मिंस्त्वत्तोप्यन्यंधनुर्धरं ॥ अर्जुनंसमरेक्रुद्धंयोवेलामिवधारयेत् ॥ ३९ ॥ नचास्यरक्षांपश्यामिपार्श्वतोनच
पृष्ठतः ॥ एकएवाभियातित्वांपश्यसाफल्यमात्मनः ॥ ४० ॥ त्वंहिकृष्णौरणेशक्तःसंसाधयितुमाहवे ॥ तवैवभारोराधेयप्रत्युद्याहिधनंजयं ॥ ४१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समानोह्यसिभीष्मेणद्रोणद्रौणिकृपेणच ॥ सव्यसाचिनमायांतंनिवारयमहारणे ॥ ४२ ॥ लेलिहानंयथासर्पंगर्जंतमृषभंयथा ॥ वनस्थितंयथाव्याघ्रंजहिक
॥ ९१ ॥ र्णधनंजयं ॥ ४३ ॥ एतेद्रवंतिसमरेधार्तराष्ट्रामहारथाः ॥ अर्जुनस्यभयात्तूर्णंनिरपेक्षाजनाधिपाः ॥ ४४ ॥ द्रवतामथतेषांतुनान्योस्तियुधिमानवः ॥ भयहा
योभवेद्वीरस्त्वामृतेसूतनंदन ॥ एतेत्वांकुरवःसर्वेद्वीपमासाद्यसंयुगे ॥ ४५ ॥ धिष्ठिताःपुरुषव्याघ्रत्वत्तःशरणकांक्षिणः ॥ वैदेहांबष्ठकांबोजास्तथानग्नजितस्त्व
या ॥ ४६ ॥ गांधाराश्चययाधृत्याजिताःसंख्येसुदुर्जयाः ॥ तांधृतिंकुरुराधेयततःप्रत्येहिपांडवं ॥ ४७ ॥ वासुदेवंचवार्ष्णेयंप्रीयमाणंकिरीटिना ॥ प्रत्युद्याहिम
हावाहोपौरुषेमहतिस्थितः ॥ ४८ ॥ कर्णउवाच प्रकृतिस्थोसिमेशल्यइदानींसंमतस्तथा ॥ प्रतिभासिमहाबाहोमाभैषीस्त्वंधनंजयात् ॥ ४९ ॥ पश्यबा
ह्वोर्बलंमेद्यशिक्षितस्यचपश्यमे ॥ एकोद्यनिहनिष्यामिपांडवानांमहाचमूं ॥ ५० ॥ कृष्णौचपुरुषव्याघ्रततःसत्यंब्रवीमिते ॥ नाहत्वायुधितौवीरौव्यपयास्येक
थंचन ॥ ५१ ॥ शिश्येवानिहतस्ताभ्यामनित्योहिरणेजयः ॥ कृतार्थोद्यभविष्यामिहत्वावाप्यथवाहतः ॥ ५२ ॥ शल्यउवाच अजय्यमेनंप्रवदंतियुद्धेम
हारथाःकर्णरथप्रवीरं ॥ एकाकिनंकिमुकृष्णाभिगुप्तंविजेतुमेनंकइहोत्सहेत ॥ ५३ ॥ कर्णउवाच नैतादृशोजातुबभूवलोकेरथोत्तमोयावदुपश्रुतंनः ॥
तमीदृशंप्रतियोत्स्यामिपार्थंमहाहवेपश्यचपौरुषंमे ॥ ५४ ॥ रणेचरत्येषरथप्रवीरःसितैर्हयैःकौरवराजपुत्रः ॥ सवाद्यमांनेष्यतिकृच्छ्रमेतत्कर्णस्यांतादेतदंता
स्तुसर्वे ॥ ५५ ॥ अस्वेदिनौराजपुत्रस्यहस्ताववेपमानौजातकिणौबृहंतौ ॥ दृढायुधःकृतिमान्क्षिप्रहस्तोनपांडवेयेनसमोस्तियोधः ॥ ५६ ॥ गृह्णात्यनेकानपिकं
कपत्रानेकंयथातान्प्रतियोज्यचाशु ॥ तेक्रोशमात्रेनिपतंत्यमोघाःकस्तेनयोधोस्तिसमःपृथिव्यां ॥ ५७ ॥ अतोषयत्खांडवेयोहुताशंकृष्णद्वितीयोतिरथस्तर
स्वी ॥ लेभेचक्रंयत्रकृष्णोमहात्माधनुर्गांडीवंपांडवःसव्यसाची ॥ ५८ ॥ श्वेताश्वयुक्तंचसुघोषमुग्रंरथंमहाबाहुरदीनसत्वः ॥ महेषुधीचाक्षयेदिव्यरूपेशस्त्रा
णिदिव्यानिचहव्यवाहात् ॥ ५९ ॥ तथेंद्रलोकेनिजघानदैत्यानसंख्येयान्कालकेयांश्चसर्वान् ॥ लेभेशंखंदेवदत्तंस्मतत्रकोनामतेनाभ्यधिकःपृथिव्यां ॥ ६०
महादेवंतोषयामासयोस्त्रैःसाक्षात्सुयुद्धेनमहानुभावः ॥ लेभेततःपाशुपतंसुघोरंत्रैलोक्यसंहारकरंमहास्त्रं ॥ ६१ ॥ पृथक्पृथग्लोकपालाःसमेतादद्दुर्महास्त्राण्य ॥ ९१ ॥
प्रमेयाणिसंख्ये ॥ यैस्तान्जघानाशुरणेनृसिंहःसकालकेयानसुरान्समेतान् ॥ ६२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ शुचिशुक्रयोःआषाढज्येष्ठयोर्मध्येगतः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

तथाविराटस्यपुरेसमेतान्सर्वानस्मानेकरथेनजित्वा ॥ जहारतद्दोधनमाजिमध्येवस्त्राणिचादत्तमहारथेभ्यः ॥ ६३ ॥ तमीदृशंवीर्यगुणोपपन्नंकृष्णद्वितीयंपर
मंतपाणां ॥ तमाह्वयन्साहसमुत्तमंवैजानेस्वयंसर्वलोकस्यशल्य ॥ ६४ ॥ अनंतवीर्येणचकेशवेननारायणेनाप्रतिमेनगुप्तः ॥ वर्षायुतैर्यस्यगुणानशक्याव
क्तुंसमेतैरपिसर्वलोकैः ॥ ६५ ॥ महात्मनःशंखचक्रासिपाणेर्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ॥ भयंचमेजायतेसाध्वसंचदृष्ट्वाकृष्णावेकरथेसमेतौ ॥ ६६ ॥ अ
तीवपार्थोयुधिकार्मुकिभ्योनारायणश्चाप्रतिचक्रयुद्धे ॥ एवंविधौपांडववासुदेवौचलेत्स्वदेशाद्धिमवान्नकृष्णौ ॥ ६७ ॥ उभौहिशूरौबलिनौदृढायुधौमहारथौ
संहननोपपन्नौ ॥ एतादृशौफाल्गुनवासुदेवौकोन्यःप्रतीयान्मदृतेतौतुशल्य ॥ ६८ ॥ मनोरथोयस्तुममाद्यतस्यमद्रेशयुद्धंप्रतिपांडवस्य ॥ नैतच्चिरादाशुभवि
ष्यतीदमत्यद्भुतंचित्रमतुल्यरूपं ॥ ६९ ॥ एतौचहत्वायुधिपातयिष्येमांवापिकृष्णौनिहनिष्यतोद्य ॥ इतिब्रुवन्शल्यममित्रहंताकर्णोरणेमेघइवोन्ननाद ॥ ७० ॥
अभ्येत्यपुत्रेणतवाभिनंदितःसमेत्यचोवाचकुरुप्रवीरं ॥ कृपंचभोजंचमहाभुजावुभौतथैवगांधारपतिंसहानुजं ॥ ७१ ॥ गुरोःसुतंवावरजंतथात्मनःपदाति
नोथद्विपसादिनश्चतान् ॥ निरुध्यताभिद्रवताच्युतार्जुनौश्रमेणसंयोजयताशुसर्वशः ॥ ७२ ॥ यथाभवद्भिर्भृशविक्षितावुभौसुखेनहन्यामहमद्यभूमिपाः ॥ त
थेतिचोक्त्वात्वरिताःस्मतेर्जुनंजिघांसवोवीरतराःसमाययुः ॥ ७३ ॥ शरैश्चजघ्नुर्युधितंमहारथाधनंजयंकर्णनिदेशकारिणः ॥ नदीनदंभूरिजलोमहार्णवोयथा
तथातान्समरेर्जुनोग्रसत् ॥ ७४ ॥ नसंदधानोनतथाशरोत्तमान्प्रमुंचमानोरिपुभिःप्रदृश्यते ॥ धनंजयास्त्रैस्तुशरैर्विदारिताहतानिपेतुर्नरवाजिकुंजराः ॥ ७५ ॥
शरार्चिषंगांडिवचारुमंडलंयुगांतसूर्यप्रतिमानतेजसं ॥ नकौरवाःशेकुरुदीक्षितुंजयंयथारविंव्याधितचक्षुषोजनाः ॥ ७६ ॥ शरोत्तमान्संप्रहितान्महारथैश्चि
च्छेदपार्थःप्रहसञ्छरौघैः ॥ भूयश्चतानहनद्बाणसंघान्गांडीवधन्वायतपूर्णमंडलं ॥ ७७ ॥ यथोग्ररश्मिःशुचिशुक्रमध्यगःसुखंविवस्वान्हरतेजलौघान् ॥ त
थार्जुनोबाणगणान्निरस्यददाहसेनांतवपार्थिवेंद्र ॥ ७८ ॥ तमभ्यधावद्विसृजन्कृपःशरांस्तथैवभोजस्तवचात्मजःस्वयं ॥ महारथोद्रोणसुतश्चसायकैरवाकिरं
स्तोयधरायथाचलं ॥ ७९ ॥ जिघांसुभिस्तान्कुशलःशरोत्तमान्महाहवेसंप्रहितान्प्रयत्नतः ॥ शरैःप्रचिच्छेदसपांडवस्त्वरन्पराभिनद्वक्षसिचेषुभिस्त्रिभिः ॥
॥ ८० ॥ सगांडिवव्यायतपूर्णमंडलस्तपन्रिपूनर्जुनभास्करोवभौ ॥ शरोग्ररश्मिःशुचिशुक्रमध्यगोयथैवसूर्यःपरिवेषवांस्तथा ॥ ८१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ आयुधंआयुधजातं उपनिकीर्यनिषंगकोशादिभ्योनिष्काश्यभूतले भूतलतुल्येहताश्वसारथिध्वजस्यरथस्योपस्थे ॥८५॥८६॥८७॥८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥

अथाग्र्यबाणैर्दशभिर्धनंजयंपराभिनद्द्रोणसुतोच्युतंत्रिभिः ॥ चतुर्भिरश्वांश्चतुरः कपिंततः शरैश्चनाराचवरैरवाकिरत् ॥ ८२ ॥ तथापितंप्रस्फुरदात्तकार्मुकंत्रि

॥ ९२ ॥ भिःशरैर्यंतृशिरःक्षुरेण ॥ हयांश्चतुर्भिश्चपुनस्त्रिभिर्ध्वजंधनंजयोद्रौणिरथादपातयत् ॥ ८३ ॥ सरोषपूर्णोमणिवज्रहाटकैरलंकृतंतक्षकभोगवर्चसं ॥ महाध

नंकार्मुकमन्यदाददेयथामहाहिप्रवरंगिरेस्तटात् ॥ ८४ ॥ स्वमायुधंचोपनिकीर्यभूतलेधनुश्चकृत्वासगुणंगुणाधिकः ॥ समार्दयत्तावजितौनरोत्तमौशरोत्तमै

र्द्रौणिरविध्यदंतिकात् ॥ ८५ ॥ कृपश्चभोजश्चतवात्मजश्चतेशरैरनेकैर्युधिपांडवर्षभं ॥ महारथाःसंयुगमूर्धनिस्थितास्तमोनुदंवारिधराइवापतन् ॥ ८६ ॥ कृप

स्यपार्थःसशरंशरासनंहयान्ध्वजान्सारथिमेवपत्रिभिः ॥ समार्पयद्बाहुसहस्रविक्रमस्तथायथावज्रधरःपुराबलेः ॥ ८७ ॥ सपार्थबाणैर्विनिपातितायुधोध्व

जावमर्देचकृतेमहाहवे ॥ कृतःकृपोबाणसहस्रयंत्रितोयथापगेयःप्रथमंकिरीटिना ॥८८॥ शरैःप्रचिच्छेदतवात्मजस्यध्वजंधनुश्चप्रचकर्तनर्दतः ॥ जघानचा

श्वान्कृतवर्मणःशुभान्ध्वजंचचिच्छेदततःप्रतापवान् ॥८९॥ सवाजिसूतेष्वसनान्सकेतनान्जघाननागाश्वरथांस्त्वरंश्चसः ॥ततःप्रकीर्णंसुमहद्बलंतवप्रदारि

तंसेतुरिवांभसायथा ॥ ९० ॥ ततोर्जुनस्याशुरथेनकेशवश्चकारशत्रूनपसव्यमातुरान् ॥ ततःप्रयातंत्वरितंधनंजयंशतक्रतुंवृत्रनिजघ्नुषंयथा ॥ ९१ ॥ समन्व

धावन्पुनरुत्थितैर्ध्वजैरथैःसुयुक्तैरपरेयुयुत्सवः ॥ अथाभिसृत्यप्रतिवार्यतानरीन्धनंजयस्याभिमुखंमहारथाः ॥ ९२ ॥ शिखंडिशैनेययमाःशितैःशरैर्विदार

यंतोव्यनदन्सुभैरवं ॥ ततोभिजघ्नुःकुपिताःपरस्परंशरैस्तदांजोगतिभिःसुतेजनैः ॥ ९३ ॥ कुरुप्रवीराःसहसृंजयैर्यथाऽसुराःपुरादेवगणैस्तथाहवे ॥ जयेप्सवः

स्वर्गमनायचोत्सुकाःपतंतिनागाश्वरथाःपरंतप ॥ ९४ ॥ जगर्जुरुच्चैर्बलवच्चविव्यधुःशरैःसुमुक्तैरितरेतरंपृथक् ॥ शरांधकारेतुमहात्मभिःकृतेमहाम्बधेयोधव

रैःपरस्परं ॥ चतुर्दिशोवैविदिशश्चपार्थिवप्रभाचसूर्यस्यतमोवृताभवत् ॥ ९५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥

संजयउवाच राजन्कुरूणांप्रवरैर्बलैर्भीममभिद्रुतं ॥ मज्जंतमिवकौंतेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १ ॥ विमृद्यसूतपुत्रस्यसेनांभारतसायकैः ॥ प्राहिणोन्मृत्युलो ॥ ९२ ॥

कायपरवीरान्धनंजयः ॥ २ ॥ ततोस्यांबरमाश्रित्यशरजालानिभागशः ॥ अदृश्यंततथान्येचनिजघ्नुस्तववाहिनीं ॥ ३ ॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ विनिर्दहन्नित्यत्राडभावआर्षः ॥१८ ॥ १९ ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥

सपक्षिसंघाचरितमाकाशंपूरयन्शरैः॥ धनंजयोमहाबाहुःकुरूणामंतकोऽभवत्॥ ४ ॥ ततोभल्लैःक्षुरप्रैश्चनाराचैर्विमलैरपि ॥ गात्राणिप्राच्छिनत्पार्थःशिरां
सिचचकर्तह॥ ५॥ छिन्नगात्रैर्विकवचैर्विशिरस्कैःसमंततः॥ पातितैश्चपतद्भिश्चयोधैरासीत्समावृता॥ ६॥ धनंजयशराभ्यस्तैःस्यंदनाश्वरथद्विपैः॥ संछि
न्नभिन्नविध्वस्तैर्व्यंगांगावयवैस्तता॥ ७॥ सुदुर्गमासुविषमाघोरात्यर्थंसुदुर्दृशा॥ रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणीयथा॥ ८ ॥ ईषाचक्राक्षभल्लैश्चव्यश्वैःसा
श्वैश्चयुध्यतां॥ ससूतैर्हतसूतैश्चरथैस्तीर्णाऽभवन्मही॥ ९॥ सुवर्णवर्णसन्नाहैर्योधैःकनकभूषणैः॥ आस्थिताःकृतवर्माणोभद्रानित्यमदाद्विपाः॥ १०॥ क्रुद्धाः
क्रूरैर्महामात्रैःपार्ष्ण्यंगुष्ठप्रचोदिताः॥ चतुःशताःशरवरैर्हताःपेतुःकिरीटिना॥ ११॥ पर्यस्तानीवशृंगाणिसमृद्धानिमहागिरेः॥ धनंजयशराभ्यस्तैस्तीर्णाभूर्व
रवारणैः॥ १२॥ समंताज्जलदप्रख्यान्वारणान्मदवर्षिणः॥ अभिपेदेर्जुनरथोघनान्भिंदन्निवांशुमान्॥ १३॥ हतैर्गजमनुष्याश्वैर्भिन्नैश्चबहुधारथैः॥ विश
स्त्रयंत्रकवचैर्युद्धशौंडैर्गतासुभिः॥ १४॥ अपविद्धायुधैर्मार्गःस्तीर्णोऽभूत्फाल्गुनेनवै॥ व्यस्फारयच्चगांडीवंसुमहद्भैरवारवं॥ १५॥ घोरवज्रविनिष्पेषंस्तनयि
त्नुरिवांबरे॥ ततःप्रादीर्यतचमूर्धनंजयशराहता॥ १६॥ महावातसमाविद्धामहानौरिवसागरे॥ नानारूपाःप्राणहराःशरागांडीवचोदिताः॥ १७॥ अलाता
ल्काशनिप्रख्यास्तवसैन्यंविनिर्दहन्॥ महागिरौवेणुवनंनिशिप्रज्वलितंयथा॥ १८॥ तथातवमहासैन्यंप्रास्फुरच्छरपीडितं॥ संपिष्टदग्धविध्वस्तंतवसैन्यंकि
रीटिना॥ १९॥ कृतंप्रविहतंबाणैःसर्वतःप्रद्रुतंदिशः॥ महावनेमृगगणादावाग्नित्रासितायथा॥ २०॥ कुरवःपर्यवर्तंतनिर्दग्धाःसव्यसाचिना॥ उत्सृज्यचम
हाबाहुंभीमसेनंतथारणे॥ २१॥ बलंकुरूणामुद्विग्नंसर्वमासीत्पराङ्मुखं॥ ततःकुरुषुभग्नेषुबीभत्सुरपराजितः॥ २२॥ भीमसेनंसमासाद्यमुहूर्तंसोऽभ्यवर्तत॥
समागम्यचभीमेनमंत्रयित्वाचफाल्गुनः॥ २३॥ विशल्यमरुजंचास्मैकथयित्वायुधिष्ठिरं॥ भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततःप्रायाद्धनंजयः॥ २४॥ नादयन्रथ
घोषेणपृथिवींद्यांचभारत॥ ततःपरिवृतोवीरैर्दशभिर्योधपुंगवैः॥ २५॥ दुःशासनादवरजैस्तवपुत्रैर्धनंजयः॥ तेतमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिवकुंजरं॥ २६॥
आततेष्वसनाःशूरानृत्यंतइवभारत॥ अपसव्यांस्तुतांश्चक्रेरथेनमधुसूदनः॥ २७॥ नियुक्तान्हिसतान्मेनेयमायाशुकिरीटिना॥ ततस्तेप्राद्रवन्शूराःपराङ्मु
खरथेर्जुने॥ २८॥ तेषामापततांकेतूनश्वांश्चापानिसायकान्॥ नाराचैरर्धचंद्रैश्चक्षिप्रंपार्थोन्यपातयत्॥ २९॥

अथान्यैर्दशभिर्भल्लैःशिरांस्येषामपातयत् ॥ रोषसंरक्तनेत्राणिसंदष्टौष्ठानिभूतले ॥ ३० ॥ तानिवक्राणिविबभुःकमलानीवभूरिशः ॥ तांस्तुभल्लैर्महावेगैर्दश
॥ ९३ ॥ भिर्दशकौरवान् ॥ ३१ ॥ रुक्मांगदान्रुक्मपुंखैर्हत्वाप्रायादमित्रहा ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ८
संजयउवाच तंप्रयांतंमहावेगैरश्वैःकपिवरध्वजं ॥ युद्धायाभ्यद्रवन्वीराःकुरूणांनवतीरथाः ॥ १ ॥ कृत्वासंशप्तकाघोरंशपथंपारलौकिकं ॥ परिवव्रुर्नरव्या
घ्रानरव्याघ्रंरणेर्जुनं ॥ २ ॥ कृष्णःश्वेतान्महावेगानश्वान्कांचनभूषणान् ॥ मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्प्रैषीत्कर्णरथंप्रति ॥ ३ ॥ ततःकर्णरथंयांतमरिघ्नंतंधनंजयं ॥
बाणवर्षैरभिघ्नंतःसंशप्तकरथाययुः ॥ ४ ॥ त्वरमाणांस्तुतान्सर्वान्ससूतेष्वसनध्वजान् ॥ जघाननवतिंवीरानर्जुनोनिशितैःशरैः ॥ ५ ॥ तेपतंतहताबाणैर्नानारू
पैःकिरीटिना ॥ सविमानायथासिद्धाःस्वर्गात्पुण्यक्षयेतथा ॥ ६ ॥ ततःसरथनागाश्वाःकुरवःकुरुसत्तमं ॥ निर्भयाभरतश्रेष्ठमभ्यवर्तंतफाल्गुनं ॥ ७ ॥ तदाय
स्तमनुष्याश्वमुदीर्णवरवारणं ॥ पुत्राणांतेमहासैन्यंसमरौत्सीद्धनंजयं ॥ ८ ॥ शक्त्यृष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिंशसायकैः ॥ प्राच्छादयन्महेष्वासाःकुरवःकुरुनंद
नं ॥ ९ ॥ तामंतरिक्षेवितताशस्त्रवृष्टिंसमंततः ॥ व्यधमत्पांडवोबाणैस्तमःसूर्यइवांशुभिः ॥ १० ॥ ततोम्लेच्छाःस्थितामत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ॥ पार्श्वतोव्यहन
न्पार्थंतवपुत्रस्यशासनात् ॥ ११ ॥ कर्णिनालीकनाराचैस्तोमरप्रासशक्तिभिः ॥ मुसलैर्भिंदिपालैश्चरथस्थंपार्थमार्दयन् ॥ १२ ॥ तांशस्त्रवृष्टिमतुलांद्विपहस्तैः
प्रवेरितां ॥ चिच्छेदनिशितैर्भल्लैरर्धचंद्रैश्चफाल्गुनः ॥ १३ ॥ अथतान्द्विरदान्सर्वान्नानालिंगैःशरोत्तमैः ॥ सपताकध्वजारोहान्गिरीन्वज्रैरिवाहनत् ॥ १४ ॥ ते
हेमपुंखैरिषुभिरर्दिताहेममालिनः ॥ हताःपेतुर्महानागाःसाग्निज्वालाइवाद्रयः ॥ १५ ॥ ततोगांडीवनिर्घोषोमहानासीद्विशांपते ॥ स्तनतांकूजतांचैवमनुष्यग
जवाजिनां ॥ १६ ॥ कुंजराश्चहताराजन्दुद्रुवुस्तेसमंततः ॥ अश्वाश्चपर्यधावंतहतारोहादिशोदश ॥ १७ ॥ रथाहीनामहाराजरथिभिर्वाजिभिस्तथा ॥ गंधर्व
नगराकारादृश्यंतेस्मसहस्रशः ॥ १८ ॥ अश्वारोहामहाराजधावमानाइतस्ततः ॥ तत्रतत्रैवदृश्यंतेनिहताःपार्थसायकैः ॥ १९ ॥ तस्मिन्क्षणेपांडवस्यबाह्वोर्ब
लमदृश्यत ॥ यत्सादिनोवारणांश्चरथांश्चैकोजयद्युधि ॥ २० ॥ ततस्त्र्यंगेणमहताबलेनभरतर्षभ ॥ दृष्ट्वापरिवृतंराजन्भीमसेनःकिरीटिनं ॥ २१ ॥ हतावशेषानु
त्सृज्यत्वदीयान्कतिचिद्रथान् ॥ जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथंप्रति ॥ २२ ॥ ॥ ९३ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यंहतभूयिष्ठमातुरं॥ दृष्ट्वार्जुनंतदाभीमोजगामभ्रातरंप्रति ॥ २३ ॥ हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेनमहाबलान् ॥ भीमोव्यधमदश्रांतोगदापा
णिर्महाहवे॥ २४॥ कालरात्रिमिवात्युग्रांनरनागाश्वभोजनां॥ प्राकाराट्टपुरद्वारदारणीमतिदारुणां ॥ २५ ॥ ततोगदांनृनागाश्वेष्वाशुभीमोव्यवासृजत् ॥
साजघानबहून्श्वानश्वारोहांश्चमारिष॥ २६॥ कार्ष्णायसतनुत्राणान्नरानश्वांश्चपांडवः॥ पोथयामासगदयासशब्दंतेऽपतन्हताः॥ २७॥ दंतैर्दशंतोवसुधां
शेरतेक्षतजोक्षिताः॥ भग्नमूर्धास्थिचरणाःक्रव्यादगणभोजनाः॥ २८॥ असृङ्मांसवसाभिश्चतृप्तिमभ्यागतागदा॥ अस्थीन्यप्यश्नतीतस्थौकालरात्रीवदु
र्दृशा॥ २९॥ सहस्राणिदशाश्वानांहत्वापत्तींश्चभूयसः॥ भीमोभ्यधावत्संक्रुद्धोगदापाणिरितस्ततः॥ ३० ॥ गदापाणिंततोभीमंदृष्ट्वाभारततावकाः॥ मेनिरे
समनुप्राप्तंकालदंडोद्यतंयमं॥ ३१ ॥ समत्तइवमातंगःसंक्रुद्धःपांडुनंदनः॥ प्रविवेशगजानीकंमकरःसागरंयथा॥ ३२॥ विगाह्यचगजानीकंप्रगृह्यमहतीं
गदां॥ क्षणेनभीमःसंक्रुद्धस्तन्निन्येयमसादनं॥ ३३॥ गजान्सकंटकान्मत्तान्सारोहान्सपताकिनः॥ पततःसमपश्यामसपक्षान्पर्वतानिव ॥ ३४॥ हत्वातुतद्ग
जानीकंभीमसेनोमहाबलः॥ पुनःस्वरथमास्थायपृष्ठतोर्जुनमभ्ययात्॥ ३५॥ हतंपराङ्मुखप्रायंनिरुत्साहंपरंबलं ॥ व्यालंबतमहाराजप्रायशःशस्त्रवेष्टितं ॥
॥ ३६॥ विलंबमानंतत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितं॥ दृष्ट्वाप्राच्छादयद्बाणैरर्जुनःप्राणतापनैः॥३७॥ नराश्वरथमातंगायुधिगांडीवधन्वना॥ शरव्रातैश्चितारेजुः
कदंबाइवकेसरैः॥ ३८॥ ततःकुरूणामभवदार्तनादोमहान्नृप॥ नराश्वनागासुहरैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः॥ ३९॥ हाहाकृतंभृशंत्रस्तंलीयमानंपरस्परं ॥ अलात
चक्रवत्सैन्यंतदाभ्रमततावकं॥ ४० ॥ ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणांसुमहद्बलैः॥ नह्यत्रासीदनिर्भिन्नोरथःसादीहयोगजः ॥ ४१ ॥ आदीप्तमिवतत्सैन्यंशरैश्छि
न्नतनुच्छदं॥ आसीत्सुशोणितक्लिन्नंफुल्लाशोकवनंयथा॥ ४२॥ तंदृष्ट्वाकुरवस्तत्रविक्रांतंसव्यसाचिनं॥ निराशाःसमपद्यंतसर्वेकर्णस्यजीविते ॥४३ ॥ अ
विपह्यंतुपार्थस्यशरसंपातमाहवे॥ मत्वान्यवर्तन्कुरवोजितागांडीवधन्वना॥ ४४॥ तेहित्वासमरेकर्णंवध्यमानाश्चसायकैः ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशोभीताश्चुक्रुशुश्चा
पिसूतजं॥ ४५॥ अभ्यद्रवततान्पार्थःकिरन्शरशतान्बहून्॥ हर्षयन्पांडवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ ४६ ॥ पुत्रास्तुतेमहाराजजग्मुःकर्णरथंप्रति ॥ अ
गाधेमज्जतांतेषांद्वीपःकर्णोभवत्तदा॥ ४७॥ कुरवोहिमहाराजनिर्विषाःपन्नगाइव॥ कर्णमेवोपलीयंतभयाद्गांडीवधन्वनः॥ ४८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

यथासर्वाणिभूतानिमृत्योर्भीतानिमारिष॥ धर्ममेवोपलीयंतेकर्मवंतिहियानिच॥ ४९॥ तथाकर्णमहेष्वासंपुत्रास्तवनराधिप ॥ उपालीयंतसंत्रासात्पांडव

॥९४॥ स्यमहात्मनः॥ ५०॥ तान्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्थान्शरातुरान्॥ माभैष्टेत्यब्रवीत्कर्णोह्यभीतोमामितेतिच ॥ ५१ ॥ संभग्नंहिबलंदृष्ट्वाबलात्पार्थेनताव
कं ॥ धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्थौशत्रुजिघांसया॥ ५२॥ तान्प्रद्रुतान्कुरून्दृष्ट्वाकर्णःशस्त्रभृतांवरः॥ संचिंतयित्वापार्थस्यवधेदध्रेमनःश्वसन् ॥५३॥ विस्फार्य
सुमहच्चापंततश्चाधिरथिर्वृषः॥ पंचालान्पुनराधावत्पश्यतःसव्यसाचिनः॥ ५४ ॥ ततःक्षणेनक्षितिपाःक्षतजप्रतिमेक्षणाः ॥ कर्णंववर्षुर्बाणौघैर्यथामेघा
महीधरं॥ ५५॥ ततःशरसहस्राणिकर्णमुक्तानिमारिष॥ व्ययोजयंतपंचालान्प्राणैःप्राणभृतांवर॥ ५६॥ तत्रशब्दोमहानासीत्पंचालानांमहामते ॥ वध्यतां
सूतपुत्रेणमित्रार्थेमित्रगृद्धिना॥५७॥ इतिश्रीम०कर्णपर्वणिसंकुलयुद्धेएकाशीतितमोऽध्यायः॥८१॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततःकर्णःकु
रुषुप्रद्रुतेषुवरूथिनाश्वेतहयेनराजन्॥ पांचालपुत्रान्व्यधमत्सूतपुत्रोमहेषुभिर्वातइवाभ्रसंघान् ॥ १ ॥ सूतंरथादंजलिकैर्निपात्यजघानचाश्वान्जनमेजया
स्य॥ शतानीकंसुतसोमंचभल्लैरवाकिरद्धनुषीचाप्यकृंतत्॥ २॥ धृष्टद्युम्नंनिर्बिभेदाथषड्भिर्जघानाश्वांस्तरसातस्यसंख्ये॥ हत्वाचाश्वान्सात्यकेःसूतपुत्रःकैके
यपुत्रंन्यवधीद्विशोकं॥ ३॥ तमभ्यधावन्निहतेकुमारेकैकेयसेनापतिरुग्रकर्मा॥ शरैर्विधुन्वन्भृशमुग्रवेगैःकर्णात्मजंचाप्यहनत्प्रसेनं ॥ ४ ॥ तस्यार्धचंद्रैस्त्रि
भिरुच्चकर्तप्रहस्यबाहूचशिरश्चकर्णः॥ सस्यंदनाद्गामगमद्गतासुःपरश्वधैःशालइवावरुग्णः॥ ५॥ हताश्वमंजोगतिभिःप्रसेनःशिनिप्रवीरंनिशितैःपृषत्कैः॥
प्रच्छाद्यनृत्यन्निवकर्णपुत्रःशैनेयबाणाभिहतःपपात॥ ६॥ पुत्रेहतेक्रोधपरीतचेताःकर्णःशिनीनामृषभंजिघांसुः॥ हतोसिशैनेयइतिब्रुवन्सव्यवासृजद्बाणम
मित्रसाहं॥७॥ तमस्यचिच्छेदशरंशिखंडीत्रिभिस्त्रिभिश्चप्रतुतोदकर्णं॥ शिखंडिनःकार्मुकंचध्वजंचछित्वाक्षुराभ्यांन्यपतत्सुजातः॥८॥ शिखंडिनंषड्भिरवि
ध्यद्दुग्रोधार्ष्टद्युम्नेःसशिरश्चोच्चकर्त॥ तथाभिनत्सुतसोमंशरेणसुसंशितेनाधिरथिर्महात्मा॥९॥ अथाक्रंदेतुमुलेवर्तमानेधार्ष्टद्युम्नेनिहतेतत्रकृष्णः॥ अपांचाल्यं ॥९४॥
क्रियतेयाहिपार्थकर्णंजहीत्यब्रवीद्राजसिंह॥१०॥ततःप्रहस्याशुनरप्रवीरोरथंरथेनाधिरथेर्जगाम॥ भयेतेषांत्राणमिच्छन्सुबाहुरभ्याहतानांरथयूथपेन॥११॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अंजोगतिभिःपूर्णायतोत्सृष्टैः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२॥ प्रतिश्रुतःप्रतिस्वनः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

विस्फार्यगांडीवमथोग्रघोषंज्ययासमाहत्यतलेभृशंच ॥ वाणांधकारंसहसैवकृत्वाजघाननागाश्वरथध्वजांश्च ॥ १२ ॥ प्रतिश्रुतःप्राचरदंतरिक्षेगुहागिरीणा
मपतन्वयांसि ॥ यन्मंडलज्येनविजृंभमाणोरौद्रेमुहूर्तेभ्यपतत्किरीटी ॥ १३ ॥ तंभीमसेनोनुययौरथेनपृष्ठेरक्षन्पांडवमेकवीरः ॥ तौराजपुत्रौत्वरितौरथाभ्यां
कर्णाययातावरिभिर्विपक्तौ ॥ १४ ॥ तत्रांतरेसुमहान्सूतपुत्रश्चक्रेयुद्धंसोमकान्संप्रमृद्य ॥ रथाश्वमातंगगणान्जघानप्रच्छादयामासशरैर्दिशश्च ॥ १५ ॥
तमुत्तमौजाजनमेजयश्चक्रुद्धौयुधामन्युशिखंडिनौच ॥ कर्णंविभेदुःसहिताःपृषत्कैःसन्नर्दमानाःसहपार्षतेन ॥ १६ ॥ तेपंचपंचालरथप्रवीरावैकर्तनंकर्णमभि
द्रवंतः ॥ तस्माद्रथाच्च्यावयितुंनशेकुर्धैर्यात्कृतात्मानमिवेंद्रियार्थाः ॥ १७ ॥ तेषांधनूंषिध्वजवाजिसूतांस्तूर्णंपताकाश्चनिकृत्यवाणैः ॥ तान्पंचभिस्त्वभ्यहनत्पृ
षत्कैःकर्णस्ततःसिंहइवोन्ननाद ॥ १८ ॥ तस्यास्यतस्तानभिनिघ्नतश्चज्यावाणहस्तस्यधनुःस्वनेन ॥ साद्रिद्रुमास्यात्पृथिवीविशीर्णेत्यतीवमत्वाजनताव्यषीद
त् ॥ १९ ॥ सशक्रचापप्रतिमेनधन्वनाभृशायतेनाधिरथिःशरान्सृजन् ॥ बभौरणेदीप्तमरीचिमंडलोयथांशुमालीपरिवेषवांस्तथा ॥ २० ॥ शिखंडिनंद्वादश
भिःपराभिनच्छितैःशरैःषड्भिरथोत्तमौजसं ॥ त्रिभिर्युधामन्युमविध्यदाशुगैस्त्रिभिस्त्रिभिःसोमकपार्षतात्मजौ ॥ २१ ॥ पराजिताःपंचमहारथास्तुतेमहाहवेसू
तसुतेनमारिष ॥ निरुद्यमास्तस्थुरमित्रनंदनायथेंद्रियार्थात्मवतापराजिताः ॥ २२ ॥ निमज्जतस्तानथकर्णसागरेविपन्ननावोवणिजोयथार्णवे ॥ उद्दध्रिरेनौ
भिरिवार्णवाद्रथैःसुकल्पितैर्द्रौपदिजाःस्वमातुलान् ॥ २३ ॥ ततःशिनीनामृषभःशितैःशरैर्निकृत्यकर्णप्रहितानिषून्बहून् ॥ विदार्यकर्णंनिशितैरयस्मयैस्तवा
त्मजंज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २४ ॥ कृपोथभोजश्चतवात्मजस्तथास्वयंचकर्णोनिशितैरताडयत् ॥ सतैश्चतुर्भिर्युयुधेयदूत्तमोदिगीश्वरैर्दैत्यपतिर्यथातथा ॥ २५ ॥
समाततेनेष्वसनेनकूजताभृशायतेनामितवाणवर्षिणा ॥ वभूवदुर्धर्षतरःससात्यकिःशरन्नभोमध्यगतोयथारविः ॥ २६ ॥ पुनःसमास्थायरथान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरंजुगुपुःपरंतपाः ॥ समेत्यपंचालमहारथारणेमरुद्गणाःशक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २७ ॥ ततोभवद्युद्धमतीवदारुणंतवाहितानांतवसैनिकैःसह ॥ रथा
श्वमातंगविनाशनंतथायथासुराणामसुरैःपुराभवत् ॥ २८ ॥ रथाद्विपावाजिपदातयस्तथाभवंतिनानाविधशस्त्रवेष्टिताः ॥ परस्परेणाभिहताश्चचस्खलुर्विने
दुरार्ताव्यसवोपतंस्तथा ॥ २९ ॥ तथागतंभीममभीस्तवात्मजःससारराजावरजःकिरन्शरैः ॥ तमभ्यधावत्त्वरितोवृकोदरोमहारुरुंसिंहइवाभिपेदिवान् ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥३४ ॥ ३५ ॥३६॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

ततस्तयोर्युद्धमतीवदारुणंप्रदीव्यतोःप्राणदुरोदरंद्वयोः ॥ परस्परेणाभिनिविष्टरोषयोरुदग्रयोःशंबरशक्रयोर्यथा ॥ ३१ ॥ शरैःशरीरार्तिकरैःसुतेजनैर्निजघ्नतु
॥ ९५॥ स्ताँवितरेतरंभृशं ॥ सरुग्विभिन्नाविववासितांतरेमहागजौमन्मथसक्तचेतसौ॥ ३२॥तवात्मजस्याथवृकोदरस्त्वरन्धनुःक्षुराभ्यांध्वजमेवचाच्छिनत् ॥ ललाट
मप्यस्यबिभेदपत्रिणाशिरश्चकायात्प्रजहारसारथेः॥ ३३॥ सराजपुत्रोन्यदवाप्यकार्मुकंवृकोदरंद्वादशभिःपराभिनत् ॥स्वयंनियच्छंस्तुरगानजिह्मगैःशरैश्च
भीमंपुनरप्यवीवृषत् ॥ ३४ ॥ ततःशरंसूर्यमरीचिसप्रभंसुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितं ॥ महेंद्रवज्राशनिपातदुःसहंमुमोचभीमांगविदारणक्षमं ॥ ३५ ॥ सतेन
निर्विद्धतनुर्वृकोदरोनिपातितःस्रस्ततनुर्गतासुवत् ॥ प्रसार्यबाहूरथवर्यमाश्रितःपुनःससंज्ञामुपलभ्यचानदत् ॥ ३६॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिदुःशा
सनभीमसेनयुद्धेद्व्यशीतितमोऽध्यायः॥ ८२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच तत्राकरोद्दुष्करंराजपुत्रोदुःशासनस्तुमुलंयुध्यमानः॥ चिच्छेदभी
मस्यधनुःशरेणषड्भिःशरैःसारथिमप्यविध्यत् ॥ १ ॥ सतत्कृत्वाराजपुत्रस्तरस्वीविव्याधभीमंनवभिःपृषत्कैः ॥ ततोभिनद्बहुभिःक्षिप्रमेववरेषुभिर्भीमसेनं
महात्मा ॥ २ ॥ ततःक्रुद्धोभीमसेनस्तरस्वीशक्तिंचोग्रांप्राहिणोत्तेसुताय॥ तामापतंतींसहसातिघोरांदृष्ट्वासुतस्तेज्वलितामिवोल्कां ॥ ३ ॥ आकर्णपूर्णैरिषुभि
र्महात्माचिच्छेदपुत्रोदशभिःपृषत्कैः॥ दृष्ट्वातुतत्कर्मकृतंसुदुष्करंप्रापूजयन्सर्वयोधाःप्रहृष्टाः ॥ ४॥ अथाशुभीमंचशरेणभूयोगाढंसविव्याधसुतस्त्वदीयः ॥
चुक्रोधभीमःपुनराशुतस्मैभृशंप्रजज्वालरुषाभिवीक्ष्य॥५॥ विद्धोस्मिवीराशुभृशंत्वयाद्यसहस्वभूयोपिगदाप्रहारं॥ उक्त्वैवमुच्चैःकुपितोथभीमोजग्राहतांभी
मगदांवधाय ॥ ६ ॥ उवाचचाद्याहमहंदुरात्मन्पास्यामितेशोणितमाजिमध्ये ॥ अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रांशक्तिंवेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपां ॥ ७ ॥ आविध्यभी
मोपिगदांसुघोरांविचिक्षिपेरोषपरीतमूर्तिः॥ सातस्यशक्तिंसहसाविरुज्यपुत्रंतवाजौताडयामासमूर्ध्नि ॥ ८॥ सविक्षरन्नागइवप्रभिन्नोगदामस्मैतुमुलेप्रा
हिणोद्वै॥ तयाहरद्दशधन्वंतराणिदुःशासनंभीमसेनःप्रसह्य ॥ ९॥ तयाहतःपतितोवेपमानोदुःशासनोगदयावेगवत्या ॥ विध्वस्तवर्माभरणांबरस्रग्विचेष्टमा ॥ ९५॥
नोभृशवेदनातुरः॥ १० ॥ हयाःससूतानिहतानरेंद्रचूर्णीकृतश्चास्यरथःपतंत्या ॥ दुःशासनंपांडवाःप्रेक्ष्यसर्वेहृष्टाःपंचालाःसिंहनादानमुंचन् ॥ ११ ॥ तंपात
यित्वाथवृकोदरोथजगर्जहर्षेणविनादयन्दिशः॥ नादेनतेनाखिलपार्श्ववर्तिनोमूर्छाकुलाःपतितास्त्वाजमीढ ॥ १२॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥१० ॥११॥ १२॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

भीमोपिवेगादवतीर्ययानाद्दुःशासनंवेगवानभ्यधावत् ॥ ततःस्मृत्वाभीमसेनस्तरस्वीसापत्नकंयत्प्रयुक्तंसुतैस्ते ॥ १३ ॥ तस्मिन्सुघोरेतुमुलेवर्तमानेप्रधानभू
यिष्ठतरैःसमंतात् ॥ दुःशासनंतत्रसमीक्ष्यराजन्भीमोमहाबाहुरचिंत्यकर्मा ॥ १४ ॥ स्मृत्वाथकेशग्रहणंचदेव्यावस्त्रापहारंचरजस्वलायाः ॥ अनागसोभर्तृप
राङ्मुखायादुःखानिदत्तान्यपिविप्रचिंत्य ॥ १५ ॥ जज्वालक्रोधादथभीमसेनआज्यप्रसिक्तोहियथाहुताशः ॥ तत्राहकर्णंचसुयोधनंचकृपंद्रौणिंकृतवर्माण
मेव ॥ १६ ॥ निहन्मिदुःशासनमद्यपापंसंरक्ष्यतामद्यसमस्तयोधाः ॥ इत्येवमुक्त्वासहसाभ्यधावन्निहंतुकामोतिबलस्तरस्वी ॥ १७ ॥ तथातुविक्रम्यरणेवृकोद
रोमहागजंकेसरिकोयथैव ॥ निगृह्यदुःशासनमेकवीरःसुयोधनस्याधिरथेःसमक्षं ॥ १८ ॥ रथादवप्लुत्यगतःसभूमौयत्नेनतस्मिन्प्रणिधायचक्षुः ॥ असिंसमु
द्यम्यसितंसुधारंकंठेपदाक्रम्यचवेपमानं ॥ १९ ॥ उवाचतद्गौरितियद्ब्रुवाणोहृष्टोवदेःकर्णसुयोधनाभ्यां ॥ येराजसूयावभृथेपवित्राजाताःकचायाज्ञसेन्यादु
रात्मन् ॥ २० ॥ तेपाणिनाकतरेणावकृष्टास्तद्ब्रूहित्वांपृच्छतिभीमसेनः ॥ श्रुत्वातुतद्भीमवचःसुघोरंदुःशासनोभीमसेनंनिरीक्ष्य ॥ २१ ॥ जज्वालभीमंसतदा
स्मयेनसंशृण्वतांकौरवसोमकानां ॥ उक्तस्तदाजौसतथासरोषंजगादभीमंपरिवर्तनेत्रः ॥ २२ ॥ अयंकरिकराकारःपीनस्तनविमर्दनः ॥ गोसहस्रप्रदाताचक्ष
त्रियांतकरःकरः ॥ २३ ॥ अनेनयाज्ञसेन्यामेभीमकेशाविकर्षिताः ॥ पश्यतांकुरुमुख्यानांयुष्माकंचसभासदां ॥ २४ ॥ एवंत्वसौराजसुतंनिशम्यब्रुवंतमा
जौविनिपीड्यवक्षः ॥ भीमोबलात्तंप्रतिगृह्यदोर्भ्यामुच्चैर्ननादाथसमस्तयोधान् ॥ २५ ॥ उवाचयस्यास्तिबलंसरक्षत्वसौभवेदद्यनिरस्तबाहुः ॥ दुःशासनंजी
वितंप्रोत्सृजंतमाक्षिप्ययोधांस्तरसामहाबलः ॥ २६ ॥ एवंक्रुद्धोभीमसेनःकरेणउत्पाटयामासभुजंमहात्मा ॥ दुःशासनंतेनसवीरमध्येजघानवज्राशनिस
न्निभेन ॥ २७ ॥ उत्कृत्यवक्षःपतितस्यभूमावथापिबच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ ततोनिपात्यास्यशिरोपकृत्यतेनासिनातवपुत्रस्यराजन् ॥ २८ ॥ सत्यांचिकीर्षु
र्मतिमान्प्रतिज्ञांभीमोपिबच्छोणितमस्यकोष्णं ॥ आस्वाद्यचास्वाद्यचवीक्षमाणःक्रुद्धोहिचैनंनिजगादवाक्यं ॥ २९ ॥ स्तन्यस्यमातुर्मधुसर्पिषोर्वामाध्वीकपा
नस्यचसत्कृतस्य ॥ दिव्यस्यवातोयरसस्यपानात्पयोदधिभ्यांमथिताच्चमुख्यात् ॥ ३० ॥ अन्यानिपानानिचयानिलोकेसुधामृतस्वादुरसानितेभ्यः ॥ सर्वेभ्य
एवाभ्यधिकोरसोयंममाद्यचास्याहितलोहितस्य ॥ ३१ ॥

॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

अथाहभीमःपुनरुग्रकर्मादुःशासनंक्रोधपरीतचेताः॥ गतासुमालोक्यविहस्यसुस्वरंकिंवाकुर्यांमृत्युनारक्षितोसि॥३२॥ एवंब्रुवाणंपुनराद्रवंतमास्वाद्यमानं
॥९६॥ तमतिप्रहृष्टं॥ येभीमसेनंददृशुस्तदानींभयेनतेपिव्यथितानिपेतुः॥ ३३॥ येचापिनासन्व्यथितामनुष्यास्तेषांकरेभ्यःपतितंहिशस्त्रं॥ भयाच्चसंचुक्रुशुरस्वरैस्ते
निमीलिताक्षाददृशुःसमंततः॥ ३४॥ तंतत्रभीमंददृशुःसमंताद्दौःशासनंतद्रुधिरंपिबंतं॥ सर्वेपलायंतभयाभिपन्नानवैमनुष्योयमितिब्रुवाणाः ॥ ३५ ॥ त
स्मिन्कृतेभीमसेनेनरूपेदृष्ट्वाजनाःशोणितंपीयमानं॥ संप्राद्रवंश्चित्रसेनेनसार्धंभीमंरक्षोभाषमाणाभयार्ताः ॥ ३६ ॥ युधामन्युःप्रद्रुतंचित्रसेनंसहानीक
स्त्वभ्ययाद्राजपुत्रः॥ विव्याधचैनंनिशितैःपृषत्कैर्व्यपेतभीःसप्तभिराशुमुक्तैः॥ ३७॥ संक्रांतभोगइवलेलिहानोमहोरगःक्रोधविषंसिसृक्षुः ॥ निवृत्त्यपांचा
लजमभ्यविध्यत्त्रिभिःशरैःसारथिमस्यषड्भिः॥ ३८॥ ततःसुपुंखेनसुयंत्रितेनसुसंशिताग्रेणशरेणशूरः॥ आकर्णमुक्तेनसमाहितेनयुधामन्युस्तस्यशिरोजहा
र॥ ३९॥ तस्मिन्हतेभ्रातरिचित्रसेनेक्रुद्धःकर्णःपौरुषंदर्शयानः॥ व्यद्रावयत्पांडवानामनीकंप्रत्युद्यातोनकुलेनामितौजाः॥ ४० ॥ भीमोपिहत्वातत्रैवदुः
शासनममर्षणं॥ पूरयित्वांजलिंभूयोरुधिरस्योग्रनिःस्वनः॥ ४१ ॥ शृण्वतांलोकवीराणामिदंवचनमब्रवीत्॥ एषतेरुधिरंकंठात्पिबामिपुरुषाधम॥ ४२ ॥
ब्रूहीदानींतुसंहृष्टःपुनर्गौरितिगौरिति॥ येतदास्मान्प्रनृत्यंतिपुनर्गौरितिगौरिति॥ ४३॥ तान्वयंप्रतिनृत्यामःपुनर्गौरितिगौरिति॥ प्रमाणकोट्यांशयनंकाल
कूटस्यभोजनं॥ ४४॥ दंशनंचाहिभिःकृष्णैर्दाहंचजतुवेश्मनि॥ द्यूतेनराज्यहरणमरण्येवसतिश्चया॥ ४५॥ द्रौपद्याःकेशपक्षस्यग्रहणंचसुदारुणं॥ इष्वस्त्रा
णिचसंग्रामेष्वसुखानिचवेश्मनि॥ ४६॥ विराटभवनेयश्चक्लेशोस्माकंपृथग्विधः॥ शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्यराधेयस्यचमंत्रिते॥ ४७॥ अनुभूतानिदुःखानितेषां
हेतुस्त्वमेवहि॥ दुःखान्येतानिजानीमोनसुखानिकदाचन॥ धृतराष्ट्रस्यदौरात्म्यात्सपुत्रस्यसदावयं॥ ४८॥ इत्युक्त्वावचनंराजन्जयंप्राप्यवृकोदरः॥ पुनरा
हमहाराजस्मयंस्तौकेशवार्जुनौ॥ ४९॥असृग्दिग्धोविस्रवल्लोहितास्यःक्रुद्धोत्यर्थंभीमसेनस्तरस्वी॥ दुःशासनेयद्रणेसंश्रुतंमेतद्वैसत्यंकृतमद्येहवीरौ॥ ५० ॥ ॥९६॥
अत्रैवदास्याम्यपरंद्वितीयंदुर्योधनंयज्ञपशुंविशस्य॥ शिरोमृदित्वाचपदादुरात्मनःशांतिंलप्स्येकौरवाणांसमक्षं॥ ५१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंप्रहृष्टोननादचो
च्चैरुधिरार्द्रगात्रः॥ ननर्दचैवातिबलोमहात्मावृत्रंनिहत्येवसहस्रनेत्रः॥ ५२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिदुःशासनवधेत्र्यशीतितमोऽध्यायः॥ ८३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दुःशासनेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

संजयउवाच दुःशासनेतुनिहतेतवपुत्रामहारथाः ॥ महाक्रोधविषावीराःसमरेष्वपलायिनः ॥ १ ॥ दशराजन्महावीर्याभीमंप्राच्छादयन्शरैः ॥ निषंगी
कवचीपाशीदंडधारोधनुर्धरः ॥ २ ॥ अलोलुपःसहःषंढोवातवेगसुवर्चसौ ॥ एतेसमेत्यसहिताभ्रातृव्यसनकर्शिताः ॥ ३ ॥ भीमसेनंमहाबाहुंमार्गणैःसमवार
यन् ॥ सवार्यमाणोविशिखैःसमंतात्तैर्महारथैः ॥ ४ ॥ भीमःक्रोधाग्निरक्ताक्षःक्रुद्धःकालइवाबभौ ॥ तांस्तुभल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभारतान् ॥ ५ ॥ रुक्मांगदा
न्रुक्मपुंखैःपार्थोनिन्येयमक्षयं ॥ हतेषुतेषुवीरेषुप्रदुद्रावबलंतव ॥ ६ ॥ पश्यतःसूतपुत्रस्यपांडवस्यभयार्दितं ॥ ततःकर्णोमहाराजप्रविवेशमहद्भयं ॥ ७ ॥ दृ
ष्ट्वाभीमस्यविक्रांतमंतकस्यप्रजास्विव ॥ तस्यत्वाकारभावज्ञःशल्यःसमितिशोभनः ॥ ८ ॥ उवाचवचनंकर्णंप्राप्तकालमरिंदमं ॥ माव्यथांकुरुराधेयनैवंत्व
य्युपपद्यते ॥ ९ ॥ एतेद्रवंतिराजानोभीमसेनभयार्दिताः ॥ दुर्योधनश्चसंमूढोभ्रातृव्यसनकर्शितः ॥ १० ॥ दुःशासनस्यरुधिरेपीयमानेमहात्मना ॥ व्यापन्न
चेतसश्चैवशोकोपहतचेतसः ॥ ११ ॥ दुर्योधनमुपासंतेपरिवार्यसमंततः ॥ कृपप्रभृतयश्चैतेहतशेषाःसहोदराः ॥ १२ ॥ पांडवालब्धलक्षाश्चधनंजयपुरोगमाः ॥
त्वामेवाभिमुखाःशूरायुद्धायसमुपस्थिताः ॥ १३ ॥ सत्वंपुरुषशार्दूलपौरुषेणसमास्थितः ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यप्रत्युद्याहिधनंजयं ॥ १४ ॥ भारोहिधार्तराष्ट्रेणत्व
यिसर्वःसमाहितः ॥ तमुद्वहमहाबाहोयथाशक्तियथाबलं ॥ १५ ॥ जयेस्याद्विपुलाकीर्तिर्ध्रुवःस्वर्गःपराजये ॥ वृषसेनश्चराधेयसंक्रुद्धस्तनयस्तव ॥ १६ ॥ त्वयि
मोहंसमापन्नेपांडवानभिधावति ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंशल्यस्यामिततेजसः ॥ हृदिचावश्यकंभावंचक्रेयुद्धायसुस्थिरं ॥ १७ ॥ ततःक्रुद्धोवृषसेनोभ्यधावदव
स्थितंप्रमुखेपांडवंतं ॥ वृकोदरंकालमिवात्तदंडंगदाहस्तंयोधयंतंत्वदीयान् ॥ १८ ॥ तमभ्यधावन्नकुलःप्रवीरोरोषादमित्रंप्रतुदन्पृषत्कैः ॥ कर्णस्यपुत्रंसमरे
प्रहृष्टंपुराजिघांसुर्मघवेवजंभं ॥ १९ ॥ ततोध्वजंस्फाटिकचित्रकंचुकंचिच्छेदवीरोनकुलःक्षुरेण ॥ कर्णात्मजस्येष्वसनंचचित्रंभल्लेनजांबूनदचित्रनद्धं ॥ २० ॥
अथान्यदादायधनुःसशीघ्रंकर्णात्मजःपांडवमभ्यविध्यत् ॥ दिव्यैरस्त्रैरभ्यवर्षच्चसोपिकर्णस्यपुत्रोनकुलंकृतास्त्रः ॥ २१ ॥ शराभिघाताच्चरुषाचराजन्स्वयाच
भासास्त्रसमीरणाच्च ॥ जज्वालकर्णस्यसुतोतिमात्रमिद्धोयथाज्याहुतिभिर्हुताशः ॥ २२ ॥ कर्णस्यपुत्रोनकुलस्यराजन्सर्वानश्वानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ॥ वनायु
जान्वैनकुलस्यशुभ्रानुदग्रगान्हेमजालावनद्धान् ॥ २३ ॥

ततोहताश्वादवरुह्ययानादादायचर्मामलरुक्मचंद्रं ॥ आकाशसंकाशमसिंप्रगृह्यदोधूयमानःखगवच्चचार॥२४॥ततोंतरिक्षेचरथाश्वनागंचिच्छेदतूर्णं ८
॥९७॥ नकुलश्चित्रयोधी॥तेप्रापतन्नसिनागांविशस्तायथाश्वमेधेपशवःशमित्रा॥ २५ ॥ द्विसाहस्राःपातितायुद्धशौंडानानादेश्याःसुभृताःसत्यसंधाः॥ एकेनसं
ख्येनकुलेनकृत्ताजयेप्सुनानुत्तमचंदनांगाः॥ २६॥तमापतंतंनकुलंसोभिपत्यसमंततःसायकैःप्रत्यविद्ध्यत्॥ सतुद्यमानोनकुलःपृषत्कैर्विव्याधवीरंसचुको
पविद्धः॥ २७॥महाभयेरक्ष्यमाणोमहात्माभ्रात्राभीमेनाकरोत्तत्रभीमं॥तंकर्णपुत्रोव्यधमंतमेकंनराश्वमातंगरथाननेकान्॥ २८ ॥ क्रीडंतमष्टादशभिःपृ
षत्कैर्विव्याधवीरंनकुलंसरोषः॥सतेनविद्धोतिभृशंतरस्वीमहाहवेवृषसेनेनराजन्॥ २९॥क्रुद्धेनधावन्समरेजिघांसुःकर्णात्मजंपांडुसुतोनृवीरः ॥ वितत्यप
क्षौसहसापतंतंश्येनंयथैवामिषलुब्धमाजौ॥ ३० ॥ अवाकिरद्वृषसेनस्ततस्तंशितैःशरैर्नकुलमुदारवीर्यं॥सतान्मोघांस्तस्यकुर्वन्शरौघान्चचारमार्गान्नकुल
श्चित्ररूपान्॥ ३१ ॥अथास्यतूर्णंचरतोनरेंद्रखड्गेनचित्रंनकुलस्यतस्य॥ महेषुभिर्व्यधमत्कर्णपुत्रोमहाहवेचर्मसहस्रतारं॥ ३२ ॥ तंचायसंनिशितंतीक्ष्णधा
रंविकोशमुग्रंगुरुभारसाहं॥ द्विषच्छरीरांतकरंसुघोरमाधुन्वतःसर्पमिवोग्ररूपं ॥ ३३ ॥ क्षिप्रंशरैःषड्भिरमित्रसाहश्चकर्तखड्गंनिशितैःसुवेगैः॥ पुनश्चदीप्तैर्नि
शितैःपृषत्कैःस्तनांतरेगाढमथाभ्यविद्ध्यत्॥ ३४॥ कृत्वातुतद्दुष्करमार्यजुष्टमन्यैर्नरैःकर्मरणेमहात्मा॥ ययौरथंभीमसेनस्यराजन्शराभितप्तोनकुलस्त्वरावा
न्॥ ३५॥ सभीमसेनस्यरथंहताश्वोमाद्रीसुतःकर्णसुताभितप्तः॥ आपुप्लुवेसिंहइवाचलाग्रंसंप्रेक्ष्यमाणस्यधनंजयस्य॥ ३६॥ ततःक्रुद्धोवृषसेनोमहात्माव
वर्षताविषुजालेनवीरः॥ महारथावेकरथेसमेतौशरैःप्रभिंदन्निवपांडवेयौ॥३७॥ तस्मिन्रथेनिहतेपांडवस्यक्षिप्रंचखड्गेविशिखैर्निकृत्ते॥ अन्येचसंहत्यकुरु
प्रवीरास्ततोन्यघ्नन्शरवर्षैरुपेत्य॥ ३८॥ तौपांडवेयौपरितःसमेतान्संहूयमानाविवहव्यवाहौ॥ भीमार्जुनौवृषसेनायक्रुद्धाववर्षतुःशरवर्षसुघोरं ॥ ३९ ॥ अ
थाब्रवीन्मारुतिःफाल्गुनंचपश्यस्वैनंनकुलंपीड्यमानं॥ अयंचनोबाधतेकर्णपुत्रस्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातुकार्णिं॥४०॥ सतन्निशम्यैववचःकिरीटीरथंसमासा ॥९७॥
द्यवृकोदरस्य॥ अथाब्रवीन्नकुलोवीक्ष्यवीरमुपागतंशातयशीघ्रमेनं॥४१॥ इत्येवमुक्तःसहसाकिरीटीभ्रात्रासमक्षंनकुलेनसंख्ये॥ कपिध्वजंकेशवसंगृहीतं
प्रैषीद्रुदग्रोवृषसेनायवाहम्॥ ४२॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिवृषसेनयुद्धेनकुलपराजयेचतुरशीतितमोऽध्यायः॥८४॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नकुलमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

संजयउवाच नकुलमथविदित्वाछिन्नबाणासनासिंविरथमरिशरार्तंकर्णपुत्रास्त्रभग्नं॥ पवनधुतपताकाह्लादिनोवल्गिताश्वावरपुरुषनियुक्तास्तेरथैःशी
घ्रमीयुः॥ १ ॥ द्रुपदसुतवरिष्ठाःपंचशैनेयषष्ठाद्रुपददुहितृपुत्राःपंचचामित्रसाहाः॥ द्विरदरथनराश्वान्सूदयंतस्त्वदीयान्भुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः
॥ २ ॥ अथतवरथमुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरंतःकृपहृदिकसुतौचद्रौणिदुर्योधनौच॥ शकुनिसुतवृकौचक्राथदेवावृधौचद्विरदजलदघोषैःस्यंदनैःकार्मुकैश्च॥ ३ ॥
तवनृपरथिवीरास्तान्दशैकंचवीरान्नृवरशरवराग्र्यैस्ताडयंतोभ्यरुंधन्॥ नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयुर्गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैःकुलिंदाः॥ ४ ॥ सुक
ल्पिताहैमवतामदोत्कटारणाभिकामैःकृतिभिःसमास्थिताः॥ सुवर्णजालैर्विततावभुर्गजास्तथायथाखेजलदाःसविद्युतः॥ ५ ॥ कुलिंदपुत्रोदशभिर्महायसैः
कृपंससूताश्वमपीडयद्भृशं॥ ततःशरद्वत्सुतसायकैर्हतःसहैवनागेनपपातभूतले॥ ६ ॥ कुलिंदपुत्रावरजस्तुतोमरैर्दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्मयैः॥ रथंचविक्षोभ्य
ननादनर्दतस्ततोस्यगांधारपतिःशिरोऽहरत्॥ ७ ॥ ततःकुलिंदेषुहतेषुतेष्वथप्रहृष्टरूपास्तवतेमहारथाः॥ भृशंप्रदध्मुर्लवणांबुसंभवान्परांश्चबाणासनपाणयो
भ्ययुः॥ ८ ॥ अथाभवद्युद्धमतीवदारुणंपुनःकुरूणांसहपांडुसृंजयैः॥ शरासिशक्त्यृष्टिगदापरश्वधैर्नराश्वनागासुहरंभृशाकुलं॥ ९ ॥ रथाश्वमातंगपदातिभि
स्ततःपरस्परंविप्रहताःपतन्क्षितौ॥ यथासविद्युत्स्तनितावलाहकाःसमाहतादिग्भ्यइवोग्रमारुतैः॥ १० ॥ ततःशतानीकमतान्महागजांस्तथारथान्पत्तिगणां
श्चतान्बहून्॥ जघानभोजस्तुहयानथापतन्क्षणाद्विशस्ताःकृतवर्मणःशरैः॥ ११ ॥ अथापरेद्रौणिहतामहाद्विपास्त्रयःससर्वायुधयोधकेतनाः॥ निपेतुरुर्व्यां
व्यसवोनिपातितास्तथायथावज्रहतामहाचलाः॥ १२॥ कुलिंदराजावरजादनंतरःस्तनांतरेपत्रिवरैरताडयत्॥ तवात्मजंतस्यतवात्मजःशरैःशितैःशरीरंव्यहन
द्विपंचतं॥ १३ ॥ सनागराजःसहराजसूनुनापपातरक्तंबहुसर्वतःक्षरन्॥ महेंद्रवज्रप्रहतोंबुदागमेयथाजलंगैरिकपर्वतस्तथा॥ १४ ॥ कुलिंदपुत्रप्रहितोपरोद्वि
पःक्राथंससूताश्वरथंव्यपोथयत्॥ ततोपतत्क्राथशराभिघातितःसहेश्वरोवज्रहतोयथागिरिः॥ १५॥ रथीद्विपस्थेनहतोपतच्छरैःक्राथाधिपःपर्वतजेनदुर्जयः॥
सवाजिसूतेष्वसनध्वजस्तथायथामहावातहतोमहाद्रुमः॥ १६॥ वृकोद्विपस्थंगिरिराजवासिनंभृशंशरैर्द्वादशभिःपराभिनत्॥ ततोवृकंसाश्वरथंमहाद्विपोद्रु
तंचतुर्भिश्चरणैर्व्यपोथयत्॥ १७॥ सनागराजःसनियंतृकोपतत्तथाहतोबभ्रुसुतेषुभिर्भृशं॥ सचापिदेवावृधसूनुरर्दितःपपातनुन्नःसहदेवसूनुना॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विषाणगात्रावरयोधपातिनागजेनहंतुंशकुनिंकुलिंद्जः ॥ जगामवेगेनभृशार्दयंश्चतंततोस्यगांधारपतिःशिरोहरत् ॥ १९ ॥ ततःशतानीकहतामहागजाः
हयारथाःपत्तिगणाश्चतावकाः ॥ सुपर्णवातप्रहतायथोरगास्तथागतागांविवशाविचूर्णिताः ॥ २० ॥ ततोभ्यविद्ध्यद्बहुभिःशितैःशरैःकलिंगपुत्रोनकुलात्मजं
स्मयन् ॥ ततोस्यकोपाद्विचकर्तनाकुलिःशिरःक्षुरेणांबुजसन्निभाननं ॥ २१ ॥ ततःशतानीकमविध्यदायसैस्त्रिभिःशरैःकर्णसुतोर्जुनंत्रिभिः ॥ त्रिभिश्चभी
मंनकुलंचसप्तभिर्जनार्दनंद्वादशभिश्चसायकैः ॥ २२ ॥ तदस्यकर्मातिमनुष्यकर्मणःसमीक्ष्यत्दृष्टाःकुरवोभ्यपूजयन् ॥ पराक्रमज्ञास्तुधनंजयस्ययेहुतोयम
ग्नाविततितेतुमेनिरे ॥ २३ ॥ ततःकिरीटीपरवीरघातीहताश्वमालोक्यनरप्रवीरः ॥ माद्रीसुतंनकुलंलोकमध्येसमीक्ष्यकृष्णंभृशविक्षतंच ॥ २४ ॥ समभ्यधावद्वृ
षसेनमाहवेससूतजस्यप्रमुखेस्थितस्तदा ॥ तमापतंतंनरवीरमुग्रंमहाहवेबाणसहस्रधारिणं ॥ २५ ॥ अभ्यापतत्कर्णसुतोमहारथंयथामहेंद्रंनमुचिःपुरातथा ॥
ततोद्भुतंचैकशरेणपार्थंशितेनविध्वायुधिकर्णपुत्रः ॥ २६ ॥ ननादनादंसुमहानुभावोविध्वेवशक्रंनमुचिःसवीरः ॥ पुनःसपार्थंवृषसेनउग्रैर्बाणैरविद्ध्यद्भुजमू
लेतुसव्ये ॥ २७ ॥ तथैवकृष्णंनवभिःसमार्दयत्पुनश्चपार्थंदशभिर्जघान ॥ पूर्वंयथावृषसेनप्रयुक्तैरभ्याहतःश्वेतहयःशरैस्तैः ॥ २८ ॥ संरंभमीषद्गमितोवधाय
कर्णात्मजस्याथमनःप्रदध्रे ॥ ततःकिरीटीरणमूर्ध्निकोपात्कृत्वात्रिशाखांभ्रुकुटिंललाटे ॥ २९ ॥ मुमोचतूर्णंविशिखान्महात्मावधेधृतःकर्णसुतस्यसंख्ये ॥
आरक्तनेत्रोंतकशत्रुहंताउवाचकर्णंभृशमुत्स्मयंस्तदा ॥ ३० ॥ दुर्योधनंद्रौणिमुखांश्चसर्वानहंरणेवृषसेनंतमुग्रं ॥ संपश्यतःकर्णतवाद्यसंख्येनयामिलोकंनि
शितैःपृषत्कैः ॥ ३१ ऊनंचतावद्द्विजनावदंतिसर्वैर्भवद्भिर्ममसूनुर्हतोसौ ॥ एकोरथोमद्विहीनस्तरस्वीअहंहनिष्येभवतांसमक्षं ॥ ३२ ॥ संरक्ष्यतांरथसंस्थाःसुतो
यंअहंहनिष्येवृषसेनमुग्रं ॥ पश्चाद्वधिष्येत्वामपिसंप्रमूढमहंहनिष्येर्जुनआजिमध्ये ॥ ३३ ॥ तमद्यमूलंकलहस्यसंख्येदुर्योधनापाश्रयजातदर्पं ॥ त्वामद्यहं
तास्मिरणेप्रसह्यअस्यैवहंतायुधिभीमसेनः ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्याधमपूरुषस्ययस्यानयादेषमहान्क्षयोभवत् ॥ सएवमुक्त्वाविनिमृज्यचापंलक्ष्यंहिकृत्वावृ
षसेनमाजौ ॥ ३५ ॥ ससर्जबाणान्विशिखान्महात्मावधायराजन्कर्णसुतस्यसंख्ये ॥ विव्याधचैनंदशभिःपृषत्कैर्मर्मस्वशंकंप्रहसन्किरीटी ॥ ३६ ॥ चिच्छेदचा
स्येष्वसनंभुजौचक्षुरैश्चतुर्भिर्निशितैःशिरश्च ॥ सपार्थबाणाभिहतःपपातरथाद्विबाहुर्विशिराधरायां ॥ ३७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमायांतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

सुपुष्पितोवृक्षवरोतिकायोवातेरितःशालइवाद्रिशृंगात् ॥ संप्रेक्ष्यबाणाभिहतंपतंतंरथात्सुतंसूतजःक्षिप्रकारी ॥ ३८॥ रथंरथेनाशुजगामरोषात्किरीटिनःपु
त्रवधाभितप्तः ॥ ततःसमक्षंस्वसुतंविलोक्यकर्णोहतंश्वेतहयेनसंख्ये ॥ संरंभमागम्यपरंमहात्माकृष्णार्जुनौसहसैवाभ्यधावत् ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेक
र्णपर्वणिवृषसेनवधेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तमायांतमभिप्रेक्ष्यवेलोद्वृत्तमिवार्णवं ॥ गर्जंतंसुमहाकायंदुर्निवारंसु
रैरपि ॥ १ ॥ अर्जुनंप्राहदाशार्हःप्रहस्यपुरुषर्षभः ॥ अयंसरथआयातिश्वेताश्वःशल्यसारथिः ॥ २ ॥ येनतेसहयोद्धव्यंस्थिरोभवधनंजय ॥ पश्यचैनंसमायुक्तं
रथंकर्णस्यपांडव ॥ ३ ॥ श्वेतवाजिसमायुक्तंयुक्तंराधासुतेनच ॥ नानापताकाकलिलंकिंकिणीजालमालिनं ॥ ४ ॥ उह्यमानमिवाकाशेविमानंपांडुरैर्हयैः ॥
ध्वजंचपश्यकर्णस्यनागकक्षंमहात्मनः ॥ ५ ॥ आखंडलधनुःप्रख्यमुल्लिखंतमिवांबरं ॥ पश्यकर्णंसमायांतंधार्तराष्ट्रप्रियैषिणं ॥ ६ ॥ शरधाराविमुंचंतंधारासा
रमिवांबुदं ॥ एषमद्रेश्वरोराजारथाग्रेपर्यवस्थितः ॥ ७ ॥ नियच्छतिहयानस्यराधेयस्यामितौजसः ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषंशंखशब्दंचदारुणं ॥ ८ ॥ सिंहनादां
श्चविविधान्शृणुपांडवसर्वतः ॥ अंतर्धायमहाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ॥ ९ ॥ दोधूयमानस्यभृशंधनुषःशृणुनिःस्वनं ॥ एतेदीर्यंतिसगणाःपंचालानांमहा
रथाः ॥ १० ॥ दृष्ट्वाकेसरिणंक्रुद्धंमृगाइवमहावने ॥ सर्वयत्नेनकौंतेयहंतुमर्हसिसूतजं ॥ ११ ॥ नहिकर्णशरानन्यःसोढुमुत्सहतेनरः ॥ सदेवासुरगंधर्वांस्त्रीँल्लो
कान्सचराचरान् ॥ १२ ॥ त्वंहिजेतुंरणेशक्तस्तथैवविदितंमम ॥ भीममुग्रंमहात्मानंत्र्यक्षंशर्वंकपर्दिनं ॥ १३ ॥ नशक्ताद्रष्टुमीशानंकिंपुनर्योधितुंप्रभुं ॥ त्व
यासाक्षान्महादेवःसर्वभूतशिवःशिवः ॥ १४ ॥ युद्धेनाराधितःस्थाणुर्देवाश्चवरदास्तव ॥ तस्यपार्थप्रसादेनदेवदेवस्यशूलिनः ॥ १५ ॥ जहिकर्णंमहाबाहोन
मुचिंवृत्रहायथा ॥ श्रेयस्तेस्तुसदापार्थयुद्धेजयमवाप्नुहि ॥ १६ ॥ अर्जुनउवाच ध्रुवएवजयःकृष्णममनास्त्यत्रसंशयः ॥ सर्वलोकगुरुर्यस्त्वंतुष्टोसिम
धुसूदन ॥ १७ ॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशरथंममहारथ ॥ नाहत्वासमरेकर्णंनिवर्तिष्यतिफाल्गुनः ॥ १८ ॥ अद्यकर्णंहतंपश्यमच्छरैःशकलीकृतं ॥ मांवाद्रक्ष्यसि
गोविंदकर्णेननिहतंशरैः ॥ १९ ॥ उपस्थितमिदंघोरंयुद्धंत्रैलोक्यमोहनं ॥ यज्जनाःकथयिष्यंतियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ २० ॥ एवंब्रुवंस्तदापार्थःकृष्णमक्लिष्ट
कारिणं ॥ प्रत्युद्ययौरथेनाशुगजंप्रतिगजोयथा ॥ २१ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पुनरप्याहतेजस्वीपार्थःकृष्णमरिंदम ॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशकालोयमतिवर्तते ॥ एवमुक्तस्तदातेनपांडवेनमहात्मना ॥ २२॥ जयेनसंपूज्यसपांडवंतदाप्रचो ८
॥ ९९ ॥ दयामासहयान्मनोजवान् ॥ सपांडुपुत्रस्यरथोमनोजवःक्षणेनकर्णस्यरथाग्रतोभवत् ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनद्वैरथेवासुदेववाक्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच वृषसेनंहतंदृष्ट्वाशोकामर्षसमन्वितः ॥ पुत्रशोकोद्भवंवारिनेत्राभ्यांसमवासृजत् ॥ १ ॥ रथेन
कर्णस्तेजस्वीजगामाभिमुखोरिपुं ॥ युद्धायामर्षताम्राक्षःसमाहूयधनंजयं ॥ २ ॥ तौरथौसूर्यसंकाशौवैयाघ्रपरिवारितौ॥ समेतौददृशुस्तत्रद्वाविवार्कौसमुद्गतौ
॥ ३ ॥ श्वेताश्वौपुरुषौदिव्यावास्थितावरिमर्दनौ ॥ शुशुभातेमहात्मानौचंद्रादित्यौयथादिवि ॥ ४ ॥ तौदृष्ट्वाविस्मयंजग्मुःसर्वसैन्यानिमारिष ॥ त्रैलोक्यविज
येयत्ताविंद्रवैरोचनाविव ॥ ५ ॥ रथज्यातलनिर्ह्रादैर्बाणसिंहरवैस्तथा ॥ तौरथावभ्यधावंतौसमालोक्यमहीक्षितां॥६॥ ध्वजौचदृष्ट्वासंसक्तौविस्मयःसमपद्य
त ॥ हस्तिकक्षंचकर्णस्यवानरंचकिरीटिनः ॥ ७ ॥ तौरथौसंप्रसक्तौतुदृष्ट्वाभारतपार्थिवाः ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुःसाधुवादांश्चपुष्कलान् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वाचद्वैरथंता
भ्यांतत्रयोधाःसहस्रशः ॥ चक्रुर्बाहुस्वनांश्चैवतथाचैवावधूननं ॥ ९ ॥ आजघ्नुःकुरवस्तत्रवादित्राणिसमंततः ॥ कर्णप्रहर्षयिष्यंतःशंखान्दध्मुश्चसर्वशः ॥
॥ १० ॥ तथैवपांडवाःसर्वेहर्षयंतोधनंजयं ॥ तूर्यशंखनिनादेनदिशःसर्वाव्यनादयन् ॥ ११ ॥ क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलंसर्वतोभवत् ॥ बाहुशब्दैश्चशूरा
णांकर्णार्जुनसमागमे ॥ १२॥ तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौरथस्थौरथिनांवरौ ॥ प्रगृहीतमहाचापौशरशक्तिध्वजायुतौ॥ १३॥ वर्मिणौबद्धनिस्त्रिंशौश्वेताश्वौशंखशो
भितौ ॥ तूणीरवरसंपन्नौद्वावप्येतौसुदर्शनौ ॥ १४ ॥ रक्तचंदनदिग्धांगौसमदौगोवृषाविव ॥ चापविद्युद्ध्वजोपेतौशस्त्रसंपत्तियोधिनौ ॥ १५ ॥ चामरव्यज
नोपेतौश्वेतच्छत्रोपशोभितौ ॥ कृष्णशल्यरथोपेतौतुल्यरूपौमहारथौ ॥ १६ ॥ सिंहस्कंधौदीर्घभुजौरक्ताक्षौहेममालिनौ ॥ सिंहस्कंधप्रतीकाशौव्यूढोरस्कौम
हाबलौ ॥ अन्योन्यवधमिच्छंतावन्योन्यजयकांक्षिणौ ॥ १७॥ अन्योन्यमभिधावंतौगोष्ठेगोवृषभाविव ॥ प्रभिन्नाविवमातंगौसुसंरब्धाविवाचलौ॥ १८ ॥ ॥ ९९ ॥
आशीविषशिशुप्रख्यौयमकालांतकोपमौ ॥ इंद्रवृत्राविवक्रुद्धौसूर्यचंद्रसमप्रभौ ॥ १९ ॥ महाग्रहाविवक्रुद्धौयुगांतायसमुत्थितौ ॥ देवगर्भौदेवबलौदेवतु
ल्यौचरूपतः ॥ २० ॥ यदृच्छयासमायातौसूर्याचंद्रमसौयथा ॥ बलिनौसमरेदृप्तौनानाशस्त्रधरौयुधि॥ २१॥ ॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ व्यालमृगाः शशमृगाः

तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौशार्दूलाविवधिष्ठितौ॥ बभूवपरमोहर्षस्तावकानांविशांपते॥ २२॥ संशयःसर्वभूतानांविजयेसमपद्यत॥ समेतौपुरुषव्याघ्रौप्रेक्ष्यकर्णध
नंजयौ॥ २३॥ उभौवरायुधधरावुभौरणकृतश्रमौ॥ उभौचबाहुशब्देननादयंतौनभस्तलं॥ २४॥ उभौविश्रुतकर्माणौपौरुषेणबलेनच॥ उभौचसदृशौयुद्धे
शंबरामरराजयोः॥ २५॥ कार्तवीर्यसमौचोभौतथादाशरथेःसमौ॥ विष्णुवीर्यसमौचोभौतथाभवसमौयुधि॥ २६॥ उभौश्वेतहयौराजन्रथप्रवरवाहिनौ॥
सारथीप्रवरौचैवतयोरास्तांमहारणे॥ २७॥ ततोदृष्ट्वामहाराजराजमानौमहारथौ॥ सिद्धचारणसंघानांविस्मयःसमपद्यत॥ २८॥ तवपुत्रास्ततःकर्णंसबला
भरतर्षभ॥ परिवव्रुर्महात्मानंक्षिप्रमाहवशोभिनं॥ २९॥ तथैवपांडवाहृष्टाधृष्टद्युम्नपुरोगमाः॥ परिवव्रुर्महात्मानंपार्थमप्रतिमंयुधि॥ ३०॥ तावकानांरणेक
र्णोग्लहोह्यासीद्विशांपते॥ तथैवपांडवेयानांग्लहःपार्थोभवत्तदा॥ ३१॥ तएवसभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स्मते॥ तत्रैषांग्लहमानानांध्रुवौजयपराज
यौ॥ ३२॥ ताभ्यांद्यूतंसमासक्तंविजयायेतरायच॥ अस्माकंपांडवानांचस्थितानांरणमूर्धनि॥ ३३॥ तौतुस्थितौमहाराजसमरेयुद्धशालिनौ॥ अन्योन्यंप्र
तिसंरब्धावन्योन्यवधकांक्षिणौ॥ ३४॥ तावुभौप्रजिहीर्षंताविंद्रवृत्राविवप्रभो॥ भीमरूपधरावास्तांमहाधूमाविवग्रहौ॥ ३५॥ ततोंतरिक्षेसाक्षेपाविवादा
भरतर्षभ॥ मिथोभेदाश्चभूतानामासन्कर्णार्जुनांतरे॥ ३६॥ व्यश्रूयंतमिथोभिन्नाःसर्वलोकास्तुमारिष॥ देवदानवगंधर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः॥ ३७॥ प्र
तिपक्षग्रहंचक्रुःकर्णार्जुनसमागमे॥ द्यौरासीत्सूतपुत्रस्यपक्षेमातेवधिष्ठिता॥ ३८॥ भूमिर्धनंजयस्यासीन्मातेवजयकांक्षिणी॥ गिरयःसागराश्चैवनद्यश्च
सजलास्तथा॥ ३९॥ वृक्षाश्चौषधयश्चैवव्याश्रयंतपरस्परं॥ असुरायातुधानाश्चगुह्यकाश्चपरंतप॥ ४०॥ तेकर्णंसमपद्यंतहृष्टरूपाःसमंततः॥ मुनयश्चारणाः
सिद्धावैनतेयावयांसिच॥ ४१॥ रत्नानिनिधयःसर्वेवेदाश्चाख्यानपंचमाः॥ सोपवेदोपनिषदःसरहस्याःससंग्रहाः॥ ४२॥ वासुकिश्चित्रसेनश्चतक्षकोमणि
कस्तथा॥ सर्पाश्चैवतथासर्वेकाद्रवेयाश्चसान्वयाः॥ ४३॥ विषवंतोमहाराजनागाश्चार्जुनतोभवन्॥ ऐरावताःसौरभेयावैशालेयाश्चभोगिनः॥ ४४॥ ए
तेभवन्नर्जुनतःक्षुद्रसर्पाश्चकर्णतः॥ ईहामृगाव्यालमृगामांगल्याश्चमृगद्विजाः॥ ४५॥ पार्थस्यविजयेराजन्सर्वएवाभिसंस्थिताः॥ वसवोमरुतःसाध्यारु
द्राविश्वेश्विनौतथा॥ ४६॥ अग्निरिंद्रश्चसोमश्चपवनोथदिशोदश॥ धनंजयस्यतेपक्षेआदित्याःकर्णतोभवन्॥ ४७॥ ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विशःशूद्राश्वसूताश्वयेचसंकरजातयः॥सर्वशस्तेमहाराजराधेयमभजंस्तदा॥४८॥देवास्तुपितृभिःसार्धंसगणाःसपदानुगाः॥यमोवैश्रवणश्चैववरुणश्चय
॥१००॥ तोर्जुनः॥ ४९ ॥ब्रह्मक्षत्रंचयज्ञाश्चदक्षिणाश्चार्जुनंश्रिताः॥ प्रेताश्चैवपिशाचाश्चक्रव्यादाश्चमृगांडजाः॥ ५०॥ राक्षसाःसहयादोभिःश्वसृगालाश्चकर्णतः॥
देवब्रह्मनृपर्षीणांगणाःपांडवतोभवन्॥ ५१ ॥ तुंबुरुप्रमुखाराजनगंधर्वाश्चयतोर्जुनः॥ प्राधेयाःसहमौनेयागंधर्वाप्सरसांगणाः॥ ५२ ॥ईहामृगाःपक्षिग
णाद्विपाश्चरथपत्तिभिः॥ उह्यमानास्तथामेघैर्वायुनाचमनीषिणः॥ ५३॥ दिदृक्षवःसमाजग्मुःकर्णार्जुनसमागमं ॥ देवदानवगंधर्वानागयक्षाःपतत्रिणः
॥ ५४ ॥ महर्षयोवेदविदःपितरश्चस्वधाभुजः॥ तपोविद्यास्तथौषध्योनानारूपबलान्विताः॥ ५५॥ अंतरिक्षेमहाराजविनदंतोवतस्थिरे ॥ ब्रह्माब्रह्मर्षिभिःसा
र्धंप्रजापतिभिरेवच॥ ५६॥ भवश्चैवस्थितोयानेदिव्यंतंदेशमागमत्॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ ॥ ५७॥ अर्जुनोजयतांकर्णमितिशक्रोब्रवी
त्तदा॥जयतामर्जुनंकर्णइतिसूर्योभ्यभाषत॥ ५८॥ हत्वार्जुनंममसुतःकर्णोजयतुसंयुगे॥ हत्वाकर्णंजयत्वद्यममपुत्रोधनंजयः॥५९॥इतिसूर्यस्यचैवासीद्वि
वादोवासवस्यच॥ पक्षसंस्थितयोस्तत्रतयोर्विबुधसिंहयोः॥ द्वैपक्ष्यमासीद्देवानामसुराणांचभारत॥ ६०॥ समेतौतौमहात्मानौदृष्ट्वाकर्णधनंजयौ॥ अकंपंत
त्रयोलोकाःसहदेवर्षिचारणाः॥ ६१ ॥ सर्वेदेवगणाश्चैवसर्वभूतानियानिच॥ यतःपार्थस्ततोदेवायतःकर्णस्ततोसुराः ॥ ६२ ॥ रथयूथपयोःपक्षौकुरुपांडव
वीरयोः॥ दृष्ट्वाप्रजापतिंदेवाःस्वयंभुवमचोदयन्॥ ६३॥ कोनयोर्विजयीदेवकुरुपांडवयोधयोः॥ समोस्तुविजयोदेवएतयोर्नरसिंहयोः॥६४॥ कर्णार्जुनवि
वादेनसर्वंसंशयितंजगत्॥ स्वयंभोब्रूहिनस्तथ्यमेतयोर्विजयंप्रभो॥ ६५॥ स्वयंभोब्रूहितद्वाक्यंसमोस्तुविजयोनयोः॥ तदुपश्रुत्यमघवाप्रणिपत्यपितामहं॥
॥ ६६॥ व्यज्ञापयतदेवेशमिदंमतिमतांवरः॥ पूर्वंभगवताप्रोक्तंकृष्णयोर्विजयोध्रुवः ॥ ६७॥ तत्तथास्तुनमस्तेस्तुप्रसीदभगवन्मम ॥ ब्रह्मेशानावथोवाक्य
मूचतुस्त्रिदशेश्वरं॥ ६८॥ विजयोध्रुवमेवास्यविजयस्यमहात्मनः॥ खांडवेयेनहुतभुक्तोषितःसव्यसाचिना॥ ६९॥ स्वर्गंचसमनुप्राप्यसाहाय्यंशक्रतेकृतं॥ ॥१००॥
कर्णश्चदानवःपक्षअतःकार्यःपराजयः॥ ७०॥ एवंकृतेभवेत्कार्यंदेवानामेवनिश्चितं॥ आत्मकार्यंचसर्वेषांगरीयस्त्रिदशेश्वर॥ ७१ ॥ महात्माफाल्गुनश्चापि
सत्यधर्मरतःसदा॥ विजयस्तस्यनियतंजायतेनात्रसंशयः॥ ७२॥ तोषितोभगवान्येनमहात्मावृषभध्वजः॥ कथंवातस्यनजयोजायतेशतलोचन॥ ७३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७४ ॥७५॥७६ दिष्टमपिदैवविहितमपि ॥ ७७ ॥ व्यवस्थानंमर्यादा ॥७८॥ ७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८॥८९॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४॥९५॥९६॥९७॥९८॥९९॥

यस्यचक्रेस्वयंविष्णुःसारथ्यंजगतःप्रभुः॥ मनस्वीबलवान्शूरःकृतास्त्रोथतपोधनः॥ ७४॥ बिभर्तिचमहातेजाधनुर्वेदमशेषतः ॥ पार्थःसर्वगुणोपेतोदेवका
र्यमिदंयतः॥ ७५॥ क्लिश्यंतेपांडवानित्यंवनवासादिभिर्भृशं॥ संपन्नस्तपसाचैवपर्याप्तःपुरुषर्षभः॥७६॥ अतिक्रमेच्चमाहात्म्याद्दिष्टमप्यर्थपर्ययं॥ अतिक्रां
तेचलोकानामभावोनियतंभवेत्॥ ७७॥ नविद्यतेव्यवस्थानंक्रुद्धयोःकृष्णयोःक्वचित्॥ स्रष्टारौजगतश्चैवसततंपुरुषर्षभौ॥ ७८॥ नरनारायणावेतौपुराणा
वृषिसत्तमौ॥ अनियम्यौनियंतारावेतौतस्मात्परंतपौ॥ ७९॥ नैतयोस्तुसमःकश्चिद्दिविवामानुषेषुवा॥ अनुगम्यास्त्रयोलोकाःसहदेवर्षिचारणैः॥८०॥ सर्व
देवगणाश्चापिसर्वभूतानियानिच॥ अनयोस्तुप्रभावेनवर्ततेनिखिलंजगत्॥ ८१॥ कर्णोलोकानयंमुख्यानाप्नोतुपुरुषर्षभः॥ कर्णोवैकर्तनःशूरोविजय
स्त्वस्तुकृष्णयोः॥ ८२॥ वसूनांसमलोकत्वंमरुतांवासमाप्नुयात्॥ सहितोद्रोणभीष्माभ्यांनाकलोकमवाप्नुयात्॥ ८३॥ इत्युक्तोदेवदेवाभ्यांसहस्राक्षोब्रवीद्व
चः॥ आमंत्र्यसर्वभूतानिब्रह्मेशानानुशासनं॥ ८४॥ श्रुतंभवद्भिर्यत्प्रोक्तंभगवद्भ्यांजगद्धितं॥ तत्तथानान्यथातद्धितिष्ठध्वंविगतज्वराः॥ ८५॥ इतिश्रुत्वेंद्र
वचनंसर्वभूतानिमारिष॥ विस्मितान्यभवन्राजन्पूजयांचक्रिरेतदा॥ ८६॥ व्यसृजंश्चसुगंधीनिपुष्पवर्षाणिहर्षिताः॥ नानारूपाणिविबुधादेवतूर्याण्यवा
दयन्॥ ८७॥ दिदृक्षवश्चाप्रतिमंद्वैरथंनरसिंहयोः॥ देवदानवगंधर्वाःसर्वएवावतस्थिरे॥ ८८॥ रथौतयोःश्वेतहयौदिव्यौयुक्तौमहात्मनोः॥ यौतौकर्णार्जुनौ
राजन्प्रहृष्टौव्यवतिष्ठतां॥ ८९॥ समागतालोकवीराःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक्॥वासुदेवार्जुनौवीरौकर्णशल्यौचभारत॥ ९०॥ तद्भीरुसंत्रासकरंयुद्धंसमभ
वत्तदा॥ अन्योन्यस्पर्धिनोरुग्रंशक्रशंबरयोरिव॥ ९१॥ तयोर्ध्वजौवीतमलौशुशुभातेरथेस्थितौ॥ राहुकेतूयथाकाशेउदितौजगतःक्षये॥ ९२॥ कर्णस्याशी
विषनिभारत्नसारमयीदृढा॥ पुरंदरधनुःप्रख्याहस्तिकक्ष्याविराजते॥ ९३॥ कपिश्रेष्ठस्तुपार्थस्यव्यादितास्यइवांतकः॥दंष्ट्राभिर्भीषयन्भाभिर्दुर्निरीक्ष्योरवि
र्यथा॥ ९४॥ युद्धाभिलाषुकोभूत्वाध्वजोगांडीवधन्वनः॥ कर्णध्वजमुपातिष्ठत्स्वस्थानाद्वेगवान्कपिः॥ ९५॥ उत्पपातमहावेगःकक्ष्यामभ्याहनत्तदा॥ नखै
श्चदशनैश्चैवगरुडःपन्नगंयथा॥ ९६॥ साकिंकिणीकाभरणाकालपाशोपमायसी॥ अभ्यद्रवत्सुसंरब्धाहस्तिकक्ष्याथतंकपिं॥ ९७॥ तयोर्घोरतरेयुद्धेद्वैरथे
द्यूतआहिते॥ प्राकुर्वतांध्वजौयुद्धंपूर्वंपूर्वतरंतदा॥ ९८॥ हयाहयानभ्यहेषन्स्पर्धमानाःपरस्परं॥ अविध्यत्पुंडरीकाक्षःशल्यंनयनसायकैः॥ ९९॥

॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥११७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥८७॥

शल्यश्चपुंडरीकाक्षंतथैवाभिसमैक्षत॥ तत्राजयद्वासुदेवःशल्यंनयनसायकैः॥१००॥ कर्णंचाप्यजयद्दृष्ट्याकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ अथाब्रवीत्सूतपुत्रःशल्यमा
॥ १०१॥ भाष्यसस्मितं॥ १०१ ॥ यदिपार्थोरणेहन्यादद्यमामिहकर्हिचित्॥ किंकरिष्यसिसंग्रामेशल्यसत्यमथोच्यतां॥१०२॥ शल्यउवाच यदिकर्णरणेहन्या
दद्यत्वांश्वेतवाहनः॥ उभावेकरथेनाहंहन्यांमाधवपांडवौ॥ ३॥ संजयउवाच एवमेवतुगोविंदमर्जुनःप्रत्यभाषत॥ तंप्रहस्याब्रवीत्कृष्णःसत्यंपार्थमि
दंवचः॥ ४॥ पतेद्दिवाकरःस्थानाच्छुष्येदपिमहोदधिः॥ शैत्यमग्निरियान्नत्वांहन्यात्कर्णोधनंजय॥ ५॥ यदिचैतत्कथंचित्स्याल्लोकपर्यासनंभवेत्॥ हन्यांक
र्णंतथाशल्यंबाहुभ्यामेवसंयुगे॥ ६॥ इतिकृष्णवचःश्रुत्वाप्रहसन्कपिकेतनः॥ अर्जुनःप्रत्युवाचेदंकृष्णमक्लिष्टकारिणं ॥ ७ ॥ ममतावदपर्याप्तौकर्णशल्यौ
जनार्दन॥ सपताकध्वजंकर्णंसशल्यरथवाजिनं॥ ८॥ सच्छत्रकवचंचैवसशक्तिशरकार्मुकं॥ द्रष्टास्यद्यरणेकृष्णशरैश्छिन्नमनेकधा॥ ९ ॥ अद्यैवसरथंसा
श्वंसशक्तिकवचायुधं॥ संचूर्णितमिवारण्येपादपंदंतिनायथा॥ १० ॥ अद्यराधेयभार्याणांवैधव्यंसमुपस्थितं ॥ ध्रुवंस्वप्नेष्वनिष्टानिताभिर्दृष्टानिमाधव ॥
॥ ११ ॥ द्रष्टासिध्रुवमद्यैवविधवाःकर्णयोषितः॥ नहिमेशाम्यतेमन्युर्यदनेनपुराकृतं॥ १२॥ कृष्णांसभागतांदृष्ट्वामूढेनादीर्घदर्शिना॥ अस्मांस्तथावहसताक्षि
पताचपुनःपुनः॥ १३॥ अद्यद्रष्टासिगोविंदकर्णमुन्मथितंमया॥ वारणेनेवमत्तेनपुष्पितंजगतीरुहं॥ १४॥ अद्यतामधुरावाचःश्रोतासिमधुसूदन ॥ दिष्ट्या
जयसिवार्ष्णेयइतिकर्णेनिपातिते॥ १५॥ अद्याभिमन्युजननींप्रहृष्टःसांत्वयिष्यसि॥ कुंतींपितृष्वसारंचप्रहृष्टःसन्जनार्दन॥ १६ ॥ अद्यबाष्पमुखींकृष्णां
सांत्वयिष्यसिमाधव॥ वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजंचपांडवं॥ १७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनसमागमेद्वैरथेसप्ताशीतितमोऽध्यायः॥८७॥
संजयउवाच तद्देवनागासुरसिद्धयक्षैर्गंधर्वरक्षोप्सरसांचसंघैः॥ ब्रह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टंबभौवियद्विस्मयनीयरूपं॥ १ ॥ नानद्यमानंनिनदैर्मनोज्ञैर्वादि
त्रगीतस्तुतिनृत्यहासैः॥ सर्वेंतरिक्षंददृशुर्मनुष्याःखस्थाश्चतद्विस्मयनीयरूपं॥ २ ॥ ततःप्रहृष्टाःकुरुपांडुयोधावादित्रशंखस्वनसिंहनादैः॥ विनादयंतोवसुधां ॥ १०१ ॥
दिशश्चस्वनेनसर्वान्द्विषतोनिजघ्नुः॥ ३ ॥ नराश्वमातंगरथैःसमाकुलंशरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहं॥ अभीरुजुष्टंहतदेहसंकुलंरणाजिरंलोहितमाबभौतदा॥
॥ ४ ॥ बभूवयुद्धंकुरुपांडवानांयथासुराणामसुरैःसहाभवत्॥ तथाप्रवृत्तेतुमुलेसुदारुणेधनंजयस्याधिरथेश्चसायकैः॥ ५॥ तदिति॥ १॥ २॥ द्विषतःशत्रून्॥ ३॥ ४॥ ५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ एकौमुख्यौरथौरथिनौकर्णार्जुनौ एकौचतौरथौचेतिविग्रहः॥ ७ ॥ तमोनुदौसूर्यचंद्रौनचअभिसर्तव्यंनापयातव्यमितिनियमेनप्रचोदिताःप्रेरिताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विसस्रुः

दिशश्चसैन्यंचशितैरजिह्मगैःपरस्परंप्रावृणुतांसुदंशितैः॥ ततस्त्वदीयाश्चपरेचसायकैःकृतेंधकारेददृशुर्नकिंचन॥ ६॥ भयातुराएकरथौसमाश्रयंस्ततोऽभव
त्त्वद्भुतमेवसर्वतः॥ ततोस्त्रमस्त्रेणपरस्परंतौविधूयवाताविवपूर्वपश्चिमौ॥ ७॥ घनांधकारेविततेतमोनुदौयथोदितौतद्वदतीवरेजतुः ॥ नचाभिसर्तव्यमितिप्र
चोदिताःपरेत्वदीयाश्चतथावतस्थिरे॥८॥ महारथौतौपरिवार्यसर्वतःसुरासुराःशंबरवासवाविव॥ मृदंगभेरीपणवानकस्वनैःससिंहनादैर्नदतुर्नरोत्तमौ॥ ९
शशांकसूर्याविवमेघनिःस्वनैर्विरेजतुस्तौपुरुषर्षभौतदा॥ महाधनुर्मंडलमध्यगावुभौसुवर्चसौबाणसहस्रदीधिती॥ १०॥ दिधक्षमाणौसचराचरंजगद्युगां
तसूर्याविवदुःसहौरणे॥ उभावजेयावहितांतकावुभावुभौजिघांसूकृतिनौपरस्परं॥ ११॥ महाहवेवीतभयौसमीयतुर्महेंद्रजंभाविवकर्णपांडवौ ॥ ततोमहा
स्त्राणिमहाधनुर्धरौविमुंचमानाविषुभिर्भयानकैः॥१२॥ नराश्वनागानमितान्निजघ्नतुःपरस्परंचापिमहारथौनृप॥ ततोविसस्रुःपुनरर्दितानरानरोत्तमाभ्यां
कुरुपांडवाश्रयाः॥१३॥ सनागपत्त्यश्वरथादिशोदशतथायथासिंहहतावनौकसः॥ ततस्तुदुर्योधनभोजसौबलाःकृपेणशारद्वतसूनुनासह ॥ १४ ॥ महार
थाःपंचधनंजयाच्युतौशरैःशरीरार्तिकरैरताडयन्॥ धनूंषितेषामिषुधीन्ध्वजान्हयान्रथांश्चसूतांश्चधनंजयःशरैः ॥ १५ ॥ समंप्रमथ्याशुपरान्समंततःशरो
त्तमैर्द्वादशभिश्चसूतजं॥ अथाभ्यधावंस्त्वरिताःशतंरथाःशतंगजाश्चार्जुनमाततायिनः॥ १६॥ शकास्तुषारायवनाश्चसादिनःसहैवकांबोजवरैर्जिघांसवः॥
वरायुधान्पाणिगतैःशरैःसहक्षुरैर्न्यकृंतन्नपतन्शिरांसिच॥ १७॥ हयांश्चनागांश्चरथांश्चयुध्यतोधनंजयःशत्रुगणान्क्षितौक्षिणोत्॥ ततोंतरिक्षेसुरतूर्यनिः
स्वनाःससाधुवादाहृषितैःसमीरिताः॥ १८॥ निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयःसगंधिगंधाःपवनेरिताःशुभाः ॥ तदद्भुतंदेवमनुष्यसाक्षिकंसमीक्ष्यभूतानिविसिस्मि
युस्तदा॥ १९॥ तवात्मजःसूतसुतश्चनव्यथांनविस्मयंजग्मतुरेकनिश्चयौ॥ अथाब्रवीद्द्रोणसुतस्तवात्मजंकरंकरेणप्रतिपीड्यसांत्वयन्॥ २०॥ प्रसीददुर्योध
नशाम्यपांडवैरलंविरोधेनधिगस्तुविग्रहं॥ हतोगुरुर्ब्रह्मसमोमहास्त्रवित्तथैवभीष्मप्रमुखामहारथाः ॥ २१ ॥ अहंत्ववध्योममचापिमातुलःप्रशाधिराज्यंसह
पांडवैश्चिरं॥ धनंजयःशाम्यतिवारितोमयाजनार्दनोनैवविरोधमिच्छति॥ २२॥

विप्रद्रुताः ॥ १३ ॥ पंचैवावशिष्टाइत्याह ततइति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥२५॥२६॥२७॥२८॥ निसर्गतइतिसहजमित्रत्वोपपादनं साम्नाप्रीत्या प्रसन्नेराज्यार्धदानेनहितंअर्जुनकोपशमनेनेतिचतुर्धापक्षोपिविवृतः॥२९॥३०॥वचःदुर्योधनस्यहतस्यशिरःपदाता

युधिष्ठिरोभूतहितेरतःसदावृकोदरस्तद्वशगस्तथायमौ॥ त्वयातुपार्थैश्चकृतेचसंविदेप्रजाःशिवंप्राप्नुयुरिच्छयातव ॥ २३ ॥ व्रजंतुशेषाःस्वपुराणिबांधवानि
॥१०२॥ वृत्तयुद्धाश्चभवंतुसैनिकाः ॥ नचेद्वचःश्रोष्यसिमेनराधिपध्रुवंप्रतप्तासिहतोरिभिर्युधि ॥ २४ ॥ इदंचदृष्टंजगतासहत्वयाकृतंयदेकेनकिरीटमालिना ॥ यथान
कुर्याद्बलभिन्नचांतकोनचापिधाताभगवान्नयक्षराट् ॥ २५ ॥ अतोपिभूयान्स्वगुणैर्धनंजयोनचातिवर्तिष्यतिमेवचोखिलं ॥ तवानुयात्रांचसदाकरिष्यति
प्रसीदराजेंद्रशमंत्वमाप्नुहि ॥ २६ ॥ ममापिमानःपरमःसदात्वयिब्रवीम्यतस्त्वांपरमाच्चसौहृदात् ॥ निवारयिष्यामिचकर्णमप्यहंयदाभवान्सप्रणयोभविष्य
ति ॥ २७ ॥ वदंतिमित्रंसहजंविचक्षणास्तथैवसाम्नाचधनेनचार्जितं ॥ प्रतापतश्चोपनतंचतुर्विधंतदस्तिसर्वंतवपांडवेषु ॥ २८ ॥ निसर्गतस्तेतववीरबांधवाः
पुनश्चसाम्नासमवाप्नुहिप्रभो ॥ त्वयिप्रसन्नेयदिमित्रतांगतेहितंकृतंस्याज्जगतस्त्वयातुलं ॥ २९ ॥ सएवमुक्तःसुहृदावचोहितंविचिंत्यनिःश्वस्यचदुर्मनाब्रवी
त् ॥ यथाभवानाहसखेतथैवतन्ममापिविज्ञापयतोवचःशृणु ॥ ३० ॥ निहत्यदुःशासनमुक्तवान्वचःप्रसह्यशार्दूलवदेषदुर्मतिः ॥ वृकोदरस्तद्धृदयेममस्थितं
नतत्परोक्षंभवतःकुतःशमः॥३१॥नचापिकर्णंप्रसहेद्रणेर्जुनोमहागिरिंमेरुमिवोग्रमारुतः॥नचाश्वसिष्यंतिपृथात्मजाममयिप्रसह्यवैरंबहुशोविचिंत्य॥३२॥
नचापिकर्णंगुरुपुत्रसंयुगादुपारमेत्यर्हसिवक्तुमच्युत ॥ श्रमेणयुक्तोमहताद्यफाल्गुनस्तमेषकर्णःप्रसभंहनिष्यति ॥ ३३ ॥ तमेवमुक्त्वाप्यनुनीयचासकृत्तवा
त्मजःस्वाननुशास्तिसैनिकान् ॥ समाहिताभिद्रवताहितान्ममसबाणहस्ताःकिमुजोषमासत ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिअश्वत्थामवाक्येअष्टाशी
तितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ संजयउवाच तौशंखभेरीनिनदेसमृद्धेसमीयतुःश्वेतहयौनराग्र्यौ ॥ वैकर्तनःसूतपुत्रोर्जुनश्च
दुर्मंत्रितेतवपुत्रस्यराजन् ॥१॥यथागजौहैमवतौप्रभिन्नौप्रवृद्धदंताविववासितार्थे॥तथासमाजग्मतुरुग्रवीर्यौधनंजयश्चाधिरथिश्चवीरौ॥२॥बलाहकेनेवम
हाबलाहकोयदृच्छयावागिरिणायथागिरिः ॥ तथाधनुर्ज्यातलनेमिनिःस्वनैःसमीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ ॥३॥ प्रवृद्धशृंगद्रुमवीरुदोषधीप्रवृद्धनानाविधनि ॥१०२॥
र्झरौकसौ ॥ यथाचलावाचलितौमहाबलौतथामहास्त्रैरितरेतरंहतः ॥ ४ ॥

डयिष्यामीत्येवंरूपं ॥३१॥यथार्जुनःकर्णंनप्रसहेत्तदपिभवतःपरोक्षंनेतिपूर्वेणान्वयः॥३२॥३३॥३४॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाशीतितमोऽध्यायः॥८८ ॥ ताविति ॥१॥२॥३॥४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ केतार्थंस्थानार्थं नीडेपक्षिगणाइवदेहेबाणालीयंतइत्यर्थः ॥१५॥संघान्बाणसंघान्॥ १६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३

ससन्निपातस्तुतयोर्महानभूत्सुरेशवैरोचनयोर्यथापुरा ॥ शरैर्विनुन्नांगनियंतृवाहयोःसुदुःसहोन्यैःकटुशोणितोदकः ॥ ५ ॥ प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौम
हाह्रदौपक्षिगणैरिवावृतौ ॥ सुसन्निकृष्टावनिलोद्धतौयथातथारथौतौध्वजिनौसमीयतुः ॥ ६ ॥ उभौमहेंद्रस्यसमानविक्रमावुभौमहेंद्रप्रतिमौमहारथौ ॥ म
हेंद्रवज्रप्रतिमैश्चसायकैर्महेंद्रवृत्राविवसंप्रजघ्नतुः ॥ ७ ॥ सनागपत्त्यश्वरथेशुभेबलेविचित्रवर्माभरणांबरायुधे ॥ चकंपतुर्विस्मयनीयरूपेवियद्गताश्चार्जुन
कर्णसंयुगे ॥ ८ ॥ भुजाःसवस्त्रांगुलयःसमुच्छ्रिताःससिंहनादैर्हृषितैर्दिदृक्षुभिः ॥ यदर्जुनोमत्तइवद्विपोद्विपंसमभ्ययादाधिरथिंजिघांसया ॥ ९ ॥ उदक्रोशन्सो
मकास्तत्रपार्थंपुरःसराश्चार्जुनभिंधिकर्णं ॥ छिंध्यस्यमूर्धानमलंचिरेणश्रद्धांचराज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १० ॥ तथास्माकंबहवस्तत्रयोधाःकर्णंतथायाहियाही
त्यवोचन् ॥ जह्यर्जुनंकर्णशरैःसुतीक्ष्णैःपुनर्वनंयांतुचिरायपार्थाः ॥ ११ ॥ तथाकर्णःप्रथमंतत्रपार्थंमहेषुभिर्दशभिःप्रत्यविध्यत् ॥ तंचार्जुनःप्रत्यविद्ध्यच्छिता
ग्रैःकक्षांतरेदशभिःसंप्रहस्य ॥ १२ ॥ परस्परंतौविशिखैःसुपुंखैस्ततक्षतुःसूतपुत्रोर्जुनश्च ॥ परस्परंतौविभिदुर्विमर्देसुभीममभ्यापततुश्चहृष्टौ ॥ १३ ॥ ततो
र्जुनःप्रासृजदुग्रधन्वाभुजावुभौगांडिवंचानुमृज्य ॥ नाराचनालीकवराहकर्णान्क्षुरांस्तथासांजलिकार्धचंद्रान् ॥ १४ ॥ तेसर्वतःसमकीर्यंतराजन्पार्थेषवःक
र्णरथंविशंतः ॥ अवाङ्मुखाःपक्षिगणादिनांतेविशंतिकेतार्थमिवाशुवृक्षं ॥ १५ ॥ यानर्जुनःसभ्रुकुटीकटाक्षंकर्णायराजन्नसृजज्जितारिः ॥ तान्सायकैर्ग्रस
तेस्मसूतपुत्रःक्षिप्तान्क्षिप्तान्पांडवस्याशुसंघान् ॥ १६ ॥ ततोस्त्रमाग्नेयममित्रसाधनंमुमोचकर्णायमहेंद्रसूनुः ॥ भूम्यंतरिक्षेचदिशोर्कमार्गंप्रावृत्यदेहोस्यबभू
वदीप्तः ॥ १७ ॥ योधाश्चसर्वेज्वलितांबराभृशंप्रदुद्रुवुस्तत्रविदग्धवस्त्राः ॥ शब्दश्चघोरोतिबभूवतत्रयथावनेवेणुवनस्यदह्यतः ॥ १८ ॥ तद्वीक्ष्यकर्णोज्वलना
स्त्रमुद्यतंसवारुणंतत्प्रशमार्थमाहवे ॥ समुत्सृजन्सूतसुतःप्रतापवान्सतेनवह्निंशमयांबभूव ॥ १९ ॥ बलाहकौघश्चदिशस्तरस्वीचकारसर्वास्तिमिरेणसंवृ
ताः ॥ ततोधरित्रीधरतुल्यरोधसःसमंततोवैपरिवार्यवारिणा ॥ २० ॥ तैश्चातिवेगात्सतथाविधोपिनीतःशमंवह्निरतिप्रचंडः ॥ बलाहकैरेवदिगंतराणिव्याप्ता
निसर्वाणियथानभश्च ॥ २१ ॥ तथाचसर्वास्तिमिरेणवैदिशोमेघैर्वृतानप्रदृश्येतकिंचित् ॥ अथापोवाह्याभ्रसंघान्समस्तान्वायव्यास्त्रेणापततःसकर्णात् ॥ २२ ॥
ततोप्यसह्यंदयितंदेवराज्ञःप्रादुश्चक्रेवज्रमतिप्रभावं ॥ गांडीवंज्यांविशिखांश्चानुमंत्र्यधनंजयःशत्रुभिरप्रधृष्यः ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततःक्षुरप्रांजलिकार्धचंद्रानालीकनाराचवराहकर्णाः॥ गांडीवतःप्रादुरासन्सुतीक्ष्णाःसहस्रशोवज्रसमानवेगाः ॥ २४ ॥ तेकर्णमासाद्यमहाप्रभावाःसुतेज
॥१०३॥ नागःर्धपत्राःसुवेगाः॥ गात्रेषुसर्वेषुहयेषुचापिशरासनेयुगचक्रेध्वजेच॥ २५॥ निर्भिद्यतूर्णंविविशुःसुतीक्ष्णास्ताक्ष्र्यत्रस्ताभूमिमिवोरगास्ते ॥ शराचितां
गोरुधिरार्द्रगात्रःकर्णस्तदारोषविवृत्तनेत्रः॥ २६॥ दृढज्यमानाम्यसमुद्रघोषंप्रादुश्चक्रेभार्गवास्त्रंमहात्मा ॥ महेंद्रशस्त्राभिमुखान्विमुक्तांश्छित्वाकर्णःपांडव
स्येषुसंघान्॥ २७॥तस्यास्त्रमस्त्रेण निहत्यसोथजघानसंख्येरथनागपत्तीन्॥अमृष्यमाणश्चमहेंद्रकर्मामहारणेभार्गवास्त्रप्रतापात्॥२८॥पंचालानांप्रवरांश्चापि
योधान्क्रोधाविष्टःसूतपुत्रस्तरस्वी॥ बाणैर्विव्याधाहवेसुप्रमुक्तैःशिलाशितैरुक्मपुंखैःप्रसह्य॥ २९॥ तत्पंचालाःसोमकाश्चापिराजन्कर्णेनाजौपीड्यमानाः
शरौघैः॥ क्रोधाविष्टाविव्यधुस्तंसमंतात्तीक्ष्णैर्बाणैःसूतपुत्रंसमेताः॥ ३० ॥ तान्सूतपुत्रोनिजघानबाणैःपंचालानांरथनागाश्वसंघान्॥अभ्यर्दयद्बाणगणैः
प्रसह्यविध्वाहर्षात्संगरेसूतपुत्रः॥ ३१ ॥ तेभिन्नदेहाव्यसवोनिपेतुःकर्णेषुभिर्भूमितलेस्वनंतः॥ क्रुद्धेनसिंहेनयथेभयूथामहावनेभीमबलेनतद्वत्॥३२॥पंचा
लानांप्रवरान्संनिहत्यप्रसह्ययोधानखिलानदीनः॥ ततःसराजन्विरराजकर्णोयथांबरेभास्करउग्ररश्मिः ॥ ३३ ॥ कर्णस्यमत्वातुजयंत्वदीयाःपरांमुदंसिंह
नादांश्चचक्रुः॥ सर्वेह्यमन्यंतभृशाहतौचकर्णेनकृष्णावितिकौरवेंद्र॥ ३४॥ तत्तादृशंप्रेक्ष्यमहारथस्यकर्णस्यवीर्यंचपरैरसह्यं ॥ दृष्ट्वाचकर्णेनधनंजयस्यत
थाजिमध्येनिहतंतदस्त्रं॥ ३५॥ ततस्त्वमर्षीक्रोधसंदीप्तनेत्रोवातात्मजःपाणिनापाणिमार्च्छत् ॥ भीमोब्रवीदर्जुनंसत्यसंधममर्षितोनिःश्वसन्जातमन्युः॥
॥ ३६॥ कथंनुपापोयमपेतधर्मःसूतात्मजःसमरेद्यप्रसह्य॥ पंचालानांयोधमुख्याननेकान्निजघ्निवांस्तवजिष्णोसमक्षं ॥ ३७॥ पूर्वंदेवैरजितंकालकेयैःसा
क्षात्स्थाणोर्बाहुसंस्पर्शमेत्य॥ कथंनुत्वांसूतपुत्रःकिरीटिन्नथेषुभिर्दशभिःप्रागविध्यत्॥ ३८॥ त्वयाक्षिप्तांश्चाग्रसद्बाणसंघानाश्चर्यमेतत्प्रतिभातिमेद्य ॥ कृ
ष्णापरिक्लेशमनुस्मरत्वंयथाब्रवीत्षंढतिलान्स्मवाचः॥ ३९॥ रूक्षाःसुतीक्ष्णाश्चहिपापबुद्धिःसूतात्मजोयंगतभीर्दुरात्मा॥संस्मृत्यसर्वंतदिहाद्यपापंजह्याशु ॥१०३॥
कर्णंयुधिसव्यसाचिन्॥ ४०॥ कस्मादुपेक्षांकुरुषेकिरीटिन्नुपेक्षितुंनायमिहाद्यकालः॥ ययाधृत्यासर्वभूतान्यजैषीर्ग्रासंददत्खांडवेपावकाय॥ ४१॥ तया
धृत्यासूतपुत्रंजहित्वमहंचैनंगदयापोथयिष्ये॥ अथाब्रवीद्वासुदेवोपिपार्थंदृष्ट्वारथेषून्प्रतिहन्यमानान्॥ ४२॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४३ ॥ ४४॥४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आत्मनोनरस्यचात्नारायणस्यचइहभूमौप्रयोजनंभूभारावतरणंविदित्वास्मृत्वा॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥

अमीम्रदत्सर्वपातेद्यकर्णोत्थशैरस्त्रंकिमिदंभोकिरीटिन्॥ सवीरकिंमुह्यसिनावधत्सेनदंत्येतेकुरवःसंप्रहृष्टाः ॥ ४३ ॥ कर्णपुरस्कृत्यविदुर्हिसर्वेतवास्त्रमस्त्रैर्वि
निपात्यमानं॥ ययाधृत्यानिहतंतामसास्त्रंयुगेयुगेराक्षसाश्चापिघोराः॥ ४४॥ दंभोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषुतयाधृत्याजहिकर्णत्वमद्य ॥ अनेनचास्यक्षुरनेमि
नाद्यसंछिंधिमूर्धानमरेःप्रसह्य॥ ४५॥ मयाविसृष्टेनसुदर्शनेनवज्रेणशक्रोनमुचेरिवारेः॥ किरातरूपीभगवान्सुधृत्यात्वयामहात्मापरितोषितोभूत्॥४६॥
तांत्वंपुनर्वीरधृतिंगृहीत्वासहानुबंधंजहिसूतपुत्रं॥ ततोमहींसागरमेखलांत्वंसपत्तनांग्रामवतींसमृद्धां॥ ४७॥ प्रयच्छराज्ञेनिहतारिसंघांयशश्चपार्थातुलमा
प्नुहित्वं॥ सएवमुक्तोतिबलोमहात्माचकारबुद्धिंहिवधायसौतेः॥ ४८ ॥ सचोदितोभीमजनार्दनाभ्यांस्मृत्वातथात्मानमवेक्ष्यसर्वं ॥ इहात्मनश्चागमनेविदि
त्वाप्रयोजनंकेशवमित्युवाच॥ ४९ ॥ प्रादुष्करोम्येषमहास्त्रमुग्रंशिवायलोकस्यवधायसौतेः॥ तन्मेनुजानातुभवान्सुराश्चब्रह्माभवोवेदविदश्चसर्वे ॥ ५० ॥
इत्युच्यदेवंसतुसव्यसाचीनमस्कृत्वाब्रह्मणेसोमितात्मा॥ तदुत्तमंब्राह्ममसह्यमस्त्रंप्रादुश्चक्रेमनसाऽयद्विधेयं॥५१ ॥ तदस्यहत्वाविरराजकर्णोमुक्काशरान्मेघ
इवांबुधाराः॥ समीक्ष्यकर्णेनकिरीटिनस्तुतथाजिमध्येनिहतंतदस्त्रं॥ ५२॥ ततोमर्षीबलवान्क्रोधदीप्तोभीमोब्रवीदर्जुनंसत्यसंधं ॥ ननुत्वाहुर्वेदितारंमहास्त्रं
ब्राह्मंविधेयंपरमंजनास्त्वत्॥ ५३॥ तस्माद्न्यद्योजयसव्यसाचिन्नितिस्मोक्तोयोजयत्सव्यसाची॥ ततोदिशःप्रदिशश्चापिसर्वाःसमावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः
॥ ५४॥ गांडीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रैर्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भिः॥ सृष्टास्तुबाणाभरतर्षभेणशतंशतानीवसुवर्णपुंखाः ॥ ५५॥ प्राच्छादयन्कर्णरथंक्षणेनयु
गांतवन्ह्यर्ककरप्रकाशाः॥ततश्चशूलानिपरश्वधानिचक्राणिनाराचशश्वतानिचैव॥५६॥निश्चक्रमुर्घोरतराणियोधास्ततोभ्यहन्यंतसमंततोपि॥छिन्नंशिरः
कस्यचिदाजिमध्येपपातयोधस्यपरस्यकायात्॥ ५७॥ भयेनसोप्याशुपपातभूमावन्यःप्रनष्टःपतितंविलोक्य ॥ अन्यस्यसासिर्निपपातकृत्तोयोधस्यबाहुः
करिहस्ततुल्यः ॥ ५८॥ अन्यस्यसव्यःसहवर्मणाचक्षुरप्रकृत्तःपतितोधरण्यां॥ एवंसमस्तानपियोधमुख्यान्विध्वंसयामासकिरीटमाली॥ ५९॥ शरैःशरीरां
तकरैःसुघोरैर्दौर्योधनंसैन्यमशेषमेव॥ वैकर्तनेनापितथाजिमध्येसहस्रशोबाणगणाविसृष्टाः॥६०॥तेघोषिणःपांडवमभ्युपेयुःपर्जन्यमुक्ताइववारिधाराः॥
ततःसकृष्णंचकिरीटिनंचवृकोदरंचाप्रतिमप्रभावः॥६१॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलोनिहत्यननादघोरंमहतास्वरेण ॥ सकर्णबाणाभिहतःकिरीटीभीमंतथाप्रेक्ष्यजनार्दनंच ॥ ६२ ॥ अमृष्यमाणःपुनरेवपार्थःशरान्दशाष्टौ
चसमुद्ववर्ह ॥ सकेतुमेकेनशरेणविध्वाशल्यंचतुर्भिस्त्रिभिरेवकर्णं ॥६३॥ ततःसमुक्तैर्दशभिर्जघानसभापतिंकांचनवर्मनद्धं ॥ सराजपुत्रोविशिराविबाहुर्वि
वाजिसूतोविधनुर्विकेतुः ॥ ६४ ॥ हतोरथाग्रादपतत्सरुग्णःपरश्वधैःशालइवावकृत्तः ॥ पुनश्चकर्णंत्रिभिरष्टभिश्चद्वाभ्यांचतुर्भिर्दशभिश्चविध्वा ॥ ६५ ॥ चतुः
शतान्द्विरदान्सायुधान्वैहत्वारथानष्टशतान्जघान ॥ सहस्रशोश्वांश्चपुनःससादीनष्टौसहस्राणिचपत्तिवीरान् ॥ ६६ ॥ कर्णंससूतंसरथंसकेतुमदृश्यमंजोगति
भिःप्रचक्रे ॥ अथाक्रोशन्कुरवोवध्यमानाधनंजयेनाधिरथिंसमंतात् ॥ ६७ ॥मुंचाभिविध्यार्जुनमाशुकर्णबाणैःपुराहंतिकुरून्समग्रान् ॥सचोदितःसर्वयत्ने
नकर्णोमुमोचबाणान्सुबहूनभीक्ष्णं ॥ ६८ ॥ तेपांडुपांचालगणान्निजघ्नुर्मर्मच्छिदःशोणितपांसुदिग्धाः ॥ तावुत्तमौसर्वधनुर्धराणांमहाबलौसर्वसपत्नसाहौ
॥ ६९ ॥ निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रमन्योन्यमप्यस्त्रविदौमहास्त्रैः ॥ अथोपयातस्त्वरितोदिदृक्षुर्मंत्रौषधीभिर्निरुजोविशल्यः ॥ ७० ॥ कृतःसुहृद्भिर्भिषजांवरिष्ठै
र्युधिष्ठिरस्तत्रसुवर्णवर्मा ॥ तथोपयातंयुधिधर्मराजंदृष्ट्वामुदासर्वभूतान्यनंदन् ॥ ७१ ॥ राहोर्विमुक्तंविमलंसमग्रंचंद्रंयथैवाभ्युदितंतथैव ॥ दृष्ट्वातुमुख्यावथ
युध्यमानौदिदृक्षवःशूरवरावरिघ्नौ ॥ ७२ ॥ कर्णंचपार्थंचविलोकयंतःखस्थामहीस्थाश्चजनावतस्थुः ॥ सकार्मुकज्यातलसंनिपातःसुमुक्तबाणस्तुमुलोबभूव
॥ ७३ ॥ घ्नतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकैर्धनंजयस्याधिरथेश्चतत्र ॥ ततोधनुर्ज्यासहसातिकृष्टासुघोषमच्छिद्यतपांडवस्य ॥ ७४ ॥ तस्मिन्क्षणेपांडवंसूतपुत्रःस
माचिनोत्क्षुद्रकाणांशतेन ॥ निर्मुक्तसर्पप्रतिमैरभीक्ष्णंतैलप्रधौतैःखगपत्रवाजैः ॥ ७५ ॥ षष्ट्याबिभेदाशुचवासुदेवमनंतरंफाल्गुनमष्टभिश्च ॥ पूषात्मजो
मर्मसुनिर्बिभेदमरुत्सुतंचायुतशःशराग्र्यैः ॥ ७६ ॥ कृष्णंचपार्थंचतथाध्वजंचपार्थानुजान्सोमकान्पातयंश्च ॥ प्राच्छादयंस्तेविशिखैःपृषत्कैर्जीमूतसंघान
भसीवसूर्यं ॥ ७७ ॥ आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकैर्व्यष्टंभयत्सूतपुत्रःकृतास्त्रः ॥ तैरस्तमस्त्रंविनिहत्यसर्वंजघानतेषांरथवाजिनागान् ॥ ७८ ॥ तथातुसैन्यप्रवरां
श्चराजन्नभ्यर्दयन्मार्गणैःसूतपुत्रः ॥ तेभिन्नदेहाव्यसवोनिपेतुःकर्णेषुभिर्भूमितलेस्वनंतः ॥ ७९ ॥ सिंहेनक्रुद्धेनयथाश्वयूथ्यामहाबलाभीमबलेनतद्वत् ॥ पुन
श्चपांचालवरास्तथान्येतदंतरेकर्णधनंजयाभ्यां ॥ ८० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥८१॥८२॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ स्नात्वेत्यनेनपातालगंगायास्तलंप्राप्यतदभिघातेनपरावृत्ताइत्यर्थः ॥ ८९ ॥ तक्षकपुत्रपक्षाइतितेसर्पबाणाःअश्वसेनप्रयुक्ताः ॥ ९० ॥ ९१॥

प्रस्कंदंतोबलिनासाधुमुक्तैःकर्णेनबाणैर्निहताःप्रसह्य॥ जयंमत्वाविपुलंवैत्वदीयास्तलान्निजघ्नुःसिंहनादांश्चनेदुः॥ ८१ ॥ सर्वेत्वमन्यंतवशेकृतौतौकर्णेन
कृष्णावितितेविमर्दे॥ ततोधनुर्ज्यामवनाम्यशीघ्रंशरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ॥ ८२ ॥ सुसंरब्धःकर्णशरक्षतांगोरणेपार्थःकौरवान्प्रत्यगृह्णात् ॥ ज्यांचानुमृ
ज्याभ्यहनत्तलत्रेबाणांधकारंसहसाचचक्रे॥ ८३॥ कर्णंचशल्यंचकुरूंश्चसर्वान्बाणैरविध्यत्प्रसभंकिरीटी॥ नपक्षिणोबभ्रमुरंतरिक्षेतदामहास्त्रेणकृतेंधकारे
॥ ८४॥ वायुर्वियत्स्थैरीरितोभूतसंघैरुवाहदिव्यःसुरभिस्तदानीं ॥ शल्यंचपार्थोदशभिःपृषत्कैर्भृशंतनुत्रेप्रहसन्नविध्यत् ॥ ८५ ॥ ततःकर्णंद्वादशभिःसुमु
क्तैर्विध्वापुनःसप्तभिरभ्यविध्यत्॥ सपार्थबाणासनवेगमुक्तैर्दृढाहतःपत्रिभिरुग्रवेगैः॥ ८६ ॥ विभिन्नगात्रःक्षतजोक्षितांगःकर्णोबभौरुद्रइवाततेषुः ॥ प्र
क्रीडमानोथश्मशानमध्येरौद्रेमुहूर्तेरुधिरार्द्रगात्रः॥ ८७॥ ततस्त्रिभिस्तंत्रिदशाधिपोपमंशरैर्बिभेदाधिरथिर्धनंजयं ॥ शरांश्चपंचज्वलितानिवोरगान्प्रवेश
यामासजिघांसयाऽच्युतं॥८८॥ तेवर्मभित्वापुरुषोत्तमस्यसुवर्णचित्रान्यपतन्सुमुक्ताः॥ वेगेनगामाविविशुःसुवेगाःस्नात्वाचकर्णाभिमुखाःप्रतीयुः॥ ८९॥
तान्पंचभल्लैर्दशभिःसुमुक्तैस्त्रिधात्रिधैकैकमथोच्चकर्त॥ धनंजयास्तैर्न्यपतन्पृथिव्यांमहाहयस्तक्षकपुत्रपक्षाः॥ ९० ॥ ततःप्रजज्वालकिरीटमालीक्रोधेनक
क्षंप्रदहन्निवाग्निः॥ तथाविनुन्नांगमवेक्ष्यकृष्णंसर्पैपुंभिःकर्णभुजप्रसृष्टैः॥ ९१ ॥ सकर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैःशरैःशरीरांतकरैर्ज्वलद्भिः ॥ मर्मस्वविध्यत्सच
चालदुःखाद्दैवादवातिष्ठतधैर्यबुद्धिः॥ ९२॥ ततःशरौघैःप्रदिशोदिशश्चरवेःप्रभाकर्णरथश्चराजन्॥ अदृश्यमासीत्कुपितेधनंजयेतुषारनीहारवृतंयथानभः॥
॥ ९३॥ सचक्ररक्षानथपादरक्षान्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्चसर्वान्॥ दुर्योधनेनानुमतानरिघ्नःसमुद्यतान्सरथान्सारभूतान्॥ ९४॥ द्विसाहस्रान्समरेसव्यसाची
कुरुप्रवीरानृषभःकुरूणां॥ क्षणेनसर्वान्सरथाश्वसूतान्निनायराजन्क्षयमेकवीरः॥ ९५॥ ततोऽपलायंतविहायकर्णंतवात्मजाःकुरवोयेऽवशिष्टाः॥ हतानपा
कीर्यशरक्षतांश्चलालप्यमानांस्तनयान्पितॄंश्च ॥ ९६ ॥ ससर्वतःप्रेक्ष्यदिशोविशून्याभयावदीर्णैःकुरुभिर्विहीनः॥ नविव्यथेभारततत्रकर्णःप्रहृष्टएवार्जुन
मभ्यधावत्॥ ९७॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णार्जुनद्वैरथेऊननवतितमोऽध्यायः॥ ८९॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१०५॥ संजयउवाच ततःप्रयाताःशरपातमात्रमवस्थिताःकुरवोभिन्नसेनाः॥विद्युत्प्रकाशंददृशुःसमंताद्धनंजयास्त्रंसमुदीर्यमाणं॥ १ ॥ तदर्जुनास्त्रंग्रसतिस्मक ८
र्णोवियद्गतंघोरतरैःशरैस्तत्॥ क्रुद्धेनपार्थेनभृशाभिसृष्टंवधायकर्णस्यमहाविमर्दे॥ २ ॥ उदीर्यमाणंस्मकुरूनदहंतंसुवर्णपुंखैर्विशिखैर्ममर्द ॥ कर्णस्त्वमोघेष्व
सनंदृढज्यंविस्फारयित्वाविसृजञ्छरौघान्॥ ३ ॥ रामादुपात्तेनमहामहिम्नास्त्राथर्वणेनारिविनाशनेन॥तदर्जुनास्त्रंव्यधमद्दहंतंकर्णस्तुबाणैर्निशितैर्महात्मा॥
॥ ४ ॥ ततोविमर्दःसुमहान्बभूवतत्रार्जुनस्याधिरथेश्चराजन्॥ अन्योन्यमासादयतोःपृषत्कैर्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ॥ ५ ॥ तत्रास्त्रसंघातसमावृतंतदाब
भूवराजंस्तुमुलंस्मसर्वतः॥ तत्कर्णपार्थौशरवृष्टिसंघैर्निरंतरंचक्रतुरंबरंतदा॥ ६ ॥ ततोजालंबाणमयंमहांतंसर्वेऽद्राक्षुःकुरवःसोमकाश्च ॥ नान्यंचभूतंददृशु
स्तदातेबाणांधकारेतुमुलेथकिंचित्॥ ७ ॥ तौसंदधानावनिशंचराजन्समस्यंतौचापिशराननेकान्॥ संदर्शयेतांयुधिमार्गान्विचित्रान्धनुर्धरौतौविविधैःकृ
तास्त्रैः॥ ८ ॥ तयोरेवंयुध्यतोराजिमध्येसूतात्मजोभूदधिकःकदाचित्॥ पार्थःकदाचित्त्वधिकःकिरीटीवीर्यास्त्रमायाबलपौरुषेण॥ ९ ॥ दृष्ट्वातयोस्तंयुधिसंप्र
हारंपरस्परस्यांतरमीक्षमाणयोः॥ घोरंतयोर्दुर्विषहंरणेऽन्यैर्योधाःसर्वेविस्मयमभ्यगच्छन्॥ १० ॥ ततोभूतान्यंतरिक्षस्थितानितौकर्णपार्थौप्रशशंसुर्नरेंद्र॥
भोःकर्णसाध्वर्जुनसाधुचेतिवियत्सुवाणीश्रूयतेसर्वतोपि॥ ११ ॥ तस्मिन्विमर्देरथवाजिनागैस्तदाभिघातैर्दलितेहिभूतले॥ ततस्तुपातालतलेशयानोनागोऽ
श्वसेनःकृतवैरोर्जुनेन॥ १२ ॥ राजंस्तदाखांडवदाहमुक्तोविवेशकोपाद्वसुधातलेयः॥ अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेनसंदृश्यकर्णार्जुनयोर्विमर्दं॥ १३ ॥ अयंहिका
लोस्यदुरात्मनोवैपार्थस्यवैरप्रतियातनाय॥ संचिंत्यतूणंप्रविवेशचैवकर्णस्यराजन्शररूपधारी॥ १४ ॥ ततोस्त्रसंघातसमाकुलंतदाबभूवजन्यंविततांशुजा
लं॥ तत्कर्णपार्थौशरसंघवृष्टिभिर्निरंतरंचक्रतुरंबरंतदा ॥ १५ ॥ तद्बाणजालैकमयंमहांतंसर्वेत्रसन्कुरवःसोमकाश्च ॥ नान्यत्किंचिद्ददृशुःसंपतद्वैबाणांधका
रेतुमुलेतिमात्रं॥ १६ ॥ ततस्तौपुरुषव्याघ्रौसर्वलोकधनुर्धरौ॥ त्यक्तप्राणौरणेवीरौयुद्धश्रममुपागतौ॥ समुत्क्षेपैर्वीक्ष्यमाणौसिक्तौचंदनवारिणा॥ १७ ॥ स ॥१०५॥
वालव्यजनैर्दिव्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणैः॥ शक्रसूर्यकराब्जाभ्यांप्रमार्जितमुखावुभौ॥ १८ ॥ कर्णोथपार्थंनविशेषयद्यदाभृशंचपार्थेनशराभितप्तः॥ ततस्तुवीरः
शरविक्षतांगोदध्रेमनोत्येकशयस्यतस्य॥ १९ ॥ ततोरिपुघ्नंसमधत्तकर्णःसुसंचितंसर्पमुखंज्वलंतं॥ रौद्रंशरंसन्नतमुग्रधौतंपार्थार्थमत्यर्थचिराभिगुप्तं॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥अथेति मूर्ध्नःसकाशात् व्यालास्त्रस्यसर्गश्चोत्तमयत्नश्चमन्युश्चतैःप्रयुक्तेनशरेणोत्तमगात्रभूषणमुत्तमांगभूषणंप्रजहारेतिद्वयोःसंबंधः॥ ३२ ॥

सदार्चितंचंदनचूर्णशायितंसुवर्णतूणीरशयंमहार्चिषं॥ आकर्णपूर्णंचविकृष्यकर्णःपार्थोन्मुखःसंदधेचोत्तमौजाः॥ २१ ॥ प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवंशिरोजि
हीर्षुर्युधिसव्यसाचिनः॥ ततःप्रजज्वालदिशोनभश्चउल्काश्चघोराःशतशःप्रपेतुः ॥ २२ ॥ तस्मिंस्तुनागेधनुषिप्रयुक्तेहाहाकृतालोकपालाःसशक्राः ॥ नचा
पितंबुबुधेसूतपुत्रोबाणेप्रविष्टंयोगबलेननागं॥ २३ ॥ दशशतनयनोहिंदृष्ट्वबाणेप्रविष्टंनिहतइतिसुतोमेस्रस्तगात्रोबभूव ॥ जलजकुसुमयोनिःश्रेष्ठभावो
जितात्मात्रिदशपतिमवोचन्माव्यथिष्ठाजयेश्रीः॥ २४ ॥ ततोब्रवीन्मद्रराजोमहात्माद्दृष्ट्वाकर्णंप्रहितेषुंतमुग्रं॥ नकर्णग्रीवामिषुरेषलप्स्यतेसमीक्ष्यसंधत्स्वश
रंशिरोघ्नं॥ २५ ॥ अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रोमद्राधिपंसूतपुत्रस्तरस्वी॥ नसंधत्तेद्विःशरंशल्यकर्णोनमादृशाजिह्मयुद्धाभवंति॥ २६ ॥ इतीदमुक्त्वाविससर्ज
तंशरंप्रयत्नतोवर्षगणाभिपूजितं॥ हतोसिवैफाल्गुनइत्यधिक्षिपन्नुवाचचोच्चैर्गिरमूर्जितांवृषः॥ २७॥ससायकःकर्णभुजप्रसृष्टोहुताशनार्कप्रतिमःसुघोरः॥
गुणच्युतःकर्णधनुःप्रमुक्तोवियद्गतःप्राज्वलदंतरिक्षे॥ २८ ॥ तंप्रेक्ष्यदीप्तंयुधिमाधवस्तुत्वरान्वितंसत्वरयैवलीलया ॥ पदाविनिष्पिष्यरथोत्तमंसप्रावेशयत्पृ
थिवींकिंचिदेव॥ २९ ॥ क्षितिंगताजानुभिस्तेऽथवाहाहेमच्छन्नाश्चंद्रमरीचिवर्णाः॥ ततोंतरिक्षेसुमहान्निनादःसंपूजनार्थंमधुसूदनस्य ॥ ३० ॥ दिव्याश्चवा
चःसहसाबभूवुर्दिव्यानिपुष्पाण्यथसिंहनादाः॥ तस्मिंस्तथावैधरणींनिमग्नेरथेप्रयत्नान्मधुसूदनस्य॥ ३१ ॥ ततःशरःसोभ्यहनत्किरीटंतस्येंद्रदत्तंसुदृढंचधी
मतः॥ अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणंधरावियद्द्योसलिलेषुविश्रुतं॥ ३२ ॥ व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिःशरेणमूर्ध्नःप्रजहारसूतजः॥ दिवाकरेंदुज्वलनप्रभ
त्विषंसुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितं॥ ३३ ॥ पुरंदरार्थंतपसाप्रयत्नतःस्वयंकृतंयद्विभुनास्वयंभुवा ॥ महार्हरूपंद्विषतांभयंकरंबिभर्तुरत्यर्थसुखंसुगंधिनं ॥ ३४ ॥
जिघांसतेदेवरिपून्सुरेश्वरःस्वयंददौयत्सुमनाःकिरीटिने॥ हरांबुपाखंडलवित्तगोप्तृभिःपिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः॥ ३५ ॥ सुरोत्तमैरप्यविषह्यमर्दितुं
प्रसह्यनागेनजहारयद्वृषः॥ सदुष्टभावोवितथप्रतिज्ञःकिरीटमत्यद्भुतमर्जुनस्य॥ ३६ ॥ नागोमहार्हंतपनीयचित्रंपार्थोत्तमांगात्प्रहरत्तरस्वी ॥ तद्धेमजालाव
ततंसुघोषंजाज्वल्यमानंनिपपातभूमौ॥३७॥तदुत्तमेषून्मथितंविषाग्निनाप्रदीप्तमर्चिष्मदथोक्षितौप्रियं॥पपातपार्थस्यकिरीटमुत्तमंदिवाकरोस्तादिवरक्तमं
डलः॥३८॥सवैकिरीटंबहुरत्नभूषितंजहारनागोर्जुनमूर्धतोबलात्॥गिरेःसुजातांकुरपुष्पितद्रुमंमहेंद्रवज्रःशिखरोत्तमंयथा॥३९॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४० ॥ ४१ ॥ गोकर्णामुकुटंजहारेत्यन्वयः अर्जुनस्यमुकुटहरणमपिमहत्कर्मेतिसूचयन्मुकुटंविशिनष्टि गविचक्षुषिकर्णोयस्याःसागोकर्णाचक्षुःश्रवाःसर्पिणीअर्जुनेनखांडवेनिहतासतीइहनिमित्तभूता तस्यमुकुटमेवजहारह्नतवतीनतुशिरः कथंहतायाहनननिमित्तत्वमतआह सुमुखीकृतेनइषुणागोपुत्रसंप्रेषिता संधिरविवक्षितत्वान्नभवति शोभनंपुत्रजीवनकरंमुखंयस्याःसासुमुखी साहिपुत्रंनिगीर्यदह्यमानात्खांडवादुत्पतंतीशिरोदेशेअर्जुनेनच्छिन्नासतीस्वयंमृतापुत्रंचरक्षितवतीत्यादिपर्वण्युपाख्यायते कृतेनस्वयंनिर्मितेनपुत्रेणत्रातेनइषुणाइषुभावंगतेन आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेरिष्वाकारपुत्ररूपेणसंपन्नासती गोमतोरश्मिमतोऽर्कस्यपुत्रेणकर्णेनप्रेपिताइषुणेतीत्थंभावेतृतीया गोपुत्रेतिमतुब्लोपआर्षः किंकृत्वामुकुटंजहारेत्यतआह सुव्यक्तगोऽसुप्रभं गोगतकंदृष्ट्वा सुव्यक्ताःअतिशयेनाविर्भूताःगावोरश्मयस्तेजइतियावत् सुव्यक्तैर्गोभिरसुभिश्वप्रकर्षेणभासमानंनिरतिशयतेजोबलमर्जुनं गोगतकंगोशब्देनहयरश्मीनांप्रदेशोलक्ष्यते तत्रगतंविद्यमानंकंशिरोयस्यतं अर्जुनस्यग्रीवादेशंकर्णेनलक्षीकृतंविज्ञायभ

महीवियद्द्यौःसलिलंचवायुनाप्रसह्यमुग्रंविनिघूर्णितंयथा॥ अतीवशब्दोभुवनेषुवैतदाजनाध्यवस्यन्व्यथिताश्वचस्खलुः॥४०॥ विनाकिरीटंशुशुभेसपार्थःश्यामोयुवानीलइवोच्चशृंगः॥ ततःसमुद्ग्रथ्यसितेनवाससास्वमूर्धजानव्यथितस्तदार्जुनः॥विभासितःसूर्यमरीचिनादृढंशिरोगतेनोदयपर्वतोयथा॥४१॥ गोकर्णासुमुखीकृतेनइषुणागोपुत्रसंप्रेषितागोशब्दात्मजभूषणंसुविहितंसुव्यक्तगोऽसुप्रभं ॥ दृष्ट्वागोगतकंजहारमुकुटंगोशब्दगोपूरिवैगोकर्णासनमर्दनश्वनययावप्राप्यमृत्योर्वशं॥ ४२॥ ससायकःकर्णभुजप्रसृष्टोहुताशनार्कप्रतिमोमहार्हः॥ महोरगःकृतवैरोर्जुनेनकिरीटमाहत्यततोव्यतीयात्॥ ४३॥ तंचापिदग्ध्वातपनीयचित्रंकिरीटमाकृष्यतदर्जुनस्य॥ इयेषगंतुंपुनरेवतूर्णंदृष्टश्वकर्णेनततोब्रवीत्तं॥ ४४॥

गवतास्वभारेणअश्वेषुजानुभ्यामवनींगमितेषुरश्मिभिःसमसूत्रदेशेअर्जुनस्यशिरोदृष्ट्वापिवेगातिशयात्स्वयंनीचीभवितुमशक्तासतीतद्देशस्थंमुकुटंजहारेत्यर्थः गोशब्दात्मजभूषणंसुविहितमिति गौःपृथिवीतयाशब्द्यतेगोशब्दाअदितिः इयंवाअदितिरितिपृथिव्याअदितेर्निर्देशात् तस्याआत्मजस्येंद्रस्यभूषणंसुविहितंवेधसेतिशेषः तथाचात्रैवोक्तंपुरंदरार्थंतपसाप्रयत्नतःस्वयंकृतंयद्विधिनास्वयंभुवेति कीदृशंमुकुटंवैनिश्चितंप्रसिद्धंवा गोशब्दगोपूरि गोभिःरश्मिभिःशब्द्यतेरश्मिमानितिकथ्यतइतिसूर्यःतस्येवभुवनगर्भव्यापिनोगावःकिरणास्तैर्भुवनंपूरयितुंशीलमस्यतत्तथा सूर्यसमप्रभमित्यर्थः ननुचेतनाधिष्ठितोबाणःपुनरेत्यार्जुनंकुतोनहतवानित्यतआह गोकर्णासनमर्दनश्वनययावप्राप्यमृत्योर्वशमिति गोकर्णंसर्पंपुनरर्जुनंहंतुंइच्छंतंअसनेनबाणक्षेपेणमर्दयतियःसतथाभूतोऽर्जुनश्वतमेवसर्पमनवाप्यमृत्योर्वशंनययौ सर्पस्यपुनरागमनंवधश्वाग्रेवकीर्त्यते गौर्नादित्येबलीवर्देक्रतुभेदर्षिभेदयोः स्त्रीतुस्याद्दिशिभारत्यांभूमौचसुरभावपि नृस्त्रियोःस्वर्गवज्रांबुरश्मिदृग्बाणलोमसुइतिकोशः॥ ४२॥ ४३ ४४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कर्णेनवाक्यंउक्तःसंस्तद्वाक्यमसहन्असहमानःस्वयंप्रायादित्युत्तरेणान्वयः ॥४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ महोल्कामितिपाठेइवेत्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

मुक्तस्त्वयाहंत्वसमीक्ष्यकर्णशिरोहृतंयन्नमयार्जुनस्य॥ समीक्ष्यमांमुंचरणेत्वमाशुहंतास्मिशत्रुंतवचात्मनश्च॥ ४५॥ सएवमुक्तोयुधिसूतपुत्रस्तमब्रवीत्को भवानुग्ररूपः॥ नागोब्रवीद्विद्धिकृतागसंमांपार्थेनमातुर्वधजातवैरं॥ ४६॥ यदिस्वयंवज्रधरोस्यगोप्तातथापियातापितृराजवेश्मनि॥ कर्णउवाच न नागकर्णोघरणेपरस्यबलंसमास्थायजयंबुभूषेत्॥ ४७॥ नसंदध्यांद्विःशरंचैवनागयद्यर्जुनानांशतमेवहन्यां ॥ तमाहकर्णःपुनरेवनागंतदाजिमध्येरविसूनुसत्तमः॥ ४८॥ व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिर्हतास्मिपार्थंसुसुखीव्रजत्वं॥ इत्येवमुक्तोयुधिनागराजःकर्णेनरोषादसहंस्तस्यवाक्यं ॥४९॥ स्वयंप्रायात्पार्थवधायराजन्कृत्वास्वरूपंविजिघांसुरुग्रः॥ ततःकृष्णःपार्थमुवाचसंख्येमहोरगंकृतवैरंजहित्वं॥ ५०॥ सएवमुक्तोमधुसूदनेनगांडीवधन्वारिपुवीर्यसाहः॥उवाचकोह्येषममाद्यनागःस्वयंयआयाद्गरुडस्यवक्रं॥ ५१॥ कृष्णउवाच योसौत्वयाखांडवेचित्रभानुंसंतर्पयाणेनधनुर्धरेण ॥ वियद्गतोजननीगुप्तदेहोमत्वैकरूपंनिहतास्यमाता॥ ५२॥ सएषतद्वैरमनुस्मरन्वैत्वांप्रार्थयत्यात्मवधायनूनं ॥ नभश्च्युतांप्रज्वलितामिवोल्कांपश्यैनमायांतममित्रसाह ॥ ५३ ॥ संजयउवाच ततःसजिष्णुःपरिवृत्यरोषाच्चिच्छेदषड्भिर्निशितैःसुधारैः॥ नागंवियत्तिर्यगिवोत्पतंतंसच्छिन्नगात्रोनिपपातभूमौ॥ ५४॥ गतेचतस्मिन्भुजगेकिरीटिनास्वयंविभुःपार्थिवभूतलादथ॥ समुज्जहाराशुपुनःपतंतंरथंभुजाभ्यांपुरुषोत्तमस्ततः॥ ५५ ॥ तस्मिन्मुहूर्तेदशभिःपृषत्कैःशिलाशितैर्बर्हिणबर्हवाजितैः॥ विव्याधकर्णःपुरुषप्रवीरोधनंजयंतिर्यगवेक्षमाणः॥ ५६ ॥ ततोर्जुनोद्वादशभिःसुमुक्तैर्वराहकर्णैर्निशितैःसमर्प्य ॥ नाराचमाशीविषतुल्यवेगमाकर्णपूर्णायतमुत्ससर्ज॥ ५७॥ सचित्रवर्मेषुवरोविदार्यप्राणान्निरस्यन्निवसाधुमुक्तः॥ कर्णस्यपीत्वारुधिरंविवेशवसुंधरांशोणितदिग्धवाजः॥ ५८॥ततोवृषोबाणनिपातकोपितोमहोरगोदंडविघट्टितोयथा॥ तदाशुकारीव्यसृजच्छरोत्तमान्महाविषःसर्पइवोत्तमंविषं॥ ५९॥ जनार्दनंद्वादशभिःपराभिनन्नवैर्नवत्याचशरैस्तथार्जुनं॥ शरेणघोरेणपुनश्चपांडवंविदार्यकर्णोव्यनदज्जहासच॥६०॥ तमस्यहर्षममृष्येणपांडवोबिभेदमर्माणिततोस्यमर्मवित्॥परःशतैःपत्रिभिरिंद्रविक्रमस्तथाययेंद्रोबलमोजसारणे॥६१॥ततःशराणांनवतिंतदार्जुनःससर्जकर्णेऽतकदंडसंनिभां॥ तैःपत्रिभिर्विद्धतनुःसविव्यथेतथाययथावज्रविदारितोचलः॥ ६२॥ गतेगमिते विभुःसमर्थः ॥ ५५ ॥ बर्हिणांबर्हाएववाजाःपक्षाःसंजातायेषां तैर्बर्हिणबर्हवाजितैः ॥ ५६॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ अग्निजःकार्तिकेयः ॥६८ ॥ ६९॥ ईषिवान्मनसिकृतवान् ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकैरलंकृतंचास्यवरांगभूषणं ॥ प्रविद्धमुर्व्यांनिपपातपत्रिभिर्धनंजयेनोत्तमकुंडलेपिच ॥ ६३ ॥ महाधनंशिल्पिवरैःप्रयत्नतःकृतंयद
॥१०७॥ स्योत्तमवर्मभास्वरं॥ सुदीर्घकालेनततोस्यपांडवःक्षणेनबाणैर्बहुधाव्यशातयत् ॥ ६४ ॥ सतंविवर्माणमथोत्तमेषुभिःशितैश्चतुर्भिःकुपितःपराभिनत् ॥ स
विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रताडितोयथातुरःपित्तकफानिलज्वरैः॥६५॥ महाधनुर्मंडलनिःसृतैःशितैःक्रियाप्रयत्नप्रहितैर्बलेनच ॥ ततक्षकर्णंबहुभिःशरोत्तमैर्बिभेद
मर्मस्वपिचार्जुनस्त्वरन् ॥ ६६ ॥ दृढाहतःपत्रिभिरुग्रवेगैःपार्थेनकर्णोविविधैःशिताग्रैः ॥ बभौगिरिर्गैरिकधातुरक्तःक्षरन्प्रपातैरिवरक्तमंभः ॥६७॥ ततोर्जुनः
कर्णमवक्रगैर्नवैःसुवर्णपुंखैःसुदृढैरयस्मयैः ॥ यमाग्निदंडप्रतिमैस्तनांतरेपराभिनत्क्रौंचमिवाद्रिमग्निजः ॥ ६८ ॥ ततःशरावापमपास्यसूतजोधनुश्चतच्छक्र
शरासनोपमं ॥ ततोरथस्थःसमुमोहचस्खलन्प्रशीर्णमुष्टिःसुभृशाहतःप्रभो ॥ ६९ ॥ नचार्जुनस्तंव्यसनेतदेषिवान्निहंतुमार्यःपुरुषव्रतेस्थितः ॥ ततस्तमिंद्रा
वरजःसुसंभ्रमादुवाचकिंपांडवहेप्रमाद्यसे ॥ ७० ॥ नैवाहितानांसततंविपश्चितःक्षणंप्रतीक्षंत्यपिदुर्बलीयसां ॥ विशेषतोरीन्व्यसनेषुपंडितोनिहत्यधर्मंचय
शश्चविंदते ॥ ७१ ॥ तदेकवीरंतवचाहितंसदात्वरस्वकर्णंसहसाभिमर्दितुं ॥ पुरासमर्थःसमुपैतिसूतजोभिंधित्वमेनंनमुचिंयथाहरिः ॥ ७२ ॥ ततस्तदेवेत्यभि
पूज्यसत्वरंजनार्दनंकर्णमविध्यदर्जुनः ॥ शरोत्तमैःसर्वकुरूत्तमस्त्वरंस्तथायथाशंबरहापुराबलिं॥ ७३॥ साश्वंतुकर्णंसरथंकिरीटीसमाचिनोद्भारतवत्सदंतैः॥
प्रच्छादयामासदिशश्चबाणैःसर्वप्रयत्नात्तपनीयपुंखैः ॥ ७४ ॥ सवत्सदंतैःपृथुपीनवक्षाःसमाचितःसोधिरथिर्विभाति ॥ सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलिर्य
थाऽचलश्चंदनकाननायुतः॥ ७५ ॥ शरैःशरीरेबहुभिःसमर्पितैर्विभातिकर्णःसमरेविशांपते ॥ महीरुहैराचितसानुकंदरोयथागिरींद्रःस्फुटकर्णिकारवान् ॥
॥ ७६ ॥ सबाणसंघान्बहुधाव्यवासृजन्विभातिकर्णःशरजालरश्मिवान् ॥ सलोहितोरक्तगभस्तिमंडलोदिवाकरोस्ताभिमुखोयथातथा ॥ ७७ ॥ बाह्वंतरा
दाधिरथेर्विमुक्तान्बाणान्महाहीनिवदीप्यमानान् ॥ व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताःशराःसमासाद्यदिशःशिताग्राः ॥ ७८ ॥ ततःसकर्णःसमवाप्यधैर्यंबाणान्वि ॥१०७॥
मुंचन्कुपिताहिकल्पान् ॥ विव्याधपार्थंदशभिःपृषत्कैःकृष्णंचषड्भिःकुपिताहिकल्पैः ॥ ७९ ॥ ततःकिरीटीभृशमुग्रनिःस्वनंमहाशरंसर्पविषानलोपमं ॥ अय
स्मयंरौद्रमहास्त्रसंभृतंमहाहवेक्षेप्तुमनामहामतिः ॥ ८० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कालइति हेनृप कर्णवधंअभिलक्ष्येतिशेषः ब्रुवाणःवक्ता ॥ ८१ ॥ वामंचक्रंग्रसते नृवीरेत्यत्रात्तिसौतेरितिपाठेग्रसतेअत्तिचनतुनिर्गीर्णमुद्वमतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ चैत्यःसवेदिकोग्रामसूचकोमहाद्रु

कालोत्ययद्भश्योनृपविप्रकोपान्निदर्शयन्कर्णवधंब्रुवाणः ॥ भूमिस्तुचक्रंग्रसतीत्यवोचत्कर्णस्यतस्मिन्वधकालआगते ॥ ८१ ॥ ततस्तदस्त्रंमनसःप्रनष्टंयद्भार्ग वोस्मैप्रददौमहात्मा ॥ चक्रंचवामंग्रसतेभूमिरस्यप्रानेतस्मिन्वधकालेनृवीर ॥ ८२ ॥ ततोरथोघूर्णितवान्नरेंद्रशापात्तदाब्राह्मणसत्तमस्य ॥ ततश्चक्रमपतत्त स्यभूमौसविह्वलःसमरेसूतपुत्रः ॥ ८३ ॥ सवेदिकश्चैत्यइवातिमात्रःसुपुष्पितोभूमितलेनिमग्नः ॥ घूर्णेरथेब्राह्मणस्याभिशापाद्रामादुपात्तेत्वविभातिचास्त्रे ॥ ८४ ॥ छिन्नेशरेसर्पमुखेचघोरेपार्थेनतस्मिन्विषसादकर्णः ॥ अमृष्यमाणोव्यसनानितानिहस्तौविधुन्वन्सविगर्हमाणः ॥ ८५ ॥ धर्मप्रधानंकिलपातिधर्मइ त्यब्रुवन्धर्मविदःसदैव ॥ वयंचधर्मेप्रयतामनित्यंचर्तुंयथाशक्तियथाश्रुतंच ॥ ८६ ॥ सचापिनिघ्नातिनपातिभक्तान्मन्येननित्यंपरिपातिधर्मः ॥ एवंब्रुवन्प्र स्खलिताश्वसूतोविचाल्यमानोर्जुनबाणपातैः ॥ मर्माभिघाताच्छिथिलःक्रियासुपुनःपुनर्धर्ममसौजगर्ह ॥ ८७ ॥ ततःशरैर्भीमतरैरविध्यत्त्रिभिराहवे ॥ हस्ते कृष्णंतथापार्थमभ्यविध्यच्चसप्तभिः ॥ ८८ ॥ ततोर्जुनःसप्तदशतिग्मवेगानजिह्मगान् ॥ इंद्राशनिसमान्घोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ८९ ॥ निर्भिद्यतेभीमवे गात्यपतन्पृथिवीतले ॥ कंपितात्माततःकर्णःशक्त्याचेष्टामदर्शयत् ॥ ९० ॥ बलेनाथससंस्तभ्यब्रह्मास्त्रंसमुदैरयत् ॥ ऐंद्रंततोर्जुनश्चापितद्दृष्ट्वाभ्युपमंत्रयत् ॥ ॥ ९१ ॥ गांडीवंज्यांचबाणांश्चसोनुमंत्र्यपरंतपः ॥ व्यसृजच्छरवर्षाणिवर्षाणीवपुरंदरः ॥ ९२ ॥ ततस्तेजोमयाबाणारथात्पार्थस्यनिःसृताः ॥ प्रादुरासन्महा वीर्याःकर्णस्यरथमंतिकात् ॥ ९३ ॥ तान्कर्णस्त्वग्रतोन्यस्तान्मोघांश्चक्रेमहारथः ॥ ततोब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रेविनाशिते ॥ ९४ ॥ विसृजास्त्रंपरंपार्थराधे योग्रसतेशरान् ॥ ततोब्रह्मास्त्रमत्युग्रंसंमंत्र्यसमयोजयत् ॥ ९५ ॥ छादयित्वाततोबाणैःकर्णंप्रत्यस्यदर्जुनः ॥ ततःकर्णःशितैर्बाणैर्ज्यांचिच्छेदसुतेजनैः ॥ ९६ ॥ द्वितीयांचतृतीयांचचतुर्थींपंचमींतथा ॥ षष्ठीमथास्यचिच्छेदसप्तमींचतथाष्टमीं ॥ ९७ ॥ नवमींदशमींचास्यतथाचैकादशींवृषः ॥ ज्याशतंशतसंधानःस कर्णोनावबुध्यते ॥ ९८ ॥ ततोज्यांविनिधायान्यामभिमंत्र्यचपांडवः ॥ शरैरवाकिरत्कर्णंदीप्यमानैरिवाहिभिः ॥ ९९ ॥ तस्यज्याच्छेदनंकर्णोज्यावधानंच संयुगे ॥ नान्वबुध्यतशीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०० ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यप्रनिघ्नन्सव्यसाचिनः ॥ चक्रेचाप्यधिकंपार्थात्स्ववीर्यमतिदर्शयन् ॥ १ ॥

मः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ अभ्युपमंत्रयत्गांडीवमित्युत्तरान्वयि ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ प्रत्यस्यत्प्रतिप्राक्षिपत् ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अभ्यसपुनःपुनः अस्त्रंआतिष्ठव्रजप्रेरयेत्यब्रवीदितियोजना ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठी

ततःकृष्णोर्जुनंदृष्ट्वाकर्णास्त्रेणचपीडितं॥ अभ्यसेत्यब्रवीत्पार्थमातिष्ठास्त्रंव्रजेतिच॥ १०२ ॥ ततोग्निसदृशंघोरंशरंसर्पविषोपमं ॥ अश्मसारमयंदिव्यमभि

॥१०८॥ मंत्र्यपरंतपः॥ ३ ॥ रौद्रमस्त्रंसमाधायक्षेप्तुकामःकिरीटवान्॥ ततोग्रसन्महीचक्रंराधेयस्यतदानृप ॥ ४ ॥ ततोवतीर्यराधेयोरथादाशुसमुद्यतः ॥ चक्रंभुजा

भ्यामालंब्यसमुत्क्षेप्तुमियेषसः॥ ५ ॥ सप्तद्वीपावसुमतीसशैलवनकानना॥ गीर्णचक्रासमुत्क्षिप्ताकर्णेनचतुरंगुलं॥ ६ ॥ ग्रस्तचक्रस्तुराधेयःक्रोधादश्रूण्यव

र्तयत्॥ अर्जुनंवीक्ष्यसंरब्धमिदंवचनमब्रवीत्॥ ७ ॥ भोभोपार्थमहेष्वासमुहूर्तंपरिपालय॥ यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहीतलात्॥८॥ सव्यंचक्रंमहीग्रस्तं

दृष्ट्वादैवादिदंमम॥ पार्थकापुरुषाचीर्णमभिसंधिंविसर्जय॥ ९ ॥ नत्वंकापुरुषाचीर्णमार्गमास्थातुमर्हसि॥ ख्यातस्त्वमसिकौंतेयविशिष्टोरणकर्मसु॥ १० ॥

विशिष्टतरमेवत्वंकर्तुमर्हसिपांडव॥ प्रकीर्णकेशेविमुखेब्राह्मणेथकृतांजलौ॥ ११ ॥ शरणागतेन्यस्तशस्त्रेयाचमानेतथार्जुन॥ अबाणेभ्रष्टकवचेभ्रष्टभग्नायु

धेतथा॥ १२ ॥ नविमुंचंतिशस्त्राणिशूराःसाधुव्रतेस्थिताः॥ त्वंचशूरतमोलोकेसाधुवृत्तश्चपांडव॥ १३ ॥ अभिज्ञोयुद्धधर्माणांवेदांतावभृथाप्लुतः॥ दिव्यास्त्र

विद्मेयात्माकार्तवीर्यसमोयुधि॥ १४ ॥ यावच्चक्रमिदंग्रस्तमुद्धरामिमहाभुज॥ नमांरथस्थोभूमिष्ठंविकलंहंतुमर्हसि॥ १५ ॥ नवासुदेवात्त्वत्तोवापांडवेयबि

भेम्यहं॥ त्वंहिक्षत्रियदायादोमहाकुलविवर्धनः॥ अतस्त्वांप्रब्रवीम्येषमुहूर्तंक्षमपांडव॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्णरथचक्रग्रसनेनवतितमो

ऽध्यायः॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तमब्रवीद्वासुदेवोरथस्थोराधेयदिष्ट्यास्मरसीहधर्मं॥ प्रायेणनीचाव्यसनेषुमग्नानिंदंतिदैवंकुकृतंनतु

स्वं॥ १ ॥ यद्द्रौपदीमेकवस्त्रांसभायामानाययेस्त्वंचसुयोधनश्च॥ दुःशासनःशकुनिःसौबलश्चनंतेकर्णप्रत्यभात्तत्रधर्मः ॥ २ ॥ यदासभायांराजानमनक्ष

ज्ञंयुधिष्ठिरं॥ अजैषीच्छकुनिर्ज्ञानात्क्वतेधर्मस्तदागतः॥ ३ ॥ वनवासेव्यतीतेचकर्णवर्षेत्रयोदशे॥ नप्रयच्छसियद्राज्यंक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ४ ॥ यद्भीमसेनं ॥१०८॥

सर्पैश्चविषयुक्तैश्चभोजनैः॥ आचरत्त्वन्मतेराजाक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ५ ॥ यद्वारणावतेपार्थान्सुप्तान्जतुगृहेतदा॥ आदीपयस्त्वंराधेयक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ ६ ॥

यदारजस्वलांकृष्णांदुःशासनवशेस्थितां॥ सभायांप्राहसःकर्णक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ७ ॥

भारतभावदीपेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

यदनार्यैःपुराकृष्णांक्लिश्यमानामनागसं॥ उपप्रेक्षसिराधेयक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ८ ॥ विनष्टाःपांडवाःकृष्णेशाश्वतंनरकंगताः ॥ पतिमन्यंवृणीष्वेतिवदंस्त्वं
गजगामिनीं॥ ९ ॥ उपप्रेक्षसिराधेयक्वतेधर्मस्तदागतः॥ राज्यलुब्धःपुनःकर्णसमाव्हयसिपांडवान् ॥ १० ॥ यदाशकुनिमाश्रित्यक्वतेधर्मस्तदागतः ॥ यदा
भिमन्युंबहवोयुद्धेजघ्नुर्महारथाः॥ परिवार्यरणेबालंक्वतेधर्मस्तदागतः॥ ११ ॥ यद्येषधर्मस्तत्रनविद्यतेहिकिंसर्वथातालुविशोषणेन॥ १२॥ अद्येहधर्म्याणिवि
धत्स्वसूततथापिजीवन्नविमोक्ष्यसेहि॥ नलोह्यक्षैर्निर्जितःपुष्करेणपुनर्यशोराज्यमवापवीर्यात्॥ १३॥ प्राप्तास्तथापांडवाबाहुवीर्यात्सर्वैःसमेताःपरिवृत्तलो
भाः॥ निहत्यशत्रून्समरेप्रवृद्धान्ससोमकाराज्यमवाप्नुयुस्ते॥ १४॥ तथागताधार्तराष्ट्राविनाशंधर्माभिगुप्तैःसततंनृसिंहैः॥ संजयउवाच एवमुक्तस्त
दाकर्णोवासुदेवेनभारत॥ १५॥ लज्जयावनतोभूत्वानोत्तरंकिंचिदुक्तवान्॥ क्रोधात्प्रस्फुरमाणौष्ठोधनुरुद्यम्यभारत॥ १६॥ योधयामासवैपार्थंमहावेगप
राक्रमः॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःफाल्गुनंपुरुषर्षभं॥ १७॥ दिव्यास्त्रेणैवनिर्भिद्यपातयस्वमहाबल॥ एवमुक्तस्तुदेवेनक्रोधमागात्तदार्जुनः ॥ १८॥ मन्युमभ्याविश
द्घोरंस्मृत्वातत्तुधनंजयः॥ तस्यक्रुद्धस्यसर्वेभ्यःस्रोतोभ्यस्तेजसोर्चिषः॥ १९॥ प्रादुरासंस्तदाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ तत्समीक्ष्यततःकर्णोब्रह्मास्त्रेणधनंज
यं॥ २०॥ अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने॥ ब्रह्मास्त्रेणैवतंपार्थोववर्षशरवृष्टिभिः॥ २१॥ तदस्त्रमस्त्रेणावार्यप्रजहारचपांडवः॥ ततोन्यदस्त्रंकौंतेयोदयितं
जातवेदसः॥ २२॥ मुमोचकर्णमुद्दिश्यतत्प्रजज्वालतेजसा॥ वारुणेनततःकर्णःशमयामासपावकं॥ २३॥ जीमूतैश्चदिशःसर्वाश्चक्रेतिमिरदुर्दिनाः॥ पांडवे
यस्त्वसंभ्रांतोवायव्यास्त्रेणवीर्यवान्॥ २४॥ अपोवाहतदाभ्राणिराधेयस्यप्रपश्यतः॥ ततःशरंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं॥ २५॥ आददेपांडुपुत्रस्यसूतपु
त्रोजिघांसया॥ योज्यमानेततस्तस्मिन्बाणेधनुषिपूजिते॥ २६॥ चचालपृथिवीराजन्सशैलवनकानना॥ ववौसशर्करोवायुर्दिशश्चरजसावृताः॥ २७॥
हाहाकारश्चसंजज्ञेसुराणांदिविभारत॥ तमिषुंसंधितंदृष्ट्वासूतपुत्रेणमारिष॥ विषादंपरमंजग्मुःपांडवादीनचेतसः॥ २८॥ ससायकःकर्णभुजप्रमुक्तःशक्रा
शनिप्रख्यरुचिःशिताग्रः॥ २९॥ भुजांतरंप्राप्यधनंजयस्यविवेशवल्मीकमिवोरगोत्तमः॥ सगाढविद्धःसमरेमहात्माविघूर्णमानःश्लथहस्तगांडिवः॥ ३०॥
चचालबीभत्सुरमित्रमर्दनःक्षितेःप्रकंपेचयथाचलोत्तमः॥ तदंतरंप्राप्यवृषोमहारथोरथांगमुर्वीगतमुज्जिहीर्षुः॥ ३१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रथादवप्लुत्यनिगृह्यदोर्भ्यांशशाकदैवान्नमहाबलोपि ॥ ततःकिरीटीप्रतिलभ्यसंज्ञांजग्राहबाणंयमदंडकल्पं ॥ ३२ ॥ ततोर्जुनःप्रांजलिकंमहात्माततोब्रवीद्वा
॥१०९॥ सुदेवोपिपार्थं ॥ छिंध्यस्यमूर्धानमरेःशरेणनयावदारोहतिवैरथंवृषः ॥ ३३ ॥ तथैवसंपूज्यसतद्वचःप्रभोस्ततःशरंप्रज्वलितंप्रगृह्य ॥ जघानकक्षाममलार्कव ८
र्णांमहारथेरथचक्रेविमग्ने ॥ ३४ ॥ तंहस्तिकक्षाप्रवरंचकेतुंसुवर्णमुक्तामणिवज्रपृष्ठं ॥ ज्ञानप्रकर्षोत्तमशिल्पियुक्तैःकृतंसुरूपंतपनीयचित्रं ॥ ३५ ॥ जयास्प
दंतवसैन्यस्यनित्यममित्रवित्रासनमीड्यरूपं ॥ विख्यातमादित्यसमंस्मलोकेत्विषासमंपावकभानुचंद्रैः ॥ ३६ ॥ ततःक्षुरप्रेणसुसंशितेनसुवर्णपुंखेनहुताग्नि
वर्चसा ॥ श्रियाज्वलंतंध्वजमुन्ममाथमहारथस्याधिरथेःकिरीटी ॥ ३७ ॥ यशश्चदर्पश्चतथाप्रियाणिसर्वाणिकार्याणिचतेनकेतुना ॥ साकंकुरूणांहृदयानि
चापतन्बभूवहाहेतिचनिःस्वनोमहान् ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाध्वजंपातितमाशुकारिणाकुरुप्रवीरेणनिकृत्तमाहवे ॥ नाशंसिरेसूतपुत्रस्यसर्वेजयंतदाभारतयेत्वदीयाः
॥ ३९ ॥ अथत्वरन्कर्णवधायपार्थोमहेंद्रवज्रानलदंडसन्निभं ॥ आदत्तचाथांजलिकंनिषंगात्सहस्ररश्मेरिवरश्मिमुत्तमं ॥ ४० ॥ मर्मच्छिदंशोणितमांसदिग्धं
वैश्वानरार्कप्रतिमंमहार्हं ॥ नराश्वनागासुहरंत्र्यरत्निंषड्वाजमंजोगतिमुग्रवेगं ॥ ४१ ॥ सहस्रनेत्राशनितुल्यवीर्यंकालानलंव्यात्तमिवातिघोरं ॥ पिनाकनारा
यणचक्रसन्निभंभयंकरंप्राणभृतांविनाशनं ॥ ४२ ॥ जग्राहपार्थःसशरंप्रहृष्टोयोदेवसंघैरपिदुर्निवार्यः ॥ संपूजितोयःसततंमहात्मादेवासुरान्योविजयेन्महे
षुः ॥ ४३ ॥ तंवैप्रमृष्टंप्रसमीक्ष्ययुद्धेचचालसर्वंसचराचरंजगत् ॥ स्वस्तिजगत्स्यादृषयःप्रचुक्रुशुस्तमुद्यतंप्रेक्ष्यमहाहवेषुं ॥ ४४ ॥ ततस्तुतंवैशरमप्रमेयंगांडीव
धन्वाधनुषिव्ययोजयत् ॥ युक्त्वामहास्त्रेणपरेणचापंविकृष्यगांडीवमुवाचसत्वरं ॥ ४५ ॥ अयंमहास्त्रप्रहितोमहाशरःशरीरहृच्चासुहरश्चदुर्हृदः ॥ तपोस्तितप्तंगु
रवश्चतोषितामयायदीष्टंसुहृदांश्रुतंतथा ॥ ४६ ॥ अनेनसत्येननिहंत्वयंशरःसुसंश्रितःकर्णमरिंममोर्जितं ॥ इत्यूचिवांस्तंप्रमुमोचबाणंधनंजयःकर्णवधाय
घोरं ॥ ४७ ॥ कृत्यामथर्वांगिरसीमिवोग्रांदीप्तामसह्यांयुधिमृत्युनापि ॥ ब्रुवन्किरीटीतमतिप्रहृष्टोह्ययंशरोमेविजयावहोस्तु ॥ ४८ ॥ जिघांसुरर्केंदुसमप्र ॥१०९॥
भावःकर्णमयास्तोनयतांयमाय ॥ तेनेषुवर्येणकिरीटमालीप्रहृष्टरूपोविजयावहेन ॥ ४९ ॥ जिघांसुरर्केंदुसमप्रभेणचक्रेविषक्तंरिपुमाततायी ॥ तथाविमुक्तो
बलिनार्कतेजाःप्रज्वालयामासदिशोनभश्च ॥ ततोर्जुनस्तस्यशिरोजहारवृत्रस्यवज्रेणयथामहेंद्रः ॥ ५० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अपराह्णेदिवसस्यपश्चिमेभागेअपरंचरमं अहःमरणदिनंयस्य ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

शरोत्तमेनांजलिकेनराजन्तदामहास्त्रप्रतिमंत्रितेन॥ पार्थोपराह्णेशिरउच्चकर्तवैकर्तनस्याथमहेंद्रसूनुः॥ ५१ ॥ तस्यापतच्चांजलिकेनच्छिन्नमपास्यकायोनि
पपातपश्चात्॥ तदुद्यतादित्यसमानतेजसंशरन्नभोमध्यगभास्करोपमं॥ ५२ ॥ वरांगमुर्व्यामपतच्चमूमुखेदिवाकरोस्तादिवरक्तमंडलः॥ ततोस्यदेहंसततंसु
खोचितंसुरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः॥ ५३ ॥ परेणकृच्छ्रेणशिरःसमत्यजदृहंमहर्धीवसुसंगमीश्वरः॥ शरैर्विभिन्नंव्यसुतत्सुवर्चसःपपातकर्णस्यशरीरमुच्छ्रितं
॥ ५४ ॥ स्रवद्व्रणंगैरिकतोयविस्रवंगिरेर्यथावज्रहतंमहाशिरः॥ देहाच्चकर्णस्यनिपातितस्यतेजःसूर्यंखंवितत्याविवेश॥ ५५ ॥ तदद्भुतंसर्वमनुष्ययोधाःसंदृष्ट
वंतोनिहतेस्मकर्णे॥ ततःशंखान्पांडवादध्मुरुच्चैर्दृष्ट्वाकर्णपातितंफाल्गुनेन॥ ५६ ॥ तथैवकृष्णश्चधनंजयश्चहृष्टौयमौदध्मतुर्वारिजातौ ॥ तंसोमकाःप्रेक्ष्यह
तंशयानंसैन्यैःसार्धंसिंहनादान्प्रचक्रुः॥ ५७ ॥ तूर्याणिसंजघ्नुरतीवहृष्टावासांसिचैवादुधुवुर्भुजांश्च ॥ संवर्धयंतश्चनरेंद्रयोधाःपार्थंसमाजग्मुरतीवहृष्टाः ॥
॥ ५८ ॥ बलान्विताश्चापरेत्व्यप्यनृत्यन्नन्योन्यमाश्लिष्यनदंतऊचुः॥ दृष्ट्वातुकर्णंभुविवाविपन्नंकृत्तंरथात्सायकैरर्जुनस्य॥ ५९ ॥ महानिलेनाद्रिमिवापविद्धं
यज्ञावसानेग्निमिवप्रशांतं॥ रराजकर्णस्यशिरोनिकृत्तमस्तंगतंभास्करस्येवबिंबं॥ ६० ॥ शरैराचितसर्वांगःशोणितौघपरिप्लुतः ॥ विभातिदेहःकर्णस्यस्वर
श्मिभिरिवांशुमान्॥ ६१ ॥ प्रताप्यसेनामामित्रींदीप्तैःशरगभस्तिभिः॥ बलिनार्जुनकालेननीतोस्तंकर्णभास्करः॥ ६२ ॥ अस्तंगच्छन्यथादित्यःप्रभामा
दायगच्छति॥ तथाजीवितमादायकर्णस्येषुर्जगामसः॥ अपराह्णेऽपराह्णोऽस्यसूतपुत्रस्यमारिष॥ ६३ ॥ छिन्नमंजलिकेनाजौसोत्सेधमपतच्छिरः॥ उपर्युप
रिसैन्यानामस्यशत्रोस्तदंजसा॥ शिरःकर्णस्यसोत्सेधमिषुःसोप्यहरद्द्रुतं॥ ६४ ॥ कर्णंतुशूरंपतितंपृथिव्यांशराचितंशोणितदिग्धगात्रं ॥ दृष्ट्वाशयानंभुविम
द्रराजश्छिन्नध्वजेनाथययौरथेन॥ ६५ ॥ हतेकर्णेकुरवःप्राद्रवंतभयार्दितागाढविद्धाश्चसंख्ये ॥ अवेक्षमाणामुहुरर्जुनस्यध्वजंमहांतंवपुषाज्वलंतं॥ ६६ ॥
सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणःसहस्रपत्रप्रतिमाननंशुभं॥ सहस्ररश्मिर्दिनसंक्षयेयथातथापतत्कर्णशिरोवसुंधरां॥ ६७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकर्ण
वधेएकनवतितमोऽध्यायः॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच शल्यस्तुकर्णार्जुनयोर्विमर्देबलानिदृष्ट्वामृदितानिबाणैः॥ ययौहतेचाधिरथौपदा
नुगेरथेनसंछिन्नपरिच्छदेन॥ १ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ शल्यइति रथेनयस्तचक्रेणहेतुनापदानुगेपदचारिणि ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२॥३॥प्रहृष्टाअर्जुनादयः वित्रस्ताभीरवः विषण्णाः शत्रवः विस्मिताःप्रेक्षकाः॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विनवतितमोऽध्यायः॥९२॥

निपातितस्यंदनवाजिनागंबलंचदृष्ट्वाहतसूतपुत्रं॥ दुर्योधनोश्रुप्रतिपूर्णनेत्रोदीनोमुहुर्निश्वसंश्चार्तरूपः ॥ २ ॥ कर्णंतुशूरंपतितंपृथिव्यांशराचितंशोणितदिग्धगात्रं॥ यदृच्छयासूर्यमिवावनिस्थंदिदृक्षवःसंपरिवार्यतस्थुः॥ ३॥ प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मितास्तथापरेशोकहताइवाभवन्॥परेत्वदीयाश्चपरस्परेणयथायथैषांप्रकृतिस्तथाऽभवन् ॥ ४ ॥ प्रविद्धवर्माभरणांबरायुधंधनंजयेनाभिहतंमहौजसं ॥ निशाम्यकर्णंकुरवःप्रदुद्रुवुर्हतर्षभागावइवाजनेवने ॥५॥ भीमश्चभीमेनतदास्वनेननादंकृत्वारोदसीकंपयानः॥ आस्फोटयन्वल्गतेनृत्यतेचहतेकर्णेत्रासयन्धार्तराष्ट्रान्॥६॥ तथैवराजन्सोमकाःसृंजयाश्चशंखान्दध्मुःसस्वजुश्चापिसर्वे॥ परस्परंक्षत्रियाहृष्टरूपाःसूतात्मजेवैनिहतेतदानीं ॥ ७ ॥ कृत्वाविमर्दंमहदर्जुनेनकर्णोहतःकेसरिणेवनागः ॥ तीर्णाप्रतिज्ञापुरुषर्षभेणवैरस्यांतंगतवांश्चापिपार्थः॥ ८॥ मद्राधिपश्चापिविमूढचेतास्तूर्णंरथेनापकृतध्वजेन॥ दुर्योधनस्यांतिकमेत्यराजन्सबाष्पदुःखाद्वचनंबभाषे॥ ९॥ विशीर्णनागाश्वरथप्रवीरंबलंत्वदीयंयमराष्ट्रकल्पं॥ अन्योन्यमासाद्यहतंमहद्भिर्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः॥१०॥नैतादृशंभारतयुद्धमासीद्यथातुकर्णार्जुनयोर्बभूव॥ ग्रस्तौहिकर्णेनसमेत्यकृष्णावन्येचसर्वेतवशत्रवोये॥ ११ ॥दैवंध्रुवंपार्थवशात्प्रवृत्तंयत्पांडवान्पातिहिनस्तिचास्मान्॥ तवार्थसिद्ध्यर्थकरास्तुसर्वेप्रसह्यवीरानिहताद्विषद्भिः॥ १२॥ कुवेरवैवस्वतवासवानांतुल्यप्रभावानृपतेसुवीराः॥ वीर्येणशौर्येणबलेनतेजसातैस्तैस्तुयुक्ताविविधैर्गुणौघैः॥ १३॥ अवध्यकल्पानिहतानरेंद्रास्तवार्थकामायुधिपांडवेयैः॥ तान्माशुचोभारतदिष्टमेतत्पर्याश्वसत्वंनसदास्तिसिद्धिः॥ १४॥एतद्वचोमद्रपतेर्निशम्यस्वंचाप्यनीतंमनसानिरीक्ष्य॥ दुर्योधनोदीनमनाविसंज्ञःपुनःपुनर्न्यश्वसदार्तरूपः॥ १५॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

धृतराष्ट्रउवाच तस्मिंस्तुकर्णार्जुनयोर्विमर्देदग्धस्यरौद्रेहनिविद्रुतस्य॥ बभूवरूपंकुरुसृंजयानांबलस्यबाणोन्मथितस्यकीदृक्॥१॥ संजयउवाच शृणुराजन्नवहितोयथावृत्तोमहाक्षयः॥ घोरोमनुष्यदेहानामाजौचगजवाजिनां॥ २ ॥ यत्रकर्णेहतेपार्थःसिंहनादमथाकरोत्॥तदातवसुतान्राजन्नाविवेशमहद्भयं॥ ३ ॥ नसंधातुमनीकानिनचैवाशुपराक्रमे॥ आसीद्बुद्धिर्हतेकर्णेतवयोधस्यकर्हिचित्॥४॥ वणिजोनाविभिन्नायामगाधेविप्लवेयथा॥ अपारेपारमिच्छंतोहतेद्वीपेकिरीटिना॥ ५॥ सूतपुत्रेहतेराजन्वित्रस्ताःशस्त्रविक्षताः॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहैरिवार्दिताः॥६॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३॥ ४ ॥५॥६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

भग्नशृंगाद्वृषायद्वद्भग्नदंष्ट्राइवोरगाः ॥ प्रत्यपायामसायाह्ने निर्जिताःसव्यसाचिना ॥ ७ ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानिशितैःशरैः ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रास्ते
दुद्रुवुर्भयात् ॥ ८ ॥ विस्रस्तयंत्रकवचाःकांदिग्भूताविचेतसः ॥ अन्योन्यमवमृद्नंतोवीक्षमाणाभयार्दिताः ॥ ९ ॥ मामेवनूनंबीभत्सुर्मामेवचवृकोदरः ॥ अभि
यातीतिमन्वानाःपेतुर्मम्लुश्चसंभ्रमात् ॥ १० ॥ हयानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपदातीन्प्रजहुर्भयात् ॥ ११ ॥ कुंजरैःस्यंदनाःक्षु
ण्णाःसादिनश्चमहारथैः ॥ पदातिसंघाश्चाश्वौघैःपलायद्भिर्भयार्दितैः ॥ १२ ॥ व्यालतस्करसंकीर्णेसार्थहीनायथावने ॥ सूतपुत्रेहतेराजंस्तवयोधास्तथाभवन्
॥ १३ ॥ हतारोहायथानागाश्छिन्नहस्तायथानराः ॥ सर्वेपार्थमयंलोकंसंपश्यंतोभयार्दिताः ॥ १४ ॥ संप्रेक्ष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ॥ दुर्योधनोथ
स्वंसूतंहाहाकृत्वेदमब्रवीत् ॥ १५ ॥ नातिक्रमेच्चमांपार्थोधनुष्पाणिमवस्थितं ॥ जघनेसर्वसैन्यानांशनैरश्वान्प्रचोदय ॥ १६ ॥ युध्यमानंहिकौंतेयंहनिष्यामि
नसंशयः ॥ नोत्सहेन्मामतिक्रांतुंवेलामिवमहोदधिः ॥ १७ ॥ अद्यार्जुनंसगोविंदंमानिनंचवृकोदरं ॥ हत्वांशिष्टांस्तथाशत्रून्कर्णस्यानृण्यमाप्नुयां ॥ १८ ॥
तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ सूतोहेमपरिच्छन्नान्शनैरश्वानचोदयत् ॥ १९ ॥ रथाश्वनागहीनास्तुपादातास्तवमारिष ॥ पंचविंशतिसाहस्रायुद्धा
यैवव्यवस्थिताः ॥ २० ॥ तान्भीमसेनःसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ बलेनचतुरंगेणसंवृत्याजघ्नतुःशरैः ॥ २१ ॥ प्रत्ययुध्यंतसमरेभीमसेनंसपार्षतं ॥ पार्थपा
र्षतयोश्चान्येजगृहुस्तत्रनामनी ॥ २२ ॥ अक्रुध्यतरणेभीमस्तैस्तदापर्यवस्थितैः ॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंगदापाणिरयुध्यत ॥ २३ ॥ नतान्रथस्थोभूमिष्ठान्धर्मा
पेक्षीवृकोदरः ॥ योधयामासकौंतेयोभुजवीर्यव्यपाश्रयः ॥ २४ ॥ जातरूपपरिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ अवधीत्तावकान्सर्वान्दंडपाणिरिवांतकः ॥ २५ ॥
पदातिनोपिसंत्यक्त्वाप्रियंजीवितमात्मनः ॥ भीममभ्यद्रवन्संख्येपतंगाज्वलनंयथा ॥ २६ ॥ आसाद्यभीमसेनंतुसंरब्धायुद्धदुर्मदाः ॥ विनेशुःसहसादृष्ट्वा
भूतग्रामाइवांतकं ॥ २७ ॥ श्येनवद्विचरन्भीमोगदाहस्तोमहाबलः ॥ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानवपोथयत् ॥ २८ ॥ हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः ॥
धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यतस्थौतत्रमहाबलः ॥ २९ ॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान् ॥ माद्रीपुत्रौतुशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः ॥ ३० ॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टा
घ्नंतोदौर्योधनंबलं ॥ तस्याश्वसादीन्सुबहूंस्तेनिहत्यशितैःशरैः ॥ ३१ ॥ समभ्यधावंस्त्वरितास्तत्रयुद्धमभून्महत् ॥ धनंजयोपिचाभ्येत्यरथानीकंतवप्रभो ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विश्रुतंत्रिषुलोकेषुगांडीवंविक्षिपन्धनुः ॥ कृष्णसारथिमायांतंदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं ॥ ३३ ॥ अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात् ॥ विप्रहीणरथाश्चैवशरै
॥ १११ ॥ श्चपरिकर्षिताः ॥ ३४ ॥ पंचविंशतिसाहस्राःकालमार्छन्पदातयः ॥ हत्वातान्पुरुषव्याघ्रःपंचालानांमहारथः ॥ ३५ ॥ पुत्रःपांचालराजस्यधृष्टद्युम्नोमहामनाः ॥
भीमसेनंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ३६ ॥ महाधनुर्धरःश्रीमानमित्रगणतापनः ॥ पारावतसवर्णाश्वंकोविदारमयध्वजं ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नंरणेदृष्ट्वात्वदीयाः
प्राद्रवन्भयात् ॥ गांधारराजंशीघ्रास्त्रमनुसृत्ययशस्विनौ ॥ ३८ ॥ नचिरात्प्रत्यदृश्येतांमाद्रीपुत्रौससात्यकी ॥ चेकितानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष ॥ ३९ ॥
हत्वात्वदीयंसुमहत्सैन्यंशंखांस्तथाधमन् ॥ तेसर्वेतावकान्प्रेक्ष्यद्रवतोपिपराङ्मुखान् ॥ ४० ॥ अभ्यवर्ततसंरब्धान्वृषान्जित्वायथावृषाः ॥ सेनावशेषंतंदृष्ट्वा
तवसैन्यस्यपांडवः ॥ ४१ ॥ व्यवस्थितःसव्यसाचीचुक्रोधबलवान्नृप ॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान् ॥ ४२ ॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुव्याक्षिपद्गांडिवंध
नुः ॥ ततएनान्शरव्रातैःसहसासमवाकिरत् ॥ ४३ ॥ तमसासंवृतेनाथनस्मकिंचिद्व्यदृश्यत ॥ अंधकारीकृतेलोकेरजोभूतेमहीतले ॥ ४४ ॥ योधाःसर्वेमहारा
जतावकाःप्राद्रवन्भयात् ॥ संभज्यमानेसैन्येतुकुरुराजोविशांपते ॥ ४५ ॥ परानभिमुखांश्चैवसुतस्तेसमुपाद्रवत् ॥ ततोदुर्योधनःसर्वानाजुहावाथपांडवान्
॥ ४६ ॥ युद्धायभरतश्रेष्ठदेवानिवपुराबलिः ॥ तएनमभिगर्जंतःसहिताःसमुपाद्रवन् ॥ ४७ ॥ नानाशस्त्रभृतःक्रुद्धाभर्त्सयंतोमुहुर्मुहुः ॥ दुर्योधनोप्यसंभ्रांतस्ता
न्रणेनिशितैःशरैः ॥ ४८ ॥ तत्रावधीत्ततःक्रुद्धःशतशोथसहस्रशः ॥ तत्सैन्यंपांडवेयानांयोधयामाससर्वतः ॥ ४९ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौरुषं ॥ यदे
कःसहितान्सर्वान्रणेयुध्यतपांडवान् ॥ ५० ॥ ततोपश्यन्महात्मासस्वसैन्यंभृशदुःखितं ॥ ततोवस्थाप्यराजेंद्रकृतबुद्धिस्तवात्मजः ॥ ५१ ॥ हर्षयन्निवतान्यो
धानिदंवचनमब्रवीत् ॥ नतंदेशंप्रपश्यामियत्रयाताभयार्दिताः ॥ ५२ ॥ गतानांयत्रवैमोक्षःपांडवात्किंगतेनवः ॥ अल्पंचबलमेतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ ॥
॥ ५३ ॥ अद्यसर्वान्हनिष्यामिध्रुवोहिविजयोभवेत् ॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतकिल्बिषान् ॥ ५४ ॥ अनुसृत्यवधिष्यंतिश्रेयान्नःसमरेवधः ॥ सुखं ॥ १११ ॥
सांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां ॥ ५५ ॥ मृतोदुःखंनजानीतेप्रेत्यचानंत्यमश्नुते ॥ शृणुध्वंक्षत्रियाःसर्वेयावंतःस्थसमागताः ॥ ५६ ॥ यदाशूरंचभीरुंच
मारयत्यंतकोयमः ॥ कोनमूढोनयुध्येतमादृशःक्षत्रियव्रतः ॥ ५७ ॥ द्विषतोभीमसेनस्यक्रुद्धस्यवशमेष्यथ ॥ पितामहैराचरितंनधर्मंहातुमर्हथ ॥ ५८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नत्यधर्मोस्तिपापीयान्क्षत्रियस्यपलायनात् ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयोहिपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ अचिरेणहतालोकान्सद्योयोधाःसमश्नुत ॥ ५९ ॥ संजयउवा
च एवंब्रुवतिपुत्रेतेसैनिकाभृशविक्षताः ॥ अनवेक्ष्यैवतद्वाक्यंप्राद्रवन्सर्वतोदिशः ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिकौरवसैन्यपलायनेत्रिनवतित
मोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वातुसैन्यंपरिवृत्यमानंपुत्रेणतेमद्रपतिस्तदानीं ॥ संत्रस्तरूपःपरिमूढचेतादुर्योध
नंवाक्यमिदंबभाषे ॥ १ ॥ शल्यउवाच पश्येदमुग्रंनरवाजिनागैरायोधनंवीरशतैःसुपूर्णं ॥ महीधराभैःपतितैश्चनागैःसकृत्प्रभिन्नैःशरभिन्नदेहैः ॥ २ ॥
संविह्वलद्भिश्चगतासुभिश्चप्रध्वस्तवर्मायुधचर्मखड्गैः ॥ वज्रापविद्धैरिवचाचलोत्तमैर्विभिन्नपाषाणमहाद्रुमौषधैः ॥ ३ ॥ प्रविद्धघंटांकुशतोमरध्वजैःसहेम
जालैरुधिरौघसंप्लुतैः ॥ शरावभिन्नैःपतितैस्तुरंगमैःश्वसद्भिरार्तैःक्षतजंवमद्भिः ॥ ४ ॥ दीनंस्तनद्भिःपरिवृत्तनेत्रैर्महींदशद्भिःकृपणंनदद्भिः ॥ तथापविद्धैर्गज
वाजियोधैर्वलापविद्धैरथवीरसंघैः ॥ ५ ॥ मंदासुभिश्चैवगतासुभिश्चनराश्वनागैश्चरथैश्चमर्दितैः ॥ मंदांशुभिश्चैवमहीमहाहवेनूनंयथावैतरणीवभाति ॥ ६ ॥
गजैर्निकृत्तैर्वरहस्तगात्रैरुद्वेपमानैःपतितैःपृथिव्यां ॥ विशीर्णदंतैःक्षतजंवमद्भिःस्फुरद्भिरार्तैःकरुणंनदद्भिः ॥ ७ ॥ निकृत्तचक्रेषुयुगैःसयोक्तृभिःप्रविद्धतूणी
रपताककेतुभिः ॥ सुवर्णजालावततैर्भृशाहतैर्महारथौघैर्जलदैरिवावृता ॥ ८ ॥ यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिःपदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैःपरैः ॥ विशीर्णवर्मा
भरणांबरायुधैर्वृताप्रशांतैरिवपावकैर्मही ॥ ९ ॥ शरप्रहाराभिहतैर्महाबलैरवेक्षमाणैःपतितैःसहस्रशः ॥ दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भिर्नक्तंग्रहैर्द्यौरमलप्रदीप्तैः ॥
॥ १० ॥ प्रनष्टसंज्ञैःपुनरुच्छ्वसद्भिर्महीवभूवानुगतैरिवार्चिभिः ॥ कर्णार्जुनाभ्यांशरभिन्नगात्रैर्हतैःप्रवीरैःकुरुसृंजयानां ॥ ११ ॥ शरास्तुकर्णार्जुनबाहुमुक्ता
विदार्यनागाश्वमनुष्यदेहान् ॥ प्राणान्निरस्याशुमहींप्रतीयुर्महोरगावासमिवाभिनघाः ॥ १२ ॥ हतैर्मनुष्याश्वगजैश्चसंख्येशरापविद्धैश्चरथैर्नरेंद्र ॥ धनंजय
स्याधिरथेश्चमार्गणैरगम्यरूपावसुधावभूव ॥ १३ ॥ रथैर्वरेषून्मथितैःसुकल्पैःसयोधशस्त्रैश्चवरायुधैर्ध्वजैः ॥ विशीर्णयोक्त्रैर्विनिकृत्यबंधनैर्निकृत्तचक्राक्षयु
गत्रिवेणुभिः ॥ १४ ॥ विमुक्तशस्त्रैश्चतथाव्युपस्करैर्हतानुकर्षैर्विनिषंगबंधनैः ॥ प्रभग्ननीडैर्मणिहेमभूषितैस्तृतामहीद्यौरिवशारदैर्घनैः ॥ १५ ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विक्रुष्यमाणैर्जवनैस्तुरंगमैर्हतेश्वरैराजरथैःसुकल्पितैः॥ मनुष्यमातंगरथाश्वराशिभिर्द्रुतंव्रजंतोबहुधाविचूर्णिताः ॥ १६ ॥ सहेमपट्टाःपरिघाःपरश्वधाःशि
 ताश्चशूलामुसलानिमुद्गराः॥ पेतुश्चखड्गाविमलाविकोशागदाश्वजांबूनदपट्टनद्धाः॥ १७॥ चापानिरुक्मांगदभूषणानिशराश्चकार्तस्वरचित्रपुंखाः॥ ऋ
ष्टयश्चपीताविमलाविकोशाःप्रासाश्चदंडैःकनकावभासैः॥ १८॥ छत्राणिवालव्यजनानिशंखाश्छिन्नापविद्धाश्चस्रजोविचित्राः॥ कुथाःपताकांवरभूषणा
निकिरीटमालामुकुटाश्चशुभ्राः॥ १९॥ प्रकीर्णकाविप्रकीर्णाश्चराजन्प्रवालमुक्तातरलाश्चहाराः॥ आपीडकेयूरवरांगदानिग्रैवेयनिष्काःससुवर्णसूत्राः॥
॥ २०॥ मण्युत्तमावज्रसुवर्णमुक्तारत्नानिचोच्चावचमंगलानि॥ गात्राणिचात्यंतसुखोचितानिशिरांसिचेंदुप्रतिमाननानि ॥ २१ ॥ देहांश्चभोगांश्चपरि
च्छदांश्चत्यक्तामनोज्ञानिसुखानिचैव॥ स्वधर्मनिष्ठांमहतीमवाप्यव्याप्याशुलोकान्यशसागतास्ते॥ २२ ॥ निवर्तदुर्योधनयांतुसैनिकाव्रजस्वराजन्शि
विरायमानद॥ दिवाकरोप्येषविलंबतेप्रभोपुनस्त्वमेवात्रनरेंद्रकारणं॥ २३॥ इत्येवमुक्त्वाविरराम शल्योदुर्योधनंशोकपरीतचेताः॥ हाकर्णहाकर्णइतिब्रुवा
णमार्तविसंज्ञंभृशमश्रुनेत्रं॥ २४॥ तंद्रोणपुत्रप्रमुखानरेंद्राःसर्वेसमाश्वास्यमुहुःप्रयांति॥ निरीक्षमाणामुहुरर्जुनस्यध्वजंमहांतंयशसाज्वलंतं॥ २५ ॥ न
राश्वमातंगशरीरजेनरक्तेनसिक्तांचतथैवभूमिं॥ रक्तांबरस्रक्तपनीययोगान्नारींप्रकाशामिवसर्वगम्यां॥ २६॥ प्रच्छन्नरूपांरुधिरेणराजन्रौद्रेमुहूर्तेतिविरा
जमाने॥ नैवावतस्थुःकुरवःसमीक्ष्यप्रव्राजितादेवलोकायसर्वे॥ २७॥ वधेनकर्णस्यतुदुःखितास्तेहाकर्णहाकर्णइतिब्रुवाणाः॥ द्रुतंप्रयाताःशिबिराणिराज
न्दिवाकरंरक्तमवेक्षमाणाः॥ २८ ॥ गांडीवमुक्तैस्तुसुवर्णपुंखैःशिलाशितैःशोणितदिग्धवाजैः ॥ शरैश्चितांगोयुधिभातिकर्णोहतोपिसन्सूर्यइवांशुमाली॥
॥ २९॥ कर्णस्यदेहंरुधिरावसिक्तंभक्तानुकंपीभगवान्विवस्वान्॥ स्पृष्ट्वांशुभिर्लोहितरक्तरूपःसिष्णासुरभ्येतिपरंसमुद्रं॥ ३०॥ इतीवसंचिंत्यसुरर्षिसंघाःसं
प्रस्थितायांतियथानिकेतनं॥ संचिंतयित्वाजनताविसस्रुर्यथासुखंखंचमहीतलंच॥ ३१ ॥ तदद्भुतंप्राणभृतांभयंकरंनिशाम्ययुद्धंकुरुवीरमुख्ययोः॥ धनंज
यस्याधिरथेश्चविस्मिताःप्रशंसमानाःप्रययुस्तदाजनाः॥ ३२॥ शरसंकृत्तवर्माणंरुधिरोक्षितवाससं॥ गतासुमपिराधेयंनैवलक्ष्मीर्विमुंचति॥ ३३॥ तप्तजां
बूनदनिभंज्वलनार्कसमप्रभं॥ जीवंतमिवतंशूरंसर्वभूतानिमेनिरे॥ ३४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

हतस्यापिमहाराजसूतपुत्रस्यसंयुगे ॥ वित्रेसुःसर्वतोयोधाःसिंहस्येवेतरेमृगाः ॥ ३५ ॥ हतोपिपुरुषव्याघ्रोजीववानिवलक्ष्यते ॥ नाभवद्विकृतिःकाचिद्धतस्या
पिमहात्मनः ॥ ३६ ॥ चारुवेषधरंवीरंचारुमौलिशिरोधरं ॥ तन्मुखंसूतपुत्रस्यपूर्णचंद्रसमद्युति ॥ ३७ ॥ नानाभरणवान्राजंस्तप्तजांबूनदांगदः ॥ हतोवैकर्त
नःशेतेपादपोंकुरवानिव ॥ ३८ ॥ कनकोत्तमसंकाशोज्वलन्निवविभावसुः ॥ सशांतःपुरुषव्याघ्रपार्थसायकवारिणा ॥ ३९ ॥ यथाहिज्वलनोदीप्तोजलमासा
द्यशाम्यति ॥ कर्णाग्निःसमरेतद्वत्पार्थमेघेनशामितः ॥ ४० ॥ आहृत्यचयशोदीप्तंसुयुद्धेनात्मनोभुवि ॥ विसृज्यशरवर्षाणिप्रताप्यचदिशोदश ॥ ४१ ॥ सपु
त्रःसमरेकर्णःसशांतःपार्थतेजसा ॥ प्रताप्यपांडवान्सर्वान्पंचालांश्चास्त्रतेजसा ॥ ४२ ॥ वर्षित्वाशरवर्षेणप्रताप्यरिपुवाहिनीं ॥ श्रीमानिवसहस्रांशुर्जगत्सर्वं
प्रताप्यच ॥ ४३ ॥ हतोवैकर्तनःकर्णःसपुत्रःसहवाहनः ॥ अर्थिनांपक्षिसंघस्यकल्पवृक्षोनिपातितः ॥ ४४ ॥ ददानीत्येवयोऽवोचन्ननास्तीत्यर्थितोर्थिभिः ॥ स
द्भिःसदासत्पुरुषःसहतोद्वैरथेवृषः ॥ ४५ ॥ यस्यब्राह्मणसात्सर्वंवित्तमासीन्महात्मनः ॥ नादेयंब्राह्मणेष्वासीद्यस्यस्वमपिजीवितं ॥ ४६ ॥ सदास्त्रीणांप्रियोनित्यं
दाताचैवमहारथः ॥ सवैपार्थास्त्रनिर्दग्धोगतःपरमिकांगतिं ॥ ४७ ॥ यमाश्रित्याकरोद्वैरंपुत्रस्तेसगतोदिवं ॥ आदायतवपुत्राणांजयाशांशर्मवर्मच ॥ ४८ ॥
हतेकर्णेसरितोनप्रसस्रुर्जगामचास्तंसवितादिवाकरः ॥ ग्रहश्चतिर्यक्ज्वलनार्कवर्णःसोमस्यपुत्रोभ्युदियायतिर्यक् ॥ ४९ ॥ नभःपफालेवननादचोर्वीववुश्च
वाताःपरुषाःसुघोराः ॥ दिशोवभूवुर्ज्वलिताःसधूमामहार्णवाःसस्वनुश्चुक्षुभुश्च ॥ ५० ॥ सकाननाश्चाद्रिचयाश्चकंपिरेप्रविव्यथुर्भूतगणाश्चसर्वे ॥ बृहस्पतिः
संपरिवार्यरोहिणींबभूवचंद्रार्कसमोविशांपते ॥ ५१ ॥ हतेतुकर्णेविदिशोपिजज्वलुस्तमोवृताद्यौर्विचचालभूमिः ॥ पपातचोल्काज्वलनप्रकाशानिशाचरा
श्चाप्यभवन्प्रहृष्टाः ॥ ५२ ॥ शशिप्रकाशाननमर्जुनोयदाक्षुरेणकर्णस्यशिरोन्यपातयत् ॥ तदांतरिक्षेसहसैवशब्दोबभूवहाहेतिसुरैर्विमुक्तः ॥ ५३ ॥ सदेवगं
धर्वमनुष्यपूजितंनिहत्यकर्णंरिपुमाहवेर्जुनः ॥ रराजराजन्परमेणवर्चसायथापुरावृत्रवधेशतक्रतुः ॥ ५४ ॥ ततोरथेनांबुदवृंदनादिनाशरन्नभोमध्यदिवाकरा
र्चिषा ॥ पताकिनाभीमनिनादकेतुनाहिमेंदुशंखस्फटिकावभासिना ॥ ५५ ॥ महेंद्रवाहप्रतिमेनतावुभौमहेंद्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ ॥ सुवर्णमुक्तामणिवज्रवि
द्रुमैरलंकृतावप्रतिमेनरंहसा ॥ ५६ ॥ नरोत्तमौकेशवपांडुनंदनौतदाहितावग्निदिवाकराविव ॥ रणाजिरेवीतभयौविरेजतुःसमानयानाविवविष्णुवासवौ ॥ ५७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥९५॥ हतेइति ॥१॥२॥३॥

ततोधनुर्ज्यातलबाणनिःस्वनैःप्रसह्यकृत्वाचरिपून्हतप्रभान् ॥ संछादयित्वातुकुरून्शरोत्तमैःकपिध्वजःपक्षिवरध्वजश्च ॥ ५८ ॥ त्दृष्टौततस्तावमितप्रभावौ
मनांस्यरीणामवदारयंतौ ॥ सुवर्णजालावततौमहास्वनौहिमावदातौपरिगृह्यपाणिभिः ॥ चुचुंबतुःशंखवरौनृणांवरौवराननाभ्यांयुगपच्चदध्मतुः ॥५९ ॥पां
चजन्यस्यनिर्घोषोदेवदत्तस्यचोभयोः ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचदिशश्चैवान्वनादयत् ॥६०॥ वित्रस्ताश्चाभवन्सर्वेकौरवाराजसत्तम ॥ शंखशब्देनतेनाथमाधव
स्यार्जुनस्यच ॥ ६१ ॥ तौशंखशब्देननिनादयंतौवनानिशैलान्सरितोगुहाश्च ॥ वित्रासयंतौतवपुत्रसेनांयुधिष्ठिरंनंदयतांवरिष्ठौ ॥ ६२ ॥ ततःप्रयाताःकुरवो
जवेनश्रुत्वैवशंखस्वनमीर्यमाणं ॥ विहायमद्राधिपतिंपतिंचदुर्योधनंभारतभारतानां ॥ ६३ ॥ महाहवेतंबहुरोचमानंधनंजयंभूतगणाःसमेताः ॥ तदान्वमो
दंतजनार्दनंचदिवाकरावभ्युदितौयथैव ॥६४ ॥ समाचितौकर्णशरैःपरंतपावुभौव्यभातांसमरेच्युतार्जुनौ ॥ तमोनिहत्याभ्युदितौयथामलौशशांकसूर्यौदि
विरश्मिमालिनौ ॥ ६५ ॥ विहायतान्बाणगणानथागतौसुहृद्वृतावप्रतिमानविक्रमौ ॥ सुखंप्रविष्टौशिबिरंस्वमीश्वरौसदस्यहूताविवविष्णुवासवौ ॥ ६६ ॥
तौदेवगंधर्वमनुष्यचारणैर्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि ॥ जयाभिवृद्ध्यापरयाभिपूजितौहतेतुकर्णेपरमाहवेतदा ॥ ६७॥ यथानुरूपंप्रतिपूजितावुभौप्रशस्यमानौ
स्वकृतैर्गुणौघैः ॥ ननंदतुस्तौससुहृद्गणौतदाबलंनियम्येवसुरेशकेशवौ ॥ ६८ ॥ इतिश्रीम० कर्णपर्वणिरणभूमिवर्णनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४॥
संजयउवाच हतेवैकर्तनेराजन्कुरवोभयपीडिताः ॥ वीक्षमाणादिशःसर्वाःपर्यापेतुःसहस्रशः ॥ १ ॥ कर्णंतुनिहतंदृष्ट्वाशत्रुभिःपरमाहवे ॥ भीतादिशोव्य
कीर्यंततावकाःक्षतविक्षताः ॥ २ ॥ ततोवहारंचक्रुस्तेयोधाःसर्वेसमंततः ॥ निवार्यमाणाश्चोद्विग्नास्तावकाभृशदुःखिताः ॥ ३ ॥ तेषांतन्मतमाज्ञायपुत्रोदुर्यो
धनस्तव ॥ अवहारंततश्चक्रेशल्यस्यानुमतेनृप ॥ ४ ॥ कृतवर्मारथैस्तूर्णंवृतोभारततावकैः ॥ नारायणावशेषैश्चशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ५ ॥ गांधाराणांसहस्रेण
शकुनिःपरिवारितः ॥ हतमाधिरथिंदृष्ट्वाशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ६ ॥ कृपःशारद्वतोराजन्नागानीकेनभारत ॥ महामेघनिभेनाशुशिबिरायैवदुद्रुवे ॥७॥ अश्वत्था
माततःशूरोविनिःश्वस्यपुनःपुनः ॥ पांडवानांजयंदृष्ट्वाशिबिरायैवदुद्रुवे ॥ ८ ॥ संशप्तकावशिष्टेनबलेनमहतावृतः ॥ सुशर्मापिययौराजन्वीक्षमाणोभया
र्दितः ॥ ९ ॥ दुर्योधनोपिनृपतिर्हतसर्वस्वबांधवः ॥ ययौशोकसमाविष्टश्चिंतयन्विमनाबहु ॥ १० ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिकर्णपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचनवतितमोऽध्यायः ९५ ॥ ॥ ९५ ॥ तथेति ॥१॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

छिन्नध्वजेनशल्यस्तुरथेनरथिनांवरः ॥ प्रययौशिबिरायैववीक्षमाणोदिशोदश ॥ ११ ॥ ततोपरेसुबहवोभारतानांमहारथाः ॥ प्राद्रवंतभयत्रस्ताह्रियावि
ष्टाविचेतसः ॥ १२ ॥ असृक्क्षरंतःसोद्विग्नावेपमानास्तथातुराः ॥ कुरवोदुद्रुवुःसर्वेदृष्ट्वाकर्णंनिपातितं ॥ १३ ॥ प्रशंसंतोर्जुनंकेचित्केचित्कर्णंमहारथाः ॥
व्यद्रवंतदिशोभीताःकुरवःकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ तेषांयोधसहस्राणांतावकानांमहामृधे ॥ नासीत्तत्रपुमान्कश्चिद्योयुद्धायमनोदधे ॥ १५ ॥ हतेकर्णेमहाराज
निराशाःकुरवोभवन् ॥ जीवितेष्वपिराज्येषुदारेषुचधनेषुच ॥ १६ ॥ तान्समानीयपुत्रस्तेयत्नेनमहताविभुः ॥ निवेशायमनोदध्रेदुःखशोकसमन्वितः ॥ १७ ॥
तस्याज्ञांशिरसायोधाःपरिगृह्यविशांपते ॥ विवर्णवदनाराजन्न्यविशंतमहारथाः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणिशिबिरप्रयाणेपंचनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९५ ॥ संजयउवाच तथानिपातितेकर्णेपरसैन्येचविद्रुते ॥ आश्लिष्यपार्थंदाशार्होहर्षाद्वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ हतोवज्र
भृतावृत्रस्त्वयाकर्णोधनंजय ॥ वृत्रकर्णवधंघोरंकथयिष्यंतिमानवाः ॥ २ ॥ वज्रेणनिहतोवृत्रःसंयुगेभूरितेजसा ॥ त्वयातुनिहतःकर्णोधनुषानिशितैःशरैः ॥
॥३॥तमिमंविक्रमंलोकेप्रथितंतेयशस्करं॥निवेदयावःकौंतेयकुरुराजस्यधीमतः॥४॥वधंकर्णस्यसंग्रामेदीर्घकालचिकीर्षितं॥निवेद्यधर्मराजायत्वमानृण्यं
गमिष्यसि ॥ ५ ॥ वर्तमानेमहायुद्धेतवकर्णस्यचोभयोः ॥ द्रष्टुमायोधनंपूर्वमागतोधर्मनंदनः ॥ ६ ॥ भृशंतुगाढविद्धत्वान्नाशकत्स्थातुमाहवे ॥ ततःसशिबि
रंगत्वास्थितवान्पुरुषर्षभः ॥ ७ ॥ तथेत्युक्तःकेशवस्तुपार्थेनयदुपुंगवः ॥ पर्यावर्तयदव्यग्रोरथंरथवरस्यतं ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वार्जुनंकृष्णःसैनिकानिदमब्रवीत् ॥
परानभिमुखायत्तास्तिष्ठध्वंभद्रमस्तुवः ॥ ९ ॥ धृष्टद्युम्नंयुधामन्युंमाद्रीपुत्रौवृकोदरं ॥ युयुधानंचगोविंदइदंवचनमब्रवीत् ॥ १० ॥ यावदावेद्यतेराज्ञेहतःकर्णो
र्जुनेनवै ॥ तावद्भवद्भिर्यत्तैस्तुभवितव्यंनराधिपैः ॥ ११ ॥ सतैःशूरैरनुज्ञातोययौराजनिवेशनं ॥ पार्थमादायगोविंदोददर्शचयुधिष्ठिरं ॥ १२ ॥ शयानंराज
शार्दूलंकांचनेशयनोत्तमे ॥ अगृह्णीतांचमुदितौचरणौपार्थिवस्यतौ ॥ १३ ॥ तयोःप्रहर्षमालक्ष्यहर्षाद्श्रूण्यवर्तयत् ॥ राधेयंनिहतंमत्वासमुत्तस्थौयुधिष्ठि
रः ॥ १४ ॥ उवाचचमहाबाहुःपुनःपुनररिंदमः ॥ वासुदेवार्जुनौप्रेम्णातावुभौपरिषस्वजे ॥ १५ ॥ तत्तस्मैतद्यथावृत्तंवासुदेवःसहार्जुनः ॥ कथयामासकर्णस्य
निधनंयदुपुंगवः ॥ १६ ॥ ईषद्धुत्स्मयमानस्तुकृष्णोराजानमब्रवीत् ॥ युधिष्ठिरंहतामित्रंकृतांजलिरथाच्युतः ॥ १७ ॥ ॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिष्ट्यागांडीवधन्वाचपांडवश्चवृकोदरः॥ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ १८॥ मुक्तावीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात्॥ क्षिप्रमुत्तरकालानि
॥ ११४॥ कुरुकार्याणिपांडव॥ १९॥ हतोवैकर्तनोराजन्सूतपुत्रोमहारथः॥ दिष्ट्याजयसिराजेंद्रदिष्ट्यावर्धसिभारत॥ २०॥ यस्तुद्यूतजितांकृष्णांप्राहसत्पुरुषाधमः॥ ८
तस्याद्यसूतपुत्रस्यभूमिःपिबतिशोणितं॥ २१॥ शेतेसौशरपूर्णांगःशत्रुस्तेकुरुपुंगव॥ तंपश्यपुरुषव्याघ्रविभिन्नंबहुभिःशरैः॥ २२॥ हतामित्रामिमामुर्वी
मनुशाधिमहाभुज॥ यत्तोभूत्वासहास्माभिर्भुंक्ष्वभोगांश्चपुष्कलान्॥ २३॥ संजयउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः॥ धर्मपुत्रःप्रहृष्टा
त्मादाशार्हवाक्यमब्रवीत्॥ २४॥ दिष्ट्यादिष्ट्येतिराजेंद्रवाक्यंचेदमुवाचह॥ नैतच्चित्रंमहाबाहोत्वयिदेवकिनंदन॥ २५॥ त्वयासारथिनापार्थोयत्नवानहनच्च
तं॥ नतच्चित्रंमहाबाहोयुष्मद्बुद्धिप्रसादजं॥ २६॥ प्रगृह्यचकुरुश्रेष्ठसांगदंदक्षिणंभुजं॥ उवाचधर्मभृत्पार्थउभौतौकेशवार्जुनौ॥ २७॥ नरनारायणौदेवौ
कथितौनारदेनमे॥ धर्मात्मानौमहात्मानौपुराणावृषिसत्तमौ॥ २८॥ असकृच्चापिमेधावीकृष्णद्वैपायनोमम॥ कथामेतांमहाभागांकथयामासतत्त्ववित्॥
॥ २९॥ तवकृष्णप्रसादेनपांडवोयंधनंजयः॥ जिगायाभिमुखःशत्रून्नचासीद्विमुखःक्वचित्॥ ३०॥ जयश्चैवध्रुवोस्माकंनत्वस्माकंपराजयः॥ यदात्वंयुधिपा
र्थस्यसारथ्यमुपजग्मिवान्॥ ३१॥ भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चमहात्मागौतमःकृपः॥ अन्येचबहवःशूरायेचतेषांपदानुगाः॥ ३२॥ त्वद्बुद्ध्यानिहतेकर्णेहतागोविंद
सर्वथा॥ इत्युक्त्वाधर्मराजस्तुरथंहेमविभूषितं॥ ३३॥ श्वेतवर्णैर्हयैर्युक्तंकालवालैर्मनोजवैः॥ आस्थायपुरुषव्याघ्रःस्वबलेनाभिसंवृतः॥ ३४॥ प्रययौसमहा
बाहुर्द्रष्टुमायोधनंतदा॥ कृष्णार्जुनाभ्यांवीराभ्यामनुमंत्र्यततःप्रियं॥ ३५॥ आभाषमाणस्तौवीरावुभौमाधवफाल्गुनौ॥ सददर्शरणेकर्णंशयानंपुरुषर्षभं॥
॥ ३६॥ यथाकदंबकुसुमंकेसरैःसर्वतोवृतं॥ चितंशरशतैःकर्णंधर्मराजोददर्शसः॥ ३७॥ गंधतैलावसिक्ताभिःकांचनीभिःसहस्रशः॥ दीपिकाभिःकृतोद्यो
तंपश्यंतेवैवृषंतदा॥ ३८॥ संछिन्नभिन्नकवचंबाणैश्चविदलीकृतं॥ सपुत्रंनिहतंदृष्ट्वाकर्णंराजायुधिष्ठिरः॥ ३९॥ संजातप्रत्ययोतीववीक्ष्यचैवंपुनःपुनः॥
प्रशशंसनरव्याघ्रावुभौमाधवपांडवौ॥ ४०॥ अद्यराजास्मिगोविंदपृथिव्यांभ्रातृभिःसह॥ त्वयानाथेनवीरेणविदुषापरिपालितः॥ ४१॥ हतंश्रुत्वानरव्या ॥ ११४॥
घ्रंराधेयमतिमानिनं॥ निराशोद्यदुरात्मासौधार्तराष्ट्रोभविष्यति॥ ४२॥ जीवितेचैवराज्येचहतेराधात्मजेरणे॥ त्वत्प्रसादाद्वयंचैवकृतार्थाःपुरुषर्षभ॥ ४३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

दिष्ट्याजयसिगोविंददिष्ट्याशत्रुर्निपातितः ॥ दिष्ट्यागांडीवधन्वाचविजयीपांडुनंदनः ॥ ४४ ॥ त्रयोदशसमास्तीर्णाजागरेणसुदुःखिताः ॥ स्वप्स्यामोघसुखं
रात्रौत्वत्प्रसादान्महाभुज ॥ ४५ ॥ एवंसबहुशोराजाप्रशशंसजनार्दनं ॥ अर्जुनंचकुरुश्रेष्ठंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ४६ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाचनिहतंक
र्णंसपुत्रंपार्थसायकैः ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेचसमहीपतिः ॥ ४७ ॥ समेत्यचमहाराजकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ हर्षयंतिस्मराजानंहर्षयुक्तामहारथाः ॥ ४८ ॥ न
कुलःसहदेवश्चपांडवश्चवृकोदरः ॥ सात्यकिश्चमहाराजवृष्णीनांप्रवरोरथः ॥ ४९ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपांडुपांचालसृंजयाः ॥ पूजयंतिस्मकौंतेयंनिहतेसूत
नंदने ॥ ५० ॥ तेवर्धयित्वानृपतिंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ जितकाशिनोलब्धलक्ष्यायुद्धशौंडाःप्रहारिणः ॥ ५१ ॥ स्तुवंतस्तवयुक्ताभिर्वाग्भिःकृष्णौपरंतपौ ॥ ज
ग्मुःस्वशिबिरायैवमुदायुक्तामहारथाः ॥ ५२ ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःसुमहाँल्लोमहर्षणः ॥ तवदुर्मंत्रितेराजन्किमर्थमनुशोचसि ॥ ५३ ॥ वैशंपायनउवाच
श्रुत्वैतदप्रियंराजाधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ पपातभूमौनिश्चेष्टश्छिन्नमूलइवद्रुमः ॥ ५४ ॥ तथासापतितादेवीगांधारीदीर्घदर्शिनी ॥ शुशोचबहुलालापैःकर्णस्य
निधनंयुधि ॥ ५५ ॥ तांपर्यगृह्णाद्विदुरोनृपतिंसंजयस्तथा ॥ पर्याश्वासयतांचैवतावुभावेवभूमिपं ॥ ५६ ॥ तथैवोत्थापयामासुर्गांधारींकुरुयोषितः ॥ सदैवंप
रमंमत्वाभवितव्यंचपार्थिवः ॥ ५७ ॥ परांपीडांसमाश्रित्यनष्टचित्तोमहातपाः ॥ चिंताशोकपरीतात्मानजज्ञेमोहपीडितः ॥ ससमाश्वासितोराजातूष्णीमासी
द्विचेतनः ॥ ५८ ॥ इमंमहायुद्धमखंमहात्मनोर्धनंजयस्याधिरथेश्चयःपठेत् ॥ ससम्यगिष्टस्यमखस्ययत्फलंतदाप्नुयात्संश्रवणाच्चभारत ॥ ५९ ॥ मखोहिविष्णु
र्भगवान्सनातनोवदंतितच्चाग्न्यनिलेंदुभानवः ॥ अतोनसूयुःश्रृणुयात्पठेच्चयःससर्वलोकानुचरःसुखीभवेत् ॥ ६० ॥ तांसर्वदाभक्तिमुपागतानराःपठंतिपु
ण्यांवरसंहितामिमां ॥ धनेनधान्येनयशसाचमानुषानंदंतितेनात्रविचारणास्ति ॥ ६१ ॥ अतोनसूयुःश्रृणुयात्सदातुवैनरःससर्वाणिसुखानिचाप्नुयात् ॥ वि
ष्णुःस्वयंभूर्भगवान्भवश्चतुष्यंतितेतस्यनरोत्तमस्य ॥ ६२ ॥ वेदावाप्तिर्ब्राह्मणस्येहदृष्टारणेबलंक्षत्रियाणांजयोयुधि ॥ धनज्येष्ठाश्चापिभवंतिवैश्याःशूद्रारोग्यं
प्राप्नुवंतीहसर्वे ॥ ६३ ॥ तथैवविष्णुर्भगवान्सनातनःसचात्रदेवःपरिकीर्त्यतेयतः ॥ ततःसकामान्लभतेसुखीनरोमहामुनेस्तस्यवचोर्चितंयथा ॥ ६४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 कपिलानांसवत्सानांवर्षमेकंनिरंतरं ॥ योदद्यात्सुकृतंतद्धिश्रवणात्कर्णपर्वणः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांकर्णपर्वणियु
धिष्ठिरहर्षेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ कर्णपर्वसमाप्तं ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
 अतःपरंशल्यपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेसमरेसव्यसाचिना ॥ अल्पावशिष्टाःकुरवःकिमकुर्वतवैद्विज ॥ १ ॥

अत्रादिपर्वोक्ताध्यायसंख्यावैषम्यंश्लोकसंख्यावैषम्यंलिपिकरप्रमादादिनाद्रष्टव्यं

इदं कर्णपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्व समाप्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ अथ श्रीमहाभारते शल्यपर्व प्रारभ्यते ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

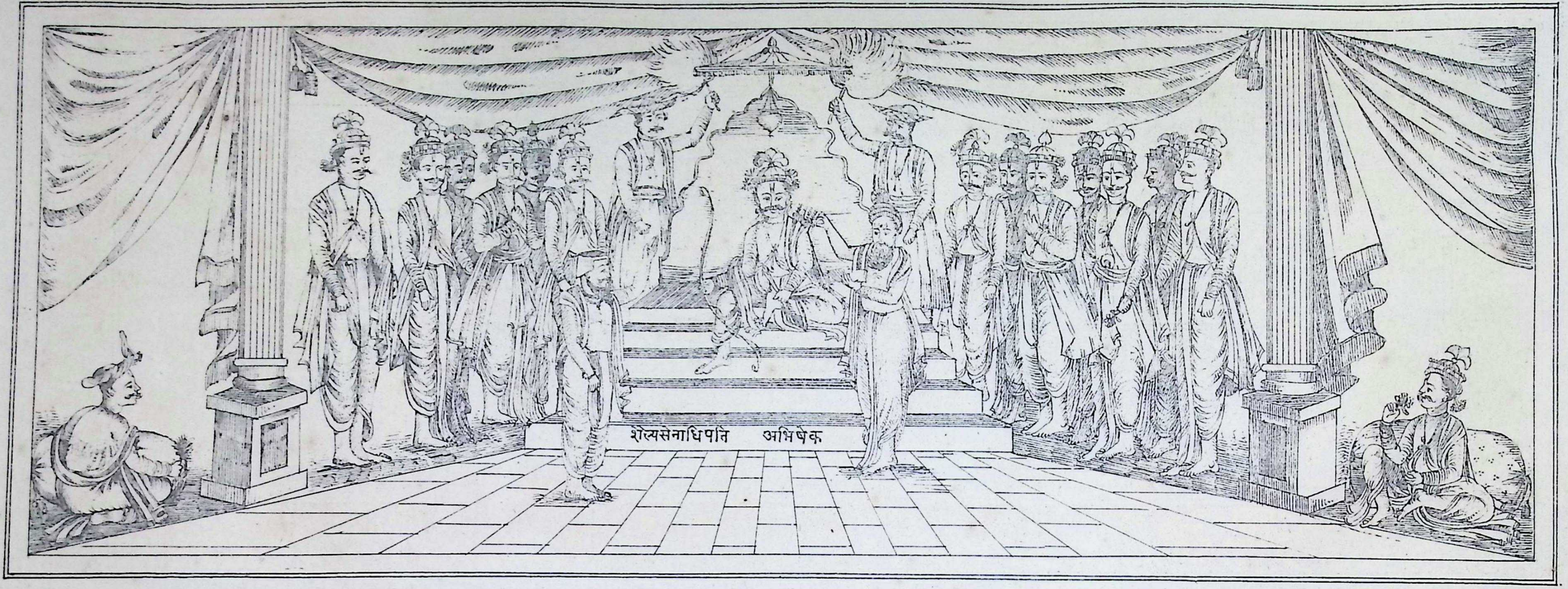

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः ॥ उक्तासंगतिःकर्णपर्वादौ एवंनिपातितइति उद्यमंपलायनंवाचकुरितिप्रष्टुरभिप्रायः अल्पाःअवशिष्टाइतिच्छेदः अत्राकारलोपआर्षः ॥१॥ तत्रद्वितीयमेवमत्वाह उदीर्यमाणमिति पांडवबलस्योत्कर्षंदृष्ट्वाकिंप्रापद्यत पलायनमेवास्यश्रेयइतिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ कृत्स्नसैन्यवधेनदुर्योधनःपलायनमेवकृतवानित्याह ततःकर्णेहतेइत्यादिनाप्राङ्मुखःप्राद्रवद्भयादित्यतेनग्रंथेन ॥४॥ ५ ॥ ६ ॥

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच एवंनिपातितेकर्णेसमरेसव्यसाचिना॥अल्पावशिष्टाःकुरवःकिमकुर्वतवैद्विज॥ १ ॥उदीर्यमाणंचबलंदृष्ट्वाराजासुयोधनः॥ पांडवैःप्राप्तकालंचकिंप्रापद्यतकौरवः ॥ २ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंतदाचक्ष्वद्विजोत्तम॥नहितृप्यामिपूर्वेषांशृण्वानश्चरितंमहत्॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच ततःकर्णेहतेराजन्धार्त्तराष्ट्रःसुयोधनः॥ भृशंशोकार्णवेमग्नोनिराशःसर्वतोभवत्॥४॥हाकर्णहाकर्णइतिशोचमानःपुनःपुनः॥कृच्छ्रात्स्वशिबिरंप्रामोहतशेषैर्नृपैःसह॥५॥ससमाश्वास्यमानोपिहेतुभिःशास्त्रनिश्चितैः॥राजभिर्नालभच्छर्मसूतपुत्रवधंस्मरन्॥ ६ ॥सदैवंबलवन्मत्वाभवितव्यंचपार्थिवः॥संग्रामेनिश्चयंकृत्वापुनर्युद्धायनिर्ययौ ॥ ७ ॥ शल्यंसेनापतिंकृत्वाविधिवद्राजपुंगवः॥रणायनिर्ययौराजाहतशेषैर्नृपैःसह॥ ८ ॥ततःसुतुमुलंयुद्धंकुरुपांडवसेनयोः॥बभूवभरतश्रेष्ठदेवासुररणोपमं ॥ ९ ॥ ततःशल्योमहाराजकृत्वाकदनमाहवे॥ससैन्योथसमध्याह्नेधर्मराजेनघातितः॥ १० ॥ततोदुर्योधनोराजाहतबंधूरणाजिरात् ॥अपसृत्यह्रदंघोरंविवेशरिपुजाद्भयात् ॥ ११ ॥ अथापराह्णेतस्याह्नःपरिवार्यसुयोधनः॥ ह्रदादाहूययुद्धायभीमसेनेनपातितः ॥ १२ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेहतशिष्टास्त्रयोरथाः ॥ संरंभान्निशिराजेंद्रजघ्नुःपांचालसोमकान्॥ १३ ॥ ततःपूर्वाह्णसमयेशिबिरादेत्यसंजयः॥प्रविवेशपुरींदीनोदुःखशोकसमन्वितः॥ १४ ॥सप्रविश्यपुरींसूतोभुजावुच्छ्रित्यदुःखितः॥वेपमानस्ततोराज्ञःप्रविवेशनिकेतनं॥ १५ ॥ रुरोदचनरव्याघ्रहाराजन्नितिदुःखितः॥ अहोबतविनष्टाःस्मनिधनेनमहात्मनः ॥ १६ ॥ विधिश्चबलवानत्रपौरुषंतुनिरर्थकं॥शक्रतुल्यबलाःसर्वेयथाऽवध्यंतपांडवैः॥ १७ ॥दृष्ट्वैवचपुरेराजन्जनःसर्वःससंजयं॥क्लेशेनमहतायुक्तंसर्वतोराजसत्तम॥ १८ ॥रुरोदचभृशोद्विग्नोहाराजन्नितिविस्वरं॥आकुमारंनरव्याघ्रतत्रतत्रसमंततः॥ १९ ॥ आर्त्तनादंततश्चक्रेश्रुत्वाविनिहतंनृपं॥धावतश्चाप्यपश्यामस्तत्रतान्पुरुषर्षभान्॥ २० ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ एवंसर्वान्घातयित्वापलायनेदुर्यशोलब्ध्वापिमरणमेवप्रापेत्याह अथेति अपराह्णेअहरर्धे ॥ १२ ॥ १३ ॥ ततःरात्रिवृत्तदर्शनानंतरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ जनःरुरोदेतिद्वयोरन्वयः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अपश्यामःअडागमोविसर्गोवाआर्षः वैशंपायनवाक्यमिदं ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वाक्येनवचनेनसंदिग्धयावाक्यसंदिग्धया ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

नष्टचित्तानिवोन्मत्तान्शोकेनभृशपीडितान्॥ तथासविह्वलःसूतःप्रविश्यनृपतिक्षयं ॥ २१ ॥ ददर्शनृपतिश्रेष्ठंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ तथाचासीनमनघंसमंता ९
॥१॥ त्परिवारितं॥ २२ ॥ स्नुषाभिर्भरतश्रेष्ठगांधार्याविदुरेणच ॥ तथान्यैश्चसुहृद्भिश्चज्ञातिभिश्चहितैषिभिः ॥ २३ ॥ तमेवचार्थंध्यायंतंकर्णस्यनिधनंप्रति ॥ रुद
न्नेवाब्रवीद्वाक्यंराजानंजनमेजय ॥ २४ ॥ नातिहृष्टमनाःसूतोवाक्यसंदिग्धयागिरा ॥ संजयोहंनरव्याघ्रनमस्तेभरतर्षभ ॥ २५ ॥ मद्राधिपोहतःशल्यःशकु
निःसौबलस्तथा ॥ उलूकःपुरुषव्याघ्रकैतव्योदृढविक्रमः ॥ २६ ॥ संशप्तकाहताःसर्वेकांबोजाश्चशकैःसह ॥ म्लेच्छाश्चपार्वतीयाश्चयवनाविनिपातिताः ॥ २७ ॥
प्राच्याहतामहाराजदाक्षिणात्याश्चसर्वशः ॥ उदीच्याश्चहताःसर्वेप्रतीच्याश्चनरोत्तमाः ॥ २८ ॥ राजानोराजपुत्राश्चसर्वेतेनिहतानृप ॥ दुर्योधनोहतोराजाय
थोक्तंपांडवेनह ॥ २९ ॥ भग्नसक्थोमहाराजशेतेपांसुषुरूषितः ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजशिखंडीचापराजितः ॥ ३० ॥ उत्तमौजायुधामन्युस्तथाराजन्प्रभद्रकाः ॥ पं
चालश्चनरव्याघ्रचेदयश्चनिषूदिताः ॥ ३१ ॥ तवपुत्राहताःसर्वेद्रौपदेयाश्चभारत ॥ कर्णपुत्रोहतःशूरोवृषसेनःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ नराविनिहताःसर्वेगजाश्च
विनिपातिताः ॥ रथिनश्चनरव्याघ्रहयाश्चनिहतायुधि ॥ ३३ ॥ किंचिच्छेषंचशिबिरंतावकानांकृतंप्रभो ॥ पांडवानांकुरूणांचसमासाद्यपरस्परं ॥ ३४ ॥ प्रायः
स्त्रीशेषमभवज्जगत्कालेनमोहितं॥सप्तपांडवतःशेषाधार्तराष्ट्रास्त्रयोरथाः ॥ ३५ ॥ तेचैवभ्रातरःपंचवासुदेवोथसात्यकिः॥कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चजयतांवरः
॥ ३६ ॥ तथाप्येतेमहाराजरथिनोनृपसत्तम ॥ अक्षौहिणीनांसर्वासांसमेतानांजनेश्वर ॥ ३७ ॥ एतेशेषामहाराजसर्वेन्येनिधनंगताः ॥ कालेननिहतंसर्वंज
गद्वैभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ दुर्योधनंवैपुरतःकृत्वावैरंचभारत ॥ वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वावचःक्रूरंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ ३९ ॥ निपपातसराजेंद्रोगतसत्वो
महीतले ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौविदुरोपिमहायशाः ॥ ४० ॥ निपपातमहाराजशोकव्यसनकर्शितः ॥ गांधारीचनृपश्रेष्ठसर्वाश्चकुरुयोषितः ॥ ४१ ॥ पतिताः
सहसाभूमौश्रुत्वाक्रूरंवचस्तदा ॥ निःसंज्ञंपतितंभूमौतदासीद्राजमंडलं ॥ ४२ ॥ प्रलापयुक्तामहतीचित्रन्यस्तापटेयथा ॥ कृच्छ्रेणतुततोराजाधृतराष्ट्रोमहीप
तिः ॥ ४३ ॥ शनैरलभतप्राणान्पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ लब्ध्वातुसनृपःसंज्ञांवेपमानःसुदुःखितः ॥ ४४ ॥ उदीक्ष्यचदिशःसर्वाःक्षत्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ विद्वन् ॥१॥
क्षत्तर्महाप्राज्ञत्वंगतिर्भरतर्षभ ॥ ४५ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ विसृष्टास्वि

ममानाथस्यसुभृशंपुत्रैर्हीनस्यसर्वशः ॥ एवमुक्त्वाततोभूयोविसंज्ञोनिपपातह ॥ ४६ ॥ तंतथापतितंदृष्ट्वाबांधवायेस्यकेचन ॥ शीतैस्तेसिषिचुस्तोयैर्विव्यजु
र्व्यजनैरपि ॥ ४७ ॥ सतुदीर्घेणकालेनप्रत्याश्वस्तोनराधिपः ॥ तूष्णींदध्यौमहीपालःपुत्रव्यसनकर्शितः ॥ ४८ ॥ निःश्वसन्जिह्मगइवकुंभक्षिप्तोविशांपते ॥ सं
जयोप्यरुदत्तत्रदृष्ट्वाराजानमातुरं ॥ ४९ ॥ तथासर्वाःस्त्रियश्चैवगांधारीचयशस्विनी ॥ ततोदीर्घेणकालेनविदुरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ५० ॥ धृतराष्ट्रोनरश्रेष्ठमुह्य
मानोमुहुर्मुहुः ॥ गच्छंतुयोषितःसर्वागांधारीचयशस्विनी ॥ ५१ ॥ तथेमेसुहृदःसर्वेभ्राम्यतेमेमनोभृशं ॥ एवमुक्तस्ततःक्षत्ताताःस्त्रियोभरतर्षभ ॥ ५२ ॥ विस
र्जयामासशनैर्वेपमानःपुनःपुनः ॥ निश्चक्रमुस्ततःसर्वाःस्त्रियोभरतसत्तम ॥ ५३ ॥ सुहृदश्चतथासर्वेदृष्ट्वाराजानमातुरं ॥ ततोनरपतिंतूर्णंलब्धसंज्ञंपरंतप ॥
॥ ५४ ॥ अवैक्षत्संजयोदीनंरोदमानंभृशातुरं ॥ प्रांजलिर्निःश्वसंतंचतंनरेंद्रंमुहुर्मुहुः ॥ समाश्वासयतक्षत्तावचसामधुरेणच ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश
ल्यपर्वणिधृतराष्ट्रप्रमोहेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच विसृष्टास्वथनारीषुधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ विललापमहाराजदुः
खाद्दुःखांतरंगतः ॥ १ ॥ सधूममिवनिःश्वस्यकरौधुन्वन्पुनःपुनः ॥ विचिंत्यचमहाराजवचनंचेदमब्रवीत् ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अहोबतमहद्दुःखंयदहंपां
डवान्रणे ॥ क्षेमिणश्चाव्ययांश्चैवत्वत्तःसूतशृणोमिवै ॥ ३ ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ यच्छ्रुत्वानिहतान्पुत्रान्दीर्यतेनसहस्रधा ॥ ४ ॥ चिंतयित्वाव
यस्तेषांबालक्रीडांचसंजय ॥ हतान्पुत्रानशेषेणदीर्यतेमेभृशंमनः ॥ ५ ॥ अनेत्रत्वाद्यदेतेषांनमेरूपनिदर्शनं ॥ पुत्रस्नेहकृताप्रीतिर्नित्यमेतेषुधारिता ॥ ६ ॥ बा
लभावमतिक्रम्ययौवनस्थांश्चतानहं ॥ मध्यप्राप्तांस्तथाश्रुत्वाहृष्टआसंतदानघ ॥ ७ ॥ तानद्यनिहतान्श्रुत्वाहतैश्वर्यान्हतौजसः ॥ नलभेयंक्वचिच्छांतिंपुत्रा
धिभिरभिप्लुतः ॥ ८ ॥ एह्येहिपुत्रराजेंद्रममानाथस्यसांप्रतं ॥ त्वयाहीनोमहाबाहोकांनुयास्याम्यहंगतिं ॥ ९ ॥ कथंत्वंपृथिवीपालांस्त्यक्त्वातातसमागतान् ॥
शेषेविनिहतोभूमौप्राकृतःकुनृपोयथा ॥ १० ॥ गतिर्भूत्वामहाराजज्ञातीनांसुहृदांतथा ॥ अंधंवृद्धंचमांवीरविहायक्वनुयास्यसि ॥ ११ ॥

ति ॥ १ ॥ सधूममिव अत्युष्णमित्यर्थः ॥ २ ॥ पांडवाःक्षेमिणइत्येकंदुःखंस्त्रीयाश्वसर्वेनिहताइत्यपरंतेद्वेआहद्वाभ्यां अहोइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ वयःएतावत्कालपर्यंतंप्रौढत्वं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥
प्राकृतोनीचः कुनृपःकुत्सितान्नरान्पातीतिनीचपरिजनइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ १३ ॥ तत्रागुक्तंसाधुयथास्यात्तथामेमांप्रतिवद पुनरितिशेषः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

सारूपासाचतेप्रीतिःसाचराजन्सुमानिता॥कथंविनिहतःपार्थैःसंयुगेष्वपराजितः॥१२॥ कोनुमामुत्थितंवीरताततातेतिवक्ष्यति॥ महाराजेतिसततंलोकना
॥२॥ थेतिचासकृत्॥ १३॥ परिष्वज्यचमांकंठेस्नेहेनक्लिन्नलोचनः ॥ अनुशाधीतिकौरव्यतत्साधुवदमेवचः ॥ १४॥ ननुनामाहमश्रौषंवचनंतवपुत्रक॥ भूयसी
ममपृथ्वीयंयथापार्थस्यनोतथा॥ १५॥ भगदत्तःकृपःशल्यआवंत्योथजयद्रथः ॥ भूरिश्रवाःसोमदत्तोमहाराजश्चबाह्लिकः॥ १६॥ अश्वत्थामाचभोजश्च
मागधश्चमहाबलः॥ बृहद्बलश्चकाशीशःशकुनिश्चापिसौबलः॥१७॥ म्लेच्छाश्चशतसाहस्राःशकाश्चयवनैःसह॥ सुदक्षिणश्चकांबोजस्त्रिगर्ताधिपतिस्तथा॥
॥ १८॥ भीष्मःपितामहश्चैवभारद्वाजोथगौतमः॥ श्रुतायुश्चायुतायुश्चशतायुश्चापिवीर्यवान्॥ १९ ॥ जलसंधोथार्ष्यशृंगीराक्षसश्चाप्यलायुधः॥ अलंबुषो
महाबाहुःसुबाहुश्चमहारथः॥ २० ॥ एतेचान्येचबहवोराजानोराजसत्तम ॥ मदर्थमुद्यताःसर्वेप्राणांस्त्यक्त्वाधनानिच ॥ २१ ॥ तेषांमध्येस्थितोयुद्धेभ्रातृ
भिःपरिवारितः॥ योधयिष्याम्यहंपार्थान्पंचालांश्चैवसर्वशः ॥ २२॥ चेदींश्चनृपशार्दूलद्रौपदेयांश्चसंयुगे॥ सात्यकिंकुंतिभोजंचराक्षसंचघटोत्कचं॥ २३॥
एकोप्येषांमहाराजसमर्थःसन्निवारणे॥ समरेपांडवेयानांसंक्रुद्धोह्यभिधावतां॥ २४॥ किंपुनःसहितावीराःकृतवैराश्चपांडवैः॥ अथवासर्वएवैतेपांडवस्या
नुयायिभिः॥ २५॥ योत्स्यंतेसहराजेंद्रहनिष्यंनिचतान्मृधे॥ कर्णएकोमयासार्द्धंनिहनिष्यतिपांडवान् ॥ २६॥ ततोनृपतयोवीराःस्थास्यंतिममशासने॥ य
श्चतेषांप्रणेतावैवासुदेवोमहाबलः॥ २७॥ नससंनह्यतेराजन्निितिमामब्रवीद्वचः॥ तस्याथवदतःसूतबहुशोममसन्निधौ ॥ २८॥ शक्तितोह्यनुपश्यामिनि
हतान्पांडवान्रणे॥ तेषांमध्येस्थितायत्रहन्यंतेममपुत्रकाः॥ २९॥ व्यायच्छमानाःसमरेकिमन्यद्भागधेयतः॥ भीष्मश्चनिहतोयत्रलोकनाथःप्रतापवान् ॥
॥ ३० ॥ शिखंडिनंसमासाद्यमृगेंद्रइवजंबुकं॥ द्रोणश्चब्राह्मणोयत्रसर्वशस्त्रास्त्रपारगः ॥ ३१ ॥ निहतःपांडवैःसंख्येकिमन्यद्भागधेयतः॥ कर्णश्चनिहतःसं
॥२॥ ख्येदिव्यास्त्रज्ञोमहाबलः ॥ ३२॥ भूरिश्रवाहतोयत्रसोमदत्तश्चसंयुगे॥ बाह्लिकश्चमहाराजकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३३ ॥ भगदत्तोहतोयत्रगजयुद्धविशार ॥२॥
दः॥ जयद्रथश्चनिहतःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३४॥ सुदक्षिणोहतोयत्रजलसंधश्चपौरवः॥ श्रुतायुश्चायुतायुश्चकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३५॥ महाबलस्तथा
पांड्यःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ निहतःपांडवैःसंख्येकिमन्यद्भागधेयतः॥ ३६॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रतिमानंकेतुभूतं॥ ३७॥३८॥३९॥४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३॥४४॥४५॥४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥५१ ॥ ५२ ॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८ ॥ ५९॥ ६०॥ सम्यगवेक्ष्यनिपुणंविभाव्या

बृहद्बलोहतोयत्रमागधश्चमहाबलः॥ उग्रायुधश्चविक्रांतःप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ३७ ॥ आवंत्योनिहतोयत्रत्रैगर्त्तश्चजनाधिपः ॥ संशप्तकाश्चनिहताःकिम
न्यद्भागधेयतः ॥ ३८ ॥ अलंबुषस्तथाराजन्राक्षसश्चाप्यलायुधः ॥ आर्ष्यशृंगिश्चनिहतःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ३९ ॥ नारायणाहतायत्रगोपालायुद्धदु
र्मदाः॥ म्लेच्छाश्चबहुसाहस्राःकिमन्यद्भागधेयतः॥४०॥शकुनिःसौबलोयत्रकैतव्यश्चमहाबलः॥ निहतःसबलोवीरःकिमन्यद्भागधेयतः॥४१॥ एतेचान्ये
चबहवःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः॥राजानोराजपुत्राश्चशूराःपरिघबाहवः॥ ४२ ॥ निहताबहवोयत्रकिमन्यद्भागधेयतः ॥ यत्रशूरामहेष्वासाःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः
॥ ४३॥ बहवोनिहतासूतमहेंद्रसमविक्रमाः॥ नानादेशसमावृत्ताःक्षत्रियायत्रसंजय॥ ४४॥ निहताःसमरेसर्वेकिमन्यद्भागधेयतः ॥ पुत्राश्चमेविनिहताः
पौत्राश्चैवमहाबलाः॥ ४५॥ वयस्याभ्रातरश्चैवकिमन्यद्भागधेयतः॥भागधेयसमायुक्तोध्रुवमुत्पद्यतेनरः ॥ ४६ ॥ यस्तुभाग्यसमायुक्तःसशुभंप्राप्नुयान्न
रः॥ अहंवियुक्तःस्तैर्भाग्यैःपुत्रैश्चैवेहसंजय॥ ४७॥ कथमद्यभविष्यामिवृद्धःशत्रुवशंगतः ॥ नान्यदत्रपरंमन्येवनवासादृतेप्रभो ॥ ४८ ॥ सोहंवनंगमिष्या
मिनिर्बंधुर्ज्ञातिसंक्षये॥ नहिमेऽन्यद्भवेच्छ्रेयोवनाभ्युपगमादृते॥४९॥इमामवस्थांप्राप्तस्यलूनपक्षस्यसंजय॥ दुर्योधनोहतोयत्रशल्यश्चनिहतोयुधि॥५०॥
दुःशासनोविविंशश्चविकर्णश्चमहाबलः॥ कथंहिभीमसेनस्यश्रोष्येहंशब्दमुत्तमं ॥ ५१ ॥ एकेनसमरेयेनहतंपुत्रशतंमम ॥ असकृद्वदतस्तस्यदुर्योधनवधे
नच॥ ५२॥ दुःखशोकाभिसंतप्तोनश्रोष्येपरुषागिरः॥ वैशंपायनउवाच एवंवृद्धश्चसंतप्तःपार्थिवोहतबांधवः॥ ५३॥ मुहुर्मुहुर्मुह्यमानःपुत्राधिभि
रभिप्लुतः॥ विलप्यसुचिरंकालंधृतराष्ट्रोंबिकासुतः ॥ ५४॥ दीर्घमुष्णंसनिःश्वस्यचिंतयित्वापराभवं॥ दुःखेनमहताराजन्संतप्तोभरतर्षभः ॥ ५५ ॥ पुनर्गा
वल्गणिंसूतंपर्यपृच्छद्यथातथं॥ धृतराष्ट्रउवाच भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वासूतपुत्रंचघातितं ॥५६ ॥ सेनापतिंप्रणेतारंकमकुर्वतमामकाः ॥ यंयंसेनाप्रणे
तारंयुधिकुर्वंतिमामकाः॥५७॥ अचिरेणैवकालेनतंतंनिघ्नंतिपांडवाः॥ रणमूर्ध्निहतोभीष्मःपश्यतांवःकिरीटिना ॥ ५८ ॥ एवमेवहतोद्रोणःसर्वेषामेवपश्य
तां॥एवमेवहतःकर्णःसूतपुत्रःप्रतापवान्॥५९॥सराजकानांसर्वेषांपश्यतांवःकिरीटिना॥ पूर्वमेवाहमुक्तोवैविदुरेणमहात्मना॥६०॥ दुर्योधनापराधेनप्र
जेयंविनशिष्यति॥ केचिन्नसम्यक्पश्यंतिमूढाःसम्यगवेक्ष्यच॥६१॥ पिमूढास्तथाभूतंतद्वचः केचिन्नपश्यंतीत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ६१ ॥

तथाभूतंयथार्थं ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शृण्विति ॥

तदिदंममूढस्यतथाभूतंवचःस्मतत् ॥ यदब्रवीत्सधर्मात्माविदुरोदीर्घदर्शिवान् ॥ तत्तथासमनुप्राप्तंवचनंसत्यवादिनः ॥ ६२ ॥ दैवोपहतचित्तेनयन्मयान कृतंपुरा ॥ अनयस्यफलंतस्यब्रूहिगावल्गणेपुनः ॥ ६३ ॥ कोवामुखमनीकानामासीत्कर्णेनिपातिते ॥ अर्जुनंवासुदेवंचकोवाप्रत्युद्ययौरथी ॥ ६४ ॥ केऽर क्षन्दक्षिणंचक्रंमद्रराजस्यसंयुगे ॥ वामंचयोद्धुकामस्यकेवावीरस्यपृष्ठतः ॥ ६५ ॥ कथंचवःसमेतानांमद्रराजोमहारथः ॥ निहतःपांडवैःसंख्येपुत्रोवाममम संजय ॥ ६६ ॥ ब्रूहिसर्वंयथातत्वंभरतानांमहाक्षयं ॥ यथाचनिहतःसंख्येपुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ६७ ॥ पंचालाश्चयथासर्वेनिहताःसपदानुगाः ॥ धृष्टद्युम्नःशि खंडीचद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ ६८ ॥ पांडवाश्चयथामुक्तास्तथोभौमाधवौयुधि ॥ कृपश्चकृतवर्माचभारद्वाजस्यचात्मजः ॥ ६९ ॥ यद्यथायादृशंचैवयुद्धं वृत्तंचसांप्रतं ॥ अखिलंश्रोतुमिच्छामिकुशलोह्यसिसंजय ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिधृतराष्ट्रविलापेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच श्रृणुराजन्नवहितोयथावृत्तोमहान्क्षयः ॥ कुरूणांपांडवानांचसमासाद्यपरस्परं ॥ १ ॥ निहतेसूतपुत्रेतुपांडवेनमहात्मना ॥ विद्रुतेषुचसैन्ये पुसमानीतेषुचासकृत् ॥ २ ॥ घोरेमनुष्यदेहानामाजौनरवरक्षये ॥ यत्तत्कर्णेहतेपार्थःसिंहनादमथाकरोत् ॥ ३ ॥ तदातवसुतान्राजन्प्राविशत्सुमहद्भयं ॥ नसं धातुमनीकानिनचैवाथपराक्रमे ॥ ४ ॥ आसीद्बुद्धिर्हतेकर्णेतवयोधस्यकस्यचित् ॥ वणिजोनाविभिन्नायामगाधेऽविप्लवाइव ॥ ५ ॥ अपारेपारमिच्छंतोहते द्वीपेकिरीटिना ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्वित्रस्ताःशरविक्षताः ॥ ६ ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ भग्नशृंगाइववृषाःशीर्णदंष्ट्राइवोरगाः ॥ ७ ॥ प्रत्यु पायामसायाह्नेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्तानिशितैःशरैः ॥ ८ ॥ सूतपुत्रेहतेराजन्पुत्रास्तेप्राद्रवंस्ततः ॥ विध्वस्तकवचाःसर्वेकांदिशी काविचेतसः ॥ ९ ॥ अन्योन्यमभिनिघ्नंतोवीक्षमाणाभयाद्दिशः ॥ मामेवनूनंबीभत्सुर्मामेवचवृकोदरः ॥ १० ॥ अभियातीतिमन्वानाःपेतुर्मम्लुश्चभारत ॥ अश्वानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः ॥ ११ ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपादातान्प्रजहुर्भयात् ॥ कुंजरैःस्यंदनाभग्नाःसादिनश्चमहारथैः ॥ १२ ॥ पदातिसंघा श्चाश्वौघैःपलायद्भिर्भृशंहताः ॥ व्यालतस्करसंकीर्णेसार्थहीनायथावने ॥ १३ ॥ तथात्वदीयानिहतेसूतपुत्रेतदाभवन् ॥ हतारोहास्तथानागाश्छिन्नहस्तास्तथा परे ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ समानीतेषुयुद्धोन्मुखीकृतेषु ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १५ ॥ १६ ॥ जघनेअंते प्राणपणेनयुध्यंतमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

सर्वंपार्थमयंलोकमपश्यन्वैभयार्दिताः॥ तान्प्रेक्ष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान्॥ १५॥ दुर्योधनोथस्वंसूतंहाहाकृत्वैवमब्रवीत्॥ नातिक्रमिष्यतेपार्थोध नुष्पाणिमवस्थितं ॥ १६ ॥ जघनेयुद्ध्यमानंमांतूर्णमश्वान्प्रचोदय ॥ समरेयुद्ध्यमानंहिकौंतेयोमांधनंजयः ॥ १७॥ नोत्सहेताप्यतिक्रांतुंवेलामिवमहार्ण वः॥ अद्यार्जुनंसगोविंदंमानिनंचवृकोदरं॥ १८॥ निहत्यशिष्टान्शत्रूंश्चकर्णस्यानृण्यमाप्नुयां॥ तच्छ्रुत्वाकुरुराजस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ १९ ॥ सूतोहेमप रिच्छन्नान्शनैरश्वानचोदयत्॥ गजाश्वरथहीनास्तुपादाताश्चैवमारिष॥ २० ॥पंचविंशतिसाहस्राःप्राद्रवन्शनकैरिव ॥ तान्भीमसेनःसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नश्च पार्षतः॥ २१ ॥ बलेनचतुरंगेणपरिक्षिप्याहनच्छरैः॥ प्रत्ययुध्यंस्तुतेसर्वेभीमसेनंसपार्षतं ॥ २२॥ पार्थपार्षतयोश्चान्येजगृहुस्तत्रनामनी॥ अक्रुद्ध्यतरणे भीमस्तैर्मृधेप्रत्यवस्थितैः॥ २३॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंगदापाणिरयुध्यत॥ नतान्रथस्थोभूमिष्ठान्धर्मापेक्षीवृकोदरः॥ २४॥ योधयामासकौंतेयोभुजवीर्यमु पाश्रितः॥ जातरूपपरिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ २५॥ न्यवधीत्तावकान्सर्वान्दंडपाणिरिवांतकः॥ पदातयोहिसंरब्धास्त्यक्तजीवितबांधवाः ॥ २६॥ भीम मभ्यद्रवन्संख्येपतंगाइवपावकं॥ आसाद्यभीमसेनंतेसंरब्धायुद्धदुर्मदाः॥ २७॥ विनेदुःसहसादृष्ट्वाभूतग्रामाइवांतकं॥ श्येनवद्व्यचरद्भीमःखड्गेनगदयातथा ॥ २८॥ पंचविंशतिसाहस्रांस्तावकानांव्यपोथयत्॥ हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्यपराक्रमः ॥ २९॥ धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यपुनस्तस्थौमहाबलः॥ धनंजयोरथानी कमन्वपद्यतवीर्यवान्॥ ३०॥ माद्रीपुत्रौचशकुनिंसात्यकिश्चमहाबलः॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टाघ्नंतोदौर्योधनंबलं ॥ ३१ ॥ तस्याश्ववाहान्सुबहून्तेनिहत्यशि तैःशरैः॥ तमन्वधावंस्त्वरितास्तत्रयुद्धमवर्त्तत॥ ३२॥ ततोधनंजयोराजन्रथानीकमगाहत॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुगांडीवंव्याक्षिपन्धनुः ॥ ३३ ॥ कृष्णसार थिमायांतंदृष्ट्वाश्वेतहयंरथं॥ अर्जुनंचापियोद्धारंत्वदीयाःप्राद्रवन्भयात्॥ ३४॥ विप्रहीनरथाश्वाश्चशरैश्चपरिवारिताः॥ पंचविंशतिसाहस्राःपार्थमार्छन्पदा तयः॥ ३५॥ हत्वातत्पुरुषानीकंपंचालानांमहारथः॥ भीमसेनंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत॥ ३६॥ महाधनुर्धरःश्रीमानमित्रगणमर्दनः॥ पुत्रःपंचालराजस्य धृष्टद्युम्नोमहायशाः॥ ३७॥ पारावतसवर्णाश्वंकोविदारवरध्वजं॥ धृष्टद्युम्नंरणेदृष्ट्वात्वदीयाःप्राद्रवन्भयात्॥ ३८॥ गांधारराजंशीघ्रास्त्रमनुसृत्ययशस्विनौ॥ अचिरात्प्रत्यदृश्येतांमाद्रीपुत्रौससात्यकी॥ ३९॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चेकितानःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चमारिष ॥ हत्वात्वदीयंसुमहत्सैन्यंशंखानथाधमन् ॥ ४० ॥ तेसर्वेतावकान्प्रेक्ष्यद्रवतोवैपराङ्मुखान् ॥ अभ्यधावंतनिघ्नंतोवृ
पान्जित्वावृषाइव ॥ ४१ ॥ सेनावशेषंतंदृष्ट्वातवपुत्रस्यपांडवः ॥ अवस्थितंसव्यसाचीचुक्रोधबलवन्नृप ॥ ४२ ॥ ततएनंशरैराजन्सहसासमवाकिरत् ॥ रज
साचोद्धतेनाथनस्मकिंचनदृश्यते ॥ ४३ ॥ अंधकारीकृतेलोकेशरीभूतेमहीतले ॥ दिशःसर्वामहाराजतावकाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ४४ ॥ भज्यमानेषुसर्वेषुकुरुरा
जोविशांपते ॥ परेषामात्मनश्चैवसैन्येतेसमुपाद्रवत् ॥ ४५ ॥ ततोदुर्योधनःसर्वानाजुहावाथपांडवान् ॥ युद्धायभरतश्रेष्ठदेवानिवपुराबलिः ॥ ४६ ॥ तएनम
भिगर्जंतंसहिताःसमुपाद्रवन् ॥ नानाशस्त्रसृजःक्रुद्धाभर्त्सयंतोमुहुर्मुहुः ॥ ४७ ॥ दुर्योधनोप्यसंभ्रांतस्तानरीन्व्यधमच्छरैः ॥ तत्राद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौ
रुषं ॥ ४८ ॥ यदेनंपांडवाःसर्वेनशेकुरतिवर्त्तितुं ॥ नातिदूरापयातंचकृतबुद्धिपलायने ॥ ४९ ॥ दुर्योधनःस्वकंसैन्यमपश्यद्भृशविक्षतं ॥ ततोवस्थाप्यराजेंद्रकृ
तबुद्धिस्तवात्मजः ॥ ५० ॥ हर्षयन्निवतान्योधांस्ततोवचनमब्रवीत् ॥ नतंदेशंप्रपश्यामिपृथिव्यांपर्वतेषुच ॥ ५१ ॥ यत्रयातान्नवोहन्युःपांडवाःकिंसृतेनवः ॥
स्वल्पंचैवबलंतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ ॥ ५२ ॥ यदिसर्वेत्रतिष्ठामोध्रुवंनोविजयोभवेत् ॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतकिल्बिषान् ॥ ५३ ॥ अनुसृत्य
हनिष्यंतिश्रेयोनःसमरेवधः ॥ सुखःसांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां ॥ ५४ ॥ मृतोदुःखंनजानीतेप्रेत्यचानंत्यमश्नुते ॥ शृण्वंतुक्षत्रियाःसर्वेयावंतोत्रस
मागताः ॥ ५५ ॥ द्विषतोभीमसेनस्यवशमेष्यथविद्रुताः ॥ पितामहैराचरितंनधर्मंहातुमर्हथ ॥ ५६ ॥ नान्यत्कर्मास्तिपापीयःक्षत्रियस्यपलायनात् ॥ नयु
द्धधर्माच्छ्रेयान्हिपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ ५७ ॥ सुचिरेणार्जितॉंल्लोकान्सद्योयुद्धात्समश्नुते ॥ तस्यतद्वचनंराज्ञःपूजयित्वामहारथाः ॥ ५८ ॥ पुनरेवाभ्यवर्त्तंत
क्षत्रियाःपांडवान्प्रति ॥ पराजयममृष्यंतःकृतचित्ताश्चविक्रमे ॥ ५९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपुनरेवसुदारुणं ॥ तावकानांपरेषांचदेवासुररणोपमं ॥ ६० ॥ युधि
ष्ठिरपुरोगांश्चसर्वसैन्येनपांडवान् ॥ अन्वधावन्महाराजपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिकौरवसैन्यापयानेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पतितान्रथनीडांश्चरथांश्चापिमहात्मनां ॥ रणेचनिहतान्नागान्दृष्ट्वापत्तींश्चमारिष ॥ १ ॥

इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पतितानिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अप्रख्यातिमित्यत्रप्रत्याख्यातिमितिपाठेपितुल्योर्थः ॥ २ ॥ भृशेत्यत्रदृशेतिपाठेदृशादृङ्मात्रेण ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मन्युवशाद्दुर्योधनस्यदैन्यवशात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४ ॥

आयोधनंचातिघोरंरुद्रस्याक्रीडसन्निभं ॥ अप्रख्यातिंगतानांतुराज्ञांशतसहस्रशः ॥ २ ॥ विमुखेतवपुत्रेतुशोकोपहतचेतसि ॥ भृशोद्विग्नेषुसैन्येषुदृष्ट्वापार्थ
स्यविक्रमं ॥ ३ ॥ ध्यायमानेषुसैन्येपुदुःखंप्राप्तेषुभारत ॥ बलानांमथ्यमानानांश्रुत्वानिनदमुत्तमं ॥ ४ ॥ अभिज्ञानंनरेंद्राणांविक्षतंप्रेक्ष्यसंयुगे ॥ कृपाविष्टः
कृपोराजन्वयःशीलसमन्वितः ॥ ५ ॥ अब्रवीत्तत्रतेजस्वीसोभिसृत्यजनाधिपं ॥ दुर्योधनंमन्युवशाद्वाक्यंवाक्यविशारदः ॥ ६ ॥ दुर्योधननिबोधेदंयत्त्वांवक्ष्या
मिकौरव ॥ श्रुत्वाकुरुमहाराजयदितेरोचतेनघ ॥ ७ ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयान्वैपंथाराजेंद्रविद्यते ॥ यंसमाश्रित्ययुध्यंतेक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभ ॥ ८ ॥ पुत्रोभ्रातापि
ताचैवस्वस्रीयोमातुलस्तथा ॥ संबंधिबांधवाश्चैवयोध्यावैक्षत्रजीविना ॥ ९ ॥ वधेचैवपरोधर्मस्तथाऽधर्मःपलायने ॥ तेस्मघोरांसमापन्नाजीविकांजीविता
र्थिनः ॥ १० ॥ तदत्रप्रतिवक्ष्यामिकिंचिदेवहितंवचः ॥ हतेभीष्मेचद्रोणेचकर्णेचैवमहारथे ॥ ११ ॥ जयद्रथेचनिहतेतवभ्रातृषुचानघ ॥ लक्ष्मणेतवपुत्रेच
किंशेषंपर्युपास्महे ॥ १२ ॥ येषुभारंसमासाद्यराज्येमतिमकुर्महि ॥ तेसंत्यज्यतनूर्याताःशूराब्रह्मविदांगतिं ॥ १३ ॥ वयंत्विहविनाभूतागुणवद्भिर्महारथैः ॥
कृपणंवर्त्तयिष्यामपातयित्वान्नृपान्बहून् ॥ १४ ॥ सर्वैरथचजीवद्भिर्बीभत्सुरपराजितः ॥ कृष्णनेत्रोमहाबाहुर्देवैरपिदुरासदः ॥ १५ ॥ इंद्रकार्मुकतुल्याभमिंद्र
केतुमिवोच्छ्रितं ॥ वानरंकेतुमासाद्यसंचचालमहाचमूः ॥ १६ ॥ सिंहनादाच्चभीमस्यपांचजन्यस्वनेनच ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषात्संहृष्यंतिमनांसिनः ॥ १७ ॥
चरंतीवमहाविद्युन्मुष्णंतीनयनप्रभां ॥ अलातमिवचाविद्धंगांडीवंसमदृश्यत ॥ १८ ॥ जांबूनदविचित्रंचधूयमानंमहद्धनुः ॥ दृश्यतेदिक्षुसर्वासुविद्युदभ्रघ
नेष्विव ॥ १९ ॥ श्वेताश्ववेगसंपन्नाःशशिकाशसमप्रभाः ॥ पिबंतइवचाकाशंरथेयुक्तास्तुवाजिनः ॥ २० ॥ उह्यमानांश्चकृष्णेनवायुनेवबलाहकाः ॥ जां
बूनदविचित्रांगावहंतेचार्जुनंरणे ॥ २१ ॥ तावकंतद्बलंराजन्नर्जुनोस्त्रविशारदः ॥ गहनंशिशिरेकक्षंददाहाग्निरिवोल्बणः ॥ २२ ॥ गाहमानमनीकानिमहें
द्रसदृशप्रभं ॥ धनंजयमपश्यामचतुर्दंष्ट्रमिवद्विपं ॥ २३ ॥ विक्षोभयंतंसेनांतेत्रासयंतंचपार्थिवान् ॥ धनंजयमपश्यामनलिनीमिवकुंजरं ॥ २४ ॥ त्रासयं
तंतथायोधान्धनुर्घोषेणपांडवं ॥ भूयएनमपश्यामसिंहंमृगगणानिव ॥ २५ ॥

कृष्णोनेत्रंनेतायस्यसतथा ॥ १५ ॥ १६ ॥ संहृष्यंतिसंहरिष्यंति इडभावआर्षः मनांसिआलानंसंहरिष्यंति मूढानिभविष्यंतीत्यर्थः संमुह्यंतीतिपाठांतरं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ वर्तमानस्यसंग्रामस्यअभितोवध्यतांवध्यमानानांचअष्टसप्तदशाहानिजातानीत्यन्वयः जातानीतिशेषः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥५॥ सर्वलोकमहेष्वासौवृषभौसर्वधन्विनां ॥ आमुक्तकवचौकृष्णौलोकमध्येविचेरतुः ॥ २६ ॥ अष्टसप्तदशाहानिवर्त्तमानस्यभारत ॥ संग्रामस्यातिघोरस्यव
ध्यतांचाभितोयुधि ॥ २७ ॥ वायुनेवविधूतानितवसैन्यानिसर्वतः ॥ शरदंभोदजालानिव्यशीर्यंतसमंततः ॥ २८ ॥ तांनावमिवपर्यस्तांवातधूतांमहार्णवे ॥
तवसेनांमहाराजसव्यसाचीव्यकंपयत् ॥ २९ ॥ क्वनुतेसूतपुत्रोभूत्क्वनुद्रोणःसहानुगः ॥ अहंक्वचक्वचात्मातेहार्दिक्यश्चतथाक्वनु ॥ ३० ॥ दुःशासनश्चतेभ्राता
भ्रातृभिःसहितःक्वनु ॥ बाणगोचरसंप्राप्तंप्रेक्ष्यचैवजयद्रथं ॥ ३१ ॥ संबंधिनस्तेभ्रातॄंश्चसहायान्मातुलांस्तथा ॥ सर्वान्विक्रम्यमिषतोलोकमाक्रम्यमूर्धनि ॥
॥ ३२ ॥ जयद्रथोहतोराजन्किंनुशेषमुपास्महे ॥ कोहीहसपुमानस्तियोविजेष्यतिपांडवं ॥ ३३ ॥ तस्यचास्त्राणिदिव्यानिविविधानिमहात्मनः ॥ गांडीवस्य
चनिर्घोषोधैर्याणिहरतेहिनः ॥ ३४ ॥ नष्टचंद्रायथारात्रिःसेनेयंहतनायका ॥ नागभग्नद्रुमाशुष्कानदीवाकुलतांगता ॥ ३५ ॥ ध्वजिन्यांहतनेत्रायांयथेष्टंश्वेत
वाहनः ॥ चरिष्यतिमहाबाहुःकक्षेष्वग्निरिवज्वलन् ॥ ३६ ॥ सात्यकेश्चैवयोवेगोभीमसेनस्यचोभयोः ॥ दारयेच्चगिरीन्सर्वान्शोषयेच्चैवसागरान् ॥ ३७ ॥ उ
वाचवाक्यंयद्धीमःसभामध्येविशांपते ॥ कृतंतत्सफलंतेनभूयश्चैवकरिष्यति ॥ ३८ ॥ प्रमुखस्थेतदाकर्णेबलंपांडवरक्षितं ॥ दुरासदंतदागुप्तंव्यूढंगांडीवधन्व
ना ॥ ३९ ॥ युष्माभिस्तानिचीर्णानियान्यसाधूनिसाधुषु ॥ अकारणकृतान्येवतेषांवःफलमागतं ॥ ४० ॥ आत्मनोर्थेत्वयालोकोयत्नतःसर्वआहृतः ॥ सतेसं
शयितस्तातआत्मावैभरतर्षभ ॥ ४१ ॥ रक्षदुर्योधनात्मानमात्मासर्वस्यभाजनं ॥ भिन्नेहिभाजनेतातदिशोगच्छतितद्गतं ॥ ४२ ॥ हीयमानेनवैसंधिःपर्येष्टव्यः
समेनवा ॥ विग्रहोवर्धमानेनमतिरेषाबृहस्पतेः ॥ ४३ ॥ तेवयंपांडुपुत्रेभ्योहीनाःस्मबलशक्तितः ॥ तदत्रपांडवैःसार्धंसंधिमन्येक्षमंप्रभो ॥ ४४ ॥ नजानीते
हियःश्रेयःश्रेयसश्चावमन्यते ॥ सक्षिप्रंभ्रश्यतेराज्यान्नचश्रेयोनुविंदति ॥ ४५ ॥ प्रणिपत्यहिराजानंराज्यंयदिलभेमहि ॥ श्रेयःस्यान्नतुमौढ्येनराजन्गंतुःप
राभवं ॥ ४६ ॥ वैचित्रवीर्यवचनात्कृपाशीलोयुधिष्ठिरः ॥ विनियुंजीतराज्येत्वांगोविंदवचनेनच ॥ ४७ ॥ यद्ब्रूयाद्धिहृषीकेशोराजानमपराजितं ॥ अर्जुनंभी
मसेनंचसर्वेकुर्युरसंशयं ॥ ४८ ॥ नातिक्रमिष्यतेकृष्णोवचनंकौरवस्यतु ॥ धृतराष्ट्रस्यमन्येहंनापिकृष्णस्यपांडवः ॥ ४९ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ असंशयंगतवैरमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ एवमुक्तस्ततोराजेतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

एतत्क्षेममहंमन्येनचपार्थैश्चविग्रहं ॥ नत्वांब्रवीमिकार्पण्यान्नप्राणपरिरक्षणात् ॥ ५० ॥ पथ्यंराजन्ब्रवीमित्वांतत्परासुःस्मरिष्यसि ॥ इतिवृद्धोविलप्यैतत्कृ
पःशारद्वतोवचः ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यशुशोचचमुमोहच ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिकृपवाक्येचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
संजयउवाच एवमुक्तस्ततोराजागौतमेनतपस्विना ॥ निःश्वस्यदीर्घमुष्णंचतूष्णीमासीद्विशांपते ॥ १ ॥ ततोमुहूर्त्तंसध्यात्वाधार्त्तराष्ट्रोमहामनाः ॥ कृपंशार
द्वतंवाक्यमित्युवाचपरंतपः ॥ २ ॥ यत्किंचित्सुहृदावाच्यंतत्सर्वंश्रावितोस्म्यहं ॥ कृतंचभवतासर्वंप्राणान्संत्यज्ययुध्यता ॥ ३ ॥ गाहमानमनीकानियुध्यमानं
महारथैः ॥ पांडवैरतितेजोभिर्लोकस्त्वामनुदृष्टवान् ॥ ४ ॥ सुहृदायदिदंवाक्यंभवताश्रावितोस्म्यहं ॥ नमांप्रीणातितत्सर्वंमुमूर्षोरिवभेषजं ॥ ५ ॥ हेतुकारण
संयुक्तंहितंवचनमुत्तमं ॥ उच्यमानंमहाबाहोनमेविप्राग्र्यरोचते ॥ ६ ॥ राज्याद्विनिकृतोस्माभिःकथंसोस्मासुविश्वसेत् ॥ अक्षद्यूतेचनृपतिर्जितोस्माभिर्म
हाधनः ॥ ७ ॥ सकथंममवाक्यानिश्रद्दध्याद्भूयएवतु ॥ तथादौत्येनसंप्राप्तःकृष्णःपार्थहितेरतः ॥ ८ ॥ प्रलब्धश्चहृषीकेशस्तच्चकर्मविचारितं ॥ सचमेवचनंब्र
ह्मन्कथमेवाभिमन्यते ॥ ९ ॥ विललापचयत्कृष्णासभामध्येसमेयुषी ॥ नतन्मर्षयतेकृष्णोनराज्यहरणंतथा ॥ १० ॥ एकप्राणावुभौकृष्णावन्योन्यमभिसंश्रि
तौ ॥ पुरायच्छ्रुतमेवासीदद्यपश्यामितत्प्रभो ॥ ११ ॥ स्वस्रीयंनिहतंश्रुत्वादुःखंस्वपितिकेशवः ॥ कृतागसोवयंतस्यसमदर्थंकथंक्षमेत् ॥ १२ ॥ अभिमन्योर्विनाशे
ननशर्मलभतेर्जुनः ॥ सकथंमद्धितेयत्नंप्रकरिष्यतियाचितः ॥ १३ ॥ मध्यमःपांडवस्तीक्ष्णोभीमसेनोमहाबलः ॥ प्रतिज्ञातंचतेनोग्रंभज्येतापिनसंनमेत् ॥ १४ ॥
उभौतौबद्धनिस्त्रिंशावुभौचाबद्धकंकटौ ॥ कृतवैरावुभौवीरौयमावपियमोपमौ ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचकृतवैरौमयासह ॥ तौकथंमद्धितेयत्नंकुर्यातांद्विज
सत्तम ॥ १६ ॥ दुःशासनेनयत्कृष्णाएकवस्त्रारजस्वला ॥ परिक्लिष्टासभामध्येसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ १७ ॥ तथाविवसनांदीनांस्मरंत्यद्यापिपांडवाः ॥ ननिवार
यितुंशक्याःसंग्रामात्तेपरंतपाः ॥ १८ ॥ यदाचद्रौपदीक्लिष्टामद्विनाशायदुःखिता ॥ स्थंडिलेनित्यदाशेतेयावद्वैरस्ययातनं ॥ १९ ॥ उग्रंतेपेतपःकृष्णाभर्तृणा
मर्थसिद्धये ॥ निक्षिप्यमानंदर्पंचवासुदेवसहोदरा ॥ २० ॥ कृष्णायाःप्रेष्यवद्भूत्वाशुश्रूषांकुरुतेसदा ॥ इतिसर्वंसमुन्नद्धंननिर्वातिकथंचन ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अभिमन्योर्विनाशेनससंधेयः कथंमया ॥ कथंचराजाभुक्केमांपृथिवींसागरांबरां ॥ २२ ॥ पांडवानांप्रसादेनभोक्ष्येराज्यमहंकथं ॥ उपर्युपरिराज्ञांवैज्वलि
त्वाभास्करोयथा ॥ २३ ॥ युधिष्ठिरंकथंपश्चादनुयास्यामिदासवत् ॥ कथंभुक्कास्वयंभोगान्दत्वादायांश्चपुष्कलान् ॥ २४ ॥ कृपणंवर्तयिष्यामिकृपणैः सह
जीविकां ॥ नाभ्यसूयामितेवाक्यमुक्तंस्निग्धंहितंत्वया ॥ २५ ॥ नतुसंधिमहंमन्येप्राप्तकालंकथंचन ॥ सुनीतमनुपश्यामिसुयुद्धेनपरंतप ॥ २६ ॥ नायंक्लीबयितुं
कालः संयोद्धुंकालएवनः ॥ इष्टंमेवहुभिर्यज्ञैर्दत्ताविप्रेषुदक्षिणाः ॥ २७ ॥ प्राप्ताः कामाः श्रुतावेदाः शत्रूणांमूर्ध्निचस्थितं ॥ भृत्यामेसुभृतास्तातदीनश्चाभ्युद्धृतोज
नः ॥ २८ ॥ नोत्सहेऽद्यद्विजश्रेष्ठपांडवान्वक्तुमीदृशं ॥ जितानिपरराष्ट्राणिस्वराष्ट्रमनुपालितं ॥ २९ ॥ भुक्ताश्चविविधाभोगास्त्रिवर्गः सेवितोमया ॥ पितॄणांगत
मानृण्यंक्षत्रधर्मस्यचोभयोः ॥ ३० ॥ नध्रुवंसुखमस्तीतिकुतोराष्ट्रंकुतोयशः ॥ इहकीर्त्तिर्विधातव्यासाचयुद्धेननान्यथा ॥ ३१ ॥ गृहेयत्क्षत्रियस्यापिनिधनं
तद्विगर्हितं ॥ अधर्मः सुमहानेषयच्छय्यामरणंगृहे ॥ ३२ ॥ अरण्येयोविमुच्येतसंग्रामेवातनुंनरः ॥ क्रतूनाहृत्यमहतोमहिमानंसगच्छति ॥ ३३ ॥ कृपणंवि
लपन्नार्त्तोजरयाभिपरिप्लुतः ॥ म्रियतेरुदतांमध्येज्ञातीनांनसपूरुषः ॥ ३४ ॥ त्यक्कातुविविधान्भोगान्प्राप्तानांपरमांगतिं ॥ अपीदानींसुयुद्धेनगच्छेयंयत्सलो
कतां ॥ ३५ ॥ शूराणामार्यवृत्तानांसंग्रामेष्वनिवर्त्तिनां ॥ धीमतांसत्यसंधानांसर्वेषांक्रतुयाजिनां ॥ ३६ ॥ शस्त्रावभृथपूतानांध्रुवंवासस्त्रिविष्टपे ॥ मुदानूनं
प्रपश्यंतियुद्धेह्यप्सरसांगणाः ॥ ३७ ॥ पश्यंतिनूनंपितरः पूजितान्सुरसंसदि ॥ अप्सरोभिः परिवृतान्मोदमानांस्त्रिविष्टपे ॥ ३८ ॥ पंथानममरैर्यातंशूरैश्चैवानि
वर्त्तिभिः ॥ अपितत्संगतंमार्गंवयमध्यारुहेमहि ॥ ३९ ॥ पितामहेनवृद्धेनतथाचार्येणधीमता ॥ जयद्रथेनकर्णेनतथादुःशासनेनच ॥ ४० ॥ घटमानामदर्थे
स्मिन्हताः शूराजनाधिपाः ॥ शेरतेलोहिताक्तांगाः संग्रामेशरविक्षताः ॥ ४१ ॥ उत्तमास्त्रविदः शूरायथोक्तक्रतुयाजिनः ॥ त्यक्कापाणान्यथान्यायमिंद्रसद्मसु
धिष्ठिताः ॥ ४२ ॥ तैः स्वयंरचितोमार्गोदुर्गमोहिपुनर्भवेत् ॥ संपतद्भिर्महावेगैर्यास्यद्भिरिहसद्गतिं ॥ ४३ ॥ येमदर्थेहताः शूरास्तेषांकृतमनुस्मरन् ॥ ऋणंतत्प्रतियुं
जानोनराज्येमनआदधे ॥ ४४ ॥ घातयित्वावयस्यांश्चभ्रातॄनथपितामहान् ॥ जीवितंयदिरक्षेयंलोकोमांगर्हयेद्ध्रुवं ॥ ४५ ॥ कीदृशंचभवेद्राज्यंममहीनस्यबंधु
भिः ॥ सखिभिश्चविशेषेणप्रणिपत्यचपांडवं ॥ ४६ ॥ सोहमेतादृशंकृत्वाजगतोस्यपराभवं ॥ सुयुद्धेनततः स्वर्गंप्राप्स्यामिनतदन्यथा ॥ ४७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथैति प्रस्थैशिखरे ॥ १ ॥ २ ॥ ततःतत्र ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

एवंदुर्योधनेनोक्तेसर्वेसंपूज्यतद्वचः ॥ साधुसाध्वितिराजानंक्षत्रियाःसंबभाषिरे ॥ ४८ ॥ पराजयमशोचंतःकृतचित्ताश्चविक्रमे ॥ सर्वेसुनिश्चितायोद्धुमुदग्रमनसोभवन् ॥ ४९ ॥ ततोवाहान्समाश्वास्यसर्वेयुद्धाभिनंदिनः ॥ ऊनेद्वियोजनेगत्वाप्रत्यतिष्ठंतकौरवाः ॥ ५० ॥ आकाशेविद्रुमेपुण्येप्रस्थेहिमवतःशुभे ॥ अरुणांसरस्वतींप्राप्यपपुःसस्नुश्चतेजलं ॥ ५१ ॥ तवपुत्रकृतोत्साहाःपर्यवर्त्तंततेततः ॥ पर्यवस्थाप्यचात्मानमन्योन्येनपुनस्तदा ॥ सर्वेराजन्न्यवर्त्तंतक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिदुर्योधनवाक्येपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथहैमवतेप्रस्थेस्थित्वायुद्धाभिनंदिनः ॥ सर्वएवमहायोधास्तत्रतत्रसमागताः ॥ १ ॥ शल्यश्चचित्रसेनश्चशकुनिश्चमहारथः ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ २ ॥ सुषेणोरिष्टसेनश्चधृतसेनश्चवीर्यवान् ॥ जयत्सेनश्चराजानस्तेरात्रिमुषितास्ततः ॥ ३ ॥ रणेकर्णेहतेवीरेत्रासिताजितकाशिभिः ॥ नालभन्शर्मतेपुत्राहिमवंतमृतेगिरिं ॥ ४ ॥ तेब्रुवन्सहितास्तत्रराजानंशल्यसन्निधौ ॥ कृतयत्नारणेराजन्संपूज्यविधिवत्तदा ॥ ५ ॥ कृत्वासेनाप्रणेतारंपरांस्त्वंयोद्धुमर्हसि ॥ येनाभिगुप्ताःसंग्रामेजयेमासुहृदोवयं ॥ ६ ॥ ततोदुर्योधनःस्थित्वारथेरथवरोत्तमं ॥ सर्वयुद्धविभावज्ञमंतकप्रतिमंयुधि ॥ ७ ॥ स्वंगंप्रच्छन्नशिरसंकंबुग्रीवंप्रियंवदं ॥ व्याकोशपद्मपत्राक्षंव्याघ्रास्यंमेरुगौरवं ॥ ८ ॥ स्थाणोर्वृषस्यसदृशंस्कंधनेत्रगतिस्वरैः ॥ पुष्टश्लिष्टायतभुजंसुविस्तीर्णवरोरसं ॥ ९ ॥ बलेजवेचसदृशमरुणानुजवातयोः ॥ आदित्यस्यार्चिषातुल्यंबुद्ध्याचोशनसासमं ॥ १० ॥ कांतिरूपमुखैश्वर्यैस्त्रिभिश्चंद्रमसासमं ॥ कांचनोपलसंघातैःसदृशंश्लिष्टसंधिकं ॥ ११ ॥ सुवृत्तोरुकटीजंघंसुपादंस्वंगुलीनखं ॥ स्मृत्वास्मृत्वैवतुगुणान्धात्रायत्नाद्विनिर्मितं ॥ १२ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंनिपुणंश्रुतिसागरं ॥ जेतारंतरसारीणामजेयमरिभिर्बलात् ॥ १३ ॥ दशांगंयश्चतुष्पादमिष्वस्त्रंवेदतत्त्वतः ॥ सांगांस्तुचतुरोवेदान्सम्यगाख्यानपंचमान् ॥ १४ ॥ आराध्यत्र्यंबकंयत्नाद्व्रतैरुग्रैर्महातपाः ॥ अयोनिजायामुत्पन्नोद्रोणेनायोनिजेनयः ॥ १५ ॥ तमप्रतिमकर्माणंरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ पारगंसर्वविद्यानांगुणार्णवमनिंदितं ॥ १६ ॥

सर्वेषांयुद्धगतानांविविधानांभावानामभिप्रायाणांज्ञंसर्वयुद्धविभावज्ञं ॥ ७ ॥ स्वंगंशोभनांगं ॥ ८ ॥ स्थाणोःसंबंधिनोवृषस्य ॥ ९ ॥ अर्चिषाज्ज्योतिषातुल्यंतुल्यतेजसं अर्चिषाआदित्यस्यतुल्यमितिवा ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दशांगं व्रतंप्राप्तिर्धृतिःपुष्टिःस्मृतिःक्षेपोरिभेदनं चिकित्सोद्दीपनंकृष्टिरिष्वस्त्रंस्याद्दशांगकं दीक्षाशिक्षात्मरक्षाचएतत्साधनमेवच धनुर्वेदस्यचत्वारएतेपादाःप्रकीर्तिताः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तुभ्यंतव ॥१७॥१८॥१९॥ महासेनइवकार्तिकेयइव महतीसेनायस्यसमहासेनः ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठो

तमभ्येत्यात्मजस्तुभ्यमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ यंपुरस्कृत्यसहितायुधिजेष्यामपांडवान् ॥ १७॥ गुरुपुत्रोद्यसर्वेषामस्माकंपरमागतिः ॥ भवांस्तस्मान्नियोगा
त्तेकोस्तुसेनापतिर्मम ॥ १८॥ द्रौणिरुवाच अयंकुलेनरूपेणतेजसायशसाश्रिया ॥ सर्वैर्गुणैःसमुदितःशल्योनोस्तुचमूपतिः ॥ १९ ॥ भागिनेयान्नि
जांस्त्यक्त्वाकृतज्ञोस्मानुपागतः ॥ महासेनोमहाबाहुर्महासेनइवापरः ॥ २० ॥ एनंसेनापतिंकृत्वानृपतिंनृपसत्तम ॥ शक्यःप्राप्तुंजयोस्माभिर्देवैःस्कंदमिवा
जितं ॥ २१ ॥ तथोक्तेद्रोणपुत्रेणसर्वएवनराधिपाः ॥ परिवार्यस्थिताःशल्यंजयशब्दांश्चचक्रिरे ॥ २२ ॥ युद्धायचमतिंचक्रुरावेशंचपरंययुः ॥ ततोदुर्योधनो
भूमौस्थित्वारथवरेस्थितं ॥ २३ ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वाद्रोणभीष्मसमंरणे ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल ॥ २४ ॥ यत्रमित्रममित्रंवापरीक्षंते
बुधाजनाः ॥ सभवानस्तुनःशूरःप्रणेतावाहिनीमुखे ॥ २५ ॥ रणंयातेचभवतिपांडवामंदचेतसः ॥ भविष्यंतिसहामात्याःपंचालाश्चनिरुद्यमाः ॥ २६ ॥ दुर्यो
धनवचःश्रुत्वाशल्योमद्राधिपस्तदा ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञोराजानंराजसन्निधौ ॥ २७॥ शल्यउवाच यत्तुमांमन्यसेराजन्कुरुराजकरोमितत् ॥ त्वत्प्रि
यार्थंहिमेसर्वंप्राणाराज्यंधनानिच ॥ २८॥ दुर्योधनउवाच सैनापत्येनवरयेत्वामहंमातुलातुलं ॥ सोस्मान्पाहियुधांश्रेष्ठस्कंदोदेवानिवाहवे ॥ २९ ॥
अभिषिच्यस्वराजेंद्रदेवानामिवपावकिः ॥ जहिशत्रून्रणेवीरमहेंद्रोदानवानिव ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यदुर्योधनसंवादेषष्ठोऽध्यायः
॥६॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचोराज्ञोमद्रराजःप्रतापवान् ॥ दुर्योधनंतदाराजन्वाक्यमेतदुवाचह ॥ १ ॥ दुर्योधनमहाबाहो
शृणुवाक्यविदांवर ॥ यावेतौमन्यसेकृष्णौरथस्थौरथिनांवरौ ॥ २ ॥ नमेतुल्यावुभावेतौबाहुवीर्येकथंचन ॥ उद्यतांपृथिवींसर्वांससुरासुरमानवां ॥ ३ ॥ यो
धयेयंरणमुखेसंक्रुद्धःकिमुपांडवान् ॥ विजेष्यामिरणेपार्थान्सोमकांश्चसमागतान् ॥ ४॥ अहंसेनाप्रणेतातेभविष्यामिनसंशयः ॥ तंचव्यूहंविधास्यामिन
तरिष्यंतियंपरे ॥ ५ ॥ इतिसत्यंब्रवीम्येषदुर्योधननसंशयः ॥ एवमुक्तस्ततोराजामद्राधिपतिमंजसा ॥ ६ ॥ अभ्यषिंचतसेनायामध्येभरतसत्तम ॥ विधिनाशा
स्त्रदृष्टेनक्लिष्टरूपोविशांपते ॥ ७॥ अभिषिक्तेततस्तस्मिन्सिंहनादोमहानभूत् ॥ तवसैन्येष्वभ्यवाद्यंतवादित्राणिचभारत ॥ ८ ॥

ऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥छ॥ एतच्छ्रुत्वेति ॥१॥२॥३॥४॥ नतरिष्यंतीत्यत्रनभविष्यंतीतिपाठेयंप्राप्यनभविष्यंतिमरिष्यंतीत्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्लिष्टरूपःपराजयनिश्चयात् ॥ ७ ॥ ८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुष्टाआहूताः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ मर्त्यधर्माणःमर्त्यधर्मणः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

कुष्टाश्वासंस्तथायोधामद्रकाश्वमहारथाः ॥ तुष्टुवुश्चैवराजानंशल्यमाहवशोभिनं ॥ ९ ॥ जयराजंश्चिरंजीवजहिशत्रून्समागतान् ॥ तवबाहुबलंप्राप्यधार्त्त
राष्ट्रामहाबलाः ॥ १० ॥ निखिलाःपृथिवींसर्वांप्रशासंतुहतद्विषः ॥ त्वंहिशक्तोरणेजेतुंससुरासुरमानवान् ॥ ११ ॥ मर्त्यधर्माणइहतुकिमुसृंजयसोमकान् ॥
एवंसंपूज्यमानस्तुमद्राणामधिपोबली ॥ १२ ॥ हर्षंप्रापतदावीरोदुरापमकृतात्मभिः ॥ शल्यउवाच अद्यचाहंरणेसर्वान्पंचालान्सहपांडवैः ॥ १३ ॥
निहनिष्यामिवाराजन्स्वर्गंयास्यामिवाहतः ॥ अद्यपश्यंतुमांलोकाविचरंतमभीतवत् ॥ १४ ॥ अद्यपांडुसुताःसर्वेवासुदेवःससात्यकिः ॥ पंचालाश्चेदयश्चैव
द्रौपदेयाश्वसर्वशः ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसर्वेचापिप्रभद्रकाः ॥ विक्रमंममपश्यंतुधनुषश्चमहद्बलं ॥ १६ ॥ लाघवंचास्त्रवीर्यंचभुजयोश्चबलंयुधि ॥ अ
द्यपश्यंतुमेपार्थाःसिद्धाश्वसहचारणैः ॥ १७ ॥ यादृशंमेबलंबाह्वोःसंपदस्त्रेषुयाचमे ॥ अद्यमेविक्रमंदृष्ट्वापांडवानांमहारथाः ॥ १८ ॥ प्रतीकारपराभूत्वाचेष्टं
तांविविधाःक्रियाः ॥ अद्यसैन्यानिपांडूनांद्रावयिष्येसमंततः ॥ १९ ॥ द्रोणभीष्मावतिविभोसूतपुत्रंचसंयुगे ॥ विचरिष्येरणेयुध्यन्प्रियार्थंतवकौरव ॥ २० ॥
संजयउवाच अभिषिक्तेतथाशल्येतवसैन्येषुमानद ॥ नकर्णव्यसनंकिंचिन्मेनिरेतत्रभारत ॥ २१ ॥ हृष्टाःसुमनसश्चैवबभूवुस्तत्रसैनिकाः ॥ मेनिरेनिहता
न्पार्थान्मद्रराजवशंगतान् ॥ २२ ॥ प्रहर्षंप्राप्यसेनातुतावकीभरतर्षभ ॥ तांरात्रिमुषितासुप्ताहर्षचित्ताचसाभवत् ॥ २३ ॥ सैन्यस्यतवतंशब्दंश्रुत्वाराजायुधि
ष्ठिरः ॥ वार्ष्णेयमब्रवीद्वाक्यंसर्वक्षत्रस्यपश्यतः ॥ २४ ॥ मद्रराजःकृतःशल्योधार्त्तराष्ट्रेणमाधव ॥ सेनापतिर्महेष्वासःसर्वसैन्येषुपूजितः ॥ २५ ॥ एतज्ज्ञात्वाय
थाभूतंकुरुमाधवयत्क्षमं ॥ भवान्नेताचगोप्ताचविधत्स्वयदनंतरं ॥ २६ ॥ तमब्रवीन्महाराजवासुदेवोजनाधिपं ॥ आर्त्तायनिमहंजानेयथातत्त्वेनभारत ॥
॥ २७ ॥ वीर्यवांश्चमहातेजामहात्माचविशेषतः ॥ कृतीचचित्रयोधीचसंयुक्तोलाघवेनच ॥ २८ ॥ यादृग्भीष्मस्तथाद्रोणोयादृक्कर्णश्चसंयुगे ॥ तादृशस्तद्विशि
ष्टोवामद्रराजोमतोमम ॥ २९ ॥ युध्यमानस्यतस्याहंचिंतयानश्चभारत ॥ योद्धारंनाधिगच्छामितुल्यरूपंजनाधिप ॥ ३० ॥ शिखंड्यर्जुनभीमानांसात्वतस्य
चभारत ॥ धृष्टद्युम्नस्यचतथाबलेनाभ्यधिकोरणे ॥ ३१ ॥ मद्रराजोमहाराजःसिंहद्विरदविक्रमः ॥ विचरिष्यत्यभीःकालेकालःक्रुद्धःप्रजास्विव ॥ ३२ ॥ तस्या
द्यनप्रपश्यामिप्रतियोद्धारमाहवे ॥ त्वामृतेपुरुषव्याघ्रशार्दूलसमविक्रमं ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिशल्यप० नै० भारतभा० सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ व्यतीतायामिति ॥ १ ॥

सदेवलोकेकृत्स्नेस्मिन्नान्यस्त्वत्तःपुमान्भवेत् ॥ मद्रराजंरणेक्रुद्धंयोहन्यात्कुरुनंदन ॥ ३४ ॥ अहन्यहनियुध्यंतंक्षोभयंतंबलंतव ॥ तस्माज्जहिरणेशल्यंमघवा
निवशंबरं ॥ ३५ ॥ अजेयश्चाप्यसौवीरोधार्त्तराष्ट्रेणसत्कृतः ॥ तवैवहिजयोनूनंहतेमद्रेश्वरेयुधि ॥ ३६ ॥ तस्मिन्हतेहतंसर्वंधार्त्तराष्ट्रबलंमहत् ॥ एतच्छ्रुत्वाम
हाराजवचनंममसांप्रतं ॥ ३७ ॥ प्रत्युद्याहिरणेपार्थमद्रराजंमहारथं ॥ जहिचैनंमहाबाहोवासवोनमुचिंयथा ॥ ३८ ॥ नचैवात्रदयाकार्यामातुलोयंममेति
वै ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यजहिमद्रजनेश्वरं ॥ ३९ ॥ द्रोणभीष्मार्णवंतीर्त्वाकर्णपातालसंभवं ॥ मानिमज्जस्वसगणःशल्यमासाद्यगोष्पदं ॥ ४० ॥ यच्चतेतपसोवी
र्यंयच्चक्षात्रंबलंतव ॥ तद्दर्शयरणेसर्वंजहिचैनंमहारथं ॥ ४१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंकेशवःपरवीरहा ॥ जगामशिबिरंसायंपूज्यमानोथपांडवैः ॥ ४२ ॥ केशवे
तुतदायातेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ विसृज्यसर्वान्भ्रातॄंश्चपंचालानथसोमकान् ॥ ४३ ॥ सुष्वापरजनींतांतुविशल्यइवकुंजरः ॥ तेचसर्वेमहेष्वासाःपंचालाः
पांडवास्तथा ॥ ४४ ॥ कर्णस्यनिधनेहृष्टाःसुषुपुस्तांनिशांतदा ॥ गतज्वरंमहेष्वासंतीर्णपारंमहारथं ॥ ४५ ॥ बभूवपांडवेयानांसैन्यंचमुदितंनृप ॥ सूतपुत्र
स्यनिधनेजयंलब्ध्वाचमारिष ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यसैनापत्याभिषेकेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच व्यतीतायांरजन्यांतुराजादुर्योधनस्तदा ॥ अब्रवीत्तावकान्सर्वान्सन्नह्यंतांमहारथाः ॥ १ ॥ राज्ञश्चमतमाज्ञायसमनह्यतसाचमूः ॥ अयो
जयन्रथांस्तूर्णंपर्यधावंस्तथापरे ॥ २ ॥ अकल्प्यंतचमातंगाःसमनह्यंतपत्तयः ॥ रथानास्तरणोपेतांश्चक्रुरन्येसहस्रशः ॥ ३ ॥ वादित्राणांचनिनदःप्रादुरासीद्वि
शांपते ॥ आयोधनार्थंयोधानांबलानांचाप्युदीर्यतां ॥ ४ ॥ ततोबलानिसर्वाणिसेनाशिष्टानिभारत ॥ प्रस्थितानिव्यदृश्यंतमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ ५ ॥ शल्यं
सेनापतिंकृत्वामद्रराजंमहारथाः ॥ प्रविभज्यबलंसर्वमनीकेषुव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ ततःसर्वेसमागम्यपुत्रेणतवसैनिकाः ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिःशल्योथ
सौबलः ॥ ७ ॥ अन्येचपार्थिवाःशेषाःसमयंचक्रुराहताः ॥ ननएकेनयोद्धव्यंकथंचिदपिपांडवैः ॥ ८ ॥ योह्येकःपांडवैर्युध्येद्योवायुध्यंतमुत्सृजेत् ॥ सपंचभिर्भ
वेद्युक्तःपातकैश्चोपपातकैः ॥ ९ ॥ अन्योन्यंपरिरक्षद्भिर्योद्धव्यंसहितैश्चह ॥ एवंतेसमयंकृत्वासर्वेतत्रमहारथाः ॥ १० ॥ मद्रराजंपुरस्कृत्यतूर्णमभ्यद्रवन्परान् ॥
तथैवपांडवाराजन्व्यूह्यसैन्यंमहारणे ॥ ११ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

अभ्ययुःकौरवान्राजन्योत्स्यमानाःसमंततः ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठक्षुब्धार्णवसमस्वनं ॥ १२ ॥ समुद्भूतार्णवाकारमुद्धूतरथकुंजरं ॥ धृतराष्ट्रउवाच द्रो
णस्यचैवभीष्मस्यराधेयस्यचमेश्रुतं ॥ १३ ॥ पातनंशंसमेभूयःशल्यस्याथसुतस्यमे ॥ कथंरणेहतःशल्योधर्मराजेनसंजय ॥ १४ ॥ भीमेनचमहाबाहुः
पुत्रोदुर्योधनोमम॥ संजयउवाच क्षयंमनुष्यदेहानांतथानागाश्वसंक्षयं॥ १५ ॥ शृणुराजन्स्थिरोभूत्वासंग्रामंशंसतोमम ॥ आशाबलवतीराजन्पु
त्राणांतेभवत्तदा ॥ १६ ॥ हतेद्रोणेचभीष्मेचसूतपुत्रेचपातिते ॥ शल्यःपार्थान्रणेसर्वान्निहनिष्यतिमारिष ॥ १७ ॥ तामाशांहृदयेकृत्वासमाश्वस्यचभार
त ॥ मद्रराजंचसमरेसमाश्रित्यमहारथं ॥ १८ ॥ नाथवंतंतदात्मानममन्यंतसुतास्तव ॥ यदाकर्णेहतेपार्थाःसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ १९ ॥ तदातुतावकान्राज
न्नाविवेशमहद्भयं ॥ तान्समाश्वास्ययोधांस्तुमद्रराजःप्रतापवान्॥ २० ॥ व्यूह्यव्यूहंमहाराजसर्वतोभद्रमृद्धिमत् ॥ प्रत्युद्ययौरणेपार्थान्मद्रराजःप्रतापवान्
॥ २१ ॥ विधुन्वन्कार्मुकंचित्रंभारघ्नंवेगवत्तरं ॥ रथप्रवरमास्थायसैंधवाश्वंमहारथः ॥ २२ ॥ तस्यसूतोमहाराजरथस्थोऽशोभयद्रथं ॥ सतेनसंवृतोवीरोरथे
नामित्रकर्षणः ॥ २३ ॥ तस्थौशूरोमहाराजपुत्राणांतेभयप्रणुत् ॥ प्रयाणेमद्रराजोभून्मुखंव्यूहस्यदंशितः ॥ २४ ॥ मद्रकैःसहितोवीरैःकर्णपुत्रैश्चदुर्जयैः॥
सव्येभूत्कृतवर्माचत्रिगर्तैःपरिवारितः॥ २५ ॥ गौतमोदक्षिणेपार्श्वेशकैश्चयवनैःसह ॥ अश्वत्थामापृष्ठतोभूत्कांबोजैःपरिवारितः॥ २६ ॥ दुर्योधनोभवन्म
ध्येरक्षितःकुरुपुंगवैः॥ हयानीकेनमहतासौबलश्चापिसंवृतः॥ २७॥ प्रययौसर्वसैन्येनकैतव्यश्चमहारथः॥ पांडवाश्चमहेष्वासाव्यूह्यसैन्यमरिंदमाः॥२८॥
त्रिधाभूतामहाराजतवसैन्यमुपाद्रवन्॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचसात्यकिश्चमहारथः॥ २९ ॥ शल्यस्यवाहिनींहंतुमभिदुद्रुवुराहवे ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजास्वेनानी
केनसंवृतः॥ ३० ॥ शल्यमेवाभिदुद्रावजिघांसुर्भरतर्षभः ॥ हार्दिक्यंचमहेष्वासमर्जुनःशत्रुसैन्यहा ॥ ३१ ॥ संशप्तकगणांश्चैववेगितोभिविदुद्रुवे ॥ गौत
मंभीमसेनोवैसोमकाश्चमहारथाः॥ ३२॥ अभ्यद्रवंतराजेंद्रजिघांसंतःपरान्युधि ॥ माद्रीपुत्रौतुशकुनिमुलूकंचमहारथं ॥३३॥ ससैन्यौसहसैन्यौतावुपतस्थतु
राहवे॥तथैवायुतशोयोधास्तावकाःपांडवान्रणे॥ ३४ ॥ अभ्यवर्त्तंतसंक्रुद्धाविविधायुधपाणयः॥ धृतराष्ट्रउवाच हतेभीष्मेमहेष्वासेद्रोणेकर्णेमहारथे
॥ ३५ ॥ कुरुष्वल्पावशिष्टेषुपांडवेषुचसंयुगे॥ सुसंरब्धेषुपार्थेषुपराक्रांतेषुसंजय॥ ३६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ पत्तिकोटीइतिद्विवचनं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति

मामकानांपरेषांचकिंशिष्टमभवद्दलं॥ संजयउवाच यथावयंपरेराजन्युद्धायसमुपस्थिताः ॥ ३७ ॥ यावच्चासीद्दलंशिष्टंसंग्रामेतन्निबोधमे ॥ एका

॥ ९ ॥ दशसहस्राणिरथानांभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ दशदंतिसहस्राणिसप्तचैवशतानिच ॥ पूर्णेशतसहस्रेद्वेहयानांतत्रभारत ॥ ३९ ॥ पत्तिकोट्यस्तथातिस्रोवलमेतत्तवा ९

भवत् ॥ रथानांपट्सहस्राणिपट्सहस्राश्चकुंजराः ॥ ४० ॥ दशचाश्वसहस्राणिपत्तिकोटीचभारत ॥ एतद्दलंपांडवानामभवच्छेषमाहवे ॥ ४१ ॥ एतएवसमा

जग्मुर्युद्धायभरतर्षभ ॥ एवंविभज्यराजेंद्रमद्रराजवशेस्थिताः ॥ ४२ ॥ पांडवान्प्रत्युदीयुस्तेजयगृद्धाःप्रमन्यवः ॥ तथैवपांडवाःशूराःसमरेजितकाशिनः ॥

॥ ४३ ॥ उपयातानरव्याघ्राःपंचालाश्चयशस्विनः ॥ इमेतेचबलौघेनपरस्परवधैषिणः ॥ ४४ ॥ उपयातानरव्याघ्राःपूर्वासंध्यांप्रतिप्रभो ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंघो

रूपंभयानकं ॥ तावकानांपरेषांचनिघ्नतामितरेतरं ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिव्यूहनिर्माणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांभयवर्धनं ॥ सृंजयैःसहराजेंद्र घोरंदेवासुरोपमं ॥ १ ॥ नरारथागजौघाश्चसादिनश्चसहस्रशः ॥ वाजिनश्चपराक्रां

ताःसमाजग्मुःपरस्परं ॥ २ ॥ गजानांभीमरूपाणांद्रवतांनिःस्वनोमहान् ॥ अश्रूयतयथाकालेजलदानांनभस्तले ॥ ३ ॥ नागैरभ्याहताःकेचित्सरथारथिनो

पतन् ॥ व्यद्रवंतरणेवीराद्राव्यमाणामदोत्कटैः ॥ ४ ॥ हयौघान्पादरक्षांश्चरथिनस्तत्रशिक्षिताः ॥ शरैःसंप्रेषयामासुःपरलोकायभारत ॥ ५ ॥ सादिनःशिक्षि

ताराजन्परिवार्यमहारथान् ॥ विचरंतोरणेभ्यघ्नन्प्रासशक्त्यृष्टिभिस्तथा ॥ ६ ॥ धन्विनःपुरुषाःकेचित्परिवार्यमहारथान् ॥ एकंबहवआसाद्यप्रययुर्यमसादनं

॥ ७ ॥ नागान्रथवरांश्चान्येपरिवार्यमहारथाः ॥ सांतरायोधिनंजघ्नुर्द्रवमाणंमहारथं ॥ ८ ॥ तथाचरथिनंक्रुद्धंविकिरंतंशरान्बहून् ॥ नागाजघ्नुर्महाराजपरिवा

र्यसमंततः ॥ ९ ॥ नागोनागमभिद्रुत्यरथीचरथिनंरणे ॥ शक्तितोमरनाराचैर्निजघ्नेतत्रभारत ॥ १० ॥ पादातानवमृद्नंतोरथवारणवाजिनः ॥ रणमध्येव्यदृश्यंतकु

र्वंतोमहदाकुलं ॥ ११ ॥ हयाश्चपर्यधावंतचामरैरुपशोभिताः ॥ हंसाहिमवतःप्रस्थेपिबंतइवमेदिनीं ॥ १२ ॥ तेषांतुवाजिनांभूमिःखुरैश्चित्राविशांपते ॥ अ

शोभतयथानारीकरजैःक्षतविक्षता ॥ १३ ॥ वाजिनांखुरशब्देनरथनेमिस्वनेनच ॥ पत्तीनांचापिशब्देननागानांबृंहितेनच ॥ १४ ॥ वादित्राणांचघोषेणशं

खानांनिनदेनच ॥ अभवन्नादिताभूमिर्निर्घातैरिवभारत ॥ १५ ॥ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ ९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १६ ॥ १७ ॥ तालानांतालफलानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ननिवर्त्तिरेननिवर्तिताः

धनुषांकूजमानानांशस्त्रौघानांचदीप्यतां ॥ कवचानांप्रभाभिश्चनप्राज्ञायतकिंचन ॥ १६ ॥ बहवोबाहवश्छिन्नानागराजकरोपमाः ॥ उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेवेगं
कुर्वंतिदारुणं ॥ १७ ॥ शिरसांचमहाराजपततांधरणीतले ॥ च्युतानामिवतालेभ्यस्तालानांश्रूयतेस्वनः ॥ १८ ॥ शिरोभिःपतितैर्भातिरुधिरार्द्रैर्वसुंधरा ॥ तपनी
यनिभैःकालेनलिनैरिवभारत ॥ १९ ॥ उद्वृत्तनयनैस्तैस्तुगतसत्वैःसुविक्षतैः ॥ व्यभ्राजतमहीराजन्पुंडरीकैरिवावृता ॥ २० ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसकेयूरैर्म
हाधनैः ॥ पतितैर्भातिराजेंद्रमहाशक्रध्वजैरिव ॥ २१ ऊरुभिश्चनरेंद्राणांविनिकृत्तैर्महाहवे ॥ हस्तिहस्तोपमैरन्यैःसंवृतंतद्रणांगनं ॥ २२ ॥ कबंधशतसंकीर्णंछ
त्रचामरसंकुलं ॥ सेनावनंतच्छुशुभेवनंपुष्पाचितंयथा ॥ २३ ॥ तत्रयोधामहाराजविचरंतोह्यभीतवत् ॥ दृश्यंतेरुधिराक्तांगाःपुष्पिताइवकिंशुकाः ॥ २४ ॥
मातंगाश्चाप्यदृश्यंतशरतोमरपीडिताः ॥ पतंतस्तत्रतत्रैवछिन्नाभ्रसदृशारणे ॥ २५ ॥ गजानीकंमहाराजवध्यमानंमहात्मभिः ॥ व्यदीर्यतदिशःसर्वावातनु
न्नाघनाइव ॥ २६ ॥ तेगजाघनसंकाशाःपेतुरुर्व्यांसमंततः ॥ वज्रनुन्नाइवबभुःपर्वतायुगसंक्षये ॥ २७ ॥ हयानांसादिभिःसार्धंपतितानांमहीतले ॥ राशयः
स्मप्रदृश्यंतेगिरिमात्रास्ततस्ततः ॥ २८ ॥ संजज्ञेरणभूमौतुपरलोकवहानदी ॥ शोणितोदारथावर्ताध्वजवृक्षास्थिशर्करा ॥ २९ ॥ भुजनक्राधनुःस्रोताहस्ति
शैलाहयोपला ॥ मेदोमज्जाकर्दमिनीछत्रहंसागदोडुपा ॥ ३० ॥ कवचोष्णीषसंछन्नापताकारुचिरद्रुमा ॥ चक्रचक्रावलीजुष्टात्रिवेणुदंडकावृता ॥ ३१ ॥ शू
राणांहर्षजननीभीरूणांभयवर्धनी ॥ प्रावर्त्ततनदीरौद्राकुरुसृंजयसंकुला ॥ ३२ ॥ तांनदींपरलोकायवहंतीमतिभैरवां ॥ तेरुर्वाहननौभिस्तेशूराःपरिघबाहवः
॥ ३३ ॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते ॥ चतुरंगक्षयेघोरेपूर्वंदेवासुरोपमे ॥ ३४ ॥ व्याक्रोशन्बांधवानन्येतत्रतत्रपरंतप ॥ क्रोशद्भिर्दयितैरन्येभयार्त्ता
ननिवर्त्तिरे ॥ ३५ ॥ निर्मर्यादेतथायुद्धेवर्त्तमानेभयानके ॥ अर्जुनोभीमसेनश्चमोहयांचक्रतुःपरान् ॥ ३६ ॥ सावध्यमानामहतीसेनातवनराधिप ॥ अमुह्य
त्तत्रतत्रैवयोषिन्मदवशादिव ॥ ३७ ॥ मोहयित्वाचतांसेनांभीमसेनधनंजयौ ॥ दध्मतुर्वारिजौतत्रसिंहनादांश्चचक्रतुः ॥ ३८ ॥ श्रुत्वैवतुमहाशब्दंधृष्टद्युम्नशि
खंडिनौ ॥ धर्मराजंपुरस्कृत्यमद्रराजमभिद्रुतौ ॥ ३९ ॥ तत्राश्चर्यमपश्याम घोररूपंविशांपते ॥ शल्येनसंगताःशूरायदयुध्यंतभागशः ॥ ४० ॥ माद्रीपुत्रौतुरभ
सौकृतास्त्रौयुद्धदुर्मदौ ॥ अभ्ययातांत्वरायुक्तौजिगीषंतौपरंतप ॥ ४१ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ तत्रभग्नमिति अध्यायःस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥

ततोन्यवर्त्ततबलंतावकंभरतर्षभ ॥ शरैःप्रणुन्नंबहुधापांडवैर्जितकाशिभिः ॥ ४२ ॥ वध्यमानाचमूःसातुपुत्राणांप्रेक्षतांतव ॥ भेजेदिशोमहाराजप्रणुन्नाशर वृष्टिभिः ॥ ४३ ॥ हाहाकारोमहान्जज्ञेयोधानांतत्रभारत ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचाप्यासीद्द्रावितानांमहात्मनां ॥ ४४ ॥ क्षत्रियाणांसहान्योन्यंसंयुगेजयमिच्छतां ॥ प्राद्रवन्नेवसंभग्नाःपांडवैस्तवसैनिकाः ॥ ४५ ॥ त्यक्त्वायुद्धेप्रियान्पुत्रान्भ्रातॄनथपितामहान् ॥ मातुलान्भागिनेयांश्चवयस्यानपिभारत ॥ ४६ ॥ हयान्द्विपां स्त्वरयंतोयोधाजग्मुःसमंततः ॥ आत्मत्राणकृतोत्साहास्तावकाभरतर्षभ ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

संजयउवाच तद्भग्नंबलंदृष्ट्वामद्रराजःप्रतापवान् ॥ उवाचसारथिंतूर्णंचोदयाश्वान्महाजवान् ॥ १ ॥ एषतिष्ठतिवैराजापांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ छत्रेणध्रिय माणेनपांडुरेणविराजता ॥ २ ॥ अत्रमांप्रापयक्षिप्रंपश्यमेसारथेबलं ॥ नसमर्थोहिमेपार्थःस्थातुमद्यपुरोयुधि ॥ ३ ॥ एवमुक्तस्ततःप्रायान्मद्रराजस्यसारथिः ॥ यत्रराजासत्यसंधोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४ ॥ प्रापतत्तच्चसहसापांडवानांमहद्बलं ॥ दधारैकोरणेशल्योवेलोद्वृत्तमिवार्णवं ॥ ५ ॥ पांडवानांबलौघस्तुशल्यमा साद्यमारिष ॥ व्यतिष्ठततदायुद्धेसिंधोर्वेगइवाचलं ॥ ६ ॥ मद्रराजंतुसमरेदृष्ट्वायुद्धायधिष्ठितं ॥ कुरवःसन्न्यवर्त्तंतमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ ७ ॥ तेषुराजन्निवृत्तेषु व्यूढानीकेषुभागशः ॥ प्रावर्त्ततमहारौद्रःसंग्रामःशोणितोदकः ॥ ८ ॥ समार्छच्चित्रसेनंतुनकुलोयुद्धदुर्मदः ॥ तौपरस्परमासाद्यचित्रकार्मुकधारिणौ ॥ ९ ॥ मे घाविवयथोद्वृत्तौदक्षिणोत्तरवर्षिणौ ॥ शरतोयैःसिषिचतुस्तौपरस्परमाहवे ॥ १० ॥ नांतरंतत्रपश्यामिपांडवस्येतरस्यच ॥ उभौकृतास्त्रौबलिनौरथचर्याविशा रदौ ॥ ११ ॥ परस्परवधेयत्तौछिद्रान्वेषणतत्परौ ॥ चित्रसेनस्तुभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ १२ ॥ नकुलस्यमहाराजमुष्टिदेशेऽच्छिनद्धनुः ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं रुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ १३ ॥ त्रिभिःशरैरसंभ्रांतोललाटेवैसमार्पयत् ॥ हयांश्चास्यशरैस्तीक्ष्णैःप्रेषयामासमृत्यवे ॥ १४ ॥ तथाध्वजंसारथिंचत्रिभिस्त्रि भिरपातयत् ॥ सशत्रुभुजनिर्मुक्तैर्ललाटस्थैस्त्रिभिःशरैः ॥ १५ ॥ नकुलःशुशुभेराजंस्त्रिशृंगइवपर्वतः ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःखड्गमादायचर्मच ॥ १६ ॥ रथा दवातरद्वीरःशैलाग्रादिवकेसरी ॥ पद्भ्यामापततस्तस्यशरवृष्टिंसमासृजत् ॥ १७ ॥ नकुलोप्यग्रसत्तांवैचर्मणालघुविक्रमः ॥ चित्रसेनरथंप्राप्यचित्रयोधीजि तश्रमः ॥ १८ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चित्रसेनःकर्णपुत्रः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आरुरोहमहाबाहुःसर्वसैन्यस्यपश्यतः॥ सकुंडलंसमुकुटंसुनसंस्वायतेक्षणं ॥ १९॥ चित्रसेनशिरःकायादपाहरतपांडवः ॥ सपपातरथोपस्थेदिवाकरसम
द्युतिः॥ २०॥ चित्रसेनंविशस्तंतुदृष्ट्वातत्रमहारथाः॥ साधुवादस्वनांश्चक्रुःसिंहनादांश्चपुष्कलान्॥ २१ ॥ विशस्तंभ्रातरंदृष्ट्वाकर्णपुत्रौमहारथौ ॥ सुषेणः
सत्यसेनश्चमुंचंतौविविधान्शरान्॥ २२॥ ततोभ्यधावतांतूर्णपांडवंरथिनांवरं॥ जिघांसंतौयथानागंव्याघ्रौराजन्महावने॥ २३॥ तावभ्यधावतांतीक्ष्णौ
द्वावप्येनंमहारथं॥ शरौघान्सम्यगस्यंतौजीमूतौसलिलंयथा॥ २४॥ सशरैःसर्वतोविद्धःप्रहृष्टइवपांडवः॥ अन्यत्कार्मुकमादायरथमारुह्यवेगवान्॥२५॥
अतिष्ठतरणेवीरःक्रुद्धरूपइवांतकः॥ तस्यतौभ्रातरौराजन्शरैःसन्नतपर्वभिः॥ २६॥ रथंविशकलीकर्तुंसमारब्धौविशांपते ॥ ततःप्रहस्यनकुलश्चतुर्भिश्चतु
रोरणे ॥ २७॥ जघाननिशितैर्बाणैःसत्यसेनस्यवाजिनः॥ ततःसंधायनाराचंरुक्मपुंखंशिलाशितं ॥ २८॥ धनुश्चिच्छेदराजेंद्रसत्यसेनस्यपांडवः ॥ अथा
न्यंरथमास्थायधनुरादायचापरं॥ २९॥ सत्यसेनःसुषेणश्चपांडवंपर्यधावतां॥ अविध्यत्तावसंभ्रांतौमाद्रीपुत्रःप्रतापवान्॥ ३० ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांमहाराजश
राभ्यांरणमूर्धनि ॥ सुषेणस्तुततःक्रुद्धःपांडवस्यमहद्धनुः॥ ३१ ॥ चिच्छेदप्रहसन्युद्धेक्षुरप्रेणमहारथः ॥ अथान्यद्धनुरादायनकुलःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ३२॥
सुषेणंपंचभिर्विध्वाध्वजमेकेनचिच्छिदे॥ सत्यसेनस्यसधनुर्हस्तावापंचमारिष॥ ३३॥ चिच्छेदतरसायुद्धेततउच्चुक्रुशुर्जनाः॥ अथान्यद्धनुरादायवेगघ्नंभा
रसाधनं॥ ३४॥ शरैःसंछादयामाससमंतात्पांडुनंदनं॥ सन्निवार्यतुतान्बाणान्नकुलःपरवीरहा॥ ३५ ॥ सत्यसेनंसुषेणंचद्वाभ्यांद्वाभ्यामविध्यत ॥ तावेनंप्र
त्यविध्येतांपृथक्पृथगजिह्मगैः ॥ ३६॥ सारथिंचास्यराजेंद्रशितैर्विव्यधतुःशरैः ॥ सत्यसेनोरथेषांतुनकुलस्यधनुस्तथा ॥ ३७॥ पृथक्शराभ्यांचिच्छेदकृ
तहस्तःप्रतापवान् ॥ सरथेतिरथस्तिष्ठन्रथशक्तिंपरामृशत् ॥ ३८ ॥ स्वर्णदंडामकुंठाग्रांतैलधौतांसुनिर्मलां ॥ लेलिहानामिवविभोनागकन्यांमहाविषां॥
॥ ३९॥ समुद्यम्यचचिक्षेपसत्यसेनस्यसंयुगे ॥ सातस्यहृदयंसंख्येबिभेदशतधानृप ॥ ४०॥ सपपातरथाद्भूमिंगतसत्वोल्पचेतनः ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वासुषे
णःक्रोधमूर्च्छितः॥ ४१॥ अभ्यवर्षच्छरैस्तूर्णपादातंपांडुनंदनं ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्ध्वजंछित्वाचपंचभिः ॥ ४२॥ त्रिभिर्वैसारथिंहत्वाकर्णपुत्रोननादह॥
नकुलंविरथंदृष्ट्वाद्रौपदेयोमहारथं॥ ४३॥ सुतसोमोभिदुद्रावपरीप्सन्पितरंरणे॥ ततोधिरुह्यनकुलःसुतसोमस्यतंरथं॥ ४४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शुशुभेभरतश्रेष्ठोगिरिस्थइवकेसरी॥ अन्यत्कार्मुकमादायसुषेणंसमयोधयत् ॥ ४५ ॥ तावुभौशरवर्षाभ्यांसमासाद्यपरस्परं ॥ परस्परवधेयत्नंचक्रतुःसु
॥११॥ महारथौ॥ ४६ ॥ सुषेणस्तुततःक्रुद्धःपांडवंविशिखैस्त्रिभिः॥ सुतसोमंतुविंशत्याबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ४७ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजनकुलःपरवीरहा॥ शरैस्त
स्यदिशःसर्वाश्छादयामासवीर्यवान्॥ ४८ ॥ ततोगृहीत्वातीक्ष्णाग्रमर्धचंद्रंसुतेजनं॥ सुवेगवंतंचिक्षेपकर्णपुत्रायसंयुगे॥ ४९ ॥ तस्यतेनशिरःकायाज्जहार
नृपसत्तम॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतदद्भुतमिवाभवत्॥ ५० ॥ सहतःप्रापतद्राजन्नकुलेनमहात्मना॥ नदीवेगादिवारुग्णस्तीरजःपादपोमहान् ॥ ५१ ॥ कर्णपु
त्रवधंदृष्ट्वानकुलस्यचविक्रमं॥ प्रदुद्रावभयात्सेनातावकीभरतर्षभ ॥ ५२ ॥ तांतुसेनांमहाराजमद्रराजःप्रतापवान् ॥ अपालयद्रणेशूरःसेनापतिररिंदमः
॥ ५३ ॥ विभीस्तस्थौमहाराजव्यवस्थाप्यचवाहिनीं॥ सिंहनादंभृशंकृत्वाधनुःशब्दंचदारुणं॥ ५४ ॥ तावकाःसमरेराजन्रक्षितादृढधन्वना ॥ प्रत्युद्ययुश्चरतां
स्तेतुसमंताद्विगतव्यथाः॥ ५५ ॥ मद्रराजंमहेष्वासंपरिवार्यसमंततः॥ स्थिताराजन्महासेनायोद्धुकामासमंततः ॥ ५६ ॥ सात्यकिर्भीमसेनश्चमाद्रीपुत्रौच
पांडवौ॥ युधिष्ठिरंपुरस्कृत्यह्रीनिषेवमरिंदमं॥ ५७ ॥ परिवार्यरणेवीराःसिंहनादंप्रचक्रिरे॥ बाणशंखरवांस्तीव्रान्क्ष्वेडाश्चविविधादधुः॥ ५८ ॥ तथैवताव
काःसर्वेमद्राधिपतिमंजसा॥ परिवार्यसुसंरब्धाःपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ ५९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंभीरूणांभयवर्धनं ॥ तावकानांपरेषांचमृत्युंकृत्वानिवर्तनं॥
॥ ६० ॥ यथादेवासुरंयुद्धंपूर्वमासीद्विशांपते॥ अभीतानांतथाराजन्यमराष्ट्रविवर्धनं॥ ६१ ॥ ततःकपिध्वजोराजन्हत्वासंशप्तकान्रणे ॥ अभ्यद्रवततांसेनां
कौरवींपांडुनंदनः॥ ६२ ॥ तथैवपांडवाःसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ अभ्यधावंततांसेनांविसृजंतःशितान्शरान् ॥ ६३ ॥ पांडवैरवकीर्णानांसंमोहःसमजाय
त॥ नचजज्ञुस्त्वनीकानिदिशोवाविदिशस्तथा॥ ६४ ॥ आपूर्यमाणानिशितैःशरैःपांडवचोदितैः॥ हतप्रवीराविध्वस्तावार्यमाणासमंततः॥ ६५ ॥ कौरव्यवध्य
तचमूःपांडुपुत्रैर्महारथैः॥ तथैवपांडवंसैन्यंशरैराजन्समंततः॥ ६६ ॥ रणेहन्यतपुत्रैस्तेशतशोथसहस्रशः॥ तेसेनेभृशसंतप्तेवध्यमानेपरस्परं॥ ६७ ॥ व्याकुले
समपद्येतांवर्षासुसरिताविव॥ आविवेशततस्तीव्रंतावकानांमहद्भयं ॥ पांडवानांचराजेंद्रतथाभूतेमहाहवे ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकु ॥११॥
लयुद्धेदशमोऽध्यायः॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इतिशल्यप० नै० भारतभा० दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्मिन्निति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥ भृग्विति सर्वभूभुजांकृत्स्नपृथ्वीपतिनांपांडुपुत्राणांपांडवानांचरमंविलोमगणनयाप्रथमंयुधिष्ठिरमभिलक्ष्यशुक्रभौम

संजयउवाच तस्मिन्विलुलितेसैन्येवध्यमानेपरस्परं॥ द्रवमाणेषुयोधेषुविद्रवत्सुचदंतिषु ॥ १॥ कूजतांस्तनतांचैवपदातीनांमहाहवे॥ निहतेषुमहाराजहये
षुवहुधातदा॥ २॥ प्रक्षयेदारुणेघोरेसंहारेसर्वदेहिनां॥ नानाशस्त्रसमावायेव्यतिषक्तरथद्विपे ॥ ३॥ हर्षणेयुद्धशौंडानांभीरूणांभयवर्धने ॥ गाहमानेषुयोधे
षुपरस्परवधैषिषु॥ ४॥ प्राणादानेमहाघोरेवर्त्तमानेदुरोदरे॥ संग्रामेघोररूपेतुयमराष्ट्रविवर्द्धने॥ ५॥ पांडवास्तावकंसैन्यंव्यधमन्निशितैःशरैः ॥ तथैवताव
कायोधाजघ्नुःपांडवसैनिकान्॥ ६॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेयुद्धेभीरुभयावहे ॥ पूर्वाह्णेचापिसंप्राप्तेभास्करोदयनंप्रति ॥ ७॥ लब्धलक्षाःपरेराजन्रक्षितास्तु
महात्मना॥ अयोधयंस्तवबलंमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं॥ ८॥ बलिभिःपांडवैर्दृप्तैर्लब्धलक्षैःप्रहारिभिः॥ कौरव्यसीदत्पृतनामृगीवाग्निसमाकुला॥ ९॥ तांदृष्ट्वासीद
तींसेनांपंकेगामिवदुर्बलां॥ उज्जिहीर्षुस्तदाशल्यःप्रायात्पांडुसुतान्प्रति॥ १० ॥ मद्रराजःसुसंक्रुद्धोगृहीत्वाधनुरुत्तमं॥ अभ्यद्रवतसंग्रामेपांडवानाततायि
नः॥ ११ ॥ पांडवाअपिभूपालसमरेजितकाशिनः॥ मद्रराजंसमासाद्यविभिदुर्निशितैःशरैः॥ १२॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैर्मद्रराजोमहारथः॥ अर्दयामासतां
सेनांधर्मराजस्यपश्यतः॥ १३॥ प्रादुरासन्निमित्तानिनानारूपाण्यनेकशः॥ चचालशब्दंकुर्वाणामही चापिसपर्वता॥ १४॥ सदंडशूलादीप्ताग्रादीर्यमाणाःस
मंततः॥ उल्काभूमिंदिवःपेतुराहत्यरविमंडलं॥ १५॥ मृगाश्चमहिषाश्चापिपक्षिणश्चविशांपते॥ अपसव्यंतदाचक्रुःसेनांतेबहुशोनृप॥ १६॥ भृगुसूनुधरापु
त्रौशशिजेनसमन्वितौ॥ चरमंपांडुपुत्राणांपुरस्तात्सर्वभूभुजां॥ १७॥ शस्त्राग्रेष्वभवज्ज्वालानेत्राण्याहत्यवर्षती॥ शिरःस्वलीयंतभृशंकाकोलूकाश्चकेतुषु॥
॥ १८॥ ततस्तद्युद्धमत्युग्रमभवत्सहचारिणां॥ तथासर्वाण्यनीकानिसन्निपत्यजनाधिप ॥ १९ ॥ अभ्ययुःकौरवाराजन्पांडवानामनीकिनीं ॥ शल्यस्तुशर
वर्षेणवर्षन्निवसहस्रदृक्॥ २०॥ अभ्यवर्षतधर्मात्माकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ भीमसेनंशरैश्चापिरुक्मपुंखैःशिलाशितैः॥ २१ ॥ द्रौपदेयांस्तथासर्वान्माद्रीपुत्रौ
चपांडवौ॥ धृष्टद्युम्नंचशैनेयंशिखंडिनमथापिच॥ २२॥ एकैकंदशभिर्बाणैर्विव्याधसमहाबलः॥ ततोसृजद्बाणवर्षंघर्मांतेमघवानिव ॥ २३॥ ततःप्रभद्रका
राजन्सोमकाश्चसहस्रशः॥ पतिताःपात्यमानाश्चदृश्यंतेशल्यसायकैः॥ २४॥

बुधाःसममस्थानेबलावहाःआसन् एतच्चसर्वभूभुजामितिफलस्यजनकमित्यर्थः ॥१७॥ आहत्यस्पृष्ट्वावर्षतीभुविपतंती कर्षतीतिपाठेआहत्यबलेनकर्षयती ॥ १८॥ १९ ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भ्रमराणामिवव्राताःशलभानामिवव्रजाः॥ ह्रादिन्यइवमेघेभ्यःशल्यस्यन्यपतन्शराः॥ २५॥ द्विरदास्तुरगाश्चार्त्ताःपत्तयोरथिनस्तथा॥ शल्यस्यबाणैरपत
न्बभ्रमुर्व्यनदंस्तथा॥ २६॥ आविष्टइवमद्रेशोमन्युनापौरुषेणच॥ प्राच्छादयदरीन्संख्येकालसृष्टइवांतकः॥ २७॥ विनर्दमानोमद्रेशोमेघह्रादोमहाबलः॥
सावध्यमानाशल्येनपांडवानामनीकिनी॥ २८॥ अजातशत्रुंकौंतेयमभ्यधावद्युधिष्ठिरं॥ तांसमर्दंस्ततःसंख्येलघुहस्तःशितैःशरैः॥ २९॥ बाणवर्षेणमहता
युधिष्ठिरमताडयत्॥ तमापतंतंपत्त्यश्वैःक्रुद्धोराजायुधिष्ठिरः॥ ३०॥ अवारयच्छरैस्तीक्ष्णैर्महाद्विपमिवांकुशैः॥ तस्यशल्यःशरंघोरंमुमोचाशीविषोपमं॥
॥ ३१॥ सनिर्भिद्यमहात्मानंवेगेनाभ्यपतच्चगां॥ ततोवृकोदरःक्रुद्धःशल्यंविव्याधसप्तभिः॥ ३२॥ पंचभिःसहदेवस्तुनकुलोदशभिःशरैः॥ द्रौपदेयाश्चशत्रु
घ्नंशूरमार्तायनिंशरैः॥ ३३॥ अभ्यवर्षन्महाराजमेघाइवमहीधरं॥ ततोदृष्ट्वावार्यमाणंशल्यंपार्थैःसमंततः॥ ३४॥ कृतवर्माकृपश्चैवसंक्रुद्धावभ्यधावतां॥
उलूकश्चमहावीर्यःशकुनिश्चापिसौबलः॥ ३५॥ समागम्याथशनकैरश्वत्थामामहाबलः॥ तवपुत्राश्चकार्त्स्न्येनजुगुपुःशल्यमाहवे॥ ३६॥ भीमसेनंत्रिभि
र्विद्ध्वाकृतवर्माशिलीमुखैः॥ बाणवर्षेणमहताक्रुद्धरूपमवारयत्॥ ३७॥ धृष्टद्युम्नंततःक्रुद्धोबाणवर्षैरपीडयत्॥ द्रौपदेयांश्चशकुनिर्यमौचद्रौणिरभ्ययात्
॥ ३८॥ दुर्योधनोयुधांश्रेष्ठआहवेकेशवार्जुनौ॥ समभ्ययादुग्रतेजाःशरैश्चाप्यहनद्बली॥ ३९॥ एवंद्वंद्वशतान्यासंस्त्वदीयानांपरैःसह॥ घोररूपाणिचित्रा
णितत्रतत्रविशांपते॥ ४०॥ ऋक्षवर्णान्जघानाश्वान्भोजोभीमस्यसंयुगे॥ सोवतीर्यरथोपस्थाद्धताश्वात्पांडुनंदनः॥ ४१॥ कालोदंडमिवोद्यम्यगदापा
णिरयुध्यत॥ प्रमुखेसहदेवस्यजघानाश्वान्समद्रराट्॥ ४२॥ ततःशल्यस्यतनयंसहदेवोसिनाऽवधीत्॥ गौतमःपुनराचार्योधृष्टद्युम्नमयोधयत्॥ ४३॥ अ
संभ्रांतमसंभ्रांतोयत्नवान्यत्नवत्तरं॥ द्रौपदेयांस्तथावीरानेकैकंदशभिःशरैः॥ ४४॥ अविद्ध्यदाचार्यसुतोनातिक्रुद्धोहसन्निव॥ पुनश्चभीमसेनस्यजघाना
श्वांस्तथाहवे॥ ४५॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंहताश्वःपांडुनंदनः॥ कालोदंडमिवोद्यम्यगदांक्रुद्धोमहाबलः॥ ४६॥ पोथयामासतुरगान्रथंचकृतवर्मणः॥ कृतव
र्मात्ववप्लुत्यरथात्तस्मादपाक्रमत्॥ ४७॥ शल्योपिराजन्संक्रुद्धोनिघ्नन्सोमकपांडवान्॥ पुनरेवशितैर्बाणैर्युधिष्ठिरमपीडयत्॥ ४८॥ तस्यभीमोरणेक्रुद्धःसंद
श्यदशनच्छदं॥ विनाशायाभिसंधायगदामादायवीर्यवान्॥ ४९॥ यमदंडप्रतीकाशांकालरात्रिमिवोद्यतां॥ गजवाजिमनुष्याणांदेहांतकरणीमति॥ ५०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हेमपट्टपरिक्षिप्तामुल्कांप्रज्वलितामिव ॥ शैक्यांव्यालीमिवात्युग्रांवज्रकल्पामयोमयीं ॥ ५१ ॥ चंदनागुरुपंकाक्तांप्रमदामीप्सितामिव ॥ वसामेदोपदिग्धांगींजिह्वांवैवस्वतीमिव ॥ ५२ ॥ पटुघंटाशतरवांवासवीमशनीमिव ॥ निर्मुक्ताशीविषाकारांपृक्तांगजमदैरपि ॥५३॥ त्रासनींसर्वभूतानांस्वसैन्यपरिहर्षिणीं ॥ मनुष्यलोकेविख्यातांगिरिशृंगविदारणीं ॥५४॥ ययाकैलासभवनेमहेश्वरसखंबली ॥ आह्वयामासयुद्धायभीमसेनोमहाबलः ॥५५॥ययामायामयान्दृप्तान्सुबहून्धनदालये ॥ जघानगुह्यकान्क्रुद्धोनदन्पार्थोमहाबलः ॥ ५६ ॥ निवार्यमाणोबहुभिर्द्रौपद्याःप्रियमास्थितः ॥ तांवज्रमणिरत्नौघकल्माषांवज्रगौरवां ॥ ५७ ॥ समुद्यम्यमहाबाहुःशल्यमभ्यपतद्रणे ॥ गदयायुद्धकुशलस्तयादारुणनादया ॥ ५८ ॥ पोथयामासशल्यस्यचतुरोश्वान्महाजवान् ॥ ततःशल्योरणेक्रुद्धःपीनेवक्षसितोमरं ॥५९॥ निचखाननदन्वीरोवर्मभित्वाचसोभ्ययात् ॥ वृकोदरस्त्वसंभ्रांतस्तमेवोद्धृत्यतोमरं ॥६०॥ यंतारंमद्रराजस्यनिर्बिभेदततोहृदि ॥ सभिन्नवर्मारुधिरंवमन्वित्रस्तमानसः ॥६१ ॥ पपाताभिमुखोदीनोमद्रराजस्त्वपाक्रमत् ॥ कृतप्रतिकृतंदृष्ट्वाशल्योविस्मितमानसः ॥ ६२ ॥ गदामाश्रित्यधर्मात्माप्रत्यमित्रमवैक्षत ॥ ततःसुमनसःपार्थाभीमसेनमपूजयन् ॥ तेदृष्ट्वाकर्मसंग्रामेघोरमक्लिष्टकर्मणः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिभीमसेनशल्ययुद्धेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच पतितंप्रेक्ष्ययंतारंशल्यःसर्वायसींगदां ॥ आदायतरसाराजंस्तस्थौगिरिरिवाचलः ॥ १ ॥ तंदीप्तमिवकालाग्निंपाशहस्तमिवांतकं ॥ सशृंगमिवकैलासंसवज्रमिववासवं ॥ २ ॥ सशूलमिवहर्यक्षंवनेमत्तमिवद्विपं ॥ जवेनाभ्यपतद्भीमःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ३ ॥ ततःशंखप्रणादश्चतूर्याणांचसहस्रशः ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणांहर्षवर्धनः ॥ ४ ॥ प्रेक्षंतःसर्वतस्तौहियोधायोधमहाद्विपौ ॥ तावकाश्चापरेचैवसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ ५ ॥ नहिमद्राधिपादन्योरामाद्वायदुनंदनात् ॥ सोढुमुत्सहतेवेगंभीमसेनस्यसंयुगे ॥ ६ ॥ तथामद्राधिपस्यापिगदावेगंमहात्मनः ॥ सोढुमुत्सहतेनान्योयोधोयुधिवृकोदरात् ॥ ७ ॥ तौवृषाविवनर्दंतौमंडलानिविचेरतुः ॥ आवर्त्तितौगदाहस्तौमद्रराजवृकोदरौ ॥ ॥ ८ ॥ मंडलावर्त्तमार्गेषुगदाविहरणेषुच ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शुभ्रैर्दीप्तिमद्भिः ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥

तस्सहेममयैःशुभ्रैर्बभूवभयवर्धिनी॥ अग्निज्वालैरिवाबद्धापट्टैःशल्यस्यसागदा॥ १०॥ तथैवचरतोमार्गान्मंडलेषुमहात्मनः॥ विद्युदभ्रप्रतीकाशाभीमस्य
शुशुभेगदा॥ ११॥ताडितामद्रराजेनभीमस्यगदयागदा॥ दह्यमानेवखेराजन्साऽसृजत्पावकार्चिषः॥ १२॥ तथाभीमेनशल्यस्यताडितागदयागदा॥
अंगारवर्षंमुमुचेतदद्भुतमिवाभवत्॥१३॥ दंतैरिवमहानागौशृंगैरिवमहर्षभौ॥ तोत्रैरिवतदान्योन्यंगदाग्राभ्यांनिजघ्नतुः॥१४॥ तौगदाभिहतैर्गात्रैःक्षणेन
रुधिरोक्षितौ॥प्रेक्षणीयतरावास्तांपुष्पिताविवकिंशुकौ॥ १५॥ गदयामद्रराजस्यसव्यदक्षिणमाहतः॥ भीमसेनोमहाबाहुर्नचचालाचलोयथा॥१६॥ तथा
भीमगदावेगैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः॥शल्योनविव्यथेराजन्दंतिनेवमहागिरिः॥ १७॥ शुश्रुवेदिक्षुसर्वासुतयोःपुरुषसिंहयोः॥ गदानिपातसंह्रादोवज्रयोरिव
निःस्वनः॥१८॥ निवृत्यतुमहावीर्यौसमुच्छ्रितमहागदौ॥पुनरंतरमार्गस्थौमंडलानिविचेरतुः॥१९॥ अथाभ्येत्यपदान्यष्टौसन्निपातोभवत्तयोः॥ उद्यम्यलो
हदंडाभ्यामतिमानुषकर्मणोः॥ २०॥पोथयंतौतदान्योन्यंमंडलानिविचेरतुः॥ क्रियाविशेषंकृतिनौदर्शयामासतुस्तदा॥ २१॥ अथोद्यम्यगदेघोरेसशृंगा
विवपर्वतौ॥ तावाजघ्नतुरन्योन्यंमंडलानिविचेरतुः॥२२॥क्रियाविशेषकृतिनौरणभूमितलेचलौ॥ तौपरस्परसंरंभाद्गदाभ्यांसुभृशाहतौ॥२३॥ युगपत्पेततु
र्वीराबुभाविंद्रध्वजाविव॥ उभयोःसेनयोर्वीरास्तदाहाहाकृतोभवन्॥२४॥ भृशंमर्माण्यभिहतावुभावास्तांसुविह्वलौ॥ ततःस्वरथमारोप्यमद्राणामृषभंरणे
॥२५॥ अपोवाहकृपःशल्यंतूर्णमायोधनादथ॥ क्षीबवद्विह्वलत्वात्तुनिमेषात्पुनरुत्थितः॥२६॥भीमसेनोगदापाणिःसमाह्वयतमद्रपं॥ ततस्तुतावकाःशूराना
नाशस्त्रसमायुताः॥२७॥ नानावादित्रशब्देनपांडुसेनामयोधयन्॥ भुजावुच्छ्रित्यशस्त्रंचशब्देनमहताततः॥२८॥ अभ्यद्रवन्महाराजदुर्योधनपुरोगमाः॥ त
दनीकमभिप्रेक्ष्यततस्तेपांडुनंदनाः॥२९॥ प्रययुःसिंहनादेनदुर्योधनपुरोगमान्॥ तेषामापततांतूर्णंपुत्रस्तेभरतर्षभ॥३०॥ प्रासेनचेकितानंवैविव्याधहृदये
भृशं॥सपपातरथोपस्थेतवपुत्रेणताडितः॥३१॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नःप्रविश्यविपुलंतमः॥चेकितानंहतंदृष्ट्वापांडवेयामहारथाः॥३२॥असक्तमभ्यवर्षंतशरव
र्षाणिभागशः॥तावकानामनीकेषुपांडवाजितकाशिनः॥३३॥व्यचरंतमहाराजप्रेक्षणीयाःसमंततः॥कृपश्चकृतवर्माचसौबलश्चमहारथः॥३४॥अयोधयन्ध
र्मराजंमद्रराजपुरस्कृताः॥भारद्वाजस्यहंतारंभूरिवीर्यपराक्रमं॥३५॥ दुर्योधनोमहाराजधृष्टद्युम्नमयोधयत्॥ त्रिसाहस्रास्तथाराजंस्तवपुत्रेणचोदिताः॥३६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥३७॥३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥५७॥ ५८॥ ५९॥६०॥ ६१॥ ६२॥

अयोधयंतविजयंद्रोणपुत्रपुरस्कृताः॥ विजयेधृतसंकल्पाःसमरेत्यक्तजीविता ॥ ३७॥ प्राविशंस्तावकाराजन्हंसाइवमहत्सरः॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंपरस्परवधैषि णां॥३८॥ अन्योन्यवधसंयुक्तमन्योन्यप्रीतिवर्धनं॥ तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेराजन्वीरवरक्षये॥३९॥ अनिलेनेरितंघोरमुत्तस्थौपार्थिवंरजः॥ श्रवणान्नामधेया नांपांडवानांचकीर्त्तनात्॥ ४०॥ परस्परंविजानीमोयद्युध्यन्नभीतवत्॥ तद्रजःपुरुषव्याघ्रशोणितेनप्रशामितं॥४१॥ दिशश्चविमलाजातास्तस्मिंस्तमसि नाशिते॥ तथाप्रवृत्तेसंग्रामेघोररूपेभयानके॥४२॥ तावकानांपरेषांचनासीत्कश्चित्पराङ्मुखः॥ब्रह्मलोकपराभूत्वाप्रार्थयंतोजयंयुधि॥४३॥ सुयुद्धेनपरा क्रांतानराःस्वर्गमभीप्सवः॥ भर्तृपिंडविमोक्षार्थंभर्तृकार्यविनिश्चिताः॥ ४४॥ स्वर्गसंसक्तमनसोयोधायुयुधिरेतदा॥ नानारूपाणिशस्त्राणिविसृजंतोमहा रथाः॥ ४५॥ अन्योन्यमभिगर्जंतःप्रहरंतःपरस्परं॥ हतविध्यतगृह्णीतप्रहरध्वंनिकृंतत॥ ४६॥इतिस्मवाचःश्रूयंतेतवतेषांचवैबले॥ ततःशल्योमहाराजधर्म पुत्रंयुधिष्ठिरं॥ ४७॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्हंतुकामोमहारथं॥ तस्यपार्थोमहाराजनाराचान्वैचतुर्दश॥ ४८॥ मर्माण्युद्दिश्यमर्मज्ञोनिचखानहसन्निव॥ आवार्यपांडवंबाणैर्हंतुकामोमहाबलः॥ ४९॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोबहुभिःकंकपत्रिभिः॥ अथभूयोमहाराजशरेणानतपर्वणा॥ ५०॥ युधिष्ठिरंसमाजघ्नेस र्वसैन्यस्यपश्यतः॥ धर्मराजोपिसंक्रुद्धोमद्रराजंमहायशाः॥ ५१॥ विव्याधनिशितैर्बाणैःकंकबर्हिणवाजितैः॥ चंद्रसेनंचसप्तत्यासूतंचनवभिःशरैः॥ ५२॥ द्रुमसेनंचतुःषष्ट्यानिजघानमहारथः॥ चक्ररक्षेहतेशल्यःपांडवेनमहात्मना॥ ५३॥ निजघानततोराजंश्चेदीन्वैपंचविंशतिं॥ सात्यकिंपंचविंशत्याभीमसे नंचपंचभिः॥ ५४॥ माद्रीपुत्रौशतेनाजौविव्याधनिशितैःशरैः॥ एवंविचरतस्तस्यसंग्रामेराजसत्तम॥ ५५॥ संप्रैषयच्छितान्पार्थःशरानाशीविषोपमान्॥ ध्वजाग्रंचास्यसमरेकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ५६॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभल्लेनापहरद्रथात्॥ पांडुपुत्रेणवैतस्यकेतुंछिन्नंमहात्मना॥ ५७॥ निपतंतमपश्यामगिरि शृंगमिवाहतं॥ ध्वजंनिपतितंदृष्ट्वापांडवंचव्यवस्थितं॥५८॥ संक्रुद्धोमद्रराजोभूच्छरवर्षंमुमोचह॥ शल्यःसायकवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान्॥ ५९॥ अभ्य वर्षदमेयात्माक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥ सात्यकिंभीमसेनंचमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ ६०॥ एकैकंपंचभिर्विंध्वायुधिष्ठिरमपीडयत्॥ ततोबाणमयंजालंविततं पांडवोरसि॥ ६१॥ अपश्याममहाराजमेघजालमिवोद्गतं॥ तस्यशल्योरणेक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ६२॥

 ॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पीडितेइति ॥ १ ॥ तंशल्यमेकंबहुभिःपीड्यमानंदृष्ट्वासिद्धाः

दिशःसंछादयामासप्रदिशश्चमहारथः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाबाणजालेनपीडितः॥ बभूवाद्भुतविक्रांतोजंभोवृत्रहणायथा ॥ ६३॥ इतिश्रीमहाभारतेश

 ल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वादशोऽध्यायः॥ १२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच पीडितेधर्मराजेतुमद्रराजेनमारिष॥ सात्यकिर्भीमसेनश्चमाद्रीपु

त्रौचपांडवौ॥१॥ परिवार्यरथैःशल्यंपीडयामासुराहवे॥ तमेकंबहुभिर्दृष्ट्वापीड्यमानंमहारथैः॥२॥ साधुवादोमहान्जज्ञेसिद्धाश्चासन्प्रहर्षिताः॥ आश्चर्यमि

त्यभाषंतमुनयश्चापिसंगताः॥ ३॥ भीमसेनोरणेशल्यंशल्यभूतंपराक्रमे ॥ एकेनविध्वाबाणेनपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ४ ॥ सात्यकिश्चशतेनैनंधर्मपुत्रपरी

प्सया॥ मद्रेश्वरमवाकीर्यसिंहनादमथानदत्॥ ५॥ नकुलःपंचभिश्चैनंसहदेवश्चपंचभिः॥ विध्वातंतुपुनस्तूर्णंततोविव्याधसप्तभिः ॥ ६॥ सतुशूरोरणेयत्तः

पीडितस्तैर्महारथैः ॥ विकृष्यकार्मुकंघोरंवेगघ्नंभारसाधनं ॥ ७ ॥ सात्यकिंपंचविंशत्याशल्योविव्याधमारिष ॥ भीमसेनंतुसप्तत्यानकुलंसप्तभिस्तथा॥

॥८॥ ततःसविशिखंचापंसहदेवस्यधन्विनः॥ छित्वाभल्लेनसमरेविव्याधैनंत्रिसप्तभिः ॥ ९ ॥ सहदेवस्तुसमरेमातुलंभूरिवर्चसं ॥ सज्ज्यमन्यद्धनुःकृत्वापं

चभिःसमताडयत्॥ १०॥ शरैराशीविषाकारैर्ज्वलज्ज्वलनसन्निभैः॥सारथिंचास्यसमरेशरेणानतपर्वणा॥११॥ विव्याधभृशसंक्रुद्धस्तंवैभूयस्त्रिभिःशरैः॥

भीमसेनस्तुसप्तत्यासात्यकिर्नवभिःशरैः॥ १२॥ धर्मराजस्तथाषष्ट्यागात्रेशल्यंसमार्पयत्॥ ततःशल्योमहाराजनिर्विद्धस्तैर्महारथैः ॥ १३ ॥ सुस्रावरुधिरं

गात्रैर्गैरिकंपर्वतोयथा॥ तांश्चसर्वान्महेष्वासान्पंचभिःपंचभिःशरैः ॥ १४॥ विव्याधतरसाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोऽपरेणभल्लेनधर्मपुत्रस्यमारिष॥

॥ १५॥ धनुश्चिच्छेदसमरेसज्यंससुमहारथः॥ अथान्यद्धनुरादायधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ १६ ॥ साश्वसूतध्वजरथंशल्यंप्राच्छादयच्छरैः ॥ सच्छाद्यमानःस

मरेधर्मपुत्रस्यसायकैः॥ १७॥ युधिष्ठिरमथाविध्यद्दशभिर्निशितैःशरैः ॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धोधर्मपुत्रेशरार्दिते॥ १८ ॥ मद्राणामधिपंशूरंशरैर्विव्याधपंच

भिः॥ ससात्यकेःप्रचिच्छेदक्षुरप्रेणमहद्धनुः॥ १९॥ भीमसेनमुखांस्तांश्चत्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ तस्यक्रुद्धोमहाराजसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ २० ॥तोमरं

प्रेषयामासस्वर्णदंडंमहाधनं॥ भीमसेनोथनाराचंज्वलंतमिवपन्नगं॥ २१ ॥

प्रहर्षिताआसन्इतिसंबंधः ॥ २ ॥ साधुवादोजज्ञेअर्थात्सिद्धानां ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सहदेवेनप्रेषितामितिपूर्वस्मात्संबध्यते ॥ २६ ॥ २७ ॥ सारथिंचविव्याधेत्युत्तरस्मादपकृष्यते ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

नकुलःसमरेशक्तिंसहदेवोगदांशुभां ॥ धर्मराजःशतघ्नींचजिघांसुःशल्यमाहवे ॥ २२ ॥ तानापततएवाशुपंचानांवैभुजच्युतान् ॥ वारयामाससमरेशस्त्रसंघैःसमद्रराट् ॥ २३ ॥ सात्यकिप्रहितंशल्योभल्लैश्चिच्छेदतोमरं ॥ प्रहितंभीमसेनेनशरंकनकभूषणं ॥ २४ ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेकृतहस्तःप्रतापवान् ॥ नकुलप्रेषितांशक्तिंहेमदंडांभयावहां ॥ २५ ॥ गदांचसहदेवेनशरौघैःसमवारयत् ॥ शराभ्यांचशतघ्नींतांराज्ञश्चिच्छेदभारत ॥ २६ ॥ पश्यतांपांडुपुत्राणांसिंहनादंननादच ॥ नामृष्यत्तत्रशैनेयःशत्रोर्विजयमाहवे ॥ २७ ॥ अथान्यद्धनुरादायसात्यकिःक्रोधमूर्छितः ॥ द्वाभ्यांमद्रेश्वरंविध्वासारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ २८ ॥ ततःशल्योरणेराजन्सर्वांस्तान्दशभिःशरैः ॥ विव्याधभृशसंक्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपान् ॥ २९ ॥ तेवार्यमाणाःसमरेमद्रराज्ञामहारथाः ॥ नशेकुःसंमुखेस्थातुंतस्यशत्रुनिषूदनाः ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वाशल्यस्यविक्रमं ॥ निहतान्पांडवान्मेनेपंचालानथसृंजयान् ॥ ३१ ॥ ततोराजन्महाबाहुर्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ संत्यज्यमनसाप्राणान्मद्राधिपमयोधयत् ॥ ३२ ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ परिवार्यतदाशल्यंसमंताद्व्यकिरन्शरैः ॥ ३३ ॥ सचतुर्भिर्महेष्वासैःपांडवानांमहारथैः ॥ वृतस्तान्योधयामासमद्रराजःप्रतापवान् ॥ ३४ ॥ तस्यधर्मसुतोराजन्क्षुरप्रेणमहाहवे ॥ चक्ररक्षंजघानाशुमद्रराजस्यपार्थिवः ॥ ३५ ॥ तस्मिंस्तुनिहतेशूरेचक्ररक्षेमहारथे ॥ मद्रराजोपिबलवान्सैनिकानावृणोच्छरैः ॥ ३६ ॥ समावृतांस्ततस्तांस्तुराजन्वीक्ष्यस्वसैनिकान् ॥ चिंतयामाससमरेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३७ ॥ कथंनुसमरेशक्यंतन्माधववचोमहत् ॥ नहिक्रुद्धोरणेराजन्क्षपयेतबलंमम ॥ ३८ ॥ ततःसरथनागाश्वाःपांडवाःपांडुपूर्वज ॥ मद्रराजंसमासेदुःपीडयंतःसमंततः ॥ ३९ ॥ नानाशस्त्रौघबहुलांशस्त्रवृष्टिंसमुद्यतां ॥ व्यधमत्समरेराजामहाभ्राणीवमारुतः ॥ ४० ॥ ततःकनकपुंखांतांशल्यक्षिप्तांवियद्गतां ॥ शरवृष्टिमपश्यामशलभानामिवायतिं ॥ ४१ ॥ तेशरामद्रराजेनप्रेषितारणमूर्धनि ॥ संपतंतःस्मदृश्यंतेशलभानांव्रजाइव ॥ ४२ ॥ मद्रराजधनुर्मुक्तैःशरैःकनकभूषणैः ॥ निरंतरमिवाकाशंसंबभूवजनाधिप ॥ ४३ ॥ नपांडवानांनास्माकंतत्रकिंचिद्व्यदृश्यत ॥ बाणांधकारेमहतिकृतेतत्रमहाहवे ॥ ४४ ॥ मद्रराजेनबलिनालाघवाच्छरवृष्टिभिः ॥ चाल्यमानंतुतंदृष्ट्वापांडवानांबलार्णवं ॥ ४५ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

विस्मयंपरमंजग्मुर्देवगंधर्वदानवाः ॥ सतुतान्सर्वतोयत्तान्शरैःसंछाद्यमारिष ॥ ४६ ॥ धर्मराजमवच्छाद्यसिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ तेच्छन्नाःसमरेतेनपांडवा
नांमहारथाः ॥ ४७ ॥ नाशक्नुवंस्तदायुद्धेप्रत्युद्यातुंमहारथं ॥ धर्मराजपुरोगास्तुभीमसेनमुखारथाः ॥ नजह्नुःसमरेशूरंशल्यमाहवशोभिनं ॥ ४८ ॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्ययुद्धेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अर्जुनोद्रौणिनाविद्धोयुद्धेबहुभिरायसैः ॥ तस्यचा
नुचरैःशूरैस्त्रिगर्तानांमहारथैः ॥ १ ॥ द्रौणिंविव्याधसमरेत्रिभिरेवशिलीमुखैः ॥ तथेतरान्महेष्वासान्द्वाभ्यांद्वाभ्यांधनंजयः ॥ २ ॥ भूयश्चैवमहाराजशरवर्षैरवा
किरत् ॥ शरकंटकितास्तेतुतावकाभरतर्षभ ॥ ३ ॥ नजह्नुःपार्थमासाद्यताड्यमानाःशितैःशरैः ॥ अर्जुनंरथवंशेनद्रोणपुत्रपुरोगमाः ॥ ४ ॥ अयोधयंतसमरेपरि
वार्यमहारथाः ॥ तैस्तुक्षिप्ताःशराराजन्कार्त्तस्वरविभूषिताः ॥ ५ ॥ अर्जुनस्यरथोपस्थंपूरयामासुरंजसा ॥ तथाकृष्णौमहेष्वासौवृषभौसर्वधन्विनां ॥ ६ ॥
शरैर्वीक्ष्यविनुन्नांगौप्रहृष्टायुद्धदुर्मदाः ॥ कूबरंरथचक्राणिईषायोक्त्राणिवाविभो ॥ ७ ॥ युगंचैवानुकर्षंचशरभूतमभूत्तदा ॥ नैतादृशंदृष्टपूर्वंराजन्नैवचनः
श्रुतं ॥ ८ ॥ यादृशंतत्रपार्थस्यतावकाःसंप्रचक्रिरे ॥ सरथःसर्वतोभातिचित्रपुंखैःशितैःशरैः ॥ ९ ॥ उल्काशतैःसंप्रदीप्तंविमानमिवभूतले ॥ ततोर्जुनोमहारा
जशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १० ॥ अवाकिरत्तांपृतनांमेघोवृष्ट्येवपर्वतं ॥ तेवध्यमानाःसमरेपार्थनामांकितैःशरैः ॥ ११ ॥ पार्थभूतममन्यंतप्रेक्षमाणास्तथावि
धं ॥ कोपोद्भूतशरज्वालोधनुःशब्दानिलोमहान् ॥ १२ ॥ सैन्येंधनंददाहाशुतावकंपार्थपावकः ॥ चक्राणांपततांचापियुगानांचधरातले ॥ १३ ॥ तूणीराणां
पताकानांध्वजानांचरथैःसह ॥ ईषाणामनुकर्षाणांत्रिवेणूनांचभारत ॥ १४ ॥ अक्षाणामथयोक्त्राणांप्रतोदानांचसर्वशः ॥ शिरसांपततांचापिकुंडलोष्णी
षधारिणां ॥ १५ ॥ भुजानांचमहाभागस्कंधानांचसमंततः ॥ छत्राणांव्यजनैःसार्धंमुकुटानांचराशयः ॥ १६ ॥ समदृश्यंतपार्थस्यरथमार्गेषुभारत ॥ ततःक्रु
द्धस्यपार्थस्यरथमार्गेविशांपते ॥ १७ ॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा ॥ भीरूणांत्रासजननीशूराणांहर्षवर्धिनी ॥ १८ ॥ बभूवभरतश्रेष्ठरुद्रस्या
क्रीडनंयथा ॥ हत्वातुसमरेपार्थःसहस्रेद्वेपरंतपः ॥ १९ ॥ रथानांसवरूथानांविधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ यथाहिभगवानग्निर्जगद्दग्ध्वाचराचरं ॥ २० ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥१५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

विधूमोद्दस्यतेराजंस्तथापार्थोधनंजयः ॥ द्रौणिस्तुसमरेदृष्ट्वापांडवस्यपराक्रमं ॥ २१ ॥ रथेनातिपताकेनपांडवंप्रत्यवारयत् ॥ तावुभौपुरुषव्याघ्रौतावुभौध
न्विनांवरौ ॥ २२ ॥ समीयतुस्तदान्योन्यंपरस्परवधैषिणौ ॥ तयोरासीन्महाराजबाणवर्षंसुदारुणं ॥ २३ ॥ जीमूतयोर्यथावृष्टिस्तपांतेभरतर्षभ ॥ अन्योन्यस्प
र्धिनौतौतुशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २४ ॥ ततक्षतुस्तदान्योन्यंशृंगाभ्यांवृषभाविव ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचिरंसममिवाभवत् ॥ २५ ॥ शस्त्राणांसंगमश्चैवघोरस्तत्रा
भवत्पुनः ॥ ततोर्जुनंद्वादशभीरुक्मपुंखैःसुतेजनैः ॥ २६ ॥ वासुदेवंचदशभिर्द्रौणिर्विव्याधभारत ॥ ततःप्रहर्षाद्बीभत्सुर्व्याक्षिपद्गांडिवंधनुः ॥ २७ ॥ मानयि
त्वामुहूर्तंतुगुरुपुत्रंमहाहवे ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेसव्यसाचीपरंतपः ॥ २८ ॥ मृदुपूर्वंततश्चैनंपुनःपुनरताडयत् ॥ हताश्वेतुरथेतिष्ठन्द्रोणपुत्रस्त्वयस्मयं ॥ २९ ॥
मुसलंपांडुपुत्रायचिक्षेपपरिघोपमं ॥ तमापतंतंसहसाहेमपट्टविभूषितं ॥ ३० ॥ चिच्छेदसप्तधावीरःपार्थःशत्रुनिबर्हणः ॥ सच्छिन्नंमुसलंदृष्ट्वाद्रौणिःपरमको
पनः ॥ ३१ ॥ आददेपरिघंघोरंनगेंद्रशिखरोपमं ॥ चिक्षेपचैवपार्थायद्रौणिर्युद्धविशारदः ॥ ३२ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धंपरिघंप्रेक्ष्यपांडवः ॥ अर्जुनस्त्वरितोजघ्ने
पंचभिःसायकोत्तमैः ॥ ३३ ॥ सच्छिन्नःपतितोभूमौपार्थबाणैर्महाहवे ॥ दारयन्पृथिवींद्राणांमनांसीवचभारत ॥ ३४ ॥ ततोपरैस्त्रिभिर्भल्लैर्द्रौणिंविव्याधपां
डवः ॥ सोतिविद्धोबलवतापार्थेनसुमहात्मना ॥ ३५ ॥ नाकंपततदाद्रौणिःपौरुषेषुव्यवस्थितः ॥ सुरथंचततोराजन्भारद्वाजोमहारथं ॥ ३६ ॥ अवाकिरच्छ
रव्रातैःसर्वक्षत्रस्यपश्यतः ॥ ततस्तुसुरथोप्याजौपंचालानांमहारथः ॥ ३७ ॥ रथेनमेघघोषेणद्रौणिमेवाभ्यधावत ॥ विकर्षन्वैधनुःश्रेष्ठंसर्वभारसहंदृढं ॥
॥ ३८ ॥ ज्वलनाशीविषनिभैःशरैश्चैनमवाकिरत् ॥ सुरथंततःक्रुद्धमापतंतंमहारथं ॥ ३९ ॥ चुकोपसमरेद्रौणिर्दंडाहतइवोरगः ॥ त्रिशिखांभ्रुकुटींकृत्वास्र
क्किणीपरिसंलिहन् ॥ ४० ॥ उद्वीक्ष्यसुरथंरोषाद्धनुर्ज्यामवमृज्यच ॥ मुमोचतीक्ष्णंनाराचंयमदंडोपमद्युतिं ॥ ४१ ॥ सतस्यहृदयंभित्वाप्रविवेशातिवेगितः ॥
शक्राशनिरिवोत्सृष्टोविदार्यधरणीतलं ॥ ४२ ॥ ततःसपतितोभूमौनाराचेनसमाहतः ॥ वज्रेणचयथाशृंगंपर्वतस्येवदीर्यतः ॥ ४३ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेद्रो
णपुत्रःप्रतापवान् ॥ आरुरोहरथंतूर्णंतमेवरथिनांवरः ॥ ४४ ॥ ततःसज्जोमहाराजद्रौणिराहवदुर्मदः ॥ अर्जुनंयोधयामाससंशप्तकवृतोरणे ॥ ४५ ॥ तत्रयुद्धं
मद्ध्यासीदर्जुनस्यपरैःसह ॥ मध्यंदिनगतेसूर्येयमराष्ट्रविवर्धनं ॥ ४६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१६॥

तत्राश्चर्यमपश्याम्दृष्ट्वातेषांपराक्रमं ॥ यदेकोयुगपद्वीरान्समयोधयदर्जुनः ॥ ४७ ॥ विमर्दःसुमहानासीदेकस्यबहुभिःसह ॥ शतक्रतोर्यथापूर्वंमहत्या
दैत्यसेनया ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनोमहा
राजधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ चक्रतुःसुमहद्युद्धंशरशक्तिसमाकुलं ॥ १ ॥ तयोरासन्महाराजशरधाराःसहस्रशः ॥ अंबुदानांयथाकालेजलधाराःसमंततः ॥ २ ॥
राजाचपार्षतंविध्वाशरैःपंचभिराशुगैः ॥ द्रोणहंतारमुग्रेषुंपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेबलवान्दृढविक्रमः ॥ सप्तत्याविशिखानांवैदुर्योधनमपी
डयत् ॥ ४ ॥ पीडितंवीक्ष्यराजानंसोदर्याभरतर्षभ ॥ महत्यासेनयासार्धंपरिवव्रुःस्मपार्षतं ॥ ५ ॥ सतैःपरिवृतःशूरःसर्वतोतिरथैर्भृशं ॥ व्यचरत्समरेराजन्दर्श
यन्नस्त्रलाघवं ॥ ६ ॥ शिखंडीकृतवर्माणंगौतमंचमहारथं ॥ प्रभद्रकैःसमायुक्तोयोधयामासधन्विनौ ॥ ७ ॥ तत्रापिसुमहद्युद्धंघोररूपंविशांपते ॥ प्राणान्सं
त्यजतांयुद्धेप्राणद्यूताभिदेवने ॥ ८ ॥ शल्यःसायकवर्षाणिविमुंचन्सर्वतोदिशं ॥ पांडवान्पीडयामाससंसात्यकिवृकोदरान् ॥ ९ ॥ तथातौतुयमौयुद्धेयमतु
ल्यपराक्रमौ ॥ योधयामासराजेंद्रवीर्येणास्त्रबलेनच ॥ १० ॥ शल्यसायकनुन्नानांपांडवानांमहामृधे ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतकेचित्तत्रमहारथाः ॥ ११ ॥
ततस्तुनकुलःशूरोधर्मराजेप्रपीडिते ॥ अभिदुद्राववेगेनमातुलंमातृनंदनः ॥ १२ ॥ संछाद्यसमरेवीरंनकुलःपरवीरहा ॥ विव्याधचैनंदशभिःस्मयमानःस्त
नांतरे ॥ १३ ॥ सर्वपारसवैर्बाणैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैर्धनुर्यंत्रप्रचोदितैः ॥ १४ ॥ शल्यस्तुपीडितस्तेनस्वस्रीयेणमहात्मना ॥ नकुलंपीड
यामासपत्रिभिर्नतपर्वभिः ॥ १५ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनोथसात्यकिः ॥ सहदेवश्चमाद्रेयोमद्रराजमुपाद्रवन् ॥ १६ ॥ तानापततएवाशुपूरयाणान्र
थस्वनैः ॥ दिशश्चविदिशश्चैवकंपयानांश्चमेदिनीं ॥ १७ ॥ प्रतिजग्राहसमरेसेनापतिरमित्रजित् ॥ युधिष्ठिरंत्रिभिर्विध्वाभीमसेनंचपंचभिः ॥ १८ ॥ सात्य
किंचशतेनाजौसहदेवंत्रिभिःशरैः ॥ ततस्तुसशरंचापंनकुलस्यमहात्मनः ॥ १९ ॥ मद्रेश्वरःक्षुरप्रेणतदामारिषचिच्छिदे ॥ तदशीर्यतविच्छिन्नंधनुःशल्यस्य
सायकैः ॥ २० ॥ अथान्यद्धनुरादायमाद्रीपुत्रोमहारथः ॥ मद्रराजरथंतूर्णंपूरयामासपत्रिभिः ॥ २१ ॥ युधिष्ठिरस्तुमद्रेशंसहदेवश्चमारिष ॥ दशभिर्दशभिर्बा
णैरुरस्येनमविध्यतां ॥ २२ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीये

भीमसेनस्तुतंषष्ट्यासात्यकिर्दशभिःशरैः॥ मद्रराजमभिद्रुत्यजघ्नतुःकंकपत्रिभिः॥ २३ ॥ मद्रराजस्ततःक्रुद्धःसात्यकिंनवभिःशरैः॥ विव्याधभूयःसप्तत्याश
राणांनतपर्वणां॥ २४॥ अथास्यसशरंचापंमुष्टौचिच्छेदमारिष॥ हयांश्चचतुरःसंख्येप्रेषयामासमृत्यवे॥ २५॥ विरथंसात्यकिंकृत्वामद्रराजोमहारथः॥ विशि
खानांशतेनैनमाजघानसमंततः॥ २६॥ माद्रीपुत्रौचसंरब्धौभीमसेनंचपांडवं॥ युधिष्ठिरंचकौरव्यविव्याधदशभिःशरैः ॥ २७॥ तत्राद्भुतमपश्यामामद्रराजस्यपौरुषं॥ यदेनंसहिताःपार्थानाभ्यवर्त्तंतसंयुगे॥ २८॥ अथान्यंरथमास्थायसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ पीडितान्पांडवान्दृष्ट्वामद्रराजवशंगतान्॥ २९॥
अभिदुद्राववेगेनमद्राणामधिपंबलात्॥ आपतंतंरथंतस्यशल्यःसमितिशोभनः॥ ३० ॥ प्रत्युद्ययौरथेनैवमत्तोमत्तमिवद्विपं॥ ससन्निपातस्तुमुलोबभूवाद्भु
तदर्शनः॥ ३१ ॥ सात्यकेश्चैवशूरस्यमद्राणामधिपस्यच॥ यादृशोवैपुरावृत्तःशंबरामरराजयोः ॥ ३२ ॥ सात्यकिःप्रेक्ष्यसमरेमद्रराजमवस्थितं॥ विव्याध
दशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ ३३॥ मद्रराजस्तुसुभृशंविद्धस्तेनमहात्मना॥ सात्यकिंप्रतिविव्याधचित्रपुंखैःशितैःशरैः॥ ३४ ॥ ततःपार्थामहेष्वासाः
सात्वताभिसृतंनृपं॥ अभ्यवर्त्तन्रथैस्तूर्णंमातुलंवधकांक्षया ॥ ३५॥ ततआसीत्परामर्दस्तुमुलःशोणितोदकः॥ शूराणांयुध्यमानानांसिंहानामिवनर्दतां॥
॥ ३६॥ तेषामासीन्महाराजव्यधिक्षेपःपरस्परं॥ सिंहानामामिषेप्सूनांकूजतामिवसंयुगे॥ ३७॥ तेषांबाणसहस्रौघैराकीर्णावसुधाभवत्॥ अंतरिक्षंचसह
साबाणभूतमभूत्तदा॥ ३८॥ शरांधकारंसहसाकृतंतेनसमंततः॥ अभ्रच्छायेवसंजज्ञेशरैर्मुक्तैर्महात्मभिः ॥ ३९॥ तत्रराजन्शरैर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः॥
स्वर्णपुंखैःप्रकाशद्भिर्व्यरोचंतदिशस्तदा॥ ४० ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेशल्यःशत्रुनिबर्हणः॥ यदेकःसमरेशूरोयोधयामासवैबहून्॥ ४१ ॥ मद्रराजभुजोत्सृष्टैःकं
कबर्हिणवाजितैः॥ संपतद्भिःशरैर्घोरैरवाकीर्यतमेदिनी॥ ४२॥ तत्रशल्यरथंराजन्विचरंतंमहाहवे॥ अपश्यामयथापूर्वंशक्रस्यासुरसंक्षये॥ ४३॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥ ५॥ ॥ ५॥ संजयउवाच ततःसैन्यास्तवविभोमद्रराजपुरस्कृताः॥ पुनरभ्य
द्रवन्पार्थान्वेगेनमहतारणे॥ १ ॥ पीडितास्तावकाःसर्वेप्रधावंतोरणोत्कटाः॥ क्षणेनचैवपार्थांस्तेबहुत्वात्समलोडयन्॥ २॥ तेवध्यमानाःसमरेपांडवानाव
तस्थिरे॥ निवार्यमाणाभीमेनपश्यतोःकृष्णयोस्तदा॥ ३॥

भारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ततोधनंजयःक्रुद्धःकृपंसहपदानुगैः ॥ अवाकिरच्छरौघेणकृतवर्माणमेवच ॥ ४ ॥ शकुनिंसहदेवस्तुसहसैन्यमवाकिरत् ॥ नकुलःपार्श्वतःस्थित्वामद्रराज
 मवैक्षत॥ ५ ॥ द्रौपदेयानरेंद्रांश्चभूयिष्ठान्समवारयन्॥ द्रोणपुत्रंचपांचाल्यःशिखंडीसमवारयत् ॥ ६ ॥ भीमसेनस्तुराजानंगदापाणिरवारयत् ॥ शल्यंतु
सहसैन्येनकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ७॥ ततःसमभवत्सैन्यंसंसक्तंतत्रतत्रह ॥ तावकानांपरेषांचसंग्रामेष्वनिवर्तिनां ॥ ८ ॥ तत्रपश्याम्यहंकर्मशल्यस्यातिमह
द्रणे॥ यदेकःसर्वसैन्यानिपांडवानामयोधयत् ॥ ९ ॥ व्यदृश्यततदाशल्योयुधिष्ठिरसमीपतः॥ रणेचंद्रमसोभ्याशेशनैश्चरइवग्रहः॥ १० ॥ पीडयित्वातुराजा
नंशरैराशीविषोपमैः॥ अभ्यधावत्पुनर्भीमंशरवर्षैरवाकिरत्॥ ११ ॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वातथैवचकृतास्त्रतां ॥ अपूजयन्ननीकानिपरेषांतावकानिच॥ १२॥
पीड्यमानास्तुशल्येनपांडवाभृशविक्षताः॥ प्राद्रवंतरणंहित्वाक्रोशमानेयुधिष्ठिरे॥१३॥ वध्यमानेष्वनीकेषुमद्रराजेनपांडवः ॥ अमर्षवशमापन्नोधर्मराजो
युधिष्ठिरः ॥ १४ ॥ ततःपौरुषमास्थायमद्रराजमताडयत् ॥ जयोवास्तुवधोवास्तुकृतबुद्धिर्महारथः ॥ १५ ॥ समाहूयाब्रवीत्सर्वान्भ्रातॄन्कृष्णंचमाधवं ॥
भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चयेचान्येपृथिवीक्षितः॥ १६॥ कौरवार्थेपराक्रांताःसंग्रामेनिधनंगताः ॥ यथाभागंयथोत्साहंभवंतःकृतपौरुषाः ॥ १७॥ भागोवशिष्ट
एकोयंममशल्योमहारथः ॥ सोहमद्ययुधाजेतुमाशंसेमद्रकाधिपं॥ १८॥ तत्रयन्मानसंमह्यंतत्सर्वंनिगदामिवः ॥ चक्ररक्षाविमौवीरौमममाद्रवतीसुतौ॥
॥ १९ ॥ अजेयौवासवेनापिसमरेशूरसंमतौ॥ साध्विमौमातुलंयुद्धेक्षत्रधर्मपुरस्कृतौ ॥ २० ॥ मदर्थंप्रतियुद्ध्येतांमानार्हौसत्यसंगरौ ॥ मांवाशल्योरणेहंता
तंवाहंभद्रमस्तुवः॥ २१ ॥ इतिसत्यामिमांवाणींलोकवीरानिबोधत॥ योत्स्येहंमातुलेनाद्यक्षात्रधर्मेणपार्थिवाः॥ २२॥ स्वमंशमभिसंधायविजयायेतराय
च॥ तस्यमेप्यधिकंशस्त्रंसर्वोपकरणानिच॥ २३॥ संसज्जंतुरथेक्षिप्रंशास्त्रवद्रथयोजकाः॥ शैनेयोदक्षिणंचक्रंधृष्टद्युम्नस्तथोत्तरं ॥ २४॥ पृष्ठगोपोभवत्वद्य
ममपार्थोधनंजयः॥ पुरःसरोममाद्यास्तुभीमःशस्त्रभृतांवरः॥ २५॥ एवमभ्यधिकःशल्याद्भविष्यामिमहामृधे॥ एवमुक्तास्तथाचक्रुस्तदाराज्ञःप्रियैषिणः ॥
॥ २६॥ ततःप्रहर्षःसैन्यानांपुनरासीत्तदामृधे॥ पंचालानांसोमकानांमत्स्यानांचविशेषतः॥ २७॥ प्रतिज्ञांतांतदाराजाकृत्वामद्रेशमभ्ययात् ॥ ततःशंखां
श्चभेरीश्चशतशश्चैवपुष्कलान्॥ २८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ रथशक्त्यारथस्थयाशक्त्या ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

अवादयंतपंचालाःसिंहनादांश्चनेदिरे॥ तेभ्यधावंतसंरब्धामद्रराजंतरस्विनं॥ २९॥ महताहर्षजेनाथनादेनकुरुपुंगवाः॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदे
नच॥ ३०॥ तूर्यशब्देनमहतानादयंतश्चमेदिनीं॥ ताम्प्रत्यगृह्णात्पुत्रस्तेमद्रराजश्चवीर्यवान्॥ ३१॥ महामेघानिवबहून्शैलावस्तोदयावुभौ॥ शल्यस्तुसमर
श्लाघीधर्मराजमरिंदमं॥ ३२॥ ववर्षशरवर्षेणशंबरंमघवाइव॥ तथैवकुरुराजोपिप्रगृह्यरुचिरंधनुः॥ ३३॥ द्रोणोपदेशान्विविधान्दर्शयानोमहामनाः॥
ववर्षशरवर्षाणिचित्रंलघुचसुष्ठुच॥ ३४॥ नचास्यविवरंकश्चिद्ददर्शचरतोरणे॥ तावुभौविविधैर्बाणैस्ततक्षातेपरस्परं॥ ३५॥ शार्दूलावामिषप्रेप्सूपराक्रां
ताविवाहवे॥ भीमस्तुतवपुत्रेणयुद्धशौंडेनसंगतः॥ ३६॥ पांचाल्यःसात्यकिश्चैवमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ शकुनिप्रमुखान्वीरान्प्रत्यगृह्णन्समंततः॥ ३७॥
तदासीत्तुमुलंयुद्धंपुनरेवजयैषिणां॥ तावकानांपरेषांचराजन्दुर्मंत्रितेतव॥ ३८॥ दुर्योधनस्तुभीमस्यशरेणानतपर्वणा॥ चिच्छेदादिश्यसंग्रामेध्वजंहेमप
रिष्कृतं॥ ३९॥ सकिंकिणीकजालेनमहताचारुदर्शनः॥ पपातरुचिरःसंख्येभीमसेनस्यपश्यतः॥ ४०॥ पुनश्चास्यधनुश्चित्रंगजराजकरोपमं॥ क्षुरेणशि
तधारेणप्रचकर्तनराधिपः॥ ४१॥ सच्छिन्नधन्वातेजस्वीरथशक्त्यासुतंतव॥ बिभेदोरसिविक्रम्यसरथोपस्थआविशत्॥ ४२॥ तस्मिन्मोहमनुप्राप्तेपुनरेव
वृकोदरः॥ यंतुरेवशिरःकायात्क्षुरप्रेणाहरत्तदा॥ ४३॥ हतसूताहयास्तस्यरथमादायभारत॥ व्यद्रवंतदिशोराजन्हाहाकारस्तदाभवत्॥ ४४॥ तमभ्यधाव
त्त्राणार्थंद्रोणपुत्रोमहारथः॥ कृपश्चकृतवर्माचपुत्रंतेपिपरीप्सवः॥ ४५॥ तस्मिन्विलुलितेसैन्येत्रस्तास्तस्यपदानुगाः॥ गांडीवधन्वाविस्फार्यधनुस्तानहन
च्छरैः॥ ४६॥ युधिष्ठिरस्तुमद्रेशमभ्यधावदमर्षितः॥ स्वयंसन्नोदयन्नश्वान्दंतवर्णान्मनोजवान्॥ ४७॥ तत्राश्चर्यमपश्याम कुंतीपुत्रेयुधिष्ठिरे॥ पुराभूत्वा
मृदुर्दांतोयत्तदादारुणोभवत्॥ ४८॥ विवृताक्षश्चकौंतेयोवेपमानश्चमन्युना॥ चिच्छेदयोधान्निशितैःशरैःशतसहस्रशः॥ ४९॥ यांयांप्रत्युद्ययौसेनांतांतां
ज्येष्ठःसपांडवः॥ शरैरपातयद्राजन्गिरीन्वज्रैरिवोत्तमैः॥ ५०॥ साश्वसूतध्वजरथान्रथिनःपातयन्बहून्॥ अक्रीडदेकोबलवान्पवनस्तोयदानिव॥ ५१॥
साश्वारोहांश्चतुरगान्पत्तींश्चैवसहस्रधा॥ व्यपोथयतसंग्रामेक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव॥ ५२॥ शून्यमायोधनंकृत्वाशरवर्षैःसमंततः॥ अभ्यद्रवतमद्रेशंतिष्ठशल्ये
तिचाब्रवीत्॥ ५३॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥५४॥ ५५॥ ५६॥५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः॥ १६॥ ॥७॥ ॥७॥

तस्यतच्चरितंदृष्ट्वासंग्रामेभीमकर्मणः॥ विस्मितास्तावकाः सर्वेशल्यस्त्वेनंसमभ्ययात्॥ ५४॥ ततस्तौभृशसंक्रुद्धौप्रध्मायसलिलोद्भवौ॥ समाहूयतदान्योन्यं भर्त्सयंतौसमीयतुः॥ ५५॥ शल्यस्तुशरवर्षेणपीडयामासपांडवं॥ मद्रराजंतुकौंतेयःशरवर्षैरवाकिरत्॥ ५६॥ अदृश्येतांतदाराजन्कंकपत्रिभिराचितौ॥ उद्भिन्नरुधिरौशूरौमद्रराजयुधिष्ठिरौ॥ ५७॥ पुष्पिताशुभ्रुभातेवैवसंतेकिंशुकौयथा॥ दीप्यमानौमहात्मानौप्राणद्यूतेनदुर्मदौ॥ ५८॥ दृष्ट्वासर्वाणिसैन्यानि नाध्यवस्यंस्तयोर्जयं॥ हत्वामद्राधिपंपार्थोभोक्ष्यतेद्यवसुंधरां॥ ५९॥ शल्योवापांडवंहत्वाद्याद्दुर्योधनायगां॥ इतीवनिश्चयोनाभूद्योधानांतत्रभारत॥ ॥ ६०॥ प्रदक्षिणमभूत्सर्वंधर्मराजस्ययुध्यतः॥ ततःशरशतंशल्योमुमोचाथयुधिष्ठिरे॥ ६१॥ धनुश्चास्यशिताग्रेणबाणेननिरकृंतत॥ सोन्यत्कार्मुकमादायशल्यंशरशतैस्त्रिभिः॥ ६२॥ अविध्यत्कार्मुकंचास्यक्षुरेणनिरकृंतत॥ अथास्यनिजघानाश्वांश्चतुरोनतपर्वभिः॥ ६३॥ द्वाभ्यामतिशिताग्राभ्यामुभौतत्पार्ष्णिसारथी॥ ततोस्यदीप्यमानेनपीतेननिशितेनच॥ ६४॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभल्लेनापाहरद्ध्वजं॥ ततःप्रभग्नंतत्सैन्यंदौर्योधनमरिंदम॥ ६५॥ ततोमद्राधिपंद्रौणिरभ्यधावत्तथाकृतं॥ आरोप्यचैनंस्वरथेत्वरमाणःप्रदुद्रुवे॥ ६६॥ मुहूर्त्तमिवतौगत्वानर्दमानेयुधिष्ठिरे॥ स्मित्वाततोमद्रपतिरन्यंस्यंदनमास्थितः॥ ६७॥ विधिवत्कल्पितंशुभ्रंमहांबुदनिनादिनं॥ सज्जयंत्रोपकरणंद्विषतांलोमहर्षणं॥ ६८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्ययुधिष्ठिरयुद्धेषोडशोऽध्यायः॥ १६॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच अथान्यद्धनुरादायबलवान्वेगवत्तरं॥ युधिष्ठिरंमद्रपतिर्भित्त्वासिंहइवानदत्॥ १॥ ततःसशरवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान्॥ अभ्यवर्षदमेयात्माक्षत्रियंक्षत्रियर्षभः॥ २॥ सात्यकिंदशभिर्विद्ध्वाभीमसेनंत्रिभिःशरैः॥ सहदेवंत्रिभिर्विद्ध्वायुधिष्ठिरमपीडयत्॥ ३॥ तांस्तानन्यान्महेष्वासान्साश्वान्सरथकूबरान्॥ अर्दयामासविशिखैरुल्काभिरिवकुंजरान्॥ ४॥ कुंजरान्कुंजरारोहानश्वानश्वप्रयायिनः॥ रथांश्चरथिनःसार्धंजघानरथिनांवरः॥५॥ बाहूंश्चिच्छेदतरसासायुधान्केतनानिच॥ चकारचमहींयोधैस्तीर्णांवेदींकुशैरिव॥६॥ तथातमरिसैन्यानिघ्नंतंमृत्युमिवांतकं॥ परिवव्रुर्भृशंक्रुद्धाःपांडुपांचालसोमकाः॥ ७॥ तंभीमसेनश्चशिनेश्चनप्तामाद्र्याश्चपुत्रौपुरुषप्रवीरौ॥ समागतंभीमबलेनराज्ञापर्यापुरन्योन्यमथाह्वयंत॥८॥

अथेति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ संहननीयोदृढसंधिकोमध्योयस्यतस्मात्कायात् ॥ २७ ॥

ततस्तुशूराःसमरेनरेंद्रनरेश्वरंप्राप्ययुधांवरिष्ठं॥ आवार्यचैनंसमरेनृवीराजघ्नुःशरैःपत्रिभिरुग्रवेगैः ॥ ९ ॥ संरक्षितोभीमसेनेनराजामाद्रीसुताभ्यामथमा
धवेन॥ मद्राधिपंपत्रिभिरुग्रवेगैस्तनांतरेधर्मसुतोनिजघ्ने॥ १० ॥ ततोरणेतावकानांरथौघाःसमीक्ष्यमद्राधिपतिंशरार्त्तं ॥ पर्यावव्रुःप्रवरास्तेसुसज्जादुर्यो
धनस्यानुमतेपुरस्तात् ॥ ११ ॥ ततोद्रुतंमद्रजनाधिपोरणेयुधिष्ठिरंसप्तभिरभ्यविद्ध्यत् ॥ तंचापिपार्थोनवभिःपृषत्कैर्विव्याधराजंस्तुमुलेमहात्मा ॥ १२ ॥
आकर्णपूर्णायतसंप्रयुक्तैःशरैस्तदासंयतितैलधौतैः ॥ अन्योन्यमाच्छादयतांमहारथौमद्राधिपश्चापियुधिष्ठिरश्च ॥ १३ ॥ ततस्तुतूर्णंसमरेमहारथौपरस्पर
स्यांतरमीक्षमाणौ॥ शरैर्भृशंविव्यधतुर्नृपोत्तमौमहाबलौशत्रुभिरप्रधृष्यौ॥ १४ ॥ तयोर्धनुर्ज्यातलनिःस्वनोमहान्महेंद्रवज्राशनितुल्यनिःस्वनः ॥ परस्परं
बाणगणैर्महात्मनोःप्रवर्षतोर्मद्रपपांडुवीरयोः॥ १५॥ तौचेरतुर्व्याघ्रशिशुप्रकाशौमहावनेष्वामिषगृद्धिनाविव॥ विषाणिनौनागवराविवोभौततक्षतुःसंय
तिजातदर्पौ॥ १६॥ ततस्तुमद्राधिपतिर्महात्मायुधिष्ठिरंभीमबलंप्रसह्य॥ विव्याधवीरंहृदयेतिवेगंशरेणसूर्याग्निसमप्रभेण ॥ १७॥ ततोतिविद्धोथयुधिष्ठि
रोपिसुसंप्रयुक्तेनशरेणराजन्॥ जघानमद्राधिपतिंमहात्मामुदंचलेभेऋषभःकुरूणां ॥ १८॥ ततोमुहूर्त्तादिवपार्थिवेंद्रोलब्ध्वासंज्ञांक्रोधसंरक्तनेत्रः॥शतेन
पार्थंत्वरितोजघानसहस्रनेत्रप्रतिमप्रभावः ॥ १९॥ त्वरंस्ततोधर्मसुतोमहात्माशल्यस्यकोपान्नवभिःपृषत्कैः ॥ भित्वाह्युरस्तपनीयंचवर्मजघानषड्भिस्त्वप
रैःपृषत्कैः॥ २० ॥ ततस्तुमद्राधिपतिःप्रकृष्टंधनुर्विकृष्यव्यसृजत्पृषत्कान्॥ द्वाभ्यांशराभ्यांचतथैवराज्ञश्चिच्छेदचापंकुरुपुंगवस्य ॥ २१ ॥ नवंततोन्यत्सम
रेप्रगृह्यराजाधनुर्घोरतरंमहात्मा ॥शल्यंतुविव्याधशरैःसमंताद्यथामहेंद्रोनमुचिंशिताग्रैः॥ २२ ॥ ततस्तुशल्येनवभिःपृषत्कैर्भीमस्यराज्ञश्चयुधिष्ठिरस्य ॥
निकृत्यरौक्मेपटुवर्मणीतयोर्विदारयामासभुजौमहात्मा ॥ २३ ॥ ततोपरेणज्वलनार्कतेजसाक्षुरेणराज्ञोधनुरुन्ममाथ ॥ कृपश्चतस्यैवजघानसूतंषड्भिःशरैः
सोभिमुखःपपात॥ २४॥ मद्राधिपश्चापियुधिष्ठिरस्यशरैश्चतुर्भिर्निजघानवाहान्॥ वाहांश्चहत्वाव्यकरोन्महात्मायोधक्षयंधर्मसुतस्यराज्ञः॥ २५ ॥ तथाकृ
तेराजनिभीमसेनोमद्राधिपस्याथततोमहात्मा॥ छित्वाधनुर्वेगवताशरेणद्वाभ्याममविध्यत्सुभृशंनरेंद्रं ॥ २६॥ तथापरेणास्यजहारयंतुःकायाच्छिरःसंहननी
यमध्यात्॥ जघानचाश्वांश्चतुरःसुशीघ्रंतथाभृशंकुपितोभीमसेनः॥ २७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ कर्मयुद्धरूपं अवशिष्टंस्वस्यभागंचनिशम्यालोच्यशल्यवधेमनःकृत्वाइंद्रावरजस्यकृष्णस्ययथोक्तंवचनंचक्रेइत्यन्वयः

तमग्रणीःसर्वधनुर्धराणामेकंचरंतंसमरेतिवेगं॥ भीमःशतेनव्यकिरच्छराणांमाद्रीपुत्रःसहदेवस्तथैव॥ २८ ॥ तैःसायकैर्मोहितंवीक्ष्यशल्यंभीमःशरैरस्यच ९
कर्त्तवर्म॥ सभीमसेनेननिकृत्तवर्मामद्राधिपश्चर्मसहस्रतारं ॥ २९ ॥ प्रगृह्यखङ्गंचरथान्महात्माप्रस्कंद्यकुंतीसुतमभ्यधावत् ॥ छित्वारथेषांनकुलस्यसोथ
॥१९॥ युधिष्ठिरंभीमबलोभ्यधावत्॥ ३० ॥ तंचापिराजानमथोत्पतंतंक्रुद्धंयथैवांतकमापतंतं ॥ धृष्टद्युम्नोद्रौपदेयाःशिखंडीशिनेश्चनप्तासहसापरीयुः ॥ ३१ ॥ अ
थास्यचर्माप्रतिमंन्यकृंतद्भीमोमहात्मानवभिःपृषत्कैः॥ खङ्गंचभल्लैर्निचकर्त्तमुष्टौनदन्प्रहृष्टस्तवसैन्यमध्ये ॥३२॥ तत्कर्मभीमस्यसमीक्ष्यहृष्टास्तेपांडवानां
प्रवरारथौघाः॥ नादंचचक्रुर्भृशमुत्स्मयंतःशंखांश्चदध्मुःशशिसन्निकाशान् ॥ ३३॥ तेनाथशब्देनविभीषणेनतथाभितप्तंबलमप्रधृष्यं॥ कांदिग्भूतंरुधिरे
णोक्षितांगंविसंज्ञकल्पंचतदाविषण्णं ॥ ३४॥ समद्रराजःसहसाविकीर्णोभीमाग्रगैःपांडवयोधमुख्यैः॥ युधिष्ठिरस्याभिमुखंजवेनसिंहोयथामृगहेतोःप्रया
तः॥ ३५॥ सधर्मराजोनिहताश्वसूतःक्रोधेनदीप्तोज्वलनप्रकाशः॥ दृष्ट्वाचमद्राधिपतिंस्मतूर्णसमभ्यधावत्तमरिंबलेन ॥ ३६ ॥ गोविंदवाक्यंत्वरितंविचिं
त्यदध्रेमतिंशल्यविनाशनाय॥ सधर्मराजोनिहताश्वसूतोरथेतिष्ठन्शक्तिमेवाभ्यकांक्षत् ॥ ३७॥ तच्चापिशल्यस्यनिशम्यकर्ममहात्मनोभागमथावशिष्टं॥
कृत्वामनःशल्यवधेमहात्मायथोक्तमिंद्रावरजस्यचक्रे॥ ३८॥ सधर्मराजोमणिहेमदंडांजग्राहशक्तिंकनकप्रकाशां ॥ नेत्रेचदीप्तेसहसाविवृत्यमद्राधिपंक्रु
द्धमनानिरैक्षत् ॥ ३९॥ निरीक्षितोसौनरदेवराज्ञापूतात्मनानिर्हृतकल्मषेण॥ आसीन्नयद्भस्मसान्मद्रराजस्तदद्भुतंमेप्रतिभातिराजन्॥४०॥ ततस्तुशक्तिं
रुचिरोग्रदंडांमणिप्रवेकोज्वलितांप्रदीप्तां॥ चिक्षेपवेगात्सुभृशंमहात्मामद्राधिपायप्रवरःकुरूणां ॥ ४१ ॥ दीप्तामथैनांप्रहितांबलेनसविस्फुलिंगांसहसापतं
तीं॥ प्रैक्षंतसर्वेकुरवःसमेतादिवोयुगांतेमहतीमिवोल्कां ॥ ४२ ॥ तांकालरात्रीमिवपाशहस्तांयमस्यधात्रीमिवचोग्ररूपां ॥ सब्रह्मदंडप्रतिमाममोघांसस
र्जयत्तोयुधिधर्मराजः ॥ ४३ ॥ गंधस्रगग्र्यासनपानभोजनैरभ्यर्चितांपांडुसुतैःप्रयत्नात् ॥ सांवर्त्तकाग्निप्रतिमांज्वलंतींकृत्यामथर्वांगिरसीमिवोग्रां ॥
॥ ४४ ॥ ईशानहेतोःप्रतिनिर्मितांतांत्वष्टारिपूणामसुदेहभक्ष्यां॥ भूम्यंतरिक्षादिजलाशयानिप्रसह्यभूतानिनिहंतुमीशां॥ ४५॥ ॥१९॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अंतरिक्षादीत्यादिनाग्निवायू ॥ ४५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ तोयमिवसुप्रवेशांगां अप्रसक्ताअप्रतिहता नृपतेःशल्यस्य ॥ ५० ॥ ५१ ॥५२॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

घंटापताकांमणिवज्रनालांवैडूर्यचित्रांतपनीयदंडां ॥ त्वष्ट्राप्रयत्नान्नियमेनकॢप्तांब्रह्मद्विषामंतकरीममोघां ॥४६॥ बलप्रयत्नादधिरूढवेगांमंत्रैश्चघोरैरभिमं
त्र्ययत्नात् ॥ ससर्जमार्गेणचतांपरेणवधायमद्राधिपतेस्तदानीं ॥ ४७ ॥ हतोसिपापेत्यभिगर्जमानोरुद्रोंधकायांतकरंयथेषुं ॥ प्रसार्यबाहुंसुदृढंसुपाणिंक्रो
धेननृत्यन्निवधर्मराजः ॥ ४८ ॥ तांसर्वशक्त्याप्रहितांसुशक्तिंयुधिष्ठिरेणाप्रतिवार्यवीर्यां ॥ प्रतिग्रहायाभिननर्दशल्यःसम्यग्घुतामग्निरिवाज्यधारां ॥ ४९ ॥
सातस्यमर्माणिविदार्यशुभ्रमुरोविशालंचतथैवभित्वा ॥ विवेशगांतोयमिवाप्रसक्तायशोविशालंनृपतेर्दहंती ॥ ५० ॥ नासाक्षिकर्णास्यविनिःसृतेनप्रस्यं
दताचव्रणसंभवेन ॥ संसिक्तगात्रोरुधिरेणसोभूत्क्रौंचोयथास्कंदहतोमहाद्रिः ॥ ५१ ॥ प्रसार्यबाहूचरथाद्गतोगांसंछिन्नवर्माकुरुनंदनेन ॥ महेंद्रवाहप्रतिमो
महात्मावज्राहतंशृंगमिवाचलस्य ॥ ५२ ॥ बाहूप्रसार्याभिमुखोधर्मराजस्यमद्रराट् ॥ ततोनिपतितोभूमाविंद्रध्वजइवोच्छ्रितः ॥ ५३ ॥ सतथाभिन्नसर्वां
गोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ प्रत्युद्गतइवप्रेम्णाभूम्यासनरपुंगवः ॥ ५४ ॥ प्रिययाकांतयाकांतःपतमानइवोरसि ॥ चिरंभुक्त्वावसुमतींप्रियांकांतामिवप्रभुः ॥
॥ ५५ ॥ सर्वैरंगैःसमाश्लिष्यप्रसुप्तइवचाभवत् ॥ धर्म्येधर्मात्मनायुद्धेनिहतेधर्मसूनुना ॥ ५६ ॥ सम्यग्घुतइवस्विष्टःप्रशांतोग्निरिवाध्वरे ॥ शक्त्याविभिन्नह
दयंविप्रविद्धायुधध्वजं ॥ ५७ ॥ संशांतमपिमद्रेशंलक्ष्मीर्नैवविमुंचति ॥ ततोयुधिष्ठिरश्चापमादायेंद्रधनुष्प्रभं ॥ ५८ ॥ व्यधमद्द्विषतःसंख्येखगराडिवपन्नगा
न् ॥ देहान्सुनिशितैर्भल्लैरिपूणांनाशयन्क्षणात् ॥ ५९ ॥ ततःपार्थस्यबाणौघैरावृताःसैनिकास्तव ॥ निमीलिताक्षाःक्षिण्वंतोभृशमन्योन्यमर्दिताः ॥ ६० ॥
क्षरंतोरुधिरंदेहैर्विपन्नायुधजीविताः ॥ ततःशल्येनिपतितेमद्रराजानुजोयुवा ॥ ६१ ॥ भ्रातुस्तुल्योगुणैःसर्वैरथीपांडवमभ्ययात् ॥ विव्याधचनरश्रेष्ठोनारा
चैर्बहुभिस्त्वरन् ॥ ६२ ॥ हतस्यापचितिंभ्रातुश्चिकीर्षुर्युद्धदुर्मदः ॥ तंविव्याधाशुगैःषड्भिर्धर्मराजस्त्वरन्निव ॥ ६३ ॥ कार्मुकंचास्यचिच्छेदक्षुराभ्यांध्वजमेव
च ॥ ततोस्यदीप्यमानेनसुदृढेनशितेनच ॥ ६४ ॥ प्रमुखेवर्त्तमानस्यभल्लेनापाहरच्छिरः ॥ सकुंडलंतद्ददृशेपतमानंशिरोरथात् ॥ ६५ ॥ पुण्यक्षयमनुप्राप्यप
तन्स्वर्गादिवच्युतः ॥ तस्यापकृत्तशीर्षंतुशरीरंपतितंरथात् ॥ ६६ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ स्वर्गात्स्वर्गसुखात्च्युतोभ्रष्टःअतएवपतन्नतस्मादेव ॥ ६६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२०॥ रुधिरेणावसिक्तांगंदृष्ट्वासैन्यमभज्यत ॥ विचित्रकवचेतस्मिन्हतेमद्रनृपानुजे ॥ ६७ ॥ हाहाकारंप्रकुर्वाणाःकुरवोभिप्रदुद्रुवुः ॥ शल्यानुजंहतंदृष्ट्वातावका
स्त्यक्तजीविताः ॥ ६८ ॥ वित्रेसुःपांडवभयाद्रजोध्वस्तास्तदाभृशं ॥ तांस्तथाभज्यमानांस्तुकौरवान्भरतर्षभ ॥ ६९ ॥ शिनेर्नप्ताकिरन्बाणैरभ्यवर्ततसात्य
किः ॥ तमायांतंमहेष्वासंदुष्प्रसह्यंदुरासदं ॥ ७० ॥ हार्दिक्यस्त्वरितोराजन्प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ तौसमेतौमहात्मानौवार्ष्णेयौवरवाजिनौ ॥ ७१ ॥ हार्दिक्यः
सात्यकिश्चैवसिंहाविवबलोत्कटौ ॥ इषुभिर्विमलाभासैश्छादयंतौपरस्परं ॥ ७२ ॥ अर्चिर्भिरिवसूर्यस्यदिवाकरसमप्रभौ ॥ चापमार्गबलोद्धूतान्मार्गणान्वृ
ष्णिसिंहयोः ॥ ७३ ॥ आकाशगानपश्यामपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ सात्यकिंदशभिर्विध्वाहयांश्चास्यत्रिभिःशरैः ॥ ७४ ॥ चापमेकेनचिच्छेदहार्दिक्योनतप
र्वणा ॥ तन्निकृत्तंधनुःश्रेष्ठमपास्यशिनिपुंगवः ॥ ७५ ॥ अन्यदादत्तवेगेनवेगवत्तरमायुधं ॥ तदादायधनुःश्रेष्ठंवरिष्ठःसर्वधन्विनां ॥ ७६ ॥ हार्दिक्यंदशभि
र्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ततोरथंयुगेषांचच्छित्वाभल्लैःसुसंयतैः ॥ ७७ ॥ अश्वांस्तस्यावधीत्तूर्णमुभौचपार्ष्णिसारथी ॥ ततस्तंविरथंदृष्ट्वाकृपःशारद्वतःप्र
भो ॥ ७८ ॥ अपोवाहततःक्षिप्रंरथमारोप्यवीर्यवान् ॥ मद्रराजेहतेराजन्विरथेकृतवर्मणि ॥ ७९ ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ तत्परेनान्वबुध्यंतसै
न्येनरजसावृते ॥ ८० ॥ बलंतुहतभूयिष्ठंतत्तदासीत्पराङ्मुखं ॥ ततोमुहूर्त्तात्तेपश्यन्रजोभौमंसमुत्थितं ॥ ८१ ॥ विविधैःशोणितस्रावैःप्रशांतंपुरुषर्षभ ॥ ततो
दुर्योधनोदृष्ट्वाभग्नंस्वबलमंतिकात् ॥ ८२ ॥ जवेनापततःपार्थानेकःसर्वानवारयत् ॥ पांडवान्सरथान्दृष्ट्वाधृष्टद्युम्नंचपार्षतं ॥ ८३ ॥ आनर्त्तंचदुराधर्षंशितैर्बा
णैरवारयत् ॥ तंपरेनाभ्यवर्त्तंतमर्त्यामृत्युमिवागतं ॥ ८४ ॥ अथान्यंरथमास्थायहार्दिक्योपिन्यवर्तत ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजात्वरमाणोमहारथः ॥ ८५ ॥ चतु
र्भिर्निजघानाश्वान्पत्रिभिःकृतवर्मणः ॥ विव्याधगौतमंचापिषड्भिर्भल्लैःसुतेजनैः ॥ ८६ ॥ अश्वत्थामाततोराज्ञाहताश्वंविरथीकृतं ॥ तमपोवाहहार्दिक्यंस्वरथे
नयुधिष्ठिरात् ॥ ८७ ॥ ततःशारद्वतःषड्भिःप्रत्यविद्ध्यद्युधिष्ठिरं ॥ विव्याधचाश्वान्निशितैस्तस्याष्टाभिःशिलीमुखैः ॥ ८८ ॥ एवमेतन्महाराजयुद्धशेषमवर्त्तत ॥
तवदुर्मंत्रितेराजन्सहपुत्रस्यभारत ॥ ८९ ॥ तस्मिन्महेष्वासधरेविशस्तेसंग्राममध्येकुरुपुंगवेन ॥ पार्थाःसमेताःपरमप्रहृष्टाःशंखान्प्रदध्मुर्हतमीक्ष्यशल्यं ॥ ९० ॥ ॥२०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९१ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥ ॥७॥ ॥७॥ शल्यैइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

युधिष्ठिरंचप्रशशंसुराजौपुराकृतेवृत्रवधेयथेंद्रं ॥ चक्रुश्चनानाविधवाद्यशब्दान्निनादयंतोवसुधांसमेताः ॥ ९१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशल्यव
धेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच शल्येथनिहतेराजन्मद्रराजपदानुगाः ॥ रथाःसप्तशतावीरानिर्ययुर्महतोबलात् ॥ १ ॥
दुर्योधनस्तुद्विरदमारुह्याचलसन्निभं ॥ छत्रेणध्रियमाणेनवीज्यमानश्चचामरैः ॥ २ ॥ नगंतव्यंनगंतव्यमितिमाद्रानवारयत् ॥ दुर्योधनेनतेवीरावार्यमा
णाःपुनःपुनः ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरंजिघांसंतःपांडूनांप्राविशन्बलं ॥ तेतुशूरामहाराजकृतचित्ताश्चयोधने ॥ ४ ॥ धनुःशब्दंमहत्कृत्वासहायुध्यंतपांडवैः ॥ श्रुत्वाच
निहतंशल्यंधर्मपुत्रंचपीडितं ॥ ५ ॥ मद्रराजप्रियेयुक्तैर्मद्रकाणांमहारथैः ॥ आजगामततःपार्थोगांडीवंविक्षिपन्धनुः ॥ ६ ॥ पूरयन्रथघोषेणदिशःसर्वाम
हारथः ॥ ततोर्जुनश्चभीमश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ७ ॥ सात्यकिश्चनरव्याघ्रोद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचपंचालाःसहसोमकैः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंप
रीप्संतःसमंतात्पर्यवारयन् ॥ तेसमंतात्परिवृताःपांडवाःपुरुषर्षभाः ॥ ९ ॥ क्षोभयंतिस्मतांसेनांमकराःसागरंयथा ॥ वृक्षानिवमहावाताःकंपयंतिस्मतावका
न् ॥ १० ॥ पुरोवातेनगंगेवक्षोभ्यमाणामहानदी ॥ अक्षोभ्यततदाराजन्पांडूनांध्वजिनीततः ॥ ११ ॥ प्रस्कंद्यसेनांमहतींमहात्मानोमहारथाः ॥ बहवश्चुकुशु
स्तत्रक्वसराजायुधिष्ठिरः ॥ १२ ॥ भ्रातरोवास्यतेशूरादृश्यंतेनेहकेनच ॥ धृष्टद्युम्नोथशैनेयोद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ १३ ॥ पंचालाश्चमहावीर्याःशिखंडीचमहार
थः ॥ एवंतान्वादिनःशूरान्द्रौपदेयामहारथाः ॥ १४ ॥ अभ्यघ्नन्युयुधानश्चमद्रराजपदानुगान् ॥ चक्रैर्विमथितैःकेचित्केचिच्छिन्नैर्महाध्वजैः ॥ १५ ॥ तेदृ
श्यंतेपिसमरेतावकानिहताःपरैः ॥ आलोक्यपांडवान्युद्धेयोधाराजन्समंततः ॥ १६ ॥ वार्यमाणाययुर्वेगात्पुत्रेणतवभारत ॥ दुर्योधनश्चतान्वीरान्वारयामा
ससांत्वयन् ॥ १७ ॥ नचास्यशासनंकेचित्तत्रचक्रुर्महारथाः ॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरब्रवीत् ॥ १८ ॥ दुर्योधनंमहाराजवचनंवचनक्षमः ॥ किंनःसं
प्रेक्षमाणानांमद्राणांहन्यतेबलं ॥ १९ ॥ नयुक्तमेतत्समरेत्वयितिष्ठतिभारत ॥ सहितैश्चापियोद्धव्यमित्येषसमयःकृतः ॥ २० ॥ अथकस्मात्परानेवघ्नतोमर्ष
यसेनृप ॥ दुर्योधनउवाच वार्यमाणामयापूर्वंनैतेचक्रुर्वचोमम ॥ २१ ॥ एतेविनिहताःसर्वेप्रस्कन्नाःपांडुवाहिनीं ॥ शकुनिरुवाच नभर्तुःशासनं
वीरारणेकुर्वंत्यमर्षिताः ॥ २२ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रस्कन्नाःप्रपन्नाः ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशो

अलंक्रोद्धुमथैतेषांनायंकालउपेक्षितुं ॥ यामःसर्वेचसंभूयसवाजिरथकुंजराः ॥ २३ ॥ परित्रातुंमहेष्वासान्मद्रराजपदानुगान् ॥ अन्योन्यंपरिरक्षामोयत्नेनम
 हतान्नृप ॥ २४ ॥ एवंसर्वेनुसंचिंत्यप्रययुर्यत्रसैनिकाः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तदाराजाबलेनमहतावृतः ॥ २५ ॥ प्रययौसिंहनादेनकंपयन्निवमेदि
नीं ॥ हतविध्यतगृह्णीतप्रहरध्वंनिकृंतत ॥ २६ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दस्तवसैन्यस्यभारत ॥ पांडवास्तुरणेदृष्ट्वामद्रराजपदानुगान् ॥ २७ ॥ सहितानभ्यवर्त्ततगु
ल्ममास्थायमध्यमं ॥ तेमुहूर्त्ताद्रणेवीराहस्ताहस्तिविशांपते ॥ २८ ॥ निहताःप्रत्यदृश्यंतमद्रराजपदानुगाः ॥ ततोनःसंप्रयातानांहतामद्रास्तरस्विनः ॥ २९ ॥
हृष्टाःकिलकिलाशब्दमकुर्वन्सहिताःपरे ॥ उत्थितानिकबंधानिसमदृश्यंतसर्वशः ॥ ३० ॥ पपातमहतीचोल्कामध्येनादित्यमंडलं ॥ रथैर्भग्नैर्युगाक्षैश्चनिहतै
श्चमहारथैः ॥ ३१ ॥ अश्वैर्निपतितैश्चैवसंछन्नाभूद्वसुंधरा ॥ वातायमानैस्तुरगैर्युगासक्तैस्ततस्ततः ॥ ३२ ॥ अदृश्यंतमहाराजयोधास्तत्ररणाजिरे ॥ भग्नच
क्रान्रथान्केचिदहरंस्तुरगारणे ॥ ३३ ॥ रथार्धंकेचिदादायदिशोदशविबभ्रमुः ॥ तत्रतत्रव्यदृश्यंतयोक्त्रैःश्लिष्टाःस्मवाजिनः ॥ ३४ ॥ रथिनःपतमानाश्चदृश्यं
तेस्मनरोत्तमाः ॥ गगनात्प्रच्युताःसिद्धाःपुण्यानामिवसंक्षये ॥ ३५ ॥ निहतेषुचशूरेषुमद्रराजानुगेषुवै ॥ अस्मानापततश्चापिदृष्ट्वापार्थामहारथाः ॥ ३६ ॥
अभ्यवर्त्ततवेगेनजयगृद्धाःप्रहारिणः ॥ बाणशब्दरवान्कृत्वाविमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ ३७ ॥ अस्मांस्तुपुनरासाद्यलब्धलक्षाःप्रहारिणः ॥ शरासनानिधुन्वा
नाःसिंहनादान्प्रचुक्रुशुः ॥ ३८ ॥ ततोहतमभिप्रेक्ष्यमद्रराजबलंमहत् ॥ मद्रराजंचसमरेदृष्ट्वाशूरंनिपातितं ॥ ३९ ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ व
ध्यमानंमहाराजपांडवैर्जितकाशिभिः ॥ दिशोभेजेथसंभ्रांतंभ्रामितंदृढधन्विभिः ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टादशोऽध्यायः
॥ १८ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच पातितेयुधिदुर्धर्षेमद्रराजेमहारथे ॥ तावकास्तवपुत्राश्चप्रायशोविमुखाभवन् ॥ १ ॥ वणिजोनाविभिन्नायां
यथागाधेऽप्लुवेर्णवे ॥ अपारेपारमिच्छंतोहतेशूरेमहात्मना ॥ मद्रराजेमहाराजवित्रस्ताःशरविक्षताः ॥ २ ॥ अनाथानाथमिच्छंतोमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ वृषा
यथाभग्नशृंगाःशीर्णदंतायथागजाः ॥ ३ ॥ मध्याह्नेप्रत्यपायामनिर्जिताजातशत्रुणा ॥ नसंधातुमनीकानिनचराजन्पराक्रमे ॥ ४ ॥ आसीद्बुद्धिर्हतेशल्ये
भूयोयोधस्यकस्यचित् ॥ भीष्मेद्रोणेचनिहतेसूतपुत्रेचभारत ॥ ५ ॥ ध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ९ ॥ पातितेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

यद्दुःखंतवयोधानांभयंचासीद्विशांपते॥ तद्भयंसचनःशोकोभूयएवाभ्यवर्त्तत ॥ ६ ॥ निराशाश्चजयेतस्मिन्हतेशल्येमहारथे ॥ हतप्रवीराविध्वस्तानिकृत्ता
श्चशितैःशरैः॥ ७॥ मद्रराजेहतेराजन्योधास्तेप्राद्रवन्भयात्॥ अश्वानन्येगजानन्येरथानन्येमहारथाः॥ ८ ॥ आरुह्यजवसंपन्नाःपादाताःप्राद्रवंस्तथा॥ द्वि
साहस्राश्चमातंगागिरिरूपाःप्रहारिणः॥ ९ ॥ संप्राद्रवन्हतेशल्येअंकुशांगुष्ठनोदिताः॥ तेरणाद्भरतश्रेष्ठतावकाःप्राद्रवन्दिशः॥ १० ॥ धावतश्चाप्यपश्यामश्व
समानान्शराहतान्॥ तान्प्रभग्नान्द्रुतान्दृष्ट्वाहतोत्साहान्पराजितान् ॥ ११ ॥ अभ्यवर्त्ततपंचालाःपांडवाश्चजयैषिणः॥ बाणशब्दरवाश्चापिसिंहनादाश्चपु
ष्कलाः॥ १२॥ शंखशब्दश्चशूराणांदारुणःसमपद्यत॥ दृष्ट्वातुकौरवंसैन्यंभयत्रस्तंप्रविद्रुतं ॥ १३॥ अन्योन्यंसमभाषंतपंचालाःपांडवैःसह॥ अद्यराजास
त्यधृतिर्हतामित्रोयुधिष्ठिरः॥ १४॥ अद्यदुर्योधनोहीनोदीमायान्नृपतिश्रियः॥ अद्यश्रुत्वाहतंपुत्रंधृतराष्ट्रोजनेश्वरः॥ १५॥ विह्वलःपतितोभूमौकिल्विषंप्रति
पद्यतां॥ अद्यजानातुकौंतेयंसमर्थंसर्वधन्विनां॥ १६॥ अद्यात्मानंचदुर्मेधागर्हयिष्यतिपापकृत्॥ अद्यक्षत्तुर्वचःसत्यंस्मरतांब्रुवतोहितं॥ १७॥ अद्यप्रभृति
पार्थंचप्रेष्यभूतइवाचरन्॥ विजानातुनृपोदुःखंयत्प्राप्तंपांडुनंदनैः॥ १८॥ अद्यकृष्णस्यमाहात्म्यंविजानातुमहीपतिः॥ अद्यार्जुनधनुर्घोषंघोरंजानातुसंयुगे
॥ १९॥ अस्त्राणांचबलंसर्वंबाह्वोश्चबलमाहवे॥ अद्यज्ञास्यतिभीमस्यबलंघोरंमहात्मनः॥ २० ॥ हतेदुर्योधनेयुद्धेशक्रेणेवासुरेबले॥ यत्कृतंभीमसेनेनदुः
शासनवधेतदा॥ २१ ॥ नान्यःकर्त्तास्तिलोकेस्मिन्नृतेभीमान्महाबलात्॥ अद्यज्येष्ठस्यजानीतांपांडवस्यपराक्रमं॥ २२॥ मद्रराजंहतंश्रुत्वादेवैरपिसुदुःसहं॥
अद्यज्ञास्यतिसंग्रामेमाद्रीपुत्रौसुदुःसहौ ॥ २३॥ निहतेसौबलेवीरेप्रवीरेषुचसर्वशः॥ कथंजयोनतेषांस्याद्येषांयोद्धाधनंजयः॥ २४ ॥ सात्यकिर्भीमसेन
श्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ द्रौपद्यास्तनयाःपंचमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ २५॥ शिखंडीचमहेष्वासोराजाचैवयुधिष्ठिरः॥ येषांचजगतोनाथोनाथःकृष्णोजनार्दनः
॥ २६॥ कथंतेषांजयोनस्याद्येषांधर्मोव्यपाश्रयः॥ भीष्मंद्रोणंचकर्णंचमद्रराजानमेवच ॥ २७॥ तथान्यान्नृपतीन्वीरान्शतशोथसहस्रशः॥ कोन्यःशक्तो
रणेजेतुन्तेपार्थाद्युधिष्ठिरात्॥ २८॥ यस्यनाथोहृषीकेशःसदासत्ययशोनिधिः॥ इत्येवंवदमानास्तेहर्षेणमहतायुताः॥ २९॥ प्रभग्नांस्तावकान्योधान्संहृष्टाः
पृष्ठतोन्वयुः॥ धनंजयोरथानीकमभ्यवर्ततवीर्यवान्॥ ३०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माद्रीपुत्रौचशकुनिंसात्यकिश्चमहारथः॥ तान्प्रेक्ष्यद्रवतःसर्वान्भीमसेनभयार्दितान्॥ ३१ ॥ दुर्योधनस्तदासूतमब्रवीद्विजयायच॥ मामतिक्रमतेपार्थोधनु
ष्पाणिमवस्थितं॥ ३२ ॥ जघनेसर्वसैन्यानांममाश्वान्प्रतिपादय॥ जघनेयुध्यमानंहिकौंतेयोमांसमंततः॥ ३३ ॥ नोत्सहेदभ्यतिक्रांतुंवेलामिवमहोदधिः॥
पश्यसैन्यंमहत्सूतपांडवैःसमभिद्रुतं॥ ३४॥ सैन्यरेणुंसमुद्धूतंपश्यस्वैनंसमंततः ॥ सिंहनादांश्चबहुशःशृणुघोरान्भयावहान् ॥ ३५ ॥ तस्माद्याहिशनैःसूत
जघनंपरिपालय॥ मयिस्थितेचसमरेनिरुद्धेषुचपांडुषु॥ ३६॥ पुनरावर्त्ततेतूर्णमामकंबलमोजसा॥ तच्छ्रुत्वातवपुत्रस्यशूरार्यसदृशंवचः ॥ ३७॥ सारथि
र्हेमसंछन्नान्शनैरश्वानचोदयत्॥ गजाश्वरथिभिर्हीनास्त्यक्तात्मानःपदातयः॥ ३८॥ एकविंशतिसाहस्राःसंयुगायावतस्थिरे ॥ नानादेशसमुद्भूतानानान
गरवासिनः॥ ३९॥ अवस्थितास्तदायोधाःप्रार्थयंतोमहद्यशः॥ तेषामापततांतत्रसंहृष्टानांपरस्परं ॥ ४० ॥ संमर्दःसुमहान्जज्ञेघोररूपोभयानकः ॥ भीम
सेनस्तदाराजन्धृष्टद्युम्नश्चपार्षतः॥ ४१ ॥ बलेनचतुरंगेणनानादेश्यानवारयत्॥ भीममेवाभ्यवर्त्ततरणेन्येतुपदातयः ॥ ४२ ॥ प्रक्ष्वेड्यास्फोट्यसंहृष्टावीरलो
कंयियासवः॥ आसाद्यभीमसेनंतुसंरब्धायुद्धदुर्मदाः॥ ४३ ॥ धार्त्तराष्ट्राविनेदुर्हिनान्यामकथयन्कथां ॥ परिवार्यरणेभीमंनिजघ्नुस्तेसमंततः ॥ ४४ ॥ सव
ध्यमानःसमरेपदातिगणसंवृतः॥ नचचालततःस्थानान्मैनाकइवपर्वतः॥ ४५ ॥ तेतुक्रुद्धामहाराजपांडवस्यमहारथं॥ निग्रहीतुंप्रवृत्ताहियोधांश्चान्यानवा
रयत्॥४६॥ अक्रुध्यतरणेभीमस्तैस्तदापर्यवस्थितैः॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंपदातिःसमवस्थितः॥४७॥ जातरूपप्रतिच्छन्नांप्रगृह्यमहतींगदां॥ अवधीत्तावका
न्योधान्दंडपाणिरिवांतकः॥४८॥ विप्रहीणरथाश्वांस्तानवधीत्पुरुषर्षभः॥ एकविंशतिसाहस्रान्पदातीन्समपोथयत् ॥ ४९॥ हत्वातत्पुरुषानीकंभीमःसत्य
पराक्रमः॥ धृष्टद्युम्नंपुरस्कृत्यनचिरात्प्रत्यदृश्यत॥ ५०॥ पादातानिहताभूमौशिश्यिरेरुधिरोक्षिताः॥ संभग्नाइववातेनकर्णिकाराःसुपुष्पिताः ॥ ५१ ॥ नाना
शस्त्रसमायुक्तानानाकुंडलधारिणः॥ नानाजात्याहतास्तत्रनानादेशसमागताः ॥ ५२ ॥ पताकाध्वजसंछन्नंपदातीनांमहद्बलं॥ निकृत्तंविबभौरौद्रंघोररूपं
भयावहं॥ ५३ ॥ युधिष्ठिरपुरोगाश्चसहसैन्यामहारथाः॥ अभ्यधावन्महात्मानंपुत्रंदुर्योधनंतव॥ ५४॥ तेसर्वेतावकान्दृष्ट्वामहेष्वासान्पराङ्मुखान्॥ नात्य
वर्त्तततेपुत्रंवेलेवमकरालयं॥ ५५॥ तदद्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यपौरुषं॥ यदेकंसहिताःपार्थानशेकुरतिवर्त्तितुं॥ ५६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥५७॥५८॥५९ ॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ सन्निवृत्तेइति ॥१॥२॥ ३ ॥ ४ ॥

नातिदूरापयातंतुकृतबुद्धिंपलायने॥ दुर्योधनःस्वकंसैन्यमब्रवीद्भृशविक्षतं ॥ ५७ ॥ नतंदेशंप्रपश्यामिपृथिव्यांपर्वतेषुच ॥ यत्रयातान्नवाहन्युःपांडवाःकिं
स्रतेनवः॥ ५८॥ अल्पंचबलमेतेषांकृष्णौचभृशविक्षतौ ॥ यदिसर्वेत्रतिष्ठामोध्रुवंनोविजयोभवेत् ॥ ५९ ॥ विप्रयातांस्तुवोभिन्नान्पांडवाःकृतविप्रियाः ॥
अनुसृत्यहनिष्यंतिश्रेयान्नःसमरेवधः॥ ६० ॥ शृण्वंतुक्षत्रियाःसर्वेयावंतोत्रसमागताः ॥ यदाशूरंचभीरुंचमारयत्यंतकःसदा॥ ६१॥ कोनमूढोनयुध्येतपु
रुषःक्षत्रियोध्रुवं॥ श्रेयोनोभीमसेनस्यक्रुद्धस्याभिमुखेस्थितं ॥ ६२ ॥ सुखःसांग्रामिकोमृत्युःक्षत्रधर्मेणयुध्यतां ॥ मर्त्येनावश्यमर्तव्यंगृहेष्वपिकदाचन॥
॥ ६३ ॥ युध्यतःक्षत्रधर्मेणमृत्युरेषसनातनः ॥ हत्वेहसुखमाप्नोतिहतःप्रेत्यमहत्फलं ॥ ६४ ॥ नयुद्धधर्माच्छ्रेयान्वैपंथाःस्वर्गस्यकौरवाः ॥ अचिरेणैवतांल्लो
कान्हतोयुद्धेसमश्नुते॥ ६५॥ श्रुत्वातद्वचनंतस्यपूजयित्वाचपार्थिवाः॥ पुनरेवाभ्यवर्त्तंतपांडवानाततायिनः ॥ ६६ ॥ तानापततएवाशुव्यूढानीकाःप्रहारि
णः॥ प्रत्युद्ययुस्तदापार्थाजयगृद्धाःप्रमन्यवः॥६७॥ धनंजयोरथेनाजावभ्यवर्त्तंतवीर्यवान्॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुव्याक्षिपन्गांडिवंधनुः॥६८॥ माद्रीपुत्रौच
शकुनिंसात्यकिश्चमहाबलः॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टायत्तावैतावकंबलं॥ ६९॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेएकोनविंशोऽध्यायः॥ १९॥ ॥७॥

संजयउवाच सन्निवृत्तेजनौघेतुशाल्वोम्लेच्छगणाधिपः॥ अभ्यवर्त्तंतसंक्रुद्धःपांडवानांमहद्बलं॥ १ ॥ आस्थायसुमहानागंप्रभिन्नंपर्वतोपमं ॥ दृप्तमैरा
वतप्रख्यममित्रगणमर्दनं॥ २॥ योसौमहान्भद्रकुलप्रसूतःसुपूजितोधार्त्तराष्ट्रेणनित्यं ॥ सुकल्पितःशास्त्रविनिश्चयज्ञैःसदोपवाह्यःसमरेषुराजन् ॥ ३ ॥ त
मास्थितोराजवरोबभूवयथोदयस्थःसविताक्षपांते॥ सतेननागप्रवरेणराजन्नभ्युद्ययौपांडुसुतान्समेतान् ॥ ४ ॥ सितैःपृषत्कैर्विददारवेगैर्महेंद्रवज्रप्रतिमैः
सुघोरैः॥ ततःशरान्वैसृजतोमहारणेयोधांश्चराजन्नयतोयमालयं ॥ ५॥ नास्यांतरंददृशुःस्वेपरेवायथापुरावज्रधरस्यदैत्याः ॥ ऐरावणस्थस्यचमूविमर्देऽदै
त्याःपुरावासवस्येवराजन्॥ ६॥ तेपांडवाःसोमकाःसृंजयाश्चतमेकनागंददृशुःसमंतात् ॥ सहस्रशोवैविचरंतमेकंयथामहेंद्रस्यगजंसमीपे ॥ ७॥ संद्राव्य
माणंतुबलंपरेषांपरीतकल्पंविबभौसमंततः॥ नैवावतस्थेसमरेभृशंभयाद्विमृद्यमानंतुपरस्परंतदा॥ ८॥

पुरापूर्वंवज्रधरस्यऐरावणस्थस्यवासवस्यपुराप्रथमेचमूविमर्देदैत्याअदैत्यादेवाश्चयथाअंतरंनददृशुस्तथास्वेपरेचअस्यशाल्वस्यांतरंनददृशुरित्यन्वयः इवशब्दोवाक्यालंकारे ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२३॥ ततःप्रभग्नासहसामहाचमूःसापांडवीतेननराधिपेन ॥ दिशश्चतस्रःसहसाविधावितागजेंद्रवेगंतमपारयंती ॥ ९ ॥ दृष्ट्वाचतांवेगवतींप्रभग्नांसर्वेत्वदीयायुधि ९
योधमुख्याः ॥ अपूजयंस्तेतुनराधिपंतंदध्मुश्चशंखान्शशिसन्निकाशान् ॥ १० ॥ श्रुत्वानिनादंत्वथकौरवाणांहर्षाद्विमुक्तंसहशंखशब्दैः ॥ सेनापतिःपांडव
सृंजयानांपांचालपुत्रोमम्टषेनकोपात् ॥ ११ ॥ ततस्तुतंवैद्विरदंमहात्माप्रत्युद्ययौत्वरमाणोजयाय ॥ जंभोयथाशक्रसमागमेवैनागेंद्रमैरावणमिंद्रवाह्यं ॥
॥ १२ ॥ तमापतंतंसहसातुदृष्ट्वापांचालपुत्रंयुधिराजसिंहः ॥ तंवैद्विपंप्रेषयामासतूर्णंवधायराजन्द्रुपदात्मजस्य ॥ १३ ॥ सतंद्विपेंद्रंसहसापतंतमविध्यदग्नि
प्रतिमैःपृषत्कैः ॥ कर्मारधौतैर्निशितैर्ज्वलद्भिर्नाराचमुख्यैस्त्रिभिरुग्रवेगैः ॥ १४ ॥ ततोपरान्पंचशतान्महात्मानाराचमुख्यान्विससर्जकुंभे ॥ सतैस्तुविद्धःपर
मद्विपोरणेतदापरावृत्यभृशंप्रदुद्रुवे ॥ १५ ॥ तंनागराजंसहसाप्रणुन्नंविद्राव्यमाणंविनिवर्त्यशाल्वः ॥ तोत्रांकुशैःप्रेषयामासतूर्णंपंचालराजस्यरथंप्रदिश्य
॥ १६ ॥ दृष्ट्वापतंतंसहसातुनागंधृष्टद्युम्नःस्वरथाच्छीघ्रमेव ॥ गदांप्रगृह्योग्रजवेनवीरोभूमिंप्रपन्नोभयविह्वलांगः ॥ १७ ॥ सतंरथंहेमविभूषितांगंसाश्वंससूतं
सहसाविमृद्य ॥ उत्क्षिप्यहस्तेननदन्महाद्विपोविपोथयामासवसुंधरातले ॥ १८ ॥ पांचालराजस्यसुतंचदृष्ट्वातदार्दितंनागवरेणतेन ॥ तमभ्यधावत्सहसाजवे
नभीमःशिखंडीचशिनेश्चनप्ता ॥ १९ ॥ शरैश्चवेगंसहसानिगृह्यतस्याभितोव्यापततोगजस्य ॥ ससंगृहीतोरथिभिर्गजोवैचचालतैर्वार्यमाणश्चसंख्ये ॥ २० ॥
ततःपृषत्कान्प्रववर्षराजासूर्योयथारश्मिजालंसमंतात् ॥ तैराशुगैर्वध्यमानारथौघाःप्रदुद्रुवुःसहितास्तत्रतत्र ॥ २१ ॥ तत्कर्मशाल्वस्यसमीक्ष्यसर्वेपांचाल
पुत्रान्नृपसृंजयाश्च ॥ हाहाकारैर्नादयंतिस्मयुद्धेद्विपंसमंताद्रुरुधुर्नराग्र्याः ॥ २२ ॥ पांचालपुत्रस्त्वरितस्तुशूरोगदांप्रगृह्याचलशृंगकल्पां ॥ ससंभ्रमंभारतशत्रु
घातीजवेनवीरोनुससारनागं ॥ २३ ॥ ततस्तुनागंधरणीधराभंमदंस्रवंतंजलदप्रकाशं ॥ गदांसमाविध्यभृशंजघानपंचालराजस्यसुतस्तरस्वी ॥ २४ ॥ सभि
न्नकुंभःसहसाविनद्यमुखात्प्रभूतंक्षतजंविमुंचन् ॥ पपातनागोधरणीधराभःक्षितिप्रकंपाच्चलितोयथाद्रिः ॥ २५ ॥ निपात्यमानेतुतदागजेंद्रेहाहाकृतेतवपु
त्रस्यसैन्ये ॥ सशाल्वराजस्यशिनिप्रवीरोजहारभल्लेनशिरःशितेन ॥ २६ ॥ ॥२३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २७ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ सात्वतंकृतवर्माणं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

हृतोत्तमांगोयुधिसात्वतेनपपातभूमौसहनागराज्ञा ॥ यथाद्रिशृंगंसुमहत्प्रणुन्नंवज्रेणदेवाधिपचोदितेन ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशाल्ववधेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तुनिहतेशूरेशाल्वेसमितिशोभने ॥ तवाभज्यद्बलंवेगाद्वातेनेव महाद्रुमः ॥ १ ॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकृतवर्मामहारथः ॥ दधारसमरेशूरःशत्रुसैन्यंमहाबलः ॥ २ ॥ सन्निवृत्तास्तुतेशूरादृष्ट्वासात्वतमाहवे ॥ शैलोपमंस्थिरंराजन्कीर्यमाणंशरैर्युधि ॥ ३ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांपांडवैःसह ॥ निवृत्तानांमहाराजमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ ४ ॥ तत्राश्चर्यमभूद्युद्धंसात्वतस्यपरैःसह ॥ यदेकोवारयामासपांडुसेनांदुरासदां ॥ ५ ॥ तेषामन्योन्यसुहृदांकृतेकर्मणिदुष्करे ॥ सिंहनादःप्रहृष्टानांदिविस्पृक्सुमहानभूत् ॥ ६ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तान्पंचालान्भरतर्षभ ॥ शिनेर्नप्तामहाबाहुरन्वपद्यतसात्यकिः ॥ ७ ॥ ससमासाद्यराजानंक्षेमधूर्तिंमहाबलं ॥ सप्तभिर्निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनं ॥ ८ ॥ तमायांतंमहाबाहुंप्रवपंतंशितान्शरान् ॥ जवेनाभ्यपतद्धीमान्हार्दिक्यःशिनिपुंगवं ॥ ९ ॥ सात्वतौचमहावीर्यौधन्विनौरथिनांवरौ ॥ अन्योन्यमभिधावेतांशस्त्रप्रवरधारिणौ ॥ १० ॥ पांडवाःसहपंचालायोधाश्चान्येनृपोत्तमाः ॥ प्रेक्षकाःसमपद्यंततयोर्घोरेसमागमे ॥ ११ ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चवृष्ण्यंधकमहारथौ ॥ अभिजघ्नतुरन्योन्यंप्रहृष्टाविवकुंजरौ ॥ १२ ॥ चरंतौविविधान्मार्गान्हार्दिक्यशिनिपुंगवौ ॥ मुहुरंतर्दधातेतौबाणवृष्ट्यापरस्परं ॥ १३ ॥ चापवेगबलोद्धूतान्मार्गणान्वृष्णिसिंहयोः ॥ आकाशेसमपश्यामपतंगानिवशीघ्रगान् ॥ १४ ॥ तमेकंसत्यकर्माणमासाद्यहृदिकात्मजः ॥ अविध्यन्निशितैर्बाणैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ १५ ॥ सदीर्घबाहुःसंक्रुद्धस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ अष्टभिःकृतवर्माणमविध्यत्परमेषुभिः ॥ १६ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःकृतवर्माशिलाशितैः ॥ सात्यकिंत्रिभिराहत्यधनुरेकेनचिच्छिदे ॥ १७ ॥ निकृत्तंतद्धनुःश्रेष्ठमपास्यशिनिपुंगवः ॥ अन्यदादत्तवेगेनशैनेयःसशरंधनुः ॥ १८ ॥ तदादायधनुःश्रेष्ठंवरिष्ठःसर्वधन्विनां ॥ आरोप्यचधनुःशीघ्रंमहावीर्योमहाबलः ॥ १९ ॥ अमृष्यमाणोधनुषश्छेदनंकृतवर्मणा ॥ कुपितोतिरथःशीघ्रंकृतवर्माणमभ्ययात् ॥ २० ॥ ततःसुनिशितैर्बाणैर्दशभिःशिनिपुंगवः ॥ जघानसूतंचाश्वांश्चध्वजंचकृतवर्मणः ॥ २१ ॥ ततोराजन्महेष्वासःकृतवर्मामहारथः ॥ हताश्वसूतंसंप्रेक्ष्यरथंहेमपरिष्कृतं ॥ २२ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिशल्यप० नै० भारतभा० एकविंशोऽध्यायः २१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥

रोपेणमहताविष्टःशूलमुद्यम्यमारिष ॥ चिक्षेपभुजवेगेनजिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ २३ ॥ तच्छूलंसात्वतोह्याजौनिर्भिद्यनिशितैःशरैः ॥ चूर्णितंपातयामाससमो
॥२४॥ हयन्निवमाधवं ॥ २४ ॥ ततोऽपरेणभल्लेनहृद्येनंसमताडयत् ॥ युयुधेयुयुधानेनहताश्वोहतसारथिः ॥ २५ ॥ कृतवर्माकृतस्तेनधरणीमन्वपद्यत ॥ तस्मिन्सा
त्यकिनावीरेद्वैरथेविरथीकृते ॥ २६ ॥ समपद्यतसर्वेषांसैन्यानांसुमहद्भयं ॥ पुत्रस्यतवचात्यर्थंविषादःसमजायत ॥ २७ ॥ हतसूतेहताश्वेतुविरथेकृतवर्मणि ॥
हताश्वंचसमालक्ष्यहतसूतमरिंदम ॥ २८ ॥ अभ्यधावत्कृपोराजन्जिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ तमारोप्यरथोपस्थेमिषतांसर्वधन्विनां ॥ २९ ॥ अपोवाहमहाबाहुं
तूर्णमायोधनादपि ॥ शैनेयेधिष्ठितेराजन्विरथेकृतवर्मणि ॥ ३० ॥ दुर्योधनबलंसर्वंपुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ तत्परेनान्वबुध्यंतसैन्येनरजसावृताः ॥ ३१ ॥ ताव
काःप्रद्रुताराजन्दुर्योधनमृतेनृपं ॥ दुर्योधनस्तुसंप्रेक्ष्यभग्नंस्वबलमंतिकात् ॥ ३२ ॥ जवेनाभ्यपतत्तूर्णंसर्वांश्चैकोन्यवारयत् ॥ पांडूंश्चसर्वान्संक्रुद्धोधृष्टद्युम्नंच
पार्षतं ॥ ३३ ॥ शिखंडिनंद्रौपदेयान्पंचालानांचयेगणाः ॥ केकयान्सोमकांश्चैवसृंजयांश्चैवमारिष ॥ ३४ ॥ असंभ्रमंदुराधर्षःशितैर्बाणैरवाकिरत् ॥ अति
ष्ठदाहवेयत्तःपुत्रस्तवमहाबलः ॥ ३५ ॥ यथायज्ञेमहानग्निर्मंत्रपूतःप्रकाशवान् ॥ तथादुर्योधनोराजासंग्रामेसर्वतोभवत् ॥ ३६ ॥ तंपरेनाभ्यवर्त्तंतमर्त्यामृ
त्युमिवाहवे ॥ अथान्यंरथमास्थायहार्दिक्यःसमपद्यत ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसात्यकिकृतवर्मयुद्धेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ६ ॥

संजयउवाच पुत्रस्तुतेमहाराजरथस्थोरथिनांवरः ॥ दुरुत्सहोबभौयुद्धेयथारुद्रःप्रतापवान् ॥ १ ॥ तस्यबाणसहस्रैस्तुप्रच्छन्नाह्यभवन्मही ॥ परांश्चसिषि
चेबाणैर्धाराभिरिवपर्वतान् ॥ २ ॥ नचसोस्तिपुमान्कश्चित्पांडवानांबलार्णवे ॥ हयोगजोरथोवापियःस्याद्बाणैरविक्षतः ॥ ३ ॥ यंयंहिसमरेयोधंप्रपश्यामि
विशांपते ॥ ससबाणैश्चितोभूद्वैपुत्रेणतवभारत ॥ ४ ॥ यथासैन्येनरजसासमुद्धूतेनवाहिनी ॥ प्रत्यदृश्यतसंछन्नातथाबाणैर्महात्मनः ॥ ५ ॥ बाणभूतामपश्या
मपृथिवींपृथिवीपते ॥ दुर्योधनेनप्रकृतांक्षिप्रहस्तेनधन्विना ॥ ६ ॥ तेषुयोधसहस्रेषुतावकेषुपरेषुच ॥ एकोदुर्योधनोह्यासीत्पुमानितिमतिर्मम ॥ ७ ॥ तत्रा
द्भुतमपश्यामतवपुत्रस्यविक्रमं ॥ यदेकंसहिताःपार्थानाभ्यवर्त्तंतभारत ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंशतेनाजौविव्याधभरतर्षभ ॥ भीमसेनंचसप्तत्यासहदेवंचपंचभिः ॥२५॥
॥ ९ ॥ नकुलंचचतुःषष्ट्याधृष्टद्युम्नंचपंचभिः ॥ सप्तभिर्द्रौपदेयांश्चत्रिभिर्विव्याधसात्यकिं ॥ १० ॥ पुत्रइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

धनुश्चिच्छेदभल्लेनसहदेवस्यमारिष ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ ११ ॥ अभ्यद्रवतराजानंप्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ॥ ततोदुर्योधनंसंख्येविव्या
धदशभिःशरैः ॥ १२ ॥ नकुलस्तुततोवीरोराजानंनवभिःशरैः ॥ घोररूपैर्महेष्वासोविव्याधचननादच ॥ १३ ॥ सात्यकिश्चैवराजानंशरेणानतपर्वणा ॥ द्रौ
पदेयास्त्रिसप्तत्याधर्मराजश्चपंचभिः ॥ १४ ॥ अशीत्याभीमसेनश्चशरैराजानमार्पयन् ॥ समंतात्कीर्यमाणस्तुबाणसंघैर्महात्मभिः ॥ १५ ॥ नचचालम
हाराजसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ लाघवंसौष्ठवंचापिवीर्यंचापिमहात्मनः ॥ १६ ॥ अतिसर्वाणिभूतानिददृशुःसर्वमानवाः ॥ धार्त्तराष्ट्राहिराजेंद्रयोधास्तुस्वल्प
मंतरं ॥ १७ ॥ अपश्यमानाराजानंपर्यवर्त्तंतदंशिताः ॥ तेषामापततांघोरस्तुमुलःसमपद्यत ॥ १८ ॥ क्षुब्धस्यहिसमुद्रस्यप्रावृट्कालेयथास्वनः ॥ समासाद्य
रणेतेतुराजानमपराजितं ॥ १९ ॥ प्रत्युद्ययुर्महेष्वासाःपांडवानाततायिनः ॥ भीमसेनंरणेक्रुद्धोद्रोणपुत्रोन्यवारयत् ॥ २० ॥ नानाबाणैर्महाराजप्रमुक्तैःसर्व
तोदिशं ॥ नाज्ञायंतरणेवीरानदिशःप्रदिशःकुतः ॥ २१ ॥ तावुभौक्रूरकर्माणावुभौभारतदुःसहौ ॥ घोररूपमयुध्येतांकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ २२ ॥ त्रासयंतौदि
शःसर्वाज्याक्षेपकठिनत्वचौ ॥ शकुनिस्तुरणेवीरोयुधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २३ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासुबलस्यसुतोविभो ॥ नादंचकारबलवत्सर्वसैन्यानिको
पयन् ॥ २४ ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरंराजानमपराजितं ॥ अपोवाहरथेनाजौसहदेवःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ अथान्यंरथमास्थायधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ शकुनिंनवभि
र्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ २६ ॥ ननादचमहानादंप्रवरःसर्वधन्विनां ॥ तद्युद्धमभवच्चित्रंघोररूपंचमारिष ॥ २७ ॥ प्रेक्षतांप्रीतिजननंसिद्धचारणसेवितं ॥
उलूकस्तुमहेष्वासंनकुलंयुद्धदुर्मदं ॥ २८ ॥ अभ्यद्रवदमेयात्माशरवर्षैःसमंततः ॥ तथैवनकुलःशूरःसौबलस्यसुतंरणे ॥ २९ ॥ शरवर्षेणमहतासमंतात्पर्य
वारयत् ॥ तौतत्रसमरेवीरौकुलपुत्रौमहारथौ ॥ ३० ॥ योधयंतावपश्येतांकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ तथैवकृतवर्माणंशैनेयःशत्रुतापनः ॥ ३१ ॥ योधयन्शुशुभे
राजन्बलिंशक्रइवाहवे ॥ दुर्योधनोधनुश्छित्वाधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे ॥ ३२ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ धृष्टद्युम्नोपिसमरेप्रगृह्यपरमायुधं ॥
॥ ३३ ॥ राजानंयोधयामासपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ तयोर्युद्धंमहच्चासीत्संग्रामेभरतर्षभ ॥ ३४ ॥ प्रभिन्नयोर्यथासक्तंमत्तयोर्वरहस्तिनोः ॥ गौतमस्तुरणेक्रुद्धोद्रौ
पदेयान्महाबलान् ॥ ३५ ॥ विव्याधबहुभिःशूरःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ तस्यतैरभवद्युद्धमिंद्रियैरिवदेहिनः ॥ ३६ ॥

॥३७॥३८॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पत्रंवाहनं ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥ ॥७॥ ॥७॥

घोररूपमसंवार्यंनिर्मर्यादमवर्त्तत ॥ तेचसंपीडयामासुरिंद्रियाणीववालिशं ॥ ३७॥ सचतान्प्रतिसंरब्धःप्रत्ययोधयदाहवे ॥ एवंचित्रमभूद्युद्धंतस्यतैःसहभारत ॥ ३८॥ उत्थायोत्थायहियथादेहिनामिंद्रियैर्विभो ॥ नराश्चैवनरैःसार्धंदंतिनोदंतिभिस्तथा ॥ ३९ ॥ हयाहयैःसमासक्तारथिनोरथिभिःसह ॥ संकुलंचाभवद्भूयोघोररूपंविशांपते ॥ ४० ॥ इदंचित्रमिदंघोरमिदंरौद्रमितिप्रभो ॥ युद्धान्यासन्महाराजघोराणिचबहूनिच ॥ ४१ ॥ तेसमासाद्यसमरेपरस्परमरिंदमाः ॥ व्यनदंश्चैवजघ्नुश्चसमासाद्यमहाहवे ॥ ४२ ॥ तेषांपत्रसमुद्भूतंरजस्तीव्रमदृश्यत ॥ वातेनचोद्धतंराजन्धावद्भिश्चाश्वसादिभिः ॥ ४३ ॥ रथनेमिसमुद्भूतंनिःश्वासैश्चापिदंतिनां ॥ रजःसंध्याभ्रकलिलंदिवाकरपथंययौ ॥ ४४ ॥ रजसातेनसंपृक्तोभास्करोनिष्प्रभःकृतः ॥ संछादिताभवद्भूमिस्तेचशूरामहारथाः ॥ ४५ ॥ मुहूर्त्तादिवसंवृत्तंनीरजस्कंसमंततः ॥ वीरशोणितसिक्तायांभूमौभरतसत्तम ॥ ४६ ॥ उपाशाम्यत्ततस्तीव्रंतद्रजोघोरदर्शनं ॥ ततोपश्यमहंभूयोद्वंद्वयुद्धानिभारत ॥ ४७॥ यथाप्राणंयथाश्रेष्ठंमध्याह्नेवैसुदारुणं ॥ वर्मणांतत्रराजेंद्रव्यदृश्यंतोज्वलाःप्रभाः ॥ ४८ ॥ शब्दश्चतुमुलःसंख्येशराणांपततामभूत् ॥ महावेणुवनस्येवदह्यमानस्यपर्वते ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच

वर्त्तमानेतदायुद्धेघोररूपेभयानके ॥ अभज्यतबलंतत्रतवपुत्रस्यपांडवैः ॥ १ ॥ तांस्तुयत्नेनमहतासन्निवार्यमहारथान् ॥ पुत्रस्तेयोधयामासपांडवानामनीकिनीं ॥ २ ॥ निवृत्ताःसहसायोधास्तवपुत्रजयैषिणः ॥ सन्निवृत्तेषुतेष्वेवंयुद्धमासीत्सुदारुणं ॥ ३ ॥ तावकानांपरेषांचदेवासुररणोपमं ॥ परेषांतवसैन्येवानासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ ४ ॥ अनुमानेनयुध्यंतेसंज्ञाभिश्चपरस्परं ॥ तेषांक्षयोमहानासीद्युध्यतामितरेतरं ॥ ५ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाक्रोधेनमहतायुतः ॥ जिगीषमाणःसंग्रामेधार्त्तराष्ट्रान्सराजकान् ॥ ६ ॥ त्रिभिःशारद्वतंविध्वारुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ चतुर्भिर्निजघानाश्वान्नाराचैःकृतवर्मणः ॥ ७॥ अश्वत्थामातुहार्दिक्यमपोवाहयशस्विनं ॥ अथशारद्वतोष्टाभिःप्रत्यविध्यद्युधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ ततोदुर्योधनोराजारथान्सप्तशतान्रणे ॥ प्रैषयद्यत्रराजासौधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ९ ॥ तेरथारथिभिर्युक्तामनोमारुतरंहसः ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेकौंतेयस्यरथंप्रति ॥ १० ॥ तेसमंतान्महाराजपरिवार्ययुधिष्ठिरं ॥ अदृश्यंसायकैश्चक्रुर्मेघाइवदिवाकरं ॥ ११ ॥

वर्त्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥३६॥३७॥

तेदृष्ट्वाधर्मराजानंकौरवेयैस्तथाकृतं ॥ नाम्यष्यंतसुसंरब्धाःशिखंडिप्रमुखारथाः ॥ १२ ॥ रथैरश्ववरैर्युक्तैःकिंकिणीजालसंवृतैः ॥ आजग्मुरथरक्षंतःकुंतीपु
त्रंयुधिष्ठिरं ॥ १३ ॥ ततःप्रववृतेरौद्रःसंग्रामःशोणितोदकः ॥ पांडवानांकुरूणांचयमराष्ट्रविवर्धनः ॥ १४ ॥ रथान्सप्तशतान्हत्वाकुरूणामाततायिनां ॥ पांड
वाःसहपंचालैःपुनरेवाभ्यवारयन् ॥ १५ ॥ तत्रयुद्धंमहच्चासीत्तवपुत्रस्यपांडवैः ॥ नचतत्तादृशंदृष्टंनैवचापिपरिश्रुतं ॥ १६ ॥ वर्त्तमानेतदायुद्धेनिर्मर्या
देसमंततः ॥ वध्यमानेषुयोधेषुतावकेष्वितरेषुच ॥ १७ ॥ विनदत्सुचयोधेषुशंखवर्यैश्चपूरितैः ॥ उत्कृष्टैःसिंहनादैश्चगर्जितैश्चैवधन्विनां ॥ १८ ॥ अतिप्र
वृत्तेयुद्धेचच्छिद्यमानेषुमर्मसु ॥ धावमानेषुयोधेषुजयगृद्धिषुमारिष ॥ १९ ॥ संहारेसर्वतोजातेपृथिव्यांशोकसंभवे ॥ बह्वीनामुत्तमस्त्रीणांसीमंतोद्धरणेत
था ॥ २० ॥ निर्मर्यादेमहायुद्धेवर्त्तमानेसुदारुणे ॥ प्रादुरासन्विनाशायतदोत्पाताःसुदारुणाः ॥ २१ ॥ चचालशब्दंकुर्वाणासपर्वतवनामही ॥ सदंडाःसो
ल्मुकाराजन्कीर्यमाणाःसमंततः ॥ २२ ॥ उल्काःपेतुर्दिवोभूमावाहत्यरविमंडलं ॥ विष्वग्वाताःप्रादुरासन्नीचैःशर्करवर्षिणः ॥ २३ ॥ अश्रूणिमुमुचुर्नागावे
पथुंचास्पृशन्भृशं ॥ एतान्घोराननादृत्यसमुत्पातान्सुदारुणान् ॥ २४ ॥ पुनर्युद्धायसंयत्ताःक्षत्रियास्तस्थुरव्यथाः ॥ रमणीयेकुरुक्षेत्रेपुण्येस्वर्गंयियासवः ॥
॥ २५ ॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरब्रवीत् ॥ युद्ध्यध्वमग्रतोयावत्पृष्ठतोहन्मिपांडवान् ॥ २६ ॥ ततोनःसंप्रयातानांमद्रयोधास्तरस्विनः ॥ हृष्टाःकिलकिला
शब्दमकुर्वंतपरेतथा ॥ २७ ॥ अस्मांस्तुपुनरासाद्यलब्धलक्षादुरासदाः ॥ शरासनानिधुन्वंतःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २८ ॥ ततोहतंपरैस्तत्रमद्रराजबलंतदा ॥ दु
र्योधनबलंदृष्ट्वापुनरासीत्पराङ्मुखं ॥ २९ ॥ गांधारराजस्तुपुनर्वाक्यमाहततोबली ॥ निवर्त्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंसृतेनवः ॥ ३० ॥ अनीकंदशसाहस्रमश्वा
नांभरतर्षभ ॥ आसीद्गांधारराजस्यविशालप्रासयोधिनां ॥ ३१ ॥ बलेनतेनविक्रम्यवर्त्तमानेजनक्षये ॥ पृष्ठतःपांडवानीकमभ्यघ्नन्निशितैःशरैः ॥ ३२ ॥ त
दभ्रमिववातेनक्षिप्यमाणंसमंततः ॥ अभज्यतमहाराजपांडूनांसुमहद्बलं ॥ ३३ ॥ ततोयुधिष्ठिरःप्रेक्ष्यभग्नंस्वबलमंतिकात् ॥ अभ्यनोदयदव्यग्रःसहदेवंमहा
बलं ॥ ३४ ॥ असौसुबलपुत्रोनोजघनंपीड्यदंशितः ॥ सैन्यानिसूदयत्येषपश्यपांडवदुर्मतिं ॥ ३५ ॥ गच्छत्वंद्रौपदेयैश्चशकुनिंसौबलंजहि ॥ रथानीकमहंध
क्ष्येपंचालसहितोनघ ॥ ३६ ॥ गच्छंतुकुंजराःसर्वेवाजिनश्चसहत्वया ॥ पादाताश्चत्रिसाहस्राःशकुनिंतैर्वृतोजहि ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोगजाःसप्तशताश्चापपाणिभिरास्थिताः॥ पंचचाश्वसहस्राणिसहदेवश्चवीर्यवान्॥ ३८ ॥ पादाताश्चत्रिसाहस्राद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ रणेत्व्यभ्यद्रवंस्तेतु
शकुनिंयुद्धदुर्मदं॥ ३९ ॥ ततस्तुसौवलोराजन्नभ्यतिक्रम्यपांडवान् ॥ जघानपृष्ठतःसेनांजयगृद्धःप्रतापवान्॥ ४० ॥ अश्वारोहास्तुसंरब्धाःपांडवानांतरस्वि
नां॥ प्राविशन्सौवलानीकमभ्यतिक्रम्यतान्रथान्॥ ४१ ॥ तेतत्रसादिनःशूराःसौबलस्यमहद्बलं॥ रणमध्येव्यतिष्ठंतशरवर्षैरवाकिरन्॥ ४२ ॥ तदुद्यतगदा
प्रासमकापुरुषसेवितं॥ प्रावर्त्ततमहद्युद्धंराजन्दुर्मंत्रितेतव॥ ४३॥ उपारमंतज्याशब्दाःप्रेक्षकारथिनोभवन्॥ नहिस्वेषांपरेषांवाविशेषःप्रत्यदृश्यत॥ ४४॥
शूरबाहुविसृष्टानांशक्तीनांभरतर्षभ ॥ ज्योतिषामिवसंपातमपश्यन्कुरुपांडवाः॥ ४५॥ ऋष्टिभिर्विमलाभिश्चतत्रतत्रविशांपते॥ संपतंतीभिराकाशमावृतं
बह्वशोभत॥ ४६॥ प्रासानांपततांराजन्रूपमासीत्समंततः॥ शलभानामिवाकाशेतदाभरतसत्तम॥ ४७॥ रुधिरोक्षितसर्वांगाविप्रविद्धैर्नियंतृभिः॥ हयाः
परिपतंतिस्मशतशोथसहस्रशः॥ ४८॥ अन्योन्यंपरिपिष्टाश्चसमासाद्यपरस्परं॥ आविक्षताःस्मदृश्यंतेवमंतोरुधिरंमुखैः ॥ ४९ ॥ ततोभवत्तमोघोरंसैन्येन
रजसावृते॥ तानपाक्रमतोद्राक्षंतस्माद्देशादरिंदम॥ ५० ॥ अश्वान्राजन्मनुष्यांश्चरजसासंवृतेसति॥ भूमौनिपतिताश्चान्येवमंतोरुधिरंबहु ॥ ५१ ॥ केशा
केशिसमालग्नानशेकुश्चेष्टितुंनराः॥ अन्योन्यमश्वपृष्ठेभ्योविकर्षंतोमहाबलाः॥ ५२॥ मल्लाइवसमासाद्यनिजघ्नुरितरेतरं॥ अश्वैश्चव्यपकृष्यंतबहवोत्रगता
सवः॥ ५३॥ भूमौनिपतिताश्चान्येबहवोविजयैषिणः॥ तत्रतत्रव्यदृश्यंतपुरुषाःशूरमानिनः ॥ ५४॥ रक्तोक्षितैश्छिन्नभुजैरवकृष्टशिरोरुहैः॥ व्यदृश्यतमही
कीर्णाशतशोथसहस्रशः॥ ५५॥ दूरंनशक्यंतत्रासीद्गंतुमश्वेनकेनचित्॥ साश्वारोहैर्हतैरश्वैरावृतेवसुधातले॥ ५६॥ रुधिरोक्षितसन्नाहैरात्तशस्त्रैरुदायुधैः॥
नानाप्रहरणैर्घोरैःपरस्परवधैषिभिः॥ ५७॥ सुसन्निकृष्टैःसंग्रामेहतभूयिष्ठसैनिकैः॥ समुहूर्त्तंततोयुध्वासौबलोथविशांपते॥ ५८॥ षट्साहस्रैर्हयैःशिष्टैरपा
याच्छकुनिस्ततः॥ तथैवपांडवानीकंरुधिरेणसमुक्षितं॥ ५९॥ षट्साहस्रैर्हयैःशिष्टैरपायाच्छ्रांतवाहनं॥ अश्वारोहाश्चपांडूनामब्रुवन्रुधिरोक्षिताः ॥ ६०॥
सुसन्निकृष्टेसंग्रामेभूयिष्ठेत्यक्तजीविताः॥ नहिशक्यंरथैर्योद्धुंकुतएवमहागजैः॥ ६१ ॥ रथानेवरथायांतुकुंजराःकुंजरानपि॥ प्रतियातोहिशकुनिःस्वमनी
कमवस्थितः॥ ६२॥ नपुनःसौबलोराजायुद्धमभ्यागमिष्यति॥ ततस्तुद्रौपदेयाश्चतेचमत्तामहाद्विपाः॥ ६३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रययुर्यत्रपांचाल्योधृष्टद्युम्नोमहारथः॥ सहदेवोपिकौरव्यरजोमेघेसमुत्थिते ॥ ६४ ॥ एकाकीप्रययौतत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ततस्तेषुप्रयातेषुशकुनिःसौ
वलःपुनः ॥ ६५ ॥ पार्श्वतोभ्यहनत्क्रुद्धोधृष्टद्युम्नस्यवाहिनीं ॥ तत्पुनस्तुमुलंयुद्धंप्राणांस्त्यक्त्वाऽभ्यवर्त्तत ॥ ६६ ॥ तावकानांपरेषांचपरस्परवधैषिणां ॥ तेचा
न्योन्यमवैक्षंततस्मिन्वीरसमागमे ॥ ६७॥ योधाःपर्यपतन्राजन्शतशोथसहस्रशः ॥ असिभिश्छिद्यमानानांशिरसांलोकसंक्षये॥ ६८ ॥ प्रादुरासीन्महा
न्शब्दस्तालानांपततामिव॥ विमुक्तानांशरीराणांछिन्नानांपततांभुवि ॥ ६९ ॥ सायुधानांचबाहूनामूरूणांचविशांपते ॥ आसीत्कटकटाशब्दःसुमहाँल्लो
महर्षणः॥ ७० ॥ निघ्नंतोनिशितैःशस्त्रैर्भ्रातॄन्पुत्रान्सखीनपि ॥ योधाःपरिपतंतिस्मयथामिषकृतेखगाः ॥ ७१ ॥ अन्योन्यंप्रतिसंरब्धाःसमासाद्यपरस्परं ॥
अहंपूर्वमहंपूर्वमितिनिघ्नन्सहस्रशः॥ ७२ ॥ संघातेनासनभ्रष्टैरश्वारोहैर्गतासुभिः॥ हयाःपरिपतंतिस्मशतशोथसहस्रशः॥ ७३ ॥ स्फुरतांप्रतिपिष्टानामश्वा
नांशीघ्रगामिनां ॥ स्तनतांचमनुष्याणांसन्नद्धानांविशांपते॥ ७४ ॥शक्त्यृष्टिप्रासशब्दश्चतुमुलःसमपद्यत ॥ भिंदतांपरमर्माणिराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ७५॥
श्रमाभिभूताःसंरब्धाःश्रांतवाहाःपिपासवः॥ विक्षताश्चशितैःशस्त्रैरभ्यवर्त्तततावकाः॥७६॥ मत्तारुधिरगंधेनबहवोत्रविचेतसः ॥ जघ्नुःपरान्स्वकांश्चैवप्राप्ता
न्प्राप्ताननंतरान्॥ ७७॥ बहवश्चगतप्राणाःक्षत्रियाजयगृद्धिनः॥ भूमावभ्यपतन्राजन्शरवृष्टिभिरावृताः ॥ ७८ ॥ वृकगृध्रशृगालानांतुमुलेमोदनेहनि ॥
आसीद्बलक्षयोघोरस्तवपुत्रस्यपश्यतः॥ ७९ ॥ नराश्वकायैःसंछन्नाभूमिरासीद्विशांपते॥ रुधिरोदकचित्राचभीरूणांभयवर्धिनी॥ ८० ॥ असिभिःपट्टिशैः
शूलैस्तक्षमाणाःपुनःपुनः॥ तावकाःपांडवेयाश्चनन्यवर्त्ततभारत ॥ ८१ ॥ प्रहरंतोयथाशक्तियावत्प्राणस्यधारणं ॥ योधाःपरिपतंतिस्मवमंतोरुधिरंव्रणैः॥
॥ ८२ ॥ शिरोगृहीत्वाकेशेषुकबंधःस्मप्रदृश्यते ॥ उद्यम्यचशितंखड्गंरुधिरेणपरिप्लुतं ॥ ८३ ॥ तथोत्थितेषुबहुषुकबंधेषुनराधिप ॥ तथारुधिरगंधेनयोधाःक
श्मलमाविशन् ॥ ८४ ॥ मंदीभूतेततःशब्देपांडवानांमहद्बलं ॥ अल्पावशिष्टैस्तुरगैरभ्यवर्त्ततसौबलः॥ ८५॥ ततोभ्यधावंस्त्वरिताःपांडवाजयगृद्धिनः॥ प
दातयश्चनागाश्चसादिनश्चोद्यतायुधाः॥ ८६॥ कोष्टकीकृत्यचाप्येनंपरिक्षिप्यचसर्वशः॥शस्त्रैर्नानाविधैर्जघ्नुर्युद्धपारंतितीर्षवः॥ ८७ ॥ त्वदीयास्तांस्तुसंप्रे
क्ष्यसर्वतःसमभिद्रुतान्॥ रथाश्वपत्तिद्विरदाःपांडवानभिदुद्रुवुः॥ ८८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

केचित्पदातयःपद्भिर्मुष्टिभिश्चपरस्परं ॥ निजघ्नुःसमरेशूराःक्षीणशस्त्रास्ततोपतन् ॥ ८९ ॥ रथेभ्योरथिनःपेतुर्द्विपेभ्योहस्तिसादिनः ॥ विमानेभ्योदिवोभ्रष्टाः
सिद्धाःपुण्यक्षयादिव ॥ ९० ॥ एवमन्योन्यमायत्तायोधाजग्मुर्महाहवे ॥ पितॄन्भ्रातॄन्वयस्यांश्चपुत्रानपितथापरे ॥ ९१ ॥ एवमासीदमर्यादंयुद्धंभरतसत्तम ॥
प्रासासिबाणकलिलंवर्त्तमानेसुदारुणे ॥ ९२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच तस्मिन्शब्देमृदौजातेपांडवैर्निहतेबले ॥ अश्वैःसप्तशतैःशिष्टैरुपावर्त्ततसौबलः ॥ १ ॥ सयात्वावाहिनींतूर्णमब्रवीत्त्वरयन्युधि ॥ युद्ध्यध्वमि
तिसंहृष्टाःपुनःपुनररिंदमाः ॥ २ ॥ अपृच्छत्क्षत्रियांस्तत्रक्कनुराजामहाबलः ॥ शकुनेस्तद्वचःश्रुत्वातमूचुर्भरतर्षभ ॥ ३ ॥ असौतिष्ठतिकौरव्योरणमध्येमहाबलः ॥
यत्रैतत्सुमहच्छत्रंपूर्णचंद्रसमप्रभं ॥ ४ ॥ यत्रतेसतनुत्राणारथास्तिष्ठंतिदंशिताः ॥ यत्रैषतुमुलःशब्दःपर्जन्यनिनदोपमः ॥ ५ ॥ तत्रगच्छद्रुतंराजंस्ततोद्रक्ष्य
सिकौरवं ॥ एवमुक्तस्तुतैर्योधैःशकुनिःसौबलस्तदा ॥ ६ ॥ प्रययौतत्रयत्रासौपुत्रस्तवनराधिप ॥ सर्वतःसंवृतोवीरैःसमरेचित्रयोधिभिः ॥ ७ ॥ ततोदुर्योधनं
दृष्ट्वारथानीकेव्यवस्थितं ॥ सरथांस्तावकान्सर्वान्हर्षयन्शकुनिस्ततः ॥ ८ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंहृष्टरूपोविशांपते ॥ कृतकार्यमिवात्मानंमन्यमानोब्रवीन्नृपं ॥
॥ ९ ॥ जहिराजन्रथानीकमश्वाःसर्वेजितामया ॥ नात्यक्त्वाजीवितंसंख्येशक्योजेतुंयुधिष्ठिरः ॥ १० ॥ हतेतस्मिन्रथानीकेपांडवेनाभिपालिते ॥ गजानेता
न्हनिष्यामःपदातींश्चेतरांस्तथा ॥ ११ ॥ श्रुत्वातुवचनंतस्यतावकाजयगृद्धिनः ॥ जवेनाभ्यपतन्हृष्टाःपांडवानामनीकिनीं ॥ १२ ॥ सर्वेविवृततूणीराःप्रगृही
तशरासनाः ॥ शरासनानिधुन्वानाःसिंहनादान्प्रणेदिरे ॥ १३ ॥ ततोज्यातलनिर्घोषःपुनरासीद्विशांपते ॥ प्रादुरासीच्छराणांचसुमुक्तानांसुदारुणः ॥ १४ ॥
तान्समीपगतान्दृष्ट्वाजवेनोद्यतकार्मुकान् ॥ उवाचदेवकीपुत्रंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ १५ ॥ चोदयाश्वानसंभ्रांतःप्रविशैतद्बलार्णवं ॥ अंतमद्यगमिष्यामिशत्रू
णांनिशितैःशरैः ॥ १६ ॥ अष्टादशदिनान्यद्ययुद्धस्यास्यजनार्दन ॥ वर्त्तमानस्यमहतःसमासाद्यपरस्परं ॥ १७ ॥ अनंतकल्पाध्वजिनीभूत्वाह्येषांमहात्मनां ॥
क्षयमद्यगतायुद्धेपश्यदैवंयथाविधं ॥ १८ ॥ समुद्रकल्पंचबलंधार्त्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ अस्मानासाद्यसंजातंगोष्पदोपममच्युत ॥ १९ ॥ हतेभीष्मेतुसंदध्याच्छि
वंस्यादिहमाधव ॥ नचतत्कृतवान्मूढोधार्त्तराष्ट्रःसुबालिशः ॥ २० ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पापकंप्रचरिष्यतिआचरिष्यतिधार्तराष्ट्रइतिशेषः

उक्तंभीष्मेणयद्वाक्यंहितंतथ्यंचमाधव ॥ तच्चापिनासौकृतवान्वीतबुद्धिःसुयोधनः ॥ २१ ॥ तस्मिंस्तुतुमुलेभीष्मेप्रच्युतेधरणीतले ॥ नजानेकारणंकिंतुयेनयु
द्धमवर्त्तत ॥ २२ ॥ मूढांस्तुसर्वथामन्येधार्त्तराष्ट्रान्सुबालिशान् ॥ पतितेशांतनोःपुत्रेयेऽकार्षुःसंयुगंपुनः ॥ २३ ॥ अनंतरंचनिहतेद्रोणेब्रह्मविदांवरे ॥ राधेयेच
विकर्णेचनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २४ ॥ अल्पावशिष्टेसैन्येस्मिन्सूतपुत्रेचपातिते ॥ सपुत्रेवैनरव्याघ्रेनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २५ ॥ श्रुतायुषिहतेवीरेजलसंधेचपौ
रवे ॥ श्रुतायुधेचनृपतौनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २६ ॥ भूरिश्रवसिशल्येचशाल्वेचैवजनार्दन ॥ आवंत्येषुचवीरेषुनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २७ ॥ जयद्रथेचनिहते
राक्षसेचाप्यलायुधे ॥ बाह्लिकेसोमदत्तेचनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २८ ॥ भगदत्तेहतेशूरेकांबोजेचसुदारुणे ॥ दुःशासनेचनिहतेनैवाशाम्यतवैशसं ॥ २९ ॥ दृष्ट्वावि
निहतान्शूरान्पृथङ्मांडलिकान्नृपान् ॥ बलिनश्चरणेकृष्णनैवाशाम्यतवैशसं ॥ ३० ॥ अक्षौहिणीपतीन्दृष्ट्वाभीमसेननिपातितान् ॥ मोहाद्वायदिवालोभा
न्नैवाशाम्यतवैशसं ॥ ३१ ॥ कोनुराजकुलेजातःकौरवेयोविशेषतः ॥ निरर्थकंमहद्वैरंकुर्यादन्यःसुयोधनात् ॥ ३२ ॥ गुणतोभ्यधिकान्ज्ञात्वाबलतःशौर्यतो
पिवा ॥ अमूढःकोनुयुद्ध्येतजानन्प्राज्ञोहिताहितं ॥ ३३ ॥ यन्नतस्यमनोह्यासीत्त्वयोक्तस्यहितंवचः ॥ प्रशमेपांडवैःसार्धंसोन्यस्यश्शृणुयात्कथं ॥ ३४ ॥ येन
शांतनवोवीरोद्रोणोविदुरएवच ॥ प्रत्याख्याताःशमस्यार्थेकिंनुतस्याद्यभेषजं ॥ ३५ ॥ मौर्ख्याद्येनपितावृद्धःप्रत्याख्यातोजनार्दन ॥ तथामाताहितंवाक्यंभा
षमाणाहितैषिणी ॥ ३६ ॥ प्रत्याख्यातात्यसत्कृत्यसकस्मैरोचयेद्वदन् ॥ कुलांतकरणोव्यक्तंजातएषजनार्दन ॥ ३७ ॥ तथास्यदृश्यतेचेष्टानीतिश्चैवविशांपते ॥
नैपदास्यतिनोराज्यमितिमेमतिरच्युत ॥ ३८ ॥ उक्तोहंबहुशस्तातविदुरेणमहात्मना ॥ नजीवन्दास्यतेभागंधार्त्तराष्ट्रस्तुमानद ॥ ३९ ॥ यावत्प्राणाधरिष्यंति
धार्त्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः ॥ तावद्युष्मास्वपापेषुप्रचरिष्यतिपापकं ॥ ४० ॥ नचयुक्तोन्यथाजेतुमृतेयुद्धेनमाधव ॥ इत्यब्रवीत्सदामांहिविदुरःसत्यदर्शनः ॥ ४१ ॥ त
त्सर्वमद्यजानामिव्यवसायंदुरात्मनः ॥ यदुक्तंवचनंतेनविदुरेणमहात्मना ॥ ४२ ॥ योहिश्रुत्वावचःपथ्यंजामदग्न्याद्यथातथं ॥ अवामन्यतदुर्बुद्धिर्ध्रुवंनाश
मुखेस्थितः ॥ ४३ ॥ उक्तंहिबहुशःसिद्धैर्जातमात्रेसुयोधने ॥ एनंप्राप्यदुरात्मानंक्षयंक्षत्रंगमिष्यति ॥ ४४ ॥ तदिदंवचनंतेषांनिरुक्तंवैजनार्दन ॥ क्षयंयाता
हिराजानोदुर्योधनकृतेभृशं ॥ ४५ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सोघसर्वान्रणेयोधान्निहनिष्यामिमाधव ॥ क्षत्रियेषुहतेष्वाशुशून्येचशिबिरेकृते ॥ ४६ ॥ वधायचात्मनोस्माभिःसंयुगंरोचयिष्यति ॥ तदंतंहिभवेद्वैरमनु
मानेनमाधव ॥ ४७ ॥ एवंपश्यामिवार्ष्णेयचिंतयन्प्रज्ञयास्वया ॥ विदुरस्यचवाक्येनचेष्टयाचदुरात्मनः ॥ ४८ ॥ तस्माद्याहिचमूंवीरयावद्धन्मिशितैःशरैः ॥
दुर्योधनंमहाबाहोवाहिनींचास्यसंयुगे ॥ ४९ ॥ क्षेममद्यकरिष्यामिधर्मराजस्यमाधव ॥ हत्वैतद्दुर्बलंसैन्यंधार्त्तराष्ट्रस्यपश्यतः ॥ ५० ॥ संजयउवाच अ
भीषुहस्तोदाशार्हस्तथोक्तःसव्यसाचिना ॥ तद्बलौघममित्राणामभीतःप्राविशद्बलात् ॥ ५१ ॥ कुंतखड्गशरैर्घोरंशक्तिकंटकसंकुलं ॥ गदापरिघपंथानंरथनाग
महाद्रुमं ॥ ५२ ॥ हयपत्तिलताकीर्णंगाहमानोमहायशाः ॥ व्यचरत्तत्रगोविंदोरथेनातिपताकिना ॥ ५३ ॥ तेहयाःपांडुराराजन्वहंतोर्जुनमाहवे ॥ दिक्षुसर्वा
स्वदृश्यंतदाशार्हेणप्रचोदिताः ॥ ५४ ॥ ततःप्रायाद्रथेनाजौसव्यसाचीपरंतपः ॥ किरन्शरशतांस्तीक्ष्णान्वारिधाराघनोयथा ॥ ५५ ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दः
शराणांनतपर्वणां ॥ इषुभिश्छाद्यमानानांसमरेसव्यसाचिना ॥ ५६ ॥ असज्जंतस्तनुत्रेषुशरौघाःप्रापतन्भुवि ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शागांडीवप्रेषिताःशराः ॥
॥ ५७ ॥ नरान्नागान्समाहत्यहयांश्चापिविशांपते ॥ अपतंतरणेबाणाःपतंगाइवघोषिणः ॥ ५८ ॥ आसीत्सर्वमवच्छन्नंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ नप्राज्ञायंतसम
रेदिशोवाप्रदिशोपिवा ॥ ५९ ॥ सर्वमासीज्जगत्पूर्णंपार्थनामांकितैःशरैः ॥ रुक्मपुंखैस्तैलधौतैःकर्मारपरिमार्जितैः ॥ ६० ॥ तेदह्यमानाःपार्थेनपावकेनेवकुं
जराः ॥ पार्थंनप्राजहुर्घोरावध्यमानाःशितैःशरैः ॥ ६१ ॥ शरचापधरःपार्थःप्रज्वलन्निवभास्करः ॥ ददाहसमरेयोधान्कक्षमग्निरिवज्वलन् ॥ ६२ ॥ यथाव
नांतेवनपैर्विसृष्टःकक्षंदहेत्कृष्णगतिःसुघोषः ॥ भूरिद्रुमंशुष्कलतावितानंभृशंसमृद्धोज्वलनःप्रतापी ॥ ६३ ॥ एवंसनाराचगणप्रतापीशरार्चिरुच्चावचति
ग्मतेजाः ॥ ददाहसर्वांतवपुत्रसेनाममृष्यमाणस्तरसातरस्वी ॥ ६४ ॥ तस्येषवःप्राणहराःसुमुक्तानासज्जन्वैवर्मसुरुक्मपुंखाः ॥ नचद्वितीयंप्रमुमोचबाणंनरे
हयेवापरमद्विपेवा ॥ ६५ ॥ अनेकरूपाकृतिभिर्हिबाणैर्महारथानीकमनुप्रविश्य ॥ सएवएकस्तवपुत्रस्यसेनांजघानदैत्यानिववज्रपाणिः ॥ ६६ ॥ इतिश्री
महाभारतेशल्यपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच पश्यतांयतमानानांशूराणामनिव
र्त्तिनां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांडीवेनधनंजयः ॥ १ ॥

चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ पश्यतामिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

इंद्राशनिसमस्पर्शानविषह्यान्महौजसः ॥ विसृजन्दृश्यतेबाणान्धारामुंचन्निवांबुदः ॥ २ ॥ तत्सैन्यंभरतश्रेष्ठवध्यमानंकिरीटिना ॥ संप्रदुद्रावसंग्रामात्तवपु
त्रस्यपश्यतः ॥ ३ ॥ पितॄन्भ्रातॄन्परित्यज्यवयस्यानपिचापरे ॥ हतधुर्यारथाःकेचिद्धतसूतास्तथापरे ॥ ४ ॥ भग्नाक्षयुगचक्रेषाःकेचिदासन्विशांपते ॥ अन्ये
षांसायकाःक्षीणास्तथान्येबाणपीडिताः ॥ ५ ॥ अक्षतायुगपत्केचित्प्राद्रवन्भयपीडिताः ॥ केचित्पुत्रानुपादायहतभूयिष्ठबांधवाः ॥ ६ ॥ विचुक्रुशुःपितॄंस्त्व
न्येसहायानपरेपुनः ॥ बांधवांश्चनरव्याघ्रभ्रातॄन्संबंधिनस्तथा ॥ ७ ॥ दुद्रुवुःकेचिदुत्सृज्यतत्रतत्रविशांपते ॥ बहवोत्रभृशंविद्धामुह्यमानामहारथाः ॥ ८ ॥
निःश्वसंतिस्मदृश्यंतेपार्थबाणहतानराः ॥ तानन्येरथमारोप्यह्याश्वास्यचमुहूर्त्तकं ॥ ९ ॥ विश्रांताश्चवितृष्णाश्चपुनर्युद्धायजग्मिरे ॥ तानपास्यगताःकेचित्पुन
रेवयुयुत्सवः ॥ १० ॥ कुर्वंतस्तवपुत्रस्यशासनंयुद्धदुर्मदाः ॥ पानीयमपरेपीत्वापर्याश्वास्यचवाहनं ॥ ११ ॥ वर्माणिचसमारोप्यकेचिद्भरतसत्तम ॥ समा
श्वास्यापरेभ्रातॄन्निक्षिप्यशिबिरेपिच ॥ १२ ॥ पुत्रानन्येपितॄनन्येपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ सज्जयित्वारथान्केचिद्यथामुख्यंविशांपते ॥ १३ ॥ आप्लुत्यपांडवा
नीकंपुनर्युद्धमरोचयन् ॥ तेशूराःकिंकिणीजालैःसमाच्छन्नाबभासिरे ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यविजयेयुक्तायथादैतेयदानवाः ॥ आगम्यसहसाकेचिद्रथैःस्वर्णविभू
षितैः ॥ १५ ॥ पांडवानामनीकेषुधृष्टद्युम्नमयोधयन् ॥ धृष्टद्युम्नोपिपांचाल्यःशिखंडीचमहारथः ॥ १६ ॥ नाकुलिस्तुशतानीकोरथानीकमयोधयन् ॥ पांचा
ल्यस्तुततःक्रुद्धःसैन्येनमहतावृतः ॥ १७ ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धस्तावकान्हंतुमुद्यतः ॥ ततस्त्वापततस्तस्यतवपुत्रोजनाधिप ॥ १८ ॥ बाणसंघाननेकान्वैप्रेषया
मासभारत ॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजंस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ १९ ॥ नाराचैरर्धनाराचैर्बहुभिःक्षिप्रकारिभिः ॥ वत्सदंतैश्चबाणैश्चकर्मारपरिमार्जितैः ॥ २० ॥ अश्वां
श्चचतुरोहत्वाबाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ २१ ॥ तस्याश्वांश्चतुरोबाणैःप्रेषयामासमृत्यवे ॥ सारथेश्चास्यभल्लेनशिरःका
यादपाहरत् ॥ २२ ॥ ततोदुर्योधनोराजापृष्ठमारुह्यवाजिनः ॥ अपाक्रामद्धतरथोनातिदूरमरिंदमः ॥ २३ ॥ दृष्ट्वातुहतविक्रांतंस्वमनीकंमहाबलः ॥ तवपुत्रो
महाराजप्रययौयत्रसौबलः ॥ २४ ॥ ततोरथेषुभग्नेषुत्रिसाहस्रामहाद्विपाः ॥ पांडवान्रथिनःसर्वान्समंतात्पर्यवारयन् ॥ २५ ॥ तेवृताःसमरेपंचगजानीकेन
भारत ॥ अशोभंतमहाराजग्रहाव्याप्ताघनैरिव ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोर्जुनोमहाराजलब्धलक्षोमहाभुजः ॥ विनिर्ययौरथेनैवश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥ २७॥ तैःसमंतात्परिवृतःकुंजरैःपर्वतोपमैः ॥ नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्ग
॥२९॥ जानीकमयोधयत् ॥ २८॥ तत्रैकबाणनिहतानपश्याममहागजान् ॥ पतितान्पात्यमानांश्चनिर्भिन्नान्सव्यसाचिना ॥ २९ ॥ भीमसेनस्तुतान्दृष्ट्वानागान्म
त्तगजोपमः ॥ करेणादायमहतींगदामभ्यपतद्बली ॥ ३० ॥ अथाप्लुत्यरथात्तूर्णंदंडपाणिरिवांतकः ॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वापांडवानांमहारथं ॥ ३१ ॥ वित्रेसुस्ताव
काःसैन्याःशकृन्मूत्रेचसुस्रुवुः ॥ आविग्नंचबलंसर्वंगदाहस्तेवृकोदरे ॥ ३२ ॥ गदयाभीमसेनेनभिन्नकुंभान्रजस्वलान् ॥ धावमानानपश्यामकुंजरान्पर्वतोप
मान् ॥ ३३ ॥ प्राद्रवन्कुंजरास्तेतुभीमसेनगदाहताः ॥ पेतुरार्त्तस्वरंकृत्वाछिन्नपक्षाइवाद्रयः ॥ ३४ ॥ प्रभिन्नकुंभांस्तुबहून्द्रवमाणानितस्ततः ॥ पतमानांश्च
संप्रेक्ष्यवित्रेसुस्तवसैनिकाः ॥ ३५ ॥ युधिष्ठिरोपिसंक्रुद्धोमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ गार्ध्रपत्रैःशितैर्बाणैर्निन्युर्वैयमसादनं ॥ ३६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेपराजित्यन
राधिपं ॥ अपक्रांतेतवसुतेहयपृष्ठंसमाश्रिते ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वाचपांडवान्सर्वान्कुंजरैःपरिवारितान् ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजंसहसासमुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ पुत्रःपांचाल
राजस्यजिघांसुःकुंजरान्ययौ ॥ अदृष्ट्वातुरथानीकेदुर्योधनमरिंदमं ॥ ३९ ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ अपृच्छन्क्षत्रियांस्तत्रक्कनुदुर्योधनो
गतः ॥ ४० ॥ तेपश्यमानाराजानंवर्त्तमानेजनक्षये ॥ मन्वानानिहतंतत्रतवपुत्रंमहारथाः ॥ ४१ ॥ विवर्णवदनाभूत्वापर्यपृच्छंततेसुतं ॥ आहुःकेचिद्धतेसूतेप्र
यातोयत्रसौबलः ॥ ४२ ॥ हित्वापांचालराजस्यतदनीकंदुरुत्सहं ॥ अपरेत्वब्रुवंस्तत्रक्षत्रियाभृशविक्षताः ॥ ४३ ॥ दुर्योधनेनकिंकार्यंद्रक्ष्यध्वंयदिजीवति ॥ यु
द्ध्यध्वंसहिताःसर्वेकिंवोराजाकरिष्यति ॥ ४४ ॥ तेक्षत्रियाःक्षतैर्गात्रैर्हतभूयिष्ठवाहनाः ॥ शरैःसंपीड्यमानास्तुनातिव्यक्तमथाब्रुवन् ॥ ४५ ॥ इदंसर्वंबलंहन्मो
येनस्मपरिवारिताः ॥ एतेसर्वेगजान्हत्वाउपयांतिस्मपांडवाः ॥ ४६ ॥ श्रुत्वातुवचनंतेषामश्वत्थामामहाबलः ॥ भित्वापांचालराजस्यतदनीकंदुरुत्सहं ॥
॥ ४७ ॥ कृपश्चकृतवर्माचप्रययौयत्रसौबलः ॥ रथानीकंपरित्यज्यशूराःसुदृढधन्विनः ॥ ४८ ॥ ततस्तेषुप्रयातेषुधृष्टद्युम्नपुरस्कृताः ॥ आययुःपांडवाराजन्विनि
घ्नंतःस्मतावकान् ॥ ४९ ॥ दृष्ट्वातुतानापततःसंप्रहृष्टान्महारथान् ॥ पराक्रांतास्ततोवीरानिराशाजीवितेतदा ॥ ५० ॥ विवर्णमुखभूयिष्ठमभवत्तावकंबलं ॥ प ॥२९॥
रिक्षीणायुधान्दृष्ट्वातानहंपरिवारितान् ॥ ५१ ॥ राजन्बलेनव्यंगेनत्यक्त्वाजीवितमात्मनः ॥ आत्मनापंचमोयुद्ध्यंपांचालस्यबलेनह ॥ ५२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्मिन्देशेव्यवस्थाययत्रशारद्वतःस्थितः ॥ संप्रद्रुतावयंपंचकिरीटिशरपीडिताः ॥ ५३ ॥ धृष्टद्युम्नंमहारौद्रंतत्रनाभूद्रणोमहान् ॥ जितास्तेनवयंसर्वेव्यपया
मरणात्ततः ॥ ५४ ॥ अथापश्यंसात्यकिंतमुपायातंमहारथं ॥ रथैश्चतुःशतैर्वीरोमामभ्यद्रवदाहवे ॥ ५५ ॥ धृष्टद्युम्नादहंमुक्तःकथंचिच्छ्रांतवाहनात् ॥ पतितो
माधवानीकंदुष्कृतीनरकंयथा ॥ ५६ ॥ तत्रयुद्धमभूद्घोरंमुहूर्त्तमतिदारुणं ॥ सात्यकिस्तुमहाबाहुर्ममहत्वापरिच्छदं ॥ ५७ ॥ जीवग्राहमगृह्णान्मांमूर्छितंपति
तंभुवि ॥ ततोमुहूर्त्तादिवतद्गजानीकमविध्यत ॥ ५८ ॥ गदयाभीमसेनेननाराचैरर्जुनेनच ॥ अभिपिष्टैर्महानागैःसमंतात्पर्वतोपमैः ॥ ५९ ॥ नातिप्रसिद्धै
वगतिःपांडवानामजायत ॥ रथमार्गंततश्चक्रेभीमसेनोमहाबलः ॥ ६० ॥ पांडवानांमहाराजव्यपाकर्षन्महागजान् ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्व
तः ॥ ६१ ॥ अपश्यंतोरथानीकेदुर्योधनमरिंदमं ॥ राजानंमृगयामासुस्तवपुत्रंमहारथं ॥ ६२ ॥ परित्यज्यचपांचाल्यंप्रयातायत्रसौबलः ॥ राज्ञोदर्शनसंविग्ना
वर्त्तमानेजनक्षये ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिदुर्योधनापयानेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच गजानी
केहतेतस्मिन्पांडुपुत्रेणभारत ॥ वध्यमानेबलेचैवभीमसेनेनसंयुगे ॥ १ ॥ चरंतंचतथादृष्ट्वाभीमसेनमरिंदमं ॥ दंडहस्तंयथाक्रुद्धमंतकंप्राणहारिणं ॥ २ ॥ स
मेत्यसमरेराजन्हतशेषाःसुतास्तव ॥ अदृश्यमानेकौरव्येपुत्रेदुर्योधनेतव ॥ ३ ॥ सोदर्याःसहिताभूत्वाभीमसेनमुपाद्रवन् ॥ दुर्मर्षणःश्रुतांतश्चजैत्रोभूरिब
लोरविः ॥ ४ ॥ जयत्सेनःसुजातश्चतथादुर्विषहोरिहा ॥ दुर्विमोचननामाचदुष्प्रधर्षस्तथैवच ॥ ५ ॥ श्रुतर्वाचमहाबाहुःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ इत्येतेसहिताभू
त्वातवपुत्राःसमंततः ॥ ६ ॥ भीमसेनमभिद्रुत्यरुरुधुःसर्वतोदिशं ॥ ततोभीमोमहाराजस्वरथंपुनरास्थितः ॥ ७ ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्पुत्राणांतवमर्मसु ॥
तेकीर्यमाणाभीमेनपुत्रास्तवमहारणे ॥ ८ ॥ भीमसेनमुपासेदुःप्रवणादिवकुंजरं ॥ ततःक्रुद्धोरणेभीमःशिरोदुर्मर्षणस्यह ॥ ९ ॥ क्षुरप्रेणप्रमथ्याशुपातया
मासभूतले ॥ ततोपरेणभल्लेनसर्वावरणभेदिना ॥ १० ॥ श्रुतांतमवधीद्भीमस्तवपुत्रंमहारथः ॥ जयत्सेनंततोविध्वानाराचेनहसन्निव ॥ ११ ॥ पातयामास
कौरव्यंरथोपस्थादरिंदमः ॥ सपपातरथाद्राजन्भूमौतूर्णममारच ॥ १२ ॥ श्रुतर्वातुततोभीमंक्रुद्धोविव्याधमारिष ॥ शतेनगृध्रवाजानांशराणांनतपर्वणां ॥
॥ १३ ॥ ततःक्रुद्धोरणेभीमोजैत्रंभूरिबलंरविं ॥ त्रीनेतांस्त्रिभिरानर्छद्विषाग्निप्रतिमैःशरैः ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेहतान्यपतन्भूमौस्यंदनेभ्योमहारथाः ॥ वसंतेपुष्पशवलानिकृत्ताइवकिंशुकाः ॥ १५ ॥ ततोपरेणभल्लेनतीक्ष्णेनचपरंतपः ॥ दुर्विमोचनमाहत्यप्रेषयामा
सम्रत्यवे ॥ १६ ॥ सहतःप्रापतद्भूमौस्वरथाद्रथिनांवरः ॥ गिरेस्तुकूटजोभग्नोमारुतेनेवपादपः ॥ १७ ॥ दुष्प्रधर्षंततश्चैवसुजातंचसुतंतव ॥ एकैकंन्यहनत्सं
॥३०॥ ख्येद्वाभ्यांद्वाभ्यांचमूमुखे ॥ १८ ॥ तौशिलीमुखविद्धांगौपेततूरथसत्तमौ ॥ ततःपतंतंसमरेअभिवीक्ष्यसुतंतव ॥ १९ ॥ भल्लेनपातयामासभीमोदुर्विषहंरणे ॥ स
पपातहतोवाहात्पश्यतांसर्वधन्विनां ॥ २० ॥ दृष्ट्वातुनिहतान्भ्रातॄन्बहूनेकेनसंयुगे ॥ अमर्षवशमापन्नःश्रुतर्वाभीममभ्ययात् ॥ २१ ॥ विक्षिपन्सुमहच्चापं
कार्तस्वरविभूषितं ॥ विसृजन्सायकांश्चैवविषाग्निप्रतिमान्बहून् ॥ २२ ॥ सतुराजन्धनुश्छित्वापांडवस्यमहामृधे ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंविंशत्यासमवाकिरत्
॥ २३ ॥ ततोन्यद्धनुरादायभीमसेनोमहाबलः ॥ अवाकिरत्तवसुतंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २४ ॥ महदासीत्तयोर्युद्धंचित्ररूपंभयानकं ॥ यादृशंसमरेपूर्वंजंभ
वासवयोर्युधि ॥ २५ ॥ तयोस्तत्रशितैर्मुक्तैर्यमदंडनिभैःशरैः ॥ समाच्छन्नाधरासर्वाखंदिशोविदिशस्तथा ॥ २६ ॥ ततःश्रुतर्वासंक्रुद्धोधनुरादायसायकैः ॥
भीमसेनंरणेराजन्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ २७ ॥ सोतिविद्धोमहाराजतवपुत्रेणधन्विना ॥ भीमःसंचुक्षुभेक्रुद्धःपर्वणीवमहोदधिः ॥ २८ ॥ ततोभीमोरुषाविष्टःपु
त्रस्यतवमारिष ॥ सारथिंचतुरश्चाश्वान्शरैर्निन्येयमक्षयं ॥ २९ ॥ विरथंतंसमालक्ष्यविशिखैर्लोमवाहिभिः ॥ अवाकिरदमेयात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥
॥ ३० ॥ श्रुतर्वाविरथोराजन्नाददेखड्गचर्मणी ॥ अथास्याददतःखड्गंशतचंद्रंचभानुमत् ॥ ३१ ॥ क्षुरप्रेणशिरःकायात्पातयामासपांडवः ॥ छिन्नोत्तमांगस्य
ततःक्षुरप्रेणमहात्मना ॥ ३२ ॥ पपातकायःसरथाद्वसुधामनुनादयन् ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेतावकाभयमोहिताः ॥ ३३ ॥ अभ्यद्रवंतसंग्रामेभीमसेनंयुयुत्स
वः ॥ तानापततएवाशुहतशेषाद्बलार्णवात् ॥ ३४ ॥ दंशितान्प्रतिजग्राहभीमसेनःप्रतापवान् ॥ तेतुतंवैसमासाद्यपरिवव्रुःसमंततः ॥ ३५ ॥ ततस्तुसंवृतोभीम
स्तावकान्निशितैःशरैः ॥ पीडयामासतान्सर्वान्सहस्राक्षइवासुरान् ॥ ३६ ॥ ततःपंचशतान्हत्वासवरूथान्महारथान् ॥ जघानकुंजरानीकंपुनःसप्तशतंयुधि ॥
॥ ३७ ॥ हत्वाशतसहस्राणिपत्तीनांपरमेषुभिः ॥ वाजिनांचशतान्यष्टौपांडवःस्मविराजते ॥ ३८ ॥ भीमसेनस्तुकौंतेयोहत्वायुद्धेसुतांस्तव ॥ मेनेकृतार्थमात्मा ॥३०॥
नंसफलंजन्मचप्रभो ॥ ३९ ॥ तंतथायुध्यमानंचविनिघ्नंतंचतावकान् ॥ ईक्षितुंनोत्सहंतेस्मतवसैन्यानराधिप ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

विद्राव्यचकुरून्सर्वांस्तांश्चहत्वापदानुगान् ॥ दोर्भ्यांशब्दंततश्चक्रेत्रासयानोमहाद्विपान् ॥ ४१ ॥ हतभूयिष्ठयोधातुतवसेनाविशांपते ॥ किंचिच्छेषामहाराज
कृपणंसमपद्यत ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिएकादशधार्तराष्ट्रवधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच दुर्योधनो
महाराजसुदर्शश्चापितेसुतः ॥ हतशेषौतदासंख्येवाजिमध्येव्यवस्थितौ ॥ १ ॥ ततोदुर्योधनंदृष्ट्वावाजिमध्येव्यवस्थितं ॥ उवाचदेवकीपुत्रःकुंतीपुत्रंधनंज
यं ॥ २ ॥ शत्रवोहतभूयिष्ठाज्ञातयःपरिपालिताः ॥ गृहीत्वासंजयंचासौनिवृत्तःशिनिपुंगवः ॥ ३ ॥ परिश्रांतश्चनकुलःसहदेवश्चभारत ॥ योधयित्वारणेपा
पान्धार्त्तराष्ट्रान्सहानुगान् ॥ ४ ॥ दुर्योधनमभित्यज्यत्रयएतेव्यवस्थिताः ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चैवमहारथः ॥ ५ ॥ असौतिष्ठतिपांचाल्यःश्रियापरमयायु
तः ॥ दुर्योधनबलंहत्वासहसर्वैःप्रभद्रकैः ॥ ६ ॥ असौदुर्योधनःपार्थवाजिमध्येव्यवस्थितः ॥ छत्रेणध्रियमाणेनप्रेक्षमाणोमुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥ प्रतिव्यूह्यबलंसर्वं
रणमध्येव्यवस्थितः ॥ एनंहत्वाशितैर्बाणैःकृतकृत्योभविष्यसि ॥ ८ ॥ गजानीकंहतंदृष्ट्वात्वांचप्राप्तमरिंदम ॥ यावन्नविद्रवंत्येतेतावज्जहिसुयोधनं ॥ ९ ॥
यातुकश्चित्तुपांचाल्यंक्षिप्रमागम्यतामिति ॥ परिश्रांतबलस्तातनैषमुच्येतकिल्बिषी ॥ १० ॥ हत्वातवबलंसर्वंसंग्रामेधृतराष्ट्रजः ॥ जितान्पांडुसुतान्मत्वारूपं
धारयतेमहत् ॥ ११ ॥ निहतंस्वबलंदृष्ट्वापीडितंचापिपांडवैः ॥ ध्रुवमेष्यतिसंग्रामेवधायैवात्मनोनृपः ॥ १२ ॥ एवमुक्तःफाल्गुनस्तुकृष्णंवचनमब्रवीत् ॥ धृतरा
ष्ट्रसुताःसर्वेहताभीमेनमाधव ॥ १३ ॥ यावेतावास्थितौकृष्णतावद्यनभविष्यतः ॥ हतोभीष्मोहतोद्रोणःकर्णोवैकर्त्तनोहतः ॥ १४ ॥ मद्रराजोहतःशल्योहतः
कृष्णजयद्रथः ॥ हयाःपंचशताःशिष्टाःशकुनेःसौबलस्यच ॥ १५ ॥ रथानांतुशतेशिष्टेद्वेएवतुजनार्दन ॥ दंतिनांचशतंसाग्रंत्रिसाहस्राःपदातयः ॥ १६ ॥ अश्व
त्थामाकृपश्चैवत्रिगर्त्ताधिपतिस्तथा ॥ उलूकःशकुनिश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ १७ ॥ एतद्बलमभूच्छेषंधार्त्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ मोक्षोननूनंकालात्तुविद्यतेभुवि
कस्यचित् ॥ १८ ॥ तथाविनिहतेसैन्येपश्यदुर्योधनंस्थितं ॥ अद्याह्नाहिमहाराजोहतामित्रोभविष्यति ॥ १९ ॥ नहिमेमोक्ष्यतेकश्चित्परेषामिहचिंतये ॥ येत्व
द्यसमरंकृष्णनहास्यंतिमदोत्कटाः ॥ २० ॥ तान्वैसर्वान्हनिष्यामियद्यपिस्युर्नमानुषाः ॥ अद्ययुद्धेसुसंक्रुद्धोदीर्घराज्ञःप्रजागरं ॥ २१ ॥ अपनेष्यामिगांधारं
घातयित्वाशितैःशरैः ॥ निकृत्यावैदुराचारोयानिरत्नानिसौबलः ॥ २२ ॥ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सभायामहरद्द्यूतेपुनस्तान्याहराम्यहं ॥ अद्यताअपिरोत्स्यंतिसर्वानागपुरेस्त्रियः॥ २३॥ श्रुत्वापतींश्चपुत्रांश्चपांडवैर्निहतान्युधि॥ समाप्तमद्यवैकर्मसर्वंकृष्ण
॥३१॥ भविष्यति॥ २४॥ अद्यदुर्योधनोदीप्तांश्रियंप्राणांश्चमोक्ष्यति॥ नापयातिभयात्कृष्णसंग्रामाद्यदिचेन्मम॥ २५ ॥ निहतंविद्धिवार्ष्णेयधार्त्तराष्ट्रंसुबालिशं॥
ममह्येतदशक्तंवैवाजिवृंदमरिंदम॥ २६॥ सोढुंज्यातलनिर्घोषंयाहियावन्निहन्म्यहं॥ एवमुक्तस्तुदाशार्हःपांडवेनयशस्विना॥ २७॥ अचोदयद्धयान्राजन्
दुर्योधनबलंप्रति॥ तदनीकमभिप्रेक्ष्यत्रयःसज्जामहारथाः॥ २८॥ भीमसेनोर्जुनश्चैवसहदेवश्चमारिष॥ प्रययुःसिंहनादेनदुर्योधनजिघांसया ॥ २९॥ ता
न्प्रेक्ष्यसहितान्सर्वान्जवेनोद्यतकार्मुकान्॥ सौबलोभ्यद्रवद्युद्धेपांडवानाततायिनः ॥ ३० ॥ सुदर्शनस्तवसुतोभीमसेनंसमभ्ययात्॥ सुशर्माशकुनिश्चैवयु
युधातेकिरीटिना ॥ ३१ ॥ सहदेवंतवसुतोहयपृष्ठगतोभ्ययात्॥ ततोहियत्नतःक्षिप्रंतवपुत्रोजनाधिप ॥ ३२ ॥ प्रासेनसहदेवस्यशिरसिप्राहरद्भृशं॥ सोपा
विशद्रथोपस्थेतवपुत्रेणताडितः॥ ३३॥ रुधिराप्लुतसर्वांगआशीविषइवश्वसन्॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांसहदेवोविशांपते॥ ३४॥ दुर्योधनंशरैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धः
समवाकिरत्॥ पार्थोपियुधिविक्रम्यकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ ३५॥ शूराणामश्वपृष्ठेभ्यःशिरांसिनिचकर्तह॥ तदनीकंतदापार्थोव्यधमद्बहुभिःशरैः ॥ ३६॥ पा
तयित्वाहयान्सर्वांस्त्रिगर्त्तानांरथान्ययौ॥ ततस्तेसहिताभूत्वात्रिगर्तानांमहारथाः॥३७॥ अर्जुनंवासुदेवंचशरवर्षैरवाकिरन्॥ सत्यकर्माणमाक्षिप्यक्षुरप्रेण
महायशाः॥ ३८॥ ततोस्यस्यंदनस्येषांचिच्छिदेपांडुनंदनः॥ शिलाशितेनचविभोक्षुरप्रेणमहायशाः ॥ ३९॥ शिरश्चिच्छेदसहसातप्तकुंडलभूषणं॥ सत्येषु
मथचादत्तयोधानांमिषतांततः॥ ४०॥ यथासिंहोवनेराजन्मृगंपरिबुभुक्षितः॥ तंनिहत्यततःपार्थःसुशर्माणंत्रिभिःशरैः ॥ ४१॥ विध्वातानहनत्सर्वान्रथा
न्रुक्मविभूषितान्॥ ततःप्रायात्त्वरन्पार्थोदीर्घकालंसुसंवृतं॥ ४२॥ मुंचन्क्रोधविषंतीक्ष्णंप्रस्थलाधिपतिंप्रति॥ तमर्जुनःपृषत्कानांशतेनभरतर्षभ॥४३॥
पूरयित्वाततोवाहान्प्राहरत्तस्यधन्विनः ॥ ततःशरंसमादाययमदंडोपमंतदा॥ ४४॥ सुशर्माणंसमुद्दिश्यचिक्षेपाशुहसन्निव ॥ सशरःप्रेषितस्तेनक्रोधदीप्तेन
धन्विना॥ ४५॥ सुशर्माणंसमासाद्यबिभेदहृदयंरणे॥ सगतासुर्महाराजपपातधरणीतले॥ ४६॥ नंदयन्पांडवान्सर्वान्व्यथयंश्चापितावकान्॥ सुशर्माणं ॥३१॥
रणेहत्वापुत्रानस्यमहारथान्॥ ४७॥ सप्तचाष्टौचत्रिंशच्चसायकैरनयत्क्षयं ॥ ततोस्यनिशितैर्बाणैःसर्वान्हत्वापदानुगान्॥ ४८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥५७॥ इतिशल्यपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥३॥४॥

अभ्यगाद्भारतींसेनांहतशेषांमहारथः ॥ भीमस्तुसमरेक्रुद्धःपुत्रंतवजनाधिप ॥४९॥ सुदर्शनमदृश्यंतंशरैश्चक्रेहसन्निव ॥ ततोस्यप्रहसन्क्रुद्धःशिरःकायादपा
हरत् ॥ ५० ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनसहतःप्रापतद्भुवि ॥ तस्मिंस्तुनिहतेवीरेततस्तस्यपदानुगाः ॥ ५१ ॥ परिवव्रूरणेभीमंकिरंतोविविधान्शरान् ॥ ततस्तुनिशितै
र्बाणैस्तवानीकंवृकोदरः ॥ ५२ ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शैःसमंतात्पर्यवाकिरत् ॥ ततःक्षणेनतद्भीमोन्यहनद्भरतर्षभ ॥ ५३ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुसेनाध्यक्षामहार
थाः ॥ भीमसेनंसमासाद्यततोयुद्ध्यंतभारत ॥ ५४ ॥ सतान्सर्वान्शरैर्घोरैरवाकिरतपांडवः ॥ तथैवतावकाराजन्पांडवेयान्महारथान् ॥ ५५ ॥ शरवर्षेणमह
तासमंतात्पर्यवारयन् ॥ व्याकुलंतदभूत्सर्वंपांडवानांपरैःसह ॥ ५६ ॥ तावकानांचसमरेपांडवेयैर्युयुत्सतां ॥ तत्रयोधास्तदापेतुःपरस्परसमाहताः ॥ उभयोःसे
नयोराजन्संशोचंतःस्मबांधवान् ॥ ५७॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिसुशर्मवधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ संजयउवाच
तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेगजवाजिनरक्षये ॥ शकुनिःसौबलोराजन्सहदेवंसमभ्ययात् ॥ १ ॥ ततोस्यापततस्तूर्णंसहदेवःप्रतापवान् ॥ शरौघान्प्रेषयामासपतंगा
निवशीघ्रगान् ॥ २ ॥ उलूकश्चरणेभीमंविव्याधदशभिःशरैः ॥ शकुनिश्चमहाराजभीमंविद्ध्वात्रिभिःशरैः ॥ ३ ॥ सायकानांनवत्यावैसहदेवमवाकिरत् ॥ ते
शूराःसमरेराजन्समासाद्यपरस्परं ॥ ४ ॥ विव्यधुर्निशितैर्बाणैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैराकर्णप्रहितैःशरैः ॥ ५ ॥ तेषांचापभुजोत्सृष्टाशरवृ
ष्टिर्विशांपते ॥ आच्छादयद्दिशःसर्वाधाराइवपयोमुचः ॥ ६ ॥ ततःक्रुद्धोरणेभीमःसहदेवश्चभारत ॥ चेरतुःकदनंसंख्येकुर्वंतौसुमहाबलौ ॥ ७॥ ताभ्यांशरश
तैश्छन्नंतद्बलंतवभारत ॥ सांधकारमिवाकाशमभवत्तत्रतत्रह ॥ ८ ॥ अश्वैर्विपरिधावद्भिःशरच्छन्नैर्विशांपते ॥ तत्रतत्रवृतोमार्गोविकर्षद्भिर्हतान्बहून् ॥ ९ ॥
निहतानांहयानांचसहैवहयसादिभिः ॥ वर्मभिर्विनिकृत्तैश्चप्रासैश्छिन्नैश्चमारिष ॥ १० ॥ ऋष्टिभिःशक्तिभिश्चैवसासिप्रासपरश्वधैः ॥ संछन्नापृथिवीजज्ञे
कुसुमैःशबलाइव ॥ ११ ॥ योधास्तत्रमहाराजसमासाद्यपरस्परं ॥ व्यचरंतरणेक्रुद्धाविनिघ्नंतःपरस्परं ॥ १२ ॥ उद्वृत्तनयनैरोषात्संदष्टौष्ठपुटैर्मुखैः ॥ सकुंडलै
र्महीच्छन्नापद्मकिंजल्कसन्निभैः ॥ १३ ॥ भुजैश्छिन्नैर्महाराजनागराजकरोपमैः ॥ सांगदैःसतनुत्रैश्चसासिप्रासपरश्वधैः ॥ १४ ॥ कबंधैरुत्थितैश्छिन्नैर्नृत्य
द्भिश्चापरैर्युधि ॥ क्रव्यादगणसंछन्नाघोराभूत्पृथिवीविभो ॥ १५ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ रणेवीरशब्दविशिष्टे ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अल्पावशिष्टेसैन्येतुकौरवेयान्महाहवे ॥ प्रहृष्टाःपांडवाभूत्वानिर्य्यिरेयमसादनं ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेशूरःसौबलेयःप्रतापवान् ॥ प्रासेनसहदेवस्यशिरसि
प्राहरद्भृशं ॥ १७ ॥ सविह्वलोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ सहदेवंतथादृष्ट्वाभीमसेनःप्रतापवान् ॥ १८ ॥ सर्वसैन्यानिसंक्रुद्धोवारयामासभारत ॥ निर्बि
भेदचनाराचैःशतशोथसहस्रशः ॥ १९ ॥ विनिर्भिद्याकरोच्चैवसिंहनादमरिंदमः ॥ तेनशब्देनवित्रस्ताःसर्वेसहयवारणाः ॥ २० ॥ प्राद्रवन्सहसाभीताःशकुने
श्चपदानुगाः ॥ प्रभग्नानथतान्दृष्ट्वाराजादुर्योधनोब्रवीत् ॥ २१ ॥ निवर्त्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंस्तृतेनवः ॥ इहकीर्तिंसमाधायप्रेत्यलोकान्समश्नुते ॥ २२ ॥
प्राणान्जहातियोधीरोयुद्धेपृष्ठमदर्शयन् ॥ एवमुक्तास्तुतेराज्ञासौबलस्यपदानुगाः ॥ २३ ॥ पांडवानभ्यवर्त्तंतमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ द्रवद्भिस्तत्रराजेंद्रकृतः
शब्दोतिदारुणः ॥ २४ ॥ क्षुब्धसागरसंकाशाःक्षुभिताःसर्वतोभवन् ॥ तांस्ततःपुरतोदृष्ट्वासौबलस्यपदानुगान् ॥ २५ ॥ प्रत्युद्ययुर्महाराजपांडवाविजयोद्यताः ॥
प्रत्याश्वस्यचदुर्धर्षःसहदेवोविशांपते ॥ २६ ॥ शकुनिंदशभिर्विध्वाहयांश्चास्यत्रिभिःशरैः ॥ धनुश्चिच्छेदचशरैःसौबलस्यहसन्निव ॥ २७ ॥ अथान्यद्धनुरादा
यशकुनिर्युद्धदुर्मदः ॥ विव्याधनकुलंषष्ट्याभीमसेनंचसप्तभिः ॥ २८ ॥ उलूकोपिमहाराजभीमंविव्याधसप्तभिः ॥ सहदेवंचसप्तत्यापरीप्सन्पितरंरणे ॥ २९ ॥
तंभीमसेनःसमरेविव्याधनवभिःशरैः ॥ शकुनिंचचतुःषष्ट्यापार्श्वस्थांश्चत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३० ॥ तेहन्यमानाभीमेननाराचैस्तैलपायितैः ॥ सहदेवंरणेक्रुद्धा
श्छादयन्शरवृष्टिभिः ॥ ३१ ॥ पर्वतंवारिधाराभिःसविद्युतइवांबुदाः ॥ ततोस्यापततःशूरःसहदेवःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ उलूकस्यमहाराजभल्लेनापाहरच्छिरः ॥
सजगामरथाद्भूमिंसहदेवेनपातितः ॥ ३३ ॥ रुधिराप्लुतसर्वांगोनंदयन्पांडवान्युधि ॥ पुत्रंतुनिहतंदृष्ट्वाशकुनिस्तत्रभारत ॥ ३४ ॥ साश्रुकंठोविनिःश्वस्यक्ष
त्तुर्वाक्यमनुस्मरन् ॥ चिंतयित्वामुहूर्त्तंसबाष्पपूर्णेक्षणःश्वसन् ॥ ३५ ॥ सहदेवंसमासाद्यत्रिभिर्विव्याधसायकैः ॥ तानपास्यशरान्मुक्तान्शरसंघैःप्रतापवान्
॥ ३६ ॥ सहदेवोमहाराजधनुश्चिच्छेदसंयुगे ॥ छिन्नेधनुषिराजेंद्रशकुनिःसौबलस्तदा ॥ ३७ ॥ प्रगृह्यविपुलंखड्गंसहदेवायप्राहिणोत् ॥ तमापतंतंसहसाघो
ररूपंविशांपते ॥ ३८ ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेसौबलस्यहसन्निव ॥ असिंदृष्ट्वातथाच्छिन्नंप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ३९ ॥ प्राहिणोत्सहदेवायसामोघान्यपतद्भुवि ॥ त
तःशक्तिंमहाघोरांकालरात्रीमिवोद्यतां ॥ ४० ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःपांडवंप्रतिसौबलः ॥ तामापतंतींसहसाशरैःकनकभूषणैः ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

त्रिधाचिच्छेदसमरेसहदेवोहसन्निव ॥ सापपातत्रिधाच्छिन्नाभूमौकनकभूषणा ॥ ४२ ॥ शीर्यमाणायथादीप्तागगनाद्वैशतह्रदा ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वा सौवलंचभयार्दितं ॥ ४३ ॥ दुद्रुवुस्तावकाःसर्वेभयेजातेससौवलाः ॥ अथोत्क्रुष्टंमहच्चासीत्पांडवैर्जितकाशिभिः ॥ ४४ ॥ धार्त्तराष्ट्रास्ततःसर्वेप्रायशोविमुखाभव न् ॥ तान्वैविमनसोदृष्ट्वामाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४५ ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्वारयामाससंयुगे ॥ ततोगांधारकैर्गुप्तंपुष्टैरश्वैर्जयेधृतं ॥ ४६ ॥ आससादरणेयांतंस हदेवोथसौवलं ॥ स्वमंशमवशिष्टंतंसंस्मृत्यशकुनिंनृप ॥ ४७ ॥ रथेनकांचनांगेनसहदेवःसमभ्ययात् ॥ अधिज्यंबलवत्कृत्वाव्याक्षिपन्सुमहद्धनुः ॥ ४८ ॥ स सौवलमभिद्रुत्यगार्ध्रपत्रैःशिलाशितैः ॥ भृशमभ्यहनत्क्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं ॥ ४९ ॥ उवाचचैनंमेधावीविगृह्यस्मारयन्निव ॥ क्षत्रधर्मेस्थिरोभूत्वायुध्य स्वपुरुषोभव ॥ ५० ॥ यत्तदाहृष्यसेमूढग्लहन्नक्षैःसभातले ॥ फलमद्यप्रपश्यस्वकर्मणस्तस्यदुर्मते ॥ ५१ ॥ निहतास्तेदुरात्मानोयेस्मानवहसन्पुरा ॥ दुर्योध नःकुलांगारःशिष्टस्त्वंचास्यमातुलः ॥ ५२ ॥ अद्यतेनिहनिष्यामिक्षुरेणोन्मथितंशिरः ॥ वृक्षात्फलमिवाविद्धंलगुडेनप्रमाथिना ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वामहाराजस हदेवोमहाबलः ॥ संक्रुद्धोरणशार्दूलोवेगेनाभिजगामतं ॥ ५४ ॥ अभिगम्यसुदुर्धर्षःसहदेवोयुधांपतिः ॥ विकृष्यबलवच्चापंक्रोधेनप्रज्वलन्निव ॥ ५५ ॥ श कुनिंदशभिर्विद्ध्वाचतुर्भिश्चास्यवाजिनः ॥ छत्रंध्वजंधनुश्चास्यच्छित्वासिंहइवानदत् ॥ ५६ ॥ छिन्नध्वजधनुश्छत्रःसहदेवेनसौवलः ॥ कृतोविद्धश्चबहुभिः सर्वमर्मसुसायकैः ॥ ५७ ॥ ततोभूयोमहाराजसहदेवःप्रतापवान् ॥ शकुनेःप्रेषयामासशरवृष्टिंदुरासदां ॥ ५८ ॥ ततस्तुक्रुद्धःसुबलस्यपुत्रोमाद्रीसुतंसहदेवं विमर्दे ॥ प्रासेनजांबूनदभूषणेनजिघांसुरेकोभिपपातशीघ्रं ॥ ५९ ॥ माद्रीसुतस्तस्यसमुद्यतंतंप्रासंसुवृत्तौचभुजौरणाग्रे ॥ भल्लैस्त्रिभिर्युगपत्संचकर्त्तनना दचोच्चैस्तरसाजिमध्ये ॥ ६० ॥ तस्याशुकारीसुसमाहितेनसुवर्णपुंखेनदृढायसेन ॥ भल्लेनसर्वावरणातिगेनशिरःशरीरात्प्रममाथभूयः ॥ ६१ ॥ शरेणकार्त्त स्वरभूषितेनदिवाकराभेणसुसंहितेन ॥ हृतोत्तमांगोयुधिपांडवेनपपातभूमौसुबलस्यपुत्रः ॥ ६२ ॥ सतच्छिरोवेगवताशरेणसुवर्णपुंखेनशिलाशितेन ॥ प्रावे रयत्कुपितःपांडुपुत्रोयत्तत्कुरूणामनयस्यमूलं ॥ ६३ ॥ भुजौसुवृत्तौप्रचकर्त्तवीरःपश्चात्कबंधंरुधिरावसिक्तं ॥ विस्पंदमानंनिपपातघोरंरथोत्तमात्पार्थि वपार्थिवस्य ॥ ६४ ॥ हृतोत्तमांगंशकुनिंसमीक्ष्यभूमौशयानंरुधिरार्द्रगात्रं ॥ योधास्त्वदीयाभयनष्टसत्वादिशःप्रजग्मुःप्रगृहीतशस्त्राः ॥ ६५ ॥

प्रविद्रुताःशुष्कमुखाविसंज्ञागांडीवघोषेणसमाहताश्च ॥ भयार्दिताभग्नरथाश्वनागाःपदातयश्चैवसधार्त्तराष्ट्राः ॥ ६६ ॥ ततोरथाच्छकुनिंपातयित्वामुदान्वि ९
॥३३॥ ताभारतपांडवेयाः ॥ शंखान्प्रदध्मुःसमरेतिहृष्टाःसकेशवाःसैनिकान्हर्षयंतः ॥ ६७ ॥ तंचापिसर्वेप्रतिपूजयंतोदृष्ट्वाब्रुवाणाःसहदेवमाजौ ॥ दिष्ट्याहतोनैकृति
कोमहात्मासहात्मजोवीररणेत्वयेति ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिशकुन्युलूकवधेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
॥ अथह्रदप्रवेशपर्व ॥ संजयउवाच ततःक्रुद्धामहाराजसौबलस्यपदानुगाः ॥ त्यक्त्वाजीवितमाक्रंदेपांडवान्पर्यवारयन् ॥ १ ॥ तानर्जुनःप्रत्यगृह्णात्स
हदेवजयेधृतः ॥ भीमसेनश्चतेजस्वीक्रुद्धाशीविषदर्शनः ॥ २ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानांसहदेवंजिघांसतां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांडीवेनधनंजयः ॥ ३ ॥ संगृही
तायुधान्बाहून्योधानामभिधावतां ॥ भल्लैश्चिच्छेदबीभत्सुःशिरांस्यपिहयानपि ॥ ४ ॥ तेहयाःप्रत्यपद्यंतवसुधांविगतासवः ॥ चरतालोकवीरेणप्रहताःसव्य
साचिना ॥ ५ ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वास्वबलसंक्षयं ॥ हतशेषान्समानीयक्रुद्धोरथगणान्बहून् ॥ ६ ॥ कुंजरांश्चहयांश्चैवपादातांश्चसमंततः ॥ उवाचसहिता
न्सर्वान्धार्त्तराष्ट्रइदंवचः ॥ ७ ॥ समासाद्यरणेसर्वान्पांडवान्ससुहृद्गणान् ॥ पांचाल्यंचापिसबलंहत्वाशीघ्रंन्यवर्त्तत ॥ ८ ॥ तस्यतेशिरसागृह्यवचनंयुद्धदुर्मदाः ॥
अभ्युद्ययूरणेपार्थांस्तवपुत्रस्यशासनात् ॥ ९ ॥ तानभ्यापततःशीघ्रंहतशेषान्महारणे ॥ शरैराशीविषाकारैःपांडवाःसमवाकिरन् ॥ १० ॥ तत्सैन्यंभरतश्रेष्ठमु
हूर्त्तेनमहात्मभिः ॥ अवध्यतरणंप्राप्यत्रातारंनाभ्यविंदत ॥ ११ ॥ प्रतिष्ठमानंतुभयान्नावतिष्ठतिदंशितं ॥ अश्वैर्विपरिधावद्भिःसैन्येनरजसावृते ॥ १२ ॥ न
प्राज्ञायंतसमरेदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ ततस्तुपांडवानीकान्निःसृत्यबहवोजनाः ॥ १३ ॥ अभ्यघ्नंस्तावकान्युद्धेमुहूर्त्तादिवभारत ॥ ततोनिःशेषमभवत्तत्सैन्यं
तवभारत ॥ १४ ॥ अक्षौहिण्यःसमेतास्तुतवपुत्रस्यभारत ॥ एकादशहतायुद्धेताःप्रभोपांडुसृंजयैः ॥ १५ ॥ तेषुराजसहस्रेषुतावकेषुमहात्मसु ॥ एकोदुर्योधनो
राजन्नदृश्यतभृशंक्षतः ॥ १६ ॥ ततोवीक्ष्यदिशःसर्वादृष्ट्वाशून्यांचमेदिनीं ॥ विहीनःसर्वयोधैश्चपांडवान्वीक्ष्यसंयुगे ॥ १७ ॥ मुदितान्सर्वतःसिद्धान्नर्दमाना
न्समंततः ॥ बाणशब्दरवांश्चैवश्रुत्वातेषांमहात्मनां ॥ १८ ॥ दुर्योधनोमहाराजकश्मलेनाभिसंवृतः ॥ अपयानेमनश्चक्रेविहीनबलवाहनः ॥ १९ ॥ धृतरा ॥३३॥
ष्ट्रउवाच निहतेमामकेसैन्येनिःशेषेशिबिरेकृते ॥ पांडवानांबलेसूतकिंनुशेषमभूत्तदा ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

एतन्मेपृच्छतोब्रूहिकुशलोह्यसिसंजय ॥ यच्चदुर्योधनोमंदःकृतवांस्तनयोमम ॥ २१ ॥ बलक्षयंतथादृष्ट्वासएकःपृथिवीपतिः ॥ संजयउवाच रथानां
द्वेसहस्रेतुसप्तनागशतानिच ॥ २२ ॥ पंचचाश्वसहस्राणिपत्तीनांचशतंशताः ॥ एतच्छेषमभूद्राजन्पांडवानांमहद्बलं ॥ २३ ॥ परिगृह्यहियद्युद्धेधृष्टद्युम्नोव्यव
स्थितः ॥ एकाकीभरतश्रेष्ठततोदुर्योधनोनृपः ॥ २४ ॥ नापश्यत्समरेकंचित्सहायंरथिनांवरः ॥ नर्दमानान्परान्दृष्ट्वास्वबलस्यचसंक्षयं ॥ २५ ॥ तथादृष्ट्वाम
हाराजएकःसपृथिवीपतिः ॥ हतंस्वहयमुत्सृज्यप्राङ्मुखःप्राद्रवद्भयात् ॥ २६ ॥ एकादशचमूभर्त्तापुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ गदामादायतेजस्वीपदातिःप्रस्थितो
ह्रदं ॥ २७ ॥ नातिदूरंततोगत्वापद्भ्यामेवनराधिपः ॥ सस्मारवचनंक्षत्तुर्धर्मशीलस्यधीमतः ॥ २८ ॥ इदंनूनंमहाप्राज्ञोविदुरोदृष्टवान्पुरा ॥ महद्वैशसमस्माकं
क्षत्रियाणांचसंयुगे ॥ २९ ॥ एवंविचिंतयानस्तुप्रविविक्षुर्ह्रदंनृपः ॥ दुःखसंतप्तहृदयोदृष्ट्वाराजन्बलक्षयं ॥ ३० ॥ पांडवास्तुमहाराजधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥
अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धास्तवराजन्बलंप्रति ॥ ३१ ॥ शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानांबलानामभिगर्जतां ॥ संकल्पमकरोन्मोघंगांडीवेनधनंजयः ॥ ३२ ॥ तान्हत्वानिशितैर्बा
णैःसामात्यान्सहबंधुभिः ॥ रथेश्वेतहयेतिष्ठन्नर्जुनोबह्वशोभत ॥ ३३ ॥ सुबलस्यहतेपुत्रेसवाजिरथकुंजरे ॥ महावनमिवच्छिन्नमभवत्तावकंबलं ॥ ३४ ॥
अनेकशतसाहस्रेबलेदुर्योधनस्यह ॥ नान्योमहारथोराजन्जीवमानोव्यदृश्यत ॥ ३५ ॥ द्रोणपुत्राद्दतेवीरात्तथैवकृतवर्मणः ॥ कृपाच्चगौतमाद्राजन्पार्थिवाच्च
तवात्मजात् ॥ ३६ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुमांदृष्ट्वाहसन्सात्यकिमब्रवीत् ॥ किमनेनगृहीतेननानेनार्थोस्तिजीवता ॥ ३७ ॥ धृष्टद्युम्नवचःश्रुत्वाशिनेर्नप्तामहारथः ॥ उद्य
म्यनिशितंखड्गंहंतुंमामुद्यतस्तदा ॥ ३८ ॥ तमागम्यमहाप्राज्ञःकृष्णद्वैपायनोब्रवीत् ॥ मुच्यतांसंजयोजीवन्नहंतव्यःकथंचन ॥ ३९ ॥ द्वैपायनवचःश्रुत्वाशि
नेर्नप्ताकृतांजलिः ॥ ततोमामब्रवीन्मुक्त्वास्वस्तिसंजयसाधय ॥ ४० ॥ अनुज्ञातस्त्वहंतेनन्यस्तवर्मानिरायुधः ॥ प्रातिष्ठंयेननगरंसायाह्नेरुधिरोक्षितः ॥ ४१ ॥
क्रोशमात्रमपक्रांतंगदापाणिमवस्थितं ॥ एकंदुर्योधनंराजन्नपश्यंभृशविक्षतं ॥ ४२ ॥ सतुमामश्रुपूर्णाक्षोनाशक्नोदभिवीक्षितुं ॥ उपप्रैक्षतमांदृष्ट्वातथा
दीनमवस्थितं ॥ ४३ ॥ तंचाहमपिशोचंतंदृष्ट्वैकाकिनमाहवे ॥ मुहूर्त्तंनाशकंवक्तुमतिदुःखपरिप्लुतः ॥ ४४ ॥ ततोस्मैतदहंसर्वमुक्तवान्ग्रहणंतदा ॥ द्वैपायन
प्रसादाच्चजीवतोमोक्षमाहवे ॥ ४५ ॥ समुहूर्त्तमिवध्यात्वाप्रतिलभ्यचचेतनां ॥ भ्रातॄंश्चसर्वसैन्यानिपर्यपृच्छतमांततः ॥ ४६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्मैतदहमाचक्षेसर्वंप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ भ्रातॄंश्चनिहतान्सर्वान्सैन्यंचविनिपातितं ॥ ४७ ॥ त्रयःकिलरथाःशिष्टास्तावकानांनराधिप ॥ इतिप्रस्थानकालेमां
कृष्णद्वैपायनोब्रवीत् ॥ ४८ ॥ सदीर्घमिवनिःश्वस्यप्रत्यवेक्ष्यपुनःपुनः ॥ असौमांपाणिनास्पृष्ट्वापुत्रस्तेपर्यभाषत ॥ ४९ ॥ त्वदन्योनेहसंग्रामेकश्चिज्जीवति
संजय ॥ द्वितीयंनेहपश्यामिससहायाश्चपांडवाः ॥ ५० ॥ ब्रूयाःसंजयराजानंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरं ॥ दुर्योधनस्तवसुतःप्रविष्टोह्रदमित्युत ॥ ५१ ॥ सुहृद्भिस्तादृ
शैर्हीनःपुत्रैर्भ्रातृभिरेवच ॥ पांडवैश्चहृतेराज्येकोनुजीवेतमादृशः ॥ ५२ ॥ आचक्षीथाःसर्वमिदंमांचमुक्तंमहाहवात् ॥ अस्मिंस्तोयह्रदेगुप्तंजीवंतंभृशविक्ष
तं ॥ ५३ ॥ एवमुक्त्वामहाराजप्राविशत्तंमहाह्रदं ॥ अस्तंभयततोयंचमाययामनुजाधिपः ॥ ५४ ॥ तस्मिन्ह्रदंप्रविष्टेतुत्रीन्रथान्श्रांतवाहनान् ॥ अपश्यंस
हितानेकस्तंदेशंसमुपेयुषः ॥ ५५ ॥ कृपंशारद्वतंवीरंद्रौणिंचरथिनांवरं ॥ भोजंचकृतवर्माणंसहितान्शरविक्षतान् ॥ ५६ ॥ तेसर्वेमामभिप्रेक्ष्यतूर्णमश्वाननो
दयन् ॥ उपयायतुमामूचुर्दिष्ट्याजीवसिसंजय ॥ ५७ ॥ अपृच्छंश्चैवमांसर्वेपुत्रंतवजनाधिपं ॥ कच्चिद्दुर्योधनोराजासनोजीवतिसंजय ॥ ५८ ॥ आख्यातवा
नहंतेभ्यस्तदाकुशलिनंनृपं ॥ तच्चैवसर्वमाचक्षंयन्मांदुर्योधनोब्रवीत् ॥ ५९ ॥ ह्रदंचैवाहमाचक्षंयंप्रविष्टोनराधिपः ॥ अश्वत्थामातुतद्राजन्निशम्यवचनंम
म ॥ ६० ॥ तंह्रदंविपुलंप्रेक्ष्यकरुणंपर्यदेवयत् ॥ अहोधिङ्नसजानातिजीवतोस्मान्नराधिपः ॥ ६१ ॥ पर्याप्ताहिवयंतेनसहयोधयितुंपरान् ॥ तेतुतत्रचिरंका
लंविलप्यचमहारथाः ॥ ६२ ॥ प्राद्रवन्रथिनांश्रेष्ठादृष्ट्वापांडुसुतान्रणे ॥ तेतुमांरथमारोप्यकृपस्यसुपरिष्कृतं ॥ ६३ ॥ सेनानिवेशमाजग्मुर्हतशेषास्त्रयोर
थाः ॥ तत्रगुल्माःपरित्रस्ताःसूर्येचास्तमितेसति ॥ ६४ ॥ सर्वेविचुक्रुशुःश्रुत्वापुत्राणांतवसंक्षयं ॥ ततोवृद्धामहाराजयोषितांरक्षिणोनराः ॥ ६५ ॥ राजदारा
नुपादायप्रययुर्नगरंप्रति ॥ तत्रविक्रोशमानानांरुदतीनांचसर्वशः ॥ ६६ ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दःश्रुत्वातद्बलसंक्षयं ॥ ततस्तायोषितोराजन्रुदत्योवैमुहुर्मु
हुः ॥ ६७ ॥ कुररयइवशब्देननादयंत्योमहीतलं ॥ आजघ्नुःकरजैश्चापिपाणिभिश्चशिरांस्युत ॥ ६८ ॥ लुलुचुश्चतदाकेशान्क्रोशंत्यस्तत्रतत्रह ॥ हाहाकारविना
दिन्योविनिघ्नंत्यउरांसिच ॥ ६९ ॥ शोचंत्यस्तत्ररुरुदुःक्रंदमानाविशांपते ॥ ततोदुर्योधनामात्याःसाश्रुकंठाभृशातुराः ॥ ७० ॥ राजदारानुपादायप्रययुर्नगरंप्र
ति ॥ वेत्रव्यासक्तहस्ताश्चद्वाराध्यक्षाविशांपते ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शयनीयानिशुभ्राणिस्पर्ध्यस्तरणवंतिच ॥ ससादायययुस्तूर्णंनगरंदाररक्षिणः ॥ ७२ ॥ आस्थायाश्वतरीयुक्तान्स्यंदनानपरेपुनः ॥ स्वान्स्वान्दारानुपादाय प्रययुर्नगरंप्रति ॥ ७३ ॥ अदृष्टपूर्वायानार्योभास्करेणापिवेश्मसु ॥ ददृशुस्तामहाराजजनायाताःपुरंप्रति ॥ ७४ ॥ ताःस्त्रियोभरतश्रेष्ठसौकुमार्यसमन्विताः॥ प्रययुर्नगरंतूर्णंहतस्वजनबांधवाः ॥ ७५ ॥ आगोपालाविपालेभ्योद्रवंतोनगरंप्रति ॥ ययुर्मनुष्याःसंभ्रांताभीमसेनभयार्दिताः ॥ ७६ ॥ अपिचैषांभयंतीव्रंपार्थेभ्योभूत्सुदारुणं ॥ प्रेक्षमाणास्तदान्योन्यमाधावन्नगरंप्रति ॥ ७७ ॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेविद्रवेभृशदारुणे ॥ युयुत्सुःशोकसंमूढःप्राप्तकालमचिंतयत् ॥ ७८ ॥ जितोदुर्योधनःसंख्येपांडवैर्भीमविक्रमैः ॥ एकादशचमूभर्त्ताभ्रातरश्चास्यसूदिताः ॥ ७९ ॥ हताश्चकुरवःसर्वेभीष्मद्रोणपुरःसराः ॥ अहमेकोविमुक्तस्तुभाग्ययोगाद्यदृच्छया ॥ ८० ॥ विद्रुतानिचसर्वाणिशिबिराणिसमंततः ॥ इतस्ततःपलायंतेहतनाथाहतौजसः ॥ ८१ ॥ अदृष्टपूर्वादुःखार्त्ताभयव्याकुललोचनाः ॥ हरिणाइववित्रस्तावीक्षमाणादिशोदश ॥ ८२ ॥ दुर्योधनस्यसचिवायेकेचिदवशेषिताः ॥ राजदारानुपादायप्रययुर्नगरंप्रति ॥ ८३ ॥ प्राप्तकालमहंमन्येप्रवेशंतैःसहप्रभो ॥ युधिष्ठिरमनुज्ञायभीमसेनंतथैवच ॥ ८४ ॥ एतमर्थंमहाबाहुरुभयोःसन्यवेदयत् ॥ तस्यप्रीतोभवद्राजानित्यंकरुणवेदिता ॥ ॥ ८५ ॥ परिष्वज्यमहाबाहुर्वैश्यापुत्रंव्यसर्जयत् ॥ ततःसरथमास्थायद्रुतमश्वानचोदयत् ॥ ८६ ॥ संवाहयितवांश्चापिराजदारान्पुरंप्रति ॥ तैश्चैवसहितःक्षिप्रमस्तंगच्छतिभास्करे ॥ ८७ ॥ प्रविष्टोहास्तिनपुरंबाष्पकंठोश्रुलोचनः ॥ अपश्यतमहाप्राज्ञंविदुरंसाश्रुलोचनं ॥ ८८ ॥ राज्ञःसमीपान्निष्क्रांतंशोकोपहतचेतसं ॥ तमब्रवीत्सत्यधृतिःप्रणतंत्वग्रतःस्थितं ॥ ८९ ॥ दिष्ट्याकुरुक्षयेवृत्तेअस्मिंस्त्वंपुत्रजीवसि ॥ विनाराज्ञःप्रवेशाद्वैकिमसित्वमिहागतः ॥ ९० ॥ एतद्वैकारणंसर्वंविस्तरेणनिवेदय ॥ युयुत्सुरुवाच निहतेशकुनौतत्रसज्ञातिसुतबांधवे ॥ ९१ ॥ हतशेषपरीवारोराजादुर्योधनस्ततः ॥ स्वकंसहयमुत्सृज्यप्राङ्मुखःप्राद्रवद्भयात् ॥ ९२ ॥ अपक्रांतेतुनृपतौस्कंधावारनिवेशनात् ॥ भयव्याकुलितंसर्वंप्राद्रवन्नगरंप्रति ॥ ९३ ॥ ततोराज्ञःकलत्राणिभ्रातॄणांचास्यसर्वतः ॥ वाहनेषुसमारोप्यअध्यक्षाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ९४ ॥ ततोहंसमनुज्ञाप्यराजानंसहकेशवं ॥ प्रविष्टोहास्तिनपुरंरक्षन्लोकान्प्रधावितान् ॥ ९५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंवैश्यापुत्रेणभाषितं ॥ प्राप्तकालमितिज्ञात्वाविदुरःसर्वधर्मवित् ॥ ९६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अपूजयदमेयात्मायुयुत्सुंवाक्यमब्रवीत् ॥ प्राप्तकालमिदंसर्वंब्रुवताभरतक्षये ॥ ९७ ॥ रक्षितःकुलधर्मश्चसानुक्रोशतयात्वया ॥ दिष्ट्यात्वामिहसंग्रामाद
स्माद्वीरक्षयात्पुरं ॥ ९८ ॥ समागतमपश्यामत्यंशुमंतमिवप्रजाः ॥ अंधस्यनृपतेर्यष्टिर्लुब्धस्यादीर्घदर्शिनः ॥ ९९ ॥ बहुशोयाच्यमानस्यदैवोपहतचेतसः ॥
त्वमेकोव्यसनार्त्तस्यध्रियसेपुत्रसर्वथा ॥ १०० ॥ अद्यत्वमिहविश्रांतःश्वोभिगंतायुधिष्ठिरं ॥ एतावदुक्त्वावचनंविदुरःसाश्रुलोचनः ॥ १ ॥ युयुत्सुंसमनुप्रा
प्यप्रविवेशनृपक्षयं ॥ पौरजानपदैर्दुःखाद्धाहेतिभृशनादितं ॥ २ ॥ निरानंदंगतश्रीकंहतारामभिवाशयं ॥ शून्यरूपमपध्वस्तंदुःखाद्दुःखतरोऽभवत् ॥ ३ ॥ वि
दुरःसर्वधर्मज्ञोविक्लवेनांतरात्मना ॥ विवेशनगरेराजन्निश्वासशनैःशनैः ॥ ४ ॥ युयुत्सुरपितांरात्रिंस्वगृहेन्यवसत्तदा ॥ वंद्यमानःस्वकैश्चापिनाभ्यनंदत्सुदुः
खितः ॥ चिंतयानःक्षयंतीव्रंभरतानांपरस्परं ॥ १०५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वणिह्रदप्रवेशपर्वणिएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ समाप्तं
चह्रदप्रवेशपर्व ॥ अतःपरंगदायुद्धपर्व ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हतेषुसर्वसैन्येषुपांडुपुत्रैरणाजिरेइत्यारभ्यशोकसंविग्नमनसश्चिंताध्यानपराभवन्नित्यंतःशल्यपर्वशेषोगदापर्वाख्यस्तस्यतात्पर्यंसर्वनाशेपिजीवितंदुस्त्यजंपराभूतमपिशत्रुंशूरानत्यजंतीतिच ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

धृतराष्ट्रउवाच हतेषुसर्वसैन्येषुपांडुपुत्रैरणाजिरे ॥ ममसैन्यावशिष्टास्तेकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ कृतवर्माकृपश्चैवद्रोणपुत्रश्चवीर्यवान् ॥ दुर्योधनश्चमंदा
त्माराजाकिमकरोत्तदा ॥ २ ॥ संजयउवाच संप्राद्रवत्सुदारेषुक्षत्रियाणांमहात्मनां ॥ विद्रुतेशिबिरेशून्येभृशोद्विग्नास्त्रयोरथाः ॥ ३ ॥ निशम्यपांडुपुत्रा
णांतदावैजयिनांस्वनं ॥ विद्रुतंशिबिरंदृष्ट्वासायान्हेराजगृद्धिनः ॥ ४ ॥ स्थानंनारोचयंस्तत्रततस्तेह्रदमभ्ययुः ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माभ्रातृभिःसहितोरणे ॥ ५ ॥
हृष्टःपर्यचरद्राजन्दुर्योधनवधेप्सया ॥ मार्गमाणास्तुसंक्रुद्धास्तवपुत्रंजयैषिणः ॥ ६ ॥ यत्नतोन्वेषमाणास्तेनैवापश्यन्जनाधिपं ॥ सहितीव्रेणवेगेनगदापा
णिरपाक्रमत् ॥ ७ ॥ तंह्रदंप्राविशच्चापिविष्टभ्यापःस्वमायया ॥ यदातुपांडवाःसर्वेसुपरिश्रांतवाहनाः ॥ ८ ॥ ततःस्वशिबिरंप्राप्यव्यतिष्ठंतस्वसैनिकाः ॥ ततःकृ
पश्चद्रौणिश्चकृतवर्माचसात्वतः ॥ ९ ॥ सन्निविष्टेषुपार्थेषुप्रयातास्तंह्रदंशनैः ॥ तेतंह्रदंसमासाद्ययत्रशेतेजनाधिपः ॥ १० ॥ अभ्यभाषंतदुर्धर्षंराजानंसुप्तमंभ
सि ॥ राजन्नुत्तिष्ठयुध्यस्वसहास्माभिर्युधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ जित्वावापृथिवींभुंक्ष्वहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ तेषामपिबलंसर्वंहतंदुर्योधनत्वया ॥ १२ ॥ प्रतिविद्धाश्चभूयि
ष्ठंयेशिष्टास्तत्रसैनिकाः ॥ नतेवेगंविषहितुंशक्तास्तवविशांपते ॥ १३ ॥ अस्माभिरपिगुप्तस्यतस्मादुत्तिष्ठभारत ॥ दुर्योधनउवाच दिष्ट्यापश्यामिवोमुक्ता
नीदृशात्पुरुषक्षयात् ॥ १४ ॥ पांडुकौरवसंमर्दाज्जीवमानान्नरर्षभान् ॥ विजेष्यामोवयंसर्वेविश्रांताविगतक्लमाः ॥ १५ ॥ भवंतश्चपरिश्रांतावयंचभृशवि
क्षताः ॥ उदीर्णंचबलंतेषांतेनयुद्धंनरोचये ॥ १६ ॥ नत्वेतदद्भुतंवीरायद्वोमहदिदंमनः ॥ अस्मासुचपराशक्तिर्नतुकालःपराक्रमे ॥ १७ ॥ विश्रम्यैकांनिशाम
द्यभवद्भिःसहितोरणे ॥ प्रतियोत्स्याम्यहंशत्रून्श्वोनमेस्त्यत्रसंशयः ॥ १८ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोब्रवीद्द्रौणीराजानंयुद्धदुर्मदं ॥ उत्तिष्ठराजन्भद्रंतेविजे
ष्यामोवयंपरान् ॥ १९ ॥ इष्टापूर्तेनदानेनसत्येनचजयेनच ॥ शपेराजन्यथात्वद्यनिहनिष्यामिसोमकान् ॥ २० ॥ मास्मयज्ञकृतांप्रीतिमाप्नुयांसज्जनोचितां ॥
यदीमांरजनींव्युष्टांनहिहन्मिपरान्रणे ॥ २१ ॥ नाहत्वासर्वपांचालान्विमोक्ष्येकवचंविभो ॥ इतिसत्यंब्रवीम्येतत्तन्मेशृणुजनाधिप ॥ २२ ॥ तेषुसंभाषमाणेषुव्या
धास्तंदेशमाययुः ॥ मांसभारपरिश्रांताःपानीयार्थंयदृच्छया ॥ २३ ॥ तेहिनित्यंमहाराजभीमसेनस्यलुब्धकाः ॥ मांसभारानुपाजह्रुर्भक्त्यापरमयाविभो ॥ २४ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यज्ञकृतांप्रीतिंयज्ञादिजस्यपुण्यस्यफलं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ नष्टंअदृश्यत्वंगतंलीनमित्यर्थः ॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

तेतत्रधिष्ठितास्तेषांसर्वंतद्वचनंरहः ॥ दुर्योधनवचश्चैवशुश्रुवुःसंगतामिथः ॥ २५ ॥ तेपिसर्वेमहेष्वासाअयुद्धार्थिनिकौरवे ॥ निर्वंधंपरमंचक्रुस्तदावैयुद्ध
॥ १ ॥ कांक्षिणः॥२६॥ तांस्तथासमुदीक्ष्याथकौरवाणांमहारथान्॥ अयुद्धमनसंचैवराजानंस्थितमंभसि॥२७॥ तेषांश्रुत्वाचसंवादंराज्ञश्चसलिलेसतः ॥ व्याधा ९
भ्यजानन्राजेंद्रसलिलस्थंसुयोधनं॥ २८ ॥ तेपूर्वंपांडुपुत्रेणपृष्टाह्यासन्सुतंतव ॥ यदृच्छोपगतास्तत्रराजानंपरिमार्गता ॥ २९ ॥ ततस्तेपांडुपुत्रस्यस्मृत्वात
द्भाषितंतदा॥ अन्योन्यमब्रुवन्राजन्मृगव्याधाःशनैरिव ॥३०॥ दुर्योधनंख्यापयामोधनंदास्यतिपांडवः॥ अव्यक्तमिहनःख्यातोह्रदेदुर्योधनोनृपः॥ ३१॥
तस्माद्गच्छामहेसर्वेयत्रराजायुधिष्ठिरः॥ आख्यातुंसलिलेसुप्तंदुर्योधनममर्षणं॥३२॥ धृतराष्ट्रात्मजंतस्मैभीमसेनायधीमते॥ शयानंसलिलेसर्वेकथयामो
धनुर्भृते॥ ३३ ॥ सनोदास्यतिसुप्रीतोधनानिबहुलान्युत ॥ किंनोमांसेनशुष्केणपरिक्लिष्टेनशोषिणा ॥ ३४॥ एवमुक्तातुतेव्याधाःसंप्रहृष्टाधनार्थिनः॥ मांस
भारानुपादायप्रययुःशिबिरंप्रति॥ ३५ ॥ पांडवापिमहाराजलब्धलक्षाःप्रहारिणः ॥ अपश्यमानाःसमरेदुर्योधनमवस्थितं॥ ३६॥ निकृतेस्तस्यपापस्यतेपारं
गमनेप्सवः॥ चारान्संप्रेषयामासुःसमंतात्तद्रणाजिरे॥३७॥ आगम्यतुततःसर्वेनष्टंदुर्योधनंनृपं॥ न्यवेदयंतसहिताधर्मराजस्यसैनिकाः ॥ ३८॥ तेषांतद्वच
नंश्रुत्वाचाराणांभरतर्षभ॥ चिंतामभ्यगमत्तीव्रांनिशश्वासचपार्थिवः॥ ३९ ॥ अथस्थितानांपांडूनांदीनानांभरतर्षभ॥ तस्माद्देशादपक्रम्यत्वरितालुब्धका
विभो॥ ४० ॥ आजग्मुःशिबिरंहृष्टादृष्ट्वादुर्योधनंनृपं॥ वार्यमाणाःप्रविष्टाश्चभीमसेनस्यपश्यतः ॥ ४१ ॥ तेतुपांडवमासाद्यभीमसेनंमहाबलं ॥ तस्मैतत्सर्व
माचख्युर्यद्वृत्तंयच्चवैश्रुतं ॥ ४२॥ ततोवृकोदरोराजन्दत्वातेषांधनंबहु ॥ धर्मराजायतत्सर्वमाचचक्षेपरंतपः॥ ४३ ॥ असौदुर्योधनोराजन्विज्ञातोममलु
॥ १ ॥ ब्धकैः॥ संस्तभ्यसलिलंशेतेयस्यार्थेपरितप्यसे॥ ४४ ॥ तद्वचोभीमसेनस्यप्रियंश्रुत्वाविशांपते॥ अजातशत्रुःकौंतेयोहृष्टोभूत्सहसोदरैः॥ ४५ ॥ तंचश्रुत्वाम ॥ १ ॥
हेष्वासंप्रविष्टंसलिलन्हदे ॥ क्षिप्रमेवततोऽगच्छत्पुरस्कृत्यजनार्दनं ॥ ४६॥ ततःकिलकिलाशब्दःप्रादुरासीद्विशांपते ॥ पांडवानांप्रहृष्टानांपंचालानांचसर्व
शः॥ ४७॥ सिंहनादांस्ततश्चक्रुःक्ष्वेडाश्चभरतर्षभ॥ त्वरिताःक्षत्रियाराजन्जग्मुर्द्वैपायनंन्हदं ॥ ४८॥ ज्ञातःपापोधार्तराष्ट्रोदृष्टश्चेत्यसकृद्रणे॥ प्राक्रोशन्सो
मकास्तत्रहृष्टरूपाःसमंततः॥ ४९ ॥ तेषामाशुप्रयातानांरथानांतत्रवेगिनां॥ बभूवतुमुलःशब्दोदिवस्पृक्पृथिवीपते॥ ५० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५१॥५२॥५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥५९॥ ६० ॥ ६१ ॥ अपयास्यामहेत्वदन्वेषणभिया ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥६५॥ ६६॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिश्रीशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणि

दुर्योधनंपरीप्संतस्तत्रतत्रयुधिष्ठिरं ॥ अन्वयुस्त्वरितास्तेवैराजानंश्रांतवाहनाः ॥५१ ॥ अर्जुनोभीमसेनश्चमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ धृष्टद्युम्नश्चपांचाल्यःशिखंडी चापराजितः ॥ ५२॥ उत्तमौजायुधामन्युःसात्यकिश्चमहारथः ॥ पंचालानांचयेशिष्टाद्रौपदेयाश्चभारत ॥ ५३ ॥ हयाश्चसर्वेनागाश्चशतशश्चपदातयः ॥ ततः प्राप्तोमहाराजधर्मराजःप्रतापवान् ॥ ५४ ॥ द्वैपायनन्हदंघोरंयत्रदुर्योधनोभवत् ॥ शीतामलजलंह्यद्यंद्वितीयमिवसागरं ॥ ५५ ॥ माययासलिलंस्तभ्ययत्राभूत्तेस्थितःसुतः ॥ अत्यद्भुतेनविधिनादैवयोगेनभारत ॥ ५६ ॥ सलिलांतर्गतःशेतेदुर्दर्शःकस्यचित्प्रभो ॥ मानुषस्यमनुष्येंद्रगदाहस्तोजनाधिपः ॥ ५७॥ ततोदुर्योधनोराजासलिलांतर्गतोवसन् ॥ शुश्रुवेतुमुलंशब्दंजलदोपमनिःस्वनं ॥ ५८॥ युधिष्ठिरश्चराजेंद्रतंन्हदंसहसोदरैः ॥ आजगाममहाराजतवपुत्रवधाय वै ॥ ५९॥ महताशंखनादेनरथनेमिस्वनेनच ॥ ऊर्ध्वंधुन्वन्महारेणुंकंपयंश्चापिमेदिनीं ॥६०॥ यौधिष्ठिरस्यसैन्यस्यश्रुत्वाशब्दंमहारथाः ॥ कृतवर्माकृपोद्रौणीराजानमिदमब्रुवन् ॥ ६१॥ इमेत्वायांतिसंहृष्टाःपांडवाजितकाशिनः ॥ अपयास्यामहेतावदनुजानातुनोभवान् ॥ ६२ ॥ दुर्योधनस्तुतच्छ्रुत्वातेषांतत्रतरस्विनां ॥ तथेत्युक्त्वान्हदंतंवैमाययाऽस्तंभयत्प्रभो ॥ ६३ ॥ तेत्वनुज्ञाप्यराजानंभृशंशोकपरायणाः ॥ जग्मुर्दूरेमहाराजकृपप्रभृतयोरथाः ॥ ६४ ॥ तेगत्वादूरमध्वानंन्यग्रोधंप्रेक्ष्यमारिष ॥ न्यविशंतभृशंश्रांताश्चिंतयंतोनृपंप्रति ॥ ६५ ॥ विष्टभ्यसलिलंसुप्तोधार्तराष्ट्रोमहाबलः ॥ पांडवाश्चापिसंप्राप्तास्तंदेशंयुद्धमीप्सवः ॥ ६६ ॥ कथंनुयुद्धंभविताकथंराजाभविष्यति ॥ कथंनुपांडवाराजन्प्रतिपत्स्यंतिकौरवं ॥ ६७॥ इत्येवंचिंतयानास्तुरथेभ्योश्वान्विमुच्यते ॥ तत्रासांचक्रिरेराजन्कृपप्रभृतयोरथाः ॥ ६८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणित्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततस्तेष्वपयातेपुरथेषुत्रिषुपांडवाः ॥ तेन्हदंप्रत्यपद्यंतयत्रदुर्योधनोभवत् ॥ १ ॥ आसाद्यचकुरुश्रेष्ठतदाद्वैपायनंन्हदं ॥ स्तंभितंधार्तराष्ट्रेणदृष्ट्वातंसलिलाशयं ॥ २ ॥ वासुदेवमिदंवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदनः ॥ पश्येमांधार्तराष्ट्रेणमायामप्सुप्रयोजितां ॥ ३ ॥ विष्टभ्यसलिलंशेतेनास्यमानुषतोभयं ॥ दैवींमायामिमांकृत्वासलिलांतर्गतोह्ययं ॥ ४ ॥ निकृत्यानिकृतिप्रज्ञोनमेजीवन्विमोक्ष्यते ॥ यद्यस्यसमरेसह्यंकुरुतेवज्रभृत्स्वयं ॥ ५ ॥

नैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिंशोऽध्यायः ॥३०॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जीवितेप्सुंदुर्योधनंविज्ञायकदाचिद्राज्यार्धंयुधिष्ठिरस्तस्मैदास्यतीत्याशंक्यभगवांस्तंबोधयतिदुर्योधनवधार्थी मायाविनइत्यादिना ॥ ६ ॥ क्रियाभ्युपायैःशत्रुक्रियानुरूपैःप्रतीकारैर्धर्म्यैरधर्म्यैर्वेत्यर्थःएते

तथाप्येनंहतंयुद्धेलोकाद्रक्ष्यंतिमाधव ॥ वासुदेवउवाच मायाविनइमांमायांमाययाजहिभारत ॥ ६ ॥ मायावीमाययावध्यःसत्यमेतद्युधिष्ठिर ॥ क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्मायामप्सुप्रयोज्यच ॥ ७ ॥ जहित्वंभरतश्रेष्ठमायात्मानंसुयोधनं ॥ क्रियाभ्युपायैरिंद्रेणनिहतादैत्यदानवाः ॥ ८ ॥ क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्बलिर्बद्धोमहात्मना ॥ क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्हिरण्याक्षोमहासुरः ॥ ९ ॥ हिरण्यकशिपुश्चैवक्रिययैवनिषूदितौ ॥ वृत्रश्चनिहतोराजन्क्रिययैवनसंशयः ॥ १० ॥ तथा पौलस्त्यतनयोरावणोनामराक्षसः ॥ रामेणनिहतोराजन्सानुबंधःसहानुगः ॥ ११ ॥ क्रिययायोगमास्थायतथात्वमपिविक्रम ॥ क्रियाभ्युपायैर्निहतौमया राजन्पुरातनौ ॥ १२ ॥ तारकश्चमहादैत्योविप्रचित्तिश्चवीर्यवान् ॥ वातापिरिल्वलश्चैवत्रिशिराश्चतथाविभो ॥ १३ ॥ सुंदोपसुंदावसुरौक्रिययैवनिषूदितौ ॥ क्रियाभ्युपायैरिंद्रेणत्रिदिवंभुज्यतेविभो ॥ १४ ॥ क्रियाबलवतीराजन्नान्यत्किंचिद्युधिष्ठिर ॥ दैत्याश्चदानवाश्चैवराक्षसाःपार्थिवास्तथा ॥ १५ ॥ क्रियाभ्युपायैर्निहताःक्रियांतस्मात्समाचर ॥ संजयउवाच इत्युक्तोवासुदेवेनपांडवःसंशितव्रतः ॥ १६ ॥ जलस्थंतंमहाराजतवपुत्रंमहाबलं ॥ अभ्यभाषतकौंतेयः प्रहसन्निवभारत ॥ १७ ॥ सुयोधनकिमर्थोयमारंभोप्सुकृतस्त्वया ॥ सर्वंक्षत्रंघातयित्वास्वकुलंचविशांपते ॥ १८ ॥ जलाशयंप्रविष्टोद्यवांछन्जीवितमात्मनः ॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्वसहास्माभिःसुयोधन ॥ १९ ॥ सतेदर्पोनरश्रेष्ठसचमानःक्वतेगतः ॥ यस्त्वंसंस्तभ्यसलिलंभीतोराजन्व्यवस्थितः ॥ २० ॥ सर्वेत्वांशूरइत्येवंजनाजल्पंतिसंसदि ॥ व्यर्थंतद्भवतोमन्येशौर्यंसलिलशायिनः ॥ २१ ॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्वक्षत्रियोसिकुलोद्भवः ॥ कौरवेयोविशेषेणकुलंजन्मचसंस्मर ॥ ॥ २२ ॥ सकथंकौरवेवंशेप्रशंसन्जन्मचात्मनः ॥ युद्धाद्भीतस्ततस्तोयंप्रविश्यप्रतितिष्ठसि ॥ २३ ॥ अयुद्धमव्यवस्थानंनैषधर्मःसनातनः ॥ अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यंरणेराजन्पलायनं ॥ २४ ॥ कथंपारमगत्वाहियुद्धेत्वंवैजिजीविषुः ॥ इमान्निपतितान्दृष्ट्वापुत्रान्भ्रातॄन्पितॄंस्तथा ॥ २५ ॥ संबंधिनोवयस्यांश्चमातुलान्बांधवांस्तथा ॥ घातयित्वाकथंतातन्हृदेतिष्ठसिसांप्रतं ॥ २६ ॥ शूरमानीनशूरस्त्वंमृषावदसिभारत ॥ शूरोहमितिदुर्बुद्धेसर्वलोकस्यशृण्वतः ॥ २७ ॥

तुछलकारिणश्छलैरेवहंतव्याइतिभावः ॥ ७ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विक्रमविक्रमंकुरुष्व ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अयुद्धंयुद्धवर्जनं अव्यवस्थानंविशेषेणअवस्थानंराज्येवास्वर्गेवास्थितिर्व्यवस्थानंतदभावश्चैतद्द्वयंक्षत्रियस्यनधर्मइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ब्रूहीति हेशूरेतिसाधिक्षेपसंबोधनं ययावृत्त्यानिमित्तभूतया वानप्रस्थत्वेनवान्यस्तशस्त्रत्वेनवाक्लीबत्वेनवात्वंसंगरंत्यजसितांवृत्तिंब्रूहि नत्वंवानप्रस्थोसिराज्यार्थित्वात् नापिन्यस्तशस्त्रोगदाधारित्वान् परिशेषात्क्लीबोस्मीतिमाभाषस्व युद्धंकुर्वितिभावः ॥ २८ ॥ विनीयत्यक्त्वा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पौरुषंयत्नः विक्रांतताशौर्यं विस्फूर्जितंगर्जनं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नैतदिति

नहिशूराःपलायंतेशत्रून्दृष्ट्वाकथंचन॥ ब्रूहिवात्वंययावृत्त्याशूरत्यजसिसंगरं ॥ २८ ॥ सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्वविनीयभयमात्मनः ॥ घातयित्वासर्वसैन्यंभ्रातॄंश्चैवसुयोधन॥ २९॥ नेदानींजीवितेबुद्धिःकार्याधर्मचिकीर्षया॥ क्षत्रधर्ममुपाश्रित्यत्वद्विधेनसुयोधन॥ ३०॥ यत्तुकर्णमुपाश्रित्यशकुनिंचापिसौबलं॥ अमर्त्यइवसंमोहात्त्वमात्मानंनबुद्धवान्॥ ३१ ॥ तत्पापंसुमहत्कृत्वाप्रतियुध्यस्वभारत ॥ कथंहित्वद्विधोमोहाद्रोचयेतपलायनं ॥ ३२॥ क्वतेतत्पौरुषंयातंक्वचमानःसुयोधन॥ क्वचविक्रांततायाताक्वचविस्फूर्जितंमहत्॥ ३३॥ क्वतेकृतास्त्रतायाताकिंचशेषेजलाशये॥ सत्वमुत्तिष्ठयुध्यस्वक्षत्रधर्मेणभारत॥ ३४॥ अस्मांस्तुवापराजित्यप्रशाधिपृथिवीमिमां॥ अथवानिहतोस्माभिर्भूमौस्वप्स्यसिभारत॥ ३५॥ एषतेपरमोधर्मःसृष्टोधात्रामहात्मना॥ तंकुरुष्वयथातथ्यंराजाभवमहारथ॥ ३६॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाराजधर्मपुत्रेणधीमता॥ सलिलस्थस्तवसुतइदंवचनमब्रवीत्॥ ३७॥ दुर्योधनउवाच नैतच्चित्रंमहाराजयद्भीःप्राणिनमाविशेत्॥ नचप्राणभयाद्भीतोव्यपयातोस्मिभारत॥ ३८॥ अरथश्चानिषंगीचनिहतःपार्ष्णिसारथिः॥ एकश्चाप्यगणःसंख्येप्रत्याश्वासमरोचयं॥ ३९॥ नप्राणहेतोर्नभयान्नविषादाद्विशांपते ॥ इदमंभःप्रविष्टोस्मिश्रमात्त्विदमनुष्ठितं ॥ ४० ॥ त्वंचाश्वसिहिकौंतेययेचाप्यनुगतास्तव॥ अहमुत्थायवःसर्वान्प्रतियोत्स्यामिसंयुगे॥ ४१॥ युधिष्ठिरउवाच आश्वस्ताएवसर्वेस्मचिरंत्वांमृगयामहे॥ तदिदानींसमुत्तिष्ठयुध्यस्वेहसुयोधन॥ ४२॥ हत्वावासमरेपार्थान्स्फीतंराज्यमवाप्नुहि॥ निहतोवारणेस्माभिर्वीरलोकमवाप्स्यसि॥ ४३॥ दुर्योधनउवाच यदर्थंराज्यमिच्छामिकुरूणांकुरुनंदन॥ तइमेनिहताःसर्वेभ्रातरोमेजनेश्वर॥ ४४॥ क्षीणरत्नांचपृथिवींहतक्षत्रियपुंगवां॥ नह्युत्सहाम्यहंभोक्तुंविधवामिवयोषितं॥ ४५ ॥ अद्यापित्वहमाशंसेत्वांविजेतुंयुधिष्ठिर॥ भंक्त्वापांचालपांडूनामुत्साहंभरतर्षभ॥ ४६॥ नत्विदानीमहंमन्येकार्यंयुद्धेनकर्हिचित् ॥ द्रोणेकर्णेचसंशांतेनिहतेचपितामहे ॥ ४७॥ अस्त्विदानीमियंराजन्केवलापृथिवीतव॥ असहायोहिकोराजाराज्यमिच्छेत्प्रशासितुं॥ ४८॥

प्राणेनरक्षितव्येनहेतुनाभीर्भयंमामांमनुष्यंआविशेदितिब्रुवन्नैतच्चित्रमपितुप्राणिनांस्वाभाविकोयंधर्मःपरंतुमय्येतन्नास्तीत्याह नचेति ॥३८॥३९॥ प्राणहेतोर्जीवितार्थित्वात् भयात् बंधनादित्रासात् विषादात् शोकाभिभूतत्वात् ॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुहृदस्तादृशान्हित्वापुत्रान्भ्रातॄन्पितॄनपि ॥ भवद्भिश्चहृतेराज्येकोनुजीवेतमादृशः ॥ ४९ ॥ अहंवनंगमिष्यामित्यजिनैःप्रतिवासितः ॥ रतिर्हिनास्तिमेरा
॥३॥ ज्येहतपक्षस्यभारत ॥ ५० ॥ हतबांधवभूयिष्ठाहताश्वाहतकुंजरा ॥ एषातेपृथिवीराजन्भुंक्ष्वैनांविगतज्वरः ॥ ५१ ॥ वनमेवगमिष्यामिवसानोमृगचर्मणी ॥
नहिमेनिर्जनस्यास्तिजीवितेद्यस्पृहाविभो ॥५२॥ गच्छत्वंभुंक्ष्वराजेंद्रपृथिवींनिहतेश्वरां ॥ हतयोधांनष्टरत्नांक्षीणवृत्तिर्यथासुखं ॥५३॥ संजयउवाच दुर्यो ९
धनंतवसुतंसलिलस्थंमहायशाः ॥ श्रुत्वातुकरुणंवाक्यमभाषतयुधिष्ठिरः ॥५४॥ युधिष्ठिरउवाच आर्तप्रलापान्मातातसलिलस्थःप्रभाषिथाः ॥ नैतन्म
नसिमेराजन्वाशितंशकुनेरिव ॥ ५५ ॥ यदिवापिसमर्थःस्यास्त्वंदानायसुयोधन ॥ नाहमिच्छेयमवनिंत्वयादत्तांप्रशासितुं ॥ ५६ ॥ अधर्मेणनगृह्णीयांत्व
यादत्तांमहीमिमां ॥ नहिधर्मःस्मृतोराजन्क्षत्रियस्यप्रतिग्रहः ॥ ५७ ॥ त्वयादत्तांनचेच्छेयंपृथिवीमखिलामहं ॥ त्वांतुयुद्धेविनिर्जित्यभोक्तास्मिवसुधामि
मां ॥ ५८ ॥ अनीश्वरश्चपृथिवींकथंत्वंदातुमिच्छसि ॥ त्वयेयंपृथिवीराजन्किन्नदत्तातदैवहि ॥५९॥ धर्मतोयाचमानानांप्रशमार्थंकुलस्यनः ॥ वार्ष्णेयंप्रथ
मंराजन्प्रत्याख्यायमहाबलं ॥ ६० ॥ किमिदानींददासित्वंकोहितेचित्तविभ्रमः ॥ अभियुक्तस्तुकोराजादातुमिच्छेद्धिमेदिनीं ॥ ६१ ॥ नत्वमद्यमहींदातुमी
शःकौरवनंदन ॥ आच्छेत्तुंवाबलाद्राजन्सकथंदातुमिच्छसि ॥ ६२ ॥ मांतुनिर्जित्यसंग्रामेपालयेमांवसुंधरां ॥ सूच्यग्रेणापियद्भूमेरपिभिद्येतभारत ॥६३॥
तन्मात्रमपितन्मह्यंनददातिपुराभवान् ॥ सकथंपृथिवीमेतांप्रददासिविशांपते ॥६४॥ सूच्यग्रंनात्यजःपूर्वंसकथंत्यजसिक्षितिं ॥ एवमैश्वर्यमासाद्यप्रशास्य
पृथिवीमिमां ॥६५॥ कोहिमूढोव्यवस्येतशत्रोर्दातुंवसुंधरां ॥ त्वंतुकेवलमौर्ख्येणविमूढोनावबुध्यसे ॥६६॥ पृथिवींदातुकामोपिजीवितेनविमोक्ष्यसे ॥ अ
स्मान्वात्वंपराजित्यप्रशाधिपृथिवीमिमां ॥ ६७ ॥ अथवानिहतोस्माभिर्व्रजलोकाननुत्तमान् ॥ आवयोर्जीवतोराजन्मयिचत्वयिचध्रुवं ॥ ६८ ॥ संशयःस ॥३॥
र्वभूतानांविजयेनौभविष्यति ॥ जीवितंतवदुष्प्रज्ञमयिसंप्रतिवर्तते ॥६९॥ जीवयेयमहंकामंनतुत्वंजीवितुंक्षमः ॥ दहनेहिकृतोयत्नस्त्वयास्मासुविशेषतः ॥
॥ ७० ॥ आशीविषैर्विषैश्चापिजलेचापिप्रवेशनैः ॥ त्वयाविनिकृताराजन्राज्यस्यहरणेनच ॥ ७१ ॥ अप्रियाणांचवचनैर्द्रौपद्याःकर्षणेनच ॥ एतस्मात्कार
णात्पापजीवितंतेनविद्यते ॥ ७२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७३ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ यस्येति आतपत्रेणदुर्योधनःसूर्याद्रक्षितइत्येषप्रवादोपियस्यनसहतेइ

उत्तिष्ठोत्तिष्ठयुध्यस्वयुद्धेश्रेयोभविष्यति ॥ एवंतुविविधावाचोजययुक्ताःपुनःपुनः ॥ कीर्तयंतिस्मतेवीरास्तत्रतत्रजनाधिप ॥ ७३ ॥ इतिश्रीम०शल्यांतर्गतग
दापर्वणिसुयोधनयुधिष्ठिरसंवादेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंसंतर्ज्यमानस्तुममपुत्रोमहीपतिः ॥ प्रकृत्यामन्युमान्वीरःकथमासीत्प
रंतपः ॥ १ ॥ नहिसंतर्जनातेनश्रुतपूर्वाकथंचन ॥ राजभावेनमान्यश्चसर्वलोकस्यसोभवत् ॥ २ ॥ यस्यातपत्रच्छायापिस्वकाभानोस्तथाप्रभा ॥ खेदायैवाभि
मानित्वात्सहेत्सैवंकथंगिरः ॥ ३ ॥ इयंचपृथिवीसर्वासम्लेच्छाटविकाभृशं ॥ प्रसादाध्रियतेयस्यप्रत्यक्षंतवसंजय ॥ ४ ॥ सतथातर्ज्यमानस्तुपांडुपुत्रैर्विशेष
तः ॥ विहीनश्चस्वकैर्भृत्यैर्निर्जनेचावृतोभृशं ॥ ५ ॥ सश्रुत्वाकटुकावाचोजययुक्ताःपुनःपुनः ॥ किमब्रवीत्पांडवेयांस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ६ ॥ संजयउवाच
तर्ज्यमानस्तदाराजन्नुदकस्थस्तवात्मजः ॥ युधिष्ठिरेणराजेंद्रभ्रातृभिःसहितेनह ॥ ७ ॥ श्रुत्वासकटुकावाचोविषमस्थोनराधिपः ॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यसलिल
स्थःपुनःपुनः ॥ ८ ॥ सलिलांतर्गतोराजाधुन्वन्हस्तौपुनःपुनः ॥ मनश्चकारयुद्धायराजानंचाभ्यभाषत ॥ ९ ॥ यूयंससुहृदःपार्थाःसर्वेसरथवाहनाः ॥ अहमेकःप
रिद्यूनोविरथोहतवाहनः ॥ १० ॥ आत्तशस्त्रैरथोपेतैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ कथमेकःपदातिःसन्नशस्त्रोयोद्धुमुत्सहे ॥ ११ ॥ एकैकेनतुमांयूयंयोधयध्वंयुधिष्ठिर ॥
नत्वेकोबहुभिर्वीरैर्न्याय्योयोधयितुंयुधि ॥ १२ ॥ विशेषतोविकवचःश्रांतश्चापत्समाश्रितः ॥ भृशंविक्षतगात्रश्चश्रांतवाहनसैनिकः ॥ १३ ॥ नमेत्वत्तोभयंराज
न्नचपार्थाद्वृकोदरात् ॥ फाल्गुनाद्वासुदेवाद्वापंचालेभ्योथवापुनः ॥ १४ ॥ यमाभ्यांयुयुधानाद्वायेचान्येतवसैनिकाः ॥ एकःसर्वानहंक्रुद्धोवारयिष्येयुधिस्थि
तः ॥ १५ ॥ धर्ममूलासतांकीर्तिर्मनुष्याणांजनाधिप ॥ धर्मंचैवेहकीर्तिंचपालयन्प्रब्रवीम्यहं ॥ १६ ॥ अहमुत्थायसर्वान्वैप्रतियोत्स्यामिसंयुगे ॥ अनुगम्याग
तान्सर्वानृतून्संवत्सरोयथा ॥ १७ ॥ अद्यवःसरथान्साश्वानशस्त्रोविरथोपिसन् ॥ नक्षत्राणीवसर्वाणिसवितारात्रिसंक्षये ॥ १८ ॥ तेजसानाशयिष्यामिस्थि
रीभवतपांडवाः ॥ अद्यानृण्यंगमिष्यामिक्षत्रियाणांयशस्विनां ॥ १९ ॥ बाह्लीकद्रोणभीष्माणांकर्णस्यचमहात्मनः ॥ जयद्रथस्यशूरस्यभगदत्तस्यचोभयोः ॥
॥ २० ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यभूरिश्रवसएवच ॥ पुत्राणांभरतश्रेष्ठशकुनेःसौबलस्यच ॥ २१ ॥

तिभावः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ परिद्यूनःपरिश्रांतः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥४॥ मित्राणांसुहृदांचैवबांधवानांतथैवच ॥ आनृण्यमद्यगच्छामिहत्वात्वांभ्रातृभिःसह॥ २२॥ एतावदुक्त्वावचनंविरराममजनाधिपः॥ युधिष्ठिरउवाच दि ९
ष्ट्यात्वमपिजानीषेक्षत्रधर्मंसुयोधन॥२३॥ दिष्ट्यातेवर्ततेबुद्धिर्युद्धायैवमहाभुज॥ दिष्ट्याशूरोसिकौरव्यदिष्ट्याजानासिसंगरं॥ २४॥ यस्त्वमेकोहिनःसर्वा
न्संगरेयोद्धुमिच्छसि॥ एकएकेनसंगम्ययत्तेसंमतमायुधं॥२५॥ तत्त्वमादाययुध्यस्वप्रेक्षकास्तेवयंस्थिताः ॥ स्वयमिष्टंचतेकामंवीरभूयोददाम्यहं॥ २६॥
हत्वैकंभवतोराज्यंहतोवास्वर्गमाप्नुहि॥ दुर्योधनउवाच एकश्चेद्योद्धुमाक्रंदेशूरोद्यममदीयतां॥२७॥ आयुधानामियंचापिवृताव्त्संमतेगदा ॥ हंतैकंभव
तामेकःशक्यंमांयोभिमन्यते॥२८॥ पदातिर्गदयासंख्येसयुध्यतुमयासह॥ वृत्तानिरथयुद्धानिविचित्राणिपदेपदे॥ २९ ॥इदमेकंगदायुद्धंभवत्वद्याद्भुतंम
हत्॥ अस्त्राणामपिपर्यायंकर्तुमिच्छंतिमानवाः॥ ३० ॥ युद्धानामपिपर्यायोभवत्वनुमतेतव ॥ गदयात्वांमहाबाहोविजेष्यामिसहानुजं॥ ३१ ॥पंचालान्
सृंजयांश्चैवयेचान्येतवसैनिकाः॥ नहिमेसंभ्रमोजातुशक्रादपियुधिष्ठिर॥ ३२॥ युधिष्ठिरउवाच उत्तिष्ठोत्तिष्ठगांधारेमांयोधयसुयोधन॥ एकएकेन
संगम्यसंयुगेगदयाबली॥३३॥ पुरुषोभवगांधारेयुध्यस्वसुसमाहितः॥ अद्यतेजीवितंनास्तियदींद्रोपितवाश्रयः॥३४॥ संजयउवाच एतत्सनरशार्दूलो
नामृष्यततवात्मजः॥ सलिलांतर्गतःश्वभ्रेमहानागइवश्वसन्॥३५॥ तथासौवाक्प्रतोदेनतुद्यमानःपुनःपुनः॥ वचोनममृषेराजन्नुत्तमाश्वःकशामिव॥३६॥
संक्षोभ्यसलिलंवेगाद्गदामादायवीर्यवान्॥ अद्रिसारमयींगुर्वींकांचनांगदभूषणां॥ ३७॥ अंतर्जलात्समुत्तस्थौनागेंद्रइवनिःश्वसन्॥ सभित्वास्तंभितंतोयं
स्कंधेकृत्वायसींगदां ॥३८॥ उदतिष्ठतपुत्रस्तेप्रतपन्रश्मिवानिव॥ ततःशैक्यायसींगुर्वींजातरूपपरिष्कृतां॥३९॥ गदांपरामृशद्धीमान्धार्तराष्ट्रोमहाबलः॥
गदाहस्तंतुतंदृष्ट्वासशृंगमिवपर्वतं॥ ४० ॥ प्रजानामिवसंक्रुद्धंशूलपाणिमिवस्थितं॥ सगदोभारतोभातिप्रतपन्भास्करोयथा॥ ४१ ॥ तमुत्तीर्णंमहाबाहुंग ॥४॥
दाहस्तमरिंदमं॥ मेनिरेसर्वभूतानिदंडपाणिमिवांतकं॥ ४२ ॥ वज्रहस्तंयथाशक्रंशूलहस्तंयथाहरं॥ ददृशुःसर्वपंचालाःपुत्रंतवजनाधिप॥ ४३ ॥तमुत्तीर्णं
तुसंप्रेक्ष्यसमहृष्यंतसर्वशः॥ पंचालाःपांडवेयाश्चतेन्योन्यस्यतलान्ददुः ॥ ४४ ॥ अवहासंतुतंमत्वापुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ उद्वृत्यनयनेक्रुद्धोदिधक्षुरिवपांडवा
न्॥ ४५॥ त्रिशिखांभ्रुकुटींकृत्वासंदष्टदशनच्छदः॥ प्रत्युवाचततस्तान्वैपांडवान्सहकेशवान्॥ ४६॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ क्षत्रधर्मंअस्तीतिशेषः धर्मोऽस्त्रीपुण्यआचारेइतिमेदिनी ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

दुर्योधनउवाच अस्यावहासस्यफलंप्रतिभोक्ष्यथपांडवाः ॥ गमिष्यथहताःसद्यःसपंचालायमक्षयं ॥ ४७॥ संजयउवाच उत्थितश्चजलात्तस्मात्पुत्रो दुर्योधनस्तव ॥ अतिष्ठतगदापाणीरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४८ ॥ तस्यशोणितदिग्धस्यसलिलेनसमुक्षितं ॥ शरीरंस्मतदाभातिस्रवन्निवमहीधरः ॥ ४९ ॥ तमु द्यतगदंवीरंमेनिरेतत्रपांडवाः ॥ वैवस्वतमिवक्रुद्धंकिंकरोद्यतपाणिनं ॥ ५० ॥ समेघनिनदोहर्षान्नर्दन्निवचगोवृषः ॥ आजुहावततःपार्थान्गदयायुधिवीर्य वान् ॥ ५१ ॥ दुर्योधनउवाच एकैकेनचमांयूयमासीदतयुधिष्ठिर ॥ नह्येकोबहुभिर्न्याय्योवीरोयोधयितुंयुधि ॥ ५२ ॥ न्यस्तवर्माविशेषेणश्रांतश्चाप्सु परिप्लुतः ॥ भृशंविक्षतगात्रश्चहतवाहनसैनिकः ॥ ५३ ॥ अवश्यमेवयोद्धव्यंसर्वैरेवमयासह ॥ युक्तंत्वयुक्तमित्येतद्वेत्सित्वंचैवसर्वदा ॥ ५४ ॥ युधिष्ठिरउवा च माभूदियंतवप्रज्ञाकथमेवंसुयोधन ॥ यदाभिमन्युंबहवोजघ्नुर्युधिमहारथाः ॥ ५५ ॥ क्षत्रधर्मंभृशंक्रूरंनिरपेक्षंसुनिर्घृणं ॥ अन्यथातुकथंहन्युरभिमन्युंत थागतं ॥ ५६ ॥ सर्वेभवंतोधर्मज्ञाःसर्वेशूरास्तनुत्यजः ॥ न्यायेनयुध्यतांप्रोक्ताशक्रलोकगतिःपरा ॥ ५७॥ यद्येकस्तुनहंतव्योबहुभिर्धर्मएवतु ॥ तदाभिमन्युं बहवोनिजघ्नुस्त्वन्मतेकथं ॥ ५८ ॥ सर्वोविमृशतेजंतुःकृच्छ्रस्थोधर्मदर्शनं ॥ पदस्थःपिहितंद्वारंपरलोकस्यपश्यति ॥ ५९॥ आमुंचकवचंवीरमूर्धजान्यमयस्व च ॥ यच्चान्यदपितेनास्तितदप्यादत्स्वभारत ॥ ६० ॥ इममेकंचतेकामंवीरभूयोददाम्यहं ॥ पंचानांपांडवेयानांयेनत्वंयोद्धुमिच्छसि ॥ ६१ ॥ तंहत्वावैभवान् राजाहतोवास्वर्गमाप्नुहि ॥ ऋतेचजीविताद्वीरयुद्धेकिंकुर्मतेप्रियं ॥ ६२॥ संजयउवाच ततस्तवसुतोराजन्वर्मजग्राहकांचनं ॥ विचित्रंचशिरस्त्राणंजां बूनदपरिष्कृतं ॥ ६३ ॥ सोवबद्धशिरस्त्राणःशुभकांचनवर्मभृत् ॥ रराजराजन्पुत्रस्तेकांचनःशैलराडिव ॥ ६४ ॥ सन्नद्धःसगदोराजन्सज्जःसंग्राममूर्धनि ॥ अ ब्रवीत्पांडवान्सर्वान्पुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ६५॥ भ्रातॄणांभवतामेकोयुध्यतांगदयामया ॥ सहदेवेनवायोत्स्येभीमेननकुलेनवा ॥ ६६ ॥ अथवाफाल्गुनेनाद्यत्व यावाभरतर्षभ ॥ योत्स्येहंसंगरंप्राप्यविजेष्येचरणाजिरे ॥ ६७॥ अहमद्यगमिष्यामिवैरस्यांतंसुदुर्गमं ॥ गदयापुरुषव्याघ्रहेमपट्टनिबद्धया ॥ ६८॥ गदायुद्धेनमे कश्चित्सदृशोस्तीतिचिंतये ॥ गदयावोहनिष्यामिसर्वानेवसमागतान् ॥ ६९ ॥ नमेसमर्थाःसर्वेवैयोद्धुंन्यायेनकेचन ॥ नयुक्तमात्मनावक्तुमेवंगर्वोद्धतंवचः ॥ अथवासफलंह्येतत्करिष्येभवतांपुरः ॥ ७० ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 ॥ ७१ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥७॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ योग्याअभ्यासः योग्यःप्रवीणेत्याद्युपक्रम्यरूढ्यभ्यासार्कयोषितोरिति

अस्मिन्मुहूर्तेसत्यंवामिथ्यावैतद्भविष्यति ॥ गृह्णातुचगदांयोवैयोत्स्यतेद्यमयासह ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणियुधिष्ठिरदुर्योधनसं
॥५॥ वादेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥७॥ संजयउवाच एवंदुर्योधनेराजन्गर्जमानेमुहुर्मुहुः ॥ युधिष्ठिरस्यसंक्रुद्धोवासुदेवोब्रवीदिदं ॥ १ ॥ यदिनामत्व ९
यंयुद्धेवरयेत्त्वांयुधिष्ठिर ॥ अर्जुनंनकुलंचैवसहदेवमथापिवा ॥ २ ॥ किमिदंसाहसंराजंस्त्वयाव्याहृतमीदृशं ॥ एकमेवनिहत्याजौभवराजाकुरुष्विति ॥ ३ ॥ न
समर्थानहंमन्येगदाहस्तस्यसंयुगे ॥ एतेनहिकृतायोग्यावर्षाणीहत्रयोदश ॥ ४ ॥ आयसेपुरुषेराजन्भीमसेनजिघांसया ॥ कथंनामभवेत्कार्यमस्माभिर्भरत
र्षभ ॥ ५ ॥ साहसंकृतवांस्त्वंतुह्यनुक्रोशान्नृपोत्तम ॥ नान्यमस्यानुपश्यामिप्रतियोद्धारमाहवे ॥ ६ ॥ ऋतेवृकोदरात्पार्थात्सचनातिकृतश्रमः ॥ तदिदंद्यूतमार
ब्धंपुनरेवयथापुरा ॥ ७ ॥ विषमंशकुनेश्चैवतवचैवविशांपते ॥ बलीभीमःसमर्थश्चकृतीराजासुयोधनः ॥ ८ ॥ बलवान्वाकृतीवेतिकृतीराजन्विशिष्यते ॥ सो
यंराजंस्त्वयाशत्रुःसमेपथिनिवेशितः ॥ ९ ॥ न्यस्तश्चात्मासुविषमेकृच्छ्रमापादितावयं ॥ कोनुसर्वान्विनिर्जित्यशत्रूनेकेनवैरिणा ॥ १० ॥ कृच्छ्रप्राप्तेनचतथा
हारयेद्राज्यमागतं ॥ पणित्वाचैकपाणेनरोचयेदेवमाहवं ॥ ११ ॥ नहिपश्यामितंलोकेयोद्यदुर्योधनंरणे ॥ गदाहस्तंविजेतुंवैशक्तःस्यादमरोपिहि ॥ १२ ॥ नत्वं
भीमोननकुलःसहदेवोथफाल्गुनः ॥ जेतुंन्यायेनशक्तोवैकृतीराजासुयोधनः ॥ १३ ॥ सकथंवदसेशत्रुंयुध्यस्वगदयेतिहि ॥ एकंचनोनिहत्याजौभवराजेति
भारत ॥ १४ ॥ वृकोदरंसमासाद्यसंशयोवैजयेहिनः ॥ न्यायतोयुध्यमानानांकृतीह्येषमहाबलः ॥ १५ ॥ एकंवास्मान्निहत्यत्वंभवराजेतिवैपुनः ॥ नूनंनराज्य
भागेषापांडोःकुंत्याश्चसंततिः ॥ १६ ॥ अत्यंतवनवासायसृष्टाभैक्ष्यायवापुनः ॥ भीमसेनउवाच मधुसूदनमाकार्षीर्विषादंयदुनंदन ॥ १७ ॥ अद्यपा
रंगमिष्यामिवैरस्यभृशदुर्गमं ॥ अहंसुयोधनंसंख्येहनिष्यामिनसंशयः ॥ १८ ॥ विजयोवैध्रुवःकृष्णधर्मराजस्यदृश्यते ॥ अध्यर्धेनगुणेनेयंगदागुरुतरीमम ॥ ॥५॥
॥ १९ ॥ नतथाधार्तराष्ट्रस्यमाकार्षीर्माधवव्यथां ॥ अहमेनंहिगदयासंयुगेयोद्धुमुत्सहे ॥ २० ॥ भवंतःप्रेक्षकाःसर्वेममसंतुजनार्दन ॥ सामरानपिलोकांस्त्री
न्नानाशस्त्रधरान्युधि ॥ २१ ॥ योधयेयंरणेकृष्णकिमुताद्यसुयोधनं ॥ संजयउवाच तथासंभाषमाणंतुवासुदेवोवृकोदरं ॥ २२ ॥

मेदिनी ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शकुनेश्चतवचयथापुरातथैवेदमितिद्वयोःसंबंधः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिकथंवदसेइत्यनुकर्षणीयं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

त्हष्टःसंपूजयामासवचनंचेदमब्रवीत् ॥ त्वामाश्रित्यमहाबाहोधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ २३॥ निहतारिःस्वकांदीप्तांश्रियंप्राप्तोनसंशयः॥त्वयाविनिहताःसर्वेधृतरा
ष्ट्रसुतारणे ॥ २४ ॥ राजानोराजपुत्राश्चनागाश्वविनिपातिताः ॥ कलिंगामागधाःप्राच्यागांधाराःकुरवस्तथा ॥ २५॥ त्वामासाद्यमहायुद्धेनिहताःपांडुनंदन॥
हत्वादुर्योधनंचापिप्रयच्छोर्वींससागरां ॥ २६॥ धर्मराजायकौंतेययथाविष्णुःशचीपतेः ॥ त्वांचप्राप्यरणेपापोधार्तराष्ट्रोविनंक्ष्यति ॥ २७॥ त्वमस्यसक्थिनी
भंक्ताप्रतिज्ञांपालयिष्यसि ॥ यत्नेनतुसदापार्थयोद्धव्योधृतराष्ट्रजः ॥ २८ ॥ कृतीचबलवांश्चैवयुद्धशौंडश्चनित्यदा ॥ ततस्तुसात्यकीराजन्पूजयामासपांडवं ॥
॥ २९ ॥ पंचालाःपांडवेयाश्चधर्मराजपुरोगमाः ॥ तद्वचोभीमसेनस्यसर्वएवाभ्यपूजयन् ॥ ३० ॥ ततोभीमबलोभीमोयुधिष्ठिरमथाब्रवीत् ॥ सृंजयैःसहतिष्ठं
तंतपंतमिवभास्करं ॥ ३१ ॥ अहमेतेनसंगम्यसंयुगेयोद्धुमुत्सहे ॥ नहिशक्तोरणेजेतुंमामेषपुरुषाधमः ॥ ३२ ॥ अद्यक्रोधंविमोक्ष्यामिनिहितंत्हृदयेभृशं ॥ सु
योधनेधार्तराष्ट्रेखांडवेग्निमिवार्जुनः ॥ ३३ ॥ शल्यमद्योद्धरिष्यामितवपांडवत्हृच्छयं ॥ निहत्यगदयापापमद्यराजन्सुखीभव ॥ ३४ ॥ अद्यकीर्तिमयींमालां
प्रतिमोक्ष्येतवानघ ॥ प्राणान्श्रियंचराज्यंचमोक्ष्यतेद्यसुयोधनः ॥ ३५ ॥ राजाचधृतराष्ट्रोद्यश्रुत्वापुत्रंमयाहतं ॥ स्मरिष्यत्यशुभंकर्मयत्तच्छकुनिबुद्धिजं ॥
॥ ३६ ॥ इत्युक्त्वाभरतश्रेष्ठोगदामुद्यम्यवीर्यवान् ॥ उदतिष्ठतयुद्धायशक्रोवृत्रमिवाह्वयन् ॥ ३७ ॥ तदाह्वानममृष्यन्वैतवपुत्रोतिवीर्यवान् ॥ प्रत्युपस्थितएवा
शुमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ३८ ॥ गदाहस्तंतवसुतंयुद्धायसमुपस्थितं ॥ ददृशुःपांडवाःसर्वेकैलासमिवश्टंगिणं ॥ ३९ ॥ तमेकाकिनमासाद्यधार्तराष्ट्रंमहाबलं ॥ वि
यूथमिवमातंगंसमहृष्यंतपांडवाः ॥ ४० ॥ नसंभ्रमोनचभयंनचग्लानिर्नचव्यथा ॥ आसीद्दुर्योधनस्यापिस्थितःसिंहइवाहवे ॥ ४१ ॥ समुद्यतगदंदृष्ट्वाकैला
समिवश्टंगिणं ॥ भीमसेनस्तदाराजन्दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ४२ ॥ राज्ञापिधृतराष्ट्रेणत्वयाचास्मासुयत्कृतं ॥ स्मरतद्दुष्कृतंकर्मयद्वृत्तंवारणावते ॥ ४३ ॥ द्रौपदी
चपरिक्लिष्टासभामध्येरजस्वला ॥ द्यूतेयद्विजितोराजाशकुनेर्बुद्धिनिश्चयात् ॥ ४४ ॥ यानिचान्यानिदुष्टात्मन्पापानिकृतवानसि ॥ अनागःसुचपार्थेषुतस्य
पश्यमहत्फलं ॥ ४५ ॥ त्वत्कृतेनिहतःशेतेशरतल्पेमहायशाः ॥ गांगेयोभरतश्रेष्ठःसर्वेषांनःपितामहः ॥ ४६ ॥ हतोद्रोणश्चकर्णश्चहतःशल्यःप्रतापवान् ॥ वैर
स्यचादिकर्तासौशकुनिर्निहतोरणे ॥ ४७ ॥ भ्रातरस्तेहताःशूराःपुत्राश्चसहसैनिकाः ॥ राजानश्चहताःशूराःसमरेष्वनिवर्तिनः ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभा० त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ ॥७॥ तस्मिन्युद्धेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥
॥ ५ ॥ चत्वारिंशदहान्यद्यद्वेचमेनिःसृतस्यवै पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतइति ननुश्रवणेऽत्रयुद्धसमाप्तिर्दृश्यते तदनुपातेनयुद्धारंभोमृगशीर्षेभवितुंयुज्यते अष्टादशाहानियुद्धमभूदितिवचनात् एवंचयु
द्धारंभंप्रकृत्यभीष्मपर्वणिसंजयवाक्यंमघाविषयगःसोमस्तद्दिनंसंप्रपद्यतेइतिमघायांयुद्धारंभप्रदर्शकंविरुध्यते तथात्वेरेवत्यांयुद्धसमाप्त्यापत्तेरित्युपक्रमोपसंहारयोर्विरोधोदुःसमाधेयइतिचेत् सत्यं उपसंहार

॥६॥

एतेचान्येचनिहताबहवःक्षत्रियर्षभाः ॥ प्रातिकामीतथापापोद्रौपद्याःक्लेशकृद्धतः ॥ ४९ ॥ अवशिष्टस्त्वमेवैकःकुलघ्नोधमपूरुषः ॥ त्वामप्यद्यहनिष्यामिगद
यानात्रसंशयः ॥ ५० ॥ अद्यतेहंरणेदर्पंसर्वंनाशयितानृप ॥ राज्याशांविपुलांराजन्पांडवेषुचदुष्कृतं ॥ ५१ ॥ दुर्योधनउवाच किंकत्थितेनबहुनायुद्ध्य
स्वाद्यमयासह ॥ अद्यतेहंविनेष्यामियुद्धश्रद्धांवृकोदर ॥ ५२ ॥ किंनपश्यसिमांपापगदायुद्धेव्यवस्थितं ॥ हिमवच्छिखराकारांप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ५३ ॥ गदि
नंकोद्यमांपापहंतुमुत्सहतेरिपुः ॥ न्यायतोयुद्ध्यमानस्यदेवेष्वपिपुरंदरः ॥ ५४ ॥ मावृथागर्जकौंतेयशारदाभ्रमिवाजलं ॥ दर्शयस्वबलंयुद्धेयावत्तत्तेद्यविद्यते ॥
॥ ५५ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वापांडवाःसहसृंजयाः ॥ सर्वेसंपूजयामासुस्तद्वचोविजिगीषवः ॥ ५६ ॥ उन्मत्तमिवमातंगंतलशब्देनमानवाः ॥ भूयःसंहर्षयामासू
राजन्दुर्योधनंनृपं ॥ ५७ ॥ बृंहंतिकुंजरास्तत्रहयाहेषंतिचासकृत् ॥ शस्त्राणिसंप्रदीप्यंतेपांडवानांजयैषिणां ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदाप
र्वणिभीमसेनदुर्योधनसंवादेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिन्युद्धेमहाराजसुसंवृत्तेसुदारुणे ॥ उपविष्टेषुसर्वेषुपांडवेषुमहा
त्मसु ॥ १ ॥ ततस्तालध्वजोरामस्तयोर्युद्धउपस्थिते ॥ श्रुत्वातच्छिष्ययोराजन्नाजगामहलायुधः ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वापरमप्रीताःपांडवाःसहकेशवाः ॥ उपगम्योप
संगृह्यविधिवत्प्रत्यपूजयन् ॥ ३ ॥ पूजयित्वाततःपश्चादिदंवचनमब्रुवन् ॥ शिष्ययोःकौशलंयुद्धेपश्यरामेतिपार्थिव ॥ ४ ॥ अब्रवीच्चतदारामोदृष्ट्वाकृष्णंसपांड
वं ॥ दुर्योधनंचकौरव्यंगदापाणिमवस्थितं ॥ ५ ॥ चत्वारिंशदहान्यद्यद्वेचमेनिःसृतस्यवै ॥ पुष्येणसंप्रयातोस्मिश्रवणेपुनरागतः ॥ ६ ॥ शिष्ययोर्वैगदायुद्धंद्रष्टु ॥६॥
कामोस्मिमाधव ॥ ततस्तदागदाहस्तौदुर्योधनवृकोदरौ ॥ ७ ॥

स्यनिर्णीतार्थकत्वात्तदनुरोधेनोपक्रमस्यनेयत्वान्मघाविषयगइत्यस्यायमर्थः अत्रमघाशब्देनतत्सहचराःपि
तरोलक्ष्यंते मघानक्षत्रंपितरोदेवतेतिश्रुतेरितिमघायांपितृसंबंधित्वावधारणात् तेनयुद्धेमृतानांउत्तमदेहप्रदानार्थंचंद्रस्तदापितृलोकेसन्निहितोभूदिति स्वर्गिणांदिव्यदेहलाभश्चंद्राधीनइतिशास्त्रप्रसिद्धं युद्धा
रंभस्तुमृगशीर्षेइतिभीष्मपर्वणिनिपुणतरमुपपादितंतन्नविस्मर्तव्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रराजतुःरेजतुः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनै० भारतभा० चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

युद्धभूमिंगतौवीरावुभावेवरराजतुः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजापरिष्वज्यहलायुधं ॥ ८ ॥ स्वागतंकुशलंचास्मैपर्यपृच्छद्यथातथं ॥ कृष्णौचापिमहेष्वासावभिवाद्य हलायुधं ॥ ९ ॥ सस्वजातेपरिप्रीतौप्रियमाणौयशस्विनौ ॥ माद्रीपुत्रौतथाशूरौद्रौपद्याःपंचचात्मजाः ॥ १० ॥ अभिवाद्यस्थिताराजन्रौहिणेयंमहाबलं ॥ भीमसेनोथबलवान्पुत्रस्तवजनाधिप ॥ ११ ॥ तथैवचोद्यतगदौपूजयामासतुर्बलं ॥ स्वागतेनचतेतत्रप्रतिपूज्यसमंततः ॥ १२ ॥ पश्ययुद्धंमहाबाहोइतितेराममब्रुवन् ॥ एवमूचुर्महात्मानंरौहिणेयंनराधिपाः ॥ १३ ॥ परिष्वज्यतदारामःपांडवान्सहसृंजयान् ॥ अपृच्छत्कुशलंसर्वान्पार्थिवांश्चामितौजसः ॥ १४ ॥ तथैवतेसमासाद्यपप्रच्छुस्तमनामयं ॥ प्रत्यभ्यर्च्यहलीसर्वान्क्षत्रियांश्चमहात्मनः ॥ १५ ॥ कृत्वाकुशलसंयुक्तांसंविदंचयथावयः ॥ जनार्दनंसात्यकिंचप्रेम्णासपरिषस्वजे ॥ १६ ॥ मूर्ध्निचैतावुपाघ्रायकुशलंपर्यपृच्छत ॥ तौचतंविधिवद्राजन्पूजयामासतुर्गुरुं ॥ १७ ॥ ब्रह्माणमिवदेवेशमिंद्रोपेंद्रौमुदान्वितौ ॥ ततोब्रवीद्धर्मसुतोरौहिणेयमरिंदमं ॥ १८ ॥ इदंभ्रात्रोर्महायुद्धंपश्यरामेतिभारत ॥ तेषांमध्येमहाबाहुःश्रीमान्केशवपूर्वजः ॥ १९ ॥ न्यविशत्परमप्रीतःपूज्यमानोमहारथैः ॥ सबभौराजमध्यस्थोनीलवासाःसितप्रभः ॥ २० ॥ दिवीवनक्षत्रगणैःपरिकीर्णोनिशाकरः ॥ ततस्तयोःसंनिपातस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ २१ ॥ आसीदंतकरोराजन्वैरस्यतवपुत्रयोः ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवागमनेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ६९ ॥ जनमेजयउवाच पूर्वमेवयदारामस्तस्मिन्युद्धउपस्थिते ॥ आमंत्र्यकेशवंयातोवृष्णिभिःसहितःप्रभुः ॥ १ ॥ साहाय्यंधार्तराष्ट्रस्यनचकर्तास्मिकेशव ॥ नचैवपांडुपुत्राणांगमिष्यामियथागतं ॥ २ ॥ एवमुक्त्वातदारामोयातःक्षत्रनिवर्हणः ॥ तस्यचागमनंभूयोब्रह्मन्शंसितुमर्हसि ॥ ३ ॥ आख्याहिमेविस्तरशःकथंरामउपस्थितः ॥ कथंचदृष्टवान्युद्धंकुशलोह्यसिसत्तम ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच उपप्लव्येनिविष्टेषुपांडवेषुमहात्मसु ॥ प्रेषितोधृतराष्ट्रस्यसमीपंमधुसूदनः ॥ ५ ॥ शमंप्रतिमहाबाहोहितार्थंसर्वदेहिनां ॥ सगत्वाहास्तिनपुरंधृतराष्ट्रंसमेत्यच ॥ ६ ॥ उक्तवान्वचनंतथ्यंहितंचैवविशेषतः ॥ नचतत्कृतवान्राजायथाख्यातंहितत्पुरा ॥ ७ ॥ अनवाप्यशमंतत्रकृष्णःपुरुषसत्तमः ॥ आगच्छतमहाबाहुरुपप्लव्यंजनाधिप ॥ ८ ॥ ततःप्रत्यागतःकृष्णोधार्तराष्ट्रविसर्जितः ॥ अक्रियायांनरव्याघ्रपांडवानिदमब्रवीत् ॥ ९ ॥

पूर्वमेवेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ अक्रियायांसंधिकार्यानिष्पत्तौ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मैत्रनक्षत्रयोगेअनुराधायां भोजःकृतवर्मा ॥ १४ ॥ पुष्येणहिपांडवेभ्यःप्रयाणंअनुराधातस्तीर्थयात्रार्थमितिविवेकः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

नकुर्वंतिवचोमह्यंकुरवःकालनोदिताः॥ निर्गच्छध्वंपांडवेयाःपुष्येणसहितामया ॥ १० ॥ ततोविभज्यमानेषुबलेषुबलिनांवरः॥ प्रोवाचभ्रातरंकृष्णंरौहिणे
योमहामनाः॥ ११ ॥ तेषामपिमहाबाहोसाहाय्यंमधुसूदन॥ क्रियतामितितत्कृष्णोनास्यचक्रेवचस्तदा ॥ १२ ॥ ततोमन्युपरीतात्माजगामयदुनंदनः॥ ती
र्थयात्रांहलधरःसरस्वत्यांमहायशाः॥ १३ ॥ मैत्रनक्षत्रयोगेस्मसहितःसर्वयादवैः॥ आश्रयामासभोजस्तुदुर्योधनमरिंदमः॥ १४ ॥ युयुधानेनसहितोवासु
देवस्तुपांडवान्॥ रौहिणेयेगतेशूरेपुष्येणमधुसूदनः॥ १५॥ पांडवेयान्पुरस्कृत्ययययावभिमुखःकुरून्॥ गच्छन्नेवपथिस्थस्तुरामःप्रेष्यानुवाचह॥ १६॥ संभारां
स्तीर्थयात्रायांसर्वोपकरणानिच॥ आनयध्वंद्वारकायामग्नीन्वैयाजकांस्तथा॥ १७॥ सुवर्णरजतंचैवधेनूर्वासांसिवाजिनः॥ कुंजरांश्चरथांश्चैवखरोष्ट्रंवाहनानि
च॥ १८॥ क्षिप्रमानीयतांसर्वंतीर्थहेतोःपरिच्छदं॥ प्रतिस्रोतःसरस्वत्यागच्छध्वंशीघ्रगामिनः॥ १९॥ ऋत्विजश्चानयध्वंवैशतशश्चद्विजर्षभान्॥ एवंसंदिश्यतु
प्रेष्यान्बलदेवोमहाबलः॥ २० ॥ तीर्थयात्रांययौराजन्कुरूणांवैशसेतदा॥ सरस्वतींप्रतिस्रोतःसमंतादभिजग्मिवान्॥ २१ ॥ ऋत्विग्भिश्चसुहृद्भिश्चतथान्यै
र्द्विजसत्तमैः॥ रथैर्गजैस्तथाश्वैश्चप्रेष्यैश्चभरतर्षभ ॥ २२ ॥ गोखरोष्ट्रप्रयुक्तैश्चयानैश्चबहुभिर्वृतः ॥ श्रांतानांक्लांतवपुषांशिशूनांविपुलायुषां॥ २३ ॥ देशेदेशे
तुदेयानिदानानिविविधानिच॥ अर्चायैचार्थिनांराजन्कॢप्तानिबहुशस्तथा ॥ २४ ॥ तानियानीहदेशेषुप्रतीक्षंतिस्मभारत ॥ बुभुक्षितानामर्थायकॢप्तमन्नंस
मंततः॥ २५॥ योयोयत्रद्विजोभोज्यंभोक्तुंकामयतेतदा॥ तस्यतस्यतुतत्रैवमुपजह्रुस्तदानृप॥ २६ ॥ तत्रतत्रस्थिताराजन्रौहिणेयस्यशासनात्॥ भक्ष्यपेय
स्यकुर्वंतिराशींस्तत्रसमंततः ॥ २७॥ वासांसिचमहार्हाणिपर्यंकास्तरणानिच ॥ पूजार्थंतत्रकॢप्तानिविप्राणांसुखमिच्छतां॥ २८ ॥ यत्रयःस्वदतेविप्रःक्षत्रि
योवापिभारत॥ तत्रतत्रतुतस्यैवसर्वंकॢप्तमदृश्यत॥ २९ ॥ यथासुखंजनःसर्वोयातितिष्ठतिवैतदा॥ यातुकामस्ययानानिपानानितृषितस्यच॥ ३० ॥ बुभुक्षि
तस्यचान्नानिस्वादूनिभरतर्षभ॥ उपजह्रुर्नरास्तत्रवस्त्राण्याभरणानिच ॥ ३१ ॥ सपंथाःप्रबभौराजन्सर्वस्यैवसुखावहः ॥ स्वर्गोपमस्तदावीरनराणांतत्रग
च्छतां॥ ३२ ॥ नित्यप्रमुदितोपेतःस्वादुभक्ष्यःशुभान्वितः॥ विपण्यापणपण्यानांनानाजनशतैर्वृतः॥ नानाद्रुमलतोपेतोनानारत्नविभूषितः ॥ ३३ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विपणिःपण्यवीथिका आपणाःहट्टाः पण्यानिविक्रेयद्रव्याणि ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३४॥३५॥३६॥३७॥ गुणानूरमणीयत्वादीन् उत्पत्तिंसंभवं कर्मनिर्वृत्तितीर्थयात्राविधिसिद्धिं॥३८॥यथाक्रमेणतीर्थक्रमापेक्षया अनुपूर्वशःगुणोत्पत्त्यादिक्रमापेक्षया॥३९॥४०॥४१॥प्रभासःप्रभास्वत्वं

ततोमहात्मानियमेस्थितात्मापुण्येषुतीर्थेषुवसूनिराजन्॥ ददौद्विजेभ्यःक्रतुदक्षिणाश्चयदुप्रवीरोहलभृत्प्रतीतः॥ ३४ ॥ दोग्ध्रीश्चधेनूश्चसहस्रशोवैसुवाससः
कांचनबद्धशृंगीः॥हयांश्चनानाविधदेशजातान्यानानिदासांश्चशुभान्द्विजेभ्यः॥ ३५॥ रत्नानिमुक्तामणिविद्रुमंचाप्यग्र्यंसुवर्णंरजतंसुशुद्धं॥ अयस्मयं
ताम्रमयंचभांडंददौद्विजातिप्रवरेषुरामः॥ ३६ ॥ एवंसवित्तंप्रददौमहात्मासरस्वतीतीर्थवरेषुभूरि॥ ययौक्रमेणाप्रतिमप्रभावस्ततःकुरुक्षेत्रमुदारवृत्तिः॥
॥३७॥ जनमेजयउवाच सारस्वतानांतीर्थानांगुणोत्पत्तिंवदस्वमे॥ फलंचद्विपदांश्रेष्ठकर्मनिर्वृत्तिमेवच॥ ३८॥ यथाक्रमेणभगवंस्तीर्थानामनुपूर्व
शः॥ब्रह्मन्ब्रह्मविदांश्रेष्ठपरंकौतूहलंहिमे॥ ३९॥ वैशंपायनउवाच तीर्थानांचफलंराजन्गुणोत्पत्तिंचसर्वशः॥ मयोच्यमानंवैपुण्यंशृणुराजेंद्रकृत्स्न
शः॥ ४०॥ पूर्वंमहाराजयदुप्रवीरऋत्विग्सुहृद्विप्रगणैश्चसार्धं॥पुण्यंप्रभासंसमुपाजगामयत्रोडुराड्यक्ष्मणाक्लिश्यमानः॥४१॥ विमुक्तशापःपुनराप्यतेजः
सर्वंजगद्भासयतेनरेंद्र॥एवंतुतीर्थप्रवरंपृथिव्यांप्रभासनात्तस्यततःप्रभासः॥ ४२॥ जनमेजयउवाच कथंतुभगवान्सोमोयक्ष्मणासमगृह्यत॥कथं
चतीर्थप्रवरेतस्मिंश्चंद्रोन्यमज्जत॥ ४३॥कथमाप्लुत्यतस्मिंस्तुपुनराप्यायितःशशी॥एतन्मेसर्वमाचक्ष्वविस्तरेणमहामुने॥ ४४॥ वैशंपायनउवाच दक्ष
स्यतनयास्तातप्रादुरासन्विशांपते॥ससप्तविंशतिंकन्यादक्षःसोमायवैददौ॥ ४५॥ नक्षत्रयोगनिरताःसंख्यानार्थंचताभवन्॥ पत्न्योवैतस्यराजेंद्रसोमस्य
शुभकर्मणः॥४६॥ तास्तुसर्वाविशालाक्ष्योरूपेणाप्रतिमाभुवि॥ अत्यरिच्यततासांतुरोहिणीरूपसंपदा॥४७॥ ततस्तस्यांसभगवान्प्रीतिंचक्रेनिशाकरः॥ सा
स्यहृद्यावभूवाथतस्मात्तांवुभुजेसदा॥४८॥पुराहिसोमोराजेंद्ररोहिण्यामवसत्परं॥ ततस्ताःकुपिताःसर्वानक्षत्राख्यामहात्मनः॥ ४९॥ तागत्वापितरंप्राहुः
प्रजापतिमतंद्रिताः॥ सोमोवसतिनास्मासुरोहिणींभजतेसदा॥ ५०॥ तावयंसहिताःसर्वास्त्वत्सकाशेप्रजेश्वर॥ वत्स्यामोनियताहारास्तपश्चरणतत्पराः॥
॥ ५१ ॥ श्रुत्वातासांतुवचनंदक्षःसोममथाब्रवीत्॥समंवर्तस्वभार्यासुमात्वाऽधर्मोमहान्स्पृशेत्॥ ५२॥ तास्तुसर्वाब्रवीद्दक्षोगच्छध्वंशशिनोंतिकं॥ समंव
त्स्यतिसर्वासुचंद्रमाममशासनात्॥५३॥विसृष्टास्तास्तथाजग्मुःशीतांशुभवनंतदा॥ तथापिसोमोभगवान्पुनरेवमहीपते॥५४॥ रोहिणींनिवसत्येवप्रीयमा
णोमुहुर्मुहुः॥ ततस्ताःसहिताःसर्वाभूयःपितरमब्रुवन्॥ ५५॥ ॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ त्वात्वांअधर्मःमास्पृशेत्॥५२॥५३॥५४॥५५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५६ ॥ विरोचनहेविशेषेणरोचमान त्वांमाशप्स्ये तवरोचनांयथाहंशापेननहरामितथायतस्वेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥६७ ॥ ६८ ॥ शापस्य

तवशुश्रूषणेयुक्तावत्स्यामोहितवांतिके॥ सोमोवसतिनास्मासुनाकरोद्वचनंतव॥ ५६॥ तासांतद्वचनंश्रुत्वादक्षःसोममथाब्रवीत्॥ समंवर्तस्वभार्यासुमात्वां
शप्स्येविरोचन॥ ५७॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंदक्षस्यभगवान्शशी॥ रोहिण्यासार्धमवसत्ततस्ताःकुपिताःपुनः॥ ५८॥ गत्वाचपितरंप्राहुःप्रणम्यशिरसातदा॥
सोमोवसतिनास्मासुतस्मान्नःशरणंभव॥ ५९॥ रोहिण्यामेवभगवान्सदावसतिचंद्रमाः॥ नत्वद्वचोगणयतिनास्मासुस्नेहमिच्छति॥ ६०॥ तस्मान्नस्त्राहि
सर्वावैयथानःसोमआविशेत्॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्क्रुद्धोयक्ष्माणंपृथिवीपते॥ ६१॥ससर्जरोषात्सोमायसचोडुपतिमाविशत्॥ सयक्ष्मणाभिभूतात्माक्षीयता
हरहःशशी॥ ६२॥ यत्नंचाप्यकरोद्राजन्मोक्षार्थंतस्ययक्ष्मणः॥ इष्टेष्टिभिर्महाराजविविधाभिर्निशाकरः॥ ६३॥ नचामुच्यतशापाद्वैक्षयंचैवाभ्यगच्छत॥
क्षीयमाणेततःसोमेओषध्योनप्रजज्ञिरे॥६४॥ निरास्वादरसाःसर्वाहतवीर्याश्चसर्वशः॥ ओषधीनांक्षयेजातेप्राणिनामपिसंक्षयः॥ ६५॥ कृशाश्चासन्प्रजाः
सर्वाःक्षीयमाणेनिशाकरे॥ ततोदेवाःसमागम्यसोममूचुर्महीपते॥६६॥ किमिदंभवतोरूपमीदृशंनप्रकाशते॥ कारणंब्रूहिनःसर्वंयेनेदंतेमहद्भयं॥६७॥ श्रु
त्वातुवचनंत्वत्तोविधास्यामस्ततोवयं॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचसर्वांस्तान्शशलक्षणः॥६८॥ शापस्यलक्षणंचैवयक्ष्माणंचतथात्मनः॥ देवास्तथावचःश्रुत्वाग
त्वादक्षमथाब्रुवन्॥६९॥ प्रसीदभगवन्सोमेशापोयंविनिवर्त्यतां॥ असौहिचंद्रमाःक्षीणः किंचिच्छेषोहिलक्ष्यते॥७०॥ क्षयाच्चैवास्यदेवेशप्रजाश्चैवगताः
क्षयं॥ वीरुदोषधयश्चैववीजानिविविधानिच॥ ७१॥ तेषांक्षयेक्षयोस्माकंविनास्माभिर्जगच्चकिं॥ इतिज्ञात्वालोकगुरोप्रसादंकर्तुमर्हसि॥ ७२॥ एवमुक्त
स्ततोदेवान्प्राहवाक्यंप्रजापतिः॥ नैतच्छक्यंममवचोव्यावर्तयितुमन्यथा॥ ७३॥ हेतुनातुमहाभागानिवर्तिष्यतिकेनचित्॥ समंवर्ततुसर्वासुशशीभार्यासु
नित्यशः॥ ७४॥ सरस्वत्यावरेतीर्थेउन्मज्जन्शशलक्षणः॥ पुनर्वर्धिष्यतेदेवास्तद्वैसत्यंवचोमम॥ ७५॥ मासार्धंचक्षयंसोमोनित्यमेवगमिष्यति॥ मासार्धंतु
सदावृद्धिंसत्यमेतद्वचोमम॥ ७६॥ समुद्रंपश्चिमंगत्वासरस्वत्यब्धिसंगमं॥ आराधयतुदेवेशंततःकांतिमवाप्स्यति॥ ७७॥ सरस्वतींततःसोमःसजगामर्षि
शासनात्॥ प्रभासंप्रथमंतीर्थंसरस्वत्याजगामह॥ ७८॥ अमावास्यांमहातेजास्तत्रोन्मज्जन्महाद्युतिः॥ लोकान्प्रभासयामासशीतांशुत्वमवापच॥ ७९॥
देवास्तुसर्वेराजेंद्रप्रभासंप्राप्यपुष्कलं॥ सोमेनसहिताभूत्वादक्षस्यप्रमुखेभवन्॥ ८०॥ लक्ष्मणंकारणं॥६९॥७०॥७१॥७२॥७३॥७४॥७५॥७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मादिति ॥ १ ॥ २ ॥

ततःप्रजापतिःसर्वाविससर्जाथदेवताः॥ सोमंचभगवान्प्रीतोभूयोवचनमब्रवीत् ॥८१॥ मावमंस्थाःस्त्रियःपुत्रमाचविप्रान्कदाचन ॥ गच्छयुक्तःसदाभूत्वाकु
रुवैशासनंमम ॥ ८२॥ सविसृष्टोमहाराजजगामाथस्वमालयं ॥ प्रजाश्चमुदिताभूत्वापुनस्तस्थुर्यथापुरा ॥८३॥ एवंतेसर्वमाख्यातंयथाशप्तोनिशाकरः॥ प्र
भासंचयथातीर्थंतीर्थानांप्रवरंमहत् ॥ ८४ ॥ अमावास्यांमहाराजनित्यशःशशलक्षणः॥ स्नात्वाह्याप्यायतेश्रीमान्प्रभासेतीर्थउत्तमे ॥८५॥ अतश्चैनत्प्रजा
नंतिप्रभासमितिभूमिप ॥ प्रभांहिपरमांलेभेतस्मिन्नुन्मज्ज्यचंद्रमाः ॥८६॥ ततस्तुचमसोद्भेदमच्युतस्त्वगमद्बली॥ चमसोद्भेदइत्येवंयंजनाःकथयंत्युत ॥८७॥
तत्रदत्वाचदानानिविशिष्टानिहलायुधः॥ उषित्वारजनीमेकांस्नात्वाचविधिवत्तदा ॥ ८८ ॥ उदपानमथागच्छत्त्वरावान्केशवाग्रजः ॥ आद्यंस्वस्त्ययनंचैव
यत्रावाप्यमहत्फलं ॥ ८९ ॥ स्निग्धत्वादोषधीनांचभूमेश्चजनमेजय ॥ जानंतिसिद्धाराजेंद्रनष्टामपिसरस्वतीं ॥ ९० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यांतर्गतगदाप
र्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांप्रभासोत्पत्तिकथनेपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ३५॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच तस्मान्नदीगतंचापित्युदपानंयशस्विनः॥ त्रित
स्यचमहाराजजगामाथहलायुधः॥ १ ॥ तत्रदत्वाबहुद्रव्यंपूजयित्वातथाद्विजान्॥ उपस्पृश्यचतत्रैवप्रहृष्टोमुसलायुधः॥ २ ॥ तत्रधर्मपरोभूत्वात्रितःससुम
हातपाः॥ कूपेचवसतातेनसोमःपीतोमहात्मना ॥३॥ तत्रचैनंसमुत्सृज्यभ्रातरौजग्मतुर्गृहान्॥ ततस्तौवैशशापाथत्रितोब्राह्मणसत्तमः ॥ ४॥ जनमेजय
उवाच उदपानंकथंब्रह्मन्कथंचसुमहातपाः॥ पतितःकिंचसंत्यक्तोभ्रातृभ्यांद्विजसत्तम ॥ ५॥ कूपेकथंचहित्वैनंभ्रातरौजग्मतुर्गृहान्॥ कथंचयाजयामा
सपपौसोमंचवैकथं ॥ ६॥ एतदाचक्ष्वमेब्रह्मन्श्रोतव्यंयदिमन्यसे॥ वैशंपायनउवाच आसन्पूर्वयुगेराजन्मुनयोभ्रातरस्त्रयः॥ ७॥ एकतश्चद्वितश्चैव
त्रितश्चादित्यसन्निभाः॥ सर्वेप्रजापतिसमाःप्रजावंतस्तथैवच ॥८॥ ब्रह्मलोकजिताःसर्वेतपसाब्रह्मवादिनः॥ तेषांतुतपसाप्रीतोनियमेनदमेनच ॥ ९ ॥ अ
भवद्गौतमोनित्यंपिताधर्मरतःसदा ॥ सतुदीर्घेणकालेनतेषांप्रीतिमवाप्यच ॥१०॥ जगामभगवान्स्थानमनुरूपमिवात्मनः॥ राजानस्तस्ययेह्यासन्याज्या
राजन्महात्मनः ॥ ११ ॥ तेसर्वेस्वर्गतेतस्मिंस्तस्यपुत्रानपूजयन् ॥ तेषांतुकर्मणाराजंस्तथाचाध्ययनेनच ॥ १२ ॥ त्रितःसश्रेष्ठतांप्रापयथैवास्यपितातथा ॥
तथासर्वेमहाभागामुनयःपुण्यलक्षणाः॥ १३॥ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ याजयामास स्वार्थेणिच् यागंकृतवान् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पशून्प्रतिपश्वर्थं दक्षिणार्थागाःप्रापुमित्यर्थः ॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥

अपूजयन्महाभागंयथास्यपितरंतथा॥ कदाचिद्धिततोराजन्भ्रातरावेकतद्वितौ ॥ १४॥ यज्ञार्थंचक्रतुश्चिंतांतथावित्तार्थमेवच॥ तयोर्बुद्धिःसमभवत्त्रितंगृ

 ह्यपरंतप॥ १५॥ याज्यान्सर्वानुपादायप्रतिगृह्यपशूंस्ततः॥ सोमंपास्यामहेहृष्टाःप्राप्ययज्ञंमहाफलं ॥ १६॥ चक्रुश्चैवंतथाराजन्भ्रातरस्त्रयएवच॥ तथाते

तुपरिक्रम्ययाज्यान्सर्वान्पशून्प्रति॥ १७॥ याजयित्वाततोयाज्यान्लब्ध्वातुसुबहून्पशून्॥ याज्येनकर्मणातेनप्रतिगृह्यविधानतः॥ १८॥ प्राचींदिशंमहात्मा

नआजग्मुस्तेमहर्षयः॥ त्रितस्तेषांमहाराजपुरस्ताद्यातिहृष्टवत्॥१९॥ एकतश्चद्वितश्चैवपृष्ठतःकालयन्पशून्॥ तयोश्चिंतासमभवद्दृष्ट्वापशुगणंमहत्॥ २०॥

कथंचस्युरिमागावआवाभ्यांहिविनात्रितं॥ तावन्योन्यंसमाभाष्यएकतश्चद्वितश्चह॥ २१ ॥ यदूचतुर्मिथःपापौतन्निबोधजनेश्वर॥ त्रितोयज्ञेषुकुशलस्त्रितो

वेदेषुनिष्ठितः॥ २२॥ अन्यास्तुबहुलागावस्त्रितःसमुपलप्स्यते॥ तदावांसहितौभूत्वागाःप्रकाल्यव्रजावहे ॥ २३॥ त्रितोपिगच्छतांकाममावाभ्यांवैविनाकृ

तः॥ तेषामागच्छतांरात्रौपथिस्थानांवृकोभवत्॥ २४॥ तत्रकूपोविदूरेभूत्सरस्वत्यास्तटेमहान्॥ अथत्रितोवृकंदृष्ट्वापथितिष्ठंतमग्रतः॥ २५ ॥ तद्भयादपस

र्पन्वैतस्मिन्कूपेपपातह॥ अगाधेसुमहाघोरेसर्वभूतभयंकरे॥ २६॥ त्रितस्ततोमहाराजकूपस्थोमुनिसत्तमः॥ आर्तनादंततश्चक्रेतौतुशुश्रुवतुर्मुनी॥ २७॥ तं

ज्ञात्वापतितंकूपेभ्रातरावेकतद्वितौ॥ वृकत्रासाच्चलोभाच्चसमुत्सृज्यप्रजग्मतुः ॥ २८॥ भ्रातृभ्यांपशुलुब्धाभ्यामुत्सृष्टःसमहातपाः ॥ उदपानेतदाराजन्निर्ज

लेपांसुसंवृते॥२९॥ त्रितआत्मानमालक्ष्यकूपेवीरुत्तृणावृते॥ निमग्नंभरतश्रेष्ठनरकेदुष्कृतीयथा॥३०॥ सबुद्ध्यागणयत्प्राज्ञोमृत्योर्भीतोह्यसोमपः॥ सोमः

कथंतुपातव्यइहस्थेनमयाभवेत्॥ ३१ ॥ सएवमभिनिश्चित्यतस्मिन्कूपेमहातपाः ॥ ददर्शवीरुधंतत्रलंबमानांयदृच्छया॥ ३२॥ पांशुग्रस्तेततःकूपेविचिंत्य

सलिलंमुनिः॥ अग्नीन्संकल्पयामासहोत्रेचात्मानमेवच॥ ३३॥ ततस्तांवीरुधंसोमंसंकल्प्यसुमहातपाः॥ ऋचोयजूंषिसामानिमनसाचिंतयन्मुनिः॥३४॥

ग्रावाणःशर्कराःकृत्वाप्रचक्रेभिषवंनृप॥ आज्यंचसलिलंचक्रेभागांश्चत्रिदिवौकसां ॥ ३५॥ सोमस्याभिषवंकृत्वाचकारविपुलंध्वनिं॥ सचाविशद्दिवंराज

न्पुनःशब्दस्त्रितस्यवै॥ ३६॥ समवाप्यचतंयज्ञंयथोक्तंब्रह्मवादिभिः॥ वर्तमानेमहायज्ञेत्रितस्यसुमहात्मनः॥ ३७॥ आविग्नंत्रिदिवंसर्वंकारणंचनबुध्यते॥

ततःसुतुमुलंशब्दंशुश्रावाथबृहस्पतिः॥ ३८॥ श्रुत्वाचैवाब्रवीत्सर्वान्देवान्देवपुरोहितः॥ त्रितस्यवर्ततेयज्ञस्तत्रगच्छामहेसुराः॥ ३९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३॥५४॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभा० षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ ॥७॥

सहिक्रुद्धःसृजेदन्यान्देवानपिमहातपाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसहिताःसर्वदेवताः ॥ ४० ॥ प्रययुस्तत्रयत्रासौत्रितयज्ञःप्रवर्तते ॥ तेतत्रगत्वाविबुधास्तंकूपंय
त्रसत्रितः ॥ ४१ ॥ ददृशुस्तंमहात्मानंदीक्षितंयज्ञकर्मसु ॥ दृष्ट्वाचैनंमहात्मानंश्रियापरमयायुतं ॥४२॥ ऊचुश्चैनंमहाभागंप्राप्ताभागार्थिनोवयं ॥ अथाब्रवी
दृषिर्देवान्पश्यध्वंमांदिवौकसः ॥४३॥ अस्मिन्प्रतिभयेकूपेनिमग्नंनष्टचेतसं ॥ ततस्त्रितोमहाराजभागांस्तेषांयथाविधि ॥४४॥ मंत्रयुक्तान्समददत्तेचप्रीतास्त
दाभवन् ॥ ततोयथाविधिप्राप्तान्भागान्प्राप्यदिवौकसः ॥४५॥ प्रीतात्मानोददुस्तस्मैवरान्यान्मनसेच्छति ॥ सतुवव्रेवरंदेवांस्त्रातुमर्हथमामितः ॥४६॥ यश्चेहो
पस्पृशेत्कूपेससोमपगतिंलभेत् ॥ तत्रचोर्मिमतीराजन्नुत्पपातसरस्वती ॥४७॥ तयोत्क्षिप्तःसमुत्तस्थौपूजयंस्त्रिदिवौकसः ॥ तथेतिचोक्ताविबुधाजग्मूराजन्य
थागताः ॥४८॥ त्रितश्चाप्यागमत्प्रीतःस्वमेवनिलयंतदा ॥ क्रुद्धस्तुससमासाद्यतावृषीभ्रातरौतदा ॥ ४९ ॥ उवाचपरुषंवाक्यंशशापचमहातपाः ॥ पशुलुब्धौ
युवांयस्मान्मामुत्सृज्यप्रधावितौ ॥ ५० ॥ तस्माद्वृकाकृतीरौद्रौदंष्ट्रिणावभितश्चरौ ॥ भवितारौमयाशप्तौपापेनानेनकर्मणा ॥ ५१ ॥ प्रसवश्चैवयुवयोर्गोलां
गूलर्क्षवानराः ॥ इत्युक्तेनतदातेनक्षणादेवविशांपते ॥ ५२ ॥ तथाभूतावदृश्येतांवचनात्सत्यवादिनः ॥ तत्राप्यमितविक्रांतःस्पृष्ट्वातोयंहलायुधः ॥ ५३ ॥ द
त्वाचविविधान्दायान्पूजयित्वाचवैद्विजान् ॥ उदपानंचतंवीक्ष्यप्रशस्यचपुनःपुनः ॥ नदीगतमदीनात्माप्राप्तोविनशनंतदा ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारते
शल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिवलदेवती० त्रिताख्यानेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोविनशनंराजन्जगामाथहलायुधः ॥ शू
द्राभीरान्प्रतिद्वेषाद्यत्रनष्टासरस्वती ॥ १ ॥ तस्मात्तुऋषयोनित्यंप्राहुर्विनशनेतिच ॥ यत्राप्युपस्पृश्यबलःसरस्वत्यांमहाबलः ॥ २ ॥ सुभूमिकंततोगच्छत्सरस्व
त्यास्तटेवरे ॥ तत्रचाप्सरसःशुभ्रानित्यकालमतंद्रिताः ॥ ३ ॥ क्रीडाभिर्विमलाभिश्चक्रीडंतिविमलाननाः ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वामासिमासिजनेश्वर ॥ ४ ॥ अ
भिगच्छंतितत्तीर्थंपुण्यंब्राह्मणसेवितं ॥ तत्रादृश्यंतगंधर्वास्तथैवाप्सरसांगणाः ॥ ५ ॥ समेत्यसहिताराजन्यथाप्राप्तंयथासुखं ॥ तत्रमोदंतिदेवाश्चपितरश्चस
वीरुधः ॥ ६ ॥ पुण्यैःपुष्पैःसदादिव्यैःकीर्यमाणाःपुनःपुनः ॥ आक्रीडभूमिःसाराजंस्तासामप्सरसांशुभा ॥ ७ ॥ सुभूमिकेतिविख्यातासरस्वत्यास्तटेवरे ॥ तत्र
स्नात्वाचदत्वाचवसुविप्रायमाधवः ॥ ८ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ शुभ्राःशुचयः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कालज्ञानंप्रतिकालज्ञानार्थं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शंखंशंखनामानं ॥ २० ॥ नगंवृक्षं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

 श्रुत्वागीतंचतद्दिव्यंवादित्राणांचनिःस्वनं ॥ छायाश्चविपुलादृष्ट्वादेवगंधर्वरक्षसां ॥ ९ ॥ गंधर्वाणांततस्तीर्थमागच्छद्रोहिणीसुतः ॥ विश्वावसुमुखास्तत्रगं
धर्वास्तपसान्विताः ॥ १० ॥ नृत्यवादित्रगीतंचकुर्वंतिसुमनोरमं ॥ तत्रदत्वाहलधरोविप्रेभ्योविविधंवसु ॥ ११ ॥ अजाविकंगोखरोष्ट्रंसुवर्णरजतंतथा ॥ भो
॥ ३० ॥ जयित्वाद्विजान्कामैःसंतर्प्यचमहाधनैः ॥ १२ ॥ प्रययौसहितोविप्रैस्तूयमानश्चमाधवः ॥ तस्माद्गंधर्वतीर्थाच्चमहाबाहुररिंदमः ॥ १३ ॥ गर्गस्रोतोमहातीर्थमा ९
जगामैककुंडली ॥ तत्रगर्गेणवृद्धेनतपसाभावितात्मना ॥ १४ ॥ कालज्ञानगतिश्चैवज्योतिषांचव्यतिक्रमः ॥ उत्पातादारुणाश्चैवशुभाश्चजनमेजय ॥ १५ ॥
सरस्वत्याःशुभेतीर्थेविदितावैमहात्मना ॥ तस्यनाम्नाचतत्तीर्थंगर्गस्रोतइतिस्मृतं ॥ १६ ॥ तत्रगर्गंमहाभागंऋषयःसुव्रतानृप ॥ उपासांचक्रिरेनित्यंकालज्ञानं
प्रतिप्रभो ॥ १७ ॥ तत्रगत्वामहाराजबलःश्वेतानुलेपनः ॥ विधिवद्धिधनंदत्वामुनीनांभावितात्मनां ॥ १८ ॥ उच्चावचांस्तथाभक्ष्यान्विप्रेभ्योविप्रदायसः ॥ नी
लवासास्तदाऽगच्छच्छंखतीर्थंमहायशाः ॥ १९ ॥ तत्रापश्यन्महाशंखंमहामेरुमिवोच्छ्रितं ॥ श्वेतपर्वतसंकाशंऋषिसंघैर्निषेवितं ॥ २० ॥ सरस्वत्यास्तटेजा
तंनगंतालध्वजोबली ॥ यक्षाविद्याधराश्चैवराक्षसाश्चामितौजसः ॥ २१ ॥ पिशाचाश्चामितबलायत्रसिद्धाःसहस्रशः ॥ तेसर्वेह्यशनंत्यक्त्वाफलंतस्यवनस्पतेः
॥ २२ ॥ व्रतैश्चनियमैश्चैवकालेकालेस्मभुंजते ॥ प्राप्तैश्चनियमैस्तैस्तैर्विचरंतःपृथक्पृथक् ॥ २३ ॥ अदृश्यमानामनुजैर्व्यचरन्पुरुषर्षभ ॥ एवंख्यातोनरव्याघ्रलोके
स्मिन्सवनस्पतिः ॥ २४ ॥ ततस्तीर्थंसरस्वत्याःपावनंलोकविश्रुतं ॥ तस्मिंश्चयदुशार्दूलोदत्वातीर्थेपयस्विनीः ॥ २५ ॥ ताम्रायसानिभांडानिवस्त्राणिविविधा
निच ॥ पूजयित्वाद्विजांश्चैवपूजितश्चतपोधनैः ॥ २६ ॥ पुण्यंद्वैतवनंराजन्नाजगामहलायुधः ॥ तत्रगत्वामुनीन्दृष्ट्वानानावेषधरान्बलः ॥ २७ ॥ आप्लुत्यसलि
लेचापिपूजयामासवैद्विजान् ॥ तथैवदत्वाविप्रेभ्यःपरिभोगान्सुपुष्कलान् ॥ २८ ॥ ततःप्रायाद्बलोराजन्दक्षिणेनसरस्वतीं ॥ गत्वाचैवंमहाबाहुर्नातिदूरेमहाय ॥ १० ॥
शाः ॥ २९ ॥ धर्मात्मानागधन्वानंतीर्थमागमदच्युतः ॥ यत्रपन्नगराजस्यवासुकेःसन्निवेशनं ॥ ३० ॥ महाद्युतेर्महाराजबहुभिःपन्नगैर्वृतं ॥ ऋषीणांहिसहस्रा
णितत्रनित्यंचतुर्दश ॥ ३१ ॥ यत्रदेवाःसमागम्यवासुकिंपन्नगोत्तमं ॥ सर्वपन्नगराजानमभ्यषिंचन्यथाविधि ॥ ३२ ॥ पन्नगेभ्योभयंतत्रविद्यतेनस्मपौरव ॥
तत्रापिविधिवद्दत्वाविप्रेभ्योरत्नसंचयान् ॥ ३३ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥३४॥३५॥३६॥ अवेक्षार्थंइष्टसिध्यर्थं ॥३७॥३८॥इच्छामिश्रोतुमितिशेषः॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥ यज्ञोपवीतैःयज्ञसूत्रैःतीर्थंत्रेताग्नीनामुत्तरस्आमंती

प्रायात्प्राचींदिशंतत्रतत्रतीर्थान्यनेकशः॥ सहस्रशतसंख्यानिप्रथितानिपदेपदे॥३४॥ आप्लुत्यतत्रतीर्थेषुयथोक्तंतत्रचर्षिभिः॥ कृत्वोपवासनियमंदत्वादा
नानिसर्वशः॥ ३५॥ अभिवाद्यमुनींस्तान्वैतत्रतीर्थनिवासिनः॥ उद्दिष्टमार्गःप्रययौयत्रभूयःसरस्वती॥ ३६॥ प्राङ्मुखंवैनिवृत्तेदृष्टिर्वातहतायथा॥ ऋषी
णांनैमिषेयाणामवेक्षार्थंमहात्मनां॥ ३७॥ निवृत्तांतांसरिच्छ्रेष्ठांतत्रदृष्ट्वातुलांगली॥ बभूवविस्मितोराजन्बलःश्वेतानुलेपनः॥ ३८॥ जनमेजयउवाच
कस्मात्सरस्वतीब्रह्मन्निवृत्ताप्राङ्मुखीभवत्॥ व्याख्यातमेतदिच्छामिसर्वमध्वर्युसत्तम॥ ३९॥ कस्मिंश्चित्कारणेतत्रविस्मितोयदुनंदनः॥ निवृत्ताहेतुनाके
नकथमेवसरिद्वरा॥४०॥ वैशंपायनउवाच पूर्वंकृतयुगेराजन्नैमिषेयास्तपस्विनः॥ वर्तमानेसुविपुलेसत्रेद्वादशवार्षिके॥ ४१॥ ऋषयोबहवोराजंस्त
त्सत्रमभिपेदिरे॥ उषित्वाचमहाभागास्तस्मिन्सत्रेयथाविधि॥ ४२॥ निवृत्तेनैमिषेयेवैसत्रेद्वादशवार्षिके॥ आजग्मुर्ऋषयस्तत्रबहवस्तीर्थकारणात्॥ ४३॥
ऋषीणांबहुलत्वात्तुसरस्वत्याविशांपते॥ तीर्थानिनगरायंतेकूलेवैदक्षिणेतदा॥ ४४॥ समंतपंचकंयावत्तावत्तेद्विजसत्तमाः॥ तीर्थलोभान्नरव्याघ्रनद्यास्तीरं
समाश्रिताः॥ ४५॥ जुह्वतांतत्रतेषांतुमुनीनांभावितात्मनां॥ स्वाध्यायेनातिमहताबभूवुःपूरितादिशः॥ ४६॥ अग्निहोत्रैस्ततस्तेषांक्रियमाणैर्महात्मनां॥ अ
शोभतसरिच्छ्रेष्ठादीप्यमानैःसमंततः॥ ४७॥ वालखिल्यामहाराजअश्मकुट्टाश्चतापसाः॥ दंतोलूखलिनश्चान्येप्रसंख्यानास्तथापरे॥४८॥ वायुभक्षाजला
हाराःपर्णभक्षाश्चतापसाः॥ नानानियमयुक्ताश्चतथास्थंडिलशायिनः॥ ४९॥ आसन्वैमुनयस्तत्रसरस्वत्याःसमीपतः॥ शोभयंतःसरिच्छ्रेष्ठांगंगामिव
दिवौकसः॥५०॥ शतशश्चसमापेतुर्ऋषयःसत्रयाजिनः॥ तेवकाशंनददृशुःसरस्वत्यामहाव्रताः॥ ५१॥ ततोयज्ञोपवीतैस्तेतत्तीर्थंनिर्मिमायवै॥ जुहुवुश्चा
ग्निहोत्रांश्चचक्रुश्चविविधाःक्रियाः॥ ५२॥ ततस्तमृषिसंघातंनिराशंचिंतयान्वितं॥ दर्शयामासराजेंद्रतेषामर्थेसरस्वती॥ ५३॥ ततःकुंजान्बहून्कृत्वासन्नि
वृत्तासरस्वती॥ ऋषीणांपुण्यतपसांकारुण्याज्जनमेजय॥ ५४॥ ततोनिवृत्त्यराजेंद्रतेषामर्थेसरस्वती॥ भूयःप्रतीच्यभिमुखीप्रसुस्रावसरिद्वरा॥ ५५॥ अमो
घागमनंकृत्वातेषांभूयोव्रजाम्यहं॥ इत्यद्भुतंमहच्चक्रेतदाराजन्महानदी॥ ५६॥ एवंसकुंजोराजन्वैनैमिषीयइतिस्मृतः॥ कुरुश्रेष्ठकुरुक्षेत्रेकुरुष्वमहतींक्रि
यां॥ ५७॥

र्थत्वेनश्रौतेप्रसिद्धं निर्मिमायनिर्मायेत्यर्थः ॥५२॥ निराशंसरस्वतीजललाभेइत्यर्थः ॥५३॥ कुंजान्आत्मनोवासस्थानानितीर्थविशेषानित्यर्थः ॥५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥७॥ सप्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

तत्रकुंजान्बहूनृदृष्ट्वानिवृत्तांचसरस्वतीं ॥ बभूवविस्मयस्तत्ररामस्याथमहात्मनः ॥ ५८ ॥ उपस्पृश्यतुतत्रापिविधिवद्यदुनंदनः ॥ दत्वादायान्द्विजातिभ्योभां
डानिविविधानिच ॥ ५९ ॥ भक्ष्यंभोज्यंचविविधंब्राह्मणेभ्यःप्रदायच ॥ ततःप्रायाद्बलोराजन्पूज्यमानोद्विजातिभिः ॥ ६० ॥ सरस्वतीतीर्थवरंनानाद्विजगणा
युतं ॥ बदरेंगुदकाश्मर्यप्लक्षाश्वत्थविभीतकैः ॥ ६१ ॥ कंकोलैश्चपलाशैश्चकरीरैःपीलुभिस्तथा ॥ सरस्वतीतीर्थरुहैस्तरुभिर्विविधैस्तथा ॥ ६२ ॥ करूपकवरै
श्चैवबिल्वैराम्रातकैस्तथा ॥ अतिमुक्तकषंडैश्चपारिजातैश्चशोभितं ॥ ६३ ॥ कदलीवनभूयिष्ठंदृष्टिकांतंमनोहरं ॥ वाय्वंबुफलपर्णादैर्दंतोलूखलिकैरपि ॥
॥ ६४ ॥ तथाश्मकुट्टैर्वानेयैर्मुनिभिर्बहुभिर्वृतं ॥ स्वाध्यायघोषसंघुष्टंमृगयूथशताकुलं ॥ ६५ ॥ अहिंस्रैर्धर्मपरमैर्नृभिरत्यर्थसेवितं ॥ सप्तसारस्वतंतीर्थमाजगा
महलायुधः ॥ यत्रमंकणकःसिद्धस्तपस्तेपेमहामुनिः ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थ०सारस्वतोपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्या
यः ॥ ३७ ॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच सप्तसारस्वतंकस्मात्कश्चमंकणकोमुनिः ॥ कथंसिद्धःसभगवान्कश्चास्यनियमोभवत् ॥ १ ॥ कस्यवंशेसमुत्प
न्नःकिंचाधीतंद्विजोत्तम ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविधिवद्द्विजसत्तम ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच राजन्सप्तसरस्वत्योयाभिर्व्याप्तमिदंजगत् ॥ आहूताबलवद्भि
र्हितत्रतत्रसरस्वती ॥ ३ ॥ सुप्रभाकांचनाक्षीचविशालाचमनोरमा ॥ सरस्वतीचौघवतीसुरेणुर्विमलोदका ॥ ४ ॥ पितामहस्यमहतोवर्तमानेमहामखे ॥ वितते
यज्ञवाटेचसंसिद्धेषुद्विजातिषु ॥ ५ ॥ पुण्याहघोषैर्विमलैर्वेदानांनिनदैस्तथा ॥ देवेषुचैवव्यग्रेषुतस्मिन्यज्ञविधौतदा ॥ ६ ॥ तत्रचैवमहाराजदीक्षितेप्रपितामहे ॥
यजतस्तस्यसत्रेणसर्वकामसमृद्धिना ॥ ७ ॥ मनसाचिंतिताह्यर्थाधर्मार्थकुशलैस्तदा ॥ उपतिष्ठंतिराजेंद्रद्विजातींस्तत्रतत्रह ॥ ८ ॥ जगुश्चतत्रगंधर्वानननृतुश्चा
प्सरोगणाः ॥ वादित्राणिचदिव्यानिवादयामासुरंजसा ॥ ९ ॥ तस्ययज्ञस्यसंपत्त्यातुतुषुर्देवताअपि ॥ विस्मयंपरमंजग्मुःकिमुमानुषयोनयः ॥ १० ॥ वर्तमाने
तथायज्ञेपुष्करस्थेपितामहे ॥ अब्रुवन्नृषयोराजन्नायंयज्ञोमहागुणः ॥ ११ ॥ नदृश्यतेसरिच्छ्रेष्ठायस्मादिहसरस्वती ॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्प्रीतःसस्माराथसरस्वतीं
॥ १२ ॥ पितामहेनयजताआहूतापुष्करेषुवै ॥ सुप्रभानामराजेंद्रनाम्नातत्रसरस्वती ॥ १३ ॥ तांदृष्ट्वामुनयस्तुष्टास्त्वरायुक्तांसरस्वतीं ॥ पितामहंमानयंतींक्रतुंतेबहु
मेनिरे ॥ १४ ॥ एवमेषासरिच्छ्रेष्ठापुष्करेषुसरस्वती ॥ पितामहार्थंसंभूतातुष्ट्यर्थंचमनीषिणां ॥ १५ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ सस्मरुःस्मृतवंतः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ गयेषुगयदेशेषु ॥ २० ॥ २१ ॥२२॥२३॥२४॥ २५ ॥ सुरेणुरुद्देशेषष्ठोयद्यपितथापिपंचमेस्थानेकीर्त्यतेश्लोकानांपौर्वापर्यंवाविज्ञेयं ॥२६॥२७॥

नैमिषेमुनयोराजन्समागम्यसमासते॥ तत्रचित्राःकथाह्यासन्वेदंप्रतिजनेश्वर ॥ १६॥ यत्रतेमुनयोह्यासन्नानास्वाध्यायवेदिनः॥ तेसमागम्यमुनयःस
स्मरुर्वैसरस्वतीं॥ १७॥ सातुध्यातामहाराजऋषिभिःसत्रयाजिभिः॥ समागतानांराजेंद्रसहायार्थंमहात्मनां॥ १८॥ आजगाममहाभागातत्रपुण्यासरस्व
ती॥ नैमिषेकांचनाक्षीतुमुनीनांसत्रयाजिनां॥ १९॥ आगतासरितांश्रेष्ठातत्रभारतपूजिता॥ गयस्ययजमानस्यगयेष्वेवमहाक्रतुं॥ २०॥ आहूतासरितां
श्रेष्ठागययज्ञेसरस्वती॥ विशालांतुगयस्याहुर्ऋषयःसंशितव्रताः ॥ २१॥ सरित्साहिमवत्पार्श्वात्प्रसुताशीघ्रगामिनी ॥ औद्दालकेस्तथायज्ञेयजतस्तस्यभार
त॥ २२॥ समेतेसर्वतःस्फीतेमुनीनांमंडलेतदा॥ उत्तरेकोसलाभागेपुण्येराजन्महात्मनः॥२३॥ उद्दालकेनयजतापूर्वंध्यातासरस्वती॥ आजगामसरिच्छ्रेष्ठा
तंदेशंमुनिकारणात्॥२४॥ पूज्यमानामुनिगणैर्वल्कलाजिनसंवृतैः॥ मनोरमेतिविख्यातासाहितैर्मनसाकृता॥ २५॥ सुरेणुर्ऋषभेद्वीपेपुण्येराजर्षिसेविते॥
कुरोश्चयजमानस्यकुरुक्षेत्रेमहात्मनः ॥ २६॥ आजगाममहाभागासरिच्छ्रेष्ठासरस्वती ॥ ओघवत्यपिराजेंद्रवसिष्ठेनमहात्मना॥ २७॥ समाहूताकुरुक्षेत्रे
दिव्यतोयासरस्वती॥ दक्षेणयजताचापिगंगाद्वारेसरस्वती॥ २८॥ सुरेणुरितिविख्याताप्रसुताशीघ्रगामिनी॥ विमलोदाभगवतीब्रह्मणायजतापुनः॥२९॥
समाहूतायचौतत्रपुण्येहैमवतेगिरौ॥एकीभूतास्ततस्तास्तुतस्मिंस्तीर्थेसमागताः॥३०॥ सप्तसारस्वतंतीर्थंततस्तुप्रथितंभुवि॥ इतिसप्तसरस्वत्योनामतःपरिकी
र्त्तिताः॥३१॥ सप्तसारस्वतंचैवतीर्थंपुण्यंतथास्मृतं॥ शृणुमंकणकस्यापिकौमारब्रह्मचारिणः॥३२॥आपगामवगाढस्यराजन्प्रक्रीडितंमहत्॥ दृष्ट्वायदृच्छया
तत्रस्त्रियमंभसिभारत॥३३॥ स्नायंतींरुचिरापांगींदिग्वाससमनिंदितां॥ सरस्वत्यांमहाराजचस्कंदेवीर्यमंभसि ॥३४॥ तद्रेतःसतुजग्राहकलशेवैमहातपाः॥
सप्तधाप्रविभागंतुकलशस्थंजगामह ॥३५॥ तत्रर्षयःसप्तजाताजज्ञिरेमरुतांगणाः॥ वायुवेगोवायुबलोवायुहावायुमंडलः॥३६॥ वायुज्वालोवायुरेतावायु
चक्रश्चवीर्यवान्॥ एवमेतेसमुत्पन्नामरुतांजनयिष्णवः॥ ३७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥स्नायंतींस्नांतीं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मरुतांप्राणवायूनांएकोनपंचाशतां एतेषांतपस्नामरुतोदित्यामुत्पन्नाइतिकल्पांतरविषयोयमर्थः ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इदमत्यद्भुतंराजन्नित्यस्यतात्पर्यंयोगेनसिद्धस्यकायस्यपरिणामांतरंह्रासवृद्ध्यादिकंनजायतेतस्तत्रप्रविष्टोन्नरसोऽपरिणममाणएवदेहान्निःसरति तंदृष्ट्वाआत्मनःसिद्धकायत्वंमत्वामंकणकोगर्वेणनृत्यति तदे

इदमत्यद्भुतंराजन्शृण्वाश्चर्यतरंभुवि॥ महर्षेश्चरितंयादृक्त्रिषुलोकेषुविश्रुतं॥ ३८॥ पुरामंकणकःसिद्धःकुशाग्रेणेतिनःश्रुतं॥ क्षतःकिलकरेराजंस्तस्यशाकरसोस्रवत्॥ ३९॥ सवैशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान्॥ ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेवैस्थावरंजंगमंचयत्॥ ४०॥ प्रनृत्तमुभयंवीरतेजसातस्यमोहितं॥ ब्रह्मादिभिःसुरैराजन्ऋषिभिश्चतपोधनैः॥४१॥ विज्ञप्तोवैमहादेवऋषेरर्थेनराधिप॥ नायंनृत्येद्यथादेवतथात्वंकर्तुमर्हसि॥४२॥ ततोदेवोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टमतीवह॥ सुराणांहितकामार्थंमहादेवोभ्यभाषत॥ ४३॥ भोभोब्राह्मणधर्मज्ञकिमर्थंनृत्यतेभवान्॥ हर्षस्थानंकिमर्थंचतवेदमधिकंमुने॥ ४४॥ तपस्विनोधर्मपथेस्थितस्यद्विजसत्तम॥ ऋषिरुवाच किंनपश्यसिमेब्रह्मन्कराच्छाकरसंस्रुतं॥४५॥ यंदृष्ट्वासंप्रनृत्तोवैहर्षेणमहताविभो॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवोमुनिंरागेणमोहितं॥ ४६॥ अहंनविस्मयंविप्रगच्छामीतिप्रपश्यमां॥ एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठंमहादेवेनधीमता॥ ४७॥ अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितोभवत्॥ ततोभस्मक्षताद्राजन्निर्गतंहिमसन्निभं॥ ४८॥ तद्दृष्ट्वाव्रीडितोराजन्समुनिःपादयोर्गतः॥ मेनेदेवंमहादेवमिदंचोवाचविस्मितः॥ ४९॥ नान्यंदेवादहंमन्येरुद्रात्परतरंमहत्॥ सुरासुरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृत्॥ ५०॥ त्वयासृष्टमिदंविश्वंवदंतीहमनीषिणः॥ त्वामेवसर्वंविशतिपुनरेवयुगक्षये॥ ५१॥ देवैरपिनशक्यस्त्वंपरिज्ञातुंकुतोमया॥ त्वयिसर्वेस्मदृश्यंतेभावायेजगतिस्थिताः॥५२॥ त्वामुपासंतवरदंदेवाब्रह्मादयोनघ॥ सर्वस्त्वमसिदेवानांकर्ताकारयिताचह॥ ५३॥ त्वत्प्रसादात्सुराःसर्वेमोदंतीहाकुतोभयाः॥ एवंस्तुत्वामहादेवंसऋषिःप्रणतोभवत्॥५४॥ यदिदंचापलंदेवकृतमेतत्स्मयादिकं॥ ततःप्रसादयामित्वांतपोमेनक्षरेदिति॥ ५५॥ ततोदेवःप्रीतमनास्तमृषिंपुनरब्रवीत्॥ तपस्तेवर्धतांविप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा॥ ५६॥ आश्रमेचेहवत्स्यामित्वयासार्धमहंसदा॥ सप्तसारस्वतेचास्मिन्योमामर्चिष्यतेनरः॥ ५७॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिद्भवितेहपरत्रवा॥ सारस्वतंचतेलोकंगमिष्यंतिनसंशयः॥ ५८॥ एतन्मंकणकस्यापिचरितंभूरितेजसः॥ सहिपुत्रःसुकन्यायामुत्पन्नोमातरिश्वना॥ ५९॥ इतिश्रीमहाभारतेश०गदा०बलदेवती०सारस्वतोपाख्यानेअष्टत्रिंशोऽध्यायः॥ ३८॥ ॥ १२ ॥

वक्षयशून्यत्वंदेहस्यमहतीयोगसिद्धिःदेहस्यभस्मभूतत्वंतुमहीयसीसिद्धिरित्येतद्रुद्रोदर्शयंस्तस्यगर्वंपरिहरतीति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८॥४९॥ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ स्मयादिकंगर्वादिकं ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप०नैलकंठीयेभारतभा०अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उषित्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

वैशंपायनउवाच उषित्वातत्ररामस्तुसंपूज्याश्रमवासिनः ॥ तथामंकणकेप्रीतिंशुभांचक्रेहलायुधः ॥ १ ॥ दत्वादानंद्विजातिभ्योरजनींतामुपोष्यच ॥ पूजि
तोमुनिसंघैश्चप्रातरुत्थायलांगली ॥ २ ॥ अनुज्ञाप्यमुनीन्सर्वान्स्पृष्ट्वातोयंचभारत ॥ प्रययौत्वरितोरामस्तीर्थहेतोर्महाबलः ॥ ३ ॥ ततस्त्वौशनसंतीर्थमाज
गामहलायुधः ॥ कपालमोचनंनामयत्रमुक्तोमहामुनिः ॥ ४ ॥ महताशिरसाराजन्ग्रस्तजंघोमहोदरः ॥ राक्षसस्यमहाराजरामक्षिप्तस्यवैपुरा ॥ ५ ॥ तत्रपूर्वं
तपस्तप्तंकाव्येनसुमहात्मना ॥ यत्रास्यनीतिरखिलाप्रादुर्भूतामहात्मनः ॥ ६ ॥ यत्रस्थश्चिंतयामासदैत्यदानवविग्रहं ॥ तत्प्राप्यचबलोराजंस्तीर्थप्रवरमुत्तमं ॥
॥ ७ ॥ विधिवद्वैददौवित्तंब्राह्मणानांमहात्मनां ॥ जनमेजयउवाच कपालमोचनंब्रह्मन्कथंयत्रमहामुनिः ॥ ८ ॥ मुक्तःकथंचास्यशिरोलग्नंकेनचहेतुना ॥
वैशंपायनउवाच पुरावैदंडकारण्येराघवेणमहात्मना ॥ ९ ॥ वसताराजशार्दूलराक्षसान्शमयिष्यता ॥ जनस्थानेशिरश्छिन्नंराक्षसस्यदुरात्मनः ॥ १० ॥
क्षुरेणशितधारेणउत्पपातमहावने ॥ महोदरस्यतल्लग्नंजंघायांवैयदृच्छया ॥ ११ ॥ वनेविचरतोराजन्नस्थिभित्वास्फुरत्तदा ॥ सतेनलग्नेनतदाद्विजातिर्नशशा
कह ॥ १२ ॥ अभिगंतुंमहाप्राज्ञस्तीर्थान्यायतनानिच ॥ सपूतिनाविस्रवतावेदनार्तोमहामुनिः ॥ १३ ॥ जगामसर्वतीर्थानिपृथिव्यांचेतिनःश्रुतं ॥ सगत्वास
रितःसर्वाःसमुद्रांश्चमहातपाः ॥ १४ ॥ कथयामासतत्सर्वमृषीणांभावितात्मनां ॥ आप्लुत्यसर्वतीर्थेषुनचमोक्षमवाप्तवान् ॥ १५ ॥ सतुशुश्रावविप्रेंद्रमुनीनां
वचनंमहत् ॥ सरस्वत्यास्तीर्थवरंख्यातमौशनसंतदा ॥ १६ ॥ सर्वपापप्रशमनंसिद्धिक्षेत्रमनुत्तमं ॥ सतुगत्वाततस्तत्रतीर्थमौशनसंद्विजः ॥ १७ ॥ ततऔशन
सेतीर्थेतस्योपस्पृशतस्तदा ॥ तच्छिरश्चरणंमुक्त्वापपातांतर्जलेतदा ॥ १८ ॥ विमुक्तस्तेनशिरसापरंसुखमवापह ॥ सचाप्यंतर्जलेमूर्धाजगामादर्शनंविभो ॥ १९ ॥
ततःसविशिराराजन्पूतात्मावीतकल्मषः ॥ आजगामाश्रमंप्रीतःकृतकृत्योमहोदरः ॥ २० ॥ सोथगत्वाश्रमंपुण्यंविप्रमुक्तोमहातपाः ॥ कथयामासतत्सर्वमृषी
णांभावितात्मनां ॥ २१ ॥ तेश्रुत्वावचनंतस्यततस्तीर्थस्यमानद ॥ कपालमोचनमितिनामचक्रुःसमागताः ॥ २२ ॥ सचापितीर्थप्रवरंपुनर्गत्वामहानृषिः ॥ पी
त्वापयःसुविपुलंसिद्धिमायात्तदामुनिः ॥ २३ ॥ तत्रदत्वाबहून्दायान्विप्रान्संपूज्यमाधवः ॥ जगामवृष्णिप्रवरोरुषङ्गोराश्रमंतदा ॥ २४ ॥ यत्रतप्तंतपोघोर
मार्ष्टिषेणेनभारत ॥ ब्राह्मण्यंलब्धवांस्तत्रविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ २५ ॥ सर्वकामसमृद्धंचतदाश्रमपदंमहत् ॥ मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैवसेवितंसर्वदाविभो ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥ श्वोमरणंतपेत् अक्षयंस्वर्गमाप्नोतीत्यर्थः ॥३४॥३५॥ ब्राह्मणंब्रह्मसंघातोवेदसमूहइतियावत् ततःस्वार्थेष्यञ् ब्राह्मणंब्रह्मसंघातेइतिमेदिनी ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

ततोहलधरःश्रीमान्ब्राह्मणैःपरिवारितः॥ जगामतत्रराजेंद्ररुषङ्गुस्तनुमत्यजत्॥ २७॥ रुषङ्गुर्ब्राह्मणोवृद्धस्तपोनित्यश्चभारत ॥ देहन्यासेकृतमनाविचिंत्यव
हुधातदा॥ २८॥ ततःसर्वानुपादायतनयान्वैमहातपाः॥ रुषंगुरब्रवीत्तत्रनयध्वंमांपृथूदकं ॥ २९॥ विज्ञायातीतवयसंरुषङ्गुंतेतपोधनाः॥ तंचतीर्थमुपानि
न्युःसरस्वत्यास्तपोधनं॥ ३०॥ सतैःपुत्रैस्तदाधीमानानीतोवैसरस्वतीं ॥ पुण्यांतीर्थशतोपेतांविप्रसंघैर्निषेवितां॥ ३१॥ सतत्रविधिनाराजन्नाप्लुत्यसुमहात
पाः॥ ज्ञात्वातीर्थगुणांश्चैवप्राहेदमृषिसत्तमः॥ ३२॥ सुप्रीतःपुरुषव्याघ्रसर्वान्पुत्रानुपासतः॥ सरस्वत्युत्तरेतीरेयस्त्यजेदात्मनस्तनुं॥ ३३॥ पृथूदकेजप्यपरो
नैनंश्वोमरणंतपेत्॥ तत्राप्लुत्यसधर्मात्माउपस्पृश्यहलायुधः॥ ३४॥ दत्वाचैवबहून्दायान्विप्राणांविप्रवत्सलः॥ ससर्जयत्रभगवाँल्लोकाँल्लोकपितामहः॥३५
यत्रार्ष्टिषेणःकौरव्यब्राह्मण्यंसंशितव्रतः॥ तपसामहताराजन्प्राप्तवानृषिसत्तमः॥ ३६॥ सिंधुद्वीपश्चराजर्षिर्देवापिश्चमहातपाः॥ ब्राह्मण्यंलब्धवान्यत्रविश्वा
मित्रस्तथामुनिः॥ ३७॥ महातपस्वीभगवानुग्रतेजामहातपाः॥ तत्राजगामबलवान्बलभद्रःप्रतापवान्॥ ३८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदाप०
बलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतोपाख्यानेऊनचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ३९॥ ॥ ७॥ जनमेजयउवाच कथमार्ष्टिषेणोभगवान्विपुलंतप्तवांस्तपः॥ सिं
धुद्वीपःकथंचापिब्राह्मण्यंलब्धवांस्तदा॥ १॥ देवापिश्चकथंब्रह्मन्विश्वामित्रश्चसत्तम॥ तन्ममाचक्ष्वभगवन्परंकौतूहलंहिमे॥ २॥ वैशंपायनउवाच पुरा
कृतयुगेराजन्नार्ष्टिषेणोद्विजोत्तमः॥ वसन्गुरुकुलेनित्यंनित्यमध्ययनेरतः॥ ३॥ तस्यराजन्गुरुकुलेवसतोनित्यमेवच॥ समाप्तिंनागमद्विद्यानापिवेदाविशां
पते॥ ४॥ सनिर्विण्णस्ततोराजंस्तपस्तेपेमहातपाः ॥ ततोवैतपसातेनप्राप्यवेदाननुत्तमान् ॥५॥ सविद्वान्वेदयुक्तश्चसिद्धश्चाप्यृषिसत्तमः॥ तत्रतीर्थेवरा
न्प्रादात्त्रीनेवसुमहातपाः॥ ६॥ अस्मिंस्तीर्थेमहानद्या अद्यप्रभृतिमानवः॥ आप्लुतोवाजिमेधस्यफलंप्राप्स्यतिपुष्कलं॥ ७॥ अद्यप्रभृतिनैवात्रभयंव्यालाद्भ
विष्यति॥ अपिचाल्पेनकालेनफलंप्राप्स्यतिपुष्कलं॥ ८॥ एवमुक्त्वामहातेजाजगामत्रिदिवंमुनिः॥ एवंसिद्धःसभगवानार्ष्टिषेणःप्रतापवान्॥ ९॥ तस्मिन्ने
वतदातीर्थेसिंधुद्वीपःप्रतापवान्॥ देवापिश्चमहाराजब्राह्मण्यंप्रापतुर्महत्॥ १०॥ तथाचकौशिकस्तातत्तपोनित्योजितेंद्रियः॥ तपसावैसुतप्तेनब्राह्मणत्वमवा
प्तवान्॥ ११॥ ॥१३॥

इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ३९॥ ॥७॥ कथमिति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥१०॥ ११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप०

गाधिर्नाममहानासीत्क्षत्रियःप्रथितोभुवि ॥ तस्यपुत्रोभवद्राजन्विश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ सराजाकौशिकस्तातमहायोग्यभवत्किल ॥ सपुत्रमभिषिच्याथविश्वामित्रंमहातपाः ॥ १३ ॥ देहन्यासेमनश्चक्रेतमूचुःप्रणताःप्रजाः ॥ नगंतव्यंमहाप्राज्ञत्राहिचास्मान्महाभयात् ॥ १४ ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचततोगाधिःप्रजास्ततः ॥ विश्वस्यजगतोगोप्ताभविष्यतिसुतोमम ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वातुततोगाधिर्विश्वामित्रंनिवेश्यच ॥ जगामत्रिदिवंराजन्विश्वामित्रोभवन्नृपः ॥ ॥ १६ ॥ नसशक्नोतिपृथिवींयत्नवानपिरक्षितुं ॥ ततःशुश्रावराजासराक्षसेभ्योमहाभयं ॥ १७॥ निर्ययौनगराच्चापिचतुरंगबलान्वितः ॥ सगत्वादूरमध्वानंवसिष्ठाश्रममभ्ययात् ॥ १८ ॥ तस्यतेसैनिकाराजंश्चक्रुस्तत्रानयान्बहून् ॥ ततस्तुभगवान्विप्रोवसिष्ठोश्रममभ्ययात् ॥ १९ ॥ ददृशेथततःसर्वंभज्यमानंमहावनं ॥ तस्यक्रुद्धोमहाराजवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ २० ॥ सृजस्वशबरान्घोरानितिस्वांगामुवाचह ॥ तथोक्तासाऽसृजद्धेनुःपुरुषान्घोरदर्शनान् ॥ २१ ॥ तेतुतद्बलमासाद्यबभंजुःसर्वतोदिशं ॥ तच्छ्रुत्वाविद्रुतंसैन्यंविश्वामित्रस्तुगाधिजः ॥ २२ ॥ तपःपरंमन्यमानस्तपस्येवमनोदधे ॥ सोस्मिंस्तीर्थवरेराजन्सरस्वत्याःसमाहितः ॥ २३ ॥ नियमैश्चोपवासैश्चकर्षयन्देहमात्मनः ॥ जलाहारोवायुभक्षःपर्णाहारश्चसोभवत् ॥ २४ ॥ तथास्थंडिलशायीचयेचान्येनियमाःपृथक् ॥ असकृत्तस्यदेवास्तुव्रतविघ्नंप्रचक्रिरे ॥ २५ ॥ नचास्यनियमाद्बुद्धिरपयातिमहात्मनः ॥ ततःपरेणयत्नेनतप्त्वाबहुविधंतपः ॥ २६ ॥ तेजसाभास्कराकारोगाधिजःसमपद्यत ॥ तपसातुतथायुक्तंविश्वामित्रंपितामहः ॥ २७ ॥ अमन्यतमहातेजावरदोवरमस्यतत् ॥ सतुवव्रेवरंराजन्स्यामहंब्राह्मणस्त्विति ॥ २८ ॥ तथेतिचाब्रवीद्ब्रह्मासर्वलोकपितामहः ॥ सलब्ध्वातपसोग्रेणब्राह्मणत्वंमहायशाः ॥ २९ ॥ विचचारमहींकृत्स्नांकृतकामःसुरोपमः ॥ तस्मिंस्तीर्थवरेरामःप्रदायविविधंवसु ॥ ३० ॥ पयस्विनीस्तथाधेनूर्यानानिशयनानिच ॥ अथवस्त्राण्यलंकारंभक्ष्यंपेयंचशोभनं ॥ ३१ ॥ अददन्मुदितोराजन्पूजयित्वाद्विजोत्तमान् ॥ ययौराजंस्ततोरामोबकस्याश्रममंतिकात् ॥ ३२ ॥ यत्रतेपेतपस्तीव्रंदाल्भ्योबकइतिश्रुतिः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश०गदाप०बलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतोपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ वैशंपायनउवाच ब्रह्मयोनेरवाकीर्णंजगामयदुनंदनः ॥ यत्रदाल्भ्योबकोराजन्नाश्रमस्थोमहातपाः ॥ १ ॥

नैलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४१ ॥ ब्रह्मयोनेःब्राह्मण्योत्पादकात्तीर्थादवाकीर्णंनामदाल्भ्यसेवितंतीर्थंजगाम ॥ १ ॥

तस्यावाकीर्णत्वमाह जुहावेत्यादिना अवाकीर्यंतेनीचैरवपात्यंतेशत्रवोस्मिन्नित्यवाकीर्णमित्यर्थः वैचित्रवीर्यिणः विचित्रवीर्यएववैचित्रवीर्यःसपितृत्वेनास्त्यस्यतस्यैवेत्यर्थः ॥२॥ प्रतापवान्राष्ट्रंजुहावेति

जुहावधृतराष्ट्रस्यराष्ट्रंवैचित्रवीर्यिणः ॥ तपसाघोररूपेणकर्षयन्देहमात्मनः ॥ २ ॥ क्रोधेनमहताविष्टोधर्मात्मावैप्रतापवान् ॥ पुराहिनैमिषीयाणांसत्रेद्वाद शवार्षिके ॥ ३ ॥ वृत्तेविश्वजितोंतेवैपंचालानृषयोगमन् ॥ तत्रेश्वरमयाचंतदक्षिणार्थंमनस्विनः ॥ ४ ॥ बलान्वितान्वत्सतरान्निर्व्याधीनेकविंशतिं ॥ तानब्र वीद्बकोदाल्भ्योविभजध्वंपशूनिति ॥ ५ ॥ पशूनेतानहंत्यक्त्वाभिक्षिष्येराजसत्तमं ॥ एवमुक्त्वाततोराजन्नृषीन्सर्वान्प्रतापवान् ॥ ६ ॥ जगामधृतराष्ट्रस्यभ वनंब्राह्मणोत्तमः ॥ ससमीपगतोभूत्वाधृतराष्ट्रंजनेश्वरं ॥ ७ ॥ अयाचतपशून्दाल्भ्यःसचैनंरुषितोब्रवीत् ॥ यदृच्छयामृतादृष्ट्वागास्तदानृपसत्तमः ॥ ८ ॥ ए तान्पशून्नयक्षिप्रंब्रह्मबंधोयदीच्छसि ॥ ऋषिस्तथावचःश्रुत्वाचिंतयामासधर्मवित् ॥ ९ ॥ अहोबतनृशंसंवैवाक्यमुक्तोस्मिसंसदि ॥ चिंतयित्वामुहूर्तेनरोषा विष्टोद्विजोत्तमः ॥ १० ॥ मतिंचक्रेविनाशायधृतराष्ट्रस्यभूपतेः ॥ सतूत्कृत्यमृतानांवैमांसानिमुनिसत्तमः ॥ ११ ॥ जुहावधृतराष्ट्रस्यराष्ट्रंनरपतेःपुरा ॥ अवा कीर्णेसरस्वत्यास्तीर्थेप्रज्वाल्यपावकं ॥ १२ ॥ बकोदाल्भ्योमहाराजनियमंपरमंस्थितः ॥ सतैरेवजुहावास्यराष्ट्रंमांसैर्महातपाः ॥ १३ ॥ तस्मिंस्तुविधिवत्सत्रे संप्रवृत्तेसुदारुणे ॥ अक्षीयतततोराष्ट्रंधृतराष्ट्रस्यपार्थिव ॥ १४ ॥ ततःप्रक्षीयमाणंतद्राज्यंतस्यमहीपतेः ॥ छिद्यमानंयथानंतंवनंपरशुनाविभो ॥ १५ ॥ बभू वापद्गतंतच्चव्यवकीर्णमचेतनं ॥ दृष्ट्वातथावकीर्णंतुराष्ट्रंसमनुजाधिपः ॥ १६ ॥ बभूवदुर्मनाराजंश्चिंतयामासचप्रभुः ॥ मोक्षार्थमकरोद्यत्नंब्राह्मणैःसहितःपु रा ॥ १७ ॥ नचश्रेयोध्यगच्छत्तुक्षीयतेराष्ट्रमेवच ॥ यदासपार्थिवःखिन्नस्तेचविप्रास्तदानघ ॥ १८ ॥ यदाचापिनशक्नोतिराष्ट्रंमोक्षयितुंनृप ॥ अथवैप्राश्निकां स्तत्रपप्रच्छजनमेजय ॥ १९ ॥ ततोवैप्राश्निकाःप्राहुःपशुंविप्रकृतस्त्वया ॥ मांसैरभिजुहोतीतितवराष्ट्रंमुनिर्बकः ॥ २० ॥ तेनतेहूयमानस्यराष्ट्रस्यास्यक्षयो महान् ॥ तस्यैतत्तपसःकर्मयेनतेह्यलयोमहान् ॥ २१ ॥ अपांकुंजेसरस्वत्यास्तंप्रसादयपार्थिव ॥ सरस्वतींततोगत्वासराजाबकमब्रवीत् ॥ २२ ॥ निपत्यशिरसा भूमौप्रांजलिर्भरतर्षभ ॥ प्रसादयेत्वांभगवन्नपराधंक्षमस्वमे ॥ २३ ॥ ममदीनस्यलुब्धस्यमौर्ख्येणहतचेतसः ॥ त्वंगतिस्त्वंचमेनाथप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ २४ ॥

संबंधःसत्रेवृत्तेनिवृत्तेसतीत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ३ ॥ पंचालान्विश्वजितोयज्ञस्यांतेअगमन् पंचालंराजानंययुरित्यर्थः ईश्वरंपंचालराजं ॥ ४ ॥ ५ ॥ एतान्पंचालराजदत्तान् त्वयंतत्रभागंनगृहीतवानूइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ यदृच्छयेति गाःबलीवर्दान्धेनूश्च ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२५॥२६॥२७॥२८॥ तत्रतीर्थेइतिशत्रुनाशकामैस्तत्रहोमजपादिकंकर्तव्यमित्याख्यानतात्पर्यं ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥ इ०श०ग०नै०भा०एकचत्वारिंशो

तंतथाविलपंतंतुशोकोपहतचेतसं ॥ दृष्ट्वातस्यकृपाजज्ञेराष्ट्रंतस्यव्यमोचयत् ॥ २५॥ ऋषिःप्रसन्नस्तस्याभूत्संरंभंचविहायसः ॥ मोक्षार्थंतस्यराज्यस्यजुहाव पुनराहुतिं ॥ २६॥मोक्षयित्वाततोराष्ट्रंप्रतिगृह्यपशून्बहून्॥दृष्टात्मानैमिषारण्यंजगामपुनरेवसः॥ २७॥ धृतराष्ट्रोपिधर्मात्मास्वस्थचेतामहामनाः॥ स्वमेवन गरंराजन्प्रतिपेदेमहर्द्धिमत् ॥ २८॥ तत्रतीर्थेमहाराजबृहस्पतिरुदारधीः॥ असुराणामभावायभवायचदिवौकसां॥ २९॥ मांसैरभिजुहावेष्टिमक्षीयंततततोसु राः॥दैवतैरपिसंभग्नाजितकाशिभिराहवे॥ ३०॥ तत्रापिविधिवद्दत्वाब्राह्मणेभ्योमहायशाः ॥ वाजिनःकुंजरांश्चैवरथांश्चाश्वतरीयुतान्॥ ३१ ॥ रत्नानिचम हार्हाणिधनंधान्यंचपुष्कलं॥ ययौतीर्थंमहाबाहुर्यायातंपृथिवीपते॥३२॥ तत्रयज्ञेययातेश्चमहाराजसरस्वती॥सर्पिःपयश्चसुस्रावनाहुषस्यमहात्मनः॥३३॥ तत्रेष्ट्वापुरुषव्याघ्रोययातिःपृथिवीपतिः॥ अक्रामदूर्ध्वंमुदितोलेभेलोकांश्चपुष्कलान्॥३४॥ पुनस्तत्रचराज्ञस्तुययातेर्यजतःप्रभोः॥ औदार्यंपरमंकृत्वाभक्तिं चात्मनिशाश्वतीं॥ ३५॥ ददौकामान्ब्राह्मणेभ्योयान्यान्योमनसेच्छति॥ योयत्रस्थितएवेहआहूतोयज्ञसंस्तरे॥ ३६॥ तस्यतस्यसरिच्छ्रेष्ठागृहादिशयना दिकं ॥ षड्रसंभोजनंचैवदानंनानाविधंतथा ॥ ३७॥ तेमन्यमानाराज्ञस्तुसंप्रदानमनुत्तमं॥ राजानंतुष्टुवुःप्रीतादत्वाचैवाशिषःशुभाः॥ ३८ ॥तत्रदेवाःस गंधर्वाःप्रीतायज्ञस्यसंपदा॥ विस्मितामानुषाश्चासन्दृष्ट्वातांयज्ञसंपदं॥ ३९ ॥ ततस्तालकेतुर्महाधर्मकेतुर्महात्माकृतात्मामहादाननित्यः॥ वसिष्ठापवाहंम हाभीमवेगंधृतात्माजितात्मासमभ्याजगाम॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतोपाख्यानेएकचत्वारिंशोऽ ध्यायः॥४१॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच वसिष्ठस्यापवाहोसौभीमवेगःकथंनुसः॥किमर्थंचसरिच्छ्रेष्ठातमृषिंप्रत्यवाहयत्॥१॥ कथमस्याभवद्वैरंकारणंकिं चतत्प्रभो॥शंसपृष्टोमहाप्राज्ञनहितृप्यामिकथ्यति॥२॥ वैशंपायनउवाच विश्वामित्रस्यविप्रर्षेर्वसिष्ठस्यचभारत॥ भृशंवैरमभूद्राजंस्तपःस्पर्धाकृतंमहत् ॥३॥ आश्रमोवैवसिष्ठस्यस्थाणुतीर्थेभवन्महान्॥ पूर्वतःपार्श्वतश्चासीद्विश्वामित्रस्यधीमतः॥४॥ यत्रस्थाणुर्महाराजतप्तवान्परमंतपः॥ तत्रास्यकर्मतद्घोरंप्र वदंतिमनीषिणः॥५॥ यत्रेष्ट्वाभगवान्स्थाणुःपूजयित्वासरस्वतीं॥ स्थापयामासतत्तीर्थंस्थाणुतीर्थमितिप्रभो॥६॥ तत्रतीर्थेसुराःस्कंदमभ्यषिंचन्नराधिप॥ सैनापत्येनमहतासुरारिविनिवर्हणं॥ ७॥

ऽध्यायः॥४१॥ ॥७॥ वसिष्ठस्येति अपोह्यतेतीरेभास्यतेनेनेत्यपवाहस्तीर्थविशेषः॥१॥ कथ्यतित्वयिकथयतिसति॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ वयंऋषयःत्वत्तोधीमहिवेदान् कदाचिदनाद्ध्यामृतेषुऋषिषुसंप्रदायोच्छेदे

तस्मिन्सारस्वतेतीर्थेविश्वामित्रोमहामुनिः॥ वसिष्ठंचालयामासतपसोग्रेणतच्छृणु॥८॥ विश्वामित्रवसिष्ठौतावहन्यहनिभारत॥ स्पर्धांतपःकृतांतीव्रांचक्र
तुस्तौतपोधनौ॥९॥ तत्राप्यधिकसंतापोविश्वामित्रोमहामुनिः॥ दृष्ट्वातेजोवसिष्ठस्यचिंतामभिजगामह॥ १०॥ तस्यबुद्धिरियंह्यासीद्धर्मनित्यस्यभारत॥
इयंसरस्वतीतूर्णमत्समीपंतपोधनं॥ ११ आनयिष्यतिवेगेनवसिष्ठंतपतांवरं॥ इहागतंद्विजश्रेष्ठंहनिष्यामिनसंशयः॥ १२॥ एवंनिश्चित्यभगवान्विश्वामि
त्रोमहामुनिः॥ सस्मारसरितांश्रेष्ठांक्रोधसंरक्तलोचनः॥ १३॥ साध्यातामुनिनातेनव्याकुलत्वंजगामह॥ जज्ञेचैनंमहावीर्यंमहाकोपंचभाविनी॥ १४॥ त
तएनंवेपमानाविवर्णाप्रांजलिस्तदा॥ उपतस्थेमुनिवरंविश्वामित्रंसरस्वती॥१५॥ हतवीरायथानारीसाभवद्दुःखिताभृशं॥ ब्रूहिकिंकरवाणीतिप्रोवाचमुनि
सत्तमं॥१६॥ तामुवाचमुनिःक्रुद्धोवसिष्ठंशीघ्रमानय॥यावदेनंनिहन्म्यद्यतच्छ्रुत्वाव्यथितानदी॥ १७॥प्रांजलिंतुततःकृत्वापुंडरीकनिभेक्षणा॥प्राकंपतभृशं
भीतावायुनेवाहतालता॥१८॥तथारूपांतुतांदृष्ट्वामुनिराहमहानदीं॥अविचारंवसिष्ठंत्वमानयस्वांतिकंमम॥१९॥सातस्यवचनंश्रुत्वाज्ञात्वापापंचिकीर्षितं॥
वसिष्ठस्यप्रभावंचजानंत्यप्रतिमंभुवि॥२०॥साभिगम्यवसिष्ठंचइदमर्थमचोदयत्॥यदुक्तासरितांश्रेष्ठाविश्वामित्रेणधीमता॥२१॥उभयोःशापयोर्भीतावे
पमानापुनःपुनः॥चिंतयित्वामहाशापंऋषिवित्रासिताभृशं॥२२॥तांकृशांचविवर्णांचदृष्ट्वाचिंतासमन्वितां॥उवाचराजन्धर्मात्मावसिष्ठोद्विपदांवरः॥२३॥
वसिष्ठउवाच॥पाह्यात्मानंसरिच्छ्रेष्ठेवहमांशीघ्रगामिनी॥विश्वामित्रःशपेद्धित्वांमाकृथास्त्वंविचारणां॥ २४॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृपाशीलस्यसासरित्॥चिं
तयामासकौरव्यकिंकृत्वासुकृतंभवेत्॥ २५॥ तस्याश्चिंतासमुत्पन्नावसिष्ठोमय्यतीवहि॥कृतवान्हिदयांनित्यंतस्यकार्यंहितंमया॥२६॥अथकूलेस्वकेराज
न्जपंतमृषिसत्तमं॥जुह्वानंकौशिकंप्रेक्ष्यसरस्वत्यभ्यचिंतयत्॥२७॥ इदमंतरमित्येवंततःसासरितांवरा॥ कूलापहारमकरोत्स्वेनवेगेनसासरित्॥२८॥तेन
कूलापहारेणमैत्रावरुणिरौह्यत॥ उह्यमानःसतुष्टावतदाराजन्सरस्वतीं॥ २९॥ पितामहस्यसरसःप्रवृत्तासिसरस्वति॥ व्याप्तंचेदंजगत्सर्वंतवैवांभोभिरुत्त
मैः॥ ३०॥त्वमेवाकाशगादेविमेघेषुसृजसेपयः॥ सर्वाश्चापस्त्वमेवेतित्वत्तोवयमधीमहि॥ ३१॥ पुष्टिर्द्युतिस्तथाकीर्त्तिःसिद्धिर्बुद्धिरुमातथा॥ त्वमेववाणी
स्वाहात्वंतवायत्तमिदंजगत्॥ ३२॥ त्वमेवसर्वभूतेषुवससीहचतुर्विधा॥ एवंसरस्वतीराजंस्तूयमानामहर्षिणा॥३३॥ सतीतिभावः॥ ३१॥३२॥ ३३॥

॥१५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ रक्षोग्रामणिसंमतमित्यत्रऌ्हस्वत्वमार्षं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदाप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥

वेगेनोवाहतंविप्रंविश्वामित्राश्रमंप्रति॥न्यवेदयतचाभीक्ष्णंविश्वामित्रायतंमुनिं॥३४॥तमानीतंसरस्वत्यादृष्ट्वाकोपसमन्वितः॥ अथान्वेषत्प्रहरणंवसिष्ठांत
करंतदा॥ ३५॥ तंतुक्रुद्धमभिप्रेक्ष्यब्रह्मवध्याभयान्नदी ॥ अपोवाहवसिष्ठंतुप्राचींदिशमतंद्रिता॥३६॥ उभयोःकुर्वतीवाक्यंवंचयित्वाचगाधिजं॥ ततोपवा
हितंदृष्ट्वावसिष्ठमृषिसत्तमं॥ ३७॥ अब्रवीद्दुःखसंक्रुद्धोविश्वामित्रोत्यमर्षणः॥ यस्मान्मांत्वंसरिच्छ्रेष्ठेवंचयित्वापुनर्गता॥ ३८॥ शोणितंवहकल्याणिरक्षो
ग्रामणिसंमतं॥ततःसरस्वतीशप्ताविश्वामित्रेणधीमता॥३९॥अवहच्छोणितोन्मिश्रंतोयंसंवत्सरंतदा॥अथर्षयश्चदेवाश्चगंधर्वाप्सरसस्तदा॥४०॥ सरस्वतीं
तथादृष्ट्वाबभूवुर्भृशदुःखिताः॥ एवंवसिष्ठापवाहोलोकेख्यातोजनाधिप॥ आगच्छच्चपुनर्मार्गंस्वमेवसरितांवरा॥४१॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतग
दापर्वणिबलदेवती० सारस्व० द्विचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४२॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच साशप्तातेनक्रुद्धेनविश्वामित्रेणधीमता॥ तस्मिंस्तीर्थवरेशु
भ्रेशोणितंसमुपावहत्॥१॥ अथाजग्मुस्ततोराजन्राक्षसास्तत्रभारत॥ तत्रतेशोणितंसर्वेपिबंतःसुखमासते॥ २॥ तृप्ताश्चसुभृशंतेनसुखिताविगतज्वराः॥
नृत्यंतश्चहसंतश्चयथास्वर्गजितस्तथा॥३॥ कस्यचित्त्वथकालस्यऋषयःसुतपोधनाः॥तीर्थयात्रांसमाजग्मुःसरस्वत्यांमहीपते॥४॥ तेषुसर्वेषुतीर्थेषुस्वाप्लुत्यमु
निपुंगवाः॥ प्राप्यप्रीतिंपरांचापितपोलुब्धाविशारदाः॥ ५॥ प्रययुर्हिततोराजन्येनतीर्थमसृग्वहं॥ अथागम्यमहाभागास्तत्तीर्थंदारुणंतदा॥६॥ दृष्ट्वातोयं
सरस्वत्याःशोणितेनपरिप्लुतं॥ पीयमानंचरक्षोभिर्बहुभिर्नृपसत्तम॥ ७॥ तान्दृष्ट्वाराक्षसान्राजन्मुनयःसंशितव्रताः॥ परित्राणेसरस्वत्याःपरंयत्नंप्रचक्रिरे॥
॥८॥ तेतुसर्वेमहाभागाःसमागम्यमहाव्रताः॥ आहूयसरितांश्रेष्ठामिदंवचनमब्रुवन्॥ ९॥ कारणंब्रूहिकल्याणिकिमर्थंतेह्रदोह्ययं॥ एवमाकुलतांयातःश्रु
त्वाऽध्यास्यामहेवयं॥१०॥ ततःसासर्वमाचष्टयथावृत्तंप्रवेपती॥दुःखितामथतांदृष्ट्वाऊचुस्तेवैतपोधनाः॥११॥कारणंश्रुतमस्माभिःशापश्चैवश्रुतोनघे॥ करि
ष्यंतितुयत्प्राप्तंसर्वएवतपोधनाः॥ १२॥ एवमुक्त्वासरिच्छ्रेष्ठामूचुस्तेथपरस्परं॥ विमोचयामहेसर्वेशापादेतांसरस्वतीं॥ १३॥ तेसर्वेब्राह्मणाराजंस्तपोभिर्नि
यमैस्तथा॥ उपवासैश्चविविधैर्यमैःकष्टव्रतैस्तथा॥ १४॥ आराध्यपशुभर्तारंमहादेवंजगत्पतिं॥ मोक्षयामासुस्तांदेवींसरिच्छ्रेष्ठांसरस्वतीं॥ १५॥

साशप्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अध्यास्यामहेअध्यवसायंकरिष्यामहे ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

तेषांतुसांप्रभावेणप्रकृतिस्थासरस्वती ॥ प्रसन्नसलिलाजज्ञेयथापूर्वंतथैवहि ॥ १६ ॥ निर्मुक्ताचसरिच्छ्रेष्ठाविबभौसायथापुरा ॥ दृष्ट्वातोयंसरस्वत्यामुनिभि
स्तैस्तथाकृतं ॥ १७ ॥ तानेवशरणंजग्मूराक्षसाःक्षुधितास्तथा ॥ कृत्वांजलिंततोराजन्राक्षसाःक्षुधयार्दिताः ॥ १८ ॥ ऊचुस्तान्वैमुनीन्सर्वान्कृपायुक्तान्पुनः
पुनः ॥ वयंचक्षुधिताश्चैवधर्माद्धीनाश्चशाश्वतात् ॥ १९ ॥ नचनःकामकारोयंयद्वयंपापकारिणः ॥ युष्माकंचाप्रसादेनदुष्कृतेनचकर्मणा ॥ २० ॥ यत्पापंवर्ध
तेस्माकंयतःस्मोब्रह्मराक्षसाः ॥ योषितांचैवपापेनयोनिदोषकृतेनच ॥ २१ ॥ एवंहिवैश्यशूद्राणांक्षत्रियाणांतथैवच ॥ येब्राह्मणान्प्रद्विषंतितेभवंतीहराक्षसाः
॥ २२ ॥ आचार्यमृत्विजंचैवगुरुंवृद्धजनंतथा ॥ प्राणिनोयेऽवमन्यंतेतेभवंतीहराक्षसाः ॥ २३ ॥ तत्कुरुध्वमिहास्माकंतारणंद्विजसत्तमाः ॥ शक्ताभवंतःसर्वेषां
लोकानामपितारणे ॥ २४ ॥ तेषांतुवचनंश्रुत्वातुष्टुवुस्तांमहानदीं ॥ मोक्षार्थंरक्षसांतेषामूचुःप्रयतमानसाः ॥ २५ ॥ क्षतंकीटावपन्नंचयच्चोच्छिष्टाचितंभवेत् ॥
सकेशमवधूतंचरुदितोपहतंचयत् ॥ २६ ॥ एभिःसंसृष्टमन्नंचभागोसौरक्षसामिह ॥ तस्माज्ज्ञात्वासदाविद्वानेतान्यन्नाद्विवर्जयेत् ॥ २७ ॥ राक्षसान्नमसौभुंक्ते
योभुंक्तेह्यन्नमीदृशं ॥ शोधयित्वाततस्तीर्थमृषयस्तेतपोधनाः ॥ २८ ॥ मोक्षार्थंराक्षसानांचनदींतांप्रत्यचोदयन् ॥ महर्षीणांमतंज्ञात्वाततःसासरितांवरा ॥ २९ ॥
अरुणामानयामासस्वांतनुंपुरुषर्षभ ॥ तस्यांतेराक्षसाःस्नात्वातनूस्त्यक्त्वादिवंगताः ॥ ३० ॥ अरुणायांमहाराजब्रह्मवध्यापहाहिसा ॥ एतमर्थमभिज्ञायदेवराजः
शतक्रतुः ॥ ३१ ॥ तस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वाविमुक्तःपाप्मनाकिल ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवान्शक्रोब्रह्मवध्यामवाप्तवान् ॥ ३२ ॥ कथमस्मिंश्चतीर्थे
वैआप्लुत्याकल्मषोभवत् ॥ वैशंपायनउवाच शृणुष्वैतदुपाख्यानंयथावृत्तंजनेश्वर ॥ ३३ ॥ यथाबिभेदसमयंनमुचेर्वासवःपुरा ॥ नमुचिर्वासवाद्भीतः
सूर्यरश्मिंसमाविशत् ॥ ३४ ॥ तेनेंद्रःसख्यमकरोत्समयंचेदमब्रवीत् ॥ नचार्द्रेणनशुष्केणनरात्रौनापिचाहनि ॥ ३५ ॥ वधिष्याम्यसुरश्रेष्ठसखेसत्येनतेशपे ॥
एवंसकृत्वासमयंदृष्ट्वानीहारमीश्वरः ॥ ३६ ॥ चिच्छेदास्यशिरोराजन्नपांफेनेनवासवः ॥ तच्छिरोनमुचेश्छिन्नंपृष्ठतःशक्रमन्वियात् ॥ ३७ ॥ भोभोमित्रहन्पा
पेतिब्रुवाणंशक्रमंतिकात् ॥ एवंसशिरसातेनचोद्यमानःपुनःपुनः ॥ ३८ ॥ पितामहायसंतप्तएतमर्थंन्यवेदयत् ॥ तमब्रवील्लोकगुरुररुणायांयथाविधि ॥ ३९ ॥
इष्ट्वोपस्पृशदेवेंद्रतीर्थंपापभयापहे ॥ एषापुण्यजलाशक्रकृतामुनिभिरेवतु ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

निगूढमस्यागमनमिहासीत्पूर्वमेवतु ॥ ततोभ्येत्यारुणांदेवींप्लावयामासवारिणा ॥ ४१ ॥सरस्वत्यारुणायाश्चपुण्योयंसंगमोमहान्॥इहत्वंयजदेवेंद्रददानान्यनेकशः ॥ ४२ ॥ अत्राप्लुत्यसुघोरात्त्वंपातकाद्विप्रमोक्ष्यसे ॥ इत्युक्तःससरस्वत्याःकुंजेवैजनमेजय ॥ ४३ ॥ इष्ट्वायथावद्बलभिदरुणायामुपास्पृशत् ॥ समुक्तःपाप्मनातेनब्रह्मवध्याकृतेनच ॥ ४४ ॥ जगामसंहृष्टमनास्त्रिदिवंत्रिदशेश्वरः ॥ शिरस्तच्चापिनमुचेस्तत्रैवाप्लुत्यभारत॥ लोकान्कामदुघान्प्राप्तमक्षयान्राजसत्तम ॥ ४५॥ वैशंपायनउवाच तत्राप्युपस्पृश्यबलोमहात्मादत्वाचदानानिपृथग्विधानि॥ अवाप्यधर्मंपरमार्थकर्माजगामसोमस्यमहत्सुतीर्थं ॥ ४६ ॥ यत्रायजद्राजसूयेनसोमःसाक्षात्पुराविधिवत्पार्थिवेंद्र ॥ अत्रिर्धीमान्विप्रमुख्योबभूवहोतायस्मिन्क्रतुमुख्येमहात्मा ॥ ४७ ॥ यस्यांतेभूत्सुमहद्दानवानांदैतेयानांराक्षसानांचदेवैः ॥ यस्मिन्युद्धंतारकाख्यंसुतीव्रंयत्रस्कंदस्तारकाख्यंजघान ॥ ४८ ॥ सैनापत्यंलब्धवान्देवतानांमहासेनोयत्रदैत्यांतकर्ता ॥ साक्षाच्चैवंन्यवसत्कार्तिकेयःसदाकुमारोयत्रसप्लक्षराजः ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व० त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ जनमेजयउवाच सरस्वत्याःप्रभावोयमुक्तस्तेद्विजसत्तम ॥ कुमारस्याभिषेकंतुब्रह्मन्व्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ यस्मिन्देशेचकालेचयथाचवदतांवर ॥ यैश्चाभिषिक्तोभगवान्विधिनायेनचप्रभुः ॥ २ ॥ स्कंदोयथाचदैत्यानामकरोत्कदनंमहत् ॥ तथामेसर्वमाचक्ष्वपरंकौतूहलंहिमे ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच कुरुवंशस्यसदृशंकौतूहलमिदंतव ॥ हर्षमुत्पादयत्येववचोमेजनमेजय ॥ ४ ॥ हंततेकथयिष्यामिशृण्वानस्यनराधिप ॥ अभिषेकंकुमारस्यप्रभावंचमहात्मनः ॥ ५ ॥ तेजोमाहेश्वरंस्कन्नमग्नौप्रपतितंपुरा ॥ तत्सर्वभक्षोभगवान्नाशकद्दग्धुमक्षयं ॥ ६ ॥ तेनासीदतितेजस्वीदीप्तिमान्हव्यवाहनः ॥ नचैवधारयामासगर्भंतेजोमयंतदा ॥ ७ ॥ सगंगामभिसंगम्यनियोगाद्ब्रह्मणःप्रभुः ॥ गर्भमाहितवान्दिव्यंभास्करोपमतेजसं ॥ ८ ॥ अथगंगापितंगर्भमसहंतीविधारणे ॥ उत्ससर्जगिरौरम्येहिमवत्यमरार्चिते ॥ ९ ॥ सतत्रववृधेलोकानावृत्यज्वलनात्मजः ॥ ददृशुर्ज्वलनाकारंतंगर्भमथकृत्तिकाः ॥ १० ॥ शरस्तंबेमहात्मानमनलात्मजमीश्वरं ॥ ममायमितिताःसर्वाःपुत्रार्थिन्योभिचुक्रुशुः ॥ ११ ॥ तासांविदित्वाभावंतंमातॄणांभगवान्प्रभुः ॥ प्रस्नुतानांपयःषड्भिर्वदनैरपिबत्तदा ॥ १२ ॥ तंप्रभावंसमालक्ष्यतस्यबालस्यकृत्तिकाः ॥ परंविस्मयमापन्नादेव्योदिव्यवपुर्धराः ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यत्रोत्सृष्टःसभगवान्गंगयागिरिमूर्द्धनि॥ सशैलकांचनःसर्वःसंबभौकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ वर्धताचैवगर्भेणपृथिवीतेनरंजिता॥ अतश्चसर्वेसंवृत्तागिरयःकां
॥१७॥ चनाकराः॥ १५॥ कुमारःसुमहावीर्यःकार्त्तिकेयइतिस्मृतः॥गांगेयःपूर्वमभवन्महायोगबलान्वितः ॥ १६ ॥ शमेनतपसाचैववीर्येणचसमन्वितः॥ववृधेती ९
वराजेंद्रचंद्रवत्प्रियदर्शनः॥ १७॥ सतस्मिन्कांचनेदिव्येशरस्तंबेश्रियावृतः॥ स्तूयमानःसदाशेतेगंधर्वैर्मुनिभिस्तथा॥ १८॥तथैनमन्वनृत्यंतदेवकन्याःसहस्र
शः॥दिव्यवादित्रनृत्यज्ञाःस्तुवंत्यश्चारुदर्शनाः॥ १९॥ अन्वास्तेचनदीदेवंगंगावैसरितांवरा॥दधारपृथिवीचैनंबिभ्रतीरूपमुत्तमं॥२०॥जातकर्मादिकास्त
त्रक्रियाश्चक्रेबृहस्पतिः॥ वेदश्चैनंचतुर्मूर्तिरुपतस्थेकृतांजलिः॥२१॥धनुर्वेदश्चतुष्पादःशस्त्रग्रामःससंग्रहः॥ तत्रैनंसमुपातिष्ठत्साक्षाद्वाणीचकेवला॥ २२॥
सददर्शमहावीर्यंदेवदेवमुमापतिं ॥शैलपुत्र्यासमासीनंभूतसंघशतैर्वृतं॥ २३ ॥ निकायाभूतसंघानांपरमाद्भुतदर्शनाः ॥ विकृताविकृताकाराविकृताभर
णध्वजाः॥ २४॥ व्याघ्रसिंहर्क्षवदनाबिडालमकराननाः॥ वृषदंशमुखाश्चान्येगजोष्ट्रवदनास्तथा॥ २५॥ उलूकवदनाःकेचिद्गृध्रगोमायुदर्शनाः॥ क्रौंचपा
रावतनिभैर्वदनैरांकवैरपि॥ २६॥ श्वाविच्छल्यकगोधानामजैडकगवांतथा ॥ सदृशानिवपूंष्यन्येतत्रतत्रव्यधारयन् ॥ २७॥ केचिच्छैलांबुदप्रख्याश्चक्रो
द्यतगदायुधाः॥ केचिदंजनपुंजाभाःकेचिच्छ्वेताचलप्रभाः॥ २८॥ सप्तमातृगणाश्चैवसमाजग्मुर्विशांपते॥ साध्याविश्वेथमरुतोवसवःपितरस्तथा॥ २९॥
रुद्रादित्यास्तथासिद्धाभुजगादानवाःखगाः॥ ब्रह्मास्वयंभूर्भगवान्सपुत्रःसहविष्णुना॥ ३०॥ शक्रस्तथाभ्ययाद्द्रष्टुंकुमारवरमच्युतं ॥ नारदप्रमुखाश्चापिदे
वगंधर्वसत्तमाः॥ ३१॥ देवर्षयश्चसिद्धाश्चबृहस्पतिपुरोगमाः॥पितरोजगतःश्रेष्ठादेवानामपिदेवताः॥३२॥तेपितत्रसमाजग्मुर्यामाधामाश्चसर्वशः॥सतुबा
लोपिबलवान्महायोगबलान्वितः॥३३॥अभ्याजगामदेवेशंशूलहस्तंपिनाकिनं॥ तमाव्रजंतमालक्ष्यशिवस्यासीन्मनोगतं॥ ३४॥ युगपच्छैलपुत्र्याश्चगंगा
याःपावकस्यच॥ कंनुपूर्वमयंबालोगौरवादभ्युपैष्यति॥ ३५॥ अपिमामितिसर्वेषांतेषामासीन्मनोगतं॥ तेषामेतमभिप्रायंचतुर्णामुपलक्ष्यसः॥ ३६॥ युगप ॥१७॥
द्योगमास्थायससर्जविविधास्तनूः॥ ततोभवच्चतुर्मूर्तिःक्षणेनभगवान्प्रभुः॥ ३७॥तस्यशाखोविशाखश्चनैगमेयश्चपृष्ठतः॥ एवंसकृत्वात्वात्मानंचतुर्धाभग
वान्प्रभुः॥ ३८॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तस्यस्कंदस्यपृष्ठतःपश्चात्शाखविशाखनैगमेयाःआसन्तेस्कंदेनसहचत्वारः ॥ ३८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतोरुद्रस्ततःस्कंदोजगामाद्भुतदर्शनः॥ विशाखस्तुययौयेनदेवीगिरिवरात्मजा॥ ३९ ॥ शाखोययौसभगवान्वायुमूर्तिर्विभावसुं ॥ नैगमेयोगमद्दंगांकु
मारःपावकप्रभः॥ ४० ॥ सर्वेभासुरदेहास्तेचत्वारःसमरूपिणः॥ तान्समभ्ययुरव्यग्रास्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ४१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्देवदानवरक्षसां॥तद्द
ष्ट्वामहदाश्चर्यमद्भुतंलोमहर्षणं॥ ४२ ॥ ततोरुद्रश्चदेवीचपावकश्चपितामहं ॥ गंगयासहिताःसर्वेप्रणिपेतुर्जगत्पतिं॥ ४३ ॥ प्रणिपत्यततस्तेतुविधिवद्राजपुं
गव॥इदमुचुर्वचोराजन्कार्तिकेयप्रियेप्सया॥ ४४ ॥ अस्यबालस्यभगवन्नाधिपत्यंयथेप्सितं॥ अस्मत्प्रियार्थंदेवेशसदृशंदातुमर्हसि ॥ ४५ ॥ ततःसभग
वान्धीमान्सर्वलोकपितामहः॥ मनसाचिंतयामासकिमयंलभतामिति॥ ४६॥ ऐश्वर्याणिचसर्वाणिदेवगंधर्वरक्षसां ॥ भूतयक्षविहंगानांपन्नगानांचस
र्वशः॥ ४७॥ पूर्वमेवादिदेशासौनिकायेषुमहात्मनां॥ समर्थंचतमैश्वर्येमहामतिरमन्यत ॥ ४८ ॥ ततोमुहूर्तंसध्यात्वादेवानांश्रेयसिस्थितः॥ सैनापत्यंददौ
तस्मैसर्वभूतेषुभारत॥ ४९ ॥ सर्वदेवनिकायानांयेराजानःपरिश्रुताः॥ तान्सर्वान्व्यादिदेशास्मैसर्वभूतपितामहः ॥ ५० ॥ततःकुमारमादायदेवाब्रह्मपुरोग
माः॥ अभिषेकार्थमाजग्मुःशैलेंद्रंसहितास्ततः॥ ५१ ॥ पुण्यांहैमवतींदेवींसरिच्छ्रेष्ठांसरस्वतीं॥ समंतपंचकेयावैत्रिषुलोकेषुविश्रुता॥ ५२ ॥ तत्रतीरेसरस्व
त्याःपुण्येसर्वगुणान्विते॥ निषेदुर्देवगंधर्वाःसर्वेसंपूर्णमानसाः॥५३॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्व० कुमाराभि
षेकोपक्रमेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः॥४४॥ ॥छ॥ ॥छ॥ वैशंपायनउवाच ततोभिषेकसंभारान्सर्वान्संभृत्यशास्त्रतः॥ बृहस्पतिःसमिद्धेग्नौजुहा
वाग्निंयथाविधि॥१॥ ततोहिमवतादत्तेमणिप्रवरशोभिते॥ दिव्यरत्नाचितेपुण्ये निषण्णंपरमासने॥२॥ सर्वमंगलसंभारैर्विधिमंत्रपुरस्कृतं॥आभिषेचनिकं
द्रव्यंगृहीत्वादेवतागणाः॥ ३ ॥ इंद्रविष्णूमहावीर्यौसूर्याचंद्रमसौतथा॥ धाताचैवविधाताचतथाचैवानिलानलौ॥४॥ पूष्णाभगेनार्यम्णाचअंशेनचविवस्व
ता॥ रुद्रश्चसहितोधीमान्मित्रेणवरुणेनच॥ ५॥ रुद्रैर्वसुभिरादित्यैरश्विभ्यांचवृतःप्रभुः॥ विश्वेदेवैर्मरुद्भिश्चसाध्यैश्चपितृभिःसह ॥ ६ ॥ गंधर्वैरप्सरोभि
श्चयक्षराक्षसपन्नगैः ॥ देवर्षिभिरसंख्यातैस्तथाब्रह्मर्षिभिस्तथा ॥ ७ ॥ वैखानसैर्वालखिल्यैर्वाय्वाहारैर्मरीचिपैः॥ भृगुभिश्चांगिरोभिश्चयतिभिश्चमहात्म
भिः॥ ८ ॥ सर्पैर्विद्याधरैःपुण्यैर्योगसिद्धैस्तथावृतः॥ पितामहःपुलस्त्यश्चपुलहश्चमहातपाः॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ आभिषेचनिकंभांडंअभिषेकोपकरणं ॥ १९ ॥ सरस्वतीभिरुदकवतीभिर्नदीभिः ताभिरेववासमभिः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥

अंगिराःकश्यपोत्रिश्चमरीचिर्भृगुरेवच ॥ क्रतुर्हरःप्रचेताश्चमनुर्दक्षस्तथैवच ॥ १० ॥ ऋतवश्चग्रहाश्चैवज्योतींषिचविशांपते ॥ मूर्तिमत्यश्चसरितोवेदाश्चैवस
नातनाः ॥ ११ ॥ समुद्राश्चह्रदाश्चैवतीर्थानिविविधानिच ॥ पृथिवीद्यौर्दिशश्चैवपादपाश्चजनाधिप ॥ १२ ॥ अदितिर्देवमाताचह्रीःश्रीःस्वाहासरस्वती ॥ उमा
शची सिनीवालीतथाचानुमतिःकुहूः ॥ १३ ॥ राकाचधिषणाचैवपत्न्यश्चान्यादिवौकसां ॥ हिमवांश्चैवविंध्यश्चमेरुश्चानेकशृंगवान् ॥ १४ ॥ ऐरावतःसानुच
रःकलाःकाष्ठास्तथैवच ॥ मासार्धमासाऋतवस्तथाराञ्यहनीनृप ॥ १५ ॥ उच्चैःश्रवाहयश्रेष्ठोनागराजश्चवासुकिः ॥ अरुणोगरुडश्चैववृक्षाश्चौषधिभिःसह ॥
॥ १६ ॥ धर्मश्चभगवान्देवःसमाजग्मुर्हिसंगताः ॥ कालोयमश्चमृत्युश्चयमस्यानुचराश्चये ॥ १७ ॥ बहुलत्वाच्चनोक्तायेविविधादेवतागणाः ॥ तेकुमाराभिषे
कार्थंसमाजग्मुस्ततस्ततः ॥ १८ ॥ जगृहुस्तेतदाराजन्सर्वएवदिवौकसः ॥ आभिषेचनिकंभांडंमंगलानिचसर्वशः ॥ १९ ॥ दिव्यसंभारसंयुक्तैःकलशैःकांच
नैर्नृप ॥ सरस्वतीभिःपुण्याभिर्दिव्यतोयाभिरेवतु ॥ २० ॥ अभ्यषिंचन्कुमारंवैसंप्रहृष्टादिवौकसः ॥ सेनापतिंमहात्मानमसुराणांभयंकरं ॥ २१ ॥ पुरायथाम
हाराजवरुणंवैजलेश्वरं ॥ तथाभ्यषिंचद्भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ २२ ॥ कश्यपश्चमहातेजायेचान्येलोककीर्तिताः ॥ तस्मैब्रह्माददौप्रीतोबलिनोवातरंहसः ॥
॥ २३ ॥ कामवीर्यधरान्सिद्धान्महापारिषदान्प्रभुः ॥ नंदिसेनंलोहिताक्षंघंटाकर्णंचसंमतं ॥ २४ ॥ चतुर्थमस्यानुचरंख्यातंकुमुदमालिनं ॥ तत्रस्थाणुर्महाते
जामहापारिषदंप्रभुः ॥ २५ ॥ मायाशतधरंकामंकामवीर्यबलान्वितं ॥ ददौस्कंदायराजेंद्रसुरारिविनिबर्हणं ॥ २६ ॥ सहिदेवासुरेयुद्धेदैत्यानांभीमकर्मणां ॥ ज
घानदोर्भ्यांसंक्रुद्धःप्रयुतानिचतुर्दश ॥ २७ ॥ तथादेवाददुस्तस्मैसेनांनैर्ऋतसंकुलां ॥ देवशत्रुक्षयकरीमजय्यांविष्णुरूपिणीं ॥ २८ ॥ जयशब्दंतथाचक्रुर्देवाः
सर्वेसवासवाः ॥ गंधर्वायक्षरक्षांसिमुनयःपितरस्तथा २९ ॥ ततःप्रादादनुचरौयमःकालोपमावुभौ ॥ उन्माथश्चप्रमाथश्चमहावीर्यौमहाद्युती ॥ ३० ॥ सुभ्रा
जोभास्वरश्चैवयौतौसूर्यानुयायिनौ ॥ तौसूर्यःकार्तिकेयायददौप्रीतःप्रतापवान् ॥ ३१ ॥ कैलासशृंगसंकाशौश्वेतमाल्यानुलेपनौ ॥ सोमोप्यनुचरौप्रादान्म
णिंसुमणिमेवच ॥ ३२ ॥ ज्वालाजिह्वंतथाज्योतिरात्मजायहुताशनः ॥ ददावनुचरौशूरौपरसैन्यप्रमाथिनौ ॥ ३३ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिघंचवटंचैवभीमंचसुमहाबलं॥ दहतिंदहनंचैवप्रचंडौवीर्यसंमतौ ॥३४॥ अंशोप्यनुचरान्पंचददौस्कंदायधीमते॥ उत्क्रोशंपंचकंचैववज्रदंडधरावुभौ॥
॥ ३५ ॥ ददावनलपुत्रायवासवःपरवीरहा॥ तौहिशत्रून्महेंद्रस्यजघ्नतुःसमरेबहून्॥ ३६॥ चक्रंविक्रमकंचैवसंक्रमंचमहाबलं॥ स्कंदायत्रीननुचरान्ददौवि
ष्णुर्महायशाः॥ ३७॥ वर्धनंनंदनंचैवसर्वविद्याविशारदौ॥ स्कंदायददतुःप्रीतावश्विनौभिषजांवरौ॥ ३८ ॥ कुंदंचकुसुमंचैवकुमुदंचमहायशाः॥ डंबराडं
बरौचैवददौधातामहात्मने॥ ३९ ॥ चक्रानुचक्रौबलिनौमेघचक्रौबलोत्कटौ॥ ददौत्वष्टामहामायौस्कंदायानुचरावुभौ॥४०॥ सुव्रतंसत्यसंधंचददौमित्रोम
हात्मने॥ कुमारायमहात्मानौतपोविद्याधरौप्रभुः॥४१॥सुदर्शनीयौवरदौत्रिषुलोकेषुविश्रुतौ॥ सुव्रतंचमहात्मानंशुभकर्माणमेवच॥४२॥ कार्तिकेयायसं
प्रादाद्विधातालोकविश्रुतौ॥ पाणीतकंकालिकंचमहामायाविनावुभौ ॥ ४३॥ पूषाचपार्षदौप्रादात्कार्त्तिकेयायभारत ॥ बलंचातिबलंचैवमहावक्रौमहाब
लौ॥ ४४॥ प्रददौकार्तिकेयायवायुर्भरतसत्तम ॥ यमंचातियमंचैवतिमिवक्रौमहाबलौ॥ ४५॥ प्रददौकार्तिकेयायवरुणःसत्यसंगरः ॥ सुवर्चसंमहात्मानं
तथैवाप्यतिवर्चसं ॥ ४६ ॥ हिमवान्प्रददौराजन्हुताशनसुतायवै ॥ कांचनंचमहात्मानंमेघमालिनमेवच ॥ ४७ ॥ ददावनुचरौमेरुरग्निपुत्रायभारत ॥
स्थिरंचातिस्थिरंचैवमेरुरेवापरौददौ॥४८॥ महात्मात्वग्निपुत्रायमहाबलपराक्रमौ॥उच्छ्रंगंचातिश्रृंगंचमहापाषाणयोधिनौ॥४९॥प्रददावग्निपुत्रायविंध्यः
पारिषदावुभौ॥ संग्रहंविग्रहंचैवसमुद्रोपिगदाधरौ॥ ५० ॥ प्रददावग्निपुत्रायमहापारिषदावुभौ ॥ उन्मादंशंकुकर्णंचपुष्पदंतंतथैवच ॥ ५१ ॥ प्रददावग्नि
पुत्रायपार्वतीशुभदर्शना॥जयंमहाजयंचैवनागौज्वलनसूनवे॥५२॥प्रददौपुरुषव्याघ्रवासुकिःपन्नगेश्वरः॥ एवंसाध्याश्चरुद्राश्चवसवःपितरस्तथा॥५३॥
सागराःसरितश्चैवगिरयश्चमहाबलाः॥ ददुःसेनागणाध्यक्षान्शूलपट्टिशधारिणः॥ ५४॥ दिव्यप्रहरणोपेतान्नानावेषविभूषितान्॥ शृणुनामानिचाप्येषां
येन्येस्कंदस्यसैनिकाः॥५५॥ विविधायुधसंपन्नाश्चित्राभरणभूषिताः॥ शंकुकर्णोनिकुंभश्चपद्मःकुमुदएवच॥ ५६॥ अनंतोद्वादशभुजस्तथाकृष्णोपकृष्ण
कौ॥ घ्राणश्रवाःकपिस्कंधःकांचनाक्षोजलंधमः॥ ५७॥ अक्षःसंतर्जनोराजन्कुनदीकस्तमोंतकृत्॥ एकाक्षोद्वादशाक्षश्चतथैवैकजटःप्रभुः॥ ५८ ॥ सहस्र
बाहुर्विकटोव्याघ्राक्षःक्षितिकंपनः॥ पुण्यनामासुनामाचसुचक्रःप्रियदर्शनः॥५९॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

परिश्रुतः कोकनदः प्रियमाल्यानुलेपनः॥ अजोदरो गजशिराः स्कंधाक्षः शतलोचनः॥ ६०॥ ज्वालाजिह्वः करालाक्षः शितिकेशो जटी हरिः॥ परिश्रुतः कोकनदः
 कृष्णकेशो जटाधरः॥ ६१॥ चतुर्दंष्ट्रोष्टजिह्वश्च मेघनादः पृथुश्रवाः॥ विद्युताक्षो धनुर्वक्रो जाठरो मारुताशनः॥ ६२॥ उदाराक्षो रथाक्षश्च वज्रनाभो वसुप्रभः॥
समुद्रवेगो राजेंद्र शैलकंपी तथैव च॥ ६३॥ वृषो मेषः प्रवाहश्च तथा नंदोपनंदकौ॥ धूम्रः श्वेतः कलिंगश्च सिद्धार्थो वरदस्तथा॥ ६४॥ प्रियकश्चैव नंदश्च गोनंदश्च
प्रतापवान्॥ आनंदश्च प्रमोदश्च स्वस्तिको ध्रुवकस्तथा॥ ६५॥ क्षेमवाहः सुवाहश्च सिद्धपात्रश्च भारत॥ गोव्रजः कनकापीडो महापारिषदेश्वरः॥ ६६॥ गाय
नो हसनश्चैव वाणः खड्गश्च वीर्यवान्॥ वैताली गतिताली च तथा कथकवातिकौ॥ ६७॥ हंसजः पंकदिग्धांगः समुद्रोन्मादनश्च ह॥ रणोत्कटः प्रहासश्च श्वेतसिद्ध
श्च नंदनः॥ ६८॥ कालकंठः प्रभासश्च तथा कुंभांडकोदरः॥ कालकक्षः सितश्चैव भूतानां मथनस्तथा॥ ६९॥ यज्ञवाहः सुवाहश्च देवयाजी च सोमपः॥ मज्जान
श्च महातेजाः क्रथक्राथौ च भारत॥ ७०॥ तुहरश्च तुहारश्च चित्रदेवश्च वीर्यवान्॥ मधुरः सुप्रसादश्च किरीटी च महाबलः॥ ७१॥ वत्सलो मधुवर्णश्च कलशोदर एव
च॥ धर्मदो मन्मथकरः सूचीवक्रश्च वीर्यवान्॥ ७२॥ श्वेतवक्रः सुवक्रश्च चारुवक्रश्च पांडुरः॥ दंडबाहुः सुबाहुश्च रजः कोकिलकस्तथा॥ ७३॥ अचलः कनका
क्षश्च बालानामपियः प्रभुः॥ संचारकः कोकनदो गृध्रपत्रश्च जंबुकः॥ ७४॥ लोहाजवक्रो जवनः कुंभवक्रश्च कुंभकः॥ स्वर्णग्रीवश्च कृष्णौजा हंसवक्रश्च चंद्र
भः॥ ७५॥ पाणिकूर्चाश्च शंबूकः पंचवक्रश्च शिक्षकः॥ चाषवक्रश्च जंबूकः शाकवक्रश्च कुंजलः॥ ७६॥ योगयोक्ता महात्मानः सततं ब्राह्मणप्रियाः॥ पैतामहा
महात्मानो महापारिषदाश्च ये॥ ७७॥ यौवनस्थाश्च बालाश्च वृद्धाश्च जनमेजय॥ सहस्रशः पारिषदाः कुमारमवतस्थिरे॥ ७८॥ वक्रैर्नानाविधैर्ये तु शृणु तान् जन
मेजय॥ कूर्मकुक्कुटवक्राश्च शशोलूकमुखास्तथा॥ ७९॥ खरोष्ट्रवदनाश्चान्ये वराहवदनास्तथा॥ मार्जारशशवक्राश्च दीर्घवक्राश्च भारत॥ ८०॥ नकुलोलू
कवक्राश्च काकवक्रास्तथा परे॥ आखुबभ्रुकवक्राश्च मयूरवदनास्तथा॥ ८१॥ मत्स्यमेषाननाश्चान्ये अजाविमहिषाननाः॥ ऋक्षशार्दूलवक्राश्च द्वीपिसिंहा
ननास्तथा॥ ८२॥ भीमा गजाननाश्चैव तथा नक्रमुखाश्च ये॥ गरुडाननाः कंकमुखा वृककाकमुखास्तथा॥ ८३॥ गोखरोष्ट्रमुखाश्चान्ये वृषदंशमुखास्तथा॥
महाजठरपादांगास्तारकाक्षाश्च भारत॥ ८४॥ पारावतमुखाश्चान्ये तथा वृषमुखाः परे॥ कोकिलाभाननाश्चान्ये श्येनतित्तिरिकाननाः॥ ८५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥८६॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥१०४॥१०५॥१०६॥१०७॥१०८॥१०९॥११०॥

कृकलासमुखाश्चैव विरजोंबरधारिणः ॥ व्यालवक्त्राः शूलमुखाश्चंडवक्त्राः शुभाननाः ॥८६॥ आशीविषाश्चीरधरा गोनासावदनास्तथा ॥ स्थूलोदराः कृशांगा
श्च स्थूलांगाश्च कृशोदराः ॥८७॥ ह्रस्वग्रीवा महाकर्णा नानाव्यालविभूषणाः ॥ गजेंद्रचर्मवसनास्तथा कृष्णाजिनांबराः ॥८८॥ स्कंधेमुखा महाराज तथाप्युदर
तोमुखाः ॥ पृष्ठेमुखा हनुमुखास्तथा जंघामुखा अपि ॥ ८९ ॥ पार्श्वाननाश्च बहवो नानादेशमुखास्तथा ॥ तथा कीटपतंगानां सदृशास्या गणेश्वराः ॥ ९० ॥ नाना
व्यालमुखाश्चान्ये बहुबाहुशिरोधराः ॥ नानावृक्षभुजाः केचित्कटिशीर्षास्तथापरे ॥ ९१ ॥ भुजंगभोगवदना नानागुल्मनिवासिनः ॥ चीरसंवृतगात्राश्च नाना
कनकवाससः ॥ ९२ ॥ नानावेषधराश्चैव नानामाल्यानुलेपनाः ॥ नानावस्त्रधराश्चैव चर्मवाससएव च ॥ ९३ ॥ उष्णीषिणो मुकुटिनः सुग्रीवाश्च सुवर्चसः ॥ कि
रीटिनः पंचशिखास्तथा कांचनमूर्धजाः ॥ ९४ ॥ त्रिशिखा द्विशिखाश्चैव तथा सप्तशिखाः परे ॥ शिखंडिनो मुकुटिनो मुंडाश्च जटिलास्तथा ॥ ९५ ॥ चित्रमाला
धराः केचित्केचिद्रोमाननास्तथा ॥ विग्रहैकरसा नित्यमजेयाः सुरसत्तमैः ॥ ९६ ॥ कृष्णा निर्मांसवक्त्राश्च दीर्घपृष्ठास्तनूदराः ॥ स्थूलपृष्ठा ह्रस्वपृष्ठाः प्रलंबोदरमे
हनाः ॥ ९७ ॥ महाभुजा ह्रस्वभुजा ह्रस्वगात्राश्च वामनाः ॥ कुब्जाश्च ह्रस्वजंघाश्च हस्तिकर्णशिरोधराः ॥ ९८ ॥ हस्तिनासाः कूर्मनासा वृकनासास्तथापरे ॥ दीर्घो
च्छ्वासा दीर्घजंघा विकराला ह्यधोमुखाः ॥ ९९ ॥ महादंष्ट्रा ह्रस्वदंष्ट्राश्चतुर्दंष्ट्रास्तथापरे ॥ वारणेंद्रनिभाश्चान्ये भीमा राजन्सहस्रशः ॥ १०० ॥ सुविभक्तशरीरा
श्च दीप्तिमंतः स्वलंकृताः ॥ पिंगाक्षाः शंकुकर्णाश्च रक्तनासाश्च भारत ॥ १०१ ॥ पृथुदंष्ट्रा महादंष्ट्राः स्थूलौष्ठा हरिमूर्धजाः ॥ नानापादौष्ठदंष्ट्राश्च नानाहस्तशिरो
धराः ॥ १०२ ॥ नानाचर्मभिराच्छन्ना नानाभाषाश्च भारत ॥ कुशला देशभाषासु जल्पंतोन्योन्यमीश्वराः ॥ १०३ ॥ हृष्टाः परिपतंति स्म महापारिषदास्तथा ॥
दीर्घग्रीवा दीर्घनखा दीर्घपादशिरोभुजाः ॥ १०४ ॥ पिंगाक्षा नीलकंठाश्च लंबकर्णाश्च भारत ॥ वृकोदरनिभाश्चैव केचिदंजनसन्निभाः ॥ १०५ ॥ श्वेताक्षा लो
हितग्रीवाः पिंगाक्षाश्च तथापरे ॥ कल्माषा बहवो राजंश्चित्रवर्णाश्च भारत ॥ १०६ ॥ चामरापीडकनिभाः श्वेतलोहितराजयः ॥ नानावर्णाः सवर्णाश्च मयूरसदृश
प्रभाः ॥ १०७ ॥ पुनः प्रहरणान्येषां कीर्त्यमानानि मे शृणु ॥ शेषैः कृतः पारिषदैरायुधानां परिग्रहः ॥ १०८ ॥ पाशोद्यतकराः केचिद्व्यादितास्याः खराननाः ॥ पृथ्वा
क्षा नीलकंठाश्च तथा परिघबाहवः ॥ १०९ ॥ शतघ्नीचक्रहस्ताश्च तथा मुसलपाणयः ॥ असिमुद्गरहस्ताश्च दंडहस्ताश्च भारत ॥ ११० ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ गदाभुशुंडिहस्ताश्चतथातोमरपाणयः ॥ आयुधैर्विविधैर्घोरैर्महात्मानोमहाजवाः ॥ १११ ॥ महाबलामहावेगामहापारिषदास्तथा ॥ अभिषेकंकुमारस्यद्द
ष्ट्वाहृष्टारणप्रियाः ॥ ११२ ॥ घंटाजालपिनद्धांगानन्नृतुस्तेमहौजसः ॥ एतेचान्येचबहवोमहापारिषदान्नृप ॥ ११३ ॥ उपतस्थुर्महात्मानंकार्तिकेयंयशस्विनं ॥
दिव्याश्चाप्यांतरिक्षाश्चपार्थिवाश्चानिलोपमाः ॥ ११४ ॥ व्यादिष्टादैवतैःशूराःस्कंदस्यानुचराभवन् ॥ तादृशानांसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ अभिषिक्तंम ९
हात्मानंपरिवार्योपतस्थिरे ॥ ११५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलराम०सारस्व० स्कंदाभिषेकेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥
वैशंपायनउवाच शृणुमातृगणान्राजन्कुमारानुचरानिमान् ॥ कीर्त्यमानान्मयावीरसपत्नगणसूदनान् ॥ १ ॥ यशस्विनीनांमातृणांशृणुनामानिभारत ॥
याभिर्व्याप्तास्त्रयोलोकाःकल्याणीभिश्चभागशः ॥ २ ॥ प्रभावतीविशालाक्षीपालितागोस्तनीतथा ॥ श्रीमतीबहुलाचैवतथैवबहुपुत्रिका ॥ ३ ॥ अप्सुजाता
चगोपालीबृहदंबालिकातथा ॥ जयावतीमालतिकाध्रुवरत्नाभयंकरी ॥ ४ ॥ वसुदामाचदामाचविशोकानंदिनीतथा ॥ एकचूडामहाचूडाचक्रनेमिश्चभारत
॥ ५ ॥ उत्तेजनीजयत्सेनाकमलाक्ष्यथशोभना ॥ शत्रुंजयातथाचैवक्रोधनाशलभीखरी ॥ ६ ॥ माधवीशुभवक्त्राचतीर्थसेनिश्चभारत ॥ गीतप्रियाचकल्या
णीरुद्ररोमामिताशना ॥ ७ ॥ मेघस्वनाभोगवतीसुभ्रूश्चकनकावती ॥ अलाताक्षीवीर्यवतीविद्युज्जिह्वाचभारत ॥ ८ ॥ पद्मावतीसुनक्षत्राकंदराबहुयोजना ॥
संतानिकाचकौरव्यकमलाचमहाबला ॥ ९ ॥ सुदामाबहुदामाचसुप्रभाचयशस्विनी ॥ नृत्यप्रियाचराजेंद्रशतोलूखलमेखला ॥ १० ॥ शतघंटाशतानंदाभगनं
दाचभाविनी ॥ वपुष्मतीचंद्रशीताभद्रकालीचभारत ॥ ११ ॥ ऋक्षांबिकानिष्कुटिकावामाचत्वरवासिनी ॥ सुमंगलास्वस्तिमतीबुद्धिकामाजयप्रिया ॥
॥ १२ ॥ धनदासुप्रसादाचभवदाचजलेश्वरी ॥ एडीभेडीसमेडीचवेतालजननीतथा ॥ १३ ॥ कंडूतिःकालिकाचैवदेवमित्राचभारत ॥ वसुश्रीःकोटराचैव
चित्रसेनातथाचला ॥ १४ ॥ कुक्कुटिकाशंखलिकातथाशकुनिकानृप ॥ कुंडारिकाकौकुलिकाकुंभिकाथशतोदरी ॥ १५ ॥ उत्क्राथिनीजलेलाचमहावेगाचकं ॥ २० ॥
कणा ॥ मनोजवाकंटकिनीप्रघसापूतनातथा ॥ १६ ॥ केशयंत्रीत्रुटिर्वामाक्रोशनाथतडित्प्रभा ॥ मंदोदरीचमुंडीचकोटरामेघवाहिनी ॥ १७ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

सुभगालंबिनीलंबाताम्रचूडाविकाशिनी ॥ उर्ध्ववेणीधराचैवपिंगाक्षीलोहमेखला ॥ १८ ॥ पृथुवस्त्रामधुलिकामधुकुंभातथैवच ॥ पक्षालिकामकुलिकाज
रायुर्जर्जरानना ॥ १९ ॥ ख्यातादहदहाचैवतथाधमधमान्नृप ॥ खंडखंडाचराजेंद्रपूषणामणिकुट्टिका ॥ २० ॥ अमोघाचैवकौरव्यतथालंबपयोधरा ॥ वेणुवी
णाधराचैवपिंगाक्षीलोहमेखला ॥ २१ ॥ शशोलूकमुखीकृष्णाखरजंघामहाजवा ॥ शिशुमारमुखीश्वेतालोहिताक्षीबिभीषणा ॥ २२ ॥ जटालिकाकामचरी
दीर्घजिह्वाबलोत्कटा ॥ कालेहिकावामनिकामुकुटाचैवभारत ॥ २३ ॥ लोहिताक्षीमहाकायाहरिपिंडाचभूमिप ॥ एकत्वचासुकुसुमाकृष्णकर्णीचभारत ॥ २४ ॥
क्षुरकर्णीचतुष्कर्णीकर्णप्रावरणास्तथा ॥ चतुष्पथनिकेताचगोकर्णीमहिषानना ॥ २५ ॥ खरकर्णीमहाकर्णीभेरीस्वनमहास्वना ॥ शंखकुंभश्रवाश्चैवभगदा
चमहाबला ॥ २६ ॥ गणाचसुगणाचैवतथाभीत्यथकामदा ॥ चतुष्पथरताचैवभूतितीर्थान्यगोचरी ॥ २७ ॥ पशुदावित्तदाचैवसुखदाचमहायशाः ॥ पयो
दागोमहिषदासुविशालाचभारत ॥ २८ ॥ प्रतिष्ठासुप्रतिष्ठाचरोचमानासुरोचना ॥ नौकर्णीमुखकर्णीचविशिरामंथिनीतथा ॥ २९ ॥ एकचंद्रामेघकर्णामेघ
मालाविरोचना ॥ एताश्चान्याश्चबहवोमातरोभरतर्षभ ॥ ३० ॥ कार्तिकेयानुयायिन्योनानारूपाःसहस्रशः ॥ दीर्घनख्योदीर्घदंत्योदीर्घतुंड्यश्चभारत ॥ ३१ ॥
सबलामधुराश्चैवयौवनस्थाःस्वलंकृताः ॥ माहात्म्येनचसंयुक्ताःकामरूपधरास्तथा ॥ ३२ ॥ निर्मांसगात्र्यःश्वेताश्चतथाकांचनसन्निभाः ॥ कृष्णमेघनिभाश्चा
न्याधूम्राश्चभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ अरुणाभामहाभोगादीर्घकेश्यःसितांबराः ॥ ऊर्ध्ववेणीधराश्चैवपिंगाक्ष्योलंबमेखलाः ॥ ३४ ॥ लंबोदर्योलंबकर्णास्तथालंबप
योधराः ॥ ताम्राक्ष्यस्ताम्रवर्णाश्चहर्यक्ष्यश्चतथापराः ॥ ३५ ॥ वरदाःकामचारिण्योनित्यंप्रमुदितास्तथा ॥ याम्यारौद्रास्तथासौम्याःकौबेर्योथमहाबलाः ॥ ३६ ॥
वारुण्योथचमाहेंद्र्यस्तथाग्नेय्यःपरंतप ॥ वायव्यश्चाथकौमार्योब्राह्म्यश्चभरतर्षभ ॥ ३७ ॥ वैष्णव्यश्चतथासौर्योवाराह्यश्चमहाबलाः ॥ रूपेणाप्सरसांतुल्या
मनोहार्योमनोरमाः ॥ ३८ ॥ परपुष्टोपमावाक्येतथर्द्ध्याधनदोपमाः ॥ शक्रवीर्योपमायुद्धेदीप्त्यावन्हिसमास्तथा ॥ ३९ ॥ शत्रूणांविग्रहेनित्यंभयदास्ताभवंत्यु
त ॥ कामरूपधराश्चैवजवेवायुसमास्तथा ॥ ४० ॥ अचिंत्यबलवीर्याश्चतथाऽचिंत्यपराक्रमाः ॥ वृक्षचत्वरवासिन्यश्चतुष्पथनिकेतनाः ॥ ४१ ॥ गुहाश्मशान
वासिन्यःशैलप्रस्रवणालयाः ॥ नानाभरणधारिण्योनानामाल्यांबरास्तथा ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नानाविचित्रवेषाश्चनानाभाषास्तथैवच ॥ एतेचान्येचबहवोगणाःशत्रुभयंकराः ॥ ४३ ॥ अनुजग्मुर्महात्मानंत्रिदशेंद्रस्यसंमते ॥ ततःशक्त्यस्त्रमददद्भगवा
॥२१॥ न्पाकशासनः ॥ ४४ ॥ गुहायराजशार्दूलविनाशायसुरद्विषां ॥ महास्वनांमहाघंटांद्योतमानांसितप्रभां ॥ ४५ ॥ अरुणादित्यवर्णांचपताकांभरतर्षभ ॥ ददौप
शुपतिस्तस्मैसर्वभूतमहाचमूं ॥ ४६ ॥ उग्रांनानाप्रहरणांतपोवीर्यबलान्वितां ॥ अजेयांस्वगणैर्युक्तांनाम्नासेनांधनंजयां ॥ ४७ ॥ रुद्रतुल्यबलैर्युक्तांयोधानामयुतै ९
स्त्रिभिः ॥ नसाविजानातिरणात्कदाचिद्विनिवर्तितुं ॥ ४८ ॥ विष्णुर्ददौवैजयंतींमालांबलविवर्धिनीं ॥ उमाददौविरजसीवाससीरविसप्रभे ॥ ४९ ॥ गंगाक
मंडलुंदिव्यममृतोद्भवमुत्तमं ॥ ददौप्रीत्याकुमारायदंडंचैवबृहस्पतिः ॥ ५० ॥ गरुडोदयितंपुत्रंमयूरंचित्रबर्हिणं ॥ अरुणस्ताम्रचूडंचप्रददौचरणायुधं ॥ ५१ ॥
नागंतुवरुणोराजाबलवीर्यसमन्वितं ॥ कृष्णाजिनंततोब्रह्माब्रह्मण्यायददौप्रभुः ॥ ५२ ॥ समरेषुजयंचैवप्रददौलोकभावनः ॥ सैनापत्यमनुप्राप्यस्कंदोदेव
गणस्यह ॥ ५३ ॥ शुशुभेज्वलितोर्चिष्मान्द्वितीयइवपावकः ॥ ततःपारिषदैश्चैवमातृभिश्चसमन्वितः ॥ ५४ ॥ ययौदैत्यविनाशायह्लादयन्सुरपुंगवान् ॥ सा
सेनानैर्ऋतीभीमासघंटोच्छ्रितकेतना ॥ ५५ ॥ सभेरीशंखमुरजासायुधासपताकिनी ॥ शारदीद्यौरिवाभातिज्योतिर्भिरिवशोभिता ॥ ५६ ॥ ततोदेवनिका
यास्तेनानाभूतगणास्तथा ॥ वादयामासुरव्यग्राभेरीःशंखांश्चपुष्कलान् ॥ ५७ ॥ पटहान्झर्झरांश्चैवक्रकचान्गोविषाणिकान् ॥ आडंबरान्गोमुखांश्चडिंडि
मांश्चमहास्वनान् ॥ ५८ ॥ तुष्टुवुस्तेकुमारंतुसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ जगुश्चदेवगंधर्वानृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ५९ ॥ ततःप्रीतोमहासेनस्त्रिदशेभ्योवरंददौ ॥ रिपून्
हंतास्मिसमरेयेवोवधचिकीर्षवः ॥ ६० ॥ प्रतिगृह्यवरंदेवास्तस्माद्विबुधसत्तमात् ॥ प्रीतात्मानोमहात्मानोमेनिरेनिहतान्रिपून् ॥ ६१ ॥ सर्वेषांभूतसंघानांह
र्षान्नादःसमुत्थितः ॥ अपूरयतलोकांस्त्रीन्वरेदत्तेमहात्मना ॥ ६२ ॥ सनिर्ययौमहासेनोमहत्यासेनयावृतः ॥ वधाययुधिदैत्यानांरक्षार्थंचदिवौकसां ॥ ६३ ॥ ॥२१॥
व्यवसायोजयोधर्मःसिद्धिर्लक्ष्मीर्धृतिःस्मृतिः ॥ महासेनस्यसैन्यानामग्रेजग्मुर्नराधिप ॥ ६४ ॥ सतयाभीमयादेवःशूलमुद्गरहस्तया ॥ ज्वलितालातधारिण्या
चित्राभरणवर्मया ॥ ६५ ॥ गदामुसलनाराचशक्तितोमरहस्तया ॥ दृप्तसिंहनिनादिन्याविनद्यप्रययौगुहः ॥ ६६ ॥ तंदृष्ट्वासर्वदैतेयाराक्षसादानवास्तथा ॥ व्य
द्रवंतदिशःसर्वाभयोद्विग्नाःसमंततः ॥ ६७ ॥ अभ्यद्रवंतदेवास्तान्विविधायुधपाणयः ॥ दृष्ट्वाचसततःक्रुद्धःस्कंदस्तेजोबलान्वितः ॥ ६८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

शक्त्यस्त्रंभगवान्भीमंपुनःपुनरवाकिरत् ॥ आदधच्चात्मनस्तेजोहविषेद्धइवानलः ॥६९॥ अभ्यस्यमानेशक्त्यस्त्रेस्कंदेनामिततेजसा ॥ उल्काज्वालामहाराज
पपातवसुधातले ॥ ७० ॥ संह्रादयंतश्चतथानिर्घाताश्चापतन्क्षितौ ॥ यथांतकालसमयेसुघोराःस्युस्तथानृप ॥७१॥ क्षिप्तात्वेकायदाशक्तिःसुघोराऽनलसूनु
ना ॥ ततःकोट्योविनिष्पेतुःशक्तीनांभरतर्षभ ॥ ७२ ॥ ततःप्रीतोमहासेनोजघानभगवान्प्रभुः ॥ दैत्येंद्रंतारकंनाममहाबलपराक्रमं ॥ ७३ ॥ वृतंदैत्यायुतैर्वीरै
र्बलिभिर्दशभिर्नृप ॥ महिषंचाष्टभिःपद्मैर्वृतंसंख्येनिजघ्निवान् ॥ ७४ ॥ त्रिपादंचायुतशतैर्जघानदशभिर्वृतं ॥ ह्रदोदरंनिखर्वैश्चवृतंदशभिरीश्वरः ॥ ७५ ॥ ज
घानानुचरैःसार्धंविविधायुधपाणिभिः ॥ तथाकुर्वंतविपुलंनादंवध्यत्सुशत्रुषु ॥ ७६ ॥ कुमारानुचराराजन्पूरयंतोदिशोदश ॥ ननृतुश्चववल्गुश्चजहसुश्चमुदा
न्विताः ॥ ७७ ॥ शक्त्यस्त्रस्यतुराजेंद्रततोर्चिर्भिःसमंततः ॥ त्रैलोक्यंत्रासितंसर्वंजृंभमाणाभिरेवच ॥ ७८ ॥ दग्धाःसहस्रशोदैत्यानादैःस्कंदस्यचापरे ॥ पताक
यावधूताश्चहताःकेचित्सुरद्विपः ॥ ७९ ॥ केचिद्घंटारवत्रस्तानिपेतुर्वसुधातले ॥ केचित्प्रहरणैश्छिन्नाविनिष्पेतुर्गतायुषः ॥ ८० ॥ एवंसुरद्विषोनेकान्बलवा
नाततायिनः ॥ जघानसमरेवीरःकार्तिकेयोमहाबलः ॥ ८१ ॥ बाणोनामाथदैतेयोबलेःपुत्रोमहाबलः ॥ क्रौंचंपर्वतमाश्रित्यदेवसंघानबाधत ॥ ८२ ॥ तमभ्य
यान्महासेनःसुरशत्रुमुदारधीः ॥ सकार्तिकेयस्यभयात्क्रौंचंशरणमीयिवान् ॥८३॥ ततःक्रौंचंमहामन्युःक्रौंचनादनिनादितं ॥ शक्त्याबिभेदभगवान्कार्ति
केयोग्निदत्तया ॥ ८४ ॥ सशालस्कंधशबलंत्रस्तवानरवारणं ॥ प्रोड्डीनोद्भ्रांतविहगंविनिष्पतितपन्नगं ॥ ८५ ॥ गोलांगूलर्क्षसंघैश्चद्रवद्भिरनुनादितं ॥ कुरंग
मविनिर्घोषनिनादितवनांतरं ॥ ८६ ॥ विनिष्पतद्भिःशरभैःसिंहैश्चसहसाद्रुतैः ॥ शोच्यामपिदशांप्राप्तोराजेवसपर्वतः ॥ ८७ ॥ विद्याधराःसमुत्पेतुस्तस्यशृं
गनिवासिनः ॥ किन्नराश्चसमुद्विग्नाःशक्तिपातरवोद्धताः ॥ ८८ ॥ ततोदैत्याविनिष्पेतुःशतशोथसहस्रशः ॥ प्रदीप्तात्पर्वतश्रेष्ठाद्विचित्राभरणस्रजः ॥ ८९ ॥
तान्निजघ्नुरतिक्रम्यकुमारानुचरामृधे ॥ सचैवभगवान्क्रुद्धोदैत्येंद्रस्यसुतंतदा ॥ ९० ॥ सहानुजंजघानाशुवृत्रंदेवपतिर्यथा ॥ बिभेदक्रौंचंशक्त्याचपावकिः
परवीरहा ॥ ९१ ॥ बहुधाचैकधाचैवकृत्वात्मानंमहाबलः ॥ शक्तिःक्षिप्तारणेतस्यपाणिमेतिपुनःपुनः ॥ ९२ ॥ एवंप्रभावोभगवांस्ततोभूयश्चपावकिः ॥ शौर्या
द्विगुणयोगेनतेजसायशसाश्रिया ॥ ९३ ॥ क्रौंचस्तेनविनिर्भिन्नोदैत्याश्चशतशोहताः ॥ ततःसभगवान्देवोनिहत्यविबुधद्विषः ॥ ९४ ॥

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ तस्मैमृदितकषायायतमसस्पारंदर्शयतिभगवान्सनत्कुमारस्तं स्कंदइत्याचक्षतइतिच्छांदोग्येश्रुतंस्कंदस्यपूर्वपरिग्रहमाह केचिदिति ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥

सभज्यमानोविबुधैःपरंहर्षमवापह॥ ततोदुंदुभयोराजन्नेदुःशंखाश्चभारत ॥ ९५॥ मुमुचुर्देवयोषाश्चपुष्पवर्षमनुत्तमं॥ योगिनामीश्वरंदेवंशतशोथसहस्रशः॥ ९६॥ दिव्यगंधमुपादायववौपुण्यश्चमारुतः ॥ गंधर्वास्तुष्टुवुश्चैनंयज्वानश्चमहर्षयः ॥ ९७॥ केचिदेनंव्यवस्यंतिपितामहसुतंप्रभुं ॥ सनत्कुमारंसर्वेषांब्रह्मयोनिंतमग्रजं॥ ९८॥ केचिन्महेश्वरसुतंकेचित्पुत्रंविभावसोः॥ उमायाःकृत्तिकानांचगंगायाश्चवदंत्युत ॥ ९९॥ एकधाचद्विधाचैवचतुर्धाचमहाबलं॥ योगिनामीश्वरंदेवंशतशोथसहस्रशः॥ १००॥ एतत्तेकथितंराजन्कार्तिकेयाभिषेचनं॥ शृणुचैवसरस्वत्यास्तीर्थवर्यस्यपुण्यतां॥१०१॥ बभूवतीर्थप्रवरंहतेषुसुरशत्रुषु॥ कुमारेणमहाराजत्रिविष्टपमिवापरं॥१०२॥ ऐश्वर्याणिचतत्रस्थोददावीशःपृथक्पृथक्॥ ददौनैर्ऋतमुख्येभ्यस्त्रैलोक्यंपावकात्मजः॥१०३॥ एवंसभगवांस्तस्मिंस्तीर्थेदैत्यकुलांतकः ॥ अभिषिक्तोमहाराजदेवसेनापतिःसुरैः ॥ १०४ ॥ तैजसंनामतत्तीर्थंयत्रपूर्वमपांपतिः॥ अभिषिक्तःसुरगणैर्वरुणोभरतर्षभ॥ १०५॥ अस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वास्कंदंचाभ्यर्च्यलांगली॥ ब्राह्मणेभ्योददौरुक्मंवासांस्याभरणानिच॥ १०६॥ उषित्वारजनींतत्रमाधवःपरवीरहा॥ पूज्यतीर्थवरंतच्चस्पृष्ट्वातोयंचलांगली॥१०७॥ हृष्टःप्रीतमनाश्चैवह्यभवन्माधवोत्तमः॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ यथाभिषिक्तोभगवान्स्कंदोदेवैःसमागतैः॥ १०८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदापर्वणि बल० सारस्वतो० तारकवधेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

जनमेजयउवाच अत्यद्भुतमिदंब्रह्मन्श्रुतवानस्मितत्त्वतः॥ अभिषेकंकुमारस्यविस्तरेणयथाविधि॥ १ ॥ यच्छ्रुत्वापूतमात्मानंविजानामितपोधन॥ प्रहृष्टानिचरोमाणिप्रसन्नंचमनोमम ॥ २॥ अभिषेकंकुमारस्यदैत्यानांचवधंतथा॥ श्रुत्वामेपरमाप्रीतिर्भूयःकौतूहलंहिमे॥ ३॥ अपांपतिःकथंह्यस्मिन्नभिषिक्तःपुरासुरैः॥ तन्मेब्रूहिमहाप्राज्ञकुशलोह्यसिसत्तम ॥४॥ वैशंपायनउवाच शृणुराजन्निदंचित्रंपूर्वकल्पेयथातथं ॥ आदौकृतयुगेराजन्वर्तमानेयथाविधि॥ ५॥ वरुणंदेवताःसर्वाःसमेत्येदमथाब्रुवन्॥ यथास्मान्सुरराट्शक्रोभयेभ्यःपातिसर्वदा॥ ६॥ तथात्वमपिसर्वासांसरितांवैपतिर्भव॥ वासश्चतेसदादेवसागरेमकरालये॥ ७॥ समुद्रोयंतववशेभविष्यतिनदीपतिः॥ सोमेनसार्धंचतवहानिवृद्धीभविष्यतः॥ ८॥

॥१०३॥१०४॥१०५॥१०६॥१०७॥ १०८ ॥ इतिशल्यप० गदाप० नै० भारतभा० षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७॥ अत्यद्भुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एवमस्त्वितितान्देवान्वरुणोवाक्यमब्रवीत् ॥ समागम्यततःसर्वेवरुणंसागरालयं ॥ ९ ॥ अपांपतिंप्रचक्रुर्हिविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ अभिषिच्यततोदेवावरुणं
यादसांपतिं ॥ १० ॥ जग्मुःस्वान्येवस्थानानिपूजयित्वाजलेश्वरं ॥ अभिषिक्तस्ततोदेवैर्वरुणोपिमहायशाः ॥ ११ ॥ सरितःसागरांश्चैवनदांश्चापिसरांसिच ॥
पालयामासविधिनायथादेवान्शतक्रतुः ॥ १२ ॥ ततस्तत्राप्युपस्पृश्यदत्वाचविविधंवसु ॥ अग्नितीर्थंमहाप्राज्ञोजगामाथप्रलंबहा ॥ १३ ॥ नष्टोनदृश्यतेय
त्रशमीगर्भेहुताशनः ॥ लोकालोकविनाशेचप्रादुर्भूतेतदानघ ॥ १४ ॥ उपतस्थुःसुरायत्रसर्वलोकपितामहं ॥ अग्निःप्रनष्टोभगवान्कारणंचनविद्महे ॥ १५ ॥
सर्वभूतक्षयोराजन्संपादयविभोऽनलं ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवानग्निःप्रनष्टोलोकभावनः ॥ १६ ॥ विज्ञातश्चकथंदेवैस्तन्ममाचक्ष्वतत्त्वतः ॥
वैशंपायनउवाच भृगोःशापाद्भृशंभीतोजातवेदाःप्रतापवान् ॥ १७ ॥ शमीगर्भमथासाद्यननाशभगवांस्ततः ॥ प्रनष्टेतुतदावन्हौदेवाःसर्वेसवासवाः ॥
॥ १८ ॥ अन्वैषंततदानष्टंज्वलनंभृशदुःखिताः ॥ ततोग्नितीर्थमासाद्यशमीगर्भस्थमेवहि ॥ १९ ॥ ददृशुर्ज्वलनंतत्रवसमानंयथाविधि ॥ देवाःसर्वेनरव्याघ्रबृ
हस्पतिपुरोगमाः ॥ २० ॥ ज्वलनंतंसमासाद्यप्रीताऽभूवन्सवासवाः ॥ पुनर्यथागतंजग्मुःसर्वभक्षश्चसोभवत् ॥ २१ ॥ भृगोःशापान्महाभागयदुक्तंब्रह्मवादि
ना ॥ तत्राप्याप्लुत्यमतिमान्ब्रह्मयोनिंजगामह ॥ २२ ॥ ससर्जभगवान्यत्रसर्वलोकपितामहः ॥ तत्राप्लुत्यततोब्रह्मासहदेवैःप्रभुःपुरा ॥ २३ ॥ ससर्जतीर्थानि
तथादेवतानांयथाविधि ॥ तत्रस्नात्वाचदत्वाचवसूनिविविधानिच ॥ २४ ॥ कौबेरंप्रययौतीर्थंतत्रतप्त्वामहत्तपः ॥ धनाधिपत्यंसंप्राप्तोराजन्नैलविलःप्रभुः ॥
॥ २५ ॥ तत्रस्थमेवतंराजन्धनानिनिधयस्तथा ॥ उपतस्थुर्नरश्रेष्ठतत्तीर्थंलांगलीबलः ॥ २६ ॥ गत्वादत्वाचविधिवद्ब्राह्मणेभ्योधनंददौ ॥ ददृशेतत्रतत्स्थानंकौ
बेरकाननोत्तमे ॥ २७ ॥ पुरायत्रतपस्तप्तंविपुलंसमहात्मना ॥ यक्षराज्ञाकुबेरेणवरालब्धाश्चपुष्कलाः ॥ २८ ॥ धनाधिपत्यंसख्यंचरुद्रेणामिततेजसा ॥ सुर
त्वंलोकपालत्वंपुत्रंचनलकूबरं ॥ २९ ॥ यत्रलेभेमहाबाहोधनाधिपतिरंजसा ॥ अभिषिक्तश्चतत्रैवसमागम्यमरुद्गणैः ॥ ३० ॥ वाहनंचास्यतद्दत्तंहंसयुक्तंमनो
जवं ॥ विमानंपुष्पकंदिव्यंनैर्ऋतैश्वर्यमेवच ॥ ३१ ॥ तत्राप्लुत्यबलोराजन्दत्वादायांश्चपुष्कलान् ॥ जगामत्वरितोरामस्तीर्थंश्वेतानुलेपनः ॥ ३२ ॥

॥२३॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ९ ॥ ततइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥

निषेवितंसर्वसत्वैर्नाम्नाबदरपाचनं॥ नानर्तुकवनोपेतंसदापुष्पफलंशुभं॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती०सारस्वतोपा०स
प्तचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४७॥ ॥९॥ वैशंपायनउवाच ततस्तीर्थवरंरामोययौबदरपाचनं॥तपस्विसिद्धचरितंयत्रकन्याधृतव्रता॥ १ ॥ भरद्वाजस्य
दुहितारूपेणाप्रतिमाभुवि॥श्रुतावतीनामविभोकुमारीब्रह्मचारिणी ॥ २ ॥ तपश्चचारसात्युग्रंनियमैर्बहुभिर्वृता॥ भर्तामेदेवराजःस्यादितिनिश्चित्यभामि
नी॥ ३ ॥समास्तस्याव्यतिक्रांताबह्व्यःकुरुकुलोद्वह ॥ चरंत्यानियमांस्तांस्तांस्त्रीभिस्तीव्रान्सुदुश्चरान्॥ ४॥ तस्यास्तुतेनवृत्तेनतपसाचविशांपते॥भक्त्या
चभगवान्प्रीतःपरयापाकशासनः॥ ५॥ आजगामाश्रमंतस्यास्त्रिदशाधिपतिःप्रभुः॥ आस्थायरूपंविप्रर्षेर्वसिष्ठस्यमहात्मनः॥ ६ ॥ सातंदृष्ट्वोग्रतपसंवसि
ष्ठंतपतांवरं॥ आचारैर्मुनिभिर्दृष्टैःपूजयामासभारत॥ ७॥ उवाचनियमज्ञाचकल्याणीसाप्रियंवदा॥भगवन्मुनिशार्दूलकिमाज्ञापयसिप्रभो ॥८॥ सर्वम
द्ययथाशक्तितवदास्यामिसुव्रत॥शक्रभक्त्याचतेपाणिंनदास्यामिकथंचन॥९॥ व्रतैश्चनियमैश्चैवतपसाचतपोधन॥शक्रस्तोषयितव्योवैमयात्रिभुवनेश्व
रः॥ १० ॥इत्युक्तोभगवान्देवःस्मयन्निवनिरीक्ष्यतां ॥उवाचनियमंज्ञात्वासांत्वयन्निवभारत ॥ ११ ॥ उग्रंतपश्चरसिवैविदितामेसिसुव्रते॥ यदर्थमयमारं
भस्तवकल्याणिहृद्गतः॥ १२ ॥तच्चसर्वंयथाभूतंभविष्यतिवरानने ॥ तपसालभ्यतेसर्वंयथाभूतंभविष्यति॥ १३ ॥ यथास्थानानिदिव्यानिविबुधानांशुभा
नने॥ तपसातानिप्राप्याणितपोमूलंमहत्सुखं॥ १४ ॥ इतिकृत्वातपोघोरंदेहंसंन्यस्यमानवाः ॥ देवत्वंयांतिकल्याणिशृणुष्वैकंवचोमम ॥ १५॥ पंचचैतानि
सुभगेबदराणिशुभव्रते॥ पचेत्युक्त्वातुभगवान्जगामबलसूदनः॥१६॥ आमंत्र्यतांतुकल्याणींततोजप्यंजजापसः॥ अविदूरेततस्तस्मादाश्रमात्तीर्थमुत्तमं
॥ १७॥ इंद्रतीर्थेतिविख्यातंत्रिषुलोकेषुमानद॥ तस्यजिज्ञासनार्थंसभगवान्पाकशासनः॥१८॥ बदराणामपचनंचकारविबुधाधिपः॥ ततःप्रतप्तासाराजन्
वाग्यताविगतक्लमा॥ १९॥ तत्पराशुचिसंवीतापावकेसमधिश्रयत्॥अपचद्राजशार्दूलबदराणिमहाव्रता॥२०॥तस्याःपचंत्याःसुमहान्कालोगात्पुरुषर्षभ॥
नचस्मतान्यपच्यंतदिनंचक्षयमभ्यगात्॥ २१ ॥ हुताशनेनदग्धश्चयस्तस्याःकाष्ठसंचयः॥ अकाष्ठमग्निंसादृष्ट्वास्वशरीरमथादहत्॥ २२॥ पादौप्रक्षिप्यसा
पूर्वंपावकेचारुदर्शना॥ दग्धौदग्धौपुनःपादावुपावर्तयतानघ॥२३॥

॥२०॥ २१ ॥ २२ ॥ दग्धाविति उपावर्तयताग्नेऽग्रेप्रसारितवती ॥ २३ ॥

॥२३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यतोऽनिंदितायोगधर्मेणनिर्दोषाअतोनार्चितयदिति स्वपादसंवर्धनक्षमापिदाहपीडांसेहेइतिधैर्योक्तिः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

चरणौदह्यमानौचनार्चितयदनिंदिता ॥ कुर्वाणादुष्करंकर्ममहर्षिप्रियकाम्यया ॥ २४ ॥ नवैमनस्यंतस्यास्तुमुखभेदोथवाभवत् ॥ शरीरमग्निनादीप्यजलमध्येवहर्षिता ॥ २५ ॥ तच्चास्यावचनंनित्यमवर्तद्धृदिभारत ॥ सर्वथाबदराण्येवपक्तव्यानीतिकन्यका ॥ २६ ॥ सातन्मनसिकृत्वैवमहर्षेर्वचनंशुभा ॥ अपचद्बदराण्येवनचापच्यंतभारत ॥ २७ ॥ तस्यास्तुचरणौवह्निर्ददाहभगवान्स्वयं ॥ नचतस्यामनोदुःखंस्वल्पमप्यभवत्तदा ॥ २८ ॥ अथतत्कर्मदृष्ट्वास्याःप्रीतस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ ततःसंदर्शयामासकन्यायैरूपमात्मनः ॥ २९ ॥ उवाचचसुरश्रेष्ठस्तांकन्यांसुदृढव्रतां ॥ प्रीतोस्मितेशुभेभक्त्यातपसानियमेनच ॥ ३० ॥ तस्माद्योभिमतःकामःसतेसंपत्स्यतेशुभे ॥ देहंत्यक्त्वामहाभागेत्रिदिवेमयिवत्स्यसि ॥ ३१ ॥ इदंचतेतीर्थवरंस्थिरंलोकेभविष्यति ॥ सर्वपापापहंसुभ्रुनाम्नाबदरपाचनं ॥ ३२ ॥ विख्यातंत्रिषुलोकेषुब्रह्मर्षिभिरभिप्लुतं ॥ अस्मिन्खलुमहाभागेशुभेतीर्थवरेनघे ॥ ३३ ॥ त्यक्त्वासप्तर्षयोजग्मुर्हिमवंतमरुंधतीं ॥ ततस्तेवैमहाभागागत्वातत्रसुसंशिताः ॥ ३४ ॥ वृत्त्यर्थंफलमूलानिसमाहर्तुंययुःकिल ॥ तेषांवृत्त्यर्थिनांतत्रवसतांहिमवद्वने ॥ ३५ ॥ अनावृष्टिरनुप्राप्तातदाद्वादशवार्षिकी ॥ तेकृत्वाचाश्रमंतत्रन्यवसंततपस्विनः ॥ ३६ ॥ अरुंधत्यपिकल्याणीतपोनित्याभवत्तदा ॥ अरुंधतींततोदृष्ट्वातीव्रंनियममास्थितां ॥ ३७ ॥ अथागमत्त्रिनयनःसुप्रीतोवरदस्तदा ॥ ब्राह्मंरूपंततःकृत्वामहादेवोमहायशाः ॥ ३८ ॥ तामभ्येत्याब्रवीद्देवोभिक्षामिच्छाम्यहंशुभे ॥ प्रत्युवाचततःसातंब्राह्मणंचारुदर्शना ॥ ॥ ३९ ॥ क्षीणोन्नसंचयोविप्रबदराणीहभक्षय ॥ ततोब्रवीन्महादेवःपचस्वैतानिसुव्रते ॥ ४० ॥ इत्युक्तासाऽपचत्तानिब्राह्मणप्रियकाम्यया ॥ अधिश्रित्यसमिद्धेग्नौबदराणियशस्विनी ॥ ४१ ॥ दिव्यामनोरमाःपुण्याःकथाःशुश्रावसातदा ॥ अतीतासात्वनावृष्टिर्घोराद्वादशवार्षिकी ॥ ४२ ॥ अनश्नंत्याःपचंत्याश्चशृण्वंत्याश्चकथाःशुभाः ॥ दिनोपमःसतस्याथकालोतीतःसुदारुणः ॥ ४२ ॥ ततस्तुमुनयःप्राप्ताःफलान्यादायपर्वतात् ॥ ततःसभगवान्प्रीतःप्रोवाचारुंधतींततः ॥ ॥ ४४ ॥ उपसर्पस्वधर्मज्ञेयथापूर्वमिमानृषीन् ॥ प्रीतोस्मितवधर्मज्ञेतपसानियमेनच ॥ ४५ ॥ ततःसंदर्शयामासस्वरूपंभगवान्हरः ॥ ततोब्रवीत्तदातेभ्यस्तस्याश्चचरितंमहत् ॥ ४६ ॥ भवद्भिर्हिमवत्पृष्ठेयत्तपःसमुपार्जितं ॥ अस्याश्चयत्तपोविप्रानसमंतन्मतंमम ॥ ४७ ॥ अनयाहितपस्विन्यातपस्तप्तंसुदुश्चरं ॥ अनश्नंत्यापचंत्याचसमाद्वादशपारिताः ॥ ४८ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ विशेषःसमर्पितःवन्हौदेहोपिन्यस्तः पादयोःसमर्पणादितिभावः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

ततःप्रोवाचभगवांस्तामेवारुंधतींपुनः ॥ वरंवृणीष्वकल्याणियत्तेऽभिलषितंहृदि ॥ ४९ ॥ साब्रवीत्पृथुताम्राक्षीदेवंसप्तर्षिसंसदि ॥ भगवान्यदिमेप्रीतस्ती
र्थस्यादिदमद्भुतं ॥ ५० ॥ सिद्धदेवर्षिदयितंनाम्नाबदरपाचनं ॥ तथास्मिन्देवदेवेशत्रिरात्रमुषितःशुचिः ॥ ५१ ॥ प्राप्नुयादुपवासेनफलंद्वादशवार्षिकं ॥ एवम
स्त्वितितांदेवःप्रत्युवाचतपस्विनीं ॥ ५२ ॥ सप्तर्षिभिस्तुतोदेवस्ततोलोकंययौतदा ॥ ऋषयोविस्मयंजग्मुस्तांदृष्ट्वाचाप्यरुंधतीं ॥ ५३ ॥ अश्रांतांचाविवर्णांच
क्षुत्पिपासाऽसमायुतां ॥ एवंसिद्धिःपराप्राप्ताअरुंधत्याविशुद्धया ॥ ५४ ॥ यथात्वयामहाभागेमदर्थंसंशितव्रते ॥ विशेषोहित्वयाभद्रेव्रतेह्यस्मिन्समर्पितः ॥
॥ ५५ ॥ तथाचेदंददाम्यद्यनियमेनसुतोषितः ॥ विशेषंतवकल्याणिप्रयच्छामिवरंवरे ॥ ५६ ॥ अरुंधत्यावरस्तस्यायोदत्तोवैमहात्मना ॥ तस्यचाहंप्रभावेनत
वकल्याणितेजसा ॥ ५७ ॥ प्रवक्ष्यामिपरंभूयोवरमत्रयथाविधि ॥ यस्त्वेकांरजनींतीर्थेवत्स्यतेसुसमाहितः ॥ ५८ ॥ सस्नात्वाप्राप्स्यतेलोकान्देहन्यासात्सुदु
र्लभान् ॥ इत्युक्त्वाभगवान्देवःसहस्राक्षःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ श्रुतावतींततःपुण्यांजगामत्रिदिवंपुनः ॥ गतेवज्रधरेराजंस्तत्रवर्षंपपातह ॥ ६० ॥ पुष्पाणांभर
तश्रेष्ठदिव्यानांपुण्यगंधिनां ॥ देवदुंदुभयश्चापिनेदुस्तत्रमहास्वनाः ॥ ६१ ॥ मारुतश्चववौपुण्यःपुण्यगंधोविशांपते ॥ उत्सृज्यतुशुभादेहंजगामास्यचभार्य
तां ॥ ६२ ॥ तपसोग्रेणतंलब्ध्वातेनरेमेसहाच्युत ॥ जनमेजयउवाच कातस्याभगवन्माताक्वसंवृद्धाचशोभना ॥ ६३ ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंविप्रपरंकौतूहलं
हिमे ॥ वैशंपायनउवाच भरद्वाजस्यविप्रर्षेःस्कन्नंरेतोमहात्मनः ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वाप्सरसमायांतींघृताचींपृथुलोचनां ॥ सतुजग्राहतद्रेतःकरेणजपतांवरः ॥
॥ ६५ ॥ तदापतत्पर्णपुटेतत्रसासंभवत्सुता ॥ तस्यास्तुजातकर्मादिकृत्वासर्वंतपोधनः ॥ ६६ ॥ नामचास्याःसकृतवान्भरद्वाजोमहामुनिः ॥ श्रुतावतीतिधर्मा
त्मादेवर्षिगणसंसदि ॥ स्वेचतामाश्रमेन्यस्यजगामहिमवद्वनं ॥ ६७ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यमहानुभावोवसूनिदत्वाचमहाद्विजेभ्यः ॥ जगामतीर्थंसुसमाहितात्माश
क्रस्यवृष्णिप्रवरस्तदानीं ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेश० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो० बदरपाचनतीर्थकथनेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥७॥
वैशंपायनउवाच इंद्रतीर्थंततोगत्वायदूनांप्रवरोबलः ॥ विप्रेभ्योधनरत्नानिददौस्नात्वायथाविधि ॥ १ ॥ तत्रह्यमरराजोसावीजेक्रतुशतेनच ॥ बृहस्पतेश्च
देवेशःप्रददौविपुलंधनं ॥ २ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥७॥ इंद्रतीर्थमिति ॥ १ ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जाह्रुथ्यान्पुष्टान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ साजाविअजाभिरविभिश्चसहितंदानं ॥ १० ॥ ११ ॥ आनयामासमुनीनित्यनुषज्यते राजसूयंकर्तुमितिशेषः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥१५॥

निरर्गलान्सजारूथ्यान्सर्वान्विविधदक्षिणान् ॥ आजहारक्रतूंस्तत्रयथोक्तान्वेदपारगैः ॥ ३ ॥ तान्क्रतून्भरतश्रेष्ठशतकृत्वोमहाद्युतिः ॥ पूरयामासविधिवत्ततःख्यातःशतक्रतुः ॥ ४ ॥ तस्यनाम्नाचतत्तीर्थंशिवंपुण्यंसनातनं ॥ इंद्रतीर्थमितिख्यातंसर्वपापप्रमोचनं ॥ ५ ॥ उपस्पृश्यचतत्रापिविधिवन्मुसलायुधः ॥ ब्राह्मणान्पूजयित्वाचसदाच्छादनभोजनैः ॥ ६ ॥ शुभंतीर्थवरंतस्माद्रामतीर्थंजगामह ॥ यत्ररामोमहाभागोभार्गवःसुमहातपाः ॥ ७॥ असकृत्पृथिवींजित्वाहतक्षत्रियपुंगवां ॥ उपाध्यायंपुरस्कृत्यकश्यपंमुनिसत्तमं ॥ ८ ॥ अयजद्वाजपेयेनसोश्वमेधशतेनच ॥ प्रददौदक्षिणांचैवपृथिवींवैससागरां ॥ ९ ॥ दत्वाचदानंविविधंनानारत्नसमन्वितं ॥ सगोहस्तिकदासीकंसाजाविगतवान्वनं ॥ १०॥ पुण्येतीर्थवरेतत्रदेवब्रह्मर्षिसेविते ॥ मुनींश्चैवाभिवाद्याथयमुनातीर्थमागमत् ॥ ११ ॥ यत्रानयामासतदाराजसूयंमहीपते ॥ पुत्रोदितेर्महाभागोवरुणोवैसितप्रभः ॥ १२ ॥ तत्रनिर्जित्यसंग्रामेमानुषान्देवतास्तथा ॥ वरंक्रतुंसमाजह्रेवरुणःपरवीरहा ॥ १३ ॥ तस्मिन्क्रतुवरेवृत्तेसंग्रामःसमजायत ॥ देवानांदानवानांचत्रैलोक्यस्यभयावहः ॥१४॥ राजसूयेक्रतुश्रेष्ठेनिवृत्तेजनमेजय ॥ जायतेसुमहाघोरःसंग्रामःक्षत्रियान्प्रति ॥ १५ ॥ तत्रापिलांगलीदेवऋषीनभ्यर्च्यपूजया ॥ इतरेभ्योप्यदाद्दानमर्थिभ्यःकामदोविभुः ॥ १६ ॥ वनमालीततोहृष्टःस्तूयमानोमहर्षिभिः ॥ तस्मादादित्यतीर्थंचजगामकमलेक्षणः ॥ १७॥ यत्रेष्ट्वांभगवान्ज्योतिर्भास्करोराजसत्तम ॥ ज्योतिषामाधिपत्यंचप्रभावंचाभ्यपद्यत ॥ १८ ॥ तस्यानद्यास्तुतीरेवैसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ विश्वेदेवाःसमरुतोगंधर्वाप्सरसश्चह ॥ १९ ॥ द्वैपायनःशुकश्चैवकृष्णश्चमधुसूदनः ॥ यक्षाश्चराक्षसाश्चैवपिशाचाश्चविशांपते ॥ २० ॥ एतेचान्येचबहवोयोगसिद्धाःसहस्रशः ॥ तस्मिंस्तीर्थेसरस्वत्याःशिवेपुण्येपरंतप ॥ २१ ॥ तत्रहत्वापुराविष्णुरसुरौमधुकैटभौ ॥ आप्लुत्यभरतश्रेष्ठतीर्थप्रवरउत्तमे ॥ २२ ॥ द्वैपायनश्चधर्मात्मातत्रैवाप्लुत्यभारत ॥ संप्राप्यपरमंयोगंसिद्धिंचपरमांगतः ॥ २३ ॥ असितोदेवलश्चैवतस्मिन्नेवमहातपाः ॥ परमंयोगमास्थायऋषिर्योगमवाप्तवान् ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती०सारस्वतो०एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ॥ वैशंपायनउवाच तस्मिन्नेवतुधर्मात्मावसतिस्मतपोधनः ॥ गार्हस्थ्यंधर्ममास्थायत्द्यसितोदेवलःपुरा ॥ १ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिशल्यांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ व्यतिक्रमत्‌व्यत्यक्रामत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९॥२०॥२१ ॥ २२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥

धर्मनित्यःशुचिर्दांतोन्यस्तदंडोमहातपाः ॥ कर्मणामनसावाचासमःसर्वेषुजंतुषु ॥ २ ॥ अक्रोधनोमहाराजतुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ प्रियाप्रियेतुल्यवृत्तिर्यम
वत्समदर्शनः ॥ ३ ॥ कांचनेलोष्ठभावेचसमदर्शीमहातपाः ॥ देवानपूजयन्नित्यमतिथींश्चद्विजैःसह ॥ ४ ॥ ब्रह्मचर्यरतोनित्यंसदाधर्मपरायणः ॥ ततोऽभ्येत्य
महाभागयोगमास्थायभिक्षुकः ॥ ५ ॥ जैगीषव्योमुनिर्धीमांस्तस्मिंस्तीर्थेसमाहितः ॥ देवलस्याश्रमेराजन्न्यवसत्समहाद्युतिः ॥ ६ ॥ योगनित्योमहाराजसि
द्धिंप्राप्तोमहातपाः ॥ तंतत्रवसमानंतुजैगीषव्यंमहामुनिं ॥ ७ ॥ देवलोदर्शयन्नेवनैवायुंजतधर्मतः ॥ एवंतयोर्महाराजदीर्घकालोव्यतिक्रमत् ॥ ८ ॥ जैगीषव्यं
मुनिवरंनददर्शाथदेवलः ॥ आहारकालेमतिमान्परिव्राड्जनमेजय ॥ ९ ॥ उपातिष्ठतधर्मज्ञोभैक्षकालेसदेवलं ॥ सदृष्ट्वाभिक्षुरूपेणप्राप्तंतत्रमहामुनिं ॥ १० ॥
गौरवंपरमंचक्रेप्रीतिंचविपुलांतथा ॥ देवलस्तुयथाशक्तिपूजयामासभारत ॥ ११ ॥ ऋषिदृष्टेनविधिनासमाबह्वीःसमाहितः ॥ कदाचित्तस्यनृपतेदेवलस्यम
हात्मनः ॥ १२ ॥ चिंतासुमहतीजातामुनिंदृष्ट्वामहाद्युतिं ॥ समास्तुसमतिक्रांताबह्व्यःपूजयतोमम ॥ १३ ॥ नचायमलसोभिक्षुरभ्यभाषतकिंचन ॥ एवंविगण
यन्नेवसजगाममहोदधिं ॥ १४ ॥ अंतरिक्षचरःश्रीमान्कलशंगृह्यदेवलः ॥ गच्छन्नेवसधर्मात्मासमुद्रंसरितांपतिं ॥ १५ ॥ जैगीषव्यंततोपश्यद्गतंप्रागेवभार
त ॥ ततःसविस्मयश्चिंतांजगामाथामितप्रभः ॥ १६ ॥ कथंभिक्षुरयंप्राप्तःसमुद्रेस्नातएवच ॥ इत्येवंचिंतयामासमहर्षिरसितस्तदा ॥ १७ ॥ स्नात्वासमुद्रेविधि
वच्छुचिर्जप्यंजजापसः ॥ कृतजप्याह्निकःश्रीमानाश्रमंचजगामह ॥ १८ ॥ कलशंजलपूर्णंवैगृहीत्वाजनमेजय ॥ ततःसप्रविशन्नेवस्वमाश्रमपदंमुनिः ॥ १९ ॥
आसीनमाश्रमेतत्रजैगीषव्यमपश्यत ॥ नव्याहरतिचैवैनंजैगीषव्यःकथंचन ॥ २० ॥ काष्ठभूतोश्रमपदेवसतिस्ममहातपाः ॥ तंदृष्ट्वाचाप्लुतंतोयेसागरेसाग
रोपमं ॥ २१ ॥ प्रविष्टमाश्रमंचापिपूर्वमेवददर्शसः ॥ असितोदेवलोराजंश्चिंतयामासबुद्धिमान् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाप्रभावंतपसोजैगीषव्यस्ययोगजं ॥ चिंतयामासरा
जेंद्रतदासमुनिसत्तमः ॥ २३ ॥ मयादृष्टःसमुद्रेचआश्रमेचकथंत्वयं ॥ एवंविगणयन्नेवसमुनिर्मंत्रपारगः ॥ २४ ॥ उत्पपाताश्रमात्तस्मादंतरिक्षंविशांपते ॥ ॥२५॥
जिज्ञासार्थंतदाभिक्षोर्जैगीषव्यस्यदेवलः ॥ २५ ॥ सोंतरिक्षचरान्सिद्धान्समपश्यत्समाहितान् ॥ जैगीषव्यंचतैःसिद्धैःपूज्यमानमपश्यत ॥ २६ ॥ ततोसितः
सुसंरब्धोव्यवसायीदृढव्रतः ॥ अपश्यद्वैततोयातंजैगीषव्यंसदेवलः ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भूतार्थंयथाभूतार्थं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ उत्पपातब्रह्म

तस्मात्तुपितृलोकंतंव्रजंतंसोन्वपश्यत ॥ पितृलोकाच्चतंयातंयाम्यंलोकमपश्यत ॥ २८ ॥ तस्मादपिसमुत्पत्यसोमलोकमभिप्लुतं ॥ व्रजंतमन्वपश्यत्सजैगीषव्यं
महामुनिं ॥ २९ ॥ लोकान्समुत्पतंतंतुशुभानेकांतयाजिनां ॥ ततोग्निहोत्रिणांलोकांस्ततश्चाप्युत्पपातह ॥ ३० ॥ दर्शंचपौर्णमासंचयेयजंतितपोधनाः ॥ ते
भ्यःसदद्दशेधीमाँल्लोकेभ्यःपशुयाजिनां ॥ ३१ ॥ व्रजंतंलोकममलमपश्यद्देवपूजितं ॥ चातुर्मास्यैर्बहुविधैर्यजंतेयेतपोधनाः ॥ ३२ ॥ तेषांस्थानंततोयातंत
थाग्निष्टोमयाजिनां ॥ अग्निष्टुतेनचतथायेयजंतितपोधनाः ॥ ३३ ॥ तत्स्थानमनुसंप्राप्तमन्वपश्यतदेवलः ॥ वाजपेयंक्रतुवरंतथाबहुसुवर्णकं ॥ ३४ ॥ आहरं
तिमहाप्राज्ञास्तेषांलोकेष्वपश्यत ॥ यजंतेराजसूयेनपुंडरीकेणचैवये ॥ ३५ ॥ तेषांलोकेष्वपश्यच्चजैगीषव्यंसदेवलः ॥ अश्वमेधंक्रतुवरंनरमेधंतथैवच ॥ ३६ ॥
आहरंतिनरश्रेष्ठास्तेषांलोकेष्वपश्यत ॥ सर्वमेधंचदुष्प्रापंतथासौत्रामणिंचये ॥ ३७ ॥ तेषांलोकेष्वपश्यच्चजैगीषव्यंसदेवलः ॥ द्वादशाहैश्चसत्रैश्चयजंतेविवि
धैर्नृप ॥ ३८ ॥ तेषांलोकेष्वपश्यच्चजैगीषव्यंसदेवलः ॥ मैत्रावरुणयोर्लोकानादित्यानांतथैवच ॥ ३९ ॥ सलोकतामनुप्राप्तमपश्यत्ततोसितः ॥ रुद्राणांचवसू
नांचस्थानंयच्चबृहस्पतेः ॥ ४० ॥ तानिसर्वाण्यतीतानिसमपश्यत्ततोसितः ॥ आरुह्यचगवांलोकंप्रयातोब्रह्मसत्रिणां ॥ ४१ ॥ लोकानपश्यद्गच्छंतंजैगीषव्यं
ततोसितः ॥ त्रीँल्लोकानपरान्विप्रमुत्पतंतंस्वतेजसा ॥ ४२ ॥ पतिव्रतानांलोकांश्चव्रजंतंसोन्वपश्यत ॥ ततोमुनिवरंभूयोजैगीषव्यमथासितः ॥ ४३ ॥ नान्वप
श्यतलोकस्थमंतर्हितमरिंदम ॥ सोचिंतयन्महाभागोजैगीषव्यस्यदेवलः ॥ ४४ ॥ प्रभावंसुव्रतत्वंचसिद्धिंयोगस्यचातुलां ॥ असितोपृच्छततदासिद्धाँल्लोके
पुसत्तमान् ॥ ४५ ॥ प्रयतःप्रांजलिर्भूत्वाधीरस्तान्ब्रह्मसत्रिणः ॥ जैगीषव्यंनपश्यामितंशंसध्वंमहौजसं ॥ ४६ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंपरंकौतूहलंहिमे ॥ सि
द्धाऊचुः श्रृणुदेवलभूतार्थंशंसतांनोदृढव्रत ॥ ४७ ॥ जैगीषव्यःसवैलोकंशाश्वतंब्रह्मणोगतः ॥ वैशंपायनउवाच सश्रुत्वावचनंतेषांसिद्धानांब्रह्म
सत्रिणां ॥ ४८ ॥ असितोदेवलस्तूर्णमुत्पपातपपातच ॥ ततःसिद्धास्तऊचुर्हिदेवलंपुनरेवह ॥ ४९ ॥ नदेवलगतिस्तत्रतवगंतुंतपोधन ॥ ब्रह्मणःसदनेविप्रजै
गीषव्योयदाप्तवान् ॥ ५० ॥ वैशंपायनउवाच तेषांतद्वचनंश्रुत्वासिद्धानांदेवलःपुनः ॥ आनुपूर्व्येणलोकांस्तान्सर्वानवततारह ॥ ५१ ॥ स्वमाश्रमपदंपु
ण्यमाजगामपतत्रिवत् ॥ प्रविशन्नेवचापश्यज्जैगीषव्यंसदेवलः ॥ ५२ ॥

लोकंगंतुमितिशेषः पपातचगगनात् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ संन्यासेकृताबुद्धिर्येनतं ॥ ५६ ॥ सर्वाःक्रियाःउत्सर्गेष्ट्यादयः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ मोक्षंसंन्यासंत्यक्तुंमनोदधे उत्सृष्टानामग्नीनांपुनराधानंकर्तुमैच्छत् ॥ ५९ ॥ ६०॥६१॥ ६२ ॥
॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५॥ जैगीषव्येतत्त्वविदितपोनास्ति पूर्वस्यतपसोदग्धत्वात्क्रियमाणस्यचाश्लेषात् तथाचश्रुतीभवतः तद्यथैषीकतूलमग्नौप्रोतंप्रदूयेतैवंहास्यसर्वेपाप्मानःप्रदूयंते तद्यथापुष्करपलाशेआ

ततोबुद्ध्याव्यगणयद्देवलोधर्मयुक्तया ॥ दृष्ट्वाप्रभावंतपसोजैगीषव्यस्ययोगजं ॥ ५३ ॥ ततोब्रवीन्महात्मानंजैगीषव्यंसदेवलः ॥ विनयावनतोराजन्नुपसर्प्य
महामुनिं ॥ ५४ ॥ मोक्षधर्मसमास्थातुमिच्छेयंभगवन्नहं ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाउपदेशंचकारसः ॥ ५५ ॥ विधिंचयोगस्यपरंकार्याकार्यस्यशास्त्रतः ॥ संन्यास
कृतबुद्धिंतंततोदृष्ट्वामहातपाः ॥ ५६ ॥ सर्वाश्चास्यक्रियाश्चक्रेविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ संन्यासकृतबुद्धिंतंभूतानिपितृभिःसह ॥ ५७ ॥ ततोदृष्ट्वाप्ररुरुदुःकोस्मा
न्संविभजिष्यति ॥ देवलस्तुवचःश्रुत्वाभूतानांकरुणंतथा ॥ ५८ ॥ दिशोदशव्याहरतांमोक्षंत्यक्तुंमनोदधे ॥ ततस्तुफलमूलानिपवित्राणिचभारत ॥ ५९ ॥ पु
ष्पाण्योषधयश्चैवरोरूयंतिसहस्रशः ॥ पुनर्नोदेवलःक्षुद्रोनूनंछेत्स्यतिदुर्मतिः ॥ ६० ॥ अभयंसर्वभूतेभ्योयोदत्वानावबुध्यते ॥ ततोभूयोव्यगणयत्स्वबुद्ध्या
मुनिसत्तमः ॥ ६१ ॥ मोक्ष्येगार्हस्थ्यधर्मेवाकिंनुश्रेयस्करंभवेत् ॥ इतिनिश्चित्यमनसादेवलोराजसत्तम ॥ ६२ ॥ त्यक्त्वागार्हस्थ्यधर्मंसमोक्षधर्ममरोचयत् ॥
एवमादीनिसंचिंत्यदेवलोनिश्चयात्ततः ॥ ६३ ॥ प्राप्तवान्परमांसिद्धिंपरंयोगंचभारत ॥ ततोदेवाःसमागम्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ६४ ॥ जैगीषव्यंतपश्चास्य
प्रशंसंतितपस्विनः ॥ अथाब्रवीदृषिवरोदेवान्वैनारदस्तथा ॥ ६५ ॥ जैगीषव्येतपोनास्तिविस्मापयतियोसितं ॥ तमेवंवादिनंधीरंप्रत्यूचुस्तेदिवौकसः ॥ ६६ ॥
नैवमित्येवशंसंतोजैगीषव्यंमहामुनिं ॥ नातःपरतरंकिंचित्तुल्यमस्तिप्रभावतः ॥ ६७ ॥ तेजसस्तपसश्चास्ययोगस्यचमहात्मनः ॥ एवंप्रभावोधर्मात्माजैगीष
व्यस्तथासितः ॥ तयोरिदंस्थानवरंतीर्थंचैवमहात्मनोः ॥ ६८ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यततोमहात्मादत्वाचवित्तंहलभृद्द्विजेभ्यः ॥ अवाप्यधर्मंपरमार्थकर्माजगामसो
मस्यमहत्सुतीर्थं ॥ ६९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती० सारस्व० पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ वैशंपायन
उवाच यत्रेजिवानुडुपतीराजसूयेनभारत ॥ तस्मिंस्तीर्थेमहानासीत्संग्रामस्तारकामयः ॥ १ ॥ तत्राप्युपस्पृश्यबलोदत्वादानानिचात्मवान् ॥ सारस्वतस्य
धर्मात्मामुनेस्तीर्थंजगामह ॥ २ ॥ तत्रद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांद्विजोत्तमान् ॥ वेदानध्यापयामासपुरासारस्वतोमुनिः ॥ ३ ॥

पोनश्लिष्यंतएवमेवामुष्मिन्पापंकर्मनाश्लिष्यतइति ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ असितःदेवलः ॥६८॥६९॥ इतिश० गदा० नै० भारतभा० पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥७॥ यत्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

जनमेजयउवाच कथंद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांद्विजोत्तमान् ॥ ऋषीनध्यापयामासपुरासारस्वतोमुनिः ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच आसीत्पूर्वंमहा
राजमुनिर्धीमान्महातपाः ॥ दधीचइतिविख्यातोब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ५ ॥ तस्यातितपसःशक्रोबिभेतिसततंविभो ॥ नसलोभयितुंशक्यःफलैर्बहुविधैरपि ॥
॥ ६ ॥ प्रलोभनार्थंतस्याथप्राहिणोत्पाकशासनः ॥ दिव्यामप्सरसंपुण्यांदर्शनीयामलंबुषां ॥ ७ ॥ तस्यतर्पयतोदेवान्सरस्वत्यांमहात्मनः ॥ समीपतोमहाराजसो
पातिष्ठतभाविनी ॥ ८ ॥ तांदिव्यवपुषंदृष्ट्वातस्यर्षेर्भावितात्मनः ॥ रेतःस्कन्नंसरस्वत्यांतत्साजग्राहनिम्नगा ॥ ९ ॥ कुक्षौचाप्यदधद्दृष्टातद्रेतःपुरुषर्षभ ॥ सादधा
रचतंगर्भंपुत्रहेतोर्महानदी ॥ १० ॥ सुषुवेचापिसमयेपुत्रंसासरितांवरा ॥ जगामपुत्रमादायतमृषिंप्रतिचप्रभो ॥ ११ ॥ ऋषिसंसदितंदृष्ट्वासानदीमुनिसत्त
मं ॥ ततःप्रोवाचराजेंद्रददतीपुत्रमस्यतं ॥ १२ ॥ ब्रह्मर्षेतवपुत्रोयंत्वद्भक्त्याधारितोमया ॥ दृष्ट्वातेप्सरसंरेतोयत्स्कन्नंप्रागलंबुषां ॥ १३ ॥ तत्कुक्षिणावैब्रह्मर्षेत्व
द्भक्त्याधृतवत्यहं ॥ नविनाशमिदंगच्छेत्त्वत्तेजइतिनिश्चयात् ॥ १४ ॥ प्रतिगृह्णीष्वपुत्रंस्वंमयादत्तमनिंदितं ॥ इत्युक्तःप्रतिजग्राहप्रीतिंचावापपुष्कलां ॥ १५ ॥
स्वसुतंचाप्यजिघ्रत्तंमूर्ध्निप्रेम्णाद्विजोत्तमः ॥ परिष्वज्यचिरंकालंतदाभरतसत्तम ॥ १६ ॥ सरस्वत्यैवरंप्रादात्प्रीयमाणोमहामुनिः ॥ विश्वेदेवाःसपितरोगंध
र्वाप्सरसांगणाः ॥ १७ ॥ तृप्तिंयास्यंतिसुभगेतर्प्यमाणास्तवांभसा ॥ इत्युक्त्वासतुतुष्टाववचोभिर्वैमहानदीं ॥ १८ ॥ प्रीतःपरमहृष्टात्मायथावच्छृणुपार्थिव ॥
प्रसुतासिमहाभागेसरसोब्रह्मणःपुरा ॥ १९ ॥ जानंतित्वांसरिच्छ्रेष्ठेमुनयःसंशितव्रताः ॥ ममप्रियकरीचापिसततंप्रियदर्शने ॥ २० ॥ तस्मात्सारस्वतःपुत्रो
महांस्तेवरवर्णिनि ॥ तवैवनाम्नाप्रथितःपुत्रस्तेलोकभावनः ॥ २१ ॥ सारस्वतइतिख्यातोभविष्यतिमहातपाः ॥ एषद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांद्विजर्षभान् ॥ २२ ॥
सारस्वतोमहाभागेवेदानध्यापयिष्यति ॥ पुण्याभ्यश्चसरिद्भ्यस्त्वंसदापुण्यतमाशुभे ॥ २३ ॥ भविष्यसिमहाभागेमत्प्रसादात्सरस्वति ॥ एवंसासंस्तुतानेनवरंल
ब्ध्वामहानदी ॥ २४ ॥ पुत्रमादायमुदिताजगामभरतर्षभ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुविरोधेदेवदानवैः ॥ २५ ॥ शक्रःप्रहरणान्वेषीलोकांस्त्रीन्विचचारह ॥ नचोप
लेभेभगवान्शक्रःप्रहरणंतदा ॥ २६ ॥ यद्वैतेषांभवेद्योग्यंवधायविबुधद्विषां ॥ ततोब्रवीत्सुरान्शक्रोनमेशक्यामहासुराः ॥ २७ ॥ ऋतेऽस्थिभिर्दधीचस्यनिहं
तुंत्रिदशद्विषः ॥ तस्माद्गत्वाऋषिश्रेष्ठोयाच्यतांसुरसत्तमाः ॥ २८ ॥ दधीचास्थीनिदेहीतितैर्वधिष्यामहेरिपून् ॥ सचतैर्याचितोस्थीनियत्नाद्दृषिवरस्तदा ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३०॥३१॥ परमर्षिणादधीचिना सदेहस्तपसासंभृतः ॥३२॥३३॥ अस्यमुनेः ॥३४॥ तेनतदस्थिजेनवज्रेण ॥३५॥ नवतीर्नवदशाधिकांअष्टशतीं ॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥

प्राणत्यागंकुरुश्रेष्ठचकारैवाविचारयन्॥ सलोकानक्षयान्प्राप्तोदेवप्रियकरस्तदा॥ ३० ॥ तस्यास्थिभिरथोशक्रःसंप्रहृष्टमनास्तदा॥ कारयामासदिव्यानि
नानाप्रहरणानिच ॥ ३१ ॥ गदावज्राणिचक्राणिगुरून्दंडांश्चपुष्कलान्॥ सहितीव्रेणतपसासंभृतःपरमर्षिणा ॥ ३२ ॥ प्रजापतिसुतेनाथभृगुणालोकभाव
नः॥ अतिकायःसतेजस्वीलोकसारोविनिर्मितः॥ ३३ ॥ जज्ञेशैलगुरुःप्रांशुर्महिम्नाप्रथितःप्रभुः॥ नित्यमुद्विजतेचास्यतेजसःपाकशासनः॥ ३४ ॥ तेनवज्रे
णभगवान्मंत्रयुक्तेनभारत॥ भृशंक्रोधविसृष्टेनब्रह्मतेजोद्भवेनच॥३५॥ दैत्यदानववीराणांजघाननवतीर्नव॥अथकालेव्यतिक्रांतेमहत्यतिभयंकरे॥३६॥
अनावृष्टिरनुप्राप्ताराजन्द्वादशवार्षिकी॥ तस्यांद्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यांमहर्षयः॥३७॥ वृत्त्यर्थंप्राद्रवन्राजन्क्षुधार्ताःसर्वतोदिशं॥ दिग्भ्यस्तान्प्रद्रुतान्दृ
ष्ट्वामुनिःसारस्वतस्तदा॥३८॥ गमनायमतिंचक्रेतंप्रोवाचसरस्वती॥ नगंतव्यमितःपुत्रतवाहारमहंसदा॥३९॥दास्यामिमत्स्यप्रवरानुष्यतामिहभारत॥ इ
त्युक्तस्तर्पयामाससपितॄन्देवतास्तथा॥ ४० ॥ आहारमकरोन्नित्यंप्राणान्वेदांश्चधारयन्॥ अथतस्यामनावृष्ट्यामतीतायांमहर्षयः ॥ ४१ ॥ अन्योन्यंपरिपप्र
च्छुःपुनःस्वाध्यायकारणात्॥ तेषांक्षुधापरीतानांनष्टावेदाभिधावतां॥ ४२ ॥ सर्वेषामेवराजेंद्रनकश्चित्प्रतिभानवान्॥ अथकश्चिदृषिस्तेषांसारस्वतमुपेयिवा
न्॥ ४३ ॥कुर्वाणंसंशितात्मानंस्वाध्यायमृषिसत्तमं ॥ सगत्वाचष्टतेभ्यश्चसारस्वतमतिप्रभं॥ ४४ ॥ स्वाध्यायममरप्रख्यंकुर्वाणंविजनेवने ॥ ततःसर्वेसमा
जग्मुस्तत्रराजन्महर्षयः॥ ४५ ॥ सारस्वतंमुनिश्रेष्ठमिदमूचुःसमागताः॥ अस्मानध्यापयस्वेतितानुवाचततोमुनिः॥ ४६ ॥ शिष्यत्वमुपगच्छध्वंविधिवद्धिम
मेत्युत॥ तत्राब्रुवन्मुनिगणाबालस्त्वमसिपुत्रक॥ ४७॥ सतानाहनमेधर्मोनश्येदितिपुनर्मुनीन्॥ योह्यधर्मेणवैब्रूयाद्गृह्णीयाद्योप्यधर्मतः ॥ ४८ ॥ हीयेतांता
वुभौक्षिप्रंस्यातांवावैरिणावुभौ॥ नहायनैर्नपलितैर्नवित्तेननबंधुभिः॥ ४९ ॥ ऋषयश्चक्रिरेधर्मंयोनूचानःसनोमहान्॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यमुनयस्तेविधा
नतः॥ ५० ॥ तस्माद्वेदाननुप्राप्यपुनर्धर्मंप्रचक्रिरे॥ षष्टिर्मुनिसहस्राणिशिष्यत्वंप्रतिपेदिरे ॥ ५१ ॥ सारस्वतस्यविप्रर्षेर्वेदस्वाध्यायकारणात्॥ मुष्टिंमुष्टिंततः
सर्वेदर्भाणांतेह्युपाहरन्॥ तस्यासनार्थंविप्रर्षेर्बालस्यापिवशेस्थिताः॥ ५२ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ २७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ५२ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ कथमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तत्रापिदत्वावसुरौहिणेयोमहाबलःकेशवपूर्वजोथ ॥ जगामतीर्थंमुदितःक्रमेणख्यातंमहद्वृद्धकन्यास्मयत्र ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवती० सारस्व० एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ जनमेजयउवाच कथंकुमारीभगवन्तपोयुक्ताह्यभूत्पुरा ॥ किमर्थंचतपस्तेपेकोवास्यानियमोभवत् ॥ १ ॥ सुदुष्करमिदंब्रह्मंस्त्वत्तःश्रुतमनुत्तमं ॥ आख्याहितत्त्वमखिलंयथातपसिसास्थिता ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच ऋषिरासीन्महावीर्यःकुणिर्गर्गोमहायशाः ॥ सतप्त्वाविपुलंराजंस्तपोवैतपतांवरः ॥ ३ ॥ मनसाथसुतांसुभ्रूंसमुत्पादितवान्विभुः ॥ तांचदृष्ट्वामुनिःप्रीतःकुणिर्गर्गोमहायशाः ॥ ॥ ४ ॥ जगामत्रिदिवंराजन्संत्यज्येहकलेवरं ॥ सुभ्रूःसाह्यथकल्याणीपुंडरीकनिभेक्षणा ॥ ५ ॥ महतातपसोग्रेणकृत्वाश्रममनिंदिता ॥ उपवासैःपूजयंतीपितॄन्देवांश्चसापुरा ॥ ६ ॥ तस्यास्तुतपसोग्रेणमहान्कालोत्यगान्नृप ॥ सापित्रादीयमानापितत्रनैच्छदनिंदिता ॥ ७ ॥ आत्मनःसदृशंसातुभर्तारंनान्वपश्यत ॥ ततःसातपसोग्रेणपीडयित्वात्मनस्तनुं ॥ ८ ॥ पितृदेवार्चनरताबभूवविजनेवने ॥ सात्मानंमन्यमानापिकृतकृत्यंश्रमान्विता ॥ ९ ॥ वार्धकेनचराजेंद्रतपसाचैवकर्शिता ॥ सानाशकद्यदागंतुंपदात्पदमपिस्वयं ॥ १० ॥ चकारगमनेबुद्धिंपरलोकायवैतदा ॥ मोक्तुकामांतुतांदृष्ट्वाशरीरंनारदोब्रवीत् ॥ ११ ॥ असंस्कृतायाःकन्यायाःकुतोलोकास्तवानघे ॥ एवंतुश्रुतमस्माभिर्देवलोकेमहाव्रते ॥ १२ ॥ तपःपरमकंप्राप्तंनतुलोकास्त्वयाजिताः ॥ तन्नारदवचःश्रुत्वासाब्रवीदृषिसंसदि ॥ १३ ॥ तपसोर्धंप्रयच्छामिपाणिग्राहस्यसत्तम ॥ इत्युक्तेचास्याजग्राहपाणिंगालवसंभवः ॥ १४ ॥ ऋषिःप्राक्शृंगवान्नामसमयंचेममब्रवीत् ॥ समयेनतवाद्याहंपाणिंस्प्रक्ष्यामिशोभने ॥ १५ ॥ यद्येकरात्रंवस्तव्यंत्वयासहमयेतिह ॥ तथेतिसाप्रतिश्रुत्यतस्मैपाणिंददौतदा ॥ १६ ॥ यथादृष्टेनविधिनाहुत्वाचाग्निंविधानतः ॥ चक्रेचपाणिग्रहणंतस्योद्वाहंचगालविः ॥ १७ ॥ साराात्राावभवद्राजंस्तरुणीवरवर्णिनी ॥ दिव्याभरणवस्त्राचदिव्यगंधानुलेपना ॥ १८ ॥ तांदृष्ट्वागालविःप्रीतोदीपयंतीमिवश्रिया ॥ उवासचक्षपामेकांप्रभातेसाब्रवीच्चतं ॥ १९ ॥ यस्त्वयासमयोविप्रकृतोमेतपतांवर ॥ तेनोषितास्मिभद्रंतेस्वस्तितेस्तुव्रजाम्यहं ॥ २० ॥ सानिर्गताब्रवीद्भूयोयोस्मिंस्तीर्थेसमाहितः ॥ वसतेरजनीमेकांतर्पयित्वादिवौकसः ॥ २१ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चत्वारिंशतमष्टौचेति प्रतिवेदंद्वादशवर्षाणी निवेदचतुष्टयाध्ययनायाष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि ततोद्वौवत्सरौस्नातकेनगुरोरानृण्यार्थंसेवाकार्या ततोष्टवार्षिकींकन्यांपरिणीयतस्यायौवनावध्यष्टवर्षाणीतिअष्टपंचाश

चत्वारिंशतमष्टौचद्वौचाष्टौसम्यगाचरेत्॥ योब्रह्मचर्यंवर्षाणिफलंतस्यलभेतसः ॥ २२ ॥ एवमुक्कातत:साध्वीदेहंत्यक्कादिवंगता॥ ऋषिरप्यभवद्दीनस्तस्या रूपंविचिंतयन्॥ २३ ॥ समयेनतपोर्धंचकृच्छ्रात्प्रतिगृहीतवान्॥ साधयित्वातदात्मानंतस्या:सगतिमन्वियात्॥ २४॥ दु:खितोभरतश्रेष्ठतस्यारूपबलात्कृ त:॥ एतत्तेवृद्धकन्यायाव्याख्यातंचरितंमहत्॥ २५॥ तथैवब्रह्मचर्यंचस्वर्गस्यचगति:शुभा॥ तत्रस्थश्चापिशुश्रावहतंशल्यंहलायुध:॥ २६॥ तत्रापिदत्वादा नानिद्विजातिभ्य:परंतप:॥ शुश्रावशल्यंसंग्रामेनिहतंपांडवैस्तदा॥ २७॥ समंतपंचकद्वारात्ततोनिष्क्रम्यमाधव:॥ पप्रच्छर्षिगणान्राम:कुरुक्षेत्रस्ययत्फलं ॥ २८॥ तेपृष्टायदुसिंहेनकुरुक्षेत्रफलंविभो॥ समाचख्युर्महात्मानस्तस्मैसर्वंयथातथं॥ २९॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदाप० बलदेवतीर्थ० सारस्वतो० द्विपंचाशत्तमोऽध्याय:॥ ५२॥ ॥७॥ ऋषयऊचु: प्रजापतेरुत्तरवेदिरुच्यतेसनातनंरामसमंतपंचकं॥ समीजिरेयत्रपुरादिवौकसोवरेणसत्रेणम हावरप्रदा:॥ १॥ पुराचराजर्षिवरेणधीमताबहूनिवर्षाण्यमितेनतेजसा॥ प्रकृष्टमेतत्कुरुणामहात्मनाततःकुरुक्षेत्रमितीहपप्रथे॥ २॥ रामउवाच किम र्थंकुरुणाकृष्टंक्षेत्रमेतन्महात्मना॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकथ्यमानंतपोधना:॥ ३॥ ऋषयऊचु: पुराकिलकुरुंरामकर्षंतंसततोत्थितं॥ अभ्येत्यशक्रस्त्रि दिवात्पर्यपृच्छतकारणं॥ ४॥ इंद्रउवाच किमिदंवर्ततेराजन्प्रयत्नेनपरेणच॥ राजर्षेकिमभिप्रेत्ययेनेयंकृष्यतेक्षिति:॥ ५॥ कुरुरुवाच इहयेपु रुषा:क्षेत्रेमरिष्यंतिशतक्रतो॥ तेगमिष्यंतिसुकृताँल्लोकान्पापविवर्जितान्॥ ६॥ अवहस्यतत:शक्रोजगामत्रिदिवंपुन:॥ राजर्षिरप्यनिर्विण्ण:कर्षत्येववसुं धरां॥ ७॥ आगम्यागम्यचैवैनंभूयोभूयोवहस्यच ॥ शतक्रतुरनिर्विण्णंपृष्ट्वापृष्ट्वाजगामह॥ ८ ॥ यदातुतपसोग्रेणचकर्षवसुधांनृप:॥ तत:शक्रोब्रवीद्देवा न्राजर्षेर्यच्चिकीर्षितं॥ ९॥ एतच्छ्रुत्वाब्रुवन्देवा:सहस्राक्षमिदंवच:॥ वरेणच्छंदयतांशक्रराजर्षिर्यदिशक्यते॥ १०॥ यदिह्यत्रप्रमीतावैस्वर्गंगच्छंतिमानवा:॥ अस्माननिष्ट्वाक्रतुभिर्भागोनोनभविष्यति॥ ११॥आगम्यचतत:शक्रस्तदाराजर्षिमब्रवीत्॥ अलंखेदेनभवत:क्रियतांवचनंमम॥ १२॥मानवायेनिराहारा देहंत्यक्ष्यंत्यतंद्रिता:॥ युधिवानिहता:सम्यगपितिर्यग्गतानृप॥ १३॥ तेस्वर्गभाजोराजेंद्रभविष्यंतिमहामते॥ तथास्त्वितिततोराजाकुरु:शक्रमुवाचह॥ १४॥

द्वर्षाणिब्रह्मचर्यंसर्वस्येष्टं॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥इ० श० ग० नै० भा० द्विपंचाशत्तमोऽध्याय:॥५२॥॥७॥ प्रजापतेरिति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ब्रह्मणःक्षयंनिवासं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥२४॥ सारस्वतानांतीर्थानांवर्णनंकुरुक्षेत्रमहात्म्यज्ञापनार्थं तदपितत्रमृतानामन्येषामपिस्वर्गतिप्रदंकिमुतक्षत्रध

ततस्तमभ्यनुज्ञाप्यप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ जगामत्रिदिवंभूयःक्षिप्रंबलनिषूदनः ॥ १५ ॥ एवमेतद्यदुश्रेष्ठकृष्टंराजर्षिणापुरा ॥ शक्रेणचाभ्यनुज्ञातंब्रह्माद्यैश्वसुरै
स्तथा ॥ १६ ॥ नातःपरतरंपुण्यंभूमेःस्थानंभविष्यति ॥ इहतप्स्यंतियेकेचित्तपःपरमकंनराः ॥ १७ ॥ देहत्यागेनतेसर्वेयास्यंतिब्रह्मणःक्षयं ॥ येपुनःपुण्यभाजोवै
दानंदास्यंतिमानवाः ॥ १८ ॥ तेषांसहस्रगुणितंभविष्यत्यचिरेणवै ॥ येचेहनित्यंमनुजानिवत्स्यंतिशुभैषिणः ॥ १९ ॥ यमस्यविषयंतेतुनद्रक्ष्यंतिकदाचन ॥
यक्ष्यंतियेचक्रतुभिर्महद्भिर्मनुजेश्वराः ॥ २० ॥ तेषांत्रिविष्टपेवासोयावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ अपिचात्रस्वयंशक्रोजगौगाथांसुराधिपः ॥ २१ ॥ कुरुक्षेत्रनिबद्धांवै
तांशृणुष्वहलायुध ॥ पांसवोपिकुरुक्षेत्राद्वायुनासमुदीरिताः ॥ अपिदुष्कृतकर्माणंनयंतिपरमांगतिं ॥ २२ ॥ सुरर्षभाब्राह्मणसत्तमाश्वतथानृगाद्यानरदेवमु
ख्याः ॥ इष्ट्वामहार्हैःक्रतुभिर्नृसिंहसंत्यज्यदेहान्सुगतिंप्रपन्नाः ॥ २३ ॥ तरंतुकारंतुकयोर्यदंतरंरामन्हदानांचमचक्रुकस्यच ॥ एतत्कुरुक्षेत्रसमंतपंचकंप्रजाप
तेरुत्तरवेदिरुच्यते ॥ २४ ॥ शिवंमहापुण्यमिदंदिवौकसांसुसंमतंसर्वगुणैःसमन्वितं ॥ अतश्वसर्वेनिहतानृपारणेयास्यंतिपुण्यांगतिमक्षयांसदा ॥ २५ ॥ इत्यु
वाचस्वयंशक्रःसहब्रह्मादिभिस्तदा ॥ तच्चानुमोदितंसर्वंब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ २६ ॥ इतिश्रीम० शल्यपर्वांतर्गतग० बलदेवती० सारस्व० कुरुक्षेत्रकथनेत्रि
पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच कुरुक्षेत्रंततोदृष्ट्वादत्वादायांश्वसात्वतः ॥ आश्रमंसुमहद्दिव्यमगमज्जनमेजय ॥ १ ॥
मधूकाम्रवणोपेतंप्लक्षन्यग्रोधसंकुलं ॥ चिरविल्वयुतंपुण्यंपनसार्जुनसंकुलं ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वायादवश्रेष्ठःप्रवरंपुण्यलक्षणं ॥ पप्रच्छतानृषीन्सर्वान्कस्याश्रमवरस्त्व
यं ॥ ३ ॥ तेतुसर्वेमहात्मानमूचूराजन्हलायुधं ॥ शृणुविस्तरशोरामयस्यायंपूर्वमाश्रमः ॥ ४ ॥ अत्रविष्णुःपुरादेवस्तप्तवांस्तपउत्तमं ॥ अत्रास्यविधिवद्यज्ञाः
सर्वेवृत्ताःसनातनाः ॥ ५ ॥ अत्रैवब्राह्मणीसिद्धाकौमारब्रह्मचारिणी ॥ योगयुक्तादिवंयातातपःसिद्धातपस्विनी ॥ ६ ॥ बभूवश्रीमतीराजन्शांडिल्यस्यमहा
त्मनः ॥ सुताधृतव्रतासाध्वीनियताब्रह्मचारिणी ॥ ७ ॥ सातुतप्त्वातपोघोरंदुश्चरंस्त्रीजनेनह ॥ गतास्वर्गंमहाभागादेवब्राह्मणपूजिता ॥ ८ ॥ श्रुत्वाऋषीणांवच
नमाश्रमंतंजगामह ॥ ऋषींस्तानभिवाद्याथपार्श्वेहिमवतोच्युतः ॥ ९ ॥ संध्याकार्याणिसर्वाणिनिर्वर्त्यारुरुहेचलं ॥ नातिदूरंततोगत्वानगंतालध्वजोबली ॥ १० ॥

र्मेणमृतानामित्येतदर्थंतदेवोपसंहरन्दर्शयति अतश्वेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणि नै० भा० त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ कुरुक्षेत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

पुण्यंतीर्थवरंदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगतः ॥ प्रभावंचसरस्वत्याःप्लक्षप्रस्रवणंबलः ॥ ११ ॥ संप्राप्तःकारपवनंप्रवरंतीर्थमुत्तमं ॥ हलायुधस्तत्रचापिदत्वादानंमहा

 बलः ॥ १२ ॥ आप्लुतःसलिलेपुण्येसुशीतेविमलेशुचौ ॥ संतर्पयामासपितॄन्देवांश्चरणदुर्मदः ॥ १३ ॥ तत्रोष्यैकांतुरजनींयतिभिर्ब्राह्मणैःसह ॥ मित्रावरुण

योःपुण्यंजगामाश्रममच्युतः ॥ १४ ॥ इंद्रोग्निरर्यमाचैवयत्रप्राक्प्रीतिमाप्नुवन् ॥ तंदेशंकारपवनाद्यमुनायांजगामह ॥ १५ ॥ स्नात्वातत्रचधर्मात्मापरांप्रीति

मवाप्यच ॥ ऋषिभिश्चैवसिद्धैश्चसहितोवैमहाबलः ॥ १६ ॥ उपविष्टःकथाःशुभ्राःशुश्रावयदुपुंगवः ॥ तथातुतिष्ठतांतेषांनारदोभगवानृषिः ॥ १७ ॥ आजगा

माथतंदेशंयत्ररामोव्यवस्थितः ॥ जटामंडलसंवीतःस्वर्णचीरोमहातपाः ॥ १८ ॥ हेमदंडधरोराजन्कमंडलुधरस्तथा ॥ कच्छपींसुखशब्दांतांगृह्यवीणांमनोर

मां ॥ १९ ॥ नृत्येगीतेचकुशलोदेवब्राह्मणपूजितः ॥ प्रकर्ताकलहानांचनित्यंचकलहप्रियः ॥ २० ॥ तंदेशमगमद्यत्रश्रीमान्रामोव्यवस्थितः ॥ प्रत्युत्थायचतंसम्य

क्पूजयित्वायतव्रतं ॥ २१ ॥ देवर्षिंपर्यपृच्छत्सयथावृत्तंकुरून्प्रति ॥ ततोस्याकथयद्राजन्नारदःसर्वधर्मवित् ॥ २२ ॥ सर्वमेतद्यथावृत्तमतीवकुरुसंक्षयं ॥ त

तोब्रवीद्रौहिणेयोनारदंदीनयागिरा ॥ २३ ॥ किमवस्थंतुतत्क्षत्रंयेतुतत्राभवन्नृपाः ॥ श्रुतमेतन्मयापूर्वंसर्वमेवतपोधन ॥ २४ ॥ विस्तरश्रवणेजातंकौतूहल

मतीवमे ॥ नारदउवाच पूर्वमेवहतोभीष्मोद्रोणःसिंधुपतिस्तथा ॥ २५ ॥ हतोवैकर्तनःकर्णःपुत्राश्चास्यमहारथाः ॥ भूरिश्रवारौहिणेयमद्रराजश्चवीर्य

वान् ॥ २६ ॥ एतेचान्येचबहवस्तत्रतत्रमहाबलाः ॥ प्रियान्प्राणान्परित्यज्यजयार्थंकौरवस्यवै ॥ २७ ॥ राजानोराजपुत्राश्चसमरेष्वनिवर्तिनः ॥ अहतांस्तुमहा

बाहोश्रृणुमेतत्रमाधव ॥ २८ ॥ धार्तराष्ट्रबलेशेषास्त्रयःसमितिमर्दनाः ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रोणपुत्रश्चवीर्यवान् ॥ २९ ॥ तेपिवैविद्रुतारामदिशोदशभयात्त

दा ॥ दुर्योधनोहतेशल्येविद्रुतेषुकृपादिषु ॥ ३० ॥ ह्रदंद्वैपायनंनामविवेशभृशदुःखितः ॥ शयानंधार्तराष्ट्रंतुसलिलेस्तंभितेतदा ॥ ३१ ॥ पांडवाःसहकृष्णेनवा

ग्भिरुग्राभिरार्दयन् ॥ सतुद्यमानोबलवान्वाग्भीरामसमंततः ॥ ३२ ॥ उत्थितःसन्ह्रदाद्वीरःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ सचाप्युपगतोयोद्धुंभीमेनसहसांप्रतं ॥ ३३ ॥ भ

विष्यतितयोरद्ययुद्धंरामसुदारुणं ॥ यदिकौतूहलंतेस्तिव्रजमाधवमाचिरं ॥ ३४ ॥ पश्ययुद्धंमहाघोरंशिष्ययोर्यदिमन्यसे ॥ वैशंपायनउवाच नारदस्य

वचःश्रुत्वातानभ्यर्च्यद्विजर्षभान् ॥ ३५ ॥ सर्वान्विसर्जयामासयेतेनाभ्यागताःसह ॥ गम्यतांद्वारकांचेतिसोन्वशादनुयायिनः ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ष्ठ॥ ॥ष्ठ॥ ॥ष्ठ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३॥४॥

सोवतीर्याचलश्रेष्ठात्प्लक्षप्रस्रवणाच्छुभात् ॥ ततःप्रीतमनारामःश्रुत्वातीर्थफलंमहत् ॥ विप्राणांसन्निधौश्लोकमगायदिममच्युतः ॥३७॥ सरस्वतीवाससमा कुतोरतिःसरस्वतीवाससमाःकुतोगुणाः ॥ सरस्वतींप्राप्यदिवंगताजनाःसदास्मरिष्यंतिनदींसरस्वतीं ॥ ३८ ॥ सरस्वतीसर्वनदीषुपुण्यासरस्वतीलोकशुभावहासदा ॥ सरस्वतींप्राप्यजनाःसुदुष्कृतंसदानशोचंतिपरत्रचेहच ॥ ३९ ॥ ततोमुहुर्मुहुःप्रीत्याप्रेक्षमाणःसरस्वतीं ॥ हयैर्युक्तंरथंशुभ्रमातिष्ठतपरंतपः ॥ ॥४०॥सशीघ्रगामिनातेनरथेनयदुपुंगवः॥दिदृक्षुरभिसंप्राप्तःशिष्ययुद्धमुपस्थितं॥४१॥इतिश्रीमहाभारतेशल्यप० गदापर्वणिबलदेवतीर्थयात्रायांसारस्वतोपाख्यानेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५४॥ ॥ष्ठ॥ ॥ष्ठ॥ वैशंपायनउवाच एवंतदभवद्युद्धंतुमुलंजनमेजय ॥ यत्रदुःखान्वितोराजाधृतराष्ट्रोब्रवीदिदं॥ १ ॥ धृतराष्ट्रउवाच रामंसंनिहितंदृष्ट्वागदायुद्धउपस्थिते॥ ममपुत्रःकथंभीमंप्रत्ययुध्यतसंजय॥२॥ संजयउवाच रामसान्निध्यमासाद्यपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ युद्धकामोमहाबाहुःसमहृष्यतवीर्यवान्॥ ३ ॥ दृष्ट्वालांगलिनंराजाप्रत्युत्थायचभारत॥ प्रीत्यापरमयायुक्तःसमभ्यर्च्ययथाविधि॥ ४ ॥ आसनंचददौतस्मैपर्यपृच्छदनामयं॥ ततोयुधिष्ठिरंरामोवाक्यमेतदुवाचह॥ ५ ॥ मधुरंधर्मसंयुक्तंशूराणांहितमेवच ॥ मयाश्रुतंकथयतामृषीणांराजसत्तम॥६॥ कुरुक्षेत्रंपरंपुण्यंपावनंस्वर्ग्यमेवच॥ दैवतैर्ऋषिभिर्जुष्टंब्राह्मणैश्चमहात्मभिः॥७॥ तत्रवैयोत्स्यमानायेदेहंत्यक्ष्यंतिमानवाः॥ तेषांस्वर्गेध्रुवोवासःशक्रेणसहमारिष॥ ८ ॥ तस्मात्समंतपंचकमितोयामद्रुतंनृप॥ प्रथितोत्तरवेदीसादेवलोकेप्रजापतेः॥९॥ तस्मिन्महापुण्यतमेत्रैलोक्यस्यसनातने॥ संग्रामेनिधनंप्राप्यध्रुवंस्वर्गेभविष्यति ॥ १० ॥ तथेत्युक्त्वामहाराजकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ समंतपंचकंवीरःप्रायादभिमुखःप्रभुः॥ ११ ॥ ततोदुर्योधनोराजाप्रगृह्यमहतींगदां॥ पद्भ्याममर्षीद्युतिमानगच्छत्पांडवैःसह॥ १२ ॥ तथायांतंगदाहस्तंवर्मणाचापिदंशितं॥ अंतरिक्षचरादेवाःसाधुसाध्वित्यपूजयन्॥१३॥ वातिकाश्चारणायेतुदृष्ट्वातेहर्षमागताः ॥ सपांडवैःपरिवृतःकुरुराजस्तवात्मजः ॥ १४॥ मत्तस्येवगजेंद्रस्यगतिमास्थायसोव्रजत् ॥ ततःशंखनिनादेनभेरीणांचमहास्वनैः॥ १५॥ सिंहनादैश्चशूराणांदिशःसर्वाःप्रपूरिताः॥ ततस्तेतुकुरुक्षेत्रंप्राप्तानरवरोत्तमाः॥१६॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ वातिकाःवातेनसहगच्छंतितेआकाशचारिणः चारणाःसिद्धविशेषाः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रतीच्यभिमुखमित्यत्रप्रतीयेतिपाठेप्रतिगत्यअन्योन्याभिमुखंप्रातिभट्येनप्राप्येत्यर्थः स्वयनंसुगतिदं ॥१७॥ अनिरिणेअनूषरे अनिघृणेइतिपाठेनिहीनयाघृणयाकथमहंभ्रातरंवधिष्यामिइत्येवंरूपयाकरुण

प्रतीच्यभिमुखंदेशंयथोद्दिष्टंसुतेनते॥ दक्षिणेनसरस्वत्याःस्वयनंतीर्थमुत्तमं॥१७॥ तस्मिन्देशेत्वनिरिणेतेतुयुद्धमरोचयन्॥ ततोभीमोमहाकोटिंगदांगृह्या

थवर्मभृत्॥१८॥ बिभ्रद्रूपंमहाराजसदृशंहिगरुत्मतः॥ अवबद्धशिरस्त्राणःसंख्येकांचनवर्मभृत्॥१९॥ रराजराजन्पुत्रस्तेकांचनःशैलराडिव॥ वर्मभ्यांसं

यतौवीरौभीमदुर्योधनावुभौ॥२०॥ संयुगेचप्रकाशेतेसंरब्धाविवकुंजरौ॥ रणमंडलमध्यस्थौभ्रातरौतौनरर्षभौ॥२१॥ अशोभेतांमहाराजचंद्रसूर्याविवोदितौ॥ तावन्योन्यंनिरीक्षेतांक्रुद्धाविवमहाद्विपौ॥२२॥ दहंतौलोचनैराजन्परस्परवधैषिणौ॥ संप्रहृष्टमनाराजन्गदामादायकौरवः॥२३॥ सृक्किणीसंलिहन्राजन्क्रोधरक्तेक्षणःश्वसन्॥ ततोदुर्योधनोराजन्गदामादायवीर्यवान्॥२४॥ भीमसेनमभिप्रेक्ष्यगजोगजमिवाह्वयत्॥ अद्रिसारमयींभीमस्तथैवादायवीर्यवान्॥२५॥ आह्वयामासनृपतिंसिंहःसिंहंयथावने॥ तावुद्यतगदापाणीदुर्योधनवृकोदरौ॥२६॥ संयुगेचप्रकाशेतांगिरीसशिखराविव॥ तावुभौसमतिक्रुद्धावुभौभीमपराक्रमौ॥२७॥ उभौशिष्यौगदायुद्धेरौहिणेयस्यधीमतः॥ उभौसदृशकर्माणौमयवासवयोरिव॥२८॥ तथासदृशकर्माणौवरुणस्यमहाबलौ॥ वासुदेवस्यरामस्यतथावैश्रवणस्यच॥२९॥ सदृशौतौमहाराजमधुकैटभयोर्युधि॥ उभौसदृशकर्माणौतथासुंदोपसुंदयोः॥३०॥ रामरावणयोश्चैववालिसुग्रीवयोस्तथा॥ तथैवकालस्यसमौमृत्योश्चैवपरंतपौ॥३१॥ अन्योन्यमभिधावंतौमत्ताविवमहाद्विपौ॥ वासितासंगमेदृप्तौशरदीवमदोत्कटौ॥३२॥ उभौक्रोधविषंदीप्तंवमंतावुरगाविव॥ अन्योन्यमभिसंरब्धौप्रेक्षमाणावरिंदमौ॥३३॥ उभौभरतशार्दूलौविक्रमेणसमन्वितौ॥ सिंहाविवदुराधर्षौगदायुद्धविशारदौ॥३४॥ नखदंष्ट्रायुधौवीरौव्याघ्राविवदुरुत्सहौ॥ प्रजासंहरणेक्षुब्धौसमुद्राविवदुस्तरौ॥३५॥ लोहितांगाविवक्रुद्धौप्रतपंतौमहारथौ॥ पूर्वपश्चिमजौमेघौप्रेक्षमाणावरिंदमौ॥३६॥ गर्जमानौसुविषमंक्षरंतौप्रावृषीवहि॥ रश्मियुक्तौमहात्मानौदीप्तिमंतौमहाबलौ॥३७॥ ददृशातेकुरुश्रेष्ठौकालसूर्याविवोदितौ॥ व्याघ्राविवसुसंरब्धौगर्जंताविवतोयदौ॥३८॥ जहृषातेमहाबाहूसिंहकेसरिणाविव॥ गजाविवसुसंरब्धौज्वलिताविवपावकौ॥३९॥

यारहिते अतएवसमरेनिष्ठुरत्वंप्रशस्यतेस्वर्गहेतुत्वात् ॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ वासितासंगमेएककरिणीसंगमार्थेदृप्तौ मोहितौ ॥३२॥३३॥३४॥३५॥ लोहितांगौद्वौकुजाविवेत्यभूतोपमा ॥३६॥३७॥३८॥ जहृषातेहर्षंप्रापतुः ॥३९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शौटीर्यसंमतंगर्वयुक्तं ॥ ४४ ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचपंचाशत्तमोऽ

ददृशातेमहात्मानौसश्टंगाविवपर्वतौ॥रोषात्प्रस्फुरमाणोष्ठौनिरीक्षंतौपरस्परं॥ ४० ॥ तौसमेतौमहात्मानौगदाहस्तौनरोत्तमौ॥ उभौपरमसंहृष्टावुभौपरम
संमतौ॥४१॥ सदश्वाविवहेषंतौबृंहंताविवकुंजरौ॥ वृषभाविवगर्जंतौदुर्योधनवृकोदरौ॥४२॥दैत्याविवबलोन्मत्तौरेजतुस्तौनरोत्तमौ॥ ततोदुर्योधनोराज
न्निदमाहयुधिष्ठिरं॥४३॥ भ्रातृभिःसहितंचैवकृष्णेनचमहात्मना॥ रामेणामितवीर्येणवाक्यंशौटीर्यसम्मतं॥४४॥ केकयैःसृंजयैर्दृप्तंपंचालैश्चमहात्मभिः॥
इदंव्यवसितंयुद्धंममभीमस्यचोभयोः॥ ४५॥ उपोपविष्टाःपश्यध्वंसहितैर्नृपपुंगवैः॥ श्रुत्वादुर्योधनवचःप्रत्यपद्यंतततथा॥ ४६॥ ततःसमुपविष्टंतत्सुमहद्रा
जमंडलं॥ विराजमानंददृशेदिवीवादित्यमंडलं॥ ४७॥ तेषांमध्येमहाबाहुःश्रीमान्केशवपूर्वजः॥ उपविष्टोमहाराजपूज्यमानःसमंततः॥ ४८॥ शुशुभेराज
मध्यस्थोनीलवासाःसितप्रभः॥ नक्षत्रैरिवसंपूर्णोवृतोनिशिनिशाकरः॥४९॥ तौतथातुमहाराजगदाहस्तौसुदुःसहौ॥ अन्योन्यंवाग्भिरुग्राभिस्तक्षमाणौ
व्यवस्थितौ॥ ५०॥ अप्रियाणिततोन्योन्यमुक्तातौकुरुसत्तमौ॥ उदीक्षंतौस्थितौतत्रवृत्रशक्रौयथाहवे॥ ५१॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदाप०
युद्धारंभेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५५॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच ततोवाग्युद्धमभवत्तुमुलंजनमेजय॥ यत्रदुःखान्वितोराजाधृतराष्ट्रोब्रवीदिदं॥
॥ १ ॥ धिगस्तुखलुमानुष्यंयस्यनिष्ठेयमीदृशी॥ एकादशचमूभर्तायत्रपुत्रोममानघ॥ २॥ आज्ञाप्यसर्वान्नृपतीन्भुक्त्वाचेमांवसुंधरां॥ गदामादायवेगेनप
दातिःप्रस्थितोरणे॥ ३॥ भूत्वाहिजगतोनाथोव्यनाथइवमेसुतः॥ गदामुद्यम्ययोयातिकिमन्यद्भागधेयतः॥ ४॥ अहोदुःखंमहत्प्राप्तंपुत्रेणममसंजय॥ एव
मुक्तासदुःखार्तोविरराजनाधिपः॥५॥ संजयउवाच समेघनिनदोहर्षान्निनदन्निवगोवृषः॥ आजुहावतदापार्थंयुद्धाययुधिवीर्यवान्॥ ६॥ भीम
माह्वयमानेतुकुरुराजेमहात्मनि॥ प्रादुरासन्सुघोराणिरूपाणिविविधान्युत॥ ७॥ ववुर्वाताःसनिर्घाताःपांशुवर्षंपपातच॥ बभूवुश्चदिशःसर्वास्तिमिरेणस
मावृताः॥ ८॥ महास्वनाःसुनिर्वातास्तुमुलालोमहर्षणाः॥ पेतुस्तथोल्काःशतशःस्फोटयंत्योनभस्तलात्॥ ९॥ राहुश्चाग्रसदादित्यमपर्वणिविशांपते॥ चकं
पेचमहाकंपंपृथिवीसवनद्रुमा॥१०॥ दीप्ताश्चवाताःप्रववुर्नीचैःशर्करकर्षिणः॥ गिरीणांशिखराण्येवन्यपतंतमहीतले॥ ११॥

ध्यायः॥ ५५॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥

मृगाबहुविधाकाराःसंपतंतिदिशोदश॥ दीप्ताःशिवाश्चाप्यनदन्घोररूपाःसुदारुणाः॥ १२॥ निर्घाताश्चमहाघोराबभूवुर्लोमहर्षणाः॥ दीप्तायांदिशिराजेंद्र
॥ ३१ ॥ मृगाश्चाशुभवेदिनः॥ १३ ॥ उदपानगताश्चापोव्यवर्धतसमंततः॥ अशरीरामहानादाःश्रूयंतेस्मतदानृप॥ १४॥ एवमादीनिदृष्ट्वाथनिमित्तानिवृकोदरः॥
उवाचभ्रातरंज्येष्ठंधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ १५॥ नैषशक्तोरणेजेतुंमंदात्मामांसुयोधनः॥ अद्यक्रोधंविमोक्ष्यामिनिगूढंहृदयेचिरं॥ १६॥ सुयोधनेकौरवेंद्रेखां ९
डवेपावकोयथा॥ शल्यमद्योद्धरिष्यामितवपांडवहृच्छयं॥ १७॥ निहत्यगदयापापमिमंकुरुकुलाधमं॥ अद्यकीर्तिमयींमालांप्रतिमोक्ष्याम्यहंत्वयि॥ १८॥
हत्वेमंपापकर्माणंगदयारणमूर्धनि॥ अद्यास्यशतधादेहंभिनद्मिगदयानया॥ १९॥ नायंप्रवेष्टानगरंपुनर्वारणसाह्वयं॥ सर्पोत्सर्गस्यशयनेविषदानस्यभो
जने॥ २०॥ प्रमाणकोट्यांपातस्यदाहस्यजतुवेश्मनि ॥ सभायामवहासस्यसर्वस्वहरणस्यच ॥ २१॥ वर्षमज्ञातवासस्यवनवासस्यचानघ॥ अद्यांतमेषां
दुःखानांगंताहंभरतर्षभ॥ २२॥ एकाह्नाविनिहत्येमंभविष्याम्यात्मनोनृणः ॥ अद्यायुर्धार्तराष्ट्रस्यदुर्मतेरकृतात्मनः॥ २३॥ समाप्तंभरतश्रेष्ठमातापित्रोश्च
दर्शनं॥ अद्यसौख्यंतुराजेंद्रकुरुराजस्यदुर्मतेः॥ २४॥ समाप्तंचमहाराजनारीणांदर्शनंपुनः ॥ अद्यायंकुरुराजस्यशांतनोःकुलपांसनः॥ २५॥ प्राणान्श्रि
यंचराज्यंचत्यक्त्वाशेष्यतिभूतले॥ राजाचधृतराष्ट्रोद्यश्रुत्वापुत्रंनिपातितं॥ २६॥ स्मरिष्यत्यशुभंकर्मयत्तच्छकुनिबुद्धिजं॥ इत्युक्त्वाराजशार्दूलगदामादायवी
र्यवान्॥ २७॥ अभ्युतिष्ठतयुद्धायशक्रोवृत्रमिवाह्वयन्॥ तमुद्यतगदंदृष्ट्वाकैलासमिवश्रृंगिणं॥ २८॥ भीमसेनःपुनःक्रुद्धोदुर्योधनमुवाचह॥ राज्ञश्चधृतरा
ष्ट्रस्यतथात्वमपिचात्मनः॥ २९॥ स्मरतदुष्कृतंकर्मयद्वृत्तंवारणावते ॥ द्रौपदीचपरिक्लिष्टासभामध्येरजस्वला॥ ३०॥ द्यूतेचवंचितोराजायत्त्वयासौबलेन
च॥ वनेदुःखंचयत्प्राप्तमस्माभिस्त्वत्कृतंमहत्॥ ३१॥ विराटनगरेचैवयोन्यंतरगतैरिव॥ तत्सर्वंपातयाम्यद्यदिष्ट्यादृष्टोसिदुर्मते॥ ३२॥ त्वत्कृतेसौहतःशेतेशर ॥ ३१ ॥
तल्पेप्रतापवान् ॥ गांगेयोरथिनांश्रेष्ठोनिहतोयाज्ञसेनिना॥ ३३॥ हतोद्रोणश्चकर्णश्चतथाशल्यःप्रतापवान्॥ वैराग्नेरादिकर्तासौशकुनिःसौबलोहतः॥ ३४॥
प्रातिकामीततःपापोद्रौपद्याःक्लेशकृद्धतः॥ भ्रातरस्तेहताःसर्वेशूराविक्रांतयोधिनः॥ ३५॥ एतेचान्येचबहवोनिहतास्त्वत्कृतेनृपाः॥ त्वामद्यनिहनिष्यामिग
दयानात्रसंशयः॥ ३६॥ इत्येवमुच्चैराजेंद्रभाषमाणंवृकोदरं॥ उवाचगतभीराजन्पुत्रस्तेसत्यविक्रमः॥ ३७॥

॥३८॥३९॥४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥२ ॥३॥४॥५॥६॥

किंकत्थनेनबहुनायुध्यस्वत्वंवृकोदर ॥ अद्यतेहंविनेष्यामियुद्धश्रद्धांकुलाधम ॥ ३८॥ नहिदुर्योधनःक्षुद्रकेनचित्त्वद्विधेनवै॥ शक्यस्त्रासयितुंवाचायथान्यः प्राकृतोनरः॥ ३९॥ चिरकालेप्सितंदिष्ट्याहृदयस्थमिदंमम॥ त्वयासहगदायुद्धंत्रिदशैरुपपादितं ॥ ४० ॥ किंवाचाबहुनोक्तेनकत्थितेनचदुर्मते॥ वाणीसंपद्यतामेषाकर्मणामाचिरंकृथाः॥ ४१ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासर्वएवाभ्यपूजयन्॥ राजानःसोमकाश्चैवयेतत्रासन्समागताः ॥ ४२ ॥ ततःसंपूजितःसर्वैःसंप्रहृष्टतनूरुहः॥ भूयोधीरांमतिंचक्रेयुद्धायकुरुनंदनः॥ ४३॥ उन्मत्तमिवमातंगंतलशब्दैर्नराधिपाः॥ भूयःसंहर्षयांचक्रुर्दुर्योधनममर्षणं ॥ ४४ ॥ तंमहात्मामहात्मानंगदामुद्यम्यपांडवः॥ अभिदुद्राववेगेनधार्तराष्ट्रंवृकोदरः॥ ४५॥ बृंहंतिकुंजरास्तत्रहयाहेषंतिचासकृत्॥ शस्त्राणिचाप्यदीप्यंतपांडवानांजयैषिणां ॥ ४६॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिगदायुद्धारंभेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५६॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोदृष्ट्वाभीमसेनंतथागतं॥ प्रत्युद्ययावदीनात्मावेगेनमहतानदन्॥ १ ॥ समापेततुरन्योन्यंशृंगिणौवृषभाविव ॥ महानिर्घातघोषश्चप्रहाराणामजायत ॥२॥ अभवच्चतयोर्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं॥ जिगीषतोर्यथान्योन्यमिंद्रप्रह्लादयोरिव ॥ ३॥ रुधिरोक्षितसर्वांगौगदाहस्तौमनस्विनौ॥ ददृशातेमहात्मानौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥४॥ तथातस्मिन्महायुद्धेवर्तमानेसुदारुणे॥ खद्योतसंघैरिवखंदर्शनीयंव्यरोचत॥ ५ ॥ तथातस्मिन्वर्तमानेसंकुलेतुमुलेभृशं ॥ उभावपिपरिश्रांतौयुध्यमानावरिंदमौ ॥ ६ ॥ तौमुहूर्तंसमाश्वस्यपुनरेवपरंतपौ॥ अभ्यहारयतान्योन्यंसंप्रगृह्यगदेशुभे ॥ ७॥ तौतुदृष्ट्वामहावीर्यौसमाश्वस्तौनरर्षभौ॥ बलिनौवारणौयद्वद्वासितार्थेमदोत्कटौ॥८॥ समानवीर्यौसंप्रेक्ष्यप्रगृहीतगदावुभौ॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्देवगंधर्वमानवाः॥९॥ प्रगृहीतगदौदृष्ट्वादुर्योधनवृकोदरौ॥ संशयःसर्वभूतानांविजयेसमपद्यत॥१०॥ समागम्यततोभूयोभ्रातरौबलिनांवरौ॥ अन्योन्यस्यांतरप्रेप्सूप्रचक्रातेऽतरंप्रति॥ ११॥यमदंडोपमांगुर्वीमिंद्राशनिमिवोद्यतां॥ ददृशुःप्रेक्षकाराजन्रौद्रींविशसनींगदां॥१२॥ आविध्यतोगदांतस्यभीमसेनस्यसंयुगे॥शब्दःसुतुमुलोघोरोमुहूर्तंसमपद्यत॥१३॥आविध्यंतमरिंप्रेक्ष्यधार्तराष्ट्रोथपांडवं॥ गदामतुलवेगांतांविस्मितःसंबभूवह॥१४॥ चरंश्चविविधान्मार्गान्मंडलानिचभारत॥ अशोभततदावीरोभूयएववृकोदरः॥ १५॥

अभ्यहारयतान्योन्यंपरस्परमभ्यहारयतांगदेअजियहीषातां संधिरार्षः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अंतरंगतिविशेषं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मंडलानिशत्रोःपरिवेष्टनानिपरितोभ्रमणानि ॥१५॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ गतंशत्रोःसंमुखगमनं प्रत्यागतंआभिमुख्यमत्यजतएवापसरणं ॥ १७ ॥ अस्त्रयंत्राणि कंचिन्मर्मदेशमाक्षिप्ययेनशत्रोरुत्क्षेपणमपक्षेपणंचक्रियतेतदस्त्रयंत्रं अस्यतेक्षिप्यतेनेनेत्यस्त्रंतच्चतद्यंत्रंनिग्र
हणंचास्त्रयंत्रमितिसमासः स्थानानितेषामेवोपयोगीनिमर्मदेशादीनि परिधावनंवेगेनसव्यापसव्यकरणं ॥१८॥ अभिद्रवणंवेगेनाभ्यागमनं आक्षेपंपरयत्नस्यतत्पातनहेतुतासंपादनं अवस्थानमचांचल्यं स

॥३२॥ तौपरस्परमासाद्ययत्तावन्योन्यरक्षणे ॥ मार्जाराविवभक्षार्थेततक्षातेमुहुर्मुहुः ॥१६॥ अचरद्भीमसेनस्तुमार्गान्बहुविधांस्तथा ॥ मंडलानिविचित्राणिगतप्र
त्यागतानिच ॥ १७॥ अस्त्रयंत्राणिचित्राणिस्थानानिविविधानिच ॥ परिमोक्षंप्रहाराणांवर्जनंपरिधावनं ॥ १८ ॥ अभिद्रवणमाक्षेपमवस्थानंसविग्रहं ॥ प
रिवर्तनसंवर्तमवप्लुतमुपप्लुतं ॥ १९ ॥ उपन्यस्तमपन्यस्तंगदायुद्धविशारदौ ॥ एवंतौविचरंतौतुन्यघ्नतांवैपरस्परं ॥ २० ॥ वंचयानौपुनश्चैवचेरतुःकुरुसत्तमौ ॥
विक्रीडंतौसुबलिनौमंडलानिविचेरतुः॥ २१ ॥तौदर्शयंतौसमरेयुद्धक्रीडांसमंततः॥ गदाभ्यांसहसान्योन्यमाजघ्नतुररिंदमौ॥ २२॥ परस्परंसमासाद्यदंष्ट्राभ्यां
द्विरदौयथा ॥ अशोभेतांमहाराजशोणितेनपरिप्लुतौ ॥ २३॥ एवंतदभवद्युद्धंघोररूपंपरंतप ॥ परिवृत्तेहनिक्रूरंवृत्रवासवयोरिव ॥ २४ ॥ गदाहस्तौततस्तौतुमंड
लावस्थितौबली ॥ दक्षिणंमंडलंराजन्धार्तराष्ट्रोभ्यवर्तत ॥ २५ ॥ सव्यंतुमंडलंतत्रभीमसेनोभ्यवर्तत ॥ तथातुचरतस्तस्यभीमस्यरणमूर्धनि ॥ २६ ॥ दुर्योध
नोमहाराजपार्श्वदेशेभ्यताडयत् ॥ आहतस्तुततोभीमःपुत्रेणतवभारत ॥ २७॥ आविद्ध्यतगदांगुर्वींप्रहारंतमचिंतयन् ॥ इंद्राशनिसमांघोरांयमदंडमिवोद्य
तां ॥ २८ ॥ ददृशुस्तेमहाराजभीमसेनस्यतांगदां ॥ आविध्यंतंगदांदृष्ट्वाभीमसेनंतवात्मजः ॥ २९ ॥ समुद्यम्यगदांघोरांप्रत्यविध्यत्परंतपः ॥ गदामारुतवेगेन
तवपुत्रस्यभारत ॥ ३० ॥ शब्दआसीत्तुमुलस्तेजश्चसमजायत ॥ सचरन्विविधान्मार्गान्मंडलानिचभागशः ॥ ३१ ॥ समशोभततेजस्वीभूयोभीमात्सुयो
धनः ॥ आविद्धासर्ववेगेनभीमेनमहतीगदा ॥ ३२ ॥ सधूमंसार्चिषंचाग्निंमुमोचोग्रमहास्वना ॥ आधूतांभीमसेनेनगदांदृष्ट्वासुयोधनः ॥ ३३ ॥ अद्रिसारम
यींगुर्वीमाविध्यन्बह्वशोभत ॥ गदामारुतवेगंहिदृष्ट्वातस्यमहात्मनः ॥ ३४ ॥ भयंविवेशपांडूंस्तुसर्वानेवससोमकान् ॥ तौदर्शयंतौसमरेयुद्धक्रीडांसमंततः ॥
॥ ३५ ॥ गदाभ्यांसहसान्योन्यमाजघ्नतुररिंदमौ ॥ तौपरस्परमासाद्यदंष्ट्राभ्यांद्विरदौयथा ॥ ३६ ॥

विग्रहंशत्रावुत्थितेपुनस्तेनसहयुद्धकरणं परिवर्तनंशत्रुंप्रहर्तुंपरितःप्रसरणं संवर्तंशत्रुप्रसरणस्यावरोधनं अवप्लुतंप्रहारवंचनार्थंनम्रीभूयनिःसरणं उपप्लुतंतदेवार्वाग्गमनयुक्तं ॥ १९ ॥ उपन्यस्तंउपेत्यायुधप्र
क्षेपः अपन्यस्तंपरावृत्यपृष्ठतःकृतेनहस्तेनशत्रोस्ताडनं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आस्थायेति कौशिकान्कुशउन्मत्तस्तदाचरितान्मार्मान्आस्थायपुनःपुनरुत्पतनेनवंचनेनचभीमंउन्मत्ती

अशोभेतांमहाराजशोणितेनपरिप्लुतौ ॥ एवंतदभवद्युद्धंघोररूपमसंवृतं ॥ ३७ ॥ परिवृत्तेहनिक्रूरंवृत्रवासवयोरिव ॥ दृष्ट्वाव्यवस्थितंभीमंतवपुत्रोमहाबलः ॥
॥ ३८ ॥ चरंश्चित्रतरान्मार्गान्कौंतेयमभिदुद्रुवे ॥ तस्यभीमोमहावेगांजांबूनदपरिष्कृतां ॥ ३९ ॥ अतिक्रुद्धस्यक्रुद्धस्तुताडयामासतांगदां ॥ सविस्फुलिंगोनि
र्ह्रादस्तयोस्तत्राभिघातजः ॥ ४० ॥ प्रादुरासीन्महाराजसृष्टयोर्वज्रयोरिव ॥ वेगवत्यातयातत्रभीमसेनप्रमुक्तया ॥ ४१ ॥ निपतंत्यामहाराजपृथिवीसमकं
पत ॥ तांनामृष्यतकौरव्योगदांप्रतिहतांरणे ॥ ४२ ॥ मत्तोद्विपइवक्रुद्धःप्रतिकुंजरदर्शनात् ॥ ससव्यंमंडलंराजाउद्भ्राम्यकृतनिश्चयः ॥ ४३ ॥ आजघ्नेमूर्ध्निकौं
तेयंगदयाभीमवेगया ॥ तयात्वभिहतोभीमःपुत्रेणतवपांडवः ॥ ४४ ॥ नाकंपतमहाराजतदद्भुतमिवाभवत् ॥ आश्चर्यंचापितद्राजन्सर्वसैन्यान्यपूजयन् ॥
॥ ४५ ॥ यद्गदाभिहतोभीमोनाकंपतपदात्पदं ॥ ततोगुरुतरांदीप्तांगदांहेमपरिष्कृतां ॥ ४६ ॥ दुर्योधनायव्यसृजद्भीमोभीमपराक्रमः ॥ तंप्रहारमसंभ्रांतोला
घवेनमहाबलः ॥ ४७ ॥ मोघंदुर्योधनश्चक्रेतत्राभूद्विस्मयोमहान् ॥ सातुमोघागदाराजन्पतंतीभीमचोदिता ॥ ४८ ॥ चालयामासपृथिवींमहानिर्घातनिस्व
ना ॥ आस्थायकौशिकान्मार्गानुत्पतन्सपुनःपुनः ॥ ४९ ॥ गदानिपातंप्रज्ञायभीमसेनंचवंचितं ॥ वंचयित्वातदाभीमंगदयाकुरुसत्तमः ॥ ५० ॥ ताडयामास
संक्रुद्धोवक्षोदेशेमहाबलः ॥ गदयानिहतोभीमोमुह्यमानोमहारणे ॥ ५१ ॥ नाभ्यमन्यतकर्तव्यंपुत्रेणाभ्याहतस्तव ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेराजन्सोमकपांड
वाः ॥ ५२ ॥ भृशोपहतसंकल्पानहृष्टमनसोभवन् ॥ सतुतेनप्रहारेणमातंगइवरोषितः ॥ ५३ ॥ हस्तिवद्धस्तिसंकाशमभिदुद्रावतेसुतं ॥ ततस्तुतरसाभीमोगद
यातनयंतव ॥ ५४ ॥ अभिदुद्राववेगेनसिंहोवनगजंयथा ॥ उपसृत्यतुराजानंगदामोक्षविशारदः ॥ ५५ ॥ आविध्यतगदांराजन्समुद्दिश्यसुतंतव ॥ अताडय
द्भीमसेनःपार्श्वेदुर्योधनंतदा ॥ ५६ ॥ सविह्वलःप्रहारेणजानुभ्यामगमन्महीं ॥ तस्मिन्कुरुकुलश्रेष्ठेजानुभ्यामवनींगते ॥ ५७ ॥ उदतिष्ठत्ततोनादःसृंजयानां
जगत्पते ॥ तेषांतुनिनदंश्रुत्वासृंजयानांनरर्षभः ॥ ५८ ॥ अमर्षाद्भरतश्रेष्ठपुत्रस्तेसमकुप्यत ॥ उत्थायतुमहाबाहुर्महानागइवश्वसन् ॥ ५९ ॥ दिधक्षन्निवनेत्रा
भ्यांभीमसेनमवैक्षत ॥ ततःसभरतश्रेष्ठोगदापाणिरभिद्रवन् ॥ ६० ॥ प्रमथिष्यन्निवशिरोभीमसेनस्यसंयुगे ॥ समहात्मामहात्मानंभीमंभीमपराक्रमः ॥ ६१ ॥

कृत्यगदयाताडयामासेतिद्वयोःसंबंधः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ नहृष्टमनसःखिन्नचेतसः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 शंखदेशेललाटप्रांते ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नेदुषांनादंकृतवतीनां ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणि नै० भा० सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

अताडयच्छंखदेशेनचचालाचलोपमः ॥ सभूयःशुशुभेपार्थस्ताडितोगदयारणे ॥ उद्भिन्नरुधिरोराजन्प्रभिन्नइवकुंजरः ॥ ६२ ॥ ततोगदांवीरहणीमयोम
॥३३॥ यींप्रगृह्यवज्राशनितुल्यनिःस्वनां ॥ अताडयच्छत्रुममित्रकर्षणोबलेनविक्रम्यधनंजयाग्रजः ॥ ६३ ॥ सभीमसेनाभिहतस्तवात्मजःपपातसंकंपितदेहबंध १
नः ॥ सुपुष्पितोमारुतवेगताडितोवनेयथाशालइवावघूर्णितः ॥ ६४ ॥ ततःप्रणेदुर्जहृषुश्चपांडवाःसमीक्ष्यपुत्रंपतितंक्षितौतव ॥ ततःसुतस्तेप्रतिलभ्यचेत
नांसमुत्पपातद्विरदोयथाह्रदात् ॥ ६५ ॥ सपार्थिवोनित्यममर्षितस्तदामहारथःशिक्षितवत्परिभ्रमन् ॥ अताडयत्पांडवमग्रतःस्थितंसविह्वलांगोजगतीमुपा
स्पृशत् ॥ ६६ ॥ ससिंहनादंविननादकौरवोनिपात्यभूमौयुधिभीममोजसा ॥ बिभेदचैवाशनितुल्यमोजसागदानिपातेनशरीररक्षणं ॥ ६७ ॥ ततोंतरिक्षेनि
नदोमहानभूद्दिवौकसामप्सरसांचनेदुषां ॥ पपातचोच्चैरमरप्रवेरितंविचित्रपुष्पोत्करवर्षमुत्तमं ॥ ६८ ॥ ततःपरानाविशदुत्तमंभयंसमीक्ष्यभूमौपतितंनरोत्त
मं ॥ अहीयमानंचबलेनकौरवंनिशाम्यभेदंसुदृढस्यवर्मणः ॥ ६९ ॥ ततोमुहूर्तादुपलभ्यचेतनांप्रमृज्यवक्त्रंरुधिराक्तमात्मनः ॥ धृतिंसमालंब्यविवृत्यलोचने
बलेनसंस्तभ्यवृकोदरःस्थितः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिगदायुद्धेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ संजयउवाच समुदीर्णं
ततोदृष्ट्वासंग्रामंकुरुमुख्ययोः ॥ अथाब्रवीदर्जुनस्तुवासुदेवंयशस्विनं ॥ १ ॥ अनयोर्वीरयोर्युद्धेकोज्यायान्भवतोमतः ॥ कस्यवाकोगुणोभूयानेतद्वदजनार्द
न ॥ २ ॥ वासुदेवउवाच उपदेशोनयोस्तुल्योभीमस्तुबलवत्तरः ॥ कृतीयत्नपरस्त्वेषधार्तराष्ट्रोवृकोदरात् ॥ ३ ॥ भीमसेनस्तुधर्मेणयुध्यमानोनजेष्यति ॥
अन्यायेनतुयुध्यन्वैहन्यादेवसुयोधनं ॥ ४ ॥ माययानिर्जितादेवैरसुराइतिनःश्रुतं ॥ विरोचनस्तुशक्रेणमाययानिर्जितःसवै ॥ ५ ॥ माययाचाक्षिपत्तेजोवृत्रस्य
बलसूदनः ॥ तस्मान्मायामयंभीमआतिष्ठतुपराक्रमं ॥ ६ ॥ प्रतिज्ञातंचभीमेनद्यूतकालेधनंजय ॥ ऊरूभेत्स्यामितेसंख्येगदयेतिसुयोधनं ॥ ७ ॥ सोयंप्रति ॥३३॥
ज्ञांतांचापिपालयत्वरिकर्षणः ॥ मायाविनंतुराजानंमाययैवनिकृंततु ॥ ८ ॥ यद्येषबलमास्थायन्यायेनप्रहरिष्यति ॥ विषमस्थस्ततोराजाभविष्यतियुधिष्ठि
रः ॥ ९ ॥ पुनरेवतुवक्ष्यामिपांडवेयनिबोधमे ॥ धर्मराजापराधेनभयंनःपुनरागतं ॥ १० ॥ कृत्वाहिसुमहत्कर्महत्वाभीष्ममुखान्कुरून् ॥ जयःप्राप्तोयशःप्राप्यं
वैरंचप्रतियाततिं ॥ ११ ॥

समुदीर्णमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥१२॥१३ ॥ १४ ॥ १५॥१६॥ १७ ॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तदेवंविजयःप्राप्तःपुनःसंशयितःकृतः ॥ अबुद्धिरेषामहतीधर्मराजस्यपांडव ॥१२॥ यदेकविजयेयुद्धंपाणितंघोरमीदृशं ॥ सुयोधनःकृतीवीरएकायनगतस्त
था॥ १३॥ अपिचोशनसागीतःश्रूयतेऽयंपुरातनः ॥ श्लोकस्तत्त्वार्थसहितस्तन्मेनिगदतःशृणु ॥१४॥ पुनरावर्तमानानांभग्नानांजीवितैषिणां ॥ भेतव्यमरिशे
षाणामेकायनगताहिते ॥१५॥ साहसोत्पतितानांचनिराशानांचजीविते ॥ नशक्यमग्रतःस्थातुंशक्रेणापिधनंजय ॥ १६ ॥ सुयोधनमिमंभग्नंहतसैन्यंन्हदंग
तं ॥ पराजितंवनप्रेप्सुंनिराशंराज्यलंभने ॥ १७॥ कोन्वेषसंयुगेप्राज्ञःपुनर्द्वंद्वेसमाह्वयेत् ॥ अपिनोनिर्जितंराज्यंनहरेतसुयोधनः ॥ १८ ॥ यस्त्रयोदशवर्षाणिग
दयाकृतनिश्रमः ॥ चरत्यूर्ध्वंचतिर्यक्चभीमसेनजिघांसया ॥१९॥ एनंचेन्नमहाबाहुरन्यायेनहनिष्यति ॥ एषवःकौरवोराजाधार्तराष्ट्रोभविष्यति ॥ २०॥ धनं
जयस्तुश्रुत्वैतत्केशवस्यमहात्मनः ॥ प्रेक्षतोभीमसेनस्यसव्यमूरुमताडयत् ॥ २१ ॥ गृह्यसंज्ञांततोभीमोगदयाव्यचरद्रणे ॥ मंडलानिविचित्राणियमका
नीतराणिच ॥ २२ ॥ दक्षिणंमंडलंसव्यंगोमूत्रकमथापिच ॥ व्यचरत्पांडवोराजन्नरिंसंमोहयन्निव ॥ २३ ॥ तथैवतवपुत्रोपिगदामार्गविशारदः ॥ व्यचरल्ल
घुचित्रंचभीमसेनजिघांसया ॥ २४ ॥ आधुन्वंतौगदेघोरेचंदनागरुरूषिते ॥ वैरस्यांतंपरीप्संतौरणेक्रुद्धाविवांतकौ ॥ २५ ॥ अन्योन्यंतौजिघांसंतौप्रवीरौपु
रुषर्षभौ ॥ युयुधातेगरुत्मंतौयथानागामिषैषिणौ ॥ २६॥ मंडलानिविचित्राणिचरतोर्नृपभीमयोः ॥ गदासंपातजास्तत्रप्रजज्ञुःपावकार्चिषः ॥ २७॥ समंप्र
हरतोस्तत्रशूरयोर्बलिनोर्मृधे ॥ क्षुब्धयोर्वायुनाराजन्द्वयोरिवसमुद्रयोः ॥२८॥ तयोःप्रहरतोस्तुल्यंमत्तकुंजरयोरिव ॥ गदानिर्घातसंह्रादःप्रहाराणामजायत
॥ २९ ॥ तस्मिंस्तदासंप्रहारेदारुणेसंकुलेभृशं ॥ उभावपिपरिश्रांतौयुध्यमानावरिंदमौ ॥ ३० ॥ तौमुहूर्तंसमाश्वस्यपुनरेवपरंतप ॥ अभ्यहारयतांक्रुद्धौप्रगृह्य
महतीगदे ॥ ३१ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोररूपमसंवृतं ॥ गदानिपातैराजेंद्रतक्षतोर्वैपरस्परं ॥ ३२ ॥ समरेप्रद्रुतौतौतुवृषभाक्षौतरस्विनौ ॥ अन्योन्यंजघ्नतुर्वीरौ
पंकस्थौमहिषाविव ॥ ३३ ॥ जर्जरीकृतसर्वांगौरुधिरेणाभिसंप्लुतौ ॥ ददृशातेहिमवतिपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ३४ ॥ दुर्योधनस्तुपार्थेनविवरेसंप्रदर्शिते ॥ ई
षदुन्मिषमाणस्तुसहसाप्रससारह ॥ ३५ ॥ तमभ्याशगतंप्राज्ञोरणेप्रेक्ष्यवृकोदरः ॥ अवाक्षिपद्गदांतस्मिन्वेगेनमहताबली ॥ ३६ ॥ आक्षिपंतंतुतंदृष्ट्वापुत्रस्तव
विशांपते ॥ अवासर्पत्ततःस्थानात्सामोघान्यपतद्भुवि ॥ ३७॥ मोक्षयित्वाप्रहारंतंसुतस्तवससंभ्रमात् ॥ भीमसेनंचगदयाप्राहरत्कुरुसत्तम ॥ ३८॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्यविस्यंदमानेनरुधिरेणामितौजसः ॥ प्रहारगुरुपाताच्चमूर्छेवसमजायत ॥ ३९ ॥ दुर्योधनोनतंवेदपीडितंपांडवंरणे ॥ धारयामासभीमोपिशरीरमतिपी
॥ ३४ ॥ डितं ॥ ४० ॥ अमन्यतास्थितंत्येनंप्रहरिष्यंतमाहवे ॥ अतोनप्राहरत्तस्मैपुनरेवतवात्मजः ॥ ४१ ॥ ततोमुहूर्तमाश्वस्यदुर्योधनमुपस्थितं ॥ वेगेनाभ्यपतद्राज ९
न्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ ४२ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसंरब्धममितौजसं ॥ मोघमस्यप्रहारंतंचिकीर्षुर्भरतर्षभ ॥ ४३ ॥ अवस्थानेमतिंकृत्वापुत्रस्तवमहामनाः ॥ इ
येषोत्पतितुंराजञ्छलयिष्यन्वृकोदरं ॥ ४४ ॥ अबुध्यद्भीमसेनस्तुराज्ञस्तस्यचिकीर्षितं ॥ अथास्यसमभिद्रुत्यसमुत्क्रुश्यचसिंहवत् ॥ ४५ ॥ सृत्यावंचयतोराज
न्पुनरेवोत्पतिष्यतः ॥ ऊरुभ्यांप्राहिणोद्राजन्गदांवेगेनपांडवः ॥ ४६ ॥ सावज्रनिष्पेषसमाप्रहिताभीमकर्मणा ॥ ऊरूदुर्योधनस्याथबभंजप्रियदर्शनौ ॥ ४७ ॥
सपपातनरव्याघ्रोवसुधामनुनादयन् ॥ भग्नोरुर्भीमसेनेनपुत्रस्तवमहीपते ॥ ४८ ॥ ववुर्वाताःसनिर्घाताःपांशुवर्षंपपातच ॥ चचालपृथिवीचापिसवृक्षक्षुप
पर्वता ॥ ४९ ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेपत्यौसर्वमहीक्षितां ॥ महास्वनापुनर्दीप्तासनिर्घाताभयंकरी ॥ ५० ॥ पपातचोल्कामहतीपतितेपृथिवीपतौ ॥ तथाशोणित
वर्षंचपांशुवर्षंचभारत ॥ ५१ ॥ ववर्षमघवांस्तत्रतवपुत्रेनिपातिते ॥ यक्षाणांराक्षसानांचपिशाचानांतथैवच ॥ ५२ ॥ अंतरिक्षेमहानादःश्रूयतेभरतर्षभ ॥
तेनशब्देनघोरेणमृगाणामथपक्षिणां ॥ ५३ ॥ जज्ञेघोरतरःशब्दोबहूनांसर्वतोदिशं ॥ येतत्रवाजिनःशेषागजाश्चमनुजैःसह ॥ ५४ ॥ मुमुचुस्तेमहानादंतवपु
त्रेनिपातिते ॥ भेरीशंखमृदंगानामभवच्चस्वनोमहान् ॥ ५५ ॥ अंतर्भूमिगतश्चैवतवपुत्रेनिपातिते ॥ बहुपादैर्बहुभुजैःकबंधैर्घोरदर्शनैः ॥ ५६ ॥ नृत्यद्भिर्भयदै
र्व्याप्तादिशस्तत्राभवन्नृप ॥ ध्वजवंतोस्त्रवंतश्चशस्त्रवंतस्तथैवच ॥ ५७ ॥ प्राकंपंततोराजंस्तवपुत्रेनिपातिते ॥ ह्रदाःकूपाश्चरुधिरमुद्वेमुर्नृपसत्तम ॥ ५८ ॥ नद्य
श्चसुमहावेगाःप्रतिस्रोतोवहाभवन् ॥ पुल्लिंगाइवनार्यस्तुस्त्रीलिंगाःपुरुषाभवन् ॥ ५९ ॥ दुर्योधनेतदाराजन्पतितेतनयेतव ॥ दृष्ट्वातानद्भुतोत्पातान्पंचालाः ॥ ३४ ॥
पांडवैःसह ॥ ६० ॥ आविग्नमनसःसर्वेबभूवुर्भरतर्षभ ॥ ययुर्देवायथाकामंगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ ६१ ॥ कथयंतोद्भुतंयुद्धंसुतयोस्तवभारत ॥ तथैवसिद्धाराजें
द्रतथावातिकचारणाः ॥ ६२ ॥ नरसिंहौप्रशंसंतौविप्रजग्मुर्यथागतं ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिदुर्योधनवधेअष्टपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

संजयउवाच तंपातितंततोदृष्ट्वामहाशालमिवोद्गतं ॥ प्रहृष्टमनसःसर्वेददृशुस्तत्रपांडवाः ॥ १ ॥ उन्मत्तमिवमातंगंसिंहेनविनिपातितं ॥ ददृशुर्हृष्टरोमाणः सर्वेतेचापिसोमकाः ॥ २ ॥ ततोदुर्योधनंहत्वाभीमसेनःप्रतापवान् ॥ पातितंकौरवेंद्रंतमुपगम्येदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ गौर्गौरितिपुरामंदद्रौपदीमेकवाससं ॥ यत्स भायांहसन्नस्मांस्तदावदसिदुर्मते ॥ ४ ॥ तस्यावहासस्यफलमद्यत्वंसमवाप्नुहि ॥ एवमुक्त्वासवामेनपदामौलिमुपास्पृशत् ॥ ५ ॥ शिरश्चराजसिंहस्यपादेनस मलोडयत् ॥ तथैवक्रोधसंरक्तोभीमःपरबलार्दनः ॥ ६ ॥ पुनरेवाब्रवीद्वाक्यंयत्तच्छृणुनराधिप ॥ येस्मान्पुरोपनृत्यंतमूढागौरितिगौरिति ॥ ७ ॥ तान्वयंप्रतिनृ त्यामःपुनर्गौरितिगौरिति ॥ नास्माकंनिकृतिर्वह्निर्नाक्षद्यूतंनवंचना ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यप्रबाधामोवयंरिपून् ॥ ८ ॥ सोवाप्यवैरस्यपरस्यपारंवृकोदरःप्राह शनैःप्रहस्य ॥ युधिष्ठिरंकेशवसृंजयांश्चधनंजयंमाद्रवतीसुतौच ॥ ९ ॥ रजस्वलांद्रौपदीमानयन्येयेचाप्यकुर्वंतसदस्यवस्त्रां ॥ तान्पश्यध्वंपांडवैर्धार्तराष्ट्रान्र णेहतांस्तपसायाज्ञसेन्याः ॥ १० ॥ येनःपुराषंढतिलानवोचन्क्रूराराज्ञोधृतराष्ट्रस्यपुत्राः ॥ तेनोहताःसगणाःसानुबंधाःकामंस्वर्गंनरकंवापतामः ॥ ११ ॥ पु नश्चराज्ञःपतितस्यभूमौसतांगदांस्कंधगतांप्रगृह्य ॥ वामेनपादेनशिरःप्रमृद्यदुर्योधनंनैकृतिकंन्यवोचत् ॥ १२ ॥ हृष्टेनराजन्कुरुसत्तमस्यक्षुद्रात्मनाभीमसे नेनपादं ॥ दृष्ट्वाकृतंमूर्धनिनाभ्यनंदन्धर्मात्मानःसोमकानांप्रबर्हाः ॥ १३ ॥ तवपुत्रंतथाहत्वाकत्थमानंवृकोदरं ॥ नृत्यमानंचबहुशोधर्मराजोब्रवीदिदं ॥ १४ ॥ गतोसिवैरस्यानृण्यंप्रतिज्ञापूरितात्वया ॥ शुभेनाथाशुभेनैवकर्मणाविरमाधुना ॥ १५ ॥ माशिरोस्यपदामर्दीर्माधर्मस्तेतिगोभवेत् ॥ राजाज्ञातिर्हतश्चायंनै तन्न्याय्यंतवानघ ॥ १६ ॥ एकादशचमूनाथंकुरूणामधिपंतथा ॥ मास्प्राक्षीर्भीमपादेनराजानंज्ञातिमेवच ॥ १७ ॥ हतबंधुर्हतामात्योभ्रष्टसैन्योहतोमृधे ॥ सर्वाकारेणशोच्योयंनावहास्योयमीश्वरः ॥ १८ ॥ विध्वस्तोयंहतामात्योहतभ्राताहतप्रजः ॥ उत्सन्नपिंडोभ्राताचनैतन्न्याय्यंकृतंत्वया ॥ १९ ॥ धार्मिकोभी मसेनोसावित्याहुस्त्वांपुराजनाः ॥ सकस्माद्भीमसेनत्वंराजानमधितिष्ठसि ॥ २० ॥ इत्युक्त्वाभीमसेनंतुसाश्रुकंठोयुधिष्ठिरः ॥ उपसृत्याब्रवीद्दीनोदुर्योधन मरिंदमं ॥ २१ ॥ तातमन्युर्नतेकार्योनात्माशोच्यस्त्वयातथा ॥ नूनंपूर्वकृतंकर्मसुघोरमनुभूयते ॥ २२ ॥ धात्रोपदिष्टंविषमंनूनंफलमसंस्कृतं ॥ यद्वयंत्वांजिघां सामस्त्वंचास्मान्कुरुसत्तम ॥ २३ ॥ आत्मनोह्यपराधेनमहद्व्यसनमीदृशं ॥ प्राप्तवानसियल्लोभान्मदाद्बाल्याच्चभारत ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥३५॥ घातयित्वावयस्यांश्चभ्रातॄनथपितॄंस्तथा॥ पुत्रान्पौत्रांस्तथाचान्यांस्ततोसिनिधनंगतः॥ २५॥ तवापराधादस्माभिर्भ्रातरस्तेनिपातिताः॥ निहताज्ञातयश्चा
पिदिष्टंमन्येदुरत्ययं॥ २६॥ आत्मानशोचनीयस्तेश्लाघ्योमृत्युस्तवानघ॥ वयमेवाधुनाशोच्याःसर्वावस्थासुकौरव॥ २७॥ कृपणंवर्तयिष्यामस्तैर्हीनावंधु ९
भिःप्रियैः॥ भ्रातॄणांचैवपुत्राणांतथावैशोकविह्वलाः॥ २८॥ कथंद्रक्ष्यामिविधवावधूःशोकपरिप्लुताः॥ त्वमेकःसुस्थितोराजन्स्वर्गेतेनिलयोध्रुवः॥ २९॥
वयंनरकसंज्ञंवैदुःखंप्राप्स्यामदारुणं॥ स्नुषाश्चप्रस्नुषाश्चैवधृतराष्ट्रस्यविह्वलाः॥ गर्हयिष्यंतिनोनूनंविधवाःशोककर्शिताः॥ ३०॥ संजयउवाच एव
मुक्त्वासुदुःखार्तोनिशश्वाससपार्थिवः॥ विललापचिरंचापिधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ३१॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणियुधिष्ठिरविलापेएको
नषष्टितमोऽध्यायः॥५९॥ ॥ध॥ धृतराष्ट्रउवाच अधर्मेणहतंदृष्ट्वाराजानंमाधवोत्तमः॥ किमब्रवीत्तदासूतबलदेवोमहाबलः॥ १॥ गदायुद्धविशे
षज्ञोगदायुद्धविशारदः॥ कृतवान्रौहिणेयोयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २॥ संजयउवाच शिरस्यभिहतंदृष्ट्वाभीमसेनेनतेसुतं॥ रामःप्रहरतांश्रेष्ठश्चुक्रो
धबलवद्बली॥ ३॥ ततोमध्येनरेंद्राणामूर्ध्वबाहुर्हलायुधः॥ कुर्वन्नार्तस्वरंघोरंधिग्धिग्भीमेत्युवाचह॥ ४॥ अहोधिग्यदधोनाभेःप्रहतंधर्मविग्रहे॥ नैतद्दृष्टंगदा
युद्धेकृतवान्यद्वृकोदरः॥ ५॥ अधोनाभ्यानहंतव्यमितिशास्त्रस्यनिश्चयः॥ अयंत्वशास्त्रविन्मूढःस्वच्छंदात्संप्रवर्तते॥६॥ तस्यतत्तद्ब्रुवाणस्यरोषःसमभवन्महा
न्॥ ततोराजानमालोक्यरोषसंरक्तलोचनः॥ ७॥ बलदेवोमहाराजततोवचनमब्रवीत्॥ नचैषपतितःकृष्णकेवलंमत्समोऽसमः॥ ८॥ आश्रितस्यतुदौर्बल्या
दाश्रयःपरिभर्त्स्यते॥ ततोलांगलमुद्यम्यभीममभ्यद्रवद्बली॥९॥ तस्योर्ध्वबाहोःसदृशंरूपमासीन्महात्मनः॥ बहुधातुविचित्रस्यश्वेतस्येवमहागिरेः॥१०॥ तमु
त्पतंतंजग्राहकेशवोविनयान्वितः॥ बाहुभ्यांपीनवृत्ताभ्यांप्रयत्नाद्बलवद्बली॥ ११॥ सितासितौयदुवरौशुशुभातेधिकंतदा॥ नभोगतौयथाराजंश्चंद्रसूर्यौ
दिनक्षये॥१२॥ उवाचचैनंसंरब्धंशमयन्निवकेशवः॥ आत्मवृद्धिर्मित्रवृद्धिर्मित्रमित्रोदयस्तथा॥ १३॥ विपरीतंद्विषत्स्वेतत्षड्विधावृद्धिरात्मनः॥ आत्मन्य
पिचमित्रेचविपरीतंयदाभवेत्॥ १४॥ तदाविद्यान्मनोग्लानिमाशुशांतिकरोभवेत्॥ अस्माकंसहजंमित्रंपांडवाःशुद्धपौरुषाः॥ १५॥ ॥३५॥

शत्रुमित्रस्यक्षयः स्वमित्रमित्रस्यवृद्धिः शत्रुमित्रमित्रस्यक्षयः एवंषड्विधाआत्मनोवृद्धिः॥१३॥ विपरीतंआत्मक्षयशत्रुवृध्यादिकंइदमेवषट्कं॥१४॥ प्रकृतेमित्रवृद्धिरेवात्मवृद्धिरित्याह अस्माकमिति १५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ भंक्ताभंक्ष्येइतिप्रतिज्ञापालनरूपत्वादप्यधोनाभिप्रहारोनाधर्मइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ यौनःयोनिनिमित्तःसंबंधः अस्माकंपितामहःपांडवानांमातामहश्चैकइतियौनसंबंधः एवमर्जुनेजामातृत्वा
दिरपि सुखहार्दैःअन्योन्यसुखप्रदैःसौहार्दैःस्नेहेनचेत्यर्थः ॥ १९ ॥ सीरभृत्रामः ॥ २० ॥ धर्मइति नियच्छतिनियममेतिअर्थकामाभ्यांधर्मःसंकोचमेतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ धर्मार्थौकामेनापीडयन्धर्मकामा

स्वकाःपितृष्वसुःपुत्रास्तेपरैर्निकृताभृशं॥ प्रतिज्ञापालनंधर्मःक्षत्रियस्येहवेद्म्यहं॥१६॥ सुयोधनस्यगदयाभंक्तास्म्यूरूमहाहवे ॥ इतिपूर्वंप्रतिज्ञातंभीमेनहि
सभातले॥ १७॥ मैत्रेयेणाभिशप्तश्चपूर्वमेवमहर्षिणा॥ ऊरूतेभेत्स्यतेभीमोगदयेतिपरंतप ॥ १८ ॥ अतोदोषंनपश्यामिमाक्रुद्ध्यस्वप्रलंबहन्॥ यौनःस्वैःसु
खहार्दैश्चसंबंधःसहपांडवैः॥ १९॥ तेषांवृद्ध्याहिवृद्धिर्नोमाक्रुधःपुरुषर्षभ ॥ वासुदेववचःश्रुत्वासीरभृत्प्राहधर्मवित्॥ २०॥ धर्मःसुचरितःसद्भिःसचद्वाभ्यां
नियच्छति॥ अर्थश्चात्यर्थलुब्धस्यकामश्चातिप्रसंगिणः ॥ २१॥ धर्मार्थौधर्मकामौचकामार्थौचाप्यपीडयन्॥ धर्मार्थकामान्योभ्येतिसोत्यंतंसुखमश्नुते॥
॥ २२॥ तदिदंव्याकुलंसर्वंकृतंधर्मस्यपीडनात्॥ भीमसेनेनगोविंदकामंत्वंतुयथात्थमां॥ २३॥ कृष्णउवाच अरोषणोहिधर्मात्मासततंधर्मवत्सलः॥
भवान्प्रख्यायतेलोकेतस्मात्संशाम्यमाक्रुधः॥२४॥ प्राप्तंकलियुगंविद्धिप्रतिज्ञांपांडवस्यच॥ आनृण्यंयातुवैरस्यप्रतिज्ञायाश्चपांडवः॥२५॥ संजयउवाच
धर्मच्छलमपिश्रुत्वाकेशवात्सविशांपते॥ नैवप्रीतमनारामोवचनंप्राहसंसदि ॥ २६ ॥ हत्वाऽधर्मेणराजानंधर्मात्मानंसुयोधनं॥ जिह्मयोधीतिलोकेस्मिन्
ख्यातिंयास्यतिपांडवः॥ २७॥ दुर्योधनोपिधर्मात्मागतिंयास्यतिशाश्वतीं ॥ ऋजुयोधीहतोराजाधार्तराष्ट्रोनराधिपः॥ २८॥ युद्धदीक्षांप्रविश्याजौरणयज्ञं
वितत्यच॥ हुत्वात्मानममित्राग्नौप्रापचावभृथंयशः॥ २९॥ इत्युक्त्वारथमास्थायरौहिणेयःप्रतापवान्॥ श्वेताभ्रशिखराकारःप्रययौद्वारकांप्रति॥ ३०॥ पं
चालाश्चसवार्ष्णेयाःपांडवाश्चविशांपते॥ रामेद्वारवतींयातेनातिप्रमनसोभवन्॥ ३१॥ ततोयुधिष्ठिरंदीनंचिंतापरमधोमुखं॥ शोकोपहतसंकल्पंवासुदेवो
ब्रवीदिदं॥३२॥ वासुदेवउवाच धर्मराजकिमर्थंत्वमधर्ममनुमन्यसे॥ हतबंधोर्यदेतस्यपतितस्यविचेतसः॥३३॥ दुर्योधनस्यभीमेनमृद्यमानंशिरःपदा॥
उपप्रेक्षसिकस्मात्त्वंधर्मज्ञःसन्नराधिप॥३४॥ युधिष्ठिरउवाच नममैतत्प्रियंकृष्णयद्राजानंवृकोदरः॥ पदामूर्ध्न्यस्पृशत्क्रोधान्नचहृष्येकुलक्षये॥३५॥

वर्थेनापीडयन्कामार्थौधर्मेणचापीडयन्नित्यर्थः ॥ २२ ॥ कामंयथेष्टंत्वंमांप्रतिउक्तवानसिनतुधर्म्यं यतोऽर्थलुब्धेनभीमेनधर्मस्यपीडनात्पूर्वोक्तोमार्गोव्याकुलीकृतइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्राप्तमिति क
लियुगारंभेएतावत्पापंनातीवखेदावहमितिभावः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्टितमोऽध्यायः ॥६०॥ ॥छ॥ ॥छ॥

निकृत्यानिकृतानित्यंधृतराष्ट्रसुतैर्वयं॥ बहूनिपरुषाण्युक्त्वावनंप्रस्थापिताःस्मह॥ ३६॥ भीमसेनस्यतद्दुःखमतीवहृदिवर्तते॥ इतिसंचिंत्यवार्ष्णेयमयैतत्समु
पेक्षितं॥ ३७॥ तस्माद्धत्वाऽकृतप्रज्ञंलुब्धंकामवशानुगं॥ लभतांपांडवःकामंधर्मेऽधर्मेचवाकृते॥ ३८॥ संजयउवाच इत्युक्तेधर्मराजेनवासुदेवोब्रवी
दिदं॥ काममस्त्वेतदितिवैकृच्छ्राद्यदुकुलोद्वहः॥ ३९॥ इत्युक्तोवासुदेवेनभीमप्रियहितैषिणा॥ अन्वमोदततत्सर्वंयद्भीमेनकृतंयुधि ॥ ४० ॥ भीमसेनोपिह
त्वाजौतवपुत्रममर्षणः॥ अभिवाद्याग्रतःस्थित्वासंप्रहृष्टःकृतांजलिः॥ ४१ ॥ प्रोवाचसुमहातेजाधर्मराजंयुधिष्ठिरं॥ हर्षादुत्फुल्लनयनोजितकाशीविशांपते
॥ ४२ ॥ तवाद्यपृथिवीसर्वाक्षेमानिहतकंटका॥ तांप्रशाधिमहाराजस्वधर्ममनुपालय॥ ४३ ॥ यस्तुकर्तास्यवैरस्यनिकृत्यानिकृतिप्रियः॥ सोयंविनिहतःशेते
पृथिव्यांपृथिवीपते॥ ४४ ॥ दुःशासनप्रभृतयःसर्वेतेचोग्रवादिनः॥ राधेयःशकुनिश्चैवहताश्चतवशत्रवः॥ ४५ ॥ सेयंरत्नसमाकीर्णामहीसवनपर्वता॥ उपा
वृत्तामहाराजत्वामद्यनिहतद्विषं॥ ४६॥ युधिष्ठिरउवाच गतोवैरस्यनिधनंहतोराजासुयोधनः॥ कृष्णस्यमतमास्थायविजितेयंवसुंधरा॥ ४७॥ दि
ष्ट्यागतस्त्वमानृण्यंमातुःकोपस्यचोभयोः॥ दिष्ट्याजयसिदुर्धर्षदिष्ट्याशत्रुर्निपातितः॥ ४८॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिबलदेवसांत्वने
षष्टितमोऽध्यायः॥ ६०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे॥ पांडवाःसृंजयाश्चैवकिमकुर्वतसंजय॥
॥ १ ॥ संजयउवाच हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे॥ सिंहेनेवमहाराजमत्तंवनगजंयथा॥ २ ॥ प्रहृष्टमनसस्तत्रकृष्णेनसहपांडवाः॥ पंचालाःसृंज
याश्चैवनिहतेकुरुनंदने॥ ३ ॥ आविध्यन्नुत्तरीयाणिसिंहनादांश्चनेदिरे॥ नैतान्हर्षसमाविष्टानियंसेहेवसुंधरा॥४॥ धनूंष्यन्येव्याक्षिपंतज्याश्चाप्यन्येतथाक्षि
पन्॥ दध्मुरन्येमहाशंखानन्येजघ्नुश्चदुंदुभीन्॥ ५॥ चिक्रीडुश्चतथैवान्येजहसुश्चतवाहिताः॥ अब्रुवंश्चासकृद्वीराभीमसेनमिदंवचः॥ ६ ॥ दुष्करंभवताक
र्मरणेद्यसुमहत्कृतं॥ कौरवेंद्ररणेहत्वागदयातिकृतश्रमं॥ ७॥ इंद्रेणेवहिवृत्रस्यवधंपरमसंयुगे॥ त्वयाकृतममन्यंतशत्रोर्वधमिमंजनाः॥ ८॥ चरंतंविविधा
न्मार्गान्मंडलानिचसर्वशः॥ दुर्योधनमिमंशूरंकोन्योहन्याद्वृकोदरात्॥ ९ ॥ वैरस्यचगतःपारंत्वमिहान्यैःसुदुर्गमं॥ अशक्यमेतदन्येनसंपादयितुमीदृशं॥
॥ १० ॥ कुंजरेणेवमत्तेनवीरसंग्राममूर्धनि॥ दुर्योधनशिरोदिष्ट्यापादेनमृदितंत्वया॥ ११ ॥ हतमिति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सिंहेनमहिषस्येवकृत्वासंगरमुत्तमं॥दुःशासनस्यरुधिरंदिष्ट्यापीतंत्वयानघ॥१२॥ येविप्रकुर्वन्राजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं॥ मूर्ध्नितेषांकृतःपादोदिष्ट्यातेस्वे
नकर्मणा॥१३॥ अमित्राणामधिष्ठानाद्वधाद्दुर्योधनस्यच॥ भीमदिष्ट्यापृथिव्यांतेप्रथितंसुमहद्यशः॥ १४॥ एवंनूनंहतेवृत्रेशक्रंनंदंतिबंदिनः॥ तथात्वांनि
हतामित्रंवयंनंदामभारत॥ १५॥ दुर्योधनवधेयानिरोमाणिहृषितानिनः ॥ अद्यापिनविकृष्यंतेतानितद्विद्धिभारत॥ १६॥ इत्यब्रुवन्भीमसेनंवातिकास्त
त्रसंगताः॥ तान्हृष्टान्पुरुषव्याघ्रान्पंचालान्पांडवैःसह॥ १७॥ ब्रुवतोऽसदृशंतत्रप्रोवाचमधुसूदनः ॥ नन्याय्यंनिहतंशत्रुंभूयोहंतुंनराधिपाः॥ १८॥ अस
कृद्वाग्भिरुग्राभिर्निहतोह्येषमंदधीः॥ तदैवैषहतःपापोयदैवनिरपत्रपः ॥ १९॥ लुब्धःपापसहायश्चसुहृदांशासनातिगः॥ बहुशोविदुरद्रोणकृपगांगेयसृंज
यैः॥ २०॥ पांडुभ्यःप्रार्थ्यमानोपिपित्र्यमंशंनदत्तवान्॥ नैषयोग्योद्यमित्रंवाशत्रुर्वापुरुषाधमः ॥ २१ ॥ किमनेनातिभुग्नेनवाग्भिःकाष्ठसधर्मणा॥ रथे
ष्वारोहतक्षिप्रंगच्छामोवसुधाधिपाः॥ २२॥ दिष्ट्याहतोयंपापात्मासामात्यज्ञातिबांधवः॥ इतिश्रुत्वात्वधिक्षेपंकृष्णाद्दुर्योधनोनृपः॥ २३॥ अमर्षवशमाप
न्नउदतिष्ठद्विशांपते॥ स्फिग्देशेनोपविष्टःसदोर्भ्यांविष्टभ्यमेदिनीं॥ २४॥ दृष्टिंभ्रूसंकटांकृत्वावासुदेवेन्यपातयत्॥ अर्धोन्नतशरीरस्यरूपमासीन्नृपस्यतु॥
॥ २५॥ क्रुद्धस्याशीविषस्येवच्छिन्नपुच्छस्यभारत॥ प्राणांतकरिणींघोरांवेदनामप्यचिंतयन्॥ २६॥ दुर्योधनोवासुदेवंवाग्भिरुग्राभिरार्दयत्॥ कंसदास
स्यदायादनतेलज्जास्त्यनेनवै॥ २७॥ अधर्मेणगदायुद्धेयदहंविनिपातितः॥ ऊरूभिंधीतिभीमस्यस्मृतिंमिथ्याप्रयच्छता ॥ २८॥ किंनविज्ञातमेतन्मेयदर्जु
नमवोचथाः॥ घातयित्वामहीपालानृजुयुद्धान्सहस्रशः ॥ २९ ॥ जिह्मैरुपायैर्बहुभिर्नतेलज्जानतेघृणा ॥ अहन्यहनिशूराणांकुर्वाणःकदनंमहत् ॥ ३० ॥
शिखंडिनंपुरस्कृत्यघातितस्तेपितामहः ॥ अश्वत्थाम्नःसनामानंहत्वानागंसुदुर्मते॥ ३१ ॥ आचार्योन्यासितःशस्त्रंकिंतन्नविदितंमया ॥ सचानेननृशंसेनधृ
ष्टद्युम्नेनवीर्यवान्॥ ३२॥ पात्यमानस्त्वयादृष्टोनचैनंत्वमवारयः॥ वधार्थंपांडुपुत्रस्ययाचितांशक्तिमेवच॥ ३३॥ घटोत्कचेव्यंसयतःकस्त्वत्तःपापकृत्तमः॥ छि
न्नहस्तःप्रायगतस्तथाभूरिश्रवाबली॥ ३४॥ त्वयाभिसृष्टेनहतःशैनेयेनमहात्मना॥ कुर्वाणश्चोत्तमंकर्मकर्णःपार्थजिगीषया ॥ ३५॥ व्यंसनेनाश्वसेनस्यप
न्नगेंद्रस्यवैपुनः॥ पुनश्चपतितेचक्रेव्यसनार्तःपराजितः॥ ३६॥ पातितःसमरेकर्णश्चक्रव्यग्रोग्रणीर्नृणां॥ यदिमांचापिकर्णंचभीष्मद्रोणौचसंयुतौ ॥ ३७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऋजुनाप्रतियुध्येथानतेस्याद्विजयोध्रुवं ॥ त्वयापुनरनार्येणजिह्ममार्गेणपार्थिवाः ॥ ३८ ॥ स्वधर्ममनुतिष्ठंतोवयंचान्येचघातिताः ॥ वासुदेवउवाच हत
स्त्वमसिगांधारेसभ्रातृसुतबांधवः ॥ ३९ ॥ सगणःससुहृच्चैवपापंमार्गमनुष्ठितः ॥ तवैवदुष्कृतैर्वीरौभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥४०॥ कर्णश्चनिहतःसंख्येतव
शीलानुवर्तकः ॥ याच्यमानंमयामूढपित्र्यमंशंनदित्ससि ॥४१॥ पांडवेभ्यःस्वराज्यंचलोभाच्छकुनिनिश्चयात् ॥ विषंतेभीमसेनायदत्तंसर्वेचपांडवाः ॥४२॥
प्रदीपिताजतुगृहेमात्रासहसुदुर्मते ॥ सभायांयाज्ञसेनीचकृष्टाद्यूतेरजस्वला ॥ ४३ ॥ तदैवतावद्दुष्टात्मन्वध्यस्त्वंनिरपत्रप ॥ अनक्षज्ञंचधर्मज्ञंसौबलेनाक्षवे
दिना ॥४४॥ निकृत्यायत्पराजैषीस्तस्माद्सिहतोरणे ॥ जयद्रथेनपापेनयत्कृष्णाक्लेशितावने ॥४५॥ यातेषुमृगयांचैवतृणबिंदोरथाश्रमं ॥ अभिमन्युश्चयद्बा
लएकोबहुभिराहवे ॥ ४६ ॥ त्वद्दोषैर्निहतःपापतस्माद्सिहतोरणे ॥ यान्यकार्याणिचास्माकंकृतानीतिप्रभाषसे ॥ ४७ ॥ वैगुण्येनतवात्यर्थंसर्वंहितदनुष्ठितं ॥
बृहस्पतेरुशनसोनोपदेशःश्रुतस्त्वया ॥ ४८ ॥ वृद्धानोपासिताश्चैवहितंवाक्यंनतेश्रुतं ॥ लोभेनातिबलेनत्वंतृष्णयाचवशीकृतः ॥ ४९ ॥ कृतवानस्यकार्याणि
विपाकस्तस्यभुज्यतां ॥ दुर्योधनउवाच अधीतंविधिवद्दत्तंभूःप्रशास्तासमसागरा ॥ ५० ॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांकोनुस्वंततरोमया ॥ यदिष्टंक्षत्रबंधूनां
स्वधर्ममनुपश्यतां ॥ ५१ ॥ तदिदंनिधनंप्राप्तंकोनुस्वंततरोमया ॥ देवार्हामानुषाःभोगाःप्राप्ताअसुलभानृपैः ॥ ५२ ॥ ऐश्वर्यंचोत्तमंप्राप्तंकोनुस्वंततरोमया ॥
ससुहृत्सानुगश्चैवस्वर्गंगंताहमच्युत ॥ ५३ ॥ यूयंनिहतसंकल्पाःशोचंतोवर्तयिष्यथ ॥ संजयउवाच अस्यवाक्यस्यनिधनेकुरुराजस्यधीमतः ॥ ५४ ॥
अपतत्सुमहद्वर्षंपुष्पाणांपुण्यगंधिनां ॥ अवादयंतगंधर्वावादित्रंसुमनोहरं ॥ ५५ ॥ जगुश्चाप्सरसोराज्ञोयशःसंबद्धमेवच ॥ सिद्धाश्चमुमुचुर्वाचःसाधुसा
ध्वितिपार्थिव ॥५६॥ ववौचसुरभिर्वायुःपुण्यगंधोमृदुःसुखः ॥ व्यराजंश्चदिशःसर्वानभोवैदूर्यसन्निभं ॥५७॥ अत्यद्भुतानितेदृष्ट्वावासुदेवपुरोगमाः ॥ दुर्यो
धनस्यपूजांतुदृष्ट्वाव्रीडामुपागमन् ॥५८॥ हतांश्चाधर्मतःश्रुत्वाशोकार्ताःशुशुचुर्हिते ॥ भीष्मंद्रोणंतथाकर्णंभूरिश्रवसमेवच ॥५९॥ तांस्तुचिंतापरान्दृष्ट्वापांड
वान्दीनचेतसः ॥ प्रोवाचेदंवचःकृष्णोमेघदुंदुभिनिस्वनः ॥ ६० ॥ नैषशक्योतिशीघ्रास्त्रस्तेचसर्वेमहारथाः ॥ ऋजुयुद्धेनविक्रांताहंतुंयुष्माभिराहवे ॥ ६१ ॥
नैषशक्यःकदाचित्तुहंतुंधर्मेणपार्थिवः ॥ तेवाभीष्ममुखाःसर्वेमहेष्वासामहारथाः ॥ ६२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥

मयानैकैरुपायैस्तुमायायोगेनचासकृत् ॥ हतास्तेसर्वएवाजौभवतांहितमिच्छता ॥ ६३ ॥ यदिनैवंविधंजातुकुर्यांजिह्ममहंरणे ॥ कुतोवोविजयोभूयःकुतोरा
ज्यंकुतोधनं ॥ ६४ ॥ तेहिसर्वेमहात्मानश्चत्वारोतिरथाभुवि ॥ नशक्याधर्मतोहंतुंलोकपालैरपिस्वयं ॥ ६५ ॥ तथैवायंगदापाणिधार्तराष्ट्रोगतक्लमः ॥ नशक्यो
धर्मतोहंतुंकालेनापीहदंडिना ॥ ६६ ॥ नचवोहृदिकर्तव्यंयदयंघातितोरिपुः ॥ मिथ्यावध्यास्तथोपायैर्बहवःशत्रवोधिकाः ॥ ६७ ॥ पूर्वैरनुगतोमार्गोदेवैरसुर
घातिभिः ॥ सद्भिश्चानुगतःपंथाःससर्वैरनुगम्यते ॥ ६८ ॥ कृतकृत्याश्चसायान्हेनिवासंरोचयामहे ॥ साश्वनागरथाःसर्वेविश्रमामोनराधिपाः ॥ ६९ ॥ वासु
देववचःश्रुत्वातदानींपांडवैःसह ॥ पंचालाभृशसंहृष्टाविनेदुःसिंहसंघवत् ॥ ७० ॥ ततःप्राध्मापयन्शंखान्पांचजन्यंचमाधवः ॥ हृष्टादुर्योधनंदृष्ट्वानिहतंपु
रुषर्षभ ॥ ७१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिकृष्णपांडवदुर्योधनसंवादेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततस्तेप्र
ययुःसर्वेनिवासायमहीक्षितः ॥ शंखान्प्रध्मापयंतोवैहृष्टाःपरिघबाहवः ॥ १ ॥ पांडवान्गच्छतश्चापिशिबिरंनोविशांपते ॥ महेष्वासोन्वगात्पश्चाद्युयुत्सुःसा
त्यकिस्तथा ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ सर्वेचान्येमहेष्वासाययुःस्वशिबिराण्युत ॥ ३ ॥ ततस्तेप्राविशन्पार्थाहतत्विट्कंहतेश्वरं ॥ दुर्योधन
स्यशिबिरंरंगवद्विस्तृतेजने ॥ ४ ॥ गतोत्सवंपुरमिवल्हतनागमिवन्हदं ॥ स्त्रीवर्षवरभूयिष्ठंवृद्धामात्यैरधिष्ठितं ॥ ५ ॥ तत्रैतान्पर्युपातिष्ठन्दुर्योधनपुरःपुराः ॥ कृ
तांजलिपुटाराजन्काषायमलिनांबराः ॥ ६ ॥ शिबिरंसमनुप्राप्यकुरुराजस्यपांडवाः ॥ अवतेरुर्महाराजरथेभ्योरथसत्तमाः ॥ ७ ॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभाषत
केशवः ॥ स्थितःप्रियहितेनित्यमतीवभरतर्षभ ॥ ८ ॥ अवरोपयगांडीवमक्षयौचमहेषुधी ॥ अथाहमवरोक्ष्यामिपश्चाद्भरतसत्तम ॥ ९ ॥ स्वयंचैवावरोहत्वमेत
च्छ्रेयस्तवानघ ॥ तच्चाकरोत्तथावीरःपांडुपुत्रोधनंजयः ॥ १० ॥ अथपश्चात्ततःकृष्णोरश्मीनुत्सृज्यवाजिनां ॥ अवारोहतमेधावीरथाद्गांडीवधन्वनः ॥ ११ ॥
अथावतीर्णेभूतानामीश्वरेसुमहात्मनि ॥ कपिरंतर्दधेदिव्योध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ १२ ॥ सदग्धोद्रोणकर्णाभ्यांदिव्यैरस्त्रैर्महारथः ॥ अनादीप्ताग्निनात्द्याशु
प्रजज्वालमहीपते ॥ १३ ॥ सोपासंगःसरश्मिश्चसाश्वःसयुगबंधुरः ॥ भस्मीभूतोपतद्भूमौरथोगांडीवधन्वनः ॥ १४ ॥ तंतथाभस्मभूतंतुदृष्ट्वापांडुसुताःप्रभो ॥
अभवन्विस्मिताराजन्नर्जुनश्चेदमब्रवीत् ॥ १५ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वर्षवरःषंढः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कृतांजलिःसप्रणयंप्रणिपत्याभिवाद्यह ॥ गोविंदकस्माद्भगवन्रथोदग्धोयमग्निना ॥ १६ ॥ किमेतन्महदाश्चर्यमभवद्यदुनंदन ॥ तन्मेब्रूहिमहाबाहोश्रोतव्यंय
दिमन्यसे ॥ १७ ॥ वासुदेवउवाच अस्त्रैर्बहुविधैर्दग्धःपूर्वमेवायमर्जुन ॥ मदधिष्ठितत्वात्समरेनविशीर्णःपरंतप ॥ १८ ॥ इदानींतुविशीर्णोयंदग्धोब्रह्मा
स्त्रतेजसा ॥ मयाविमुक्तःकौंतेयत्वय्यद्यकृतकर्मणि ॥ १९ ॥ ईषदुत्स्मयमानस्तुभगवान्केशवोरिहा ॥ परिष्वज्यचराजानंयुधिष्ठिरमभाषत ॥ २० ॥ दिष्ट्याजय
सिकौंतेयदिष्ट्यातेशत्रवोजिताः ॥ दिष्ट्यागांडीवधन्वाचभीमसेनश्चपांडवः ॥ २१ ॥ त्वंचापिकुशलीराजन्माद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ मुक्तावीरक्षयादस्मात्संग्रामान्नि
हतद्विषः ॥ २२ ॥ क्षिप्रमुत्तरकालानिकुरुकार्याणिभारत ॥ उपयातमुपप्लव्यंसहगांडीवधन्वना ॥ २३ ॥ आनीयमधुपर्कमांयत्पुरात्वमवोचथाः ॥ एषभ्राताস
खाचैवतवकृष्णधनंजयः ॥ २४ ॥ रक्षितव्योमहाबाहोसर्वास्वापत्स्वितिप्रभो ॥ तवचैवंब्रुवाणस्यतथेत्येवाहमब्रुवं ॥ २५ ॥ ससव्यसाचीगुप्तस्तेविजयीचजनेश्व
र ॥ भ्रातृभिःसहराजेंद्रशूरःसत्यपराक्रमः ॥ २६ ॥ मुक्तोवीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात् ॥ एवमुक्तस्तुकृष्णेनधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २७ ॥ हृष्टरोमामहारा
जप्रत्युवाचजनार्दनं ॥ युधिष्ठिरउवाच प्रमुक्तंद्रोणकर्णाभ्यांब्रह्मास्त्रमरिमर्दन ॥ २८ ॥ कस्त्वदन्यःसहेत्साक्षादपिवज्रीपुरंदरः ॥ भवतस्तुप्रसादेनसंश
प्तकगणाजिताः ॥ २९ ॥ महारणगतःपार्थोयच्चनासीत्पराङ्मुखः ॥ तथैवचमहाबाहोपर्यायैर्बहुभिर्मया ॥ ३० ॥ कर्मणामनुसंतानंतेजसश्चगतीःशुभाः ॥ उप
प्लव्येमहर्षिर्मेकृष्णद्वैपायनोब्रवीत् ॥ ३१ ॥ यतोधर्मस्ततःकृष्णोयतःकृष्णस्ततोजयः ॥ इत्येवमुक्तेतेवीराःशिबिरंतवभारत ॥ ३२ ॥ प्रविश्यप्रत्यपद्यंतकोशरत्न
र्धिसंचयान् ॥ रजतंजातरूपंचमणीनथचमौक्तिकान् ॥ ३३ ॥ भूषणान्यथमुख्यानिकंबलान्यजिनानिच ॥ दासीदासमसंख्येयंराज्योपकरणानिच ॥ ३४ ॥
तेप्राप्यधनमक्षय्यंत्वदीयंभरतर्षभ ॥ उदक्रोशन्महाभागानरेंद्रविजितारयः ॥ ३५ ॥ तेतुवीराःसमाश्वस्यवाहनान्यवमुच्यच ॥ अतिष्ठंतमुहुःसर्वेपांडवाःसा
त्यकिस्तथा ॥ ३६ ॥ अथाब्रवीन्महाराजवासुदेवोमहायशाः ॥ अस्माभिर्मंगलार्थायवस्तव्यंशिबिराद्बहिः ॥ ३७ ॥ तथेत्युक्ताहितेसर्वेपांडवाःसात्यकिस्तथा ॥
वासुदेवेनसहितामंगलार्थंबहिर्ययुः ॥ ३८ ॥ तेसमासाद्यसरितंपुण्यामोघवतींनृप ॥ न्यवसन्नथतांरात्रिंपांडवाहतशत्रवः ॥ ३९ ॥ युधिष्ठिरस्ततोराजाप्राप्त
कालमचिंतयत् ॥ तत्रतेगमनंप्राप्तंरोचतेतवमाधव ॥ ४० ॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःप्रशमार्थमरिंदम ॥ हेतुकारणयुक्तैश्चवाक्यैःकालसमीरितैः ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्षिप्रमेवमहाभागगांधारीं प्रशमिष्यसि॥ पितामहश्चभगवान्व्यासस्तत्रभविष्यति ॥४२॥ ततःसंप्रेषयामासुर्यादवंनागसाह्वयं॥ सचप्रायाज्जवेनाशुवासुदेवःप्रतापवान्॥ ४३॥ दारुकंरथमारोप्ययेनराजांबिकासुतः॥ तमूचुःसंप्रयास्यंतंशैब्यसुग्रीववाहनं ॥ ४४॥ प्रत्याश्वासयगांधारींहतपुत्रांयशस्विनीं॥ सप्रायात्पांडवैरुक्तस्तत्पुरंसात्वतांवरः॥ ४५॥ आससादततःक्षिप्रंगांधारींनिहतात्मजां॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिवासुदेववाक्ये द्विषष्टितमोऽध्यायः॥ ६२॥ ॥७॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच किमर्थंद्विजशार्दूलधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ गांधार्याःप्रेषयामासवासुदेवंपरंतपं॥ १॥ यदापूर्वंगतःकृष्णःशमार्थंकौरवान्प्रति॥ नचतंलब्धवान्कामंततोयुद्धमभूदिदं॥२॥ निहतेषुतुयोधेषुहतेदुर्योधनेतदा॥ पृथिव्यांपांडवेयस्यनिःसपत्नेकृतेयुधि॥ ३॥ विद्रुतेशिबिरेशून्येप्राप्तेयशसिचोत्तमे॥ किंनुतत्कारणंब्रह्मन्येनकृष्णोगतःपुनः॥ ४॥ नचैतत्कारणंब्रह्मन्नल्पंविप्रप्रतिभातिमे॥ यत्रागमद्मेयात्मास्वयमेवजनार्दनः॥ ५॥ तत्त्वतोवैसमाचक्ष्वसर्वमध्वर्युसत्तम॥ यच्चात्रकारणंब्रह्मन्कार्यस्यास्यविनिश्चये॥६॥ वैशंपायनउवाच त्वद्युक्तोयमनुप्रश्नोयन्मांपृच्छसिपार्थिव ॥ तत्तेहंसंप्रवक्ष्यामियथावद्भरतर्षभ ॥ ७॥ हतंदुर्योधनंदृष्ट्वाभीमसेनेनसंयुगे॥ व्युत्क्रम्यसमयंराजन्धार्तराष्ट्रंमहाबलं॥ ॥८॥ अन्यायेनहतंदृष्ट्वागदायुद्धेनभारत॥ युधिष्ठिरंमहाराजमहद्भयमथाविशत् ॥ ९॥ चिंतयानोमहाभागांगांधारींतपसान्वितां॥ घोरेणतपसायुक्तांत्रैलोक्यमपिसादहेत्॥१०॥ तस्यचिंतयमानस्यबुद्धिःसमभवत्तदा॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःपूर्वंप्रशमनंभवेत्॥११॥साहिपुत्रवधंश्रुत्वाकृतमस्माभिरीदृशं॥ मानसेनाग्निनाक्रुद्धाभस्मसान्नःकरिष्यति॥१२॥ कथंदुःखमिदंतीव्रंगांधारीसंप्रशक्ष्यति॥ श्रुत्वाविनिहतंपुत्रंछलेनाजिह्मयोधिनं॥१३॥ एवंविचिंत्यबहुधाभयशोकसमन्वितः॥ वासुदेवमिदंवाक्यंधर्मराजोभ्यभाषत॥१४॥ तवप्रसादाद्गोविंदराज्यंनिहतकंटकं॥ अप्राप्यंमनसापीदंप्राप्तमस्माभिरच्युत॥ ॥१५॥ प्रत्यक्षंमेमहाबाहोसंग्रामेलोमहर्षणे॥ विमर्दःसुमहान्प्राप्तस्त्वयायादवनंदन ॥१६॥ त्वयादेवासुरेयुद्धेवधार्थममरद्विषां॥ यथासाह्यंपुरादत्तंहताश्चविबुधद्विषः॥१७॥ साह्यंतथामहाबाहोदत्तमस्माकमच्युत॥ सारथ्येनचवार्ष्णेयभवताहिधृतावयं॥ १८॥ यदिनत्वंभवेन्नाथःफाल्गुनस्यमहारणे॥ कथंशक्योरणेजेतुंभवेदेषबलार्णवः॥ १९॥ गदाप्रहाराविपुलाःपरिघैश्चापिताडनं॥ शक्तिभिर्भिंदिपालैश्चतोमरैःसपरश्वधैः॥ २०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हेतुकारणसंयुक्तैः हेतवोदृष्टाअपराधाः कारणानिअदृष्टान्यत्रश्यंभावीनितैर्युक्तानितैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥३२ ॥ प्रायादगच्छत् ॥३३॥

अस्मत्कृतेत्वयाकृष्णवाचःसुपरुषाःश्रुताः ॥ शस्त्राणांचनिपातावैवज्रस्पर्शोपमारणे ॥ २१ ॥ तेचतेसफलाजाताहतेदुर्योधनेऽच्युत ॥ तत्सर्वंनयथानश्येत्पुनः
कृष्णतथाकुरु ॥ २२ ॥ संदेहदोलांप्राप्तंनश्चेतःकृष्णजयेसति ॥ गांधार्याहिमहाबाहोक्रोधंबुद्ध्यस्वमाधव ॥ २३ ॥ साहिनित्यंमहाभागातपसोग्रेणकर्शिता ॥
पुत्रपौत्रवधंश्रुत्वाध्रुवंनःसंप्रधक्ष्यति ॥ २४ ॥ तस्याःप्रसादनंवीरप्राप्तकालंमतंमम ॥ कश्चतांक्रोधताम्राक्षींपुत्रव्यसनकर्शितां ॥ २५ ॥ वीक्षितुंपुरुषःशक्त
स्त्वामृतेपुरुषोत्तम ॥ तत्रमेगमनंप्राप्तंरोचतेतवमाधव ॥ २६ ॥ गांधार्याःक्रोधदीप्तायाःप्रशमार्थमरिंदम ॥ त्वंहिकर्ताविकर्ताचलोकानांप्रभवाव्ययः ॥ २७ ॥
हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैःकालसमीरितैः ॥ क्षिप्रमेवमहाबाहोगांधारींशमयिष्यसि ॥ २८ ॥ पितामहश्चभगवान्कृष्णस्तत्रभविष्यति ॥ सर्वथातेमहाबाहोगांधा
र्याःक्रोधनाशनं ॥ २९ ॥ कर्तव्यंसात्वतांश्रेष्ठपांडवानांहितार्थिना ॥ धर्मराजस्यवचनंश्रुत्वायदुकुलोद्वहः ॥ ३० ॥ आमंत्र्यदारुकंप्राहरथःसज्जोविधीयतां ॥
केशवस्यवचःश्रुत्वात्वरमाणोथदारुकः ॥ ३१ ॥ न्यवेदयद्रथंसज्जंकेशवायमहात्मने ॥ तंरथंयादवश्रेष्ठःसमारुह्यपरंतपः ॥ ३२ ॥ जगामहास्तिनपुरंत्वरितः
केशवोविभुः ॥ ततःप्रायान्महाराजमाधवोभगवान्रथी ॥ ३३ ॥ नागसाह्वयमासाद्यप्रविवेशचवीर्यवान् ॥ प्रविश्यनगरंवीरोरथघोषेणनादयन् ॥ ३४ ॥ वि
दितंधृतराष्ट्रस्यसोवतीर्यरथोत्तमात् ॥ अभ्यगच्छददीनात्माधृतराष्ट्रनिवेशनं ॥ ३५ ॥ पूर्वंचाभिगतंतत्रसोपश्यदृषिसत्तमं ॥ पादौप्रपीड्यकृष्णस्यराज्ञश्चापि
जनार्दनः ॥ ३६ ॥ अभ्यवादयदव्यग्रोगांधारींचापिकेशवः ॥ ततस्तुयादवश्रेष्ठोधृतराष्ट्रमधोक्षजः ॥ ३७ ॥ पाणिमालंब्यराजेंद्रसुस्वरंप्ररुरोदह ॥ समुहूर्तादि
वोत्सृज्यबाष्पंशोकसमुद्भवं ॥ ३८ ॥ प्रक्षाल्यवारिणानेत्रेह्याचम्यचयथाविधि ॥ उवाचप्रस्तुतंवाक्यंधृतराष्ट्रमरिंदमः ॥ ३९ ॥ नतेस्त्यविदितंकिंचिद्भूतस्य
तवभारत ॥ कालस्यचयथावृत्तंतत्तेसुविदितंप्रभो ॥ ४० ॥ यदिदंपांडवैःसर्वैस्तवचित्तानुरोधिभिः ॥ कथंकुलक्षयोनस्यात्तथाक्षत्रस्यभारत ॥ ४१ ॥ भ्रातृभिः
समयंकृत्वाक्षांतवान्धर्मवत्सलः ॥ द्यूतच्छलजितैःशुद्धैर्वनवासोह्युपागतः ॥ ४२ ॥ अज्ञातवासचर्याचनानावेषसमावृतैः ॥ अन्येचबहवःक्लेशास्त्वशक्तैरि
वसर्वदा ॥ ४३ ॥ मयाचस्वयमागम्ययुद्धकालउपस्थिते ॥ सर्वलोकस्यसान्निध्येग्रामांस्त्वंपंचयाचितः ॥ ४४ ॥ त्वयाकालोपसृष्टेनलोभतोनापवर्जिताः ॥ त
वापराधान्नृपतेसर्वंक्षत्रंक्षयंगतं ॥ ४५ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ कृष्णस्यव्यासस्य ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥७०॥७१ ॥

भीष्मेणसोमदत्तेनबाल्हीकेनकृपेणच ॥ द्रोणेनचसपुत्रेणविदुरेणचधीमता ॥ ४६ ॥ याचितस्त्वंशमंनित्यंनचतत्कृतवानसि ॥ कालोपहतचित्ताहिसर्वेमुह्यं
तिभारत ॥ ४७ ॥ यथामूढोभवान्पूर्वमस्मिन्नर्थेसमुद्यते ॥ किमन्यत्कालयोगाद्धिदिष्टमेवपरायणं ॥ ४८ ॥ माचदोषान्महाप्राज्ञपांडवेषुनिवेशय ॥ अल्पोप्य
तिक्रमोनास्तिपांडवानांमहात्मनां ॥ ४९ ॥ धर्मतोन्यायतश्चैवस्नेहतश्चपरंतप ॥ एतत्सर्वंतुविज्ञायत्वात्मदोषकृतंफलं ॥ ५० ॥ असूयांपांडुपुत्रेषुनभवान्कर्तुम
र्हति ॥ कुलंवंशश्चपिंडाश्चयच्चपुत्रकृतंफलं ॥ ५१ ॥ गांधार्यास्तववैनाथपांडवेषुप्रतिष्ठितं ॥ त्वंचैवकुरुशार्दूलगांधारीचयशस्विनी ॥ ५२ ॥ माशुचोनरशार्दू
लपांडवान्प्रतिकिल्विषं ॥ एतत्सर्वमनुध्यायआत्मनश्चव्यतिक्रमं ॥ ५३ ॥ शिवेनपांडवान्पाहिनमस्तेभरतर्षभ ॥ जानासिचमहाबाहोधर्मराजस्ययात्वयि ॥
॥ ५४ ॥ भक्तिर्भरतशार्दूलस्नेहश्चापिस्वभावतः ॥ एतच्चकदनंकृत्वाशत्रूणामपकारिणां ॥ ५५ ॥ दह्यतेसदिवारात्रौनचशर्माधिगच्छति ॥ त्वांचैवनरशार्दूल
गांधारींचयशस्विनीं ॥ ५६ ॥ सशोचन्नरशार्दूलःशांतिंनैवाधिगच्छति ॥ ह्नियाचपरयाविष्टोभवंतंनाधिगच्छति ॥ ५७ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंबुद्धिव्याकुलि
तेंद्रियं ॥ एवमुक्त्वामहाराजधृतराष्ट्रंयदूत्तमः ॥ ५८ ॥ उवाचपरमंवाक्यंगांधारींशोककर्शितां ॥ सौबलेयिनिबोधत्वंयत्त्वांवक्ष्यामितच्छृणु ॥ ५९ ॥ त्वत्समाना
स्तिलोकेस्मिन्नद्यसीमंतिनीशुभे ॥ जानासिचयथाराज्ञिसभायांममसन्निधौ ॥ ६० ॥ धर्मार्थसहितंवाक्यमुभयोःपक्षयोर्हितं ॥ उक्तवत्यसिकल्याणिनचतेत
नयैःकृतं ॥ ६१ ॥ दुर्योधनस्त्वयाचोक्तोजयार्थीपरुषंवचः ॥ शृणुमूढवचोमह्यंयतोधर्मस्ततोजयः ॥ ६२ ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंतववाक्यंनृपात्मजे ॥ एवंविदित्वा
कल्याणिमास्मशोकेमनःकृथाः ॥ ६३ ॥ पांडवानांविनाशायमातेबुद्धिःकदाचन ॥ शक्ताचासिमहाभागेपृथिवींसचराचरां ॥ ६४ ॥ चक्षुषाक्रोधदीप्तेनिन
र्दग्धुंतपसोबलात् ॥ वासुदेववचःश्रुत्वागांधारीवाक्यमब्रवीत् ॥ ६५ ॥ एवमेतन्महाबाहोयथावदसिकेशव ॥ आधिभिर्दह्यमानायामतिःसंचलितामम ॥
॥ ६६ ॥ सामेव्यवस्थिताश्रुत्वातववाक्यंजनार्दन ॥ राज्ञस्त्वंधस्यवृद्धस्यहतपुत्रस्यकेशव ॥ ६७ ॥ त्वंगतिःसहितैर्वीरैःपांडवैर्द्विपदांवर ॥ एतावदुक्त्वावचनंमुखं
प्रच्छाद्यवाससा ॥ ६८ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तागांधारीप्ररुरोदह ॥ ततएनांमहाबाहुःकेशवःशोककर्शितां ॥ ६९ ॥ हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैराश्वासयत्प्रभुः ॥ स
माश्वास्यचगांधारींधृतराष्ट्रंचमाधवः ॥ ७० ॥ द्रौणिसंकल्पितंभावमवबुध्यतकेशवः ॥ ततस्त्वरितउत्थायपादौमूर्ध्नाप्रणम्यच ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥ ॥७॥ ॥७॥ अधिष्ठितइति शौटीरःशूरः

द्वैपायनस्यराजेंद्रततःकौरवमब्रवीत्॥ आपृच्छेत्वांकुरुश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ ७२ ॥ द्रौणेःपापोस्त्यभिप्रायस्तेनास्मिसहसोत्थितः॥ पांडवानांवधेरात्रौबुद्धिस्तेनप्रदर्शिता॥ ७३॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंगांधार्यासहितोब्रवीत्॥ धृतराष्ट्रोमहाबाहुःकेशवंकेशिसूदनं ॥ ७४॥ शीघ्रंगच्छमहाबाहोपांडवान्परिपालय॥ भूयस्त्वयासमेष्यामिक्षिप्रमेवजनार्दन॥ ७५॥ प्रायात्ततस्तुत्वरितोदारुकेणसहाच्युतः ॥ वासुदेवेगतेराजन्धृतराष्ट्रंजनेश्वरं॥ ७६ ॥ आश्वासयदमेयात्माव्यासोलोकनमस्कृतः॥ वासुदेवोपिधर्मात्माकृतकृत्योजगामह ॥ ७७॥ शिबिरंहास्तिनपुराद्दिदृक्षुःपांडवान्नृप ॥ आगम्यशिबिरंरात्रौसोभ्यगच्छतपांडवान्॥ तच्चतेभ्यःसमाख्यायसहितस्तैःसमाहितः ॥७८॥ इतिश्रीम०शल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिधृतराष्ट्रगांधारीसमाश्वासनेत्रिषष्टितमोऽध्यायः॥६३॥७॥

धृतराष्ट्रउवाच अधिष्ठितःपदामूर्ध्निभग्नसक्थोमहींगतः ॥ शौटीर्यमानीपुत्रोमेकिमभाषतसंजय ॥ १ ॥ अत्यर्थंकोपनोराजाजातवैरश्चपांडुषु॥ व्यसनंपरमंप्राप्तःकिमाहपरमाहवे॥ २॥ संजयउवाच श्रृणुराजन्प्रवक्ष्यामियथावृत्तंनराधिप॥ राज्ञायदुक्तंभग्नेनतस्मिन्व्यसनआगते॥३॥ भग्नसक्थोनृपोराजन्पांसुनासोवगुंठितः॥ यमयन्मूर्धजांस्तत्रवीक्ष्यचैवदिशोदश॥ ४॥ केशान्नियम्ययत्नेननिःश्वसन्नुरगोयथा॥ संरंभाश्रुपरीताभ्यांनेत्राभ्यामभिवीक्ष्यमां ॥ ५॥ बाहूधरण्यांनिष्पिष्यसुदुर्मत्तइवद्विपः॥ प्रकीर्णान्मूर्धजान्धुन्वन्दंतैर्दंतानुपस्पृशन्॥६॥ गर्हयन्पांडवंज्येष्ठंनिःश्वस्येदमथाब्रवीत्॥ भीष्मेशांतनवेनाथेकर्णेशस्त्रभृतांवरे॥ ७॥ गौतमेशकुनौचापिद्रोणेचास्त्रभृतांवरे॥ अश्वत्थाम्नितथाशल्येशूरेचकृतवर्मणि॥ ८॥ इमामवस्थांप्राप्तोस्मिकालोहिदुरतिक्रमः॥ एकादशचमूभर्तासोहमेतांदशांगतः॥ ९॥ कालंप्राप्यमहाबाहोनकश्चिदतिवर्तते॥ आख्यातव्यंमदीयानांयेस्मिन्जीवंतिसंयुगे॥ १० ॥ यथाहंभीमसेनेनव्युत्क्रम्यसमयंहतः॥ बहूनिसुनृशंसानिकृतानिखलुपांडवैः॥ ११॥ भूरिश्रवसिकर्णेचभीष्मेद्रोणेचश्रीमति॥ इदंचाकीर्तिजंकर्मनृशंसैःपांडवैःकृतं॥ १२॥ येनतेसत्सुनिर्वेदंगमिष्यंतिहिमेमतिः॥ काप्रीतिःसत्वयुक्तस्यकृत्वोपाधिकृतंजयं॥ १३॥ कोवासमयभेत्तारंबुधःसंमंतुमर्हति ॥ अधर्मेणजयंलब्ध्वाकोनुहृष्येतपंडितः॥ १४॥ यथासंहृष्यतेपापःपांडुपुत्रोवृकोदरः॥ किन्नुचित्रमितस्त्वद्यभग्नसक्थस्ययन्मम॥ १५॥

सएवशौटीर्यमात्मानंमन्यतेशौटीर्यमानी ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मयामत्तः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ वार्तिकान्वार्ताहारिणः ॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ चार्वा

क्रुद्धेनभीमसेनेनपादेनमृदितंशिरः ॥प्रतपंतंश्रियाजुष्टंवर्तमानंचबंधुषु॥ १६॥ एवंकुर्यान्नरोयोहिसवैसंजयपूजितः॥ अभिज्ञौयुद्धधर्मस्यममातापिताच
मे॥ १७॥ तौहिसंजयदुःखार्तौविज्ञाप्यौवचनाद्धिमे ॥ इष्टंभृत्याभृताःसम्यक्भूःप्रशास्तासससागरा॥ १८॥ मूर्ध्निस्थितममित्राणांजीवतामेवसंजय ॥ दत्ता
दायायथाशक्तिमित्राणांचप्रियंकृतं॥ १९॥ अमित्राबाधिताःसर्वेकोनुस्वंततरोमया ॥ मानिताबांधवाःसर्वेवश्यःसंपूजितोजनः॥ २०॥ त्रितयंसेवितंसर्वं
कोनुस्वंततरोमया॥ आज्ञप्तंनृपमुख्येषुमानःप्राप्तःसुदुर्लभः॥ २१॥ आजानेयैस्तथायातंकोनुस्वंततरोमया॥ यातानिपरराष्ट्राणिनृपाभुक्ताश्चदासवत्॥ २२॥
प्रियेभ्यःप्रकृतंसाधुकोनुस्वंततरोमया॥ अधीतंविधिवद्दत्तंप्राप्तमायुर्निरामयं॥ २३॥ स्वधर्मेणजितालोकाःकोनुस्वंततरोमया ॥ दिष्ट्यानाहंजितःसंख्येपरा
न्प्रेष्यवदाश्रितः॥ २४ ॥ दिष्ट्यामेविपुलालक्ष्मीर्मृतेत्वन्यगताविभो ॥ यदिष्टंक्षत्रबंधूनांस्वधर्ममनुतिष्ठतां ॥ २५ ॥ निधनंतन्मयाप्राप्तंकोनुस्वंततरोमया॥
दिष्ट्यानाहंपरावृत्तोवैरात्प्राकृतवज्जितः॥ २६॥ दिष्ट्यानविमतिंकांचिद्भजित्वातुपराजितः ॥ सुप्तंवाथप्रमत्तंवायथाहन्याद्विषेणवा ॥ २७॥ एवंव्युत्क्रांतध
र्मेणव्युत्क्रम्यसमयंहतः॥ अश्वत्थामामहाभागःकृतवर्माचसात्वतः॥ २८ ॥ कृपःशारद्वतश्चैववक्तव्यावचनान्मम ॥ अधर्मेणप्रवृत्तानांपांडवानामनेकशः॥
॥ २९ ॥ विश्वासंसमयघ्नानांनयूयंगंतुमर्हथ॥ वार्तिकांश्चाब्रवीद्राजापुत्रस्तेसत्यविक्रमः॥ ३० ॥ अधर्माद्भीमसेनेननिहतोहंयथारणे ॥सोहंद्रोणंस्वर्गगतंक
र्णंशल्यावुभौतथा॥ ३१ ॥वृषसेनंमहावीर्यंशकुनिंचापिसौबलं॥ जलसंधंमहावीर्यंभगदत्तंचपार्थिवं॥३२॥ सोमदत्तंमहेष्वासंसैंधवंचजयद्रथं॥ दुःशास
नपुरोगांश्चभ्रातॄनात्मसमांस्तथा॥ ३३॥ दौःशासनिंचविक्रांतंलक्ष्मणंचात्मजावुभौ॥ एतांश्चान्यांश्चसुबहून्मदीयांश्चसहस्रशः ॥ ३४॥ पृष्ठतोनुगमिष्या
मिसार्थहीनोयथाध्वगः ॥ कथंभ्रातॄन्हतान्श्रुत्वाभर्तारंचस्वसामम ॥ ३५॥ रोरूयमाणादुःखार्तादुःशलासाभविष्यति ॥ स्नुषाभिःप्रस्नुषाभिश्चवृद्धोराजा
पितामम ॥ ३६॥ गांधारीसहितश्चैवकांगतिंप्रतिपत्स्यति॥ नूनंलक्ष्मणमातापिहतपुत्राहतेश्वरा ॥ ३७॥ विनाशंयास्यतिक्षिप्रंकल्याणीपृथुलोचना॥ यदि
जानातिचार्वाकःपरिव्राड्वाग्विशारदः॥ ३८॥ करिष्यतिमहाभागोध्रुवंचापचितिंमम॥ समंतपंचकेपुण्येत्रिषुलोकेषुविश्रुते ॥ ३९॥ अहंनिधनमासाद्यलो
कान्प्राप्स्यामिशाश्वतान्॥ ततोजनसहस्राणिबाष्पपूर्णानिमारिष॥ ४०॥

कःब्राह्मणवेषधारीराक्षसः ॥ ३८ अपचितिंप्रतीकारं ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥७॥ ॥७॥ वार्तिकाणामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ चक्र

प्रलापंनृपतेःश्रुत्वाव्यद्रवंतदिशोदश ॥ ससागरवनाघोरापृथिवीसचराचरा ॥ ४१ ॥ चचालाथसनिर्ह्रादादिशश्चैवाविलाभवन् ॥ तेद्रोणपुत्रमासाद्ययथा
॥ ४१ ॥ वृत्तंन्यवेदयन् ॥ ४२ ॥ व्यवहारंगदायुद्धेपार्थिवस्यचपातनं ॥ तदाख्यायततःसर्वेद्रोणपुत्रस्यभारत ॥ ध्यात्वाचसुचिरंकालंजग्मुरार्तायथागतं ॥ ४३ ॥ इति
श्रीमहाभारतेशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिदुर्योधनविलापेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥६४॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच वार्तिकाणांसकाशात्तुश्रुत्वादु
र्योधनंहतं ॥ हतशिष्टास्ततोराजन्कौरवाणांमहारथाः ॥ १ ॥ विनिर्भिन्नाःशितैर्बाणैर्गदातोमरशक्तिभिः ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ २ ॥ त्व
रिताजवनैरश्वैरायोधनमुपागमन् ॥ तत्रापश्यन्महात्मानंधार्तराष्ट्रंनिपातितं ३॥ प्रभग्नंवायुवेगेनमहाशालंयथावने ॥ भूमौविचेष्टमानंतंरुधिरेणसमुक्षितं॥
॥ ४ ॥ महाजगमिवारण्येव्याधेनविनिपातितं ॥ विवर्तमानंबहुशोरुधिरौघपरिप्लुतं ॥ ५ ॥ यदृच्छयानिपतितंचक्रमादित्यगोचरं ॥ महावातसमुत्थेनसंशुष्क
मिवसागरं ॥६॥ पूर्णचंद्रमिवव्योम्नितुषारावृतमंडलं ॥ रेणुध्वस्तंदीर्घभुजंमातंगमिवविक्रमे ॥ ७॥ वृतंभूतगणैर्घोरैःक्रव्यादैश्चसमंततः ॥ यथाधनंलिप्समा
नैर्भृत्यैर्नृपतिसत्तमं ॥ ८ ॥ भ्रुकुटीकृतवक्त्रांतंक्रोधादुद्वृत्तचक्षुषं ॥ सामर्षंतंनरव्याघ्रंव्याघ्रंनिपतितंयथा ॥ ९ ॥ तेतंदृष्ट्वामहेष्वासंभूतलेपतितंनृपं ॥ मोहमभ्या
गमन्सर्वेकृपप्रभृतयोरथाः ॥ १० ॥ अवतीर्यरथेभ्यश्चप्राद्रवन्राजसन्निधौ ॥ दुर्योधनंचसंप्रेक्ष्यसर्वेभूमावुपाविशन् ॥ ११ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजबाष्पपूर्णेक्ष
णःश्वसन् ॥ उवाचभरतश्रेष्ठंसर्वलोकेश्वरेश्वरं ॥ १२ ॥ ननूनंविद्यतेसत्यंमानुषेकिंचिदेवहि ॥ यत्रत्वंपुरुषव्याघ्रशेषेपांसुषुरूषितः ॥ १३ ॥ भूत्वाहिनृपतिःपूर्वं
समाज्ञाप्यचमेदिनीं ॥ कथमेकोद्यराजेंद्रतिष्ठसेनिर्जनेवने ॥ १४॥ दुःशासनंनपश्यामिनापिकर्णंमहारथं ॥ नापितान्सुहृदःसर्वान्किमिदंभरतर्षभ ॥ १५॥
दुःखंनूनंकृतांतस्यगतिंज्ञातुंकथंचन ॥ लोकानांचभवान्यत्रशेषेपांसुषुरूषितः ॥ १६ ॥ एषमूर्धाभिषिक्तानामग्रेगत्वापरंतपः ॥ सतृणंग्रसतेपांसुंपश्यकाल
स्यपर्ययं ॥ १७ ॥ क्वतेतदमलंछत्रंव्यजनंक्वचपार्थिव ॥ साचतेमहतीसेनाक्वगतापार्थिवोत्तम ॥ १८ ॥ दुर्विज्ञेयागतिर्नूनंकार्याणांकारणांतरे ॥ यद्वैलोकगु
रुर्भूत्वाभवानेतांदशांगतः ॥ १९ ॥ अध्रुवासर्वमर्त्येषुश्रीरुपालक्ष्यतेभृशं ॥ भवतोव्यसनंदृष्ट्वाशक्रविस्पर्धिनोभृशं ॥ २० ॥ ॥ ४१ ॥

मादित्यगोचरंसूर्यमंडलमिवेतिलुप्तोपमा ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥ १४॥ १५ ॥१६॥१७॥१८॥ कारणांतरेअदृष्टरूपेसति तेनदृष्टसामग्रीवैयर्थ्यंजायतइतिभाव ॥१९ ॥२०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्यतद्वचनंश्रुत्वादुःखितस्यविशेषतः ॥ उवाचराजन्पुत्रस्तेप्राप्तकालमिदंवचः ॥ २१ ॥ विमृज्यनेत्रेपाणिभ्यांशोकजंबाष्पमुत्सृजन् ॥ कृपादीन्सतदावीरा
न्सर्वानेवनराधिपः ॥ २२॥ ईदृशोलोकधर्मोयंधात्रानिर्दिष्टउच्यते ॥ विनाशःसर्वभूतानांकालपर्यायमागतः॥ २३॥ सोयंमांसमनुप्राप्तःप्रत्यक्षंभवतांहि
यः ॥ पृथिवींपालयित्वाहमेतांनिष्ठामुपागतः ॥ २४ ॥ दिष्ट्यानाहंपरावृत्तोयुद्धेकस्यांचिदापदि ॥ दिष्ट्याहंनिहतःपापैश्छलेनैवविशेषतः ॥ २५॥ उत्साहश्चकृ
तोनित्यंमयादिष्ट्यायुयुत्सता ॥ दिष्ट्याचास्मिन्हतोयुद्धेनिहतज्ञातिबांधवः ॥ २६ ॥ दिष्ट्याचवोहंपश्यामिमुक्तानस्माज्जनक्षयात् ॥ स्वस्तियुक्तांश्चकल्यांश्चत
न्मेप्रियमनुत्तमं ॥ २७॥ माभवंतोत्रतप्यंतांसौहृदान्निधनेनमे ॥ यदिवेदाःप्रमाणंवोजितालोकामयाऽक्षयाः ॥२८॥ मन्यमानःप्रभावंचकृष्णस्यामिततेज
सः ॥ तेननच्यावितश्चाहंक्षत्रधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥ २९ ॥ समयासमनुप्राप्तोनास्मिशोच्यःकथंचन ॥ कृतंभवद्भिःसदृशमनुरूपमिवात्मनः ॥ ३० ॥ यतितंविज
येनित्यंदैवंतुदुरतिक्रमं ॥ एतावदुक्त्वावचनंबाष्पव्याकुललोचनः ॥३१॥ तूष्णींबभूवराजेंद्ररुजाऽसौविह्वलोभृशं॥ तथानुदृष्ट्वाराजानंबाष्पशोकसमन्वितं॥
॥ ३२॥ द्रौणिःक्रोधेनजज्वालयथावह्निर्जगत्क्षये ॥ सचक्रोधसमाविष्टःपाणौपाणिंनिपीड्यच ॥३३॥ बाष्पविह्वलयावाचाराजानमिदमब्रवीत् ॥ पितामेनि
हतःक्षुद्रैःसुनृशंसेनकर्मणा ॥ ३४ ॥ नतथातेनतप्यामियथाराजंस्त्वयाद्यवै ॥ शृणुचेदंवचोमत्त्यंसत्येनवदतःप्रभो ॥३५॥ इष्टापूर्तेनदानेनधर्मेणसुकृतेनच॥
अद्याहंसर्वपंचालान्वासुदेवस्यपश्यतः ॥ ३६॥ सर्वोपायैर्हिनेष्यामिप्रेतराजनिवेशनं ॥ अनुज्ञांतुमहाराजभवान्मेदातुमर्हति ॥ ३७॥ इतिश्रुत्वातुवचनंद्रोण
पुत्रस्यकौरवः ॥ मनसःप्रीतिजननंकृपंवचनमब्रवीत् ॥ ३८॥ आचार्यशीघ्रंकलशंजलपूर्णंसमानय ॥ सतद्वचनमाज्ञायराज्ञोब्राह्मणसत्तमः ॥ ३९ ॥ कलशं
पूर्णमादायराज्ञोंतिकमुपागमत् ॥ तमब्रवीन्महाराजपुत्रस्तवविशांपते ॥४०॥ ममाज्ञयाद्विजश्रेष्ठद्रोणपुत्रोभिषिच्यतां ॥ सैनापत्येनभद्रंतेममचेदिच्छसिप्रि
यं ॥ ४१ ॥ राज्ञोनियोगाद्योद्धव्यंब्राह्मणेनविशेषतः ॥ वर्तताक्षत्रधर्मेणत्येवंधर्मविदोविदुः ॥ ४२॥ राज्ञस्तुवचनंश्रुत्वाकृपःशारद्वतस्तथा ॥ द्रौणिंराज्ञोनियो
गेनसैनापत्येभ्यषेचयत् ॥ ४३ ॥ सोभिषिक्तोमहाराजपरिष्वज्यनृपोत्तमं ॥ प्रययौसिंहनादेनदिशःसर्वाविनादयन् ॥ ४४ ॥ दुर्योधनोपिराजेंद्रशोणितेनपरि
प्लुतः ॥ तांनिशांप्रतिपेदेथसर्वभूतभयावहां ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ इतिशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

अपक्रम्यतुतेतूर्णंतस्मादायोधनान्नृप॥शोकसंविग्नमनसश्चिंताध्यानपराभवन्॥४६॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांशल्यपर्वांतर्गतगदापर्वणिअश्वत्थामसैनापत्याभिषेकेपंचषष्टितमोऽध्यायः॥६५॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ समाप्तंगदापर्व शल्यपर्वंच ॥ अतःपरंसौप्तिकंपर्वभविष्यति॥तस्यायमाद्यःश्लोकः॥ संजयउवाच ततस्तेसहितावीराःप्रयातादक्षिणामुखाः॥ उपास्तमनवेलायांशिबिराभ्याशमागताः॥ १ ॥

अत्रादिपर्वोक्ताध्यायसंख्यावैषम्यंश्लोकसंख्यावैषम्यंचलिपिकरप्रमादादिनाद्रष्टव्यं

इदं शल्यपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते शल्यपर्व समाप्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ अथ श्रीमहाभारते सौप्तिकपर्व प्रारभ्यते ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः पूर्वस्मिन्पर्वणिअर्थार्थीकुटुंबनाशमनुस्वयमपिनश्यतीत्युक्तं इदानींपरधर्मानुगोब्राह्मणःतद्धर्मैर्ब्वपिनिंद्यतमंकर्मकरोतीत्युच्यतेततस्तेसहितावीराइत्यादिनासौप्तिकपर्वणि ततःदुर्योधने नसेनापत्येऽश्वत्थाम्नोभिषेकानंतरंतेअश्वत्थामकृपाचार्यकृतवर्माणःशिविराभ्याशंशिविरनिकटस्थंदेशंआसाद्यवाहान्विमुच्यन्यविशंतेतियोजना ॥ १ ॥ २॥३॥ ४॥ अनुसारःपृष्ठगमनं प्राद्रवन्निति पुनर्वा

नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ संजयउवाच ततस्तेसहितावीराःप्रयाताद्दक्षिणामुखाः ॥ उपास्तमन
वेलायांशिविराभ्याशमागताः ॥ १ ॥ विमुच्यवाहांस्त्वरिताभीताःसमभवंस्तदा ॥ गहनंदेशमासाद्यप्रच्छन्नान्यविशंतते ॥ २ ॥ सेनानिवेशमभितोना
तिदूरमवस्थिताः॥ निकृत्तानिशितैःशस्त्रैःसमंतात्क्षतविक्षताः॥३॥ दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यपांडवानेवचिंतयन् ॥ श्रुत्वाचनिनदंघोरंपांडवानांजयैषिणां॥४॥
अनुसारभयाद्भीताःप्राङ्मुखाःप्राद्रवन्पुनः॥ तेमुहूर्त्तात्ततोगत्वाश्रांतवाहाःपिपासिताः ॥ ५ ॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःक्रोधामर्षवशंगताः ॥ राज्ञोवधेनसंतप्ता
मुहूर्त्तंसमवस्थिताः ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अश्रद्धेयमिदंकर्मकृतंभीमेनसंजय ॥ यत्सनागायुतप्राणःपुत्रोममनिपातितः ॥७॥ अवध्यःसर्वभूतानांव
ज्रसंहननोयुवा॥ पांडवैःसमरेपुत्रोनिहतोममसंजय॥८॥ नदिष्टमभ्यतिक्रांतुंशक्यंगावल्गणेनरैः ॥ यत्समेत्यरणेपार्थैःपुत्रोममनिपातितः॥ ९ ॥ अद्रिसा
रमयंनूनंहृदयंममसंजय॥ हतंपुत्रशतंश्रुत्वायन्नदीर्णंसहस्रधा॥ १० ॥ कथंहिवृद्धमिथुनंहतपुत्रंभविष्यति ॥ नत्यहंपांडवेयस्यविषयेवस्तुमुत्सहे॥ ११ ॥ कथं
राज्ञःपिताभूत्वास्वयंराजाचसंजय॥ प्रेष्यभूतःप्रवर्त्तेयंपांडवेयस्यशासनात्॥१२॥ आज्ञाप्यपृथिवींसर्वांस्थित्वामूर्द्धनिसंजय॥ येनपुत्रशतंपूर्णमेकेननिहतं
मम॥ १३॥ कृतंसत्यंवचस्तस्यविदुरस्यमहात्मनः ॥ अकुर्वतावचस्तेनममपुत्रेणसंजय ॥ १४ ॥ कथमस्यभविष्यामिप्रेष्यभूतोदुरंतकृत् ॥ कथंभीमस्यवा
क्यानिश्रोतुंशक्ष्यामिसंजय॥ १५॥ अधर्मेणहतेतातपुत्रेदुर्योधनेमम॥ कृतवर्माकृपोद्रौणिःकिमकुर्वतसंजय॥ १६॥ संजयउवाच गत्वातुतावकारा
जन्नातिदूरमवस्थिताः ॥ अपश्यंतवनंघोरंनानाद्रुमलतावृतं ॥ १७ ॥ तेमुहूर्त्तंतुविश्रम्यलब्धतोयैर्हयोत्तमैः ॥ सूर्यास्तमनवेलायांसमासेदुर्महद्वनं ॥ १८ ॥
नानामृगगणैर्जुष्टंनानापक्षिगणावृतं॥ नानाद्रुमलताच्छन्नंनानाव्यालनिषेवितं ॥ १९ ॥ नानातोयैःसमाकीर्णंनानापुष्पोपशोभितं ॥ पद्मिनीशतसंछन्नं
नीलोत्पलसमायुतं॥ २० ॥ प्रविश्यतद्वनंघोरंवीक्ष्यमाणाःसमंततः ॥शाखासहस्रसंछन्नंन्यग्रोधंददृशुस्ततः॥ २१ ॥

हान्योजयित्वेतिगम्यते ॥ ५ ॥ नामृष्यंतपिपासामपिनपरान्दृष्टवंतः राज्ञोदुर्योधनस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ अन्वासतउपासितवंतः ॥ २३ ॥ २४ ॥ अलंकृतंरजतबिंदुचित्रितं अंशुकं वस्त्रं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ शयनोपेतौप्रागितिशेषः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

उपेत्यतुतदाराजन्न्यग्रोधंतेमहारथाः ॥ ददृशुर्द्विपदांश्रेष्ठाःश्रेष्ठंतंवैवनस्पतिं ॥ २२ ॥ तेऽवतीर्यरथेभ्यश्चविप्रमुच्यचवाजिनः ॥ उपस्पृश्ययथान्यायंसंध्यामन्वा
सतप्रभो ॥ २३ ॥ ततोऽस्तंपर्वतश्रेष्ठमनुप्राप्तेदिवाकरे ॥ सर्वस्यजगतोधात्रीशर्वरीसमपद्यत ॥ २४ ॥ ग्रहनक्षत्रताराभिःसंपूर्णाभिरलंकृतं ॥ नभोंऽशुकमिवा
भातिप्रेक्षणीयंसमंततः ॥ २५ ॥ इच्छयातेप्रवल्गंतियेसत्वारात्रिचारिणः ॥ दिवाचराश्चयेसत्वास्तेनिद्रावशमागताः ॥ २६ ॥ रात्रिंचराणांसत्वानांनिर्घोषो
भूत्सुदारुणः ॥ क्रव्यादाश्चप्रमुदिताघोराप्राप्ताचशर्वरी ॥ २७ ॥ तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेदुःखशोकसमन्विताः ॥ कृतवर्माकृपोद्रौणिरुपोपविविशुःसमं ॥ २८ ॥
तत्रोपविष्टाःशोचंतोन्यग्रोधस्यसमीपतः ॥ तमेवार्थमतिक्रांतंकुरुपांडवयोःक्षयं ॥ २९ ॥ निद्रयाचपरीतांगानिषेदुर्धरणीतले ॥ श्रमेणसुदृढंयुक्ताविक्षतावि
विधैःशरैः ॥ ३० ॥ ततोनिद्रावशंप्राप्तौकृपभोजौमहारथौ ॥ सुखोचितावदुःखार्हौनिषण्णौधरणीतले ॥ ३१ ॥ तौतुसुप्तौमहाराजश्रमशोकसमन्वितौ ॥ महार्ह
शयनोपेतौभूमावेवह्यनाथवत् ॥ ३२ ॥ क्रोधामर्षवशंप्राप्तोद्रोणपुत्रस्तुभारत ॥ नवैस्मसजगामाथनिद्रांसर्पइवश्वसन् ॥ ३३ ॥ नलेभेसतुनिद्रांवैदह्यमानोहिम
न्युना ॥ वीक्षांचक्रेमहाबाहुस्तद्वनंघोरदर्शनं ॥ ३४ ॥ वीक्षमाणोवनोद्देशंनानासत्वैर्निषेवितं ॥ अपश्यतमहाबाहुर्न्यग्रोधंवायसैर्युतं ॥ ३५ ॥ तत्रकाकसहस्राणि
तानिशांपर्यणामयन् ॥ सुखंस्वपंतिकौरव्यपृथक्पृथगुपाश्रयाः ॥ ३६ ॥ सुप्तेषुतेषुकाकेषुविश्रब्धेषुसमंततः ॥ सोपश्यत्सहसायांतमुलूकंघोरदर्शनं ॥ ३७ ॥ महा
स्वनंमहाकायंहर्यक्षंबभ्रुपिंगलं ॥ सुदीर्घघोणानखरंसुपर्णमिववेगितं ॥ ३८ ॥ सोथशब्दंमृदुंकृत्वालीयमानइवांडजः ॥ न्यग्रोधस्यततःशाखांप्रार्थयामास
भारत ॥ ३९ ॥ सन्निपत्यतुशाखायांन्यग्रोधस्यविहंगमः ॥ सुप्ताञ्जघानसुबहून्वायसान्वायसांतकः ॥ ४० ॥ केषांचिदच्छिनत्पक्षान्शिरांसिचचकर्त्तह ॥
चरणांश्चैवकेषांचिद्बभंजचरणायुधः ॥ ४१ ॥ क्षणेनाहनद्बलवान्येस्यदृष्टिपथेस्थिताः ॥ तेषांशरीरावयवैःशरीरैश्चविशांपते ॥ ४२ ॥ न्यग्रोधमंडलंसर्वसंछन्नं
सर्वतोभवत् ॥ तांस्तुहत्वाततःकाकान्कौशिकोमुदितोभवत् ॥ ४३ ॥ प्रतिकृत्ययथाकामंशत्रूणांशत्रुसूदनः ॥ तद्दृष्ट्वासोपधंकर्मकौशिकेनकृतंनिशि ॥ ४४ ॥

॥ ३५ ॥ पर्यणामयन्परिणीतवंतआसन् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ हर्यक्षंहरिन्मणिनिभलोचनं घोणानासा नखरःतीक्ष्णनखः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सोपधंसकपटं ॥ ४४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तद्भावेकपटभावे उपदेशइति दुर्जनाचरितंमार्गंप्रमाणंकुर्वंतेखलाः विश्वस्तान्हिंसितुंद्रौणिरुलूकमकरोद्गुरुं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

तद्भावेकृतसंकल्पोद्रौणिरेकोन्वचिंतयत् ॥ उपदेशःकृतोनेनपक्षिणाममसंयुगे ॥ ४५ ॥ शत्रूणांक्षपणेयुक्तःप्राप्तःकालश्चमेमतः ॥ नाद्यशक्यामयाहंतुंपांडवा
जितकाशिनः ॥ ४६ ॥ बलवंतःकृतोत्साहाःप्राप्तलक्षाःप्रहारिणः ॥ राज्ञःसकाशात्तेषांतुप्रतिज्ञातोवधोमया ॥ ४७ ॥ पतंगाग्निसमांवृत्तिमास्थायात्मविनाशि
नीं ॥ न्यायतोयुध्यमानस्यप्राणत्यागोनसंशयः ॥ ४८ ॥ छद्मनाचभवेत्सिद्धिःशत्रूणांचक्षयोमहान् ॥ ततःसंशयिताद्र्थाद्योर्थोनिःसंशयोभवेत् ॥ ४९ ॥
तंजनाबहुमन्यंतेयेचशास्त्रविशारदाः ॥ यच्चाप्यत्रभवेद्वाक्यंगर्हितंलोकनिंदितं ॥ ५० ॥ कर्त्तव्यंतन्मनुष्येणक्षत्रधर्मेणवर्त्तता ॥ निंदितानिचसर्वाणिकुत्सिता
निपदेपदे ॥ ५१ ॥ सोपधानिकृतान्येवपांडवैरकृतात्मभिः ॥ अस्मिन्नर्थेपुरागीताःश्रूयंतेधर्मचिंतकैः ॥ ५२ ॥ श्लोकान्यायमवेक्षद्भिस्तत्त्वार्थास्तत्त्वदर्शिभिः ॥
परिश्रांतेविदीर्णेवाभुंजानेवापिशत्रुभिः ॥ ५३ ॥ प्रस्थानेवाप्रवेशेवाप्रहर्त्तव्यंरिपोर्बलं ॥ निद्रार्त्तमर्धरात्रेचतथानष्टप्रणायकं ॥ ५४ ॥ भिन्नयोधंबलंयच्चद्वि
धायुक्तंचयद्भवेत् ॥ इत्येवंनिश्चयंचक्रेसुप्तानांनिशिमारणे ॥ ५५ ॥ पांडूनांसहपांचालैर्द्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ सक्रूरांमतिमास्थायविनिश्चित्यमुहुर्मुहुः ॥ ५६ ॥
सुप्तौप्राबोधयत्तौतुमातुलंभोजमेवच ॥ तौप्रबुद्धौमहात्मानौकृपभोजौमहाबलौ ॥ ५७ ॥ नोत्तरंप्रतिपद्येतांतत्रयुक्तंह्रियावृतौ ॥ समुहूर्त्तमिवध्यात्वाबाष्पवि
क्लवमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ हतोदुर्योधनोराजाएकवीरोमहाबलः ॥ यस्यार्थेवैरमस्माभिरासक्तंपांडवैःसह ॥ ५९ ॥ एकाकीबहुभिःक्षुद्रैराहवेशुद्धविक्रमः ॥ पातितो
भीमसेनेनएकादशचमूपतिः ॥ ६० ॥ वृकोदरेणक्षुद्रेणसुनृशंसमिदंकृतं ॥ मूर्धाभिषिक्तस्यशिरःपादेनपरिमृद्गता ॥ ६१ ॥ विनर्दंतिचपांचालाःक्ष्वेलंतिचहसं
तिच ॥ धमंतिशंखान्शतशोहृष्टाघ्नंतिचदुंदुभीन् ॥ ६२ ॥ वादित्रघोषस्तुमुलोविमिश्रःशंखनिःस्वनैः ॥ अनिलेनेरितोघोरोदिशःपूरयतीवह ॥ ६३ ॥ अश्वा
नांहेषमाणानांगजानांचैवबृंहतां ॥ सिंहनादश्चशूराणांश्रूयतेसुमहानयं ॥ ६४ ॥ दिशंप्राचींसमाश्रित्यहृष्टानांगच्छतांभृशं ॥ रथनेमिस्वनाश्चैवश्रूयंतेलोमह
र्षणाः ॥ ६५ ॥ पांडवैर्धार्त्तराष्ट्राणांयदिदंकदनंकृतं ॥ वयमेवत्रयःशिष्टाअस्मिन्महतिवैशसे ॥ ६६ ॥ केचिन्नागशतप्राणाःकेचित्सर्वास्त्रकोविदाः ॥ निहताः
पांडवेयैस्तेमन्येकालस्यपर्ययं ॥ ६७ ॥ एवमेतेनभाव्यंहिनूनंकार्येणतत्त्वतः ॥ यथास्यस्येदृशीनिष्ठाकृतकार्येपिदुष्करे ॥ ६८ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥६९॥ इतिसौप्तिकपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥७॥ ॥७॥ श्रुतंतइति ॥१॥ दैवेआसमंतात्बद्धाः पुरुषकारेनिहीनतयाबद्धाः तेनदैवंप्रधानंपुरुषकारउपसर्जनमित्युक्तंभवति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वर्षन्किंफलंनसाधयतेऽपितुसाधयत्येव कृषिविनापिवनेचराःकेवलंपर्जन्येनजीवंतिनतुकृषीवलाःकेवलयाकृष्याजीवंति एवंपुरुषकारोदैवमपेक्षते दैवंतुनातीवपुरुषकारापेक्षमितिभावः ॥ ५ ॥ एतदेवाह उत्थानमिति दैवस्यप्रधानस्यउत्थानंपुरुषकारोव्यर्थंभवतितथाऽनुत्थानंउत्थानहीनंदैवमपिव्यर्थमितिपक्षद्वयंसर्वत्रव्यवस्यतितत्रपूर्वएवपक्षःश्रेयानित्यर्थः ॥ ६ ॥ द्वयोरा

भवतोस्तुयदिप्रज्ञानमोहादपनीयते॥ व्यापन्नेस्मिन्महत्यर्थेयन्नःश्रेयस्तदुच्यतां ॥ ६९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिद्रौणिमंत्रणायांप्रथमोऽध्यायः॥१॥ ॥७॥ ॥७॥ कृपउवाच श्रुतंतेवचनंसर्वंयद्यदुक्तंत्वयाविभो॥ ममापितुवचःकिंचिच्छृणुष्वाद्यमहाभुज ॥ १ ॥ आबद्धामानुषाःसर्वे निबद्धाःकर्मणोर्द्वयोः॥ दैवेपुरुषकारेचपरंताभ्यांनविद्यते॥ २॥ नहिदैवेनसिध्यंतिकार्याण्येकेनसत्तम॥ नचापिकर्मणैकेनद्वाभ्यांसिद्धिस्तुयोगतः॥ ३॥ ताभ्यामुभाभ्यांसर्वार्थानिबद्धाअधमोत्तमाः॥ प्रवृत्ताश्चैवदृश्यंतेनिवृत्ताश्चैवसर्वशः॥ ४॥ पर्जन्यःपर्वतेवर्षन्किन्नुसाधयतेफलं॥ कृष्टेक्षेत्रेतथावर्षन्किन्नसाधयतेफलं॥ ५॥ उत्थानंचाप्यदैवस्यह्यनुत्थानंचदैवतं॥ व्यर्थंभवतिसर्वत्रपूर्वस्तत्रविनिश्चयः॥ ६॥ सुवृष्टेचयथादेवेसम्यक्क्षेत्रेचकर्षिते॥ बीजंमहागुणंभूयात्तथासिद्धिर्हिमानुषी॥ ७॥ तयोर्दैवंविनिश्चित्यस्वयंचैवप्रवर्त्तते॥ प्राज्ञाःपुरुषकारेतुवर्त्ततेदाक्ष्यमाश्रिताः॥ ८॥ ताभ्यांसर्वेहिकार्यार्थामनुष्याणांनरर्षभ॥ विचेष्टंतःस्मदृश्यंतेनिवृत्तास्तुतथैवच॥ ९॥ कृतःपुरुषकारश्चसोपिदैवेनसिध्यति॥ तथास्यकर्मणःकर्त्तुरभिनिर्वर्त्ततेफलं ॥ १० ॥ उत्थानंचमनुष्याणांदक्षाणांदैववर्जितं॥ अफलंदृश्यतेलोकेसम्यगप्युपपादितं॥ ११॥ तत्रालसामनुष्याणांयेभवंत्यमनस्विनः॥ उत्थानंतेविगर्हंतिप्राज्ञानांतन्नरोचते ॥ १२ ॥ प्रायशोहिकृतंकर्मनाफलंदृश्यतेभुवि॥ अकृत्वाचपुनर्दुःखंकर्मपश्येन्महाफलं॥ १३ ॥ चेष्टामकुर्वन्लभतेयदिकिंचिद्यदृच्छया॥ योवानलभतेकृत्वादुर्दर्शौतावुभावपि॥ १४॥ शक्नोतिजीवितंदक्षोनालसःसुखमेधते॥ दृश्यंतेजीवलोकेस्मिन्दक्षाःप्रायोहितैषिणः॥ १५॥ यदिदक्षःसमारंभात्कर्मणोनाश्नुतेफलं॥ नास्यवाच्यंभवेत्किंचिल्लब्धव्यंवाधिगच्छति॥ १६॥

नुकूल्यंश्रेष्ठतरमित्याह सुवृष्टइति ॥ ७॥ दैवंबलवदितिशेषः यतःस्वयमपिपुरुषकारंविनापिप्रवर्त्तते फलंदातुमितिशेषः तर्हिकिंपुरुषकारेणेत्याशंक्याह प्राज्ञाइति पुरुषापराधनिवृत्तिमात्रंतत्फलमित्यर्थः ॥ ८ ॥ विचेष्टंतःप्रवृत्ताःदृश्यंतेलोकदृष्ट्येत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कर्मअकृत्वादुःखंपश्येदित्यपिप्रायशोस्ति ॥ १३॥ दुर्दर्शौदुर्लभौ चेष्टावान्लभतेनिश्चेष्टोनलभतइत्युत्सर्गमात्रमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ यदिति दक्षोनियतांनयातीतिभावः ॥ १६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

अदक्षस्तुपरप्रयत्नार्जितेनजीवन्नपिशोकुमेवायंसमर्थोनार्जयितुमितिनियतइत्याहाकृत्वेति ॥ १७॥ एतत्दैवदाक्ष्ययोःसाहित्यं अन्यथातयोरन्यतरालंबनेन ॥ १८ ॥ एतदेवस्पष्टयति हीनमिति पुरुषकारे णहीनंदैवोत्थानमफलंएवंदैवहीनंपुरुषकारस्योत्थानमपितस्मात्द्वाभ्यामप्युत्थातव्यमित्यर्थः ॥ १९ ॥ कर्मदैवं फलितमाह दैवतेभ्यइति ॥ २० ॥ ईहांविद्दणोति सम्यगिति ॥ २१ ॥ २२ ॥ योगेअल

अकृत्वाकर्मयोलोकेफलंविंदतिधिष्ठितः॥ सतुवक्तव्यतांयातिद्वेष्योभवतिभूयशः॥१७॥ एवमेतदनादृत्यवर्त्ततेयस्त्वतोन्यथा॥ सकरोत्यात्मनोनर्थानेषबुद्धि मतांनयः॥ १८॥ हीनंपुरुषकारेणयदिदैवेनवापुनः॥ कारणाभ्यामथैताभ्यामुत्थानमफलंभवेत्॥१९॥ हीनंपुरुषकारेणकर्मत्विहनसिद्ध्यति॥ दैवतेभ्योनम स्कृत्ययस्त्वर्थान्सम्यगीहते॥ २०॥ दक्षोदाक्षिण्यसंपन्नोनसमोघैर्विहन्यते॥ सम्यगीहापुनरियंयोवृद्धानुपसेवते॥ २१॥ आपृच्छतिचयच्छ्रेयःकरोतिचहितं वचः॥ उत्थायोत्थायहिसदाप्रष्टव्यावृद्धसंमताः॥ २२॥ तेस्मयोगेपरंमूलंतन्मूलासिद्धिरुच्यते॥ वृद्धानांवचनंश्रुत्वायोभ्युत्थानंप्रयोजयेत्॥ २३॥ उत्था नस्यफलंसम्यकृतदासलभतेऽचिरात्॥ रागात्क्रोधाद्भयाल्लोभाद्योर्थानीहतिमानवः॥ २४॥ अनीशश्चावमानीचसशीघ्रंभ्रश्यतेश्रियः॥ सोयंदुर्योधनेनार्थो लुब्धेनादीर्घदर्शिना॥ २५॥ असमर्थःसमारब्धोमूढत्वादविचिंतितः॥ हितबुद्धीननादृत्यसंमंत्र्यासाधुभिःसह॥ २६॥ वार्यमाणोऽकरोद्वैरंपांडवैर्गुणवत्तरैः॥ पूर्वमप्यतिदुःशीलोनधैर्यंकर्तुमर्हति॥ २७॥ तपत्यर्थेविपन्नेहिमित्राणांनकृतंवचः॥ अनुवर्त्तामहेयत्तुतंवयंपापपूरुषं॥ २८॥ अस्मानप्यनयस्तस्मात्प्राप्तोयं दारुणोमहान्॥ अनेनतुममाद्यापिव्यसनेनोपतापिता॥ २९॥ बुद्धिश्चिंतयतेकिंचित्स्वंश्रेयोनावबुध्यते॥ मुह्यतातुमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोजनाः॥ ३०॥ तत्रास्यबुद्धिर्विनयस्तत्रश्रेयश्चपश्यति॥ ततोऽस्यमूलंकार्याणांबुद्ध्यानिश्चित्यवैबुधाः॥ ३१॥ तेऽत्रपृष्टायथाब्रूयुस्तत्कर्त्तव्यंतथाभवेत्॥ तेवयंधृतराष्ट्रंचगांधा रींचसमेत्यह॥ ३१॥ उपपृच्छामहेगत्वाविदुरंचमहामतिं॥ तेपृष्टास्तुवदेयुर्यच्छ्रेयोनःसमनंतरं॥ ३३॥ तदस्माभिःपुनःकार्यमितिमेनैष्ठिकीमतिः॥ अनारं भात्तुकार्याणांनार्थःसंपद्यतेक्वचित्॥ ३४॥ कृतेपुरुषकारेतुयेषांकार्यंनसिद्ध्यति॥ दैवेनोपहतास्तेतुनात्रकार्याविचारणा॥ ३५॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्ति केपर्वणिद्रौणिकृपसंवादेद्वितीयोऽध्यायः॥२॥ ॥७॥ संजयउवाच कृपस्यवचनंश्रुत्वाधर्मार्थसहितंशुभं॥ अश्वत्थामामहाराजदुःखशोकसमन्वितः॥१॥

व्यलाभे ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनीशःअजितचित्तः अवमानीपरमवजानन् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तपतिसंतापंप्रामोतिभीमेनभग्नोरुःसन् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥७॥ ॥७॥ कृपस्येति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ चतुर्थआतुरादीनांचतुर्णांमध्येएकोभागःअमर्षः मेममस्वप्नंअन्हायझटितिनाशयेत् तस्मा

॥४॥ तवत्यस्त्राणिदिव्यानिममचैवनसंशयः॥ सात्वतोपिमहेष्वासोनित्यंयुद्धेषुकोविदः ॥ १० ॥ तेवयंसहितास्तातसर्वान्शत्रून्समागतान्॥ प्रसत्यसमरेहत्वाप्री
तिंप्राप्स्यामपुष्कलां॥ ११ ॥ विश्रमस्वत्वमव्यग्रःस्वपचेमांनिशांसुखं ॥ अहंचकृतवर्माचत्वांप्रयांतंनरोत्तमं ॥ १२ ॥ अनुयास्यावसहितौधन्विनौपरताप
नौ॥ रथिनंत्वरयायांतंरथमास्थायदंशितौ॥ १३ ॥ सगत्वाशिबिरंतेषांनामविश्राव्यचाहवे॥ ततःकर्त्तासिशत्रूणांयुध्यतांकदनंमहत् ॥ १४ ॥ कृत्वाचकदनं
तेषांप्रभातेविमलेऽहनि॥ विहरस्वयथाशक्रःसूदयित्वामहासुरान्॥ १५ ॥ त्वंहिशक्तोरणेजेतुंपांचालानांवरूथिनीं ॥ दैत्यसेनामिवक्रुद्धःसर्वदानवसूदनः॥
॥ १६ ॥ मयात्वांसहितंसंख्येगुप्तंचकृतवर्मणा॥ नसहेतविभुःसाक्षाद्वज्रपाणिरपिस्वयं॥ १७॥ नचाहंसमरेतातकृतवर्मानचैवहि ॥ अनिर्जित्यरणेपांडून्गच
यास्यामिकर्हिचित्॥ १८॥ हत्वाचसमरेक्रुद्धान्पांचालान्पांडुभिःसह॥ निवर्त्तिष्यामहेसर्वेहतावास्वर्गगावयं॥ १९॥ सर्वोपायैःसहायास्तेप्रभातेवयमाहवे॥ स
त्यमेतन्महाबाहोप्रब्रवीमितवानघ॥ २० ॥ एवमुक्तस्ततोद्रौणिर्मातुलेनहितंवचः॥ अब्रवीन्मातुलंराजन्क्रोधसंरक्तलोचनः॥ २१ ॥ आतुरस्यकुतोनिद्रानर
स्यामर्षितस्यच॥ अर्थांश्चिंतयतश्चापिकामयानस्यवापुनः॥ तदिदंसमनुप्राप्तंपश्यमेऽद्यचतुष्टयं ॥ २२ ॥ पश्यभागश्चतुर्थोमेस्वप्नमह्नायनाशयेत्॥ किंनाम
दुःखंलोकेस्मिन्पितुर्वधमनुस्मरन्॥ २३ ॥ हृदयंनिर्दहन्मेऽद्यरात्र्यहानिनशाम्यति॥ यथाचनिहतःपापैःपिताममविशेषतः॥ २४॥ प्रत्यक्षमपितेसर्वंतन्मेम
र्माणिकृंतति॥ कथंहिमादृशोलोकेमुहूर्त्तमपिजीवति॥ २५ ॥ द्रोणोहतेतियद्वाचःपांचालानांशृणोम्यहं॥ धृष्टद्युम्नमहत्वातुनाहंजीवितुमुत्सहे ॥ २६ ॥ समेपि
तुर्वधाद्वध्यःपांचालायेचसंगताः॥ विलापोभग्नसक्थस्ययस्तुराज्ञोमयाश्रुतः॥ २७॥ सपुनर्हृदयंकस्यक्रूरस्यापिननिर्दहेत् ॥ कस्यत्वकरुणस्यापिनेत्राभ्या
मश्रुनाव्रजेत् ॥ २८ ॥ नृपतेर्भग्नसक्थस्यश्रुत्वातादृग्वचःपुनः॥ यश्चायंमित्रपक्षोमेमयिजीवतिनिर्जितः ॥ २९ ॥ शोकंमेवर्धयत्येषवारिवेगइवार्णवं ॥ ए
काग्रमनसोमेद्यकुतोनिद्राकुतःसुखं॥ ३० ॥ वासुदेवार्जुनाभ्यांचतानहंपरिरक्षितान्॥ अविषह्यतमान्मन्येमहेंद्रेणापिसत्तम॥ ३१ ॥ नचापिसक्तःसंयंतुंको ॥४॥
पमेतंसमुत्थितं॥ तंनपश्यामिलोकेस्मिन्योमांकोपान्निवर्त्तयेत्॥ ३२ ॥

नृत्वपेत्युक्तंतन्नयुज्यते अनुस्मरन्अनुस्मरतः नशाम्यतिअमर्षइत्यर्थः सार्द्धश्लोकः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३३ ॥ स्वप्नास्वप्स्यामि ॥ ३४ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ ॥५॥ ॥५॥ शुश्रूषुरिति दुर्मेधाःमूढः अनियतेतिच्छेदः ॥१ ॥ २॥ ३ ॥ ४॥५॥ अनेयः

तथैवनिश्चिताबुद्धिरेषासाधुमतामम ॥ वार्त्तिकैःकथ्यमानस्तुमित्राणांमेपराभवः ॥ ३३ ॥ पांडवानांचविजयोहृदयंदहतीवमे ॥ अहंतुकदनंकृत्वाशत्रूणाम
द्यसौप्तिके ॥ ततोविश्रमिताचैवस्वप्ताचविगतज्वरः ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिद्रौणिमंत्रणायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
कृपउवाच शुश्रूषुरपिदुर्मेधाःपुरुषोऽनियतेंद्रियः ॥ नालंवेदयितुंकृत्स्नौधर्मार्थावितिमेमतिः ॥ १ ॥ तथैवतावन्मेधावीविनयंयोनशिक्षते ॥ नचकिंचनजाना
तिसोपिधर्मार्थनिश्चयं ॥ २ ॥ चिरंह्यपिजडःशूरःपंडितंपर्युपास्य ह ॥ नसधर्मान्विजानातिदर्वीसूपरसानिव ॥ ३ ॥ मुहूर्त्तमपितंप्राज्ञःपंडितंपर्युपास्यहि ॥ क्षिप्रं
धर्मान्विजानातिजिह्वासूपरसानिव ॥ ४ ॥ शुश्रूषुस्त्वेवमेधावीपुरुषोनियतेंद्रियः ॥ जानीयादागमान्सर्वान्ग्राह्यंचनविरोधयेत् ॥ ५ ॥ अनेयस्त्ववमानीयोदु
रात्मापापपूरुषः ॥ दिष्टमुत्सृज्यकल्याणंकरोतिबहुपापकं ॥ ६ ॥ नाथवंतंतुसुहृदःप्रतिषेधंतिपातकात् ॥ निवर्त्ततेतुलक्ष्मीवान्नालक्ष्मीवान्निवर्त्तते ॥ ७ ॥ यथा
ह्युच्चावचैर्वाक्यैःक्षिप्तचित्तोनियम्यते ॥ तथैवसुहृदाशक्योनशक्यस्त्ववसीदति ॥ ८ ॥ तथैवसुहृदंप्राज्ञंकुर्वाणंकर्मपापकं ॥ प्रज्ञाःसंप्रतिषेधंतियथाशक्तिपु
नःपुनः ॥ ९ ॥ सकल्याणेमनःकृत्वानियम्यात्मानमात्मना ॥ कुरुमेवचनंतातयेनपश्चान्नतप्यसे ॥ १० ॥ नवधःपूज्यतेलोकेसुप्तानामिहधर्मतः ॥ तथैवापा
स्तशस्त्राणांविमुक्तरथवाजिनां ॥ ११ ॥ येचब्रूयुस्तवास्मीतियेचस्युःशरणागताः ॥ विमुक्तमूर्धजायेचयेचापिहतवाहनाः ॥ १२ ॥ अद्यस्वप्स्यंतिपांचालावि
मुक्तकवचाविभो ॥ विश्वस्तारजनींसर्वेप्रेताइवविचेतसः ॥ १३ ॥ यस्तेषांतदवस्थानांद्रुह्येतपुरुषोऽनृजुः ॥ व्यक्तंसनरकेमज्जेदगाधेविपुलेऽप्लवे ॥ १४ ॥ स
र्वास्त्रविदुषांलोकेश्रेष्ठस्त्वमसिविश्रुतः ॥ नचतेजातुलोकेस्मिन्सुसूक्ष्ममपिकिल्बिषं ॥ १५ ॥ त्वंपुनःसूर्यसंकाशःश्वोभूतउदितेरवौ ॥ प्रकाशेसर्वभूतानांविजे
तायुधिशात्रवान् ॥ १६ ॥ असंभावितरूपंहित्वयिकर्मविगर्हितं ॥ शुक्लेरक्तमिवन्यस्तंभवेदितिमतिर्मम ॥ १७ ॥ अश्वत्थामोवाच एवमेवयथात्थत्वं
मातुलेहनसंशयः ॥ तैस्तुपूर्वमयंसेतुःशतधाविदलीकृतः ॥ १८ ॥ प्रत्यक्षंभूमिपालानांभवतांचापिसन्निधौ ॥ न्यस्तशस्त्रोममपिताधृष्टद्युम्नेनपातितः ॥ १९ ॥
कर्णश्चपतितेचक्रेरथस्यरथिनांवरः ॥ उत्तमेव्यसनेमग्नोहतोगांडीवधन्वना ॥ २० ॥

सन्मार्गंनेतुमशक्यः दिष्टंउपदिष्टं ॥ ६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥ अप्लवेइतिच्छेदः ॥१४॥१५॥१६॥१७॥ विदलीकृतःदलितः ॥१८॥ प्रत्यक्षमिति दुष्टोदौष्ट्येनैवजेतव्यइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥२२॥ अधर्मेणनाभेरधस्तात्प्रहारेण ॥२३॥२४॥ वार्त्तिकाणांवार्त्ताहराणां ॥२५॥ २६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ एकसार्थप्रयातौस्वःएकसाहित्येनप्रयत्नवंतौस्वः अस्तेर्लटउत्तमस्यद्विवचनं

तथाशांतनवोभीष्मोन्यस्तशस्त्रोनिरायुधः॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्यहतोगांडीवधन्वना॥ २१ ॥ भूरिश्रवामहेष्वासस्तथाप्रायगतोरणे ॥ क्रोशतांभूमिपालानांयु
॥५॥ युधानेनपातितः॥ २२ ॥ दुर्योधनश्चभीमेनसमेत्यगदयारणे॥ पश्यतांभूमिपालानामधर्मेणनिपातितः॥ २३॥ एकाकीबहुभिस्तत्रपरिवार्यमहारथैः॥ अध
र्मेणनरव्याघ्रोभीमसेनेनपातितः॥ २४ ॥ विलापोभग्नसक्थस्ययोमेराज्ञःपरिश्रुतः॥ वार्त्तिकाणांकथयतांसमेमर्माणिकृंतति॥ २५॥ एवंचाधर्मिकाःपापाः
पांचालाभिन्नसेतवः॥ तानेवंभिन्नमर्यादान्किंभवान्नविगर्हति॥ २६॥ पितृहंतॄनहंहत्वापांचालान्निशिसौप्तिके॥ कामंकीटःपतंगोवाजन्मप्राप्यभवामिवै॥
॥ २७॥ त्वरेचाहमनेनाद्ययदिदंमेचिकीर्षितं॥ तस्यमेत्वरमाणस्यकुतोनिद्राकुतःसुखं ॥ २८॥ नसजातःपुमाँल्लोकेकश्चिन्नसभविष्यति ॥ योमेव्यावर्त्तयेदे
तांवधेतेपांकृतांमतिं॥ २९॥ संजयउवाच एवमुक्त्वामहाराजद्रोणपुत्रःप्रतापवान्॥ एकांतेयोजयित्वाश्वान्प्रायादभिमुखःपरान्॥ ३० ॥ तमब्रूतांम
हात्मानौभोजशारद्वतावुभौ॥ किमर्थंस्यंदनोयुक्तःकिंचकार्यंचिकीर्षितं॥ ३१ ॥ एकसार्थप्रयातौस्वस्त्वयासहनरर्षभ॥ समदुःखसुखौचापिनावांशंकितुम
र्हसि॥ ३२ ॥ अश्वत्थामातुसंक्रुद्धःपितुर्वधमनुस्मरन्॥ ताभ्यांतथ्यंतथाचख्यौयदस्यात्मचिकीर्षितं॥ ३३॥ हत्वाशतसहस्राणियोधानांनिशितैःशरैः ॥ न्य
स्तशस्त्रोममपिताधृष्टद्युम्नेनपातितः॥ ३४॥ तंतथैवहनिष्यामिन्यस्तधर्माणमद्यवै॥ पुत्रंपांचालराजस्यपापंपापेनकर्मणा ॥ ३५ ॥ कथंचनिहतःपापःपांचा
ल्यःपशुवन्मया॥ शस्त्रेणविजिताँल्लोकान्नाप्नुयादितिमेमतिः॥ ३६॥ क्षिप्रंसन्नद्धकवचौसखड्गावात्तकार्मुकौ॥ मामास्थायप्रतीक्षेतांरथवर्यौपरंतपौ॥३७॥
इत्युक्त्वारथमास्थायप्रायादभिमुखःपरान्॥ तमन्वगात्कृपोराजन्कृतवर्माचसात्वतः॥ ३८॥ तेप्रयाताव्यरोचंतपरानभिमुखास्त्रयः ॥ हूयमानायथायज्ञेस
मिद्धाहव्यवाहनाः॥ ३९॥ ययुश्चशिबिरंतेषांसंप्रसुप्तजनंविभो॥ द्वारदेशंतुसंप्राप्यद्रौणिस्तस्थौमहारथः॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिद्रौणि
गमनेपंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥६॥ ॥६॥ धृतराष्ट्रउवाच द्वारदेशेततोद्रौणिमवस्थितमवेक्ष्यतौ॥ अकुर्वतांभोजकृपौकिंसंजयवदस्वमे॥ १॥
संजयउवाच कृतवर्माणमामंत्र्यकृपंचसमहारथः॥ द्रौणिर्मन्युपरीतात्माशिबिरद्वारमागमत्॥ २॥ ॥५॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥६॥ ॥६॥ द्वारदेशेइति ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ बद्धाःमहासर्पाःअंगदरूपायेनतं अग्निज्वालाव्याप्तमुखंकुद्धमित्यर्थः ॥ ५ ॥ नयनानांसहस्रैरित्यनेनालौकिकत्वंदर्शितम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ रथशक्तिचक्रं ॥

तत्रभूतंमहाकायंचंद्रार्कसदृशद्युतिं ॥ सोपश्यद्द्वारमाश्रित्यतिष्ठंतंलोमहर्षणं ॥ ३ ॥ वसानंचर्मवैयाघ्रंमहारुधिरविस्रवं ॥ कृष्णाजिनोत्तरासंगंनागयज्ञोपवीतिनं ॥ ४ ॥ बाहुभिःस्वायतैःपीनैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ॥ बद्धांगदमहासर्पंज्वालामालाकुलाननं ॥ ५ ॥ दंष्ट्राकरालवदनंव्यादितास्यंभयानकं ॥ नयनानांसहस्रैश्चविचित्रैरभिभूषितं ॥ ६ ॥ नैवतस्यवपुःशक्यंप्रवक्तुंवेषएवच ॥ सर्वथातुतदालक्ष्यस्फुटेयुरपिपर्वताः ॥ ७ ॥ तस्यास्यनासिकाभ्यांचश्रवणाभ्यांचसर्वशः ॥ तेभ्यश्चाक्षिसहस्रेभ्यःप्रादुरासन्महार्चिषः ॥ ८ ॥ तथातेजोमरीचिभ्यःशंखचक्रगदाधराः ॥ प्रादुरासन्हृषीकेशाःशतशोथसहस्रशः ॥ ९ ॥ तदत्यद्भुतमालोक्यभूतंलोकभयंकरं ॥ द्रौणिरव्यथितोदिव्यैरस्त्रवर्षैरवाकिरत् ॥ ॥ १० ॥ द्रौणिमुक्तांश्छरांस्तांस्तुतद्भूतंमहदग्रसत् ॥ उदधेरिववार्योघान्पावकोवडवामुखः ॥ ॥ ११ ॥ अग्रसत्तांस्तथाभूतंद्रौणिनाप्रहितान्शरान् ॥ अश्वत्थामातुसंप्रेक्ष्यशरौघांस्तान्निरर्थकान् ॥ १२ ॥ रथशक्तिंमुमोचासौदीप्तामग्निशिखामिव ॥ सातमाहत्यदीप्ताग्रारथशक्तिरदीर्यत ॥ १३ ॥ युगांतेसूर्यमाहत्यमहोल्केवदिवश्च्युता ॥ अथहेमत्सरुंदिव्यंखड्गमाकाशवर्चसं ॥ १४ ॥ कोशात्समुद्बवर्हाशुबिलाद्दीप्तमिवोरगं ॥ ततःखड्गवरंधीमान्भूतायप्राहिणोत्तदा ॥ १५ ॥ सतदासाद्यभूतंवैबिलंनकुलवद्ययौ ॥ ततःसकुपितोद्रौणिरिंद्रकेतुनिभांगदां ॥ १६ ॥ ज्वलंतींप्राहिणोत्तस्मैभूतंतामपिचाग्रसत् ॥ ततःसर्वायुधाभावेवीक्षमाणस्ततस्ततः ॥ १७ ॥ अपश्यत्कृतमाकाशमनाकाशंजनार्दनैः ॥ तदद्भुततमंदृष्ट्वाद्रोणपुत्रोनिरायुधः ॥ १८ ॥ अब्रवीदतिसंतप्तःकृपवाक्यमनुस्मरन् ॥ ब्रुवतामप्रियंपथ्यंसुहृदांनशृणोतियः ॥ १९ ॥ सशोचत्यापदंप्राप्ययथाहमतिवर्त्यतौ ॥ शास्त्रदृष्टानविद्वान्यःसमतीत्यजिघांसति ॥ २० ॥ सपथःप्रच्युतोधर्मात्कुपथेप्रतिहन्यते ॥ गोब्राह्मणनृपस्त्रीषुसख्युर्मातुर्गुरोस्तथा ॥ २१ ॥ हीनप्राणजडांधेषुसुप्तभीतोत्थितेषुच ॥ मत्तोन्मत्तप्रमत्तेषुनशस्त्राणिचपातयेत् ॥ २२ ॥ इत्येवंगुरुभिःपूर्वमुपदिष्टंनृणांसदा ॥ सोहमुत्क्रम्यपंथानंशास्त्रदृष्टंसनातनं ॥ २३ ॥ अमार्गेणैवमारभ्यघोरामापदमागतः ॥ तांचापदंघोरतरांप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २४ ॥ यदुद्यम्यमहत्कृत्यंभयादपिनिवर्तते ॥ अशक्तश्चैवतत्कर्तुंकर्मशक्तिबलादिह ॥ २५ ॥

॥ १३ ॥ युगांतेमिथुनराशेरंतेअतिदीप्तं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अनाकाशंनिरवकाशं ॥ १८ ॥ १९ ॥ अतिवर्त्यअतिक्रम्य तौतयोःकृपकृतवर्मणोर्वाक्यमितिशेषः शास्त्रदृष्टान्अवध्यत्वेनशास्त्रेज्ञातान् समतीत्यशास्त्रमुल्लंघ्य ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देवान्अत्यगात्देवेभ्योधिकः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नहिदैवाद्गरीयोवैमानुषंकर्मकथ्यते ॥ मानुष्यंकुर्वतःकर्मयदिदैवान्नसिध्यति ॥ २६ ॥ सपथःप्रच्युतोधर्माद्विपदंप्रतिपद्यते ॥ प्रतिज्ञानंत्त्वविज्ञानंप्रवदंतिम
॥६॥ नीषिणः ॥ २७ ॥ यदारभ्यक्रियांकांचिद्भयादिहनिवर्त्तते ॥ तदिदंदुष्प्रणीतेनभयंमांसमुपस्थितं ॥ २८ ॥ नहिद्रोणसुतःसंख्येनिवर्त्तेतकथंचन ॥ इदंचसुमह
द्भूतंदैवदंडमिवोद्यतं ॥ २९ ॥ नचैतदभिजानामिचिंतयन्नपिसर्वथा ॥ ध्रुवंयेयमधर्मेमेप्रवृत्ताकलुषामतिः ॥ ३० ॥ तस्याःफलमिदंघोरंप्रतिघातायकल्पते ॥
तदिदंदैवविहितंममसंख्येनिवर्त्तनं ॥ ३१ ॥ नान्यत्रदैवादुद्यंतमिहशक्यंकथंचन ॥ सोहमद्यमहादेवंप्रपद्येशरणंविभुं ॥ ३२ ॥ दैवदंडमिमंघोरंसहिमेनाशयि
ष्यति ॥ कपर्दिनंदेवदेवमुमापतिमनामयं ॥ ३३ ॥ कपालमालिनंरुद्रंभगनेत्रहरंहरं ॥ सहिदेवोत्यगाद्देवांस्तपसाविक्रमेणच ॥ तस्माच्छरणमभ्येमिगिरिशं
शूलपाणिनं ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिद्रौणिचिंतायांषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच एवंसंचिंतयित्वातुद्रोण
पुत्रोविशांपते ॥ अवतीर्यरथोपस्थाद्देवेशंप्रणतःस्थितः ॥ १ ॥ द्रौणिरुवाच उग्रंस्थाणुंशिवंरुद्रंशर्वमीशानमीश्वरं ॥ गिरिशंवरदंदेवंभवभावनमीश्व
रं ॥ २ ॥ शितिकंठमजंशुक्रंदक्षक्रतुहरंहरं ॥ विश्वरूपंविरूपाक्षंबहुरूपमुमापतिं ॥ ३ ॥ स्मशानवासिनंदृप्तंमहागणपतिंविभुं ॥ खट्वांगधारिणंरुद्रंजटिलंब्रह्मचा
रिणं ॥ ४ ॥ मनसासुविशुद्धेनदुष्करेणाल्पचेतसा ॥ सोहमात्मोपहारेणयक्ष्येत्रिपुरघातिनं ॥ ५ ॥ स्तुतंस्तुत्यंस्तूयमानममोघंकृत्तिवाससं ॥ विलोहितंनीलकं
ठमसह्यंदुर्निवारणं ॥ ६ ॥ शक्रंब्रह्मसृजंब्रह्मब्रह्मचारिणमेवच ॥ व्रतवंतंतपोनिष्ठमनंतंतपतांगतिं ॥ ७ ॥ बहुरूपंगणाध्यक्षंत्र्यक्षंपारिषदप्रियं ॥ धनाध्यक्षंक्षि
तिमुखंगौरीहृदयवल्लभं ॥ ८ ॥ कुमारपितरंपिंगंगोवृषोत्तमवाहनं ॥ तनुवाससमत्युग्रमुमाभूषणतत्परं ॥ ९ ॥ परंपरेभ्यःपरमंपरंयस्मान्नविद्यते ॥ इष्वस्त्रोत्तम
भर्त्तारंदिगंतंदेशरक्षिणं ॥ १० ॥ हिरण्यकवचंदेवंचंद्रमौलिविभूषणं ॥ प्रपद्येशरणंदेवंपरमेणसमाधिना ॥ ११ ॥ इमांचेदापदंघोरांतराम्यद्यसुदुष्करां ॥ सर्व
भूतोपहारेणयक्ष्येहंशुचिनाशुचिं ॥ १२ ॥ इतितस्यव्यवसितंज्ञात्वायोगात्सुकर्मणः ॥ पुरस्तात्कांचनीवेदीप्रादुरासीन्महात्मनः ॥ १३ ॥ तस्यांवेद्यांतदाराजंश्चि ॥६॥
त्रभानुरजायत ॥ सदिशोविदिशःखंचज्वालाभिरिवपूरयन् ॥ १४ ॥ दीप्तास्यनयनाश्चात्रनैकपादशिरोभुजाः ॥ रत्नचित्रांगदधराःसमुद्यतकरास्तथा ॥ १५ ॥

एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १६ ॥ प्लवमुखाःमंडूकवक्त्राः ॥ १७ ॥ दार्वाघाटःपक्षिविशेषः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

द्वीपशैलप्रतीकाशाःप्रादुरासन्महागणाः ॥ श्ववराहोष्ट्ररूपाश्चहयगोमायुगोमुखाः ॥ १६ ॥ ऋक्षमार्जारवदनाव्याघ्रद्वीपिमुखास्तथा ॥ काकवक्त्राःप्लवमुखाः
शुकवक्त्रास्तथैवच ॥ १७ ॥ महाजगरवक्त्राश्चहंसवक्त्राःशितप्रभाः ॥ दार्वाघाटमुखाश्चापिचाषवक्त्राश्चभारत ॥ १८ ॥ कूर्मनक्रमुखाश्चैवशिशुमारमुखास्तथा ॥
महामकरवक्त्राश्चतिमिवक्त्रास्तथैवच ॥ १९ ॥ हरिवक्त्राःक्रौंचमुखाःकपोतेभमुखास्तथा ॥ पारावतमुखाश्चैवमद्गुवक्त्रास्तथैवच ॥ २० ॥ पाणिकर्णाःसहस्रा
क्षास्तथैवचमहोदराः ॥ निर्मांसाःकाकवक्त्राश्चश्येनवक्त्राश्चभारत ॥ २१ ॥ तथैवाशिरसोराजन्ऋक्षवक्त्राश्चभारत ॥ प्रदीप्तनेत्रजिह्वाश्चज्वालावर्णास्तथैवच
॥ २२ ॥ ज्वालाकेशाश्चराजेंद्रज्वलद्रोमचतुर्भुजाः ॥ मेषवक्त्रास्तथैवान्येतथाछागमुखानृप ॥ २३ ॥ शंखाभाःशंखवक्त्राश्चशंखवर्णास्तथैवच ॥ शंखमाला
परिकराःशंखध्वनिसमस्वनाः ॥ २४ ॥ जटाधराःपंचशिखास्तथामुंडाःकृशोदराः ॥ चतुर्दंष्ट्राश्चतुर्जिह्वाःशंकुकर्णाःकिरीटिनः ॥ २५ ॥ मौंजीधराश्चराजेंद्रत
थाकुंचितमूर्धजाः ॥ उष्णीषिणोमुकुटिनश्चारुवक्त्राःस्वलंकृताः ॥ २६ ॥ पद्मोत्पलापीडधरास्तथामुकुटधारिणः ॥ माहात्म्येनचसंयुक्ताःशतशोथसहस्रशः ॥ २७ ॥
शतघ्नीवज्रहस्ताश्चतथामुसलपाणयः ॥ भुशुंडीपाशहस्ताश्चदंडहस्ताश्चभारत ॥ २८ ॥ पृष्ठेषुबद्धेषुधयश्चित्रबाणोत्कटास्तथा ॥ सध्वजाःसपताकाश्चसघंटाः
सपरश्वधाः ॥ २९ ॥ महापाशोद्यतकरास्तथालगुडपाणयः ॥ स्थूणाहस्ताःखड्गहस्ताःसर्पोच्छ्रितकिरीटिनः ॥ ३० ॥ महासर्पांगदधराश्चित्राभरणधारिणः ॥
रजोध्वजाःपंकदिग्धाःसर्वेशुक्लांबरस्रजः ॥ ३१ ॥ नीलांगाःपिंगलांगाश्चमुंडवक्त्रास्तथैवच ॥ भेरीशंखमृदंगांश्चझर्झरानकगोमुखान् ॥ ३२ ॥ अवादयन्पा
रिषदाःप्रहृष्टाःकनकप्रभाः ॥ गायमानास्तथैवान्येनृत्यमानास्तथापरे ॥ ३३ ॥ लंघयंतःप्लवंतश्चवल्गंतश्चमहारथाः ॥ धावंतोजवनामुंडाःपवनोद्धूतमूर्धजाः ॥
॥ ३४ ॥ मत्ताइवमहानागाविनदंतोमुहुर्मुहुः ॥ सुभीमाघोररूपाश्चशूलपट्टिशपाणयः ॥ ३५ ॥ नानाविरागवसनाश्चित्रमाल्यानुलेपनाः ॥ रत्नचित्रांगदधराः
समुद्यतकरास्तथा ॥ ३६ ॥ हंतारोद्विषतांशूराःप्रसह्यासह्यविक्रमाः ॥ पातारोसृग्वसौघानांमांसांत्रकृतभोजनाः ॥ ३७ ॥ चूडालाःकर्णिकाराश्चप्रहृष्टाःपिठ
रोदराः ॥ अतिह्रस्वातिदीर्घाश्चप्रलंबाश्चातिभैरवाः ॥ ३८ ॥ विकटाःकाललंबोष्ठाबृहच्छेफांडपिंडिकाः ॥ महार्हनानाविकटामुंडाश्चजटिलाःपरे ॥ ३९ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ बृहंतःशेफाःमेंढ्रानिअंडाःवृषणाःपिंडिकाःजानुनोरधःपश्चाद्भागश्चयेषांतेबृहच्छेफांडपिंडिकाः ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥ चतुर्विधात्मकंसोमं अन्नरूपं लतारसरूपं अमृतरूपं चंद्रमंडलरूपंच क्रमादध्यात्माधियज्ञाधिदैवाधिलोकस्थदेवतारूपाइत्यर्थः ॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥ ५०॥ ५१॥
॥५२॥५३॥ ततःसौम्येनसोमदैवत्येनमंत्रेण आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यं भवावाजस्यसंगथइत्यनेनमंत्रेण आत्मानंशरीरंउपहारंहविष्यंउपाहरत्उपसादितवान् मंत्रार्थस्तु हेसोमत्वंआप्यायस्व

सार्केंदुग्रहनक्षत्रांद्यांकुर्युस्तेमहीतले ॥ उत्सहेरंश्चयेहंतुंभूतग्रामंचतुर्विधं ॥४०॥ येचवीतभयानित्यंहरस्यभ्रुकुटीसहाः॥ कामकारकरानित्यंत्रैलोक्यस्येश्वरेश्व
राः॥ ४१ ॥ नित्यानंदप्रमुदितावागीशावीतमत्सराः ॥ प्राप्याष्टगुणमैश्वर्यंयेनयास्यंतिवैस्मयं ॥ ४२ ॥ येषांविस्मयतेनित्यंभगवान्कर्मभिर्हरः ॥ मनोवाक्कर्म
भिर्युक्तैर्नित्यमाराधितश्चयैः ॥ ४३ ॥ मनोवाक्कर्मभिर्भक्तान्पातिपुत्रानिवौरसान् ॥ पिबंतोऽसृग्वसाश्चान्येक्रुद्धाब्रह्मद्विषांसदा ॥ ४४ ॥ चतुर्विधात्मकंसोमंये
पिबंतिचसर्वदा ॥ श्रुतेनब्रह्मचर्येणतपसाचदमेनच ॥ ४५ ॥ येसमाराध्यशूलांकंभवसायुज्यमागताः ॥ यैरात्मभूतैर्भगवान्पार्वत्याचमहेश्वरः ॥ ४६ ॥ महाभू
तगणैर्भुंक्तेभूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ नानावादित्रहसितक्ष्वेडितोत्कृष्टगर्जितैः ॥ ४७ ॥ संत्रासयंतस्तेविश्वमश्वत्थामानमभ्ययुः ॥ संस्तुवंतोमहादेवंभाःकुर्वाणाः
सुवर्चसः ॥ ४८ ॥ विवर्धयिषवोद्रौणेर्महिमानंमहात्मनः ॥ जिज्ञासमानास्तत्तेजःसौप्तिकंचदिदृक्षवः ॥ ४९ ॥ भीमोग्रपरिघालातशूलपट्टिशपाणयः ॥ घोररू
पाःसमाजग्मुर्भूतसंघाःसमंततः ॥ ५० ॥ जनयेयुर्भयंयेस्मत्रैलोक्यस्यापिदर्शनात् ॥ तान्प्रेक्ष्यमाणोपिव्यथांनचकारमहाबलः ॥ ५१ ॥ अथद्रौणिर्धनुष्पाणि
र्बद्धगोधांगुलित्रवान् ॥ स्वयमेवात्मनात्मानमुपहारमुपाहरत् ॥ ५२ ॥ धनूंषिसमिधस्तत्रपवित्राणिसिताःशराः ॥ हविरात्मवतश्चात्मातस्मिन्भारतकर्मणि
॥ ५३ ॥ ततःसौम्येनमंत्रेणद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ उपहारंमहामन्युरथात्मानमुपाहरत् ॥ ५४ ॥ तंरुद्रंरौद्रकर्माणंरौद्रैःकर्मभिरच्युतं ॥ अभिष्टुत्यमहात्मानमि
त्युवाचकृतांजलिः ॥ ५५ ॥ द्रौणिरुवाच इममात्मानमद्याहंजातमांगिरसेकुले ॥ स्वग्नौजुहोमिभगवन्प्रतिगृह्णीष्वमांबलिं ॥ ५६ ॥ भवद्भक्त्यामहादे
वपरमेणसमाधिना ॥ अस्यामापदिविश्वात्मन्नुपाकुर्मितवाग्रतः ॥ ५७ ॥ त्वयिसर्वाणिभूतानिसर्वभूतेषुचासिवै ॥ गुणानांहिप्रधानानामेकत्वंत्वयितिष्ठति ॥
॥ ५८ ॥ सर्वभूताश्रयविभोहविर्भूतमवस्थितं ॥ प्रतिगृहाणमांदेवयद्यशक्याःपरेमया ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वाद्रौणिरास्थायतांवेदींदीप्तपावकां ॥ संत्यज्यात्मानमारु
ह्यकृष्णवर्त्मन्युपाविशत् ॥ ६० ॥ तमूर्ध्वबाहुंनिश्चेष्टंदृष्ट्वाहविरुपस्थितं ॥ अब्रवीद्भगवान्साक्षान्महादेवोहसन्निव ॥ ६१ ॥ कथंतेत्वांप्रतिविश्वतःसर्वात्मनावृष्ण्यंवृ

ष्णेरीश्वरस्याविर्भावस्थानंशरीरंएतुप्रविशतु ततश्चतेनशरीरेणाप्यायितस्त्वंसंगथेसंग्रामेवाजस्यवीर्यस्यदाताभव कर्मणिषष्ठी वाजंभवप्रापय भूप्राप्तावित्यस्यरूपं ॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥६८ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोऽध्यायः ॥७॥ ॥७॥ तथेति ॥ १ ॥ कच्चिन्नोपलक्षितावित्यत्रकच्चिदित्यावर्त्तते ॥२॥३॥पांचालैःपूर्वं

सत्यशौचार्जवत्यागैस्तपसानियमेनच॥ क्षांत्याभक्त्याचधृत्याचबुद्ध्याचवचसातथा॥६२॥ यथावदहमाराद्धःकृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ तस्मादिष्टतमःकृष्णाद
न्योममनविद्यते॥६३॥कुर्वतातातसंमानंत्वांचजिज्ञासतामया॥पांचालाःसहसागुप्तामायाश्चबहुशःकृताः॥६४॥कृतस्तस्यैवसंमानःपांचालान्रक्षतामया॥
अभिभूतास्तुकालेननैषामद्यास्तिजीवितं॥ ६५॥ एवमुक्त्वामहात्मानंभगवानात्मनस्तनुं॥ आविवेशददौचास्मैविमलंखड्गमुत्तमं॥ ६६॥ अथाविष्टोभगव
ताभूयोजज्वालतेजसा॥ वेगवांश्चाभवद्युद्धेदेवसृष्टेनतेजसा ॥ ६७ ॥ तमदृश्यानिभूतानिरक्षांसिचसमाद्रवन् ॥ अभितःशत्रुशिबिरंयांतंसाक्षादिवेश्वरं॥
॥६८॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिद्रौणिकृतशिवार्चनेसप्तमोऽध्यायः॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रयातेशिबिरंद्रोणपुत्रे
महारथे॥ कच्चित्कृपश्चभोजश्चभयार्त्तौनव्यवर्त्ततां॥ १ ॥ कच्चिन्नवारितौक्षुद्रैरक्षिभिर्नोपलक्षितौ॥ असह्यमितिमन्वानौननिवृत्तौमहारथौ ॥ २ ॥ कच्चिदु
न्मथ्यशिबिरंहत्वासोमकपांडवान् ॥ दुर्योधनस्यपदवींगतौपरमिकांरणे ॥ ३ ॥ पांचालैर्निहतौवीरौकच्चित्तुस्वपतांक्षितौ ॥ कच्चित्ताभ्यांकृतंकर्मतन्ममाच
क्ष्वसंजय॥४॥ संजयउवाच तस्मिन्प्रयातेशिबिरंद्रोणपुत्रेमहात्मनि॥ कृपश्चकृतवर्माचशिबिरद्वार्यतिष्ठतां॥ ५॥ अश्वत्थामातुतौदृष्ट्वायत्नवंतौमहार
थौ॥ प्रहृष्टःशनकैराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ ६ ॥ यत्तौभवंतौपर्याप्तौसर्वक्षत्रस्यनाशने॥ किंपुनर्योधशेषस्यप्रसुप्तस्यविशेषतः ॥ ७ ॥ अहंप्रवेक्ष्येशिबिरंच
रिष्यामिचकालवत्॥ यथानकश्चिदपिवांजीवन्मुच्येतमानवः ॥ ८ ॥ तथाभवद्भ्यांकार्यंस्यादितिमेनिश्चितामतिः ॥ इत्युक्त्वाप्राविशद्द्रौणिःपार्थानांशिबिरं
महत्॥ ९ ॥ अद्वारेणाभ्यवस्कंद्यविहायभयमात्मनः॥ सप्रविश्यमहाबाहुरुद्देशज्ञश्चतस्यह॥ १०॥ धृष्टद्युम्नस्यनिलयंशनकैरभ्युपागमत्॥ तेतुकृत्वामहत्कर्म
श्रांताश्चबलवद्रणे॥ ११ ॥ प्रसुप्ताश्चैवविध्वस्ताःसमेत्यपरिधाविताः॥ अथप्रविश्यतद्वेश्मधृष्टद्युम्नस्यभारत॥ १२ ॥ पांचाल्यंशयनेद्रौणिरपश्यत्सुप्तमंतिका
त्॥ क्षौमावदातेमहतिस्पर्ध्यास्तरणसंवृते॥ १३॥ माल्यप्रवरसंयुक्तेधूपैश्चूर्णैश्चवासिते॥ तंशयानंमहात्मानंविस्रब्धमकुतोभयं॥ १४॥ प्राबोधयतपादेनश
यनस्थंमहीपते॥ संबुध्यचरणस्पर्शादुत्थायरणदुर्मदः॥ १५॥ अभ्यजानदमेयात्माद्रोणपुत्रंमहारथं॥ तमुत्पतंतंशयनादश्वत्थामामहाबलः॥ १६॥

निहतौसंतौस्वपतांकच्चित्कोपात्स्वपतांपांचालानांकर्मवधाख्यंताभ्यांकच्चित्कृतमितिसंबंधः॥४॥५॥६॥७॥वांयुवांप्राप्येतिशेषः॥८॥९॥ उद्देशज्ञःधृष्टद्युम्नस्थलज्ञः॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

केशेष्वालभ्यपाणिभ्यांनिष्पिपेषमहीतले॥ सबलंतेननिष्पिष्टःसाध्वसेनचभारत ॥ १७ ॥ निद्रयाचैवपांचाल्योनाशकच्चेष्टितुंतदा ॥ तमाक्रम्यपदाराजन्कं
॥८॥ ठेचोरसिचोभयोः॥ १८॥ नदंतंविस्फुरंतंचपशुमारममारयत्॥ तुदन्नखैस्तुसद्रौणिंनातिव्यक्तमुदाहरत्॥ १९॥ आचार्यपुत्रशस्त्रेणजहिमांमाचिरंकृथाः॥त्व
त्कृतेसुकृतान्लोकान्गच्छेयंद्विपदांवर॥२०॥एवमुक्त्वातुवचनंविरराम परंतपः॥सुतःपांचालराजस्यआक्रांतोबलिनाभृशं॥२१॥ तस्याव्यक्तांतुतांवाचंसंश्रु
त्यद्रौणिरब्रवीत्॥ आचार्यघातिनांलोकानसंतिकुलपांसन॥२२॥ तस्माच्छस्त्रेणनिधनंनत्वमर्हसिदुर्मते॥ एवंब्रुवाणस्तंवीरंसिंहोमत्तमिवद्विपं॥२३॥मर्मस्व
भ्यवधीत्क्रुद्धःपादाष्ठीलैःसुदारुणैः॥ तस्यवीरस्यशब्देनमार्यमाणस्यवेश्मनि॥ २४ ॥ अबुध्यंतमहाराजस्त्रियोयेचास्यरक्षिणः ॥ तेदृष्ट्वाधर्षयंतंतमतिमानुष
विक्रमं ॥ २५॥भूतमेवाध्यवस्यंतोनस्मप्रव्याहरन्भयात्॥ तंतुतेनाभ्युपायेनगमयित्वायमक्षयं ॥ २६॥ अध्यतिष्ठततेजस्वीरथंप्राप्यसुदर्शनं॥ सतस्यभव
नाद्राजन्निष्क्रम्यानादयन्दिशः ॥ २७॥ रथेनशिबिरंप्रायाज्जिघांसुर्द्विषतोबली॥ अपक्रांतेततस्तस्मिन्द्रोणपुत्रेमहारथे॥ २८॥ सहितैरक्षिभिःसर्वैःप्राणेदुर्यो
धितस्तदा॥ राजानंनिहतंदृष्ट्वाभृशंशोकपरायणाः॥ २९॥ व्याक्रोशन्क्षत्रियाःसर्वेधृष्टद्युम्नस्यभारत॥ तासांतुतेनशब्देनसमीपेक्षत्रियर्षभाः॥ ३० ॥ क्षिप्रंच
समनह्यंतकिमेतदितिचाब्रुवन्॥ स्त्रियस्तुराजन्वित्रस्ताभारद्वाजंनिरीक्ष्यताः ॥ ३१ ॥ अब्रुवन्दीनकंठेनक्षिप्रमाद्रवतेतिवै ॥ राक्षसोवामनुष्योवानैनंजानी
महेवयं॥ ३२॥ हत्वापांचालराजानंरथमारुह्यतिष्ठति॥ ततस्तेयोधमुख्याश्चसहसापर्यवारयन्॥ ३३ ॥ सतानापततःसर्वान्रुद्रास्त्रेणव्यपोथयत्॥ धृष्टद्युम्नं
चहत्वासतांश्चैवास्यपदानुगान्॥ ३४॥ अपश्यच्छयनेसुप्तमुत्तमौजसमंतिके ॥ तमप्याक्रम्यपादेनकंठेचोरसितेजसा ॥ ३५॥ तथैवमारयामासविनर्दंतम
रिंदमं॥ युधामन्युश्चसंप्राप्तोमत्वातंरक्षसाहतं॥ ३६ ॥ गदामुद्यम्यवेगेनहृदिद्रौणिमताडयत् ॥ तमभिद्रुत्यजग्राहक्षितौचैनमपातयत्॥ ३७॥ विस्फुरंतंचप
शुवत्तथैवैनममारयत्॥ तथासवीरोहत्वातंततोन्यान्समुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ संसुप्तानेवराजेंद्रतत्रतत्रमहारथान्॥ स्फुरतोवेपमानांश्चशमितेवपशून्मखे॥३९॥ ॥८॥
ततोनिस्त्रिंशमादायजघानान्यान्पृथक्पृथक्॥ भागशोविचरन्मार्गानसियुद्धविशारदः॥ ४०॥

॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तैश्छिन्नगात्रैःविस्फुरद्भिःतेषांशरीराडुच्छलद्भीरक्तविंदुभिरित्यर्थः असेःशोणितार्द्रस्यउद्यमनात्मुष्टिद्वारालोहितधाराबाहुमूलमायातियत्रासिःक्षिप्यतेततोपिस्थानात्रक्तबिंदवउच्छलंतितै

तथैवगुल्मेसंप्रेक्ष्यशयानान्मध्यगौल्मिकान्॥ श्रांतान्व्यस्तायुधान्सर्वान्क्षणेनैवव्यपोथयत्॥ ४१ ॥ योधानश्वान्द्विपांश्चैवप्राच्छिनत्सवरासिना॥ रुधिरो
क्षितसर्वांगःकालसृष्टइवांतकः॥ ४२ ॥ विस्फुरद्भिश्चतैर्द्रौणिर्निस्त्रिंशस्योद्यमेनच॥ आक्षेपणेनचैवासेस्त्रिधारक्तोक्षितोभवत्॥ ४३ ॥ तस्यलोहितरक्तस्यदी
प्तखड्गस्ययुध्यतः ॥ अमानुषइवाकारोबभौपरमभीषणः ॥ ४४ ॥ येत्वजाग्रंतकौरव्यतेपिशब्देनमोहिताः ॥ निरीक्ष्यमाणाअन्योन्यंदृष्ट्वादृष्ट्वाप्रविव्यथुः ॥
॥ ४५॥ तद्रूपंतस्यतेदृष्ट्वाक्षत्रियाःशत्रुकर्षिणः॥ राक्षसंमन्यमानास्तंनयनानिन्यमीलयन्॥ ४६ ॥ सघोररूपोव्यचरत्कालवच्छिबिरेततः ॥ अपश्यद्द्रौपदी
पुत्रानवशिष्टांश्चसोमकान् ॥ ४७ ॥ तेनशब्देनवित्रस्ताधनुर्हस्तामहारथाः॥ धृष्टद्युम्नंहतंश्रुत्वाद्रौपदेयाविशांपते॥ ४८॥ अवाकिरन्शरव्रातैर्भारद्वाजमभी
तवत्॥ ततस्तेननिनादेनसंप्रबुद्धाःप्रभद्रकाः॥ ४९ ॥ शिलीमुखैःशिखंडीचद्रोणपुत्रंसमार्दयन्॥ भारद्वाजःसतान्दृष्ट्वाशरवर्षाणिवर्षतः ॥ ५० ॥ ननादब
लवन्नादंजिघांसुस्तान्महारथान्॥ ततःपरमसंक्रुद्धःपितुर्वधमनुस्मरन्॥ ५१ ॥ अवरुह्यरथोपस्थात्त्वरमाणोभिदुद्रुवे॥ सहस्रचंद्रविमलंगृहीत्वाचर्मसंयुगे
॥ ५२ ॥ खड्गंचविमलंदिव्यंजातरूपपरिष्कृतं॥ द्रौपदेयानभिद्रुत्यखड्गेनव्यधमद्बली ॥ ५३ ॥ ततःसनरशार्दूलःप्रतिविंध्यंमहाहवे ॥ कुक्षिदेशेवधीद्राजन्सह
तोन्यपतद्भुवि॥ ५४॥ प्रासेनविध्वाद्रौणिंतुसुतसोमःप्रतापवान्॥ पुनश्चासिंसमुद्यम्यद्रोणपुत्रमुपाद्रवत् ॥ ५५ ॥ सुतसोमस्यसासिंतंबाहुंछित्वानरर्षभ ॥
पुनरप्याहनत्पार्श्वेसभिन्नहृदयोपतत् ॥ ५६ ॥ नाकुलिस्तुशतानीकोरथचक्रेणवीर्यवान् ॥ दोर्भ्यामुत्क्षिप्यवेगेनवक्षस्येनमताडयत् ॥ ५७॥ अताडयच्छ
तानीकंमुक्तचक्रंद्विजस्तुसः॥ सविह्वलोययौभूमिंततोस्यापाहरच्छिरः॥ ५८ ॥ श्रुतकर्मातुपरिघंगृहीत्वासमताडयत् ॥ अभिद्रुत्यययौद्रौणिंसव्येसफलकेभृ
शं॥ ५९ ॥ सतुतंश्रुतकर्माणमास्येजघ्नेवरासिना॥ सहतोन्यपतद्भूमौविमूढोविकृताननः॥ ६०॥ तेनशब्देनवीरस्तुश्रुतकीर्तिर्महारथः ॥ अश्वत्थामानमासा
द्यशरवर्षैरवाकिरत्॥ ६१ ॥ तस्यापिशरवर्षाणिचर्मणाप्रतिवार्यसः॥ सकुंडलंशिरःकायात्भ्राजमानमुपाहरत्॥ ६२॥

त्रिभिःप्रकारैरेवरक्तोक्षितोनतुस्वदेहस्यान्येनप्रहारादित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ फलकेऽताड
यदित्यन्वयः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ पांडुसृंजयान् पांडवसंबधिनःसृंजयान् पांडोर्गौत्रापत्यानित्यं

ततोभीष्मनिहंतारंसहसर्वैःप्रभद्रकैः॥ आहनत्सर्वतोवीरंनानाप्रहरणैर्वली॥ ६३॥ शिलीमुखेनचान्येनभ्रुवोर्मध्येसमार्पयत् ॥ सतुक्रोधसमाविष्टोद्रोणपुत्रो
महावलः॥ ६४॥ शिखंडिनंसमासाद्यद्विधाचिच्छेदसोसिना॥ शिखंडिनंततोहत्वाक्रोधाविष्टःपरंतपः॥ ६५॥ प्रभद्रकगणान्सर्वानभिदुद्राववेगवान्॥ यच्च
शिष्टंविराटस्यवलंतुभृशमाद्रवत्॥ ६६॥ द्रुपदस्यचपुत्राणांपौत्राणांसुहृदामपि॥ चकारकदनंघोरंदृष्ट्वादृष्ट्वामहावलः ॥ ६७॥ अन्यानन्यांश्चपुरुषानभिसृ
त्याभिसृत्यच॥ न्यकृंतदसिनाद्रौणिरसिमार्गविशारदः॥ ६८॥ कालींरक्तास्यनयनांरक्तमाल्यानुलेपनां॥ रक्तांवरधरामेकांपाशहस्तांकुटुंविनीं ॥ ६९॥ ददृ
शुःकालरात्रिंतेगायमानामवस्थितां॥ नराश्वकुंजरान्पाशैर्वध्वाघोरैःप्रतस्थुषीं ॥ ७० ॥ वहंतींविविधान्प्रेतान्पाशवद्धान्विमूर्धजान् ॥ तथैवचसदाराजन्व्य
स्तशस्त्रान्महारथान्॥ ७१॥ स्वप्नेसुप्तान्नयंतींतांरात्रिष्वन्यासुमारिष॥ ददृशुर्योधमुख्यास्तेघ्नंतंद्रौणिंचसर्वदा॥ ७२॥ यतःप्रभृतिसंग्रामःकुरुपांडवसेनयोः॥
ततःप्रभृतितांकन्यामपश्यन्द्रौणिमेवच ॥ ७३॥ तांस्तुदैवहतान्पूर्वंपश्चाद्द्रौणिर्व्यपातयत् ॥ त्रासयन्सर्वभूतानिविनदन्भैरवान्रवान् ॥ ७४ ॥ तदनुस्मृत्यते
वीरादर्शनंपूर्वकालिकं॥ इदंतदित्यमन्यंतदैवेनोपनिपीडिताः॥ ७५ ॥ ततस्तेननिनादेनप्रत्यवुद्ध्यंतधन्विनः ॥ शिविरेपांडवेयानांशतशोथसहस्रशः॥ ७६॥
सोच्छिनत्कस्यचित्पादौजघनंचैवकस्यचित् ॥ कांश्चिद्विभेदपार्श्वेषुकालसृष्टइवांतकः ॥ ७७॥ अत्युग्रप्रतिपिष्टैश्चनदद्भिश्चभृशोत्कटैः॥ गजाश्वमथितैश्चा
न्यैर्महीकीर्णाभवत्प्रभो॥ ७८॥ क्रोशतांकिमिदंकोयंकःशब्दःकिंनुकिंकृतं॥ एवंतेषांतथाद्रौणिरंतकःसमपद्यत॥ ७९॥ अपेतशस्त्रसन्नाहान्सन्नद्धान्पांडुसृंज
यान्॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायद्रौणिःप्रहरतांवरः॥ ८० ॥ ततस्तच्छस्त्रवित्रस्ताउत्पतंतोभयातुराः॥ निद्रांधानष्टसंज्ञाश्चतत्रतत्रनिलिल्यिरे॥८१॥ ऊरुस्तंभगृही
ताश्चकश्मलाभिहतौजसः॥ विनदंतोभृशंत्रस्ताःसमासीदन्परस्परं॥ ८२॥ ततोरथंपुनर्द्रौणिरास्थितोभीमनिःस्वनं ॥ धनुष्पाणिःशरैरन्यान्प्रेषयद्वैयमक्षयं॥
॥ ८३ ॥पुनरुत्पततश्चापिदूरादपिनरोत्तमान्॥ शूरान्संपततश्चान्यान्कालरात्र्यैन्यवेदयत्॥ ८४ ॥ तथैवस्यंदनाग्रेणप्रमथन्सविधावति ॥ शरवर्षैश्चविविधै
रवर्षच्छात्रवांस्ततः॥ ८५॥ पुनश्चसुविचित्रेणशतचंद्रेणचर्मणा॥ तेनचाकाशवर्णेनतथाचरतसोसिना॥ ८६

जयाश्चतान्वा ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ अभंजन्गात्राण्यनमयन् अमृद्गन्परस्परंमर्दितवंतः ॥ ९९ ॥ अपिषन्अपिबन् ॥ १००॥१॥ कांदिशी

तथासशिबिरंतेषांद्रौणिराहवदुर्मदः॥ व्यक्षोभयतराजेंद्रमहाह्रदमिवद्विपः॥ ८७॥ उत्पेतुस्तेनशब्देनयोधाराजन्विचेतसः ॥ निद्रार्त्ताश्चभयार्त्ताश्चव्यधावंत
ततस्ततः ॥ ८८ ॥ विस्वरंचुक्रुशुश्चान्येबह्वबद्धंतथावदन्॥ नचस्मप्रत्यपद्यंतशस्त्राणिवसनानिच॥ ८९ ॥ विमुक्तकेशाश्चाप्यन्येनाभ्यजानन्परस्परं ॥ उत्पतं
तोऽपतन्श्रांताःकेचित्तत्राभ्रमंस्तदा॥ ९०॥ पुरीषमसृजन्केचित्केचिन्मूत्रंप्रसुस्रुवुः॥ बंधनानिचराजेंद्रसंछिद्यतुरगाद्विपाः॥ ९१॥ समंपर्यपतंश्चान्येकुर्वंतोमह
दाकुलं॥ तत्रकेचिन्नराभीताव्यलीयंतमहीतले॥ ९२॥ तथैवतान्निपतितानपिंषन्गजवाजिनः ॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेरक्षांसिपुरुषर्षभ ॥ ९३ ॥ हृष्टानिव्य
नदन्नुच्चैर्मुदाभरतसत्तम॥ सशब्दःपूरितोराजन्भूतसंघैर्मुदायुतैः॥ ९४॥ अपूरयद्दिशःसर्वादिवंचातिमहान्स्वनः ॥ तेषामार्त्तरवंश्रुत्वावित्रस्तागजवाजिनः
॥ ९५॥ मुक्ताःपर्यपतन्राजन्मृद्नंतःशिबिरेजनं॥ तैस्तत्रपरिधावद्भिश्चरणोदीरितंरजः॥ ९६॥ अकरोच्छिबिरेतेषांरजन्यांद्विगुणंतमः॥ तस्मिंस्तमसिसंजाते
प्रमूढाःसर्वतोजनाः॥ ९७ ॥ नाजानन्पितरःपुत्रान्भ्रातॄन्भ्रातरएवच ॥ गजोगजानतिक्रम्यनिर्मनुष्याहयाहयान् ॥ ९८ अताडयंस्तथाऽभंजंस्तथाऽमृद्नंश्च
भारत॥ तेभग्नाःप्रपतंतिस्मनिघ्नंतश्चपरस्परं॥ ९९ ॥ न्यपातयंस्तथाचान्यान्पातयित्वातदाऽपिषन्॥ विचेतसःसनिद्राश्चतमसाचावृतानराः॥ १००॥ जघ्नुः
स्वानेवतत्राथकालेनैवप्रचोदिताः॥ त्यक्त्वाद्वाराणिचद्वास्थास्तथागुल्मानिगौल्मिकाः॥ १ ॥ प्राद्रवंतयथाशक्तिकांदिशीकाविचेतसः॥ विप्रनष्टाश्चतेन्योन्यं
नाजानंतस्तथाविभो॥ २॥ क्रोशंतस्तातपुत्रेतिदैवोपहतचेतसः॥ पलायतांदिशस्तेषांस्वानप्युत्सृज्यबांधवान्॥३॥ गोत्रनामभिरन्योन्यमाक्रंदंततततोजनाः॥
हाहाकारंचकुर्वाणाःपृथिव्यांशेरतेपरे॥ ४॥ तान्बुध्वारणमध्येसौद्रोणपुत्रोन्यवारयत् ॥ तत्रापरेवध्यमानामुहुर्मुहुरचेतसः ॥ ५ ॥ शिबिरंनिष्पतंतिस्मक्षत्रि
यांभयपीडिताः॥ तांस्तुनिष्पतितांस्त्रस्तान्शिबिराज्जीवितैषिणः॥ ६॥ कृतवर्माकृपश्चैवद्वारदेशेनिजघ्नतुः॥ विस्रस्तयंत्रकवचान्मुक्तकेशान्कृतांजलीन्॥ ७॥
वेपमानान्क्षितौभीतान्नैवकांश्चिदमुच्यतां॥ नामुच्यततयोःकश्चिन्निष्क्रांतःशिबिराद्बहिः॥ ८॥ कृपश्चैवमहाराजहार्दिक्यश्चैवदुर्मतिः॥ भूयश्चैवचिकीर्षंतौद्रो
णपुत्रस्यतौप्रियं॥ ९॥ त्रिषुदेशेषुददतुःशिबिरस्यहुताशनं॥ ततःप्रकाशेशिबिरेखड्गेनपितृनंदनः॥ ११०॥

काःभयद्रुताः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

अश्वत्थामामहाराजव्यचरत्कृतहस्तवत् ॥ कांश्चिदापततोवीरानपरांश्चैवधावतः ॥ ११ ॥ व्ययोजयतखड्गेनप्राणैर्द्विजवरोत्तमः ॥ कांश्चिद्योधान्सखड्गेनमध्येसं
॥१०॥ छिद्यवीर्यवान् ॥ १२ ॥ अपातयद्द्रोणपुत्रःसंरब्धस्तिलकांडवत् ॥ निनदद्भिर्भृशायस्तैर्नराश्वद्विरदोत्तमैः ॥ १३ ॥ पतितैरभवत्कीर्णामेदिनीभरतर्षभ ॥ मानुषा
णांसहस्रेषुहतेषुपतितेषुच ॥ १४ ॥ उदतिष्ठन्कबंधानिबहून्युत्थायचापतन् ॥ सायुधान्सांगदान्बाहून्विचकर्त्तशिरांसिच ॥ १५ ॥ हस्तिहस्तोपमानूरून्हस्तान्पा १०
दांश्चभारत ॥ पृष्ठछिन्नान्पार्श्वछिन्नान्शिरश्छिन्नांस्तथापरान् ॥ १६ ॥ समहात्माकरोद्द्रौणिःकांश्चिच्चापिपराङ्मुखान् ॥ मध्यदेशेनरानन्यान्चिच्छेदा
न्यांश्चकर्णतः ॥ १७ ॥ अंसदेशेनिहत्यान्यान्कायेप्रावेशयच्छिरः ॥ एवंविचरतस्तस्यनिघ्नतःसुबहून्नरान् ॥ १८ ॥ तमसारजनीघोराबभौदारुणदर्शना ॥ किं
चित्प्राणैश्चपुरुषैर्हतैश्चान्यैःसहस्रशः ॥ १९ ॥ बहुनाचगजाश्वेनभूरभूद्भीमदर्शना ॥ यक्षरक्षःसमाकीर्णेरथाश्वद्विपदारुणे ॥ १२० ॥ क्रुद्धेनद्रोणपुत्रेणसंछ
न्नाःप्रापतन्भुवि ॥ भ्रातॄनन्येपितॄनन्येपुत्रानन्येविचुक्रुशुः ॥ २१ ॥ केचिदूचुर्नतत्क्रुद्धैर्धार्त्तराष्ट्रैःकृतंरणे ॥ यत्कृतंनःप्रसुप्तानांरक्षोभिःक्रूरकर्मभिः ॥ २२ ॥ अ
सान्निध्याद्धिपार्थानामिदंवःकदनंकृतं ॥ नचासुरैर्नगंधर्वैर्नयक्षैर्नचराक्षसैः ॥ २३ ॥ शक्योविजेतुंकौंतेयोगोप्तायस्यजनार्दनः ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवाग्दांतःसर्व
भूतानुकंपकः ॥ २४ ॥ नचसुप्तंप्रमत्तंवान्यस्तशस्त्रंकृतांजलिं ॥ धावंतंमुक्तकेशंवाहंतिपार्थोधनंजयः ॥ २५ ॥ तदिदंनःकृतंघोरंरक्षोभिःक्रूरकर्मभिः ॥ इतिला
लप्यमानाःस्मशेरतेबहवोजनाः ॥ २६ ॥ स्तनतांचमनुष्याणामपरेषांचकूजतां ॥ ततोमुहूर्त्तात्प्राशाम्यत्सशब्दस्तुमुलोमहान् ॥ २७ ॥ शोणितव्यतिषिक्तायां
वसुधायांचभूमिपं ॥ तद्रजस्तुमुलंघोरंक्षणेनांतरधीयत ॥ २८ ॥ सचेष्टमानानुद्विग्नान्निरुत्साहान्सहस्रशः ॥ न्यपातयन्नरान्क्रुद्धःपशून्पशुपतिर्यथा ॥ २९ ॥
अन्योन्यंसंपरिष्वज्यशयानान्द्रवतोपरान् ॥ संलीनान्युध्यमानांश्चसर्वान्द्रौणिरपोथयत् ॥ १३० ॥ दह्यमानाहुताशेनवध्यमानाश्चतेनते ॥ परस्परंतदायोधान
नयद्यमसादनं ॥ ३१ ॥ तस्यारजन्यास्त्वर्द्धेनपांडवानांमहद्बलं ॥ गमयामासराजेंद्रद्रौणिर्यमनिवेशनं ॥ ३२ ॥ निशाचराणांसत्वानांरात्रिःसाहर्षवर्द्धिनी ॥ ॥१०॥
आसीन्नरगजाश्वानांरौद्रीक्षयकरीभृशं ॥ ३३ ॥ तत्राद्दृश्यंतरक्षांसिपिशाचाश्चपृथग्विधाः ॥ खादंतोनरमांसानिपिबंतःशोणितानिच ॥ ३४ ॥ करालाःपिं
गलाश्चैवशैलदंतारजस्वलाः ॥ जटिलादीर्घशंखाश्चपंचपादामहोदराः ॥ १३५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ भृशाशिताःभृशंसंतर्पिताः इत्यपाठेअसगतिदीप्त्यादानेष्वित्यस्यवारूपं भृशंउद्दीपिताइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ विकुक्षिकाःविपुलकुक्षयः ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

पश्चादंगुलयोरूक्षाविरूपाभैरवस्वनाः ॥ घंटाजालावसक्ताश्चनीलकंठाविभीषणाः ॥ ३६ ॥ सपुत्रदाराःसुक्रूराःसुदुर्दर्शाःसुनिर्घृणाः ॥ विविधानिचरूपाणित
त्राद्दश्यंतरक्षसां ॥ ३७ ॥ पीत्वाचशोणितंहृष्टाप्रानृत्यन्गणशोपरे ॥ इदंपरमिदंमेध्यमिदंस्वाद्विति चाब्रुवन् ॥ ३८ ॥ मेदोमज्जास्थिरक्तानांवसानांचभृशाशि
ताः ॥ परमांसानिखादंतःक्रव्यादामांसजीविनः ॥ ३९ ॥ वसाश्चैवापरेपीत्वापर्यधावन्विकुक्षिकाः ॥ नानावक्रास्तथारौद्राःक्रव्यादाःपिशिताशनाः ॥ १४० ॥
अयुतानिचतत्रासन्प्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ रक्षसांघोररूपाणांमहतांक्रूरकर्मणां ॥ ४१ ॥ मुदितानांवितृप्तानांतस्मिन्महतिवैशसे ॥ समेतानिवहून्यासन्भूतानि
चजनाधिप ॥ ४२ ॥ प्रत्यूपकालेशिबिरात्प्रतिगंतुमियेपसः ॥ नृशोणितावसिक्तस्यद्रौणेरासीदसित्सरुः ॥ ४३ ॥ पाणिनासहसंश्लिष्टएकीभूतइवप्रभो ॥ दुर्ग
मांपदवींगत्वाविरराजजनक्षये ॥ ४४ ॥ युगांतेसर्वभूतानिभस्मकृत्वेवपावकः ॥ यथाप्रतिज्ञंतत्कर्मकृत्वाद्रौणायनिःप्रभो ॥ ४५ ॥ दुर्गमांपदवींगच्छन्पितु
रासीद्गतज्वरः ॥ यथैवसंसुप्तजनेशिबिरेप्राविशन्निशि ॥ ४६ ॥ तथैवहत्वानिःशब्देनिश्चक्रामनरर्षभः ॥ निष्क्रम्यशिबिरात्तस्मात्ताभ्यांसंगम्यवीर्यवान् ॥
॥ ४७ ॥ आचख्यौकर्मतत्सर्वंहृष्टःसंहर्षयन्विभो ॥ तावथाचख्यतुस्तस्मैप्रियंप्रियकरौतदा ॥ ४८ ॥ पांचालान्सृंजयांश्चैवविनिकृत्तान्सहस्रशः ॥ प्रीत्याचोच्चैरु
दक्रोशंस्तथैवास्फोटयंस्तलान् ॥ ४९ ॥ एवंविधाहिसारात्रिःसोमकानांजनक्षये ॥ प्रसुप्तानांप्रमत्तानामासीत्सुभृशदारुणा ॥ १५० ॥ असंशयंहिकालस्यप
र्यायोदुरतिक्रमः ॥ तादृशानिहतायत्रकृत्वास्माकंजनक्षयं ॥ ५१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच प्रागेवसुमहत्कर्मद्रौणिरेतन्महारथः ॥ नाकरोदीदृशंकस्मान्मत्पुत्र
विजयेधृतः ॥ ५२ ॥ अथकस्माद्धतेक्षुद्रेकर्मेदंकृतवानसौ ॥ द्रोणपुत्रोमहात्मासतन्मेशंसितुमर्हसि ॥ ५३ ॥ संजयउवाच तेषांनूनंभयान्नासौकृतवान्कु
रुनंदन ॥ असान्निध्याद्धिपार्थानांकेशवस्यचधीमतः ॥ ५४ ॥ सात्यकेश्चापिकर्मेदंद्रोणपुत्रेणसाधितं ॥ कोहितेषांसमक्षंतान्हन्यादपिमरुत्पतिः ॥ ५५ ॥ एत
दीदृशकंवृत्तंराजन्सुप्तजनेविभो ॥ ततोजनक्षयंकृत्वापांडवानांमहात्ययं ॥ ५६ ॥ दिष्ट्यादिष्ट्यैवचान्योन्यंसमेत्योचुर्महारथाः ॥ पर्यष्वजत्ततोद्रौणिस्ताभ्यांसं
प्रतिनंदितः ॥ ५७ ॥ इदंहर्षात्तुसुमहदाददेवाक्यमुत्तमं ॥ पांचालानिहताःसर्वेद्रौपदेयाश्चसर्वशः ॥ ५८ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥ १५९ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेहत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ चिखादिषून्भक्षयितुमिच्छून् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

सोमकामत्स्यशेषाश्चसर्वेविनिहतामया ॥ इदानींकृतकृत्याःस्मयामतत्रैवमाचिरं ॥ यदिजीवतिनोराजातस्मैशंसामहेवयं ॥ १५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौ
॥११॥ प्तिकेपर्वणिरात्रियुद्धेपांचालादिवधेऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तेहत्वासर्वपांचालान्द्रौपदेयांश्चसर्वशः ॥ आगच्छन्सहिता
स्तत्रयत्रदुर्योधनोहतः ॥ १ ॥ गत्वाचैनमपश्यंतकिंचित्प्राणंजनाधिपं ॥ ततोरथेभ्यःप्रस्कंद्यपरिवव्रुस्तवात्मजं ॥ २ ॥ तंभग्नसक्थंराजेंद्रकृच्छ्रप्राणमचेतसं ॥ व
मंतंरुधिरंवक्रादपश्यन्वसुधातले ॥ ३ ॥ वृतंसमंताद्बहुभिःश्वापदैर्घोरदर्शनैः ॥ शालावृकगणैश्चैवभक्षयिष्यद्भिरंतिकात् ॥ ४ ॥ निवारयंतंकृच्छ्रात्तान्श्वापदांश्च
चिखादिषून् ॥ विचेष्टमानंमत्यांचसुभृशंगाढवेदनं ॥ ५ ॥ तंशयानंतथादृष्ट्वाभूमौसुरुधिरोक्षितं ॥ हतशिष्टास्त्रयोवीराःशोकार्त्ताःपर्यवारयन् ॥ ६ ॥ अश्वत्था
माकृपश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ तैस्त्रिभिःशोणितादिग्धैर्निःश्वसद्भिर्महारथैः ॥ ७ ॥ शुशुभेसवृतोराजावेदीत्रिभिरिवाग्निभिः ॥ तेतंशयानंसंप्रेक्ष्यराजानमत
थोचितं ॥ ८ ॥ अविषह्येनदुःखेनततस्तेरुरुदुस्त्रयः ॥ ततस्तुरुधिरंहस्तैर्मुखान्निर्मृज्यतस्यहि ॥ रणेराज्ञःशयानस्यकृपणंपर्यदेवयन् ॥ ९ ॥ कृपउवाच नदै
वस्यातिभारोस्तियदयंरुधिरोक्षितः ॥ एकादशचमूभर्त्ताशेतेदुर्योधनोहतः ॥ १० ॥ पश्यचामीकराभस्यचामीकरविभूषितां ॥ गदांगदाप्रियस्येमांसमीपेप
तितांभुवि ॥ ११ ॥ इयमेनंगदाशूरंनजहातिरणेरणे ॥ स्वर्गायापिव्रजंतंहिनजहातियशस्विनं ॥ १२ ॥ पश्येमांसहवीरेणजांबूनदविभूषितां ॥ शयानांशयनेह
र्म्येभार्यांप्रीतिमतीमिव ॥ १३ ॥ योयंमूर्धाभिषिक्तानामग्रेजातःपरंतपः ॥ सहतोग्रसतेपांसून्पश्यकालस्यपर्ययं ॥ १४ ॥ येनाजौनिहताभूमावशेरतहतद्विषः ॥
सभूमौनिहतःशेतेकुरुराजःपरैरयं ॥ १५ ॥ भयान्नमंतिराजानोयस्यस्मशतसंघशः ॥ सवीरशयनेशेतेक्रव्याद्भिःपरिवारितः ॥ १६ ॥ उपासतद्विजाःपूर्वमर्थहे
तोर्यमीश्वरं ॥ उपासतेचतंत्वद्यक्रव्यादामांसहेतवः ॥ १७ ॥ संजयउवाच तंशयानंकुरुश्रेष्ठंततोभरतसत्तम ॥ अश्वत्थामासमालोक्यकरुणंपर्यदेवय
त् ॥ १८ ॥ आहुस्त्वांराजशार्दूलमुख्यंसर्वधनुष्मतां ॥ धनाध्यक्षोपमंयुद्धेशिष्यंसंकर्षणस्यच ॥ १९ ॥ कथंविवरमद्राक्षीद्भीमसेनस्तवानघ ॥ बलिनंकृतिनं
नित्यंसचपापात्मवान्नृप ॥ २० ॥ कालोनूनंमहाराजलोकेस्मिन्बलवत्तरः ॥ पश्यामोनिहतंत्वांचभीमसेनेनसंयुगे ॥ २१ ॥ ॥११॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ मांसहेतवःमांसार्थिनः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ धक्ष्यामहेभस्मीभवेम ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

कथंत्वांसर्वधर्मज्ञंक्षुद्रःपापोवृकोदरः ॥ निकृत्याहतवान्मंदोनूनंकालोदुरत्ययः ॥ २२ ॥ धर्मयुद्धेह्यधर्मेणसमाहूयौजसामृधे ॥ गदयाभीमसेनेननिर्भग्नेस
क्थिनीतव ॥ २३ ॥ अधर्मेणहतस्याजौमृद्यमानंपदाशिरः ॥ यउपेक्षितवान्क्षुद्रंधिक्कृष्णंधिग्युधिष्ठिरं ॥ २४ ॥ युद्धेष्वपवदिष्यंतियोधानूनंवृकोदरं ॥ या
वत्स्थास्यंतिभूतानिनिकृत्याह्यसिपातितः ॥ २५ ॥ ननुरामोब्रवीद्राजंस्त्वांसदायदुनंदनः ॥ दुर्योधनसमोनास्तिगदयाइतिवीर्यवान् ॥ २६ ॥ श्लाघतेत्वांहि
वार्ष्णेयोराजन्संसत्सुभारत ॥ सशिष्योममकौरव्योगदायुद्धइतिप्रभो ॥ २७ ॥ यांगतिंक्षत्रियस्याहुःप्रशस्तांपरमर्षयः ॥ हतस्याभिमुखस्याजौप्राप्तस्त्वमसि
तांगतिं ॥ २८ ॥ दुर्योधननशोचामित्वामहंपुरुषर्षभ ॥ हतपुत्रौतुशोचामिगांधारींपितरंचते ॥ २९ ॥ भिक्षुकौविचरिष्येतेशोचंतौपृथिवीमिमां ॥ धिगस्तुकृ
ष्णंवार्ष्णेयमर्जुनंचापिदुर्मतिं ॥ ३० ॥ धर्मज्ञमानिनौयौत्वांवध्यमानमुपेक्षतां ॥ पांडवाश्चापितेसर्वेकिंवक्ष्यंतिनराधिप ॥ ३१ ॥ कथंदुर्योधनोस्माभिर्हतइत्य
नपत्रपाः ॥ धन्यस्त्वमसिगांधारेयस्त्वमायोधनेहतः ॥ ३२ ॥ प्रायशोभिमुखःशत्रून्धर्मेणपुरुषर्षभ ॥ हतपुत्राहिगांधारीनिहतज्ञातिबांधवा ॥ ३३ ॥ प्रज्ञाच
क्षुश्चदुर्धर्षःकांगतिंप्रतिपत्स्यते ॥ धिगस्तुकृतवर्माणंमांकृपंचमहारथं ॥ ३४ ॥ येवयंनगताःस्वर्गंत्वांपुरस्कृत्यपार्थिवं ॥ दातारंसर्वकामानांरक्षितारंप्रजाहितं ॥
॥ ३५ ॥ यद्वयंनानुगच्छामत्वांधिगस्मान्नराधमान् ॥ कृपस्यतववीर्येणममचैवपितुश्चमे ॥ ३६ ॥ सभृत्यानांनरव्याघ्ररत्नवंतिगृहाणिच ॥ तवप्रसादादस्मा
भिःसमित्रैःसहबांधवैः ॥ ३७ ॥ अवाप्ताःक्रतवोमुख्याबहवोभूरिदक्षिणाः ॥ कुतश्चापीदृशंपापाःप्रवर्त्तिष्यामहेवयं ॥ ३८ ॥ यादृशेनपुरस्कृत्यत्वंगतःसर्वपा
र्थिवान् ॥ वयमेवत्रयोराजन्गच्छंतंपरमांगतिं ॥ ३९ ॥ यद्वैत्वांनानुगच्छामस्तेनधक्ष्यामहेवयं ॥ तत्स्वर्गहीनाहीनार्थाःस्मरंतःसुकृतस्यते ॥ ४० ॥ किंनामत
द्भवेत्कर्मयेनत्वांनव्रजामवै ॥ दुःखंनूनंकुरुश्रेष्ठचरिष्याममहीमिमां ॥ ४१ ॥ हीनानांनस्त्वयाराजन्कुतःशांतिःकुतःसुखं ॥ गत्वैवतुमहाराजसमेत्यचमहारथा
न ॥ ४२ ॥ यथाज्येष्ठंयथाश्रेष्ठंपूजयेर्वचनान्मम ॥ आचार्यंपूजयित्वाचकेतुंसर्वधनुष्मतां ॥ ४३ ॥ हतंमयाद्यशंसेथाधृष्टद्युम्नंनराधिप ॥ परिष्वजेथाराजानंबा
ल्हिकंसुमहारथं ॥ ४४ ॥ सैंधवंसोमदत्तंचभूरिश्रवसमेवच ॥ तथापूर्वगतानन्यान्स्वर्गेपार्थिवसत्तमान् ॥ ४५ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नमेकरोदिति पापःकंठगतप्राणोप्यभिनंदतिपापिनं द्रौणिंप्रसुप्तबालघ्नंपांसुभुक्कुरुराडिव ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अस्मद्वाक्यात्परिष्वज्यसंपृच्छेस्त्वमनामयं॥ ४६॥ संजयउवाच इत्येवमुक्काराजानंभग्नसक्थमचेतनं ॥ अश्वत्थामासमुद्वीक्ष्यपुनर्वचनमब्रवीत् ॥
॥ ४७॥ दुर्योधनजीवसित्वंवाक्यंश्रोत्रसुखंश्टणु ॥ सप्तपांडवतःशेषाधार्त्तराष्ट्रास्त्रयोवयं ॥ ४८ ॥ तेचैवभ्रातरःपंचवासुदेवोथसात्यकिः ॥ अहंचकृतवर्माचकृ
पःशारद्वतस्तथा ॥ ४९ ॥ द्रौपदेयाहताःसर्वेधृष्टद्युम्नस्यचात्मजाः ॥ पांचालानिहताःसर्वेमत्स्यशेषंचभारत ॥ ५० ॥ कृतेप्रतिकृतंपश्यहतपुत्राहिपांडवाः ॥ सौ
प्तिकेशिबिरंतेषांहतंसनरवाहनं ॥ ५१ ॥ मयाचपापकर्मासौधृष्टद्युम्नोमहीपते ॥ प्रविश्यशिबिरंरात्रौपशुमारेणमारितः ॥ ५२ ॥ दुर्योधनस्तुतांवाचंनिशम्यम
नसःप्रियां ॥ प्रतिलभ्यपुनश्चेतइदंवचनमब्रवीत् ॥ ५३ ॥ नमेकरोत्तद्गांगेयोनकर्णोनचतेपिता ॥ यत्त्वयाकृपभोजाभ्यांसहितेनाद्यमेकृतं ॥ ५४ ॥ सचसेनाप
तिःक्षुद्रोहतःसार्धंशिखंडिना ॥ तेनमन्येमघवतासममात्मानमघवै ॥५५॥ स्वस्तिप्राप्नुतभद्रंवःस्वर्गेनःसंगमःपुनः ॥ इत्येवमुक्त्वातूष्णींसकुरुराजोमहामनाः
॥५६॥ प्राणानुपास्त्रजद्वीरःसुहृदांदुःखमुत्सृजन् ॥ अपाक्रामद्दिवंपुण्यांशरीरंक्षितिमाविशत् ॥५७॥ एवंतेनिधनंयातःपुत्रोदुर्योधनोनृप ॥ अग्रेयात्वारणेशू
रःपश्चाद्विनिहतःपरैः ॥ ५८ ॥ तथैवतेपरिष्वक्ताःपरिष्वज्यचतेनृपं ॥ पुनःपुनःप्रेक्षमाणाःस्वकानारुरुहूरथान् ॥ ५९ ॥ इत्येवंद्रोणपुत्रस्यनिशम्यकरुणांगिरं ॥
प्रत्यूपकालेशोकार्त्ताःप्राद्रवन्नगरंप्रति ॥ ६० ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःकुरुपांडवसेनयोः ॥ घोरोविशसनोरौद्रोराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ६१ ॥ तवपुत्रेगतेस्वर्गंशोका
र्त्तस्यममानघ ॥ ऋषिदत्तंप्रनष्टंतद्दिव्यदर्शित्वमघवै ॥६२॥ वैशंपायनउवाच इतिश्रुत्वासनृपतिःपुत्रस्यनिधनंतदा ॥ निःश्वस्यदीर्घमुष्णंचततश्चिंता
परोभवत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिदुर्योधनप्राणत्यागेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

जयेनहर्षवतामनुपदमेवशोकभयेप्रवर्तेतेइतिदर्शयन्नैषीकमारभते तस्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अतिक्रम्यधैर्यमर्यादांत्यक्त्वापततं ॥ ८ ॥ ९ ॥ अन्येशत्रवः जयमानाःजयंतः

अथैषीकपर्व वैशंपायनउवाच तस्यांराञ्यांव्यतीतायांधृष्टद्युम्नस्यसारथिः ॥ शशंसधर्मराजायसौप्तिकेकदनंकृतं ॥ १ ॥ सूतउवाच द्रौपदेयाहताराजन्द्रुपदस्यात्मजैःसह ॥ प्रमत्तानिशिविश्वस्ताःस्वपंतःशिबिरेस्वके ॥ २ ॥ कृतवर्मणानृशंसेनगौतमेनकृपेणच ॥ अश्वत्थाम्नाचपापेनहतंवःशिबिरंनिशि ॥ ३ ॥ एतैर्नरगजाश्वानांप्रासशक्तिपरश्वधैः ॥ सहस्राणिनिकृंतद्भिर्निःशेषंतेबलंकृतं ॥ ४ ॥ छिद्यमानस्यमहतोवनस्येवपरश्वधैः ॥ शुश्रुवेसुमहान्शब्दोबलस्यतवभारत ॥ ५ ॥ अहमेकोऽवशिष्टस्तुतस्मात्सैन्यान्महामते ॥ मुक्तःकथंचिद्धर्मात्मन्व्यग्राच्चकृतवर्मणः ॥ ६ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमशिवंकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ पपातमह्यांदुर्धर्षःपुत्रशोकसमन्वितः ॥ ७ ॥ पतंतंतमतिक्रम्यपरिजग्राहसात्यकिः ॥ भीमसेनोर्जुनश्चैवमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ८ ॥ लब्धचेतास्तुकौंतेयःशोकविह्वलयागिरा ॥ जित्वाशत्रूनजितःपश्चात्पर्यदेवयदार्त्तवत् ॥ ९ ॥ दुर्विदागतिरर्थानामपियेदिव्यचक्षुषः ॥ जीयमानाजयंत्यन्येजयमानावयंजिताः ॥ १० ॥ हत्वाभ्रातॄन्वयस्यांश्चपितॄन्पुत्रान्सुहृद्गणान् ॥ बंधूनमात्यान्पौत्रांश्चजित्वासर्वान्जितावयं ॥ ११ ॥ अनर्थोह्यर्थसंकाशस्तथानर्थोर्थदर्शनः ॥ जयोयमजयाकारोजयस्तस्मात्पराजयः ॥ १२ ॥ यज्जित्वातप्यतेपश्चादापन्नइवदुर्मतिः ॥ कथंमन्येतविजयंततोजिततरःपरैः ॥ १३ ॥ येषामर्थायपापंस्याद्विजयस्यसुहृद्वधैः ॥ निर्जितैरप्रमत्तैर्हिविजिताजितकाशिनः ॥ १४ ॥ कर्णिनालीकदंष्ट्रस्यखड्गजिह्वस्यसंयुगे ॥ चापव्यात्तस्यरौद्रस्यज्यातलस्वननादिनः ॥ १५ ॥ क्रुद्धस्यनरसिंहस्यसंग्रामेष्वपलायिनः ॥ येव्यमुंचंतकर्णस्यप्रमादात्तइमेहताः ॥ १६ ॥ रथह्रदंशरवर्षोर्मिमंतंरत्नाचितंवाहनवाजियुक्तं ॥ शक्त्यृष्टिमीनध्वजनागनक्रंशरासनावर्त्तमहेषुफेनं ॥ १७ ॥ संग्रामचंद्रोदयवेगवेलंद्रोणार्णवंज्यातलनेमिघोषं ॥ येतेरुरुच्चावचशस्त्रनौभिस्तेराजपुत्रानिहताःप्रमादात् ॥ १८ ॥ नहिप्रमादात्परमस्तिकश्चिद्वधोनराणामिहजीवलोके ॥ प्रमत्तमर्थाहिनरंसमंतात्त्यजंत्यनर्थाश्चसमाविशंति ॥ १९ ॥ ध्वजोत्तमाग्रोच्छ्रितधूमकेतुंशरार्चिषंकोपमहासमीरं ॥ महाधनुर्ज्यातलनेमिघोषंतनुत्रनानाविधशस्त्रहोमं ॥ २० ॥

जितानांजयोजयनांपराजयःफलतोभूदितिमहदाश्चर्यमित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ व्यमुंचंतमुक्ताः कर्णस्यकर्णात् प्रमादात्अस्मत्कृतात् असान्निध्यात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ १९ ॥ तनुत्राणिनानाविधानिशस्त्राणिचतेषांहोमःप्रक्षेपोयत्रतंतनुत्रनानाविधशस्त्रहोमं ॥ २० ॥

भीष्ममयंभीष्मप्रधानंअग्निदाहं भीष्मरूपेणअग्निनादाहमित्यर्थः तेसेहिरेसोढवंतः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीये

महाचमूकक्षदवाग्निपन्नंमहाहवेभीष्ममयाग्निदाहं ॥ येसेहुरात्तायुधतीक्ष्णवेगंतेराजपुत्रानिहताःप्रमादात् ॥ २१ ॥ नहिप्रमत्तेननरेणशक्यंविद्यातपःश्रीर्वि
॥१३॥ पुलंयशोवा ॥ पश्याप्रमादेननिहत्यशत्रून्सर्वान्महेंद्रंसुखमेधमानं ॥ २२ ॥ इंद्रोपमान्पार्थिवपुत्रपौत्रान्पश्याविशेषेणहतान्प्रमादात् ॥ तीर्त्वासमुद्रंवणिजः
समृद्धामग्नाःकुनद्यामिवहेलमानाः ॥ २३ ॥ अमर्षितैर्येनिहताःशयानानिःसंशयंतेत्रिदिवंप्रपन्नाः ॥ कृष्णांतुशोचामिकथंनुसाध्वीशोकार्णवंसाद्यविशत्य
भीता ॥ २४ ॥ भ्रातॄंश्चपुत्रांश्चहतान्निशम्यपांचालराजंपितरंचवृद्धं ॥ ध्रुवंविसंज्ञापतितापृथिव्यांसाशोष्यतेशोककृशांगयष्टिः ॥ २५ ॥ तच्छोकजंदुःखमपा
रयंतीकथंभविष्यत्युचितासुखानां ॥ पुत्रक्षयभ्रातृवधप्रणुन्नाप्रदह्यमानेनहुताशनेन ॥ २६ ॥ इत्येवमार्त्तःपरिदेवयन्सराजाकुरूणांनकुलंबभाषे ॥ गच्छान
यैनामिहमंदभाग्यांसमातृपक्षामितिराजपुत्रीं ॥ २७ ॥ माद्रीसुतस्तत्परिगृह्यवाक्यंधर्मेणधर्मप्रतिमस्यराज्ञः ॥ ययौरथेनालयमाशुदेव्याःपांचालराजस्यच
यत्रदाराः ॥ २८ ॥ प्रस्थाप्यमाद्रीसुतमाजमीढःशोकार्दितस्तैःसहितःसुहृद्भिः ॥ रोरूयमाणःप्रययौसुतानामायोधनंभूतगणानुकीर्णं ॥ २९ ॥ सतत्प्रविश्या
शिवमुग्ररूपंददर्शपुत्रान्सुहृदःसखींश्च ॥ भूमौशयानान्रुधिरार्द्रगात्रान्विभिन्नदेहान्प्रहृतोत्तमांगान् ॥ ३० ॥ सतांस्तुदृष्ट्वाभृशमार्तरूपोयुधिष्ठिरोधर्मभृतां
वरिष्ठः ॥ उच्चैःप्रचुक्रोशचकौरवाग्र्यःपपातचोर्व्यांसगणोविसंज्ञः ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिऐषीकेपर्वणियुधिष्ठिरशिबिरप्रवेशेदशमो
ध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच सदृष्ट्वानिहतान्संख्येपुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा ॥ महादुःखपरीतात्माबभूवजनमेजय ॥ १ ॥ ततस्त
स्यमहान्शोकःप्रादुरासीन्महात्मनः ॥ स्मरतःपुत्रपौत्राणांभ्रातॄणांस्वजनस्यह ॥ २ ॥ तमश्रुपरिपूर्णाक्षंवेपमानमचेतसं ॥ सुहृदोभृशसंविग्नाःसांत्वयांचक्रि
रेतदा ॥ ३ ॥ ततस्तस्मिन्क्षणेकल्पोरथेनादित्यवर्चसा ॥ नकुलःकृष्णयासार्धमुपायात्परमार्त्तया ॥ ४ ॥ उपप्लव्यंगतासातुश्रुत्वासुमहदप्रियं ॥ तदाविनाशंस
र्वेषांपुत्राणांव्यथिताभवत् ॥ ५ ॥ कंपमानेवकदलीवातेनाभिसमीरिता ॥ कृष्णाराजानमासाद्यशोकार्त्तान्यपतद्भुवि ॥ ६ ॥ बभूववदनंतस्याःसहसाशोकक
र्षितं ॥ फुल्लपद्मपलाशाक्ष्यास्तमोग्रस्तइवांशुमान् ॥ ७ ॥ ततस्तांपतितांदृष्ट्वासंरंभीसत्यविक्रमः ॥ बाहुभ्यांपरिजग्राहसमुत्पत्यवृकोदरः ॥ ८ ॥ ॥१३॥

भारतभावदीपेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ९ ॥ दिष्ट्येति पुत्रानशापेक्षयाराज्यप्राप्तिसुखंतवमहदित्यधिक्षेपः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

सासमाश्वासितातेनभीमसेनेनभामिनी ॥ रुदतीपांडवंकृष्णासाहिभारतमब्रवीत् ॥ ९ ॥ दिष्ट्याराजन्नवाप्येमामखिलांभोक्ष्यसेमहीं ॥ आत्मजान्क्षत्रधर्मे
णसंप्रदाययमायवै ॥ १० ॥ दिष्ट्यात्वंकुशलीपार्थमत्तमातंगगामिनं ॥ अवाप्यपृथिवींकृत्स्नांसौभद्रंनस्मरिष्यसि ॥ ११ ॥ आत्मजान्क्षत्रधर्मेणश्रुत्वाशूरान्नि
पातितान् ॥ उपप्लव्येमयासार्धंदिष्ट्यात्वंनस्मरिष्यसि ॥ १२ ॥ प्रसुप्तानांवधंश्रुत्वाद्रौणिनापापकर्मणा ॥ शोकस्तपतिमांपार्थहुताशनइवाश्रयं ॥ १३ ॥ तस्य
पापकृतोद्रौणेर्नचेदद्यत्वयारणे ॥ ह्रियतेसानुबंधस्ययुधिविक्रम्यजीवितं ॥ १४ ॥ इहैवप्रायमासिष्येतन्निबोधतपांडवाः ॥ नचेत्फलमवाप्नोतिद्रौणिःपापस्य
कर्मणः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वाततःकृष्णापांडवंप्रत्युपाविशत् ॥ युधिष्ठिरंयाज्ञसेनीधर्मराजंयशस्विनी ॥ १६ ॥ दृष्ट्वोपविष्टांराजर्षिःपांडवोमहिषींप्रियां ॥ प्रत्युवाच
सधर्मात्माद्रौपदींचारुदर्शनां ॥ १७ ॥ धर्म्यंधर्मेणधर्मज्ञेप्राप्तास्तेनिधनंशुभे ॥ पुत्रास्तेभ्रातरश्चैवतान्नशोचितुमर्हसि ॥ १८ ॥ सकल्याणिवनंदुर्गंदूरंद्रौणिरि
तोगतः ॥ तस्यत्वंपातनंसंख्येकथंज्ञास्यसिशोभने ॥ १९ ॥ द्रौपद्युवाच द्रोणपुत्रस्यसहजोमणिःशिरसिमेश्रुतः ॥ निहत्यसंख्येतंपापंपश्येयंमणिमाहृतं
॥ २० ॥ राजन्शिरसितेकृत्वाजीवेयमितिमेमतिः ॥ इत्युक्त्वापांडवंकृष्णाराजानंचारुदर्शना ॥ २१ ॥ भीमसेनमथागत्यपरमंवाक्यमब्रवीत् ॥ त्रातुमर्हसि
मांभीमक्षत्रधर्ममनुस्मरन् ॥ २२ ॥ जहितंपापकर्माणंशंबरंमघवानिव ॥ नहितेविक्रमेतुल्यःपुमानस्तीहकश्चन ॥ २३ ॥ श्रुतंतत्सर्वलोकेषुपरमव्यसनेयथा ॥
द्वीपोभूस्त्वंहिपार्थानांनगरेवारणावते ॥ २४ ॥ हिडिंबदर्शनेचैवतथात्वमभवोगतिः ॥ तथाविराटनगरेकीचकेनभृशार्दितां ॥ २५ ॥ मामप्युद्धृतवान्कृच्छ्रात्पौ
लोमींमघवानिव ॥ यथैतान्यकृथाःपार्थमहाकर्माणिवैपुरा ॥ २६ ॥ तथाद्रौणिममित्रघ्नविनिहत्यसुखीभव ॥ तस्याबहुविधंदुःखंनिशम्यपरिदेवितं ॥ २७ ॥ न
चामर्षतकौंतेयोभीमसेनोमहाबलः ॥ सकांचनविचित्रांगमारुरोहमहारथं ॥ २८ ॥ आदायरुचिरंचित्रंसमार्गणगुणंधनुः ॥ नकुलंसारथिंकृत्वाद्रोणपुत्रवधे
धृतः ॥ २९ ॥ विस्फार्यसशरंचापंतूर्णमश्वानचोदयत् ॥ तेहयाःपुरुषव्याघ्रचोदितावातरंहसः ॥ ३० ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

पदंगमनमार्गचिन्हंगृहीत्वालक्ष्य ॥ ३१ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ आक्रंदेसंग्रामे ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

वेगेनत्वरिताजग्मुर्हरयःशीघ्रगामिनः ॥ शिबिरात्स्वाद्गृहीत्वासरथस्यपदमच्युतः ॥३१॥ इतिश्रीम०सौप्तिकेपर्वणिऐषीकेपर्वणिद्रौणिवधार्थंभीमसेनग
मनेएकादशोऽध्यायः ॥११॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच तस्मिन्प्रयातेदुर्धर्षेयदूनामृषभस्ततः ॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥१॥
एषपांडवतेभ्रातापुत्रशोकपरायणः ॥ जिघांसुर्द्रौणिमाक्रंदेएकएवाभिधावति ॥ २ ॥ भीमःप्रियस्तेसर्वेभ्योभ्रातृभ्योभरतर्षभ ॥ तंकृच्छ्रगतमद्यत्वंकस्मान्ना
भ्युपपद्यसे ॥ ३ ॥ यत्तदाचष्टपुत्रायद्रोणःपरपुरंजयः ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरोनामदहेतपृथिवीमपि ॥ ४ ॥ तन्महात्मामहाभागःकेतुःसर्वधनुष्मतां ॥ प्रत्यपादयदाचा
र्यःप्रीयमाणोधनंजयं ॥ ५ ॥ तंपुत्रोप्येकएवैनमन्वयाचदमर्षणः ॥ ततःप्रोवाचपुत्रायनातिहृष्टमनाइव ॥ ६ ॥ विदितंचापलंह्यासीदात्मजस्यदुरात्मनः ॥
सर्वधर्मविदाचार्यःसोन्वशात्स्वसुतंततः ॥ ७ ॥ परमापद्गतेनापिनस्मतातत्वयारणे ॥ इदमस्त्रंप्रयोक्तव्यंमानुषेषुविशेषतः ॥ ८ ॥ इत्युक्तवान्गुरुःपुत्रंद्रोणःपश्चा
दथोक्तवान् ॥ नत्वंजातुसतांमार्गेस्थातेतिपुरुषर्षभ ॥ ९ ॥ सतदाज्ञायदुष्टात्मापितुर्वचनमप्रियं ॥ निराशःसर्वकल्याणैःशोकात्पर्यचरन्महीं ॥ १० ॥ ततस्तदा
कुरुश्रेष्ठवनस्थेत्वयिभारत ॥ अवसद्द्वारकामेत्यवृष्णिभिःपरमार्चितः ॥ ११ ॥ सकदाचित्समुद्रांतेवसन्द्वारवतीमनु ॥ एकएकंसमागम्यमामुवाचहसन्निव
॥ १२ ॥ यत्तदुग्रंतपःकृष्णचरन्सत्यपराक्रमः ॥ अगस्त्याद्भारताचार्यःप्रत्यपद्यतमेपिता ॥ १३ ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरोनामदेवगंधर्वपूजितं ॥ तदद्यमयिदाशार्हय
थापितरिमेतथा ॥ १४ ॥ अस्मत्तस्तदुपादायदिव्यमस्त्रंयदूत्तम ॥ ममाप्यस्त्रंप्रयच्छत्वंचक्रंरिपुहणंरणे ॥ १५ ॥ सराजन्प्रीयमाणेनमयाप्युक्तःकृतांजलिः ॥
याचमानःप्रयत्नेनमत्तोस्त्रंभरतर्षभ ॥ १६ ॥ देवदानवगंधर्वमनुष्यपतगोरगाः ॥ नसमाममवीर्यस्यशतांशेनापिपिंडिताः ॥ १७ ॥ इदंधनुरियंशक्तिरिदंचक्रमि
यंगदा ॥ यद्यदिच्छसिचेदस्त्रंमत्तस्तत्तद्ददामिते ॥ १८ ॥ यच्छक्नोषिसमुद्यंतुंप्रयोक्तुमपिवारणे ॥ तद्गृहाणविनास्त्रेणयन्मेदातुमभीप्ससि ॥ १९ ॥ ससुनाभंसह
स्रारंवज्रनाभमयस्मयं ॥ वव्रेचक्रंमहाभागोमत्तःस्पर्धन्मयासह ॥ २० ॥ गृहाणचक्रमित्युक्तोमयातुतदनंतरं ॥ जग्राहोत्पत्यसहसाचक्रंसव्येनपाणिना ॥
॥ २१ ॥ नचैनमशकत्स्थानात्संचालयितुमच्युत ॥ अथैनंदक्षिणेनापिगृहीतुमुपचक्रमे ॥ २२ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ स्थातास्थास्यसि ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ मेमह्यंदातुमिच्छसितेनविनापिगृहाण त्वदीयेऽस्त्रेममइच्छानास्तीतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे

सर्वयत्नबलेनापिगृह्णन्नेवमिदंततः ॥ ततःसर्वबलेनापियदैनंनशशाकह ॥ २३ ॥ उद्यंतुंवाचालयितुंद्रौणिःपरमदुर्मनाः ॥ कृत्वायत्नंपरिश्रांतःसन्यवर्त्ततभा
रत ॥ २४ ॥ निवृत्तमनसंतस्मादभिप्रायाद्विचेतसं ॥ अहमामंत्र्यसंविग्नमश्वत्थामानमब्रुवं ॥ २५ ॥ यःसदैवमनुष्येषुप्रमाणंपरमंगतः ॥ गांडीवधन्वाश्वेता
श्वःकपिप्रवरकेतनः ॥ २६ ॥ यःसाक्षाद्देवदेवेशंशितिकंठमुमापतिं ॥ द्वंद्वयुद्धेपराजिष्णुस्तोषयामासशंकरं ॥ २७ ॥ यस्मात्प्रियतरोनास्तिममान्यःपुरुषोभुवि ॥
नादेयंयस्यमेकिंचिदपिदाराःसुतास्तथा ॥ २८ ॥ तेनापिसुहृदाब्रह्मन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ नोक्तपूर्वमिदंवाक्यंयस्त्वंमामभिभाषसे ॥ २९ ॥ ब्रह्मचर्यंमहद्घोरं
तीर्त्वाद्वादशवार्षिकं ॥ हिमवत्पार्श्वमास्थाययोमयातपसार्जितः ॥ ३० ॥ समानव्रतचारिण्यांरुक्मिण्यांयोन्वजायत ॥ सनत्कुमारस्तेजस्वीप्रद्युम्नोनाममेसुतः ॥
॥ ३१ ॥ तेनाप्येतन्महद्दिव्यंचक्रमप्रतिमंरणे ॥ नप्रार्थितमभून्मूढयदिदंप्रार्थितंत्वया ॥ ३२ ॥ रामेणातिबलेनैतन्नोक्तपूर्वंकदाचन ॥ नगदेननसांबेनयदिदं
प्रार्थितंत्वया ॥ ३३ ॥ द्वारकावासिभिश्चान्यैर्वृष्ण्यंधकमहारथैः ॥ नोक्तपूर्वमिदंजातुयदिदंप्रार्थितंत्वया ॥ ३४ ॥ भारताचार्यपुत्रस्त्वंमानितःसर्वयादवैः ॥ च
क्रेणरथिनांश्रेष्ठकंनुतातयुयुत्ससे ॥ ३५ ॥ एवमुक्तोमयाद्रौणिर्मामिदंप्रत्युवाचह ॥ प्रयुज्यभवतेपूजांयोत्स्येकृष्णत्वयासह ॥ ३६ ॥ प्रार्थितंतेमयाचक्रंदेव
दानवपूजितं ॥ अजेयःस्यामितिविभोसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ३७ ॥ त्वत्तोहंदुर्लभंकाममनवाप्यैवकेशव ॥ प्रतियास्यामिगोविंदशिवेनाभिवदस्वमां ॥ ३८ ॥ ए
तत्सुभीमंभीमानामृषभेणत्वयाधृतं ॥ चक्रमप्रतिचक्रेणभुविनान्योभिपद्यते ॥ ३९ ॥ एतावदुक्त्वाद्रौणिर्मांयुग्यानश्वान्धनानिच ॥ आदायोपययौकालेरत्ना
निविविधानिच ॥ ४० ॥ ससंरंभीदुरात्माचचपलःक्रूरएवच ॥ वेदचास्त्रंब्रह्मशिरस्तस्माद्रक्ष्योवृकोदरः ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिऐषीके
पर्वणियुधिष्ठिरकृष्णसंवादेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वायुधांश्रेष्ठःसर्वयादवनंदनः ॥ सर्वायुधवरोपेतमारुरोहरथो
त्तमं ॥ १ ॥ युक्तंपरमकांबोजैस्तुरगैर्हेममालिभिः ॥ आदित्योदयवर्णस्यधुरंरथवरस्यतु ॥ २ ॥ दक्षिणामवहच्छैब्यःसुग्रीवःसव्यतोभवत् ॥ पार्ष्णिवाहौतुतस्या
स्तांमेघपुष्पबलाहकौ ॥ ३ ॥ विश्वकर्मकृतादिव्यारत्नधातुविभूषिता ॥ उच्छ्रितेवरथेमायाध्वजयष्टिरदृश्यत ॥ ४ ॥ वैनतेयःस्थितस्तस्यांप्रभामंडलरश्मिवान् ॥
तस्यसत्यवतःकेतुर्भुजगारिरदृश्यत ॥ ५ ॥ द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अपांडवायपांडवानामभावाय ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाव

अथारोहद्धृषीकेशःकेतुःसर्वधनुष्मतां॥ अर्जुनःसत्यकर्माचकुरुराजोयुधिष्ठिरः॥ ६ ॥ अशोभेतांमहात्मानौदाशार्हमभितःस्थितौ ॥ रथस्थंशार्ङ्गधन्वानम
श्विनाविववासवं॥ ७॥ तावुपारोप्यदाशार्हःस्यंदनंलोकपूजितं॥ प्रतोदेनजवोपेतान्परमाश्वानचोदयत् ॥ ८॥ तेहयाःसहसोत्पेतुर्गृहीत्वास्यंदनोत्तमं ॥ आ
स्थितंपांडवेयाभ्यांयदूनामृषभेणच॥ ९ ॥ वहतांशार्ङ्गधन्वानमश्वानांशीघ्रगामिनां ॥ प्रादुरासीन्महान्शब्दःपक्षिणांपततामिव॥ १० ॥ तेसमार्छन्नरव्या
घ्राःक्षणेनभरतर्षभ॥ भीमसेनंमहेष्वासंसमनुद्रुत्यवेगिताः॥ ११ ॥ क्रोधदीप्तंतुकौंतेयंद्विषदर्थेसमुद्यतं॥ नाशक्नुवन्वारयितुंसमेत्यापिमहारथाः॥ १२ ॥ सते
षांप्रेक्षतामेवश्रीमतांदृढधन्विनां॥ ययौभागीरथीतीरंहरिभिर्भृशवेगितैः॥ १३ ॥ यत्रस्मश्रूयतेद्रौणिःपुत्रहंतामहात्मनां ॥ सददर्शमहात्मानमुदकांतेयशस्वि
नं॥ १४ ॥ कृष्णद्वैपायनंव्यासमासीनमृषिभिःसह॥ तंचैवक्रूरकर्माणंघृताक्तंकुशचीरिणं॥ १५॥ रजसाध्वस्तमासीनंददर्शद्रौणिमंतिके ॥ तमभ्यधावत्कौंते
यःप्रगृह्यसशरंधनुः॥ १६ ॥ भीमसेनोमहाबाहुस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ सदृष्ट्वाभीमधन्वानंप्रगृहीतशरासनं॥ १७॥ भ्रातरौपृष्ठतश्चास्यजनार्दनरथेस्थितौ॥
व्यथितात्माभवद्द्रौणिःप्राप्तंचेदममन्यत ॥ १८॥ सतद्दिव्यमदीनात्मापरमास्त्रमचिंतयत् ॥ जग्राहचससचैषीकांद्रौणिःसव्येनपाणिना॥ १९ ॥ सतामापदमा
साद्यदिव्यमस्त्रमुदैरयत्॥ अमृष्यमाणस्तान्छूरान्दिव्यायुधवरान्स्थितान् ॥ २० ॥ अपांडवायेतिरुषाव्यसृजद्दारुणंवचः॥ इत्युक्काराजशार्दूलद्रोणपुत्रःप्र
तापवान्॥ २१ ॥ सर्वलोकप्रमोहार्थंतदस्त्रंप्रमुमोचह॥ ततस्तस्यामिषीकायांपावकःसमजायत॥ प्रधक्ष्यन्निवलोकांस्त्रीन्कालांतकयमोपमः॥ २२॥ इति
श्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिऐषीकेपर्वणिब्रह्मशिरोस्त्रत्यागेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच इंगितेनैवदाशार्हस्तम
भिप्रायमादितः॥ द्रौणेर्बुध्वामहाबाहुरर्जुनंप्रत्यभाषत ॥ १ ॥ अर्जुनार्जुनयद्दिव्यमस्त्रंतेहृदिवर्त्तते ॥ द्रोणोपदिष्टंतस्यायंकालःसंप्रतिपांडव॥ २॥ भ्रातॄणा
मात्मनश्चैवपरित्राणायभारत॥ विसृजैतत्त्वमप्याजावस्त्रमस्त्रनिवारणं॥ ३॥ केशवेनैवमुक्तोथपांडवःपरवीरहा॥ अवातरद्रथात्तूर्णंप्रगृह्यसशरंधनुः॥ ४ ॥
पूर्वमाचार्यपुत्रायततोनंतरमात्मने॥ भ्रातृभ्यश्चैवसर्वेभ्यःस्वस्तीत्युक्कापरंतपः॥ ५॥

दीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ इंगितेनेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

देवताभ्योनमस्कृत्यगुरुभ्यश्चैवसर्वशः ॥ उत्ससर्जशिवंध्यायन्नस्त्रमस्त्रेणशाम्यतां ॥ ६ ॥ ततस्तदस्त्रंसहसासृष्टंगांडीवधन्वना ॥ प्रजज्वालमहार्चिष्मद्युगांता
नलसन्निभं ॥ ७ ॥ तथैवद्रोणपुत्रस्यतदस्त्रंतिग्मतेजसः ॥ प्रजज्वालमहाज्वालंतेजोमंडलसंवृतं ॥ ८ ॥ निर्घाताबहवश्चासन्पेतुरुल्काःसहस्रशः ॥ महद्भयंचभू
तानांसर्वेषांसमजायत ॥ ९ ॥ सशब्दमभवद्व्योमज्वालामालाकुलंभृशं ॥ चचालचमहीकृत्स्नासपर्वतवनद्रुमा ॥ १० ॥ तेत्वस्त्रतेजसीलोकांस्तापयंतीव्यवस्थि
ते ॥ महर्षीसहितौतत्रदर्शयामासतुस्तदा ॥ ११ ॥ नारदःसर्वभूतात्माभरतानांपितामहः ॥ उभौशमयितुंवीरौभारद्वाजधनंजयौ ॥ १२ ॥ तौमुनीसर्वधर्मज्ञौस
र्वभूतहितैषिणौ ॥ दीप्तयोरस्त्रयोर्मध्येस्थितौपरमतेजसौ ॥ १३ ॥ तदंतरमथाधृष्यावुपगम्ययशस्विनौ ॥ आस्तामृषिवरौतत्रज्वलिताविवपावकौ ॥ १४ ॥ प्रा
णभृद्भिरनाधृष्यौदेवदानवसंमतौ ॥ अस्त्रतेजःशमयितुंलोकानांहितकाम्यया ॥ १५ ॥ ऋषीऊचतुः नानाशस्त्रविदःपूर्वेयेप्यतीतामहारथाः ॥ नैतदस्त्रं
मनुष्येषुतैःप्रयुक्तंकथंचन ॥ किमिदंसाहसंवीरौकृतवंतौमहात्ययं ॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेपर्वणिऐषीकेपर्वणिअर्जुनास्त्रत्यागेचतुर्दशोऽध्यायः
॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच दृष्ट्वैवनरशार्दूलतावग्निसमतेजसौ ॥ संजहारशरंदिव्यंत्वरमाणोधनंजयः ॥ १ ॥ उवाचभरतश्रेष्ठतावृ
षीप्रांजलिस्तदा ॥ प्रमुक्तमस्त्रमस्त्रेणशाम्यतामितिवैमया ॥ २ ॥ संहृतेपरमास्त्रेस्मिन्सर्वानस्मानशेषतः ॥ पापकर्माध्रुवंद्रौणिःप्रधक्ष्यत्यस्त्रतेजसा ॥ ३ ॥ यद
त्रहितमस्माकंलोकानांचैवसर्वथा ॥ भवंतौदेवसंकाशौतथासंमंतुमर्हतः ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासंजहारास्त्रंपुनरेवधनंजयः ॥ संहारोदुष्करस्तस्यदेवैरपिहिसंयुगे ॥ ५ ॥
विसृष्टस्यरणेतस्यपरमास्त्रस्यसंग्रहे ॥ अशक्तःपांडवादन्यःसाक्षादपिशतक्रतुः ॥ ६ ॥ ब्रह्मतेजोद्भवंतद्धिविसृष्टमकृतात्मना ॥ नशक्यमावर्त्तयितुंब्रह्मचारिव्र
ताद्दते ॥ ७ ॥ अचीर्णब्रह्मचर्योयःसृष्ट्वावर्त्तयतेपुनः ॥ तदस्त्रंसानुबंधस्यमूर्धानंतस्यकृंतति ॥ ८ ॥ ब्रह्मचारीव्रतीचापिदुरवापमवाप्यतत् ॥ परमव्यसनार्त्तोपि
नार्जुनोस्त्रंव्यमुंचत ॥ ९ ॥ सत्यव्रतधरःशूरोब्रह्मचारीचपांडवः ॥ गुरुवर्त्तीचतेनास्त्रंसंजहारार्जुनःपुनः ॥ १० ॥ द्रौणिरप्यथसंप्रेक्ष्यतावृषीपुरतःस्थितौ ॥ नश
शाकपुनर्घोरमस्त्रंसंहर्तुमोजसा ॥ ११ ॥ अशक्तःप्रतिसंहारेपरमास्त्रस्यसंयुगे ॥ द्रौणिर्दीनमनाराजन्द्वैपायनमभाषत ॥ १२ ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आवर्त्तयतेउपसंहरति एतेनार्जुनस्यास्त्रमुपसंहरतश्चीर्णब्रह्मचर्यत्वंख्याप्यते ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अंतकायांताय स्वार्थेकः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

उत्तमव्यसनार्त्तेनप्राणत्राणमभीप्सुना ॥ मयैतदस्त्रमुत्सृष्टंभीमसेनभयान्मुने ॥ १३ ॥ अधर्मश्चकृतोनेनधार्त्तराष्ट्रंजिघांसता ॥ मिथ्याचारेणभगवन्भीमसे
नेनसंयुगे ॥ १४ ॥ अतःसृष्टमिदंब्रह्मन्मयास्त्रमकृतात्मना ॥ तस्यभूयोद्यसंहारंकर्त्तुंनाहमिहोत्सहे ॥ १५ ॥ निसृष्टंहिमयादिव्यमेतदस्त्रंदुरासदं ॥ अपांडवाये
॥१६॥ तिमुनेवह्नितेजोनुमंत्र्यवै ॥ १६ ॥ तदिदंपांडवेयानामंतकायाभिसंहितं ॥ अद्यपांडुसुतान्सर्वान्जीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥ १७ ॥ कृतंपापमिदंब्रह्मन्रोषाविष्टे
नचेतसा ॥ वधमाशास्यपार्थानांमयास्त्रंसृजतारणे ॥ १८ ॥ व्यासउवाच अस्त्रंब्रह्मशिरस्तातविद्वान्पार्थोधनंजयः ॥ उत्सृष्टवान्नरोषेणननाशायतवा
हवे ॥ १९ ॥ अस्त्रमस्त्रेणतुरणेतवसंशमयिष्यता ॥ विसृष्टमर्जुनेनेदंपुनश्चप्रतिसंहृतं ॥ २० ॥ ब्रह्मास्त्रमप्यवाप्यैतदुपदेशात्पितुस्तव ॥ क्षत्रधर्मान्महाबाहुर्नाकं
पतधनंजयः ॥ २१ ॥ एवंधृतिमतःसाधोःसर्वास्त्रविदुषःसतः ॥ सभ्रातृबंधोःकस्मात्त्वंवधमस्यचिकीर्षसि ॥ २२ ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरोयत्रपरमास्त्रेणवध्यते ॥ समाद्वा
दशपर्जन्यस्तद्राष्ट्रंनाभिवर्षति ॥ २३ ॥ एतदर्थंमहाबाहुःशक्तिमानपिपांडवः ॥ नविहन्यात्तदस्त्रंतुप्रजाहितचिकीर्षया ॥ २४ ॥ पांडवास्त्वंचराष्ट्रंचसदासंरक्ष्य
मेवहि ॥ तस्मात्संहरदिव्यंत्वमस्त्रमेतन्महाभुज ॥ २५ ॥ अरोषस्तवचैवास्तुपार्थाःसंतुनिरामयाः ॥ नह्यधर्मेणराजर्षिःपांडवोजेतुमिच्छति ॥ २६ ॥ मणिंचैव
प्रयच्छाद्ययस्तेशिरसितिष्ठति ॥ एतदादायतेप्राणान्प्रतिदास्यंतिपांडवाः ॥ २७ ॥ द्रौणिरुवाच पांडवैर्यानिरत्नानियच्चान्यत्कौरवैर्धनं ॥ अवाप्तमिहते
भ्योयंमणिर्ममविशिष्यते ॥ २८ ॥ यमाबध्यभयंनास्तिशस्त्रव्याधिक्षुधाश्रयं ॥ देवेभ्योदानवेभ्योवानागेभ्योवाकथंचन ॥ २९ ॥ नचरक्षोगणभयंनतस्करभ
यंतथा ॥ एवंवीर्योमणिरयंनमेत्याज्यःकथंचन ॥ ३० ॥ यत्तुमेभगवानाहतन्मेकार्यमनंतरं ॥ अयंमणिरयंचाहमीषिकातुपतिष्यति ॥ ३१ ॥ गर्भेषुपांडवेया
नाममोघंचैतदुत्तमं ॥ नचशक्तोस्मिभगवन्संहर्तुंपुनरुद्यतं ॥ ३२ ॥ एतदस्त्रमतश्चैवगर्भेषुविसृजाम्यहं ॥ नचवाक्यंभगवतोनकरिष्येमहामुने ॥ ३३ ॥ व्या
सउवाच एवंकुरुनचान्यातुबुद्धिःकार्यात्वयानघ ॥ गर्भेषुपांडवेयानांविसृज्यैतदुपारम ॥ ३४ ॥ वैशंपायनउवाच ततःपरममस्त्रंतुद्रौणिरुद्यतमाहवे ॥ द्वैपा
यनवचःश्रुत्वागर्भेषुप्रमुमोचह ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेप० ऐषीकेपर्वणिब्रह्मशिरोस्त्रस्यपांडवेयगर्भप्रवेशनेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥छ॥ ॥१६॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तदेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ संविदंसंलापं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥ प्रायोपेतांमरणार्थंयोनियमस्ते

वैशंपायनउवाच तदाज्ञायहृषीकेशोविसृष्टंपापकर्मणा॥ हृष्यमाणइदंवाक्यंद्रौणिंप्रत्यब्रवीत्तदा ॥ १ ॥ विराटस्यसुतांपूर्वंस्नुषांगांडीवधन्वनः ॥ उपप्लु
व्यगतांदृष्ट्वाव्रतवान्ब्राह्मणोब्रवीत् ॥ २ ॥ परिक्षीणेषुकुरुषुपुत्रस्तवभविष्यति ॥ एतदस्यपरिक्षित्वंगर्भस्थस्यभविष्यति ॥ ३ ॥ तस्यतद्वचनंसाधोःसत्यमेतद्भवि
ष्यति ॥ परिक्षिद्भविताह्येषांपुनर्वंशकरःसुतः ॥४॥ एवंब्रुवाणंगोविंदंसात्वतांप्रवरंतदा ॥ द्रौणिःपरमसंरब्धःप्रत्युवाचेदमुत्तरं ॥ ५॥ नैतदेवंयथात्थत्वंपक्षपाते
नकेशव ॥ वचनंपुंडरीकाक्षनचमद्वाक्यमन्यथा ॥ ६ ॥ पतिष्यतितदस्त्रंहिगर्भेतस्यामयोद्यतं ॥ विराटदुहितुःकृष्णयंत्वंरक्षितुमिच्छसि ॥ ७ ॥ श्रीभगवानु
वाच अमोघःपरमास्त्रस्यपातस्तस्यभविष्यति ॥ सतुगर्भोमृतोजातोदीर्घमायुरवाप्स्यति ॥ ८ ॥ त्वांतुकापुरुषंपापंविदुःसर्वेमनीषिणः ॥ असकृत्पापकर्मा
णंबालजीवितघातकं ॥ ९ ॥ तस्मात्त्वमस्यपापस्यकर्मणःफलमाप्नुहि ॥ त्रीणिवर्षसहस्राणिचरिष्यसिमहीमिमां ॥ १० ॥ अप्राप्नुवन्क्वचित्कांचित्संविदंजातु
केनचित् ॥ निर्जनानसहायस्त्वंदेशान्प्रविचरिष्यसि ॥ ११ ॥ भवित्रीनहितेक्षुद्रजनमध्येषुसंस्थितिः ॥ पूयशोणितगंधीचदुर्गकांतारसंश्रयः ॥ १२ ॥ विचरि
ष्यसिपापात्मासर्वव्याधिसमन्वितः ॥ वयःप्राप्यपरिक्षित्तुवेदव्रतमवाप्यच ॥ १३॥ कृपाच्छारद्वताच्छूरःसर्वास्त्राण्युपपत्स्यते ॥ विदित्वापरमास्त्राणिक्षत्रधर्मव्र
तेस्थितः ॥ १४ ॥ षष्टिंवर्षाणिधर्मात्मावसुधांपालयिष्यति ॥ इतश्चोर्ध्वंमहाबाहुःकुरुराजोभविष्यति ॥ १५ ॥ परिक्षिन्नामनृपतिर्मिषतस्तेसुदुर्मते ॥ अहंतंजी
वयिष्यामिदग्धंशस्त्राग्नितेजसा ॥ पश्यमेतपसोवीर्यंसत्यस्यचनराधम ॥ १६ ॥ व्यासउवाच यस्मादनादृत्यकृतंत्वयास्मान्कर्मदारुणं ॥ ब्राह्मणस्यसत
श्चैवयस्मात्तेवृत्तमीदृशं ॥ १७ ॥ तस्माद्यद्देवकीपुत्रउक्तवानुत्तमंवचः ॥ असंशयंतेतद्भाविक्षत्रधर्मस्त्वयाश्रितः ॥ १८ ॥ अश्वत्थामोवाच सहैवभवता
ब्रह्मंस्थास्यामिपुरुषेष्विह ॥ सत्यवागस्तुभगवानयंचपुरुषोत्तमः ॥ १९ ॥ वैशंपायनउवाच प्रदायाथमणिंद्रौणिःपांडवानांमहात्मनां ॥ जगामविम
नास्तेषांसर्वेषांपश्यतांवनं ॥ २० ॥ पांडवाश्चापिगोविंदंपुरस्कृत्यहतद्विषः ॥ कृष्णद्वैपायनंचैवनारदंचमहामुनिं ॥ २१ ॥ द्रोणपुत्रस्यसहजंमणिमादायसत्वराः ॥
द्रौपदीमभ्यधावंतप्रायोपेतांमनस्विनीं ॥ २२ ॥ वैशंपायनउवाच ततस्तेपुरुषव्याघ्राःसदश्वैरनिलोपमैः ॥ अभ्ययुःसहदाशार्हाःशिबिरंपुनरेवहि ॥ २३ ॥

नोपेतां ॥ २२ ॥ २३ ॥

त्वद्दामश्वत्थाम्नःपराभवेन आर्तापुत्रादेःशोकेन ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ मधुघातिनिमधुदैत्यहंतरि ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ विवक्षतांवक्तुमिच्छतांवाच्याःनिंद्याःनैवस्म ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

अवतीर्यरथेभ्यस्तुत्वरमाणामहारथाः ॥ ददृशुर्द्रौपदींदृष्टामार्त्तामार्त्ततराःस्वयं ॥ २४ ॥ तामुपेत्यनिरानंदांदुःखशोकसमन्वितां ॥ परिवार्यव्यतिष्ठंतपांडवाः

सहकेशवाः ॥ २५ ॥ ततोराज्ञाभ्यनुज्ञातोभीमसेनोमहाबलः ॥ प्रददौतंमणिंदिव्यंवचनंचेदमब्रवीत् ॥ २६ ॥ अयंभद्रेतवमणिःपुत्रहंतुर्जितःसते ॥ उत्तिष्ठ
शोकमुत्सृज्यक्षात्रधर्ममनुस्मर ॥ २७ ॥ प्रयाणेवासुदेवस्यशमार्थमसितेक्षणे ॥ यान्युक्तानित्वयाभीरुवाक्यानिमधुघातिनि ॥ २८ ॥ नैवमेपतयःसंतिनपुत्रा
भ्रातरोनच ॥ नवैत्वमितिगोविंदशममिच्छतिराजनि ॥ २९ ॥ उक्तवत्यसितीव्राणिवाक्यानिपुरुषोत्तमं ॥ क्षत्रधर्मानुरूपाणितानिसंस्मर्तुमर्हसि ॥ ३० ॥
हतोदुर्योधनःपापोराज्यस्यपरिपंथिकः ॥ दुःशासनस्यरुधिरंपीतंविस्फुरतोमया ॥ ३१ ॥ वैरस्यगतमानृण्यंनस्मवाच्याविवक्षतां ॥ जित्वामुक्तोद्रोणपुत्रोब्रा
ह्मण्याद्गौरवेणच ॥ ३२ ॥ यशोस्यपतितंदेविशरीरंत्ववशेषितं ॥ वियोजितश्चमणिनाभ्रंशितश्चायुधंभुवि ॥ ३३ ॥ द्रौपद्युवाच केवलानृण्यमाप्तास्मि
गुरुपुत्रोगुरुर्मम ॥ शिरस्येतंमणिंराजाप्रतिबध्नातुभारत ॥ ३४ ॥ तंगृहीत्वाततोराजाशिरस्येवाकरोत्तदा ॥ गुरोरुच्छिष्टमित्येवद्रौपद्यावचनादपि ॥ ३५ ॥ त
तोदिव्यंमणिवरंशिरसाधारयन्प्रभुः ॥ शुशुभेसतदाराजासचंद्रइवपर्वतः ॥ ३६ ॥ उत्तस्थौपुत्रशोकार्त्ताततःकृष्णामनस्विनी ॥ कृष्णंचापिमहाबाहुःपरिपप्रच्छ
धर्मराट् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेप० ऐषीकेपर्वणिद्रौपदीसांत्वनायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच हतेषुसर्व
सैन्येषुसौप्तिकेतैरथैस्त्रिभिः ॥ शोचन्युधिष्ठिरोराजादाशार्हमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ कथंनुकृष्णपापेनक्षुद्रेणाकृतकर्मणा ॥ द्रौणिनानिहताःसर्वेममपुत्रामहारथाः
॥ २ ॥ तथाकृतास्त्रविक्रांताःसहस्रशतयोधिनः ॥ द्रुपदस्यात्मजाश्चैवद्रोणपुत्रेणपातिताः ॥ ३ ॥ यस्यद्रोणोमहेष्वासोनप्रादादाहवेमुखं ॥ निजघ्नेरथिनांश्रेष्ठं
धृष्टद्युम्नंकथंनुसः ॥ ४ ॥ किंनुतेनकृतंकर्मतथायुक्तंनरर्षभ ॥ यदेकःसमरेसर्वानवधीन्नोगुरोःसुतः ॥ ५ ॥ श्रीभगवानुवाच नूनंसदेवदेवानामीश्वरेश्वर
मव्ययं ॥ जगामशरणंद्रौणिरेकस्तेनावधीद्बहून् ॥ ६ ॥ प्रसन्नोहिमहादेवोदद्यादमरतामपि ॥ वीर्यंचगिरिशोदद्याद्येनेंद्रमपिशातयेत् ॥ ७ ॥ वेदाहंहिमहादेवंत
त्वेनभरतर्षभ ॥ यानिचास्यपुराणानिकर्माणिविविधानिच ॥ ८ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तरतिशोकमात्मविदितिश्रुतेर्युधिष्ठिरादीनांशोकमपनिनीषुरात्मज्ञानमाह आदिरिति यथाकनकंकुंडलादेरादिर्मध्यंअंतश्चैवंरुद्रोपिजगतइत्यर्थः तर्हिसांख्याभिमतप्रधानवदचेतनःस्यादित्याशंक्याह विचे ष्टतइति कोह्येवान्यात्कःप्राण्यात् यदेषआकाशआनंदोनस्यादितिश्रुतेः प्राणापानचेष्टापिईश्वराधीनाकिमुतमरणमारणादिरिति सर्वस्येश्वराधीनत्वात् नकृताकृताभ्यांपुरुषेणसंतापःकार्यइतिभावः ॥ ९ ॥ नकेवलंवयमेवास्यकर्मणाचेष्टांकुर्मोऽपितुब्रह्मादयोपीत्याह एवमित्यादिना प्रथमंरुद्रंतमोमयं विभुस्त्रिगुणमयईश्वरः ॥ १० ॥ ११ ॥ अपरंचतुर्मुखंरजोमयं ॥ १२ ॥ १३ ॥ वैकृतंविकारं ॥ १४ ॥

आदिरेषहिभूतानांमध्यमंतश्चभारत ॥ विचेष्टतेजगच्चेदंसर्वमस्यैवकर्मणा ॥ ९ ॥ एवंसिसृक्षुर्भूतानिददर्शप्रथमंविभुः ॥ पितामहोब्रवीच्चैनंभूतानिसृजमा चिरं ॥ १० ॥ हरिकेशस्तथेत्युक्त्वाभूतानांदोषदर्शिवान् ॥ दीर्घकालंतपस्तेपेमग्नोंभसिमहातपाः ॥ ११ ॥ सुमहांतंततःकालंप्रतीक्ष्यैनंपितामहः ॥ स्रष्टारंसर्वभू तानांससर्जमनसापरं ॥ १२ ॥ सोब्रवीत्पितरंदृष्ट्वागिरिशंसुप्तमंभसि ॥ यदिमेनाग्रजोस्त्यन्यस्ततःस्रक्ष्याम्यहंप्रजाः ॥ १३ ॥ तमब्रवीत्पितानास्तित्वदन्यःपुरु षोग्रजः ॥ स्थाणुरेषजलेमग्नोविस्रब्धःकुरुवैकृतं ॥ १४ ॥ भूतान्यन्वसृजत्सप्तदक्षादींस्तुप्रजापतीन् ॥ यैरिमंव्यकरोत्सर्वंभूतग्रामंचतुर्विधं ॥ १५ ॥ ताःसृष्टमा त्राःक्षुधिताःप्रजाःसर्वाःप्रजापतिं ॥ बिभक्षयिषवोराजन्सहसाप्राद्रवंस्तदा ॥ १६ ॥ सभक्ष्यमाणस्त्राणार्थीपितामहमुपाद्रवत् ॥ आभ्योमांभगवांस्त्रातुवृत्तिरा सांविधीयतां ॥ १७ ॥ ततस्ताभ्योददावन्नमोषधीःस्थावराणिच ॥ जंगमानिचभूतानिदुर्बलानिबलीयसां ॥ १८ ॥ विहितान्नाःप्रजास्तास्तुजग्मुःसृष्टायथागतं ॥ ततोववृधिरेराजन्प्रीतिमत्यःस्वयोनिषु ॥ १९ ॥ भूतग्रामेविवृद्धेतुतुष्टेलोकगुरावपि ॥ उदतिष्ठज्जलाज्ज्येष्ठःप्रजाश्चेमाददर्शसः ॥ २० ॥ बहुरूपाःप्रजाःसृष्टाविवृद्धा श्चस्वतेजसा ॥ चुक्रोधभगवान्रुद्रोलिंगंस्वंचाप्यविध्यत ॥ २१ ॥ तत्प्रविद्धंतथाभूमौतथैवप्रत्यतिष्ठत ॥ तमुवाचाव्ययोब्रह्मावचोभिःशमयन्निव ॥ २२ ॥ किंकृतंसलिलेशर्वचिरकालस्थितेनते ॥ किमर्थंचेदमुत्पाद्यलिंगंभूमौप्रवेशितं ॥ २३ ॥ सोब्रवीज्जातसंरंभस्तथालोकगुरुर्गुरुं ॥ प्रजाःसृष्टाःपरेणेमाःकिंक रिष्याम्यनेनवै ॥ २४ ॥ तपसाधिगतंचान्नंप्रजार्थंमेपितामह ॥ ओषध्यःपरिवर्तेरन्यथैवंसततंप्रजाः ॥ २५ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ त्रातुरक्षतु ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ लिंगंप्रसवसामर्थ्यं मेढ्ररूपेणअविध्यतभूमौपातितवान् एतदेवपूजितंसत्सर्वसिद्धिप्रदंआस्तिकानांभविष्यतीत्यभिप्रायेण ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ तपसेति मेममतपसाजलवासरूपेणप्रजार्थंअन्नंजातं अन्नादन्नमित्येवंरूपेणओषध्योबीजांकुरसंतानक्रमेणपरिवर्तंते एवमेवान्नाद्रेतोद्वाराप्रजातःप्रजाश्चपरिवर्तंतेऽतःप्रवाहरूपेणसृष्टिस्थितिकार्य योर्निर्वाहेसातत्येनप्रवृत्तेकिमीश्वरेणेत्यभिप्रायेणलिंगेऽनादृतेसतिईश्वरस्तिरोधानंप्राप्तवानित्यर्थः ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ततइति ईश्वरतिरोधानानंतरंदेवयुगेकृतयुगेविनापीश्वराराधनंप्रजाःस्वाभाविकैरेवशमदमादिभिः कृतकृत्याअभूवन् अतीतेतुदेवयुगेनिरीश्वरास्ताःकेवलेनकर्मणैवफलसिद्धिंइच्छंत्योयज्ञमकल्पयन् ॥१॥२॥ रुद्रंईश्वरंयज्ञस्यफलदातारं ॥३॥ योवाएतदक्षरंगार्ग्यविदित्वास्मिँल्लोकेयजतिजुहोतिददातितप स्तप्यतेंऽतवदेवास्यतद्भवतीतिश्रुतेरीश्वराराधनहीनोयज्ञोंऽतवानित्येतद्दर्शयति आख्यायिकामुखेनैवसोकल्प्यमानेइत्यादिना साधनंयज्ञनाशकं॥४॥ लोकयज्ञोलोकेषणासर्वोमांसाधुमेवजानात्विविवासना रूपः क्रियायज्ञःगर्भाधानादिसंस्काररूपः गृहयज्ञःपत्निसाध्याग्निहोत्रादिः पंचभूतनृयज्ञःपंचभूतानांगुणैःशब्दादिभिर्यान्नृणांप्रीतिस्तद्रूपः विषयजंसुखमित्यर्थः एतैरेवचतुर्भिर्यज्ञैःसर्वंजगत्सृष्टं ॥ ५ ॥ तत्रम

एवमुक्त्वाससक्रोधोजगामविमनाभवः॥ गिरेर्मुंजवतःपादंतपस्तप्तुंमहातपाः ॥ २६॥ इतिश्रीमहाभारतेसौप्तिकेप० ऐषीकेपर्वणियुधिष्ठिरकृष्णसंवादे सप्तदशोऽध्यायः॥ १७॥ ॥ ७॥ श्रीभगवानुवाच ततोदेवयुगेतीतेदेवावैसमकल्पयन्॥ यज्ञवेदप्रमाणेनविधिवद्यष्टुमीप्सवः॥ १ ॥ कल्पयामासु रथतेसाधनानिहवींषिच॥ भागार्हादेवताश्चैवयज्ञियंद्रव्यमेवच॥ २॥ तावैरुद्रमजानंत्योयाथातथ्येनदेवताः॥ नाकल्पयंतदेवस्यस्थाणोर्भागंनराधिप॥३॥ सोऽकल्प्यमानेभागेतुकृत्तिवासामखेमरैः॥ ततःसाधनमन्विच्छन्धनुरादौससर्जह॥ ४॥ लोकयज्ञःक्रियायज्ञोगृहयज्ञःसनातनः ॥ पंचभूतनृयज्ञश्चजज्ञेस र्वमिदंजगत्॥५॥ लोकयज्ञैर्नृयज्ञैश्चकपर्दीविदधेधनुः॥ धनुःसृष्टमभूत्तस्यपंचकिष्कुप्रमाणतः॥६॥ वषट्कारोभवज्ज्यातुधनुषस्तस्यभारत॥ यज्ञांगानिच चत्वारितस्यसंनहनेऽभवन्॥ ७॥ ततःक्रुद्धोमहादेवस्तदुपादायकार्मुकं॥ आजगामाथतत्रैवयत्रदेवाःसमीजिरे॥ ८ ॥ तमात्तकार्मुकंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणमव्य यं॥ विव्यथेपृथिवीदेवीपर्वताश्चचकंपिरे॥ ९॥ नववौपवनश्चैवनाग्निर्जज्वालवैधितः॥ व्यभ्रमच्चापिसंविग्नंदिविनक्षत्रमंडलं ॥ १० ॥ नबभौभास्करश्चा पिसोमःश्रीमुक्तमंडलः॥ तिमिरेणाकुलंसर्वमाकाशंचाभवद्वृतं॥ ११॥ अभिभूतास्ततोदेवाविषयान्नप्रजज्ञिरे॥ नप्रत्यभाच्चयज्ञःसदेवतास्त्रेसिरेतथा॥१२॥ ततःसयज्ञंविव्याधरौद्रेणहृदिपत्रिणा॥ अपक्रांतस्ततोयज्ञोमृगोभूत्वासपावकः॥ १३॥

ध्यमयोःशास्त्रोक्तयोर्यज्ञयोर्नाशार्थंप्रथमचरमयज्ञाभ्यांईश्वरोधनुःकृतवान् किष्कुर्हस्तः पंचहस्तंपंचविषयप्रमाणं लोकवासनादेहवासनाचशब्दादिविषयपंचकात्परतोनास्तीत्यर्थः ॥ ६ ॥ वषट्कारसंज्ञेन गृहयज्ञेनतेउभेवासनेकिंचित्संकोचंगच्छतइतिसतस्यवासनाद्वयरूपस्यधनुषोज्यास्थानीयः यानितुयज्ञांगानिचत्वारिअर्थित्वंसमर्थत्वंविद्वत्त्वंशास्त्रेणपर्युदस्तत्वंचतानितस्यधनुषःलोकदेहवासनारूपस्यसन्न हनेदार्ढ्यायअभवन् ॥ ७ ॥ यतःयज्ञांगानिलोकेषणादौविनियुक्तानिमूढैस्ततोहेतोःमहादेवःक्रुद्धोयज्ञंजघानेत्यादिस्पष्टार्थं ॥८॥ ९ ॥१०॥११॥१२॥ रौद्रेणअहंकारेणदर्पेणवाऽहमेवयज्वादाताविज्ञातेत्ये वंरूपेण यज्ञोयज्ञात्पूर्वंअपक्रांतंमुख्याद्विविदिषंतियज्ञेनेत्यादिशास्त्रोक्तादात्मविविदिषाख्यात्फलात्भ्रष्टः ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किंचित्कालंफलंभुंजानोदिवियजमानरूपेणव्यराजत तथापितेनकालात्मनारुद्रेणअन्वीयमानःसन् ततोप्यपक्रांतःस्वर्गात्च्युतोभूदित्यर्थः ॥ १४ ॥ अपक्रांतेयज्ञेयज्ञफलेभुक्तेसतिव्रीडादौगर्भवासादौच जातेयज्ञपतौ सुरानूइंद्रियाणि संज्ञानप्रत्यभात् मूढान्यभूवन् हेयोपादेयविवेकशून्यान्यभूवन्नित्यर्थः ॥ १५ ॥त्र्यबंकइतित्रीणिश्रवणमनननिदिध्यासनानिअंबकानिगमकानियस्यसपरमेश्वरः सवितुर्यज्ञ प्रसोतुर्देहस्य बाहूकर्मकरणहेतू तथाभगस्यनेत्रेमनसःसंकल्पौअहमिदंकरिष्येऽहमिदंनकरिष्येइत्येवंरूपौविहितप्रतिषिद्धरूपौ पूष्णोदशनान्वागिंद्रियस्थानानिमंत्रांश्चेत्यर्थः एतानिसर्वाणिधनुःकोट्या

सतुतेनैवरूपेणदिव्यंप्राप्यव्यराजत॥ अन्वीयमानोरुद्रेणयुधिष्ठिरनभस्तले॥ १४ ॥ अपक्रांतेततोयज्ञेसंज्ञानप्रत्यभात्सुरान् ॥ नष्टसंज्ञेषुदेवेषुनप्राज्ञायत किंचन॥ १५॥ त्र्यंबकःसवितुर्बाहूभगस्यनयनेतथा॥ पूष्णश्चदशनान्क्रुद्धोधनुःकोट्याव्यशातयत्॥ १६॥ प्राद्रवंततदोदेवायज्ञांगानिचसर्वशः॥ केचित्त त्रैवघूर्णतोगतासवइवाभवन्॥ १७॥ सतुविद्राव्यतत्सर्वंशितिकंठोऽवहस्यच॥ अवष्टभ्यधनुष्कोटिंरुरोधविबुधांस्ततः॥ १८॥ ततोवागमरैरुक्ताज्यांतस्यधनु षोच्छिनत् ॥ अथतत्सहसाराजंश्छिन्नज्यंविस्फुरद्धनुः ॥ १९ ॥ ततोविधनुषंदेवादेवश्रेष्ठमुपागमन् ॥ शरणंसहयज्ञेनप्रसादंचाकरोत्प्रभुः ॥ २० ॥ ततःप्रस न्नोभगवान्स्थाप्यकोपंजलाशये॥ सजलंपावकोभूत्वाशोषयत्यनिशंप्रभो ॥ २१ ॥ भगस्यनयनेचैवबाहूचसवितुस्तथा॥ प्रादात्पूष्णश्चदशनान्पुनर्यज्ञांश्च पांडव॥ २२॥ ततःसुस्थमिदंसर्वंबभूवपुनरेवहि ॥ सर्वाणिचहवींष्यस्यदेवाभागमकल्पयन्॥ २३ ॥ तस्मिन्क्रुद्धेऽभवत्सर्वमसुस्थंभुवनंप्रभो॥ प्रसन्नेचपु नःसुस्थंप्रसन्नोस्यचवीर्यवान्॥ २४॥ ततस्तेनिहताःसर्वेतवपुत्रामहारथाः॥ अन्येचबहवःशूराःपांचालस्यपदानुगाः ॥ २५ ॥ नतन्मनसिकर्त्तव्यंनचतद्द्रौ णिनाकृतं॥ महादेवप्रसादेनकुरुकार्यमनंतरं॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयसिक्यांसौप्तिकैषीकपर्वणिअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८॥ ऐषीकंपर्वसमाप्तं पर्वद्वयमिदंसंलग्नं ॥ ७॥ ॥ ७॥ अस्यानंतरंस्त्रीपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः जनमेजयउवाच हतेदुर्योधनेचैवहते सैन्येचसर्वशः॥ धृतराष्ट्रोमहाराजश्रुत्वाकिमकरोन्मुने॥ १ ॥

पूर्वोक्तयालोकेषणयादेहेषणयाव्यशातयत् ॥ १६ ॥ १७ ॥ एवंयज्ञेनष्टेपिधनुष्कोटिमपिपु ण्याभावात्पूर्वोक्तांरुरोधनतोलोकदेहयोरपिरंजनंकुंठितमभूदित्यर्थः ॥१८॥ ततोऽमरैरुक्तावाक्विविदिषंतियज्ञेनेतिपूर्वोक्तादेववाणी ज्यांश्रौतयज्ञरूपां धनुषःपूर्वोक्तवासनाद्वयात्मकात् अच्छिनत्दूरीचका र निष्कामंईश्वरप्रीत्यर्थंयज्ञंकारितवतीत्यर्थः ॥१९॥ विधनुषंकाम्यकर्महीनंदेवंआत्मानंदेवाइंद्रियाणिउपागमन्चित्तशुद्ध्यतिशयात्आत्मवश्यान्यभूवन् ततश्चईश्वरस्तैःशरणीकृतःप्रसन्नोभूत् ॥२०॥ कोपं रजस्तमोरूपं जलाशयेमूढचित्ते ॥ २१ ॥ ततःसात्विकोयज्ञःप्रवृत्तइत्याह भगस्येति पूर्ववदर्थः ॥२२॥ सर्वाणिहवींषिसर्वाणिकर्माणिईश्वरार्पितान्येवाकुर्वन्नित्यर्थः ॥ २३॥२४॥ २५ ॥ फलितमाह नत दिति ईश्वरस्यवशेसर्वमितिज्ञात्वाशोकंमाकार्षीरितिभावः ॥ २६ ॥ इतिसौप्तिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इदं सौप्तिकपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः १७८४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते सौप्तिकपर्व समाप्तं ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ अथ श्रीमहाभारते स्त्रीपर्व प्रारभ्यते ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशायनमः॥ एवंतत्त्वदृष्ट्याशोकोनकर्तव्यइत्युक्तं लोकदृष्ट्यापिसनकार्यइत्याह हतेदुर्योधनेचैवेत्यादिनाध्यायेनैकेन॥ १॥ २॥ अन्योन्यंकारितात्पांडवानांगर्भेब्रह्मशिरोस्त्रंपतत्विति अश्वत्थाम्ना
शापोदत्तः सहस्रवर्षाणिगलत्कुष्ठोभविष्यसीत्यश्वत्थाम्नःकृष्णेनशापोदत्तइत्यर्थः॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ शून्याराजभिर्हीना केवलाउपरतोत्सवा॥ ७॥ आनुपूर्व्येणेति आदौहतानांआदावेवपश्चात्धता

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत्॥ १॥ जनमेजयउवाच हतेदुर्योधनेचैवहतेसैन्येचसर्व
शः॥ धृतराष्ट्रोमहाराजश्रुत्वाकिमकरोन्मुने॥ १॥ तथैवकौरवोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः॥ कृपप्रभृतयश्चैवकिमकुर्वततेत्रयः॥ २॥ अश्वत्थाम्नःश्रुतंकर्मशा
पादन्योन्यकारितात्॥ वृत्तांतमुत्तरंब्रूहियदभाषतसंजयः॥ ३॥ वैशंपायनउवाच हतेपुत्रशतेदीनंछिन्नशाखमिवद्रुमं॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंधृतराष्ट्रं
महीपतिं॥ ४॥ ध्यानमूकत्वमापन्नंचिंतयासमभिप्लुतं॥ अभिगम्यमहाराजसंजयोवाक्यमब्रवीत्॥ ५॥ किंशोचसिमहाराजनास्तिशोकेसहायता॥ अक्षौ
हिण्योहताश्चाष्टौदशचैवविशांपते॥ ६॥ निर्जनेयंवसुमतीशून्यासंप्रतिकेवला॥ नानादिग्भ्यःसमागम्यनानादेश्यानराधिपाः॥ ७॥ सहैवतवपुत्रेणसर्वेवै
निधनंगताः॥ पितॄणांपुत्रपौत्राणांज्ञातीनांसुहृदांतथा॥ गुरूणांचानुपूर्व्येणप्रेतकार्याणिकारय॥ ८॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वाकरुणंवाक्यंपुत्रपौ
त्रवधार्दितः॥ पपातभुविदुर्धर्षोवाताहतइवद्रुमः॥ ९॥ धृतराष्ट्रउवाच हतपुत्रोहतामात्योहतसर्वसुहृज्जनः॥ दुःखंनूनंभविष्यामिविचरन्पृथिवीमि
मां॥ १०॥ किंनुबंधुविहीनस्यजीवितेनममाद्यवै॥ लूनपक्षस्यइवमेजराजीर्णस्यपक्षिणः॥ ११॥ हृतराज्योहतबंधुर्हतचक्षुश्चवैतथा॥ नभ्राजिष्येमहाप्राज्ञ
क्षीणरश्मिरिवांशुमान्॥ १२॥ नकृतंसुहृदांवाक्यंजामदग्न्यस्यजल्पतः॥ नारदस्यचदेवर्षेःकृष्णद्वैपायनस्यच॥ १३॥ सभामध्येतुकृष्णेनयच्छ्रेयोभिहितं
मम॥ अलंवैरेणतेराजन्पुत्रःसंगृह्यतामिति॥ १४॥ तच्चवाक्यमकृत्वाहंभृशंतप्यामिदुर्मतिः॥ नहिश्रोतास्मिभीष्मस्यधर्मयुक्तंप्रभाषितं॥ १५॥ दुर्योधनस्य
चतथावृषभस्येवनर्दतः॥ दुःशासनवधंश्रुत्वाकर्णस्यचविपर्ययं॥ १६॥ द्रोणसूर्योपरागंचहृदयंमेविदीर्यते॥ नस्मराम्यात्मनःकिंचित्पुरासंजयदुष्कृतं॥
॥ १७॥ यस्येदंफलमद्येहमयामूढेनभुज्यते॥ नूनंव्यपकृतंकिंचिन्मयापूर्वेषुजन्मसु॥ १८॥ येनमांदुःखभागेषुधाताकर्मसुयुक्तवान्॥ परिणामश्चवयसःस
र्वबंधुक्षयश्चमे॥ १९॥ सुहृन्मित्रविनाशश्चदैवयोगादुपागतः॥ कोन्योस्तिदुःखिततरोमत्तोन्योहिपुमान्भुवि॥ २०॥

नांपश्चादेवेतिपौर्वापर्येणप्रेतानांपरेतानां
कार्याणिपारलौकिकानिकर्माणि॥ ८॥ ९॥ दुःखंयथास्यात्तथाभविष्यामि॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ श्रोतास्मिश्रुतवानस्मि॥ १५॥ विपर्ययंविनाशं॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तन्मामिति अद्यैवप्राणत्यागंकरिष्यामीत्यर्थः ॥ २१ ॥ वितन्वतःविरचयतः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अवृत्तेतिच्छेदः ॥ २६ ॥ २७ ॥ शल्यश्चमंत्रीतिपूर्वेणान्वयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ भ्रुव

तन्मामद्यैवपश्यंतुपांडवाःसंशितव्रताः ॥ विवृतंब्रह्मलोकस्यदीर्घमध्वानमास्थितं॥२१॥ वैशंपायनउवाच तस्यलालप्यमानस्यबहुशोकंवितन्वतः॥
शोकापहंनरेंद्रस्यसंजयोवाक्यमब्रवीत्॥ २२॥ शोकंराजन्व्यपनुदश्रुतास्तेवेदनिश्चयाः ॥ शास्त्रागमाश्चविविधावृद्धेभ्योनृपसत्तम ॥ २३ ॥ सृंजयेपुत्रशो
कार्तेयदूचुर्मुनयःपुरा॥ यथायौवनजंदर्पमास्थितेतेसुतेनृप॥ २४॥ नत्वयासुहृदांवाक्यंब्रुवतामवधारितं॥ स्वार्थश्चनकृतःकश्चिल्लुब्धेनफलगृद्धिना॥ २५॥
असिनैवैकधारेणस्वबुद्ध्यातुविचेष्टितं॥ प्रायशोऽवृत्तसंपन्नाःसततंपर्युपासिताः॥ २६॥ यस्यदुःशासनोमंत्रीराधेयश्चदुरात्मवान् ॥ शकुनिश्चैवदुष्टात्माचि
त्रसेनश्चदुर्मतिः ॥ २७ ॥ शल्यश्चयेनवैसर्वंशल्यभूतंकृतंजगत्॥ कुरुवृद्धस्यभीष्मस्यगांधार्याविदुरस्यच ॥ २८ ॥ द्रोणस्यचमहाराजकृपस्यचशरद्वतः॥ कृ
ष्णस्यचमहाबाहोनारदस्यचधमतः ॥ २९ ॥ ऋषीणांचतथान्येषांव्यासस्यामिततेजसः॥ नकृतंतेनवचनंतवपुत्रेणभारत॥ नधर्मःसकृतःकश्चिन्नित्यंयुद्धम
भीप्सता॥ ३० ॥ अल्पबुद्धिरहंकारीनित्यंयुद्धमितिब्रुवन्॥ क्रूरोदुर्मर्षणोनित्यमसंतुष्टश्चवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ श्रुतवानसिमेधावीसत्यवांश्चैवनित्यदा ॥ नमु
ह्यंतीदृशाःसंतोबुद्धिमंतोभवादृशाः॥ ३२ ॥ नधर्मःसत्कृतःकश्चित्तवपुत्रेणमारिष॥ क्षपिताःक्षत्रियाःसर्वेशत्रूणांवर्धितंयशः॥३३॥मध्यस्थोहित्वमप्यासी
र्नक्षमंकिंचिदुक्तवान्॥ दुर्धरेणत्वयाभारस्तुलयानसमंधृतः॥ ३४॥ आदावेवमनुष्येणवर्तितव्यंयथाक्षमं ॥ यथानातीतमर्थंवैपश्चात्तापेनयुज्यते॥ ३५ ॥
पुत्रगृद्ध्यात्वयाराजन्प्रियंतस्यचिकीर्षितं॥पश्चात्तापमिमंप्राप्तोनत्वंशोचितुमर्हसि॥३६॥मधुयःकेवलंदृष्ट्वाप्रपातंनानुपश्यति॥ सभ्रष्टोमधुलोभेनशोचत्ये
वंयथाभवान्॥ ३७॥ अर्थान्नशोचन्प्राप्नोतिनशोचन्विंदतेफलं॥ नशोचन्श्रियमाप्नोतिनशोचन्विंदतेपरं॥ ३८ ॥ स्वयमुत्पादयित्वाग्निंवस्त्रेणपरिवेष्टयन्॥
दह्यमानोमनस्तापंभजतेनसपंडितः॥ ३९ ॥ त्वयैवससुतेनायंवाक्यवायुसमीरितः॥ लोभाज्येनचसंसिक्तोज्वलितःपार्थपावकः॥४०॥तस्मिन्समिद्धेपति
ताःशलभाइवतेसुताः॥ तान्वैशराग्निनिर्दग्धान्नत्वंशोचितुमर्हसि॥ ४१ ॥ यच्चाश्रुपाताल्कलिलंवदनंवहसेनृप॥अशास्त्रदृष्टमेतद्धिनप्रशंसंतिपंडिताः ॥ ४२॥
विस्फुलिंगाइवह्येतान्दहंतिकिलमानवान्॥ जहीहिमन्युंबुद्ध्यावैधारयात्मानमात्मना॥ ४३॥ नूदुर्योधनआसीदितिशेषः ॥३१॥ ३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥ प्रपातंपर्व
तायाद्भृशं ॥ ३७॥ परंमोक्षं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ दहंतिशोकाइत्यर्थात् मन्युंदैन्यं मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधिइत्यमरः आत्मानंचित्तंआत्मनाधैर्येणधारय प्राणान्मात्याक्षीरित्यर्थः ॥ ४३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ४४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ९ ॥ ततइति ॥ १ ॥ एषामरणांता अतउत्तिष्ठशोकंत्यज ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ भावांतरमभावोहि
कयाचित्तुव्यपेक्षयेतिन्यायेनकृत्स्नप्रपंचस्याभावोब्रह्मतदादीनि भावोनामरूपात्मकतातन्मध्यानि तथाऽभावनिधनानीति तथाच आदावंतेचयन्नास्तिवर्तमानेपितत्तथेतिन्यायेनमध्येप्यभावभूतानां

वैशंपायनउवाच एवमाश्वासितस्तेनसंजयेनमहात्मना॥ विदुरोभूयएवाहबुद्धिपूर्वंपरंतप:॥४५॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशो
ककरणेप्रथमोऽध्यायः॥ १॥ ॥९॥ ॥९॥ वैशंपायनउवाच ततोऽमृतसमैर्वाक्यैर्ह्लादयन्पुरुषर्षभं ॥ वैचित्रवीर्यंविदुरोयदुवाचनिबोधतत् ॥
॥ १॥ विदुरउवाच उत्तिष्ठराजन्किंशेषेधारयात्मानमात्मना॥एषावैसर्वसत्वानांलोकेश्वरपरागतिः॥ २॥ सर्वेक्षयांतानिचयाःपतनांताःसमुच्छ्रयाः॥
संयोगाविप्रयोगांतामरणांतंचजीवितं ॥ ३ ॥ यदाशूरंचभीरुंचयमःकर्षतिभारत ॥ तत्किंनयोत्स्यंतिहितेक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभ ॥ ४ ॥ अयुध्यमानोम्रियते
युध्यमानश्चजीवति ॥ कालंप्राप्यमहाराजनकश्चिदतिवर्तते ॥ ५॥ अभावादीनिभूतानिभावमध्यानिभारत॥ अभावनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना ॥ ६ ॥
नशोचन्मृतमन्वेतिनशोचन्म्रियतेनरः॥ एवंसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुशोचसि ॥ ७॥ कालःकर्षतिभूतानिसर्वाणिविविधान्युत॥ नकालस्यप्रियःकश्चिन्न
द्वेष्यःकुरुसत्तम ॥ ८ ॥ यथावायुस्तृणाग्राणिसंवर्तयतिसर्वशः ॥ तथाकालवशंयांतिभूतानिभरतर्षभ ॥ ९ एकसार्थप्रयातानांसर्वेषांतत्रगामिनां ॥ यस्यका
लःप्रयात्यग्रेतत्रकापरिदेवना ॥ १० ॥ नचाप्येतान्हतान्युद्धेराजन्शोचितुमर्हसि ॥ प्रमाणंयदिशास्त्राणिगतास्तेपरमांगतिं ॥ ११ ॥ सर्वेस्वाध्यायवंतोहिसर्वे
चचरितव्रताः॥ सर्वेचाभिमुखाःक्षीणास्तत्रकापरिदेवना॥ १२॥ अदर्शनादापतिताःपुनश्चादर्शनंगताः॥ नैतेतवनतेषांत्वंतत्रकापरिदेवना ॥ १३ ॥ हतोपि
लभतेस्वर्गंहत्वाचलभतेयशः॥ उभयंनोबहुगुणंनास्तिनिष्फलतारणे ॥ १४॥ तेषांकामदुघाँल्लोकानिंद्रःसंकल्पयिष्यति ॥ इंद्रस्यातिथयोह्येतेभवंतिभरत
र्षभ ॥ १५ ॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्नतपोभिर्नविद्यया ॥ स्वर्गंयांतितथामर्त्यायथाशूरारणेहताः॥ १६॥ शरीराग्निषुशूराणांजुहुवुस्तेशराहुतीः॥ हूयमानान्शरां
श्चैवसेहुस्तेजस्विनोमिथः॥ १७॥ एवंराजंस्तवाचक्षेस्वर्ग्यंपंथानमुत्तमं ॥ नयुद्धादधिकंकिंचित्क्षत्रियस्येहविद्यते ॥ १८॥

तेषांस्वमेपुप्रतीयमानानामिवनाशेव्यर्थःशोकइत्यर्थः ॥ ६ ॥ सांसिद्धिकेस्वभावसिद्धे ॥ ७ ॥ ८ ॥ संवर्तयतिस्ववशंनयति ॥ ९ ॥ तत्रगामिनांपरत्रगमनशीलानांयस्यकालउपस्थितःसोग्रेप्रयाति
॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अदर्शनादज्ञानात् ॥ १३ ॥ नोऽस्माकंक्षत्रियाणां ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ आचक्षेकथयामि ॥ १८ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १९ ॥ दीर्घमध्वानमास्थितंमांपांडवाअद्यैवपर्यंतुइत्युक्तंतत्राह आत्मानमिति कायंदेहं कार्यमित्यपिपाठः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ जानपदिकंसर्वसाधारणं अभावेनमरणेन

क्षत्रियास्तेमहात्मानःशूराःसमितिशोभनाः ॥ आशिषःपरमाःप्राप्तानशोच्याःसर्वएवहि ॥ १९ ॥ आत्मानमात्मनाश्वास्यमाशुचःपुरुषर्षभ ॥ नाद्यशोकाभि
॥२॥ भूतस्त्वंकायमुत्स्रष्टुमर्हसि ॥ २० ॥ मातापितृसहस्राणिपुत्रदारशतानिच ॥ संसारेष्वनुभूतानिकस्यतेकस्यवावयं ॥ २१ ॥ शोकस्थानसहस्राणिभयस्थान
शतानिच ॥ दिवसेदिवसेमूढमाविशंतिनपंडितं ॥ २२ ॥ नकालस्यप्रियःकश्चिन्नद्वेष्यःकुरुसत्तम ॥ नमध्यस्थःक्वचित्कालःसर्वंकालःप्रकर्षति ॥ २३ ॥ का
लःपचतिभूतानिकालःसंहरतेप्रजाः ॥ कालःसुप्तेषुजागर्तिकालोहिदुरतिक्रमः ॥ २४ ॥ अनित्यंयौवनंरूपंजीवितंद्रव्यसंचयः ॥ आरोग्यंप्रियसंवासोगृध्येदे
षुनपंडितः ॥ २५ ॥ नजानपदिकंदुःखमेकःशोचितुमर्हसि ॥ अप्यभावेनयुज्येततच्चास्यननिवर्तते ॥ २६ ॥ अशोचन्प्रतिकुर्वीतयदिपश्येत्पराक्रमं ॥ भैषज्य
मेतद्दुःखस्ययदेतन्नानुचिंतयेत् ॥ २७ ॥ चिंत्यमानंहिनव्येतिभूयश्चापिप्रवर्धते ॥ अनिष्टसंप्रयोगाच्चविप्रयोगात्प्रियस्यच ॥ २८ ॥ मानुषामानसैर्दुःखैर्दह्यं
तेचाल्पबुद्धयः ॥ नार्थोनधर्मोनसुखंयदेतदनुशोचसि ॥ २९ ॥ नचनापैतिकार्यार्थात्त्रिवर्गाच्चैवहीयते ॥ अन्यामन्यांधनावस्थांप्राप्यवैशेषिकींनराः ॥ असं
तुष्टाःप्रमुह्यंतिसंतोषंयांतिपंडिताः ॥ ३० ॥ प्रज्ञयामानसंदुःखंहन्याच्छारीरमौषधैः ॥ एतद्विज्ञानसामर्थ्यंनबालैःसमतामियात् ॥ ३१ ॥ शयानंचानुशेतेहि
तिष्ठंतंचानुतिष्ठति ॥ अनुधावतिधावंतंकर्मपूर्वकृतंनरं ॥ ३२ ॥ यस्यांयस्यामवस्थायांयत्करोतिशुभाशुभं ॥ तस्यांतस्यामवस्थायांतत्फलंसमुपाश्नुते ॥ ३३ ॥
येनयेनशरीरेणयद्यत्कर्मकरोतियः ॥ तेनतेनशरीरेणतत्फलंसमुपाश्नुते ॥ ३४ ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनः ॥ आत्मैवह्यात्मनःसाक्षीकृतस्या
पकृतस्यच ॥ ३५ ॥ शुभेनकर्मणासौख्यंदुःखंपापेनकर्मणा ॥ कृतंभवतिसर्वत्रनाकृतंविद्यतेक्वचित् ॥ ३६ ॥ नहिज्ञानविरुद्धेषुबह्वपायेषुकर्मसु ॥ मूलघाति
षुसज्जंतेबुद्धिमंतोभवद्विधाः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककरणेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥२॥
धृतराष्ट्रउवाच सुभाषितैर्महाप्राज्ञशोकोयंविगतोमम ॥ भूयएवतुवाक्यानिश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ १ ॥

तच्चदुःखंच ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कार्यार्थान्नापैतीतिनअपित्वपैत्येव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अवस्थायांयौवनादिरूपायां ॥ ३३ ॥ येनेति स्थूलेनदेहेनकृतंतत्तेनैवभुज्यते मनःकृतंचेत्तेनैवभु
ज्यतेस्वप्नादौ ॥ ३४ ॥ अपकृतस्यायथार्थस्य ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मूलंशरीरं ॥ ३७ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥७॥ सुभाषितैरिति ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २ ॥ शांतिंचित्तस्योपरतिं ॥ ३ ॥ शांतौहेतुर्लोकस्यअशाश्वतत्वज्ञानमित्याह अशाश्वतमिति ॥ ४ ॥ यदेति पितृवनंमृत्युं ॥ ५ ॥ यदिमरणमात्राद्विमुच्यतेतर्हिदेहशोषणंकिमर्थंक्रियतइत्याह निर्मांसैरिति तत्रपरलोके तेषांमृतानां परेतपस्विनः तस्मान्मरणानंतरमपिविषमगतिरस्त्येवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ येनहेतुनाअदृष्टरूपेणकुलेनरूपेणचविशेषणंप्राप्नोतिसोदृष्टरूपोहेतुःसर्वत्रकार्येस्तीतिपूर्वकर्माधीने

अनिष्टानांचसंसर्गादिष्टानांचविसर्जनात् ॥ कथंहिमानसैर्दुःखैःप्रमुच्यंतेतुपंडिताः ॥ २ ॥ विदुरउवाच यतोयतोमनोदुःखात्सुखाद्वापिप्रमुच्यते ॥ ततस्ततोनियम्यैतच्छांतिंविंदेतवैबुधः ॥ ३ ॥ अशाश्वतमिदंसर्वंचिंत्यमानंनरर्षभ ॥ कदलीसन्निभोलोकःसारोह्यस्यनविद्यते ॥ ४ ॥ यदाप्राज्ञाश्चमूढाश्चधनवंतोथनिर्धनाः ॥ सर्वेपितृवनंप्राप्यस्वपंतिविगतज्वराः ॥ ५ ॥ निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैःस्नायुनिबंधिभिः ॥ किंविशेषंप्रपश्यंतितत्रतेषांपरेजनाः ॥ ६ ॥ येनप्रत्यवगच्छेयुःकुलरूपविशेषणं ॥ कस्मादन्योन्यमिच्छंतिविप्रलब्धधियोनराः ॥ ७ ॥ गृहाणीवहिमर्त्यानामाहुर्देहानिपंडिताः ॥ कालेनविनियुज्यंतेसत्वमेकंतुशाश्वतं ॥ ८ ॥ यथाजीर्णमजीर्णंवावस्त्रंत्यक्त्वातुपूरुषः ॥ अन्यद्रोचयतेवस्त्रमेवंदेहाःशरीरिणां ॥ ९ ॥ वैचित्रवीर्यसाध्यंहिदुःखंवायदिवासुखं ॥ प्राप्नुवंतीहभूतानिस्वकृतेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःसुखंदुःखंचभारत ॥ ततोवहतितंभारमवशःस्ववशोपिवा ॥ ११ ॥ यथाचमृन्मयंभांडंचक्रारूढंविपद्यते ॥ किंचित्प्रक्रियमाणंवाकृतमात्रमथापिवा ॥ १२ ॥ छन्नंवाप्यवरोप्यंतमवतीर्णमथापिवा ॥ आर्द्रंवाप्यथवाशुष्कंपच्यमानमथापिवा ॥ १३ ॥ उत्तार्यमाणमापाकादुद्धृतंचापिभारत ॥ अथवापरिभुज्जंतमेवंदेहाःशरीरिणां ॥ १४ ॥ गर्भस्थोवाप्रसूतोवाप्यथवादिवसांतरः ॥ अर्धमासगतोवापिमासमात्रगतोपिवा ॥ १५ ॥ संवत्सरगतोवापिद्विसंवत्सरएववा ॥ यौवनस्थोथमध्यस्थोवृद्धोवापिविपद्यते ॥ १६ ॥ प्राक्कर्मभिस्तुभूतानिभवंतिनभवंतिच ॥ एवंसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुतप्यसे ॥ १७ ॥ यथातुसलिलंराजन्क्रीडार्थमनुसंतरत् ॥ उन्मज्जेच्चनिमज्जेच्चकिंचित्सत्वंनराधिप ॥ १८ ॥ एवंसंसारगहनेउन्मज्जननिमज्जने ॥ कर्मभोगेनवध्यंतेक्लिश्यंतेचाल्पबुद्धयः ॥ १९ ॥ येतुप्राज्ञाःस्थिताःसत्वेसंसारेस्मिन्हितैषिणः ॥ समागमज्ञाभूतानांतेयांतिपरमांगतिं ॥ २० ॥ इति श्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पुत्रादिसंयोगवियोगेपुनशोकादिकंयुक्तमितिभावः ॥ ७ ॥ सत्वंलिंगशरीरं शाश्वतंमोक्षपर्यंतंस्थायित्वात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अवरोप्यंतंअवरोप्यमाणं ॥ १३ ॥ आपाकात्कुलालकृतात्पात्रपाककूटात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कथमिति॥१॥ जन्मप्रभृतिशुक्रशोणितसंयोगादारभ्य क्रियागर्भवृद्धिरूपाउपलक्ष्यते कलिलंशुक्रशोणितसंयोगः एकरात्रोषितंकलिलंभवतिपंचरात्राद्बुद्बुदइत्यादिशास्त्राद्गम्यते तत्रकलिलेवसतेजीवइति शेषःकिंचिदंतरंपूर्वदिनापेक्षयावृत्त्यवस्थाभेदेनअल्पेनपरिमाणांतरेण॥२॥पंचमेमासेअतीतेअवयवाभिवृद्धेपिंडेवासंचैतन्यस्याविर्भावंअकल्पयत् पूर्वंचैतन्यसत्तामात्रंपंचमेतीतेतुषष्ठेआविर्भावइतिविशेषः ततःसदशमासाभ्यंतरेसंपूर्णांगगर्भोजायते ॥ ३ ॥४॥ ५ ॥ तस्माद्योनिद्वारात् संसारात्संसारंप्राप्य ॥ ६॥७॥ संगःविषयसंगःस्वादुर्येषांतैः ॥८॥९॥ यद्यपिमूढःपापंनावैतितथापिध्यानपरिनिष्ठितास्ततस्तथैव

धृतराष्ट्रउवाच कथंसंसारगहनंविज्ञेयंवदतांवर॥एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंतत्त्वमाख्याहिपृच्छतः॥ १॥ विदुरउवाच जन्मप्रभृतिभूतानांक्रियासर्वोप लक्ष्यते॥ पूर्वमेवेहकलिलेवसतेकिंचिदंतरं॥ २॥ ततःसपंचमेऽतीतेमासेवासमकल्पयत्॥ ततःसर्वांगसंपूर्णोगर्भोवैसतुजायते॥ ३॥ अमेध्यमध्येवसतिमांसशोणितलेपने॥ ततस्तुवायुवेगेनऊर्ध्वपादोह्यधःशिराः॥ ४॥ योनिद्वारमुपागम्यबहून्क्लेशान्समृच्छति॥योनिसंपीडनाच्चैवपूर्वकर्मभिरन्वितः॥५॥ तस्मान्मुक्तःससंसारादन्यान्पश्यत्युपद्रवान्॥ ग्रहास्तमनुगच्छंतिसारमेयाइवामिषं ॥ ६॥ ततःप्राप्तोत्तरेकालेव्याधयश्चापितंतथा ॥ उपसर्पंतिजीवंतंबध्यमानंस्वकर्मभिः॥ ७॥ तंबद्धमिंद्रियैःपाशैःसंगस्वादुभिरावृतं॥ व्यसनान्यपिवर्तंतेविविधानिनराधिप॥ ८॥ बध्यमानश्चतैर्भूयोनैवतृप्तिमुपैतिसः ॥ तदानावैतिचैवायंप्रकुर्वन्साध्वसाधुवा॥ ९॥ तथैवपरिरक्षंतियेध्यानपरिनिष्ठिताः॥ अयंनबुध्यतेतावद्यमलोकमथागतं॥ १०॥ यमदूतैर्विकृष्यंश्चमृत्युंकालेनगच्छति॥ वाग्घीनस्यचयन्मात्रमिष्टानिष्टंकृतंमुखे॥ भूयएवात्मनात्मानंबध्यमानमुपेक्षते ॥ ११ ॥ अहोविनिकृतोलोकोलोभेनचवशीकृतः ॥ लोभक्रोधभयोन्मत्तोनात्मानमवबुध्यते॥ १२॥कुलीनत्वेचरमतेदुष्कुलीनान्विकुत्सयन्॥ धनदर्पेणदृप्तश्चदरिद्रान्परिकुत्सयन्॥१३॥ मूर्खानितिपरानाहनात्मानंसमवेक्षते॥ दोषान्क्षिपतिचान्येषांनात्मानंशास्तुमिच्छति॥ १४॥यदाप्राज्ञाश्चमूर्खाश्चधनवंतश्चनिर्धनाः॥ कुलीनाश्चाकुलीनाश्चमानिनोथाप्यमानिनः ॥ १५ ॥ सर्वेपितृवनंप्राप्ताःस्वपंतिविगतत्वचः॥ निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैःस्नायुनिबंधनैः ॥ १६॥ विशेषंनप्रपश्यंतितत्रतेषांपरेजनाः ॥ येनप्रत्यवगच्छेयुःकुलरूपविशेषणं॥ १७॥

यथाशास्त्रंआत्मानंपरिरक्षंत्येव ॥ १० ॥ तस्यैवंयमदूतैर्नीयमानस्यवाग्घीनस्यसर्वेंद्रियविकलस्ययन्मात्रंयत्किंचिदिष्टानिष्टंपुण्यंपापंतन्मुखेप्रथमंकृतंभवति तत्रापिपुण्यफलंभुंजानोविषयेषुयोगात्आत्मानंबध्यमानंगर्भवासादिनायात्यमानंउपेक्षतेनतुस्वहितंकामयते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ विगतत्वचःआच्छादनहीनाः ॥ १६ ॥ तस्यनास्तिक्यमनुवदति येनेत्यादिना ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यदेतिसार्धःपरमतानुवादः प्रत्यक्षादितःसर्वेसर्वाणिभूतानिसमंतुल्यंस्वपंतिकृमिविट्भस्मभावंगच्छंतितदान्योन्यंप्रलब्धुंविप्रलब्धुंऋत्विग्यजमानंदेहिअमुंलोकंप्राप्स्यसीतिप्रतारयितुंदुर्बुधाःदुष्पंडिताइच्छंति
देहरूपस्यात्मनोनष्टत्वात् आमुष्मिकफलवचनमनर्थकंस्यादितिभावः ॥१८॥ वर्तेतपरमार्थसाधनव्यापारंकुर्यात्॥१९॥पंथानोमार्गान्द्वितीयार्थेप्रथमा अन्यान्गतिमार्गान्मोक्षयतेकिंतुऊर्ध्वमार्गमेवप्रापय
ति ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ यदिदंधर्मगहनमित्यध्यायस्यविवरणंउत्तराध्यायेनक्रियतेअहोखलुमहद्दुःखमित्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥

यदासर्वेसमंन्यस्ताःस्वपंतिधरणीतले॥ कस्मादन्योन्यमिच्छंतिप्रलब्धुमिहदुर्बुधाः॥ १८॥ प्रत्यक्षंचपरोक्षंचयोनिशम्यश्रुतिंत्विमां॥ अध्रुवेजीवलोकेस्मि
न्योधर्ममनुपालयन्॥ जन्मप्रभृतिवर्तेतप्राप्नुयात्परमांगतिं॥ १९॥ एवंसर्वंविदित्वावैयस्तत्त्वमनुवर्तते॥ सप्रमोक्षयतेसर्वान्पंथानोमनुजेश्वर॥ २०॥ इ
तिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच यदिदंधर्मगहनंबुद्ध्यासमनुगम्यते॥ तद्विस्तर
तःसर्वंबुद्धिमार्गंप्रशंसमे॥ १॥ विदुरउवाच अत्रतेवर्तयिष्यामिनमस्कृत्वास्वयंभुवे॥ यथासंसारगहनंवदंतिपरमर्षयः॥ २॥ कश्चिन्महतिकांतारेव
र्तमानोद्विजःकिल॥ महद्दुर्गमनुप्राप्तोवनंक्रव्यादसंकुलं॥ ३॥ सिंहव्याघ्रगजर्क्षौघैरतिघोरंमहास्वनैः॥ पिशितादैरतिभयैर्महोग्राकृतिभिस्तथा॥ ४॥ सम
तात्संपरिक्षिप्तंयत्स्मदृष्ट्वात्रसेद्यमः॥ तदस्यदृष्ट्वाहृदयमुद्वेगमगमत्परं॥ ५॥ अभ्युच्छ्रयंचरोम्णांवैविक्रियाश्चपरंतप॥ सतद्वनंव्यनुसरन्संप्रधावन्नितस्ततः
॥ ६॥ वीक्षमाणोदिशःसर्वाःशरणंक्वभवेदिति॥ सतेषांछिद्रमन्विच्छन्प्रद्रुतोभयपीडितः॥ ७॥ नचनिर्यातिवैदूरंनवातैर्विप्रमोच्यते॥ अथापश्यद्वनंघोरंस
मंताद्वागुरावृतं॥ ८॥ बाहुभ्यांसंपरिक्षिप्तंस्त्रियापरमघोरया॥ पंचशीर्षधरैर्नागैःशैलैरिवसमुन्नतैः॥ ९॥ नभःस्पृशैर्महावृक्षैःपरिक्षिप्तंमहावनं॥ वनमध्येच
तत्राभूदुदपानःसमावृतः॥ १०॥ वल्लीभिस्तृणच्छन्नाभिर्दृढाभिरभिसंवृतः॥ पपातसद्विजस्तत्रनिगूढेसलिलाशये॥ ११॥ विलग्नश्चाभवत्तस्मिंल्लतासंता
नसंकुले॥ पनसस्ययथाजातंवृंतबद्धंमहाफलं॥ १२॥ सतथालंबतेतत्रह्यूर्ध्वपादोह्यधःशिराः॥ अथतत्रापिचान्योस्यभूयोजातउपद्रवः॥ १३॥ कूपमध्ये
महानागमपश्यतमहाबलं॥ कूपवीनाहवेलायामपश्यतमहागजं॥ १४॥

द्वाभ्यामविद्याकर्मभ्यांजायतइतिद्विजःजंतुः वनंसंसारः क्रव्यादाव्याधयः ॥ ३ ॥ महान्स्वनोदुःखशब्दोयैस्तैः सिंहादिभिर्व्याधिभिः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ वागुराःविषयतृष्णादिवासनाः ॥ ८ ॥ ९ ॥
॥ १० ॥ ११ ॥ विलग्नःतत्रैवाभिमानवान् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वपादोह्यधःशिराःस्वर्गच्युतःसंसारमनुसृतः ॥ १३ ॥ नागंकालसर्पं वीनाहोमुखबंधनं तस्यस्वदेहकूपप्रच्छादकस्यमरणकारणस्यक्रोधलोभादेर्वे
लायांसंवत्सराख्यःकालगजःपरिवर्तते तंतिरोधातुंसहायोभवति ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

षट्कृतवःवक्त्राणियस्यतं कृष्णशुक्लंकृष्णशुक्लपक्षमयं द्विषट्काःद्वादशपादामासायस्य वल्लीजीविताशा वृक्षआयुर्जीवितकालः ॥ १५ ॥ प्रशाखासुबाल्ययौवनाद्यवस्थासु मधुकराःकामरसार्थिनइंद्रियगणाः ॥ १६ ॥ मधुकामान्संवृत्यसंगृह्य निकेताःसंधिगृहास्तज्जाः समीहंतेइंद्रियमधुकराः ॥ १७ ॥ इंद्रियतृष्णयाजीवोपिनह्यष्यतीत्याह तेषामिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ तत्रैवकामसुखे कृष्णाःश्वेता

॥४॥ षड्वक्त्रंकृष्णशुक्लंचद्विषट्कपदचारिणं॥ क्रमेणपरिसर्पंतंवल्लीवृक्षसमावृतं॥ १५ ॥ तस्यचापिप्रशाखासुवृक्षशाखावलंबिनः॥ नानारूपामधुकराघोररूपा
भयावहाः॥ १६॥ आसतेमधुसंवृत्यपूर्वमेवनिकेतजाः॥ भूयोभूयःसमीहंतेमधूनिभरतर्षभ॥ १७॥ स्वादनीयानिभूतानांयैर्बालोविप्रकृष्यते ॥ तेषांमधू
नांबहुधाधाराप्रस्रवतेतदा॥ १८॥ आलंबमानःसपुमान्धारांपिबतिसर्वदा॥ नचास्यतृष्णाविरतापिबमानस्यसंकटे॥ १९ ॥ अभीप्सतितदानित्यमतृप्तः
सपुनःपुनः॥ नचास्यजीवितेराजन्निर्वेदःसमजायत॥ २०॥ तत्रैवचमनुष्यस्यजीविताशाप्रतिष्ठिता ॥ कृष्णाःश्वेताश्चतंवृक्षंकुट्टयंतिचमूषिकाः ॥ २१ ॥
व्यालैश्चवनदुर्गांतेस्त्रियाचपरमोग्रया॥ कूपाधस्ताच्चनागेनवीनाहेकुंजरेणच॥२२॥ वृक्षप्रपाताच्चभयंमूषिकेभ्यश्चपंचमं॥ मधुलोभान्मधुकरैःषष्ठमाहुर्म
हद्भयं॥ २३॥ एवंसवसतेतत्रक्षिप्तःसंसारसागरे॥ नचैवजीविताशायांनिर्वेदमुपगच्छति॥ २४॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोक
करणेपंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ॥ ६॥ धृतराष्ट्रउवाच अहोखलुमहद्दुःखंकृच्छ्रवासश्चतस्यह॥ कथंतस्यरतिस्तत्रतुष्टिर्वावदतांवर॥१॥ सदेशःक्वनु
यत्रासौवसतेधर्मसंकटे॥ कथंवासविमुच्येतनरस्तस्मान्महाभयात्॥२॥एतन्मेसर्वमाचक्ष्वसाधुचेष्टामहेतदा॥ कृपामेमहतीजातातस्याभ्युद्धरणेनहि॥३॥
विदुरउवाच उपमानमिदंराजन्मोक्षविद्भिरुदाहृतं॥ सुकृतंविंदतेयेनपरलोकेषुमानवः॥ ४॥ उच्यतेयत्तुकांतारंमहासंसारएवसः ॥ वनंदुर्गंहियच्चैतत्सं
सारगहनंहितत्॥ ५॥ येचतेकथिताव्यालाव्याधयस्तेप्रकीर्तिताः॥ यासानारीबृहत्कायाअध्यतिष्ठततत्रवै॥ ६॥ तामाहुस्तुजरांप्राज्ञारूपवर्णविनाशिनीं ॥
यस्तत्रकूपोनृपतेसतुदेहःशरीरिणाम्॥ ७ ॥ यस्तत्रवसतेधस्तान्महाहिःकालएवसः॥ अंतकःसर्वभूतानांदेहिनांसर्वहार्यसौ ॥ ८॥ कूपमध्येचयाजातावल्ली
यत्रसमानवः॥ प्रतानेलंबतेलग्नोजीविताशाशरीरिणां॥९॥सयस्तुकूपवीनाहेतंवृक्षंपरिसर्पति॥ षड्वक्त्रःकुंजरोराजन्सतुसंवत्सरःस्मृतः॥ १०॥ ॥४॥

श्चमूषिकाःरात्र्यहानि वृक्षंकुट्टयंतिआयुःक्षिण्वंति ॥ २१ ॥ व्यालैःदुष्टमतंगजादितुल्यैर्व्याधिभिः स्त्रियाजरया नागेनमृत्युसर्पेण कुंजरेणसंवत्सराख्येनकालेन ॥ २२ ॥ वृक्षप्रपातोमरणं मधुलोभाद्विषयसुखासक्तेः ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ अहोखल्वितिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ येनेति येननिर्वेदेनपाशांश्छिंदंति ॥ १४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ अहोभिहितमिति ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ निधयःकालस्यकर्तव्यार्थसाधकाः अभिलिखितानिसर्वतःवयसाआयुषासुखदुःखजराव्याधिभिःकर्मणाअदृष्टरूपेणन्यस्तानि ॥ १२ ॥

मुखानिकृतवोमासाःपादाद्वादशकीर्तिताः॥ येतुवृक्षंनिकृंतंतिमूषिकाःपन्नगास्तथा॥ ११ ॥ रात्र्यहानितुतान्याहुर्भूतानांपरिचिंतकाः ॥ येतेमधुकरास्तत्र कामास्तेपरिकीर्तिताः ॥ १२ ॥ यास्तुताबहुशोधाराःस्रवंतिमधुनिस्रवं॥ तांस्तुकामरसान्विद्याद्यत्रमज्जंतिमानवाः ॥ १३॥ एवंसंसारचक्रस्यपरिवृत्तिंविदु र्बुधाः॥ येनसंसारचक्रस्यपाशांश्छिंदंतिवैबुधाः॥ १४॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेषष्ठोऽध्यायः॥ ६॥ ॥ ७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच अहोभिहितमाख्यानंभवतातत्त्वदर्शिना॥ भूयएवतुमेहर्षःश्रुत्वावागमृतंतव ॥ १॥ विदुरउवाच शृणुभूयःप्रवक्ष्यामिमार्गस्यैतस्य विस्तरं॥ यच्छ्रुत्वाविप्रमुच्यंतेसंसारेभ्योविचक्षणाः॥ २॥ यथातुपुरुषोराजन्दीर्घमध्वानमास्थितः॥ क्वचित्क्वचिच्छ्रमाच्छ्रांतःकुरुतेवासमेववा॥ ३॥ एवंसं सारपर्यायेगर्भवासेषुभारत॥ कुर्वंतिदुर्बुधावासंमुच्यंतेतत्रपंडिताः॥४॥तस्मादध्वानमेवैतमाहुःशास्त्रविदोजनाः॥यत्तुसंसारगहनंवनमाहुर्मनीषिणः॥५॥ सोयंलोकसमावर्तोमर्त्यानांभरतर्षभ ॥ चराणांस्थावराणांचनगृध्येत्तत्रपंडितः ॥ ६ ॥ शारीरामानसाश्चैवमर्त्यानांयेतुव्याधयः ॥ प्रत्यक्षाश्चपरोक्षाश्चते व्यालाःकथिताबुधैः॥ ७॥ क्लिश्यमानाश्चतैर्नित्यंवार्यमाणाश्चभारत॥ स्वकर्मभिर्महाव्यालैर्नोद्विजंत्यल्पबुद्धयः ॥ ८ ॥ अथापितैर्विमुच्येतव्याधिभिःपुरुषो नृप॥ आवृणोत्येवतंपश्चाज्जरारूपविनाशिनी॥ ९॥ शब्दरूपरसस्पर्शैर्गंधैश्चविविधैरपि॥ मज्जमांसमहापंकेनिरालंबेसमंततः॥ १०॥ संवत्सराश्चमासाश्च पक्षाहोरात्रसंधयः॥ क्रमेणास्योपयुंजंतिरूपमायुस्तथैवच॥ ११॥ एतेकालस्यनिधयोनैतान्जानंतिदुर्बुधाः॥ धात्राभिलिखितान्याहुःसर्वभूतानिकर्मणा ॥ १२॥ रथःशरीरंभूतानांसत्वमाहुस्तुसारथिं॥ इंद्रियाणिहयानाहुःकर्मबुद्धिस्तुरश्मयः॥ १३॥ तेषांहयानांयोवेगंधावतामनुधावति॥ सतुसंसारचक्रेस्मिं श्चक्रवत्परिवर्तते॥ १४॥ यस्तान्संयमतेबुद्ध्यासंयतोननिवर्तते॥ येतुसंसारचक्रेस्मिंश्चक्रवत्परिवर्तिते॥ १५॥

सत्वंबुद्धिः कर्मबुद्धिर्मनः मनःप्रग्रहमेवचेतिश्रुतेः ॥ १३ ॥ यःसंघाताभिमानीभोक्ता वेगंअनुधावतिकर्ममार्गप्रवृत्तिअनुसरति परिवर्ततेभ्रमति ॥ १४ ॥ यःसंयतःसंयमी तानिंद्रियाद्यान्संयमतेसंयच्छते सननिवर्तते संसारेस्थितःसन्नपुनरावर्तते ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

 जीवंतोपितादृशानमुच्यंतिनभ्रमंतियोनिचक्रे ॥ १६ ॥ शतशाखःसंसारवृक्षः ॥ १७ ॥ क्रोधलोभौनिराकृतौयेनसः यास्यंयमलोकप्रापकंसंसारगहनं ॥ १९ ॥ अनुतर्षुलंतृष्णाशीलंलक्ष्मीकृत्य ॥ २० ॥

भ्रममाणानमुच्यंतिसंसारेनभ्रमंतिते ॥ संसारेभ्रमतांराजन्दुःखमेतद्धिजायते ॥ १६ ॥ तस्मादस्यनिवृत्त्यर्थंयत्नमेवाचरेद्बुधः ॥ उपेक्षानात्रकर्तव्याशतशा

॥५॥ खःप्रवर्धते ॥ १७ ॥ यतेंद्रियोनरोराजन्क्रोधलोभनिराकृतः ॥ संतुष्टःसत्यवादीयःसशांतिमधिगच्छति ॥ १८ ॥ याम्यमाहूरथंह्येनंमुह्यंतेयेनदुर्बुधाः ॥ सचै

तत्प्राप्नुयाद्राजन्यत्त्वंप्राप्तोनराधिप ॥ १९ ॥ अनुतर्षुलमेवैतद्दुःखंभवतिमारिष ॥ राज्यनाशंसुहृन्नाशंसुतनाशंचभारत ॥ साधुःपरमदुःखानांदुःखभैषज्य

माचरेत् ॥ २० ॥ ज्ञानौषधमवाप्येहदूरपारंमहौषधं ॥ छिंद्याद्दुःखमहाव्याधिंनरःसंयतमानसः ॥ २१ ॥ नविक्रमोनचाप्यर्थोनमित्रंनसुहृज्जनः ॥ तथो

न्मोचयतेदुःखाद्यथात्मास्थिरसंयमः ॥ २२ ॥ तस्मान्मैत्रंसमास्थायशीलमापद्यभारत ॥ दमस्त्यागोप्रमादश्चतेत्रयोब्रह्मणोहयाः ॥ २३ ॥ शीलरश्मिसमायु

क्तःस्थितोयोमानसेरथे ॥ त्यक्त्वामृत्युभयंराजन्ब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ २४ ॥ अभयंसर्वभूतेभ्योयोददातिमहीपते ॥ सगच्छतिपरंस्थानंविष्णोःपदमनामयं ॥

॥ २५ ॥ नतत्क्रतुसहस्रेणनोपवासैश्चनित्यशः ॥ अभयस्यचदानेनयत्फलंप्राप्नुयान्नरः ॥ २६ ॥ नह्यात्मनःप्रियतरंकिंचिद्भूतेषुनिश्चितं ॥ अनिष्टंसर्वभूतानां

मरणंनामभारत ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वेषुभूतेषुदयाकार्याविपश्चिता ॥ नानामोहसमायुक्ताबुद्धिजालेनसंवृताः ॥ २८ ॥ असूक्ष्मदृष्टयोमंदाभ्राम्यंतेतत्रतत्रह ॥

सुसूक्ष्मदृष्टयोराजन्व्रजंतिब्रह्मशाश्वतं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विशोककरणेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपाय

नउवाच विदुरस्यतुतद्वाक्यंनिशम्यकुरुसत्तमः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तःपपातभुविमूर्छितः ॥ १ ॥ तंतथापतितंभूमौनिःसंज्ञंप्रेक्ष्यबांधवाः ॥ कृष्णद्वैपायनश्चै

वक्षत्ताचविदुरस्तथा ॥ २ ॥ संजयःसुहृदश्चान्येद्वास्थायेचास्यसंमताः ॥ जलेनसुखशीतेनतालवृंतैश्चभारत ॥ ३ ॥ पस्पर्शुश्चकरैर्गात्रंवीज्यमानश्चयत्नतः ॥

आश्वास्यतुचिरंकालंधृतराष्ट्रंतथागतं ॥ ४ ॥ अथदीर्घस्यकालस्यलब्धसंज्ञोमहीपतिः ॥ विललापचिरंकालंपुत्राधिभिरभिप्लुतः ॥ ५ ॥ धिगस्तुखलुमानुष्यंमा ॥५॥

नुषेषुपरिग्रहे ॥ यतोमूलानिदुःखानिसंभवंतिमुहुर्मुहुः ॥ ६ ॥ पुत्रनाशेर्थनाशेचज्ञातिसंबंधिनामथ ॥ प्राप्यतेसुमहद्दुःखंविषाग्निप्रतिमंविभो ॥ ७ ॥

दूरपारंब्रह्मज्ञानं ॥ २१ ॥ स्थिरःपुनर्निवर्तितुमसमर्थः संयमस्तुच्छविषयेभ्यइंद्रियपरावृत्तिर्यस्यतादृशः आत्मास्वयं ॥ २२ ॥ ब्रह्मणःब्रह्मलोकस्यप्रापकाइतिशेषः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

येनदह्यंतिगात्राणियेनप्रज्ञाविनश्यति॥ येनाभिभूतःपुरुषोमरणंबहुमन्यते ॥ ८ ॥ तदिदंव्यसनंप्राप्तंमयाभाग्यविपर्ययात्॥ तस्यांतंनाधिगच्छामिऋतेप्रा
णविमोक्षणात् ॥ ९ ॥ तथैवाहंकरिष्यामिअद्यैवद्विजसत्तम ॥ इत्युक्त्वातुमहात्मानंपितरंब्रह्मवित्तमं ॥ १० ॥ धृतराष्ट्रोभवन्मूढःसशोकंपरमंगतः ॥ अभूच्चतू
ष्णींराजासौध्यायमानोमहीपते ॥ ११ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्णद्वैपायनःप्रभुः॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंपुत्रंवचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ व्यासउवाच धृतराष्ट्र
महाबाहोयत्त्वांवक्ष्यामितच्छृणु॥ श्रुतवानसिमेधावीधर्मार्थकुशलःप्रभो ॥ १३ ॥ नतेस्त्यविदितंकिंचिद्वेदितव्यंपरंतप ॥ अनित्यतांहिमर्त्यानांविजानासिन
संशयः॥ १४ ॥अध्रुवेजीवलोकेचस्थानेवाशाश्वतेसति॥ जीवितेमरणांतेचकस्माच्छोचसिभारत॥ १५ ॥ प्रत्यक्षंतवराजेंद्रवैरस्यास्यसमुद्भवः ॥ पुत्रंतेका
रणंकृत्वाकालयोगेनकारितः॥ १६ ॥ अवश्यंभवितव्येचकुरूणांवैशसेनृप॥ कस्माच्छोचसितान्शूरान्गतान्परमिकांगतिं ॥ १७ ॥ जानताचमहाबाहोविदु
रेणमहात्मना॥ यतितंसर्वयत्नेनशमंप्रतिजनेश्वर॥ १८ ॥ नचदैवकृतोमार्गःशक्योभूतेनकेनचित्॥ घटतापिचिरंकालंनियंतुमितिमेमतिः ॥ १९ ॥ देवता
नांहियत्कार्यंमयाप्रत्यक्षतःश्रुतं॥ तत्तेहंसंप्रवक्ष्यामियथास्थैर्यंभवेत्तव॥ २० ॥पुराहंत्वरितोयातःसभामैंद्रींजितक्लमः॥ अपश्यंतत्रचतदासमवेतान्दिवौक
सः॥ २१ ॥ नारदप्रमुखाश्चापिसर्वेदेवर्षयोनघ॥ तत्रचापिमयादृष्टाःपृथिवीपृथिवीपते॥ २२ ॥ कार्यार्थमुपसंप्राप्तादेवतानांसमीपतः ॥ उपगम्यतदाधात्री
देवानाहसमागतान्॥ २३ ॥ यत्कार्यंममयुष्माभिर्ब्रह्मणःसदनेतदा॥ प्रतिज्ञातंमहाभागास्तच्छीघ्रंसंविधीयतां॥ २४ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाविष्णुर्लोकनम
स्कृतः॥ उवाचवाक्यंप्रहसन्पृथिवींदेवसंसदि॥ २५॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्राणांयस्तुज्येष्ठःशतस्यवै॥ दुर्योधनइतिख्यातःसतेकार्यंकरिष्यति ॥ २६॥ तंचप्राप्यम
हीपालंकृतकृत्याभविष्यसि॥ तस्यार्थेपृथिवीपालाःकुरुक्षेत्रंसमागताः॥ २७ ॥ अन्योन्यंघातयिष्यंतिदृढैःशस्त्रैःप्रहारिणः ॥ ततस्तेभवितादेविभारस्ययुधि
नाशनं॥ २८ ॥ गच्छशीघ्रंस्वकंस्थानंलोकान्धारयशोभने॥ यएषतेसुतोराजन्लोकसंहारकारणात्॥ २९ ॥ कलेरंशःसमुत्पन्नोगांधार्याजठरेनृप॥ अमर्षी
चपलश्चापिक्रोधनोदुष्प्रसाधनः॥ ३० ॥ दैवयोगात्समुत्पन्नाभ्रातरश्चास्यतादृशाः॥ शकुनिर्मातुलश्चैवकर्णश्चपरमःसखा॥ ३१ ॥ समुत्पन्नाविनाशार्थंपृ
थिव्यांसहितान्नृपाः॥ यादृशोजायतेराजातादृशोस्यजनोभवेत्॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीये
अधर्मोधर्मतांयातिस्वामीचेद्धार्मिकोभवेत् ॥ स्वामिनोगुणदोषाभ्यांभृत्याःस्युर्नात्रसंशयः ॥३३॥ दुष्टंराजानमासाद्यगतास्तेतनयान्नृप ॥ एतमर्थंमहाबाहो
॥६॥ नारदोवेदतत्त्ववित् ॥ ३४॥ आत्मापराधात्पुत्रास्तेविनष्टाःपृथिवीपते ॥ मातान्शोचस्वराजेंद्रनहिशोकेस्तिकारणं ॥ ३५ ॥ नहितेपांडवाःस्वल्पमपराध्यंतिभा ११
रत॥पुत्रास्तवदुरात्मानोयैरियंघातितामही॥३६॥नारदेनचभद्रंतेपूर्वमेवनसंशयः॥युधिष्ठिरस्यसमितौराजसूयेनिवेदितं॥३७॥पांडवाःकौरवाःसर्वेसमासा
द्यपरस्परं॥ नभविष्यंतिकौंतेययत्तेकृत्यंतदाचर ॥ ३८॥ नारदस्यवचःश्रुत्वातदाशोऽचंतपांडवाः ॥ एवंतेसर्वमाख्यातंदेवगुह्यंसनातनं ॥३९ ॥कथंतेशोकना
शःस्यात्प्राणेषुचदयाप्रभो॥ स्नेहश्चपांडुपुत्रेषुज्ञात्वादैवकृतंविधिं ॥४० ॥ एषचार्थोमहाबाहोपूर्वमेवमयाश्रुतः॥ कथितोधर्मराजस्यराजसूयेक्रतूत्तमे ॥४१ ॥
यतितंधर्मपुत्रेणमयागुह्येनिवेदिते ॥ अविग्रहेकौरवाणांदैवंतुबलवत्तरं॥ ४२ ॥ अनतिक्रमणीयोहिविधीराजन्कथंचन ॥ कृतांतस्यतुभूतेनस्थावरेणचरेण
च॥ ४३ ॥ भवान्धर्मपरोयत्रबुद्धिश्रेष्ठश्चभारत ॥ मुह्यतेप्राणिनांज्ञात्वागतिंचागतिमेवच ॥ ४४ ॥ त्वांतुशोकेनसंतप्तंमुह्यमानंमुहुर्मुहुः ॥ ज्ञात्वायुधिष्ठि
रोराजाप्राणानपिपरित्यजेत् ॥ ४५ ॥ कृपालुर्नित्यशोवीरस्तिर्यग्योनिगतेष्वपि॥ सकथंत्वयिराजेंद्रकृपांनैवकरिष्यति ॥ ४६ ॥ ममचैवनियोगेनविधेश्चाप्य
निवर्तनात् ॥ पांडवानांचकारुण्यात्प्राणान्धारयभारत ॥ ४७॥ एवंतेवर्तमानस्यलोकेकीर्तिर्भविष्यति॥ धर्मार्थःसुमहांस्तातततंस्याच्चतपश्चिरात् ॥ ४८॥पुत्र
शोकंसमुत्पन्नंहुताशंज्वलितंयथा॥ प्रज्ञांभसामहाभागनिर्वापयसदासदा॥ ४९॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वातस्यवचनंव्यासस्यामिततेजसः ॥ मु
हूर्तंसमनुध्यायन्धृतराष्ट्रोभ्यभाषत ॥ ५० ॥ महताशोकजालेनप्रणुन्नोस्मिद्विजोत्तम ॥ नात्मानमवबुध्यामिमुह्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ ५१ ॥ इदंतुवचनंश्रुत्वातव
देवनियोगजं॥ धारयिष्याम्यहंप्राणान् घटिष्येनतुशोचितुं ॥ ५२ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंव्यासःसत्यवतीसुतः॥ धृतराष्ट्रस्यराजेंद्रतत्रैवांतरधीयत ॥ ५३ ॥ इ
तिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रविशोककरणेअष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच गतेभगवतिव्यासेधृतराष्ट्रोमही
पतिः॥ किमचेष्टतविप्रर्षेतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ तथैवकौरवोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः॥ कृपप्रभृतयश्चैवकिमकुर्वततेत्रयः ॥२॥ अश्वत्थाम्नःश्रुतंकर्मशा ॥६॥
पश्चान्योन्यकारितः॥ वृत्तांतमुत्तरंब्रूहियदभाषतसंजयः ॥ ३॥ भारतभावदीपेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ गतेइति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विगताप्रज्ञाव्यासदत्तंदिव्यज्ञानंयस्यसविगतप्रज्ञः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ शोकस्यातिगाढत्वात्पुनर्विदुरेणोक्तं अभावादीनीत्यादि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ संवर्तयतिवर्तुलय

वैशंपायनउवाच हतेदुर्योधनेचैवहतेसैन्येचसर्वशः ॥ संजयोविगतप्रज्ञोधृतराष्ट्रमुपस्थितः ॥ ४ ॥ संजयउवाच आगम्यनानादेशेभ्योनानाजन
पदेश्वराः ॥ पितृलोकंगताराजन्सर्वेतवसुतैःसह ॥ ५ ॥ याच्यमानेनसततंतवपुत्रेणभारत ॥ घातितापृथिवीसर्वावैरस्यांतंविधित्सता ॥ ६ ॥ पुत्राणामथपौ
त्राणांपितॄणांचमहीपते ॥ आनुपूर्व्येणसर्वेषांप्रेतकार्याणिकारय ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंघोरंसंजयस्यमहीपतिः ॥ गतासुरिवनिश्चे
ष्टोन्यपतत्पृथिवीतले ॥ ८ ॥ तंशयानमुपागम्यपृथिव्यांपृथिवीपतिम् ॥ विदुरःसर्वधर्मज्ञइदंवचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ उत्तिष्ठराजन्किंशेषेमाशुचोभरतर्षभ ॥ ए
षावैसर्वसत्वानांलोकेश्वरपरागतिः ॥ १० ॥ अभावादीनिभूतानिभावमध्यानिभारत ॥ अभावनिधनान्येवतत्रकापरिदेवना ॥ ११ ॥ नशोचन्मृतमन्वेति
नशोचन्म्रियतेनरः ॥ एवंसांसिद्धिकेलोकेकिमर्थमनुशोचसि ॥ १२ ॥ अयुध्यमानोम्रियतेयुध्यमानस्तुजीवति ॥ कालंप्राप्यमहाराजनकश्चिदतिवर्तते ॥
॥ १३ ॥ कालःकर्षतिभूतानिसर्वाणिविविधानिच ॥ नकालस्यप्रियःकश्चिन्नद्वेष्यःकुरुसत्तम ॥ १४ ॥ यथावायुस्तृणाग्राणिसंवर्तयतिसर्वतः ॥ तथाकालव
शंयांतिभूतानिभरतर्षभ ॥ १५ ॥ एकसार्थप्रयातानांसर्वेषांतत्रगामिनाम् ॥ यस्यकालःप्रयात्यग्रेतत्रकापरिदेवना ॥ १६ ॥ यांश्चापिनिहतान्युद्धेराजंस्त्वम
नुशोचसि ॥ नशोच्याहिमहात्मानःसर्वेतेत्रिदिवंगताः ॥ १७ ॥ नयज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्नतपोभिर्नविद्यया ॥ तथास्वर्गमुपायांतियथाशूरास्तनुत्यजः ॥ १८ ॥ स
र्वेवेदविदःशूराःसर्वेसुचरितव्रताः ॥ सर्वेचाभिमुखाःक्षीणास्तत्रकापरिदेवना ॥ १९ ॥ शरीराग्निषुशूराणांजुहुवुस्तेशराहुतीः ॥ हूयमानान्शरांश्चैवसेहुरुत्त
मपूरुषाः ॥ २० ॥ एवंराजंस्तवाचक्षेस्वर्ग्यंपंथानमुत्तमम् ॥ नयुद्धादधिकंकिंचित्क्षत्रियस्येहविद्यते ॥ २१ ॥ क्षत्रियास्तेमहात्मानःशूराःसमितिशोभनाः ॥
आशिषंपरमांप्राप्तानशोच्याःसर्वएवहि ॥ २२ ॥ आत्मनात्मानमाश्वास्यमाशुचःपुरुषर्षभ ॥ नाद्यशोकाभिभूतस्त्वंकार्यमुत्स्रष्टुमर्हसि ॥ २३ ॥ इतिश्रीम
हाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० विदुरवाक्येनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच विदुरस्यतुतद्वाक्यंश्रुत्वातुपुरुषर्षभः ॥ युज्य
तांयानमित्युक्त्वापुनर्वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ धृतराष्ट्रउवाच शीघ्रमानयगांधारींसर्वाश्चभरतस्त्रियः ॥ वधूंकुंतीमुपादाययाश्चान्यास्तत्रयोषितः ॥ २ ॥

ति कंपयतिवा ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आचक्षेकथयामि ॥ २१ ॥ २२ ॥ कार्यंअवश्यकर्तव्यमुदकदानादि ॥ २३ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ समारोप्यवाहनेष्वितिशेषः॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पृषत्यश्चित्रहरिण्यः ॥ १० ॥ किशोरीणांअश्वशावकीनां किशोरोऽश्वस्यशावकइतिमेदिनी अंगनेनृत्यशिक्षाभूमौ ॥ ११ ॥

एवमुक्त्वासधर्मात्माविदुरंधर्मवित्तमम्॥ शोकविप्रहतज्ञानोयानमेवान्वपद्यत ॥ ३ ॥ गांधारीपुत्रशोकार्ताभर्तुर्वचननोदिता ॥ सहकुंत्यायतोराजासहस्त्री
भिरुपाद्रवत्॥ ४ ॥ ताःसमासाद्यराजानंभृशंशोकसमन्विताः॥ आमंत्र्यान्योन्यमीयुःस्मभृशमुच्चुक्रुशुस्ततः॥ ५ ॥ ताःसमाश्वासयत्क्षत्ताताभ्यश्चार्ततरः
स्वयम्॥ अश्रुकंठीःसमारोप्यततोसौनिर्ययौपुरात्॥ ६ ॥ ततःप्रणादःसंजज्ञेसर्वेषुकुरुवेश्मसु॥ आकुमारंपुरंसर्वमभवच्छोककर्शितम्॥७॥ अदृष्टपूर्वाया
नार्यःपुरादेवगणैरपि॥पृथग्जनेनदृश्यंतेतास्तदानिहतेश्वराः॥ ८ ॥ प्रकीर्यकेशान्सुशुभान्भूषणान्यवमुच्यच॥एकवस्त्रधरानार्यःपरिपेतुरनाथवत्॥ ९॥ श्वे
तपर्वतरूपेभ्योगृहेभ्यस्तास्त्वपाक्रमन्॥ गुहाभ्यइवशैलानांपृषत्योहतयूथपाः॥ १०॥ तान्युदीर्णानिनारीणांतदावृंदान्यनेकशः॥शोकार्तान्यद्रवन्राजन्किशो
रीणामिवांगने॥ ११॥प्रगृह्यबाहून्क्रोशंत्यःपुत्रान्भ्रातॄन्पितॄनपि॥दर्शयंतीवताहस्मयुगांतेलोकसंक्षयम्॥ १२॥विलपंत्योरुदंत्यश्चधावमानास्ततस्ततः॥शो
केनोपहतज्ञानाःकर्तव्यंनप्रजज्ञिरे॥ १३ ॥ व्रीडांजग्मुःपुरायाःस्मसखीनामपियोषितः ॥ ताएकवस्त्रानिर्लज्जाःश्वश्रूणांपुरतोऽभवन्॥ १४ ॥ परस्परंसुसू
क्ष्मेषुशोकेष्वाश्वासयंस्तदा॥ ताःशोकविह्वलाराजन्नवैक्षंतपरस्परम्॥ १५॥ ताभिःपरिवृतोराजारुदतीभिःसहस्रशः ॥ निर्ययौनगराद्दीनस्तूर्णमायोधनंप्र
ति॥ १६॥ शिल्पिनोवणिजोवैश्याःसर्वकर्मोपजीविनः॥ तेपार्थिवंपुरस्कृत्यनिर्ययुर्नगराद्बहिः ॥ १७॥ तासांविक्रोशमानानामार्तानांकुरुसंक्षये॥ प्रादुरा
सीन्महान्शब्दोव्यथयन्भुवनान्युत॥ १८॥ युगांतकालेसंप्राप्तेभूतानांदह्यतामिव॥ अभावःस्यादयंप्राप्तइतिभूतानिमेनिरे॥ १९॥ भृशमुद्विग्नमनसस्तेपौ
राःकुरुसंक्षये॥ प्राक्रोशंतमहाराजस्वनुरक्तास्तदाभृशम् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रनिर्गमनेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥
वैशंपायनउवाच क्रोशमात्रंततोगत्वाददृशुस्तान्महारथान्॥ शारद्वतंकृपंद्रौणिंकृतवर्माणमेवच॥१॥तेतुदृष्ट्वैवराजानंप्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम्॥ अश्रुकंठावि ॥७॥
निःश्वस्यरुदंतमिदमब्रुवन्॥ २ ॥ पुत्रस्तवमहाराजकृत्वाकर्मसुदुष्करम्॥ गतःसानुचरोराजन्शक्रलोकंमहीपते ॥ ३ ॥ दुर्योधनबलान्मुक्तावयमेवत्रयोर
थाः॥ सर्वमन्यत्परिक्षीणंसैन्यंतेभरतर्षभ॥ ४ ॥ इत्येवमुक्त्वाराजानंकृपःशारद्वतस्ततः॥ गांधारींपुत्रशोकार्तामिदंवचनमब्रवीत्॥ ५॥

॥१२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ क्रोशमात्रमिति ॥१॥२ ॥३॥४॥५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ दिष्टांतंमरणं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥ २२ ॥ २३ ॥ तदनंतरंकृपाचार्यकृतवर्मभ्यांवियोगानंतरं ॥ २४ ॥

अभीतायुद्ध्यमानास्तेघ्नंतःशत्रुगणान्बहून् ॥ वीरकर्माणिकुर्वाणाःपुत्रास्तेनिधनंगताः ॥ ६ ॥ ध्रुवंसंप्राप्यलोकांस्तेनिर्मलान्शस्त्रनिर्जितान् ॥ भास्वरंदेहमा
स्थायविहरंत्यमराइव ॥ ७ ॥ नहिकश्चिद्धिशूराणांयुद्ध्यमानःपराङ्मुखः ॥ शस्त्रेणनिधनंप्राप्तोनचकश्चित्कृतांजलिः ॥ ८ ॥ एवंतांक्षत्रियस्याहुःपुराणाःपर
मांगतिम् ॥ शस्त्रेणनिधनंसंख्येतन्नशोचितुमर्हसि ॥ ९ ॥ नचापिशत्रवस्तेषामृध्यंतेराज्ञिपांडवाः ॥ शृणुयत्कृतमस्माभिरश्वत्थामपुरोगमैः ॥ १० ॥ अधर्मे
णहतंश्रुत्वाभीमसेनेनतेसुतम् ॥ सुप्तंशिबिरमासाद्यपांडूनांकदनंकृतम् ॥ ११ ॥ पंचालानिहताःसर्वेधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ द्रुपदस्यात्मजाश्चैवद्रौपदेयाश्चपाति
ताः ॥ १२ ॥ तथाविशसनंकृत्वापुत्रशत्रुगणस्यते ॥ प्राद्रवामरणेस्थातुंनहिशक्यामहेत्रयः ॥ १३ ॥ तेहिशूरामहेष्वासाःक्षिप्रमेष्यंतिपांडवाः ॥ अमर्षवशमा
पन्नावैरंप्रतिजिहीर्षवः ॥ १४ ॥ तेहतानात्मजान्श्रुत्वाप्रमत्ताःपुरुषर्षभाः ॥ निरीक्षंतःपदंशूराःक्षिप्रमेवयशस्विनि ॥ १५ ॥ तेषांतुकदनंकृत्वासंस्थातुंनोत्स
हामहे ॥ अनुजानीहिनोराज्ञिमाचशोकेमनःकृथाः ॥ १६ ॥ राजंस्त्वमनुजानीहिधैर्यमातिष्ठचोत्तमम् ॥ दिष्टांतंपश्यचापित्वंक्षात्रंधर्मंचकेवलम् ॥ १७ ॥ इ
त्येवमुक्त्वाराजानंकृत्वाचाभिप्रदक्षिणम् ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रोणपुत्रश्चभारत ॥ १८ ॥ अवेक्षमाणाराजानंधृतराष्ट्रंमनीषिणम् ॥ गंगामनुमहाराजतूर्णम
श्वानचोदयन् ॥ १९ ॥ अपक्रम्यतुतेराजन्सर्वएवमहारथाः ॥ आमंत्र्यान्योन्यमुद्विग्नास्त्रिधातेप्रययुस्तदा ॥ २० ॥ जगामहास्तिनपुरंकृपःशारद्वतस्तदा ॥ स्व
मेवराष्ट्रंहार्दिक्योद्रौणिर्व्यासाश्रमंययौ ॥ २१ ॥ एवंतेप्रययुर्वीरावीक्षमाणाःपरस्परं ॥ भयार्ताःपांडुपुत्राणामागस्कृत्वामहात्मनाम् ॥ २२ ॥ समेत्यवीराराजा
नंतदात्वनुदितेरवौ ॥ विप्रजग्मुर्महात्मानोयथेच्छकमरिंदमाः ॥ २३ ॥ समासाद्याथवैद्रौणिंपांडुपुत्रामहारथाः ॥ व्यजयंस्तेरणेराजन्विक्रम्यतदनंतरम् ॥ २४ ॥
इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० कृपद्रौणिभोजदर्शनेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ वैशंपायनउवाच हतेषुसर्वसैन्येषुधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ शु
श्रुवेपितरंवृद्धंनिर्यातंगजसाह्वयात् ॥ १ ॥ सोऽभ्ययात्पुत्रशोकार्तःपुत्रशोकपरिप्लुतम् ॥ शोचमानंमहाराजभ्रातृभिःसहितस्तदा ॥ २ ॥ अन्वीयमानोवीरेणदा
शार्हेणमहात्मना ॥ युयुधानेनचतथातथैवचयुयुत्सुना ॥ ३ ॥ तमन्वगात्सुदुःखार्ताद्रौपदीशोककर्शिता ॥ सहपांचालयोषिद्भिर्यास्तत्रासन्समागताः ॥ ४ ॥

इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥५॥ प्रियाप्रियैःपांडवानांप्रियाःअभिमन्युप्रभृतयः अप्रियाःदुर्योधनादयः तैर्हेतुभिःक्रोशंतीभिरितिसंबंधः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥ ११॥१२ ॥ १३॥ १४ ॥ आक्षिप्य निवार्य आयसं लोह

सगंगामनुवृंदानिस्त्रीणांभरतसत्तम॥ कुररीणामिवार्तानांक्रोशंतीनांददर्शह॥ ५॥ ताभिःपरिवृतोराजाक्रोशंतीभिःसहस्रशः॥ ऊर्ध्वबाहुभिरार्ताभीरुदती
भिःप्रियाप्रियैः॥ ६॥ क्वनुधर्मज्ञताराज्ञःक्वनुसाद्यानृशंसता ॥ यच्चावधीत्पितॄन्भ्रातॄन्गुरुपुत्रान्सखीनपि ॥ ७॥ घातयित्वाकथंद्रोणंभीष्मंचापिपितामह
म्॥ मनस्तेभून्महाबाहोहत्वाचापिजयद्रथम्॥८॥ किंनुराज्येनतेकार्यंपितॄन्भ्रातॄनपश्यतः॥ अभिमन्युंचदुर्धर्षंद्रौपदेयांश्चभारत॥ ९॥ अतीत्यतामहाबाहुः
क्रोशंतीःकुररीरिव॥ ववंदेपितरंज्येष्ठंधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ १०॥ ततोऽभिवाद्यपितरंधर्मेणामित्रकर्षणाः॥ न्यवेदयंतनामानिपांडवास्तेपिसर्वशः॥ ११॥त
मात्मजांतकरणंपितापुत्रवधार्दितः॥ अप्रीयमाणःशोकार्तःपांडवंपरिषस्वजे॥ १२॥ धर्मराजंपरिष्वज्यसांत्वयित्वाचभारत ॥ दुष्टात्माभीममन्वैच्छद्दिधक्षु
रिवपावकः॥ १३॥ सकोपपावकस्तस्यशोकवायुसमीरितः॥ भीमसेनमयंदाववंदिधक्षुरिवदृश्यते॥ १४॥ तस्यसंकल्पमाज्ञायभीमंप्रत्यशुभंहरिः ॥ भीममा
क्षिप्यपाणिभ्यांप्रददौभीममायसम्॥ १५॥ प्रागेवतुमहाबुद्धिर्बुध्वातस्येंगितंहरिः॥ संविधानंमहाप्राज्ञस्तत्रचक्रेजनार्दनः॥ १६ ॥ तंगृहीत्वैवपाणिभ्यांभी
मसेनमयस्मयम्॥ बभंजवलवान्राजामन्यमानोवृकोदरम्॥ १७॥ नागायुतबलप्राणःसराजाभीममायसम्॥ भंक्त्वाविमथितोरस्कःसुस्रावरुधिरंमुखा
त्॥ १८॥ ततःपपातमेदिन्यांतथैवरुधिरोक्षितः॥ प्रपुष्पिताग्रशिखरःपारिजातइवद्रुमः॥ १९॥ प्रत्यगृह्णाच्चतंविद्वान्सूतोगावल्गणिस्तदा ॥ मैवमित्यब्रवी
च्चैनंशमयन्सांत्वयन्निव॥ २०॥ सतुकोपंसमुत्सृज्यगतमन्युर्महामनाः॥ हाहाभीमेतिचुक्रोशनृपःशोकसमन्वितः॥ २१॥ तंविदित्वागतक्रोधंभीमसेनवधा
र्दितम्॥ वासुदेवोवरःपुंसामिदंवचनमब्रवीत्॥ २२॥ माशुचोधृतराष्ट्रत्वंनैषभीमस्त्वयाहतः॥ आयसीप्रतिमाह्येषात्वयानिष्पातिताविभो॥ २३॥ त्वांक्रो
धवशमापन्नंविदित्वाभरतर्षभ॥ मयापकृष्टःकौंतेयोमृत्योर्दंष्ट्रांतरंगतः॥ २४ ॥ नहितेराजशार्दूलबलेतुल्योस्तिकश्चन॥ कःसहेतमहाबाहोबाह्वोर्विग्रहणं
नरः॥ २५॥ यथांतकमनुप्राप्यजीवन्कश्चिन्नमुच्यते॥ एवंबाह्वंतरंप्राप्यतवजीवेन्नकश्चन॥ २६॥ तस्मात्पुत्रेणयातेसौप्रतिमाकारितायसी ॥ भीमस्यसेयं ॥८॥
कौरव्यतवैवोपहतामया॥ २७॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंधर्मादपकृतंमनः॥ तवराजेंद्रतेनत्वंभीमसेनंजिघांससि॥ २८॥

मयं ॥ १५ ॥ संविधानंआयसस्यभीमस्यनिर्माणं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ पुत्रेति धर्मादपकृतंआलिंगनच्छलेनभीमवधःकर्तव्यइत्याशया॥२८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वृकोदरेणअहताअपिनजीवेयुः॥गतायुषांतेषांनिमित्तांतरेणापिनाशावश्यंभावादितिभावः ॥२९॥३०॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशोऽध्यायः॥१२॥ ॥७॥ ततइति॥१॥२॥३॥नतत्कृथाः

नत्वेतत्तेक्षमंराजन्हन्यास्त्वंयद्वृकोदरम्॥ नहिपुत्रामहाराजजीवेयुस्तेकथंचन॥ २९॥ तस्माद्यत्कृतमस्माभिर्मन्यमानैःशमंप्रति ॥ अनुमन्यस्वतत्सर्वंमाच
शोकेमनःकृथाः॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकपर्वणिआयसभीमभंगेद्वादशोऽध्यायः॥ १२॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच त
तएनमुपातिष्ठन्शौचार्थंपरिचारकाः ॥ कृतशौचंपुनश्चैनंप्रोवाचमधुसूदनः॥ १॥ राजन्नधीतावेदास्तेशास्त्राणिविविधानिच ॥ श्रुतानिचपुराणानिराजध
र्माश्चकेवलाः॥ २॥ एवंविद्वान्महाप्राज्ञःसमर्थःसन्बलाबले॥ आत्मापराधात्कस्मात्त्वंकुरुषेकोपमीदृशं॥ ३॥ उक्तवांस्त्वांतदैवाहंभीष्मद्रोणौचभारत॥ वि
दुरःसंजयश्चैववाक्यंराजन्नतत्कृथाः॥ ४॥ सवार्यमाणोनास्माकमकार्षीर्वचनंतदा॥ पांडवानधिकान्जानन्बलेशौर्येचकौरव ॥ ५॥ राजाहियःस्थिरप्रज्ञः
स्वयंदोषानवेक्षते॥ देशकालविभागंचपरंश्रेयःसविंदति॥ ६॥ उच्यमानस्तुयःश्रेयोगृह्णीतेनोहिताहिते॥ आपदःसमनुप्राप्यसशोचत्यनयेस्थितः॥ ७॥ त
तोन्यवृत्तमात्मानंसमवेक्षस्वभारत॥ राजंस्त्वंह्यविधेयात्मादुर्योधनवशेस्थितः॥ ८॥ आत्मापराधादापन्नस्तत्किंभीमंजिघांससि ॥ तस्मात्संयच्छकोपंत्वं
स्वमनुस्मरदुष्कृतं॥ ९॥ यस्तुतांस्पर्धयाक्षुद्रःपांचालीमानयत्सभां॥ सहतोभीमसेनेनवैरंप्रतिजिहीर्षता॥ १०॥ आत्मनोतिक्रमंपश्यपुत्रस्यचदुरात्मनः॥य
दनागसिपांडूनांपरित्यागस्त्वयाकृतः॥ ११॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसकृष्णेनसर्वंसत्यंजनाधिप॥ उवाचदेवकीपुत्रंधृतराष्ट्रोमहीपतिः॥ १२॥
एवमेतन्महाबाहोयथावदसिमाधव॥ पुत्रस्नेहस्तुबलवान्धैर्यान्मांसमचालयत्॥ १३॥ दिष्ट्यातुपुरुषव्याघ्रोबलवान्सत्यविक्रमः॥ त्वद्गुप्तोनागमत्कृष्णभीमो
बाह्वंतरंमम॥ १४॥ इदानींत्वहमव्यग्रोगतमन्युर्गतज्वरः॥ मध्यमंपांडवंवीरंद्रष्टुमिच्छामिमाधव॥ १५॥ हतेषुपार्थिवेंद्रेषुपुत्रेषुनिहतेषुच॥ पांडुपुत्रेषुवैशर्म
प्रीतिश्चाप्यवतिष्ठते॥ १६॥ ततःसभीमंचधनंजयंचमाद्र्याश्चपुत्रौपुरुषप्रवीरौ॥ पस्पर्शगात्रैःप्ररुदन्सुगात्रानाश्वास्यकल्याणमुवाचचैतान्॥ १७॥ इ
तिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० धृतराष्ट्रकोपविमोचनेपांडवपरिष्वंगोनामत्रयोदशोऽध्यायः॥ १३॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवा
च धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातास्ततस्तेकुरुपांडवाः॥ अभ्ययुर्भ्रातरःसर्वेगांधारींसहकेशवाः॥ १॥

तन्नकृतवानसि अडभावआर्षः॥४॥५॥६॥श्रेयोहिताहितेउच्यमानोनगृह्णीतइत्य
न्वयः॥७॥८॥९॥१०॥अनागसिअपराधाभावे परित्यागोराज्याप्रदानेनतिरस्कारः॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥ धृतराष्ट्रेति॥१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ततोज्ञात्वाहतामित्रंयुधिष्ठिरमुपागतं ॥ गांधारीपुत्रशोकार्ताशप्तुमैच्छदनिंदिता ॥ २ ॥ तस्याःपापमभिप्रायंविदित्वापांडवान्प्रति॥ ऋषिःसत्यवतीपुत्रःप्रागे
॥९॥ वसमबुध्यत ॥ ३ ॥ सगंगायामुपस्पृश्यपुण्यगंधिपयःशुचि ॥ तंदेशमुपसंपेदेपरमर्षिर्मनोजवः ॥ ४ ॥ दिव्येनचक्षुषापश्यन्मनसातद्गतेनच ॥ सर्वप्राणभृतां ११
भावंसतत्रसमबुध्यत ॥ ५ ॥ सस्नुषामब्रवीत्कालेकल्यवादीमहातपाः ॥ शापकालमवाक्षिप्यशमकालमुदीरयन् ॥ ६ ॥ नकोपःपांडवेकार्योगांधारिशममा
प्नुहि ॥ वचोनिगृह्यतामेतच्छृणुचेदंवचोमम ॥ ७ ॥ उक्तास्यष्टादशाहानिपुत्रेणजयमिच्छता ॥ शिवमाशास्वमेमातर्युध्यमानस्यशत्रुभिः ॥८॥ सातथायाच्य
मानात्वंकालेकालेजयैषिणा ॥ उक्तवत्यसिगांधारियतोधर्मस्ततोजयः ॥ ९ ॥ नचाप्यतीतांगांधारिवाचंतेवितथामहं ॥ स्मरामितोषमाणायास्तथाप्रणिहि
ताह्यसि ॥ १० ॥ विग्रहेतुमुलेराज्ञांगत्वापारमसंशयं ॥ जितंपांडुसुतैर्युद्धेनूनंधर्मस्ततोऽधिकः ॥ ११ ॥ क्षमाशीलापुराभूत्वासाद्यनक्षमसेकथं ॥ अधर्मंजहि
धर्मज्ञेयतोधर्मस्ततोजयः ॥ १२ ॥ स्वंचधर्मंपरिस्मृत्यवाचंचोक्तांमनस्विनि ॥ कोपंसंयच्छगांधारिमैवंभूःसत्यवादिनि ॥ १३ ॥ गांधार्युवाच भगव
न्नाभ्यसूयामिनैतानिच्छामिनश्यतः ॥ पुत्रशोकेनतुबलान्मनोविह्वलतीवमे ॥ १४ ॥ यथैवकुंत्याकौंतेयारक्षितव्यास्तथामया ॥ तथैवधृतराष्ट्रेणरक्षितव्या
मयायथा ॥ १५ ॥ दुर्योधनापराधेनशकुनेःसौबलस्यच ॥ कर्णदुःशासनाभ्यांचकृतोऽयंकुरुसंक्षयः ॥ १६ ॥ नापराध्यतिबीभत्सुर्नचपार्थोवृकोदरः ॥ नकु
लःसहदेवश्चनैवजातुयुधिष्ठिरः ॥ १७ ॥ युध्यमानाहिकौरव्याःकृतमानाःपरस्परं ॥ निहताःसहिताश्चान्यैस्तत्रनास्त्यप्रियंमम ॥ १८ ॥ किंतुकर्माकरोद्भीमो
वासुदेवस्यपश्यतः ॥ दुर्योधनंसमाहूयगदायुद्धेमहामनाः ॥ १९ ॥ शिक्षयाभ्यधिकंज्ञात्वाचरंतंबहुधारणे ॥ अधोनाभ्याःप्रहृतवांस्तन्मेकोपमवर्धयत् ॥ २० ॥
कथंनुधर्मंधर्मज्ञैःसमुद्दिष्टंमहात्मभिः ॥ त्यजेयुराहवेशूराःप्राणहेतोःकथंचन ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० गांधारीसांत्वनायांचतु
दर्शोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ॐ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंतस्याभीमसेनोथभीतवत् ॥ गांधारींप्रत्युवाचेदंवचःसानुनयंतदा ॥ १ ॥ अ ॥९॥
धर्मोयदिवाधर्मस्त्रासात्तत्रमयाकृतः ॥ आत्मानंत्रातुकामेनतन्मेत्वंक्षंतुमर्हसि ॥ २ ॥

स्मरामीत्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ कृतमानाः कृताहंकाराः १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ॐ॥ तदिति ॥ १ ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ३ ॥ ४ ॥५॥ उक्तवान् नहितेपतयःसंतीत्यादि ॥ ६ ॥ असंगृह्यअनुपसंहृत्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अंतोष्ठात् अधरोष्ठात्उपरिनिगतमित्यर्थः दंतोष्ठादित्य

नहियुद्धेनपुत्रस्तेधर्म्येणसमहाबलः ॥ नशक्यःकेनचिद्धंतुमतोविषममाचरं ॥ ३ ॥ अधर्मेणजितःपूर्वंतेनचापियुधिष्ठिरः ॥ निकृताश्चसदैवस्मततोविषम
माचरं ॥ ४ ॥ सैन्यस्यैकोऽवशिष्टोऽयंगदायुद्धेनवीर्यवान् ॥ मांहत्वानहरेद्राज्यमितिवैतत्कृतंमया ॥ ५ ॥ राजपुत्रींचपांचालीमेकवस्त्रांरजस्वलां ॥ भवत्या
विदितंसर्वमुक्तवान्यत्सुतस्तव ॥ ६ ॥ सुयोधनमसंगृह्यनशक्याभूःससागरा ॥ केवलाभोक्तुमस्माभिरतश्चैतत्कृतंमया ॥ ७ ॥ तथाप्यप्रियमस्माकंपुत्रस्ते
समुपाचरत् ॥ द्रौपद्यायत्सभामध्येसव्यमूरुमदर्शयत् ॥ ८ ॥ तदैववध्यःसोऽस्माकंदुराचारश्चतेसुतः ॥ धर्मराजाज्ञयाचैवस्थिताःस्मसमयेतदा ॥ ९ ॥ वैरमुद्दी
पितंराज्ञिपुत्रेणतवतन्महत् ॥ क्लेशिताश्चवनेनित्यंततएतत्कृतंमया ॥ १० ॥ वैरस्यास्यगताःपारंहत्वादुर्योधनंरणे ॥ राज्यंयुधिष्ठिरःप्राप्तोवयंचगतमन्यवः ॥
॥ ११ ॥ गांधार्युवाच नतस्यैषवधस्तातयत्प्रशंससिमेसुतं ॥ कृतवांश्चापितत्सर्वंयदिदंभाषसेमयि ॥ १२ ॥ हताश्वेनकुलेयत्तुवृषसेनेनभारत ॥ अ
पिबःशोणितंसंख्येदुःशासनशरीरजम् ॥ १३ ॥ सद्भिर्विगर्हितंघोरमनार्यजनसेवितम् ॥ क्रूरंकर्माकृथास्तस्मात्तदयुक्तंवृकोदर ॥ १४ ॥ भीमसेनउवा
च अन्यस्यापिनपातव्यंरुधिरंकिंपुनःस्वकम् ॥ यथैवात्मातथाभ्राताविशेषोनास्तिकश्चन ॥ १५ ॥ रुधिरंनव्यतिक्रामदंतोष्ठादंबमाशुचः ॥ वैवस्वतस्तुत
द्वेदहस्तौमेरुधिरोक्षितौ ॥ १६ ॥ हताश्वंनकुलंदृष्ट्वावृषसेनेनसंयुगे ॥ भ्रातॄणांसंप्रहृष्टानांत्रासःसंजनितोमया ॥ १७ ॥ केशपक्षपरामर्शेद्रौपद्याद्यूतकारिते ॥
क्रोधाद्यदब्रुवंचाहंतच्चमेहृदिवर्तते ॥ १८ ॥ क्षत्रधर्माच्च्युतोराज्ञिभवेयंशाश्वतीःसमाः ॥ प्रतिज्ञांतामनिस्तीर्यततस्तत्कृतवानहम् ॥ १९ ॥ नमामर्हसिगांधा
रिदोषेणपरिशंकितुम् ॥ अनिगृह्यपुरापुत्रानस्मास्वनपकारिषु ॥ अधुनाकिंनुदोषेणपरिशंकितुमर्हसि ॥ २० ॥ गांधार्युवाच वृद्धस्यास्यशतंपुत्रा
न्निघ्नंस्त्वमपराजितः ॥ कस्मान्नशेषयेःकिंचिद्येनाल्पमपराधितं ॥ २१ ॥ संतानमावयोस्तातवृद्धयोर्हृतराज्ययोः ॥ कथमंधद्वयस्यास्ययष्टिरेकानवर्जिता ॥ २२ ॥
शेषेप्यवस्थितेतातपुत्राणामंतकेत्वयि ॥ नमेदुःखंभवेदेतद्यदित्वंधर्ममाचरेः ॥ २३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुगांधारीयुधिष्ठिरमपृच्छत ॥ क्वस
राजेतिसक्रोधापुत्रपौत्रवधार्दिता ॥ २४ ॥ तामभ्यगच्छद्राजेंद्रोवेपमानःकृतांजलिः ॥ युधिष्ठिरस्त्विदंतत्रमधुरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २५ ॥

पपाठः ॥ १६ ॥ वृषसेनेनकर्णपुत्रेण ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ किंचित्कमपिनशेषयेः शेषमेकमपिनरक्षितवानसि ॥ २१ ॥ नवर्जितावधकालेनत्यक्ता ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कुनखीभूतोहस्तदेशइतिशेषः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६॥३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वांआवां ॥ ४४ ॥ इतिश्री

पुत्रहंतान्नृशंसोऽहंतवदेवियुधिष्ठिरः॥ शापार्हःपृथिवीनाशेहेतुभूतःशपस्वमां॥ २६॥ नहिमेजीवितेनार्थोनराज्येनधनेनवा ॥ तादृशान्सुहृदोहत्वामूढस्या

॥ १० ॥ स्यसुहृद्द्रुहः॥ २७ ॥ तमेवंवादिनंभीतंसंनिकर्षगतंतदा॥ नोवाचकिंचिद्गांधारीनिःश्वासपरमाभृशं ॥ २८॥ तस्यावनतदेहस्यपादयोर्निपतिष्यतः ॥ युधि ११

ष्ठिरस्यनृपतेर्धर्मज्ञादीर्घदर्शिनी॥ २९॥ अंगुल्यग्राणिदद्दर्शेदेवीपट्टांतरेणसा॥ ततःसकुनखीभूतोदर्शनीयनखोनृपः॥३०॥ तंदृष्ट्वाचार्जुनोऽगच्छद्वासुदेव

स्यपृष्ठतः॥ एवंसंचेष्टमानांस्तानितश्चेतश्चभारत॥ ३२॥ गांधारीविगतक्रोधासांत्वयामासमातृवत्॥ तयातेसमनुज्ञातामातरंवीरमातरं॥ ३३ ॥ अभ्यग

च्छंतसहिताःपृथांपृथुलवक्षसः॥ चिरस्यदृष्ट्वापुत्रान्सापुत्राधिभिरभिप्लुता॥ ३४॥ बाष्पमाहारयद्देवीवस्त्रेणावृत्यवैमुखं॥ ततोबाष्पंसमुत्सृज्यसहपुत्रैस्तदा

पृथा॥३४॥अपश्यदेतान्शस्त्रौघैर्बहुधाक्षतविक्षतान्॥ सातानेकैकशःपुत्रान्संस्पृशंतीपुनःपुनः॥ ३५॥ अन्वशोचतदुःखार्ताद्रौपदींचहतात्मजां॥ रुदतीम

थपांचालींददर्शपतितांभुवि॥ ३६॥ द्रौपद्युवाच आर्येपुत्राःक्वतेसर्वेसौभद्रसहितागताः॥ नत्वांतेऽद्याभिगच्छंतिचिरंदृष्ट्वातपस्विनीं॥ ३७॥ किंनुरा

ज्येनवैकार्यंविहीनायाःसुतैर्मम॥ तांसमाश्वासयामासपृथापृथुललोचना॥३८॥ उत्थाप्ययाज्ञसेनींतुरुदतींशोककर्शितां॥ तयैवसहिताचापिपुत्रैरनुगता

नृप॥ ३९॥ अभ्यगच्छतगांधारीमार्तामार्ततरास्वयं॥ वैशंपायनउवाच तामुवाचाथगांधारीसहवध्वायशस्विनीं॥ ४० ॥ मैवंपुत्रीतिशोकार्तापश्य

मामपिदुःखितां॥ मन्येलोकविनाशोऽयंकालपर्यायनोदितः॥ ४१॥ अवश्यभावीसंग्रामःस्वभावाल्लोमहर्षणः॥ इदंतत्समनुप्राप्तंविदुरस्यवचोमहत्॥४२॥

असिद्धानुनयेकृष्णेयदुवाचमहामतिः॥ तस्मिन्नपरिहार्येऽर्थेव्यतीतेचविशेषतः॥ ४३॥ माशुचोनहिशोच्यास्तेसंग्रामेनिधनंगताः॥ यथैवाहंतथैवत्वंकोवा

माश्वासयिष्यति॥ ममैवह्यपराधेनकुलमग्र्यंविनाशितं॥ ४४॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिजलप्रदानिकप० पृथापुत्रदर्शनेपंचदशोऽध्यायः॥१५॥ ॥

समाप्तंजलप्रदानिकंपर्व॥ अथस्त्रीविलापपर्व॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुगांधारीकुरूणामवकर्तनं॥ अपश्यत्तत्रतिष्ठंतीसर्वंदिव्येनचक्षुषा॥१॥

॥ १० ॥ पतिव्रतामहाभागासमानव्रतचारिणी॥ उग्रेणतपसायुक्तासततंसत्यवादिनी॥ २॥

पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति अवकर्तनंयुद्धस्थानं ॥ १ ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पंचानांभूतानांपृथिव्यादीनांकुरुपं

वरदानेनकृष्णस्यमहर्षेःपुण्यकर्मणः ॥ दिव्यज्ञानबलोपेताविविधंपर्यदेवयत् ॥ ३ ॥ ददर्शसाबुद्धिमतीदूरादपियथांतिके ॥ रणाजिरंनृवीराणामद्भुतंलोमहष
र्णं ॥ ४ ॥ अस्थिकेशवसाकीर्णंशोणितौघपरिप्लुतं ॥ शरीरैर्बहुसाहस्रैर्विनिकीर्णंसमंततः ॥ ५ ॥ गजाश्वरथयोधानामावृतंरुधिराविलैः ॥ शरीरैरशिरस्कैश्च
विदेहैश्चशिरोगणैः ॥ ६ ॥ गजाश्वनरनारीणांनिःस्वनैरभिसंवृतं ॥ सृगालबककाकोलकंककाकनिषेवितं ॥ ७ ॥ रक्षसांपुरुषादानांमोदनंकुररकुलं ॥ अशि
वाभिःशिवाभिश्चनादितंगृध्रसेवितं ॥ ८ ॥ ततोव्यासाभ्यनुज्ञातोधृतराष्ट्रोमहीपतिः ॥ पांडुपुत्राश्चतेसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ ९ ॥ वासुदेवंपुरस्कृत्यहतबंधुंच
पार्थिवं ॥ कुरुस्त्रियःसमासाद्यजग्मुरायोधनंप्रति ॥ १० ॥ समासाद्यकुरुक्षेत्रंतास्त्रियोनिहतेश्वराः ॥ अपश्यंतहतांस्तत्रपुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्पतीन् ॥ ११ ॥ क्र
व्यादैर्भक्ष्यमाणान्वैगोमायुबलवायसैः ॥ भूतैःपिशाचैरक्षोभिर्विविधैश्चनिशाचरैः ॥ १२ ॥ रुद्राक्रीडनिभंदृष्ट्वातदाविशसनंस्त्रियः ॥ महार्हेभ्योऽथयानेभ्यो
विक्रोशंत्योनिपेतिरे ॥ १३ ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यंत्योदुःखार्ताभरतस्त्रियः ॥ शरीरेष्वस्खलन्नन्याःपतंत्यश्चापराभुवि ॥ १४ ॥ श्रांतानांचाप्यनाथानांनासीत्काचन
चेतना ॥ पांचालकुरुयोषाणांकृपणंतदभून्महत् ॥ १५ ॥ दुःखोपहतचित्ताभिःसमंतादनुनादितं ॥ दृष्ट्वायोधनमत्युग्रंधर्मज्ञासुबलात्मजा ॥ १६ ॥ ततःसापुं
डरीकाक्षमामंत्र्यपुरुषोत्तमं ॥ कुरूणांवैशसंदृष्ट्वाइदंवचनमब्रवीत् ॥ १७ ॥ पश्यैताःपुंडरीकाक्षस्नुषामेनिहतेश्वराः ॥ प्रकीर्णकेशाःक्रोशंतीःकुररीरिवमाधव
॥ १८ ॥ अमूस्त्वभिसमागम्यस्मरंत्योभर्तृजान्गुणान् ॥ पृथगेवाभ्यधावंत्यःपुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्पतीन् ॥ १९ ॥ विरसूभिर्महाराजहतपुत्राभिरावृतं ॥ क्वचिच्चवी
रपत्नीभिर्हतवीराभिरावृतं ॥ २० ॥ शोभितंपुरुषव्याघ्रैःकर्णभीष्माभिमन्युभिः ॥ द्रोणद्रुपदशल्यैश्चज्वलद्भिरिवपावकैः ॥ २१ ॥ कांचनैःकवचैर्निष्कैर्मणि
भिश्चमहात्मनां ॥ अंगदैर्हस्तकेयूरैःस्रग्भिश्चसमलंकृतं ॥ २२ ॥ वीरबाहुविसृष्टाभिःशक्तीभिःपरिघैरपि ॥ खड्गैश्चविविधैस्तीक्ष्णैःसशरैश्चशरासनैः ॥ २३ ॥
क्रव्यादसंघैर्मुदितैस्तिष्ठद्भिःसहितैःक्वचित् ॥ क्वचिदाक्रीडमानैश्चशयानैश्चापरैःक्वचित् ॥ २४ ॥ एतदेवंविधंवीरसंपश्यायोधनंविभो ॥ पश्यमानाहिदह्यामि
शोकेनाहंजनार्दन ॥ २५ ॥ पंचालानांकुरूणांचविनाशेमधुसूदन ॥ पंचानामपिभूतानामहंवधमचिंतयं ॥ २६ ॥

चालवधान्कृत्स्नंपांचभौतिकंजगन्नष्टमितिभावः ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥२७॥२८॥२९॥३०॥शयनानिआस्तीर्यंतिशेषः॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥एताःशोचंतीरभिलक्ष्येतिशेषः॥४८॥४९॥५०॥५१॥

तान्सुपर्णाश्चगृध्राश्चकर्षयंत्यसृगुक्षिताः॥ विगृह्यचरणैर्गृध्राभक्षयंतिसहस्रशः॥ २७॥ जयद्रथस्यकर्णस्यतथैवद्रोणभीष्मयोः॥ अभिमन्योर्विनाशंचक
॥ ११ ॥ श्चिंतयितुमर्हति॥ २८॥ अवध्यकल्पान्निहतान्गतसत्वानचेतसः॥ गृध्रकंकवटश्येनश्वसृगालादनीकृतान्॥ २९॥ अमर्षवशमापन्नान्दुर्योधनवशेस्थि
तान्॥ पश्येमान्पुरुषव्याघ्रान्संशांतान्पावकानिव॥ ३०॥ शयानायेपुरासर्वेंमृदूनिशयनानिच॥ विपन्नास्तेऽद्यवसुधांविवृतामधिशेरते॥ ३१॥ बंदिभिःस ११
ततंकालेस्तुवद्भिरभिनंदिताः॥ शिवानामशिवाघोराःशृण्वंतिविविधागिरः॥ ३२॥ येपुराशेरतेवीराःशयनेषुयशस्विनः॥ चंदनागुरुदिग्धांगास्तेद्यपांसुषु
शेरते॥ ३३॥ तेषामाभरणान्येतेगृध्रगोमायुवायसाः॥ आक्षिपंतिशिवाघोराविनदंत्यःपुनःपुनः॥ ३४॥ बाणान्विनिशितान्पीतान्निस्त्रिंशान्विमलागदाः॥
युद्धाभिमानिनःसर्वेंजीवंतइवबिभ्रति॥ ३५॥ सुरूपवर्णाबहवःक्रव्यादैरवघट्टिताः॥ ऋषभप्रतिरूपाश्चशेरतेहरितस्रजः॥३६॥ अपरेपुनरालिंग्यगदाःपरि
घबाहवः॥ शेरतेऽभिमुखाःशूरादयिताइवयोषितः॥ ३७॥ बिभ्रतःकवचान्यन्येविमलान्यायुधानिच॥ नधर्षयंतिक्रव्यादाजीवंतीतिजनार्दन॥ ३८॥ क्र
व्यादैःकृष्यमाणानामपरेषांमहात्मनां॥ शातकौंभ्यःस्रजश्चित्राविप्रकीर्णाःसमंततः॥ ३९॥ एतेगोमायवोभीमानिहतानांयशस्विनां॥ कंठांतरगतान्हारा
नाक्षिपंतिसहस्रशः॥ ४०॥ सर्वेष्वपररात्रेषुयानानंदंतबंदिनः॥ स्तुतिभिश्चपरार्ध्याभिरुपचारैश्चशिक्षिताः॥४१॥तानिमाःपरिदेवंतिदुःखार्ताःपरमांगनाः॥
कृपणंवृष्णिशार्दूलदुःखशोकार्दिताभृशं॥ ४२॥ रक्तोत्पलवनानीवविभांतिरुचिराणिच॥ मुखानिपरमस्त्रीणांपरिशुष्काणिकेशव॥४३॥ रुदिताद्विरताह्ये
ताध्यायंत्यःसपरिच्छदाः॥ कुरुस्त्रियोऽभिगच्छंतितेनतेनैवदुःखिताः॥ ४४॥ एतान्यादित्यवर्णानितपनीयनिभानिच॥ रोषरोदनताम्राणिवक्त्राणिकुरुयोषि
तां॥ ४५॥ श्यामानांवरवर्णानांगौरीणामेकवाससां॥ दुर्योधनवरस्त्रीणांपश्यवृंदानिकेशव॥ ४६॥ आसामपरिपूर्णार्थंनिशम्यपरिदेवितं॥ इतरेतरसंक्रंदा ॥ ११ ॥
न्नविजानंतियोषितः॥४७॥ एतादीर्घमिवोच्छ्वस्यविक्रुश्यचविलप्यच॥विस्पंदमानादुःखेनवीराजहतिजीवितं॥४८॥बह्व्योदृष्ट्वाशरीराणिक्रोशंतिविलपं
तिच॥पाणिभिश्चापराघ्नंतिशिरांसिमृदुपाणयः॥ ४९॥ शिरोभिःपतितैर्हस्तैःसर्वांगैर्यूथशःकृतैः॥ इतरेतरसंपृक्तैराकीर्णाभातिमेदिनी॥५०॥ विशिरस्कान
थोकायान्दृष्ट्वाह्येतानानिंदितान्॥ मुह्यंत्यनुगतानार्योविदेहानिशिरांसिच॥ ५१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ विजग्धान्भक्षितान् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

शिरःकायेनसंधायप्रेक्षमाणाविचेतसः॥ अपश्यंत्योपरंतत्रनेदमस्येतिदुःखिताः ॥ ५२ ॥ बाहूरुचरणानन्यान्विशिखोन्मथितान्पृथक् ॥ संदधत्योऽसुखा
विष्टामूर्छंत्येताःपुनःपुनः॥ ५३॥ उत्कृत्यशिरसश्चान्यान्विजग्धान्मृगपक्षिभिः॥ दृष्ट्वाकाश्चिन्नजानंतिभर्तॄन्भरतयोषितः॥ ५४॥ पाणिभिश्चापराघ्नंतिशि
रांसिमधुसूदन ॥ प्रेक्ष्यभ्रातॄन्पितॄन्पुत्रान्पतींश्चनिहतान्परैः ॥ ५५ ॥ बाहुभिश्चसखड्गैश्चशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥ अगम्यकल्पापृथिवीमांसशोणितकर्दमा॥
॥ ५६॥ बभूवभरतश्रेष्ठप्राणिभिर्गतजीवितैः॥ नदुःखेषूचिताःपूर्वंदुःखंगाहंत्यनिंदिताः॥ ५७॥ भ्रातृभिःपतिभिःपुत्रैरुपाकीर्णावसुंधरा ॥ यूथानीवकिशो
रीणांसुकेशीनांजनार्दन॥ ५८॥ स्नुषाणांधृतराष्ट्रस्यपश्यवृंदान्यनेकशः॥ इतोदुःखतरंकिंनुकेशवप्रतिभातिमे ॥ ५९ ॥ यदिमाःकुर्वतेसर्वारूपमुच्चावचंस्त्रि
यः॥ नूनमाचरितंपापंमयापूर्वेषुजन्मसु॥ ६० ॥ यापश्यामिहतान्पुत्रान्पौत्रान्भ्रातॄंश्चमाधव॥ एवमार्ताविलपतीसमाभाष्यजनार्दनम् ॥ गांधारीपुत्रशो
कार्तांददर्शनिहतंसुतं॥ ६१॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापप० आयोधनदर्शनेषोडशोऽध्यायः॥ १६ ॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच दु
र्योधनंहतंदृष्ट्वागांधारीशोककर्शिता॥ सहसान्यपतद्भूमौछिन्नेवकदलीवने ॥ १ ॥ सातुलब्ध्वापुनःसंज्ञांविक्रुश्यचविलप्यच ॥ दुर्योधनमभिप्रेक्ष्यशयानंरु
धिरोक्षितं ॥ २ ॥ परिष्वज्यचगांधारीकृपणंपर्यदेवयत्॥ हाहापुत्रेतिशोकार्ताविललापाकुलेंद्रिया ॥ ३ ॥ सुगूढजत्रुंविपुलंहारनिष्कविभूषितं ॥ वारिणाने
त्रजेनोरःसिंचंतीशोकतापिता॥ ४॥ समीपस्थंहृषीकेशमिदंवचनमब्रवीत्॥ उपस्थितेऽस्मिन्संग्रामेज्ञातीनांसंक्षयेविभो॥ ५॥ मामयंप्राहवार्ष्णेयप्रांजलि
र्नृपसत्तमः॥ अस्मिन्ज्ञातिसमुद्धर्षेजयमंबाब्रवीतुमे ॥ ६॥ इत्युक्तेजानतीसर्वमहंस्वव्यसनागमं ॥ अब्रुवंपुरुषव्याघ्रयतोधर्मस्ततोजयः ॥ ७॥ यथा
चयुध्यमानस्त्वंनवैमुह्यसिपुत्रक॥ ध्रुवंशस्त्रजितान्लोकान्प्राप्स्यस्यमरवत्प्रभो ॥ ८॥ इत्येवमब्रुवंपूर्वंनैनंशोचामिवैप्रभो ॥ धृतराष्ट्रंतुशोचामिकृपणंहत
बांधवं॥ ९॥ अमर्षणंयुधांश्रेष्ठंकृतास्त्रंयुद्धदुर्मदं॥ शयानंवीरशयनेपश्यमाधवमेसुतं॥ १० ॥ योऽयंमूर्धावसिक्तानामग्रेयातिपरंतपः ॥ सोयंपांसुषुशेतेऽ
द्यपश्यकालस्यपर्ययं॥ ११ ॥ ध्रुवंदुर्योधनोवीरोगतिंनसुलभांगतः॥ तथाह्यभिमुखःशेतेशयनेवीरसेविते॥ १२॥

दुर्योधनमिति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यंपुरापर्युपासीनारमयंतिवरस्त्रियः॥ तंवीरशयनेसुप्तंरमयंत्यशिवाःशिवाः॥ १३॥ यंपुरापर्युपासीनारमयंतिमहीक्षितः॥ महीतलस्थंनिहतंगृध्रास्तंपर्युपास

॥१२॥ ते॥ १४॥ यंपुराव्यजनैरम्यैरुपवीजंतियोषितः॥ तमद्यपक्षव्यजनैरुपवीजंतिपक्षिणः ॥ १५ ॥ एषशेतेमहाबाहुर्बलवान्सत्यविक्रमः ॥ सिंहेनेवद्विपःसंख्ये ११

भीमसेनेनपातितः॥ १६॥ पश्यदुर्योधनंकृष्णशयानंरुधिरोक्षितं॥ निहतंभीमसेनेनगदांसंमृज्यभारत॥ १७॥ अक्षौहिणीर्महाबाहुर्दशचैकांचकेशव॥आ

नयद्यःपुरासंख्येसोऽनयान्निधनंगतः॥ १८॥ एषदुर्योधनःशेतेमहेष्वासोमहाबलः॥ शार्दूलइवसिंहेनभीमसेनेनपातितः॥ १९॥ विदुरंह्यवमन्यैषपितरंचै

वमंदभाक्॥ बालोवृद्धावमानेनमंदोमृत्युवशंगतः॥ २०॥ निःसपत्नामहीयस्यत्रयोदशसमाःस्थिता॥ सशेतेनिहतोभूमौपुत्रोमेपृथिवीपतिः॥ २१ ॥ अप

श्यंकृष्णपृथिवींधार्तराष्ट्रानुशासितां॥ पूर्णांहस्तिगवाश्वैश्चवार्ष्णेयनतुतच्चिरं॥ २२॥ तामेवाद्यमहाबाहोपश्याम्यन्यानुशासितां॥ हीनांहस्तिगवाश्वेनकिंनु

जीवामिमाधव॥ २३॥ इदंकष्टतरंपश्यपुत्रस्यापिवधान्मम॥ यदिमाःपर्युपासंतेहतान्शूरान्रणेस्त्रियः॥ २४ ॥ प्रकीर्णकेशांसुश्रोणींदुर्योधनशुभांकगां॥

रुक्मवेदीनिभांपश्यकृष्णलक्ष्मणमातरं॥ २५॥ नूनमेषापुराबालाजीवमानेमहीभुजे॥ भुजावाश्रित्यरमतेसुभुजस्यमनस्विनी॥ २६॥ कथंतुशतधानेदंहृ

दयंममदीर्यते॥ पश्यंत्यानिहतंपुत्रंपुत्रेणसहितंरणे॥ २७॥ पुत्रंरुधिरसंसिक्तमुपजिघ्रत्यनिंदिता॥ दुर्योधनंतुवामोरूःपाणिनापरिमार्जती॥ २८॥ किंनुशो

चतिभर्तारंपुत्रंचैषामनस्विनी॥ तथाह्यवस्थिताभातिपुत्रंचाप्यभिवीक्ष्यसा॥ २९॥ स्वशिरःपंचशाखाभ्यामभिहत्यायतेक्षणा॥ पतत्युरसिवीरस्यकुरुराज

स्यमाधव॥ ३०॥ पुंडरीकनिभाभातिपुंडरीकांतरप्रभा॥ मुखंविमृज्यपुत्रस्यभर्तुश्चैवतपस्विनी॥३१॥ यदिसत्यागमाःसंतियदिवैश्रुतयस्तथा॥ ध्रुवंलोका

नवाप्तोयंनृपोबाहुबलार्जितान्॥ ३२॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापप॰दुर्योधनदर्शनेसप्तदशोऽध्यायः॥ १७॥ ॥७॥ ॥७॥

गांधार्युवाच पश्यमाधवपुत्रान्मेशतसंख्यान्जितक्लमान्॥ गदयाभीमसेनेनभूयिष्ठंनिहतान्रणे॥ १ ॥ इदंदुःखतरंमेद्ययदिमामुक्तमूर्धजाः॥ हतपुत्रार

णेबालाःपरिधावंतिमेस्नुषाः॥ २॥ प्रासादतलचारिण्यश्चरणैर्भूषणान्वितैः॥ आपन्नायत्स्पृशंतीमांरुधिरार्द्रांवसुंधरां॥ ३॥ ॥१२॥

इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः॥ १७॥ ॥७॥ ॥७॥ पश्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कृच्छ्रादुत्सारयंतिस्मगृध्रगोमायुवायसान्॥ दुःखेनार्ताविघूर्णंत्योमत्ताइवचरंत्युत ॥ ४ ॥ एषान्यात्वनवद्यांगीकरसंमितमध्यमा ॥ घोरमायोधनंदृष्ट्वानिप
तत्यतिदुःखिता ॥ ५ ॥ दृष्ट्वामेपार्थिवसुतामेतांलक्ष्मणमातरं ॥ राजपुत्रींमहाबाहोमनोनह्युपशाम्यति॥ ६ ॥ भ्रातॄंश्चान्याःपितॄंश्चान्याःपुत्रांश्चनिहतान्भुवि॥
दृष्ट्वापरिपतंत्येताःप्रगृह्यसुमहाभुजान् ॥ ७॥ मध्यमानांतुनारीणांवृद्धानांचापराजित ॥ आक्रंदंहतबंधूनांदारुणंवैशसेश्टणु॥८॥ रथनीडानिदेहांश्चहतानां
गजवाजिनां॥ आश्रित्यश्रममोहार्ताःस्थिताःपश्यमहाभुज॥ ९॥अन्यांचापहृतंकायाच्चारुकुंडलमुन्नसं॥ स्वस्यबंधोःशिरःकृष्णगृहीत्वापश्यतिष्ठतीं॥ १०॥
पूर्वजातिकृतंपापंमन्येनाल्पमिवानघ॥ एताभिर्निरवद्याभिर्मयाचैवाल्पमेधया ॥ ११ ॥ यदिदंधर्मराजेनपातितंनोजनार्दन ॥ नहिनाशोस्तिवार्ष्णेयकर्म
णोःशुभपापयोः॥ प्रत्यग्रवयसःपश्यदर्शनीयकुचाननाः॥ १२॥ कुलेषुजाताह्रीमत्यःकृष्णपक्ष्माक्षिमूर्धजाः ॥ १३ ॥ हंसगद्गदभाषिण्योदुःखशोकप्रमो
हिताः॥ सारस्यइववाशंत्यःपतिताःपश्यमाधव॥ १४॥ फुल्लपद्मप्रकाशानिपुंडरीकाक्षयोषिताम्॥ अनवद्यानिवक्त्राणितापयत्येषरश्मिवान्॥ १५॥ ईर्षूणां
ममपुत्राणांवासुदेवावरोधनं॥ मत्तमातंगदर्पाणांपश्यंत्यद्यपृथग्जनाः ॥ १६॥ शतचंद्राणिचर्माणिध्वजांश्चादित्यवर्चसः ॥ रौक्माणिचैववर्माणिनिष्का
नपिचकांचनान्॥ १७॥ शीर्षत्राणानिचैतानिपुत्राणांमेमहीतले॥ पश्यदीप्तानिगोविंदपावकान्सुहुतानिव॥ १८ ॥एषदुःशासनःशेतेशूरेणामित्रघातिना॥
पीतशोणितसर्वांगोयुधिभीमेनपातितः॥ १९॥ गदयाभीमसेनेनपश्यमाधवमेसुतं॥ द्यूतक्लेशाननुस्मृत्यद्रौपदीनोदितेनच ॥ २० ॥ उक्ताह्यनेनपांचाली
सभायांद्यूतनिर्जिता॥ प्रियंचिकीर्षताभ्रातुःकर्णस्यचजनार्दन॥ २१॥ सहैवसहदेवेननकुलेनार्जुनेनच॥दासीभूतासिपांचालिक्षिप्रंप्रविशनोगृहान्॥ २२॥
ततोऽहमब्रुवंकृष्णतदादुर्योधनंनृपं॥ मृत्युपाशपरिक्षिप्तंशकुनिंपुत्रवर्जय॥ २३॥ निबोधैनंसुदुर्बुद्धिंमातुलंकलहप्रियं ॥ क्षिप्रमेनंपरित्यज्यपुत्रशाम्यस्वपां
डवैः॥ २४ ॥ नबुध्यसेत्वंदुर्बुद्धेभीमसेनममर्पणं॥ वाङ्नाराचैस्तुदंस्तीक्ष्णैरुल्काभिरिवकुंजरं॥ २५॥ तानेवंरहसिक्रुद्धोवाक्शल्यानवधारयन्॥ उत्ससर्ज
विषंतेषुसर्पोगोवृषभेष्विव॥ २६॥ एषदुःशासनःशेतेविक्षिप्यविपुलौभुजौ ॥ निहतोभीमसेनेनसिंहेनेवमहागजः॥ २७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २८ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ एषमाधवेतिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

अत्यर्थमकरोद्रौद्रंभीमसेनोऽत्यमर्षणः ॥ दुःशासनस्ययत्क्रुद्धोऽपिबच्छोणितमाहवे ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलाप० गांधारीवाक्येअष्टा
॥ १३ ॥ दशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ गांधार्युवाच एषमाधवपुत्रोमेविकर्णःप्राज्ञसंमतः ॥ भूमौविनिहतःशेतेभीमेनशतधाकृतः ॥ १ ॥ गजमध्येह
तःशेतेविकर्णोमधुसूदन ॥ नीलमेघपरिक्षिप्तःशरदीवनिशाकरः ॥ २ ॥ अस्यचापग्रहेणैवपाणिःकृतकिणोमहान् ॥ कथंचिच्छिद्यतेगृध्रैरत्तुकामैस्तलत्रवान्
॥ ३ ॥ अस्यभार्यामिषप्रेप्सून्गृध्रकाकांस्तपस्विनी ॥ वारयत्यनिशंबालानचशक्नोतिमाधव ॥ ४ ॥ युवावृंदारकःशूरोविकर्णःपुरुषर्षभ ॥ सुखोषितःसुखार्ह
श्चशेतेपांसुषुमाधव ॥ ५ ॥ कर्णिनालीकनाराचैर्भिन्नमर्माणमाहवे ॥ अद्यापिनजहात्येनंलक्ष्मीर्भरतसत्तमं ॥ ६ ॥ एषसंग्रामशूरेणप्रतिज्ञांपालयिष्यता ॥ दु
र्मुखोऽभिमुखःशेतेहतोऽरिगणहारणे ॥ ७ ॥ तस्यैतद्वदनंकृष्णश्वापदैरर्धभक्षितं ॥ विभात्यभ्यधिकंतातसप्तम्यामिवचंद्रमाः ॥ ८ ॥ शूरस्यहिरणेकृष्णपश्यान
नमथेदृशं ॥ सकथंनिहतोऽमित्रैःपांसून्ग्रसतिमेसुतः ॥ ९ ॥ यस्याहवमुखेसौम्यस्थातानैवोपपद्यते ॥ सकथंदुर्मुखोऽमित्रैर्हतोविबुधलोकजित् ॥ १० ॥ चि
त्रसेनंहतंभूमौशयानंमधुसूदन ॥ धार्तराष्ट्रमिमंपश्यप्रतिमानंधनुष्मतां ॥ ११ ॥ तंचित्रमाल्याभरणंयुवत्यःशोककर्शिताः ॥ क्रव्यादसंघैःसहितारुदत्यःपर्यु
पासते ॥ १२ ॥ स्त्रीणांरुदितनिर्घोषःश्वापदानांचगर्जितं ॥ चित्ररूपमिदंकृष्णविचित्रंप्रतिभातिमे ॥ १३ ॥ युवावृंदारकोनित्यंप्रवरस्त्रीनिषेवितः ॥ विविंश
तिरसौशेतेध्वस्तःपांसुषुमाधव ॥ १४ ॥ शरसंकृत्तवर्माणंवीरंविशसनेहतं ॥ परिवार्यासतेगृध्राःपश्यकृष्णविविंशतिं ॥ १५ ॥ प्रविश्यसमरेशूरःपांडवानामनी
किनीं ॥ सवीरशयनेशेतेपरःसत्पुरुषोचिते ॥ १६ ॥ स्मितोपपन्नंसुनसंसुभ्रुताराधिपोपमं ॥ अतीवशुभ्रंवदनंकृष्णपश्यविविंशतेः ॥ १७ ॥ एनंहिपर्युपासं
तेबहुधावरयोषितः ॥ क्रीडंतमिवगंधर्वंदेवकन्याःसहस्रशः ॥ १८ ॥ हंतारंपरसैन्यानांशूरंसमितिशोभनं ॥ निवर्हणममित्राणांदुःसहंविषहेतकः ॥ १९ ॥ दुः
सहस्यैतदाभातिशरीरंसंवृतंशरैः ॥ गिरिरात्मगतैःफुल्लैःकर्णिकारैरिवाचितः ॥ २० ॥ शातकौंभ्यास्रजाभातिकवचेनचभास्वता ॥ अग्निनेवगिरिःश्वेतोगता ॥ १३ ॥
सुरपिदुःसहः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविलापप० गांधारीवाक्येएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अध्यर्धगुणंसार्धगुणं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥२३॥२४॥ २५ ॥२६॥

गांधार्युवाच अध्यर्धगुणमाहुर्यंबलेशौर्येचकेशव ॥ पित्रात्वयाचदाशार्हदृप्तंसिंहमिवोत्कटं ॥ १ ॥ योबिभेदचमूमेकोममपुत्रस्यदुर्भिदां ॥ सभूत्वामृत्युर
न्येषांस्वयंमृत्युवशंगतः ॥ २ ॥ तस्योपलक्षयेकृष्णकार्ष्णेरमिततेजसः ॥ अभिमन्योर्हतस्यापिप्रभानैवोपशाम्यति ॥ ३ ॥ एषाविराटदुहितास्नुषागांडीवधन्व
नः ॥ आर्ताबालंपतिंवीरंदृष्ट्वाशोचत्यनिंदिता ॥ ४ ॥ तमेषाहिसमागम्यभार्याभर्तारमंतिके ॥ विराटदुहिताकृष्णपाणिनापरिमार्जति ॥ ५ ॥ तस्यवक्रमुपाघ्रा
यसौभद्रस्यमनस्विनी ॥ विबुद्धकमलाकारंकंबुवृत्तशिरोधरं ॥ ६ ॥ काम्यरूपवतीचैषापरिष्वजतिभामिनी ॥ लज्जमानापुराचैनंमाध्वीकमदमूर्छिता ॥ ७ ॥
तस्यक्षतजसंदिग्धंजातरूपपरिष्कृतं ॥ विमुच्यकवचंकृष्णशरीरमभिवीक्षते ॥ ८ ॥ अवेक्षमाणातंबालाकृष्णत्वामभिभाषते ॥ अयंतेपुंडरीकाक्षसदृशाक्षो
निपातितः ॥ ९ ॥ बलेवीर्येचसदृशस्तेजसाचैवतेऽनघ ॥ रूपेणचतथाऽत्यर्थंशेतेभुविनिपातितः ॥ १० ॥ अत्यंतंसुकुमारस्यरांकवाजिनशायिनः ॥ कच्चिदद्य
शरीरंतेभूमौनपरितप्यते ॥ ११ ॥ मातंगभुजवर्ष्माणौज्याक्षेपकठिनत्वचौ ॥ कांचनांगदिनौशेतेनिक्षिप्यविपुलौभुजौ ॥ १२ ॥ व्यायम्यबहुधानूनंसुखसु
तःश्रमादिव ॥ एवंविलपतीमार्तांनहिमामभिभाषसे ॥ १३ ॥ नस्मराम्यपराधंतेकिंमांनप्रतिभाषसे ॥ ननुमांत्वंपुरादूराद्भिवीक्ष्याभिभाषसे ॥ १४ ॥ नस्मरा
म्यपराधंमेकिंमांनप्रतिभाषसे ॥ आर्यामार्यसुभद्रांत्वमिमांश्चत्रिदशोपमान् ॥ १५ ॥ पितॄन्मांचैवदुःखार्तांविहायक्वगमिष्यसि ॥ तस्यशोणितदिग्धान्वैके
शानुद्यम्यपाणिना ॥ १६ ॥ उत्संगेवक्रमाधायजोवंतमिवपृच्छति ॥ स्वस्रीयंवासुदेवस्यपुत्रंगांडीवधन्वनः ॥ १७ ॥ कथंत्वांरणमध्यस्थंजघ्नुरेतेमहारथाः ॥ धि
गस्तुक्रूरकर्तॄंस्तान्कृपकर्णजयद्रथान् ॥ १८ ॥ द्रोणद्रौणायनीचोभौयैरहंविधवाकृता ॥ रथर्षभाणांसर्वेषांकथमासीत्तदामनः ॥ १९ ॥ बालंत्वांपरिवार्यै
कंममदुःखायजघ्नुषां ॥ कथंनुपांडवानांचपंचालानांतुपश्यतां ॥ २० ॥ त्वंवीरनिधनंप्राप्तोनाथवान्सन्ननाथवत् ॥ दृष्ट्वाबहुभिराक्रंदेनिहतंत्वांपितातव ॥
॥ २१ ॥ वीरःपुरुषशार्दूलःकथंजीवतिपांडवः ॥ नराज्यलाभोविपुलःशत्रूणांचपराभवः ॥ २२ ॥ प्रीतिंधास्यतिपार्थानांत्वामृतेपुष्करेक्षण ॥ तवशस्त्रजितांल्लो
कान्धर्मेणचदमेनच ॥ २३ ॥ क्षिप्रमन्वागमिष्यामितत्रमांप्रतिपालय ॥ दुर्मरंपुनरप्राप्तेकालेभवतिकेनचित् ॥ २४ ॥ यदहंत्वांरणेदृष्ट्वाहतंजीवामिदुर्भगा ॥
कामिदानींनरव्याघ्रश्लक्ष्णयास्मितयागिरा ॥ २५ ॥ पितृलोकेसमेत्यान्यांमामिवामंत्रयिष्यसि ॥ नूनमप्सरसांस्वर्गेमनांसिप्रमथिष्यसि ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ वपुःशस्ताकृतिः वपुःक्लीबंतनौशस्ताकृतावपीतिमेदिनी ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥

परमेणचरूपेणगिराचास्मितपूर्वया ॥ प्राप्यपुण्यकृतांल्लोकानप्सरोभिःसमेयिवान् ॥ २७॥ सौभद्रविहरन्कालेस्मरेथाःसुकृतानिमे ॥ एतावानिहसंवासोवि
हितस्तेमयासह ॥ २८ ॥ षण्मासान्सप्तमेमासित्वंवीरनिधनंगतः ॥ इत्युक्तवचनामेतामपकर्षतिदुःखितां ॥ २९ ॥ उत्तरांमोघसंकल्पांमत्स्यराजकुलस्त्रियः॥
उत्तरामपकृष्यैनामार्तामार्ततराःस्वयं ॥ ३० ॥ विराटंनिहतंदृष्ट्वाक्रोशंतिविलपंतिच ॥ द्रोणास्त्रशरसंकृत्तंशयानंरुधिरोक्षितं ॥ ३१ ॥ विराटंवितुदंत्येतेगृध्रगो
मायुवायसाः ॥ वितुद्यमानंविहगैर्विराटमसितेक्षणाः ॥ ३२ ॥ नशक्नुवंतिविहगान्निवारयितुमातुराः ॥ आसामातपतप्तानामायासेनचयोषितां ॥ ३३ ॥ श्र
मेणचविवर्णानांवक्त्राणांविप्लुतंवपुः ॥ उत्तरंचाभिमन्युंचकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ ३४ ॥ शिशूनेतान्हतान्पश्यलक्ष्मणंचसुदर्शनं ॥ आयोधनशिरोमध्येशया
नंपश्यमाधव ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीविला० गांधारीवाक्येविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ध॥ ॥ध॥ गांधार्युवाच
एषवैकर्तनःशेतेमहेष्वासोमहारथः ॥ ज्वलितानलवत्संख्येसंशांतःपार्थतेजसा ॥ १ ॥ पश्यवैकर्तनंकर्णंनिहत्यातिरथान्बहून् ॥ शोणितौघपरीतांगंशयानंप
तितंभुवि ॥ २ ॥ अमर्षीदीर्घरोषश्चमहेष्वासोमहाबलः ॥ रणेविनिहतःशेतेशूरोगांडीवधन्वना ॥ ३ ॥ यंस्मपांडवसंत्रासान्ममपुत्रामहारथाः ॥ प्रायुध्यंतपुर
स्कृत्यमातंगाइवयूथपं ॥४॥ शार्दूलमिवसिंहेनसमरेसव्यसाचिना ॥ मातंगमिवमत्तेनमातंगेननिपातितं ॥५॥ समेताःपुरुषव्याघ्रनिहतंशूरमाहवे ॥ प्रकीर्ण
मूर्धजाःपत्न्योरुदत्यःपर्युपासते ॥ ६ ॥ उद्विग्नःसततंयस्माद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ त्रयोदशसमानिद्रांचिंतयन्नाध्यगच्छत ॥ ७ ॥ अनाधृष्यःपरैर्युद्धेशत्रुभिर्मघ
वानिव ॥ युगांताग्निरिवार्चिष्मान्हिमवानिवनिश्चलः ॥ ८ ॥ सभूत्वाशरणंवीरोधार्तराष्ट्रस्यमाधव ॥ भूमौविनिहतःशेतेवातभग्नइवद्रुमः ॥ ९ ॥ पश्यकर्णस्य
पत्नींत्वंवृषसेनस्यमातरं ॥ लालप्यमानांकरुणंरुदतींपतितांभुवि ॥ १० ॥ आचार्यशापोऽनुगतोध्रुवंत्वांयदग्रसच्चक्रमिदंधरित्री ॥ ततःशरेणापहृतंशिरस्तेध
नंजयेनाहवशोभिनायुधि ॥ ११ ॥ हाहाधिगेषापतिताविसंज्ञासमीक्ष्यजांबूनदबद्धकक्षं ॥ कर्णंमहाबाहुमदीनसत्वंसुषेणमातारुदतीभृशार्ता ॥ १२ ॥ अल्पा
वशेषोऽपिकृतोमहात्माशरीरभक्षैःपरिभक्षयद्भिः ॥ द्रष्टुंननःप्रीतिकरःशशीवकृष्णस्यपक्षस्यचतुर्दशाहे ॥ १३ ॥

एषवैकर्तनइतिआवंत्यंभीमसेनेनेतिचस्पष्टार्थौएकविंशद्वाविंशौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ १४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ आवंत्यमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ वार्धक्षत्रिर्जयद्रथः ॥ ७ ॥ ८ ॥

सावर्तमानापतितापृथिव्यामुत्थायदीनापुनरेवचैषा ॥ कर्णस्यवक्त्रंपरिजिघ्रमाणारोरूयतेपुत्रवधाभितप्ता ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि
लापपर्वणिकर्णदर्शनोनामैकविंशतिमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ गांधार्युवाच आवंत्यंभीमसेनेनभक्षयंतिनिपातितं ॥ गृध्रगोमायवःशूरंबहुबंधुमबंधुवत् ॥
॥ १ ॥ तंपश्यकदनंकृत्वाशूराणांमधुसूदन ॥ शयानंवीरशयनेरुधिरेणसमुक्षितं ॥ २ ॥ तंसृगालाश्चकंकाश्चक्रव्यादाश्चपृथग्विधाः ॥ तेनतेनविकर्षंतिपश्य
कालस्यपर्ययं ॥ ३ ॥ शयानंवीरशयनेशूरमाक्रंदकारिणं ॥ आवंत्यमभितोनार्योरुदत्यःपर्युपासते ॥ ४ ॥ प्रातिपेयंमहेष्वासंहतंभल्लेनबाल्हिकं ॥ प्रसुप्तमिवशा
र्दूलंपश्यकृष्णमनस्विनं ॥ ५ ॥ अतीवमुखवर्णोऽस्यनिहतस्यापिशोभते ॥ सोमस्येवाभिपूर्णस्यपौर्णमास्यांसमुद्यतः ॥ ६ ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनप्रतिज्ञांचाभिर
क्षता ॥ पाकशासनिनासंख्येवार्धक्षत्रिर्निपातितः ॥ ७ ॥ एकादशचमूर्भित्वारक्ष्यमाणंमहात्मना ॥ सत्यंचिकीर्षतापश्यहतमेनंजयद्रथं ॥ ८ ॥ सिंधुसौवीर
भर्तारंदर्पपूर्णमनस्विनं ॥ भक्षयंतिशिवागृध्राजनार्दनजयद्रथं ॥ ९ ॥ संरक्ष्यमाणंभार्याभिरनुरक्ताभिरच्युत ॥ भीषयंत्योविकर्षंतिगहनंनिम्नमंतिकात् ॥ १० ॥
तमेताःपर्युपासंतेरक्ष्यमाणंमहाभुजं ॥ सिंधुसौवीरभर्तारंकांबोजयवनस्त्रियः ॥ ११ ॥ यदाकृष्णामुपादायप्राद्रवत्केकयैःसह ॥ तदैववध्यःपांडूनांजनार्दन
जयद्रथः ॥ १२ ॥ दुःशलांमानयद्भिस्तुयदामुक्तोजयद्रथः ॥ कथमद्यनतांकृष्णमानयंतिस्मतेपुनः ॥ १३ ॥ सैषाममसुताबालाविलपंतीचदुःखिता ॥ आत्म
नाहंतिचात्मानमाक्रोशंतीचपांडवान् ॥ १४ ॥ किंनुदुःखतरंकृष्णपरंममभविष्यति ॥ यत्सुताविधवाबालास्नुषाश्चनिहतेश्वराः ॥ १५ ॥ हाहाधिग्दुःशलांप
श्यवीतशोकभयामिव ॥ शिरोभर्तुरनासाद्यधावमानामितस्ततः ॥ १६ ॥ वारयामासयःसर्वान्पांडवान्पुत्रगृद्धिनः ॥ सहत्वाविपुलाःसेनाःस्वयंमृत्युवशंग
तः ॥ १७ ॥ तंमत्तमिवमातंगंवीरंपरमदुर्जयं ॥ परिवार्यरुदंत्येताःस्त्रियश्चंद्रोपमाननाः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि० गांधारीवाक्येद्वाविंशो
ऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ गांधार्युवाच एषशल्योहतःशेतेसाक्षान्नकुलमातुलः ॥ धर्मज्ञेनहतस्तातधर्मराजेनसंयुगे ॥ १ ॥ यस्त्वयास्पर्धते
नित्यंसर्वत्रपुरुषर्षभ ॥ सएषनिहतःशेतेमद्रराजोमहाबलः ॥ २ ॥ येनसंगृह्णतातातरथमाधिरथेर्युधि ॥ जयार्थंपांडुपुत्राणांयदातेजोवधःकृतः ॥ ३ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ एषइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥४॥५॥६॥७॥वासिताःकरिण्यःगृष्टयःसकृत्प्रसूताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥११ ॥ अहिनावृत्रासुरेण॥१२ ॥ १३॥ भीष्मकृत्भयंकरकर्मकृत् ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८ ॥ १९ ॥ शास्त्रंआज्ञां ॥ २०॥

अहोधिक्पश्यशल्यस्यपूर्णचंद्रसुदर्शनं॥ मुखंपद्मपलाशाक्षंकाकैरादष्टमव्रणं॥ ४॥ अस्यचामीकराभस्यतप्तकांचनसप्रभा ॥ आस्याद्विनिःसृताजिह्वाभ
क्ष्यतेकृष्णपक्षिभिः॥ ५॥ युधिष्ठिरेणनिहतंशल्यंसमितिशोभनं॥ रुदत्यःपर्युपासंतेमद्रराजंकुलांगनाः॥ ६॥ एताःसुसूक्ष्मवसनामद्रराजंनरर्षभं ॥ क्रोशं
त्योऽथसमासाद्यक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं॥ ७॥ शल्यंनिपतितंनार्यःपरिवार्याभितःस्थिताः॥ वासितागृष्टयःपंकेपरिमग्नमिवद्विपं॥ ८ ॥ शल्यंशरणदंशूरंपश्ये
मंवृष्णिनंदन॥ शयानंवीरशयनेशरैर्विशकलीकृतं॥ ९॥ एषशैलालयोराजाभगदत्तःप्रतापवान्॥ गजांकुशधरःश्रीमान्शेतेभुविनिपातितः ॥ १० ॥य
स्यरुक्ममयीमालाशिरस्येषाविराजते॥ श्वापदैर्भक्ष्यमाणस्यशोभयंतीवमूर्धजान्॥ ११॥ एतेनकिलपार्थस्ययुद्धमासीत्सुदारुणं ॥ रोमहर्षणमत्युग्रंशक्र
स्यत्वहिनायथा॥ १२॥ योधयित्वामहाबाहुरेषपार्थंधनंजयं॥ संशयंगमयित्वाचकुंतीपुत्रेणपातितः॥ १३॥ यस्यनास्तिसमोलोकेशौर्येवीर्येचकश्चन ॥
सएषनिहतःशेतेभीष्मोभीष्मकृदाहवे॥ १४॥ पश्यशांतनवंकृष्णशयानंसूर्यवर्चसं॥ युगांतइवकालेनपतितंसूर्यमंबरात्॥ १५॥ एषतप्त्वारणेशत्रून्शस्त्रता
पेनवीर्यवान्॥ नरसूर्योऽस्तमभ्येतिसूर्योऽस्तमिवकेशव॥ १६॥ शरतल्पगतंभीष्ममूर्ध्वरेतसमच्युतं॥ शयानंवीरशयनेपश्यशूरनिषेविते॥ १७ ॥ कर्णिना
लीकनाराचैरास्तीर्यशयनोत्तमं॥ आविश्यशेतेभगवान्स्कंदःशरवणंयथा॥ १८॥ अतूलपूर्णंगांगेयस्त्रिभिर्बाणैःसमन्वितं॥ उपधायोपधानाग्र्यंदत्तंगांडीव
धन्वना॥ १९॥ पालयानःपितुःशास्त्रमूर्ध्वरेतामहायशाः॥ एषशांतनवःशेतेमाधवाप्रतिमोयुधि ॥ २०॥ धर्मात्मातातसर्वज्ञःपारावर्येणनिर्णये ॥ अमर्त्य
इवमर्त्यःसन्नेषप्राणानधारयत्॥ २१॥ नास्तियुद्धेकृतीकश्चिन्नविद्वान्नपराक्रमी॥ यत्रशांतनवोभीष्मःशेतेऽद्यनिहतःशरैः ॥ २२ ॥ स्वयमेतेनशूरेणपृच्छ
मानेनपांडवैः॥ धर्मज्ञेनाहवेमृत्युरादिष्टःसत्यवादिना॥ २३॥ प्रनष्टःकुरुवंशश्चपुनर्येनसमुद्धृतः॥ सगतःकुरुभिःसार्धंमहाबुद्धिःपराभवं॥ २४ ॥ धर्मेषुकु
रवःकंनुपरिप्रक्ष्यंतिमाधव॥गतेदेवव्रतेस्वर्गंदेवकल्पेनरर्षभे॥ २५॥

निर्णयेपारावर्येण परावरौपरलोकेहलोकौ तद्विषयेणज्ञानेन तत्त्वज्ञानबलेनप्राणानधारयदित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ धक्ष्यदग्ध्वा ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोविंशो

अर्जुनस्यविनेतारमाचार्यंसात्यकेस्तथा ॥ तंपश्यपतितंद्रोणंकुरूणांगुरुमुत्तमं ॥ २६ ॥ अस्त्रंचतुर्विधंवेदयथैवत्रिदशेश्वरः ॥ भार्गवोवामहावीर्यस्तथाद्रोणो
पिमाधव ॥ २७ ॥ यस्यप्रसादाद्बीभत्सुःपांडवःकर्मदुष्करं ॥ चकारसहतःशेतेनैनमस्त्राण्यपालयन् ॥ २८ ॥ यंपुरोधायकुरवआह्वयंतिस्मपांडवान् ॥ सोयंश
स्त्रभृतांश्रेष्ठोद्रोणःशस्त्रैःपरिक्षतः ॥ २९ ॥ यस्यनिर्दहतःसेनांगतिरग्नेरिवाभवत् ॥ सभूमौनिहतःशेतेशांतार्चिरिवपावकः ॥ ३० ॥ धनुर्मुष्टिरशीर्णश्चहस्तावा
पश्चमाधव ॥ द्रोणस्यनिहतस्याजौदृश्यतेजीवतोयथा ॥ ३१ ॥ वेदायस्माच्चचत्वारःसर्वाण्यस्त्राणिकेशव ॥ अनपेतानिवैशूराद्यथैवादौप्रजापतेः ॥ ३२ ॥ वं
दनार्हाविमौतस्यवंदिभिर्वंदितौशुभौ ॥ गोमायवोविकर्षंतिपादौशिष्यशतार्चितौ ॥ ३३ ॥ द्रोणंद्रुपदपुत्रेणनिहतंमधुसूदन ॥ कृपीकृपणमन्वास्तेदुःखोपहत
चेतना ॥ ३४ ॥ तांपश्यरुदतीमार्तांमुक्तकेशीमधोमुखीं ॥ हतंपतिमुपासंतींद्रोणंशस्त्रभृतांवरं ॥ ३५ ॥ बाणैर्भिन्नतनुत्राणंधृष्टद्युम्नेनकेशव ॥ उपास्तेवैमृधेद्रो
णंजटिलाब्रह्मचारिणी ॥ ३६ ॥ प्रेतकृत्येचयततेकृपीकृपणमातुरा ॥ हतस्यसमरेभर्तुःसुकुमारीयशस्विनी ॥ ३७ ॥ अग्नीनाधायविधिवच्चितांप्रज्वाल्यसर्वतः ॥
द्रोणमाधायगायंतित्रीणिसामानिसामगाः ॥ ३८ ॥ कुर्वंतिचचितामेतेजटिलाब्रह्मचारिणः ॥ धनुर्भिःशक्तिभिश्चैवरथनीडैश्चमाधव ॥ ३९ ॥ शरैश्चविविधै
रन्यैर्धक्ष्यतेभूरितेजसं ॥ इतिद्रोणंसमाधायशंसंतिचरुदंतिच ॥ ४० ॥ सामभिस्त्रिभिरंतस्थैरनुशंसंतिचापरे ॥ अग्नावग्निंसमाधायद्रोणंहुत्वाहुताशने ॥ ४१ ॥
गच्छंत्यभिमुखागंगांद्रोणशिष्याद्विजातयः ॥ अपसव्यांचितिंकृत्वापुरस्कृत्यकृपींचते ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्रीवि० गांधारीवचनेत्रयोविं
शोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ गांधार्युवाच सोमदत्तसुतंपश्ययुयुधानेनपातितं ॥ वितुद्यमानंविहगैर्बहुभिर्माधवांतिके ॥ १ ॥ पुत्रशोकाभिसं
तप्तःसोमदत्तोजनार्दन ॥ युयुधानंमहेष्वासंगर्हयन्निवदृश्यते ॥ २ ॥ असौहिभूरिश्रवसोमाताशोकपरिप्लुता ॥ आश्वासयतिभर्तारंसोमदत्तमनिंदिता ॥ ३ ॥
दिष्ट्यानैनंमहाराजदारुणंभरतक्षयं ॥ कुरुसंक्रंदनंघोरंयुगांतमनुपश्यसि ॥ ४ ॥ दिष्ट्यायूपध्वजंपुत्रंवीरंभूरिसहस्रदं ॥ अनेकक्रतुयज्वानंनिहतंनानुपश्यसि ॥
॥ ५ ॥ दिष्ट्यास्नुषाणामाक्रंदेघोरंविलपितंबहु ॥ नशृणोषिमहाराजसारसीनामिवार्णवे ॥ ६ ॥

ध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सोमदत्तसुतमितिस्पष्टार्थश्चतुर्विंशः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वीभत्सुरतिनिर्मलकर्मा अतिवीभत्संअतिगर्हितं ॥१३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

एकवस्त्रार्धसंवीताःप्रकीर्णासितमूर्धजाः॥ स्नुषास्तेपरिधावंतिहतापत्याहतेश्वराः॥ ७॥ श्वापदैर्भक्ष्यमाणंत्वमहोदिष्ट्यानपश्यसि॥ छिन्नबाहुंनरव्याघ्रमर्जुने 11

॥१६॥ ननिपातितं॥ ८॥ शलंविनिहतंसंख्येभूरिश्रवसमेवच॥ स्नुषाश्चविविधाःसर्वादिष्ट्यानाद्येहपश्यसि॥ ९ ॥ दिष्ट्यातत्कांचनंछत्रंयूपकेतोर्महात्मनः॥ विनि

कीर्णंरथोपस्थेसौमदत्तेर्नपश्यसि॥ १० ॥ अमूस्तुभूरिश्रवसोभार्याःसात्यकिनाहतं॥ परिवार्यानुशोचंतिभर्तारमसितेक्षणाः॥ ११ ॥ एताविलप्यकरुणंभर्तृ

शोकेनकर्शिताः॥ पतंत्यभिमुखाभूमौकृपणंवतकेशव॥ १२॥ वीभत्सुरतिवीभत्संकर्मेदमकरोत्कथं॥ प्रमत्तस्ययदच्छैत्सीद्बाहुंशूरस्ययज्वनः॥ १३ ॥ ततः

पापतरंकर्मकृतवानपिसात्यकिः॥यस्मात्प्रायोपविष्टस्यप्राहार्षीत्संशितात्मनः॥ १४॥ एकोद्वाभ्यांहतःशेषेत्वमधर्मेणधार्मिक ॥ किंनुवक्ष्यतिवैसत्सुगोष्ठीषु

चसभासुच॥ १५॥ अपुण्यमयशस्यंचकर्मेदंसात्यकिःस्वयं॥ इतियूपध्वजस्यैताःस्त्रियःक्रोशंतिमाधव॥१६॥ भार्यायूपध्वजस्यैषाकरसंमितमध्यमा॥ कृ

त्वोत्संगेभुजंभर्तुःकृपणंपरिदेवति॥ १७॥ अयंसहंताशूराणांमित्राणामभयप्रदः॥ प्रदातागोसहस्राणांक्षत्रियांतकरःकरः॥ १८ ॥ अयंसरसनोत्कर्षीपीन

स्तनविमर्दकः॥ नाभ्यूरुजघनस्पर्शीनीवीविस्रंसनःकरः॥ १९ ॥वासुदेवस्यसान्निध्येपार्थेनाक्लिष्टकर्मणा॥ युध्यतःसमरेन्येनप्रमत्तस्यनिपातितः॥२०॥

किंनुवक्ष्यसिसंसत्सुकथासुचजनार्दन॥ अर्जुनस्यमहत्कर्मस्वयंवासकिरीटभृत्॥२१॥ इत्येवंगर्हयित्वैषातूष्णीमास्तेवरांगना॥ तामेतामनुशोचंतिसपत्न्यः

स्वामिवस्नुषां॥ २२॥ गांधारराजःशकुनिर्बलवान्सत्यविक्रमः॥ निहतःसहदेवेनभागिनेयेनमातुलः॥ २३॥ यःपुराहेमदंडाभ्यांव्यजनाभ्यांस्मवीज्यते॥

सएषपक्षिभिःपक्षैःशयानउपवीज्यते॥ २४॥ यःस्वरूपाणिकुरुतेशतशोऽथसहस्रशः॥ तस्यमायाविनोमायादग्धाःपांडवतेजसा॥ २५॥ माययानिकृति

प्रज्ञोजितवान्योयुधिष्ठिरं॥ सभायांविपुलंराज्यंसपुनर्जीवितंजितः॥ २६॥ शकुंताःशकुनिंकृष्णसमंतात्पर्युपासते ॥ कैतवंममपुत्राणांविनाशायोपशि

क्षितं॥ २७॥ एतेनैतन्महद्वैरंप्रसक्तंपांडवैःसह॥ वधायममपुत्राणामात्मनःसगणस्यच॥ २८॥ यथैवममपुत्राणांलोकाःशस्त्रजिताःप्रभो॥ एवमस्यापिद्ु ॥१६॥

र्बुद्धेर्लोकाःशस्त्रेणवैजिताः॥ २९॥ कथंचनायंतत्रापिपुत्रान्मेभ्रातृभिःसह॥ विरोधयेदृजुप्रज्ञाननृजुर्मधुसूदन॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्वणिस्त्री

वि० गांधारीवाक्येचतुर्विंशोऽध्यायः॥२४॥ ॥७॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कांबोजमिति कांबोजास्तरणंकंबलविशेषः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

गांधार्युवाच कांबोजंपश्यदुर्धर्षंकांबोजास्तरणोचितम् ॥ शयानमृषभस्कंधंहतंपांसुषुमाधव ॥ १ ॥ यस्यक्षतजसंदिग्धौबाहूचंदनभूषितौ ॥ अवेक्ष्यकरुणं भार्याविलपत्यतिदुःखिता ॥ २ ॥ इमौतौपरिघप्रख्यौबाहूशुभतलांगुली ॥ ययोर्विवरमापन्नांनरतिर्मांपुराजहात् ॥ ३ ॥ कांगतिंतुगमिष्यामित्वयाहीना जनेश्वर ॥ हतबंधुरनाथाचवेपंतीमधुरस्वरा ॥ ४ ॥ आतपेक्लाम्यमानानांविविधानामिवस्रजाम् ॥ क्लांतानामपिनारीणांनश्रीर्जहतिवैतनूः ॥ ५ ॥ शयानमभि तःशूरंकालिंगंमधुसूदन ॥ पश्यदीप्तांगदयुगप्रतिनद्धमहाभुजम् ॥ ६ ॥ मागधानामधिपतिंजयत्सेनंजनार्दन ॥ आवार्यसर्वतःपत्न्यःप्ररुदंत्यःसुविह्वलाः ॥ ७ ॥ आसामायतनेत्राणांसुस्वराणांजनार्दन ॥ मनःश्रुतिहरोनादोमनोमोहयतीवमे ॥ ८ ॥ प्रकीर्णवस्त्राभरणारुदत्यःशोककर्शिताः ॥ स्वास्तीर्णशयनो पेतामागध्यःशेरतेभुवि ॥ ९ ॥ कोसलानामधिपतिंराजपुत्रंबृहद्बलं ॥ भर्तारंपरिवार्यैताःपृथक्प्ररुदिताःस्त्रियः ॥ १० ॥ अस्यगात्रगतान्बाणान्कार्ष्णिबाहुब लार्पितान् ॥ उद्धरंत्यसुखाविष्टामूर्च्छमानाःपुनःपुनः ॥ ११ ॥ आसांसर्वानवद्यानामातपेनपरिश्रमात् ॥ प्रम्लाननलिनाभानिभांतिवक्त्राणिमाधव ॥ १२ ॥ द्रोणेननिहताःशूराःशेरतेरुचिरांगदाः ॥ धृष्टद्युम्नसुताःसर्वेशिशवोहेममालिनः ॥ १३ ॥ रथाग्न्यगारंचापार्चिंशरशक्तिगदेंधनं ॥ द्रोणमासाद्यनिर्द ग्धाःशलभाइवपावकं ॥ १४ ॥ तथैवनिहताःशूराःशेरतेरुचिरांगदाः ॥ द्रोणेनाभिमुखाःसर्वेभ्रातरःपंचकेकयाः ॥ १५ ॥ तप्तकांचनवर्माणस्तालध्वजरथव्र जाः ॥ भासयंतिमहींभासाज्वलिताइवपावकाः ॥ १६ ॥ द्रोणेनद्रुपदंसंख्येपश्यमाधवपातितं ॥ महाद्विपमिवारण्येसिंहेनमहताहतं ॥ १७ ॥ पांचालराज्ञोवि मलंपुंडरीकाक्षपांडुरं ॥ आतपत्रंसमाभातिशरदीवनिशाकरः ॥ १८ ॥ एतास्तुद्रुपदंवृद्धंस्नुषाभार्याश्चदुःखिताः ॥ दग्ध्वागच्छंतिपांचाल्यंराजानमपसव्यतः ॥ १९ ॥ धृष्टकेतुंमहात्मानंचेदिपुंगवमंगनाः ॥ द्रोणेननिहतंशूरंहरंतिहृतचेतसः ॥ २० ॥ द्रोणास्त्रमभिहत्यैषविमर्देमधुसूदन ॥ महेष्वासोहतःशेतेनद्याहतइ वद्रुमः ॥ २१ ॥ एषचेदिपतिःशूरोधृष्टकेतुर्महारथः ॥ शेतेविनिहतःसंख्येहत्वाशत्रून्सहस्रशः ॥ २२ ॥ वितुद्यमानंविहगैस्तंभार्याःपर्युपाश्रिताः ॥ चेदिराजं हृषीकेशहतंसबलबांधवं ॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रजंवीरंशयानंसत्यविक्रमं ॥ आरोप्यांकेरुदंत्येताश्चेदिराजवरांगनाः ॥ २४ ॥ अस्यपुत्रंहृषीकेशसुवक्त्रंचारुकुं डलं ॥ द्रोणेनसमरेपश्यनिकृत्तंबहुधाशरैः ॥ २५ ॥

॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रजमित्यत्रपुत्र्यामपिपुत्रशब्दः ॥ २४ ॥ २५ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पितरमितिपितृपदस्यावृत्तिःशोकाकुलत्वान्नदोषाय॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥तयोर्भीष्मविदुरयोः दर्शनंअनागतावेक्षणं॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४

पितरंनूनमाजिस्थंयुध्यमानंपरैःसह॥ नाजहात्पितरंवीरमद्यापिमधुसूदन॥ २६॥ एवंममापिपुत्रस्यपुत्रःपितरमन्वगात्॥ दुर्योधनंमहाबाहोलक्ष्मणःपरवी
रहा॥ २७॥ विंदानुविंदावावंत्यौपतितौपश्यमाधव ॥ हिमांतेपुष्पितौशालौमरुतागलिताविव ॥ २८॥ कांचनांगदवर्माणौबाणखड्गधनुर्धरौ॥ ऋषभप्रति
रूपाक्षौशयानौविमलस्रजौ॥ २९ ॥ अवध्याःपांडवाःकृष्णसर्वएवत्वयासह ॥ येमुक्ताद्द्रोणभीष्माभ्यांकर्णाद्वैकर्तनात्कृपात्॥ ३० ॥ दुर्योधनाद्द्रोणसुतात्सैं
धवाच्चजयद्रथात्॥ सोमदत्ताद्विकर्णाच्चशूराच्चकृतवर्मणः॥ ३१ ॥ येहन्युःशस्त्रवेगेनदेवानपिनरर्षभाः॥ तइमेनिहताःसंख्येपश्यकालस्यपर्ययं॥ ३२॥ ना
तिभारोऽस्तिदैवस्यध्रुवंमाधवकश्चन॥ यदिमेनिहताःशूराःक्षत्रियैःक्षत्रियर्षभाः॥ ३३ ॥ तदैवनिहताःकृष्णममपुत्रास्तरस्विनः॥ यदैवाकृतकामस्त्वमुपप्ल
व्यंगतःपुनः॥ ३४॥ शांतनोश्चैवपुत्रेणप्राज्ञेनविदुरेणच ॥ तदैवोक्तास्मिमास्नेहंकुरुष्वात्मसुतेष्विति ॥ ३५ ॥ तयोर्हिदर्शनंनैतन्मिथ्याभवितुमर्हति॥ अ
चिरेणैवमेपुत्राभस्मीभूताजनार्दन॥ ३६॥ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वान्यपतद्भूमौगांधारीशोकमूर्छिता ॥ दुःखोपहतविज्ञानाधैर्यमुत्सृज्यभारत॥ ३७॥
ततःकोपपरीतांगीपुत्रशोकपरिप्लुता॥ जगामशौरिंदोषेणगांधारीव्यथितेंद्रिया॥ ३८॥ गांधार्युवाच पांडवाधार्तराष्ट्राश्चदग्धाःकृष्णपरस्परं॥ उपेक्षि
ताविनश्यंतस्त्वयाकस्माज्जनार्दन॥ ३९॥ शक्तेनबहुभृत्येनविपुलेतिष्ठताबले ॥ उभयत्रसमर्थेनश्रुतवाक्येनचैवह॥ ४० ॥ इच्छतोपेक्षितोनाशःकुरूणांम
धुसूदन॥ यस्मात्त्वयामहाबाहोफलंतस्मादवाप्नुहि॥ ४१॥ पतिशुश्रूषयायन्मेतपःकिंचिदुपार्जितं॥ तेनत्वांदुरवापेनशप्स्येचक्रगदाधरं॥ ४२॥ यस्मात्परस्प
रंघ्नंतोज्ञातयःकुरुपांडवाः॥ उपेक्षितास्तेगोविंदतस्माज्ज्ञातीन्वधिष्यसि॥ ४३॥ त्वमप्युपस्थितेवर्षेषट्त्रिंशेमधुसूदन॥ हतज्ञातिर्हतामात्योहतपुत्रोवनेचरः
॥ ४४॥ अनाथवदविज्ञातोलोकेष्वनभिलक्षितः॥ कुत्सितेनाभ्युपायेननिधनंसमवाप्स्यसि॥ ४५॥ तवाप्येवंहतसुतानिहतज्ञातिबांधवाः॥ स्त्रियःपरिपति
ष्यंतियथैताभरतस्त्रियः॥ ४६॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावचनंघोरंवासुदेवोमहामनाः॥ उवाचदेवींगांधारीमीषदभ्युत्स्मयन्निव॥ ४७॥ जानेहमेतदप्ये
वंचीर्णंचरसिक्षत्रिये॥ दैवादेवविनश्यंतिवृष्णयोनात्रसंशयः॥ ४८॥ संहर्तावृष्णिचक्रस्यनान्योमद्विद्यतेशुभे॥ अवध्यास्तेनरैरन्यैरपिवादेवदानवैः॥ ४९॥ ॥१७॥

॥४५॥तवापीति अनिरस्तःपरध्वंसोयातिशक्तमुपेक्षकं कुलध्वंसप्रसूतार्तिर्गांधार्याइवकेशवं॥४६॥अभ्युत्स्मयन्नीषत्ध्वंसयन्॥४७॥ चीर्णंचरसिमदनुष्ठितमेवानुतिष्ठसि स्वतपोनाशार्थमितिभावः॥४८॥४९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ ५० ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैल० भारतभावदीपे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ उत्तिष्ठेति ॥ १ ॥ दुष्कृतंदुराचरितंस्वकीयं ॥ २ ॥ वैरप्रियंपुरुषंवैरपुरुषं ॥३॥ द्वौपूर्वापरदुःखद्वयरूपौ ॥ ४॥

परस्परकृतंनाशंयतःप्राप्स्यंतियादवाः॥ इत्युक्तवतिदाशार्हेपांडवास्त्रस्तचेतसः॥ बभूवुर्भृशसंविग्नानिराशाश्चापिजीविते ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेस्त्रीपर्व
णिस्त्रीविलापपर्व० गांधारीशापदानेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७॥ समाप्तंचस्त्रीविलापपर्व॥ अथश्राद्धपर्व॥ श्रीभगवानुवाच उत्तिष्ठोत्तिष्ठगांधा
रिमाचशोकेमनःकृथाः॥ तवैवह्यपराधेनकुरवोनिधनंगताः ॥ १ ॥ यत्त्वंपुत्रंदुरात्मानमीर्षुमत्यंतमानिनं ॥ दुर्योधनंपुरस्कृत्यदुष्कृतंसाधुमन्यसे॥ २॥ नि
ष्ठुरंवैरपुरुषंवृद्धानांशासनातिगं॥ कथमात्मकृतंदोषंमय्याधातुमिहेच्छसि॥ ३॥ मृतंवायदिवानष्टंयोऽतीतमनुशोचति॥ दुःखेनलभतेदुःखंद्वावनर्थौप्रपद्य
ते॥ ४॥ तपोर्थीयंब्राह्मणीधत्तगर्भंगौर्वोढारंधावितारंतुरंगी ॥ शूद्रादासंपशुपालंचवैश्यावधार्थीयंक्षत्रियाराजपुत्री ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रु
त्वावासुदेवस्यपुनरुक्तंवचोऽप्रियं ॥ तूष्णींबभूवगांधारीशोकव्याकुललोचना ॥ ६॥ धृतराष्ट्रस्तुराजर्षिर्निगृह्याबुद्धिजंतमः॥ पर्यपृच्छतधर्मज्ञोधर्मराजंयु
धिष्ठिरं॥ ७॥ जीवतांपरिमाणज्ञःसैन्यानामसिपांडव ॥ हतानांयदिजानीषेपरिमाणंवदस्वमे ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरउवाच दशायुतानामयुतंसहस्राणिच
विंशतिः॥ कोट्यःषष्टिश्चषट्चैवह्यस्मिन्राजन्मृधेहताः ॥ ९ ॥ अलक्षितानांवीराणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ दशचान्यानिराजेंद्रशतंषष्टिश्चपंचच ॥ १० ॥
धृतराष्ट्रउवाच युधिष्ठिरगतिंकांतेगताःपुरुषसत्तम॥ आचक्ष्वमेमहाबाहोसर्वज्ञोह्यसिमेमतः ॥ ११॥ युधिष्ठिरउवाच यैर्हुतानिशरीराणिहृष्टैःपरम
संयुगे॥ देवराजसमाँल्लोकान्गतास्तेसत्यविक्रमाः॥ १२ ॥ येत्वहृष्टेनमनसामर्तव्यमितिभारत॥ युध्यमानाहताःसंख्येगंधर्वैःसहसंगताः॥ १३॥ येचसंग्राम
भूमिष्ठायाचमानाःपराङ्मुखाः ॥ शस्त्रेणनिधनंप्राप्तागतास्तेगुह्यकान्प्रति ॥ १४॥ पात्यमानाःपरैर्येतुहीयमानानिरायुधाः॥ ह्रीनिषेवामहात्मानःपरानभिमु
खारणे॥ १५॥ छिद्यमानाःशितैःशस्त्रैःक्षत्रधर्मपरायणाः॥ गतास्तेब्रह्मसदनंनमेऽत्रास्तिविचारणा॥ १६॥ येत्वत्रनिहताराजन्नंतरायोधनंप्रति॥ यथाकथंचि
त्पुरुषास्तेगतास्तूत्तरान्कुरून्॥ १७॥ धृतराष्ट्रउवाच केनज्ञानबलेनैवंपुत्रपश्यसिसिद्धवत्॥तन्मेवदमहाबाहोश्रोतव्यंयदिवैमया॥ १८॥ युधिष्ठिरउवाच
निदेशाद्भवतःपूर्वंवनेविचरतामया॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनसंप्राप्तोऽयमनुग्रहः॥ १९ ॥

तपोरूपायार्थायउत्पन्नंतपोर्थीयं त्वद्विधावधार्थीयमेवगर्भंधत्ते अन्यातुजयार्थीयंकीर्त्याद्यर्थीयमपीतिभावः ॥ ५ ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सुधर्माणंदुर्योधनपुरोहितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥२९॥३०॥३१॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

देवर्षिर्लोमशोदृष्टस्ततःप्राप्तोस्म्यनुस्मृतिं ॥ दिव्यंचक्षुरपिप्राप्तंज्ञानयोगेनवैपुरा ॥ २० ॥ धृतराष्ट्रउवाच अनाथानांजनानांचसनाथानांचभारत॥
कच्चित्तेषांशरीराणिधक्ष्यसेविधिपूर्वकं॥ २१ ॥ नयेषामस्तिसंस्कर्त्तानचयेऽत्राहिताग्नयः ॥ वयंचकस्यकुर्यामोबहुत्वात्तातकर्मणां ॥ २२ ॥ यान्सुपर्णाश्चगृ
ध्राश्चविकर्षंतियतस्ततः॥ तेषांतुकर्मणालोकाभविष्यंतियुधिष्ठिर ॥ २३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तोमहाराजकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ आदिदेशसुध
र्माणंधौम्यंसूतंचसंजयं॥ २४॥ विदुरंचमहाबुद्धिंयुयुत्सुंचैवकौरवं ॥ इंद्रसेनमुखांश्चैवभृत्यान्सूतांश्चसर्वशः ॥ २५॥ भवंतःकारयंत्वेषांप्रेतकार्याण्यशेष
तः॥ यथाचानाथवत्किंचिच्छरीरंनविनश्यति॥ २६॥शासनाद्धर्मराजस्यक्षत्तासूतश्चसंजयः ॥ सुधर्माधौम्यसहितइंद्रसेनादयस्तथा ॥ २७॥ चंदनागुरु
काष्ठानितथाकालीयकान्युत॥ घृतंतैलंचगंधांश्चक्षौमाणिवसनानिच॥ २८ ॥ समाहृत्यमहार्हाणिदारुणांचैवसंचयान्॥ रथांश्चमृदितांस्तत्रनानाप्रहरणा
निच॥ २९॥ चिताःकृत्वाप्रयत्नेनयथामुख्यान्नराधिपान्॥ दाहयामासुरव्यग्राःशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ ३० ॥ दुर्योधनंचराजानंभ्रातॄंश्चास्यशताधिकान्॥ श
ल्यंशलंचराजानंभूरिश्रवसमेवच॥ ३१ ॥ जयद्रथंचराजानमभिमन्युंचभारत ॥ दौःशासनिंलक्ष्मणंचधृष्टकेतुंचपार्थिवं ॥ ३२॥ बृहंतंसोमदत्तंचसृंजयां
श्चशताधिकान्॥ राजानंक्षेमधन्वानंविराटद्रुपदौतथा॥ ३३॥ शिखंडिनंचपांचाल्यंधृष्टद्युम्नंचपार्षतं॥ युधामन्युंचविक्रांतमुत्तमौजसमेवच॥ ३४॥ कौस
ल्यंद्रौपदेयांश्चशकुनिंचापिसौबलं॥ अचलंवृषकंचैवभगदत्तंचपार्थिवं॥ ३५ ॥ कर्णंवैकर्तनंचैवसहपुत्रममर्षणं॥ केकयांश्चमहेष्वासांस्त्रिगर्तांश्चमहारथा
न्॥ ३६॥ घटोत्कचंराक्षसेंद्रंबकभ्रातरमेवच॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंजलसंधंचपार्थिवं॥ ३७॥ एतांश्चान्यांश्चसुबहून्पार्थिवांश्चसहस्रशः॥ घृतधाराहुतैर्दीप्तैःपा
वकैःसमदाहयन्॥ ३८॥ पितृमेधाश्चकेषांचित्प्रावर्ततमहात्मनाम् ॥ सामभिश्चाप्यगायंततेऽन्वशोचंतचापरैः॥ ३९॥ साम्नामृचांचनादेनस्त्रीणांचरुदित
स्वनैः॥ कश्मलंसर्वभूतानांनिशायांसमपद्यत॥ ४० ॥ तेविधूमाःप्रदीप्ताश्चदीप्यमानाश्चपावकाः॥ नभसीवान्वदृश्यंतग्रहास्तन्वभ्रसंवृताः॥ ४१ ॥ येचाप्य
नाथास्तत्रासन्नानादेशसमागताः॥ तांश्चसर्वान्समानाय्यराशीन्कृत्वासहस्रशः॥ ४२॥ चित्वादारुभिरव्यग्रैःप्रभूतैःस्नेहपाचितैः॥ दाहयामासतान्सर्वान्वि
दुरोराजशासनात्॥ ४३॥

स्नेहपाचितैःस्नेहसंयुक्तैः ॥ ४३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ४४ ॥ इतिस्त्रीपर्वणिनैलकंठीयेभा०षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ७ तेसमासाद्येति ॥ १ ॥ वेष्टनानिउष्णीष टिबंधनादीनि ॥ २ ॥ ३ ॥

कारयित्वाक्रियास्तेषांकुरुराजोयुधिष्ठिरः॥ धृतराष्ट्रंपुरस्कृत्यगंगामभिमुखोऽगमत् ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभा० स्त्री० श्राद्धपर्वणिकुरूणामौर्ध्वदेहिकेषड्विंशोऽध्यायः॥ २६॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच तेसमासाद्यगंगांतुशिवांपुण्यजलोचितां॥ ह्रदिनींचप्रसन्नांचमहारूपांमहाबलां॥ १॥ भूषणान्युत्तरीयाणि वेष्टनान्यवमुच्यच॥ ततःपितॄणांभ्रातॄणांपौत्राणांस्वजनस्यच॥ २॥ पुत्राणामार्यकाणांचपतीनांचकुरुस्त्रियः॥ उदकंचक्रिरेसर्वारुदंत्योभृशदुःखिताः॥ ३॥ सुहृदांचापिधर्मज्ञाःप्रचक्रुःसलिलक्रियाः॥ उदकेक्रियमाणेतुवीराणांवीरपत्निभिः॥ ४॥ सूपतीर्थाभवद्गंगाभूयोविप्रससारच॥ तन्महोदधिसंकाशंनिरानंदमनुत्सवं॥ ५॥ वीरपत्नीभिराकीर्णंगंगातीरमशोभत॥ ततःकुंतीमहाराजसहसाशोककर्शिता॥ ६॥ रुदतीमंदयावाचापुत्रान्वचनमब्रवीत्॥ यःसवीरोमहेष्वासोरथयूथपयूथपः॥ ७॥ अर्जुनेनजितःसंख्येवीरलक्षणलक्षितः॥ यंसूतपुत्रंमन्यध्वंराधेयमितिपांडवाः ॥ ८॥ योव्यराजच्चमूमध्येदिवाकरइवप्रभुः॥ प्रत्ययुध्यतवःसर्वान्पुरायःसपदानुगान्॥ ९॥ दुर्योधनबलंसर्वंयःप्रकर्षन्व्यरोचत॥ यस्यनास्तिसमोवीर्येपृथिव्यामपिपार्थिवः॥ १०॥ योवृणीतयशःशूरःप्राणैरपिसदाभुवि॥ कर्णस्यसत्यसंधस्यसंग्रामेष्वपलायिनः॥ ११॥ कुरुध्वमुदकंतस्यभ्रातुरक्लिष्टकर्मणः॥ सहिवःपूर्वजोभ्राताभास्करान्मय्यजायत ॥ १२॥ कुंडलीकवचीशूरोदिवाकरसमप्रभः॥ श्रुत्वातुपांडवाःसर्वेमातुर्वचनमप्रियं॥ १३॥ कर्णमेवानुशोचंतोभूयःक्लांततराभवन्॥ ततःसपुरुषव्याघ्रकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ १४॥ उवाचमातरंवीरोनिःश्वसन्निवपन्नगः॥ यःशरोर्मिर्ध्वजावर्तोमहाभुजमहाग्रहः॥ १५॥ तलशब्दानुनदितोमहारथमहाह्रदः॥ यस्येषुपातमासाद्यनान्यस्तिष्ठेद्धनंजयात्॥ १६॥ कथंपुत्रोभवत्याःसदेवगर्भःपुराऽभवत्॥ यस्यबाहुप्रतापेनतापिताःसर्वतोवयं॥ १७॥ तमग्निमिववस्त्रेण कथंछादितवत्यसि॥ यस्यबाहुबलंनित्यंधार्तराष्ट्रैरुपासितं॥ १८॥ उपासितंयथास्माभिर्बलंगांडीवधन्वनः॥ भूमिपानांचसर्वेषांबलंबलवतांवरः॥ १९॥ नान्यंकुंतीसुतात्कर्णादगृह्णाद्रथिनांरथी॥ सनःप्रथमजोभ्रातासर्वशस्त्रभृतांवरः॥ २०॥ असूततंभवत्यग्रेकथमद्भुतविक्रमं॥ अहोभवत्यामंत्रस्यगूहनेनवयंहताः॥ २१॥ निधनेनहिकर्णस्यपीडितास्तुसबांधवाः॥ अभिमन्योर्विनाशेनद्रौपदेयवधेनच॥ २२॥

॥ ४ ॥ सूपतीर्थाशोभनजलावतरणमार्गा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ भवन्अभवन् अडभावआर्षः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ २३ ॥ नेहस्मेति कर्णे भ्रातृत्वेनज्ञातेसतितदनुसारिणामस्माकमपिदुर्लभंनाभविष्यन्नापिकौरवाणांक्षयोऽभविष्यदित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेशत

पंचालानांविनाशेनकुरूणांपतनेनच ॥ ततःशतगुणंदुःखमिदंमामस्पृशद्भृशं ॥ २३ ॥ कर्णमेवानुशोचामिदह्याम्यग्नाविवाहितः ॥ नेहस्मकिंचिदप्राप्यंभवे
दपिदिविस्थितं ॥ २४ ॥ नचेदंवैशसंघोरंकौरवांतकरंभवेत् ॥ एवंविलप्यबहुलंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २५ ॥ व्यरुदच्छनकैराजंश्चकारास्योदकंप्रभुः ॥ ततो
॥१९॥ विनेदुःसहसास्त्रियस्ताःखलुसर्वशः ॥ २६ ॥ अभितोयाःस्थितास्तत्रतस्मिन्नुदककर्मणि ॥ ततआनाययामासकर्णस्यसपरिच्छदाः ॥ २७ ॥ स्त्रियःकुरुपति
र्धीमान्भ्रातुःप्रेम्णायुधिष्ठिरः ॥ सताभिःसहधर्मात्माप्रेतकृत्यमनंतरं ॥ २८ ॥ चकारविधिवद्धीमान्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ पापेनासौमयाश्रेष्ठोभ्राताज्ञातिर्नि
पातितः ॥ २९ ॥ अतोमनसियद्दुःखंस्त्रीणांतन्नभविष्यति ॥ इत्युक्त्वासतुगंगायाउत्तताराकुलेंद्रियः ॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वैर्गंगातीरमुपेयिवान् ॥ ३० ॥ इति
श्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांस्त्रीपर्वणिकर्णगूढजत्वकथनेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ६ ॥ समाप्तमिदंस्त्रीपर्व अतः
परंशांतिपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः वैशंपायनउवाच कृतोदकास्तेसुहृदांसर्वेषांपांडुनंदनाः ॥ विदुरोधृतराष्ट्रश्चसर्वाश्चभरतस्त्रियः ॥ १ ॥ ॥ ६ ॥

साहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांश्रीमत्पदवाक्यप्रमाणमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशावतंसश्रीगोविंदसूरिसूनोः श्रीनीलकंठकृतौभारतभावदीपेस्त्रीपर्वार्थप्रकाशेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

॥ अस्मिन्पर्वणिआदिपर्वोक्ताध्यायपर्वश्लोकसंख्यावैषम्यंलिपिकरप्रमादादिनाबोध्यं ॥

इदंस्त्रीपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यांगणपतकृष्णाजीत्यभिधानांमुद्रायंत्रालयेमुद्रितं शकाब्दाः १७८५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ इति श्रीमहाभारते स्त्रीपर्व समाप्तम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu